

जैनाचार्य-जैनधर्मविवाकर-पूज्यश्री-घासीलालजी-महाराज.

विरचितया प्रमेयचन्द्रिकाख्यया व्याख्यया समलङ्कृतं

हिन्दी-गुर्जर-भाषाऽनुवादसहितम्

॥ श्री-भगवतीसूत्रम् ॥

(एकादशो भागः)

नियोजक :

संस्कृत-प्राकृतज्ञ-जैनागमनिष्णात-प्रियव्याख्यानि

पण्डितमुनि-श्रीकन्हैयालालजी-महाराजः

प्रकाशकः

राजकोटनिवासी-ओष्ठि-श्री-शामजीभाई-वेलजीभाई वीराणी
तथा कडवीबाई-वीराणी स्मारकट्रस्टप्रदत्त-द्रव्यसाहाय्येन

अ० भा० श्वे० स्या० जैनशास्त्रोद्धारसमितिप्रमुखः

ओष्ठि-श्रीशान्तिराल-मङ्गलदासभाई-महोदयः

मु० राजकोट

प्रथमा-भाषासिः

प्रति १२००

वीर-संवत्

१४९४

विक्रम-संवत्

२०२४

ईसवीसन्

१९६८

मूल्यम्-रु० ३५-०-०

भजनानुं डेअरुः :
श्री आ. बा. स्वे. स्थानकेवाली
नेनशाओदार समिति,
डे. अरेडिया कुवा रोड,
राजकोट, (सौराष्ट्र).

Published by :
Shri Akhil Bharat S. S.
Jain Shastroddhara Samiti,
Garedia Kuva Road, RAJKOT,
(Saurashtra), W. Ry, India.

ये नाम केचिदिह नः प्रययन्त्यवज्ञां,
जानन्ति ते किमपि तान् प्रति नैष यत्नः ।
उत्पत्स्यतेऽस्ति मम कोऽपि समानधर्मा,
काको ह्ययं निरवधिर्विष्णुका च पृथ्वी ॥ १ ॥

हरिगीतच्छन्दः

करते अवज्ञा जो हमारी यत्न ना उनके लिये ।
जो जानते हैं तत्त्व कुछ फिर यत्न ना उनके लिये ॥
जनयेगा मुझसा व्यक्ति कोई तत्त्व इससे पायगा ।
है काळ निरवधि विष्णुपृथ्वी ध्यान में यह सायगा ॥ १ ॥

मूल्या १. ३५-००

प्रथम आवृत्ति प्रत १२००
वीर संवत् २४६४
विक्रम संवत् २०२४
संस्मरण १६६८

: मुद्रक :
मधुसूदन छगनंदादा शाह
नवप्रसाद प्रिन्टींग प्रेस,
बीकानेर रोड, जयपुरवाड.

श्री

भगवतीसूत्र भाग ११ वे की विषयानुक्रमणिका

अनुक्रममात्र	विषय	पृष्ठानुक्रम
	तेरहवें शतक का छठा उद्देश्य—	
१	छठे उद्देश्य का संक्षिप्त विषय विवरण	१- २
२	नारकादिकों का निरूपण	२- ४
३	चमरचन्दा राजधानी का निरूपण	३-१६
४	उदायन राजा का चरित्र का निरूपण	१७-५०
५	अभिषिक्तकुमार के चरित्र का निरूपण	५१-५९
	सातवां उद्देश्य	
६	सातवें उद्देश्य का संक्षिप्त विषयविवरण	६०-६१
७	माया के स्वरूप का निरूपण	६२-७२
८	मन के स्वरूप का निरूपण	७२-७६
९	काय-शरीर के स्वरूप का निरूपण	७६-८६
१०	मरण के स्वरूप का निरूपण	८६-१०८
	आठवां उद्देश्य—	
११	कर्मप्रकृति का निरूपण	१०९-११०
	नववां उद्देश्य	
१२	वैक्रिय शक्ति के सामर्थ्य का निरूपण	१११-१३४
	दशवां उद्देश्य	
१३	आध्यात्मिकसमुद्घात का निरूपण	१३५-१३८
	बीसवें शतक का प्रथम उद्देश्य	
१४	पहले उद्देश्य का संक्षिप्त विषयविवरण	१३९-१४०
१५	बीसवें शतक के उद्देश्य की संग्रह गाथा	१४०-१४५
१६	अनगार के देवगति का निरूपण	१४२-१४९
१७	नरकगति का निरूपण	१५०-१५९
१८	नारकजीवों के अनन्तरोत्पन्नकर्म का निरूपण	१५९-१७७

दूसरा उद्देश

१९ उन्माद के स्वरूप का निरूपण	१७८-१८८
२० देवों के वृष्टिकायकरण का निरूपण	१८८-१९४
२१ देवों के तमस्कायकरण का निरूपण	१९५-१९९

तीसरा उद्देश

२२ तीसरे उद्देशे का संक्षिप्त विषयविवरण	२००-२०१
२३ देवों के विषय में विशेष कथन	२०१-२०८
२४ नैरयिकादिकों में अविनय विशेष का कथन	२०८-२१४
२५ देवों के अविनय विशेष का कथन	२१४-२२०
२६ नैरयिकों के आत्यन्तिक दुःख का निरूपण	२११-२२६

चतुर्थ उद्देश

२७ चतुर्थ उद्देशे का संक्षिप्त विषय विवरण	२२७
२८ पुद्गलपरिणाम विशेष का निरूपण	२२८-२३४
२९ जीव के स्वरूप का निरूपण	२३४-२३९
३० परमाणुपुद्गल के स्वरूप का निरूपण	२३९-२४७
३१ परिणाम के मोदों का निरूपण	२४७-२४९

पांचवां उद्देश

३२ पांचवें उद्देशे का संक्षिप्त विषय विवरण	२५०-२५१
३३ नैरयिकादिकों के विशेष परिणाम का निरूपण	२५१-२७०
३४ दशस्थानों का निरूपण	२७०-२८०
३५ देवविशेष का निरूपण	२८०-२८३

छठा उद्देश

३६ नैरयिकादि जीवों का निरूपण	२८४-२८६
३७ नैरयिकादिकों के आहार आदि का निरूपण	२८७-२९०
३८ वैमानिकों के काममोगों का निरूपण	२९०-३०५

सातवां उद्देश

३९ सातवें उद्देशे का संक्षिप्तविषयविवरण	३०६-३०७
४० तुल्यता विशेष का निरूपण	३०७-३१४
४१ तुल्यता के प्रकार का निरूपण	३१५-३४१

४२ मत्स्यप्रकरण करने वाले अनगार का निरूपण	३४१-३४५
४३ छवसप्तम देव का निरूपण	३४६-३४९
४४ अतुषरोपपातिक देवों का निरूपण	३५०-३५३

आठवां उद्देश

४५ आठवें उद्देशे का संक्षिप्तविषयविवरण	३५४-३५५
४६ 'अंतर' का निरूपण	३५५-३६५
४७ जीवविशेष की गति का निरूपण	३६६-३७३
४८ अम्बड के शिष्यों का निरूपण	३७४-३७५
४९ अम्बड के विषय का कथन	३७६-३७७
५० अन्यायाधदेवों का निरूपण	३७८-३८०
५१ शक्रविशेष का निरूपण	३८१-३८४
५२ व्यन्तरविशेष जूंमक देवों का निरूपण	३८५-३९१

नववां उद्देश

५३ नववें उद्देशे का विषयविवरण	३९२-३९३
५४ अनगार विशेष का संक्षिप्त निरूपण	३९३-३९८
५५ पुत्रल विशेष का निरूपण	३९८-४०५
५६ सूर्यममा का निरूपण	४०६-४०९
५७ भमण विशेष का निरूपण	४०९-४१६

दसवां उद्देश

५८ दसवें उद्देशे का संक्षिप्तविषयविवरण	४१७-४१८
५९ केवली प्रसूति का निरूपण	४१८-४३२

पंद्रहवां शतक

६० पंद्रहवें शतक का संक्षिप्तविषयविवरण	४३३-४४१
६१ गोशालक के वृत्तांत का निरूपण	४४१-४३६
६२ रेवती गाथापत्नी के दान का निरूपण	४३७-८०३
६३ सुनक्षत्र अनगार की गति का निरूपणम्	८०४-८१२
६४ गोशालक की गति का वर्णन	८१३-८९२

બા. શ્રી વિનોદકુમારનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર

પરમ વૈરાગી અને હયાના પુજ જેવા આ પુરુષનો જન્મ વિક્રમ સંવત ૧૯૬૨ પોર્ટ સુદાન (આફ્રિકા)માં કે જ્યાં વીરાણી કુટુંબનો વ્યાપાર આજ દિવસ સુધી ચાલુ છે, ત્યાં થયો હતો.

શ્રી વિનોદકુમારના પુરુષવાન પિતાશ્રીનું નામ શેઠશ્રી દુર્લભજી ચામણી વીરાણી અને મહાભાગ્યવંતા તેમના માતૃશ્રીનું નામ બેન મણિબેન વીરાણી બન્નેનું અસલ વતન રાજકોટ (સૌરાષ્ટ્ર) છે. બેન મણિબેન ધાર્મિક ક્રિયામાં પહેલેથી જ રુચિવાળા હતા, પરંતુ શ્રી વિનોદકુમાર ગર્ભમાં આવ્યા પછી વધારે દંધર્મી અને પ્રિયધર્મી બન્યા હતા.

પૂર્વજીવના સંસ્કારથી શ્રી વિનોદકુમારનું લક્ષ ધાર્મિક અભ્યાસ અને ત્યાગ ભાવ તરફ વધારે હોવા છતાં તેઓશ્રીએ નોનમેટ્રીક સુધી અભ્યાસ કરી વ્યવહારિક કેળવણી લીધેલી અને વ્યાપારની પેઢીમાં કુશળતા બતાવેલી.

તેઓશ્રીએ યુનાઇટેડ કિંગડમ, ફ્રાન્સ, બેલ્જિયમ, હોલેન્ડ, જર્મની સ્વી-ઝર્લેન્ડ, તેમ જ ઇટાલી, ઇંગ્લેન્ડ વગેરે દેશોમાં પ્રવાસ કરેલ સાં. ૨૦૦૬ના વૈશાખ માસ, સુને ૧૬-૫૩માં લંડનમાં રાણી એલીઝાબેથના રાજ્યારોહણ પ્રસંગે તેઓશ્રી લંડન ગયા હતા. કાશ્મીરનો પ્રવાસ પણ તેમણે કરેલ, દેશ પરદેશ ફરવા છતાં પણ તેમણે કોઈ વખતે પણ કંદમૂળનો આહાર વાપરેલ નહીં.

ઉગતી આવતી યુવાનીમાં તેઓશ્રીએ દુનિયાના રમણીય સ્થળો જેવાં કે કાશ્મીર, ઇંગ્લેન્ડ અને યુરોપનાં સુંદર સ્થળોની મુલાકાત લીધી હોવા છતાં તેઓને તે રમણીય સ્થળો કે રમણીય યુવતીઓનું આકર્ષણ થયું નહીં. એ એના પૂર્વજીવના ધાર્મિક સંસ્કારનો જ રંગ હતો અને એ રંગે જ તેમને તે બધું ન ગમ્યું અને તુરત ત્યાંથી પાછા ફર્યા અને સાધુ-સાધ્વીજીનાં દર્શન-કરનાને ઠોકેઠોકણે ગયા અને તેમના ઉપદેશનો લાભ લીધો અને વૈરાગ્યમાં જ મન લગાડ્યું. કુંડાકાલ અપસર્પિણિના આ દુર્લભ નામના પાંચમાં આરાતું વિચિત્ર વાતાવરણ એક તેમને કંઈક ફોલ થતો કે તુરત જ તેનો ખુલાસો મેળવી લેના અને ત્યાગ ભાવમાં સ્થિર રહેતા. દેશ પરદેશમાં પણ સામાયિક, પ્રતિકમણ, ચોાવહાર આદિ પચ્ચક્ષુઓ તેઓ વૂકયા નહીં જિંઝી કોટિની કોથાનો ત્યાગ કરી તેઓ સૂવા માટે માત્ર એક ચેતરંજી, એક ચોસીકું અને જોડવા એક આદર ફેકટ વાપરતા અને પલંગ ઉપર નહીં પણ ભૂમિ પર જ

“ असंख्यं जीविं मा पमाय ”

श्री विनोदकुमार वीराणी

(दीक्षा लीधा पढेलां शास्त्राभ्यास करता)

जन्म : पोर्टब्लेन सां. १९६२

दीक्षा

निर्वाण

जीवन - (राबस्थान)

कुलोटी - (राबस्थान)

सं. २०१३ वैशाख वद १२

सां. २०१३ भावसु सुद १२

ता. २६-५-५७ रविवार

ता. ७-८-५७ बुधवार

શ્રમ કરતા. અને પહેરવા માટે એક ખાલીનો દેશો અને ઝખો વાપરતા, કોઈ વખતે કળને પહેરતા બહુ ઠંડી હોય તો વખતે સાદો ગરમ કોટ પહેરી લેતા અને સુકપત્તિ, પાથરણું, રોઢરણુ અને બે ચાર ધાર્મિક પુસ્તકની ઝોળી સાથે રાખતા સંઘસમાં નહીં પણ જંગલમાં એકાંત જગ્યામાં વણે ભાગે શરીરની અશુભિ દૂર કરવા જતા, હોલતાં ચાલતાં, સંઘાસ અને પેશાબ સંબંધીમાં લવડયાની જાગર જતનાં કરતા.

દેશમાં કે પરદેશમાં જ્યારે તેમને કોઈની સાથે મળવાનું થતું ત્યારે તેમની સાથે અહિંસામય બેનધર્મનું સ્વરૂપ પ્રકટ કર્યા વગર રહેતા નહીં.

દીક્ષાર્થીઓને દીક્ષા લેવાની પ્રેરણા કરતા અને એમ જ કહેતા કે 'હંમીનો કોઈ ભરેસો નથી "અસંસય" લીલિય" મા પમાવય" આયુષ્ય તુટતાં વાર લાગતી નથી, લવન તુટતું સંધાતું નથી માટે ધર્મકરણીમાં સમયમાત્રતો પ્રમાદ ન કરવો ભેધજો.

ગોંડલ સંપ્રદાયના વણાજરા પૂ. સુનિવરો અને પૂ. મહાસતીજીઓનો તથા બોટાદ સંપ્રદાયના પૂ. આચાર્યશ્રી માણેકજીદેવજીમહારાજ અને દરિયાપુરી સંપ્રદાયના શાંત-શામજી પૂ. સુનિશી ભાયજીદેવજી મહારાજ અમણસંઘના મુખ્ય આચાર્યશ્રીજી આત્મારામજી મહારાજ તથામય જ્ઞાનનિધિ શાસ્ત્રોદ્ધારક બા. બ્ર. પૂ. આચાર્ય મહારાજ શ્રી લાલીલાલજી મહારાજ વગેરે અનેક સાધુ-સાધ્વીના ઉપદેશનો તેમજે લાભ લીધેલ. સુબર્ષમાં સં. ૨૦૧૧ સાલમાં શ્રી ધર્મસિંહજી મહારાજના સંપ્રદાયના પંડિતરત્ન શ્રી લાલજીદેવજી મહારાજનો પરિવય થયો. લાલજીદેવજી મહારાજ પોતે, સંસારપક્ષના ત્રણ પુત્રો અને બે પુત્રીઓ એમ કુલ ૬ બહેકે આખા કુટુંબે સંયમ અંગીકાર કરેલ. તે બાળી તેમને અદ્વૈત ત્યાગલાવના પ્રગટ થઈ કે જે કદી ક્યારેય પાત્રી નહીં.

આ પહેલાં તેઓ જ્યારે માતા-પિતા સાથે પૂજ્ય આચાર્ય શ્રી માણેકજીદેવજી મહારાજના દર્શને બોટાદ ગયેલા ત્યારે તેમના ઉપદેશની જે અસર થઈતે મુખ્ય અસર પહેલી હતી અને બીજી અસર તે પૂજ્ય લાલજીદેવજી મહારાજના સંકેતકૃતિની દીક્ષા જો હતી. આ બેઠ પ્રસંગેએ પૂર્વજવની બાકી રહેલી આરાધનાને પૂરી કરવાના નિમિત્તરૂપ કોઈને વખતોવખત તેઓ માતા-પિતા પાસે દીક્ષાની આજ્ઞા માગતા હતા અને તેનો જવાબ તેમના પિતાશ્રી તરફથી એક જ હતો, 'જે હેતુ વાર છે સમય પાકવા દીક્ષા જ્ઞાનાભ્યાસ વધારો,

સં. ૨૦૧૨ના અષાઢ સુધી ૧૫ થી શ્રી વિનોદકુમારે ગોંડલ સંપ્રદાયના શાસ્ત્ર પૂ આચાર્યશ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ સાહેબ પાસે વેશવળ માતૃમાસ હરમ્યાન ખાસ નિયમિત રીતે દીક્ષાની તૈયારી કરવા માટે તેમની પાસે જ્ઞાનાભ્યાસ કર્યો. તેની સાથે પૂ. આચાર્ય શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજના સંસાર પક્ષના કુટુંબી દીક્ષાના ભાવિક શ્રી જસરાજભાઈ પણ જ્ઞાનાભ્યાસ કરતા હતા. તેઓએ ત્યાં જોવો નિષ્ફળ કરેલો કે આચાર્ય શ્રી પુરુષોત્તમ મહારાજ પાસે આપણે જાનેએ દીક્ષા લેવી, પહેલાં વિનોદકુમારે અને પછી શ્રી જસરાજભાઈએ દીક્ષા લેવી, શ્રી જસરાજભાઈની દીક્ષાતિથિ પૂ. શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ સાહેબે સં. ૨૦૧૩ના બેઠ સુદ ૫ ને સોમવારે માંજરાલ સુકામે નક્કી કરી શ્રી જસરાજભાઈ વિનોદકુમારને રાજકોટ મળ્યા. શ્રી વિનોદકુમારે શ્રી જસરાજભાઈની યથાયોગ્ય સેવા બબવી, માંજરાળ રવાના કર્યા અને પોતે નિશ્ચયપૂર્વક દીક્ષા માટે આજ્ઞા માગી પણ તેઓના પિતાશ્રીની જોકને જોક વાણી સાંભળીને તેમને મનમાં આઘાત થયો અને દીક્ષા માટેનો તેમણે બીજો રસ્તો શોધી કાઢ્યો.

પૂજ્યશ્રી લાલચંદ્રજી મહારાજ અને તેમના શિષ્યોનો પરિચય મુંબઈમાં થયેલ હતો અને ત્યારબાદ કોઈ વખત પત્રવહેવાર પણ થતો હતો. છેલ્લા પત્રથી તેમણે બહેલ હતું, જે પૂ. શ્રી લાલચંદ્રજી મહારાજ. ખીચન મામે પૂ. આચાર્ય શ્રી સમર્થમલજી મહારાજ સાહેબ પાસે જ્ઞાનાભ્યાસ કર્યો ગયા છે પોતાને પિતાશ્રીની આજ્ઞા (દીક્ષા માટે) મળે તેમ નથી અને દીક્ષા તો લેવી જ છે આજ્ઞા વિના કોઈ સાધુ સુનિરાજ દીક્ષા આપે નહીં અને સ્વયંમેવ દીક્ષા સૌરાષ્ટ્રમાં લઈને આચાર્ય શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ પાસે જવામાં ઘણા વિઘ્નો થયે, જેમ પારીને તેઓએ દૂર રાજસ્થાનમાં વાલ્યા જવાનું નક્કી કર્યું.

તા. ૨૪-૫-૫૭ સં. ૨૦૧૩ના વૈશાખ વદ ૧૦ ને શુક્રવારના રોજ સાંજના તેમના માતૃશ્રી સાથે છેલ્લું જમણુ કર્યું. લોજન કરી, માતૃશ્રી સામાયિકમાં બેસી ગયા. તે વખતે કોઈને બહુ કર્યા વગર દીક્ષાના વિઘ્નોમાંથી બચવા માટે ઘર, કુટુંબ, સૌરાષ્ટ્રભૂમિ અને ગોંડલ સંપ્રદાયનો પણ ત્યાગ કરી તેઓ ખીચન તરફ રવાના થયા.

શ્રી વિનોદકુમારના નિવેદન પરથી માલૂમ પડ્યું કે તા. ૨૪-૫-૫૭ના રોજ રાત્રે આઠ વાગે ઘેરથી નીકળી, રાજકોટ જંકશનને જોધપુરની ટિકિટ લીધી. તા. ૨૫-૫-૫૭ના સવારે આઠ વાગ્યે મહેસાણા પહોંચ્યા ત્યાં જાહી કલાક આડી પડી રહે છે, તે હરમ્યાન ગામમાં જઈને લોચ કરવા માટેના વાળ રાખીને બાકીના કલાવી નાખ્યા અને આડીમાં બેસી ગયા. મારવાડ જંકશન તથા જોધપુર જંકશન થઈને તા. ૨૬-૫-૫૭ની સવારે ડા. વાગ્યે રેલોડી

આવમુરખીશ્રીઓ

શ્રી શાંતિદાસ ભંભણિયાવાળ
અમદાવાદ.

(સ્વ.) શ્રી રામચંદ્ર વેલણિયાળ
વીરાણી-રાજકોટ.

(સ્વ.) શ્રી છાનદાસ રામચંદ્ર દેસાઈ - અમદાવાદ.

શ્રી રામચંદ્ર રામચંદ્ર
વીરાણી-રાજકોટ.

વચ્ચે બેઠેલા
દાદાજી કિશનભાઈ સા. જોડરી
છોટા સુપુત્ર ચિ. મહેતાજીભાઈ સા
નાના - અનિલકુમાર જૈન (દેવતા)

આધ્યક્ષશ્રીઓ

(સ્વ.) શ્રી હરનમંદ મલ્વીયા વારિઆ
લાણુવડ.

(સ્વ.) શ્રી રંગજીભાઈ મોહનલાલ શાહ
અમદાવાદ.

(સ્વ) શ્રી દિનેશભાઈ કાંતિલાલ શાહ
અમદાવાદ.

પ્રેસ ડાસાભાઈ ગોપાલદાસ
સુ. સાણુવડ (જી. અમદાવાદ)

શ્રી નેરિંગજીભાઈ ગોપાલદાસભાઈ
અમદાવાદ.

સ્વ. શ્રી આત્મારામ માણેકલાલ
અમદાવાદ

આધ્યુરુપીઓ

શ્રી વુબલાલ દુર્લભાણ પારેખ
રાજકોટ.

કેડારી દુર્લભાવિંદ જેવંદલાઈ
રાજકોટ.

શેઠશ્રી ત્રિમીલાલેણ લાલચંદેણ સા. દુષિયા
તથા શેઠશ્રી જેવંતરાજેણ લાલચંદેણ સા.

(રવ.) શેઠશ્રી પારશીલાઈ હવણલાલ
બારશી.

રવ. શ્રીમાન્ શેઠશ્રી મુકેશચંદેણ સા.
બાલિયા પાલી મારવાડ

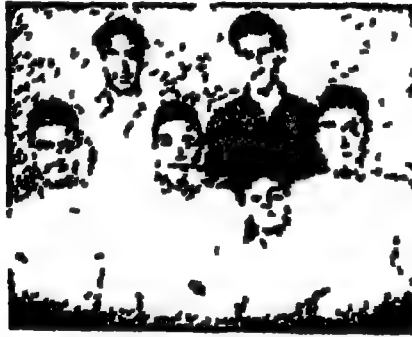
આધ્યક્ષશ્રીઓ

સ્વ. શ્રી દાદાસાહેબ અનાંતપંત શાહ
ખંભાત.

સ્વ. શ્રી તારાચંદજી સાહેબ ગેલડા
મદ્રાસ.

શ્રીમાન્ શ્રી સા. ચીમનલાલજી સા.
કાર્મચંદજી સા. મમીતલાલ (સપરિવાર)

શ્રી મનો સા. ગોડાલાલ શ્રીમાન્ મુલચંદ
જવાહીરલાલ ભરડિયા
૨ જાનુઆરી ૧૯૬૫ લાઈબ્રેરીમાં ભરડિયા
૩ ઉમેશ સોની નવાલ પૂનમચંદ ભરડિયા

શ્રીમાન્ મનો સા. ચોરડિયા

પહેલ્યા ત્યાંથી પળે જાલીને ખીચન ઉપાસ્યમાં જઈ ત્યાં બિરાજતા
 ઝુનિવરોના દર્શન કર્યા વંદણા નમસ્કાર કરી સુખશાતા પૂછી, બહાર નીકળ્યા
 અને પોતાના સામાયિકના કપડાં પહેર્યા અને પછી પૂજ્ય શ્રી ઝુનિવરોની
 સન્મુખ સામાયિક કરવા બેઠા, તેમાં “જાવ નિર્મ પચ્જુવાસામિ દુવિહં
 સિવિહેળ” ના બંદે “જાવજીવપચ્જુવાસામિ સિવિહં સિવિહેળ” બોલ્યા
 તે શ્રી લાલચંદ્ર ભટ્ટારાજે સાંભળ્યું અને તેઓશ્રીએ પૂછ્યું કે વિનોદકુમાર !
 તમે ત્યાં શું કરો છો ? તેનો જવાબ આપવાને બંદે “અપ્પાજં વોસિરામિ”
 બોલી પાઠ પૂરો કર્યો અને પછી વિનયપૂર્વક બે હાથ બેંદીને બોલ્યા કે “સાહેબ !
 જો તો બની શક્યું અને મેં સ્વયમેવ દીક્ષા લઈ લીધી, તે બરોબર છે અને
 તેમાં કંઈ ફેરફાર થઈ શકે તેમ નથી. આ સિવાય આપશ્રીની બીજી કોઈપણ
 પ્રકારની આજ્ઞા હોય તો ફરમાવો.”

તે જ દિવસે જયોરના શાસ્ત્ર પૂ. ઝુનિશ્રી સમર્થલાલ ભટ્ટારાજ સાહેબે
 શ્રી વિનોદકુમાર ઝુનિને પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને સમજાવ્યા કે “તમે જોકે
 સારા જ્ઞાનરાત્ર કુટુંબની વ્યક્તિ છો, તમારી આ દીક્ષા અંગીકાર કરવાની રીત
 બરાબર નથી, કારણ કે તમારા માતા પિતાને આ હકીકતથી દુઃખ થાય અને
 તેથી મારી સંમતિ છે કે રબોદરણની હાંસી ઉપરથી કપડું કાઢી નાખો જેથી
 તમા આવક ગણાવ અને જરૂર પડે તો આવકોનો સાથ લઈ શકો, જોમ
 ત્રણવાર પૂ. મહારાજશ્રીએ સમજાવેલા પરંતુ તેમણે ત્રણેય વખત જોકે જ ઉત્તર
 આપેલો કે “જે થયું, તે થયું હવે મારે આગળ શું કરવું તે ફરમાવો.”

શ્રી વિનોદઝુનિના શ્રી સમર્થભલ ભેવા મહાઝુનિના પ્રશ્નના જવાબ
 પછી ખીચનનો અતુવિંધ સંઘ વિચારમાં પડી ગયો અને ઝુનિશ્રીઓ પર
 સંસારીઓનો કોઈ પણ પ્રકારનો આ નિષ્કારણ હુમલો ન આવે તે માટે
 વિનોદઝુનિને જણાવવામાં આવ્યું કે “અમારી સલામતી માટે તમારે બહાર
 નિવેદન બહાર પાડવાની જરૂર છે” ત્યારે શ્રી વિનોદઝુનિએ પોતાના
 હસ્તાક્ષરે નિવેદન શ્રીસંઘ સમક્ષ પ્રગટ કર્યું, તેનો સાર નીચે સુજળ છે:-

મારા માતા-પિતા મોહને વશ થઈને દીક્ષાની આજ્ઞા આપે તેમ ન હતું
 અને “જસંસ્ય જીવિયં મા યમાયદ” ને આધારે જોકે કષ્ટ પણ દીક્ષાથી
 વંચિત રહી શકું તેમ નથી, જોમ મને લાગ્યું. શ્રી લાલચંદ્ર ભટ્ટારાજ સાહેબ-
 વગેરેએ મને મારી દીક્ષા માટે વિચારી પછી પગલું ભરવાનું કહેલ પરંતુ મને

સમય માત્રનો પ્રમાદ કરવો ઠીક ન લાગ્યો, તેથી શ્રી અરિહંત ભગવંતો તથા શ્રી સિદ્ધ ભગવંતોની સાક્ષીએ મારા શુદ્ધ મહારાજ સમક્ષ પ્રવચ્યાનો પાઠ લખીને મારા આત્માના કલ્યાણ માટે દીક્ષા અંગીકાર કરી છે. સમાજને જોટો ખ્યાલ ન આવે કે મારી દીક્ષા ક્ષણિક ગુસ્સાથી અગર ગેરસમજથી થઈ છે તેથી તથા સમાજમાં જૈનશાસનની પ્રભાવના યાવ તે હેતુથી મારે મારા વૃત્તાંત પ્રગટ કરવો ઉચિત છે.

ઉત્તરાખ્યનંત સૂત્રના ૧૬ મા અધ્યયન પરથી મને લાગ્યું કે મહુષ્ય લવનહું 'ખરું' કર્તવ્ય મોક્ષદેવ આપનારી દીક્ષા જ છે.

હેવટ સુધી મેં મારા બાપુલ પાસે દીક્ષા માટે આજ્ઞા માગી અને તે વખતે પણ પહેલાંની જેમ વાત ઉઠાવી દીધી અને જનંત ઉપકારી જોવા મારા બાપુલ સમક્ષ હું તેમને કહક બાવામાં પણ ઠહી શકતો ન હતો અને બીજી બાજુથી મને મહુ' કે આમુષ્ય અગ્રાધત છે અને આવ્યા ઉત્તમ કાર્ય માટે જરાપણ પ્રમાદ કરવો ઉચિત નથી. તેથી મેં વિચારીને આ પગલું લેવું છે અને મને પૂર્વ વિશ્વાસ છે કે શ્રી વીરપ્રભુ મહાવીર સ્વામીનો સકળ સંદ મારા આ કાર્યને અનુમોદશે જ " તથાસ્તુ ".

રાજકોટમાં શ્રી વિનોદકુમારના ગયા પછી પાછળથી અગર પડી કે વિનોદકુમાર દેખાતા નથી જોટલે તપાસ થવા માંડી જામમાં કર્ચાય પત્તો ન લાગ્યો જોટલે બહારગામ તારો કર્ચા. કર્ચાયથી પણ સંતોષકારક સમાચાર સાંપડ્યા નહીં. અર્થાત્ પત્તો મળ્યો જ નહીં. જામ વિમાસણના પરિણામે તેમના પિતાશ્રીને બે મહિના પહેલાંની જોક વાતની ચાદ આવી તે જો હતી કે તે વખતે શ્રી વિનોદકુમારે આજ્ઞા માગેલી કે " બાપુલ ! આપની આજ્ઞા હોય તો આ આતુર્માં જીવન (વાજસ્યાન) બહુ કારણ કે જીવનમાં ૫૦ શુદ્ધમહારાજ શ્રી સમર્થમલ્લ મહારાજ કે જેઓ સિદ્ધાંત વિચારક છે અને અનેકોતવાદના પૂરા બહુકાર છે, તેઓ ત્યાં બિરાજમાન છે જેઓશ્રી પાસે શાસ્ત્રાભ્યાસ કરવા માટે ૫ શ્રી લાલચંદ્ર મહારાજ આદિ ઠાણા ૪ જવાના છે. તો મારી છાછા પણ ત્યાં તેમની પાસે જવાની છે.

આ વાતચીતનું સ્મરણ પિતાશ્રીને આવવા સાથે તેઓએ પં. પૂર્વચંદ્રેલ હકને પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને વિનોદકુમાર માટેની પોતાની ચિંતા બ્યક્ત કરી. પંડિતનું આ વાતને સમર્થન મળ્યું. તેઓશ્રીએ જણાવ્યું કે થોડા સમય પૂર્વે વિનોદકુમારે મારી પાસે બહુવા માગ્યું હતું કે, જીવનમાં કેવા પ્રકારની

સંગવડ છે? આજ મારી સાથે વાર્તાલાપ થયો હતો. અને આ પ્રમાણે
જોડમત થતાં તેમના પિતાશ્રીએ ખીચન તાર કરવા સૂચના કરી તા. ૨૭-૫-૫૭
ના રોજ પૃથ્વીરાજજી માણુ ખીચન (રાજસ્થાન) ઉપર તાર કર્યો.

તા. ૨૮-૫-૫૭ના રોજ જવાળા આગ્યો કે શ્રી વિનોદભાઈએ ખીચનમાં
સ્વયમેવ દીક્ષા મહંત્ર કરી છે. જોટલે તેમના પિતાશ્રીએ રાવળહાટ્ટરશ્રી
'જોમ. પી. સાહેબ શ્રી કેશવલાલભાઈ પારેખ અને પંડિતજી પૂર્ણચંદ્રજી દક જોમ
ત્રણેયને શ્રી વિનોદકુમારને પાછા તેણી લાવના માટે ખીચન મોકલ્યા તા.
૨૮-૫-૫૭ના રોજ રવાના થઈ તા. ૩૦-૫-૫૭ના રોજ સવારે ફ્લોઈડી સ્ટેશને
પહોંચ્યા. બગદમાડીમાં તેઓ ખીચન તથા કે જ્યાં સ્થવિર મુનિશ્રી શ્રીરોમલજી
મહારાજ પૂજ્ય પંડિતશરત શાસ્ત્ર વિચારક શ્રી સમર્થમલજી મહારાજ આદિ
હાજુ ૮ તથા પૂજ્ય તપસ્વી મહારાજ શ્રી લાલચંદજી મહારાજ આદિ ઠા. ૪
ગિરાજમાન હતા. કુલે સાધુ-સાધ્વીની સંખ્યા અઠાવીસથી ત્રીસની હતી.

પૂજપરજના જવાળમાં શ્રી વિનોદમુનિએ કેશવલાલભાઈ પારેખને
હાથે કે “મેં” તો દીક્ષા અંગીકાર કરી લીધી છે તેમાં કાંઈ ફેરફાર થાય
તેમ નથી. તમે અમારા વીરાંણી કુટુંબના કિતૈયી છો. અને જો સાચા
કિતૈયી હો તો મારા પૂ. બા અને બાપુજીને સમજાવીને મારી હવે પછીની
મોટી દીક્ષાની આજ્ઞા અઠવાડિયાની અંદર અપાવી દો જોનું જ નહીં પણ
“સુવિ છત્ર કહું શાસન રસી”ની ભાવનામાં અને આજ દિવસ સુધીના મારી
ઉપરના ઉપકારના બદલામાં આગમને અનુલક્ષીને મારો ભાવના જો જ હોય
કે, મારી દીક્ષા તેઓની દીક્ષાનું નિમિત્ત બને અને મારા માતા-પિતા સફળતિને
સાથે અર્થાત્ મારી સાથે દીક્ષા લીજો.

આવા દંઠ જવાળના પરિણામે તેજ સમયે શ્રી વિનોદકુમારને પાછા
હાથ જવાની ભાવનાને નિષ્ફળતા સાંપડી અને તા. ૩૧-૫-૫૭ ની રાત્રીના
રવાના થઈ તા. ૨-૬-૫૭ના સવારે મહા પરીવહરૂપ ક્ષેત્રનો અનુભવ કરી,
શ્રી વિનોદકુમારના પિતાશ્રીને તમામ વાતથી વાકેફ કર્યાં.

મોઠા વખતમાં ફ્લોઈડીના શ્રી સુદે પૂ. શ્રી લાલચંદજી મહારાજને
ફ્લોઈડીમાં મોઠાસુ કરવાની વિનંતી કરી તેનો અસ્વીકાર થવાથી સંઘ ગમગીન
બન્યો. જોટલે નિર્ણય ફેરવ્યો અને અષાઠ શુદ્ધ ૧૩ ના રોજ ખીચનથી
વિદ્યાર કરી ફ્લોઈડી આગ્યા.

દીક્ષા પછી ઝાઝી મહિનાને આંતરે દેહોદી યોમાસા હરમ્યાન શ્રી વિનોદ-
મુનિને હાજરે જવાની સંજ્ઞા થઈ અને તે માટે જવા તૈયાર થયા. જોટલે
તેમના શુરુએ કહ્યું કે બહુ ગરમી છે, જરાવાર થોભી બાવ જોટલે શ્રી વિનોદ-
મુનિએ રમેહરણ વગેરેની પ્રતિજ્ઞા કરી તે હરમ્યાન ન રોકી શકાય એવી
હાજર લાગી તેથી ફરી આજ્ઞા માગતાં જણાવ્યું કે મને હાજર બહુ લાગી
છે તેથી બઈ છું, જલદી પાત્રો ફરીયા કાળની મહન ગતિને દુઃખદ્વ રચના રચવી
હતી. આજે જ હાજરે જોકલા જવાનો બનાવ બન્યો હતો, હંમેશાં તો બધા સાધુઓ
સાથે મળીને દિશાએ જતા.

હાજરથી મોકળા થઈ પાછા ફરતા હતા, ત્યાં રેલ્વે લાઈન ઉપર બે ગાયો
આવી રહી હતી. બીજી બાજુથી ટ્રેન પસાર આવી રહી હતી તેની બિંદુલ
વાગવા છતાં પણ ગાયો ખસતી ન હતી. શ્રી વિનોદમુનિજી હૃદય ધરધરી
ઉઠ્યું અને મહા અનુકંપાએ મુનિના હૃદયમાં સ્થાન લીધું. હાથમાં રમેહરણ
લઈ બતના ભોખમની પરવા કર્યા વગર ગાયોને બચાવવા ગયા. ગાયોને
તો બચાવી જ લીધી પરંતુ આ ક્રિયામાં છકાય જીવની કયાના સાધનભૂત
રમેહરણ કે જે વિનોદમુનિને આત્માથી વધારે ખરો હતો, તે રેલ્વે લાઈન
ઉપર પડી ગયો. અને શ્રી વિનોદમુનિએ તે પાછો સંપાદન કરવામાં જડવાઈને
ચિદ્વ કરતાં રાક્ષસી કોર્નિશનને કપાટે આબા અને પોતાનું બલિદાન આપ્યું.
અરિહંત....અરિહંત...એવા શબ્દો મુખમાંથી નીકળ્યા અને શરીર તૂટી પડ્યું.
રક્ત પ્રવાહ છૂટી પડ્યો અને થોડા જ વખતમાં પ્રાણાંત થઈ ગયો, બધા લોકો
કહેવા લાગ્યા કે ગૌરક્ષામાં મુનિશ્રીએ પ્રાણ આપ્યા અતિમ સમયે મુનિશ્રીના
મહેરા પર ભવ્ય શાન્તિ જ દેખાતી હતી.

હંમેશાં તેઓ જે તરફ હાજરે જતા હતા તે તરફ દેહોદીથી પોકરણ
તરફ જવાની રેલ્વે લાઈન હતી. આ લાઈન ઉપર રેલ્વે સત્તાવાળાઓએ ફાટક
મૂકેલ નથી ત્યાં રસ્તો પણ છે જોટલે પશુઓની અવરજવર હોય છે.
અને વખતો વખત ભાં ઠોરો રેલ્વેની હંફકેટે ઝાઝી જવાના પ્રસંગ બને છે.

દેહોદી સુધે આ દુર્ઘટનાના બખર રાજકોટ, ટેલીફોનથી આપ્યા. જે
વખતે ટેલીફોન આવ્યો. તે વખતે વિનોદમુનિના પિતાશ્રી બહાર ગયા હતા.
અને માતૃશ્રી મણિબેન સામાયિક-પ્રતિક્રમણમાં બેઠાં હતાં, માત્ર જોક
નોકર જ ઘરમાં હતો કે જેણે ટેલીફોન ઉઠાવ્યો પણ તે કાંઈ ટેલીફોનમાં
હકીકત સમજી શક્યો નહીં અને સાચા સમાચાર થોડા મળ્યા. અપેક્ષા
પૂર્વકથી દેહોદી પહોંચે તે પહેલાં અસિસ્ટન્સ થઈ ગયો સૂચનાનો ટેલીફોન

‘અર્થો કલાક’ મોઠો પહોંચ્યો, જો સંદેશો સમયસર પહોંચ્યો હોત તો માતા-પિતાને શ્રી વિનોદચુનિના શબ્દો પશુ મહેશ બેવાનો અને અંતિમ નિર્જનનો પ્રસંગ મળત. પરંતુ અંતરાત્મક રીતે તેમ બન્નું નહીં.

આથી ધ્યેયનનો પ્રોત્સાહન પડતો મુકવામાં આવ્યો. ‘અને માતા-પિતા તા. ૧૪-૮-૧૭૧૧ રોજ ધ્યેયન મારફત કલોલી પહોંચ્યા, શ્રી હર્ષભાઈ અને મહિબેને પૂજ્ય તપસ્વીશ્રી લાલચંદ્ર મહારાજ સાહેબના હસ્તે કેમી.’

આ પ્રસંગે શ્રી લાલચંદ્ર મહારાજ સાહેબે અવસરને પિછાળીને અને વૈયંદુ’ કોમલકોક એકથ કરીને, શ્રી વિનોદચુનિના માતા-પિતાનાં આત્મન અર્થે ઉપદેશ શરૂ કર્યો જેનો દુકમાં સાર આ પ્રમાણે છે—

“હવે તો રત્ન ચાંદ્યુ’ મયુ’! સમાજનો આશાદીપક કોણવાઈ ગયો! ઝંટ લગીને આથમી ગયો! હવે જો દીપ ફરીથી આવી શકે તેમ નથી”

શ્રી વિનોદચુનિના સંસારપક્ષના માતૃશ્રી મહિબેનને ચુનિશ્રીએ કહ્યું કે—
બેન! ભાવિ પ્રબળ છે. આ બાબતમાં મહાપુરુષોએ પશુ કાચ પોઈનાખ્યા છે એમ સૌને મરણને શરણ થવું પડે છે, તો પછી આપણા બેવા પામર પ્રાણીનું શું મળ્યું છે? હવે તો ચોક્કસ દૂર કરીને આપણે જોમના મૃત્યુનો આદર્શ બોધને માત્ર ધીરજ ધરવાની રહી.

પૂ. શ્રી સમર્થમહાશય મહારાજ સાહેબનો અભિપ્રાય—

પ્રાથમિક તેમ જ અલ્પકાળના પરિચયથી અને શ્રી વિનોદચુનિના વિશે અનુભવ થયો, કે તેમની ધર્મપ્રિયતા અને ધર્માભિલાષ ‘અદ્વિતિયા વૈમાણુરાગરસે’ નો પરિચય કરાવતી હતી પ્રાપ્ત સંસારિક પ્રજા વૈભવ તરફ તેમની કબ્જિ દ્રષ્ટિગોચર થતી ન હતી પરંતુ તેઓ વીતરાગવાળીના સંસર્ગથી વિષયવિમુખ ધર્મકાર્યમાં સદા તત્પર અને તદ્દલીન હોતા હતા. આજ પરિચયના અભાવે વૈરાગ્ય પશુ તેમની ધારાથી તેમની ધર્મનિરુશિતા તથા લવનચર્યાથી કહિન કાચ કરવામાં પશુ ગભરાટના સ્થાને સુખાનુભવની વૃત્તિ લક્ષમાં આવતી હતી.

હવે

શ્રી વિનોદચુનિના લવનના બે પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થાય છે તેનો ખુલાસો કરવામાં આવે છે.

પ્ર. ૧. તેમણે આજ્ઞા વગર સ્વયમેવ દીક્ષા કેમ લીધી?

ઉત્તર—પાંચમાં આરાનાં ભદ્રા ચોકાણીના પુત્ર જોવંતા (અતિચુક્રત) કુમારને તેમની માતૃશ્રીએ દીક્ષાની આજ્ઞા આપવાની તદ્દન ના પાડી જોટદે તેણે

સ્વયમેવ દીક્ષા લીધી. ત્યાર બાદ બદ્ધ શેઠાણીએ પોતાના કુમારને શુદ્ધને સોંપી દીધા. તેજ રાત્રે તેણે બારમી જિન્નુની પડિમા અંગીકાર કરી અને 'શિવાળયીના પરીપદથી કાળ કરી નહીનશુદ્ધ વિમાનમાં ગયા તેવી જ રીતે શ્રી વિનોદકુમાર સ્વયં દીક્ષિત થયા.

પ્રા. ૨. આવા વૈરાગી હવેને આવો ભયંકર પરીપદ કેમ આવે ?

ઉત્તર—કેટલાક ચરમ શરીરી હવેને મારણાંતિક ઉપસંમં આવેલ છે. જુઓ ગજકુંભમાર યુનિ, મેતાયં યુનિ, કોશલ યુનિ, કારણ કે તેમની સત્તામાં હબશી ભવનાં કમં હોવા બેઠાંએ ત્યારે તેમને જોકદમ મોક્ષ જપ્તું હતું, તો મારણાંતિક ઉપસંમં આવ્યા વગર જોકદાં બધાં કમં કેવી રીતે ખંચે ? બા. ધ્ર. શ્રી વિનોદયુનિને આવો પરીપદ આવ્યો, જે ઉપરથી જોમ અનુમાન થાય છે કે તે જોકાવતારી હવે હોય.

શ્રી વિનોદયુનિનું વિસ્તૃત હવનચરિત્ર જુદા પુસ્તકથી શુદ્ધરાતી ભાષા નથા હિન્દી ભાષામાં છપાયેલ છે તેમાંથી સાર રૂપે અહીં સંક્ષેપ કરેલ છે.

॥ श्री-भगवतीसूत्रम् ॥

(एकादशो भागः)

॥ श्री वीतरागाय नमः ॥

श्री जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री वासीळाख्यतिविरचितया
प्रमेयचन्द्रिकारूपया व्याख्यया समलङ्कृतम्
व्याख्याप्रपञ्चपरनामकम्

॥ श्री-भगवतीसूत्रम् ॥

(एकादशो भागः)

अथ षष्ठोद्देशकः प्रारम्भते

त्रयोदशशतके षष्ठोद्देशकस्य संक्षिप्तविवरणम् ।

किं नैरयिकाः सान्तरमुत्पद्यन्ते ? किं वा निरन्तरमुत्पद्यन्ते ? नैरयिकाः
सान्तरमपि अथ च निरन्तरमपि उत्पद्यन्ते इत्यादि प्रश्नोत्तरवक्तव्यता, असुर-
कुमारराजचमरेन्द्रस्य चमरचञ्चा राजधानी वक्तव्यता, किं चमरेन्द्रचमरच-
ञ्चायां राजधान्यां वसति ? इत्यादि प्ररूपणम्, चम्पानगरीवक्तव्यता, पूर्णभद्र-
चैत्यप्ररूपणम्, सिन्धुसौवीरदेशप्ररूपणम्, वीरमयवक्तव्यता, उदायनराज
वक्तव्यता- प्रभावतीदेवी वक्तव्यता निजमाग्निनेयस्य केशिकुमारस्य राज्यामिवेकं

छठे उद्देशोका प्रारंभ-

इस ११ वे शतक के छठे उद्देशों में जो विषय कहा गया है-उसका
विषरण संक्षेप से इस प्रकार से है-नैरयिक सान्तर उत्पन्न होते हैं ? या
निरन्तर उत्पन्न होते हैं ? नैरयिक सान्तर भी उत्पन्न होते हैं और
निरन्तर भी उत्पन्न होते हैं-ऐसा उत्तर । असुरकुमारराजचमरेन्द्र की
चमरचञ्चाराजधानी की वक्तव्यता, चमर चमरचञ्चाराजधानी में रहता है
क्या ? इत्यादि कथन । चम्पानगरीवक्तव्यता, पूर्णभद्र चैत्य की प्ररूपणा,

तेरभा शतकना छठ्ठा उद्देशानो प्रारंभ-

आ १३भा शतकना छठ्ठा उद्देशकभा के विषयनु' प्रतिपादन करवाभां
आः०नु' छे, तेतु' अ'क्षिप्त विवरणु आ प्रभा.छे छे. " नारहे। सान्तर उत्पन्न
याय छे, हे निरन्तर उत्पन्न याय छे "

उत्तर-" नारहे। सान्तर पक्ष उत्पन्न याय छे अने निरन्तर पक्ष उत्पन्न
याय छे. " अपुरकुमारराज चमरेन्द्रनी चमरचञ्चा राजधानीनु' वखु'न चमर
शु' चमरचञ्चा राजधानीभां रहै छे ? इत्यादि प्रश्नो अने तेमना उत्तर।
चम्पानगरीनी वक्तव्यता, पूर्णभद्र चैत्यनी प्ररूपणा, सिन्धु सौवीर देशनु'
कथन, वीरमयवक्तव्यता, उदायनराज वक्तव्यता, प्रभावती देवीनी वक्तव्यता,

कर्तुम् उदायनस्य संकल्पप्ररूपणम्, केशिकुमारस्य राज्याभिषेकप्ररूपणम्, उदायनस्य दीक्षानिर्वाणवक्तव्यता, अमिजितकुमारस्य उदायनं प्रतिवैरानुबन्ध प्ररूपणम्, तस्य वीतभयनगरात् निर्गमनप्ररूपणं च अमिजितकुमारस्य असुर-कुमारत्वेन उत्पादवक्तव्यताप्ररूपणम् ।

नारकादिवक्तव्यता ।

मूषम्—“रायगिहे जाव एवं वयासी-संतरं भंते ! नेरइया उववज्जंति, निरंतरं नेरइया उववज्जंति ? गोयमा ! संतरं पि नेरइया उववज्जंति निरंतरं पि नेरइया उववज्जंति, एवं असुर-कुमारा वि, एवं जहा गंगेये तहेव दो दंडगा जाव संतरं पि वेमाणिया चयंति, निरंतरं पि वेमाणिया चयंति ॥सू० १॥

छाया—राजगृहे यावत्—यस्म अवादीत्—सान्तरं मदन्त । नैरयिका उपपद्यन्ते, निरन्तरं नैरयिका उपपद्यन्ते ? गोयम ! सान्तरमपि नैरयिका उपपद्यन्ते, निरन्तरं पि नेरइया उपपद्यन्ते एवं असुरकुमारा अपि एवं यथा गाङ्गेयेः तथैव द्वौ दण्डकौ, यावत् सान्तरमपि वैमानिकाश्चवन्ति, निरन्तरमपि वैमानिकाश्चवन्ति ॥सू० १॥

टीका—यश्चमोद्देशके नैरयिकादि वक्तव्यतायाः प्रतिपादितत्वेऽपि पष्ठो-द्देशके प्रकारान्तरेण तद्वक्तव्यतामेव प्ररूपयितुमाह—‘रायगिहे जाव एवं वयासी’ राजगृहे यावत्—नगरे स्वामीसमवस्यन्, धर्मकथां श्रोतुं पर्यत् निर्गच्छति,

सिन्धु सौवीर देश का प्ररूपण वीतिभयवक्तव्यता, उदायनवक्तव्यता, प्रभावती देवी वक्तव्यता, अपने भानेज केशिकुमार का राज्याभिषेक करने के लिये उदायन के संकल्प की प्ररूपणा केशिकुमार के राज्या-भिषेक का प्ररूपण, उदायन के दीक्षानिर्वाण की वक्तव्यता, उदायन के प्रति अमिजितकुमार के वैरानुबन्ध की प्ररूपणा, वीतभयनगर से इसके निर्गमन का कथन, अमिजितकुमार का असुरकुमाररूप से उत्पाद होने की वक्तव्यता ।

गोदाना बाबुज्जं केशिकुमारो राज्याभिषेकं करवानो उदायनो संकल्पं, केशिकुमारो राज्याभिषेकं वसुं, उदायनो दीक्षां अने निर्वाणं वक्तव्यता, उदायनो अमिजितकुमारो वैरानुबन्धं प्ररूपणा, वीतभयनगरात् निर्गमनं कथनं अमिजितकुमारो असुरकुमार इति उत्पादकत्वान् वक्तव्यता.

ધર્મકથાં શ્રુત્વા પ્રતિગતા પર્યત્, તત્તો વિનયેન પર્યુપાસીનઃ પ્રાક્કલિપ્તો મૂળા
ગૌતમઃ, एवं-वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-‘संतरं मंते । नेरइया उववज्जंति ?
निरंतरं नेरइया उववज्जंति ?’ हे भद्रन्त । किं सान्तरं-सव्यवधानम्, एकमवादि
भवान्तरगमने व्यवधानेनेत्यर्थः, नैरयिका उपपद्यन्ते ? किं वा निरन्तरं-निर-
वच्छिन्नं-व्यवधानरहितम्, एकमवाद् भवान्तरगमने अव्यवधानेनेत्यर्थः,
नैरयिका उपपद्यन्ते ? भगवानाह-‘गोयमा । संतरं पि नेरइया उववज्जंति, निरं-

નારકાદિવક્તવ્યતા—

‘રાયગિહે જાવ एवं बयासी’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—પાંચવેં ઉદ્દેશે મેં નૈરયિકાદિકોં કી વક્તવ્યતા કહી ગઈ છે
ફિર મીં સૂત્રકાર હસ છટે ઉદ્દેશે મેં પ્રકારાન્તર સે હસી વક્તવ્યતા કી
પ્રકરણા કર રહે છે—હસમેં ગૌતમને પ્રશ્ન સે એસા પૂછા છે—‘રાયગિહે જાવ
एवं बयासी’ રાજગૃહનગર મેં યાવત્ હસ પ્રકાર સે પૂછા યહાં યાવત્
शब्द से ऐसा पाठ यहां लगाना चाहिये ‘नगरे स्वामी समवसुतः आदि’
અર્થાત્ રાજગૃહનગર મેં ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી પધારે ધર્મકથા સુનને
કે લિયે પરિષદા નિકલી, ધર્મકથા સુનકર ફિર વહ વહાં સે પીછી ચલી
ગઈ—હસકે વાદ વિનય સે પર્યુપાસના કરતે હુપ ગૌતમ ને દોનોં હાય
જોડકર હસ પ્રકાર સે પૂછા—‘સંતરં મંતે । નેરइया उववज्जंति, निरं-
तरं नेरइया उववज्जंति’ હે ભદ્રન્ત ! નૈરયિક વ્યવધાન સહિત સમયાદિ
અન્તર સહિત ઉત્પન્ન હોતે છે, યા નિરન્તર-व्यवधान रहित उत्पन्न
હોતે છે ? અર્થાત્ સમયાદિ કે અન્તર વિના ઉત્પન્ન હોતે છે ? હસરમેં

—નારકાદિ વક્તવ્યતા—

“રાયગિહે જાવ एवं बयासी” इत्यादि—

ટીકાર્થ—પાંચમાં ઉદ્દેશકમાં નારકાદિકોની વક્તવ્યતાનું પ્રતિપાદન કર-
વામાં આવ્યું. આ છટ્ટા ઉદ્દેશમાં પણ સૂત્રકાર નારકોની જ વક્તવ્યતાનું
પ્રતિપાદન કરે છે—“રાયગિહે જાવ एवं बयासी” રાજગૃહ નગરમાં મહાવીર
પ્રભુ પધાર્યા ધર્મકથા સાંભળવા માટે પરિષદા નીકળી, ધર્મકથા સાંભળીને
પરિષદ પાછી ફર્યામાં વિનયપૂર્વક પ્રભુની પશુપાસના કરીને, બે હાથ જોડીને
ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને આ પ્રમાણે પ્રશ્ન પૂછે છે—“સંતરં મંતે । નેરइया
उववज्जंति, निरंतरं नेरइया उववज्जंति ?” હે ભગવન્ ! નારકો વ્યવધાનસહિત
(એક ભવમાંથી અન્ય ભવગમનમાં કે અન્તર પડે છે તે અન્તરસહિત)
ઉત્પન્ન થાય છે. કે નિરંતર-व्यवधानरहित-ઉત્પન્ન થાય છે ? એટલે કે એક
ભવમાંથી ભવાન્તર ગમનમાં વિના અન્તરે ઉત્પન્ન થાય છે ?

તરં પિ નેરહ્યા ઉવવજ્જંતિ ' હે ગૌતમ ! સાન્તરં-સઘ્યવધાનમાપે નૈરયિકા ઉપ-
પચન્તે, અથ ચ નિરન્તરમપિ અઘ્યવધાનેનાપિ નૈરયિકા ઉપપચન્તે ' एवं असुर-
कुमारा वि ' एवं-तथैव नैरयिकवदेव असुरकुमारा अपि सान्तरमपि उपपचन्ते,
निरन्तरमपि उपपचन्ते ' एवं जहा गंगेए तदेव दो दंडगा जाव संतरं वि, वैमा-
णिया चयंति, निरन्तरं वि वैमाणिया चयंति ' एवं-तथैव यथा गाङ्गेये नवमशतके
द्वात्रिंशत्तमोद्देशके गाङ्गेयप्रकरणे द्वौ दण्डकौ-उपपत्तिदण्डकः, उद्धर्तनादण्डकमे-
त्येवं कौ प्रतिपादितौ, तथैव अत्रापि उक्तौ द्वौ दण्डकौ प्रतिपादनीयौ, यावत्-
नागकुमारादयो भवनपतयः पृथिवीकायिकादयः, द्वीन्द्रियादयः, मनुष्यास्तिर्यग्यो-
निकाः, वानव्यन्तराः, ज्योतिषिकाः, वैमानिकाश्च सान्तरमपि ज्यवन्ति,

પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘ગોયમા । સંતરં પિ નેરહ્યા ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરંપિ નેર-
હ્યા ઉવવજ્જંતિ’ હે ગૌતમ ! નૈરયિક અન્તરસહિત મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં
ઔર વિના અન્તર કે મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં । ‘एवं असुरकुमारा वि’ નૈર-
યિકોં કે કથનાનુસાર હી અસુરકુમાર મી સાન્તર મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં
ઔર નિરન્તર મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં । ‘एवं जहा गंगेए तदेव दो दंडगा
जाव संतरं वि वैमाणिया चयंति, निरंतरं वि वैमाणिया चयंति’ હસ
પ્રકાર સે ઝેસે કિ-નૌવે’ શતક કે ૩૨ વે’ હદેશક મેં ગાંગેય
પ્રકરણ મેં ઉત્પત્તિ દણ્ડક ઔર ઉદ્ધર્તનાદણ્ડક-દો દણ્ડક કહે ગયે
હૈં હસી પ્રકાર સે વે ઉક્ત દો દણ્ડક યહાં પર મી કહના ચાહિયે ।
હસ પ્રકાર નાગકુમારાદિ ભવનપતિ, પૃથિવીકાયિકાદિ એકેન્દ્રિય,
દ્વીન્દ્રિય, મનુષ્ય, તિર્યગ્યોનિક વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષિક ઔર વૈમાનિક
યે સબ વૈમાનિકાત ઝીવ સાન્તર મી જવતે હૈં ઔર નિરન્તર મી

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર-“ ગોયમા । સંતરંપિ નેરહ્યા ઉવવજ્જંતિ, નિરંત-
રંપિ નેરહ્યા ઉવવજ્જંતિ ?” હે ગૌતમ ! નારકે સાન્તર (અંતરસહિત) પણ
ઉત્પન્ન થાય છે અને નિરંતર પણ ઉત્પન્ન થાય છે. “ एवं असुरकुमारा वि ”
ઔર પ્રમાણે અસુરકુમારે સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે, નિરંતર પણ ઉત્પન્ન
થાય છે. “ एवं जहा गंगेए तदेव दो दंडगा, जाव संतरं वि वैमाणिया चयंति,
निरंतरं वि वैमाणिया चयंति ” આ રીતે ગાંગેય પ્રકરણમાં-નવમાં શતકના
૩૨માં ઉદ્દેશકમાં-ઉત્પત્તિ દંડક અને ઉદ્ધર્તનાદંડક, આ છે દંડકદુ’ બેવું
કથન કરવામાં આવ્યું છે, એવું જ કથન આહીં પણ તે છે દંડકોના વિષ-
યમાં કરવું બોધે એ જ પ્રમાણે નાગકુમારાદિ ભવનપતિ, પૃથ્વીકાયિક આદિ
એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, મનુષ્ય, તિર્યગ્યોનિક, વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષિક અને

નિરન્તરમપિ વૈમાનિકાન્તાચ્ચવન્તિ इत्येवं रीत्यैव यथायोग्यमुपपादोवृ-
नर्तना च्यवनमवसेयम् ॥ सू. १ ॥

ચમરચંચારાજધાનીવત્કથતા ।

મૂલ્ય—‘કહિણં મંતે! ચમરસ્સ અસુરિંદસ્સ અસુરરણ્ણો
ચમરચંચે નામં આવાસે પળ્ણત્તે? ગોયમા! જંબુહીવે દીવે મંદ-
રસ્સ પઠ્ઠવયસ્સ દાહિણેણં તિરિયમસંલેજ્જે દીવસમુદ્દે યવં જહ્વા
વિતિયસપ્પ અદ્દમે સમાડહેસપ્પ વત્તવ્વયા સચ્ચેવ અપરિસેસા
નેયઠ્ઠા, નવરં હમં નાણત્તં જાવ તિગિચ્છકૂઢસ્સ ઉપ્પાયપધ્ધયસ્સ
ચમરચંચાપ્પ રાયહાણીપ્પ ચમરચંચસ્સ આવાસપઠ્ઠવયસ્સ અસ્સેસિં
ચ બંદ્ધુણં, સેસં તંચેવ જાવ તેરસ ય અંગુલાહં અઘ્ઘંગુલં ચ કિંચિ
વિસેસાહિયા પરિક્ખેવેણં, તીસેણં ચમરચંચાપ્પ રાયહાણીપ્પ દાહિણ
પચ્ચત્થિમેણં છક્કોઢિસપ્પ પળ્ણપક્કં ચ કોઢીઞ્ણો પળ્ણતીસં ચ સય-
સહસ્સાહં પક્કાસં ચ સહસ્સાહં અરુગોદયસમુદ્ધં તિરિયં વીહ્વહ્વત્તા,
પ્પત્થ ણં ચમરસ્સ અસુરિંદસ્સ અસુરકુમારસ્સ રણ્ણો, ચમરચંચે
નામં આવાસે પળ્ણત્તે, ચડરાસીહં જોયણસહસ્સાહં આયામ-
વિક્ખંમેણં દો જોયણસયસહસ્સાહં પક્કટ્ઠિં ચ સહસ્સાહં છચ્ચ
વત્તીસે જોયણસપ્પ કિંચિ વિસેસાહિપ્પ પરિક્ખેવેણં, સે ણં પ્પગેણં
પાગારેણં સઠ્ઠવઞ્ણો સમંતા સંપરિક્ખિત્તે, સે ણં પાગારે દિવહ્ઠું
જોયણસયં ઉહ્ઠું ઉચ્ચત્તેણં, યવં ચમરચંચાપ્પ રાયહાણીપ્પ વત્તવ્વયા

ચલતે હૈ’ । इस प्रकार से उत्पाद और वनर्तना विषयक इनका कथन
जानना चाहिये ॥ सूत्र १ ॥

વૈમાનિક, એ સમજાના છવેા શાન્તર પશુ આવે છે અને નિરન્તર પશુ આવે
છે. આ પ્રકારનું ઉત્પાદ અને ઉદ્વર્તના વિષયક પ્રેમનું કથન સમજવું. ॥સૂ.૦૧॥

भाणियन्वा, सभाविहूणा जाव चत्तारि पासायपंतीओ, चमरेणं
 भंते ! असुरिंदे असुरकुमारराया चमरचंचे आवासे वसहिं उवेइ ?
 णो इणट्टे समट्टे, से केणं खाइ अट्टेणं भंते ! एवं बुच्चइ चमरेअसु-
 रिंदे असुरराया चमरचंचे आवासे वसहिं नो उवेइ ? गोयमा ! से
 जहा नामए—इहं—मणुस्स लोगंसि उवगारियलेणाइ वा, उज्जा-
 णियलेणाइ वा, णिज्जाणिय लेणाइ वा, धारावारियलेणाइ वा,
 तत्थ णं बह्वे मणुस्सा य, मणुस्सीओ य, आसयंति, सयंति,
 जहा रायप्पसेणइज्जे जाव कल्लाणफलवित्तिविसेसं पच्चणु-
 बभवमाणा विहरंति, अन्नत्थपुण वसहिं उवेति, एवामेव गोयमा !
 चमरस्स असुरिंदस्स असुरकुमाररणो चमरचंचे आवासे केवलं
 किद्धारतिपत्तियं, अन्नत्थपुण वसहिं उवेति, से तेणट्टेणं जाव
 आवासे, सेवं भंते ! सेवं भंते ! चि जाव विहरइ । तएणं समणे
 भगवं महात्रीरे अन्नया कयाइं रायणिहाओ नयराओ गुणसिलाओ
 चेइआओ जाव विहरइ ॥सू० २॥

छाया—कुत्र खलु भइन्त । चमरस्य असुरेन्द्रस्य असुरराजस्य चमरचञ्चो-
 नाम आवासः प्रश्नः ? गौतम ! ब्रम्हद्वीपे द्वीपे मन्दिरे पर्वतस्य दक्षिणे तिर्यग्-
 संख्येये द्वीपसमुद्रे. एवं यथा त्रितीयशतके अष्टमे समोदेषके वक्तव्यता, सा
 चैव अशरिषेपा ज्ञातव्या, नवरम् इदं नानात्वं यावत् तिगिच्छकूटस्य उत्तातपर्व-
 तस्य चमरचञ्चायां राजधान्यां चमरचञ्चस्यावासपर्वतस्य, अन्येषां च बहूनां शेषं
 तदेव यावत् त्रयोदश च अङ्गुलानि अर्द्धाङ्गुलञ्च किञ्चिद् विशेषाधिकानि परि-
 क्षेपेण, तस्याः खलु चमरचञ्चायाः राजधान्याः दक्षिणपश्चिमेन पट्कोटिचतु-
 र्यञ्चाञ्च कोटयः, पञ्चभिस्त्रयसहस्राणि, पञ्चाशच्चसहस्राणि अरुणोदय
 समुद्रं तिर्यग् व्यतिव्रज्य, अत्र खलु चमरस्य असुरेन्द्रस्य असुरकुमारराजस्य चमर-
 चञ्चोनाम आवासः प्रश्नः ? चतुरशीति योजनसहस्राणि आयामविष्कम्भेण, द्वे

યોજનશ્વતસહસ્રે, પચ્ચપષ્ટિથ સહસ્રાણિ પટ્ટં ચ દ્વાવિંશદ્ યોજનશ્વતં કિંચિદ્ વિશેષાધિકં પરિક્ષેપેન, સ સ્વલ્પ એકેન પ્રાકારેણ સર્વતઃ—સમન્તાત્ સંપરિક્ષિપ્તઃ, સ સ્વલ્પ પ્રાકારો દ્વયર્થ યોજનશ્વતમ્ ઊર્ધ્વમ્ ઉચ્ચસ્થેન, એવમ્ ચમરચન્દ્રાયાઃ રાજ-ધાન્યાઃ વક્ત્રવ્યા મણિતવ્યાઃ સમાવિહીનાઃ યાવત્ ચતસ્રઃ પ્રાસાદપદ્મકયઃ, ચમરઃ સ્વલ્પ મદન્તઃ । અમુરેન્દ્રઃ અમુરકુમારરાજઃ, ચમરચન્દ્રચ્ચે આવાસે વસતિમ્ ઉપૈતિ ? નાયમર્થઃ સમર્થઃ, તત્ કેન અર્થેન મદન્તઃ । એવમુચ્યતે—ચમરઃ અમુરેન્દ્રઃ અમુરરાજઃ ચમરચન્દ્રે આવાસે વસતિ નો ઉપૈતિ, ગૌતમ । તત્ યથાનામ—અસ્મિન્ મનુષ્યલોકે ઔપકારિકલયનાનિ વા, ઔષાનિકલયનાનિ વા, નૈર્વાનિકલય-નાનિ વા, ધારાવારિકલયનાનિ વા, તત્ર સ્વલ્પ વહ્નો મનુષ્યાચ મનુષ્યચ આશ્ર-યન્તે, અયન્તે, યથા રાજપ્રતીયે યાવત્ વલ્યાણકલટ્ટિવિશેષં પ્રત્યનુમવન્તો વિહરન્તિ, અન્યત્ર પુનઃ વસતિમુપયન્તિ, એવમેવ ગૌતમ । ચમરસ્ય અમુરેન્દ્રસ્ય અમુરકુમારરાજસ્ય ચમરચન્દ્રે આવાસે કેવલં ક્રીઢારતિપ્રત્યયમ્, અન્યત્ર પુનઃ વસતિમુપૈતિ, તત્ તેનાર્થેન યાવત્ આવાસે, વસતિ નોપૈતિ, તદેવં મદન્તઃ । તદેવં મદન્તઃ । ઇતિ યાવત્ વિહરતિ તતઃ સ્વલ્પ અમળો મગવાન્ મહાવીરોઽન્યદાકદાચિત્ રાજયુદ્ધાત્ નગરાત્ યુગશિક્ષકાદ્ ચૈત્યાત્ યાવદ્ વિહરતિ ॥ સુ૦ ૨ ॥

ટીકા—પૂર્વં વૈમાનિકાનાં વ્યવનસ્ય પ્રરુપિતત્ત્વેન તેષાં ચ દેવત્ત્વેન તદધિ-કારાત્ ચમરનામામુરેન્દ્રદેવવિશેષસ્યાવાસવિશેષં પ્રરુપયિતુમાઢ—‘કહિ ણં મંતે’ રથાદિ । ‘કહિ ણં મંતે ! ચમરસ્સ અમુરિંદસ્સ અમુરરણ્ણો ચમરચ્ચે નામં આવાસે

ચમરચન્દ્રારાજધાની કી વક્તવ્યતા—

‘કહિ ણં મંતે ચમરસ્સ અમુરિંદસ્સ’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—પહિલે વૈમાનિક દેવોં કે વ્યવન કી પ્રરુપણા કી જા નુકી હૈ—અતઃ હસી સંબંધ કો લેકર યહાં સૂત્રકાર ને ચમર નામ કે અમુરેન્દ્ર દેવ વિશેષ કે આવાસવિશેષકી પ્રરુપણા કી હૈ—હસમેં ગૌતમસ્વામી ને પ્રશ્ન સે એસા પૂછા હૈ ‘કહિ ણં મંતે ! ચમરસ્સ અમુરિં-દસ્સ અમુરરણ્ણો ચમરચ્ચે નામં આવાસે પણ્ણસે’ હૈ મદન્ત ! અમુ-

—ચમરચ્ચે રાજધાનીની વક્તવ્યતા—

“કહિ ણં મંતે ! ચમરસ્સ અમુરિંદસ્સ” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—પહેલાં વૈમાનિક દેવાના વ્યવનની પ્રરુપણા થઈ ચુકી છે. અમ-રેન્દ્ર પણ એક દેવ છે. આ પ્રકારના પૂર્વસૂત્ર સાથેના સંબંધને લીધે હવે સૂત્રકાર અમુરેન્દ્રના આવાસવિશેષની પ્રરુપણા કરે છે—

ગૌતમ સ્વામી આ વિષયને અનુદક્ષીને મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે—“કહિ ણં મંતે ! ચમરસ્સ અમુરિંદસ્સ અમુરરણ્ણો ચમરચ્ચે નામં

પણ્ણતે ।' ગૌતમઃ પૂન્છતિ-હે મદન્ત કુષ્ણ સ્થાને ચમરસ્ય અમુરેન્દ્રસ્ય અમુર-
રાજસ્ય ચમરચ્ચોનામ આવામઃ પ્રશ્નઃ ? મગવાનાહ-‘ગોયમા ! જંબુદીવે દીવે મંદ-
રસ્ય પન્વયસ્ય દાહિણેઽં તિરિયમસંસેજ્જે દીવસમુદે’ હે ગૌતમ ! જંબુદીપે
દીપે મંદરસ્ય પર્વતસ્ય દક્ષિણે-દક્ષિણદિગ્ભાગે તિર્યગ્ અસંખ્યેયદીપસમુદ્રોશ્લં-
ઘાનનન્તરસ્ અરુણચરદીપસ્ય વાણ્ણવેદિકા પ્રાન્તમાગાત્ અરુણચરસમુદ્રે દ્વાચત્ત્વારિશ્વત્-
શ્વતસહસ્રપોત્રનગમનાનન્તરં ચમરેન્દ્રસ્ય તિગિચ્છકકૂટનામા ઉત્પાતપર્વતોઽસ્તિ,
યત્રાગત્ય તિર્યગ્લોકં જિગમિબુધ્ધમરેન્દ્રઃ ઉત્પત્તનં કરોતિ, સ एव ઉત્પાતપર્વત
ઉચ્ચતે, તસ્ય દક્ષિણદિગ્ભાગે પચ્ચાશ્ચ્ સહસ્રાધિકપચ્ચત્રિશ્વલ્લક્ષોત્તરપચ્ચપચ્ચાશ્ચ
કોટિપટ્કોટિશ્વતયોજનમરુણોદકસમુદ્રે તિર્યગ્ગમનાનન્તરસ્, અધોમાગે રત્નમ-

રેન્દ્ર અમુરરાજ ચમર કા ચમરચંવા નામકા આવાસ કહાં પર કહા ગયા
હે ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જંબુદીવે દીવે મંદ-
રસ્ય પન્વયસ્ય દાહિણેઽં તિરિયમસંસેજ્જે દીવસમુદે’ જંબુદીપ નામકે
દીપ મેં જો સુમેરુપર્વત હૈ-ઉસ સુમેરુપર્વત કી દક્ષિણ દિશા મેં
તિર્યગ્ અસંખ્યાત દીપ સમુદ્રોં કો પાર કરકે અરુણચર નામ કા
એક દીપ આતા હૈ । હસ દીપ કી વાણ્ણવેદિકા કે અન્તિમ
કિનારે સે અરુણચર સમુદ્ર મેં ૪૨ લાખ યોજન જાને કે બાદ ચમરેન્દ્ર
કા તિગિચ્છકૂટ નામકા એક ઉત્પાત પર્વત આતા હૈ । ચમરેન્દ્ર કો
જબ તિર્યગ્લોક મેં આના હોના હૈ, તબ વહ હસ પર્વત પર આકર ઉત્પત્તન
કરતા હૈ । હસ કારણ હસ પર્વત કા નામ ઉત્પાત પર્વત કહા ગયા હૈ ।
હસ ઉત્પાતપર્વત કે દક્ષિણદિગ્ભાગ મેં ૬૫૫ કરોડ ૩૫ લાખ પચાસ

આવાસે પણ્ણતે ?” કે ભગવન્ ! અમુરેન્દ્ર, અમુરકુમારરાજ ચમરની
રાજધાની ક્યાં કહી છે ?

મહાચીર પ્રશ્નનો ઉત્તર-“ગોયમા !” કે ગૌતમ ! “જંબુદીવે દીવે મંદ-
રસ્ય પન્વયસ્ય દાહિણેઽં તિરિયમસંસેજ્જે દીવસમુદે” જંબુદીપ નામના
દીપમાં જે સુમેરુ પર્વત છે, તે પર્વતની દક્ષિણ દિશામાં તિર્યગ્ અસંખ્યાત
દીપસમુદ્રોને પાર કરવાથી અરુણચર નામનો એક દીપ આવે છે. આ દીપની
બાહ્ય વેદિકાના અન્તિમ છેડાથી, અરુણચર સમુદ્રમાં ૪૨ હજાર યોજનનું અંતર
પાર કરવાથી ચમરેન્દ્રનો તિગિચ્છકૂટ નામનો એક ઉત્પાત પર્વત આવે છે.
ચમરેન્દ્રને જ્યારે તિર્યગ્લોકમાં આવવું હોય છે, ત્યારે તે આ પર્વત પર જઈને
ઉત્પત્તન કરે છે. એટલે કે આવે છે, તે કારણે આ પર્વતને ઉત્પાતપર્વત કહ્યો
છે. આ ઉત્પાત પર્વતની દક્ષિણ દિશામાં ૬૫૫ કરોડ ૩૫ લાખ ૫૦ હજાર

मायाः पृथिव्याः आभ्यन्तरे चत्वारिंशत् योजनसहस्रव्यतिघ्नजनानन्तरं चमरेन्द्रस्य चमरचञ्चा नाम राजधानी प्रकृता, इत्यादिरीत्या 'एवं जहा वितिसप्त अष्टमे समा उद्देश एव चञ्चया, सञ्चेव अपरिसेसा नेयञ्चा' एवं-तथैव, यथा द्वितीयशतके अष्टमे समोद्देशके वक्तव्यता मणिता, सैव वक्तव्यता, अपरिशेषा-सर्वा ज्ञातव्या, 'नवरं इमं नाणसं जाव तिगिच्छकूटस्त उत्पायपञ्चयस्त चमरचञ्चाए रायहाणीए चमरचञ्चस्त आवासपञ्चयस्त अन्नेसि च बहुणं, सेसं तं चेव जाव तेरस य अंगु-काइं, अदंगुलं च किंचिविसेसाहिया परिकखेवेणं' नवरं-तदपेक्षया इदं नानात्वं पृथक्त्वं विशेषस्तु वर्तते-यत् यावत्-तिगिच्छकूटस्य उत्पातपर्वतस्य चमरचञ्चाया राजधान्याश्चमरचञ्चस्य आवासपर्वतस्य, अन्येषां च बहुनामित्यादि सर्वं

हजार योजन तक प्रदणोदक समुद्र में तिरछे जाने पर नीचे रत्नप्रमा-पृथिवी के भीतर ४० हजार योजन जाने पर यहां चमरेन्द्र की चमर-चञ्चा नामकी राजधानी कही गई है इत्यादि रीति से 'एवं जहा विति-यसप्त अष्टमे समा उद्देश एव चञ्चया, सञ्चेव अपरिसेसा नेयञ्चा' जैसी द्वितीय शतक के अष्टम समा उद्देशक में वक्तव्यता कही गई है, वही वक्तव्यता पूरी की पूरी यहां कहनी चाहिये। 'नवरं इमं नाणसं' जाव तिगिच्छकूटस्त, उत्पायपञ्चयस्त, चमरचञ्चाए रायहाणीए चमर-चञ्चस्त आवासपञ्चयस्त अन्नेसि च बहुणं सेसं तं चेव जाव तेरस य अंगु-काइं, अदंगुलं च किंचिविसेसाहिया परिकखेवेणं' परन्तु उसकी अपेक्षा इस वक्तव्यता में तिगिच्छकूट की, उत्पात पर्वत की, चमर-चञ्चाराजधानी की, चमरचञ्चा आवास पर्वत की तथा और भी कई बातों की विशेषता है। बाकी का कथन द्वितीयशतक के अष्टमसमा

योजन सुधी अरुबोदक समुद्रमां तिरछुं गधन कथा पछी, नीचे रत्नप्रमा पृथ्वीनी अ'दर ४० हजार योजनसुं अंतर पार करवाथी चमरेन्द्रनी चम-रचञ्चा नामनी राजधानी आवे छे. इत्यादि रूपे "एवं जहा वितियसप्त अष्टमे समा उद्देश एव चञ्चया, सञ्चेव अपरिसेसा नेयञ्चा" जैसी वक्तव्यता भी शतकना आठमां समाउद्देशकमां करवाभां आवी छे, जेची वक्तव्यता अही पक्ष पूरैपूरी भवी जेछके. "नवरं इमं नाणसं जाव तिगिच्छकूटस्त, उत्पायपञ्चयस्त, चमरचञ्चाए रायहाणीए चमरचञ्चस्त आवासपञ्चयस्त अन्नेसि च बहुणं सेसं तं चेव जाव तेरस य अंगुकाइं असगुलं च किंचि विसेसाहिया परि-कखेवेणं" परन्तु तेना करतां आ वक्तव्यतामां तिगिच्छकूटनी, उत्पातपर्वतनी, चमरचञ्चा राजधानीनी, चमरचञ्चा आवासपर्वतनी तथा भीछुं केद्वीक

જેવું તદેવ તદનુસારમેવ વક્તવ્યં, યાવત્-લક્ષણ્યં શોઢસસહસ્રાણિ, ઘતદ્વયં સપ્ત ત્રિંશતિર્થોજનનાનિ (ત્રિગવ્યુતિઃ ઘતદ્વયમષ્ટાવિંશતિધનુઃપ્રમાણં કિશ્વદ વિશેષા-ધિકમ્) ત્રયોદશ ચ અક્ષગુલાનિ અર્દ્ધાક્ષગુલં ચ, સાર્દ્ધત્રયોદશાક્ષગુલાનિ કિશ્વદ વિશેષાધિકાનિ પરિક્ષેપેણ-પરિધિના ચમરચચ્ચારાજધાન્યાઃ પરિધિઃ एतावान् वर्तते इति भावः । તદેવાહ--‘તિસે ણં ચમરચંચાए रायहाणीए दाहिण पञ्चत्थिमेणं छक्कोद्धिमए पणपन्नं च कोढीओ पणतीसं च सयसहस्साइं, पन्नासं सहस्साइं अरुणोदयसमुद्रं तिरियं बीइवइत्ता’ तस्याः पूर्वोक्तायाः खलु चमर-चच्चाया राजधान्याः दक्षिणे पश्चिमे पट्कोटिगतं, पञ्चपञ्चाशच्च कोटयः, पञ्च-त्रिंशच्च अतसहस्राणि लक्षाणि, पञ्चाशच्च सहस्राणि अरुणोदयसमुद्रं तिर्यग् व्यति-व्रज्य-अतिक्रम्य, ‘एत्थ णं चमरस्स असुरिंदस्स असुरकुमाररण्णो चमरचंचे नामं आवासे पणत्ते’ अत्र खलु-पञ्चाशत्सहस्रोत्तर पञ्चत्रिंशल्लक्षाधिक पञ्चपञ्चाशत्कोटय-उद्देशक की वक्तव्यता जैसी ही है, चमरचंचा राजधानी की लंबाई चौड़ाई एक लाख योजन की है । इसकी परिधि तीन लाख सोलह हजार दो सौ सत्साईस योजन, तीन कोस और दोसौ अट्ठाईस धनुष कुछ अधिक साढे तेरह अंगुल की है । ‘तीसे णं चमरचंचाए रायहाणीए दाहिणपञ्चत्थिमेणं छक्कोद्धिसए पणपन्नं च कोढीओ पणतीसं च सय-सहस्साइं, पन्नासं सहस्साइं अरुणोदयसमुद्रं तिरियं बीइवइत्ता’ इस चमरचंचा राजधानी से दक्षिणपश्चिमदिशा में-नैर्ऋत्यकोण में-६५५ करोड पैंतीसलाख पचास हजार योजन तक अरुणोदकसमुद्र में तिरिछे जाने के बाद, ‘एत्थ णं चमरस्स असुरिंदस्स चमरचंचे नामं आवासे पणत्ते’ असुरकुमारों के इन्द्र और उनके राजा चमर का चमरचंच

આમતોની વિશેષતા છે બ કીનું સમસ્ત કથન બીજા શતકના આઠમાં સદા-ઉદ્દેશકના કથન બેવું જ છે, એમ સમજવું ચમરચંચા રાજધાનીની લંબાઈ પહોળાઈ એક લાખ યોજનની છે, તેની પરિધિ ત્રણ લાખ સોળ હજાર બસો અઠ્યાવીસ યોજન (ત્રણ ગાઉ, બસો અઠ્યાવીસ ધનુષ અને કંઈક વિશેષાધિક ૧૩૧૧ આંગળ પ્રમાણથી સહેજ વધારે છે. “તીસેળં ચમરચંચાए रायहाणीए दाहिणपञ्चत्थिमेणं छक्कोद्धिसए पणपन्नं च कोढीओ पण-तीसं च सयसहस्साइं, पन्नासं सहस्साइं अरुणोदयसमुद्रं तिरियं बीइवइत्ता” આ ચમરચંચા રાજધાનીની દક્ષિણપશ્ચિમ દિશામાં-નૈઋત્ય કોણમાં-છસો-પંચાવન કરોડ પાંત્રીસ લાખ પચાસ હજાર યોજન સુધી અરુણોદક સમુદ્રમાં તિરછું અંતર આગળ વધતાં “एत्थं चमरस्स असुरिंदस्स चमरचंचे नामं आवासे पणत्ते” असुरकुमारोंने ईन्द्र, असुरकुमारराज चमरने। चमरचंचा

ધિક્ષદ્-કોટિશતયોજનાશ્વોદયસમુદ્રસ્ય તિયંશ્ચ ક્યતિક્રમણાનન્તરસ્થાને इत्यर्थः
 ચમરસ્ય અસુરેન્દ્રસ્ય અસુરકુમારારાજસ્ય ચમરચંદ્રો નામ આવાસઃ આવાસપર્વતઃ
 પ્રહસતઃ, તસ્ય ચમરચંદ્રાભિવાસાર્વતસ્ય પરિધિમાહ--‘ ચરરાસીઈ જોયળસહસ્તાઈ
 આયામવિવસ્ત્રમેળ, દો જોયળસયસહસ્તા પન્નદિં ચ સહસ્તાઈ, છન્ચ વસીસે
 જોયળસય કિંચિ વિસેસાદિપ પરિક્ષેવેળ ’ સ આવાસપર્વતશ્ચતુરશીતિયોજનસહ-
 સ્તાણિ આયામવિવસ્ત્રમેળ-દૈર્ઘ્યવિસ્તારેણ પ્રહસતઃ, અથ ચ દ્વે યોજનશતસહસ્રે દ્વે
 લક્ષે इत्यर्थः, પશ્ચપદિં ચ સહસ્તાણિ, પદ્ ચ દ્વાર્ત્રિશત્ યોજનશતમ્-દ્વાર્ત્રિશદધિક
 પદ્શતમિત્યર્થઃ કિંચિદ્વિશ્લેષાધિકં પરિક્ષેપેળ-પરિધિના પ્રહસતઃ, ‘ સે જં एगेणं
 પાગારેળં સબ્બજો સમંતા સંપરિક્ષિસે ’ સ સ્વલ્લ ચમરચંદ્રો નામ આવાસપર્વતઃ,
 एकेन प्राकारेण-दुर्गेण सर्वतः पतितः समन्तात्-चतुर्दिक्षु संपरिक्षिप्तः-संवेष्टितो
 વર્તેતે, ‘ સે જં પાગારે દીવહું જોયળસયં હહું ઉચ્ચસેળં ’ સ સ્વલ્લ પૂર્વોક્તઃ પ્રાકારઃ
 इत्यर्द्धम् सार्धं योजनशतम् ऊर्ध्वम् उच्चत्वेन वर्तते, ‘ एवं चमरचंदाय रायहाणीय

નામકા આવાસ પર્વત કહાં ગયા છે । ‘ચરરાસીઈ જોયળસહસ્તાઈ
 આયામવિવસ્ત્રમેળ, દો જોયળસયસહસ્તા પન્નદિં ચ સહસ્તાઈ છન્ચ
 વસીસે જોયળસય કિંચિ વિસેસાદિપ પરિક્ષેવેળ’ यह पर्वत लम्बाई
 तथा चौड़ाई में ८४ हजार योजन का है । इसकी परिधि दो लाख ६५
 हजार एवं ६ सौ बसीस योजन से कुछ अधिक है । ‘से जं एगे णं
 पागारेणं सब्बजो समंता संपरिक्षिसे’ यह चमरचंदा नामका आवास
 पर्वत एक प्राकार से-कोट से चारों दिशाओं में घिरा हुआ है । ‘से जं
 पागारे दीवहुं जोगणसयं हहुं उच्चसेणं’ यह प्राकार १५० योजन की
 ऊँचाईवाला है । ‘एवं चमरचंदाय रायहाणीय वसव्वया भाणि-

નામનો આવાસ પર્વત આવે છે. “ચરરાસીઈ જોયળસહસ્તાઈ આયામવિવસ્ત્ર-
 મેળ, દો જોયળસયસહસ્તા પન્નદિં ચ સહસ્તાઈ છન્ચ વસીસે જોયળસય કિંચિ
 વિસેસાદિપ પરિક્ષેવેળ” તે પર્વત લંબાઈ અને પહોળાઈમાં ૮૪ હજાર
 યોજનનો છે. તેનો પરિધિ બે લાખ પાંચઠ હજાર છસો બત્રીસ યોજન કરતાં
 થોડું વધારે છે. “સેજં एगेणं પાગારેળં સબ્બજો સમંતા સંપરિક્ષિસે” તે
 ચમરચંદ્રા નામનો આવાસ પર્વત એક પ્રાકાર (કોટ) વડે ચારે દિશાઓમાં
 ઘેરાયેલો છે. “સેજં પાગારે દીવહું જોયળસયં હહું ઉચ્ચસેળં” તે કોટ ૧૫૦
 યોજનની ઉંચાઈવાળો છે. “एवं चमरचंदाय रायहाणीय वसव्वया भाणि-
 या प्रकारेण चमरचंदा राजधानीनी वस्तव्वया भाणि-” કથન થયું છે, તો તે

वत्तव्या माणियव्वा सभा विहूणा जाव चत्तारि पासायपंतीओ ' एवं-पूर्वोक्त-
रीत्या, चमरवच्चाया राजधान्या वक्तव्यता मणितव्या, सभाविहीना-सुधर्मादि
पञ्चसमावर्णनप्रजिता सा वक्तव्यता विज्ञेयेत्यर्थः । ताव पञ्चसमाः-सुधर्मासमा १,
उत्पातसमा २, अभिवेकसमा ३, अलङ्कारसमा ४, व्यवसायसमा बोध्या ।
तव वक्तव्यताया अवधिमाह-यावत् चतस्रः प्रासादपंक्तयः सन्ति इत्येतत्पर्यन्तमि-
त्यर्थः ताव चतस्रः प्रासादपंक्तयः प्राक्पदक्षिता एव सन्ति । गौतमः पृच्छति-
'चमरेण मंते ! असुरिदे असुरकुमारराया चमरचंचे आवासे वसहिं उवेह ?' हे
भदन्त ! चमरः खलु असुरेन्द्रः, असुरकुमारराजः चमरचञ्चे आवासपर्वते किं
वसतिष्येति ? तत्रर्वते वासं करोति किम् ? इति प्रश्नः । भगवानाह-' गो इण्ठे

यव्वा' इस प्रकार से चमरचंचा राजधानी की वक्तव्यता कही गई है
सो उसे यहां पर कहनी चाहिये । 'सभाविहूणा जाव चत्तारि पासाय-
पंतीओ' यहां सुधर्मा सभा आदि पांच समाएँ नहीं हैं अतः उनका
वर्णन यहां नहीं करना चाहिये । वे पांचसमाएँ इस प्रकार से हैं-सुध-
र्मासमा, १ उत्पादसमा २, अभिवेकसमा ३, अलङ्कारसमा ४ और
व्यवसायसमा ५ । द्वितीय शतक के अष्टम उद्देशक की वक्तव्यता यहां
पर कहाँ तक ग्रहण करनी चाहिये । सो इस बात को प्रकट करने के
लिये सूत्रकार कहते हैं कि 'यावत् चतस्रः प्रासादपंक्तयः' इस पाठ
तक वह वक्तव्यता यहां ग्रहण करनी चाहिये । अथ गौतम प्रश्नु से
ऐसा पूछते हैं 'चमरेण मंते ! असुरिदे असुरकुमारराया चमरचंचे
आवासे वसहिं उवेह' हे भदन्त ! असुरेन्द्र असुरकुमार राजचमर क्या
चमरचंचा नामके आवासपर्वत को अपना निवासस्थान बनाये हुए है ?
अर्थात् चमर क्या आवास पर्वत पर निवास करता है ? इसके उत्तर

अही' कथन भद्रु नेत्रे "सभा विहूणा जाव चत्तारि पासायपंतीओ" अही'
सुधर्मा सभा आदि पांच सभाओ नथी, तेथी अही' तेभद्रु' वल्लंनं करु'
नेत्रे नही'. पांच सभाओनां नाम आ प्रभावे छे-(१) सुधर्मासभा, (२)
उत्पादसभा, (३) अभिवेकसभा, (४) अलङ्कारसभा अने (५) व्यवसायसभा
जीन शतकेनी वक्तव्यताने कथां सुधी अही' अहं कर्वाणी छे, ते बातने
प्रकट करवा भाटे सूत्रकार कहे छे छे-"यावत् चतस्रः प्रासादपंक्तयः" आ
सूत्रपाठ सुधीनी वक्तव्यता अही' अहं कर्वाणी नेत्रे.

गौतम स्वामीने प्रश्न-"चमरेण मंते ! असुरिदे असुरकुमारराया चमर-
चंचे आवासे वसहिं उवेह ?" छे भगवन् । शुं असुरेन्द्र, असुरकुमारराज
चमर चमरचंचा नामना आवासपर्वत पर निवास करे छे ?

સમઢે' હે ગૌતમ ! નાયમર્યઃ સમર્યઃ—નૈતત્સંમતિ, ચમરો વાસાર્યે ચમરચન્નં પર્વતં નાશ્રયતિ । ગૌતમસ્તથ કારણં પૃચ્છતિ—' સે કેણં સ્વાહ અઢ્ઢેણં મંતે । एवं વુચ્ચહ ચમરે અસુરિંદે અસુરરાયા ચમરચંચે આવાસે વસહિં નો ઉવેહ ' સિ ? હે મદન્ત ! તત્-અથ, કેન અર્થેન-કેન કારણેનેત્યર્થઃ, ' સ્વાહ ' ઇતિ વાક્યાલક્ષારે, એવમુચ્યતે ચમરોઽસુરેન્દ્રોઽસુરરાજઃ ચમરચન્ને આવાસે વસતિં નો ઉપૈતીતિ ? મમ વાનાહ-ગોયમા ! સે જહાનામપ-ઈં મણુસ્સલોગંસિ, ઉવગારિયલેણાહ વા, ઉઝ્ઝાણિયલેણાહ વા, ણિઝ્ઝાણિયલેણાહ વા, વારિવારિયલેણાહ વા, ' ઇહ

મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં—'જો ઇણઢે સમઢે' હે ગૌતમ ! યહ અર્થ સમર્ય નહીં હૈ—અર્થાત્ ચમર આવાસ પર્વત પર નિવાસ નહીં કરમા હૈ । ગૌતમ હસ વિષય મેં કારણ જાનને કે લિયે પ્રશ્ન સે 'સે કેણં સ્વાહ અઢ્ઢેણં મંતે । एवं વુચ્ચહ, ચમરે અસુરિંદે અસુરરાયા ચમરચંચે આવાસે વસહિં-નોઉવેહ' હે મદન્ત ! એસા આપ કિસ કારણ સે કહતે હૈં કિ અસુરેન્દ્ર અસુરકુમાર રાજ ચમર આવાસપર્વત પર રહતા નહીં હૈ એસા પૂછતે હૈં યહાં 'સ્વાહ' યહ પદ વાક્યાલક્ષાર મેં પ્રયુક્ત હુમા હૈ । હસકે ઉપસર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં—'ગોયમા ! સે જહા નામપ ઇં મણુસ્સલોગંસિ ઉવગારિયલેણાહ વા ઉઝ્ઝાણિયલેણાહ વા ણિઝ્ઝાણિયલેણાહ વા વારિવારિયલેણાહ વા' હે ગૌતમ ! જૈસે હસ લોક મેં પ્રાસાદાદિ પીઠ જૈસે ઉપકારક વસ્તુગૃહ-તંબૂ હોતે હૈં, ઉચ્ચાન મેં ઘૂમને કે લિયે આયે હુપ મનુષ્યો

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—“જો ઇણઢે સમઢે” હે ગૌતમ ! એવું નથી. અમરચન્ના આવાસ પર્વત પર તે નિવાસ કરતો નથી.

ગૌતમ સ્વામી તેનું કારણ બોલવા માટે મહાવીર પ્રશ્નને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે—“સે કેણં સ્વાહ અઢ્ઢેણં મંતે ! एवं વુચ્ચહ, ચમરે અસુરિંદે અસુરરાયા ચમરચંચે આવાસે વસહિં નો ઉવેહ” હે અગવન ! આપ શા કારણે એવું કહો છો કે અસુરેન્દ્ર, અસુરકુમારશય અમર આવાસ પર્વત પર નિવાસ કરતો નથી ? (અહીં “સ્વાહ” પદ વાક્યાલક્ષારમાં પ્રયુક્ત થયું છે.)

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—“ગોયમા ! સે જહાનામપ ઇં મણુસ્સલોગંસિ ઉવગારિયલેણાહ વા, ઉઝ્ઝાણિયલેણાહ વા ણિઝ્ઝાણિયલેણાહ વા, વારિવારિયલેણાહ વા” હે ગૌતમ ! એવી રીતે આ મનુષ્યલોકમાં પ્રાસાદાદિપીઠ એવા ઉપકારક વસ્તુગૃહ-તંબૂ હોય છે, બાગમાં ફરવા આવેલા લોકોને વિશ્રામ કરવા માટે ઉપકારક ઉચ્ચાનગૃહો હોય છે, નગરની બહાર મુસાફરોને ઉતરવાને માટે

અસ્મિન્ મનુષ્યકોકે ઔપકારિકલયનાનિ ચા ઉપકારિકાયાઃ । इमानि औप-
कारिकाणि तानि च लयनानि चेति औपकारिकलयनानि-प्रामादादिपीठमह-
त्त्वानि वस्त्रगृहाणि वा इत्यर्थः 'तम्बू' इति मायाप्रसिद्धानि उद्यानलयनानि वा-
उद्यानगतजनानामुपरकारिगृहाणि नगरप्रवेशगृहाणि वा, नैर्घानिकलयनानि वा-
नगरनिर्माणगृहाणि नगरनिर्माणगृहाणि इत्यर्थः, धारावारिकलयनानि वा-धारा-
प्रधानं वारिजलं येषु तानि धारावारिकाणि, तानि च लयनानि चेति धारावारिक
लयनानि-धाराजलगृहाणोત્યર્થઃ મત્રન્તિ, 'તત્થ ણં બહવે મણુસ્સા ય મણુસ્સીઓ
ય આસયંતિ, સયંતિ' જહા રાયપ્પસેણહજ્જે જાવ કલ્લાણફલવિચ્છિવિસેસં પચ્-
ણુમ્મવમાણા વિહરન્તિ, બજ્જત્ય પુણ વસહિં ઉવેતિ' તત્ર સ્વલુ-ઔપકારિક
લયનાદિ ધારાવારિકલયનપર્યન્તેષુ; મનુષ્યાથ મનુષ્યથ ક્રીડાર્થં વિશ્રામાર્થં વા,
આશ્રયન્તિ-ઈવદ મજન્તે, અયન્તે-સમ્યક્કન્યા સેવન્તે, અથવા આસ્વપન્તિ-ઈપચ્છૂ-
યન્તે, સ્વપન્તિ-સમ્યક્કન્યા જ્યન્તે, યયા રાજપત્રીયે પ્રતિપાદિતં તથૈવાત્રાપિ
પ્રતિપચ્ચવ્યં, યાવત્-તિષ્ઠન્તિ-કર્ત્ત્વસ્થાનેન તેષુ તિષ્ઠન્તીત્યર્થઃ નિપીદન્તિ-

કો વિશ્રામ નિમિત્ત ઉપકારિ-ઉદ્યાનગૃહ હોતે હૈ, નગર કે બાહર ઘટોહિયો
(પથિતો) કો ઠહરને કે નિમિત્ત છોટે વહે ધર્મશાલા વે. રૂપ મેં
નગરનિર્માણ ગૃહ હોતે હૈ અથવા ફુવારેયુક્ત જલગૃહ હોતે હૈ 'તત્થ
ણં બહવે મણુસ્સા ય મણુસ્સીઓ ય આસયંતિ, સયંતિ જહા રાયપ્પસેણ-
હજ્જે જાવ કલ્લાણફલવિચ્છિવિસેસં પચ્ચણુમ્મવમાણા વિહરન્તિ'
કિ જિનમેં અનેક મનુષ્ય વા ક્રિયા ક્રીડાનિમિત્ત યા વિશ્રામ કે
નિમિત્ત ઉઠતે બેઠતે હૈ-उनका सहारा लेते हैं, थोडा बहुत विश्राम
करते हैं, या अच्छी रीति से वहाँ एक दो दिन रहते हैं, सोते हैं,
जैसा कि राजपत्रीय सूत्र में कहा गया है-यावत् खड़े रहतें हैं,

ધર્મશાલાઓના રૂપમાં નાનાં મોટાં નગરનિર્માણ ગૃહો હોય છે, અથવા
કુનારાઓવાળાં વારિગૃહો હોય છે " તત્થ ણં બહવે મણુસ્સા ય મણુસ્સીઓ ય
આસયંતિ, સયંતિ, જહા રાયપ્પસેણહજ્જે જાવ કલ્લાણફલવિચ્છિવિસેસં પચ્ચણુ-
મ્મવમાણા વિહરન્તિ " તે સ્થાનોમાં અનેક મનુષ્યો અથવા સ્ત્રીઓ ક્રીડાનિમિત્તે
અથવા વિશ્રામ નિમિત્તે બાથ છે. ત્યાં તેઓ- બેસે બેઠે છે થોડો સમય
નિશ્રામ કરે છે, અથવા ત્યાં બેઠેને એક બે દિવસ રહે છે, શયન કરે છે,
ઇત્યાદિ રાજપત્રીય સૂત્રમાં જેવું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે, તેવું વર્ણન
અહીં પણ પ્રકલ્પ કરવું જોઈએ આ વર્ણનનો સારંશ આ પ્રમાણે છે-તેઓ
ત્યાં બેસા રહે છે, તેમાં અનરજપર કરે છે, હરે હરે છે, ત્યાં જમીન પર
પડ્યા રહે છે, એક બીજા સાથે ત્યાં હસીમલાક કરે છે, જુગર રમે છે,

અપવિશન્તિ, ત્વગ્વર્તયન્તિ પાર્શ્વપરિવર્તનં કુર્વન્તિ, હસન્તિ-પરિહાસં કુર્વન્તિ, રમન્તે-અભાદિના ક્રીડન્તિ, કલન્તિ શાઠિગતક્રિયાવિશેષાન્ સમ્પાદયન્તિ, ક્રીડન્તિ કામક્રીડાં કુર્વન્તિ, ક્રીડયન્તિ અન્યાન્ રમયન્તિ, મોહયન્તિ-મોહનં કુર્વન્તિ, પુરા પુરાણાનાં પૂર્વજન્મોપાર્જિતાનાં સુચીણાનાં સુપરિપક્વાનાં સુપરિક્રાન્તાનાં શુમાનાં કર્મણાં કલ્યાણફલહૃતિવિશેષં પુણ્યફલસ્વરૂપમુક્તમ્ પ્રત્યજુમવન્તો વિહરન્તિ કિન્તુ અન્યત્ર પુનઃ સ્વ સ્થનગરાવાસે વસતિમ્ ઉપયન્તિ-વાસમુપયાન્તિ આશ્રયન્તીત્યર્થઃ, 'એવમેવ ગોયમા ! ચમરસ્ત્રાપ્તજ્ઞાનીનિકપણમ્ ચમરચંદ્રે આવાસે કેવલં કિઙ્કારરૂપતિયં, અન્નત્થપુણ વસહિં ઉવેહિ' એ ગૌતમ ! એવ-

અનમેં આતે જાતે હૈં, હેટતે હૈં, વહાં હૈંસી મજાક કરતે હૈં, જુઝા લેલતે હૈં, યા શાનરંજ લેલતે હૈં, ફજ્જાનુસાર અપને ૨ કામો કો કરતે હૈં, કામક્રીડા કરતે હૈં દુસરો કો બી હસી પ્રકાર સે કરને કે લિયે પ્રેરિત કરતે હૈં, દુસરો કો નાના પ્રકાર કે લેલ દિલાકર મોહિત કરતે હૈં તથા પૂર્વોપાર્જિત સુપરિપક્વ શુભ કર્મોં કે ફલસ્વરૂપ સુખ કા અનુભવ કરતે હૈં-પરન્તુ 'અન્નત્થપુણ વસહિં ઉવેતિ' અનકે લે નિવાસગૃહ નહીં હોતે હૈં-નિવાસગૃહ તો અનકે અપને ૨ નગરોં મેં હી હોતે હૈં-અર્થાત્ લે મનુષ્ય યા ક્ષિપાં અન ઔપકારિક ગૃહ આદિકોં મેં ટહરતે હુપ બી અન્હેં અપને રહને કે ગૃહ નહીં માનતે હૈં યા લે અનકે રહને કે ગૃહ નિવાસસ્થાન નહીં કહલાતે હૈં-અનકે રહને કે લિયે ઘર તો બીરં હી દુસરી જગહ હોતે હૈં-'એવ મેવ ગોયમા ! ચમરસ્ત્રાપ્તજ્ઞાનીનિકપણમ્ ચમરચંદ્રે આવાસે

અથવા શેત્રંજ એલે છે, ઈજ્ઞાનુસાર પોતપોતાનાં ઝામે કરે છે, કામક્રીડા કરે છે, અન્યને પણ એજ પ્રમાણે કરવાને પ્રેરિત કરે છે, અન્યને જુદા જુદા પ્રકારના એલ બતાવીને મોહિત કરે છે તથા પૂર્વોપાર્જિત સુપરિપક્વ શુભ કર્મોંનાં ફળસ્વરૂપે શુખનો અનુભવ કરે છે. પરંતુ "અન્નત્થપુણવસહિં ઉવેતિ" તેમનાં તે નિવાસગૃહો કોતાં નથી. તેમનાં નિવાસગૃહો તો પોતપોતાનાં નગરોંમાં હોય છે. એટલે કે તે મનુષ્યો અથવા સ્ત્રીઓ તે ઔપકારિક ગૃહ આદિને પોતાના નિવાસસ્થાન માનતા નથી પણ થોડા સમયને માટે વિશ્રામ, આનંદપ્રમેદ આદિના સ્થાન રૂપ ગણે છે તેમના નિવાસસ્થાનો તો બીજી જ જગ્યાએ હોય છે "એવમેવ ગોયમા ! ચમરસ્ત્રાપ્તજ્ઞાનીનિકપણમ્ ચમરચંદ્રે આવાસે કેવલં કિઙ્કારરૂપતિયં અન્નત્થ પુણ વસહિં ઉવેહિ" એ ગૌતમ !

મેવ-એવ પૂર્વોક્ત મનુષ્યાદીનામૌષ્ઠારિકાદિક્યનવદેવેત્યર્થઃ, ચમરસ્ય અસુરેન્દ્રસ્ય અસુરકુમારરાજસ્ય ચમરનન્ન આવાસોઽસ્તિ નો નિવાસસ્થાનમ્ । કિન્તુ કેવલં ક્રીડારતિપ્રત્યયમ્-ક્રીડાયાં રતિઃ-આનન્દઃ ક્રીડારતિઃ, અથવા ક્રીડા ચ રતિઃ ક્રીડારતી, મા તે વા પ્રત્યયો-નિમિત્તં યત્ર તત્ ક્રીડારતિપ્રત્યય-કેવલં રમણાર્થં મનોવિનોદાર્થં ચ ચમરસ્તન્નાગચ્છતીતિ ભાવઃ । 'સે તેજદ્વેષં જાવ આવાસે' હે ગૌતમ । તત્ તેનાર્થેન, યાવત્ ચમરઃ અમુરેન્દ્રઃ અમુરરાજઃ ચમર-ચન્ને આવાસે વસતિ નો ઉપૈતિ । 'સેવં મંતે । સેવં મંતે । તિ જાવ વિહરદ્' ગૌતમઃ હે મદન્ત ! તદેવ હે મદન્ત ! તદેવં સત્પથેવે તિ યાવદ્ વિહરતિ 'તદ્દર્શનં સમગ્રે મગધં મહાવીરે અબ્યા કયાઈ રાયગિદાઓ નપરાઓ ગુણસિદ્ધાઓ કેવલં કિદ્દારદ્વિપસિયં અન્નત્થપુણ વસહિં ઉવેહ્' હસી પ્રકાર હે ગૌતમ । અસુરેન્દ્ર અસુરકુમારરાજ કા ચમર ચમરચંચ આવાસ હૈ યહ આવાસ ઉસે ક્રીડા મૈં રતિ-આનન્દ ભોગને કે લિયે અથવા ક્રીડા કરને કે લિયે ઔર રતિ ભોગને કે લિયે કામ આના હૈ । યહ ઉસકા નિવાસસ્થાન નહીં હૈ । તાત્પર્ય કહને કા યહ હૈ કિ મનોવિનોદ કે લિયે ઔર રમણક્રીડા કરને કે લિયે હી ચમર હસ આવાસ પર્વત પર આતા હૈ । 'સે તેજદ્વેષં જાવ આવાસે' હસી કારણ હે ગૌતમ । મૈંને એસા કહા હૈ કિ અસુરકુમારરાજચમર ચમરચંચા આવાસ મૈં રહના નહીં હૈ । 'સેવં મંતે । સેવં મં । તિ જાવ વિહરદ્' અન્ત મૈં ગૌતમ અથ પ્રશ્ન સે એસા કહતે હૈ-હે મદન્ત ! આપકા કહા ગયા યહ વિષય સર્વથા સત્ય હી હૈ । હસ પ્રકાર કહકર વે ગૌતમ અપને સ્થાન પર તપ ઔર સંયમ સે આત્મા કો ભાવિત કરતે છુપ્ત ચિરાજમાન છો ગયે । 'તદ્દર્શનં

એજ પ્રમાણે અસુરકુમારરાજ ચમરને । ચમરચંચા નામને । આવાસ પર્વત તેજ ક્રીડા સ્થાન તથા રતિમુખ ભોગવવાનું સ્થાન છે. તે તેજ નિવાસસ્થાન નથી આ કથનને । આવાસ' એ છે કે મનોવિનોદ કરવાને માટે તથા રમણ-ક્રીડા કરવાને માટે જ ચમર આ આવાસ પર્વત પર આવે છે. "સે તેજદ્વેષં જાવ આવાસે" હે ગૌતમ । તે કારણે મેં એવું કહ્યું છે કે અમુરેન્દ્ર અસુર-કુમારરાજ ચમર ચમરચંચા આવાસમા રહેતો નથી "સેવં મંતે । સેવં મંતે । તિ જાવ વિહરદ્" ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રશ્નનાં વચનોને પ્રમાણભૂત મણીને કહે છે કે-હે ભગવન્ । આપનું કથન સર્વથા સત્ય છે. આ વિષયનું આપે જે પ્રતિપાદન કર્યું તે બિલકુલ સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને તપ અને સંયમ વડે પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા ગૌતમ સ્વામી પોતાના

जाव विहरइ' ततः खलु भ्रमणो भगवान् महावीरः अन्यदा कदाचित्
राजगृहाद् नगरात् गुणसिलकाद् यावद् चैत्याद् प्रतिनिष्क्रम्य विहरति
चम्पायां प्रति विहृतवानित्यर्थः ॥ सू० २ ॥

॥ इति राजगृहनगरे चमरचञ्चा राजधानी वृत्तव्यता समाप्ता ॥

उदायनवृत्तव्यता ।

मूलम्—तेणं कालेणं तेणं समएणं चंपानामं नयरी होत्था
वण्णओ । पुन्नभइए चैइए, वण्णओ । तए णं समणे भगवं
महावीरे अन्नया कयाइ पुव्वाणुपुर्वि चरमाणे जाव विहरमाणे
जेणेव चंपा नयरी जेणेव पुन्नभइ चैइए तेणेव उवागच्छइ,
तेणेव उवागच्छिता जाव विहरइ । तेणं कालेणं, तेणं समएणं
सिंघुसोविरेसु जणवएसु वीइभए नामं नयरे होत्था, वण्णओ ।
तस्स णं वीइभएस्स नयरस्स बहिया उत्तरपुरस्थिमे दिसीमाए
एत्थ णं मियवणे नामं उज्जाणे होत्था, सव्वोउय० वण्णओ ।
तत्थ णं वीइभए नयरे उदायणे नामं राया होत्था, महया०
वण्णओ । तस्स णं उदायणस्स रण्णो पभावई नामं देवी होत्था,
सुकुमाल० वण्णओ । तस्स णं उदायणस्स रण्णो पुत्ते पभावईए
देवीए अत्तए अभीइ नामं कुमारे होत्था, सुकुमाल० जहा

समणे भगवं महावीरे अन्नया कयाइ, रायगिहाओ नयराओ गुणसिलाओ
जाव विहरइ' इसके बाद भ्रमण भगवान् महावीर ने किसी एक दिन राज-
गृहनगर से और गुणसिलक उद्यान से यावत् विहार किया ॥ सूत्र २ ॥
॥ यह राजगृहनगरमें चमरचञ्चा राजधानी की वृत्तव्यता समाप्त हुई ॥

स्थाने जेशी अथा " तएणं समणं भगवं महावीरे अन्नया कयाइ, रायगिहाओ
नयराओ गुणसिलाओ जाव विहरइ " त्थार भाइ केअं जेक दिने भ्रमण
भगवान् महावीरे राजगृहं नगरना गुणसिलक उद्यानम धी विहार कये ॥ सू० २ ॥

॥ राजगृहं नगरमां महावीर प्रभु द्वारा भ्रमणं च राजधानीनी
वृत्तव्यतां कथनं सम्पूर्णं ॥

सिवभदे जाव पञ्चुवेकखमाणे विहरइ। तस्स णं उदायणस्स
 रण्णो मियए भायणेउत्ते केसीनामं कुमारे होत्था, सुकुमाल जाव
 सुरूवे, से णं उदायणे राया सिंधुसोर्धारप्पामोक्खाणं सोल-
 सण्हं जणवयाणं वीइभयप्पामोक्खाणं तिण्हं तेसट्ठी णं
 नगरागरसयाणं महसेणं पामोक्खाणं दसण्हं राईणं वद्धमउ-
 डाणं विदिन्नच्छत्तचामरबालवीयणाणं, अन्नेसिं च वट्ठुणं
 राईसरतलवर जाव सत्थवाहप्पभिईणं आहेवच्चं जाव कारे-
 माणे पालेमाणे समणोवासए अभिगयजीवाजीवे जाव
 विहरइ। तएणं से उदायणे राया अन्नया कयाइ जेणेव पोसह-
 साल्ला तेणेव उवागच्छइ, जहा संखे जाव विहरइ। तएणं तस्स
 उदायणस्स रण्णो पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि धम्मजाग-
 रियं जागरमाणस्स अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पजित्था-
 धन्ना णं ते गामागरनगरखेडकव्वटमडंवदोणमुहपट्टणा
 समसंवाहसंनिवेसा, जत्थ णं समणे भगवं महावीरे विहरइ,
 धन्ना णं ते राईसरतलवर जाव सत्थवाहप्पभिईओ, जे णं समणं
 भगवं महावीरे वंदंति, नमंसंति, जाव पज्जुवासंति, जइ णं
 समणे भगवं महावीरे पुव्वाणुपुर्विं चरमाणे गामाणुगामं जाव
 विहरमाणे इहमागच्छेज्जा इहसमोसरेज्जा, इहेव वीतीभयस्स
 नगरस्स बहिया मियवणे उज्जाणे अहापडिरूवं उग्गहं उग्गि-
 ण्हत्ता संजमेणं तवसा जाव विहरेज्जा, तो णं अहं समणं भगवं
 महावीरं वंदेज्जा, नमंसेज्जा जाव पज्जुवासेज्जा। तएणं समणे
 भगवं महावीरे उदायणस्स रण्णो अयमेयारूवं अज्झत्थियं जाव

समुपपन्नं वियाणित्ता चंपाओ नगरीओ पुण्णमदाओ चेइथाओ
 पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमित्ता पुव्वाणुपुर्वि चरमाणे गार्माणु-
 गामं जाव विहरमाणे जेणेव सिंधुसोवीरे जणवए, जेणेव वीइ-
 मये णयरे, जेणेव मियवणे उज्जाणे तेणेव उवागच्छइ, उवा-
 गच्छित्ता जाव विहरइ, तए णं वीइमए नयरे सिंघाडग जाव
 परिता पज्जुवासइ। तए णं से उदायणे राया इमीसे कहाए
 लद्धे समाने इट्ठुट्ठे कोडुंभियपुरिसे सदावेइ, सदावित्ता, एवं
 वयासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! वीइमयं नयरं सन्निभ-
 तरबाहिरियं जहा कूणिओ उववाइए जाव पज्जुवासइ। पभा-
 वई पामोक्खाओ देवीओ तहेव जाव पज्जुवासंति। धम्मकहा।
 तएणं से उदायणे राया समणस्स भंगवओ महावीरस्स अंतिए
 धम्मं सोच्छा निसम्म इट्ठुट्ठे, उट्ठाए उट्ठेइ, उट्ठित्ता, समणं
 भगवं महावीरं तिक्खुत्तो जाव नमंसित्ता एवं वयासी-एवमेयं
 भंते! तहमेयं भंते! जाव से जहेयं तुमं वदह त्तिक्खु जं नवरं
 देवाणुप्पिया! अमीइकुमारं रज्जे ठावेमि, तएणं अहं देवा-
 णुप्पियाणं अंतिए मुंडे भवित्ता जाव पवयामि। जहासुहं देवा-
 णुप्पिया! मां पडिबंघं करेइ, तए णं से उदायणे रायां समणेणं
 भंगवयां महावीरेणं एवं बुत्ते समाने इट्ठुट्ठे समणं भगवं
 महावीरं वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता, नमंसित्ता तमेव आभिसेक्कं
 हत्थिं वुरुहइ, वुरुहित्तां समणस्स भंगवओ, महावीरस्स अंति-
 यांओ मियवणांओ उज्जांगाओ पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमित्ता

सिवभवे जाव पञ्चुवेकखमाणे विहरइ। तस्स णं उदायणस्स
 रण्णो त्रियए भायणेउत्ते केसीनामं कुमारे होत्था, सुकुमाल जाव
 सुरुवे, से णं उदायणे राया सिंधुसोर्वारप्पामोक्खाणं सोल-
 सण्हं जणवयाणं वीइभयप्पामोक्खाणं तिण्हं तेसट्ठी णं
 नगरागरसयाणं महसेणं पामोक्खाणं दसण्हं राईणं वद्धमउ-
 ढाणं विदिन्नच्छत्तचामरबालवीयणाणं, अन्नेसिं च वहुणं
 राईसरतलवर जाव सत्थवाहप्पभिईणं आहेवच्चं जाव कारे-
 माणे पालेमाणे, समणोवासए अभिगयजीवाजीवे जाव
 विहरइ। तएणं से उदायणे राया अन्नया कयाइ जेणेव पोसह-
 साला तेणेव उवागच्छइ, जहा संखे जाव विहरइ। तएणं तस्स
 उदायणस्स रण्णो पुब्बरत्तावरत्तकालसमयंसि धम्मजाग-
 रियं जागरमाणस्स अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पजित्था-
 धन्ना णं ते गामागरनगरखेडकब्बटमडंबदोणमुहपट्टणा
 समसंवाहसंनिवेसा, जत्थ णं समणे भगवं महावीरे विहरइ,
 धन्ना णं ते राईसरतलवर जाव सत्थवाहप्पभिईओ, जे णं समणं
 भगवं महावीरे वंदंति, नमंसंति, जाव पज्जुवासंति, जइ णं
 समणे भगवं महावीरे पुब्बाणुपुर्वि चरमाणे गामाणुगामं जाव
 विहरमाणे इहमागच्छेज्जा इहसमोसरेज्जा, इहेव वीतीभयस्स
 नगरस्स बहिया मियवणे उज्जाणे, अहापडिरूवं उग्गहं उग्गि-
 ण्हत्ता संजमेणं तवसा जाव विहरेज्जा, तो णं अहं समणं भगवं
 महावीरं वंदेज्जा, नमंसेज्जा जाव पज्जुवासेज्जा। तएणं समणे
 भगवं महावीरे उदायणस्स रण्णो अयमेयारूवं अज्झत्थियं जाव

समुपपन्नं विद्याणिता चंपाओ नगरीओ पुण्णमदाओ चेइथाओ
 पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमिंत्ता पुट्ठाणुं पुर्विं चरमाणे गामाणु-
 गामं जाव विहरमाणे जेणेव सिंधुसोवीरे जणवणं, जेणेव वीइ-
 भये णयरे, जेणेव मियवणे उज्जाणे तेणेव उवागच्छइ, उवा-
 गच्छिता जाव विहरइ, तए णं वीइमए नयरे सिंघाडग जाव
 परित्ता पज्जुवासइ। तए णं से उदायणे राया इमीसे कहाए
 लद्धे समाने हट्ठलुट्ठे कोडुंभियपुरिसे सहावेइ, सहावित्ता, एवं
 वयासी-खिप्पामेव मो देवाणुप्पिया। वीइभये नयरं सन्निभ-
 तरबाहिरियं जहा कूणिओ उववाइए जाव पज्जुवासइ। पमा-
 वई पामोक्खाओ देवीओ तहेव जाव पज्जुवासंति। धम्मकहा।
 तएणं से उदायणे राया समणस्स भंगवओ महावीरस्स अंतिए
 धम्मं सोच्चा निसम्म हट्ठलुट्ठे, उट्ठाए उट्ठेइ, उट्ठित्ता, समणं
 भगवं महावीरं तिक्खुत्तो जाव नमंसित्ता एवं वयासी-एवमेयं
 भंते। तहमेयं भंते। जाव से जहेयं तुमं वदह त्तिक्कुं जं नवरं
 देवाणुप्पिया। अमीइकुमारं रज्जे ठावेमि, तएणं अहं देवा-
 णुप्पियाणं अंतिए मुंढे भवित्ता जाव पवयामि। जहासुहं देवा-
 णुप्पिया। मा पडिबंघं करेइ, तए णं से उदायणे राया समणेणं
 भगवयां महावीरेणं एवं वुत्ते समाने हट्ठलुट्ठे समणं भगवं
 महावीरं वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता, नमंसित्ता तमेव आमिसेक्कं
 हरिं दुरुहइ, दुरुहित्ता समणस्स भंगवओ, महावीरेस्स अंति-
 याओ मियवणाओ उज्जांगाओ पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमिंत्ता

जेणेव वीइभये नयरे तेणेव पहारेत्थगमणाए । तएणं तस्स उदायणस्स रण्णो अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था- एवं खलु अभीइकुमारे ममं एगपुत्ते इहे कंते जाव किमंगपुण पासणयाए ? तं जइणं अहं अभीइकुमारे रज्जे ठावेत्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियं मुंडे भवित्ता जाव पवयामि तो णं अभीइकुमारे रज्जे य जाव जणवए माणुस्सएसु य कामभोगेसु मुच्छिए गिच्छे गढिए अज्झोववन्ने अणादीयं अण- वदगं दीहमच्चं चाउरंतसंसारकंतारं अणुपरियट्टिस्सइ, तं नो खलु मे सेयं अभीइकुमारे रज्जे ठावेत्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव पव्वइत्तए, सेयं खलु मे णियगं भाइणेज्जं केसिकुमारं रज्जे ठावेत्ता समणस्स भगवओ जाव पव्वइत्तए, एवं संपेहिइ, एवं संपेहित्ता, जेणेव वीइभए नयरे, तेणेव उवा- गच्छइ, उवागच्छित्ता वीइभयं नयरं मज्झं मज्झेणं जेणेव सए गेहे जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला तेणेव उवागच्छइ, उवा- गच्छित्ता, आभिसेकं हरिं थ ठवेइ, ठवित्ता, आभिसेक्काओ हत्थीओ पच्चोरुहइ, पच्चोरुहित्ता, जेणेव सीहासणे तेणेव उवा- गच्छइ, उवागच्छित्ता, सीहासणवरंसि पुरत्थामिमुहे निसीयइ, निसीयित्ता कोहुंबियपुरिसे सहावेइ, सहावित्ता एवं वयासी- खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! वीइभयं नयरं सन्निभतरबाहिरियं जाव पच्चप्पिणांति । तएणं से उदायणे राया दोधंपि कोहुं- बियपुरिसे सहावेइ सहावित्ता, एवं वयासी-खिप्पामेव भो

देवाणुप्पिया! केसिस्स कुमारस्स महत्थं, महग्घं, महापडिक्खयं
 एवं रायामिसेओ जहा सिवभइस्स कुनारस्स तहेव भाणियव्वो,
 जाव परमाउं पालयाहि, इट्ठजणसंपरिवुडे सिंधुसोवीरपामो-
 क्खाणं सोलसण्हं जणवयाणं वीइभयपामोक्खाणं तिण्हं ते
 सट्ठीणं नगरागरसयाणं महसेणपामोक्खाणं दसण्हं राईणं
 बद्धमउडाणं विदिन्नल्लत्तयामरवालवीयणाणं अन्नेसिं च बट्ठणं
 राईसर जाव कारेमाणे पालेमाणे विहराहि तिकहु जयजय सइं
 पउंजंति। तएणं से केसीकुमारे राया जाए महया जाव विहरइ।
 तए णं से उदायणे राया केसिं राया णं आपुच्छइ। तए णं से
 केसी राया कोडुंबियपुरिसे सहावेइ, एवं जहा जमालिस्स तहेव
 सन्निभतरबाहिरियं तहेव जाव निक्खमणामिसेयं उवह्वेति।
 तए णं से केसीराया अणेगगणणायग जाव संपरिवुडे उदायणं
 रायं सीहासणवरंसि पुरत्थाभिमुहे निसीयावेइ, निसीयावित्ता
 अट्ठ सएणं सोवन्नियाणं एवं जहा जमालिस्स जाव एवं वयासी-
 भण, सामी! किं देमो? किं पयच्छामो? किण्णा वा ते अट्ठो?।
 तए णं से उदायणे राया केसिं रायं एवं वयासी-इच्छामि णं
 देवाणुप्पिया! कुत्तियावणाओ, एवं जहा जमालिस्स नवरं पउ-
 मावई अगगकेसे पडिच्छइ, पियविप्पयोगदूसहा। तए णं से
 केसी राया दोब्बंपि उत्तरावक्रमणं सीहासणं रयावेइ, रयावित्ता
 उदायणं रायं सेयापीयएहिं कलसेहिं सेसं जहा जमालिस्स
 जाव सन्निसन्ने तहेव अम्मधाई, नवरं पउमावई हंसलक्खणं

पडसाढगं गहाय सेसं तंचेव जाव सीयाओ पञ्चोरुहइ, पञ्चो-
रुहित्ता, जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवा-
गच्छित्ता, समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो वंदइ, नमंसइ,
वंदित्ता नमंसित्ता, उत्तरपुरस्थिमं दिसीभागं अवक्कमंइ, अवक्क-
मित्ता सयमेव आभरणमल्लालंकारं तंचेव पउमावई पडिच्छइ,
जाव घडियठवं सामी! जाव गो पमापयठवं त्तिक्खु केसीराया
पउमावई य समणं भगवं महावीरं वंदंति, नमंसंति, वंदित्ता,
नमंसित्ता जाव पडिगया। तए णंसे उदायणे राया सयमेव पंच-
मुट्ठियं लोयं, सेसं जहा उसभदत्तस्स जाव सब्बदुक्खपहीणे ॥सू०३॥

छाया—तस्मिन् काले तस्मिन् सगये चम्पा नाम नगरी आसीत्,
वर्णकः। पूर्णमद्रं चैत्यम् वर्णकः। ततः खलु भ्रमणो भगवान् महावीरः, अन्यदा
कदाचिद् पूर्वानुपूर्वीम् चरन् यावद् विहरन्, यत्रैव चम्पानगरी, यत्रैव पूर्णमद्रं
चैत्यम्, तत्रैवोपागच्छति, तत्रैव उपागत्य यावत् विहरति, तस्मिन् काले, तस्मिन्
समये सिन्धुनदीवीरेषु जनपदेषु वीतिमयं नाम नगरम् आसीत्, वर्णकः। तस्य
खलु वीतिमयस्य नगरस्य बहिः उत्तरपूरस्तो दिग्भागे अत्र खलु सुगन्धनं नाम
उद्यानम् आसीत्, सर्वर्तुं पुष्पादि समृद्धम्० वर्णकः, तत्र खलु वीतिमये नगरे
उदायनो नाम राजा आसीत् महाता० वर्णकः तस्य खलु उद्यानस्य राक्षः प्रभावती
नाम देवी आसीत्, सुकुमार० वर्णकः, तस्य खलु उद्यानस्य राक्षः पुत्रः प्रभावत्या
देव्या आत्मजः अर्षीतिनामा कुमार आसीत्, सुकुमार० यया शिवमद्रो यावत्
प्रत्यवेक्षमाणो विहरति। तस्य खलु उद्यानस्य राक्षो निजको माग्निनेयः केषि
नामा कुमारः आसीत्, सुकुमार० यावत् मुख्यः। स खलु उदायनो राजा सिन्धु
सौवीरप्रमुखानां पोटशानां जनपदानां वीतिमयप्रमुखानां त्रयाणां त्रिषष्टेः
नगराकरशतानां महासेनप्रमुखानां दशानां राक्षी वदपुकुटानां वित्तीर्णच्छत्र-
चामरबालव्यजनानाम्, अन्येषां च बहूनां राजेश्वरतलवर यावत् सार्वबाह
प्रभृतीनाम् आधिपत्यं यावत् कुर्वन्, पालयन्, भ्रमणोपासकः अभिगतजीवा-
जीवो यावत् विहरति। ततः खलु स उदायनो राजा अन्यदा कदाचित्, यत्रैव
पीपधशाला, तत्रैव उपागच्छति, यथा शङ्को यावत्-विहरति। ततः खलु तस्य

उदानयस्य राज्ञः पूर्वरात्रापररात्रकालममये धर्मजागरिका जाग्रतः अयमेतद्रूपः
 आध्यात्मिको यावत् समुदपद्यत-बन्धाः खलु ते ग्रामाकरनगरक्षेत्रमर्कटमङ्ग-
 द्रोणमुन्नपट्टनाश्रमसंवाहसंनिवेशाः, यत्र खलु भ्रमणो भगवान् महावीरो विहरन्ति,
 बन्धाः खलु ते राजेश्वरतल्लवरा यावत् सार्धवाहप्रभृतयो, ये खलु भ्रमणं भगवन्तं
 महावीरं वन्दन्ते, नमस्यन्ति, यावत् पर्युपासते, यदा खलु भ्रमणो भगवान् महा-
 वीरः पूर्वाह्णपूर्वाह्णं चरन्, ग्रामानुग्रामं यावत् विहरन् इहागच्छेत्, इहसमवसरेत्,
 इहैव वीतमयस्य नगरस्य बहिर्मुखने उद्याने यथाप्रतिरूपम् अवग्रहम् अवग्रहं
 संप्रमेन तपसा यावत् विहरेत् तदा खलु अहं भ्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्देय,
 नमस्येयम्, यावत् पर्युपासीय । ततः खलु भ्रमणो भगवान् महावीरः उदानयस्य
 राज्ञः इदमेतद्रूपम् आध्यात्मिकं यावत् समुत्पन्नं विज्ञाय बन्धायाः नगरीः पूर्ण-
 मद्राष्ट्रं चैवावत् प्रतिनिष्क्राम्यति, प्रतिनिष्क्रम्य पूर्वाह्णपूर्वाह्णं चरन् ग्रामानुग्रामं
 यावत् विहरन्, यत्रैव सिन्धुसौवीरो जनपदः, यत्रैव वीतिमयं नगरं, यत्रैव मृग-
 वनम् उद्यानं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य यावत् विहरति । ततः खलु वीतिमये
 नगरे मृगशटकं यावत् पर्वत् पर्युपास्ते । ततः खलु स उदायनो राजा भस्याः
 कथायाः लब्धार्थः सन् इष्टतुष्टः कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वा
 एवम् अवादीत्-क्षिप्रमेव मां देवानुमियाः । वीतिमयं नगरं साम्बन्तरवाहं यथा
 कृषिकः औषधातिके यावत् पर्युपास्ते, प्रमात्रतो मृगवा देव्यस्तथैव यावत्
 पर्युपासते । धर्मरूपा ततः खलु स उदायनो राजा भ्रमणस्य भगवतो महावीरस्य
 अन्तिके धर्मं श्रुत्वा निश्चम्य इष्टतुष्टः उत्थया उत्तिष्ठति, उत्थाय भ्रमणं भगवन्तं
 महावीरं भिः कृत्वा यावत् नमस्यित्वा एवम् अवादीत्-एवमेतत् भवन्त ! तथैतत्
 भवन्त ! यावत् तत् यथैनत् यूयं वदथ इति कृत्वा यत् नवरं देवानुमियाः !
 अमीतिकुमारं राज्ये स्थापयामि, ततः खलु अहं देवानुमियाणां-अन्तिके मृण्डी
 भूत्वा-यावत् भवजामि । यथासुखं देवानुमियाः मां प्रतिबन्धं कुरुत, ततः खलु
 स उदायनो राजा भ्रमणेन भगवता महावीरेण एवमुक्तः सन् इष्टतुष्टः भ्रमणं
 भगवन्तं महावीरं वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा, नमस्यित्वा तमेव आभिषेकं हस्ति-
 नम् आरोहति । आरुह्य भ्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिकात् मृगवनात्-उद्या-
 नात् प्रतिनिष्क्राम्यति, प्रतिनिष्क्रम्य, यत्रैव वीतिमयं नगरं तत्रैव प्राधारयन् गम-
 नाय । ततः खलु तस्य उदायनस्य राज्ञः अयमेतद्रूप आध्यात्मिको यावत् समुद-
 पद्यत-एवं खलु अमीतिकुमारो मम एकः पुत्रः इष्टः कान्तो यावत् किमङ्गपुनर्दर्श-
 नेन ? तत् यदा खलु अहम् अमीतिकुमारं राज्ये स्थापयित्वा भ्रमणस्य भगवतो
 महावीरस्य अन्तिके मृण्डीभूत्वा यावत् भवजामि तदा खलु अमीतिकुमारो राज्ये

च यावत् जनपदे मानुष्यकेषु न कामभोगेषु मूर्च्छितो गृहः, गर्हितः, अध्युपपन्नः
अनादिकम् अनन्तरं दीर्घाध्वानं चानुरन्तर्सारकान्तारम् अनुपर्यटिष्यति, तत्
नो खलु मम श्रेयः अतीतिकुमारं राज्ये स्थापयित्वा श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य
यावत् प्रव्रजितुम्, श्रेयः खलु मम निजकं भागिनेयं केशिनं कुमारं राज्ये स्थाप-
यित्वा श्रमणस्य भगवतो यावत् प्रव्रजितुम्, एवं संप्रेक्ष्यते, एवं संप्रेक्ष्य यत्रैव वीति-
भयं नगरं तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य वीतिभयं नगरं मध्यमध्येन यत्रैव स्वकं
गृहं, यत्रैव बाह्या उपस्थानशाला तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य आभिषेक्यं हस्तिनं
स्थापयति, स्थापयित्वा आभिषेक्याद् हस्तिनः प्रत्यवरोहति, प्रत्यवरुह्य यत्रैव
सिंहासनं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य सिंहासनवरे पौरस्त्याभिमुखो निपीडति,
निषद्य कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवादीत-क्षिप्रमेव भो देवानु-
प्रियाः ! वीतिभयं नगरं साम्बन्तबाह्यं यावत् प्रत्यर्पयन्ति । ततः खलु स उदा-
यनो राजा द्वितीयमपि कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवादीत-
क्षिप्रमेव भो देवानुप्रियाः ! केशिनः कुमारस्य महार्थं महार्थं महापतिरूपकम् एवं
राज्याभिषेको यथाशिवमद्रस्य कुमारस्य तथैव भणितव्यो यावत् परमायुष्कं पालय
इष्टजनसंपरिवृतः सिन्धुसौवीरप्रमुखाणां षोडशानां जनपदानां वीतिभयप्रमु-
खानां प्रयाणां त्रिपष्टेर्नगराकरशतानां, महासेनप्रमुखाणां दशानां राज्ञां वदसुकु-
टानां त्रितीर्णश्चामरवाक्यजनानां अन्येषां च बहूनां राजेधर यावत् कुर्वन्
पालयन् विहर इति कृत्वा जय जय शब्दं प्रयुञ्जते । ततः खलु स केशीकुमारो
राजा जातो महा० यावत् विहरति । ततः खलु स उदायनो राजा केशिनं राजा
नम् आपृच्छति, ततः खलु स केशी राजा कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति, एवं
यथा जमाले स्तथैव साम्बन्तबाह्यं तथैव यावत् निष्क्रमणाभिषेकम् उपस्थाप-
यन्ति । ततः खलु स केशीराजा अनेकगणनायक यावत् संपरिवृतः उदायनं राजा-
नम् सिंहासनवरे पौरस्त्याभिमुखं निषादयति, निषाद्य अष्टशतेन सौवर्णिकानाम्,
एवं यथा जमालेयावत् एवम् अवादीत-मण स्वामिन् ! किददमः ? किं प्रयच्छामः,
केन वा त्वार्थः ? ततः खलु स उदायनो राजा केशिनं राजानम् एवम् अवादीत-
इच्छामि खलु देवानुप्रियाः ? कुत्रिकावणात्, एवं यथा जमालेः, नवरं पद्मा-
वती अग्रकेशान् पत्नीच्छति, भियविप्रयोगदुःसहा । ततः खलु स केशीराजा
द्वितीयमपि उत्तरापक्रमणं सिंहासनं रचयति, रचयित्वा उदायनं राजानं श्वेतपीतैः
कलशैः श्रेष्ठं यथा जमालेः यावत् सविषण्यास्तथैव अम्बाधात्री नवरं पद्मावती
हंसलक्षणं पटशाटकं गृहीत्वा श्रेष्ठं तदेव यावत् शिबिकातः प्रत्यवरोहति, प्रत्यवरुह्य
यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महा-

ધીરં મિઃકૃત્વો વન્દતે, નમસ્યતિ, વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા ઉચરપૌરસ્ત્યં દિગ્માગમ્
અપક્રામતિ, અપક્રમ્ય સ્વયમેવ આમરણમાલ્યાલક્ષ્ઠારં તદેવ પદ્માવતી પ્રતીચ્છતિ,
યાવત્ વદિતવ્યં સ્વામિન્ । યાવત્ નો પ્રમદ્વિતવ્યમિતિ કૃત્વા કેશી રાજા પદ્મા-
વતી ચ શ્રમણં મગવન્તં મહાવીરં વન્દતે, નમસ્યતઃ, વન્દિત્વા, નમસ્યિત્વા, યાવત્
પ્રતિગતે । તતઃ સ્વહુ સ હદાયનો રાજા સ્વયમેવ પશ્ચમુષ્ટિકં લોચં શેષં યથા
ઋષભદત્તસ્ય યાવત્ સર્વદુઃસ્વપ્રહીણઃ ॥ સૂ. ૩ ॥

ટીકા—પૂર્વે દિ અસુરકુમારવિશેષાવાસવક્તવ્યતા પ્રોક્તા, અસુરકુમારેષુ
ચ વિરચિતદેશસર્વસંયમાનામુત્પદ્યમાનત્વેન તેષુ ચેષામુત્પાદઃ તાત્ પ્રરૂપયિતુમાદ-
'તે ણં કાલેણં' ઇત્યાદિ । 'તેણં કાલેણં, તેણં સમર્ણં ચંપાનામં નયરી હોત્વા
વન્નજો' તસ્મિન્ કાલે, તસ્મિન્ સમયે ચંપાનામ નગરી આસીત્, વર્ણકઃ, અસ્પાઃ
વર્ણનમૌપપાતિકાનુસારમવાસેયમ્, 'પુષ્પમદે ચેશ્વ, વન્નજો' પૂર્ણમદ્રં નામચૈત્યમુ-
વાનમાસીત્, વર્ણકઃ—અસ્પાપિ વર્ણનમ્ ઔપપાતિકાનુસારમેવાવસેયમ્, 'તે ણં

હદાયનવક્તવ્યતા—

'તેણં કાલેણં તેણં સમર્ણં' ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—પહિલે સૂત્રકાર ને અસુરકુમારાવાસ સંબંધી વક્તવ્યતા
પ્રતિપાદિત કી હૈ । इन. असुरकुमारों में जो अपने देश संयम की या
सर्वसंयम की विराधना करते हैं, उनका उत्पाद होता है—इसी
बात की पुष्टि सूत्रकार ने इस सूत्रद्वारा की है—'तेणं कालेणं तेणं सम-
र्णं चंपा नामं नयरी होत्वा' इस काल और इस समय में चंपा

—હદાયનવક્તવ્યતા—

"તેણં કાલેણં તેણં સમર્ણં" ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—આગલા સૂત્રમાં સૂત્રકારે અસુરકુમારાવાસની વક્તવ્યતાનું પ્રતિ-
પાદન કર્યું જેઓ પોતાના દેશસંયમની અથવા સર્વસંયમની વિરાધના કરે
છે, તેમનો આ અસુરકુમારોમાં ઉત્પાદ થાય છે. સૂત્રકારે આ સૂત્રમાં જોઈ
વાતને પુષ્ટિ આપી છે—તેણં કાલેણં તેણં સમર્ણં ચંપા નામં નયરી હોત્વા "તે કાળે
અને તે સમયે ચંપા નામે નગરી હતી. તેનું વર્ણન ઔપપાતિક સૂત્રમાં
કર્તા પ્રમાણે સમજવું. તે નગરીમાં "પુષ્પમદે ચેશ્વ વન્નજો" પૂષ્પમદ્ર
નામદ્રં ઉવાન હતું તેનું વર્ણન પણ ઔપપાતિક સૂત્રમાં કરેલા વર્ણન

समयं भगवं महावीरे अन्नया कयाइ पुष्पाणुपुष्पि चमराणे जाव विहरमाणे जेणेव चंपानगरी, जेणेव पुष्पभदे चेइए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिता जाव विहरइ' ततः खलु भ्रमणो भगवान् महावीरः अन्यदा कदाचित् पूर्वांशुपूर्वीम् अनुक्रमेण विहरन् यावत् ग्रामानुग्रामं द्रवन् यत्रैव चम्पानामनगरी आसीत्, यत्रैव पूर्णभद्रं चैत्यमासीत् तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य यावत्-विहरति, 'तेणं कालेणं तेणं समयणं सिंधुसौवीरेसु जणवएसु वीतीमए नामं नयरे होत्था, वण्णओ' तस्मिन् काले, तस्मिन् समये सिंधुसौवीरेषु-सिन्धुनद्याः आसन्नाः सौवीरा जनपदविशेषाः सिंधुसौवीरास्तेषु जनपदेषु वीतिमयस्-विगता इत्योऽनावृष्ट्यादयः भयानि च यस्मात् तत् वीतिमयं नगरम् आसीत्, वर्णकः अस्यापि नगरस्य वर्णनमौपपातिकानुसारमेव लिङ्गव्यत्ययेन प्रतिपत्तव्यम्, 'तस्स णं वीइमयस्स नयरस्स वहिया

नामकी नगरी थी। इसका वर्णन औपपातिक सूत्रके अनुसार जानना चाहिये। उस नगरी में 'पुष्पभदे चेइएवण्णओ' पूर्णभद्र नाम का उद्यान था इसका भी वर्णन औपपातिकसूत्रके अनुसार ही जानना चाहिये। 'तए णं समणे भगवं महावीरे अन्नया कयाइ पुष्पाणु-पुष्पिचरमाणे जाव विहरमाणे जेणेव चंपानगरी जेणेव पुष्पभदे चेइए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिता जाव विहरइ' एक समय की बात है कि भ्रमण भगवान् महावीर अनुक्रम से विहार करते हुए यावत् एक ग्राम से दूसरे ग्राम में विचरते हुए जहां चंपानगरी थी, एवं जहां पर वह पूर्णभद्र नामका उद्यान था वहां पर पधारे, वहां आकर वे वनपाल की आज्ञाप्राप्त कर वहां बिराजमान् हो गये। 'तेणं कालेणं तेणं समयणं सिंधुसौवीरेसु जणवएसु वीतीमए नामं नयरे होत्था' वण्णओ' उस काल और उस समयमें सिंधुसौवीर देश में-सिन्धु नदीके पास सौवीर जनपद-देश विशेष में अनावृष्टि-आदि इतिश्यों से रहित, एवं भयोंसे रहित ऐसा वीतिमय नामका नगर था। इसका भी वर्णन औपपातिक

प्रभाषे अभवु'। "तए णं समणे भगवं महावीरे अन्नया कयाइ पुष्पाणुपुष्पि चरमाणे जाव विहरमाणे जेणेव चंपानगरी, जेणेव पुष्पभदे चेइए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिता जाव विहरइ" केहिं कोठे अभये आभाजुंआये विहार करता थका भ्रमण भगवान् महावीर ज्यां चंपा नगरी छती अने तेभां ज्यां पूषुंभद्र उद्यान छतुं त्यां पधारां त्यां आवीने वनपालनी आज्ञा दधने तेज्जा ते उद्यानभां विश्रब्भान् थया। "तेणं कालेणं तेणं समयणं सिंधुसौवीरेसु जणवएसु वीइमए नामं नयरे होत्था-वण्णओ" ते ठाणे अने ते अभये सिंधुसौवीर देशभां-सिंधु नदीनी पासे सौवीर नामना जनपदविशेषभां अनावृष्टि आदिथी रहित, अने भयेंथी रहित जेवुं वीतिमय नामे नगर छतुं औपपातिक सूत्रभां जेवुं चंपा नगरीजुं वण्णन छथुं छे अजुं अ तेजुं वण्णन

उत्तरपुरस्थिमे विसीमाए एत्थ णं मियवणे नामं उज्जाणं होत्था, सम्बोत्थ० वण्णओ ' तस्य खल्ल वीत्तिमयस्स नगरस्स बहिः उत्तरपौरस्थे दिग्भागे ईशान कोणे इत्यर्थः, अत्र खल्ल ईशानकोणे मृगवनं नाम उद्यानम् आसीत् तच्च वनं सर्वं ऋतु पुष्पादिभिः फलादिभिश्च समृद्धमासीत्, रम्यं नन्दनवनप्रकाशम् इत्यादि वर्णकः अस्यापि वर्णनम् पूर्वोक्तानुसारमवसेयम्, 'तत्थ णं वीत्तिमय नगरे उदायणे नामं राया होत्था, महया वण्णओ' तत्र खल्ल वीत्तिमये नगरे उदायनो नामं राजा आसीत्, महाहिमवत्सदृशः इत्यादि वर्णकः 'पूर्वोक्तानुसारमेवावसेयः, 'तस्स णं उदायणस्स रण्णो पमावई नामं देवी होत्था, सुकुमाल० वण्णओ' तस्य खल्ल उदानयस्य रावः प्रभावती नाम देवी अग्रमहिषी आसीत्, सा च सुकुमार-

सूत्र के अनुसार ही जानना चाहिये। 'तस्स णं वीत्तिमयस्स नगरस्स बहिया उत्तरपुरस्थिमे विसीमाए एत्थ णं मियवणे नामं उज्जाणे होत्था' वीत्तिमय नगर के बाहिर ईशानकोण में मृगवन नामका उद्यान था वह वन समस्त ऋतुओं के पुष्पादिकों से और फलादिकों से समृद्ध था। बड़ा सुहावना था। नन्दनवन के जैसा यह सुन्दर था। इत्यादि रूप से इसका वर्णन औपपातिक सूत्र के अनुसार ही जानना चाहिये। 'तत्थ णं वीत्तिमये नगरे उदायणे नामं राया होत्था' उस वीत्तिमय नगर में उदायन नामका राजा था। 'महया० वण्णओ' यह महाहिमवान् जैसा था। इत्यादि रूपसे इसका वर्णन औपपातिक सूत्र के अनुसार ही जानना चाहिये। 'तस्स उदायणस्स रण्णो पमावई नामं देवी होत्था' सुकुमाल० वण्णओ' उदायन राजा की प्रभावती देवी-पहरानी थी। इसके कर्चरण बहुत ही सुकुमार थे-इत्यादिरूप से इसका वर्णन कुणिकराजाकी

सम्बन्धु'। 'तस्स णं वीत्तिमयस्स नगरस्स बहिया उत्तरपुरस्थिमे विसीमाए एत्थ णं मियवणे नामं उज्जाणे होत्था' ते वीत्तिमय नगरनी भट्टार उद्यान के। वण्णओ मृगवन नामत्तु उद्यान केत्तु ते उद्यान समस्त ऋतुओंनां पुष्पा आने इत्यादि के। वडे समृद्ध केत्तु ते नन्दन वन केत्तु सुन्दर केत्तु, इत्यादि इथे औपपातिक सूत्रभां आपेक्षा वच्चुन प्रभावे तेत्तु वच्चुन करत्तु लेखिजे। "तत्थ णं वीत्तिमये नगरे उदायणे नामं राया होत्था" ते वीत्तिमय नगरभां उदायन नामने। राजा राजन् करतो केतो। "महया० वण्णओ" ते महाहिमवान् समान केतो," इत्यादि वच्चुन औपपातिक सूत्रभां आपेक्षा वच्चुन प्रभावे च सम्बन्धु'। "तस्स उदायणस्स रण्णो पमावई नामं देवी होत्था, सुकुमाल० वण्णओ" उदायन राजने प्रभावती नामे पहरावती केती। "तेना कर्चरणवु वच्चुं च

पाणिपादा आसीत् इत्यादि वर्णकः कृणिकराजपट्टराज्ञी सुमद्रादेवीवत् बोध्यः
 'तस्स णं उदायणस्स रण्णो पुत्ते पमावईए देवीए अत्तए अभीतिनामं कुमारे
 होत्था, सुकुमाल० जहा सिवमदे जाव पच्चुवेक्खमाणे विहरइ' तस्य खलु उदा-
 यनस्य राज्ञः पुत्रः प्रमावत्याः देव्याः आत्मद्रः अभीतिः नामकुमार आसीत्, स
 च अभीतिकुमारः सुकुमारपाणिपादआसीत् यथा शिवमद्रः एकादशशतके नवमो-
 रेशके प्रतिपादितस्तथैवायमपि अभीतिकुमारः प्रतिपत्तव्यः । स च अभीतिकुमारो
 यावत्-राज्यादिकं प्रत्यवेक्षमाणः परिचिन्तयन् निरीक्षमाण इत्यर्थः, विहरति,
 'तस्स णं उदायणस्स रण्णो नियए भायणेज्जे केसीनामं कुमारे होत्था, सुकुमाल
 जाव सुखे' तस्य खलु उदायनस्य राज्ञो निजकः-स्वकीयः माग्गिनेयः-भग्गिनी-
 पुत्रः, केशीनाम कुमार आसीत्, स केशीकुमारः सुकुमारपाणिपादः इत्यादि

पट्टरानी सुमद्रा देवी के जैसा ही जानना चाहिये । 'तस्स णं उदा-
 यणस्स रण्णो पुत्ते पमावईए देवीए अत्तए अभीति नामं कुमारे होत्था,
 सुकुमाल० जहा सिवमदे जाव पच्चुवेक्खमाणे विहरइ' इस उदायन
 राजा का पुत्र था जिसका नाम अभीजितकुमार था । यह प्रमावती की
 कुक्षि से उत्पन्न हुआ था । यह भी पाणिपाद में बहुत सुकुमार था ।
 ग्यारहवें शतक के नौवें उद्देशक में जैसा शिवमद्र के विषय में कथन
 किया गया है । वैसा ही कथन अभीजितकुमार राज्यादिक के निरीक्षण
 करने में रत-तत्पर रहता था । 'तस्स णं उदायणस्स रण्णो नियए भाय-
 णेज्जे केसी नामं कुमारे होत्था, सुकुमाल जाव सुखे' इस उदायन
 राजा का अपना मानेज था-जिसका नाम केशीकुमार था । यह भी

सुकुमारं होता, " इत्यादि तेषु वक्ष्यते इति राज्ञी पट्टराज्ञी सुमद्राणा
 वक्ष्यते तेषु च समञ्जसम् । " तस्स णं उदायणस्स रण्णो पुत्ते पमावईए देवीए
 अन्नए अभीतिनामं कुमारे होत्था, सुकुमाल० जहा सिवमदे जाव पच्चुवेक्ख-
 माणे विहरइ " ते उदायन राज्ञे अभीजितकुमार नामनो पुत्रं होता । ते
 प्रमावतीनी कृजे उत्पन्न भवेत्ता होता ते पञ्च सुकुमार इत्येवमाणा होता
 अग्नियारमा शतकना नवमा उद्देशाभां तेषु शिवमद्रं वक्ष्यते इत्येवमां
 आच्छंते, तेषु च अभीजितकुमारं पञ्च वक्ष्यते समञ्जसं तेषु । ते अभी-
 जितकुमार राज्यादिकनी देवरेण राजवाभां रत (तत्पर) रहतेता होता ।
 "तस्स णं उदायणस्स रण्णो नियए भायणेज्जे केसी नामं कुमारे होत्था, सुकुमाल
 जाव सुखे " ते उदायन राज्ञे ओकं सणो आत्तेव होता, तेषु नाम केशीकुमार
 होता ते पञ्च सुकुमार इत्येवमादिनी प्रकृतं अने वत्ता च देवावता होता ।

विशेषणविविष्टः सुरुपम् आसीत्, 'से णं उदायणे राया सिंधुसौवीरप्पामोक्ख्वाणं सोलसण्हं जणवयाणं वीतीमयप्पामोक्ख्वाणं, तिण्हं तेसट्ठीणं नगरागरसयाणं महासेणप्पामोक्ख्वाणं दसण्हं राईणं बद्धमउड्डाणं विदिन्नछत्तचामरवालवीयणाणं' स खल्ल उदायनो राजा सिन्धुसौवीरप्रमुखानां-पोडधानां जनपदानाम्, वीतिमयप्रमुखानाम्-वीतिमयं, सत्प्रमुखं-प्रधानं येषां तेषां वीतिमयप्रमुखानां त्रयाणां त्रिपष्टेय नगराकरवतानां त्रिपष्टयधिकसत्प्रयनगराणामाकराणां चेत्यर्थः तत्र नगराणि प्रसिद्धाः आकराः सुवर्णाद्युत्पत्तिस्थानानि, नगराणि चाकराश्च नगराकरास्तेषां वतानि, तेषाम्, महासेनप्रमुखानां-महासेनप्रधानानां, दधानां राज्ञां बद्धमुकुटानाम्-धृतमुकुटानां मुकुटबद्धदधरामानां वितीर्णछत्तचामरवालव्यजनानाम् वितीर्णानि-दधानि छत्राणि चामररूपवालव्यजनानि च येषां तथा तेषाम्, 'अन्नेसिं च बहूणं राईसरत्तलवरजाव सत्थवाहप्पमिईणं आहेवच्चं जाव कारेमाणे पाळेमाणे समणोवासए अभिगयजीवाजीवे जाव विहरइ' अन्येषां च बहूनां राजेस्वर तलवर यावत् सार्थेनाह प्रमुत्तीनाम् तत्र राजा-भूपतिः, ईश्वरः-

सुकुमार पाणि पादबाला या और बडा सुहावना या 'से णं उदायणे राया सिंधु सौवीरपामोक्ख्वाणं, तिण्हं तेसट्ठीणं नगरागरसयाणं महासेणपामोक्ख्वाणं दसण्हं राईणं बद्धमउड्डाणं विदिन्नछत्तचामर सोलसण्हं जणवयाणं वीट्मयपामोक्ख्वाणं वालवीयणाणं' ये उदायन राजा सिन्धुसौवीर आदि सोलह जनपदों का वीतिमय प्रमुख ३६३ नगरों का एवं इतनी ही सुवर्णादि की उत्पत्ति स्थानरूप खानों का तथा जिन्हे छत्र चामररूप वालव्यजन दिये गये हैं ऐसे महासेन प्रमुख दश मुकुटबद्ध राजाओं का-एवं 'अन्नेसिं च बहूणं राईसरत्तलवर जाव सत्थवाहप्पमिईणं आहेवच्चं जाव कारेमाणे समणोवासए अभिगयजीवाजीवे जाव विहरइ' तथा और भी अनेक राजा-भूपति, ईश्वर-

“से णं उदायणे राया सिंधुसौवीरपामोक्ख्वाणं, तिण्हं तेसट्ठीणं नगरागरसयाणं महासेणपामोक्ख्वाणं दसण्हं राईणं बद्ध मउड्डाणं विदिन्नछत्तचामरवालवीयणाणं” ते उदायन राजा सिन्धुसौवीर आदि १६ जनपदोंना, वीतिमय आदि ३६३ नगरोंना, अने ओटसी ७ सुवर्णादिना उत्पत्तिस्थान ३५ आबुना तथा ७७ने छत्रचामर इम वालव्यजन देवाभा आब्यां देतां ओना महासेन आदि ६२ मुकुटबद्ध - राजाओंना, अने “बहूणं राईसर, तलवर जाव सत्थवाहप्पमिईणं आहेवच्चं जाव कारेमाणे पाळेमाणे समणोवासए अभिगयजीवाजीवे जाव विहरइ” पीला पक्ष अनेक राजा-भूपति, ईश्वर

युवराजः, तलवरः कोटवालपदवाच्यः, सार्थवाहः—मण्डलपतिः तत्प्रमुखाणामि-
त्यर्थः, आधिपत्यम्—अधिपतित्वम्, यावत्—पौरपत्यम्, स्वामित्वादिकम् कुर्वन्
पालयन्, भ्रमणोपासकः, अभिगतजीवानीवः प्राप्तजीवाजीवतत्त्वविवेकः यावत्
विहरति—तिष्ठति । ‘तणं से उदायणे राया अन्नया कयाइ, जेणेव पोसहसाला
तेणेव उवागच्छइ, जहा संखे जाव विहरइ’ ततः खलु स उदायनो राजा अन्यदा
कदाचिद् यत्रैव पौषधशाला आसीत्, तत्रैव उपागच्छति, यथा अन्नभ्रमणोपासको
ह्यश्चक्षुःके प्रथमोद्देशके प्रतिपादितस्तथैव अयमपि प्रतिपत्तव्यः, यावत्—विहरति
‘तणं तस्स उदायणस्स रणो पुढवरसावरसकालसमयंसि धम्मजागरियं जागर-
माणस्स अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुपज्जित्था’ ततः खलु तस्य उदायनस्य
राज्ञः पूर्वरात्रापररात्रकालसमये—पूर्वरात्रात् अपररात्रकालसमये रात्रेः पश्चार्द्धभागे
इत्यर्थः धर्मजागरिकां—धर्मजागरणां जाग्रतः—कुर्वतः, अयमेतद्रूपः—वक्ष्यमाणस्वरूपः
आध्यात्मिकः—आत्मगतः, यावत् चिन्तितः, कल्पितः, प्रार्थितः, मनोगतः संकल्पः

युवराज, तलवर, कोटवाल, सार्थवाह—मण्डलपति प्रमुखों का आधि-
पत्य करते हुए—प्रजाजनों की रक्षा करते हुए, भ्रमणोपासक थे और
जीव अजीव तत्त्व के स्वरूप के जानकार थे । ‘तणं से उदायणे
राया अन्नया कयाइ जेणेव पोसहसाला तेणेव उवागच्छइ’ एक दिन
उदायन राजा जहां पौषधशाला थी—वहां पर आये । जिस प्रकार से
१२ वें शतक के प्रथमोद्देशक में शङ्ख भ्रमणोपासक के विषय में प्रति-
पादन किया गया है । इसी प्रकार से उदायन राजा के विषय में भी
प्रतिपादन करना चाहिये । ‘तणं तस्स उदायणस्सरणो पुढवरसाव-
रसकालसमयंसि धम्मजागरियं जागरमाणस्स अयमेयारूवे अज्झत्थिए
जाव समुपज्जित्था’ इसके बाद रात्रिके पश्चिमांश भाग में धर्मजाग-

(युवराज), तलवर (कोटवाल) सार्थवाह (मण्डलपति) आदिने। अधिपति
होते। ते भ्रमणोपासकी रक्षा करवाभां एत कहेंते। ते भ्रमणोपासक होते। अने
एव अएव तत्त्वना स्वरूपने। आलुकाइ होते।

“तणं से उदायणे राया अन्नया कयाइ जेणेव पोसहसाला तेणेव उवा
गच्छइ” ओके दिवस उदायन राजा जहां पौषधशाला होती, त्यां गये। आरभां
शतकेना पहुँचा। उद्देशकभां शब्ध भ्रमणोपासक विषे ओहु प्रतिपादन करवाभां
आलुं छे, ओहुं प्रतिपादन अही। उदायन राजा विषे पद्य करहुं ओधजे।
“तणं तस्स उदायणस्सरणो पुढवरसावरसकालसमयंसि धम्मजागरियं जागरमाणस्स
अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुपज्जित्था” रात्रिना पश्चिमांश भागे धर्म-

સમુદપદ્યત—‘ઘનાણં તે ગામાગરનગરનિગમલ્લેટકર્વટમહંબદોળમુદ્દપટ્ટનાસમ-
સંવાહસંનિવેસા’ ઘન્યાઃ સ્વહ તે ગ્રામાકરનગરલ્લેટકર્વટમહંબદોળમુલ્લપત્તના
અમસંવાહસન્નિવેસાઃ સન્તિ, એતેષાં ઘનાકયા પૂર્વોક્તાનુસારમથસેયા, ‘જત્ય ણં
સમણે મગવં મહાવીરે વિહરહ’ યત્ર સ્વહ ગ્રામાદિસન્નિવેશપર્યન્તેષુ અમણો મગ-
વાન્ મહાવીરો વિહરતિ, યત્—‘ઘનાણં તે રાઈસરતલ્લવરજાવ સત્યવાહપ્પમિ-
ઈઓ, જેણં સમણં મગવં મહાવીરં વંદંતિ, નમંસંતિ જાવ પઞ્જુવાસંતિ’ ઘન્યાઃ સ્વહ
તે રાજેશ્વર તલ્લવર યાવત્ સાર્યવાહપશ્ચાત્યઃ સન્તિ, એ સ્વહ અમણં મગવન્તં મહા-
વીરં વન્દન્તે, નમસ્પન્તિ, યાવત્ વન્દિત્વા, નમસ્તિત્વા, વિનયેન શુશ્રૂષમાણાઃ
મગવન્તં પર્યુપાસતે, ‘જહ્ણં સમણે મગવં મહાવીરે પુચ્છાણુપુલ્લિં ચરમાણે ગામા-

રણા કરતે હુપ ઉદાયન રાજા કો હસ પ્રકાર કા યહ ચિન્તિતકલ્પિતં
પ્રાર્થિત, મનોગત સંકલ્પ ઉત્પન્ન હુઆ—‘ઘન્ના ણં તે ગામાગર નગર
નિગમલ્લેટકર્વટકર્વટમહંબદોળમુદ્દપટ્ટનાસમસંવાહસંનિવેસા’ એ ગ્રામ, આકર,
નગર, નિગમ, લ્લેટ, કર્વટ, મહંબ, દોળમુલ્લ, પટ્ટન, આઅમ,
સંવાહ ઔર સંનિવેશ ઘન્ય હૈં ‘જત્ય ણં સમણે મગવં મહાવીરે વિહ-
રહ’ કિ જહાં અમણ મગવાન્ મહાવીર વિહાર કરતે હૈં’ । હસી પ્રકાર—
‘ઘન્ના ણં તે રાઈસર તલ્લવર જાવ સત્યવાહપ્પમિઈઓ જેણં સમણં મગવં
મહાવીરં વંદંતિ, નમંસંતિ, જાવ પઞ્જુવાસંતિ’ એ રાજેશ્વર, તલ્લવર
યાવત્—સાર્યવાહ આદિ ઘન્ય હૈં જો અમણ મગવાન્ મહાવીર કો
વન્દના કરતે હૈં’ ‘ઝન્હે’ નમસ્કાર કરતે હૈં’, યાવત્—વન્દના નમસ્કાર
કરકે વિનયપૂર્વક શુશ્રૂષા કરતે હુપ ઇતની પર્યુપાસના કરતે હૈં’ ।
‘જહ્ણં સમણે મગવં મહાવીરે પુચ્છાણુપુલ્લિં ચરમાણે ગામાણુગામં જાવ

ભગવન્તુ કરતા ઉદાયન રાજાને આ પ્રકારનો ચિન્તિત, કલ્પિત, પ્રાર્થિત,
મનોગત સંકલ્પ ઉત્પન્ન થયો—“ઘન્ના ણં તે ગામાગરનગરનિગમલ્લેટકર્વટકર્વટમહંબદો-
ળમુદ્દપટ્ટનાસમસંવાહસંનિવેસા” તે ગ્રામ, નગર, આકર, નિગમ, લ્લેટ,
કર્વટ, મહંબ, દોળમુલ્લ, પટ્ટન, આઅમ, સંવાહ અને સંનિવેશને ધન્ય છે,
“જત્ય ણં સમણે મગવં મહાવીરે વિહરહ” કે અર્થાં અમણુ ભગવાન મહાવીર
વિચરી રહ્યા છે. જોજી પ્રમાણે “ઘન્નાણં તે રાઈસર તલ્લવર જાવ પઞ્જુવાસંતિ”
તે રાજેશ્વરે, તલ્લવરે અને પૂર્વોક્ત સાર્યવાહો પર્યન્તના લોકોને ધન્ય છે
કે જોજી! અમણુ ભગવાન મહાવીરને વંદણા કરે છે, નમસ્કાર કરે છે અને
વંદણાનમસ્કાર કરીને વિનયપૂર્વક તેમની શુશ્રૂષા કરતા થકા તેમની પર્યુપા-
સના કરે છે. “જહ્ણં સમણે મગવં મહાવીરે પુચ્છાણુપુલ્લિં ચરમાણે, ગામા-

पुणामं विहरमाणे इहमागच्छेज्जा, इहसमोसरेज्जा, इहेव वीतिमयस्स नगरस्स बहिया मियवणे उज्जाणे अहापडिरुवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा जाव विहरेज्जा, तोणं अहं समणं भगवं महावीरं वंदेज्जा नमंसेज्जा जाव पज्जुवासेज्जा' यदि खलु भमणो भगवान् महावीरः पूर्वानुपूर्वीम्-अनुक्रमेण चरन् ग्रामानुग्रामं-ग्रामाद्ग्रामान्तरं यावत् सुखं सुखेन विहरन् इहागच्छेत् इह समवसरेत्, इहेव-अस्मिन्नेव वीतिमयस्स नगरस्य बहिः। भृगवने उद्याने यथाप्रतिरूपम् अवग्रहम् अवग्रह संयमेन तपसा यावत् आत्मानं भावयन् विहरेत्, तदा खलु अहं भमणं भगवन्तं महावीरं वन्देय, नमस्येयम्, यावत्-विनयेन शुश्रूषमाणः पर्युपासीय, 'तए णं समणे भगवं महावीरे उदायणस्स रण्णो अयमेयारुवं अज्झत्थियं जाव समुत्थन्नं विद्याणिच्चा चंपाओ नयरीओ पुत्तमदाओ चेइयाओ पडि-

विहरमाणे इह मागच्छेज्जा, इह समोसरेज्जा, इहेव वीतिमयस्स नगरस्स बहिया मियवणे उज्जाणे अहापडिरुवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा जाव विहरेज्जा, तो णं अहं समणं भगवं महावीरं वंदेज्जा नमंसेज्जा जाव पज्जुवासेज्जा' यदि भगवान् महावीर अनुक्रम से विहार करते हुए एक ग्राम से दूसरे ग्राम में यावत्-सुखपूर्वक विहार करते हुए जाने विचरते हुए यहां पधारे-यहां समोसरे' और इसी वीतिमय नगर के बाहर भृगवन उद्यान में यथा प्रतिरूप अवग्रह ग्रहणकर संयम एवं तप से आत्माको भावित करते हुए विराजेगे तो मैं भमण भगवान् महावीर को वन्दना करूँ उन्हें नमस्कार करूँ, यावत्-विनय से उनकी शुश्रूषा करता हुआ उनकी पर्युपासना करूँ 'तए णं समणे भगवं महावीरे उदायणस्स रण्णो अयमेयारुवं अज्झत्थियं जाव

पुणामं विहरमाणे इहमागरेच्छेज्जा, इह समोसज्जा, इहेव वीतिमयस्स नगरस्स बहिया मियवणे उज्जाणे अहापडिरुवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा जाव विहरेज्जा, तोणं अहं समणं भगवं महावीरं वंदेज्जा, नमंसेज्जा जाव पज्जुवासेज्जा' ये भमण भगवान् महावीर अनुक्रमे विहार करतां करतां, येक ग्रामथी गीरे ग्राम सुभपूर्वक विचरता विचरतां अही' पधारे-अही' न तेमनु' समवसरण्णु भये, अने आ वीतसम नगरनी' अहारना भृगवन उद्यानभां यथा प्रतिरूप अवग्रह अहं करीने, संयम अने तपथी आत्माने भावित करतां यथा विश्रामान भये, तो हुं तेमने वडिष्ठा करीश, नमस्कार करीश, वडिष्ठा नमस्कारपूर्वक विनयथी तेमनी शुश्रूषा करतो थके हुं तेमनी पर्युपासना करीश. "तएणं समणे भगवं महावीरे उदायणस्सरण्णो अयमेयारुवं अज्झत्थियं

निकलमह' ततः स्वसु भ्रमणो भगवान् महावीरः उदायनस्य राज्ञः इममेतद्रूपम्-
उक्तस्वरूपम् आध्यात्मिकम्-आत्मगतं यावत् चिन्तितं कल्पितम् प्रार्थितं मनोगतं
संकल्पं समुत्पन्नं, विज्ञान-वन्द्याया नगर्याः पूर्णमद्रात् चैत्यात् प्रतिनिष्कामति-
प्रतिनिर्गच्छति, 'पडिनिक्खमिस्सा पुब्बाणुपुड्वि चरमाणे गामाणुगामं जाव
विहरमाणे' प्रतिनिष्क्रम्य-उक्तचैत्यात् निर्गत्य, पूर्वात्पूर्वीम्-अनुक्रमेण चरन्,
ग्रामानुग्रामं-ग्रामाद् ग्रामान्तरं व्रजन् यावत् सुखसुखेन विहरन् 'जेणेव सिंधुसोवीरे
जणवए, जेणेव वीतिमये जयरे, जेणेव मियवणे उज्जाणे, तेणेव उवागच्छइ
उवागच्छिता जाव विहरइ' यत्रैव सिन्धुसौवीरो जनपदः आसीत्, यत्रैव वीति-
मयं जामनगरमासीत्, यत्रैव मृगवनं नाम उद्यानमासीत्, तत्रैव उपागच्छति, उपा-
गत्य यावत्-यथाप्रतिरूपम् अवग्रहम् अवगृह्य संयमेन तपसा आत्मानं भावयन्
विहरति-तिष्ठति, 'तएणं वीतिमये नगरे सिंघाङ्ग जाव परिंसा पञ्जुवासाइ'

समुत्पन्नं वियाणिस्सा चंपाओ नयरीओ पुन्नमहाओ चेइयाओ पडिनि-
क्खमह' भ्रमण भगवान् महावीर उदायन राजा के इस प्रकार के इस
यावत्-चिन्तित, कल्पित, प्रार्थित, मनोगत उत्पन्न रूप संकल्प को
जानकर चंपानगरी से, पूर्णमद्र चैत्य से, बाहर विहार कर 'पडिनि-
क्खमिस्सा पुब्बाणुपुड्वि चरमाणे गामाणुगामं जाव विहरमाणे' वहाँ से
निकल कर वे क्रमशः विहार करते २, एक ग्राम से दूसरे ग्राम में सुख
पूर्वक विचरते हुए 'जेणेव सिंधुसोवीरे जणवए जेणेव वीतिमए जयरे,
जेणेव मियवणे उज्जाणे, तेणेव उवागच्छइ' वहाँ आये कि जहाँ
सिन्धु सौवीरजनपद है वीतिमय नगर है, और उसमें जहाँ मृगवन
नामका उद्यान है। वहाँ आकर वे यथाप्रतिरूप अवग्रह प्राप्तकर संयम
और तप से आत्मा को भावित कर विचरने लगे 'तए णं वीतिमए

जाव समुत्पन्नं वियाणिस्सा चंपाओ नयरीओ पुन्नमहाओ चेइयाओ पडिनिक्खमह'"
भ्रमण भगवान् महावीरे उदायन राजाना आ प्रहारना आध्यात्मिक, चिन्तित,
कल्पित, प्रार्थित, मनोगत संकल्पने आधीने चंपानगरीना पूर्णमद्र चैत्य-
माथी विहार करे। "पडिनिक्खमिस्सा पुब्बाणुपुड्वि चरमाणे गामाणुगामं जाव
विहरमाणे" आधी नीकणीने क्रमशः विहार करता करता, ग्रामानुग्रामे (जेके
ग्रामाधी नीके ग्राम) मुअपूर्वक विचरता था। "जेणेव सिंधुसोवीरे जणवए
जेणेव वीतिमए जयरे, जेणेव मियवणे उज्जाणे, तेणेव उवागच्छइ" सिंधुसौवीर
जनपदना वीतलय नगरना मृगवन नामना उद्यान सगीप आवी पहुँचाया
त्या आवीने यथाप्रतिरूप अवग्रह प्राप्त करीने-वनपालनी आशा लभने-संयम
अने तपधी आत्माने भाविक करता था त्या विचरवा लाया। "तएणं

ततः खलु वीतिमये नगरे बृहाटक यावत् त्रिकचतुष्क चत्वरमहापथपथेषु लोका
अन्योन्यं भाषन्ते, अन्योन्यमामन्त्रयन्ति, अन्योन्यं प्रज्ञापयन्ति प्ररूपयन्ति च
यत् भ्रमणो भगवाद् महावीरः समवस्यत इत्यादि, तच्छ्रुत्वा धर्मकथां श्रोतुं पर्वत्
निर्गता विनयेन शुभ्रवमाणा प्राञ्जलिपुटा भगवन्तं पयुं पास्ते, 'तएणं से उदायणे
राया इमीसे कहाए लद्धहे समाणे इहु तुहु० कोइंबिय पुरिसे सदावेइ, सदावेत्ता
एवं वयासी'—ततः खलु स उदायनो राजा अस्याः कथायाः भगवदागमनरूपाया
लब्धार्थः ज्ञातार्थः सन् इष्टतुष्टमिच्छानन्दितः प्रीतिसौमनस्यितो हर्षवक्षसि सर्पद्व-
हृदयो भूत्वा कौटुम्बिकपुरुषान् परिचारकजनान् शब्दयति—आह्वयति, शब्दयि-
त्वा, एवं—वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्—'स्त्रिप्यामेव भो देवाणुप्पिया ! वीतिमयं

नगरे सिंघाडग जाव परिसा पञ्जुवासइ' उद्यान में भगवान् के बिराजने के
पाम्नाद् वीतिमयनगर में त्रिक, चतुष्क, चत्वर, महापथ—एवं पथ इन सब
मार्गों पर लोग मिलकर आपस में महावीर प्रभु के आगमन की खोज
करने लगे, प्रज्ञापना करने लगे प्ररूपणा करने लगे, इस महावीर प्रभु
के आगमनवृत्तान्त को सुनकर जनता धर्मकथा सुनने के लिये अपने
स्थान से निकली—निकलकर उसने बड़े विनय के साथ शुभ्रवा करते
हुए हाथ जोड़कर प्रभु की पयुं पासना करने लगी 'तए णं से उदायणे
राया इमीसे कहाए लद्धहे समाणे इहुतुहु० कोइंबियपुरिसे सदावेइ'
इसके बाद प्रभु आगमन के वृत्तान्त से अवगत हुए उदायन राजाने
हर्षित एवं संतुष्टचित्त होकर अपने आज्ञाकारी पुरुषों को बुलाया
'सदावेत्ता एवं वयासी' बुलाकर उनसे ऐसा कहा—'स्त्रिप्यामेव भो देवा-

वीतिमय नगरे सिंघाडग जाव परिसा पञ्जुवासइ" वीतिमय नगरना त्रिक,
चतुष्क, चत्वर, महापथ, पथ आदि सब मार्गोंपर दौड़े अनेक अर्थने
भुजवन उद्यानमां महावीर प्रभुना आगमननी खोज करवा लाया, प्रज्ञापना
करवा लाया, प्ररूपणा करवा लाया. दौड़े पोतपोताने स्थानेभी महावीर
प्रभुने पंहुवा नमस्कार करवाने तथा तेमनी सुभीये धर्मकथा श्रमण करवाने
नीकणी पठया भुजवन उद्यानमां अर्थने दौड़े विनयपूर्वक से हाथ जोड़ने
पंहुवा नमस्कार करीने तेमनी पयुं पासना करवा लाया. "तएणं से उदायणे
इमीसे कहाए लद्धहे समाणे इहुतुहु० कोइंबियपुरिसे सदावेइ" अगरे उदायन
राजाके भगवान् महावीरना आगमनना सुभाषार जाइया, तयारे तेना हर्ष
अने संतोषने. पार न रही तेहे दुरत न पोताना आज्ञाकारी पुरुषाने—
सेवकाने—जाइया. "सदावेत्ता एवं वयासी" तेमने जाइयावीने तेहे आ
भवाहे कहु—"स्त्रिप्यामेव भो देवाणुप्पिया ! वीतिमयं नगरं सम्भितरं बाहिरिथ

नगरं सर्गितरबाहिरियं जहा कृणिओ उववाइए जाव पञ्जुवासइ' मो देवानु-
प्रियाः ! क्षिप्रमेव-शीघ्रातिशीघ्रमेव, वीतिमयं नाम नगरं साम्यन्तरवाणम्-
आभ्यन्तरं वहिश्च, यूयं परिष्कृत, इत्यादि सर्वं यथा कृणिकः कृणिकप्रकरणे
औपपातिकसूत्रे प्रतिपादितं तथैव अत्रापि प्रतिपादनीयम्, तथा च यावत्-ते
कौटुम्बिकपुरुषा वीतिमयं नगरं साम्यन्तरवाणं सम्पक्तया परिष्कृत्य उदायनस्य
राज्ञ आश्रितं प्रत्यर्पयन्ति, ततो भगवन्तं वन्दितुं नमस्सितुम् उदायनो राजा स्व-
गृहात् निर्गत्य विनयेन शुश्रूषमाणो भगवन्तं प्राञ्जलिपुटः सन् पर्युपास्ते, 'पमा-
वई पामोक्खाओ देवीओ तद्देव जाव पञ्जुवासंति वम्मकहा' एवमेव प्रमावती

णुप्पिया ! वीतिमयं नगरं सर्गितरबाहिरियं जहा कृणिओ उववाइए
जाव पञ्जुवासइ' हे देवानुप्रियो ! तुम सब शीघ्र ही वीतिमय नगर
को भीतर बाहिर से परिष्कृत करो, शृङ्गारित करो, सज्जित करो
इत्यादि सब कथन जैसा औपपातिक सूत्र में कृणिक प्रकरण में कहा
गया है उसी प्रकारसे यहां पर भी जानना चाहिये । तथा च-यावत्-
उन कौटुम्बिक पुरुषोंने भीतर बाहर से वीतिमयनगर को अच्छी
प्रकार से परिष्कृत कर उदायन राजाकी आज्ञा को पीछे लौटा दिया
अर्थात् आपके कहे अनुसार सब कार्य हम लोग कर चुके हैं-ऐसी
खबर उदायन राजा के पास भेज दी । तब भगवान् को वन्दना
नमस्कार करने के लिये उदायन राजा अपने घर से निकले और
निकल कर बड़े विनय के साथ प्रसुकी शुश्रूषा करते हुए वे उनकी
पर्युपासना करने में लग गये 'पमावई पामोक्खाओ देवीओ तद्देव जाव

'जहा कृणिओ उववाइए जाव पञ्जुवासइ' हे देवानुप्रियो ! तबे वंमवुं व
वीतिमय नगरना अंदरना तथा तथा अंदरना बागेने परिष्कृत करे, शृङ्ग-
गारे, सज्जिते, इत्यादि समस्त कथन औपपातिक सूत्रना कृणिकप्रकरणभां
वर्णन्या प्रमाणे अस्ति पञ्च समस्त देव ते आज्ञाकारी पुरुषोऽपि पुरतः व
वीतिमय नगरना अंदरना तथा अंदरना बागेने शृङ्गारी, सज्जिते
उदायन राजने कहुं हे आपनी आज्ञानुसार नगरने शृङ्गारणभां आचरुं
छे. त्वादे उदायन राजा योताना भदेवभांभी नीकणीने भुजवान उदायनभां
भयो त्यां वंमने भगवानने वंदन नमस्कार करीने ते विनयपूर्वक तेमनी
शुश्रूषा करतो भडे तेमनी पर्युपासना करवा लाग्यो. " पमावई पामोक्खाओ
देवीओ तद्देव जाव पञ्जुवासंति " अथ प्रमाणे कृणिकनी पट्टराणी सुभादानी

प्रमुखाः देव्यस्तथैव—उदायनवदेव कूणिकाग्रमहिषी सुमद्रा चत् यावत्-विनयेन
 शुश्रूषमाणाः भगवन्तं पयुपासते धर्मकथा प्रवर्तते धर्मकथां शृण्वन्ति चेतिभावः,
 'तए णं से उदायणे राया समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा
 निसम्म हट्ठुट्ठे उट्ठाए उट्ठेह, उट्ठित्ता समणं भगवं महावीरं तिकखुत्तो जाव नमं-
 सित्ता एवं वयासी' ततः खलु स उदायनो राजा भ्रमणस्य भगवतो महावीरस्य
 अन्तिके—समीपे, धर्मस्—धर्मोपदेशं श्रुत्वा, निश्चम्य—इदि अवधार्य, हट्ठ तुष्टः सन्
 उत्थया—उत्थानेन उत्तिष्ठति, उत्थाय भ्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्वः—वारत्रयं
 यावत् दक्षिणावर्तेन प्रदक्षिणां कृत्वा धिरसावर्तेन मस्तके अञ्जलिं कृत्वा वन्दते
 नमस्यति, वन्दिस्वा नमस्यित्वा, एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्—'एवमेयं भंते !
 जाव से जहेयं तुग्मे वदह चिकहु' हे भदन्त ! एवमेतत् वर्तते, हे भदन्त ! तथै-

पञ्जुवासंति, धम्मकहा' इसी प्रकार से कूणिक की अग्रमहिषीसुमद्रा
 के जैसे प्रभावती प्रमुख देवियों ने उदायनराजा के जैसा ही यावत्-
 विनय-पूर्वक शुश्रूषायुक्त होकर भगवान् की पयुपासना करने लगी
 और धर्मकथा सुनी 'तए णं से उदायणे राया समणस्स भगवओ महा-
 वीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा निसम्म हट्ठुट्ठे उट्ठाए उट्ठेह, उट्ठित्ता समणं
 भगवं महावीरं तिकखुत्तो जाव नमंसित्ता एवं वयासी' इसके बाद
 उदायन राजाने भ्रमण भगवान् महावीर से धर्मका उपदेश सुनकर
 और उसे हृदय में अवधारण कर हर्षित एवं संतुष्टचित्त होकर अपने
 स्थान से अपने आप उठे और उठकर उन्होंने अनन्य भगवान् महावीर
 को तीन बार प्रदक्षिणापूर्वक दोनों हाथों का जोड़कर उन्हें मस्तक
 नवाया—वन्दना की, नमस्कार किया—वन्दना नमस्कार कर फिर उन्होंने
 प्रभु से इस प्रकार कहा—'एवमेयं भंते ! जाव से जहेयं तुग्मे वदहस्ति-

नेम, प्रभावती आदि राष्ट्रीओओ पक्षु उदायन राजानी नेम महावीर प्रभुने
 वंदधु नमस्कार कथां अने विनयपूर्वक तेमनी शुश्रूषा करीने पयुपासना
 करवा लागी तेमणे धर्मकथा सुनिणी. "तएणं से उदायणे समणस्स भगवओ
 महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा निसम्म हट्ठुट्ठे उट्ठाए उट्ठेह, उट्ठित्ता समणं
 भगवं महावीरं तिकखुत्तो जाव नमंसित्ता एवं वयासी" अभय भगवान् महा-
 वीरनी समीपे धर्मोपदेश अवय करीने अने तेने हृदयमां अवधारय करीने
 भूम व हर्ष अने संतोष पायेवा उदायन राजा पोताना स्थानेधी पोतानी
 ओते व विषा भया विषा अर्धने तेमणे अभय भगवान् महावीरने त्रय बार
 प्रदक्षिणापूर्वक गन्ने हार्य नेदीने वंदधु करी, नमस्कार कथां वंदधु नमस्कार
 करीने तेमणे महावीर प्रभुने आ.प्रभाणे कहुं—'एवमेयं भंते ! जाव से जहेयं

તત્ વર્તેતે, યાવત્ તત્-તથૈવ સ્વહુ વર્તેતે યથા-પતન્ યુયં વદથ-ક્રયયથ ઇતિ
'કૃત્વા-ભગવતો વાક્યં સમર્થ્ય 'જં નવરં દેવાણુપિયા ! અમીચિકુમારં રજ્જે ઠાવેમિ,
તપ્તે અહં દેવાણુપિયાણં અંતિપ મુંઢે મવિષ્તા જાવ પઞ્ચયામિ' હે દેવાણુપિયા !
નવરમ્ પતાવાન વિશેષો વર્તેતે યત્-અમીચિકુમારં પુત્રં રાજ્યે સ્થાપયામિ તાવત્
પ્રથમમ્, તતઃ. સ્વહુ-તદન્તરં કિલ, અહં દેવાણુપિયાણાં મવતામન્તિકે સમીપે
મુળ્હો મૂત્તા યાવત્-પ્રવ્રજામિ-વીક્ષાં ગૃહામિ, મગવાનાહ- 'અહામુહં દેવાણુપિયા !
મા પઢિવંચં કરેહ' મો દેવાણુપિય ! યથા-મુત્તં યથેહં કુરુ, સ્વેચ્છાણુસારં કર્તુમર્હસિ
માયતિવન્નં કુરુ । 'તપ્તે સે હદાયણે-રાયા સમણેણં મગવયા મહાવીરેણં એવં
બુધે સમાણે હહુતુઢે સમણં મગવં મહાવીરં વંદહ, નમંસહ, વંદિષ્વા, નમંસિષ્વા,
તમેવ આમિસેકં હત્થિ દુરુહહ' તતઃ સ્વહુ સ હદાયણી રામા અમણેન મગવતા

કહુ' હે મદન્ત ! યહ એસા હી હૈ, યહ વેસા હી હૈ જૈસા કિ આપ કરતૈ
હૈ । હસ પ્રકાર મગવાન્ કે વચનોં કા સમર્થન કર ફિર ઇન્હોને એસા
કહા- 'નવરં દેવાણુપિયા ! અમીચિકુમારે રજ્જે ઠાવેમિ, તપ્તે અહં
દેવાણુપિયાણં અંતિપ મુંઢે મવિષ્તા જાવ પઞ્ચયામિ' હે દેવાણુપિય-
મેં અમીચિકુમાર કો રાજ્ય મેં સ્થાપિત કરના ચાહતાં હૂં, સો ઇસે
રાજ્ય મેં સ્થાપિત કર આપ દેવાણુપિય કે પાસ ફિર મુંઢિત હોકર
વીક્ષા ચારણ કરૂંગા । 'અહામુહં દેવાણુપિયા ! મા પઢિવંચં કરેહ' હસ
પ્રકાર સે હદાયણ રાજા કી વાત સુનકર પ્રમુ ને ઇનસે એસા
કહા-હે દેવાણુપિય ! તુમ્હેં જૈસા સુખ હો વૈસાં કરો-પર વિલમ્બ મત
કરો । 'તપ્તે સે હદાયણે રાયા સમણેણં મગવયા મહાવીરેણં એવં બુધે
સમાણે હહુતુઢે સમણં મગવં મહાવીરં વંદહ નમંસહ, વંદિષ્વા નમંસિષ્વા
તમેવ આમિસેકં હત્થિ દુરુહહ' હસ પ્રકાર અમણ મગવાન્ મહાવીર સે

તુમ્હે વદહત્તિકહુ" કે ભગવન્ । એવું આપે કહ્યું છે, તે એજ પ્રમાણે છે.
આપની વાત સ્વર્ણા સત્ય છે. આ પ્રમાણે ભગવાનના વચનનું
'સમર્થન કરીને તેમણે આ પ્રમાણે કહ્યું- "નવરં દેવાણુપિયા ! અમી-
ચિકુમારે-રજ્જે ઠાવેમિ, તપ્તે અહં દેવાણુપિયાણં અંતિપ-મુંઢે મવિષ્તા જાવ પઞ્ચ-
યામિ" કે ભગવન્ । હું અમીચિકુમારને રાજ્યભાડીએ બેસાડીને-તેને
રાજ્યાભિષેક કરાવીને-આપ દેવાણુપિયની પાસે મુંઢિત થઈને વીક્ષા પારણ
કરીશ ત્યારે મહાવીર પ્રભુએ તેને કહ્યું-અહા મુહં દેવાણુપિયા ! મા પઢિવંચં
કરેહ" કે દેવાણુપિય ! તમને એવી રીતે મુખ ઉપરે એમ કરો, પણ આવા
શુભ કાર્યમાં વિલંબ થવો બેઠકે નહીં. "તપ્તે સે હદાયણે રાયા સમણેણં
મગવયા મહાવીરેણ એવં બુધે સમાણે હહુતુઢે સમણં મગવં મહાવીરં વંદહ, નમ-
સહ, વંદિષ્વા નમસિષ્વા તમેવ આમિસેકં હત્થિ દુરુહહ" ત્યારે મહાવીર પ્રભુએ

महावीरेण एवमुक्तमकारेण उक्तः सन् हृष्टः तुष्टः श्रमणं भगवन्तं महावीरं
 वन्दते, नमस्पर्ति, वन्दित्वा, नमस्विधा, तमेव आभिषेक्यम्-अभिषेकयोग्यं
 पट्टहस्तिनम् आरोहति, 'दुरुहिता समणस्स भगवओ महावीरस्स
 अंतियाओ मियवणाओ उज्जाणाओ पडिणिक्खमह, पडिणिक्खमिच्छा
 जेणेव वीतिमए नयरे तेणेव पहारेत्थ गमणाए' आभिषेक्यं पट्टहस्तिनम्
 आरुह्य श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिकात्-समीपात्-भृगवनात् उद्यानात्
 प्रतिनिष्क्रामति-निर्गच्छति, प्रतिनिष्क्रम्य-निर्गत्य यत्रैव वीतिभयं नगरमासीत्
 तत्रैव भाषारयत्-प्रस्थितवान् गमनाय-गन्तुम्, 'तएणं तस्स उदायणस्स रण्णो
 अयमेयारुवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था' ततः खलु तस्य उदायनस्य राज्ञः
 अयमेतद्रूपः-वक्ष्यमाणस्वरूपः आध्यात्मिकः आत्मगतः यावत्-चिन्तितः, कल्पितः
 प्रार्थितः, मनोगतः संकल्पः समुदपपत्त-समुत्पन्नः 'एवं खलु अभीष्टकुमारे मम
 एगे पुत्ते इहे कंते जाव किमंगपुणपासणयाए ?' एवं खलु अभीष्टकुमारो मम

कहे गये उदायन राजा बहुत खुश हुए इस प्रकार होकर उन्होंने श्रमण
 भगवान् महावीर को वन्दना की और नमस्कार किया। वन्दना नमस्कार
 कर फिर वे अपने पट्टहाथी पर आकर सवार हो गये 'दुरुहिता समणस्स
 भगवओ महावीरस्स अंतियाओ मियवणाओ उज्जाणाओ पडिणिक्ख-
 मह' सवार होकर वे भगवान् महावीर के पास से और भृगवन उद्यान
 से खलु दिये 'पडिणिक्खमिच्छा जेणेव वीतिमए नयरे तेणेव पहारेत्थ
 गमणाए' और वीतिभय नगर की ओर बढ़ने लगे। 'तए णं तस्स उदाय-
 णस्स रण्णो अयमेयारुवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था' इतने में
 उदायन राजा के मन में ऐसा चिन्तित, कल्पित, प्रार्थित विचार उत्पन्न
 हुआ कि एवं खलु अभीष्टकुमारे मम एगे पुत्ते इहे कंते जाव किमंग
 पुण पासणयाए' मेरे एक ही अभीष्टकुमार पुत्र है। यह सुनते बहुत

आ. प्रभावे ठहुरं त्वादि उदायन राजा धये। अ. पुत्र धये। तथा संतुष्ट धये।
 तेवे श्रमण भगवान् महावीरने पट्टहा करी अने नमस्कार कथो पट्टहा नम-
 स्कार करीने ते त्यांथी नीकणीने पाताना पट्ट हाथी पर सवार अर्थ गये।
 "दुरुहिता समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ मियवणाओ उज्जाणाओ
 पडिनिक्खमह" हाथी पर सवार अर्थने ते भगवान् महावीरनी पांसेथी
 अने भृगवन उद्यानभांथी रवाना धये, "पडिनिक्खमिच्छा, जेणेव वीतिमए
 नयरे तेणेव पहारेत्थ गमणाए" अने वीतिभय नगरनी तरह आगल वधवा
 हाये। "तएणं तस्स उदायणस्स रण्णो अयमेयारुवे अज्झत्थिए जाव समुत्प-
 न्जित्था" रस्ताभां उदायन राजाना मनभां जेवे। आध्यात्मिक, चिन्तित,
 कल्पित, प्रार्थित, विचार उद्भवये हे- "एवं खलु अभीष्टकुमारे मम एगे पुत्ते
 इहे कंते जाव किमंग पुण पासणयाए" अभीष्टकुमार भाई जेकेना जेके

एकः पुत्रः इष्टः मनसोऽनुकूलः, कान्तः यावत् प्रियो-मनोज्ञः, मनोऽमः, वर्तते, तत् यथा उद्गम्यपुष्पमिव दुर्लभं तथा तस्य दर्शनं दुर्लभमिति ? ' तं जह्यं अहं अमीयिकुमारं रज्जे ठावेत्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए मुंडे भविता जाव पब्बयामि तो णं अमीयिकुमारे रज्जेय जाव जणवए माणुस्सएसु य काम-भोगेसु मुच्छिए गिद्धे गहिए अज्झोववन्ने अणादीयं अणवदग्गं दीहमद्धं चाउरंतं संसारकंतारं अणुपरियद्विस्सइ ' तत् यदि खलु अहम् अमीयिकुमारं राज्ये स्थापयित्वा अमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके-समीपे, मुण्डो यूत्वा यावत् आगाराद् अनगारितां प्रज्जामि-दीक्षां गृह्णामि, तदा खलु अमीयिकुमारो राज्ये च यावद् राष्ट्रे च, जनपदे, मनुष्यकेषु च कामभोगेषु मूर्च्छितः, गृद्धः-गृद्धि-युक्तः, ग्रथितः आसक्तः, अभ्युपपन्नः-तल्लीनः सन्, अनादिकम्-आदिरहितम्, अन-वदग्रम्-अनन्तम्, दीर्घाब्धानं-दीर्घोऽप्या यस्य तस्, चातुरन्तं चतुर्गतिकं, संसार-

ही अधिक इष्ट, कान्त-एवं यावत् प्रिय, मनोज्ञ, और मनोऽम है तो जैसे गूलर का पुष्प दुर्लभ होता है-वैसा ही यह मुझे दुर्लभ है। इसके दर्शन होने की तो बात ही क्या कहनी 'तं जह्यं अहं अमीयिकुमारं रज्जे ठावेत्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए मुंडे भविता जाव पब्बयामि, तो णं अमीयिकुमारे रज्जे य जाव जणवए माणुस्सएसु य कामभोगेसु मुच्छिए गिद्धे गहिए अज्झोववन्ने' अब यदि मैं अमीयिकुमार को राज्य में स्थापित कर अमण भगवान् महावीर के पास मुंडित होकर दीक्षित हो जाता हूं, तो वह अमीयितकुमार राज्य में यावत्-राष्ट्र में जनपद में, मनुष्यसंबंधी कामभोगों में मूर्च्छित होता हुआ, गृद्ध होता हुआ आसक्त होता हुआ और अभ्युपपन्न-तल्लीन होता हुआ आदि अन्तरहित, दीर्घमार्गवाले, इस चतुर्गतिरूप संसाराटवी में

પુત્ર છે. તે મને ખૂબ જ ઈષ્ટ, કાન્ત, પ્રિય, મનોહર અને મનોહર લાગે છે. જેમ ગૂલરનું પુષ્પ દુર્લભ હોય છે, જેમ જ તે મારે માટે દુર્લભ હોય તેનાં દર્શનની તો વાત જ શી કરવી ! " તં જહ્યં અહં અમીયિકુમારં રજ્જે ઠાવેતા સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અંતિય મુંડે મવિતા જાવ પબ્બયામિ, તોણં અમીયિકુમારે રજ્જેય જાવ જણવએ માણુસ્સેસુ ચ કામભોગેસુ મુચ્છિય ગિદ્ધે ગહિય અજ્ઞોવવન્ને " એ હું અમીયિકુમારને રાજ્યમાંથી બેસાડીને ભગવાન મહાવીરની પાસે મુંડીત થઈને દીક્ષા અંગીકાર કરીશ, તો અમીયિકુમાર રાજ્યમાં, રાષ્ટ્રમાં અને જનપદમાં મનુષ્યસંબંધી કામભોગોમાં મૂર્છિત (આસક્ત) થઈને, ગૃહ (લાલસાગ્રહ) થઈને, આસક્ત થઈને અને તે કામ-ભોગોમાં તલ્લીન થઈ જઈને અનન્ત, દીર્ઘમાર્ગવાળા આ ચાર ગતિ રૂપ

કાન્તારં-મવાઠવીસુ ; અનુપર્યટિષ્ઠ્યતિ-અભિષ્ઠ્યતિ, 'તં જો સ્વલુ મે સેયં અમીયિ-
કુમારં રજ્જે ઠાવેત્તા સમણસ્સ મગવઓ મહાવીરસ્સ જાવ પન્વહત્તપ' તત્ત તસ્મા-
ત્કારણાત્ત નો સ્વલુ-નૈવ કિલ મમ શ્રેયઃ કલ્યાણં મહેત્ત-અમીતિકુમારં રાજ્યે
સ્થાપયિત્વા-અમણસ્ય મગવતો મહાવીરસ્સ યાવત્ અન્તિકે ઘુઠ્ઠો ધૂત્વા આગા-
રાદ્ અનગારિતાં પ્રવ્રજિતું-પ્રવ્રજ્યાં પ્રહીતું નો શ્રેયઃ ઇતિ પૂર્વેણાન્વયઃ, કિન્તુ
'સેયં સ્વલુ મે ણિયગં માહ્ણેજ્જં કેસિં કુમારં રજ્જે ઠાવેત્તા સમણસ્સ મગવઓ
મહાવીરસ્સ જાવ પન્વહત્તપ' શ્રેયઃ-કલ્યાણં સ્વલુ મમ નિજકં-સ્વર્કીયં મગિનેયં
કેશિનં રાજ્યે સ્થાપયિત્વા અમણસ્ય મગવતો મહાવીરસ્ય યાવત્-અન્તિકે ઘુઠ્ઠો
ધૂત્વા આગારાદ્ અનગારિતાં પ્રવ્રજિતું-પ્રવ્રજ્યાં પ્રહીતુમ્, શ્રેયો વર્તેતે ઇતિ પૂર્વેણા-
ન્વયઃ, 'એવં સંપેદ્દેહ, સંપેદ્દિત્તા જેજેવ વીરમપ્પ નયરે તેજેવ ઉવાગચ્છહ' એવમ્
ઉક્કરીત્થા સંગ્રેસતે-વિચારયતિ, સંગ્રેક્ષ્ય-વિચાર્ય, યત્રૈવ વીતિમયં નગરમાસીત્

અમણ કરેગા, 'તં જો સ્વલુ મે સેયં અમીયિકુમારં રજ્જે ઠાવેત્તા સમ-
ણસ્સ મગવઓ મહાવીરસ્સ જાવ પન્વહત્તપ' હસલિયે મુઝ્ઝે યહ તો
યોગ્ય નહીં હૈ કિ મેં અમીજિત્તકુમાર કો રાજ્ય મેં સ્થાપિત કર અમણ
મગવાન્ મહાવીર કે પાસ યાવત્ દીક્ષિત્તા હો જાઁકં યહાં યાવત્ શબ્દ સે
'અંતિપ મુઝે અવિત્તા, આગારાઓ અનગારિયં' યહ પાઠ ગૃહીત કુઆ હૈ ।
મગવાન્ કે સમીપ ઘર છોલકર સંયમલુ' પરંતુ 'સેયં સ્વલુ મે ણિયગં
માહ્ણેજ્જં કેસિકુમારં રજ્જે ઠાવેત્તા સમણસ્સ મગવઓ મહાવીરસ્સ' ।
યોગ્ય યહી હૈ કિ મેરા માનજા જો કેશિકુમાર હૈ, હસે રાજ્ય મેં સ્થાપિત
કર, ફિર મેં અમણ મગવાન્ મહાવીર કે પાસ દીક્ષિત હોઁકં । 'એવં-
સંપેદ્દેહ' હસ પ્રકાર કા હસને ચલતે ૨ વિચાર કિયા 'સંપેદ્દિત્તા જેજેવ

અંસારાટવીમાં અમણ કયાં કરશે. "તં જો સ્વલુ મે સેયં અમીયિકુમારં રજ્જે
ઠાવેત્તા સમણસ્ય મગવઓ મહાવીરસ્સ જાવ પન્વહત્તપ" તેથી અમીતિકુમારને
ગાદીએ બેસાડીને મગવાન મહાવીર પાસે સુઠિત થઇને દીક્ષા અંગીકાર
કરવાની વાત અને એમ્મ લાગતી નથી જોટલે કે અમીતિકુમારને માથે
રાજ્યનો ભાર સોંપવો તે એમ્મ નથી માટે આગાશવસ્થાને પરિત્યાગ કરીને
અણુગાશવસ્થા અવશ્ય ધારણ કરવી જોઈએ. "સેયં સ્વલુ મે ણિયગં માહ્ણેજ્જં
કેસિં કુમારં રજ્જે ઠાવેત્તા સમણસ્ય મગવઓ મહાવીરસ્સ" તો અને એ વાત જ
વધારે એમ્મ લાગે છે કે અમીતિકુમારને બહલે મારા પોતાના ભાણેજ કેશિ-
કુમારને રાજ્યગાદીએ સ્થાપિત કરીને હું મહાવીર પ્રભુની પાસે સુઠિત થઇને
દીક્ષા અંગીકાર કરું. "એવં સંપેદ્દેહ" રસ્તામાં તેણે આ પ્રમાણે વિચાર કર્યો.

तत्रैव स्थाने उपागच्छति, 'उवागच्छिता वीतिमयं नगरं मज्झं मज्झेणं, जेणेव सप गिहे, जेणेव बाहिरिया उवट्टाणसाला, तेणेव उवागच्छइ' तेनैव-सस्मिन्नेव स्थाने उपागत्य, वीतिमयं नगरमाश्रित्य मज्झं मज्जेन-मज्जमागेन यत्रैव स्वकं श्रद्धमासीत्, यत्रैव बाह्या-वर्हिर्मत्रा उपस्थानशाला-समामण्डपः आसीत्, तत्रैव उपागच्छति, 'उवागच्छिता आगिसेक्कं इत्थिं ठवेइ' उपागत्य, आभिषेक्यं पट्टहस्तिनं स्थापयति " ठवेत्ता, आगिसेक्काओ इत्थीओ पच्चोरुइइ " स्थापयित्वा आभिषेक्यात्-अभिषेकयोग्यात्-पट्टहस्तिनः सकाशात्, प्रत्यवरोहति-प्रत्यव-तरति, 'पच्चोरुहिता, जेणेव सीहासणे तेणेव उवागच्छइ' प्रत्यवरुद्ध-अवतीर्य, यत्रैव सिंहासनमासीत्, तत्रैव उपागच्छति, 'उवागच्छिता सीहासणवरंसि पुरत्थामिगुहे निसीयइ, निसीइत्ता, कोडुंविणपुरिसे सदावेइ सदाविता एवं वयासी'-उपा-

वीइमप नगरे तेणेव उवागच्छइ' पेसा विचार कर वह वीतिमयनगर में आया, 'उवागच्छिता वीतिमयं नगरं मज्झंमज्जेणं, जेणेव सपगिहे जेणेव बाहिरिया उवट्टाणसाला तेणेव उवागच्छइ' वहाँ आफर वह वीतिमयनगर के बीचों बीच से होता हुआ जहाँ पर अपना मण्डप था और जहाँ वह बाह्यउपस्थान शाला-समामण्डप था, वहाँ पहुँचा। उवा-गच्छिता आगिसेक्कं इत्थिं ठवेइ' वहाँपहुँचकर उसने उस पट्ट हाथी को खड़ा किया। 'ठवेत्ता आगिसेक्काओ इत्थीओ पच्चोरुइइ' और फिर वह उससे नीचे उतरा-'पच्चोरुहिता जेणेव सीहासणे तेणेव उवागच्छइ' नीचे उतर कर फिर वह अपने सिंहासन के पास आया -'उवागच्छिता सीहासणवरंसि पुरत्थामिगुहे निसीयइ' वहाँ आकर वह उस उसमसिंहासन पर पूर्वदिशा की तरफ मुँह करके बैठ गया। 'निसीइत्ता कोडुंविणपुरिसे सदावेइ' बैठकर फिर उसने अपने आज्ञा-

" संपेहिता जेणेव वीइमप नगरे तेणेव उवागच्छइ " आ प्रमाणे विचार करीने ते वीतमय नगरमा आये। " उवागच्छिता वीतिमयं नगरं मज्झं मज्जेणं, जेणेव सपगिहे जेणेव बाहिरिया उवट्टाणसाला तेणेव उवागच्छइ " पछी नगरमा प्रवेश करीने, वीतमय नगरनी वज्झिमानना भागेथी पसार यधने ते पोताना मडेवनी गाढा उपस्थानशाला-समामण्डपमा पडेअये। " उवागच्छिता आगि-सेक्क इत्थिं ठवेइ " त्यां पडेअीने तेणे पोताना ते पट्टहाथीने छेले राअये। ठवेत्ता आगिसेक्काओ इत्थीओ पच्चोरुइइ " पछी ते हाथी परधी ते नीचे उतर्यो। " पच्चोरुहिता जेणेव सीहासणे तेणेव उवागच्छइ " नीचे उतर्या पछी ते पोताना सिंहासन पास आये। " उवागच्छिता सीहासणवरंसि पुरत्थामि-गुहे निसीयइ " त्यां आवीने ते उत्तम सिंहासन पर पूर्वदिशा तरइ मुण

ગત્ય, સિંહાસનવરે પૌરસ્ત્યામિષ્ટુત્તો નિપીદતિ, નિષદ્ય-ઉપવિદ્ય, કૌટુમ્બિકપુરુ-
 પાન્-પરિચારકવર્ગાન્ શબ્દયતિ-આહ્વયતિ, શબ્દયિત્વા-આહ્વય एवं વક્ષ્યમાણપ્રકાર-
 રેણ, અવાદીત્-‘સ્તિષ્પામેવ મો દેવાણુપિયા । વીતિમયં નયરં સન્નિમતરવાહિરિયં
 જાવ પચ્ચપ્પિણંતિ ’ મો દેવાણુપિયાઃ । શિષ્યમેવ-શીઘ્રાતિશીઘ્રમેવ વીતિમયં નગરં
 સામ્યન્તરવાહ્ય-આમ્યન્તરં વાહ્યં ચ યાવત્-પરિષ્કૃત્ય મમાઞ્ઞં પ્રત્યર્પયત ? તતઃ
 સ્વહૃતે કૌટુમ્બિકપુરુષાઃ વીતિમયં નગરં સામ્યન્તરવાહ્યં સમ્યક્ પરિષ્કૃત્ય
 ઉદાયનસ્ય રાજઃ આઞ્ઞં પ્રત્યર્પયન્તિ-પરાવર્તયન્તિ । ‘તદ્દર્શનં રો ઉદાયણે રાયા દો-
 ચ્ચંપિ કોટુંબિયપુરિસે સદાવેદ, સદાવેચ્છા एवं વયાસી’-તતઃ સ્વહૃત મ ઉદાયનો
 રાજા દ્વિતીયમપિ વારં કૌટુમ્બિકપુરુષાન્ શબ્દયતિ-આહ્વયતિ, શબ્દયિત્વા-
 આહ્વય, एवं-વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ અવાદીત્-‘સ્તિષ્પામેવ મો દેવાણુપિયા । કેસિસ્સ

કારી પુરુષોં કો બુલાયા । ‘સદાવિસ્તા एवं વયાસી’ બુલાકર ઉનકે
 આતે હી પેસા કહા-‘સ્તિષ્પામેવ મો દેવાણુપિયા । વીતિમયં
 નયરં સન્નિમતરવાહિરિયં જાવ પચ્ચપ્પિણંતિ ’ દે દેવાણુપિયો । તુમ
 શીઘ્ર હી વીતિમય નગર કો ખીતર વાહિર સે સજ્જિત કરાખો ઓર
 ફિર પીછે હમેં ફસકી સૂચના દો ફસ પ્રકાર સે ઉદાયન રાજા કો આજ્ઞા
 સુનકર ઉન લોગોં ને વીતિમય નગરકો વહુત હી જરૂદી ખીતર વાહર
 સે યિલકુલ સજ્જિત કર દિયા ઓર પીછે સે ફસકી સૂચના ઉન લોગોં
 ને રાજા કે પાસ મેજ દી ‘તદ્દર્શનં રો ઉદાયણે રાયા દોચ્ચંપિ કોટુંબિય-
 પુરિસે સદાવેદ’ સૂચના પાતે હી ઉદાયન રાજા ને પુનઃ અપને કૌટુ-
 મ્બિક પુરુષોં કો બુલાયા । ‘સદાવેસ્તા’ ઓર બુલાકર ઉનસે વસને ફસ
 પ્રકાર કહા ‘સ્તિષ્પામેવ મો દેવાણુપિયા ! કેસિસ્સકુમારસ્સ મહત્થં,

શખીને તે યેશી ગમ્મા. “નિસીદ્ધતા કોટુંબિયપુરિસે સદાવેદ ” ત્યાં યેશીને
 તેણે પોતાના આજ્ઞાકારી પુરુષોને બોલાવ્યા. “સદાવિસ્તા एवं વયાસી ” બ્યાદે
 તેઓ બોલ્યા ત્યાદે તેણે આ પ્રમાણે કહ્યું. “સ્તિષ્પામેવ મો દેવાણુપિયા ।
 વીતિમય નયરં સન્નિમતરવાહિરિયં જાવ પચ્ચપ્પિણંતિ ” હે દેવાણુપિયો ! તમે
 તુરંત જ વીતભયનગરના અંદરના અને બહારના ભાગોને શશુગારો અને
 તેમની સભાવટ કરાવો અને ત્યાર બાદ મને જો વાતની ખબર આપો ઉદા-
 યન રાજાની આજ્ઞાનુસાર તેમણે વીતભય નગરની સભાવટ કરાવીને રાજાને
 ખબર આપી કે આપની આજ્ઞાનુસાર નગરને શશુગારવામાં આવ્યું છે,
 “તદ્દર્શનં રો ઉદાયણે રાયા દોચ્ચંપિ કોટુંબિયપુરિસે સદાવેદ ” આ પ્રકારની
 ખબર મળતાં જ ઉદાયન રાજાએ ફરી પોતાના આજ્ઞાકારી પુરુષોને બોલાવ્યા.
 “સદાવેચ્છા ” અને બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું. “સ્તિષ્પામેવ મો દેવાણુ-

कुमारस्स महत्त्वं महर्घं महरिहं एवं रायामिसेओ जहा सिवमदस्स कुमारस्स तद्देव माणियब्बो जाव परमाउं पालयाहि 'भो देवानुप्रियाः ! सिप्रमेव-शीघ्राति-
शीघ्रमेव केचिनः कुमारस्य महार्घ-महाप्रयोजनम्, महार्घम्-बहुमूल्यकम्, महा-
ईष्टम्-महोदरं विपुलराज्यामिवेकम् विधत्त, एवं-पूर्वोक्तरीत्या राज्यमिवेको यथा
शिवमद्रस्य कुमारस्य एकादशशतके नवमोद्देशके प्रतिपादितस्तथैव केचिनः कुमार-
स्यापि राज्यामिवेको मणितन्त्र्यः, तद्वर्णनावधिमाह-यावत्-दिव्यभोगादिकम्
अनुभवन् परमायुष्यं पालय, 'इष्टजनसंपरिवुडे सिंधुसोवीरपामोक्खाणं सोल-
सण्हं जणवयाणं वीतिमयपामोक्खाणं तिण्हं तेसद्धीणं नगरागरसयाणं महसेण-
प्पामोक्खाणं दसण्हं राईणं अन्नेसिं च बहूणं राईसर जाव कारेमाणे पालेमाणे
विहराहि चि कहु जय जय सहं पउंजंति' इष्टजनपरिवृत्तः-इष्टमित्रादिजनैः संपरि-

महर्घं, महरिहं एवं रायामिसेओ जहा सिवमदस्स कुमारस्स तद्देव
'माणियब्बाओ, जाव परमाउं पालयाहि' हे देवानुप्रियो ! तुम लोग
शीघ्रतिशीघ्र ही केशीकुमार के महाप्रयोजनरूप, बहुमूल्य-या महार्ह
ऐसे विपुल राज्यामिवेक को करो यहाँ राज्यामिवेक का कथन, जैसा
ग्यारहवें शतक में नौवें उद्देशक में शिवमद्रकुमार को कहा गया है,
वही प्रकार का वर्णन केशीकुमार के भी राज्यामिवेक का कहना
आहिये । और वह कथन-‘दिव्यभोगादिकों का अनुभव करते हुए तुम
परमायुष्य का पालन करो’ इस पाठ तक कहना आहिये । ‘इष्टजन
संपरिवुडे सिंधु सोवीरपामोक्खाणं सोलसण्हं जणवयाणं वीतिमयपामो-
क्खाणं तिण्हं तेसद्धी णं नगरागरसयाणं, महसेणप्पामोक्खाणं दसण्हं
राईणं अन्नेसिं च बहूणं राईसर जाव कारेमाणे पालेमाणे विहराहि

प्रिया ! केसिस्सकुमारस्स महत्त्वं, महर्घं, महरिहं, एवं रायामिसेओ जहा सिव-
मदस्स कुमारस्स तद्देव माणियब्बाओ, जाव परमाउं पालयाहि” हे देवानुप्रियो !
तमे जनी शके कोठली लक्ष्मी केशीकुमारना महाप्रयोजनरूप, बहुमूल्य
अथवा महाईष्टं जेवा राज्यामिवेकनी तैयारी करे। अजिथारमां कृतकेना
नवमां उद्देशकमां शिवमद्रकुमारना राज्यामिवेकं जेपुं वसुं न करवामां आब्धुं
छे, जेपुं न वसुं न अहीं केशीकुमारना राज्यामिवेकं करपुं जेधओ.
“दिव्य भोगादिजैने अनुभव करे। अने दीर्घ आयुष्य लोभवे।” आ कथन
पर्यन्ततुं समस्त कथन अहीं प्रकट करपुं जेधओ. “इष्टजनसंपरिवुडे सिंधु-
सोवीरपामोक्खाणं सोलसण्हं जणवयाणं वीतिमयपामोक्खाणं तिण्हं तेसद्धीणं नग-
रागरसयाणं, महसेणप्पामोक्खाणं दसण्हं राईणं अन्नेसिं च बहूणं राईसर जाव
कारेमाणे पालेमाणे विहराहि चि कहु जय जय सहं पउंजंति” तथा धृष्ट मित्रा-

वेष्टितः, सिन्धुसौवीरप्रमुखानां पोषकानां जनपदानां नीतिभयप्रमुखानां त्रयाणां त्रिष्टयं नगरावरुणानां त्रिष्टयविहृतत्रयनगराणामाकराणां च, महासेन प्रमुखानां दशानां राज्ञाम्, अन्येषां च वहुनां राजेश्वर यावत् सार्थवाहप्रभृतीनाम् पौरस्त्यं स्वामित्वं शासकत्वं च मर्तृकत्वं च कुर्वन्-पालयन् विहर इति कृत्वा-इत्येवं प्रतिपाद्य ते उदायनादयः सर्वे जय जय शब्दं प्रयुञ्जते । 'तएणं से केसी कुमारे राया जाय महया जाव विहरइ' ततः खलु स केसी कुमारी राजा जातः, महा यावत् हिमवदादिसहस्रो भूत्वा शत्रुभिरपरान्वितश्च राष्ट्रादि भोगंसमनु भवन् राज्यं परिपालयन् विहरति, 'तएणं से उदायणे राया केसिं रायाणं आपुच्छइ' ततः खलु स उदायनो राजा केसिर्न राजानम् आपृच्छति-प्रवज्याग्रहणार्थं स्वविचारं प्रकटयति 'तएणं से केसी राया कोहुंविचपुरिसे सदावेइ, एवं

सिक्कहु जय १ सवं पडंजंति' तथा-हृष्टमिश्रोदिजनों से संपरिवृत्त होकर तुम सिन्धु सौवीर प्रमुख १६ जनपदों का, नीतिभय प्रमुख ३६३ नगर एवं आकरोंका, महासेन प्रमुख दश राजाओं का और भी अनेक राजेश्वर यावत् सार्थवाह आदिकों का शासकत्व और मर्तृ-कत्व करसे हुए तुम राज्य का पालन करो । इस प्रकार कहकर उदाय-नादिक सबजनों ने उसका जयघोष किया । 'तए णं से केसी-कुमारे रायाजाय महया जाव विहरइ' अथ वे केसीकुमार राजा हो गये । 'तए णं से उदायणे राया केसिं रायाणं आपुच्छइ' इसके बाद उदायन राजाने केसीकुमार राजासे प्रवज्या ग्रहण करने के अपने विचारों को प्रकट किया । 'तए णं से केसी राया कोहुंविचपुरिसे सदावेइ' तब केसी राजा ने अपने कौटुम्बिकपुरुषों को बुलवाया- 'एवं

दिबनोभी संपरिवृत्त अधने, तुं सिन्धुसौवीर आदि १६ जनपदोनु, नीतलयादि ३६३ नगर अने आकरोनुं (आखोनुं), महासेन आदि इस राजाओनुं तथा अनेके राजेश्वर, तलवर आदि सार्थवाह पर्यन्तना पूर्वोक्ता जनोनुं शास-कत्व अने मर्तृकत्व करतो अहे। राजाहुं पालन करवे आ प्रभावे कहीने उदायन आदि सबजा बोहोओ तेनो जयनाह कथो।

“तएणं से केसीकुमारे राया जाय महया जाव विहरइ” आ प्रकाश केसीकुमार राजा जन्म्यो। “तए णं से उदायणे राया केसिं रायाणं आपुच्छइ” त्थार भाह उदायन राजाओ प्रवज्या ग्रहण करवाने। पोताने। विचार केसीकुमार राजा पासे प्रकट कथो। “तए णं से केसि राया कोहुंविच पुरिसे सदावेइ” त्थार केसीराजाओ पोताना आज्ञाकारी पुरुषोने बोलाव्या। “एवं

जहा जमालिस्त्र तद्देव सर्गितरवाहिरियं तद्देव जाव निक्खमणामिसेयं उवहु-
वंति' ततः खलु स केशी राजा कौटुम्बिकपुरुषान् स्रब्धयति आह्वयति, एवं-
पूर्वोक्तरीत्या यथा जमालेः निष्क्रमणामिवेकार्यं नवमशतके त्रयस्त्रिंशच्चमोदशके
नगरीपरिष्कारः प्रतिपादितस्तथैव उदायनस्यापि निष्क्रमणामिवेकार्यं वीतिमयं
नगरं साम्यरवाहं परिष्कर्तुम् आह्वां ददाति । ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषास्तथैव
जमालिमकरणोक्त तद्देव यावत्—केसिनो राज्ञः आह्वाजुसारं वीतिमयं नगरं साम्यन्तर-
वाहं परिष्कृत्य उदायनस्य राज्ञो निष्क्रमणामिवेकं—दीक्षामिवेकम्, उपस्थाप-
यन्ति । 'तए णं से केसी राया अणेगगणजायग जाव संपरिवुडे उदायणं रायं
सीहासणवरंसि पुरत्थामिमुहे निसीयावेइ' ततः खलु स केशी राजा अनेकगण-
नायक यावत् परिवारैः संपरिवृतः—संवेष्टितः, उदायनं राजानं सिंहासनवरे—भेष्ट

जहा जमालिस्त्र तद्देव सर्गितरवाहिरियं तद्देव जाव निक्खमणामि-
सेयं उवहुवेति' जैसा जमालि के निष्क्रमणामिवेक के समय में नौवें
शतक में—१३ वें उद्देशक में नगरी के परिष्कार होने के विषय में कहा
गया है, वैसा ही उदायन राजा के निष्क्रमणामिवेक के निमित्त वीति-
मयनगर की भीतर बाहर से परिष्कृत करने के लिये केशी राजाने
कहा । कौटुम्बिक पुरुषों ने जमालि प्रकरण में कहे गये अनुसार ही
केशी राजा की आह्वा को स्वीकार किया और वीतिमय नगर को
भीतर बाहर से अच्छी प्रकार से सज्जित करके उदायन राजा के
दीक्षामहोत्सव की तैयारी कर दी 'तए णं से केसीराया अणेगगणजा-
यग जाव संपरिवुडे उदायणं रायं सीहासणवरंसि पुरत्थामिमुहे निसी-
यावेइ' इसके बाद केशी राजाने अनेक गणनायक यावत् परिवार से

जहा जमालिस्त्र तद्देव सर्गितरवाहिरियं तद्देव जाव निक्खमणामिसेयं उवहु-
वेति' नवमां शतकना उठमां उद्देशकमां जमालिना निष्क्रमणामिवेकना समये
नगरने शशुगारवाना विषयमां कहेवामां आभ्यु' उठु', जेहुं ज उदायन
राजाना निष्क्रमणामिवेकने निमित्ते वीतलय नगरने अंदर अने जहाशरी
शशुगारवानु' केशी राजाके पोताना आहाकारी पुरुषाने कहुं ते आहाकारी
पुरुषाके, जमालिना अकेशुमां कहा अनुसार राजानी आशाने स्वीकार
करीने वीतलय नगरना अंदर अने जहाशरी भागोने शशुगारी सज्जवीने
उदायन राजाना दीक्षामहोत्सवनी तैयारी करी दीधी. "तएणं से राया अणे-
गगणजायग जाव संपरिवुडे उदायणं रायं सीहासणवरंसि पुरत्थामिमुहे निसी-
यावेइ" त्थार जाह केशी राजाके अनेक गणनायक आदि परिवारशी स'प-

सिंहासने, पौरस्त्याभिमुखं-पूर्वामिमुखम्, निषादयति-उपवेशयति, 'निसीयावेत्ता
अट्टसपणं सोवन्नियाणं एवं जहा जमालिस्स जाव एवं वयासी'-पूर्वामिमुखम्
उदायनं राजानं निषाद्य-उपवेशय, अष्टमतेन सौवर्णिकानां-सुवर्णमयानां कलशा-
नाम्, अष्टोचरद्यतसंरूपकसुवर्णमयादिकलशैः अभिषिञ्चति, एवं-पूर्वोक्तरीत्या,
यथा जमाळेः राज्ञो यावत् अभिषेकः प्रतिपादितः तथैव उदायनस्यापि अभिषेकः
प्रतिपत्त्यः । तथा च केशीराजा उदायनस्य राज्ञो निष्क्रमणाभिषेकं सम्पाद्य,
एवं-वक्ष्यमाणप्रकारेण अवासीत्-'भण सामी ! किं देमो ? किं पयच्छामो ?
किण्णा वा ते अट्टो ?' हे स्वामिन् भण-वद, तुभ्यं किं वयं ददमः । किं तुभ्यं
प्रयच्छामः ? केन वा वस्तुना तव अर्थः प्रयोजनं वर्तते ? 'तएणं से उदायणे
राया केसिं रायं एवं वयासी'-ततः खलु स उदायनो राजा केशिनं राजानम्
एवं-वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत् 'इच्छामि णं देवाणुप्पिया ! कुत्तियावणाओ, एवं

युक्त होकर उदायन राजा को अष्ट सिंहासन पर पूर्वदिशा की ओर मुह
करके बैठा दिया-'निसीयावेत्ता अट्टसपणं सोवन्नियाणं एवं जहा जमा-
लिस्स जाव एवं वयासी' बैठाने के बाद फिर उसने उनका १०८ सुवर्ण-
मयादिकलशों से अभिषेक किया । इस प्रकार जैसा जमालि राजा का
अभिषेक महोत्सव पहिले कहा गया है, उसी प्रकार का अभिषेक उदायन
राजा को भी समझना चाहिये । इस प्रकार से उदायन राजा का निष्क्रमण-
संबंधी अभिषेक समारोह करके केशीराजाने उनसे कहा-'भण
सामी ! किं देमो, किं पयच्छामो, किण्णा वा ते अट्टो' हे स्वामिन् ! कहो
अब और हम तुम्हें क्या दें ? तुम हम से अब और क्या चाहते हो ?
किस वस्तु से आपका प्रयोजन है ? 'तएणं से उदायणे राया केसिं
रायं एवं वयासी' तब उदायन राजाने केशीराजा से इस प्रकार कहा-

शिवुत्त अधने-वीग्गणध-उदायन राजाने पूर्वदिशा तरहे भुज शशीने उत्तम
सिंहासन पर बैठा दिया. "निसीयावेत्ता अट्टसपणं सोवन्नियाणं एवं जहा जमा-
लिस्स जाव एवं वयासी" त्वां जाह तेष्से १०८ सुवर्णमयादि कलशैः वडे
तेभने अभिषेक कर्यो जमालि राजाना अभिषेकत्तुं वेपुं वल्लुं न पळेदां
करवामां आत्थुं छे, जेत्तुं ज उदायन राजाना अभिषेकत्तुं वल्लुं न पल्लुं अट्टीं
करवुं जेधजे आ प्रभावे उदायन राजानो निष्क्रमणाभिषेक करीने केशी-
राजजे तेभने आ प्रभावे कल्लुं. "भण सामी ! किं देमो, किं पयच्छामो,
किण्णा वा ते अट्टो" हे स्वामिन् ! कहे देवे अमे आपने जीशुं शुं
अर्थव करीजे ? जमाली पासेवी जीशुं आप शुं धरिछे छे ? आपने कर्ष
वस्तुनी जर छे ? "तएणं से उदायणे राया केसिराय एवं वयासी" त्वां

जहा जमालिस्स' मो देवानुप्रिया ! इच्छामि खलु अहं तावत् कुत्रिकापणात्-
 भुवनत्रयवर्तिवस्तुप्राप्तिस्थानरूपरूपात्, रजोहरणम्, प्रतिग्रहं-पात्रविशेषम् आन-
 यितुम्, काश्यपकं नापितं वृद्धयितुम्, इच्छामीति पूर्वणान्वया, एवं-पूर्वोक्त-
 रीत्या यथा जमालेः क्षत्रियकुमारस्य दीक्षा वक्तव्यता नवमशतके प्रयत्निसप्तमो-
 देशके प्रतिपादिता तथैव उदायनस्यापि दीक्षा वक्तव्यता प्रतिपत्तव्या, 'नवरं
 पठमावद् अगगकेसे पडिच्छइ पियविप्पयोगदूसहा' नवरं-जमालि वक्तव्यतापेक्षया
 विशेषस्तु अस्य उदायनस्य पद्मावती अग्रमहिषी अग्रकेशान् प्रतीच्छति-गृह्णाति,
 मियविप्पयोगदुःसहा-पतिविरहजन्यदुःखं सोदुमपारयन्ती पद्मावती अग्रकेशान्
 गृह्णाति इत्यर्थः । 'तए णं से केसी राया दोच्चंपि उत्तरावक्रमणं सीहासणं रयावेइ'
 ततः खलु स केसी राजा द्वितीयमपि वारम् उत्तरावक्रमणम्-उत्तरदिग्भागे स्थिति-
 'इच्छामि णं देवाणुप्पिया ! कुत्तियावणाभो एवं जहा जमालिस्स' हे
 देवानुप्रिय ! मै भुवनत्रयवर्ति वस्तुप्राप्तिस्थानरूप इह से-रजोहरण और
 पात्र मंगवाना चाहता हूं इस प्रकार से जैसी क्षत्रियकुमार जमालि की
 दीक्षा वक्तव्यता नौवें शतक के ३३ वें उद्देशक में पहिले कही जा चुकी
 है, उसी प्रकार से उदायन की भी दीक्षा वक्तव्यता यहाँ कहनी चाहिये।
 'नवरं पठमावद् अगगकेसे पडिच्छइ, पियविप्पयोगदूसहा' जमालि की
 वक्तव्यता की अपेक्षा इस वक्तव्यता में यही विशेषता है कि यहाँ उदा-
 यन के अग्रकेशों को मियविप्पयोगजन्यदुःख को सहन करने के लिये
 असमर्थ बनी हुई पद्मावती देवीने ग्रहण किया है । 'तए णं केसीराया
 दोच्चंपि उत्तरावक्रमणं सीहासणं रयावेइ' इसके बाद केसी राजा ने

उदायन राजाको देखी राजा ने आ प्रभावे कहुं-“इच्छामि णं देवाणुप्पिया !
 कुत्तियावणाभो एवं जहा जमालिस्स” हे देवानुप्रिय ! भुवनत्रयवर्ति वस्तु-
 प्राप्ति स्थान रूप ढाटेसी हुं रजोहरण करने पात्रो मंगापवा भागुं छुं,
 धत्यादि कथन, नवमां शतकना उठमां उद्देशाभां क्षत्रियकुमार जमालिनी
 दीक्षावक्तव्यताना प्रकरबुभां कयां अनुसार अही' पद्य समल देवुं ओटवे के
 उदायननी दीक्षावक्तव्यताहुं कथन क्षत्रियकुमार जमालिनी दीक्षावक्तव्यताना
 कथन अनुसार न अही' पद्य यहुं ओधको. “नवरं पठमावद् अगगकेसे पडि-
 छेइ, पियविप्पयोगदूसहा” जमालिनी वक्तव्यता करता आ वक्तव्यताभां
 ओटवी न विशेषता के के उदायनना अग्रकेशने मियविप्पयोगजन्य दुःखने
 सहन करवाने असमर्थ ओवी पद्मावती राणीको अकषु कयां उता, ओधु'
 कथन अही' यहुं ओधको. तए णं से केसी राया दोच्चंपि उत्तरावक्रमणं सीहा-
 सणं रयावेइ” त्वार भाद केसीराजको भील वार ओक सिंहासनने उत्तर

मित्यर्थः, सिंहासनं रचयति-सज्जयति-उपस्थापयतीत्यर्थः 'दोच्छंपि सींहासनं रचावेत्ता, उदायनं रायं सेयापीतपहिं कलसेहिं सेसं जहा जमालिस्स जाव सन्नि सन्ने, तहेव अम्मवाई' द्वितीयमपिचारं सिंहासनं रचयित्वा उपस्थाप्य, उदायनं राजानं श्वेतपीतैः रजतसुवर्णमयैः कलशैः अभिषिचयति, शेषं यथा जमालेः क्षत्रिय-कुमारस्य वक्तव्यता नवमश्वतके प्रयस्त्रिंशत्तमोद्देशके उक्ता तथैव उदायनस्यापि वक्तव्यता, यावत्-स उदायनो राजा अभिषेकानन्तरं शिषिकायां सन्निषण्णः-आरुहः, तथैव-जमालिवक्तव्यताप्रदेव अम्बा धात्री कृतक्षाना नक्षमाख्यामरणा-लङ्घितशरीरा शिषिकायां वामपार्श्वे सन्निषण्णा इत्यादि वक्तव्यता बोध्या, नवरं पञ्चमावई हंसलक्षणं पञ्चताडनं गहाय, सेसं तंचेव जाव सीयाओ पञ्चोरुहई'

दुबारा भी एक सिंहासन उत्तर दिशा में रखवाया 'दोच्छंपि सींहासनं रचावेत्ता उदायनं रायं सेयापीतपहिं कलसेहिं सेसं जहा जमालिस्स जाव सन्निसन्ने तहेव अम्मवाई' इस प्रकार दुबारा सिंहासन रखवाकर उदायन राजा का केशी राजा ने श्वेतपीत-कलशों द्वारा अभिषेक किया, बाकी का इसके भागे का कथन नौवें शतक के ११ उद्देशक में कथित क्षत्रियकुमार जमालि की वक्तव्यता के समान जानना चाहिये। यावत् वे उदायन राजा अभिषेक के बाद शिषिका में आरुह हो गये। जमालि की वक्तव्यता के अनुसार ही जिसने रत्नान कर लिया है और बल्ल, माला तथा आभरण इनसे जिसका शरीर अलङ्कृत हो रहा है ऐसी अम्बाधात्री शिषिका में वामपार्श्वकी ओर बैठ गई। इत्यादि वक्तव्यता जाननी चाहिये 'नवरं पञ्चमावई हंसलक्षणं पञ्चताडनं गहाय, सेसं तं चेव जाव सीयाओ

दिशाभां गोऽवाब्धुः "दोच्छंपि सिंहासनं रचावेत्ता उदायनं रायं सेयापीतपहिं कलसेहिं सेसं जहा जमालिस्स जाव सन्निसन्ने, तहेव अम्मवाई" आ प्रभाञ्जे उत्तर दिशाभां सिंहासन गोऽवावीने केशी राजाञ्जे श्वेतपीत कलशैः द्वारा उदायन राजानो केशी अभिषेक कथो आहीतुं समस्त कथन नवमां शतकना उडमां उद्देशकभां कथित क्षत्रियकुमार जमालिनी वक्तव्यता प्रभाञ्जे च सम-जतु "अभिषेकविधि पूरी यथा आह उदायन राजा शिषिकाभां (पादाणीमां) आरुह यथं भया." आ कथन "यवन्ततु" ते उद्देशकतुं कथन आही' अलङ्कृतं केशुं नेष्ठो जेट्टे के नेष्ठे स्नान करीने वल्ल, मालाञ्जे तथा आभूषणो वडे शरीरने अलङ्कृत करेत्तुं छे जेवी अम्बाधात्री ते शिषिकाभां तेना ढाण्ण पडणे जेसी भड, धलादि वक्तव्यता समजवी, "नवरं पञ्चमावई हंसलक्षणं

नवरं-जमालिबक्तव्यतापेक्षया विशेषस्त्वत्र पद्यावती अग्रमहिषी हंसलक्षणं हंसवद्ध-
बलम् हंसचित्रयुक्तं वा, पट्टाटकम्-पट्टाम्बरं गृहीत्वा-परिधाय शिबिकायां दक्षिः
णपार्श्वे सभिषण्णा, क्षेत्रं तदेव-जमालिबक्तव्यतापेक्षेव बोध्यम्, यावत्-स उदा-
यनो राजा शिबिकातः प्रत्यवरोहति-अवतरति 'पञ्चोरुहिस्ता, जेणेव समणे
मगवं महावीरे, तेणेव उवागच्छ' शिबिकातः प्रत्यवरोह-अवतीर्य, यत्रैव भ्रमणो
भगवान् महावीरः आसीत्, तत्रैव उपागच्छति 'उवागच्छिता समणं मगवं महा-
वीरं तिक्खुचो वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता, नमंसित्ता, उत्तरपुरत्थिमं दिसीभागं
अवक्कमइ' उपागत्य भ्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकुत्वः-वात्त्रयं प्रदक्षिणीकृत्य,
बन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा, नमस्यत्वा, उत्तरपौरस्थं दिग्भागम्-ईशानकोणम्

पञ्चोरुहइ' जमालि की बक्तव्यता की अपेक्षा यहाँ जो विशेषता है, वह
ऐसी है-कि यहाँ पर पद्यावती अग्रमहिषी हंस जैसे बल या हंस के
चित्र से युक्त पट्टाम्बर को लेकर शिबिका में दक्षिणपार्श्व तरफ बैठ
गई। नाकी का और सब कथन जमालि की बक्तव्यता के अनुसार से
ही है। यावत्-वे उदायन राजा शिबिका से नीचे उतरे 'पञ्चोरुहिस्ता
जेणेव समणे मगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ' नीचे उतरकर फिर वे
जहाँ भ्रमण भगवान् महावीर बिराजमान थे। वहाँ पर गये। 'उवा-
गच्छिता समणं मगवं महावीरं तिक्खुसो वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमं-
सित्ता उत्तरपुरत्थिमं दिसीभागं अवक्कमइ' वहाँ जाकर उन्होंने भ्रमण
भगवान् महावीर की तीन प्रदक्षिणाएँ की, उन्हें बन्दना नमस्कार किया।

पट्टाटक गहाव, सेसं चेव जाव सीत्ताओ पञ्चोरुहइ" जमादिनी बक्तव्यता
करता उदायननी बक्तव्यतामा जोट्ठी अ विशेषता छे के "पद्यावती
महाराष्ट्री हंस केवा धवल अथवा हंसना चित्रथी युक्त पट्टाम्बरने लधने
शिबिकाभा उदायनने" अभक्षे पठजे गेली अर्थ, "आहीतुं अभस्त कथन
जमादिनी बक्तव्यताना केहुं अ अभजपुं. "उदायन राजा शिबिकाभाथी
नीचे उतर्या," आ सूत्रपाठ पर्यन्ततुं कथन पूर्वोक्त कथन अनुसार अ आही'
अक्षु ३२पुं नेधजे. "पञ्चोरुहिस्ता जेणेव समणे मगवं महावीरे तेणेव उवा-
गच्छइ" शिबिकाभाथी नीचे उतरने तेजो न्यां अभक्षु भगवान् महावीर
विराजमान हुता, त्यां गया. "उवागच्छिता समणं मगवं महावीरं तिक्खुचो
वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता उत्तरपुरत्थिमं दिसीभागं अवक्कमइ" त्यां अर्थने
तेभक्षे त्रक्षु वार प्रदक्षिणापूर्वक अभक्षु भगवान् महावीरने वंदछा करी अने
नमस्कार कर्था वंदछानमस्कार करीने तेजो ध्यान दिशा तर्क गया. "अव-

અપક્રામતિ-ગચ્છતિ, 'અવક્રમિત્તા સયમેવ આમરણમલ્લાલંકારં તંચેવ પડમાર્વૈ પડિચ્છદ્' ઉત્તરપૌરસ્ત્યં દિગ્માગમ્-ઈશ્વાનકોણમ્ અપક્રમ્ય-ગત્વા સ્વયમેવ, આમરણમાલ્યાલક્ષ્મીં પરિત્યજતિ પ્રતિમુશ્ચતિ ઇત્યાદિ તદેવ-પૂર્વવદેવ બોધ્યમ્, તં ચ આમરણમાલ્યાલક્ષ્મીં પદ્માવતીદેવી પ્રતીચ્છતિ-ગૃહ્ણતિ, 'જાવ ઘડિયબ્ધં સામી ! જાવ નો પમાણયબ્ધં તિકદ્, કેસી રાયા પડમાર્વૈય સમણં મગવં મહાવીરં વંદંતિ, નમંસંતિ, વંદિત્તા નમંસિત્તા જાવ પડિગયા' કેસી રાજા પદ્માવતી ચ સ્વામિનમ્-પદિશતિ-હે સ્વામિન્ ! યાવત્-સંયમવિપયે ઘટિતવ્યમ્-સ્વયા વિશેષો યસ્તો વિવેચઃ, સંયમપરિપાલનાર્યં પ્રયત્નઃ કર્તવ્યઃ, કિન્તુ નો પ્રમદિતવ્યમ્-પ્રમાદો ન નિવેચઃ ઇતિ કૃત્વા-ઈત્યાદિ ઉપદિશ્ય કેસીરાજા પદ્માવતી ચ શ્રમણં મગવન્તં મહાવીરં વંદેતે, નમસ્યતઃ, વન્દિત્વા, નમસિત્વા, યાવત્-સ્વગૃહં પ્રતિગતે ।

ચન્દના નમસ્કાર કરકે ફિર વે ઈશ્વાન કોણ મેં ગયે । 'અવક્રમિત્તા સયમેવ આમરણમલ્લાલંકાર તં ચેવ પડમાર્વૈપડિચ્છદ્' વહાં જાકર હન્દોને બપને આપ હી અપને આમરણોં કો, માલા કો ઓર અલક્ષ્મીં કો ઉતારા-ઈત્યાદિ સબ કથન પૂર્વ કે કથનાનુસાર સે જાનના ચાહિયે । હન ઉતારે ગયે આમરણોં કો પદ્માવતી દેવીને રહ્લ લિયે 'જાવ ઘડિયબ્ધં સામી ! જાવ નો પમાણયબ્ધં તિકદ્ કેસી રાયા પડમાર્વૈ ચ સમણં મગવં મહાવીરં વંદંતિ, નમંસંતિ, વંદિત્તા નમંસિત્તા જાવ પડિગયા' યાદ મેં કેસી રાજા ઓર પદ્માવતી દેવીને સ્વામી-ઉદાયન રાજા સે હસ પ્રકાર કહા-હે સ્વામિન્ । યાવત્-સંયમ મેં તુમ વિશેષરૂપ સે પ્રયત્ન કરના । પ્રમાદ નહીં કરના । હસ પ્રકાર કહકર હન્દોને-કેસી રાજા ઓર પદ્માવતીને શ્રમણ મગવાન મહાવીર કો ચન્દના કી । નમસ્કાર કિયા, ચન્દના નમસ્કાર કર-ફિર વે દોનોં અપને ઘર પર જલે આયે 'તણ્ પં સે હદા-

ક્રમિત્તા સયમેવ આમરણમલ્લાલંકારં તંચેવ પડમાર્વૈ પડિચ્છદ્ " ત્યાં જઈને તેમણે આભરણો, માલાઓ અને અલંકારોને ઉતારી નાખ્યાં, ઇત્યાદિ સમસ્ત કથન પૂર્વોક્ત કથન અનુસાર જ સમજવું ઉતારવામાં આવેલાં તે આભરણોને પદ્માવતી દેવીએ પોતાની પાસે રાખ્યાં. " જાવ ઘડિયબ્ધં સામી ! જાવ નો પમાણયબ્ધં તિકદ્ કેસી રાયા પડમાર્વૈ ચ સમણં મગવ મહાવીરં વંદંતિ, નમંસંતિ, વંદિત્તા, નમંસિત્તા જાવ પડિગયા " ત્યાર બાદ કેસીરાજા તથા પદ્માવતી રાણીએ સ્વામીને (ઉદાયનને) આ પ્રમાણે કહ્યું- " હે સ્વામિન્ ! આપ સંયમની સમ્યક્ રીતે આરાધના કરજો, બિલકુલ પ્રમાદ કરશો નહીં. " આ પ્રમાણે કહીને તેમણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદણ કરી અને નમસ્કાર કર્યાં. વંદણાનમસ્કાર કરીને તેઓ પોતાને ઘેર પાછાં ફર્યાં. " તણ્ પં સે

‘तए णं से उदायणे राया सयमेव पंचमुद्रियं लोयं सेसं जहा उसमदत्तस्स जाव सव्वदुक्खप्पहीणे’ ततः खलु स उदायनो राजा सयमेव पञ्चमुद्रिकं—पञ्चमुद्रिप्रमाणं लोचं—केशलुञ्जनं करोति, शेषं यथा ऋषभदत्तस्य वक्तव्यता नवमशतके प्रयत्तिश-
समोद्देशके प्रतिपादिता तथैव उदायनस्यापि बोध्या, यावत्—स उदायनो राजा
दीक्षां गृहीत्वा संयमेन तपसा आत्मानं भाषयन् सिद्धो बुद्धो मुक्तः सर्वदुःख
प्रहीणश्चाभवत् ॥ सू० ३ ॥

अभीजितकुमारवक्तव्यम्

मूलम्—तए णं तस्स अभीयिस्स कुमारस्स अन्नया कयाई
पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि कुहुं वजागरियं जागरमाणस्स
अयमेयारूवे अज्झत्थिप जाव समुप्पज्जित्था—एवं खलु अहं
उदायणस्स पुत्ते पभावईए देवीए अत्तए, तए णं से उदायणे
राया ममं अवहाय नियगं भायणिज्जं केसिकुमारं रज्जे ठावेत्ता
समणस्स भगवओ जाव पव्वइए। इमेणं पयारूवेणं महया
अप्पत्तिपणं मणोमाणसिपणं दुक्खेणं अभिमूए समाणे अंते
उपरियालसंपरिपुडे समंडमत्तोवगरणमायाए वीइभयाओ
नयराओ निग्गच्छइ, निग्गच्छित्ता पुवाणुपुविं चरमाणे गामा-

पणे राया सयमेव पंचमुद्रियं लोयं, सेसं जहा उसमदत्तस्स जाव सव्व-
दुक्खप्पहीणे’ इसके बाद उदायन राजाने अपने आप पंचमुद्रिक केशलु-
ञ्जन किया। बाकी का इसके आगे का कथन नौवें शतक के ३१ वें
उद्देशक में प्रतिपादित ऋषभदत्त की वक्तव्यता अनुसार जानना
चाहिये। यावत्—उदायन राजा दीक्षा को ग्रहणकर संयम से एवं तप
से आत्मा को भाषित करते हुए सिद्ध, बुद्ध, मुक्त और सर्व दुःखों
से रहित हो गये ॥ सूत्र ३ ॥

‘उदायणे राया सयमेव पंचमुद्रियं लोयं, सेसं जहा उसमदत्तस्स जाव सव्वदु-
क्खप्पहीणे’ त्थार भाः उदायन राजाने येतानी अते व पंचमुद्रिक केश-
लुञ्जनं कथुं भासितुं समस्त कथन नवमां शतकना उवमा उद्देशकमां प्रतिपा-
दित ऋषभदत्तनी वक्तव्यताना नेवु व समवपुं उदायन राजा दीक्षा अकलु
करीने संयम अने तप वडे आत्माने भाषित करता थका सिद्ध, बुद्ध,
मुक्त, अने समस्त दुःखोधी रहित थक अमा, आ कथन पंच‘तनुं कथन
अही अकलु कथुं लेधके ॥ सू० ३ ॥

शुगामं दूइजमाणे जेणेव चंपानयरी जेणेव कूणिष राया, तेणेव
 उवागच्छइ, उवागच्छिता, कूणियं रायं उवसंपज्जिता णं विहरइ।
 तत्थ वि णं से विउलभोगसमिइसमन्नागए यावि होत्था। तए णं
 से अभीइकुमारे समणोवासए यावि होत्था, अभिगय जाव
 विहरइ, उदायणंमि रायरिसिमि समणुबद्धवेरे यावि होत्था।
 तेणं कालेणं तेणं समएणं इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए निर-
 यपरिसामंतेसु चोसट्ठिं असुरकुमारावाससयसहस्सा पणत्ता,
 तए णं से अभीइकुमारे बहूइं वासाइं समणोवासगपरियाणं
 पाउणइ, पाउणिता अद्धमासियाए संलेहणाए तीसं भत्ताइं
 अणसणाए छेएइ, छेइत्ता तस्स ठाणस्स अणालोइयपडिक्कंते
 कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए तीसाए
 निरयपरिसामंतेसु चोसट्ठीए आयावासुरकुमारावाससयसहस्सेसु
 अन्नयरंसि आयावासुरकुमारावासंसि आयावासुरकुमारदेव-
 ताए उववन्ने, तत्थ णं अत्थेगइचाणं आयावगाणं असुर-
 कुमाराणं देवाणं एगं पलिओवमं ठिई पणत्ता, तत्थ णं अभी-
 यिस्स वि देवस्स एगं पलिओवमं ठिई पणत्ता। से णं भंते !
 अभियीदेवे ताओ देवलोगाओ आउक्खएणं ठिइक्खएणं भवक्ख-
 एणं, अणंतरं उव्वहिता कहिं गच्छिहिइ ? कहिं उववज्जिहिइ ?
 गोयमा ! महादिदेहे वासे सिज्झिहिइ जाव अंतं काहिइ। सेव
 भंते ! सेव भंते ! चि॥सू० ४॥

तेरसमे सए छठो उद्देशो समुत्तो ॥१३-६॥

छाया—ततः खलु तस्य अमीतेः कुमारस्य अन्यदा कदाचित् पूर्वरात्रापरत्रकाल-
समये कुडुम्बजागरिकां जाग्रतः अयमेतद्गुण आध्यात्मिको यावत् समुदपद्यत—एवं
खलु अहम् उदायनस्य पुत्रः प्रमावत्याः देव्या आत्मजः, ततः खलु स उदायनो
राजा माम् अपहाय निजकं मागिनेयं केशिकुमारं राज्ये स्थापयित्वा भ्रमणस्य
भगवतो यावत् प्रव्रजितः, अनेन-एतद्रूपेण महता अमीतिकेन मनोमानसिकेन
दुःखेन अभिभूतः सन् अन्तःपुरपरिवारसंपरिवृतः समाण्डमन्त्रोपकरणमादाय,
वीतिमयात् नगरात् निर्गच्छति, निर्गत्य पूर्वांशुपूर्वीं चरन् ग्रामानुग्रामं ब्रूयन् यत्रैव
चम्पानगरी, यत्रैव कूणिको राजा तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य कूणिकं राजानम्
उपसंपद्य खलु विहरति । तत्रापि खलु सः विपुल भोगसमितिसमन्वागतस्यापि
आसीत्, ततः खलु स अमीतिकुमारः भ्रमणोपासकस्यापि आसीत्, अभिगत यावत्
विहरति, उदायने राजपौ समनुबद्धवैरस्यापि आसीत् । तस्मिन् काले, तस्मिन् समये
अस्याः रत्नप्रमायाः पृथिव्याः निरयपरिसामन्तेषु चतुःपट्टिः अमुरकुमारावास-
यतसहस्राणि प्रवृत्तानि । ततः खलु स अमीतिकुमारो बहूनि वर्षाणि, भ्रमणोपा-
सकपयायं पालयति, पालयित्वा अर्द्धमासिकया संलेखनया त्रिंशद् भक्तानि अन-
घनया छिनत्ति, छित्वा तस्य स्थानस्य अनालोचितप्रतिक्रान्तः कालमासे कालं-
कृत्वा अस्याः रत्नप्रमायाः पृथिव्याः त्रिंशत् निरयपरिसामन्तेषु चतुःपट्टि आता-
पासुरकुमारावासयतसहस्रेषु अन्यतरस्मिन् आतापासुरकुमारादासे आतापकासुर-
कुमारदेवतया उपपन्नः । तत्र खलु अस्त्येकेषाम् आतापकानाम् अमुरकुमाराणां
देवानां एकं पत्न्योपमं स्थितिः प्रवृत्ता, तत्र खलु अमीतेरपि देवस्य एकं पत्न्योपमं
स्थितिः प्रवृत्ता । स खलु मदन्त । अमीतिर्देवतस्मात् देवलोकात् आयुःक्षयेण,
मवक्षयेण, स्थितिक्षयेण अनन्तरम् उद्धृत्य कुत्र गमिष्यति ? कुत्र उपरन्त्यते ?
गौतम ! महाविदेहे वर्ये सेत्स्यति यावत्—अन्तं करिष्यति, तदेवं मदन्त ।
तदेवं मदन्त ! इति ॥ सू० ४ ॥

॥ त्रयोदशशते षष्ठ उदसः समाप्तः ॥

टीका—अथ उदायनपुत्राय अमीजित् कुमारस्य सिद्धिवक्तव्यां प्रत्ययि-
तुमाह—‘तप णं तस्स’ इत्यादि, ‘तप णं तस्स अमीयिस्स कुमारस्स अजया

अमीजितकुमारवक्तव्यता—

‘तपणं तस्स अमीयिरस्स कुमारस्स अन्नयाकयाई’ इत्यादि ।

टीकार्थ—इह सूत्र द्वारा सूत्रकारने उदायन के पुत्र अमीजित्-

—अमीजितकुमारणी वक्तव्यता—

“तपणं तस्स अमीयिरस्स कुमारस्स अन्नयाकयाई” इत्यादि—

टीकार्थ—अमीजितकुमारने . शब्द न अजयाधी तेनी देवी मानसिक

કયાઈ પુઢ્વરત્તાવરત્તકાલસમયંસિ કુઢુંબજાગરિયં જાગરમાણસ્સ અયમેયારુવે
અજ્ઞત્થિય જાવ સમુપ્પજિજ્ઞિત્થા' તતઃ સ્વલુ તસ્ય ઉદાયનપુત્રસ્ય અભીતેઃ નામ્નઃ
કુમારસ્ય અન્યદા કદાચિદ પૂર્વરાત્રાપરત્રકાલસમયે-પૂર્વરાત્રાત્ અપરાત્રકાલસમયે-
રાત્રેઃ પથાર્દમાગે હત્યર્યઃ કુઢુમ્બજાગરિકાં જાગ્રતઃ કુઢુમ્બપરિવારસગ્વન્ધિ જાગ-
રણાં કુર્વતઃ, અયમેતદ્રૂપઃ-વક્ષ્યમાણસ્વરૂપઃ, અધ્યાત્મિકઃ-આત્મગતઃ, યાવત્-
ચિન્તિતઃ કલ્પિતઃ, પ્રાર્થિતઃ, મનોગતઃ સંકલ્પઃ સમુદ્પલ્લવતઃ-સમુત્પન્નઃ- 'એવં સ્વલુ
અહં ઉદાયણસ્સ પુત્તે પમાવર્હીય દેવીય અત્તપ' એવં સ્વલુ નિશ્ચયેન પ્રસિદ્ધઃ અહં
દિ ઉદાયણસ્ય પુત્ર', પ્રમાવત્પા દેવ્યા આત્મજોઽસ્મિ, 'તણં સે ઉદાયણે રાયા
મમં અવહાય નિયમં માયણિજ્ઞં કેસિકુમારં રજ્જે ઠાવેત્તા સમણસ મંગવઓ

કુમાર કી સિદ્ધિવક્તવ્યતા કા કથન કિયા હૈ- 'તણં તસ્સ અમીયિસ્સ-
કુમારસ્સ અન્નયા કયાઈ પુઢ્વરત્તાવરત્તકાલસમયંસિ કુઢુંબજાગરિયં
જાગરમાણસ્સ અયમેયારુવે અજ્ઞત્થિય જાવ સમુપ્પજિજ્ઞિત્થા' હસકે પાદ
ઉદાયણ કે પુત્ર અમીજિત્કુમાર કે મનમેં કિસી એક સમય જર કિ વહ
રાત્રિ કે પશ્ચિમ ભાગ મેં કુઢુમ્બપરિવાર સંબંધી જાગરણ કર રહા થા
એસા વિચાર આયા । યહાં યાવત્ શબ્દ સે 'ચિન્તિત, કલ્પિત, પ્રાર્થિત,
મનોગતસંકલ્પ કા ગ્રહણ હુવા હૈ । 'એવં સ્વલુ અહં ઉદાયણસ્સ પુત્તે પમા-
વર્હીય દેવીય અત્તપ' મેં ઉદાયણ કા ઓરસ પુત્ર હું । મેરા જન્મ પ્રમાવતી
દેવી કી કુલ્લિ સે હુ જા હૈ । પરન્તુ પિતા ઉદાયણ ને યહ કૈસા અનિયમિત
કાર્ય કિયા હૈ કેસી વઢી મારી ગલ્તી કી હૈ જો- 'ઉદાયણે રાયા
મમં અવહાય નિયમં માયણિજ્ઞં કેસિકુમારં રજ્જે ઠાવેત્તા સમણસ્સ

હાલત થાય છે તેનું અને આખરે દેવી રીતે તે સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે તેનું
આ સૂત્રમાં સૂત્રકારે વર્ણન કર્યું છે- "તણં તસ્સ અમીયિસ્સકુમારસ્સ અન્નયા
કયાઈ પુઢ્વરત્તાવરત્તકાલસમયંસિ કુઢુંબજાગરિયં જાગરમાણસ્સ અયમેયારુવે
અજ્ઞત્થિય જાવ સમુપ્પજિજ્ઞિત્થા" કેશીકુમારનો રાત્રિયાધિવેક થયા બાદ ઠાઠ
એક કાળે રાત્રિના પાછલા કાળે કુઢુમ્બપરિવાર સંબંધી જાગરણ કરતા ઉદા-
યણના પુત્ર અમીજિતકુમારના મનમાં આ પ્રકારનો વિચાર ઉદ્ભવ્યો અહીં
"યાવત્" પદ વડે "ચિન્તિત, કલ્પિત, પ્રાર્થિત, મનોગત સંકલ્પ અહં
થયો છે." એવં સ્વલુ અહં ઉદાયણસ્સ પુત્તે પમાવર્હીય દેવીય અત્તપ" હું ઉદા-
યણનો પ્રમાવતી રાણીની રૂપે ઉત્પન્ન થયેલો ઓરસ (સગે) પુત્ર છું પરન્તુ
મારા પિતા ઉદાયણે આ કેવું નિયમવિરૂદ્ધ કાર્ય કર્યું છે-દેવી શારે બૂલ
કરી છે । "ઉદાયણ રાયા મમં અવહાય નિયમ માયણિજ્ઞં કેસિકુમાર રજ્જે

જાવ પન્થઈય’ તતઃ સ્વસ્ત્ય સ હદાયનો રાજા મામ્ અપહાય-પરિત્પજ્ય, નિજકં સ્વકીયં માગિનેયં કેશિકુમારં રાજ્યે સ્થાપયિત્વા અમણસ્ય મગવતો યાવત્-મહાવીરસ્ય અન્તિકે મુળ્હો મૃત્વા પ્રમજિતઃ-પ્રમજ્યાં મૃદીતવાન્, ‘ઈમેણં પયાહ્-વેણં મહ્યા અપ્પસિપ્પણં મળોમાણસિપ્પણં દુક્કલેણં અભિમૂપ્પ સમાણે અંતેર-પરિયાલસંપરિવુહે’ અનેન-પૂર્વોક્તેન, યત્તદ્દુપેણ-રાજ્યે મત્પરિત્યાગલક્ષણાનુચિત-કર્મજન્યેન, મહતા, અપ્રીતિકેન-અપ્રીતિસ્વમાયકેન, મનોમાનસિકેન-આન્તરિ-કેણ દુઃસેન અભિમૂતઃ સન્ આક્રાન્તઃ-ઘ્યાપ્તઃ સન્ इत्यर्थः, અન્ત-પુર પરિવાર-સંપરિવૃતઃ-અન્તઃપુરસ્થકુટુમ્બપરિવારસંપરિવેષ્ટિતઃ ‘સમંદમત્તોવગરણમાયાપ વીતી મયાઓ નયરાઓ નિગ્ગચ્છઈ’ સ માણ્દમત્તોપકરણમ્-સ્વાં-નિર્જાં, માણ્દમાર્ઘા-માજનરૂપાં સામગ્રીમ્ ઉપકરણં ચ-શય્યાદિ આદાય, મૃદીત્વા વીતિમયાત્ નગરાત્ નિર્ગચ્છતિ-‘નિગ્ગચ્છિતા પુલ્લાણુપુલ્લિં ચરમાણે, ગામાણુગામં દૂહ્મજમાણે, જેણેવ

મગવઓ મહાવીરસ્સ જાવ પન્થઈય’ મુક્તે છોડકર અપને માનેજ કેશિકુમાર કો રાજ્ય મેં સ્થાપિત કર દિયા હૈ ઓર સ્વયં અમણ અગવાન્ મહાવીર કે પાસ વીક્ષિત હો ગયે હૈ’ । ‘ઈમેણં પયાહ્વેણં મહ્યા અપ્પ-સિપ્પણં મળોમાણસિપ્પણં દુક્કલેણં અભિમૂપ્પ સમાણે અંતેરપરિયાલ-સંપરિવુહે’ હસ પ્રકાર કે ‘મુક્તે છોડકર દસરે કો રાજ્ય પ્રદાન કરને રૂપ અનુચિત કાર્ય સે જન્ય અપ્રીતિસ્વમાયરૂપ આન્તરિક દુઃસ સે આક્રાન્ત હુઆ અમીજિતકુમાર અપને અન્તઃપુર પરિવાર સહિત વહાં સે ‘સમંદમ-ત્તોવગરણમાયાપ વીતિમયાઓ નયરાઓ નિગ્ગચ્છઈ’ અપની માજનરૂપ સામગ્રી કો તથા શય્યાદિરૂપ ઉપકરણ કો લેકર હસ વીતિમય નગર સે નિકલ ગયા ‘નિગ્ગચ્છિતા પુલ્લાણુપુલ્લિં ચરમાણે, ગામાણુગામં દૂહ-

ઠાવેતા સમણસ્સ મગવઓ મહાવીરસ્સ જાવ પન્થઈય” અને છોડીને (અને શબ્દગાદી આપવાને બદલે) પોતાના બાણેજ કેશીકુમારને શબ્દગાદી પર બેસાડીને, પોતે અમણ બગવાન મહાવીરની પાસે લીક્ષા શ્રદ્ધા કરી લીધી છે. “ઈમેણં પયાહ્વેણં મહ્યા અપ્પસિપ્પણં મળોમાણસિપ્પણં દુક્કલેણં અભિમૂપ્પસમાણે અંતેરપરિયાલસંપરિવુહે” આ પ્રકારના “પોતાને શબ્દ પ્રદાન કરવાને બદલે અન્યને શબ્દ પ્રદાન કરવા રૂપ.” અનુચિત કાર્યથી અપ્રતિસ્વભાવ (નાશબળી) રૂપ આન્તરિક દુઃખેદથી અગેલો તે અલીંગિતકુમાર પોતાના અન્તઃપુરના પરિવાર-સહિત ત્યાંથી “સમંદમત્તોવગરણમાયાપ વીતિમયાઓ નયરીઓ નિગ્ગચ્છઈ” પોતાની બાજનરૂપ સામગ્રી તથા શય્યાદિરૂપ ઉપકરણોને લઈને તે વીતિમય નગરમાંથી ગાદી નીકળ્યો. “નિગ્ગચ્છિતા પુલ્લાણુપુલ્લિં ચરમાણે ગામાણુગામં દૂહ્મજમાણે, જેણેવ

चंपा नयरी, जेणेव कूणिए राया, तेणेव उवागच्छइ' निर्गत्य, वीतिमयाद् नगरात् निष्क्रम्य, पूर्वापूर्वाद्-अनुक्रमेण चरन्, ग्रामानुग्रामं-ग्रामान्तरं द्रवन् व्यति-व्रजन्, यत्रैव-चम्पानगरी आसीत्, अथ च यत्रैव कूणिको नाम राजा आसीत्, तत्रैव उवागच्छति, 'उवागच्छिता कूणियं रायं उवसंपज्जिता णं विहरइ' उवागत्य, कूणिकं राजानाम् उपसम्पद्य-आश्रित्य खलु विहरति-तिष्ठति, 'तत्थ णं से विउल्लभोगसमिहसमन्नागए यावि होत्था' तत्रापि खलु कूणिकराजसमीपे स अमीतिकुमारो विपुलभोगसमितिसमन्वागतश्चापि विपुका प्रचुरा या भोगसमिति-परिभोगसामग्री तथा समन्वितो युक्तश्चापि अभवत् । 'तएणं से अमीयिकुमारे समणोवासए यावि होत्था' ततः खलु ता अमीतिकुमारः भ्रमणी-पासकश्चापि अभवत्, 'अभिगय जाव विहरइ' अभिगतजीवाजीवः प्राप्त जीवाजीव तरगविवेको यावद् विहरति-तिष्ठति, 'उदायणंमि रायरिसिमि समणुबद्धवेरे यावि होत्था' उदायने राजर्षौ समनुबद्धवैरश्चापि-सननुबद्धं-सर्वथा निबद्धं वैरं

लब्धमाणे, जेणेव चंपा नयरी, जेणेव कूणिए राया तेणेव उवागच्छइ' निकलकर वह क्रमशः चलता हुआ तथा एक ग्राम से दूसरे गांव को पार करता हुआ चंपानगरी में पहुँचा और वहाँ कूणिक राजा से मिला। 'उवागच्छिता कूणियं रायं उवसंपज्जिता णं विहरइ' मिलकर वह उन्हीं के सहारे से वहाँ रहने लगा। 'तत्थ णं से विउल्लभोगसमन्नागए यावि होत्था' वहाँ पर भी वह विपुल भोग सामग्री से युक्त बन गया 'तए णं से अमीयिकुमारे समणोवासए यावि होत्था' धीरे २ वह अमी-तिकुमार भ्रमणीपासक भी हो गया 'अभिगय जाव विहरइ' जीव अजीव तत्त्व का विवेक भी उसे हो गया 'उदायणंमि रायरिसिमि समणुबद्धवेरे यावि होत्था' परन्तु राज्यप्राप्ति न होने के कारण वह

चंपानयरी, जेणेव कूणिए राया तेणेव उवागच्छइ" त्यांशी नीकणीने कभशः सुसाक्षरी कवीने, जेक गाभशी णीव गाभने पार करतो ते चंपानगरीमां आवी पडोअ्यो, अने त्यां कूणिक राजाने भळ्यो. "उवागच्छिता कूणियं रायं उवसंपज्जिताणं विहरइ" तेने भणीने ते त्यां तेने। आश्रय दछने रह्यो. "तत्थ णं से विउल्लभोगसमिहसमन्नागए यावि होत्था" त्यां पणु ते विपुल भोग सामग्रीशी युक्त भनी भयो. "तए णं से अमीयिकुमारे समणो-वासए यावि होत्था" धीरे धीरे अमीतिकुमार भ्रमणीपासक पणु भछ भयो. "अभिगय जाव विहरइ" लवणलव तत्त्वने। पणु ते लक्ष्मण भनी भयो. "उदायणंमि रायरिसिमि समणुबद्धवेरे यावि होत्था" परन्तु राज्यप्राप्ति न

યસ્ય સ.તયાવિધયાપિ-અવ્યવચ્છિન્નવૈરમાવઃ અમવત્ । ‘તેણં કાલેણં તેણં સમ-
 ણં ઇમીસે રયણપ્પમાણ પુલ્લીય નિરયપરિસામંતેસુ ચોસદ્ધિં અસુરકુમારાવાસસયં-
 સહસ્સા પણ્ણત્તા’ તસ્મિન્ કાલે, તસ્મિન્ સમયે અત્યા રત્નપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ
 નિરયસામન્તેષુ નરકપરિણામૈષુ ચતુષ્પટ્ટિઃ અસુરકુમારાવાસવતસહસ્રાણિ ચતુઃ-
 પટ્ટિકલાસુરકુમારાવાસાઃ પ્રવૃપ્તાઃ । ‘તથાં સે અમીયીકુમારે બહું વાસાઈ’ સમ-
 ણોવાસગપરિયાગં પાઠણઈ’ તતઃ સ્વલુ સઃ અમીતિકુમારો બહુનિ વર્ષાણિ
 અમણોવાસકપર્યાયં પાલયતિ, ‘પાઠણિત્તા અદ્દમાસિયાણ સંલેહણાણ તીસં
 મત્તાઈ અણસણાઈ’ હેણઈ’ પાલયિત્થા અદ્દમાસિકયા-પાથિકયા સંલેહનયા
 ત્રિચ્છદ્ધકાનિ, અનશ્વનયા-અનશ્વનેન છિન્નતિ ‘હેણા તત્ત્વ ઠાણસ્સ અણા-
 લોહ્યપટ્ટિકંતે ત્રિચ્છદ્ધકાનિ અનશ્વનયા ચ્છિત્થા, તત્ત્વ નિજતાતથદ્વૈરુપસ્ય
 પાપત્યાનસ્ય અનાલોચિત્તપતિકાન્તઃ-અકુતાલોચનપતિક્રમણઃ, ‘કાલમાસે કાલં

રાજર્ષિ ઉદાયન કે ઉપર વૈરમાવ સે વહુત અધિક પ્રથિત હો ગયા
 ‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં ઇમીસે રયણપ્પમાણ પુલ્લીય નિરયપરિસા-
 મંતેસુ ચોસદ્ધિં અસુરકુમારાવાસસયહસ્સા પણ્ણત્તા’ હસ કાલ મેં હસ
 સમય મેં હસ રત્નપ્રમાપૃથિવી કે નારકાવાસોં કે સમીપ જો ૬૪ લાલ્લ
 અસુરકુમારાવાસ કહે ગયે હૈં, સો ‘તથાં સે અમીયીકુમારે બહું વાસાઈ
 સમણોવાસગપરિયાગં પાઠણઈ’ અનેક વર્ષોં તક અમણોવાસક કી
 પર્યાય જિસને પાલન કી હૈં એસોં યહઅમીજિતકુમાર ‘પાઠણિત્તા અદ્દ-
 માસિયાણ સંલેહણાણ તીસં મત્તાઈ અણસણાણ હેણઈ’ અદ્દમાસકી
 સંલેહના ઘારણકર ઔર અનશ્વન સે ૩૦ મર્ત્તોં કા હેવનકર ‘હેણા
 તત્ત્વ ઠાણસ્સ અણાલોહ્યપટ્ટિકંતે કાલમાસે કાલં કિચ્ચા’ યહ કાલ

યવાને કાચ્છે તેને રાજર્ષિ ઉદાયન પ્રત્યે બહુજ વૈરભાવ અધાર્ધ ગયો. “તેણં
 કાલેણં તેણં સમણં ઇમીસે રયણપ્પમાણ પુલ્લીય નિરયપરિસામંતેસુ ચોસદ્ધિં અસુર-
 મારાવાસસયહસ્સા પણ્ણત્તા” તે કાળે અને તે સમયે, આ રત્નપ્રમા
 પૃથ્વીના નરકાવાસોની સમીપમાં જે ૬૪ લાખ અસુરકુમારાવાસો કહ્યા છે.
 “તથાં સે અમીયીકુમારે બહું વાસાઈ સમણોવાસગપરિયાગં પાઠણઈ” તે અસુર-
 કુમારાવાસોમાં, જેણે અનેક વર્ષ સુધી અણુલોવાસકની પર્યાયતું પાલન કર્યું
 હતું એવો અમીજિતકુમાર “પાઠણિત્તા અદ્દમાસિયાણ સંલેહણાણ તીસં મત્તાઈ
 અણસણાણ હેણઈ” અર્ધા માસની સંલેહના ધારણ કરીને અને અનશ્વન દ્વારા
 ત્રીસ ટંકના લોખનનો પરિત્યાગ કરીને, “હેણા તત્ત્વ ઠાણસ્સ અણાલોહ્ય-
 પટ્ટિકંતે કાલમાસે કાલં કિચ્ચા” બ્યારે કાળનો અવસર આવ્યો ત્યારે તેણે

કિંચા ઇમીસે રયણપમાણ પુઢવીણ તીસાણ નિરયપરિસામંતેસુ ચોસટ્ટીણ આયાવા
 જાવ સહસ્તેસુ ' કાલમાસે-પ્રાત્તસમયે, કાલં કૃત્વા-મરણધર્મે પ્રાપ્ત, અસ્યા રત્ન-
 પ્રમાણાઃ પૃથિવ્યાઃ નિરયપરિસામંતેસુ નરકપરિપાર્શ્વેષુ ચતુષ્પટ્ટી આતાપ યાવત્
 અમુરકુમારાવાસસયસહસ્તેસુ ' અન્નપરંસિ આયાવાઅમુરકુમારાવાસંસિ આયાવ અમુર-
 કુમારદેવતાણ ઉવવન્નો ' અન્યતરસ્મિન્-એકતમે આતાપામુરકુમારાવાસે-આતાપ-
 જાલીયામુરકુમારાણામાવાસે આતાપકામુરાણામાવાસે આતાપકામુરકુમારદેવતા
 ઉપપન્ન, 'તત્થ ણં અત્યેગહયાણં આયાવગાણં અમુરકુમારાણં દેવાણં ઇગં પલિબોવમં
 ઠિઈ પળ્લણ્ણા ' તત્ર સ્વલુ ચતુષ્પટ્ટિ કક્ષાતાપામુરકુમારાવાસેસુ અસ્ત્યેકેષામ્ આતા-
 પકાનામ્ અમુરકુમારાણાં દેવાનામ્ એકં પલ્યોપમં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞાતા, 'તત્થ ણં અમી-
 યિસ્સ વિ દેવસ્સ ઇગં પલિબોવમં ઠિઈ પળ્લણ્ણા ' તત્ર સ્વલુ આતાપામુરકુમારાવા-
 સેસુ અમીતેરપિ દેવસ્ય એકં પલ્યોપમમ્ સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞાતા । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-' સે ણં

માસ મેં મરા ઔર જય यह मरा तब इसने उस पद्व बैर रूप पापस्थान
 की आलोचना प्रतिक्रमण कुछ भी नहीं किया-सो इस कारण यह
 'इमीसे रयणपमाण पुढवीण तीसाण निरयपरिसामंतेसु चोसट्टीण आया-
 वासुरकुमारावाससयसहस्सेसु' इस रत्नप्रमा पृथिवी के नरकावासों
 के पास ६४ लाख भवनावास हैं उनमें 'अन्नपरंसि आयावासुरकुमारा-
 वासंसि आयावासुरकुमारदेवताण उववन्नो' किसी एक अग्निकुमारों
 के आवास में आतापासुरकुमार देवरूप से उत्पन्न हो गया । 'तत्थ णं
 अत्येगहयाणं आयावगाणं अमुरकुमाराणं देवाणं एगं पलिबोवमं ठिई
 पण्णत्ता' वहां कितनेक आतापासुरकुमार देवों की स्थिति एक पल्य की
 कही गई है 'तत्थ णं अमीयिस्स वि देवस्स एगं पलिबोवमं ठिई पण्णत्ता'
 वहां अभीजित् देव की भी स्थिति एक पल्य की हुई-ऐसा कहा गया
 है । अब गौतमस्वामी प्रश्न से ऐसा पूछते हैं-'से णं मंते । अभीयीदेवे-

તે બદ્ધવૈર રૂપ પાપસ્થાનની આલોચના પણ ન કરી અને પ્રતિક્રમણ પણ ન
 કર્યું" આ પ્રકારે પાપસ્થાનની આલોચના અને પ્રતિક્રમણ કર્યા વિના તે
 મરીને " ઇમીસે રયણપમાણ પુઢવીણ તીસાણ નિરયપરિસામંતેસુ ચોસટ્ટીણ આયા-
 વાસુરકુમારાવાસસયસહસ્તેસુ " આ રત્નપ્રમા પૃથ્વીના નરકાવાસોની સમીપમાં
 જે ૬૪ લાખ ભવનાવાસ છે તેમાં " અન્નપરંસિ આયાવાસુરકુમારાવાસસિ આયા-
 વાસુરકુમારદેવતાણ ઉવવન્નો " કોઈ એક અગ્નિકુમારોના આવાસમાં આતાપા-
 મુરકુમાર દેવ રૂપે ઉત્પન્ન થઈ ગયો " તત્થ ણં ઇગહયાણં આયાવગાણં અમુર-
 કુમારાણં દેવાણં ઇગં પલિબોવમં ઠિઈ પળ્લણ્ણા " ત્યાં કેટલાક આતાપામુરકુ-
 મારોની સ્થિતિ એક પલ્યોપમની કહી છે. " તત્થ ણં અમીયિસ્સ વિ દેવસ્સ
 ઇગં પલિબોવમં ઠિઈ પળ્લણ્ણા " ત્યાં દેવ પચાસે ઉત્પન્ન થયેલા અબ્બીજિતની
 સ્થિતિ પણ એક પલ્યોપમની કહી છે.

મંતે ! અમીયી દેવે તાઓ દેવલોગાઓ આંકલ્લણં મલ્લલ્લણં, ઠિલ્લલ્લણં
અણંતરં ઉલ્લલ્લણા કહિં ગલ્લિહિય ? કહિં ઉલ્લલ્લણિહિ ?' હે મદન્ત ! સ સલ્લ
અમીતિદેવસ્તસ્માદ્ દેવલોકાત્ આયુઃક્ષયેણ, મલ્લક્ષયેણ, સ્થિતિક્ષયેણ, અનન્તરમ્
ઉલ્લલ્લણ, કુત્ર ગમિષ્યતિ ? કુત્ર સ્યાને ઉપપત્સ્યતે ? મગધનાહ—' ગોયમા ! મહા-
વિદેહે વાસે સિલ્લિહિ જાવ અંત કાહિય ' હે ગૌતમ ! અમીતિકુમારો દેવઃ, મહા-
વિદેહે વર્ષે' સેત્સ્યતિ, યાવત્-મોત્સ્યતે, મુચ્યતે મર્વદુઃસ્વાનામન્તં કરિષ્યતિ ।
અન્તે ગૌતમઃ ! કથયતિ—સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ ' હે મદન્ત ! તદેવં મલ્લલ્લણં
સત્યમેવ, હે મદન્ત ! તદેવં મલ્લલ્લણં સત્યમેવ મલ્લલ્લણં વર્તતે इति भावः ॥ ૩૦ ૪ ॥

इति त्रयोदशशतके षष्ठोद्देशकः सम्पन्नः ॥ १३-६ ॥

તાઓ દેવલોગાઓ, આંકલ્લણં, મલ્લલ્લણં, ઠિલ્લલ્લણં, અણંતરં
ઉલ્લલ્લણા કહિં ગલ્લિહિ કહિં ઉલ્લલ્લણિહિ ' હે મદન્ત ! વહ
અમીજિતદેવ ઉસ દેવલોક સે આયુક્ષય સે, મલ્લક્ષય સે, ઔર સ્થિતિ
ક્ષય સે મલ્લલ્લણ કહાં જાયેગા ? કહાં ઉત્પન્ન હોવેગા ? હસકે ઉત્તર
મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'મહાવિદેહે વાસે સિલ્લિહિ,
જાવ અંત કાહિય' અમીજિતકુમાર દેવ મહાવિદેહક્ષેત્ર મેં સિલ્લ હોગા
ઔર સમસ્ત દુઃસ્વોં કા અંત કરેગા । યહાં યાવત્ શબ્દ સે 'મોત્સ્યતે,
મુચ્યતે, મર્વદુઃસ્વાનામ્' હન પદોં કા ગ્રહણ હુઆ હૈ । અવ અન્ત મેં
ગૌતમપ્રશ્ન સે કહતે હૈ—'સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ' હે મદન્ત ! આપકા
કહા હુઆ યહ સવ સત્ય હી હૈ, હૈ મન્યત ! આપકા કહા હુઆ યહ
સવ સત્ય હી હૈ ॥ સૂ ૪ ॥

જેનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ કૃત
“મગધતીમૂત્ર” કી પ્રમેયચન્નિકા વ્યાખ્યાકે તેરહવે શતક કા
ષ્ઠો ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥ ૧૩-૬ ॥

ગૌતમ સ્વામીને । પ્રશ્ન—“ સેવં મંતે ! અમીચિદેવે તાઓ દેવલોગાઓ,
આંકલ્લણં, મલ્લલ્લણં ઠિલ્લલ્લણં, અણંતરં ઉલ્લલ્લણા કહિં ગલ્લિહિ કહિં
ઉલ્લલ્લણિહિ ” હે ભગવન્ ! તે અમીજિત દેવ તે દેવલોકના આયુનો ક્ષય
થવાથી, અવક્ષય થવાથી, સ્થિતિ ક્ષય થવાથી, ત્યાંથી મલ્લલ્લણ ક્યાં જશે ?
ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—“ ગોયમા । ” હે ગૌતમ ! “ મહાવિદેહે વાસે
સિલ્લિહિ, જાવ અંત કાહિય ” અમીજિતકુમાર મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં મનુષ્ય
રૂપે ઉત્પન્ન થઈને સિદ્ધિ પામશે અને અમસ્ત દુઃખોથી રહિત બની જશે.
“ સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ ” ગૌતમ સ્વામી કહે છે કે હે ભગવન્ ! આપણું
કથન સત્ય છે હે ભગવન્ ! આપની વાત સર્વથા સત્ય જ છે. ॥ ૩૦૪ ॥

જેનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ કૃત “મગધતીમૂત્ર”ની
પ્રમેયચન્નિકા વ્યાખ્યાના તેરમા શતકનો છઠ્ઠો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥ ૧૩-૬ ॥

અથ સપ્તમોદેશકઃ પ્રારમ્ભ્યતે—

ત્રયોદશશતકે સપ્તમોદેશકસ્ય સંક્ષિપ્તવિષયવિવરણમ્

માપાવક્તવ્યતા, માપા આત્મસ્વરૂપા, તદન્યા વા ? इति प्ररूपणम्, भाषा-
रूपिणी, अरूपिणी वा ? सचित्ता वा, अचित्ता वा ? जीवस्वरूपा, अजीवस्वरूपा
वा ? इत्यादि प्रश्नोत्तरवक्तव्यता, किं जीवानां मापा भवति, अजीवानां वा भाषा
भवति ? इत्यादि प्ररूपणम्, भाषा कदा उच्यते ? कदा च मिथ्यते ? इत्यादि
प्रश्नोत्तरप्ररूपणम्, भाषायाः प्रकारवक्तव्यता, मनो निरूपणम्, मनः आत्माऽस्ति,
तदन्यं वाऽस्ति ? इत्यादिवक्तव्यता, मनः कदा भवति ? कदा च मिथ्यते ?

સાતવે' ઉદ્દેશોકા પ્રારંભ—

તેરહવે' શતક કે इस सातवें उद्देश में जो विषय आये हैं उनका
विवरण संक्षिप्त से इस प्रकार है—भाषा विषयक वक्तव्यता, भाषा
आत्मास्वरूप है ? या उससे भिन्न है ? इस प्रश्न का उत्तर, भाषा-
रूपवाली है ? या अरूपी है ? रूपवाली है, अरूपी नहीं है ऐसा उत्तर,
भाषा सचित्त है ? या अचित्त है ? भाषा अचित्त है ऐसा उत्तर । भाषा
जीवस्वरूप है, या अजीव स्वरूप है ? भाषा अजीव स्वरूप है ऐसा
उत्तर । भाषा जीवों के होती है ? या अजीवों के होती है ? भाषा जीवों
के होती है ऐसा उत्तर, भाषा कय कहलाती है ? वह कब मेदी जाती
है ? इत्यादि प्रश्न और उत्तर, भाषा के प्रकारों की वक्तव्यता । मन
का निरूपण, मन आत्मस्वरूप है या नहीं है ? या उससे भिन्न है ? मन

સાતમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

તેરમાં શતકના આ સાતમાં ઉદ્દેશમાં પ્રતિપાદિત વિષયનું સંક્ષિપ્ત
વિવરણ આ પ્રમાણે છે—ભાષાવિષયક વક્તવ્યતા ભાષા આત્મસ્વરૂપ છે, કે
તેનાથી ભિન્ન છે ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર ભાષા રૂપી છે, કે અરૂપી છે ? ભાષા
રૂપી છે, અરૂપી નથી, એવો ઉત્તર ભાષા સચિત્ત છે કે અચિત્ત છે ? ભાષા
અચિત્ત છે, એવો ઉત્તર ભાષા જીવસ્વરૂપ છે કે અજીવ સ્વરૂપ છે ? ભાષા
અજીવ સ્વરૂપ હોય છે, એવો ઉત્તર જીવોમાં ભાષાનો સદ્ભાવ હોય છે
કે અજીવોમાં સદ્ભાવ હોય છે ? જીવોમાં તેનો સદ્ભાવ હોય છે, એવું
કથન ભાષા ક્યારે કહેવાય છે ? તે ક્યારે બોલાય છે ? ઇત્યાદિ પ્રશ્નો. અને
તેમના ઉત્તરો ભાષાના પ્રકારોની વક્તવ્યતા મનનું નિરૂપણ મન આત્મ-
સ્વરૂપ છે કે નથી ? શું મન આત્માથી ભિન્ન છે ? મન આત્મસ્વરૂપ નથી,

इत्यादि प्रश्नोत्तरम्, मनसः प्रकारवक्तव्यता, कायः आत्मास्ति तदन्यो वा ? कायो रूपी वर्तते, अरूपी वा वर्तते ? इत्यादि प्रश्नोत्तरम्, कायः कदा भवति ? कदा च भिद्यते ? इत्यादिप्ररूपणम्, कायस्य प्रकारवक्तव्यता, मरणस्य प्रकारवक्तव्यता, आभीचिकमरणप्रकारप्ररूपणम्, द्रव्याबीचिकमरणप्रकारप्ररूपणं च, नैरयिक द्रव्याबीचिकमरणवक्तव्यता, क्षेत्राबीचिकमरणवक्तव्यता, नैरयिक क्षेत्राबीचिकमरणवक्तव्यता, अवधिमरणवक्तव्यता नैरयिकद्रव्यावधिमरणहेतुवक्तव्यता, आत्यन्तिकमरणवक्तव्यता, द्रव्यात्यन्तिकमरणवक्तव्यता, नैरयिकद्रव्यात्यन्तिकमरणहेतुवक्तव्यताप्ररूपणम्, बालमरणप्रकारवक्तव्यता, पण्डितमरणवक्तव्यता, पादपोषगमनवक्तव्यता, भक्तप्रत्याख्यानवक्तव्यता प्ररूपणम् इति ॥

આત્મસ્વરૂપ નહીં હૈ, હસસે મિન્ન હૈ પેસા હસર, મન કય હોતા હૈ ? કયવહ મેદિત હોતા હૈ ? ઇત્યાદિ પ્રશ્નોત્તર, મન કે પ્રકાર કી વક્તવ્યતા, કાય આત્મસ્વરૂપ ખી હૈ ઓર આત્મસ્વરૂપ નહીં ખી હૈ પેસા કયન. કાય રૂપી હૈ ? યા અરૂપી હૈ ? ઇત્યાદિ પ્રશ્નોત્તર. કાય કય હોતા હૈ ? ઓર વહ કય મેદિત હોતા હૈ ઇત્યાદિ પ્રરૂપણા. કાય કે પ્રકાર કી વક્તવ્યતા, મરણ કે પ્રકાર કી વક્તવ્યતા આબીચિમરણ પ્રકારવક્તવ્યતા, દ્રવ્યાબીચિકમરણ પ્રકાર વક્તવ્યતા, નૈરયિક દ્રવ્યાબીચિક મરણવક્તવ્યતા, ક્ષેત્રાબીચિકમરણવક્તવ્યતા નૈરયિક ક્ષેત્રાબીચિકમરણવક્તવ્યતા, અવધિમરણવક્તવ્યતા, નૈરયિકદ્રવ્યાવધિમરણહેતુવક્તવ્યતા, આત્યન્તિકમરણવક્તવ્યતા, દ્રવ્યાત્યન્તિકમરણવક્તવ્યતા, નૈરયિકદ્રવ્યાત્યન્તિકમરણ હેતુવક્તવ્યતા, બાલમરણપ્રકારવક્તવ્યતા પણ્ડિતમરણવક્તવ્યતા, પાદપોષગમનવક્તવ્યતા ઓર ભક્તપ્રત્યાખ્યાનવક્તવ્યતાપ્રરૂપણ.

તેનાથી બિન્ન છે, કોવો ઉત્તર મનનો સદ્ભાવ ક્યારે હોય છે ? ક્યારે તે હેદિત થાય છે ? ઇત્યાદિ પ્રશ્નોત્તરો કાયના પ્રકારની વક્તવ્યતા કાય આત્મસ્વરૂપ પણ છે અને આત્મસ્વરૂપ નથી પણ અરી, કોવું કયન કાય રૂપી છે કે અરૂપી છે ? ઇત્યાદિ પ્રશ્નો કાયનો સદ્ભાવ ક્યારે હોય છે ? તે ક્યારે હેદિત થાય છે ? ઇત્યાદિ પ્રશ્નોત્તરો કાયના પ્રકારની વક્તવ્યતા મરણના પ્રકારની વક્તવ્યતા આબીચિમરણની વક્તવ્યતા, દ્રવ્યાબીચિકમરણની વક્તવ્યતા, નૈરયિકના દ્રવ્યાબીચિકમરણની વક્તવ્યતા, ક્ષેત્રાબીચિકમરણની વક્તવ્યતા, નૈરયિકના ક્ષેત્રાબીચિકમરણની વક્તવ્યતા, અવધિમરણની વક્તવ્યતા, નૈરયિકદ્રવ્યાવધિમરણહેતુ વક્તવ્યતા, આત્યન્તિકમરણની વક્તવ્યતા, દ્રવ્યાત્યન્તિકમરણની વક્તવ્યતા, નૈરયિક દ્રવ્યાત્યન્તિકમરણહેતુ વક્તવ્યતા, બાલમરણ પ્રકાર વક્તવ્યતા, પંડિતમરણ વક્તવ્યતા, પાદપોષગમનમરણ વક્તવ્યતા, ભક્તપ્રત્યાખ્યાન વક્તવ્યતાની પ્રરૂપણા.

भाषावक्तव्यता ।

सूत्र—“रायगिहे जाव एवं वयासी—आया भंते ! भासा, अन्ना भासा ? गोयमा ! नो आया भासा अन्ना भासा । रूवी भंते ! भामा, अरूवी भासा ? गोयमा ! रूवी भासा, नो अरूवी भासा । सचित्ता भंते ! भासा, अचित्ता भासा ? गोयमा ! नो सचित्ता भासा, अचित्ता भासा । जीवा भंते ! भासा, अजीवा भासा ? गोयमा ! नो जीवा भासा, अजीवा भासा । जीवा णं भंते ! भासा, अजीवाणं भासा ? गोयमा ! जीवाणं भासा, नो अजीवाणं भासा । पुर्वि भंते ! भासा, भासिज्जमाणी भासा, भासासमयवीइकंता भासा ? गोयमा ! नो पुर्वि भासा भासिज्जमाणी भासा, णो भासासमयवीइकंता भासा । पुर्वि भंते ! भासा भिज्जइ, भासिज्जमाणी भासा भिज्जइ, भासा समयवीइकंता भासा भिज्जइ ? गोयमा ! नो पुर्वि भासाभिज्जइ, भासिज्जमाणी भासा भिज्जइ, नो भासासमयवीइकंता भासा भिज्जइ । कइविहाणं भंते ! भासा पणत्ता, गोयमा ! चउविहा भासा पणत्ता, तं जहा सच्चा, मोसा, सच्चामोसा असच्चा-मोसा ॥सू० १॥

छाया—राजगृहे यावत् एवम् अत्रादीत्—आत्मा मदन्त ! भाषा, अन्या भाषा ? गौतम ! नो आत्मा भाषा, अन्या भाषा । रूपिणी मदन्त ! भाषा, अरूपिणी भाषा ? गौतम ! रूपिणी भाषा, नो अरूपिणी भाषा । सचित्ता मदन्त ! भाषा, अचित्ता भाषा ? गौतम ! नो सचित्ता भाषा, अचित्ता भाषा, जीवा मदन्त ! भाषा, अजीवा भाषा ? गौतम ! नो जीवा भाषा, अजीवा भाषा । जीवानां मदन्त ! भाषा, अजीवानां भाषा ? गौतम ! जीवानां भाषा, नो अजी-

માનાં માપા । પૂર્વે મદન્ત ! માપણાત્ માપ્યમાણા માપા, માપાસમયવ્યતિક્રાન્તા માપા ? ગૌતમ ! નો પૂર્વે માપણાત્ માપ્યમાણા માપા, નો માપાસમયવ્યતિક્રાન્તા માપા । પૂર્વે મદન્ત ! માપા મિથતે, માપ્યમાણા માપા મિથતે, માપાસમયવ્યતિક્રાન્તા માપા મિથતે ? ગૌતમ ! નો પૂર્વે માપા મિથતે, માપ્યમાણા માપા મિથતે, નો માપાસમયવ્યતિક્રાન્તા માપા મિથતે । કસિવિધા સ્વછ મદન્ત ! માપા પ્રજ્ઞતા ? ગૌતમ ! ચતુર્વિધા માપા પ્રજ્ઞતા, તથા—સત્પા, યુષા, સત્યયુષા, અમૃત્યા યુષા ॥ સ્લોક ૧ ॥

ટીકા—પૂર્વોદ્દેશકે અર્થોનામુક્તત્વેન તેષાં ચ માપયૈવોક્તૃત્વાત્ માપાયાઃ સ્વરૂપં પ્રરૂપયિતુમાહ—‘રાયગિહે’ ઇત્યાદિ । ‘રાયગિહે જાવ એવં વયાસી’ રાજગૃહે યાવત્—નગરે સ્વામી સમવસ્યતઃ, ધર્મકથાં શ્રોતું પર્યંત નિર્ગચ્છતિ, ધર્મકથાં શ્રુત્વા નિશ્ચમ્ય પ્રતિગતા પર્યંત, તતો વિનયેન શુભ્રમાણો ગૌતમઃ પ્રાજ્ઞલિપુટઃ પર્યુપાસીનઃ, મગવન્તમ્, એવં વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ અવાદીત્—‘આયા મંતે ! માસા,

માપાયક્તવ્યતા—

‘રાયગિહે જાવ એવં વયાસી’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—પૂર્વ ઉદ્દેશો મેં અર્થોં કા કથન કિયા ગયા હૈ, એ અર્થ માપા દ્વારા હી કહે જાતે હૈ—ઇસલિયે સુત્રકાર ને ઇસ સુત્ર દ્વારા માપા કે સ્વરૂપ કા કથન કિયા હૈ—‘રાયગિહે જાવ એવં વયાસી’ રાજગૃહ-નગર મેં યાવત્ મહાવીરસ્વામી પધારે, ધર્મકથા કો સુનને કે લિયે પરિષદા નિકલી ઓર ધર્મકથા કો સુનકર વહ વાપિસ લૌટ ગઈ, ઇસકે બાદ ગૌતમસ્વામી ને ધર્મ સુનને કી ઇચ્છા સે બહે વિનય કે સાથ દોનોં હાથ જોડકર પ્રશ્ન સે ઇસ પ્રકાર પૂછા—‘આયા મંતે ! માસા,

—માપાયક્તવ્યતા—

“રાયગિહે જાવ એવં વયાસી” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—આગલા ઉદ્દેશાર્થોં ને અર્થોંનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે, તે અર્થ માપા દ્વારા જ વ્યક્ત થાય છે. તેથી સૂત્રકારે આ સૂત્રમાં માપાના સ્વરૂપની પ્રજ્ઞપણા કરે છે—“રાયગિહે જાવ એવં વયાસી” રાજગૃહ નગરમાં મહાવીર પ્રભુ પધાર્યા, ધર્મકથા સાંભળવાને માટે પરિષદા નીકળી, ધર્મકથા અવધુ કરી પરિષદા પાછી ફરી, ઇત્યાદિ કથન અહીં ‘યાવત્’ પદ વડે અહેણ કરવું બેઠકો ત્યાર બાદ ધર્મતત્ત્વને સમજવાની ઉત્કંઠાવાળા ગાતમ સ્વામીએ વિનયપૂર્વક બન્ને હાથ બેઠીને મહાવીર પ્રભુને આ પ્રશ્નરેખા પ્રશ્ન પૂછ્યો—“આયા મંતે ! માસા, બ્રહ્મા માસા ?” હે ભગવન્ ! શું માપા આત્મ-

અજ્ઞા માસા ?' હે મહન્ત ! કિમ્ માપા આત્મા જીવઃ ? કિં જીવસ્વરૂપા માપા યદતિ ? યતો જીવેનૈવ માપાયા ઘાપાર્યમાણતયા તસ્યાથ જીવસ્યૈવ વન્ધ-મોક્ષાર્થસ્ત્વેન જીવધર્મત્વાદ્ ધર્મધર્મિણોરભેદેન સા 'જીવ' इति વ્યપદેશાર્હ મવિતુમર્હતિ જ્ઞાનવદિતિ, કિં વા અન્યા માપા ? ન જીવસ્વરૂપા માપા, તસ્યાઃ ઓત્રેન્દ્રિયગ્રાહ્યતયા મૂર્તત્વેન આત્મનો મિશ્રત્વાદિતિ ગૌતમસ્ય પ્રશ્નઃ, મગવાનાદ- 'ગોયમા ! નો આયા માસા અજ્ઞા માસા' હે ગૌતમ ! નો આત્મા માપા, આત્મસ્વરૂપા માપા ન મવિતુમર્હતિ, તસ્યાઃ પુરુષપ્રયત્વાત્, આત્મતથ નિસૃજ્ય

અન્ના 'માસા' હે મહન્ત ! માપા કયા આત્માસ્વરૂપ હૈ ? યહ પ્રશ્ન હસ-લિયે હસ રૂપ સે કિયા ગયા હૈ કિ જીવદ્વારા હી માપા ઘ્યાપૃત-વ્યવ-હત હોતી હૈ। વંધ મોક્ષ આદિકી વ્યવસ્થા જીવ હસી કે દ્વારા કરતા હૈ-હસલિયે યહ જીવ એક ધર્મરૂપ પદ જાતા હૈ। ધર્મ ઓર ધર્મી મેં ભેદ માના નહીં ગયા હૈ। અતઃ હન દોનોં મેં અભેદ હોને સે માપારૂપ ધર્મજીવ હૈ એસા વ્યપદેશ હો સકતા હૈ। જૈસા કિ જ્ઞાન મેં 'જ્ઞાનજીવ હૈ' એસા વ્યપદેશ હોતા હૈ। યા માપા જીવસ્વરૂપ નહીં હૈ ? હસકા અભિપ્રાય એસા હૈ કિ માપા ઓત્રેન્દ્રિય દ્વારા ગ્રાહ્ય હોતી હૈ। અતઃ ઓત્રેન્દ્રિય દ્વારા ગ્રાહ્ય હોને કે કારણ વહ મૂર્ત-રૂપી હૈ। હસલિયે વહ આત્મા જીવ સે મિશ્રન પદ જાતા હૈ ? હસીલિયે ગૌતમને એસા યહ દ્વિતીય પ્રશ્ન કિયા હૈ। હસકે હસર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ- 'ગોયમા ! નો આયા માસા અજ્ઞામાસા' હે ગૌતમ ! માપા જીવ સ્વરૂપ નહીં હૈ-કર્ચોકિ વહ માપાવર્ગજાઓ દ્વારા નિષ્પન્ન હોતી હૈ-હસ કારણ વહ પૌદ્ગલિક હૈ।

સ્વરૂપ છે ? કે આત્મસ્વરૂપ નથી ? આ પ્રશ્ન આ પ્રકારે પૂછવાનું કારણ એ છે કે-એવ દ્વારા જ ભાષા વપરાય છે. અંધ મોક્ષ આદિની વ્યવસ્થા એવ તેના દ્વારા જ કરે છે. તેથી તે એવના એક ધર્મરૂપ ગણાય છે ધર્મ અને ધર્મીમાં ભેદ માનવામાં આવ્યો નથી તે બન્નેમાં અભેદ હોવાથી ભાષારૂપ ધર્મ એવ છે, એવો વ્યપદેશ (વહેવાર) થઈ શકે છે. જેમ કે " જ્ઞાનએવ છે, " એવો વ્યપદેશ થાય છે. " શું ભાષા એવસ્વરૂપ નથી ? " આ પ્રશ્નનું તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે-ભાષા ઓત્રેન્દ્રિય દ્વારા ગ્રાહ્ય હોય છે. તે કારણે તે મૂર્ત-રૂપી છે. તેથી શું તે આત્મા (એવ)થી ભિન્ન ગણી શકાય ખરી ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર-" ગોયમા ! નો આયા માસા, અજ્ઞા માસા " હે ગૌતમ ! ભાષા એવસ્વરૂપ નથી, કારણ કે તે ભાષાવર્ગજાઓ દ્વારા ઉત્પન્ન

માનત્વાત્ હસ્તપ્રક્ષિપ્તતાદૃશ લોષ્ટાદિવત્, આકાશવદ્વેતનંત્વાચ્ચ, જીવેન તસ્યા વ્યાપાર્યમાણતયા સા જીવઃ સ્યાત્ જ્ઞાનવદિતિ, વ્યાપ્તિસ્તુ અનેકાન્તિકા, જીવ વ્યાપારસ્ય જીવાદત્યન્તમિન્નસ્વરૂપેઽપિ વાણાદૌ કુઠારાદૌ ચ દર્શનાત્, ગૌતમઃ પૂચ્છતિ—‘હ્રવી મંતે ! માસા, અહ્રવી માસા ?’ હે મદન્ત ! કિં રુપિણી માપા મવતિ ? ઓગ્રસ્યાનુગ્રહોપઘાતકારિત્વાત્ તાદૃશઓગ્રાલક્ષારવત્, કિં વા અરુપિણી માપા મવતિ ? ચદ્વયાઽનુપલક્ષ્યમાનત્વાત્ તથાવિષયમૌસ્તિકાયાદિવત્ તથા વદ્ જીવ સે નિસૃજ્યમાન હોતી હૈ—જેસે હસ્ત સે પ્રક્ષિપ્ત લોષ્ટાદિ (મિટ્ટી કા ઢેલા) રૂપ તથા આકાશ કે જેસા યહ અવેતન હૈ, જીવ-સ્વરૂપતા હસમેં સિદ્ધ કરને કે લિયે જો એસા કહા ગયા હૈ કિં યહ જીવ દ્વારા વ્યાપાર્યમાણ હોતી હૈ—અતઃજ્ઞાન કે સમાન યહ જીવસ્વરૂપ હૈ—સો એસી યહ વ્યાપ્તિ અનેકાન્તિક હેત્વામાસ સે દૂષિત હૈ—કર્ચોકિ જીવ કે દ્વારા વ્યાપાર્યમાણતા જીવ સે અત્યન્ત મિન્નસ્વરૂપલાહે એસે વાણા-દિકોં મેં ઓર કુઠારાદિકોં મેં મી દેસી જાતી હૈ । અથ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈ—‘હ્રવી મંતે ! માસા, અહ્રવી માસા’ હૈ મદન્ત ! માપા રૂપી હૈ વા માપા અરૂપી હૈ ! હસ પ્રકાર કા યહ પ્રશ્ન હસલિયે કિયા ગયા હૈ કિં માપા કે દ્વારા ઓગ્રેન્દ્રિય કા અનુગ્રહ ઓર ઉપઘાત કિયા હુઆ દેસા જાતા હૈ—જેસે ઓગ્રેન્દ્રિય મેં પહિરે હુઅ અલંકાર સે હસકા અનુગ્રહ ઓર ઉપઘાત દેસા જાતા હૈ । હસલિયે જવ ઓગ્રેન્દ્રિય કા હસકે દ્વારા અનુગ્રહ ઉપઘાત કિયા હુઆ દેસા જાતા હૈ—તવ તો યહ

થવાને કારણે ચૌદ્વલિંક છે. તથા તે છવ દ્વારા નિસૃજ્યમાન થાય છે. હાથ વડે પ્રક્ષિપ્ત માટીના ઢેકાની જેમ તથા આકાશની જેમ તે અવેતન છે. ભાષામાં છવસ્વરૂપતા સિદ્ધ કરવાને માટે જોવું બે કહેવામાં આવ્યું છે કે “તે છવ દ્વારા વ્યાપાર્યમાણ થતી (વપસતી) હોય છે, તેથી જ્ઞાનની જેમ તે છવસ્વરૂપ છે.” પરન્તુ આ વ્યાપ્તિ અનેકાન્તિક હેત્વાભાસથી દૂષિત છે, કારણ કે છવના દ્વારા વ્યાપાર્યમાણના તો છવથી અત્યન્ત ભિન્ન સ્વરૂપવાળાં બાણાદિકોં તથા કુઠારાદિકોં પણ ભેવામાં આવે છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—“હ્રવી મંતે ! માસા, અહ્રવી માસા ?” કે અમ-વન્ ! શું ભાષા રૂપી છે ? કે અરૂપી છે ? આ પ્રકારનો પ્રશ્ન તે કારણે પૂછ-વામાં આવ્યો છે કે ભાષા દ્વારા ઓગ્રેન્દ્રિયનો અનુગ્રહ અને ઉપઘાત થયેલો ભેવામાં આવે છે. જેવી રીતે ઓગ્રેન્દ્રિયમાં કારણ કરેલાં અલંકાર વડે તેનો અનુગ્રહ અને ઉપઘાત થતો ભેવામાં આવે છે, જોય પ્રમાણે ભાષા દ્વારા પણ થાય છે. આ રીતે તેના દ્વારા ઓગ્રેન્દ્રિયનો અનુગ્રહ ઉપઘાત થતો

इति प्रश्नः । मगधानाह—‘गोयमा ! रुचिं मासा, नो अरुचिं मासा ’ हे गौतम ! माषा रुचिणी भवति, नो माषा अरुचिणी भवति, तस्याः अरुचित्वसाधनाय पूर्वपक्षोक्तं चक्षुरग्राह्यत्वं तु अनैकान्तिकम् । परमाणुवायुपिशाचादीनां रूपशालित्वेऽपि चक्षुषाऽग्राह्यत्वात् । गौतमः पृच्छति—‘सचित्ता मंते । मासा, अचित्ता मासा ?’ हे भदन्त ! किं माषा सचित्ता भवति ? तस्याः अनात्मरूपत्वेऽपि जीवच्छरीरवद् सचित्तत्वसंभवात्, किं वा माषा अचित्ता भवति तस्या जीवनिष्ठपुरुषकमयत्वात् जीवनिष्ठपुरुषोद्भवदिति प्रश्नः, मगधानाह—‘गोयमा ! नो

रूपी है क्या ऐसा प्रश्न होना है और चक्षु इन्द्रिय द्वारा यह ग्राह्य है नहीं—इसलिये धर्मास्तिकाय के समान यह अरूपी है क्या ? ऐसा प्रश्न किया गया है । इसके उत्तर में प्रश्न करते हैं—‘गोयमा ! रुची मासा, नो अरुची मासा’ हे गौतम ! माषा रूपी है, अरूपी नहीं है । अरूपी साधन करने के लिये जो ऐसा कहा गया है कि वह चक्षुरिन्द्रिय द्वारा धर्मास्तिकायादिक के अनुसार अनुपलभ्यमान है । इसलिये अरूपी है—सो ऐसा यह हेतु भी अनैकान्तिक दोष से दृष्ट है । क्यों कि यह पक्ष में रहता हुआ भी विपक्ष से व्यावृत्त नहीं होता है विपक्ष जो परमाणु वायु पिशाचादिक हैं उनमें इस हेतु का सङ्भाव पाया जाता है—अर्थात् ये रूपशाली होने पर भी चक्षुइन्द्रिय द्वारा ग्राह्य नहीं होते हैं । अब गौतमस्वामी प्रश्न से ऐसा पूछते हैं—‘सचित्ताणं मंते । मासा अचित्ता मासा’ हे भदन्त । माषा सचित्त है ? या अचित्त है ? ‘णं’

હોવાને કારણે ભાષાને શું રૂપી માનવી બોધબો ખરી ? અને ચક્ષુઇન્દ્રિય દ્વારા તે ગ્રાહ્ય નથી તે શું તેને ધર્માસ્તિકાયાની જેમ અરૂપી માનવી બોધબો ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—“ગોયમા ! રુચી માસા, નો અરુચી માસા ” હે ગૌતમ ! માષા રૂપી છે, અરૂપી નથી તેને અરૂપી સિદ્ધ કરવાને માટે ‘જોવું’ એ કહેવામાં આવ્યું છે કે તે ધર્માસ્તિકાયા આદિની જેમ ચક્ષુરિન્દ્રિય દ્વારા અગ્રાહ્ય છે, તે હેતુ (કારણ) પણ અનૈકાન્તિક દોષથી મુક્ત છે કારણ કે તે પક્ષમાં રહેવા છતાં પણ વિપક્ષથી વ્યાવૃત્ત થતું નથી વિપક્ષ એ પરમાણુ, વાયુ, પિશાચાદિક છે તેમનામાં આ હેતુનો સંદ્ભાવ બહુમત છે એટલે કે તે રૂપશાલી (રૂપી) હોવા છતાં પણ ચક્ષુરિન્દ્રિય દ્વારા ગ્રાહ્ય હોતાં નથી.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—“સચિત્તાણં મંતે ! માસા અચિત્તા માસા ?” હે ભગવન્ ! શું ભાષા સચિત્ત છે ? કે અચિત્ત છે ? (અહીં ‘જ’ વાક્યાદ-કારમાં પ્રસૂક્ત થયેલ છે)

સચિત્તા માસા, અચિત્તા માસા ' હે ગૌતમ ! નો માપા સચિત્તા મવતિ, તસ્યાઃ પુદ્ગલમયત્વાદ્, અપિત્તુ અચિત્તા માપા મવતિ, ઉક્તયુક્તેઃ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ— ' જીવા મંતે ! માસા, અજીવા માસા ? ' હે મદન્ત ! કિં માપા જીવતીતિ જીવા-પ્રાણધારણસ્વરૂપા મવતિ ? કિં વા અજીવા-તદ્વૃમિશ્વરૂપા માપા મવતિ ? મગવાનાહ— ' ગોયમા ! નો જીવા માસા, અજીવા માસા ' હે ગૌતમ ! નો માપા જીવા-પ્રાણધારણસ્વરૂપા યચિતુમર્હતિ, તસ્યા ઉદ્દાસાદિ પ્રાણાનામસદ્માવાદ્, અપિત્તુ અજીવા માપા મવતિ, તસ્યાઃ પ્રાણધારણામાવાદ્, અન્ન કેચિત્ કથયન્તિ— અપૌરુષેયી વેદમાપા ' ઇતિ તન્મતમાથિત્ય ગૌતમઃ પૃચ્છતિ— ' જીવાણં મંતે !

વાક્યાલંકાર મેં હૈ । इस प्रश्न करने का तात्पर्य ऐसा है कि मापा अनात्मरूप होने पर भी जीवशरीर के अनुसार सचित्त हो सकता है तथा वह अचित्त है ऐसा प्रश्न इसलिये किया गया है—कि वह जीव द्वारा निस्पृष्ट होती है । अब गौतमस्वामीप्रभु से ऐसा पूछते हैं—'जीवा मंते ! मासा, अजीवा मासा' 'जीवतीतिजीवः' इस व्युत्पत्ति के अनुसार हे मदन्त ! मापा क्या प्राणधारणस्वरूपवाली है ? अथवा तद्विन्नस्वरूपवाली है ? उत्तर में प्रभु कहते हैं—'गोयमा !' हे गौतम ! 'नो जीवा मासा, अजीवा मासा' मापा प्राणधारणस्वरूपवाली नहीं है । क्योंकि इसमें उच्छ्वासादि प्राणों का असंज्ञाव पाया जाता है । इस कारण यह अजीवरूप है । जो कोई

આ પ્રશ્નનું તાત્પર્ય એ છે કે ભાપા અનાત્મ રૂપ હોવા છતાં પણ જીવશરીરની જેમ સચિત્ત હોઈ શકે છે, "તથા શું તે અચિત્ત છે ?" આ પ્રશ્નનો હેતુ એ છે કે તે જીવ દ્વારા નિસ્પૃષ્ટ હોઈને જેમ, જીવ દ્વારા નિસ્પૃષ્ટ પુદ્ગલમય હોવાથી અચિત્ત છે.

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—“ ગોયમા ! નો સચિત્તા માસા, અચિત્તા માસા ” હે ગૌતમ ! ભાપા સચિત્ત નથી, પરંતુ અચિત્ત જ છે. તે પુદ્ગલમય હોવાને કારણે તેને સચિત્ત કહી શકાય નહીં, તથા તે અચિત્ત હોવાનું કારણ એ છે કે તે જીવદ્વારા નિસ્પૃષ્ટ હોય છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—“ જીવા મંતે ! માસા, અજીવા માસા ? ” હે મદન્ત ! “ જીવતીતિ જીવઃ ” આ વ્યુત્પત્તિ અનુસાર શું ભાપા પ્રાણધારણસ્વરૂપવાળી છે ? કે પ્રાણધારણસ્વરૂપવાળી નથી ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—“ ગોયમા ! હે ગૌતમ ! “ નો જીવા માસા, અજીવા માસા ” ભાપા પ્રાણધારણસ્વરૂપવાળી નથી, કારણ કે તેમાં ઉચ્છ્વાસાદિ પ્રાણોનો સંજ્ઞાવ હોતો નથી, તે કારણે તે અજીવરૂપ જ છે. કહાય કે

માસા, અજીવાણં માસા ?' હે મદન્ત ! કિં જીવાનાં માપા મન્તિ ? કિં વા અજીવાનાં માપા મવતિ ? મગવાનાહ—'ગોયમા ! જીવાણં માસા, નો અજીવાણં માસા' હે ગૌતમ ! જીવાનાં માપા મન્તિ, નો અજીવાનાં માપા મવિતુમર્હતિ, વર્ણાનાં તાલ્વાદિ વ્યાપારજન્યતયા તદ્વ્યાપારરય જીવાશ્રિતત્વાત્, વેદમાપાયા અપિ અપૌરુષેયત્વાસંમવાત્, પ્રકૃતેમાપાપર્યાસિ જન્યસ્યૈવ શબ્દરય માપાપદેનામિ-મતતયા' અતીવેશ્યોડ્યક્તશબ્દસ્યોત્પદ્યમાનત્વેઽપિ તસ્ય માપાત્વેનાનમિમત-ત્વાત્ । ગૌતમ ! પૃચ્છતિ—'પુન્નિ મંતે ! માસા માસિજ્જમાણી માસા, માસાસમય-

એસા કહતે હું કિં વેદ કી માપા અપૌરુષેયી હૈ—સો હસ મત કો આશ્રિત કરકે હી અવ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હું—'જીવાણં મંતે ! માસા, અજીવાણં માસા' હે મદન્ત ! જીવોં કે માપા હોતી હૈ ? કિં અજીવોં કે માપા હોતી હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હું—'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'જીવાણં માસા, નો અજીવાણં માસા' જીવોં કે માપા હોતી હૈ, । અજીવોંકે માપા નહીં હોતી હૈ । કયોંકિ વર્ણાદિક જો હોતે હું વે તાલુ આદિ વ્યાપાર જન્ય હોતે હું ઓર તાલુ આદિ વ્યાપાર જીવાશ્રિત હોતા હૈ । વેદ કી માપા કો અપૌરુષેયત્વ કહના ઘર કોરી કલ્પના હૈ—કયોંકિ યુક્તિ સે વિચાર કરને પર હસમેં અપૌરુષેયતા ઘટિત નહીં હોતી હૈ । પ્રકૃત મેં માપાપર્યાસિજન્ય હી શબ્દ માપારૂપ સે ઘડાં વિવક્ષિત હુઆ હૈ । હસલિયે અજીવોં સે જો અવ્યક્ત શબ્દ ઉત્પન્ન હોતા હૈ—વહ માપારૂપ નહીં માના ગયા હૈ, એસા જાનના

એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કરે કે વેદની ભાષા અપૌરુષેયી છે, તો આ મતનો આધાર લઈને જ હવે ગૌતમ સ્વામી એવો પ્રશ્ન કરે છે કે—“જીવાણં મંતે ! માસા, અજીવાણં માસા ?” હે મગવન્ ! એવોમાં ભાષાનો સદ્ભાવ હોય છે ? કે અએવોમાં સદ્ભાવ હોય છે ?

મહાવીર પ્રશ્નનો ઉત્તર—“ગોયમા ! હે ગૌતમ ! “જીવાણં માસા, નો અજીવાણં માસા” એવોમાં ભાષાનો સદ્ભાવ હોય છે, અએવોમાં ભાષાનો સદ્ભાવ હોતો નથી, કારણ કે વર્ણાદિકે એક તાળવા આદિના વ્યાપારજન્ય હોય છે અને તાલુ આદિ વ્યાપાર જીવાશ્રિત હોય છે વેદની ભાષાને અપૌરુષેયત્વ કહેવી તે નરી કલ્પના જ છે, કારણ કે યુક્તિ દ્વારા વિચાર કરવામાં આવે તો તેમાં અપૌરુષેયતા ઘટિત થઈ શકતી નથી સ્વાભાવિક રીતે જ ભાષાપર્યાસ શબ્દને જ અહીં ભાષા રૂપે ઝોળખવામાં આવેલ છે, તેથી અએવો વડે જે અવ્યક્ત શબ્દ ઉત્પન્ન થાય છે તેને ભાષા રૂપે માનવામાં આવેલ નથી, એમ સમજવું.

वीतिक्रंता भासा ?' हे भदन्त किं माषणात् पूर्वमेव भाषा भवति ? किं वा भाष्य-
माणा भाषा भवति ? किं वा माषासमयव्यतिक्रान्ता-भाषासमयः निरूप्यमाना-
वस्थातो यावद् भाषा परिणामसमयस्तं व्यतिक्रान्ताया सा भाषा भवति ? भग-
वानाह-‘गोयमा ! नो पुर्व्वि भासा, मासिज्जमाणी भासा, णो भासा समय-
वीद्वक्कंता भासा’ हे गौतम ! नो माषणात् पूर्वं भाषा भाषात्वेन व्यवह्रियते,
सुत्तपिण्डावस्थायां घटवत्, अपितु भाष्यमाणा-निसर्जनवस्थायां वर्तमाना भाषा
भाषात्वेन व्यवह्रियते घटावस्थायां घटस्वरूपवत्, नो वा माषासमयव्यतिक्रान्ता
भाषा भाषात्वेन व्यवहर्तुं शक्यते घटसमयातिक्रान्तघटवत् स्फुटिते घटे कपाला-

चाहिये ? अब गौतमस्वामी प्रश्नसे पेसा पूछते हैं-‘पुर्व्वि भंते ! भासा,
मासिज्जमाणी भासा, भासासमयवीतिक्रंता भासा’ हे भदन्त ! भाषण
से पहिले भाषा होती है, या जिस समय वह बोली जा रही होती है
उस समय वह भाषा होती है, अथवा भाषण कर चुकने बाद के समय
में वह भाषा होती है ? इसके उत्तर में प्रश्न कहते हैं-‘गोयमा ! नो
पुर्व्वि भासा, मासिज्जमाणी भासा, णो भासासमयवीद्वक्कंता भासा’ हे
गौतम ! भाषण के पहिले भाषा भाषारूप से व्यवहृत नहीं होती है ।
जैसे सुत्तपिण्ड अवस्था में घट का व्यवहार नहीं होता है । अपितु निस-
र्जनावस्था में वर्तमान भाषारूप से व्यवहृत होती है । जैसे घटावस्था
में घटस्वरूप घटरूप से व्यवहृत होता है । इसी प्रकार भाषा समय का
व्यतिक्रान्त करनेवाली भाषा भाषारूप से व्यवहृत नहीं होती है, जैसे घट
समय को अतिक्रान्त करनेवाला घट घटरूप से व्यवहृत नहीं होता है ।

गौतम स्वामीने। प्रश्न-“पुर्व्वि भंते ! भासा, मासिज्जमाणी भासा,
भासासमयवीतिक्रंता भासा ?” के उत्तर-। आपणुनां पढेवां ते भाषा रूप
डोय छे ? के अगारे ते ओलाती डोय छे, त्पारे भाषा रूप डोय छे ? के
आपणु उधं गथा पछीना समयमां ते भाषा रूप डोय छे ?

भगवाँर प्रश्नो उत्तर-“गोयमा !” के गौतम ! “नो पुर्व्वि भासा,
मासिज्जमाणी भासा, णो भासासमयवीद्वक्कंता भासा” आपणुना पढेवां
(ओलाया पढेवां) आपाने आपा रूप उणी शकती नथी. जेम भाटीना पिंडने
वडा रूपे ओणणी शकतो नथी, तेम आपणु पढेवांणी आपा आपा रूपे
ओणणाती नथी जेवी रीते वडाना आकारे रडेवी वस्तुने ज वडो कडेवाय
छे, जेज प्रभावे निसर्जनावस्थां वर्तमान आपाने ज आपा कडेवाय छे. जेवी
रीते वडाना समयने व्यतिक्रान्त करनारि होकरने वडो कही शकतो नथी, जेज
प्रभावे, आपासमयने व्यतिक्रान्त करनारी आप ने आपा रूप उणी शकती नथी.

વસ્થવદિત્યર્થઃ, ગૌતમઃ પૂઞ્ઞતિ-‘પુઞ્ઞિ મંતે માસા મિજ્જહ, માસિજ્જમાણી માસા મિજ્જહ, માસાસમયવીરુક્કંતા માસા મિજ્જહ ?’ હે મદન્ત ! કિં માપ-
ણાત્ પૂર્વમેવ માપા મિથતે ? કિં વા માણ્યમાણા નિસર્જનાવસ્થાયાં વર્તમાના
માપા મિથતે ? કિં વા માપાસમપ્પતિક્રાન્તા માપા મિથતે ? મગથાનાહ-‘ગોયમા !
નો પુઞ્ઞિ માસા મિજ્જહ, માસિજ્જમાણી માસા મિજ્જહ, નો માસાસમયવીરુ-
ક્કંતા માસામિજ્જહ’ હે ગૌતમ ? નો માપણાત્ નિસર્જનસમયાત્ પૂર્વં માપા
દ્રવ્યમેદેન માપા મિથતે, અપિતુ માણ્યમાણા નિસર્જનાવસ્થાયાં વર્તમાના માપા
મિથતે, તથાહિ-કથિત્ત મન્દમયત્તો વક્કા ચયાવિધાનિ દ્રવ્યાણિ માપાત્ત્વેન પરિ-

અર્થાત્ ઘટ સમય કો અતિક્રાન્ત કરનેવાલા કપાલ હોતા હૈ-ઠસ કપાલ
મેં ઘટ હૈસા વ્યવહાર નહીં હોતા હૈ । અવ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે પેસા
પૂછતે હૈ-‘પુઞ્ઞિ મંતે । માસા મિજ્જહ, માસિજ્જમાણી માસા મિજ્જહ,
‘માસાસમયવીરુક્કંતા માસા મિજ્જહ’ હે મદન્ત । માપણ સે પહિલે હી
કયા માપા કા મેદ હો જાતા હૈ ? યા નિસર્જનાવસ્થા મેં માપા કા
મેદ હો જાતા હૈ ? યા માપા સમય વ્યતિક્રાન્ત માપા કા મેદ હો
જાતા હૈ ? યા માપા સમય વ્યતિક્રાન્ત માપા કા મેદ હો જાતા હૈ ?
હસકે ઠસર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-‘ગોયમા ।’ હે ગૌતમ ! ‘નો પુઞ્ઞિ માસા
મિજ્જહ, માસિજ્જમાણી માસા મિજ્જહ, નો માસા સમયવિતિક્રતા
માસા મિજ્જહ’ માપણ સે પહિલે-નિસર્જન સમય સે પહિલે માપા મેદ
કો પ્રાપ્ત નહીં હોતી હૈ, અપિ તુ નિસર્જનાવસ્થા મેં વર્તમાન માપા મેદ

ગૌતમ સ્વામીને । પ્રશ્ન-“પુઞ્ઞિ મંતે । માસા મિજ્જહ, માસિજ્જમાણી
માસા મિજ્જહ, માસાસમયવીરુક્કંતા માસા મિજ્જહ ?” “હે ભગવન્ ! શુ’
ભાષણનાં પહેલાં જ ભાષાને લેઈ થઈ બચ છે ? કે નિસર્જનાવસ્થામાં
(બિહત્તી વખતે) જ ભાષાને લેઈ થઈ બચ છે ? કે ભાષાસમયવ્યતિક્રાન્ત
જે ભાષા હોય છે તેને લેઈ થઈ બચ છે ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર-“ગોયમા ।” હે ગૌતમ ! “નો પુઞ્ઞિ માસા
મિજ્જહ, માસિજ્જમાણી માસા મિજ્જહ, નો માસાસમયવીરુક્કંતા માસા મિજ્જહ”
ભાષણનાં પહેલાં (નિસર્જન સમયનાં પહેલાં) ભાષાને લેઈ (લેઈવાની ક્રિયા)
થતો નથી, પરન્તુ નિસર્જન સમયમાં વર્તમાન ભાષાતું જ લેઈને થાય છે,
અને ભાષાસમયતું જેણે લેઈ લેઈ લેઈ લેઈ છે. એવી ભાષાતું લેઈને થતું નથી
હવે આ કથનને ભાષાથી પ્રકટ કરવામાં આવે છે-કોઈ મંદ પ્રયત્નવાળો

સૃષ્ટીતાનિ તથાવિદ્યાનિ અમિમાન્યેવ શબ્દદ્રવ્યાણિ નિસ્સારયતિ તાનિ ચ નિસૃષ્ટાનિ અસંખ્યાતપ્રદેશાત્મકત્વાત્ પરિસ્થૂલત્વાત્ સંખ્યાતાવગાહનાવર્ગણા ઉદ્ઘૂલ્ય મિથ્યન્તે, મિથ્યમાનાનિ ચ સંખ્યાતાનિ યોજનાનિ ગત્વા શબ્દપરિણામત્યાગં કુર્વન્તિ, કથિન્ત મહામયત્નો વક્તા ગ્રહણનિસર્જનમયત્નાભ્યાં મિતૈવ પૃથક્ પૃથક્ કૃત્તૈવ શબ્દ દ્રવ્યાણિ નિસ્સારયતિ, તાનિ ચ નિસૃષ્ટાનિ સૂક્ષ્મત્વાત્ વહુત્વાત્ અનન્તગુણવૃદ્ધ્યા વર્દ્ધમાનાનિ વદિદિશ્વ લોકાન્તં સ્પૃશન્તિ, [૬] હિ યસ્યામવસ્થાયાં શબ્દપરિણામો ભવતિ તસ્યામવસ્થાયાં માપ્યમાણતા વોચ્યા इति भावः, किन्तु नो भाषासमयव्यतिक्रान्ता-परित्यक्तपरिणामा भाषा मिथ्ये उक्तं

કો પ્રાપ્ત હોતી હૈ-હસકા તાત્પર્ય એસા હૈ-કોઈ મન્દ પ્રયત્નવાલા વક્તા જિસ પ્રકારસે દ્રવ્યોં કો માષારૂપ સે ગ્રહણ કરતા હૈ ડસી પ્રકાર સે વહ ઇન્હીં શબ્દ દ્રવ્યોંકો નિકાલતા હૈ-વે નિસૃષ્ટ શબ્દ દ્રવ્ય અસંખ્યાત પ્રદેશાત્મક હોને સે ઓર સ્થૂલ હોને સે સંખ્યાત અવગાહના વર્ગણામોં કો લછ્છુન કરકે મેદ કો પ્રાપ્ત હોતે હૈં । મેદ કો પ્રાપ્ત હુપ વે શબ્દ દ્રવ્ય સંખ્યાતયોજન તક જાકરકે ફિર શબ્દ પરિમાણ કા ત્યાગ કર રેતે હૈં । કોઈ મહાપ્રયત્નવાલા વક્તા ગ્રહણ ઓર નિસર્જન પ્રયત્નોં દ્વારા પૃથક્ પૃથક્ કરકે હી શબ્દ દ્રવ્યોં કો નિકાલતા હૈ । હસ પ્રકાર સે ઓર વહુત નિસૃષ્ટ વે સૂક્ષ્મ હોને સે ઓર વહુત હોને સે અનન્તગુણ-વૃદ્ધિ રૂપ સે વર્દિત હોતે હુપ છદિદિશાઓંમેં લોકાન્ત કા સ્પર્શ કરતે હૈં । યહાં જિસ અવસ્થા મેં શબ્દ પરિણામ હોતા હૈ ડસ અવસ્થા મેં માપ્ય-માણતા જાનની ચાહિયે । કિન્તુ જિસ માષાને માષારૂપપરિણામ પરિત્યક્ત કર દિયા હૈ એસી વહ માષા મેદવાલી નહીં હોતી હૈ । ક્યોંકિ ડસ

વક્તા જે પ્રકારે દ્રવ્યોને ભાષાડીએ અલ્પ કહે છે, એજ પ્રકારે તે શબ્દ-દ્રવ્યોને તે બહાર કાઢે છે. તે નિસૃષ્ટ શબ્દદ્રવ્ય અસંખ્યાત પ્રદેશાત્મક હોવાથી અને સ્થૂલ હોવાથી સંખ્યાત અવગાહના વર્ગણાઓને પાર કરીને લેકન પામે છે. લેકિત યથેહુ તે શબ્દદ્રવ્ય સંખ્યાત થોજન સુધી જઈને શબ્દપરિણામનો ત્યાગ કરી નાખે છે. કોઈ મહા પ્રયત્નવાળો વક્તા અલ્પ અને નિસર્જન પ્રયત્નો દ્વારા અલગ અલગ કરીને જ શબ્દદ્રવ્યોને બહાર કાઢે છે. આ પ્રકારે નિસૃષ્ટ યથેહુ તે શબ્દદ્રવ્યો સૂક્ષ્મ હોવાથી તથા વધારે હોવાથી અનન્તગુણી વૃદ્ધિ રૂપે વર્ધિત થઈને છલે દિશાઓમાં લોકાન્તનો સ્પર્શ કરે છે. અહીં જે અવસ્થામાં શબ્દ પરિણામ થાય છે તે અવસ્થામાં ભાષ્યમાણતા સમજવી જોઈએ પરન્તુ જે ભાષાએ પેતાના ભાષા રૂપ પરિણામનો પરિત્યાગ કરી નાખ્યો છે તે ભાષા લેકવાળી હોતી નથી, કારણ કે તે સમયે ઉત્કૃષ્ટ પ્રયત્ન નિવૃત્ત થઈ જાય છે.

યત્નસ્ય તદાનીં નિવૃત્તત્વાત્ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘કઙ્ઠ વિહાણં મંતે ! માસા પળ્ળત્તા ?’
 હે મદન્ત ! કતિવિધા સ્વહ માષા પ્રજ્ઞસા ? મગધાનાહ-ગોયમા ! ચડવ્વિહાં
 માસા પળ્ળત્તા’ હે ગૌતમ ! ચતુર્વિધા સ્વહ માષા પ્રજ્ઞસા, ‘તં જહા સચ્ચા
 મોસા સચ્ચા મોસા, અસચ્ચા મોસા’ તથથા-સત્થા, મૃષા, સત્થા મૃષા,
 અપત્થામૃષા ચેતિ ॥ સુ. ૧ ॥

મનોવક્તવ્યતા ।

સૂત્ર-આયા મંતે ! મળે, અન્ને મળે ? ગોયમા ! ખો આયા
 મળે, અન્ને મળે, જહા માસા તહા મળે વિ, જાવ નો અજીવાણં
 મળે । પુર્વિ મંતે ! મળે, મળિજ્જમાળે મળે ? એવં જહેવ માસાં ।
 પુર્વિ મંતે ! મળે મિજ્જહ, મળિજ્જમાળે મળે મિજ્જહ, મળસમય-
 વીહંતે મળે મિજ્જહ ? એવં જહેવ માસા । કઙ્ઠવિદ્દેણં મંતે !
 મળે પળ્ળત્તે ? ગોયમા ! ચડવ્વિદ્દે મળે પન્નત્તે, તં જહા-સચ્ચે
 જાવ અસચ્ચા મોસે ॥ સુ. ૨ ॥

જાયા—આત્મા મદન્ત ! મનઃ અન્યદ્ મનઃ ? ગૌતમ ! નો આત્મા મનઃ,
 અન્યદ્ મનઃ, યથા માષા તથા મનોઽપિ, યાવત્ નો અજીવાણં મનઃ । પૂર્વં
 મદન્ત ! મનઃ, મન્યમાનં મનઃ ? એવં યથૈવ માષા । પૂર્વં મદન્ત ! મનો મિધતે,
 મન્યમાનં મનો મિધતે, મનઃ સમવચ્યતિક્રાન્તં મનો મિધતે ? એવં યથૈવ માષા ।

સમય હત્ક્રુષ્ટ પ્રયત્ન નિવૃત્ત હો જાતા હૈ । અથ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા
 પૂછતે હૈ-‘કઙ્ઠવિહા ણં મંતે ! માસા પળ્ળત્તા’ હે મદન્ત ! માષા કિતને
 પ્રકાર કી કહી ગઈ હૈ ? હસ્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-‘ગોયમા’ હે ગૌતમ !
 ‘ચડવ્વિહા માસા પળ્ળત્તા’ માષા ચાર પ્રકાર કી કહી ગઈ હૈ
 ‘તં જહા’ જો હસ પ્રકાર સે હૈ-‘સચ્ચા, મોસા, સચ્ચામોસા, અસ-
 ચ્ચામોસા’ સત્થ, મૃષા, સત્થમૃષા ઔર અસત્થામૃષા ॥ સૂત્ર ૧ ॥

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-“કઙ્ઠ વિહાણં મંતે ! માસા પળ્ળત્તા ?” હે ભગ-
 વન ! માષા કેટલા પ્રકારની હશે ? તેનો ઉત્તર આપતા મહોવીર પ્રશ્ન કહે છે
 કે-“ગોયમા ! ચડવ્વિહા માસા પળ્ળત્તા-તં જહા-સચ્ચા, મોસા, સચ્ચામોસા,
 અસચ્ચામોસા” હે ગૌતમ ! માષાના આ ચાર પ્રકાર કહ્યા છે-(૧) સત્થ,
 (૨) મૃષા, (૩) સત્થામૃષા અને (૪) અસત્થામૃષા. ॥ સુ. ૧ ॥

કતિવિધં સ્વલ્લ મદન્ત ! મનઃ પ્રજ્ઞપ્તમ્ ? ગૌતમ ! ચતુર્વિધં મનઃ પ્રજ્ઞપ્તમ્,
તથા—સત્યં યાવત્ અસત્યામૃષા ॥ સુ૦ ૨ ॥

ટીકા—પૂર્વે માયાયાઃ પ્રરૂપિતત્વેન તસ્યાચ મનઃ પૂર્વકત્વસ્યૈવ દર્શનાદ્
મનઃ પ્રરૂપયિતુમાદ—‘આયા મંતે ! મળે’ ઇત્યાદિ, ‘આયા મંતે ! મળે, અન્ને
મળે ?’ ને મદન્ત ! કિમ્ આત્મા મન ઇતિ પદેન વ્યવહિયતે ? કિં વા અન્યદ્
આત્મનો મિન્નં મન ઇતિ પદેન વ્યવહિયતે ? મગ્ધાનાદ—‘ગોયમા ! નો આયા
મળે, અન્ને મળે’ હે ગૌતમ ! નો મનઃ આત્મા વર્તતે, અપિતુ અન્યદ્—આત્મમિન્નં
મનો વર્તતે ‘જહા મામા તહા મળે વિ જાવ નો અજીવાણં મળે’ યથા પૂર્વે
માયા વક્તવ્યતા પ્રતિપાદિતા, તથેવ મનોઽપિ—મનઃશોઽપિ વક્તવ્યતા પ્રતિપાદનીયા,

મનોવક્તવ્યતા—

‘આયા મંતે ! મળે, અન્ને મળે’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—પહિલે સૂત્રકાર ને માયા કી પ્રરૂપણા કી હૈ ઓર યહ
માયા મનઃ પૂર્વક હી દેહી જાતી હૈ અતઃ સૂત્રકાર ને હસ સૂત્ર દ્વારા
મનકી પ્રરૂપણા કી હૈ—હસમેં ગૌતમસ્વામી સે એસા પૂછા હૈ—‘આયા
મંતે ! મળે, અન્ને મળે’ હે ‘મદન્ત ! મન કયા આત્મારૂપ હૈ—યા વહ
આત્મા સે મિન્ન હૈ ? હસર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘નો
આયા મળે, અન્ને મળે’ આત્મારૂપ મન નહીં હૈ અર્થાત્ મન હસ પદ સે
આત્મા વ્યવહત નહીં હોતા હૈ ક્યોંકિ મન મિન્ન હૈ ઓર આત્મા મિન્ન
હૈ—‘જહા મામા તહા મળે વિ જાવ નો અજીવાણં મળે’ પહિલે જૈસી
વક્તવ્યતા માયાકે વિષય મેં કહી ગઈ હૈ—જૈસી હી વક્તવ્યતા મન કે

—મનોવક્તવ્યતા—

“આયા મંતે ! મળે, અન્ને મળે” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—પહેલા સૂત્રમાં ભાષાની પ્રશ્નપદ્ધતિ કરવામાં આવી તે ભાષા
મનપૂર્વક જ બોવામાં આવે છે. તેથી સૂત્રકારે આ સૂત્ર દ્વારા મનની પ્રશ્નપદ્ધતિ
કરી છે—આ વિષયને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રશ્નને બોલે. પ્રશ્ન
પૂછે છે કે—“આયા મંતે ! મળે, અન્ને મળે ?” હે ભગવન્ ! શું મન આત્મ-
રૂપ છે ? કે આત્માથી ભિન્ન છે ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—“ગોયમા !” હે ગૌતમ ! “નો આયા મળે,
અન્ને મળે” મન આત્મરૂપ નથી, એટલે કે “મન” આ પદ વડે આત્માને
બોળાવવામાં આવતો નથી, કારણ કે મન અને આત્મા ભિન્ન ભિન્ન વસ્તુઓ
છે. “જહા મામા તહા મળે વિ જાવ નો અજીવાણં મળે” પહેલાં બેવી

યાવત્-રૂપિ મનો મવતિ, નો અરૂપિ મનો મવતિ, એવમ્ નો સચિત્તં મનો મવતિ, અપિતુ અચિત્તં મનો મવતિ, એવમેવ નો મનોજીવો મવતિ, અપિતુ અજીવં મનો મવતિ, તથૈવ જીવાનાં મનો મવતિ નો અજીવાનાં મનો મવતિ-ઇતિ ભાવઃ, ગૌતમઃ પૂઞ્ઞતિ-‘પુઞ્ચિ મંતે ! મણે, મણિજ્જમાણે મણે ?’ હે મહન્ત ! કિં મનનાત્ પૂર્વં મનો મવતિ ? કિં ચા મન્યમાનં મનનવિષયી ક્રિયમાણં મનો મવતિ ? મગ્ધાનાહ-‘એવં જહેવ માસા’ હે ગૌતમ ! એવં-પૂર્વોક્તરીત્યા યથૈવ ભાષા પ્રતિપાદિતા તથૈવ મનોઽપિ પ્રતિપત્તવ્યમ્, તથા ચ નો મનનાત્ પૂર્વં મનો મવતિ, અપિતુ મન્યમાનં-મનનવિષયીક્રિયમાણં મનો મવતિ નો ચા મનઃ સમયવ્યતિ-

ત્ત્વી વિષય મેં કહની ચાહિયે । યાવત્ મનરૂપી હોતા હૈ, અરૂપી નહીં હોતા હૈ, इसी प्रकार सचित्त भी नहीं होता है-अपि तु अचित्त होता है । इस प्रकार वह मन जीवरूप नहीं होता है, अजीवरूप होता है, मन जीव को होता है, अजीवों को नहीं होता है ।

અથ ગૌતમ પ્રશ્ન એસા પૂછતે હૈ-‘પુઞ્ચિ મંતે ! મણે, મણિજ્જમાણે મણે’ હે મહન્ત ! મનન સે પહિલે મન હોતા હૈ ? યા મનન વિષયી ક્રિયમાણ, મન હોતા હૈ-અર્થાત્ મનન કરતે સમય મન હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-‘એવં જહેવ માસા’ હે ગૌતમ ! પૂર્વોક્તરીતિ સે જિસ પ્રકાર ભાષા કહી હૈ હસી પ્રકાર સે મન મી જાનના ચાહિયે । તથા ચ-મનન કે પહિલે મન નહીં-હોતા હૈ અપિતુ મન્યમાનમનન વિષયી ક્રિયમાણ-મન હોના હૈ-इसी प्रकार से वह मन संबंधी समय के निकल जाने के बाद मन नहीं होता है । અથ ગૌતમ

પ્રશ્નણા ભાષા વિષે કરવામાં આવી છે, એવી જ પ્રશ્નણા મન વિષે પણ સમજવી એટલે કે મન રૂપી હોય છે, અરૂપી હેતુ નથી એજ પ્રમાણે તે અચિત્ત હોય છે, સચિત્ત હેતુ નથી એજ પ્રમાણે મન અવરૂપ હેતુ નથી, અઅવરૂપ હોય છે. એવામાં મનનો સદ્ભાવ હોય છે, અઅવોમાં મનનો સદ્ભાવ હોતો નથી.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-“પુઞ્ચિ મંતે ! મણે, મણિજ્જમાણે મણે?” કે ભગવન્ શું મનનનાં પહેલાં મન હોય છે ખરું ? કે મનન કરતી વખતે મન હોય છે ? તેનો ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રશ્ન કરે છે-“એવં જહેવ માસા” કે ગૌતમ ! આ બાબતમાં ભાષા વિષે જેવું કહેવામાં આવ્યું છે, એવું જ કથન મન વિષે પણ સમજવું એટલે કે મનના પહેલાં મન હોય નથી, પરન્તુ મન્યમાન-મનન વિષયી ક્રિયા હેતુ-મન હોય છે. એજ પ્રમાણે મનન સંબંધી સમય વ્યતીત થઈ ગયા બાદ મન હોય નથી,

ક્રાન્તં મનો મન્વતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-પુચ્છિં મંતે ! મણે મિહ્જહ, મણિહ્જમાણે મણે મિહ્જહ, મણસમયવીરુક્કંતે મણે મિહ્જહ ?' હે મદન્ત ! કિં મનનાત્ પૂર્વં મનો મિથતે ? કિં વા મન્યમાનં-મનનવિષયી ક્રિયમાણં મનો મિથતે ? કિં વા મનસમયવ્યતિક્રાન્તં મનો મિથતે ? મગધાનાહ 'એવં જહેવ માસા' હે ગૌતમ ! એવં પૂર્ગેકરીત્યા ચયેવ માષા વક્તવ્યતા પ્રતિપાદિતા તથેવ મનસોઽપિ વોધ્યા, તથા ચ નો મનનાત્ પૂર્વં મનો મિથતે, અપિતુ મન્યમાનં-મનનવિષયી ક્રિયમાણં મનો મિથતે, નેવ સ્વલ્લ મનઃ સમયવ્યતિક્રાન્તં મનો મિથતે, ઉક્તયુક્તેઃ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-'કતિવિદેણં મંતે ! મણે પળ્ણસે ?' હે મદન્ત ! કતિવિવં સ્વલ્લ મનઃ

પ્રશ્નુ સે એસા પૂછતે હૈં-'પુચ્છિં મંતે ! મણે મિહ્જહ, મણિહ્જમાણે મણે મિહ્જહ, મણસમયવીરુક્કંતે મણે મિહ્જહ' હે મદન્ત ! મનન કરને સે પહિલે મન મેદ કો પ્રાપ્ત હોતા હૈ ? યા મનન કરતે સમય મન મેદ કો પ્રાપ્ત હોતા હૈ ? અથવા મન કા સમય વ્યતિક્રાન્ત હો જાને પર મન મેદ કો પ્રાપ્ત હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્નુ કહતે હૈં-'એવં જહેવ માસા' હે ગૌતમ ! જૈસી વક્તવ્યતા માષાકે વિષય મેં કહી ગઈ હૈ-વૈસી વક્તવ્યતા મન કે વિષય મેં મી જાની જાદિયે । તથા ચ મનન કે પહિલે મન મેદ કો પ્રાપ્ત નહીં હોતા હૈ, કિન્તુ જબ જહ મનન દ્વારા વિષયીક્રિયમાણ હોતા હૈ-તબ જહ મેદ કો પ્રાપ્ત હોતા હૈ । ફીસી પ્રકાર મનઃ સમય વ્યતિક્રાન્ત હો જાને પર મન મેદ કો પ્રાપ્ત નહીં હોતા હૈ । ફસ વિષય મેં યુક્તિ પહિલે કહી જા ચુકી હૈ ।

અબ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્નુ સે એસા પૂછતે હૈં-'કહિવિદેણં મંતે મણે પળ્ણસે' હે મદન્ત ! મન કિતને પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ? ફસકે ઉત્તર

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-"પુચ્છિં મંતે ! મણે મિહ્જહ, મણિહ્જમાણે મણે મિહ્જહ, મણસમયવીરુક્કંતે મણે મિહ્જહ ?" હે ભગવન્ ! મનન કરતાં પહેલાં મન લેહન પામે છે ખરું ? કે મનન કરતી વખતે મન લેહન પામે છે ? કે મનનો સમય વ્યતીત થઈ ગયા બાદ મન લેહન પામે છે ?

મહાવીર પ્રશ્નનો ઉત્તર-"એવં જહેવ માસા" હે ગૌતમ ! આ બાબતમાં જોઈ કથન બાબાના વિવંચમાં કરવામાં આવ્યું છે, જોઈ જ કથન મન વિષે પણ અમરજીવું જેમ કે-મનના પહેલાં મન લેહન પામતું નથી, પરન્તુ બચાવે તે મનનની ક્રિયા કરી રહ્યું હોય છે. ત્યારે લેહને પ્રાપ્ત થાય છે, મનનો સમય વ્યતીત થઈ ગયા બાદ તે લેહને પ્રાપ્ત થતું નથી.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-"કહિવિદેણં મંતે ! મણે પળ્ણસે ?" હે ભગવન્ ! મન કેટલા પ્રકારનું કહ્યું છે ?

મગ્ધસમ્ ? મગ્ધાનાહ—‘ગોયમા ! ચઠઞ્ચિદ્દે મણે પણ્ણત્તે’ દે મદન્ત ! ચતુર્વિં
મનઃ મગ્ધસમ્, ‘તં જહા—સચ્ચે જાવ અસચ્ચામોસે’ તથા—સત્યમ્, યાવદ્—
મૃષા, સત્યમૃષા, અસત્યામૃષા ચેતિ ભાવઃ । તથા ચાત્ર મનઃ સૂત્રં ભાષા સૂત્રવદેવ
ફલિતં કેવલં મનોદ્રવ્યસમુદયો મનનોપકારી મનઃ પર્યાપ્તિનામકર્મોદયસમ્પાદ્યો
વિદ્વેયઃ મેદશ્ચ તેષાં વિદલનમાત્રમ્ ॥સૂ૦ ૨ ॥

કાયવક્તવ્યતા ।

મૂલ્ય—“આયા મંતે ! કાયે, અન્ને કાયે ? ગોયમા ! આયાવિ
કાયે, અન્ને વિ કાયે, રૂવિ મંતે ! કાયે, અરૂવિ કાયે ? પુચ્છા,
ગોયમા ! રૂવિં પિ કાયે, અરૂવિં પિ કાયે, एवं एकेके પુચ્છા,
ગોયમા ! સચિત્તે વિ કાયે, અચિત્તે વિ કાયે, જીવે વિ કાયે,
અજીવે વિ કાયે, જીવાણ વિ કાયે, અજીવાણ વિ કાયે, પુર્વિ
મંતે ! કાયે પુચ્છા, ગોયમા ! પુર્વિં પિ કાયે, કાયિજ્જમાણે
વિ કાયે, કાયે સમયવીતિકંતે વિ કાયે, પુર્વિં મંતે ! કાયે
મિજ્જતિ પુચ્છા ? ગોયમા ! પુર્વિં પિ કાયે મિજ્જતિ, જાવ કાયે

મેં પ્રશ્ન કરતે હૈ—‘ગોયમા ! મણે ચઠઞ્ચિદ્દે પણ્ણત્તે’ મન ચાર પ્રકાર કા
કહાં ગયા હૈ—‘તં જહા’ જો હસ પ્રકાર સે હૈ—‘સચ્ચે જાવ અસચ્ચામોસે’
સત્ય યાવત્—મૃષા, સત્યામૃષા ઓર અસત્યામૃષા, તથા ચ—યહાં મનઃ
સૂત્ર ભાષાસૂત્ર કૈ અનુસાર હી હૈ ઇસા ફલિત હોતા હૈ । મનન મેં ઉપ-
કારી મનોદ્રવ્ય સમુદાય હોતા હૈ ઓર વહ મનઃ પર્યાપ્તિ નામકર્મ કૈ
ઉદય સે હોતા હૈ । મો દ્રવ્યસમુદયો કા બિહાર જાના યહી હસકા
મેદ હૈ ॥ સૂ૦ ૨ ॥

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—“ ગોયમા ! મણે ચઠઞ્ચિદ્દે પણ્ણત્તે—તંજહા ”
હે જોતમ ! મનના નીચે પ્રમાણે ચાર પ્રકાર કહ્યા છે—“ સચ્ચે જાવ અસ-
ચ્ચામોસે ” (૧) સત્યમન, (૨) મૃષામન, (૩) સત્યામૃષામન અને (૪)
અસત્યામૃષામન આ પ્રકારે મનઃસૂત્ર ભાષાસૂત્રના બેપુ’ જ છે, જોપુ’ ફલિત
થાય છે. મનનમાં મનોદ્રવ્ય સમુદાય ઉપકારી થાય છે, અને મનઃપર્યાપ્તિ
નામકર્મના ઉદયથી તેની ઉત્પત્તિ થાય છે મનોદ્રવ્યસમુદાયોનું વિખરાઈ
જવું, જોજ તેનું ભેદન સમજવું. ॥સૂ૦૨૧॥

મિજ્જતિ, કદ્ધિદ્દેણં મંતે ! કાયે પન્નત્તે ? ગોયમા ! સત્તવિદ્ધે
કાયે પન્નત્તે, તં જહા-ઓરાલે, ઓરાલિયમીસપ્ વેડઠ્ઠિવપ્,
વેડઠ્ઠિવયમીસપ્ આહારપ્ આહારગમીસપ્ કમ્મપ્ ॥સુૉ ૩॥

છાયા—આત્મા મદન્ત ! કાયઃ, અન્યઃ કાયઃ ? ગૌતમ ! આત્માઽપિ કાયઃ,
અન્યોઽપિ કાયઃ, રૂપી મદન્ત ! કાયઃ, અરૂપી કાયઃ ? પૂચ્છા, ગૌતમ ! રૂપ્યપિ
કાયઃ, અરૂપ્યપિ કાયઃ, એવમ્ એકૈકં પૂચ્છા, ગૌતમ ! સચ્ચિત્તોઽપિ કાયઃ, અચ્ચિ-
ત્તોઽપિ કાયઃ, જીવોઽપિ કાયઃ, અજીવોઽપિ કાયઃ, જીવાનામપિ કાયઃ,
અજીવાનામપિ કાયઃ, પૂર્વં મદન્ત ! કાયઃ પૂચ્છા ? ગૌતમ ! પૂર્વમપિ કાયઃ,
ચીયમાનોઽપિ કાયઃ, કાયસમયવ્યતિક્રાન્તોઽપિ કાયઃ, પૂર્વં મદન્ત ! કાયો
મિથતે ? પૂચ્છા, ગૌતમ ! પૂર્વમપિ કાયો મિથતે, યાત્રત કાયો મિથતે, કતિવિધઃ
સજ્ઞ મદન્ત ! કાયઃ પ્રજ્ઞસઃ ? ગૌતમ ! સપ્તવિધઃ કાયઃ પ્રજ્ઞસઃ, તથા—
બૌદ્ધારિકઃ, બૌદ્ધારિકમિત્થઃ, વૈક્રિય, વૈક્રિયમિત્થઃ, આહારકઃ, આહારક
મિત્થઃ, કાર્મણઃ ॥ સુૉ ૩ ॥

ટીકા—પૂર્વં મનઃ પ્રરૂપિતં તસ્ય ચ કાયે સત્યેવ સંભવતીતિ કાયં પ્રરૂપયિ-
તુમાદ્—‘આયા મંતે કાયે’ इत्यादि । ‘आया मंते ! कાયे अन्ने कાયे ?’ गौतमः
पृच्छति—हे मदन्त ! आत्मा किं कायः शरीररूपः तथासति शरीरनाशे आत्मनो-

કાયચક્લબ્યતા—

‘આયા મંતે ! કાયે અન્ને કાયે’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—પહિલે મન કે સંબંધ મેં કથન કિયા ગયા હૈ । યહ મન
કાય કે હોને પર હી સંભવતા હૈ । હસ કારણ સૂત્રકાર હસ સૂત્ર દ્વારા
કાય-શરીર કી પ્રરૂપણા કર રહે હૈ—હસમેં ગૌતમ ને પ્રશ્ન સે એસા પૂછા
હૈ—‘આયા મંતે ! કાય અન્ને કાયે’ હે મદન્ત ! આત્મા કયા શરીરરૂપ હૈ ?
યા શરીર સે મિન્ન હૈ ? યદિ એસા માના જાવે કિ આત્મા શરીરરૂપ

—કાયચક્લબ્યતા—

“આયા મંતે ! કાયે અન્ને કાયે” इत्यादि—

ટીકાર્થ—આની પહેલાના સૂત્રમાં મનના વિષયમાં કથન કરવામાં આંબુ’ છે.
કાયનો સદ્ભાવ હોય તો જ મનનો સદ્ભાવ હોય છે. તેથી હવે સૂત્રકાર કાયની
પ્રરૂપણા કરે છે—આ વિષયને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામી મહાંવીર પ્રશ્નને એવો
પ્રશ્ન પૂછે છે કે—“આયા મંતે ! કાય, અન્ને કાય ?” કે અગવન્ ! શું આત્મા
શરીર રૂપ છે, કે શરીરથી ભિન્ન છે ? જો એમ માનવામાં આવે કે આત્મા

ऽपि नाशः स्यात् ततश्च परलोकाद्यभावाः, तथा अन्यः कायः आत्मनो भिन्नः
तथा सति शरीरकृत कर्मणा आत्मनः सम्बन्धाभावे परलोकाद्यनुपपत्तिरिति मन्त्रः,
मगवानाह—‘गोयमा ! आया वि काये, अन्ने वि काये’ हे गौतम ! कायः आत्मा-
ऽपि भवति, पयोदुग्धवत् कथञ्चित् तयोरव्यतिरेकात्, अग्न्ययोगोलूकवद्वा तयोर-
भेदाध्यवसायात्, तथा सत्येव कायस्पर्शे सति आत्मनः संवेदनमुपपद्यते, कायेन

है । तो शरीर के नाश में आत्मा का भी नाश होना चाहिये—इस स्थिति
में परलोक आदि का अभाव मानना पड़ेगा यदि ऐसी बात मानी
जावे कि शरीर से भिन्न आत्मा है । तो इस मान्यता में शरीरकृत
कर्म के साथ आत्मा का संबंध तो होगा नहीं— अतः कर्मसंबन्धाभाव में
परलोक आदि की अनुपपत्ति हो जावेगी । इसलिये पूर्वोक्त रूप से ऐसा
प्रश्न किया गया है—इसके उत्तर में प्रश्न कहते हैं—‘गोयमा ! आया वि
काये, अन्ने वि काये’ हे गौतम ! आत्मा शरीररूप भी है और शरीर से
भिन्न भी है । ‘आत्मा शरीररूप भी है’ इसका तात्पर्य ऐसा है कि
जिस प्रकार दूध दही में परस्पर में अव्यतिरेकता-अभिन्नता है—उसी
प्रकार से शरीर और आत्मा में भी कथंचित् अभिन्नता है । अथवा—
अयोगोलूक एवं अग्नि में जैसे अमेद का अध्यवसाय होता है—उसी
प्रकार से इस दोनों में अमेदाध्यवसाय होता है । इस प्रकार से होने
पर ही काय का स्पर्श करने पर आत्मा को संवेदन उत्पन्न होता है

शरीર રૂપ છે, તો શરીરનો નાશ થતાં જ આત્માનો પણ નાશ થવો જોઈએ,
આ પ્રકારની પરિસ્થિતિમાં પરલોક આદિનો અભાવ માનવો પડે. જો કોઈ
બાત માનવામાં આવે કે આત્મા શરીરથી ભિન્ન છે, તો કોઈ માન્યતા
સ્વીકારવાથી શરીરકૃત કર્મની સાથે આત્માનો સંબંધ પણ માની શકાશે
નહીં, તેથી કર્મસંબંધાભાવને લીધે પરલોક આદિની અનુપપત્તિ માનવી પડે
તેથી જ આ પ્રશ્નનો મહાવીર પ્રશ્ન આ પ્રમાણે જવાબ આપે છે—

“ ગોયમા ! આયા વિ કાયે, અન્ને વિ કાયે ” હે ગૌતમ ! આત્મા શરીર
રૂપ પણ છે અને શરીરથી ભિન્ન પણ છે. “ આત્મા શરીર રૂપ પણ છે. ”
તેનું સ્પષ્ટીકરણ નીચે પ્રમાણે છે—જેમ દૂધદહીંમાં પરસ્પરમાં અવ્યતિરેકતા
(અભિન્નતા) છે, એજ પ્રમાણે શરીર અને આત્મામાં પણ અમુક અપેક્ષાએ
અભિન્નતા છે. અથવા—જેવી રીતે અયોગોલૂક (ધાતુનો ગેળો) અને અગ્નિમાં
અલેદનો અધ્યવસાય (નિષ્ક્રિય) થાય છે, એજ પ્રમાણે શરીર અને આત્મામાં
પણ અલેદાધ્યવસાય થાય છે. આ પ્રકારની પરિસ્થિતિ હોવાથી જ કાયાનો
સ્પર્શ કરતાં આત્માને સંવેદન ઉત્પન્ન થાય છે અને કાયકૃત શુભાશુભ

કૃતસ્યાત્મના મહાન્તરે વેદન ચોપપદ્યતે, અન્યથા અત્યન્તમિશત્વેન કૃતહાન્ય
કૃતામ્યાગમપ્રસન્નઃ, અથ ચ અન્યોઽપિ-આત્મનો મિશ્નોઽપિ કાયો મવતિ તસ્ય
પરલોકગમનદર્શનાત્ત્વશરીરનાશોઽપિ આત્મનો ન વિનાશઃ, અન્યથા શરીરાંશ્ચ્છે-
દદુઃખાદિવેદનાયા અમાયઃ, તન્નાશો ચ આત્મનોઽપિ નાશ્ચાત્ પરલોકાદીનામ-
માયમ પ્રસજ્યેત અતઃ કથન્નિશાત્મનો મિશ્નોઽપિ કાયો મવતીતિ મન્તવ્યમ્,
કથિતુ કાર્મણકાયમાશ્રિત્વ કાયઃ આત્મા મવતિ इति વ્યાખ્યાસિ, કાર્મણકાયસ્ય
સંસાર્યાત્મનશ્ચાન્યોન્યાવ્યભિચારત્વેન એકસ્વરૂપત્વાત્, અથ ચ બૌદારિકાદિ

एवं कायकृत शुभाशुभ कर्तव्य का आत्मा के द्वारा महान्तर में वेदन
भी होता है । नहीं तो ऐसा नहीं हो सकता—क्योंकि इन दोनों की
सर्वथा मिन्नता में कृत हानि और अकृत का अभ्यागम प्राप्त होगा ।
तथा—आत्मा से शरीर भिन्न भी है—इस कथन का सारांश ऐसा है—
कि आत्मा का गृहीत शरीर के बिनाश हो जाने पर परलोकगमन
देखा जाता है, तथा शरीर के नाश में आत्मा का बिनाश होता नहीं
है, नहीं तो फिर जो शरीरांश के छेदन में दुःखादिक का वेदन आत्मा
को होता है—वह नहीं होना चाहिये—इसके अभाव का प्रसंग प्राप्त होता
है । तथा शरीरके नाश में आत्मा के भी बिनाश होने का प्रसंग होता
है—इससे परलोक आदिकी व्यवस्था चटित नहीं हो सकती है । इस-
लिये शरीर आत्मा से कथंचित् मिन्न है ऐसा मानना चाहिये । कोई
२ ऐसा व्याख्यान करते हैं कि यहाँ काय शब्द से कर्मण शरीर गृहीत

કર્મેણુ' આત્માદ્વારા ભવાન્તરમાં વેદન પણ થાય છે. નહીં' તો જોવું' બની
થકે નહીં, કારણ કે તે બન્નેની સર્વથા ભિન્નતા માનવામાં આવે, તો કૃત-
હાનિ અને અકૃતનો અભ્યાગમ (કૃતકર્મેણોના નાશ અને અકૃતકર્મેણોના ફળનું
આગમન) પ્રાપ્ત થશે. "આત્માથી શરીર ભિન્ન છે," આ કથનનો ભાવાર્થ
જો છે કે ગૃહીત શરીરનો નાશ થતાં આત્માનું પરલોકમાં ગમન થાય છે,
તથા શરીરનો નાશ થવાથી આત્માનો નાશ થતો નથી, નહીં તો શરીરાંશનું
છેદન થતાં દુઃખાદિકનું જે વેદન આત્મા વડે થાય છે, તે થવું જોઈએ
નહીં—તેના અભાવનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થાય છે. તથા શરીરના નાશ સાથે
આત્માના પણ નાશનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય છે. તેથી પરલોક આદિની
વ્યવસ્થા સિદ્ધ થઈ શકતી નથી. તેથી જોવું' માનવું' જોઈએ કે શરીર અત્યુક
અપેક્ષાએ આત્માથી ભિન્ન છે કોઈ કોઈ દોકો જોવું' પ્રતિપાદન કરે છે કે
અહીં "કાય" શબ્દ દ્વારા કાર્મણ શરીરને અર્થજ કરવામાં આવ્યું છે આ

કાયાપેક્ષયા આત્મનોડ્યોડપિ કાયસ્તદ્વિમોચનેન તદ્ભેદસિદ્ધેરિતિ ગૌતમઃ પુચ્છતિ—‘રુવી મંતે ! કાયે, અરુવીકાયે ? પુચ્છા’ હે મદન્ત ! કિં કાયોરૂપી મવતિ ? કિં વા કાયઃ અરૂપી મવતિ ? इति पृच्छा, भगवानाह—‘गोयमा । रूवी वि कાયे, अरूवी वि काये’ हे गौतम । कायो रूप्यपि मवति, औदारिकादि काय-स्थूलरूपापेक्षया तस्य रूपित्वात्, अयं च कायः अरूप्यपि मवति कर्मणकાયस्य

હુમા હૈ—અતઃ હસ કાર્મણશરીર કો લેકર આત્મા ઓર શરીરકથંચિત્ પરસ્પર મેં અમિન્ન હૈં । કારણ—સંસારી—આત્મા ઓર કાર્મણ શરીર હન દોનોં કા અનાદિકાલ સે સંબંધ હોને કે કારણ આપસ મેં વદ્ધત હી અવિક ગહરા સંબંધ હૈ । એક કે વિના એક નર્દોં રહના હૈ । હમલિયે હનમેં એકરૂપતા હૈ । યથાપિ ઔદારિક આદિ શરીર કી અપેક્ષા આત્મા સે કાય મિન્ન હૈ—ફિર મી કાર્મણશરીર કી અપેક્ષા, ઔદારિક આદિ શરીર કે છૂટ જાને પર આત્મા સે શરીર કી ભેદસિદ્ધિ નર્દોં હોતી હૈ । ક્યોંકિ કાર્મણ શરીર મુક્તિ નર્દોં હોને કે પહિલે, સમસ્ત સંસારી આત્માઓં કે સાથ અમેદરૂપ સે સંબંધિત ઘન રહતા હૈ ।

અવ ગૌતમ પ્રમુ સે એસા પૂછતે હૈં—‘રુવી મંતે ! કાયે અરુવી કાયે પુચ્છા’ હે મદન્ત ! કાય રૂપી હોતા હૈ ? યા અરૂપી હોના હૈ ? હસકે હસર મેં પ્રમુ કહતે હૈં—‘ગોયમા । રુવી વિ કાયે, અરુવી વિ કાયે’ હે ગૌતમ । કાયરૂપી મી હોતા હૈ ઓર અરૂપી મી હોતા હૈ । હસકા તાત્પર્ય એસા હૈ કિ યથાપિ કાયમાત્ર પૌદ્ગલિક હોને સે રૂપી હી હોતા

કાર્મણ શરીરની અપેક્ષાએ આત્મા અને શરીરને અભિન્ન કહા છે. કારણ કે સંસારી-આત્મા અને કાર્મણશરીર, આ બન્નેનો સંબંધ અનાદિકાળથી છે. તે કારણે તેમની વચ્ચે ક્ષોભ ગાઠ સંબંધ છે. એકના વિના બીજું રહી શકતું નથી, એવો તે ગાઠ સંબંધ છે. તેથી તે બન્નેમાં અભિન્નતા છે. જો કે ઔદારિક આદિ શરીરની અપેક્ષાએ આત્માથી કાયભિન્ન છે, છતાં પણ કાર્મણ શરીરની અપેક્ષાએ ઔદારિક આદિ શરીર છૂટી બય ત્યારે આત્માથી શરીરની ભિન્નતા સિદ્ધ થતી નથી કારણ કે મુક્તિ ન થાય ત્યાં મુખી કાર્મણશરીર સમસ્ત સંસારી આત્માઓની સાથે અલેહરૂપે સંબંધિત જ રહે છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—“રુવી મંતે ! કાયે અરુવી કાયે પુચ્છા” હે ભગવન્ ! કાય રૂપી છે કે અરૂપી છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—“ગોયમા । રુવી વિ કાયે, અરુવી વિ કાયે” હે ગૌતમ ! કાય (શરીર) રૂપી પણ હોય છે અને અરૂપી પણ હોય છે. તેવું સ્પષ્ટીકરણ આ પ્રમાણે છે—જો કે કાય માત્ર પૌદ્ગલિક હોવાથી રૂપી જ

અતિસૂક્ષ્મરૂપિતત્વેનારૂપિત્વ વિવક્ષણાત્ । ‘એવં એકેકે પુચ્છા ?’ એવં-પૂર્વોક્ત-
રીત્યા, એકેકં પ્રત્યેકં સચિત્તાદિરૂપેણ પુચ્છા, તથા ચ હે મદન્ત ! કિં સચિત્તઃ
કાયઃ ? કિં વા અચિત્તઃ કાયો મવતિ ? મગધાનાહ-‘ગોયમા ! સચિત્તે વિ કાયે,
અચિત્તે વિ કાયે !’ હે ગૌતમ ! સચિત્તોઽપિ કાયો મવતિ જીવદવસ્થાયાં ચૈતન્ય-
સમન્વિતત્વાત્, અથ ચ અચિત્તોઽપિ કાયો મવતિ, મૃતાવસ્થાયાં ચૈતન્યસ્યામા-
વાત્ ગૌતમઃ પુચ્છતિ-હે મદન્ત ! કિં કાયઃ જીવો મવતિ ? કિં વા કાયઃ અજીવો
મવતિ ? મગધાનાહ-‘જીવે વિકાપ, અજીવે વિ કાપ’ હે ગૌતમ ! કાયો જીવો-

હૈ । પરન્તુ યહાં જો એસા કહા ગયા હૈ-સો હસલિયે કહા ગયા હૈ કિ
ઔદારિક આદિ શરીર સ્થૂલરૂપ હોને કે કારણ રૂપી હૈં હી, પરન્તુ જો
કાર્મણ શરીર હૈ-વહ અતિસૂક્ષ્મ હોને સે-અતિ સૂક્ષ્મરૂપાદિવાલા હૈ-હસ-
લિયે ડસકી અવિવક્ષા હોને સે વહ અરૂપી કહ દિયા ગયા હૈ । અથ
ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈ-‘એવં એકેકે પુચ્છા’ હે મદન્ત !
કાય ક્યા સચિત્ત હોતા હૈ ? વા અચિત્ત હોતા હૈ ? હસકે હત્તર
મૈં પ્રશ્ન કહતે હૈ-‘ગોયમા ! સચિત્તે વિ કાયે, અચિત્તે વિ કાયે’
કાય સચિત્ત મી હોતા હૈ ઔર અચિત્ત મી હોતા હૈ । જીવયુક્ત
અવસ્થા મૈં ચૈતન્યયુક્ત હોને કે કારણ વહ સચિત્તહોતા હૈ ઔર
મૃતાવસ્થા મૈં વહ ચૈતન્ય કે અમાલ મૈં અચિત્ત હોતા હૈ ।

અથ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈ-મદન્ત કિંકાયઃ જીવો
મવતિ કિંવા કાયઃ અજીવો મવતિ હૈ મદન્ત ! કિં કાયઃ જીવો
મવતિ, કિંવા કાયઃ અજીવો મવતિ’ હે મદન્ત ! ક્યા કાય

હોય છે, પરન્તુ અહીં તેને અરૂપી પણ કહેવાતું કારણ જો છે કે-ઔદારિક
આદિ શરીર સ્થૂલ રૂપ હોવાને કારણે રૂપી છે, પરન્તુ કાર્મણ શરીર અતિ-
સૂક્ષ્મ હોવાથી અતિસૂક્ષ્મ રૂપાદિવાળું છે. તેથી તેની અવિવક્ષા હોવાથી તેને
અરૂપી કહેવામાં આવ્યું છે.

ગૌતમ સ્વામીના પ્રશ્ન-“એવં એકેકે પુચ્છા” કે ભગવન્ ! શું કાય
સચિત્ત હોય છે, કે અચિત્ત હોય છે ? તેનો ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રશ્ન
કહે છે કે-“ગોયમા ! સચિત્તે વિ કાયે, અચિત્તે વિ કાયે” કે ગૌતમ !
કાય સચિત્ત પણ હોય છે અને અચિત્ત પણ હોય છે. જીવયુક્ત અવસ્થામાં
ચૈતન્યયુક્ત હોવાને કારણે તે સચિત્ત હોય છે મૃતાવસ્થામાં ચૈતન્યના
અભાવને લીધે તે અચિત્ત હોય છે.

ગૌતમ સ્વામીના પ્રશ્ન-“હે મદન્ત ! કિં કાયઃ જીવો મવતિ, કિંવા
કાયઃ અજીવો મવતિ ?” કે ભગવન્ ! શું કાય જીવરૂપ હોય છે, કે
અજીવરૂપ હોય છે ?

ડવિ મવતિ, ઔદારિકાદિશરીરસ્ય વિવક્ષિતોઽહ્વાસાદિ પ્રાણયુક્તત્વાત્, અથ ચ કાયઃ અજીવોઽપિ મવતિ, કર્મણશરીરસ્ય ઉચ્છ્વાસાદિપ્રાણરહિતત્વાત્ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે મદન્ત ! કિં જીવાનાં કાયો મવતિ ? કિં ચ અજીવાનાં કાયો મવતિ ? મગધનાહ-‘જીવાણ વિ કાપ, અજીવાણ વિ કાપ ’ હે ગૌતમ ! જીવાનામપિ કાયો મવતિ, જીવસમ્બન્ધિશરીરસ્ય પ્રસિદ્ધત્વાત્, અથ ચ અજીવાનામપિ કાષ્ઠાદિનિર્મિતહસ્ત્યાદીનાં કાયઃ-શરીરં શરીરાકારો મવતીત્યર્થઃ, ગૌતમઃ

જીવરૂપ હોતા હૈ ? યા અજીવરૂપ હોતા હૈ ? હસર મેં પ્રશ્નુકહતે હૈ-‘જીવે વિ કાપ અજીવે વિ કાપ’ હે ગૌતમ ! કાયજીવરૂપ મી હોતા હૈ અજીવરૂપ મી હોતા હૈ । હસકા સારાંશ એસા હૈ કિ ઔદારિકાદિક શરીર મેં વિવક્ષિત ઉચ્છ્વાસાદિ પ્રાણોં સે સહિતતા હૈ, ઔર કર્મણશરીર મેં ઉચ્છ્વાસાદિ પ્રાણોં સે રહિતતા હૈ । હસીલિયે યહાં એસા કહા ગયા હૈ ।

અથ ગૌતમ પ્રશ્નુ સે એસા પૂછતે હૈ-કિં જીવાણ કાપ મવહ, અજીવાણં કાપ મવહ’ હે મદન્ત ! કયા જીવોં કો કાય હોતા હૈ ? યા અજીવોં કો કાય હોતા હૈ ? હસકે હસર મેં પ્રશ્નુ કહતે હૈ-‘જીવાણ વિ કાપ, અજીવાણંપિ કાપ’ હે ગૌતમ ! જીવોં કો મી કાય હોતા હૈ, ઔર અજીવોં કો મી કાય હોતા હૈ । જીવ સંબંધી શરીર મેં કાય એસા વ્યવહાર તો પ્રસિદ્ધ હી હૈ-તયા જો કાષ્ઠાદિકોં કે હાય વગેરહ અવયવ બને હોતે હૈ વે અજીવોં કે કાય હૈ વે એસા વ્યવહાર હોતા હૈ । તાત્પર્ય એસા

મહાવીર પ્રશ્નુનો ઉત્તર-“ જીવે વિ કાપ, અજીવે વિ કાપ ” હે ગૌતમ ! કાય એવ રૂપ પણ હોય છે અને અણુવરૂપ પણ હોય છે. આ કથનનો ભાવાર્થ એ છે કે-ઔદારિકાદિક શરીરમાં ઉચ્છ્વાસાદિ પ્રાણોનો સદ્ભાવ હોય છે, અને કાર્મણશરીરમાં ઉચ્છ્વાસાદિ પ્રાણોનો સદ્ભાવ હોતો નથી તેથી જ અહીં કાયને એવરૂપ પણ કહી છે અને અણુવરૂપ પણ કહી છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-“ કિં જીવાણં કાપ મવહ, અજીવાણં કાપ મવહ ? ” હે મગધન ! શું એવોમાં કાયનો સદ્ભાવ હોય છે, કે અણુવોમાં કાયનો સદ્ભાવ હોય છે ?

મહાવીર પ્રશ્નુનો ઉત્તર-“ જીવાણં વિ કાપ, અજીવાણંપિ કાપ ” હે ગૌતમ ! એવોમાં પણ કાય (શરીર)નો સદ્ભાવ હોય છે, અણુવોમાં પણ કાયનો સદ્ભાવ હોય છે એવસંબંધી શરીરને માટે ‘કાય’ પદનો વ્યવહાર તો બાધીતો છે. તથા જે કાષ્ઠાદિકોના કાય આદિ જેવાં અણુ હોય

પૂછતિ—‘પુર્વિ મંતે ! કાયે પુછ્ઞા !’ હે મદન્ત ! કિં જીવસમ્બન્ધકાલાત્પૂર્વ-
મપિ કાયો મવતિ ? કિં વા વીયમાનઃ કાયો મવતિ ? કિં વા કાયસમયવ્યતિ-
ક્રાન્તઃ કાયો મવતિ ? इति પૂછ્ઞા, મગવાનાહ—‘ગોયમા ! પુર્વિ પિ કાપ, કાયિજ્જમાણે વિ કાપ, કાયસમયવીતિકંતે વિ કાપ’ હે ગૌતમ ! જીવસમ્બન્ધ-
કાલાત્પૂર્વમપિ કાયો મવતિ યથા મવિષ્યમાણજીવસમ્બન્ધમૃતમપ્ત્તુકશરીરમ્ જીવેન
વીયમાનોઽપિ કાયો મવતિ, જીવચ્છરીરમિવ, एवं કાયસમયવ્યતિક્રાન્તોઽપિ
કાયો મવતિ, જીવેન કાયસ્ય કાયતાકરણરૂપણ કાયસમય વ્યતિક્રાન્તોઽપિ

હે કિ અજીવોં કા જો શરીર જેસા આકાર હોતા હૈ વહ વનકા કાય હૈ ।
અવ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે યેસાં પૂછતે હૈ—‘પુર્વિ મંતે ! કાયે પુછ્ઞા’
હે મદન્ત ! કયા જીવ સંબંધ કાલ સે મી પહિલે કાય હોતા હૈ ? યા
પુરૂણોં કો ગ્રહણ કરને કૈ સમય મેં કાય હોતા હૈ ? યા કાયસમય—પુરૂ-
ણગ્રહણસમય થીતને કૈ બાદ કાય હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે
હૈ—‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘પુર્વિ વિ કાપ, કાયિજ્જમાણે વિ કાપ, કાય
સમયવીતિકંતે વિ કાયે’ જીવ સમ્બન્ધ સે પહિલે મી કાય હોતા હૈ જેસે
આગે હોનેવાલા હૈ જીવ કા સમ્બન્ધ જિસમેં યેસા મૃતમપ્ત્તુક કા શરીર
જીવશરીર કૈ ઝેસે, જીવ કૈ દ્વારા પુરૂણોં કૈ ગ્રહણ કરને કૈ સમય મેં
મી કાય હોતા હૈ । તથા—જીવ કૈ દ્વારા કાય કૈ કાયતાકરણરૂપ કાય-
સમય કૈ વ્યતિક્રાન્ત હો જાને પર મી કાય હોતા હૈ—જેસે મૃતકશરીર ।

હે તેમને અણ્ણવોનાં શરીર કહે છે. આ કથનનો ભાવાર્થ એ છે કે અણ-
વોના શરીર એવો એ આકાર હોય છે, તેને તેનાં શરીરરૂપ અણુવામાં આવે છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—“પુર્વિ મંતે ! કાયે પુછ્ઞા” કે ભગવન્ !
શું એવ સાથેના સંબંધ કાળની પહેલાં પણ કાય હોય છે ખરી ? કે પુરૂ-
ણને અહણ કરવાને કાળે કાય હોય છે ? કે શું પુરૂણઅહણનો સમય બ્યતીત
થઈ ગયા બાદ પણ કાય હોય છે ?

મહાવીર પ્રશ્નનો ઉત્તર—“ગોયમા ! પુર્વિ પિ કાપ, કાયિજ્જમાણે વિ
કાપ, કાયસમયવીતિકંતે વિ કાયે” કે ગૌતમ ! એવ સંબંધનાં પહેલાં
પણ કાય હોય છે, ભવિષ્યમાં એમાં એવનો સંબંધ થવાનો છે જેવું મૃત-
દેહકાલું શરીર તેના કાળકા રૂપ અણી શકાય એવશરીરની એમ એવના
પુરૂણાનું અહણ થવાને સમયે પણ કાયનો સફલાવ હોય છે, તથા એવના
દ્વારા કાયતાકરણ રૂપ કાયસમય બ્યતીત થઈ ગયા બાદ પણ કાયનો સફ-
લાવ રહે છે. મૃતકશરીર તેના કાળકા રૂપ અણી શકાય.

કાય એવ, યથા મૃતકલેવરમ્ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘પુર્વિં મંતે ! કાયે મિજ્જહ ? પુચ્છા’ હે મદન્ત ! કિં જીવસમ્બન્ધકાલાત્ પૂર્વં કાયો મિઘતે ? કિં વા જીવેન ચીયમાનઃ કાયો મિઘતે ? કિં વા કાયસમ્બન્ધવ્યતિક્રાન્તઃ કાયો મિઘતે ? इति पृच्छा, मगवानाह—‘गोयमा ! पुर्विं पि काय मिज्जह, जाव काय मिज्जह’ हे गौतम ! जीवेन कायतया ग्रहणसमयात् पूर्वमपि कायो—द्रव्यकायलक्षणो मिघते मधुघटादिन्यायेन प्रतिक्षणं पुद्गलव्यापचयामावात् यावद्—एवं जीवेन चीयमानोऽपि कायोक्रियमाणोऽपि कायो मिघते, बालुकाकणसमुदायमुष्टिग्रहणवत् पुद्गलानां सततं परिशटन भावात्, एवं कायसमयव्यतिक्रान्तोऽपि कायो मिघते कायसमय

અવ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈં—‘પુર્વિં મંતે ! કાય મિજ્જહ ? પુચ્છા’ હે મદન્ત ! જીવસંબંધ કાલ સે મેદ કો પ્રાપ્ત હોના હૈ ? યા જીવ કે દ્વારા ચીયમાન હોતે સમય કાય મેદ કો પ્રાપ્ત હોતા હૈ ? યા જીવ કે સાથ કાય કા સમ્બન્ધ વ્યતિક્રાન્ત હોને પર કાયમેદ હોતા હૈ ? હસકે હસ્ટર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં—‘ગોયમા ! પુર્વિં પિ કાયે મિજ્જહ, જાવ કાય મિજ્જહ’ જીવ દ્વારા રૂપ સે ગ્રહણ નહીં કરને કે સમય સે પહિલે મી કાય—દ્રવ્યકાયમેદ કો પ્રાપ્ત હોતા હૈ । ક્યોંકિ મધુઘટાદિન્યાય સે પ્રતિક્ષણ પુદ્ગલોંકા વચ ધૌર વપચય હોતા રહતા હૈ હસી પ્રકાર જીવ કે દ્વારા ચીયમાન મી—કાયીક્રિયમાણ મી કાય મેદ કો પ્રાપ્ત હોતા હૈ । જેસે બાલુકાકણ સમૂહ ગ્રહણ કિયે હુય સુષ્ટિ મેં સે પ્રતિક્ષણ બાલુકાકણ હોતા હૈ હસી પ્રકાર પુદ્ગલોં કા નિરન્તર પરિશટન હોતા રહના હૈ । હસી પ્રકાર કાય સમય વ્યતિક્રાન્ત હુમા મી કાય મેદ કો

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—“પુર્વિં મંતે ! કાય, મિજ્જહ પુચ્છા ?” કે ભગવન્ ! અવશ્યજન્ય કાળના પહેલાં કાય (શરીર) લેહને પ્રાપ્ત થાય છે ? કે અવના દ્વારા ચીયમાન થતી વખતે કાય લેહને પ્રાપ્ત થાય છે ? કે અવની સાથે કાયનો સંબંધ વ્યતીત થઈ ગયા બાદ કાયનું લેહન થાય છે ?

મહાવીર પ્રશ્નનો ઉત્તર—“ગોયમા ! પુર્વિં પિ કાય મિજ્જહ, જાવ કાય મિજ્જહ” અવદ્વારા કાયરૂપે અહંણ થયા પહેલાં પણ કાયનો લેહ (લેહન) થાય છે દ્રવ્યકાયની અપેક્ષાએ જા કયન થયું છે, કારણ ‘મધુઘટાદિન્યાયે’ પ્રતિક્ષણ પુદ્ગલોનો વચ અને ઉપચય થનો રહે છે. જોજ પ્રમાણે અવના દ્વારા ચીયમાન (કાથી ક્રિયમાણ) કાયનો પણ લેહ થાય છે. જેમ સુદીમાં અહંણ કરેલી રેતીનું સુદીમાંથી કણે કણે સરણ થયા કરે છે, જોજ પ્રમાણે પુદ્ગલોનું પણ નિરન્તર પરિશટન થતું રહે છે, જોજ પ્રમાણે કાયસમય

અતિક્રાન્તસ્ય કાયતા ચ મૂતપૂર્વતયા ઘૃતકુંભન્યાયાત્, મેદસ્વ પુદ્ગલાનાં તત્સ્વ-
માવત્વાત્ । ગૌતમઃ પૂછતિ—‘કહ્વિદે ણં મંતે ! કાયે પણ્ણસે ?’ હે મદન્ત !
કતિવિધઃ સ્વલ્લ કાયઃ પ્રજ્ઞસઃ ? મગધાનાહ—‘ગોયમા ! સત્તવિદે કાપ્ પણ્ણસે’
હે ગૌતમ ! સપ્તવિધઃ કાયઃ પ્રજ્ઞસઃ, ‘તં જહા—ઓરાલે, ઓરાલિયમીસપ્, વે-
ઠઙ્ગિયપ્, વેઠઙ્ગિયમીસપ્, આહારપ્, આહારગમીસપ્, કમ્મપ્’ તથા ઔદારિકઃ
ઔદારિકશરીરમેવ પુદ્ગલસ્કન્ધરૂપતયોપચીયમાનત્વાત્કાયઃ ઔદારિકાય इत्यર્થઃ,
અર્થં ચ પર્યાસકસ્યૈવેતિ વિજ્ઞેયમ્ ૧. ઔદારિકમિશ્રઃ—ઔદારિકઆસી કાર્મણેન

પ્રાપ્ત હોતા હૈ । કાયસમય અતિક્રાન્ત કાય મેં જો કાયતા હૈ વહ ઘૃત-
કુંભન્યાય સે મૂતપૂર્વનયકી અપેક્ષા સે કહી ગઈ હૈ । इसमें जो मेद
होता है वह पुद्गलों के इसी मेदस्वभाव से होता है ?

अब गौतमस्वामी प्रश्न से ऐसा पूछते हैं—‘कह्विदे णं मंते ! कાયे
पण्णसे’ हे मदन्त ! काय किम्बने प्रकार का कहा है ? उत्तर में प्रश्न
कहते हैं—‘गोयमा ! सप्तविदे काप पण्णसे’ हे गौतम ! काय सात
प्रकार का कहा गया है । ‘तं जहा’ जो इस प्रकार से है—‘ओराळे,
ओराळियमीसप, वेउङ्गियमीसप, आहारप, आहारगमीसप, कम्मप’
औदारिक, औदारिकमिश्र, वैक्रिय, वैक्रियमिश्र, आहारक, आहारक-
मिश्र और कर्मण । औदारिकशरीर को ही यहां कायरूप से जो कहा
गया है उसका कारण यह है कि वह पुद्गलस्कन्धरूप से उपचयीयमान
होता है वह औदारिककाय पर्यासक जीव को ही होता है । कर्मण के

અતીત થઈ ગયા બાદ પણ કાયનો ભેદ થતો હોય છે કાયસમય અતિક્રાન્ત
કાયમાં જે કાયતા છે તે “ઘૃતકુંભન્યાયે મૂતપૂર્વનયની” અપેક્ષાએ કહેવામાં
આવેલ છે તેમાં જે ભેદ થાય છે તે પુદ્ગલોના આ ભેદસ્વભાવને લીધે જ થાય છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—“કહ્વિદે ણં મંતે ! કાયે પણ્ણસે ?” કે અગવન્ ।
કાયના કેટલા પ્રકાર કલા છે ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—“ગોયમા ! સત્તવિદે કાપ્ પણ્ણસે—સમજા—“હે
ગૌતમ ! કાયના નીચે પ્રમાણે સાત પ્રકાર કલા છે—“ઓરાલે, ઓરાલિયમી-
સપ, વેઠઙ્ગિયપ, વેઠઙ્ગિયમીસપ, આહારપ, આહારગમીસપ, કમ્મપ” (૧) ઔદા-
રિક, (૨) ઔદારિકમિશ્ર, (૩) વૈક્રિય, (૪) વૈક્રિયમિશ્ર, (૫) આહારક, (૬)
આહારકમિશ્ર અને (૭) કાર્મણ ઔદારિક શરીરને જ અહીં કાય રૂપે કહે-
વામાં આવ્યું છે તેમ જ કારણ એ છે કે તે પુદ્ગલસ્કન્ધ રૂપે ઉપચીયમાન થાય
છે. આ ઔદારિક કાયનો સદ્ભાવ પર્યાસક જીવમાં જ હોય છે. કાર્મણની

મિશ્રથેતિ આદારિકમિશ્રઃ કાયઃ, અયં આપર્યાસકસ્ય મવતિ ૨, વૈક્રિય-વિકૃર્વ-
ણયા નિષ્પાદ્યો વૈક્રિયકાયઃ પર્યાસકસ્ય દેવાદેર્મવતિ ૩, વૈક્રિયમિશ્રઃ વૈક્રિય-
આસૌ કાર્મણેન મિશ્રથેતિ વૈક્રિયમિશ્રઃ કાયઃ, અયં ચ અપરિપૂર્ણ વૈક્રિય શરીરસ્ય
દેવાદેર્મવતિ ૪, આહારકઃ કાયઃ આહારકશરીરનિષ્પત્તૌ સત્ત્વાં મવતિ ૫,
આહારકમિશ્રઃ-આહારકપરિત્યાગેન ઔદારિકગ્રહણાયોદ્યતસ્ય આહારકમિશ્રઃ
કાયો મવતિ, મિશ્રતા ચ ઔદારિકેણ લોભ્યા ૬, કાર્મણથેતિ વિગ્રહગતૌ કેવલિ
સમુદાતે વા કાર્મણઃ કાયો મવતિ इति માત્રઃ ॥ સૂ૦ ૩ ॥

મરણવક્તવ્યતા ।

મૂલ્ક-‘કહ્વિદ્દે ણં મંતે ! મરણે પળ્લન્તે ? ગોયમા ! પંચ-
વિદ્દે મરણે પળ્લન્તે, તં જહ્વા-આવીચિયમરણે, ઓહિમરણે, આર્દિ-
તિયમરણે, બાલમરણે, પંડિયમરણે, આવીચિયમરણે ણં મંતે !

સાથ જો ઔદારિકકાય મિશ્ર હોતા હૈ વહ ઔદારિકમિશ્રકાય હૈ ।
યહ અપર્યાસક જીવ કો હોતા હૈ । વિકૃર્વણા સે જો કાય નિષ્પાદ્ય હોતા
હૈ-વહ વૈક્રિયકાય હૈ । યહ પર્યાસક દેવાદિકોં કો હોતા હૈ । જો વૈક્રિય-
કાય કાર્મણ સે મિશ્ર હોતા હૈ-વહ વૈક્રિયમિશ્રકાય હૈ । યહ અપરિ-
પૂર્ણવૈક્રિય શરીરવાલે દેવાદિકોં કે હોતા હૈ । આહારકકાય આહારક-
શરીર કી નિષ્પત્તિ હોને પર હી હોતા હૈ । આહારકમિશ્ર-આહારક
કે પરિત્યાગ સે ઔદારિક કે ગ્રહણ કે લિયે લગ્યત હુપ જીવ કો આહા-
રકમિશ્રકાય હોતા હૈ યહાં મિશ્રતા ઔદારિક સે હૈ । વિગ્રહગતિ મેં
અથવા કેવલિસમુદ્ધાત મેં કાર્મણ કાય હોતા હૈ ॥ સૂ૦ ૩ ॥

સાથે જે ઔદારિકકાય મિશ્ર હોય છે, તેને ઔદારિકમિશ્રકાય કહે છે અપ-
ર્યાસક જીવમાં તેનો સદ્ભાવ હોય છે. વિકૃર્વણા દ્વારા જે શરીરનું નિર્માણ
થાય છે, તેને વૈક્રિયકાય કહે છે. પર્યાસક દેવાદિકોમાં તેનો સદ્ભાવ હોય
છે. જે વૈક્રિયકાય કાર્મણની સાથે મિશ્ર હોય છે તેને વૈક્રિયમિશ્રકાય કહે છે
અપરિપૂર્ણવૈક્રિયશરીરવાળા દેવાદિકોમાં તેનો સદ્ભાવ હોય છે આહારક
શરીરની નિષ્પત્તિ થાય ત્યારે જ આહારકકાયનો સદ્ભાવ રહે છે. આહાર-
કમિશ્ર-આહારકનો પરિત્યાગ કરીને ઔદારિકકાયને ગ્રહણ કરવાને તત્પર
થયેલા જીવમાં આહારકમિશ્રકાયનો સદ્ભાવ હોય છે. જ્યાં ઔદારિક સાથે
મિશ્રતા હોય છે. વિગ્રહગતિમાં અથવા કેવલિસમુદ્ધાતકાળે કાર્મણકાયનો
સદ્ભાવ હોય છે. ॥સૂ૦૩॥

कइविहे पणत्ते ? गोयमा ! पंचविहे पणत्ते, तं जहा-दब्बा-
 वीचिमरणे, खेत्तावीचिमरणे, कालावीचिमरणे, भवावीचि-
 यमरणे, भावावीचियमरणे, दब्बावीचियमरणे णं भंते ! कइ-
 विहे पणत्ते ? गोयमा ! चउट्ठिविहे पणत्ते, तं जहा-नेरइय
 दब्बावीचियमरणे, तिरिक्खजोणियदब्बावीचियमरणे, मणुस्स
 दब्बावीचियमरणे, देवदब्बावीचिमरणे, से केणट्ठेणं भंते ! एवं
 वुच्चइ-नेरइयदब्बावीचियमरणे, नेरइयदब्बावीचियमरणे० ?
 गोयमा ! जं णं नेरइया नेरइय दब्बे वहमाणा जाइं दब्बाइं
 नेरइयाउयत्ताय गहियाइं बद्धाइं पुट्ठाइं कडाइं पट्टवियाइं निवि-
 ट्ठाइं अभिनिविट्ठाइं अभिसमन्नागयाइं भवन्ति, ताइं दब्बाइं
 आवीचीअणुसमयं निरंतरं मरन्ति त्तिकहु, से तेणट्ठेणं गोयमा !
 एवं वुच्चइ-नेरइयदब्बावीचियमरणे, एवं जाव देवदब्बा
 वीचियमरणे, खेत्तावीचियमरणे णं भंते ! कइविहे पणत्ते ?
 गोयमा ! चउट्ठिविहे पणत्ते, तं जहा-नेरइयखेत्तावीचियमरणे,
 जाव देवखेत्तावीचियमरणे, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-
 नेरइयखेत्तावीचियमरणे, नेरइयखेत्तावीचियमरणे ? जं णं
 नेरइया नेरइयखेत्ते वहमाणा जाइं दब्बाइं नेरइयाउयत्ताय,
 एवं जहेव दब्बावीचियमरणे तद्देव खेत्तावीचियमरणे वि, एवं
 जाव भावावीचियमरणे, ओहिरमरणे णं भंते ! कइविहे पणत्ते ?
 गोयमा ! पंचविहे पणत्ते, तं जहा दब्बोहिमरणे, खेत्तोहिमरणे,
 जाव भावोहिमरणे, दब्बोहिमरणे णं भंते ! कइविहे पणत्ते ?

गोयमा! चउव्विहे पणत्ते, तं जहा—नेरइयदव्वोहिमरणे जाव
 देवदव्वोहिमरणे, से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ—नेरइयदव्वो-
 हिमरणे, नेरइयदव्वोहिमरणे? गोयमा! जं णं नेरइया नेरइय-
 दव्वं, वट्ठमाणा जाइं दव्वाइं संपयं मरंति तेणं नेरइया ताइं
 दव्वाइं अणागए काले पुणो वि मरिस्संति से तेणट्ठेणं गोयमा!
 जाव दव्वोहिमरणे, एवं तिरिक्खजोणियमरणे, मणुस्समरणे,
 देवदव्वोहिमरणे वि, एवं एएणं गमेणं ज्ञेत्तोहिमरणे वि,
 कालोहिमरणे वि, भवोहिमरणे वि, भावोहिमरणे वि, आइं-
 तियमरणे णं भंते! पुच्छा, गोयमा! पंचविहे पणत्ते, तं जहा—
 दव्वादितियमरणे, खेत्तादितियमरणे, जाव भावादितियमरणे,
 दव्वादितियमरणे णं भंते! कइविहे पणत्ते? गोयमा! चउ-
 व्विहे पणत्ते, तं जहा नेरइयदव्वाइंतियमरणे जाव देवदव्वा-
 दितियमरणे, से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ—नेरइयदव्वादितिय-
 मरणे, नेरइयदव्वादितियमरणे? गोयमा! जं णं नेरइया नेर-
 इयदव्वे वट्ठमाणा जाइं दव्वाइं संपयं मरंति, जं णं नेरइया
 ताइं दव्वाइं आणागए काले णो पुणो वि मरिस्संति, से तेण-
 ट्ठेणं गोयमा! जाव मरणे, एवं तिरिक्खजोणियमरणे, मणुस्स
 मरणे, देवादितियमरणे वि, एवं खेत्ताइंतियमरणे वि, एवं जाव
 भावाइंतियमरणे वि, बालमरणे णं भंते! कइविहे पणत्ते?
 गोयमा! दुवालसविहे पणत्ते, तं जहा—वल्लयमरणं, जहा!
 खंदए, जाव गद्धपट्टे, पंडियमरणे णं भंते! कइविहे पणत्ते?

गोयमा ! दुविहे पणत्ते, तं जहा-पाओवगमरणे य, भत्तपच्च-
क्खाणे य, पाओवगमणे णं भंते ! कइविहे पणत्ते ? गोयमा !
दुविहे पणत्ते, तं जहा-णीहारिमेय, अणीहारिमेय, जाव नियमं
अपडिकम्मे, भत्तपच्चक्खाणे णं भंते ! कइविहे पणत्ते ? एवं तं
चेव, नवरं नियमं सप्पडिकम्मं सेवं भंते ! सेवं भंते ! चि" ॥सू०४॥

छाया—कतिविधं खलु भदन्त ! मरणं प्रज्ञप्तम् ? पञ्चविधं मरणं प्रज्ञप्तम् ?
तद्यथा आवीचिकमरणम् १, अवधिमरणम् २, आत्यन्तिकमरणम् ३, बालमरणम् ४,
पण्डितमरणम् ५, आवीचिमरणं खलु भदन्त ! कतिविधं प्रज्ञप्तम्, गौतम ! पञ्च-
विधं प्रज्ञप्तम्, तद्यथा—द्रव्यावीचिकमरणम् १, क्षेत्रावीचिकमरणम् २, काला-
वीचिकमरणम् ३, भवावीचिकमरणम् ४, मावावीचिकमरणम् ५, द्रव्या-
वीचिकमरणं खलु भदन्त ! कतिविधं प्रज्ञप्तम्, गौतम ! चतुर्विधं प्रज्ञप्तम्,
तद्यथा नैरयिकद्रव्यावीचिकमरणम्, तिर्यग्योनिद्रव्यावीचिकमरणम्,
मनुष्यद्रव्यावीचिकमरणम्, देवद्रव्यावीचिकमरणम्, तन् केनार्थेन भदन्त !
एवमुच्यते—नैरयिकद्रव्यावीचिकमरणम्, नैरयिकद्रव्यावीचिकमरणम् ? गौतम !
यत् खलु नैरयिका नैरयिके द्रव्ये वर्तमाना यानि द्रव्याणि नैरयिकायुष्कृतया गृही-
तानि बद्धानि पोषितानि कृतानि प्रस्थापितानि निवेशितानि, अभिनिवेशितानि,
अभिसमन्वागतानि भवन्ति, तानि द्रव्याणि आवीचिकम् अनुसमर्थं निरन्तरम्
त्रियन्ते इति कृत्वा, तन् तेनार्थेन गौतम ! एवमुच्यते—नैरयिकद्रव्यावीचिकमर-
णम्, एवं यावत् देवद्रव्यावीचिकमरणम्, क्षेत्रावीचिकमरणम् खलु भदन्त ! कति-
विधं प्रज्ञप्तम् ? गौतम ! चतुर्विधं प्रज्ञप्तम्, तद्यथा—नैरयिका क्षेत्रावीचिक मरणम्
यावत् देवक्षेत्रावीचिकमरणम्, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते—नैरयिकक्षेत्रा-
वीचिकमरणं नैरयिकक्षेत्रावीचिकमरणम् ? यत् खलु नैरयिकाः नैरयिकक्षेत्रे
वर्तमानाः यानि द्रव्याणि नैरयिकायुष्कृतया, एवं यथैव द्रव्यावीचिकमरणम्
तथैव क्षेत्रावीचिकमरणमपि एवं यावत्—मावावीचिकमरणम् अवधिमरणं खलु
भदन्त ! कतिविधं प्रज्ञप्तम् ? गौतम ! पञ्चविधं प्रज्ञप्तम्, तद्यथा द्रव्यावधिमर-
णम्, क्षेत्रावधिमरणम्, यावत् मावावधिमरणम् ' द्रव्यावधिमरणम् खलु भदन्त !
कतिविधं प्रज्ञप्तम् ? गौतम ! चतुर्विधं प्रज्ञप्तम्, तद्यथा—नैरयिकद्रव्यावधि-
मरणम्, यावत् देवद्रव्यावधिमरणम्, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते—नैरयिक-
द्रव्यावधिमरणम्, नैरयिकद्रव्यावधिमरणम् ? गौतम ! यत् खलु नैरयिकाः नैर-

यिकद्रव्ये वर्तमानाः, यानि द्रव्याणि साम्प्रतम् त्रियन्ते, ते खलु नैरयिका
 स्तानि द्रव्याणि अनागते काले पुनरपि मरिष्यन्ति, तत् तेनार्थेन गौतम ! यावत्
 द्रव्यावधिमरणम्, एवं तिर्यग्योनिकद्रव्यावधिमरणम्, मनुष्यद्रव्यावधिमरणम्,
 देवद्रव्यावधिमरणमपि एवम् एतेन समेन क्षेत्रावधिमरणमपि, फाळावधिमरण
 मपि भवावधिमरणमपि, मान्वावधिमरणमपि, आत्यन्तिकमरणम् खलु भदन्त !
 पृच्छा, गौतम ! पञ्चविधं प्रज्ञप्तम्, तद्यथा द्रव्यात्यन्तिकमरणम्, क्षेत्रात्यन्तिक
 मरणम्, यावत् मान्वात्यन्तिकमरणम्, द्रव्यात्यन्तिकमरणं खलु भदन्त !
 कतिविधं प्रज्ञप्तम् ? गौतम ! चतुर्विधम् प्रज्ञप्तम्, तद्यथा—नैरयिकद्रव्यान्तिक
 मरणम्, यावत्—देवद्रव्यात्यन्तिकमरणम्, तत् केनाद्यन एवमुच्यते—नैरयिक
 द्रव्यात्यन्तिकमरणम्, नैरयिकद्रव्यात्यन्तिकमरणम् ? गौतम ! यत् खलु नैर-
 यिका नैरयिकद्रव्ये वर्तमाना यानि द्रव्याणि साम्प्रतं त्रियन्ते, ये खलु नैरयिका
 स्तानि द्रव्याणि अनागते काले नो पुनरपि मरिष्यन्ति, तत् तेनार्थेन यावत् मर-
 णम्, एवं तिर्यग्योनिकद्रव्यात्यन्तिकमरणम्, मनुष्यद्रव्यात्यन्तिकमरणम्, देव-
 द्रव्यात्यन्तिक मरणम्, एवं क्षेत्रात्यन्तिक मरणमपि, एवं यावत् मान्वात्यन्तिक
 मरणमपि, बालनरणं खलु भदन्त ! कतिविधं प्रज्ञप्तम् ? गौतम ! द्वादशविधं
 प्रज्ञप्तम्, तद्यथा वज्रमरणम् यथा स्कन्दको यावत्—पृष्ठस्पृष्टमरणम्, पण्डित-
 मरणं खलु भदन्त ! कतिविधं प्रज्ञप्तम् ? गौतम ! द्विविधं प्रज्ञप्तम्, तद्यथा—
 पादपोषगमनं च भक्तप्रत्याख्यानं च, पादपोषगमनं खलु भदन्त ! कतिविधं
 प्रज्ञप्तम् ? गौतम ! द्विविधं प्रज्ञप्तम्, तद्यथा निर्हारिमञ्च, अनिर्हारिमञ्च, यावत्
 नियमात् अप्रतिकर्म, भक्तप्रत्याख्यानं खलु भदन्त ! कतिविधं प्रज्ञप्तम् ? एवं
 तदेव, नवरं नियमात् सप्ततिकर्म, तदेवं भदन्त ! तदेवं भदन्त ! इति ॥ सू० ४॥

सप्तम उद्देशः समाप्तः

टीका—पूर्व कायस्य प्ररूपितत्वेन तस्यागे च मरणस्यावश्यंभावादिति
 तत्प्ररूपयितुमाह—‘कश्चिद्देवं मंते’ इत्यादि, ‘कश्चिद्देवं मंते । मरणे पण्णत्ते ?’

मरणवस्तव्यता—

‘कश्चिद्देवं मंते । मरणे पण्णत्ते’ इत्यादि ।

टीकार्थ—पहिले काय की परूपणा की गई है । इस काय के त्याग में
 मरण अवश्य होता है—यही बात इस सूत्र द्वारा प्रदर्शित की है—इसमें

—भरखुवक्तव्यता—

“ कश्चिद्देवं मंते । मरणे पण्णत्ते ” इत्यादि —

टीकार्थ—आनी पढेलाना सूत्रमां कचनी प्रहंपणा करवामा आवी आ
 कथानो त्याग भरखुमां अनस्य परिचये छे. कोज वात सूत्रकारे आ सूत्र द्वारा प्रकट

ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે મહન્ત ! કતિવિધં સ્વત્વ મરણ પ્રાપ્તમ્ ? મગનાનાહ - 'ગોયમા ! પંચવિદે મરણે પળ્લસે' હે ગૌતમ ! પંચવિધમ્ મરણં પ્રાપ્તમ્, તં જહા—આવી-ચિયમરણે, ઓહિમરણે, આર્દિતિયમરણે, બાલમરણે, પંહિયમરણે' તથચા આવી-ચિકમરણમ્ ૧, અવધિમરણમ્ ૨, આત્યન્તિકમરણમ્ ૩, બાલમરણમ્ ૪, પળ્હિતમરણમ્ ૫, તથા આવીચિકમરણમ્—આ—સમન્તાત્—વીચયસ્તરજ્ઞાસ્તત્સહસ્રી પ્રતિસમય-મનુષ્યમાનાયુષ્યકર્મપુદ્ગલાનામ્ અન્યાન્યાયુર્લોકોદયેન સહપૂર્વપૂર્વાયુર્લોકસય-લક્ષણાઽવસ્થા યસ્મિન્ મરણે તત્ આવીચિકમરણમ્, અથવા અવિચિયમાના વીચિઃ—વિરતિઃ યત્ર તદવીચિકં તદેવાવીચિકં તત્ત્વ તન્મરણંવેતિ આવીચિકમરણમ્ ૧ । અવધિમરણંતુ—અવધિઃ—મર્યાદા તત્સહિતં મરણમ્—અવધિમરણમ્, તથાહિ—યઃ કચિત્ ચદવધિકમાયુર્બદ્ધવાન્ તત્સર્વમનુષ્ય પુનશ્ચાગામિવસ્થાપિ સાવધિકમાયુ

ગૌતમ ને પ્રશ્ન સે પેસા પૂછા હૈ—'કહચિદેળં મંતે । મરણે પળ્લસે' હે મગધન્ મરણ કિતમે પ્રકારકા કહા ગયા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં કી ગોયમા ! હે ગૌતમ ! 'મરણે પંચવિદે પળ્લસે' મરણ પાંચ પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ । 'તં જહા' જો હસ પ્રકાર સે હૈ—'આવીચિયમરણે, ઓહિમરણે, આર્દિતિયમરણે, બાલમરણે પંહિયમરણે' આવીચિકમરણ, અવધિરણ ૨, આત્યન્તિકમરણ ૧, બાલમરણ ૪ ઓર પળ્હિતમરણ । જિસ પ્રકાર પહિલી પહિલી તરફે ઘઠતી હુઈ દસરી દસરી તરફોં કે સાથ મિલ ૨ કર નષ્ટ હો જાતી હૈ, ઘસી પ્રકાર જિસ મરણ મેં પ્રતિસમય અનુભવ મેં આતે હુપ આયુષકર્મપુદ્ગલ અન્ય ૨ ઉદિત આયુષદલિકોં કે સાથ સાથ કાય કો પ્રાપ્ત હો ઘસકોં નામ આવીચિકમરણ હૈ । અવધિનામ મર્યાદા કા હૈ—મર્યાદા સહિત જો મરણ હોતા હૈ—ચહ અવધિમરણ હૈ । હસકા

કરી છે આ વિષયને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રશ્નને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે—“કહચિદેળં મંતે । મરણે પળ્લસે” કે મગધન્ ! મરણના કેટલા પ્રકાર કહ્યા છે ? મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—“ ગોયમા ! મરણે પંચવિદે પળ્લસે—તંજહા ” કે

ગૌતમ ! મરણના નીચે પ્રમાણે પાંચ પ્રકાર કહ્યા છે—“ આવીચિયમરણે, ઓહિમરણે, આર્દિયમરણે, બાલમરણે, પંહિયમરણે ” (૧) આવીચિકમરણ, (૨) અવધિમરણ, (૩) આત્યન્તિકમરણ, (૪) બાલમરણ અને (૫) પળ્હિતમરણ.

જેમ પહેલી લહેરો ઉત્પન્ન થઈને બીજી (પછીની) લહેરો સાથે મળીને નવ થઈ જાય છે, એમ પ્રમાણે જે મરણમાં પ્રતિસમય અનુભવાતા આયુષ્યકર્મપુદ્ગલો અન્ય અન્ય ઉદિત આયુષ્યદલિકોની સાથે મળીને નવ થઈ જાય છે, તે મરણનું નામ આવીચિકમરણ છે. અવધિ એટલે મર્યાદા મર્યાદા સહિત જે મરણ થાય છે તે મરણને અવધિમરણ કહે છે. એટલે કે કોઈ જીવે

સ્ત્રગૈવ વદ્ધ્વા મ્રિયતે તસ્ય ચન્મરણં તદવધિકમરણમુચ્યતે । આત્યન્તિકમરણંતુ-
અત્યન્તં ભવતીતિ આત્યન્તિકં તત્ત્વ તન્મરણં ચેતિ આત્યન્તિકમરણમ્, યાનિ
નરકાધાયુષ્યકર્મફલિકાનિ અનુષૂય મરિષ્યતિ તદ્ આત્યન્તિકમરણમ્ અગ્રે મોક્ષ
સમ્ભાવાત્ ૧ । શાન્તમરણંતુ અધિરતાનાં મરણમુચ્યતે, પઞ્ઠિતમરણંચ વિરતિમરણમ્ ।
ગૌતમઃ પૂચ્છતિ—‘આવીચિયમરણેણં મંતે ! કહ્વિદે પળ્ણસે ?’ હે મદન્ત ! આવી-
ચિકમરણં સ્વસ્થ કતિવિધં પ્રજ્ઞપ્તમ્ ? મગ્ગનાહ—‘ગોયમા ! પંચવિદે પળ્ણસે’ હે
ગૌતમ ! આવીચિકમરણં પન્નવિધં પ્રજ્ઞપ્તમ્ ‘તં જહા-દઘ્વાવીચિયમરણે, સ્થેત્તા
વીચિયમરણે, કાલાવીચિયમરણે, મવાવીચિયમરણે, માવાવીચિયમરણે’

તાત્પર્ય એસા છે—કિસી જીવ ને જિતની આયુ કા બંધ કિયા છે उस सप्त
को भोगकर वह पुनः उस भव में जो आगामी भव की सावधिक
आयु का बंधकर मरता है उस मरण का नाम अवधिमरण है । जिन
नरकादिक आयुष्यकर्मफलिकों को भोगकर जीव मरता है, और मर कर
पुनः उन्हीं आयुष्यकर्मफलिकों को भोगे बिना जो उसका आगामीमरण
होगा, ऐसे मरण का नाम आत्यन्तिकमरण है । इस मरण के बाद
मोक्ष का सम्भाव होता है । अधिरतजीवों का जो मरण होता है वह
वालमरण है । विरतजीवों के मरण का नाम पण्डितमरण है ।

अब गौतमस्वामी प्रश्न से ऐसा पूछले है—‘आवीचियमरणेणं मंते !
कह्विदं पणसं’ हैं मन्तु! आवीचिकमरण कितने प्रकार का कहा
गया है ? उत्तर में प्रश्न कहते हैं—‘गोयमा !’ है गौतम । ‘पंचविदं
पणसं’ आवीचिकमरण पांच प्रकार का कहा गया है । जैसे—‘दघ्वा-

બેટલા આયુનેા બંધ કર્યો હોય તે સમસ્ત આયુને લોગવીને, તે ભવમાં
જ ને આગામી ભવના સાવધિક આયુનેા બંધ કરીને મરે છે, તેા તે મર-
ણને અવધિમરણ કહે છે. જે નરકાદિ આયુષ્યકર્મફલિકોને લોગવીને ભવ
મરે છે, અને મરીને પુનઃ એજ આયુષ્યકર્મફલિકોને લોગવ્યા વિના જે તેણે
આગામી મરણ થશે, તે મરણને આત્યન્તિક મરણ કહે છે. આ મરણ પછી
મોક્ષનેા સમ્ભાવ રહે છે. અવિરત ભવોણું જે મરણ હોય છે તેને બાહ-
મરણ કહે છે વિરત ભવોના મરણને પંઠિતમરણ કહે છે હવે ગૌતમ સ્વામી
એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે—“આવીચિયમરણેણં મંતે ! કહ્વિદે પળ્ણસે ?” કે ભગ-
વન્ ! આવીચિકમરણ કેટલા પ્રકારનાં હશે ?

મહાવીર પ્રશ્નનેા ઉત્તર—“ગોયમા !” કે ગૌતમ ! “પંચવિદે પળ્ણસે”
આવીચિકમરણ આ પ્રમાણે પાંચ પ્રકારનાં હશે. “દઘ્વાવીચિયમરણે, સ્થેત્તા-

तद्यथा—द्रव्यावीचिकमरणम् १, क्षेत्रावीचिकमरणम् २, कालावीचिकमरणम् ३, भवावीचिकमरणम् ४, भावावीचिकमरणम् ५, गौतमः पृच्छति—‘द्रव्यावीचिकमरणे णं मंते ! कइविहे पणत्ते ? हे भदन्त द्रव्यावीचिकमरणं खलु कतिविधं प्रपत्तम् ? भगवानाह—‘गोयमा ! चउच्चिहे पणत्ते’ हे गौतम ! द्रव्यावीचिकमरणं चतुर्विधं प्रपत्तम्, ‘तं जहा—नेरइयद्ववासीचियमरणे, तिरिक्खजोणियद्ववावीचियमरणे, मणुस्स द्ववावीचियमरणे, देवद्ववावीचियमरणे’ तद्यथा—नैरयिकद्रव्यावीचिकमरणम्, तिर्यग्योनिकद्रव्यावीचिकमरणम्, मनुष्यद्रव्यावीचिकमरणम्, देवद्रव्यावीचिकमरणम् । गौतमः पृच्छति—‘से केणट्ठेणं मंते ! एवं बुच्चइ—नेरइयद्ववावीचियमरणे, नेरइयद्ववासीचियमरणे ?’ हे भदन्त तत्—

वीचियमरणे, क्षेत्रावीचियमरणे, कालावीचियमरणे, भवावीचियमरणे, भावावीचियमरणे’ द्रव्यावीचिकमरण, क्षेत्रावीचिकमरण, कालावीचिकमरण, भवावीचिकमरण और भावावीचिकमरण ।

अब गौतम प्रश्न से ऐसा पूछते हैं—‘द्रव्यावीचियमरणे णं मंते ! कइविहे पणत्ते’ हे भदन्त ! द्रव्यावीचिकमरण कितने प्रकार का कहा गया है ? उत्तर में प्रश्न कहते हैं—‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘चउच्चिहे पणत्ते’ द्रव्यावीचिकमरण चार प्रकार कहा गया है—‘तं जहा’ जो इस प्रकार से हैं—‘नेरइयद्ववावीचियमरणे, तिरिक्खजोणियद्ववावीचियमरणे, मणुस्सद्ववावीचियमरणे, देवद्ववावीचियमरणे’ नैरयिकद्रव्यावीचिकमरण, तिर्यग्योनिकद्रव्यावीचिकमरण, मनुष्यद्रव्यावीचिकमरण, देवद्रव्यावीचिकमरण । ‘से केणट्ठेणं मंते ! एवं बुच्चइ—नेरइयद्ववावीचियमरणे, नेर-

वीचियमरणे, कालावीचियमरणे, भवावीचियमरणे, भावावीचियमरणे ” (१) द्रव्यावीचिकमरण, (२) क्षेत्रावीचिकमरण, (३) कालावीचिकमरण, (४) भवावीचिकमरण, और (५) भावावीचिकमरण के वे गौतम स्वामी को वे प्रश्न पूछे थे हे—“द्रव्यावीचियमरणे णं मंते ! कइविहे पणत्ते ?” हे भगवन् ! द्रव्यावीचिकमरणना केटला प्रकार कहा है !

अक्षावीर प्रश्नने। उत्तर—“गोयमा ! चउच्चिहे पणत्ते ” हे गौतम ! द्रव्यावीचिकमरणना चार प्रकार कहा है “तं जहा” ते प्रकार नीचे प्रमाण है—“नेरइयद्ववावीचियमरणे, तिरिक्खजोणियद्ववावीचियमरणे, मणुस्सद्ववावीचियमरणे, देवद्ववावीचियमरणे ” (१) नैरयिकद्रव्यावीचिकमरण, (२) तिर्यग्योनिकद्रव्यावीचिकमरण, (३) मनुष्यद्रव्यावीचिकमरण और (४) देवद्रव्यावीचिकमरण.

गौतम स्वामीने प्रश्न—“से केणट्ठेणं मंते ! एवं बुच्चइ—नेरइयद्ववावीचि-

અથ કૈનાયેન-કયં તાવત્, एवम् उच्यते-नैरयिकद्रव्यावीचिकमरणं नैरयिक-
 દ્રવ્યાવીચિકમરણપદ્ધતિપાઘમિતિ ! મગધનાહ-‘ગોપમા ! જં ણં નેરહ્યા નેર-
 હ્ય દબ્બે વટ્ટમાણા જાહં દબ્બાહં નેરહ્યાડયત્તાય ગહિયાહં વડ્ઢાહં, પુટ્ટાહં કઢાહં,
 પટ્ટવિયાહં, નિવિટ્ટાહં, અમિનિવિટ્ટાહં અમિસમન્નાગયાહં મવંતિ, તાહં દબ્બાહં
 આવીચીઅણુમમયં નિરંતરં મરંતિ ચિકદ્ધુ ’ હે ગૌતમ ! યત્-યસ્માત્કારણાન્ સ્વલ્લુ
 નૈરયિકા નૈરયિકે દ્રવ્યે નૈરયિકત્વેન વર્તમાના મ્રિયન્તે इत्यग्रेणान्वयो बाध्यः,
 किं कुर्वन्त इत्याह-यानि द्रव्याणि नैरयिकायुष्यतया स्पर्शनद्वारा गृहीतानि,
 बन्धनद्वारा बद्धानि प्रदेशप्रक्षेपद्वारा पुष्टानि विशिष्टानुभागद्वारा कृतानि, स्थिति-
 सम्पादनद्वारा प्रस्थापितानि, जीवप्रदेशेषु निवेशितानि निवेशितानि, जीवप्रदेशेष्वेव
 अभिसम्प्राप्त्या सामस्त्येन निविष्टानि, अतिगाढतां प्राप्तानि, अथ च अभिसमन्वा

इयदब्व्यावीचियमरणे’ हे भदन्त ! ऐसा आप किस कारण से कहते हैं
 ‘कि नैरयिक द्रव्यावीचिकमरण ‘नैरयिकद्रव्यावीचिकमरण’ इस पद
 द्वारा प्रतिपाद्य होता है ! इससे उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘गोयमा’ हे
 गौतम ! ‘जं णं नेरह्यदब्वे वट्टमाणा जाहं दब्बाहं नेरह्याडयत्ताहं,
 गहियाहं, वड्ढाहं पुट्ठाहं कडाहं पट्टवियाहं, निविट्ठाहं अमिनिविट्ठाहं,
 अभिसमन्नागयाहं मवन्ति’ नैरयिकद्रव्य में नैरयिकरूप से वर्तमान नैर-
 यिक जीव, जीव द्रव्यों को उन्होंने नैरयिकायुष्करूप से स्पर्शनद्वारा-
 गृहीत किया है, बन्धन द्वारा बाँधा है, प्रदेशप्रक्षेप द्वारा पुष्ट किया
 है, विशिष्टानुभाग द्वारा किया है, स्थितिसंपादन द्वारा प्रस्थापित
 किया है, जीवप्रदेशों में निवेशित किया है और जीवप्रदेशों में ही
 सामस्तरूप से अतिगाढता को पहुँचाया है, अथवा-अभिसमन्वागत-

मरणे, नेरह्यदब्व्यावीचियमरणे ?” के भगवन् ! आप शा ४१३ के अंत में
 के “नैरयिकद्रव्यावीचिकमरण” ? अंत में के “नैरयिकद्रव्यावीचिकमरण” आ
 पद द्वारा आप शुं कहेवा भागे। ओ-शेनुं प्रतिपदन करे। ओ !

भट्टावीर प्रभुने। उत्तर-“गोयमा !” के गौतम ! जं णं नेरह्या नेर
 ह्यदब्वे वट्टमाणा, जाहं दब्बाह नेरह्याडयत्ताय गहियाहं, वड्ढाहं, पुट्ठाहं, कडाहं
 पट्टवियाहं, निविट्ठाह, अमिनिविट्ठाहं, अभिसमन्नागयाहं मवन्ति ” नैरयिक દ્રવ્યમાં
 નારક રૂપે વર્તમાન (રહેલા) નેરયિક જીવોએ જે દ્રવ્યોને તેઓ નૈરયિકા-
 યુષ્ક રૂપે સ્પર્શન દ્વારા ગ્રહણ કર્યા છે, બન્ધન દ્વારા બાંધ્યા છે, પ્રદેશપ્રક્ષેપ
 દ્વારા પુષ્ટ કર્યા છે, વિશિષ્ટાનુભાગ દ્વારા ગાઢ કર્યા છે, સ્થિતિસંપાદક દ્વારા
 પ્રસ્થાપિત કર્યા છે, જીવપ્રદેશોમાં નિવેશિત કર્યા છે, અને જીવપ્રદેશોમાં જ
 સમસ્ત રૂપે અતિ ગાઢતાએ પહોંચાડ્યા છે, અને અભિસમન્વાગત-ઉદયાવ-

ગતાનિ-ઉદયાવલિકાયાં માપ્તાનિ મવન્તિ તાનિ દ્રવ્યાણિ નૈરયિકાવીચિકાનિ, અણુસમય-પ્રતિક્ષણમ્, અથ ચ નિરન્તરમ્-અવિચ્છેદેન સકલસમયેવિત્યર્થઃ, ત્રિયન્તે-ત્રિમુચ્ચન્તિ इति કુત્વા-इति हेतौ नैरयिकद्रव्यावीचिकमरणमुच्यते इति નિગમયન્નાહ - 'સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! एवं बुच्चइ-नेरइयदब्बावीचियमरणे' हे गौतम ! तत् तेनार्थेन-तेन कारणेन, एवमुच्यते-नैरयिक द्रव्यावीचिकमरणमिति, 'एवं जाव देवदब्बावीचियमरणे' एवं-पूर्वोक्तरीत्येव, यायत्-तिर्यग्योनिकद्रव्या-वीचिकमरणं, मनुष्यद्रव्यावीचिकमरणं, देवद्रव्यावीचिकमरणमपि अवसेयम् । गौतमः पृच्छति-'खेत्तावीचियमरणे णं मंते ! कहिहे पण्णसे ?' हे मदन्त ! क्षेत्रावीचिकमरणं खलु कतिविधं प्रप्लप्तम् ? मणवानाह-'गोयमा ! चउव्विहे पण्णसे' हे गौतम ! क्षेत्रावीचिकमरणं चतुर्विधं प्रप्लप्तम्, 'तं जहा-नेरइय-

ઉદયાવલિકા મેં માપ કિયા હૈ-એસે હન દ્રવ્યોં કો પ્રતિક્ષણ નિરન્તર પ્રત્યેક સમયોં મેં-હોયતે હૈ, હસ કારણ એસા મરણ નૈરયિક દ્રવ્યાવીચિક મરણ કહલાતા હૈ । 'સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! एवं बुच्चइ नेरइयदब्बावीचियमरणे' इसी कारण हे गौतम । मैंने उसे नैरयिकद्रव्यावीचिकमरणशब्द द्वारा प्रतिपाद्य कहा है । 'एवं जाव देवदब्बावीचियमरणे' इसी प्रकार से तिर्यग्योनिक द्रव्यावीचिकमरण, मनुष्यद्रव्यावीचिकमरण और देवद्रव्यावीचिकमरण इनके विषय में भी जानना चाहिये ।

અવ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈ-'સેસાવીચિયમરણે ણં મંતે ! કહિવિહે પણ્ણસે' હે મદન્ત ! ક્ષેત્રાવીચિકમરણ કિતને પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-'ગોયમા' હે ગૌતમ ! ક્ષેત્રાવીચિકમરણ 'ચઉવ્વિહે પણ્ણસે' ચાર પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ

લિકામાં પ્રાપ્ત-કર્તા છે, એવાં તે દ્રવ્યોને ક્ષણે ક્ષણે-પ્રત્યેક સમયે નિરન્તર હોય છે, આ કારણે એવા મરણને નૈરયિકદ્રવ્યાવીચિક મરણ કહેવાય છે. "સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! एवं बुच्चइ नेरइयदब्बावीचियमरणे" हे गौतम ! ते कारण्ये मे तेने नैरयिकद्रव्यावीचिकमरणं शब्द द्वारा प्रतिपाद्यं कलुं છે. "एवं जाव देवदब्बावीचियमरणे" એજ પ્રમાણે તિર્યગ્યોનિકદ્રવ્યાવીચિકમરણ, મનુષ્ય દ્રવ્યાવીચિકમરણ અને દેવદ્રવ્યાવીચિકમરણના વિષયમાં સમજવું.

ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન-"સેસાવીચિયમરણે ણં મંતે ! કહિ વિહે પણ્ણસે ?" હે ભગવન્ ! ક્ષેત્રાવીચિક મરણના કેટલા પ્રકાર કહ્યા છે ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર-"ગોયમા ! " " હે ગૌતમ ! 'ચઉવ્વિહે પણ્ણસે-પંચહા " ક્ષેત્રાવીચિક મરણના ત્રીજે પ્રમાણે ત્રણ પ્રકાર કહ્યા છે-" નૈરइय-

શેષાવીચિયમરણે જાવ દેવશેષાવીચિયમરણે' તદ્વત્થા-નૈરયિકક્ષેત્રાવીચિકમરણમ્, યાવન્ તિર્યગ્ધોનિકક્ષેત્રાવીચિકમરણમ્, મનુષ્યક્ષેત્રાવીચિકમરણમ્ । દેવક્ષેત્રાવીચિકમરણમ્ । ગૌતમઃ પૂચ્છતિ-‘ સે કેળદ્દેણ મંતે । एवं वुच्चइ-नेरइयखेत्तावीचियमरणे नेरइयखेतावीचियमरणे ? ’ हे भदन्त । तत्-अथ, केनार्थेन- कथं तावत् एवमुच्यते-नैरयिकक्षेत्रावीचिकमरणं नैरयिकक्षेत्रावीचिकमरणपदप्रतिपाद्यमिति ? भगवानाह-‘ जं णं नेरइया नेरइयखेत्ते वट्टमाणा जाइं वट्ठाइं नेरइयाउयत्ताए० ’ हे गौतम ! यत्-कारणात् खलु नैरयिका नैरयिकક્ષેત્રે વર્તમાનાઃ સન્તો યાનિ દ્રવ્યાણિ નૈરયિકાયુષ્કતયા ગૃહીતાનિ, વદ્ધાનિ, પુષ્ટાનિ, કૃતાનિ પ્રસ્થાપિતાનિ, નિવિષ્ટાનિ, અમિનિવિષ્ટાનિ., અમિમમ્ત્યાગતાનિ ભવન્તિ તાનિ દ્રવ્યાણિ પ્રતિ-

‘તં જંહા’ જેસે -‘નેરહયશેષાવીચિયમરણે, જાવ દેવશેષાવીચિયમરણે’ નૈરયિક ક્ષેત્રાવીચિકમરણ યાવત્-તિર્યગ્ધોનિક ક્ષેત્રાવીચિકમરણ, મનુષ્યક્ષેત્રાવીચિકમરણ, ઔર દેવક્ષેત્રાવીચિકમરણ, અથ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈ-‘સે કેળદ્દેણ મંતે ! एवं वुच्चइ नेरइयखेत्तावीचियमरणे, नेरइयखेतावीचियमरणे,’ हे भदन्त । ऐसा आप किस किस कारण से कहते हैं कि नैरयिक क्षेत्रावीचिकमरण’ नैरयिकक्षेत्रावीचिकमरण’ इस पद द्वारा प्रतिपादित होना है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘जं णं नेरइया नेरइयखेत्ते वट्टमाणा जाइं वट्ठाइं नेरइयाउयत्ताए०’ हे गौतम ! नैरयिक क्षेत्र में वर्तमान नैरयिकों ने जिन द्रव्यों को नैरयिक के आयुष्यरूप से गृहीत किया है, वद्ध किया है, पुष्ट किया है, कृत किया है, प्रस्थापित किया है, निविष्ट किया है, अमिनिविष्ट

શેષાવીચિયમરણે, જાવ દેવશેષાવીચિયમરણે ” (૧) નૈરયિકક્ષેત્રાવીચિકમરણ, (૨) તિર્યગ્ધોનિક ક્ષેત્રાવીચિકમરણ, (૩) મનુષ્યક્ષેત્રાવીચિકમરણ, (૪) દેવ ક્ષેત્રાવીચિકમરણ.

ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન-“ સે કેળદ્દેણ મંતે ! एवं वुच्चइ, नेरइयखेत्तावीचियमरणे, नेरइयखेतावीचियमरणे ” કે કાવત્તન. આપ શા કારણે એવું કહેા કે નૈરયિકક્ષેત્રાવીચિક મરણ ? એટલે કે “ નૈરયિકક્ષેત્રાવીચિકમરણ ” આ શબ્દ દ્વારા શું પ્રતિપાદિત થાય છે ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર-“ જં ણં નેરહયશેષે વટ્ટમાણા જાઈં વટ્ઠાઈં નેર હયાઉયત્તાએ ” ઈત્યાદિ કે ગૌતમ ! નૈરયિકના આયુષ્ય રૂપે અરુણ કયાં છે, બદ્ધ કયાં છે, પુષ્ટ કયાં છે, કૃત કયાં છે, પ્રસ્થાપિત કયાં છે, નિવિષ્ટ કયાં છે, અમિનિવિષ્ટ કયાં છે, અમિમમ્ત્યાગત કયાં છે, તે દ્રવ્યોને તેઓ

સમયં નિરન્તરં પ્રતિષ્ઠાન્તિ इति कृत्वा-इति हेतोः, तत् तेनार्थेन नैरयिकक्षेत्रा-
वीचिकमरणमुच्यते । 'एवं जदेव दक्षावीचियमरणे तदेव खेत्तावीचियमरणे
वि' एवं-पूर्वोक्तरीत्या, यथैव द्रव्यावीचिकमरणं प्रतिपादितं तथैव क्षेत्रावीचिक-
मरणमपि प्रतिपादनीयम्, । एवं जाय मावावीचियमरणे' एवं-पूर्वोक्तरीत्या
एवं, यावत्-कालावीचिकमरणं, भवावीचिकमरणं, मावावीचिकमरणमवसेयम्, तद-
मिकापक्रमस्तु-"कालावीचिकमरणं खलु मद्गन्त ! कतिविधं मद्गन्तम् ? गौतम !
चतुर्विधं मद्गन्तम्, तथथा-नैरयिककालावीचिकमरणम्, तिर्यग्योनिककालावी-
चिकमरणम्, मनुष्यकालावीचिकमरणम्, देवकालावीचिकमरणम्, तत् केनार्थेन

ક્રિયા હૈ, અમિસમન્વાગત ક્રિયા હૈ, उन द्रव्यों को वे प्रतिसमय
निरन्तर छोड़ते रहते हैं इस कारण हे गौतम ! नैरयिक-
क्षेत्रावीचिकमरण' नैरयिकक्षेत्रावीचिकमरण' इस पद द्वारा प्रति-
पाद्य हुआ है । 'एवं जदेव दक्षावीचियमरणे तदेव खेत्तावीचियमरणे
वि' इस प्रकार जैसा द्रव्यावीचिकमरण कहा गया है । उसी प्रकार से
क्षेत्रावीचिकमरण भी कहना चाहिये । 'एवं जाय मावावीचियमरणे'
इसी प्रकार से यावत्-कालावीचिकमरण, भवावीचिकमरण और मावा-
वीचिकमरण भी जानना चाहिये । इस विषय में अभिलाष क्रम इस
प्रकार से है-"कालावीचियमरणे णं मंते । कइविधं पण्णत्तं" हे मद्गन्त !
कालावीचिकमरण कितने प्रकार का कहा गया है ? उत्तर 'गोयमा'
हे गौतम ! 'य उट्ठिहं पण्णत्तं' कालावीचिकमरण चार प्रकार का
कहा गया है । जो इस प्रकार से है-नैरयिककालावीचिकमरणं, तिर्य-
ग्योनिककालावीचिकमरण, मनुष्यकालावीचिकमरण, और देवकाला-

પ્રતિસમય નિરન્તર છોડતાં રહે છે. તે કારણે હે ગૌતમ ! એવાં મરણને
“ નૈરયિકક્ષેત્રાવીચિક મરણ ” આ શબ્દ વડે મેં પ્રતિપાદિત કર્યું છે
“ एवं जदेव दक्षावीचियमरणे तदेव खेत्तावीचियमरणे वि ” આ પ્રમાણે દ્રવ્યા-
વીચિકમરણ વિષે એવું કથન કરવામાં આવ્યું છે, એવું જ કથન ક્ષેત્રાવી-
ચિકમરણ વિષે પણ કરવું એમને “ एवं जाय मावावीचियमरणे ” એજ
પ્રમાણે કાલાવીચિકમરણ, ભવાવીચિક મરણ અને માવાવીચિકમરણ વિષે પણ
સમજવું એમને આ વિષયને અનુદક્ષીને આ પ્રકારનો અભિલાષક્રમ બનશે-
“ कालावीचियमरणे णं मंते । कइविधं पण्णत्तं ? ” હે ભગવન્ ! કાલાવીચિક-
મરણના કેટલા પ્રકાર કહ્યા છે ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર-" य उट्ठिहं पण्णत्तं " હે ગૌતમ ! કાલાવીચિક-
મરણના ચાર પ્રકાર નીચે પ્રમાણે કહ્યા છે-(૧) નૈરયિકકાલાવીચિકમરણ,

મદન્ત ! एवमुच्यते-नैरयिककालावीचिकमरणम् ? गौतम । यत् खलु नैरयिकाः नैरयिककाले वर्तमाना नैरयिकायुष्कृतया यानि द्रव्याणि गृहीतानि, वद्धानि पुष्टानि कृतानि प्रस्थापितानि, निविष्टानि, अभिनिविष्टानि अभिसमन्वागतानि भवन्ति तानि द्रव्याणि कालावीचिकानि अनुममये निरन्तरं प्रतिपुञ्चन्ति, इति कृत्वा, तत् तेनार्थेन गौतम । एवमुच्यते-नैरयिककालावीचिकमरणमिति, एवं भवभावावीचिकमरणमिलापा अपि स्वयमुन्नेयाः । गौतमः पृच्छति-‘ओहिमरणेणं मंते ! कइविहे पण्णसे ?’ हे भदन्त ! अवधिमरणं खलु कतिविधं प्रप्लवत्तम् ?

વીચિકમરણ, હે ભદન્ત ! ‘નૈરયિકકાલાવીચિકમરણ’ નૈરયિકકાલાવીચિકમરણ’ હસ શબ્દ દ્વારા પ્રતિપાદ્ય છે એસા આપ કિસ કારણ સે કહતે હૈ ? હસર પ્રશ્ન કહતે હૈ-હે ગૌતમ ! નૈરયિકકાલ મેં વર્તમાન નૈરયિક જીવો ને જિન દ્રવ્યોં કો નૈરયિકાયુષ્કરૂપ સે ગૃહીત કિયા હૈ, વદ્ધ કિયા હૈ, પુષ્ટ કિયા હૈ, કૃત કિયા હૈ, પ્રસ્થાપિત કિયા હૈ, નિવિષ્ટ કિયા હૈ અભિનિવિષ્ટ કિયા હૈ, અભિસમન્વાગત કિયા હૈ, ડન કાલાવીચિક દ્રવ્યોં કો વે પ્રતિસમય નિરન્તર છોડતે રહતે હૈ હસ કારણ હે ગૌતમ ! નૈરયિકકાલાવીચિકમરણ, નૈરયિકકાલાવીચિકમરણ’ હસ પદ દ્વારા પ્રતિપાદ્ય છે એસા-મૈને કહા હૈ । હસી પ્રકાર સે ભવ ઓર ભાવા-વીચિકમરણામિલાપ મી અપને આપ બનાના ચાહિયે ।

અવ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈ-‘ઓહિમરણેણં મંતે ! કહવિહે પણ્ણસે’ હે ભદન્ત ! અવધિમરણ કિતને પ્રકાર કા કહા ગયા

(૨) તિથિઓનિક કાલાવીચિકમરણ, (૩) મનુષ્ય કાલાવીચિકમરણ અને (૪) દેવકાલાવીચિક મરણ.

ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન-હે ભગવન્ ! “ નૈરયિકકાલાવીચિક મરણ ” આ પદ દ્વારા શું પ્રતિપાદિત થાય છે ? એટલે કે આ પ્રકારનું મરણ એટલે શું ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર-હે ગૌતમ ! નૈરયિક કાળમાં રહેલા નૈરયિક જીવોએ જે દ્રવ્યોને નૈરયિકાયુષ્ક રૂપે ગ્રહણ કર્યાં છે, બદ્ધ કર્યાં છે, પુષ્ટ કર્યાં છે, કૃત કર્યાં છે, પ્રસ્થાપિત કર્યાં છે. તે કાલાવીચિક દ્રવ્યોને તેઓ પ્રતિસમય નિરન્તર છોડતાં રહે છે. તે કારણે હે ગૌતમ ! આ પ્રકારના મરણને મેં નૈરયિકકાલાવીચિકમરણ “ આ પદ દ્વારા પ્રતિપાદ્ય કર્યું છે. એજ પ્રમાણે ભવ અને ભાવાવીચિકમરણ વિષયક અભિલાષો પોતાની બંને જ સમજા લેવા એકજો.

ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન-“ ઓહિમરણેણં મંતે ! કહવિહે પણ્ણસે ? ” હે ભગવન્ ! અવધિમરણના કેટલા પ્રકાર કહ્યા છે ?

મગવાનાહ—‘ગોયમા ! પંચવિદે ૧૦ ‘તે’ હે ગૌતમ ! અવધિમરણં પચ્ચવિધં પ્રજ્ઞસમ્, ‘તં જહા—દબ્બોદ્ધિમરણે, સ્વેતોદ્ધિમરણે, કાલ માવોદ્ધિમરણે’ તથા—દ્રવ્યાવધિમરણમ્, ક્ષેત્રાવધિમરણમ્, યાવત્-કાલાવધિમરણમ્, મનાવધિમરણમ્, માવાવધિમરણમ્ ! ગૌતમ ! પૂચ્છતિ—‘દબ્બોદ્ધિમરણેણં મંતે ! કઠ્ઠિવિદે પળ્લસે ?’ હે મદન્ત ! દ્રવ્યાવધિમરણં સ્વલુ કતિવિધં પ્રજ્ઞપ્તમ્ ? મગવાનાહ—‘ગોયમા ! વઠ્ઠિવિદે પળ્લસે’ હે ગૌતમ ! દ્રવ્યાવધિમરણં ચતુર્વિધં પ્રજ્ઞપ્તમ્ તં જહા—નેરહ્યદબ્બોદ્ધિમરણે, જાવ દેવદબ્બોદ્ધિમરણે, ‘તથા નેરયિકદ્રવ્યાવધિમરણમ્, યાવત્ તિર્યગ્યોનિકદ્રવ્યાવધિમરણમ્, મનુષ્યદ્રવ્યાવધિમરણમ્, દેવદ્રવ્યાવધિમરણમ્ ! ગૌતમ ! પૂચ્છતિ—‘સેકેણદ્વેણં મંતે ! एवं વુચ્ચહ—નેરહ્યદબ્બોદ્ધિમરણે, નેરહ્ય-

હે ? હસર મેં પ્રશ્ન કહતે હું—‘ગોયમા ! પંચવિદે પળ્લસે હે ગૌતમ ! અવધિમરણ પાંચ પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ—‘તં જહા’ જો હસ પ્રકાર સે હૈ—‘દબ્બોદ્ધિમરણે સ્વેતોદ્ધિમરણે, જાવ માવોદ્ધિમરણે’ દ્રવ્યાવધિમરણ ક્ષેત્રાવધિમરણ, યાવત્-કાલાવધિમરણ, માવાવધિમરણ ! અવ ગૌતમ-સ્વામી પ્રશ્ન સે એમા પૂછતે હું—‘દબ્બોદ્ધિમરણે ણં મંતે ! કઠ્ઠિવિદે પળ્લસે’ હે મદન્ત ! દ્રવ્યાવધિમરણ કિતને પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ? હસકે હસર મેં પ્રશ્ન કહતે હું—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! દ્રવ્યાવધિમરણ ‘વઠ્ઠિવિદે પળ્લસે’ ચાર પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ! ‘તં જહા’ જો હસ પ્રકાર સે હૈ—‘નેરહ્યદબ્બોદ્ધિમરણે જાવ દેવદબ્બોદ્ધિમરણે’ નેરયિકદ્રવ્યાવધિમરણ, યાવત્-તિર્યગ્યોનિક દ્રવ્યાવધિમરણ, મનુષ્યદ્રવ્યાવધિમરણ, દેવદ્રવ્યાવધિમરણ, અવ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એમા પૂછતે હું—‘સે કેણદ્વેણં મંતે !

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—“ ગોયમા ! પંચવિદે પળ્લસે—તં જહા ” હે ગૌતમ ! અવધિમરણના પાંચ પ્રકાર પડે છે, જે નીચે પ્રમાણે છે—“ દબ્બોદ્ધિમરણે, સ્વેતોદ્ધિમરણે, જાવ માવોદ્ધિમરણે ” (૧) દ્રવ્યાવધિમરણ, (૨) ક્ષેત્રાવધિમરણ, (૩) કાલાવધિમરણ, (૪) ભવાવધિમરણ અને (૫) માવાવધિમરણ.

ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન—“ દબ્બોદ્ધિમરણેણં મંતે ! કઠ્ઠિવિદે પળ્લસે ? ” હે ભગવન્ ! દ્રવ્યાવધિમરણના કેટલા પ્રકાર કહ્યા છે ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—“ ગોયમા ! વઠ્ઠિવિદે પળ્લસે—તં જહા ” હે ગૌતમ ! દ્રવ્યાવધિમરણના નીચે પ્રમાણે ચાર પ્રકાર કહ્યા છે—“ નેરહ્યદબ્બોદ્ધિમરણે, જાવ દેવદબ્બોદ્ધિમરણે ” (૧) નેરયિક દ્રવ્યાવધિમરણ, (૨) તિર્યગ્યોનિક દ્રવ્યાવધિમરણ, (૩) મનુષ્ય દ્રવ્યાવધિમરણ અને (૪) દેવ દ્રવ્યાવધિમરણ.

ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન—“ સે કેણદ્વેણં મંતે ! एवं વુચ્ચહ—નેરહ્યદબ્બોદ્ધિમરણે નેરહ્યદબ્બોદ્ધિમરણે ? ” હે ભગવન્ ! આપ શા કારણે એવું કહો છે. કે

દ્વજોદ્ધિમરણે ? ' હે મદન્ત ! તત્ અથ કેનાર્થેન-કથં તાવત્-અથમુચ્યતે-નૈરયિક-
દ્રવ્યાવધિમરણં નૈરયિક દ્રવ્યાવધિમરણપદમતિપાદ્યમિતિ ? મગવાનાદ્- ' ગોયમા !
જં જં નેરહ્યદ્વજે વદમાણા જાહં દ્વજાહં સંપયં મરંતિ, તેજં નેરહ્યા તાહં દ્વજાહં
અણાગપ્ કાલે પુણો વિ મરિસ્સંતિ ' હે ગૌતમ ! યત્ યમ્માત્કારણાત સ્વલ્લ નૈર-
યિકા નૈરયિકદ્વજે વર્તમાનાઃ સન્તો યાનિ દ્રવ્યાણિ સામ્પ્રગમ્ વર્તમાનકાલે
મ્રિયન્તે-પ્રતિમુચ્ચન્તિ, તે એવ સ્વલ્લ નૈરયિકાસ્થાનિ એવ દ્રવ્યાણિ અનાગતે કાલે-
મવિષ્યતિકાલે પાપહેતુના પુનરપિ સંયુગ્મ મરિષ્યન્તિ-નિર્જરિષ્યન્તીતિ કૃત્વા-ઇતિ
હેતોઃ, ' સે તેદ્વેજં ગોયમા ! જાવ દ્વજોદ્ધિમરણે ' હે ગૌતમ ! તત્-અથ, તેનાર્થેન-
તેન કારણેન, યાવત્-નૈરયિકદ્રવ્યાવધિમરણમુચ્યતે ! 'એવં તિરિક્ષજોણિયદ્વજો-
દ્ધિમરણે, મણુસ્સદ્વજોદ્ધિમરણે, દેવદ્વજોદ્ધિમરણે વિ' એવં-પૂર્વોક્તરીત્યેવ, તિર્ય-

એવં વુચ્ચહ-નેરહ્યદ્વજોદ્ધિમરણે, નેરહ્યદ્વજોદ્ધિમરણે' હે મદન્ત ! એસા
આપ કિસ કારણ સે કહતે હૈં કિ નૈરયિકદ્રવ્યાવધિકમરણ 'નૈરયિક-
દ્રવ્યાવધિમરણ' હસ પદ દ્વારા પ્રતિપાદ્ય હે? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં- 'ગોયમા'
હે ગૌતમ ! 'જં જં નેરહ્યદ્વજે વદમાણા જાહં દ્વજાહં સંપયં મરંતિ, તેજં
નેરહ્યા તાહં દ્વજાહં અણાગપ્ કાલે પુણો વિ મરિસ્સંતિ' નૈરયિક દ્રવ્ય
મેં વર્તમાન નૈરયિક જિન દ્રવ્યોં કો, વર્તમાનકાલ મેં છોડતે હૈં. વે હી
નૈરયિક હન્હીં દ્રવ્યોં કોં મવિષ્યત્કાલ મેં પાપ હેતુઓં દ્વારા પુનઃ ગૃહીત
કરકે છોડેગે-અર્થાત્ ડનકી નિર્જરા કરેગે. હસ કારણ હે ગૌતમ !
મેંને એસા કહ્યા હૈં કિ નૈરયિક દ્રવ્યાવધિમરણ- 'નૈરયિકદ્રવ્યાવધિ-
મરણ' હસ પદ દ્વારા પ્રતિપાદ્ય હોના હૈં. 'એવં તિરિક્ષજોણિયદ્વજો-
દ્ધિમરણે, મણુસ્સદ્વજોદ્ધિમરણે, દેવદ્વજોદ્ધિમરણે વિ' હસી પ્રકાર સે

નૈરયિક દ્રવ્યાવધિમરણ " નૈરયિકદ્રવ્યાવધિમરણ " આ પદ દ્વારા પ્રતિપાદ્ય
છે ? એટલે કે નૈરયિકદ્રવ્યાવધિમરણનો ભાવાર્થ શો છે ?

મહાવીર પ્રશ્નનો ઉત્તર- " ગોયમા ! " હે ગૌતમ ! " જં જં નેરહ્યદ્વજે
વદમાણા જાહં દ્વજાહં સંપયં મરંતિ, તેજં નેરહ્યા તાહં દ્વજાહં અણાગપ્ કાલે
પુણો વિ મરિસ્સંતિ " નૈરયિક દ્રવ્યમાં વર્તમાન નારકો બે દ્રવ્યોને વર્તમાન
કાળે છોડે છે, તે નારકો બે એક દ્રવ્યોને અવિષ્યકાળમાં પાપહેતુઓ દ્વારા
ફરી ગૃહીત કરીને છોડશે-એટલે કે તેમની નિર્જરા કરશે હે ગૌતમ ! તે
કારણે મેં એવું કહ્યું છે કે નૈરયિકદ્રવ્યાવધિમરણ " નૈરયિકદ્રવ્યાવધિમરણ "
આ પદ દ્વારા પ્રતિપાદ્ય થાય છે. " એવં તિરિક્ષજોણિયદ્વજોદ્ધિમરણે, મ-
ણુસ્સદ્વજોદ્ધિમરણે, દેવદ્વજોદ્ધિમરણે વિ " એક પ્રમાણે તિર્યગ્યોનિક દ્રવ્યાવધિમરણ,

યોનિકદ્રવ્યાવધિમરણમ્, મનુષ્યદ્રવ્યાવધિમરણમ્, દેવદ્રવ્યાવધિમરણમપિ અસેયમ્ । ‘એવં ઇણં ગમેણં સેત્તોહિમરણે વિ, કાલોહિમરણે વિ, મલોહિમરણે વિ, માલોહિમરણે વિ’ એવં-પૂર્વોક્તરીત્યેન, ઇતેન-ઉપયુક્તેન, ગમેન-દ્રવ્યાવધિમરણવિષયકાભિલાપક્રમેણ, ક્ષેત્રાવધિમરણમપિ, કાલાવધિમરણમપિ, મલાવધિમરણમપિ, એવં માલાવધિમરણમપિ સ્થયયવસેયમ્ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ- ‘આઈતિયમરણેણં મંતે ! પુચ્છા’ હે મદન્ત ! આત્યન્તિકમરણં સ્વલુ કતિ-વિધં મજ્જસુ ? इति પૃચ્છા, મગવાનાહ-‘ગોયમા । પંચવિદ્દે પળ્લસે’ હે ગૌતમ ! આત્યાન્તિકમરણં સ્વલુ પચ્ચવિધં મજ્જસુ, તં જહા-દ્વચ્ચાઈતિયમરણે, સેચ્ચાઈ-

તિર્યગ્યોનિકદ્રવ્યાવધિમરણ, મનુષ્યદ્રવ્યાવધિમરણ, ઓર દેવદ્રવ્યાવધિમરણ હસકે સમ્બન્ધ મેં મી કથન જાનના ચાહિયે । ‘એવં ઇણં ગમેણં સેત્તોહિમરણે વિ, કાલોહિમરણે વિ, મલોહિમરણે વિ, માલોહિમરણે વિ’ હસ પૂર્વોક્ત દ્રવ્યાવધિમરણવિષયક અભિલાપક્રમદ્વારા ક્ષેત્રાવધિમરણ મી, કાલાવધિમરણ મી, મલાવધિમરણ મી, ઓર માલાવધિમરણ મી સમજ્ઞ લેના ચાહિયે ।

અવ ગૌતમપ્રશ્ન સે મેસા પૂછતે હે-‘આઈતિયમરણેણં મંતે ! પુચ્છા’ હે મદન્ત ! આત્યન્તિકમરણ કિતને પ્રકાર કો કહા ગયા હે ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હે-‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! પંચવિદ્દે પળ્લસે’ આત્યન્તિકમરણ પાંચ પ્રકાર કા કહા ગયા હે । જો હસ પ્રકાર સે હે-‘દ્વચ્ચાઈતિયમરણે, સેચ્ચાઈતિયમરણે, જાવ માલાઈતિયમરણે’ દ્રવ્યાત્યન્તિકમરણ, ચાવત્-કાલાત્યન્તિકમરણ, મલાત્યન્તિકમરણ, ઓર માલાત્યન્તિકમરણ,

મનુષ્યદ્રવ્યાવધિમરણ અને દેવદ્રવ્યાવધિમરણના વિષયમાં ૨૫ કથન અમલગુ’ બોધ્યો. “ એવં ઇણં ગમેણં સેત્તોહિમરણે વિ, કાલોહિમરણે વિ, મલોહિમરણે વિ, માલોહિમરણે વિ ” પૂર્વોક્ત દ્રવ્યાવધિમરણ વિષયક અભિલાપક્રમ દ્વારા ક્ષેત્રાવધિમરણ, કાલાવધિમરણ, મલાવધિમરણ અને માલાવધિમરણના પ્રકાર, સ્વરૂપ આદિ વિષયક કથન અમલગુ લેવું બોધ્યો. હવે ગૌતમ સ્વામી બોલેઃ પ્રશ્ન પૂછે છે કે-“ આઈતિયમરણેણં મંતે ! પુચ્છા ” કે અગવન્ । આત્યન્તિકમરણના કેટલા પ્રકારો હતા છે ।

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર-“ ગોયમા । ” કે ગૌતમ ! “ પચ્ચવિદ્દે પળ્લસે-સંજહા ” આત્યન્તિકમરણના નીચે પ્રમાણે પાંચ પ્રકાર હતા છે-“ દ્વચ્ચાઈતિયમરણે, સેચ્ચાઈતિયમરણે જાવ માલાઈતિયમરણે ” (૧) દ્રવ્યાત્યન્તિક મરણ, (૨) ક્ષેત્રાત્યન્તિકમરણ, (૩) કાલાત્યન્તિકમરણ, (૪) મલાત્યન્તિકમરણ અને (૫) માલાત્યન્તિકમરણ.

તિયમરણે જાવ માત્રાઈતિયમરણે' તથા-દ્રવ્યાત્યન્તિકમરણં, યાવત્-કાલા
ત્યન્તિકમરણમ્, મશાત્યન્તિકમરણમ્, માશાત્યન્તિકમરણમ્, ગૌતમઃ પૂછતિ-
'દ્વચ્ચાઈતિયમરણેણં મંતે ! કહિંદે પળ્લસે ?' હે મદન્ત ! દ્રવ્યાત્યન્તિકમરણં
સ્વલુ કતિવિધં મહસમ્ ? મગ્ગનાહ- 'ગોયમા ! ચડ઼િવિદે પળ્લસે' હે
ગૌતમ ! દ્રવ્યાત્યન્તિકમરણં ચતુર્વિધં મહસમ્, તં જહા-નેરહ્યદ્વચ્ચાઈતિયમરણે
જાવ દેવદ્વચ્ચાઈતિયમરણે' તથા-નૈરયિકદ્રવ્યાત્યન્તિકમરણમ્, યાવત્
તિર્યગ્યોનિકદ્રવ્યાત્યન્તિકમરણમ્, મનુષ્યદ્રવ્યાત્યન્તિકમરણં, દેવદ્રવ્યાત્યન્તિક
મરણમ્ । ગૌતમઃ પૂછતિ-'સે કેળદ્દેણં એવં બુદ્ધહ નેરહ્ય દ્વચ્ચાઈતિયમરણે,
નેરહ્યદ્વચ્ચાઈતિયમરણે ?' હે મદન્ત ! તત્ અય, કેનાર્યેન-કયં તાવત્,
એવમુચ્ચતે-નૈરયિકદ્રવ્યાત્યન્તિકમરણમતિપાઘં નૈરયિકદ્રવ્યાત્યન્તિકમરણમિતિ ?
મગ્ગનાહ-'ગોયમા ! જં ણં નેરહ્યા નેરહ્યદ્વચ્ચે વટ્ઠમાણા જાઈં દ્વચ્ચાઈ

અવ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હિં-'દ્વચ્ચાઈતિયમરણે
ણં મંતે ! કહિંદે પળ્લસે' હે મદન્ત ! દ્રવ્યાત્યન્તિકમરણ કિતને
પ્રકાર કા કહા ગયા હે ? હસર મેં પ્રશ્ન કહતે હિં-'ગોયમા ! ચડ઼િવિદે
પળ્લસે' હે ગૌતમ ! દ્રવ્યાત્યન્તિકમરણ ચાર પ્રકાર કા કહા ગયા હે-
જો હસ પ્રકાર સે હે-'નેરહ્યદ્વચ્ચાઈતિયમરણે જાવ દેવદ્વચ્ચાઈતિયમરણે'
નૈરયિકદ્રવ્યાત્યન્તિકમરણ યાવત્-તિર્યગ્યોનિકદ્રવ્યાત્યન્તિકમરણ,
મનુષ્યદ્રવ્યાત્યન્તિકમરણ ઓર દેવદ્રવ્યાત્યન્તિકમરણ ।

અવ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હિં-'સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં
બુદ્ધહ, નેરહ્યદ્વચ્ચાઈતિયમરણે, નેરહ્યદ્વચ્ચાઈતિયમરણે' હે મદન્ત !
એસા આપ કિસ કારણ કહતે હિં કિ નૈરયિકદ્રવ્યાત્યન્તિકમરણ 'નૈર-
યિકદ્રવ્યાત્યન્તિકમરણ' હસ પદ દ્વારા પ્રતિપાઘ હિં-'ગોયમા ! જં ણં નેર-

ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન-'દ્વચ્ચાઈતિમરણેણં મંતે ! કહિંદે પળ્લસે " હે
ભગવન્ ! દ્રવ્યાત્યન્તિકમરણ કંટલા પ્રકારનું કહ્યું છે ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર-"ગોયમા ! ચડ઼િવિદે પળ્લસે-તંજહા " હે ગૌતમ !
દ્રવ્યાત્યન્તિકમરણ ચાર પ્રકારનું કહ્યું છે. એ પ્રકારો નીચે પ્રમાણે છે-"નેર-
હ્યદ્વચ્ચાઈતિયમરણે જાવ દેવદ્વચ્ચાઈતિયમરણે" (૧) નૈરયિકદ્રવ્યાત્યન્તિક મરણ,
(૨) તિર્યગ્યોનિક દ્રવ્યાત્યન્તિક મરણ, (૩) મનુષ્યદ્રવ્યાત્યન્તિક મરણ અને
(૪) દેવદ્રવ્યાત્યન્તિક મરણ.

ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન-"સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં બુદ્ધહ-નેરહ્યદ્વચ્ચાઈતિ-
યમરણે, નૈરયિકદ્વચ્ચાઈતિયમરણે" હે ભગવન્ ! આપ શા કારણે એવું કહે છે
કે નૈરયિકદ્રવ્યાત્યન્તિકમરણ " નૈરયિકદ્રવ્યાત્યન્તિકમરણ " આ પદ દ્વારા
પ્રતિપાઘ છે ?

संपद्यं मरंति, तेणं नेरइया ताइं दब्बाइं अणागर काले णो पुणो वि मरिस्संति, से तेणहेमं जाव मरणे' हे गौतम । यत्-यस्मात् कारणात् खलु नैरयिकाः नैरयिक-
द्रव्ये वर्तमानाः सन्तो यानि द्रव्याणि साम्प्रतं वर्तमानकाले भ्रियन्ते-प्रतिमुञ्चन्ति,
ते एव खलु नैरयिकास्तान्येव द्रव्याणि अनागते काले-भविष्यत्काले नो पुनरपि
संगृह्य मरिष्यन्ति तत्-तेनार्थेन यावत्-नैरयिकद्रव्यात्यन्तिकमरणमुच्यते,
एवं तिरिक्खजोणियदब्बाइंतियमरणे, मणुस्सदब्बाइंतियमरणे, देवदब्बाइं-
तियमरणे' एवं-पूर्वोक्तरीत्येव, तिर्यग्योनिकद्रव्यात्यन्तिकमरणं, मनुष्यद्रव्या-
त्यन्तिकमरणम्, देवद्रव्यात्यन्तिकमरणमपि अवसेयम्, 'एवं खेत्ताइंतियमरणे-
वि एवं जाव मावाइंतियमरणे वि' एवं-द्रव्यात्यन्तिकमरणवदेव क्षेत्रात्यन्तिक-
मरणमपि स्वयमवधीयम् । एवं-तथैव, यावत् काकात्यन्तिकमरणम्, भवात्यन्तिक-

इया नेरइयदब्बे वट्टमाणा जाइं दब्बाइं संपद्यं मरंति, तेणं नेरइया ताइं
दब्बाइं अणागर काले णो पुणो वि मरिस्संति, से तेणहेमं जाव मरणे' हे
गौतम । नैरयिक द्रव्य में वर्तमान नैरयिक जिन द्रव्यों को वर्तमानकाल
में छोड़ते हैं, वे नैरयिक इन्हीं द्रव्यों को अनागतकाल में-भविष्यत्काल
में-पुनःग्रहण करके नहीं छोड़ते हैं-इस कारण हे गौतम ! मैंने ऐसा कहा
है कि नैरयिकद्रव्यात्यन्तिकमरण 'नैरयिकद्रव्यात्यन्तिकमरण' इस पद
द्वारा प्रतिपाद्य होता है । 'एवं तिरिक्खजोणियदब्बाइंतियमरणे, मणुस्स
दब्बाइंतियमरणे, देवदब्बाइंतियमरणे' इसी प्रकार से तिर्यग्योनिकद्रव्या-
त्यन्तिकमरण, मनुष्यद्रव्यात्यन्तिकमरण और देवद्रव्यात्यन्तिक मरण
भी जानना चाहिये । 'एवं खेत्ताइंतियमरणे वि एवं जाव मावाइंतिय-
मरणे वि' द्रव्यात्यन्तिकमरण के जैसा ही क्षेत्रात्यन्तिकमरण भी सम

भट्टावीर प्रभुने। उत्तर-“गोयमा ।” हे गौतम । “जंणं नेरइया नरइय
एवमे वट्टमाणा जाइं दब्बाइं संपद्यं मरंति, तेणं नेरइया ताइं दब्बाइं अणागर
काले पुणो वि मरिस्संति, से तेणहेमं जाव मरणे” हे गौतम । नैरयिक द्रव्यमा
वर्तमान नारके ने द्रव्योने वर्तमान कालमा छोडे छे, जेव नारके जेव
द्रव्योने कविष्यकालमा इरी अरुणु करीने छोडतां नथी ते कारणे हे गौतम ।
भे जेवुं कहुं छे हे नरयिकद्रव्यात्यन्तिक मरण “नैरयिकद्रव्यात्यन्तिक मरण”
मा यह दाश प्रतिपाद्य होय छे. “एवं तिरिक्खजोणियदब्बाइंतियमरणे,
मणुस्सदब्बाइंतियमरणे, देवदब्बाइंतिय मरणे” जेव प्रभावे तिर्यग्योनिक
द्रव्यात्यन्तिकमरण, मनुष्यद्रव्यात्यन्तिकमरण जेव देवद्रव्यात्यन्तिकमरण विषे
पद्य धमज्जु” “एवं खेत्ताइंतियमरणे वि एवं जाव मावाइंतियमरणे वि”

મરણમ્, एवं मावात्यन्तिकमरणमपि स्वयमेवोहनीयम् । गौतमः पृच्छति—‘बाल मरणेणं मंते । कहविहे पणत्ते ?’ हे मदन्त ! बालमरणं खलु कतिचिदं मङ्गलम् ? भगवानाह—‘गोयमा ! दुवाळसविहे पणत्ते’ हे गौतम ! बालमरणं द्वादशविधं मङ्गलम्, ‘तं जहा-बलयमरणं जहा खंदर जाव गिद्धपिठ्ठे’ तथा-बलयमरणं यथा स्कन्दके द्वितीयशतके मयप्रोद्देशके स्कन्द ४५करणे प्रतिपादितं तथैवात्रापि प्रतिपत्तव्यम् तथा च अत्यन्तक्षुब्धया वशाकुक्षतापूर्वकं मरणं बलयमरणमुच्यते, अथवा संयमाद् भ्रष्टस्य मरणं बलन्मरणं बलयमरणं वोच्यते, गृध्रपक्षिभिः, सूगवाकारि चादि पशुभिर्वा स्पृष्टाद्-विदारणाद् मरणं-गृध्रस्पृष्टमरणमुच्यते,

જાનાં જાણીએ । તથા હસી પ્રકાર સે જાવતુ-કાલાત્યન્તિકમરણ, અથાત્ય-
ન્તિકમરણ ઓર માથાત્યન્તિકમરણ મી જાનના જાણીએ ।

અથ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈ—‘બાલમરણે જાં મંતે । કહ-
વિહે પણત્તે’ હે મદન્ત ! બાલમરણ કિતને પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ?
હસર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—‘ગોયમા ! દુવાલસવિહે પણત્તે’ હે ગૌતમ !
બાલમરણ ૧૨ પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ । ‘તં જહા’ જો હસ પ્રકાર સે
હૈ—‘બલયમરણં જહાં જંદગ જાવ ગિદ્ધપિઠ્ઠે’ હસકે યે ૧૨ મેવ દ્વિતીય-
શતક કે પ્રથમ ઉદ્દેશે મેં જો સ્કન્દક પ્રકરણ આયા હૈ હસમેં કહે ગયે
હૈ । યહાં પહિલા ઓર અન્તિમ મેવ લિખા ગયા હૈ । અત્યન્ત ક્ષુબ્ધા સે
વશાકુલતાપૂર્વક જો મરણ હોતા હૈ—હસકા નામ બલયમરણ હૈ । અથવા
સંયમ સે ભ્રષ્ટ હુપ જીવ કા જો મરણ હોના હૈ વહ બલન્મરણ યા બલય-
મરણ કહા ગયા હૈ યહ પ્રથમ મેવ હૈ । ગૃધ્રપક્ષિયોં કે દ્વારા અથવા

દ્રઘાત્યન્તિકમરણના જેવું જ કથન ક્ષેત્રાત્યન્તિકમરણ, કાલાત્યન્તિકમરણ,
ભવાત્યન્તિક મરણ અને ભાવાત્યન્તિક મરણના પ્રકાર આદિ વિષે પણ સમજવું.

ગૌતમ સ્વામીનેા પ્રશ્ન—“ બાલમરણેણં મંતે । કહવિહે પણત્તે ” હે ભગ-
વન્ ! બાલમરણના કેટલા પ્રકાર કલા છે ?

મહાવીર પ્રશ્નનેા ઉત્તર—“ ગોયમા ! દુવાલસવિહે પણત્તે—સંજહા ” હે
ગૌતમ ! બાલમરણના નીચે પ્રમાણે ૧૨ પ્રકાર કલા છે—“ બલયમરણં જહા
જંદગ જાવ ગિદ્ધપિઠ્ઠે ” બીજા શતકના પહેલા ઉદ્દેશામાં જે સ્કન્દક પ્રકરણ
આમ્યું છે, તેમાં તેના વલયમરણથી લઈને ગૃધ્રસ્પૃષ્ટમરણ પર્વતના જે બાર
લેહો બતાવ્યા છે, તેમને અહીં શરૂ કરવા બોધ્યો અત્યંત ક્ષુબ્ધાને કારણે
બાકુલતાપૂર્વક જે મરણ થાય છે, તેનું નામ વલયમરણ છે. અથવા સંય-
મથી ભ્રષ્ટ થયેલા જીવનું જે મરણ થાય છે તેને વલન્મરણ અથવા વલય-
મરણ કહે છે આ પહેલા ભાવ છે ત્રીજા આદિ શિકાવી પક્ષીઓ દ્વારા

एवमन्यान्यपि अवद्विष्टानि दण्डमरणानि यथा—वशात्तमरणं२, अन्तःश्लेष्ममरणं३, तद्भवमरणं४, गिरिपतनमरणं५, तरुपतनमरणं६, जलप्रवेशमरणं७, ज्वलनप्रवेश-
मरणं८, विषभक्षणमरणं९, शस्त्रोपपातमरणं१०, चेति गौतमः पृच्छति—
'पंडियमरणेणं मंते ! कइविहे पण्णत्ते ?' हे भदन्त ! पण्डितमरणं स्मृत् कति
विषम् प्रश्नसम् ? मगवानाह—'गोयमा ! इविहे पण्णत्ते' हे गौतम ! पण्डितमरणं
द्विविधं प्रश्नसम्, 'तं जहा-पाओवगमरणेय, मत्तपच्चक्खत्ताणेय' तद्यथा पादपोष-
गमनं च भक्तप्रत्याख्यानं च, तत्र धरायां पतितस्य च्छिन्नपादपस्य-वृक्षस्येव

शिकारी कुत्से आदि पशुओं के द्वारा बिदारण कर देने से जो मरण
होता है वह गृहपृष्ठमरण है यह चारहवां भेद है। अथशिष्ट १०
मरणभेद इस प्रकार से हैं—वशात्तमरण२, अन्तःश्लेष्ममरण३, तद्भव-
मरण४, गिरिपतनमरण५, तरुपतनमरण६, जलप्रवेशमरण७, ज्वलन-
प्रवेशमरण८, विषभक्षणमरण९, शस्त्रोपपातमरण१०, वैद्ययस्त्रमरण११,
इसका विशेषविश्लेषण स्कन्दक प्रकरण से जानना चाहिये। अब
गौतमस्वामी प्रश्न से ऐसा पूछते हैं—'पंडियमरणेणं मंते ! कइविहे पण्णत्ते'
हे भदन्त ! पण्डितमरण कितने प्रकार का कहा गया है ? उत्तर में प्रश्न
कहते हैं 'गोयमा' हे गौतम ! पण्डितमरण 'इविहे पण्णत्ते' दो प्रकार का
कहा गया है। 'तं जहा' जो इस प्रकार से है—'पाओवगमणे य, मत्त-
पच्चक्खत्ताणे य' पादपोषगमन और भक्तप्रत्याख्यान जमीन पर गिरे

અથવા શિકારી કુતરા આદિ પશુઓ દ્વારા શરીરનું વિદારણ થવાથી જે મૃત્યુ
થાય છે, તેનું નામ ગૃહસ્પૃષ્ઠ મરણ છે. આ બારમા ભેદ છે. બાકીના ૧૦
ભેદો આ પ્રમાણે છે—વશાત્તમરણ ૨, અંતઃશ્લેષ્મમરણ ૩, તદ્ભવમરણ ૪,
ગિરિપતનમરણ ૫, તરુપતનમરણ ૬, જલપતનમરણ ૭, જ્વલનપ્રવેશમરણ ૮,
વિષભક્ષણમરણ ૯, શસ્ત્રોપપાતમરણ ૧૦, વૈદ્યાયસ્રમરણ ૧૧, આ મરણ
પ્રકારોનું વિશેષ વર્ણન સ્કન્દક પ્રકરણમાં વાંચી લેવું

ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન—“પંડિયમરણેણં મંતે ! કइविहे पण्णत्ते” કે
ભગવન્ ! પંડિતમરણના કેટલા પ્રકાર કહ્યા છે)

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—“गोयमा ! इविहे पण्णत्ते-तंजहा” કે ગૌતમ !
પંડિતમરણના બે પ્રકાર કહ્યા છે. તે પ્રકારો નીચે પ્રમાણે છે—“पाओवग-
मणे य, मत्तपच्चक्खत्ताणे य” (૧) પાદપોષગમનમરણ, (૨) ભક્તપ્રત્યાખ્યાન-

ચલનાદિવર્જિતમ્ એકસ્યામેવસ્થિતૌ ઉપગમનમ્-વર્તનમ્ પાદપોષગમનમુચ્યતે ।
 અનુવિંધાહારપરિત્યાગપૂર્વકં મરણં મક્તપ્રત્યાખ્યાનમુચ્યતે । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-
 ‘પા ઓવગમણેણં મંતે ! કહ્વિદ્દે પળ્ણસે ?’ હે મદન્ત ! પાદપોષગમનં સ્વલ્લ કત્તિ
 વિધં મજ્જસમ્ ? મગવાનાહ-‘દુવિદ્દે પળ્ણસે, તં જહા-ળીહારિમેય, અળીહારિમેય,
 જાવ નિયમં અપહિકમ્મે’ હે ગૌતમ ! પાદપોષગમનં દ્વિવિધં મજ્જસમ્, તદ્ધયા-
 નિર્હારિમં ચ, અનિર્હારિમં ચ, તત્ર વસતેરેકદેશે યત્પાદપોષગમનં ક્રિયતે, મૃત-
 કલેવરસ્ય વા યતો નિઃસાર્યતે તત્ નિર્હારિમપાદપોષગમનમુચ્યતે, યત્તુ ગિરિગુદા-

હુપ્ વૃક્ષ કે જેસા જિસ મરણ મેં ચલને આદિ ક્રિયાઓં કા ત્યાગ હો
 જાતા હૈ-અર્થાત્ એક હી સ્થિતિ મેં જિસમેં સાધક ઘના રહતા હૈ ઉન્ન
 મરણ કા નામ પાદપોષગમન હૈ । તથા જિસ મરણ મેં ત્રીનોં અથવા
 ચારોં પ્રકાર કે આહાર કા ત્યાગ કર દિયા જાતા હૈ-ઉસ મરણ કા
 નામ મક્તપ્રત્યાખ્યાનમરણ હૈ ।

અવ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્નુ સે એસા પૂછતે હૈં-‘પાઓવગમણે ણં મંતે !
 કહ્વિદ્દે પળ્ણસે’ હે મદન્ત ! પાદપોષગમન કિતને પ્રકાર કા હોતા હૈ ?
 ઉત્તર મેં પ્રશ્નુ કહતે હૈં-‘દુવિદ્દે પળ્ણસે’ હે ગૌતમ ! પાદપોષગમન દો
 પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ-‘તં જહા’ જો હસ પ્રકાર સે હૈ-‘ળીહારિમે ય,
 અળીહારિમે ય, જાવ નિયમં, અપહિકમ્મે’ નિર્હારિમ ઓર અનિર્હારિમ,
 વસતિ કે એકદેશ મેં જો પાદપોષગમન કિયા જાતા હૈ કિ જહાં સે
 મૃતકલેવર કો બાહર નિકાલના પડતા હૈ વહ નિર્હારિમ પાદપોષગમન

મરણુ જમીન પર પડેલાં વૃક્ષની જેમ જે મરણુમાં હલનચલન આદિ ક્રિયા-
 ઝોનો ત્યાગ કરવામાં આવે છે, અથવા સાધક એક જ સ્થિતિમાં પડેલા
 રહીને જે મરણુને બેઠે છે, તે મરણુને પાદપોષગમનમરણુ કહે છે જે મર-
 ણુમાં આરે પ્રકારના આહારનો ત્યાગ કરવામાં આવે છે. તે મરણુને ભક્ત-
 પ્રત્યાખ્યાન મરણુ કહે છે.

ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન-“પાઓવગમણે ણં મંતે ! કહ્વિદ્દે પળ્ણસે” હે
 ભગવન્ ! પાદપોષગમનમરણુના કેટલા પ્રકાર કહ્યા છે ?

મહાવીર પ્રશ્નુને ઉત્તર-“દુવિદ્દે પળ્ણસે-તંજહા” હે ગૌતમ ! પાદપો-
 ષગમન મરણુના ત્રીણે પ્રમાણે બે પ્રકાર કહ્યા છે-“ળીહારિમે ય, અળીહારિમે
 ય, જાવ નિયમં અપહિકમ્મે” (૧) નિર્હારિમ અને (૨) અનિર્હારિમ રહેલા-
 યુના એક સ્થાનમાં જે પાદપોષગમન કરાય છે તેને નિર્હારિમ પાદપોષગમન
 કહે છે, ત્યાંથી મૃતશરીરને બહાર કાઢવું પડે છે યવંતની શુદ્ધ, જંગલ આદિ.

યામ્ અન્યત્ર વા વનાદૌ પાદપોષગમનં વિધીયતે યતો વા મૃતકલેવરસ્ય વદિનિ-
સ્સારણં ન કર્તવ્યં ભવતિ તદ્ અનિર્હારિમં પાદપોષગમનમુચ્યતે, કલેવરસ્યાનિર્હર-
ણીયત્વાત્, યાવત્ ઉપર્યુક્તં દિવિષમપિ પાદપોષગમનરૂપં મરણં ચતુર્વિધાહારમત્યા-
હ્યાનનિષ્પન્નં ચેદં નિષમાત્-નિયમતઃ, અપતિકર્મ-શરીરસંસ્કારશુશ્રૂવાદિ
વર્જિતમેવ ભવતિ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘મત્તપચ્ચક્ષાણેણં મંતે ! કહ્વિદે પળ્લસે ?
હે મદન્ત ! ભક્તપ્રત્યાહ્યાનં ત્વહ્ મરણં કતિવિધં પ્રશ્નસ્ય ? મગવાનાહ-’ એવં
તં ચેવ , નવરં નિયમં સપટિકમ્મે ’ હે ગૌતમ ! એવં-પૂર્વોક્તરીત્યેવ, તદેવ ભક્ત-
પ્રત્યાહ્યાનરૂપં મરણમપિ નિર્હારિમાનિર્હારિમભેદેન દિવિષં પ્રશ્નસ્ય, કિન્તુ

હે । તથા પર્વત કી શુષ્કા મેં યા હસી પ્રકાર કે ઓર દૂસરે સ્થાન મેં-
જો પાદપોષગમન કિયા જાતા હૈ કિ જહાં સે મૃતકલેવર કો બાહર નહીં
નિકાલના પડે વહ અનિર્હારિમપાદપોષગમન હૈ । યાવત્-ઉપર્યુક્ત-દોનો
પ્રકાર કા મી પાદપોષગમનરૂપમરણ ચતુર્વિધાહાર કે પ્રત્યાહ્યાન સે
નિષ્પન્ન હોતા હૈ । ઓર હસમેં સાચક અપને શરીર કે સંસ્કાર શુશ્રૂવા
આદિ સે રહિત હોતા હૈ । ન તો વહ અપને શરીર કી સેવા શુશ્રૂવા
સ્વયં કરતા હૈ ઓર ન દૂસરોં સે હી કરાતા હૈ । અથ ગૌતમ પ્રશ્ન સે-
એસા પૂછતે હૈ-‘મત્તપચ્ચક્ષાણેણં મંતે ! કહ્વિદે પળ્લસે’ હે મદન્ત !
ભક્તપ્રત્યાહ્યાન કિતને પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ? હસર મેં પ્રશ્ન કહતે
હૈ-‘એવં તં ચેવ, નવરં નિયમં સપટિકમ્મે’ હે ગૌતમ ! ભક્તપ્રત્યાહ્યાન-
મરણ મી નિર્હારિમ ઓર અનિર્હારિમ કે ભેદ સે દો પ્રકાર કા કહા ગયા
હૈ, પરન્તુ હસમેં વહ વિશેષતા હૈ કિ વહ દોનો પ્રકાર મી ભક્તપ્રત્યા-

એકાન્ત સ્થાનમાં જે પાદપોષગમન કરવામાં આવે છે તેને અનિર્હારિમ પાદ-
પોષગમન કહે છે. ત્યાંથી મૃતશરીરને બહાર કાઢવું પડતું નથી ઉપર્યુક્ત
બંને પ્રકારના પાદપોષગમન રૂપ મરણ આદિ પ્રકારના આહારના પરિત્યાગ-
પૂર્વક જ થાય છે. તેની સાધના કરતો સાધક પોતાના શરીરનાં સંસ્કાર,
સેવા, શુશ્રૂષા આદિથી રહિત હોય છે. તે પોતે પોતાના શરીરની સેવા-
શુશ્રૂષા કરતો નથી અને બીજાની પાસે સેવાશુશ્રૂષા કરાવતો પણ નથી.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-“મત્તપચ્ચક્ષાણેણં મંતે ! કહ્વિદે પળ્લસે ?”
હે ભગવન્ ! ભક્તપ્રત્યાહ્યાનના કેટલા પ્રકાર કહ્યા છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર-“એવં તં ચેવ, નવરં નિયમં સપટિકમ્મે” હે
ગૌતમ ! ભક્તપ્રત્યાહ્યાન મરણના પણ નિર્હારિમ અને અનિર્હારિમ, આ બે

નર-વિશેષસ્તુ દ્વિવિધમપિ મક્તપ્રત્યાખ્યાનરૂપં મરણં નિયમાત્-અવશ્યમેવ સપ્રતિ-
કર્મ શરીરસંસ્કારસહિતં મવતિ । અન્તે ગૌતમો મગવદ્વાક્યં પ્રમાણયન્નાહ-
'સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! સિ' હે મદન્ત ! તદેવં-મવદુક્તં સત્યમેવ, હે મદન્ત !
તદેવં-મવદુક્તં સત્યમેવેતિ ॥ સૂ૦ ૪ ॥

॥ इति श्री विश्वविख्यात-जगद्गुरु-मसिद्धवाचक पञ्चदशभाषा-
कलितकलितकलापालापकप्रविशुद्धगद्यपद्यनैऋत्यनिर्मापक,
वादिमानमर्दक श्री शाहू छत्रपति कोल्हापुरराजप्रदत्त-
'जैनाचार्य' पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-
बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर
-पूज्य श्री घासीलालप्रतिविरचितायां
श्री "मगवतीसूत्रस्य" प्रमेयचन्द्रिका-
व्याख्या व्याख्यायां त्रयोदशशतके
सप्तमोद्देशकः समाप्तः ॥ १३-७॥

અન્યમરણ નિયમ સે સપ્રતિકર્મ-શરીરસંસ્કાર સહિત હોતા હૈ । અજ
અન્ત મેં ગૌતમ મગવાન કે વાક્ય કો પ્રમાણ માનતે હુપ કહતે હૈ-‘સેવં
મંતે ! સેવં મંતે ! સિ’ હે મદન્ત । જૈસા આપને કહા હૈ વહ વૈસા હી
હૈ-અર્થાત્ સર્વથા સત્ય હી હૈ-હે મદન્ત । જૈસા આપને કહા હૈ વહ વૈસા
હી હૈ અર્થાત્ સર્વથા સત્ય હી હૈ-હે મદન્ત । જૈસા આપને કહા હૈ વહ
વૈસા હી હૈ-અર્થાત્ સર્વથા સત્ય હી હૈ-હસ પ્રકાર કહકર વે ગૌતમ
યાવત્ અપને સ્થાન પર ધિરાજમાન હો ગયે ॥ સૂ૦ ૪ ॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ કૃત
“મગવતીસૂત્ર” કી પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાકે તેરહવે શતક કા
સાતવા ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥ ૧૩-૭ ॥

પ્રકાર કહ્યા છે. પરન્તુ તેમાં વિશેષતા એટલી જ છે કે આ બન્ને પ્રકારના
અક્તપ્રત્યાખ્યાન મરણ નિયમથી જ સપ્રતિકર્મ (શરીર સંસ્કાર સહિત) હોય છે.

ઉદ્દેશકને અંતે ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુનાં વચનોને પ્રમાણભૂત
મળીને કહે છે કે-“સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! સિ” કે ભગવન્ ! આ વિષયનું
આપે જે પ્રતિપાદન કર્યું, તે સત્ય છે. કે ભગવન્ ! આપે જેવું કહ્યું તે સર્વ
એવું જ છે. આ પ્રમાણે કહીને મહાવીર પ્રભુને વંદણા નમસ્કાર કરીને
તેઓ પોતાના સ્થાને વિરાજમાન થઈ ગયા. ॥સૂ૦૪॥.

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ કૃત “મગવતી
સૂત્ર”ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાનાં તેરમા શતકને સાતમે ઉદ્દેશકસમાપ્ત ॥ ૧૩-૭ ॥

અથ અષ્ટમોદ્દેશકઃ પ્રારભ્યતે—

ત્રયોદશ શતકે અષ્ટમોદ્દેશકસ્ય સંક્ષિપ્તવિષયવિવરણમ્
કર્મપ્રકૃતિવક્તવ્યતા પ્રરૂપણમ્ ।

કર્મપ્રકૃતિવક્તવ્યતા ।

મૂલમ્—“ કહ્ જં મંતે ! કમ્મપગહીઓ પળ્લણ્ણાઓ ?
ગોયમા ! અટ્ટ કમ્મપગહીઓ પળ્લણ્ણાઓ, તં જહા—એવં બંધ-
દ્વિઙ્ગુદ્દેસો માણિયઘો નિરવસેસો જહા પળ્લણ્ણાપ્પ, સેવં મંતે !
સેવં મંતે ! ત્તિ ॥ સૂં ૧ ॥

છાયા—કતિ સ્વલ્પ મદન્ત ! કર્મપ્રકૃતયઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? ગૌતમ ! અટ્ટ કર્મપ્રકૃ-
તયઃ પ્રજ્ઞતાઃ, એવં વન્ધસ્થિત્યુદ્દેશકો મણિતવ્યો નિરવશેષો યથા પ્રજ્ઞાપનાયાં,
તદેવં મદન્ત ! તદેવં મદન્ત ! ઇતિ ॥ સૂં ૧ ॥

અષ્ટમ ઉદ્દેશઃ સમાપ્તઃ

ટીકા—સપ્તમોદ્દેશકે મરણસ્ય પ્રરૂપિતત્વેન તસ્ય ધાયુષ્કર્મસ્થિતિસ્વય-
રૂપતયા કર્મસ્વરૂપ પ્રરૂપયિતુમ્ અષ્ટમોદ્દેશકમારભ્યતે કહ્ જં મંતે’ ઇત્યાદિ । ‘કહ્ જં
મંતે ! કમ્મપગહીઓ પળ્લણ્ણાઓ ?’ ગૌતમઃ પૂછતિ-હે મદન્ત ! કતિ

આઠવાં ઉદ્દેશા

હસ ઉદ્દેશે મેં કર્મપ્રકૃતિ કી વક્તવ્યતા કહી ગઈ હૈ ।

કર્મપ્રકૃતિવક્તવ્યતા—

‘કહ્ જં મંતે કમ્મપગહીઓ પળ્લણ્ણાઓ’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—સપ્તમ ઉદ્દેશે મેં મરણ કી પ્રરૂપણા કી હૈ । યહ મરણ ધાયુ-
કર્મ કી સ્થિતિ કે ક્ષયરૂપ હોતો હૈ । હસ કારણ યહાં સૂત્રકાર ને કર્મ-
સ્વરૂપ કી પ્રરૂપણા કરને કે લિયે હસ અષ્ટમ ઉદ્દેશે કી પ્રરૂપણા કિયા
હૈ—હસમેં ગૌતમ ને પ્રશ્ન સે એસા પૂછા હૈ—‘કહ્ જં મંતે ! કમ્મપગહીઓ

આઠમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

આ ઉદ્દેશકમાં કર્મપ્રકૃતિની વક્તવ્યતાનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે.

—કર્મપ્રકૃતિવક્તવ્યતા—

“ કહ્ જં મંતે ! કમ્મપગહીઓ પળ્લણ્ણાઓ ” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—સાતમાં ઉદ્દેશકમાં મરણની વક્તવ્યતાનું કથન કરવામાં આવ્યું
છે. તે મરણ, આયુકર્મની સ્થિતિના ક્ષયરૂપ હોય છે. તે કારણે કર્મસ્વરૂપની
પ્રરૂપણા કરવા માટે સૂત્રકારે આ આઠમાં ઉદ્દેશકનું પ્રરૂપણ કર્યું છે. આ
વિષયને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રશ્નને જોવો. પ્રશ્ન પૂછે છે કે—“કહ્ જં

સ્વહ મદન્ત ! કર્મપ્રકૃતયઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? મગવાનાહ—‘ગોયમા ! અહ કમ્મપગહીઓ પળ્લત્તાઓ’ હે ગૌતમ ! અહ કર્મપ્રકૃતયઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, તથા—‘એવં વંધદ્વિય ઉદેસો માણિયવ્વો નિરવસેસો જહા પલ્લવણાપ’ એવં—પૂર્વોક્તરીત્યેવ, વન્ધસ્થિત્યુદ્દેશકઃ નિરવશેષઃ—સમ્પૂર્ણઃ, માણિતવ્વો—વક્તવ્યઃ, યથા પ્રજ્ઞાપનાયાસ્યયોર્વિશ્વતિતમપદસ્ય દ્વિતીયોદ્દેશકે પ્રતિપાદિતસ્તથૈવાત્રાપિ પ્રતિપત્તવ્યઃ । અન્તે ગૌતમ આહ—‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે મદન્ત ! તદેવં—યવદુક્તં સત્યમેવ હે મદન્ત ! તદેવં યવદુક્તં સત્યમેવેત્યાશયઃ ॥ સૂ૦ ૧ ॥

इति श्री विश्वविख्यात जगद्ब्रह्मादिपदभूषितबालमित्राचारि ‘जैनाचार्य’
पूज्यश्री घासीलालप्रतिविरचितायां श्री “मगवती” सूत्रस्य प्रमेयचन्द्रिका
ख्यायां व्याख्यायां त्रयोदशशतकस्य अष्टमोद्देशकः समाप्तः ॥ १३-८ ॥

પળ્લત્તાઓ’ હે મદન્ત ! કર્મપ્રકૃતિયાં કિતની કહી ગઈ હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન ને કહા—‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘અહ કમ્મપગહીઓ પળ્લત્તાઓ’ કર્મ પ્રકૃતિયાં આઠ કહી ગઈ હૈં । ‘તં જહા’ જો હસ પ્રકાર સે હૈ—‘એવં વંધદ્વિય ઉદેસો માણિયવ્વો નિરવસેસો જહા પલ્લવણાપ’ હસ પ્રકાર યહાં પૂર્વોક્ત રીતિ સે પ્રજ્ઞાપના કા વન્ધસ્થિતિ ઉદ્દેશક પૂરા કહના યાહિયે । અર્થાત્—પ્રજ્ઞાપના કે ૨૩ વેં પદ કે દ્વિતીયોદ્દેશક મેં જૈસા કહા ગયા હૈ, વૈસા હી યહાં પર કહના યાહિયે, અવ અન્ત મેં ગૌતમ ‘સેવં મંતે-! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે મદન્ત ! આપકા કથન સર્વથા સત્ય હૈ, હે મદન્ત ! આપકા કથન સર્વથા સત્ય હૈ એસા કહ કર યાવત્ અપને સ્થાન પર વિરાજમાન હો જાતે હૈ ॥ સૂત્ર ૧ ॥

અષ્ટમઉદ્દેશક સમાપ્ત ૧૩-૮ ॥

મંતે ! કમ્મપગહીઓ પળ્લત્તાઓ” હે ભગવન્ ! કર્મપ્રકૃતિઓ કેટલી ઠલી છે ? તેનો ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રશ્ન કહે છે—“ગોયમા !” હે ગૌતમ ! “અહ કમ્મપગહીઓ પળ્લત્તાઓ” કર્મપ્રકૃતિઓ આઠ ઠલી છે. ‘તં જહા તે આઠ કર્મપ્રકૃતિઓ નીચે પ્રમાણે છે—‘એવં વંધદ્વિયઉદેસો માણિયવ્વો નિરવસેસો જહા પલ્લવણાપ’ આ પ્રમાણે અહીં પૂર્વોક્ત રીતે પ્રજ્ઞાપનાનો “વન્ધસ્થિતિ ઉદ્દેશક” પૂરેપૂરો કહેવો જોઈએ. જોટલે કે પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના બીજા ઉદ્દેશકના ૨૩માં પદમાં જેવું કથન કરવામાં આવ્યું છે, જેવું જ કથન અહીં પણ થવું જોઈએ અન્તે ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રશ્નને કહે છે કે—“સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ” હે ભગવન્ ! આપની વાત સર્વથા સત્ય છે. હે ભગવન્ ! આ વિષયનું આપે જે પ્રતિપાદન કર્યું, તે સર્વથા સત્ય છે, આ પ્રમાણે ઠલીને મહાવીર પ્રશ્નને વંદણા નમસ્કાર કરીને તેઓ પોતાને સ્થાને બિરાજમાન થઈ ગયા. ॥સૂ૦ ૧॥

॥ આઠમો ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥ ૧૩-૮ ॥

अथ नवमोद्देशकः प्रारम्भ्यते-

वैक्रियशक्तिहेतुवक्तव्यता ।

मूलम्-“रायगिहे जाव एवं वयासी-से जहा नामए केइपुरिसे
केयाघडियं गहाय गच्छेज्जा, एवामेव अणगारे वि भावियप्पा
केयाघडिया किच्चहत्थगएणं अप्पाणेणं उहुं वेहासं उप्पएज्जा ?
गोयमा ! इंता, उप्पएज्जा, अणगारे णं भंते ! भावियप्पा
केवइयाइं पमू केयाघडियाकिच्चहत्थगयाइं रुवाइं विउव्विस्सए ?
गोयमा ! से जहानामए जुवर्ति जुवाणे हत्थे णं हत्थे एव जहा
तइयसंए पंचमुद्देसए जाव नो वेवणं संपत्तीए विउव्विस्सु वा,
विउव्विस्संति वा, से जहा नामए-केइपुरिसे हिरण्णपेलं गहाय
गच्छेज्जा, एवामेव अणगारे वि भावियप्पा हिरण्णपेलहत्थ-
किच्चगएणं अप्पाणेणं, सेसं तं चेव, एवं सुवन्नपेलं, एवं रयण-
पेलं, वइरपेलं, वत्थपेलं, आभरणपेलं, एवं वियलक्किहं, सुव-
किहुं, चम्मकिहुं, कंबलकिहुं, एवं अयभारं तंबभारं, तउयभारं,
सीसगभारं, सुवण्णभारं, हिरण्णभारं, वइरभारं, से जहा नामए-
वग्गुलीसिया दो विपाए उल्लंघिया उल्लंघिया, उहुं पाया अहो-
सिरा चिट्ठेज्जा, एवामेव अणगारे वि भावियप्पा वग्गुली-
किच्चगएणं अप्पाणेणं उहुं वेहायसं, एवं जन्नोवइयवत्तवया
भाणियव्वा जाव विउव्विस्संति वा, से जहा-नामए-जलोया
सिया उदगंसि कायं उव्विहिया उव्विहिया गच्छेज्जा, एवामेव,
सेसं जहा नामए बीयं बीयगसउणे सिया दो वि पाए समतुरं-
गेमाणे समतुरंगेमाणे गच्छेज्जा, एवामेव अणगारे, सेसं तं

चेव, से जहा नामए-पक्खिविरालिए सिया रुक्खाओ रुक्खं
 ढेवेमाणे गच्छेज्जा, एवामेव अणगारे सेसं तं चेव, से जहानामए
 जीवं जीवगसउणे सिया दो वि पाए समतुरंगेमाणे समतुरंगेमाणे
 गच्छेज्जा, एवामेव अणगारे सेसं तं चेव, से जहा नामए-हंस
 सिया तीराओ तीरं अभिरममाणे अभिरममाणे गच्छेज्जा एवा-
 मेव अणगारे हंस किच्चहत्थगएणं अप्पाणेणं तं चेव, से जहा
 नामए समुदवायसए सिया वीईओ वीईं ढेवेमाणे गच्छेज्जा,
 एवामेव तहेव, से जहानामए-केइपुरिसे चकं गहाय गच्छेज्जा,
 एवामेव अणगारे वि भावियप्पा चककिच्चहत्थगएणं
 अप्पाणेणं सेसं जहा केयाघाडियाए, एवं छत्तं, एवं चामरं,
 से जहा नामए-केइपुरिसे रयणं गहाय गच्छेज्जा, एवं चेव,
 एवं वइरं वेरुलियं जाव रिट्ठं, एवं उप्पलहत्थगं, एवं पउम-
 हत्थगं, एवं कुमुदहत्थगं, एवं जाव से जहा नामए-केइपुरिसे
 सहस्सपत्तगं गहाय गच्छेज्जा एवं चेव, से जहा नामए-केइ-
 पुरिसे भिसं अवडालिय अवडालिय गच्छेज्जा, एवामेव अणगारे
 वि भिसं किच्चहत्थगएणं अप्पाणेणं तं चेव, से जहा नामए
 मुणालिया सिया उदगंसि कायं उम्मज्जिय चिट्ठिज्जा, एवामेव,
 सेसं जहा वग्गुलीए, से जहानामए वणसंडे सिया किण्हे
 किण्होभासे जाव निकुरुंबमूए पासादीए४ एवामेव अणगारे
 वि भावियप्पा वणसंडकिच्चहत्थगएणं अप्पाणेणं उहुं वेहासं
 उप्पाएज्जा सेसं तं चेव, से जहा नामए-पुक्खरिणी सिया

चउक्रोणा समतीरा अणुपुव्व सुजाय जाव सुदुन्नइय महुर
सरणादिया पासादियाः एवामेव अणगारे वि भावियप्पा
पोक्खरिणी किच्चगणं अप्पाणेणं उड्ढं वेहासं उप्पयज्जा ?
इंता उप्पयज्जा । अणगारे णं भंते ! भावियप्पा केवइयाइं पम्
पोक्खरिणी किच्च गयाइं रुवाइं विउव्विस्सप ? सेसं तं चेव
जाव विउव्विस्संति वा, से भंते ! किं मायी विउव्वइ, अमायी
विउव्वइ ? गोयमा ! मायी विउव्वइ, नो अमायी विउव्वइ,
मायी णं तस्स ठाणस्स अणालोइयपडिक्कंते० एवं जहा तइय-
सप चउत्थुदेसप जाव अस्थि तस्स आराइणा, सेवं भंते !
सेवं भंते ! जाव विहरइ चि ॥सू० १॥

छाया—राजगृहे यावत् एवम् अशदीत्—तत् यथानाम कथित्युरुषः केया
घटिकां गृहीत्वा गच्छेत्, एवमेव अनगारोऽपि भावितात्मा केयाघटिकाकृत्य
हस्तगत्येन आत्मना कर्त्तुं विहायसि उत्पतेत् ? गौतम । इन्त, उत्पतेत्, अनगारः
खलु मदन्त ! भावितात्मा कियन्ति पम्भुः केयाघटिकाकृत्यहस्तं गतानि रूपाणि
विकुर्वितुम् ? गौतम । तन् यथा नाम—युवतिं युवा हस्तेन हस्तं० एवं यथा तृतीय-
शतके पञ्चमोदके यावत् नो चैव खलु समाप्त्या व्यकुर्विषुवी, विकुर्वन्ति वा,
विकुर्विष्यन्ति वा, तत् यथानाम—कथित् पुरुषो हिरण्यपेटिकासु गृहीत्वा गच्छेत्,
एवमेव अनगारोऽपि भावितात्मा हिरण्यपेटिकाहस्तकृत्यगतेन आत्मना शेषं तदेव
एवं सुवर्णपेटिकासु, एवं रत्नपेटिकासु, वज्रपेटिकासु, वस्त्रपेटिकासु, आम-
रणपेटिकासु, एवं विदलकटसु, शुम्भकटसु, चर्मकटसु, कम्बलकटसु, एवम्
अयोमारसु, ताम्रमारसु, प्रणुषमारसु, सीसकमारसु, सुवर्णमारसु, हिरण्यमा-
रसु, वज्रमारसु, तन् यथानाम—वल्गुली स्यात् द्वावपि पादौ उदकम्ब्य उदकम्ब्य
कर्त्तुं पादः, अथः शिराः, तिष्ठेत्, एवमेव अनगारोऽपि भावितात्मा वल्गुली
कृत्यहस्तगत्येन आत्मना कर्त्तुं विहायसि, एवं यङ्गोपवीतवत्कन्यता भणितव्या,
यावत्—विकुर्विष्यन्ति वा, तत् यथा नाम—जलौकाः स्यात् उदके कायसु उद-
जसु उदबुधं गच्छेत्, एवमेव शेषं यथा—वल्गुदयाम्, तत् यथानाम—बीजं बीजक-

शकुनिः स्यात् डावपि पादौ समतुरङ्गायमानः, समतुरङ्गायमानो गच्छेत्, एवमेव
 अनगारः शेषं तदेव, तत् यथानाम-पक्षि विडाककः स्यात् वृषात् वृषं डीयमानो
 गच्छेत्, एवमेव अनगारः शेषं तच्चैव, तत् यथानाम-हंसः स्यात् तीरात् तीरम्
 अमिरममाणः अमिरममाणो गच्छेत् एवमेव अनगारो हंसकृत्यहस्तगतेन आत्मना
 तदेव, तत् यथानाम-समुद्रवायसः स्यात् वीचिकात् वीचिकं डीयमानो गच्छेत्,
 एवमेव तथैव, तत् यथानाम-कश्चित् पुरुषः चक्रं गृहीत्वा गच्छेत्, एवमेव, अन-
 गारोऽपि भावितात्मा चक्रकृत्यहस्तगतेन आत्मना, शेषं यथा केयाघट्टिकया, एवं
 छत्रम्, एवं चामरम्, तत् यथानाम-कश्चित्पुरुषो रत्नं गृहीत्वा गच्छेत्, एवमेव,
 एवं वज्रम्, वैद्यकम्, यावत्-रिष्टम्, एवम् उत्पन्नहस्तकम्, एवं पद्महस्तकम्
 एवं कुमुदहस्तकम्, एवं यावत्-तत् यथानाम कश्चित् पुरुषः सहस्रपत्रकं गृहीत्वा
 गच्छेत्, एवमेव, तत् यथानाम-कश्चित् पुरुषो विसम् अवहार्यं अवहार्यं गच्छेत्;
 एवमेव अनगारोऽपि विसकृत्यहस्तगतेन आत्मना तदेव, तत् यथानाम-मृणालिका
 स्यात् उदके कायम् उन्मन्व्य उन्मन्व्य तिष्ठेत्, एवमेव शेषं यथा बल्लगुल्याम् ।
 तत् यथानाम-वनपण्डः स्यात् कुष्णः कुष्णावभासः, स्यात्-निकुरम्बमृतः प्रासा-
 दीयः ४, एवमेव अनगारोऽपि भावितात्मा वनपण्डकृत्यहस्तगतेन आत्मना
 उर्ध्वं विहायसि उत्पतेत् शेषं तदेव, तत् यथानाम-पुष्करिणी स्यात् चतुष्कोणा
 समतीरा आनुपूर्व्यं सुजात यावत् सदुन्नतमधुरसरणादिकाः प्रासादिकाः एवमेव
 अनगारोऽपि भावितात्मा पुष्करिणीकृत्यहस्तगतेन आत्मना उर्ध्वं विहायसि
 उत्पतेत् ? इन्त, उत्पतेत्, अनगारः खलु मदन्त ! भावितात्मा किञ्चिन्ति प्रभुः
 पुष्करिणी कृत्यगतानि रूपाणि भिक्कुर्वितुम् ? शेषं तदेव यावत् भिक्कुर्विष्यन्ति वा,
 तत् मदन्त ! किं मायी भिक्कुर्वति, अमायी भिक्कुर्वति ? गौतम ! मायी भिक्कुर्वति,
 नो अमायी भिक्कुर्वति, मायी खलु तस्य स्थानस्य अनालोचितप्रतिक्रान्तः० एवं
 यथा तृतीयक्षतके चतुर्थोद्देशके यावत् अस्ति तस्यारावना, तदेवं मदन्त ! तदेवं
 मदन्त ! यावत् विहरति इति ॥ सू० १ ॥

॥ नवमोद्देशकः समाप्तः ॥

टीका—अष्टमोद्देशके कर्मस्थितेरुक्तत्वेन कर्मवशाच्च वैक्रियकरणशक्ति-
 र्भवतीति तद्वक्तव्यतां प्ररूपयितुमाह-‘रायगिहे’ इत्यादि, ‘रायगिहे जाव एवं
 वयासी’-राजगृहे यावत्-नगरे स्वामी समपद्यतः, धर्मकर्यां भोतुं पर्वत् निर्गच्छति,
 तच्छ्रुत्वा प्रतिगता पर्वत्, ततो विनयेन शुश्रूषमाणः गौतमः पर्युपासीनः-एवं-
 वक्ष्यमाणप्रकारेण, अवादीत्-‘से जहा नामए केइपुरिसे केयाघट्टियं गहाय गच्छे-

જ્ઞા' તત્-અર્થ, યથાનામ કશ્ચિત્પુરુષઃ કેયાષટિકાં-રજ્જુપ્રાન્તવદ્ઘટિકાં યદીત્વાં ગચ્છેત્ અપ્ર રજ્જુવાચકઃ 'કેયા' શબ્દો દેશીયો વર્તતે 'પદ્માયેવ અગગારે વિ માવિયન્ના કેયાષટિકાકિશ્વહૃત્યગણં અપ્યાણેજં તદ્દં વેદાસં ઉપ્પપન્ના ?',

નવમે ઉદ્દેશો કા પ્રારંભ વૈક્રિયશક્તિવક્તવ્યતા—

‘રાયગિહે જાવ એવં ઘયાસી’ રૂપાદિ ।

ટીકાર્થ—આઠમે ઉદ્દેશો મેં કર્મસ્થિતિ કહી ગઈ છે—કર્મ કે વશા સે હી વૈક્રિય કરને કી શક્તિ હોતી છે—હસલિયે સુત્રકારને હસ સુત્ર દ્વારા હસકા વર્ણન કિયા છે—‘રાયગિહે જાવ એવં ઘયાસી’ રાજગૃહ નગર મેં મહાવીરસ્વામી પધારે, હનસે ધર્મકથા સુનને કે લિયે પરિષદા નિકલી ઓર ધર્મકથા સુનકર વહ પીછે અપને ૨ સ્થાન પર ચલી ગઈ । હસકે વાદ વિનય સે નમ્ર હોકર ગૌતમસ્વામી ને પ્રશ્ન સે ધર્મશ્રવણ કરને કી અભિલાષા સે પ્રેરિત હોકર એસા પૂછા ‘સે જહાનામપ કેહપુરિસે કેયાષટિકં ગહાય ગચ્છેજ્ઞા’ હે મદન્ત ! જેસે કોઈ પુરુષ કેયાષટિકા કો-રજ્જુપ્રાન્તવદ્ઘટિકા કો-લેકર ચલતા છે—‘યહાં ‘કેયા’ શબ્દ રજ્જુ કા વાચક છે ઓર યહ દેશીય શબ્દ છે । તાત્પર્ય હસકા એસા છે કિ જબ મનુષ્ય પરદેશ આવિ જાને કો હચત હોતા છે—તો વહ અપને લોટે કે ગણે મેં ડોરે કા ફંદા ઢાલ કર રહ લેતા છે । તાકિ હસે કૂંપ પર પાની પીને મેં અશ્વચન ન હો—હસી વાત કો લેકર ગૌતમને પ્રશ્ન સે એસા પૂછા છે કિ મદન્ત !

નવમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

—વૈક્રિયશક્તિવક્તવ્યતા—

ટીકાર્થ—આઠમાં ઉદ્દેશકમાં કર્મસ્થિતિની પ્રકૃપણા કરવામાં આવી છે. વૈક્રિયકરવાની શક્તિ કર્મને જ આધીન હોય છે તેથી સુત્રકારે આ સુત્ર દ્વારા તેનું વર્ણન કર્યું છે. “રાયગિહે જાવ એવં ઘયાસી” રાજગૃહ નગરમાં મહાવીર સ્વામી પધાર્યા ધર્મકથા શ્રાવણવાને માટે પરિષદ નીકળી ધર્મકથા શ્રાવણીને પરિષદ પાછી ફરી ત્યાર બાદ ધર્મશ્રમણ કરવાની અભિલાષાથી પ્રેરાઈને ગૌતમ સ્વામીએ વિનયપૂર્વક બન્ને હાથ જોડીને મહાવીર પ્રશ્નને આ પ્રમાણે પ્રશ્ન પૂછ્યો—“સે જહા નામપ કેહ પુરિસે કેયાષટિકં ગહાય ગચ્છેજ્ઞા” હે ભગવન ! જેવી રીતે કોઈ પુરુષ કેયાષટિકાને—ગળે દોરી અંધિલા દોટાને—લપને આવે છે, (અહીં “કેયા” પદ રજ્જૂ (દોરી)નું વાચક છે અને તે ગામઠી શબ્દ છે. આ કથનનો ભાવાર્થ એવો છે કે બ્યારે મનુષ્ય પરદેશ જવાને માટે નીકળે છે, ત્યારે કુવામાંથી પાણી કાઢવા માટે જોઈ દોટો અને દોરી પાસે રાખે છે દોટાના ગળામાં દોરીનો ગાળીએ

અથમેવ-તથૈવ, અનગારોઽપિ માવિતાત્મા કેયાઘટિકાકૃત્યહસ્તગતેન-કેયા-ઘટિકા-રજ્જુપ્રાન્તવદ્ઘટિકા, તલ્લક્ષણં યત્ કૃત્યં-કાર્યં, તત્ હસ્તે ગતં યસ્ય સ, તથાવિધેન આત્મના, ઈર્ષ્યં વિહાયસિ-આકાશે કિમ્ ઉત્પતેત્? મગવાનાહ-‘ગૌતમા ! હંતા, ઉપ્પપ્પજા’ હે ગૌતમ ! હન્ત-સત્યમેવ, તથાવિધોઽનગારઃ ઈર્ષ્યં વિહાયસિ ઉત્પતેત્ ગૌતમઃ પૃછતિ-‘અનગારેણં મંતે ! માવિયપ્પા કેવહ્યાઈં પમૂ કેયાઘટિયાહત્યકિચ્ચગયાઈં રુવાઈં ત્રિઠગ્ગિત્તપ્’ હે મદન્ત ! અનગારઃ સ્વહ માવિતાત્મા કિયન્તઃ તાવત્ કેયાઘટિકાહસ્તકૃત્યગતાનિ-રજ્જુપ્રાન્તવદ્ઘટિકાસ્થિત

જેસા કોઈ મનુષ્ય છોટે કે ગણે મેં ઢોર કા ફન્દા ઢાલકર ચલતા હૈ-તો કયા હસી પ્રકાર સે ‘અનગારે વિ માવિયપ્પા કેયાઘટિયાકિચ્ચહત્ય-ગણં અપ્પાણેણં હદ્ધું વેહાસં ઉપ્પપ્પજા’ માવિતાત્મા અનગાર મી અપની વૈક્રિયલગ્ગિ સે રજ્જુપ્રાન્તવદ્ઘટિકા કો લેકર ચલતે હુએ મનુષ્ય કે જેસા અપના આકાર બનાકર-હસરૂપ સે અપની વિકુર્વણા કર-આકાશ મેં હડ સકતા હૈ ? ‘કેયાઘટિયાકિચ્ચહત્યગણં’ કા અર્થ હૈ રજ્જુપ્રાન્તવદ્ઘટિકારૂપકાર્યહસ્તગત હૈ જિસકે ઈસે અપને સે । હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-‘હંતા ઉપ્પપ્પજા’ હાં ગૌતમ ! સત્ય હૈ ઈસા અનગાર હસ પ્રકાર કે રૂપ કી વિકુર્વણા કરકે આકાશ મેં હડ સકતા હૈ । અબ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે ઈસા પૂછતે હૈ-‘અનગારે ણં મંતે ! માવિયપ્પા કેવ-હ્યાઈં પમૂ કેયાઘટિયાહત્યકિચ્ચગયાઈં રુવાઈં ત્રિઠગ્ગિત્તપ્’ હે મદન્ત !

નામીને તે ફવામાંથી પાણી કાઢીને પીવે છે), એજ પ્રમાણે “અનગારે વિ માવિયપ્પા કેયાઘટિયાકિચ્ચહત્યગણં અપ્પાણેણં હદ્ધું વેહાસં ઉપ્પપ્પજા” શું માવિતાત્મા અનગાર પમૂ પોતાની વૈક્રિયલગ્ગિ વડે, ગળે ઢોરી બાંધેલા હોટાને લઈને ચાલતા મનુષ્યના જેવો પોતાનો આકાર બનાવીને-તે રૂપે પોતાની વિકુર્વણા કરીને-આકાશમાં ઊડી શકે છે ખરા ! “કેયાઘટિયાકિચ્ચહત્યગણં” આ પદનો અર્થ “ઢોરીનો છેડો જેના ગળે બાંધેલો છે એવા હોટાને ગ્રહણ કરીને” અથવા “આ પ્રકારનું કાર્ય જેના હાથમાં છે એવાં પોતાને.”

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર-“હંતા, ઉપ્પપ્પજા” હા, ગૌતમ ! એવું બની શકે છે. એ પ્રકારના અનુગાર આ પ્રકારના રૂપની વિકુર્વણા કરીને આકાશમાં ઊડી શકે છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-“અનગારે ણં મંતે ! માવિયપ્પા કેવહ્યાઈં પમૂ કેયાઘટિયાહત્યકિચ્ચગયાઈં રુવાઈં ત્રિઠગ્ગિત્તપ્” હે ભગવન્ ! માવિતાત્મા

ઘટિકાત્મકાનિ રૂપાણિ વિકૃર્વિતું પ્રશ્ન મૈવતિ, મગવાનાહ—‘ગોયમા ! સે જહાં નામય જુવતિ જુવાણે હસ્થેણં હસ્થે एवं જહા તદ્વસય પંચમુદેસય જાવ નો ચેવ ણં સંપત્તીય વિઠ્ઠિવિસુ વા, વિઠ્ઠિવિસંતિ વા’ હે ગૌતમ ! તત્તં—અથ, યથાનામ કાચિત્ જુવતિ કચિત્ જુવા હસ્થેન સ્વકરેણ, ‘હસ્તં ગૃહીત્વા પરસ્પરસંમિલ્લઃ સન્ન ગચ્છેત્’ इत्यादि, एवं—પૂર્વોક્તરીત્યા, યથા—તૃતીય વ્રતકે પશ્ચમોદેશકે પ્રતિપાદિતઃ તથૈવ અત્રાપિ પ્રતિપત્ત્યઃ તદ્વક્તવ્યતાવધિમાહ—યાવત્ જમ્બૂદ્વીપં દ્વીપં વૈક્રિયરૂપૈઃ પૂરયિતું સમર્થઃ નો ચેવ સ્વલ્પ સમ્પ્રાપ્ત્યા—તદવગાહેન તત્કરણેન વ્યકૃર્વિષુ વા, વિકૃર્વન્તિ વા, વિકૃર્વિષ્યન્તિ વા, તથા ચ તેવાં વૈક્રિયકરણશક્તિપ્રદર્શનપરમાત્મમિદં વાક્યમ્, નતુ વસ્તુગત્યા તદવગાહેન કાલ-

માચિતાત્મા અનગાર રજ્જુપ્રાન્તવદ્વ હસ્તસ્થિતઘટિકાત્મકરૂપોં કી વિકૃર્વણા કરને કે લિયે સમર્થ હૈ ? હસકે ઉત્તર મૈ પ્રશ્ન કહતે હૈ—‘ગોયમા ! સે જહાનામય જુવતિ જુવાણે હસ્થેણં હસ્થે, एवं જહા તદ્વસય પંચમુદેસય જાવ નો ચેવ ણં સંપત્તીય વિઠ્ઠિવિસુ વા વિઠ્ઠિવિસંતિ વા વિઠ્ઠિવિસંતિ વા’ હે ગૌતમ ! જેસે કોઈ યુવા પુરુષ કિસી યુવતિ કા અપને હાથ સે હાથ પકડકર આપસ મૈ મિલ જુલ કર ચલતા હૈ, इत्यादि કથન જેસા તૃતીયશતક કે પંચમ ઉદેશક મૈ કિયા ગયા હૈ—વૈસા હી કથન યહાં પર મી કરના ચાહિયે । યાવત્ જહ જમ્બૂદ્વીપ નામકે દ્વીપ કો અપને વૈક્રિયરૂપોં સે મર સકને મૈ સમર્થ હો સકતા હૈ, પરન્તુ યેસા આજ તક ન હસને કિયા હૈ, ન જહ કરતા હૈ ઓર ન આગે મી જહ યેસા કરેગા યહ તો હસકી વૈક્રિય શક્તિ કા પ્રદર્શન માત્ર પરક કથન

અણુગાર, ગળે ડોરી બાંધિલા દોટાને હાથમાં શ્રદ્ધા કર્યો હોય એવાં રૂપોની વિકૃર્વણા કરવાને શું સમર્થ હોય છે અર્થાં ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—“ ગોયમા ! સે જહા નામય જુવતિ જુવાણે હસ્થેણં હસ્થે, एवं જહા તદ્વસય પંચમુદેસય જાવ નો ચેવ ણં સંપત્તીય વિઠ્ઠિવિસુ વા, વિઠ્ઠિવિસંતિ વા, વિઠ્ઠિવિસંતિ વા ” હે ગૌતમ ! જેવી રીતે કોઈ યુવાન પુરુષ પોતાના હાથ વડે કોઈ યુવતિને હાથ પકડીને ચાલવાને સમર્થ હોય છે, (એજ પ્રમાણે અવિતાત્મા અણુગાર પણ એવાં રૂપોની વિકૃર્વણા કરવાને સમર્થ હોય છે) ઇત્યાદિ કથન ત્રીજા શતકના પાંચમાં ઉદેશકના કથન અનુસાર અહીં પણ શ્રદ્ધા કરતું મોઢાં “તે જમ્બૂદ્વીપ નામના દ્વીપને પોતાનાં વૈક્રિય રૂપો વડે ભરી શકવાને સમર્થ હોય છે, પરન્તુ તેમણે ભૂતકાળમાં કદી ભર્યો નથી, વર્તમાનમાં ભરતા નથી અને અવિધ્યમાં ભરશે નહીં” તેમની વૈક્રિય શક્તિને નિર્દેશ કરવાને માટે જ આ કથન અહીં કરવામાં

ત્રયેડપિ તેષાં વિકુર્વણાદિ પ્રતિપાદનં સંભવતિ । ‘સે જહા નામપ-કેદપુરિસે હિર-
ન્નપેલં ગહાય ગચ્છેજ્જા, एवामेव अणगारे वि भावियप्पा हिरण्णपेलहत्थ-
किच्चगएणं अप्पाणेणं सेसं तंवेव’ तत्-अथ, यथा नाम-कश्चित् पुरुषो
हिरण्यपेटिकां-हिरण्यस्य मञ्जूषां गृहीत्वा-हस्तेन आदाय गच्छेत्,
एवमेव-तथैव अनगारोऽपि भावितात्मा हिरण्यपेटिकाहस्तकृत्यगतेन-हिरण्यपे-
टिकालक्षणं हस्ते कृत्यं कार्यं गतं यस्य स, तथाविधेन आत्मना हिरण्यपेटिका
रूपाणि विकुर्वित्वा शेषं तदेव-पूर्वोक्तवदेव-ऊर्ध्वं विहायसि-आकाशे उत्पतेत्
‘एवं सुवन्नपेलं, एवं रयणपेलं, वहरपेलं, वत्थपेलं, आभरणपेलं, एवं-पूर्वोक्त-
रीत्यैव यथा कश्चित् पुरुषः सुवर्णपेटिकां-सुवर्णस्य मञ्जूषाम्, एवं-तथैव

है । अर्थात् उसकी वैक्रियशक्ति से यदि ऐसा करना चाहे तो कर सकना
है, ऐसा सामर्थ्य उसकी वैक्रियशक्ति में है । परन्तु ऐसी विक्रिया वह
कालत्रय में भी नहीं करता है । कि जिससे वह अपने द्वारा विकुर्वित
रूपों से जम्बूद्वीप जैसे क्षेत्र को पूरा भर देवे अथवा भरा हो, या भर
देगा । अब गौतम प्रभु से ऐसा पूछते हैं-‘से जहानामप केदपुરિસે
હિરન્નપેલં ગહાય ગચ્છેજ્જા, एवामेव अणगारे वि भावियप्पा हिरण्णपे-
लहत्थकिच्चगएणं अप्पाणेणं’ हे भदन्त ! जैसे कोई पुरुष चांदी की
पेटी को लेकर हाथ में पकड़कर चलता है, वसी प्रकार से भावितात्मा
अनगार भी चांदी की पेटी लेकर चलते हुए मनुष्य के जैसे रूपों की
विकुर्वणा करके ऊपर आकाश में उड़ सकता है क्या ? ‘एवं सुवन्नपेलं
एवं रयणपेलं, वहरपेलं, वत्थपेलं, आभरणपेलं’ इसी प्रकार जैसे कोई
पुरुषसुवर्ण की पेटी को, कोई पुरुष रत्न की पेटी को, कोई पुरुष हीरे

આબુ’ છે એટલે કે તેમની વૈક્રિય શક્તિથી તેઓ એવું કરવા ધારે તો
કરી શકે છે, એવું સામર્થ્ય તેમની વૈક્રિયશક્તિમાં છે, પરન્તુ એવી વિક્રિયા
તેઓ કાળત્રયમાં કદી કરતા નથી એટલે કે પોતાની વૈક્રિયશક્તિ દ્વારા વિકુ-
ર્વિત રૂપો વડે તેમણે કદી જ જમ્બુદ્વીપને ભર્યો નથી, ભરતા નથી અને ભરશે નહીં.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-“સે જહાનામપ કેદ પુરિસે હિરણ્ણપેલં ગહાય
ગચ્છેજ્જા, एवामेव अणगारे वि भावियप्पा हिरण्णपेलहत्थकिच्चगएणं अप्पाणेणं”
હે ભગવન્ ! જેમ કેઈ પુરુષ ચાંદીની પેટીને પોતાના હાથમાં પકડીને ચાલે
છે, એજ પ્રમાણે શું ભાવિતાત્મા અણુગાર પણ ચાંદીની પેટી લઈને ચાલતા
મનુષ્યના જેવા રૂપોની વિકુર્વણા કરીને ઉપર આકાશમાં ભરી શકે છે અર્થાં ?
“एवं सुवन्नपेलं, एवं रयणपेलं, वहरपेलं, वत्थपेलं, आभरणपेलं” એજ પ્રમાણે
જેવી રીતે કેઈ પુરુષ સુવર્ણની પેટીને, કેઈ પુરુષ રત્નની પેટીને, કેઈ

કથિત રત્નપેટિકાં રત્નાનાં મञ्जूषામ્, एवं कथित वज्रपेटिकां-हीरक मञ्जूषाम्,
एवं कथित वज्रपेटिकाम्, तथैव कथित आभरणपेटिकाम्-अलङ्करणमञ्जूषां
गृहीत्वा गच्छेत् एवमेव अनागारोऽपि मावितात्मा सुवर्णरत्नवज्रवस्त्राभरणपेटिका
हस्तकृत्यगतेन आत्मना सुवर्णादिपेटिका रूपाणि विकुर्वित्वा ऊर्ध्वं विहायसि
उत्परेत् इति भावः, 'एवं वियलकिङ्' सुंवकिङ्' चम्मकिङ्' कंबलकिङ्' एवं
पूर्वोक्तरीत्यैव कथित्पुरुषो यथा विदलकटम्-विदलो वंशस्तभिर्मितकटम्-आसन-
विशेषम्, शुम्बकटम्-शुम्बं-तृणम्-तभिर्मितकटम्, चर्मकटम्-चर्मपरिपूर्णं, खट्वा-
दिकम्, कम्बलकटम्-मेण्डलोमनिर्मितकम्बलम्, गृहीत्वा गच्छेत्, तथैव अन-
गारोऽपि मावितात्मा विदलकटादि हस्तकृत्यगतेन आत्मना वंशकटादि रूपाणि

की पेटी को कोई पुरुष आभरण की पेटी को, लेकर चलता है। इनकी
पेटीका के रूपों की विकुर्वणा करके ऊपर आकाश में उड़ सकता है ?
उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘हां गौतम ! मावितात्मा अनगार भी ऐसे रूपों की
विकुर्वणा करके ऊंचे आकाश में उड़ सकता है। ‘एवं वियलकिङ्’, सुंव-
किङ्’, चम्मकिङ्’, कंबलकिङ्’ विदल शब्द का अर्थ बांस और कट शब्द
का अर्थ-चटाई या आसनविशेष है। शुंब शब्द का अर्थ तृण है।

गौतमने प्रभु से इस सूत्र द्वारा ऐसा पूछा है कि हे भदन्त ! जैसे कोई
पुरुष वंशनिर्मित आसन विशेष को, शुम्बकटको-तृणनिर्मित आसन
विशेष को, चर्मकटको-चर्मकट को-चर्म से परिपूर्ण खट्वा आदि को,
कम्बलकट-मेण्ड के रोम से निर्मित कम्बल को, लेकर चलता है, वसी
प्रकार से मावितात्मा अनगार भी वंशकटादिरूपों की विकुर्वणा करके

પુરુષ હીરાની પેટીને, કોઈ પુરુષ વજ્રની પેટીને, કોઈ પુરુષ આભરણની
પેટીને હાથમાં લઇને ચાલતો હોય, એવાં હાથમાં જુદી જુદી પેટીઓવાળા
મનુષ્યોના એવા રૂપોની વિકુર્વણ કરીને પણ શું તેઓ આકાશમાં
ઊડી શકે છે અર્થ ?

મહાવીર પ્રભુને ઉત્તર-હા, ગૌતમ ! માવિતાત્મા અણુગાર પણ એવાં
રૂપોની વિકુર્વણ કરીને ઉપર આકાશમાં ઊડી શકે છે.

“एवं वियलकिङ्, सुंवकिङ्, चम्मकिङ्, कंबलकिङ्” विदल એટલે બાંસ,
કટ એટલે ચટાઈ અથવા આસનવિશેષ, અને શુંબ એટલે તૃણ આ સૂત્ર
દ્વારા ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે-“હે ભગ-
વન્ ! એવી રીતે કોઈ પુરુષ બાંસની ચટાઈ અથવા આસન વિશેષને, તૃણની
ચટાઈને, અર્ધના આસનવિશેષને, ચેટાની ઊનમાંથી બનાવેલ કાંબળને હાથમાં
લઇને ચાલે છે, એજ પ્રમાણે શું માવિતાત્મા અણુગાર પણ બાંસનિર્મિત

વિકુર્ચિત્વા, ઋર્ષ્યં વિહાયસિ ઉત્પતેત્, 'એવં અયમારં, તંબમારં, તડયમારં, સીસગમારં હિરણ્યમારં સુવન્નમારં વહરમારં' એવં પૂર્વોક્તરીત્યેવ, યથા કથિત્ પુરુષઃ અયોમારં-લોહમારમ્, તામ્રમારમ્, ત્રપુષમારમ્-રજ્જમારમ્, સીસકમારમ્, હિરણ્યમારમ્-રજતમારમ્, સુવર્ણમારમ્, વજ્રમારમ્ ગૃહીત્વા ગચ્છેત્, એવમેવ અનગારોઽપિ માવિતાત્મા અયોમારાદિ હસ્તકૃત્યગતેન આત્મના અયોમારાદિ રૂપાણિ વિકુર્ચિત્વા ઋર્ષ્યં વિહાયસિ ઉત્પતેત્ इति भावः । अपरं दृष्टान्तमाह— 'से जहानामए-वग्गुली सिया दोवि पाए उल्लंघिया उल्लंघिया उहुं पाया अहोसिरा चिट्ठेज्जा, एवामेव अणगारे वि मावियप्पा वग्गुली किञ्चगएणं अप्पा-

ऊपर आकाश में उड़ सकता है क्या ? इसी प्रकार से 'अयमारं, तंबमारं, तडयमारं, सीसगमारं, हिरन्नमारं, सुवन्नमारं, वहरमारं,' हे भदन्त ! जैसे कोई पुरुष लोहमार को, तांबे के भार को, त्रपुष भार को, रांगे के भार को, सीसे के भार को हिरण्य के भार को-रजत के भार को, वज्र के भार को लेकर चलता है, इसी प्रकार से मावितात्मा अनगार भी क्या अयोमारादिरूपों की विकुर्बणा करके ऊपर आकाश में उड़ सकता है ? तो इन सब प्रश्नों का उत्तर देते हुए प्रभु कहते हैं कि हां, गौतम ! मावितात्मा अनगार भी इन पूर्वोक्त प्रमित रूपों की विकुर्बणा करके ऊपर आकाश में उड़ सकता है ।

अब गौतमस्वामी प्रभु से ऐसा पूछते हैं—'से जहानामए वग्गुली-सिया दो वि पाए उल्लंघिया २ उहुं पाया अहोसिरा चिट्ठेज्जा, एवामेव

ચટાઈ આદિને હાથમાં ગ્રહણ કરેલ હોય એવાં મનુષ્ય રૂપોની વિકુર્વણા કરીને જાયે આકાશમાં જઈ શકે છે ખરાં ? એજ પ્રમાણે ' અયમારં, તંબમારં, તડયમારં, સીસગમારં, હિરણ્યમારં, સુવન્નમારં, વહરમારં ' જેમ કેઈ પુરુષ લોહભારને, તાંબાનાભારને, ત્રપુષનાભારને, સીસાનાભારને, ચાંદીનાભારને, સુવર્ણનાભારને, અને વજ્રના ભારને હાથમાં લઈને ચાલે છે, એજ પ્રમાણે ભાવિતાત્મા અણુગાર પદ્મ શુ' અયોમારાદિતુ' વહન કરતાં રૂપોની વિકુર્વણા કરીને આકાશમાં જાયે ઉડી શકે ખરાં ?

આ પ્રશ્નોનો ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે કે—હા, ગૌતમ ! પૂર્વોક્ત સવળાં રૂપોની વિકુર્વણા કરીને ભાવિતાત્મા અણુગાર આકાશમાં જાયે ઉડી શકે છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—“ સે જહા નામए वग्गुलीसिया दो वि पाए उल्लंघिया २ उहुं पाया अहोसिरा चिट्ठेज्जा, एवामेव अणगारे वि मावियप्पा,

જેનં હદ્વં વેદાસં' તત્-અથ, યથાનામેતિ વાકયાલંકારે વણ્ણલી ચમગાદહપદ-
વાચ્યઃ ચર્મપદ્મઃ પશ્ચિવિશેષઃ સ્યાત્ કદાચિત્, ક્વાપિ પાદૌ હલ્લમ્બ્ય હલ્લમ્બ્ય
પૌનઃપુન્યેન વૃક્ષાદિના સદ્ ઇન્દ્રિયત્વા, ઊર્ધ્વપાદા-ઊર્ધ્વપાદૌ યસ્યાઃ સા
ઊર્ધ્વપાદા, અઘઃશિરઃ-અઘઃ અઘસ્તાત્ શિરો યસ્યાઃ સા અઘઃશિરઃ
તિષ્ઠેત્, યથમેવ-તથૈવ અનગારોઽપિ માધિતાત્મા વણ્ણલીકુલ્યગતેન-વણ્ણલીવત્
કુલ્ય-કાર્યં ગતં યસ્ય તેન તથાવિષ્ણેન આત્મના ઊર્ધ્વં વિશાયસિ-
આકાશે હત્પતેત્, 'એવં જન્નોવ્યવચ્ચવયા માણિયજ્વા આવ વિઠબ્ધિ
સંતિ વા' એવં તથૈવ, યજ્ઞોપવીતવક્ત્રગ્યતા મણિતજ્વા તથા ચ યથા
કથિત્ બ્રાહ્મણઃ કળ્ઠે યજ્ઞોપવીતં નિધાય ગળ્ઠેત્ તથૈવ અનગારોઽપિ
માધિતાત્મા ધૃતકળ્ઠયજ્ઞોપવીતબ્રાહ્મણરૂપં વિકુર્વિત્વા યાવત્-ઊર્ધ્વં વિશાયસિ

અનગારે વિ માધિયજ્વા વણ્ણલીકિલ્ચગણં અપ્પાજેનં હદ્વં વેદાસં' હે
મદન્ત ! જેસે ચમગાદહ-ચર્મપદ્મવાલાપશ્ચિવિશેષ-દોનોં પૈરોં કો ઊપર
વૃક્ષાદિની શાખા પર હટકા કર ઔર મસ્તક કો નીચા કરકે હટક
જાતા હૈ, ઇસી પ્રકાર સે કયા માધિતાત્મા અનગાર ખી એસે રૂપકી વિકુ-
ર્વણા કરકે ઊપર આકાશ મેં હજ સકતા હૈ ? હસી પ્રકાર જેસે બ્રાહ્મણ
કળ્ઠે મેં યજ્ઞોપવીત રલ્લકર ચલતા હૈ, ઇસી પ્રકાર સે કયા માધિતાત્મા
અનગાર ખી ધૃતકળ્ઠયજ્ઞોપવીતવાલે બ્રાહ્મણરૂપ કી વિકુર્વણા કરકે
યાવત્ ઊપર આકાશ મેં હજ સકતા હૈ ? તો હન દોનોં કા હસર દેતે કુપ
પ્રશ્ન કહતે હૈ-હાં, ગૌતમ ! વહ માધિતાત્મા અનગાર એસે રૂપોં કી વિકુ-
ર્વણા કરકે ઊપર આકાશ મેં હજ સકતા હૈ । અથ-વહ માધિતાત્મા
અનગાર બ્રાહ્મણસંબંધી અપને વૈક્રિયરૂપ સે જન્મૂદ્ધીપ નામકે હસ ધ્રીપ

વણ્ણલીકિલ્ચગણં અપ્પાજેનં હદ્વં વેદાસં' હે મદન્ત ! જેમ આમહચિહિં
ખન્ને ખન્ને વૃક્ષાદિની શાખા સાથે ઊપર હટકાવીને અને મસ્તકને નીચે
રાખીને હટકી રહે છે, એજ પ્રમાણે શુ' ભાવિતાત્મા અણુગાર પણ એવાં
રૂપની વિકુર્વણા કરીને આકાશમાં જાયે છડી શકે છે ખરાં ? એજ પ્રમાણે
એવી રીતે બ્રાહ્મણ મળામાં યજ્ઞોપવીત (જનોઈ) રાખીને આવે છે, એવી જ
રીતે શુ' ભાવિતાત્મા અણુગાર મળામાં જનોઈ ખાસજી કરેલા બ્રાહ્મણના રૂપની
વિકુર્વણા કરીને આકાશમાં જાયે છડી શકે છે ખરાં ?

આ ખન્ને પ્રશ્નોનો હસર આપતા મહાવીર પ્રશ્ન કહે છે કે-હા,
ગૌતમ ! તે ભાવિતાત્મા અણુગાર એવાં રૂપોંની વિકુર્વણા કરીને આકાશમાં
જાયે છડી શકે છે. વળી તે ભાવિતાત્મા અણુગાર બ્રાહ્મણસંબંધી પોતાના

ઉત્પત્તેત્ અથ ચ વૈક્રિયરૂપઃ જમ્બૂદ્વીપં દ્વીપં પૂરયિતું સમર્થઃ કિન્તુ નો ત્વહ સમ્પા-
પ્ત્યા-તદવગાહનેન તથાવિષ્વબ્રાહ્મણરૂપઃ જમ્બૂદ્વીપં દ્વીપં પૂરયિતું કદાચિત્
અવિકુર્વીત્, વિકુર્વેતિ, વિકુર્વિશ્યતિ વા, તેષાં વિકુર્વણાશક્તિપ્રદર્શનમાત્રમેતદ્,
નતુ વસ્તુત સ્તથા વિકુર્વણાદિકં કરોતીતિ માવઃ, અન્યં દૃષ્ટાન્તમાહ-‘સે જહા
નામપ-જલોયા સિયા ઉદગંસિ કાયં ઉચ્ચિદિયા, ઉચ્ચિદિયા ગચ્છેજ્જા, एवामेव
સેસં જહા વગ્ગુલીપ’ તત્-અથ યથા નામેતિ વાક્યાલંકારે જલૌકાઃ-જલમ્
ઓકો-નિવાસસ્થાનમ્ यस્ય સ જલૌકાઃ ‘જોક’ પદવાચ્યઃ જલજો દ્વીન્દ્રિય-
જીવવિશેષઃ સ્યાત્-કદાચિત્ ઉદકે કાયમ્-ઉદ્વુષ-ઉદ્વુષ-પૌનઃ પુન્યેન

જો પૂરે રૂપ મેં મર સકને મેં સમર્થ હૈ, પરન્તુ એસે બ્રાહ્મણરૂપોં સે બ્રાહ્મણ
રૂપ થાલા બનકર બહ માવિતાત્મા અનગાર ન કમી હસ પ્રકાર કી
વિકુર્વણા કરતા હૈ, ન પહિલે કમી એસો ઉસને વિકુર્વણા કી હૈ ઓર
ન અવિશ્યત્ મેં મી બહ એસી વિકુર્વણા કરેગા, યહાં જો હસ પ્રકાર કા
કથન કિયા ગયા હૈ વહ કેવલ ઉસમેં એસે રૂપોં કી વિકુર્વણા કરને કી
શક્તિ-હૈ-યહ પ્રકટ કરને કે લિયે હી કિયા ગયા હૈ। વાસ્તવ મેં વહ
એસે રૂપોં કી વિકુર્વણા કરતા નહીં હૈ।

‘અવ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈ-’ સે જહાનામપ જલોયા-
સિયા, ઉદગંસિ કાયં ઉચ્ચિદિયા ઉચ્ચિદિયા ગચ્છેજ્જા एवामेव સેસં
વાગુલીપ’ યહાં યથાનામપદ વાક્યાલંકાર મેં પ્રયુક્ત હુખા હૈ-હૈ મદન્ત।
જેસે જોક-જલ મેં અપને શરીર કો પ્રેર પ્રેર કર-ચલતી હૈ ડસી પ્રકાર
સે ‘માવિતાત્મા અનગાર મી જ્યા તથાવિષ્વ જોક કે રૂપોં કો વિકુર્વણા

વૈક્રિય રૂપ વડે આ જમ્બૂદ્વીપને સંપૂર્ણ રૂપે ભરી દઈ શકવાને સમર્થ હોય
છે, પરન્તુ જોવાં બ્રાહ્મણનાં રૂપોની વિકુર્વણા તેમણે પહેલાં કરી કરી નથી,
વર્તમાનમાં પણ તેઓ જોવાં રૂપોની વિકુર્વણા કરતા નથી અને અવિશ્યમાં
પણ કરશે નહીં અહીં તેમની વિકુર્વણા શક્તિને પ્રકટ કરવાના હેતુથી જ
આ કથન કરવામાં આવ્યું છે. અમરત જમ્બૂદ્વીપને સંપૂર્ણ રૂપે ભરી દે જોવાં
રૂપોની વિકુર્વણા કરવાની શક્તિ હોવા છતાં વાસ્તવમાં તેઓ જોવાં રૂપોની
વિકુર્વણા કરતા નથી, એમ સમજવું.

ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન-“સે જહા નામપ જલોયા સિયા, ઉદગંસિ કાયં
ઉચ્ચિદિયા, ઉચ્ચિદિયા ગચ્છેજ્જા, एवामेव સેસં વાગુલીપ” (અહીં ‘યથા
નામ’ પદ વાક્યાલંકારમાં પ્રયુક્ત થયું છે.) કે ભગવન્! જેવી રીતે જોના
પોતાના શરીરને સંકેતી સંકેતીને પાણીમાં ધાડે છે, એજ પ્રમાણે શું
માવિતાત્મા અણુગાર પણ જોવાં જોનાં રૂપોની વિકુર્વણા કરીને ભૂં
આકાશમાં ભેડી શકે છે અર્થાં?

હૃત્યેર્થં હૃત્યર્થઃ, ગચ્છેદ્, એવામેવ-તયૈવ શેષો યથા ઘટગુણ્યા-તયૈવ અનગારો
માવિતાત્મા-જલૌકઃ કૃત્યહસ્તગતેન આત્મના તથાવિષજલૌકો રૂપાણિ વિકુ-
ર્વિત્વા કર્ધ્વં વિહાયસિ ઉત્પતેત્ । પુનરાહ-‘સે જહા નામપ્ બીયં બીયગસરૂણે
સિયા દોવિ પાપ્ સમતુરંગેમાણે સમતુરંગેમાણે ગચ્છેજ્જા, એવામેવ અણગારે સેસં
તં ચેવ’ તત્-અથ યથા નામેતિ વાક્યાલંકારે, બીજં બીજકશકુનિઃ-બીજં બીજ-
કામિવાનઃ પક્ષીત્યાત્-તદાચિત્ દ્રાવપિ પાદો સમતુરજ્ઞાયમાણઃ-સમો તુલ્યો
તુરજ્ઞસ્ય-અશ્વસ્ય સદૃશં પાદોત્ક્લેષણં કુર્વન્ સમતુરજ્ઞાયમાણઃ-બોટકસદૃશં સદૈવ
પાદોત્ક્લેષણં પુનઃ પુનઃ કુર્વન્ ગચ્છેત્, એવામેવ-તયૈવ અનગારોઽપિ માવિતાત્મા
શેષં તદેવ-પૂર્વોક્તત્તદેવ સમતુરજ્ઞાયમાણઃ બીજં બીજકશકુનિકૃત્યગતેન આત્મના
તથાવિષજકુનિરૂપં વિકુર્વિત્વા કર્ધ્વં વિહાયસિ ઉત્પતેત્ । પુનરપ્યાહ-‘સે જહા
નામપ્-પક્ષિવિરાલપ્ સિયા રુક્ષાઓ રુક્ષં હેવેમાણે ગચ્છેજ્જા એવામેવ અણ-
ગારે, સેસં તં ચેવ’ તત્-અથ, યથાનામેતિ વાક્યાલંકારે, પક્ષિવિહાલિકઃ-ચર્મ-
પક્ષિવિશેષઃ સ્યાત્ કદાચિત્ દુષ્ણાત્ દુષ્ણાન્તરં હીયમાનઃ-ઉત્પ્લવન્-અતિક્રામન્

કરકે ऊपर आकाश में उड़ सकता है । उत्तर में प्रष्ट कहते हैं हां, गौतम ।
इस प्रकार से रूपों की विकुर्वणा करके वह भावितात्मा अनगार ऊपर
आकाश में उड़ सकता है । तथा-जिस प्रकार ‘बीयं बीयगसरूणेषिया’
दो बि पाप समतुरंगेमाणे समतुरंगेमाणे गच्छेज्जा, एवामेव अणगारे
सेसं तंचेव’ बीजं बीजक नाम का पक्षी बोरे के जैसा दोनों पैरों को एक
साथ छठा कर चलता है, इसी प्रकार से भावितात्मा अनगार भी
तथाविष शकुनिरूप की विकुर्वणा करके ऊपर आकाश में उड़ सकता
है । ‘से जहा नामप पक्खिविरालप सिया, रुक्खाओ रुक्खं हेवेमाणे
गच्छेज्जा, एवामेव अणगारे, सेसं तंचेव’ अथवा-जैसे बिहालकपक्षी-
चर्मपक्षीविशेष-एक वृक्ष से दूसरे वृक्षको लांच कर चलता है, इसी

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર-હા, ગૌતમ । આ પ્રકારનાં રૂપોની વિકુર્વણા
કરીને ભાવિતાત્મા અણુગાર આકાશમાં ઊંચે ઊડી શકે છે-તથા જેમ “બીયં
બીયગસરૂણે સિયા દો વિ પાપ્, સમતુરંગેમાણે સમતુરંગેમાણે ગચ્છેજ્જા, એવા-
મેવ અણગારે, સેસ તંચેવ” ખીબ્ક નામનું પક્ષી ઘોડાની જેમ બન્ને પગને
એક સાથે હઠાવીને ચાલે છે, એવું પ્રમાણે ભાવિતાત્મા અણુગાર પણ એવાં
શકુનિરૂપોની (દેવચકલીનાં જેવાં રૂપોની) વિકુર્વણા કરીને ઊંચે આકાશમાં
ઊડી શકે છે. “સે જહા નામપ્ પક્ષિવિરાલપ્ સિયા, રુક્ષાઓ રુક્ષં હેવે-
માણે ગચ્છેજ્જા, એવામેવ અણગારે, સેસં તંચેવ” અથવા જેવી રીતે વિહાલક
પક્ષી (ચર્મપક્ષી વિશેષ) એક વૃક્ષ પરથી ખીબ્ક વૃક્ષને ઝોળાંગીને ચાલે છે,

ગચ્છેત્, એવામેવ-તથૈવ અનગારઃ શ્વેપં તદેવ-પૂર્વોક્તવદેવ માવિતાત્મા તથાવિષ-
પક્ષિવિહાલકકૃત્યહસ્તગતેન આત્મના તાદૃષપક્ષિવિહાલકકર્પં વિકુર્વિત્વા ઈર્ષ્યં
વિહાયસિ ઉત્પતેત્ । તથા 'સે જહા નામપ-જીવં જીવગસહજે સિયા દો વિ પાપ
સમતુરંગેમાણે સમતુરંગમાણે ગચ્છેજ્ઞા, એવામેવ અણગારે સેસં તં ચેવ' તત્-અય,
યથાનામેતિ શાક્યાલંકારે જીવં જીવશકુનિઃ-જીવં જીવકનામા ચકોરઃ પક્ષિ-
વિશેષઃ સ્યાત્-કદાચિત્, દ્વાવપિ પાદૌ સમતુરજ્ઞાયમાણઃ સમતુરજ્ઞાયમાણઃ-પૌનઃ
પુન્યેન ઘોટકવત્ પાદવિશેષપૂર્વકં ગચ્છેત્, એવામેવ-તથૈવ અનગારઃ શ્વેપં તદેવ-
પૂર્વોક્તવદેવ, માવિતાત્મા જીવં જીવકકૃત્યહસ્તગતેન આત્મના તથાવિષજીવં
જીવકશકુનિકર્પં વિકુર્વિત્વા, ઈર્ષ્યં વિહાયસિ ઉત્પતેત્ । તથા-સે જહા નામપ-
હંસે સિયા તીરાઓ તીરં અમિરમમાણે અમિરમમાણે ગચ્છેજ્ઞા, એવામેવ અણગારે
હંસકિચ્ચગર્ણં અપ્પાણેર્ણં તં ચેવ ' તત્-અય, યથાનામ-હંસઃ કચિત્, સ્યાત્-
કદાચિત્, તીરાત્ તીરમ્ અમિરમમાણઃ અમિરમમાણઃ પૌનઃ પુન્યેન રમણં કુર્વન્

પ્રકાર સે માવિતાત્મા અનગાર મી તથાવિષ વિહાલપક્ષી કે રૂપ કી
વિકુર્વણા કરકે ઈર્ષ્યે આકાશ મેં હડ સકતા હૈ । તથા-'સે જહાનામપ
જીવંજીવગસહજે સિયા દો વિ પાપ સમતુરંગેમાણે સમતુરંગેમાણે ગચ્છે-
જ્ઞા, એવામેવ અણગારે સેસં તં ચેવ' જિસ પ્રકાર જીવંજીવક ચકોરપક્ષી,
ઘોડે કે જેસા દોનોં પેર સાથ હઠાકર ચલતા હૈ, હસી પ્રકાર માવિતાત્મા
અનગાર મી તથાવિષ જીવંજીવક શકુનિ કે રૂપકી વિકુર્વણા કરકે
ઊપર આકાશ મેં હડ સકતા હૈ । તથા-'સે જહા નામપ હંસે સિયા, તીરાઓ
તીરં અમિરમમાણે અમિરમમાણે ગચ્છેજ્ઞા, એવામેવ અણગારે હંસ-
કિચ્ચગર્ણં અપ્પાણેર્ણં તં ચેવ' જિસ પ્રકાર કોઈ હંસ એક તીરે સે હસરે
તીર પર બારબાર રમણ કરતા હુઆ ચલતા હૈ, હસી પ્રકાર માવિતાત્મા

એજ પ્રમાણે માવિતાત્મા અણગાર પણ તે પ્રકારના રૂપની વિકુર્વણા કરીને
આકાશમાં ઊંચે ઊડી શકે છે.

તથા—" સે જહા નામપ જીવંજીવગસહજે સિયા દો વિ પાપ સમતુરંગે-
માણે સમતુરંગેમાણે ગચ્છેજ્ઞા, એવામેવ અણગારે સેસં તંચેવ " એમ એવંએવક
(ચકોર પક્ષી) ઘોડાની જેમ બન્ને પગને સાથે ઊઠાવીને ચાલે છે, એજ
પ્રમાણે માવિતાત્મા અણગાર પણ એવાં જ એવંએવક પક્ષીના રૂપની વિકુ-
ર્વણા કરીને ઊંચે આકાશમાં ઊડી શકે છે. " સે જહા નામપ હંસે સિયા,
તીરાઓ તીરં અમિરમમાણે અમિરમમાણે ગચ્છેજ્ઞા, એવામેવ અણગારે હંસકિચ્ચ-
ગર્ણં તંચેવ " એમ કોઈ હંસ એક કિનારાથી બીજા કિનારા સુધી બારંબાર

ગચ્છેત્, एवमेव अनगारो भावितात्मा हंसकृत्यगतेन-हंसवत् कृत्य कार्यं गतं यस्य तेन तथाविधेन आत्मना तदेव-पूर्वोक्तवदेव तथाविधहंसरूपं विकुर्वित्वा ऊर्ध्वं विहायसि उत्पतेत् । अथवा-‘से जहानामए समुद्रवायसए सिया बीईओ बीईं डेवेज्जमाणे गच्छेज्जा, एवामेव तदेव’ तत्-अथ, यथानाम-कश्चित् समुद्र-वायसः स्यात्-कदाचित्, वीचितः तरङ्गात्, वीचिम्-तरङ्गान्तरं डीयमानः-समुत्पन्नमानो गच्छेत्, एवमेव तथैव-पूर्वोक्तवदेव, अनगारो भावितात्मा तथा-विध समुद्रवायसकृत्यगतेन आत्मना समुद्रवायसरूपं विकुर्वित्वा ऊर्ध्वं विहायसि उत्पतेत् । ‘से जहा नामए-केइपुरिसे चक्कं गहाय गच्छेज्जा, एवामेव अनगारे वि भावियंप्पा चक्कइत्थकिच्चगएणं अप्पाणेणं सेसं जहा केयावडियाए’ तत् अथ, यथानाम-कश्चित् पुरुषश्चक्रं गृहीत्वा गच्छेत्, एवमेव तथैव, अनगारो-ऽपि भावितात्मा चक्रहस्तकृत्यगतेन-चक्रं हस्ते कृत्यं कार्यं गतं यस्य स तेन तथा-विधेन आत्मना चक्रहस्तकृत्यगतरूपाणि विकुर्वित्वा ऊर्ध्वं विहायसि उत्पतेत्’

अनगार भी तथाविध हंस के रूप की विकुर्वणा करके ऊपर आकाश में उड़ सकता है । अथवा-‘से जहा नामए समुद्रवायसए सिया बीईओ बीईं डेवेज्जमाणे गच्छेज्जा, एवामेव तदेव’ जैसे समुद्रवायस-एक तरंग से दूसरी तरंग पर उछलता हुआ चलता है । उसी प्रकार से भावितात्मा अनगार भी समुद्रवायस (काक) के रूप की विकुर्वणा करके ऊपर आकाश में उड़ सकता है । अथवा-‘से जहानामए-केइपुरिसे चक्कं गहाय गच्छेज्जा, एवामेव अनगारे वि भावियंप्पा चक्कइत्थकिच्चगएणं अप्पाणेणं सेसं जहा केयावडियाए’ जिस प्रकार कोई पुरुष चक्र को हाथ में लेकर चलता है, इसी प्रकार भावितात्मा अनगार भी अपने द्वारा-चक्र-हस्त-कृत्यगतरूपों की विकुर्वणा करके ऊपर आकाश में उड़ सकता है ।

જળકીડા કરતો કરતો વિચરે છે, એજ પ્રમાણે ભાવિતાત્મા અણગાર પણ એવાં જ હંસના રૂપની વિકુર્વણા કરીને જામે આકાશમાં ઊડી શકે છે. અથવા-“સે જહા નામए સમુદ્રવાયસए સિયા, બીઈઓ બીઈં ડેવેજાણે ગચ્છેજ્જા, एवामेव तदेव” એમ સમુદ્રવાયસ એક તરંગ પરથી બીજા તરંગ પર ઉછળતો ઉછળતો ચાલે છે, એજ પ્રમાણે ભાવિતાત્મા અણગાર પણ સમુદ્રવાયસના (કાકડો) રૂપની વિકુર્વણા કરીને જામે આકાશમાં ઊડી શકે છે, અથવા-“સે જહા નામए કેइ पुरिसे चक्कं गहाय गच्छेज्जा, एवामेव अनगारे वि भावियंप्पा चक्कइत्थकिच्चगएणं अप्पाणेणं सेसं जहा केयावडियाए” એવી રીતે કોઈ પુરુષ ચક્રને હાથમાં લઈને ચાલે છે, એજ પ્રમાણે ભાવિતાત્મા અણગાર પણ હાથમાં ચક્ર ધારણ કરેલાં રૂપોની વિકુર્વણા કરીને આકાશમાં જામે ઉડી

એવં યથા કેવાઘટિકાયાઃ પ્રતિપાદિતં તથૈવ પ્રતિપત્તયમ્ 'એવં કુર્ષં, એવં ચામરં' એવં-તથૈવ યથા કશ્ચિત્પુરુષઃ છત્રં ગૃહીત્વા ગચ્છેત્, એવં-યથૈવ યથા કશ્ચિત્ પુરુષઃ ચામરં ગૃહીત્વા ગચ્છેત્, તથૈવ અનગારોઽપિ માવિતાત્મા છત્રહસ્ત-કૃત્યગતેન આત્મના, ચામરહસ્તકૃત્યગતેન આત્મના ચ કુર્ષં વિહાયસિ ઉત્પ-તેત્ इति માવઃ । તથા 'સે જહાનામપ-કેહપુરિસે રયણં ગહાય ગચ્છેજ્ઞા, એવં ચેવ' તત્-અથ, યથાનામ-કશ્ચિત્ પુરુષો રત્નં ગૃહીત્વા ગચ્છેત્ એવમેવ પૂર્વોક્ત-વદેવ તથા અનગારો માવિતાત્મા રત્નહસ્તકૃત્યગતેન આત્મના ઘુતરત્નરૂપં વિકુર્ચિત્વા કુર્ષં વિહાયસિ ઉત્પતેત્, 'એવં વહરં વેરુલિયં જાવ રિદ્ધં' એવં-પૂર્વોક્તરીત્યૈવ યથા -કશ્ચિત્ પુરુષો વજ્રં, વૈરુર્યં, યાવત્-લોહિતાસં, મસારગલ્લં,

બાકી કથન જેસા કેવાઘટિકા કા પ્રતિપાદિત હુઆ હૈ વૈસા હી સમજનાં યાદિયે । 'એવં કુર્ષં, એવં ચામરં' જેસે કોઈ પુરુષ છત્ર કો ગ્રહણ કર ચલતા હૈ, તથા જેસે કોઈ પુરુષ ચામર કો ગ્રહણ કર ચલતા હૈ, વસી પ્રકાર સે માવિતાત્મા અનગાર મી તથાવિષયરૂપોં કી વિકુર્ચના કરકે ઉપર આકાશ મેં ઉડ સકતા હૈ । તથા-'સે જહા નામપ, કેહપુરિસે રયણં ગહાય ગચ્છેજ્ઞા, એવં ચેવ' જેસે કોઈ પુરુષ રત્ન કો ઢેકર ચલતા હૈ, હસી પ્રકાર માવિતાત્મા અનગાર મી રત્નહસ્તકૃત્યગત અપને દ્વારા ઘુતરત્નરૂપવાળે કી વિકુર્ચના કરકે ઉપર આકાશ મેં ઉડ સકતા હૈ । 'એવં વહરં, વેરુલિયં જાવ રિદ્ધં' હસી પ્રકાર સે જેસે કોઈ પુરુષ વજ્ર કો,

શકે છે. બાકીનું સમસ્ત કથન બળે દોરી બાધલા દોડાને હાથમાં લઈને ચાલતા મનુષ્યના કથન પ્રમાણે સમજવું એટલે કે ઉપર્યુક્ત બધા વૈકલ્પિક રૂપો વડે તે સમસ્ત જગદ્ગ્રીપને પૂરેપૂરે ભરી હઈ શકવાને સમર્થ છે, પરંતુ એવી રીતે ત્રણેકાળમાં કહી ભરેલ નથી તેમની વૈકલ્પિકશક્તિને પ્રકટ કરવા માટે જ આ કથન કરવામાં આવ્યું છે, એમ સમજવું.

“એવં કુર્ષં, એવં ચામરં” એમ કેઈ પુરુષ છત્રને ગ્રહણ કરીને ચાલે છે, તથા એમ કેઈ પુરુષ ચામરને ગ્રહણ કરીને ચાલે છે, એજ પ્રમાણે ભાવિતાત્મા અનગાર પણ તે પ્રકારના રૂપોની વિકુર્ચના કરીને આકાશમાં ઊંચે ઊડી શકે છે. “સે જહા નામપ કેહ પુરિસે રયણં ગહાય ગચ્છેજ્ઞા, એવંચેવ” એમ કેઈ પુરુષ રત્નને લઈને ચાલે છે, એજ પ્રમાણે ભાવિતાત્મા અનગાર પણ હાથમાં રત્ન ધારણ કરેલાં રૂપોની વિકુર્ચના કરીને ઊંચે આકાશમાં ઊડી શકે છે. “એવં વહરં, વેરુલિયં જાવ રિદ્ધં” એમ કેઈ પુરુષ

હંસગર્ભ પુલાકં, સૌગન્ધિકં, જ્યોતિસમ્, અંકમ્, અંજનમ્, રત્નમ્, જાતરુપ્યમ્, અંજનપુલાકમ્, ફલિહં, રિષ્ટ-શ્યામરત્નં ઘૂરીત્વા ગચ્છેત્, તથૈવ અનગારો માધિતાત્મા લોહિતાક્ષાદિ હસ્તકૃત્યગતેન આત્મના ઘૃતલોહિતાક્ષાદિકૃપાણિ ચિકુર્વિત્વા કર્ધ્વં વિદાયસિ ઉત્પતેત્, 'એવં ઉપ્પલ-હત્યગં, એવં પદમહત્યગં, એવં કુમુદહત્યગં, એવં જાવ' એવં પૂર્વોક્તરીત્યૈવ કથિત્ પુરુષઃ ઉત્પલં હરતગતં કૃત્વા ગચ્છેત્, એવં કુમુદં હસ્તગતં કૃત્વા, એવં યાવત્-નલિનં હસ્તગતં કૃત્વા, સુમગં હસ્તગતં કૃત્વા, સૌગન્ધિકં હસ્તગતં કૃત્વા, પુષ્કરીકં હસ્તગતં કૃત્વા, શતપત્રં હસ્તગતં કૃત્વા ગચ્છેત્ તથૈવ અનગારો માધિતાત્મા ઉત્પલાદિહસ્તકૃત્યગતેન આત્મના ઘૃતોત્પલાદિપુરુષરૂપાણિ ચિકુર્વિત્વા કર્ધ્વં

વૈદ્ય્ય કો યાવત્-લોહિતાક્ષકો, મસારચક્ર કો, હંસગર્ભ કો, પુલાક કો, સૌગન્ધિક કો, જ્યોતિરસ કો, અંક કો, અંજન કો, રત્ન કો, જાત-રુપ્ય કો, અંજનપુલાકકો, ફલિહ કો ઓર રિષ્ટ-શ્યામ રત્ન કો લેકર ચલતા હૈ, ઇમી પ્રકાર સે માધિતાત્મા અનગાર મી અપને દ્વારા ઘૃત લોહિતાક્ષાદિવાલે રૂપોં કી ચિકુર્વણા કરકે ઉપર આકાશં મેં ઉઠ સકતા હૈ । 'એવં ઉપ્પલહત્યગં, એવં પદમહત્યગં, એવં કુમુદહત્યગં એવં જાવ' હસી પ્રકાર જૈસે કોઈ પુરુષ ઉત્પલ (કમલ) કો હાથ મેં લેકર કે, પદ્મ કો હાથ મેં લેકર કે, કુમુદ કો હાથ મેં લેકર કે, યાવત્ નલીન-કમલવિશેષ કો હાથ મેં લેકર કે, સુમગ એક જાત કે કમલવિશેષ કો હાથ મેં લેકર કે, સૌગન્ધિક-કમલવિશેષ કો હાથ મેં લેકર કે, પુષ્કરીક-કમલવિશેષકો હાથ મેં લેકર કે, શતપત્ર-સૌ પાંચડી કે કમલ કો હાથ મેં લેકર કે, ચલતા હૈ, ઇસી પ્રકાર સે માધિતાત્મા અન-

પણને, વૈદ્ય્યને, લોહિતાક્ષને, મસારચક્રને, હંસગર્ભને, પુલાકને (ભાતને), સૌગન્ધિકને, જ્યોતિરસને, અંકને (કૂકને), અંજનને, રત્નને, જાતરુપ્યને, અંજનપુલાકને, ફલિહને અને રિષ્ટને (શ્યામ રત્નને) લઈને ચાલે છે, જોજ પ્રમાણે માધિતાત્મા અનગાર પણ પોતાના દ્વારા લોહિતાક્ષાદિ અલ્પ કહેલાં રૂપોની ચિકુર્વણા કરીને જિંથે આકાશમાં ઊડી ચકે છે. "એવં ઉપ્પલહત્યગં, એવં પદમહત્યગં, એવં કુમુદહત્યગં, એવં જાવ" જેમ કેઈ પુરુષ હાથમાં કમળને લઈને ચાલે છે, પણને હાથમાં લઈને ચાલે છે, કુમુદને હાથમાં લઈને ચાલે છે, જોજ પ્રમાણે નલિનને (કમલવિશેષને), સુમગને (કમલવિશેષને), સૌગન્ધિકને (કમલવિશેષને) પુષ્કરીકને (કમલવિશેષને) અને શત-પત્રને-સૌ પાંચડીઓવાળા કમળને હાથમાં લઈને ચાલે છે, જોજ પ્રમાણે

વિદાયસિ ઉત્પતેત્ । 'સે જહા નામપ-કેહપુરિસે સહસ્સપત્તર્ગ ગદાય ગચ્છેજ્જા, एवं चेव' તત્-અય, યથા નામ-કથિત્પુરુષઃ સહસ્રપત્રકં-કમલવિશેષં સ્મૃત્વા ગચ્છેત્, एवमेव-तथैव अनगारो भावितात्मा सहस्रपत्रक इत्यकुत्यगतेन आत्मना घृतसहस्रपत्रकपुरुषरूपं विकुर्वित्वा ऊर्ध्वं विदायसि उत्पतેત । तथा 'સે જહા નામપ-કેહપુરિસે વિસં અવદાલિય અવદાલિય ગચ્છેજ્જા, एवामेव अणगारे वि विसकिच्चगणं अप्पाणेणं तं चेव' તત્-અય, યથાનામ-કથિત્પુરુષો વિસં-મુળાલં કમલનાલતન્તુમિત્યર્થઃ, अवदार्य अवदार्य-पौनः पुन्येन विदार्य गच्छेत्, एवमेव-तथैव अनगारोऽपि भावितात्मा विसकुत्यगत्येन आत्मना घृतविसपुरुषरूपं विकुर्वित्वा ऊर्ध्वं विदायसि उत्पतેत् । तथा-'સે જહા નામપ-મુળાલિયા સિયા ઉદગંસિ કાયં ઉમ્મઞ્જિય ઉમ્મઞ્જિય ચિદ્વિજ્જા, एवामेव सेसं जहा वग्गुलीए' તત્-

ગાર મી અપને હી દ્વારા ઘૃતોત્પલાદિ પુરુષરૂપોં કી વિકુર્વણા કરકે ઉપર આકાશ મેં ઉડ સકતા હૈ । 'સે જહાનામપ કેહપુરિસે સહસ્સ-પત્તર્ગ ગદાય ગચ્છેજ્જા एवं चेव' તથા-જેસે કોઈ પુરુષ સહસ્રપત્રવાલે કમલ કો લેકા ચલતા હૈ, इसी प्रकार से भावितात्मा अनगार भी अपने हाग घृतसहस्रपत्रपुरुषरूप की विकुर्वणा करके ऊपर आकाश में उड़ सकता है । तथा-'સે જહાનામપ' કેહપુરિસે વિસં અવદાલિય ૨ ગચ્છેજ્જા. एवामेव अणगारे वि विसकिच्चगणं अप्पाणेणं तं चेव' જેસે કોઈ પુરુષ કમલનાલતન્તુ કો વિદારણ કરતા હુઆ ચલતા હૈ. इसी प्रकार से भावितात्मा अनगार भी विसकुत्यगत अपने द्वारा-घृतविस-पुरुषरूप की विकुर्वणा करके ऊपर आकाश में उड़ सकता है । तथा 'સે જહાનામપ મુળાલિયા સિયા, उदगंसि कायं उम्मज्जिय उम्मज्जिय-

भावितात्मा अणगार पक्षु पोताना द्वारा उत्पदादिने दावभां भक्षु करेहां पुरुष इपोनी विकुर्वणा करीने छवे आकाशभां उड़ी शके छे. "से जहा नामप केह पुरिसे सहस्सपत्तर्ग गदाय गच्छेज्जा एवं चेव" तथा नेम केह पुरुष सहस्रपात्रकलोवाणुं कमल दावभां लधने थावे छे, जेव प्रभावे भावितात्मा अणगार पक्षु पोताना द्वारा सहस्रपात्रकलोवाणा कमलने दावभां धारक्ष कर्वां होय जेवां पुषपइपोनी विकुर्वणा करीने छवे आकाशभां उड़ी शके छे. "से जहा नामप केह पुरिसे विस अवदालियर गच्छेज्जा एवामेव अणगारे वि विसकिच्चगणं अप्पाणेणं तं चेव" जेवी सीते केह पुरुष कमलनाणनां तंतुलोतुं विदारक्ष करतो थावे छे, जेव प्रभावे भावितात्मा अणगार पक्षु पोताना द्वारा घृतविसपुरुष इपनी (कमलनाणनां) तंतुलोतुं विदारक्ष करतां पुरुष करतां विकुर्वणा करीने छवे आकाशभां उड़ी शके छे. तथा-

अथ, यथानाम मृणालिका-कमलिनी, स्यात्-कदाचित्, उदके कायम् उन्मज्ज्य उन्मज्ज्य वारंवारम् उन्मग्नं कृत्वा तिष्ठेत्, एवमेव-तथैव शेषं यथा वगुल्या वक्तव्यता उक्ता तथैव मृणालिकाया अपि वक्तव्या, तथा च मृणालिकेव अनगारो भावितात्माऽपि मृणालिका कृत्यगतेन आत्मना तथाविध-मृणालिकारूपं विकुर्वित्वा, कर्ष्वं निहायसि उत्पतेत्, पुनराह-‘से जहा नामए-वणसंछे सिया किण्हे किण्हो भासे जाव निकुरम्बभूर पासादीए ४ एवामेव अनगारे वि भावियप्पा वणसंडकिच्चगएणं अप्पाणेणं उहुं वेहासं उत्पएज्जा, सेसं तं चेव’ तत्-अथ यथा नाम एको वनसण्डः-स्यात्-कदाचित्, कृष्णः-कृष्णवर्णः, अथ च कृष्णावभासः-अञ्जनवत् स्वरूपेण कृष्ण एवावभासते द्रष्टृणां प्रतिभाति इति कृष्णावभासः, यावत्-नीलो नीलावभासः, हरितो हरितावभासः, शीतः शीतावभासः, चिद्विज्जा, एवामेव सेसं जहा वगुलीए’ जैसे मृणाल (कमलनाल) पानी में अपने समस्त शरीर को डुबाकर और मुख को पानी से बाहर निकाल कर रहती है, इसी प्रकार से भावितात्मा अनगार भी मृणालिका (कमलनाल) कृत्यगत आत्मा द्वारा-तथाविध मृणालिकारूप की विकुर्वणा करके ऊपर आकाश में उड़ सकता है। तथा-‘से जहानामए वणसंछे सिया, किण्हे किण्होभासे जाव निकुरंभभूर पासाईए ४ एवामेव अनगारे वि भावियप्पा वणसंडकिच्चगएणं अप्पाणेणं उहुं वेहासं उत्पएज्जा-सेसं तं चेव’ जैसे-कृष्णवर्णवाला, या देखनेवालों को कभी अंजन के जैसा स्वरूप से ही काला दिखलाई देनेवाला, नीला, या नीला जैसा मालूम पड़नेवाला, हरित या हरित जैसा प्रतीत होनेवाला, शीतल, या शीतल जैसा प्रतीत होनेवाला, स्निग्धावभासवाला, तीव्र

“से जहा नामए मृणालिका सिया, उक्तासि कार्यं उन्मज्जियर चिद्विज्जा, एवामेव सेसं जहा वगुलीए” नेम भुञ्जाल (कमलनाल) पीताना आभा शरीरने पाष्ठीमां डुगादीने जने भुजने पाष्ठीनी जहार शशीने रडे छे, कोअ प्रभावे भावितात्मा अणुगार पणु भुञ्जालिका (कमलनालिका) कृत्यगत आत्मा द्वारा-ते प्रकारना भुञ्जालिकाइपणी विकुर्वणा करीने छे आकाशमां छडी गडे छे. तथा-“से जहा नामए वणसंछे सिया, किण्हे किण्होभासे जाव निकुरंभभूर पासाईए ४ एवामेव अनगारे वि भावियप्पा वणसंडकिच्चगएणं अप्पाणेणं उहुं वेहासं उत्पएज्जा-सेसं तं चेव” नेम कालावधुवाणुं अथवा जेनारने कडी अंजनना जेवा स्वइये ७ (जेहदे के कालु) दाअतुं, नीलुं अथवा नीला जेहुं भादूम पडतु, हरित अथवा हरित जेहुं भादूम पडतु, शीतल अथवा शीतल जेहुं भादूम पडतु, स्निग्ध अथवा स्निग्ध जेहुं भादूम पडतु, तीव्र अथवा तीव्र जेहुं भादूम पडतु, स्वयं कृष्ण अथवा कृष्णछायावाणुं, नील

સ્નિગ્ધઃ સ્નિગ્ધાવમાસઃ, તીવ્રસ્તીવાવમાસઃ, કુણ્ઠઃ કુણ્ઠાચ્છાયઃ, નીલો નીલ-
 ઞ્ચાયઃ, હરિતો હરિતચ્છાયઃ શીતઃ શીતચ્છાયઃ, તીવ્રસ્તીવ્રચ્છાયઃ, વનકુતક
 કુતચ્છાયો રમ્યો મહામેઘનિકુરમ્બયૂતઃ, પાસાદીયઃ ૪ પ્રસન્નતાજનકઃ ૪
 સ્યાત્, એવમેવ-તથૈવ અનગારોઽપિ માવિતાત્મા વનપન્થકત્યગતેન-વનલખ્ઠં-
 વનપ્રદેશઃ, કૃત્યં કાર્યં ગતં યસ્ય સ તથાગિષ્ઠેન આત્મના તથાવિષવનલખ્ઠરૂપં
 વિકુર્વિત્વા ઝર્ષ્યં વિદાયસિ ઉત્પતેત્ । 'સે જહાનામપ-પુક્લરિણી સિયા ચઢ-
 કોળા સમતીરા અણુપુલ્લ સુજાય જાવ સદ્દન્નમ્મય મધુરસરણાદીયા પાસાદીયા ૪,
 એવામેવ અગગારે વિ માણિયપ્પા પોક્લરિણી કિચ્ચગયાઈં રુવાઈં વિઝઞ્ઞિત્તપ્, સેસં
 તં ચેવ જાવ વિઝઞ્ઞિત્તસંતિ વા' તન્-અથ, યયાનામ-પુક્લરિણી સ્યાત્-કદાચિત્
 ચતુક્કોળા ચતુરસ્રા, સમતીરા-તુલ્યતટા, આનુપૂર્વ્ય સુજાત યાવત્-વપ્રગમ્મીર-
 શીતલજલા શુકવર્દિણમદનશાલક્રૌંચકોકિલક્રોચ્ચરુદ્ધારકકુન્દલકજીવંજીવક-

યાતીવ્ર જૈસા માલૂમ પડનેવાલા, સ્વયં કુણ્ઠ યા કુણ્ઠાચ્છાયાવાલા, નીલ
 અથવા નીલછાયાવાલા, હરિત યા હરિતછાયાવાલા, શીત યા શીતછાયા
 વાલા, તીવ્ર અથવા તીવ્રછાયાવાલા, મહામેઘ કે સમૂહ જૈસા, સુદાવના-મન
 કો પ્રસન્ન કરનેવાલા એવં પ્રસન્નતા કા જનક ૪ વન હોતા હૈ, હસી પ્રકાર
 સે માવિતાત્મા અનગાર ભી વનપ્રદેશ રૂપ કાર્ય પ્રાપ્ત હૈ જિસકો દેસે
 અપને દ્વારા તથાવિષ વનલખ્ઠ કી વિકુર્વિત્વા કરકે ઉપર આકાશ મેં
 લડ સકના હૈ । 'સે જહાનામપ પુક્લરિણી સિયા, ચઢકોળા સમતીરા,
 આણુપુલ્લસુજાય જાવ સદ્દન્નમ્મયમધુર સરણાદીયા પાસાઈયા ૪ એવામેવ
 અગગારે વિ માણિયપ્પા, પોક્લરિણીકિચ્ચગયાઈં રુવાઈં વિઝઞ્ઞિત્તપ્,
 સેસં તં ચેવ જાવ વિઝઞ્ઞિત્તસંતિ વા' જૈસે-હે 'મદન્ત ! ચારકોનોંવાલી,
 તુલ્ય તટવાલી, ક્રમશઃ નિર્મિત વપ્ર-કોટવાલી, ગંમીર, શીતલજલવાલી
 તથા શુક, વર્દિણ-મયૂર, મદનશાલ ક્રૌંચ, કોકિલ આદિ પક્ષિગણોં કે

અથવા નીલછાયાવાળું, હરિત અથવા હરિતછાયાવાળું, શીત અથવા શીત-
 છાયાવાળું, તીવ્ર અથવા તીવ્રછાયાવાળું, મહામેઘના સમૂહ જેવું, શોભિતુ-
 મનને પ્રસન્ન કરનારું અને પ્રસન્નતાનું જનક વન હોય છે, એવ પ્રમાણે
 માવિતાત્મા અણુમાર પણ વનપ્રદેશરૂપ કાર્ય પ્રાપ્ત કરે છે એવા પોતાના
 દ્વારા એવા વનખંડની વિકુર્વિત્વા કરીને ઉપર આકાશમાં ભડી શકે છે.
 "સેજહા નામપ પુક્લરિણી સિયા, ચઢકોળા, સમતીરા, અણુપુલ્લસુજાય જાવ
 સદ્દન્નમ્મયમધુરસરણાદીયા પાસાઈયા ૪ એવામેવ અગગારે વિ માણિયપ્પા,
 પોક્લરિણીકિચ્ચગયાઈં રુવાઈં વિઝઞ્ઞિત્તપ્, સેસં તં ચેવ જાવ વિઝઞ્ઞિત્તસંતિ વા"
 હે ભગવન્ ! જેવી ચારપૂણ્યાવાળી, તુલ્ય તટવાળી, ક્રમશઃ નિર્મિતકોટવાળી,
 ગંમીર શીતલજળવાળી, તથા શુક, મયૂર, મદનશાલ, ક્રૌંચ, કોકિલ આદિ

નન્દીમુલકપિલપિન્નકાસકારણઢવચક્રવાકકલહંસસારસશુકસકુનિગનમિથુનવિરચિ-
તસ્વદ્ગોષ્ઠિકમધુરસ્વરનાદિતા માસાદીયાઃ મવેત્ એવમેવ-તથૈવ, અન-
ગારોઽપિ ભાવિતાત્મા પુષ્કરિણી કૃત્યગતેન આત્મના તથાવિષપુષ્કરિણીરૂપં
વિકુર્વિત્વા ઈર્ષ્યં વિદ્યાયસિ કિમ્ ઉત્પત્તેત્ ? 'હંતા, ઉપ્પાપજ્ઞા' હે ગૌતમ !
હન્ત-સત્યમ્, અનગારો ભાવિતાત્મા તથાકૃપાણિ વૈક્રિયકરણશક્ત્યા નિષ્પાપ
ઈર્ષ્યં વિદ્યાયસિ ઉત્પત્તેત્ इतिમાવઃ । ગૌતમઃ પૂછતિ—'અણગારેણં મંતે ! ભાવિ-
યપ્પા કેવદ્યાઈં પચ્ચ પોક્કલરિણી કિચ્ચગયાઈં રુવાઈં વિહિવિસપ્ ?' હે મદન્ત !
અનગારઃ સ્વહ્મ ભાવિતાત્મા ક્રિયન્તિ પુષ્કરિણી કૃત્યગતાનિ-પુષ્કરિણીવત્ કૃત્ય-
કાર્યં, ગતં-પ્રાપ્તં યેષાં તાનિ તથાવિષપુષ્કરિણી સદ્ધ્યાનિ રૂપાણિ વિકુર્વંતું પ્રશ્નઃ

જોડાણે કે મધુરસ્વરવાળે શબ્દોં સે વાચાલિત યેસી સુદાવનીઃ ઃ વાચકી
હોતી હૈ, હસી પ્રકાર વ્યા ભાવિતાત્મા અનગાર ઢી પુષ્કરિણી કૃત્યગત
અપને દ્વારા તથાવિષ પુષ્કરિણી કે રૂપકી વિકુર્વણા કરકે ઊપર આકાશ
મેં હજ સકતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—'હંતા, ઉપ્પાપજ્ઞા' હાં,
ગૌતમ ! ભાવિતાત્મા અનગાર તથાવિષ રૂપોં કી વિકુર્વણા કર કે
-વૈક્રિયકરણશક્તિદ્વારા તથાવિષરૂપોં કો નિષ્પન્ન કરકે-ઊપર આકાશ
મેં હજ સકતા હૈ ।

અવ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે યેસા પૂછતે હૈ—'અણગારેણં મંતે !
ભાવિયપ્પા કેવદ્યાઈં પોક્કલરિણી કિચ્ચગયાઈં રુવાઈં વિહિવિસપ્'
હે મદન્ત ! ભાવિતાત્મા અનગાર પુષ્કરિણી કે જેસા કાર્ય પ્રાપ્ત હૈ
જિન્હોં કો યેસે રૂપોં કી પુષ્કરિણી જેસે આકારવાળે રૂપોં કી-વિકુ-

પક્કીપ્રશ્નોના બેઠલાના મધુર સ્વરવાળા શબ્દોથી શુદ્ધિત થઈ ઉઠેલી એવી
સુંદર પુષ્કરિણી (વાવડી) હોય છે, એજ પ્રમાણે શુદ્ધ ભાવિતાત્મા અણગાર
પચ્ચ પુષ્કરિણીકૃત્યગત પોતાના દ્વારા એવી પુષ્કરિણીના રૂપની વિકુર્વણા
કરીને ઊંચે આકાશમાં ઊડી શકે છે ખરા ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—“હંતા, ઉપ્પાપજ્ઞા” હા, ગૌતમ ! ભાવિતાત્મા
અણગાર એ પ્રકારનાં રૂપોની વિકુર્વણા કરીને-વૈક્રિયકરણ શક્તિ દ્વારા તે
પ્રકારનાં રૂપોનું નિર્માણ કરીને ઊંચે આકાશમાં ઊડી શકે છે.

ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન—“અણગારેણં મંતે ! ભાવિયપ્પા કેવદ્યાઈં પોક્ક-
રિણી કિચ્ચગયાઈં રુવાઈં વિહિવિસપ્ ?” હે અગવન્ ! ભાવિતાત્મા અણગાર
પોતાથી વૈક્રિય શક્તિ દ્વારા પુષ્કરિણીનાવાવ, એવા આકારવાળાં કેટલાં રૂપોની
વિકુર્વણા કરવાને સમર્થ હોય છે ?

સમયો' મવતિ ? મગવાનાહ—' સેસં તં ચેવ જાવ વિઝવિસ્સંતિ વા ' હે ગૌતમ ! જોયં તદેવ પૂર્વોક્તવદેવ સર્વમવસેયમ્ , યાવત્ માવિતાત્મા અનગારઃ વહુનિ પુષ્કરિણી સદ્દશાનિ સ્વરૂપાણિ વૈક્રિયકરણશક્ત્યા વિકુર્વિતું પ્રમુર્મવતિ, કિન્તુ તેષાં વૈક્રિયકરણશક્તિસ્વરૂપમદર્શનમાત્રમેતદવસેયમ્ , ન તુ વસ્તુતઃ સમ્પ્રાપ્ત્યા તદવગા હનેન કદાચિત્ તે તૈર્વૈક્રિયરૂપૈર્જમ્બુદ્વીપં દ્વીપં પૂરયિતું સમયોઃ કિન્તુ નો ચૈવ સમ્પ્રાપ્ત્યા અવિકુર્વાવશુર્ત્રી, વિકુર્વન્તિ વા, વિકુર્વિશ્યન્તિ વા ઇતિ બોધ્યમ્ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ— ' સે મંતે ! કિં માયી વિઝવ્વહ્ અમાયી વિઝવ્વહ્ ? ' હે મદન્ત ! તત્—વૈક્રિયરૂપં કિં માયી—અનગારો વિકુર્વતિ ? કિં વા અમાયીમાયારહિતોઽનગારો વિકુર્વતિ ? મગવાનાહ—' ગોયમા ! માયી વિઝવ્વહ્, નો અમાયી વિઝવ્વહ્ ' હે ગૌતમ ! માયી અનગારઃ પૂર્વોક્તવૈક્રિયરૂપં વિકુર્વતિ, ' નો અમાયી'—માયારહિતોઽનગારો

વર્ણા કરને કે લિયે સમર્થ હૈ ? હસર મેં પ્રમુ કહતે હૈ—'સેસં તં ચેવ, જાવ વિઝવિસ્સંતિ વા' હે ગૌતમ ! પૂર્વોક્ત કે જૈસે હી સવ જાનના ચોહિયે । યાવત્—માવિતાત્મા અનગાર પુષ્કરિણી સદ્દશા અપને રૂપોંકી વૈક્રિયકરણશક્તિ દ્વારા વિકુર્વણા કરને કે લિયે સમર્થ તો હૈ, ઓર યહાં તક વહ સમર્થ હૈ કિં પેસે રૂપોંકી નિષ્પત્તિ સે વહ પૂરે હસ જમ્બુદ્વીપ કો મર સકતા હૈ, પરન્તુ વહ માવિતાત્મા અનગાર પેસે રૂપોંકી નિષ્પત્તિ ન કરતા હૈ, ન હસને પહિલે કમી કી હૈ, ઓર ન મવિષ્યત્ મેં વહ એસા કરેગા । યહ જો એસા કહા ગયા હૈ, સો કેવલ હસકી વૈક્રિયશક્તિ કા પ્રદર્શન પરક હી કયન કિયા ગયા હૈ ।

અવ ગૌતમસ્વામી પ્રમુ સે એસા પૂછતે હૈ—'સે મંતે ! કિં માયી વિઝવ્વહ્' અમાયી વિઝવ્વહ્' હે મદન્ત ! વૈક્રિયરૂપોંકી વિકુર્વણા કયા માયી અનગાર કરતા હૈ ? યા અમાયી—માયા રહિત અનગાર

મહાવીર પ્રમુનેા ઉત્તર—“ સેસં તંચેવ જાવ વિઝવિસ્સંતિ વા ” હે ગૌતમ ! પૂર્વોક્ત કથન બેવું જ કથન આહીં પણ સમજવું જોટલે કે ભાવિતાત્મા અણુગાર પોતાની વૈક્રિય શક્તિ દ્વારા પુષ્કરિણીના બેવાં જોટલાં બધાં રૂપોની વિકુર્વણા કરવાને સમર્થ છે કે તે વૈક્રિય રૂપો દ્વારા તેઓ સમસ્ત જંબુદ્વીપને પણ સંપૂર્ણ રૂપે ભરી હઇ શકે છે. પરન્તુ વાસ્તવમાં તેઓ જોવાં રૂપોની વિકુર્વણા કરતા નથી, ભૂતકાળમાં કરી નથી અને ભવિષ્યમાં કરશે પણ નહીં. આહીં જે આ કથન કરવામાં આબુ છે, તે માત્ર તેમની વૈક્રિય-શક્તિનું કિંદર્શન કરવા માટે જ કરવામાં આબુ છે.

ગૌતમ સ્વામીનેા પ્રશ્ન—“ સેવં મંતે ! કિં માયી વિઝવ્વહ્, અમાયી વિઝવ્વહ્ ? ” હે ભગવન્ ! શું માયી અણુગાર વૈક્રિય રૂપોની વિકુર્વણા કરે છે, કે અમાયી—માયારહિત—અણુગાર વૈક્રિય રૂપોની વિકુર્વણા કરે છે ?

ન વિહર્વતિ, 'માયીજં તસ્સ ઠાણસ્સ અણાલોહયપહિકંતે' એવં જહા તદ્વસપ ચચ્ચુદેસપ જાવ અત્થિ તસ્સ આરાહણા' માયી સ્વહ અનગારસ્સ સ્થાનસ્સ અનાલોચિતપતિક્રાન્તઃ—આલોચનપ્રતિક્રમણરહિતઃ કાલમાસે કાલં કૃત્વા એસ—હત્યાદિ રીત્યા, યથા તૃતીયશતકે ચતુર્થોદેશકે પ્રતિપાદિતં તથૈવાપ્રાપિ પ્રતિપત્ત્યમ્, ક્રિયત્પર્યન્તં તદ્વક્તવ્યમિત્યાહ—યાવત્—અસ્તિ તસ્ય—અનગારસ્સ આરાધના' હત્યેતત્પર્યન્તં તદ્ વક્તવ્યતાઽપ્ર બોધ્યા યદા અનાલોચિતપતિક્રાન્તઃ કાલં કરોતિ તદા નાસ્તિ તસ્યારાધના, યદા આલોચિતપતિક્રાન્તઃ કાલં કરોતિ

કરતા હૈ ? હસકે હસ્ટર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—'ગોયમા' હૈ ગૌતમ ! 'માયી વિહર્વહ, નો અમાયી વિહર્વહ' માયી અનગાર કરતા હૈ, અમાયી—માયારહિત અનગાર નહીં કરતા હૈ । 'માયી જં તસ્સ ઠાણસ્સ અણાલોહયપહિકંતે' એવં જહા તદ્વસપ ચચ્ચુદેસપ જાવ અત્થિ તસ્સ આરાહણા' માયી અનગાર હસ સ્થાન કી આલોચના એવં પ્રતિક્રમણ નહીં કરતા હૈ । અતઃ અનાલોચના એવં અપ્રતિક્રાન્ત હોને સે વહ કાલ માસ મેં કાલ કર હત્યાદિ રીતિ સે જૈસા તૃતીયશતક મેં ચતુર્થ હદેશક મેં કહા ગયા હૈ । જૈસા હી યહાં પર જાનના વાહિયે ઓર યહાં કી યહ વક્તવ્યતા યહાં 'હસ અનગાર કો આરાધના હોતી હૈ' યહાં તક ગ્રહણ કરની વાહિયે । તાત્પર્ય કહને કા યહ હૈ કિ જપ અનગાર પાપસ્થાન કી અલોચના ઓર પ્રતિક્રમણ નહીં કરકે મરણ કરતા હૈ । તવ હસકો આરાધના નહીં હોતી હૈ । ઓર જપ આલોચના

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—'ગોયમા ! માયી વિહર્વહ, નો અમાયી વિહર્વહ' હૈ ગૌતમ ! માયી કરે હૈ, અમાયી અણુગાર કરતા નથી. "માયી જં તસ્સ ઠાણસ્સ અણાલોહયપહિકંતે. એવં જહા તદ્વસપ ચચ્ચુદેસપ જાવ અત્થિ તસ્સ આરાહણા" માયી અણુગાર આ પાપસ્થાનની આલોચના અને પ્રતિક્રમણ કરતો નથી તેથી અનાલોચિત, અને અપ્રતિક્રાન્ત હોવાને કારણે કાળનો અવસર આવે કાળ કરીને "હત્યાદિ કથન ત્રીજા શતકના ચૈત્યા ઉદ્દેશામાં કહ્યા અનુસાર અહીં 'પણ અહણુ કરવું' બોધ્યો." તે અણુગાર દ્વારા આરાધના થાય છે, આ કથન પર્યન્તવું તે ઉદ્દેશાવું કથન અહીં અહણુ કરવું બોધ્યો આ કથનવું તાત્પર્ય એ છે કે—એ અણુગાર પાપસ્થાનની આલોચના અને પ્રતિક્રમણ કર્યા વિના મરણ પામે છે, તો તેણે સંયમની આરાધના કરી ગણાતી નથી, તેણે તો વિરાધના જ કરી ગણાય છે. પણ એ તે સ્થાનની આલોચના અને પ્રતિક્રમણ કરીને મરણ પામે છે, તો તેને

તદાઽસ્તિ તસ્પારાધનેતિ માવઃ । અન્તે ગૌતમો મગવદ્વાક્યં સત્યાપયન્નાહ—‘સેવં
મંતે । સેવં મંતે । જાવ વિહરહ ત્તિ’ હે મદન્ત ! તદેવં—મવદુક્તં સત્યમેવ, હે
મદન્ત ! તદેવં—મવદુક્તં સત્યમેવેતિ યાવત્ વિહરતીતિ ॥ સૂ૦ ૧ ॥

॥ इति श्री विश्वविख्यात-जगद्बल्लभ-प्रसिद्धवाचक पञ्चदशभाषा-
कलितललितकलापालापकप्रविशुद्धगद्यपद्यनैरग्रन्थनिर्मापक,
वादिमानमर्दक श्री साहू छत्रपति कोल्हापुरराजप्रदत्त-
‘जैनाचार्य’ पदभूषित—कोल्हापुरराजगुरु-
बालब्रह्मचारि—जैनाचार्य—जैनधर्मदिवाकर
—पूज्य श्री घासीलालप्रतिविरचितायां
श्री “मगवतीसूत्रस्य” प्रमेयचन्द्रिका-
व्याख्यां व्याख्यायां त्रयोदशशतके
नवमोद्देशकः समाप्तः ॥ १३-९ ॥

एवं प्रतिक्रमण करके मरण करता है तब उसको आराधना होती है ।
अब अन्त में गौतम । मगवान् के वचन को सत्य ख्यापित करने के
अभिप्राय से कहते हैं—‘सेवं मंते । सेवं मंते । जाव विहरह त्ति हे
मदन्त ! आपका कहा हुआ जब सत्य ही है, हे मदन्त ! आप का कहा
हुआ सब सत्य ही है—इस प्रकार कहकर वे यावत् अपने स्थान
पर विराजमान हो गये ॥ सू० १ ॥

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजी महाराज कृत
“मगवतीसूत्र” की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याके तेरहवें शतक का
नवमोद्देशक समाप्त ॥ १३-९ ॥

આરાધક જ ગણુવામાં આવે છે. ઉદ્દેશકને અન્તે ગૌતમ સ્વામી મહાવીર
પ્રશુનાં વચનો પ્રત્યે મદ્દા પ્રકટ કરતાં કહે છે કે—‘સેવ’ મંતે । સેવ’ મંતે ।
ત્તિ’ હે ભગવન્ ! આપ ખરું જ કહો છો, હે ભગવન્ ! આ વિશવદુ
આપે જે પ્રતિપાદન કર્યું તે સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને મહાવીર
પ્રશુને વંદણા નમસ્કાર કરી તેઓ ચોતાને સ્થાને બેસી ગયા. ॥ સૂ૦ ૧ ॥
જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ કૃત “ભગવતીસૂત્ર”ની
પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના ત્રેશમા ચતુકને નવમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥ ૧૩-૬ ॥

यद्य दक्षमोक्षकः प्रारम्भ्यते—

छागस्थिकसमुद्घातवक्तव्यता ।

सूत्रम्—“कइ णं भंते ! छागमस्थियसमुग्घाया पण्णत्ता ? गोयमा ! छ छागमस्थिया समुग्घाया पण्णत्ता, तं जहा—वेयणा समुग्घाए, एवं छागमस्थियसमुग्घाया नेयव्वा, जहा पल्लवणाए जाव आहारगसमुग्घाए चि, सेवं भंते ! सेवं भंते चि” ॥सू० १॥

तेरसमे दसमोक्षेसो समत्तो ।

तेरसयं सयं समत्तं ॥

छाया—कति त्वलु मदन्त ! छागमस्थिक समुद्घाताः प्रज्ञप्ताः ? गौनम् ! पट्ट छागमस्थिकाः समुद्घाताः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा—वेदनाममुद्घातः, एवं छागमस्थिकसमुद्घाता ज्ञातव्याः यथा प्रज्ञापनार्था यावत् आहारकसमुद्घात इति, तदेवं मदन्त ! तदेवं मदन्त ! इति ॥सू० १ ॥

त्रयोदश अतके दक्षमोक्षकः समाप्तः । त्रयोदश अतकं समाप्तम् ।

टीका—पूर्वोद्देशके वैक्रियकरणस्य प्रतिपादितत्वेन तस्य च समुद्घाते सति छद्गपन्थस्य संभवात् छागमस्थिकसमुद्घातं प्ररूपयितुमाह—“कइ णं भंते”

दशवे उद्देशे का प्रारंभ

छागस्थिक समुद्घात-वक्तव्यता—

‘कइ णं भंते ! छागमस्थियसमुग्घाया पण्णत्ता’ इत्यादि ।

टीकार्थ—पूर्वोद्देशक में वैक्रियकरण की वक्तव्यता के विषय में कथन किया गया है । यह वैक्रियकरणता समुद्घात होने पर छागस्थ को संभवित होती है । अतः इस सूत्रद्वारा सूत्रकार ने छागस्थिक समुद्घात

इसभा उद्देशानो प्रारंभ—

—छागस्थिक समुद्घात वक्तव्यता—

“कइ णं भंते ! छागमस्थियसमुग्घाया पण्णत्ता” इत्यादि—

टीका—आनापडेवानी उद्देशार्था वैक्रियकरणविषयार्था प्रतिपादन करवार्था आन्धु’ आ वैक्रियकरणता समुद्घात करवार्था आवे त्यारे छागस्थ द्वारा संभवित थाय छे. तेथी सूत्रद्वारे आ सूत्रद्वारा छागस्थसंभवे समुद्घातानी

इत्यादि । 'कइ णं मंते ! छाउमत्थियसमुग्घाया पणत्ता ? गौतमः पृच्छति-हे भदन्त ! कति खलु छादमस्थिक समुद्घाताः प्रज्ञप्ताः ? भगवानाह-' गोयमा ! छ छाउमत्थिया समुग्घाया पणत्ता ' हे गौतम ! पट् छादमस्थिकसमुद्घाताः प्रज्ञप्ताः, तत्र छदमस्थः-केवलभिन्नस्तत्र मवाइछादमस्थिकाः, समुद्घाताः । तं जहा-वेयणासमुग्घाए, एवं छाउमत्थियसमुग्घाया णेयब्बा, जहा पन्नवणाए जाव आहारगसमुग्घाए ति ' तद्यथा-वेदना समुद्घातः, एवं रीत्या छादमस्थिक-समुद्घाता ज्ञातव्याः, यथा प्रज्ञापनायाः षट्त्रिंशत्तमपदे प्रतिपादिताः तथैवात्रापि

(छादस्थसंबंधी) की प्ररूपणा की है-इसमें गौतम ने प्रश्नु से ऐसा पूछा है- 'कइणं मंते ! छाउमत्थियसमुग्घाया पणत्ता' हे भदन्त ! छाद-स्थिक समुद्घात किमने कहे गये हैं ? उत्तर में प्रश्नु कहते हैं- 'गोयमा' हे गौतम ! 'छ छाउमत्थिया समुग्घाया पणत्ता' छादस्थिक समुद्घात ६ कहे गये हैं । केवलिभिन्न जीव पद्मस्थ कहा गया है । इस छादस्थ के जो समुद्घात हैं वे छादस्थिक समुद्घात हैं । जो इस प्रकार से हैं-वेयणासमुग्घाए, एवं छाउ-मत्थिय समुग्घाया णेयब्बा, जहा पन्नवणाए जाव आहारगसमुग्घाए ति' वेदनासमुद्घात, इस रीति से छादस्थिक समुद्घात जानना चाहिये । जैसा इनका वर्णन प्रज्ञापना के ३६ वे पद में किया गया है-वैमा ही वर्णन गहां पग भी करना चाहिये-यावत्-कषायसमुद्घात, मारणान्तिक-समुद्घात, वैक्रियसमुद्घात, तेजससमुद्घात और आहारकसमुद्घात,

પ્રશ્નજી કહી છે આ વિષયને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રશ્નને જોવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે-“કઈ ણં મંતે ! છાઉમત્થિયસમુગ્ગાયા પણત્તા ?” કે ભગવન્ ! છાદસ્થિક સમુદ્ધાત કેટલા કલા છે ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર-“ગોયમા છ છાઉમત્થિયા સમુગ્ગાયા પણત્તા ” કે ગૌતમ ! છાદસ્થિક સમુદ્ધાત છ કલા છે. કેવલીધી ભિન્ન છવને છાદસ્થ કહે છે તે છાદસ્થના બે સમુદ્ધાતો છે તેમને છાદસ્થિક સમુદ્ધાતો કહે છે તેના છ પ્રકારો નીચે પ્રમાણે છે-“વેયણાસમુગ્ગાए एवं છાઉમત્થિયસમુગ્ગાया णेयब्बा, जहा पन्नवणाए जाव आहारगसमુग्गाए ति” (૧) વેદનાસમુદ્ધાત, (૨) કષાયસમુદ્ધાત, (૩) મારણાન્તિકસમુદ્ધાત, (૪) વૈક્રિયસમુદ્ધાત, (૫) આહારકસમુદ્ધાત અને (૬) તેજસસમુદ્ધાત આ છાદસ્થિક સમુદ્ધાતોનું વર્ણન પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના ૩૬માં પદમાં કહેવામાં આવ્યું છે, તેા અહીં પણ જોવું કે તેમનું વર્ણન થવું જોઈએ વેદનાસમુદ્ધાત અસાતાવેદનીય કમને આશ્રયે

ક્રિયાવિજ્ઞાન, ચાલત-કપાયસમુદ્ધાત, મારણાન્તિકસમુદ્ધાત, વૈક્રિયસમુદ્ધાત, આહારકસમુદ્ધાત, તૈજસસમુદ્ધાત, ઇતિ, તત્ર વેદનાસમુદ્ધાતઃ અસદ્-વેષકર્માશ્રયો બોધ્યઃ, કપાયસમુદ્ધાત -કપાયારુચારિત્રમોહનીયકર્માશ્રયઃ, મારણાન્તિકસમુદ્ધાતઃ-અન્તર્મુહર્ત્તશેષાયાુષ્યકર્માશ્રયઃ, વૈક્રિયાહારકતૈજસસમુદ્ધાતાસ્તુ શરીરનામકર્માશ્રયાઃ બોધ્યાઃ, તત્ર વેદનાસમુદ્ધાતસમુદ્ધતઃ આત્મા વેદ-નીવકર્મપુદ્ગલાન્ સાતયતિ, કપાયસમુદ્ધાતસમુદ્ધતઃ કપાયપુદ્ગલાન્ સાતયતિ, મારણાન્તિકસમુદ્ધાતસમવહતઃ આયુષ્યકર્મપુદ્ગલાન્ સાતયતિ, વૈક્રિયસમુદ્ધાત-સમુદ્ધતઃ આત્મા જીવપદેશાન્ શરીરાદ વહિર્નિષ્કાદય શરીરવિષ્કમ્મવાહુલ્ય-માશ્રય, આયામતથ સંરુપેયાનિ યોજનાનિ દષ્ઠં નિષ્ક્રિયતિ, નિષ્ક્રિય ચ યથા

इनमें वेदनासमुद्घात असातावेदनीय कर्म के आश्रय से होता है, कषायसमुद्घात कषायचरित्रमोहनीय कर्म के आश्रय से होता है, मारणान्तिकसमुद्घात अन्तर्मुहूर्त शेष आयुष्य कर्म के आश्रय से होता है, वैक्रियसमुद्घात और आहारकसमुद्घात तथा तैजससमुद्घात ये तीन समुद्घात शरीरनामकर्म के आश्रय से होते हैं। इनमें वेदना समुद्घात से समवहत आत्मा वेदनीय कर्मपुद्गलों की निर्जरा करता है, कषा-यसमुद्घात से समवहत आत्मा-कषायसमुद्घात करनेवाला जीव-कषा-यपुद्गलों की निर्जरा करता है। मारणान्तिकसमुद्घात से समवहत हुआ आत्मा आयुष्यकर्म के पुद्गलों की निर्जरा करता है। वैक्रियसमुद्घात से समवहत हुआ आत्मा जीवपदेषों की बाहर निकालता है, आयाम की अपेक्षा उन्हें संख्यात योजन तक दण्डरूप में बनाता है। इस दण्ड का विष्कंभ और बाह्य शरीर के विष्कंभ और बाह्य बराबर होता है, संख्यात योजन तक दण्डाकार में उन्हें परिणमाकर वह जीव वैक्रिय-

થાય છે કપાયસમુદ્ધાત કપાયચારિત્ર મોહનીય કર્મને આશ્રયે થાય છે. મારણાન્તિક સમુદ્ધાત અન્તર્મુહર્ત્ત શેષ આયુષ્યકર્મને આશ્રયે થાય છે. વૈક્રિયસમુદ્ધાત, આહારક સમુદ્ધાત અને તૈજસસમુદ્ધાત શરીરનામકર્મને આશ્રયે થાય છે. જે આત્મા વેદનીય સમુદ્ધાતથી યુક્ત હોય છે, તે વેદનીય કર્મપુદ્ગલોની નિર્જરા કરે છે. કપાય સમુદ્ધાત કરનારે આત્મા કપાયપુદ્ગલોની નિર્જરા કરે છે. મારણાન્તિક સમુદ્ધાત કરનારે આત્મા આયુષ્યકર્મનાં પુદ્ગલોની નિર્જરા કરે છે. વૈક્રિય સમુદ્ધાતથી યુક્ત થયેલો આત્મા જીવપદે-શોને બહાર કાઢે છે, આયામ (લખાઈ)ની અપેક્ષાએ તેમને સંખ્યાત યોજન પથંતના ઇંડ રૂપે બનાવે છે આ ઇંડનો વિષ્કંભ (પહોળાઈ) અને બાહ્ય (હાઈ) શરીરના વિષ્કંભ અને બાહ્યની બરાબર હોય છે. સંખ્યાત પથં-તના યોજનના ઇંડકારે તેમને પરિણમાવીને તે જીવ વૈક્રિયશરીર નામ કર્મનાં

સ્થૂલાન વૈક્રિયશરીરનામકર્મપુદ્ગલાન્ પ્રાગ્વદ્ધાન્ સાતયતિ, સૂક્ષ્માંશાદદાતિ, તથા ચોક્ત્સ્—“વેડન્વિયસમુગ્ધાણં સમોહણહ, સમોહણિત્તા, સંલેજ્ઞાઈં જોય-
ણાઈં દંઢં નિસિરહ, નિસિરિત્તા અહાવાયરે પોગ્ગલે પરિસાહેહ, પરિસાહેત્તા અહા-
સુદુમે પોગ્ગલે આહયહ’ત્તિ, વૈક્રિયસમુદ્ધાતેન સમવદન્તિ, સમવદત્ય સંલે-
યાનિ યોજનાનિ ઘર્ઢં નિઃસ્રજતિ, નિસ્રજ્ય યથાવાદરાન્ પુદ્ગલાન્ પરિસાતયતિ,
પરિસાત્ય યથાસુક્ષ્માન્ પુદ્ગલાન્ આદત્તે’ એવં તૈજસાહારકસમુદ્ધાતાવપિ વિદ્વેયૌ ।
અન્તે ગૌતમ આહ—‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે મદન્ત ! તદેવં મવદુક્તં
સત્યમેવ, હે મદન્ત ! તદેવં—મવદુક્તં સત્યમેવેતિ ॥ સૂ૦ ૧ ॥

इति श्री विश्वविख्यात जगद्गुरुमादिपद्भूषितबालब्रह्मचारि ‘जैनाचार्य’
पूज्यश्री घासीलालव्रतिविरचितायां श्री “मगवती” सूत्रस्य प्रमेयचन्द्रिका
व्याख्या व्याख्यायां त्रयोदशशतकस्य दसमोद्देशकः समाप्तः ॥ १३-१० ॥

॥ त्रयोदशशतकं समाप्तम् ॥

શરીરનામકર્મકે પુદ્ગલોં ફી જો પ્રાગ્વદ્ધ હોતે હૈં ઓર સૂક્ષ્મપુદ્ગલોં કા
આવાન કરતા હૈં । સો હો કહ્યા હૈં—વેડન્વિયસમુગ્ધાણં સમોહણહ,
સમોહણિત્તા સંલેજ્ઞાઈંજોયણાઈં દંઢં નિસિરહ, નિસિરિત્તા અહા-
વાયરે પોગ્ગલે પરિસાહેહ, પરિસાહેત્તા અહાસુદુમે પોગ્ગલે આહયહ’ત્તિ’
હસી પ્રકાર સે તૈજસ ઓર આહારકસમુદ્ધાત કે વિષય મેં મી કથન
જાનનાં યાહિયે । અન્ત મેં ગૌતમ પ્રશ્ન સે કહતે હૈં કિ—‘સેવં મંતે ! સેવં
મંતે ! ત્તિ’ હે મદન્ત ! આપકા કથન સત્ય હી હૈં, હે મદન્ત ! આપકાં
કથન સત્યહી હૈં ॥ સૂ૦ ૧ ॥

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजी महाराज कृत
“मगवतीसूत्र” की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याके तेरहवें शतक का
दशवां उद्देशक समाप्त ॥ १३-१० ॥

॥ तेरहवां शतक समाप्त ॥

પુદ્ગલોંની (જે પ્રાગ્વદ્ધ હોય છે, તેમની) નિર્જશ કરે છે અને સૂક્ષ્મ
પુદ્ગલોંનાં આવાન (મદદ) કરે છે. કહ્યું પણ છે કે—“વેડન્વિયસમુગ્ધાણં
સમોહણહ, સમોહણિત્તા સંલેજ્ઞાઈં જોયણાઈં દંઢં નિસિરહ, નિસિરિત્તા અહા વા-
યરે પોગ્ગલે પરિસાહેહ, પરિસાહેત્તા અહાસુદુમે પોગ્ગલે આહયહ’ત્તિ” એજ
પ્રમાણે તૈજસ અને આહારક સમુદ્ધાતના વિષયમાં પણ કથન સમજાવું.
“સેવં-મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ” ગૌતમ સ્વામી કહે છે—હે ભગવન્ ! આપ
ખડું જ કહે છે. આપની વાત સર્વથા સત્ય છે.

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजी महाराज कृत “मगवती
सूत्र” की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याना तेरहा शतकનો दसवां उद्देशक समाप्त ॥ १३-१० ॥

॥ शतक १३ समाप्त ॥

अथ चतुर्दशं शतकं

प्रथमोद्देशः प्रारभ्यते—

चतुर्दशशतके प्रथमोद्देशकस्य संक्षिप्तविषयविवरणम्।

मावितात्मा अनगारः चरमदेवावासमुख्यं परमदेवावासाप्राप्त्यवस्थायाम्
युत्वा कुत्रोत्पद्यते ? इत्यादि प्ररूपणम्, असुरकुमारावासवक्तव्यता प्ररूपणम्,
नैरयिकाणां शीघ्रगतिवक्तव्यता, नैरयिकाः किम् अनन्तरोपपन्नकाः ? किंवा
परम्परोपपन्नकाः ? किंवा अनन्तरपरम्परानुपपन्नका भवन्ति ? इत्यादि प्रश्नोत्तर-
वक्तव्यता, अनन्तरोपपन्नकनैरयिकानाश्रित्य आयुषोबन्धवक्तव्यता परम्परोपप-
न्नकनैरयिकानाश्रित्य आयुषोबन्धवक्तव्यता, अनन्तरपरम्परानुपपन्नकनैरयिकाना-

शतक चौदहवां उद्देशा पहला

चौदहवें शतक के प्रथम उद्देश में जो विषय आया है उसका
विवरण संक्षेप से इस प्रकार है—मावितात्मा अनगार चरमदेवावासको
छल्लुन करके परम देवावास की अप्राप्ति अवस्था में मरे तो वह कहाँ
उत्पन्न होता है ? इत्यादि प्ररूपण । असुरकुमारावासोंकीवक्तव्यता की
प्ररूपणा । नैरयिकों की शीघ्रगतिविषयकवक्तव्यता । नैरयिक क्या अन-
न्तरोपपन्नक होते हैं ? या परम्परपपन्नक होते हैं ? या अनन्तर-
परम्परानुपपन्न होते हैं ? इत्यादि प्रश्नोत्तर वक्तव्यता, अनन्तरोपप-
न्नक नैरयिकों की अपेक्षा आयु के बन्ध की वक्तव्यता, परम्परोपप-
न्नकनैरयिकों की अपेक्षा आयु के बन्ध की वक्तव्यता, तथा अनन्तर-
परम्परानुपपन्नक नैरयिकों की अपेक्षा लेकर आयु के बंध की वक्तव्यता,

चौदहवां शतकना पहला उद्देशानो प्रारंभ—

चौदहवां शतकना प्रतिपादित विषयनुं संक्षिप्त विवरण—मावितात्मा
असुरकुमार चरमदेवावासनुं छल्लुन करीने परम देवावासनी अप्राप्ति अव-
स्थामां मरे तो तेनी क्या उत्पत्ति थाय छे ? इत्यादि प्रश्नोत्तर। असुरकुमा-
रावासनी वक्तव्यतानी प्ररूपणा, नैरयिकानी शीघ्रगतिविषयक वक्तव्यता शुं
नारके अनन्तरोपपन्नक होय छे ? के परम्परपपन्नक होय छे ? के अनन्तर-
परम्परानुपपन्नक होय छे ? इत्यादि प्रश्नोत्तरानी वक्तव्यता अनन्तरोपपन्नक
नैरयिकानी अपेक्षाजे आयुना बन्धनी वक्तव्यता, परम्परपपन्नक नैरयिकानी
अपेक्षाजे आयुना बन्धनी वक्तव्यता, अनन्तरपरम्परानुपपन्नक नैरयिकानी

अित्य आयुषो बन्धवक्तव्यता, अनन्तरनिर्गतत्वव्यपदेशहेतुप्ररूपणम्, अनन्तरनिर्ग-
ताद्यामित्य आयुषो बन्धवक्तव्यता, परम्परानिर्गताद्यामित्य आयुषो बन्धवक्तव्यता,
अनन्तरपरानिर्गताद्यामित्य आयुषो बन्धवक्तव्यता, अनन्तरखेदोपपन्नक-
प्रभृति वक्तव्यता प्ररूपणमिति ।

चतुर्दशशतकोद्देशकार्यं संग्रहगाथा—

मूढम्—‘चरमु१ उम्माद२ सरीरे३ पोगगले४ अगणी५ तहा किमा-
हारे६। संसिट्टु७ मंतरे खल्लु८ अणगारे९ केवली चैव१० ॥

छाया—‘चरमः१ उम्मादः२ शरीरम् ३ पुद्गलः४ अग्निः५ तथा किमाहारः६।
संसिद्धः७ अंतरः खल्लु८ अणगारः९ केवली चैव १० ॥

टीका—विचित्रार्थकस्य त्रयोदशशतकस्य व्याख्यातत्वेन विचित्रार्थकत्व-
प्रस्तावात् विचित्रार्थकमेव चतुर्दशशतकं व्याख्यातुं प्रारभते, तत्र प्रथमं दशोद्देशकार्य-

अनन्तरनिर्गतनैरयिकवक्तव्यता । नैरयिकों में अनन्तरनिर्गतता के
व्यपदेश के कारण प्ररूपणा—अनन्तरनिर्गतादि को आश्रित करके आयु
के बन्ध की वक्तव्यता, परम्परानिर्गतादिको आश्रित करके आयु के
बंध की वक्तव्यता, अनन्तर खेदोपपन्नक आदि की वक्तव्यता का प्ररूपण ।

चौदहवें शतक के उद्देशकों की अर्थसंग्राहक गाथा—

‘चरमुम्माद सरीरे’ इत्यादि ।

टीकार्थ—अनेक अर्थवाले १३ वें शतक का व्याख्यान किया जा
सुका है, सो इसी संबंध को लेकर अब सूत्रकार इसी विचित्र—अनेक

अपेक्षाओं आयुना बन्धनी वक्तव्यता, अनन्तरनिर्गत नैरयिक वक्तव्यता,
नैरयिकोंमें अनन्तरनिर्गतताना अपदेश (वहेवार)ना क्षणिकी प्रज्ञप्ति,
अनन्तरनिर्गतादिहोनी अपेक्षाओं आयुना बन्धनी वक्तव्यता परम्परानिर्ग-
तादिने आश्रित करीने आयुना बन्धनी वक्तव्यता, अनन्तर खेदोपपन्नक
आदिनी वक्तव्यतानी प्रज्ञप्ति।

—चौदहवां शतकना १० उद्देशकोनी अर्थसंग्रह गाथा—

“ चरमुम्मादसरीरे ” इत्यादि—

टीकार्थ—अनेक अर्थ (विषयो)वाला १३वां शतकसुं प्रतिपादन करीने
हुवे सूत्रकार अनेक अर्थ (विषयो)वाला १४वां शतकने प्रारंभ करे छे. ‘आ

संग्रहगाथामाह—‘चरम् १ म्मद् २’ इत्यादि । चरमदेवावासे इति सूचकत्वात् चरम-
शब्दोपलक्षितत्वेन चरमनामकः प्रथमोद्देशकः १, उन्मादार्थस्याभिधायकत्वात्
उन्मादोनाम द्वितीयोद्देशकः २, शरीरार्थस्य अभिधायकत्वात् शरीरशब्दोपलक्षित-
त्वाच्च शरीरनामकस्तृतीयोद्देशकः ३, पुद्गलार्थस्य अभिधायकत्वात् पुद्गलनामा
चतुर्थोद्देशकः ४, अग्निशब्दोपलक्षित अग्निनामकः पञ्चमोद्देशकः ५, किमाहारा
इत्येवंप्रकारक प्रश्नोपलक्षितत्वात् कतिसंख्यकाहारः किमाहारनामकः षष्ठोद्देशकः
६, ‘चिरसंस्मिष्टोऽसि’ ‘गोयमा ।’ इत्येतद् घटकसंस्मिष्टशब्दोपलक्षितत्वात्
संस्मिष्टनामकः सप्तमोद्देशकः ७, पृथिवीनामन्तरार्थं प्रतिपादकत्वात् अनन्तरो नामा-
ष्टमोद्देशकः ८, अनगारशब्दस्यादौ विद्यमानत्वात् अनगारो नाम नवमोद्देशकः ९,

अर्थबाले इस १४ वें शतक को प्रारंभ कर रहे हैं । इसमें सब से पहिले
वे १० उद्देशार्थों में जो विषय कहा गया है—उसे संग्रह गाथा द्वारा
प्रकट करते हैं—चरमदेवावास का सूचक होने से तथा चरम शब्द से
उपलक्षित होने से चरम नामका पहिला उद्देशा है, उन्माद अर्थका
अभिधायक होने से उन्माद नाम का द्वितीय उद्देशा है २, शरीर अर्थका
अभिधायक होने से तथा शरीरशब्द से उपलक्षित होने से शरीर नाम
का तीसरा उद्देशा है । पुद्गलार्थ का कथन होने से पुद्गल नामका चौथा
उद्देशा है । अग्निशब्द से उपलक्षित अग्निनाम का पांचवा उद्देशा है ।
‘किमाहारा’ इस प्रकार के प्रश्न से उपलक्षित होने से किमाहार नाम का
छठा उद्देशा है । ‘चिरसंस्मिष्टोऽसि गोयमा’ इसमें के संस्मिष्टशब्द से
उपलक्षित होने के कारण संस्मिष्ट नामका सातवा उद्देशा है । पृथिवीयों
में अन्तररूप अर्थ का प्रतिपादक होने से अन्तर नामका आठवा उद्देशा

शतकभां ने इस उद्देशका आवे छे, तेमनो अंशुळ ने अंशुळणी गाथाभां करवामां
आव्यो छे ते गाथानो आवाचो जताववामां आवे छे—

पछेवो उद्देशक चरमदेवावासनो सूचक कोवाची तथा चरम शब्द वडे
उपलक्षित कोवाची तेनुं नाम ‘चरम’ आप्पु छे उन्माद अर्थने धारण
करना उन्माद नामनो नीले उद्देशक छे शरीर अर्थनो अभिधायक जने
शरीर शब्द वडे उपलक्षित शरीर नामनो नीले उद्देशक छे. पुद्गल नामना
बोधा उद्देशाभां पुद्गलानुं प्रतिपादन कहुं छे. अग्नि शब्द वडे उपलक्षित
अग्नि नामनो पांचवो उद्देशक छे. “ किमाहारा ” आ प्रहारना प्रश्नशी उप-
लक्षित किमाहार नामनो छट्ठो उद्देशक छे. “ चिरसंस्मिष्टोऽसि गोयमा ”
आ सूत्रपाठभां अंशुळ शब्द वडे उपलक्षित सातवा उद्देशकनुं नाम अंशुळ

केवलिकुब्जस्य प्रथमोपासत्वात् केवलीनाम दशमोद्देशकः १०, अनया रीत्या अनेन प्रकारेण वा चतुर्दशशतके दशोद्देशकाः सन्ति ॥

अनगारदेवगतिवक्तव्यता ।

सूक्तम्—‘रायगिहे जाव एवं वयासी—अणगारे णं भंते भावि-
यप्पा चरमं देवावासं वीतिकंते परमं देवावासमसंपत्ते एत्थ णं
अंतरा कालं करेज्जा तस्स णं भंते ! कहिं गई, कहिं उववाए
पण्णत्ते ? गोयमा ! जे से तत्थ परियस्सओ तल्लेस्सा देवावासा
तहिं तस्स उववाए पण्णत्ते, से य तत्थ गए विराहेज्जा कम्म-
लेस्समेव पडिवडइ, से य तत्थ गए णो विराहेज्जा एयामेव
लेस्सं उवसंपज्जित्ता णं विहरइ, अणगारे णं भंते ! भावियप्पा
चरमं असुरकुमारावासं वीतिकंते परमअसुरकुमारावासं० एवं
चेव, एवं जाव थणियकुमारावासं जोइसियावासं एवं वेमाणि-
यावासं जाव विहरइ ॥सू० १॥

छाया—राजगृहे यावत् एवम् अवादीत्—अनगारः खलु भदन्त ! भावितात्मा
चरमं देवावासं व्यतिक्रान्तः परमं देवावासमसम्प्राप्तः, अत्र खलु अन्तरा कार्यं
कुर्यात्, तस्य खलु भदन्त ! कुत्र गतिः, कुत्र उपपातः प्रश्नः ? गौतम ! ये अथ तत्र
परिपार्थितः तल्लेख्या देवावासास्तत्र तस्य उपपातः प्रश्नः, अथ यस्तत्र गतो
विराधयेत् कर्मलेख्यामेव प्रतिपतति, अथ यस्तत्र गतो नो विराधयेत् एतामेव
लेख्याम् उपसंपद्य खलु विहरति, अनगारः खलु भदन्त ! भावितात्मा चरमम्

है । अनगार शब्द आदि में विद्यमान होने से अनगार नामका नौवां उद्देशा
है । केवलिकुब्जका प्रथम प्रयोग होने से केवली नामका दशवां उद्देशा
है । इस रीति से अथवा इस प्रकार से चौदहवें शतक में दश उद्देशो है ।

उद्देशकः १०. अन्तर नामना आठमां उद्देशकमां पृथ्वीज्जोना अन्तरं प्रति-
पादन करवाभां आठुं १०. ‘अनगार’ पदशी शब्द यत्ता नवमां उद्देशकं
नाम अनगारउद्देशक १० “ केवली ” शब्दशी शब्द यत्ता दशमां उद्देशकं नाम
केवलिकुब्जउद्देशक १०. आ प्रकारे आ आठमां शतकेना १० उद्देशके १०.

असुरकुमारावासं व्यतिक्रान्तः परमम् असुरकुमारावासम् उत्पत्स्यते, एवमेव,
एवं यावत् स्तनितकुमारावासं, ज्योतिषिकावासम्, एवं वैमानिकावासं
यावद् विहरति ॥ सू० १ ॥

टीका—अथ अनगारस्य देवगतिविशेषवक्तव्यतां प्ररूपयितुमाह—‘राय-
गिहे’ इत्यादि, ‘रायगिहे जाव एवं बयासी’—राजगृहे यावत्-नगरे स्वामी
समवस्यतः, धर्मकथां श्रोतुं पर्यद् निर्गच्छति, धर्मोपदेशं श्रुत्वा प्रतिगता पर्यत्, ततो
विनयेन श्रुश्रूयमाणो गौतमः प्राञ्जलिपुटः एषं-वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्—‘अण-
गारे णं भंते ! माविद्यप्पा चरमं देवावासं वीइक्कंते परमं देवावासमसंपत्ते,
एत्थ णं अंतरा कालं करेज्जा, तस्स णं भंते ! कहिं गई, कहिं उववाए पण्णत्ते ?’

अनगार देवगतिवक्तव्यता—

‘रायगिहे जाव एवं बयासी’ इत्यादि ।

टीकार्थ—सूत्रकार ने इस सूत्र द्वारा अनगार की देवगति की-
विशेषवक्तव्यता कही है । तथा ‘रायगिहे जाव एवं बयासी’ राजगृह-
नगर में महावीरस्वामी पचारे । उनसे धर्मकथा सुनने के लिये परिषदा
निकली और धर्मोपदेश सुनकर वह पीछे गई—तब विनय से धर्मश्रवणा-
मिलायी गौतम ने दोनों हाथ जोड़कर प्रभु से इस प्रकार पूछा—‘अण-
गारे णं भंते ! माविद्यप्पा चरमं देवावासं वीइक्कंते परमं देवावासमसंपत्ते
एत्थ णं अंतरा कालं करेज्जा-तस्स णं भंते ! कहिं गई कहिं उववाए पण्णत्ते’
हे भदन्त ! मावितात्मा-संयम भावना से वासित अन्तःकरणवाला
अनगार कि जिसने चरम स्थिति आदि की अपेक्षा पूर्वभागवर्ती

—अनगार देवगति वक्तव्यता—

“रायगिहे जाव एवं बयासी” इत्यादि—

टीकार्थ—सूत्रकारे आ सूत्रमां असुगारणी देवगतिनी वक्तव्यताविशेषत्वं
कथनं कथुं छे. “रायगिहे जाव एवं बयासी” राजगृहे नगरमां महावीर स्वामी
पचयां तेमनी पात्ते धर्मकथां श्रमसु करवाने भाटे परिषद नीकणी, अने
धर्मोपदेश सांजणीने परिषद पाछी इरी त्वाए जाइ धर्मश्रवणु करवानी अलि-
बापावाणा गौतम स्वामीजे विनयपूर्वकं अन्ने हाथ जोडीने प्रभुने आ प्रभावे
प्रश्न पूछये—“अणगारेणं भंते ! माविद्यप्पा चरमं देवावासं वीइक्कंते परमं देवा-
वासमसंपत्त एत्थ णं अंतरा कालं करेज्जा-तस्स णं भंते ! कहिं गई, कहिं उव-
वाए पण्णत्ते ?” हे भद्वन् ! मावितात्मा (संयमभावनाशी वासित अन्तःक-

હે મહન્ત ! અનગારઃ સ્વહ માધિતાત્મા-સંયમભાવનાવાસિતાન્તઃકરણઃ ચરમં સ્થિત્યાદિમિઃ પૂર્વમાગવર્તિનમ્ દેવાવાસં-સૌધર્માદિદેવલોકં, વ્યતિક્રાન્તઃ તન્નો-ત્પચિહેતુમૂતલેહ્યાપરિણામાપેક્ષ્યા ઉલ્લંઘિતવાન્, કિન્તુ પરમમ્ સ્થિત્યાદિમિઃ પરમાગવર્તિનમ્, દેવાવાસમ્-સનત્કુમારાદિદેવલોકમ્, અસમ્પ્રાપ્તઃ-તન્નોત્પચિ-હેતુમૂતલેહ્યાપરિણામાપેક્ષ્યા અપ્રાપ્તઃ, તથા ચ પ્રશસ્તેષુ અધ્યવસાયસ્થાનેષુ ઉત્તરોત્તરેષુ વર્તમાનઃ, અર્વાગમાગસ્થિતમૌધર્માદિગતદેવસ્થિત્યાદિબન્ધયોગ્યતા-મતિક્રાન્તઃ, પરમાગવર્તિ સનત્કુમારાદિગતદેવસ્થિત્યાદિબન્ધયોગ્યતાં ચાપ્રાપ્તઃ इति भावः, अत्र स्वह अन्तरे-इहावसरे उपर्युक्तयोः पूर्वोत्तरयो र्मध्यकाले कालं कुर्यात्-त्रियेत, तस्य स्वह तादृश पूर्वोत्तरमध्यकाले मृतस्य अनगारस्य कुत्र गतिः

દેવાવાસ કો સૌધર્મદિદેવલોક કો છોડ દિયા છે-અર્થાત્ વહાં ઉત્પત્તિ કે હેતુમૂત લેહ્યા પરિણામ કી અપેક્ષા સે ઉલ્લંઘન કર દિયા છે, ઔર અમી તક સ્થિતિ આદિ કી અપેક્ષા સે પરમાગવર્તી દેવાવાસ કો-સન-ત્કુમારાદિદેવલોક કો-વહાં પર ઉત્પત્તિ કે હેતુમૂત લેહ્યા પરિણામ કી અપેક્ષા પ્રાપ્ત નહીં હો પાયા છે, પેસી સ્થિતિ મેં યદિ વહ મર જાતા હૈં-તો કહાં પર વસકી ગતિ હોતી હૈ। કહાં ઉત્પાદ હોતા હૈ ? તાત્પર્ય હસકા પેસા હૈ કિ ઉત્તરોત્તર પ્રશસ્ત અધ્યવસાય સ્થાનોં મેં વર્ત-માન અનગાર પૂર્વમાગ સ્થિત સૌધર્માદિ દેવલોક મેં ગત દેવોં કી સ્થિતિ આદિ કી બન્ધયોગ્યતા કો અતિક્રાન્ત કર ઝુકા હૈ, પર અમી તક પરમાગવર્તી સનત્કુમારાદિ દેવલોકગત દેવોં કી સ્થિતિ આદિ કે બન્ધ કી યોગ્યતા કો પ્રાપ્ત નહીં હો પાયા હૈ-તો પેસે અવસર મેં યદિ વહ કાલધર્મગત હો જાતા હૈ-તો કહાં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ? હસકે

મહુવાળા) અનુગાર કે જેણે ચરમસ્થિતિ આદિની અપેક્ષાએ પૂર્વમાગવર્તી દેવાવાસને (સૌધર્માદિ દેવલોકને) અતિક્રાન્ત કરી નાખેલ છે-એટલે કે ત્યાં ઉત્પત્તિના હેતુમૂત યોગ્યતાનું દેશ્યાપરિણામની અપેક્ષાએ ઉલ્લંઘન કરી નાખ્યું છે, પરન્તુ પરમાગવર્તી સનત્કુમારાદિ દેવલોકમાં ઉત્પત્તિ થવાના હેતુમૂત દેશ્યાપરિણામની અપેક્ષાએ ત્યાં પહોંચવાની યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરી નથી, એવી સ્થિતિમાં એ તે મરણ પામે, તો તે કઈ ગતિમાં જાય છે ? તેનો ઉત્પાદ કયા થાય છે ? આ પ્રશ્નનો ભાવાર્થ નીચે પ્રમાણે છે-ઉત્તરોત્તર પ્રશસ્ત અધ્યવસાય સ્થાનોમાં વર્તમાન અનુગાર પૂર્વમાગવર્તી સૌધર્માદિ દેવલોકમાં ગયેલા દેવોની સ્થિતિ આદિની બન્ધયોગ્યતાને અતિક્રાન્ત કરી ચુક્યો છે, પરન્તુ હજી પરમાગવર્તી સનત્કુમારાદિ દેવલોકગત દેવોની સ્થિતિ આદિના બન્ધની યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી, તો એવી પરિસ્થિતિમાં એ તે કાળધર્મ પામે, તો તેની ઉત્પત્તિ કયા થાય છે ?

મંવતિ ? કુપ્ત ઉપપાતઃ પ્રજ્વપ્તઃ ? મગવાનાહ—‘ગોયમા ! જે સે તત્થ પરિયસ્સમ્મો તલ્હેસા દેવાવાસા તર્હિ તસ્સ ડવવાપ્પ પણ્ણસે’ હે ગૌતમ ! તત્ત—અથ, ‘યે તત્ત—તયોશ્વરમદેવાવાસપરમદેવાવાસયોઃ પરિપાર્શ્વતઃ સમીપે સૌષર્માદેરાસન્નાઃ મનસ્કુ-મારાદે વાં આસન્નસ્તયોર્મધ્યમાગે ઈશાનાદૌ વર્તમાના इत्यર્થઃ, તલ્હેસ્યાઃ—યસ્યાં લેસ્યાયાં વર્તમાનોઽનગારો મૃતઃ સા લેસ્યા યેષુ તે તલ્હેસ્યાઃ દેવવાસાઃ સન્તિ, તત્ત—તેષુ ઈશાનાદિદેવાવાસેષુ તસ્યાનગારસ્ય ગતિ મંવતિ इति માવઃ, તત્રૈવ ચ તસ્યાનગારસ્ય ઉપપાતઃ પ્રજ્વપ્તઃ, તથાચોક્તમ્—“યલ્હેસે મરહ્ જીવે તલ્હેસે ચેવ ડવવજ્જહ” સિ, “યલ્હેસ્યો જિવતે જીવ સ્તલ્હેસ્ય ઇવં ઉપપપ્પતે” इति, ‘સે ચ તત્થ ગપ્પ વિરાહેજ્જા કમ્મલેસસમેવ પઢિવહ્હ, સે ચ તત્થ ગપ્પ નો વિરાહેજ્જા ઇવા-મેવ લેસં ડવસંપન્નિજ્જા ણં વિહરહ’ તત્ત—અથ ચઃ પુનરનગારસ્તત્ર મધ્યમાગવર્તિનિ

ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહ્યો છે—‘ગોયમા ! જે સે તત્થ પરિયસ્સમ્મો તલ્હેસ્યાં દેવાવાસા તર્હિ તસ્સ ગહ, તર્હિ તસ્સ ડવવાપ્પ પણ્ણસે’ હે ગૌતમ ! પેસી સ્થિતિ મેં હસ ભાવિતાત્મા અનગારની સૌષર્માદિ દેવલોક કે આસન્ન યા સનત્કુમારાદિ દેવલોક કે આસન્ન મધ્યમાગ મેં જો ઈશાનાદિ દેવ લોક હૈં હનમેં જો હસની લેહ્યાવાલે દેવાવાસ હૈં કિ જિસ લેહ્યા મેં વર્તમાન રહકર વહ ભાવિતાત્મા અનગાર મરા હૈ, હન ઈશાનાદિ દેવા-વાસોં મેં ગતિ હોતી હૈ, વહ વહીં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ । સો હી કહા હૈ—‘યલ્હેસે મરહ્ જીવે, તલ્હેસે ચેવ ડવવજ્જહ’ જિસ લેહ્યા મેં—વર્તમાન હોકર જીવ મરતા હૈ, હસી લેહ્યાવાલોં મેં વહ ઉત્પન્ન હોતા હૈ । ‘સે ચ તત્થગપ્પ વિરાહેજ્જા કમ્મલેસસમેવ પઢિવહ્હ’ સે ચ તત્થગપ્પ નો વિરા-હેજ્જા ઇવામેવલેસં ડવસંપન્નિજ્જા ણં વિહરહ’ જો અનગાર હસ મધ્ય-

મહાવીર પ્રશ્નને । ઉત્તર—“ગોયમા ! જે સે તત્થ પરિયસ્સમ્મો તલ્હેસ્યાં દેવાવાસા તર્હિ તસ્સ ડવવાપ્પ પણ્ણસે” હે ગૌતમ ! જોવી પરિસ્થિતિમાં તે ભાવિતાત્મા અણુગારની ઉત્પત્તિ સૌધર્માદિ દેવલોકની ઉપર અને સનત્કુમા-રાદિ દેવલોકની નીચે મધ્ય ભાગમાં જે ઈશાનાદિ દેવલોક છે, અને જેમાં જોવી દેશ્યાવાળા દેવ.વ.સો છે કે જે દેશ્યામાં વર્તમાન રહીને તે ભાવિ-તાત્મા અણુગારનું મરણ થયું છે, તે ઈશાનાદિ દેવાવાસોમાં તેની ગતિ થાય છે, ત્યાં જ તે ઉત્પન્ન થાય છે. જોય વાત આ સૂત્રપાઠ દ્વારા બહુત થઈ છે—“યલ્હેસે મરહ્, તલ્હેસે ચેવ ડવવજ્જહ” “જે દેશ્યામાં વર્તમાન રહીને યવ મરે છે, જોય દેશ્યાવાળાઓમાં તેની ઉત્પત્તિ થાય છે.” સે ચ તત્થ ગપ્પ વિરાહેજ્જા કમ્મલેસસમેવ પઢિવહ્હ સે ચ તત્થગપ્પ નો વિહારેજ્જા ઇવામેવ લેસં ડવસંપન્નિજ્જા ણં વિહરહ” જે અણુગાર તે મધ્યભાગવર્તી ઈશાનાદિ દેવાવાસમાં

ઈશાનાદિ દેવાવાસે ગતઃ પ્રાપ્તઃ સન્ વિરાઘયેત્-પરિત્યજેત્ તદા કર્મલેશ્યામેવ-
કર્મણઃ સકાશાદ્ યા લેશ્યા-જીવપરિણામઃ સા કર્મલેશ્યા માવલેશ્યેત્યર્થઃ
સામેવ પ્રતિપતતિ માવલેશ્યાત્ એવ પરિપતતિ નત્ દ્રવ્યલેશ્યાટઃ પ્રતિપતતિ, શરીર-
વર્ણાદિરૂપા દ્રવ્યલેશ્યાતુ પ્રાક્તન્યેવ સિદ્ધતિ, દેવાનાં દ્રવ્યતોડવસ્થિતલેશ્યત્વાદિતિ-
માઘઃ, ત્યક્તમાવલેશ્યો દ્રવ્યલેશ્યાવાન્ સન્ સ તત્ર-ઈશાનાદૌ સિદ્ધતીતિમાઘઃ ।
પશ્યાન્તરમાહ-તત્-અથ, યસ્તુ ઝનગાર સ્તત્ર-મધ્યમાગવર્તિનિ ઈશાનાદિદેવાવાસે ગતઃ
સન્ નો વિરાઘયેત્-તં પૂર્વલેશ્યાપરિણામં યદિ નો પરિત્યજેત્ તદા પતામેવ
પૂર્વલેશ્યાપ્ ચરા સ ઉત્પન્નસ્તામિત્યર્થઃ ઉપસંપન્ન-આમિત્ય, વિહરતિ સિદ્ધતિ, इदं

‘મગવતી’ ઈશાનાદિદેવાવાસ મેં પ્રાપ્ત હુઆ હૈ સો વહ જિસ લેશ્યા પરિ-
ણામ સે વહાં ઉત્પન્ન હુઆ હૈ હસ લેશ્યા પરિણામ કો-યદિ છોડ દેતા
હૈ, તો વહ કર્મલેશ્યા સે-માવલેશ્યા સે હી પતિત હોતા હૈ એસા માના
જાતા હૈ, દ્રવ્યલેશ્યા સે નહીં । કર્મ કે સાથ જો જીવ કા પરિણામ હૈ
વહ કર્મલેશ્યા હૈ એસી યહ કર્મલેશ્યા માવલેશ્યારૂપ હી કહી ગઈ હૈ ।
‘દ્રવ્યલેશ્યા સે પતિત નહીં હોતા’ સો હસકા સારાંશ એસા હૈ કિ દ્રવ્ય-
લેશ્યા શરીર કે વર્ણાદિરૂપ હોતી હૈ, ઝીર યહ દ્રવ્યલેશ્યા દેવ ઝીર
નારકોં મેં અવસ્થિત કહી ગઈ હૈ । હસલિયે યહ પ્રાક્તની હી હસકે
રહતી હૈ । હસ પ્રકાર માવલેશ્યા કો છોડકર વહ વહાં કી દ્રવ્યલેશ્યા સે
યુક્ત બના રહકર હી યહ ઈશાનાદિક મેં રહતા હૈ । અવ સૂત્રકાર પશ્યા-
ન્તર કા કથન કરતે હુપ કહતે હૈં કિ જો ઝનગાર હસ મધ્યમાગવર્તી
ઈશાનાદિદેવાવાસ મેં પહુંચ કર પૂર્વલેશ્યા પરિણામ કો વિરાગિત નહીં
કરતા હૈ તો વહ જિસ લેશ્યા પરિણામ સે વહાં ઉત્પન્ન હુઆ હૈ હસી

ઉત્પન્ન થયેલ છે, તે અણુગાર જે લેશ્યાપરિણામ દ્વારા ત્યાં ઉત્પન્ન થયેલ છે
તે લેશ્યાપરિણામને જો છોડી દે, તો તે કર્મલેશ્યાથી-ભાવલેશ્યાથી જ પતિત
થાય છે, એવું માનવામાં આવે છે, દ્રવ્યલેશ્યાથી પતિત થતો નથી કર્મની
સાથે જે એવું પરિણામ છે. તેવું નામ કર્મલેશ્યા છે એવી તે કર્મલેશ્યા
ભાવલેશ્યા રૂપ જ છે “દ્રવ્યલેશ્યાથી પતિત થતો નથી,” તેનો ભાવાર્થ
નીચે પ્રમાણે છે-દ્રવ્યલેશ્યા શરીરના વર્ણાદિ રૂપ હોય છે અને તે દ્રવ્યલે-
શ્યાનો દેવો અને નારકોમાં સદ્ભાવ હોય છે તેથી તે તેની પ્રાકૃતની (પહેલી)
જ રહે છે આ રીતે ભાવલેશ્યાને છોડીને ત્યાંની દ્રવ્યલેશ્યાથી યુક્ત બનીને
જ તે ઇશાનાદિક દેવલોકમાં રહે છે. હવે સૂત્રકાર પશ્યાન્તરનું કથન કરતા
હો છે કે-જે અણુગાર તે મધ્યમાગવતી’ ઇશાનાદિ દેવાવાસમાં પહોંચીને
પૂર્વ લેશ્યાપરિણામને વિરાગિત કરતો નથી-છોડતો-નથી,-તે જે લેશ્યાપરિ-

તાવત્ સામાન્યં દેવાવાસમાશ્રિત્ય પ્રતિપાદિતમ્, અથ વિશેષિતં દેવાવાસમાશ્રિ-
ત્યાહ—‘અણગારેણં મંતે ! માવિચપ્પા ચરમં અસુરકુમારાવાસં વીરુક્કંતે પરમં-
અસુરકુમારાવાસમસંપત્તે ૦ ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે મહન્ત ! અનગારઃ સ્વલ્લ
માવિતાત્મા ચરમમ્—સ્થિત્યાદિના અર્વાગમવર્તિમ્ અસુરકુમારાવાસં વ્યતિ-
ક્રાન્તઃ કિન્તુ પરમમ્ સ્થિત્યાદ્યપેક્ષયા પરમાગવર્તિનમ્ અસુરકુમારાવાસમ્ અસંમાત્તઃ,
અત્ર સ્વલ્લ અન્તરા પત્યોર્મધ્યકાલે કાર્યં કુર્યાત્—ત્રિયેત, તસ્ય સ્વલ્લ કુત્ર ગતિઃ ?
કુત્ર ઉપપાતઃ પ્રદક્ષઃ ? મગવાનાહ—‘એવં ચેવ’ હે ગૌતમ ! એવમેવ—પૂર્વોક્તરીત્યેવ
અથાપિ અસેવમ્, તથા ચ તયોઃ પૂર્વોક્તયોઃ ચરમાસુરકુમારાવાસપરમાસુર-

હેત્યા પરિણામ સે વહાં રહતા હૈ—યહ કથન સામાન્ય દેવાવાસ કો
આશ્રિત કર કહા ગયા જાનના ચાહિયે । વિશેષ દેવાવાસ કો લેકર
કથન હસ પ્રકાર સે હૈ—‘અણગારેણં મંતે ! માવિચપ્પા ચરમં અસુર-
કુમારાવાસં વીરુક્કંતે પરમં અસુરકુમારાવાસમસંપત્તે ૦’ હે મહન્ત !
માવિતાત્મા અનગાર કિ જિસને સ્થિતિ આદિ કી અપેક્ષા પૂર્વમાગવર્તી
અસુરકુમારાવાસ કો છોડ દિયા હૈ, ઓર અમી તક જો સ્થિતિ આદિ
કી અપેક્ષા સે પરમાગવર્તી અસુરકુમારાવાસ કો પ્રાપ્ત નહીં હો પાયા હૈ—
એસી સ્થિતિ મેં યદિ વહ હન દોનોં કે મધ્યકાલ મેં મરણ કો પ્રાપ્ત હો
જાતા હૈ—તો ઉસકી ગતિ કહાં હોગી ? કહાં વહ ઉત્પન્ન હોગા ? ઉત્તર
મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—‘એવં ચેવ’ હે ગૌતમ ! પૂર્વોક્ત રીતિ કે અનુસાર હસકા
મી ઉત્તર જાનના ચાહિયે । તથા ચ—ચરમ અસુરકુમારાવાસ ઓર પરમ

જામથી ત્યાં ઉત્પન્ન થયો છે, જોજ દેવતાપરિણામથી મુક્ત થકને ત્યાં રહે
છે. આ કથન સામાન્ય દેવાવાસની અપેક્ષાએ કરવામાં આવ્યું છે, જોમ
અમજદું વિશેષદેવાવાસની અપેક્ષાએ આ પ્રકારનું કથન સમજવું—

ગૌતમ સ્વામીનેા પ્રશ્ન—“અણગારેણં મંતે ! માવિચપ્પા ચરમં અસુરકુમા-
રાવાસં વીરુક્કંતે પરમં અસુરકુમારાવાસમસંપત્તે ૦” હે શ્રવણ ! માવિતાત્મા
અણુગાર કે જેમણે સ્થિતિ આદિની અપેક્ષાએ પૂર્વમાગવર્તી અસુરકુમારા-
વાસને અતિક્રાન્ત કરી નાખેલ છે, પરન્તુ કલ્પ મુખી જે સ્થિતિ આદિની
અપેક્ષાએ પરમાગવર્તી અસુરકુમારાવાસને પ્રાપ્ત કરવાની યોગ્યતાએ પહોંચી
થકયો નથી, જોવી પરિસ્થિતિમાં આ જન્મેના મધ્યકાળમાં—જો તે મરણ
પામે, તો તેની ગતિ ક્યાં થાય ? તે ક્યાં ઉત્પન્ન થાય ?

ઉત્તર—“એવં ચેવ” હે ગૌતમ ! આ પ્રશ્નનેા ઉત્તર પણ પૂર્વોક્ત
પ્રશ્નના ઉત્તર જેવો જ સમજવો જોઈશે કે—અરમ અસુરકુમારાવાસ અને પરમ

કુમારાવાસયોઃ પરિપાશ્વૃતો ચે તલ્લેહયા દેવાવાસાઃ સન્તિ તન્મધ્યે તસ્યાનગારસ્ય
 ઉપપાતઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, અથ માવિતાત્મા અનગારઃ કયમસુરકુમારેષ્વત્પત્સ્યતે ? વિરાધિત-
 સંયમાનાં તન્નોત્પાદાત્ હૃતિચેદન્નોચ્યતે—પૂર્વકાલાપેક્ષયા માવિતાત્મત્વેન અન્તકાલે
 ચ સંયમવિરાધના સદ્માત્રેન અસુરકુમારાદિત્રયોત્પાદસમ્મત્ત્વેનાદોપાત્, બાલ-
 તપસ્વિનો વા હૃદં માવિતાત્મત્વં વિજ્ઞેયમ્, एवं जाव यणियकुमारावासं जोहसिया-
 वासं, एवं वेमाणियावासं जाव विहरइ' एवं—પૂર્વોક્તાસુરકુમારાવાસત્રયેવ યાવત્—
 ચરમનાગકુમાર—સુવર્ણકુમાર—અગ્નિકુમાર—વિદ્યુત્કુમારો—દધિકુમાર—દ્રોણકુમાર—પવન-

અસુરકુમારાવાસ इन दोनों असुरकुमारावासों के पास जो तल्लेहया-
 वाले असुरकुमार देवावास हैं उनके बीच में उस अनगार का उत्पाद
 कहा गया है अर्थात् वहां उसका उत्पाद होगा। यहां ऐसी आशंका
 हो सकती है—कि मावિતાત્મા અનગાર કો અસુરકુમારોં મેં ઉત્પાદ
 કેસે હો સકેગા ક્યોંકિ સંયમ કી વિરાધના કરનેવાલોં કા હી વહાં
 ઉત્પાદ કહા ગયા હૈ ? તો હસકા ઉત્તર એસા હૈ—પૂર્વકાલ મેં વહ માવિ-
 તાત્મા થા—ઝોર અન્તકાલ મેં હસને અપને સંયમ કી વિરાધના કર દી।
 અતઃ એસી સ્થિતિ મેં મરણ હોને સે હસકા વહાં ઉત્પાદ હોને મેં કોઈ
 દોષ નહીં હૈ। માવિતાત્મા જો હસે કહાં ગયા હૈ—વહ પૂર્વકાલ કી
 અપેક્ષા સે કહા ગયા હૈ। અથવા—બાલ તપસ્વી કી અપેક્ષા વહ માવિ-
 તાત્મતા જાનના વાહિયે। ‘एवं जाव यणियकुमारावासं, जोहसिया-
 वासं, एवं वेमाणियावासं जाव विहरइ’ પૂર્વોક્ત અસુરકુમારાવાસ કે
 જેસા હી યાવત્—નાગકુમાર—સુવર્ણકુમાર—અગ્નિકુમાર વિદ્યુત્કુમાર,

અસુરકુમારાવાસ, આ અન્નેની સમીપમાં, તે દેશવાવાળા જે અસુરકુમારદેવા-
 વાસો છે, તેમાં તે અણુજરનો ઉત્પાદ થાય છે.

શંકા—માવિતાત્મા અણુજરનો ઉત્પાદ અસુરકુમારાવાસોમાં કેવી રીતે
 થઈ શકે ? સમયની વિરાધના કરનાર છોવોનો જ ત્યાં ઉત્પાદ થયો છે.

સમાધાન—પૂર્વકાળમાં તે માવિતાત્મા હોય, પણ અન્તકાળે તેણે સંય-
 મની વિરાધના કરી નાખી હોય, એવી પરિસ્થિતિમાં મરણ થવાથી ત્યાં તેનો
 ઉત્પાદ થઈ શકે છે, જેમ માનવામાં કેાઇ દોષ નથી. તેને જે માવિતાત્મા
 કહેવામાં આવ્યો છે, તે પૂર્વકાળની અપેક્ષાએ કહેવામાં આવ્યો છે. અથવા
 બાલતપસ્વીની અપેક્ષાએ આ માવિતાત્મતા સમજવી.

“ एवं जाव यणियकुमारावासं, जोहसियावासं, एवं वेमाणियावासं जाव
 विहरइ ” પૂર્વોક્ત અસુરકુમારાવાસની જેમ જ નાગકુમાર—સુવર્ણકુમાર—અગ્નિ-

કુમાર-દિશાકુમાર સ્તનિતકુમારાવાસમ્ ચરમઝ્યોતિષિકાવાસમ્ , एवं-पूर्वोक्तरी-
त्येव चरमं वैमानिकाशमम् यावत्-अनगारः खलु भावितात्मा व्यतिक्रान्तः परमं
नागकुमारावासासम् असंपाप्तः सन् अत्र खलु एतेषां प्रत्येकद्वय द्वयमध्ये यदि कालं
कुर्यात्-त्रियेव यदा ये तत्र-तयोर्द्वयोर्द्वयोः परिपार्श्वतः-मध्ये तल्लेश्या देवावासाः
सन्ति तत्र तस्य अनगारस्य उपपातः प्रवृत्तः, किन्तु योऽनगारस्तत्र गतः सन्
विराधयेत्-पूर्वलेख्यां यदि परित्यजेत् तदाकर्मलेश्यामेव भावलेख्यारूपां प्रति-
पत्ति-तल्लेश्यातः परिपत्ति, न तु द्रव्यलेश्यातः, यस्तु तत्र गतः सन् नो विरा-
धयेत्-पूर्वलेख्यां यदि नो परित्यजेत् तदा एतामेव पूर्वलेख्यां खलु उपसंपद्य,
बिहरति तिष्ठति ॥ सू० १ ॥

હદયિકુમાર, ક્ષીપકુમાર, પવનકુમાર, દિશાકુમાર, एवं स्तनितकुमार
इनके चरम आवासों को, तथा ज्योतिषिकों के-चरम आवासों को
इसी प्रकार वैमानिक के चरम आवासों को जिस भावितात्मा अनगार
ने व्यतिक्रान्त-उल्लंघन कर दिया है, और जो अभी तक इनके-नाग-
कुमार आदि के परभागवती देवावास को प्राप्त नहीं हो पाया है ऐसा
वह भावितात्मा अनगार यदि इनके प्रत्येक के दो दो के बीच में मरण
को प्राप्त हो जाता है तो इनके प्रत्येक के दो दो के पास-समीप जो
तल्लेश्यावाले देवावास हैं वहां उस भावितात्मा अनगार का उत्पाद
कहा गया है । किन्तु जो भावितात्मा अनगार वहां पहुंच कर अपनी
पूर्वलेख्या का परित्याग कर देता है, तब वह भावलेख्या से पतित हो
जाता है अर्थात् भावलेख्या को वह छोड़ देता है ऐसा माना जाता है-

કુમાર, વિષ્ણુકુમાર, હંબિકુમાર, ક્ષીપકુમાર, વાયુકુમાર, દિશાકુમાર અને
સનત્કુમાર, એ બધાં ભવનપતિઓના ચરમ આવાસોને તથા જ્યોતિષિકોના
ચરમ આવાસોને એજ પ્રમાણે વૈમાનિકોના ચરમ આવાસોને, જે ભાવિ-
તાત્મા અણુગારે વ્યતિક્રાન્ત કરી નાખ્યા છે, પરન્તુ જેમણે હજી સુધી તે
નાગકુમાર આદિના પરભાગવતી દેવાવાસોમાં ઉત્પન્ન થવાની યોગ્યતા પ્રાપ્ત
કરી નથી, એવા તે ભાવિતાત્મા અણુગાર એ એવી પરિસ્થિતિમાં મરણ પામે
છે, તેા ચરમ અને પરભાગવતી દેવાવાસોની વચ્ચે જે તે દેશ્યાવાણા દેવા-
વાસો છે તેમાં ઉત્પન્ન થાય છે. પરન્તુ જે ભાવિતાત્મા અણુગાર ત્યાં પહોંચીને
પોતાની પૂર્વદેશ્યાનો પરિત્યાગ કરી દે છે, એવું માનવામાં આવે છે, દ્રૃઢ

નરકગતિવિષયતા ।

મૂલ્ય—“નેરહયાણં મંતે ! કહં સીહાગઈ કહં સીહે ગઈવિસપ્પ
પણ્ણત્તે’ ગોયમા ! સે જહા નામપ્પ-કેહપુરિસે તરુણે બલલવં જુગવં જાવ
નિડણસિપ્પોવગપ્પ આડંટિયં બાહં પસારેજ્જા, પસારિયં વા વાહં
આડંટેજ્જા વિવિલ્લણં વા, મુટ્ઠિં સાહરેજ્જા, સાહરિયં વા, મુટ્ઠિં
વિવિલ્લરેજ્જા, ઉન્નિમિસિયં વા, અર્ચિં નિમિસેજ્જા, નિમિસિયં
વા અર્ચિં ઉન્નિમિસેજ્જા, મવેપ્પયા રુવે ? ણો ઇણ્ટે સમટ્ટે, નેર-
હયા ણં પ્પગસમપ્પણં વા, દુસમપ્પણં વા તિસમપ્પણં વા વિગ્ગહેણં
ઉવવજ્જંતિ, નેરહયાણં ગોયમા ! તહા સીહા ગઈ તહા સીહે ગઈ
વિસપ્પ પણ્ણત્તે, એવં જાવ વેમાણિયાણં, નવરં પ્પર્ણિદિયાણં ચડ-
સમહપ્પ વિગ્ગહે માણિયવ્વં, સેસં તં ચેવ ॥ સુ. ૨૧ ॥

છાયા—નૈરયિકાણાં મદન્ત ! કયં શીઘ્રા ગતિઃ, કયં શીઘ્રો ગતિવિષયઃ
પ્રાપ્તઃ ? ગૌતમ ! તત્—યયાનામ—કચ્છિત્ પુરુષ સ્તરુણો બલવાન્ યુગવાન્ યાવત્
નિપુણશિલ્પોપગતઃ આકુળિઠં બાહું પ્રસારયેત્, પ્રસારિતં વા બાહુમ્ આકુળયેત્,
વિકીર્ણં વા મુઠ્ઠિં સંહરેત્, સંહૃતં વા મુઠ્ઠિં વિકીરેત્, ઉન્નિપિતં વા અક્ષિ નિમિ-
પેત્, નિમિપિતં વા અક્ષિ ઉન્નિપેત્, મવેત્ એતદ્દૂષમ્ ? નાયમર્યઃ સમર્યઃ, નૈરયિકાઃ
સ્વલ્લુ એકસમયેન વા, દ્વિસમયેન વા, ત્રિસમયેન વા, વિગ્રહેણ ઉપપચન્તે, નૈરયિ-
કાણાં ગૌતમ ! તથા શીઘ્રા ગતિઃ, તથા શીઘ્રો ગતિવિષયઃ, પ્રાપ્તઃ, એવં યાવત્
વૈનાનિકાનામ્, નવરમ્ એકેન્દ્રિયાણાં ચતુઃસમયો વિગ્રહો મણિતવ્યઃ શ્રેયં તદ્દેવાસ ॥ ૨૧ ॥

ટીકા—પૂર્વ દેવગતેરુક્તત્વેન ગત્યધિકારાદ્ નરકગતિમાશ્રિત્ય પ્રરૂપયિતુ-
માહ—‘નેરહયા ણં મંતે’ इत्यादि । ‘નેરહયા ણં મંતે ! કહં સીહાગઈ, કહં સીહે ગઈ
વિસપ્પ પણ્ણત્તે ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે મદન્ત ! નૈરયિકાણાં કયં શીઘ્રાગતિઃ—કીદૃશી
પ્રગ્વ્યલેહ્યા કો વહ નહીં છોડતા હૈ । ઓર યદિ વહાં પહુંચ કર મી
અપની કર્મલેહ્યા કી વિરાવના નહીં કરતા હૈ—ઉસે નહીં છોડતા હૈ,
તો હસી પૂર્વલેહ્યા મેં વહ વહાં રહતા હૈ ॥ સૂત્ર ૧ ॥

દેશ્યાને તે છોડતો નથી જો ત્યાં પહોંચીને પણ તે પોતાની કબંદેશ્યાની વિરાવના
કરતો નથી—તેને છોડતો નથી, તો તે પૂર્વદેશ્યા સહિત જ ત્યાં રહે છે. ॥ સૂ. ૧ ॥

શીઘ્રગતિર્ભવતિ, કથં કીદૃશઃ શીઘ્રો ગતિવિષયઃ શીઘ્રગતિરેતુત્વાત્ શીઘ્રો ગતિ વિષયઃ ગતિ રેતુત્વાત્કાલશર્યઃ, નૈરદિવાળાં કીદૃશી શીઘ્રગતિઃ? કીદૃશઃ સત્કાલઃ પ્રકૃત્તઃ? इति प्रश्नः, मगधानाह—‘गोयमा ! से जहानामए-केइपुरिसे तरुणे बलवं जुगब जाव निठणसिप्पोवणए आउंठियं बाहं पसारेज्जा पसारियं बाहं आउंटेज्जा’ हे गौतम । एत्-अथ, यथानामेति वाक्यालङ्कारे, कश्चिन्पुरुषः तरुणः—प्रवर्द्धमान-

नरकगतिवक्तव्यता—

‘નેરહયા ણં મંતે ! કહં સીદ્ધા ગઈ’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—પહિલે દેવગતિ કે વિષય મેં કહા હૈ । इसलिये उसी गत्य-विकार को लेकर नरकगति की प्रवृत्तता सूत्रकारने इस सूत्रद्वारा की है—इसमें गौतमने प्रश्नु से ऐसा पूछा है—‘नेरहयाणं मंते ! कहं सीद्धा गई कहं सीहे गइविसए पणसे’ नैरयिकों की वैसी शीघ्रगति कही गई है ? और उस शीघ्र गति का विषय कहा गया है ? यहां शीघ्रगतिविषय से काल-प्रमत्त ग्रहण हुआ है—क्योंकि वही शीघ्रगति में हेतु होता है । इस-लिये इस प्रश्न का निष्कर्षार्थ यही निकालता है कि नारकों की शीघ्र-गति कैसी होती है और उस शीघ्रगति का काल कैसा होता है ? इसके उत्तरमें प्रश्नु कहते हैं—‘गोयमा ! से जहानामए केइपुरिसे तरुणे बलवं जुगबं जाव निठणसिप्पोवणए आउंठियं बाहं पसारेज्जा, पसा-रियं वा बाहं आउंटेज्जा’ हे गौतम ! जैसे कोई पुरुष तरुण हो—प्रवर्द्ध-

—नरकगति वक्तव्यता—

“ નેરહયાણં મંતે ! કહં સીદ્ધા ગઈ ” इत्यादि—

ટીકાર્થ—આની પહેલાના સૂત્રમાં દેવગતિના વિષયમાં કહેવામાં આવ્યું છેવે નરકગતિના વિષયમાં સૂત્રકાર પ્રવૃત્તિ કરે છે—

ગૌતમ વ્યાખ્યાનો પ્રશ્ન—“ નેરહયા ણં મંતે ! કહં સીદ્ધા ગઈ, કહં સીહે ગइविसए पणसे ” કે ભગવન્ ! નારકોની કેવી શીઘ્રગતિ કહી છે ? અને તે શીઘ્રગતિનો વિષય (કાળ) કેટલો દલો છે ? અહીં “ શીઘ્રગતિવિષય ” આ પદ કાળજી વાચક છે, કારણ કે શીઘ્રગતિમાં કાળ જ હેતુરૂપ હોય છે તેથી પ્રશ્નનો આવાર્થ આ પ્રમાણે દર્શિત થાય છે—“ નારકોની શીઘ્રગતિ કેવી હોય છે ? અને તે શીઘ્રગતિનો કેટલો કાળ હોય છે ? ”

મહાવીર પ્રશ્નનો ઉત્તર—“ ગોયમા ! સે જહા નામય કેइ पुरिसे तरुणे बलवं जुगबं जाव निठणसिप्पोवणए आउंठियं बाहं पसारेज्जा, पसारियं बाहं आउंटेज्जा ” કે ગૌતમ ! કોઈ પુરુષ કુવાન હોય, જલવાન હોય (તરુણ

વયસ્ક इत्यर्थः, स च दुर्बलोऽपि स्यादत आह-बलवान्-शारीरिणः बलशाली, बलं च कालविशेषाद् विशिष्टं भवतीत्यत आह-युगवान्-युगं सुषुप्तदृप्पमादिः कालविशेषः तत् प्रकृतं विशिष्टबलहेतुभूतं यस्यास्ति असौ युगवान् प्राग्भूत्ये स्तुप् यावत्-युवावयः प्राप्तः अल्पातङ्कः-निरातङ्को निरोग इत्यर्थः, अल्पशब्दस्या भावार्थकत्वात्, स्थिराग्रहस्तः-स्थिरः-दृढः अग्रहस्तः-दस्ताग्रभागो यस्य स तथा सुष्ठेस्त्ववत्, दृढपाणिपादपार्श्वपृष्ठयन्तरोरपरिणतः, दृढं-पाणिपादं यस्य सः, पार्श्वौ पृष्ठयन्तरे च उरू च परिणते-परिनिष्ठिततां गते यस्य स तथाविधः उत्तम संहनन इत्यर्थः, तल्यमलयुगलपरिघनिमबाहुः तलौ-तालवृक्षौ, तयोर्मलं-सम-श्रेणीकं यद् युगलं-इयं परिघश्च अर्गलातन्निभौ-तत्सदृशौ दीर्घसरलपीनत्वादिना

માન વયવાલા હો । ऐसी अवस्थावाला पुरुष दुर्बल भी हो सकता है- इसलिये इसकी निवृत्ति के लिये 'बलवान् ऐमा विशेषण दिया है । अतः वह प्रवर्द्धमान वयवाला हो और साथ में बलिष्ठ हो, शारीरिक बलशाली हो, कालविशेष की अपेक्षा बल में भी विशिष्टता आ जाती है, इसलिये कहा गया है-युगवान् हो सुषुप्तदृप्पमाकालविशेष जिसके बलमें हेतुभूत है, ऐसे युगवाला हो । यावत् वह युवा वयः प्राप्त हो और साथ में अल्पातंक निरोग हो । यहाँ अल्प शब्द अभावार्थक है । स्थिराग्रहस्त हो-जिसका हस्ताग्रभाग स्थिर-दृढ है ऐसा हो । सुष्ठेस्त्वक के जैसा दृढ पाणिपादपार्श्वपृष्ठयन्तोरपरिणत हो अर्थात् हाथ और पग जिसके मजबूत हों । दोनों पार्श्वभाग पृष्ठयन्तर और उरू-जंघाएँ जिसकी परिणत-पुष्ट हों, अर्थात् उत्तमसंहनन वाला हो तल यमल युगलपरिघनिमबाहुवाला हो अर्थात् दीर्घता, सरलता एवं पीनता आदि की अपेक्षा जिसके दोनों बाहु तल-तालवृक्ष के समश्रेणिक युगल के

પુરુષ દુર્બળ પણ હોઈ શકે છે, અહીં એવા દુર્બળ પુરુષની વાત કરી નથી તે બળવાન વિશેષણથી સ્પષ્ટ થાય છે) યુગવાન હોય (કાળવિશેષની અપે-ક્ષાએ બળમાં વિશિષ્ટતા આવી જાય છે. સુષુપ્તદૃપ્પમાદિ કાળવિશેષ એના બળમાં હેતુભૂત હોય એવા યુગવાન પુરુષની અહીં વાત કરી છે) પુષ્ટ વયનો હોય, અલ્પાન્તક-નીરોગી હોય ('અલ્પાન્તક' આ પદમાં અલ્પ પદ અભા-વાર્થક છે,) સ્થિરાગ્રહસ્ત હોય (એનો હસ્તાગ્ર ભાગ સ્થિર-દૃઢ હોય) એના હાથ અને પગ મજબૂત હોય, એટલે કે એ ઉત્તમ સંહનનવાળો હોય, "તલયમલયુગલપરિઘનિમબાહુવાળો" હોય, એટલે કે લીધતા, સરલતા અને પીનતા-અહાઈ આદિની અપેક્ષાએ એની બન્ને બુદ્ધિઓ તાલવૃક્ષના સમશ્રેણિક યુગલ એવી હોય, અર્ગલા (આગળિયા)ના એવી હોય, અરમેષ્ટક,

વાહુ यस્ય સ તથાવિધઃ ચર્મેષ્ટકદ્વયમ્મુષ્ટિકસમાહતનિચિત્તાગ્રકાયઃ-ચર્મેષ્ટ-
કયા દૃષ્ટકાલ્પલ્પસૃતચર્મકુટુપરૂપયા, દુષ્ણેન=મુદ્રરેણ, મૌષ્ટિકેન, મૌષ્ટિકઃ=મુષ્ટિ-
પ્રમાણઃ પ્રોતચર્મરજ્જુકઃ પાપાણગોલરૂપેન ચ સમાહતાનિ=વ્યાયામામ્યાસકરણે
પ્રતી સન્યાં કૃદ્ધિતાનિ, અતએવ નિચિતાનિ=નિવિહાનિ પુદ્ધાનિ ગાત્રાણિ=અંગાણિ-
હસ્તાદ્યયવા યત્ર સઃ તથાવિધઃ કાયો यस્ય સ તથાવિધઃ, ઔરસબલસમન્વા-
ગતઃ-આન્તરિક્ષલયુક્તઃ લઙ્કુનપ્લવનજવનવ્યાયામસમર્થઃ-લઙ્કુને-સર્લ્લઘને પ્લવન
ઉત્પત્તને જવિનઃ-વેગવાન્, અતએવ ઠગયામે સમર્થઃ, તથા હેકઃ-નિપુણઃ, વક્ષઃ
શીઘ્રકારી પ્રાપ્તાર્થઃ-અધિકૃતકર્મણિ નિષ્ઠાં પ્રાપ્તઃ, કુશલ-આલોચિત્તકારી
યેવાધી-સકૃતશુદ્ધષ્ટકર્મજ્ઞ, નિપુણઃ ઉપાયજ્ઞઃ, એવંવિધસ્ય પુરુષસ્ય શીઘ્રં

જેસે, એવં અંગલા કે જેસે હો, ચર્મેષ્ટક, દુષ્ણ ઔર મુષ્ટિક કી, વ્યાયામ
કરતે સમય કી માર સે जिसके शरीर के अंग पुष्ट हों। ईदों के टुकड़ों
से भरी हुई चमड़े की कुपिया का नाम चर्मेષ્ટक है। मुद्रर का नाम
दुष्ण है। मुष्टिप्रमाण जो पत्थर का गोला होता है जिसमें चमड़े की
रस्सी पोई रहती है उसका नाम मौष्टिक है। व्यायाम करते
समय पहिलवान लोग इनसे भरने हस्तादिक अवयवों को कूटते हैं-
जिससे वे बहुत पुष्ट हो जाते हैं। औरसबलसमन्वागत हो-
आन्तरिकबल से युक्त हो। लङ्कन, प्लवन और उत्पतन में वेगवाला
हो और व्यायाम करने में समर्थ हो, तथा-हेक हो-निपुण हो, वक्ष हो
-शीघ्रकारी हो, प्राप्तार्थवाला हो-अधिकृत कार्य में निष्ठा को प्राप्त हो,
कुशल हो-सोच समझकर काम करनेवाला हो, एकबार देखने पर या
सुनने पर कार्य को समझ लेने वाला हो, उपाय जानने वाला हो।

દુષ્ણ અને મુષ્ટિકની બેમાં બેમનાં અંગો પુષ્ટ હોય, (ઈટેના ટુકડાથી
ભરેલી ચામડાની ચેલીનું નામ 'ચર્મેષ્ટક' છે. મુદ્રજળને 'દુષ્ણ' કહે છે,
મુષ્ટિપ્રમાણ બે પત્થરનો, ગોળો હોય છે અને બેમાં ચામડાની ઢોલી પરી-
વેલી રહે છે, તેનું નામ મૌષ્ટિક છે. વ્યાયામકરતી વખતે પહેલવાનો
તે મુષ્ટિક વડે પોતાના હસ્તાદિક અવયવોને કૂટે છે. આમ કરવાથી તેમનાં
તે અવયવો ખૂબ જ પુષ્ટ થાય છે.) બે ઔરસબલસમન્વાગત (આન્તરિક
બળથી મુક્ત) હોય, તથા બે હંધન, પ્લવન અને ઉત્પતનમાં દેખવાળો
હોય, વ્યાયામ કરવાને સમર્થ હોય, નિપુણ હોય, વક્ષ હોય (બશબર
વિચારીને કામ કરનારો હોય), જોકે જ વાર દેખવા કે સાંભળવાથી કાર્યને
સમજી લેનારો હોય, જોવાં શુવાનાદિ વિશેષણોવાળા પુરુષના હાથની ગતિ

હસ્તગત્યાદિકં મગધીસ્યતો બહુવિશેષણોપાદાનં કૃતમ્, શિલ્પોપગતઃ-શિલ્પ-
 શાસ્ત્રજ્ઞઃ, ઇતાદશઃ પુરુષઃ આવર્તિતં-સંકોચિતં બાહું પ્રસારયેત્, પ્રસારિતં વા
 બાહુમ્ આવર્તયેત્ સંકોચયેત્, 'વિક્ષિપ્તવર્ણં વા મુદ્ધિં સાહરેજ્ઞા, સાહરિયં વા
 મુદ્ધિં વિક્ષિપ્તરેજ્ઞા,' ઉન્મિમિસિયં વા અર્ચ્છિ નિમિસેજ્ઞા,, નિમિસિયં વા અર્ચ્છિ-
 ઉન્મિસેજ્ઞા, વિકીર્ણાં-પ્રસારિતાં વા મુદ્ધિં સંહરેત્-સંકોચયેત્, સંહતાં-સંકો-
 ચિતાં વા મુદ્ધિં વિકિરેત્-પ્રસારયેત્. ઉન્મિપિતમ્-ઉન્મીલિતં વા અક્ષિ-નયનં
 નિમિષેત્-નિમીઝયેત્, નિમિષિતં-નિમીલિતં વા અક્ષિ ઉન્મિષેત્-ઉન્મીલયેત્,
 ગૌતમઃ પ્રાહ-‘મવેપયા રુવે’ કિં મવેદેતદ્વપમ્ ? કિમ્ સ સ્વમાવો મવેત્ શીઘ્ર-
 તાયાં નૈરયિકગતેસ્તદ્વિષયસ્ય ચ પૂર્વોક્તવિશેષણવિશિષ્ટપુરુષબાહુપ્રસારણાદેરિવ

ऐसे विशेषणों वाले पुरुष के हस्त की गति आदि क्रियाएँ शीघ्रतावाली
 होती हैं, इसीलिये इतने बहुत से विशेषणों द्वारा उसे विशेषित किया
 गया है । शिल्पोपगत का तात्पर्य शिल्पशास्त्र के ज्ञाता से है । ऐसा
 पुरुष आवर्तित-संकोचित बाहु को बहुत ही त्वरा से प्रसारता है और
 पसारे हुए बाहु को बहुत ही शीघ्रता से संकुचित करता है । ‘विक्षिप्वर्णं
 वा मुद्विं साहरेज्जा साहरियं वा मुद्विं विक्खिरेज्जा, उन्मिमिसियं वा
 अर्च्छि निमिसेज्जा, निमिसियं वा अर्च्छि उन्मिसेज्जा’ तथा प्रसारी
 हुई मुट्ठी को संकुचित-बन्द करता है, और बन्द की हुई मुट्ठी को
 जल्दी से प्रसारता है । तथा-उघड़ी हुई आंखों को शीघ्रतासे
 बंद कर देता है, एवं बंद नेत्र को जल्दी से खोल छेता है ।
 अब गौतमस्वामी प्रश्न से ऐसा पूछते हैं-‘मवे एयारुवे’ तो
 हे भदन्त ! जैसा यह स्वभाव शीघ्रता में पूर्वोक्त विशेषण विशिष्ट
 पुरुष का अपने बाहु आदि के प्रसारण आदि में होता है, उसी प्रकार

આદિ ક્રિયાઓ શીઘ્રતાવાળી હોય છે; તે કારણે જ તેને આટલાં બધાં
 વિશેષણો આપવામાં આવેલ છે. (શિલ્પોપગત એટલે શિલ્પશાસ્ત્રનો જ્ઞાતા)
 આ પ્રકારનાં વિશેષણોવાળો પુરુષ આવર્તિત (સંકોચિત) બાહુને ઘણી જ
 ત્વરાથી પ્રસારિત કરી શકે છે અને પ્રસારિત બાહુને શીઘ્રતાથી સંકોચી
 શકે છે. “વિક્ષિપ્તવર્ણં વા મુદ્ધિં સાહરેજ્ઞા, સાહરિયં વા મુદ્ધિં વિક્ષિપ્તરેજ્ઞા,
 ઉન્મિમિસિયં વા અર્ચ્છિ નિમિસેજ્ઞા, નિમિસિયં વા અર્ચ્છિ ઉન્મિસેજ્ઞા”. તથા
 ઉઘાડેલી મુઠ્ઠીને ત્વરાથી બંધ કરી શકે છે અને બંધ કરેલી મુઠ્ઠીને ત્વરાથી
 ખોલી શકે છે, તથા ઉઘાડેલી આંખોને જલ્દી બંધ કરી શકે છે અને બંધ
 કરેલી આંખોને જલ્દી ઉઘાડી શકે છે. આ રીતે તેની ગતિમાં શીઘ્રતા હોય છે.

ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન-“મવે એયારુવે” તો હે ભગવન ! યુવાન આદિ
 વિશેષણોવાળા પુરુષનો જેવો સ્વભાવ હોય છે-હાથના સંકુચન પ્રસારણ

મથેત્ કિમિતિ ગૌતમસ્વ પ્રશ્નઃ । મગવાનઃ—‘જો ફળદે સમદે ’ નાયમર્યઃ સમર્યઃ
‘ નેરહ્યાણં ઇગસમણ વા, દુસમણ વા, તિસમણ વા, વિગદેણં ઉવવજ્જંતિ ’
નૈરયિકાઃ સહુ એકસમયેન વા ઋજુગત્યા નરકે ઉપપદ્યન્તે, દ્વિસમયેન વા ત્રિસમ-
યેન વા વિગદગત્યા નારકા નરકે ઉપપદ્યન્તે, પુરુષબાહુપસારણાદિકં વાસંસ્કયાત
સમયકં મથતીતિ ન તેન સાદૃશ્યમિતિ માવઃ । અતઃ ‘ નેરહ્યાણં ગોયમા ! તદ્દા
સીદ્ધા ગઈ, તદ્દા સીદ્ધે ગઈવિસપ્ પણ્ણસે ’ હે ગૌતમ ! નૈરયિકાનાં તથા—પૂર્વોક્તા-
એકદ્વિત્રિસમયા શીઘ્રાગતિ રૂપર્ષિર્મથતિ, તથા—પૂર્વોક્તઃ—એકદ્વિત્રિસમયરૂપઃ
શીઘ્રો ગતિવિષયઃ કાલઃ પ્રદ્વપ્તઃ, ‘ એવં જાવ વેમાણિયાણં, નવરં ઇર્ગિદિયાણં

કાં સ્વભાવ કયા નારકો કા અપની ગતિ મેં ઓર ગતિ કે વિષય મેં
હોતા હૈ ? હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—‘જો ફળદે સમદે’ હે
ગૌતમ ! યહ અર્ય સમર્ય નહીં હૈ—કયોકિ ‘નેરહ્યાણં ઇગસમણ વા
દુસમણ વા તિસમણ વા વિગદેણં ઉવવજ્જંતિ’ નૈરયિક જીવ એક
સમયવાલી ઋજુગતિ સે ઓર દો સમયવાલી અથવા ત્રીન સમયવાલી
વિગદગતિ સે નરક મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ । પુરુષ કા અપને બાહુ આદિ કા
પ્રસારણ આદિક અસંસ્કયાતસમયવાલા હોતા હૈ । હસલિયે હસકે સાથ
હસકા સાદૃશ્ય વદિત નહીં હોતા હૈ । અતઃ ‘નેરહ્યાણં ગોયમા ! તદ્દા ‘સીદ્ધા
ગઈ તદ્દા સીદ્ધે ગઈવિસપ્ પણ્ણસે’ નૈરયિકોં કી એક સમયવાલી ઋજુગતિ-
રૂપ ઓર દો સમયવાલી તથા ત્રીનસમયવાલી વિગદગતિરૂપ ઉત્પત્તિ
હોતી હૈ । તથા હસ શીઘ્ર ગતિ કા વિષય એક, દો ઓર ત્રીનસમયરૂપકાલ

આદિ ક્રિયાઓનાં જેવો તે શીઘ્ર કોય છે, એજ પ્રકારનો શું નારકોનો
પોતાની મતિના વિષયમાં સ્વભાવ કોય છે ખરો ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—“જો ફળદે સમદે ” હે ગૌતમ ! આ અર્થ
સમર્થ નથી. એટલે હે એવી કોઈ વાત નથી. કારણ હે—“ નેરહ્યાણં ઇગ
સમણ વા, દુસમણ વા, તિસમણ વા, વિગદેણં ઉવવજ્જંતિ ” નારક છવ
એક સમયવાળી ઋજુગતિથી અને બે સમયવાળી અથવા ત્રણ સમયવાળી
વિગદ ગતિથી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. પુરુષના બાહુ આદિના પ્રસરણને
કાળ અસંખ્યાત સમયનો કહ્યો છે, તેથી નારકોની મતિ સાથે પુરુષની તે
મતિમાં સમાનતા સંભવી શકતી નથી તેથી “ નેરહ્યાણં ગોયમા ! તદ્દા સીદ્ધા
ગઈ, તદ્દા સીદ્ધે ગઈવિસપ્ પણ્ણસે ” નારકોની એક સમયવાળી ઋજુગતિ રૂપ
અને બે સમયવાળી તથા ત્રણ સમયવાળી વિગદગતિ રૂપ ઉત્પત્તિ થાય છે.
તથા આ શીઘ્ર ગતિનો વિષય (કાળ) એક, બે અને ત્રણ સમયરૂપ કાળ
કોય છે. “ એવં જાવ વેમાણિયાણં, નવરં ઇર્ગિદિયાણં વદસમપ વિગદે, સેસં

ચતુસમય વિગ્રહે સેસં તં ચેવ માણિયજ્વં' एवं-पूर्वोक्त नैरयिकवदेव यावत्-
असुरकुमारादि भवनवासिनाम्, पृथिवीकायिकाद्येकेन्द्रियाणां विकलेन्द्रियाणां
पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां मनुष्याणाम् वानव्यन्तराणाम्, ज्योतिषिकाणां वैमानि
कानां च एकद्वित्रिसमया शीघ्रागतिः मन्वात् भवान्तरोत्पत्तिरूपा, एक द्वित्रि
समयगतिविषयः कालश्च प्रज्ञप्तः, किन्तु नवरं-विशेषस्तु एकेन्द्रियाणां पृथिवी-
कायिकादीनामुत्कृष्टेन चतुःसमयको विग्रहो-वक्रा गतिः मणितव्यो वक्तव्यो
ज्ञेयः तदेव-पूर्वोक्तवदेव अवसेयम् इदमत्र बोध्यम्-एकमयात् भवान्तरे गमनरूपा
गतिरत्र विज्ञेया, तत्र नैरयिकाः नारकगतौ एकसमयिकया द्विसमयिकया त्रि-

होता है। -'एवं जाव वेमाणिया णं,' नवरं एगिंदियाणं चउसमए विगगहे,
સેસં તં ચેવ માણિયજ્વં' इन नैरयिकों की गति की जैसी ही है गीतन ।
यावत्-असुरकुमारादि भवनवासियों की, पृथिवीकायिकादि एकेन्द्रियों
की, द्विन्द्रियविकलेन्द्रियों की पंचेन्द्रियतिर्यग्योनिकों की, मनुष्योंकी
वानव्यन्तरोंकी, ज्योतिषिकों की और वैमानिकों की एक दो अथवा तीन
समय तक वाली एक भव से दूसरे भव में उत्पत्तिरूप शीघ्रगति कही
गई है। तथा इस गति का विषय एकसमयरूप, दो समयरूप और
तीन समयरूप काल कहा गया है। परन्तु एकेन्द्रियजीवों की-पृथिवी-
कायिकादिकों की एकभव से दूसरे भव में उत्पत्तिरूप जो विग्रहगति
है वह उत्कृष्ट से चार समय तक की कही गयी है। और इस गति का
विषय एक समयरूप, दो समयरूप, तीनसमयरूप और चार समयरूप
कहा गया है। इस सब कथन का सारांश ऐसा है-एक भव से दूसरे
भव में जो जीव की उत्पत्ति होती है-उसका नाम विग्रहगति है।

તેવેવ માણિયજ્વં", કે ગીતમ ! આ નારકોની ગતિ એવી જ અસુરકુમારાદિ
ભવનુવાસીઓની, પૃથ્વીકાયિકાદિ એકેન્દ્રિયોની, દ્વીન્દ્રિયાદિ, વિકલેન્દ્રિયોની,
પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોનિકોની, મનુષ્યોની, વાનવ્યન્તરોની, જ્યોતિષિકોની અને
વૈમાનિકોની એક, બે અથવા ત્રણ પર્યંતના સમયવાળી, એક ભવમાંથી
બીજા ભવમાં ઉત્પત્તિ રૂપ શીઘ્રગતિ કહી છે તથા આ ગતિનો વિષય (કાળ)
એક સમય રૂપ, બે સમય રૂપ અને ત્રણ સમય રૂપ કાળ કહ્યો છે. પરન્તુ
પૃથ્વીકાયિક આદિ એકેન્દ્રિય જીવોની એક ભવમાંથી બીજા ભવમાં ઉત્પત્તિ
રૂપ જે વિગ્રહ ગતિ છે, તેને વધારેમાં વધારે ચાર સમય મુદ્દીની કહી છે,
અને આ ગતિનો વિષય (કાળ) એક સમયરૂપ, બે સમયરૂપ, ત્રણ સમયરૂપ
અને ચાર સમયરૂપ કહ્યો છે. આ સમસ્ત કથનનો ભાવાર્થ એ છે કે-જીવની
એક ભવમાંથી બીજા ભવમાં જે ઉત્પત્તિ થાય છે, તેનું નામ વિગ્રહગતિ

સમયિકયા ગત્યા ઉત્પન્નન્તે, તાસુ વિષ્ણુ ગતિષુ એકસમયિકા ઋજુગતિર્મંવતિ, દ્વિસમયિકા ત્રિસમયિકા ચ વિગ્રહ (વક્ર) ગતિર્મંવતિ તા એવ શીઘ્રગતિરુચ્યતે, બાહુપ્રસારણાદિ ગતિકાલસ્તુ અસંસ્પાતસમયકો મંવતિ । યદા જીવઃ સમગ્રેણ્યા આગતઃ સન્ ઉત્પત્તિસ્થાને ગત્વા ઉત્પન્નતે તદા તસ્ય એકસમયા ઋજુગતિર્મંવતિ, કિન્તુ યદા ઉત્પત્તિસ્થાનં સમગ્રેણ્યાં ન મંવતિ તદા વિગ્રહગતિર્દ્વિસમયા ત્રિસમયા વા મંવતિ, અથ ચ એકેન્દ્રિયાણાં જીવાનામુત્ક્રુષ્ટેન ચતુઃસમયા વિગ્રહગતિર્મંવતિ,

નૈરયિક જીવ જો નરક મેં ઉત્પન્ન હોતે હેં એ એક સમયવાલી ગતિ સે ખી ઉત્પન્ન હોતે હેં દો સમયવાલી ગતિ સે ખી ઉત્પન્ન હોતે હેં ત્રીન સમયવાલી ગતિ સે ખી ઉત્પન્ન હોતે હેં । એક સમયવાલી જો ગતિ હોતી હેં એહ ઋજુગતિ હોતી હેં । દો સમયવાલી ઓર ત્રીન સમયવાલી વક્રગતિ હોતી હેં । इन गतियों को नाम ही शीघ्रगति कहा गया है । બાહુપ્રસારણાદિરૂપ ગતિ મેં જો કાલ લગતા હેં એહ અસંસ્પાત સમય-વાલા હોતા હેં । એસી ગતિ શીઘ્રગતિ નહીં કહી ગઈ હેં । ઋજુગતિ એક સમય કી તબ હોતી હેં—કિ જીવ કા ઉત્પત્તિસ્થાન જબ સમગ્રેણી મેં હોતા હેં । તથા જબ ઉત્પત્તિસ્થાન સમગ્રેણિ મેં નહીં હોતા હેં—તપ વિગ્ર-હગતિ દો સમય કી તથા ત્રીન સમય કી હોતી હેં । કહને કા તાત્પર્ય એસા હેં કિ જીવ જબ સમગ્રેણિ મેં રહતા હુઆ ઉત્પત્તિસ્થાન મેં જાકર ઉત્પન્ન હોતા હેં તબ ડસકી એક સમય કી ઋજુગતિ હોતી હેં । કિન્તુ જબ ઉત્પત્તિસ્થાન સમગ્રેણિ મેં નહીં હોતા હેં તબ વિગ્રહ ગતિ દો સમય કી

છે. નારકો એક સમયવાળી ગતિથી પણ નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે, સમય-વાળી ગતિથી. પણ ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે અને ત્રણ સમયવાળી ગતિથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે. એક સમયવાળી જે ગતિ હોય છે, તે ઋજુગતિ હોય છે, જે સમયવાળી અને ત્રણ સમયવાળી ગતિ વક્રગતિ હોય છે. આ ગતિઓનું નામ જ શીઘ્રગતિ કહી છે. બાહુપ્રસારણાદિ રૂપ ગતિમાં જે કાળ લાગે છે તે અસંસ્પાત સમયવાળો હોય છે, તેથી એવી ગતિને શીઘ્રગતિ કહી નથી ઋજુગતિ એક સમયની ત્યારે જ હોય છે કે જ્યારે 'અવસ્થા' ઉત્પત્તિસ્થાન સમગ્રેણિમાં હોય છે. જ્યારે ઉત્પત્તિસ્થાન સમગ્રેણિમાં હોતું નથી, ત્યારે જે સમયની અથવા ત્રણ સમયની વિગ્રહગતિ હોય છે. એટલે કે અવ જ્યારે સમગ્રેણિમાં રહેલા ઉત્પત્તિસ્થાનમાં જઈને ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યારે તેની એક સમયની ઋજુગતિ હોય છે. પરંતુ જ્યારે ઉત્પત્તિસ્થાન સમગ્રેણિમાં હોતું નથી, ત્યારે વિગ્રહગતિ જે સમયની અને ત્રણ સમયની હોય છે. એકેન્દ્રિય

તામુ દ્વિસમયા વિગ્રહગતિર્યથા-કચિદ્ જીવો યદા મરતક્ષેત્રસ્ય પૂર્વદિશાતો નરકે પશ્ચિમાયાં દિશિ ઉત્પદ્યતે તદા પ્રથમસમયે અથઃ આગચ્છેત્ દ્વિતીયસમયે તિર્યગ્ ઉત્પત્તિસ્થાનકે ગચ્છેત્ इत्यनया રીત્યા દ્વિસમયા વિગ્રહગતિર્વિજ્ઞેયા, ત્રિસમયા વિગ્રહગતિર્યથા-યદા કચિદ્ જીવઃ મરતક્ષેત્રસ્ય પૂર્વદિશાતો નરકે વાયવ્યકોણે ઉત્પદ્યતે તદા સ પ્રથમસમયે સમશ્રેણીદ્વારા અધોઽવતરેત્, દ્વિતીયસમયે તિર્યક્-પશ્ચિપદિશિ ગચ્છેત્, તૃતીયસમયે તિર્યગ્વાયવ્યકોણે ઉત્પત્તિસ્થાનેગત્વા ઉત્પદ્યેત્ । અનેન પ્રકારેણ નૈરપિકાણાં શીઘ્રગતિઃ શીઘ્રગતિકાલો વા પ્રશ્નઃ । એકેન્દ્રિયાણાં ચતુઃસમયા વિગ્રહગતિર્યથા-એકસમયે પ્રસનાહીતો બહિરધોલોકે વિદિશાતો

और तीन समय का होता है । एकेन्द्रिय जीवों की विग्रहगति उत्कृष्ट से चार समय तक की होती है । दो समय की विग्रहगति इसकी इस प्रकार से होती है-जब कोई जीव भरतक्षेत्र की पूर्वदिशा से नरक में पश्चिमदिशा में उत्पन्न होता है-तब वह प्रथम समय में नीचे आता है, और द्वितीयसमय में तिरछे उत्पत्तिस्थान में जाता है । इस रीति से इसकी दो समयकी विग्रहगति होती है ऐसा जानना चाहिये । तीन समयकी विग्रहगति इस प्रकार से होती है-जब कोई जीव भरतक्षेत्र की पूर्वदिशा से नरक में वायव्य कोने में उत्पन्न होता है तब वह प्रथम-समय में समश्रेणी द्वारा नीचे आता है, दूसरे समय में तिर्यक् पश्चिम-दिशा में जाता है और तीसरे समय में तिर्यक् वायव्यदिशा में उत्पत्ति-स्थान में जाकर उत्पन्न होता है । इस प्रकार से नारकों की शीघ्रगति काल कहा गया है तथा ऐसी नारकों की शीघ्रगति कही गई है । एके-

અવેાની વિગ્રહગતિ વધારેમાં વધારે ચાર સમય સુધીની હોય છે. તેની એ સમયની વિગ્રહગતિ આ પ્રકારે થાય છે-ન્યારે કોઈ એવ ભરતક્ષેત્રની પૂર્વ-દિશાથી નરકમાં પશ્ચિમ દિશામાં ઉત્પત્ત થાય છે, ત્યારે તે પ્રથમ સમયમાં નીચે આવે છે અને બીજા સમયમાં તિરછાં ઉત્પત્તિસ્થાનમાં જાય છે, આ પ્રકારની તેની એ સમયની વિગ્રહગતિ હોય છે, એમ સમજવું તથા સમયની વિગ્રહગતિનું સ્પષ્ટીકરણ આ પ્રમાણે સમજવું ન્યારે કોઈ એવ ભરતક્ષેત્રની પૂર્વદિશામાંથી નરકના વાયવ્યકોણમાં ઉત્પત્ત થાય છે, ત્યારે તે પ્રથમ સમ-યમાં સમશ્રેણિ દ્વારા નીચે આવે છે, બીજા સમયે તિર્યગ્ ગતિથી પશ્ચિમ દિશામાં જાય છે, અને ત્રીજા સમયે તિર્યગ્ ગતિથી વાયવ્ય દિશામાં ઉત્પ-ત્તિસ્થાનમાં જઈને ઉત્પત્ત થાય છે. આ પ્રકારનો નારકોનો શીઘ્રગતિકાળ કહ્યો છે અને આ પ્રકારની શીઘ્રગતિ કહી છે એકેન્દ્રિય અવેાની ચાર

વિદિગચ્છેત્, ચતો જીવસ્ય ગતિઃ શ્રેણીમનુસૂતૃયૈવ મવતિ, દ્વિતીયસમયે લોકમધ્યે પ્રવિશતિ તૃતીયસમયે ઊર્ધ્વં ગચ્છેત્, ચતુર્થસમયે પ્રસનાદીતો બહિઃ નિઃસૂત્ય દિગ્બયવસ્થિતે ઉત્પત્તિસ્થાને ગચ્છેદિતિ માવઃ ॥ સુ૦ ૨ ॥

નૈરયિકાનન્તરોત્પન્નત્વાદિવક્તવ્યતા ।

મૂલ્—નેરઙ્ગ્યાણં મંતે ! કિં અણંતરોવવન્નગા, પરંપરોવ-
વન્નગા, અણંતરપરંપરઅણુવવન્નગા ? ગોયમા ! નેરઙ્ગ્યા અણં-
તરોવવન્નગા વિ, પરંપરોવવન્નગા વિ, અણંતરપરંપર અણુવવ-
ન્નગા વિ, સે કેણટ્ટેણં મંતે ! ઇવં વુચ્ચહ્—જાવ અણંતરપરંપર
અણુવવન્નગા વિ ? ગોયમા ! જે ણં નેરઙ્ગ્યા પઢમસમયોવવન્નગા,
તે ણં નેરઙ્ગ્યા અણંતરોવવન્નગા, જે ણં નેરઙ્ગ્યા અપઢમસમયોવ-
વન્નગા તે ણં નેરઙ્ગ્યા પરંપરોવવન્નગા જે ણં નેરઙ્ગ્યા વિગ્ગહ્ગહ્
સમાવવન્નગા, તે ણં નેરઙ્ગ્યા અણંતરપરંપર અણુવવન્નગા, સે તેણટ્ટેણં
જાવ અણુવવન્નગા વિ, ઇવં નિરંતરં જાવ વેમાણિયા; અણંતરોવ-
વન્નગાણં મંતે ! નેરઙ્ગ્યા કિં નેરઙ્ગ્યાઉયં પકરેતિ ? તિરિક્ક-
જોણિયાઉયં મણુસ્સાઉયં, દેવાઉયં પકરેતિ ? ગોયમા ! નો નેર-

ન્દ્રિય જીવોં કી ચાર સમય કી વિગ્રહગતિ હસ પ્રકાર સે કહી ગઈ હૈ—
એકેન્દ્રિય જીવ એક સમય મેં પ્રસનાદી સે બાહર અબોલોક કી વિદિશા
સે દિશા મેં જાતા હૈ—કયોંકિ જીવ કી પરલોક ગમન કે સમય ગતિ
શ્રેણી કે અનુસાર હી હોની હૈ, દ્વિતીય સમય મેં બહ લોક કે મધ્ય મેં
પ્રવેશ કરતા હૈ, તૃતીય સમય મેં બહ ઊર્ધ્વલોક મેં જાતા હૈ, ઓર ચતુ-
ર્થસમય મેં પ્રસ નાદી સે બાહર નિકલ બહ દિગ્બયવસ્થિત ઉત્પત્તિસ્થાન
મેં જાતા હૈ ॥ સુ૦ ૨ ॥

સમયની વિગ્રહગતિનું સ્પષ્ટીકરણ આ પ્રમાણે છે—એકેન્દ્રિય જીવ એક સમ-
યમાં પ્રસનાદીની બહાર અપોલોકની વિદિશામાંથી દિશામાં જાય છે, કારણ
કે પરલોકગમન વખતે જીવની સમશ્રેણિમાં જ ગતિ થાય છે, બીજા સમયમાં
તે લોકની મધ્યમાં પ્રવેશ કરે છે, ત્રીજા સમયે તે ઉર્ધ્વલોકમાં જાય
છે, અને ચોથા સમયે નાદીમાંથી બહાર નીકળીને તે દિગ્બયવસ્થિત ઉત્પત્તિ-
સ્થાનમાં જાય છે. ॥સુ૦૨॥

इयाउयं पकरेति, जाव नो देवाउयं पकरेति, परंपरोवन्नगाणं भंते ! नेरइया किं नेरइयाउयं पकरेति, जाव देवाउयं पकरेति ? गोयमा ! नो नेरइयाउयं पकरेति, तिक्खजोणियाउयं पि पकरेति, मणुस्साउयं पि पकरेति नो देवाउयं पकरेति, अणंतरपरम्पर अणुवन्नगाणं भंते ! नेरइया किं नेरइयाउयं पकरेति ? पुच्छा, गोयमा ! नो नेरइयाउयं पकरेति, जाव नो देवाउयं पकरेति, एवं जाव वेमाणिया, नवरं पंचिदियातिक्खजोणिया मणुस्सा य परंपरोवन्नगा चत्तारि वि आउयाइं पकरेति, सेसं तं चेत्त, नेरइयाणं भंते ! किं अणंतरनिग्गया, परंपरनिग्गया, अणंतरपरंपरनिग्गया ? गोयमा ! नेरइयाणं अणंतरनिग्गया वि जाव अणंतर परंपर अनिग्गया वि, से केणट्टेणं जाव अणिग्गया वि ? गोयमा ! जे णं नेरइया पढमसमयनिग्गया तेणं नेरइया अणंतरनिग्गया, जे णं नेरइया अपढमसमयनिग्गया ते णं नेरइया परंपरनिग्गया, जे णं नेरइया विग्गहगइसमावन्नगा, तेणं नेरइया अणंतरपरंपर अणिग्गया, से तेणट्टेणं गोयमा ! जाव अणिग्गया वि, एवं जाव वेमाणिया, अणंतरनिग्गयाणं भंते ! नेरइया किं नेरइयाउयं पकरेति, जाव देवाउयं पकरेति ? गोयमा ! नो नेरइयाउयं पकरेति, जाव नो देवाउयं पकरेति, परंपरनियग्गयाणं भंते ! नेरइया किं नेरइयाउयं पकरेति ? पुच्छा, गोयमा ! नेरइयाउयं पि पकरेति, जाव देवाउयं पि पकरेति,

अणंतर परंपर अणिग्गयाणं भंते ! नेरइया पुच्छा, गोयमा !
 नो नेरइयाउयं पकरेंति, जाव नो देवाउयं पकरेंति,
 एवं निरवसेसं जाव वेमाणिया, नेरइयाणं भंते ! किं
 अणंतरखेदोववन्नगा, परंपरखेदोववन्नगा, अणंतरपरंपर-
 खेदाणुववन्नगा ? गोयमा ! नेरइया अणंतरखेदोववन्नगा वि,
 परंपरखेदोववन्नगा वि अणंतरपरंपरखेदाणुववन्नगा वि, एवं
 एएणं अमिलावेणं ते चेव चत्तारि दंडगा भाणियव्वा, सेवं
 भंते ! सेवं भंते ! ति जाव विहरइ ॥ सू० ३ ॥

छाया—नैरयिकाः खलु मदन्त ! किम् अनन्तरोपपन्नकाः, परम्परोपपन्नकाः,
 अनन्तरपरम्परानुपपन्नकाः ? गौतम ! नैरयिका अनन्तरोपपन्नका अपि, परम्परोप-
 पन्नका अपि, अनन्तरपरम्परानुपपन्नका अपि, तत् केनार्येन एवमुच्यते—यावत्—
 अनन्तरपरम्परानुपपन्नका अपि ? गौतम ! ये खलु नैरयिकाः प्रथमसमयोपपन्न-
 कास्ते खलु नैरयिका अनन्तरोपपन्नकाः, ये खलु नैरयिका अग्रथमसमयोपपन्न-
 कास्ते खलु नैरयिकाः परम्परोपपन्नकाः, ये खलु नैरयिकाः विग्रहगतिसमापन्न-
 कास्ते खलु नैरयिकाः अनन्तरपरम्परानुपपन्नकाः, तत् केनार्येन यावत् अनुपपन्नका
 अपि ? एवं निरन्तरं यावत् वैमानिकाः अनन्तरोपपन्नकाः खलु मदन्त ! नैरयिकाः
 किं नैरयिकायुष्यं प्रकुर्वन्ति ? तिर्यग्योनिकायुष्यं, मनुष्यायुष्यं, देवायुष्यं प्रकु-
 र्वन्ति ? गौतम ! नो नैरयिकायुष्यं प्रकुर्वन्ति, यावत् नो देवायुष्यं प्रकुर्वन्ति,
 परम्परोपपन्नकाः खलु मदन्त ! नैरयिकाः किं नैरयिकायुष्यं प्रकुर्वन्ति, यावत्
 देवायुष्यं प्रकुर्वन्ति ? गौतम ! नो नैरयिकायुष्यं प्रकुर्वन्ति, तिर्यग्योनिकायुष्यमपि
 प्रकुर्वन्ति, मनुष्यायुष्यमपि प्रकुर्वन्ति, नो देवायुष्यं प्रकुर्वन्ति अनन्तरपरम्परानुप-
 पन्नकाः खलु मदन्त ! नैरयिकाः किं नैरयिकायुष्यं प्रकुर्वन्ति ? पृच्छा, गौतम !
 नो नैरयिकायुष्यं प्रकुर्वन्ति, यावत् नो देवायुष्यं प्रकुर्वन्ति, एवं यावत् वैमानिकाः,
 नवरं पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका मनुष्याश्च परम्परोपपन्नकाः चत्वार्यपि आयुष्याणि
 प्रकुर्वन्ति, श्रेष्ठं तदेव, नैरयिकाः खलु मदन्त ! किम् अनन्तरनिर्गताः, परम्परा
 निर्गताः, अनन्तरपरम्पराऽनिर्गताः ? गौतम ! नैरयिकाः खलु अनन्तरनिर्गता

અપિ, યાવત્ અનન્તરપરમ્પરાઽનિર્ગતા અપિ, તત્ કેનાર્થેન યાવત્ અનિર્ગતા અપિ ? ગૌતમ ! યે સ્વલ્પ નૈરયિકાઃ પ્રથમસમયનિર્ગતાસ્તે સ્વલ્પ નૈરયિકાઃ અનન્તર-નિર્ગતાઃ, યે સ્વલ્પ નૈરયિકાઃ અપ્રથમસમયનિર્ગતાસ્તે સ્વલ્પ નૈરયિકાઃ પરમ્પરા-નિર્ગતાઃ, યે સ્વલ્પ નૈરયિકાઃ ત્રિગ્રહગતિસમાપન્નકાસ્તે સ્વલ્પ નૈરયિકાઃ અનન્તર-પરમ્પરાઽનિર્ગતાઃ, તત્ તેનાર્થેન ગૌતમ ! યાવત્ અનિર્ગતા અપિ, एवं યાવત્ વૈમાનિકાઃ, અનન્તરનિર્ગતાઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! નૈરયિકાઃ કિં નૈરયિકાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ ? યાવત્ દેવાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ ? ગૌતમ ! નો નૈરયિકાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ, યાવત્ નો દેવાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ, પરમ્પરાનિર્ગતાઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! નૈરયિકાઃ કિં નૈરયિકાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ ? પૃચ્છા, ગૌતમ ! નૈરયિકાયુષ્યમપિ પ્રકુર્વન્તિ, યાવત્-દેવાયુષ્યમપિ પ્રકુર્વન્તિ, અનન્તર પરમ્પરાઽનિર્ગતાઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! નૈરયિકાઃ પૃચ્છા, ગૌતમ ! નો નૈરયિકાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ, યાવત્ નો દેવાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ, एवं નિરવશેષં યાવત્ વૈમાનિકાઃ, નૈરયિકાઃ, સ્વલ્પ મદન્ત ! કિમ્ અનન્તરસ્થેદોપપન્નકાઃ, પરમ્પરાસ્થેદોપ-પન્નકાઃ અનન્તરપરમ્પરા સ્થેદાનુપપન્નકાઃ ? ગૌતમ ! નૈરયિકાઃ સ્વલ્પ અનન્તર-સ્થેદોપપન્નકા અપિ, પરમ્પરાસ્થેદોપપન્નકા અપિ, અનન્તરપરમ્પરાસ્થેદાનુપપન્નકા અપિ એવમ્ एतेन અમિલ્લાપેન તે ચૈવ ચત્વારો દળ્ઢકા મણિતવ્યાઃ તદેવં મદન્ત ! તદેવં મદન્ત ! ઇતિ યાવત્ વિહરતિ ॥ સં૦ ૨ ॥

ચતુર્દશશતકસ્ય પ્રથમોદ્દેશકઃ સમાપ્તઃ ।

ટીકા—પૂર્વે નૈરયિકાદિ ગતિમાશ્રિત્ય નારકાદિદળ્ઢકા ઉક્તાઃ, સમ્પ્રતિ અનન્તરોત્પન્નત્વાદિકાપેક્ષયા નારકાદિ દળ્ઢકાનાશ્રિત્યાહ—‘નેરહ્યાણં મંતે !’

નારક જીવોં કે અનન્તરોત્પન્નકત્વ આદિ વક્તવ્યતા—

‘નેરહ્યાણં મંતે ! કિં અણંતરોદયવન્નગા’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—પહિલે સૂત્રકાર ને નૈરયિક આદિ ગતિ કા આશ્રય કરકે નારકાદિદળ્ઢક કહે હૈ, અવ વે અનન્તરોત્પન્નક આંદિ કી અપેક્ષા નાર-કાદિ દળ્ઢકોં કો લેકર કથન કરતે હૈ—હસમેં ગૌતમને પ્રશ્ન સે પેસા

—નારક જીવોના અનન્તરોત્પન્નકત્વ આદિની વક્તવ્યતા—

“નેરહ્યાણં મંતે ! કિં અણંતરોદયવન્નગા ” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—આની પહેલાના સૂત્રમાં નૈરયિક આદિ ગતિની અપેક્ષાએ નારકાદિ દંડકેનું કથન કરવામાં આવ્યું. હવે સૂત્રકાર અનન્તરોત્પન્નક આદિની અપેક્ષાએ નારકાદિ દંડકેનું કથન કરે છે. આ વિષયને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામી

इत्यादि, 'नेरइयाणं मंते । किं अणंतरोववन्नगा, परंपरोववन्नगा, अणंतरपरंपर-
अणुववन्नगा ?' गौतमः पृच्छति-हे भदन्त ! नैरयिकाः खलु किम् अनन्तरोप-
पन्नकाः-न विद्यते अन्तरं समयादि व्यवधानम् उपपन्ने उपपात्ते-उत्पत्तौ येषां
ते अनन्तरोपपन्नका भवन्ति ? किं वा परम्परोपपन्नकाः परम्परा द्वित्र्यादि
समयव्यवधानम् उपपन्ने-उपपात्ते-उत्पत्तौ येषां ते परम्परोपपन्नकाः भवन्ति ?
किं वा अनन्तरपरम्पराऽनुपपन्नकाः-अनन्तरम् अव्यवधानम्, परम्परम्-द्वित्र्यादि
समयव्यवधानरूपम् अविद्यमानम् उपपन्नम्-उत्पादो येषां ते अनन्तरपरम्परानुप-
पन्नका भवन्ति ? भगवानाह-'गोयमा । नेरइया अणंतरोववन्नगा वि, परंपरोव-
वन्नगा वि, अणंतरपरंपरअणुववन्नगा वि' हे गौतम ! नैरयिका अनन्तरोप-
पन्नका अपि भवन्ति, परम्परोपपन्नका अपि भवन्ति, अनन्तरपरम्परानुपपन्नका

પૂછા છે-‘નેરइयाणં મંતે । કિં અણંતરોવવન્નગા, પરંપરોવવન્નગા,
અણંતરપરંપર અણુવવન્નગા, હે ભદન્ત ! નૈરયિક કયા અનન્તરોપપન્નક
હોતે હિં ? જિસકી ઉત્પત્તિ મેં સમયાદિ કા વ્યવધાન નહીં હોતા હૈ-
એસે હોતે હિં ? અથવા પરમ્પરોપપન્નક હોતે હિં-જિનકી ઉત્પત્તિ મેં દો
તીન આદિ સમયોં કા વ્યવધાન હોતા હૈ-એસે હોતે હિં ? અથવા-અન-
ન્તર પરમ્પર અનુપપન્નક હોતે હિં-જિનકી ઉત્પત્તિ અનન્તર ઓર પર
મ્પર દોનોં રૂપ સે નહીં હુઈ હૈ । એસે હોતે હિં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન
કહતે હિં-‘ગોયમા ! નેરइया અણંતરોવવન્નગા વિ, પરંપરોવવન્નગા વિ,
અણંતરપરંપરઅણુવવન્નગા વિ’ હે ગૌતમ ! નૈરયિક અનન્તરોપપન્નક
બી હોતે હિં, પરંપરોપપન્નક બી હોતે હિં, ઓર અનન્તર પરંપર અનુપ-
પન્નક બી હોતે હિં ।

મહાવીર પ્રશ્નને જોવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે-“નેરइयाणं મંતે । કિં અણંતરોવવન્નગા,
પરંપરોવવન્નગા, અણંતરપરંપરઅણુવવન્નગા ?” કે ભગવન ! નારકો શું અનન્ત-
રોપપન્નક કોય છે-જોટલે કે જેમની ઉત્પત્તિમાં સમયાદિનું વ્યવધાન (અંતર)
નથી હોતું, જોવાં કોય છે ? કે પરમ્પરોપપન્નક કોય છે-જેમની ઉત્પત્તિમાં
બે, ત્રણ આદિ સમયોનું વ્યવધાન કોય છે, જોવાં કોય છે ? કે અનન્તરપ-
રમ્પર અનુપપન્નક કોય છે-જેમની ઉત્પત્તિ અનન્તર અને પરમ્પર, બન્ને
રૂપે થઈ ન કોય જોવાં કોય છે ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર-“ગોયમા ! નેરइया અણંતરોવવન્નગા વિ, પરંપરો-
વવન્નગા વિ, અણંતરપરંપર અણુવવન્નગા વિ” કે ગૌતમ ! નારકો અનન્તરો-
પપન્નક પણ કોય છે, પરંપરોપપન્નક પણ કોય છે અને અનન્તરપરમ્પર
અનુપપન્નક પણ કોય છે.

અપિ મવન્તિ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સે કેળદ્દેણં एवं વુચ્ચહ-જાવ અણંતરપરંપર અણુવવન્નગા વિ ?’ તત્ અથ કેનાર્યેન-કથં તાવદ્-एवमुच्यते-यावत् નૈરયિકાઃ અનન્તરોપપન્નકા અપિ, પરમ્પરોપપન્નકા અપિ, અનન્તરપરમ્પરાનુપપન્નકા અપિ મવન્તિ ઇતિ ? મગધાનાહ-‘ગોયમા ! જે ણં નેરહ્યા પદમસમયોવવન્નગા, તે ણં નેરહ્યા અણંતરોવવન્નગા, જે ણં નેરહ્યા અપદમસમયોવવન્નગા તે ણં નેરહ્યા પરંપરોવવન્નગા’ હે ગૌતમ ! એ સ્વલ્લ નરયિકાઃ પ્રથમસમયોપપન્નકા મવન્તિ તે સ્વલ્લ નૈરયિકા અનન્તરોપપન્નકા મવન્તિ, અથ ચ એ સ્વલ્લ નૈરયિકાઃ અપ્રથમસમયોપપન્નકાઃ-દ્વ્યાદિસમયોપપન્નકા મવન્તિ, તે સ્વલ્લ નૈરયિકાઃ પરમ્પરોપપન્નકા

અવ ગૌતમ પ્રશ્નુ સે પેસા પૂછતે હૈં-‘સે કેળદ્દેણં મતે ! एवं वुच्यह, जाव अणंतरपरंपर अणुववन्नगा वि’ હે મદન્ત ! પેસા આપ કિસ કારણ સે કહતે હૈં કિ નૈરયિક અનન્તર ઉપપન્નક મી હોતે હૈં ? પરમ્પર ઉપપન્નક મી હોતે હૈં ? ઔર અનન્તર પરંપર અનુપપન્નક નહીં હોતે હૈં ? હસકે હસર મેં પ્રશ્નુ કહતે હૈં-‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! જે ણં નેરહ્યા પદમસમયોવવન્નગા, તે ણં નેરહ્યા અણંતરોવવન્નગા, જે ણં નેરહ્યા અપદમસમયોવવન્નગા તે ણં નેરહ્યા પરંપરોવવન્નગા’ હે ગૌતમ ! જો નૈરયિક પ્રથમ સમય મેં ઉત્પન્ન હુપ હોતે હૈં-અર્થાત્ જિનકી ઉત્પત્તિ મેં સમયાદિક કા અન્તર નહીં પડતા હૈં-નારકાભાવ કે પ્રથમ સમય મેં હી જો ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં, વે નૈરયિક અનન્તરોપપન્નક કહે ગયે હૈં । ઔર જિસકી ઉત્પત્તિ મેં દો આદિ સમયોં કા અન્તર પડતા હૈં-દો ત્રીન આદિ સમયોં કી પરમ્પરા ચલતી હૈં વે નૈરયિક પરંપરોપપન્નક કહે ગયે હૈં । હસી પ્રકાર-

ગૌતમ સ્વામીનેા પ્રશ્ન-“સે કેળદ્દેણં મતે ! एवं वुच्यह, जाव अणंतर-परंपर अणुववन्नगा वि ?” કે અમવન ! આપ શા કારણે એવું કહેા છે કે નારકો અનન્તરોત્પન્નક પણ હોય છે, પરંપરોત્પન્નક પણ હોય છે અને અનન્તર પરમ્પરાનુત્પન્નક પણ હોય છે ?

મહાવીર પ્રશ્નુનેા ઉત્તર-“ગોયમા !” કે ગૌતમ ” જે ણં નેરહ્યા પદ-મસમયોવવન્નગા તે ણં નેરહ્યા અણંતરોવવન્નગા, જે ણં નેરહ્યા અપદમસમયોવવન્નગા તે ણં નેરહ્યા પરંપરોવવન્નગા ” કે ગૌતમ ! જે નારકો પ્રથમ સમયમાં ઉત્પન્ન થયેલા હોય છે-એટલે કે એક ભવમાંથી બીજા ભવમાં ઉત્પન્ન થવામાં જેમને સમયાધિકત્વ અંતર પડતું નથી-નારકાભાવના પ્રથમ સમયમાં જે જેઓ ઉત્પન્ન થઈ ગય છે, એવાં નારકોને અનન્તરોત્પન્નક કહેવામાં આવ્યા છે. જેમની ઉત્પત્તિમાં બે આદિ સમયોં અંતર પડે છે-બે આદિ સમયોંની પરંપરા ચાલે છે એવાં નારકોને પરંપરોત્પન્નક કહે છે. “જે ણં નેરયાદ્દના”

મવન્તિ, એવમેવ 'જે ણં નેરહ્યા વિગ્ગહગ્ગસમાવન્નગા, તે ણં નેરહ્યા અણંતરપરં-
પર અણુવવન્નગા' એ સ્વલ્પ નૈરયિકાઃ વિગ્ગહગ્ગતિસમાપન્નકા મવન્તિ, તે સ્વલ્પ
નૈરયિકાઃ અનન્તરપરમ્પરાનુપપન્નકા મવન્તિ વિગ્ગહગ્ગતૌ અનન્તરપરમ્પરરૂપોત્પાદ-
દ્વયસ્થાપ્યમાવાત્, તદુપસંહરન્નાહ—'સે તેણદ્દેણં ગોયમા । જાવ અણુવવન્નગાવિ'
હે ગૌતમ ! તત્-અથ, તેનાર્થેન, યાવત્-નૈરયિકા અનન્તરોપપન્નકા અપિ, પરમ્પરો-
પપન્નકા અપિ અનન્તરપરમ્પરાનુપપન્નકા અપિ મવન્તિ, 'એવં નિરંતરં જાવ વેમા-
ણિયા' એવં-પૂર્વોક્તરીત્યેવ, નિરંતરમ્-ક્રમશઃ, યાવત્-અસુરકુમારાદિ વૈમાનિક-
પર્યંતા વિદ્ધેયાઃ । અયાનન્તરોપપન્નકાદીનાશ્રિત્યાયુષ્યવન્ધવક્તવ્યતાં પ્રરૂપયિ-
તુમાહ—'અણંતરોવવન્નગાણં મંતે ! નેરહ્યા કિં નેરહ્યાઽયં પકરેતિ ?' હે મદન્ત !
અનન્તરોપપન્નકાઃ સ્વલ્પ નૈરયિકાઃ કિં નૈરયિકાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ ? વન્ધન્તિ ?

'જે ણં નેરહ્યા વિગ્ગહગ્ગસમાવન્નગા તે ણં નેરહ્યા અણંતરપરંપર અણુ-
વવન્નગા' જો નૈરયિક વિગ્ગહગ્ગતિ સમાપન્નક હોતે હૈં-અર્થાત્ વિગ્ગહગ્ગતિ
મેં પ્રાપ્ત હુપ હોતે હૈં-વે અનન્તર પરંપર અનુપપન્નક ક્ર.હે ગયે હૈં-કયો
કિ વિગ્ગહગ્ગતિ મેં અનન્તરરૂપ સે ઓર પરંપરરૂપ સે ઉત્પાદ નહીં હોતા
હૈ । 'સે તેણદ્દેણં ગોયમા । અણુવવન્નગા વિ' હસ કારણ હૈ ગૌતમ । મેંને
એસા કહ્યા હૈ કિ નારક અનન્તરોપપન્નક મી હોતે હૈં, પરમ્પરોપપન્નક
મી હોતે હૈં ઓર અનન્તર પરમ્પર ઉપપન્નક નહીં મી હોતે હૈં । 'એવં નિરં-
તરં જાવ વેમાણિયા' હસ પ્રકાર કા કથન ક્રમશઃ યાવત્-અસુરકુમાર
સે હેકર વૈમાનિક તક કે દેવોં મેં જાનના ચાહિયે ।

અવ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈં—'અણંતરોવવન્નગાણં મંતે !
નેરહ્યા કિં નેરહ્યાઽયં પકરેતિ' હૈ મદન્ત । જો અનન્તરોપપન્નક નૈરયિક હૈં

વિગ્ગહગ્ગસમાવન્નગા તેણં નેરહ્યા અણંતરપરંપર અણુવવન્નગા " એ નારકે ।
વિગ્ગહગ્ગતિ સમાપન્નકે હોય છે-જોટલે વિગ્ગહગ્ગતિમાં પ્રાપ્ત થયેલા હોય છે.
તેમને અનન્તર રૂપે અને પરંપર રૂપે ઉત્પાદ થતા નથી. "સે તેણદ્દેણં
ગોયમા । જાવ અણુવવન્નગા વિ" હૈ ગૌતમ । તે કારણે મેં જોવું કહ્યું છે કે
નારકે અનન્તરોપપન્નક પણ હોય છે, પરંપરોપપન્નક પણ હોય છે અને
અનન્તરપરંપર ઉત્પન્ન નથી પણ હોતા. "એવં નિરંતરં જાવ વેમાણિયા"
જોઈ પ્રકારથી કથન અસુરકુમારોથી લઈને ક્રમશઃ વૈમાનિક દેવો પર્થંતના
છવે વિષે પણ સમજવું જોઈએ.

ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન—"અણંતરોવવન્નગાણં મંતે ! નેરહ્યા કિં નેરહ્યા-
ઽયં પકરેતિ ?" એ અનન્તરોપપન્નક નારકે છે તેઓ શું નૈરયિક આયુષ્યને

‘तिरिक्खजोणियाउयं, मणुस्साउयं, देवाउयं पकरेति ?’ किं तिर्यग्योनिकायुष्यं प्रकुर्वन्ति ? बन्धन्ति ? किं मनुष्यायुष्यं प्रकुर्वन्ति ? किं वा देवायुष्यं प्रकुर्वन्ति ? बन्धन्ति ? भगवानाह—‘गोयमा ! नो नेरइयाउयं पकरेति, जाव नो देवाउयं पकरेति’ हे गौतम ! अनन्तरोपपन्नका नैरयिका नो नैरयिकायुष्यं प्रकुर्वन्ति—बन्धन्ति, यावत् नो तिर्यग्योनिकायुष्यं प्रकुर्वन्ति, नो मनुष्यायुष्यं प्रकुर्वन्ति, नो वा देवायुष्यं प्रकुर्वन्ति—बन्धन्ति । गौतमः पृच्छति—‘परंपरोववजगाणं भंते ! नेरइया किं नेरइयाउयं पकरेति, जाव देवाउयं पकरेति ?’ हे भद्रन्त ! परम्परोपपन्नकाः खलु नैरयिकाः किं नैरयिकायुष्यं प्रकुर्वन्ति—बन्धन्ति ? किं तिर्यग्योनिकायुष्यं प्रकुर्वन्ति ? किं मनुष्यायुष्यं प्रकुर्वन्ति ? किं वा देवायुष्यं प्रकुर्वन्ति ? बन्धन्ति ?

वेक्ष्या नैरयिक आयुष्क का बंध करते हैं ? ‘तिरिक्खजोणियाउयं पकरेति’ या तिर्यगायु का बंध करते हैं ? या ‘मणुस्साउयं, देवाउयं पकरेति’ मनुष्यायु का बंध करते हैं ? या देवायु का बंध करते हैं ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘गोयमा ! नो नेरइयाउयं पकरेति, जाव नो देवाउयं पकरेति’ हे गौतम ! अनन्तरोपपन्नक नैरयिक नैरयिक आयु का बंध नहीं करते हैं, यावत्—तिर्यगायु का बंध नहीं करते हैं, मनुष्यायु का बंध नहीं करते हैं, देवायु का बंध नहीं करते हैं । अब गौतमस्वामी प्रभु से ऐसा पूछते हैं—‘परंपरोववजगाणं भंते ! नेरइया किं नेरइयाउयं पकरेति, जाव देवाउयं पकरेति’ हे भद्रन्त ! जो नारक परंपरोपपन्नक होते हैं वेक्ष्या नैरयिक आयु का बंध करते हैं ? यावत्—तिर्यगायु का बंध करते हैं ? अथवा

जन्म करे छे ? “तिरिक्खजोणियाउयं पकरेति ?” के तिर्यगायुने जन्म करे छे ? “मणुस्साउयं, देवाउयं पकरेति ?” के मनुष्यायुने जन्म करे छे ? के देवायुने जन्म करे छे ?

भट्टाजी प्रभुने उत्तर—“गोयमा ! नो नेरइयाउयं पकरेति, जाव नो देवाउयं पकरेति” के गौतम ! अनन्तरोपपन्नक नारके नैरयिकायुने जन्म करता नथी, तिर्यगायुने जन्म करता नथी, मनुष्यायुने जन्म करता नथी अने देवायुने जन्म पद्य करता नथी.

गौतम स्वामीने प्रश्न—“परंपरोववजगाणं भंते ! नेरइया किं नेरइयाउयं पकरेति जाव देवाउयं पकरेति ?” के भगवन् ! शुं परंपरोपपन्नक नारके नैरयिकायुने जन्म करे छे ? के तिर्यगायुने जन्म करे छे ? के मनुष्यायुने जन्म करे छे ? के देवायुने जन्म करे छे ?

મગવાનાહ—‘ગોયમા ! નો નેરહ્યાઽયં પકરેતિ, તિરિક્ષજોગિયાઽયંપિ પકરેતિ, મણુસ્સાઽયંપિ પકરેતિ, નો દેવાઽયં પકરેતિ’ હે ગૌતમ ! પરમ્પરોપપન્નકા નૈરયિકાઃ નો નૈરયિકાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ, અપિતુ તિર્યગ્યોનિકાયુષ્યમપિ પ્રકુર્વન્તિ-વધ્નન્તિ, મનુષ્યાયુષ્યમપિ પ્રકુર્વન્તિ-વધ્નન્તિ નો દેવાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ । ગૌતમઃ પૂચ્છતિ— ‘અર્ણતરપરંપર અણુવચ્ચન્નગા ણં મંતે ! નેરહ્યા કિં નેરહ્યાઽયં પકરેતિ ૦ પુચ્છા ? હે મદન્ત ! અનન્તરપરમ્પરાણુપપન્નકાઃ સહ નૈરયિકાઃ કિં નૈરયિકાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ ? કિં તિર્યગ્યોનિકાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ, કિં મનુષ્યાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ, કિં વા દેવાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ ?’ હિતિ પૂચ્છા, મગવાનાહ—‘ગોયમા ! નો નેરયિયાઽયં પકરેતિ, જાવ નો દેવાઽયં પકરેતિ’ હે ગૌતમ ! અનન્તરપરમ્પરાણુપપન્નકાઃ સહ નૈરયિકા નો નૈરયિકાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ, યાવત્ નો તિર્યગ્યોનિકાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ, નો મનુષ્યાયુષ્યં

મનુષ્ય કા બંધ કરતે હૈ ? અથવા યા દેવાયુ કા બંધ કરતે હૈ ? હસકે હસાર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! નો નેરહ્યાઽયં પકરેતિ, તિરિક્ષજોગિયાઽયં પિ પકરેતિ, મણુસ્સાઽયં પિ પકરેતિ, નો દેવાઽયં પકરેતિ, પરમ્પરોપપન્નક નૈરયિકાયુ કા બંધ નહીં કરતે હૈ, ઔર ન દેવાયુ કા બંધ કરતે હૈ, કિન્તુ તિર્યંચાયુ કા ઔર મનુષ્યાયુ કા બંધ કરતે હૈ । અથ ગૌતમ પ્રશ્ન સે પેસા પૂછતે હૈ—અર્ણતરપરંપર-અણુવચ્ચન્નગા ણં મંતે ! નેરહ્યા કિં નેરહ્યાઽયં પકરેતિ પુચ્છા’ હે મદન્ત ! જો નૈરયિક અનન્તર ઔર પરંપર ડપપન્નક નહીં હોતે હૈ વે કયા નૈરયિક આયુ કા બંધ કરતે હૈ, યા તિર્યંચાયુ કા બંધ કરતે હૈ ? યા દેવાયુ કા બંધ કરતે હૈ ? હસ પ્રશ્ન કે હસાર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ ‘ગોયમા ! નો નેરહ્યાઽયં પકરેતિ, જાવ નો દેવાઽયં પકરેતિ’ હે ગૌતમ ! અનન્તર પરમ્પર અણુપપન્નક જો નૈરયિક હોતે હૈ—વે નૈરયિક આયુ કા બંધ

મહાવીર પ્રશ્નૌ ઉત્તર—“ગોયમા !” હે ગૌતમ ! નો નેરહ્યાઽયં પકરેતિ, તિરિક્ષજોગિયાઽયં પિ પકરેતિ, મણુસ્સાઽયં પિ પકરેતિ, નો દેવાઽયં પકરેતિ ” પરમ્પરોપપન્નક નારકો નારકાશુનો બંધ પશુ કરતા નથી, દેવાશુનો બંધ પશુ કરતા નથી, પરન્તુ તિર્યંચાશુનો અને મનુષ્યાશુનો બંધ કરે છે.

ગૌતમ સ્વામીનિ પ્રશ્ન—“અર્ણતરપરંપર અણુવચ્ચન્નગા ણં મંતે ! નેરહ્યા કિં નેરહ્યાઽયં પકરેતિ પુચ્છા” હે ભગવન્ ! જે નારકો અનન્તર અને પરમ્પર ઉત્પન્નક હોતા નથી, તેઓ શું નૈરયિકાશુનો બંધ કરે છે ? કે તિર્યંચાશુનો બંધ કરે છે ? કે મનુષ્યાશુનો બંધ કરે છે ? કે દેવાશુનો બંધ કરે છે ?

મહાવીર પ્રશ્નૌ ઉત્તર—“ગોયમા ! નો નેરહ્યાઽયં પકરેતિ, જાવ નો દેવાઽયં પકરેતિ” હે ગૌતમ ! અનન્તર પરમ્પર અણુપપન્નક જે નારકો હોય

પ્રકુર્વન્તિ, નો દેવાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ, તથા ચાત્ર અનન્તરોપપન્નકાર્નામ્ અનન્તરપર-
મ્પરાનુપપન્નકાર્નાં ચ ચતુર્વિધસ્યાપિ નૈરયિકાઘાયુપઃ પ્રતિષેધો વિગ્રાહવ્યઃ તત્રા
નન્તરોપપન્નકાર્નાં તસ્થામવસ્થાં તથાવિધાઘ્યવસાયસ્થાનામાયેન સર્વજીવાનામા,
યુગો વન્ધામાત્રાત્, નિજાયુષસ્ત્રિમાગશેષે વન્ધસત્ત્રાત્રાત્, અનન્તરપરમ્પરાનુપપન્ન-
કાસ્તુ વિગ્રહગતિકા મન્વન્તિ, વિગ્રહગતૌ ચ અનન્તરપરમ્પરરૂપોત્પાદકમપિ ન
મન્વતિ, અતસ્તન્નાયુષ્યવન્ધઃ કથં સ્યાત્ ? આપુર્વન્ધસ્તુ નિજાયુષસ્ત્રિમાગશેષે સત્યેવ
મંવેદતોડત્ર ચતુર્વિધસ્યાપ્યાયુષ્યસ્ય વન્ધામાવઃ પ્રતિપાદિતઃ, પરમ્પરોપપન્નકાસ્તુ

નહીં કરતે હૈં, યાવત્ તિર્થંચાયુ કા બંધ નહીં કરતે હૈં
મનુષ્યાયુકા બંધ નહીં કરતે હૈં, ઔર ન દેવાયુ કા બંધ કરતે હૈં । નથા
બંધ યહાં પર અનન્તરોપપન્નક એવં અનન્તરપરંપર અનુપપન્નકો
કે ચારોં પ્રકાર કી આયુ કે બંધકા નિષેવ જાનના ચાહિયે । ક્યોંકિ
જો નારક અનન્તરોપપન્નક હોતે હૈં-उनके उस अवस्था में तथाविध
अव्यवसायस्थान का अभाव होने के कारण चारों प्रकार की आयु के
बांधने का अभाव रहता है । क्योकि अपनी आयु का त्रिभाग आदि
शेष रहने पर ही परमेश की आयु के बन्ध का समय कहा गया है ।
अनन्तर परंपर अनुपपन्नक जो नारक हूँ-वे विग्रहगति में रहते हूँ-
विग्रहगति में अनन्तर परम्पररूप से दोनों प्रकार से-उत्पाद नहीं है ।
इसलिये वहां आयुबन्ध कैसे हो सकता है ? क्योकि अभी
कहा ही जा चुका है कि आयु का बंध आयु के त्रिभाग
आदि में ही होता है । इसलिये यहां पर भी चारों प्रकार की
आयु के बन्ध का अभाव रहता है । तथा जो परंपरोपपन्नक नारक होते

છે, તેઓ નારકાયુનો બંધ પણ કરતા નથી, તિર્થંચાયુનો બંધ પણ કરતા
નથી, મનુષ્યાયુનો બંધ પણ કરતા નથી અને દેવાયુનો બંધ પણ કરતા નથી.

અનન્તરોપપન્નક અને અનન્તર પરંપર અનુપપન્નક નારકોમાં ચારે
પ્રકારના આયુના બંધનો નિષેધ સમજવો જોઈએ, કારણ કે જે નારકો
અનન્તરોપપન્નક હોય છે, તેમને તે અવસ્થામાં તથાવિધ અવ્યવસાયસ્થાનનો
અભાવ હોવાને કારણે ચારે પ્રકારના આયુનો બંધ બાંધવાનો અભાવ રહે
છે કારણ કે પોતાના આયુષ્યનો ત્રિભાગ શેષ રહે ત્યારે જ પરભવના
આયુના બંધનો સમય કહ્યો છે. અનન્તર પરંપર અનુપપન્નક જે નારકો
છે, તેઓ વિગ્રહગતિમાં રહે છે-વિગ્રહગતિમાં અનન્તર પરંપર રૂપે-જાને
પ્રકારે-ઉત્પાદ થતો નથી, તેથી ત્યાં આયુષ્ય બંધ કેવી રીતે હોઈ શકે ?
કારણ કે હંમણી કહ્યા પ્રમાણે આયુનો બંધ પોતાની આયુના ત્રિભાગમાં જ
થાય છે. તથા જે પરંપરોપપન્નક નારકો હોય છે, તેઓ પોતાના આયુષ્યના

નિજાયુષઃ પન્માસે શ્લેષે, મનપ્રત્યયાત્ તિર્યગ્યોનિકમનુષ્યાયુષ્કમેવ વચ્નન્તિ, ન નૈરયિકદેવાયુષ્કમિતિ માવઃ । ‘ एवं जाव वैमाणिया ’ एवं पूर्वोक्तरीत्यैव यावत् असुरकुमारादि वैमानिकपर्यन्ताः । अत्र विशेषमाह-‘ नवरं पंचिदियतिरिक्खजोणिया मणुस्सा य परंपरोववन्नगा चत्तारि वि आउयाहं पकरेति ’ श્લેષં તં ચેવ ’ નવરં-વિશેષસ્તુ પન્નેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકા મનુષ્યાશ્ચ પરમ્પરોપપન્નકાશ્ચત્વાર્યપિ નૈરયિકતિર્યગ્યોનિકમનુષ્યદેવસમ્બન્ધીનિ આયુંષિ પ્રકુર્વન્તિ-વચ્નન્તિ, શ્લેષં તદેવ-પૂર્વોક્તરીત્યૈવાવસેયમ્ । અથાનન્તરનિર્ગત્વાદિના નૈરયિકાદીનેવ આશ્રિત્ય પ્રસ્પયિતુમાહ-‘ નૈરય્યા ણં મંતે ! કિં અગંતરનિગ્ગયા, પરંપરનિગ્ગયા, અગંતર-

હૈ-એ અપની આયુ કે ૬ માસ શેષરહને પર પરમચનિમિસ્તક મલ્લ કો આશ્રિત કરકે-તિર્યંચ આયુ કા ઔરમનુષ્ય આયુ કા હી વંચ કરતે હૈ, નરકાયુ ઔર દેવાયુ કા વચ્ચ નહીં કરતે હૈ ક્યોંકિ એસા નિયમ હૈ કિ દેવ મર કર દેવ નહીં હોતા ઔર નારક મર કર નારક નહીં હોતા તથા નારક મરકર દેવ નહીં હોતા ઔર દેવ મરકર નારક નહીં હોતા ‘ एवं जाव वैमाणिया ’ इसी प्रकार का कथन यावत् परंपरोपपन्न असुरकुमार से लेकर वैमानिक देवों तक में भी जानना चाहिये, परन्तु जो यहां विशेष-वता है-वह इस प्रकार से है-‘नवरं पंचिदियतिरिक्खजोणिया मणुस्सा परंपरोववन्नगा चत्तारि वि आउयाहं पकरेति’ परंपरोपपन्नक जो पंचे-न्द्रियतिर्यग् और मनुष्य है’ वे चारों प्रकार की आयुओं का वच્च કરતે હૈ । બાકી કા ઔર સબ કથન પૂર્વોક્ત જૈસા હી જાનના ચાહિયે । અથ

છ માસ બાકી રહે ત્યારે અથવા વધારે વધારે છ માસ બાકી રહે ત્યારે અને જોબામાં જોખું અન્તર્યુદ્ધત બાકી રહે ત્યારે અવનિમિત્તક અવને આશ્રિત કરીને તિર્યંચાશુનો અને મનુષ્યાશુનો જ બંધ કરે છે, નરકાશુ અને દેવાશુનો બંધ કરતા નથી, કારણ કે જોવો નિયમ છે કે નારક મરીને નારક થતો નથી અને દેવ મરીને દેવ થતો નથી, તથા નારક મરીને દેવ થતો નથી દેવ મરીને નારક થતો નથી.

“ एवं जाव वैमाणिया ” એજ પ્રકારનું કથન પરંપરોપપન્નક અસુરકુ-મારાથી લઇને વૈમાનિક દેવો પર્યન્તના હોવો વિષે પણ સમજવું પરન્તુ અહીં આ પ્રકારની વિશેષતા છે. “ नवरं पंचिदियतिरिक्खजोणिया मणुस्सा परंपरोववन्नगा चत्तारि वि आउयाहं पकरेति ” પરંપરોપપન્નક જે પન્નેન્દ્રિય તિર્યંચ અને મનુષ્ય છે, તેજો ત્યારે પ્રકારના આશુનો બંધ કરે છે બાકિનું સમસ્ત કથન નારકોના પૂર્વોક્ત કથન પ્રમાણે જ સમજવું હવે ગૌતમ

પરંપર અનિગયા ?' હે મદન્ત ! નૈરયિકાઃ સ્વહ કિય્ અનન્તરનિર્ગતાઃ મવન્તિ ? કિં વા પરમ્પરાનિર્ગતા મવન્તિ ? કિં વા અનન્તરપરમ્પરાઽનિર્ગતા મવન્તિ ? તન્ન અનન્તરમ્-સનયાદિના અવ્યવધાનમ્ નિર્ગતમ્-નિશ્ચિતં સ્થાનાન્તરપ્રાપ્ત્યા ગતં ગમનં યેષાં તે અનન્તરનિર્ગતા, તેષાં નરકાદુદ્વચાનાં સ્થાનાન્તરં પ્રાપ્તાનાં પ્રથમઃ સમયો વર્તેતે, તે અનન્તરનિર્ગતા ઉચ્યન્તે, એવમેવ પરમ્પરાનિર્ગતા-પરમ્પરેણ-સમય-પરમ્પરયા નિર્ગતં યેષાં તે તથાવિધાઃ, યેષાં નરકાદુદ્વચાનામુત્પત્તિસ્થાનપ્રાપ્તાનાં દ્વષાદયઃ સપયાઃ મવન્તિ તે પરમ્પરા નિર્ગતા ઉચ્યન્તે, અનન્તરપરમ્પરાઽનિર્ગતાસ્તુ યે નરકાદુદ્વચાઃ સન્તઃ ત્રિગ્રહગતૌ વર્તન્તે ન તાવદુત્પાદક્ષેત્રમાસાદયન્તિ તેષા-મનન્તરમાથેન પરમ્પરમાથેન ચ ઉત્પાદક્ષેત્રપ્રાપ્તત્વેન નિશ્ચયેનાનિર્ગતત્વાત્ અનન્તર-

ગૌતમસ્વામી પ્રશ્નુ સે એસા પૂછતે હૈં-‘નૈરહ્યા ણં મંતે ! કિં અણંતરનિ-ગયા, પરંપરનિગયા, અણંતરપરંપરઅનિગયા’ હે મદન્ત ! નૈરયિક અનન્તર નિર્ગત હોતે હૈં ? અથવા પરંપર નિર્ગત હોતે હૈં ? વા અનન્તર પરંપર અનિર્ગત હોતે હૈં ? નરકાદિ સે નિકલ કર સ્થાનાન્તર કી પ્રાપ્તિ હોને પર જિનકા અમી એક હી સમય નિકાલા હૈ-દો સમય આદિ સે જિસમેં અન્તરવ્યવધાન નહીં પડા હૈ વે અનન્તર નિર્ગત હૈં । નરકાદિક સે નિકલકર મહાન્તર પ્રાપ્તિ હુવ જિન્હેં દો ત્રીન સમય હુવ હૈં વે પર મ્પર નિર્ગત હૈં । તથા જો નરક સે નિકલ કર વિગ્રહગતિમેં હી વર્તમાન હૈં-અમી તક ઉત્પત્તિ ક્ષેત્ર કો જો પ્રાપ્ત નહીં હો પાયે હૈં વે અનન્તરપરં-પર અનિર્ગત હૈં । કયોંકિ અનન્તરમાથ સે ઓર પરંપરમાથ સે યે અમી તક ઉત્પત્તિ ક્ષેત્ર કી અપ્રાપ્તિ સે અનિર્ગત હૈં । હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં

સ્વામી મહાવીર પ્રશ્નુને જોવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે-“ નૈરહ્યા ણં મંતે ! કિં અણંતર-નિગયા, પરંપરનિગયા, અણંતરપરંપર અનિગયા ? ” કે મગધન્ ! નારકો અનન્તર નિર્ગત હોય છે ? કે પરમ્પર નિર્ગત હોય છે ? કે અનન્તર પર-મ્પર અનિર્ગત હોય છે ? નરકાદિમાંથી નીકળીને સ્થાનાન્તરની પ્રાપ્તિ થયાને જેમને એક જ સમય નીકળી ગયો છે-જે આદિ સમયનું જેમાં અન્તર પડ્યું નથી-તેમને અનન્તર નિર્ગત કહે છે. નરકાદિમાંથી નીકળીને ભવા-ન્તરની પ્રાપ્તિ થયાને જેમને જે, ત્રણ આદિ સમય નીકળી ગયા છે, તેમને પરમ્પર નિર્ગત કહે છે. તથા જેઓ નરકમાંથી નીકળીને વિગ્રહગતિમાં જ વર્તમાન છે-હજી મુખી ઉત્પત્તિક્ષેત્રને જેઓ પ્રાપ્ત કરી શક્યા નથી, તેમને અનન્તર પરમ્પર અનિર્ગત નારકો કહે છે. કારણ કે અનન્તરમાથ અને પરમ્પરમાથની અપેક્ષાએ તેઓ હજી મુખી ઉત્પત્તિ ક્ષેત્રની અપ્રાપ્તિની અપેક્ષાએ અનિર્ગત છે.

પરમ્પરાડનિર્ગતા ઉચ્યન્તે इति પ્રશ્નઃ મગવાનાહ—‘ગોયમા ! નૈરહ્યા ણં અણંતર-
નિગ્ગયા વિ, જાવ અણંતરપરંપર અનિગ્ગયા વિ’ હે ગૌતમ ! નૈરયિકાઃ સ્વહ
અનન્તરનિર્ગતા અપિ મવન્તિ, યાવત્—પરમ્પરા નિર્ગતા અપિ મવન્તિ, અનન્તર-
પરમ્પરાડનિર્ગતા અપિ મવન્તિ, ગૌતમઃ પૂછતિ—‘સે કેણદ્દેણં જાવ અણિગ્ગયા
વિ’ તત્—અથ, કેનાચ્ચેન—કેન કારણેન યાવત્—યવમ્મુચ્યતે—નૈરયિકા અનન્તરનિર્ગતા
અપિ, પરમ્પરાનિર્ગતા અપિ, અનન્તરપરમ્પરાડનિર્ગતા અપિ મવન્તિ ? મગવાનાહ—
ગોયમા ! જે ણં નૈરહ્યા પદમસમયનિગ્ગયા તે ણં નૈરહ્યા અણંતરનિગ્ગયા’ હે
ગૌતમ ! એ સ્વહ નૈરયિકાઃ પ્રથમસમયનિર્ગતા મવન્તિ તે સ્વહ નૈરયિકા અનન્તર-
નિર્ગતા ઉચ્યન્તે, ‘જે ણં નૈરહ્યા અપદમસમયનિગ્ગયા તે ણં નૈરહ્યા પરંપર-

પ્રશ્ન કહતે હૈ—‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘નૈરહ્યા ણં અણંતરનિગ્ગયા વિ, જાવ
અણંતરપરંપર અનિગ્ગયા’ નૈરયિક અનન્તર નિર્ગત મી હોતે હૈ, યાવત્
પરંપર નિર્ગત મી હોતે હૈ, તથા અનન્તર પરમ્પર અનિર્ગત મી હોતે હૈ ।
અથ ગૌતમપ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈ ‘સે કેણદ્દેણં જાવ અણિગ્ગયા વિ’ હે
મવન્ત । એસા આપ કિસ કારણ સે કહતે હૈ કિ નારક અનન્તર નિર્ગત
મી હોતે હૈ, પરંપરનિર્ગત મી હોતે હૈ ઝૌર અનન્તર પરંપર અનિર્ગત
મી હોતે હૈ ? હસકે હસાર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જે ણં
નૈરહ્યા પદમસમયનિગ્ગયા, તે ણં નૈરહ્યા અણંતરનિગ્ગયા’ જો નૈરયિક
પ્રથમ સમય મેં નરક સે નિકલે હુપ હોતે હૈ, એ અનન્તર નિર્ગત નારક
કહે ગયે હૈ, ‘જે ણં નૈરહ્યા અપદમસમયનિગ્ગયા તે ણં નૈરહ્યા પરંપર-
નિગ્ગયા’ તથા જો નારક નરક સે દ્વિતીયાદિ સમય મેં નિર્ગત હોતે હૈ

મહાવીર પ્રશ્નૌ ઉત્તર—“ગોયમા !” હે ગૌતમ ! “નૈરહ્યા ણં અણંતર
નિગ્ગયા વિ, જાવ અણંતરપરંપર અનિગ્ગયા” નારકે અનન્તર નિર્ગત પશુ
હોય છે, પરંપર નિર્ગત પશુ હોય છે, તથા અનન્તર પરંપર
અનિર્ગત પશુ હોય છે.

ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન—“સે કેણદ્દેણં જાવ અણિગ્ગયા વિ ?” હે અગવન્ !
આપ શા કારણે એવું કહે છે નારકે અનન્તર નિર્ગત પશુ હોય છે,
પરંપર નિર્ગત પશુ હોય છે અને અનન્તર પરંપર અનિર્ગત પશુ હોય છે ?

મહાવીર પ્રશ્નૌ ઉત્તર—“ગોયમા !” હે ગૌતમ ! “જે ણં નૈરહ્યા
પદમસમયનિગ્ગયા, તે ણં નૈરહ્યા અણંતરનિગ્ગયા” એ નારકે પ્રથમ સમયમાં
નરકમાંથી નીકળેલા હોય છે, તેમને અનન્તર નિર્ગત નારકે કહે છે. “જે
ણં નૈરહ્યા અપદમસમયનિગ્ગયા તે ણં નૈરહ્યા પરંપરનિગ્ગયા” એ નારકે
નરકમાંથી દ્વિતીયાદિ સમયમાં નીકળેલા હોય છે, તેમને પરંપરનિર્ગત નારકે

નિગમ્યા' એ સ્વલ્પ નૈરયિકા અપયમસમયનિર્ગતાઃ—દ્વયાદિસમયનિર્ગતા મવન્તિ તે સ્વલ્પ નૈરયિકાઃ પરમ્પરા નિર્ગતા ઉચ્યન્તે, અથ ચ 'જે ણં નેરહ્યા વિગ્ગહગ્ગહ-સમાવન્નગા તે ણં નેરહ્યા અર્ણતરપરંપર અણિગ્ગયા' એ સ્વલ્પ નૈરયિકા વિગ્ગહગ્ગતિ-સમાપન્નકા મવન્તિ તે સ્વલ્પ નૈરયિકા અનન્તરપરમ્પરાઽનિર્ગતા ઉચ્યન્તે, તદુપસંહર-આહ—'સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! જાવ અણિગ્ગયા વિ, एवं જાવ વેમાણિયા' હે ગૌતમ ! તત્—અથ, તેનાર્થેન—તેન કારણેન યાવત્—એવમુચ્યતે નૈરયિકા અનન્તર-નિર્ગતા અપિ, પરમ્પરાનિર્ગતા અપિ, અનન્તરપરમ્પરાઽનિર્ગતા અપિ ચ મવન્તિ, एवं પૂર્વોક્તનૈરયિકવદેવ યાવત્—અસુરકુમારાદિ વૈમાનિકપર્યન્તા વિગ્ગેયાઃ । અથ અનન્તરનિર્ગતાદીનાશ્રિત્યાયુર્વન્ધં પ્રરૂપયિતુમાહ—'અર્ણતરનિગમ્યા ણં મંતે ! નેર-હ્યા કિં નેરહ્યાહયં પકરેતિ જાવ દેવાહયં પકરેતિ ?' ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે

—વે પરમ્પર નિર્ગત નારક કહે ગયે હૈં, ઔર 'જે ણં નેરહ્યા વિગ્ગહગ્ગહ-સમાવન્નગા તે ણં નેરહ્યા અર્ણતરપરંપર અણિગ્ગયા' જો નારક વિગ્ગહ-ગતિ મેં પ્રાપ્ત રહતે હૈં વે નારક અનન્તર પરંપર અનિર્ગત કહે ગયે હૈં । 'સે તેણ દ્દેણં ગોયમા ! જાવ અણિગ્ગયા વિ—એવં જાવ વેમાણિયા' હસ કારણ હે ગૌતમ ! મૈને યેસા કહો હે કિ નારક અનન્તરનિર્ગત મી હોતે હૈં પરમ્પરનિર્ગત મી હોતે હૈં ઔર અનન્તર પરંપર અનિર્ગત મી હોતે હૈં । હસી પ્રકાર કા કથન અનન્તરનિર્ગત, પરમ્પર નિર્ગત ઔર અનન્તરપરમ્પર અનિર્ગત કો લેકર અસુર-કુમાર સે કગાકર વૈમાનિક દેવોં ત્તક મેં જાનના ચાહિયે । અથ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે યેસા પૂછતે હૈં—'અર્ણતરનિગમ્યા ણં મંતે ! નેરહ્યા કિં નેરહ્યાહયં પકરેતિ, જાવ દેવાહયં પકરેતિ' હે મદન્ત ! અનન્તર

કહ્યા છે અને “જે ણં નેરહ્યા વિગ્ગહ ગ્ગહ સમાવન્નગા તે ણં નેરહ્યા અર્ણતર-પરંપર અણિગ્ગયા” એ નારકો વિગ્ગહગતિ સમાપન્નક-વિગ્ગહગતિમાં પ્રાપ્ત-રહે છે, તે નારકોને અનન્તર પરમ્પર અનિર્ગત નારકો કહેવામાં આવ્યા છે. “સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! જાવ અણિગ્ગયા વિ, एवं જાવ વેમાણિયા” હે ગૌતમ ! તે કારણે મેં એવું કહ્યું છે કે નારકો અનન્તર નિર્ગત પણ હોય છે, પરમ્પર નિર્ગત પણ હોય છે અને અનંતપરમ્પર અનિર્ગત પણ હોય છે. એવું જ કથન અનન્તર નિર્ગત, પરમ્પર નિર્ગત, અનન્તર પરમ્પર અનિર્ગતને આશ્રિત કરીને અસુરકુમારાદી લોકોને વૈમાનિક દેવો પર્થન્તના લોકો વિશે પણ સમજાવ્યું.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—“અર્ણતરનિગમ્યા ણં મંતે ! નેરહ્યા કિં નેરહ્યા-હયં પકરેતિ, જાવ દેવાહયં પકરેતિ ?” હે ભગવન ! અનન્તર નિર્ગત એ

હે મદન્ત ! અનન્તરનિર્ગતાઃ સ્વલ્લ નૈરયિકાઃ કિં નૈરયિકાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ વધ્નન્તિ ? યાવત્-કિં તિર્યગ્ચોનિકાયુષ્યં ? કિં મનુષ્યાયુષ્યં ? કિં વા દેવાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ ? વધ્નન્તિ ? મગવાનાહ-ગોયમા ! નો નેરહ્યાઽયં પકરેતિ, જાવ નો દેવાઽયં પકરેતિ ' હે ગૌતમ ! અનન્તરનિર્ગતા નૈરયિકા નો નૈરયિકાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ-વધ્નન્તિ, યાવત્-નો તિર્યગ્ચોનિકાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ-વધ્નન્તિ, નો વા મનુષ્યાયુષ્યં વધ્નન્તિ, નો વા દેવાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ-વધ્નન્તિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-' પરંપરનિગ્મયા ણં મંતે ! નેરહ્યા કિં નેરહ્યાઽયં પકરેતિ૦ પુચ્છા ' હે મદન્ત ! પરમ્પરાનિર્ગતાઃ સ્વલ્લ નૈર-યિકાઃ કિં નૈરયિકાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ ? કિં વા તિર્યગ્ચોનિકાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ ? કિં વા મનુષ્યાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ ? કિં વા દેવાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ-વધ્નન્તિ ? इति पृच्छा, मगवानाह-' गोयमा ! नेरह्याऽयं पकरेति जाव देवाऽयं पकरेति ' हे गौतम !

નિર્ગત જો નૈરયિકા હૈં એ કયા નૈરયિકા આયુષ્ય કા બંધ કરતે હૈં ? યા તિર્ય-ગાયુ કા બંધ કરતે હૈં ? યા મનુષ્યાયુ કા બંધ કરતે હૈં ? યા દેવાયુ કા બંધ કરતે હૈં ? હસકે ઉત્તર મૈં પ્રશ્ન કહતે હૈં-'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'નો નેરહ્યાઽયં પકરેતિ, જાવ નો દેવાઽયં પકરેતિ' જો અનન્તર નિર્ગત નારકા હૈં એ ન નૈરયિકા આયુ કા બંધ કરતે હૈં, ન તિર્યગાયુ કા બંધ કરતે હૈં, ન મનુષ્યાયુ કા બંધ કરતે હૈં ઓર ન દેવાયુ કા બંધ કરતે હૈં । અથ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈં-પરંપર નિગ્મયા ણં મંતે । નેર-હ્યા કિં નેરહ્યાઽયં પકરેતિ૦ પુચ્છા' હે મદન્ત ! જો પરમ્પરાનિર્ગત નૈરયિકા હૈં, એ કયા નૈરયિકા આયુ કા બંધ કરતે હૈં ? યા દેવાયુ કા બંધ કરતે હૈં ? હસકે ઉત્તર મૈં પ્રશ્ન કહતે હૈં-'ગોયમા' હે ગૌતમ । 'નેર

નારકો છે, તેઓ શું નૈરયિકાશ્રુનો બંધ કરે છે ? તિર્થંઆશ્રુનો બંધ કરે છે ? કે મનુષ્યાશ્રુનો બંધ કરે છે ? કે દેવાશ્રુનો બંધ કરે છે ?

મહાવીર પ્રશ્નનો ઉત્તર-" ગોયમા ! " કે ગૌતમ ! " નો નેરહ્યાઽયં પકરેતિ, જાવ નો દેવાઽયં પકરેતિ " અનન્તર નિર્ગત નારકો નારકાશ્રુનો બંધ કરતા નથી, તિર્થંઆશ્રુનો બંધ કરતા નથી, મનુષ્યાશ્રુનો બંધ કરતા નથી અને દેવાશ્રુનો બંધ પણ કરતા નથી.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-" પરંપરનિગ્મયા ણં મંતે । નેરહ્યા કિં નેરહ્યા-ઽયં પકરેતિ પુચ્છા " કે ભગવન્ ! એ પરંપરાનિર્ગત નારકો છે, તેઓ શું નૈરયિકાશ્રુનો બંધ કરે છે ? કે તિર્થંઆશ્રુનો બંધ કરે છે ? કે મનુષ્યાશ્રુનો બંધ કરે છે ? કે દેવાશ્રુનો બંધ કરે છે ?

મહાવીર પ્રશ્નનો ઉત્તર-" ગોયમા ! " કે ગૌતમ ! નેરહ્યાઽયં પકરેતિ,

પરંપરાનિર્ગતા નૈરયિકાઃ નૈરયિકાયુષ્યમપિ પ્રકુર્વન્તિ, યાત્રન્—તિર્યગ્યોનિકાયુષ્યમપિ પ્રકુર્વન્તિ, મનુષ્યાયુષ્યમપિ પ્રકુર્વન્તિ, દેવાયુષ્યમપિ પ્રકુર્વન્તિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘અર્જનતરપરંપરઅનિગયા ણં મંતે ! નેરહ્યા પુચ્છા’ હે મદન્ત ! અનન્તર-પરમ્પરાડનિર્ગતાઃ સ્વલ્લ નૈરયિકાઃ કિં નૈરયિકાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ, કિં વા તિર્યગ્યોનિ-કાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ ? કિં વા મનુષ્યાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ, કિં વા દેવાયુષ્યમપિ પ્રકુર્વન્તિ, इति પૃચ્છા મગધાનાહ—‘ગોયમા ! નો નેરહ્યાઽયં પકરેતિ જાવ નો દેવાઽયં પકરેતિ, एवं નિરવસેસં જાવ વેમાણિયા’ હે ગૌતમ ! અનન્તરપરમ્પરાડનિર્ગતા નૈરયિકા નો નૈરયિકાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ—વદ્ધન્તિ, યાત્રન્—નો તિર્યગ્યોનિકાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ, નો વા મનુષ્યાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ, નો વા દેવાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ, અત્ર ચ

હ્યાઽયં પકરેતિ, જાવ દેવાઽયં પકરેતિ’ પરમ્પરા નિર્ગત નૈરયિક નૈરયિક આયુ કા મી બંધ કરતે હૈં, તિર્યગ્ચાયુ કા મી બંધ કરતે હૈં, મનુ-ષ્યાયુ કા મી બંધ કરતે હૈં ઓર દેવાયુ કા મી બંધ કરતે હૈં ! અથ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈં—‘અર્જનતરપરંપરઅનિગયા ણં મંતે ! નેરહ્યા પુચ્છા’ હે મદન્ત ! જો નૈરયિક અનિર્ગત હોતે હૈં—વે કયા નૈરયિકાયુ કા બંધ કરતે હૈં તિર્યગ્ચાયુ કા બંધ કરતે હૈં ? મનુષ્યાયુ કા બંધ કરતે હૈં ? દેવાયુ કા બંધ કરતે હૈં’ હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં—‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘નો નેરહ્યાઽયં પકરેતિ, જાવ નો દેવાઽયં પકરેતિ’ જો નારક અનન્તર પરમ્પર અનિર્ગત હોતે હૈં, વે ન નૈરયિક આયુ કા બંધ કરતે હૈં, ન તિર્યગ્ચાયુ કા બંધ કરતે હૈં, ન મનુષ્યાયુ કા બંધ કરતે હૈં ઓર ન દેવાયુ કા બંધ કરતે હૈં ! યહાં

જાવ દેવાઽયં પકરેતિ’ પરમ્પરા નિર્ગત નારકે નૈરયિકાશુનો બંધ પણ કરે છે, તિર્યગ્ચાયુનો બંધ પણ કરે છે, મનુષ્યાશુનો બંધ પણ કરે છે અને દેવાશુનો બંધ પણ કરે છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—“અર્જનતરપરંપરઅનિગયા ણં મંતે ! નેરહ્યા પુચ્છા” હે ભગવન્ ! અનન્તર પરમ્પર અનિર્ગત નારકે શું નૈરયિકાશુનો બંધ કરે છે ? કે તિર્યગ્ચાયુનો બંધ કરે છે ? કે મનુષ્યાશુનો બંધ કરે છે ? કે દેવાશુનો બંધ કરે છે ?

મહાવીર પ્રશ્નનો ઉત્તર—“ગોયમા !” હે ગૌતમ ! “નો નેરહ્યાઽયં પકરેતિ, જાવ નો દેવાઽયં પકરેતિ” બે નારકે અનન્તર પરમ્પર અનિર્ગત હોય છે તેઓ નૈરયિકાશુનો બંધ કરતા નથી, તિર્યગ્ચાયુનો બંધ કરતા નથી, મનુષ્યાશુનો બંધ કરતા નથી અને દેવાશુનો બંધ પણ કરતા નથી.

પરમ્પરાનિર્ગતા નૈરયિકાઃ ચત્વાર્યપિ આયુષિ વચ્નન્તિ મનુષ્યાણાં પંચેન્દ્રિયતિર-
ચ્ચામેવ પરમ્પરાનિર્ગતત્વાત્, તે ચ સર્વાયુર્વન્ધકા एव મત્રન્તિ, एवं सर्वेऽपि परम्परा
निर्गता वैक्रियजन्मानः, औदारिकजन्मानोऽपि उद्धृत्वा! केचिद्मनुष्यपञ्चेन्द्रिय-
तिर्बन्धो भवन्ति अतस्तेऽपि सर्वायुर्वन्धका एवेति मातः। एवं-पूर्वोक्त नैरयिकव-
देव निरवશેષ सर्व यावत्-वैમાનિકपर्यन्तं विज्ञेयम्। निर्गतानां प्ररूपितत्वेन
तेषाञ्च क्वचिदुत्पन्नમાનાં सुखेनोत्પાદાત્ ક્વચિન્ચ દુઃખેનોત્પાદાત્, તન્ન દુઃખો-
ત્પન્નકાનામિત્ય પ્રરૂપયિતુમાહ-‘ નેરહ્યા ણં મંતે ! કિં અર્ણતરસ્ત્રેદોવવન્નગા પર
પરસ્ત્રેદોવવન્નગા, અર્ણતરપરંપરસ્ત્રેદાણુવવન્નગા ’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે મદન્ત !

પરમ્પરાનિર્ગત નારક ચારોં આયુષોં કા બંધ કરતે હૈ, કયોંકિ પરમ્પરા
નિર્ગત મનુષ્ય ઓર પંચેન્દ્રિયતિર્યંચ હી હોતે હૈં । ઓર યે હી સબ જીવોં
કી આયુ કે બન્ધક હોતે હૈં । હસી પ્રકાર સબ મી પરમ્પરા નિર્ગત વૈક્રિ-
યજન્મવાલે, યા ઔદારિક જન્મવાલે મી ઉદ્ધૃત્સ હોકર-મર કર કિનનેક
મનુષ્ય યા પંચેન્દ્રિયતિર્યંચ હોતે હૈં, હસ કારણ વે સર્વાયુષોં કે બંધક હી
હોતે હૈં ‘વં નિરવશેષં જાવ વેમાણિયા’ હસ નૈરયિક કે કથન કે ઝેસા
હી બાંકી કા ઓર સબ કથન વૈમાનિક તક જાનના ચાહિયે । અબ ગૌતમ
સ્વામી પ્રશ્ન સે પેસા પૂછતે હૈં કિ નિર્ગતોં કીમરૂપણા ચલ રહી હૈં-અતઃ જબ
વે ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કહીં પર યે સુખ સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, ઓર કહીં પર
દુઃખ સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં-અતઃ ‘નેરહ્યા ણં મંતે ! કિં અર્ણતરસ્ત્રેદોવવન્નગા,
પરંપરસ્ત્રેદોવવન્નગા, અર્ણતરપરંપરસ્ત્રેદાણુવવન્નગા’ હૈં મદન્ત ! જો નૈર-

પરમ્પરાનિર્ગત નારકો આરે આયુનો બંધ કરે છે, કારણ કે પરમ્પરા-
નિર્ગત મનુષ્ય અને પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ જ હોય છે અને તેઓ જ સઘળા
જીવોના આયુના બંધક હોય છે. જોજ પ્રમાણે બધાં પરમ્પરાનિર્ગત વૈક્રિય-
જન્મવાળા અથવા ઔદારિક જન્મવાળા પણ ઉદ્ધૃત થઈને (મરીને) મનુષ્ય
અથવા પંચેન્દ્રિયતિર્યંચ થાય છે, આ કારણે તેઓ સર્વાયુજીના બંધક જ
હોય છે. “ एवं નિરવશેષં જાવ વેમાણિયા ” નૈરયિકોના આ કથન પ્રમાણે
જ વૈમાનિકોપર્યન્તના સમસ્ત જીવોના વિષયમાં પણ કથન સમબદ્ધું જોઈએ.

નિર્ગતોની પ્રશ્નપણા આવી રહી છે બ્યારે તેઓ ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે
કેઈ કેઈ ગતિમાં સુખથી ઉત્પન્ન થાય અને કેઈ કેઈ ગતિમાં દુઃખથી
ઉત્પન્ન થાય છે. તેથી આ વિષયને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રશ્નને
જોવે પ્રશ્ન પૂછે છે કે-“ નેરહ્યા ણં મંતે ! અર્ણતરસ્ત્રેદોવવન્નગા, પરંપરા સ્ત્રેદો-
વવન્નગા, અર્ણતરપરંપરસ્ત્રેદાણુવવન્નગા ! ” કે અમવન્ ! જે નારકો દુઃખો-

નૈરયિકાઃ સ્વદુઃખિન્ન અનન્તરસ્થેદોષપન્નકાઃ—અનન્તરસ્—સમયાધ્યયનરહિતં સ્થેદેન—
 દુઃસ્થેન ઉપપન્નસ્—ઉત્પત્તિક્ષેત્રપ્રાપ્તિલક્ષણં યેષાં તે અનન્તરસ્થેદોષપન્નકાઃ દુઃસ્થ-
 પ્રધાનોત્પાદપ્રથમસમયવર્તિનો ભવન્તિ ? કિં વા પરમ્પરાસ્થેદોષપન્નકાઃ—પરમ્પરા
 દ્વિત્રાદિમમયઃ સ્થેદેન—દુઃસ્થેન ઉપપન્ને—ઉત્પાદે 'યેષાં તે પરમ્પરાસ્થેદોષપન્નકાઃ
 દુઃસ્થપ્રધાનોત્પાદ દ્વિત્ર્યાદિ સમયવર્તિનો ભવન્તિ ? કિં વા અનન્તરપરમ્પરાસ્થેદો-
 નુપપન્નકાઃ—અનન્તરં પરમ્પરા ચ સ્થેદેન—દુઃસ્થેન નાસ્તિ ઉપપન્નકમુત્પાદો યેષાં
 તે અનન્તરપરમ્પરા સ્થેદાનુપપન્નકાઃ વિગ્રહગતિવર્તિનો ભવન્તિ ? મગધાનાદ-
 ગોયમા ! નેરદ્યા ! અણંતરસ્થેદોષવન્નગા પરંપરસ્થેદોષવન્નગા, અણંતરપરંપર-
 સ્થેદાણુવન્નગા ' હે ગૌતમ ! નૈરયિકાઃ અનન્તરસ્થેદોષપન્નકા અપિ, પરંપરા-

યિક દુઃસ્થોત્પન્ન હોતે હૈં—એ કયા અનન્તર દુઃસ્થોત્પન્ન હોતે હૈં ? યા પર-
 મ્પર દુઃસ્થોત્પન્ન હોતે હૈં ? યા અનન્તરપરમ્પર સ્થેદ અનુપપન્ન હોતે હૈં ?
 હસર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં—'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'નેરદ્યા અણંતરસ્થેદોષવ-
 ન્નગા, પરંપરસ્થેદોષવન્નગા, અણંતરપરંપરસ્થેદાણુવન્નગા' જો નૈરયિક
 દુઃસ્થોત્પન્ન હોતે હૈં એ અનન્તરદુઃસ્થોત્પન્ન મ્હી હોતે હૈં, પરમ્પરદુઃસ્થો-
 ત્પન્ન મ્હી હોતે હૈં ઓર અનન્તર પરમ્પર દુઃસ્થ અનુપપન્નક મ્હી હોતે હૈં ।
 તાત્પર્ય હસકા પેસા હૈં કિં જિસકા ઉત્પત્તિ ક્ષેત્ર પ્રાપ્તિરુપ ઉત્પાદ, સમ-
 યાદિ કે અનન્તરરહિત—પ્રથમસમય મેં દુઃસ્થયુક્ત હૈં એ અનન્તર સ્થેદોષપ-
 ન્નક નૈરયિક હૈં । જિનકે સ્થેદયુક્ત ઉત્પાદ મેં દો ત્રીન આદિ સમય હો
 ચુકે હૈં એ નૈરયિક પરંપર સ્થેદોષપન્નક હૈં । તથા જિનકી ઉત્પત્તિ તુરત
 હી ઓર પરંપરારુપ સ્થેદયુક્ત નહીં હુઈ હૈં એ નૈરયિક અનન્તર પરમ્પર-

ત્પન્ન હોય છે, તેઓ શું અનંતર દુઃખોત્પન્ન હોય છે ? કે પરમ્પર દુઃખો-
 ત્પન્ન હોય છે ? કે અનંતરપરંપર ખેદ અનુપપન્ન હોય છે ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—“ ગોયમા ! ” હે ગૌતમ ! “ નેરદ્યા અણંતર-
 સ્થેદોષવન્નગા, પરંપરસ્થેદોષવન્નગા, અણંતરપરંપરસ્થેદાણુવન્નગા ” એ નારકો
 દુઃખોત્પન્ન હોય છે, તેઓ અનંતર દુઃખોત્પન્ન પણ હોય છે, પરંપર દુઃખો-
 ત્પન્ન પણ હોય છે, અને અનંતર પરંપર દુઃખ અનુપપન્નક પણ હોય છે.
 તેનું તાત્પર્ય એવું છે કે—જેમનો ઉત્પત્તિક્ષેત્ર પ્રાપ્તિ રૂપ ઉત્પાદ, સમયાદિના
 અનન્તર રહિત—પ્રથમ સમયમાં દુઃખયુક્ત છે, તેમને અનંતર ખેદોષપન્નક
 નારકો કહ્યા છે. જેમના ખેદયુક્ત ઉત્પાદમાં બે, ત્રણ આદિ સમય થઈ
 ગયા છે, તે નારકોને પરંપર ખેદોષપન્નક કહ્યા છે. તથા જેમની ઉત્પત્તિ
 તુરત જ અને પરંપર રૂપે ખેદયુક્ત થઈ નથી, તે નારકોને અનંતર પરંપર
 ખેદાનુપપન્નક કહ્યા છે. અહીં “ ઉપપન્ન ” યદ “ ઉત્પાદ ” ના અર્થમાં વપરાયું છે.

શેદોપપન્નકા અપિ મવન્તિ, અનન્તરશેદાનુપપન્નકા અપિ ચ મવન્તિ, 'એવં
 ઇર્ણં અમિલાવેળં તે ચેવ ચત્તારિ દંઢગા માણિયજ્ઞા' એવં-પૂર્વોક્તરીત્યા, પતેન
 ઉપયુક્તેન, અમિલાપેન-આલાપક્રમેણ, તે ચેવ-પૂર્વોક્તાશ્વત્તારો દળ્લકા:-શેદોપ-
 પન્નકદળ્લકા: ૧, શેદોપપન્નકાયુધ્યબન્ધકદળ્લકા: ૨, શેદનિર્ગતદળ્લકા: ૩,
 શેદનિર્ગતાયુધ્યબન્ધકદળ્લકા: ૪, इत्येते चत्तारो दण्डका मणितव्याः । अन्ते
 ગૌતમ આહ-"સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! સિ જાવ વિહર" હે મદન્ત ! તદેવં મવદુક્તં સત્ય-
 મેવ, હે મદન્ત ! તદેવં મવદુક્તં સત્યમેવેતિ કૃત્વા યાવત્-વિહરતિ તિષ્ઠતિ ॥ સૂ. ૩ ॥
 इति श्री विश्वविख्यात जगदवल्लभादिपदयुषित बालब्रह्मचारी 'जैनाचार्य'
 पूज्यश्री घासीलाल प्रतिविरचिता श्री "भगवती" सूत्रस्य प्रमेयचन्द्रिका
 ख्याया व्याख्याया चतुर्दशशतकस्य प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥ १४-१ ॥

શેદાનુપપન્નકા હૈં । યદાં ઉપપન્ન કા તાત્પર્ય ઉત્પાદ સે હૈં । 'એવં ઇર્ણં
 અમિલાવેળં તં ચેવ ચત્તારિ દંઢગા માણિયજ્ઞા' હસી ઉપયુક્ત આલાપ
 કે અનુસાર શેદોપપન્નકદળ્લકા, શેદોપપન્નકાયુધ્યબન્ધકદળ્લકા, શેદ-
 નિર્ગતદળ્લકા ઓર શેદનિર્ગતાયુધ્યબન્ધકદળ્લકા ચે ચાર દળ્લકા કહના
 ચાહિયે । અથ ગૌતમ અન્ત મેં પ્રમુ કે વચનોં મેં સત્યતા કા ક્યાપન કરતે
 દુપ કહતે હૈં-'સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! સિ' જાવ વિહર' હે મદન્ત !
 આપકા કહના સર્વથા સત્ય હી હૈં, હે મદન્ત ! આપકા કહના સર્વથા
 સત્ય હી હૈં । હસ પ્રકાર કહકર ચે ગૌતમ યાવત્ અપને સ્થાન પર
 ચિરાજમાન હો ગયે ॥ સૂં ૩ ॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ કૃત
 "ભગવતીસૂત્ર" કી પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાકે ચૌદહવે શતક કા
 પહ્લા ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥ ૧૪-૧ ॥

"એવં ઇર્ણં અમિલાવેળં સંચેવ દંઢગા માણિયજ્ઞા" ઉપયુક્ત આલાપકે
 પ્રમાણે જ એદોપપન્નકદંઢક, એદોપપન્નકાયુધ્યબન્ધકદંઢક, એદનિર્ગતદંઢક અને
 એદનિર્ગતાયુધ્યબન્ધકદંઢક, આ ચાર દંઢક કહેવા બેઠકો અન્તે પ્રભુના
 વચનોને પ્રમાણૂત ગણીને ગૌતમ સ્વામી કહે છે કે-"સેવં મંતે ! સેવં
 મંતે ! સિ" જાવ વિહર" કે ભગવન્ ! આપનું કથન સર્વથા સત્ય છે. હે
 ભગવન્ ! આપના દ્વારા આ વિષયનું જે પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું, તે
 સર્વથા સત્ય જ છે આ પ્રમાણે કહીને મહાવીર પ્રભુને વંદણા નમસ્કાર
 કરીને તેઓ પોતાને સ્થાને બેસી ગયા. । સૂં ૩ ॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ કૃત "ભગવતી
 સૂત્ર"ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના ચૌદમા શતકનો પહેલો ઉદ્દેશકસમાપ્ત ॥ ૧૪-૧ ॥

અથ દ્વિતીયોદ્દેશકઃ પ્રારંભતે—

ચતુર્દશ શતકે દ્વિતીયોદ્દેશકસ્ય સંક્ષિપ્તવિષયવિવરણમ્

ઉન્માદસ્ય પ્રકારપ્રરૂપણમ્, નૈરયિકાણામ્ ઉન્માદરેતુમ્પ્રરૂપણમ્ । અસુર-
કુમારાણામ્ ઉન્માદપ્રરૂપણમ્, કિમ્ ઇન્દ્રો વૃષ્ટિં કુર્યાત્ ? ઇન્દ્રઃ કથં વૃષ્ટિં કરોતિ ?
કિમસુરકુમારદેવાઃ વૃષ્ટિં કુર્વન્તિ કિમ્ ઈશાનેન્દ્રાદયરતમસ્કાયં કુર્વન્તિ ? અસુર-
કુમારસ્તમસ્કાયં કરોતિ ? કિમર્થં તમસ્કાયં કુર્યાદિત્યાદિ પ્રરૂપણમ્ ।

ઉન્માદવક્તવ્યતા ।

મૂલ્ય—“કહ્નુવિદ્દે ણં મંતે ! ઉન્માદે પણ્ણત્તે ? ગોયમા ! દુવિદ્દે
ઉન્માદે પણ્ણત્તે, તં જહા—જક્ખાવેસે ચ મોહણિજ્જરસ ચ કમ્મસ્સ
ઉદણ્ણં, તત્થ ણં જે સે જક્ખાવેસે, સે ણં સુહવેયણતરાણ્ણ ચેવ,
સુહવિમોચણતરાણ્ણ ચેવ, તત્થ ણં જે સે મોહણિજ્જસ્સ કમ્મસ્સ
ઉદણ્ણં સે ણં દુહવેયણતરાણ્ણ ચેવ દુહવિમોચણતરાણ્ણ ચેવ,
નેરહ્યાણં મંતે ! કહ્નુવિદ્દે ઉન્માદે પણ્ણત્તે ? ગોયમા ! દુવિદ્દે

દૂસરે ઉદ્દેશે કા પ્રારંભ—

‘ચૌદશ્વે’ શતક કે ઇસ દ્વિતીય ઉદ્દેશે મેં જો વિષય આયા હુઆ હૈ
—ઉસકા વિવરણ સંક્ષેપ સે ઇસ પ્રકાર હૈ—

ઉન્માદ કે પ્રકાર કા નિરૂપણ નૈરયિકોં કે ઉન્માદ કા કારણ
કથન, અસુરકુમારોં કે ઉન્માદ કી પ્રરૂપણા, કયા ઇન્દ્ર વૃષ્ટિ કરતા હૈ ?
ચદિ કરતા હૈ તો કેસે કરતા હૈ ? કયા અસુરકુમારદેવ વૃષ્ટિ કરતે હૈ ?
કયા ઈશાનાદિક કે ઇન્દ્રાદિક તમસ્કાય કરતે હૈ ? ઇત્યાદિ પ્રરૂપણા ।

બીજા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

ચૌદમા શતકના આ બીજા ઉદ્દેશકમાં જે વિષયનું પ્રતિપાદન થયું છે,
તેનું સંક્ષિપ્ત વિવરણ આ પ્રમાણે છે—

ઉન્માદના પ્રકારોનું નિરૂપણ નૈરયિકોના ઉન્માદના કારણનું કથન,
અસુરકુમારોના ઉન્માદની પ્રરૂપણા, શું ઇન્દ્ર વરસાદ વરસાવે છે ? જો ઇન્દ્ર
વૃષ્ટિ કરતો હોય, તો કેવી રીતે કરે છે ? શું અસુરકુમારદેવ વૃષ્ટિ કરે છે ?
શું ઇશાનાદિકના ઇન્દ્રાદિક તમસ્કાય કરે છે ? શું અસુરકુમાર તમસ્કાય કરે
છે ? તેઓ શા માટે તમસ્કાય કરે છે ? ઇત્યાદિ પ્રશ્નોત્તરોનું પ્રતિપાદન.

उन्मादे पणत्ते, तं जहा—जक्खावेसेय मोहणिज्जस्स य कम्म-
स्स उदयणं, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—नेरइयाणं दुविहे
उन्मादे पणत्ते, तं जहा—जक्खावेसे य मोहणिज्जस्स य कम्मस्स
उदयणं ? गोयमा ! देवेवासे असुमे पोग्गले पक्खिवेज्जा से णं
तेसिं असुभाणं पोग्गलाणं पक्खेवणयाय जक्खायसं उन्मादं
पाउणेज्जा, मोहणिज्जस्स वा कम्मस्स उदयणं मोहणिज्जं
उम्मायं पाउणेज्जा, से तेणट्ठेणं जाव उम्माय, असुरकुमाराणं
भंते ! कहविहे उन्मादे पणत्ते ? एवं जहेव नेरइयाणं, नवरं
देवेवासे महिइयितराय असुमे पोग्गले पक्खिवेज्जा, से णं तेसिं
असुभाणं पोग्गलाणं पक्खेवणयाय जक्खायसं उन्मादं पाउ-
णेज्जा, मोहणिज्जस्स वा सेसं तं चेव से तेणट्ठेणं जाव उदयणं,
एवं जाव थणियं कुमाराणं, पुढविकाइयाणं जाव मणुस्सार्णं,
एयसिं जहा नेरइयाणं, वाणमंतरजोइसवेमाणिचाणं जहा
असुरकुमाराणं ॥सू० १॥

छाया—कतिविधः खलु भदन्त ! उन्मादः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! द्विविध उन्मादः
प्रज्ञप्तः, तद्यथा—यज्ञावेश्म, मोहनीयस्य च कर्मण उदयेन, तत्र खलु
यः स यज्ञावेश्मः, स खलु सुखवेदनपरमैव, सुखविमोचनपरमैव, तत्र खलु यः
स मोहनीयस्य कर्मण उदयेन, स खलु दुःखवेदनपरमैव, दुःखविमोचनपरमैव,
नैरयिकाणां भदन्त ! कतिविध उन्मादः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! द्विविध उन्मादः
प्रज्ञप्तः, तद्यथा—यज्ञावेश्म, मोहनीयस्य च कर्मण उदयेन, तत्र केनार्येण भदन्त !
एवमुच्यते नैरयिकाणां द्विविध उन्मादः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—यज्ञावेश्म, मोहनीयस्य
च कर्मण उदयेन ? गौतम ! देवो वा स अदुर्भं पुद्गलं प्रसिपे, स खलु तेषाम्
अलुमानां पुद्गलानां प्रक्षेपणतया यज्ञावेश्म उन्मादं पालये, तत् तेनार्येण यावद्
उन्मादः, अदुःखरागाय भदन्त ! कतिविध उन्मादः प्रज्ञप्तः ? एवं ययैव नैर-

ચિકાણાં, નવરં દેવો વા સ મર્દિકતરઃ અશ્વમં પુત્રકં પ્રસિપેત્, સ સ્વલુ તેષામ્
અશ્વમાનાં પુત્રકાનાં પ્રક્ષેપણતયા યજ્ઞાવેશમ્ ઉન્માદં પાલયેત્, મોહનીયસ્ય વા શેષં
તદેવ, તત્ત્વેનાર્થેન યાવત્-ઉદયેન, एवं યાવત્-સ્તનિતકુમારાણામ્, પૃથિવી-
કાયિકાનાં યાવત્-મનુષ્યાણામ્, एतेषां यथा नैरयिकाणां, वानव्यन्तरज्योति-
षિકૈવાનિકાનાં यथा अमुरकुमाराणाम् ॥ સૂ. ૧ ॥

ટીકા—પ્રથમોદ્દેશકેઽનન્તરોપપન્ન નૈરયિકાદિ વક્તવ્યતા પ્રરૂપિતા તેષાં ચ
નૈરયિકાદયો મોહવન્તઃ, મોહશ્ચોન્માદલક્ષણં હ્યુન્માદં પ્રરૂપયિતુમાદ—‘કહ્વિદે
જં મંતે ! ઉન્માદે’ इत्यादि । ‘कह्विद्वेणं मंते ! उन्माए पण्णत्ते ?’ गौतमः
पृच्छति—हे भदन्त ! कतिविधः स्वलु उन्मादः प्रज्ञप्तः ? भगवानाह—गोयमा ! द्वुविदे
उन्माए पण्णत्ते’ हे गौतम ! द्विविध उन्मादः—उन्मत्तता—चित्तवैकल्यं प्रज्ञप्तः,
‘तं जहा—जक्खावेसे य मोहणिज्जस्स य कम्मस्स उदणं’ तथा—यज्ञावેશમ્,

ઉન્માદવક્તવ્યતા—

‘કહ્વિદે જં મંતે ! ઉન્માએ પણ્ણત્તે’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—પ્રથમ ઉદ્દેશો મેં સૂત્રકાર ને અનન્તરોપપન્નનૈરયિક આદિકો
ની વક્તવ્યતા કે વિષય મેં કથન કિયા હૈ । યે નૈરયિક મોહવાળે હોતે
હૈ—તથા મોહ ઉન્માદરૂપ હોતા હૈ—इसलिये सूत्रकार ने यहां उन्माद की
प्ररूपणा की है—इसमें गौतम ने प्रश्नु से ऐसा पूछा है—‘कह्विदे जं मंते !
उन्माए पण्णत्ते’ हे भदन्त ! उन्माद ! कितने प्रकार का कहा गया है ?
उत्तर में प्रश्नु कहते हैं—‘गोयमा ! द्वुविदे उन्माए पण्णत्ते’ हे गौतम !
उन्माद—उन्मत्तता चित्त की विकलता दो प्रकार का कहा गया है ।
‘तं जहा’ जो इस प्रकार से है—‘जक्खावेसे य, मोहणिज्जस्स य कम्मस्स

ઉન્માદવક્તવ્યતા—

“કહ્વિદે જં મંતે ! ઉન્માએ પણ્ણત્તે ?” इत्यादि—

ટીકાર્થ—પહેલા ઉદ્દેશામાં સૂત્રકારે અનન્તરોપપન્નક નૈરયિક આદિકોની
વક્તવ્યતાના વિષયમાં કથન કરવામાં આંશુ તે નારકો મોહવાળા હોય છે,
તથા મોહ ઉન્માદરૂપ હોય છે. તેથી સૂત્રકારે આ સૂત્રમાં ઉન્માદની પ્રરૂપણા
કરી છે. આ વિષયને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રશ્નને જોવે. પ્રશ્ન
પૂછે છે કે—“કહ્વિદે જં મંતે ! ઉન્માએ પણ્ણત્તે ?” કે ભગવન્ ! ઉન્માદના
કેટલા પ્રકાર હતા છે ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—“ગોયમા ! દ્વુવિદે ઉન્માએ પણ્ણત્તે—તંજહા ” કે
ગૌતમ ! ઉન્માદના બે પ્રકારો છે ‘તંજહા’ તે નીચે પ્રમાણે છે. ‘જક્ખાવેસે ચ

મોહનીયસ્ય ચ કર્મણઽદ્યેન, તત્ર યજ્ઞો-દેવસ્તેન આવેશઃ પ્રાણિનોઽવિષ્ટાનં
યજ્ઞાવેશઃ તલ્લક્ષણઃ ઉન્માદઃ પ્રથમઃ, મોહનીયં-મિથ્યાત્વમોહનીયમ્ તસ્યોદ્યેન
સજ્ઞાત ઉન્માદો દ્વિતીયઃ, યત સ્તદુદયવર્તી પ્રાણી અતાસ્વિકં વસ્તુ તાસ્વિકતયા
અભિમન્યતે, તાસ્વિકં ચ વસ્તુ અતાસ્વિકતયા અભિમન્યતે, ચારિત્રમોહનીયં ત્રી, ત્રી
યત સ્તદુદયે વિષયાદીનાં સ્વરૂપં જ્ઞાનાનોઽપિ અજ્ઞાનાન ઇવ પ્રતિમાતિ, અથવા
મોહનીયં-વેદમોહનીયં યતસ્તદુમયવિશેષેઽપિ ઉન્માદ ઇવ મવતિ, તસ્ય દશ

લક્ષણં' એક યજ્ઞાવેશરૂપ ઓર દૂસરા મોહકર્મોદયજન્યરૂપ, યજ્ઞ શબ્દ
કા અર્થ દેવ હૈ હસ દેવ કે દ્વારા જો પ્રાણિયોં કે શરીર મેં અપના
સ્થાન બના લિયા જાતા હૈ-કિ જિસસે વે મનુષ્ય અપની સુચ બુચ મૂલ-
કર નિરર્થક બકને લગ જાતે હૈં યહ યજ્ઞાવેશરૂપ ઉન્માદ હૈ । તથા મોહ-
નીય મિથ્યાત્વ મોહનીય કે ઉદય સે તાસ્વિક વસ્તુ કો જો અતાસ્વિક-
રૂપ સે માન લિયા જાતા હૈ ઓર અતાસ્વિક વસ્તુ કો તાસ્વિકરૂપ સે
માન લિયા જાતા હૈ વહ મોહનીયકર્મોદયજન્ય ઉન્માદ હૈ । અથવા
ચારિત્ર મોહનીય કર્મ યહાં મોહનીય કર્મ સે પ્રહણ કિયા ગયા હૈ ।
ક્યોંકિ હસકે ઉદય મેં વિષયાદિ કોં કે સ્વરૂપ કો જાનતા હુઆ મી
પ્રાણી નહીં જાનને વાલે કે જેસા વ્યવહાર કરતા હુઆ જાન પડતા હૈ ।
અથવા-મોહનાય સે યહાં વેદમોહનીય પ્રહણ કિયા જા સકતા હૈ
ક્યોંકિ હસકે ઉદય મેં મી જીવ કે હિતાહિત કા માન ચૂલનેરૂપ
ઉન્માદ કે ૧૦ લક્ષણ હસ પ્રકાર સે હોતે હૈં જેસે--'ચિંતેહ? વદ્દુમિચ્છહ?'

મોહણિજસ્ય ચ કર્મસ્ય લક્ષણં" (૧) યજ્ઞાવેશ ઇપ ઉન્માદ (૨) મોહકર્મોદય-
જન્ય ઇપ ઉન્માદ યજ્ઞ ઓટલે દેવ, દેવનો માણસો (પ્રાણીઓ)ના શરીરમાં
પ્રવેશ થવાથી મનુષ્ય પોતાની મુખમુખ શુભાવીને નિસ્થેક બંધવાટ કરવા
મંડી ભય છે, તેનું નામ જ યજ્ઞાવેશરૂપ ઉન્માદ છે. મોહનીયમિથ્યાત્વના
ઉદયથી તાસ્વિક વસ્તુને જે અતાસ્વિક રૂપે માની લેવામાં આવે છે અને
અતાસ્વિક વસ્તુને તાસ્વિક રૂપે માની લેવામાં આવે છે, તેનું નામ જ
મોહનીયકર્મોદયજન્ય ઉન્માદ છે અથવા ચારિત્રમોહનીયકર્મ' અહીં મોહનીય-
કર્મ' વડે અહંકાર કરવામાં આવ્યું છે, કારણ કે તેના ઉદયમાં વિષયાદિકોના
સ્વરૂપને ભણનારો એવ પશુ નહીં ભણનાર જેવો બંધવાટ કરે છે. અથવા
મોહનીય વડે અહીં વેદમોહનીયને અહંકાર કરવામાં આવેલ છે, કારણ કે
તેનો ઉદય થાય ત્યારે પશુ એવ હિતાહિતનું જ્ઞાન ચૂલવા ઇપ ઉન્માદઅસ્ત
બની ભય છે ઉન્માદનાં ૧૦ લક્ષણ આ પ્રમાણે કહ્યા છે--"ચિંતેહ, વદ્દુમિ-

લક્ષ્યાનિ યથા—“ચિંતે ૧, દદ્ધુમિચ્છ ૨, દીર્ઘં નીસ ૩, તદ્વજરે ૪, દાહે ૫ । મત્તમરોયગ ૬, મૂચ્છા ૭, ઉન્માદ ૮, નયાણ ૯, મરણં ૧૦ ॥ ૧ ॥ ચિન્તયતિ ૧, પ્રપ્તુમિચ્છતિ ૨, દીર્ઘં નિઃશ્વસિતિ ૩, તથા—ઘરઃ ૪, દાહઃ ૫ । મત્તારોચઃ (મોજના-રુચિઃ) ૬, મૂચ્છા ૭, ઉન્માદઃ ૮, ન જાનાતિ ૯ મરણમ્ ૧૦, ॥ ૧ ॥ इतिच्छाया । एत-
योश्च यक्षावेशमोहनीयकर्मोदयजन्ययोः उन्मादत्वे समानेऽपि विशेषं दर्शयितुमाह—
‘तत्थ णं जे से जक्खाएसे से णं सुहवेयणतराए चेव सुहविमोयणतराए चेव’
तत्र—तयोरुपर्युक्तयोः उन्मादयोर्मध्ये खलु यः स यक्षावेशः उन्मादः प्रप्लवः, स खलु
मुखवेदनतरकश्चैव अतिशयेन मुखेन—मोहजन्योन्मादापेक्षयाऽक्लेशेन वेदनम्
अनुभवन् यस्यासौ मुखवेदनतरः स एव मुखवेदनतरकश्चैव भवति, अथ च मुख-
विमोचनतरकश्चैव—अतिशयेन मुखेन विमोचनं—वियोजनं यस्मात्, यस्य वाऽसौ
मुखविमोचनतरः स एव मुखविमोचनतरकश्चैव भवति, किन्तु ‘तत्थ णं जे से

इत्यादि । चिन्तन करना १ देखने की इच्छा का होना २ दीर्घश्वासो-
च्छ्वास का चलना ३, घबर का हो जाना ४, शरीर में दाह का होना
५, भोजन में अरुचि का होना ६, मूच्छा आजाना ७, बेमान स्थिति
का होना ८, सामने की वस्तु को नहीं जानना ९ और अन्त में मरण
होना १०, यक्षावेशरूप उन्माद में और मोहनीय कर्मोदय जन्य उन्माद
में उन्मादपना समान होने पर भी जो इनमें विशेषता है उसे प्रकट
करने के अभिप्राय से सूत्रकार कहते हैं—‘तत्थ णं जे से जक्खाएसे
से णं सुहवेयणतराए चेव सुहविमोयणतराए चेव’ इन दो प्रकार के
उन्मादों में जो यक्षावेशरूप उन्माद है—वह मोहजन्य उन्माद की अपेक्षा
अतिशयसुखपूर्वक जिसका वेदन होता है ऐसा है और अच्छे प्रकार से
जिससे छुटकारा हो जाता है ऐसा होता है । ‘तत्थ णं जे से मोहणिज्जस्स

કહ્યું” (૧) ચિન્તન કરવું, (૨) બોવાની ઇચ્છા થવી, (૩) દીર્ઘશ્વાસોચ્છ્વાસ
આક્રમણ, (૪) તાવ રહેવો, (૫) શરીરમાં દાહ થવો, (૬) ભોજન પ્રત્યે
અરુચિ થવી, (૭) મૂચ્છા આવી જવી, (૮) બેમાન થઈ જવું, (૯) સામેની
વસ્તુને નહીં જાણખવી અને (૧૦) અંતે મરણ થવું.

યક્ષાવેશરૂપ ઉન્માદ અને મોહનીયકર્મજન્ય ઉન્માદમાં ઉન્માદત્વ સમાન
હોવા છતાં તે બન્નેની વચ્ચે જે અંતર (લેહ) છે, તે પ્રકટ કરવાને માટે
સૂત્રકાર કહે છે કે—“તત્થ ણં જે સે જક્ખાપસે સે ણં સુહવેયણતરાપ, ચેવ
સુહવિમોચણતરાપ ચેવ” આ બે પ્રકારના ઉન્માદોમાંથી જે યક્ષાવેશરૂપ ઉન્માદ
છે તે મોહજન્ય ઉન્માદ કરતાં અતિશય સુખપૂર્વક વેદન કરાય આવે અને
સંશયતાથી તેમાંથી સુખ થઈ જવાય એવો હોય છે. “તત્થ ણં જે સે મોહ-

મોહણિજ્જસ્સ કમ્મસ્સ ઉદપ્પણં, સે ણં દુહવેયણતરાપ્પ ચેવ, દુહવિમોચણતરાપ્પ ચેવ' તત્ત- તથોરુપર્યુક્તોન્માદયોર્મઝ્યે ચ: સ મોહનીયસ્ય કર્મણ ઉદયેન ઇન્માદ ઉત્પન્નઃ સ સ્વહ મોહજન્યોન્માદઃ યક્ષાવેશાપેક્ષયા દુઃસ્વવેદનતરકઐવ અતિશયેન દુઃસ્ત્રેન વેદનમ્-અનુભવનં યસ્યાસી દુઃસ્વવેદનતરઃ સ એવ દુઃસ્વવેદનતરકઐવ મવતિ, અનન્તસંસારસમ્પાદકત્વાત્, સંસારસ્ય ચ દુઃસ્વવેદનસ્વમાવત્વાત્, યક્ષા-વેશરૂપોન્માદરત્તુ મુલ્લવેદનતર એવ મવતિ, એકમવિકત્વાત્, અથ ચ મોહજન્યો-ન્માદોડન્યાપેક્ષયા દુઃસ્ત્રવિમોચનતરકઐવ-અતિશયેન દુઃસ્ત્રેન વિમોચનં યસ્ય સ એવ દુઃસ્ત્રવિમોચનતરકઐવ મવતિ, દિધામન્નતન્નદેવાનુકમ્પાવતામપિ તસ્યા સાધ્યત્વાત્, યક્ષાવેશરૂપોન્માદરત્તુ મુલ્લવિમોચનતર એવ મવતિ મન્નાદિમાત્રેણાપિ તસ્ય દ્રીકર્તુ ક્વચિત્ત્વાત્,

કમ્મસ્સ ઉદપ્પણં સે ણં દુહવેયણતરાપ્પ ચેવ, દુહવિમોચણતરાપ્પ ચેવ' કિન્તુ જો મોહનીય કર્મ કે ઉદય સે ઇન્માદ હોતા હૈ-વહ યક્ષાવેશરૂપ ઇન્માદ કી અપેક્ષા અતિશય દુઃસ્ત્ર સે હૈ વેદન જિસ કા એસા હોતા હૈ- તથા અતિશય દુઃસ્ત્ર સે હૈ છુટકારા જિસસે એસા હોતા હૈ । ક્યોંકિ યહ મોહનીય કર્મજન્ય ઇન્માદ અનન્તસંસાર કા હેતુ હોતા હૈ ઓર સંસાર જો હૈ વહ દુઃસ્ત્ર કા વેદન હૈ જિસમેં એસે સ્વમાવવાલા હોતા હૈ । તથા યક્ષાવેશરૂપ જો ઇન્માદ, હૈ, વહ મુલ્લ વેદનતર હોતા હૈ-સો હસ કારણ એસા હૈ કિ યહ ઇન્માદ એકમવિક હોતા હૈ । તથા મોહજન્ય જો ઇન્માદ હૈ વહ હસકી અપેક્ષા અતિશય દુઃસ્ત્ર સે હૈ છુટકારા જિસકા એસા હૈ હોતા હૈ । ક્યોંકિ વિદ્યાવાલોં એવં મંત્રવાલોં, તન્ત્રવાલોં એવં દેવોં કી અનુકમ્પાવાલોં કા ખી યહ ઇન્માદ અસાધ્ય હોતા હૈ ।

જિજ્ઞસ્સ કમ્મસ્સ ઉદપ્પણં સે ણં દુહવેયણતરાપ્પ ચેવ દુહવિમોચણતરાપ્પ ચેવ" પરન્તુ મોહનીય કર્મના ઉદયથી જન્ય એ ઇન્માદ છે, તે યક્ષાવેશરૂપ ઇન્માન કરતાં અતિશય દુઃખપૂર્વક વેદન કરાય જોવો દેાય છે, તથા તેમણી મુક્ત થવાનું કામ અતિશય દુઃખપૂર્વક જ સાધી શકાય જોવું દેાય છે, કારણ કે તે મોહનીયકર્મજન્ય ઇન્માદ અનંત સંસારના હેતુ રૂપ દેાય છે અને સંસાર તો દુઃખનું જોમાં વેદન કરવું પડે, જોવા સ્વભાવવાળો છે. તથા યક્ષાવેશ રૂપ ઇન્માદ મુખવેદનતર (અતિશય મુખપૂર્વક વેદન કરી શકાય જોવો) છે, કારણ કે તે ઇન્માદ એકમવિક દેાય છે. મોહજન્ય ઇન્માદ યક્ષાવેશરૂપ ઇન્માદ કરતાં અતિશય દુઃખથી દુર થાય જોવો દેાય છે, કારણ કે વિદ્યાવાળા, મંત્રવાળા, અને દેવોની અનુકંપાવાળા હોવાનો આ

તથા ચોક્કસ-સર્વજ્ઞ મન્ત્ર વાચ્યપિ યસ્ય ન સર્વસ્ય નિગ્રહે શક્તઃ ।

મિધ્યામોહોન્માદઃ સ કેન કિલ કથ્યતાં તુલ્યઃ ? ” ॥૧॥૩૬૬, ઉપર્યુક્તોન્માદદ્વયમપિ ચતુર્વિંશતિરૂપકૈઃ યોજયિતુમાદ-‘નેરહ્યાણં મંતે ! દુવિદે ઉન્માદ પ્ણસે ? ’ ગૌતમઃ પૂચ્છતિ-હે મદન્ત ! નૈરયિકાણાં સ્વલ્લ કતિવિષ ઉન્માદઃ પ્રશ્નઃ ? મગધનાહ-‘ગોયમા ! દુવિદે ઉન્માદ પ્ણસે ’ હે ગૌતમ ! નૈરયિકાણાં દ્વિવિષ ઉન્માદઃ પ્રશ્નઃ, ‘તં જહા-અક્ષાવેસે ય, મોહણિજ્જસ્સ ય કમ્મસ્સ ઉદપ્પણં’ તથા-‘યક્ષાવેશશ્ચ, મોહનીયસ્ય ચ કર્મણઃ ઉદયેન ઉત્પન્નશ્ચ । ગૌતમઃ પૂચ્છતિ-સે કેણદ્વેણં મંતે ! એવં બુચ્ચહ-નેરહ્યાણં દુવિદે ઉન્માદ પ્ણસે પરન્તુ જો યક્ષાવેશરૂપ ઉન્માદ હૈ વહ સુખવિમોચનતર હૈ ક્યોંકિ મંત્રાદિ સે મી વહ દુર ક્રિયા જા સક્તા હૈ । સો હી કહા હૈ-‘સર્વજ્ઞમંત્રવાચ્યપિ’ હત્યાદિ ।

અવ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈ-‘નેરહ્યાણં મંતે ! કહિવિદે ઉન્માદ પ્ણસે’ હે મદન્ત ! નૈરયિકોં કે કિનને પ્રકાર કા ઉન્માદ કહા ગયા ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-‘ગોયમા ! દુવિદે ઉન્માદ પ્ણસે’ હે ગૌતમ ! નૈરયિકોં કે દો પ્રકાર કા ઉન્માદ કહા ગયા હૈ । ‘તં જહા’ જો હસ પ્રકાર સે હૈ ‘અક્ષાવેસે ય, મોહણિજ્જસ્સ ય કમ્મસ્સ ઉદપ્પણં’ એક યક્ષાવેશરૂપ ઉન્માદ ઓર દુસરા મોહનીય કર્મ કે ઉદય સે ઉત્પન્ન હુઆ ઉન્માદ । અવ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈ-‘સે કેણદ્વેણં મંતે ! એવં બુચ્ચહ, નેરહ્યાણં દુવિદે ઉન્માદ પ્ણસે’ હે મદન્ત ! એસા આપ કિસ કારણ સે કહતે હૈ કિ નૈરયિકોં કે દો પ્રકાર કા ઉન્માદ હોતા

પ્રકારનો ઉન્માદ અસાધ્ય હોય છે. યક્ષાવેશ રૂપ ઉન્માદ મંત્રાદિ દ્વારા પણ દૂર થઈ શકે છે, તેથી તેને સુખવિમોચનતર (સુખથી દૂર કરી શકાય એવો) કહી છે કહ્યું પણ છે કે-“સર્વજ્ઞ મંત્રવાચ્યપિ ” ઇત્યાદિ—

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-“ નેરહ્યાણં મંતે ! કહિવિદે ઉન્માદ પ્ણસે ? ” કે ભગવન્ ! નારકોના ઉન્માદના કેટલા પ્રકાર કહ્યા છે ?

મહાવીર પ્રશ્નનો ઉત્તર-“ ગોયમા ! દુવિદે ઉન્માદ પ્ણસે-તંચહા ” કે ગૌતમ ! નારકોના ઉન્માદના બે પ્રકારો છે, એ નીચે પ્રમાણે છે-“અક્ષાવેસે ય, મોહણિજ્જસ્સ ય કમ્મસ્સ ઉદપ્પણં” (૧) યક્ષાવેશ રૂપ ઉન્માદ અને (૨) મોહનીય કર્મના ઉદયથી ઉત્પન્ન થયેલો ઉન્માદ.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-“ સે કેણદ્વેણં મંતે ! એવં બુચ્ચહ, નેરહ્યાણં દુવિદે ઉન્માદ પ્ણસે ” કે ભગવન્ ! આપ શા કારણે એવું કહે છે કે નારકોના

તં જહા-જક્ષાવેસે ય મોહણિજ્જસ્સ ય કમ્મસ્સ ઉદ્દયેણં' હે મદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્યેન-કર્યં તાવત્, ઇવમુચ્યતે-નૈરયિકાણાં દ્વિવિધ ઇન્માદઃ પ્રદ્વષ્તઃ, તદ્વયા-યક્ષાવેશ્ચ મોહનીયસ્ય ચ કર્મણ ઉદ્દયેન ઉત્પન્નથેતિ ? મગવાનાહ-'ગોયમા ! દેવે વા સે અસુહે પોગ્ગલે પવિસવેજ્જા, સે ણં તેસિં અસુમાણં પોગ્ગલાણં પક્કલેવણયાપ્પ જક્ષાપ્પસં ઇન્માયં પાહણેજ્જા' હે ગૌતમ ! દેવો વા સ્વહ સ તેષુ નૈરયિકેષુ અશુમાન્ પુદ્ગલાન્ પ્રસિપેત્, સ સ્વહ નૈરયિકઃ જાતાવેકવચનં વોચ્યમ્, તેષામશુમાનાં પુદ્ગલાનાં પ્રક્ષેપણતયા યક્ષાવેશ્ચમ્ ઇન્માદં પ્રાપ્નુયાત્, 'મોહણિજ્જસ્સ વા કમ્મસ્સ ઉદ્દયેણં મોહ-ણિજ્જં ઇન્માયં પાહણેજ્જા' મોહનીયસ્ય વા કર્મણ ઉદ્દયેન મોહનીયમ્ ઇન્માદં પ્રાપ્નુયાત્, તદુપસંહરન્નાહ-' સે તેણદ્દેયં જાવ ઇન્માપ્પ ' તત્-અથ, તેનાર્યેન તેન કારણેન યાવત્-નૈરયિકાણાં દ્વિવિધઃ ઇન્માદઃ પ્રદ્વષ્તઃ, યક્ષાવેશ્ચ, મોહનીયસ્ય

હે ! એક યક્ષાવેશરૂપ ઇન્માદ ઓર દૂસરા મોહનીય કર્મ કે ઉદય સે ઉત્પન્ન હુઆ ઇન્માદ, હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'દેવે વા સે અસુહે પોગ્ગલે પવિસવેજ્જા, સે ણં તેસિં અસુમાણં પોગ્ગલાણં પક્કલેવણયાપ્પ જક્ષાપ્પસં ઇન્માયં પાહણેજ્જા' વહ યક્ષરૂપ દેવ હન નૈર-યિકોં મેં અશુમ પુદ્ગલોં કા પ્રક્ષેપ કર દેતા હે । હસલિયે વે નૈરયિક હન અશુમપુદ્ગલોં કે પ્રક્ષેપ સે યક્ષાવેશરૂપ ઇન્માદ કો પ્રાપ્ત હો જાતા હે । 'મોહણિજ્જસ્સ વા કમ્મસ્સ ઉદ્દયેણં મોહણિજ્જં ઇન્માયં પાહણેજ્જા' તથા મોહનીય કર્મ કે ઉદય સે વે નારક મોહનીય કર્મોદયજન્ય ઇન્માદ કો પ્રાપ્ત કરતે હૈં । 'સે તેણદ્દેયં જાવ ઇન્માપ્પ' હસ કારણ હે ગૌતમ ! મૈને એસા કહા હે કિ નૈરયિકોં કે યક્ષાવેશજન્ય ઇન્માદ ઓર મોહનીય કર્મોદય જન્ય ઇન્માદ હોતા હે ।

ઉન્માદના એ પ્રકાર છે-યક્ષાવેશ રૂપ ઉન્માદ અને મોહનીયકર્મના ઉદયજન્ય ઉન્માદ ? -

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર-" ગોયમા ! દેવે વા સે અસુહે પોગ્ગલે પવિસવેજ્જા, સે ણં તેસિં અસુમાણં પોગ્ગલાણં પક્કલેવણયાપ્પ જક્ષાપ્પસં ઇન્માયં પાહણેજ્જા " હે ગૌતમ ! તે યક્ષ રૂપ દેવ તે નારકોમાં અશુભ પુદ્ગલોને પ્રક્ષેપ કરી નાખે છે. આ અશુભ પુદ્ગલોને પ્રક્ષેપ થવાને કારણે તેમનામાં યક્ષાવેશ રૂપ ઉન્માદ ઉદ્ભવે છે. "મોહણિજ્જસ્સ વા કમ્મસ્સ ઉદ્દયેણં મોહણિજ્જં ઇન્માયં પાહ-ણેજ્જા" તથા મોહનીયકર્મના ઉદયથી તેઓ મોહનીયકર્મોદયજન્ય ઉન્માદ પ્રાપ્ત કરે છે. " સે તેણદ્દેયં જાવ ઇન્માપ્પ " હે ગૌતમ ! આ કારણે એ 'એણુ' કર્મ છે કે નારકોમાં યક્ષાવેશ રૂપ અને મોહનીયકર્મોદય જન્ય ઉન્માદનો સંદેશવ હોય છે.

ચ કર્મણ ઉદયેન ઉત્પન્નથ ઉન્માદઃ પ્રવ્રત્તઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘અસુરકુમારાણં મંતે ! કહ્વિદે હમ્માપ પળગ્ગે ?’ હે મદન્ત ! અસુરકુમારાણાં સ્વહ કતિવિધઃ ઉન્માદઃ પ્રવ્રત્તઃ ? મગવાનાહ-‘ગોયમા ! एवं जहेव नेरह्याणं, नवरं देवेवासे महिद्वियतराप असुमे पोग्गळे पक्खिवेज्जा’ હે ગૌતમ ! एवं पूर्वोक्तरीत्या, यथैव नैरयिकाणाम् उन्मादद्वयमुक्तं तथैव असुरकुमाराणामपि बोध्यम्, किन्तु नवरं-विशेषस्तु देवो वा सोऽसुरकुमाराद्यपेक्षया महर्दिकतरः अशुमान् पुद्गलान् प्रक्षिपेत् ‘से णं तेसिं असुमाणं पोग्गळाणं पक्खेवणयाप जक्खाएसं उम्मायं पाउणेज्जा मोहणिज्जस्स वा सेसं तं चेव’ स स्वह असुरकुमारः तेषाम् अशुमानां पुद्गलानां प्रक्षेपणतया यज्ञावेशमुन्मादं प्राप्नुयात्, मोहनीयस्य वा कर्मणः उदयेन मोह-

અવ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈં-‘અસુરકુમારા ણં મંતે ! કહ્વિદે હમ્માપ પળગ્ગે’ હે મદન્ત ! અસુરકુમારોં કે કિતને પ્રકાર કા હન્માદ કહા ગયા હૈ ? હસકે હત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘एवं जहेव नेरह्याणं-नवरं देवे वासे महिद्वियतराप असुमे-पोग्गळे पक्खिवेज्जा’ जिस प्रकार से नैरयिकों के दो उन्माद कहे हैं, वसी प्रकार से असुरकुमारों के भी दो उन्माद जानना चाहिये । किन्तु ‘इस कथन में जो विशेषता है-वह ऐसा है कि असुरकुमारादि की अपेक्षा जो देव बड़ा महर्दिक होता है वह अशुभपुद्गलों को उनमें प्रक्षिप्त कर देता है, ‘से णं तेसिं असुमाणं पोग्गळाणं पक्खेवणयाप जक्खाएसं उम्मायं पाउणेज्जा, मोहणिज्जस्स वा सेसं तं चेव’ इसलिये ‘वह असुरकुमार उन अशुभपुद्गलों के प्रक्षेपण हो जाने के कारण यक्षा-वेशरूप उन्माद को प्राप्त करता है । तथा मोहनीय कर्म के उदय से

ગૌતમં સ્વામીનો પ્રશ્ન-“અસુરકુમારાણં મંતે ! કહ્વિદે હમ્માપ પળગ્ગે ?” હે ભગવન્ ! અસુરકુમારાણાં કેટલા પ્રકારનો ઉન્માદ કહ્યો છે ?

મહાવીર પ્રશ્નનો ઉત્તર-“ગોયમા !” હે ગૌતમ ! “एवं जहेव नेरह्याणं-नवरं देवे वासे महिद्वियतराप असुमे पोग्गळे पक्खिवेज्जा” એવા નારકોના છે પ્રકારના ઉન્માદ કહ્યા છે, એજ પ્રમાણે અસુરકુમારોના પણ બે પ્રકારના ઉન્માદ સમજવા પણ અસુરકુમારોના કથનમાં એવી વિશેષતા છે કે જે દેવ અસુરકુમાર કરતાં અધિક ઋદ્ધિસંપન્ન હોય છે, તેઓ અશુભ પુદ્ગલોનો અસુરકુમારોમાં પ્રક્ષેપ કરે છે. “से णं तेसिं असुमाणं पोग्गळाणं पक्खेवणयाप जक्खाएसं उम्मायं पाउणेज्जा, मोहणिज्जस्स वा सेसं तं चेव” તેથી તે અસુર-કુમાર તે અશુભપુદ્ગલોના પ્રક્ષેપણને કારણે યક્ષાવેશ રૂપ ઉન્માદનો અનુભવ

નીયમ્ ઉન્માદં જ્યેષ્ઠં તદેવ-પૂર્વોક્તવદેવ ક્રિયત્પર્યન્તમિત્યાહ-' સે તેજદેવં જાવ ઉદયેનં, एवं जाव धणियकुमाराणं ' તત્-અથ તેનાર્થેન યાવત્-અસુરકુમારાણાં દિવિષ ઉન્માદઃ પ્રજ્ઞસઃ, यक्षावेशश्च, मोहनीयस्य च कर्मणः उदयेन उत्पन्नश्च, एवं-પૂર્વોક્તરીત્યા, यावत् नागकुमारादारभ्य स्तनितकुमारपर्यन्तं विज्ञेयम्, 'पुढवीकाइ-याणं जाव मणुस्साणं, एएसिं जहा नेरइयाणं ' पृथिवीकाइकानां यावत्-अप्कायि-कानाम्, तेजस्कायिकानाम्, वायुकायिकानां वनस्पतिकायिकानाम् एकेन्द्रियादि चतुरिन्द्रियरूप विकलेन्द्रियाणाम्, पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां, मनुष्याणां च एतेषां यथा नैरयिकाणां દિવિષ ઉન્માદ ઉક્તસ્તથૈવ દિવિષઃ પૂર્વોક્ત ઉન્માદો વક્તવ્યઃ, तथा च नैरयिकेषु यथा देवो वा सः अशुभान् पुद्गलान् प्रक्षिपेत्, स नैरयि-

મોહનીયકર્મોદયજન્ય ઉન્માદ કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ । 'સે તેજદેવં જાવ ઉદ-યેનં, एवं जाव धणियकुमाराणं' इस कारण हे गौतम ! मैंने असुर-कुमारों के दो प्रकार का उन्माद कहा है । एक यक्षावेशरूप उन्माद और दूसरा मोहनीय कर्मोदयजन्य उन्माद । इसी पूर्वोक्त पद्धति के अनुसार नागकुमार से लेकर स्तनितकुमार तक दोनों प्रकार का उन्माद होता है ऐसा जानना चाहिये । 'पुढवीकाइया णं जाव मणुस्साणं एएसिं जहा नेरइयाणं' इसी प्रकार से हे गौतम ! पृथिवीकायिकों यावत्-अप्कायिकों के तेजस्कायिकों के वायुकायिकों के, वनस्पतिकायिकों के तथा दो इन्द्रियों के तीन इन्द्रियों के चार इन्द्रियों के, पंचेन्द्रियतिर्यग्यों के, मनुष्यों के नैरयिकों में जैसा दो प्रकार का उन्माद कहा गया है, वैसा ही दो प्रकार का उन्माद कहा गया है ऐसा जानना चाहिये । तथा च-नैरयिकों में जैसे देव अशुभपुद्गलों को प्रक्षिप्त करता है और इससे

કહે છે, તથા મોહનીય કર્મના ઉદયથી તેઓ મોહનીયકર્મોદયજન્ય ઉન્માદનો અનુભવ કરે છે. "સે તેજદેવં જાવ ઉદયેનં, एवं जाव धणियकुमाराणं" हे गौतम ! ते कहते थे 'असुरकुमारैर्भा यक्षावेशश्च उन्माद अने मोहनीय कर्मोदय जन्य उन्मादने अनुभाव कही है. जैसे प्रभाते नागकुमारही रहने स्तनितकुमार पर्यन्तना वनस्पतिकोर्भा अने प्रकारना उन्मादने अनुभाव कही है. "पुढवीकाइयाणं जाव मणुस्साणं एएसिं जहा नेरइयाणं" हे गौतम ! पृथ्वीकायिक, अप्कायिक, तेजस्कायिक, वायुकायिक अने वनस्पतिकायिकैर्भा तथा द्वीन्द्रिय, त्रीन्द्रिय, चतुरिन्द्रिय, पञ्चेन्द्रियतिर्यग्य अने मनुष्यैर्भा पञ्च नाशकानी जेभ अने प्रकारने उन्माद कही है, जेभ 'समवपु' ओटवे हे नाशकैर्भा देव अशुभ पुद्गलाने प्रक्षिप्त करे है, ते कहते जेभ नाशक

કસ્તેષામશુમાનાં પુરુષાનાં પ્રક્ષેપણતયા યજ્ઞાવેશમુન્માદં પ્રાપ્નુયાત્, મોહનીયસ્ય
 ચ કર્મણ ઉદયેન મોહનીયમુન્માદં પ્રાપ્નુયાત્ ઇત્યુક્તમ્, તયેવ અત્રાપિ પૃથિવી-
 કાયિકાદિમનુષ્યપર્યન્તેષુ વક્તવ્યમિતિ ફલિતમ્ । 'વાણમંતરજોહસિયવેમા-
 નિયાણં જહા અસુરકુમારાણં' વાનવ્યન્તરજ્યોતિષિકવૈમાનિકાનાં તુ ઉન્માદો
 યથા અસુરકુમારાણાં પ્રતિપાદિતસ્તથૈવ પ્રતિપત્તવ્યઃ, તથાચાત્રાપિ "નવરં-
 દેવો વા સ વાનવ્યન્તરાદ્યપેક્ષયા મહર્દિકતરઃ અશુમાન્ પુરુષાન્ પ્રક્ષિપેત્"
 ઇત્યાદ્યમિલાપોઽવસેયઃ ॥ સૂ. ૧ ॥

દેવાનાં વૃદ્ધિકાયકરણવક્તવ્યતા ।

મૂળમ્—“અસ્થિ ણં મંતે ! પડજન્ને કાલવાસી વુટ્ટિકાયં પક-
 રેહ ? હંતા, અસ્થિ, જાહે ણં મંતે ! સક્કે દેવિંદે દેવરાયા વુટ્ટિકાયં
 કાઠકામે ભવહ સે કહમિયાણીં પકરેહ ? ગોયમા ! તાહે ચેવ
 ણં સે સક્કે દેવિંદે દેવરાયા અર્ઘિમતરપારિસણ દેવે સહાવેહ તણ

બે નૈરયિક યજ્ઞાવેશરૂપ ઉન્માદ કો પ્રાપ્ત કરતે હૈં, તથા મોહનીય કર્મ
 કે ઉદય સે બે મોહનીયજન્ય ઉન્માદ કો પ્રાપ્ત કરતે હૈં, પેસા કહા હૈ
 હસી પ્રકાર કા કથન યહાં પર મી પૃથિવીકાયિક સે લેકર
 મનુષ્ય તક મેં કરના ચાહિયે । 'વાણમંતરજોહસિયવેમાનિયાણં જહા
 અસુરકુમારાણં' તથા જૈસે અસુરકુમારોં મેં ઉન્માદ વિષયક કથન કિયા
 ગયા હૈ, હસી પ્રકાર સે ઉન્માદવિષયક કથન વાનવ્યન્તરોં મેં જ્યોતિ-
 ષિકોં મેં ઓર વૈમાનિકોં મેં કરના ચાહિયે । હસ પ્રકાર યહાં પર વાન-
 વ્યન્તરાદિક કી અપેક્ષા 'જો મહર્દિકતર દેવ હોતા હૈ વહનમેં અશુમ-
 પુરુષોં કો પ્રક્ષિપ કર દેતા હૈ' ઇત્યાદિ અમિલાપ કહના ચાહિયે ॥ સૂ. ૧ ॥

યજ્ઞાવેશ રૂપ ઉન્માદનો અનુભવ કરે છે, તથા મોહનીય કર્મના ઉદયને લીધે
 તેઓ જેમ મોહનીયકર્મજન્ય ઉન્માદનો અનુભવ કરે છે, જેમ પ્રભાણે
 પૃથ્વીકાયિકોથી લઈને મનુષ્ય પર્યન્તના જીવોમાં પણ જોવા જોઈ શકે તે
 લીધે જન્મે પ્રકારના ઉન્માદનો સહભાવ રહે છે. “વાણમંતરજોહસિયવેમા-
 નિયાણં જહા અસુરકુમારાણં” એવું કથન અસુરકુમારોના ઉન્માદના વિષયમાં
 કરવામાં આવ્યું છે, એવું જ કથન વાનવ્યન્તરો, જ્યોતિષિકો અને વૈમા-
 નિકોના ઉન્માદના વિષયમાં પણ સમજવું અઘી વાનવ્યન્તર આદિ કરતાં
 અધિક મહર્દિક દેવ દ્વારા તેઓમાં અશુભપુરુષોનું પ્રક્ષેપણ થવાને કારણે
 તેમનામાં યજ્ઞાવેશ રૂપ ઉન્માદ ઉત્પન્ન થાય છે એમ સમજવું ॥ સૂ. ૧ ॥

णं ते अर्द्धिभतरपारिसया देवा सदाविया समाणा मज्झिमपारि-
सय देवे सदावैति, तए णं ते मज्झिमपारिसया देवा सदाविया
समाणा बाहिरपरिसय देवे सदावैति, तए णं ते बाहिरपरिसया
देवा सदाविया समाणा बाहिरबाहिरगे देवे सदावैति, तए णं
ते बाहिरबाहिरगा देवा सदाविया समाणा आभिओगिण देवे
सदावैति, तए णं ते जाव सदाविया समाणा वुट्टिकाइय देवे
सदावैति, तए णं ते वुट्टिकाइया देवा सदाविया समाणा वुट्टि-
कायं पकरेति, एवं खलु गोयमा, सके देविंदे देवेराया वुट्टिकायं
पकरेति । अत्थि णं भंते ! असुरकुमारा वि देवा वुट्टिकायं पक-
रेति ? हंता, अत्थि, किं पत्तियन्नं भंते ! असुरकुमारा देवा वुट्टि-
कायं पकरेति ? गोयमा ! जे इमे अरहंता भगवंता एएसि णं
जम्मणमहिमासु वा निक्खमणमहिमासु वा, णाणुप्पायमहिमासु
वा, परिनिब्बाणमहिमासु वा एवं खलु गोयमा ! असुरकुमारा
वि देवा वुट्टिकायं पकरेति । एवं नागकुमारा वि एवं जाव थणिय-
कुमारा । वाणमंतरजोइसियवेमाणिया एवं चेव ॥सू० २॥

छाया—अस्ति खलु मदन्त ! पर्जन्यः कालवर्षी वृष्टिकायं प्रकरोति ? इन्त,
अस्ति, यदा खलु मदन्त ! अक्रो देवेन्द्रो देवराजः वृष्टिकायं कर्तुकामो भवति, स
कयमिदानीं प्रकरोति ? गौतम ! तदा चैव खलु सः अक्रो देवेन्द्रो देवराजः आभ्य-
न्तरपारिषदान् देवान् अव्ययति, ततः खलु ते आभ्यन्तरपारिषद्या देवाः
अव्ययिताः सन्तो मध्यमपारिषद्यान् देवान् अव्ययन्ति, ततः खलु ते मध्यम-
पारिषद्या देवाः अव्ययिताः सन्तो बाह्य पारिषद्यान् देवान् अव्ययन्ति, ततः खलु
ते बाह्यपारिषद्या देवाः अव्ययिताः सन्तो बाह्य बाह्यगतान् देवान् अव्ययन्ति, ततः
खलु ते बाह्यबाह्यगता देवाः अव्ययिताः सन्तः आमियोगिकान् देवान् अव्ययन्ति,
ततः खलु ते यावत् अव्ययिताः सन्तो वृष्टिकायिकान् देवान् अव्ययन्ति, ततः

સ્વલ્લ તે વૃષ્ટિકાયાિકા દેવાઃ શબ્દાચિતાઃ સન્તો વૃષ્ટિકાયં પ્રકુર્વન્તિ, एवं स्वल्ल गौतम ! शक्रो देवेन्द्रो देवराजो वृष्टिकायं प्रकरोति, अस्ति स्वल्ल भदन्त ! असुर-कुमारा अपि देवा वृष्टिकायं प्रकुर्वन्ति ? इन्त अस्ति, किं प्रत्ययकं भदन्त ? असुर-कुमारा देवाः वृष्टिकायं प्रकुर्वन्ति ? गौतम ! ये इमे अर्हन्तो भगवन्तः एतेषां स्वल्ल जन्ममहोत्सवेषु वा, निष्क्रमणमहोत्सवेषु वा, हानोत्पादमहोत्सवेषु वा, परिनिर्वाणमहोत्सवेषु वा, एवं स्वल्ल गौतम ! असुरकुमारा अपि देवाः वृष्टिकायं प्रकुर्वन्ति, एवं नागकुमारा अपि, एवं यावत् स्तनितकुमारा अपि वानव्यन्तर-व्योविषिकवैमानिकाः एवमेव ॥ सू० २ ॥

ટીકા—પૂર્વે વૈમાનિકદેવાનાં મોહનીયોન્માદલક્ષણક્રિયાયા વિશેષસ્યોક્તત્વેન સમ્પતિ વૃષ્ટિકાયકરગરૂં ક્રિયાવિશેષં દેવેન્દ્રાદિ દેવાનાં પ્રરૂપયિતુમાહ—‘અત્થિ ણં મંતે’ ઇત્યાદિ । ‘અત્થિ ણં મંતે । પઞ્જન્ને કાલવાસી વૃષ્ટિકાયં પકરેહ ?’ ગૌતમઃ પૂચ્છતિ—હે ભદન્ત ! અસ્તિ—સંભવતિ સ્વલ્લપર્જન્યો—મેઘઃ, કાલવર્ષી—કાલે—પ્રાવૃષ્ણિ વર્ષતીત્યેવં શ્રીલઃ કાલવર્ષી, અથવા પર્જન્યઃ इन्द्र एवोच्यते, स च कलवर्षी काले जिनजन्मादि महाद्गै-महोत्सवे वर्षतीति कृत्वा वृष्टिकायम् अप्कायवर्षणं प्रक-

દેવોં કી વૃષ્ટિકાયકરણવસ્તુવ્યતા—

‘અત્થિ ણં મંતે ! પઞ્જન્ને કાલવાસી’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—વૈમાનિક દેવોં કે મોહનીય કર્મોદયજન્ય एवं यक्षावेशरूप सन्माद क्रिया का कथन करके अब सूत्रकार देवेन्द्रादिदेवोंकी वृष्टिकरण-रूप क्रियाविशेष की प्ररूपणा करने के लिये ‘अत्थि णं मंते’ इत्यादि सूत्र कहते हैं—इसमें गौतमस्वामी ने प्रश्न से ऐसा पूछा है—‘अत्थि णं मंते ! पञ्जन्ने कालवासी वृष्टिकायं पकरेह’ हे भदन्त ! कालवर्षी-वर्षाऋतु में बरसने के स्वभाववाला पर्जन्य मेघ-अथवा पर्जन्य-इन्द्र अप्कायकी बरसा करता है क्या ? पर्जन्य शब्द का अर्थ जो इन्द्र लिया गया है वह

—દેવોંની વૃષ્ટિકાયકરણ વસ્તુવ્યતા—

“અત્થિ ણં મંતે ! પઞ્જન્ને કાલવાસી” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—વૈમાનિક દેવોં પર્યન્તના દેવોંના યક્ષાવેશરૂપ અને મોહનીય કર્મોદયજન્ય ઉન્માદરૂપ કથન કરીને, હવે સૂત્રકાર દેવેન્દ્રાદિ દેવોંની વૃષ્ટિ-કરણરૂપ ક્રિયાવિશેષની પ્રરૂપણા કરે છે આ વિષયને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રશ્નને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે—“અત્થિ ણં મંતે ! પઞ્જન્ને કાલ-વાસી વૃષ્ટિકાયં પકરેહ ?” કે શમવન્ ! કાળવર્ષીવર્ષાઋતુમાં વરસવાના સ્વભાવવાળો પર્જન્ય-મેઘ અથવા પર્જન્ય (ઇન્દ્ર) તે કાળવર્ષી હોય છે, કારણ કે તે જિનજન્મ મહોત્સવ આદિ મહોત્સવોના સમયે (કાળે) વરસે છે.

रोति ? भगवानाह—‘हंता, अत्थि’ इन्त-सत्यम् अस्ति संभवति-पर्जन्यः काल-
वर्षां वृष्टिकायं प्रकरोति, गौतमः पृच्छति—‘जाहे णं मंते ! सक्के देविंदे देवराया
वृष्टिकायं काउकामे भवइ से कहमियाणि पकरेइ ?’ हे भदन्त ! तदा खलु
शक्रो देवेन्द्रो देवराजो वृष्टिकायम्-अप्कायवर्षणं कर्तुंकामो भवति इदानीं तदा
स देवेन्द्रः शक्रः कथं कया रीत्या वृष्टिकायं प्रकरोति ? भगवानाह—‘गोयमा ।
ताहे चेव णं से सक्के देविंदे देवराया अग्निमतरपरिसए देवे सहावेइ’ हे
गौतम । तदा चेव-तस्मिन् समये खलु स शक्रो देवेन्द्रो देवराजः आभ्यन्तर-
पारिषद्यान् देवान् संबुध्यति-आह्वयति, ‘तए णं ते अग्निमतरपरिसया देवा
सहाविया समाणा मज्झिमपरिसए देवे सहावे’ति’ ततः खलु ते आभ्यन्तर-
पारिषया देवाः संबुध्यिताः-आहूताः सन्तो मध्यमपरिषद्यान् देवान् संबुध्यन्ति—

कालवर्षा होता है-क्योंकि वह काल-जिनजन्म आदि महोत्सव के
समय-में बरसता है । इस प्रश्न के उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘हंता, अत्थि’
हां गौतम ! ऐसा होता है कि कालवर्षा पर्जन्य वृष्टि करता है । अब
गौतमस्वामी प्रभु से ऐसा पूछते हैं—‘जाहे णं मंते ! सक्के देविंदे देवराया
वृष्टिकायं कामे भवइ, से कहमियाणि पकरेइ’ हे भदन्त ! जब देवेन्द्र देव-
राज शक्र वर्षा करने की कामनावाले होते हैं, तब वे देवेन्द्र देवराज
शक्र किस रीति से वर्षा करते हैं ? उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘गोयमा’
हे गौतम ! ‘ताहे चेव णं से सक्के देविंदे देवराया अग्निमतरपरिसए देवे-
सहावेइ’ तब वे देवेन्द्र देवराज शक्र अपनी भीतर की सभा के सदस्य
देवों को बुलाते हैं, ‘तए णं ते अग्निमतरपरिसया देवा सहाविया
समाणा मज्झिमपरिसए देवे सहावे’ति’ बुलाये गये वे आभ्यन्तर परि-

महावीर प्रभुने उत्तर—“हंता, अत्थि” हा, गौतम । जेवुं थाव छे
अजुं के कालवर्षा पर्जन्य वृष्टि करे छे ।

गौतम स्वामीने प्रश्न—“जाहे णं मंते ! सक्के देविंदे देवराया वृष्टिकायं-
कामे भवइ, से कहमियाणि पकरेइ ?” के भगवन् । आरे देवेन्द्र देवराज
शक्रने वर्षा करवानी प्रच्छ थाव छे, त्पारे देवेन्द्र देवराज शक्र केवी
रीते वर्षा करे छे ?

महावीर प्रभुने उत्तर—“गोयमा ।” के गौतम । “ताहे चेव णं से
सक्के देविंदे देवराया अग्निमतरपरिसए देवे सहावेइ” आरे ते देवेन्द्र देवराज
शक्र पैतानी आभ्यन्तर सभाना देवाने आहवावे छे । “तए णं ते अग्निमतर-
परिसया देवा सहाविया समाणा मज्झिमपरिसए देवे सहावे’ति” आभ्यन्तर

આહ્વયન્તિ, 'તપ્ જં તે મજ્જિમપારિસયા દેવા સદાવિયા સમાણા બાહિરપારિ-
સપ દેવે સદાવેતિ' તતઃ સ્વલ્લુ તે મધ્યમપારિષદાઃ દેવાઃ શ્વદાયિતાઃ—આહૂતાઃ
સન્તઃ, બાહ્યપારિષદાન્ દેવાન્ શ્વદયન્તિ—આહ્વયન્તિ, 'તપ્ જં તે બાહિરપારિ-
સયા દેવા સદાવિયા સમાણા બાહિરબાહિરગે દેવે સદાવેતિ' તતઃ સ્વલ્લુ તે
બાહ્યપારિષદા દેવાઃ શ્વદાયિતાઃ—આહૂતાઃ સન્તઃ બાહ્યકાન્—સમાબર્હિર્મૂતાન્
દેશાન્ શ્વદયન્તિ આહ્વયન્તિ, 'તપ્ જં તે બાહિરગા દેવા સદાવિયા સમાણા આમિ-
ઓગિપ્ દેવે સદાવેતિ' તતઃ સ્વલ્લુ તે બાહ્યકા દેવાઃ શ્વદાયિતાઃ—આહૂતાઃ સન્તઃ,
આમિયોગિકાન્—સેવકદેવાન્ શ્વદયન્તિ—આહ્વયન્તિ, 'તપ્ જં તે જાવ સદાવિયા
સમાણા બુદ્ધિકાપ્ દેવે સદાવેતિ' તતઃ સ્વલ્લુ તે તાવત્ આમિયોગિકાઃ દેવાઃ
શ્વદાયિતાઃ સન્તો બુદ્ધિકાપિકાન્—બુદ્ધિકારકાન્ દેવાન્ શ્વદયન્તિ—આહ્વયન્તિ,
'તપ્ જં તે બુદ્ધિકાપ્ દેવા સદાવિયા સમાણા બુદ્ધિકાપં પકરેતિ' તતઃ સ્વલ્લુ તે

બદા કે દેવ મધ્યમપરિષદા કે દેવોં કો બુલાતે હૈં 'તપ્ જં તે મજ્જિમ-
પારિસયા દેવા સદાવિયા સમાણા બાહિરપારિસપ દેવે સદાવેતિ' બુલાયે
ગયે બે મધ્યમપરિષદા કે સદસ્યમૂત દેવ બાહ્ય પરિષદા કે દેવોં કો
બુલાતે હૈં । 'તપ્ જં તે બાહિરપારિસયા દેવા સદાવિયા સમાણા
બાહિરગે દેવે સદાવેતિ' બુલાયે ગયે બે બાહ્યપરિષદા કે દેવ સમા સે
બર્હિર્મૂત દેવોં કો બુલાતે હૈં 'તપ્ જં તે બાહિરગા દેવા સદાવિયા સમાણા
આમિઓગિપ્ દેવે સદાવેતિ' બુલાયે ગયે બે સમા સે બર્હિર્મૂત દેવ આમિ-
યોગિક દેવોં કો અર્પાત્ સેવક દેવોં કો બુલાતે હૈં । 'તપ્ જં સે જાવ
સદાવિયા સમાણા બુદ્ધિકાપ્ દેવે સદાવેતિ' હસકે બાદ બુલાયે ગયે બે
આમિયોગિક જાતિ કે દેવ બુદ્ધિ કારક દેવોં કો બુલાતે હૈં । 'તપ્ જં તે

પરિષદાં યાદાવવામાં આવેલા તે દેવો મધ્યમ પરિષદના દેવોને યાદાવે
છે. “તપ્ જં તે મજ્જિમપારિસયા દેવા સદાવિયા સમાણા બાહિરપારિસપ દેવે
સદાવેતિ” યાદાવવામાં આવેલા તે મધ્યમ પરિષદના દેવો બાહ્યપરિષદના
દેવોને યાદાવે છે. “તપ્ જં તે બાહિરપરિસયા દેવા સદાવિયા સમાણા બાહિર-
બાહિરગે દેવે સદાવેતિ” યાદાવવામાં આવેલા તે બાહ્યપરિષદના દેવો સમાની
બહારના દેવોને યાદાવે છે. “તપ્ જં તે બાહિરગા દેવા સદાવિયા સમાણા
આમિઓગિપ્ દેવે સદાવેતિ” યાદાવવામાં આવેલા તે સમાબહારના દેવો
આમિયોગિક દેવોને—એટલે કે સેવક દેવોને—યાદાવે છે. “તપ્ જં સે જાવ
સદાવિયા સમાણા બુદ્ધિકાપ્ દેવે સદાવેતિ” યાદાવવામાં આવેલા તે આમિ-
યોગિક જાતિના દેવો બુદ્ધિકારક દેવોને યાદાવે છે. “તપ્ જં તે બુદ્ધિકાપ્

વૃષ્ટિકાયિકા:—વૃષ્ટિકારકા દેવાઃ સ્વદ્વાયિતાઃ-આહૂતાઃ સન્તો વૃષ્ટિકાયમ્-અપ્કાય-
વર્ષણમ્ પ્રકુર્વન્તિ । પ્રસ્તુતવિષયમુપસંરખાહ-‘એવં સ્વલુ ગોયમા ! સર્વકે દેવિંદે
દેવરાયા વૃષ્ટિકાયં પકરેદ્’ હે ગૌતમ ! એવં સ્વલુ રીત્યા, શક્રો દેવેન્દ્રો દેવરાજઃ
વૃષ્ટિકાયં પ્રકરોતિ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘અતિથિ ણં મંતે ! અસુરકુમારા વિ દેવા
વૃષ્ટિકાયં પકરેતિ’ હે મદન્ત ! અસ્તિ સંભવતિ સ્વલુ અસુરકુમારા અપિ દેવાઃ
વૃષ્ટિકાયં પ્રકુર્વન્તિ ? મગધાનાહ-‘હંતા, અતિથિ’ હન્ત-સત્યમ્, અસ્તિ-સમ્ભવતિ
સ્વલુ અસુરકુમારા અપિ વૃષ્ટિકાયં પ્રકુર્વન્તિ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘કિં પત્તિયન્નં
મંતે ! અસુરકુમારા દેવા વૃષ્ટિકાયં પકરેતિ ?’ હે મદન્ત ! કિં પ્રત્યયં-કિં નિમિત્ત-
માશ્રિત્ય સ્વલુ અસુરકુમારા દેવાઃ વૃષ્ટિકાયમ્ અપ્કાયવર્ષણમ્ પ્રકુર્વન્તિ ? મગ-
ધાનાહ-‘ગોયમા ! જે હમે અરહંતા મગવન્તો એપ્પિયં જન્મણમહિમાસુ વા,

વૃષ્ટિકાહયા દેવા સદાવિયા સમાણા વૃષ્ટિકાયં પકરેતિ’ તથા વે વુલાયે ગયે
વૃષ્ટિકારક દેવ અપ્કાય કી વર્ષા કરતે હૈં । ‘એવં સ્વલુ ગોયમા !
સર્વકે દેવિંદે દેવરાયા વૃષ્ટિકાયં પકરેદ્’ હસ પ્રકાર સે હે ગૌતમ ! દેવેન્દ્ર
દેવરાજ શક્ર વૃષ્ટિકાય કી-જલકાય કી વર્ષા કરતે હૈં । અવ ગૌતમસ્વામી
પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈં ‘અતિથિ ણં મંતે અસુરકુમારા વિ દેવા વૃષ્ટિકાયં
પકરેતિ’ હે મદન્ત ! અસુરકુમાર મી દેવ કયા જલકાય કી વર્ષા
કરતે હૈં ? હસર મેં કહતે હૈં-‘હંતા, અતિથિ’ હાં ગૌતમ ! અસુર-
કુમાર મી જલકાય કી વર્ષા કરતે હૈં ।

અવ ગૌતમપ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈં-‘કિં પત્તિયન્નં મંતે ! અસુરકુમારા
દેવા વૃષ્ટિકાયં પકરેતિ’ હે મદન્ત ! કિસ નિમિત્ત કો લેકર અસુર-
કુમારદેવ અપ્કાય કી વર્ષા કરતે હૈં ? હસર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘ગોયમા !

દેવા સદાવિયા સમાણા વૃષ્ટિકાયં પકરેતિ” આ પ્રકારે બોલાવવામાં આવેલા
તે વૃષ્ટિકારક દેવો અપ્કાયની વર્ષા કરે છે. “એવં સ્વલુ ગોયમા ! સર્વકે દેવિંદે
દેવરાયા વૃષ્ટિકાયં પકરેદ્” હે ગૌતમ ! આ પ્રકારે દેવેન્દ્ર દેવરાજ શક્ર
વૃષ્ટિકાયની-જળકાયની વર્ષા કરે છે.

ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન-“અતિથિ ણં મંતે ! અસુરકુમારા વિ દેવા વૃષ્ટિકાયં
‘પકરેતિ’ ?” હે ભગવન્ ! શુ અસુરકુમાર દેવો પણ જળકાયની વૃષ્ટિ કરે છે અર્થાં ?

મહાવીર પ્રશ્નને હસર-“હંતા, અતિથિ” હા, ગૌતમ ! અસુરકુમારો
પણ જળકાયની વર્ષા કરે છે.

ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન-“કિં પત્તિયન્નં મંતે ! અસુરકુમારા દેવા વૃષ્ટિકાયં
પકરેતિ ?” હે ભગવન્ ! કયા નિમિત્તને લીધે અસુરકુમારો જળકાયની વર્ષા કરે છે ?

નિઘ્નમણમહિમાસુ વા, જાણુપ્પાયમહિમાસુ વા, પરિનિવ્વાણમહિમાસુ વા' હે ગૌતમ ! એ રૂમે અરહન્તો મગવન્તઃ સન્તિ, એતેપાં સ્વત્તુ અરહન્તાં મગવતામ્ જન્મ-મહિમાસુ વા, જન્મમહોત્સવેષુ વા, નિઘ્નમણમહિમાસુ વા, દીક્ષામહોત્સવેષુ વા, જ્ઞાનોત્પાદમહિમાસુ વા કેવલજ્ઞાનોત્પત્તિ મહોત્સવેષુ વા, પરિનિર્વાણમહિમાસુ વા, મોક્ષપ્રાપ્તિમહોત્સવેષુ વા 'એવં સ્વલ્લુ ગોયમા ! અસુરકુમારા વિ દેવા વૃદ્ધિકાયં પકરે'તિ' હે ગૌતમ ! એવં સ્વલ્લુ ઉપર્યુક્તમહોત્સવેષુ અસુરકુમારા અપિ દેવા વૃદ્ધિ-કાયં પ્રકુર્વન્તિ । 'એવં નાગકુમારા વિ, એવં જાવ થણિયકુમારા, વાણમંતરજોહ-સિયવેમાણિયા એવં ચેવ' એવં-પૂર્વોક્તમહોત્સવેષુ એવં નાગકુમારા અપિ દેવાઃ વૃદ્ધિકાયં પ્રકુર્વન્તિ, એવં-રીત્યા યાવત્ સ્તનિતકુમારા દેવાઃ વાનવ્યન્તરાઃ જ્યોતિષિકા વૈમાનિકાશ્ચાપિ દેવા એવમેવ-ઉપર્યુક્તમહોત્સવેષુ વૃદ્ધિકાયં પ્રકુર્વન્તીતિ ॥ સૂ. ૨ ॥

જે રૂમે અરહંતા મગવંતો એપિ પં જન્મમણમહિમાસુ વા નિઘ્નમણમ-હિમાસુ વા, જાણુપ્પાય મહિમાસુ વા પરિનિવ્વાણમહિમાસુવા' હે ગૌતમ ! જો એ અરહન્ત મગવાનું હૈં-સો જન અરહંત મગવન્તોં કે જન્મમહોત્સવોં પર નિઘ્નમણ મહોત્સવોં પર-દીક્ષા મહોત્સવોં પર જ્ઞાન-કેવલજ્ઞાન કી ઉત્પત્તિરૂપ મહોત્સવોં પર અથવા નિર્વાણ-મોક્ષપ્રાપ્તિરૂપ મહોત્સવોં પર 'એવં સ્વલ્લુ ગોયમા ! અસુરકુમારા વિ દેવા વૃદ્ધિકાયં પકરે'તિ' અસુર-કુમાર મી વર્ષા કરતે હૈં । 'એવં નાગકુમારા વિ, જાવ થણિયકુમારા, વાણમંતરજોહસિયવેમાણિયા એવં ચેવ' હસ પ્રકાર સે જન પૂર્વોક્ત મહોત્સવોં પર હી નાગકુમાર દેવ મી જલ કી વર્ષા કરતે હૈં । હસી પ્રકાર સે સ્તનિતકુમાર દેવ મી જન ઉપર્યુક્ત પર જલકાય કી વર્ષા કરતે હૈં ॥ સૂત્ર ૨ ॥

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર-“ગોયમા ।” હે ગૌતમ ! “જે રૂમે અરહંતા મગવંતો એપિ પં જન્મમણમહિમાસુ વા નિઘ્નમણમહિમાસુ વા, જાણુપ્પાયમહિ-માસુ વા, પરિનિવ્વાણમહિમાસુ વા ” જે આ અરહંત મગવંતો છે, તેમના જન્મમહોત્સવ વખતે, નિઘ્નમણ (દીક્ષા) મહોત્સવ વખતે, કેવળજ્ઞાનની ઉત્પત્તિના મહોત્સવ વખતે, અને નિર્વાણમહોત્સવ વખતે “એવં સ્વલ્લુ ગોયમા ! અસુરકુમારા વિ દેવા વૃદ્ધિકાયં પકરે'તિ” અસુરકુમાર દેવો પશુ જળકાયની વર્ષા કરે છે. ‘એવં નાગકુમારા વિ, એવં જાવ થણિયકુમારા, વાણમંતરજો-હસિયવેમાણિયા એવં ચેવ’ એજ પ્રમાણે આ પૂર્વોક્ત મહોત્સવના અવસરે નાગકુમારથી સ્તનિતકુમાર સુધીના દેવો, વાનવ્યંતર દેવો, જ્યોતિષિક દેવો અને વૈમાનિક દેવો પશુ જળકાયની વર્ષા કરે છે । ॥સૂ.૨॥

देवानां तमस्कायकरणवक्तव्यताप्रस्तावः ।

सूक्तम्—“जाहे णं भंते ! ईसाणे देविंदे देवराया तमुक्कायं काउकामे भवइ, से कहमियाणि पकरेइ ? गोयमा ! ताहे चेव णं से ईसाणे देविंदे देवराया अर्द्धिभतरपारिसए देवे सदावेइ, तए णं ते अर्द्धिभतरपारिसया देवा सदाविया समाणा एवं जहेव सकस्स जाव, तए णं ते आभियोगियदेवा सदाविया समाणा तमुक्काइए देवे सदावेति, तए णं ते तमुक्काइया देवा सदाविया समाणा तमुक्कायं पकरेति, एवं खलु गोयमा ! ईसाणे देविंदे देवराया तमुक्कायं पकरेइ, अस्थि णं भंते ! असुरकुमारा वि देवा तमुक्कायं पकरेति ? हुंता, अस्थि किं पत्तियणं भंते ! असुरकुमारा देवा तमुक्कायं पकरेति ? गोयमा ! किडारतिपत्तियं वा, पडिणीयविमोहणट्टयाए वा, गुत्ती संरक्खणहेउं वा, अप्पणो वा सरीरपच्छायगट्टयाए, एवं खलु गोयमा ! असुरकुमारा वि देवा तमुक्कायं पकरेति, एवं जाव वेमाणिया, सेवं भंते ! सेवं भंते ! ति जाव विहरइ ॥सू० ३॥

छाया—यदा खलु भदन्त ! ईशानो देवेन्द्रो देवराजः तमस्कायं कर्तुंकामो भवति, स कथमिदानीम्, प्रकरोति ? गौतम तदा चैव खलु स ईशानो देवेन्द्रो देवराजः आभ्यन्तरपरिपदो देवान् शब्दयति, ततः खलु ते आभ्यन्तरपरिपद्ना देवाः शब्दायिताः सन्तः, एवं यथैव शक्रस्य यावत्, ततः खलु ते आभियोगिक-देवाः शब्दायिताः सन्तः, तमस्कायिकान् देवान् शब्दयन्ति, ततः खलु ते तमस्कायिका देवाः शब्दायिताः सन्तः तमस्कायं प्रकुर्वन्ति, एवं खलु गौतम ! ईशानो देवेन्द्रो देवराजस्तमस्कायं प्रकरोति, अस्ति खलु भदन्त ! असुरकुमारा अपि देवास्तमस्कायं प्रकुर्वन्ति ? इन्त, अस्ति, किं प्रत्ययं खलु भदन्त ! असुर-कुमारा देवाः तमस्कायं प्रकुर्वन्ति ? गौतम ! क्रोडारतिप्रत्ययं वा, प्रत्यनीकवि-

મોહનાર્થતા વા, શુભસંરક્ષણહેતું વા, આત્મનો વા, જીતીરમચ્છાદનાર્થતયા, एवं
 खलु गौतम । असुरकुमारा अपि देवास्तमस्कायं प्रकुर्वन्ति, एवं यावद् वैमानिकाः,
 तदेवं भदन्त ! तदेवं भदन्त ! इति यावद् विहरति ॥ सू० ३ ॥

ટીકા—દેવક્રિયામસ્તાવાત્ દેવાનાં તમસ્કાયકરણક્રિયા પ્રરૂપયિતુમાહ—
 ‘જાહે જં મંતે !’ ઇત્યાદિ ! ‘જાહે જં મંતે ! ईसाणे देविदे देवराया तमुक्कायं
 काठकामे भवइ, से कहमियाणि पकरेइ ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે મદન્ત ! યદા
 खलु ईशानो देवेन्द्रो देवराजस्तमस्कायं कर्तुकामो भवति तमस्कायो नाम अपूकाय-
 परिणामस्वरूपस्यान्वकारस्य कायः समूहः तस्य करणम् इदानीम्—તદા સ ईशानો
 देवेन्द्रः कयं—कया रीत्या तमस्कायं प्रकरोति ? मगवानाह—गोयमा ! ताहे चेव
 जं से ईसाणे देविदे देवराया अर्निमतरपारिसए देवे सहावेइ’ हे गौतम !

દેવોં કી તમસ્કાયકરણવસ્તુવ્યતા—

‘જાહે જં મંતે ! ईसाणे देविदे देवराया’ ઇત્યાદિ !

ટીકાર્થ—દેવતાઓં કી ક્રિયા કા પ્રરૂપણ હૈ—इससे सूत्रकार उनकी
 तमस्कायकरण क्रिया कि इस सूत्र द्वारा प्ररूपणा कर रहे हैं—इसमें गौतम
 ने ऐसा पूछा है—‘जाहे जं मंते ! ईसाणे देविदे देवराया तमुक्कायं काठ-
 कामे भवइ, से कहमियाणि पकरेइ’ हे भदन्त जब देवेन्द्र देवराज
 ईशान तमस्काय करने का अभिलाषी होता है अर्थात् अपूकायमय
 अन्वकार करने की इच्छावाला ईशान देवेन्द्र देवराज किस रीति
 से तमस्काय करता हैं ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘गोयमा’ हे गौतम !
 ‘ताहे चेव जं से ईसाणे देविदे देवराया अर्निमतरपारिसए देवे सहा-

—દેવોની તમસ્કાયકરણ વસ્તુવ્યતા—

“જાહે જં મંતે ! ईसाणे देविदे देवराया ” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—દેવોની ક્રિયાનું પ્રતિપાદન આલી રહ્યું છે તેથી હવે સૂત્રકાર
 તેમની તમસ્કાયકરણ રૂપ ક્રિયાનું આ સૂત્રદ્વારા પ્રતિપાદન કરે છે. ‘તમસ્ક’
 પદ અંધકારનો વાચક છે. ધુમસ કરવા રૂપ ક્રિયાને તમસ્કાયકરણ કહે છે.
 આ વિષયને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને જોવેા પ્રશ્ન પૂછે છે
 કે—“જાહે જં મંતે ! ईसाणे देविदे देवराया तमुक्कायं काठकामे भवइ, से कह-
 मियाणी पकरेइ ?” કે ભગવન્ ! ત્યારે દેવેન્દ્ર દેવરાજ ઇશાનને તમસ્કાય
 કરવાની ઇચ્છા થાય છે—એટલે કે અપૂકાયમય અંધકાર કરવાની ઇચ્છા થાય
 છે, ત્યારે તેઓ કેવી રીતે તમસ્કાય કરે છે ?

મહાવીર પ્રભુને ઉત્તર—“गोयमा !” કે ગૌતમ ! “ताहे चेव जं से
 ईसाणे देविदे देवराया अर्निमतरपारिसए देवे सहावेइ” ત્યારે તે દેવેન્દ્ર દેવ-

તદૈવ-તસ્મિન્કાલે સ્વલ્લ સર્વિદ્વાનો દેવેન્દ્રો દેવરામઃ આમ્યન્તરપારિષદાન્
 દેવાન્ શબ્દયતિ-આહ્વયતિ, 'તપ્ જં તે અર્ઘિમતરપારિસયા દેવા સદાવિયા
 સમાણા एवं जहेव सकस्स जाव' તતઃ સ્વલ્લ તે આમ્યન્તરપારિષદા દેવાઃ શબ્દા-
 યિતાઃ સન્તઃ મધ્યમપારિષદાન્ દેવાન્ શબ્દયન્તિ, एवं-પૂર્વોક્તરીત્યા યથૈવ
 શકસ્ય દેવેન્દ્રસ્ય વૃષ્ટિકાયવક્તવ્યતા ઉક્તા તથૈવ અગ્રાપિ વક્તવ્યા, કિયત્પર્યન્ત
 મિતિ તદવચિમાદ- 'જાવ' યાવત્- 'તપ્ જં તે આમિઓગિયદેવા સદાવિયા સમાણા
 તમુક્કાદપ્ દેવે સદાવેતિ' તતઃ સ્વલ્લ તે આમિયોગિકદેવાઃ શબ્દાયિતાઃ-આહ્વાતાઃ
 સન્તઃ તમસ્કાયિકાન્-તમસ્કાયકારકાન્ દેવાન્ શબ્દયન્તિ-આહ્વયન્તિ 'તપ્ જં
 તે તમુક્કાદપ્ દેવા સદાવિયા સમાણા તમુક્કાયં પકરેતિ' તતઃ સ્વલ્લ તે તમસ્કા-
 યિકાઃ-તમસ્કાયકારકાઃ દેવાઃ શબ્દાયિતાઃ-આહ્વાતાઃ સન્તઃ તમસ્કાયં પ્રકુર્વન્તિ ।
 મકુતમુપસહરજાદ- 'एवं सल्लु गोयमा ! ईसाणे देविंदे देवराया तमुक्कायं पकरेइ'
 વેઈ' તત્ત્વ જહ દેવેન્દ્ર દેવરાજ ઈશાન આમ્યન્તર પરિષદા કે દેવોં કો
 બુલાતા હૈ 'તપ્ જં તે અર્ઘિમતરપરિસયા દેવા સદાવિયા સમાણા एवं
 जहेव सकस्स जाव' તત્ત્વ બુલાયે ગયે વે આમ્યન્તર પરિષદા કે દેવ મધ્ય-
 મપરિષદા કે દેવોં કો બુલાતે હૈ । હસ પ્રકાર સે જૈસી દેવેન્દ્ર દેવરાજ
 શક્ર કી વૃષ્ટિવક્તવ્યતા કહી ગઈ હૈ, વૈસી જહ યહાં પર ઝી કહની
 જાહિયે 'જાવ તપ્ જં તે આમિઓગિયા દેવા સદાવિયા સમાણા તમુક્કા-
 દપ્ દેવે સદાવેતિ' યાવત્ વે બુલાયે ગયે આમિયોગિકદેવ તમસ્કાયિક-
 તમસ્કાયકારક દેવોં કો બુલાતે હૈ । 'તપ્ જં તે તમુક્કાદપ્ દેવા સદા-
 વિયા સમાણા તમુક્કાયં પકરેતિ' બુલાયે ગયે વે તમસ્કાયકારક દેવ
 તમસ્કાય કો કરતે હૈ । 'एवं सल्लु गोयमा ! ईसाणे देविंदे देवराया तमु-

શય ઈશાન પોતાની આમ્યન્તર પરિષદના દેવોને બોલાવે છે " તપ્ જં તે
 अर्घिमतरपरिसया देवा सदाविया समाणा एव जहेव सकस्स जाव " બોલા-
 વવામાં આવેલા તે આમ્યન્તર પરિષદના દેવો મધ્યમ પરિષદના દેવોને
 બોલાવે છે, જોજ પ્રમાણે પહેલાના સૂત્રમાં જેવી રીતે દેવેન્દ્ર દેવરાય શક્રની
 वृष्टिवक्तव्यतातु કથન કરવામાં આવ્યું છે, જોવું જ કથન અહીં પણ થવું
 જોઈએ. " जाव तप जं ते आमिओगिया देवा सदाविया समाणा तमुक्कादप देवे
 सदावेति " આ પ્રકારે પરિષદ બોલાવના દેવો દ્વારા બોલાવવામાં આવેલા
 आमिओगिक देवो तमस्काय कारक देवोने બોલાવે છે, ત્યાં મુખીત્વ કથન
 થવું જોઈએ. " तप जं ते तमुक्कादप देवा सदाविया समाणा तमुक्कायं पकरेति '
 आमिओगिक देवो वडे बोलाववाभा आवेला ते तमस्कायकारक देवो तमस्काय

હે ગૌતમ ! एवं खलु पूर्वोक्तरीत्या, ईशानो देवेन्द्रो देवराजः तमस्कायं प्रकरोति ।
 गौतमः पृच्छति—अत्थि णं भंते ! असुरकुमारा वि देवा तमुक्कायं पकरे'ति, हे
 मदन्त ! अस्ति—संभवति खलु असुरकुमारा अपि देवास्तमस्कायं प्रकुर्वन्ति ?
 भगवानाह—इंता, अत्थि ' हे गौतम ! इन्त—सत्यम् , असुरकुमारा अपि देवास्त-
 मस्कायं प्रकुर्वन्ति इति अस्ति—संभवति । गौतमः पृच्छति—' किं पत्तियं णं भंते !
 असुरकुमारा देवा तमुक्कायं पकरे'ति ? हे मदन्त ! किं प्रत्ययं—किं निमित्तं खलु
 असुरकुमारा देवास्तमस्कायं प्रकुर्वन्ति ? भगवानाह—गोयमा ! किङ्कारइपत्तियं
 वा पडिणीय विमोहणद्वयाए वा, गुत्तिसंरक्खणहेउं वा, अप्पणो वा सरीरपच्छा-
 यणद्वयाए ' हे गौतम ! क्रीडारतिप्रत्ययं वा,—क्रीडारूपा गतिः क्रीडारतिः=स एव
 कायं पकरेइ' इस प्रकार हे गौतम ! देवेन्द्र देवराज ईशान तमस्कायं
 (अ'धकार) को करता है ।

अब गौतमस्वामी प्रभु से ऐसा पूछते हैं—'अत्थि णं भंते ! असु-
 कुमारा वि देवा तमुक्कायं पकरे'ति' हे मदन्त ! असुरकुमार देव भी
 क्या तमस्काय करते हैं—सो इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—इंता, अत्थि'
 हां, गौतम ! असुरकुमार देव भी तमस्काय करते हैं । इसके ऊपर
 गौतम प्रभु से पुनः ऐसा पूछते हैं—'किं पत्तियं णं भंते ! असुरकुमारा
 देवा तमुक्कायं पकरे'ति' हे मदन्त ! असुरकुमारदेव किस निमित्त को
 लेकर तमस्काय करते हैं' इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—'गोयमा ! किङ्कार-
 इपत्तियं वा, पडिणीयविमोहणद्वयाए वा, गुत्तिसंरक्खणहेउं वा, अप्पणो
 वा सरीरपच्छायणद्वयाए' हे गौतम ! क्रीडारति को निमित्त लेकर,
 शत्रुओं को मोहोत्पादन निमित्त को लेकर, गोपनीयद्रव्य की रक्षा

(અપૂર્યમમ અ'ધકાર) કહે છે. “ एवं खलु गोयमा ! ईशाने देविंद्रे देवराजा
 तमुक्कायं पकरेइ ” हे गौतम ! आ प्रकारे देवेन्द्र देवराज ईशान तमस्काय
 (अ'धकार) कहे છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—“ અત્થિ ણં ભંતે ! અસુરકુમારા વિ દેવા તમુ-
 ક્કાયં પકરે'તિ ? ” હે ભગવન્ ! શું અસુરકુમાર દેવો પણ તમસ્કાય કહે છે અર્થ ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—“ इंता, अत्थि ” હા, ગૌતમ ! અસુરકુમાર
 દેવો પણ તમસ્કાય કહે છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—“ किं पत्तियं णं भंते ! असुरकुमारा देवा तमु-
 क्कायं पकरे'ति ? ” હે ભગવન્ ! કયા નિમિત્તને લીધે અસુરકુમારો
 તમસ્કાય કહે છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—“ गोयमा ! किङ्कारइपत्तियं वा, पडिणीयविमो-
 हणद्वयाए वा, गुत्तिसंरक्खणहेउं वा, अप्पणो वा सरीरपच्छायणद्वयाए ” હે
 ગૌતમ ! રતિક્રીડા નિમિત્તે, શત્રુઓમાં મોહોત્પાદન નિમિત્તે, ગોપનીય

પ્રત્યય-કારણં યત્ત તત્ ક્રીડારતિપ્રત્યય-ક્રીડારતિનિમિત્તમિત્યર્થઃ, પ્રત્યનીક-
વિમોહનાર્થતયા વા પ્રત્યનીકાનાં સૂત્રાણાં વિમોહનાર્થતયા મોહોત્પાદનાર્થત્વેન વા,
ગુણસંરક્ષણહેતુકં વા ગુણસ્ય ગોપનીયસ્ય દ્રવ્યસ્ય સંરક્ષણહેતોર્વા, આત્મનો વા,
નિમ્નસ્ય શરીરમચ્છાદનાર્થતયા શરીરાચ્છાદનાર્થય્ 'એવં સ્વલ્લુ ગોયમા ! અસુર-
કુમારા વિ દેવા તમુક્કાયં પકરેતિ' હે ગૌતમ ! એવં સ્વલ્લુ પૂર્વોક્તરીત્યા અસુર-
કુમારા અપિ દેવાસ્તમસ્કાયં પ્રકુર્વન્તિ 'એવં જાવ વેમાણિયા' એવં-રીત્યા
યાવત્ નાગકુમારાદયો ભવનવાસિનઃ, વાનઞ્ચન્તરાઃ, જ્યોતિષિકાઃ વૈમાનિકાઃઅપિ
સ્પયુક્તાર્થતયા તમસ્કાયં પ્રકુર્વન્તિ । અન્તે ગૌતમ આહ- 'સેવં મંતે ! સેવં મંતે !
ત્તિ જાવ વિહરહ' હે મદન્ત ! તદેવં મવદુક્તં સત્યમેવ, હે મદન્ત ! તદેવં-મવદુક્તં
સત્યમેવેતિ યાવત્ વિહરતિ-તિષ્ઠતિ ॥ સૂ. ૩ ॥

इति चतुर्दश अतकस्य द्वितीदेशकः समाप्तः ॥ १४-२॥

કરને કે નિમિત્ત કો હેકર અથવા અપને શરીર કે આચ્છાદન કરને
કે નિમિત્ત કો હેકર 'એવં સ્વલ્લુ ગોયમા ! અસુરકુમારા વિ દેવા તમુ-
ક્કાયં પકરેતિ' અસુરકુમાર દેવ મી તમસ્કાય કરતે હૈં । 'એવં જાવ
વેમાણિયા' હસી પ્રકાર સે તમસ્કાય કરને કા કથન નાગકુમારાદિ
ભવનપતિયોં કે વિષય મેં વાનઞ્ચન્તરોં કે વિષય મેં, જ્યોતિષિકોં
કે વિષય મેં ઓર વૈમાનિકોં કે વિષય મેં મી કરના ચાહિયે ।
અર્થાત્ત યે સબ ચારોં પ્રકાર કે દેવ તમસ્કાય કો કરતે હૈં ।

અવ અંત મેં ગૌતમ ! એસા કહતે હૈં- 'સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ જાવ
વિહરહ' હે મદન્ત ! આપકા કથન સત્ય હી હૈ, હે મદન્ત ! આપકા
કથન સર્વથા સત્ય હી હૈ-એસા કહકર વે ગૌતમ યાવત્ અપને સ્થાન પર
વિરમાન હો ગયે ॥ સૂત્ર ૩ ॥

द्वितीयोदेशक समाप्त ॥ १४-२ ॥

દ્રવ્યની રક્ષા કરવા નિમિત્તે અથવા પોતાના શરીરનું આચ્છાદન કરવાને માટે
“ એવ સ્વલ્લુ ગોયમા ! અસુરકુમારા વિ દેવા તમુક્કાયં પકરેતિ ” અસુરકુમાર
દેવો પણ તમસ્કાય કરે છે. “ એવં જાવ વેમાણિયા ” એજ પ્રમાણે તમસ્કાય
કરવાનું કથન નાગકુમારાદિ ભવનપતિદેવોના, વાનઞ્ચન્તરોના, જ્યોતિષિકોના
અને વૈમાનિકોના વિષયમાં પણ સમજવું જોઈએ એટલે કે તે આદે પ્રકારના
દેવો પણ તમસ્કાયકરણ કરે છે. અંતે મહાવીર પ્રભુના વચ્ચેના પ્રમાણબલ
અણીને ગૌતમ સ્વામી કહે છે. “ સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ જાવ વિહરહ ”
હે ભગવન્ ! આપ સાચું જ કહેો છો હે ભગવન્ ! આપનું કથન સત્ય જ
છે, આ પ્રમાણે કહીને મહાવીર પ્રભુને વંદણા નમસ્કાર કરીને તેઓ તેમના
સ્થાને બેસી ગયા. ॥સૂ.૩॥

॥ બીજો ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥ ૧૪-૨ ॥

અથ તૃતીયોદેશકઃ પ્રારમ્ભયતે-

ચતુર્દશશતકે તૃતીયોદેશકસ્ય સંક્ષિપ્તવિષયવિવરણમ્ ।

કિં મહાકાયો દેવો ભાવિતાત્મનોડનગારસ્ય મધ્યે વ્યતિવ્રજ્ય-ઉલ્લંઘનપૂર્વકં ગચ્છેત્ ? इत्यादि प्रश्नोत्तरम्, ततो महाकायोऽसुरकुमारः किं भावितात्मनः अनगारस्य मध्येन उल्लंघनपूर्वकं गच्छेत् ? इत्यादि प्रश्नोत्तरम्, नैरयिकेषु सत्कारादि विनयो भवति नवेति प्रश्नोत्तरम्, ततोऽसुरकुमाराणां सत्कारादि विनयप्ररूपणम्, ततः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां सत्कारादि विनयप्ररूपणम्, अल्पर्षिको देवो महर्षिकदेवस्य मध्ये व्यतिव्रज्य गच्छेन्नवेति-प्रश्नोत्तरप्ररूप-

ત્રીસરે ઉદ્દેશોકા પ્રારંભ

‘બૌદ્ધવે’ શતક કે इस तृतीय उद्देश में जो विषय आया है उसका विवरण संक्षेप से इस प्रकार है-क्या महाकायवाला भी देव भावितात्मा अनगार के बीच में होकर उसे लांघता हुआ जा सकता है ? इत्यादि प्रश्न का उत्तर महाकायवाला असुरकुमार क्या भावितात्मा अनगार के बीच में होकर लांघता हुआ जा सकता है ? इत्यादि प्रश्न का उत्तर नैरयिकों में सत्कार आदि विनय की प्ररूपणा, पञ्चेन्द्रियतिर्यचों के सत्कार आदि विनय की प्ररूपणा, अल्पर्षिक देव महर्षिक देव के बीच में होकर लांघता हुआ जा सकता है ? या नहीं जा सकता है ? ऐसा प्रश्न

ત્રીજા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ

બૌદ્ધમાં શતકના આ ત્રીજા ઉદ્દેશકમાં જે વિષયનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે, તેનો સંક્ષિપ્ત સારાંશ આ પ્રમાણે છે-“ મહાકાયવાળો દેવ ભાવિતાત્મા અનુગારની વચ્ચે થઈને એમનું ઉલ્લંઘન કરીને જઈ શકે છે ખરો ? ” ઇત્યાદિ

પ્રશ્ન-“ શું મહાકાયવાળો અસુરકુમાર ભાવિતાત્મા અનુગારની વચ્ચે થઈને એમનું ઉલ્લંઘન કરીને જઈ શકે છે ખરો ? ” ઇત્યાદિ

ઉત્તર-“ શું નારકોમાં સત્કાર આદિ વિનય થાય છે કે નથી થતો, અસુરકુમારાદિ દેવોમાં સત્કાર આદિ વિનયની પ્રરૂપણા પંચેન્દ્રિયતિર્યચોના સત્કાર આદિ વિનયની પ્રરૂપણા, “ શું અલ્પર્ષિક દેવ મહર્ષિક દેવની વચ્ચે થઈને તેમનું ઉલ્લંઘન કરીને જઈ શકે છે ખરો ? ” આ પ્રશ્ન

ળમ્, કિં સમર્થિકો દેવઃ સમર્થિકદેવસ્ય મધ્યેન ઉત્તલંબનપૂર્વકં ગચ્છેન્નવેતિ પ્રત્યોચરમ્, મધ્યે ક્યતિવ્રજ્ય વન્તા દેવઃ કિં શ્લેષેણ પ્રહસ્ય ગચ્છેત્ ? કિં વા અપ્રહસ્યેવ ગચ્છેત્ ? इत्यादि प्रश्नोत्तरम्, किं प्रथमं श्लेष्णेन प्रहस्य पश्चात् व्यति-
व्रजेत् ? किं वा प्रथमम् व्यतिव्रज्य पश्चात् श्लेष्णेन प्रहरेत् ? इत्यादि प्रश्नोत्तरम्,
नैरयिकाः कीदृशं पुद्गलपरिणामं प्रत्यनुभवन्ति ? इत्यादि प्रकरणम् ।

દેવસમ્બન્ધિવિશેષવસ્તુવ્યત્પાપ્રસ્તાવઃ

મૂળ—“દેવે ણં મંતે ! મહાકાપ મહાસરીરે અળગારસ્સ ભાવિય-
પ્પણો મજ્ઞં મજ્ઞેણં વીઢવપ્પજા ? ગોયમા ! અત્યેગઇપ વીઢવપ્પજા
અત્યેગઇપ નો વીઢવપ્પજા, સે કેણદ્દેણં મંતે ! एवं तुच्चइ-
अत्येगइप वीइवपुज्जा, अत्येगइप नो वीइवपुज्जा ? गोयमा !
દુવિહા દેવા પળણત્તા, તં જહા—માયી મિચ્છાદિટ્ઠી ઉવવન્નગા ય,
અમાયી સમ્મદિટ્ઠી ઉવવન્નગા ય, તત્થ ણં જે સે માયી મિચ્છાદિટ્ઠી
ઉવવન્નપ દેવે સે ણં અળગારં ભાવિયપ્પાણં પાસઇ, પાસિત્તા,
નો વંદઇ, નો નમંસઇ, નો સક્કારેઇ, નો કલ્લાણં મંગલં દેવયં
ચેઇયં જાવ પઙ્ગુવાસઇ, સે ણં અળગારસ્સ ભાવિયપ્પણો મજ્ઞં
મજ્ઞેણં વીઢવપ્પજા, તત્થ ણં જે સે અમાયી સમદિટ્ઠિ ઉવવ-
ન્નપ દેવે, સે ણં અળગારં ભાવિયપ્પાણં પાસઇ, પાસિત્તા વંદઇ,
નમંસઇ, જાવ પઙ્ગુવાસઇ, સે ણં અળગારસ્સ ભાવિયપ્પણો

और इसका उत्तर, मध्य में होकर उत्तलं बन करके जाने वाला देव क्या
शक्त से प्रहार करके जाता है ? या बिना प्रहार करके जाता है ? प्रश्न
और इनका उत्तर, नैरयिक कैसे पुद्गलपरिणाम अनुभव करते हैं ?
इत्यादि की प्रकरणम् ।

અને તેનો ઉત્તર “ મધ્યમાં થઈને ઉત્તલંબન કરીને જનારો દેવ શું શક્ત વડે
પ્રહાર કરીને ” બળ છે, કે પ્રહાર કર્યા વિના બળ છે ? ઇત્યાદિ—પ્રશ્નોના ઉત્તરો
નારકો કેવી રીતે પુદ્ગલપરિણામ અનુભવે છે ? ઇત્યાદિ વિષયની આ
ઉદ્દેશ્યમાં પ્રશ્નપણા કરવામાં આવી છે.

मज्झं मज्झेणं नो वीइवएज्जा, से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं बुच्चइ-
जाव नो वीइवएज्जा, असुरकुमारेणं भंते ! महाकाए महासरीरे,
एवं चेव, एवं देवदंढओ भाणियव्वो, जाव वेमाणिए ॥सू० १॥

छाया—देवः खलु मदन्त ! महाकायो महासरीरः अनगरस्य भावितात्मनो
मध्यमध्येन व्यतिव्रजेत् ? गौतम ! अस्त्येको व्यतिव्रजेत्, अस्त्येको नो व्यति-
व्रजेत्, तत् केनार्येन मदन्त ! एवमुच्यते—अस्त्येको व्यतिव्रजेत्, अस्त्येको नो
व्यतिव्रजेत् ? गौतम ! द्विविधा देवाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा—मायिमिध्यादृष्ट्युपपन्न-
काश्च, अमायि सम्यग्दृष्ट्युपपन्नकाश्च, तत्र खलु यः स मायिमिध्यादृष्ट्युपपन्नको
देवः, स खलु अनगारं भावितात्मानं पश्यति, दृष्ट्वा नो वन्दते, नो नमस्यति,
नो सत्करोति, नो कस्याणं भद्रं देवतं चैत्वं यावत्—पर्युपास्ते, स खलु अनगरस्य
भावितात्मनो मध्यमध्येन व्यतिव्रजेत्, तत्र खलु यः सः अमायी सम्यग्दृष्ट्युप-
पन्नको देवः, स खलु अनगारं भावितात्मानं पश्यति, दृष्ट्वा वन्दते, नमस्यति, यावत्
पर्युपास्ते, स खलु अनगरस्य भावितात्मनो मध्यमध्येन नो व्यतिव्रजेत्, तत् तेना-
र्येन गौतम ! एवमुच्यते—यावत् नो व्यतिव्रजेत्, असुरकुमारः खलु मदन्त ! महाकायो
महासरीरः, एवं चैव एवं देवदण्डको भणितव्यः, यावत् वैमानिकः ॥ सू० १ ॥

टीका—द्वितीयोद्देशके देवसम्बन्धिवक्तव्यता प्रतिपादिता, अथ तृतीयोद्दे-
शकेऽपि तत्सम्बन्धिवक्तव्यतैव प्ररूप्यते—‘देवे णं भंते’ इत्यादि । ‘देवे णं भंते !
महाकाए महासरीरे अनगरस्स भावियप्पणो मज्झं मज्झेणं वीइवएज्जा ?’ गौतमः

देवसंबन्धिविशेषवक्तव्यता—

‘देवे णं भंते ! महाकाए महासरीरे अनगरस्स भावियप्पणो’ इत्यादि
टीकार्थ—द्वितीय उद्देशे में देवसंबन्धी वक्तव्यता कही जा चुकी
है, अब इस तृतीय उद्देशे में भी वह देवसंबन्धी वक्तव्यता ही प्रतिपा-
दित की जा रही है—इसमें गौतम ने प्रश्न से ऐसा पूछा है—‘देवे णं
भंते ! महाकाए महासरीरे अनगरस्स भावियप्पणो मज्झं मज्झेणं
वीइवएज्जा’ हे मदन्त ! जो देव महान्—विशाल या प्रशस्त कायपरि-

—देवसंबन्धी विशेष वक्तव्यता—

“देवे णं भंते ! महाकाए महासरीरे अनगरस्स भावियप्पणो” इत्यादि—
टीकार्थ—भीन उद्देशार्थ देवविषयक वक्तव्यतानुं प्रतिपादन
करना भां आशुं छे

गौतम स्वामीने। प्रश्न—“देवे णं भंते ! महाकाए महासरीरे अनगरस्स
भावियप्पणो मज्झं मज्झेणं वीइवएज्जा ?” हे भगवन् ! ये देव महाकायवाणे।

પૂરુષોત્તિ—હે મહાત્મા ! દેવઃ સ્વલુ મહાકાયઃ મહાન્ વિશાલઃ પ્રશસ્તો વા કાયઃ—
પરિવારો નિકાયો વસ્તુ સ મહાકાયઃ અત્યન્ત વૃદ્ધપરિવારઃ, મહાશરીરઃ—વિશાલ-
તનુઃ, અનગારસ્ય માવિતાત્મનઃ મધ્યમધ્યેન કિં વ્યતિવ્રજેત્ ? ઉલ્લંઘયેત્ ? મગ-
વાનાહ—‘ગોયમા ! અત્યેગદ્વ વીદ્વદ્વજ્ઞા, અત્યેગદ્વ નો વીદ્વદ્વજ્ઞા’ હે ગૌતમ !
અસ્ત્યેકઃ કથિત્ દેવો મહાપરિવારો મહાશરીરો માવિતાત્માનમનગારં વ્યતિવ્રજેત્
ઉલ્લંઘય ગચ્છેત્, અસ્ત્યેકઃ કથિત્ દેવો મહાપરિવારો મહાશરીરઃ માવિતાત્માન-
મનગારં નો વ્યતિવ્રજેત્—નોલ્લંઘય ગચ્છેત્ । ગૌતમઃ પૂચ્છતિ—સે કેળદ્વેળં મંતે !
એવં વુચ્ચહ—અત્યેગદ્વ વીદ્વદ્વજ્ઞા, અત્યેગદ્વ નો વીદ્વદ્વજ્ઞા ?’ હે મદન્ત !
તત્ત્વ અવ કેનાયેન—કથં તાવત્, એવમુચ્યતે—અસ્ત્યેકઃ કથિત્ દેવો વ્યતિવ્રજેત્,

વાર વાલા હૈ,—તથા વિશાલ શરીરવાલા હૈ, વહ વ્યા માવિતાત્મા અન-
ગાર કે બીચ મેં સે હોકર નિકલ જાતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે
હૈ—‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘અત્યેગદ્વ વીદ્વદ્વજ્ઞા, અત્યેગદ્વ નો વીદ્વ-
દ્વજ્ઞા’ કોઈ એકદેવ—જિસકા અત્યંત વડા પરિવાર હૈ ઓર વિશાલ
શરીર હૈ. વહ માવિતાત્મા અનગાર કે બીચ મેં સે હોકર નિકલ જાતા
હૈ, ઓર કોઈ એક દેવ અત્યન્ત વડો પરિવારવાલા ઓર વિશાલ શરીર-
વાલા હોને પર મી માવિતાત્મા અનગાર કે બીચ મેં સે હોકર નહીં
નિકલતા હૈ । અવ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈ—‘સે કેળદ્વેળં મંતે !
એવં વુચ્ચહ—અત્યેગદ્વ વીદ્વદ્વજ્ઞા, અત્યેગદ્વ નો વીદ્વદ્વજ્ઞા’
હે મદન્ત એસા આપ કિસ કારણ સે કહતે હૈ કિ કોઈ
એક દેવ માવિતાત્મા અનગાર કે બીચ મેં સે હોકર નિકલ

અથવા પ્રશસ્તકાય (પરિવાર-નિકાય)વાળો છે એટલે કે વધુ જ થોડા
પરિવારવાળો છે, તથા વિશાળ શરીરવાળો છે, તે શું માવિતાત્મા વચ્ચે
થઈને જઈ શકે છે અથવા ? એટલે કે શું તે તેમનું ઉલ્લંઘન કરીને
જઈ શકે છે અથવા ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—‘ગોયમા ! અત્યેગદ્વ વીદ્વદ્વજ્ઞા, અત્યેગદ્વ નો
વીદ્વદ્વજ્ઞા’ હે ગૌતમ ! કેાઈક મહાકાયવાળો અને મહાશરીરવાળો દેવ
માવિતાત્મા અણુગારની વચ્ચે થઈને—તેમનું ઉલ્લંઘન કરીને નીકળે છે, અને
કેાઈક દેવ મહાપરિવારવાળો અને મહાશરીરવાળો હોવા છતાં પણ માવિ-
તાત્મા અણુગારનું ઉલ્લંઘન કરીને જતો નથી તેનું કારણ અણુવા માટે
ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રશ્નને આ પ્રમાણે પ્રશ્ન પૂછે છે “સે કેળદ્વેળં મંતે !
એવં વુચ્ચહ—અત્યેગદ્વ વીદ્વદ્વજ્ઞા, અત્યેગદ્વ નો વીદ્વદ્વજ્ઞા” હે અથવા !

અસ્ત્યેકઃ કથિત્ત્વ દેવો નો વ્યતિવ્રજેત્ત્વ ઇતિ ? મગવાનાહ—‘ગોયમા ! દુવિહા દેવા પળગ્ગા’ હે ગૌતમ ! દ્વિવિધાઃ દેવાઃ મહ્વસાઃ, ‘તં જહા-માયી મિચ્છા-દિટ્ઠી ઉવવન્નગા ય, અમાયી સમ્મદિટ્ઠી ઉવવન્નગા ય’ તથા—માયિ મિથ્યાદ-દ્વિપપન્નકાથ, અમાયિ સમ્યગ્દ્વિપપન્નકાથ, ‘તત્થ ણં જે સે માયી મિચ્છા-દિટ્ઠી ઉવવન્નપ દેવે, સે ણં અળગારં માવિયપ્પાણં પાસહ, પાસિસા, નો વંદહ, નો નમંસહ, નો સવ્કારેહ, નો સમ્માણેહ, નો કલ્હાણં મંગલં દેવયં ચેહયં જાવ પઞ્જુવાસહ’ તત્ર સ્વલ્લ તયોઃ પૂર્વોક્તપોદ્વિવિધ દેવયોર્મધ્યે યઃ સ માયી મિથ્યાદ-દ્વિપપન્નકો દેવો વર્તતે, સ સ્વલ્લ માયિમિથ્યાદ્વિપપન્નકો દેવઃ અનગારં માવિતાત્માનં પશ્યતિ દટ્ઠા ચ નો વન્દતે, નો નમસ્કરોતિ, નો સત્કારયતિ, નો

જાતા હૈ ઓર કોઈ એક દેવ માવિતાત્મા અનગાર કે ધીચ મેં સે હોકર નહીં નિકલતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘દુવિહા દેવા પળગ્ગા’ દેવ દો પ્રકાર કે ગયે ગયે હૈ—‘તં જહા’ જો હસ પ્રકાર સે હૈ—‘માયી મિચ્છાદિટ્ઠી ઉવવન્નગા ય અમાયીસમ્મદિટ્ઠી ઉવવન્નગા ય’ એક માયી મિથ્યાદ્વિપપન્નકદેવ ઓર દુસરે અમાયી સમ્યગ્દ્વિપપન્નકદેવ ‘તત્થ ણં જે સે માયી મિચ્છાદિટ્ઠી ઉવવન્નપ દેવે’ હનમેં જો માયી મિથ્યાદ્વિપપન્નક દેવ હૈ, વહ ‘અળગારં માવિયપ્પાણં પાસહ, પાસિસા નો વંદહ, નો નમંસહ, નો સવ્કારેહ, નો સમ્માણેહ, નો કલ્હાણં મંગલં દેવયં ચેહયં જાવ પઞ્જુવાસહ’ માવિતાત્મા અનગાર કો દેવતા હૈ, પરન્તુ દેવકર વહ ઉન્હે વન્દના નહીં કરતા હૈ, નમસ્કાર નહીં કરતા હૈ. હસકા સત્કાર નહીં કરતા હૈ—સન્માન નહીં કરતા હૈ ઓર ન વહ

આપ થા કારણે જોણું કહો છે કે કોઈક દેવ માવિતાત્મા અણુગારને વ્યતિ-ક્રાન્ત કરીને બચ છે અને કોઈક દેવ તેમને વ્યતિક્રાન્ત કરીને જતો નથી ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—“ગોયમા ! દુવિહા દેવા પળગ્ગા” હે ગૌતમ ! જે પ્રકારના દેવો કહ્યા છે—તે જે પ્રકારે આ પ્રમાણે છે—“માયી મિચ્છાદિટ્ઠી ઉવવન્નગા ય, અમાયી સમ્મદિટ્ઠી ઉવવન્નગા ય” (૧) માયીમિથ્યાદ્વિપપન્નક દેવ અને (૨) અમાયી સમ્યગ્દ્વિપપન્નક દેવ. “તત્થ ણં જે સે માયીમિ-ચ્છાદિટ્ઠી ઉવવન્નપ દેવે” તેમાં જે માયીમિથ્યાદ્વિપપન્નક દેવ છે તે “અળગારં માવિયપ્પાણં પાસહ, પાસિસા નો વંદહ, નો સવ્કારેહ, નો સમ્માણેહ, નો કલ્હાણં મંગલં દેવયં ચેહયં જાવ પઞ્જુવાસહ” માવિતાત્મા અણુગારને જોવે છે, પરન્તુ જોઈને તેમને વંદણા કરતો નથી, નમસ્કાર કરતો નથી, તેમને સત્કાર કરતો નથી, તેમણું સન્માન કરતો નથી, અને કલ્યાણરૂપ, મંગળરૂપ,

સન્માનયતિ' નો વા કલ્યાણરૂપ, મંગલમૂર્ત, દૈવતં ચૈત્યમિવ ધર્મદેવં ચૈત્યં જ્ઞાન-
સ્વરૂપમ્ યાવત્ પ્રાજ્ઞલિપુટઃ પર્યુપાસતે, 'સે જં અગારસ્સ માવિયપ્પણો મજ્ઞં
મજ્ઞેણં વીરુવણ્ણા' 'સ સ્વહ માયિમિધ્યાદિદુપપન્નકો દેવઃ અનગારસ્સ
માવિતાત્મનો મધ્યમધ્યેન-મધ્યમાનેન વ્યતિવ્રજેન્-ઉલ્લઘ્ધ્ય ગમ્હેન્, કિન્તુ
'તત્થ જં જે સે અમાયી સમ્મવિદ્ધી ઉવવન્નપ દેવે, સે જં અગારં માવિયપ્પણં
પાસહ, પાસિસા વંદહ, નમંસહ, જાવ પજ્જુવાસહ' તત્થ સ્વહ તયોમિધ્યાદિદિ-
સમ્યગ્દુષ્ટોદ્દેવ્યોર્મધ્યે યઃ સ અમાયી સમ્યગ્દુષ્ટુપપન્નકો દેવો વર્તતે, સ સ્વહ
અનગારં માવિતાત્માનં પદપતિ, દદ્ધા વન્દતે, નમસ્યતિ, યાવત્-સત્કારયતિ,
સન્માનયતિ, કલ્યાણરૂપં મન્ગલમૂર્તં દૈવતં ચૈત્યં જ્ઞાનસ્વરૂપં તં પર્યુપાસતે 'સે જં
અગારસ્સ માવિયપ્પણો મજ્ઞં મજ્ઞેણં નો વીરુવણ્ણા' સ સ્વહ-અમાયી
સમ્યગ્દુષ્ટુપપન્નકો દેવઃ, અનગારસ્સ માવિતાત્મનો મધ્યમધ્યેન-મધ્યમાનેન નો

કલ્યાણરૂપ-મન્ગલરૂપ ચૈત્ય યાવત્-જ્ઞાનસ્વરૂપ હસ ધર્મદેવ કી દોનો
હાથ જોડકર પર્યુપાસના હી કરતા હૈ । 'સે જં અગારસ્સ માવિય-
પ્પણો મજ્ઞં મજ્ઞેણં વીરુવણ્ણા' એસા વહ માયી મિધ્યાદિદુષ્ટુપપન્ન દેવ
હન માવિતાત્મા અનગાર કે બીચ મેં સે હોકર નિકલ જાતા હૈ । કિન્તુ
જો 'તત્થ જં જે સે અમાયી સમ્મવિદ્ધી ઉવવન્નપ દેવે સે જં અગારં માવિ-
યપ્પણં પાસહ, પાસિસા વંદહ, નમંસહ જાવ પજ્જુવાસહ' દેવ અમાયી
સમ્યગ્દુષ્ટુપપન્ન હૈ, વહ માવિતાત્મા અનગાર કો દેવતા હૈ, દેવકર
વહ હન્ને' વંદના કરતા હૈ, નમસ્કાર કરતા હૈ । યાવત્ સત્કાર કરતા
હૈ, સન્માન કરતા હૈ ઓર મંગલસ્વરૂપ હસ ધર્મદેવ કી વહ દોનો હાથ
જોડકર પર્યુપાસના કરતા હૈ । 'સે જં અગારસ્સ માવિયપ્પણો મજ્ઞં
મજ્ઞેણં નો વીરુવણ્ણા' વહ દેવ હસ માવિતાત્મા અનગાર કે બીચો

ચૈત્ય યાવત્ જ્ઞાનસ્વરૂપ ધર્મદેવની જન્ને હાથ જોડીને પર્યુપાસના પણ કરતો
નથી "સે જં અગારસ્સ માવિયપ્પણો મજ્ઞં મજ્ઞેણં વીરુવણ્ણા" એવે । તે
માયીમિધ્યાદિદિ ઉપપન્નક દેવ તે માવિતાત્મા અણુગારની વચ્ચે થઈને-તેમને
વ્યતિક્રાન્ત કરીને આસ્થે । બધ છે પરન્તુ એ "તત્થ જં જે સે અમાયી સમ્મ-
વિદ્ધી ઉવવન્નપ દેવે સે જં અગારં માવિયપ્પણં પાસહ, પાસિસા વંદહ, નમંસહ,
જાવ પજ્જુવાસહ" દેવ અમાયી સમ્યગ્દિદિ ઉપપન્નક છે, તે માવિતાત્મા
અણુગારને એવે છે, એઈને તે તેમને વંદણા કરે છે, નમસ્કાર કરે છે,
તેમનો સત્કાર કરે છે, સન્માન કરે છે, અને મંગળસ્વરૂપ, જ્ઞાનસ્વરૂપ તે
ધર્મદેવની જન્ને હાથ જોડીને પર્યુપાસના કરે છે "સે જં અગારસ્સ માવિ-
યપ્પણો મજ્ઞં મજ્ઞેણં નો વીરુવણ્ણા" તે દેવ તે માવિતાત્મા અણુગારની વચ્ચે

વ્યતિવ્રજેત્-उत्सृज्य नो गच्छेत्, तदुपसंहरन्नाह-‘ से तेणट्ठेणं गोयमा । एवं
 बुच्चइ-जाव नो वीइवएज्जा ’ हे गौतम । एत-अथ तेनार्येन, एवमुच्यते-यावत्
 अस्त्येहको देवः कश्चित् व्यतिव्रजेत्, अस्त्येहको देवः कश्चित् नो व्यतिव्रजेदिति ।
 गौतमः पृच्छति-‘ असुरकुमारेणं मंते ! महाकाए महासरीरे० ’ हे भदन्त !
 असुरकुमारः खलु महाकायः-विशालपरिवारः, महाशरीरः-बृहत्तनुः, अनगरस्य
 भावितात्मनो मध्यममध्येन किं व्यतिव्रजेत् ? इति पृच्छा, भगवानाह-‘ एवं चेव ’
 एवं देवदंडओ भाणियव्वो जाव वेमाणिए ’ हे गौतम ! एवमेव-उपर्युक्त
 सामान्यदेवदेव असुरकुमारोऽपि देवविशेषो महाकायो महाशरीरः कश्चिद् मायी

पीથ સે હોકર નહીં નિકલતા હૈ । અર્થાત્ ડનકા લલ્લજ્ઞન કર વહ નહીં
 જાતા હૈ । ડન્હેં ઘંદના આદિ અવહય કરતા હૈ । ‘સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ।
 એવં બુચ્ચઈ, જાવ નો વીઈવએજ્જા’ હસ કારણ હે ગૌતમ । મૈને ઁસા કહા
 હૈ કિ કોઈં એક દેવ ડન્હેં દેલકર મી ઘંદના આદિ કિયે વિના ચલા
 જાતા હૈ ઔર કોઈં એક દેવ ડન્હેં દેલકર ઘંદના આદિ કરકે જાતા હૈ ।
 અવ ગૌતમ પ્રશ્ન સે ઁસા પૂછતે હૈ-‘અસુરકુમારે ણં મંતે ! મહાકાપ
 મહાસરીરે૦’ હે ભદન્ત ! વિશાલ પરિવારવાલા ઔર વિશાલ કાયવાલા
 અસુરકુમાર દેવ કયા ભાવિતાત્મા અનગાર કે વીચ સે હોકર નિકલ
 જાતા હૈ ? હસકે ડસર મેં પ્રશ્ન કરતે હૈ-‘એવં ચેવ’ એવં દેવદંડઓ
 ભાણિયવ્વો જાવ વેમાણિયે ’ ઉપર્યુક્ત સામાન્યદેવ સે અસુર-
 કુમાર દેવ મી વિશાલ પરિવારવાલા એવં વિશાલ શરીરવાલા હૈ દો

થઈને આલ્થે જતો નથી એટલે કે તેમને વંદણા આદિ કયાં વિના તેમણું
 ઉલ્લંઘન કરીને જતો નથી. “સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં બુચ્ચઈ જાવ નો
 વીઈવએજ્જા” હે ગૌતમ ! તે કારણે મેં એણું કહ્યું છે કે કોઈક દેવ તેમને
 જોવા છતાં પણ તેમને વંદણા આદિ કયાં વિના આલ્થે જાય છે અને કોઈક
 દેવ તેમને જોઈને વંદણા આદિ કરીને જ જાય છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પશ્ચ-“અસુરકુમારે ણં મંતે ! મહાકાપ મહાસરીરે૦”
 હે ભગવન ! વિશાળ પરિવારવાળો અને વિશાળ શરીરવાળો અસુરકુમારદેવ
 શું ભાવિતાત્મા અણગારને વંદણા આદિ કયાં વિના તેમણું ઉલ્લંઘન કરીને
 નીકળી જાય છે ખરો ?

મહાવીર પ્રશ્નનો ઉત્તર-“એવં ચેવ-એવં દંડઓ માણિયવ્વો જાવ વેમા-
 ણિયે” સામાન્ય દેવના જેવું જ કથન આવી પશ્ચ સમજવું સામાન્ય દેવની
 જેમ અસુરકુમાર દેવના પણ બે પ્રકાર કહ્યા છે-(૧) માયીભિશ્ચાદિષ્ટિ ઉપ-

મિથ્યાદૃષ્ટ્યુપપન્નકો માયિત્વાત્, મિથ્યાદૃષ્ટ્યુપપન્નકત્વાચ્ચ અનગારં માવિ-
તાત્માનં દૃષ્ટાપિ નો વન્દતે, નો નમસ્યતિ, નો સત્કારયતિ, નો સન્માનયતિ, નો
વા કલ્યાણરૂપં મજ્જલમયં દૈવતં ચૈત્યં તં પર્યુપાસતે, અતएव સ માયી મિથ્યાદૃષ્ટ્યુપ-
પન્નકોઽસુરકુમારો માવિતાત્મનોઽનગારસ્ય મમ્યમધ્યેન વ્યતિવ્રજેત્, કિન્તુ કથિત્
અમાયી સમ્યગ્દૃષ્ટ્યુપપન્નકોઽસુરકુમારોઽમાયિત્વાત્ સમ્યગ્દૃષ્ટ્યુપપન્નકત્વાચ્ચ અન-
ગારં માવિતાત્માનં દૃષ્ટા વન્દન્તે નમસ્યતિ, સત્કારયતિ, સન્માનયતિ, કલ્યાણ-
રૂપં મજ્જલમયં દૈવં ચૈત્યં જ્ઞાનસ્વરૂપં તં પર્યુપાસતે, અતएव સઃ અમાયી સમ્યગ્દૃષ્ટ્યુ-

પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ-એક માયીમિથ્યાદૃષ્ટ્યુપપન્નક અસુરકુમાર
દેવ ઓર દુસરા અમાયી સમ્યગ્દૃષ્ટ્યુપપન્નક અસુરકુમારદેવ, ઇનમેં જો
પ્રથમ પ્રકાર કા અસુરકુમારદેવ હૈ વહ માયી ઓર મિથ્યાદૃષ્ટ્યુપપન્ન
હોને કે કારણ માવિતાત્મા અનગાર કો દેલ્લકર મી ઇન્હેં વન્દનાં,
નમસ્કાર નહીં કરતા હૈ। ન ઇનકા વહ સત્કાર કરતા હૈ
ઓર ન સન્માન કરતા હૈ। ન મજ્જલમય જ્ઞાનસ્વરૂપ ઇન
ચર્મદેવ કી વત્ર દોનોં હાથ જોડકર પર્યુપાસના કરતા હૈ। ઇસ
કારણ વહ માયી મિથ્યાદૃષ્ટ્યુપપન્ન અસુરકુમાર દેવ માવિ-
તાત્મા અનગાર કો દેલ્લકર મી ઇનકો વંદના આદિ કિયે ધિના મી
ઇનકે બીચ સે નિલક જાતા હૈ। કિન્તુ જો કોઈ અમાયી સમ્યગ્દૃષ્ટ્યુ-
પપન્ન અસુર કુમારદેવ હોતા હૈ વહ અમાયી હોને કે કારણ ઇવં સમ્ય-
ગ્દૃષ્ટ્યુપપન્નક હોને કે કારણ માવિતાત્મા અનગાર કો દેલ્લકર ઇનકો
વન્દના કરતા હૈ, નમસ્કાર કરતા હૈ, ઇનકા સત્કાર કરતા હૈ ઓર
સન્માન કરતા હૈ તથા મજ્જલરૂપ ઇન જ્ઞાનમય ચર્મદેવ કી દોનોં હાથ
જોડકર પર્યુપાસના કરતા હૈ। અતएव અમાયી સમ્યગ્દૃષ્ટ્યુપપન્ન અસુ-

પત્તન અને (૨) અમાયી સમ્યગ્દૃષ્ટિ ઉપપન્નક તેમની બે પહેલા પ્રકારને।
અસુરકુમાર દેવ છે તે માયી અને મિથ્યાદૃષ્ટિ ઉપપન્નક હોવાને કારણે
માવિતાત્મા અણુગારને જોવા છતાં પણ તેમને વંદણા, નમસ્કાર આદિ
કરતો નથી, તે મંજળમય, જ્ઞાનસ્વરૂપ તે ધર્મદેવની વિનયપૂર્વક પર્યુપાસના
કયાં વિના જ તેમની પાસેથી આદ્યો ભય છે પરંતુ બે કોઈ અમાયી
સમ્યગ્દૃષ્ટિ ઉપપન્નક અસુરકુમાર દેવ હોય છે, તે અમાયી હોવાને કારણે
તથા સમ્યગ્દૃષ્ટિઉપપન્નક હોવાને કારણે માવિતાત્મા અણુગારને જોઈને તેમને
વંદણા કરે છે, નમસ્કાર કરે છે, તેમની સત્કાર કરે છે, તેમનું સન્માન કરે
છે, અને મંજળસ્વરૂપ, જ્ઞાનસ્વરૂપ, તે ધર્મદેવ અણુગારની બન્ને હાથ
જોડીને પર્યુપાસના કરે છે. એટલે કે અમાયી સમ્યગ્દૃષ્ટિ ઉપપન્નક અસુર-

यः शक्तः अशुक्रपारा। भावितात्मन्-ऽनन्तरं मध्यस्थेन नो व्यतिव्रजेत्, एवं
रीत्यं देवदण्डकं भणितव्यं यावत् नागकुमारादि भवनवासि-दानव्यन्तर-
ज्योतिषिकैर्यैमानिकदेवसम्बन्धालापका वक्तव्या इति भावः। एवं चात्र नैर-
यिक पृथिवीकायिकादीनां प्रस्तुतविषयस्यासंभवेन देवानामेव तत्संभवात् देव-
दण्डकोऽत्र प्रकरणे भणितव्य इत्युक्तम् ॥ सू० १ ॥

नैरयिकादिष्वविनयविशेषवक्तव्यताप्रस्तावः।

मूलम्—“अत्थि णं भंते! नेरइयाणं सक्कारेइ वा, सम्माणेइ
वा, किइकम्मेइ वा, अब्भुट्ठाणैइ वा, अंजलिपग्गहेइ वा,
ट्ठाणेति वा, आसणाभिग्गहेइवा, आसणाणुपदाणेइ वा, इंतस्स
पच्चुगगच्छणया ठियस्स पज्जुवासणया गच्छंतस्स पडिसं साह-
णया? णो इणट्ठे समट्ठे, अत्थि णं भंते! असुरकुमाराणं सक्का-
रोति वा, सम्माणेति वा, जात्र पडिसंसाहणया वा? हंता, अत्थि
एवं जाव थणियकुमाराणं, पुढविकाइयाणं जाव चउरिंदियाणं,
एएसिं जहा नेरइयाणं, अत्थि णं भंते! पंषिदियतिरिक्ख-

रकुमार देव भावितात्मा अनगार के बीच से होकर नहीं निकलता
है। इसी रीति से देवदण्डक कह लेना चाहिये। यावत्-नागकुमारादि-
भवनवासीदेव, दानव्यन्तरदेव, ज्योतिषिक देव और वैमानिक देव
इन देवों के सम्बन्धी आलापक सूत्र कहना चाहिये। इस प्रकार यहाँ
नैरयिक, पृथिवीकायिक आदिकों के प्रस्तुत विषय की असंभवता से
और देवों के ही इसकी संभवता से देवदण्डक कहना चाहिये
ऐसा कहा गया है ॥ सूत्र १ ॥

कुमार देव तेमने वड्ढाडि कथां विना तेमत्तुं उल्लंघन करीने-तेमनी पासे
थरुने यात्थे। जेतो नथी जेज्ज प्रभाजे देवदंडकत्तुं कथनं यत्तुं जेधज्जे जेट्ठे
डे नागकुमारादि भवनपतिदेवो, दानव्यन्तरदेव, ज्योतिषिक देव आने वैमा-
निक देवो संभधी प्रप्पेत्तरे। पच्चु असुरकुमारदेवना प्रप्पेत्तरे। प्रभाजे ज्ज
समज्जथा नारक, पृथ्वीकायिक आदिदेवां प्रस्तुत विषयनी असंभवितता
होवाथी, अत्थी देवदंडकं ज्ज कहेवात्तुं सूचनं यत्तुं छे ॥ सू० १ ॥

जोणिथाणं सकारेइ वा जाव पडिसंसाहणया ? हुंता, अस्थि,
नो चेव णं आसणाभिग्गहेइ वा, आसणाणुप्पयाणेइ वा, मणु-
स्साणं जाव वेमाणिथाणं जहा असुरकुमाराणं ॥ सू० २ ॥

छाया—अस्ति खलु भदन्त ! नैरयिकाणां सत्कार इति वा, सम्मान इति
वा, कृतिकर्म इति वा, अम्युत्थानम् इति वा, अञ्जलिपद्मग्रह इति वा, आसनाभि-
ग्रह इति वा आसनानुमदानमिति वा, आगच्छतः प्रत्युद्गमनता स्थितस्य
पर्युपासनता गच्छतः प्रतिसंस्मरणता ? नायमर्थः समर्थः, अस्ति खलु भदन्त !
असुरकुमाराणाम्-सत्कार इति वा, सम्मान इति वा, यावत् प्रतिसंस्मरणता वा ?
इन्त, अस्ति, एवं यावत्-स्वनितकुमाराणाम्, पृथिवीकायिकानां यावत् चतुरिन्दि-
याणाम्, एतेषां यथा नैरयिकाणाम्, अस्ति खलु भदन्त ! पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनि-
कानां सत्कार इति वा यावत् प्रतिसंस्मरणता ? इन्त, अस्ति, नो चेव खलु
आसनाभिग्रह इति वा, आसनानुमदानम् इति वा, मनुष्याणां यावत् वैमानिकानां
यथा असुरकुमाराणाम् ॥ सू० २ ॥

टीका—पूर्वं देवानाम् अनगारमभ्यगमनसङ्ख्यो दुर्विनयः प्ररूपितः, अथ
नैरयिकादीनाम् अविनयविनयविशेषान् प्ररूपयितुमाह—‘अत्थि णं भंते’ इत्यादि ।
‘अत्थि णं भंते ! नैरइयाणं सकारेइ वा, सम्माणेइ वा, किइकम्मेइ वा, अञ्जुट्ठाणेइ
वा, अञ्जलिपग्गहेइ वा, आसणाभिग्गहेइ वा, आसणाणुप्पयाणेइ वा, इतरस

नैरयिकादिकों में अविनयविशेषवक्तव्यता—

‘अत्थि णं भंते ! नैरइयाणं सकारेइ वा सम्माणेइ वा’ इत्यादि ।

टीकार्थ—पहिले देवों का अनगार के बीच में होकर चले जानेरूप
दुर्विनय का कथन किया गया है । अथ इस सूत्र द्वारा सूत्रकार
नैरयिकों के अविनय एवं विनयविशेष की प्ररूपणा करते हैं
इसमें गौतमने प्रश्न से ऐसा पूछा है—‘अत्थि णं भंते नैरइ-
याणं सकारेइ वा, सम्माणेइ वा किइकम्मेइ वा, अञ्जुट्ठाणेइ वा,

॥ नैरयिकादिकों में अविनयविशेष वक्तव्यता ॥

“अत्थि णं भंते ! नैरइयाणं सकारेइ वा सम्माणेइ वा” इत्यादि—

टीका—आनी पहिले देवों का अनगार के बीच में होकर चले जानेरूप
दुर्विनय का कथन करवाया है । अथ इस सूत्र द्वारा सूत्रकार नैर-
इयाणं अविनय एवं विनयविशेष की प्ररूपणा करते हैं—आ विनयने अनुसङ्खीने
गौतम स्वामी भट्टादीन् प्रश्नने ओवे प्रश्न पूछे छे—“अत्थि णं भंते ! नैरइ-
याणं सकारेइ वा, सम्माणेइ वा, किइकम्मेइ वा, अञ्जुट्ठाणेइ वा, अञ्जलिपग्गहेइ

પચ્ચુગચ્છળયા, ઠિયસ્સ પજ્જુવાસળયા, ગચ્છંતરસ પહિસંસાહળયા ?' ગૌતમઃ
 પૂચ્છતિ—હે મદન્ત ! અસ્તિ સંભવતિ સ્વલુ નૈરયિકાણાં વિનયઃ ? તેપાં વિનય-
 વિશેષસ્વરૂપાહ—સત્કારઃ—વિનયાર્હેષુ અભ્યુત્થાનાદિકમ્, સન્માનઃ—વિનયાર્હેષુ
 વસ્ત્રાદિદાનમ્, કૃતિકર્મ—વન્દનમ્ इति वा, अभ्युत्थानं—विनयार्हजनदर्शने
 आसनत्यागपूर्वकमुत्थानमिति वा, अञ्जलिप्रग्रहः—अञ्जलिकरणम् इति वा, आस-
 नाभिग्रहः—स्थितिं कुर्वतः उपवेष्टुं मेच्छतो विनयार्हस्य आसनानयनपूर्वकम् 'उप-
 विशतः' इत्येवं भाषणम् इति वा, आसनानुप्रदानम्—विनयार्हमुद्दिश्य आसनस्य
 स्थानान्तरसंचारणम् इति वा, आयतः—आगच्छतः विनयार्हस्य प्रत्युद्गमनता-
 स्वार्थगतार्थमभिमुखगमनरूपो विनयः, स्थितस्य—तिष्ठतः विनयार्हस्य પર્યુપાસ-

અંજલિપગ્ગહેહ વા, આસનાભિગ્ગહેહ વા, આસનાણુપ્પદાણેહ વા, ઇતસ્સ
 પચ્ચુગચ્છળયા, ઠિયસ્સ પજ્જુવાસળયા, ગચ્છંતસ્સ પહિસંસાહળયા'
 હે મદન્ત ! નૈરયિકો મેં કયા ચહ નિમ્નલિલ્લિન વિનય હોના હૈ યા
 નહીં હોતા હૈ ? સત્કાર—વિનય કરને યોગ્ય વ્યક્તિયોં કે આને પર સ્વહે
 વગૈરહ હો જાના, સન્માન—વિનયયોગ્યવ્યક્તિયોં કો વસ્ત્રાદિક દેના,
 કૃતિકર્મ વન્દના કરના, અભ્યુત્થાન—વિનયયોગ્યજનોં કે દિસતે હી
 આસનત્યાગ પૂર્વક સ્થકર સ્વહે હો જાના, અજ્જલિપ્રગ્રહ—દોનોં હાથોં કો
 જોડના, આસનાભિગ્રહ—બેઠને કી ઘાહનાવાલે વિનય યોગ્ય જન સે
 આસન લાકર દેના ઓર કહના કિ હસ પર ચિરાજિયે, આસનાનુપ્રદાન—
 વિનયાર્હ કો લક્ષ્ય કરકે આસન કો એક સ્થાન સે દૂસરે સ્થાન પર
 સનકે બેઠને કે લિયે લે જાના, આતે હુએ વિનયાર્હ જન કે સમક્ષ જાના,

વા, આસનાભિગ્ગહેહ વા, આસનાણુપ્પદાણેહ વા, ઇતસ્સ પચ્ચુગચ્છળયા, ઠિયસ્સ
 પજ્જુવાસળયા, ગચ્છંતસ્સ પહિસંસાહળયા ?' હે મગધન ! નારકોમાં નીચે
 હથાંચા પ્રમાણેનો વિનય હોય છે, કે નથી હોતો ? (૧) સત્કાર—સત્કાર
 કરવા યોગ્ય વ્યક્તિનું આગમન થાય ત્યારે જિભા થવું આદિ વિનય (૨)
 સન્માન—વિનયયોગ્ય વ્યક્તિઓને વસ્ત્રાદિક પ્રદાન કરવું, (૩) કૃતિકર્મ—
 વંદણા કરવી (૪) અભ્યુત્થાન—વિનયયોગ્ય જનોને બેઠાં જ આસનનો ત્યાગ
 કરીને જિભા થઈ જવું, (૫) અંજલિપ્રગ્રહ—બન્ને હાથ જોડવા (૬) આસના-
 ભિગ્રહ—બેસવા ઈચ્છતા વિનયયોગ્ય માણસને બેસવા માટે આસન દાવીને
 દેવું અને કહેવું કે આ આસન પર બેસજો. (૭) આસનાનુપ્રદાન—વિનયાર્હ
 વ્યક્તિને માટે એક સ્થાનેથી બીજે સ્થાને આસન લઈ જવું. (૮) કોઈ માન
 આપવા યોગ્ય વ્યક્તિ આવતી હોય તો તેની સાથે જવું. (૯) માનાર્હ

નતા-સેવારૂપો વિનયઃ, ગચ્છતો વિનયાર્હસ્ય પ્રતિસંસાધનતા ? પશ્યાદતુગમનરૂપો વિનયો નૈરયિકાણાં સંમવતિ ન વા ? મગવાનાહ-‘જો ફળદ્રે સમદ્રે’ હે ગૌતમ ! નાયમર્થઃ સમર્થઃ નૈરયિકાણામ્ ઉપર્યુક્તવિનયવિશેષો ન સંમવતિ તેષાં સદૈવ દુર-વસ્થાયાં વર્તમાન તાન્ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘અસ્થિ ણં મંતે ! અસુરકુમારાણં સક્કારેહ વા, સમ્માણેહ વા, જાવ પહિસંસાહણયા વા ?’ હે મદન્ત ! અસ્થિ-સંમવતિ, સહ અસુરકુમારાણાં સત્કારઃ इति वा ? સન્માન इति वा ? યાવત્-ગચ્છતઃ પ્રતિસંસાધનતા વા-અનુવ્રજનમ્ ? મગવાનાહ-‘હંતા, અસ્થિ’ હે ગૌતમ ! હન્ત-સત્તમ્, અસુરકુમારાણાં દેવત્વાત્ સુસ્થત્વેન વિનયાર્હજનાન્ પ્રતિ સત્કારાદિરૂપો વિનયવિશેષઃ સંમવતિ । ‘એવં જાવ યણિયકુમારાણં’ એવં-પૂર્વોક્તાસુરકુમારવદેવ બેઠે હુપ વિનયાર્હજન કી સેવા કરના, એવં જાતે હુપ વિનયાર્હ જન કે પીછે ૨ પીછે ૨ ચલના । ફસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘જો ફળદ્રેસમદ્રે’ હે ગૌતમ ! નૈરયિકોં કે યહ પૂર્વોક્ત વિનયવિશેષ નહીં હોતા હૈ । ક્યોં કિ યે સદા હી દુરવસ્થા મેં વર્તમાન રહતે હૈ ।

અથ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈં-‘અસ્થિ ણં મંતે ! અસુર-કુમારાણં સક્કારેહ વા, સમ્માણેહ વા, જાવ પહિસંસાહણયા’ હે મદન્ત ! અસુરકુમારોં કે સન્માનરૂપ વિનય યાવત્ જાનેવાલે કે પીછે ૨ જાનેરૂપ વિનયવિશેષ હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘હંતા, અસ્થિ’ હે ગૌતમ ! અસુરકુમારોં કે દેવ હોને કે કારણ સુસ્થ હોને સે-અઢ્ઢે પ્રકાર સે રહને સે વિનયાર્હજનોં કે પ્રતિ સત્કારાદિરૂપ વિનય વિશેષ હોતા હૈ । ‘એવં જાવ યણિયકુમારાણં’ હસી પ્રકાર સે-અસુરકુમારોં કે જૈસા-યાવત્ નાગ-

અકિત આસન પર બેસી ગયા આઠ તેની સેવા કરવી અને (૧૦) માનાહ અકિતની પાછળ ચાલુ શું આ વિનયોનો નારકોમાં સદ્ભાવ હોય છે ખરો ? જોવો આ પ્રશ્નનો જવાબ છે.

મહાવીર સ્વામીનો ઉત્તર-“જો ફળદ્રે સમદ્રે” હે ગૌતમ ! નારકોમાં આ વિનયવિશેષ હોતો નથી, કારણ કે તેઓ સદા દુરવસ્થામાં જ વર્તમાન રહે છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-“અસ્થિ-ણં મંતે ! અસુરકુમારાણં સક્કારેહ વા, સમ્માણેહ વા જાવ પહિસંસાહણયા” હે મદન્ત ! અસુરકુમારોમાં શું સત્કાર, સન્માન આદિ રૂપ ઉપર્યુક્ત હસ પ્રકારનો વિનય હોય છે ખરો ?

મહાવીર પ્રશ્નનો ઉત્તર-“હંતા, અસ્થિ” હા, ગૌતમ ! અસુરકુમારોમાં વિનયાર્હ અકિતઓના સત્કાર, સન્માન આદિ રૂપ વિનયવિશેષ હોય છે. તે જ હોવાને કારણે સારી રીતે જીવન વ્યતીત કરતા હોવાને કારણે તેમનામાં વિનય હોય છે. “એવં જાવ યણિયકુમારાણં” જોજ પ્રમાણે નામકુમારોથી

યાવત્-નાગકુમારાદારમ્થ સ્તનિતકુમારાણામપિ વિનયાર્હજનાન્ પ્રતિ ઉપર્યુક્ત સત્કારાદિરુપવિનયવિશેષઃ સંભવતિ, કિન્તુ 'પુઢવિકાઢયાણં જાવ વડરિંદિયાણં, ઇપસિં જહા નેરઢયાણં' પૃથિવીકાયિકાનાં યાવત્-અપ્કાયિકાનાં, તેજસ્કાયિકાનાં, વાયુકાયિકાનામ્, વનસ્પતિકાયિકાનામ્, એકેન્દ્રિયાણામ્, દ્વીન્દ્રિયાણામ્, ત્રીન્દ્રિયાણામ્, ચતુરિન્દ્રિયાણામ્, એતેષાં ચતુર્ણાં જીવાનાં યથા નેરયિકાણામ્ સત્કારાદિવિનયવિશેષો ન સંભવતિ તથૈવ એતેષામપિ વિનયાર્હજનાન્ પ્રતિ સત્કારાદિવિનયવિશેષો ન સંભવતીતિ માવઃ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'અત્થિ ણં મંતે ! પંચિંદિયતિરિવલ્લજોણિયાણં સકારેઢ વા, જાવ પઢિસંસાહણયા વા ?' હે મદન્ત ! અસ્તિ સંભવતિ સ્વલ્લુ કિમ્-પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યગ્ગોનિકાનાં સત્કાર ઇતિ વા વિનયાર્હજનસ્ય સમાદરણરૂપો વિનયવિશેષઃ ? યાવત્-ગચ્છતઃ પ્રતિસંસાધનતા

કુમાર સે હેકર સ્તનિતકુમારોં કે ઓ વિનયાર્હજનોં કે પ્રતિ ઉપર્યુક્ત સત્કારાદિરુપ વિનયવિશેષ હોતા હૈ । કિન્તુ 'પુઢવિકાઢયાણં જાવ વડરિંદિયાણં, ઇપસિં જહા નેરઢયાણં' પૃથિવીકાયિકોં કે, યાવત્-અપ્કાયિકોં કે, તેજસ્કાયિકોં કે વાયુકાયિકોં કે, વનસ્પતિકાયિકોં કે હન એકેન્દ્રિય જીવોં કે-તથા દ્વીન્દ્રિયજીવોં કે, ત્રીન્દ્રિયજીવોં કે, એવં ચાર હન્દ્રિયવાલે જીવોં કે-હન ચાર જીવોં કે નેરયિકોં કે જૈસા સત્કારાદિવિનયવિશેષ નહીં હોતા હૈ । અપ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈ—'અત્થિ ણં મંતે ! પંચિંદિયતિરિવલ્લજોણિયાણં સકારેઢ વા પઢિસાહણયા વા' હે મદન્ત ! જો પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યચ હોતે હૈ ડનકે વયા સત્કાર-વિનયાર્હજન કા સમાદરણરૂપ વિનયવિશેષ, યાવત્ જાનેવાલે કે પીછે ૨ જાનેરૂપ વિનયવિશેષ હોતા હૈ ? હસકે હસર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ

લક્ષ્મિને સ્તનિતકુમારેઃ । પથન્તના અવનપતિ દેવોઃમાં પથુ માનાહં વ્યકિતઓ પ્રત્યે ઉપર્યુક્ત સત્કારાદિ રૂપ વિનયવિશેષ થાવ છે. પરન્તુ “પુઢવિકાઢયાણં જાવ વડરિંદિયાણં, ઇપસિં જહા નેરઢયાણં” પૃથ્વીકાયિકો, અપ્કાયિકો, તેજસ્કાયિકો, વાયુકાયિકો, વનસ્પતિકાયિકો, આ એકેન્દ્રિય ઓવોમાં, તથા દ્વીન્દ્રિયોમાં અને ચતુરિન્દ્રિય ઓવોમાં નારકોની જેમ સત્કારાદિ વિનયવિશેષનો સદ્ભાવ હોતો નથી.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—“અત્થિ ણં મંતે ! પંચિંદિયતિરિવલ્લજોણિયાણં સકારેઢ વા, જાવ પઢિસાહણયા વા ?” હે અગમન્ ! પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોમાં શું સત્કાર-વિનયાર્હજનોનો સમાદર કરવા રૂપ વિનયવિશેષ હોય છે અથવા ? શું તેમનામાં સત્કાર આદિ હસે પ્રકારના વિનય હોય છે અથવા ?

અતુલજનમ્ ? મગધાનાદ- ' હંતા, અસ્થિ, નો ચેવ ણં આસનામિગદેહિ વા, આસ-
નાણુપ્પદાણેહ વા ' હે ગૌતમ ! અન્ત-સત્તમ્, અસ્થિ-સંભવતિ તાવત્ પંચેન્દ્રિય-
તિર્યગ્ગોનિકાનામપિ વિનયાદ્જનન્મતિ સત્કારાદિરૂપો વિનયવિશેષઃ, કિન્તુ ન
વરમાદ-નો ચૈવ સ્વહુ નૈવ કિઠ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગોનિકાનાન્ વિનયાદ્જનન્મતિ આસના-
મિગદઃ હિતિ વા તિષ્ઠનસ્તસ્ય ક્તે આસનાનયનપૂર્વકમ્ ' ઉપવિષત્ ' इत्येवं शब्दं
સંભવતિ. ન વા આસનાનુપદાનમ્ હિતિ વા-વિનયાદ્જનન્મદિદય આસનરય સ્થાનાન્તર-
સંચારણં સંભવતિ, પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગોનિકાનાં વ્યક્તવાચોઽભાવેન તથા માપણાસંમ-
વાત્, હસ્તામાવેન વાસનરય સ્થાનાન્તરસંચારણાસંભવાદિતિ ભાવઃ । ' મણુસ્સાણં
જાવ વેમાણિયાણં જહા અસુરકુમારાણં ' મનુષ્યાણામ્-યાવત્-વાનબ્યન્તરામ્ ,

'હંતા, અસ્થિ, નો ચેવ ણં આસનામિગદેહિ વા, આસનાણુપ્પદાણેહ વા' હે
ગૌતમ ! પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગો કે વિનયાદ્જનો કે પ્રતિ સત્કારાદિરૂપ વિન-
યવિશેષ હોતા હૈ । પરન્તુ હનકે વિનયાદ્જનો કે પ્રતિ આસનાનુ-
પ્રદાનરૂપ વિનયવિશેષ, બેઠલે રૂપ કે લિયે આસન આનયન પૂર્વક 'બેઠો'
હસ પ્રકાર સે માપણરૂપ વિનયવિશેષ-નહીં હોતા હૈ ઓર ન આસના-
નુપદાનરૂપ વિનયવિશેષ-વિનયાદ્ જન કો લક્ષ્ય કરકે હનકે નિમિત્ત
આસન કા સ્થાનાન્તર સંચારણરૂપ વિનયવિશેષ નહીં હોતા હૈ । ક્યોંકિ
હન પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગો કે વ્યક્તવચન કા અભાવ રહતા હૈ-અતઃ તથા
સંમાપણ હનમે સંમવિત નહીં હોતા હૈ-તથા-હાથ કા અભાવ હોને
સે આસન કા દુસરે સ્થાન હે જાને કા બી અભાવ હોતા હૈ । મણુસ્સાણં
જાવ વેમાણિયાણં-જહા અસુરકુમારાણં' મનુષ્યોં કે યાવત્-વાનબ્યન્તરોં

મહાવીર મનુને ઉત્તર-“ હંતા, અસ્થિ, નો ચેવ ણ આસનામિગદેહિ વા,
આસનાણુપ્પદાણેહ વા ” હે ગૌતમ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્ગોનાં વિનયને ચોગ્ય
જનો પ્રત્યે સત્કારાદિ રૂપ વિનયવિશેષ હે ચ છે. પરન્તુ વિનયાદ્ જનોને
મેલવાને માટે આસન લાવીને દેવાનો વિનય હોતો નથી, આસન પર તેને
મેલવાનો આશ્રય કરવાનો વિનય પણ હોતો નથી, વળી વિનયાદ્ જનોનું
આસન કોઈ સ્થાનેથી બીજે સ્થાને લઈ જવા રૂપ “ આસનાનુપદાન વિનય ”
પણ હોતો નથી આ પ્રકારના વિનયવિશેષનો તેમનામાં અભાવ હોવાનું
કારણ છે કે તેમનામાં વ્યક્તવચનનો અભાવ રહે છે, તેથી તેમના દ્વારા
તે પ્રકારનું સંભાષણ થઈ શકતું નથી તથા હાથનો અભાવ હોવાથી આસ-
નને કોઈ સ્થાનેથી બીજે સ્થાને લઈ જવાનું કામ પણ તેઓ કરી શકતા
નથી. “ મણુસ્સાણં જાવ વેમાણિયાણં-જહા અસુરકુમારાણં ” મનુષ્યો, વાનબ્ય-

ज्योतिषिकाणाम्, वैमानिकानां च विनयार्हजनान्प्रति सत्कारादिविनयविशेषो यथा असुरकुमाराणां संभवतया प्रतिपादितस्तथैव प्रतिपादनीयः इत्यर्थः ॥सू० २॥

देवानामविनयविशेषवक्तव्यता ।

मूळम्—“अप्पट्ठिए णं भंते ! देवे महिद्धियस्स देवस्स मज्झं-
मज्झेणं वीइवएज्जा ? णो इणट्ठे समट्ठे, समिट्ठिए णं भंते ! देवे
समिट्ठियस्स देवस्स मज्झं मज्झेणं वीइवएज्जा णो इणट्ठे
समट्ठे, पमत्तं पुणवीइवएज्जा, से णं भंते ! किं सत्थेणं
अणक्कमित्ता पमू अणक्कमित्ता पमू ? गोयमा ! अक्कमित्ता पमू,
से णं भंते ! किं पुर्वि सत्थेणं अक्कमित्ता, पच्छा वीइवएज्जा,
पुर्वि वीइवएज्जा, पच्छा सत्थेणं अक्कमेज्जा ? एवं एएणं अभि-
लावेणं जहा दसमसए आइड्डीउइसए तहेव निरवसेसं चत्तारि
दंडगा भाणियट्ठा, जाव महिद्धिया वेमाणिणी अप्पट्ठियाए
वेमाणिणीए ॥सू० ३॥

छाया—अरपट्ठिकः खलु मदन्त ! देवो महिद्धिकस्य देवस्य मध्यमध्येन
व्यतिव्रजेत् ? नायमर्थः समर्थः, समर्द्धिकः खलु मदन्त ! देवः समर्द्धिकस्य देवस्य
मध्यमध्येन व्यतिव्रजेत् ? नायमर्थः समर्थः, प्रमत्तं पुनर्व्यतिव्रजेत्, स खलु
मदन्त ! किं शस्त्रेण आक्रम्य प्रभुः, अनाक्रम्य प्रभुः, ? गौतम ! आक्रम्य प्रभुः,
नो अनाक्रम्य प्रभुः, स खलु मदन्त ! किं पूर्वं शस्त्रेण आक्रम्य पश्चात् व्यतिव्रजेत्,
पूर्वं व्यतिव्रजेत् पश्चात् शस्त्रेण आक्रमेत् ? एवम् एतेन अभिलापेन यथा दशम-
शतके आत्मद्विकोदेशके तथैव निरवशेषं चत्वारो दण्डका मणितव्या यावत् महि-
द्धिका वैमानिकी अरपट्ठिकायाः वैमानिक्याः ॥ सू ३ ॥

के, ज्योतिषिकों के और वैमानिकों के विनयार्हजनों के प्रतिसत्कारा
दिविनयविशेष जैसा असुरकुमारों के कहा गया है उसी प्रकार से
कहना चाहिये ॥ सू० २ ॥

तथा ज्योतिषिका अने वैमानिकाना भानाहं देवो प्रत्येना सत्कारादि
विनयविशेषतुं कथेन, असुरकुमाराना पूर्वोक्ति विनयविशेष कथेन अनुसार न
समर्थुं नैधये. ॥सू० २॥

ટીકા—પૂર્વ દેવાનાં વિનયવિશેષઃ પ્રરૂપિતઃ સમ્પ્રતિ તેષામેવ તદ્વિપરીતા-
વિનયવિશેષં પ્રરૂપયિતુમાહ—‘અપ્પહિંસુ ણં મંતે’ इत्यादि । ‘अपह्नुिणं मंते !
देवे महद्भियस्स देवस्स मज्झं मज्झेण वीयवपज्जा ? गौतमः पृच्छति हे भदन्त ।
अलर्द्धिकः—अल्पा ऋद्धिर्यस्य सः अलर्द्धिकः खलु अल्पसमृद्धिपाली देवः किं
महर्द्धिकस्य—महती ऋद्धिर्यस्य स महर्द्धिकस्तस्य महासमृद्धिपालिनो देवस्य
मध्यमध्येन—मध्यमागेनेत्यर्थः, व्यतिव्रजेत् ? उल्लङ्घ्य गच्छेत् ? मगवानाह—
‘जो इण्हे समहे’ हे गौतम ! नायमर्थः समर्थः, अल्पर्द्धिको देवो महर्द्धिकस्य
देवस्य मध्यमध्येन गन्तुं न शक्नोति, तथाविधसामर्थ्याभावात् । गौतमः

દેવો કે અવિનયવિશેષશક્ત્યવતા—

‘અપ્પહિંસુ ણં મંતે ! દેવે મહદ્ભિયસ્સ’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—પહિલે દેવોં કા વિનયવિશેષ કહા ગયા હૈ । અથ સૂત્રકાર
અહીં કે વિનયવિશેષ સે વિપરીત અવિનયવિશેષ કા કથન હસ સૂત્ર
મારા કરતે હૈ—હસમેં ગૌતમને પ્રશ્ન સે પેસા પૂછા હૈ—‘અપ્પહિંસુ ણં મંતે !
દેવે મહદ્ભિયસ્સ દેવસ્સ મજ્ઝં મજ્જેણ વીયવપજ્જા’ હૈ ભદન્ત । જિસ દેવ
કી ઋદ્ધિ અલ્પ હૈ પેમા દેવ કયા અપને સે અધિક બહી વહી ઋદ્ધિ
વાલે કે બીચ સે હોકર જા સકતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—
‘જો ઇણ્હે સમહે’ હૈ ગૌતમ ! યહ અર્થ સમર્થ નહીં હૈ—અર્થાત્ અલ્પર્દ્ધિક
દેવ અપને સે મહર્દ્ધિક દેવ કે બીચ સે હોકર નહીં જા સકતા
હૈ । કયોકિ હસમેં પેસી શક્તિ હીન નહીં હોતી હૈ—જો વહ હસકે બીચ
સે હોકર નિકલ જાવે ।

—દેવોના અવિનયવિશેષની વક્તવ્યતા—

“અપ્પહિંસુ ણં મંતે ! દેવે મહદ્ભિયસ્સ” ઈત્ય ટિ—

ટીકાર્થ—આની પહેલાના સૂત્રમાં દેવોના વિનયવિશેષનું કથન કરવામાં આંચુ
હે સૂત્રમાર તેમના વિનયવિશેષથી વિપરીત અવિનયવિશેષનું કથન કરે છે—

ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન—“અપ્પહિંસુ ણં મંતે ! દેવે મહદ્ભિયસ્સ દેવસ્સ મજ્ઝં-
મજ્જેણ વીયવપજ્જા ?” હે ભગવન્ ! એ દેવની ઋદ્ધિ ઓછી હોય છે એવો
દેવ શું તેના કરતાં અધિક ઋદ્ધિવાળા દેવની વચ્ચે થઈને—તેને વ્યતિકાન્ત
કરીને બઈ શકે છે ખરો ? તેનો ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રશ્ન કહે છે કે—
“જો ઇણ્હે સમહે” હે ગૌતમ ! અલ્પર્દ્ધિક દેવ મહર્દ્ધિક દેવની વચ્ચે થઈને
બઈ શકતો નથી, કારણ કે—તેની વચ્ચે થઈને તેણે ઉલ્લંઘન કરીને—નીકળીને
જવાની શક્તિ જ તે અલ્પર્દ્ધિક દેવમાં હોતી નથી,

પૂછતિ—‘સમિદ્ધિયં ણં મંતે ! દેવે સમિદ્ધિયસ્સ દેવસ્સ મજ્ઞં મજ્ઞેણં વીરૂપણ્ણા ?’
 હે મદન્ત ! સમદિક્ક—સમા તુલ્યા ઋદ્ધિર્યસ્ય સ સમદિક્કઃ સ્વદેવઃ કિં સમદિક્ક-
 કસ્ય—તુલ્યદિક્કસ્ય દેવસ્ય મધ્યમધ્યેન—મધ્યમાગેન વ્યતિવ્રજેત્ ? ઉલ્લહ્સ્ય
 ગચ્છેત્ ? મગધાનાહ—‘જો રૂણદે સમદે’ હે ગૌતમ ! નાયમર્યઃ સમર્યઃ, સમદિક્ક-
 કોઽપિ દેવઃ સમદિક્કસ્ય દેવસ્ય મધ્યમાગેન ગન્તું ન શક્નોતિ, ઉમયોઃ સમાન-
 સામધ્યાત્, એકેન અપરસ્થાવહેકનાયાઃ કર્તુમશ્વક્યત્તાત્, કિન્તુ—‘પમસં પુણ વીરૂ-
 વણ્ણા’ પ્રમત્ત—પ્રમાદિનમ્ પુનઃ સમદિક્કં દેવં સમદિક્કો દેવો વ્યતિવ્રજેત્, પ્રમા-
 દિનઃ સમદિક્કસ્યાપિ અવ લનસંમવાત્, ગૌતમઃ પૂછતિ—‘સે ણં મંતે ! કિં સત્થેણં
 અકમિત્તા પમ્, અણકર્મિત્તા પમ્ ?’ હે મદન્ત ! સ સ્વદેવ સમદિક્કો દેવઃ કિં

અવ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈ—‘સમિદ્ધિયં ણં મંતે ! દેવે સમિ-
 દ્ધિયસ્સ દેવસ્સ મજ્ઞં મજ્ઞેણં વીરૂપણ્ણા’ હે મદન્ત ! જિસ દેવ કી ઋદ્ધિ-
 સમાન હૈ એસા વહ દેવ અપને સમાન ઋદ્ધિવાળે દેવ કે બીચ સે હોકર
 ચલા જા સકતા હૈ કયા ? હસકે હસ્ટર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—જો રૂણદે
 સમદે’ હે ગૌતમ ! યહ અર્થ બી સમર્ય નહીં હૈ—અર્થાત્ સમાનઋદ્ધિ-
 વાળા દેવ અપને સમાનઋદ્ધિવાળે દુસરે દેવ કે બીચ મેં સે હોકર નહીં
 જા સકતા હૈ । કયોંકિ દોનોં સમાન શક્તિવાળે હોતે હૈ અતઃ એક દુસરે
 કી અવહેલના કરને મેં વે અશક્ય હોતે હૈ । ‘પમસં પુણ વીરૂવણ્ણા’
 પર હાં એસા હો સકતા હૈ કિં જો સમાનઋદ્ધિવાળા દેવ પ્રમાદી હો—તો
 હસકે બીચ સે હોકર દુસરા સમાનઋદ્ધિવાળા દેવ નિકલ સકતા
 હૈ । હસ સ્થિતિ મેં હસ પ્રમાદી સમદિક્ક બી દેવ કી અવહેલના હો
 જાતી હૈ । અવ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈ—‘સે ણં મંતે ! કિં

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—“ સમિદ્ધિયં ણં મંતે ! દેવે સમિદ્ધિયસ્સ દેવસ્સ
 મજ્ઞં મજ્ઞેણં વીરૂપણ્ણા” હે ભગવન્ ! એક દેવ તેના એટલી જ ઋદ્ધિવાળા
 દેવની મધ્યમાં થઈને જઈ શકે અરે ?

મહાવીર પ્રશ્નનો ઉત્તર—“ જો રૂણ સમદે” હે ગૌતમ ! કેઈ પણ દેવ
 તેના એટલી જ ઋદ્ધિવાળા દેવની વચ્ચેથી જઈ શકતો નથી, કારણ કે બન્ને
 સમાન શક્તિવાળા હોય છે, તેથી તેઓ એક બીજાની અવહેલના કરવાને
 અસમર્થ હોય છે. “ પમસં પુણ વિરૂવણ્ણા” પરન્તુ અહીં એક સંભવી શકે
 છે કે બે સમાન ઋદ્ધિવાળો દેવ પ્રમાદી હોય તો, તેની વચ્ચે થઈને બીજો
 સમાન ઋદ્ધિવાળો દેવ જઈ શકે છે આ સ્થિતિમાં તે પ્રમાદી સમાનઋદ્ધિ-
 વાળા દેવની પણ અવહેલના થઈ જાય છે,

क्षेत्रेण प्रमादिनं समर्द्धिकं देवम् आक्रम्य प्रहृत्य मध्यमागेन व्यतिव्रजितुं प्रभुः—
समर्थो भवेत् ? किं वा क्षेत्रेण अनाक्रम्य-अप्रहृत्यैव मध्यमागेन व्यतिव्रजितुं
प्रभुः समर्थः स्यात् ? भगवानाह—‘गोयमा ! अकमिच्छा पशु नो अणकमिच्छा
पशू’ हे गौतम ! आक्रम्य-क्षेत्रेण प्रहृत्यैव, मध्यमागेन व्यतिव्रजितुं प्रभुः समर्थो
भवेत्, नो अनाक्रम्य-क्षेत्रेण अप्रहृत्य नो मध्यमागेन व्यतिव्रजितुं प्रभुः-समर्थो
भवेत् । गौतमः पृच्छति—‘से णं मंते । किं पुंस्विं सत्येणं अकमिच्छा पच्छा
वीइवपज्जा, पुंस्विं वीइवपज्जा पच्छा सत्येणं अकमेज्जा ?’ हे भदन्त ! स खलु
मर्द्धिका मध्यमागेन गन्ता देवः किं पूर्वं-मयमं क्षेत्रेण आक्रम्य-प्रहृत्य पश्चात्
सत्ये णं अकमिच्छा पशू अणकमिच्छा पशू’ हे भदन्त जो यह समर्द्धिक
देव उस प्रमादी समर्द्धिक देव के बीच से होकर जब निकलता है-तो
क्या वह पहिले उस पर शस्त्र से प्रहार करता है तब निकलता है ? या
बिना प्रहार किये निकलता है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘गोयमा !
अकमिच्छा पशू, नो अणकमिच्छा पशू’ हे गौतम ! वह सन्नर्द्धिक देव जो
उस प्रमादी समर्द्धिक देव के बीच से निकलता है-तब वह निकलने के
पहिले उस पर अपने शस्त्र से प्रहार करता है-तब पाद में निकलता है ।
इसके बिना नहीं अर्थात् बिना प्रहार किये बिना नहीं निकलता है । अब
गौतमस्वामी प्रभु से ऐसा ही पूछते हैं—‘से णं मंते । किं पुंस्विं सत्येणं अक-
मिच्छा पच्छा वीइवपज्जा, पुंस्विं वीइवपज्जा, पच्छा सत्येणं अकमेज्जा’
हे भदन्त ! वह मध्यमाग से होकर जानेवाला समर्द्धिक देव क्या पहिले
उस पर शस्त्र से प्रहार करता है तब पाद निकलता है, या पहिले निकल

गौतम स्वाग्नीने। प्रभु—“से णं मंते । किं सत्येण अकमिच्छा पशू अण-
कमिच्छा पशू” हे भगवन् ! ते समानश्रद्धिवाणे। देव जे ते समानश्रद्धि-
वाणा प्रभादी देवनी वच्चे यधने जाय, ते शुं ते पढेवां तेना उपर शरुने।
प्रहार करीने जाय छे, हे शरुने। प्रहार कर्वा बिना जाय छे ?

भद्रावीर प्रभुने। उत्तर—“अकमिच्छा पशू, नो अणकमिच्छा पशू” हे
गौतम ! ते समर्द्धिक देव जे ते प्रमादी समर्द्धिक देवनी वच्चे यधने नीकणे
छे, ते नीकणता पढेवां तेना उपर पोताना शरुने। प्रहार करीने न नीकणे
छे, प्रहार कर्वा बिना नीकणी शकते नथी।

गौतम स्वाग्नीने। प्रभु—“से णं मंते । किं पुंस्विं सत्येणं अकमिच्छा
पच्छा वीइवपज्जा, पुंस्विं वीइवपज्जा, पच्छा सत्येणं अकमेज्जा ?” हे भग-
वन् ! वच्चे यधने जनाये। ते समर्द्धिक देव शुं पढेवां ते प्रमादी समर्द्धिक

અતિવ્રજેત્ ? કિં વા પૂર્વ-પ્રથમં અતિવ્રજ્ય પથાત્ શ્લેષેણ આક્રમેત્ ? પ્રહેત્ ?
 ' एवं एषणं अभिलाषेणं जहा दसमस्य आइड्डी उद्देश्य तद्देव निरवसेसं चत्वारि
 दंडगा भाणियञ्वा, जात्र महद्द्विया वैमाणिणी अप्पद्द्विया वैमाणिणीए ' एवं-
 पूर्वोक्तरीत्या एतेन प्रथमेन अभिलाषेण यथा दशमशतके आत्मर्द्धिके तृतीये
 उद्देशके प्रतिपादतं तथैव निरवશેपं-सम्पूर्णं यथा स्यात्तथा चत्वारो दण्डकाः भणि-
 तव्याः-प्रत्येकमालापकत्रयसहिता वक्तव्याः, यावत्-महर्द्धिका वैमानिकी
 अल्पर्द्धिकायाः वैमानिक्याः मध्यमध्येन अतिव्रजेदितिपर्यन्तमित्यर्थः, तत्र
 चाल्पर्द्धिकमहर्द्धिकामिलापकः, समर्द्धिकसमर्द्धिकामिलापकं चेत्यभिलापकद्वयं
 साक्षादेव मूले प्रदर्शितम्, अथ यावत्करणादवशिष्टं प्रदर्श्यते-तत्र समर्द्धिकामि-

જાતા છે-તથા બાદ મેં હસ પર શસ્ત્ર સે પ્રહાર કરતા છે ? હસકે ઉત્તર મેં
 પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘एवं एषणं अभिलाषेणं जहा दसमस्य आइड्डी उद्देश्य
 तद्देव निरवसेसं चत्वारि दंडगा भाणियञ्वा, जात्र महद्द्विया वैमाणिणी
 अप्पद्द्विया वैमाणिणीए’ पूर्वोक्त રીતિ સે જૈસે હસ પ્રથમ અભિલાપ
 દ્વારા દશાવેં શતકમેં આત્મર્દ્ધિક મેં તૃતીય ઉદ્દેશક મેં કહા જા ચુકા છે,
 હસી પ્રકાર સે ચાર દણ્ડક યહાં પ્રત્યેક ત્રીન આલાપક સહિત કહના
 ચાહિયે । યાવત્ મહર્દ્ધિક વૈમાનિક દેવી અલ્પર્દ્ધિક વૈમાનિક દેવી કે
 મીચ સે હોકર નિકલ સકતી છે । યહાં તક, હનમેં અલ્પર્દ્ધિક ઓર
 મહર્દ્ધિક કા પ્રથમ આલાપક છે, સમર્દ્ધિક સમર્દ્ધિક કા ઈતીય આલા-
 પક છે, તથા મહર્દ્ધિક ઓર અલ્પર્દ્ધિક કા તૃતીય આલાપક છે । હન ત્રીન
 આલાપકો મેં સે મૂલ મેં અલ્પર્દ્ધિક મહર્દ્ધિક કા, ઓર સમર્દ્ધિક

દેવ પર શસ્ત્રનો પ્રહાર કરીને તેની પાસેથી નીચળી બચ છે કે પહેલાં તેની
 પાસેથી નીચળી બચ છે અને ત્યાર બાદ તેના પર શસ્ત્રનો પ્રહાર કરે છે ?

મહાવીર પ્રશ્નનો ઉત્તર-“ एवं एषणं अभिलाषेणं जहा दसमस्य आइड्डी
 उद्देश्य तद्देव निरवसेसं चत्वारि दंडगा भाणियञ्वा, जात्र महद्द्विया वैमाणिणी
 अप्पद्द्विया वैमाणिणीए ” પૂર્વોક્ત રીતે આ પહેલાં અભિલાપ દ્વારા દસમાં
 શતકના આત્મર્દ્ધિક નામના ત્રીણ ઉદ્દેશકમાં, એવું કથન કરવામાં આવ્યું
 છે, જોય પ્રમાણે ત્રણ આલાપક સહિતના ચાર દંડકનું કથન અહીં થવું
 જોઈએ. “ મહર્દ્ધિક વૈમાનિક દેવી અલ્પર્દ્ધિક વૈમાનિક દેવીની વચ્ચે થઈને
 નીકળી શકે છે. ” આ આલાપક પર્યન્તના આલાપકોનું અહીં પ્રતિપાદન
 થવું જોઈએ આ ત્રણ આલાપકોનો ક્રમ આ પ્રમાણે છે-અલ્પર્દ્ધિક અને
 મહર્દ્ધિક દેવનો પહેલો આલાપક, સમર્દ્ધિક સમર્દ્ધિકનો બીજો આલાપક,

હારકસ્યાવશેષો યથા—‘ગોયમા ! પુર્વિ સત્યેણં અકમિત્તા પચ્છા વીરૂપણ્ણા, નો પુર્વિ વીરૂપણ્ણા પચ્છા સત્યેણં અકમિજ્જા’ इति’ हे गौतम ! पूर्व-प्रथमं श्लोक आक्रम्य-प्रहृत्थैव, पश्चात् व्यतिव्रजेत्, नो पूर्वं व्यतिव्रजेत् पश्चात् श्लेष्णे आक्रमेत् । अथ तृतीयस्तु महर्द्धिकारपद्धिकांमिलापको ‘यथा-महद्विषणं मंते ! देवे अप्पड्डियस्स देवस्स मज्झं मज्झेणं वीरूपण्णं ? इंता, वीरूपण्णं, से णं मंते ! किं सत्थेणं अकमिता पयू, अणकमिता पयू ? गोयमा ! अकमिता वि पयू, अणकमिता वि पयू, से णं मंते ! किं पुर्वि सत्थेणं अकमिता पच्छा वीरू

समर्द्धिक का ऐसा दो आलापक तो दिखा ही दिये गये हैं । यहाँ यावत् पाठ से गृहीत समर्द्धिक का जो अवशिष्ट अंश है अब यह दिखा-
लाया जाता जाता है—‘गोयमा ! पुर्वि सत्थेणं अकमिता पच्छा वीरू-
पण्णा, नो पुर्वि वीरूपण्णा पच्छा सत्थेणं अकमिज्जा’ हे गौतम ! सम-
र्द्धिक देव जब अपने जैसी ऋद्धिवाले प्रमादी देव के भीतर-बीच से
होकर निकलता है—तब वह पहिले उस पर शास्त्र से प्रहार करता है—
बाद में निकलता है ऐसा नहीं है कि वह उसके बीच में से होकर पहिले
निकल जावे, और फिर उस पर शास्त्रप्रहार करे । इसी ‘यावत्’ पाठ
से महर्द्धिक और अल्पर्द्धिक का भी अमिलाप कहा गया है—जो इस
प्रकार से है—‘महद्विषणं मंते ! देवे अप्पड्डियस्स देवस्स मज्झं मज्जेणं
वीरूपण्णा’ हे भदन्त ! महर्द्धिक देव क्या अल्पर्द्धिक देव के बीच से
होकर निकल सकता है ? उत्तर में प्रश्न कहते हैं—‘इंता, वीरूपण्णा’

તથા મહર્દ્ધિક અલ્પર્દ્ધિકનો ત્રીજો આલાપક આ ગ્રંથમાંથી મહર્દ્ધિક અલ્પ-
ર્દ્ધિકનો અને સમર્દ્ધિક સમર્દ્ધિકનો આલાપક તો આ સૂત્રમાં જ આપવામાં
આવ્યા છે. હવે “યાવત્” પદથી ગૃહીત સમર્દ્ધિકનો જે બાકીનો ભાગ
છે, અહીં પ્રકટ કરવામાં આવે છે—‘ગોયમા ! પુર્વિ સત્થેણં અકમિત્તા
પચ્છા વીરૂપણ્ણા, નો પુર્વિ વીરૂપણ્ણા પચ્છા સત્થેણં અકમિજ્જા” હે
ગૌતમ ! સમર્દ્ધિક દેવ બ્યારે પોતાના બેટલી જ ઋદ્ધિવાળા દેવની વચ્ચે
થઈને નીકળે છે, ત્યારે પહેલાં તેના પર શસ્ત્રનો પ્રહાર કરે છે અને ત્યાર
બાદ તેની વચ્ચે થઈને નીકળી આવે છે. જોવું બનતું નથી કે પહેલાં તે
તેની વચ્ચે થઈને નીકળી આવે અને ત્યાર બાદ તેના પર પોતાના
શસ્ત્રનો પ્રહાર કરે જોય “યાવત્” પદ વડે મહર્દ્ધિક અને અલ્પર્દ્ધિક
દેવના વિષયમાં પણ જે આલાપક ગ્રંથક કરવાનો છે, તે નીચે પ્રમાણે છે—
“મહિદ્વિષણં મંતે ! દેવે અપ્પડ્ડિયસ્સ દેવસ્સ મજ્ઞં મજ્જેણં વીરૂપણ્ણા” હે
ભગવન્ ! શું મહર્દ્ધિક દેવ અલ્પર્દ્ધિક દેવની વચ્ચે થઈને નીકળી શકે છે ?

વપ્સજા પુર્વિ વીશ્વરૂપા પચ્છા સત્યેળં અકમેજ્જા ? ગોયમા ! પુર્વિ વા સત્યેળં અકમિત્તા પચ્છા વીશ્વરૂપા, પુર્વિ વા વીશ્વરૂપા પચ્છા સત્યેળં અકમિજ્જા' इति अवसेयः, तथा च चतुर्थे दण्डकेषु प्रथमदण्डक उक्तालापकत्रयात्मको देवस्य देवस्य च, द्वितीयो दण्डकस्तु देवस्य देव्याश्च, तृतीयो दण्डको देव्याश्च देवस्य, चतुर्थो दण्डको देव्याश्च देव्याश्च बोध्यः इति भावः ॥ सू० ३ ॥

હાં, ગૌતમ ! મહર્દિક દેવ અલ્પર્દિક દેવ કે બીચ મેં સે હોકર નિકલ સકતા હૈ । 'સે ણં મંતે ! કિં સત્યે ણં અકમિત્તા પમ્, અણકમિત્તા પમ્' હૈ મદન્ત ! વહ શાસ્ત્ર સે પ્રહાર કરકે નિકલને મેં સમર્થ હૈ યા વિના પ્રહાર કરકે નિકલને મેં સમર્થ હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—'ગોયમા ! અકમિત્તા વિ પમ્ અણકમિત્તા વિ પમ્' હૈ ગૌતમ ! વહ ઉસ પર આક્રમણ કરકે મી નિકલ સકને મેં સમર્થ હૈ ઓર વિના આક્રમણ કરકે મી નિકલ સકને મેં સમર્થ હૈ । અબ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈ—'સે ણં મંતે ! કિં પુર્વિ સત્યેળં અકમિત્તા પચ્છા વીશ્વરૂપા, પુર્વિ-વીશ્વરૂપા પચ્છા સત્યેળં અકમેજ્જા ? હૈ મદન્ત ! વહ પહિલે શાસ્ત્ર સે આક્રમણ કરકે નિકલ સકને મેં સમર્થ હૈ, વહ ઉસ પર શાસ્ત્ર સે જો આક્રમણ કરતા હૈ તો નિકલને સે પહિલે કરતા હૈ યા નિકલ પુકને કે બાદ કરતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—'ગોયમા' હૈ ગૌતમ ! 'પુર્વિ વા સત્યેળં અકમિત્તા પચ્છા વીશ્વરૂપા, પુર્વિ વા વીશ્વરૂપા પચ્છા સત્યેળં અકમિજ્જા' વહ ઉસ પર પહિલે મી પ્રહાર કર દે ઓર

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—“હંતા, વીશ્વરૂપા ” હા, ગૌતમ ! મહર્દિક દેવ અલ્પર્દિક દેવની વચ્ચે મરેને નીકળી શકે છે.

ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન—“સે ણં મંતે ! કિં સત્યે ણં અકમિત્તા પમ્, અણકમિત્તા પમ્ ” હે ભગવન ! શું તે શસ્ત્રનો પ્રહાર કરીને નીકળવાને સમર્થ બને છે, કે શસ્ત્રનો પ્રહાર કર્યા વિના નીકળવાને સમર્થ બને છે ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—“ગોયમા ! અકમિત્તા વિ પમ્, અણકમિત્તા વિ પમ્ ” હે ગૌતમ ! તે તેના પર શસ્ત્રનો પ્રહાર કરીને પણ નીકળી શકે છે અને શસ્ત્રનો પ્રહાર કર્યા વિના પણ નીકળી શકે છે.

ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન—“સે ણં મંતે ! કિં પુર્વિ સત્યેળં અકમિત્તા પચ્છા વીશ્વરૂપા, પુર્વિ વીશ્વરૂપા પચ્છા સત્યેળં અકમેજ્જા ? ” હે ભગવન ! તે પહેલાં તેના પર શસ્ત્રનો પ્રહાર કરીને તેની પાસેથી નીકળી શકવાને સમર્થ થાય છે ? કે પહેલાં નીકળી ગયા બાદ આક્રમણ (શસ્ત્રનો પ્રહાર) કરવાને સમર્થ હોય છે ?

નૈરયિકાત્મનિકદુઃસ્વવક્તવ્યતા ।

સૂક્ત્ય—“રયણપ્પમાપુઢવીનેરહયાણં મંતે ! કેરિસયં પોગ્ગલપરિણામં પચ્ચણુબ્ભવમાણા વિહરંતિ ? ગોયમા ! અણિટું જાવ અમણામં, एवं જાવ અહેસત્તમાપુઢવીનેરહયા, एवं વેયણાપરિણામં, एवं જહા જીવાભિગમે તદ્દપ નેરહયઉદેસય જાવ અહેસત્તમાપુઢવીનેરહયાણં મંતે ! કેરિસયં પરિગ્ગહ-સન્નાપરિણામં પચ્ચણુબ્ભવમાણા વિહરંતિ ? ગોયમા ! અણિટું જાવ અમણામં, સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ” ॥ સૂ. ૪ ॥

છાયા—રત્નમમા પૃથિવી નૈરયિકાઃ સ્વદુઃ મદન્ત ! કીદશં પુત્રલપરિણામં પ્રત્યનુમન્તો વિહરન્તિ ? ગૌતમ ! અણિટં યાવત્, અમનાડમ્, एवं યાવત્-અઘઃ સપ્તમપૃથિવીનૈરયિકાઃ, एवं વેદનાપરિણામમ્, एवं યથા જીવાભિગમે તૃતીયે નૈરયિકોદેશકે યાવત્-અઘઃસપ્તમપૃથિવીનૈરયિકાઃ સ્વદુઃ મદન્ત ! કીદશ પરિ-ગ્રહસંઘાપરિણામં પ્રત્યનુમન્તો વિહરન્તિ ? ગૌતમ ! અણિટં યાવત્-અમનોડમ્, તદેવં મદન્ત ! તદેવં મદન્ત ! इति ॥ સૂ. ૪ ॥

ટીકા—પૂર્વમેકાન્તં મુલ્લિતત્વેન દેવવક્તવ્યતા પ્રરૂપિતા, અથ એકાન્તદુઃસ્વિ-

પીછે જાવે ઓર પહિલે જાવે ઓર પીછે પ્રહાર કરે એસા મી હોતા હૈ । તથા ચ-ચાર દણ્ડકોં મેં ઉક્ત આલાપકઅયાત્મક પ્રથમ દણ્ડક દેવ ઓર દેવ કા હૈ, ટિનીય દણ્ડક દેવ ઓર દેવી કા હૈ, તૃતીય દણ્ડક દેવી ઓર દેવકા હૈ । ચતુર્ય દણ્ડક દેવી ઓર દેવી કા હૈ એસાં જાનના ચાહિયે ॥ સૂ. ૩ ॥

નૈરયિકોં કે આત્મનિકદુઃસ્વ કી વક્તવ્યતા—

‘રયણપ્પમાપુઢવીનેરહયા ણં મંતે કેરિસયં’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—પહિલે એકાન્ત સુખી હોને કે કારણ દેવોં કી વક્તવ્યતા

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! “પુન્નિ વા સત્થે ણં અકમિત્તા પચ્છા વીરુવપ્પસા, પુન્નિ વા વીરુવહ્ત્તા પચ્છા સત્થે ણં અકમિત્તા” હે ગૌતમ ! તે પહેલાં પ્રહાર કરીને પણ તેની પાસેથી નીકળી બધ શકે છે, અને પહેલાં નીકળી ભય અને પછી પ્રહાર કરે, એવું પણ તે કરી શકે છે. ચાર દંડકોમાં ઉપયુક્ત ત્રણ આલાપકવાણું પ્રથમ દંડક દેવ અને દેવનું છે. બીજું દંડક દેવ અને દેવીનું છે, ત્રીજું દંડક દેવી અને દેવનું છે અને ચોથું દંડક દેવી અને દેવીનું છે ॥ સૂ. ૪ ॥

—નારકોના આત્મનિક દુઃખની વક્તવ્યતા—

“રયણપ્પમાપુઢવીનેરહયાણં મંતે ! કેરિસયં” इत्यादि—

ટીકાર્થ—આગલા સૂત્રમાં એકાન્તતા મુખી હોવાને કારણે દેવોની

તત્ત્વેન તદ્વિપરીતનૈરયિકચક્તવ્યતાં પ્રકાશયિતુમાદ-‘રયણ્વપમાપુઢવિનેરહ્યા
 ણં મંતે ! કેરિસયં પોગલરિણામં પચ્ચણુમ્મવમાણા વિહરંતિ ?’ ગૌતમઃ
 પુઢ્વત્તિ-હે મદન્ત ! રત્નપ્રમાપૃથિવીનૈરયિકાઃ સ્વલ્લ કીદ્દયં પુદ્ગલપરિ-
 ણામં પ્રત્યનુમયન્તા-અનુમત્તવિષયીકુર્વન્તઃ વિહરન્તિ-તિષ્ઠન્તિ ? મગવાનાદ-
 ‘ગોયમા ! અણિદ્દં જાવ અમણામં, एवं જાવ અહેસત્તમાપુઢવિનેરહ્યા’ હે
 ગૌતમ ! રત્નપ્રમાપૃથિવીનૈરયિકાઃ, અનિષ્ટમ્-અનિચ્છા વિષયીયૂતમ્, યાવત્-
 અકાન્તમ્-અકમનીયમ્, અપ્રિયમ્, અમનોહમ્ અમનોઽમમ્-મનસા અમ્યત્તે-પ્રાપ્યત્તે
 ઇતિ મનોઽમમ્, ન મનોઽમમ્-અમનોઽમમ્ મનસઃ અપ્રીતિજનકમ્-મનઃપ્રતિકૂલ-
 મિત્યર્થઃ, પુદ્ગલપરિણામં પ્રત્યનુમયન્તો વિહરન્તિ-તિષ્ઠન્તિ । एवं-રીત્યા, યાવત્-
 શર્કરાપ્રમાપૃથિવીનૈરયિકાઃ, વાલુકાપ્રમાપૃથિવીનૈરયિકાઃ, પદ્મપ્રમાપૃથિવી

કહી ગઈ છે । અથ એકાન્ત દુઃખી હોને કે કારણ હનસે વિપરીત સ્વભાષ-
 થાલે નૈરયિકો કો ચક્તવ્યતા સૂત્રકાર હસ સૂત્રદ્વારા કહ રહે છે-હસમેં
 ગૌતમને પ્રશ્ન સે એસા પૂછા છે-‘રયણ્વપમાપુઢવિનેરહ્યાણં મંતે ! કેરિસયં
 પોગલપરિણામં પચ્ચણુમ્મવમાણા વિહરંતિ’ હે મદન્ત ! રત્નપ્રમાપૃથિવી
 કે નૈરયિક કિસ પ્રકાર કે પુદ્ગલપરિણામ કા અનુમવ કરતે રહતે છે ?
 હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે છે-‘ગોયમા ! અણિદ્દં જાવ અમણામં एवं
 અહે સત્તમાપુઢવિનેરહ્યા’ હે ગૌતમ ! રત્નપ્રમાપૃથિવી નૈરયિક અનિષ્ટ
 અનિચ્છા કે વિષયમૂળ યાવત્-અકાન્ત-અકમનીય અપ્રિય અમનોહ
 एवं અમનોઽમ-મન મેં અપ્રીતિજનક-મનઃપ્રતિકૂલ એસે પુદ્ગલપરિણામ
 કા અનુમવ કરતે રહતે છે । હસી પ્રકાર સે યાવત્-શર્કરાપૃથિવી કે

વક્તવ્યતાની પ્રત્યક્ષા કરવામાં આવી એકાન્તતઃ દુઃખી હોવાને કારણે દેવો
 કરતાં વિપરીત સ્વભાવવાળા નારકોની વક્તવ્યતા સૂત્રકાર આ સૂત્રમાં કહે છે-
 ગૌતમ સ્વામી નારકોના વિષયમાં મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે-
 “રયણ્વપમાપુઢવિનેરહ્યા ણં મંતે ! કેરિસયં પોગલરિણામં પચ્ચણુમ્મવમાણા
 વિહરંતિ ?” હે ભગવન્ ! રત્નપ્રમા પૃથ્વીના નારકો કયા પ્રમાણના પુદ્ગલપરિ-
 ણામનો અનુભવ કરી રહ્યા છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર-“ગોયમા !” હે ગૌતમ ! “અણિદ્દં જાવ
 અમણામમ્ एवं જાવ અહેસત્તમાપુઢવિનેરહ્યા” રત્નપ્રમા પૃથ્વીનાં નારકો
 અનિષ્ટ (અનિચ્છીય), અકાન્ત (અકમનીય), અપ્રિય, અમનોહ અને અમ-
 નોમ (મનમાં અપ્રીતિજનક) પુદ્ગલપરિણામનો અનુભવ કરે છે એજ પ્રમાણે
 શર્કરાપ્રમાણના નારકો, વાલુકાપ્રમાણના નારકો, પદ્મપ્રમાણના નારકો, ધૂમપ્રમાણના

નૈરયિકાઃ, ધૂમપ્રમાપૃથિવીનૈરયિકાઃ, તમઃપ્રમાપૃથિવીનૈરયિકાઃ, અચઃસસમ
પૃથિવીનૈરયિકા અપિ અનિષ્ટમ્, અકાન્તમ્, અમિયમ્, અમનોઙ્ગમ્, અમનોઙ્મસ
પુદ્ગલપરિણામં પ્રત્યક્ષમવન્તો વિહરન્તિ, 'એવં વેયણાપરિણામં, એવં જહા જીવિ-
મિમમે તદ્દપ નેરહયઝહેસપ' એવં પુદ્ગલપરિણામવદંચ વેદનાપરિણામમપિ રત્ન-
પ્રમાદિપૃથિવીનૈરયિકાઃ અનિષ્ટમ્, અકાન્તમ્, અમિયમ્, અમનોઙ્ગમ્, અમનોઙ્મસ
પ્રત્યક્ષમવન્તો વિહરન્તિ, તદમિલાપસ્તુ "રયણપ્પમાપુદ્ગલિનેરહયા ણં મંતે ! કેરિ-
સયં વેદનાપરિણામં પચ્ચણુદ્મવમાણા વિહરંતિ ? ગોયમા ! અણિદ્ધં અકંતં અપ્પિયં
અમણુદ્મં અમણામં વેયણાપરિણામં પચ્ચણુદ્મવમાણા વિહરંતિ " " રત્નપ્રમાપૃથિવી-

નૈરયિક, લાલુકાપ્રમાપૃથિવી કે નૈરયિક, પંકપ્રમાપૃથિવી કે નૈરયિક,
ધૂમપ્રમા પૃથિવી કે નૈરયિક, તમઃપ્રમાપૃથિવી કે નૈરયિક અને અચઃ
સસમી પૃથિવી કે નૈરયિક બી અનિષ્ટ, અકાન્ત, અમિય, અમનોઙ્ગ, એવં
અમનોઙ્મપુદ્ગલપરિણામ કા અનુભવ કરતે રહતેહૈં । 'એવં વેયણાપરિણામં,
એવં જહા જીવામિમમે તદ્દપ નેરહયઝહેસપ' તથા વે રત્નપ્રમાપૃથિવી કે
નૈરયિક પુદ્ગલપરિણામ કે જેસા હી-અનિષ્ટ, અકાન્ત અમિય, અમનોઙ્ગ
અને અમનોઙ્મ વેદનાપરિણામ કો બી ભોગતે રહતે હૈં । હસ વિષય કા
અમિપ્રાય હસ પ્રકાર સે હૈ- "રયણપ્પમાપુદ્ગલિનેરહયા ણં મંતે ! કેરિસયં
વેયણા પરિણામં પચ્ચણુદ્મવમાણાવિહરંતિ ગોયમા ! અણિદ્ધં જાવ અમ-
ણામં " "રત્નપ્રમાપૃથિવીનૈરયિકાઃ લલુ મદન્ત ! કીદર્શં વેદનાપરિણામં
પ્રત્યક્ષમવન્તો વિહરન્તિ' ગૌતમ અનિષ્ટં યાચત્ અમનોઙ્મં" હૈ મદન્ત !
પ્રથમ રત્નપ્રમાપૃથિવી કે નૈરયિક કિસ પ્રકાર કે વેદનાપરિણામ કા

નારહે, તમઃપ્રમાના નારહે અને તમસ્તમઃપ્રમા નામની અધઃસપ્તમી
પૃથ્વીનાં નારહે પણ અનિષ્ટ, અકાન્ત, અમિય, અમનોઙ્ગ અને અમનોઙ્મ
પુદ્ગલપરિણામનો અનુભવ કરે છે. " એવં વેયણાપરિણામં, એવં જહા જીવામિ-
મમે તદ્દપ નેરહય ઝહેસપ " એજ પ્રમાણે રત્નપ્રમાપૃથ્વીના નારહે અનિષ્ટ,
અકાન્ત આદિ પૂર્વોક્ત વિશેષણોવાળા વેદનાપરિણામનો પણ અનુભવ કરતા
રહે છે. આ વિષયને અનુલક્ષીને આ પ્રકારનો અભિલાપ સમજવો-
"રયણપ્પમાપુદ્ગલિનેરહયા ણં મંતે ! કેરિસયં વેયણાપરિણામં પચ્ચણુદ્મવમાણા
વિહરંતિ ? ગોયમા ! અણિદ્ધં જાવ અમણામં" "રત્નપ્રમાપૃથિવીનૈરયિકાઃ લલુ મવન્ત !
કીદર્શં વેદનાપરિણામં પ્રત્યક્ષમવન્તો વિહરન્તિ ગૌતમ ! અનિષ્ટં યાચત્ અમનોઙ્મમ્"
કે અર્થવત્ ! રત્નપ્રમા પૃથ્વીનાં નારહે કેવા વેદનાપરિણામનો અનુભવ

નૈરયિકાઃ ખલુ મદન્ય ! પીઢ્યં વેદનાપરિણામં પ્રત્યનુમવન્તો વિહરાન્તિ ?
 ગૌતમ ! અનિષ્ટમ્ , અકાન્તમ્ , અપ્રિયમ્ , અમનોજ્ઞ અમનોઽમં. વેદનાપરિણામં પ્રત્યનુ
 મવન્તા વિહરાન્તિ, 'એવં શર્કરાપ્રમાદિપૃથિવીનૈરચિત્તા અપિ' ઇતિ વોદ્યમ્ । એવંરીતમ્
 યથા જીવાભિગમે તૃતીયે નૈરયિકોદ્દેશકે પ્રતિપાદિતં તથૈવ અત્રાપિ પ્રતિપાદની
 યમ્ , જીવાભિગમોક્તાનિ એતાનિ ત્રિંશતિર્દ્વારાણિ અવસેયાનિ-તદ્યથા- 'પોગલ-
 પરિણામે ૧, વેયળા ય૨, લેસ્તા ય૩, નામગોષ્ ય૪, અરઈ ૫, મષ્ ય૬, સોગે૭,
 હુહા ૮, પિવાસા ય ૯, વાહી ય ૧૦ ॥૧૧॥

અનુમવ કરતે રહતે હું ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહ્યો છે-હે ગૌતમ ! વે અનિષ્ટ,
 અકાન્ત, અપ્રિય, અમનોજ્ઞ, એવં અમનોમ વેદના પરિણામ કા અનુમવ
 કરતે રહતે હું । ઇતી પ્રકાર કા કથન શર્કરાપ્રમાદિપૃથિવી આદિ કે નૈરયિકો
 કે વિષય મેં બી જાનના ચાહ્યો । હમ રીતિ સે જૈસા જીવાભિગમસૂત્રમે
 તીનરા નૈરયિકોદ્દેશ મેં કહા ગયઃ તેં ડમી પ્રકાર સે યહાં પર બી સમજના
 ચાહ્યો । જીવાભિગમોક્ત વે પુદ્ગલપરિણામ સે લેકર પરિચ્છદસંજ્ઞા-
 પરિણામ તકકે ૨૦ દ્વાર યહાં પદ્ધે ગયે હું વૈસા હી યહાં પર સમજના
 ચાહ્યો । ડન દ્વારોં કે વિષય મેં ઢો ગાધાઈં હસ પ્રકાર સે હું-૧ 'પોગલ-
 પરિણામે-પુદ્ગલપરિણામ, ૨ વેયળાય-વેદના, ૩ લેસાય-લેહયા, નામ-
 ગોષ્ ય-નામગોષ્, ૫ અરઈ-અરતિ, ૬ મષ્ ય-મષ, ૭, સોગે-શોક,
 ૮ હુહા-હુષા, ૯ પિવાસા ય-પ્યાસ, ૧૦ વાહી ય-વ્યાધિ (૧) । ૧૧
 હસ્તાસે-હસ્ત્યાસ, ૧૨ અણુતાવે-અણુતાપ, ૧૩ કોહે-ક્રોધ, ૧૪ માગે ય

કયાં કરે છે ? તેનો ઉત્તર અ.પતા મહાવીર પ્રશ્ન કહે છે કે-હે જીનમ !
 તેઓ અનિષ્ટ અકાન્ત, અપ્રિય, અમનોજ્ઞ અને અમનોમ વેદનાપરિણામનો
 અનુમવ કયાં કરે છે. એજ પ્રકારનું વેદનાપરિણામ વિષયક કથન શર્કરાપ્રમા
 આદિ નરકોનાં નરકો વિષે પણ સમજવું આ રીતે જીવાભિગમ સૂત્રના ત્રીજા
 નૈરયિક ઉદ્દેશકમાં નારકોનાં પુદ્ગલપરિણામના વિષયમાં જેવું કથન કરવામાં
 આવ્યું છે, એવું જ કથન અહીં પણ અહલ કરવું જોઈએ. આ વિષયનું
 જીવાભિગમમાં વીસ ૨૦ દ્વારોમાં પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે. તે ૨૦ દ્વારો
 આ પ્રમાણે છે-(૧) પોગલપરિણામે-પુદ્ગલપરિણામ (૨) વેયળાય-વેદના-, (૩)
 લેસા ય-લેહયા, (૪) નામગોષ્ ય-નામગોષ્, (૫) અરઈ-અરતિ, (૬) મષ્ ય-
 મષ, (૭) સોગે-શોક, (૮) હુહા-હુષા, (૯) પિવાસા ય-પિવાસા (પ્યાસ), (૧૦)
 વાહી ય-વ્યાધિ, (૧૧) હસ્તાસે-હસ્ત્યાસ, (૧૨) અણુતાવે-અણુતાપ (૧૩)
 કોહે-ક્રોધ, (૧૪) માગે ય-માન, (૧૫) માપય-માયા, (૧૬) હોદેય-લોભ,

ઉત્સાસે ૧૧, અણુતાવે ૧૨, કોહે ૧૩, માળે ય ૧૪, માય ૧૫, છોમે ૧૬ ય।

ચત્તારિ ય સન્નાઓ ૨૦, નેરય્યાણં તુ પરિણામા ॥ ૨ ॥ इति,

ત્ર પ્રથમપદ્ધત્યસ્યામિલાપઃ પ્રદર્શિત એવ, શેષાષ્ટાદશાનામમિલાપાસ્તદનુસારેણેવ
અવસેયાઃ, તદન્તિમમ્ અમિલાપં પ્રદર્શયન્નાહ—‘જાવ અહેમત્તમાપુઢવિનેરય્યા ણં
મંતે ! કેરિસયં પરિમાહસન્નાપરિણામં પચ્ચણુન્નમવમાણા વિહરંતિ । ગૌતમઃ
પૃચ્છતિ—હે મદન્ત ! યાવત્ રત્નપ્રમાદિષ્ઠપૃથિવીનૈરયિકાઃ ૬, અથઃસપ્તમ-
પૃથિવીનૈરયિકાઃ સ્વછ કીદૃશં પરિગ્રહસંજ્ઞાપરિણામં પ્રત્યનુમરન્તો વિહરન્તિ ?
મગવાનાહ—‘ગોયમા ! અણિદું જાવ અમણામં ’ હે ગૌતમ ! રત્નપ્રમામારમ્બાધઃ-
સપ્તપૃથિવીનૈરયિકાઃ અનિષ્ટમ્, યાવત્-અકાન્તમ્, અમિયમ્, અમનોહમ્,

—માન, ૧૫ માય—માયા, ૧૬ છોહે—છોમ, ૧૭ ઓર ચાર સંજ્ઞાપં—
આહારસંજ્ઞા, ૧૮ મયસંજ્ઞા ૧૯ મૈથુનસંજ્ઞા, ૨૦ પરિગ્રહસંજ્ઞા । इनमें से
पुद्गलपरिणाम और वेदनापरिणाम इन दो द्वारों के अभिलाप तो सूत्र-
कार ने स्वयं प्रगट कर दिये हैं । बाकी के १८ पदों के अभिलाप इन्हीं
दो पदों के अभिलापों के अनुसार ही जानना चाहिये । सूत्रकार ने यहाँ
अन्तिम अभिलाप इस प्रकार से दिखलाया है—‘जाव अहेसत्तमापुढ-
विनेरय्या णं मंते ! केरिसयं परिगहसन्नापरिणामं पच्चणुन्मवमाणा
विहरंति’ इसमें गौतम ने प्रश्न से ऐसा पूछा है—हे मदन्त ! यावत् रत्न-
प्रमादि छह पृथिवीयों के नैरयिक और सप्तमी पृथिवी के नैरयिक किस
प्रकार के परिगहसंज्ञापरिणाम का अनुभव करते रहते हैं ? इसके उत्तर
में प्रश्न ने कहा है—‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘अणिदुं जाव अमणामं’

‘ચત્તારિય સન્નાઓ’ ચાર સંજ્ઞાઓ (૧૭) આહારસંજ્ઞા, (૧૮) મયસંજ્ઞા, (૧૯)
મૈથુનસંજ્ઞા, અને (૨૦) પરિગ્રહસંજ્ઞા.

પુદ્ગલપરિણામ અને વેદનાપરિણામના અભિલાપો તો સૂત્રકારે આ
સૂત્રમાં જ પ્રગટ કર્યા છે. બાકીનાં ૧૮ દ્વારોના અભિલાપ પણ પુદ્ગલપરિણામ
અને વેદનાપરિણામના બેવા જ સ્થમબવા અર્થે સૂત્રકારે અન્તિમ અભિલાપ
આ પ્રકારનો બતાવ્યો છે—“જાવ અહેસત્તમાપુઢવિનેરય્યા ણં મંતે ! કેરિસય
પરિગહસન્નાપરિણામં પચ્ચણુન્નમવમાણા વિહરંતિ” ગૌતમ સ્વામી એવો પ્રશ્ન
પૂછે છે કે—હે ભગવન્ ! રત્નપ્રમાથી લઈને અધઃસપ્તમી પૃથ્વી પર્થતની
પૃથ્વીઓના નારકો કયા પ્રકારના પરિગ્રહસંજ્ઞાપરિણામનો અનુભવ કરતા
રહે છે ? તેનો ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે કે—“ગોયમા ! અણિદું

અમનોડમય પરિગ્રહસંજ્ઞાપરિણામં પ્રાયજ્ઞમવન્તો વિહરન્તિ-તિષ્ઠન્તિ । અન્તે ગૌતમ
આહ-‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! સ્તિ’ હે મદન્ત ! તદેવં-મવદુક્તં સત્યમેવ,
હે મદન્ત ! તદેવં-મવદુક્તં સત્યમેવેતિ ॥ સૂ૦ ૪ ॥

॥ इति श्री विश्वविख्यात-जगद्बल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषा-
कलितकलितकलापालापकप्रविशुद्भगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक,
वादिमानमर्दक-श्रीशाहूछत्रपति कोल्हापुरराजप्रदत्त-
‘जैनाचार्य’ पदभूषित—कोल्हापुरराजगुरु-
बालब्रह्मचारि—जैनाचार्य—जैनधर्मदिवाकर
-पूज्य श्री घासीलालत्रिचिविरचितायां
श्री “मगवतीसूत्रस्य” प्रमेयचन्द्रिका-
ख्यायां व्याख्यायां चतुर्दशशतके
तृतीयोद्देशकः समाप्तः ॥ १४-२ ॥

જનપ્રમા આદિ ૬ પૃથ્વિચર્યો કે નારક ઔર સસમી પૃથ્વિવી કે
નારક અનિષ્ટ, યાવત્-અકાન્ત, અપ્રિય અનનોજ્ઞ ઔર અમનોડમ પરિ-
ગ્રહસંજ્ઞા પરિણામ કા અનુભવ કરતે હૈં । પ્રથ અન્ત મેં ગૌતમ મગવાન
સે કહતે હૈં-‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! સ્તિ’ હે મદન્ત ! આપકા કહા જુઆ
સબ વિષય વિલકુલ સત્ય હી હૈં । હસ પ્રકાર કહકર વે ગૌતમ યાવત્
અપને સ્થાન પર વિરાજમાન હો ગયે ॥ સૂ૦ ૪ ॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ કૃત
“મગવતીસૂત્ર” ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાકે ચૌદહવે શતક કા
ત્રીસરા ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥ ૧૪-૨ ॥

જાવ અમણામં” હે ગૌતમ ! તેઓ અનિષ્ટ, અકાન્ત, અપ્રિય, અમનોજ્ઞ
અને અમનોમ પરિગ્રહસંજ્ઞાપરિણામને અનુભવ કયાં કરે છે,

અન્તે ગૌતમસ્વામી મહાવીર પ્રશ્નને કહે છે કે-“સેવં મંતે ! સેવં
મંતે ! સ્તિ” હે ભગવન્ ! આપજું કથન સત્ય છે. હે ભગવન્ ! આપે જે
કહ્યું તે સર્વથા સત્ય જ છે, આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામી મહાવીર
પ્રશ્નને વંદણા નમસ્કાર કરીને પોતાને સ્થાને બેસી ગયા. ॥સૂ૦ ૪॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ કૃત “મગવતીસૂત્ર”ની
પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના ચૌદમા શતકનો ત્રીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૧૪-૩॥

અથ ચતુર્થોદેશકઃ પ્રારંભયતે-

ચતુર્દશસતકે ચતુર્થોદેશકસ્ય સંક્ષિપ્તં વિષયવિવરણમ્

પુદ્ગલપરિણામવક્તૃત્વા પ્રરૂપણમ્, અતીતે કાલે એકસ્મિન્ સમયે પુદ્ગલ-
પરિણામવક્તૃત્વા નિરૂપણમ્, વર્તમાનકાલે એકસમયે પુદ્ગલપરિણામવક્તૃત્વા
પ્રરૂપણમ્, ભવિષ્યકાલે એકસમયે પુદ્ગલપરિણામવક્તૃત્વાનિરૂપણમ્, પુદ્ગલસ્કન્ધ-
વક્તૃત્વા પ્રરૂપણમ્, અતીતે કાલે વર્તમાને ભવિષ્યત્કાલે ચ જીવપરિણામવક્તૃ-
ત્વાનિરૂપણમ્, પરમાણુપુદ્ગલઃ કિમ્ અશ્વતઃ ? કિં વા અશ્વત્થો વર્તતે ?
ઇત્યાદિ પ્રરૂપણમ્, પરમાણુઃ કિમ્ ચરમો ભવતિ ? કિં વા અચરમો ભવતિ ?
ઇત્યાદિ પ્રરૂપણમ્, સામાન્યપરિણામપ્રરૂપણમ્ ।

પુદ્ગલપરિણામવિશેષવક્તૃત્વાના ।

મૂલમ્—“એસ ણં મંતે ! પોગ્ગલે તીતમણંતં સાસયં સમયં
સમયં લુક્ખી સમયં અલુક્ખી સમયં લુક્ખી વા, અલુક્ખી વા ?

ચૌથે ઉદ્દેશે કા પ્રારંભ-

‘ચૌદ્દશે’ શતક કે હસ ચૌથે ઉદ્દેશે મેં જો વિષય આયા હુઆ હૈ ।
હસકા વિવરણ સંક્ષેપ સે હસ પ્રકાર હૈ—પુદ્ગલપરિણામ કી વક્તૃત્વા કા
પ્રરૂપણ, અતીતકાલ મેં એક સમયમેં પુદ્ગલપરિણામ કી વક્તૃત્વા કા
નિરૂપણ, વર્તમાન કાલ મેં એક સમય મેં પુદ્ગલપરિણામ કી વક્તૃત્વા કા
પ્રરૂપણ ભવિષ્યત્કાલ મેં એક સમય મેં પુદ્ગલપરિણામ કી વક્તૃત્વા કા
પ્રરૂપણ પુદ્ગલસ્કન્ધ મેં જીવ પરિણામ કી વક્તૃત્વા કા નિરૂપણ, પરમા-
ણુપુદ્ગલશ્વત્ત હૈ યા અશ્વત્ત હૈ ? ઇત્યાદિ પ્રરૂપણ પરમાણુચરમ હોતા
હૈ યા અચરમ હોતા હૈ ? ઇત્યાદિ પ્રરૂપણ । સામાન્ય પરિણામ કી પ્રરૂપણ

ચોથા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

ચૌદશાં શતકના આ ચોથા ઉદ્દેશકમાં જે વિષયનું પ્રતિપાદન કરવામાં
આવ્યું છે. તેનું સંક્ષિપ્ત વિવરણ—પુદ્ગલપરિણામની વક્તૃત્વા, ભૂતકાળમાં
જોકે સમયમાં પુદ્ગલપરિણામની વક્તૃત્વા, વર્તમાનકાળમાં જોકે સમયમાં
પુદ્ગલપરિણામની વક્તૃત્વા, ભવિષ્યકાળમાં જોકે સમયમાં પુદ્ગલપરિણામની
વક્તૃત્વા, પુદ્ગલસ્કન્ધની વક્તૃત્વા તાની પ્રરૂપણ—અતીતકાળ, વર્તમાનકાળ
અને ભવિષ્યકાળમાં જીવપરિણામની વક્તૃત્વાનું નિરૂપણ, પરમાણુપુદ્ગલ
શ્વત્ત છે કે અશ્વત્ત છે ? ઇત્યાદિ પ્રશ્નોત્તરે પરમાણુ ચરમ હોય છે કે
અચરમ હોય છે ? ઇત્યાદિ પ્રશ્નોત્તરે સામાન્ય પરિણામની પ્રરૂપણ.

પુર્વિં ચ ણં કરણેણં અણેગવજ્ઞં, અણેગરૂવં પરિણામ પરિણમઙ્ ?
અહ સે પરિણામે નિજિજ્ઞે મવઙ્, તઓ પચ્છા, ઇગવન્ને, ઇગ-
રૂવે સિયા ? હંતા, ગોયમા ! ઇસ ણં પોગ્ગલે તીતે તં ચેવ જાવ
ઇગરૂવે સિયા, ઇસ ણં મંતે ! પોગ્ગલે પહુપ્પન્નં સાસયં સમયં ?
ઇવં ચેવ, ઇવં અણાગયમણંતં પિ, ઇસ ણં મંતે ! સ્થંધે તીતમણંતં ?
ઇવં ચેવ સ્થંધે ત્રિ જહા પોગ્ગલે ॥સૂ૦ ૧॥

જાયા—ઇવ સ્થલ મદન્ત ! પુદ્ગલઃ અતીતે અનન્તે શાશ્વતે સમયે સમયં
રૂપી, સમયસ્ અરૂપી, સમયં રૂપી ચા અરૂપી વા ? પૂર્વં ચ સ્થલ કરણેન અનેક-
વર્ણસ્, અનેકરૂપસ્, પરિણામં પરિણમતિ ? અથ સ પરિણામો નિર્જીર્ણો મવતિ,
તતઃ પઞ્ચાત્ એકવર્ણઃ, એકરૂપઃ સ્યાત્ ? હન્ત, ગૌતમ ! ઇવ સ્થલ પુદ્ગલઃ અતીતે
તદેવ યાષત્—એકરૂપઃ સ્યાત્, ઇવ સ્થલ મદન્ત ! પુદ્ગલઃ પ્રત્યુત્પન્ને શાશ્વતં સમ-
યસ્ ? ઇવં ચૈવ, ઇવમ્ અનાગતે અનન્તેઽપિ, ઇવ સ્થલ મદન્ત ! સ્કન્ધઃ અતીતે
અનન્તે૦ ? ઇવં ચૈવ સ્કન્ધોઽપિ, યથા પુદ્ગલઃ ॥સૂ૦ ૧॥

ટીકા—તૃતીયોદેશકે નૈરયિકાણાં પુદ્ગલપરિણામસ્ય પ્રરૂપિતત્વેન ચતુર્થોદેશકે-
ઽપિ પુદ્ગલપરિણામવિશેષમેવ પ્રકારાન્તરેણ પ્રરૂપિતુમાહ—‘ઇસ ણં મંતે ! ઇત્યાદિ ।
‘ઇસ ણં મંતે ! પોગ્ગલે તીયમણંતં સાસયં સમયં સમયં હુવહી, સમયં અલુવહી, સમયં

પુદ્ગલપરિણામવિશેષવક્તૃત્વત્વા—

‘ઇસ ણં મંતે ! પોગ્ગલે તીતમણંતં ’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—તૃતીય ઉદ્દેશ મેં નૈરયિકોં કે પુદ્ગલપરિણામ કા પ્રરૂપણ
હુઆ હૈ । સો ઠસી કો લેકર સૂત્રકાર ઇસ ઉદ્દેશો મેં બી વિશેષરૂપ સે
ઠસીકા પ્રકારાન્તર સે વર્ણન કર રહે હૈ—ઇસમેં ગૌતમ ને પ્રશ્ન સે ઇસા પૂછા
હૈ—‘ઇસ ણં મંતે ! પોગ્ગલે તીયમણંતં સાસયં સમયં, સમયં હુવહી, સમયં

—પુદ્ગલપરિણામવિશેષવક્તૃત્વત્વા—

“ ઇસ ણં મંતે ! પોગ્ગલે તીયમણંતં ” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—ત્રીજા ઉદ્દેશકમાં નારકોના પુદ્ગલપરિણામની પ્રરૂપણ કરવામાં
આવી આ ચોથા ઉદ્દેશકમાં પણ સૂત્રકાર એજ વિષયને અનુલક્ષી વિશેષરૂપે
પ્રરૂપણ કરે છે. આ વિષયને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને એવો
પ્રશ્ન પૂછે છે કે—‘ઇસ ણં મંતે ! પોગ્ગલે તીયમણંતં સાસયં સમયં, સમયં હુવહી,

લુક્લી વા, અલુક્લી વા ?' ગૌતમઃ પૂચ્છતિ-હે મદન્ત ! એ સહ પુદ્ગલઃ-પરમાણુ-
રૂપઃ સ્કન્ધરૂપ 'ત્રીયમણંત સાસયં સમયં' इति વિમક્તિવિપરિણામેણ અતીતે,
અનન્તે-અપરિમાણત્વાદ્ અપરિચ્છિન્ને અન્તરહિતે અતએવ અક્ષયરહિતત્વાદ્ શાશ્વતે
સમયે-કાલે, સમયમ્-એક સમયપર્યન્તં કિં રુક્ષસ્પર્શસદ્ભાવાદ્ રુક્ષી-રુક્ષસ્પર્શ
વાન્ તથા કિમ્ સમયમ્-એકસમયપર્યન્તમ્ અરુક્ષસ્પર્શસદ્ભાવાદ્ અરુક્ષી-સ્તિગ્ધ-
સ્પર્શવાન્ અયૂન્ ? इदं च विशेषणपदार्थद्वयं परमाणौ स्कन्धे च संभाव्योक्तम् ॥
અથ કેવલં સ્કન્ધાપેક્ષયોચ્યતે-સમયમ્-એકસમયપર્યન્તમેવ રુક્ષી વા, અરુક્ષી વા-

અલુક્લી, સમયં લુક્લી વા અલુક્લી વા' હે મદન્ત ! यह पुद्गल जो कि
परमाणुरूप भी है और स्कन्धरूप भी है अपरित होने से अपरिच्छिन्न,
अन्तरहित तथा क्षयरहित होने से शाश्वत ऐसे अनन्त शाश्वत अतीत
काल में एक समय तक क्या रूक्ष-रूक्षस्पर्शवाला हुआ है ? तथा एक
समय तक क्या वह अरूक्षस्पर्श के सद्भाव से अरूक्षी-स्तिग्धस्पर्श-
वाला हुआ है ? तथा एक समय तक क्या वह रूक्ष अरूक्ष दोनों स्पर्शों-
वाला हुआ है ? यहां 'तृतीयमणंत सासयं समय' में विमक्ति का विप-
रिणाम हुआ है अर्थात् है तो यहां द्वितीया, पर अर्थ किया गया है
सप्तमी विमक्ति को लेकर इसीलिये 'अतीते अनन्ते शाश्वते समये'
ऐसा पाठ लगाया है । ये दो विशेषण-रूक्षी और अरूक्षी-परमाणु और
स्कन्ध में संभावना करके कहे गये हैं । तथा वह रूक्षी और अरूक्षी-
रूक्ष स्पर्शवाला और स्तिग्ध स्पर्शवाला एक समय तक ही हुआ है'

સમયં અલુક્લી, સમયં લુક્લી વા અલુક્લી વા ?' હે મદન્ત ! આ પુદ્ગલ
કે જે પરમાણુ રૂપ પણ છે અને સ્કન્ધ રૂપ પણ છે, અપરિમિત હોવાથી
અપરિચ્છિન્ન, અન્તરહિત તથા ક્ષયરહિત હોવાથી શાશ્વત એવા અનંત
શાશ્વત અતીત (હૂત) કાળમાં એક સમય સુધી શું રૂક્ષસ્પર્શવાળું થયું છે ?
તથા એક સમય સુધી શું તે અરૂક્ષસ્પર્શના સદ્ભાવને લીધે અરૂક્ષ (સ્તિગ્ધ-
સ્પર્શવાળું) થયું છે ? તથા એક સમય સુધી શું તે રૂક્ષ-અરૂક્ષ બન્ને સ્પર્શ-
વાળું થયું છે ? અહીં "ત્રીયમણંત સાસયં સમયં" માં વિભક્તિનું વિપર-
ણામ થયું છે એટલે કે અહીં બીજી વિભક્તિનો પ્રયોગ થવા છતાં પણ
સાતમી વિભક્તિનો અર્થ પ્રકટ થયો છે, તેથી 'અતીતે અનન્તે શાશ્વતે
સમયે' એવો પાઠ વ્યક્ત થયો છે. રૂક્ષી અને અરૂક્ષી (રૂક્ષ અને અરૂક્ષ)
આ બન્ને વિશેષણોને પરમાણુ અને સ્કન્ધમાં સંભાવના માનીને પ્રયોગ

રુક્ષશ્ચારુક્ષય રુક્ષસ્તિગ્ધસ્પર્શસ્પર્શદ્વયોપેતઃ સ્કન્ધરૂપઃ પુદ્ગલઃ કિમાસીત્ ? इति प्रश्नः, यतो द्वयणुकादिरુક્ત્યે देश एको रूक्षः, देशश्चापरोऽरूक्षो भवतीत्येवं युग-पद् रूक्षस्तिग्धस्पर्शं भवस्तत्र, एवं रूपवत्तन् असौ पुद्गलः किमनेकवर्णादि परिणामं परिणमति ? पुनश्च क्वर्णादि परिणामः किं भवेदिति पृच्छन्नाह—‘पुर्व्वि च णं करणेणं अणेगवन्नं अणेगरूपं परिणामं परिणमद् ?’ अथ—पूर्व्वं च—एकवर्णादि परिणामात्प्रागे, करणेन—प्रयोगकरणेन विभक्त्याकरणेन वा; अनेकवर्णम्—काल नीलपीतादिभेदेन अनेकवर्णयुक्तम्, अनेकरूपम्—गन्धरसस्पर्शसंस्थानभेदेन—अनेकरूपम्, परिणामं—पर्यायं किं परिणमति—स पुद्गलः परिणतवान् ? म च पुद्गलो यदि परमाणुरूपस्तदा समयभेदेन अनेकवर्णादित्वं परिणतवान् भवेत् । यदि

ऐसा जो पूछा गया है—सो वह स्कन्धरूप पुद्गल को पूछा गया है । क्योंकि कि द्वयणुकादिरूप पुद्गलस्कन्ध में एकदेश रूक्ष होता है, और अपर देश अरूक्ष होता है । इस प्रकार उसमें युगपत् रूक्ष स्तिग्ध का सङ्काश होता है । अब और गौतम आगे इसी विषय में ऐसा पूछते हैं ‘पुर्व्वि च णं करणेणं अणेगवन्नं अणेगरूपं परिणामं परिणमद्’ हे भदन्त ! एकवर्णादि परिणाम से पहिले ही वह पुद्गलकरण—प्रयोगकरण और विभक्त्याकरण—इन दो करणों द्वारा काले नीले पीले आदि के भेद से अनेकवर्णवाला, और गन्ध—रस, स्पर्श, संस्थान आदि के भेद से अनेक रूपवाला—अनेक वर्णादिपर्यायवाला तथा अनेक रूप पर्यायवाला हुआ है क्यों ? तात्पर्य इस प्रश्न का ऐसा है कि—यदि वह पुद्गल परमाणुरूप है तब समय

અથો છે તથા “ તે રૂક્ષી અને અરૂક્ષી-રૂક્ષસ્પર્શવાણું અને સ્તિગ્ધસ્પર્શ-વાણું એક સમય સુધી જ થયું છે, ” એવું બે પૂછવામાં આવ્યું છે તે રૂક્ષરૂપ પુદ્ગલને અનુલક્ષીને જ પૂછવામાં આવ્યું છે, કારણ કે બે આદિ અણુવાળા રૂક્ષધનો એકદેશ રૂક્ષ હોય છે, અને બીજે દેશ અરૂક્ષ હોય છે. આ રીતે તેમાં એક સાથે રૂક્ષસ્તિગ્ધ સ્પર્શનો સદ્ભાવ હોય છે હવે એજ વિષયને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામી આગળ બે પ્રશ્ન પૂછે છે તે આ પ્રમાણે છે— “ પુર્વ્વિ ચ ણં કરણેણં અણેગવન્નં અણેગરૂપં પરિણામં પરિણમદ્ ” કે ભગવન્ ! એક વર્ણાદિ પરિણામની પહેલાં જ તે પુદ્ગલકરણ—પ્રયોગકરણ અને વિભક્ત્યાકરણ, આ કારણો દ્વારા કાળા, નીલા, પીળા, આદિના ભેદથી અનેક વર્ણવાણું, અને ગંધ, રસ, સ્પર્શ, સંસ્થાન આદિના ભેદથી અનેક રૂપવાણું—અનેક વર્ણાદિપર્યાયવાણું તથા અનેક રૂપપર્યાયવાણું થયું છે ખરું ? ” આ પ્રશ્નોના ભાવાર્થ એ છે કે—જો તે પુદ્ગલપરમાણુ રૂપ હોય, તો સમયભેદની

ચ સ્કન્ધરૂપસ્તદા યોગપદ્ધેનાપિ પરિણતવાન્ મવેદિતિ પ્રશ્નઃ, 'અહ સે પરિણામે નિર્જિજ્ઞને મવહ, તઓ પચ્છા ઇગવન્ને ઇગરુવે સિયા ?' અથ—અનન્તરમ્, સ એવ પરમાણોઃ : સ્કન્ધસ્ય ચાનેકવર્ણાદિપરિણામો નિર્જીર્ણઃ—પરિણામાન્તરોત્પાદક કારણસાન્નિધ્યવશાત્ ક્ષીણો મવતિ, તતઃ પચ્છાત્—નિર્જરણાનન્તરમ્ કિમ્ એકવર્ણઃ વર્ણાન્તરરહિત્વાત્ એકવર્ણયુક્તઃ એવમ્ કિમ્ એકરૂપઃ સ્યાત્ ? વિવક્ષિતગન્ધાદિ પર્યાયાપેક્ષયાઽપરપર્યાયાનામભાવાત્ કિમેકરૂપો વયુઃ ? इति પ્રશ્નઃ મગવાનાહ— 'હંતા, ગોયમા ! એસ જં પોગલે તીય તં ચેવ જાવ ઇગરુવે સિયા ' હે ગૌતમ ! હન્ત—સત્યમ્, એવ સહુ પુત્રલઃ પરમાણુ રૂપઃ સ્કન્ધરૂપશ્ચ અતીતે તદેવ—પૂર્વોક્તે યાવત્ અનન્તે શાશ્વતે સમયે કાલે, એકસમયપર્યન્તં રુક્ષી—રુક્ષસ્પર્શવાન્, એક

મેદ સે કયા વહ અનેક વર્ણાદિરૂપ સે પરિણત હુઆ હૈ ? ઔર યદિ વહ સ્કન્ધરૂપ હૈ તો એક સાથ મી વહ અનેક વર્ણાદિરૂપ સે પરિણત હુઆ હૈ ? તથા—'અહ સે પરિણામે નિર્જિજ્ઞને મવહ, તઓ પચ્છા ઇગવન્ને ઇગરુવે સિયા' અથ પુત્રલ કા—પરમાણુ કા યા સ્કન્ધ કા—યહ અનેક વર્ણાદિરૂપ પરિણામ નિર્જીર્ણ હો જાતા હૈ—પરિણામાન્તરોત્પાદક કારણ કે સાન્નિધ્યવશ સે ક્ષીણ હો જાતા હૈ—તવ કયા વહ પુત્રલ વર્ણાન્તરરહિત હોને સે એકવર્ણવાલા ઔર વિવક્ષિતગન્ધાદિપર્યાય કી અપેક્ષા અપરપર્યાયો કે અભાવ સે કયા એકરૂપવાલા હુઆ હૈ ? એસે યે પ્રશ્ન હૈ—હનકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—'હંતા, ગોયમા ! એસ જં પોગલે તીય તં ચેવ જાવ ઇગરુવે સિયા' હાં, ગૌતમ ! યહ પુત્રલ—પરમાણુરૂપ એવં સ્કન્ધરૂપ પુત્રલ—પૂર્વોક્ત અનન્ત શાશ્વત અતીતકાલ મેં એક સમય પર્યન્ત રુક્ષસ્પર્શવાલા.

અપેક્ષાએ અનેક વર્ણાદિ રૂપે પરિણત થયું છે ? તથા એ તે સ્કન્ધ રૂપ હોય, તો એક સાથે પણ શું તે અનેક વર્ણાદિરૂપે પરિણત થયું છે ? તથા—“અહ સે પરિણામે નિર્જિજ્ઞને મવહ, તઓ પચ્છા ઇગવન્ને ઇગરુવે સિયા ?” અથા પુત્રલનું (પરમાણુનું અથવા સ્કન્ધનું) તે અનેક વર્ણાદિ રૂપ પરિણામ નિર્જીર્ણ થઈ જાય છે—પરિણામાન્તરોત્પાદક કારણના અભાવને લીધે ક્ષીણ થઈ જાય છે—ત્યારે શું તે પુત્રલ વર્ણાન્તર રહિત હોવાથી એક વર્ણવાળું અને વિવક્ષિત ગન્ધાદિ પર્યાયની અપેક્ષાએ અપર પર્યાયોના અભાવને લીધે શું તે એક રૂપવાળું હોય છે ખરું ? આ પ્રકારના આ પ્રશ્નો છે.

આ પ્રશ્નોનો ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રશ્ન કહે છે કે—“હંતા, ગોયમા ! એસ જં પોગલે તીય તદેવ જાવ ઇગરુવે સિયા” હા, ગૌતમ ! આ પુત્રલ (પરમાણુ રૂપ અને સ્કન્ધરૂપ પુત્રલ) પૂર્વોક્ત અનન્ત, શાશ્વત અતીતકાળમાં એક સમય સુધી રુક્ષ સ્પર્શવાળું, તથા એક સમય સુધી અરુક્ષસ્પર્શવાળું

સમયપર્યન્તમ્ અરુક્ષી-સ્તિગ્ધસ્પર્શાન્ , એકસમયપર્યન્તમેવ રુક્ષરૂપઃ પુદ્ગલઃ
 રુક્ષી વા, અરુક્ષી વા-રુક્ષસ્તિગ્ધસ્પર્શાદ્યોપેતો વશૂવ, અથ પૂર્વં ચ ત્વલ્લ એક
 વર્ણાદિ પરિણામાત્માગેવ, કરણેન-પ્રયોગકરણેન વિશ્રમા કરણેન વા અનેકવર્ણમ્,
 અનેકરૂપં પરિણામં પરિણમતિ, અથાનન્તરમ્ સ એવ પરમાણુ રુક્ષાન્યતરરૂપ-
 પુદ્ગલરિણામો નિર્જીર્ગો મયગિ, તતઃ પશ્ચાત્ એકવર્ણઃ, એકરૂપઃ સ્થાત્ । ગૌતમઃ
 પૂચ્છતિ-‘એમ જાં મંતે ! પોગલે પહુપ્પન્નં સાસયં સમયં ૦ ?’ હે મહન્ત ! એ
 ત્વલ્લ પુદ્ગલઃ પરમાણુરૂપઃ રુક્ષરૂપશ્ચ’ પ્રત્યુપાન્ને વર્તમાને, શાશ્વતે સમયે-કાલ
 માત્રે, એકસમયપર્યન્તં કિં રુક્ષી ? એકસમયપર્યન્તં કિમ્ અરુક્ષી ? એકસમય
 પર્યન્તમેવ કિમ્ રુક્ષી વા અરુક્ષી વા, રુક્ષસ્તિગ્ધસ્પર્શાદ્યોપેતઃ રુક્ષરૂપઃ સ્થાત્ ?

તથા એક સમય પર્યન્ત અરુક્ષ સ્પર્શાવાલા હુઆ હૈ, એવં રુક્ષરૂપ પુદ્ગલ
 એક સમય તક હી રુક્ષી અરુક્ષી-રુક્ષસ્તિગ્ધરૂપ દો સ્પર્શાં સે યુક્ત હુઆ
 હૈ તથા એકવર્ણાદિરૂપ પરિણામ કે પહિલે વહ પ્રયોગકરણ અથવા વિશ્ર-
 માકરણદ્વારા અનેકવર્ણાદિરૂપ પરિણામવાલા-અનેકવર્ણપરિણામવાલા
 એવં અનેકરૂપ પરિણામવાલા હુઆ હૈ । ‘અહ સે પરિણામે નિર્જિજ્જને
 મવહ, તમો પચ્છા એગવન્ને એગરૂવે સિયા’ પરમાણુ કા તથા રુક્ષ વા
 જય વહ પરિણામ નિર્જીર્ગ હો જાના હૈ, તય ડસકે વાદ વહ એકવર્ણ
 વાલા એવં એકરૂપવાલા મો જાના હૈ અથ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે રેસા પૂછતે
 હૈ-‘એમ જાં મંતે ! પોગલે પહુપ્પન્નં સાસયં સમયં’ હે મહન્ત ! એ પુદ્ગલ-
 પરમાણુરૂપ ઔર રુક્ષરૂપ પુદ્ગલ-વર્તમાનરૂપ શાશ્વતકાલ મેં એક સમય
 તક વયા અરુક્ષી હોતા હૈ ? અથવા-રુક્ષરૂપ પુદ્ગલરુક્ષસ્તિગ્ધરૂપ દોનોં

થયું છે, અને સ્પર્શ રૂપ પુદ્ગલ એક સમય સુધી જ રુક્ષઅરુક્ષ (રુક્ષસ્તિગ્ધ) રૂપ
 બે સ્પર્શોથી યુક્ત થયું છે. તથા એક વર્ણાદિ રૂપ પરિણામનાં પહેલાં તે
 પ્રયોગકરણ અથવા વિશ્રમાકરણ દ્વારા અનેક વર્ણાદિ રૂપ પરિણામવાળું-
 અને અનેક વર્ણપરિણામવાળું અને અનેક રૂપપરિણામવાળું થયું છે.
 “અહ સે પરિણામે નિર્જિજ્જને મવહ, તમો પચ્છા એગવન્ને એગરૂવે સિયા” પરમાણુનું
 તથા સ્પર્શનું આ પરિણામ જ્યારે નિર્જીર્ગ થઈ જાય છે, ત્યારે તે એક
 વર્ણવળું અને એક રૂપવાળું થઈ જાય છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-“એમ જાં મંતે ! પોગલે પહુપ્પન્નં સાસયં સમયં”
 હે ભગવન્ ! આ પુદ્ગલ, (પરમાણુરૂપ અને સ્પર્શ રૂપ પુદ્ગલ) વર્તમાનરૂપ
 શાશ્વતકાળમાં શું એક સમય સુધી રુક્ષ હોય છે ? અથવા શું એક સમય સુધી
 અરુક્ષ હોય છે ? અથવા સ્પર્શ રૂપ પુદ્ગલ શું રુક્ષસ્તિગ્ધ રૂપ બને પ્રકા-

इत्यादि पूर्वोक्तरीत्यैव प्रश्नः स्वयमूहनीयः, भगवानाह—' एवं चेत् ' एवमेव पूर्वोक्तरीत्यैव सर्वं बोध्यम् केवलं वर्तमानकालामिलापके अनन्तत्वं नोक्तम्, तद्वर्तमानसमयस्यानन्तत्वासंभवात् तस्य एकसमयरूपत्वात् किन्तु अतीतानागतकालयोरनन्तत्वं संभवात् तयोरमिलापके अनन्तत्वमुक्तं वक्ष्यते च ' एवं अणागयमणंतं पि ' एवं पूर्वोक्तवर्तमानसमयामिलापकवदेव अनागते—भविष्यतिकाले अनन्तेऽपि पूर्वोक्तरीत्यैव सर्वमवसेयम् । पूर्वोक्तरीत्या पुद्गलस्वरूपस्य प्ररूपितत्वेन पुद्गलस्य स्कन्धरूपस्यापि सत्त्वेन पुद्गलविशेषभूतस्य स्कन्धस्य स्वरूपं प्ररूपयितुमाह—' एस णं मंते ! खंधे तीयमणंतं० ? ' गौतमः पृच्छति—हे भदन्त ! एष खल्वस्कन्धः अतीते अनन्ते शायते समये काले एकसमयपर्यन्तं किं रूक्षी, एवमेव किम् एकसमयपर्यन्तम् अरूक्षी ? एकसमयपर्यन्तमेव किम् रूक्षी वा, अरूक्षी वा, स्पर्शो से युक्त होता है ? इत्यादि पूर्वोक्त रीति के अनुसार ही यहां सब प्रश्न स्वयं उत्पन्न करना चाहिये । इस वर्तमानकालामिलापक में 'अनन्तत्व' ऐसा विशेषण नहीं दिया गया है—क्योंकि वर्तमान समय में अनन्तता नहीं है । यह तो एक समय मात्र ही होता है । अतीत और अनागत काल में ही अनन्तता ही कही गई है । इसलिये इन दोनों के अमिलाप में भी अनन्तता कही गई है । इसीलिये सूत्रकार ने 'एवं अणागयमणंतं पि' ऐसा कहा, वर्तमान काल के अमिलापक के अनुसार ही अनन्त भविष्यत् काल में भी समस्त कथन जानना चाहिये । अब गौतम प्रश्न से ऐसा पूछते हैं—'एस णं मंते ! खंधे तीयमणंतं०' हे भदन्त ! यह स्कन्ध अनन्त शायत अतीतकाल में एक समय तक क्या रूक्षी, एक समय पर्यन्त क्या अरूक्षी, तथा एक समय पर्यन्त ही क्या

ના સ્પર્શથી યુક્ત થાય છે ? ઉત્તરમાં સમજાવવા પ્રશ્નના અહીં 'પૂર્વોક્ત રીતે જ સમજાવેલા આ વર્તમાનકાળના અમિલાપમાં "અનંત" આ વિશેષણને પ્રયોગ થતો નથી, કારણ કે વર્તમાન સમયમાં અનંતતા હોતી નથી. તે તો એક સમય માત્ર જ રહે છે. ભૂત અને ભવિષ્યકાળમાં જ અનંતતા કહી છે, તેથી જ આ બંનેના અમિલાપમાં "અનંત" વિશેષણ વપરાયું છે તેથી જ સૂત્રકારે "એવં અણાગયમણંતંપિ" આ પ્રમાણે કહ્યું છે. વર્તમાનકાળના અમિલાપ બેવડું જ અનંત ભવિષ્યકાળના અમિલાપમાં સમસ્ત કથન થવું જોઈએ. હવે ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રશ્નને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે—"એસ ણં મંતે ! તીયમણંતં" કે ભગવન ! આ સ્કંધ અનંત, શાયત અતીતકાળમાં શું એક સમય સુધી રૂક્ષ, એક સમય સુધી અરૂક્ષ અને એક સમય સુધી જ શું રૂક્ષ-અરૂક્ષ બંને રૂપે રહ્યો છે ખરો ?

स्यादित्यादि प्रश्नः रक्षयमूहनीयः, भगवानाह—‘ एवं चेव खंधे वि जहा पोग्गळे ’
हे गौतम । एवमेव यथा पुद्गलः उक्तरीत्या प्रतिपादितस्तथैव स्कन्धोऽपि प्रति-
पादनीय इति भावः ॥ सू० १ ॥

जीवस्वरूपवक्तव्यता ।

मूलम्—एस णं भंते ! जीवे तीयमणंतं सासयं समयं समयं
दुक्खी, समयं अदुक्खी, समयं दुक्खी वा अदुक्खी वा ? पुर्वि
च करणेणं अणेगभावं अणेगमूयं परिणामं परिणमइ, अह से
वेयणिज्जे निजिण्णे भवइ, तओ पच्छा एगभावे एगमूए सिया ?
इंता, गोयमा ! एस णं जीवे जान एगमूए सिया, एवं पडुप्पन्नं
सासयं, एवं अणागयमणंतं सासयं समयं ॥सू० २॥

छाया—एष खलु भदन्त । जीवः अतीते अनन्ते आश्रये समये, समयं
दुःखी, समयम् अदुःखी समयं दुःखी वा अदुःखी वा ? पूर्वं च करणेन अनेक
भावम्, अनेकभूतम् परिणामं परिणमति, अथ स वेदनीयो निर्जीर्णो भवति, ततः
पश्चात् एक भावः । एक भूतः स्यात् ? हन्, गौतम ! एष खलु जीवो यावत् एक
भूतः स्यात्, एवं मृत्युतन्ने आश्रये समये, एवम् अनागते अनन्ते आश्रये
समये ॥ सू० २ ॥

टीका—स्कन्धस्य स्वप्रदेशापेक्षया जीवस्वरूपत्वस्यापि संभवेन जीवस्वरूपं
प्रकृत्यितुमाह—‘ एस णं भंते ! इत्यादि । ‘ एम णं भंते ! जीवे तीयमणंतं सासयं

रुद्धी अरुद्धी दोनों रूप रहा हुआ है ? इत्यादि रूप प्रश्न अपने आप
उत्पन्न करना चाहिये । इसके उत्तर में प्रभु ने कहा है—‘ एवं चेव खंधे वि
जहा पोग्गळे ’ कि हे गौतम । जैसा कथन उक्तरीति द्वारा पुद्गल के
संबंध में किया गया है, उसी प्रकार का कथन स्कन्ध के संबंध में
भी करना चाहिये ॥ सू० १ ॥

इत्यादि प्रश्नो जाते च उत्पन्न करी देवा जोधजो आ प्रश्नोने उत्तर आपता
महावीर प्रभु कहे छे छे—“ एव चेव खंधे वि जहा पोग्गळे ” हे गौतम !
पडेलां जेपुं कथन पुद्गलना विषयभां करवाभां आठुं छे, जेपुं च कथन
रक्षयना विषयभां पडुं समजपुं ॥सू० १॥

સમયં સમયં દુઃખી, સમયં અદુઃખી, સમયં દુઃખી વા અદુઃખી વા ? ' ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે મદન્ત ! એવ સ્વદ્ પ્રત્યક્ષયુગો જીવઃ, અતીતે અનન્તે શાશ્વતે સમયે—કાલે, સમયમેકં કિં દુઃસ્વહેતુયોગાત્ દુઃખી ? એકં સમયં દુઃસ્વામાવહેતુયોગાત્ કિમ્ અદુઃખી—સુખો વયૂવ ? એકં સમયમેવ ચ દુઃખી વા, અદુઃખી વા દુઃખોચા-દુઃખી ચ એકસ્મિન્ સમયે દુઃખી એકસ્મિન્ સમયે સુખી વા મવતિ સુસ્વદુઃસ્વ-હેતુયુતથુંમાશ્ચમકર્મયોગાત્ ન પુનરેકસ્મિન્ સમયે સુસ્વદુઃસ્વવેદનં સંભવતિ,

જીવસ્વરૂપવક્તવ્યતા—

‘એસ ણં મંતે ! જીવે તીતમર્ણતં સાસયં સમયં’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—સ્કન્ધ મેં સ્વપ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે જીવસ્વરૂપતા કા ખી સંભવ હૈ । હસ કારણ યહાં સૂત્રકાર ને જીવ સ્વરૂપકી પ્રરૂપણા કી હૈ—હસમેં ગૌતમ ને પ્રશ્ન સે પૂછા હૈ—‘એસ ણં મંતે ! જીવે તીતમર્ણતં સાસયં સમયં, સમયં દુઃખી, સમયં અદુઃખી, સમયં દુઃખી વા અદુઃખી વા’ યહ પ્રત્યક્ષ મૂલ જીવ અતીત અનન્ત શાશ્વત સમય મેં—કાલ મેં એક સમય મેં કયા દુઃસ્વકારણયોગ કો લેકર દુઃખી હુઆ હૈ ? તથા દુઃસ્વમાવ હેતુ કો લેકર કયા વહ એક સમય મેં સુખી હુઆ હૈ ? તથા એક હી સમય મેં કયા વહ સુસ્વ દુઃસ્વ કે હેતુમૂલ શુભ અશુભ કર્મ કે યોગ કો લેકર દુઃખી યા સુખી દોનોંવાલા હુઆ હૈ ? અર્થાત્ સુસ્વ દુઃસ્વ કે કારણ એક સમય મેં યદપિ વિષયમાન હોતે હૈં, પરન્તુ સુસ્વ દુઃસ્વ કા વેદન એક સમય મેં નહીં હોતા હૈ, કારણ, હસકા યહ હૈ કિ જીવ કો ઉપયોગ એક

—જીવસ્વરૂપવક્તવ્યતા—

“ એસ ણં મંતે ! જીવે તીતમર્ણતં સાસયં સમયં ” इत्यादि—

ટીકાર્થ—સ્કન્ધમાં સ્વપ્રદેશોની અપેક્ષાએ જીવસ્વરૂપતાને પશુ સંભવ છે આ કારણે અહીં સૂત્રકારે જીવસ્વરૂપની પ્રરૂપણા કરી છે. આ વિષયને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રશ્નને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે—“ એસ ણં મંતે ! જીવે તીતમર્ણતં સાસયં સમયં સમયં દુઃખી, સમયં અદુઃખી, સમયં દુઃખી વા અદુઃખી વા ” કે ભગવન્ ! આ પ્રત્યક્ષ મૂલ, જીવ, અતીત અનન્ત શાશ્વત સમયમાં (કાળમાં) શું એક સમયે દુઃખકારણયોગને લીધે દુઃખી થયો છે ? શું દુઃખાભાવહેતુને લીધે તે એક સમયે સુખી થયો છે ? તથા એક જ સમયે સુખદુઃખના કારણભૂત શુભાશુભ કર્મના યોગથી તે દુઃખી અને સુખી, આ બંને અવસ્થાઓવાળો થયો છે ? એટલે કે સુખદુઃખનાં કારણ એ કે એક સમયમાં મોજૂદ હોય છે, પરંતુ સુખદુઃખનું વેદન એક સમયમાં થતું નથી, કારણ કે જીવ એક સમયમાં એક જ ઉપયોગવાળો

एकस्मिन् समये जीवस्य एकोपयोगत्वात्-एकस्यैव उपयोगस्य सद्भावात्, एवं रूपभाऽसौ जीवः स्वहेतुतः किमनेकमात्र परिणामं प्राप्नोति, पुनश्चैकमात्र-परिणामः स्यात् ? इति पृच्छन्नाह-‘पुर्व्वि च करणेणं अणेगमभूयं परिणामं परिणमइ, अह से वेयणिज्जे निजिज्जे मवइ, तओ पच्छा एगमावे एगभूए सिया ?’ पूर्व्वं च एकमात्रपरिणामात्मागेव, करणेन कालस्वभावादिकारणसहकृततया शुभाशुभकर्मबन्धहेतुपूरकक्रिया, अनेकमात्रम् अनेको भावो-दुःखितत्वादिरूपः पर्यायो यस्मिन् स तथाविधम् अनेकमात्रं परिणामम्, तथा अनेकभावत्वादेव अनेकभूतम्-अनेकरूपं परिणामं स्वभावं परिणमति परिणतवान्-प्राप्तवान् अस्या-तीतकालविषयत्वेन भूतकाले प्रयोगो बोध्यः । अथ-अनन्तरम्, तत्-दुःखि-

સમય મેં એક હી હોતા હૈ । इसलिये यहां पर एक समय में जीव दुःखी या सुखी हुआ है ऐसा प्रश्नार्थ जानना चाहिये । इस प्रकार की परिस्थितिसंपन्न हुआ यह जीव स्वहेतुओं से क्या अनेक भाववाले परिणाम को प्राप्त करता है ? यही बात ‘पुर्व्वि च करणेणं अणेगमावं अणेगभूयं परिणामं परिणमइ-अह से वेयणिज्जे निजिज्जे मवइ, तओ पच्छा एगमावे एगभूए सिया’ इस सूत्र द्वारा पूछी गई है । अर्थात् एकमात्र परिणाम की प्राप्ति के पहिले काल स्वभाव आदि कारण सामग्री से सहकृत होने की वजह से शुभाशुभ-कर्मबन्धकी हेतुभूत क्रिया से अनेक भाववाले-दुःखितत्वादिरूपपर्याय वाले-परिणाम को एवं अनेक भाववाला होने से अनेकभूत अनेकरूप परिणाम स्वभाव को प्राप्त हुआ है-‘परिणमइ’ प्रयोग का विषय यद्यपि वर्तमान काल कहा गया है । परन्तु यह यहाँ भूतकाल का

હોય છે. તેથી અહીં એક સમયમાં એવ દુઃખી અથવા સુખી થયો છે, એવો પ્રશ્નાર્થ સમજવો જોઈએ આ પ્રકારની પરિસ્થિતિ સંપન્ન આ એવ સ્વહેતુઓ દ્વારા શું અનેક ભાવવાળા પરિણામને પ્રાપ્ત કરે છે ? કે અનેક ભાવવાળા પરિણામને પ્રાપ્ત કરે છે ? એજ વાત “પુર્વ્વિ ચ કરણેણં અણેગ-માવં અણેગમૂયં” પરિણામં પરિણમइ અહ સે વેયણિજ્જે નિજિજ્જને મવइ, તઓ પચ્છા એગમાવે એગમૂએ સિયા ” આ સૂત્ર દ્વારા પૂછવામાં આવી છે. એટલે કે એક ભાવ પરિણામની પ્રાપ્તિના પહેલાં કાલ સ્વભાવ આદિ કારણ સામગ્રી વડે સહકૃત થવાને કારણે શુભાશુભ કર્મબન્ધની હેતુભૂત ક્રિયાથી અનેક ભાવવાળા (દુઃખિતત્વ આદિ રૂપ પર્યાયવાળા) પરિણામને અને અનેક ભાવ-વાળો હોવાથી અનેકભૂત (અનેક રૂપ) પરિણામસ્વભાવને પ્રાપ્ત થયો છે. “પરિણમइ” આ ક્રિયાપદ વર્તમાન કાળમાં વપરાયું છે, પરન્તુ અહીં

ત્વાચનેકમાવહેતુમૂતં વેદનીયં કર્મજ્ઞાનાવરણીયાદિ ચ કર્મ નિર્જીર્ણ-ક્ષીણં મવતિ, તત્તઃ પશ્યાત્-તદનન્તરમ્, એકમાવઃ-एको भावः-સાંસારિકસુખવિપર્યયાત્ સ્વામાવિક્કસુલ્લરૂપો યસ્યાહો એકમાવઃ, અનપવ એકમૂતઃ-एकरूपः-एकत्वं प्राप्तः સ્વાત્-वपुव किम् ? કર્મકૃતપર્યાયરહિતત્વાત્ इति प्रश्नः, 'હંતા ગોયમા ! एस णं जीवे जाव एगमूप सिया' हे गौतम ! इन्त-सत्यम्, एव लच्छ जीवो यावत् अतीते अनन्ते शाश्वते समये समयमेकं दुःखी समयमेकं सुखी समयमेकं दुःखी च सुखी च, पूर्वं च एकमावपरिणामात्प्रागेव, कारणेन-कालादिकारण संबन्धिना शुभाशुभकर्मबन्धहेतुमूत्रक्रियया, अनेकमाव-दुखितत्वादिरूपपर्याय-

વિષય ચલ રહ્યા હોને કે કારણ મૂતકાલ મેં પ્રયુક્ત હુઆ હૈ ऐसा जानना चाहिये । तथा दुःखितत्वादि अनेकभाव के हेतुमूत वेदनीयकर्म-वेदने योग्य ज्ञानावरणीयादि कर्म जब निर्जीर्ण-क्षीण हो जाते हैं-तब क्या यह जीव एक भाववाला सांसारिक सुख से विपरीत स्वाभाविक सुखरूपवाला होकर एकत्व को प्राप्त हुआ है ? अर्थात् जब यह कर्मकृत पर्यायों से रहित हो जाता है-तब क्या यह एकत्व को प्राप्त हुआ है ? इन प्रश्नों के उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘हंता, गोयमा ! एस णं जीवे जाव एगमूप सिया’ हे गौतम ! यह सत्य है कि जीव अनन्त शाश्वत अती-तकाल में एक समय में दुःखी हुआ है, एकसमय में वह सुखी हुआ है, एक समय में सुखी या दुःखी हुआ है । तथा एकभावपरिणामप्राप्ति के पहिले कालादि कारण सामग्री से सहकृत होने की पजह से शुभाशुभ-कर्मबन्ध की हेतुमूत क्रिया से अनेकभाववाले-दुःखितत्वादिरूप स्वभाव

વિષય ભૂતકાળના હોવાથી તેને ભૂતકાળમાં વપરાયેલું સમજવું એક એ તથા દુઃખિતત્વ આદિ અનેક ભાવના હેતુમૂત વેદનીય કર્મ-વેદના યોગ્ય જ નાવ-રણીય આદિ કર્મ-જ્યારે નિર્જીર્ણ થઈ બચ છે (ક્ષીણ થઈ બચ છે), જ્યારે શુ' આ છવ એક ભવવાળા સાંસારિક મુખથી વિપરીત સ્વાભાવિક મુખરૂપવાળો થઈને એકત્વને પ્રાપ્ત થયો છે ખરો ? એટલે કે જ્યારે તે કર્મકૃતપર્યાયથી રહિત થઈ બચ છે, ત્યારે શુ' તે એકત્વને પ્રાપ્ત થાય છે ? અર્થાત્ સિદ્ધ થાય છે ?

આ પ્રશ્નોના ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે કે-“ હંતા, ગોયમા ! एस णं जीवे एगमूप सिया ” हे गौतम ! ते सत्य છે કે છવ અનંત, શાશ્વત ભૂતકાળમાં એક સમયે મુખી થયો છે, અને એક સમયે મુખીદુઃખી થયો છે. તથા એક ભાવ પરિણામ પ્રાપ્તિના પહેલાં કલાદિ કારણ સામગ્રીથી સહકૃત હોવાને કારણે શુભાશુભ કર્મબન્ધની હેતુ-મૂત ક્રિયાથી અનેકભાવવાળા-(દુઃખિતત્વ આદિ રૂપ પર્યાયવાળા) પરિણામને

સંવલિતં પરિણામં તથા અનેકમૂતમ્-અનેકરૂપં પરિણામં સ્વભાવં પરિણતવાન્ ।
 અથ અનન્તરમ્ તત્-દુઃખિતત્વાદ્યનેકમાવદેતુમૂતં વેદનીયં જ્ઞાનાવરણીયાદિ ચ
 કર્મ નિર્જીર્ણં ક્ષીણં મરતિ, તતઃ પશ્ચાત્-એકમાત્રઃ સાંસારિકસુખરહિતસ્થાત્
 સ્વાભાવિકસુખસ્વરૂપઃ, એકમૂતઃ-સ્થાન્ એકત્વં પ્રાપ્તો વધૂત, इति भावः ।
 'एवं पटुप्पन्नं सासयं समयं, एवं अणागयमणंतं सासयं समयं' एवं पूर्वोक्ता-
 तीउकालवदेव एष जीवः प्रत्युत्पन्ने वर्तमाने शाश्वते समये समयमेकं दुःखी,
 को ह्यस जीव ने प्राप्त किया है । तथा-इसके बाद जब दुःखिनत्वादि
 अनेकभावों के हेतुभूत वेदनीय कर्म की एवं ज्ञानावरणादि कर्म की
 निर्जरा-क्षीणता हो जाती है-तब यह जीव सांसारिक सुखरहित होने
 से स्वाभाविक सुखस्वरूप हुआ है-और एकत्व अवस्था को-शुद्ध निरं-
 जन निर्विकार आनंदघनरूप दशा को प्राप्त हुआ है । 'एवं पटुप्पन्नं
 सासयं समयं एवं अणागयमणंतं सासयं समयं' पूर्वोक्त अतीत काल के
 जैसा यह जीव प्रत्युत्पन्नवर्तमान शाश्वत समय में एक समय दुःखी,
 एक समय सुखी, तथा एक समय सुखी या दुःखी होता है । तथा एक
 भाव परिणाम प्राप्त होने के पहिले काल स्वभाव आदि कारण सामग्री
 से सहकृत होने की वजह से शुभाशुभ कर्मबन्ध की हेतुभूत क्रिया से
 स्वभाववाले परिणाम को, प्राप्त करता है, तथा अनेकरूप स्वभावको
 प्राप्त करता है । तथा दुःखिनत्वादि अनेकभाव के हेतुभूत वेदनीयकर्म
 एवं ज्ञानावरणादिकर्म जब क्षीण हो जाना है तब यह जीव एक भाव-

તથા અનેકરૂપ સ્વભાવને આ છવે પ્રાપ્ત કર્યો છે. તથા ત્યાર બાદ બ્યારે
 દુઃખિતત્વ અનેક ભાવોના કારણભૂત વેદનીય કર્મની અને જ્ઞાનાવરણાદિ
 કર્મની નિર્જરા (ક્ષીણતા) થઈ જાય છે, ત્યારે તે છવ સાંસારિક સુખરહિત
 હોવાથી સ્વાભાવિક સુખસ્વરૂપ થયો છે, અને એકત્વ અવસ્થાને-શુદ્ધ,
 નિરંજન, નિર્વિકાર, આનંદ ઘન રૂપ દશાએ-પહોંચ્યો છે.

“एवं पटुप्पन्नं सासयं समयं एवं अणागयमणंतं सासयं समयं”
 पूर्वोक्त भूत कालगी नेम व वर्तमान शाश्वत समयमा आ छव ओक समये
 दुःखी, ओक समये सुखी तथा ओक समये सुखी या दुःखी थाय છે. તથા
 એકભાવ પરિણામ પ્રાપ્ત થયા પહેલાં કાલ, સ્વભાવ આદિ કારણ સામગ્રી
 વડે સહકૃત હોવાને કારણે શુભાશુભ કર્મબન્ધની હેતુભૂત ક્રિયા વડે અનેક
 સ્વભાવવાળા પરિણામને પ્રાપ્ત કરે છે. તથા દુઃખિતત્વ અદિ અનેક ભાવના
 કારણ રૂપ વેદનીય કર્મ અને જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મ બ્યારે ક્ષીણ થઈ જાય છે,

समयमेकं सुखी, समयमेकमेव दुःखी च सुखी च, पूर्वं च कारणेन अनेकभावम्
अनेकरूपं परिणामं परिणमति, अथ तत् वेदनीयं ज्ञानावरणीयादि च कर्म निर्जीर्णं
भवति, ततः पश्चात् एकभावो भवति, एकरूपश्च भवति, इति भावः । एवं पूर्वोक्त-
रीत्यैव, अनागतं भविष्यति; अनन्ते, शाश्वते समये—काले समयमेकम् एव जीवो
दुःखी, समयमेकं सुखी, समयमेकमेव दुःखी च सुखी च, पूर्वं च कारणेन अनेक-
भावम् अनेकभूतं परिणामं परिणम्यति, अथ तत् वेदनीयं ज्ञानावरणीयादि च कर्म
निर्जीर्णं क्षीणं भविष्यति, ततः पश्चात् एकभावः, एकरूपश्च भविष्यतीति भावः॥ सू० २॥

परमाणुपुद्गलवक्तव्यता प्रस्तावः

सूत्र—“परमाणुपोगगले णं भंते । किं सासए असासए ?
गोयमा ! सिय सासए, सिय असासए, से केणट्ठेणं भंते ! एवं
बुच्चइ—सिय सासए, सिय असासए ? गोयमा ! दब्बट्ठयाए
सासए वन्नपज्जवेहिं जाव फासपज्जवेहिं असासए, से तेण-
ट्ठेणं जाव सिय सासए, सिय असासए ॥ सू० ३ ॥

बाला होकर एकत्व को प्राप्त हो जाना है । इसी प्रकार का कथन अनन्त
शाश्वत भविष्यत् काल में भी जानना चाहिये । अर्थात् यह जीव एक-
समय दुःखी एक समयसुखी, तथा एक समय में सुखी या दुःखी
होगा । एकत्वभाव की प्राप्ति से पहिले काल स्वभाव आदि कारण
सामग्री से सहकृत होने की वजह से शुभाशुभ कर्मबंधकी हेतुभूत
क्रिया से अनेकभाववाले परिणाम को एवं अनेकरूप स्वभाव प्राप्त
होगा । तथा वेदनीय ज्ञानावरणादि कर्म जय निर्जीर्ण हो जावेगा, उसके
बाद यह जीव एकभाव और एकरूप हो जावेगा ॥ सू० २ ॥

त्यादे आ एव जेक भाववाणे अर्धने जेकत्व अवस्थाने प्राप्त करे छे.
जेव प्रकारतुं कथन अनंत शाश्वत भविष्यकालमां यत्तु यत्तु जेधजे, जेट्ठे
के आ एव जेक समये दुःखी, जेक समये सुखी अने जेक समये सुखी
अथवा दुःखी अथे जेकत्व भावनी प्राप्तिना पहिलां काल, स्वभाव आदि
कारण सामग्री वडे सहकृत भवाने छीये शुभाशुभ कर्मबंधनी हेतुभूत
क्रियाबी अनेक भाववाणा पहिलुभने अने अनेक रूप स्वभावने प्राप्त
करेथे, तथा वेदनीय, ज्ञानावरणादि कर्मनी त्यादे निर्जीर्ण अथे, त्यादे आ
एव जेकभाव जेक रूप अर्ध करेथे ॥ सू० २ ॥

છાયા—પરમાણુપુદ્ગલઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! કિં અશ્વતઃ, અશ્વાઘતઃ ? હે ગૌતમ ! સ્યાત્ શાશ્વતઃ સ્યાત્ અશ્વાશ્વતઃ, તત્ કેનાર્થેન મદન્ત ! એવમુચ્યતે સ્યાત્ શાશ્વતઃ, સ્યાત્ અશ્વાશ્વતઃ ? ગૌતમ ! દ્રવ્યાર્થતયા શાશ્વતઃ, વર્ણવર્ણયૈઃ યાવત્ સ્પર્શવર્ણયૈઃ અશ્વાશ્વતઃ, તત્ અથ તેનાર્થેન યાવત્ સ્યાત્ શાશ્વતઃ, સ્યાત્ અશ્વાશ્વતઃ ॥ સૂ૦ ૩ ॥

ટીકા—પૂર્વે સ્કન્ધવ્ય પ્રરૂપિતત્વેન, તસ્ય ચ સ્કન્ધરૂપત્યાગાન્ વિનાશો યથા ભવતિ તથૈવ પરમાણોરપિ કિં વિનાશ સ્યાદિત્યાશ્ચક્ર્ય પ્રરૂપિતમાદ— ‘પરમાણુપોગલે જં મંતે’ इत्यादि । ‘પરમાણુપોગલે જં મંતે ! કિં સાસપ ? અસાસપ ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે મદન્ત પરમાણુપુદ્ગલઃ—પરમાણુરૂપઃ પુદ્ગલઃ સ્વલ્પ ન તુ સ્કન્ધરૂપઃ પુદ્ગલઃ, કિં શાશ્વતઃ શ્વદ્ ભવનાત્ શાશ્વતો નિત્યો મવેત્ ?

પરમાણુપુદ્ગલવક્તવ્યતા—

‘પરમાણુ પોગલે જં મંતે ! કિં સાસપ અસાસપ’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—પહેલે સ્કન્ધ કી પ્રરૂપણા કી ગઈ હૈ । સો યદ્ધ સ્કન્ધ જય અગ્ની સ્કન્ધરૂપના કા પરિત્યાગ કર દેના હૈ તથા ઉસકા જૈસા વિનાશ હોતા હૈ વસી પ્રકાર સે કયા પરમાણુ કા ખી વિનાશ હોતા હૈ ? હસી આશંકા કે ઉત્તરરૂપ પ્રરૂપણા સૂત્રકાર ને હસ સૂત્ર કારા કી હૈ—હસમેં ગૌતમ ને પ્રશ્ન સે પેસા હી પૂછા હૈ કિં ‘પરમાણુપોગલે જં મંતે ! કિં સાસપ ? અસાસપ’ હૈ મદન્ત ! પરમાણુપુદ્ગલ શાશ્વત હૈ કિં અશ્વાશ્વત હૈ ? પરમાણુરૂપ પુદ્ગલ કે ઉપાદાન સે યદ્ધ સ્કન્ધરૂપ પુદ્ગલ કે વિષય મેં યદ્ધ પ્રશ્ન નહીં કિયા ગયા હૈ પેસા જાનના ચાહિયે । શાશ્વત શબ્દ કા અર્થ

—પરમાણુપુદ્ગલવક્તવ્યતા—

“પરમાણુપોગલે જં મંતે ! કિં સાસપ અસાસપ” इत्यादि—

ટીકાર્થ—પહેલાં સ્કંધની પ્રરૂપણા કરવામાં આવી તે સ્કંધ ન્યારે પોતાની સ્કંધ રૂપતાનો પરિત્યાગ કરે છે, ત્યારે જેમ તેનો વિનાશ થાય છે, એજ પ્રમાણે શું પરમાણુનો પણ વિનાશ થાય છે, ખરે ? આ આશંકાનો ઉત્તર સૂત્રકારે આ સૂત્રમાં આપ્યો છે. આ વિષયને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે—“પરમાણુપોગલે જં મંતે ! કિં સાસપ, અસાસપ ?” હે ભગવન્ ! પરમાણુપુદ્ગલ શું શાશ્વત છે કે અશાશ્વત છે, “પરમાણુ રૂપ પુદ્ગલ”ના ઉપાદાનથી અહીં એવું સમજવું જોઈએ કે આ પ્રશ્ન સ્કંધરૂપ પુદ્ગલના વિષયમાં પૂછવામાં આવ્યો નથી શાશ્વત એટલે નિત્ય અને અશાશ્વત એટલે અનિત્ય, અર્થ થાય છે.

કિં વા અશાશ્વતઃ-અનિત્યો મવેત્ મગવાનાહ-‘ગોયમા ! સિય સાસપ, સિય અસાસપ’ હે ગૌતમ ! પરમાણુપુદ્ગલઃ સ્યાત્-કયશ્ચિદ્ શાશ્વતો નિત્યો મવેત્, સ્યાત્-કયશ્ચિત્ અશાશ્વતઃ-અનિત્યો મવેત્, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સે કેણદ્દેણં મંતે ! एवं વુચ્ચહ-સિય સાસપ, સિય અસાસપ ?’ હે મદન્ત ! તત્ અથ, કેનાર્યેન-કયં તાવદ્ એવમુચ્યતે-પરમાણુપુદ્ગલઃ સ્યાત્-કયશ્ચિત્ શાશ્વતઃ, સ્યાત્-કયંચિત્ અશાશ્વતો મવેદિતિ ? મગવાનાહ-‘ગોયમા ! દ્વંવદ્ધયાપ સાસપ, વન્નપજ્જવેહિં જાવ ફાસપજ્જવેહિં અસાસપ’ હે ગૌતમ ! પરમાણુરૂપપુદ્ગલો દ્રવ્યાર્થતયા-દ્રવ્યમ્ ઉપેક્ષિતપર્યાયં વસ્તુતત્ત્વેવાર્થો દ્રવ્યાર્થસ્તજ્ઞાવસ્તત્ત્વા તયા દ્રવ્યાર્થતયા-દ્રવ્યાર્થિક-નયેન શાશ્વતો નિત્ય ઉચ્યતે, પરમાણુત્વસ્ય સ્કન્ધાન્તર્માવેડપિ અવિનાશાત્ પ્રદેશ-

નિત્ય ઔર અશાશ્વત શબ્દ કા અર્થ અનિત્ય પેસા હોતા હૈ । હસકે ઉત્તર મૈં પ્રશ્ન ને કહા ‘ગોયમા’ સિય સાસપ સિય અસાસપ, હે ગૌતમ । પરમાણુ રૂપ પુદ્ગલ કયંચિત્ શાશ્વત હૈ, ઔર કયંચિત્ અશાશ્વત હૈ । અથ ગૌતમ પ્રશ્ન સે પેસા પૂછતે હૈં-‘સે કેણદ્દેણં મંતે ! एवं વુચ્ચહ, સિય સાસપ સિય અસાસપ’ હે મદન્ત । પેસા આપ કિસ કારણ સે કહતે હૈં કિ પરમાણુ-રૂપ પુદ્ગલ કિસી અપેક્ષા શાશ્વત હૈ ઔર કિસી અપેક્ષા અશાશ્વત હૈ ? હસકે ઉત્તર મૈં પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘ગોયમા’ હે ગૌતમ । ‘દ્વંવદ્ધયાપ સાસપ, વન્નપજ્જવેહિં જાવ ફાસપજ્જવેહિં અસાસપ’ દ્રવ્યાર્થિકનય કી અપેક્ષા સે-ઉપેક્ષિતપર્યાયવાલી વસ્તુ કો હી વિષય કરનેવાલે હસ નય કી દૃષ્ટિ સે પરમાણુરૂપ પુદ્ગલ શાશ્વત-નિત્ય કહા ગયા હૈ । પરમાણુ યથાપિ સ્કન્ધ કે મીતર રહતા હૈ । પરન્તુ સ્કન્ધ કે વિનાશ સે હસકા વિનાશ

મહાવીર પ્રશ્નનેા ઉત્તર-“ ગોયમા । સિય સાસપ સિય અસાસપ ” હે ગૌતમ । પરમાણુ રૂપ પુદ્ગલ અણુકે અપેક્ષાએ શાશ્વત છે અને અણુકે અપેક્ષાએ અશાશ્વત છે.

ગૌતમ સ્વામીનેા પ્રશ્ન-“ સે કેણદ્દેણં મંતે ! एवं વુચ્ચહ, સિય સાસપ સિય અસાસપ ” હે મગવન્ । આપ શા કારણે જોડું કહેો છો કે પરમાણુ પુદ્ગલ અણુકે અપેક્ષાએ શાશ્વત છે અને અણુકે અપેક્ષાએ અશાશ્વત છે ?

મહાવીર પ્રશ્નનેા ઉત્તર-“ ગોયમા । ” હે ગૌતમ । “ દ્વંવદ્ધયાપ સાસપ, વન્નપજ્જવેહિં જાવ ફાસપજ્જવેહિં અસાસપ ” દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાએ-ઉપેક્ષિત પર્યાયવાળી વસ્તુઓનું જ પ્રતિપાદન કરનાશ આ નયની દૃષ્ટિએ-પરમાણુ રૂપ પુદ્ગલને શાશ્વત (નિત્ય) કહેવામાં આવ્યું છે. પરમાણુ જો કે સ્કંધમાં પણ રહે છે, પરન્તુ સ્કંધનેા વિનાશ થવાથી તેનેા વિનાશ થતો

કક્ષણવ્યપદેશાન્તરવ્યપદેશત્વાત્, અથ ચ વર્ણપર્યવૈઃ-પરિતઃ-સામસ્ત્યેન અવન્તિ-
ગચ્છન્તિ યે તે પર્યવાઃ વિશેષા ધર્માઃ પર્યાયાઃ इत्यर्थः, તે વર્ણાદિમેદાદનેક-
વિધા મવન્તિ અતો વિશેષ્યતે-વર્ણસ્ય પર્યવાઃ પર્યાયાઃ વર્ણપર્યવાસ્તૈઃ વર્ણપર્યવૈઃ,
યાવત્-રસપર્યવૈઃ, ગંધપર્યવૈઃ, સ્પર્શપર્યવૈશ્ચ આશ્વાશ્વતઃ અનિત્યો વ્યપદિશ્યતે,
પર્યવાણાં પર્યવત્ત્વેનૈવ વિનશ્વરત્વાત્ । પ્રસ્તુતદ્રુપસંહરમાહ-‘ સે તેજઢ્ઢેર્ણ જાવ સિય
સાસપ સિય અસાસપ ’ હે ગૌતમ ! તત્-અથ, તેનાર્થેન, યાવત્-પરમાણુપુદ્ગલઃ
સ્યાત્-કયંચિત્ શાશ્વતો મયેત્, અથ ચ સ્યાત્-કયંચિત્-અશાશ્વતો મયે-
દિતિ માવઃ ॥ સૂ. ૩ ॥

પરમાણુવિશેષવક્તવ્યતા ।

મૂલ્-“પરમાણુપોગ્ગલે ણં મંતે ! કિં ચરમે, અચરમે ?

ગોયમા ! દઢ્ઢ્વાદેસેણં નો ચંરિમે અચરિમે, સ્વેત્તાદેસેણં સિય

નહીં હોતા હૈ । સ્કન્ધ મેં હસ પરમાણુ કા વ્યપદેશ પરમાણુરૂપ સે ન
હોકર પ્રદેશરૂપવ્યપદેશાન્તર સે-નામાન્ત સે હસકા વ્યપદેશ હોતા
હૈ । તથા અપને વિશેષ ધર્મરૂપ જો પર્યાયેં હૈં કિ જો વર્ણાદિ મેદ સે
અનેક પ્રકાર કી હોતી હૈં હન વર્ણપર્યાયોં કી અપેક્ષા સે યાવત્-રસપ-
ર્યાયોં કી અપેક્ષા સે ગંધપર્યાયોં કી અપેક્ષા સે ઓર સ્પર્શપર્યાયોં કી
અપેક્ષા સે અનિત્ય કહા ગયા હૈ । પર્યાયોં કા વિનાશ પર્યાયરૂપ કી
અપેક્ષા હી હોતા હૈ । ‘સે તેજઢ્ઢેર્ણ જાવ સિય સાસપ સિય અસાસપ’
હસ કારણ હે ગૌતમ ! મેંને ઢેસા કહા હૈ .કિ પરમાણુ પુદ્ગલકયંચિત્
નિત્ય હૈં ઓર કયંચિત્ અનિત્ય હૈ ॥ સૂ. ૩ ॥

નથી સ્કંધમાં તે પરમાણુનો વ્યપદેશ પરમાણુ રૂપે ન રહેતાં પ્રદેશરૂપવ્યપ-
દેશાન્તરથી-નામાન્તરથી તેનો વ્યપદેશ થાય છે. તથા પોતાના વિશેષ ધર્મ-
રૂપ બે પર્યાયો છે-બે વર્ણાદિમેદની અપેક્ષાએ અનેક પ્રકારના હોય છે, તે
વર્ણપર્યાયોની અપેક્ષાએ, ગંધપર્યાયોની અપેક્ષાએ, રસપર્યાયોની અપેક્ષાએ
અને સ્પર્શ પર્યાયોની અપેક્ષાએ પરમાણુ રૂપ પુદ્ગલને અશાશ્વત (અનિત્ય)
કહેવામાં આવ્યું છે. પર્યાયોનો વિનાશ પર્યાય રૂપની અપેક્ષાએ જ થાય છે.
“સે તેજઢ્ઢેર્ણ જાવ સિય સાસપ સિય અસાસપ” હે ગૌતમ ! તે કારણે મેં
એવું કહ્યું છે કે પરમાણુ રૂપ પુદ્ગલ અસુક અપેક્ષાએ શાશ્વત છે અને
અસુક અપેક્ષાએ અશાશ્વત છે. ॥સૂ.૩॥

ચરિમે, સિય અચરિમે, કાલાદેસેણં સિય ચરિમે, સિય અચરિમે, માવાદેસેણં સિય ચરિમે, સિય અચરિમે ॥ સૂ. ૪ ॥

છાયા—પરમાણુપુદ્ગલઃ સ્વલ્પ મદન્ત । કિં ચરમઃ ? અચરમઃ ? ગૌતમ ! પ્રધ્યાદેશેન નો ચરમઃ, અચરમઃ, ક્ષેત્રાદેશેન સ્યાત્ ચરમઃ, સ્યાત્ અચરમઃ, કાલાદેશેન સ્યાત્ ચરમઃ, સ્યાત્ અચરમઃ, માવાદેશેન સ્યાત્ ચરમઃ સ્યાત્ અચરમઃ ॥ સૂ. ૪ ॥

ટીકા—પરમાણોઃ પ્રસ્તાવાત્ તસ્ય ચરમત્વાદિકં પ્રરૂપયિતુમાહ—‘પરમાણુ પોગ્ગલે ણં મંતે !’ ઇત્યાદિ । ‘પરમાણુપોગ્ગલે ણં મંતે ! કિં ચરમે, અચરમે ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે મદન્ત ! પરમાણુપુદ્ગલઃ પરમાણુરૂપઃ પુદ્ગલઃ સ્વલ્પ કિં ચરમો મહેત્ ? કિં વા અચરમો મહેત્ ? તથા યઃ પરમાણુર્યસ્માદ્ વિવક્ષિતમાચાત્ પ્રચ્યુતઃ સન્ પુનસ્તં માર્થં ન પ્રાપ્સ્યતિ સ તદ્માવાપેક્ષયા ચરમ ઉચ્યતે, તદ્વિપરીતસ્તુ

પરમાણુવિશેષવક્તૃત્વગતા —

‘પરમાણુપોગ્ગલે ણં મંતે ! કિં ચરમે ? અચરમે’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—યહાં હસ સમય પરમાણુ કા પ્રકરણ ચલ રહા હૈ—હસસે સૂત્રકાર ને હસકે ચરમત્વાદિક કા વિચાર હસ સૂત્રદ્વારા ક્રિયા હૈ । હસમેં ગૌતમ ને પ્રશ્ન સે પેસા પૂછા હૈ—‘પરમાણુપોગ્ગલે ણં મંતે ! કિં ચરિમે, અચરિમે’ હૈ મદન્ત ! પરમાણુરૂપ પુદ્ગલ ચરમ હૈ યા અચરમ હૈ ? જો પરમાણુ જિસ વિવક્ષિત ભાવ સે પ્રચ્યુત—અલગ હોકર પુનઃ હસી વિવક્ષિત ભાવ કો નહીં પાતા હૈ વહ પરમાણુ હસ ભાવ કી અપેક્ષા ચરમ કહાં ગયા હૈ । તથા હસ ચરમ સે જો પરમાણુ વિપરીત હોતા હૈ અર્થાત્ વિવક્ષિત—જિસ ભાવ સે વહ ચ્યુત હો ચુકા હૈ પુનઃ હસી ભાવ

—પરમાણુવિશેષ વક્તૃત્વગતા—

“પરમાણુપોગ્ગલે ણં મંતે ! કિં ચરમે અચરમે” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—પરમાણુના વિષયમાં વક્તૃત્વગતા આવી રહી છે તેથી સૂત્રકારે આ સૂત્રમાં તેના અસ્મત્વ આદિની પ્રશ્નપૂછા કરી છે. આ વિષયને અનુદક્ષિને ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રશ્નને જોવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે—“પરમાણુપોગ્ગલે ણં મંતે ! કિં ચરિમે, અચરિમે ?” કે ભાગવન્ ! પરમાણુ રૂપ પુદ્ગલ અસ્મ છે કે અઅસ્મ છે ? જે પરમાણુ જે વિવક્ષિત ભાવથી પ્રચ્યુત (અલગ) થઈને ફરી જોઈ વિવક્ષિત ભાવની પ્રાપ્તિ કરી શકતું નથી, તે પરમાણુને તે ભાવની અપેક્ષાએ અસ્મ કહ્યું છે. આ અસ્મથી જે પરમાણુ વિપરીત હોય

અચરમો વ્યપદિશ્યતે इति प्रश्नः, भगवानाह—‘गोयमा । दृष्ट्वादेसेणं नो चरिमे, अचरिमे’ हे गौतम ! परमाणुपुद्गलः द्रव्यादेशेन—आदेशः प्रकारः, द्रव्यरूप आदेशो द्रव्यादेशस्तेन द्रव्यप्रकारेण नो चरमो भवेत्, स हि परमाणुपुद्गलो द्रव्यतः परमाणुपरिणामत्वाच्च्युतः सन् संघातं प्राप्यापि ततश्च्युतः परमाणुत्व-लक्षणं द्रव्यत्वं पुनः प्राप्स्यति अतो द्रव्यार्थिकनयेन परमाणुपुद्गलः चरमो न भवेत् अपितु अचरमो भवेत्, उक्तयुक्तेः किन्तु ‘खेत्तादेसेणं सिय चरिमे, सिय अचरिमे’ परमाणुपुद्गलः क्षेत्रादेशेन क्षेत्र-विशेषितत्वस्वरूपप्रकारेण क्षेत्रापेक्षये-

को वह प्राप्त कर लेता है तब वह परमाणु अचरम है । इस प्रश्न के उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘गोयमा’ दृष्ट्वादेसेणं नो चरिमे अचरिमे’ पुद्गलपरमाणु द्रव्यादेश से—द्रव्यप्रकार से चरम नहीं है । इसका सारांश ऐसा है कि जब परमाणुद्रव्य संघात परिणाम को प्राप्त करता है—तब वह अपने परिणाम से रहित तो हो जाता है—परन्तु कालान्तर में वही पर-माणु अपने परिणाम को उससे च्युत होकर प्राप्त कर लेता है । इस-लिये द्रव्यादेश से परमाणु को चरम नहीं कहा गया है । संघात में मिलने के पहिले जो परमाणु की अपनी अवस्था थी—उस अवस्था में वह परमाणु संघात से च्युत होने के बाद आ जाता है—यही इसका निष्कर्षार्थ है । इसलिये इस अपेक्षा से इसे चरम नहीं कहा गया है । ‘खेत्तादेसेणं सिय चरिमे सिय अचरिमे’ ऐसा जो कहा है—उसे उसका

છે, એટલે કે વિવક્ષિત જે ભાવથી તે ચ્યુત થઈ ચુક્યું છે, એજ ભાવને ફરીથી તે પ્રાપ્ત કરી લે છે, ત્યારે તે પરમાણુને અચરમ કહે છે.

મહાવીર પ્રભુ તેનો ઉત્તર આપતા કહે છે કે—“ગોયમા !” હે ગૌતમ ! “દૃષ્ટ્વાદેસેણં નો ચરિમે, અચરિમે” પુદ્ગલપરમાણુ દ્રવ્યાદેશની અપેક્ષાએ—દ્રવ્યપ્રકારે ચરમ નથી, અચરમ છે. આ કથનનો ભાવાર્થ નીચે પ્રમાણે છે—જ્યારે પરમાણુદ્રવ્ય સંઘાતપરિણામને પ્રાપ્ત કરે છે, ત્યારે તે પોતાના પરિણામથી રહિત તો થઈ જાય છે, પરન્તુ તેમાંથી ચ્યુત થયા બાદ કાળા-ન્તરે એજ પરમાણુ પોતાના મૂળ પરિણામને પ્રાપ્ત કરી લે છે, તેથી દ્રવ્યાદેશની અપેક્ષાએ પરમાણુને ચરમ કહેવામાં આવ્યું નથી. સંઘાતમાં મળ્યા પહેલાં પરમાણુની જે અવસ્થા હતી, તે અવસ્થામાં તે પરમાણુ સંઘાતમાંથી ચ્યુત થયા બાદ આવી જાય છે, આ પ્રકારનું આ કથનનું તાત્પર્ય છે. તે કારણે આ અપેક્ષાએ તેને ચરમ કહેવામાં આવ્યું નથી, પણ અચરમ કહેવામાં આવ્યું છે. “खेत्तादेसेणं सिय चरिमे सिय अचरिमे”

ત્યર્થઃ સ્યાત્-કદાચિત્ ચરમો મવેત્, સ્યાત્-કદાચિત્ અચરમો મવેત્, તન્ન
ક્ષેત્રે કેવલીસમુદ્ધાતં પ્રાપ્તસ્તન્ન ક્ષેત્રે યઃ પરમાણુપુદ્ગલોઽવગાહવાન્ સ તન્ન
ક્ષેત્રે તેન કેવલિના સમુદ્ધાતગતેન વિશેષિતો ન કદાચનાપિ અવગાહં લપ્સ્યતે
કેવલિનો મોક્ષપ્રાપ્તે રહઃ ક્ષેત્રતચરમોઽસૌ પરમાણુપુદ્ગલઃ સાધારણક્ષેત્રાપે-
ક્ષયા ત્વ અચરમોઽસૌ પરમાણુપુદ્ગલો વ્યવદિશ્યતે, તત્ક્ષેત્રાવગાહસ્ય તેન પુનર્લપ્સ્ય-
માનત્વાત્ 'કાલાદેસેણં સિય ચરિમે સિય અચરિમે' एवमेवासौ परमाणुपुद्गलः,
કાલાદેસેન કાલવિશેષતત્ત્વસ્વરૂપપ્રકારેણ કાલાપેક્ષયેત્યર્થઃ, સ્યાત્-કયંચિત્
ચરમો મવેત્, સ્યાત્-કયંચિત્ અચરમો મવેત્, તન્ન યન્ન કાલે પૂર્વાદ્વાદૌ કેવ-

તાત્પર્યં એસા હૈ કિ જિસ ક્ષેત્ર મેં કેવલજ્ઞાની ને સમુદ્ધાત-કેવલી
સમુદ્ધાત કિયા હૈ, હસ સમય હસ ક્ષેત્ર મેં જો પુદ્ગલપરમાણુ યા કિ
જિસકા સંબંધ હસ કેવલી કે સાથ યા-અબ બહ પરમાણુ હસ કેવલી
કે સાથ પુનઃસમ્બન્ધવિશિષ્ટ હોકર કમી મી હસ ક્ષેત્ર કા આશ્રય
નહીં કર સકેગા। ક્યોંકિ બે કેવલી તો મોક્ષ કો પ્રાપ્ત હો જુકે હૈં। અતઃ
અબ હસ ક્ષેત્ર મેં હનકા આગમન હોતા નહીં હૈ। હસલિયે એસા
પરમાણુ ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે હસ દૃષ્ટિ સે-ચરમ કહા ગયા હૈ।
તથા સાધારણ ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે બહ પરમાણુ હસી ક્ષેત્ર મેં પુનઃ
આશ્રય પાલેતા હૈ-હસ અપેક્ષા હસે અચરમ કહા ગયા હૈ। 'કાલાદેસેણં
સિય ચરિમે સિય અચરિમે' કાલ કી અપેક્ષા પુદ્ગલ પરમાણુ કયંચિત્
ચરમ હૈ, ઓર કયંચિત્ અચરમ હૈ-એસા જો કહા ગયા હૈ-

ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ તે ચરમ પણ 'હોઈ શકે છે અને અચરમ પણ હોઈ શકે
છે. આ કથનનો ભાવાર્થ નીચે પ્રમાણે છે-જે ક્ષેત્રમાં દેવજ્ઞાનીએ સમુદ્ધાત
(દેવલીસમુદ્ધાત) કર્યા છે, તે સમયે તે ક્ષેત્રમાં જ પુદ્ગલપરમાણુ હોઈ,-
જે પુદ્ગલપરમાણુનો સંબંધ તે દેવજ્ઞાની સાથે હોતો-તે પરમાણુ તે દેવલીની
સાથે ફરી સંબંધગ્રસ્ત થઈને હવે કદી પણ તે ક્ષેત્રનો આશ્રય કરી શકશે
નહીં, કારણ કે દેવલી તો શાક્ષમાં પહોંચી ગયા છે, તેથી હવે તે ક્ષેત્રમાં
તેમણું આગમન થઈ શકવાનું નથી તેથી જોવા પરમાણુને ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ
ચરમ કહેવામાં આવ્યું છે. તથા સાધારણ ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ તે પરમાણુ જોઈ
ક્ષેત્રમાં ફરી આશ્રય લઈ લે છે, તે અપેક્ષાએ તેને અચરમ કહેવામાં આવ્યું છે.

“કાલાદેસેણં સિય ચરિમે સિય અચરિમે” કાળની અપેક્ષાએ પુદ્ગલ-
પરમાણુને ચરમ પણ કહ્યું છે અને અચરમ પણ કહ્યું છે. આ પ્રકારના
કથનનો ભાવાર્થ નીચે પ્રમાણે છે-જે પૂર્વાદ્ધુ આદિ કાળમાં જે દેવલીએ

હિના સમુદ્ધાતઃ કૃતસ્તત્રૈવ યઃ પરમાણુપુદ્ગલરૂપતયા સંવૃતઃ, સ ચ તં કાલ-
વિશેષિતં ભાવં ન કદાચનાપિ પ્રાપ્સ્યતિ તસ્ય કેવલિનઃ સિદ્ધેઃ પ્રાપ્તત્વેન પુનઃ
સમુદ્ધાતાભાવાત્ इति તદપેક્ષયા કલિતચરમોઽસૌ પરમાણુપુદ્ગલો મવતિ,
સાધારણકાલાપેક્ષયા તુ અચરમોઽસૌ મવતીતિ બોધ્યમ્, 'ભાવાદેસેણં સિય ચરિમે
સિય અચરિમે' એવમેવ પરમાણુપુદ્ગલો ભાવાદેશેન-ભાવો-વર્ણાદિવિશેષસ્તદ્
વિશેષસ્વરૂપપ્રકારેણ, સ્યાત્-કયંચિત્ ચરમો મવેત્, સ્યાત્-કયંચિત્ અચરમો
મવેત્, તત્ર વિવક્ષિતકેવલિસમુદ્ધાતાવસરે યઃ પરમાણુપુદ્ગલો વર્ણાદિ
ભાવવિશેષરૂપં પરિણતઃ-પ્રાપ્તઃ, સ વિવક્ષિતકેવલિસમુદ્ધાત વિશેષિતવર્ણ-
પરિણામાપેક્ષયા ચરમો મવતિ, યતો હિ તસ્ય કેવલિનો નિર્વાણે પુનસ્તં વર્ણાદિ

સો હસકા તાત્પર્યં એસા હૈ કિ જિસ પૂર્વાહ્ આદિ કાલ મેં જિસ કેવલી
ને સમુદ્ધાત કિયા, હસ કાલ મેં જો પરમાણુ રહા હુઆ થા, વહ પર-
માણુ પુનઃ અબ હસ કેવલિ સમુદ્ધાત વિશિષ્ટ કાલ કો પ્રાપ્ત નહીં કર
સકેગા-કારણ વહ કેવલી-મોક્ષ મેં પ્રાપ્ત હો જાને પર પુનઃ સમુદ્ધાત
કરને કે નહીં હૈં. હસલિયે હસ અપેક્ષા સે વહ પરમાણુ પુદ્ગલ કાલ સે
ચરમ કહા ગયા હૈ. તથા સામાન્યકાલ કી અપેક્ષા વહ પરમાણુ-
અચરમ હૈ 'ભાવાદેસેણં સિય ચરિમે સિય અચરિમે' ભાવાદેશ
સે-ભાવ વિશેષસ્વરૂપ પ્રકાર સે-પરમાણુ કયંચિત્ ચરમ હોતા હૈ
ઔર કયંચિત્ અચરમ હોતા હૈ, સો હસકા અભિપ્રાય એસા હૈ
કિ વિવક્ષિત કેવલિ સમુદ્ધાતાવસર મેં જો પુદ્ગલ પરમાણુવર્ણાદિ ભાવ
વિશેષ રૂપ કા પરિણત થા, વહ પુદ્ગલ પરમાણુ કેવલિ સમુદ્ધાત વિશે-
ષિતવર્ણપરિણામ કી અપેક્ષા સે ચરમ હોતા હૈ, ક્યોંકિ હસ કેવલી કે

સમુદ્ધાત ક્યોં, તે કાળે જે પરમાણુ વિદ્યમાન હતું તે પરમાણુ ફરી તે
કેવલિસમુદ્ધાત વિશિષ્ટ કાળની પ્રાપ્તિ કરી શકશે નહીં, કારણ કે તે કેવલી
ભાક્ષ્યાભામાં વિશાળમાન હોવાને કારણે હવે ફરી તેમને સમુદ્ધાત કરવાનો
પ્રસંગ આવવાનો નથી તેથી તે દૃષ્ટિએ તે પરમાણુપુદ્ગલને ચરમ કહેવામાં
આવ્યું છે. તથા સામાન્ય કાળની અપેક્ષાએ તે પરમાણુ અચરમ છે.
“ભાવાદેસેણં સિય ચરિમે, સિય અચરિમે” ભાવાદેશની દૃષ્ટિએ ક્યારેક
પરમાણુ ચરમ હોય છે અને ક્યારેક અચરમ હોય છે. આ કથનનું તાત્પર્ય
નીચે પ્રમાણે છે-વિવક્ષિત કેવલિસમુદ્ધાતના અવસરે જે પુદ્ગલપરમાણુ
વર્ણાદિ ભાવવિશેષ રૂપે પરિણત હતું, તે પુદ્ગલપરમાણુ કેવલિસમુદ્ધાત
વિશિષ્ટ વર્ણ પરિણામની અપેક્ષાએ ચરમ હોય છે, કારણ કે તે કેવલી

भावपरिणाममसौ परमाणुपुद्गलो न प्राप्स्यति, साधारणमावापेक्षया तु अचरमोऽसौ परमाणुपुद्गलो व्यपदिश्यते, पुनस्तस्य तं भावं प्राप्स्यमानत्वात् ॥ सू० ४ ॥

परिणाममेवमिरूपणम् ।

मूळम्—“कइविहे णं भंते ! परिणामे पण्णत्ते, गोयमा ! दुविहे परिणामे पण्णत्ते, तं जहा—जीवपरिणामे य, अजीव-परिणामे य, एवं परिणामपयं निरवसेसं भाणियध्वं, सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति जाव विहरइ ॥सू० ५॥

छाया—कतिविधः खलु मदन्त ! परिणामः प्रवृत्तः ? गौतम ! द्विविधः परिणामः प्रवृत्तः, तद्यथा—जीवपरिणामश्च, अजीवपरिणामश्च, एवं परिणामपदं निरवशेषं भणितव्यम्, तदेवं मदन्त ! तदेवं मदन्त ! इति यावद विहरति ॥ सू० ५॥

टीका—पूर्वं परमाणुपुद्गलस्य चरमत्वाचरमत्वलक्षणपरिणामस्य प्ररूपितत्वेन परिणामप्रस्तावात् तद्व्यमेदान् मरूपयितुमाह—‘कइविहेणं भंते’ इत्यादि । ‘कइविहे णं भंते ! परिणामे पण्णत्ते ?’ गौतमः पृच्छति हे मदन्त ! कतिविधः

निर्वाण प्राप्त होने पर वह परमाणु उस वर्णादि भाव परिणाम को नहीं प्राप्त करेगा तथा साधारण भाव की अपेक्षा वह परमाणु अचरम कहा गया है । क्योंकि वह पुनः उस भाव को प्राप्त करनेवाला होता है ॥सू० ४॥

परिणाम मेवमिरूपणम्—

‘कइविहे णं भंते ! परिणामे पण्णत्ते’ इत्यादि ।

टीकार्थ—पहिले सूत्रकार ने परमाणुपुद्गल के चरम अचरम ऐसे दो परिणाम कहे हैं इसलिये परिणाम का प्रकरण होने से अब वे उनके भेदों की प्ररूपणा इस सूत्र द्वारा कर रहे हैं—इसमें गौतम ने प्रश्न से ऐसा पूछा है—‘कइविहे णं भंते ! परिणामे पण्णत्ते’ हे मदन्त ! परिणाम

निर्वाण प्राप्त होने पर वह परमाणु ते वर्णादि भावपरिणामने प्राप्त करे नहीं साधारण भावनी अपेक्षाके ते परमाणुने अचरम कहुं छे, अरु ते ते ही ते भावने प्राप्त करवातुं होव छे ॥सू० ४॥

—परिणाममेवमिरूपणम्—

“कइविहे णं भंते ! परिणामे पण्णत्ते” इत्यादि—

टीकार्थ—आनी पहिला सूत्रमां परमाणुपुद्गलना अरम अने अचरम, जेवां छे परिणाम कहा छे, परिणामतुं प्रकरषु आहु होवाथी हवे सूत्रकार तेना बोदोनी प्ररूपणा करे छे—आ विषयने अनुवक्षीने गौतम स्वामी भडावीर प्रश्नने जेवां प्रश्न पूछे छे हे—“कइविहे णं भंते ! परिणामे पण्णत्ते ?” छे

સ્વલ્પ પરિણામઃ પ્રજ્ઞસઃ ? મગધવાનાહ ‘ગોયમા ! દુઃખિહે પરિણામે પળ્લસે’ હે ગૌતમ !
 દ્વિવિધઃ પરિણામઃ પ્રજ્ઞસઃ ‘તં જહા-જીવપરિણામે ય, અજીવ પરિણામે ય, एवं परि-
 णामपयं निरवसेसं भाणियच्चं’ તથા-જીવપરિણામથ, અજીવ પરિણામથ, તથા
 પરિણમનં-દ્રવ્યસ્થાવસ્થાન્તરગમનં પરિણામઃ, તથાચોક્તમ્-પરિણામો ધર્માન્તર-
 ગમનં ન ચ સર્વથા વ્યવસ્થાનમ્ । ન તુ સર્વથા વિનાશઃ પરિણામસ્તદવિદામિદ્વઃ॥૧॥
 इति, एवं रीत्या परिणामपदं-प्रज्ञापनायां त्रयोदशं परिणामपदं निरवशेषं-सर्वं
 भणितव्यम् अत्र । तथाचोक्तं प्रज्ञापनायम्-“जीवपरिणामेणं भंते ! कइविहे
 पण्णत्ते ? गोयमा ! दसविहे पण्णत्ते, तं जहा गइपरिणामे इदियपरिणामे, एवं
 कसाय लेप्ता, जोग, उवओगे नाणदंसणचरित्तवेव परिणामे ” इत्यादि, तथैव

કિતને પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-
 ‘ગોયમા’ ! દુઃખિહે પરિણામે પળ્લસે’ હે ગૌતમ ! પરિણામ દો પ્રકાર કા
 કહા ગયા હૈ । ‘તં જહા’ જો હસ પ્રકાર સે હૈ-‘જીવપરિણામે ય
 અજીવપરિણામે ય’ એક જીવપરિણામ ઓર એક અજીવપરિણામ’
 ‘પદં પરિણામપયં નિરવસેસં ભાણિયચ્ચં’ હસ પ્રકાર સે યહાં પર પરિણામ
 પદ સમ્પૂર્ણરૂપ સે કહનાં યાહિયે । યહ પરિણામ પદ પ્રજ્ઞાપના સૂત્ર કા
 દ્રવ્ય કા એક અવસ્થા સે દૂસરી અવસ્થા મેં પરિણત હોના હસકા નામ
 પરિણામ-પરિણમન હૈ । સો હી કહા હૈ-‘પરિણામો ધર્માન્તરગમનં’
 इत्यादि । इस प्रकार से प्रज्ञापना का यह १३ वां परिणाम पद समस्त
 यहाँ कहना चाहिये-प्रज्ञापना में ऐसा कहा गया है-‘जीवपरिणामे णं
 भंते ! कइविहे पण्णत्ते’ हे भदन्त ! जीव परिणाम कितने प्रकार
 का कहा गया है ? उत्तर में प्रश्न ने यहाँ ऐसा कहा है-‘गोयमा’

ભગવન્ ! પરિણામના કેટલા પ્રકાર કહ્યા છે ? તેના ઉત્તર આપતા મહાવીર
 પ્રશ્ન કહે છે કે-“ગોયમા ! દુઃખિહે પરિણામે પળ્લસે” હે ગૌતમ ! છે પ્રકારના
 પરિણામ કહ્યા છે. “તંજહા” તે પ્રકારો આ પ્રમાણે છે-“જીવપરિણામે ય
 અજીવપરિણામે ય” (૧) જીવપરિણામ અને (૨) અજીવપરિણામ. “एवं
 परिणामपयं निरवसेसं भाणियच्चं” આ પ્રકારે પ્રજ્ઞાપનાત્ ૧૩મું પરિણામ
 ‘પદ અહીં ચ’પૂર્ણરૂપે કહેલું એક જો દ્રવ્યત્વ એક અવસ્થામાંથી બીજી અવ-
 સ્થામાં પરિણત થવું, તેલું નામ પરિણામ (પરિણમન) છે. કહ્યું ‘પદ્ય છે કે-
 “परिणामो धर्मान्तरगमनं” इत्यादि-

પ્રજ્ઞાપનાના ૧૩માં પદમાં આ પ્રમાણે કહ્યું છે-“જીવપરિણામે ણં
 મંતે ! કહિવિહે પળ્લસે ?” હે ભગવન્ ! જીવપરિણામ કેટલા પ્રકારત્વ કહ્યું છે ?

“અજીવપરિણામે જં મંતે ! કહિવિદે પળ્લસે ! ગોયમા ! દસવિદે પળ્લસે, તં જહા બંધણપરિણામે ૧, ગહપરિણામે ૨, एवं સંઠાણ ૬, મેય ૪, વજ ૨, ગંધ ૬, રસ ૭, ફાસ ૮, અગુરુલહુય ૯, સહપરિણામે ૧૦,” ઇત્યાદિ । અન્તે ગૌતમ ! આહ—‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! સિ જાવ વિહરહ’ હે મદન્ત ! તદેવં મવદુક્તં સત્યમેવ હે મદન્ત ! તદેવં—મવદુક્તં સત્યમેવેતિ યાવત્ વિહરતિ ॥ સૂ.૫ ॥

इति चतुर्दशशतके चतुर्थोद्देशकः समाप्तः

हे गौतम ! ‘दसविदे पल्लसे’ जीवपरिणाम दश प्रकार का कहा गया है—तं जहा—‘गहपपरिणामे, इंदियपरिणामे, एवं कसाय, छेरसा, जोग, चवओगे, नाणदंसणचरिसवेयपरिणामे’ इत्यादि । इसके बाद गौतमने पुनः ऐसा पूछा—‘अजीवपरिणामे जं मंते ! कहिविदे पल्लसे’ हे मदन्त ! अजीव परिणाम कितने प्रकार का कहा गया है ? उत्तर में प्रभु ने कहा—‘गोयमा ! दसविदे पल्लसे’ हे गौतम ! अजीव परिणाम दश प्रकार का कहा गया है—‘तं जहा—बंधणपरिणामे १, गहपपरिणामे २, एवं संठाण १, मेय ४, वज ५, गंध ६, रस ७, फास ८, अगुरुलहूय ९, सहपरिणामे १०’ इत्यादि । अब अन्त में गौतम प्रभु से कहते हैं—‘सेवं मंते ! सेवं मंते ! सि जाव विहरह’ हे मदन्त ! आपका कहा हुआ यह सब सत्य है, हे मगवन् ! आपका कहा हुआ यह सब सत्य ही है । इस प्रकार कहकर वे गौतम यावत् अपने स्थान पर बिराजमान हो गये । सू.५।

॥ चतुर्थोद्देशक समाप्त १४-४ ॥

મહાવીર પ્રભુનેા ઉત્તર—“ ગોયમા ! ” હે ગૌતમ ! “ દસવિદે પળ્લસે ” જીવપરિણામ દસ પ્રકારનું કહ્યું છે. “ તંજહા ” તે પ્રકારો આ પ્રમાણે છે—“ ગહ પરિણામે, ઇન્દિયપરિણામે, एवं कसाय, छेरसा, जोग, चवओगे, नाणदंसणचरिसवेयपरिણામે ” ઇત્યાદિ ગૌતમ સ્વામી હવે એવેા પ્રશ્ન પૂછે છે કે—“ અજીવપરિણામે જં મંતે ! કહિવિદે પળ્લસે ? ” હે ભગવન્ ! અજીવપરિણામ કેટલા પ્રકારનું કહ્યું છે ?

મહાવીર પ્રભુનેા ઉત્તર—“ ગોયમા ! દસવિદે પળ્લસે ” હે ગૌતમ ! અજીવપરિણામ દસ પ્રકારનું કહ્યું છે. “ તંજહા ” તે પ્રકારો નીચે પ્રમાણે છે—“ બંધપરિણામે ૧, ગહપરિણામે ૨, एवं संठाण, मेय ४, वज, गंध ६, रस ७, फास ८, अगुरुलहूय ९, सहपरिणામે ૧૦ ” ઇત્યાદિ—

અન્તે ગૌતમ સ્વામી કહે છે કે—“ સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! સિ જાવ વિહરહ ” “ હે ભગવન્ ! આપનું કથન સત્ય છે. હે ભગવન્ ! આપે જે કહ્યું તે સર્વથા સત્ય જ છે, ” આ પ્રમાણે કહી મહાવીર પ્રભુને વંદણા નમસ્કાર કરીને તેઓ પોતાના સ્થાને બેસી ગયા. ॥ સૂ.૫ ॥

॥ ચોથો ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥ ૧૪-૪ ॥

અથ પञ્ચમોદ્દેશકઃ પ્રારમ્ભ્યતે-

ચતુર્દશશતકે પञ્ચમોદ્દેશકસ્ય સંક્ષિપ્તવચનવિવરણમ્ ।

નૈરયિકાઃ કિમ્ અગ્નિકાયસ્ય મધ્યમાગેન ઉલ્લંઘનપૂર્વકં ગમનં કુર્યાત્ ?
 इत्यादि प्रश्नोत्तरवक्तव्यता । एवमेव किम् असुरकुमाराः, एकेन्द्रियाः, द्वीन्द्रिया,
 त्रीन्द्रियाः, चतुरिन्द्रियाः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः अग्निकायं मध्यमागेन उल्लङ्घ्य
 गच्छेयुः ? इत्यादिप्रश्नोत्तरवक्तव्यता । नैरयिका दश स्थानानि अनुभवन्ति,

પાંચમાં ઉદ્દેશા

૧૪ વેં શતક કે હસ પંચમ ઉદ્દેશક મેં જો વિષય આયા હુઆ
 હૈ-ઉસકા વિવરણ સંક્ષેપતઃ હસ પ્રકાર સે હૈ-નૈરયિક કયા અગ્નિકાય
 કે મધ્યમાગ સે ઉલ્લંઘનપૂર્વક ગમન કર સકતે હૈં ? इत्यादि प्रश्न और
 इसका उत्तर उसी प्रकार से क्या असुरकुमार, एकेन्द्रिय, द्वीन्द्रिय,
 त्रीन्द्रिय, चौद्विन्द्रिय, पंचेन्द्रियतिर्यश्च भी अग्निकाय को उल्लङ्घन करके
 उसके मध्यभाग से जा सकते हैं ? इत्यादि प्रश्न और उसका उत्तर
 नैरयिक दश स्थानों का अनुभव करते हैं इत्यादि प्ररूपण । इसी प्रकार
 से असुरकुमार, पृथिवीकायिक, द्वीन्द्रिय, त्रीन्द्रिय, चौद्विन्द्रिय जीव
 और पंचेन्द्रियतिर्यग्योनिक जीव यथायोग्य दशस्थानों का अनुभव
 करते हैं इत्यादिप्ररूपणा क्या महर्द्धिक देव याह्य पुद्गलों को विना ग्रहण
 किये ही पर्वतादिकों को उल्लङ्घन करने में समर्थ हो सकते हैं ? इत्यादि
 प्ररूपण या विना बाह्यपुद्गलों के ग्रहण किये पर्वतादिकों को उल्लङ्घन
 करने में समर्थ होते हैं ? इत्यादि निरूपण ।

પાંચમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ-

૧૪માં શતકના આ પાંચમાં ઉદ્દેશમાં બે વિષયનું પ્રતિપાદન કરવામાં
 આવ્યું છે, તેનું સંક્ષિપ્ત વિવરણ-“ શું નારકો અગ્નિકાયના મધ્ય ભાગ-
 માંથી ઉલ્લંઘનપૂર્વક ગમન કરી શકે ? ” ઇત્યાદિ પ્રશ્નોત્તરનું કથન જોજ
 પ્રમાણે શું અસુરકુમાર, એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય અને
 પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્ય પશુ અગ્નિકાયનું ઉલ્લંઘન કરીને મધ્યભાગમાંથી જઈ શકે
 છે ખરા ? ઇત્યાદિ પ્રશ્નો અને તેના ઉત્તરો નારકો હસ સ્થાનોનો અનુભવ
 કરે છે, ઇત્યાદિ પ્રરૂપણા જોજ પ્રમાણે અસુરકુમાર, પૃથ્વીકાયક, દ્વીન્દ્રિય,
 ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય છવો અને પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોનિક છવો યથાયોગ્ય
 હસ સ્થાનોનો અનુભવ કરે છે, ઇત્યાદિ પ્રરૂપણા શું મહર્દ્ધિક દેવ બાહ્ય
 પુદ્ગલોને ગ્રહણ કર્યા વિના જ પર્વતાદિકોનું ઉલ્લંઘન કરવાને શક્તિમાન
 થઈ શકે છે ખરા ? ઇત્યાદિ પ્રરૂપણા કે તેઓ બાહ્ય પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને
 જ પર્વતાદિકોનું ઉલ્લંઘન કરવાને શક્તિમાન થાય છે ? ઇત્યાદિ નિરૂપણ.

इत्यादि प्ररूपणम्, तथैव असुरकुमाराः, पृथिवीकायिकाः, धीन्द्रियाः, शीन्द्रियाः, चतुरिन्द्रियाः जीवाः, पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः यथायोग्यं दशस्थानानि अनुभवन्ति, इत्यादि प्ररूपणम् किं महर्द्धिकदेवाः वाक्पुत्रलान् अगृहीत्वैव पर्वतादीन् उल्लङ्घितुं समर्थाः सन्ति ? इत्यादिप्ररूपणम्, किं वा वाक्पुत्रलान् अगृहीत्वैव पर्वतादीन् उल्लङ्घितुं समर्थाः भवन्ति, इत्यादि निरूपणम् वेति ।

नैरयिकादेर्विशेषपरिणामवत्तद्व्यप्ता ।

मूलम्—“नेरइए णं भंते ! अगणिकायस्स मज्झं मज्झेणं वीइवएज्जा ? गोयमा ! अत्थेगइए वीइवएज्जा, अत्थेगइए नो वीइवएज्जा, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—अत्थेगइए वीइवएज्जा, अत्थेगइए नो वीइवएज्जा ? गोयमा ! नेरइथा दुविहा पणत्ता, तं जहा—विग्गहगइसमावन्नगा य अविग्गहगइसमावन्नगा य, तत्थ णं जे से विग्गहगइसमावन्नए नेरइए, से णं अगणिकायस्स मज्झं मज्झेणं वीइवएज्जा, से णं तत्थ क्षियाएज्जा ? णो इणट्ठे समट्ठे, णो लल्लु तत्थ सत्थं कमइ, तत्थ णं जे से अविग्गहगइसमावन्नए नेरइए, से णं अगणिकायस्स मज्झं मज्झेणं णो वीइवएज्जा, से तेणट्ठेणं जाव नो वीइवएज्जा, असुरकुमारेणं भंते ! अगणिकायस्स पुच्छा, गोयमा ! अत्थेगइए वीइवएज्जा, अत्थेगइए नो वीइवएज्जा, से केणट्ठेणं जाव णो वीइवएज्जा ? गोयमा ! असुरकुमारा दुविहा पणत्ता, तं जहा—विग्गहगइसमावन्नगा य, अविग्गहगइसमावन्नगा य, तत्थ णं जे से विग्गहगइसमावन्नए असुर-

તત્ર સ્વલુ યઃ સઃ ક્રદ્ધિપ્રાપ્તઃ પન્થેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકઃ, સ સ્વલુ અસ્ત્યેકોઽગ્નિકાયસ્ય મધ્યમધ્યેન વ્યતિવ્રજેત્, અસ્ત્યેકો નો વ્યતિવ્રજેત્, યઃ સ્વલુ વ્યતિવ્રજેત્, સ સ્વલુ તત્ર ધ્માયેત્ ? નાયમર્થઃ સમર્થઃ, નો સ્વલુ તત્ર શસ્ત્રં ક્રામતિ, તત્ર સ્વલુ યઃ સઃ અનૃદ્ધિપ્રાપ્તઃ પન્થેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકઃ સઃ સ્વલુ અસ્ત્યેકઃ અગ્નિકાયસ્ય મધ્યમધ્યેન વ્યતિવ્રજેત્, અસ્ત્યેકો નો વ્યતિવ્રજેત્, યઃ સ્વલુ વ્યતિવ્રજેત્, સ સ્વલુ તત્ર ધ્માયેત્ ? હન્ત, ધ્માયેત્, તત્ તેનાર્થેન યાવત્ નો વ્યતિવ્રજેત્, એવં મનુષ્યોઽપિ, વાનવ્યન્તરજ્યોતિષિકૈવમાનિકો યથાઽસુરકુમારઃ ॥ સૂ૦ ૧ ॥

ટીકા—ચતુર્થોદ્દેશકે પરિણામસ્ય પ્રતિપાદિતત્વેન તદધિકારાત્ વ્યતિવ્રજનાદિકં વિચિત્રં પરિણામમધિકૃત્ય પ્રરૂપયિતુમાહ—‘નેરહ્યા ણં ભંતે, ઇત્યાદિ । ‘નેરહ્યા ણં ભંતે । અગ્નિકાયસ્સ મજ્ઞં મજ્ઞેણં વીહવણ્જા ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે ભદન્ત । નૈરયિકઃ સ્વલુ અગ્નિકાયસ્ય મધ્યમધ્યેન—સમમધ્યમાગેન, વ્યતિવ્રજેત્ ? ઉલ્લઙ્ઘ્ય ગચ્છેત્ ? ભગવાનાહ—‘ગોયમા ! અત્યેગહૃ વીહવણ્જા અત્યેગહૃ નો વીહવણ્જા ’ હે ગૌતમ ! અસ્ત્યેક કશ્ચિત્ નૈરયિકઃ વ્યતિવ્રજેત્—

નૈરયિકાદિ કી વિશેષપરિણામવક્તવ્યતા

‘નેરહૃ ણં ભંતે ! અગ્નિકાયસ્સ મજ્ઞં મજ્ઞેણં’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—ચતુર્થઉદ્દેશક મેં પરિણામ કા કથન કિયા ગયા હૈ સો ઉસી સંબંધ કો લેકર યહાં સૂત્રકાર ને વ્યતિવ્રજનાદિક રૂપ જો વિચિત્ર પરિણામ હૈ ઉસકા પ્રતિપાદન ઇસ સૂત્ર દ્વારા કિયા હૈ—ઇસમેં ગૌતમને પ્રશ્ન સે એસા પૂછા હૈ—‘નેરહ્યા ણં ભંતે ! અગ્નિકાયસ્સ મજ્ઞં મજ્ઞેણં વીહવણ્જા’ હે ભદન્ત । જો નારક જીવ હૈં વે કયા અગ્નિકાય કે બીચ મેં સે હોકર નિકલ જાતે હૈં ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં—‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘અત્યેગહૃ વીહવણ્જા’ અત્યેગહૃ નો વીહવણ્જા’

—નૈરયિકાદિની વિશેષપરિણામ વક્તવ્યતા—

“ નેરહૃ ણં ભંતે ! અગ્નિકાયસ્સ મજ્ઞં મજ્ઞેણં ” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—એથા ઉદ્દેશામાં પરિણામનું (પરિણુમનનું) પ્રતિપાદન કરવામાં આગ્યું હવે સૂત્રકાર અહીં વ્યતિવ્રજનાદિક રૂપ જે વિચિત્ર પરિણામ છે, તેનું નિરૂપણ કરે છે આ વિષયને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે—“ નેરહ્યા ણં ભંતે ! અગ્નિકાયસ્સ મજ્ઞં મજ્ઞેણં વીહવણ્જા ? ” હે ભગવન્ ! નારક જીવો શું અગ્નિકાયની વચ્ચે થઈને નીકળી જઈ શકે છે ખરાં ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—“ ગોયમા ! અત્યેગહૃ વીહવણ્જા, અત્યેગહૃ નો

અગ્નિકાયમ્ ઉલ્લઙ્ઘ્ય ગચ્છેત્, અથ અસ્ત્યેકઃ કશ્ચિત્ નૈરયિકો નો વ્યતિવ્રજેત્-
અગ્નિકાયં નોલ્લઙ્ઘ્ય ગચ્છેત્, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સે કેળદ્વેળં મંતે ! એવં વુચ્ચહ-
અત્યેગહૈ વીહવણ્જા, અત્યેગહૈ નો વીહવણ્જા’ હે મદન્ત ! તત્-અથ, કેના-
ર્યેન-કથં તાવત્ એવમુચ્યતે અસ્ત્યેકઃ કશ્ચિત્ નૈરયિકોઽગ્નિકાયં વ્યતિવ્રજેત્
અસ્ત્યેકઃ કશ્ચિત્ નૈરયિકોઽગ્નિકાયં નો વ્યતિવ્રજેત્ ઇતિ ? મગવાનાહ-‘ગોયમા !
નેરહ્યા દુવિહા પળ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! નૈરયિકા દ્વિવિધાઃ-દ્વિપ્રકારકાઃ પ્રજ્ઞતાઃ
‘તં જહા-વિગ્ગહગહસમાવજ્ઞગા ય, અવિગ્ગહગહસમાવજ્ઞગા ય’ તથા-વિગ્ગહ-
ગતિસમાપન્નકાશ્ચ-કાર્મણમૂક્ષમશરીરપ્રાપ્તાઃ, અવિગ્ગહગતિસમાપન્નકાશ્ચ-ઉત્પત્તિ

કોઈ નારક અગ્નિકાય કે બીચ મેં રહે હોકર નિકલ જાતે હૈં-પર
સબ નારક નહીં નિકલતે હૈં-કોઈ નારક હી નિકલતા હૈ, કોઈ
નહીં બી નિકલતા હૈ । અર્થાત્ નારકોં મેં કોઈ નારક એસા હોતા
હૈ જો નિકલ જાતા હૈ ઓર કોઈ નારક એસા બી હોતા હૈ જો
નહીં નિકલ સકતા હૈ । અબ ‘એસા ક્યોં હોતા હૈ-ઇસકો જાનને કી
ઇચ્છા સે ગૌતમ પ્રશ્ન સે પૂછતે હૈં-‘સે કેળદ્વેળં મંતે ! એવં વુચ્ચહ, અત્યે-
ગહૈ વીહવણ્જા, અત્યેગહૈ નો વીહવણ્જા’ હે મદન્ત ! એસા આપ
ક્યોં કહતે હૈં કિ કોઈ નારક અગ્નિકાય કે બીચોં બીચ સે હોકર
નિકલ સકતા હૈ ઓર કોઈ નારક ડસકે બીચોં બીચ સે નહીં નિકલ
સકતા હૈ ? તથ ઇસકે સમાધાન કે નિમિત્ત પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘ગોયમા !
નેરહ્યા દુવિહા પળ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! ઇસમેં કારણ યહ હૈ કિ નૈરયિક દો
પ્રકાર કે હોતે હૈં-એક સે સબ નહીં હોતે હૈં ‘તં જહા’ જૈસે-‘વિગ્ગહગહ-
સમાવજ્ઞગા ય, અવિગ્ગહગહસમાવજ્ઞગા ય’ એક નારક વિગ્ગહગતિસમા-
પન્નક હોતે હૈં ઓર દૂસરે નારક અવિગ્ગહગતિ-સમાપન્નક હોતે હૈં । વિગ્ગ-

વીહવણ્જા” હે ગૌતમ ! કોઇ નારક અગ્નિકાયની વચ્ચે થઇને નીકળી શકે
છે અને કોઇ નારક અગ્નિકાયની વચ્ચે થઇને નીકળી શકતો નથી.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-“સે કેળદ્વેળં મંતે ! એવં વુચ્ચહ, અત્યેગહૈ
વીહવણ્જા અત્યેગહૈ નો વીહવણ્જા ?” હે ભગવન્ ! શા કારણે આપ એવું
કહો છો કે કોઇ નારક અગ્નિકાયની વચ્ચે થઇને નીકળી શકે છે અને કોઇ
તેની વચ્ચે થઇને નીકળી શકતો નથી ?

મહાવીર પ્રભુ તેનો ઉત્તર આપતા કહે છે કે-“ગોયમા ! નેરહ્યા દુવિહા
પળ્ણત્તા” હે ગૌતમ ! નારકોના બે પ્રકાર કહ્યા છે. “તંજહા” તે પ્રકારો
નીચે પ્રમાણે છે-“વિગ્ગહગહસમાવજ્ઞગા ય, અવિગ્ગહગહસમાવજ્ઞગા ય”
(૧) વિગ્ગહગતિસમાપન્નક નારકો અને (૨) અવિગ્ગહગતિસમાપન્નક નારકો

ક્ષેત્રોપપન્નકાઃ ‘તત્થ ણં જે સે વિગ્ગહગહસમાવન્નં નેરહં, સે ણં અગ્નિકાયસ્સ મજ્ઞં મજ્ઞેણં વીઢવણ્ણા’ તત્ર-તયોર્મધ્યે સ્વલુ યોઽસૌ વિગ્રહગતિસમાપન્ન કાઃ-કાર્મણસૂક્ષ્મશરીરપ્રાપ્તઃ નૈરયિકો ભવતિ, સ સ્વલુ અગ્નિકાયસ્ય મધ્યમધ્યેન, વ્યતિવ્રજેત્-ઉલ્લંઘ્ય ગચ્છેત્ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સે ણં તત્થ ણિયાણ્ણા ?’ હે ભદ્રન્ત ! સ સ્વલુ વિગ્રહગતિસમાપન્નકો નૈરયિકસ્તત્ર-અગ્નિકાયસ્ય મધ્યે કિં ધમાયેત્ ? દહચેત ? મસ્મસાત્ ભવેત્ ? મગવાનાહ-‘ણો ઇણદ્દે સમદ્દે, ણો સ્વલુ તત્થ સત્થં કમહ’ હે ગૌતમ ! નાયમર્થઃ સમર્થઃ, વિગ્રહગતિસમાપન્નકસ્ય નૈરયિકસ્ય કાર્મણસૂક્ષ્મશરીરત્વેન તસ્ય દહ્યત્વાસંભવત્વાત્, અતેવ તત્ર વિગ્રહગતિ-

હગતિ સમાપન્નક કા તાત્પર્યં હૈ સૂક્ષ્મ શરીરવાલે-સૂક્ષ્મકાર્મણશરીર સે યુક્ત હોના-વિગ્રહગતિ મેં યહી શરીર હોતા હૈ । ઔદારિકાદિ સ્થૂલ-શરીર નહીં હોતે હૈં । અવિગ્રહગતિસમાપન્નક કા તાત્પર્યં હૈ ઉત્પત્તિ ક્ષેત્ર મેં પ્રાપ્ત હોના, ‘તત્થ ણં જે સે વિગ્ગહગહસમાવન્નં નેરહં, સે ણં અગ્નિકાયસ્સ મજ્ઞં મજ્ઞેણં વીઢવણ્ણા’ હનમેં જો નારક વિગ્રહગતિ સમાપન્નક-વિગ્રહગતિ મેં પ્રાપ્ત હુઆ હૈ, વહ નારક અગ્નિકાય કે બીચોં બીચ સે હોકર નિકલ જાતા હૈ ।

અવ ગૌતમ પ્રભુ સે હસ પર યોં પૂછતે હૈં-‘સે ણં તત્થ ણિયાણ્ણા’ હે ભદ્રન્ત ! જવ વહ ઉસ અગ્નિકાય કે બીચોં બીચ સે હોકર નિકલતા હૈ-તો વ્યા વહ ઉસમેં જલ નહીં જાતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં-‘ણો ઇણદ્દે સમદ્દે’ હે ગૌતમ ! યહ અર્થસમર્થ નહીં હૈ । અર્થાત્ વહ ઉસસે નહીં જલતા હૈ-વ્યોં કિ ‘તત્થ’ વિગ્રહગતિસમાપન્નક જીવ પર-‘ણો સ્વલુ

વિગ્રહગતિસમાપન્નક એટલે સૂક્ષ્મશરીરવાળા-સૂક્ષ્મ કાર્મણશરીરવાળા વિગ્રહ-ગતિમાં સૂક્ષ્મ કાર્મણ શરીરનો જ સદ્ભાવ રહે છે, ઔદારિક આદિ સ્થૂલ શરીર હોતાં નથી.

અવિગ્રહગતિસમાપન્નક એટલે ઉત્પત્તિ ક્ષેત્રમાં પહોંચી ગયેલાં. “તત્થ ણં જે સે વિગ્ગહગહસમાવન્નં નેરહં, સે ણં અગ્નિકાયસ્સ મજ્ઞં મજ્ઞેણં વીઢવણ્ણા” આ બે પ્રકરના નારકોમાંથી બે નારકો વિગ્રહગતિસમાપન્નક (વિગ્રહ-ગતિમાં રહેલાં) છે, તે નારકો અગ્નિકાયની વચ્ચે થઈને નીકળી જઈ શકે છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-“સે ણં તત્થ ણિયાણ્ણા ?” હે ભગવન્ ! જ્યારે તે અગ્નિકાયની વચ્ચે થઈને નીકળે છે, ત્યારે શું તેમાં બળી જતા નથી ? મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર-“ણો ઇણદ્દે સમદ્દે” હે ગૌતમ ! એવું બનતું નથી, તે એમાંથી નીકળતાં બળી જતા નથી, કારણ કે “તત્થ ણો સ્વલુ

સમાપન્નકે નૈરયિકે નો સ્વલુ અગ્નિકાયરૂપં શસ્ત્રં ક્રામતિ-પ્રસરતિ, તસ્ય કાર્મણ-
સૂક્ષ્મશરીરસ્ય નૈરયિકસ્ય ઉપરિ અગ્નિરૂપશસ્ત્રસ્ય પ્રસરણસામર્થ્યાભાવાત્,
'તત્થ ણં જે સે અવિગ્ગહગહસમાવન્નં નેરહં સે ણં અગ્નિકાયસ્સ મઙ્ગં મઙ્ગેણં
ણો વીઢવણ્જા' તત્ર-તયોર્મધ્યે સ્વલુ યોડસૌ અવિગ્રહગતિસમાપન્નકઃ-ઉત્પત્તિ-
ક્ષેત્રોપપન્નકો નૈરયિકો ભવતિ, સ સ્વલુ અગ્નિકાયસ્ય મધ્યમધ્યેન નો વ્યતિવ્રજેત્-
અગ્નિકાયં નોલ્લઙ્ઘ્ય ગચ્છેન્, નૈરયિકક્ષેત્રે વાદરાગ્નિકાયસ્ય અસદ્ભાવાત્,
મનુષ્યક્ષેત્રે એવ તસ્ય સત્ત્વાત્। પ્રકૃતમુપસંહરન્નાહ-'સે તેણદ્દેણં જાવ નો વીઢવણ્જા'
તત્ અથ, તેનાર્થેન-તેન કા(ણેન, યાવત્-એવમુચ્યતે-અસ્ત્યેકઃ કશ્ચિદ્ નૈરયિકો-

સત્થં કમહ' શસ્ત્ર કા અગ્નિકાયરૂપ શસ્ત્ર કા-કુછ ભી પ્રભાવ નહીં
પડતા હૈ। ક્યોંકિ વિગ્રહગતિસમાપન્નક નારક જો હોતા હૈ વહ સૂક્ષ્મ
કાર્મણ શરીરવાલા હોતા હૈ। ઇસલિયે ડસમેં દહ્યતા (જલ જાને કા)
અભાવ રહતા હૈ। ઇસી કારણ ડસ નૈરયિક કે ડપર ડસ અગ્નિકાય
રૂપ શસ્ત્ર કે પ્રસરણ કે સામર્થ્ય કા અભાવ કહા ગયા હૈ। તથા-'તત્થ
ણં જે સે અવિગ્ગહગહસમાવન્નં નેરહં સે ણં અગ્નિકાયસ્સ મઙ્ગં-
મઙ્ગેણં ણો વીઢવણ્જા' જો નારક અવિગ્રહગતિસમાપન્નક હોતા હૈ,
વહ અગ્નિકાય કે બીચોં બીચ સે હોકર નહીં નિકલ સકતા હૈ। ક્યોંકિ
નૈરયિક ક્ષેત્ર મેં વાદર અગ્નિકાય કા અભાવ કહા ગયા હૈ। ઇસકા કારણ યહ
હૈ કિ વાદર અગ્નિકાય કા સદ્ભાવ મનુષ્યક્ષેત્ર મેં હી હૈ 'સે તેણદ્દેણં જાવ
નો વીઢવણ્જા' ઇસ કારણે હે ગૌતમ ! મેંને એસા કહા હૈ કિ કોઈ

સત્થં કમહ" વિગ્રહગતિ સમાપન્નક ઊવ પર અગ્નિકાય રૂપ શસ્ત્રનો કોઈ
પ્રભાવ પડતો નથી તેનું કારણ એ છે કે વિગ્રહગતિસમાપન્નક જે નારક
હોય છે, તે સૂક્ષ્મ કાર્મણશરીરવાળો હોય છે, તેથી તે ઊવમાં બળી જવાના
સ્વભાવનો અભાવ હોય છે. તે કારણે તે નારક, પર તે અગ્નિકાય રૂપ શસ્ત્રના
પ્રસરણના સામર્થ્યનો અભાવ કહ્યો છે. તથા "તત્થ ણં જે સે અવિગ્ગહગહ-
સમાવન્નં નેરહં સે ણં અગ્નિકાયસ્સ મઙ્ગં મઙ્ગેણં ણો વીઢવણ્જા" જે
નારક અવિગ્રહગતિ સમાપન્ન હોય છે-ઉત્પત્તિક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થઈ ચુકેલો
હોય છે, તે નારક અગ્નિકાયની વચ્ચે થઈને નીકળી શકતો નથી, કારણ કે
નૈરયિકક્ષેત્રમાં બાદર અગ્નિકાયના સદ્ભાવનો અભાવ કહ્યો છે. બાદર અગ્નિ-
કાયનો સદ્ભાવ મનુષ્યક્ષેત્રમાં જ હોય છે. "સે તેણદ્દેણં જાવ નો વીઢવણ્જા"
હે ગૌતમ ! તે કારણે મેં એવું કહ્યું છે કે કોઈ નારક અગ્નિકાયની વચ્ચે
થઈને નીકળી શકે છે અને કોઈ નીકળી શકતો નથી.

ऽग्निकायस्य मध्ये व्यतिव्रजेत्, अस्त्येकः कश्चित् नैरयिकः अग्निकायस्य मध्ये नो व्यतिव्रजेत् । गौतमः पृच्छति—‘असुरकुमारे णं भंते ! अग्निकायस्स पुच्छा ?’ हे भदन्त ! असुरकुमारः खलु किम् अग्निकायस्य मध्यमध्येन व्यतिव्रजेत् ?—उल्लङ्घ्य गच्छेत् ? इति पृच्छा, भगवानाह—‘गोयमा ! अत्येगइए वीइवएज्जा, अत्येगइए नो वीइवएज्जा’ हे गौतम ! अस्त्येकः—कश्चित्, असुरकुमारो व्यतिव्रजेत्—अग्निकायमुल्लङ्घ्य गच्छेत्, अस्त्येकः कश्चित् असुरकुमारो नो व्यतिव्रजेत्—अग्निकायं नोल्लङ्घ्य गच्छेत् । गौतमः पृच्छति—से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जाव नो वीइवएज्जा ?’ हे भदन्त ! तत् अथ केनार्येन—कथं तावत्, यावत्, एवमुच्यते—अस्त्येकः कश्चित् असुरकुमारो व्यतिव्रजेत् अग्निकायमुल्लङ्घ्य गच्छेत्, अस्त्येकः कश्चित् असुरकुमारोऽग्निकायं नो व्यतिव्रजेत्—नोल्लङ्घ्य नारक अग्निकाय के बीचोंबीच से होकर निकल जाता है और कोई नारक नहीं निकलता है ।

अब गौतम प्रभु से ऐसा पूछते हैं—‘असुरकुमारे णं भंते ! अग्निकायस्स पुच्छा’ हे भदन्त ! असुरकुमार क्या अग्निकाय के बीचों बीच से होकर निकल जाता है ? इस प्रश्न के उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘गोयमा’ हे गौतम ! अत्येगइए वीइवएज्जा, अत्येगइए नो वीइवएज्जा’ कोई एक असुरकुमार ऐसा होता है जो अग्निकाय के बीचों बीचमें से होकर निकल जाता है और कोई असुरकुमार ऐसा होता है जो उसके बीचोंबीच से होकर नहीं निकल सकता है । अब इस पर गौतम प्रभु से ऐसा पूछते हैं—‘से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जाव नो वीइवएज्जा’ हे भदन्त ! ऐसा आप किस कारण से कहते हैं कि कोई एक असुरकुमार अग्निकाय के बीचों बीच में से होकर निकल जाता है और कोई असुरकुमार उसके बीचों बीच से होकर नहीं निकलता है ? इस पर

गौतम स्वामीना प्रश्न—“असुरकुमारे णं भंते ! अग्निकायस्स पुच्छा” हे भगवन् ! शुं असुरकुमार अशिकायनी वच्चे थधने नीकणी शक्रे छे ?

भडावीर प्रभुने उत्तर—“गोयमा !” हे गौतम ! “अत्येगइए वीइवएज्जा, अत्येगइए नो वीइवएज्जा” कोइ कोइ असुरकुमार अशिकायनी वच्चे थधने नीकणी शक्रे छे, अने कोइ के छ असुरकुमार तेनी वच्चे थधने नीकणी शक्रेतो नथी.

गौतम स्वामीना प्रश्न—“से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जाव नो वीइवएज्जा ?” हे भगवन् ! आप शा कारणे ओपुं कडे छे के कोइ असुरकुमार तेनी वच्चेथी नीकणी शक्रे छे अने कोइ नीकणी शक्रेतो नथी ?

ગચ્છેત્ત્વમિતિ ? મગવાનાહ-‘ગોયમા ! અસુરકુમારા દુવિહા પળ્લતા, તં જહા-
વિગ્ગહગ્ગસમાવન્નગા ય અવિગ્ગહગ્ગસમાવન્નગા ય’ હે ગૌતમ ! અસુરકુમારા દ્વિવિધાઃ
પૂજ્ઞાઃ, તથથા-વિગ્ગહગ્ગતિસમાપન્નકાશ્ચ, અવિગ્ગહગ્ગતિસમાપન્નકાશ્ચ, ‘તત્થ ણં જે સે
વિગ્ગહગ્ગસમાવન્નપ્પ અસુરકુમારે, સે ણં એવં જહેવ નેરહપ્પ જાવ કમહ’ તત્ર -તયોર્મધ્યે,
સલ્લ યોડસો વિગ્ગહગ્ગતિસમાપન્નકઃ સૂક્ષ્મકાર્મણશરીરોપન્નઃ અસુરકુમારો ભવતિ,
સ સલ્લ એવં પૂર્વોક્તરીત્યેવ, યથૈવ નેરયિકો યાવત્ત્વમિતિ વિગ્ગહગ્ગતિસમાપન્નકોડગ્નિ-
કાયસ્ય મધ્યમધ્યેન વ્યતિવ્રજેત્ત્વમિતિ કિન્તુ ન સ તત્ર ધમાયેત્ત્વમિતિ, નાપિ તત્ર તદુ-
પરિઅગ્નિશસ્ત્રં ક્રાપ્તિ, ઇત્યુક્તમ્, તથૈવ વિગ્ગહગ્ગતિસમાપન્નકોડસુરકુમારોડગ્નિ-
કાયસ્ય મધ્યમાગ્નેન વ્યતિવ્રજેત્ત્વમિતિ, કિન્તુ સ ન તત્ર ધમાયેત્ત્વમિતિ, -નો વા તત્ર-
તદુપરિ, અગ્નિશસ્ત્રં ક્રાપ્તિ, તસ્યાપિ કાર્મણસૂક્ષ્મશરીરતયા અગ્નિના દાહ્યત્વા

પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘અસુરકુમારા દુવિહા પળ્લતા’ અસુ-
રકુમાર દો પ્રકાર કે કહેગયે હૈં જો હસ પ્રકાર સે હૈં-‘વિગ્ગહગ્ગસમા-
વન્નગા ય, અવિગ્ગહગ્ગસમાવન્નગા ય’ એક અસુરકુમાર એસે હોતે હૈં
જો વિગ્ગહગ્ગતિ સમાપન્નક હોતે હૈં ઓર દુસરે અસુરકુમાર એસે હોતે
હૈં જો વિગ્ગહગ્ગતિસમાપન્નક નહીં હોતે હૈં ‘તત્થ ણં જે સે વિગ્ગહગ્ગસમા-
વન્નપ્પ અસુરકુમારે, સે ણં એવં જહેવ નેરહપ્પ જાવ કમહ’ હનમેં જો અસુ-
રકુમાર વિગ્ગહગ્ગતિસમાપન્નક હોતા હૈ-સૂક્ષ્મકાર્મણ શરીરવાલા હોતા હૈ,
વહ જૈસે વિગ્ગહગ્ગતિસમાપન્નક નારક અગ્નિકાય કે વીચ મેં સે હોકર
નિકલ જાતા હૈ પરન્તુ ડસ પર અગ્નિકાયરૂપ શસ્ત્ર કા કુછ મી પ્રભાવ
નહીં પડતા હૈ અર્થાત્ત્વમિતિ વહ ડસસે બિલકુલ નહીં જલતા હૈ । ક્યોંકિ
ડસકા સૂક્ષ્મકાર્મણશરીર હોતા હૈ અતઃ ડસમેં ડસકે દ્વારાં દહ્યતા

મહાવીર પ્રશ્નૉ ઉત્તર-“ગોયમા !” હે ગૌતમ ! “અસુરકુમારા
દુવિહા પળ્લતા” અસુરકુમારો જે પ્રકારના કહ્યા છે “તજહા” તે પ્રકારે
નીચે પ્રમાણે છે-“વિગ્ગહગ્ગસમાવન્નગા ય, અવિગ્ગહગ્ગસમાવન્નગા ય”
(૧) વિગ્ગહગ્ગતિસમાપન્નક અસુરકુમાર અને (૨) અવિગ્ગહગ્ગતિસમાપન્નક અસુ-
રકુમાર. “તત્થ ણં જે સે વિગ્ગહગ્ગસમાવન્નપ્પ અસુરકુમારે, સે ણં એવં જહેવ
નેરહપ્પ જાવ કમહ” તેમાંથી જે અસુરકુમાર વિગ્ગહગ્ગતિસમાપન્નક હોય છે-
સૂક્ષ્મ કાર્મણશરીરવાળો હોય છે, તે વિગ્ગહગ્ગતિસમાપન્નક નારકની જેમ
અગ્નિકાયની વચ્ચે થઈને નીકળી જાય છે, પરન્તુ તેના પર અગ્નિકાય રૂપ
શસ્ત્રની કોઈ પણ અસર થતી નથી, એટલે કે તે અગ્નિકાય વડે બિલકુલ
બળતો નથી, કારણ કે તેને સૂક્ષ્મકાર્મણ શરીર હોય છે, તેથી તે અગ્નિકાય

માત્રાત્ । ‘તત્થ ણં જે સે અવિગ્ગહગહસમાવન્નણ અસુરકુમારે, સે ણં અત્થેગહ્ણ અગ્નિકાયસ્સ મજ્ઞં મજ્ઞેણં વીહવણ્ણા અત્થેગહ્ણ નો વીહવણ્ણા’ તત્ર-તયોર્મધ્યે, સ્વલ્લ યોડસી અવિગ્ગહગતિસમાપન્નકઃ ઉત્પત્તિક્ષેત્રોપપન્નઃ, અસુરકુમારો ભવતિ, સ સ્વલ્લ અસ્ત્યેકઃ કશ્ચિત્ અગ્નિકાયસ્ય મધ્યમધ્યેન વ્યતિવ્રજેન્-યો હિ અસુર-કુમારોડવિગ્ગહગતિસમાપન્નકો વૈક્રિયશરીરો મનુષ્યલોકમાગચ્છતિ સઃ અગ્નિકાય-મુલ્લહ્ધ્ય ગચ્છેત્, કિન્તુ અસ્ત્યેકઃ કશ્ચિત્ અવિગ્ગહગતિસમાપન્નકોડસુરકુમારઃ અગ્નિકાયસ્ય મધ્યમધ્યેન નો વ્યતિવ્રજેન્,યો ડસુરકુમારસ્તાદ્દશો મનુષ્યલોકં ના ગચ્છતિ, નાસી અવિગ્ગહગતિસમાપન્નકોડસુરકુમારોડગ્નિકાયસ્ય મધ્યમધ્યેન વ્યતિવ્રજેત્, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જે ણં વીહવણ્ણા સે ણં તત્થ સ્થિયાણ્ણા ?’

કા અભાવરહતા હૈ । ‘તત્થ ણં જે સે અવિગ્ગહગહસમાવન્નણ અસુરકુમારે, સે ણં અત્થેગહ્ણ અગ્નિકાયસ્સ મજ્ઞં મજ્ઞેણં વીહવણ્ણા, અત્થેગહ્ણ નો વીહવણ્ણા’ તથા જો અસુરકુમાર અવિગ્ગહગતિસમાપન્નક હોતા હૈ-ઉત્પત્તિ ક્ષેત્ર મેં ઉત્પન્ન હો ચુકા હૈ એસા હોતા હૈ-વહ અસુરકુમાર સબ નહીં કોઈ એક અગ્નિકાય કે વીચોં વીચ સે હોકર નિકલ જાતા હૈ અર્થાત્ વૈક્રિયશરીરવાલા જો અસુરકુમાર મનુષ્યલોક મેં આ જાતા હૈ, વહ તો અગ્નિકાય કો ડહંવન કરકે ડસકે વીચોં વીચ સે હોકર નિકલ જાતા હૈ, કિન્તુ જો અવિગ્ગહગતિસમાપન્નક અસુરકુમાર મનુષ્ય-લોક મેં નહીં આતા હૈ-વહ અગ્નિકાય કે વીચોં વીચ મેં સે હોકર નહીં નિકલતા હૈ । કયોંકિ બાદર અગ્નિઅઢાઈદ્વીપ મેં હોતી હૈ ।

અબ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈં-‘જે ણં વીહવણ્ણા સે ણં તત્થ સ્થિયાણ્ણા’ હૈ ભદન્ત ! જો અવિગ્ગહગતિસમાપન્નક

વડે ળળી શકતું નથી. ‘‘તત્થ ણં જે સે અવિગ્ગહગહસમાવન્નણ અસુરકુમારે, સે ણં અત્થેગહ્ણ અગ્નિકાયસ્સ મજ્ઞં મજ્ઞેણં વીહવણ્ણા, અત્થેગહ્ણ નો વીહવણ્ણા’’ જે અસુરકુમાર અવિગ્ગહગતિસમાપન્નક હોય છે-ઉત્પત્તિ ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થઈ ચુકયો છે, તે અગ્નિકાયની વચ્ચેથી નીકળી જ શકે છે, એવો કોઈ નિયમ નથી અમુક પરિસ્થિતિમાં તે અસુરકુમાર તેની વચ્ચેથી નીકળી પણ શકે છે અને અમુક પરિસ્થિતિમાં તેની વચ્ચે થઈને નીકળી શકતો નથી વૈક્રિયશરીરવાળો જે અસુરકુમાર મનુષ્ય લોકમાં આવી જાય છે, તે અગ્નિકાયનું ઉદ્ભવન કરીને તેની વચ્ચે થઈને નીકળી જાય છે, પરન્તુ જે અવિગ્ગહગતિસમાપન્નક અસુરકુમાર મનુષ્ય લોકમાં આવતો નથી, તે અસુરકુમાર અગ્નિકાયની વચ્ચે-વચ્ચે થઈને નીકળતો નથી.

ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન-‘‘જે ણં વીહવણ્ણા સે ણં તત્થ સ્થિયાણ્ણા ?’’ હે ભગવન્ ! જે અસુરકુમાર (અવિગ્ગહગતિસમાપન્નક વૈક્રિયશરીરવાળો અસુર-

યઃ સ્વલુ અવિગ્રહગતિસમાપન્નકોઽસુરકુમારોઽગ્નિકાયસ્ય મધ્યમધ્યેન વ્યતિવ્રજેત્, સ સ્વલુ કિમ્ તત્ર-અગ્નિકાયસ્ય મધ્યે, ધ્માયેત્ ? દહોત્ ? મગવાનાહ-નો ઇણદ્દે સમદ્દે, નો સ્વલુ તત્થ સત્થં કમદ્દ' હે ગૌતમ ! નાવપર્યઃ સપર્યઃ, સઃ અવિગ્રહગતિ-સમાપન્નકોઽસુરકુમારોઽગ્નિકાયસ્ય મધ્યે નો દહોત, યતો હિ ન સ્વલુ તત્ર અસુર-કુમારે, અગ્નિશસ્ત્રં ક્રામતિ-વૈક્રિયશરીરસ્ય સૂક્ષ્મત્યાત્ તદ્ગતેઃ શીઘ્રતરત્વાચ્ચ । પ્રકૃતમુપસંહરન્નાહ-'સે તેણદ્દેણં' હે ગૌતમ ! તત્-અથ, તેનાર્યેન એવમુચ્યતે-અસ્ત્યેકઃ કથિત્ અસુરકુમારઃ અગ્નિકાયસ્ય મધ્યેન વ્યતિવ્રજેત્, અસ્ત્યેકઃ કથિત્ અસુરકુમારઃ અગ્નિકાયસ્ય મધ્યેન નો વ્યતિવ્રજેદિતિ 'એવં જાવ થણિય-કુમારે' એવં પૂર્વોક્તાસુરકુમારવદેવ, યાવત્-નાગકુમારાદિ, 'એગિંદિયા જહા નેર-હ્યા' એકેન્દ્રિયાઃ પૃથિવીકાયિકાદયસ્તુ યથા નૈરયિકાઃ પ્રતિપાદિતાસ્તથૈવ

અસુરકુમાર અગ્નિકાય કે બીચોંબીચ સે હોકર નિકલતા હૈ વહ ઉસસે જલજાતા હૈ કયા ? ઉત્તાર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-'જો ઇણદ્દે સમદ્દે' હે ગૌતમ ! યહ અર્થ સમર્થ નહીં હૈ । કયોંકિ 'નો તત્થ સત્થં કમદ્દ' ઉસ અવિગ્રહગતિસમાપન્નક અસુરકુમાર પર હસકા-અગ્નિકાયરૂપ શસ્ત્ર કા કુછ બી પ્રભાવ નહીં પડતા હૈ । કયોંકિ એક તો ઉસકાવૈક્રિયશરીર સૂક્ષ્મ હોતા હૈ, ઓર દુસરે ઉસકી ગતિ શીઘ્રતર હોતી હૈ 'સે તેણ-દ્દેણં' હસ કારણ હે ગૌતમ ! મૈને એસા કહા હૈ કિ કોઈ અસુરકુમાર અગ્નિકાય કે બીચોંબીચ સે હોતર નિકલ જાતા હૈ ઓર કોઈ અસુર-કુમાર ઉસકે બીચોંબીચ સે હોકર નહીં નિકલતા હૈ । 'એવં જાવ થણિય-કુમારે' જૈસા યહ અસુરકુમાર કે સમ્બન્ધ મેં કહા ગયા હૈ-જૈસા હી યાવત્-નાગકુમારાદિકોં કે સમ્બન્ધ મેં બી જાનના ચાહિયે 'એગિંદિયા જહા નેરહ્યા' તથા જૈસા કથન નૈરયિકોં કે સમ્બન્ધ મેં કહા ગયા હૈ-

કુમાર) અગ્નિકાયની વચ્ચેવચ્ચ થઈને નીકળે છે, તે શું તેનાથી બળે છે ખરો ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર-"જો ઇણદ્દે સમદ્દે" હે ગૌતમ ! એવું બની શકતું નથી કારણ કે "નો તત્થ સત્થં કમદ્દ" તે અવિગ્રહગતિ સમાપન્નક પર તેના અગ્નિકાય રૂપ શસ્ત્રને કોઈ પણ પ્રભાવ પડતો નથી, કારણ કે તેનું વૈક્રિયશરીર સૂક્ષ્મ હોય છે, વળી તેની ગતિ શીઘ્રતર હોય છે. "સે તેણેણં" હે ગૌતમ ! તે કારણે જ એવું કહ્યું છે કે કોઈ અસુરકુમાર અગ્નિકાયની વચ્ચે થઈને નીકળી શકે છે અને કોઈ નીકળી શકતો નથી. "એવં જાવ થણિયકુમારે" અસુરકુમારોના જેવું જ કથન નાગકુમારથી લઈને સ્તનિતકુમાર સુધીના લવનપતિ દેવો વિશે પણ સમજવું "એગિંદિયા જહા

પ્રતિપત્તવ્યાઃ, તથા ચ-વિગ્રહગતિસમાપન્નકાઃ એકેન્દ્રિયાઃ અગ્નિકાયસ્ય મધ્ય-
મધ્યેન વ્યતિવ્રજેયુઃ તે ચ સૂક્ષ્મ કાર્મણશરીરત્વાદ્ અગ્નિમધ્યે નો દહ્યન્તે,
અવિગ્રહગતિસમાપન્નકાસ્તુ એકેન્દ્રિયાઃ અગ્નિકાયસ્ય મધ્યમધ્યેન નો વ્યતિવ્રજેયુઃ
યતો વિગ્રહે તેઽપિ પૃથિવીકાયિકાદ્યેકેન્દ્રિયા અગ્નિમધ્યે વ્યતિવ્રજન્તિ સૂક્ષ્મત્વા-
ચ્ચ ન દહ્યન્તે, અવિગ્રહગતિસમાપન્નકાશ્ચ તે એકેન્દ્રિયાઃ અગ્નિમધ્યે નો વ્યતિ-
વ્રજન્તિ તેષાં સ્થાવરત્વેન ગમનશક્તેરભાવાત્ इति भावः, અગ્નિવાય્વોર્ગતિત્ર-
સત્ત્વેન અગ્નિમધ્યતો ગતિવ્રજનસંભવેઽપિ ન તયોરત્ર વિવક્ષા, સ્થાવરાણામેવ વિવ-
ક્ષગાત્, યદ્યપિ વાયુશ્ચિ પ્રેરણયા પૃથિવીકાયિકાદીનામગ્નિમધ્યે ગમનસંભવસ્ત-
થાપ્યત્ર સ્વાતન્ત્ર્યકૃતગમનસ્યૈવ વિવક્ષા કૃતા, સ્વાતન્ત્ર્યેણ તેષામગ્નિમધ્યે ગમના-

વેસા હી કથન એકેન્દ્રિય જીવોં કે સમ્બન્ધ મેં ખી જાનના ચાહિયે ।
તથા ચ-વિગ્રહગતિસમાપન્નક એકેન્દ્રિય જીવ અગ્નિકાય કે બીચોં બીચ
સે હોકર નિકલ જાતે હૈં, યે સૂક્ષ્મકાર્મણશરીરવાલે હોતે હૈં, હસલિયે
અગ્નિ કે બીચ મેં યે નહીં જલતે હૈં । તથા અવિગ્રહગતિસમાપન્નક જો
એકેન્દ્રિય જીવ હૈ વે અગ્નિકાય કે બીચોં બીચ સે હોકર નહીં નિકલતે
હૈં ક્યોં કિ યે સ્થાવર હોતે હૈં, ઓર સ્થાવર જીવોં મેં ગમન કરને કી
શક્તિ હોતી નહીં હૈ-ઁસકા ડનમેં અભાવ રહતા હૈ । અગ્નિ ઓર વાયુ
યે એકેન્દ્રિય જીવ ગતિત્રસ હોંને સે અગ્નિકાય કે બીચોં બીચ સે હોકર
નિકલ સકતે હૈ પરન્તુ હસકી યહાં વિવક્ષા નહીં હૈ-યહાં તો સ્થાવરોં
કી વિવક્ષા હૈ । યદ્યપિ વાયુ આદિ કી પ્રેરણા સે પૃથિવ્યાદિ કા અગ્નિ
કે બીચ મેં ગમન સંભવિત હૈ, પરન્તુ યહાં પર સ્વાતન્ત્ર્યકૃત ગમન હી

‘નેરદ્યા’ તથા ‘એવુ’ કથન નારકોના વિષયમાં કરવામાં આવ્યું છે, એવું જ
કથન એકેન્દ્રિય જીવોના વિષે પણ સમજવું એટલે કે-વિગ્રહગતિ સમાપન્નક
એકેન્દ્રિય જીવો અગ્નિકાયની વચ્ચે થઈને નીકળી જાય છે, તે સૂક્ષ્મકાર્મણ
શરીરવાળા હોય છે, તેથી તેઓ અગ્નિ વડે બળતા નથી તથા અવિગ્રહગતિ
સમાપન્ન એકેન્દ્રિય જીવો અગ્નિકાયની વચ્ચે થઈને નીકળી શકતા નથી,
કારણ કે તેઓ સ્થાવર હોય છે સ્થાવર જીવોમાં ગમન કરવાની શક્તિ
હોતી નથી તેમનામાં તે શક્તિનો અભાવ હોય છે. અગ્નિકાય અને વાયુકાય,
આ બંને પ્રકારના એકેન્દ્રિય જીવો ગતિત્રસ હોય છે, તેથી તેઓ અગ્નિ-
કાયની વચ્ચે થઈને નીકળી શકે છે, પરન્તુ અહીં તેમની વિવક્ષા થઈ નથી
અહીં તો સ્થાવરોની જ વાત આવી રહી છે. જો કે વાયુ આદિની પ્રેરણાથી
પૃથ્વીકાય આદિની અગ્નિકાયની વચ્ચેથી ગતિ સંભવી શકે છે, પરંતુ અહીં

સંભવાત્ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘વેદંદિયાણં મંતે ! અગ્નિકાયસ્સ મજ્ઞં મજ્ઞેણં ?’
 હે ભદન્ત ! દ્વીન્દ્રિયાઃ સ્વલુ કિમ્ અગ્નિકાયસ્ય મધ્યમધ્યેન વ્યતિવ્રજેયુઃ ? મગ
 વાનાહ—‘જહા અસુરકુમારે તહા વેદંદિય વિ’ હે ગૌતમ ! યથા અસુરકુમારાઃ
 પૂર્વે પ્રતિપાદિતઃ તથૈવ દ્વીન્દ્રિયોઽપિ પ્રતિપત્તવ્યઃ, તથા ચ—વિગ્રહગતિસમાપન્નકો
 દ્વીન્દ્રિયઃ અગ્નિકાયસ્ય મધ્યેન વ્યતિવ્રજેત્, અવિગ્રહગતિસમાપન્ન-
 કસ્તુ કશ્ચિદ્દ્વીન્દ્રિયઃ અગ્નિકાયસ્ય મધ્યેન વ્યતિવ્રજેત્, કશ્ચિત્તુ અવિગ્રહ
 ગતિસમાપન્નકો દ્વીન્દ્રિયોઽગ્નિકાયસ્ય મધ્યેન નો વ્યતિવ્રજેદિતિ ભાવઃ ।
 ‘નવરં જે ણં વીહવણ્જા, સે ણં તત્થ સ્થિયાણ્જા ? હંતા, સ્થિયાણ્જા’ નવરં—વિશે-

વિવક્ષિત હૈ—હસલિયે પૃથિવ્યાદિક કા ગમન સ્વતન્ત્રતા સે અગ્નિકાય
 કે બીચ સે હોકર નહીં હો સકતા હૈ ।

અથ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈ—‘વેદંદિયા ણં મંતે ! અગ્નિકા
 યસ્સ મજ્ઞં મજ્ઞેણં’ હે ભદન્ત ! દ્વીન્દ્રિયાદિક જીવ કયા અગ્નિકાય કે
 બીચોં બીચ સે હોકર જા સકતે હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—‘જહા અસુ-
 રકુમારે તહા વેદંદિય વિ’ હે ગૌતમ ! જૈસા અસુરકુમાર કે સમ્બન્ધ મેં
 પહિલે કહા જા ચુકા હૈ વૈસા હી દો દ્વિન્દ્રિય જીવોં કે સમ્બન્ધ કે બી
 કહના ચાહિયે, તથા ચ—વિગ્રહગતિસમાપન્નક દ્વીન્દ્રિય અગ્નિકાય કે
 બીચ મેં સે હોકર ચલા જાતા હૈ ઓર જો અવિગ્રહગતિસમાપન્નક
 દ્વીન્દ્રિય જીવ હૈ—વહ કોઈ એક અગ્નિકાય કે બીચોં બીચ સે હોકર ચલા
 જાતા હૈ ઓર કોઈ એક ઉસકે બીચોં બીચ સે હોકર નહીં જાતા હૈ
 ‘નવરં જે ણં વીહવણ્જા, સે ણં તત્થ સ્થિયાણ્જા, હંતા સ્થિયાણ્જા’ જો

સ્વતંત્ર ગમનની જ વિવક્ષા હોવાથી એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે અવિગ્રહ-
 ગતિ સમાપન્નક પૃથ્વીકાય આદિ એવા અગ્નિકાયની વચ્ચે થઈને
 નીકળી શકતા નથી.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—“વેદંદિયા ણં મંતે ! અગ્નિકાયસ્સ મજ્ઞં મજ્ઞેણં”
 હે ભગવન્ ! શું દ્વીન્દ્રિય એવા અગ્નિકાયની વચ્ચે થઈને જઈ શકે છે ખરાં ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—“જહા અસુરકુમારે તહા વેદંદિય વિ” હે
 ગૌતમ ! એવું કથન અસુરકુમારોના વિષયમાં પહેલાં કરવામાં આવ્યું છે,
 એવું જ કથન અહીં દ્વીન્દ્રિયોના વિષયમાં પણ થવું જોઈએ એટલે કે વિગ્ર-
 હગતિસમાપન્નક દ્વીન્દ્રિય એવા અગ્નિકાયની વચ્ચે થઈને જઈ શકે છે, પરંતુ
 જે અવિગ્રહગતિ સમાપન્નક દ્વીન્દ્રિયો છે તેમાંના કોઈ અગ્નિકાયની વચ્ચે
 થઈને જઈ શકતા નથી. “નવરં જેણં વીહવણ્જા, સે ણં તત્થ સ્થિયાણ્જા,

પસ્તુ-યઃ સ્વલુ દ્વીન્દ્રિયઃ કશ્ચિદઅવિગ્રહગતિસમાપન્નકથ અગ્નિકાયસ્ય મધ્યેન વ્યતિવ્રજેત્. સ સ્વલુ તત્ર-અગ્નિકાયમધ્યે ધ્માયેત્-દહોત કિમ્? इति, મગવાનાહ-હન્ત-સત્યમ્, હે ગૌતમ ! સ સ્વલુ અવિગ્રહગતિસમાપન્નકથ દ્વીન્દ્રિયોઽગ્નિકાયસ્ય મધ્યે ધ્માયેત્-દહોત, તસ્ય વૈક્રિયશરીરભાવાત્ સ્થૂલૌદારિકશરીરસદ્ભાવાન્ન, સેમં તં ચેવ, एवं जाव चउरिदिए' શેપં તદેવ પૂર્વરીત્યેવ વંમવસેયમ્, एवं-તથૈવ યાવત્-ત્રીન્દ્રિયશ્ચતુરિન્દ્રિયશ્ચાપિ અવિગ્રહગતિસમાપન્નક કશ્ચિત્ અગ્નિકાયસ્ય મધ્યે વ્યતિવ્રજેત્, કશ્ચિત્ અવિગ્રહગતિસમાપન્નકસ્ત્રીન્દ્રિય તુરિન્દ્રિયશ્ચ અગ્નિકાય-સ્યમધ્યે ન વ્યતિવ્રજેત્ કિન્ત્યત્રાપિ યઃ સ્વલુ ત્રીન્દ્રિયશ્ચતુરિન્દ્રિયશ્ચ અવિગ્રહગતિ-સમાપન્નકઃ, અગ્નિકાયસ્ય મધ્યે વ્યતિવ્રજેત્, સ સ્વલુ તત્ર-અગ્નિકાયસ્ય મધ્યે ધ્માયેત્ દહોતેતિ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘પંચિદિયતિરિક્સજોણિણં મંતે । અગ્નિકાયસસ પુચ્છા ?’ હે મદન્ત ! પંચેન્દ્રિયતિરિગ્યોનિકઃ સ્વલુ અગ્નિકાયસસ મધ્યે

કોઈ દ્વીન્દ્રિયજીવ અવિગ્રહગતિસમાપન્નક હૈ વહ અગ્નિકાય કે બીચો બીચ સે હોકર જવ નિકલતા હૈ તવ કયા વહ ઉસમેં જલ જાતા હૈ ? તવ પ્રશ્ન કહતે હૈ-હાં, ગૌતમ ! વહ ઉસમેં જલ જાતા હૈ । ક્યોંકિ ઉસકે વૈક્રિય શરીર તો હોતા નહીં હૈ- હોતા હૈ ઉસકે સ્થૂલ ઔદારિક શરીર ‘સેમં તં ચેવ-एवं जाव चउरिदिए’ વાકી કા ઓર સવ કથન પૂર્વોક્ત જૈસા હી જાનના ચાહિયે । તે દ્વીન્દ્રિય ઓર ચૌદ્વીન્દ્રિય જીવ જો અવિગ્રહગતિ સમાપન્ન હોતે હૈ અગ્નિકાય કે બીચો બીચ સે હોકર નિકલ જાતે હૈ । પરન્તુ વે ઉસમેં જલ જાતે હૈ । અવ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈ-‘ પંચિદિયતિરિક્સજોણિણં મંતે ! અગ્નિકાયસસ પુચ્છા’ હે મદન્ત પંચેન્દ્રિયતિરિયશ્ચ અગ્નિકાય

હંતા, ક્ષિપાણ્જા ” પરન્તુ અહીં જે વિશેષતા છે, નીચેના પ્રશ્નોત્તર દ્વારા પ્રદર્શિત થાય છે-

પ્રશ્ન-“ જે કોઈ દ્વીન્દ્રિય અવિગ્રહગતિસમાપન્નક જીવ અગ્નિકાયની વચ્ચે થઈને નીકળે છે, તે શું અગ્નિકાય દ્વારા બળતો નથી ? તેનો ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રશ્ન કહે છે-હા, ગૌતમ ! તે તેમાં બળી બળ્ય છે, કારણ કે તેને વૈક્રિય શરીર હોતું નથી તેને સ્થૂલ ઔદારિક શરીર હોય છે. “સેમં તંચેવ, एवं जाव चउरिदिए” બાકીનું સમસ્ત કથન પૂર્વોક્ત કથન જેવું જ સમજવું ત્રીન્દ્રિય અને ચતુરિન્દ્રિય જીવોના વિષયમાં પણ એવું જ કથન સમજવું એટલે કે અવિગ્રહગતિસમાપન્નક ત્રીન્દ્રિય અને ચતુરિન્દ્રિય જીવો અગ્નિકાયની વચ્ચે થઈને નીકળે છે તો ખરાં, પરન્તુ તેઓ તેમાં બળી બળ્ય છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-“પંચિદિયતિરિક્સજોણિણં મંતે ! અગ્નિકાયસસ

મધ્યેન વ્યતિવ્રજેત્ ? અગ્નિકાયમુલ્લઙ્ઘ્ય ગચ્છેત્ કિમ્ ? इतिपृच्छा, भगवानाह—
‘गोयमा ! अत्येगइए वीइवएज्जा, हे गौतम ! अस्त्येकः—कश्चित् पञ्चेन्द्रिय-
तिर्यग्योनिकः अग्निकायस्य मध्यमध्येन व्यतिव्रजेत्, अथ च अस्त्येकः कश्चित्
पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकः अग्निकायस्य मध्यमध्येन नो व्यतिव्रजेत्, गौतमः
पृच्छति—‘से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ० ?’ हे भदन्त ! तत्—अथ, केनार्थेन—
कथं तावत् एवमुच्यते—अस्त्येकः कश्चित् पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकः अग्निकायस्य
मध्यमध्येन नो व्यतिव्रजेदिति ? भगवानाह—गोयमा ! पंचेदियतिरिक्ख-
जोणिया दुविहा—पणत्ता’ हे गौतम ! पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः द्विविधाः प्रज्ञप्ताः,
‘तं जहा—विग्गहगइसमावन्नगा य, अविग्गहगइसमावन्नगा य’ तद्यथा—विग्रहगति-

के बीच में से होकर निकल जाते हैं क्या ? इस प्रश्न के उत्तर में प्रभु कहते
हैं गोयमा ! अत्येगइए वीइवएज्जा, अत्येगइए नो वीइवएज्जा’ हे गौतम !
कोई पंचेन्द्रियतिर्यञ्च अग्निकाय के बीच में से होकर निकल जाता है
और कोई पंचेन्द्रियतिर्यञ्च उसके बीच में से होकर नहीं निकलता है ।
अब गौतम इस पर प्रभु से पूछते हैं—‘से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ०’ हे
भदन्त ! ऐसा आप किस आधार से कहते हैं कि कोई पंचेन्द्रियतिर्यञ्च
अग्निकाय के बीच में से होकर निकल जाता है, और कोई पंचेन्द्रिय-
तिर्यञ्च उसके बीच में होकर नहीं निकलता है ? इसके उत्तर में प्रभु
कहते हैं—‘गोयमा ! पंचेदियतिरिक्खजोणिया दुविहा पणत्ता’ पंचे-
न्द्रियतिर्यञ्च दो प्रकार के कहे गये हैं—‘तं जहा—विग्गहगइसमावन्नगा
य, अविग्गहगइसमावन्नगा य’ जैसे—एक पंचेन्द्रियतिर्यञ्च विग्रहगति

પુછ્યા ” હે ભગવન્ ! શુ’ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ અગ્નિકાયની વચ્ચે થઈને
નીકળી શકે છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—“ ગોયમા ! અત્યેગइए वीइवएज्जा, अत्येगइए नो
वीइवएज्जा ” હે ગૌતમ ! કોઈ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ અગ્નિકાયની વચ્ચે થઈને
નીકળી જાય છે, અને કોઈ નીકળી જતો નથી.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—“સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! एवं वुच्चइ” હે ભગવન્ ! આપ
શા કારણે એવું કહો છો કે કોઈ પંચેન્દ્રિયતિર્યંચ અગ્નિકાયની વચ્ચે થઈને
નીકળી જાય છે અને કોઈ પંચેન્દ્રિયતિર્યંચ તેની વચ્ચે થઈને નીકળતો નથી ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—‘ ગોયમા ! पंचेदियतिरिक्खजोणिया दुविहा
पणत्ता ” હે ગૌતમ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યંચના બે પ્રકાર કહ્યા છે. “તંજહા”
તે પ્રકારો નીચે પ્રમાણે છે—“ વિગ્ગહગइसमावन्नगा य, अविग्गहगइसमाव-

સમાપન્નકાશ્ચ, અવિગ્રહગતિસમાપન્નકાશ્ચ, ‘વિગ્રહગહસમાવન્નજહેવ નેરહજાવ નો ચલુ તત્થ સત્થં કમહ’ તત્ર-વિગ્રહગતિસમાપન્નકઃ-સૂક્ષ્મકાર્મણશરીરઃ, પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકો ચથેવ-નૈરયિકો વિગ્રહગતિસમાપન્નકોઽગ્નિકાયસ્ય મધ્ય-મધ્યેન વ્યતિવ્રજેત્ કિન્તુ સ ચલુ તત્ર નોધ્માયેત્, નો ચલુ તત્ર શસ્ત્રં ક્રામતિ-ઈતિ-પ્રતિપાદિતસ્તથૈવ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકોઽગ્નિકાયસ્ય મધ્યમધ્યે ન વ્યતિવ્રજેત્, અથ ચ સ ચલુ તત્ર-અગ્નિકાયસ્ય મધ્યે નો ધ્માયેત્-દહ્યેત, નો વા તત્ર અગ્નિકાયશસ્ત્રં-ક્રામતિ, તસ્ય સૂક્ષ્મકાર્મણશરીરતયા અગ્નેસ્તદુપરિ પ્રસરાભાવાત્, ‘અવિગ્રહગહ સમા-વન્નગા પંચિદિયતિરિક્ચજોણિયા દુવિહા પ્ણત્તા, તં જહા ઇહ્ણિપ્પત્તા ય, અણિહ્ણિપ્પત્તા ય’ અવિગ્રહગતિસમાપન્નકાઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ દ્વિવિધાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તથા ઋદ્ધિપ્રાપ્તાશ્ચ, અનૃદ્ધિપ્રાપ્તાશ્ચ તત્ર ઋદ્ધિપ્રાપ્તાઃ-વૈક્રિયલબ્ધિયુક્તાઃ, અનૃદ્ધિપ્રા-

સમાપન્નક ઓર દૂસરા પંચેન્દ્રિયતિર્યંચ અવિગ્રહગતિસમાપન્નક, હનમેં જો પંચેન્દ્રિયતિર્યંચ-‘વિગ્રહગહસમાવન્નજહેવ નેરહજાવ નો ચલુ તત્થ સત્થં કમહ’ વિગ્રહગતિસમાપન્નક હોતા હૈ વહ વિગ્રહગતિસમાપન્નક નૈરયિક કે જૈસા અગ્નિકાય કે વીચ સે હોકર નિકલ જાતા હૈ-પરન્તુ વહ ઉસસે જલતા નહીં હૈ, કયોંકિ વહ ઉસ અવસ્થા મેં સૂક્ષ્મ કાર્મણ શરીરવાલા હોતા હૈ । હસલિયે ઉસ પર અગ્નિકાય કા પ્રભાવ નહીં પડતા હૈ । ‘અવિગ્રહગહસમાવન્નગા પંચિદિયતિરિક્ચજોણિયા દુવિહા પ્ણત્તા’ તથા અવિગ્રહગતિસમાપન્નકતિર્યંચ હૈ-વે દો પ્રકાર કે કહે ગયે હૈ-‘તં જહા-ઈહ્ણિપ્પત્તા ય અણિહ્ણિપ્પત્તા ય’ એકઋદ્ધિ પ્રાપ્ત અવિગ્રહ-ગતિસમાપન્નક પંચેન્દ્રિયતિર્યંચ ઓર દૂસરે અનૃદ્ધિપ્રાપ્ત અવિગ્રહગતિ-સમાપન્નક પંચેન્દ્રિયતિર્યંચ, ઋદ્ધિપ્રાપ્ત સે તાત્પર્ય હૈ જો વૈક્રિયલબ્ધિયુક્ત

ન્નગા ય ” (૧) વિગ્રહગતિસમાપન્નક પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ (૨) અવિગ્રહગતિ સમાપન્નક પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ. “ વિગ્રહગહસમાવન્નજહેવ નેરહજાવ નો ચલુ તત્થ સત્થં કમહ ” તેમાંથી જે વિગ્રહગતિસમાપન્નક તિર્યંચ છે, તે વિગ્રહગતિસમાપન્નક નારકની જેમ અગ્નિકાયની વચ્ચે થઈને નીકળી શકે છે, પરન્તુ તે તેના વડે બળતું નથી, કારણ કે તે અવસ્થામાં તે કાર્મણ-શરીરવાળું હોય છે, તેથી અગ્નિકાયનો પ્રભાવ તેના પર પડતો નથી. “ અવિગ્રહગહસમાવન્નગા પંચિદિયતિરિક્ચજોણિયા દુવિહા પ્ણત્તા-તં જહા ” તથા જે અવિગ્રહગતિસમાપન્નક પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ છે, તે બે પ્રકારના હોય છે-“ ઇહ્ણિપ્પત્તા ય, અણિહ્ણિપ્પત્તા ય ” (૧) ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત અને (૨) અનૃદ્ધિ-પ્રાપ્ત જે પંચેન્દ્રિયતિર્યંચ વૈક્રિયલબ્ધિયુક્ત હોય છે તેને ઋદ્ધિપ્રાપ્ત પંચેન્દ્રિયતિર્યંચ કહે છે. જે અવિગ્રહગતિસમાપન્નક પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ વૈક્રિય-

પ્તાસ્તુ-વૈક્રિયલઘ્વિરહિતા इत्यर्थः, 'तत्थ णं जे से इद्धिप्पत्ते पंचिदियतिस्विख-
जोणिए' तत्र-तयोर्मध्ये खलु योऽसौ ऋद्धिप्राप्तः-वैक્રियलघ्वियुक्तः, पञ्चेन्द्रिय-
तिर्यग्योनिको भवति, 'से णं अत्थेगइए अगणिकायस्स मज्झं मज्जेणं वीइवएज्जा,
अत्थेगइए नो वीइवएज्जा' स खलु अस्त्येकः कश्चित् वैक્રियलघ्वियुक्तः पञ्चेन्द्रि-
यतिर्यग्योनिको मनुष्यलोकवर्ती अग्निकायस्य मध्यमध्येन व्यतिव्रजेत्, मनुष्य-
लोकवर्तिनो वैक્રियलघ्विसम्भवेन तन्मध्यात् व्यतिव्रजेत्, किन्तु अस्त्येकः कश्चित्
वैक્રियलघ्वियुक्तो मनुष्यक्षेत्राद् बहिर्वर्ति पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकोऽग्निकायस्य मध्य-
मध्येन नो व्यतिव्रजेत्, अग्नेरेव तत्राभावात्, 'जे णं वीइवएज्जा, से णं तत्थ
झियाएज्जा ? गौतमः पृच्छति-हे भदन्त ! यः खलु मनुष्यक्षेत्रवर्ती वैक्रियलघ्वि-

पंचेन्द्रियतिर्यચ હૈં વે તથા અનૃદ્ધિપ્રાપ્ત સે તાત્પર્ય હૈ જો વૈક્રિયલઘ્વિ સે
રહિત પંચેન્દ્રિયતિર્યચ હૈં વે 'સે ણં અત્થેગહૃએ અગણિકાયસ્સ મજ્ઞં મ-
જ્જેણં વીહવણ્જ્જા' અત્થેગહૃએ નો વીહવણ્જ્જા' इनमें जो वैक्रियलघ्वि-
संपन्न पंचेन्द्रियतिर्यच हૈं उनमें से कोई एक पंचेन्द्रियतिर्यच तो अग्निकाय
के बीच में से होकर निकल जाता है । और कोई एक पंचेन्द्रियतिर्यच
उसके बीच में से होकर नहीं निकलता है । इसका तात्पर्य ऐसा है कि
बादर अग्निकाय मनुष्य लोक में ही है अतः ऋद्धिप्राप्ततिर्यच भी
यदि मनुष्यलोक में मौजूद है तो वह उसके भीतर से होकर निकल
जाता है और यदि वह वैक्रियलघ्वियुक्त पंचेन्द्रियतिर्यच मनुष्यलोक से
बहिर्वर्ती है तो वह वहां बादर अग्निकाय के अभाव होने से उसके
बीच से नहीं निकलता है । 'जे णं वीइवएज्जा, से णं तत्थ झियाएज्जा' हे
गौतम ! यदि इस पर तुम ऐसा प्रश्न करो कि वह वैक्रियलघ्वियुक्त
पंचेन्द्रियतिर्यच उसमें जल नहीं जाता है क्या ? तो इसके उत्तर में

લઘ્વિથી રહિત હોય છે, તેમને અનૃદ્ધિપ્રાપ્ત કહે છે. “સે ણં અત્થેગહૃએ
અગણિકાયસ્સ મજ્ઞં મજ્જેણં વીહવણ્જ્જા, અત્થેગહૃએ નો વીહવણ્જ્જા” તેમાંથી
જે વૈક્રિયલઘ્વિસંપન્ન પંચેન્દ્રિય તિર્યચ છે, તેમાંથી કોઈ પંચેન્દ્રિયતિર્યચ
તો અગ્નિકાયની વચ્ચે થઈને જઈ શકે છે, કોઈ પંચેન્દ્રિયતિર્યચ
અગ્નિકાયની વચ્ચેથી નીકળી શકતા નથી આ કથનનું સ્પષ્ટીકરણ નીચે
પ્રમાણે છે-બાદર અગ્નિકાય મનુષ્યલોકમાં જ છે. તેથી ઋદ્ધિપ્રાપ્ત (વૈક્રિય-
લઘ્વિસંપન્ન) તિર્યચ પણ જો મનુષ્યલોકમાં મોજૂદ હોય તો તે અગ્નિકા-
યની વચ્ચેથી નીકળી જાય છે. જો તે ઋદ્ધિપ્રાપ્ત પંચેન્દ્રિયતિર્યચ મનુષ્ય-
લોકની બહાર હોય, તો ત્યાં બાદર અગ્નિકાયનો અભાવ હોવાથી, તે અગ્નિ-
કાયની વચ્ચેથી નીકળતો નથી. “જે ણં વીહવણ્જ્જા, સે ણં તત્થ ઝિયાણ્જ્જા”

યુક્તઃ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકઃ અગ્નિકાયસ્ય મધ્યેન વ્યતિવ્રજેત્, સ खलु तत्र-
 अग्निकायस्य मध्ये किं धर्मायेत् ? दह्येत ? भगवानाह—‘णो इण्ठे समट्ठे, णो खलु तत्थ
 सत्थं कमइ हे गौतम । नायमर्थः समर्थः, स खलु अग्निकायस्य मध्ये नो दह्येत,
 नो वा खलु तत्र-वैक्रियलब्धियुक्ते मनुष्यलोकवर्तिनि पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिके,
 शस्त्रम्-अग्निरूपं क्रामति तस्य सूक्ष्मशरीरत्वात् अतिशीघ्रगतिकत्वाच्च, ‘तत्थ णं
 जे से अणिङ्ढिप्पत्ते पंचिदियतिरिक्खजोणिए, से णं अत्थेगइए अग्निकायस्स
 मज्झं मज्झेणं वीइवएज्जा, अत्थेगइए नो वीइवएज्जा’ तत्र-तयोर्मध्ये खलु योऽसौ
 अनृद्धिप्राप्तः वैक्रियलब्धिरहितः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिको भवति, स, खलु अस्त्येकः
 कश्चित्, अग्निकायस्य मध्यममध्येन व्यतिव्रजेत्, अस्त्येकः कश्चित् वैक्रियलब्धि-
 रहितः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकः अग्निकायस्य मध्यममध्येन नो व्यतिव्रजेत् ।
 गौतमः पृच्छति—‘जे णं वीइवएज्जा, से णं तत्थ झियाएज्जा ?’

પ્રશ્ન કહેતે હૈ—હે ગૌતમ ! ‘ણો ઇણઠ્ઠે સમટ્ઠે’ યહ અર્થ સમર્થ નહીં હૈ
 અર્થાત્ વહ ઉસસે જલતા નહીં હૈ ક્યોંકિ ‘ણો खलु तत्थ सत्थं कमइ’
 ઉસ પર અગ્નિકાયરૂપ શસ્ત્ર કા પ્રભાવ નહીં પડતા હૈ । ક્યોંકિ એક
 તો વહ સૂક્ષ્મ શરીરવાલા હોતા હૈ ઓર દૂસરે ઉસકી ગતિ શીઘ્રતર
 હોતી હૈ । ‘તત્થ ણં જે સે અણિઙ્ઠિપ્પત્તે પંચિદિયતિરિક્ખજોણિયે સે ણં
 અત્થેગહિયે અગ્નિકાયસ્સ મજ્ઝં મજ્ઝેણં વીહિવણ્ણા, અત્થેગહિયે નો
 વીહિવણ્ણા’ તથા જો અવિગ્રહગતિ સમાપન્નક અનૃદ્ધિપ્રાપ્તપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્ય
 હૈં ઉનમેં સે કોઈ એક પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્ય અગ્નિકાય કે બીચ મેં સે હોકર
 નિકલ જાતા હૈ ઓર કોઈ એક પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્ય ઉસકે બીચ મેં સે હોકર
 નહીં નિકલતા હૈ । ‘જેણં વીહિવણ્ણા સે ણં તત્થ ઝિયાણ્ણા’ વૈક્રિય-

‘હે ગૌતમ ! જે આ વિષયમાં તું એવો પ્રશ્ન પૂછતો હોય કે ‘શું તે વૈક્રિય-
 લબ્ધિસંપન્ન પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્ય તેમાં બળી જતું નથી ? તો તેનો ઉત્તર આ
 પ્રમાણે છે. “ણો ઇણઠ્ઠે સમટ્ઠે” તે તેમાં બળતું નથી કારણ કે “ણો खलु
 तत्थ सत्थं कमइ” તેના પર તે અગ્નિકાય રૂપ શસ્ત્રનો પ્રભાવ પડતો નથી
 કારણ એ છે કે તે સૂક્ષ્મ શરીરવાળું હોય છે અને તેની ગતિ શીઘ્રતર
 હોય છે. “તત્થ ણં જે સે અણિઙ્ઠિપ્પત્તે, પંચિદિયતિરિક્ખજોણિયે સે ણં અત્થેગ-
 હિયે અગ્નિકાયસ્સ મજ્ઝં મજ્ઝેણ વીહિવણ્ણા અત્થેગહિયે નો વીહિવણ્ણા” તથા જે
 અવિગ્રહગતિ સમાપન્નક અનૃદ્ધિપ્રાપ્ત (વૈક્રિયલબ્ધિ રહિત) પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્ય
 છે, તેમાંથી કોઈ પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્ય અગ્નિકાયની વચ્ચેથી નીકળી જાય છે
 અને કોઈ નીકળી જતું નથી. “જે ણં વીહિવણ્ણા સે ણં તત્થ ઝિયાણ્ણા”

હે મદન્ત ! યઃ સ્વલુ વૈક્રિયલઘ્વિરહિતો હિ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકોઽગ્નિકાયસ્ય મધ્યમધ્યેન વ્યતિવ્રજેત્, સ સ્વલુ કિમ્ તન્ન-અગ્નિકાયસ્ય મધ્યે ધમાયેત્ ? દહ્યેત ? મગનાનાહ-‘હંતા, જ્ઞિયાણ્જા’ હે ગૌતમ ! હન્ત સત્તમ્, કશ્ચિત્ વૈક્રિયલઘ્વિરહિતઃ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકોઽગ્નિકાયસ્ય મધ્યે ધમાયેત્-દહ્યેત । પ્રકૃતપુપસંહરન્નાહ-‘સે તેણદ્વેણં જાવ નો વીયવણ્જા’ તત્-અથ તેનાર્થેન તેન કારણેન યાવત્-અસ્ત્યેકઃ કશ્ચિત્ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકઃ અગ્નિકાયસ્ય મધ્યેન વ્યતિવ્રજેત્, અસ્ત્યેકઃ કશ્ચિત્ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકઃ અગ્નિકાયસ્ય મધ્યેન નો વ્યતિવ્રજેત્ । ‘એવં મણુસ્સે વિ, વાણમંતરજોહસિયવેમાણિણ જહા અસુરકુમારે’ એવં-પૂર્વોક્તરીત્યૈવ, મનુષ્યોઽપિ દિવિધઃ પદ્મસઃ, ઋદ્ધિપ્રાપ્તશ્ચ, અનૃદ્ધિપ્રાપ્તશ્ચ, તન્ન યોઽસૌ ઋદ્ધિપ્રાપ્તઃ-વૈક્રિયલઘ્વિયુક્તો મનુષ્યો ભવતિ, સ સ્વલુ અસ્ત્યેકઃ કશ્ચિત્ અગ્નિકાયસ્ય મધ્યમધ્યેન વ્યતિવ્રજેત્, અસ્ત્યેકઃ-કશ્ચિત્ વૈક્રિયલઘ્વિયુક્તો

લઘ્વિરહિત જો પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્ અગ્નિકાય કે બીચ મેં સે હોકર નિકલતા હૈ તો કયા વહ લસસે જલ જાતા હૈ ‘હંતા જ્ઞિયાણ્જા’ હાં, ગૌતમ ! જલ જાતા હૈ । અથ પ્રકૃતવિષય કા ઉપસંહાર કરતે હુએ સૂત્રકાર કહતે હૈ-‘સે તેણદ્વેણં જાવ નો વીહણ્જા’ હસી કારણ હે ગૌતમ ! મૈને એસા કહા હૈ કિ કોઈ એક પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્ અગ્નિકાય કે બીચ મેં સે હોકર નિકલ જાતા હૈ ઓર કોઈ એક અગ્નિકાય કે બીચ મેં સે હોકર નહીં નિકલતા હૈ । ‘એવં મણુસ્સે વિ વાણમંતરજોહસિયવેમાણિણ જહા અસુરકુમારે’ પૂર્વોક્ત રીતિ કે અનુસાર મનુષ્ય ભી ઋદ્ધિપ્રાપ્ત ઓર અનૃદ્ધિપ્રાપ્ત મનુષ્ય કે ભેદ સે દો પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ-इनमें जो ऋद्धि-प्राप्त वैक्रियलघ्वियुक्त मनुष्य होता है वह कोई एक अग्निकाय के बीच से होकर निकल जाता है, और कोई एक वैक्रियलघ्वियुक्त मनुष्य अग्नि-

વૈક્રિય-લઘ્વિરહિત જે પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્ અગ્નિકાયની વચ્ચેથી નીકળી જાય છે, તે શું તેનાથી બળી જાય છે ? “હંતા, જ્ઞિયાણ્જા” હા, ગૌતમ ! તે તેમાં બળી જાય છે હવે આ વિષયને ઉપસંહાર કરતા સૂત્રકાર કહે છે કે-“સે તેણદ્વેણં જાવ નો વીહણ્જા” હે ગૌતમ ! તે કારણે મેં એવું કહ્યું છે કે કોઈ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્ અગ્નિકાયની વચ્ચે થઈને નીકળી જાય છે અને કોઈ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્ અગ્નિકાયની વચ્ચે થઈને નીકળતું નથી. “એવં મણુસ્સે વિ, વાણમંતરજોહસિયવેમાણિણ જહા અસુરકુમારે” પૂર્વોક્ત કથન અનુસાર મનુષ્ય પણ બે પ્રકારના હોય છે. (૧) ઋદ્ધિપ્રાપ્ત અને (૨) અનૃદ્ધિપ્રાપ્ત તેમાંથી જે ઋદ્ધિપ્રાપ્ત-વૈક્રિયલઘ્વિયુક્ત-મનુષ્ય હોય છે તેમાંથી કોઈ અગ્નિકાયની વચ્ચે થઈને નીકળી જાય છે, અને કોઈ વૈક્રિયલઘ્વિયુક્ત

મનુષ્યઃ અગ્નિકાયસ્ય મધ્યમધ્યેન નો વ્યતિવ્રજેત્, તત્ર યઃ કશ્ચિત્ વૈક્રિયલઘ્વિ-
યુક્તો મનુષ્યઃ અગ્નિકાયસ્ય મધ્યમધ્યેન વ્યતિવ્રજેત્ સ તત્ર ન દહ્યેત, ન તત્ર
શસ્ત્રં ક્રામતિ વૈક્રિયશરીરસ્ય સૂક્ષ્મત્વાત્, તદ્વતેશ્ચ શીઘ્રત્વાત્ । પવમેવ વૈક્રિય-
લઘ્વિરહિતો મનુષ્યઃ અસ્ત્યેકઃ કશ્ચિત્ અગ્નિકાયસ્ય મધ્યેન વ્યતિવ્રજેત્, અસ્ત્યેકઃ
કશ્ચિત્ વૈક્રિયલઘ્વિરહિતો મનુષ્યોઽગ્નિકાયસ્ય મધ્યેન નો વ્યતિવ્રજેત્ યઃ સ્વલ્પ
મનુષ્યો વ્યતિવ્રજેત્ સોઽપિ તત્ર-અગ્નિકાયસ્ય મધ્યે ધ્માયેત્ દહ્યેત । વાન-
વ્યન્તરઃ, ડ્યોતિષિકઃ, વૈમાનિકશ્ચ યથા અસુરકુમારઃ પ્રતિપાદિતસ્તથૈવ
પ્રતિપત્તવ્યઃ ॥ સૂ૦ ૧ ॥

દશસ્થાનવક્તવ્યતા ।

મૂલમ્—“નેરઙ્ગ્યા દસઠાણાઈં પચ્ચણુભવમાણા વિહરંતિ,
તં જહા-અણિટ્ટા, સદ્દા, અણિટ્ટા રૂવા, અણિટ્ટા ગંધા, અણિટ્ટા
કાય કે બીચ સે હોકર નહીં નિકલતા હૈ । જો વૈક્રિયલઘ્વિસહિત મનુષ્ય
અગ્નિકાય કે બીચ સે હોકર નિકલતા હૈ વહ વહાં નહીં જલતા હૈ-
કયોંકિ વૈક્રિયશરીર ઉસકા સૂક્ષ્મ હોતા હૈ ઓર ગતિ ઉસકી શીઘ્ર
હોતી હૈ । હસલિયે ઉસ પર શસ્ત્ર કા પ્રભાવ નહીં પડતા હૈ । હસી
પ્રકાર વૈક્રિયલઘ્વિરહિત મનુષ્યોં મેં સે કોઈં એક મનુષ્ય અગ્નિકાય કે
બીચ મેં સે હોકર નિકલ જાતા હૈ ઓર કોઈં એક મનુષ્ય ઉસકે બીચ મેં
સે હોકર નહીં નિકલતા હૈ જો એસા હુઆ ઉસકે બીચ સે હોકર નિક-
લતા હૈ વહ ઉસસે જલ જાતા હૈ । વાનવ્યન્તર, ડ્યોતિષિક ઓર વૈમા-
નિકં હનકે સમ્બન્ધ મેં કથન જૈસા અસુરકુમારોં કે સમ્બન્ધ મેં કિયા
ગયા હૈ । વૈસા હી જાનનાં ચાહિયે ॥ સૂ૦ ૧ ॥

મનુષ્ય અગ્નિકાયની વચ્ચે થઈને નીકળતો નથી જે વૈક્રિય લઘ્વિસ'પન્ન
મનુષ્ય અગ્નિકાયની વચ્ચે થઈને નીકળે છે, તે તેમાં બળતો નથી કારણ કે
તેનું વૈક્રિય શરીર સૂક્ષ્મ હોય છે અને તેની ગતિ ઘણીજ શીઘ્ર હોય છે તે
કારણે તેના પર અગ્નિકાય રૂપ શસ્ત્રનો પ્રભાવ પડતો નથી એજ પ્રમાણે
વૈક્રિયલઘ્વિ રહિત મનુષ્યોમાંના કોઈ અગ્નિકાયની વચ્ચે થઈને નીકળી જાય
છે અને કોઈ નીકળી જતો નથી વૈક્રિયલઘ્વિરહિત જે મનુષ્ય અગ્નિકાયની
વચ્ચે થઈને નીકળે છે, તે અગ્નિકાય વડે બળી જાય છે. આ વિષયને
અનુલક્ષીને જેવું કથન અસુરકુમારોના વિષયમાં કરવામાં આવ્યું છે, એવું
જ કથન વાનવ્યન્તરો, ડ્યોતિષિકો અને વૈમાનિકોના વિષયમાં પણ
સમજી લેવું. ॥સૂ૦૧॥

रसा, अणिट्टा फासा, अणिट्टा गई, अणिट्टा ठिई, अणिट्टे लावण्ये,
अणिट्टे जसोकिती, अणिट्टे उट्टाणकम्मबलवीरियपुरिसक्कार-
परक्कमे, असुरकुमारा दस ठाणाइं पच्चणुब्भवमाणा विहरंति,
तं जहा-इट्टा सदा, इट्टा रूवा, जाव इट्टे उट्टाणकम्मबलवीरिय-
पुरिसक्कारपरक्कमे, एवं जाव थणियकुमारा, पुढविकाइया छट्टा-
णाइं पच्चणुब्भवमाणा विहरंति, तं जहा-इट्टा णिट्टा फासा
इट्टा णिट्टा गई, एवं जाव परक्कमे, एवं जाव वणस्सइकाइया,
वेइंदिया सत्तट्टाणाइं पच्चणुब्भवमाणा विहरंति, तं जहा-इट्टा-
णिट्टा रसा, सेसं जहा एगिंदियाणं, तेंदियाणं अट्टट्टाणाइं पच्च-
णुब्भवमाणा विहरंति, तं जहा-इट्टाणिट्टा गंधा, सेसं जहा-
वेइंदियाणं, चउरिंदिया नवट्टाणाइं पच्चणुब्भवमाणा विहरंति,
तं जहा-इट्टाणिट्टा रूवा, सेसं जहा-तेंदियाणं, पंचिदियतिरि-
क्खजोणिया दस ठाणाइं पच्चणुब्भवमाणा विहरंति, तं जहा-
इट्टाणिट्टा सदा, जाव परक्कमे, एवं मणुस्सा वि, वाणमंतर-
जोइसियवेमाणिया जहा असुरकुमारा ॥सू० २॥

छाया — नैरयिकाः दशस्थानानि प्रत्यनुभवन्तो विहरन्ति, तद्यथा-अनिष्टान्,
शब्दान्, अनिष्टानि रूपाणि, अनिष्टान् गन्धान्, अनिष्टान् रसान्, अनिष्टान्
स्पर्शान्, अनिष्टां गतिम्, अनिष्टां स्थितिम्, अनिष्टम् लावण्यम्, अनिष्टे यशः
कीर्ती, अनिष्टान् उत्थानकर्मबलवीर्यपुरुषकारपराक्रमान् असुरकुमाराः दशस्थानानि
प्रत्यनुभवन्तो विहरन्ति, तद्यथा-इष्टान् शब्दान्, इष्टानि रूपाणि, यावत्-इष्टान्
उत्थानकर्मबलवीर्यपुरुषकारपराक्रमान् एवं यावत् स्तनितकुमाराः, पृथिवी-
कायिकाः षट्स्थानानि प्रत्यनुभवन्तो विहरन्ति, तद्यथा-इष्टानिष्टान् स्पर्शान्,
इष्टानिष्टां गतिम्, एवं यावत् पराक्रमान् एवं यावत्-यन्यतिकायिकाः, द्वीन्द्रियाः
सप्तस्थानानि प्रत्यनुभवन्तो विहरन्ति, तद्यथा-इष्टानिष्टान् रसान्, शेषं यथा

એકેન્દ્રિયાણામ્, ત્રીન્દ્રિયાઃ સ્વલ્લુ અઘ્નૌ સ્થાનાનિ પ્રત્યનુભવન્તો વિહરન્તિ તથા-
 ઇષ્ટાનિષ્ટાન્ ગન્ધાન્, શેષં યથા-દ્વીન્દ્રિયાણામ્, ચતુરિન્દ્રિયા નવસ્થાનાનિ પ્રત્યનુ-
 ભવન્તો વિહરન્તિ, તથા-ઇષ્ટાનિષ્ટાનિ રૂપાણિ, શેષં યથા ત્રીન્દ્રિયાણામ્, પञ्ચ-
 દ્વિયતિર્યગ્ચોનિકાઃ દશસ્થાનાનિ પ્રત્યનુભવન્તો વિહરન્તિ, તથા-ઇષ્ટાનિષ્ટાન્
 શબ્દાન્ યાવત્-પરાક્રાન્તિ એવં મનુષ્યાઅપિ, ચાનવ્યન્તરજ્ઞોતિપિકૃત્વૈમનિકાઃ
 યથા અમુરકુમારાઃ ॥ સૂ. ૨ ॥

ટીકા-અથ નૈરયિકાધિકારાત્ તેષાં દશસ્થાનદ્વારમધિકૃત્યાહ-
 ‘નેરહ્યા’ इत्यादि । ‘નેરહ્યા દસ ઠાણાઈં પચ્ચણુભવમાણા વિહરન્તિ’
 નૈરયિકાઃ દશસ્થાનાનિ-અગ્રે વક્ષમાણસ્વરૂપાણિ પ્રત્યનુભવન્તઃ-અનુભવવિષયી-
 કુર્વન્તો વિહરન્તિ-તિષ્ઠન્તિ ‘તં જહા અણિટ્ટા સદા, અણિટ્ટા, રૂવા,
 અણિટ્ટા ગંધા, અણિટ્ટા રસા, અણિટ્ટા ફાસા, અણિટ્ટા ગર્હ, અણિટ્ટા ઠિર્હ, અણિટ્ટે
 લાવણે, અણિટ્ટે જસો કિત્તી, અણિટ્ટે ઉટ્ટાણકમ્મવલ્લીરિયપુરિસકારપરકમે’

દશસ્થાનપક્તવ્યતા—

‘નેરહ્યા દસ ઠાણાઈં પચ્ચણુભવમાણા વિહરન્તિ’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—નૈરયિકોં કે અધિકાર કો લેકર યહાં ઉનકે દશ સ્થાન-
 દ્વાર કી પ્રરૂપણા સૂત્રકાર ને કી હૈ-‘નેરહ્યા દસ ઠાણાઈં પચ્ચણુભવ-
 માણા વિહરન્તિ’ નૈરયિક અગ્રેવક્ષમાણ સ્વરૂપવાલે દશસ્થાનોં કો ભોગતે
 હૈં ‘તં જહા’ જો હસ પ્રકાર હૈં હૈં-‘અણિટ્ટા સદા, અણિટ્ટા રૂવા, અણિટ્ટા-
 ગંધા, અણિટ્ટા રસા, અણિટ્ટા ફાસા, અણિટ્ટા ઠિર્હ, અણિટ્ટે લાવણે, અણિટ્ટે-
 જસો કિત્તી, અણિટ્ટે ઉટ્ટાણકમ્મવલ્લીરિયપુરિસકારપરકમે’ અનિષ્ટ
 અનિચ્છાકે વિષય-મન કે પ્રતિકૂળ શબ્દ-કટુશબ્દ, અનિચ્છાકે વિષય-

—દસ સ્થાન પક્તવ્યતા—

“નેરહ્યા દસ ઠાણાઈં પચ્ચણુભવમાણા વિહરન્તિ ” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—નારકોના અધિકાર આલી રહ્યો છે. તેથી હવે સૂત્રકાર તેમના
 દસ સ્થાનદ્વારની પ્રરૂપણા કરે છે-“નેરહ્યા દસ ઠાણાઈં પચ્ચણુભવમાણા વિહ-
 રન્તે ” નારકો નીચે દર્શાવ્યા પ્રમાણેના સ્વરૂપવાળાં દસ સ્થાનોને ભોગવે છે.
 “તં જહા ” એ સ્થાનો આ પ્રમાણે છે-“ અણિટ્ટા સદા, અણિટ્ટા રૂવા, અણિટ્ટા
 ગંધા, અણિટ્ટા રસા, અણિટ્ટા ફાસા, અણિટ્ટા ગર્હ, અણિટ્ટા ઠિર્હ, અણિટ્ટે લાવણે,
 અણિટ્ટે જલોકિત્તી અણિટ્ટે ઉટ્ટાણકમ્મવલ્લીરિયપુરિસકારપરકમે ” (૧) અનિષ્ટ
 શબ્દ, એટલે કે મનને પ્રતિકૂળશબ્દ, કટુશબ્દ, (૨) અનિષ્ટ રૂપ-કુરૂપ, (૩)

તાનિ 'યથા અનિષ્ટાઃ-અનિચ્છાવિષયાઃ-મનસઃ પ્રતિકૂલા इत्यर्थः शब्दाः-कटु-
शब्दाः १, अनिष्टानि-अनिच्छाविषयभूतानि रूपाणि-कुरुपाणि २, अनिष्टाः-
अनिच्छाविषयाः गन्धाः-दुरभिगन्धाः ३, अनिष्टाः-अनिच्छाविषयाः रसाः-
कुरसाः ४, अनिष्टाः-अनिच्छा विषयाः स्पर्शाः-कर्कशकठोरादिरूपाः ५, अनिष्टाः
-अप्रशस्तविहायोगतिनामोदयसम्पाद्या नरकगतिरूपा वा गतिः ६, अनिष्टा-
स्थितिः-नरकावस्थानलक्षणा, नरकायुष्यलक्षणा वा ७, अनिष्टं लावण्यं-विकृत-
शरीराकृतिविशेषरूपम् ८, अनिष्टे यशःकीर्ती-अपयशोऽपकीर्ती इत्यर्थः ९,
अनिष्टा उत्थानकर्मबलवीर्यपुरुषकारपराक्रमाः-वीर्याः-तरापेक्षयोपशमादि जन्य
वीर्यविशेषरूपा उत्थानकर्मबलवीर्य-पुरुषपराक्रमाः । अनिष्टत्वं च तेषां
कुत्सितत्वात् १०, एतानिदशविधानि स्थानानि नैरयिकाः प्रत्यनुभवन्तो विह-
रन्ति इतिभावः । 'असुरकुमारा दस ठाणाइं पच्चणुब्भवमाणा विहरन्ति'
असुरकुमाराः दशस्थानानि-वक्ष्यमाणस्वरूपाणि प्रत्यनुभवन्तो विहरन्ति-

ભૂત રૂપ-કુરૂપ ૨, અનિચ્છા કે વિષયભૂત ગંધ-દુરભિગંધ ૪, અનિચ્છા કે
વિષયભૂત રસ-કુરસ અનિષ્ટ-અનિચ્છા કે વિષયભૂત સ્પર્શ-કર્કશ-
કઠોર આદિરૂપસ્પર્શ ૫, અનિષ્ટ-અપ્રશસ્તવિહાયોગતિનામકર્મ કે ઉદય
સે સમ્પાદ્ય ગતિ-ચાલ અથવા નારકગતિ ૬, અનિચ્છા કે વિષયભૂત
નરકાવસ્થાનરૂપ સ્થિતિ, અથવા-નરકાયુરૂપસ્થિતિ ૭, અનિષ્ટલાવણ્ય-
વિકૃતશરીરાકૃતિ વિશેષ ૮, અનિષ્ટયશ્ચ ઓર કીર્તિ-અપયશ્ચ એવં અપ-
કીર્તિ ૯, વીર્યાન્તરાય કે ક્ષયોપશમ આદિ સે ઉત્પન્ન અનિષ્ટવીર્યવિશે-
ષરૂપ ઉત્થાન, કર્મ, બલ, વીર્ય, પુરુષકાર પરાક્રમ ૧૦, યે સર્વ
નિન્દિત હસલિયે કહે ગયે હૈં કિ યે નારકોં કે નિન્દિત હોતે હૈં ।
इन दश प्रकारों के अनिष्ट स्थानों को नैरयिक भोगते हैं ।
'असुरकुमारा दस ठाणाइं पच्चणुब्भवमाणा विहरन्ति' इसी प्रकार

અનિષ્ટ ગંધ-દુર્ગંધ, (૪) અનિષ્ટ રસ, (૫) અનિષ્ટ સ્પર્શ-કઠોર આદિ
સ્પર્શ, (૬) અનિષ્ટ ગતિ-અપ્રશસ્ત વિહાયોગતિનામકર્મના ઉદયથી સંપાદ્ય
ગતિ-ચાલ અથવા નરકગતિ, (૭) અનિષ્ટ સ્થિતિ-નરકમાં નિવાસરૂપ અથવા
નરકાયુ રૂપ અનિષ્ટ સ્થિતિ, (૮) અનિષ્ટ લાવણ્ય-વિકૃતશરીરાકૃતિ, (૯)
અનિષ્ટ યશ્ચ અને કીર્તિ-અપયશ્ચ અને અપકીર્તિ, અને (૧૦) વીર્યાન્તરાયના
ક્ષયોપશમ આદિથી ઉત્પન્ન અનિષ્ટ વીર્યવિશેષ રૂપ ઉત્થાન, કર્મ, બળ,
વીર્ય પુરુષપરાક્રમ આ દસે સ્થાનોને નિન્દિત કહેવાનું કારણ એ છે કે આ
દસે સ્થાનો નારકોમાં નિન્દિત હોય છે. આ દસ પ્રકારનાં નિન્દિત
સ્થાનોને નારકો ભોગવે છે.

“અસુરકુમારા દસ ઠાણાં પચ્ચણુબ્ભવમાણા વિહરન્તિ” એજ પ્રમાણે
નીચે દર્શાવેલા સ્વરૂપવાળાં દસ સ્થાનોને અસુરકુમારો ભોગવે છે. “તંજહા”

तिष्ठन्ति, 'तं जहा-इष्टा सदा, इष्टा रुवा, जाव इष्टे उट्टाणकम्मवलवीरियपुरि-
सकारपक्कमे, एवं जाव-थणियकुमारा' तद्यथा-इष्टाः शब्दाः मनसोऽनुकूलाः १,
इष्टानि रूपाणि, इच्छाविषयभूता निरूपाणि २ यावत्-इष्टाः गन्धाः ३,
इष्टाः रसाः ४, इष्टाः स्पर्शाः ५ इष्टा गतिः-प्रशस्तविहायोगतिनामोदयसम्पा-
द्यास्वर्गापवर्गगतिरूपी वा ६, इष्टा स्थितिः-शुभचिरायुष्यलक्षणा ७' इष्टं लावण्यं
-सुन्दरशरीराकृति विशेषरूपम् ८, इष्टे यशः कीर्ति ९, इष्टा उत्थानकर्मबलवीर्य-
पुरुषकारपराक्रमाः-वीर्यान्तरायक्षयोपशमादिजन्यवीर्यविशेषरूपाः १०, इष्टत्वं च
तेषां प्रशस्तत्वात्, एतानि दश १० स्थानानि शुभलक्षणानि असुरकुमाराः प्रत्यनु-
भवन्तो विहरन्ति । एवं-रीत्या यावत्-नागकुमारादारभ्य स्तनितकुमारपर्यन्तं
विज्ञेयम् । एते सर्वे उपर्युक्तानि दश शुभस्थानानि प्रत्यनुभवन्तो विहरन्ति । 'पुढ-

वक्ष्यमाण स्वरूपवाले दश स्थानों को असुरकुमार देव भोगते हैं-तं
जहा-इष्टा, सदा, इष्टा रुवा, जाव इष्टे उट्टाणकम्मवलवीरियपुरिसकार-
परक्कमे' एवं जाव थणियकुमारा' जो इस प्रकार से हैं-मन के अनुकूल
होने से इष्ट शब्द, इष्टरूप-इच्छा के विषयभूतरूप, यावत् इष्टगंध, इष्ट-
रस, इष्टस्पर्श, इष्टगति-प्रशस्तविहायोगतिनामकर्मजन्यसुन्दरगमन,
अथवा स्वर्ग और अपवर्गरूपगति, शुभचिरायुष्यरूप इष्टस्थिति, सुन्दर-
शरीराकृति विशेषरूप इष्टलावण्य, इष्टयश और कीर्ति तथा वीर्यान्त-
राय के क्षयोपशमादि से जन्य वीर्यविशेषरूप इष्ट उत्थान, इष्टकर्म,
इष्टबल, इष्टवीर्य, इष्टपुरुषकार और पराक्रम ये सब प्रशस्त होते हैं
इसलिये इष्ट कहे गये हैं । इन दश १० शुभरूप स्थानों को असुर-
कुमार भोगते हैं । इसी प्रकार से यावत् नागकुमार से लेकर
स्तनितकुमार देवों तक के भी ऐसा ही कथन जानना चाहिये । अर्थात्
ये सब उपर्युक्त १० शुभ स्थानों का अनुभव करते हैं । 'पुढविकाइया

ते नीचे प्रमाणे छे-" इष्टा सदा, इष्टा रुवा जाव इष्टे उट्टाणकम्मवलवीरिय
पुरिसकारपरक्कमे " (१) मनने अनुकूल होय अथवा छिट शब्दों, (२) छिट
इय, (३) छिट गंध, (४) छिट रस, (५) छिट स्पर्श, (६) छिट गति-
प्रशस्त विहायोगति नामकर्म जन्य सुंदर गमन अथवा स्वर्ग अने अप-
वर्ग इय गति, (७) शुभ चिरायुष्य इय स्थिति, (८) सुंदर शरीराकृति इय
छिट लावण्य, (९) छिट यश अने कीर्ति अने (१०) वीर्यान्तरायना क्षयोप-
शमादि जन्य वीर्यविशेष इय उत्थान, छिट कर्म, छिट, अण, छिट वीर्य,
छिट पुरुषकार अने पराक्रम आ अर्थां स्थानों प्रशस्त होय छे, तेथी छिट

વિકાઙ્યા છદ્ધાણાઈ પચ્ચણુમ્ભવમાણા વિહરંતિ' પૃથિવીકાયિકાઃ વક્ષ્યમાણાનિ પદ્-
સ્થાનાનિ પ્રત્યનુભવન્તો વિહરન્તિ-તિષ્ઠન્તિ, પૃથિવીકાયિકાનામ્ એકેન્દ્રિયતયા
ઉપર્યુક્તદશસ્થાનેષુ શબ્દરૂપગન્ધરસા ન તેષાં વિષયા ભવન્તિઃ અતઃ સ્પર્શાદીનેવ પદ્-
વિષયાન્ તે પ્રત્યનુભવન્તિ, તાન્યેવ પદ્સ્થાનાન્યાદ-'તં જહા-ઈદ્ધાણિદ્ધા ફાસા
ઈદ્ધાણિદ્ધા ગર્હ, एवं जाव परक्कमे, एवं जाव वणस्सइकाइया' તથા-ઈષ્ટાનિષ્ટાન્
સ્પર્શાન્, સાતાસાતોદયસમ્ભવાત્ શુભાશુભક્ષેત્રોત્પત્તિસદ્ભાવાच्च, इष्टानिष्टां गतिम्,
पृथिवीकायिकानां स्थावरत्वेन यद्यपि गमनरूपा गतिर्न संभवति स्वभावात्तथापि
परनिमित्ता सा भवतीति शुभाशुभत्वे इष्टानिष्टव्यपदेशार्हा संभवेत्,
अथवा पापरूपत्वात्तिर्यग्गतितिर्यगपि अनिष्टैव स्यात् तथापि ईषत्प्राग्भाराऽप्रतिष्ठा

છદ્ધાણાઈ પચ્ચણુમ્ભવમાણાવિહરંતિ' પૃથિવીકાયિક જીવ इन ६ स्थानों
को भोगते हैं-स्थान दश १० कहे गये हैं । सो इनमें ये शब्द; रूप गंध
और रस इन चार स्थानों का अनुभव नहीं करते हैं-क्योंकि इनके
एक स्पर्शन इन्द्रिय ही होती है । इसलिये ये स्पर्शादि ६ विषयों का
अनुभव करते हैं । वे ६ स्थान इस प्रकार से हैं-'इष्टाणिद्धा फासा, इष्टा-
णिद्धा गर्ह, एवं जाव परक्कमे एवं जाव वणस्सइकाइया' इष्टानिष्ट स्पर्श,
एकेन्द्रिय जीवों की उत्पत्ति शुभाशुभ क्षेत्र में हो सकने की संभवना से
उनमें साता और असाता का उदय संभव है, इसलिये इनमें इष्टानिष्ट
स्पर्श होते हैं । यद्यपि ये पृथिवीकायिक जीव स्थावर कहे गये हैं-इस
कारण इनमें स्वभाव से गमनरूप गति की संभावना नहीं है, तो भी
इसमें परप्रेरित गति तो होती है, इसलिये वह शुभाशुभरूप होने से

કહ્યાં છે. “ एवं જાવ ધણિયકુમારા ” એજ પ્રકારના-અસુરકુમારોનાં જેવાં
જ-દસ સ્થાનોનો નાગકુમારથી લઈને સ્તનિતકુમાર પર્યન્તના દેવો અનુભવ
કરે છે. એટલે કે તેઓ પણ ઇષ્ટ શબ્દ આદિ ઉપર્યુક્ત દસ સ્થાનો ભોગવે
છે, “ પુઠવિકાઙ્યા છ દ્ધાણાઈ પચ્ચણુમ્ભવમાણા વિહરંતિ ” પૃથ્વીકાયિક એવો
આ ૬ સ્થાનોને ભોગવે છે-“ ઇદ્ધાણિદ્ધાફાસા, ઇદ્ધાણિદ્ધા ગર્હ એવ જાવ પરક્કમે,
एवं जाव वणस्सइकाइया ” (૧) ઇષ્ટાનિષ્ટ સ્પર્શ-એકેન્દ્રિય એવોની ઉત્પત્તિ
શુભાશુભ ક્ષેત્રમાં થઈ શકવાની સંભાવના હોવાથી તેમનામાં સાતા અને
અસાતાનો ઉદય સંભવે છે. તેથી તેઓ ઇષ્ટ અને અનિષ્ટ સ્પર્શોનો અનુભવ
કરે છે. (૨) જો કે પૃથ્વીકાયિક એવ સ્થાવર હોવાથી તેઓમાં સ્વભાવથી
ગમન રૂપ ગતિ સંભવી શકતી નથી, છતાં પણ તેમનામાં પરપ્રેરિત ગતિ
તો સંભવી શકે છે. તે ગતિ શુભાશુભ રૂપ હોવાથી તેને ઇષ્ટાનિષ્ટ ગતિ

નાદિ ક્ષેત્રોત્પત્તિદ્વારેણ તેષામ્ ઇષ્ટાનિષ્ટા ગતિરવસેયા, એવં-તથૈવ-પૂર્વોક્તરી-
ત્યૈવ, યાવત્-ઇષ્ટાનિષ્ટા સ્થિતિઃ-ગતિવદેવ શુભાશુભરૂપા આયુષ્યલક્ષણા તદન્યા
વા પૂર્વોક્તરૂપા સ્થિતિસ્તેષામવસેયા, ઇષ્ટાનિષ્ટલાવણ્યં મણિકૃષ્ણપાપાણાદિષુ
માવનીયમ્, ઇષ્ટાનિષ્ટે યશઃકીર્તી-સત્સ્થિતિસત્સ્થિતિરૂપે મળ્યાદિષ્યેવાવસેયે,
ઇષ્ટાનિષ્ટાન્ ઉત્થાનકર્મવલ્લીર્યપુરુષકારપરાક્રમાન્ પ્રત્યનુમવન્તઃ પૃથિવીકા-
યિકા વિહરન્તીતિ સમ્બન્ધોઽવસેયઃ યદ્યપિ પૃથ્વીકાયિકાનાં સ્થાવરત્વાત્ ઉત્થા-
નકર્મવલ્લીર્યપુરુષકારપરાક્રમા ન સંભવન્તિ, તથાપિ પૂર્વભવાનુભૂતોત્થાનાદિ-
સંસ્કારવશાત્તે ઇષ્ટાનિષ્ટા બોધ્યાઃ, એવં-તથૈવ, પૃથિવીકાયિકવદેવ યાવત્-
અપ્કાયિકાઃ, તેજસ્કાયિકાઃ, વાયુકાયિકાઃ, વનસ્પતિકાયિકાશ્ચાપિ ઉપર્યુક્તાન્
પદેવ ઇષ્ટાનિષ્ટાન્ સ્પર્શાદીન્ પ્રત્યનુમવન્તો વિહરન્તીતિ બોધ્યમ્ । વેદંદિયા-

ઇષ્ટાનિષ્ટ કહી ગઈ છે । અથવા-પાપરૂપ હોને સે તિર્યગ્ગતિ અનિષ્ટ હી
હૈં, ફિર ખી ઈવત્પ્રાગ્ભાર ઓર અપ્રતિષ્ઠાનાદિ ક્ષેત્ર મેં ઉત્પત્તિ દ્વારા
ઉનકી ગતિ ઇષ્ટાનિષ્ટ જાનની ચાહિયે । ઈસી રીતિ કે અનુસાર યાવત્
-શુભાશુભઆયુરૂપ ઇષ્ટાનિષ્ટસ્થિતિ, અથવા ઇસસે ભિન્ન પૂર્વોક્તરૂપ
સ્થિતિ જાનની ચાહિયે । તથા-ઇષ્ટાનિષ્ટ લાવણ્યમણિકૃષ્ણપાપાણ આદિ
કોં મેં જાનના ચાહિયે । ઓર ઇષ્ટાનિષ્ટ યશઃકીર્તિ-સત્સ્થિતિવાલે એવં
અસત્સ્થિતિવાલે મણિ આદિકોં મેં જાનના ચાહિયે । યદ્યપિ પૃથિવીકા-
યિક જીવોં કે સ્થાવર હોને કે કારણ ઉત્થાન, કર્મ, બલ, વીર્ય, પુરુષકાર
ઓર પરાક્રમ યે સંભવિત નહીં હોતે હૈં, ફિર ખી પૂર્વભવાનુભૂત ઉત્થાન
આદિ કે સંસ્કાર વશ યે ઇષ્ટાનિષ્ટ હોતે હૈં । પૃથિવીકાયિક કે જૈસા
હી યાવત્-અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, ઓર વનસ્પતિકાયિક ખી ઉપર્યુક્ત

કહી છે. અથવા પાપરૂપ હોવાથી તિર્યગ્ગતિ અનિષ્ટ જ છે, છતાં પણ
ઇવત્પ્રાગ્ભાર અને અપ્રતિષ્ઠાનાદિ ક્ષેત્રમાં ઉત્પત્તિ દ્વારા તેમની ગતિ ઇષ્ટા-
નિષ્ટ સમજવી. (૩) ઇષ્ટાનિષ્ટ સ્થિતિ-એટલે કે શુભાશુભ આયુષ્ય રૂપ
ઇષ્ટાનિષ્ટ સ્થિતિ (૪) ઇષ્ટાનિષ્ટ લાવણ્ય મણિ, કૃષ્ણપાપાણ આદિમાં ઇષ્ટા-
નિષ્ટ લાવણ્ય સમજવું (૫) ઇષ્ટાનિષ્ટ યશ અને કીર્તિ-આ કથન સારી
ખ્યાતિવાળાં મણિ અને ખરાબ ખ્યાતિવાળાં પાપાણાદિની અપેક્ષાએ થયેલું
સમજવું. (૬) ઇષ્ટાનિષ્ટ પુરુષકાર પરાક્રમ-એ કે પૃથ્વીકાયિક જીવો સ્થાવર
હોવાને લીધે તેમનામાં ઉત્થાન, કર્મ, બલ, વીર્ય, પુરુષકાર અને પરાક્રમ
સંભવી શકતા નથી, છતાં પણ પૂર્વભવાનુભૂત ઉત્થાન આદિના સંસ્કારને
કારણે તેઓ ઇષ્ટાનિષ્ટ હોય છે. પૃથ્વીકાયિકોમાં શબ્દ, રૂપ, ગંધ અને રસ
આ ચાર સ્થાનોનો અનુભવ સંભવી શકતો નથી, કારણ કે તેમને એક

સત્તદ્વાણાં પચ્ચણુબ્ધવમાણા વિહરંતિ' દ્વીન્દ્રિયાઃ સપ્તસ્થાનાનિ વક્ષ્યમાણસ્વ-
રૂપાણિ પ્રત્યનુભવન્તો વિહરન્તિ-તિષ્ઠન્તિ, શબ્દરૂપગન્ધાનાં દ્વીન્દ્રિયાવિષય-
ત્વાત્, વક્ષ્યમાણાનિ રસસ્પર્શાદિસ્થાનાનિ ચ સપ્ત એકેન્દ્રિયાણામિવ તેષામપિ
ઈષ્ટાનિષ્ટાન્યવસેયાનિ। ગતિસ્તુ તેષાં ત્રસત્વાદ ગમનરૂપા દ્વિધાઽપ્યસ્તિ ભવગતિસ્તુ
ઉત્પત્તિસ્થાનવિશેષેણ ઇષ્ટાનિષ્ટા બોધ્યા। इत्यभिप्रायेणाह—'तं जहा इद्वाणिद्वा
रसा, सेसं जहा एगिंदियाणं' तद्यथा—इष्टानिष्टान् रसान्, शेषं यथा एकेन्द्रि-
याणामुक्तं तथैव एषामन्यवसेयम्, तथाच इष्टानिष्टरसान् इष्टानिष्टान् स्पर्शान्,

૬ હી ઇષ્ટાનિષ્ટ સ્પર્શાદિકોં કા અનુભવ કરતે હૈં એસા જાનના ચાહિયે।
'વેઈંદિયા સત્તદ્વાણાં પચ્ચણુબ્ધવમાણા વિહરંતિ' દો ઇન્દ્રિયજીવ સાત-
સ્થાનોં કા અનુભવ કરતે હૈં—ક્યોંકિ પૂર્વોક્ત ૧૦ સ્થાનોં ઝેં સે શબ્દ,
રૂપ ઓર ગંધ યે સ્થાન ઇનકે વિષયભૂત નહીં હોતે હૈં રસ, સ્પર્શાદિ
સાત સ્થાન એકેન્દ્રિય જીવોં કે સમાન ઇનકે મી ઇષ્ટાનિષ્ટરૂપ હોતે હૈં
એસા જાનના ચાહિયે। દ્વીન્દ્રિય જીવ ત્રસ હોતે હૈં હસલિયે ઇનમૈં દોનોં
પ્રકાર કી ગતિ હોતી હૈં। ભવગતિ જો હૈં વહ ઉત્પત્તિસ્થાન કી વિશેષતા
સે ઇષ્ટાનિષ્ટરૂપ હોતી હૈં। હસી વાત કો 'તં જહા ઇદ્વાણિદ્વા રસા, સેસં
જહા એગિંદિયાણં' હસ સૂત્ર દ્વારા પ્રકટ કિયા ગયા હૈં। તથા ચ યે દો

માત્ર સ્પર્શેન્દ્રિય જ હોય છે. તેથી તેઓ સ્પર્શાદિ ૬ વિષયોનો જ અનુભવ
કરે છે, એમ સમજવું. પૃથ્વીકાયિકોની જેમ અપૂકાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુ-
કાયિક અને વનસ્પતિકાયિકો પણ ઉપર્યુક્ત ૬ ઇષ્ટાનિષ્ટ સ્પર્શાદિકોનો
અનુભવ કરે છે, એમ સમજવું.

“વેઈંદિયા સત્તદ્વાણાં પચ્ચણુબ્ધવમાણા વિહરંતિ” દ્વીન્દ્રિય જીવો. સાત
સ્થાનોનો અનુભવ કરે છે. કારણ કે પૂર્વોક્ત ૧૦ સ્થાનોમાંથી શબ્દ, રૂપ
અને ગંધ આ ત્રણ સ્થાનોનો અનુભવ તેઓ કરી શકતા નથી કષ્ટેન્દ્રિય,
નેત્રેન્દ્રિય અને શ્રાણેન્દ્રિયો તેમને હોતી નથી તેથી તેઓ શબ્દ, રૂપ અને
ગંધનો અનુભવ કરી શકતા નથી એકેન્દ્રિય જીવોના જેવાં જ ૬ સ્થાનો
અને રસ રૂપ સ્થાન, એમ સાત સ્થાનોનો તેઓ અનુભવ કરે છે. રસ,
સ્પર્શાદિ સાત સ્થાન તેમનામાં પણ ઇષ્ટાનિષ્ટ રૂપ હોય છે, એમ સમજવું.
દ્વીન્દ્રિય જીવો ત્રસ હોય છે, તેથી તેમનામાં બંને પ્રકારની ગતિનો સદ્ભાવ
હોય છે. જે ભવગતિ છે, તે ઉત્પત્તિ સ્થાનની વિશેષતાને લીધે ઇષ્ટાનિષ્ટ
રૂપ હોય છે. એજ વાત “તંજહા—ઈદ્વાણિદ્વા રસા, સેસં જહા એગિંદિયાણં”
આ સૂત્ર દ્વારા પ્રકટ કરવામાં આવી છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે

ઇષ્ટાનિષ્ટાં ગતિમ્, ઇષ્ટાનિષ્ટાં સ્થિતિમ્, ઇષ્ટાનિષ્ટ લાવણ્યમ્, ઇષ્ટાનિષ્ટે યશઃકીર્તીં
 ઇષ્ટાનિષ્ટાન્ ઉત્થાનકર્મવલ્લીર્યપુરુષકારપરાક્રમાન્ પ્રત્યનુભવન્તો દ્વીન્દ્રિયા વિહ-
 રન્તીતિ સમ્બન્ધઃ । ‘તેદિયા ણં અદ્દ દ્વાણાહં પચ્ચણુઞ્ચભવમાણા વિહરંતિ’
 ત્રીન્દ્રિયાઃ સ્વલુ અદ્દૌ સ્થાનાનિ વક્ષ્યમાણાનિ પ્રત્યનુભવન્તો વિહરન્તિ, ‘તં જહા
 ઇદ્દા ણિદ્દા ગંધા, સેસં જહા વેદંદિયાણં’ તદ્વત્થા ઇષ્ટાનિષ્ટાન્ ગન્ધાન્, શેષં યથા
 દ્વીન્દ્રિયાણામ્ પ્રતિપાદિતમ્ તથૈવ એવામપિ પ્રતિપત્તવ્યમ્, તથાચ ઇષ્ટાનિષ્ટાન્
 રસાન્, ઇષ્ટાનિષ્ટાન્ સ્પર્શાન્, ઇષ્ટાનિષ્ટાં ગતિમ્, ઇષ્ટાનિષ્ટાં સ્થિતિમ્, ઇષ્ટાનિષ્ટ
 ૫ લાવણ્યમ્, ઇષ્ટાનિષ્ટે ૬ યશઃકીર્તીં, ઇષ્ટાનિષ્ટાન્ ઉત્થાનકર્મવલ્લીર્યપુરુષકાર-
 પરાક્રમાન્ ઇષ્ટાનિષ્ટગંધાન્ પ્રત્યનુભવન્ત દ્વીન્દ્રિયા વિહરન્તીતિ સમ્બન્ધઃ શ્રોત્ર
 ચક્ષુરિન્દ્રિયાભાવેન શબ્દરૂપાનુભવાભાવાત્, અન્યત્પૂર્વવદુચ્યમ્ । ‘ચરિંદિયા નં

ઇન્દ્રિય જીવ ઇષ્ટાનિષ્ટ રસોં કો, ઇષ્ટાનિષ્ટ સ્પર્શોં કો, ઇષ્ટાનિષ્ટ ગતિ
 કો, ઇષ્ટાનિષ્ટ સ્થિતિ કો, ઇષ્ટાનિષ્ટ લાવણ્ય કો, ઇષ્ટાનિષ્ટ યશ
 ઓર કીર્તિ કો, ઇષ્ટાનિષ્ટ ઉત્થાન, કર્મ ચલ, વીર્ય, પુરુષકાર એવં પરા-
 કર્મ કો ઓગતે હૈં । ‘તેદંદિયાણં અદ્દદ્વાણાહં પચ્ચણુઞ્ચભવમાણા વિહરંતિ’
 ત્રીન ઇન્દ્રિય જીવ-સ્પર્શન, રસના-ગ્રાણ નન ત્રીન ઇન્દ્રિયોં બાલે જીવ
 ઇષ્ટાનિષ્ટ રસોં કો ૧, ઇષ્ટાનિષ્ટ સ્પર્શોં કો ૨, ઇષ્ટાનિષ્ટ ગતિકો ૩,
 ઇષ્ટાનિષ્ટસ્થિતિ કો, ઇષ્ટાનિષ્ટ લાવણ્ય કો ૫, ઇષ્ટાનિષ્ટ યશ કીર્તિ
 કો ૬, ઇષ્ટાનિષ્ટ ગંધકો ૭, તથા ઇષ્ટાનિષ્ટ ઉત્થાન કર્મ, ચલ, વીર્ય,
 પુરુષકાર, પરાક્રમ ૮ કો ઓગતે હૈં । નનમેં શ્રોત્રેન્દ્રિય ઓર ચક્ષુઇન્દ્રિય
 કે અભાવ સે શબ્દ ઓર રૂપ નનકે અનુભવ કા અભાવ રહતા હૈં । ‘ચરિં-

દ્વીન્દ્રિય જીવો ઇષ્ટાનિષ્ટ રસોને, ઇષ્ટાનિષ્ટ સ્પર્શોને, ઇષ્ટાનિષ્ટ ગતિને,
 ઇષ્ટાનિષ્ટ સ્થિતિને, ઇષ્ટાનિષ્ટ લાવણ્યને, ઇષ્ટાનિષ્ટ યશ અને કીર્તિને તથા
 ઇષ્ટાનિષ્ટ ઉત્થાન, કર્મ, બળ, વીર્ય, પુરુષકાર અને પરાક્રમને ઓગવે છે.

“તેદંદિયાણં અદ્દદ્વાણાહં પચ્ચણુઞ્ચભવમાણા વિહરંતિ” ત્રીન્દ્રિય જીવો
 (સ્પર્શ, રસના અને ક્ષાણુ, આ ત્રણ ઇન્દ્રિયોવાળા જીવો) (૧) ઇષ્ટાનિષ્ટ
 રસોનો, (૨) ઇષ્ટાનિષ્ટ સ્પર્શોનો, (૩) ઇષ્ટાનિષ્ટ ગતિનો, (૪) ઇષ્ટાનિષ્ટ
 સ્થિતિનો, (૫) ઇષ્ટાનિષ્ટ લાવણ્યનો, ઇષ્ટાનિષ્ટ યશ અને કીર્તિનો (૭)
 ઇષ્ટાનિષ્ટ ગંધનો અને (૮) ઇષ્ટાનિષ્ટ ઉત્થાન, કર્મ, બળ, વીર્ય, પુરુષકાર
 અને પરાક્રમનો અનુભવ કરે છે. આ જીવોમાં ચક્ષુઇન્દ્રિય અને શ્રોત્રેન્દ્રિ-
 યનો અભાવ હોવાને કારણે તેઓ રૂપ અને શબ્દનો અનુભવ કરી શકતા
 નથી, બાકીના આઠ વિષયોનો જ અનુભવ કરી શકે છે.

દ્વાણાં પચ્ચણુભવમાણા વિહરન્તિ' ચતુરિન્દ્રિયાઃ વક્ષ્યમાણાનિ નવ સ્થાનાનિ પ્રત્યનુભવન્તો વિહરન્તિ-તિષ્ઠન્તિ, 'તં જહા-ઇદ્વાણિદ્વા સદા, સેસં જહા તેદિયાણં' તથા-ઇદ્વાણિદ્વાનિ રૂપાણિ, શેષં યથા ત્રીન્દ્રિયાણાં પ્રતિપાદિતં તથૈવ ચતુરિન્દ્રિયાણામપિ પ્રતિપત્તવ્યમ્, તથા ચ ઇષ્ટાનિષ્ટાન્ ગન્ધાન્, ઇષ્ટાનિષ્ટાન્ રસાન્, ઇષ્ટાનિષ્ટાન્ સ્પર્શાન્, ઇષ્ટાનિષ્ટાં ગતિમ્, ઇષ્ટાનિષ્ટાં સ્થિતિમ્, ઇષ્ટાનિષ્ટં લાવણ્યમ્, ઇષ્ટાનિષ્ટે યશઃકીર્તી, ઇષ્ટાનિષ્ટાન્ ઉત્થાનકર્મવલ્લીર્યપુરુષકાર પરાક્રમાન્ પ્રત્યનુભવન્તશ્ચતુરિન્દ્રિયા વિહરન્તીતિ સમ્બન્ધઃ । તેપાં કર્ણરહિતત્વેન શબ્દાનુભવાભાવાત્ અન્યત્પૂર્વવદેવોદ્ભવમ્ । 'પંચિદિયતિરિક્ષજોણિયા દસ ઠાણાં પચ્ચણુભવમાણા વિહરન્તિ' પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ વક્ષ્યમાણાનિ દશ સ્થાનાનિ પ્રત્યનુભવન્તો વિહરન્તિ-તિષ્ઠન્તિ, 'તં જહા-ઇદ્વાણિદ્વા સદા, જાવ પરક્રમે ૧ ।' તથા ઇષ્ટાનિષ્ટાન્ શબ્દાન્ યાવત્-ઇષ્ટાનિષ્ટાનિ રૂપાણિ, ઇષ્ટાનિષ્ટાન્ ગન્ધાન્, ઇષ્ટાનિષ્ટાન્ રસાન્, ઇષ્ટાનિષ્ટાન્ સ્પર્શાન્, ઇષ્ટાનિષ્ટાં ગતિમ્, ઇષ્ટાનિષ્ટાં સ્થિતિમ્, ઇષ્ટાનિષ્ટં લાવણ્યમ્, ઇષ્ટાનિષ્ટે યશઃકીર્તી,

દિયા નવદ્વાણાં પચ્ચણુભવમાણા વિહરન્તિ' ચૌદ્વિન્દ્રિય જીવ નૌ સ્થાનોંકા અનુભવ કરતે, હૈં । દશસ્થાનોંકો મેં સે યહાં કર્ણેન્દ્રિય કા વિરહ હોને સે શબ્દ કે અનુભવ કા અભાવ રહતા હૈ બાકી કે સ્થાનોંકા અનુભવ પહિલે કહે હુણ અનુસાર હી જાનના ચાહિયે । 'પંચિદિયતિરિક્ષજોણિયા દસ ઠાણાં પચ્ચણુભવમાણા વિહરન્તિ' જો પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્ય હૈં વે પૂર્વોક્ત દશ સ્થાનોંકા અનુભવ કરતે હૈં । 'તં જહા-ઇદ્વાણિદ્વા સદા જાવ પરક્રમે' ઇષ્ટાનિષ્ટ શબ્દ, યાવત્ ઇષ્ટાનિષ્ટરૂપ, ઇષ્ટાનિષ્ટગંધ, ઇષ્ટાનિષ્ટ રસ, ઇષ્ટાનિષ્ટ સ્પર્શ, ઇષ્ટાનિષ્ટ ગતિ, ઇષ્ટાનિષ્ટ સ્થિતિ, ઇષ્ટાનિષ્ટલાવણ્ય, ઇષ્ટાનિષ્ટ યશઃકીર્તિ ઇષ્ટાનિષ્ટ ઉત્થાનકર્મ,

“ચરિદિયા નવદ્વાણાં પચ્ચણુભવમાણા વિહરન્તિ” ચતુરિન્દ્રિય જીવો નવ સ્થાનોનો અનુભવ કરે છે. તેમને કષ્ટેન્દ્રિય હોતી નથી, તેથી તેઓ શબ્દનો અનુભવ કરી શકતા નથી બાકીનાં નવ સ્થાનોનો તેઓ અનુભવ કરે છે. આ ઇષ્ટાનિષ્ટ ૩૫ સ્થાનો આગળ કહ્યા પ્રમાણે જ સમજવા.

“પંચિદિયતિરિક્ષજોણિયા દસ ઠાણાં પચ્ચણુભવમાણા વિહરન્તિ” જે પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યો છે, તેઓ પણ પૂર્વોક્ત દસ સ્થાનોનો જ અનુભવ કરે છે. “તં જહા-ઇદ્વાણિદ્વા સદા જાવ પરક્રમે” તે સ્થાનો નીચે પ્રમાણે છે-(૧) ઇષ્ટાનિષ્ટ શબ્દ, (૨) ઇષ્ટાનિષ્ટ ૩૫, (૩) ઇષ્ટાનિષ્ટ રસ, (૪) ઇષ્ટાનિષ્ટ સ્પર્શ, (૫) ઇષ્ટાનિષ્ટ ગંધ, (૬) ઇષ્ટાનિષ્ટ ગતિ, (૭) ઇષ્ટાનિષ્ટ સ્થિતિ, (૮) ઇષ્ટાનિષ્ટ યશઃકીર્તિ (૧૦) ઇષ્ટાનિષ્ટ ઉત્થાન, કર્મ, બળ, વીર્ય,

ઈષ્ટાનિષ્ટાન્ ઉત્થાનકર્મવચ્ચવીર્યપુરુષકારપરાક્રમાન્ પ્રત્યનુભવન્તઃ પચ્ચેન્દ્રિય-
તિર્યગ્યોનિકાઃ વિહરન્તિ इति सम्बन्धः । ‘ एवं मणुस्सा वि ’ एवं-तથैव, મનુષ્યા
અપિ દશસ્થાનાનિ ઇષ્ટાનિષ્ટાનિ શબ્દાદ્યુત્થાનકર્મવચ્ચવીર્યપુરુષકારપરાક્રમાન્તાનિ
પ્રત્યનુભવન્તો વિહરન્તિ-તિષ્ઠન્તિ । ‘ વાણમંતરજોઽસિયવેમાણિયા જહા
અસુરકુમારા ’ વાનવ્યન્તર-જ્યોતિષિક-વૈમાનિકા દેવાઃ યથા અસુરકુમારા દશ
સ્થાનાનિ ઇષ્ટાદિ શબ્દાદ્યુત્થાનકર્મવચ્ચવીર્યપુરુષકારપરાક્રમાન્તાનિ પ્રત્યનુભવન્તો
વિહરન્તિ તથૈવ વાનવ્યન્તરાદ્યોઽપિ દશસ્થાનાનિ ઇષ્ટાન્યેવ શબ્દાદિ પરા-
ક્રમન્તાનિ પ્રત્યનુભવન્તો વિહરન્તિ ॥ સૂ૦ ૨ ॥

દેવવિશેષવક્તવ્યતા ।

મૂલમ્—“દેવે ણં ભંતે ! મહિઢ્ઢિણ જાવ મહાસોક્ષ્ણે વાહિરિણ
પોગ્ગલે અપરિયાહૃતા પમૂ, તિરિયપવ્વથં વા, તિરિયભિત્તિં વા
ઉલ્લંઘેત્તણ વા ? પલંઘેત્તણ વા ? ગોયમા ! ણો ઇણદ્દે સમદ્દે, દેવે
ણં ભંતે ! મહિઢ્ઢિણ જાવ મહાસોક્ષ્ણે વાહિરિણ પોગ્ગલે પરિયા-
હૃતા પમૂ, તિરિયજાવ પલંઘેત્તણ વા, હંતા પમૂ, સેવં ભંતે !
સેવં ભંતે ! ત્તિ । સૂ૦ ૩ ॥

બલ, વીર્ય, પુરુષકાર એવં પરાક્રમ इन १० स्थानों का पंचेन्द्रियतिर्यश्च
अनुभव करते हैं । ‘ एवं मणुस्सा वि ’ इसी प्रकार से मनुष्य भी इन्हीं
पूर्वोक्त इष्टानिष्ट दश ही स्थानों का अनुभव करते हैं । ‘ वाणमंतरजो-
ऽसियवेमाणिया जहा असुरकुमारा ’ वानव्यन्तर, ज्योतिषिक और
वैमानिक देव ये असुरकुमारों के जैसा इष्ट शब्द आदि उत्थान, कर्म,
बल, वीर्य पुरुषकार पराक्रम तक के १० स्थानों का अनुभव करते हैं । सू० २ ।

પુરુષકાર અને પરાક્રમ આ દસ સ્થાનોનો પંચેન્દ્રિયતિર્યંચો અનુભવ કરે
છે. “ एवं મણુસ્સા વિ ” એજ પ્રમાણે મનુષ્યો પણ પૂર્વોક્ત ઇષ્ટાનિષ્ટા દસ
સ્થાનોનો જ અનુભવ કરે છે. ‘ વાણમંતરજોઽસિયવેમાણિયા જહા અસુરકુમારા ’
વાનવ્યંતર, જ્યોતિષિક અને વૈમાનિક દેવો, અસુરકુમારોના જેવાં જ ઇષ્ટ
શબ્દથી લઈને ઇષ્ટ ઉત્થાન, કર્મ બલ, વીર્ય પુરુષકાર અને પરાક્રમ
પર્યંતના ૧૦ ઇષ્ટ સ્થાનોનો અનુભવ કરે છે. ॥સૂ૦૨॥

छाया—देवः खलु भदन्त ! महर्द्धिको यावत् महासौख्यो बाह्यान् पुद्गलान् अपर्यादाय प्रभुः, तिर्यक्पर्वतं वा तिर्यग्भित्तिं वा उल्लङ्घयितुं वा, प्रलङ्घयितुं वा ? गौतम ? नायमर्थः, समर्थः, देवः खलु भदन्त ! महर्द्धिको यावत् महासौख्यो बाह्यान् पुद्गलान् पर्यादाय प्रभुः तिर्यग् यावत् प्रलङ्घयितुं वा ? हन्त प्रभुः तदेवं भदन्त ! तदेवं भदन्त ! इति ॥ सू० ३ ॥

टीका—देवसम्बन्धविशेषवक्तव्यतां परूपयितुमाह—‘देवे णं भंते’ इत्यादि । ‘देवे णं भंते ! महिद्धिए जाव महासोक्खे बाहिरए पोग्गले अपरियात्ता पभू तिरियपव्वयं वा, तिरियभित्तिं वा उल्लंघेत्तए वा, पलंघेत्तए वा ?’ गौतमः पृच्छति—हे भदन्त ! देवः खलु महर्द्धिको यावत्—महाद्युतिको महाबलः, महासौख्यः किं बाह्यान्—वहिः स्थितान् भवधारणीयशरीरव्यतिरिक्तान् पुद्गलान् अपर्यादाय—अगृहीत्वैव, तिर्यक्पर्वतं वा गच्छतो मार्गावरोधकं तिर्यग्भित्तिं वा तादृशं तिर्यग्यूपेण स्थितं कुड्यं वा उल्लङ्घयितुं वा—सकृन् अतिक्रमितुं वा, प्रलङ्घयितुं वा

देवविशेषवक्तव्यता—

‘देवे णं भंते ! महिद्धिए जाव महासोक्खे’ इत्यादि ।

टीकार्थ—इस सूत्र द्वारा सूत्रकार ने देव के सम्बन्ध में विशेष वक्तव्यता कही है—इसमें गौतमने प्रभु से ऐसा पूछा है—‘देवे णं भंते ! महिद्धिए जाव महासोक्खे बाहिरए पोग्गले अपरियात्ता पभू तिरियपव्वयं वा, तिरियभित्तिं वा उल्लंघेत्तए वा पलंघेत्तए वा’ हे भदन्त ! महर्द्धिक यावत्—महाद्युतिक, महाबलशाली महासौख्यादि विशिष्ट देव भवधारणीय शरीर से व्यतिरिक्त पुद्गलों को ग्रहण किये विना तिरछे पर्वत को—जाते समय रास्ते को तिरछे रूप में रोककर खड़े हुए पर्वत को, अथवा—जाते समय रास्ते को रोक कर तिरछेरूप में स्थित

—देवविशेष वक्तव्यता—

“ देवे णं भंते ! महिद्धिए जाव महासोक्खे ” इत्यादि—

टीकार्थ—आ सूत्रमां सूत्रकारे देवना संबन्धमां विशेष वक्तव्यतानुं कथनं कथुं छे. गौतम स्वामी भडावीर प्रभुने ओये प्रश्न पूछे छे के—“ देवे णं भंते ! महिद्धिए जाव महासोक्खे बाहिरए पोग्गले अपरियात्ता पभू तिरियपव्वयं वा, तिरियभित्तिं वा उल्लंघेत्तए वा पलंघेत्तए वा ” छे अगवन् ! महर्द्धिक, भडाद्युतिक, भडाभग्युक्त, भडासुभसपन्न देव शुं भवधारणीय शरीर सिवायना आह पुद्गलेने अल्लु कथां विना न तिरछा पर्वतनुं (जवाना मार्गमां रस्ते राडीने तिरछे रूपे रडेला पर्वतनुं) अथवा भीतनुं

—પુનઃપુનઃ સમ્યક્તયા અતિક્રમિતું પ્રશ્નઃ—સમર્થો ભવેત્ ? મગધનાહ—‘ગોયમા ! જો ઇળદે સમદે’ હે ગૌતમ ! નાયમર્થઃ સમર્થઃ, મહર્દિકો દેવો વાહ્યાન્ પુદ્ગલાન્ અપર્યાદાય માર્ગાવરોધકં તિર્યક્પર્વતમ્, તિર્યક્કુડચં વા ઉલ્લઙ્ઘયિતું પ્રલઙ્ઘયિતું વા નો પ્રશ્ન.—સમર્થો ન ભવતીતિમાવઃ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘દેવે જં મંતે ! મહિહ્ણિ જાવ મહાસોક્ષ્મે બાહિરે પોગ્ગલે પરિયાહતા પશૂ તિરિયજાવ પલંબેત્તવા ?’ હે મદન્ત ! દેવઃ સ્વહ મહર્દિકો યાવત્—મહાદ્યુતિકઃ, મહાવલઃ, મહાયશઃ, મહાસૌખ્યઃ કિં વાહ્યાન્—અવધારણીયશરીરવ્યતિરિક્તાન્ પુદ્ગલાન્, પર્યાદાય—ગૃહીત્વૈવ તિર્યગ્ યાવત્—પર્વતં વા—ગચ્છતો દેવસ્ય માર્ગાવરોધકં તિર્યગ્રૂપેણ મધ્યે સ્થિતં પર્વ-

ભિત્તિ કો, ઉલ્લંઘન કરને કે લિયે—એક હી વાર મેં લાંબને કે લિયે, યા પ્રલંઘન કરને કે લિયે યા બારવાર અચ્છે પ્રકાર સે અતિક્રમણ કરને કે લિયે—સમર્થ હો સકતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જો ઇળદે સમદે’ યહ અર્થ સમર્થ નહીં હૈ—અર્થાત્ મહર્દિક દેવ વાહ્યપુદ્ગલોં કો ગ્રહણ કિયે વિના માર્ગાવરોધક તિરછે પર્વત કો યા તિરછી મીંત કો ઉલ્લંઘન કરને કે લિયે પ્રલંઘન કરને ને લિયે સમર્થ નહીં હો સકતા હૈ ।

અથ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈ—‘દેવે જં મંતે ! મહિહ્ણિ જાવ મહાસોક્ષ્મે બાહિરે પોગ્ગલે પરિયાહતા પશૂ તિરિય જાવ પલંબેત્તવા’ હે મદન્ત ! મહર્દિક યાવત્—મહાદ્યુતિક, મહાબલિષ્ઠ, મહાયશસ્વી, મહાસુખી દેવ વાહ્યપુદ્ગલોં કો—અવધારણીય શરીર સે વ્યતિરિક્ત પુદ્ગલોં કો—ગ્રહણ કરકે હી કયા તિર્યગ્ પર્વત કો, ચલતે હુણ દેવ કે માર્ગ

(રક્તો રાક્ષીને તિરછા રૂપે રહેલી ભીંતનું) ઉલ્લંઘન કરવાને (એક જ વાર તેને પાર કરવાને) અથવા પ્રલંઘન કરવાને (વારંવાર તેને પાર કરવાને) સમર્થ હોય છે ખરો ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—“ગોયમા ! જો ઇળદે સમદે ” હે ગૌતમ ! એવું બની શકતું નથી. એટલે કે મહર્દિક દેવ બાહ્ય પુદ્ગલોને ગ્રહણ કર્યા વિના માર્ગાવરોધક તિરછા પર્વતો કે તિરછી ભીંતનું ઉલ્લંઘન કે પ્રલંઘન કરવાને સમર્થ હોતો નથી.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—“દેવે જં મંતે ! મહિહ્ણિ જાવ મહાસોક્ષ્મે બાહિરે પોગ્ગલે પરિયાહતા પશૂ તિરિય જાવ પલંબેત્તવા ” હે ભગવન્ ! મહર્દિક, મહાદ્યુતિક, મહાબલિષ્ઠ, મહાયશસ્વી અને મહાસુખી દેવ શું બાહ્ય પુદ્ગલોને (અવધારણીય શરીરનાં પુદ્ગલો સિવાયનાં પુદ્ગલોને) ગ્રહણ કરીને જ

મિત્યર્થઃ તિર્યગ્મિત્તિ વા-તાદૃશં તિર્યગ્રૂપેણ સ્થિતં કુઢ્યમિત્યર્થઃ, ઉલ્લઙ્ઘયિતું વા સકૃદ્અતિક્રમિતું વા પ્રલઙ્ઘયિતું વા-પૌનઃ પુન્યેન અતિક્રમિતું વા પ્રભુઃ-સમર્થો ભવેત્ ? ભગવાનાહ-‘હંતા, પમ્ભૂ’ હે ગૌતમ ! હન્ત-સત્યમ્, મહર્દિકો દેવો વાહ્યાન્ પુદ્ગલાન્ પર્વાદાયૈવ માર્ગાવરોધકં તિર્યગ્રૂપેણ સ્થિતં પર્વતં વા, તિર્યગ્મિત્તિ વા ઉલ્લઙ્ઘયિતું વા પ્રલઙ્ઘયિતું વા પ્રભુઃ સમર્થો ભવેદિતિ ભાવઃ । અન્તે ગૌતમ-આહ-સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે મદન્ત ! તદેવં-ભવદુક્તં સત્યમેવ હે મદન્ત ! તદેવં-ભવદુક્તં સત્યમેવેતિ ॥ સૂ. ૩ ॥

પશ્ચમોદ્દેશકઃ સમાપ્તઃ

અવરોધ કર બીચ મેં તિરછેરૂપ મેં ખડે છુપ પર્વત કો-અથવા હસીરૂપ સે બીચ મેં આઈ હુઈ મિત્તિ કો, ઉલ્લંઘન કરને કે અથવા પ્રલંઘન કરને કે લિયે સમર્થ હો સકતા હૈ કયા ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ-‘હંતા, પમ્ભૂ’ હાં, ગૌતમ ! સત્ય હૈ । મહર્દિક દેવ બાહ્યપુદ્ગલોં કો ગ્રહણ કરકે અપને માર્ગાવરોધક તિરછે રૂપ મેં બીચ મેં પડે છુપ પર્વત કો ઉલ્લંઘન કરને કે લિયે અથવા પ્રલંઘન કરને કે લિયે સમર્થ હો સકતા હૈ । અથ અન્ત મેં પ્રભુ સે ગૌતમ કહતે હૈ-‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે મદન્ત ! આપને જો યહ વિષય કહા હૈ વહ સર્વથા સત્ય હી હૈ, હે મદન્ત ! આપને જો કહા હૈ વહ સર્વથા સત્ય હી હૈ । હસ પ્રકાર કહકર વે ગૌતમ ! યાવત્ અપને સ્થાન પર વિરાજમાન હો ગયે ॥ સૂ. ૩ ॥

॥ પંચમ ઉદ્દેશક સમાપ્ત ૧૪-૫ ॥

શુ’ માર્ગાવરોધન તિરછા પર્વતનું અથવા ભીંતનું ઉલ્લંઘન કરવાને અથવા પ્રલંઘન કરવાને સમર્થ હોય છે ખરો ?

મહાવીર પ્રભુને ઉત્તર-“હંતા, પમ્ભૂ” હા, ગૌતમ ! એવું બની શકે છે. એટલે કે મહર્દિક દેવ બાહ્ય પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને, પોતાના માર્ગને રોકીને જાહેલા પર્વત અથવા ભીંતનું ઉલ્લંઘન અથવા પ્રલંઘન કરવાને સમર્થ હોય છે.

હવે સૂત્રને અન્તે ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને કહે છે કે-“સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ” “હે ભગવન્ ! આપે આ વિષયને અનુસક્ષીને જે કહ્યું તે સત્ય જ છે. હે ભગવન્ ! આપે જે કહ્યું તે સર્વથા સત્ય જ છે.” આ પ્રમાણે કહીને તેમને વંદણા નમસ્કાર કરીને તેઓ પોતાના સ્થાને બેસી ગયા. ॥ સૂ. ૩ ॥

॥ પંચમો ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥ ૧૪-૫ ॥

અથ ષષ્ઠોદ્દેશકઃ પ્રારંભ્યતે-
નૈરયિકાદિજીવવક્તવ્યતા ॥

મૂલમ્—“રાયગિહે જાવ એવં વયાસી—નેરડ્યા ણં મંતે !
કિમાહારા, કિં પરિણામા, કિં જોણિયા, કિં ઠિતીયા પપ્પણ્ણા ?
ગોયમા ! નેરડ્યા ણં પોગ્ગલાહારા, પોગ્ગલપરિણામા, પોગ્ગલ-
જોણિયા, પોગ્ગલાદ્વિતીયા, કમ્મોવગા, કમ્મનિયાણા, કમ્મદ્વિતી-
યા, કમ્મુણામેવ વિપ્પરિયાસમેતિ, એવં જાવ વેમાણિયા ॥સૂ૦ ૧॥

છાયા રાજગૃહે યાવત્ એવમ્ અવદીત્—નૈરયિકાઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! કિમાહારાઃ,
ક્રિમ્પરિણામાઃ, કિં યોનિકાઃ કિં સ્થિતિકાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! નૈરયિકાઃ સ્વલ્પ
પુદ્ગલાહારાઃ પુદ્ગલપરિણામાઃ પુદ્ગલયોનિકાઃ, પુદ્ગલસ્થિતિકાઃ, કર્મોપગાઃ, કર્મ-
નિદાનાઃ કર્મસ્થિતિકા, કર્મણૈવ વિપર્યાસં યન્તિ, એવં યાવદ્—વૈમાનિકાઃ ॥સૂ૦ ૧॥

ટીકા—પશ્ચમોદ્દેશકે નૈરયિકાદિ જીવવક્તવ્યતાયાઃ પ્રરૂપિતત્વેન ષષ્ઠો-
દ્દેશકેઽપિ તદ્વક્તવ્યતામેવ પ્રકારાન્તરેણ પ્રરૂપયિતુમુપક્રમતે ‘રાયગિહે’ इत्यादि।
‘રાયગિહે જાવ એવં વયાસી’—રાજગૃહે યાવદ્—નગરે સ્વામી સમવસૂતઃ, ધર્મકથા-
શ્રોતું પર્યદ્ નિર્ગચ્છતિ, ધર્મકથાં શ્રુત્વા પ્રતિગતા પર્યન્, તતો વિનયેન શુશ્રૂષમાણો

છઠ્ઠે ઉદ્દેશકો પ્રારંભ
નૈરયિકાદિજીવવક્તવ્યતા—

‘રાયગિહે જાવ એવં વયાસી’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—પંચમ ઉદ્દેશો મેં નૈરયિક આદિ જીવોં કી વક્તવ્યતા પ્રરૂ-
પિત હુઈ હૈ । હસ છઠે ઉદ્દેશો મેં મીં ઉસી વક્તવ્યતા કો સૂત્રકાર ને
પ્રકારાન્તર સે પ્રરૂપિત કી હૈ—‘રાયગિહે જાવ એવં વયાસી’
રાજગૃહનગરમેં મહાવીરસ્વામી પધારે, ધર્મકથા સુનને કે લિચે પરિષદા

—નૈરયિકાદિ જીવવક્તવ્યતા—

“ રાયગિહે જાવ એવં વયાસી ” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—પાંચમાં ઉદ્દેશકમાં નારકાદિ જીવોની વક્તવ્યતાની પ્રશ્નપણા
કરવામાં આવી છે. આ છઠ્ઠા ઉદ્દેશકમાં પણ એજ જીવોની વક્તવ્યતાનું
પ્રકારાન્તરે પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે. “ રાયગિહે જાવ એવં વયાસી ”
રાજગૃહ નગરમાં મહાવીર સ્વામી પધાર્યા ધર્મકથા સાંભળવાને પરિષદ નીકળી

गौतमः प्राञ्जलिपुटः पर्युवासीनः, एनं-वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-‘नैरयाणं भंते । किमाहारा, किं परिणामा, किं ठिइया पणत्ता ?’ हे भदन्त ! नैरयिकाः खलु किमाहारयन्तीति किमाहाराः ? किमाहारितं सत् परिणमयन्तीति किम्परिणामाः ? किं योनिकाः-का योनिः-उत्पत्तिस्थानं येषां ते किं योनिकाः ? एवं किं स्थितिकाः-का स्थितिः-अवस्थानहेतुर्येषां ते किं स्थितिकाः प्रज्ञप्ताः-भगवानाह-‘गोयमा ! नेरइयाणं पोगगलाहारा, पोगगलपरिणामा, पोगगलजोणिया, पोगगलठिइया, कम्मोवगा, कम्मनियाणा, कम्मठिइया, कम्मणामेव विपरियासं यंति, एवं जाव वेमाणिया’ हे गौतम ! नैरयिकाः खलु पुद्गलाहाराः-पुद्गलगलानाहरयन्तीति-पुद्गलाहाराः पुद्गलपरिणामाः पुद्गलान् आहारितवान् परिणमयन्तीति पुद्गलपरिणामाः, पुद्गलयोनिकाः पुद्गलाः-शीतोष्णस्पर्शाः योनिः-उत्पत्तिस्थानं येषां ते

निकली और वह धर्मकथा सुनकर अपने २ स्थान पर गई । तब धर्मश्रवणाभिलाषी गौतम ने दोनों हाथ जोड़कर बड़े विनय के साथ प्रभु से इस प्रकार पूछा-‘नेरइया णं भंते । किमाहारा, किं परिणामा, किं जोणिया, किं ठिइया पणत्ता’ हे भदन्त ! नैरयिक किसका आहार करते हैं ? आहारित वस्तु का परिणाम कैसा होता है ? अर्थात् वे उस आहार के उपयोग में लाई गई वस्तु को किस रूप में परिणमाते हैं । इनकी उत्पत्ति के स्थान क्या हैं ? इनके अवस्थान का हेतु क्या है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘गोयमा ! नेरइयाणं पोगगलाहारा, पोगगलपरिणामा, पोगगलजोणिया, पोगगलठिइया, कम्मोवगा, कम्मनियाणा, कम्मठिइया, कम्मणामेव विपरियासं यंति’ हे गौतम ! नैरयिक ! पुद्गल का आहार करते हैं, आहारित पुद्गलों को पुद्गल रूप में ही परिणमाते हैं । शीत उष्ण स्पर्श वाले पुद्गल

धर्मकथा सांख्यीने परिषद विभरार्थं गर्थ त्थार भाद धर्मश्रमणु करवानी अबिलाषावाणा गौतम स्वामीणे विनयपूर्वकं णन्ने हाथ जोडीने भडावीर प्रभुने आ प्रभाण्णे पूछथु-“ नेरइया णं भंते ! किमाहारा, किं परिणामा, किं जोणिया, किं ठिइया पणत्ता ?” हे भगवन् ! नारडो कथं वस्तुने आहार करे छे ? आहार इपे उपयोगमां लीधेनी वस्तुने तेणो क्या इपे परिणमावे छे ? तेमनी उत्पत्तिनां स्थान कथां छे ? तेमना अवस्थानने हेतु शे छे ?

भडावीर प्रभुने उत्तर-“ गोयमा ! नेरइयाणं पोगगलाहारा, पोगगलपरिणामा, पोगगलजोणिया, कम्मोवगा, कम्मनियाणा, कम्मठिइया, कम्मणामेव विपरियासं यंति ” हे गौतम ! नारडो पुद्गलने आहार करे छे, आहारित पुद्गलने पुद्गल इपे न परिणमावे छे, शीतउष्ण स्पर्शवाणां पुद्गल

તથાવિધાઃ ભવન્તિ, નૈરયિકાણાં શીતયોનિત્વાત્ ઉષ્ણયોનિત્વાચ્ચ, પુદ્ગલસ્થિતિકાઃ—
 પુદ્ગલાઃ આયુષ્યકર્મપુદ્ગલાઃ સ્થિતિઃ નરકે અવસ્થાનહેતુઃ યેષાં તે તથાવિધાઃ ભવન્તિ ।
 તેષાં પુદ્ગલસ્થિતિહેતુત્વમાહ—કર્મોપગા—કર્મજ્ઞાનાવરણાદિકં પુદ્ગલરૂપમુપગચ્છન્તિ
 —વન્ધનદ્વારેણોપયાન્તીતિ કર્મોપગાઃ, કર્મનિદાનાઃ—કર્મનિદાનં કારણં નૈરયિકત્વ-
 નિમિત્તં કર્મવન્ધનિમિત્તં વા યેષાં તે કર્મનિદાનાઃ, કર્મસ્થિતિકાઃ—કર્મણઃ કર્મ
 પુદ્ગલેભ્યઃ સકાશાત્ સ્થિતિરાયુઃ સ્થિતિર્યેષાં તે કર્મણૈવ—હેતુભૂતેન વિપર્યાસં પર્યા-
 યાન્તરં—પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાદિકં યન્તિ—પ્રાપ્નુવન્તિ અતસ્તે પુદ્ગલસ્થિતિકા ભવન્તિ,
 એવં—રીત્યા, યાવત્—અસુરકુમારાદિભવનવાસિનઃ, પૃથિવીકાયિકાદયઃ, એકે
 ન્દ્રિયાઃ, દ્વીન્દ્રિયાઃ, ત્રીન્દ્રિયાશ્ચતુરિન્દ્રિયાઃ, પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ, મનુષ્યાઃ,
 વાનવ્યન્તરાઃ જ્યોતિષિકાઃ, વૈમાનિકાશ્ચતુર્વિંશતિદણ્ડકપ્રતિપાદ્યાઃ પુદ્ગલાહારાઃ,
 પુદ્ગલપરિણામાઃ, પુદ્ગલયોનિકાઃ, પુદ્ગલસ્થિતિકાઃ કર્મોપગાઃ, કર્મનિદાનાઃ કર્મ-
 સ્થિતિકાઃ કર્મણૈવ વિપર્યાસમાયાન્તીતિભાવઃ ॥ સૂ૦ ૧ ॥

इनकी योनि है, क्योंकि नैरयिकों की योनि शीत एवं उष्ण कही गई है । इनको नरक में रहने के कारण आयुष्यकर्मरूप पुद्गल हैं । ये बंध द्वारा ज्ञानावरणादिक कर्मरूप पुद्गल को प्राप्त करते हैं । इनकी नैरयिकता का कारण या कर्मबंध का कारण कर्म ही है । कर्म पुद्गलों से ही इनकी आयुस्थिति है और ये हेतुभूत कर्म से ही पर्याप्त आदि पर्या-
 यान्तररूप विपर्यास को प्राप्त करते हैं इसलिये पुद्गलस्थितिक कहे गये हैं । इसी रीति से 'एवं जाव वेमाणिया' असुरकुमारादि भवनवासी, पृथिवी कायिकादिक एकेन्द्रिय, द्वीन्द्रिय, तीन इन्द्रिय जीव, चतुरिन्द्रिजीव पंचेन्द्रियतिर्यश्च, मनुष्य, वानव्यन्तर, ज्योतिषिक, और वैमानिक ये चौबीसदण्डक प्रतिपाद्यजीव पुद्गल आहारवाले, पुद्गलपरिणामवाले,

તેમની યોનિ છે, કારણ કે નારકોની યોનિ શીત અને ઉષ્ણ કહી છે. આયુ-
 ષ્યકર્મ રૂપ પુદ્ગલોને કારણે જ તેમને નરકમાં રહેવું પડે છે. તેઓ બંધ
 દ્વારા જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મરૂપ પુદ્ગલોને પ્રાપ્ત કરે છે. તેમની નરકાવ-
 સ્થાનું કારણ અથવા કર્મબંધનું કારણ કર્મ જ છે. કર્મપુદ્ગલોને કારણે જ
 તેમની આયુસ્થિતિ છે, અને તેઓ હેતુભૂત કર્મને કારણે જ પર્યાપ્ત, અપ-
 ર્યાપ્ત આદિ પર્યાયાન્તર રૂપ વિપર્યાસને પ્રાપ્ત કરે છે. તેથી તેમને પુદ્ગલ-
 સ્થિતિક કહ્યા છે, “એવં જાવ વેમાણિયા” એજ પ્રમાણે અસુરકુમારાદિ
 ભવનવાસી, પૃથ્વીકાયિક આદિ એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય,
 પંચેન્દ્રિયતિર્યચ મનુષ્ય, વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષિકા અને વૈમાનિકા, આ ૨૪
 ઢંડક પ્રતિપાદ્ય જીવો પણ પુદ્ગલાહારી, પુદ્ગલપરિણામવાળા, પુદ્ગલયોનિ-

નૈરયિકાદ્યાહારવક્તવ્યતા ।

મૂલમ્—“નેરહ્યા ણં મંતે ! કિં વીહદ્વાહં આહરેતિ, અ-
વીચિદ્વાહં આહરેતિ ? ગોયમા ! નેરહ્યા વીચિદ્વાહં પિ
આહરેતિ, અવીચિદ્વાહં પિ આહરેતિ, સે કેણટ્ટેણં મંતે ! એવં
બુચ્ચહ—નેરહ્યા વીચિદ્વાહં પિ તં ચેવ જાવ આહરેતિ ?
ગોયમા ! જે ણં નેરહ્યા ઇગપ્પસૂણાં પિ દ્વાહં આહરેતિ ?
તેણં નેરહ્યા વીચિદ્વાહં આહરેતિ, જે ણં નેરહ્યા પહિપુચ્છાં
દ્વાહં આહરેતિ, તેણં નેરહ્યા અવીચિદ્વાહં આહરેતિ
સે તેણટ્ટેણં ગોયમા ! એવં બુચ્ચહ જાવ આહરેતિ, એવં જાવ વેમા-
ણિયા આહરેતિ ॥ સૂ૦ ૨ ॥

છાયા—નૈરયિકાઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! કિં વીચિદ્રવ્યાણિ આહરંતિ, અવીચિ-
દ્રવ્યાણિ આહરંતિ ? ગૌતમ ! નૈરયિકા વીચિદ્રવ્યાણ્યપિ આહરંતિ, અવીચિ-
દ્રવ્યાણ્યપિ આહરંતિ, તત્ કેનાર્થેન મદન્ત ! એમુચ્યતે—નૈરયિકા વીચિદ્રવ્યા-
ણ્યપિ, તત્ત્વેવ યાવત્ આહરંતિ ? ગૌતમ ! યે સ્વલ્પ નૈરયિકાઃ એકપદેગોના
ન્યપિ દ્રવ્યાણિ આહરંતિ, તે સ્વલ્પ નૈરયિકાઃ વીચિદ્રવ્યાણિ આહરંતિ, યે
સ્વલ્પ નૈરયિકાઃ પ્રતિપૂર્ણાનિ દ્રવ્યાણિ આહરંતિ, તે સ્વલ્પ નૈરયિકા અવીચિ-
દ્રવ્યાણિ આહરંતિ, તત્ તેનાર્થેન ગૌતમ ! એમુચ્યતે—યાવદ્—આહરંતિ, એવં
યાવદ્ વૈમાનિકા આહરંતિ ॥ સૂ૦ ૨ ॥

ટીકા—નૈરયિકાદીનામાહારવક્તવ્યતાં પ્રલપયિતુમાહ—‘નેરહ્યા ણં મંતે !
ઇત્યાદિ । ‘નેરયિયા ણં મંતે । કિં વીહદ્વાહં આહરેતિ ? અવીહદ્વાહં આહ-

પુદ્ગલયોનિવાલે, પુદ્ગલસ્થિતિવાલે કર્મોપગ, કર્મનિદાનવાલે કર્મસ્થિતિ
વાલે, ઔર, કર્મદ્વારા હી વિચર્યાસ—પર્યાયાન્તરવાલે હોતે ઠે’ ॥ સૂ૦ ૧ ॥

નૈરયિકાદ્યાહારવક્તવ્યતા—

‘નેરહ્યા ણં મંતે ! કિં વીહદ્વાહં આહરેતિ’ ઇત્યાદિ ।

વાળા, પુદ્ગલસ્થિતિવાળા, કર્મોપગ, કર્મનિદાનવાળા, કર્મસ્થિતિવાળા, અને
કર્મ દ્વારા જ વિચર્યાસવાળા (પર્યાયાન્તરવાળા) હોય છે. ॥ સૂ૦ ૧ ॥

રેતિ ?' ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-એ મદન્ત ! નૈરયિકાઃ સ્વલુ કિમ્ વીચિદ્રવ્યાણિ વીચિઃ-
 વિવક્ષિતદ્રવ્યાણાં તદવયસ્ય ચ પરસારેણ પૃથગ્ ભાવઃ, તત્ પ્રધાનાનિ દ્રવ્યાણિ
 વીચિ દ્રવ્યાણિ-एकादिप्रदेशन्यूनानीति भावः । आहारयन्ति ? किं वा अवीचि-
 द्रव्याणि-पूर्वोक्तवीचिद्रव्यभिन्नानि द्रव्याणि आहरन्ति ? अगवानाह-'गोयमा ।
 नेरइया वीइदव्वाइं पि आहारेति, अवीइदव्वाइं पि आहारेति' हे गौतम ।
 नैरयिका वीचिद्रव्याणि अपि आहरन्ति, अथ च अवीचि द्रव्याणपि आहरन्ति,
 तत्र यावता द्रव्यसमुदायेन आहारः पूर्णो भवति स एकादि प्रदेशोनः आहारो
 वीचि द्रव्याणि व्यपदिश्यन्ते, सर्वप्रदेशपरिपूर्णस्तु आहारः अवीचि द्रव्याणि
 व्यपदिश्यन्ते, एतदेव प्रश्नोत्तराभ्यां विशदयति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-

टीकार्थ—इस सूत्र द्वारा सूत्रकार ने नैरयिकादिकों के आहार की
 वक्तव्यता की प्रलपणा किया है—इसमें गौतम ने प्रभु से ऐसा पूछा है—
 'नेरइया णं भंते ! किं वीइदव्वाइं आहारेति ? अवीइदव्वाइं आहारेति' हे
 मदन्त ! नैरयिक क्या वीचिद्रव्यों का आहार करते हैं ? या अवीचि-
 द्रव्यों का आहार करते हैं ? विवक्षित-द्रव्यों का और उनके अवयव जो
 परस्पर में पृथक् भाव है उसका नाम वीचि है, इस वीचिप्रधान जो द्रव्य
 हैं, वे विचिद्रव्य हैं तात्पर्य कहने का यह है । कि संपूर्ण आहार से एका-
 दिप्रदेशन्यून जो आहार है वह वीचिद्रव्य है । तथा जितने पुद्गल द्रव्य
 के समुदाय से संपूर्ण आहार होता है वह अवीचिद्रव्य है । इसके उत्तर
 में प्रभु कहते हैं—'गोयमा । नेरइया वीइदव्वाइं पि आहारेति, अवीइ-
 दव्वाइं पि आहारेति' हे गौतम ! नारक वीचिद्रव्यों का भी आहार
 करते हैं और अवीचिद्रव्यों का भी आहार करते हैं । 'से केणट्ठेणं

—नैरयिकादि आहारवक्तव्यता—

“नेरइया णं भंते ! किं वीइदव्वाइं आहारेति” इत्यादि—

टीकार्थ—આ સૂત્રમાં સૂત્રકારે નારકાદિ જીવોના આહારની પ્રશ્નણા કરી
 છે. આ વિષયને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે
 છે કે—“ નેરइया णं भंते ! किं वीइदव्वाइं आहारेति, अवीइदव्वाइं आहारेति ? ”
 હે ભગવન્ ! શું નારકો વીચિદ્રવ્યોનો આહાર કરે છે, કે અવીચિદ્રવ્યોનો
 આહાર કરે છે ? (વિવક્ષિત દ્રવ્યોનો અને તેમના અવયવોનો પરસ્પરમાં બે
 પૃથક્ (અલગતા રૂપ) ભાવ છે, તેનું નામ 'વીચિ' છે. આ વીચિપ્રધાન બે
 દ્રવ્ય છે, તેમનું નામ વીચિદ્રવ્ય છે આ કથનનો ભાવાર્થ એ છે કે—સંપૂર્ણ
 આહાર કરતાં એકાદિ પ્રદેશ જેટલો ન્યૂન બે આહાર છે, તેનું નામ વીચિ
 દ્રવ્યાહાર છે, તથા જેટલા પુદ્ગલ દ્રવ્યોનો સમુદાય હોય, તે સમુદાયથી બે
 આહાર પૂર્ણ હોય છે તેને અવીચિદ્રવ્યાહાર કહે છે.

નેરહ્યા વીહદવાઈં પિ તં ચેવ જાવ આહારેતિ ? ' ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે ભદન્ત ! તત્ અથ, કેનાર્થેન એવમુચ્યતે-નૈરયિકા વીચિદ્રવ્યાણ્યપિ તદેવ-પૂર્વોક્તરીત્યેવ વીચિદ્રવ્યાણ્યપિ આહરન્તિ, અવીચિદ્રવ્યાણ્યપિ આહરન્તીતિ ? ભગવાનાહ- ' ગોયમા ! જે ણં નેરહ્યા એગપણ્ણાઈં પિ દવાઈં આહારેતિ, તેણં નેરહ્યા વીહદવાઈં આહારેતિ ' હે ગૌતમ ! યે સ્વલુ નૈરયિકા એકપ્રદેશોનાન્યપિ દ્રવ્યાણિ આહરન્તિ, તે સ્વલુ નૈરયિકા વીચિદ્રવ્યાણિ આહરન્તિ, ' જે ણં નેરહ્યા પહિ-પુત્તાઈં દવાઈં આહારેતિ, તેણં નેરહ્યા અવીચિદવાઈં આહારેતિ ' યે સ્વલુ નૈર-યિકાઃ સર્વપ્રદેશૈઃ મતિપૂર્ણાણિ દ્રવ્યાણિ આહરન્તિ તે સ્વલુ નૈરયિકાઃ અવીચિ-દ્રવ્યાણિ આહરન્તિ । પ્રકૃતમુત્સંહરન્નાહ-' સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચહ-જાવ

મંતે ! એવં વુચ્ચહ, નેરહ્યા વીહદવાઈં પિ તં ચેવ જાવ આહારેતિ હે ભદન્ત ! એસા આપ ફિસ કારણ સે કહતે હૈં કિ નૈરયિક વીચિદ્રવ્યોં કાં ભી આહાર કરતે હૈં ઓર અવીચિદ્રવ્યોં કાં ભી આહાર કરતે હૈં ? હસ ગૌતમ કે પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-'ગોયમા ! જે ણં નેરહ્યા એગ પણ્ણાઈં પિ દવાઈં આહારેતિ તે ણં નેરહ્યા વીચિદવાઈં આહારેતિ' હે ગૌતમ ! જો નૈરયિક એકપ્રદેશ ભી કસ દ્રવ્યોં કા આહાર કરતે હૈં વે નૈરયિક વીચિદ્રવ્યોં કા આહાર કરતે હૈં 'જે ણં નેરહ્યા પહિપુત્તાઈં દવાઈં આહારેતિ, તે ણં નેરહ્યા અવીચિદવાઈં આહારેતિ' તથા જો નૈરયિક સર્વપ્રદેશોં સે પરિપૂર્ણ દ્રવ્યોં કા આહાર કરતે હૈં વે નૈરયિક અવીચિ-દ્રવ્યોં કા આહાર કરતે હૈં । 'સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચહ જાવ

મહાવીર પ્રભુનેા ઉત્તર-" ગોયમા ! નેરહ્યા વીહદવાઈં પિ આહારેતિ, અવીહદવાઈં પિ આહારેતિ " હે ગૌતમ ! નારકો વીચિદ્રવ્યોનેા આહાર પણુ કરે છે અને અવીચિદ્રવ્યોનેા આહાર પણુ કરે છે.

ગૌતમ સ્વામીનેા પ્રશ્ન-" સે કેળેળં મંતે ! એવં વુચ્ચહ, નેરહ્યા વીહદ-વાઈં પિ તંચેવ જાવ આહારેતિ ? " હે ભગવન્ ! આપ શા કારણે એવું કહો છો કે નારકો વીચિ દ્રવ્યોનેા પણુ આહાર કરે છે અને અવીચિદ્રવ્યોનેા પણુ આહાર કરે છે ?

મહાવીર પ્રભુનેા ઉત્તર-" ગોયમા ! જે ણં નેરહ્યા એગપણ્ણાઈં પિ દવાઈં આહારેતિ, તેણં નેરહ્યા વીચિદવાઈં આહારેતિ " હે ગૌતમ ! જે નારકો એક પ્રદેશ ન્યૂન દ્રવ્યોનેા આહાર કરે છે, તેઓ વીચિદ્રવ્યોનેા આહાર કરે છે, "જે ણં નેરહ્યા પહિપુત્તાઈં દવાઈં આહારેતિ, તેણં નેરહ્યા અવીચિદવાઈં આહારેતિ " તથા જે નારકો સર્વ પ્રદેશોથી પરિપૂર્ણ દ્રવ્યોનેા આહાર કરે છે, તે નારકો અવીચિદ્રવ્યોનેા આહાર કરે છે " સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! એવં

આહારેતિ' હે ગૌતમ ! તત્-અથ તેનાર્થેન એવમુચ્યતે યાવત્-નૈરયિકા વીચિદ્રવ્યાણિ અપિ આહરન્તિ, અથ ચ અવીચિદ્રવ્યાણ્યપિ આહરન્તિ, 'એવં જાવ વેમાણિયા આહારેતિ' એવં પૂર્વોક્ત નૈરયિકવદેવ યાવત્-અસુરકુમારાદ્યારમ્ય વૈમાનિક-પર્યન્તાઃ વીચિદ્રવ્યાણ્યપિ આહરન્તિ, અથ ચ અવીચિદ્રવ્યાણ્યપિ આહરન્તિ ॥ સૂ. ૦૨ ॥

વૈમાનિકકામભોગવત્કવ્યતા ।

મૂલમ્—“જાહે પં મંતે ! સકે દેવિંદે દેવરાયા દિઠ્ઠાઈં ભોગ-
ભોગાઈં મુજિં કામે ભવઈ સે કહમિયાણિં પકરેઈ ? ગોયમા !
તાહે ચેવ પં સે સકે દેવિંદે દેવરાયા એગં મહં નેમિ પડિરૂવગં
વિઠવ્વઈ, એગં જોયણસયસહસ્સં આયામવિક્ખંભેણં તિન્નિ
જોયણસયસહસ્સાઈં જાવ અદ્દંગુલં ચ કિંચિવિસેસાહિયં પરિ-
વ્વેવે પં, તસ્સ પં નેમિપડિરૂવગસ્સ ઉવરિં બહુસમરમણિજે
ભૂમિભાગે પપ્પત્તે જાવ મ્મણીણં ફાસે, તસ્સ પં નેમિપડિરૂવ-
ગસ્સ બહુમજ્જદેસભાયે, તત્થ પં મહં એગં પાસાયવડેસગં
વિઠવ્વઈ, પંચ જોયણસયાઈં ઉઢું ઉચ્ચત્તેણં અઢ્ઠાઈજાઈં
જોયણસયાઈં વિક્ખંભેણં અબ્ભુગયમૂસિય વન્નઓ જાવ પડિરૂવં,

આહારેતિ' હે ગૌતમ ! મૈને એસાં કહા હૈ નૈરયિક વીચિદ્રવ્યોં
કા ભી આહાર કરતે હૈં ઔર અવીચિદ્રવ્યોં કા ભી આહાર કરતે હૈં ।
'એવં જાવ વેમાણિયા આહારેતિ' હસી નૈરયિક કથન કે જૈસા યાવત્-
અસુરકુમાર સે લેકર વૈમાનિક તક કે દેવ વીચિદ્રવ્યોં કા ભી આહાર
કરતે હૈં ઔર અવીચિદ્રવ્યોં કા ભી આહાર કરતે હૈં એસા કથન
જાનના ચાહિયે ॥ સૂ. ૦ ૨ ॥

વુચ્ચઈ જાવ આહારેતિ ” હે ગૌતમ ! આ કારણે મેં એવું કહ્યું છે કે નારકો
વીચિદ્રવ્યોના પશુ આહાર કરે છે અને અવીચિદ્રવ્યોના પશુ આહાર કરે
છે. “એવં જાવ વેમાણિયા આહારેતિ” નારકોની જેમ જ અસુરકુમારથી લઈને
વૈમાનિક દેવો પર્યન્તના એવો વીચિદ્રવ્યોના પશુ આહાર કરે છે અને
અવીચિદ્રવ્યોના પશુ આહાર કરે છે, એવું કથન સમજવું. ॥ સૂ. ૦ ૨ ॥

तस्स णं पासायवडेंसगस्स उल्लोए पउमलयभत्तिचित्ते जाव
 पडिरूवे, तस्स णं पासायवडेंसगस्स अंतो बहुसमरणिज्जे भूमि-
 भागे जाव मणीणं फासो, मणिपेढिया अट्ट जोयणिया जहा
 वेमाणियाणं। तीसेणं मणिपेढियाए उवरिं महं एगं देवसय-
 णिज्जं विउव्वइ, सयणिज्ज वण्णओ जाव पडिरूवे, तत्थ णं
 से सक्के देविंदे देवराया अट्टहिं अग्गमहिसीहिं सपरिवाराहिं
 दोहिय अणीएहिं नट्टाणीएण य गंधव्वाणीएण य सद्धिं महया-
 ह्य नट्ट जाव दिव्वाइं भोगभागाइं भुंजमाणे विहरइ। जाहे
 ईसाणे देविंदे देवराया दिव्वाइं जहा सक्के तहा ईसाणे वि-
 निरवसेसं। एवं सणंकुमारे वि। नवरं पासायवडेंसओ छ जोयण-
 सयाइं उडुं उच्चत्तेणं तिन्नि जोयणसयाइं विक्खंभेणं, मणि-
 पेढिया तहेव अट्ट जोयणिया, तीसे णं मणिपेढियाए उवरिं
 एत्थ णं महेगं सीहासणं विउव्वइ सपरिवारं भाणियव्वं, तत्थ णं
 सणंकुमारे देविंदे देवराया वावत्तरीए सामाणियसाहस्सीहिं
 वावत्तरीहिं आयरक्खदेवसाहस्सीहि य वहुहिं सणंकुमारकप्प-
 वासीहिं वेमाणिएहिं देवेहिं सद्धिं संपरिवुडे महया जाव विहरइ।
 एवं जहा सणंकुमारे तहा जाव आरणो, अच्चुओ नवरं जो
 जस्स परिवारो सो तस्स भाणियव्वो, पासाय उच्चत्तं जं सएसु
 सएसु कप्पेसु विमाणाणं उच्चत्तं अद्धद्धं वित्थारो जाव अच्चु-
 यस्स नव जोयणसयाइं उडुं उच्चत्तेणं अद्ध पंचमाइं जोयण-
 सयाइं विक्खंभेणं, तत्थ णं गोयमा! अच्चुए देविंदे देवराया

दसहिं सामाणियसाहस्सीहिं जाव विहरइ । सेवं भंते !
सेवं भंते ! त्ति' ॥सू० ३॥

चउदसे सए छट्ठो उदेसो समत्तो ।

छाया—यदा खलु भदन्त ! शक्रो देवेन्द्रो देवराजो दिव्यान् भोगभोगान् भोक्तुकामो भवति, तत्कथमिदानीं प्रकरोति ? गौतम ! तदैव खलु स शक्रो देवेन्द्रो देवराजः एकं महत् नेमिप्रतिरूपकं विकुर्वति, एकं योजनशतसहस्रम् आयामविष्कम्भेण, त्रीणि योजनशतसहस्राणि यावत् अर्द्धाङ्गुलं च किञ्चिद् विशेषाधिकम् परिक्षेपेण, तस्य खलु नेमिप्रतिरूपकस्य उपरि बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः, यावद्-मणीनां स्पर्शः, तस्य खलु नेमिप्रतिरूपकस्य बहुमध्यदेशभागे तत्र खलु महान्तम् एकं प्रासादावतंसकं विकुर्वति पञ्चयोजनशतानि ऊर्ध्वम् उच्चत्वेन, सार्द्धद्वे योजनशते विष्कम्भेण, अभ्युद्धतोच्छ्रितादिवर्णकः, यावत् प्रतिरूपम्, तस्य खलु प्रासादावतंसकस्य उल्लोचः पद्मलताभक्तिचित्रो यावत्-प्रतिरूपः, तस्य खलु प्रासादावतंसकस्यान्तो बहुसमरमणीयो भूमिभागो यावद् मणीनां स्पर्शः, मणिपीठिका अष्टयोजनिका यथा वैमानिकानाम्, तस्याः खलु मणिपीठिकाया उपरि महत् एकम् देवशनीयम् विकुर्वति, शयनीयवर्णको यावत् प्रतिरूपकम्, तत्र खलु स शक्रो देवेन्द्रो देवराजः अष्टाभिः अग्रमहिषीभिः सपरिवाराभिः, द्वाभ्यां च अनीकाभ्यां नाट्यानीकेन च गन्धर्वानीकेन च सार्द्धं महताहतनाटय यावद् दिव्यान् भोगभोगान् भुञ्जानो विहरति, यदा ईशानो देवेन्द्रो देवराजो दिव्यान् यथा शक्रस्तथा ईशानोऽपि निरवशेषम्, एवं सनत्कुमारोऽपि, नवरम् प्रासादावतंसकः पट्टयोजनशतानि ऊर्ध्वम् उच्चत्वेन, त्रीणि योजनशतानि विष्कम्भेण, मणिपीठिका तथैव अष्टयोजनिका, तस्याः खलु मणिपीठिकायाः उपरि, अत्र खलु महत् एकं सिंहासनं विकुर्वति सपरिवारं भणितव्यम्, तत्र खलु सनत्कुमारो देवेन्द्रो देवराजो द्वासप्तत्या सामानिकसाहस्रिकैः यावत् चतसृभिः द्वासप्ततिभिः आत्मरक्षकदेवसाहस्रिकैश्च बहुभिः सनत्कुमारकल्पवासिभिः वैमानिकैः देवैस्सार्द्धं संपरिवृतो महता यावत् विहरति, एवं यथा सनत्कुमारस्तथा यावत्-आरणः, अच्युतः, नवरं यो यस्य परिवारः स तस्य भणितव्यः, प्रासादोच्चत्वं यत् स्वेषु स्वेषु कल्पेषु विमानानामुच्चत्वम्, अर्द्धाङ्गं विस्तारो यावत्-अच्युतस्य नवयोजनशतानि ऊर्ध्वम् उच्चत्वेन, अर्द्धयश्चमानि योजनशतानि विष्कम्भेण, तत्र खलु गौतम ! अच्युतो देवेन्द्रो देवराजो दशभिस्सामानिकसाहस्रिकैः यावत् विहरति, शेषं तदेव, तदेवं भदन्त ! तदेवं भदन्त ! इति ॥ सू० ३ ॥

इतिचतुर्दशशतके षष्ठोद्देशकः समाप्तः ॥

ટીકા—પૂર્વે વૈમાનિકાનામાહારભોગસ્ય પ્રરૂપિતત્વેન અત્ર વૈમાનિકવિશે-
પસ્ય કામભોગાન્ પ્રરૂપયિતુમાહ—‘જાહે ણં મંતે ! ઇત્યાદિ । ‘જાહે ણં
મંતે ! સક્કે દેવિંદે દેવરાયા દિવ્વાઈં ભોગભોગાઈં મુંજિઝં કામે ભવઈ, સે
કહમિયાણિં પકરેઈ ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે ભદન્ત ! યદા સ્વલ્લ શક્રો દેવેન્દ્રો
દેવરાજો દિવ્યાન્ ભોગભોગાન્—મુજ્યન્તે ઇતિ ભોગાઃ શબ્દાદયઃ, ભોગાર્હા ભોગાઃ
ભોગભોગાઃ મનોજ્ઞસ્પર્શાદયસ્તાન્, મોક્તુકામઃ—અનુભવિતુકામો ભવતિ, તત્—
અથ, તદા કથં—કેન પ્રકારેણ, ઇદાનીં—તદાનીં તાન્ ભોગાન્ પ્રકરોતિ—મોક્તુન્પ-
વર્તેતે ? ભગવાનાહ—‘ગોયમા ! તાહેચેવ ણં સે સક્કે દેવિંદે દેવરાયા ઇમં મહં
નેમિપહિરુવગં વિહવ્વઈ ઇમં જોયણસયસહસ્સં આયામવિકલંભેણં, તિન્નિ જોયણસય-

વૈમાનિકકામભોગવક્તવ્યતા—

‘જાહે ણં મંતે ! સક્કે દેવિંદે દેવરાયા’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—પહિલે વૈમાનિક દેવોં કે આહાર એવં ભોગ કી પ્રરૂપણા
કી ગઈં હૈં, અવ સૂત્રકાર યહાં વૈમાનિક વિશેષ કે કામભોગોંકી પ્રરૂ-
પણા કર રહે હૈં । હસમેં ગૌતમને પ્રશ્ન સે એસા પૂછા હૈં—‘જાહે ણં મંતે ! સક્કે
દેવિંદે દેવરાયા દિવ્વાઈં ભોગભોગાઈં મુંજિઝં કામે ભવઈ, સે કહમિયા-
ણિં પકરેઈ’ હે ભદન્ત ! જવ દેવેન્દ્ર દેવરાજ શક્ર દિવ્ય ભોગભોગોં કો
—ભોગને યોગ્ય શબ્દાદિકોં કો, એવં મનોજ્ઞસ્પર્શાદિકોં કો ભોગને કા
અમિલાવી હોતા હૈં—તય વહ કિસ પ્રકાર સે ઉન્હેં ભોગતા હૈં ? કિસ
પ્રકાર કી ઉન્હેં ભોગને કે લિયે પ્રવૃત્તિ કરતા હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન
કહતે હૈં—‘ગોયમા ! તાહે ચેવ ણં સે સક્કે દેવિંદે દેવરાયા ઇમં મહં નેમિ-

—વૈમાનિક કામભોગ વક્તવ્યતા—

“જાહે ણં મંતે ! સક્કે દેવિંદે દેવરાયા” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—આ પહેલાના સૂત્રોમાં વૈમાનિક દેવોના આહાર અને ભોગની
પ્રરૂપણા કરવામાં આવી છે. હવે સૂત્રકાર વૈમાનિક દેવવિશેષના કામભોગોની
પ્રરૂપણા કરે છે. આ વિષયને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને
એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે—“જાહે ણં મંતે ! સક્કે દેવિંદે દેવરાયા દિવ્વાઈં ભોગ-
ભોગાઈં મુંજિઝં કામે ભવઈ, સે કહમિયાણિં પકરેઈ ?” હે ભગવન્ ! ત્યારે
દેવેન્દ્ર દેવરાય શક્રને દિવ્ય ભોગભોગોને (ભોગવવા યોગ્ય શબ્દાદિકોને અને
મનોજ્ઞ સ્પર્શાદિકોને) ભોગવવાની ઇચ્છા થાય છે, ત્યારે તે કેવી રીતે તેમને
ભોગવે છે ? તેમને ભોગવવાને માટે તે કેવા પ્રકારની પ્રવૃત્તિ કરે છે ?
તેનો ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે કે—“ગોયમા ! તાહે ચેવ ણં સે સક્કે

મહસ્સાઈં જાવ અદ્વંગુલં ચ કિંચિવિસેસાહિયં પરિક્ષેવેણં' હે ગૌતમ ! તદૈવ તસ્મિન્-
 કાલે સ્થાનમિત્યર્થઃ વિકુર્વતિ-વૈક્રિયકરણશક્ત્યા નિષ્પાદયતિ, તસ્ય દૈર્ઘ્ય-
 વિસ્તારાદિકમાહ-એકં યોજનશતસહસ્રમ્-એકલક્ષયોજનમ્ આયામવિષ્કમ્ભેણ-દૈર્ઘ્ય-
 વિસ્તારેણ અથ ચ ત્રીણિ યોજનશતસહસ્રાણિ-લક્ષત્રયયોજનં યાવત્-પોડશ ચ
 યોજનસહસ્રાણિ દ્વે ચ યોજનશતે સપ્તવિંશત્યધિકે, ક્રોશત્રયમ્, અષ્ટવિંશત્યધિકં
 ધનુઃશતમ્, કિશ્ત્રિદ્વિશેષાધિકાનિ સાર્દ્ધત્રયોદશાઙ્ગુલાનિ પરિક્ષેપેણ-પરિધિના ભવતિ
 'તસ્ય ણં નેમિપટિરૂવસ્સ ઉવરિંં વહુસમરમણિજ્જે ભૂમિભાગે પળ્લગ્ગે, જાવ મળીણં
 ફાસે' તસ્ય સ્થાન નેમિપટિરૂવસ્સ-ચક્રસદૃશવર્તુલાકારસ્ય સ્થાનસ્ય ઉપરિમાર્ગે
 વહુસમઃ-અત્યન્તસમઃ રમણીયો રમ્યશ્ચ ભૂમિભાગઃ પ્રાપ્તઃ, યાવદ્-મળીણાં સ્પર્શઃ,

પટિરૂવગં વિઝ્ઞ્વહ' હે ગૌતમ ! તથ વહુ દેવેન્દ્રદેવરાજ શક્ર એક
 વહુત ઘડે વિશાલ ચક્ર કે જૈસે ગોલ સ્થાન કી વિકુર્વણા કરતા
 હૈ. અર્થાત્ વૈક્રિયકરણ શક્તિ દ્વારા ઉસ સ્થાન કી નિષ્પત્તિ
 કરતા હૈ. યહ સ્થાન 'એકં યોજનસપ્તસહસ્રં આયામવિષ્કમ્ભેણં,
 તિન્નિ યોજનસપ્તસહસ્રાઈં જાવ અદ્વંગુલં ચ કિંચિ વિસેસાહિયં પરિક્ષે-
 વેણં' લમ્બાઈં એવં ચૌડાઈં મેં એક લાખ યોજન પ્રમાણ હોતા હૈ, યાવત્-
 ત્રીણ લાખ સોલહ હજાર દો સૌ સત્તાઈંસ યોજન ત્રીણકોશ, એક સૌ
 અઠ્ઠાઈંસ ધનુષ એવં કુછ અધિક ૧૩|| અંગુલ પ્રમાણ હસકી પરિધિ
 હોતી હૈ. 'તસ્ય ણં નેમિપટિરૂવસ્સ ઉવરિંં વહુસમરમણિજ્જે ભૂમિ-
 ભાગે પળ્લગ્ગે, જાવ મળીણં ફાસે' ઉસ નેમિપટિરૂવ-ચક્ર-કે જૈસે
 ગોલાકાર વાલે સ્થાન કે ઊપર ભાગ મેં અત્યન્ત સમ એસા સુન્દર

દેવિંદ્રે દેવરાજા એક મહં નેમિપટિરૂવગં વિઝ્ઞ્વહ " હે ગૌતમ ! ત્યારે તે દેવેન્દ્ર,
 દેવરાજ-શક્ર એક ઘણુજ મોટા, વિશાળ ચક્રના જેવા ગોળાકાર સ્થાનની
 રચના કરે છે એટલે કે પોતાની વૈક્રિયશક્તિ વડે તેઓ એ સ્થાનની રચના
 કરે છે. "એકં યોજનસપ્તસહસ્રં આયામવિષ્કમ્ભેણં" તિન્નિ યોજનસપ્તસહસ્રાઈં જાવ
 અદ્વંગુલ ચ કિંચિ વિસેસાહિયં પરિક્ષેવેણં " તે સ્થાન લંબાઈ અને પહોળાઈમાં
 એક લાખ યોજનપ્રમાણ હોય છે અને તેની પરિધિ ત્રણ લાખ સોળહજાર
 ખસો સત્યાવીશ યોજન, ત્રણ કોશ, એક સો અઠ્યાવીસ ધનુષ અને ૧૩||
 આંગળથી પણ થોડી અધિક હોય છે. " તસ્ય ણં નેમિપટિરૂવસ્સ ઉવરિંં વહુ-
 સમરમણિજ્જે ભૂમિભાગે પળ્લગ્ગે, જાવ મળીણં ફાસે " આ નેમિપટિરૂવ (ચક્રના
 જેવા ગોળાકાર) સ્થાનની ઉપરના ભાગમાં અત્યંત સમતલ એવો સુંદર

સ ભૂમિભાગવર્ણકરતાવદ્ વક્તવ્યો યાવદ્ મળીનાં સ્પર્શવર્ણકઃ કૃતઃ, તથાદિ-
તત્—યથાનામ—આલિંગ્યપુષ્કરમિતિ વા, મુરજમુલપુટં—મર્દલમુલપુટં તદ્વત્સમઃ,
સચ્છાયૈઃ સત્પ્રભૈઃ સમરીતિભિઃ સદ્ધ્યોતૈઃ, નાનાવિધપશ્ચવર્ણઃ મળિભિઃ ઉપશો-
મિતઃ, તદ્વથા—કૃષ્ણૈઃ, નીલૈઃ, પીતૈઃ, રક્તૈઃ, શુક્લૈરિત્યાદિ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શવર્ણકો
મળીનાં વક્તવ્ય ઇતિભાવઃ । ‘તસ્સ ણં નેમિપટિરૂવગસ્સ વહુમઙ્ગદેસમાણ, તત્થ
ણં મહં ઇમં પ્રાસાયવહેસંગં વિઝવ્વહ’ તસ્ય ચલ્લ પૂર્વોક્તસ્ય નેમિપ્રતિરૂપકસ્ય ચક્રા-
કાર સદૃશસ્ય સ્થાનસ્ય વહુમધ્યદેશમાણે—સમમધ્યમાણે, તત્ર ચલ્લ મહાન્તમ્—વિશા-
લમ્ એકં પ્રાસાદાવતંસકમ્—અત્યન્તસુન્દરપ્રાસાદં વિકુર્વતિ—વૈક્રિયશક્તિયા નિષ્પા-
દયતિ, તસ્ય મધ્યગતપ્રાસાદાવતંસકસ્ય સ્વરૂપમાહ—‘પંચજોયણસયાઈં ઉહું ઉચ્ચ-
ત્તેણં, અહ્ઠાહ્ઠજ્ઞાઈં જોયણસયાઈં વિકલ્લંભેણં અબ્બુગયમુસિયવણ્ણઓ જાવ પટિરૂવં’
સ મધ્યગતપ્રાસાદાવતંસકઃ પશ્ચયોજનશતાનિ—પશ્ચશતયોજનાનિ, ઊર્ધ્વમ્ ઉપરિ,

ભૂમિભાગ કહા ગયા છે । હસ ભૂમિભાગ કા વર્ણન હસ પ્રકાર સે
‘યાવત્ મળીનાં સ્પર્શઃ’ ચહાં તક અન્ધઞ ક્રિયા ગયા છે—યહ
ભૂમિભાગમર્દલ કે મુલ કે જૈસા સમ હૈ । અઠ્ઠીપ્રમાવાલે, નાના પ્રકાર
કે પંચવર્ણ કે મળિયોં સે—કૃષ્ણ, નીલ, પીત, રક્ત, શુક્લ મળિયોં
સે—સુશોભિત હૈ તથા હનકે જૈસે ગંધ, રસ, સ્પર્શ હોતે હૈં વૈસા
હી હસકા ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ હૈ । ‘તસ્સ ણં નેમિપટિરૂવગસ્સ
વહુમઙ્ગદેસમાણ—તત્થ ણં ઇમં મહં પ્રાસાયવહેસંગં વિઝવ્વહ’ હસ નેમિ-
પ્રતિરૂપક—ચક્રાકાર જૈસે સ્થાન કે ટીકલીચભાગ મેં વહ શક્ત એક
વહુત ઘડે—વિશાલ પ્રાસાદાવતંસક—અત્યન્ત સુન્દર પ્રાસાદ કી ચિકુ
ર્વણા કરતા હૈ—અર્થાત્ વિક્રિયાશક્તિ સે હસકી નિષ્પત્તિ કરતા હૈ ।
‘પંચ જોયણસયાઈં ઉહું, ઉચ્ચત્તેણં અહ્ઠાહ્ઠજ્ઞાઈં જોયણસયાઈં વિકલ્લંભેણં,

ભૂમિભાગ કહ્યો છે. તે ભૂમિભાગતું વર્ણન “યાવત્ મળીનાં સ્પર્શઃ” આ
સૂત્રપાઠ પર્યન્તના સૂત્રપાઠ એવું સમજવું તે સૂત્રપાઠનો સારાંશ આ પ્રમાણે
છે—તે ભૂમિભાગ મર્દલ (મૃદંગ)ના મુખ એવો સમ છે, અને સુંદર પ્રભાવાળા,
વિવિધ પ્રકારનાં પંચવર્ણના—કૃષ્ણ, નીલ, પીત, લાલ અને સફેદ—મણિઓથી
સુશોભિત છે, અને તેમના એવા જ ગંધ, રસ અને સ્પર્શથી યુક્ત છે
“તસ્સ ણં નેમિપટિરૂવગસ્સ વહુમઙ્ગદેસમાણ, તત્થ ણં ઇમં મહં પ્રાસાયવહેસંગં
વિઝવ્વહ” તે ચક્રાકારના સ્થાનની ધરાબર મધ્યમાં તે શકે એક ઘણા જ
વિશાળ પ્રાસાદાવતંસકની (અનુપમ સુંદર પ્રાસાદની) વિકુર્વણા કરે છે,
એટલે કે પોતાની વૈક્રિયશક્તિ વડે તેનું નિર્માણ કરે છે. “પંચ જોયણસ-
યાઈં ઉહું, ઉચ્ચત્તેણં અહ્ઠાહ્ઠજ્ઞાઈં જોયણસયાઈં વિકલ્લંભેણ, અબ્બુગયમુસિયવ-

ઉચ્ચત્વેન-ઉચ્છ્રાયતયા મવતિ, અથ ચ રાદ્ધદ્વે યોજનશતે વિષ્કમ્ભેણ-વિસ્તારેણમવતિ,
અથ ચ સ પ્રાસાદાવતંસકઃ અભ્યુદ્ગતઃ-અત્યન્તોન્નતઃ, ઉચ્છ્રિતઃ-ઉચ્છ્રાયયુક્તઃ,
વર્ણકઃ-અસ્ય પ્રાસાદાવતંસકસ્ય વર્ણનં યાવત્ પ્રમાપુઞ્જૈવ્યાપ્તત્વાત્ ઉપહસન્નિવ સં
વિમાતિ, ઇત્યાદિરીત્યા દ્રષ્ટવ્યમ્ । પ્રતિરૂપકઃ-અત્યન્તસુન્દરો દર્શનીયશ્ચ સ મવતિ,
'તસ્સ ણં પાસાયવડિંસગસ્સ ઉલ્લોપ પડમલયમત્તિચિત્તે જાવ પઢિરૂવે' તસ્ય ચલ્લ
ઉપયુક્તસ્ય પ્રાસાદાવતંસકસ્ય, ઉલ્લોચઃ-ઉપરિતલમ્, વિતાનો વા પદ્મલતામત્તિ-
ચિત્રઃ-પદ્માનિ ચ-કમલાનિ, લતાશ્ચ-વલ્લર્યઃ પદ્મલતાસ્તદ્રૂપામિઃ મત્તિમિઃ-
વિચ્છિત્તિમિઃ, વિશેષરચનાચ્છટામિઃ ચિત્રો વિચિત્રો યાવત્-પ્રાસાદીયઃ-પ્રસન્નતા-
જનકઃ, દર્શનીયશ્ચ, અભિરૂપઃ અત્યન્તમનોજ્ઞઃ, પ્રતિરૂપઃ-અત્યન્તસુન્દરો મવતિ ।
અથ તસ્યૈવ પ્રાસાદાવતંસકસ્ય આશ્વન્તરમાગં વર્ણયિતુમાદ-‘તસ્સ ણં પાસાયવડે-
સગસ્સ અંતો વહુસમરમણિજ્જે ભૂમિમાગે જાવ મણીણં ફાસો’ તસ્ય ચલ્લ પૂર્વો-

અભ્યુદગમસૂક્ષિયવળ્લગ્ગો જાવ પઢિરૂવં” યહ મધ્યગત પ્રાસાદાવતંસક
ઝંચાઈ મેં ૬૦૦ યોજન ઝંચા હોતા હૈ, ઔર વિસ્તાર મેં ૨૫૦ યોજન કા
હોતા હૈ । યહ અભ્યુદગત-અત્યન્તઊન્નત-ઉચ્છ્રિત-ઉચ્છ્રાયયુક્ત હોતા હૈ ।
હસ પ્રાસાદાવતંસક કા વર્ણન યાવત્ પ્રમાપુંજોં સે યહ હૈસતા હો ન
માનો ઇત્યાદિરૂપ સે કિયા ગયા હૈ । યહ અત્યન્ત સુન્દર ઔર દર્શ-
નીય હોતા હૈ । ‘તસ્સ ણં પાસાયવડિંસગસ્સ ઉલ્લોપ પડમલયમત્તિ
જાવ પઢિરૂવે’ હસ પ્રાસાદાવતંસક કા ઉલ્લોચ-ઉપર કા ભાગ અથવા
વિતાન-ચન્દોવા પદ્મ ઔર લતાઓં કી વિશેષ રચના છટાઓં
સે વિચિત્ર રહતા હૈ યાવત્ યહ પ્રાસાદીય પ્રસન્નતા જનક હોતા
હૈ ઔર દર્શનીય હોતા હૈ, અભિરૂપ-અત્યન્ત મનોજ્ઞ હોતા હૈ
એવં પ્રતિરૂપ-અત્યન્તસુન્દર હોતા હૈ । ‘તસ્સ ણં પાસાયવડેંસગસ્સ

ળગ્ગો જાવ પઢિરૂવં” તે પ્રાસાદની ઊંચાઈ ૫૦૦ યોજનની હોય છે અને
વિસ્તાર ૨૫૦ યોજનનો હોય છે. તે ઘણો જ અભ્યુદગત (અતિશય ઉન્નત)
હોય છે તે અનુપમ પ્રાસાદનું વર્ણન અન્યત્ર કરવામાં આવેલા વર્ણન
અનુસાર “ પ્રભા પુન્નેથી વ્યાપ્ત હોવાને કારણે બધે હસી રહ્યો ન હોય એવો
લાગે છે, ” આ સૂત્રપાઠ પર્યન્ત સમજવું તે ઘણો જ સુંદર અને દર્શનીય
હોય છે “ તસ્સ ણં પાસાયવડિંસગસ્સ ઉલ્લોપ પડમલયમત્તિચિત્તે જાવ પઢિરૂવે ”
તે પ્રાસાદાવતંસકનો ઉલ્લોચ (ઉપરનો ભાગ, અથવા ચંદરવો) પદ્મ અને
લતાઓની વિશેષ રચના છટાઓથી ઘણો જ સુંદર લાગે છે, તથા તે
પ્રાસાદીય (પ્રસન્નતાજનક) અને દર્શનીય, અભિરૂપ (અત્યંત મનોજ્ઞ), અને
પ્રતિરૂપ (અનુપમ સૌંદર્યયુક્ત) હોય છે. “ તસ્સ ણં પાસાયવડેંસગસ્સ અંતો

ક્તસ્ય પ્રાસાદાવતંસકસ્ય અન્તઃ-આખ્યન્તરે વહુસમરમણીયોડત્યન્તસમઃ રમ્યથ્ર, ભૂમિભાગો ભવતિ, યાવત્-તદ્ ભૂમિભાગસ્તાવદ્વક્તવ્યો યાવદ્ મળીનાં સ્પર્શવર્ણકો ભવતિ, સ ચ પ્રતિપાદિત એવ, 'મળિપેઢિયા અદ્વજોયળિયા જહા વેમાળિયાળં' તસ્ય પ્રાસાદાવતંસકસ્યાન્ત. એકા મળિપીઠિકા-મળિમયવેદિકા, અષ્ટયોજનિકા-અષ્ટૌ-યોજનાનિ આયામવિષ્કભાખ્યાં ચ, પરિક્ષેપેણ પરિધિના તુ ચત્વારિ યોજનાનિ ભવતિ, સા ચ મળિપીઠિકા યથા વૈમાનિકાનાં માળિપીઠિકા ભવતિ તથૈવ વિજ્ઞેયા, ન તુ વાનવ્યન્તરાદિવત્, તસ્યા અન્યથાસ્વરૂપત્વાત્ । 'તીસં ણં મળિપેઢીયાએ ઉવરિં મહં એગં દેવસયળિજ્જં વિઝ્ઞાઈ' તસ્યાથ્ર મળિપીઠિકાયા ઉપરિભાગે, મહદ-વિશાલમ્, એકમ્-દેવશયનીયમ્-દેવશય્યામ્, સ શક્રો વિકુર્વતિ-વૈક્રિયશક્ત્યા નિષ્પાદયતિ, 'સયળિજ્જવળ્ણથો જાવ પહિરુવે' તસ્ય શયનીયસ્ય-દેવશય્યાયાઃ વર્ણકઃ-વર્ણ

અંતો વહુસમરમળિજ્જે ભૂમિભાગે જાવ મળીણ ફાસો' હસ પ્રાસા-દાવતંસક કો આખ્યન્તરભાગ વિલકુલ સમ હોના હૈ, ઓર રમળીય રહતા હૈ । હસ પાઠ તક કરના ચાહિયે । યહ વર્ણન હમને ડપર મેં પ્રકટ કર દિયા હૈ । 'મળિપેઢિયા અદ્વજોયળિયા જહા વેમાળિયાળં' હસ પ્રાસાદાવતંસક કે ખીતર એક મળિમયવેદિકા હોતી હૈ-જો લમ્બાઈ ચૌઢાઈ મેં આઠ યોજન કી હોતી હૈ । ઓર હસકી જાઢાઈ (મોટાઈ) ચાર યોજન કી હોતી હૈ । યહ મળિપીઠિકા જૈસી વૈમાનિક દેવોં કી મળિપીઠિકા હોતી હૈ । ક્યોંકિ ડસકા સ્વરૂપ હસસે ભિન્ન કહા ગયા હૈ । 'તીસે ણં મળિપેઢિયાએ ઉવરિં મહં એગં દેવસયળિજ્જં વિઝ્ઞાઈ' વહ ડસ મળિપીઠિકા કે ડપરિ ભાગ મેં વિશાલ એક દેવશય-

વહુસમરમળિજ્જે ભૂમિભાગે જાવ મળીણ ફાસો " તે પ્રાસાદાવતંસકને આખ્યન્તર ભાગ વિલકુલ સમનલ અને રમણીય હોય છે. આ અંદરના ભાગનું " યાવત્ મળીનાં સ્પર્શઃ " આ સૂત્રપાઠ પર્યન્તનું વર્ણન, પહેલાં દર્શાવેલા વર્ણન પ્રમાણે જ સમજવું " મળિપેઢિયા અદ્વજોયળિયા જહા વેમા-ળિયાળં " તે શ્રેષ્ઠ પ્રાસાદમાં એક મળિમય વેદિકા હોય છે, જે લંબાઈ પહોળાઈમાં આઠ યોજનની, અને ચાર યોજનની પરિધિવાળી હોય છે. આ મળિપીઠિકા વૈમાનિક દેવોની મળિપીઠિકા જેવી જ હોય છે-વાનવ્યંતરાદિ-કેની મળિપીઠિકા જેવી હોતી નથી વાનવ્યંતરાદિની મળિપીઠિકા કરતાં તે ભિન્નસ્વરૂપવાળી હોય છે. " તીસેણં મળિપેઢિયાએ ઉવરિં મહં એગં દેવસયળિજ્જં વિઝ્ઞાઈ " તે મળિપીઠિકાની ઉપર દેવે-૬ યક એક વિશાળ દેવશય્યાની વિકુર્વણ કરે છે, એટલે કે પોતાની વૈક્રિયશક્તિ દ્વારા તેનું નિર્માણ કરે છે.

નમ્, યાવદ્ તસ્ય સ્વલ્લુ દેવશયનીયસ્ય અયમેતદ્વૃષ્ણો વર્ણકવ્યાસઃ-વર્ણકવિસ્તરઃ
 પ્રજ્ઞપ્તઃ-તથથા-નાનામણિમયાઃ પ્રતિપાદાઃ સૌવર્ણિકાઃ પાદાઃ-નાના-
 મણિમયાનિ પાદશીર્ષકાણિ' इत्यादिरीन्या प्रतिरूपपर्यन्तं वक्तव्यम्, 'तत्थ
 णं से सक्के देविंदे देवराया अट्ठहिं अग्गमहिसीहिं सपरिवाराहिं दोहि य अणीएहिं
 नट्टाणीएण य गंधव्वाणीएण य सद्धिं महयाहयनट्ट जाव दिव्वाइं भोगभोगाइं भुंज-
 माणे विहरइ' तत्र स्वल्लु नेमिप्रतिरूपकस्थानमध्यगतप्रासादावतंसके मणिपीठि-
 कायाः उपरि देवशयनीये, स शक्रो देवेन्द्रो देवराजः अष्टभिः अग्रमहिषीभिः
 सपरिवाराभिः, द्वाभ्यां च अनीकाभ्यां-सैन्याभ्यां-नाट्यानीकेन च गन्धर्वानीकेन
 च, तत्र नाट्यं-नृत्यं तत्कारकमनीकं-जनसमुदायो नाट्यानीकम् तेन, एवं गन्ध-
 र्वानीकम्-गन्धर्वाणां-गीतकानामनीकं-जनसमुदायो गन्धर्वानीकम् तेन च सार्द्धम्
 -सह महतासमारोहेण, आहतनाट्ययावद् गीतवादिततन्त्रीतलतालत्रुटिकघनमृ-

નીય-દેવશય્યા કી વિકુર્વળા શક્તિ દ્વારા નિષ્પત્તિ કરતા હૈ । 'સયણિ-
 જ્ઞવળ્લઓ' યહાં દેવશય્યા કા વર્ણન કરના ચાહિયે । જો હસ પ્રકાર
 સે હૈ-'નાનામણિમયાઃ પ્રતિપાદાઃ સૌવર્ણિકાઃ પાદાઃ, નાનામણિમયાનિ
 પાદશીર્ષકાણિ' યહ વર્ણન 'પ્રતિરૂપ' હસ પદ તક કિયા ગયા જાનના
 ચાહિયે । 'તત્થ ણં સે સક્કે દેવિંદે દેવરાયા, અટ્ઠહિં અગ્ગમહિસીહિં સપ-
 રિવારાહિં દોહિ ય અણીએહિં નટ્ટાણીએણ ય ગંધવ્વાણીએણ ય સદ્ધિં મહયા-
 હયનટ્ટજાવભોગભોગાઈં ભુંજમાણે વિહરइ' હસ નેમિપ્રતિરૂપક
 સ્થાન કે મધ્યગત-પ્રાસાદાવતંસક મેં મણિપીઠિકા કે ઉપર જો દેવશય-
 નીય હૈ હસ પર વહ દેવેન્દ્ર દેવરાજ શક્ર પરિવારસહિત ઓઠ અગ્રમહિ-
 ષિયોં કે સાથ તથા નાટ્યાનીક-નૃત્યકારકજનસમૂહ કે સાથ, એવં ગન્ધ-
 ર્વાનીક-ગાયક-ગાયકજનસમૂહ કે સાથ હન દો અનીકોં કે સાથ વહે
 સમારોહ સે ઘજાયે ગયે નાટ્ય કે, ગીત કે ઘાજોં કી તથા તન્ત્રી, તાલ,

“સયણિજ્ઞ વળ્લઓ” અહીં તે દેવશય્યાનું વર્ણન કરવું જોઈએ તે વર્ણન
 નીચે પ્રમાણે છે-“નાનામણિમયાઃ પ્રતિપાદાઃ, સૌવર્ણિકાઃ પાદાઃ, નાનામણિ-
 મયાનિ પાદશીર્ષકાણિ” આ વર્ણન “પ્રતિરૂપ” આ પદ પર્યન્ત શ્રદ્ધા
 કરવું જોઈએ. “તત્થ ણં સે સક્કે દેવિંદે દેવરાયા, અટ્ઠહિં અગ્ગમહિસીહિં
 સપરિવારાહિં દોહિ ય અણીએહિં નટ્ટાણીએણ ય ગંધવ્વાણીએણ ય સદ્ધિં મહયા
 હયનટ્ટજાવભોગભોગાઈં ભુંજમાણે વિહરइ” તે નેમિપ્રતિરૂપક (ચક્રાકારના)
 સ્થાનની મધ્યમાં આવેલા ઉત્તમ પ્રાસાદમાં મણિપીઠિકાની ઉપર જે દેવ-
 શય્યા છે, તેના પર દેવેન્દ્ર, દેવરાય શક્ર પરિવાર સહિત આઠ અગ્રમહિષી
 સાથે, નાટ્યાનીક (નૃત્યકારકોનો સમૂહ) અને ગન્ધર્વાનીક (ગાયકોનો સમૂહ)
 રૂપે અનીકો સાથે, ઘણાજ લગ્ન સમારંભમાં, નાટકોના, ગીતના,

દક્ષપ્રત્યુત્પાદિતરવેણ દિવ્યાન્ ભોગભોગાન્ શુજ્ઞાનો વિહરતિ-તિષ્ઠતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જાહે ઈસાણે દેવિદે દેવરાયા દિવ્વાઈ૦’ હે ભદન્ત ! યદા ઈશાનો દેવેન્દ્રો દેવરાજો દિવ્યાન્ ભોગભોગાન્ ભોક્તુકામો ભવતિ સ કથં તાવત્ તદાનીં દિવ્યાન્ ભોગભોગાન્ ભોક્તું પ્રવર્તતે ? इतिप्रश्नः । मनवानाह-‘जहा सके तहा ईसाणे वि निरवसेसं, एवं सणंकुमारे वि हे गौतम ! यथा शक्रः पूर्वं दिव्यान् भोग-भोगान् भोक्तुकामो नेमिप्रतिरूपकस्थाने प्रासादातंसकम्, मणिपाठिकाम्, देवशयनीयं च विकुर्वित्वा अष्टाग्रमहिष्यादिभिः सह दिव्यान् भोगभोगान् भुञ्जानो विहरति, तथैव ईशानोऽपि देवेन्द्रो देवराजो दिव्यान् भोगभोगान् भोक्तु-

ત્રુટિક એવં ઘન મૃદઙ્ગોં કી તુમુલધ્વનિપૂર્વક દિવ્ય ભોગભોગોં કો ભોગતા હૈ । अब गौतम प्रभु से ऐसा पूछते हैं-‘जाहे ईसाणे देविदे देवराया दिव्वाइं’ हे भदन्त ! जिस समय देवेन्द्र देवराजा ईशान दिव्य भोग-भोगों को भोगने का अभिलाषी होता है, तब वह किस प्रकार से उन्हें भोगता है ? इस प्रश्न के उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘जहा सके तहा ईसाणे वि निरवसेसं, एवं सणंकुमारे वि’ हे गौतम ! जिस प्रकार वर्णित शक्र जब दिव्य भोगभोगों को भोगने का अभिलाषी होता है, तब वह नेमि-प्रतिरूपक स्थान में प्रासादावतंसक की, मणिपीठिका की और देवशय-नीय की विकुर्वणा करता है और विकुर्वणा करके वह आठ अग्रमहिषियों के साथ दिव्यभोगभोगों को भोगता है, उसी प्रकार से देवेन्द्र देवराज ईशान भी जब दिव्यभोगभोगों को भोगने का अभिलाषी होता है तब नेमिप्रतिरूपकचक्र के जैसे गोल स्थान विशेष की, प्रासा-

વાજિત્રેના તથા તંત્રી, તાલ, ત્રુટિક, અને ઘનમૃદંગોના તુમુલધ્વનિપૂર્વક દિવ્ય ભોગભોગોને ભોગવે છે. હવે ગૌતમ સ્વામી એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે- “ જાહે ઈસાણે દેવિદે દેવરાયા દિવ્વાઈ૦ ” હે ભગવન્ ! ન્યારે દેવેન્દ્ર, દેવ-રાય ઈશાનને દિવ્ય ભોગભોગો ભોગવવાની ઈચ્છા થાય છે, ત્યારે કેવી રીતે તે તેને ભોગવે છે ?

મહાવીર પ્રભુનેા ઉત્તર-“ જહા સકકે તહા ઈસાણે વિ નિરવસેસં, એવં સણંકુમારે વિ ” હે ગૌતમ ! જેમ દેવેન્દ્ર દેવરાજ શક ન્યારે ભોગભોગોને ભોગવવાની ઈચ્છા થાય છે, ત્યારે નેમિપ્રતિરૂપક સ્થાનમાં ઉત્તમ પ્રાસાદની અંદર મણિપીઠિકા પરની દેવશય્યાની વિકુર્વાણા કરીને આઠ અગ્રમહિષીઓ આદિની સાથે દિવ્ય ભોગભોગોને ભોગવે છે, એજ પ્રમાણે ન્યારે દેવેન્દ્ર દેવરાજ ઈશાનને ભોગભોગોને ભોગવવાની ઈચ્છા થાય છે, ત્યારે ચક્રાકાર

કામો નેમિપ્રતિરૂપકમ્—ચક્રસદૃશવર્તુલાકારં સ્થાનવિશેષં, પ્રાસાદાવતંસકં, મણિ-
પીઠિકામ્, દેવશયનીયં ચ પૂર્વોક્તવિશેષણવિશિષ્ટં વિકુર્વિત્વા યથાયોગ્યાગ્રમહિ-
ષ્યાદિભિઃ સહ દિવ્યાન્ ભોગભોગાન્ ભુજ્જાનો વિહરતિ, इत्यादिरीत्या निरवशेषं
शक्रप्रकरणोक्तं सर्वं भणितव्यम् । एवं तथैव शक्रवदेव सनत्कुमारोऽपि देवेन्द्रो
देवराजो दिव्यान् भोगभोगान् भोक्तुकामो नेमिप्रतिरूपकं स्थानं प्रासादावतंसकं
मणिपीठिकां देवशयनीयं च पूर्वोक्तवदेव विकुर्वित्वा यथायोग्याग्रमहिष्यादिभिः
सह दिव्यान् भोगभोगान् भुज्जानो विहरति, किन्तु पूर्वापेक्षया सनत्कुमारस्य
विशेषतामाह—‘नवरं पासायवडे’सओ छ जोयणसयाइं उडुं उच्चत्तेणं तिन्नि जोयण-
सयाइं विक्खंभेणं’ नवरम्—शक्रेशानापेक्षया सनत्कुमारस्य विशेषस्तु प्रासादावतं-

दावતंसક કી, મણિપીઠિકા કી, एवं देवशयनीय की—अपने २ विशेष
षणोंवाले इन सबकी विक्रियाशक्ति द्वारा निष्पत्ति करता है । पश्चात्
वह यथायोग्य अग्रमहिष्यादिकों के साथ दिव्य भोगभोगों को भोगता
है । इत्यादि रीति से शक्रप्रकरणोक्त सब कथन यहाँ पर कहना चाहिये ।
शक्र की तरह ही देवेन्द्र देवराज सनत्कुमार भी दिव्यभोगभोगों को
जब भोगने का अभिलाषी होता है—तब वह नेमिप्रतिरूपक स्थान की,
प्रासादावतंसक की, मणिपीठिका की और देवशयनीय की अपनी
विक्रियाशक्ति द्वारा निष्पत्ति करता है । एवं निष्पत्ति करके यथायोग्य
अग्रमहिषियों के साथ दिव्य भोगभोगों को भोगता है । किन्तु सन-
त्कुमार की वक्तव्यता में पूर्ववक्तव्यता की अपेक्षा जो विशेषता है वह
‘नवरं पासायवडे’सए छ जोयणसयाइं उडुं उच्चत्तेणं, तिन्नि जोयणसयाइं
विक्खंभेणं’ इस सूत्र पाठ द्वारा प्रकट की गई है—इसमें यह कहा गया

જોળ સ્થાન વિશેષની, ઉત્તમપ્રાસાદની, મણિપીઠિકાની, અને દેવશય્યાની
પોતાની વૈક્રિયશક્તિ વડે વિકુર્વણા કરે છે અને ત્યાર બાદ પોતાના પરિ-
વારસહિત, આઠ અગ્રમહિષીઓ અને બે અનીકાની સાથે ત્યાં દિવ્ય ભોજ-
ભોજોને ભોજવે છે, ઇત્યાદિ ‘શક્ર પ્રકરણોક્ત’ સમસ્ત કથન અહીં ગ્રહણ
કરવું જોઈએ. દેવન્દ્ર, દેવરાય શક્રને જ્યારે દિવ્ય ભોજો ભોજવવાની ઇચ્છા
થાય છે, ત્યારે તે પણ શક્રની જેમ જ ચક્રાકારના સ્થાનની, ઉત્તમ પ્રાસા-
દની, મણિપીઠિકાની વૈક્રિયશક્તિ દ્વારા રચના કરે છે. અને સપરિવાર,
અગ્રમહિષીઓ આદિ સહિત દિવ્ય ભોજોને ભોજવે છે. પરન્તુ સનત્કુમારની
વક્તવ્યતામાં શક્રની વક્તવ્યતા કરતાં એટલી જ વિશેષતા છે કે—“ નવરં
પાસાયવડે’સए छ जोयणसयाइं उडुं उच्चत्तेणं, तिन्नि जोयणसयाइं विक्खं

સકઃ પટ્ટયોજનશતાનિ ઊર્ધ્વમ્-ઉપરિ ઉચ્ચત્વેન-ઉચ્છ્રાયતયા ભવતિ અથ ચ ત્રીણિ યોજનશતાનિ વિષ્કમ્ભેણ-વિસ્તારેણ-આયામેન ચ ભવતિ, કિન્તુ-‘મણિપેદિયા તહેવ અટ્ટજોયણિયા’ મણિપીઠિકા મણિમયવેદિકા તથૈવ પૂર્વોક્તશક્રેશાનવદેવ અટ્ટ યોજનિકા-અષ્ટયોજનાનિ આયામવિષ્કમ્ભેણ ભવતિ, ‘તીસે ણં મણિપેદિયાણ ઉવરિં’ એત્થ ણં મહેગં સીહાસણં વિઠ્ઠવ્વહ, સપરિવારં ભાણિયવ્વં’ તસ્યાઃ સ્વલ્પ મણિપીઠિકાયા ઉપરિ અત્ર સ્વલ્પ સનત્કુમારો મહદેકં સિંહારાનં વિકુર્વતિ ન તુ શક્રેશાનવદ્ દેવશયનીયં તસ્ય પરિવારકત્વાત્ સ્પર્શમાત્રેણ વિષયોપભોગસંભવાત્ શયનીયેન પ્રયોજનાભાવાત્, તતઃ સપરિવારો મણિતવ્વો-વક્તવ્યઃ સ્વપરિવારયોગ્યાસનપરિકરાદિકં વક્તવ્ય-મિતિ ભાવઃ । ‘તત્થ ણં સણંકુમારે દેવિંદે દેવરાયા વાવત્તરીણ સામાણિણ સાહસીહિં જાવ ચઠ્ઠિં વાવત્તરીહિં આયરક્કલદેવસાહસીહિં ય વહ્ઠિં સણંકુમારકપ્પવા-

હૈ-શક્ર ઓર ઈશાન કી અપેક્ષા જો યહાં પ્રાસાદાવતંસક વિકુર્વિત્ત હોતા હૈ, વહ ઝંચાઈ મેં ૬ સૌ યોજન કા હોતા હૈ, ઓર વિસ્તાર મેં ૩ સૌ યોજન કા હોતા હૈ । કિન્તુ યહાં મણિપીઠિકા-મણિમયવેદિકા ૮ આઠ યોજન કી હી હોતી હૈ । જૈસી કિ મહ શક્ર ઓર ઈશાન કે પ્રકરણ મેં કહી ગઈ હૈ । ‘તીસે ણં મણિપેદીયાણ ઉવરિં’ એત્થ ણં મહેગં સીહાસણં વિકુર્વહ સપરિવારં ભાણિયવ્વં’ હસ મણિપીઠિકા કે ઊપર વહ સનત્કુમાર એક વિશાલ સિંહાસન કી વિકુર્વણા કરતા હૈ શક્ર ઓર ઈશાન કી તરહ વહ દેવશયનીય કી વહાં વિકુર્વણા નહીં કરતા હૈ કપોંકિ યહ સ્પર્શમાત્ર સે વિશયોપભોગ કરતા હૈ’ હસલિયે હસે શય્યા સે તાત્પર્ય નહીં રહતા હૈ । ‘તત્થ ણં સણંકુમારે દેવરાયા વાવત્તરીણ સામાણિયસાહસીહિં જાવ ચઠ્ઠિં વાવત્તરીહિં આયર-

મેળ ” સનત્કુમાર તે ચક્રાકારના સ્થાનમાં જે ઉત્તમ પ્રાસાદની વિકુર્વણા કરે છે, તેની ઊંચાઈ ૬૦૦ યોજનની અને વિસ્તાર ૩૦૦ યોજનનો કહ્યો છે. પરંતુ મણિપીઠિકા તો અહીં પણ આઠ જ યોજનની હોય છે. આ રીતે શક્ર અને ઇશાનની વક્તવ્યતામાં તેમની મણિપીઠિકાનું માપ આપ્યું છે, એટલું જ સનત્કુમારના ઉત્તમ પ્રાસાદગત મણિપીઠિકાનું માપ પણ સમજવું. “તીસે ણં મણિપેદિયાણ ઉવરિં” એત્થ ણં મહેગં સીહાસણ વિકુર્વહ સપરિવારં ભાણિયવ્વ ” આ મણિપીઠિકાની ઉપર દેવેન્દ્ર સનત્કુમાર એક વિશાળ સિંહાસનની વિકુર્વણા કરે છે. શક્ર અને ઇશાનની જેમ તે દેવશય્યાની વિકુર્વણા કરતો નથી, કારણ કે તે સ્પર્શ માત્ર વડે જ વિષયોપભોગ કરે છે, તેથી તેને શય્યાની આવશ્યકતા રહેતી નથી. “તત્થ ણં સણંકુમારે દેવરાયા વાવત્તરીણ સામાણિયસાહસીહિં” જાવ ચઠ્ઠિં વાવત્તરીહિં આયરક્કલદેવસાહસીહિં ય

સીંહિં વેમાણિંદ્રિં દેવેહિં સદ્ધિં સંપરિવ્રુઢે મહયા જાવ વિહરહ' તત્ર ચલુ તાદૃશ પૂર્વોક્તવિશેષણવિશિષ્ટે વિકુર્વિતે સિંહાસને સનત્કુમારો દેવેન્દ્રો દેવરાજો દ્વા સપ્તત્યા સામાનિકસાહસિકૈઃ-દ્વિસપ્તતિસહસ્રસામાનિકૈઃ, યાવત્-ચતસ્રભિઃ દ્વાસપ્તતિભિઃ આત્મરક્ષકદેવસાહસિકૈઃ-અષ્ટાશીતિસહસ્રાધિકલક્ષદ્વયાત્મરક્ષક દેવૈશ્વં વહુભિઃ અજેકૈઃ સનત્કુમારકલ્પવાસિભિઃ વૈમાનિકૈઃ દેવૈસ્સાર્દ્ધં સંપરિવ્રુતઃ-પરિવ્રુતઃ, મહતા યાવન્-આહતનાટ્યગીતતન્ત્રીતલતાલત્રુટિકઘનમૃદઙ્ગપ્રત્યુત્પાદિત-રવેણ દિવ્યાન્ ભોગભોગાન્ શ્રુજ્ઞાનો વિહરતિ, 'એવં જહા સર્ણકુમારે તહા જાવ પાળઓ અચ્ચુઓ' એવં-તથૈવ યથા સનત્કુમારઃ પ્રતિપાદિતસ્તથૈવ યાવત્-માહેન્દ્રઃ બ્રહ્મલોકઃ, લાન્તકઃ મહાશુક્રઃ સહસ્રારઃ, આનતઃ પ્રાણતઃ, આરણઃ, અચ્યુતશ્ચ પ્રતિપત્તવ્યઃ, કિન્તુ 'નવરં જો જસસ પરિવારો સો તસસ માણિયવ્વો' નવરમ્-

ક્ષલ્પદેવ સાહસ્તીહિ ય વહૂહિં સર્ણકુમારકલ્પવાસીહિં વેમાણિંદ્રિં દેવેહિંય દેવીહિંય સદ્ધિં સંપરિવ્રુઢે મહયા જાવ વિહરહ' પૂર્વોક્તવિશેષણ વિશિષ્ટ ઉસ વિકુર્વિત સિંહાસન કે ઉપર દેવેન્દ્ર દેવ રાજ સનત્કુમાર ૭૨ હજાર સામાનિક દેવોં કે સાથ, યાવત ૮૮ હજાર અધિક દો લાખ આત્મરક્ષક દેવોં કે સાથ, અનેક સનત્કુમાર કલ્પવાસી દેવોં કે સાથ, તથા દેવીયોં કે સાથ ઘિરા હુઆ રહકર નાટ્ય ઓર ગીતોં કે બજતે હુએ તન્ત્રી, તલ, તાલ, ત્રુટિક એવં ઘન મૃદઙ્ગોં કી તુમુલધ્વનિપૂર્વક દિવ્ય ભોગભોગોં કો ભોગતા હૈ । 'એવં જહા સર્ણકુમારે તહા જાવ પાળઓ અચ્ચુઓ' નિસ પ્રકાર સે સનત્કુમાર કે સમ્બન્ધ મેં યહ વક્તવ્યતા પ્રકટ કી ગઈ હૈ, ઉસી પ્રકાર સે માહેન્દ્ર બ્રહ્મલોક, લાન્તક, મહાશુક્ર, સહસ્રાર, આનત, પ્રાણત, આરણ ઓર અચ્યુત ઇન સબ કે સમ્બન્ધ મેં બી એસી વક્તવ્યતા જાનની ચાહિયે । 'નવરં

વહૂહિં સર્ણકુમારકલ્પવાસીહિં વેમાણિંદ્રિં દેવેહિંય દેવીહિંય સદ્ધિં સંપરિવ્રુઢે મહયા જાવ વિહરહ" પૂર્વોક્ત વિશેષણોવાળા તે વિકુર્વિત સિંહાસન પર દેવેન્દ્ર, દેવરાજ સનત્કુમાર ૭૨૦૦૦ સામાનિક દેવોની સાથે, ૨૮૮૦૦૦ આત્મરક્ષક દેવોની સાથે, અનેક સનત્કુમાર કલ્પવાસી દેવો અને દેવીઓની સાથે (અથવા તેમના સમુદાય વડે વીંટળાયેલો રહીને) તન્ત્રી, તલ, તાલ, ત્રુટિક અને ઘનમૃદંગોના તુમુલધ્વનિપૂર્વક દિવ્ય ભોગભોગોને ભોગવે છે. "એવં જહા સર્ણકુમારે તહા જાવ પાળઓ અચ્ચુઓ" સનત્કુમારના ભોગભોગોના વિષયમાં અહીં જેવી વક્તવ્યતા પ્રગટ કરવામાં આવી છે, જેજ પ્રકારની વક્તવ્યતા માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, લાન્તક, મહાશુક્ર, સહસ્રાર, આનત, પ્રાણત, આરણ અને અચ્યુત, આ કલ્પોના દેવેન્દ્રોના ભોગભોગો વિષે થયું

વિશેષસ્તુ યો યાવાન્ યસ્ય દેવસ્ય પરિવારો ભવતિ, સ તાવાન્ તસ્ય દેવસ્ય પરિવારો ભણિતવ્યઃ । 'પાસાય ઉચ્ચત્તં જં સપ્સુ સપ્સુ કપ્પેસુ વિમાણાણં ઉચ્ચત્તં અદ્ધદ્ધં વિત્થારો જાવ' સર્વેપાં પ્રાસાદોચ્ચત્ત્વં-પ્રાસાદાનામુચ્ચત્ત્વમ્-ઉચ્છ્રાયઃ, યત્-યાવત્ પરિમાણમ્ સ્વેષુ સ્વેષુ કલ્પેષુ વિમાનાનામુચ્ચત્ત્વં પ્રતિપાદિતં તાવત્પરિમાણં વોધ્યમ્, અર્ધાર્ધં તદ્વિમાનાનામ્ ઉચ્ચત્ત્વસ્ય અર્ધાર્ધો વિસ્તારસ્તેપાં પ્રાસાદો વોધ્યઃ, યાવત્-યાવત્પદેન આરણપર્યન્તં ગ્રાહ્યમ્ । અથાન્તિમસ્ય તત્પ્રદર્શયિતુમાહ-'અચ્ચુયસ્સ નવજોયણસયાઈં ઉઢું ઉચ્ચત્તેણં, અદ્ધપંચમાઈં જોયણસયાઈં વિક્કલંભેણં' અચ્યુતસ્ય નવયોજનશતાનિ ઊર્ધ્વમ્ ઉચ્ચત્ત્વેન, પ્રાસાદો ભવતિ, અથ ચાર્દ્ધપશ્ચમાનિ-સાર્દ્ધચત્વારિ યોજનશતાનિ વિષ્કમ્ભેણ-વિસ્તારેણ પ્રાસાદો ભવજો જસસ પરિવારો સો તસસ માણિયવ્વો' પરન્તુ વિશેષતા એસી છે કે કિસકા પરિવાર એકસરીલા-નહીં છે અતઃ કિસકા કિત્તના પરિવાર છે ઉત્તના પરિવાર ઉસ ઉસ કી વક્તવ્યતા મેં કહનાં ચાહિયે । 'પાસાય ઉચ્ચત્તં જં સપ્સુ કપ્પેસુ વિમાણાણં ઉચ્ચત્તં અદ્ધદ્ધં વિત્થારો જાવ' તથા કિસ ૨ કલ્પ મેં વિમાનોં કી કિત્તની ૨ ઊંચાઈ છે, ઉત્તની ૨ ઊંચાઈ વહાં કે પ્રાસાદોં કી કહનાં ચાહિયે । તથા ઉંચાઈ સે આધા ક્કના વિક્કાર છે એસા કિત્તના ચાહિયે । વિમાન ઓર પ્રાસાદોં કી ઊંચાઈ આદિકાં યહ કથન આરણ દેવલોક તક હી યહાં કહા ગયા છે યહી યાન યાવત્પદ સે પ્રકટ કી ગઈ છે । અન્તિમ જો અચ્યુત દેવલોક છે-ઉસ વિષયક કથન 'અચ્ચુયસ્સ નવજોયણસયાઈં ઉઢું ઉચ્ચત્તેણં અદ્ધપંચમાઈં જોયણસયાઈં વિક્કલંભેણં' અચ્યુત કા પ્રાસાદ નોં સો યોજન ઊંચા છે, ઓર ઉસકા વિક્કાર સાઢે ચાર સો યોજન કા છે તાત્પર્ય ક્ક પ્રાસાદસંબંધી કથન કા એસા

સમજવી “નવરં જો જસસ પરિવારો સો તસસ માણિયવ્વો” પરન્તુ આ કથનમાં એટલી જ વિશેષતા છે કે આ બધા દેવેન્દ્રોના પરિવાર એક સરખો નથી બેનો બેટલો પરિવાર હોય, એટલો પરિવાર અહીં તેમની વક્તવ્યતામાં કહેવો ભેદ છે. “પાસાય ઉચ્ચત્તં જં સપ્સુ સપ્સુ કપ્પેસુ વિમાણાણં ઉચ્ચત્તં અદ્ધદ્ધં વિત્થારો જાવ” તથા જે જે કલ્પમાં વિમાનોની બેટલી બેટલી ઉંચાઈ છે, એટલી એટલી જ અહીં પ્રાસાદોની ઉંચાઈ કહેવી ભેદ છે તથા તે પ્રાસાદોની ઉંચાઈ આદિનું આ કથન આરણ દેવલોક પર્યન્તના દેવલોકો માટે જ અહીં પ્રકટ થયું છે. એજ વાત “યાવત્” પદ વડે વ્યક્ત થઈ છે. હવે અન્તિમ અચ્યુત દેવલોકના વિષયમાં કથન કરવામાં આવે છે-“અચ્ચુયસ નવજોયણસયાઈં ઉઢું ઉચ્ચત્તેણ અદ્ધપંચમાઈં જોયણસયાઈં વિક્કલંભેણ” અચ્યુતનો

તીત્યર્થઃ, તત્ર સનત્કુમારમાહેન્દ્રયોઃ પદ્મશતયોજનાનિ પ્રાસાદસ્યોચ્ચત્વં ભવતિ, બ્રહ્મજાન્તકયોઃ સપ્તશતયોજનાનિ, શુક્રસહસ્રારયોરષ્ટશતયોજનાનિ, આનત-પ્રાણતેન્દ્રસ્ય, આરણાચ્યુતેન્દ્રસ્ય ચ નવશતયોજનાનિ પ્રાસાદસ્યોચ્ચત્વં ભવતીતિ ભાવઃ । ભગવાન્ પ્રકૃતાર્થપ્રુપસંહરન્નાહ—‘તત્થ ણં ગોયમા ! અચ્ચુણ દેવિંદે દેવ-રાયા દસહિં સામાણિયસાહસીહિં જાવ વિહરહ સેસં તં ચેવ’ હે ગૌતમ ! તત્ર

હે—સનત્કુમાર ઓર માહેન્દ્ર કે વિમાન ૬ સૌ યોજન ડુંચે હૈં, હસલિયે इनके प्रासाद की ऊँचाई भी ६ सौ योजन की है । विस्तार ऊँचाई से आधा है । ब्रह्म और लान्तक के विमान ७ सौ योजन ऊँचे हैं, हस-लिये इसके प्रासाद भी सात सौ योजन ऊँचे हैं । विस्तार इनका ऊँचाई से आधा है । शक्र और सहस्रार के विमान आठ सौ योजन ऊँचे हैं, हसलिये उनके प्रासाद भी आठ सौ योजन की ऊँचाईवाले हैं—विस्तार इनका ऊँचाई से आधा हैं । आनत और प्राणतेन्द्र के विमानों की ऊँचाई ९ सौ योजन की हैं, हसलिये इनके प्रासाद भी ९ सौ योजन के ऊँचे हैं । विस्तार इनका ऊँचाई से आधा है । इसी प्रकार से आरण अच्युतेन्द्र के विमानों की ऊँचाई भी ९ सौ योजन की है और इतने ही ऊँचे इनके प्रासाद हैं । तथा विस्तार इनका ऊँचाई से आधा है । ‘तत्थ णं गोयमा ! अच્चुए देविंदे देवराया दसहिं सामाणियसाह-

પ્રાસાદ ૬૦૦ યોજન ઉંચા છે અને તેનો વિસ્તાર ૪૫૦ યોજનનો છે. આ પ્રાસાદની આ પ્રકારની ઉંચાઈ આદિ કહેવાનું કારણ એ છે કે—સનત્કુમાર અને માહેન્દ્રનાં વિમાન ૬૦૦-૬૦૦ યોજન ઉંચાં છે, તેથી તેમના વિદ્યુર્વિત પ્રાસાદની ઉંચાઈ પણ ૬૦૦ યોજનની સમજવી જોઈએ તે પ્રાસાદનો વિસ્તાર ઉંચાઈથી અર્ધો—૩૦૦ યોજનનો સમજવો. બ્રહ્મ અને લાન્તક વિમાન ૭૦૦-૭૦૦ યોજન ઉંચાં છે. તેથી તેમના વિદ્યુર્વિત પ્રાસાદ પણ ૭૦૦-૭૦૦ યોજનની ઉંચાઈના છે. તે પ્રાસાદનો વિસ્તાર ઉંચાઈથી અર્ધો—૩૫૦ યોજનનો સમજવો. શક્ર અને સહસ્રારનાં વિમાનોની ઉંચાઈ ૮૦૦-૮૦૦ યોજનની હોવાથી તેમના પ્રાસાદોની ઉંચાઈ પણ ૮૦૦-૮૦૦ યોજન અને વિસ્તાર ૪૦૦-૪૦૦ યોજન સમજવો. આનત અને પ્રાણુતેન્દ્રનાં વિમાનોની ઉંચાઈ ૯૦૦-૯૦૦ યોજનની રહી છે, માટે તેમના પ્રાસાદોની ઉંચાઈ પણ ૯૦૦-૯૦૦ યોજન અને વિસ્તાર ૪૫૦-૪૫૦ યોજન સમજવો. એજ પ્રમાણે અચ્યુતેન્દ્રનાં વિમાનોની ઉંચાઈ પણ ૯૦૦ યોજનની હોવાથી વિદ્યુર્વિદ્યુ દ્વારા નિર્મિત પ્રાસાદની ઉંચાઈ ૯૦૦ યોજનની અને તેનો વિસ્તાર ૪૫૦ યોજનનો સમજવો જોઈએ.

खलु विकुर्वित प्रासादे अच्युतो देवेन्द्रो देवराजो दशभिः सामानिकसाहस्रिकैः
यावत् चत्वारिंशता आत्मरक्षकदेवसाहस्रिकैः बहुभिरच्युतकल्पवासिभिः वैमानिकै
दैवैश्च सार्द्धं संपरिवृतो महता यावत्-आहत नाट्यगीतवादिततन्त्रीतलतालत्रुटित-
घनमृदङ्गप्रतिवादितरवेण दिव्यान् भोगभोगान् भुञ्जानो विहरति शेषं तदेव पूर्वो-
क्तरीत्यैवावसेयम् । अन्ते गौतम ! आह-‘सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति’ हे
भदन्त ! तदेवं भवदुक्तं सत्यमेव, हे भदन्त ! तदेवं भवदुक्तं-सत्यमेव इति॥मू.३॥

षष्ठोद्देशकः समाप्तः

स्सीहिं जाव विहरइ, सेसं तं चेव’ हे गौतम ! विकुर्वित प्रासाद में
देवेन्द्र देवराज अच्युत १० हजार सामानिक देवों के साथ यावत् ४०
हजार आत्मरक्षक देवों के साथ तथा अनेक अच्युतकल्पवासी वैमा-
निक देवों के साथ, घिरा रहकर, नाट्य और गीतों के बजते हुए तन्त्री,
तल, ताल, त्रुटिक, एवं घन मृदङ्गों की तुमुलध्वनिपूर्वक दिव्य भोग-
भोगों को भोगता है । अवशिष्ट कथन पूर्वोक्त रीति के जैसा ही
जानना चाहिये । अन्त में गौतम प्रभु से कहते हैं-‘सेवं भंते ! सेवं
भंते ! त्ति’ हे भदन्त ! आपका कहा हुआ यह सब विषय सर्वथा सत्य
ही है, हे भदन्त ! आपका कहा हुआ यह सब विषय सर्वथा सत्य ही
है । इस प्रकार कहकर वे गौतम ! यावत् अपने स्थान पर विराजमान
हो गये ॥ सूत्र ३ ॥

॥ छट्ठा उद्देश समाप्त १४-६ ॥

“तत्थ णं गोयमा ! अच्युए देविंदे देवराया दसहिं सामाणियसाहस्रीहिं
जाव विहरइ, सेसं तंचेव” हे गौतम ! ते विकुर्वित उत्तम प्रासादमां
देवेन्द्र, देवराय अच्युत दस हजार सामानिक देवों, ४० हजार आत्मरक्षक
देवों, तथा भीष्म पण्डित अनेक अच्युतकल्पवासी वैमानिक देवों साथे नाट्य
अने गीतों साथे वगाडवाभां आवतां तन्त्री, तल, ताल, त्रुटिक अने घन-
मृदङ्गोनी तुमुलध्वनिपूर्वक दिव्य भोगभोगोंने भोगवे छे अन्ते गौतम
स्वामी भडावीर प्रभुने कहे छे के-“सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति” हे भगवन् !
आपे आ विषयनुं जे प्रतिपादन कयुं, ते सत्य ज छे. “हे भगवन् !
आपनुं कथन सर्वथा सत्य ज छे आ प्रभावे कहीने भडावीर प्रभुने
वंदणानुसंस्कार करीने तेआ पोताने स्थाने जेसी गया ॥सू०३॥

॥ छट्ठा उद्देश समाप्त ॥ १४-६ ॥

અથસપ્તમોદેશકઃ પ્રારમ્ભ્યતે

ચતુર્દશશતકે સપ્તમોદેશકસ્ય સંક્ષિપ્તવિષયવિવરણમ્ ।

કેવલજ્ઞાનાપ્રાપ્ત્યા સ્થિન્નં ગૌતમસ્વામિનં પ્રતિ મગધતો મહાવીરસ્ય આશ્વા-
સનમ્, કિમ્ અનુત્તરૌપપાતિકા દેવાઃ જાનન્તિ, પશ્યન્તિ ? इत्यादि प्रश्नोत्तर-
वक्तव्यता । तुल्यता वक्तव्यतायाः प्ररूपणम्, द्रव्यतुल्य-क्षेत्रतुल्य-कालतुल्य-
भवतुल्य-भावतुल्य वक्तव्यता निरूपणम्, औदयिकादिभावेन तुल्यतायाः प्ररूप-
णम्, संस्थानतुल्यता निरूपणम्, किम् आहारप्रत्याख्याता अनगारो मूर्च्छितो
भूत्वा आहारं कुर्यात् । अथ च ततः प्रश्नात् मारणान्तिकसमुद्घातं कृत्वा

સાતવેં ઉદ્દેશોકા પ્રારંભ—

ચૌદહવેં શતક કે હસ સાતવેં ઉદ્દેશે મેં જો વિષય આયા હુઆ હૈ—
ઉસકા સંક્ષેપતઃ વિવરણ હસ પ્રકાર સે હૈ—કેવલ જ્ઞાન કી અપ્રાપ્તિ સે
સ્થિન્ન હુએ ગૌતમ કો મગધાન્ મહાવીર સ્વામી કા આશ્વાસન—કયા
અનુત્તરૌપપાતિકદેવ જાનતે હૈં ? દેખતે હૈં ? इत्यादि प्रश्न और इसका उत्तर ।
तुल्यता की वक्तव्यता की प्ररूपणा । द्रव्यतुल्य, क्षेत्रतुल्य, कालतुल्य,
भवतुल्य और भावतुल्य की वक्तव्यता का प्ररूपण । औदयिक आदि
भाव को लेकर तुल्यता आदि की प्ररूपणा । संस्थानतुल्यता की प्ररू-
पणा आहार का जिसने प्रत्याख्यान कर दिया है ऐसा अनगार
मूर्च्छित होकर क्या आहार कर सकता है ? इसके बाद मारणान्तिक-

સાતમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

ચૌદમાં શતકના આ સાતમાં ઉદ્દેશકમાં પ્રતિપાદિત વિષયનું સંક્ષિપ્ત
વિવરણ—કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ ન થવાને કારણે બિન્ન થયેલા ગૌતમ સ્વામીને
મહાવીર સ્વામીનું આશ્વાસન.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—આપણી બન્નેની તુલ્યતાને (બન્ને નિર્વાણ રૂપ
સમાન સ્થાન પ્રાપ્ત કરવાના છે, તે વાતને) શું અનુત્તરૌપપાતિક દેવો
જાણે—દેખે છે ? इत्यादि प्रश्नो અને તેમના ઉત્તરે તુલ્યતાની વક્તવ્યતાની
પ્રરૂપણા ઔદયિક આદિ ભાવને અતુલક્ષીને તુલ્યતા આદિની પ્રરૂપણા,
સંસ્થાન તુલ્યતાની પ્રરૂપણા, પ્રશ્ન—આહારનો જેણે પ્રત્યાખ્યાન દ્વારા પરિત્યાગ
કયો છે એવો અણગાર મૂર્ચ્છિત થઈને શું આહાર કરી શકે છે ખરે ?
ત્યાર બાદ મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરીને અનાસક્ત થઈને શું તે આહાર

અનાસક્તો ભૂત્વા આહારં કુર્યાત્ ? इत्यादि वक्तव्यता प्ररूपणम्, केन हेतुना एव-
मुच्यते ? इत्यादि प्रश्नोत्तरम्, लवसप्तमदेव वक्तव्यता प्ररूपणम्, अनुत्तरौपपातिक
देववक्तव्यता निरूपणम्, कियति कर्मणि अवशिष्टे सति अनुत्तरदेवतया उत्पन्नो
भवति ? इत्यादि प्रश्नोत्तरप्ररूपणम् ॥

तुल्यतावक्तव्यता ।

મૂલમ્—“રાયગિહે જાવ—પરિસા પડિગયા, ગોયમિત્તિ ! સમણે
ભગવં મહાવીરે ભગવં ગોયમં આમંતેત્તા એવં વયાસી—ચિરસંસિ-
દ્ધોઽસિ મે ગોયમા ! ચિરસંથુઓઽસિ મે ગોયમા ! ચિરપરિચિઓ-
ઽસિ મે ગોયમા ! ચિરજુસિઓઽસિ મે ગોયમા ! ચિરાણુગઓઽસિ
મે ગોયમા ! ચિરાણુવત્તીસિ મે ગોયમા ! અણંતરં દેવલોણ, અણં-
તરં માણુસ્સણ ભવે, કિં પરં, મરણા કાયસ્સ ભેદા, હિઓ ચુતા
દો વિ તુલ્લા ઇગટ્ટા અવિસેસમણાણત્તા અવિસ્સામો’ ॥સૂ. ૧॥

છાયા—રાજગૃહે યાવત્-પર્વત્ પ્રતિગતા, ગૌતમ ! इति श्रमणो भगवान्
મહાવીરો ભગવંતં ગૌતમમ્ આમન્વ્ય એવમ્ અવાદીત્-ચિરસંશ્લિષ્ટોઽસિ મમ
ગૌતમ ! ચિરસંસ્તુતોઽસિ મમ ગૌતમ ! ચિરપરિચિતોઽસિ મમ ગૌતમ ! ચિર-
જુષ્ટોઽસિ મમ ગૌતમ ! ચિરાણુગતોઽસિ મમ ગૌતમ ! ચિરાણુવત્તિરસિ મમ
ગૌતમ ! અનન્તરં દેવલોકે, અનન્તરં માણુષ્યે ભવે, કિં પરતો મરણાત્,
કાયસ્ય ભેદાત્, હૃત્શ્ચ્યુતો દ્વાવપિ તુલ્યો, એકાર્થો, અવિશેષમ્ અનાનાત્વૌ
ભવિષ્યાવઃ ॥ સૂ. ૧ ॥

સમુદ્ધાત કરકે અનાસક્ત થનકર વહ આહાર કર સકના હૈ ? इत्यादि
वक्तव्यता की प्ररूपणा । आप ऐसा किस कारण से कहते हैं ? इत्यादि
प्रश्नोत्तर । लवसप्तमदेववक्तव्यता की प्ररूपणा । अनुत्तरौपपातिक देव-
वक्तव्यता निरूपण कितने कर्म अवशिष्ट रहने पर जीव अनुत्तर
देवरूप से उत्पन्न होता है ? इत्यादि प्रश्नोत्तरप्ररूपण—

કરી શકે છે ? इत्यादि प्रश्नोत्तरैनी प्ररूपणा आप शा कारणे जेपुं कहे
छा ? इत्यादि प्रश्नोत्तर लवसप्तम देववक्तव्यतानी प्ररूपणा, अनुत्तरौपपा-
तिक देववक्तव्यतानुं निरूपण, केटवां कर्म पाकी रहवाथी एव अनुत्तर
देव रूपे उत्पन्न थाय छे ? इत्यादि प्रश्नोत्तरानुं प्रतिपादन.

ટીકા — ‘રાયગિહે જાવ-પરિસા પડિગયા’ રાજગૃહે યાવત્ નગરે સ્વામી સમવસૃતઃ પરિપન્નગરાન્નિઃસૃતા ધર્મકથાં શ્રુત્યા પર્વત્ પ્રતિગતા । તતો ભગવાન્ મહાવીરો ગૌતમાય તસ્ય સ્વસ્ય ચ ભાવિનીં તુલ્યતા પ્રદર્શયન્નાહ—‘ગોયમિત્તિ ! સમણે ભગવં મહાવીરે ભગવં ગોયમં આમંતિત્તા, એવં વયાસી’ હે ગૌતમ ! ઇતિ શબ્દેન શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરો કઠિનકઠિનતરકઠિન-તમાભિગ્રહધારિણં ભગવન્તં ગૌતમસ્વામિનં આમન્થ્ય-સમ્બોધ્ય, એવં-વક્ષ્યમાણ-પ્રકારેણ અવાદીત્—‘ચિરસંસિદ્ધોઽસિ મે ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ચિર-સંશ્લિષ્ટોઽસિ ચિરં વહુકાલં યાવત્ ચિરઅતીતે પ્રભૂતે કાલે વા સંશ્લિષ્ટઃ-સ્નેહાત્સં-વદ્ધશ્ચિરસંશ્લિષ્ટઃ, અસિ-ભવસિ ત્વમ્ મમ મયા વા, ‘ચિરસંથુઓઽસિ મે ગોયમા !’

તુલ્યતાવક્તવ્યતા—

‘રાયગિહે જાવ’ ઇત્યાદિ ।

‘રાયગિહે જાવ પરિસા પડિગયા’ રાજગૃહ નગર મેં મહાવીર સ્વામી પધારે । નગર સે પરિષદા નિકલી ધર્મકથા કો સુનકરકે વહાં સે પરિષદ્ પીછે ગઈ । હસકે બાદ કેવલજ્ઞાન અપ્રાપ્તિ સે સ્તિન્ન હુએ ગૌતમ કો આશ્વાસિત કરનેકે લિયે ભગવાન્ મહાવીર ઉનકી ઔર અપની હોનેવાલી તુલ્યતા કો પ્રદર્શિત કરતે હુએ કહતે હૈ—‘ગોયમિત્તિ ! સમણં ભગવં ગોયમં આમંતિત્તા એવં વયાસી’ હે ગૌતમ ! હસ પ્રકાર વિવિધ ઔર કઠિન સે કઠિન અભિગ્રહ ધારી ઉન ભગવાન્ ગૌતમ કો શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરને સંબોધિત કરકે કહા ‘ચિરસંસિદ્ધોસિ મે ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! તુમ મેરે સાથ ચિરકાલ સે સ્નેહ સે સંવદ્ધ ચલે આ રહે હો, અથવા-તુમ ચિરકાલ સે મેરે સાથ

—તુલ્યતા વક્તવ્યતા—

“રાયગિહે જાવ” ઇત્યાદિ—

“રાયગિહે જાવ પરિસા પડિગયા” રાજગૃહ નગરમાં મહાવીર પ્રભુ પ્રધાર્યા નગરમાંથી લોકોને સમુદાય ધર્મકથા સાંભળવાને ઉપડયો ધર્મકથા શ્રવણ કરીને ત્યાંથી પરિષદ પાછી ફરી ત્યાર બાદ કેવલજ્ઞાનની અપ્રાપ્તિથી ખિન્ન થયેલા ગૌતમ સ્વામીને મહાવીર પ્રભુ આ પ્રમાણે આશ્વાસન આપે છે—(આ આશ્વાસનનાં વચનો દ્વારા મહાવીર પ્રભુ ગૌતમ સ્વામી નેએવું સમજાવે છે કે પોતે તથા ગૌતમ નિર્વાણ પામીને એક સરખા બનવાના છે.) “ગોયમિત્તિ ! સમણં ભગવં ગોયમં આમંતિત્તા એવં વયાસી” પહેલાં તો ભગવાન ગૌતમને, “હે ગૌતમ,” એવું સંબોધન વિવિધ અને કઠણમાં કઠણ અભિગ્રહ ધારી ભગવાન્ ગૌતમ સ્વામીને શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરે કયું ત્યાર બાદ તેમણે આ પ્રમાણે કહ્યું—“ચિર સંસિદ્ધો મે ગોયમા !” હે ગૌતમ ! તમે મારી સાથે ચિરકાળથી સ્નેહથી સંબદ્ધ રહેલા છો અથવા

હે ગૌતમ ! ચિરસંસ્તુતોઽસિ-ચિરાત્ અતીતાત્ વહોઃ કાલાત્ સંસ્તુતઃ-સ્નેહાત્ પ્રશંસિતશ્ચિરસંસ્તુતઃ, અસિ ભવસિ ત્વમ્ મમ મયાવા, 'ચિરપરિચિઓઽસિ મે ગોયમા !' હે ગૌતમ ! ચિરાત્-અતીતવહુકાલાત્ પરિચિતઃ પૌનઃ પુન્યેન અવલોકનતો વિશિષ્ટપરિચિતઃ, અસિ-ભવસિ ત્વમ્ મમ મયા વા, 'ચિરજુસિઓઽસિ મે ગોયમા !' હે ગૌતમ ! ચિરાત્-વહોઃ કાલાત્ જુપિતઃ-સેવિતઃ, પ્રીતિવિષયી કૃતો વા ચિરજુપિતઃ, અસિ-ભવસિ, મમ મયા વા, 'ચિરાણુગઓઽસિ મે ગોયમા !' હે ગૌતમ ! ચિરાણુગતોઽસિ-ચિરાત્-વહોઃ કાલાત્ અનુગતઃ મમાણુગમનકારિ ત્વાત્ ચિરાણુગતોસિ ત્વં મમ મયા વા, 'ચિરાણુવત્તીસિ મે ગોયમા !' હે ગૌતમ ! ચિરાણુવર્તી-ચિરાત્-અતીતાત્ વહોઃ કાલાત્ અણુવર્તી-અણુવર્તનશીલઃ ચિરાણુવર્તી, અસિ-ભવસિ ત્વં મમ મયા ઇતિ ભાવઃ । તયોશ્ચિરસંશ્લિષ્ટત્વાદિકસ્ય સ્થાનં પ્રદર્શયિતુમાહ-‘અણંતરં દેવલોણ, અણંતરં માણુસસણ ભવે’ અનન્તરમ્-

સ્નેહ સે સંબદ્ધ હુણ હો, ચિરસંયુઓઽસિ મે ગોયમા’ હે ગૌતમ ! તુમ વહુત કાલ સે મેરે પ્રશંસિત હો, અર્થાત્ તુમને મેરી પ્રશંસા કી હૈ । ‘ચિરપરિચિઓઽસિ મે ગોયમા !’ હે ગૌતમ । મેરે સાથ તુમ્હારા બારંબાર કે અવલોકન સે વહુત પુરાના પરિચય ચલા આ રહા હૈ । ‘ચિરજુસિઓસિ’ હે ગૌતમ । તુમ વહુત સમય પહિલે, સે મેરી પ્રીતિ કે વિષય બને હુણ હો । ‘ચિરાણુગઓમે ગોયમા’ હે ગૌતમ । તુમ વહુત સમય સે મેરા અણુગમન કરતે ચલે આ રહે હો, ‘ચિરાણુવત્તીસિ મે ગોયમા’ હે ગૌતમ ! તુમ વહુત સમય સે મેરા અણુવર્તન કરને કે સ્વભાવવાલે બને હુણ હો । હમારા યહ ચિરસંશ્લિષ્ટત્વાદિરૂપ સમ્બન્ધ કહાં પર હુઆ

ચિરકાળથી તમે મારી સાથે સ્નેહથી સંબદ્ધ થયા છે, “ચિરસંયુઓઽસિ મે ગોયમા !” હે ગૌતમ ! તમે ઘણા કાળથી મારા દ્વારા સ્નેહથી પ્રશંસિત થયા છે. ચિરપરિચિઓઽસિ મે ગોયમા !” હે ગૌતમ ! મારી સાથે તમારો વારંવાર અવલોકનથી ઘણા જ પુરાણો પરિચય આવ્યો આવે છે. “ચિરજુસિ ઓઽસિ” હે ગૌતમ ! તમે ઘણા સમય પહેલાંથી મારી પ્રીતિનું પાત્ર બનેલા છો. “ચિરાણુગઓઽસિ મે ગોયમા !” હે ગૌતમ ! તમે ઘણા જ સમયથી મારું અણુગમન કરી રહ્યા છો. “ચિરાણુવત્તીસિ મેગોયમા” હે ગૌતમ ! તમે ઘણા સમયથી મારું અણુવર્તન કરવાનો સ્વભાવ ધરાવતા આવ્યા છો. અમારો અને તમારો ચિરસંશ્લિષ્ટત્વ આદિ રૂપ સંબંધ કયાં બંધાયો છે, તે વાતને પ્રગટ કરવા માટે મહાવીર પ્રભુ ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે-

અવ્યવધાનં યથા સ્યાત્તથા દેવલોકે, અનન્તરે દેવભવે આવયોથિરસંશ્લિષ્ટત્વાદિક-
માસીત્ , અથ ચ તત્તોઽપિ અનન્તરં-નિર્વ્યવધાનં યથા સ્યાત્તથા અસ્મિન્ મનુષ્યે
ભવે ચ આવયોથિરસંશ્લિષ્ટત્વાદિકમસ્ત્યેવેતિ ભાવઃ । તત્ર સ્વલ્પ ત્રિપૃષ્ઠભવે ગૌતમો
મગવતઃ સારથિતયા ચિરસંશ્લિષ્ટત્વાદિ ધર્મયુક્ત આસીત્, એવમન્યેષ્વપિ ભવેષુ
સંમવતીત્યર્થઃ, તથા ચ મયિ તત્ર સ્નેહસ્ય ગાઢત્વેન ન કેવલજ્ઞાનમુત્પદ્યતે, તથાપિ
સ્નેહનાશે સતિ કેવલજ્ઞાનં ભવિષ્યતિ, ઇતિ ત્વં તદર્થમધીરો મા ભવ ઇતિ પ્રતીયતે,
'કિં? પરં મરણા કાયસ્સ ભેદા ઇઓ ચુયા દો વિ તુલ્લા ઇગટ્ઠા અવિસેસમણાણત્તા
મવિસ્સામો ' કિં વહુના ? મરણાત્ પરં-મૃત્યોરનન્તરં કાયસ્ય ભેદાત્ વિનાશાદ્દેતો :

હૈ-હસ વાત કો પ્રદર્શિત કરને કે લિયે પ્રભુ ગૌતમ સે કહતે હૈં-‘અર્ણ-
તરં દેવલોએ અર્ણતરં માણુસ્સએ ભવે’ અનન્તર દેવભવ મેં હે ગૌતમ ।
હમારા તુમ્હારા ચિરકાલ કા યહ સંશ્લિષ્ટત્વાદિરુપ સંબંધ રહા હૈ, હસી
પ્રકાર સે ચિરકાલ સે ચલા આ રહા યહ સંબંધ ઉસકે અનન્તર હસ
મનુષ્ય મેં બી હોરહા હૈ । ક્યોંકિ ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવ મગવાન્ કે ભવ
મેં ગૌતમ, મગવાન્ કે સારથિરુપ સે થે । હસલિયે વે અપને સાથ ચિર-
સંશ્લિષ્ટાદિરુપ સંબંધ સે યુક્ત પ્રકટ કિયે ગયે હૈં । હસી પ્રકાર સે અન્ય
ઔર મયોં મેં બી ઘટિન કરના ચાહિયે । હસલિયે તુમ્હેં હમ પર અધિક સ્નેહ
કી ગાઢતા કો લેકર કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન નહીં હો રહા હૈ । જય હસ સ્નેહ
કા નાશ હોગા તવ હી તુમ્હેં બી કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન હો જાવેગા । અતઃ તુમ
કેવલજ્ઞાન કે લિયે અધીર મત વનો ‘કિં’ જ્યાદા કયા કહા જાવે-‘પરં
મરણકાયસ્સ ભેદા ઇઓ ચુયા દો વિ તુલ્લા, ઇગટ્ઠા, અવિસેસમણા-
ણત્તા મવિસ્સામો’ મરણ કે વાદ શરીર કે વિનાશ સે હસ પ્રત્યક્ષ

“અર્ણતરં દેવલોએ અર્ણતરં મણુસ્સએ ભવે ” હે ગૌતમ ! અનન્તર દેવભવમાં
અમારો અને તમારો ચિરકાળનો આ સંશ્લિષ્ટાદિ રૂપ સંબંધ રહ્યો છે.
એજ પ્રમાણે આ ચિરકાળથી ચાલ્યો આવતો- સંબંધ અનન્તર મનુષ્ય
ભવમાં પણ ચાલુજ રહ્યો છે. (ત્રિપૃષ્ઠના ભવમાં ગૌતમ તેમના સારથિ રૂપે
હતા) આ પ્રકારે મહાવીર પ્રભુ અને ગૌતમનો ચિરસંશ્લિષ્ટાદિ-રૂપ
સંબંધ બતાવવામાં આવ્યો છે.

આ પ્રકારે તમને મારી પ્રત્યે ખૂબ જ અધિક સ્નેહ ઉત્પન્ન થયેલો છે.
તે સ્નેહની ગાઢતાને લીધે તમને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થતું નથી જ્યારે આ
સ્નેહભાવ નષ્ટ થશે, ત્યારે જ તમને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થશે તેથી હે ગૌતમ !
તમે કેવળજ્ઞાનને માટે અધીર ન બનો. “કિં” અધિક શું કહું “પરં
મરણકાયસ્સ ભેદા ઇઓ ચુયા દો વિ તુલ્લા, ઇગટ્ઠા, અવિસેસમણાણત્તા મવિ-

इतः—प्रत्यक्षादस्माद् मनुष्यमवात् च्युतौ—द्रावपि आवाम् तुल्यौ—सदृशौ—समान जीवद्रव्यौ, एकार्थौ—एकप्रयोजनौ—अनन्तसुखप्रयोजनवन्तौ, एवस्यौ वा—सिद्धि-क्षेत्रस्थितौ, अविशेषम्—निर्विशेषं यथास्यात्तथा, अनानात्वौ—अभिन्नौ—भेदरहितौ तुल्यज्ञानदर्शनादिपर्यायौ भविष्याव इति ॥ सू० १ ॥

तुल्यताविज्ञतावक्तव्यता ।

मूलम्—‘जहां णं भंते ! वयं एयमट्टं जाणामो पासामो, तहा णं अणुत्तरोववाइया वि देवा एयमट्टं जाणंति, पासंति ? हंता, गोयमा ! जहा णं वयं एयमट्टे जाणामो पासामो तहा अणुत्तरोववाइयावि देवा एयमट्टं जाणंति, पासंति, से केणट्टेणं जाव पासंति ? गोयमा ! अणुत्तरोववाइयाणं अणंताओ मणो-दव्ववग्गणाओ लद्धाओ पत्ताओ अभिसमन्नागयाओ भवन्ति, से तेणट्टेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ—जाव पासंति ॥ सू० २ ॥

छाया—यथा खलु भदन्त ! वयम् एतमर्थम् जानीमः, पश्यामः, तथा खलु अनुत्तरोपपातिका अपि देवा एतमर्थं जानन्ति, पश्यन्ति ? हन्त, गौतम ! यथा खलु वयम् एतमर्थं जानीमः, पश्यामः, तथा अनुत्तरोपपातिका अपि देवा एत-मर्थं जानन्ति पश्यन्ति, तत् केनार्थेन यावत्-पश्यन्ति ? गौतम ! अनुत्तरोपपा-तिकाः खलु अनन्ताः मनोद्रव्यवर्गणाः लब्धाः प्राप्ताः अभिसमन्वागताः भवन्ति, तत्तेनार्थेन गौतम ! एवमुच्यते यावत् पश्यन्ति ॥ सू० २ ॥

मनुष्यभव से झूटनेके अनन्तर हय तुम दोनों समान जीव द्रव्यरूप होकर अनन्त सुखप्रयोजनवाले अथवा सिद्धि क्षेत्र में रहनेवाले सम्पूर्णरूप से हो जावेगे वहां हमारे तुम्हारे दर्शन, ज्ञान भेद रहित होकर तुल्यरूप में हो जावेगे ॥ सू० १ ॥

स्वामो ” अरण्य भाद शरीरता विनाशपूर्वकं आ प्रत्यक्ष मनुष्य लवमांथी न्युत थयेला आपणुं अन्ने समान लवद्रव्य इय अनीने अनन्त सुखप्रयो-जनवाणा अथवा सिद्धिक्षेत्रमां रहेनारा संपूर्ण इये अनी अशुं त्यां अमाइं अने तमाइं दर्शन, ज्ञान बेदरहित अनी लवाथी तुल्य रूपमां आवी अशे ॥ सू० १ ॥

ટીકા—પૂર્વભાવિની આત્મતુલ્યતા ભગવતાઽભિહિતા । સામ્પ્રતં યદ્યન્યોઽપિ કશ્ચિદેનમર્થં જાનીયાત્ તદા સાધુસ્યાદિત્યમિમાયેણ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘જહા ણં મંતે ! વયં એયમટ્ઠં જાણામો પાસામો તહાણં અણુત્તરોવવાહયા વિ દેવા એયમટ્ઠં જાણંતિ, પાસંતિ ?’ હે મદન્ત ! યથા સ્વલુ વયમ્ એતમર્થમ્—આવયો ભાવિતુલ્યતાસ્વરૂપં જાનીમઃ પશ્યામઃ, તથા સ્વલુ અનુત્તરૌપપાતિકાઃ અપિ દેવાઃ કિમ્, એતમર્થમ્—આવયો ભાવિતુલ્યતા લક્ષણમ્ અર્થં જાનન્તિ, પશ્યન્તિ ? અત્ર યૂયં ચ વયં ચેત્યનયોરે-કશેષાદ્ વયમ્, તત્ર યૂયં કેવલજ્ઞાનેન આવયો ભાવિતુલ્યતાં જાનીથ, વયંતુ ભવદુ-

તુલ્યતા વિજ્ઞતાવક્તવ્યતા—

‘જહા ણં મંતે ! વયં એયમટ્ઠં’ હત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—સૂત્રકાર ને પહિલે ભગવાન કે દ્વારા કહી ગઈ આત્મ-તુલ્યતા કા પ્રતિપાદન કિયા હૈ । સ્ત્રા ગૌતમ અવ યહાં હસી યાત કો હસ પ્રકાર સે પૂછતે હૈં કિ હસ હમારી તુમ્હારી ભાવિની આત્મતુલ્યતા કો ઓર ભી કોઈ જાનતે હૈં કયા ? ‘જહા ણં મંતે ! વયં એયમટ્ઠં જાણામો-પાસામો તહા ણં અણુત્તરોવવાહયા વિ દેવા એયમટ્ઠં જાણંતિ પાસંતિ’ હે મદન્ત ! જૈસે કી હમ દોનોં ભાવિતુલ્યતા કે સ્વરૂપ કો જાનતે ઓર દેખતે હૈં, વૈસે કયા અનુત્તરૌપપાતિક દેવ ભી હમ દોનોં કી ભાવિતુલ્યતા-રૂપ અર્થ કો જાનતે ઓર દેખતે હૈં ? યહાં વયં ‘યહ પદ ‘હમ તુમ’’ હન દો કા ‘યૂયં વયંચ’ હનમેં કે એકશેષ હોને સે ષોધક હૈ । તાત્પર્ય

—તુલ્યતાવિજ્ઞતા વક્તવ્યતા—

“ જહાણ મંતે ! વયં એયમટ્ઠં ” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—આની પહેલાના સૂત્રમાં સૂત્રકારે ભગવાન દ્વારા કથિત આત્મ-તુલ્યતાનું પ્રતિપાદન કર્યું હતું ગૌતમ સ્વામી એજ વાતને આ પ્રકારે પૂછે છે કે—મારી અને તમારી ભાવિની (ભવિષ્યમાં પ્રાપ્ત થનારી) આત્મતુલ્યતાની વાત શું બીજાં કોઈ બાજુ છે ખરાં ? “ જહા ણં મંતે ! વયં એયમટ્ઠં જાણામો પાસામો તહા ણં અણુત્તરોવવાહયા વિ દેવા એયમટ્ઠં જાણંતિ, પાસંતિ ? ” હે ભગ-વન્ ! જેમ આપણે બન્ને આપણી ભાવિતુલ્યતાના સ્વરૂપને બાણીએ અને દેખીએ છીએ, એજ પ્રમાણે શું અનુત્તરૌપપાતિક દેવો પણ આપણી બન્નેની ભાવિતુલ્યતા રૂપ અર્થને (વાતને) બાણે-દેખે છે ખરાં ? અહીં “ વયં ” આ પદ “ હું અને તમે ” આ બન્નેનું, “ યૂયં વયં ચ ” આ બે પદોમાંથી એક અહમ્ થવાને કારણે, બોધક છે. આ કથનનો ભાવાર્થ એ છે કે—ભગવાનને

પદેશાત્, એવમ્ અનુત્તરૌપપાતિકા અપિ દેવાઃ કિં જાનન્તિ ? इतिप्रश्नः । भगवान्नाह-‘हंता गोयमा ! जहा णं वयं एयमद्वं जाणामो तद्वा अणुत्तरोववाइया वि देवा एयमद्वं जाणंति, पासंति’ हे गौतम ! हन्त-सत्यम्, यथा खलु वयम् एतमर्थम्-आवयो भावितुल्यतालक्षणम् अर्थं जानीमः, पश्यामः, तथैव अनुत्तरौपपातिका अपि देवाः, एतमर्थम्-आवयो भावितुल्यतास्वरूपम् अर्थम्, जानन्ति । पश्यन्ति गौतमः पृच्छति-‘से केणद्वेणं जाव पासंति ?’ हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन कथं तावत्, यावत् एवमुच्यते-यथा खलु वयम् एतमर्थं जानीमः पश्यामस्तथैव अनुत्तरौपपातिका अपि देवा एतमर्थं जानन्ति, पश्यन्ति, इति ? भगवानाह-

ऐसा है-भगवान् से गौतम ने ऐसा कहा-मैं और आप अविष्य में समान हो जावेंगे इस बात को आप केवलज्ञान से जानते हैं, और मैं आपके उपदेश से जानता हूँ, तो क्या इसी प्रकार से अनुत्तरौपपातिक देव भी जानते हैं और देखते हैं ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘हंता, गोयमा ! जहा णं वयं एयमद्वं जाणामो, पासामो तद्वा अणुत्तरोववा इया वि देवा एयमद्वं जाणंति पासंति’ हां, गौतम ! जैसे हम तुम हमारी तुम्हारी होनेवाली तुल्यता को जानते हैं और देखते हैं, उसी प्रकार से अनुत्तरौपपातिक देव भी हमारी तुम्हारी इस भाविनी तुल्यता को जानते हैं और देखते हैं । इस पर गौतम प्रभु से ऐसा पूछते हैं-‘से केणद्वेणं जाव पासंति’ हे भदन्त ! ऐसा आप किस कारण से कहते हैं-कि जैसे हम तुम होनेवाली हमारी तुल्यता को

ગૌતમે એવું પૂછ્યું-“ હું અને તમે ભવિષ્યમાં સમાન થઈ જશું, આ વાતને આપ કેવળજ્ઞાન વડે જાણો છો અને મેં તે વાત આપના ઉપદેશથી જાણી છે. શું અનુત્તરૌપપાતિક દેવો પણ આ વાત જાણે છે અને દેખે છે ખરા ? ”

મહાવીર પ્રભુને ઉત્તર-“ હતા, ગોયમા ! જહા ણં વયં એયમદ્વં જાણામો, પાસામો, તદ્વા અણુત્તરોવવાઈયા દેવા એયમદ્વં જાણંતિ, પાસંતિ ” હે ગૌતમ ! જેવી રીતે આપણે બન્ને આપણી ભાવિતુલ્યતાની વાતને જાણીએ છીએ અને દેખીએ છીએ, એજ પ્રમાણે અનુત્તરૌપપાતિક દેવો પણ આપણી તે ભાવિતુલ્યતાની વાતને જાણે છે અને દેખે છે.

ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન-“ સે કેણદ્વેણં જાવ પાસંતિ ? ” હે ભગવન્ ! આપ શા કારણે એવું કહો છો કે જેમ આપણે બન્ને આપણી ભાવિતુલ્યતાની વાતને જાણીએ છીએ અને દેખીએ છીએ, તેમ અનુત્તરૌપપાતિક દેવો પણ આપણી ભાવિતુલ્યતાને જાણે છે અને દેખે છે ?

‘ગોયમા ! અણુત્તરોવવાહ્યા ણં અણંતાઓ મણોદવ્વવગ્ગણાઓ લદ્ધાઓ પત્તાઓ અભિ-
સમન્નાગયાઓ ભવંતિ’ હે ગૌતમ ! અનુત્તરૌપપાતિકાઃ સ્વલ્લ અનન્તાઃ, મનોદ્રવ્ય-
વર્ગણાઃ લઘ્વાસ્તદ્વિષયાવધિજ્ઞાનલબ્ધિમન્તાઃ, પ્રાપ્તાસ્તદ્દ્રવ્યપરિચ્છેદવન્તાઃ અભિ-
સમાગમત્ત્રાગતા તદ્ગુણપર્યાયં પરિચ્છેદવન્તો ભવન્તિ । તસ્માદાવયોર્ભાવિતુલ્યતા
લક્ષણમર્થં તે જાનન્તિ પશ્યન્તિ । ‘સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! એવંચુચ્છઙ્ગ જાવ પાસંતિ’
હે ગૌતમ ! તત્-અથ, તેનાર્થેન એદમુચ્ચતે-યાવત્ સ્વલ્લ વયમ્ એતમર્થં જાનીમાઃ,
પશ્યામાઃ, તથા અનુત્તરૌપપાતિકા અપિ દેવા એતમર્થં જાનન્તિ પશ્યન્તીતિ ॥ સૂં ૨ ॥

જાનતે હૈં ઓર દેખતે હૈં, ડસી પ્રકાર કે અનુત્તરૌપાતિક દેવ ઢી ઇસ
અર્થ કો જાનતે ઓર દેખતે હૈં ? ઇસકે ડત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-ગોયમા !
અણુત્તરોવવાહ્યાણં અણંતાઓ મણોદવ્વવગ્ગણાઓ લદ્ધાઓ પત્તાઓ
અભિસમન્નગયાઓ ભવંતિ’ હે ગૌતમ ! અનુત્તરૌપપાતિક દેવ અનન્ત
મનોદ્રવ્યવર્ગણાઓ કો લઘ્વ ક્રિયે હોતે હૈં અર્થાત્ તદ્વિષયક અવધિ-
જ્ઞાનલબ્ધિવાલે હોતે હૈં-પ્રાપ્ત ક્રિયે હોતે હૈં-ડનકે દ્રવ્યોં કે જ્ઞાનવાલે
હોતે હૈં ઓર અભિસમન્વાગત હોતે હૈં ડનકે ગુણોં કે ઓર પર્યાયોં કે
જ્ઞાતા હોતે હૈં ઇસ કારણ હમારી તુમ્હારી ભાવિતુલ્યતારૂપ અર્થકો વે
જાનતે હૈં ઓર દેખતે હૈં ‘સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! એવંચુચ્છઙ્ગ જાવ પાસંતિ’
ઇસીલિયે હે ગૌતમ ! મૈંને ઇસા કહા હૈં કિ જિસ પ્રકાર હમ તુમ હમારી
તુમ્હારી હોનેવાલી તુલ્યતારૂપ અર્થકો જાનતે હૈં ઓર દેખતે હૈં, ડસી
પ્રકાર સે અનુત્તરૌપપાતિક દેવ ઢી ઇસ અર્થકો જાનતે ઓર દેખતે હૈં ॥ સૂ ૦૨ ॥

મહાવીર પ્રશ્નને ડત્તર-“ ગોયમા ! અણુત્તરોવવાહ્યાણં અણંતાઓ મણો
દવ્વવગ્ગણાઓ લદ્ધાઓ, પત્તાઓ, અભિસન્નાગયાઓ ભવંતિ ” હે ગૌતમ ! અનુ-
ત્તરૌપપાતિક દેવોએ અનંત મનોદ્રવ્યવર્ગણાઓને લબ્ધ કરેલી હોય છે-
(એટલે કે તદ્વિષયક અવધિજ્ઞાનલબ્ધિવાળા હોય છે-) પ્રાપ્ત કરેલી હોય છે
(તેમના દ્રવ્યોના જ્ઞાનવાળા હોય છે) અને અભિસમન્વાગત કરેલી હોય છે
(તેમના શુદ્ધોના અને પર્યાયોના જ્ઞાતા હોય છે. તે કારણે તેઓ આપણી
બન્નેની ભાવિતુલ્યતા રૂપ અર્થને બાણે છે અને દેખે છે. “ સે તેણદ્દેણં
ગોયમા ! એવંચુચ્છઙ્ગ જાવ પાસંતિ ” હે ગૌતમ ! તે કારણે મેં એવું કહ્યું
છે કે જેવી રીતે આપણે બન્ને આપણી ભાવિસમાનતા રૂપ અર્થને બાણીએ,
દેખીએ છીએ, એવી જ રીતે અનુત્તરૌપપાતિક દેવો પણ આપણી બન્નેની
ભાવિતુલ્યતા રૂપ અર્થને બાણે-દેખે છે. ॥ સૂ ૦૨ ॥

तुल्यताप्रकारवक्तव्यता ।

मूलम्—‘कइविहे णं भंते तुल्लए पणत्ते ? गोयमा ! छविहे तुल्लए पणत्ते, तं जहा—दव्वतुल्लए, खेत्ततुल्लए, कालतुल्लए, भवतुल्लए भावतुल्लए, संठाणतुल्लए, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—दव्वतुल्लए दव्वतुल्लए ? गोयमा ! परमाणुपोग्गले परमाणुपोग्गलस्स दव्वओ तुल्ले, परमाणुपोग्गले परमाणुपोग्गलवइरित्तस्स दव्वओ णो तुल्ले, दुपएसिए खंधे दुपएसियस्स खंधस्स दव्वओ तुल्ले, दुपएसिए खंधे दुपएसियवइरित्तस्स खंधस्स दव्वओ णो तुल्ले, एवं जाव दसपएसिए, तुल्लसंखेज्जपएसिए खंधे तुल्ल संखेज्जपएसियस्स खंधस्स दव्वओ तुल्ले, तुल्ल संखेज्जपएसिए खंधे तुल्ल संखेज्जपएसियवइरित्तस्स खंधस्स दव्वओ णो तुल्ले, एवं तुल्ल असंखेज्जपएसिए वि, एवं तुल्ल अणंतपएसिए वि, से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ—दव्वओ तुल्लए, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—खेत्ततुल्लए खेत्ततुल्लए ? गोयमा ! एगपएसोगाढे पोग्गले एगपएसोगाढस्स पोग्गलस्स खेत्तओ तुल्ले एगपएसोगाढे पोग्गले एगपएसोगाढवइरित्तस्स पोग्गलस्स खेत्तओ णो तुल्ले, एवं जाव दस पएसोगाढे, तुल्ल संखेज्जपएसोगाढे पोग्गले तुल्ल संखेज्जपएसोगाढस्स पोग्गलस्स खेत्तओ तुल्ले० एवं तुल्ल असंखेज्जपएसोगाढे वि, से तेणट्ठेणं जाव खेत्ततुल्लए, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—कालतुल्लए कालतुल्लए ? गोयमा !

एगसमयट्टिईए पोग्गले एगसमयट्टिईयस्स पोग्गलस्स कालओ तुल्ले, एगसमयट्टिईए पोग्गले एगसमयट्टिईवइरित्तस्स पोग्गलस्स कालओ णो तुल्ले, एवं जाव दससमयट्टिईए, तुल्ल संखेज्जसमयट्टिईए एवं चेव, एवं तुल्लअसंखेज्ज समयट्टिईए वि, से तेणट्ठेणं जाव कालतुल्लए, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-भवतुल्लए, भवतुल्लए, गोयमा ! नेरइए नेरइयस्स भवट्ठयाए तुल्ले, नेरइयवइरित्तस्स भवट्ठयाए नो तुल्ले, तिरिक्खजोणिए एवं चेव, एवं मणुस्से, एवं देवेवि, से तेणट्ठेणं जाव भवतुल्लए, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-भावतुल्लए भावतुल्लए ? गोयमा ! एगगुणकालए पोग्गले एगगुणकालगस्स पोग्गलस्स भावओ तुल्ले, एगगुणकालए पोग्गले एगगुणकालगवइरित्तस्स पोग्गलस्स भावओ णो तुल्ले, एवं जाव दसगुणकालए, एवं तुल्लसंखेज्जगुणकालए पोग्गले, एवं तुल्ल असंखेज्जगुणकालए वि, एवं तुल्ल अणंतगुणकालए वि, जहा कालए, एवं नीलए, लोहियए हालिद्दे, सुक्खिल्लए, एवं सुब्भिगंधे, एवं दुब्भिगंधे, एवं तित्ते जाव महुरे, एवं कक्खडे जाव लुक्खे, उदइए भावे उदइयस्स भावस्स भावओ तुल्ले, उदइए भावे उदइयभाववइरित्तस्स भावस्स भावओ नो तुल्ले, एवं उवसमिए० खइए० खओवसमिए० पारिणामिए० संनिवाइए भावे संनिवाइयस्स भावस्स०, से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ-भावतुल्लए भावतुल्लए, से

केणट्टेणं भन्ते ! एवं बुच्चइ-संठाणतुल्लए संठाणतुल्लए ? गोयमा ! परिमंडले संठाणे परिमंडलस्स संठाणस्स संठाणओ तुल्ले, परिमंडलसंठाणवइरित्तस्स संठाणओ नो तुल्ले, एवं वट्ठे तंसे चउरंसे आयए, समचउरंसंठाणे समचउरंसस्स संठाणस्स संठाणओ तुल्ले, समचउरंसे संठाणे समचउरंस-संठाणवइरित्तस्स संठाणस्स संठाणओ नो तुल्ले, एवं परि-मंडले, एवं जाव हुंडे, से तेणट्टेणं जाव संठाणतुल्लए संठाणतुल्लए ॥सू० ३॥

छाया-कतिविधं खलु भदन्त ! तुल्यकं प्रज्ञप्तम् ? गौतम ! षड्विधं तुल्यकं प्रज्ञप्तम्, तथा-द्रव्यतुल्यकम् १ क्षेत्रतुल्यकम्, २ कालतुल्यकम्, ३ भवतुल्यकम्, ४ भावतुल्यकम्, ५ संस्थानतुल्यकम्, ६ तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते-द्रव्यतुल्यकम् द्रव्यतुल्य-कम् ? गौतम ! परमाणुपुद्गलः परमाणुपुद्गलस्य द्रव्यतस्तुल्यः परमाणुपुद्गलः परमाणुपुद्गलव्यतिरिक्तस्य द्रव्यतो नो तुल्यः, द्विप्रदेशिकः स्कन्धो द्विप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यतस्तुल्यः, द्विप्रदेशिकः स्कन्धो द्विप्रदेशिकव्यतिरिक्तस्य स्कन्धस्य द्रव्य-तो नो तुल्यः, एवं यावत्-दशप्रदेशिकः, तुल्यसंख्येयप्रदेशिकः स्कन्धस्तुल्यसंख्येय-प्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यतस्तुल्यः, तुल्य संख्येयप्रदेशिकः स्कन्धस्तुल्यसंख्येयप्रदे-शिकव्यतिरिक्तस्य स्कन्धस्य द्रव्यतो नो तुल्यः, एवं तुल्यासंख्येयप्रदेशिकोऽपि, एवं तुल्यानन्तप्रदेशिकोऽपि, तत् तेनार्थेन गौतम ! एवमुच्यते-द्रव्यत-स्तुल्यकम्, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते-क्षेत्रतुल्यकं क्षेत्रतुल्यकम् ? गौतम ! एकप्रदेशावगाढः पुद्गलः, एकप्रदेशावगाढस्य पुद्गलस्य क्षेत्र-तस्तुल्यः, एकप्रदेशावगाढः पुद्गलः एकप्रदेशावगाढव्यतिरिक्तस्य पुद्गलस्य क्षेत्रतो नो तुल्यः, एवं यावत् दशप्रदेशावगाढः, तुल्यसंख्येयप्रदेशावगाढः पुद्गलस्तुल्य-संख्येयप्रदेशावगाढस्य पुद्गलस्य तुल्यः, एवम् तुल्यासंख्येयप्रदेशावगाढोऽपि, तत् तेनार्थेन यावत् क्षेत्रतुल्यकम्, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते कालतुल्य-कम् कालतुल्यकम् ? गौतम ! एकसमयस्थितिकः पुद्गलः एकसमयस्थितिकस्य पुद्गलस्य कालतस्तुल्यः, एकसमयस्थितिकः पुद्गलः एकसमयस्थितिकव्यतिरिक्तस्य पुद्गलस्य कालतो नो तुल्यः, एवं यावत् दशसमयस्थितिकः तुल्यसंख्येयसमय-स्थितिकः, एवञ्चैव, एवं तुल्यासंख्येयसमयस्थितिकोऽपि, तत् तेनार्थेन यावत्

कालतुल्यकम्, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते-भवतुल्यकं भवतुल्यकम् ? गौतम ! नैरयिको नैरयिकस्य भवार्थतया तुल्यो, नैरयिकव्यतिरिक्तस्य भवार्थ-
तया नो तुल्यः, तिर्यग्योनिकः एवञ्चैव, एवं मनुष्यः, एवं देवोऽपि, तत् तेनार्थेन
यावत् भवतुल्यकम्, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते-भावतुल्यकम् भावतुल्य-
कम् ? गौतम ! एकगुणकालकः पुद्गलः एकगुणकालकस्य पुद्गलस्य भावतस्तुल्यः,
एकगुणकालकः पुद्गलः एकगुणकालकव्यतिरिक्तस्य पुद्गलस्य भावतो नो तुल्यः,
एवं यावत् दशगुणकालकः, एवं तुल्यासंख्येयगुणकालकः पुद्गलः, एवम् तुल्या-
संख्येयगुणकालकोऽपि, एवं तुल्यानन्तगुणकालकोऽपि, यथाकालकः, एवं नीलकः,
लोहितकः, हारिद्रकः, शुक्लकः, एवं सुरभिगन्धः, एवं दुरभिगन्धः, एवं तिक्तो
यावत् मधुरः, एवं कर्कशो यावत् रुक्षः, औदयिको भावः औदयिकस्य भावस्य
भावतस्तुल्यः, औदयिको भावः औदयिकभावव्यतिरिक्तस्य भावस्य भावतो नो
तुल्यः, एवम् औपशमिको भावः औपशमिकस्य भावस्य भावतस्तुल्यः-क्षायिको
भावः क्षायिकस्य भावस्य भावतस्तुल्यः०, क्षयोपशमिको भावः क्षयोपशमिकस्य
भावस्य भावतस्तुल्यः०, पारिणामिको भावः पारिणामिकस्य भावस्य भावतस्तु-
ल्यः० सांनिपातिको भावः सांनिपातिकस्य भावस्य भावतस्तुल्यः०, तत्
तेनार्थेन गौतम ! एवमुच्यते-भावतुल्यकं भावतुल्यकम्, तत् केनार्थेन भदन्त !
एवमुच्यते संस्थानतुल्यकं संस्थानतुल्यकम् ? गौतम ! परिमण्डलसंस्थानं
परिमण्डलस्य संस्थानस्य संस्थानतस्तुल्यम्, परिमण्डलसंस्थानव्यतिरिक्तस्य
संस्थानतो नो तुल्यम्, एवं वृत्तं, व्यस्त्रं, चतुरस्रम्, आयतम्, समयचतुरस्रसंस्थानं-
समचतुरस्रस्य संस्थानस्य संस्थानतस्तुल्यम्, समचतुरस्रं संस्थानं समचतुरस्र-
संस्थानव्यतिरिक्तस्य संस्थानस्य संस्थानतो नो तुल्यम्, एवं परिमण्डलम्, एवं
यावद्-हुण्डम्, तत् तेनार्थेन यावत् संस्थानतुल्यकं संस्थानतुल्यकम् ॥ सू० ३॥

टीका—पूर्वं तुल्यतायाः प्ररूपितत्वेन तत्प्रस्तावात् तुल्यभेदं प्ररूपयितुमाह—
'कइविहेणं भंते ! इत्यादि, 'कइविहेणं भंते ! तुल्लए पण्णत्ते ?' गौतमः पृच्छति—

तुल्यताप्रकारवक्तव्यता—

'कइविहे णं भंते ! तुल्लए पण्णत्ते ?' इत्यादि ।

टीकार्थ—पहिले तुल्यता के विषय में कथन किया गया है—अतः
तुल्यता का कथन होने से यहाँ सूत्रकार ने उसके भेदों की प्ररूपणा

—तुल्यताप्रकार वक्तव्यता—

“कइविहे णं भंते ! तुल्लए पण्णत्ते ?” इत्यादि—

टीकार्थ—आना पडेलाना सूत्रमां तुल्यताना विषयमां कथन करवाभां आण्थुं.
तुल्यतानुं प्रतिपादन आक्षी रथुं डोवाथी सूत्रकार डवे तुल्यताना प्रकारानुं

હે ભદન્ત ! કતિવિધં સ્વલુ તુલ્યકમ્-તુલ્યં સમં તદેવ તુલ્યકમ્ , પ્રજ્ઞસમ્ ? ભગવા-
નાહ-‘ગોયમા ! છવિવહે તુલ્લપ પળ્લત્તે’ હે ગૌતમ ! પઙ્કવિધં તુલ્યકં પ્રજ્ઞસમ્ , ‘તં
જહા-દવ્વતુલ્લપ, સેત્તતુલ્લપ, કાલતુલ્લપ, ભવતુલ્લપ, ભાવતુલ્લપ, સંઠાણતુલ્લપ’
તથથા-દ્રવ્યતુલ્યકમ્, ક્ષેત્રતુલ્યકમ્, કાલતુલ્યકમ્, ભવતુલ્યકમ્, ભાવ
તુલ્યકમ્, સંસ્થાનતુલ્યકમ્ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સે કેળદ્દેણં મંતે ! एवं વુચ્છ-
દવ્વતુલ્લપ દવ્વતુલ્લપ ?’ હે ભદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્થેન-કયં તાવત્, એવમુચ્યતે-
દ્રવ્યતુલ્યકં દ્રવ્યતુલ્યકમિતિ ? દ્રવ્યતુલ્યકશબ્દસ્ય કોઽર્થઃ ? ભગવાનાહ-‘ગોયમા !
પરમાણુપોગ્ગલે પરમાણુપોગ્ગલસસ દવ્વઓ તુલ્લે’ હે ગૌતમ ! પરમાણુપુદ્ગલઃ

કી હૈ-હસમેં ગૌતમ ને પ્રશ્ન સે એસા પૂછા હૈ-‘કહિવિદેણં મંતે ! તુલ્લપ
પળ્લત્તે’ હે ભદન્ત ! તુલ્યક-તુલ્યતા-સમાનતા કિતને પ્રકાર કા કહા
હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-‘ગોયમા ! છવિવહે તુલ્લપ પળ્લત્તે’ હે
ગૌતમ ! તુલ્યતા છ પ્રકાર કી કહી ગઈ હૈ । ‘તં જહા’ જો હસ પ્રકાર સે
હૈ-દવ્વતુલ્લપ, સેત્તતુલ્લપ, કાલતુલ્લપ, ભવતુલ્લપ ભાવતુલ્લપ,
સંઠાણતુલ્લપ’ દ્રવ્યતુલ્યક, ક્ષેત્રતુલ્યક, કાલતુલ્યક, ભવતુલ્યક ઓર
ભાવતુલ્યક તથા સંસ્થાનતુલ્યક ।

અવ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈ-‘સે કેળદ્દેણં મંતે ! एवंવુચ્છ
દવ્વતુલ્લપ, દવ્વતુલ્લપ’ હે ભદન્ત ! એસા આપ કિસ કારણ સે કહતે
હૈ કિ દ્રવ્યતુલ્યક દ્રવ્યતુલ્યક હૈ ? અર્થાત્ દ્રવ્યતુલ્યક હસ શબ્દ કા
કયા અર્થ હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-‘ગોયમા ! પરમાણુપોગ્ગલે પરમા-

નિષ્પણ્ણ કરે છે-આ વિષયને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને
એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે-“કહિવિદેણં મંતે ! તુલ્લપ પળ્લત્તે ?” હે ભગવન્ !
તુલ્યતા (સમાનતા) કેટલા પ્રકારની કહી છે ? તેનો ઉત્તર આપતા મહાવીર
પ્રભુ કહે છે કે-“ગોયમા ! છવિવહે તુલ્લપ પળ્લત્તે-તંજહા” હે ગૌતમ !
તુલ્યતા છ પ્રકારની કહી છે, જે પ્રકારો નીચે પ્રમાણે છે-“દવ્વતુલ્લપ,
સેત્તતુલ્લપ, કાલતુલ્લપ, ભવતુલ્લપ, ભાવતુલ્લપ, સંઠાણતુલ્લપ” (૧) દ્રવ્યતુલ્યક,
(૨) ક્ષેત્રતુલ્યક, (૩) કાળતુલ્યક, (૪) ભવતુલ્યક, (૫) ભાવતુલ્યક અને
(૬) સંસ્થાનતુલ્યક.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-“સે કેળદ્દેણં મંતે ! एवं વુચ્છ દવ્વતુલ્લપ,
દવ્વતુલ્લપ” હે ભગવન્ ! આપ શા કારણે એવું કહો છો કે દ્રવ્યતુલ્યક
દ્રવ્યતુલ્યક છે ? એટલે કે “દ્રવ્યતુલ્યક” આ પદનો શો અર્થ થાય છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર-“ગોયમા ! પરમાણુપોગ્ગલે પરમાણુપોગ્ગલસસ
દવ્વઓ તુલ્લે” હે ગૌતમ ! એક પરમાણુપુદ્ગલ દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાએ

પરમાણુપુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યતો-દ્રવ્યાર્થિકનયેન એકાણુકાદિ દ્રવ્યાપેક્ષયેત્યર્થઃ, તુલ્યઃ સમો ભવતિ, 'પરમાણુપોગલે પરમાણુપોગલવહરિત્તસ્સ દવ્વઓ ણો તુલ્લે' પરમાણુપુદ્ગલઃ પરમાણુપુદ્ગલવ્યતિરિત્તસ્ય દ્રવ્યતઃ-એકાણુકાદ્યપેક્ષયા નો તુલ્યો ભવતિ, 'દુપણ્ણિયે સંધે દુપણ્ણિયસ્સ સંધસ્સ દવ્વઓ તુલ્લે' દ્વિપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધઃ, દ્વિપ્રદેશિકસ્ય સ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યતો-દ્વિપ્રદેશિકાદ્યપેક્ષયા તુલ્યઃ સમો ભવતિ, 'દુપણ્ણિયે સંધે દુપણ્ણિયવહરિત્તસ્સ સંધસ્સ દવ્વઓ ણો તુલ્લે' દ્વિપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધો દ્વિપ્રદેશિકવ્યતિરિત્તસ્ય સ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યતો નો તુલ્યો ભવતિ, 'એવં જાવ દસ પણ્ણિયે' એવં-તથૈત્ત-પૂર્વોક્તરીત્યૈવ, યાવત્-ત્રિપ્રદેશિકઃ ચતુષ્પ્રદેશિકઃ, પંચપ્રદેશિકઃ, ષટ્પ્રદેશિકઃ, સપ્તપ્રદેશિકઃ, અષ્ટપ્રદેશિકઃ, નવપ્રદેશિકઃ, દશપ્રદેશિકસ્કન્ધ

પુવોગલસ્સ દવ્વઓ તુલ્લે' હે ગૌતમ ! એક પરમાણુપુદ્ગલ દસરે પરમાણુપુદ્ગલ કે દ્રવ્ય કી દ્રવ્યાર્થિક નય કી અપેક્ષા સે તુલ્ય-સમ હોતા હૈ, 'પરમાણુપોગલે પરમાણુપોગલવહરિત્તસ્સ દવ્વઓ ણો તુલ્લે' પરન્તુ વહી પરમાણુ પુદ્ગલ પરમાણુપુદ્ગલ સે વ્યતિરિત્ત દ્રવ્ય કી અપેક્ષા દ્રવ્યણુકાદિ કી અપેક્ષા સમાન નહીં હોતા હૈ । 'દુપણ્ણિયે સંધે દુપણ્ણિયસ્સ સંધસ્સ દવ્વઓ તુલ્લે' દ્વિપ્રદેશિક સ્કન્ધ દસરે દ્વિપ્રદેશિક સ્કન્ધ કે સાથ દ્રવ્ય કી અપેક્ષા-દ્વિપ્રદેશિક સ્કન્ધ કી અપેક્ષા તુલ્ય-સમાન હોતા હૈ । પરન્તુ વહી 'દુપણ્ણિયે સંધે દુપણ્ણિયવહરિત્તસ્સ સંધસ્સ દવ્વઓ ણો તુલ્લે' દ્વિપ્રદેશિક સ્કન્ધ સે વ્યતિરિત્તસ્કન્ધ કે સાથ દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સમાન નહીં હોતા હૈ । 'એવં જાવ દસ પણ્ણિયે' હસી પ્રકાર યાવત્-ત્રિપ્રદેશિક, ચતુષ્પ્રદેશિક, પંચપ્રદેશિક, ષટ્પ્રદેશિક, સપ્તપ્રદેશિક, અષ્ટપ્રદેશિક નૌપ્રદેશિક ઓર દશપ્રદેશિકસ્કન્ધ દ્રવ્યકી

બીજા પરમાણુપુદ્ગલના દ્રવ્યની તુલ્ય (સમાન) હોય છે. “પરમાણુપોગલે પરમાણુપોગલવહરિત્તસ્સ દવ્વઓ ણો તુલ્લે” પરન્તુ એજ પરમાણુપુદ્ગલ સિવાયના દ્રવ્યની સાથે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ એકાણુક આદિની અપેક્ષાએ સમાન હોતુ નથી. “દુપણ્ણિયે સંધે દુપણ્ણિયસ્સ સંધસ્સ દવ્વઓ તુલ્લે” એક દ્વિપ્રદેશિક સ્કંધ બીજા દ્વિપ્રદેશિક સ્કંધની સાથે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ સમાન હોય છે, પરન્તુ-“દુપણ્ણિયે સંધે દુપણ્ણિયવહરિત્તસ્સ સંધસ્સ દવ્વઓ ણો તુલ્લે” એજ દ્વિપ્રદેશિક સ્કંધ, બીજા દ્વિપ્રદેશિક સ્કંધ સિવાયના સ્કંધની સાથે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય (સમાન) હોતો નથી. “એવં જાવ દસ પણ્ણિયે” એજ પ્રમાણે ત્રિપ્રદેશિક, ચતુષ્પ્રદેશિક, પંચપ્રદેશિક, છ પ્રદેશિક,

સ્કન્ધઃ ત્રિપ્રદેશિકાદિ દશપ્રદેશિકસ્ય સ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યત સ્તુલ્યો ભવતિ, 'તુલ્લ-
'સંખેજ્જપણસિણ સંધે તુલ્લસંખેજ્જપણસિયસ્સ સંધસ્સ દવ્વઓ તુલ્લે' તુલ્યઃ
સંખેયપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધસ્તુલ્યસંખેયપ્રદેશિકસ્ય સ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યત સ્તુલ્યો
ભવતીત્યર્થઃ । 'તુલ્લસંખેજ્જપણસિણ સંધે તુલ્લસંખેજ્જપણસિયવહરિત્તસ્સ
સંધસ્સ દવ્વઓ ણો તુલ્લે' તુલ્યસંખેયપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધસ્તુલ્યસંખેયપ્રદેશિકઃ
વ્યતિરિત્તસ્ય સ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યતઃ-एकाणुकाद्यपेक्षया, નો તુલ્યો ભવતિ, 'एवं
तुल्ल असंखेज्जपणसिण वि० एवं तुल्ल अणंतपणसिण वि' एवं तथैव-पूर्वोक्त-
रीत्यैव, તુલ્યાસંખેયપ્રદેશિકોઽપિ સ્કન્ધસ્તુલ્યાસંખેયપ્રદેશિકસ્ય સ્કન્ધસ્ય
દ્રવ્યતઃ-एकाणुकाद्यपेक्षया તુલ્યો ભવતિ, કિન્તુ તુલ્યાસંખેયપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધ-
સ્તુલ્યાસંખેયપ્રદેશિકવ્યતિરિત્તસ્ય સ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યતઃ-एकाणुकाद्यपेक्षया નો

અપેક્ષા સે અપને ૨ ત્રિપ્રદેશિકાદિ દશ પ્રદેશિકાન્ત દૂસરે સ્કન્ધ કે
સમાન હોતે હૈં 'તુલ્લસંખેજ્જપણસિયસંધે તુલ્લસં-ખેજ્જપણસિયસ્સ
સંધસ્સ દવ્વઓ તુલ્લે' હસી પ્રકાર સે તુલ્ય સંખ્યાતપ્રદેશિક સ્કન્ધ
દૂસરે તુલ્ય સંખ્યાતપ્રદેશિક સ્કન્ધ કે સાથ દ્રવ્યકી અપેક્ષા સમાન
હોતા હૈ 'તુલ્લ સંખેજ્જપણસિણ સંધે તુલ્લ સંખેજ્જપણસિયવહરિત્તસ્સ
સંધસ્સ દવ્વઓ ણો તુલ્લે' પરન્તુ વહી તુલ્ય સંખ્યાતપ્રદેશિક-
સ્કન્ધ તુલ્યસંખ્યાતપ્રદેશિક સ્કન્ધ સે વ્યતિરિત્ત સ્કન્ધ કે સાથ દ્રવ્ય
एकाणुकादि की अपेक्षा तुल्य नहीं होता है । 'एवं तुल्ल असंखेज्जपणसिण
वि, एवं तुल्ल अणंतपणसिण वि' हसी पूर्वोक्त रीति के अनुसार तुल्ल
असंख्यातप्रदेशिक सक्न्ध भी तुल्य असंख्यातप्रदेशिक सक्न्ध के साथ
द्रव्य की अपेक्षा से तुल्य होता है, किन्तु वही तुल्य असंख्यातप्रदे-

સાત પ્રદેશિક, આઠ પ્રદેશિક, નવ પ્રદેશિક અને દસ પ્રદેશિક સ્કંધ પણ દ્રવ્યની
અપેક્ષાએ પોતપોતાના જેવાં જ ત્રિપ્રદેશિક આદિથી લઈને દસપ્રદેશિક
પર્યન્તોની સાથે તુલ્ય હોય છે. "તુલ્લ સંખેજ્જપણસિણ સંધે તુલ્લ સંખેજ્જ
પણસિયસ્સ સંધસ્સ દવ્વઓ તુલ્લે" એજ પ્રમાણે તુલ્ય સંખ્યાત પ્રદેશિક
સ્કંધ પણ બીજા તુલ્ય સંખ્યાત પ્રદેશિક સ્કંધની સાથે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ
સમાન હોય છે. "તુલ્લ સંખેજ્જપણસિણ સંધે તુલ્લ સંખેજ્જપણસિયવહરિત્તસ્સ
સંધસ્સ દવ્વઓ ણો તુલ્લે" પરન્તુ એજ તુલ્ય સંખ્યાતપ્રદેશિક સ્કંધ,
તુલ્ય સંખ્યાત પ્રદેશિક સ્કંધ સિવાયના સ્કંધની સાથે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ
(એક અથુ આદિની અપેક્ષાએ) તુલ્ય હોતો નથી. "एव तुल्ल असंखेज्जपण-
सिण वि, एवं तुल्ल अणंतपणसिण वि" એજ પ્રમાણે તુલ્ય અસંખ્યાત
પ્રદેશિક સ્કંધ પણ બીજા તુલ્ય અસંખ્યાત પ્રદેશિક સ્કંધની સાથે દ્રવ્યની
અપેક્ષાએ સમાન હોય છે, પરન્તુ એજ તુલ્ય અસંખ્યાત પ્રદેશિક સ્કંધ,

तुल्यो भवति, एवं पूर्वोक्तरीत्यैव, तुल्यानन्तप्रदेशिकोऽपि स्कन्धस्तुल्यानन्त-
प्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यतः—एकाणुकाद्यपेक्षया तुल्यो भवति, किन्तु तुल्यानन्त-
प्रदेशिकः स्कन्धः तुल्यानन्तप्रदेशिकव्यतिरिक्तस्य स्कन्धस्य द्रव्यतो नो
तुल्यो भवति, प्रकृतार्थमुपसंहरन्नाह—‘से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ—दव्वओ
तुल्लए’ हे गौतम ! तत्—अथ, तेनार्थेन एवमुच्यते—द्रव्यतुल्यकं—द्रव्यतुल्यक-
पदवाच्यमुक्तस्वरूपं भवतीति । गौतमः पृच्छति—से केणट्ठेणं भंते ! एव वुच्चइ—
खेत्ततुल्लए, खेत्ततुल्लए ?’ हे भदन्त ! तत्—अथ, केनार्थेन—कथं तावत्, एव-
मुच्यते क्षेत्रतुल्यकं क्षेत्रतुल्यकमिति ? कस्तावत् क्षेत्रतुल्यक पदार्थः ? इति प्रश्नः ।

शिकस्कन्ध तुल्य असंख्यात प्रदेशिक स्कन्ध से व्यतिरिक्त स्कन्ध के
साथ द्रव्य की—एकाणुकादि की अपेक्षा से तुल्य नहीं होता है । इसी
पूर्वोक्त रीति के अनुसार तुल्य अनन्तप्रदेशिक स्कन्ध भी तुल्य अनन्त-
प्रदेशिक स्कन्ध के साथ द्रव्य की—अपेक्षा से तुल्य होता है, किन्तु
वही अनन्तप्रदेशिक स्कन्ध तुल्य अनन्तप्रदेशिक स्कन्ध से व्यतिरिक्त-
स्कन्ध के साथ द्रव्य की—एकगुणकालादि की—अपेक्षा से तुल्य नहीं
होता है । ‘से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ, दव्वओ तुल्लए’ इसीलिये
हे गौतम ! मैंने ऐसा कहा है कि द्रव्य तुल्यकपदवाच्य द्रव्यतुल्यक
अर्थ का वाचक होता है ।

अब गौतम प्रभु से ऐसा पूछते हैं—‘से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ,
खेत्ततुल्लए खेत्ततुल्लए’ हे भदन्त ! ऐसा आप किस कारण से कहते हैं
कि क्षेत्रतुल्यक शब्द क्षेत्र तुल्यक अर्थ का वाचक होता है ? अर्थात्—क्षेत्र
तुल्य इस शब्द का क्या अर्थ है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘गोयमा !

तुल्य असंख्यात प्रदेशिक सिवायना स्कंधनी साथे द्रव्यनी अपेक्षाओ समान
होता नथी ओज प्रमाणे तुल्य अनंतप्रदेशिक स्कंध भीना तुल्य अनंतप्रदे-
शिक स्कंधनी साथे द्रव्यनी अपेक्षाओ समान होय छे. परन्तु ओज तुल्य
अनंतप्रदेशिक स्कंध, तुल्य अनंतप्रदेशिक स्कंध सिवायना स्कंधनी साथे
द्रव्यनी अपेक्षाओ—ओक आलुक् आदिनी अपेक्षाओ—तुल्य होता नथी. “से
तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ, दव्वओ तुल्लए” हे गौतम ! ते कारणे मे
ओपुं कहुं छे के द्रव्यतुल्यक पद वाच्य “द्रव्यतुल्यक,” द्रव्यतुल्यक अर्थनो वाच्य
होय छे. ओट्ठे के द्रव्यतुल्यकनो उपर दशाव्या प्रमाणे भावार्थ समजवे लोछओ.

गौतम स्वामीनो प्रश्न—“से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—खेत्ततुल्लए,
खेत्ततुल्लए” हे भगवन् ! ‘क्षेत्रतुल्यक’ आ पद द्वारा आप शुं प्रतिपादन
करवा भागो छे ? अथवा—आ पदनो भावार्थ शो ?

મગવાનાહ—‘ગૌતમ ! એગપ્પસોગાઢે પોગ્ગલે એગપ્પસોગાઢસ્સ પોગ્ગલસ્સ ચેત્તઓ તુલ્લે’ હે ગૌતમ ! એકપ્રદેશાવગાઢઃ પુદ્ગલઃ, એકપ્રદેશાવગાઢસ્ય પુદ્ગલસ્ય ક્ષેત્રતઃ—એકપ્રદેશાવગાઢત્વાદિના, તુલ્યઃ સ શો ભવતિ, કિન્તુ ‘એગપ્પસોગાઢે પોગ્ગલે એગપ્પસોગાઢવહરિત્તસ્સ પોગ્ગલસ્સ ચેત્તઓ ણો તુલ્લે’ એકપ્રદેશાવગાઢઃ પુદ્ગલઃ એકપ્રદેશાવગાઢવ્યતિરિક્તસ્ય પુદ્ગલસ્ય ક્ષેત્રતઃ—એકપ્રદેશાવગાઢત્વાદિના, નો તુલ્યો ભવતિ, ‘એવં જાવ દસપ્પસોગાઢે’ એવં—પૂર્વોક્તરીત્યૈવ, યાવત્—દ્વિપ્રદેશાવગાઢત્ત્રિપ્રદેશાવગાઢચતુષ્પ્રદેશાવગાઢઃ પચ્ચપ્રદેશાવગાઢઃ પદ્મપ્રદેશાવગાઢઃ સપ્તપ્રદેશાવગાઢઃ, અષ્ટપ્રદેશાવગાઢો નવપ્રદેશિકાવગાઢો દશપ્રદેશિકાવગાઢઃ પુદ્ગલઃ, દ્વ્યાદિદશપ્રદેશિકાવગાઢસ્ય પુદ્ગલસ્ય ક્ષેત્રતઃ એકપ્રદેશાવગાઢત્વાદિના તુલ્યો ભવતિ, કિન્તુ દ્વ્યાદિ દશપ્રદેશાવગાઢઃ પુદ્ગલઃ દ્વ્યાદિદશપ્રદેશ-

એગપ્પસોગાઢે પોગ્ગલે એગપ્પસોગાઢસ્સ પોગ્ગલસ્સ ચેત્તઓ તુલ્લે’ હે ગૌતમ ! જો પુદ્ગલ એકપ્રદેશ મેં અવગાઢ હોતા હૈ, વહ એક પ્રદેશ મેં અવગાઢ હુએ દુસરે પુદ્ગલ કે સમાન ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ । કિન્તુ વહી ‘એગપ્પસોગાઢે પોગ્ગલે એગપ્પસોગાઢવહરિત્તસ્સ પોગ્ગલસ્સ ચેત્તઓ ણો તુલ્લે’ એક પ્રદેશાવગાઢપુદ્ગલ સે અતિરિક્ત પુદ્ગલ કે સાથ ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા—દ્વિપ્રદેશાવગાઢત્વાદિ કી અપેક્ષા સે તુલ્ય નહીં હોતા હૈ । ‘એવં જાવ દસપ્પસોગાઢે’ હસી પ્રકાર યાવત્ દ્વિપ્રદેશાવગાઢ, ત્રિપ્રદેશાવગાઢ, ચતુષ્પ્રદેશાવગાઢ, પંચપ્રદેશાવગાઢ, ષટ્પ્રદેશાવગાઢ, સપ્તપ્રદેશાવગાઢ, અષ્ટપ્રદેશાવગાઢ, નવપ્રદેશાવગાઢ એવં દશપ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ દ્વ્યાદિ દશપ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ કે ક્ષેત્ર કી—દ્વ્યાદિપ્રદેશાવગાઢતા આદિ કી અપેક્ષા

મહાવીર પ્રભુને । ઉત્તર—“ગૌતમ ! એગપ્પસોગાઢે પોગ્ગલે એગપ્પસોગાઢસ્સ પોગ્ગલસ્સ ચેત્તઓ તુલ્લે” હે ગૌતમ ! જે [પુદ્ગલ એક પ્રદેશમાં અવગાઢ હોય છે, તે એક પ્રદેશમાં અવગાઢ થયેલા બીજા પુદ્ગલની સાથે ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ સમાન ગણાય છે. પરંતુ “એગપ્પસોગાઢે પોગ્ગલે એગપ્પસોગાઢ વહરિત્તસ્સ પોગ્ગલસ્સ ચેત્તઓ ણો તુલ્લે” એજ એક પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ, એકપ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ સિવાયના પુદ્ગલની સાથે ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ—એકપ્રદેશાવગાઢત્વ આદિની અપેક્ષાએ—તુલ્ય હોતું નથી.

“એવં જાવ દસપ્પસોગાઢે” એજ પ્રમાણે બે પ્રદેશાવગાઢ, ત્રણ પ્રદેશાવગાઢ, ચાર પ્રદેશાવગાઢ, પાંચ પ્રદેશાવગાઢ, છ પ્રદેશાવગાઢ, સાત પ્રદેશાવગાઢ, આઠ પ્રદેશાવગાઢ, નવ પ્રદેશાવગાઢ, અને દસપ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ, પોતપોતાના જેટલા જ પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલની સાથે એટલે કે અનુક્રમે

कावगाढव्यतिरिक्तस्य पुद्गलस्य क्षेत्रतः एकप्रदेशावगाढत्वादिना नो तुल्यो भव-
तीति भावः । 'तुल्य संखेज्जपएसोगाढे पोग्गले तुल्यसंखेज्जपएसोगाढस्स
पोग्गलस्स खेत्तओ तुल्ले' तुल्य संखेयप्रदेशावगाढः पुद्गलस्तुल्यसंखेय-
प्रदेशावगाढस्य पुद्गलस्य क्षेत्रतः—एकप्रदेशावगाढत्वादिना तुल्यो भवति, किन्तु
तुल्यसंखेयप्रदेशावगाढः पुद्गलः तुल्यसंखेयप्रदेशावगाढव्यतिरिक्तस्य
पुद्गलस्य क्षेत्रतः एकप्रदेशावगाढत्वादिना नो तुल्यो भवति, 'एवं तुल्य असं-
खेज्जपएसोगाढे वि' एवं—तथैव—पूर्वोक्तरीत्या, तुल्यासंखेयप्रदेशावगाढोऽपि
पुद्गलस्तुल्यासंखेयप्रदेशावगाढस्य पुद्गलस्य क्षेत्रतः—एकप्रदेशावगाढत्वादिना-

से तुल्य होता है, परन्तु द्रयादि दशप्रदेशावगाढ पुद्गल द्रयादि दश-
प्रदेशावगाढपुद्गल से भिन्न पुद्गल के क्षेत्र की—एकप्रदेशावगाढता आदि
की—अपेक्षा से तुल्य नहीं होता है । 'तुल्यसंखेज्जपएसोगाढे
पोग्गले संखेज्जपएसोगाढस्स पोग्गलस्स खेत्तओ तुल्ले' तथा तुल्य
संख्यातप्रदेशों से अवगाढ हुआ पुद्गल तुल्यसंख्यातप्रदेशों में अवगाढ
हुए पुद्गल—स्कन्ध के साथ क्षेत्र की अपेक्षा तुल्य होता है । परन्तु वही
तुल्य संख्यात प्रदेशावगाढपुद्गल तुल्य संख्यातप्रदेशावगाढ पुद्गल से
व्यतिरिक्त पुद्गल के साथ क्षेत्र की—एकप्रदेशावगाढता आदि की
अपेक्षा तुल्य नहीं होता है । 'एवं तुल्य असंखेज्जपएसोगाढे वि' इसी प्रकार
से तुल्य असंख्यातप्रदेशावगाढपुद्गल स्कन्ध भी तुल्य असंख्यात-
प्रदेशावगाढपुद्गल स्कन्ध के क्षेत्र की अपेक्षा—तुल्यप्रदेशावगाढता

जैथी लब्धने हस पयन्तना प्रदेशावगाढ पुद्गलानी साथे क्षेत्रनी
अपेक्षाजे तुल्य होय छे, परन्तु जैथी लब्धने हस पयन्तना प्रदेशोभां
अवगाढ पुद्गल सिवायना पुद्गलानी साथे क्षेत्रनी—जेक प्रदेशावगाढता
आदिनी—अपेक्षाजे तुल्य होतु' नथी. " तुल्यसंखेज्जपएसोगाढे
पोग्गले तुल्यसंखेज्जपएसोगाढस्स पोग्गलस्स खेत्तओ तुल्ले " तथा तुल्य
संख्यात प्रदेशोभां अवगाढ पुद्गल, तुल्य संख्यात प्रदेशोभां अवगाढ
थयेला जीम पुद्गलस्कन्धनी साथे क्षेत्रनी—जेक प्रदेशावगाढता आदिनी—
अपेक्षाजे तुल्य होय छे, परन्तु जेज तुल्य संख्यात प्रदेशावगाढ पुद्गलस्कन्ध,
तुल्य संख्यात प्रदेशावगाढ पुद्गलस्कन्ध सिवायना पुद्गलस्कन्धनी साथे क्षेत्रनी
अपेक्षाजे तुल्य होतो नथी. " एवं तुल्य असंखेज्जपएसोगाढे वि " जेज
प्रमाणे तुल्य असंख्यात प्रदेशावगाढ पुद्गलस्कन्ध यण तुल्य असंख्यात
प्रदेशावगाढ पुद्गल स्कन्धनी साथे क्षेत्रनी अपेक्षाजे—जेक प्रदेशावगाढता

तुल्यो भवति, किन्तु तुल्यासंख्येयप्रदेशावगाढः पुद्गलस्तुल्यसंख्येयप्रदेशावगाढव्यतिरिक्तस्य पुद्गलस्य क्षेत्रतः—एकप्रदेशावगाढतादिना नो तुल्यो भवति, प्रकृतार्थमुपसंहरन्नाह—से तेणट्ठेणं जाव खेत्ततुल्लए’ हे गौतम ! तत्—अथ, तेनार्थेन यावत्—एवमुच्यते क्षेत्रतुल्यकं क्षेत्रतुल्यकमिति । गौतमः पृच्छति—‘से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ—कालतुल्लए, कालतुल्लए ? हे भदन्त ! तत् अथ केनार्थेन कथं तावत्, एवमुच्यते—कालतुल्यकम् कालतुल्यकमिति ? कोनामकालतुल्यकपदार्थः ? इतिप्रश्नः, भगवानाह—‘गोयमा ! एगसमयट्ठिइए पोग्गले एगसमयठिइयस्स पोग्गलस्स कालओ तुल्ले’ हे गौतम ! एकसमयस्थितिकः—एकस्मिन् समये स्थितिर्यस्य स तथाविधः पुद्गलः, एकसमयस्थितिकस्य पुद्गलस्य कालतः—एकसमया-

आदि की अपेक्षा से तुल्यअसंख्यातप्रदेशावगाढपुद्गल तुल्य असंख्यातप्रदेशावगाढपुद्गल से व्यतिरिक्त पुद्गल के साथ क्षेत्र की अपेक्षा—एकप्रदेशावगाढता आदि की अपेक्षा से तुल्य नहीं होता है । ‘से तेणट्ठेणं जाव खेत्ततुल्लए’ इसी कारण हे गौतम ! मैंने ऐसा कहा है कि क्षेत्रतुल्यक शब्द क्षेत्रतुल्य अर्थ का वाचक है ।

अब गौतमस्वामी प्रभु से ऐसा पूछते हैं—‘से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ कालतुल्लए कालतुल्लए’ हे भदन्त ! ऐसा आप किस कारण से कहते हैं कि कालतुल्यक यह शब्द काल से जो पुद्गलतुल्य होता है उसका वाचक है ? अर्थात् कालतुल्य इस शब्द का क्या अर्थ है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘गोयमा ! एगसमयट्ठिइए पोग्गले एगसमयट्ठिइयस्स पोग्गलस्स कालओ तुल्ले’ हे गौतम ! जिसकी एक समय

आदिनी अपेक्षाओ—तुल्य होय छे, परन्तु ओण तुल्य असंख्यात प्रदेशावगाढ पुद्गलस्सकंध, तुल्य असंख्यात प्रदेशावगाढ स्संध सिवायना स्संध साथे समानक्षेत्रनी अपेक्षाओ—ओक प्रदेशावगाढता आदिनी अपेक्षाओ—तुल्य होतो नथी. “ से तेणट्ठेणं जाव खेत्ततुल्लए ” हे गौतम ! ते कारणे मे ओबुं उल्लुं छे के क्षेत्रतुल्यक शब्द क्षेत्रनी अपेक्षाओ ‘क्षेत्रतुल्य’ अर्थनो वाचक छे. ओटवे के ‘क्षेत्रतुल्यक’ आ पढेनो तावार्थ उपर दर्शाव्या प्रमाणे छे. हवे गौतम स्वामी भडावीर प्रभुने ओवो प्रश्न पूछे छे के—“ से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ—कालतुल्लए कालतुल्लए ? ” हे भगवन् ! आप शा कारणे ओबुं उल्लो छो के ‘कालतुल्य’ पढे कालनी अपेक्षाओ ओ पुद्गल तुल्य होय छे, तेबुं वाचक छे ? ओटवे के ‘कालतुल्य’ आ पढेनो शे अर्थ थाय छे ?

भडावीर प्रभुने उत्तर—“ गोयमा ! एग समयट्ठिइए पोग्गले एगसमयट्ठिइयस्स पोग्गलस्स कालओ तुल्ले ” हे गौतम ! ओक समयनी स्थितिवाधुं

દિના તુલ્યો ભવતિ, કિન્તુ 'एगसमयद्विइए पोगगले एगसमयद्विइवइरित्तस्स पोगग-
लस्स કાલઓ ણો તુલ્લે' એકસમયસ્થિતિકઃ પુદ્ગલઃ એકગમયસ્થિતિકવ્યતિરિક્તસ્ય
પુદ્ગલસ્ય કાલતઃ—એકસમયાદિના, નો તુલ્યો ભવતિ, 'एवं जाव दससमयद्विइए'
એવં—રીત્યા યાવત્ દ્વિસમયસ્થિતિકઃ ત્રિસમયસ્થિતિકઃ, ચતુઃસમયસ્થિતિકઃ,
પચ્ચસમયસ્થિતિકઃ, ષડ્સમયસ્થિતિકઃ સપ્તસમયસ્થિતિકઃ, અષ્ટસમયસ્થિતિકઃ

મેં સ્થિતિ હૈ એસા પુદ્ગલ એક સમય સ્થિતિક પુદ્ગલ કે કાલ કી અપેક્ષા
એક સમયાદિ કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હોતા હૈ, કિન્તુ જિસકી 'एगसमय-
द्विइए पोगगले एगसमयद्विइवइरित्तस्स पोगगलस्स कालओ णो तुल्ले'
એક સમય મેં સ્થિતિ હૈ એસા વહી પુદ્ગલ, જિસ પુદ્ગલ કી સ્થિતિ
એક સમય સે વ્યતિરિક્ત સમય મેં હૈ હસકે તુલ્ય કાલકી અપેક્ષા સે
દ્વયાદિસમયાદિ કી અપેક્ષા સે તુલ્ય નહીં હોતા હૈ । 'एवं जाव दस-
समयद्विइए' હસી પ્રકાર યાવત્—દો સમય કી સ્થિતિવાલા પુદ્ગલ દો
સમય કી સ્થિતિવાલે પુદ્ગલ કે સાથ તુલ્ય કાલ કી અપેક્ષા સે હોતા
હૈ, ત્રીન સમય કી સ્થિતિવાલા પુદ્ગલ ત્રીનસમય કી સ્થિતિવાલે પુદ્ગલ
કે સાથ તુલ્ય કાલ કી અપેક્ષા સે હોતા હૈ, ચાર સમય કી સ્થિતિ-
વાલા પુદ્ગલ ચાર સમય કી સ્થિતિવાલે પુદ્ગલ કે સાથ તુલ્ય હોતા હૈ,
પાંચ સમય કી સ્થિતિવાલા પુદ્ગલ પાંચસમય કી સ્થિતિવાલે પુદ્ગલ
કે સાથ કાલ કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હોતા હૈ, છહ સમય કી સ્થિતિવાલા
પુદ્ગલ ૬ સમય કી સ્થિતિવાલે પુદ્ગલ કે સાથ કાલ કી અપેક્ષા તુલ્ય

પુદ્ગલ, એક સમયની સ્થિતિવાળા બીજા પુદ્ગલની સાથે કાળની
અપેક્ષાએ તુલ્ય હોય છે. પરન્તુ “एगसमयद्विइए पोगगले एगसमयद्विइ-
वइरित्तस्स पोगगलस्स कालओ णो तुल्ले” એક સમયની સ્થિતિવાળું
એજ પુદ્ગલ, એક સમયની જેની સ્થિતિ ન હોય એવા પુદ્ગલની
સાથે કાળની અપેક્ષાએ—એક સમયાદિની અપેક્ષાએ—તુલ્ય હોતું નથી. “एवं
जाव दस समयद्विइए” એજ પ્રમાણે બે સમયની સ્થિતિવાળું પુદ્ગલ, બે સમયની
સ્થિતિવાળા પુદ્ગલની સાથે કાળની અપેક્ષાએ તુલ્ય હોય છે, ત્રણ સમયની
સ્થિતિવાળું પુદ્ગલ ત્રણ સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ સાથે, ચાર સમયની
સ્થિતિવાળું પુદ્ગલ ચાર સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ સાથે, પાંચ સમયની
સ્થિતિવાળું પુદ્ગલ પાંચ સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ સાથે, છ સમયની
સ્થિતિવાળું પુદ્ગલ છ સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ સાથે, સાત સમયની

નવસમયસ્થિતિકઃ દશસમયસ્થિતિકશ્ચ પુદ્ગલઃ દ્વ્યાદિદશસમયસ્થિતિકસ્ય પુદ્ગલસ્ય કાલતઃ-એકસમયાદિના તુલ્યો ભવતિ, કિન્તુ દ્વ્યાદિદશસમયસ્થિતિકઃ પુદ્ગલો દ્વ્યાદિદશસમયસ્થિતિકવ્યતિરિક્તસ્ય પુદ્ગલસ્ય કાલતઃ-એકસમયસ્થિતિકત્વાદિના નો તુલ્યો ભવતિ 'તુલ્યસંખેજ્જસમયદ્વિદ્વિષ્ણુ એવં ચેવ' તુલ્યસંખેયસમયસ્થિતિકઃ પુદ્ગલઃ એવમેવ-પૂર્વોક્તવદેવ-તુલ્યસંખેયસમયસ્થિતિકસ્ય પુદ્ગલસ્ય કાલતઃ એકસમયસ્થિતિકત્વાદિના તુલ્યો ભવતિ, કિન્તુ તુલ્યસંખેયસમયસ્થિતિકઃ પુદ્ગલઃ તુલ્યસંખેયસ્થિતિકવ્યતિરિક્તસ્ય પુદ્ગલસ્ય કાલતઃ-એકસ-

હોતા હૈ, સાત સમય કી સ્થિતિવાલા પુદ્ગલ સાત સમય કી સ્થિતિવાલે પુદ્ગલ કે સાથ તુલ્ય હોતા હૈ, આઠ સમય કી સ્થિતિવાલા પુદ્ગલ આઠ સમય કી સ્થિતિવાલે પુદ્ગલ કે સાથ કાલ કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ, નૌ સમય કી સ્થિતિવાલા પુદ્ગલ નૌ સમય કી સ્થિતિવાલે પુદ્ગલ કે સાથ ઓર દશ સમય કી સ્થિતિવાલા પુદ્ગલ દશ સમય કી સ્થિતિવાલે અન્ય પુદ્ગલ કે સાથ તુલ્ય કાલકી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ । કિન્તુ દ્વ્યાદિસમય સે લેકર દશ સમય તક કી સ્થિતિવાલે પુદ્ગલ દ્વ્યાદિ દશસમય કી સ્થિતિવાલે પુદ્ગલ સે વ્યતિરિક્ત પુદ્ગલ કે સાથ કાલ કી અપેક્ષા-એક સમય સ્થિતિકત્વાદિ કી અપેક્ષા સે-તુલ્ય નહીં હોતે હૈ । 'તુલ્યસંખેજ્જસમયદ્વિદ્વિષ્ણુ એવં ચેવ' તુલ્યસંખ્યાત સમય કી સ્થિતિવાલા પુદ્ગલ તુલ્યસંખ્યાત સમય કી સ્થિતિવાલે પુદ્ગલ કે સમાન હોતા હૈ । કિન્તુ સંખ્યાત સમય કી સ્થિતિ વાલા વહી પુદ્ગલ તુલ્યસંખ્યાત સમય

સ્થિતિવાળું પુદ્ગલ સાત સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ સાથે, આઠ સમયની સ્થિતિવાળું પુદ્ગલ આઠ સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ સાથે, નવ સમયની સ્થિતિવાળું પુદ્ગલ નવ સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ સાથે અને દસ સમયની સ્થિતિવાળું પુદ્ગલ દસ સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ સાથે કાળની અપેક્ષાએ તુલ્ય હોય છે. પરન્તુ યેથી લઈને દસ પર્યંતની સ્થિતિવાળાં પુદ્ગલો, યેથી લઈને દસ પર્યંતની સ્થિતિ કરતાં જુદી જ સ્થિતિવાળાં પુદ્ગલોની સાથે કાળની અપેક્ષાએ-એક સમય સ્થિતિત્વ આદિની અપેક્ષાએ-તુલ્ય હોતા નથી.

“તુલ્ય સંખેજ્જસમયદ્વિદ્વિષ્ણુ એવં ચેવ” તુલ્ય સંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળું પુદ્ગલ તુલ્ય સંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલની સાથે કાળની અપેક્ષાએ સમાન હોય છે, પરન્તુ તુલ્ય સંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળું એજ પુદ્ગલ તુલ્ય સંખ્યાત સમયની સ્થિતિ કરતાં જુદી જ સ્થિતિવાળા પુદ્ગલની સાથે કાળની અપેક્ષાએ-એક સમયની સ્થિતિ આદિની અપેક્ષાએ-સમાન હોતું નથી.

મયસ્થિતિકત્વાદિના નો તુલ્યો ભવતિ, એવં તુલ્લઅસંખેજ્જસમયટ્ઠિણ વિ' એવં-પૂર્વોક્તરીત્યેવ, તુલ્યાસંખ્યેયસમયસ્થિતિકોઽપિ પુદ્ગલસ્તુલ્યાસંખ્યેયસમયસ્થિતિકસ્ય પુદ્ગલસ્ય કાલતઃ-એકસમયસ્થિતિકત્વાદિના તુલ્યો ભવતિ, કિન્તુ તુલ્યાસંખ્યેયસમયસ્થિતિકઃ પુદ્ગલઃ તુલ્યાસંખ્યેયસમયસ્થિતિકવ્યતિરિક્તસ્ય પુદ્ગલસ્ય કાલતઃ-એકસમયસ્થિતિકત્વાદિના નો તુલ્યો ભવતિ ! પ્રસ્તુતાર્થમુપસંહરન્નાહ-'સે તેણટ્ઠેણં જાવ કાલતુલ્લણં કાલતુલ્લણં' હે ગૌતમ ! તત્-અથ, તેનાર્થેન યાવત્-એવમુચ્યતે-કાલતુલ્યકં કાલતુલ્યક પદવાચ્યોક્તસ્વરૂપં ભવતિ। અત્ર અનન્તક્ષેત્રપ્રદેશાવગાઢત્વસ્ય અનન્તસમયસ્થાયિત્વસ્ય ચાનુક્તિસ્તુ અવગાહપ્રદેશાનામ્ સ્થિતિસમયાનાં ચ પુદ્ગલાપે-

કી સ્થિતિ સે નિન્ન પુદ્ગલ કે સાથ એક સમય સ્થિતિ આદિ કો લેકર સમાન નહીં હોતા હૈ । 'એવં તુલ્લ અસંખેજ્જસમયટ્ઠિણ વિ' હસી પૂર્વોક્ત રીતિ કે અનુસાર હી તુલ્ય અસંખ્યાતસમય કી સ્થિતિવાલા પુદ્ગલ તુલ્ય અસંખ્યાત સમય કી સ્થિતિવાલે પુદ્ગલ કે સમાન હોતા હૈ । કિન્તુ જો પુદ્ગલ તુલ્ય અસંખ્યાત સમય કી સ્થિતિ સે વ્યતિરિક્ત સ્થિતિવાલા હૈ હસકે સાથ વહ તુલ્ય અસંખ્યાત સમય કી સ્થિતિવાલા પુદ્ગલ કાલ કી અપેક્ષા-એક સમયસ્થિતિ આદિ સે-સમાન નહીં હોતા હૈ । 'સે તેણટ્ઠેણં જાવ કાલ તુલ્લણં' હસી કારણ હે ગૌતમ । મૈને એસા કહા હૈ, કિ કાલતુલ્યક શબ્દ કાલ સે તુલ્ય અર્થ કા વાચક હોતા હૈ । યહાં જો અનન્ત ક્ષેત્ર પ્રદેશોં મેં અવગાઢતા કા ઓર અનન્તસમય મેં રહને કા કથન સૂત્રકાર ને નહીં કિયાં હૈ સો હસકા કારણ એસા હૈ કિ અવગાહ પ્રદેશોં મેં ઓર સ્થિતિસમયોં મેં પુદ્ગલ કી અપેક્ષા અનન્તતા કા અસદ્ભાવ હૈ એસા જાનનાં ચાહિયે ।

“ એવં તુલ્લ અસંખેજ્જસમયટ્ઠિણ વિ ” એજ પ્રમાણે તુલ્ય અસંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળું પુદ્ગલ તુલ્ય અસંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલની સાથે કાળની અપેક્ષાએ સમાન હોય છે, પરન્તુ એજ તુલ્ય અસંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળું પુદ્ગલ, તુલ્ય અસંખ્યાત સમયની સ્થિતિ કરતાં જુદી જ સ્થિતિવાળા પુદ્ગલના સમાન કાળની અપેક્ષાએ હોતું નથી. “ સે તેણટ્ઠેણં જાવ કાલતુલ્લણં ” એજ કારણે, હે ગૌતમ ! મેં એવું કહ્યું છે કે ‘કાળ-તુલ્યક’ શબ્દ ‘કાળની અપેક્ષાએ તુલ્ય’ અર્થનો વાચક છે.

અહીં અનંતક્ષેત્ર પ્રદેશોમાં અવગાઢતું અને અનંત સમયની સ્થિતિનું કથન સૂત્રકારે કયું નથી, કારણ કે અવગાહ પ્રદેશોમાં અને સ્થિતિસમયોમાં પુદ્ગલની અપેક્ષાએ અનંતતાનો અસદ્ભાવ હોય છે, એમ સમજવું જોઈએ.

ક્ષયાઽનન્તાનામસદ્ભાવાદ્ વોધ્યા, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સે કેળદ્વેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ-
-ભવતુલ્લપ, ભવતુલ્લપ ?’ હે ભદન્ત ! તત્ અથ, કેનાર્થેન એવમુચ્યતે-ભવતુલ્યકં
ભવતુલ્યકમિતિ ? મગવાનાહ-‘ગોયમા ! નેરહપ નેરહયસ્સ ભવદ્ધયાપ તુલ્લે,
નેરહયવહરિત્તસ્સ ભવદ્ધયાપ નો તુલ્લે’ હે ગૌતમ ! નૈરયિકો નૈરયિકસ્ય મવાર્થ-
તયા-મવો નારકાદિરેવ અર્થો મવાર્થસ્તદ્ભાવસ્તત્તા તયા મવાર્થતયા-
મવપ્રયોજનકતયેત્યર્થઃ, તુલ્યો મવતિ, નૈરયિકો નૈરયિકવ્યતિરિક્તસ્ય
મવાર્થતયા મવપ્રયોજનકતયા નો તુલ્યો મવતિ, ‘તિરિક્તજોણિપ

અવ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈં-‘સે કેળદ્વેણં મંતે ! એવં
વુચ્ચહ, ભવતુલ્લપ ભવતુલ્લપ’ હે ભદન્ત ! એસા આપ કિસ કારણ
સે કહતે હૈં કિ ભવતુલ્ય શબ્દ ભવતુલ્યક અર્થ કા વાચક હૈં ? અર્થાત્
ભવતુલ્યક હસ શબ્દ કા કયા અર્થ હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-
‘ગોયમા ! નેરહપ નેરહયસ્સ ભવદ્ધયાપ’ તુલ્લે, નેરહયવહરિત્તસ્સ ભવદ્ધ-
યાપ નો તુલ્લે’ હે ગૌતમ ! નૈરયિક નૈરયિક મવ કી અપેક્ષા સે દૂસરે
નૈરયિક કે તુલ્ય હોતા હૈં । પરન્તુ વહી નૈરયિક નૈરયિક મવ સે અતિ-
રિક્ત કે સાથ મવ કી અપેક્ષા તુલ્ય નહીં હોતા હૈં । ‘તિરિક્તજોણિપ
એવં ચેવ’ હસી પ્રકાર કા કથન તિર્યગ્ગોનિક જીવ કે વિષય મેં મી
કર લેનાં વાહિયે । અર્થાત્ એક તિર્યગ્ગોનિક જીવ તિર્યગ્ મવ કી અપેક્ષા
સે દૂસરે તિર્યગ્ગોનિક જીવ કે વરાબર હોતા હૈં । પરન્તુ વહી તિર્યગ્ગો-

હવે ગૌતમ સ્વામી એવેા પ્રશ્ન પૂછે છે કે-“ સે કેળદ્વેણં મંતે ! એવં
વુચ્ચહ, ભવતુલ્લપ-ભવતુલ્લપ ?” હે ભગવન્ ! આપ શા કારણે એવું કહો
છો કે ‘ભવતુલ્યક’ પદ ભવની અપેક્ષાએ તુલ્યતાનું વાચક છે ? એટલે કે
ભવતુલ્યક પદનો શો અર્થ થાય છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર-“ ગોયમા ! નેરહપ નેરહયસ્સ ભવદ્ધયાપ તુલ્લે,
નેરહયવહરિત્તસ્સ ભવદ્ધયાપ નો તુલ્લે ” હે ગૌતમ ! નારક નૈરયિક ભવની
અપેક્ષાએ ખીજ નારક સાથે સમાન હોય છે, પરન્તુ એજ નારક નૈરયિક
ભવ સિવાયના ભવવાળા જીવની સાથે ભવની અપેક્ષાએ તુલ્ય હોતો નથી.
“ તિરિક્તજોણિપ એવંચેવ ” એજ પ્રકારનું કથન તિર્યગ્ગોનિક જીવના વિષ-
યમાં પણ સમજવું એટલે કે એક તિર્યગ્ગોનિક જીવ તિર્યગ્ ભવની અપે-
ક્ષાએ ખીજ તિર્યગ્ જીવની બરાબર છે, પરન્તુ એજ તિર્યગ્ગોનિક જીવ
તિર્યગ્ ભવ સિવાયના ભવવાળા જીવની બરાબર, ભવની અપેક્ષાએ, હોતો

‘એવં ચેવ’ તિર્યગ્યોનિકઃ, એવમેવ-પૂર્વોક્તવદેવ તિર્યગ્યોનિકસ્ય મવા-
ર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, તિર્યગ્યોનિકવ્યતિરિક્તસ્ય તુ મવાર્થતયા નો તુલ્યો ભવતિ ।
‘એવં મણુસ્સે, એવં દેવેવિ’ એવં-પૂર્વોક્તરીત્યૈવ, મણુણ્યો મણુણ્યરૂપ મવાર્થતયા
તુલ્યો ભવતિ, મણુણ્યો મણુણ્યવ્યતિરિક્તસ્ય તુ મવાર્થતયા નો તુલ્યો ભવતિ, એવં-
પૂર્વોક્તરીત્યૈવ, દેવોઽપિ દેવસ્ય મવાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, દેવો દેવવ્યતિરિક્તસ્ય તુ
મવાર્થતયા નો તુલ્યો ભવતિ, પ્રસ્તુતાર્થમુપસંહરન્નાહ-‘સે તેણદ્દેણં જાવ મવતુલ્લપ’
હે ગૌતમ ! તત્-અથ, તેનાર્થેન યાવત્-સ એવમુચ્યતે મવતુલ્યકં મવતુલ્યકં મવતુલ્ય-
કપદોક્તસ્વરૂપં ભવતિ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ-ભાવતુ-
લ્લપ ભાવતુલ્લપ ?’ હે મદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્થેન-કથં તાવત્ એવમુચ્યતે-
ભાવતુલ્યકં ભાવતુલ્યકમિતિ ? કસ્તાવત્ ભાવતુલ્યકશબ્દાર્થઃ ? મશ્નઃ મગવાનાહ-

નિક જીવ તિર્યગ્ભવ સે વ્યતિરિક્ત અવવાલે કે સાથ તિર્યગ્ભવ કી
અપેક્ષા તુલ્ય નહીં હોતા હૈ । ‘એવં મણુસ્સે, એવં દેવે વિ’ હસી પ્રકાર
કા કથન મણુણ્ય એવ દેવ કે સંબંધ મેં મી જાનના ચાહિયે । અર્થાત્
એક મણુણ્ય દૂસરે મણુણ્યભવ કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હોતા હૈ, મણુણ્યભવ
સે વ્યતિરિક્ત કે સાથ વહ મણુણ્યભવ કી અપેક્ષા સે તુલ્ય નહીં હોતા
હૈ । દેવ મી અપને દેવભવ કી અપેક્ષા સે દૂસરે દેવ કે તુલ્ય હોતા હૈ,
દેવભવ સે અતિરિક્ત કે સાથ વહ દેવભવ કી અપેક્ષા સે તુલ્ય નહીં
હોતા હૈ । ‘સે તેણદ્દેણં જાવ મવતુલ્લપ’ હસી કારણ હે ગૌતમ । મેં
એસા કહા હૈ કિ મવતુલ્યક શબ્દ મવ સે તુલ્ય અર્થ કા વાચક હોતા હૈ ।
અવ ગૌતમ મશ્નુ સે એસા પૂછતે હૈ-‘સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ, ભાવ
તુલ્લપ ભાવતુલ્લપ’ હે મદન્ત એસા આપ કિસ કારણ સે કહતે હૈ કિ
ભાવતુલ્યક-યહ પદ-ભાવતુલ્યક-અર્થ કા વાચક હોતા હૈ । અર્થાત્

નથી. “ એવં મણુસ્સે, એવં દેવે વિ ” એવું જ કથન મણુણ્ય અને દેવના
વિષયમાં પણ સમજવું. એટલે કે એક મણુણ્ય બીજા મણુણ્યની સાથે ભવની
અપેક્ષાએ સમાન હોય છે, પરંતુ મણુણ્ય સિવાયના ભવવાળા જીવ સાથે,
ભવની અપેક્ષાએ એજ મણુણ્ય સમાન હોતો નથી એક દેવ દેવભવની
અપેક્ષાએ બીજા દેવના સમાન છે, પરંતુ એજ દેવ દેવભવ સિવાયના ભવ-
વાળા જીવની સાથે ભવની અપેક્ષાએ સમાન હોતો નથી. “ સે તેણદ્દેણં જાવ
મવતુલ્લપ ” હે ગૌતમ ! તે કારણે મેં એવું કહ્યું છે કે ‘ભવતુલ્ય’ શબ્દ
ભવની અપેક્ષાએ તુલ્યનો વાચક છે.

હવે ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે-“ સે કેણ-
ેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ, ભાવતુલ્લપ ભાવતુલ્લપ ? ” હે ભગવન્ ! આપ શા કારણે
એવું કહો છો કે ‘ભાવતુલ્યક’ પદ ભાવની અપેક્ષાએ સમાનતાનું વાચક
છે ? એટલે કે “ ભાવતુલ્યક ” પદનો શો અર્થ થાય છે ?

‘ગોયમા ! એગુણકાલે પોગલે એગુણકાલગસસ પોગલસસ માવઓ તુલ્લે’ હે ગૌતમ ! એકગુણકાલકઃ—એકગુણકાલકૃત્વવિશિષ્ટઃ કાલકઃ એકગુણકાલકઃ—એકગુણકાલકકૃષ્ણતા વિશિષ્ટઃ પુદ્ગલઃ, એકગુણકાલકસ્ય—પુદ્ગલસ્ય માવતઃ—કાલત્વાદિપર્યાયવિશેષાદિના તુલ્યો ભવતિ, કિન્તુ ‘એગુણકાલે પોગલે એગુણકાલગવહરિત્તસસ પોગલસસ માવઓ ણો તુલ્લે’ એકગુણકાલકઃ પુદ્ગલઃ એકગુણકાલકવ્યતિરિક્તસ્ય પુદ્ગલસ્ય માવતો નો તુલ્યો ભવતિ, ‘એવં જાવ દસગુણકાલે’ એવં—પૂર્વોક્તરીત્યૈવ યાવત્—દ્વિગુણકાલકાદારમ્ય દશગુણકાલપર્યન્તશ્ચ પુદ્ગલો દ્વ્યાદિદશગુણકાલકસ્ય પુદ્ગલસ્ય માવતઃ—એકગુણકાલકત્વાદિપર્યાયવિશેષાપેક્ષયા તુલ્યો ભવતિ, કિન્તુ દ્વ્યાદિદશગુણકાલકઃ પુદ્ગલો દ્વ્યાદિદશગુણકાલકવ્યતિરિક્તસ્ય પુદ્ગલસ્ય માવતઃ—એકગુણ-

માવતુલ્ય હસશબ્દ કા કયા અર્થે હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—‘ગોયમા ! એગુણકાલે પોગલે એગુણકાલગસસ પોગલસસ માવઓ તુલ્લે’ એક ગુણવાલીકૃષ્ણતા સે વિશિષ્ટ પુદ્ગલ એકગુણવાલી કૃષ્ણતા સે વિશિષ્ટ પુદ્ગલ કે સમાન માવ કી અપેક્ષા સે કાલત્વાદિ પર્યાય-વિશેષ આદિ કી આપેક્ષા સે હોતા હૈ, કિન્તુ વહી એકગુણકાલે પોગલે ‘એગુણકાલગવહરિત્તસસ પોગલસસ માવઓ ણો તુલ્લે’ એકગુણવાલી કૃષ્ણતાવાળા પુદ્ગલ દૂસરે એક ગુણવાલી કૃષ્ણતાવાળે પુદ્ગલ સે ભિન્ન પુદ્ગલ કે તુલ્ય માવ કી અપેક્ષા નહીં હોતા હૈ । ‘એવં જાવ દસગુણકાલે’ હસી પ્રકાર સે દ્વિગુણકાલક સે લેકર દશગુણકાલકપર્યન્ત પુદ્ગલ દ્વ્યાદિ દશગુણકાલક પુદ્ગલ દ્વ્યાદિ ગુણકાલકત્વાદિ પર્યાયવિશેષ કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હોતા હૈ । કિન્તુ દ્વ્યાદિદશગુણકાલક પુદ્ગલ દ્વ્યાદિદશગુણકાલક સે ભિન્ન પુદ્ગલ કે તુલ્ય માવ

મહાવીર પ્રશ્નનેા ઉત્તર—“ ગોયમા ! એગુણકાલે પોગલે એગુણકાલગસસ પોગલસસ માવઓ તુલ્લે ” એક ગુણવાળી કૃષ્ણતાવાળું પુદ્ગલ, એક ગુણવાળી કૃષ્ણતાવાળા બીજા પુદ્ગલની સાથે ભાવની અપેક્ષાએ—કૃષ્ણત્વ આદિ પર્યાય-વિશેષ આદિની અપેક્ષાએ—તુલ્ય હોય છે, પરંતુ એજ “ એગુણકાલે પોગલે એગુણકાલગવહરિત્તસસ પોગલસસ માવઓ ણો તુલ્લે ” એક ગુણવાળી કૃષ્ણતાવાળું પુદ્ગલ, બીજા એક ગુણવાળી કૃષ્ણતાવાળા પુદ્ગલ સિવાયના પુદ્ગલની સાથે ભાવની અપેક્ષાએ તુલ્ય હોતું નથી. “ એવં જાવ દસગુણકાલે ” એજ પ્રમાણે દ્વિગુણ કૃષ્ણતાવાળાથી લઇને દસ ગુણ કૃષ્ણતાવાળા સુધીનાં પુદ્ગલો પણ ચોતપોતાના બેટલી જ દ્વિગુણથી લઇને દસગુણ પર્યન્તની કૃષ્ણતાવાળાં પુદ્ગલોની સાથે ભાવની અપેક્ષાએ તુલ્ય (સમાન) હોય છે, પરંતુ એજ પુદ્ગલો દ્વિગુણથી લઇને દસગુણ પર્યન્તની કૃષ્ણતા

કાલકત્વાદિના નો તુલ્યો ભવતિ, 'એવં તુલ્લસંલેઝ્જગુણકાલે પોગ્ગલે' 'એવં પૂર્વોક્તરીત્યૈવ, તુલ્યસંલેઝ્જગુણકાલકઃ પુદ્ગલસ્તુલ્યસંલેઝ્જગુણકાલકસ્ય પુદ્ગલસ્ય ભાવતઃ—એકગુણકાલકત્વપર્યાયવિશેષાદિના તુલ્યો ભવતિ, કિન્તુ તુલ્યસંલેઝ્જગુણકાલકઃ પુદ્ગલસ્તુલ્યસંલેઝ્જગુણકાલકવ્યતિરિક્તસ્ય પુદ્ગલસ્ય ભાવતો નો તુલ્યો ભવતિ, 'એવં તુલ્લ અસંલેઝ્જગુણકાલે વિ' એવં પૂર્વોક્તરીત્યૈવ તુલ્યાસંલેઝ્જગુણકાલકઃ પુદ્ગલસ્તુલ્યાસંલેઝ્જગુણકાલકસ્ય પુદ્ગલસ્ય ભાવતસ્તુલ્યો ભવતિ, કિન્તુ તુલ્યાસંલેઝ્જગુણકાલકઃ પુદ્ગલસ્તુલ્યાસંલેઝ્જગુણકાલકવ્યતિરિક્તસ્ય પુદ્ગલસ્ય ભાવતો નો તુલ્યો ભવતિ, 'એવં તુલ્લ અણંતગુણકાલે વિ' એવં—પૂર્વોક્તરીત્યૈવ તુલ્યાનન્તગુણકાલકોઽપિ પુદ્ગલસ્તુલ્યાનન્તગુણકાલકઃ પુદ્ગલસ્તુ-

કી—એકગુણકાલકત્વાદિ—અપેક્ષા સે નહીં હોતા હૈ । 'એવં તુલ્લસંલેઝ્જગુણકાલે પોગ્ગલે' હસી પ્રકાર સે તુલ્યસંલેઝ્જગુણકાલકપુદ્ગલ તુલ્ય સંલેઝ્જગુણકાલક પુદ્ગલ કે તુલ્ય હોતા હૈ । કિન્તુ વહી તુલ્યસંલેઝ્જગુણકાલકપુદ્ગલ તુલ્યસંલેઝ્જગુણકાલક પુદ્ગલ સે ભિન્ન પુદ્ગલ કે ભાવ કી અપેક્ષા તુલ્ય નહીં હોતા હૈ । 'એવં તુલ્લઅસંલેઝ્જગુણકાલે વિ' હસી પ્રકાર તુલ્ય અસંલેઝ્જગુણકાલક પુદ્ગલ કે ભાવ કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ, કિન્તુ વહી તુલ્ય અસંલેઝ્જગુણકાલક પુદ્ગલ તુલ્ય અસંલેઝ્જગુણકાલક પુદ્ગલ સે વ્યતિરિક્ત પુદ્ગલ કે ભાવ કી અપેક્ષા તુલ્ય નહીં હોતા હૈ । 'એવં તુલ્લ અણંતગુણકાલે વિ' હસી પ્રકાર તુલ્ય અનન્તગુણકાલક પુદ્ગલ ભી તુલ્ય અનન્તગુણકાલક પુદ્ગલ કે ભાવ કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ પરન્તુ વહી તુલ્ય અનન્તગુણકાલક પુદ્ગલ તુલ્ય અનન્તગુણકાલક પુદ્ગલ સે વ્યતિરિક્ત પુદ્ગલ કે ભાવ કી અપેક્ષા તુલ્ય નહીં હોતા

જેમાં ન હોય એવાં પુદ્ગલો સાથે ભાવની અપેક્ષાએ સમાન હોતાં નથી. “એવં તુલ્લ સંલેઝ્જગુણકાલે” એજ પ્રમાણે તુલ્ય સંલેઝ્જગુણકાલક પુદ્ગલ તુલ્ય સંલેઝ્જગુણકાલક પુદ્ગલની સાથે ભાવની અપેક્ષાએ સમાન હોય છે, પરન્તુ એજ તુલ્ય સંલેઝ્જગુણકાલક પુદ્ગલ ભાવની અપેક્ષાએ તુલ્ય સંલેઝ્જગુણકાલક પુદ્ગલ જેમાં ન હોય એવાં પુદ્ગલના સમાન હોતું નથી. “એવં તુલ્લ અસંલેઝ્જગુણકાલે” એજ પ્રમાણે તુલ્ય અસંલેઝ્જગુણકાલક પુદ્ગલ તુલ્ય અસંલેઝ્જગુણકાલક પુદ્ગલની સાથે ભાવની અપેક્ષાએ સમાન હોય છે, પરન્તુ એજ તુલ્ય અસંલેઝ્જગુણકાલક પુદ્ગલ તુલ્ય અસંલેઝ્જગુણકાલક પુદ્ગલ જેમાં ન હોય એવાં પુદ્ગલની સાથે ભાવની અપેક્ષાએ સમાન હોતું નથી. “એવં તુલ્લ અણંતગુણકાલે વિ” એજ પ્રમાણે તુલ્ય અણંતગુણકાલક પુદ્ગલ ભાવની અપેક્ષાએ તુલ્ય અણંતગુણકાલક પુદ્ગલની સાથે ભાવની અપેક્ષાએ સમાન હોતાં નથી.

અનન્તગુણકાલકવ્યતિરિક્તસ્ય પુદ્ગલસ્ય ભાવતો નો તુલ્યો ભવતિ, ‘જહા કાલપ્
 એવં નીલપ્, લોહિયપ્, હાલિદે, સુક્લિલપ્’ યથા કાલકઃ-કૃષ્ણવર્ણઃ એકાદ્યનન્ત-
 ગુણકાલકઃ ભાવતઃ પર્યાયતઃ તુલ્યત્વે પ્રતિપાદિતઃ, એવં-તથૈવ નીલકઃ-
 નીલવર્ણઃ, લોહિતકઃ-રક્તવર્ણઃ, હારિદ્રકઃ-પીતવર્ણઃ, શુક્લકઃ-શ્વેતવર્ણ-
 આપિ એકાદ્યનન્તગુણ-ગુણકસ્તુલ્યત્વાદિના ભાવતઃ પ્રતિપાદનીયઃ, ‘એવં
 સુન્ધિગંધે, એવં દુન્ધિગંધે’ એવં પૂર્વોક્તરીત્યૈવ સુરભિગન્ધઃ, એવં-તથા દુરભિ-
 ગન્ધશ્ચાપિ એકાદ્યનન્તગુણકો ભાવતઃ પર્યાયવિશેષેણ તુલ્યત્વે પ્રતિપત્તવ્યઃ, ‘એવં

હૈ । ‘જહા કાલપ્ એવં નીલપ્ લોહિયપ્, હાલિદે, સુક્લિલપ્’ જિસ પ્રકાર
 ભાવપર્યાય કી અપેક્ષા એકગુણકાલક સે લેકર અનન્તગુણકાલક પુદ્ગલ કે
 સંબંધ મેં વહ કથન કિયા ગયા હૈ ઉસી પ્રકાર કા કથન નીલ વર્ણ, લાલ-
 વર્ણ પીતવર્ણ એવં શ્વેતવર્ણવાલે પુદ્ગલ કે સંબંધ મેં બી કરના ચાહિયે ।
 અર્થાત્ એકાદિ અનન્તગુણવાલે નીલાદિવર્ણો સે વિશિષ્ટ પુદ્ગલ ભાવ
 કી અપેક્ષા એકાદિ અનન્તગુણવાલે નીલાદિવર્ણો સે વિશિષ્ટ પુદ્ગલ કે
 તુલ્ય હોતા હૈ । પરન્તુ હનસે વ્યતિરિક્ત નીલાદિવર્ણોવાલે પુદ્ગલ કે
 તુલ્ય વહ પુદ્ગલ નહીં હોતા હૈ । ‘એવં સુન્ધિગંધે’ એવં દુન્ધિગંધે’ હસી
 પ્રકાર સે એકાદિ અનન્તગુણવાલે સુરભિગંધ સે વિશિષ્ટ પુદ્ગલ ઓર
 એકાદિ દુરભિગંધ સે વિશિષ્ટ પુદ્ગલ ભાવ કી અપેક્ષા એકાદિ અનન્ત-

હોય છે, પરન્તુ એજ તુલ્ય અનન્તગુણ કૃષ્ણતાવાળું પુદ્ગલ, તુલ્ય અનન્ત-
 ગુણ કૃષ્ણતા જેમાં ન હોય એવા પુદ્ગલ સાથે ભાવની અપેક્ષાએ સમાન
 હોતું નથી. “જહા કાલપ્ એવં નીલપ્, લોહિયપ્, હાલિદે, સુક્લિલપ્” જેવી
 રીતે ભાવપર્યાયની અપેક્ષાએ એક શુદ્ધકૃષ્ણતાવાળાથી લઈને અનન્તગુણકૃષ્ણ-
 તાવાળાં પુદ્ગલો વિષે કથન કરવામાં આવ્યું છે, એજ પ્રમાણે નીલવર્ણ,
 લાલવર્ણ, પીતવર્ણ અને શ્વેતવર્ણવાળાં પુદ્ગલોનાં સંબંધમાં પણ કથન
 કરવું જોઈએ જેમ કે એકથી લઈને અનન્તગુણ નીલાદિ વર્ણવાળાં પુદ્ગલો
 ભાવની અપેક્ષાએ એકથી લઈને અનન્તગુણ નીલાદિ વર્ણવાળાં પુદ્ગલોના
 સમાન હોય છે, પરન્તુ જે પુદ્ગલોમાં આ પુદ્ગલોના જેટલાં જ પ્રમાણમાં
 નીલાદિ વર્ણનો સદ્ભાવ હોતો નથી, તે પુદ્ગલોની સાથે તેઓ ભાવની
 અપેક્ષાએ તુલ્ય હોતાં નથી. “એવં સુન્ધિગંધે, એવં દુન્ધિગંધે” એજ પ્રમાણે
 એકથી લઈને અનન્ત ગુણ સુરભિગંધાં પુદ્ગલો, અને એકથી લઈને અનન્ત
 ગુણ દુરભિગંધાં પુદ્ગલો ભાવની અપેક્ષાએ સમાન છે. પરન્તુ એકથી

તિત્તે જાવ મધુરે' એવં-પૂર્વોક્તરીત્યૈવ તિત્તો યાવત્ કટુકઃ, કપાયઃ અમ્લઃ, મધુરશ્ચ રસ એકાદ્યનન્તગુણકો ભાવતઃ પર્યાયવિશેષેણ તુલ્યત્વે પ્રતિપત્તવ્યઃ, 'એવં કક્ષલ્હે જાવ લુક્ષે' એવં-પૂર્વોક્તરીત્યૈવ, કર્કશઃ યાવત્-કર્કશાદારમ્યરુક્ષ પર્યન્ત-સ્પર્શઃ એકાદ્યનન્તગુણકો ભાવતઃ-પર્યાયવિશેષેણ તુલ્યત્વે પ્રતિપાદનીયઃ । 'ઉદ-

ગુણવાલે દુરભિગંધ સે વિશિષ્ટ પુદ્ગલ કે તુલ્ય હોતા હૈ, 'એવં તિત્તે જાવ મધુરે' હસી પ્રકાર સે એક સે લેકર અનન્તગુણવાલે તિત્ત રસ સે વિશિષ્ટ પુદ્ગલ, યાવત્ એક સે લેકર અનન્તગુણવાલે કટુકરસ સે વિશિષ્ટ પુદ્ગલ, એક સે લેકર અનન્તગુણવાલે કષાયરસ સે વિશિષ્ટ પુદ્ગલ એક સે લેકર અનન્તગુણવાલે અમ્લરસ સે વિશિષ્ટ પુદ્ગલ, ઔર એક સે લેકર અનન્તગુણવાલે મધુરરસ સે વિશિષ્ટ પુદ્ગલ ભાવ-પર્યાયવિશેષ કી અપેક્ષા એક સે લેકર અનન્તગુણવાલે કટુકરસ આદિ સે વિશિષ્ટ પુદ્ગલ કે તુલ્ય હોતા હૈ એસા જાનના ચાહિયે, 'એવં કક્ષલ્હે જાવ લુક્ષે' હસી પ્રકાર સે એક ગુણ સે લેકર અનન્તગુણવાલે કર્કશ સ્પર્શ સે વિશિષ્ટ પુદ્ગલ, યાવત્ એક ગુણ સે લેકર અનન્તગુણવાલે રુક્ષસ્પર્શ સે વિશિષ્ટ પુદ્ગલ ક્રમશઃ એકગુણ સે લેકર અનન્ત-

લઈને અનંત ગુણ સુરભિવાળાં પુદ્ગલો ભાવની અપેક્ષાએ એકથી અનંત ગુણ સુરભિવાળાં પુદ્ગલો સિવાયના પુદ્ગલોની સાથે તુલ્ય હોતાં નથી એવું જ કથન દુરભિગંધવાળા પુદ્ગલોના વિષયમાં પણ સમજવું જોઈએ.

“એવં તિત્તે જાવ મધુરે” એજ પ્રમાણે એકથી લઈને અનન્ત પર્યન્તના ગુણવાળા તિત્ત (તીખા) રસવાળાં પુદ્ગલો એકથી લઈને અનન્ત ગુણવાળા કટુકરસ (કડવા) પુદ્ગલો, એકથી લઈને અનંત ગુણવાળા કષાય રસયુક્ત પુદ્ગલો, એકથી લઈને અનંત ગુણવાળા અમ્લરસયુક્ત પુદ્ગલો અને એકથી લઈને અનંત ગુણવાળાં મધુરરસવાળાં પુદ્ગલો ભાવ-પર્યાય વિશેષની અપેક્ષાએ એકથી લઈને અનંત ગુણવાળાં કટુકરસ આદિ રસવાળાં પુદ્ગલોની તુલ્ય હોય છે, એમ સમજવું. “એવં કક્ષલ્હે જાવ લુક્ષે” એજ પ્રમાણે એક ગુણ (ગણી)થી લઈને અનન્ત ગુણ પર્યન્તની કર્કશતાથી યુક્ત પુદ્ગલો; એક ગુણથી લઈને અનન્ત ગુણ પર્યન્તના રુક્ષસ્પર્શવાળાં પુદ્ગલો, ક્રમશઃ એક ગુણથી લઈને અનંત ગુણ પર્યન્તના કર્કશ સ્પર્શવાળાં પુદ્ગલોની સાથે ભાવની અપેક્ષાએ તુલ્ય હોય છે, તથા એક ગુણવાળા રુક્ષ સ્પર્શથી લઈને અનન્ત પર્યન્તના ગુણવાળા રુક્ષ સ્પર્શવાળાં પુદ્ગલોની તુલ્ય હોય

‘ઇષ ભાવે ઉદ્દયસ્સ ભાવસ્સ ભાવઓ તુલ્લે’ ઔદયિક:-ઉદયેન નિષ્પન્નઃ ઔદયિકઃ ભાવઃ-નારકત્વાદિપર્યાયવિશેષઃ, ઔદયિકસ્ય ભાવસ્ય નારકત્વેઽપિ ભાવતો -ભાવસામાન્યમાશ્રિત્ય તુલ્યઃ-સદશો ભવતિ, ‘ઉદ્દય ભાવે ઉદ્દયભાવવરિત્તસ્સ ભાવસ્સ ભાવઓ નો તુલ્લે’ ઔદયિકો ભાવઃ-નારકત્વાદિપર્યાયવિશેષઃ, ઔદયિક-ભાવવ્યતિરિક્તસ્ય-ભાવસ્ય ભાવતો નો તુલ્યો ભવતિ, ‘એવં ઉવસમિણં સ્વહણં સ્વઓવસમિણં પારિણમિણં સંનિવાહણ ભાવે સંનિવાહયસ્સ ભાવસ્સં’ એવં-પૂર્વોક્તરીત્યેવ, ઔપશમિકઃ-ઉપશમેન નિર્વૃતઃ ઔપશમિકઃ સમ્યગ્દર્શનાદિઃ ભાવઃ ઔપ-

ગુણવાલે કર્કશસ્પર્શ સે યુક્ત પુદ્ગલ કે ભાવવિશેષ કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ, તથા એકગુણવાલે રુક્ષ સ્પર્શ સે લેકર અનન્તગુણ રુક્ષ સ્પર્શવાલે પુદ્ગલ કે તુલ્ય હોતા હૈ એસા જાનના ચાહિયે । ‘ઉદ્દય ભાવે ઉદ્દય-યસ્સ ભાવસ્સ ભાવઓ તુલ્લે’ હસી પ્રકાર સે યહ બી જાનના ચાહિયે કિ નારકત્વાદિપર્યાયવિશેષરૂપ જો ઔદયિક ભાવ હૈ વહ ભાવસામાન્ય કી અપેક્ષા લેકર અન્ય નારકત્વાદિરૂપ ઔદયિક ભાવ કે તુલ્ય હોતા હૈ । ‘ઉદ્દય ભાવે ઉદ્દયભાવવરિત્તસ્સ ભાવસ્સ ભાવઓ નો તુલ્લે’ પરન્તુ યહી નારકત્વાદિ પર્યાયવિશેષરૂપ જો ઔદયિક ભાવ હૈ વહ ઔદયિકભાવ સે વ્યક્તિરિત્ત ભાવ કે સદશ ભાવ કી અપેક્ષા નહીં હોતા હૈ । ‘એવં ઉવસમિણં સ્વહણં, સ્વઓવસમિણં પારિણમિણં, સંનિવાહણ ભાવે-સંનિવાહયસ્સ ભાવસ્સં’ હસી પ્રકાર સે ઔપશમિક-ભાવ-ઉપશમ સે હુઆ આત્મવિશુદ્ધિરૂપ ભાવ-ઔપશમિકસમ્યગ્દર્શના-

છે, એમ સમજવું પરન્તુ એટલા જ ગુણ કર્કશતા અને રૂક્ષતા જેમાં ન હોય, એવાં પુદ્ગલો સાથે તેઓ ભાવની અપેક્ષાએ સમાન હોતા નથી. “ઉદ્દય ભાવે ઉદ્દયભાવવરિત્તસ્સ ભાવસ્સ ભાવઓ નો તુલ્લે” એજ પ્રમાણે એવું સમજવું જોઈએ કે નારકત્વ આદિ પર્યાય વિશેષ રૂપ જે ઔદયિક ભાવ છે, તે ભાવસામાન્યની અપેક્ષાએ અન્ય નારકત્વ આદિ રૂપ ઔદયિક ભાવની સમાન હોય છે. “ઉદ્દય ભાવે ઉદ્દયભાવવરિત્તસ્સ ભાવસ્સ ભાવઓ નો તુલ્લે” પરન્તુ એજ નારકત્વાદિ પર્યાયવિશેષ રૂપ જે ઔદયિક ભાવ છે, તે ઔદયિક ભાવ સિવાયના ભાવની સાથે ભાવની અપેક્ષાએ તુલ્ય હોતો નથી. “એવં ઉવસમિણં સ્વહણં સ્વઓવસમિણં પારિણમિણં, સંનિવાહણ ભાવે-સંનિવાહયસ્સ ભાવસ્સં” એજ પ્રમાણે ઔપશમિક ભાવ (ઉપશમ જન્ય આત્મવિશુદ્ધિ રૂપ ભાવ)-ઔપશમિક સમ્યગ્દર્શનાદિ રૂપ ભાવ, ભાવની અપેક્ષાએ અન્ય ઔપશમિક ભાવની સાથે તુલ્ય હોય છે, પરન્તુ આ ઔપ-

શમિકસ્ય ભાવસ્ય ભાવતસ્તુલ્યો ભવતિ, ઔપશમિકો ભાવ ઔપશમિકવ્યતિરિક્તસ્ય
 ભાવસ્ય નો તુલ્યો ભવતિ, ક્ષાયિકઃ-ક્ષાયેણ નિર્વૃત્તઃ ક્ષાયિકઃ-કેવલજ્ઞાનાદિઃ
 ક્ષાયોપશમિકઃ-ક્ષાયોપશમેન નિર્વૃત્તઃ ક્ષાયોપશમિકો મતિજ્ઞાનાદિ પર્યાયવિશેષઃ
 ભાવઃ ક્ષાયોપશમિકસ્ય ભાવસ્ય ભાવતઃ તુલ્યો ભવતિ, ક્ષાયોપશમિકવ્યતિરિક્તસ્ય
 ભાવસ્ય તુ ભાવતો નો તુલ્યો ભવતિ, પારિણામિકઃ-પરિણમનં પરિણામઃ, સ એવ
 પારિણામિકો ભાવઃ પારિણામિકસ્ય ભાવસ્ય ભાવતસ્તુલ્યો ભવતિ, પારિણામિક-
 વ્યતિરિક્તસ્ય ભાવસ્ય તુ ભાવતો નો તુલ્યઃ, સાન્નિપાતિકઃ-સન્નિપાતઃ-ઔદ-
 યિકાદિ ભાવાનાં દ્વયાદિસંયોગસ્તેન નિર્વૃત્તઃ સાન્નિપાતિકો ભાવઃ સાન્નિપાતિકસ્ય-

દિરૂપ ભાવ, ભાવ કી અપેક્ષા અન્ય ઔપશમિક ભાવ કે તુલ્ય હોતા
 હૈ । પરન્તુ યહ ઔપશમિકભાવ ઔપશમિક ભાવ સે વ્યતિરિક્ત ભાવ
 કી અપેક્ષા તુલ્ય નહીં હોતા હૈ । હસી પ્રકાર કર્મોં કે ક્ષય સે નિષ્પન્ન
 હુઆ ક્ષાયિકભાવ-કેવલજ્ઞાનાદિરૂપ ભાવ, ક્ષાયોપશમિકભાવ-ક્ષય
 એવં ઉપશમ સે નિષ્પન્ન હુઆ મતિજ્ઞાદિ-રૂપભાવ, ક્રમશઃ ક્ષાયિક-
 ભાવ કે ઔર ક્ષાયોપશમિકભાવ કે ભાવ કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ,
 પરન્તુ ક્ષાયિકભાવ ક્ષાયિકભાવ સે વ્યતિરિક્ત કે સાથ તુલ્ય નહીં હોતા હૈ
 ઔર ન ક્ષાયોપશમિકભાવ ક્ષાયોપશમિકભાવ સે વ્યતિરિક્ત ભાવ કે
 સાથ તુલ્ય હોતા હૈ । હસી પ્રકાર પારિણામિક ભાવ મી પારિણામિક
 ભાવ કે સાથ તુલ્ય હોતા હૈ પારિણામિકભાવ સે વ્યતિરિક્ત કે સાથ વહ
 તુલ્ય નહીં હોતા હૈ । ઔદયિક આદિ ભાવોં મેં કે દો આદિ ભાવોં
 કે સંયોગ સે નિષ્પન્ન હુઆ સાન્નિપાતિક ભાવ સામાન્ય કી અપેક્ષા સે

શમિક ભાવ, ઔપશમિક ભાવ સિવાયના ભાવની સાથે ભાવની અપેક્ષાએ
 તુલ્ય હોતા નથી એજ પ્રમાણે કર્મોના ક્ષયથી નિષ્પન્ન થયેલો ક્ષાયિકભાવ-
 કેવલજ્ઞાનાદિ રૂપ ભાવ, અને ક્ષાયોપશમિક ભાવ-ક્ષય અને ઉપશમથી
 નિષ્પન્ન થયેલ મતિજ્ઞાનાદિ રૂપ ભાવ, ક્રમશઃ અન્ય ક્ષાયિક ભાવ અને
 ક્ષાયોપશમિક ભાવની સાથે ભાવની અપેક્ષાએ તુલ્ય હોય છે, ક્ષાયિક
 ભાવ, ક્ષાયિક ભાવ સિવાયના ભાવની સાથે અને ક્ષાયોપશમિક ભાવ,
 ક્ષાયોપશમિક સિવાયના ભાવની સાથે ભાવની અપેક્ષાએ તુલ્ય હોતા નથી.
 એજ પ્રમાણે પારિણામિક ભાવ પણ પારિણામિક ભાવની સાથે તુલ્ય હોય છે,
 પરન્તુ પારિણામિક ભાવ સિવાયના ભાવની સાથે તુલ્ય હોતા નથી ઔદ-
 યિક આદિ ભાવોમાંના બે આદિ ભાવોના સંયોગથી નિષ્પન્ન થયેલો સાન્નિ-

ભાવસ્ય ભાવતઃ-ભાવસામાન્યાપેક્ષયા તુલ્યઃ-સમો ભવતિ કિન્તુ સાન્નિ-
પાતિકો ભાવઃ સાન્નિપાતિકવ્યતિરિક્તસ્ય ભાવસ્ય ભાવતઃ-ભાવસામાન્યા
પેક્ષયા નો તુલ્યો ભવતિ । પ્રકૃતાર્થમુપસંહરન્નાહ-‘સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! एवं
बुच्चइ-भावतुल्लए, भावतुल्लए’ हे गौतम ! तत्-अथ तेनार्थेन, एवमुच्यते-
भावतुल्यकं भावतुल्यकपदवाच्यमुक्तस्वरूपं भवति । गौतमः पृच्छति-‘से केणद्वेणं
भंते ! एवं बुच्चइ-संठाणतुल्लए, संठाणतुल्लए ?’ हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-
कथं तावत् एवमुच्यते-संस्थानतुल्यकं संस्थानतुल्यकमिति ? संस्थानतुल्यकशब्दस्य
कोऽर्थः ? इति प्रश्नः । संस्थानम्-आकृतिविशेषः, तच्च द्विविधम्-जीवसंस्थानम्
अजीवसंस्थानं च तत्र अजीवसंस्थानं पञ्चविधम्-परिमण्डलम्, वृत्तम्, त्र्यस्रम्, ३,
चतुरस्रम्, ४, आयतं च ५, तत्र प्रथमं परिमण्डलरूपं संस्थानमाश्रित्य भगवानाह-

अन्य सांनिपातिक तुल्य होता है, किन्तु सांनिपातिक भाव से व्यतिरिक्त
भाव के साथ वह सांनिपातिक भाव तुल्य नहीं होता है । ‘से तेणद्वेणं
गोयमा ! एवं बुच्चइ भावतुल्लए भावतुल्लए’ इसी कारण हे गौतम !
मैंने ऐसा कहा है भावतुल्य यह शब्द भावतुल्य अर्थ का वाचक होता
है । अब गौतम प्रश्न से ऐसा पूछते हैं-‘से केणद्वेणं भंते ! एवं बुच्चइ
संठाणतुल्लए संठाणतुल्लए’ हे भदन्त ऐसा आप किस कारण से
कहते हैं कि संस्थानतुल्य पद संस्थान से तुल्य अर्थ का वाचक होता है ?
अर्थात् संस्थानतुल्य इस शब्द का क्या अर्थ है ? संस्थान नाम आकृति-
विशेष का है यह संस्थान जीवसंस्थान और अजीवसंस्थान के भेद
से दो प्रकार का कहा गया है । इनमें अजीव संस्थान पांच प्रकार का
कहा गया है-१ परिमंडल, २ वृत्त, ३ त्र्यस्र, ४ चतुरस्र और आयत ।

પાતિક ભાવ, ભાવસામાન્યની અપેક્ષાએ અન્ય સાન્નિપાતિક ભાવની સાથે
તુલ્ય હોય છે, પરન્તુ સાન્નિપાતિક ભાવ સિવાયના ભાવની સાથે તે સાન્નિ-
પાતિક ભાવ તુલ્ય હોતો નથી. “સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! एवं बुच्चइ भावतु-
ल्लए भावतुल्लए” हे गौतम ! ते कारणे मे એવું કહ્યું છે કે ‘ભાવતુલ્યક’
પદ ભાવની અપેક્ષાએ તુલ્યનું વાચક છે.

હવે ગૌતમ સ્વામી એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે-“સે કેણદ્દેણં ભંતે ! एवं
बुच्चइ संठाणतुल्लए संठाणतुल्लए” हे भगवन् ! आप शा कारणे એવું કહો
છો કે ‘સંસ્થાનતુલ્ય’ પદ સંસ્થાનની અપેક્ષાએ તુલ્યનું વાચક છે ? એટલે કે
‘સંસ્થાનતુલ્ય’ આ શબ્દનો શો અર્થ થાય છે ? સંસ્થાન એટલે આકાર
આ સંસ્થાનના બે ભેદ છે-(૧) જીવસંસ્થાન અને (૨) અજીવસંસ્થાન
તેમાંથી અજીવસંસ્થાનના નીચે પ્રમાણે પાંચ પ્રકાર કહ્યા છે-(૧) પરિમં-
ડળ, (૨) વૃત્ત, (૩) ત્ર્યસ્ર, (૪) ચતુરસ્ર, અને (૫) આયત તેમાં પ્રથમ
પરિમંડળ સંસ્થાનની અપેક્ષાએ મહાવીર પ્રભુ આ પ્રમાણે ઉત્તર આપે છે-

‘ગોયમા ! પરિમંડલે સંઠાણે પરિમંડલસ્સ સંઠાણસ્સ સંઠાણઓ તુલ્લે’ હે ગૌતમ ! પરિમંડલં સંસ્થાનં પરિમંડલસ્ય સંસ્થાનસ્ય સંસ્થાનતઃ—આકૃતિ વિશેષાપેક્ષયા તુલ્યં ભવતિ, કિન્તુપરિમંડલસંઠાણવદ્વિસ્તરસ્સ સંઠાણઓ નો તુલ્લે’ પરિમંડલં સંસ્થાનં પરિમંડલસંસ્થાનવ્યતિરિક્તસ્ય સંસ્થાનસ્ય સંસ્થાનતઃ આકૃતિવિશેષાપેક્ષયા નો તુલ્યં ભવતિ, ‘એવં વદ્દે, તંસે, ચઠરંસે, આયણ’ એવં—પૂર્વોક્તરીત્યેવ, વૃત્તમ્, ત્ર્યસમ્, ચતુરસ્રમ્, આયતં ચ વિજ્ઞેયમ્, ‘સમચઠરંસસંઠાણે સમચઠરંસસ્સ સંઠાણસ્સ સંઠાણઓ તુલ્લે’ સમચતુરસ્રસંસ્થાનમ્—તુલ્યારોહપરિણાહં સમ્પૂર્ણશરીરાવયવં સાઙ્ગુલાદૃશતો-કાયરૂપમ્, તસ્ય રોહપરિણાહત્વેન સમત્વાત્ પૂર્ણાવયવત્વેન ચ ચતુરસ્રત્વાત્, સંગ-તપર્યાયમ્ સમચતુરસ્રસ્ય સંસ્થાનસ્ય સંસ્થાનતઃ ઉક્તાકૃતિવિશેષાપેક્ષયા તુલ્યં

૬. મેં પ્રથમ પરિમંડલ સંસ્થાનરૂપ સંસ્થાન કો લેકર પ્રશ્ન ઉત્તર દેતે હૈ—‘ગોયમા ! પરિમંડલે સંઠાણે પરિમંડલસ્સ સંઠાણસ્સ સંઠાણઓ તુલ્લે’ હે ગૌતમ ! પરિમંડલ સંસ્થાન અન્ય પરિમંડલ સંસ્થાન કે સાથ સંસ્થાન—આકૃતિવિશેષ કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હોતા હૈ । પરન્તુ યહી ‘પરિમંડલ સંઠાણવદ્વિસ્તરસ્સ સંઠાણઓ નો તુલ્લે’ પરિમંડલ સંસ્થાન પરિમંડલ સંસ્થાન સ્થે વ્યતિરિક્ત સંસ્થાન કે સાથ તુલ્ય નહીં હોતા હૈ ‘એવં વદ્દે, તંસે, ચઠરંસે, આયણ’ ઇસી પ્રકાર કા કથન સંસ્થાન કી અપેક્ષા સે વૃત્તસંસ્થાન, ત્ર્યસ્રસંસ્થાન, ચતુરસ્રસંસ્થાન કે વિષય મેં ભી સમજના ચાહિયે । ‘સમ-ચઠરંસસંઠાણે સમચઠરંસસંઠાણસ્સ સંઠાણઓ તુલ્લે’ સમચતુરસ્રસં-સ્થાન સંસ્થાન કી અપેક્ષા અન્યસમચતુરસ્રસંસ્થાન કે તુલ્ય હોતા હૈ । જિસ સંસ્થાન મેં શરીર કા આકાર ઠીક ૨ પરિમાણ મેં હોતા હૈ ઉસકા નામ સમચતુરસ્રસંસ્થાન હૈ । ઇસ સંસ્થાન મેં આરોહપરિણાહ તુલ્ય હોતા

“ગોયમા ! પરિમંડલે સંઠાણે પરિમંડલસ્સ સંઠાણસ્સ સંઠાણઓ તુલ્લે” હે ગૌતમ ! પરિમંડલ સંસ્થાન, અન્ય પરિમંડલ સંસ્થાનની સાથે સંસ્થાનની—આકારવિશેષની—અપેક્ષાએ તુલ્ય હોય છે. પરન્તુ “પરિમંડલસંઠાણવદ્વિસ્તરસ્સ સંઠાણઓ નો તુલ્લે” એજ પરિમંડલ સંસ્થાન, પરિમંડલ સંસ્થાન સિવાયના સંસ્થાનની સમાન હોતું નથી. “એવં વદ્દે, તંસે, ચઠરંસે આયણ” એજ પ્રકારનું કથન સંસ્થાનની અપેક્ષાએ વૃત્ત સંસ્થાન, ત્ર્યસ્રસંસ્થાન, ચતુરસ્ર સંસ્થાન અને આયત સંસ્થાનના વિષયમાં પણ સમજવું જોઈએ. “સમ-ચઠરંસસંઠાણે સમચઠરંસસંઠાણસ્સ સંઠાણઓ તુલ્લે” સમચતુરસ્ર સંસ્થાન, સંસ્થાનની અપેક્ષાએ અન્ય સમચતુરસ્ર સંસ્થાનની સાથે સમાન હોય છે. જે સંસ્થાનમાં (આકાર વિશેષમાં) શરીરનો આકાર બરાબર પ્રમાણસર હોય છે, તે સંસ્થાનને સમચતુરસ્ર સંસ્થાન કહે છે. આ સંસ્થાનમાં આશરે

भवति, 'समचउरंससंठाणे समचउरंससंठाणवइरित्तस्स संठाणस्स संठाणओ नो तुल्ले' चतुरस्रं संस्थानं समचतुरस्रसंस्थानव्यतिरिक्तस्य संस्थानस्य संस्थानतः-उक्ता-कृतिविशेषापेक्षया नोतुल्यं भवति, 'एवं परिमंडले वि, एवं जाव हुंडे' एवं-पूर्वोक्तरीत्यैव. परिमण्डलमपि संस्थानं बोध्यम्, एवं च यथा समचतुरस्रसंस्थान-युक्तं तथैव न्यग्रोधपरिमण्डलमपि संस्थानं वक्तव्यम्, न्यग्रोधो वटवृक्षस्तद्वत् परिमण्डलं नाभेरुपरिचतुरस्ररूपयुक्तम्, अथस्तदनुरूपं न भवति तस्मात्प्र-माणाद्धीनतरं भवति, तथा च परिमण्डलसंस्थानं परिमण्डलस्य संस्थानस्य संस्थानतः उक्ताकृतिविशेषापेक्षया तुल्यं भवति, किन्तु परिमण्डलसंस्थानं परि-

सम्पूर्ण अवयव होते हैं। अपने अंगुल से यह एक सौ आठ अंगुल ऊँचा होता है। तुल्य आरोहपरिणाहवाला होने के कारण ही यह सम होता है, तथा पूर्ण अवयववाला होने के कारण यह चतुरस्र होता है। 'समचउरंसे संठाणे समचउरंससंठाणवइरित्तस्स संठाणस्स संठाणओ नो तुल्ले' यह समचतुरस्र संस्थान समचतुरस्रसंस्थान से भिन्न संस्थान के समान संस्थान की अपेक्षा से नहीं होता है। 'एवं परिमंडले वि, एवं जाव हुंडे' जिस प्रकार का कथन समचउरस्रसंस्थान के विषय में किया गया है, उसी प्रकार से न्यग्रोधपरिमण्डल संस्थान के विषय में भी कथन जानना चाहिये, न्यग्रोध नाम वटवृक्ष का है, वृक्ष के जैसा जिस शरीर का आकार होता है-अर्थात् ऊपर का-नाभि से ऊपर का आकार फैला हुआ होता है और नीचे का आकार पतला होता है वह न्यग्रोधपरि-मण्डल संस्थान है। तथाच-परिमण्डलसंस्थान संस्थान की अपेक्षा परि-

પરિણાહ સમાન હોય છે-અવયવો સંપૂર્ણ હોય છે, પોતાના આંગળ કરતાં આ ૮૦૦ આંગળ ઊંચું હોય છે. તુલ્ય આરોહ પરિણાહવાળું હોવાને કારણે જ તે સમ હોય છે, તથા પૂર્ણ અવયવવાળું હોવાને કારણે તે ચતુરસ્ર હોય છે. "સમચउरंसे संठाणे समचउरंससंठाणवइरित्तस्स संठाणस्स संठाणओ नो तुल्ले" આ સમચतुरસ્ર સંસ્થાન, સમચતुरસ્ર સંસ્થાન સિવા-યના સંસ્થાનની સાથે સંસ્થાનની અપેક્ષાએ તુલ્ય હોતું નથી. "एव परि-मंडले वि, एवं जाव हुंडे" એવું કથન સમચતુરસ્ર સંસ્થાનના વિષયમાં કરવામાં આવ્યું છે, એવું જ કથન ન્યગ્રોધ પરિમંડળ સંસ્થાનના વિષયમાં પણ સમજવું 'ન્યગ્રોધ' એટલે વડતું ઝાડ આ વૃક્ષ જેવો જે શરીરનો આકાર હોય છે-એટલે કે નાભિથી ઉપરનો આકાર ફેલાયેલો અને નીચેનો આકાર પાતળો હોય છે-તેના આકારના શરીરને ન્યગ્રોધ પરિમંડળ સંસ્થાનયુક્ત કહે

મण્ડલસંસ્થાનવ્યતિરિક્તસ્ય સંસ્થાનસ્ય સંસ્થાનતઃ-ઉક્તાકૃતિવિશેષાપેક્ષયા નો તુલ્યં ભવતિ । એવં-પૂર્વોક્તરીત્યેવ, યાવત્-સાદિસંસ્થાનમ્ નાભિતોઽધસ્તાચ્ચ-તુરસ્રલક્ષણયુક્તમ્ ઉપરિ ચ તદનુરૂપં ન ભવતિ, એવં કુઞ્જં સંસ્થાનં ગ્રીવાદૌ પાણિ-પાદે ચ ચતુરસ્રલક્ષણયુક્તં સંકુચિતવિકૃતમધ્યં ભવતિ, એવમેવ વામનં સંસ્થાનં લક્ષણયુક્તમધ્યમ્ ગ્રીવાદૌ પાણિપાદે ચાદિલક્ષણહીનં ભવતિ હુણ્ડં ચ સંસ્થાનમ્-પ્રાયઃ સર્વાન્નેષુ આદિલક્ષણ વિસંવાદોપેતં ભવતિ । એતેષામભિલાપાસ્તુ તુલ્યતા વિષ-

મણ્ડલ સંસ્થાન કે જેસા હોતા હૈ । પરન્તુ યહી પરિમણ્ડલ સંસ્થાન પરિ-મણ્ડલસંસ્થાન સે વ્યતિરિક્ત સંસ્થાન કે જેસા નહીં હોતા હૈ । હસી પ્રકાર કા કથન સાદિ સંસ્થાન કે સંબંધ મેં ભી જાનના ચાહિયે । યહ સંસ્થાન નાભિ સે નીચે ચતુરસ્રલક્ષણવાલા હોતા હૈ ઓર ડપર મેં એસા નહીં હોતા હૈ-અર્થાત્ વલ્મીક-ઘાંઘૈ કા જેસા આકાર હોતા હૈ-વૈસા હી આકાર હસ સંસ્થાન મેં હોતા હૈ-હસી પ્રકાર કા કથન કુઞ્જસંસ્થાન મેં ભી જાનના ચાહિયે । હસ સંસ્થાન મેં હાથ પાંવ ગર્દન 'ચે અવયવ લમ્બે હોતે હૈ ઓર મધ્યભાગ છોટા વિકૃત હોતા હૈ । વામનસંસ્થાન મેં ભી એસા હી કથન જાનના ચાહિયે । હસ સંસ્થાન મેં શરીર કા આકાર ઘોના રહતા હૈ । અર્થાત્ હાથ પાંવ ઓર ગર્દન આદિ અવયવ છોટે હોતે હૈ ઓર મધ્યભાગ બડા હોતા હૈ । હુણ્ડકસંસ્થાન મેં શરીર કા આકાર વિષમ અવયવોવાલા હોતા હૈ । તુલ્ય વિષય કે હનકે અભિલાપ પહિલે

છે. ન્યગ્રોધપરિમંડળ સંસ્થાન, સંસ્થાનની અપેક્ષાએ અન્ય ન્યગ્રોધપરિમંડળ સંસ્થાનની સમાન હોય છે, પરન્તુ એજ ન્યગ્રોધપરિમંડળ સંસ્થાન, ન્યગ્રોધ પરિમંડળ સંસ્થાન સિવાયના સંસ્થાન જેવું હોતું નથી એજ પ્રકારનું કથન-સાદિ સંસ્થાનના વિષયમાં પણ સમજવું આ સંસ્થાન નાભિની નીચે ચતુ-રસ્રલક્ષણવાળું -સપ્રમાણ અવયવોવાળું-હોય છે, પરન્તુ નાભિની ઉપરના ભાગમાં એવું હોતું નથી, એટલે કે વલ્મીકના (રાક્ષાના) જેવો તેનો આકાર હોય છે એજ પ્રકારનું કથન “ કુઞ્જ સંસ્થાન ” વિષે પણ સમજવું આ સંસ્થાનમાં હાથ, પગ, ડોક આદિ અવયવો લાંબા હોય છે અને મધ્ય-ભાગ નાનો અને વિકૃત હોય છે. વામન સંસ્થાન વિષે પણ એવું જ કથન સમજવું આ સંસ્થાનમાં શરીર ઠિંગણું હોય છે. એટલે કે હાથ, પગ, ડોક આદિ અવયવો નાનાં હોય છે, અને મધ્યભાગ મોટો હોય છે. ‘ હુણ્ડક સંસ્થાન ’માં શરીરનાં અવયવો વિષમ આકારવાળાં હોય છે. તુલ્યના વિષયમાં હુણ્ડક સંસ્થાનના વિષયમાં પણ પૂર્વોક્ત કથન અનુસારનું જ કથન

યકાઃ પૂર્વવદેવ સ્વયમૂહ્યાઃ, પ્રકૃતાર્થમુપસંહરન્નાહ-‘ સે તેણદ્દેણં જાવ સંઠાણતુલ્લપ સંઠાણ તુલ્લપ ’ હે ગૌતમ ! તત્-અથ, તેનાર્થેન યાવત્-પદ્મુચ્યતે-સંસ્થાનતુલ્ય સંસ્થાનતુલ્યપદવાચ્યમુક્તસ્વરૂપં ભવતીતિ વોધ્યમ્ ॥ સૂ૦ ૩ ॥

અનગારવક્તવ્યતા ।

મૂલમ્-ભક્તપચ્ચક્ષાયણ ણં મંતે ! અણગારે મુચ્છિણ જાવ અજ્ઞોવવન્ને આહારમાહારેઙ્, અહે ણં વીસસાણ કાલં કરેઙ્, તઓ પચ્છા અમુચ્છિણ અગિદ્ધે જાવ અણજ્ઞોવવન્ને આહાર-માહારેઙ્ ? હંતા, ગોયમા ! ભક્તપચ્ચક્ષાયણ ણં અણગારે તં ચેવ, સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્છઙ્-ભક્તપચ્ચક્ષાયણ ણં તં ચેવ ? ગોયમા ! ભક્તપચ્ચક્ષાયણ ણં અણગારે મુચ્છિણ જાવ અજ્ઞો-વવન્ને આહારણ ભવઙ્, અહે ણં વીસસાણ કાલં કરેઙ્ તઓ પચ્છા અમુચ્છિણ જાવ આહારે ભવઙ્, સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! જાવ આહારમાહારેઙ્ ॥ સૂ૦ ૪ ॥

છાયા-ભક્તપ્રત્યાખ્યાયકઃ સ્વલ્પ ભદન્ત ! અનગારો મૂર્ચ્છિતો યાવત્ અધ્યુપ-પન્નઃ આહારમાહરતિ, અથ સ્વલ્પ વિશ્રસયા કાલં કરોતિ, તતઃ પશ્ચાત્ અમૂર્ચ્છિતઃ, અગૃહ્ણઃ, યાવત્-અનધ્યુપપન્નઃ આહારમાહરતિ ? હન્ત, ગૌતમ ! ભક્તપ્રત્યાખ્યાયકઃ સ્વલ્પ અનગારસ્તત્ત્વેવ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત એવમુચ્યતે-ભક્તપ્રત્યાખ્યાયકઃ સ્વલ્પ તત્ત્વેવ ? ગૌતમ ! ભક્તપ્રત્યાખ્યાયકઃ સ્વલ્પ અનગારો મુર્ચ્છિતો યાવત્-અધ્યુપ-પન્નઃ આહારકો ભવતિ, અથ સ્વલ્પ વિશ્રસયા કાલં કરોતિ, તતઃ પશ્ચાત્ અમૂર્ચ્છિતો યાવત્ આહારકો ભવતિ, તત્ તેનાર્થેન ગૌતમ ! યાવત્-આહારમાહરતિ ॥ સૂ૦ ૪-॥

જૈસે હી જાનના ચાહિયે । ‘સે તેણદ્દેણં જાવ સંઠાણ તુલ્લપ સંઠાણતુલ્લપ’ હસી કારણ હે ગૌતમ ! મૈને એસા કહા હૈ કિ સંસ્થાનતુલ્ય યહ શબ્દ સંસ્થાનતુલ્ય અર્થ કા વાચક હોતો હૈ ॥ સૂ૦ ૩ ॥

સમજવું જોઈએ. “ સે તેણદ્દેણં જાવ સંઠાણતુલ્લપ સંઠાણતુલ્લપ ” હે ગૌતમ ! તે કારણે મેં એવું કહ્યું છે કે ‘સંસ્થાનતુલ્ય’ પદ સંસ્થાન (આકાર)ની અપેક્ષાએ સમાનનું વાચક છે. ॥ સૂ૦ ૩ ॥

ટીકા-પૂર્વે સંસ્થાનસ્થ પ્રરૂપિતત્વેન અથ સંસ્થાનવતોઽનગારસ્ય વક્તવ્યતાં પ્રરૂપયિતુમાહ-‘મત્તપચ્ચક્ષાણં મંતે ! અનગારે મુચ્છિણ જાવ અઙ્ગોવવન્ને આહારેહ’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે મદન્ત ! મત્તપત્યારુપાયકઃ મત્તપત્યારુપાન-કર્તા અનશની સ્વલુ અનગારઃ શ્રમણઃ કિમ્ પૂર્ચ્છિતઃ-સંજાતમૂર્ચ્છઃ, સંજાતાહાર-સંરક્ષગાનુવન્ધઃ, તદોપવિષયે વા મૂઢઃ, યાવત્-ગ્રથિત્-ગ્રથિતઃ-આહારવિષયસ્નેહ-સૂત્રઃ સંદ્વન્ધઃ, ગૃદ્ધઃ-પ્રાપ્તાહારાસક્તિમાન્, અતૃપ્તત્વેન તદાકાઙ્ક્ષાવાન્ વા અધ્યુપપન્નઃ-અપ્રાપ્તાહારચિન્તાધિક્યોપપન્નઃસન્ આહારમ્-વાયુતૈલાભ્યન્નાદિકમ્

અનગારવક્તવ્યતા—

‘મત્તપચ્ચક્ષાણં મંતે ! અનગારે મુચ્છિણ જાવ’ इत्यादि।

ટીકાર્થ—इसके पहिले सूत्रकार ने संस्थान की प्ररूपणा की है अब वे इस सूत्र द्वारा संस्थानवाले अनगार की वक्तव्यता की प्ररूपणा कर रहे हैं—इसमें गौतम ने प्रश्न से ऐसा पूछा है—‘मत्तपच्चक्खायणं मंते ! अनगारे मुच्छिण जाव अङ्गोववन्ने आहारेह’ हे मदन्त ! जिस अनगार ने मत्तपत्याख्यान (संधारा) कर लिया है, ऐसा अनशनी वह अनगार श्रमण क्या भूच्छावाला बन कर-आहार के संरक्षण का अनुबधवाला होकर अथवा उसके दोष के विषय में मूढ़ होकर यावत् ग्रथित-आहारविषयक स्नेह सूत्रों द्वारा गुंथा हुआ होकर, गृद्ध-प्राप्त आहार में आसक्तिवाला होकर, अथवा अतृप्त होने के कारण उसकी आकांक्षावाला होकर, अध्युपपन्न-अप्राप्ताहार की चिन्ताधिकता से युक्त आहार को-अव्यवहार्य-वायु, तैलाभ्यंग आदि को, अथवा ओदनदि

—અણુગાર વક્તવ્યતા—

“મત્તપચ્ચક્ષાણં મંતે ! અનગારે મુચ્છિણ જાવ ” इत्यादि—

ટીકાર્થ—આની પહેલાના સૂત્રમાં સૂત્રકારે સંસ્થાનની પ્રરૂપણા કરી હશે તેઓ આ સૂત્રમાં સંસ્થાનવાળા અણુગારના વિષયમાં પ્રરૂપણા કરે છે—

ગૌતમ સ્વામી અણુગારના વિષે આ પ્રકારનો પ્રશ્ન મહાવીર પ્રશ્નને પૂછે છે—“મત્તપચ્ચક્ષાણં મંતે ! અનગારે મુચ્છિણ જાવ અઙ્ગોવવન્ને આહારેહ ?” હે ભગવન્ ! જે અણુગારે ભક્તપત્યાખ્યાન (સંધારો) કરેલો છે, એવો તે અનશની અણુગાર શું ભૂર્ચાવાળો બનવાથી-આહારના અનુબંધવાળો થઈને અથવા તેના દોષના વિષયમાં મૂઢ હોવાથી, ગ્રથિત-આહાર વિષયક સ્નેહ સૂત્રો દ્વારા ગ્રથિત થઈને, ગૃદ્ધ-પ્રાપ્ત આહારમાં આસક્ત-થઈને, અથવા અતૃપ્ત હોવાને કારણે તેની આકાંક્ષાવાળો થઈને, અધ્યુપપન્ન-અપ્રાપ્ત આહારની ચિન્તાધિકતાથી યુક્ત થઈને આહારને-ન વાપરવા

ઓદનાદિકં વા અવ્યવહાર્યમ્, ઉત્કટક્ષુધાવેદનીયકર્મોદયાત્ અસમાધૌ સત્તિ તદુપશમાય પ્રયુક્તમ્, આહારદ્-ઉપશુદ્ધે, 'અહેણં વીસસાણ કાલં કરેદ્, તઓ પચ્છા અમુચ્છિણ અગિદ્ધે જાવ અણજ્ઞોવવન્ને આહારમાહારેદ્ ? અથ-આહારાનન્તરમ્, ચલુ વિશ્રસયા-સ્વભાવત એવ, કાલમ્-મરણં કાલમિવકાલં-મારણાન્તિકસમુદ્ઘાતં કરોતિ, તતઃ પશ્ચાત્-મારણાન્તિકસમુદ્ઘાતાનન્તરમ્, તસ્માદ્ નિવૃત્તો ભૂત્વા અમૂર્ચ્છિતઃ-મૂર્ચ્છારહિતઃ, અગૃહઃ-ગૃદ્ધિરહિતઃ, યાવત્-અગ્રથિતઃ, અનધ્યુપપન્નઃ સન્ અમૂર્ચ્છિતત્વાદિ વિશેષણવિશિષ્ટઃ પ્રશાન્તપરિણામસદ્ભાવાત્ આહારમ્ આહરતિ ? इति પ્રશ્નઃ, ભગવાનાદ્-'હંતા ગોયમા ! ભક્તપચ્ચક્ષાયણં ણં અણગારે તં ચેવ' હે ગૌતમ ! હન્ત સત્યમ્, ભક્તપ્રત્યાખ્યાયકઃ-અનશની ચલુ અનગારઃ-શ્રમણસ્તદેવ-પૂર્વોક્તવદેવ પ્રથમં મૂર્ચ્છિતઃ ગૃહઃ, ગ્રથિતઃ, અધ્યુપપન્નઃ સન્

કો-ઉત્કટ ક્ષુધાવેદનીય કર્મ કે ઉદય સે અસમાધિ હોને પર ઉસકે ઉપશમન કે લિયે પ્રયુક્ત હુણ આહારકો અપને ઉપયોગ મેં લાતા હૈ ? 'અહેણં વીસસાણ કાલં કરેદ્, તઓ પચ્છા અમુચ્છિણ અગિદ્ધે જાવ અણજ્ઞોવવન્ને આહારમાહારેદ્' આહાર કે યાદ વહ કાલ કે સમાન કાલ-મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરતા હૈ ? મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કે અનન્તર-ઉસસે નિવૃત્ત હોકર કે વહ મૂર્ચ્છારહિત હુઆ ગૃદ્ધિ રહિત હુઆ યાવત્-અગ્રથિત એવં અનધ્યુપપન્ન હુવા પ્રશાન્ત પરિણામ કે સદ્ભાવ સે આહારકો અપને ઉપયોગ મેં લાતા હૈ ? હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ- 'હંતા, ગોયમા ! ભક્તપચ્ચક્ષાયણં ણં અણગારે તં ચેવ' હાં, ગૌતમ ! ભક્ત પ્રત્યાખ્યાયક-અનશની અનગાર શ્રમણ પૂર્વોક્તરૂપ સે પહિલે મૂર્ચ્છિત,

ચોગ્ય વાયુ, તૈલાભ્યાંગ, ઓદનાદિને-ઉત્કટ ક્ષુધાવેદનીય કર્મના ઉદયથી અસમાધિભાવ ઉત્પન્ન થવાથી તેના ઉપશમનને માટે પ્રયુક્ત થઈને આહારને પોતાના ઉપયોગમાં લે છે ખરો ? “અહેણં વીસસાણ કાલં કરેદ્, તઓ પચ્છા અમુચ્છિણ અગિદ્ધે જાવ અણજ્ઞોવવન્ને આહારમાહારેદ્ ?” આહાર પછી તે કાળના સમાન કાળ (મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત) કરે છે ? મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કર્યા બાદ-તેનાથી નિવૃત્ત થઈને-મૂર્ચ્છારહિત, ગૃદ્ધિરહિત, અગ્રથિત અને અનધ્યુપપન્ન થયેલો તે પ્રશાન્ત પરિણામના સદ્ભાવમાં આહારને પોતાના ઉપયોગમાં લે છે ખરો ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર-“હંતા, ગોયમા ! ભક્તપચ્ચક્ષાયણં ણં અણગારે તંચેવ” હા, ગૌતમ ! ભક્ત પ્રત્યાખ્યાનવાળો (અનશની) અણગાર શ્રમણ

આહારમાહરતિ, અથ સ્વલુ વિશ્રસયા કાલં મારણાન્તિકસમુદ્ધાતં કૃત્વા તતઃ પશ્ચાત્ અમૂર્છિતઃ અગૃહ્ણઃ અગ્રથિતઃ અનધ્યુપપન્નઃ આહારમાહરતિ; ગૌતમસ્તત્ર કારણં પૃચ્છતિ—‘સે કેણદ્દેણં ભંતે ! एवं वुच्चइ—भत्तपच्चक्खायए णं तं चेव ?’ हे भदन्त ! तत्—अथ, केनार्थेन—कथं तावत्, एवमुच्यते—भक्तप्रत्याख्यायकः स्वलु तदेव—पूर्वोक्तः अनगारो यावत्—अनध्युपपन्नः आहारम् आहरतीति ? भगवानाह—गोयमा ! भत्तपच्चक्खायएणं अणगारे मुच्छिए जाव अज्झोववन्ने आहारए भवइ, अहेणं वीससाए कालं करेइ, तओपच्छा अमुच्छिए जाव आहारे भवइ’ हे गौतम ! भक्तप्रत्याख्यायकः स्वलु अनगारः प्रथमं मूर्च्छितो यावत्—गृह्णः, ग्रथितः अध्युप-

ગૃહ્ણ, ગ્રથિત એવં અધ્યુપપન્ન હોકર આહાર કો અપને ઉપયોગ મેં લાતા હૈં હસકે અનન્તર મારણાન્તિક સમુદ્ધાત કરકે વાદ મેં વહ અમૂર્ચ્છિત, અગૃહ્ણ, અગ્રથિત એવં અનધ્યુપપન્ન હોકર આહાર કો અપને ઉપયોગ મેં લાતા હૈં । અવ ગૌતમ હસ વિષય મેં કારણ પૂછને કે અભિપ્રાય સે પ્રશ્ન સે એસા કહતે હૈં—‘સે કેણદ્દેણં ભંતે ! एवं वुच्चइ, भत्त-पच्चक्खायए णं तं चेव ’ भदन्त ! ऐसा आप किस कारण से कहते हैं . भक्तप्रत्याख्यायक अनगार पूर्वोक्त रूप से यावत् अनध्युपपन्न होकर आहार ग्रहण करता है ? इसके उत्तर में प्रश्न कहते हैं—‘गोयमा । हे गौतम ! ‘भत्तपच्चक्खायए णं अणगारे मुच्छिए जाव अज्झोववन्ने आहारए भवइ, अहेणं वीससाए कालं करेइ, तओ पच्छा अमुच्छिए जाव आहारे भवइ’ भक्तप्रत्याख्यायक अनगार पहिले मूर्च्छित यावत्

પૂર્વોક્ત રૂપે પહેલાં મૂર્ચ્છિત, ગૃહ્ણ, ગ્રથિત અને અધ્યુપપન્ન થઈને આહારને પોતાના ઉપયોગમાં લે છે, ત્યાર બાદ મારણાન્તિક સમુદ્ધાત કરીને, ત્યાર બાદ તે અમૂર્ચ્છિત, અગૃહ્ણ, અગ્રથિત અને અનધ્યુપપન્ન થઈને આહારને પોતાના ઉપયોગમાં લે છે.

તેવું કારણ જાણવા માટે ગૌતમ સ્વામી એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે—“સે કેણદ્દેણં ભંતે ! एवं वुच्चइ, भत्तपच्चक्खायए णं तं चेव ?” હે ભગવન્ ! આપ શા કારણે એવું કહેા છો કે ભક્તપ્રત્યાખ્યાયક અણુગાર પૂર્વોક્ત રૂપે યાવત્ અનધ્યુપપન્નક થઈને આહાર ગ્રહણ કરે છે ?

મહાવીર પ્રભુનેા ઉત્તર—“ગોયમા !” હે ગૌતમ ! “ભત્તપચ્ચક્ખાયેણં અણગારે મુચ્છિયે જાવ અજ્ઞોવવન્ને આહારે ભવઈ, અહેણં વીસસાએ કાલં કરેઈ, તઓ પચ્છા અમુચ્છિયે જાવ આહારે ભવઈ” ભક્તપ્રત્યાખ્યાયક અણુગાર પહેલાં મૂર્ચ્છિત, મૂર્છાભાવવાળા ગૃહ્ણ, લોહુપ ગ્રથિત આસક્ત અને

પન્નઃ સન્ આહારકો ભવતિ, અથ સ્વલુ-આહારાનન્તરમ્ વિશ્રસયા-સ્વભાવતઃ, કાલં મારણાન્તિકસમુદ્ઘાતં કરોતિ, તતઃ પશ્ચાત્ મારણાન્તિકસમુદ્ઘાતાનન્તરમ્ તતો નિવૃત્તો ભૂત્વા અમૂર્ચ્છિતો યાવત્-અગૃહ્ણઃ અગ્રથિતઃ, અનધ્યુપપન્નઃ સન્ આહારકો ભવતિ । પ્રકૃતાર્થમુપસંહરન્નાહ-‘સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! જાવ આહાર માહારેહ’ હે ગૌતમ ! તત્-અથ તેનાર્થેન તદ્દપિ અનગારસ્ય ભક્તપ્રત્યાખ્યાતુઃ તથાભૂતભાવસ્ય સદ્ભાવેન યાવદ્ દુઃખમુચ્ચતે ભક્તપ્રત્યાખ્યાયકઃ સ્વલુ અનગારઃ પ્રથમં મૂર્ચ્છિતો ગ્રથિતઃ ગૃહ્ણઃ, અધ્યુપપન્નઃ આહારમાહરતિ, અથ સ્વલુ વિશ્રસયા કાલં કરોતિ, તતઃ પશ્ચાત્ અમૂર્ચ્છિતઃ અગૃહ્ણઃ અગ્રથિતઃ અનધ્યુપપન્નઃ સન્ આહારમાહરતીતિ ॥ સૂ. ૪ ॥

-ગૃહ્ણ, ગ્રથિત, અધ્યુપપન્ન હોકર આહાર કો અપને ઉપયોગ મેં લાતા હૈ, હસકે બાદ વહ સ્વભાવતઃ મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરતાં હૈ-મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કે અનન્તર ઉસસે નિવૃત્ત હોકર અમૂર્ચ્છિત યાવત્-અગૃહ્ણ, અગ્રથિત ઓર અનધ્યુપપન્ન હુઆ વહ આહાર કો અપને ઉપયોગ મેં લાતા હૈ । ‘સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! જાવ આહારમાહારેહ’ હસી કારણ હે ગૌતમ ! મૈને એસા કહા હૈ કિ ભક્તપ્રત્યાખ્યાયક અનગાર પ્રથમ મૂર્ચ્છિત, ગ્રથિત, ગૃહ્ણ એવં અધ્યુપપન્ન હોકર આહાર કો અપને ઉપયોગ મેં લાતા હૈ, બાદ મેં મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરતા હૈ । મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કે અનન્તર વહ અમૂર્ચ્છિત, અગૃહ્ણ, અગ્રથિત એવં અનધ્યુપપન્ન હુઆ આહાર કો અપને ઉપયોગ મેં લાતા હૈ । ક્યોંકિ ઉસ ભક્તપ્રત્યા-ખ્યાતા કે એસે હી ભાવ કા સદ્ભાવ હોતા હૈ ॥ સૂ. ૪ ॥

અધ્યુપપન્નકે અત્યંત આસક્ત થઈને આહારને ઉપયોગ કરે છે, ત્યાર બાદ તે સ્વભાવતઃ મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરે છે, મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કર્યા બાદ તેમાંથી નિવૃત્ત થઈને અમૂર્ચ્છિત, અગૃહ્ણ, અગ્રથિત અને અનધ્યુપપન્ન થયેલા તે આહારને પોતાના ઉપયોગમાં લે છે. “સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! જાવ આહારમાહારેહ” હે ગૌતમ ! તે કારણે મેં એવું કહ્યું છે કે ભક્તપ્રત્યાખ્યાયક અભુગાર પ્રથમ મૂર્ચ્છિત, ગ્રથિત, ગૃહ્ણ અને અધ્યુપપન્ન થઈને આહારને પોતાના ઉપયોગમાં લે છે, ત્યાર બાદ મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરે છે, મારણાન્તિક સમુદ્ઘાતથી નિવૃત્ત થઈને અમૂર્ચ્છિત, અગૃહ્ણ, અગ્રથિત અને અનધ્યુપપન્ન થયેલા તે અભુગાર આહારને પોતાના ઉપયોગમાં લે છે. કારણ કે તે ભક્તપ્રત્યાખ્યાતામાં એવા જ ભાવને સદ્ભાવ હોય છે. ॥સૂ. ૪॥

लवससप्तमदेववक्तव्यता ।

मूलम्—अत्थि णं भंते ! लवसत्तमा देवा लवसत्तमा देवा ? हंता, अत्थि, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ—लवसत्तमा देवा ? लवसत्तमा देवा ? गोयमा ! से जहा नामए—केइ पुरिसे तरुणे जाव निउ-णसिप्पोवगए सालीण वा, वीहीण वा, गोधूमाण वा, जवाण वा, जवजवाण वा पक्काणं परिथाताणं हरियाणं हरियकंडाणं तिकखेणं णव पज्जणए णं असिअए णं पडिसाहरिया, पडिसाहरिया, पडिसंखिया पडिसंखिया जाव इणाभेव त्तिकट्टु सत्त लवए लुएज्जा जाति णं गोयमा ! तेसिं देवाणं एवतियं कालं आउए पडुप्पत्ते तो णं ते देवा तेणं चेव भवग्गहणेणं सिज्झंता जाव अंतं करेंता, से तेणट्ठेणं जाव लवसत्तमा देवा लवसत्तमा देवा ॥सू० ५॥

छाया—अस्ति खलु भदन्त लवसप्तमा देवाः, लवसप्तमा देवाः ? हन्त, अस्ति, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते—लवसप्तमादे वाः, लवसप्तमा देवा इति ? गौतम ! तत् यथानाम—कश्चित् पुरुषस्तरुणो यावत् निपुणशिल्पोपगतः शालीनां वा, व्रीहीणां वा, गोधूमानां वा, यवानां वा, यवयवानां वा पक्वानां पर्यवगतानां हरितानां हरितकाण्डानां तीक्ष्णेन नवपायनेन असिपत्रेण प्रतिसंहत्य, प्रतिसंहत्य, प्रतिसंक्षिप्य प्रतिसंक्षिप्य यावत् इदानीमेव इदानीमेव इति कृत्वा सप्तलवान् लुनीयात्, यदि खलु गौतम ! तेषां देवानाम् एतावन्तं कालम् आयुष्यं प्रभूतम् तदा खलु ते देवार्तेनैव भवग्रहणेन सिध्येयुः यावत् अन्तं कुर्युः, तत् तेनार्थेन यावत्—लवसप्तमा देवा लवसप्तमादेवा इति ॥ सू० ५ ॥

टीका—पूर्व भक्तप्रत्याख्यानकर्तृरनगारस्य वक्तव्यतायाः प्ररूपितत्वेन तस्य तु कस्यचित् अनुत्तरौपपातिकसुरेषु उत्पादवक्तव्यतां प्ररूपयितुमाह—‘अत्थि णं

लवससप्तमदेववक्तव्यता—

‘अत्थि णं भंते ! लवसत्तमा देवा लवसत्तमा देवा’ इत्यादि ।

टीकार्थ—इससे पहिले भक्तप्रत्याख्यान कर्ता अनगार की वक्त-

—लवसप्तमदेव वक्तव्यता—

“ अत्थि णं भंते ! लवसत्तमा देवा, लवसत्तमा देवा ” इत्यादि—

टीकार्थ—आनी पडेवाना सूत्रमां भक्तप्रत्याख्यान (संथादे) करना

મંતે ! ' હત્યાદિ । અત્થિ ણં મંતે ! લવસત્તમા દેવા, લવસત્તમા દેવા ? ' ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે ભદન્ત ! અસ્તિ—સંભવતિ સ્વલુ કિં લવસપ્તમા દેવાઃ લવસપ્તમા દેવા ઇતિ ? લવસપ્તમદેવસ્ય પદસ્ય કોઽર્થઃ ઇતિ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ—' હંતા, અત્થિ ' હે ગૌતમ હન્ત—સત્યમ્, અસ્તિ—સંભવતિ સ્વલુ લવસપ્તમા દેવાઃ લવસપ્તમદેવપદવાચ્યા ઇતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ ' સે કેણદ્દેણં મંતે ! एवं वुच्चइ—लवसत्तमा देवा, लव-सत्तमा देवा ' હે ભદન્ત ! તત્—અથ, કેનાર્થેન એવમુચ્યતે—લવસપ્તમા દેવાઃ લવ-સપ્તમદેવપદવાચ્યા ભવન્તિ ? ઇતિ ભગવાનાહ—' ગોયમા ! સે જહાનામએ કેઇપુરિસે તરુણે જાવ નિઝણસિણ્ણોવમए सालीण वा, वीहीण वा, गोधूमाण वा, जवाण

वपता की प्ररूपणा कही गई है ऐसे कोई २ अनगार अनुत्तरौपपातिक देवों में उत्पन्न हो जाते हैं अतः इस सूत्रद्वारा सूत्रकार इनके उत्पाद की वक्तव्यता पर यहां प्रकाश डाल रहे हैं—इसमें गौतम ने प्रश्न से ऐसा पूछा है—'अत्थि णं मंते लवसत्तमा देवा लवसत्तमा देवा' हे भदन्त ! 'लवसप्तमदेव' इस पद के वाच्य लवसप्तमदेव हैं क्या ? इसके उत्तर में प्रश्न कहते हैं—'हंता, अत्थि' हां, गौतम ! 'लवसप्तमदेव' इस पद के वाच्य लवसप्तमदेव हैं । 'से केणद्वेणं मंते ! एवं वुच्चइ, लव-सत्तमा देवा लवसत्तमा देवा' हे भदन्त ! ऐसा आप किस कारण से कहते हैं कि 'लवसप्तमदेव' इस पद के वाच्य लवसप्तमदेव हैं ? उत्तर में प्रश्न कहते हैं—'गोयमा ! से जहा नामए केइ पुरिसे तरुणे जाव निउण-

અણુગારની વકતવ્યતાની પ્રરૂપણા કરવામાં આવી છે. એવા કેઈ કેઈ અણુગાર અનુત્તરૌપપાતિક દેવોમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. તેથી સૂત્રકારે અહીં તેમના ઉત્પાદની વકતવ્યતા પ્રકટ કરી છે—

આ વિષયને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે—“અત્થિ ણં મંતે ! લવસત્તમા દેવા, લવસત્તમા દેવા ?” હે ભગવન્ ! “લવસપ્તમદેવ” આ પદ દ્વારા વાચ્ય એવાં લવસપ્તમ દેવો છે ખરાં ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—“હંતા, અત્થિ” હા, ગૌતમ ! ‘લવસપ્તમદેવ’ આ પદ દ્વારા વાચ્ય લવસપ્તમદેવોનું અસ્તિત્વ છે ખરું.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—“સે કેણદ્દેણ મંતે ! એવ વુચ્ચઈ. લવસત્તમા દેવા લવસત્તમા દેવા” હે ભગવન્ ! આપ શા કારણે એવું કહો છો કે ‘લવ સપ્તમદેવ’ આ પદથી વાચ્ય લવસપ્તમ દેવો છે ખરા ? એટલે કે લવસ-પ્તમદેવો કેને કહે છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—“ગોયમા ! સે જહા નામએ કેઇ પુરિસે તરુણે જાવ નિઝણસિણ્ણોવમए सालीण वा, वीहीण वा, गोधूमाण वा, जवाण वा,

लवससप्तमदेववक्तव्यता ।

मूलम्—अत्थि णं भंते ! लवसत्तमा देवा लवसत्तमा देवा ? हंता, अत्थि, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ—लवसत्तमा देवा ? लवसत्तमा देवा ? गोयमा ! से जहा नामए—केइ पुरिसे तरुणे जाव निउ-णसिप्पोवगए सालीण वा, वीहीण वा, गोधूमाण वा, जवाण वा, जवजवाण वा पक्काणं परियाताणं हरियाणं हरियकंडाणं तिकखेणं णव पज्जणए णं असिअए णं पडिसाहरिया, पडिसाहरिया, पडिसंखिया पडिसंखिया जाव इणामेव त्तिकट्ठु सत्त लवए लुएज्जा जाति णं गोयमा ! तेसिं देवाणं एवतियं कालं आउए पडुप्पत्ते तो णं ते देवा तेणं चेव भवग्गहणेणं सिज्झंता जाव अंतं करेंता, से तेणट्ठेणं जाव लवसत्तमा देवा लवसत्तमा देवा ॥सू० ५॥

छाया—अस्ति खलु भदन्त लवसप्तमा देवाः, लवसप्तमा देवाः ? इन्त, अस्ति, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते—लवसप्तमादे वाः, लवसप्तमा देवा इति ? गौतम ! तत् यथानाम—कश्चित् पुरुषस्तरुणो यावत् निपुणशिल्पोपगतः शालीनां वा, व्रीहीणां वा, गोधूमानां वा, यवानां वा, यवयवानां वा पक्वानां पर्यवगतानां हरितानां हरितकाण्डानां तीक्ष्णेन नवपायनेन असिपत्रेण प्रतिसंहत्य, प्रतिसंहत्य, प्रतिसंक्षिप्य प्रतिसंक्षिप्य यावत् इदानीमेव इदानीमेव इति कृत्वा सप्तलवान् लुनीयात्, यदि खलु गौतम ! तेषां देवानाम् एतावन्तं कालम् आयुष्यं-प्रभूतम् तदा खलु ते देवारतेनैव भवग्रहणेन सिध्येयुः यावत् अन्तं कुर्युः, तत् तेनार्थेन यावत्—लवसप्तमा देवा लवसप्तमादेवा इति ॥ सू० ५ ॥

टीका—पूर्वं भक्तप्रत्याख्यानकर्तुर्नगारस्य वक्तव्यतायाः प्ररूपितत्वेन तस्य तु कस्यचित् अनुत्तरौपपातिकसुरेषु उत्पादवक्तव्यतां प्ररूपयितुमाह—‘अत्थि णं

लवससप्तमदेववक्तव्यता—

‘अत्थि णं भंते ! लवसत्तमा देवा लवसत्तमा देवा’ इत्यादि ।

टीकार्थ—इससे पहिले भक्तप्रत्याख्यान कर्ता अनगार की वक्त-

—लवसप्तमदेव वक्तव्यता—

“ अत्थि णं भंते ! लवसत्तमा देवा, लवसत्तमा देवा ” इत्यादि—

टीकार्थ—आनी पडेलाना सूत्रमां भक्तप्रत्याख्यान (संथारे) करनारा

મંતે ! ' હત્યાદિ । અતિથ ણં મંતે ! લવસત્તમા દેવા, લવસત્તમા દેવા ? ' ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે ભદન્ત ! અસ્તિ—સંભવતિ સ્વલુ કિં લવસત્તમા દેવાઃ લવસત્તમા દેવા ઇતિ ? લવસત્તમદેવસ્ય પદસ્ય કોડ્ઠર્થઃ ઇતિ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ—‘ હંતા, અતિથ ’ હે ગૌતમ હન્ત—સત્યમ્, અસ્તિ—સંભવતિ સ્વલુ લવસત્તમા દેવાઃ લવસત્તમદેવપદવાચ્યા ઇતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ ‘ સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ—લવસત્તમા દેવા, લવસત્તમા દેવા ’ હે ભદન્ત ! તત્—અથ, કેનાર્થેન એવમુચ્યતે—લવસત્તમા દેવાઃ લવસત્તમદેવપદવાચ્યા ભવન્તિ ? ઇતિ ભગવાનાહ—‘ ગોયમા ! સે જહાનામએ કેહપુરિસે તરુણે જાવ નિઝણસિપ્પોવગણે સારીણ વા, વીહીણ વા, ગોધૂમાણ વા, જવાણ

વ્યતા કી પ્રરૂપણા કહી ગઈ હૈ એસે કોઈ ૨ અનગાર અનુત્તરૌપપાતિક દેવોં મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં અતઃ હસ સૂત્રદ્વારા સૂત્રકાર હનકે ઉત્પાદ કી વક્તવ્યતા પર યહાં પ્રકાશ ડાલ રહે હૈં—હસમેં ગૌતમ ને પ્રશ્ન સે એસા પૂછા હૈ—‘અતિથ ણં મંતે લવસત્તમા દેવા લવસત્તમા દેવા’ હે ભદન્ત ! ‘લવસત્તમદેવ’ હસ પદ કે વાચ્ય લવસપ્તમદેવ હૈં કયા ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં—‘હંતા, અતિથ’ હાં, ગૌતમ ! ‘લવસપ્તમદેવ’ હસ પદ કે વાચ્ય લવસપ્તમદેવ હૈં । ‘સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ, લવસત્તમા દેવા લવસત્તમા દેવા’ હે ભદન્ત ! એસા આપ કિલ્લ કારણ સે કહતે હૈં કિ ‘લવસપ્તમદેવ’ હસ પદ કે વાચ્ય લવસપ્તમદેવ હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં—‘ગોયમા ! સે જહા નામએ કેહ પુરિસે તરુણે જાવ નિઝણ-

અણુગારની વક્તવ્યતાની પ્રરૂપણા કરવામાં આવી છે. એવા કોઈ કોઈ અણુગાર અનુત્તરૌપપાતિક દેવોમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. તેથી સૂત્રકારે અહીં તેમના ઉત્પાદની વક્તવ્યતા પ્રકટ કરી છે—

આ વિષયને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે—“અતિથ ણં મંતે ! લવસત્તમા દેવા, લવસત્તમા દેવા ?” હે ભગવન્ ! “લવસપ્તમદેવ” આ પદ દ્વારા વાચ્ય એવાં લવસપ્તમ દેવો છે ખરાં ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—“હંતા, અતિથ ” હા, ગૌતમ ! ‘લવસપ્તમદેવ’ આ પદ દ્વારા વાચ્ય લવસપ્તમદેવોનું અસ્તિત્વ છે ખરું.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—“ સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ, લવસત્તમા દેવા લવસત્તમા દેવા ” હે ભગવન્ ! આપ શા કારણે એવું કહો છો કે ‘લવસપ્તમદેવ’ આ પદથી વાચ્ય લવસપ્તમ દેવો છે ખરા ? એટલે કે લવસપ્તમદેવો કોને કહે છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—“ ગોયમા ! સે જહા નામએ કેહ પુરિસે તરુણે જાવ નિઝણસિપ્પોવગણે સારીણ વા, વીહીણ વા, ગોધૂમાણ વા, જવાણ વા,

વા, જવજવાળ વા પક્કાણં પરિયાતાણં હરિયાણં, હરિયકંડાણં તિક્કલેણં ણવ-
 પજ્જવણં અસિઅણં પહિસાહરિયા પહિસાહરિયા, પહિસંઘિવિયા પહિસંઘિવિયા
 જાવ ઇનામેવ, ઇનામેવ ત્તિ કહુ સત્તલવણં લુણ્જા' હે ગૌતમ ! તત્-અથ
 યથાનામ કથિત્ત પુરુષસ્તરુણો યુવા યાવત્-નિપુણશિલોપગતઃ-શિલ્પવિદ્યાદક્ષઃ,
 શાલીનાં વા, વ્રીહીણામ્ વા, ગોધૂમાનાં વા, યવાનાં વા, યવયવાનાં વા-યવવિ-
 શેષાણામ્ પક્વાનાં પરિપાતાનાં-પર્યવગતાનામ્ લવનયોગ્યાનામ્, હરિતાનાં
 પીતાનાં હરિતકાણ્ડાનામ્-પીતનાલદ્વંડાનામ્ તીક્ષ્ણેન-ધુરમેણ, નવપાયનેન નવં
 પ્રત્યગ્રં સઘઃ, પ્રતાપિતસ્યાયોગ્યનકુટ્ટનેન તીક્ષ્ણીકૃતસ્ય પાયનં-જલનિવોલનં યસ્ય
 તત્ત નવપાયનમ્ તેન તથાવિધેન અસિપત્રેણ-દાત્રેણ પ્રતિસંહત્ય પ્રતિસંહત્ય વિકીર્ણં
 નાલાન્ વાહુમ્બ્યાં સંમૃદ્ધ સંમૃદ્ધ, પ્રતિસંક્ષિપ્ત્ય-મુષ્ટિગ્રહણદ્વારા સંક્ષિપ્ત્ય, પ્રતિસંક્ષિપ્ત્ય-
 યાવત્-હ્દાનીમેવ હિતિ કૃત્વા-ઇત્યેવં લવનક્રિયાશીલતા પ્રતિપાદનપરચ્છોટિકાદિ
 હસ્તવ્યાપારં સૂચયિત્વા, સપ્તલવાન્-લ્યન્તે હિતિ લવાઃ શાલ્યાદિ નાલમુષ્ટય

સિપ્પોવગણ સાલીણ વા વ્રીહીણ વા ગોધૂમાણ વા, જવાળ વા જવજવાળ
 વા પક્કાણં, પરિયાતાણં હરિયાણં, હરિયકંડાણં, તિક્કલેણં ણવપજ્જવણં
 અસિ અણં પહિસાહરિયા ૨ પહિસંઘિવિયા ૨ જાવ ઇનામેવ ૨ સ્તિકહુ
 સત્તલવણં લુણ્જા' હે ગૌતમ ! જૈસે કોઈ તરુણ પુરુષ જો કિ શિલ્પવિદ્યા મેં
 દક્ષ હો પક્કવ કાટને યોગ્ય હરિતવર્ણવાલે અર્થાત્ પીલેવર્ણવાલે, હરે
 ૨ નાલવાલે અર્થાત્ પીલે ૨ નાલદ્વંડવાલે એસે શાલિધાન્ય કો, વ્રીહિ
 કો વા મેહુઓં કો, વા જૌં કો વા યવવિશેષોં કો, એકઢા કરકે અર્થાત્
 મુષ્ટિ મેં પકડ ૨ કરકે તીક્ષ્ણ ધારવાલે હસિયા સે અવ કાટતા હું, અવ
 કાટતા હું, હસ પ્રકાર મન મેં વિચાર કરકે સાતલવપ્રમાણ સમય મેં
 કાટ લેતા હૈ અર્થાત્ એક ૨ મુઢી પ્રમાણ ધાન્યાદિકોં કી સાત મુઢિયોં કો

જવજવાળ વા, પક્કાણં, પરિયાતાણં, હરિયાણં, હરિયકંડાણં, તિક્કલેણં, ણવપજ્જવ-
 ણણં અસિ અણં પહિસાહરિયા ૨ પહિસંઘિવિયા ૨ જાવ ઇમામેવ ૨ ત્તિ કહુ
 સત્તલવણં લુણ્જા " હે ગૌતમ ! કેાઇ એક તરુણ પુરુષ છે, જે શિલ્પવિદ્યામાં
 દક્ષ છે, એવો તે પુરુષ પાકાં, યોગ્ય, લીલા વણુના અથવા પીળા વણુના,
 લીલી લીલી નાળવાળા અથવા પીળા પીળા નાળદંડવાળા શાલિ ધાન્યને, વ્રીહિને
 (એક પ્રકારની ડાંગર), ઘઉંને, જવને અથવા યવવિશેષોને એકઢા કરીને,
 એટલે કે મુઢીમાં પકડી પકડીને તીક્ષ્ણ ધારવાળા દાતરડાની મદદથી હમણાં જ
 કાપી નાખું છું, હમણાં જ કાપી નાખું છું એવો મનમાં વિચાર કરીને,
 સાત લવપ્રમાણ સમયમાં તેને કાપી નાખે છે. એટલે કે એક એક મુઢીપ્રમાણ

સ્તાન્ લવાન્ લુનીયાત્ છિન્ધાત્, તત્ર खलु सप्तलवलवने यावान् कालो
 लगति इति वाक्यशेषः ‘जइ णं गोयमा ! तेसिं देवाणं एवतियं कालं आउए
 पउप्पत्ते तोणं ते देवा तेणं चेव भवग्गहणेणं सिज्झंता जाव अंतं करेता’ हे
 गौतम ! यदा खलु तेषां देवानां द्रव्यदेवत्वे श्रमणावस्थाया मित्यर्थः एतावन्तं
 कालम् आयुष्यं प्रभूतम् अधिकं भवेत् तदा खलु ते देवाः यस्य भवग्रहणस्य सम्बन्धि
 आयुःसंपूर्णं तेनैव भवग्रहणेन मनुष्यभवग्रहणेनेत्यर्थः सिध्यन्ति यावत्-बुध्यन्ते,
 मुच्यन्ते, परिनिर्वान्ति सर्वदुःखानामन्तं कुर्वन्ति, प्रकृतार्थपुपसंहरन्नाह-‘से तेण-
 द्वेणं जाव लवसत्तमा देवा लवसत्तमा देवा’ हे गौतम ! तत्-अथ, तेनार्थेन यावत्-
 एवमुच्यते-लवसत्तमा देवाः लवसत्तमा देवाः इत्येवं व्यपदिश्यन्ते ॥सू० ५॥

काट छेता है-सो इन सात मुट्ठीप्रमाण धान्यादिकों के काटने में जितना
 समय लगता है उतने समय प्रमाण आयुष ‘जइ णं गोयमा ! तेसिं
 देवाणं एवतियं कालं आउए पउप्पत्ते तो णं ते देवा तेणं चेव भवग्गहणेणं
 सिज्झंता जाव अंतं करेता’ हे गौतम ! यदि इन द्रव्य देवों का-श्रम-
 णावस्थापन्न इन जीवों का-गृहीत आयुष से अधिक हो जाता तो ये द्रव्य
 देव उसी मनुष्यभवग्रहण से सिद्ध हो जाते यावत् बुद्ध हो जाते, मुक्त
 हो जाते, परिनिर्वात हो जाते और समस्त दुःखों का अन्त कर देते ।
 ‘से तेणद्वेणं जाव लवसत्तमा देवा लवसत्तमा देवा’ इसी कारण हे गौतम !
 मैंने ऐसा कहा है कि लवसप्तमदेव पद के वाच्य लवसप्तमदेव होते हैं ।
 लव शब्द से यहां पर शाल्यादिनाल की मुट्टियां ग्रहण की गई हैं ।

ધાન્યાદિકોનેસાત મુઠ્ઠી ભરીને કાપી લે છે. આ સાત મુઠ્ઠીપ્રમાણુ ધાન્યાદિકોની
 કાપણી કરવામાં જેટલો સમય લાગે છે, એટલા સમય પ્રમાણુ, “જइ णं गोयमा !
 तेसिं देवाणं एवतियं कालं आउए पउप्पत्ते तो णं ते देवा तेणं चेव भवग्गहणेणं
 सिज्झंता जाव अंतं करेता ” તે દ્રવ્યદેવોનું-શ્રવણાવસ્થાપન્ન તે જીવોનું-ગૃહિત
 આયુષ્ય કરતાં અધિક આયુષ્ય થઈ જાત, તો તે દ્રવ્યદેવો એજ મનુષ્ય-
 ભવમાંથી જ સિદ્ધ, બુદ્ધ, મુક્ત, પરિનિર્વાત અને સમસ્ત દુઃખોનો અન્ત
 કરનારા થઈ ગયા હોત સાત લવપ્રમાણુ આયુષ્ય ઓછું હોવાને કારણે જ
 તેમને અનુત્તરૌપપાતિક વિમાનોમાં ઉત્પન્ન થવું પડ્યું છે. માટે અનુત્તરૌ-
 પપાતિક વિમાનના દેવોને ‘લવસપ્તમદેવો’ કહે છે. “से तेणद्वेणं जाव
 लवसत्तमा देवा लवसत्तमा देवा ” હે ગૌતમ ! તે કારણે મેં એવું કહ્યું છે
 કે ‘લવસપ્તમદેવ’ આ પદના વાચ્ય “લવસપ્તમદેવો” હોય છે. “લવ”
 પદ દ્વારા અહીં શાલી આદિ નાળની મુઠ્ઠીઓ ગ્રહણ કરવામાં આવી છે.

અનુત્તરોપપાતિકદેવવક્તવ્યતા ।

મૂલમ્—“અતિથિ ણં મંતે ! અણુત્તરોવવાહયા દેવા અણુત્તરો-
વવાહયા ? હંતા, અતિથિ, સે કેણદ્દેણં ! એવં વુચ્છઈ—અણુત્તરોવ-
વાહયા દેવા અણુત્તરોવવાહયા દેવા ? ગોયમા ! અણુત્તરોવવાહયા
ણં દેવાણં અણુત્તરા સદ્દા જાવ અણુત્તરા ફાસા, સે તેણદ્દેણં
ગોયમા ! એવં વુચ્છઈ—જાવ અણુત્તરોવવાહયા દેવા અણુત્તરોવવા-
હયા, દેવા અણુત્તરોવવાહયા ણં મંતે ! દેવાણં કેવદ્દાણં કમ્માવસે
સે ણં અણુત્તરોવવાહયદેવત્તાણ ઉવવન્ના ? ગોયમા ! જાવતિયં
છટ્ઠમત્તિણ સમણે નિગ્ગંથે કમ્મં નિજ્જરેઈ, એવતિણં કમ્માવસે
સેણં અણુત્તરોવવાહયા દેવા દેવત્તાણ ઉવવન્ના, સેવં મંતે !
સેવં મંતે ! ત્તિ” ॥સૂ. ૬॥

છાયા—અસ્તિ खलु भदन्त ! अनुत्तरौपपातिकाः देवाः अनुत्तरौपपातिकाः ?
हन्त, अस्ति, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते—अनुत्तरौपपातिका देवाः अनुत्त-
रौपपातिका देवा इति, गौतम ! अनुत्तरौपपातिक नां देवानाम् अनुत्तराः शब्दाः
यावत् अनुत्तराः स्पर्शाः, तत् तेनार्थेन गौतम ! एवमुच्यते—यावत्—अनुत्तरौपपातिका
देवाः अनुत्तरौपपातिका देवाः, अनुत्तरौपपातिकाः खलु भदन्त ! देवाः खलु
क्रियता कर्मावशेपेण अनुत्तरोपपातिकदेवतया उपपन्नाः ? गौतम ! यावत्
षष्ठमत्तिकः श्रवणो निर्ग्रन्थः कर्म निर्जरयति इत्यता कर्मावशेपेण अनुत्तरोपपातिका
देवाः देवतया उपपन्नाः, तदेवं भदन्त ! तदेवं भदन्त ! इति ॥सू. ६॥

एकमुट्ठी द्वारा धान्यादिकों के जितने नाल पकड़ने में आते हैं—और
उन्हीं जो काटा जाता है उसका नाम एक प्रमाण काल है ॥सू. ५॥

એક મુઠ્ઠી દ્વારા ધાન્યાદિકોની જેટલી નાળ પકડવામાં આવે છે, અને તેમને
જે કાપવામાં આવે છે, તેણે નામ એક લવપ્રમાણ કાળ છે. એટલે કે એક
મુઠ્ઠી પ્રમાણ ધાન્યને કાપવામાં જેટલી સમય લાગે છે, તેટલા સમયને
લવપ્રમાણ કાળ કહે છે. ॥સૂ. ૫॥

ટીકા—પૂર્વે લવસપ્તમા દેવાઃ પ્રરૂપિતાસ્તૈવાનુત્તરૌપપાતિકા ભવન્તિ હતિ અનુત્તરૌપપાતિકદેવવક્તવ્યતાં પ્રરૂપયિતુમાહ—‘અત્થિ ણં મંતે ! અણુત્તરોવવાહ્યા દેવા અણુત્તરોવવાહ્યા દેવા ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે ભદન્ત ! અસ્તિ સંભવતિ સ્વલ્પ ક્વિમ્ અનુત્તરૌપપાતિકા દેવાઃ અનુત્તરોપપાતિકા દેવા ઇતિ ? મગવાનાહ—‘હંતા, અત્થિ’ હે ગૌતમ ! હન્ત-સત્યમ્, અસ્તિ-સંભવતિ તાવત્ અનુત્તરૌપપાતિકા દેવાઃ અનુત્તરૌપપાતિકા દેવાઃ—અનુત્તરઃ—સર્વપ્રધાનઃ અનુત્તરશબ્દરૂપરસગન્ધસ્પર્શ-વિષયભોગાત્ ઉપપાતો જન્મ-અનુત્તરોપપાતઃ સોઽસ્તિ યેવાં તે અનુત્તરૌપપાતિકાઃ ઇતિ ગૌતમસ્તત્ર કારણં પૃચ્છતિ—‘સે કેણદ્વેણં મંતે ! એવં બુચ્ચહ—અણુત્તરોવવાહ્યા

અનુત્તરૌપપાતિકદેવવક્તવ્યતા—

‘અત્થિ ણં મંતે ! અણુત્તરોવવાહ્યા દેવા અણુત્તરોવવાહ્યા દેવા ?’
હત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—હસકે પહિલે લવસપ્તમદેવોં કી પ્રરૂપણા કી ગઈ હૈ । યે લવસપ્તમદેવ અનુત્તરૌપપાતિક હોતે હૈ—હસલિયે સૂત્રકાર ને હસ સૂત્રદ્વારા અનુત્તરૌપપાતિક દેવોં કી વક્તવ્યતા પ્રરૂપિત કી હૈ—હસમેં ગૌતમ ને પ્રશ્ન સે એસા પૂછા હૈ—‘અત્થિ ણં મંતે ! અણુત્તરોવ-વાહ્યા દેવા અણુત્તરોવવાહ્યા દેવા ?’ હે ભદન્ત ! અનુત્તરૌપપાતિક દેવ હસ પદ કે વાચ્ય અનુત્તરૌપપાતિક દેવ હોતે હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ હંતા, અત્થિ’ હાં, ગૌતમ ! અનુત્તરૌપપાતિક દેવ પદ કે વાચ્ય અનુત્તરૌપપાતિક દેવ હોતે હૈ । ક્યોંકિ અનુત્તર શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ ઓર સ્પર્શ વિષય કે સંબંધ સે હનકા જન્મ સર્વ પ્રધાન હોતા હૈ ।

—અનુત્તરૌપપાતિક દેવવક્તવ્યતા—

“અત્થિ ણં મંતે ! અણુત્તરોવવાહ્યા દેવા અણુત્તરોવવાહ્યા” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—આની પહેલાંના સૂત્રમાં લવસપ્તમ દેવોની પ્રશ્નણ કરવામાં આવી તે લવસપ્તમ દેવો અનુત્તરૌપપાતિક હોય છે. તેથી સૂત્રકાર આ સૂત્ર દ્વારા અનુત્તરૌપપાતિક દેવોની વક્તવ્યતાની પ્રશ્નણ કરે છે—

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—“અત્થિ ણં મંતે ! અણુત્તરોવવાહ્યા દેવા અણુત્તરો-વવાહ્યા દેવા ?” હે ભગવન્ ! ‘અનુત્તરૌપપાતિક દેવ’ આ પદના વાચ્ય શું અનુત્તરૌપપાતિક દેવો હોય છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—“હંતા, અત્થિ” હા, ગૌતમ ! ‘અનુત્તરૌપપા-તિક દેવ’ આ પદના વાચ્ય અનુત્તરૌપપાતિક દેવો હોય છે, કારણ કે શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શની અપેક્ષાએ તેમનો જન્મ સર્વોત્તમ હોય છે.

દેવા, અણુતરોવવાહ્યા દેવા ?' હે ભદન્ત ! તત્-અય, કેનાર્થેન-કથં તાવત્
 એવમુચ્યતે-અનુત્તરૌપપાતિકા દેવાઃ અનુત્તરૌપપાતિકા દેવા इति ? ભગવાનાહ-
 ' ગોયમા ! અણુતરૌવવાહ્યાણં દેવાણં અણુત્તરા સદા જાવ અણુત્તરા ફાસા ' હે
 ગૌતમ ! અનુત્તરૌપપાતિકાનાં દેવાનામ્ અનુત્તરાઃ- ન ઉત્તરો યેભ્યસ્તે અનુત્તરાઃ-
 સર્વોત્તમાઃ શબ્દા યાવત્-અનુત્તરા ગન્ધાઃ, અનુત્તરાણિ રૂપાણિ, અનુત્તરાઃ રસાઃ,
 અનુત્તરાઃ સ્પર્શા ભવન્તિ, ' સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ ' જાવ ' અનુત્તરોવ-
 વાહ્યા દેવા અનુત્તરોવવાહ્યા દેવા ' હે ગૌતમ ! તત્ અથ, તેનાર્થેન એવમુચ્યતે-
 (યાવત્) અનુત્તરૌપપાતિકા દેવાઃ અનુત્તરૌપપાતિકાદેવા इति, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-
 ' અણુત્તરોવવાહ્યા ણં મંતે ! દેવા કેવદ્દણં કમ્માવસેસેણં અણુત્તરોવવાહ્યાદેવ-

અબ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા હી પૂછતે હૈં- 'સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં
 વુચ્ચઈ, અણુત્તરોવવાહ્યા દેવા' હે ભદન્ત ! એસા આપ કિસ કારણ સે
 કહતે હૈં કિ અનુત્તરૌપપાતિકદેવ હસ પદ કે વાચ્ય અનુત્તરૌપપાતિક
 દેવ હોતે હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં- 'ગોયમા ! અણુત્તરોવવા-
 હ્યાણં દેવાણં અણુત્તરા સદા, જાવ અણુત્તરા ફાસા' હે ગૌતમ ! અનુ-
 ત્તરૌપપાતિક દેવોં કે જિનસે ઉત્તર ઔર કોઈ નહીં હૈ એસે સર્વોત્તમ
 શબ્દ હોતે હૈં, યાવત્ અનુત્તર ગંધ હોતે હૈં । અનુત્તરરૂપ હોતે હૈં । અનુ-
 ત્તર રસ હોતે હૈં, અનુત્તર સ્પર્શ હોતે હૈં 'સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! એવં
 વુચ્ચઈ, જાવ અનુત્તરોવવાહ્યા દેવા' હસી કારણ હે ગૌતમ ! મૈંને એસા
 કહા હૈ કિ અનુત્તરૌપપાતિક દેવ યહ પદ અનુત્તરૌપપાતિક દેવ હસ
 અર્થકા વાચક હૈ ।

અબ ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈં- 'અણુત્તરોવવાહ્યાણં મંતે !

ગૌતમ સ્વામીનેા પ્રશ્ન-“ સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ અણુત્તરોવવાહ્યા
 દેવાં ? ” હે ભગવન્ ! આપ શા કારણે એવું કહો છો કે ' અનુત્તરૌપપા-
 તિક દેવ ' પદ વાચ્ય અનુત્તરૌપપાતિક દેવો હોય છે ?

મહાવીર પ્રભુનેા ઉત્તર-“ ગોયમા ! અણુત્તરોવવાહ્યાણં દેવાણં અણુત્તરા
 સદા, જાવ અણુત્તરા ફાસા ” હે ગૌતમ ! અનુત્તરૌપપાતિક દેવોનેા ગંધ
 અનુત્તર (જેના કરતાં ઉત્તમ કોઈ ન હોય એવો, સર્વોત્તમ) હોય છે, તેમના
 શબ્દ પણ અનુત્તર હોય છે, તેમનું રૂપ પણ અનુત્તર હોય છે, રસ પણ
 અનુત્તર હોય છે અને સ્પર્શ પણ અનુત્તર હોય છે. “ સે તેણદ્દેણં ગોયમા !
 એવં વુચ્ચઈ, જાવ અનુત્તરોવવાહ્યા દેવા ” હે ગૌતમ ! તે કારણે જ તેમને
 અનુત્તરૌપપાતિક દેવો કહો છે.

ગૌતમ સ્વામીનેા પ્રશ્ન-“ અણુત્તરોવવાહ્યાણં મંતે ! દેવા કેવદ્દણં કમ્મા-

તાણ ઉવવન્ના ? ' હે મદન્ત ! અનુત્તરૌપપાતિકાઃ સ્વહુ દેવાઃ કિયત્કેન-કિયતા કર્માવશેષેણ અનુત્તરૌપપાતિકદેવત્વેન ઉપપન્નાઃ ? મગવાનાહ-‘ગોયમા ! જાવ હ્યં છટ્ઠમત્તિણ સમણે નિગ્ગંથે કમ્મં નિજ્જરેહ, એવહણં કમ્માવસેસેણં અણુત્તરોવવાહ્યા દેવા દેવત્તાણ ઉવવન્ના ’ હે ગૌતમ ! ષ્ઠમત્તેન યાવત્કર્મશ્રમણો નિર્ગંથઃ નિર્જરયતિ ક્ષપયતિ ઇતાવતા-હ્યતા કર્માવશેષેણ અનિર્જરેણ કર્મણા તાવતિ કર્મણિ અવશિષ્ટે સત્તિ હસ્યર્થઃ, અનુત્તરૌપપાતિકા દેવા અનુત્તરૌપપાતિક દેવતયા ઉપપન્ના ભવન્તિ । અન્તે ગૌતમ આહ-‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે મદન્ત ! તદેવં-ભવદુક્તં સત્યમેવ, હે મદન્ત ! તદેવં ભવદુક્તં સત્યમેવેતિ ॥ સૂ. ૬ ॥

इति चतुर्दशशतकस्य सप्तमोद्देशकः समाप्तः ॥

દેવા કેવહણં કમ્માવસેસેણં અણુત્તરોવવાહ્યદેવત્તાણ ઉવવન્ના ’ હે મદન્ત ! અનુત્તરૌપપાતિકદેવ કિતને કર્માવશેષ સે અનુત્તરૌપપાતિક દેવરૂપ સે ઉત્પન્ન હુણ હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુ કહતે હૈં-‘ગોયમા ! જાવહ્યં છટ્ઠમત્તિણ સમણે નિગ્ગંથે કમ્મં નિજ્જરેહ, એવહણં કમ્માવસેસેણં અણુત્તરોવવાહ્યા દેવા દેવત્તાણ ઉવવન્ના’ હે ગૌતમ ! જિતને કર્મોં કી નિર્જરા શ્રમણ નિર્ગંથ છટ્ઠમત્ત કી તપસ્યા સે કરતા હૈ, હતને કર્મ અવશેષ રહને પર અનુત્તરૌપપાતિક દેવ અનુત્તરૌપપાતિક રૂપ સે ઉત્પન્ન હુણ હોતે હૈં । અવ અન્ત મેં ગૌતમ પ્રમુ સે કહતે હૈં ‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ગૌતમ ! આપકા કહા હુઆ યહ સવ સત્ય હી હૈ, હે મદન્ત ! આપકા કહા હુઆ યહ સવ સત્ય હી હૈ ॥ સૂ૦ ૬ ॥

॥ सप्तम उद्देश समाप्त ॥

વસેસેણં અણુત્તરોવવાહ્યદેવત્તાણ ઉવવન્ના ?” હે ભગવન્ ! અનુત્તરૌપપાતિક દેવો, કેટલા કર્મોની નિર્જરા બાકી રહી જવાથી અનુત્તરૌપપાતિક દેવ રૂપે ઉત્પન્ન થયા છે ?

મહાવીર પ્રભુનેા ઉત્તર-“ ગોયમા ! જાવહ્યં છટ્ઠમત્તિણ સમણે નિગ્ગંથે કમ્મં નિજ્જરેહ, એવહણં કમ્માવસેસેણં અણુત્તરોવવાહ્યા દેવા દેવત્તાણ ઉવવન્ના ” હે ગૌતમ ! જેટલાં કર્મોની નિર્જરા શ્રમણનિર્ગંથ છટ્ઠ ભક્ત (જે દિવસના ઉપવાસ)માં કરે છે, જેટલાં કર્મો બાકી રહી જવાથી અનુત્તરૌપપાતિક દેવ અનુત્તરૌપપાતિક દેવ રૂપે ઉત્પન્ન થયા હોય છે.

ઉદ્દેશકને અંતે ગૌતમ સ્વામી કહે છે કે-“ સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ ” હે ભગવન્ ! આપે જે કહ્યું તે સત્ય છે. હે ભગવન્ ! આપનું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. ॥સૂ૦૬॥

॥ सातमो उद्देशक समाप्त ॥ १४-७ ॥

અથ અષ્ટમોદ્દેશકઃ પ્રારભ્યતે—

ચતુર્દશશતકે અષ્ટમોદ્દેશકસ્ય સંક્ષિપ્તવિષયવિવરણમ્ ।

રત્નપ્રમાયાઃ શર્કરાપ્રમાયાશ્ચ પૃથિવ્યાઃ પરસ્પરમન્તરવક્તવ્યતા । શર્કરાપ્રમાયાઃ વાલુકાપ્રમાયાશ્ચ પૃથિવ્યાઃ પરસ્પરમન્તરવક્તવ્યતા । સપ્તમનરકપૃથિવ્યાઃ અલોકસ્ય ચ પરસ્પરમન્તરવક્તવ્યતા । રત્નપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ જ્યોતિષિકસ્ય ચ પરસ્પરમન્તરવક્તવ્યતા । જ્યોતિષિકસ્ય સૌધર્મેશાનદેવલોકસ્ય ચ અન્તરવક્તવ્યતા । સૌધર્મેશાનદેવલોકસ્ય સનત્કુમારમાહેન્દ્રદેવલોકસ્ય ચાન્તરવક્તવ્યતા । સનત્કુમારમાહેન્દ્રદેવલોકસ્ય બ્રહ્મલોકસ્ય ચાન્તરવક્તવ્યતા । બ્રહ્મદેવલોકસ્ય લાન્તકદેવલોકસ્ય ચાન્તરવક્તવ્યતા । લાન્તકદેવલોકસ્ય મહાશુક્રદેવલોકસ્ય

આઠવેં ઉદ્દેશોકા પ્રારંભ

ચૌદહવેં શતક સે હસ અષ્ટમ ઉદ્દેશ મેં જો વિષય આયા હુઆ હૈ ઉસકા વિવરણ સંક્ષેપતઃ હસ પ્રકાર સે હૈ—

રત્નપ્રમા પૃથિવી ઔર શર્કરાપ્રમાપૃથિવી મેં કિતના અન્તર હૈ ? એસા કથન, શર્કરાપ્રમાપૃથિવી મેં પરસ્પર મેં કિતના અન્તર હૈ ? એસા કથન, સપ્તમનરક પૃથિવી ઔર અલોક મેં પરસ્પર મેં કિતના અન્તર હૈ ? એસા કથન, રત્નપ્રમાપૃથિવી ઔર જ્યોતિષિક મેં પરસ્પર મેં કિતના અન્તર હૈ એસા કથન । જ્યોતિષિક ઔર સૌધર્મ ઈશાન મેં પરસ્પર મેં કિતના અન્તર હૈ ? એસા કથન । સનત્કુમાર, માહેન્દ્રદેવલોક કા ઔર બ્રહ્મદેવલોક કા પરસ્પર મેં કિતના અન્તર હૈ ? એસા કથન, બ્રહ્મદેવલોક ઔર લાન્તક દેવલોક કા પરસ્પર મેં કિતના અન્તર હૈ ? એસા કથન, લાન્તક દેવલોક કા ઔર મહાશુક્રદેવલોક કા પરસ્પર મેં કિતના અન્તર હૈ એસા

આઠમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

ચૌદમાં શતકના આ આઠમાં ઉદ્દેશકમાં જે વિષયનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે, તેનું સંક્ષિપ્ત વિવરણ આ પ્રમાણે છે—

રત્નપ્રમા અને શર્કરાપ્રમા પૃથ્વી વચ્ચે કેટલું અંતર છે ? શર્કરાપ્રમા અને વાલુકાપ્રમા પૃથ્વી વચ્ચે કેટલું અંતર છે ? જેજ પ્રકારના પ્રશ્નો અને ઉત્તરોનું પ્રતિપાદન અધઃસપ્તમી નરક પૃથ્વી અને અલોક વચ્ચે કેટલું અંતર છે ? રત્નપ્રમા પૃથ્વી અને જ્યોતિષિક વચ્ચેના અંતરનું કથન જ્યોતિષિક અને સૌધર્મઈશાન વચ્ચેના અંતરનું કથન, સનત્કુમાર માહેન્દ્ર દેવલોક અને બ્રહ્મદેવલોક વચ્ચેના પરસ્પરના અંતરનું કથન, બ્રહ્મદેવલોક અને લાન્તક દેવલોક વચ્ચેના અંતરનું કથન, લાન્તક દેવલોક અને મહાશુક્ર દેવ-

चान्तर वक्तव्यता । अनुत्तरविमानस्य ईषत्प्राग्भारायाः पृथिव्याश्चान्तरवक्तव्यता ।
ईषत्प्राग्भारायाः आलोकस्य चान्तरवक्तव्यता । शालिवृक्षः खलु मृत्वा कुत्र गमि-
ष्यति ? इत्यादि वक्तव्यता । तथैव शालियष्टिका उदुम्बरायष्टिका च मृत्वा कुत्र
गमिष्यति ? इत्यादि वक्तव्यता । अम्बडपरिव्राजकवक्तव्यता । अव्याबाधदेववक्त-
वक्तव्यता । इन्द्रो यद्यपि कस्यापि जीवस्य शिरः असिना छित्वा कमण्डलीं प्रक्षिपेत्
तथापि तस्य किञ्चिदपि दुःखं न भवेत्, इत्यादि प्ररूपणम् । जृम्भकदेववक्तव्यता ।
जृम्भकदेवशब्दव्यपदेशहेतुवक्तव्यता । जृम्भकदेवप्रकारप्ररूपणम् । जृम्भकदेवावास-
वक्तव्यता । जृम्भकदेवानां स्थितिवक्तव्यता ।

अन्तरवक्तव्यता ।

मूलम्—“इमीसे णं भंते! रयणप्पभाए पुढवीए सक्करप्प-
भाए य पुढवीए केवइयं अत्राहाए अंतरं पणत्ते? गोयमा !

कथन अनुत्तरविमान का और ईषत्प्राग्भारापृथिवी का और अलोक का
कितना अन्तर है ? ऐसा कथन, शालिवृक्ष मर कर कहां जावेगा ? इत्यादि
वक्तव्यता । उसी प्रकार शालियष्टिका और उदुम्बर यष्टिका मर कर
कहां जावेंगी ऐसी वक्तव्यता । अम्बडपरिव्राजक वक्तव्यता, अव्या-
बाधदेव वक्तव्यता, इन्द्र यद्यपि किसी भी जीव के शिर को छेद करके उसे
कमण्डलु में रख सकता है, फिर उसे कुछ भी दुःख नहीं होता है ।
इत्यादि प्ररूपणा । जृम्भक देव वक्तव्यता । ‘जृम्भकदेव’ इस शब्द के
व्यपदेश की हेतुवक्तव्यता जृम्भक देवप्रकारप्ररूपणा, जृम्भकदेवों के
जृम्भक देवावास की वक्तव्यता जृम्भक देवों की स्थिति की वक्तव्यता ।

लोक वच्चेना अंतरनुं कथन, जेज प्रभाणु अनुकमे अन्य देवलोकाना पर-
रूपरना अंतरनुं कथन अनुत्तर विमान अने ईषत्प्राग्भारा पृथ्वी वच्चेना
अंतरनुं कथन, ईषत्प्राग्भारा पृथ्वी अने अलोक वच्चेना अंतरनुं कथन
शालिवृक्ष मरीने कयां जशे, इत्यादि वक्तव्यता, जेज प्रभाणु शालियष्टिका
अने उदुम्बर यष्टिका मरीने कयां जशे ? तेनी वक्तव्यता, अम्बड परिव्राज-
कनी वक्तव्यता, अव्याबाध देवनी वक्तव्यता, इन्द्र कोई पणु अवना
भरतकने छेदीने कमंडलुमां भूडी राजे, तो पणु ते अवने दुःख थतुं नथी,
इत्यादि प्ररूपणा, जम्भकदेवनी वक्तव्यता, “जृम्भकदेव” आ शब्द प्रयोग
थवानुं कारण, जृम्भकदेव प्रकारना देवप्रकारनी प्ररूपणा, जृम्भकदेवावासीनी
अने जृम्भकदेवानी स्थितिनी वक्तव्यता ।

असंखेज्जाइं जोयणसहस्साइं अबाहाए अंतरे पण्णत्ते ! सक्कर-
 प्पभाए णं भंते ! पुढवीए वालुयप्पभाए य पुढवीए केवइए एवं
 चेव । एवं जाव तमाए अहे सत्तमाए य । अहे सत्तमाए णं भंते !
 पुढवीए अलोगस्स य केवइए अबाहाए अंतरे पण्णत्ते ? गोयमा !
 असंखेज्जाइं जोयणसहस्साइं अबाहाए अंतरे पण्णत्ते इमीसे
 णं भंते ! रयणप्पभाए पुढवीए जोइसस्स य केवइयं पुच्छा,
 गोयमा ! सत्तनउए जोयणसए आबाहाए अंतरे पण्णत्ते ।
 जोइसस्स णं भंते ! सोहम्मीसाणाणं य कप्पाणं केवइयं पुच्छा,
 गोयमा ! असंखेज्जाइं जोयण जाव अंतरे पण्णत्ते ? सोहम्मीसाणाणं
 भंते ! सणंकुमारमाहिंदाणं य केवइयं एवं चेव, सणंकुमार-
 माहिंदाणं भंते ! बंभलोगस्स कप्पस्स य केवइयं एवं चेव ।
 बंभलोगस्स णं भंते ! लंतगस्स य कप्पस्स केवइयं एवं चेव,
 लंतयस्स णं भंते ! महासुक्कस्स य कप्पस्स केवइयं एवं चेव ।
 एवं महासुक्कस्स कप्पस्स सहस्सारस्स य । एवं सहस्सारस्स
 आणयपाणयकप्पाणं । एवं आणयपाणय य कप्पाणं आरण-
 च्चुयाणं य कप्पाणं । एवं आरणच्चुयाणं गेविज्जविमाणाणं य ।
 एवं गेविज्जविमाणाणं अनुत्तरविमाणाणं य । अनुत्तरविमाणाणं
 भंते ! ईसिं पब्भाराए य पुढवीए केवइए पुच्छा, गोयमा !
 दुवालस जोयणं अबाहाए अंतरे पण्णत्ते । ईसिं पब्भाराए णं
 भंते ! पुढवीए अलोगस्स य केवइए अबाहाए पुच्छा, गोयमा !
 देसूणं जोयणं अबाहाए अंतरे पण्णत्ते ॥सू० १॥

હાયા—અસ્યાઃ સ્વલુ મદન્ત ! રત્નપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ, શર્કરાપ્રમાયાશ્ચ પૃથિવ્યાઃ કિયદ્ અવાધયા અન્તરં પ્રજ્ઞપ્તમ્ ? ગૌતમ ! અસંખ્યેયાનિ યોજનસહસ્રાણિ અવાધયા અન્તરં પ્રજ્ઞપ્તમ્ । શર્કરાપ્રમાયાઃ સ્વલુ મદન્ત ! પૃથિવ્યાઃ વાલુકાપ્રમાયાશ્ચ પૃથિવ્યાઃ કિયદ્, એવમેવ, એવં યાવત્-તમાયાઃ અધઃસપ્તમ્યાશ્ચ । અધઃ સપ્તમ્યાઃ સ્વલુ મદન્ત ! પૃથિવ્યાઃ અલોકસ્ય ચ કિયદ્ અવાધયા અન્તરં પ્રજ્ઞપ્તમ્ ? ગૌતમ ! અસંખ્યેયાનિ યોજનસહસ્રાણિ અવાધયા અન્તરં પ્રજ્ઞપ્તમ્, અસ્યાઃ સ્વલુ મદન્ત ! રત્નપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ જ્યોતિષિકસ્ય ચ કિયત્ પૃચ્છા, ગૌતમ ! સપ્તનવતિઃ યોજનશતમ્ અવાધયા અન્તરં પ્રજ્ઞપ્તમ્ । જ્યોતિષિકસ્ય સ્વલુ મદન્ત ! સૌધર્મેશાનયોશ્ચ કલ્પયોઃ કિયત્ પૃચ્છા, ગૌતમ ! અસંખ્યેયાનિ યોજન યાવત્ અન્તરં પ્રજ્ઞપ્તમ્ । સૌધર્મેશાનયોઃ મદન્ત ! સનત્કુમારમાહેન્દ્રયોશ્ચ કિયત્, એવમેવા સનત્કુમારમાહેન્દ્રયોઃ મદન્ત ! બ્રહ્મલોકસ્ય કલ્પસ્ય ચ કિયદ્, એવમેવ । બ્રહ્મલોકસ્ય ચ સ્વલુ મદન્ત ! હાન્તકસ્ય ચ કલ્પસ્ય કિયદ્, એવમેવ । હાન્તકસ્ય સ્વલુ મદન્ત ! મહાશુકસ્ય ચ કલ્પસ્ય કિયદ્, એવમેવ । એવં મહાશુકસ્ય વલ્લસ્ય સહસ્રારસ્ય ચ । એવં સહસ્રારસ્ય આનતપ્રાણતકલાયોઃ । એવમ્ આનતપ્રાણતયોશ્ચ કલ્પયોઃ આરણાચ્યુતયોશ્ચ કલ્પયોઃ । એવમ્ આરણાચ્યુતયોઃ ગ્રૈવેયકવિમાનાનાં ચ, એવં ગ્રૈવેયકવિમાનાનમ્ અનુત્તરવિમાનાનાં ચ । અનુત્તરવિમાનાનાં મદન્ત ! ઈષ્ટપ્રાગ્ભારાયાશ્ચ પૃથિવ્યાઃ કિયત્ પૃચ્છત્ પૃચ્છા, ગૌતમ ! દ્વાદશયોજનાનિ અવાધયા અન્તરં પ્રજ્ઞપ્તમ્, ઈષ્ટપ્રાગ્ભારાયાઃ સ્વલુ મદન્ત ! પૃથિવ્યાઃ અલોકસ્ય ચ કિયદ્ અવાધયા પૃચ્છા, ગૌતમ ! દેશેને યોજનમ્ અવાધયા અન્તરં પ્રજ્ઞપ્તમ્ ॥ સૂ૦ ૧ ॥

ટીકા—સપ્તમોદ્દેશકે તુલ્યતારૂપસ્ય વસ્તુધર્મસ્ય પ્રરૂપણં કૃતમ્, અષ્ટમોદ્દેશકે તુ અન્તરરૂપસ્ય વસ્તુધર્મસ્ય પ્રરૂપણાર્થમાહ—‘ઈમીસે ણં મંતે’ ઇત્યાદિ । ‘ઈમીસે ણં મંતે ! રયણપ્પમાણ પુઢવીણ, સકરણપ્પમાણય પુઢવીણ, કેવડિણ અવાહાણ

અન્તરવક્તવ્યતા—

‘ઈમીસે ણં મંતે ! રયણપ્પમાણ પુઢવીણ’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—સસમ ઉદ્દેશ મેં તુલ્યતારૂપ વસ્તુધર્મ કી પ્રરૂપણા કી ગઈ હૈ । અબ હસ અષ્ટમ ઉદ્દેશ મેં અન્તરરૂપ વસ્તુધર્મ કી પ્રરૂપણા કી જા

—અંતર વક્તવ્યતા—

“ઈમીસે ણં મંતે ! રયણપ્પમાણ પુઢવીણ” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—સાતમાં ઉદ્દેશમાં તુલ્યતા રૂપ વસ્તુધર્મની પ્રરૂપણા કરવામાં આવી છે. હવે આ આઠમાં ઉદ્દેશમાં અંતર રૂપ વસ્તુધર્મની પ્રરૂપણા કરવામાં આવે છે—

અંતરે પળ્લત્તે ?' ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે મદન્ત ! અસ્યાઃ સ્વલ્લ રત્નપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ શર્કરાપ્રમાયાશ્ચ પૃથિવ્યાઃ પરસ્પરમ્ કિયદ્ અવાધયા અન્તરં-વ્યવધાનં પ્રજ્ઞપ્તમ્ ? અત્ર અવાધા શબ્દાર્થરતુ-વાધા-પરસ્પર સંશ્લેષાત્ પીડનમ્ ન વાધા અવાધા, તયા અવાયેતિ । અન્તરશબ્દસ્યાનેકાર્થકત્વેઽપિ પ્રકૃતે વ્યવધાનાર્થે એવ તાત્પર્યં ગ્રાહકતયાઽવાધા શબ્દઃ-ઉક્ત ઇતિ વૌધ્યમ્, મગવાનાહ-'ગોયમા ! અસંખ્યેજ્ઞાઈં જોયણસહસ્સાઈં અવાહાણ અંતરે પળ્લત્તે.' હે ગૌતમ ! અસંખ્યેયાનિ યોજનસહ-સ્રાણિ રત્નપ્રમા પૃથિવ્યાઃ શર્કરાપ્રમાપૃથિવ્યાશ્ચ પરસ્પરમ્ અવાધયા અન્તરં વ્યવધાનં પ્રજ્ઞપ્તમ્ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-'સકરપ્પમાણં મંતે ! પુઢવીણ વાલ્લ-રહી હૈ । હસમેં ગૌતમ ને પ્રશ્નુ સે એસા પૂછા હૈ-'હમીસે ણં મંતે । રય-ણપ્પમાણ પુઢવીણ સકરપ્પમાણ ય પુઢવીણ કેવહણ અવાહાણ અંતરે પળ્લત્તે' હે મદન્ત ! હસ રત્નપ્રમાપૃથિવી મેં ઓર શર્કરાપ્રમાપૃથિવી મેં પરસ્પર મેં બીચ મેં કિનના અન્તર કહા ગયા હૈ ? પરસ્પર મેં સંશ્લેષ હોને સે જો પીડન હોતા હૈ ઉસકા નામ વાધા હૈ હસ વાધા કા નહીં હોના હસકા નામ અવાધા હૈ । અન્તર શબ્દ અનેક અર્થરૂપ કહા ગયા હૈ । ફિર બી યહાં પ્રાકૃત મેં ઉસકા અર્થ વ્યવધાન લિયા ગયા હૈ । જહાં અવાધા-દૂરી હોના હૈ વહીં પર વ્યવધાન હોતા હૈ । તાત્પર્ય પૂછને કા યહ હૈ ફિરત્નપ્રમાપૃથિવી ઓર શર્કરાપ્રમાપૃથિવી મેં જો દૂરી હૈ વહ કિતના હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્નુ કહતે હૈં-'ગોયમા ! અસંખ્યેજ્ઞાઈં જોયણસહસ્સાઈં અવાહાણ અંતરે પળ્લત્તે' હે ગૌતમ ! રત્નપ્રમાપૃથિવી મેં ઓર શર્કરાપ્રમાપૃથિવી મેં જો પરસ્પર મેં દૂરી કો લેકર અન્તર કહા ગયા હૈ વહ અસંખ્યાન હજાર યોજન કા કહા ગયા હૈ ।

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-“ હમીસે ણં મંતે ! રયણપ્પમાણ પુઢવીણ સકરપ્પમાણ ય પુઢવીણ કેવહણ અવાહાણ અંતરે પળ્લત્તે ? ” હે ભગવન્ ! આ રત્નપ્રમા નરક પૃથ્વી અને શર્કરાપ્રમા નરક પૃથ્વીની વચ્ચે-પરસ્પરની વચ્ચે-કેટલું અંતર કહ્યું છે ? (પરસ્પરમાં સંશ્લેષ હોવાથી જે પીડન થાય છે, તેનું નામ વાધા છે. આ વાધા ન હોવી તેનું નામ અવાધા છે. અંતર શબ્દના ઘણા અર્થ થાય છે, પરંતુ અહીં તેનો અર્થ વ્યવધાન લેવામાં આવ્યો છે.) પ્રશ્નનું તાત્પર્ય એ છે કે રત્નપ્રમા-પૃથ્વીથી શર્કરાપ્રમા પૃથ્વી કેટલે દૂર રહેલી છે ?

મહાત્તર પ્રશ્નનો ઉત્તર-“ ગોયમા ! અસંખ્યેજ્ઞાઈં જોયણાઈં અવાહાણ અંતરે પળ્લત્તે ” હે ગૌતમ ! રત્નપ્રમા અને શર્કરાપ્રમા, આ બે નરકપૃથ્વીઓની વચ્ચે દ્વરત્વ રૂપ અંતર અસંખ્યાત હજાર યોજનનું કહ્યું છે.

યપ્પમાણ ય પુઢવીણ કેવહણ૦ ?' હે મદન્ત ! શર્કરાપ્રમાયાઃ સ્વલ્પ પૃથિવ્યાઃ, વાલુકાપ્રમાયાશ્ચ પૃથિવ્યાઃ ક્રિયદ્ અવાધયા અન્તરં-વ્યવધાનં પ્રજ્ઞપ્તમ્ ? મગ-
વાનાહ-એવં ચેવ, 'એવં જાવ તમાણ અહે સત્તમાણ ય' હે ગૌતમ ! એવમેવ-પૂર્વોક્ત-
રીત્યૈવ શર્કરાપ્રમાપૃથિવ્યાઃ વાલુકાપ્રમાપૃથિવ્યાશ્ચ પરસ્પરમ્ અસંખ્યેયાનિ યોજન-
સહસ્રાણિ અવાધયા અન્તરં-વ્યવધાનં પ્રજ્ઞપ્તમ્ । એવં-પૂર્વોક્તરીત્યૈવ, યાવત્-વાલુ-
કાપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ પક્કપ્રમાયાશ્ચ પૃથિવ્યાઃ પરસ્પરમ્ અસંખ્યેયાનિ યોજન-
સહસ્રાણિ અવાધયા અન્તરં વ્યવધાનં પ્રજ્ઞપ્તમ્ । એવમેવ પક્કપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ
ધૂમપ્રમાયાશ્ચ પૃથિવ્યાઃ પરસ્પરમ્ અસંખ્યેયાનિ યોજનસહસ્રાણિ અવાધયા અન્તરં-
વ્યવધાનં પ્રજ્ઞપ્તમ્ । એવં ધૂમપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ તમાયાશ્ચ પૃથિવ્યાઃ પરસ્પરમ્
અસંખ્યાનિ યોજનસહસ્રાણિ અવાધયા અન્તરં-વ્યવધાનં પ્રજ્ઞપ્તમ્ । તમાયાઃ પૃથિ-

અવ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈં-‘સકરપ્પમાણ ણં મંતે ! પુઢવીણ
કેવહણ૦’ હે મદન્ત ! શર્કરાપ્રમાપૃથિવી મેં ઔર વાલુકા પ્રમાપૃથિવી
મેં જો દૂરી કો લેકર અન્તર કહા ગયા હૈ વહ કિતના કહા ગયા હૈ ?
ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘એવં ચેવ’ હે ગૌતમ ! શર્કરાપ્રમાપૃથિવી ઔર-
વાલુકાપ્રમાપૃથિવી इन दोनों મેં જો દૂરીરૂપ અન્તર કહા ગયા હૈ, વહ
અસંખ્યાત હજાર યોજન કા કહા હૈ । ‘એવં જાવ તમાણ અહે સત્તમાણ ય’
હસી પ્રકાર સે વાલુકાપ્રમાપૃથિવી ઔર પંકપ્રમાપૃથિવી इनमें भी परस्पर
મેં દૂરી કો લેકર જો અન્તર કહા ગયા હૈ વહ ઔ અસંખ્યાત હજાર
યોજન કા કહા ગયા હૈ । પંકપ્રમાપૃથિવી ઔર ધૂમપ્રમા પૃથિવી इनमें
જો દૂરી કો લેકર અન્તર કહા ગયા હૈ વહ ઔ અસંખ્યાત હજાર યોજન
કા કહા ગયા હૈ । ધૂમપ્રમા ઔર તમઃ પ્રમાપૃથિવી મેં પરસ્પર મેં અન્તર
અસંખ્યાત હજાર યોજન કા કહા ગયા હૈ । તમઃપ્રમાપૃથિવી ઔર અધઃ-

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-“સકરપ્પમાણ ણં મંતે ! પુઢવીણ વાલુકપ્પમાણ ય
પુઢવીણ કેવહણ૦?” હે ભગવન્ ! શર્કરાપ્રભા પૃથ્વી અને વાલુકાપ્રભા પૃથ્વીની
વચ્ચે કેટલું અંતર છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર-“એવં ચેવ” હે ગૌતમ ! શર્કરાપ્રભા અને
વાલુકા પ્રભા પૃથ્વી વચ્ચેનું અંતર પણ એટલું જ-અસંખ્યાત હજાર
યોજનનું કહ્યું છે. “એવં જાવ તમાણ અહેસત્તમાણ ય” એજ પ્રમાણે
વાલુકાપ્રભા અને પંકપ્રભા પૃથ્વી વચ્ચે પણ અસંખ્યાત હજાર યોજનનું
અંતર છે. પંકપ્રભા અને ધૂમપ્રભા વચ્ચે પણ અસંખ્યાત હજાર યોજનનું
અંતર છે. ધૂમપ્રભા અને તમઃપ્રભા વચ્ચે પણ અસંખ્યાત હજાર યોજનનું

વ્યાઃ અધઃસપ્તમ્યાશ્ચ પૃથિવ્યાઃ પરસ્પરમ્ અસંખ્યેયાનિ યોજનસહસ્રાણિ અવાધયા અન્તરં-વ્યવધાનં પ્રજ્ઞપ્તમ્ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘અહે સત્તમાય ણં મંતે ! પુઢવીય અલોગસ્સ ય કેવહ્ણ અવાહાય અંતરે પળ્ણત્તે ?’ હે મદન્ત ! અધઃ સપ્તમ્યાઃ સ્વલ્લ પૃથિવ્યાઃ અલોકસ્ય ચ ક્રિયદ્ અવાધયા અન્તરં વ્યવધાનં પ્રજ્ઞપ્તમ્ ? મગવાનાહ- ‘ગોયમા ! અસંખેજ્ઞાઈં જોયણસહસ્સાઈં અવાહાય અંતરે પળ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! અસંખ્યેયાનિ યોજનસહસ્રાણિ અધઃ સપ્તમ્યાઃ પૃથિવ્યાઃ અલોકસ્ય ચ અવાધયા અન્તરં-વ્યવધાનં પ્રજ્ઞપ્તમ્ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘ઈમીસે ણં મંતે ! રયણપ્પમાય પુઢવીય જોહસસ્સ ય કેવહ્ણ પુચ્છા ?’ હે મદન્ત ! અસ્યાઃ સ્વલ્લ રત્નપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ જ્યોતિષિકસ્ય ચ ક્રિયદ્ અવાધયા અન્તરં-વ્યવધાનં પ્રજ્ઞપ્તમ્ ? ઇતિ

સસમી મેં મી અસંખ્યાત હજાર યોજન કા પરસ્પર મેં અંતર કહા ગયા હૈ । તમઃપ્રમાપૃથિવી ઓર અધઃસસમી પૃથિવી મેં મી અસંખ્યાત હજાર યોજન કા પરસ્પર મેં અન્તર કહા ગયા હૈ । અથ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈ-‘અહેસત્તમાય ણં મંતે ! પુઢવીય અલોગસ્સ ય કેવહ્ણ અવાહાય અંતરે પળ્ણત્તે’ હે મદન્ત ! અધઃસસમી પૃથિવી મેં ઓર અલોક મેં પરસ્પર મેં દૂરી કો લેકર કિતના વ્યવધાન-અંતર કહા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-‘ગોયમા ! અસંખેજ્ઞાઈં જોયણસહસ્સાઈં અવાહાય અંતરે પળ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! અધઃસસમીપૃથિવી ઓર અલોક ઇનમેં પરસ્પર મેં અન્તર અસંખ્યાત હજાર યોજન કા કહા ગયા હૈ । અથ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈ-‘ઈમીસે ણં મંતે ! રયણપ્પમાય પુઢવીય જોહસસ્સ ય કેવહ્ણ પુચ્છા’ હે મદન્ત ઇસ રત્નપ્રમાપૃથિવી ઓર જ્યોતિષિક ઇનમેં પર-

અંતર છે, તમઃપ્રમા અને અધઃસપ્તમી, આ છેલ્લી છે નરકપૃથ્વીએ। વચ્ચે પણ અસંખ્યાત હજાર યોજનનું અંતર કહ્યું છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-“અહે સત્તમાય ણં મંતે ! પુઢવીય અલોગસ્સ ય કેવહ્ણ અવાહાય અંતરે પળ્ણત્તે ?” હે ભગવન્ ! અધઃસપ્તમી પૃથ્વી અને અલોકની વચ્ચે કેટલું અંતર કહ્યું છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર-“ગોયમા ! અસંખેજ્ઞાઈં જોયણસહસ્સાઈં અવાહાય અંતરે પળ્ણત્તે” હે ગૌતમ ! અધઃસપ્તમી પૃથ્વી અને અલોકની વચ્ચે અસંખ્યાત હજાર યોજનનું અંતર કહ્યું છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-“ઈમીસે ણં મંતે ! રયણપ્પમાય પુઢવીય જોહસસ્સ ય કેવહ્ણ પુચ્છા” હે ભગવન્ ! આ રત્નપ્રમા પૃથ્વી અને જ્યોતિષિક મંડળ વચ્ચે કેટલું અંતર કહ્યું છે ?

પૃચ્છા, મગવાનાહ—‘ગોયમા ! સત્તનઝણ જોયણસણ અવાહાણ અંતરે પળણત્તે’ હે ગૌતમ ! રત્નપ્રભા પૃથિવ્યાઃ જ્યોતિષિકસ્ય ચ પરસ્પરમ્ નવતિયુક્તાનિ સપ્ત યોજન-
શતાનિ અવાધયા અન્તરં—વ્યવધાનં પ્રજ્ઞપ્તમ્ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘જોહસિયસ્સ ણં
મંતે ! સોહમ્મીસાણાણય કપ્પાણં કેવદ્દણ પુચ્છા ?’ હે મદન્ત ! જ્યોતિષિકસ્ય
સ્વલ્લ સૌધર્મેશાનયોશ્ચ કલ્પયોઃ પરસ્પરં કિયદ્ અવાધયા, અન્તરં—વ્યવધાનં પ્રજ્ઞ-
પ્તમ્ ? હિતિ પૃચ્છા, મગવાનાહ—‘ગોયમા ! અસંલેજ્જાહં જોયણ જાવ અંતરે
પળણત્તે’ હે ગૌતમ ! જ્યોતિષિકસ્ય સૌધર્મેશાનયોશ્ચ કલ્પયોઃ અસંલેખ્યાનિ યોજન
યાવત્ યોજનસહસ્રાણિ અવાધયા અન્તરં વ્યવધાનં પ્રજ્ઞપ્તમ્ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—
‘સોહમ્મીસાણાણં મંતે સળંકુમારમાહિંદાણય કેવદ્દણ ૦’ હે મદન્ત ! સૌ-

સ્પર મેં કિતના અન્તર કહા ગયા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—‘સત્તન-
ઝણ જોયણસણ અવાહાણ અંતરે પળણત્તે’ હે ગૌતમ ! રત્નપ્રભાપૃથિવી એવં
જ્યોતિષિક હનમેં પરસ્પર મેં વ્યવધાન રૂપ અન્તર ૭૯૦ યોજન કા કહા
ગયા હૈ—અર્થાત્ રત્નપ્રભાપૃથિવી સે લગાકર ૭૯૦ યોજન ઉપર મેં
જ્યોતિષિક મળડલ કહા ગયા હૈ ।

અવ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈ—‘જોહસિયસ્સ ણં મંતે ! સોહમ્મી-
સાણાણ ય કપ્પાણં કેવદ્દણ પુચ્છા’ હે મદન્ત ! જ્યોતિષિક ઓર સૌધર્મ-
ઈશાન કલ્પોં મેં પરસ્પર મેં કિતના અન્તર કહા ગયા હૈ હસકે ઉત્તર
મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—‘ગોયમા ! અસંલેજ્જાહં જોયણ જાવ અંતરે પળણત્તે’
હે ગૌતમ ! જ્યોતિષિક મેં ઓર સૌધર્મ ઈશાન કલ્પોં મેં પરસ્પર મેં
અસંલેખ્યાત હજાર યોજન કા અન્તર—વ્યવધાન કહા ગયા હૈ । અવ
ગૌતમ ! પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈ—‘સોહમ્મીસાણાણં મંતે ! સળંકુમાર

મહાવીર પ્રશ્નનેા ઉત્તર—“ સત્તનઝણ જોયણસણ અવાહાણ અંતરે પળણત્તે ”
હે ગૌતમ ! રત્નપ્રભા પૃથ્વી અને જ્યોતિષિક મંડળ વચ્ચેનું અંતર ૭૯૦
યોજનનું કહ્યું છે. એટલે કે રત્નપ્રભા પૃથ્વીથી ૭૯૦ યોજન જાંચે જવાથી
જ્યોતિષિક મંડળ આવે છે.

ગૌતમ સ્વામીનેા પ્રશ્ન—“ જોહસિયસ્સ ણં મંતે ! સોહમ્મીસાણાણ ય
કપ્પાણં કેવદ્દણ પુચ્છા ” હે ભગવન્ ! જ્યોતિષિક અને સૌધર્મ—ઈશાન
દેવલોકની વચ્ચે કેટલું અંતર કહ્યું છે ?

મહાવીર પ્રશ્નનેા ઉત્તર—“ ગોયમા ! અસંલેજ્જાહં જોયણ જાવ અંતરે
પળણત્તે ” હે ગૌતમ ! જ્યોતિષિક મંડળ અને સૌધર્મ—ઈશાન કલ્પોની વચ્ચે
અસંખ્યાત હજાર યોજનનું અંતર કહ્યું છે.

ધર્મેશાનયોઃ સનત્કુમારમાહેન્દ્રયોશ્ચ કિયત્ અવાધયા, અન્તરં-વ્યવધાનં પ્રજ્ઞસમ્ ? મગવાનાહ-‘એવં ચેવ’ હે ગૌતમ ! એવમેવ-પૂર્વોક્તરીત્યૈવ સૌધર્મેશાનયોઃ, સનત્કુમાર માહેન્દ્રયોશ્ચ પરસ્પરમ્ અસંખ્યેયાનિ યોજનસહસ્રાણિ અવાધયા અન્તરં-વ્યવધાનં પ્રજ્ઞપ્તમ્ ? ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સનંકુમારમાર્હિદાણં મંતે ! વંમલોગસ્સ કલ્પસ્સ ય કેવહ્યં ?’ હે મદન્ત ! સનત્કુમારમાહેન્દ્રયોઃ સ્વલુ બ્રહ્મલોકસ્ય કલ્પસ્ય ચ પરસ્પરં કિયત્ અવાધયા અન્તરં વ્યવધાનં પ્રજ્ઞપ્તમ્ ? મગવાનાહ-‘એવં ચેવ’ હે ગૌતમ ! એવમેવ-પૂર્વોક્તરીત્યૈવ, સનત્કુમારમાહેન્દ્રયોઃ બ્રહ્મલોકસ્ય કલ્પસ્ય ચ પરસ્પરમ્ અસંખ્યેયાનિ યોજનસહસ્રાણિ અવાધયા અન્તરં વ્યવધાનં પ્રજ્ઞપ્તમ્ ! ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘વંમલોગસ્સ ણં મંતે ! લંતગસ્સ ય કલ્પસ્સ કેવહ્યં ?’

માર્હિદાણ ય કેવહ્યં ?’ હે મદન્ત ! સૌધર્મેશાન ઓર સનત્કુમાર માહેન્દ્ર ઇનમેં પરસ્પર મેં બીચ મેં કિતના અન્તર કહા ગયા હૈ ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-‘એવંચેવ’ હે ગૌતમ ! પૂર્વોક્તરીતિ સે હી સૌધર્મ ઈશાન મેં ઓર સનત્કુમાર માહેન્દ્ર મેં અસંખ્યાત હજાર યોજનં કા અન્તર અવાધા કો લેકર કહા ગયા હૈ । અબ ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈ-‘સનંકુમારમાર્હિદાણં મંતે ! વંમલોગસ્સ કલ્પસ્સ ય કેવહ્યં ?’ હે મદન્ત ! સનત્કુમારમાહેન્દ્ર ઓર બ્રહ્મલોક ઇનમેં પરસ્પર મેં કિતના અન્તર કહા ગયા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-‘એવંચેવ’ હે ગૌતમ ! પૂર્વોક્ત રીતિ સે સનત્કુમાર માહેન્દ્ર ઓર બ્રહ્મલોક કલ્પ ઇનમેં આપસ મેં અવાધા કો લેકર અન્તર અસંખ્યાત હજાર યોજન કા કહા ગયા હૈ । અબ ગૌતમ એસા પૂછતે હૈ-‘વંમલોગસ્સ ણં મંતે ! લંતગસ્સ

ગૌતમ સ્વામીના પ્રશ્ન-“ સોહમ્મીસાણાણં મંતે ! સનંકુમારમાર્હિદાણ ય કેવહ્યં ?” હે ભગવન્ ! સૌધર્મઈશાન કલ્પો અને સનત્કુમાર માહેન્દ્ર કલ્પો વચ્ચે કેટલું અંતર કહ્યું છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર-“ એવં ચેવ ” હે ગૌતમ ! સૌધર્મઈશાન અને સનત્કુમાર માહેન્દ્ર કલ્પો વચ્ચે અસંખ્યાત હજાર યોજનનું જ અંતર કહ્યું છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-“ સનંકુમારમાર્હિદાણં મંતે ! વંમલોગસ્સ કલ્પસ્સ ય કેવહ્યં ?” હે ભગવન્ ! સનત્કુમાર માહેન્દ્ર કલ્પો અને બ્રહ્મલોક કલ્પની વચ્ચે કેટલું અંતર કહ્યું છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર-“ એવં ચેવ ” હે ગૌતમ ! પૂર્વોક્ત રીતે સનત્કુમાર માહેન્દ્ર કલ્પોથી બ્રહ્મલોક કલ્પનું અંતર અસંખ્યાત હજાર યોજન છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-“ વંમલોગસ્સ ણં મંતે ! લંતગસ્સ ય કલ્પસ્સ કેવહ્યં ?” હે ભગવન્ ! બ્રહ્મલોક કલ્પ અને લાન્તક વચ્ચે કેટલું અંતર કહ્યું છે ?

हे भदन्त ! ब्रह्मलोकस्य खलु लान्तकस्य च कल्पस्य परस्परं कियद् अबाधया अन्तरं-व्यवधानं प्रज्ञप्तम् ? भगवानाह-‘ एवं चेव ’ हे गौतम ! एवमेव-पूर्वोक्त-रीत्यैव, ब्रह्मलोकस्य लान्तकस्य च कल्पस्य परस्परम् असंख्येयानि योजनसहस्राणि अबाधया अन्तरम्-व्यवधानं प्रज्ञप्तम् । गौतमः पृच्छति-‘ लंतयस्स णं भंते ! महासुक्कस्स य कप्पस्स केवइए० ? ’ हे भदन्त ! लान्तकस्य खलु महाशुकस्य च कल्पस्य परस्परं कियद् अबाधया अन्तरं-व्यवधानं प्रज्ञप्तम् ? भगवानाह-‘ एवं चेव ’ हे गौतम ! एवमेव-पूर्वोक्तरीत्यैव, लान्तकस्य महाशुकस्य च कल्पस्य परस्परम् अबाधया असंख्येयानि योजनसहस्राणि अन्तरं-व्यवधानं प्रज्ञप्तम्, ‘ एवं महासुक्कस्स कप्पस्स सहस्सारस्स य ’ एवं-पूर्वोक्तरीत्यैव, महाशुकस्य कल्पस्य सहस्रारस्य च कल्पस्य परस्परम् असंख्येयानि अबाधया अन्तरं-व्यवधानं प्रज्ञप्तम् ? ‘ एवं सहस्सारस्स आणयपाणयकप्पाणं ’ एवं पूर्वोक्तरीत्यैव, सहस्रा-

य कप्पस्स केवइयं’ हे भदन्त ब्रह्मलोक का और लान्तक कल्प का परस्परमें अन्तर कितना कहा गया है ? उत्तर में प्रभु कहते हैं ‘ एवं चेव ’ हे गौतम ! ब्रह्मलोक और लान्तक कल्प का अन्तर परस्पर में असंख्यात हजार योजन का कहा गया है । अब गौतम प्रभु से ऐसा पूछते हैं-‘ लंतयस्स णं भंते ! महासुक्कस्स य कप्पस्स केवइए० ’ हे भदन्त ! लान्तक और महाशुक कल्प का परस्पर में अबाधा को लेकर व्यवधान कितना कहा गया है ? उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘ एवं चेव ’ हे गौतम ! लान्तक और महाशुक कल्प का अबाधा को लेकर परस्पर में अन्तर असंख्यात हजार योजन का कहा गया है । ‘ एवं महासुक्कस्स कप्पस्स सहस्सारस्स य ’ इसी प्रकार से महाशुक कल्प का और सहस्रारकल्प का परस्पर में अन्तर अबाधा को लेकर असंख्यात हजार योजन का कहा गया है । ‘ एवं सहस्सारस्स आणयपाणयकप्पाणं ’ इसी प्रकार से

भडापीर प्रभुनो उत्तर-“ एवं चेव ” हे गौतम ! ब्रह्मलोक कल्प अने लान्तक कल्प वर्ये पणु असंख्यात हजार योजननुं अंतर कहुं छे.

गौतम स्वामीनो प्रश्न-“ लंतयस्स णं भंते ! महासुक्कस्स य कप्पस्स केवइए० ? ” हे भगवन् ! लान्तक कल्प अने महाशुक वर्ये केटहुं अंतर छे ?

भडापीर प्रभुनो उत्तर-“ एवं चेव ” हे गौतम ! लान्तक अने महाशुक कल्पो वर्ये पणु असंख्यात हजार योजननुं अंतर कहुं छे. “ एवं महासुक्कस्स कप्पस्स सहस्सारस्स य ” ओज प्रभाणु महाशुक कल्प अने सहस्रार कल्प वर्ये पणु असंख्यात हजार योजननुं अंतर छे, “ एवं सहस्सारस्स आणयपाणय-कप्पाणं ” ओज प्रभाणु सहस्रार कल्पथी आणुत-

રસ્ય આનતપ્રાણતકલ્પયોશ્ચ પરસ્પરમ્ અસંખ્યેયાનિ યોજનસહસ્રાણિ અવાધયા અન્તરં-વ્યવધાનં પ્રજ્ઞપ્તમ્ । ‘એવં આણયપાણયાણય કપ્પાણં આરણચ્ચુયાણ ય કપ્પાણં’ એવં-પૂર્વોક્તરીત્યૈવ, આનતપ્રાણતયોશ્ચ કલ્પયોઃ આરણાચ્ચુતયોશ્ચ કલ્પયોઃ પરસ્પરમ્ અસંખ્યેયાનિ યોજનસહસ્રાણિ અવાધયા અન્તરં-વ્યવધાનં પ્રજ્ઞપ્તમ્ ? ‘એવં આરણચ્ચુયાણં ગેવિજ્જવિમાણાણ ય’ એવં પૂર્વોક્તરીત્યૈવ, આરણાચ્ચુતયોઃ પ્રૈવેયકવિમાનાનાં ચ પરસ્પરમ્ અસંખ્યેયાનિ યોજનસહસ્રાણિ અવાધયા અન્તરં-વ્યવધાનં પ્રજ્ઞપ્તમ્ । ‘એવં ગેવિજ્જવિમાણાણં અણુત્તરવિમાણાણ ય’ એવં પૂર્વોક્તરીત્યૈવ, પ્રૈવેયકવિમાનાનામ્ અનુત્તરૌપપાતિકવિમાનાનાં ચ પરસ્પરમ્ અસંખ્યેયાનિ યોજનમહસ્રાણિ અવાધયા અન્તરં-વ્યવધાનં પ્રજ્ઞપ્તમ્ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘અણુત્તરવિમાણાણં મંતે ! ઈસિપ્વમ્મારાણ ય પુઢવીણ કેવહ્ણ પુચ્છા’ હે

સહસ્રાર ઓર આણતપ્રાણતકલ્પોં કા અવાધા કો લેકર અસંખ્યાત હજાર યોજન કા કહા ગયા હૈ । ‘એવં આગયપાણયાણ ય કપ્પાણં આરણચ્ચુયાણ ય કપ્પાણં’ હસી પ્રકાર સે આણતપ્રાણત કલ્પોં કા ઓર આરણ અચ્ચુતકલ્પોં કા પરસ્પર મેં અન્તર અવાધા કો લેકર અસંખ્યાત હજાર યોજનકા કહા ગયા હૈ । ‘એવં આરણચ્ચુયાણં ગેવિજ્જવિમાણાણં ય’ હસી પ્રકાર સે આરણ અચ્ચુત કા ઓર પ્રૈવેયકવિમાનોં કા પરસ્પર મેં અન્તર અવાધા કો લેકર અસંખ્યાત હજાર યોજન કા કહા ગયા હૈ । ‘એવં ગેવિજ્જવિમાણાણં અણુત્તરવિમાણાણ ય’ હસી પ્રકાર સે પ્રૈવેયકવિમાનોં કા ઓર અનુત્તરૌપપાતિક વિમાનોં કા પરસ્પર મેં અન્તર અવાધા કો લેકર અસંખ્યાત હજાર યોજન કહા ગયા હૈ । અવ ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈ-‘અણુત્તરવિમાણાણં મંતે ! ઈસિપ્વમ્મારાણ ય પુઢવીણ કેવ-

પ્રાણુત કલ્પોનુ’ અંતર પણ અસંખ્યાત હજાર યોજનનુ’ છે. “એવં આણય-પાણયાણ ય કપ્પાણં આરણચ્ચુયાણ ય કપ્પાણં” એજ પ્રમાણે આણુતપ્રાણુત કલ્પોથી અરણુચ્ચુત કલ્પોનુ’ અંતર પણ અસંખ્યાત હજાર યોજનનુ’ કહ્યું છે. “એવં આરણચ્ચુયાણં ગેવિજ્જવિમાણાણં ય” એજ પ્રમાણે આરણુઅચ્ચુત કલ્પોથી પ્રૈવેયક વિમાનોનુ’ અંતર પણ અસંખ્યાત હજાર યોજનનુ’ કહ્યું છે. “એવં ગેવિજ્જવિમાણાણં અણુત્તરવિમાણાણ ય” એજ પ્રમાણે પ્રૈવેયક વિમાનોથી અનુત્તરૌપપાતિક વિમાનોનુ’ અંતર પણ અસંખ્યાત હજાર યોજનનુ’ કહ્યું છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-“અણુત્તરવિમાણાણં મંતે ! ઈસિપ્વમ્મારાણ ય પુઢવીણ કેવહ્ણ પુચ્છા” હે ભગવન ! અનુત્તર વિમાનોથી ઇષ્ટપ્રાગ્ભારા પૃથ્વીનુ’ (સિદ્ધ શિલાનુ’) કેટલું અંતર કહ્યું છે ?

भदन्त ! अनुत्तरविमानानाम् ईषत्प्राग्भारायाश्च पृथिव्याः सिद्धशिलायाः परस्परम् कियद् अबाधया अन्तरं-व्यवधानं मज्ञप्तम् ? इति पृच्छा, भगवानाह-‘गोयमा ! दुवालसजोयणे अबाहाए अंतरे पणत्ते’ हे गौतम ! अनुत्तरविमानानाम् ईषत् प्राग्भारायाश्च पृथिव्याः परस्परम् द्वादशयोजनानि अबाधया, अन्तरम्-व्यवधानम् मज्ञप्तम् । गौतमः पृच्छति-‘ईसिपव्वभाराए णं मंते ! पुढवीए अलोगस्स य केवइए अबाहाए पुच्छा’ हे भदन्त ! ईषत्प्राग्भारायाः खलु पृथिव्याः सिद्धशिलायाः अलोकस्य च परस्परं कियद् अबाधया अन्तरं-व्यवधानं मज्ञप्तम् ? भगवानाह-‘गोयमा ! देसूणं जोयणं अबाहाए अंतरे पणत्ते’ हे गौतम ! ईषत्प्राग्भारायाः अलोकस्य च परस्परं देशेन योजनम् अबाधया अन्तरं-व्यवधानं मज्ञप्तम् ॥ सू० १ ॥

इए पुच्छा’ हे भदन्त ! अनुत्तर विमानों का और ईषत्प्राग्भारा पृथिवी का-सिद्धशिला का-परस्पर में कितना अन्तर अबाधा को लेकर कहा गया है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘गोयमा ! दुवालसजोयणे अबाहाए अंतरे पणत्ते’ हे गौतम ! अनुत्तर विमानों का और ईषत्प्राग्भारापृथिवी का परस्पर में अबाधा को लेकर अन्तर १२ योजन का कहा गया है । अब गौतम प्रभु से ऐसा पूछते हैं-‘ईसिपव्वभाराए णं मंते ! पुढवीए अलोगस्स य केवइए अबाहाए पुच्छा’ हे भदन्त ! ईषत्प्राग्भारापृथिवी-सिद्धशिलाका और अलोक का परस्पर में अबाधा को लेकर कितना अन्तर कहा गया है ? उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘गोयमा ! देसूणं जोयणं अबाहाए अंतरे पणत्ते’ हे गौतम ! ईषत्प्राग्भारापृथिवी का और अलोक का अन्तर अबाधा को लेकर कुछ कम एक योजन का कहा गया है ॥ सू० १ ॥

महावीर प्रभुने। उत्तर-“गोयमा ! दुवालसजोयणे आबाहाए अंतरे पणत्ते” हे गौतम ! अनुत्तर विमानोथी ईषत्प्राग्भारा पृथ्वी १२ योजन हरे आवेली छे।

गौतम स्वाभीने। प्रश्न-“ईसिपव्वभाराए णं मंते ! पुढवीए अलोगस्स य केवइए आबाहाए पुच्छा ?” हे भगवन् ! ईषत्प्राग्भारा पृथ्वी-सिद्धशिलानुं अने अलोअकुनुं परस्परनी वच्चेनुं अंतर केट्ठुं इहुं छे ?

महावीर प्रभुने। उत्तर-“गोयमा ! देसूणं जोयणं आबाहाए अंतरे पणत्ते” हे गौतम ! ईषत्प्राग्भारा पृथ्वीथी अलोअकुनुं अंतर अेअ योजनथी पणु सडेअ ओअुं इहुं छे ॥ सू० १ ॥

जीवविशेषगतिवक्तव्यता ।

मूलम्—“एसणं भंते ! सालरुक्खे उण्हाभिहए तण्हाभिहए
 दवग्गिजालाभिहए कालं किच्चा कहिं गच्छिहिइ, कहिं उववज्जि-
 हिइ ? गोयमा ! इहेव रायगिहे नयरे सालरुक्खत्ताए पच्चाया-
 हिइ, से णं तत्थ अच्चियवंदियपूइयसक्कारियसम्माणिय
 दिव्वे सच्चे सच्चोवाए सन्निहियपाडिहेरे लाउल्लोइयमहिए
 यावि भविस्सइ । से णं भंते ! तओहिंतो अणंतरं उवट्ठित्ता
 कहिं गमिहिइ, कहिं उववज्जिहिइ ? गोयमा ! महाविदेहे वासे
 सिज्झिहिइ जाव अंतं काहिइ । एस णं भंते ! साललद्धिया
 उण्हाभिहया तण्हाभिहया, दवग्गिजालाभिहया कालमासे
 कालंकिच्चा जाव कहिं उववज्जिहिइ ? गोयमा ! इहेव जंबुदीवे
 दीवे भारहे वासे विंज्झगिरिपायमूले महेसरीए नगरीए साम-
 लिरुक्खत्ताए पच्चायाहिति, से णं तत्थ अच्चियवंदियपूइय जाव
 लाउल्लोइयमहिए यावि भविस्सइ, से णं भंते ! तओहिंतो
 अणंतरं उव्वट्ठित्ता सेसं जहा सालरुक्खस्स जाव अंतं काहिइ,
 एस णं भंते ! उंबरलद्धिया उण्हाभिहया तण्हाभिहया, दवग्गि-
 जालाभिहया कालमासे कालं किच्चा जाव कहिं उववज्जिहिइ ?
 गोयमा ! इहेव जंबुदीवे दीवे भारहेवासे पाडलिपुत्ते नामं नयरे
 पाडलिरुक्खत्ताए पच्चायाहिइ, सं णं तत्थ अच्चियवंदिय जाव
 भविस्सइ, से णं भंते ! अणंतरं उव्वट्ठित्ता सेसं तं चेव जाव
 अंतं काहिइ ॥सू० २॥

છાયા—એપ્પ સ્વલ્પ ભદન્ત ! શાલવૃક્ષઃ ઉષ્ણાભિહતઃ તૃપાભિહતો દાવાગ્નિ-
જાલાભિહતઃ, કાલમાસે કાલં કૃત્વા કુત્ર ગમિષ્યતિ કુત્ર ઉપ-
પત્સ્યતે ? ગૌતમ ! ઇહૈવ રાજગૃહે નગરે શાલવૃક્ષતયા પ્રતિજનિષ્યતે, સ સ્વલ્પ
તત્ર અર્ચિતવન્દિતપૂજિતસત્કારિતસમ્માનિતો દિવ્યઃ સત્યઃ સત્યાવપાતઃ
સન્નિહિતપ્રાતિહાર્યઃ લિપ્તોલ્લોચિતમદિતશ્ચાપિ ભવિષ્યતિ, સ સ્વલ્પ ભદન્ત !
તેભ્યોઽન્તરમ્ ઉદ્વૃત્ય કુત્ર ગમિષ્યતિ કુત્ર ઉત્પત્સ્યતે ? ગૌતમ ! મહાવિદેહે વર્ષે
સેત્સ્યતિ યાવત્-અન્તં કરિષ્યતિ, એપ્પા ભદન્ત ! શાલયષ્ટિકા ઉષ્ણાભિહતા,
તૃપાભિહતા, દાવાગ્નિજાલાભિહતા કાલમાસે કાલં કૃત્વા યાવત્ કુત્ર ઉત્પત્સ્યતે ?
ગૌતમ ! ઇહૈવ જમ્બૂદ્વીપે દ્વીપે ભારતે વર્ષે વિન્ધ્યગિરિપાદમૂળે મહેશ્વર્યાં નગર્યાં
શાલમલિવૃક્ષતયા પ્રતિજનિષ્યતિ, સા સ્વલ્પ તત્ર અર્ચિતવન્દિતપૂજિતા યાવત્
લિપ્તોલ્લોચિતમદિતા ચાપિ ભવિષ્યતિ, સા સ્વલ્પ ભદન્ત ! તેભ્યઃ અનન્તરમ્
ઉદ્વૃત્ય શેષં યથા શાલવૃક્ષસ્ય યાવત્-અન્તં કરિષ્યતિ । એપ્પા સ્વલ્પ ભદન્ત !
ઉદુમ્બરયષ્ટિકા ઉષ્ણાભિહતા, તૃપાભિહતા, દાવાગ્નિજાલાભિહતા, કાલમાસે
કાલં કૃત્વા યાવત્ કુત્ર ઉત્પત્સ્યતે ? ગૌતમ ! ઇહૈવ જમ્બૂદ્વીપે દ્વીપે ભારતે વર્ષે
પાટલિપુત્રે નામ્નિ નગરે પાટલિવૃક્ષતયા પ્રતિજનિષ્યતે, સા સ્વલ્પ તત્ર અર્ચિતા
વન્દિતા યાવત્-ભવિષ્યતિ સા સ્વલ્પ ભદન્ત ! અનન્તરમ્ ઉદ્વૃત્ય શેષં તદેવ
યાવત્-અન્તં કરિષ્યતિ ॥ સૂ. ૨ ॥

ટીકા—પૂર્વે રત્નપ્રભાદિ પૃથિવી નામન્તરસ્ય પ્રરૂપિતત્વેન, તસ્ય ચ અન્તરસ્ય
જીવગમ્યતયા જીવવિશેષગતિમાશ્રિત્ય પ્રરૂપયિતુમાહ—‘એસ ણં મંતે’ ઇત્યાદિ ।
એસ ણં મંતે ! સાલરુક્ષે ઉષ્ણાભિહત, તણ્હાભિહત દવગ્ગિજાલાભિહત કાલ-

જીવવિશેષગતિવક્તવ્યતા—

‘એસ ણં મંતે ! સાલરુક્ષે ઉષ્ણાભિહત’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—હસકે પહિલે સૂત્રકાર ને રત્નપ્રભા આદિ પૃથિવિયોં કે ચીવ
કા અન્તર પ્રરૂપિત કિયા હૈ । હસ અન્તર કી ગમ્યતા જીવ મેં હૈ—હસ
કારણ જીવ વિશેષ કી ગતિ કો આશ્રિત કરકે યહાં કથન કિયા જા
રહા હૈ—હસમેં ગૌતમ ને પ્રશ્ન સે એસા પૂછા હૈ—‘એસ ણં મંતે ! સાલરુક્ષે-

—જીવવિશેષ ગતિ વક્તવ્યતા—

“એસ ણં મંતે ! સાલરુક્ષે ઉષ્ણાભિહત” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—આની પહેલા સૂત્રમાં સૂત્રકારે રત્નપ્રભા આદિ પૃથ્વીઓનું -
પરસ્પરની વચ્ચેનું અંતર પ્રકટ કર્યું. આ અન્તરમાં ગમન કરવાની શક્તિ
જીવમાં છે. તેથી જીવવિશેષની ગતિને અનુસરીને અહીં નીચે પ્રમાણે
પ્રાંતપાદન કરવામાં આવ્યું છે—ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન

માસે કાલં કિંચા કહિં ગચ્છિહિ, કહિં ઉવવજ્જિહિ ?' ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-
 હે ભદ્રન્ત ! એ સ્વલુ શાલવૃક્ષઃ-શાલનામકો વૃક્ષવિશેષઃ ઉષ્ણાભિદતઃ-રવિતાપા
 ઘાતં પ્રાપ્તઃ, તૃણાભિદતઃ-પિપાસાઘાતં પ્રાપ્તઃ, દાવાગ્નિજાલાભિદતઃ-
 દાવાનલજ્વાલાદગ્ધઃ સન્ કાલમાસે-મરણાવસરે કાલં કૃત્વા-મરણધર્મં પ્રાપ્ય
 કુત્ર ગમિષ્યતિ ? કુત્ર ઉત્પત્સ્યતે-જનિષ્યતે ? મગધનાહ-'ગોયમા ! इहेव
 रायगिहे नयरे सालरुक्खत्ताए पच्चायाहिइ' हे गौतम ! इहेव अत्रैव स्थले
 राजगृहे नगरे स शालवृक्षः कालमासे कालं कृत्वा शालवृक्षतया प्रत्यायास्यति-
 पुनरुत्पत्स्यते 'से णं तत्थ अच्चियवंदियपूइयसत्कारियसम्मणिए दिव्वे सच्चे
 सच्चोवाए सन्निहियपाडिहेरे लाउल्लोइयमहिए यावि भविस्सइ' स
 खलु शालवृक्षस्तत्र-राजगृहे नगरे अर्चितवन्दितपूजितसत्कारितसम्मानितो

उण्हाभिहए, तण्हाभिहए, दवगिगजालाभिहए कालमासे कालं
 किंचा, कहिं गच्छिहि, कहिं उववज्जिहि' हे भद्रन्त ! यह शाल नाम का
 वृक्ष जो सूर्य के ताप के आघात को सहन करता रहता है । पिपासा
 की बाधा को सहता रहता है । और दावानल की लपटों से समय २
 पर दग्ध होता रहता है कालमास में काल कर कहां जावेगा ? कहां
 उत्पन्न होगा ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-'गोयमा ! इहेव रायगिहे
 नयरे सालरुक्खत्ताए पच्चायाहिइ' हे गौतम ! वह शाल नाम का वृक्ष
 इसी राजगृह नगर में, मर कर पुनः शाल वृक्षरूप से ही उत्पन्न होगा ।
 'से णं तत्थ अच्चिय-वंदिय-पूइय-सत्कारिय-सम्मानिए दिव्वे सच्चे,
 सच्चोवाए, सन्निवाहियपाडिहेरे, लाउल्लोइयमहिए यावि भविस्सइ' वह
 वहां पर अर्चित, वन्दित, पूजित, सत्कारित, सम्मानित होकर दिव्य

પૂછે છે કે-"એ સ્વળુ શાલવૃક્ષે ઉણ્હાભિહए, તણ્હાભિહए, દવગિગજાલા-
 મિહए કાલમાસે કાલં કિંચા, કહિં ગચ્છિહિ, કહિં ઉવવજ્જિહિ?" હે ભગ-
 વન્ ! આ શાલ નામનું વૃક્ષ કે જે સૂર્યના તાપના આઘાતને સહન કરે
 છે, પિપાસાની મુશ્કેલીને પણ સહન કર્યા કરે છે અને દાવાનલની જ્વા
 લાઓ વડે વારંવાર બળતું રહે છે, તે કાળનો અવસર આવે કાળ કરીને
 ક્યાં જશે ? ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર-"ગોયમા ! इहेव रायगिहे नयरे सालरुक्खत्ताए
 पच्चायाहिइ" हे गौतम ! આ શાલવૃક્ષ મરીને આ રાજગૃહ નગરમાં જ
 ફરી શાલવૃક્ષ રૂપે ઉત્પન્ન થશે. "से णं तत्थ अच्चिय, वंदिय, पूइय, सत्कारिय,
 सम्मानिए दिव्वे, सच्चे. सच्चोवाए सन्निहियपाडिहेरे, लाउल्लोइयमहिए यावि
 भविस्सइ" તે ત્યાં લે કે દ્વારા અર્ચિત, વન્દિત, પૂજિત, સત્કારિત અને

भूत्वा दिव्यः—प्रधानः, सत्यः सत्यावपातः—सत्यः अवपातः सेवा यस्य स सत्यावपातः—सफलसेवः, सन्निहितप्रातिहार्यः—सन्निहितं—सम्यक्तया विहितं, प्रातिहार्यं प्रतीहारकर्म—सान्निध्यं देवेन यस्य स सन्निहितप्रातिहार्यः, लिप्तोल्लोचितमहितः—लिप्तः गोमयमृत्तिकादिना, उल्लोचितः—प्रक्षालितो जलादिना, महितः पूजितश्चापि भविष्यति, गौतमः पृच्छति—‘से णं भंते ! तओहिंतो अणंतरं उव्वट्ठिता कहिं गमिहिइ ? हे भदन्त ! स खलु शालवृक्षः ततः अनन्तरम्—शालवृक्षतया उत्पन्नानन्तरम्, उद्वृत्त्य—कालं कृत्वा, कुत्र गमिष्यति ? कुत्र उत्पत्स्यते ? कुत्र जनिष्यते ? भगवानाह—‘गोयमा ! महाविदेहे सिज्झिहिइ जाव अन्तं काहिइ’ हे गौतम ! स शालवृक्षः ततः—उद्वर्तनान्तरं महाविदेहे वर्षं सेत्स्यति, यावत्—भोत्स्यते, सर्वदुखानाम् अन्तं करिष्यति । गौतमः पृच्छति—‘एस

—प्रधान और सत्यरूप बनेगा । यह सफल सेवावाला होगा । देव इसका अच्छी प्रकार से सान्निध्य करेंगे । यह जहां पर खड़ा होगा वहां की भूमिका भाग गोमयादि से लिपा पुता रहेगा । जलादि से प्रक्षालित होता रहेगा । इस प्रकार से यह महित—मान्य होगा । अब गौतम प्रभु से ऐसा पूछते हैं—‘से णं भंते ! तओहिंतो अणंतरं उव्वट्ठिता कहिं गमिहिइ’ हे भदन्त ! वह शालवृक्ष वहां से जब मरण करेगा—तब कहां जावेगा ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘गोयमा ! महाविदेहे सिज्झिहिइ, जाव अन्तं काहिइ’ हे गौतम ! जब वह शालवृक्ष वहां से मरण करेगा—तब वह सीधा महाविदेहक्षेत्र में उत्पन्न होगा और वहां से वह सिद्ध होगा, बुद्ध होगा और समस्त दुःखों का अन्त करनेवाला

सन्मानित थशे. त्यां ते दिव्य (उत्तम) अने सत्यरूप अनशे, सङ्ग सेवा-वाणुं अनशे, देवे तेनुं सान्निध्य करशे—ओटवे के त्यां देवे निवास करशे ते जयां उगशे, त्यां (तेनी आसपासनी भूमि पर) दोढा छाणु आदि वडे दीपीणुं पीने ते बागनी सज्जवट करशे तथा तेना उपर जलादिनुं सिञ्चन करशे आ प्रकारे ते शालवृक्ष महित (मान्य, महिभावान) अनशे.

गौतम स्वामीने प्रश्न—“से णं भंते ! तओहिंतो अणंतरं उव्वट्ठिता कहिं गमिहिइ ?” हे भगवन् ! ते शालवृक्ष त्यांथी भरीने क्यां जशे ?

भट्टापीर प्रभुने उत्तर—“गोयमा ! महाविदेहे सिज्झिहिइ, जाव अन्तं काहिइ” हे गौतम ! ते शालवृक्ष त्यांथी भरीने महाविदेह क्षेत्रमां (भनुष्य रूपे) उत्पन्न थशे अने त्यांथी सिद्ध, पुद्ध भुक्त आदि थधने समस्त दुःखोने अन्त करशे ओटवे के निर्वाण पावशे.

મંતે ! સાલલદ્વિયા ઉળ્હામિહયા, તળ્હામિહયા, દવગિગજાલામિહયા, કાલમાસે કાલં કિચ્ચા જાવ કહિં ગચ્છિહિં કહિં ઉવવજ્જિહિં' હે મદન્ત ! શાલયષ્ટિકા-શાલશાખા ઉળ્હામિહતા-રવિતાપતાપિતા તૃષાહિતા-પિપાસાપીડિતા, દાવાગ્નિ-જાલામિહતા-દાવાનલજ્વાલાદગ્ધા સતી કાલમાસે કાલં કૃત્વા-યાવત્-કુત્ર ગમિષ્યતિ, કુત્ર ઉત્પત્સ્યતે ? મગવાનાહ-ગોયમા ! હેવ જંબુદ્વીવે દીવે ભારહે વાસે વિંક્ષગિરિપાયમૂલે મહેસરીણ નયરીણ સામલિરુક્ષત્તાણ પચ્ચાયાહિં' હે ગૌતમ ! હેવ-અસ્મિન્નેવ જમ્બુદ્વીપે દ્વીપે ભારતે વર્ષે વિન્ધ્યગિરિ પાદમૂલે માહેશ્વર્યા-માહેશ્વરીનામ્યાં નગર્યાં સા શાલયષ્ટિકા શાલ્મલિવૃક્ષતયા પ્રત્યાયાસ્યતિ પુનરુત્પત્સ્યતે, 'સા ણં તત્થ અચ્ચિયવંદિયપૂહ્ય જાવ લાહ્લોહ્યમહિણ યાવિ

હોગા । અવ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈં-‘એસ મંતે ! સાલલદ્વિયા ઉળ્હામિહયા તળ્હામિહયા, દવગિગજાલામિહયા કાલમાસે કાલં કિચ્ચા જાવ કહિં ઉવવજ્જિહિં' હે મદન્ત ! યહ શાલયષ્ટિકા-શાલવૃક્ષકી શાખા જો કિ રાતદિન સૂર્ય કે આતાપ સે સંતપ્ત હોતી રહતી હૈ, પિપાસા સે વાધિત હોતી રહતી હૈ, ઓર દાવાગ્નિ કી લપેટોં સે છુલસતી રહતી હૈ કાલમાસ મેં કાલ કરકે કહાં જાવેગી ? કહાં ઉત્પન્ન હોવેગી ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘ગોયમા ! હેવ જંબુદ્વીવે દીવે ભારહે વાસે વિંક્ષગિરીપાયમૂલે મહેસરીણ નયરીણ સામલિરુક્ષત્તાણ પચ્ચાયાહિં' હે ગૌતમ ! હસી જંબુદ્વીપનામ કે દ્વીપ મેં ભરતવર્ષ મેં, વિન્ધ્યગિરિ કે પાદમૂલ મેં, માહેશ્વરી નગરી મેં વહ શાલયષ્ટિકા-શાલ્મલિવૃક્ષરૂપ સે ઉત્પન્ન હોગી, ‘સા ણં તત્થ અચ્ચિયવંદિયપૂહ્ય જાવ લાહ્લોહ્યમહિણ

હવે ગૌતમ સ્વામી એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે-“ એસ મંતે ! સાલલદ્વિયા ઉળ્હામિહયા, તળ્હામિહયા, દવગિગજાલામિહયા કાલમાસે કાલં કિચ્ચા જાવ કહિં ગચ્છિહિં કહિં ઉવવજ્જિહિં ? ” હે મગવન્ ! શાલયષ્ટિકા (શાલવૃક્ષની શાખા) કે જે નિરંતર સૂર્યનો તાપ સહન કર્યા કરે છે, પિપાસા- (તૃષા)થી પીડાયા કરે છે, અને દાવાગ્નિની જ્વાળાઓ વડે દાહયા કરે છે, તે કાળનો અવસર આવતાં કાળ કરીને ક્યાં જશે ? ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ?

મહાવીર પ્રશ્નનો ઉત્તર “ ગોયમા ! હેવ જંબુદ્વીવે દીવે ભારહે વાસે વિંક્ષગિરિપાયમૂલે મહેસરીણ નયરીણ સામલિરુક્ષત્તાણ પચ્ચાયાહિં ” હે ગૌતમ ! આ જંબુદ્વીપ નામના દ્વીપમાં ભારતવર્ષમાં વિન્ધ્યગિરિના પાદમૂળમાં (તળેટીમાં), માહેશ્વરી નગરીમાં તે શાલયષ્ટિકા શાલ્મલિવૃક્ષ રૂપે ઉત્પન્ન થશે. “ સા ણં તત્થ અચ્ચિય વંદિય પૂહ્ય જાવ લાહ્લોહ્યમહિણ યાવિ ભવિસ્સહ ” તે શાલ્મલિવૃક્ષ

મવિસ્સહ' સ સ્વલ્પ શાલ્મલિવૃક્ષતયા ઉત્પન્ના શાલયષ્ટિકા, તન્ન-માહેશ્વરી નગ-
યામ્ અર્ચિતવન્દિતપૂજિતા અર્ચિતા ચાસૌ વન્દિતા ચેતિ અર્ચિતવન્દિતા તથા
ભૂતાચાસૌ પૂજિતા ચેતિ તથાવિધા, યાવત્ સત્કારિતા સન્માનિતા, લિપ્તોલ્લો-
ચિતમહિતા ચાપિ મવિષ્યતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સે ણં મંતે ! તઓહિંતો અણ-
તરં ઉવ્વટ્ઠિતાં ?’ હે મદન્ત ! સા સ્વલ્પ શાલયષ્ટિકા શાલ્મલિવૃક્ષત્વેન ઉત્પન્ના
સતી તેભ્યોઽનન્તરં-તતઃ પશ્ચાત્, ઉદ્વૃત્ય-મરણધર્મં પ્રાપ્ય કુત્ર ગમિષ્યતિ,
કુત્ર ઉત્પત્સ્યતે ? મગવાનાહ-‘સેસં જહા સાલરુક્ખસ્સ જાવ અંતં કાહિં’ હે
ગૌતમ ! જોષં યથા શાલવૃક્ષસ્ય વક્તવ્યતા ઉક્તા તથૈવ શાલયષ્ટિકાયા અપિ
વક્તવ્યા, તથા ચ યાવત્ સા શાલયષ્ટિકાઽપિ શાલ્મલિવૃક્ષતયોત્પન્નાનન્તરં મહા-

યાવિ મવિસ્સહ’ વહ શાલ્મલિવૃક્ષરૂપ સે ઉત્પન્ન હુઈ શાલયષ્ટિકા ઉસ
માહેશ્વરી નામકી નગરીમેં અર્ચિત હોગી, વંદિત હોગી, પૂજિત હોગી,
યાવત્-સત્કારિત હોગી, સન્માનિત હોગી, તથા હસકા ચત્રૂતરા ગોમ-
યાદિ સે લિપા પુના રહેગા, જલાદિ સે પ્રક્ષાલિત રહેગા, હસ પ્રકાર સે
યહ વહાં જનતા મેં માન્યતા પ્રાપ્ત કરનેવાલી હોગી ।

અબ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈં-‘સે ણં મંતે ! તઓહિંતો અણ-
તરં ઉવ્વટ્ઠિતાં’ હે મદન્ત ! શાલ્મલિવૃક્ષ સે ઉત્પન્ન હુઈ વહ શાલયષ્ટિ-
કા જય વહાં સે કાલમાસ મેં કાલ કરેગી । તબ કહા જાવેગી કહાં
ઉત્પન્ન હોગી ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘સેસં જહા સાલરુક્ખસ્સ જાવ
અંતં કાહિં’ હે ગૌતમ ! જિણ પ્રકાર સે શાલવૃક્ષ કી વક્તવ્યતા કહી
ગઈ હૈ, ઉસી પ્રકાર સે શાલયષ્ટિકા કી બી વક્તવ્યતા કહની ચાહિયે,

રૂપે ઉત્પન્ન થયેલી શાલયષ્ટિકા માહેશ્વરી નગરીમાં અર્ચિત થશે, વંદિત
થશે, પૂજાશે, સત્કારિત થશે, સન્માનિત થશે, તથા તેનો ચત્રૂતરો છાણાદિ
વડે લીંપાતો રહેશે, ઢોઢો તે વૃક્ષ પર જળાદિનું સિંચન કરશે, આ પ્રકારે
તે ત્યાં જનતા દ્વારા માન્ય (માન પ્રાપ્ત કરનારી) બનશે

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-“સે ણં મંતે ! તઓહિંતો અણતરં ઉવ્વટ્ઠિતાં ?”
હે ભગવન્ ! શાલ્મલિ વૃક્ષ રૂપે ઉત્પન્ન થયેલી તે શાલયષ્ટિકા, જ્યારે
ત્યાંથી કાળનો અવસર આવતા કાળ પામશે, ત્યારે ક્યાં જશે ? ક્યાં
ઉત્પન્ન થશે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર-“સેસં જહા સાલરુક્ખસ્સ જાવ અંતં કાહિં”
હે ગૌતમ ! જે પ્રમાણે શાલવૃક્ષની વક્તવ્યતા કરવામાં આવી છે, એજ
પ્રમાણે શાલયષ્ટિકાની બાકીની વક્તવ્યતા પણ સમજવી એટલે કે તે શાલ-

વિદેહે વર્ષે સેત્સ્યતિ, મોત્સ્યતે, મોક્ષ્યતે, સર્વદુઃખાનામન્તં કરિષ્યતિ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘એસ ણં મંતે ! ઉંવરલદ્વિયા ઉળ્હામિહયા તળ્હામિહયા, દવગ્ગિજાલામિહયા કાલમાસે કાલં કિચ્ચા જાવ કહિં’ ઉવવજ્જિહિ ?’ હે ભદન્ત ! એવા સ્વલુ ઉદુમ્બરચટ્ટિકા ઉળ્હામિહતા—સૂર્યતાપતાપિતા, વૃષામિહતા—પિપાસાપીડિતા, દાવાગ્નિજાલામિહતા દાવાનલ્હાલાદગ્ધાસતી કાલમાસે કાલં કૃત્વા યાવત્—કુત્ર ગમિષ્યતિ ? કુત્ર ઉત્પત્સ્યતે ? મગ્ધાનાહ—‘ગોયમા ! હ્રેવ જંબુદ્વીવે દીવે ભારહે વાસે પાટલિપુત્તે નામં નયરે પાટલિરુક્ષત્તાપ પચ્ચાયાહિહ’ હે ગૌતમ ! સા સ્વલુ ઉદુમ્બરચટ્ટિકા, હ્રેવ—અસ્મિન્નેવ જમ્બૂદ્વીપે દ્વીપે ભારતે વર્ષે પાટલિપુત્રે નામ્નિ નગરે પાટલિવૃક્ષતયા પ્રત્યાયાસ્યતિ પુનરુત્પત્સ્યતે । ‘સે ણં તત્થ અચ્ચિય

તથા ચ—યાવત્ વહ શાલચટ્ટિકા મી શાલ્મલિવૃક્ષ કે રૂપ મેં ઉત્પન્ન હોને કે બાદ મહાવિદેહક્ષેત્ર મેં ઉત્પન્ન હોકર વહીં સે સિદ્ધ હોગી, બુદ્ધ-હોગી ઓર સમસ્ત દુઃખોં કા અન્ત કર દેગી । અવ ગૌતમ પ્રમુ સે એસા પૂછતે હૈં—‘એસ ણં મંતે ! ઉંવરલદ્વિયા ઉળ્હામિહયા, તળ્હામિહયા, દવગ્ગિજાલામિહયા કાલમાસે કાલં કિચ્ચા જાવ કહિં ઉવવજ્જિહિ’ હે ભદન્ત ! યહ જો ઉદુમ્બરચટ્ટિકા હૈ કિ જો રાતદિન સૂર્ય કે આતાપ કો સહન કરતી રહતી હૈ, વ્યાસ કી બાધા કો સહન કરતી રહતી હૈ, દવાગ્નિ કી લપટોં મેં છુલસતી રહતી હૈ, કાલમાસ મેં કાલ કર કહાં જાવેગી ? કહાં ઉત્પન્ન હોવેગી ? ઉત્તર મેં પ્રમુ કહતે હૈં—‘ગોયમા ! હ્રેવ જંબુદ્વીવે દીવે ભારહે વાસે પાટલિપુત્તે નામં નયરે પાટલિરુક્ષ-ત્તાપ પચ્ચાયાહિહ’ હે ગૌતમ ! વહ ઉદુમ્બરચટ્ટિકા હસી જમ્બૂદ્વીપ

ચટ્ટિકા શાલ્મલિવૃક્ષ રૂપે ઉત્પન્ન થયા બાદ, ત્યાંથી મરીને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થઈને સિદ્ધ, બુદ્ધ અને મુક્ત થશે અને સમસ્ત દુઃખોનો નાશકરનારી અવસ્થા (નિર્વાણ) પ્રાપ્ત કરશે.

હવે ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે—“એસ ણં મંતે ! ઉંવરલદ્વિયા ઉળ્હામિહયા, તળ્હામિહયા, દવગ્ગિજાલામિહયા કાલમાસે કાલં કિચ્ચા જાવ કહિં ઉવવજ્જિહિ” હે ભગવન્ ! આ જે ઉદુમ્બર ચટ્ટિકા છે કે જે નિરંતર સૂર્યના તાપને સહન કર્યા કરે છે, તરસના દુઃખને સહન કર્યા કરે છે અને વારંવાર દવાગ્નિની જ્વાળાઓ વડે ઢાઢતી રહે છે, તે કાળનો અવસર આવતા કાળ કરીને કર્યા જશે ? કર્યા ઉત્પન્ન થશે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—“ગોયમા ! હ્રેવ જંબુદ્વીવે દીવે ભારહે વાસે પાટલિપુત્તે નામં નયરે પાટલિરુક્ષત્તાપ પચ્ચાયાહિહ” હે ગૌતમ ! તે ઉદુમ્બર

वन्दिय जाव भविस्सइ' सा खलु पाटलिपुत्रक्षत्वेन उदुम्बरयष्टिका, तत्र-पाटलि-
पुत्रे नगरे अर्चितवन्दित यावत् लिप्तोल्लोचितमहिता चापि भविष्यति ।
गौतमः पृच्छति-‘से णं भन्ते । अणंतरं उव्वट्ठिता० ?’ हे भदन्त ! सा खलु
पाटलिपुत्रक्षत्वेन उत्पन्ना उदुम्बरयष्टिका अनन्तरम्-ततः पश्चात्, उदुम्बर-उद्-
वर्तनां कृत्वा, कुत्र गमिष्यति ? कुत्रोत्पत्स्यते ? भगवानाह-‘सेसं तं चेव जाव
अंतं काहिइ’ हे गौतम ! शेषं तदेव-पूर्वोक्तवदेव-तत उद्वर्तनानन्तरं यावत्-
महाविदेहे वर्षे सेत्स्यति, भोत्स्यते, मोक्ष्यते सर्वदुखानामन्तं करिष्यति । अत्रे-
दमवसेयम्-शालवृक्षादौ अनेकजीवसदभावेऽपि प्रथमजीवापेक्षयैव प्रकृते तद्-
विचारप्ररूपणं कृतमिति ॥ सू० २ ॥

नामके द्वीप में भरतवर्ष में पाटलिपुत्र नामके नगर में पाटलिपुत्र के
रूप में उत्पन्न होगी, ‘से णं तत्थ अच्चियवन्दिय जाव भविस्सइ’ पाट-
लिपुत्र के रूप में उत्पन्न हुई वह उदुम्बरयष्टिका उस पाटलिपुत्र नगर
में अर्चित, वन्दित होती हुई यावत् लिप्त, उल्लोचित, एवं महित होगी ।
अब गौतम प्रभु से ऐसा पूछते हैं-‘से णं भन्ते । अणंतरं उव्वट्ठिता०’
हे भदन्त ! पाटलिपुत्ररूप से उत्पन्न हुई वह उदुम्बरयष्टिका कालमास
में कालकर वहां से कहां जावेगी ? कहां उत्पन्न होवेगी ? इसके उत्तर
में प्रभु कहते हैं-‘सेसं तं चेव जाव अंतं काहिइ’ हे गौतम ! वह वहां से
मर कर यावत् महाविदेह क्षेत्र में उत्पन्न होगी, वहीं पर यह सिद्ध
होगी, बुद्ध होगी, कर्मों से रहित होगी और समस्त दुःखों का अंत
करेगी । यहां पर ऐसा समझना चाहिये कि शालवृक्ष आदि में अनेक

यष्टिका आ जूँझूद्वीप नामना द्वीपमां, भारतवर्षना पाटली पुत्र नामना
नगरमां पाटलि (पाटल) वृक्ष इये उत्पन्न थये. “ से णं तत्थ अच्चिय-
वन्दिय जाव भविस्सइ ” पाटलि वृक्ष इये उत्पन्न थयेली ते उदुम्बरयष्टिका ते
पाटलिपुत्र नगरमां अर्चित, वन्दित, पूजित, सत्कारित अने सम्मानित
थये, लोक तेना यणूतराने छाषु आदि वडे दीपथे अने ते वृक्ष पर
जणुनं सिंघन करथे आ रीते त्यां ते जूँझू मान्य (महिभावान) थये.

गौतम स्वामीने प्रश्न-“ से णं भन्ते । अणंतरं उव्वट्ठिता० ” हे भग-
वन् ! त्यांथी कानेने अवसर आवता मरीने ते क्यां जथे ? क्यां उत्पन्न थये ?
महावीर प्रभुने उत्तर-“ सेसं तचेव जाव अंतं काहिइ ” हे गौतम !
ते त्यांथी मरीने महाविदेह क्षेत्रमां उत्पन्न थये त्यांथी ज ते सिद्ध
थये, बुद्ध, थये, मुक्त थये अने समस्त दुःखोने अंत करी नाथये.
अहीं जेवुं समज्जुं जेधये के शालवृक्ष आदिमां अनेक जेवोने सद्भाव

અમ્બડશિષ્યવક્તવ્યતા ।

મૂલમ્—‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં ણં અમ્મહસ્સ પરિવ્વાય-
ગસ્સ સત્ત અંતેવાસીસયા ગિમ્હકાલસમયંસિ, एवं जहा—
उववाइए जाव आराहगा ॥સૂ૦ ૩॥

છાયા—તસ્મિન્ કાલે, તસ્મિન્ સમયે અમ્બડસ્ય પરિવ્રાજકસ્ય સપ્ત અન્તે-
વાસિ શતાનિ ગ્રીષ્મકાલસમયે, एवं यथा—औपपातिके यावद् आराधकाः ॥મૂ. ૩॥

ટીકા—ગતિપ્રસ્તાવાત્ અમ્બડશિષ્યવક્તવ્યતાં પ્રરૂપયિતુમાહ—‘તેણં કાલેણં,
તેણં સમણં, અમ્મહસ્સ પરિવ્વાયગસ્સ સત્ત અંતેવાસીસયા ગિમ્હકાલસમયંસિ एवं
जहा उववाइए जाव आराहगा’ તસ્મિન્ કાલે, તસ્મિન્ સમયે, અમ્બડસ્ય પરિવ્રા-
જકસ્ય સપ્ત અન્તે વાસિશતાનિ—સપ્તશતાનિ અન્તેવાસિનઃ—શિષ્યાઃ, ગ્રીષ્મકાલ-
સમયે एवं—वक्ष्यमाणप्रकारेण यथा औपपातिके प्रतिपादिताः यावत्—आराधकाः

જીવોં કા સદ્ભાવ રહતા હૈ—ફિર મી યહાં પર જો વિચાર કિયા ગયા
હૈ વહ પ્રકૃત મેં પ્રથમ જીવ કી અપેક્ષા સે હી કિયા ગયા હૈ ॥સૂ૦ ૨॥

અમ્બડશિષ્યવક્તવ્યતા—

‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં અમ્મહસ્સ’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—ગતિ કે પ્રકરણ સે યહાં અમ્બડશિષ્ય કી વક્તવ્યતા કી
પ્રરૂપણા કી ગઈ હૈ—‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં અમ્મહસ્સ પરિવ્વાય-
ગસ્સ અંતેવાસી સયા ગિમ્હકાલસમયંસિ एवं जहा उववाइए जाव आरा-
हगा’ उस काल और उस समय में अम्बडपरिव्राजक के ७०० सात सौ
शिष्य ग्रीष्मकाल के समय में औपपातिक सूत्र में कहे अनुसार इस प्रकार
से आराधक हुए हैं—औपपातिक सूत्र में इस प्रकार से कहा गया है—
ग्रीष्मकाल में अम्बडपरिव्राजनक के ७०० सौ शिष्य गङ्गानन्दी के दोनों

રહે છે. છતાં પણ અહીં જે એક જ જીવનો વિચાર કરવામાં આવ્યો છે,
તે સ્વાભાવિક રીતે જ પ્રથમ જીવની અપેક્ષાએ જ કરવામાં આવ્યો છે.

—અમ્બડ શિષ્ય વક્તવ્યતા—

“તેણં કાલેણં તેણં સમણં અમ્મહસ્સ” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—ગતિનો અધિકાર ચાલુ રહ્યો છે, તેથી અહીં અમ્બડશિષ્યોની
દેવગતિ પ્રાપ્તિની વક્તવ્યતાનું સૂત્રકારે નિરૂપણ કર્યું છે—“તેણં કાલેણં
તેણં સમણં અમ્મહસ્સ પરિવ્વાયગસ્સ સત્ત અંતેવાસી સયા ગિમ્હકાલસમયંસિ
एव जहा उववाइए जाव आराहगा” તે કાળે અને તે સમયે અમ્બડ પરિ-
વ્રાજકના ૭૦૦ શિષ્યો ગ્રીષ્મકાળના સમયમાં, ઔપપાતિક સૂત્રમાં વર્ણવ્યા
પ્રમાણે આરાધક બન્યા હતા. ઔપપાતિક સૂત્રમાં આ વિષયને અનુલક્ષીને

भवन्ति, तथैवात्रापि प्रतिपत्तव्याः, तथा चोक्तम्-औपपातिके-ग्रीष्मकाले अम्बड-
परिव्राजकस्य सप्तशतानि शिष्याः गङ्गाया नद्याः उभयतटोपरि आगत्य काम्पि-
ल्यं नगरात् पुरिमतालनगरं प्रति प्रस्थिताः, तदनन्तरं ते यदा महाद्वीं प्रविष्ट-
वन्तस्तदा पातुं पूर्वं सहानीतं जलं समाप्तम्, ततस्तृषापीडिताः, सन्तस्ते जल-
दातुः कस्यचिदपि जनस्यानुपलब्धेः अदत्तमगृह्णन्तः अर्हन्तं नमस्कुर्वन्तोऽन-
शनं विदधतः कालं कृत्वा ब्रह्मदेवलोकं प्राप्ताः सन्तः परलोकस्याराधकाः
संजाताः इति ॥ सू० ३ ॥

तटों पर आकरके काम्पिल्यनगर से पुरिमतालनगर की ओर प्रस्थित
हुए चलते २ जब वे एक बहुत बड़ी अटवी में आ पहुँचे, तब
वहाँ साथ में लाया हुआ जब उनका समाप्त हो गया। तब वे वहाँ
बहुत ही अधिक रूप से पिपासा से व्याकुलित होने लगे। उस भयङ्कर
जंगल में पानी देनेवाला उन्हें कोई मिला नहीं, बिना दिया हुआ जल
उन्होंने लिया नहीं—ऐसी स्थिति में अर्हन्त भगवन्त को नमस्कार करके
उन्होंने अनशन ले लिया और मरकर वे सब के सब ब्रह्मदेवलोक में
देवरूप से उत्पन्न हो गये। इस प्रकार वे आराधक हुए सो ऐसा ही
कथन इनका यहाँ पर करना चाहिये ॥ सू० ३ ॥

आ प्रकारनुं कथन छे—“ग्रीष्मकाले अण्ड परिव्राजकना ७०० शिष्योऽपि
गंगा नदीना गन्ने तटो पर आवीने काम्पिल्य नगरथी पुरिमताल नगरनी
तरङ्ग प्रस्थान कथुं आलतां आलतां तेऽपि अपि मोटी अटवीमां आवी
पडोव्या तेऽपि पोतानी साथे जे पाणी लाव्या छता, ते अलास थछ
जवाने कारणे तेऽपि अतिशय तृषाथी व्याकुण्ठा अनुभववा लाग्या ते
भयंकर जंगलमां तेमने पाणी देनार कोर पणु मज्जुं नही, अने जे जण
कोरना द्वारा देवायु न डोय, जेपुं जण तेमणे दीधुं नही आ प्रकारनी
परिस्थितिमां तेमणे मनथी ज अर्हन्त भगवतोने नमस्कार करीने अनशन
व्रत धारण करी दीधुं तेऽपि भरणु पाभीने ब्रह्मदेवलोकमां देव रूपे उत्पन्न
थछ गया।” आ प्रकारे तेऽपि आराधक थया, जेपुं तेमना विधेनुं कथन
अही अहणु करवुं लेछे ॥ सू० ३ ॥

અમ્મબડવક્તવ્યતા ।

શૂલમ્—વહુજણેણં મંતે ! અન્નમન્નસ્સ એવમાહ્વલ્લહ—એવં
લ્લહ અમ્મબડે પરિવાયણે કંપિલ્લપુરે નગરે ઘરસણે એવં જહા ઉવ-
વાહ્ણે અમ્મબડસ્સ વત્તવ્વયા જાવ દઢપ્પણ્ણો અંતં કાહિહ્ ॥ સૂ. ૪ ॥

છાયા—વહુજનઃ લલુ મદન્ત ! અન્યોન્યસ્ય એવમાહ્યાતિ—એવં લલુ અમ્મબડઃ
પરિવાજકઃ કામ્પિલ્યપુરે નગરે ગૃહશતે એવં યથા ઔપપતિકે અમ્મબડસ્ય વક્તવ્યતા
યાવત્ દઢપતિજ્ઞોઽન્તં કરિવ્યતિ ॥ સૂ. ૪ ॥

ટીકા—અમ્મબડશિષ્યપ્રસ્તાવાત્ પ્રસ્તુતસ્ય અમ્મબડસ્ય વક્તવ્યતાં પ્રરૂપયિતુ-
માહ—‘વહુજણેણં મંતે’ इत्यादि । ‘वहुजणेणं मंते ! अन्नमन्नस्य एवमाह्वल्लह
एवं ललु अम्मबडे परिवायण कंपिल्लपुरे नगरे घरसण एवं जहा उववाह्ण अम्म-
बडस्स वत्तव्वया जाव दढप्पण्णो अंतं काहिह्’ गौतमः पृच्छति—हे मदन्त !
वहुजनः ललु अन्योन्यस्य, एवम्—वक्ष्यमाणप्रकारेण, आख्याति एवं ललु प्रसिद्धिः—
अम्मबडः परिव्राजकः काम्पिल्यपुरे नगरे गृहशते भुङ्क्ते परिवसति चेत्यादि ? भग-

અમ્મબડવક્તવ્યતા—

‘વહુજણેણં મંતે ! અન્નમન્નસ્સ એવમાહ્વલ્લહ’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—અમ્મબડશિષ્ય કે પ્રકરણ કો લેકર યહાં પ્રસ્તુત અમ્મબડ
કી વક્તવ્યતા સૂત્રકાર ને કી હૈ । જો હસ પ્રકાર સે હૈ ‘વહુજણેણં મંતે !
અન્નમન્નસ્સ એવમાહ્વલ્લહ—એવં લલુ અંબડે પરિવાયણે કંપિલ્લપુરે
નયરે ઘરસણે એવં જહા ઉવવાહ્ણે અમ્મબડસ્સ વત્તવ્વયા જાવ દઢપ્પણ્ણો
અંતં કાહિહ્’ હે મદન્ત ! અનેક મનુષ્ય આપસ મેં હસ પ્રકાર સે વાતચીત
કરતે હૈ કિ અમ્મબડપરિવાજક કામ્પિલ્યપુર નગર મેં સૌ ઘરોં મેં ભોજન

—અમ્મબડ વક્તવ્યતા—

“વહુજણેણં મંતે ! અન્નમન્નસ્સ એવમાહ્વલ્લહ” इत्यादि—

ટીકાર્થ—આની પહેલાનાં સૂત્રમાં અંબડના શિષ્યોની વક્તવ્યતાની પ્રશ્નપણા
કરવામાં આવી હવે સૂત્રકાર અંબડ પરિવાજકની પ્રશ્નપણા કરે છે. “વહુજ-
ણેણં મંતે ! અન્નમન્નસ્સ એવમાહ્વલ્લહ—એવં લલુ અંબડે પરિવાયણે કંપિલ્લપુરે
નયરે ઘરસણે એવં જહા ઉવવાહ્ણે અમ્મબડસ્સ વત્તવ્વયા જાવ દઢપ્પણ્ણો અંતં
કાહિહ્” હે ભગવન્ ! અનેક લોકો એક બીજા સાથે આ પ્રકારની વાત-
ચીત કરે છે કે અંબડ પરિવાજક કાંપિલ્યપુર નગરનાં સૌ ઘરોમાં ભોજન

વાનાહ-હે ગૌતમ ! એવં વક્ષ્યમાણ પ્રકારેણ યથા-ઔપપાતિકે અમ્બડસ્ય વક્ત-
વ્યતા ઉક્તા તથૈવ અત્રાપિ વક્તવ્યતા, યાવત્ દૃઢપ્રતિજ્ઞો મહાવિદેહે વર્ષે સેત્સ્યતિ,
મોત્સ્યતે ઓક્ષ્યતે, સર્વદુઃસ્વાનામન્તં કરિષ્યતિ, તથા ચોક્તમ્-ઔપપાતિકે-હે
ગૌતમ ! અમ્બડપરિવ્રાજકો વૈક્રિયલબ્ધિસામર્થ્યાત્ મનુષ્યાન વિસ્માપયિતું
ગૃહશતેઘુક્તે, ગૃહશતે સ્વયં પરિવસતિ ચ, અથ ચાન્તે અધિગતજીવાજીવતત્ત્વગુણઃ
કૃતાનશનો બ્રહ્મલોકે ગમિષ્યતિ, તતશ્ચ્યુતથ મહાવિદેહે વર્ષે દૃઢપ્રતિજ્ઞાભિધાનો
મહર્દિકો ધૂત્વા સેત્સ્યતિ સર્વદુઃસ્વાનામન્તં કરિષ્યતીતિ । સૂ૦ ૪ ॥

કરતા હૈ, વહાં રહતા હૈ इत्यादि सो हे गौतम ! इत्यादिरूप से जैसी
यह अम्बड की वक्तव्यता औपपातिक सूत्र में कही गई है, वैसी ही
यहां पर भी कहनी चाहिये । यावत् वह दृढप्रतिज्ञ के जैसा महावि-
देहक्षेत्र में सिद्ध होगा, बुद्ध होगा, समस्तकर्मों से छूटेगा, और सर्व-
दुःखों का अंत करेगा-औपपातिक सूत्र में ऐसा कहा गया है । हे
गौतम ! परिव्राजक वैक्रियलब्धि की शक्ति से मनुष्यों को आश्चर्ययुक्त-
करने के लिये सौ घरों में भोजन करता है, सौ घरों में स्वयं रहता
है । अंत में वह जीवाजीव तत्त्वों का ज्ञाता बनकर अनशन करके
ब्रह्मलोक में जावेगा वहां से च्युत होकर फिर वह महाविदेह क्षेत्र में
दृढप्रतिज्ञ नामका महर्दिक होकर सिद्ध होगा, और सर्वदुःखों का
अंत करेगा ॥ सू० ४ ॥

કરે છે, ત્યાં રહે છે, ઇત્યાદિ રૂપે અંબડ પરિવ્રાજકના વિષયમાં જેવી
વક્તવ્યતા ઔપપાતિક સૂત્રમાં કરવામાં આવી છે, એવી જ અહીં પણ
કરવી જોઈએ. “ દૃઢપ્રતિજ્ઞની જેમ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં સિદ્ધ થશે, બુદ્ધ થશે અને
સમસ્ત કર્મોમાંથી મુક્ત થશે અને સમસ્ત દુઃખોનો અંત કરશે, ” આ
કથન પર્યાન્તનું કથન અહીં ગ્રહણ કરવું જોઈએ. ઔપપાતિક સૂત્રમાં
એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે-હે ગૌતમ ! અંબડ પરિવ્રાજક વૈક્રિયલબ્ધિની
શક્તિથી લોકોને આશ્ચર્યયુક્ત કરવાને માટે સો ઘરોમાં ભોજન કરે છે.
અને પોતે સો ઘરોમાં રહે છે. પરન્તુ અન્તે તે જીવાજીવ તત્ત્વોના જ્ઞાતા
બનીને અનશન કરીને બ્રહ્મલોકમાં દેવની પર્ચાયે ઉત્પન્ન થશે. ત્યાંથી વ્યવીને
તે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં દૃઢપ્રતિજ્ઞ નામનો મહર્દિક થશે અને એજ ભવમાં
સિદ્ધ થશે, બુદ્ધ થશે, મુક્ત થશે અને સમસ્ત દુઃખોનો અંત કરશે. ॥સૂ૦ ૪॥

देववक्तव्यता ।

મૂલમ્—“અત્થિ ણં મંતે ! અવ્વાબાહા દેવા અવ્વાબાહા દેવા ? હંતા, અત્થિ સે કેળટ્ટેણં મંતે ! एवं वुच्चइ—अव्वावाहा देवा, अवावाहा देवा ? गोयसा ! पभू णं एगमेगे अवावाहे देवे एगमेगस्स पुरिसस्स एगमेगंसि अच्छिपत्तंसि दिव्वं देविद्धिं, दिव्वं देवज्जुत्तिं दिव्वं देवाणुभागं, दिव्वं वत्तीसइविहं नट्टविहिं उवदंसेत्तए, णो चेव णं तस्स पुरिसस्स किंचि वि आवाहं वा, वावाहं वा उप्पाएइं छविच्छेयं वा करेइ, एसुहुमंच णं उवदंसेज्जा, से तेणट्टेणं जाव अवावाहा देवा अवावाहा देवा ॥सू० ५॥

છાયા—અસ્તિ સ્વલ્લ મદન્ત ! અવ્યાવાધા દેવાઃ, અવ્યાવાધા દેવાઃ ? હન્ત, અસ્તિ, તત્ કેનાર્થેન મદન્ત ! एवमुच्यते—अव्यावाधा देवाः ? अव्यावाधा देवाः ? गौतम ! प्रभुः एकैकोऽव्यावाधो देवः एकैकस्य पुरुषस्य एकैकस्मिन् अक्षिपत्रे दिव्यां देवद्धिं, दिव्यां देवद्युतिम्, दिव्यं देवानुभागम्, दिव्यं द्वात्रिंशदविधं नाट्यविधिम् उपदर्शयितुम्, नो चैव स्वल् तस्य पुरुषस्य किञ्चिदपि आवाधां वा, व्यावाधां वा उत्पादयति, छविच्छेदं वा करोति, इयत् सूक्ष्मं च स्वल् उपदर्शयेत्, तत् तेनार्थेन यावत् अव्यावाधा देवा अव्यावाधा देवा इति ॥ सू० ५ ॥

ટીકા—ઇતઃ પૂર્વમ્ અમ્બહસ્ય તચ્છિષ્યાણાં ચ દેવત્વેનોત્પાદસ્યોક્તતયા દેવાધિકારાત્ તદ્ વક્તવ્યતાં પ્રરૂપયિતુમાહ—‘અત્થિ ણં મંતે’ इत्यादि । ‘अत्थि णं

देववक्तव्यता—

‘અત્થિ ણં મંતે ! અવ્વાબાહો દેવા અવ્વાબાહા દેવા ?’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—इससे पहिले अम्बड़ और उसके शिष्यों की देवरूप से उत्पन्न होने की वक्तव्यता कही जा चुकी है । अतः देव का अधिकार होने से देवों के संबंध की वक्तव्यता यहां कही जा रही है—इसमें गौतम ने

—देववक्तव्यता—

“અત્થિ ણં મંતે ! અવ્વાબાહો દેવા ” इत्यादि—

ટીકાર્થ—આની પહેલાનાં સૂત્રોમાં અ'ખડ પરિગ્રાજક અને તેના ૭૦૦ શિષ્યો દેવ રૂપે ઉત્પન્ન થયાતું કથન થયું છે. હવે અહીં દેવોના સંબંધમાં વિશેષ કથન કરવામાં આવે છે—

भंते ! अव्यावाहा देवा अव्यावाहा देवा ?' गौतमः पृच्छति—हे भदन्त ! अस्ति—संभवति खलु अव्यावाधाः व्यावाधन्ते—परं पीडयन्तीति व्यावाधास्तद्भिन्ना अव्यावाधाः—परपीडानिवारकाः देवाः के तावत् अव्यावाधदेवपदवाच्या भवन्ति ? भगवानाह—‘हंता, अत्थि’ हे गौतम ! हन्त—सत्यम्, अस्ति—संभवति खलु अव्यावाधदेवपदवाच्या—अव्यावाधा देवा भवन्तीति, गौतमः तद् व्यपदेशहेतुं पृच्छति—‘से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—अव्यावाहा देवा ? अव्यावाहा देवा ?’ हे भदन्त ! तत्—अथ, केनार्थेन एवमुच्यते—अव्यावाधा देवा अव्यावाधदेवपदवाच्या भवन्तीति ? भगवानाह—‘गोयमा ! पभू णं एगमेगे अव्यावाहे देवे एगमेगस्स पुरिसस्स एगमेगंसि अच्छिपत्तंसि दिव्वं देविड्ढिं, दिव्वं देवज्जुइं, दिव्वं देवाणुभागं, दिव्वं बत्तीसइविहं नट्ठविहिं उवदंसेत्तए’ हे गौतम ! प्रभुः समर्थो भवति, एकैकः

प्रभु से ऐसा पूछा है—‘अत्थि णं अव्यावाहा देवा अव्यावाहा देवा’ हे भदन्त पर को कष्ट पहुँचानेवालों से भिन्न ऐसे अव्यावाध—परपीडा निवारक देव क्या अव्यावाध देव इस पद के वाच्य हैं ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं ‘हंता, अत्थि’ हां, गौतम ! अव्यावाध देव इस पद के वाच्य अव्यावाध देव हैं। अब गौतम प्रभु से ऐसा पूछते हैं—‘से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ अव्यावाहा देवा अव्यावाहा देवा’ हे भदन्त ! अव्यावाध देव अव्यावाध देव इस पद के वाच्य किस कारण से होते हैं ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘गोयमा ! पभू णं एगमेगे अव्यावाहे देवे एगमेगस्स पुरिसस्स एगमेगंसि अच्छिपत्तंसि दिव्वं देविड्ढिं दिव्वं देवज्जुइं देवाणुभागं दिव्वं बत्तीसइविहं नट्ठविहिं उवदंसेत्तए’ हे गौतम !

गौतम स्वामीने। प्रश्न—“ अत्थिणं भंते ! अव्यावाहा देवा ?” डे लगवन् । अन्यने पीडा उत्पन्न करनारा देवेथी किन्न जेवां अव्यावाध—पर पीडा निवारक देवे—शुं ‘अव्यावाध देव’ आ पढना वाच्य छे ?

भडावीर प्रभुने। उत्तर—“ हंता, अत्थि ”—डा, गौतम ! ‘अव्यावाध देव’ आ पढना वाच्य अव्यावाध देवे छे.

गौतम स्वामीने। प्रश्न—“ से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—अव्यावाहा देवा, अव्यावाहा देवा ?” डे लगवन् । अव्यावाध देवे। ‘अव्यावाध देव’ आ पढना वाच्य शा कारणे गणाय छे ?

भडावीर प्रभुने। उत्तर—“ गोयमा ! पभूणं एगमेगे अव्यावाहे देवे एगमेगस्स पुरिसस्स एगमेगंसि अच्छिपत्तंसि दिव्वं देविड्ढिं दिव्वं देवज्जुइं देवाणुभागं बत्तीसइविहिं नट्ठविहं उवदंसेत्तए ” डे गौतम ! अत्येक अव्यावाध

અવ્યાવાધો દેવઃ એકૈકસ્ય પુરુષસ્ય એકૈકસ્મિન્, અક્ષિપત્રે-અક્ષિપક્ષ્મણિ દિવ્યામ્ દેવર્દ્ધિમ્, દિવ્યાં દેવયુતિમ્, દિવ્યં દેવાનુભાવં, દિવ્યં દ્વાત્રિંશદવિધં નાટ્યવિધિ-નાટ્યકલામ્ ઉપદર્શયિતું પ્રચુરિતિપૂર્વેણ સમ્બન્ધઃ, ‘ળો ચેવ ણં તસ્સ પુરિસસ્સ કિંચિ વિ, આવાહં વા, વાવાહં વા ઉપ્પાણ્ઠ, છવિચ્છેયં વા કરેઈ ?’ કિન્તુ નો ચૈવ ચ્વલુ તસ્ય પુરુષસ્ય કિંચિદપિ આવાધાં વા ઈપત્તીડામ્, વ્યાવાધામ્ વા વિશેષ-પીડાં વા ઉત્પાદયતિ, નો વા છવિચ્છેદં વા-આકૃતિમજ્ઞં શરીરચ્છેદમિત્યર્થઃ, કરોતિ, ‘એસુહુમં ચ ણં ઉવદંસેજ્જા’ ઇત્ય સૂક્ષ્મં ચ ચ્વલુ યથા સ્થાત્તથાનાટ્યવિ-ધિમુપદર્શયતિ । પ્રકૃતાર્થમુપસંહરન્નાહ-‘સે તેણદ્દેણં જાવ અવ્વાવાહા દેવા અવ્વા-વાહા દેવા, હે ગૌતમ ! તત્-અથ, તેનાર્થેન, યાવત્-એવમુચ્યતે-અવ્યાવાધા દેવાઃ-અવ્યાવાધદેવપદવાચ્યા ભવન્તીતિ । તે ચ લોકાન્તિકદેવમધ્યગતા અવસેયાઃ તથાચોક્તમ્ ।

એક એક અવ્યાવાધદેવ એક એક પુરુષ કો એક ૨ આંખ કી પલક પર દિવ્ય દેવર્દ્ધિ કો, દિવ્ય દેવયુતિ કો, દિવ્ય દેવાનુભાવ કો, દિવ્ય ૩૨ પ્રકાર કી નાટ્યકવિધિ કો-નાટ્યકલા કો, દિશ્વાને કે લિયે સમર્થ હોતા હૈ । ‘ળો ચેવ ણં તસ્સ પુરિસસ્સ કિંચિ વિ આવાહં વા વાવાહં વા ઉપ્પાણ્ઠ, છવિચ્છેયં વા કરેઈ’ પરન્તુ ઉસ પુરુષ કો હસકે દ્વારા થોડી સી મી પીડા, યા વિશેષરૂપ સે પીડા નહીં પહુંચતી હૈ । ઓર ન ઉસકે શરીર કા છેદ હી હોતા હૈ । ‘એસુહુમં ચ ણં ઉવદંસેજ્જા’ હસ પ્રકાર કી સૂક્ષ્મતા કે રૂપ મેં વહ નાટ્યકલા દિશ્વલાતા હૈ । ‘સે તેણદ્દેણં જાવ અવ્વાવાહા દેવા અવ્વાવાહા દેવા’ હસ કારણ હે ગૌતમ ! મૈને એસા કહા હૈ કિ અવ્યાવાધદેવ હસ પદ કે વાચ્ય અવ્યાવાધદેવ હોતે હૈં । યે અવ્યાવાધદેવ લોકાન્તિક દેવોં કે મધ્યગત હોતે હૈં । હત્યાદિ ।

દેવ, પ્રત્યેક મનુષ્યની દરેક આંખની પલક પર દિવ્ય દેવર્દ્ધિ, દિવ્ય દેવયુતિ, દિવ્ય દેવાનુભાવ અને ૩૨ પ્રકારની દિવ્ય નાટ્યવિધિને (નાટ્ય કલાને) બતાવવાને સમર્થ હોય છે “ ળો ચેવ ણં તસ્સ પુરિસસ્સ કિંચિ વિ આવાહં વા વાવાહં વા ઉપ્પાણ્ઠ, છવિચ્છેયં વા કરેઈ ” પરન્તુ તેના દ્વારા તે પુરુષને થોડી પીડા કે અધિક પીડા પણ પહોંચતી નથી, અને તેના શરીરનું છેદન પણ થતું નથી. “ એસુહુમં ચ ણં ઉવદંસેજ્જા ” આ પ્રકારની સૂક્ષ્મતાના રૂપમાં તે નાટ્યકળા બતાવે છે. “ સે તેણદ્દેણં જાવ અવ્વાવાહા દેવા અવ્વાવાહા દેવા ” હે ગૌતમ ! તે કારણે મેં એવું કહ્યું છે કે ‘અવ્યાવાધ દેવ’ આ પદ કોઇને પણ પીડા નહીં પહોંચાડનારા અવ્યાવાધ દેવાનું વાચક છે. લોકાન્તિક દેવોમાં આ અવ્યાવાધ દેવોનો સમાવેશ થાય છે, એમ સમજવું કહ્યું પણ છે કે-

“सारस्वयमाइच्चा वण्हीवरुणाय गर्दतोया वा,
तुसिया अन्वाबाहा अग्निच्चा चेव रिष्टा य ॥१॥

छाया-सारस्वताः, आदित्याः, वह्नयः, वरुणाश्च, गर्दतोयाः ।

तुषिताः, अन्वाबाधाः अग्न्यर्चाः, अरिष्ठाश्चेति ॥ १ ॥

एतेषु नवसु लोकान्तिकदेवेषु सप्तमोऽव्याबाधनाम लोकान्तिको देवो
द्रष्टव्यः ॥ सू० ५ ॥

शक्रविशेषवक्तव्यता ।

मूलम्—“पभू णं भन्ते ! सक्के देविंदे देवराथा पुरिसस्स सीसं
पाणिणा असिणा छिंदित्ता कमंडलुंमि पक्खिवित्तए ? हन्ता,
पभू, से कहमिहाणिं पकरेइ ? गोयमा ! छिंदिया छिंदिया च णं
पक्खिवेज्जा भिंदिया भिंदिया च णं पक्खिवेज्जा कोट्टिया कोट्टिया
च णं पक्खिवेज्जा, चुन्निया चुन्निया च णं पक्खिवेज्जा, तओ
पच्छा खिप्पामेव पडिसंघाएज्जा, नो चेवणं तस्स पुरिसस्स
किंचि आबाहं वा, वाबाहं वा उप्पाएज्जा, छविच्छेदं वा पुण
करेइ, एसुहुमं च णं पक्खिवेज्जा ॥सू० ६॥

छाया—प्रभुः खलु भदन्त ! शक्रो देवेन्द्रो देवराजः पुरुषस्य शीर्षम् पाणिना
असिना छित्त्वा कमण्डलीं प्रक्षिपेत् ? हन्त, प्रभुः, तत् कथमिदानीं प्रकरोति ?
गौतम ! छित्त्वा छित्त्वा च खलु प्रक्षिपेत्, भित्त्वा भित्त्वा च खलु प्रक्षिपेत् कुट्टयित्वा
कुट्टयित्वा च खलु प्रक्षिपेत्, चूर्णयित्वा चूर्णयित्वा च खलु प्रक्षिपेत्, ततः

हैं ऐसा जानना चाहिये । सो ही कहा है—‘सारस्वय माइच्चा’ सारस्वत,
आदित्य, वह्नि, वरुण, गर्दतोय, तुषित, अन्वाबाध, अग्न्यर्च और
अरिष्ट ये नौ लोकान्तिक देव हैं । इसमें ये सप्तमो लोकान्तिक
देव हैं ॥ सू० ५ ॥

“सारस्वयमाइच्चा” धृत्यादि—(१) सारस्वत, (२) आदित्य, (३) वह्नि,
(४) वरुण, (५) गर्दतोय, (६) तुषित, (७) अन्वाबाध, (८) अग्न्यर्च
अने (९) अरिष्ट, आ नव प्रकारना लोकान्तिक देवो छाय छे. आ रीते
लोकान्तिक देवाना प्रकारमां सातमो प्रकार ‘अन्वाबाध देवो नो छे. ॥सू० ५॥

પથાત્ ક્ષિપમેવ પ્રતિસંઘાતયેત્, નો ચૈવ સ્વલુ તસ્ય પુરુષસ્ય કિન્ચિદ્ આવાધાં વા, વ્યાવાધાં વા, ઉત્પાદયેત્, હિચ્છેદં પુનઃ કરોતિ, ઇયત્ સૂક્ષ્મં ચ સ્વલુ પ્રક્ષિપેત્ ॥મૂ.૬॥

ટીકા—દેવાધિકારાત્ તદ્વિશેષશક્રવક્તવ્યતાં પ્રરૂપયિતુમાહ—‘પમૂળં મંતે’
 ઇત્યાદિ । ‘પમૂળં મંતે ! સક્રે દેવિંદે દેવરાયા પુરિસસ્સ સીસં પાણિણા અસિણા
 છિંદિત્તા કમંડલુંમિ પક્ખિવિત્તણ ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે મદન્ત ! પ્રમુઃ સમર્થઃ
 સ્વલુ કિમ્ શક્રો દેવેન્દ્રો દેવરાજઃ પુરુષસ્ય શીર્ષં—મસ્તકં પાણિના—હસ્તેન, અસિના
 શસ્ત્રેણ સ્વજ્ઞાદિના છિત્વા કમળડલૌ—કમળડલમધ્યે પ્રક્ષેપ્તુમ્ ? મંગલાનાહ—
 ‘હંતા, પમૂ’ હે ગૌતમ ! મન્ત—સત્યમ્, પ્રમુઃ—સમર્થસ્તાવત્ શક્રો દેવેન્દ્રો દેવ-
 રાજઃ પુરુષસ્ય શીર્ષં સ્વજ્ઞાદિના છિત્વા કમળડલૌ પ્રક્ષેપ્તુમ્ । ગૌતમસ્તત્ર કારણં

શક્રવિશેષવક્તવ્યતા—

‘પમૂળં મંતે ! સક્રે દેવિંદે દેવરાયા’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—દેવ કા અધિકાર ચલ રહા હૈ—હસસે દેવવિશેષ શક્ર કી
 વક્તવ્યતા યહાં પ્રરૂપિત કી ગઈ હૈ—હસમેં ગૌતમ ને પ્રમુ સે એસા પૂછા
 હૈ—‘પમૂળં મંતે ! સક્રે દેવિંદે દેવરાયા પુરિસસ્સ સીસં પાણિણા
 અસિણા છિંદિત્તા કમંડલુંમિ પક્ખિવિત્તણ’ હે મદન્ત ! દેવેન્દ્ર દેવરાજ
 શક્ર કિસી પુરુષ કે મસ્તક કો અપને હાથ સે તલવાર આદિ દ્વારા
 કાટકર કમળડલુ મેં રાખને કે લિયે સમર્થ હોતા હૈ કયા ? હસકે ઉત્તર
 મેં પ્રમુ કહતે હૈ—‘હંતા, પમૂ’ હાં, ગૌતમ ! દેવેન્દ્ર દેવરાજ શક્ર પુરુષ
 કે મસ્તક કો અપને હાથ સે તલવાર આદિ શસ્ત્ર દ્વારા કાટકર કમ-
 ણડલુ કે મીતર રાખ સકને મેં સમર્થ હોતા હૈ । અત્ર ગૌતમ પ્રમુ

—શક્રના સંબંધમાં વિશેષ વક્તવ્યતા—

“પમૂળં મંતે ! સક્રે દેવિંદે દેવરાયા” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—દેવોનો અધિકાર આલી રહ્યો છે. તેથી હવે સૂત્રકાર દેવવિશેષ
 શક્રની વક્તવ્યતાની આ સૂત્રમાં પ્રરૂપણા કરે છે—ગૌતમ સ્વામી શક્રના વિષ-
 યમાં એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે—“પમૂળં મંતે ! સક્રે દેવિંદે દેવરાયા પુરિસસ્સ
 સીસં પાણિણા અસિણા છિંદિત્તા કમંડલુંમિ પક્ખિવિત્તણ ?” હે ભગવન્ !
 દેવેન્દ્ર, દેવરાજ શક્ર શું પોતાના હાથમાં ધારણ કરેલી તલવાર આદિ વડે
 કોઈ પુરુષના મસ્તકને છેદીને કમંડળમાં રાખવાને સમર્થ હોય છે ખરો ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—“હંતા, પમૂ” હા, ગૌતમ ! દેવેન્દ્ર, દેવરાજ
 શક્ર કોઈપુરુષના મસ્તકને પોતાના હાથે જ તલવાર આદિ શસ્ત્ર વડે કાપીને
 કમંડળમાં રાખી શકવાને સમર્થ હોય છે.

પૃચ્છતિ-‘ સે કહમિયાણીં પકરેહ ? ’ તત્-અથ કથમ્-કયા રીત્યા હદાનીં પ્રક-
રોતિ યદિ શક્રઃ શીર્ષં છિત્વા કમણ્ડલૌ પ્રક્ષેપેતું સમર્થશ્ચેત્ તર્હિ કથં તત્પ્રક્ષેપણં તદાનીં
કરોતિ ? इति प्रश्नः, भगवानाह-‘गोयमा ! छिंदिया छिंदिया च णं पक्खिवेज्जा’
हे गौतम ! छित्त्वा छित्त्वा च खलु क्षुरपादिना कूष्माण्डादिकमिव श्लक्ष्णखण्डी
कृत्येत्यर्थः पुरुषस्य मस्तकं कमण्डलौ प्रक्षिपेत् ‘ भिंदिया भिंदिया च णं पक्खि-
वेज्जा ’ भित्त्वा भित्त्वा-विदार्य विदार्य ऊर्ध्वपाटनेन शटिकमिव च खलु पुरु-
षस्य शीर्षं कमण्डलौ प्रक्षिपेत् ‘ कुट्टिया कुट्टिया च णं पक्खिवेज्जा ’ कुट्टयित्वा
कुट्टयित्वा च खलु उदूखलादौ तिलादिकमिव पुरुषस्य शीर्षं कमण्डलौ प्रक्षिपेत्,
‘ चुन्निया चुन्निया च णं पक्खिवेज्जा ’ चूर्णयित्वा चूर्णयित्वा च खलु प्रस्तरखण्डे

સે એસા પૂછતે હૈં-‘સે કહમિયાણિં પકરેહ’ હે ભદન્ત ! વહ દેવેન્દ્ર દેવ-
રાજ શક્ર જો પુરુષ કે મસ્તક કો કાટકર કમણ્ડલુ મેં રખને મેં સમર્થ
હોતા હૈ-તો ઉસે ઉસમેં કિસ પ્રકાર સે રખતા હૈ ? હસકે ઉત્તર
મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘ગોયમા ! છિંદિયા ૨ ચ ણં પક્કિવેજ્જા’ હે ગૌમત !
જિસ પ્રકાર ચાકુ આદિ દ્વારા કૂષ્માણ્ડ કે છોટે ૨ ટુકડેં કર દિયે
જાતે હૈં-હસ પ્રકાર સે ઉસ મસ્તક કે છોટે ૨ ટુકડે કરકે વહ
ઉસ મસ્તક કો કમણ્ડલુ મેં રખ સકતા હૈ, અથવા-‘ભિંદિયા ૨ ચ ણં
પક્કિવેજ્જા’ વસ્ત્ર કે જૈસા ઉસે ફાડ ફાડકર ભી વહ કમણ્ડલુ મેં
રખ સકતા હૈ, અથવા ‘કુટ્ટિયા કુટ્ટિયા ચ ણં પક્કિવેજ્જા’ જૈસે તિલા-
દિકોંકો ઓચલી મેં મૂસલાદિ દ્વારા કૂટા જાતા હૈ હસ પ્રકાર સે કૂટ ૨
કર ભી વહ ઉસે કમણ્ડલુ મેં રખ સકતા હૈ, અથવા ‘ચુન્નિયાર ચ ણં પક્કિવ-

ગૌતમ સ્વામીનેા પ્રશ્ન-“ સે કહમિયાણિં પકરેહ ” હે ભગવન્ ! તે
તેને કેવી રીતે (શુ' શુ' કરીને) કમ'ડળમાં મૂકે છે ?

મહાવીર પ્રભુનેા ઉત્તર-“ ગોયમા ! છિંદિયાર ચ ણં પક્કિવેજ્જા ” હે
ગૌતમ ! જેમ ચાકુ આદિ વડે હાથીના નાના ટુકડા કરવામાં આવે છે, એજ
પ્રમાણે તે મસ્તકના નાના નાના ટુકડા કરીને તેમને તે કમ'ડળમાં મૂકે છે.
અથવા “ કુટ્ટિયા કુટ્ટિયા ચ ણં પક્કિવેજ્જા ” જેમ તલ આદિને ખાંડણિયા
અથવા ખાયણીમાં મૂસળ અથવા પરાળ વડે ખાંડવામાં આવે છે, એજ
પ્રમાણે તે મસ્તકને ખાંડીખાંડીને તે કમ'ડળમાં મૂકી શકે છે, અથવા-
“ ચુન્નિયાર ચ ણં પક્કિવેજ્જા ” જેમ પથ્થર પર અથવા ખરલમાં કાંઠ
ચીજને ઉપરવટણા વડે લસોટવામાં આવે છે, એજ પ્રમાણે તે મસ્તકને

શિલાખण्डादिना गन्धद्रव्यादिकमिव पुरुषस्य शीर्षं कमण्डलौ प्रक्षिपेत्, 'तओ-
पच्छा खिप्पामेव पडिसंघाएज्जा' ततः पश्चात् कमण्डलौ प्रक्षेपानन्तरम्, क्षिप्-
मेव मस्तकावयवान् प्रतिसंघातयेत्-मेलयेत्-संयोजयेदित्यर्थः, किन्तु 'नो चेवणं
तस्स पुरिसस्स किंचि आवाहं वा वावाहं वा उप्पाएज्जा' नो चैव खलु तस्य
पुरुषस्य किञ्चिदपि आवाधां वा ईषत्पीडां वा, व्यावाधां वा-विशेषपीडां वा
उत्पादयेत् यद्येवं तर्हि तस्य पुरुषस्य शरीरच्छेदं शक्नो न करोति इति न किन्तु पुनः
'छविच्छेदं पुण करेइ' छविच्छेदं-शरीरच्छेदं पुनः करोति, 'ए सुहूमं च णं
पक्खिवेज्जा इयत्सूक्ष्मम् इत्येवं रीत्या सूक्ष्मं यथास्यात्तथा कमण्डलौ प्रक्षिपेत्
देवशक्तिवैचित्र्येण क्षिप्रकारित्वात् येन न कथमपि तस्य पुरुषस्य पीडा
मुत्पादयेदिति ॥ सू० ६ ॥

वेज्जा जिस प्रकार पत्थर पर कोई चीज लोढ़ी' आदि में पीसी
जाती है, उसी प्रकार से उसे पीस २ कर वह उसको कमण्डल में रख
सकता है । 'तओ पच्छा खिप्पामेव पडिसंघाएज्जा' कमण्डलु में रखने
के बाद वह बहुत ही जल्दी उस मस्तक के अवयवों को आपस में
मिला देता है । 'नो चेव णं तस्स पुरिसस्स किंचि आवाहं वा वावाहं
वा उप्पाएज्जा' परन्तु इस सब हालत में वह उस पुरुष को न थोड़ी
सी भी पीडा उत्पन्न होने देता है और न विशेष पीडा भी उत्पन्न होने
देता है । यदि ऐसा है तो शक्र उस पुरुष का शरीर छेद नहीं करता
होगा, ऐसा नहीं किन्तु 'छविच्छेयं पुण करेइ' उसके शरीर का छेदन तो
जरूर करता है, परन्तु वह इतनी सूक्ष्मतासे बहुत ही अधिक हाथ की
सफाई के साथ देवशक्तिकी विचित्रता को लेकर शीघ्र वह शक्र पुरुष
के मस्तक को कमण्डलु में रख देता है । इसी कारण उस पुरुष को
थोड़ी सी भी पीडा नहीं हो पाती है ॥ सू० ६ ॥

લસોટીલસોટીને પણ શકેન્દ્ર તેને કમ'ડળમાં મૂકી શકે છે. " તઓ પચ્છાખિ-
પ્પામેવ પડિસંઘાએજ્જા " આ રીતે તેને કમ'ડળમાં મૂક્યા બાદ ઘણીજ ઝડ-
પથી દેવેન્દ્ર દેવરાય શકે તે મસ્તકના અવયવો બોડી દઈને ફરી તે મસ્તકને
તે પુરુષના શરીર સાથે બોડી દઈ શકે છે. " નો ચેવ ણં તસ્સ પુરિસસ્સ
કિંચિ આવાહં વા વાવાહં વા ઉપ્પાએજ્જા " આમ કરવા છતાં પણ તે પુરુષને
વિશેષ તો શું પણ સહેજ પણ તેને પીડા થવા દેતો નથી, બે એવું હોય
તો શકે તે પુરુષના શરીરનું છેદન નહિ કર્યું હોય, એમ નહિ સમજવું
કિન્તુ " છવિચ્છેયં પુણ કરેइ " શરીરનું છેદન તો કરે જ, પણ આટલી
સૂક્ષ્મતાથી ખૂબ જ હાથ આલોકિપૂર્વક પોતાની દિવ્ય દેવશક્તિને, કારણે
શીઘ્રતાથી તે શકે પુરુષના માથાને કમ'ડળમાં નાખી દે છે. એજ કારણે તે
પુરુષને સહેજ પણ પીડા થતી નથી. ॥સૂ૦૬॥

व्यन्तरजृम्भकवक्तव्यता ।

मूलम्—“अत्थि णं भन्ते ! जंभया देवा जंभया देवा ? हन्ता अत्थि, से केणट्ठेणं भन्ते ! एवं बुच्चइ—जंभया देवा, जंभया देवा ? गोयमा ! जंभया णं देवा निच्चं पमुइयपक्कीलिया कंदप्परति-मोहणसीला जे णं ते देवे कुद्धे पासेज्जा, से णं पुरिसे महंतं अयसं पाउणिज्जा, जे णं ते देवे तुट्ठे पासेज्जा से णं महंतं जसं पाउणैज्जा, से तेणट्ठेणं गोयमा ! जंभगा देवा, जंभगा देवा, कइ-विहा णं भन्ते ! जंभगा देवा पणत्ता ? गोयमा ! दसविहा पणत्ता, तं जहा—अन्नजंभगा, पाणजंभगा, वत्थजंभगा, लेणजंभगा, सयणजंभगा, पुप्फजंभगा, फलजंभगा, पुप्फ-फलजंभगा, विज्जाजंभगा, अवियत्त जंभगा, जंभगा णं भन्ते ! देवा कहिं वसहिं उवेति ? गोयमा ! सव्वेसु च्चव दीहवेयड्ढेसु चित्तविचित्तजमग ससग पव्वएसु कंचणपव्वएसु य एत्थ णं जंभगा देवा वसहिं उवेति, जंभगाणं भन्ते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! एगं पलिओवमं ठिई पणत्ता, सेवं भन्ते ! सेवं भन्ते ! त्ति जाव विहरइ ॥सू० ७॥

छाया—अस्ति खलु भदन्त ! जृम्भका देवाः, जृम्भका देवाः ? हन्त, अस्ति, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते—जृम्भका देवाः जृम्भका देवाः ? गौतम ! जृम्भकाः खलु देवाः नित्यं प्रमुदितप्रक्रीडिताः कन्दर्परतिमोहनशीलाः, यः खलु तान् देवान् क्रुद्धान् पश्येत् स खलु पुरुषो महत् अयशः प्राप्नुयात्, य खलु तान् देवान् तुष्टान् पश्येत् स खलु महत् यशः प्राप्नुयात्, तत् तेनार्थेन गौतम ! जृम्भका देवाः, जृम्भका देवाः, कतिविधाः खलु भदन्त ! जृम्भका देवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! दशविधाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा—अन्नजृम्भकाः, पानजृम्भकाः, वस्त्रजृम्भकाः, लयनजृम्भकाः, शयनजृम्भकाः, पुष्पजृम्भकाः, फलजृम्भकाः,

પુષ્પફલજૃમ્ભકાઃ, વિદ્યાજૃમ્ભકાઃ, અવ્યક્તજૃમ્ભકાઃ, જૃમ્ભકાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! દેવાઃ કુત્ર વસતિમ્ ઉપયન્તિ ? ગૌતમ ! સર્વેષુ ચૈવ દીર્ઘવિજયાર્દ્રેષુ ચિત્રવિચિત્ર યમકસમકર્પર્વતેષુ કાશ્ચનપર્વતેષુ ચ અત્ર સ્વલુ જૃમ્ભકાઃ દેવાઃ વસતિમ્ ઉપયન્તિ, જૃમ્ભકાણાં ભદન્ત ! દેવાનાં કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! એકં પલ્યો-પયમ્ સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા, તદેવં ભદન્ત ! તદેવં ભદન્ત ! ઇતિ યાવત્ વિહરતિ ॥ સૂ. ૭ ॥

ટીકા—દેવાધિરાત્ જૃમ્ભવ્યન્તરવિશેષવક્તવ્યતાં પ્રરૂપયિતુમાહ—‘અત્થિ ણં મંતે’ ઇત્યાદિ, અત્થિ ણં મંતે ! જંમયા દેવા જંમયા દેવા ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે ભદન્ત ! અસ્તિ-સંભવતિ સ્વલુ જૃમ્ભકા દેવાઃ જૃમ્ભકાઃ—જૃમ્ભન્તે વિજૃમ્ભન્તે—સ્વચ્છન્દચારિત્વેન યે ચેષ્ટન્તે તે જૃમ્ભકાઃ તિર્યગ્લોકવાસિનોવ્યન્તરદેવાઃ કિં ભવન્તિ ? ભગવાનાહ—‘હંતા, અત્થિ’ હે ગૌતમ ! હન્ત-સત્યમ્ અસ્તિ સંભવતિ

વ્યન્તરજૃમ્ભકવક્તવ્યતા—

‘અત્થિ ણં મંતે ! જંમયા દેવા જંમયા દેવા’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—દેવોં કા અધિકાર ચલ રહા હૈ । હસલિયે ‘મકવિશેષ વક્તવ્યતા કી પ્રરૂપણા કરને કે લિયે સૂત્રકાર ને હસ સૂત્ર કો કહા હૈ—‘અત્થિ ણં મંતે જંમયા દેવા, જંમયા દેવા’ હસમેં ગૌતમ ને પ્રશ્નુ સે એસા પૂછા હૈ—ભદન્ત ! સ્વચ્છન્દચારી હોને સે જો વિવિધ પ્રકાર કી ચેષ્ટાઈં કિયા કરતે હૈં ઉનકા નામ જંમકદેવ હૈં યે તિર્યગ્લોક મેં રહતે હૈં ઓર યે વ્યન્તર જોતિ કે દેવ હૈં । હસીં બાત કો ગૌતમ ને પ્રશ્નુ સે એસા પૂછા હૈ—કિં જંમક દેવ યહ પદ સ્વચ્છન્દચરણ શીલ હોને કે કારણ તિર્યગ્લોક વાસીદેવ જંમક દેવોં કા વાચક હૈ કયા ? ઉત્તર મેં પ્રશ્નુ કહતે હૈં—‘હંતા,

—વ્યન્તર જૃમ્ભક વક્તવ્યતા—

“અત્થિ ણં મંતે જંમયા દેવા જંમયા દેવા” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—દેવોનો અધિકાર ચાલી રહ્યો છે. તેથી હવે સૂત્રકાર વ્યન્તર જોતિના જૃમ્ભક દેવવિશેષની વક્તવ્યતાની પ્રરૂપણા કરે છે. જૃમ્ભક સ્વચ્છન્દ-ચારી હોય છે. તેઓ વિવિધ પ્રકારની ચેષ્ટાઓ કર્યા કરે છે. તેઓ તિર્ય-ગ્લોકમાં રહે છે. તેઓ વ્યન્તર જોતિના દેવો છે. ગૌતમ સ્વામી આ દેવોના વિષયમાં મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે—“અત્થિ ણં મંતે ! જંમયા દેવા, જંમયા દેવા” હે ભગવન ! ‘જૃમ્ભક દેવ’ આ પદ શું સ્વચ્છન્દ ચરણ-શીલ, તિર્યગ્લોકવાસી જૃમ્ભક દેવોનું વાચક છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—“હંતા, અત્થિ” હા ગૌતમ ! ‘જૃમ્ભકદેવ’ આ પદ જૃમ્ભકદેવોનું વાચક છે.

खलु जृम्भका देवाः स्वच्छन्दचरणशीलतया तिर्यग्लोकवासिनो व्यन्तरदेवा जृम्भका इति शब्देन व्यपदिश्यन्ते । गौतमस्तथा शब्दव्यपदेशे कारणं पृच्छति—‘से केणट्टेण भंते । एवं वुच्चइ जंभया देवा, जंभया देवा ?’ हे भदन्त ! तत्—अथ, केनार्थेन एवमुच्यते—जृम्भका देवाः जृम्भकदेवशब्दव्यपदेश्या जृम्भक देवाः इति ? भगवानाह—‘गोयमा ! जंभगाणं देवा निच्चं पमुइयपक्कीलिया कंदप्परतिमोहणसीला’ हे गौतम ! जृम्भकाः खलु देवाः नित्यं—सततम्, प्रमुदितप्रक्रीडिताः प्रमुदिताश्च तोषयुक्तास्ते प्रक्रीडिताश्च—प्रकृष्टक्रीडा इति प्रमुदितप्रक्रीडिताः, कन्दर्परतिकाः अत्यन्तकामकेलिरताः मोहनशीलाश्च भवन्ति, ‘जे णं ते देवे कुद्धे पासेज्जा, से णं पुरिसे महंतं अयसं पाउणिज्जा’ यः खलु जनः पुरुषस्तान् देवान् जृम्भकान् क्रुद्धान् पश्येत्, स खलु पुरुषो महत् अयशः—अनर्थ—रोगातङ्कादिकम् प्राप्नुयात्, अथ च ‘जे णं ते देवे तुद्धे पासेज्जा, सेणं महंतं जसं पाउणेज्जा’ यः खलु

अत्थि’ हां गौतम ! जंभकदेवपद जंभकदेवका वाचक होतो हैं—अब गौतम प्रभु से ऐसा पूछते हैं—‘से केणट्टेण भंते ! एवं वुच्चइ, जंभया देवा जंभया देवा’ हे भदन्त ! जंभकदेव यह पद जंभक देव का वाचक क्यों होता है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘गोयमा ! जंभगा णं देवा निच्चं पमुइयपक्कीलिया कंदप्परतिमोहणसीला’ हे गौतम ! ये जंभकदेव सदा प्रमुदित रहते हैं, प्रकृष्ट क्रीडा करनेवाले होते हैं, अत्यन्त कामकेलि में रत रहते हैं, और मोहनशील होते हैं । ‘जे णं ते देवे कुद्धे पासेज्जा, से णं पुरिसे महंतं अयसं पाउणिज्जा’ जो पुरुष इन जंभक देवों को क्रुद्ध हुआ देखता है वह पुरुष बड़े भारी अयश—अनर्थ को रोगातंकादि उपद्रवों को—प्राप्त करता है, ‘जे णं ते देवे तुद्धे पासेज्जा, से णं महंतं जसं पाउणेज्जा’ तथा जो पुरुष इन

ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન—“ સે કેણટ્ટેણ ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ, જંભયા દેવા, જંભયા દેવા ” હે ભગવન્ ! આપ શા કારણે એવું કહો છો કે—‘જૃંભક દેવ’ આ પદ જૃંભક દેવોનું વાચક છે ? આ પ્રશ્નને ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે કે “ ગોયમા ! જંભગાણં દેવા નિચ્ચં પમુહ્ય-પક્કીલિયા કંદપ્પરતિમોહણસીલા ” હે ગૌતમ ! તે જૃંભક દેવો સદા પ્રમુદિત (આનંદિત) રહે છે. ખૂબ જ ક્રીડા કરનારા હોય છે, અત્યંત કામક્રીડામાં લીન રહે છે, અને મોહનશીલ હોય છે. “ જે ણં તે દેવે કુદ્ધે પાસેજ્જા, સે ણં પુરિસે મહંતં અયસં પાઠણિજ્જા ” જે પુરુષ આ જૃંભક દેવોને ક્રોધાયમાન થયેલા જુવે છે, તે પુરુષ ભારે અયશ (રોગાતંક આદિ ઉપદ્રવો અથવા અનર્થ)ને પ્રાપ્ત કરે છે. “ જે ણં તે દેવે તુદ્ધે પાસેજ્જા, સે ણં મહંતં જસં પાઠણેજ્જા ” તથા જે પુરુષ આ જૃંભક

પુરુષસ્તાન્ દેવાન્ જૃમ્ભકાન્-તુષ્ટાન્-તોપયુક્તાન્ પશ્યેત્, સ સ્વર્ગે પુરુષો મહદ્ યશઃ-
વૈક્રિયલઘ્વ્યાદિકં પ્રાપ્નુયાત્ । પ્રકૃતાર્થમુપસંદરન્નાહ-‘સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! જંભગા
દેવા જંભગા દેવા’ હે ગૌતમ ! તત્-અથ, તેનાર્થેન, જૃમ્ભકા દેવાઃ જૃમ્ભક
પદવ્યપદેશ્યાઃ જૃમ્ભકા દેવા इत्युच्यन्ते ! ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘કઙ્કિહાણં મંતે !
જંભગા દેવા પળ્ણત્તા ?’ હે મદન્ત કતિવિધાઃ સ્વર્ગ જૃમ્ભકાઃ દેવાઃ મજ્ઞપ્તાઃ ? મગ-
વાનાહ-‘ગોયમા ! દસવિહા પળ્ણત્તા’ હે ગૌતમ જૃમ્ભકા દેવાઃ દશવિધાઃ મજ્ઞપ્તાઃ
‘તં જહા’ તથથા-તે યથા-‘અન્નજંભગા, પાણજંભગા, સયણજંભગા, પુષ્પજંભગા,
ફલજંભગા, પુષ્પફલજંભગા, વીયજંભગા, અવિયત્તજંભગા’ અન્નજૃમ્ભકાઃ વસ્ત્રજૃમ્ભકાઃ,
લયનજૃમ્ભકા, શયનજૃમ્ભકા, પુષ્પજૃમ્ભકાઃ ફલજૃમ્ભકાઃ પુષ્પફલજૃમ્ભકાઃ,

જૃમ્ભક દેવોં કો સંતુષ્ટ હુઆ દેવતા હૈ, વહ પુરુષ ઘડે મારી યશ કો
વૈક્રિયલઘ્વિ આદિ કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ ‘સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! જંભગા દેવા
જંભગા દેવા’ હસી કારણ હે ગૌતમ ! જૃમ્ભકદેવ યહ પદ જૃમ્ભકદેવ હસ
અર્થ કા વાચક હૈ । અર્થાત્ જૃમ્ભકદેવ શબ્દ કે વાચ્ય જૃમ્ભક દેવ હૈ ।
અવ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈ-‘કઙ્કિહા ણં મંતે ! જંભગા દેવા પળ્ણત્તા’
હે મદન્ત ! જૃમ્ભકદેવ કિતને પ્રકાર કે કહે ગયે હૈ-હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે
હૈ-‘ગોયમા ! દસવિહા પળ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! જૃમ્ભક દેવ ૧૦ પ્રકાર કે કહે
ગયે હૈ । ‘તં જહા’ જો હસ પ્રકાર સે હૈ-‘અન્નજંભગા, પાણજંભગા,
વસ્થજંભગા, લેણજંભગા, સયણજંભગા, પુષ્પજંભગા, ફલજંભગા
પુષ્પફલજંભગા, વીયજંભગા, અવિયત્તજંભગા’ અન્નજૃમ્ભક, પાણજૃમ્ભક,
વસ્ત્રજૃમ્ભક, લયનજૃમ્ભક, શયનજૃમ્ભક, પુષ્પજૃમ્ભક, ફલજૃમ્ભક, પુષ્પ-

દેવોને સંતુષ્ટ થયેલા જુવે છે, તે પુરુષ ભારે યશની (વૈક્રિયલઘ્વિ આદિની)
પ્રાપ્તિ કરે છે. “સે-તેણદ્દેણં ગોયમા ! જાવ જંભગા દેવા, જંભગા દેવા” હે
ગૌતમ ! આ કારણે મેં એવું કહ્યું છે કે ‘જૃભક દેવ’ આ પદ ઉપર
દર્શાવ્યા એવાં જૃભક દેવોનું વાચક છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-“કઙ્કિ વિહા ણં મંતે ! જંભગા દેવા પળ્ણત્તા”
હે ભગવન્ ! જૃભક દેવો કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર-“ગોયમા ! દસવિહા પળ્ણત્તા” હે ગૌતમ !
જૃભકદેવોના દસ પ્રકાર કહ્યા છે. “તંજહા” તે પ્રકારો નીચે પ્રમાણે છે-

‘અન્નજંભગા, પાણજંભગા, વસ્થજંભગા, લેણજંભગા, સયણજંભગા, પુષ્પજં-
ભગા, ફલજંભગા, વીજંભગા, અવિયત્તજંભગા” (૧) અન્નજૃભક, (૨) પાણ-
જૃભક, (૩) વસ્ત્રજૃભક, (૪) લયનજૃભક, (૫) શયનજૃભક, (૬) પુષ્પજૃ-
ભક, (૭) ફલજૃભક, (૮) પુષ્પફલજૃભક, (૯) વીજૃભક અને (૧૦)

बीजजृम्भकाः, अव्यक्तजृम्भकाः, तत्र अन्ने-भोजनविषये जृम्भन्ते वैक्रियलब्धि-
सामर्थ्येण, अन्नाभाव-अन्नसद्भावात्नालपत्वान्नबहुत्वान्नसरसत्वान्नविरसत्वादि-
करणेन विजृम्भन्ते ते ये अन्नजृम्भका व्यन्तरविशेषा उच्यन्ते, तथैव पानजृम्भकाः,
वस्त्रादिजृम्भकाः अपि अवसेयाः, एवं लयनजृम्भकाः-वैक्रियलब्ध्या लयनस्थ-
गृहस्य निष्पादकाः लयनजृम्भका-व्यन्तरदेवा भवन्ति, एवं पुष्पजृम्भकाः, फल-
जृम्भकाः, पुष्पफलोभयजृम्भकाश्च व्यन्तरदेवा भवन्ति, तथैव बीजजृम्भकाः
अव्यक्तजृम्भकाः-अव्यक्ताः अन्नादीनामपि भागेन जृम्भकाः ये भवन्ति ते अव्य-
क्तजृम्भकाः अन्नादि सर्ववस्तु निष्पादकाः व्यन्तरदेवा भवन्ति । गौतमः
पृच्छति-‘जंभगाणं भंते ! देवा कर्हि वसर्हि उवेति ? हे भदन्त ! जृम्भका खलु
देवाः कुत्र वसतिम् आवासम् उपयन्ति-प्राप्नुवन्ति ? भगवानाह-‘गोयमा ! सव्वेसु

फलजृम्भक, बीजजृम्भक और अव्यक्तजृम्भक, अन्न-भोजन का अपनी
वैक्रियलब्धि के सामर्थ्य से अभाव कर देना, या उसका सद्भाव कर
देना, या उसे अलग कर देना या उसे बहुत कर देना या उसे सरस
कर देना, या नीरस कर देना इत्यादिरूप से जो नानाप्रकार की चेष्टाएँ
करते हैं वे व्यन्तरविशेष अन्नजृम्भक हैं । इसी प्रकार से पानजृम्भक
और वस्त्रादि जृम्भक भी जानना चाहिये । वैक्रियलब्धि द्वारा जो गृह के
निष्पादक होते हैं वे व्यन्तरदेव लयनजृम्भक हैं । इसी प्रकार से पुष्प-
फल उभयजृम्भक व्यन्तरदेव होते हैं । अन्नादि समस्तवस्तुओं के जो
निष्पादक व्यन्तरदेव होते हैं वे अव्यक्तजृम्भक देव हैं ।

अब गौतम प्रश्न से ऐसा पूछते हैं-‘जंभगा णं भंते ! ‘देवा कर्हि-
वसर्हि उवेति’ हे भदन्त ! जो ये जृम्भक देव हैं वे कहां रहते हैं ? उत्तर में

अव्यक्ता जृलक अन्नने। (लोन्नने) पोतानी वैक्रियलब्धि द्वारा सद्भाव
अथवा अभाव करी नाणनारा, तेनी वृद्धि करनारा अथवा तेने न्यून कर-
नारा, तेने सरस अथवा नीरस करनारा-आ प्रकारनी अन्नविषयक विविध
चेष्टाओ करनारा-जे व्यन्तर विशेष छे, तेमने अन्नजृलक कडे छे.
अज प्रभाण्णे पानजृलक अने वस्त्रादि जृलक विषे पणु समज्जुं. पोतानी
वैक्रियलब्धि द्वारा गृहं निर्माण करनारा व्यन्तर देवाने ‘लयनजृलक’ कडे
छे. अज प्रभाण्णे पुष्पजृलक, इलजृलक अने पुष्पइल जृलक व्यन्तर देवा
विषे पणु समज्जुं जे व्यन्तर देवा अन्नादि समस्त वस्तुओतुं पोतानी
वैक्रियलब्धि द्वारा निर्माण करे छे, तेमने ‘अव्यक्ता जृलक देव’ कडे छे.

गौतम स्वामीने प्रश्न-“ जंभगा णं भंते ! देवा कर्हि वसर्हि उवेति ”
हे भगवन् ! जे आ जृलक देवा छे, तेओ कथां रडे छे ?

ચેવ દીહવેયદ્દેસુ ચિત્તવિચિત્તજમગસમગપવ્વણ્ણસુ કંચણપવ્વણ્ણસુ ય, एत्थ णं जंभगा-
 देवा वसहिं उवेति' हे गौतम ! सर्वेषु चैव दीर्घवैताढ्येषु पर्वतेषु प्रतिक्षेत्रं तेषां
 सद्भावात् सप्तत्यधिकशतसंख्यकेषु दीर्घवैताढ्यगिरीषु इत्यर्थः, अथ च चित्र-
 विचित्रयमकसमकपर्वतेषु-देवकुरुषु-शीतोदानद्या उभयपार्श्वे चित्रकूटो विचित्र-
 कूटश्च पर्वतः एवमेव उत्तरकुरुषु शीताभिधाननद्या उभयपार्श्वे यमकसम-
 काभिधानौ पर्वतौ स्तस्तेषु पर्वतेषु, तथा काञ्चनपर्वतेषु उत्तरकुरुषु शीतानदी
 सम्बन्धिनां पञ्चानां नीलवदादिहृदानां क्रमव्यवस्थितानां प्रत्येकं पूर्वपश्चिमतटयो-
 र्दशदशकाञ्चनाभिधानाः पर्वताः सन्ति ते च शतसंख्यका (१००) भवन्ति
 एवं शीतोदानद्या अपि काञ्चनपर्वताः शतसंख्या भवन्ति, एवं ते द्विशतसंख्यका
 जाताः तेषु पर्वतेषु च अत्र खलु-उपर्युक्तपर्वतत्रिकवर्गेषु जृम्भकाः देवा वस-

પ્રમુ કહતે હૈં-‘સર્વેસુ ચેવ દીહવેયદ્દેસુ ચિત્તવિચિત્તજમગસમગપવ્વણ્ણસુ
 કંચનપવ્વણ્ણસુ ય एत्थ णं जंभगा देवा वसहिं उवेति' हे गौतम ! समस्त
 दीर्घवैताढ्यपर्वतो म्-प्रतिक्षेत्र म् इसका सद्भाव कहा गया है, अतः
 इनकी संख्या १७० हूँ-ऐसे इन दीर्घवैताढ्यपर्वतो म् तथा चित्रविचित्र
 पर्वतो म्-देवकुरु म् शीतोदा नदी के दोनों तरफ ये पर्वत हूँ-इन सो
 पर्वतो म्, इसी प्रकार से उत्तरकुरु म् सीता नदी के दोनों तरफ जमक
 समक नामके दो पर्वत हूँ-सो इन दोनों पर्वतो म्, तथा कांचनपर्वतो
 म्-उत्तरकुरु म् सीता नदी संबंधी क्रमव्यवस्थित पांच नीलवदादि हृद
 हूँ, सो इनके प्रत्येक के पूर्वपश्चिम तटों पर दश दश कांचन नाम के
 पर्वत हूँ-और ये १०० हूँ-इसी प्रकार सीता नदी के १०० सो इन २००
 कांचन पर्वतो म्, ये जृम्भकदेव रहते हूँ । अब गौतम प्रमु से ऐसा

મહાવીર પ્રભુનેા ઉત્તર-“ સર્વેસુ ચેવ દીહવેયદ્દેસુ ચિત્તવિચિત્તજમગ-
 સમગપવ્વણ્ણસુ કંચનપવ્વણ્ણસુ ય एत्थ णं जंभगा देवा वसहिं उवेति” हे गौतम !
 समस्त दीर्घवैताढ्य पर्वतोभां-प्रतिक्षेत्रभां तेमनेा सद्भाव कह्यो छे, तेथी
 तेमनी संख्या १७०नी छे, जेवां दीर्घवैताढ्य पर्वतोभां जृलक देवा रडे
 छे तथा चित्रविचित्र पर्वतोभां पणु तेओ रडे छे. देवकुरुभां सीतोदा नदीनी
 णन्ने तरङ्ग आ पर्वतो छे, जेअ प्रमाणे उत्तर कुरुभां सीता नदीनी णन्ने
 तरङ्ग यमक समक नामना जे पर्वत छे, तेभां जृलक देवा वसे छे, तथा
 कांचन पर्वतोभां पणु तेओ वसे छे. उत्तर कुरुभां सीता नदी संबंधी
 क्रमव्यवस्थित नीलवत आदि पांच हृद छे. ते हरेंक हृदना पूर्वपश्चिम तटो
 पर १०-१० कांचन नामना पर्वतो छे. तेथी कांचन पर्वतोनी कुल संख्या
 १०० थाय छे. जेवी ज रीते सीतोदा नदीना पणु कांचन पर्वतो सो डाय
 छे आ सो कांचन पर्वतोभां जृलक देवा वसे छे.

તિમ્ આવાસમ્ ઉપયન્તિ-પ્રાપ્નુવન્તિ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જંભગાણં મંતે ! દેવાણં કેવદ્યં કાલં ઠિર્ઠિ પળ્ણત્તા ?’ હે મદન્ત ! જૃમ્ભકાણામ્ દેવાનાં કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? મગવાનાહ-‘ગોયમા ! ઇગં પલિઓવમં ઠિર્ઠિ પળ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! એકં પલ્યોપમમ્ જૃમ્ભકાણં દેવાનાં વ્યન્તરવિશેપાનામ્ સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા । અન્તે ગૌતમ આહ, ‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ જાવ વિહરહ’ હે મદન્ત ! તદેવં-મવ-દુક્તં સત્યમેવ હે મદન્ત ! તદેવં મવદુક્તં સત્યમેવેતિ પ્રતિપાદયન્ ગૌતમો યાવદ્-વિહરતિ તિષ્ઠતિ, ॥ સૂ. ૭ ॥

इति श्री विश्वविख्यातजगद्वल्लभादिपदभूषितवालग्रहचारि ‘जैनाचार्य’
पूज्यश्री घासीलालव्रतिविरचितायां श्री “भगवती” सूत्रस्य प्रमेयचन्द्रिका
ख्यायां व्याख्यायां चतुर्दशशतकस्य अष्टमोद्देशकः समाप्तः ॥१४-८॥

પૂછતે હૈં-જંભગાણં મંતે ! દેવાણં કેવદ્યં કાલં ઠિર્ઠિ પળ્ણત્તા’ જંભકદેવોં
કી સ્થિતિ કિતને કાલ કી કહી ગઈ હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-ગોયમા !
ઇગં પલિઓવમં ઠિર્ઠિ પળ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! વ્યન્તરદેવવિશેષરૂપ્ત્ત્વે
જંભક દેવોં કી સ્થિતિ એક પલ્યોપમ કી કહી ગઈ હૈ । અવ અન્ત મેં
ગૌતમ કહતે હૈં-‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ જાવ વિહરહ’ હે મદન્ત ।
આપકા કહા હુઆ યહ સબ વિષય સત્ય હી હૈ, હે મદન્ત ! આપકા
કહા હુઆ યહ સબ વિષય સત્ય હી હૈ એસા કહકર વે ગૌતમ યાવત્
અપને સ્થાન પર વિરાજમાન હો ગયે ॥ સૂ. ૭ ॥

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजी महाराज कृत
“भगवतीसूत्र” की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याके चौदहवें शतक का
आठवां उद्देशक समाप्त ॥ १४-८ ॥

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-“ જંભગાણં મંતે ! દેવાણં કેવદ્યં કાલં ઠિર્ઠિ
પળ્ણત્તા ?” હે ભગવન્ ! જૃમ્ભક દેવોની સ્થિતિ કેટલા કાળની કહી છે ?

મહાવીર પ્રશ્નનો ઉત્તર-“ ગોયમા ! ઇગં પલિઓવમં ઠિર્ઠિ પળ્ણત્તા ”
હે ગૌતમ ! વ્યંતર દેવવિશેષ રૂપ આ જૃમ્ભકોની સ્થિતિ એક પલ્યોપમની
કહી છે. ઉદ્દેશકને અંતે ગૌતમ સ્વામી કહે છે-“ સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ
જાવ વિહરહ ” “ હે ભગવન્ ! આપનું કથન સત્ય છે. હે ભગવન્ ! આપે
આ વિષયનું જે પ્રતિપાદન કર્યું, તે સર્વથા સત્ય જ છે, ” આ પ્રમાણે
કહીને તેઓ પોતાના સ્થાને બેસી ગયા. ॥સૂ. ૭॥

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजी महाराज कृत “भगवतीसूत्र”ની
प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याના चौदहवां शतकનો आठवां उद्देशक समाप्त ॥१४-८॥

અથ નવમોદેશકઃ પ્રારમ્ભ્યતે—

ચતુર્દશ શતકે નવમોદેશકસ્ય સંક્ષિપ્તવિષયવિવરણમ્ ।

યો ભાવિતાત્મા અનગારઃ સ્વકર્મલેશ્યાં ન જાનાતિ સ કિં સશરીરં જીવં જાનાતિ ? इत्यादि प्रश्नोत्तरवक्तव्यता प्ररूपणम्, किं रूपी पुद्गलस्कन्धः प्रकाशितो भवति ? इत्यादि वक्तव्यता प्ररूपणम्, ये पुद्गलाः प्रकाशिता भवन्ति, ते क्रियन्तः सन्ति ? इत्यादि निरूपणम्, नैरयिकाणां सुखोत्पादकाः पुद्गलाः न भवन्ति, इत्यादि वक्तव्यता प्ररूपणम्, असुरकुमाराणां सुखोत्पादकाः पुद्गलाः भवन्ति नवेति वक्तव्यताप्ररूपणम्, पृथिवीकायिकानां सुखोत्पादकाः दुःखोत्पादकाश्च पुद्गलाः भवन्ति, इत्यादि वक्तव्यताप्ररूपणम्, नारकाणां किम् इष्टाः,

નવવેં ઉદ્દેશે કા પ્રારંભ—

ચૌદહવેં શતક કે હસ નૌવેં ઉદ્દેશે મેં જો વિષય આયા હુઆ હૈ—
ઉસકા વિવરણ સંક્ષેપતઃ હસ પ્રકાર સે હૈ—

જો ભાવિતાત્મા અનગાર કર્મલેશ્યાં કો નહીં જાનતા હૈ વહ કયા સશરીર જીવ કો જાનતા હૈ ? इत्यादि प्रश्नोत्तर वक्तव्यता का प्ररूपण, कया रूपी पुद्गल स्कन्ध प्रकाशित होता है ? इत्यादि वक्तव्यता का प्ररूपण, जो पुद्गल प्रकाशित होते हैं वे कितने हैं ? इत्यादि निरूपण नैर-
यिकों के सुखोत्पादक पुद्गल नहीं होते हैं इत्यादि वक्तव्यता का निरू-
पण । असुरकुमारों के सुखोत्पादक पुद्गल होते हैं या नहीं होते हैं
इस वक्तव्यता का निरूपण, पृथिवीकायिकों के सुखोत्पादक और
दुःखोत्पादक पुद्गल होते हैं इत्यादि वक्तव्यता का निरूपण, नारकों

નવમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

ચૌદમ્ શતકના નવમ્ ઉદ્દેશામાં જે વિષયનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે, તેનું સંક્ષિપ્ત વિવરણ આ પ્રમાણે છે—

જે ભાવિતાત્મા અણુગાર પોતાની કર્મલેશ્યાને જાણતો નથી, તે શું સશરીર આત્માને જાણે છે ? આ પ્રશ્ન અને તેના ઉત્તરની પ્રરૂપણા. “શું રૂપી પુદ્ગલસ્કન્ધ પ્રકાશિત હોય છે ?” ઇત્યાદિ પ્રશ્નોત્તરોનું પ્રતિપાદન. “જે પુદ્ગલો પ્રકાશિત હોય છે, તેમની સંખ્યા કેટલી છે ? નારકોમાં સુખોત્પાદક પુદ્ગલોનો સદ્ભાવ નથી, ઇત્યાદિ વિષયનું નિરૂપણ. “અસુરકુમારોમાં સુખોત્પાદક પુદ્ગલો હોય છે કે નથી હોતાં ?” ઇત્યાદિ પ્રશ્નોત્તરોની પ્રરૂપણા. પૃથ્વીકાયિકોમાં સુખોત્પાદક અને દુઃખોત્પાદક પુદ્ગલો હોય છે, એવું પ્રતિ-
પાદન. “શું નારકોમાં ઇષ્ટાનિષ્ટ પુદ્ગલો હોય છે ? ઇત્યાદિ વક્તવ્યતાની

अनिष्टाः वा पुद्गलाः भवन्ति ? इत्यादि वक्तव्यताप्ररूपणम्, महर्द्धिकदेवस्य सहस्ररूप-
विकुर्वणानन्तरं सहस्रभाषासु भाषितुं सामर्थ्यवर्णनम्, एषा भाषा भवति ?
सहस्रं वा भाषा भवति ? इत्यादि वक्तव्यता प्ररूपणम्, सूर्यशब्दार्थप्ररूपणम्,
सूर्यप्रभाववक्तव्यता प्ररूपणम् । श्रमणानां सुख तुल्यता वक्तव्यता प्ररूपणम् ॥

अनगारविशेषवक्तव्यता ।

मूलम्—“अणगारे णं भंते ! भावियप्पा अप्पणो कम्मलेस्सं
न जाणइ, न पासइ, तं पुण जीवं सरूविं सकम्मलेस्सं जाणइ,
पासइ ? हंता, गोयमा ! अणगारे णं भावियप्पा अप्पणो जाव
पासइ, अत्थि णं भंते ! सरूवी सकम्मलेस्सा, पोग्गला, ओभासेंति,
पभासेंति, उज्जोयंति, पज्जोयंति ? हंता, अत्थि, कयरे णं भंते !
सरूवी सकम्मलेस्सा, पोग्गला ओभासेंति जाव पभासेंति ?
गोयमा ! जाओ इमाओ चंदिमसूरियाणं देवाणं विमाणेहिंतो
लेस्साओ बहिया अभिनिस्सडाओ, ताओ ओभासेंति, पभासेंति,
एवं एएणं गोयमा ! ते सरूवी सकम्मलेस्सा पोग्गला
ओभासेंति ? ॥ सू० १ ॥

कैं क्या इष्ट अनिष्ट पुद्गल होते हैं इत्यादि वक्तव्यता का प्ररूपण,
महर्द्धिक देव की सहस्र रूपों की विकुर्वणा के बाद सहस्रभाषाओं में
बोलने की शक्ति का वर्णन, वह एक भाषा होती है या हजार भाषा
रूप होती है इत्यादि वक्तव्यता का प्ररूपण । सूर्य शब्द के अर्थ की
प्ररूपणा । सूर्यप्रभा की वक्तव्यता प्ररूपणा श्रमणों के सुख की
तुल्यता का कथन ।

प्रश्नपण्णा ‘सहस्र रूपोनी विकुर्वण्णा करीने सहस्र भाषाओभां ओलवान्नी मह-
र्द्धिक देवनी शक्तिनुं वर्णुंन “ ते ओक भाषा इप डोय छे, के हुण्णर भाषा
इप डोय छे ? ” इत्यादि प्रश्नोत्तरोनुं प्रतिपादन सूर्य शब्दना अर्थनी
प्रश्नपण्णा सूर्यप्रभानी वक्तव्यतानी प्रश्नपण्णा श्रमणोना सुखनी तुल्यतानुं कथन.

છાયા—અનગારઃ खलु भदन्त ! भावितात्मा आत्मनः कर्मलेखां न जानाति, तं पुनर्जीवं, सरूपिणम् सकर्मलेखं जानाति-पश्यति ? हन्त गौतम ! अनगारः खलु भावितात्मा आत्मनो यावत् पश्यति, अस्ति खलु भदन्त ! सरूपिणः सकर्मलेखाः पुद्गलाः अवभासन्ते, प्रभासन्ते ? हन्त, अस्ति, कतरे खलु भदन्त ! सरूपिणः सकर्मलेखाः पुद्गलाः अवभासन्ते, यावत्-प्रभासन्ते ? गौतम ! याः इमाः चन्द्रमूर्याणां देवानां विमानेभ्यो लेखाः बाह्याः अभिनिःसृताः, ताः अवभासन्ते, प्रभासन्ते एवम् एतेन गौतम ! ते सरूपिणः सकर्मलेखाः पुद्गलाः अवभासन्ते ॥ सू० १ ॥

टीका—પૂર્વોદ્દેશકે દેવાનાં વિચિત્રાર્થવિષયસામર્થ્યસત્ત્વેऽપિ તેણાં સ્વકર્મલેખાપરિજ્ઞાનસામર્થ્યાભાવસ્ય પ્રરૂપિતત્ત્વેન તત્પ્રસ્તાવાત્ અનગારસ્યાપિ સ્વકર્મલેખા પરિજ્ઞાનસામર્થ્યાભાવં પ્રરૂપયિતુમાહ—‘અણગારેણં મંતે’ ઇત્યાદિ । અણગારેણં મંતે ! ભાવિયપ્પા અપ્પણો કમ્મલેક્સં ન જાણહિ, ન પાસહિ, તં પુણ જીવં સરૂર્વિં સકમ્મલેક્સં જાણહિ, પાસહિ ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે ભદન્ત ! અનગારઃ

અનગારવિશેષવક્તવ્યતા—

‘અણગારેણં મંતે ! ભાવિયપ્પા અપ્પણો કમ્મલેક્સં ન જાણહિ’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—પૂર્વ ઉદ્દેશે મેં વિચિત્રાર્થવિષયક શક્તિ કા સદ્ભાવ પ્રકટ કિયા ગયા હૈ । ફિર મી હનમેં સ્વકર્મલેખા કે પરિજ્ઞાન કી શક્તિ કા અભાવ કહા ગયા હૈ અતઃ હસી પ્રકરણ કો લેકર અનગાર કો મી સ્વકર્મલેખા કે પરિજ્ઞાન કી શક્તિ કા અભાવ હૈ—હસ વિષય કો પ્રકટ કરને કે લિયે સૂત્રકાર ને યહ સૂત્ર કહા હૈ—હસમેં ગૌતમ ને પ્રમુ સે એસા પૂછા હૈ—‘અણગારેણં મંતે ! ભાવિયપ્પા અપ્પણો કમ્મલેક્સં ન જાણહિ ન પાસહિ, તં પુણ જીવં સરૂર્વિં સકમ્મલેક્સં જાણહિ પાસહિ’ હે ભદન્ત !

—અણગાર વિશેષ વક્તવ્યતા—

“અણગારેણં મંતે ! ભાવિયપ્પા અપ્પણો કમ્મલેક્સં ન જાણહિ” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—આની પહેલાના ઉદ્દેશમાં વિવિધ અર્થ વિષયક વિશિષ્ટ શક્તિનો સદ્ભાવ પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે. પરંતુ દેવોમાં સ્વકર્મલેખાના પરિજ્ઞાનની શક્તિનો અભાવ કહ્યો છે. અણગારમાં પણ સ્વકર્મલેખાના પરિજ્ઞાનની શક્તિનો અભાવ હોય છે. એજ વાતને સૂત્રકારે પ્રશ્નોત્તર રૂપે આ સૂત્રમાં પ્રકટ કરી છે—

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—“અણગારેણં મંતે ! ભાવિયપ્પા કમ્મલેક્સં ન જાણહિ, ન પાસહિ, તં પુણ જીવં સરૂર્વિં સકમ્મલેક્સં જાણહિ પાસહિ ?” હે અણ-

ખલુ ભાવિતાત્મા-સંયમસંસ્કારેણ વાસિતાન્તઃકરણઃ, આત્મનઃ-સ્વસ્ય સમ્બન્ધિનીં
કર્મલેશ્યામ્-કર્મણો યોગ્ય લેશ્યા-કૃષ્ણનીલકાપોતાદિકા, કર્મણો વા લેશ્યા-
સમ્બન્ધઃ કર્મલેશ્યા, તાં વિશેષતો ન જાનાતિ, સામાન્યતથ્ચ ન પશ્યતિ કિમ્ ?
કિન્તુ તં પુનર્જીવમ્, યો જીવઃ કર્મલેશ્યાવાન્ ભવતિ તં જીવં સ્વાત્માનમ્, સરૂ-
પિણમ્-રૂપેણ-શરીરેણ સહ વર્તતે યસ્તં સરૂપિણમ્ સશરીરમિત્યર્થઃ, અતઃ સર્કર્મ-
લેશ્યં-સર્કર્મલેશ્યા સહ વર્તમાનં સર્કર્મલેશ્યં સ્વાત્માનમિતિ પૂર્વેણ સમ્બન્ધઃ કિં
જાનાતિ ? પશ્યતિ ? મગવાનાહ-‘હંતા, ગોયમા ! અણગારેણ ભાવિયપ્પા અપ્પ-
ણો જાવ પાસદ્’ હે ગૌતમ ! હન્ત-સત્યમ્, અનગારઃ ખલુ ભાવિતાત્મા આત્મનો
યાવત્-કર્મલેશ્યાં વિશેષરૂપેણ ન જાનાતિ, સામાન્યરૂપેણ ન પશ્યતિ, કિન્તુ
સ્વાત્માનં સરૂપિણં સર્કર્મલેશ્યં જાનાતિ, પશ્યતિ શરીરસ્ય ચક્ષુર્ગ્રાહ્યત્વાત્ જીવસ્ય
ચ કથંચિચ્છરીરાવ્યતિરિક્તત્વાત્ ભાવિતાત્મા અનગારશ્ચદ્મસ્થત્વાત્ જ્ઞાનાવરણાદિ

જો અનગાર સંયમ કે સંસ્કાર સે વાસિતાન્તઃકરણવાલા હૈ વહ
અપની સંબંધી કર્મયોગ્ય કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત આદિ લેશ્યા કો અથવા
કર્મ સંબંધી કૃષ્ણાદિ લેશ્યા કો વિષયરૂપ સે નહીં જાનતા હૈ, ઓર
સામાન્યરૂપ સે ઉસે નહીં દેખતા હૈ, તો કયા વહ કર્મ એવં લેશ્યા સે
યુક્ત હુએ એસે શરીરસહિત સ્વાત્મા કો નહીં જાનતા હૈ ? નહીં દેખતા
હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કરતે હૈ-‘હંતા, ગોયમા ! અણગારેણ ભાવિ-
યપ્પા અપ્પણો જાવ પાસદ્’ હાં ગૌતમ ! ભાવિતાત્મા અનગાર અપની
કર્મલેશ્યાકો-જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મો કો ઓર કૃષ્ણાદિલેશ્યા કો-વિશેષ-
રૂપ સે નહીં જાનતા હૈ, નહીં દેખતા હૈ, કિન્તુ વહ શરીરસહિત, એવં
કર્મ ઓર લેશ્યા સહિત અપની આત્મા કો જાનતા ઓર દેખતા હૈ ।

વન ! જે અણુગાર સંયમના સંસ્કારથી યુક્ત અંતઃકરણવાળો છે, તે સ્વકર્મ-
યોગ્ય કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત આદિ લેશ્યાઓને અથવા કર્મસંબંધી કૃષ્ણાદિ
લેશ્યાઓને વિશેષ રૂપે જાણતો નથી અને સામાન્ય રૂપે તેને દેખતો નથી.
તો શું તે કર્મ અને લેશ્યાઓથી યુક્ત એવા શરીરસહિત સ્વાત્માને
(પોતાના આત્માને) જાણતો નથી ? દેખતો નથી ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર-“હંતા, ગોયમા ! અણગારેણ ભાવિયપ્પા અપ્પણો
જાવ પાસદ્” હા, ગૌતમ ! ભાવિતાત્મા અણુગાર પોતાની કર્મલેશ્યાઓને-
જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મોને અને કૃષ્ણાદિ લેશ્યાઓને-વિશેષ રૂપે જાણતો નથી અને
દેખતો નથી, પરંતુ તે શરીરસહિત અને કર્મો અને લેશ્યાઓ સહિતના
પોતાના આત્માને જાણે છે અને દેખે છે. આ કથનનો ભાવાર્થ એવો છે

કર્મયોગ્યાઃ કર્મસમ્બન્ધિનીર્વા કૃષ્ણાદિલેશ્યાઃ ન જાનાતિ કર્મદ્રવ્યસ્ય લેશ્યાદ્રવ્યસ્ય-
 ચાતિસૂક્ષ્મત્વેન છદ્મસ્થસ્ય જ્ઞાનાગોચરત્વાત્ કિન્તુ સઃ અનગારઃ કર્મલેશ્યાવન્તં
 શરીરયુક્તં ચ સ્વાત્માનં જાનાત્યેવ, શરીરસ્ય ચક્ષુર્ગ્રાહ્યત્વાત્ આત્મનશ્ચ શરીરેણ સહ
 કથંચિદભેદેન તસ્ય સ્વસંવિદિતત્વાત્ इति । સરુપિકર્મલેશ્યા સહિતત્વપ્રસ્તાવાત્
 ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘અત્થિ ણં મંતે ! સરુવી સકમ્મલેસ્સા પોગ્ગલા ઓમાસંતિ,
 જાવ પમાસંતિ ?’ હે મદન્ત ! અસ્તિ-સંભવતિ ચ્છલુ સરુપિણઃ—રુપેણ સૂર્તતયા
 સહ યે વર્તન્તે તે સરુપિણો વર્ણાદિમન્તઃ, સકર્મલેશ્યાઃ કર્મલેશ્યયા સહ વર્ત-
 માનાઃ સકર્મલેશ્યાઃ, પુદ્ગલાઃ સ્કન્ધરૂપાઃ અવમાસન્તે-પ્રકાશન્તે, યાવત્-ઉદ્-

હસ કથન કા તાત્પર્ય એસા હૈ કિ ભાવિતાત્મા અનગાર છદ્મસ્થ હોને કે
 કારણ જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મ કે યોગ્ય અથવા કર્મસંબંધી કૃષ્ણાદિલેશ્યા-
 કો નહીં જાનતા હૈ ક્યોંકિ કર્મદ્રવ્ય ઓર લેશ્યા, દ્રવ્ય અતિસૂક્ષ્મ હોતે
 હૈં હસ કારણ વે છદ્મસ્થ કે જ્ઞાન કે વિષયભૂત નહીં હોતે હૈં । પરન્તુ વહ કર્મ
 ઓર લેશ્યા સે યુક્ત તથા શરીર સહિત સ્વાત્માકો તો જાનતા હી હૈ-
 ક્યોંકિ શરીર ચક્ષુદ્વારા ગ્રાહ્ય હોતા હૈ ઓર આત્મા શરીર સે સમ્બન્ધિત
 હૈ-અર્થાત્ આત્મા કા શરીર કે સાથ કથંચિત્ અભેદ હૈ-તથા સ્વસંવિદિત
 હૈ-હસ કારણ ભાવિતાત્મા અનગાર કર્મ એવં લેશ્યા સે યુક્ત તથા
 શરીર સહિત સ્વાત્મા કો જાનતા હૈ ।

અવ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈં—‘અત્થિ ણં મંતે ! સરુવી સકમ્મલેસ્સા
 પોગ્ગલા ઓમાસંતિ જાવ પમાસંતિ’ હે મદન્ત ! સરુપી- વર્ણાદિવાલે
 એવં કર્મલેશ્યાવાલે પુદ્ગલસ્કન્ધ પ્રકાશિત હોતે હૈં ? યાવત્-ઉદ્ઘોતિત

કે-ભાવિતાત્મા અણુગાર છદ્મસ્થ હોય છે. તેથી તે જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મને
 યોગ્ય અથવા કર્મ સંબંધી કૃષ્ણાદિ લેશ્યાઓને જાણતા નથી, કારણ કે
 કર્મદ્રવ્ય અને લેશ્યાદ્રવ્ય અતિસૂક્ષ્મ હોય છે. તેથી તેઓ છદ્મસ્થના જ્ઞાન
 દ્વારા જાણી શકતા નથી પરન્તુ એજ કર્મ અને લેશ્યાથી યુક્ત તથા
 શરીરસહિત આત્માને તો તેઓ જાણે જ છે, કારણ કે શરીર ચક્ષુ ગ્રાહ્ય
 હોય છે અને આત્મા શરીર સાથે સંબંધ ધરાવે છે. એટલે કે આત્માને
 શરીરની સાથે અમુક દષ્ટિએ અલેહ છે, તથા તે સ્વસંવિદિત છે. આ
 કારણે ભાવિતાત્મા અણુગાર કર્મ અને લેશ્યાથી-યુક્ત તથા શરીરસહિત
 પોતાના આત્માને જાણે છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—“અત્થિ ણં મંતે ! સરુવી સકમ્મલેસ્સા પોગ્ગલા
 ઓમાસંતિ જાવ પમાસંતિ ?” કે ભગવન ! અરૂપી (વર્ણાદિવાળાં) અને કર્મ-
 લેશ્યાવાળાં પુદ્ગલસ્કંધો પ્રકાશિત હોય છે ? ઉદ્ઘોતિત હોય છે ? પ્રધોતિત

દ્યોતન્તે, પ્રદ્યોતન્તે, પ્રભાસન્તે ? મગવાનાહ—‘હંતા, અત્થિ’ હે ગૌતમ ! હન્ત-
સત્યમ્, અસ્તિ—સંભવતિ खलु સરુપિણઃ સકર્મલેશ્યાઃ સ્કન્ધરૂપાઃ પુદ્ગલાઃ અ-
ભાસન્તે યાવત્ પ્રભાસન્તે इति । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘કયરેણં મંતે ! સરુવી સકર્મ-
લેસ્સા પોગ્ગલા ઓભાસંતિ જાવ પમાસેંતિ ?’ હે મદન્ત કતરે खलु સરુપિણઃ
સકર્મલેશ્યાઃ પુદ્ગલાઃ સ્કન્ધરૂપાઃ અભાસન્તે, યાવત્—ઉદ્ધોતન્તે, પ્રદ્યોતન્તે,
પ્રભાસન્તે ? મગવાનાહ—‘ગોયમા ! જાઓ હમાઓ ચંદિમસૂરિયાણં દેવાણં
વિમાણેહિંતો લેસ્સાઓ વહિયા અભિનિસ્સડાઓ, તાઓ ઓભાસંતિ જાવ પમા-
સેંતિ’ હે ગૌતમ ! યાઃ હમાઃ ચન્દ્રસૂર્યાણાં દેવાનાં વિમાનેભ્યો લેશ્યાઃ વહિઃ
અભિનિઃમૃતાઃ વહિર્નિર્ગતા ભવન્તિ તાશ્ચન્દ્રસૂર્યવિમાનનિર્ગતાસ્તેજોલેશ્યાઃ અવમા-
સન્તે યાવત્—ઉદ્ધોતન્તે, પ્રદ્યોતન્તે, પ્રભાસન્તે, અત્પવ ‘એવં એણ ગોયમા !

હોતે હૈં ? પ્રદ્યોતિત હોતે હૈં ? પ્રભાસિત હોતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં—
‘હંતા, અત્થિ’ હાં ગૌતમ ! વર્ણાદિવાલે એવં કર્મલેશ્યાવાલે પુદ્ગલસ્કન્ધ
પ્રકાશિત હોતે હૈં યાવત્ પ્રભાસિત હોતે હૈં । અવ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા
પૂછતે હૈં—‘કયરે ણં મંતે ! સરુવી સકર્મલેસ્સા પોગ્ગલા ઓભાસંતિ જાવ
પમાસેંતિ’ હે મદન્ત ! વર્ણાદિવાલે એવં કર્મલેશ્યાવાલે પુદ્ગલસ્કન્ધ જો
પ્રકાશિત યાવત્ પ્રભાસિત હોતે હૈં, વે કિતને હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે
હૈં—‘ગોયમા ! જાઓ હમાઓ ચંદિમસૂરિયાણં દેવાણં વિમાણેહિંતો લેસ્સાઓ
વહિયા અભિનિસ્સડાઓ તાઓ ઓભાસંતિ જાવ પમાસેંતિ’ હે ગૌતમ !
જો યે ચન્દ્ર ઓર સૂર્યોં કે વિમાનોં સે બાહિર નિકલી હુઈ લેશ્યાઈ
હૈં—વે ચન્દ્રસૂર્યનિર્ગત તેજોલેશ્યાઈ (તેજ) પ્રકાશિત હોતી હૈં યાવત્

હોય છે ? પ્રભાસિત હોય છે ? તેનો ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે કે—
“હંતા, અત્થિ” હા, ગૌતમ ! તે પુદ્ગલસ્કન્ધો પ્રકાશિત, ઉદ્યોતિત અને
પ્રભાસિત હોય છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—“કયરે ણં મંતે ! સરુવી સકર્મલેસ્સા પોગ્ગલા
ઓભાસંતિ જાવ પમાસેંતિ ?” હે ભગવન્ ! વર્ણાદિવાળા અને કર્મલેશ્યાવાળાં
પુદ્ગલસ્કન્ધો જે પ્રકાશિત, ઉદ્યોતિત, પ્રદ્યોતિત અને પ્રભાસિત હોય
છે, તે કેટલાં છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—“ગોયમા ! જાઓ હમાઓ ચંદિમસૂરિયાણં દેવાણં
વિમાણેહિંતો લેસ્સાઓ વહિયા અભિનિસ્સડાઓ તાઓ ઓભાસંતિ, જાવ પમા-
સેંતિ” હે ગૌતમ ! આ જે ચન્દ્ર અને સૂર્યના વિમાનોમાંથી બહાર નીક-
ળતી લેશ્યાઓ છે, તે ચન્દ્રસૂર્યનિર્ગત તેજોલેશ્યાઓ (તેજ) પ્રકાશિત,

તે સરુવી સકર્મલેસ્સા પોગ્ગલા ઓમાસેંતિ જાવ પમાસેંતિ' હે ગૌતમ ! એવં રીત્યા, એતેનૈવ-ચન્દ્રસૂર્યવિમાનનિર્ગતતેજોલેશ્યાપ્રકાશેનૈવ તે પૂર્વોક્તાઃ સરુ પિણઃ સકર્મલેશ્યાઃ પુદ્ગલાઃ સ્કન્ધરૂપા અપિ અવભાસન્તે યાવત્-ઉદ્યોતન્તે, પ્રદ્યો-તન્તે, પ્રમાસન્તે ચેતિ ભાવઃ । અત્રેદં બોધ્યમ્-યદ્યપિ ચન્દ્રસૂર્યવિમાનપુદ્ગલાનામેવ પૃથિવીકાયિકતયા સચેતનત્વાત્ સકર્મલેશ્યાવત્ત્યમુચિતં તથાપિ તન્નિર્ગતપ્રકાશ-પુદ્ગલાનાં તદ્વેતુકત્વેન કાર્યે કારણોપચારાત્ સ્કન્ધરૂપપુદ્ગલાનામપિ સકર્મલેશ્યા-વત્ત્વમવસેયમિતિ ધ્યેયમ્ ॥ સૂ૦ ૧ ॥

પુદ્ગલવિશેષવત્કવ્યતા ।

મૂલમ્-‘નેરઙ્ગયાણં મંતે ! કિં અત્તા પોગ્ગલા, અણત્તા પોગ્ગલા ? ગોયમા ! નો અત્તા પોગ્ગલા, અણત્તા પોગ્ગલા, અસુ-

ઉદ્યોતિતિ હોતી હૈં, પ્રદ્યોતિતિ હોતી હૈં, પ્રમાસિતિ હોતી હૈં, અત એવં ‘એવં એણં ગોયમા ! તે સરુવી સકર્મલેસ્સા પોગ્ગલા ઓમાસેંતિ, જાવ પમાસેંતિ’ હે ગૌતમ ! આ ચન્દ્રસૂર્યનિર્ગત તેજોલેશ્યા કે પ્રકાશ સે હી વે પૂર્વોક્ત સરુપી-વર્ણાદિવાલે એવં કર્મલેશ્યાવાલે સ્કન્ધરૂપ પુદ્ગલ મી અવભાસિતિ હોતે હૈં, યાવત્-ઉદ્યોતિતિ હોતે હૈં, પ્રદ્યોતિતિ હોતે હૈં, પ્રમાસિતિ હોતે હૈં । યહાં પર એસા સમજ્ઞના ચાહિયે-યદ્યપિ ચન્દ્રસૂર્ય કે વિમાન કે પુદ્ગલ પૃથિવીકાયિક હોને સે સચેતન હૈં-હસસે અનમે સકર્મ લેશ્યાવત્તા તો ઉચિતિ હૈ પરન્તુ અનસે નિકલે હુએ પ્રકાશ કે પુદ્ગલ કર્મ-લેશ્યાવાલે નહીં હૈં ફિર મી વે અનસે નિકલે હૈં-હસ કારણ વે પ્રકાશ કે પુદ્ગલ કાર્ય મેં કારણ કે ઉપચાર કો લેકર કર્મલેશ્યાવાલે કહે ગયે હૈં એસા જાનના ચાહિયે ॥ સૂ૦ ૧ ॥

ઉદ્યોતિત, પ્રદ્યોતિત, અને પ્રમાસિત હોય છે, તેથી “ એવં એણં ગોયમા ! તે સરુવી સકર્મલેસ્સા પોગ્ગલા ઓમાસેંતિ જાવ પમાસેંતિ ” હે ગૌતમ ! આ ચન્દ્રસૂર્યનિર્ગત તેજોલેશ્યાના પ્રકાશથી જ તે સરૂપી (વર્ણાદિવાળી) અને કર્મલેશ્યાઓવાળાં સ્કન્ધ રૂપ પુદ્ગલો પણ અવભાસિત, ઉદ્યોતિત, પ્રદ્યોતિત અને પ્રમાસિત હોય છે. અહીં એવું સમજવું જોઈએ કે ચન્દ્રસૂર્યનાં વિમાનોનાં પુદ્ગલ પૃથ્વીકાયિક હોવાથી સચેતન છે, તેથી તે પુદ્ગલોમાં તો સકર્મ-લેશ્યાવત્તા હોઈ શકે છે, પરન્તુ તે વિમાનોમાંથી નીકળેલાં પ્રકાશનાં પુદ્ગલો કર્મલેશ્યાવાળાં હોતાં નથી. છતાં પણ તેઓ તેમાંથી નીકળે છે, આ કારણે પ્રકાશનાં તે પુદ્ગલોને, કાર્યમાં કારણના ઉપચારની અપેક્ષાએ કર્મલેશ્યા-વાળાં કહ્યાં છે, એમ સમજવું. ॥ સૂ૦ ૧ ॥

रकुमाराणं भंते ! किं अत्ता पोग्गला, अणत्ता पोग्गला ? गोयमा !
 अत्ता पोग्गला, णो अणत्ता पोग्गला, एवं जाव थणियकुमाराणं
 पुढवीकाइयाणं पुच्छा, गोयमा ! अत्ता वि पोग्गला, अणत्ता वि
 पोग्गला, एवं जाव मणुस्साणं, वाणमंतरजोइसिय वेमाणियाणं
 जहा असुरकुमाराणं, नेरइयाणं भंते ! किं इट्ठा पोग्गला, अणिट्ठा
 पोग्गला ? गोयमा ! नो इट्ठा पोग्गला, अणिट्ठा पोग्गला, जहा
 अत्ता भणिया, एवं इट्ठा वि, कंता वि, पिया वि, मणुन्ना वि
 भाणियत्वा, एए पंचदंडगा । देवेणं भंते ! महड्डिए जाव महा-
 सोक्खे रूपसहस्सं विउव्वित्ता पभू भासासहस्सं भासित्तए ?
 हंता, पभू सा णं भंते ! किं एगा भासा भासासहस्सं ? गोयमा !
 एगा णं सा भासा, णो खलु तं भासासहस्सं” ॥सू० २॥

छाया—नैरयिकाणां भदन्त ! किम् आत्राः (आप्ताः) पुद्गलाः, अनात्राः
 (अनाप्ताः) पुद्गलाः ? गौतम ! नो आत्राः पुद्गलाः, अनात्राः पुद्गलाः असुर-
 कुमाराणां भदन्त ! किम् आत्राः पुद्गलाः अनात्राः पुद्गलाः गौतम !
 आत्राः पुद्गलाः नो अनात्राः पुद्गलाः, एवं यावत्-स्तनितकुमाराः, पृथिवीकायि-
 कानां पृच्छा, गौतम ! आत्रा अपि पुद्गलाः, अनात्रा अपि पुद्गलाः एवं यावत्-
 मनुष्याणाम्, वानव्यन्तरज्योतिषिकवैमानिकानां यथा असुरकुमाराणाम्, नैर-
 यिकाणां भदन्त ! किम् इष्टाः पुद्गलाः, अनिष्टाः पुद्गलाः ? गौतम ! नो इष्टाः
 पुद्गलाः, अनिष्टाः पुद्गलाः यथा आत्राः भणित्ताः, एवम् इष्टा अपि, कान्ता अपि,
 पिया अपि, मनोज्ञा अपि, भणितव्याः, एते पञ्चदण्डकाः । देवः खलु भदन्त !
 महर्द्धिको यावत्-महासौख्यो रूपसहस्रं विकुर्वित्वा प्रभुः भाषा सहस्रं भाषितुम् ?
 हन्त, प्रभुः, सा खलु भदन्त ! किम् एका भाषा भाषासहस्रम् ? गौतम ! एका
 खलु सा भाषा, नो खलु सा भाषासहस्रम् ॥ सू० २ ॥

टीका—पुद्गलाधिकारात्तद्विशेषवक्तव्यतां प्ररूपयितुमाह ‘नेरइया णं भंते’
 इत्यादि । ‘नेरइयाणं भंते । किं अत्ता पोग्गला, अणत्ता पोग्गला ?’ गौतमः

પૃચ્છતિ-‘હે ભદ્રન્ત ! નૈરયિકાણાં કિમ્ આત્રાઃ-આસમન્તાત્ ત્રાયન્તે-દુઃસ્વાત્ સંરક્ષન્તિ, સુખં ચ ઉત્પાદયન્તીતિ આત્રાઃ સુખકારકાઃ, આપ્તા વા-એકાન્તા-ત્યન્તહિતાઃ, અતએવ રમણીયાઃ પુદ્ગલાઃ ભવન્તિ ? કિંવા અનાત્રાઃ-દુઃસ્વકારકાઃ અનાપ્તાઃ વા-એકાન્તાહિતાઃ પુદ્ગલા ભવન્તિ ? ભગવાનાહ-‘ગોયમા ! નો અત્તા પોગ્ગલા, અણત્તા પોગ્ગલા,’હે ગૌતમ ! નૈરયિકાણાં નો આત્રાઃ-સુખકારકાઃ, આપ્તા વા-એકાન્તહિતાઃ, પુદ્ગલા ભવન્તિ, અપિતુ અનાત્રાઃ-દુઃસ્વકારકાઃ, અનાપ્તા વા એકાન્તાહિતાઃ, પુદ્ગલાઃ ભવન્તિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘અસુરકુમારાણં

પુદ્ગલવિશેષવક્તવ્યતા-

‘નેરઙ્કયાણં મંતે ! કિં અત્તા પોગ્ગલા અણત્તા પોગ્ગલા’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ-પુદ્ગલ કા અધિકાર ચલ રહા હૈ-હસલિયે યહાં પર સૂત્રકાર ને પુદ્ગલ વિશેષ કી પ્રરૂપણા કી હૈ-હસમેં ગૌતમ ને પ્રશ્ન સે એતા પૂછા હૈ-‘નેરઙ્કયાણં મંતે ! કિં અત્તા પોગ્ગલા, અણત્તા પોગ્ગલા’ હે ભદ્રન્ત ! નૈરયિકોં કૈ આત્ર-સવ પ્રકાર સે દુઃસ્વોં સે રક્ષા કરનેવાલે ઓર સુખ કો ઉત્પન્ન કરનેવાલે-પુદ્ગલ હોતે હૈ ? અનાત્ર-દુઃસ્વકારક પુદ્ગલ હોતે હૈ ? અથવા-અનાત્ર-એકાન્ત રૂપ સે અહિતકારક પુદ્ગલ હોતે હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-‘ગોયમા ! નો અત્તા પોગ્ગલા, અણત્તા પોગ્ગલા’ હે-ગૌતમ ! નૈરયિકોં કો સુખકારક યા એકાન્તતઃ હિતવિધાયક પુદ્ગલ નહીં હોતે હૈ, અપિ તુ અનાત્ર-દુઃસ્વકારક યા અનાત્ર-એકાન્તતઃ અહિતવિધાયક હી પુદ્ગલ હોતે હૈ ।

-પુદ્ગલવિશેષ વક્તવ્યતા-

“નેરઙ્કયા ણં મંતે ! કિં અત્તા પોગ્ગલા અણત્તા પોગ્ગલા” ઇત્યાદિ-

ટીકાર્થ-પુદ્ગલની પ્રરૂપણા ચાલી રહી છે. તેથી હવે સૂત્રકાર આ સૂત્રમાં પુદ્ગલવિશેષની પ્રરૂપણા કરે છે. આ વિષયને અનુલક્ષીને ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે-“નેરઙ્કયા ણં મંતે ! કિં અત્તા પોગ્ગલા, અણત્તા પોગ્ગલા ?” હે ભગવન ! નારકોનાં પુદ્ગલો આત્ર હોય છે, કે અનાત્ર હોય છે ? (જે પુદ્ગલો દુઃખોથી રક્ષા કરનારા અને સુખઉત્પન્ન કરનારાં હોય છે, તેમને ‘આત્રપુદ્ગલો’ કહે છે. દુઃખકારક પુદ્ગલોને અનાત્ર પુદ્ગલો કહે છે) અથવા નારકોનાં પુદ્ગલો સુખકારક હોય છે, કે અનાપ્ત (એકાન્ત રૂપે અહિતકારક) હોય છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર-“ગોયમા ! નો અત્તા પોગ્ગલા, અણત્તા પોગ્ગલા” હે ગૌતમ ! નારકોનાં પુદ્ગલ સુખકારક અથવા આપ્ત-એકાન્તતઃ હિતવિધાયક હોતાં નથી, પરંતુ અનાત્ર-દુઃખકારક, અથવા અનાપ્ત-અહિતકારક જ હોય છે.

भंते ! अत्ता पोग्गला, अणत्ता पोग्गला ?' हे भदन्त ! असुरकुमाराणां किम् आत्ताः, सुखकारकाः, आप्ता वा-एकान्तहिताः पुद्गला भवन्ति ? किं वा अनात्ताः, दुःखकारकाः अनाप्ताः वा एकान्ताहिताः, पुद्गला भवन्ति ? भगवानाह—'गोयमा ! अत्ता पोग्गला, णो अणत्ता पोग्गला । एवं जाव थणियकुमाराणं' हे गौतम ! असुरकुमाराणाम्-आत्ताः-सुखकारकाः, आप्ता वा एकान्तहिताः, पुद्गला भवन्ति, नो अनात्ताः दुःखकारकाः, अनाप्ता वा-एकान्ताहिताः, पुद्गला भवन्ति, एवं-रीत्या, यावत्-नागकुमारादारभ्य स्तनितकुमारपर्यन्तानाम् आत्ताः-सुखकारकाः, आप्ता, वा-एकान्तहिताः पुद्गला भवन्ति, नो अनात्ताः-दुःखकारकाः, अनाप्ता वा-एकान्ताहिताः पुद्गला भवन्ति । गौतमः पृच्छति—'पुढविकाइयाणं

अब गौतम प्रभु से ऐसा पूछते हैं—'असुरकुमाराणं भंते ! किं अत्ता पोग्गला, अणत्ता पोग्गला' हे भदन्त ! असुरकुमार देवों के जो पुद्गल होते हैं—वे क्या सुखकारक या एकान्तः हितविधायक पुद्गल होते हैं ? किंवा-अनात्र-दुःखकारक या एकान्तः अहितविधायक पुद्गल होते हैं ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—'गोयमा ! अत्ता पोग्गला, णो अणत्ता पोग्गला, एवं जाव थणियकुमाराणं' हे गौतम ! असुरकुमारदेवों के जो पुद्गल होते हैं—वे आत्र-सुखकारक ही होते हैं—अथवा-आप्त-एकान्तहितविधायक ही होते हैं, अनात्र-दुःखकारक या अनाप्त-एकान्ततः अहित विधायक नहीं होते हैं । इसी प्रकार का कथन यावत्-नागकुमार से लेकर स्तनितकुमारतक के देवों के भी जानना चाहिये—अर्थात् इनदेवों के भी जो पुद्गल होते हैं वे सुखकारक या एकान्ततः हितविधायक ही होते हैं, दुःखकारक या एकान्ततः अहितविधायक नहीं होते हैं ।

गौतम स्वामीने प्रश्न—“असुरकुमाराणं भंते ! किं अत्ता पोग्गला, अणत्ता पोग्गला ?” हे भगवन् ! असुरकुमार देवानां जे पुद्गले होय छे, ते शु' सुखकारक अथवा ऐकान्ततः हितकारक होय छे, के दुःखकारक अथवा ऐकान्ततः अहितकारक होय छे ?

भडावीर प्रभुने उत्तर—“गोयमा ! अत्ता पोग्गला, णो अणत्ता पोग्गला, एवं जाव थणियकुमाराणं” हे गौतम ! असुरकुमार देवानां पुद्गल आत्र (सुखकारक) अथवा आप्त (हितकारक) जे होय छे, अनात्र (दुःखकारक) अथवा अनाप्त (ऐकान्ततः अहितकारक) होतां नथी. जेवुं जे कथन नागकुमारोथी वधने स्तनितकुमारो पर्यन्तना देवानां पुद्गलो विषे पणु सभजवु. जेठले के ते देवानां पुद्गलो पणु सुखकारक अथवा ऐकान्ततः हितकारक जे होय छे, दुःखकारक अथवा अहितकार होतां नथी.

પુચ્છા' હે મદન્ત ! પૃથિવીકાયિકાનાં કિમ્ આત્રાઃ-સુખકારકાઃ, આપ્તા વા-
 ઇકાન્તહિતાઃ પુદ્ગલાભવન્તિ ? કિંવા અનાત્રાઃ-દુઃખકારકાઃ, અનાપ્તા વા-ઇકા-
 ન્તાહિતાઃ પુદ્ગલા ભવન્તિ । મગવાનાહ- 'ગોયમા ! અત્તાવિ પોગ્ગલા અણત્તા વિ
 પોગ્ગલા, एवं जाव मणुस्साणं' હે ગૌતમ ! પૃથિવીકાયિકાનામ્ આત્રા અપિ-સુખ-
 કારકા અપિ, આપ્તા અપિ વા-ઇકાન્તહિતા અપિ, પુદ્ગલા ભવન્તિ, અનાત્રા અપિ-
 દુઃખકારકા અપિ, અનાપ્તા અપિ વા-ઇકાન્તાહિતા અપિ, પુદ્ગલા ભવન્તિ, एवं
 रीत्या, यावत्-अप्कायिकानां, तेजस्कायिकानां, वायुकायिकानाम्, वनस्पति-
 कायिकानाम्, एकेन्द्रियाणाम्, द्वीन्द्रियाणाम्, त्रीन्द्रियाणाम्, चतुरिन्द्रिया-
 णाम्, पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानाम्, मनुष्याणां च आत्रा अपि-सुखकारका अपि,

અથ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈં- 'પુદ્ગલિકાદ્યાણં પુચ્છા' હે મદન્ત !
 પૃથિવીકાયિક જીવોં કે જો પુદ્ગલ હોતે હૈં વે કયા સુખકારક યા ઇકા-
 ન્તહિતવિધાયક હી હોતે હૈં ? યા દુઃખકારક અથવા-ઇકાન્ત અહિતવિ-
 ધાયક હોતે હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં- 'ગોયમા ! અત્તા વિ
 પોગ્ગલા, અણત્તા વિ પોગ્ગલા વિ' હે ગૌતમ ! પૃથિવીકાયિક જીવોં કે
 આત્રા ભી-સુખકારક યા ઇકાન્તહિકારક ભી પુદ્ગલ હોતે હૈં ઓર
 અનાત્રા-દુઃખકારક યા ઇકાન્ત અહિતવિધાયક ભી પુદ્ગલ હોતે હૈં ।
 હસી પ્રકાર કા કથન યાવત્-અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક
 ઓર વનસ્પતિકાયિક એકેન્દ્રિય જીવોં કે સંબંધ મેં, તથા દ્વીન્દ્રિય
 ત્રીન્દ્રિય ઓર ચૌદ્વિન્દ્રિય જીવોં કે સંબંધ મેં પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્જોં કે સંબંધ મેં
 ઓર મનુષ્યોં કે સંબંધ મેં ભી જાનના ચાહિયે અર્થાત્ હન સબ જીવોંકે-

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-“પુદ્ગલિકાદ્યાણં પુચ્છા” હે મગવન્ ! પૃથ્વી-
 કાયિક જીવોનાં જે પુદ્ગલો હોય છે, તે મું સુખકારક કે એકાન્તતઃ હિત-
 વિધાયક હોય છે ? કે દુઃખકારક અથવા એકાન્તતઃ અહિતવિધાયક હોય છે ?

મહાવીર પ્રશ્નનો ઉત્તર-“ગોયમા ! અત્તા વિ પોગ્ગલા, અણત્તા વિ
 પોગ્ગલા” હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક જીવોનાં પુદ્ગલો આત્ર (સુખકારક) અથવા
 એકાન્ત હિતકારક) પણ હોય છે, અને અનાત્ર (દુઃખકારક અથવા એકાન્તતઃ
 અહિતકારક) પણ હોય છે. એવું જ કથન અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુ-
 કાયિક અને વનસ્પતિકાયિક એકેન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં, તથા દ્વીન્દ્રિય,
 ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્જીવોના સંબંધમાં પણ

आप्ता अपि—एकान्तहिता अपि, पुद्गला भवन्ति, अनात्रा अपि—दुःखकारका अपि, अनाप्ता अपि वा एकान्ताहिता अपि पुद्गला भवन्ति । ‘वाणमंतरजोइसियवेमाणियाणं जहा असुरकुमाराणं’ वानव्यन्तर-ज्योतिषिक-वैमानिकानां यथा असुरकुमाराणाम् आत्राः सुखकारका एव, नो अनात्राः—दुःखकारकाः पुद्गला भवन्ति, गौतमः पृच्छति—‘नेरयियाणं मंते ! किं इद्वा पोग्गला, अणिद्वा पोग्गला ? हे भदन्त ! नेरइकाणां किम् इद्वाः—इष्टजनकाः पुद्गला भवन्ति ? किं वा अनिष्टाः—अनिष्टजनकाः पुद्गला भवन्ति ? भगवानाह—‘गोयमा ! नो इद्वा पोग्गला, अणिद्वा पोग्गला’ हे गौतम ! नेरयिकाणां नो इद्वाः—इष्टजनकाः पुद्गला भवन्ति, अपितु अनिष्टाः—अनिष्टजनकाः पुद्गला भवन्ति, ‘जहा अत्ता भणिया, एवं इद्वा

जो पुद्गल होते हैं—वे आत्र-सुखकारक या एकान्तहितकारक भी होते हैं और अनात्र-दुःखकारक या एकान्तअहितकारक भी होते हैं । ‘वाणमंतरजोइसियवेमाणियाणं जहा असुरकुमाराणं’ वानव्यन्तर, ज्योतिषिक और वैमानिक इनके जो पुद्गल होते हैं—वे असुरकुमारों के पुद्गल के जैसा सुखकारक या एकान्तहितकारक ही होते हैं, दुःखकारक या एकान्त अहित कारक नहीं होते हैं ।

अब गौतम प्रभु से ऐसा पूछते हैं—‘नेरइयाणं मंते ! किं इद्वा पोग्गला’ अणिद्वा पोग्गला’ हे भदन्त ! नेरयिकों के जो पुद्गल होते हैं वे क्या उनके इष्टजनक होते हैं ? किं वा—अनिष्ट जनक होते हैं ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘गोयमा ! नो इद्वा पोग्गला, अणिद्वा पोग्गला’ हे गौतम ! नेरयिकों के जो पुद्गल होते हैं वे उनके इष्टजनक

समञ्जसु’ । ओटवे के आ अघां एवेनां पुद्गलो आत्र पणु डोय छे अने अनात्र पणु डोय छे. “वाणमंतरजोइसियवेमाणियाणं जहा असुरकुमाराणं” वानव्यन्तरो, ज्योतिषिको अने वैमानिकोनां पुद्गलो, असुरकुमारोनां पुद्गलोनी जेम सुअकारक अथवा ओकान्ततः हितकारक न डोय छे. तेमनां पुद्गलो दुःअकारक अथवा ओकान्ततः अहितकारक होतां नथी.

गौतम स्वाभीनो प्रश्न—“नेरइयाणं मंते ! किं इद्वा पोग्गला, अणिद्वा पोग्गला ?” छे भगवन् ! नारकोनां नो पुद्गलो डोय छे, तेओ शु’ तेमने भाटे छष्टजनक डोय छे, के अनिष्टजनक डोय छे ?

भडावीर प्रभुनो उत्तर—“गोयमा ! नो इद्वा पोग्गला, अणिद्वा पोग्गला” छे गौतम ! नारकोनां नो पुद्गलो डोय छे, ते तेमने भाटे छष्टजनक होतां नथी, परन्तु अष्टजनक न डोय छे. “जहा अत्ता भणिया, एवं इद्वा वि,

‘વિ, કંતા વિ, પિયા વિ, મણુન્ના વિ, મણામા વિ માણિયન્ના, એ પંચદંડગા’
 ‘યથા-આત્રાઃ, આપ્તા વા મણિતાઃ-પ્રતિપાદિતાઃ એવં-તથૈવ ઇષ્ટા અપિ, કાન્તા
 અપિ, પ્રિયા અપિ, મનોજ્ઞા અપિ, મનોઽમા અપિ પુદ્ગલાઃ-પુદ્ગલવિષયકવક્તવ્યતા
 મણિતવ્યાઃ-પ્રતિપત્તવ્યાઃ, એતે આત્રે-ષ્ટકાન્ત-પ્રિય-મનોજ્ઞપુદ્ગલવિષયકાઃ
 પશ્ચદ્વંશકાઃ અભિલાપકા ભવન્તિ इत्यवसेयम्, પુદ્ગલપ્રસ્તાવાદ ગૌતમસ્તત્સમ્બન્ધિ
 પ્રશ્નાન્તરં પૃચ્છતિ-‘દેવે ણં મંતે ! મહિદ્ધિં જાવ મહાસોક્ખેરૂવસહસ્સં વિઝવ્વિત્તા
 પંભૂમાસા સહસ્સં માસિત્તે ?’ હેમદન્ત ! દેવઃ સ્વલુ મહર્દ્ધિકઃ યાવત્-મહાદ્યુ-
 તિકઃ, મહાવલઃ, મહાયશાઃ, મહાસૌખ્યો રૂપસહસ્રં વિકુર્વિત્વા-વૈક્રિયકરણેન
 નિષ્પાદ્ય, કિં માપાસહસ્રં માષિતું-વક્તું પ્રશ્નઃ-સમર્થો ભવતિ ? ભગવાનાદ-

નહીં હોતે હૈં, કિન્તુ અનિષ્ટજનક હોતે હૈં । ‘જહા અત્તા મણિયા, એવં
 હટ્ઠા વિ, કંતા વિ, પિયા વિ, મણુન્ના વિ, મણામા વિ માણિયન્ના, એ
 પંચ દંડગા’ જૈસા કથન આત્ર યા આસ પુદ્ગલોં કે સંબંધ મેં કિયા જા
 ચુકા હૈ, વૈસા હી કથન ઇષ્ટ, કાન્ત, પ્રિય, મનોજ્ઞ એવં મનોમ પુદ્ગલોં
 કે સમ્બન્ધ મેં મી કરના ચાહિયે હસ પ્રકાર સે આત્ર, ઇષ્ટ, કાન્ત,
 પ્રિય, મનોજ્ઞ પુદ્ગલવિષયક પાંચ અભિલાપ હો જાતે હૈં,

અવ ગૌતમ પુદ્ગલ કે પ્રકરણ કો લેકર તત્સંબંધી અન્ય પ્રશ્ન કો
 હસ પ્રકાર સે પૂછતે હૈં-‘દેવે ણં મંતે ! મહિદ્ધિં જાવ મહાસોક્ખે રૂવસ-
 હસ્સં વિઝવ્વિત્તા પંભૂ માસાસહસ્સં માસિત્તે’ હે મદન્ત ! મહર્દ્ધિક
 યાવત્ મહાદ્યુતિક, મહાવલિષ્ઠ, મહાયશસ્વી, એવં મહાસૌખ્યશાલી દેવ
 એક હજાર રૂપોં કી વિકુર્વણા કરકે-વૈક્રિયશક્તિ દ્વારા નિષ્પત્તિ કરકે
 કયા એક હજાર ભાષા કો ચોલ સકતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-

કંતા વિ, પિયા વિ, મણુન્ના વિ, મણામા વિ માણિયન્ના, એ પંચ દંડગા ”
 એવું કથન આત્ર (સુખકારક) અથવા આપ્ત (હિતવિધાયક) પુદ્ગલોના વિષ-
 યમાં કરવામાં આવ્યું છે, એવું જ કથન ઇષ્ટ, કાન્ત, પ્રિય, મનોજ્ઞ અને
 મનોમ પુદ્ગલોના વિષયમાં પણ કરવું જોઈએ આ પ્રમાણે ઇષ્ટ, કાન્ત, પ્રિય,
 મનોજ્ઞ અને મનોમ પુદ્ગલવિષયક પાંચ અભિલાપ થાય છે.

હવે ગૌતમ સ્વામી પુદ્ગલવિષયક અન્ય પ્રશ્નો ‘મહાવીર’ પ્રશ્નને પૂછે
 છે-“દેવે ણં મંતે ! મહિદ્ધિં જાવ મહાસોક્ખે રૂવસહસ્સં વિઝવ્વિત્તા પંભૂ
 માસાસહસ્સં માસિત્તે ?” હે ભગવન્ ! મહર્દ્ધિક, મહાધતિક, મહાબલિષ્ઠ,
 મહાયશસ્વી અને મહાસુખસંપન્ન દેવ એક હજાર રૂપોની વિકુર્વણા કરીને-
 ‘શુ’ એક હજાર ભાષાઓ બોલી શકે છે ખરે ?

‘હંતા, પશૂ’ હે ગૌતમ ! હન્ત-સત્યમ્ , દેવઃ સ્વલુ વૈક્રિયલઙ્ઘિસમ્પન્નો રૂપ-સહસ્રં વિકુર્વિત્વા ભાષા સહસ્રં ભાષિતું પ્રશુઃ-સમર્થો ભવતિ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સા ણં મંતે ! કિં ઇગા ભાસા, ભાસાસહસ્રં ?’ હે મદન્ત ! સા સ્વલુ ઉચ્યમાના ભાષાં કિમ્ એકા ભાષા ભવતિ, કિં વા ભાષાસહસ્રં ભવતિ ? મગવાનાહ-‘ગોયમા ! ઇગા ણં સા ભાસા, ણો સ્વલુ તં ભાસાસહસ્રં’ હે ગૌતમ ! એકા સ્વલુ સા ઉચ્યમાના ભાષા ભવતિ, જીવસ્ય એકત્વેન એકસ્યૈવ ઉપયોગસ્ય સમ્ભ-વાત્ , એકસ્યહિ જીવસ્ય એકદા એક એવોપયોગ ઇષ્યતે, તતશ્ચ યદા સ્વલુ જીવઃ સંત્યાગેકતરસ્યાં ભાષાયાં પ્રવૃત્તો ભવતિ તદા નાન્યસ્યાં પ્રવર્તતે ઇત્યેકૈવ ભાષા ભવતિ નો સ્વલુ સા ભાષા ભાષાસહસ્રં ભવતીતિ માવઃ ॥ સૂ ૨ ॥

‘હંતા પશૂ’ હાં ગૌતમ ! વૈક્રિયલઙ્ઘિસંપન્ન દેવ એક હજાર રૂપોં કી વિકુર્વણા કરકે એક હજાર ભાષા કો બોલસકતા હૈ ।

અબ ગૌતમ પ્રશુ સે એસા પૂછતે હૈ-સા ણં મંતે ! કિં ઇગા ભાસા, ભાસાસહસ્રં’ હે મદન્ત ! બોલી જાતી વહ ભાષા કયા એક ભાષા હોતી હૈ, કિં વા-એક હજાર ભાષા હોતી હૈ ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રશુ કહતે હૈ-‘ગોયમા ! ઇગા ણં સા ભાસા, ણો સ્વલુ તં ભાસાસહસ્રં’-હે ગૌતમ ! બોલી જાતી વહ ભાષા એક ભાષા હોતી હૈ હજાર ભાષા નહીં હાતી હૈ । તાત્પર્ય કહને કા એસા હૈ-જીવ એક હૈ ઓર ઉપયોગ બી એક હી હૈ એકકાલ મેં એક જીવ કે એક હી ઉપયોગ માના ગયા હૈ અતઃ જબ જીવ સત્ય આદિ કિસી એક ભાષા મેં પ્રવૃત્ત હોતા હૈ, તબ વહ ઉસ સમય

મહાવીર પ્રશુનો ઉત્તર-“ હંતા, પશૂ ” હા, ગૌતમ ! વૈક્રિયલઙ્ઘિસંપન્ન દેવ હજાર રૂપોની વિકુર્વણા કરીને એક હજાર ભાષા બોલી શકે છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-“ સા ણં મંતે ! કિં ઇગા ભાસા, ભાસાસહસ્રં ?” હે ભગવન્ ! બોલવામાં આવતી તે ભાષા શું એક ભાષાં રૂપ હોય છે, કે હજાર ભાષા રૂપ હોય છે ?

મહાવીર પ્રશુનો ઉત્તર-“ ગોયમા ! ઇગા ણં સા ભાસા, ણો સ્વલુ તં ભાસાસહસ્રં ” હે ગૌતમ ! બોલવામાં આવતી તે ભાષા એક ભાષા રૂપ જ હોય છે, હજાર ભાષા રૂપ હોતી નથી. આ કથનનો ભાવાર્થ એવો છે કે-જીવ એક છે અને ઉપયોગ પણ એક જ છે. એક કાલે એક જીવમાં એક જ ઉપયોગનો સદ્ભાવ હોઈ શકે છે. તેથી જ્યારે જીવ-સત્ય આદિ કોઈ એક ભાષામાં પ્રવૃત્ત થાય છે, ત્યારે એજ સમયે તે અન્ય ભાષામાં પ્રવૃત્ત

સૂર્યપ્રભાવિશેષવક્તવ્યતા ।

મૂલમ્—તેણં કાલેણં, તેણં સમણં, ભગવં ગોયમે અચિર-
મ્ગયં બાલસૂરિયં જાસુમણાકુસુમપુંજપ્પકાસં લોહિતગં પાસદ્ધ
પાસિત્તા જાયસદ્ધે જાવ સમુપ્પન્નકોઠહલ્લે જેણેવ સમણે ભગવં
મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છદ્ધ, જાવ નમંસિત્તા, જાવ એવં વયાસી-
કિમિદં ભંતે ! સૂરિય, કિમિદં ભંતે ! સૂરિયસ્સ અદ્ધે ? ગોયમા !
સુમે સૂરિય, સુમે સૂરિયસ્સ અદ્ધે, કિમિદં ભંતે ! સૂરિય કિમિદં
ભંતે ! સૂરિયસ્સ પમા, એવં ચેવ, એવં છાયા, એવં લેસ્સા” ॥ સૂ. ૦૩ ॥

છાયા—તસ્મિન્ કાલે, તસ્મિન્ સમયે ભગવાન્ ગૌતમઃ અચિરોદગતં બાલસૂર્ય
જાસુમનાઃ કુસુમપુન્જપ્રકાશં લોહિતકં પશ્યતિ, દૃષ્ટ્વા જાતશ્રદ્ધો યાવત્ સમુત્પન્ન
કુતૂહલો યત્રૈવ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરસ્તેત્રૈવોપાગચ્છતિ, યાવત્—નમસ્યિત્વા-
યાવત્—એવમ્ અવાદીત્ કોડયં ભદન્ત ! સૂર્યઃ, કોડયં ભદન્ત ! સૂર્યસ્ય અર્થઃ ?
ગૌતમ ! શુભઃ સૂર્યઃ, શુભઃ સૂર્યસ્ય અર્થઃ કોડયં ભદન્ત ! સૂર્યઃ, કેયં ભદન્ત !
સૂર્યસ્ય પ્રમા, એવમેવ, એવં છાયા, એવં લેક્ષ્યા ॥ સૂ. ૦ ૩ ॥

ટીકા—પુદ્ગલાધિકારાત્ સૂર્યસમ્બન્ધિવિશેષવક્તવ્યતાં પ્રરૂપયિતુમાહ—
‘તેણં કાલેણં’ इत्यादि । ‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં ભગવં ગોયમે અચિરમ્ગયં
અન્ય ભાષા મેં પ્રવૃત્ત નહીં હોતા હૈં ફસલિયે વહ એક હી ભાષા હોતી
હૈં, હજારભાષારૂપ વહ નહીં હોતી હૈં ॥ સૂ. ૦૨ ॥

સૂર્યપ્રભાવિશેષવક્તવ્યતા

‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—પુદ્ગલાધિકાર કો લેકર સૂત્રકાર ને ફસ સૂત્ર દ્વારા સૂર્યસંબંધી
વિશેષવક્તવ્યતા કા કથન કિયા હૈં—‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં ભગવં
અતો નથી. તેથી તે ભાષા એક જ ભાષા રૂપ હોય છે, હજાર ભાષા રૂપ
તે હોતી નથી. ॥ સૂ. ૦૨ ॥

—સૂર્યપ્રભાવિશેષવક્તવ્યતા—

“તેણં કાલેણં તેણં સમણં” इत्यादि—

ટીકાર્થ—પુદ્ગલોનો અધિકાર ચાલી રહ્યો છે. તેથી સૂત્રકાર આ સૂત્ર
દ્વારા સૂર્યસંબંધી વિશેષ વક્તવ્યતાનું કથન કર્યું છે—“તેણં કાલેણં તેણં

बालसूरियं जासुमणाकुसुमपुंजप्पकासं लोहितगं पासइ' तस्मिन् काले, तस्मिन् समये भगवान् गौतमः अचिरोद्धतं-सद्यः उदितम्-उदितमात्रमित्यर्थः, अतएवाह- बालसूर्यम् जासुमणाकुसुमपुंजप्रकाशम्-जासुमना नामरक्तपुष्पपुञ्जसदृश-प्रकाशम् अतएव-लोहितकम्-अत्यन्तरक्तम् बालसूर्यमितिपूर्वेण सम्बन्धः, पश्यति 'पासित्ता जायसद्धे जाव समुपपन्नकोउहल्ले' दृष्ट्वा तादृशं बालसूर्यं विलोक्य जातश्रद्धः-समुत्पन्नश्रद्धावान् यावत् समुत्पन्नकुतूहलः 'जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ, जाव नमंसित्ता जाव एवं वयासी' यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरः आसीत्, तत्रैव उपागच्छति, यावत्-तत्रैव उपागत्य, वन्दते नमस्यति वन्दित्वा नमस्यित्वा, यावत्-विनयेन पयुपासीनः, एवं-वक्ष्यमाणप्रकारेण अवा-

गोयमे अचिरुगयं बालसूरियं जासुमणा कुसुमपुंजप्पकासं लोहितगं पासइ' उसकाल और उस समय में भगवान् गौतम ने जासुमणाकुसुम के पुंज जैसा लोहितसूर्य देखा-जिसे उदित हुए बहुत समय नहीं हुआ था अर्थात् उदित होते ही सूर्य लोहित (लाल) रहता है बाद में नहीं-तात्पर्य कहने का यही है कि बालसूर्य गौतम ने देखा-'पासित्ता जायसद्धे जाव समुपपन्नकोउहल्ले' देखते ही उन्हें बड़ा कुतूहल हुआ इस कुतूहल की निवृत्ति भगवान् से ही हो सकती है ऐसे उनके चित्त में श्रद्धा तो थी ही सो वे 'जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ' जहां श्रमण भगवान् महावीर विराजमान थे-वहां पर गये वहां जाकर उन्होंने श्रमण भगवान् को वन्दना की नमस्कार किया वन्दनानमस्कार कर फिर वे बड़े विनय के साथ प्रभु से इस प्रकार पूछने लगे

समयणं भगवं गोयमे अचिरुगयं बालसूरियं जासुमणाकुसुमपुंजप्पकासं लोहितं पासइ' ते काले अने ते समये, भगवान् गौतमे जासुमणाकुसुमना पुंज जेवा लोहित (आरक्त) सूर्यने देख्यो. (जेना उदय थयाने पधारे समय न होय जेवा सूर्य अथवा उगतो सूर्य लाल होय छे.) आ कथननुं तात्पर्यं जे छे के गौतम स्वामीजे आलसूर्यने जेथो.

“पासित्ता जायसद्धे जाव समुपपन्नकोउहल्ले” लाल रंगना आलसूर्यने जेतां ज तेमने भूष ज कुतूहल थयुं. तेमने जेवी श्रद्धा छती के आ कुतूहलनुं निवारणु महावीर प्रभु ज करी शक्ये, तेथी “जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ” तेजो जथां श्रमणु भगवान् महावीर विराजमान छता, त्यां गया. त्यां जधने तेमणे तेमने वंदणु करी, नमस्कार कयिं. वंदणानमस्कार करीने भूष ज विनयपूर्वक तेमणे महावीर प्रभुने आ प्रभाणु

દીત્-‘કિમિદં મંતે । સૂરિણ, કિમિદં મંતે સૂરિયસ્સ અદ્દે ?’ હે મદન્ત ! કોયં-
પુરો દૃશ્યમાનઃ સૂર્યો વર્તતે ? કિં સ્વરૂપમિદં સૂર્યવસ્તુ વર્તતે, હે મદન્ત ! કોડયં-
સૂર્યશબ્દસ્ય અર્થશ્ચ વર્તતે ? મગવાનાહ-‘ગોયમા ! સુમે સૂરિણ, સુમે સૂરિયસ્સ
અદ્દે’ હે ગૌતમ ! શુભઃ સૂર્યઃ શુભસ્વરૂપં સૂર્યવસ્તુ વર્તતે સૂર્યવિમાનપૃથિવીકા-
યિકાનામાતપાભિધાનપુણ્યપ્રકૃત્યુદયવર્તિત્વાત્, લોકે પ્રશસ્તતયા પ્રસિદ્ધ-
ત્વાચ્ચ, જ્યોતિશ્ચક્ષકેન્દ્રત્વાચ્ચ, એવં શુભઃ સૂર્યશબ્દાર્થો વર્તતે-સૂરેભ્યઃ-ક્ષમા-
તપોદાનયુદ્ધાદિવીરેભ્યો હિતઃ, સૂરેષુ વા સાધુઃ સૂર્યઃ ‘તસ્મૈ હિતમ્’ ‘તત્ર સાધુઃ’
इत्यन्यतरसूत्रेण यत्प्रत्यये सूर्यशब्दस्य व्युत्पादितत्वात्, ગૌતમઃ પુનઃ પૃચ્છતિ-

‘કિમિદં મંતે । સૂરિણ, કિમિદં મંતે ! સૂરિયસ્સ અદ્દે’ હે મદન્ત ! यह
आगे दिखलाई देता सूर्य क्या पदार्थ है और सूर्य इस शब्द का अर्थ
क्या है ? इसके उत्तर में प्रभुने कहा-गोयमा ! सुमे सूरिण सुमे सूरियस्स
अददे’ हे गौतम ! आगे दिखलाई देता यह सूर्य एक शुभ स्वरूपवाला
पदार्थ है क्योंकि कि सूर्य के विमान पृथिवीकायिक होते हैं और इन पृथिवी
कायिकों के आतप नामकी पुण्यप्रकृति का उदय होता है तथा लोक में
सूर्य प्रशस्तरूप से प्रसिद्ध है एवं यह सूर्य ज्योतिश्चक्र का केन्द्र है तथा
सूर्यशब्द का अर्थ भी शुभ है “सूरेभ्यो” हितः सूर्यः इस व्युत्पत्ति के
अनुसार जो क्षमा, तप, दान, युद्ध आदि में शूरवीरों के लिये हित-
कारक होता है वह सूर्य है । अथवा शूरों में जो साधु हो वह सूर्य है
“तस्मै हितम्” “तत्र साधु” इनमें से किसी एक सूत्र से यत् प्रत्यय
करने पर सूर्यशब्द बन जाता है ।

પ્રશ્ન પૂછ્યો-“કિમિદં મંતે । સૂરિણ, કિમિદં મંતે ! સુરિયસ્સ અદ્દે” હે ભગ-
વન્ ! આ સામે દેખાતો સૂર્ય કયો પદાર્થ છે ? અને “સૂર્ય” આ શબ્દનો
શો અર્થ થાય છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર-“ગોયમા ! સુમે સૂરિણ, સુમે સૂરિયસ્સ અદ્દે”
હે ગૌતમ ! સામે દેખાતો સૂર્ય એક શુભ સ્વરૂપવાળો પદાર્થ છે, કારણ
કે સૂર્યનાં વિમાન પૃથ્વીકાયિક હોય છે અને આ પૃથ્વીકાયિકોમાં આતપ
નામની પુણ્યપ્રકૃતિનો ઉદય હોય છે, તથા લોકમાં સૂર્ય પ્રશસ્ત રૂપે પ્રસિદ્ધ
છે, તથા આ સૂર્ય જ્યોતિશ્ચક્રના કેન્દ્રરૂપ છે. સૂર્ય શબ્દનો અર્થ પણ શુભ
છે “સૂરેભ્યો હિતઃ” આ વ્યુત્પત્તિ અનુસાર જે ક્ષમા, તપ, દાન, યુદ્ધ
આદિમાં શૂરવીરોને માટે હિતકારક હોય છે, તે સૂર્ય છે. અથવા-શૂરોમાં
જે સાધુ હોય તે સૂર્ય છે. “તસ્મૈ હિતમ્” “તત્ર સાધુ” આ બન્નેમાંથી
કોઈ પણ સૂત્રથી “યત્” પ્રત્યય-લગાડવાથી ‘સૂર્ય’ શબ્દ બને છે.

‘કિમિદં મંતે ! સૂરિણ, કિમિદં મંતે ! સૂરિયસ્સ પમા ?’ હે મદન્ત ! કોડયં સૂર્યઃ ? કિં સ્વરૂપમિદં સૂર્યવસ્તુ વર્તતે ? હે મદન્ત ! ક્યેયં ચ સૂર્યસ્ય પ્રમા ? કિં સ્વરૂપા ઇયં સૂર્યપ્રમા વર્તતે ? इति प्रश्नः । भगवानाह—‘एवं चेव, एवं छाया, एवं लेस्सा’ हे गौतम ! एवमेव—पूर्वोक्तरीत्यैव शुभः खलु सूर्यो वर्तते, शुभाच्च सूर्यस्य प्रमा वर्तते उक्तयुक्तेः, एवं—तथैव सूर्यस्य छायाऽपि—कान्तिरपि शुभैव वर्तते, एवं—तथैव, सूर्यस्य लेइयाऽपि—तेजोलेइयाऽपि शुभैव वर्तते, इतिभावः ॥सू० ३॥

શ્રમણવિશેષવક્તવ્યતા ।

મૂલમ્—“જે હમે મંતે ! અજ્જત્તાણ સમણા નિગ્ગંથા વિહરંતિ, एतेणं कस्स तेयलेस्सं वीइवयंति ? गोयमा ! मासपरियाण सप्पणे निगग्गे वाणमंतराणं देवाणं तेयलेस्सं वीइवयइ, दुमासपरियाण सप्पणे निगग्गे असुरिंदवज्जियाणं भवणवासीणं देवाणं तेयलेस्सं वीइवयइ, एवं एएणं अभिलावेणं तिमासपरियाण सप्पणे निगग्गे असुरकुमाराणं देवाणं तेयलेस्सं वीइवयइ, चउम्मास परियाण सगहनक्खत्ततारारूवाणं जोइसियाणं देवाणं तेयलेस्सं वीइवयइ, पंचमासपरियाण य सच्चंदिमसूरियाणं जोइसिंदाणं

अब गौतम प्रभुसे ऐसा पूछते हैं—‘किमियं मंते ! सूरिण, किमिदं मंते ! सूरिस्स पमा’ हे मदन्त ! यह सूर्यरूप वस्तु क्या है और सूर्य की प्रमा क्या है ? इस के उत्तरमें प्रभु कहते हैं—‘एवं चेव, एवं छाया, एवं लेस्सा’ हे गौतम ऊपर कहे अनुसार सूर्य यह एक शुभ पदार्थ है और सूर्य की प्रमा भी शुभरूप है इसी प्रकार सूर्य की कान्ति भी शुभ ही है और सूर्य की तेजोलेइया भी शुभ ही है ॥सू० ३॥

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—“ કિમિદં મંતે ! સૂરિણ, કિમિદં મંતે ! સૂરિયસ્સ પમા ?” હે ભગવન્ ! આ સૂર્યરૂપ વસ્તુ શું છે, અને સૂર્યની પ્રમા શું છે ? મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—“ એવં ચેવ, છાયા, એવં લેસ્સા ” હે ગૌતમ ! ઉપર કહ્યા પ્રમાણે સૂર્ય એક શુભ પદાર્થ છે. સૂર્યની પ્રમા પણ શુભરૂપ છે. આ પ્રકારે સૂર્યની કાન્તિ પણ શુભ જ અને સૂર્યની તેજોલેશ્યા પણ શુભ જ છે. ॥સૂ૦ ૩॥

जोइसरायाणं तेयलेस्सं वीइवयइ, छम्मासपरियाए समणे सोह-
 म्मीसाणाणं देवाणं तेयलेस्सं वीइवयइ सत्तमासपरियाए सणं-
 कुमारमाहिंदाणं देवाणं तेयलेस्सं वीइवयइ, अट्टमासपरियाए
 बंभलोगलंतगाणं देवाणं तेयलेस्सं वीइवयइ, नवमासपरियाए
 समणे महासुकसहस्साराणं देवाणं तेयलेस्सं वीइवयइ, दसमास-
 परियाए आणयपाणय आरणच्चुयाणं देवाणं तेयलेस्सं वीइवयइ,
 एक्कारसमासपरियाए गेवेज्जगाणं देवाणं तेयलेस्सं वीइवयइ,
 बारसमासपरियाए समणे निग्गंथे अणुत्तरोववाइयाणं देवाणं
 तेयलेस्सं वीइवयइ, तेण परं सुक्के सुक्काभिजाए भवित्ता तओ
 पच्छा सिज्झइ जाव अंतं करेइ, सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति
 जाव विहरइ ॥सू० ४॥

चउदसमे नवमो उद्देशो ॥१४-१॥

छाया—ये इमे भदन्त ! आर्यतया श्रमणाः निर्ग्रन्थाः विहरन्ति, एते खलु
 कस्य तेजोलेख्यां व्यतिव्रजन्ति ? गौतम ! मासपर्यायः श्रमणः निर्ग्रन्थः वान-
 व्यन्तराणां देवानां तेजोलेख्यां व्यतिव्रजति, द्विमासपर्यायः श्रमणः निर्ग्रन्थः
 अग्रेन्द्वर्जितानाम् भवनवासिनाम् देवानां तेजोलेख्यां व्यतिव्रजति, एवम् एतेन
 अभिज्ञापेन त्रिमासपर्यायः श्रमणः निर्ग्रन्थः असुरकुमाराणां देवानां तेजोलेख्यां
 व्यतिव्रजति, चतुर्मासपर्यायः सप्रह्नक्षत्रतारारूपाणां ज्योतिषिकाणां देवानां तेजो-
 लेख्यां व्यतिव्रजति, पञ्चमासपर्यायश्च सचन्द्रमः सूर्याणां ज्योतिषिकेन्द्रानाम्,
 ज्योतिषिकराजानां तेजोलेख्यां व्यतिव्रजति, षण्मासपर्यायः श्रमणः सौधर्म-
 शानानां देवानां तेजोलेख्यां व्यतिव्रजति, सप्तमासपर्यायः सनत्कुमारमाहेन्द्राणां
 देवानां तेजोलेख्यां व्यतिव्रजति, अष्टमासपर्यायः ब्रह्मलोकलान्तकानां देवानां
 तेजोलेख्यां व्यतिव्रजति, नवमासपर्यायः श्रमणः महाशुकसहस्साराणां देवानां तेजो-
 लेख्यां व्यतिव्रजति, दशमासपर्यायः आनतप्राणताऽऽरणाच्युतानां देवानां तेजो-
 लेख्यां व्यतिव्रजति, एकादशमासपर्यायाः ग्रैवेयकाणां देवानां तेजोलेख्यां व्यति-

વ્રજતિ, દ્વાદશમાસપર્યાયઃ શ્રમણો નિર્ગ્રન્થઃ અનુતરૌપધાતિકાનાં દેવાનાં તેજોલેશ્યાં વ્યતિવ્રજતિ, તેન પરં શુક્લઃ શુક્લાભિજાતો ભૂત્વા તતઃ પશ્ચાત્ સિધ્યતિ, યાવત્-અન્તં કરોતિ, તદેવં મદન્ત ! તદેવં મદન્ત ! इति यावद् विहरति ॥ સૂ. ૪ ॥

चतुर्दशशतके नवमोद्देशकः ॥ १४-९ ॥

ટીકા—લેશ્યાપ્રસ્તાવાત્ તત્સમ્બન્ધિ વિશેષવક્તવ્યતાં પ્રરૂપયિતુમાહ—જે હમે મંતે ! इत्यादि । ‘જે હમે મંતે ! અજ્જત્તાએ સમણા નિગ્ગંથા વિહરન્તિ’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે મદન્ત ! ये खलु इमे प्रत्यक्षतया दृश्यमानाः आर्यसया—श्रेष्ठतया पापकर्मबहिर्भूततया विद्यमानाः श्रमणा निर्ग्रन्था विहरन्ति—तिष्ठन्ति, ‘एएणं कस्स तेयलेस्सं वीइवयंति ?’ एते खलु उपर्युक्ताः श्रमणा निर्ग्रन्थाः कस्य तेजोलेश्यां सुखासिकां व्यतिव्रजंति—व्यतिक्रामन्ति ? एतेषां श्रमणानां सुखं केषां सुखापेक्षया अधिकं विशिष्टं वा वर्तते ? इति प्रश्नः प्रकृते तेजोलेश्या शब्देन प्रशस्तलेश्याया विवक्षितत्वात्, तस्याश्च सुखासिका हेतुत्वेन कारणे कार्योपचारात् तेजोलेश्या-

श्रमणविशेष वक्तव्यता—

‘જે હમે મંતે ! અજ્જત્તાએ સમણા નિગ્ગંથા વિહરંતિ’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—લેશ્યા કે પ્રકરણ કો લેકર તત્સંબંધી વિશેષવક્તવ્યતા કી પ્રરૂપણા સૂત્રકાર ને હસ સૂત્ર દ્વારા કી હૈ—હસમે ગૌતમ ને પ્રશ્ન સે પૂછા હૈ—‘જે હમે મંતે ! અજ્જત્તાએ સમણા નિગ્ગંથા વિહરંતિ’ જો યે પ્રત્યક્ષ દિખતે હુએ શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ પાપકર્મ સે બહિર્ભૂત બને હુએ હૈ ‘एएणं कस्स तेयलेस्सं वीइवयंति’ સો યે કિસકી તેજોલેશ્યા કા—સુખાસિકા કા—વ્યતિક્રમણ કરતે હૈ ? અર્થાત્ હન શ્રમણ નિર્ગ્રન્થો કા જો સુખ હૈ વહ કિનકે સુખ કી અપેક્ષા અધિક અથવા વિશિષ્ટ હૈ ? પ્રકૃત મેં તેજોલેશ્યાપદ સે પ્રશસ્તલેશ્યા વિવક્ષિત હુઈ હૈ, વહ તેજોલેશ્યા

—શ્રમણવિશેષ વક્તવ્યતા—

“ જે હમે મંતે ! અજ્જત્તાએ સમણા નિગ્ગંથા વિહરંતિ ” इत्यादि—

ટીકાર્થ—આની પહેલાનાં સૂત્રમાં લેશ્યાની વાત કરવામાં આવી છે. સૂત્રકારે આ સૂત્ર દ્વારા લેશ્યાવિષયક વિશેષ વક્તવ્યતાની પ્રરૂપણા કરે છે—

ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે—“ જે હમે મંતે ! અજ્જત્તાએ સમણા નિગ્ગંથા વિહરંતિ ” જે આ પ્રત્યક્ષ દેખાતાં શ્રમણનિર્ગ્રન્થો પાપકર્મથી નિવૃત્ત થઈ ગયેલા છે, “ एएणं कस्स तेयलेस्स वीइवयति ” તેઓ તેજોલેશ્યાનું (સુખાસિકાનું) વ્યતિક્રમણ કરે છે ? એટલે કે આ શ્રમણનિર્ગ્રન્થોનું જે સુખ છે, તે કેના સુખ કરતાં અધિક અથવા વિશિષ્ટ છે ? અહીં તેજોલેશ્યા પદ દ્વારા પ્રશસ્તલેશ્યા ગ્રંથણ થઈ છે. તે તેજોલેશ્યા સુખાસિકાના

પદેન સુલાસિકા પ્રતિપાદિતા ભવતિ । મગવાનાહ—‘ગોયમા ! માસપરિયાદ સમણે નિગંગથે વાણમંતરાણં દેવાણં તેયલેસ્સં વીહવયહ’ હે ગૌતમ ! માસપર્યાયઃ એકમાસિકદીક્ષાપર્યાયઃ શ્રમણો નિર્ગ્રન્થઃ વાનવ્યન્તરાણાં દેવાનાં તેજોલેશ્યાં—સુલાસિકાં વ્યતિવ્રજતિ—વ્યતિક્રામતિ, ‘દુમાસપરિયાદ સમણે નિગંગથે અસુરિંદવજ્જિયાણં ભવણવાસીણં દેવાણં તેયલેસ્સં વીહવયહ’ દ્વિમાસપર્યાયઃ—માસદ્વય-કાલિકદીક્ષાપર્યાયઃ શ્રમણો નિર્ગ્રન્થઃ અસુરેન્દ્રવર્જિતાનાં—ચમરેન્દ્રવલીન્દ્રમિભાનાં ભવનવાસિનાં તેજોલેશ્યાં—સુલાસિકાં વ્યતિવ્રજતિ ‘એવં એણં અમિલાવેણં તિમાસપરિયાદ સમણે નિગંગથે અસુરકુમારાણં દેવાણં તેયલેસ્સે વીહવયહ’ એવં પૂર્વોક્ત-રીત્યા એતેન—ઉપર્યુક્તેન અમિલાપેન—આલાપકક્રમેણ, ત્રિમાસપર્યાયઃ—ત્રિમાસિક

સુલાસિકા કી હેતુ હોતી હૈ, હસલિયે કારણ મેં કાર્ય કે ઉપચાર સે તેજોલેશ્યા પદ સે સુલાસિકા કા પ્રતિપાદન કિયા ગયા હૈ । ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—‘ગોયમા ! માસપરિયાદ સમણે નિગંગથે વાણમંતરાણં દેવાણં તેયલેસ્સં વીહવયહ’ હે ગૌતમ ! જિસે સંયમ ધારણ કિયે અમી એક હી માસ હુઆ હૈ એસા શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ વાનવ્યન્તર દેવોં કી તેજો-લેશ્યા કા—વ્યતિક્રમણ કરતા હૈ ‘દુમાસપરિયાદ સમણે નિગંગથે અસુ-રિંદવજ્જિયાણં ભવણવાસીણં દેવાણં તેયલેસ્સં વીહવયહ’ જિસે સંયમ ધારણ કિયે અમી દો હી માસ હુએ હૈ એસા શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ ચમરેન્દ્ર વલીન્દ્રમિન્ન ભવનવાસીદેવોં કી તેજોલેશ્યા—સુલાસિકા કા વ્યતિક્રમણ કરતા હૈ ‘એણં અમિલાવેણં તિમાસપરિયાદ સમણે નિગંગથે અસુરકુ-મારાણં દેવાણં તેયલેસ્સં વીહવયહ’ પૂર્વોક્ત રીતિ સે કહે ગયે હસ અમિ-

કારણુ ૩૫ હોય છે, તે કારણે, કારણમાં કાર્યના ઉપચારની અપેક્ષાએ તેજોલેશ્યા પદ વડે સુખાસિકાનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે.

મહાવીર પ્રભુને ઉત્તર—“ ગોયમા ! માસપરિયાદ સમણે નિગંગથે વાણમં-તરાણં દેવાણં તેયલેસ્સં વીહવયહ ” હે ગૌતમ ! જેને સંમય ધારણુ કર્યાને એક જ માસ પૂરો થયો છે, એવો શ્રમણનિર્ગ્રન્થ વાનવ્યન્તર દેવોની તેજો-લેશ્યાનું (સુખાસિકાનું) વ્યતિક્રમણ કરે છે. “ દુમાસપરિયાદ સમણે નિગંગથે અસુરિંદવજ્જિયાણં ભવણવાસીણં દેવાણં તેયલેસ્સં વીહવયહ ” જેને સંમય ધારણુ કર્યાને બે માસનો સમય પૂરો થઈ ગયો છે, એવા શ્રમણનિર્ગ્રન્થ ચમરેન્દ્ર અને વલીન્દ્ર સિવાયના ભવનવાસી દેવોની તેજોલેશ્યાનું વ્યતિક્રમણ કરે છે. “ એણં અમિલાવેણં તિમાસપરિયાદ સમણે નિગંગથે અસુરકુમારાણં દેવાણં તેયલેસ્સં વીહવયહ ” પૂર્વોક્ત પદ્ધતિથી કથિત અભિલાપ દ્વારા—આલા-

દીક્ષાપર્યાયઃ શ્રમણો નિર્ગ્રન્થઃ અસુરકુમારાણાં દેવાનાં તેજોલેશ્યાં વ્યતિવ્રજતિ
'ચૌમ્માસપરિયાણ સગ્ગહનક્લત્તતારારૂવાણં જોહસિયાણં દેવાણં તેયલેસ્સં વીહ-
વયઈ' ચતુર્માસપર્યાયઃ-ચતુર્માસિકદીક્ષાપર્યાયઃ શ્રમણો નિર્ગ્રન્થઃ સગ્ગહનક્લત્ત-
તારારૂવાણાં જ્યોતિષિકાણાં દેવાનાં તેજોલેશ્યાં વ્યતિવ્રજતિ 'પંચમાસપરિયાણે
ય સચંદિમસૂરિયાણં જોહસિંદાણં જોહસરાયાણં તેયલેસ્સં વીહવયઈ' પશ્ચમાસ-
પર્યાયશ્ચ-પશ્ચમાસિકદીક્ષાપર્યાયશ્ચ શ્રમણો નિર્ગ્રન્થઃ સચન્દ્રમઃ સૂર્યાણાં જ્યોતિષિ-
કેન્દ્રાણાં જ્યોતિષકરાજાનાં તેજોલેશ્યાં વ્યતિવ્રજતિ । 'છમ્માસપરિયાણે
સમણે સોહમ્મીસાણાણં દેવાણં તેયલેસ્સં વીહવયઈ' ષષ્ઠમાસપર્યાયઃ-ષાઠ્ઠમાસિક-
દીક્ષાપર્યાયઃ શ્રમણો નિર્ગ્રન્થઃ સૌધર્મેશાનાનાં દેવાનાં તેજોલેશ્યાં વ્યતિવ્રજતિ,

લાપ દ્વારા-આલાપકક્રમ દ્વારા-ત્રીન માસ કી દીક્ષાપર્યાયવાલા શ્રમણ
નિર્ગ્રન્થ અસુરકુમારદેવોં કી તેજોલેશ્યા-સુલાસિકા કા વ્યતિક્રમણ
કરતા હૈ એસા જાનના ચાહિયે તથા-‘ચાઉમ્માસ-પરિયાણ સગ્ગહનક્લ-
ત્તતારારૂવાણં જોહસિયાણં દેવાણં તેયલેસ્સં વીહવયઈ’ હસી પ્રકાર
ચારમાસ કી દીક્ષાપર્યાયવાલા શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ ગ્રહગણ, નક્ષત્ર, તારારૂપ
જ્યોતિષિક દેવોં કી તેજોલેશ્યા કા વ્યતિક્રમણ કરતા હૈ । ‘પંચમાસ-
પરિયાણે ય સચંદિમસૂરિયાણં જોહસિંદાણં જોહસરાયાણં તેયલેસ્સં વીહ-
વયઈ’ પાંચમાસ કી દીક્ષાપર્યાયવાલા નિર્ગ્રન્થ ચન્દ્રસૂર્ય જો જ્યોતિષિક
હન્દ્ર ઓર જ્યોતિષિક રાજા હૈં હનકી તેજોલેશ્યા કા વ્યતિક્રમણ કરતા
હૈ । ‘છમ્માસપરિયાણે સમણે સોહમ્મીસાણાણં દેવાણં તેયલેસ્સં વીહવયઈ’
હસી પ્રકાર જિસે દીક્ષાપર્યાય ધારણકિયે હુણે અમી ૬ માસ વ્યતીત
હુણે હૈં એસે શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ કી જો તેજોલેશ્યા હોતી હૈ વહ સૌધર્મ

પકે કેમ દ્વારા ત્રણ માસની દીક્ષા પર્યાયવાળાં શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ અસુરકુમાર
દેવોની તેજોલેશ્યાનું (સુખાસિકાનું) વ્યતિક્રમણ કરે છે, એવું સમજવું
નેહાયે. તથા “ચાઉમ્માસપરિયાણે સગ્ગહનક્લત્તતારારૂવાણં જોહસિયાણં
દેવાણં તેયલેસ્સં વીહવયઈ” એજ પ્રમાણે ચાર માસની દીક્ષાપર્યાયવાળા
શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ ગ્રહગણ, નક્ષત્રો અને તારાઓરૂપ જ્યોતિષિક દેવોની તેજો-
લેશ્યાનું વ્યતિક્રમણ કરે છે. “પંચમાસપરિયાણે ય સચંદિમસૂરિયાણં જોહસિં-
દાણં જોહસરાયાણં તેયલેસ્સં વીહવયઈ” પાંચ માસની દીક્ષાપર્યાયવાળા
શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ જ્યોતિષિકેના હન્દ્ર અને જ્યોતિષિકરાય ચન્દ્રસૂર્યની તેજો-
લેશ્યાનું વ્યતિક્રમણ કરે છે. “છમ્માસપરિયાણે સમણે સોહમ્મીસાણાણં
દેવાણં તેયલેસ્સં વીહવયઈ” છ માસની દીક્ષાપર્યાયવાળા શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ સૌધર્મ

‘સત્તમાસપરિયાણ સર્ગકુમારમાર્હિદાણં દેવાણં તેયલેસ્સં વીહવયઈ’ સત્તમાસ પર્યાયઃ—સાત્તમાસિકદીક્ષાપર્યાયઃ શ્રમણો નિર્ગ્રન્થઃ સનત્કુમારમાહેન્દ્રાણાં દેવાનાં તેજોલેશ્યાં વ્યતિવ્રજતિ, ‘અટ્ટમાસપરિયાણ વંમલોગલંતગાણં દેવાણં તેયલેસ્સં વીહવયઈ’ અટ્ટમાસપર્યાયઃ શ્રમણો નિર્ગ્રન્થઃ વ્રહ્મલોક લાન્તકાનાં દેવાનાં તેજોલેશ્યાં વ્યતિવ્રજતિ, ‘નવમાસપરિયાણ સમણે મહાસુક્કસહસ્સારાણં દેવાણં તેયલેસ્સં વીહવયઈ’ નવમાસપર્યાયઃ શ્રમણો નિર્ગ્રન્થઃ મહાશુક્કસહસ્સારાણાં દેવાનાં તેજોલેશ્યાં વ્યતિવ્રજતિ, ‘દસમાસપરિયાણ આણયપાણયઆરણચ્ચુયાણં દેવાણં તેયલેસ્સં વીહવયઈ’ દસમાસપર્યાયઃ શ્રમણો નિર્ગ્રન્થઃ આનતપ્રાણતાડ્ડરણાચ્ચુતાનાં દેવાનાં તેજોલેશ્યાં વ્યતિવ્રજતિ, ‘एकारसमासपरियाण मेवेज्ज-

ईशान देवों की तेजोलेश्या को भी व्यतिक्रमण करती है। ‘सत्तमास परियाण सर्गकुमारमार्हिदाणं देवाणं तेयलेस्सं वीहवयइ’ सातमास दीक्षापर्यायवाले श्रमण निर्ग्रन्थ की तेजोलेश्या सनत्कुमारमाहेन्द्र देवों की तेजोलेश्या का व्यतिक्रमण करती है। ‘अट्टमासपरियाण वंमलोगलंतगाणं देवाणं तेयलेस्सं वीहवयइ’ आठमास की दीक्षापर्यायवाला श्रमण अनगार ब्रह्मलोक और लान्तक देवों की तेजोलेश्या का अतिक्रमण करता है। ‘नवमासपरियाण समणे महासुक्कसहस्साराणं देवाणं तेयलेस्सं वीहवयइ’ नौ मास की दीक्षापर्यायवाला श्रमण निर्ग्रन्थ महाशुक्क और सहस्सार देवों की तेजोलेश्या का अतिक्रमण करता है। ‘दसमासपरियाण आणयपाणय आरणच्चुयाणं देवाणं तेयलेस्सं वीहवयइ’ दशमास की दीक्षापर्यायवाला श्रमण निर्ग्रन्थ आनत, प्राणत,

અને ઇશાન કલ્પવાસી દેવોની તેજોલેશ્યાનું વ્યતિક્રમણ કરે છે. “સત્તમાસ પરિયાણ સર્ગકુમારમાર્હિદાણં દેવાણં તેયલેસ્સં વીહવયઈ” સાત માસની દીક્ષા પર્યાયવાળો શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ સનત્કુમાર અને માહેન્દ્ર કલ્પવાસી દેવોની તેજોલેશ્યાનું વ્યતિક્રમણ કરે છે. “અટ્ટમાસ-પરિયાણ વંમલોગલંતગાણં દેવાણં તેયલેસ્સં વીહવયઈ” આઠ માસની દીક્ષાપર્યાયવાળો શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ વ્રહ્મલોક અને લાન્તક કલ્પવાસી દેવોની તેજોલેશ્યાનું વ્યતિક્રમણ કરે છે. “નવમાસપરિયાણ સમણે મહાસુક્કસહસ્સારાણં દેવાણં તેયલેસ્સં વીહવયઈ” નવમાસની દીક્ષાપર્યાયવાળો શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ મહાશુક્ક અને સહસ્સાર કલ્પવાસી દેવોની તેજોલેશ્યાનું વ્યતિક્રમણ કરે છે. “દસમાસપરિયાણ આણયપાણય આરણચ્ચુયાણં દેવાણં તેયલેસ્સં વીહવયઈ” દસ માસની દીક્ષાપર્યાયવાળો શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ આણુત, પ્રાણુત, આરણુ અને અચ્ચુત કલ્પવાસી

ગાણં દેવાણં તેયલેસ્સં વીહવયઈ ' એકાદશમાસપર્યાયઃ શ્રમણો નિર્ગ્રન્થઃ પ્રેવેય-
કાણાં નવાનાં દેવાનાં તેજોલેશ્યાં-સુલાસિકાં વ્યતિવ્રજતિ વ્યતિક્રામતિ,
'વારસમાસપરિયાણ સમણે નિર્ગંગ્થે અણુત્તરોવવાહયાણં દેવાણં તેયલેસ્સં વીહ-
વયઈ' દ્વાદશમાસપર્યાયઃ શ્રમણો નિર્ગ્રન્થઃ અનુત્તરૌપપાતિકાનાં દેવાનાં પશ્ચાના-
મપિ તેજોલેશ્યાં વ્યતિવ્રજતિ, 'તેણ પરં સુક્કે સુક્કાભિજાણ ભવિત્તા તઓ પચ્છા
સિજ્જઈ, જાવ અંતં કરેઈ' તેન પરં-તતઃ પરં તદનન્તરમ્-સમ્વત્સરાદૂર્ધ્વમિત્યર્થઃ
'સુક્કેત્તિ' શુક્લઃ-શુક્લલેશ્યાવાન્, શુક્લાભિજાતઃ પરમશુક્લઃ-અત્યન્તશુદ્ધો-
ભૂત્વા તતઃ પશ્ચાત્-તદનન્તરં સિધ્યતિ યાવત્-બુદ્ધયતે, મુચ્યતે, પરિનિર્વાતિ
સર્વદુઃખાનામન્તં કરોતિ । અન્તે ગૌતમ આહ-'સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ

આરણ ઓર અચ્યુત દેવોં કી તેજોલેશ્યા કા અતિક્રમણ કરતા હૈ ।
'એકારસમાસપરિયાણ ગેવેજ્જગાણં દેવાણં તેયલેસ્સં વીહવયઈ' ગ્યારહ-
માસ કી દીક્ષાપર્યાયવાલા શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ નૌ પ્રેવેયક દેવોં કી તેજો-
લેશ્યા કા-સુલાસિકા કા અતિક્રમણ કરતા હૈ । 'વારસમાસપરિયાણ-
સમણે નિર્ગંગ્થે અણુત્તરોવવાહયાણં દેવાણં તેયલેસ્સં વીહવયઈ' વારહ-
માસ કી દીક્ષાપર્યાયવાલા શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ પાંચોં અનુત્તરૌપપાતિક દેવોં
કી તેજોલેશ્યા કા વ્યતિક્રમણ કરતા હૈ । 'તેણ પરં સુક્કે સુક્કાભિજાણ
ભવિત્તા તઓ પચ્છા સિજ્જઈ, જાવ અંતં કરેઈ' સંવત્સર કે વાદ શુક્લ-
લેશ્યાવાલા, પરમશુક્લલેશ્યાવાલા હોકર અર્થાત્ અત્યન્ત શુદ્ધ હોકર
પીછે સિદ્ધ હો જાતા હૈ, યાવત્ બુદ્ધ હો જાતા હૈ, મુક્ત હો જાતા હૈ,
બિલકુલ શાન્ત હો જાતા હૈ, ઓર સમસ્ત દુઃખોં કા નાશ કર દેતા હૈ ।

દેવોની તેજોલેશ્યાનું વ્યતિક્રમણ કરે છે. " એકારસમાસપરિયાણ ગેવેજ્જગાણં
દેવાણં તેયલેસ્સં વીહવયઈ " અગિયાર માસની દીક્ષાપર્યાયવાળો શ્રમણનિર્ગ્રન્થ
નવપ્રેવેયક વિમાનોના દેવોની તેજોલેશ્યાનું વ્યતિક્રમણ કરે છે. " વારમાસ-
પરિયાણ સમણે નિર્ગંગ્થે અણુત્તરોવવાહયાણં દેવાણં તેયલેસ્સં વીહવયઈ " બાર
માસની દીક્ષાપર્યાયવાળો શ્રમણનિર્ગ્રન્થ પાંચે અનુત્તરૌપપાતિક વિમાનવાસી
દેવોની તેજોલેશ્યાનું વ્યતિક્રમણ કરે છે. " તેણ પરં સુક્કે સુક્કાભિજાણ
ભવેત્તા તઓ પચ્છા સિજ્જઈ, જાવ અંતં કરેઈ " વર્ષ કરતાં વધારે દીક્ષાપ-
ર્યાયવાળો શ્રમણનિર્ગ્રન્થ શુક્લલેશ્યાવાળો, પરમશુક્લલેશ્યાવાળો એટલે કે અત્યંત
શુદ્ધ થઈને સિદ્ધ થઈ જાય છે, બુદ્ધ થઈ જાય છે, મુક્ત થઈ જાય છે,
બિલકુલ પરિતાપ રહિત થઈ જાય છે અને સમસ્ત દુઃખોનો નાશ કરી નાખે છે,

જાવ વિહરઈ' હે ભદન્ત ! તદેવં-ભવદુક્તં સત્યમેવ, હે ભદન્ત ! તદેવં-ભવદુક્તં સત્યમેવ ઇતિ, યાવદ્ ગૌતમો વિહરતિ-તિષ્ઠતિ ॥ સૂ૦ ૪ ॥

॥ ઇતિ શ્રી વિશ્વવિખ્યાત-જગદ્વલ્લભ-પ્રસિદ્ધવાચક-પંચદશભાષા-
કલિતલલિતકલાપાલાપકપ્રવિશ્વદ્વગ્ધપદ્યનૈઋગ્ન્યનિર્માપક,
વાદિમાનમર્દક-શ્રીશાહૂછત્રપતિ કોલ્હાપુરરાજપ્રદત્ત-
'જૈનાચાર્ય' પદભૂષિત—કોલ્હાપુરરાજગુરુ-
વાલબ્રહ્મચારિ—જૈનાચાર્ય—જૈનધર્મદિવાકર
-પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલવ્રતિચિરચિતાયાં
શ્રી “ભગવતીસૂત્રસ્ય” પ્રમેયચન્દ્રિકા-
વ્યાયાયાં વ્યાખ્યાયાં ચતુર્દશશતકે
નવમોદ્દેશકઃ સમાપ્તઃ ॥૧૪-૧॥

અવ અન્ત મેં ગૌતમ પ્રભુ સે કહતે હેં-‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! સ્તિ જાવ વિહરઈ’ હે ભદન્ત ! આપકા કહા હુઆ યહ વિષય સર્વથા સત્ય હૈ, હે ભદન્ત ! આપકા કહા હુઆ યહ વિષય સર્વથા સત્ય હૈ । હસ પ્રકાર કહ કર વે ગૌતમ બારહ પ્રકાર કે તપ ઔર ૧૬ પ્રકાર કે સંયમ સે આત્મા કો ભાવિત કરતે હુએ અપને સ્થાન પર વિરાજમાન હો ગયે ॥સૂ૦ ૪॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજીમહારાજ કૃત
“ભગવતીસૂત્ર” કી પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાકે ચૌદહવે શતકકા
॥ નૌર્વા ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥ ૧૪-૧ ॥

ઉદ્દેશકને અંતે ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને કહે છે કે-“ સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! સ્તિ જાવ વિહરઈ ” “હે ભગવન્ ! આપનું કથન સત્ય છે. હે ભગવન્ ! આ વિષયનું આપે જે પ્રતિપાદન કર્યું, તે સર્વથા સત્ય જ છે.” આ પ્રમાણે કહીને મહાવીર પ્રભુને વંદણાનમસ્કાર કરીને, ૧૨ પ્રકારનાં તપ અને ૧૭ પ્રકારના સંયમથી આત્માને ભાવિત કરતા થકા તેઓ પોતાના સ્થાને બેસી ગયા. ॥સૂ૦ ૪॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ કૃત, “ભગવતી સૂત્ર”ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના ચૌદમાં શતકનો નવમો ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥૧૪-૬॥

અથ દસમોદેશકઃ પ્રારમ્ભયતે-

ચતુર્દશશતકે દશમોદેશકસ્ય સંક્ષિપ્તવિષયવિવરણમ્ ॥

કિં કેવલજ્ઞાની છદ્મસ્થાન્ જાનાતિ સિદ્ધોઽપિ છદ્મસ્થાન્ જાનાતિ, કિમ્ કિં કેવલજ્ઞાની અવધિજ્ઞાનિનો જાનાતિ ? ઇત્યાદિ વક્તવ્યતાપ્રરૂપણમ્, કિં કેવલજ્ઞાની ભાષેત ? કેવલિવત્ કિં સિદ્ધોઽપિ ભાષેત ? ઉતાહો નો ભાષેત ? ઇત્યાદિ વક્તવ્યતા પ્રરૂપણમ્, કેવલિજ્ઞાનિવત્ સિદ્ધઃ કથં ન ભાષેત ? ઇત્યાદિ વક્તવ્યતાપ્રરૂપણમ્, કિં કેવલજ્ઞાની અક્ષિણી ઉન્મિષેત્, અથ ચ નિમિષેત્ ? ઇત્યાદિ વક્તવ્યતા પ્રરૂપણમ્, કિં કેવલજ્ઞાની રત્નપ્રભાં પૃથિવીં જાનાતિ ? કિં સિદ્ધોઽપિ રત્નપ્રભાં પૃથિવીં જાનાતિ ? ઇત્યાદિવક્તવ્યતાપ્રરૂપણમ્, કિં કેવલ-

દશવેં ઉદ્દેશે કા પ્રારંભ-

ચૌદહવેં શતક કે ઇસ દશવેં ઉદ્દેશે મેં જો વિષય આયા હુઆં હૈ ઉસકા સંક્ષેપતઃ વિષયવિવરણ ઇસ પ્રકાર હૈ-કયા કેવલજ્ઞાની છદ્મસ્થોં કો જાનતા હૈ ? સિદ્ધ બી કયા છદ્મસ્થોં કો જાનતે હૈં ? કયા કેવલજ્ઞાની અવધિજ્ઞાનિયોં કો જાનતા હૈ ? ઇત્યાદિ વક્તવ્યતા કી પ્રરૂપણા । કયા કેવલજ્ઞાની બોલતે હૈં ? સિદ્ધ બી કયા કેવલી કે જૈસા બોલતે હૈં ? યા નહીં બોલતે હૈં ? ઇત્યાદિ વક્તવ્યતા કી પ્રરૂપણા કયા કેવલજ્ઞાની અપની દોનોં આંખોં કો ઉઘાડતે હૈં ઓર બન્દ કરતે હૈં ? યા નહીં ઉઘાડતે હૈં ઓર નહીં બન્દ કરતે હૈં ? ઇત્યાદિ વક્તવ્યતા કી પ્રરૂપણા કયા કેવલજ્ઞાની રત્નપ્રભા પૃથિવી કો જાનતે હૈં ? કયા સિદ્ધ બી રત્નપ્રભા પૃથિવી કો

દસમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ-

ચૌદમાં શતકના આ દસમાં ઉદ્દેશકમાં પ્રતિપાદિત વિષયનું સંક્ષિપ્ત વિવરણ-શુ કેવલજ્ઞાની છદ્મસ્થાને જાણે છે ? શુ સિદ્ધો પણ છદ્મસ્થાને જાણે છે ? શુ કેવલજ્ઞાની અવધિજ્ઞાનીઓને જાણે છે ? ઇત્યાદિ પ્રશ્નો અને ઉત્તરોની પ્રરૂપણા શુ કેવલજ્ઞાની બોલે છે ખરાં ? શુ સિદ્ધ પણ કેવલીની જેમ બોલે છે ખરાં ? શુ કેવલજ્ઞાની પોતાની બન્ને આંખોને ઉઘાડે છે અને બંધ કરે છે ? કે ઉઘાડતા પણ નથી અને બંધ પણ કરતા નથી ? ઇત્યાદિ પ્રશ્નોના ઉત્તરોનું નિરૂપણ શુ કેવલજ્ઞાની રત્નપ્રભા પૃથ્વીને જાણે છે ? શુ સિદ્ધ રત્નપ્રભા પૃથ્વીને જાણે છે ? શુ કેવલજ્ઞાની શકરાપ્રભાદિ પૃથ્વીઓને

જ્ઞાની શર્કરાપ્રભાં પૃથિવીં જાનાતિ ? इत्यादि वक्तव्यता प्ररूपणम् , किं केवल-
 ज्ञानी सौधर्मादिकल्पान् जानाति ? किं केवली नवग्रैवेयकादिकं जानाति ?
 किम् ईषत्प्राग्भारां पृथिवीं जानाति ? किं परमाणुपुद्गलान् जानाति केवल-
 ज्ञानी ? इत्यादि वक्तव्यता प्ररूपणम् ।

કેવલિપ્રભૃતિવક્તવ્યતા ।

મૂલમ્—“કેવલી ણં મંતે ! છઝમત્થં જાણઈ, પાસઈ ? હંતા,
 જાણઈ, પાસઈ, જહા ણં મંતે ! કેવલી છઝમત્થં જાણઈ, પાસઈ,
 તહા ણં સિદ્ધે વિ છઝમત્થં જાણઈ, પાસઈ, હંતા, જાણઈ, પાસઈ,
 કેવલી ણં મંતે ! આહોહિયં જાણઈ, પાસઈ, એવં ચેવ, એવં પર-
 માહોહિયં, એવં કેવલિં, એવં સિદ્ધં જાવ, જહા ણં મંતે ! કેવલી
 સિદ્ધં જાણઈ, પાસઈ, તહા ણં સિદ્ધે વિ સિદ્ધં જાણઈ, પાસઈ ?
 હંતા, જાણઈ, પાસઈ, કેવલી ણં મંતે ! માસેજ્જ વા વાગરેજ્જ વા ?
 હંતા, માસેજ્જ વા, વાગરેજ્જ વા, જહા ણં મંતે ! કેવલી માસેજ્જ
 વા, વાગરેજ્જ વા, તહા ણં સિદ્ધે વિ માસેજ્જ વા, વાગરેજ્જ વા ?
 ણોહ્ણટ્ટે સમઢ્ઢે, સે કેણઢ્ઢેણં મંતે ! એવં બુચ્છઈ—જહા ણં કેવલી ણં
 માસેજ્જ વા, વાગરેજ્જ વા ણો તહા ણં સિદ્ધે માસેજ્જ વા, વાગરેજ્જ
 વા ? ગોયમા ! કેવલી ણં સઝઢ્ઢાણે સકમ્મે સવલે સવીરિણ સપુરિ-
 સક્કારપરક્કમે, સિદ્ધે ણં અણુઢ્ઢાણે જાવ અપુરિસક્કારપરક્કમે,

જાનતે હૈં ? इत्यादि वक्तव्यता की प्ररूपणा क्या केवलज्ञानी
 शर्कराप्रभा पृथ्वी को जानते हैं ? क्या केवलज्ञानी सौधर्मादिकल्पों को
 जानते हैं ? नौ ग्रैवेयक अदि को जानते हैं ? ईषत्प्राग्भारा पृथिवी को
 जानते हैं ? परमाणुपुद्गलों को जानते हैं इत्यादि वक्तव्यता की प्ररूपणा ।

જાણે છે ? इत्यादि वक्तव्यतानी प्ररूपणा शु' केवलज्ञानी सौधर्मादि कल्पाने ज्ञा
 છે ? नवग्रैवेयकाने ज्ञा છે ? अनुत्तरीपपातिकाने ज्ञा છે ? ईषत्प्राग्भारा
 पृथ्वीने ज्ञा છે ? परमाणुपुद्गलाने ज्ञा છે ? इत्यादि वक्तव्यतानी प्ररूपणा.

से तेणट्टेणं जाव वागरेज्ज वा, केवली णं भंते ! उम्मिसेज्ज वा, निमिसेज्ज वा ? हंता, उम्मिसेज्ज वा, निम्मिसेज्ज वा, एवं चेव, एवं आउट्टेज्ज वा, पसारिज्ज वा, एवं ठाणं वा, सेज्ज वा, निसीहियं वा षेएज्जा, केवली णं भंते ! इमं रयणप्पभं पुढविं रयणप्पभा पुढवी ति जाणइ, पासइ ? हंता, जाणइ, पासइ, जहा णं भंते ! केवली इमं रयणप्पभं पुढविं रयणप्पभा पुढवी ति जाणइ, पासइ, तहा णं सिद्धे वि इमं रयणप्पभं पुढविं रयणप्पभा पुढवी ति जाणइ, पासइ ? हंता, जाणइ, पासइ, केवली णं भंते ! सक्करप्पभं पुढविं सक्करप्पभा पुढवीति जाणइ, पासइ ? एवं चेव, एवं जाव अहे सत्तमाए, केवली णं भंते ! सोहम्मं कप्पं सोहम्मं कप्पे त्ति जाणइ, पासइ ? हंता, जाणइ, पासइ, एवं चेव, एवं इसाणं, एवं जाव अच्चुयं, केवली णं भंते ! गेवेज्जविमाणे गेवेज्जविमाणे त्ति जाणइ, पासइ ? एवं चेव, एवं अणुत्तरविमाणे वि, केवली णं भंते ! ईसीपब्भारं पुढविं ईसीपब्भार-पुढवी ति, जाणइ, पासइ ? एवं चेव, केवली णं भंते ! परमाणु-पोगगलं परमाणुपोगगले त्ति जाणइ, पासइ ? एवं चेव, एवं दुपएसियं खंधं, एवं जाव, जहा णं भंते ! केवली अणंतपए-सियं खंधं अणंतपएसिए खंधे त्ति जाणइ, पासइ, तहाणं सिद्धे वि अणंतपएसियं जाव पासइ ? हंता, जाणइ, पासइ, सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति” ॥सू० १॥

चोइसमसए दसमो उदेसो समत्तो, चोइसमं सयं समत्ता॥

छाया—“ केवली खलु भदन्त ! छद्मस्थं जानाति, पश्यति ? हन्त, जानाति, पश्यति, यथा खलु भदन्त ! केवली छद्मस्थं जानाति, पश्यति’ तथा खलु सिद्धोऽपि छद्मस्थं जानाति, पश्यति ? हन्त, जानाति, पश्यति, केवली खलु भदन्त ! आधोवधिकं जानाति, पश्यति ? एवं चैव, एवं परमावधिकम्, एवं केवलिनम्, एवं सिद्धम्, यावत्, यथा खलु भदन्त ! केवली सिद्धं जानाति, पश्यति, तथा खलु सिद्धोऽपि सिद्धं जानाति, पश्यति ? हन्त, जानाति, पश्यति, केवली खलु भदन्त ! भाषेत वा, व्याकुर्याद् वा ? हन्त, भाषेत वा, व्याकुर्याद् वा, यथा खलु भदन्त ! केवली भाषेत वा, व्याकुर्याद् वा ? तथा खलु सिद्धोऽपि भाषेत वा, व्याकुर्याद् वा ? नायमर्थः समर्थः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते— यथा खलु केवली भाषेत वा, व्याकुर्याद् वा, नो तथा खलु सिद्धो भाषेत वा, व्याकुर्याद् वा ? गौतम ! केवली खलु सोत्थानः सकर्मा, सबलः सर्वीर्यः, सप्त रुषकारपराक्रमः, सिद्धः खलु अनुत्थानो यावत्—अपुरुषकारपराक्रमः, तत्— तेनार्थेन यावत्—व्याकुर्याद् वा, केवली खलु भदन्त ! उन्मिषेद् वा, निमिषेद् वा ? हन्त, उन्मिषेद् वा, निमिषेद् वा, एवमेव, एवम् आकुञ्चेद् वा, प्रसारयेद् वा, एवं स्थानं वा, शय्यां वा, नैषेधिकीं वा, श्वेतयेत् (कुर्यात्) केवली खलु भदन्त ! इमां रत्नप्रभां पृथिवीं रत्नप्रभापृथिवीति जानाति, पश्यति ? हन्त, जानाति, पश्यति, यथा खलु भदन्त ! केवली इमां रत्नप्रभां पृथिवीं रत्नप्रभापृथिवीति जानाति, पश्यति, तथा खलु सिद्धोऽपि इमां रत्नप्रभां पृथिवीं रत्नप्रभापृथिवीति जानाति पश्यति ? हन्त ! जानाति, पश्यति, केवली खलु भदन्त ! शर्कराप्रभां पृथिवीं शर्कराप्रभापृथिवीति जानाति, पश्यति ? एवञ्चैव, एवं यावत्—अधः सप्तम्याम्, केवली खलु भदन्त ! सौधर्मं कल्पं सौधर्मकल्प इति जानाति, पश्यति ? हन्त जानाति, पश्यति, एवञ्चैव, एवं ईशानम्, एवं यावत्—अच्युतम्, केवली खलु ग्रैवेयकविमानं ग्रैवेयकविमान इति जानाति, पश्यति ? एवञ्चैव, एवम् अनुत्तरविमानमपि, केवली खलु भदन्त ! ईषत्प्राग्भारां पृथिवीम् ईषत्प्राग्भारा पृथिवीति जानाति पश्यति ? एवञ्चैव, केवली खलु भदन्त ! परमाणुपुद्गलं परमाणुपुद्गल इति जानाति, पश्यति ? एवंचैव, एवं द्विप्रदेशिकं स्कन्धम्, एवं यावत् यथा खलु भदन्त ! केवली अनन्तप्रदेशिकं स्कन्धम् अनन्तप्रदेशिकस्कन्ध इति जानाति, पश्यति, तथा खलु सिद्धोऽपि अनन्तप्रदेशिकं यावत्—पश्यति ? हन्त, जानाति, पश्यति, तदेवं भदन्त ! तदेवं भदन्त ! इति ॥ सू० १ ॥

॥ चतुर्दशशतकं समाप्तम् ॥

ટીકા—નવમોદેશકાન્તે શુક્લઃ પ્રરૂપિતઃ સ તુ તત્ત્વતઃ કેવલીતિ તત્સમ્બન્ધિ-
વક્તવ્યતાં પ્રરૂપયિતુમાહ—‘કેવલી ણં મંતે !’ इत्यादि । ‘કેવલી ણં મંતે ! છઝ-
મત્થં જાણહ, પાસહ ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે ભદન્ત ! કેવલી ચલુ છઝસ્થમ્
અનગારં વિશેષેણ જાનાતિ, સામાન્યેન પચ્યતિ ? મગવાનાહ—‘હંતા, જાણહ,
પાસહ’ હે ગૌતમ ! હન્ત સત્યમ્, કેવલી છઝસ્થમ્ અનગારં જાનાતિ, પચ્યતિ,
અત્ર કેવલિશબ્દેન ભવસ્થકેવલી ગૃહ્યતે, અગ્રે સિદ્ધસ્ય પૃથગ્ગ્રહણાત્ । ગૌતમઃ

કેવલિપ્રભૃતિવક્તવ્યતા—

‘કેવલી ણં મંતે ! છઝમત્થં જાણહ પાસહ’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—નૌવે ઉદ્દેશે કે અન્ત મેં શુક્લ કી પ્રરૂપણા કી ગઈ है सो
ऐसे शुक वास्तव में केवली ही होते हैं। इसलिये सूत्रकार ने इस सूत्र
द्वारा उनसे संबंध रखनेवाली वक्तव्यता की प्ररूपणा की है—इसमें
गौतम ने ऐसा पूछा है—‘कैवली णं मंते ! छडमत्थं जाणह पासह’ हे
भदन्त ! कैवली छडस्थ को विशेषरूप से जानते हैं और सामान्यरूप से
उसे देखते हैं क्या ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘हंता, जाणह पासह’
हां गौतम ! कैवली छडस्थ को विशेषरूप से जानते हैं और सामान्य-
रूप से उसे देखते हैं। यहां ‘कैवली’ शब्द से भवस्थ कैवली का ग्रहण
किया गया है क्योंकि आगे सिद्ध का पृथग्रूप से ग्रहण हुआ है।

—કેવલિપ્રભૃતિ વક્તવ્યતા—

“કેવલી ણં મંતે ! છઝમત્થં જાણહ પાસહ” इत्यादि—

ટીકાર્થ—નવમાં ઉદ્દેશાના અન્તે શુક્લલેશ્યાવાળા જીવની પ્રરૂપણા
કરવામાં આવી છે. એવી શુક્લલેશ્યાવાળા, અત્યંત શુદ્ધ તો વાસ્તવમાં
કેવલી જ હોય છે. તેથી સૂત્રકાર આ સૂત્ર દ્વારા કેવલીઓ સાથે સંબંધ
ધરાવતી વક્તવ્યતાનું પ્રતિપાદન કરે છે—

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—“કેવલી ણં મંતે ! છઝમત્થં જાણહ પાસહ” હે
ભગવન્ ! શું કેવળી છઝસ્થ અણુગારને વિશેષ રૂપે જાણે છે અને સામાન્ય
રૂપે તેને દેખે છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—“હંતા, જાણહ, પાસહ” હા, ગૌતમ ! છઝસ્થ
અણુગારને વિશેષ રૂપે જાણે છે અને તેને સામાન્ય રૂપે દેખે છે. અહીં
“કેવલી” પદ દ્વારા ભવસ્થ કેવળી જ સમજવા જોઈએ, કારણ કે હવે
પછી જે ‘સિદ્ધ’ પદ આવશે તેનું પૃથગ્ રૂપે ગ્રહણ કરવાનું છે.

પૃચ્છતિ—‘જહા ણં મંતે ! કેવલી છઝમત્થં જાણહ, પાસહ, તહા ણં સિદ્ધે વિ છઝમત્થં જાણહ પાસહ ?’ હે મદન્ત ! યથા खलु કેવલી છઝમત્થં જાનાતિ, પચ્ચતિ, તથા खलु સિદ્ધોઽપિ છઝમત્થં જાનાતિ, પચ્ચતિ ? મગવાનાહ—‘હંતા, જાણહ, પાસહ’ હે ગૌતમ ! હન્ત સત્યમ્, કેવલિવત્ સિદ્ધોઽપિ છઝમત્થં જાનાતિ, પચ્ચતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘કેવલી ણં મંતે ! અહોહિયં જાણહ, પાસહ ?’ હે મદન્ત ! કેવલી खलु અધોવધિકમ્—પ્રતિનિયતક્ષેત્રાવધિકજ્ઞાનવન્તં જાનાતિ, પચ્ચતિ ? મગવાનાહ—‘એવં ચેવ’ એવમેવ—પૂર્વોક્તરીત્યૈવ, કેવલી આધોવધિકજ્ઞાનવન્તં જાનાતિ, પચ્ચતિ, ‘એવં પરમાહોહિયં’ એવં પૂર્વોક્તરીત્યૈવ, પરમાવધિકજ્ઞાનવન્તમપિ કેવલી જાનાતિ, પચ્ચતિ, ‘એવં કેવલિં, એવં સિદ્ધં જાવ’ એવં—તથૈવ કેવલિનમ્,

અથ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હિં—‘જહાણં મંતે ! કેવલી છઝમત્થં જાણહ પાસહ, તહા ણં સિદ્ધે વિ છઝમત્થં જાણહ પાસહ’ હે મદન્ત ! જૈસે કેવલી છઝમત્થ કો જાનતે હિં, ઓર દેખતે હિં, વૈસે હી કયા સિદ્ધ મી છઝમત્થ કો જાનતે હિં ઓર દેખતે હિં ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હિં—‘હંતા, જાણહ પાસહ’ હાં, ગૌતમ ! કેવલી કે જૈસા સિદ્ધ મી છઝમત્થ કો જાનતે હિં ઓર દેખતે હિં ।

અથ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હિં—‘કેવલી ણં મંતે ! અહોહિયં જાણહ પાસહ’ હે મદન્ત ! પ્રતિનિયતક્ષેત્રવિષયક અવધિજ્ઞાનવાલે કો કેવલી જાનતે હિં ઓર દેખતે હિં કયા ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હિં—‘એવં ચેવ’ હાં ગૌતમ ! કેવલી આધોવધિકજ્ઞાનવાલે કો જાનતે હિં ઓર દેખતે હિં । ‘એવં પરમાહોહિયં’ હસી પ્રકાર સે વે પરમાવધિજ્ઞાનવાલે કો મી જાનતે

ગૌતમ સ્વામીના પ્રશ્ન—“જહા ણં મંતે ! કેવલી છઝમત્થં જાણહ, પાસહ, તહાણં સિદ્ધે વિ છઝમત્થં જાણહ પાસહ ?” હે ભગવન્ ! જેમ કેવલી છઝમત્થ અણુગારને બાણુ છે અને દેખે છે, એજ પ્રમાણે શુ’ સિદ્ધ પણ છઝમત્થ અણુગારને બાણુ છે અને દેખે છે ખરાં ?

મહાવીર પ્રભુનેા ઉત્તર—“હંતા, જાણહ, પાસહ” હા ગૌતમ ! કેવલીની જેમ જ સિદ્ધ પણ છઝમત્થ અણુગારને બાણુ છે અને દેખે છે.

ગૌતમ સ્વામીના પ્રશ્ન—“કેવલી ણં મંતે ! અહોહિયં જાણહ પાસહ ?” હે ભગવન્ ! શુ’ કેવલી પ્રતિનિયત ક્ષેત્ર વિષયક અવધિજ્ઞાનવાળાને બાણુ છે અને દેખે છે ખરાં ? તેના ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે કે—“એવં ચેવ” હા, ગૌતમ ! કેવલી તેમને બાણુ છે અને દેખે છે. “એવં પરમાહોહિયં” એજ પ્રમાણે તેઓ પરમાવધિજ્ઞાનવાળા અણુગારને પણ બાણુ છે

एवं-तथैव, सिद्धं यावत्-केवली जानाति, पश्यति । गौतमः पृच्छति-‘ जहा णं भंते ! केवली सिद्धं जाणइ, पासइ, तथा णं सिद्धे वि सिद्धं जाणइ, पासइ ? ’ हे भदन्त ! यथा खलु केवली सिद्धं जानाति, पश्यति, तथा खलु किं सिद्धोऽपि सिद्धं जानाति, पश्यति ? भगवानाह-‘ हंता, जाणइ, पासइ ’ हे गौतम ! हन्त-सत्यम्, केवलिवत् सिद्धोऽपि सिद्धं जानाति पश्यति । गौतमः पृच्छति-केवली णं भंते ! भासेज्जा, वागरेज्ज वा ? ’ हे भदन्त ! केवली खलु किं भाषेत वा, अपृष्टएव वदेत् वा ? किं व्याकुर्याद्वा पृष्टः सन् व्याक्रियां वा कुर्यात् ? भगवानाह-‘ हंता, भासेज्ज वा, वागरेज्ज वा ’ हे गौतम ! हन्त-सत्यम्, केवली हैं और देखते हैं । ‘एवं केवलं एवं सिद्धं जाय’ इसी प्रकार से वे केवली को और सिद्ध को भी जानते हैं और देखते हैं ।

अब गौतम प्रभु से ऐसा पूछते हैं-‘जहा णं भंते ! केवली सिद्धं जाणइ, पासइ तथा णं सिद्धे वि सिद्धं जाणइ पासइ’ हे भदन्त ! जैसे केवली सिद्ध को जानते हैं और देखते हैं-वैसे ही क्या सिद्ध भी सिद्धों को जानते हैं और देखते हैं ? उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘हंता, जाणइ पासइ’ हाँ, गौतम ! केवली के जैसा सिद्ध भी सिद्धों को जानते हैं और देखते हैं ।

अब गौतम प्रभु से ऐसा पूछते हैं-‘केवली णं भंते ! भासेज्ज वा, वागरेज्ज वा’ हे भदन्त ! केवली क्या बिना पूछे ही बोलते हैं ? अथवा-पूछने पर उत्तर देते हैं क्या ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘हंता,

અને દેખે છે. “ એવં કેવલં, એવં સિદ્ધં જાવ ” એજ પ્રમાણે તેઓ કેવલીને અને સિદ્ધને પણ જાણે છે અને દેખે છે. હવે ગૌતમસ્વામી મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે-“ જહા ણં ભંતે ! કેવલી સિદ્ધં જાણइ, પાસइ, તથા ણં સિદ્ધે વિ સિદ્ધં જાણइ, પાસइ ? ” હે ભગવન્ ! જેમ કેવલી સિદ્ધને જાણે છે અને દેખે છે, એજ પ્રમાણે શું સિદ્ધ પણ સિદ્ધને જાણે છે અને દેખે છે ખરાં ?

મહાવીર પ્રભુનેા ઉત્તર-“ હંતા, જાણइ, પાસइ ” હા, ગૌતમ ! કેવલીની જેમ સિદ્ધ પણ સિદ્ધને જાણે છે અને દેખે છે.

ગૌતમ સ્વામીનેા પ્રશ્ન-“ કેવલી ણં ભંતે ! ભાસેજ્જ વા, વાગરેજ્જ વા ? ” હે ભગવન્ ! શું કેવલી વિના પૂછયે જ બોલે છે ? કે પૂછવામાં આવે ત્યાં જ ઉત્તર દે છે ?

મહાવીર પ્રભુનેા ઉત્તર-“ હંતા, ભાસેજ્જ વા, વાગરેજ્જ વા ” હા, ગૌતમ ! કેવલી વિના પૂછયે પણ બોલે છે અને પૂછવામાં આવે, ત્યાં જ ઉત્તર પણ દે છે.

ખલુ માષેત વા, વ્યાકુર્યાદ્ વા । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘જહા ણં મંતે ! કેવલી માસેજ્જ વા, વાગરેજ્જ વા તહા ણં સિદ્ધે વિ માસેજ્જ વા, વાગરેજ્જ વા ? હે મદન્ત ! યથા ખલુ કેવલી માષેત વા, વ્યાકુર્યાદ્ વા, તથા ખલુ કિં સિદ્ધોઽપિ માષેત વા, વ્યાકુર્યાદ્વા ? મગવાનાહ—‘ળો ઇણદ્દે સમદ્દે ’ હે ગૌતમ ! નાયમરથઃ સમરથઃ કેવલિવદ્ નો સિદ્ધો માષેત વા, વ્યાકુર્યાદ્વા । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘ સે કેળદ્દેળં મંતે એવં વુચ્ચહ—જહા ણં કેવલી ણં માસેજ્જ વા, વાગરેજ્જ વા, ણો તહા ણં સિદ્ધે માસેજ્જ વા, વાગરેજ્જ વા ? ’ હે મદન્ત ! તત્—અથ. કેનાર્યેન, એવમુચ્યતે યથા ખલુ કેવલી ખલુ માષેત વા, વ્યાકુર્યાદ્ વા, નો તથા ખલુ સિદ્ધો માષેત વા, માસેજ્જ વા વાગરેજ્જ વા’ હાં ગૌતમ ! કેવલી વિના પૂછે મી વોલતે હૈં ઓર પૂછને પર ઉત્તર મી દેતે હૈં । અવ ગૌતમ પ્રમુ સે એસા પૂછતે હૈં—‘જહા ણં મંતે ! કેવલી માસેજ્જ વા, વાગરેજ્જ વા, તહા ણં સિદ્ધે વિ માસેજ્જ વા વાગરેજ્જ વા’ હે મદન્ત ! જૈસે કેવલી બોલતે હૈં ઓર પૂછને પર ઉત્તર દેતે હૈં, ઉસી પ્રકાર સે કયા સિદ્ધ મી બોલતે હૈં ? ઓર ઉત્તર દેતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રમુ કહતે હૈં—‘ળો ઇણદ્દે સમદ્દે’ હે ગૌતમ ! યહ અર્થ સમર્થ નહીં હૈં । અર્થાત્ કેવલી કે જૈસા સિદ્ધ ન વોલતે હૈં ઓર ન પૂછને પર ઉત્તર હી દેતે હૈં । ઇસી વિષય મેં ગૌતમ પ્રમુ સે એસા પૂછતે હૈં—‘સે કેળદ્દેળં મંતે ! એવં વુચ્ચહ—જહા ણં કેવલી ણં માસેજ્જ વા, વાગરેજ્જ વા, ણો તહા ણં સિદ્ધે માસેજ્જ વા, વાગરેજ્જ વા’ હે મદન્ત ! એસા આપ કિસ કારણ સે કહતે હૈં કિ જૈસે કેવલી વિના પૂછે બોલતે હૈં ઓર

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—“ જહા ણં મંતે ! કેવલી માસેજ્જ વા, વાગરેજ્જ વા, તહા ણં સિદ્ધે વિ માસેજ્જ વા વાગરેજ્જ વા ? ” હે ભગવન્ ! જેમ કેવલી બોલે છે અને પ્રશ્નોના ઉત્તર આપે છે, એજ પ્રમાણે શુ સિદ્ધ બોલે છે અને ઉત્તર દે છે ખરાં ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—“ ણો ઇણદ્દે સમદ્દે ” હે ગૌતમ ! એવું સંભવી શકતું નથી, એટલે કે કેવલીની જેમ સિદ્ધમાં બોલવાની વાત કે ઉત્તર આપવાની વાત સંભવતી નથી. એટલે કે—તેઓ બોલતા પણ નથી અને પ્રશ્નના ઉત્તર પણ આપતા નથી.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—“ સે કેળદ્દેળં મંતે ! એવં વુચ્ચહ—જહા ણં કેવલી ણં માસેજ્જ વા, વાગરેજ્જ વા, ણો તહા ણં સિદ્ધે માસેજ્જ વા, વાગરેજ્જ વા ” હે ભગવન્ ! આપ શા કારણે એવું કહો છો કે જેમ કેવલી વિના પૂછ્યે બોલે છે અને પૂછવામાં આવેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર આપે છે, એ પ્રમાણે

વ્યાકુર્યાદિતિ ? મગવાનાહ—‘ ગોયમા ! કેવલી ણં ઉદ્ઘાણે સકમ્મે, સવલે સવી-
રિણ, સપુરિસકારપરક્કમે ’ હે ગૌતમ ! કેવલી સ્વલુ સોત્થાનઃ—ઉત્થાનસહિતઃ,
સકર્મા—સવ્યાપારઃ, સવલઃ, સવીર્યઃ સપુરુષકારપરાક્રમો ભવતિ, કિન્તુ ‘સિદ્ધે ણં
અણુદ્ઘાણે જાવ અપુરિસકારપરક્કમે ’ સિદ્ધઃ સ્વલુ અનુત્થાનઃ ઉત્થાનરહિતઃ, યાવત્—
અકર્મા, અવલઃ, અવીર્યઃ, અપુરુષકારપરાક્રમો ભવતિ, ‘ સે તેણદ્દેણં જાવ વાગ-
રેજ્જા વા, તત્—અથ તેનાર્થેન યાવત્—કેવલિવદ્ નો સિદ્ધઃ ભાષેત વા, વ્યાકુ-
ર્યાદિતિ ભાવઃ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘ કેવલી ણં મંતે ! ઉમ્મિસેજ્જ વા, નિમ્મિસેજ્જ
વા ? ’ હે મદન્ત ! કેવલી સ્વલુ કિમ્ ઉમ્મિપેત્—નેત્ર મુન્મીલયેદ્ વા ? , અથ ચ
નિમિષેત્—નેત્ર નિમીલયેદ્ વા ? મગવાનાહ—‘ હંતા ઉમ્મિસેજ્જ વા, નિમ્મિસેજ્જ

પૂછને પર ઉત્તર દેતે હૈં, વૈસે સિદ્ધ નહીં બોલતે હૈં, ઓર ન પૂછને પર
ઉત્તર દેતે હૈં ? ઉત્તર મૈં પ્રશ્ન કહતે હૈં—‘ગોયમા ! કેવલી ણં સુદ્ઘાણે,
સકમ્મે, સવલે, સવીરિણ, સપુરિસકારપકમે’ હે ગૌતમ ! કેવલી ઉત્થાન
સહિત હોતે હૈં, વ્યાપારસહિત હોતે હૈં, બલસહિત હોતે હૈં, વીર્યસહિત હોતે
હૈં, એવં પુરુષકાર પરાક્રમ સે યુક્ત હોતે હૈં, પરન્તુ સિદ્ધ ‘સિદ્ધેણં અણુદ્ઘાણે
જાવ અપુરિસકારપરકમે’ ઉત્થાન રહિત હોતે હૈં યાવત્ વ્યાપાર રહિત
હોતે હૈં, બલ રહિત હોતે હૈં, વીર્યરહિત હોતે હૈં, એવં પુરુષકાર પરાક્રમ
સે રહિત હોતે હૈં ‘સે તેણદ્દેણં જાવ વાગરેજ્જ વા’ હસ કારણ વે કેવલી
કે જૈસે ન બોલતે હૈં ઓર ન પ્રશ્નોં કા ઉત્તર દેતે હૈં ।

અવ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈં—‘ કેવલી ણં મંતે !
ઉમ્મિસેજ્જ વા, નિમ્મિસેજ્જ વા’ હે મદન્ત ! કેવલી અપને નેત્રોં કા
ઉન્મીલન કરતે હૈં ? નિમીલન કરતે હૈં કયા ? ઉત્તર મૈં પ્રશ્ન કહતે હૈં—

સિદ્ધ બોલતા પશુ નથી અને પ્રશ્નોના ઉત્તર પશુ દેતા નથી ?

મહાવીર પ્રશ્નને ઉત્તર—“ ગોયમા ! કેવલી ણં સુદ્ઘાણે, સકમ્મે, સવલે,
સવીરિણ, સપુરિસકારપરક્કમે ” હે ગૌતમ ! કેવલી ઉત્થાન સહિત હોય છે,
વ્યાપાર સહિત હોય છે, અણુયુક્ત હોય છે, વીર્યયુક્ત હોય છે અને પુરુ-
ષકારપરાક્રમયુક્ત હોય છે, પરન્તુ “સિદ્ધે ણં અણુદ્ઘાણે, જાવ અપુરિસકારપરક્કમે”
સિદ્ધ ઉત્થાનરહિત હોય છે, વ્યાપારરહિત હોય છે. શારીરિક અણરહિત હોય
છે, વીર્યરહિત હોય છે અને પુરુષકારપરાક્રમથી પશુ રહિત હોય છે. “ સે
તેણદ્દેણં જાવ વાગરેજ્જા ” હે ગૌતમ ! તે કારણે મેં એવું કહ્યું છે કે કેવળી
બોલે છે અને પ્રશ્નોના ઉત્તર આપે છે, પરન્તુ સિદ્ધ બોલતા નથી અને
પ્રશ્નોના ઉત્તર પશુ આપતા નથી.

ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન—“ કેવલી ણં મંતે ! ઉમ્મિસેજ્જ વા, નિમ્મિસેજ્જ
વા ” હે ભગવન્ ! કેવળી શું પોતાનાં નેત્રોને ઉઘાડે છે ખરાં ?
અથ કરે છે ખરાં.

વા' હે ગૌતમ ! હન્ત-સત્યમ્, કેવલી ઉન્મિપેત્-નેત્રમુન્મીલયેદ્ વા, અથ ચ નિમિપેત્-નેત્રં નિમીલયેદ્ વા, 'એવં ચેવ, એવં આઉટ્ટેજ્જ વા, પસારેજ્જ વા, એવં ઠાણં વા, સેજ્જં વા, નિસીહિયં વા ચેણ્જ્જા' એવમેવ-પૂર્વોક્તવદેવ એવં રીત્યા કેવલી પુરુષઃ આકુચ્ચેદ્ વા-હસ્તાદિકં સંકોચયેદ્ વા, અથ ચ પ્રસારયેદ્ વા-હસ્તાદિકં વિસ્તારયેદ્વા, એવં-પૂર્વોક્તરીત્યૈવ કેવલી પુરુષઃ સ્થાનં-સ્થિતિં વા, શય્યાં-શયનીયં વા, નૈપેધિકીં નિપદનં વા ચેતયેત્-કુર્યાત્ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ- 'કેવલી ણં મંતે ! इमं रयणप्पमं पुढविं रयणप्पभापुढवी ति जाणइ, पासइ ?' હે મદન્ત ! કેવલી खलु मदन्त ! इमां रत्नप्रभापृथिवीम् रत्नप्रभा पृथिवी इयमित्येवं रूपेण जानाति ? पश्यति ? भगवानाह-“हंता, जाणइ पासइ” હે ગૌતમ ! હન્ત-સત્યમ્, કેવલી પુરુષો રત્નપ્રભાં પૃથિવીં રત્નપ્રભાપૃથિવીરૂપેણ જાનાતિ, પશ્યતિ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહા ણં મંતે ! કેવલી इमं रयणप्पमं पुढविं रयणप्पभा पुढवीति

‘હંતા, ઉન્મિસેજ્જ વા, નિન્મિસેજ્જ વા’ હે ગૌતમ ! કેવલી अपनी आंखों का उन्मीलन निमीलन करते हैं । ‘एवं चैव, एवं आउट्टेज्ज वા, પસારેજ્જ વા, એવં ઠાણં, વા, સેજ્જં વા, નિસીહિયં વા ચેણ્જ્જા’ इसी प्रकार केवलीपुरुष अपने हस्तादिकों को संकुचित करते हैं उन्हें प्रसारते हैं स्थिति करते हैं, शयनीय-शयन करते हैं, नैपेधिकी करते हैं ।

અથ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછેતે હૈ-‘કેવલી ણં મંતે ! इमं रयणप्पमं पुढविं रयणप्पभापुढवीति जाणइ पासइ ?’ હે મદન્ત ! કેવલી इस रत्नप्रभापृथिवी को ‘यह रत्नप्रभापृथिवी है’ इस रूप से जानते हैं देखते हैं ? उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘हंता, जाणइ, पासइ’ हाँ गौतम ! केवली रत्नप्रभापृथिवी को रत्नप्रभारूप से जानते हैं, देखते हैं । ‘जहा

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર-“ હંતા, ઉન્મિસેજ્જ વા, નિન્મિસેજ્જ વા ” હા, ગૌતમ ! તેઓ પોતાનાં નેત્રોને ઉઘાડે છે પણ ખરાં અને બંધ પણ કરે છે. “ એવં ચેવ, એવં આઉટ્ટેજ્જ વા, પસારેજ્જ વા, એવં ઠાણં વા, સેજ્જં વા, નિસીહિયં વા, ચેણ્જ્જ વા ” એજ પ્રમાણે કેવળજ્ઞાની પુરુષ પોતાના હાથ આદિને સંકુચિત પણ કરી શકે છે, અને પ્રસારિત પણ કરી શકે છે, ઘેસે પણ છે, શયન પણ કરે છે અને નૈપેધિકી પણ કરે છે. હવે ગૌતમ સ્વામી એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે-“ કેવલી ણં મંતે ! इमं रयणप्पमं पुढविं रयणप्पभापुढवीति जाणइ पासइ ? ” હે ભગવન્ ! શું કેવલી આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીને “ આ રત્નપ્રભા પૃથ્વી છે, ” એવા રૂપે જાણે છે અને દેખે છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર-“ હંતા, જાણइ, પાસइ ? ” હા, ગૌતમ ! કેવલી रत्नप्रभा पृथ्वीને रत्नप्रभा पृथ्वी રૂપે જાણે છે અને દેખે છે. હવે ગૌતમ

જાણઈ, પાસઈ, તહા ણં સિદ્ધે વિ હમં રયણપ્પમં પુઢવિં રયણપ્પમા પુઢવીતિ જાણઈ, પાસઈ' હે ભદન્ત ! યથા યલુ કેવલી પુરુષઃ હમાં રત્નપ્રમાં પૃથિવીમ્ 'રત્નપ્રમા પૃથિવા' હત્યેવં રુપેણ જાનાતિ, પશ્યતિ, તથૈવ સિદ્ધોઽપિ પુરુષઃ હમાં રત્નપ્રમાં પૃથિવીમ્ 'રત્નપ્રમા પૃથિવી' હત્યેવંરુપેણ કિં જાનાતિ, પશ્યતિ ? ભગવાનાહ— 'હંતા, જાણઈ, પાસઈ' હે ગૌતમ ! હન્ત-સત્યમ્ કેવલીવત્ સિદ્ધોઽપિ હમાં રત્ન-રત્નપ્રમાં પૃથિવીમ્ રત્નપ્રમાપૃથિવીરુપેણ જાનાતિ, પશ્યતિ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ— 'કેવલી ણં મંતે ! સકરપ્પમં પુઢવિં સકરપ્પમા પુઢવીતિ જાણઈ, પાસઈ ?' હે ભદન્ત ! કેવલી યલુ શર્કરાપ્રમાં પૃથિવીમ્ 'શર્કરાપ્રમા પૃથિવી' હત્યેવં રુપેણ કિં જાનાતિ, પશ્યતિ ? ભગવાનાહ— 'એવં ચેવ, એવં જાવ અહે સત્તમાણ' હે ગૌતમ ! એવમેવ—

ણં મંતે કેવલી હમં રયણપ્પમં પુઢવીં રયણપ્પમા પુઢવીતિ જાણઈ પાસઈ' 'તહા ણં સિદ્ધે વિ હમં રયણપ્પમં પુઢવિં રયણપ્પમા પુઢવીતિ જાણઈ પાસઈ' અવ ગૌતમ પ્રમુ સે એસા પૂછતે હૈં—ભદન્ત ! કેવલી જિસ પ્રકાર હસ પ્રત્નપ્રમા પૃથિવી કો રત્નપ્રમાપૃથિવીરુપ સે જાનતે હૈં, ડસી પ્રકાર વયા સિદ્ધ મી રત્નપ્રમાપૃથિવી કો રત્નપ્રમાપૃથિવીરુપ સે જાનતે હૈં ઓર દેખતે હૈં ? ડત્તર મેં પ્રમુ કહતે હૈં—'હંતા, જાણઈ પાસઈ' હા, ગૌતમ ! કેવલી કે જૈસે સિદ્ધ મી હસ રત્નપ્રમાપૃથિવી કો રત્નપ્રમા પૃથિવીરુપ સે જાનતે હૈં દેખતે હૈં । 'કેવલી ણં મંતે સકરપ્પમં પુઢવિં સકરપ્પમાપુઢવીતિ જાણઈ પાસઈ' હે ભદન્ત ! કેવલી વયા શર્કરાપ્રમાપૃથિવી કો ચહ શર્કરાપૃથિવી હૈં હસ રુપ સે જાનતે હૈં, દેખતે હૈં ? ડત્તર મેં પ્રમુ કહતે હૈં—'એવં ચેવ, જાવ અહે સત્તમાણ' હાં ગૌતમ ! કેવલી શર્કરાપ્રમાપૃથિવી

સ્વામી એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે—“જહા ણં મંતે ! કેવલી હમં રયણપ્પમં પુઢવીં રયણપ્પમા પુઢવીતિ જાણઈ પાસઈ તહા ણં સિદ્ધે વિ હમં રયણપ્પમં પુઢવિં રયણ-પ્પમાપુઢવીતિ જાણઈ, પાસઈ ?” હે ભગવન્ ! કેવલીની જેમ શું સિદ્ધ પશુ રત્નપ્રમા પૃથ્વીને રત્નપ્રમા પૃથ્વી રૂપે બાણે છે અને દેખે છે.

મહાવીર પ્રભુને ડત્તર—“હંતા, જાણઈ, પાસઈ” હા, ગૌતમ ! કેવલીની જેમ સિદ્ધ પશુ આ રત્નપ્રમા પૃથ્વીને રત્નપ્રમા રૂપે બાણે છે અને દેખે છે.

ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન—“કેવલી ણં મંતે ! સકરપ્પમં પુઢવિં સકરપ્પમાપુઢવીતિ જાણઈ પાસઈ ?” હે ભગવન્ ! શું કેવળી શર્કરાપ્રમા પૃથ્વીને શર્કરાપ્રમા પૃથ્વી રૂપે બાણે છે અને દેખે છે ?

મહાવીર પ્રભુને ડત્તર—“એવં ચેવ, એવં જાવ અહે સત્તમાણ” હા, ગૌતમ ! કેવલી શર્કરાપ્રમા પૃથ્વીને શર્કરાપ્રમા પૃથ્વી રૂપે બાણે છે અને

પૂર્વોક્તવદેવ, કેવલી શર્કરાપ્રમાં પૃથિવીં શર્કરાપ્રમા પૃથિવીરૂપેણ જાનાતિ, પશ્યતિ, એવં-રીત્યા યાવત્-કેવલી વાલુકાપ્રમાં પૃથિવીં વાલુકાપ્રમાપૃથિવીરૂપેણ, પક્ક-પ્રમાં પૃથિવીં પક્કપ્રમાપૃથિવીરૂપેણ, ધૂમપ્રમાં પૃથિવીં ધૂમપ્રમાપૃથિવીરૂપેણ, તમઃ-પ્રમાં પૃથિવીં તમઃપ્રમાપૃથિવીરૂપેણ, અધઃ સપ્તમીં પૃથિવીમ્ અધઃ સપ્તમી પૃથિવી રૂપેણ જાનાતિ, પશ્યતિ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘કેવલી ણં મંતે ! સોહમ્મં કપ્પં સોહમ્મકપ્પેતિ જાણહ, પાસહ ?’ હે મદન્ત ! કેવલી ખલુ સૌધર્મં કલ્પં સૌધર્મ-કલ્પરૂપેણ કિં જાનાતિ, પશ્યતિ ? મગવાનાહ-‘એવં ચેવ, એવં ઈસાણં એવં જાવ અચ્ચુયં’ હે ગૌતમ ! એવમેવ-પૂર્વોક્તરીત્યેવ, કેવલી સૌધર્મં કલ્પં સૌધર્મ-કલ્પરૂપેણ જાનાતિ, પશ્યતિ, એવં-તથૈવ-પૂર્વોક્તરીત્યેવ, ઈશાનં કલ્પમ્ ઈશાન-કલ્પરૂપેણ, એવં-પૂર્વોક્તરીત્યેવ યાવત્-સનત્કુમારં કલ્પં સનત્કુમારકલ્પરૂપેણ, માહેન્દ્રં કલ્પં માહેન્દ્રકલ્પરૂપેણ, બ્રહ્મલોકં કલ્પં બ્રહ્મલોકકલ્પરૂપેણ, લાન્તકં

કો શર્કરાપ્રમાપૃથિવીરૂપ સે જાનતે હૈં, દેખતે હૈં ? હસી પ્રકાર કેવલી વાલુકાપ્રમાપૃથિવી કો વાલુકાપ્રમારૂપ સે, પંકપ્રમાપૃથિવી કો પંકપ્રમારૂપ સે, ધૂમપ્રમાપૃથિવી કો ધૂમપ્રમારૂપ સે તમઃપ્રમા પૃથિવી કો તમઃપ્રમારૂપ સે ઓર અધઃ સપ્તમીપૃથિવી કો અધઃસપ્તમીરૂપ સે જાનતે હૈં ।

અવ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈં-કેવલી ણં મંતે ! સોહમ્મં કપ્પં સોહમ્મકપ્પેતિ જાણહ પાસહ’ હે મદન્ત ! કેવલી સૌધર્મકલ્પ કો યહ સૌધર્મકલ્પ હૈં હસ રૂપ જાનતે હૈં કયા ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘એવં ચેવ, એવં ઈસાણં એવં જાવ અચ્ચુયં’ હાં, ગૌતમ ! કેવલી સૌધર્મકલ્પ કો સૌધર્મકલ્પરૂપ સે જાનતે હૈં, દેખતે હૈં । હસી પ્રકાર વે ઈશાન કલ્પ કો ઈશાનકલ્પરૂપ સે, સનત્કુમારકલ્પ કો સનત્કુમાર કલ્પરૂપ સે, માહેન્દ્રકલ્પ કો માહેન્દ્રકલ્પરૂપ સે બ્રહ્મલોકકલ્પ કો બ્રહ્મલોકકલ્પરૂપ સે લાન્તકકલ્પ કો લાન્તકકલ્પ સે, મહાશુક્રકલ્પ કો મહાશુક્રકલ્પ-

દેખે છે. એજ પ્રમાણે તેઓ વાલુકાપ્રમાને વાલુકાપ્રમા રૂપે, પંકપ્રમાને પંકપ્રમા રૂપે, ધૂમપ્રમાને ધૂમપ્રમા રૂપે, તમઃપ્રમાને તમઃપ્રમા રૂપે અને અધઃસપ્તમી પૃથ્વી ને અધઃસપ્તમી પૃથ્વી રૂપે બાળે છે અને દેખે છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-“કેવલી ણં મંતે ! સોહમ્મં કપ્પં સોહમ્મકપ્પેતિ જાણહ પાસહ ?” હે ભગવન્ ! શું કેવલી સૌધર્મકલ્પને સૌધર્મકલ્પ રૂપે બાળે છે અને દેખે છે ?

મહાવીર પ્રભુને । ઉત્તર-“એવં ચેવ, એવં ઈસાણં, એવં જાવ અચ્ચુયં” હા, ગૌતમ ! કેવલી સૌધર્મ કલ્પને સૌધર્મ કલ્પ રૂપે બાળે છે અને દેખે છે. એજ પ્રમાણે તેઓ ઈશાન કલ્પને ઈશાન કલ્પરૂપે, સનત્કુમાર કલ્પને સનત્કુમાર કલ્પરૂપે, માહેન્દ્ર કલ્પને માહેન્દ્ર કલ્પરૂપે, બ્રહ્મલોક કલ્પને

कल्पं लान्तककल्परूपेण, महाशुकं कल्पं महाशुककल्परूपेण, आनतप्राणतं कल्पम् आनतप्राणतकल्परूपेण, आरणाच्युतं कल्पम् आरणाच्युतकल्परूपेण जानाति, पश्यति । गौतमः पृच्छति—‘केवली णं भंते ! गेवेज्जविमाणे गेवेज्जविमाणे त्ति जाणइ, पासइ ?’ हे भदन्त ! केवली खलु ग्रैवेयकविमानान् ग्रैवेयकविमान इत्येवं रूपेण किम् जानाति, पश्यति ? भगवानाह—‘एवं चेव, एवं अणुत्तरविमाणेवि’ हे गौतम ! एवमेव—पूर्वोक्तरीत्यैव, केवली ग्रैवेयकविमानान् ग्रैवेयकविमानरूपेण जानाति, पश्यति, एवं—तथैव—पूर्वोक्तरीत्यैव, अनुत्तरविमानामपि अनुत्तरविमानरूपेण केवली जानाति, पश्यति, गौतमः पृच्छति—‘केवलीणं भंते ! ईसिपव्वभारं पुढविं ईसिपव्वभारपुढवि त्ति जाणइ, पासइ ?’ हे भदन्त ! केवली

रूप से, सहस्रारकल्प को सहस्रारकल्परूप से आनतप्राणत कल्प को आनतप्राणतकल्परूप से और आरण अच्युतकल्प को आरण अच्युतरूप से जानते हैं और देखते हैं । अब गौतम प्रभु से ऐसा पूछते हैं—‘केवली णं भंते ! गेवेज्जविमाने गेवेज्जविमाणे त्ति जाणइ पासइ’ हे भदन्त ! केवली ग्रैवेयकविमानों को—ये ग्रैवेयकविमान हैं इसरूप से क्या जानते हैं और देखते हैं ? उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘एवं चेव, एवं अणुत्तरविमाणे वि’ हां गौतम ! केवली ग्रैवेयकविमानों को ग्रैवेयकविमानरूप से जानते हैं, देखते हैं, इसी प्रकार से वे पांच अणुत्तरविमानों को भी अणुत्तरविमानरूप से जानते हैं, देखते हैं । अब गौतम प्रभु से ऐसा पूछते हैं—‘केवली णं भंते ! ईसिपव्वभारं पुढविं ईसिपव्वभारपुढवि त्ति जाणइ पासइ’ हे भदन्त ! केवली ईषत्प्राग्भारा-

प्रह्लादोक्तं कल्पइये, लान्तक कल्पने लान्तक कल्पइये, महाशुकं कल्पने महाशुकं कल्पइये, सहस्रार कल्पने सहस्रार कल्पइये, आनतप्राणत कल्पने आनतप्राणत कल्पइये, अने आरणअच्युत कल्पने आरणअच्युत कल्पइये इये ज्ञाणु छे अने हेजे छे । डवे गौतम स्वाभी ओवे प्रश्न पूछे छे के—“केवलीणं भंते ! गेवेज्जविमाणे गेवेज्जविमाणेत्ति जाणइ पासइ ?” छे भगवन् ! शुं केवली ग्रैवेयक विमानेने ग्रैवेयक विमाने इये ज्ञाणु छे अने हेजे छे ?

महावीर प्रभुने उत्तर—“एवं चेव, एवं अणुत्तरविमाणे वि” डा, गौतम ! केवली ग्रैवेयक विमानेने ग्रैवेयकविमाने इये ज्ञाणु छे अने हेजे छे । ओअ प्रभाणु तेओ पाय अणुत्तर विमानेने पणु अणुत्तर विमाने इये ज्ञाणु छे अने हेजे छे ।

गौतम स्वाभीने प्रश्न—“केवली णं भंते ! ईसिपव्वभारं पुढविं ईसिपव्वभारपुढवि त्ति जाणइ, पासइ ?” छे भगवन् ! शुं केवली ईषत्प्राग्भारा पृथ्वीने (सिद्ध शिखाने) ईषत्प्राग्भारा पृथ्वी इये (सिद्ध शिखा इये) ज्ञाणु छे अने हेजे छे ?

खलु ईषत्प्राग्भारां पृथिवीम् ईषत्प्राग्भारा पृथिवी इति रूपेण किं जानाति, पश्यति ? भगवानाह—‘एवमेव’ हे गौतम ! एवञ्चैव—पूर्वोक्तरीत्यैव, केवली पुरुषः ईषत्प्राग्भारां पृथिवीम् ईषत्प्राग्भारा पृथिवीरूपेण जानाति, पश्यति, गौतमः पृच्छति—‘केवली णं भंते ! परमाणुपोग्गलं परमाणुपोग्गले त्ति जाणइ, पासइ ?’ हे भदन्त ! केवली खलु पुरुषः परमाणुपुद्गलं परमाणुपुद्गल इति रूपेण किं जानाति, पश्यति ? भगवानाह—‘एवं चेव, एवं दुप्पएसियं खंधं’ हे गौतम ! एवमेव—पूर्वोक्तरीत्यैव केवली परमाणुपुद्गलं परमाणुपुद्गलरूपेण जानाति, पश्यति, एवं तथैव—पूर्वोक्तरीत्यैव द्विप्रदेशिकं स्कन्धं द्विप्रदेशिकस्कन्धरूपेण केवली जानाति, पश्यति, ‘एवं जाव’ एवं—रीत्या यावत् त्रिप्रदेशिकं स्कन्धं त्रिप्रदेशिकस्कन्धरूपेण, चतुष्प्रदेशिकं स्कन्धं चतुष्प्रदेशिकस्कन्धरूपेण, पञ्चप्रदे-

पृथ्वी को ईषत्प्राग्भारा पृथिवीरूप से जानते हैं, देखते हैं ? उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘एवंचेव’ हां गौतम ! केवली ईषत्प्राग्भापृथिवी को ईषत्प्राग्भारापृथिवीरूप से जानते हैं और देखते हैं ।

अब गौतम प्रभु से ऐसा पूछते हैं—‘केवली णं भंते ! परमाणु पोग्गले परमाणुपोग्गलेत्ति जाणइ पासइ’ हे भदन्त ! केवली क्या परमाणुपुद्गलों को ‘ये परमाणुपुद्गलहै’ इसरूप से जानते हैं और देखते हैं ? उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘एवं चेव, एवं दुप्पएसियं खंधं’ हां, गौतम ! परमाणुपुद्गलको परमाणु पुद्गलरूप से केवलि भगवान् जानते हैं और देखते हैं । इसी प्रकार से वे द्विप्रदेशीस्कंधको द्विप्रदेशीस्कन्धरूप से जानते हैं और देखते हैं । ‘एवं जाव’ तथा इसी प्रकार वे यावत्—त्रिप्रदेशीस्कन्ध को त्रिप्रदेशीस्कन्धरूप से, चतुष्प्रदेशी स्कन्ध को चतुष्प्रदेशीस्कन्धरूप से,

મહાવીર પ્રભુનેા ઉત્તર—“ એવંચેવ ” હા, ગૌતમ ! કેવળી ઇષત્પ્રાગ્ભારા પૃથ્વીને ઇષત્પ્રાગ્ભારા પૃથ્વી રૂપે જાણે છે અને દેખે છે.

ગૌતમ સ્વામીનેા પ્રશ્ન—“ કેવળી ણં ભંતે ! પરમાણુપોગ્ગલે પરમાણુપોગ્ગલેત્તિ જાણइ, પાસइ ? ” હે ભગવન્ ! શું કેવળી ભગવાન્ પરમાણુ પુદ્ગલને પરમાણુ પુદ્ગલ રૂપે જાણે છે અને દેખે છે ? તેનેા ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે કે—“ એવં ચેવ, એવં દુપ્પેસિયં સંધં ” હા, ગૌતમ ! કેવળી પરમાણુ પુદ્ગલને પરમાણુ પુદ્ગલ રૂપે જાણે છે અને દેખે છે. એજ પ્રમાણે તેઓ દ્વિપ્રદેશી સ્કંધને દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ રૂપે જાણે છે અને દેખે છે. “ એવં જાવ ” એજ પ્રમાણે તેઓ ત્રિપ્રદેશી સ્કંધને ત્રિપ્રદેશી સ્કંધ રૂપે, ચાર પ્રદેશી સ્કંધને ચાર પ્રદેશી સ્કંધ રૂપે, પાંચ પ્રદેશી સ્કંધને પાંચ પ્રદેશી

શિકં સ્કન્ધં પञ્ચપ્રદેશિકસ્કન્ધરૂપેણ, ષટ્પ્રદેશિકં સ્કન્ધમ્ ષટ્પ્રદેશિકસ્કન્ધરૂપેણ સપ્તપ્રદેશિકં સ્કન્ધં સપ્તપ્રદેશિકસ્કન્ધરૂપેણ, અષ્ટપ્રદેશિકં સ્કન્ધમ્ અષ્ટપ્રદેશિકસ્કન્ધરૂપેણ, નવપ્રદેશિકં સ્કન્ધં નવપ્રદેશિકસ્કન્ધરૂપેણ, દશપ્રદેશિકં સ્કન્ધં દશપ્રદેશિકસ્કન્ધરૂપેણ, સંખ્યેયપ્રદેશિકં સ્કન્ધં સંખ્યેયપ્રદેશિકસ્કન્ધરૂપેણ, અસંખ્યેયપ્રદેશિકં સ્કન્ધમ્ અસંખ્યેયપ્રદેશિકસ્કન્ધરૂપેણ અનન્તપ્રદેશિકં સ્કન્ધમ્ અનન્તપ્રદેશિકસ્કન્ધરૂપેણ જાનાતિ, પશ્યતિ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘જહાણં મંતે ! કેવલી અણંતપણસિયં સ્વંધં અણંતપણસિયં સ્વંધે ત્તિ જાણહ, પાસહ, તહા ણં સિદ્ધે વિ અણંતપણસિયં સ્વંધં જાવ પાસહ ?’ હે મદન્ત ! યથા સ્વલુ કેવલી અનન્તપ્રદેશિકં સ્કન્ધમ્, યાવત્ અનન્તપ્રદેશિકસ્કન્ધ ઇત્યેવં રૂપેણ જાનાતિ, પશ્યતિ, તથા સ્વલુ સિદ્ધોઽપિ કિમ્ અનન્તપ્રદેશિકં સ્કન્ધં યાવત્ અનન્તપ્રદેશિકસ્કન્ધરૂપેણ

પંચપ્રદેશી સ્કન્ધ કો પંચપ્રદેશીસ્કન્ધરૂપ સે ષટ્પ્રદેશી સ્કન્ધ કો ષટ્પ્રદેશીસ્કન્ધરૂપ સે, સપ્તપ્રદેશી સ્કન્ધ કો સપ્તપ્રદેશીરૂપ સે અષ્ટપ્રદેશીસ્કન્ધ કો અષ્ટપ્રદેશીસ્કન્ધરૂપ સે, નૌ પ્રદેશીસ્કન્ધ કો નૌપ્રદેશીસ્કન્ધરૂપ સે દશપ્રદેશીસ્કન્ધ કો દશપ્રદેશી સ્કન્ધરૂપ સે, અસંખ્યાતપ્રદેશીસ્કન્ધ કો અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધરૂપ સે ઔર અનન્તપ્રદેશી સ્કન્ધ કો અનન્તપ્રદેશી સ્કન્ધરૂપ સે જાનતે હૈં ઔર દેસતે હૈં ।

અથ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈં—‘જહા ણં મંતે ! કેવલી અણંતપણસિયં સ્વંધં અણંતપણસિયં સ્વંધે સ્તિ જાણહ પાસહ, તહા ણં સિદ્ધે વિ અણંતપણસિયં સ્વંધં જાવ પાસહ’ હે મદન્ત ! જિસ પ્રકાર કેવલી અનન્તપ્રદેશી સ્કન્ધ કો અનન્તપ્રદેશીસ્કન્ધરૂપ સે જાનતે હૈં ઔર દેસતે

સ્કંધ રૂપે, છ પ્રદેશી સ્કંધને છ પ્રદેશી સ્કંધ રૂપે, સાત પ્રદેશી સ્કંધને સાત પ્રદેશી સ્કંધ રૂપે, આઠ પ્રદેશી સ્કંધને આઠ પ્રદેશી સ્કંધ રૂપે, નવ પ્રદેશી સ્કંધને નવ પ્રદેશી સ્કંધ રૂપે, દસ પ્રદેશી સ્કંધને દસ પ્રદેશી સ્કંધ રૂપે, સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધને સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ રૂપે, અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધને અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ રૂપે અને અનંતપ્રદેશી સ્કંધને અનંતપ્રદેશી સ્કંધ રૂપે બાણે છે અને દેખે છે.

ગૌતમ સ્વામીને પ્રશ્ન—“ જહા ણં મંતે ! કેવલી અણંતપણસિયં સ્વંધં અણંતપણસિયં સ્વંધે ત્તિ જાણહ, પાસહ, તહાણં સિદ્ધે વિ અણંતપણસિયં સ્વંધં જાવ પાસહ ?” હે ભગવન્ ! જે પ્રકારે કેવલી અનંતપ્રદેશી સ્કંધને અનંતપ્રદેશી સ્કંધ રૂપે બાણે છે અને દેખે છે, એજ પ્રમાણે શું સિદ્ધ પણ અનંતપ્રદેશી સ્કંધને અનંતપ્રદેશી સ્કંધ રૂપે બાણે છે અને દેખે છે ખરાં ?

जानाति, पश्यति ? भगवानाह—‘हंता, जाणइ पासइ’ हे गौतम ! इन्त-सत्यम्, केवलित्व सिद्धोऽपि अनन्तप्रदेशिकं स्कन्धम् अनन्तप्रदेशिकस्कन्धरूपेण जानाति, पश्यति । अन्ते गौतम आह—‘सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति हे भदन्त ! तदेव-भवदुक्तं सत्यमेव, हे भदन्त ! तदेवं-भवदुक्तं सत्यमेवेति ॥ सू० १ ॥

॥ इति श्री विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषा-

कलितललितकलापालापकप्रविशुद्धगद्यपद्यनैऋग्रन्थनिर्मापक,

वादिमानमर्दक-श्रीशाहूछत्रपति कोल्हापुरराजप्रदत्त-

‘जैनाचार्य’ पदभूषित—कोल्हापुरराजगुरु-

बालब्रह्मचारि—जैनाचार्य—जैनधर्मदिवाकर

—पूज्य श्री घासीलालव्रतिविरचितायां

श्री “भगवतीसूत्रस्य” प्रमेयचन्द्रिका-

ख्यायां व्याख्यायां चतुर्दशशतके

दसमोद्देशकः समाप्तः ॥१४-१०॥

॥ चतुर्दशशतकं समाप्तम् ॥

हैं उसी प्रकार से सिद्ध भी अनन्तप्रदेशीस्कन्ध को अनन्तप्रदेशीस्कन्धरूप से जानते हैं । और देखते हैं ? उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘हंता, जाणइ पासइ’ हां, गौतम ! केवली के जैसे सिद्ध भी अनन्तप्रदेशीस्कन्ध को अनन्तप्रदेशी स्कन्धरूप से जानते हैं और देखते हैं । अब अन्त में गौतम प्रभु से कहते हैं—‘सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति’ हे भदन्त ! आपका कहा हुआ यह सब विषय सत्य ही है, हे भदन्त ! आपका कहा हुआ यह सब विषय सत्य ही है ॥ सू० १ ॥

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजी महाराज कृत “भगवतीसूत्र” की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याके चौदहवें शतक का दशवां उद्देशक समाप्त ॥१४-१०॥

॥ चौदहवां शतक संपूर्ण ॥

महावीर प्रभुने उत्तर—“हंता, जाणइ, पासइ” डा, गौतम ! केवलीनी जेम सिद्ध पणु अनंतप्रदेशी स्कंधने अनंतप्रदेशी स्कंध रूपे णणु छे अने देणे छे.

उद्देशकने अंते गौतम स्वाभी महावीर प्रभुने कडे छे—“सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति” “डे भगवन् ! आपणु” कथन सत्य छे. डे भगवन् ! आपणु” कथन सर्वथा सत्य छे. ” आ प्रमाणे कडीने महावीर प्रभुने वंछणानभस्कार करीने तेओ पोताना स्थाने जेसी गया. ॥सू०१॥

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजी महाराज कृत “भगवतीसूत्र”नी प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याना चौदहा शतकने दसमो उद्देशो समाप्त ॥१४-१०॥

॥ चौदहवें शतक समाप्त ॥

અથ પચ્ચદશશતકં પ્રારમ્ભયતે—

પચ્ચદશશતકસ્ય સંક્ષિપ્તવિષયવિવરણમ્ ॥

શ્રાવસ્તી નગરી વક્તવ્યતા । તતઃ કોષ્ઠકચૈત્યવર્ણનમ્ । તતો હાલાહલા-
કુમ્મકારી વક્તવ્યતા । તદનન્તરમ્ સંઘસહિતસ્ય ગોશાલકસ્ય હાલાહલાકુમ્મ-
કાર્યાઃ ગૃહાગમનમ્ રૂપણમ્ । તતો ગોશાલકં પ્રતિ ષણ્ણાં દિશાચરાણાં સમાગમ-
વર્ણનમ્, તતો ગોશાલકસ્ય સ્વસ્ય જિનત્વકથનમ્ । તતો મહાવીરેણ ગૌતમં પ્રતિ
ગોશાલકસ્ય જન્માદિવૃત્તાન્તપ્રતિપાદનમ્ । તતો ભગવતા મહાવીરેણ ગોશાલકસ્ય
સ્વસમીપે સમાગમનવૃત્તાન્તકથનમાશ્રિત્ય દીક્ષામાસક્ષણાદિ તપોવિહારાદિકથ-
નમ્ । તતો ભગવતા મહાવીરેણ ગોશાલકસ્ય પૂર્વે શિષ્યત્વેનાસ્વીકરણં પશ્ચા-

પન્દ્રહવે' શતક કા પ્રારંભ—

હસ પન્દ્રહવે' શતક મેં જો વિષય આયા હુઆ હૈ ઉસકા વિવરણ
સંક્ષેપ સે હસ પ્રકાર સે હૈ—

શ્રાવસ્તી નગરી કી વક્તવ્યતા, કોષ્ઠક ચૈત્ય કા વર્ણન, હાલા-
હલાકુંભારણી કી વક્તવ્યતા, સંઘસહિત ગોશાલક કા હાલાહલાકુંભા-
રણી કે ઘર પર આને કા કથન, ૬ દિશાચરોં કે આગમન કા વર્ણન,
ગોશાલક અપને આપ કો જિનરૂપ સે કહને કા કથન, મહાવીર દ્વારા
ગૌતમ સે ગોશાલક કે જન્માદિ કે વૃત્તાન્ત કા કથન, ગોશાલક કા
અપને પાસ આને કે કથન કો લેકર મહાવીર દ્વારા ગોશાલક કી
દીક્ષા, ઉસકે માસક્ષણ આદિ તપ ઓર વિહાર આદિ કા કથન,
મહાવીર દ્વારા પહિલે ગોશાલક કો શિષ્યરૂપ સે અસ્વીકાર કરના

પંદરમા શતકનો પ્રારંભ

આ પંદરમા શતકમાં પ્રતિપાદિત વિષયનું સંક્ષિપ્ત વિવરણ આ પ્રમાણે
છે—શ્રાવસ્તી નગરીની વક્તવ્યતા, કોષ્ઠક ચૈત્યનું વર્ણન, હાલાહલા કુંભાર-
ણીનું વૃત્તાંત, સંઘસહિત ગોશાલકનું હાલાહલા કુંભારણીના ઘર આગમનનું
કથન, ૬ દિશાચરોના આગમનનું વર્ણન, ગોશાલક પોતાને જ જિનરૂપ કહે
છે એવું કથન, મહાવીર પ્રભુ ગૌતમ સ્વામીને ગોશાલકના જન્માદિનું જ
વૃત્તાંત કહે છે, તેનું કથન મહાવીર પ્રભુ પાસે આવીને ગોશાલક મહાવીર
પ્રભુ પાસે કેવી રીતે દીક્ષા લે છે, તેનું કથન, તેના માસખમણ આદિ તપ
અને વિહારાદિનું કથન, મહાવીર દ્વારા ગોશાલકનો શિષ્ય રૂપે પડેલાં

स्वीकरणम् । ततो भगवतो महावीरस्य गोशालकेन सह सिद्धार्थग्रामात् कूर्म-
नामकग्रामम्प्रति विहारवर्णने तिलस्तम्भनिष्पत्तिविषये गोशालस्य पृच्छनं भग-
वता तन्निष्पत्तिः तिलपुष्पजीवानां तिलत्वेन पुनरागमनं च प्रतिपादितम् । ततो
गोशालकेन भगवतो महावीरस्य वाक्यमसत्यं विधातुं तिलस्तम्भोत्पादनवक्त-
व्यता । ततः कूर्मग्रामवहिः प्रस्थितः वेश्यायननामकवालतपस्विनो गोशालेन
निन्दनम्, वेश्यायनस्य वालतपस्विनो गोशालकोपरि तेजोलेश्याप्रक्षेपप्ररूपणम्,
ततो भगवता महावीरेण शीतलेश्या प्रक्षेपद्वारा गोशालकस्य रक्षणप्ररूपणम् ।
एतद्वृत्तान्तस्य गोशालं प्रति भगवतः कथनम् । ततस्तेजोलेश्या शक्तिप्राप्त्युपाय-
पृच्छनम् । भगवता गोशालकं प्रति तेजोलेश्याप्राप्तिविधिप्ररूपणम् । ततो भग-

और बाद में उसे शिष्यरूप से स्वीकार करना ऐसा कथन, महावीर
स्वामी का गोशालक के साथ सिद्धार्थग्राम से कूर्मग्राम नगर की
ओर विहार करने का कथन, उसमें तिलस्तम्भ निष्पत्ति के विषय में
गोशालक का प्रश्न और भगवान् का उत्तर रूप में तिल की निष्पत्ति होने
का तथा तिलपुष्पजीवों का तिलरूप से पुनः आने का प्रतिपादन,
भगवान् महावीर के वचन को असत्य करने के लिये गोशालक के द्वारा
तिलस्तम्भ का उखाड़ना, कूर्मग्रामनगर बाहर प्रस्थान, वेश्यायन नामक
वालतपस्वी की गोशालक द्वारा निन्दा, गोशालक के ऊपर वेश्यायन
वाल तपस्वी द्वारा तेजोलेश्या का छोड़ना, भगवान् महावीर द्वारा
शीतलेश्या छोड़ने से गोशालक का संरक्षण करना, इन वृत्तान्त
का गोशालक से कथन, तेजोलेश्यारूप शक्ति की प्राप्ति का उपाय

अस्वीकार अने पाछणथी शीष्य इपे तेना स्वीकारनुं कथन, महावीर प्रभुना
सिद्धार्थ ग्रामथी कूर्मग्राम नगरनी तरङ्ग गोशालकनी साथे विहारनुं कथन,
भार्गवां तिलस्तम्भ निष्पत्तिना विषयमां गोशालकनेा प्रश्न, तेना उत्तर इपे
तलनी उत्पत्तिनुं तथा तिलपुष्प लुवेनुं, तल इपे इरी उत्पन्न थवानुं कथन
भगवान् महावीरनां वचनोने असत्य कराववा भाटे गोशालक द्वारा तिल-
स्थलने उभाडी नाभवानुं कथन, कूर्मग्रामनगर पछार प्रस्थान, गोशालक
द्वारा वेश्यायन नामना वालतपस्वीनी निन्दा, तेना द्वारा गोशालक पर
तेजोलेश्या छोडवानुं अने महावीर प्रभु वडे शीतलेश्या छोडीने गोशालकना
संरक्षथनुं कथन, आ वृत्तातनुं गोशालकने कथन, गोशालक द्वारा तेजोलेश्या-
इय शक्तिनी प्राप्तिनेा उपाय पूछवाभां आवतां, महावीर प्रभु द्वारा तेजो-

वतो महावीरस्य गोशालकेन सह कूर्मग्रामात् पुनः सिद्धार्थग्रामं प्रति विहारः
तन्मार्गे भगवतो महावीरस्य वाक्यासत्यत्व कथनार्थं गोशालकस्य तिलस्तम्भान्वे-
षणप्रतिपादनम्, दिव्यवृष्ट्या तत्तिलस्तम्भस्य पुनराारोपः पुष्पजीवानां तिलत्वेन
च पुनरागमनं दृष्ट्वा गोशालकस्य परिवर्तवादस्वीकारप्रतिपादनम्, भगवतो
महावीरात् गोशालकस्य पृथग्भवनप्ररूपणं च । भगवदुक्तविधिकरणेन गोशाल-
कस्य तेजोलेश्या प्राप्तिप्ररूपणम् । ततो गोशालकस्य षण्णां दिशाचराणां शिष्यत्व-
प्राप्तिप्ररूपणम्, ततो गोशालकेन जिनरूपेण स्वस्य प्रतिपादनम् । ततो गोशा-
लको जिनो नास्ति ' इत्येवं भगवतो महावीरस्य कथनप्ररूपणम्, तत्कथनश्रव-
णेन ग्रामजनानां गोशालस्याजिनत्वविषये परस्परसंलपनम्, तच्छ्रुत्वा गोशाल-
कस्य क्रोधोत्पत्तिप्रतिपादनम् । तत आहारार्थं भ्रमन्तमानन्दमनगारमाहूय भगवतो

पूछना, गोशालक से तेजोलेश्या की प्राप्ति कैसे होती है इस
विधि का कहना, भगवान् महावीर का कूर्मग्रामनगर से सिद्धार्थ-
नगर ग्राम की ओर गोशालक के साथ विहार करना, मार्ग में महावीर
के वचन में असत्यता प्रकट करने के लिये गोशालक का तिलस्तंभ
का अन्वेषण करना, दिव्यवृष्टि द्वारा उस तिलस्तंभ का पुनः आरोप
होना, पुष्प जीवों का तिलरूप से पुनः आगमन देख गोशालक का
परिवर्तवाद स्वीकार करना । और भगवान् महावीर से गोशालक का
पृथक् होना, भगवान् द्वारा कथित विधि करने से गोशालक को तेजो-
लेश्या की प्राप्ति होना । ६ दिशाचरों का गोशालक का शिष्य होना,
अपने को जिन मानकर गोशालक का विचरण करना, गोशालक जिन
नहीं है, ऐसा महावीर का कथन करना, महावीर के इस कथन को सुन-
कर ग्रामजनों का गोशालक के अजिनत्व में परस्पर में वार्तालाप होना ।
इसको सुनकर गोशालक को क्रोध उत्पन्न होना और आहार के निमित्त

लेश्यानी प्राप्ति डेवी रीते थाय छे, आ विधिनुं कथन, लगवान भडावीरने।
कूर्मग्राम नगरथी सिद्धार्थग्राम तरङ्ग गोशालक साथे विहार, मार्गमां
भडावीर प्रबुना वचनमां असत्यता प्रकट करवा भाटे तिलस्तंभनुं गोशालक
द्वारा अन्वेषण, दिव्यवृष्टि द्वारा ते तिलस्तंभनुं इरी आरोपण थवुं,
पुष्पजीवोनुं तल इपे पुनरागमन लेधने गोशालक परिवर्तवादनो स्वीकार
करे छे. तयार भाद भडावीर प्रबुथी जुदा पडवानुं कथन, लगवाने कडेडी
विधि करवाथी गोशालकने तेलेलेश्यानी प्राप्ति थवानुं कथन, छ दिशाचरो
गोशालकना शिष्य जने छे, पोताने जिन मानता थका गोशालकनुं विचरण,
गोशालक जिन नथी, जेवुं भडावीर स्वाभीनुं कथन, भडावीर स्वाभीना आ
कथनने सांभजीने गोशालकना अजिनत्व संभंधमां ग्रामजनोनी अंदरे।

મયોત્પાદનાર્થં વલ્મીકિરુપ ચતુષ્ટય ત્રોટઋણિજાં દૃષ્ટાન્તપ્રતિપાદનમ્, આનન્દસ્ય ભગવન્તમ્પ્રતિ ગોશાલકથિતસંદેશપ્રતિપાદનમ્, તતો ભગવતો મહાવીરસ્ય આનન્દં પ્રતિ સૂચના ત્વયા ગૌતમાદયો મુનયો વક્તવ્યા—યત્ત ગોશાલકેન સહ વાદવિવાદઃ કેનાપિ ન વિધેયઃ ' इत्यादि परूषणम्, एतदवसरे गोशालस्य भगवत्पार्श्वे समागमनम्, भगवन्तं प्रति गोशालकस्य अन्तेवासिकथने उपालम्भ-दानं च । ततो गोशालकस्य स्वस्य गोशालकत्वेन अस्वीकारत्रिपये स्वस्य सप्त-शरीरप्रवेशकथनं स्वमतनिरूपणं च । ततो भगवतो महावीरस्य गोशाल-कम्प्रति “ त्वं गोशाल एव नान्यः ” इत्यादि तस्य स्वात्मरूपापलापप्रतिपादनम् । ततो गोशालकस्य भगवन्तं महावीरं प्रति आक्रोशादियुक्तवचनप्रतिपादनम्, ततो

भ्रमण, करते आनन्द अनगार को बुलाकर भगवान् को भयान्वित करने के लिये वल्मीक के चार शिखरों को गिरानेवाले वणिकों का दृष्टान्त देना आनन्द का भगवान् से गोशालक कथित संदेश का कहना । महावीर की आनन्द को सूचना देना । और ऐसा कहना कि तुम गौतमादि से कहो कि कोई भी गोशालक के साथ विवाद न करे, इसी अवसर पर गोशालक का भगवान् के पास आना और मैं आप का शिष्य हूँ ऐसा आप क्यों कहते हैं? ऐसा ठपका देना । गोशालक मैं नहीं हूँ । मैं सात शरीरों में प्रवेश कर चुका हूँ ऐसा अपने स्वरूप का कथन और अपने मत का प्रदर्शन । 'तुम गोशालक ही हो दूसरे नहीं हो' इस प्रकार से उसको झूठ का अपलाप करना, इस प्रकार भगवान् महावीर की बात सुनकर गोशालक का आक्रोशादि युक्त

અંદર ચર્ચા, તે સાંભળીને ગોશાલકને ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય છે, એવું કથન ત્યાર બાદ આહારને નિમિત્તે તેનું ભ્રમણ, આનન્દ અણુગારને બોલાવીને વલ્મીકનાં ચાર શિખરોને પાડી નાખનાર વણિકોના દૃષ્ટાન્તનું કથન આ પ્રકારે મહાવીર પ્રભુને ભયભીત કરવાનો તેનો હેતુ, આનન્દ અણુગાર દ્વારા ગોશાલક કથિત સંદેશનું મહાવીર પ્રભુને કથન, ત્યાર બાદ મહાવીર પ્રભુનું આનન્દ દ્વારા ગૌતમાદિને ગોશાલક સાથે વાદવિવાદ નહીં કરવાનું સૂચન એજ અવસરે ગોશાલકનું મહાવીર પ્રભુ પાસે આગમન અને “ હું આપનો શિષ્ય છું, એવું આપ શા માટે કહે છે ? હું ગોશાલક નથી. હું તો સાત શરીરમાં પ્રવેશ કરી ચુક્યો છું, ” એવું કથન અને પોતાના મતનું પ્રદર્શન, “ તમે ગોશાલક જ છો, બીજી કોઈ પણ વ્યક્તિ નથી, ” એવું મહાવીર પ્રભુનું કથન. ભગવાનના વચનો સાંભળીને ગુસ્સે થયેલા ગોશાલકના આક્રો-

ગોશાલકમ્પતિ ભગવદપમાનસહનસર્વાનુભૂતિનામાનગારેણોપાલમ્ભદાને ગોશાલક દ્વારા તેજોલેશ્યા પ્રક્ષેપણેન સર્વાનુભૂતેર્મસ્મીકરણપ્રરૂપણમ્ । एवं सुनक्षत्र नामान-
गारोपरि गोशालकस्य तेजोलेश्याप्रक्षेपणम्, सुनक्षत्रानगारस्य भगवत्पार्श्वे
आलोचनप्रतिक्रमणस्वीकरणपूर्वकं कालधर्मप्राप्तिवर्णनम् । ततो गोशालकस्य
भगवन्तं प्रति तृतीयवारमाक्रोशादिकरणं भगवदुपर्यपि तेजोलेश्या प्रक्षेपणं च ।
तत्प्रक्षिप्ततेजोलेश्यायाः भगवत्पार्श्वोद् विनिवृत्य गोशालकशरीरे प्रवेशः,
ततः ‘ त्वं षण्मा सान्ते मृत्युं लप्स्यते ’ इति भगवन्तम्प्रति गोशालकस्य कथनम् ।
ततः “ त्वं स्वस्यैव तेजोलेश्या पराभूतः सन् सप्तरात्रान्ते कालं करिष्यसि ”

વચન મહાવીર સે કહના, ભગવાન્ મહાવીર કે પ્રતિ કહે ગયે દુર્બચનો
કો ભગવાન્ મહાવીર કા અપમાન સમજકર સર્વાનુભૂતિ અનગાર કા
ગોશાલક કો ઠપકા દેના હસસે અપ્રદક્ષ્ણ બન કર ગોશાલક દ્વારા
તેજોલેશ્યા છોડકર સર્વાનુભૂતિ અનગાર કો ભસ્મ કર દેના, સુનક્ષત્ર
અનગાર કો મી હસો પ્રકાર સે તેજોલેશ્યા કા લક્ષ્ય બનાના, સુનક્ષત્ર
અનગાર કા ભગવાન્ કે પાસ આલોચના પ્રતિક્રમણ સ્વીકાર પૂર્વક
કાલધર્મ કે વશ હો જાના, ભગવાન કે પ્રતિ ત્રીસરી વાર ગોશાલક કા
આક્રોશાદિયુક્ત હોના ઓર ભગવાન્ કે ડપર તેજોલેશ્યા કા પ્રક્ષેપ
કરના, ભગવાન્ કે ડપર છોડી ગઈ તેજોલેશ્યા કા ડનકે પાસ સે હોકર
પીછે-લૌટ જાના ઓર ગોશાલક કે શરીર મેં હી પ્રવિષ્ટ હો જાના,
તુમ છહ માસ કે બાદ મર જાઓગે એસા ભગવાન્ કે પ્રતિ ગોશાલક
કા કહના । તુમ અપની તેજોલેશ્યા કે આઘાત સે સાત રાત કે અન્ત

શાદિ યુક્ત વચનો, આ પ્રકારનાં વચનોથી મહાવીર પ્રભુનું અપમાન થયું
છે. એમ સમજીને સર્વાનુભૂતિ અણગાર ગોશાલકને ઠપકો આપે છે, ગોશા-
લક ગુસ્સે થઈને તે અણગાર પર તેજોલેશ્યા છોડીને તેમને બાળીને ભસ્મ
કરી નાખે છે. સુનક્ષત્ર અણગારને પણ એજ પ્રકારે તેજોલેશ્યાનું લક્ષ્ય બનાવવાનું
કથન, સુનક્ષત્ર અનગાર ભગવાનની સમક્ષ આલોચના અને પ્રતિક્રમણ કરીને
કાળધર્મ પામે છે, એવું કથન ત્યાર બાદ ત્રીજી વાર મહાવીર પ્રભુ પર ગોશાલક
આક્રોશાદિ પ્રકટ કરીને તેજોલેશ્યા છોડે છે, તે તેજોલેશ્યા ભગવાનની
પાસે જઈને પાછી કરીને ગોશાલકના શરીરમાં જ પ્રવેશ કરે છે. “ છ માસ
પછી તમે મરી જશો, ” એવું ગોશાલકનું મહાવીર સ્વામીને કથન “ તારી
પોતાની તેજોલેશ્યાના આઘાતથી તું સાત રાત્રિ પૂરી થતાંજ મરણ પામીશ,
અને હું ૧૬ સોળ વર્ષ સુધી ગજ હસ્તીની જેમ વચરણ કરીશ, ” એવું

इति, अहं च षोडशवर्षपर्यन्तं सुहृस्ती भूत्वा विहरिष्यामि ' इति गोशालकं प्रति भगवतः कथनम् । ततः श्रावस्तीं नगर्यां मनुष्याणां भगवतो महावीरस्य गोशालकस्य च स्वस्य जितत्त्वप्रतिपादनविषये वादप्रवादप्ररूपणम्, ततो भगवतो महावीरस्य गोशालके तेजोलेश्या निस्सारणेन निस्तेजसि जाते सति प्रश्नोत्तरादिना निरुत्तरकरणार्थं स्वश्रमणेभ्यः कथनम् । ततो गोशालकस्य निरुत्तरतया क्रोधोत्पत्तिनिरूपणम्, ततो गोशालकस्य भगवतो गोशालप्रक्षिप्ततेजोलेश्यायाः सामर्थ्यमतिपादनम् । ततो गोशालकस्योन्मत्तदशायां पानकापानकप्ररूपणम् । तत आजीविकोपायकस्य अयं पुद्गलस्य गोशालकपाश्वर् आगमननिरूपणम्, ततो गोशालकेन अयं पुद्गलस्य मनःसंकल्पनिवेदनम्, तन्मनःसमाधाननिरूपणम् च । स्वमरणानन्तरं देहस्य महोत्सवपूर्वकं बहिर्निष्काशनविषये गोशालकस्य स्व-

મેં મર જાઓગે, ઓર મેં ૧૬ વર્ષ તક ગંધ હસ્તી કે જેસા વિહાર કરુંગા એસા ગોશાલક કે પ્રતિ ભગવાન્ કા કથન, શ્રાવસ્તી નગરી મેં મનુષ્યોં કા ભગવાન્ મહાવીર ઓર ગોશાલક કો અપને ૨ જિનરૂપ સે પ્રતિપાદન કરનેકે વિષય મેં વાદવિવાદ, ભગવાન્ મહાવીર કા અપને શિષ્યોં કે લિયે એસા કથન કિ તેજોલેશ્યા કે ત્રિકાલને સે નિસ્તેજ બને હુઘ ગોશાલક કો પ્રશ્નોત્તર દ્વારા નિરુત્તર કરો, નિરુત્તર હોને સે ગોશાલક કો ક્રોધ કી ઉત્પત્તિ હોના, ગોશાલક કે દ્વારા પ્રક્ષિપ્ત હુઈ તેજોલેશ્યા કી શક્તિ કા કથન, ગોશાલક કી ઉન્મત્તદશા મેં પાનકા-પાનક કા કથન, આજીવિકોપાસક અયંપુલ કા ગોશાલક કે પાસ આના, અયંપુલ કે મનઃસંકલ્પ કા ગોશાલક દ્વારા કથન, ઉસકે મનઃસમાધાન કા નિરૂપણ, જબ મેં મર જાઁ તબ તુમ લોક મેરે દેહ કો બહુત

ગોશાલકને ભગવાનનું કથન શ્રાવસ્તી નગરીમાં લોકો વચ્ચે વાદવિવાદ કોઈ ગોશાલકને જિન રૂપે માને છે, કોઈ મહાવીર જ જિન છે, એવું પ્રતિપાદન કરે છે. ભગવાન મહાવીરનું પોતાના શિષ્યોને સૂચન “તેજોલેશ્યા છોડવાથી નિસ્તેજ બનેલા ગોશાલકને પ્રશ્નોત્તરો દ્વારા નિરુત્તર કરો.” નિરુત્તર થવાથી ગોશાલકમાં ક્રોધની ઉત્પત્તિ ગોશાલક દ્વારા છોડવામાં આવેલી તેજોલેશ્યાની શક્તિનું કથન, ગોશાલકની ઉન્મત્ત દશામાં પાનકાપાનકનું કથન, આજીવિકોપાસક અયંપુલનું ગોશાલકની પાસે આગમન, અયંપુલના મનઃસંકલ્પનું ગોશાલક દ્વારા કથન, તેના મનનું કેવી રીતે સમાધાન કર્યું, તેનું નિરૂપણ, “જ્યારે મારું મૃત્યુ થાય, ત્યારે મારા મૃતશરીરને ખૂબ જ મોટા ઉત્સવ સાથે બહાર કાઢજો,” એવું ગોશાલકનું પોતાના શિષ્યોને

શિષ્યેભ્યઃ કથનમ્ । મરણાવસરે ગોશાલકસ્ય સમ્યક્ત્વપ્રાપ્તિપ્રરૂપણમ્, તતો ગોશાલકસ્ય-‘અહં જિનોનાસ્મિ, મહાવીરો જિનોઽસ્તિ’ ઇતિ સ્વસ્ય વાસ્તવિક-સ્થિતિપ્રકાશનપૂર્વકં પશ્ચાત્તાપનિરૂપણમ્ । તતો ‘મમ કાલધર્મપ્રાપ્ત્યનન્તરં વામપાદં સૂત્રેણ વદ્ધ્વા ભૂમૌ ઘર્ષણં કર્તવ્યમ્ મુખે નિષ્ઠીવર્નં ચ વિધેયમ્’ તથા ‘અયં ગોશાલકો જિનો નાસ્તિ’ ઇત્યેવ મુદ્ઘોષણાપૂર્વકં મમ શરીરં વહિર્નિર્લેશ-નીયમ્’ ઇત્યેવં ગોશાલકસ્ય સ્વશિષ્યાન્ પ્રતિ કથનમ્ । તતઃ આજીવિકસ્થવિરાણાં હાલાહલાયાઃ કુમ્ભકાર્યાઃ દ્વારં પિધાય શ્રાવસ્તીમાલિખ્ય ગોશાલકસ્ય કથ-નાનુસારં કાર્યકરણપ્રતિપાદનમ્ । તતો મહાવીરસ્ય શ્રાવસ્તીનગર્યાં નિસ્સૃત્ય મેઘઢકગ્રામસ્ય શાલકોષ્ઠકૈત્યે સમવસરણમ્ । તત્ર ભગવતો મહાવીરસ્ય શરીરે પીડાજનકરોગોત્પાદનિરૂપણમ્, તતો બ્રાહ્મણાદિ ચાતુર્વર્ણ્યજનાનાં ભગવત્શ્ર-હી ઉત્સવ પૂર્વકં બાહર નિકાલના, એસા અપને શિષ્યોં સે ગોશાલક કા

કથન । તથા મરણ કે અવસર પર ગોશાલક કો સમ્યક્ત્વ કી પ્રાપ્તિ કા પ્રરૂપણ । હસસે મેં જિન નહીં હું, ભગવાન્ મહાવીર હી જિન હૈ’ એસી અપની વાસ્તવિક સ્થિતિ કે પ્રકાશન સે ઉસકા પશ્ચાત્તાપ કરના મેરે મરને પર તુમ લોક મેરે બાંધે પૈર કો રસસી સે બાંધકર મુઝે જમીન પર ઘસીટના ઔર મેરે મુઠ્ઠ મેં થૂકના તથા યહ ગોશાલક જિન નહીં હૈ’ એસી ઘોષણા પૂર્વક મેરે મૃતક શરીર કો બાહર નિકાલના એસા અપને શિષ્યોં સે ગોશાલક કા કથન । આજીવિકસ્થવિરોં કા હાલા-હલાકુંભકારિણી કે દ્વાર કો વન્દ કર શ્રાવસ્તી મેં ઘોષણા પૂર્વક ગોશાલક કે કહે અનુસાર કાર્ય કરને કા કથન હસકે બાદ મહાવીર સ્વામી કા શ્રાવસ્તી નગરી સે વિહાર કર મેંઢગ્રામ કે શાલકોષ્ઠક કૈત્ય મેં આના । વહાં ભગવાન્ મહાવીર કે શરીર મેં પીડાજનક રોગોં કા હોના ।

સૂચન મરણકાળે ગોશાલકને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થવાનું કથન, “હું જિન નથી, મહાવીર સ્વામી જ જિન છે,” આ વાસ્તવિક સ્થિતિનો ખ્યાલ આવવાથી તેને પશ્ચાત્તાપ થાય છે, એવું કથન “બ્યારે માઈં મૃત્યુ થાય, ત્યારે મારા ડાબા પગે દોરડું બાંધીને મને જમીન પર ઢસડોને, મારા મોંઢામાં થૂંકોને અને એવી બહિરાત કરોને કે ગોશાલક જિન નથી,” આ પ્રકારનું ગોશાલકનું પોતાના શિષ્યોને સૂચન આજીવિકસ્થવિરો હાલાહલા કુંભારણીના દ્વારને બંધ કરીને, ગોશાલકની સૂચના અનુસારની ઘોષણાપૂર્વક, ગોશાલકની આજ્ઞા પ્રમાણે કરે છે, એવું કથન ત્યાર બાદ શ્રાવસ્તી નગરી-માંથી વિહાર કરીને મહાવીર પ્રભુ મેંઢગ્રામના શાલકોષ્ઠક કૈત્યમાં પધારે છે, ત્યાં ભગવાન મહાવીરના શરીરમાં પીડાજનક રોગો ઉત્પન્ન થાય છે, ભગવાન

દમસ્થાવસ્થાયામેવ વપમાસાન્તે મરણં મચ્છિયતીતિ નગરે કથનપ્રચારઃ । તતો
 ભગવતો મહાવીરસ્ય રોગવ્યથયા કાલધર્મપ્રાપ્તિવિષયકશઙ્કાસમુત્પદુઃખેન માલુ-
 કાકચ્છસ્થિતસિંહનામકાનગારસ્ય રુદનપ્રતિપાદનમ્ । તતો ભગવત્કૃતસિંહાન-
 ગારાઽઽહ્વાનપ્રરૂપણમ્ । તતો ભગવતા રેવતીશ્રાવિકાસકાશાત્ આધાર્કર્મદોષ-
 દૂષિતકૂષ્માણ્ડપાકનિષેધપૂર્વકં વીજોરાપાકસ્ય આનાયનાય મિંહાનગારસ્ય પ્રેષ-
 ણમ્ ' ભગવતો રોગશમને શ્રમણ શ્રમણી શ્રાવકશ્રાવિકા દેવદેવીનાં દૃષ્ટ તુષ્ટ સ્વ-
 કથનમ્ । સર્વાનુભૂતેઃ સુનક્ષત્રસ્ય ચાનગારસ્ય મરણાનન્તર ગન્તવ્યસ્થાનપ્રાપ્તિ-
 વિષયે ગૌતમસ્ય પ્રશ્નઃ । ભગવત્સ્તપોરષ્ટમદ્વાદશતપદેવલોકયોર્ગમનવિષયમુત્ત-
 રમ્ । તતો ગોશાલકઃ કાલધર્મં પ્રાપ્ય કુત્ર ગતઃ ? इति गौतमस्य प्रश्नः । ततो
 गोशालको देवल्लोकाच्चयवनानन्तरं 'द्वादशदेवल्लोके गतः' इति भगवत उत्त-

અગવાન્ રોગ કી પીડા સે છદ્મસ્થાવસ્થા મેં મર જાવે'ગે એસા બ્રાહ્મણ
 આદિ ચારોં વર્ણોં' કા નગર મેં કહના 'ભગવાન્ મહાવીર' રોગવ્યથા સે
 કાલધર્મપ્રાપ્ત કરે'ગે એસી આશંકા સે સમુત્પદુઃખ સે માલુકો કચ્છ મેં
 સ્થિત સિંહ નામક અનગાર કા રોના । અગવાન્ દ્વારા સિંહ અનગાર
 કો બુલાના । તથા રેવતી શ્રાવિકા કે પાસ સે આધાર્કર્મદોષ સે દૂષિત
 કૂષ્માણ્ડપાક કો નહીં લાના, કિન્તુ વીજોરાપાક કો લાના એસા કહકર
 સિંહ અનગાર કો રેવતી શ્રાવિકા કે યહાં ભેજના । ભગવાન્ કા રોગ
 શાન્ત હો જાને પર શ્રમણ, શ્રમણી, શ્રાવક, શ્રાવિકા દેવ દેવી इन सब
 કો વહુત ખુશી હોના સર્વાનુભૂતિ અનગાર ઔર સુનક્ષત્ર અનગાર મરણ
 કે વાદ કહાં ગયે, इस विषय में गौतम का प्रश्न अष्टम देवलोक में एवं
 १२ वे देवलोक में ये गये हैं' ऐसा भगवान् का उत्तर । गोशालक

મહાવીર રોગની પીડાથી છદ્મસ્થાવસ્થામાં જ મરી જશે, એવું બ્રાહ્મણાદિ
 ચારે વર્ણના લોકોનું કથન. “ભગવાન મહાવીર રોગવ્યથાથી કાળધર્મ
 પામશે,” એવી આશંકાને લીધે માલુકાકચ્છમાં વિરાજતા સિંહ નામના
 અણુગારનું રુદન ભગવાન દ્વારા સિંહ અણુગારને પોતાની પાસે બોલાવવામાં
 આવે છે અને એવી આજ્ઞા અપાય છે કે—“રેવતી શ્રાવિકાને ઘર જાઓ
 તેની પાસે આધાર્કર્મ દોષથી દૂષિત જે કોળાને પાક છે તે નહીં લાવતાં,
 બીજોરોના પાક વહોરી લાવો.” તે પ્રમાણે સિંહ અણુગાર દ્વારા કોળાપાક
 વહોરી લવાય છે. તેના સેવનથી ભગવાનનો રોગ દૂર થાય છે. તે કારણે
 સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા, દેવ અને દેવીઓને ખૂબ જ આનંદ થાય છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—“સર્વાનુભૂતિ અણુગાર અને સુનક્ષત્ર અણુગાર
 મરીને ક્યાં ઉત્પન્ન થયા છે ?”

મ્ । કુત્ર ગમિષ્યતિ ? इत्यादि गौतमस्य प्रश्नः, तस्योत्तरविषये भगवता गोशालस्य विमलवाहनभववर्णनम्, ततो विमलवाहनस्य श्रमणनिर्ग्रन्थैः सह मिथ्याभावप्राप्तिप्ररूपणम्, ततः सुमङ्गलनामानगराशातनाकरणेन विमलवाहनस्य हय-
रथसारथिसहितस्य भस्मीभवनप्ररूपणम्, ततः मङ्गलोऽनगारः कालधर्मं प्राप्य कुत्र
गमिष्यति ? इति गौतमस्य प्रश्नः, सर्वार्थसिद्धविमाने गमिष्यति ' इति भगवत
उत्तरम् । ततो विमलवाहनः कालं कृत्वा कुत्र गमिष्यति ? इति प्रश्नः, सप्तमनरका-
दारभ्य गोशालस्यानैकभवभ्रमणवर्णनरूपमुत्तरम् ' अन्ते मनुष्यदेहं धृत्वा सम्य-
ग्दर्शनं प्राप्य महाविदेहक्षेत्रे गत्वा प्राप्तश्रमण्यः दृढप्रतिज्ञा नामा केवली भूत्वा बहूनि
वर्षाणि केवलविषयायं पालयित्वा मोक्षं प्राप्स्यति, इत्यादि वक्तव्यता प्ररूपणम् ॥
इति गोशालवक्तव्यता ।

મરકર કહ્યાં ગયા એસા પ્રશ્ન । ગોશાલક ભર કર બારહવે' દેવ લોક મેં
ગયા હૈ એસા કથન । અવ કહ્યાં જાવેગા ? એસા પ્રશ્ન હસકે ઉત્તર કે
વિષય મેં ભગવાન દ્વારા ગોશાલક કે વિમલવાહન ભવ કા વર્ણન ।
વિમલવાહન કા શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોં કે સાથ મિથ્યાભાવ પ્રાપ્તિ કી પ્ર-
રૂપણા । સુમંગલ અનગાર કી આશાતના કરને સે હયરથ સારથી વિમલ-
વાહન કા ભસ્મ હોના । મંગલ અનગાર કાલધર્મ પ્રાપ્તકર કહ્યાં જાવેંગે
એસા ગૌતમ કા પ્રશ્ન સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાન મેં જાવેંગે એસા ઉત્તર । વિમ-
લવાહન કાલધર્મ પ્રાપ્તકર કહ્યાં જાવેગા એસા પ્રશ્ન । ગોશાલક કે સપ્ત-
મનરક સે લેકર અનેક ભવોં મેં શ્રમણ હોને રૂપ ઉત્તર । અન્ત મેં
મનુષ્યદેહ કો ધારણ કર વહ સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરકે મહાવિદેહ ક્ષેત્ર

મહાવીર પ્રભુને ઉત્તર—“તેઓ અનુક્રમે આઠમા અને બારમા દેવલોકમાં
ગયા છે.” “ગોશાલક ભરીને ક્યાં ગયા છે?” એવો પ્રશ્ન “ગોશાલક
ભરીને બારમા દેવલોકમાં ગયા છે,” એવું કથન ત્યાંથી સ્થવીને તે વિમલવાહન
નામના માણસ રૂપે ઉત્પન્ન થશે. વિમલવાહનનું વર્ણન શ્રમણનિર્ગ્રન્થોની
સાથે વિમલવાહનને મિથ્યાભાવપ્રાપ્તિની પ્રરૂપણા, સુમંગલ અણુગારની
અશાતના કરવાથી હયરથ નામના સારથિ સહિત વિમલવાહન બળીને ભસ્મ
થવાનું કથન. “સુમંગલ અણુગાર ભરીને ક્યાં જશે?” એવો ગૌતમ
સ્વામીનો પ્રશ્ન “સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાનમાં જશે,” એવો ઉત્તર “વિમલવાહન
કાળધર્મ પામીને ક્યાં જશે?”

ઉત્તર—“ગોશાલક સાતમી નરકથી લઈને અનેક ભવોમાં શ્રમણ કરશે.
અન્તે મનુષ્યદેહ ધારણ કરીને સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરીને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં

मूलम्—“नमो सुयदेवयाए भगवईए, तेणं कालेणं, तेणं समएणं सावत्थी नामं नयरी होत्था, वण्णओ, तीसे णं सावत्थीए नयरीए वहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए, तत्थ णं कोट्टए नामं चैइए होत्था, वण्णओ । तत्थ णं सावत्थीए नयरीए हालाहला नामं कुंभकारी आजीविओवासिया परिवसइ, अड्ढा जाव अपरिभूया आजीवियसमयंसि लद्धट्ठा गहियट्ठा पुच्छियट्ठा विणिच्छियट्ठा अट्ठिमिजपेमाणुरागरत्ता अयमाउसो ! आजीवियसमये अट्ठे अयं परमट्ठे सेसे अणट्ठे त्ति आजीवियसमए णं अप्पाणं भावेमाणी विहरइ । तेणं कालेणं, तेणं समएणं गोसाले मंखलिपुत्ते चउव्वीसवासपरियाए हालाहलाए कुंभकारीए कुंभकारावणं आजीवियसंघसंपरिवुडे आजीवियसमएणं अप्पाणं भावेमाणे विहरइ । तएणं तस्स गोसालगस्स मंखलिपुत्तस्स अन्नया कयाइ इमे छदिसाचरा अंतियं पाउ-बभंवित्था, तं जहा—साणे१, कलंदे२, कणियारे३, अच्छिदे४, अग्गियवेसायणे५, अज्जुन्ने गोमायुपुत्ते६ । तएणं ते छ दिसाचरा अट्ठविहं पुव्वगयं मग्गदसमं सएहिं मत्तिदंसणेहिं निज्जूहंति, निज्जूहित्ता गोसालं मंखलिपुत्तं उवट्ठाइंसु । तए णं से गोसाले

में उत्पन्न होकर श्रमणपर्याय का पालन करेगा और दृढप्रतिज्ञ नामका केवली होकर अनेक वर्षों तक केवलपर्याय में रहकर मोक्ष प्राप्त करेगा । इत्यादि वक्तव्यता की प्ररूपणा । इति गोशालक वक्तव्यता—

उत्पन्न अर्थने श्रमणपर्यायनुं पालन करीने दृढप्रतिज्ञ नामना केवली अनशे, अने अनेक वर्षों सुधी केवलिपर्यायमां रहीने मोक्ष प्राप्त करशे, ” इत्यादि वक्तव्यतानुं आ पंदरमां शतकमां प्रतिपादन करवामां आंथुं छे.

मंखलिपुत्ते ते णं अट्ठंगस्स महानिमित्तस्स केणइ उल्लोयमेत्ते
 णं सव्वेसिं पाणाणं भूयाणं, जीवाणं, सत्ताणं, इमाइं छ अणइ-
 क्कमणिज्जाइं वागरणाइं वागरेइ, तं जहा-लाभं, अलाभं,
 सुहं, दुक्खं, जीविं, मरणं तथा। तए णं से गोसाले मंखलि-
 पुत्ते तेणं अट्ठंगस्स महानिमित्तस्स केणइ उल्लोयमेत्ते णं साव-
 त्थीए नयरीए अजिणे जिणप्पलावी अणरहा अरहप्पलावी
 अकेवली केवलिप्पलावी असवन्नू सवन्नूप्पलावी अजिणे
 जिणसदं पगासेमाणे विहरइ ॥सू० १॥

छाया—नमः श्रुतदेवतायै भगवत्यै। तस्मिन् काले, तस्मिन् समये श्रावस्ती
 नाम नगरी अभवत्, वर्णकः, तस्याः खलु श्रावस्त्याः नगर्याः बहिः, उत्तरपौरस्त्ये
 दिग्भागे, तत्र खलु कोष्ठकं नाम चैत्यम् आसीत्, वर्णकः, तत्र खलु श्रावस्त्यां
 नगर्यां हालाहलानाम कुम्भकारी आजीविकोपासिका परिवसति, आढ्या यावत्-
 अपरिभूता आजीविकसमये लब्धार्थां गृहीतार्थां पृष्टार्थां, विनिश्चितार्थां, अस्थि-
 मज्जा प्रेमानुरागरक्ता अयम् आयुष्मन्। आजीविकसमयोऽर्थः, अयं परमार्थः,
 शेषः अनर्थः इति आजीविकसमयेन आत्मानं भावयन्ती विहरति। तस्मिन्काले
 तस्मिन् समये गोशालो मङ्गलिपुत्रश्चतुर्विंशतिवर्षपर्यायो हालाहलायाः कुम्भकार्याः
 कुम्भकारापणे आजीविकसंधसंपरिवृत्तः आजीविकसमयेन आत्मानं भावयन्
 विहरति। ततः खलु तस्य गोशालकस्य मङ्गलिपुत्रस्य अन्यदा कदाचित् इमे
 षड्दिग्चराः अन्तिकं प्रादुरभूवन्, तद्यथा—शानः १, कलन्द २, कर्णिकारः ३,
 अच्छिद्रः ४, अग्निवेश्यायनः ५, अर्जुनो गोमायुपुत्रः ६, ततः खलु ते षड्दिक्-
 चराः अष्टविधं पूर्वगतं मार्गदशमं स्वकैः स्वकैः मतिदर्शनैः निर्यूहयन्ति, निर्यूह्य
 गोशालं मङ्गलिपुत्रम् उपस्थितवन्तः। ततः खलु स गोशालो मङ्गलिपुत्रः तस्य
 अष्टाङ्गस्य महानिमित्तस्य केनचित् उद्देशमात्रेण सर्वेषां प्राणानां भूतानां जीवानां
 सत्त्वानाम् इमानि षट् अनतिक्रमणीयानि व्याकरणानि व्याकरोति, तद्यथा—लाभः
 १, अलाभः २, सुखम् ३, दुःखम् ४, जीवितम् ५, मरणं तथा ६, ततः खलु स
 गोशालो मङ्गलिपुत्रस्तेन अष्टाङ्गस्य महानिमित्तस्य केनचित् उल्लोकमात्रेण
 श्रावस्त्यां नगर्याम् अजिनो जिनप्रलापी, अनर्हन् अर्हत्प्रलापी, अकेवली केवलि-
 प्रलापी, असर्वज्ञः सर्वज्ञप्रलापी, अजिनो जिनशब्दं प्रकाशयन् विहरति ॥सू० १॥

ટીકા—ચતુર્દશશતકે કેવલજ્ઞાની રત્નપ્રભાદિકં વસ્તુ જાનાતીત્યસ્યોક્ત-
ત્વેન, આત્મસમ્બન્ધિતત્પરિજ્ઞાનં ચ યથા ભગવતા મહાવીરેણ ગૌતમં પ્રતિ પ્રકાશી-
કૃતં તથા ગોશાલકસ્ય કુશિષ્યસ્ય ચતુર્ગતિસંસારઞ્ચમણમાશ્રિત્ય પચ્ચદશશતકં
પ્રરૂપયિતું મધ્યમજ્ઞલમાચરતિ—‘નમોસુયદેવયાએ ભગવર્હાએ’ નમઃ શ્રુતદેવતાયૈ
ભગવત્યૈ ઇતિ, અથ વક્તવ્યવિષયમાહ—‘તેણં કાલેણં, તેણં સમણં સાવત્થી નામં
નયરી હોત્થા, વણ્ણઓ’ તસ્મિન્ કાલે, તસ્મિન્ સમયે શ્રાવસ્તી નામ નગરી
આસીત્ ; વર્ણકઃ—અસ્યાઃ વર્ણનમ્ ઔપપાતિકાનુસારં ચમ્પાનામનગરીવર્ણનયદવ-
સેયમ્, ‘તીસે ણં સાવત્થીએ નયરીએ વહિયા ઉત્તરપુરત્થિમે દિસીમાએ, તત્થ ણં

‘નમો સુયદેવયાએ ભગવર્હાએ—તેણં કાલેણં તેણં સમણં’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—ચૌદહવેં શતક મેં એસા કહા હૈ કિ કેવલજ્ઞાની રત્નપ્રભા-
પૃથિવી આદિ વસ્તુકો જાનતા હૈ હસ કથન સે યહ બી સ્પષ્ટ ભગવાન્
મહાવીર ને ગૌતમ સે કહા કિ સર્વજ્ઞ અપની આત્મા કો બી જાનતા
હૈ । અથ સૂત્રકાર હસ પન્દ્રહવેં શતક મેં યહ વતાના ચાહતે હૈં કિ
કુશિષ્ય જો ગોશાલક થા ઁસને અપની અજ્ઞાનતા સે હી ચતુર્ગતિરૂપ
સંસાર મેં પરિભ્રમણ કિયા હૈ । હસ પન્દ્રહવેં શતક કી પ્રરૂપણા કરને
કે લિયે સૂત્રકાર ને યહ “નમો સુયદેવયાએ ભગવર્હાએ” પાઠ મધ્યમંગલા-
ચરણ કે રૂપ મેં લિખા હૈ ।

અથ વે વક્તવ્યવિષય કો કહતે હૈં—‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં
સાવત્થી નામં નયરી હોત્થા’ ઁસ કાલ ઔર ઁસ સમય મેં શ્રાવસ્તી
નામકી નગરી થી । ‘વણ્ણઓ’ હસકા વર્ણન ઔપપાતિક સૂત્ર મેં વર્ણિત
ચંપાનગરી કે જૈસા જાનના ચાહિયે । ‘તીસે ણં સાવત્થીએ નયરીએ વહિયા

“નમો સુયદેવયાએ ભગવર્હાએ—તેણં કાલેણં તેણં સમણં” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—ચૌદમાં શતકમાં એવું કહેવામાં આવ્યું કે કેવળજ્ઞાની રત્ન-
પ્રભાપૃથ્વી આદિ વસ્તુને જાણે છે. વળી સર્વજ્ઞ પોતાના આત્માને પણ જાણે
છે. હવે આ સૂત્ર દ્વારા એવું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે કે મહાવીર
પ્રભુને કુશિષ્ય ગોશાલક પોતાની અજ્ઞાનતાને લીધે જ ચતુર્ગતિ રૂપ સંસાર
માં પરિભ્રમણ કરી રહ્યો છે.

“નમો સુયદેવયાએ ભગવર્હાએ” આ મંગલાચરણથી સૂત્રકાર પંદરમાં
શતકને પ્રારંભ કરે છે—“તેણં કાલેણં તેણં સમણં સાવત્થી નામં નયરી
હોત્થા” તે કાળે અને તે સમયે શ્રાવસ્તી નામની નગરી હતી. “વણ્ણઓ”
તેનું વર્ણન ઔપપાતિક સૂત્રમાં વર્ણવેલી ચંપાનગરીના વર્ણન પ્રમાણે

कोट्टए नामं चेइए होत्था, वण्णओ' तस्याः खलु श्रावस्त्या नगर्यां वहिः उत्तर-
पौरस्त्ये ईशानकोणे दिग्भागे, तत्र खलु कोष्ठकं नाम चैत्यम्—उद्यानम् आसीत्,
वर्णकः—अस्य कोष्ठकचैत्यस्य वर्णनम् औपपातिकानुसारं मणिभद्रचैत्यवर्णनवदव-
सेयम्, 'तत्थ णं सावत्थीए नयरीए हालाहलानामं कुंभकारी आजीविओवासिया
परिवसइ' तत्र खलु श्रावस्त्यां नगर्यां हालाहला नाम कुम्भकारी आजीविकोपा-
सिका—गोशालकमतोपासिका, परिवसति, सा कीदृशी आसीदित्याह—'अड्डा जाव
अपरिभूया आजीवियसमयंसि लद्धट्ठा, गहियट्ठा, पुच्छियट्ठा, विणिच्छियट्ठा, अट्ठिमिं
जपेमाणुरागरत्ता अयमाउसो ! आजीवियसमये अट्ठे अयं परमट्ठे सेसे अणट्ठे त्ति
आजीवियसमएणं अप्पाणं भावेमाणी विहरइ' सा हालाहला कुम्भकारी
आढ्या—धनाढ्या, यावत्—दीप्ता, बहुजनस्य अपरिभूता—अपराजिता, आजी-

उत्तरपुरस्थिते दिक्षीभाए, तत्थ णं कोट्टए नामं चेइए होत्था—वण्णओ'
उस श्रावस्ती नगरी के बाहर ईशान कोने में कोष्ठक नाम का चैत्य
—उद्यान था। इसका वर्णन औपपातिक सूत्र में वर्णित मणिभद्रचैत्य के
जैसा जानना चाहिये। 'तत्थ णं सावत्थीए नयरीए हालाहला नामकी
कुंभकारिणी रहती थी। यह आजीविकोपासिका—गोशालक के मत की
उपासिका थी। यह 'अड्डा जाव अपरिभूया, आजीवियसमयंसि लद्धट्ठा,
गहियट्ठा, पुच्छियट्ठा, विणिच्छियट्ठा, अट्ठिमिंजपेमाणुरागरत्ता, अय-
माउसो ! आजीवियसमए अट्ठे अयं परमट्ठे सेसे अणट्ठे त्ति आजीवि-
यसमयएणं अप्पाणं भावेमाणी विहरइ' हालाहला कुंभकारिणी बहुत
धनाढ्य थी, यावत् दीप्त थी, अनेकजनों द्वारा भी यह अपरिभूत थी

समञ्जसुं. " तीसेणं सावत्थीए नयरीए बहिया उत्तरपुरस्थिते दिक्षीभाए, तत्थणं
कोइए नामं चेइए होत्था, वण्णओ " ते श्रावस्ती नगरीनी अहार ईशान
कोणुमां कोष्ठकं नामनुं चैत्य (उद्यान) इतुं. औपपातिक सूत्रमां मणिभद्र
चैत्यनुं जेपुं वण्णं करवामां आण्युं छे, जेपुं ज वण्णं अही कोष्ठक
चैत्यनुं पणुं समञ्जसुं. " तत्थ णं सावत्थीए नयरीए हालाहला नामं कुंभकारी
आजीविओवासिया परिवसइ " ते श्रावस्ती नगरीमां हालाहला नामनी
कुंभारणी रहती इती. ते आजीविकोपासिका—गोशालकना मतनी उपासिका—
इती. ते " अड्डा जाव अपरिभूया, आजीवियसमयंसि लद्धट्ठा, गहियट्ठा, पुच्छि-
यट्ठा, विणिच्छियट्ठा, अट्ठिमिंजपेमाणुरागरत्ता, अयमाउसो ! आजीवियसमए
अट्ठे अयं परमट्ठे से से अणट्ठे त्ति आजीवियसमएणं अप्पाणं भावेमाणी विहरइ "
हालाहला कुंभारणी धनी ज धनाढ्य इती, अनेक लोकें द्वारा पणुं अप-
रिभूत इती, आजीविक मतना सिद्धांतमां लब्धार्थं (लभ्यकार) इती, तेना

વિકસમયે-આજીવિકમતસિદ્ધાન્તે લઘ્યાર્થા-જ્ઞાતરહસ્યા, ગૃહીતાર્થા-નિર્ણીતાર્થા, પૃષ્ઠાર્થા, વિનિશ્ચિતાર્થા, તસ્ય અસ્થિમજ્જાગ્રેમાનુરાગરક્તા સતી હે આયુષ્મન્ ! અયં સ્વલ્લ આજીવિકસમયઃ-આજીવિકમતસિદ્ધાન્તરૂપઃ, અર્થઃ-વાસ્તવિકોઽર્થો વર્તતે, અયમેવ આજીવિકમતસિદ્ધાન્તઃ પરમાર્થો વર્તતે, શેષસ્તદન્યસ્તુ અનર્થો વર્તતે, इत्यादि રીત્યા આજીવિકસમયેન-આજીવિકમતસિદ્ધાન્તેન આત્માને ભાવયન્તી વિહરતિ-તિષ્ઠતિ, 'તેણં કાલેણં, તેણં સમણં ગોસાલે મંઘલિપુત્તે ચઽઽઽસવાસપરિયાણ' તસ્મિન્ કાલે, તસ્મિન્ સમયે ગોશાલો નામ મહ્લિ-પુત્રશ્ચતુર્વિંશતિવર્ષપર્યાયઃ-પરિપાલિતચતુર્વિંશતિવર્ષપ્રમાણદીક્ષાપર્યાયઃ 'હાલાહલાણ કુંભકારીણ, કુંભકારાવણંસિ આજીવિયસંઘસંપરિવુઢે આજીવિયસમણં અપ્પાણં

આજીવિક મત કે સિદ્ધાન્ત મેં લઘ્યાર્થ થી, ઉસકે રહસ્ય કી જ્ઞાતા થી અર્થકા નિશ્ચય કિયે હુણ થી, પૂછ૨ કર પ્રત્યેક વિષય મેં યહ વિશેષ નિષ્ણાત બની હુઈ થી ! આજીવિક મતકે સિદ્ધાન્ત કા અનુરાગ હસકી રોમ ૨ મેં બરા હુઆ થા । હસસે યહ યહી સમજી હુઈ થી યહ આજીવિક મત કા સિદ્ધાન્ત હી યથાર્થ હૈ બાકી કે ઓર સબ સિદ્ધાન્ત અયથાર્થ-અપરમાર્થભૂત હૈ । હસ પ્રકાર સે આજીવિક સિદ્ધાન્ત પર હસકી અકાટ્ય શ્રદ્ધા થી । 'તેણં કાલેણં તેણં સમણં ગોસાલે મંઘલિપુત્તે ચઽઽઽસવાસ-પરિયાણ' ઉસ કાલ ઓર ઉસ સમય મેં આજીવિક સિદ્ધાન્ત કા પ્રચારક મંઘલિપુત્ર ગોશાલક થા । ઉસકી દીક્ષાપર્યાય ૨૪ વર્ષ કી થી । વહ ભ્રમણ કરતા હુઆ 'હાલાહલાણ કુંભકારીણ કુંભકારાવણંસિ આજીવિયસંઘ-

રહસ્યની જ્ઞાતા હતી, તે સિદ્ધાન્તના અર્થ (વિષય-તત્ત્વો)નો નિષ્કૃય કરી થુકી હતી, પૂછીપૂછીને તે સિદ્ધાન્તના પ્રત્યેક વિષયની તે વિશેષ નિષ્ણાત થઈ ગયેલી હતી. તેના રોમરોમમાં આજીવિક મતના સિદ્ધાન્ત પ્રત્યે અનુ-રાગ વ્યાપેલો હતો, તે કારણે તે એવું માનતી હતી કે આજીવિક મતનો સિદ્ધાન્ત જ યથાર્થ છે, બાકીના સઘળા સિદ્ધાન્તો અયથાર્થ-અપરમાર્થભૂત છે. આ પ્રકારે આજીવિક સિદ્ધાન્તમાં તેને અતૂટ શ્રદ્ધા હતી. “તેણં કાલેણં તેણં સમણં ગોસાલે મંઘલિપુત્તે ચઽઽઽસવાસપરિયાણ” તે કાળે અને તે સમયે આજીવિક સિદ્ધાન્તના પ્રચારક મંઘલિપુત્ર ગોશાલક હતા. તેની દીક્ષાપર્યાય ૨૪ વર્ષની હતી. તે ગોશાલક ભ્રમણ કરતાં કરતાં “હાલાહલાણ

भावेमाणे विहरइ 'हालाहलायाः कुंभकार्याः कुम्भकारापणे-कुम्भकारहृदे, आजी-
विकसङ्घसंपरिवृतः स्वशिष्ययुक्तः सन् आजीविकसमयेन-आजीविकमतसिद्धान्तेन
आत्मानं भावयन् वासयन् विहरति-तिष्ठति, 'तएणं तस्स गोसालस्स मंखलि-
पुत्तस्स अन्नया कयाइं इमे छदिसाचरा अंतियं पाउब्भविस्था' ततः खलु तस्य
गोशालकस्य मङ्गलिपुत्रस्य अन्यदा कदाचित्, इमे-वक्ष्यमाणाः षट्दिक्चराः
दिक्षु चरन्ति-विचरन्ति ये ते दिक्चराः दूरदेशविहारिणः शिथिलाचारिणः तेषां
नामान्याह-अन्तिकं-समीपे प्रादुरभूवन्-प्रादुर्भूताः, 'तं जहा-साणे १, कलंदे
२, कणियारे ३, अच्छिदे ४, अग्निवेसायणे ५, अज्जुणे गोमायुपुत्ते ६' तद्यथा-
शानः १, कलन्दः २, कर्णिकारः ३, अच्छिद्रः ४, अग्निवेश्यायनः ५, अर्जुनो
गोमायुपुत्रश्च । 'तएणं ते छ दिसाचरा अट्ठविहं पुव्वगयं मग्गदसमं सएहिं सएहिं

संपरिवुडे आजीवियसमएणं अप्पाणं भावेमाणे विहरइ' हालाहला कुंभ-
कारापण पर-दुकान पर या बाजार में आया इसके साथ इसके शिष्य
ये। आजीविकसिद्धान्त के अनुसार ही यह अपनी प्रत्येक प्रवृत्ति किया
करता था। 'तए णं तस्स गोसालगस्स मंखलिपुत्तस्स अन्नया कयाइं इमे
छ दिसाचरा अंतियं पाउब्भविस्था' किसी एक समय की बात है कि मंख-
लिपुत्र गोशालक के पास वहां पर ६ दिशाचर आये जो मर्यादित भूमि में
विचरण करते हैं अथवा जो अपने आपको भगवान के शिष्य मानते हैं,
उन्हे' अथवा देशाटन करने वालों को दिशाचर कहते हैं-उनके नाम
इस प्रकार से हैं-'साणे, कलंदे, कणियारे, अच्छिदे, अग्निवेसायणे,
अज्जुणे गोमायुपुत्ते' शान, कलन्द, कर्णिकार, अच्छिद्र, अग्निवेश्यायन

कुंभकारीय कुंभकारावणंस्मि आजीवियसंवसंपरिवुडे आजीवियसमएणं अप्पाणं
भावेमाणे विहरइ" हालाहला कुंभकारीनी कुंभकारापण पर-दुकाने अथवा तेना
निवासस्थाने-आये। तेनी साथे तेना शिष्ये। पणु होता। गोशालक आजीविक
सिद्धान्त अनुसार ७ पोतानी प्रत्येक प्रवृत्ति यथाव्या करते। होता। " तएणं
तस्स गोसालगस्स मंखलिपुत्तस्स अन्नया कयाइं इमे छ दिसाचरा अंतियं पाउ-
ब्भविस्था " हवे ठाई अके समये भ'अलीपुत्र गोशालकनी पासे छ दिशाचरे।
आये। तेओ मर्यादितभूमीमां विचरता होता अथवा ओओ पोते पोताने
भगवानना शिष्ये माने छे। तेमने अथवा देशाटन करवा वाणाओने दिशा-
चार कडे छे। अने पोताना आचारविचारमां शिथिल होता। तेमनां नाम
आ प्रमाणे होता-“ साणे, कलंदे, कणियारे, अच्छिदे, अग्निवेसायणे, अज्जुणे-
गोमायु पुत्ते " शान, कलन्द, कर्णिकार, अच्छिद्र, अग्निवेश्यायन, अने गोमायु-

મહદંસણેહિં નિજ્જુહંતિ' તતઃ તતઃ સ્વલ્પ તે-પૂર્વોક્તાઃ ષટ્તદિક્ચરાઃ, અષ્ટવિધમ્
અષ્ટપ્રકારકમ્, પૂર્વગતમ્-પૂર્વામિધાનશ્રુતવિશેષમધ્યગતં નિમિત્તમ્, તત્ત્વેદમ્-
દિવ્યમ્ ૧, ઔત્પાતમ્ ૨, આન્તરિક્ષમ્ ૩, ભૌમમ્ ૪, આજ્ઞમ્ ૫, સ્વરમ્ ૬,
લક્ષણમ્ ૭, વ્યજ્જનં ચ ઇતિ, તથા માર્ગદશમમ્-માર્ગૌ-ગીતમાર્ગ-નૃત્યમાર્ગ-
લક્ષણૌ નવમદશમૌ યત્ર તત્તથાવિધમ્, નવમશબ્દસ્ય લુપ્તત્વેન કેવલદશમશબ્દે-
નાપિ ઉભયોર્ગ્રંથનાત્, સ્વકૈઃ સ્વકૈઃ-નિજૈર્નિજૈઃ, મતિર્દર્શનૈઃ-પ્રમેયપરિચ્છેદલક્ષણૈઃ
સ્વસ્વબુદ્ધ્યનુસારમિત્યર્થઃ, નિર્યૂથયન્તિ પૂર્વલક્ષણશ્રુતપર્યાય યૂથાદુદ્ધરન્તિ, 'સપ્હિં
સપ્હિં મહદંસણેહિં નિજ્જુહિત્તા ગોસાલં મંચલિપુત્તં ઉવટ્ટાઈસુ' સ્વકૈઃ સ્વકૈઃ
મતિર્દર્શનૈઃ, નિર્યૂથ્ય પૂર્વલક્ષણશ્રુતપર્યાયયૂથાદુદ્ધૃત્ય ગોસાલં નામ મંચલિપુત્રમ્
ઉપસ્થિતવન્તઃ-શિષ્યભાવેન આશ્રયં કૃતવન્તઃ, 'તણં સે ગોસાલે મંચલિપુત્તે

और गोमायुपुत्र-अर्जुन 'तए णं छदिसाचरा अट्टविहं पुव्वगयं मग्गद-
समंसपह्णिं २ मइदंसणेहिं निज्जुहंति' इन छहों दिशाचरों ने पूर्वनामक-
श्रुतविशेष के मध्यगत दिव्य १, औत्पात २, आन्तरिक्ष ३, भौम ४,
आज्ञ ५, स्वर ६, लक्षण ७, और व्यञ्जन ८ इस अष्टाङ्ग महानिमित्त
को तथा नौवें और दशवें गीतमार्ग को एवं नृत्यमार्ग को-(यहां नवम
शब्द का लोप हुआ है केवल दशम शब्द से उसका ग्रहण किया
गया है, प्रमेयपरिच्छेदक अपनी २ बुद्धि के अनुसार पूर्वलक्षणश्रुत-
पर्याययूथ से उद्धरित किया था 'सपह्णिं सपह्णिं मइदंसणेहिं निज्जु-
हित्ता गोसालं मंचलिपुत्तं उवट्टाईसु' अपनी २ बुद्धि के अनुसार पूर्व श्रुत-
पर्याय यूथ से इन सब का उद्धार करके फिर वे मंचलिपुत्र गोशालक
की निश्रा में रहने लग गये अर्थात् उसके शिष्य होकर वे उसके पास

પુત્ર અર્જુન. “ તણં સે છદિસાચરા અટ્ટવિહં પુવ્વગયં મગ્ગદસમં સપહ્ણિં ૨
મહદસણેહિં નિજ્જુહંતિ ” તે ૭ દિશાચરોએ પૂર્વ નામના શ્રુતવિશેષના (૧)
દિવ્ય, (૨) ઔત્પાત, (૩) આન્તરિક્ષ, (૪) ભૌમ, (૫) આજ્ઞ, (૬) સ્વર,
(૭) લક્ષણ અને (૮) વ્યંજન આ અષ્ટાંગ મહાનિમિત્તને તથા નવમાં ગીત-
માર્ગને અને દસમાં નૃત્યમાર્ગને (અહીં નવમાં શબ્દનો લોપ થયો છે.
કેવળ ‘દસમાં’ શબ્દના ઉપયોગ દ્વારા નવમાં ગીતમાર્ગને પણ અહીં ગ્રહણ
કરવામાં આવેલ છે.) પ્રમેય પરિચ્છેદક પોતપોતાની બુદ્ધિ અનુસાર પૂર્વલ-
ક્ષણ શ્રુતપર્યાય યૂથમાંથી ઉદ્ધરિત કર્યા હતા. “ સપહ્ણિં સપહ્ણિં મહદંસણેહિં
નિજ્જુહિત્તા ગોસાલં મંચલિપુત્તં ઉવટ્ટાઈસુ ” પોતપોતાની બુદ્ધિ અનુસાર પૂર્વ
શ્રુતપર્યાય યૂથમાંથી તે દસેના ઉદ્ધાર કરીને તેઓ મંચલિપુત્ર ગોશાલકની
નિશ્રામાં રહેવા લાગ્યા એટલે કે તેના શિષ્ય બનીને તેઓ તેની સાથે રહેવા

તેણં અદ્વંગસ્સ મહાનિમિત્તસ્સ કેણઈ ઉલ્લોયમેત્તેણં સર્વેસિં પાણાણં, ભૂયાણં, જીવાણં, સત્તાણં इमाईं છ અણિક્કમણિજ્જાઈં વાગરણાઈં વાગરેઈ' તતઃ સ્વલ્લ સ ગોશાલો નામ મંચલિપુત્રસ્તેન-તસ્ય સ્વલ્લ પૂર્વોક્તસ્ય અષ્ટાંગસ્ય મહાનિમિત્તસ્ય કેન-ચિત્-સાધારણજનાજ્ઞાતલક્ષણેન, ઉદ્દેશમાત્રેણ કિંચિદુપદેશમાત્રેણ વા સર્વેષાં પ્રાણાનાં, ભૂતાનાં, જીવાનામ્ સત્ત્વાનાં કૃતે इमानि વક્ષ્યમાણસ્વરૂપાણિ, પદ્, અનતિક્રમણીયાનિ-અન્યથા કર્તુમશક્યાનિ-અવ્યર્થાનિ, વ્યાકરણાનિ-વ્યાક્રિ-યન્તે-પૃથ્વેન સતા યાનિ વ્યુત્પાદ્યન્તે તાનિ વ્યાકરણાનિ ઉત્તરાણિ, વ્યાકરોતિ-વ્યાખ્યાતિસ્મ, તાનિ વ્યાખ્યેયાનિ ષડાહ-‘તં જહા-લામં, અલામં, સુહં, દુઃખં, જીવિયં, મરણં તહા’ તથથા-લામઃ ૧, અલામઃ ૨, સુખં ૩, દુઃખમ્ ૪, જીવિતં ૫, મરણમ્ ૬, તથા, પુત્તાનિ ચ ષટ્ પુરુષાર્થોપયોગિત્વાદુક્તાનિ, અન્યથા તુ અન્યાન્યપિ વહ્નિ નષ્ટ મુષ્ટિચિત્તોલ્કાદીનિ નિમિત્તગોચરી ભવન્તિ, ‘તણં સે

રહને લગે। ‘તણં સે ગોસાલે મંચલિપુત્તે તે ણં અદ્વંગસ્સ મહાનિમિ-ત્તસ્સ કેણઈ ઉલ્લોયમેત્તેણં સર્વેસિં પાણાણં, ભૂયાણં, જીવાણં, સત્તાણં इमाईં છ અણિક્કમણિજ્જાઈં વાગરણાઈં વાગરેઈ’ તવ વહ મંચલિપુત્ર ગોશાલક પૂર્વોક્ત અષ્ટાંગમહાનિમિત્ત કે સાધારણજન અજ્ઞાત કિસી ઉદ્દેશમાત્ર સે અથવા કુહં ઉપદેશમાત્ર સે એસા કહને લગાં કિ સમસ્ત પ્રાણિયોં કે લિયે, ભૂતોં કે લિયે, જીવોં કે લિયે, સત્ત્વોં કે લિયે છ ચીજેં અનતિક્રમણીય હૈ-અન્યથાકર્તુ અશક્ય હૈ। (તં જહા) વે ૬ યે હૈ-‘લામં અલામં, સુહં દુઃખં, જીવિયં મરણં તહા’ લામ, અલામ, સુખદુઃખ જીવિત ઓર મરણ, પુરુષાર્થોપયોગી હોને સે હી યે ૬ ચીજેં કહીં ગઈં હૈ। નહીં તો વૈસે इनके अतिरिक्त ઓર મીં નષ્ટ, મુષ્ટિ, ચિત્તોલ્કા-

લાગ્યા. “તણં સે ગોસાલે મંચલિપુત્તે તેણં અદ્વંગસ્સ મહાનિમિત્તસ્સ કેણઈ ઉલ્લોયમેત્તેણં સર્વેસિં પાણાણં, ભૂયાણં, જીવાણં સત્તાણં इमाईં છ અણિક્કમ-ણિજ્જાઈં વાગરણાઈં વાગરેઈ” ત્યારે તે મંચલિપુત્ર ગોશાલક પૂર્વોક્ત અષ્ટાંગ મહાનિમિત્તના સાધારણ લોકોથી અજ્ઞાત એવા કોઈ ઉપદેશમાત્રને આધારે એવું કહેવા લાગ્યે કે સમસ્ત પ્રાણ, ભૂત, જીવ અને સત્ત્વો આ છ વસ્તુઓનું અતિક્રમણ કરવાને અસમર્થ છે. એટલે કે આ છ બાબતોને ‘તેઓ અન્યથાકર્તુમ્’ (બદલવાને-ફેરવવાને) અસમર્થ છે-“લામં, અલામં, સુહં, દુઃખં, જીવિયં, મરણં” લામ, અલામ, સુખ, દુઃખ, જીવિત અને મરણ પુરુષાર્થોપયોગી હોવાથી જ આ ૬ ચીજો કહેવામાં આવી છે, નહીં તો તે સિવાયના નષ્ટ, મુષ્ટિ, ચિત્તો-

ગોસાલે મંચલિપુત્તે તેણં અટ્ટંગસ્સ મહાનિમિત્તસ્સ કેણઈ ઉલ્લોયમેત્તેણં સાવથીય નયરીય અજિણે જિણપ્પલાવી, અણરહા અરહપ્પલાવી, અકેવલી કેવલિપ્પલાવી, અસવન્નૂ સવન્નૂપ્પલાવી, અજિણે જિણસહં પગાસેમાણે વિહરઈ' તતઃ સ્વલુ સ ગોશાલો મહ્વલિપુત્રઃ તેન તસ્ય પૂર્વોક્તસ્ય અષ્ટાઙ્ગસ્ય મહાનિમિત્તસ્ય કેનચિત્- તથાવિધજનસાધારણાવિદિતલક્ષણેન ઉલ્લોકમાત્રેણ-ઉલ્લોક્યતે-પ્રકાશ્યતે- ડથો'ડનેનેતિ ઉલ્લોકઃ-ઉપદેશઃ તન્માત્રેણ ઉપદેશમાત્રેણેત્યર્થઃ, શ્રાવસ્ત્યાં નગર્યામ્, અજિનઃ સન્નપિ સ્વાત્માનં જિનં પ્રલપયિતું શીલમસ્યેતિ જિનપ્રલાપી, અનર્હન્ સન્ સ્વાત્માનમ્ અર્હન્તં પ્રલપિતું શીલમસ્યેતિ અર્હત્પ્રલાપી, અકેવલી-કેવલજ્ઞાનરહિતો- ડપિ સ્વાત્માનં કેવલિનં પ્રલપિતું શીલસ્યેતિ કેવલિ પ્રલાપી અસર્વજ્ઞોડપિ સ્વાત્માનં સર્વજ્ઞં પ્રલપતીત્યેવં શીલઃ સર્વજ્ઞપ્રલાપી, અજિનઃ સન્નપિ જિનશબ્દં પ્રકાશયન્ વિહરતિ-તિષ્ઠતિ ॥ સૂ૦ ૧ ॥

દિક નિમિત્ત કે વિષયભૂત હૈ' । 'તણં સે ગોસાલે મંચલિપુત્તે તેણં અટ્ટંગસ્સ મહાનિમિત્તસ્સ કેણઈ ઉલ્લોયમેત્તેણં સાવથીનયરીય અજિણે જિણપ્પલાવી અણરહા અરહપ્પલાવી, અકેવલી કેવલિપ્પલાવી, અસવન્નૂ સવન્નૂપ્પલાવી અજિણે જિણસહં પગાસેમાણે વિહરઈ' હસ પ્રકાર યહ મંચલિપુત્ર ગોશાલક પૂર્વોક્ત અષ્ટાઙ્ગમહાનિમિત્ત કે સાધારણજના- વિદિત ઉપદેશમાત્ર સે શ્રાવસ્તી નગરી મેં અજિન હોતા હુઆ મી અપને કો જિન માનને લગા, અર્હત નહીં હોતા હુઆ મી અપને કો અર્હન્તરૂપ સે પ્રકાશિત કરને લગા, કેવલજ્ઞાન સે રહિત હોતા હુઆ મી અપને કો કેવલી માનને લગા, સર્વજ્ઞ નહીં હોને પર મી અપને કો સર્વજ્ઞ કે સ્થાન મેં રખને લગા, અજિન હોને પર મી જિન શબ્દ કા પ્રકાશ કરને લગા ॥ સૂ૦ ૧ ॥

દ્શાદિક નિમિત્તના વિષયરૂપ છે. “તણં” સે ગોસાલે મંચલિપુત્તે તેણં અટ્ટ- ગસસ મહાનિમિત્તસ્સ કેણઈ ઉલ્લોયમે ણં સાવથી નયરીય અજિણે જિણપ્પલાવી અણરહા અરહપ્પલાવી, અકેવલી કેવલિપ્પલાવી, અસવન્નૂ સવન્નૂપ્પલાવી અજિણે જિણસહં પગાસેમાણે વિહરઈ” આ રીતે સામાન્ય લોકો જેનાથી અજ્ઞાત હતા એવા અષ્ટાંગમહાનિમિત્તના ઉપદેશ માત્રથી જ તે મંચલિપુત્ર ગોશાલક, અજિન હોવા છતાં પોતાને જિન માનવા લાગ્યો, અર્હત ન હોવા છતાં પોતાને અર્હત માનવા લાગ્યો, કેવલજ્ઞાનથી રહિત હોવા છતાં પોતાને કેવળી માનવા લાગ્યો, સર્વજ્ઞ ન હોવા છતાં પોતાને સર્વજ્ઞ માનવા લાગ્યો અને અજિન હોવા છતાં પણ જિન શબ્દને પ્રકાશિત કરવા લાગ્યો. ॥સૂ૦ ૧॥

गोशालनामवक्तव्यता।

मूलम्—“तए णं सावत्थीए नयरीए सिंघाडग जाव पहेसु बहुजणो अन्नमन्नस्स एवमाइक्खइ जाव एवं परूवेइ—एवं खलु देवाणुप्पिया! गोसाले मंखलिपुत्ते जिणे जिणप्पलावी जाव पगासेमाणे विहरइ, से कहमेयं मन्ने एवं?। तेणं कालेणं तेणं समएणं सामी समोसढे, जाव परिखा पडिगया। तेणं कालेणं, तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स जेट्ठे अंतेवासी इंदभूर्इ णामं अणगारे गोयमगोत्तेणं जाव छटुं छट्टेणं, एवं जहा वितियसए नियंतुदेसए जाव अडमाणे बहुजणसदं निसामेइ, बहुजणो अन्नमन्नस्स एवमाइक्खइ जाव परूवेइ, एवं खलु देवाणुप्पिया! गोसाले मंखलिपुत्ते जिणे जिणप्पलावी जाव पगासेमाणे विहरइ, से कहमेयं मन्ने एवं?। तए णं भगवं गोयमे बहुजणस्स अंतियं एयमटुं सोच्चा निसम्म जाव जायसढे जाव भत्तपाणं पडिदंसेइ, जाव पज्जुवासमाणे एवं वयासी—एवं खलु अहं भंते! तं चेव जाव जिणसदं पगासेमाणे विहरइ, से कहमेयं मन्ने एवं?, तं इच्छामि णं भंते! गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स उट्टाणपरियाणियं परिकहेउं, गोयमाइ समणे भगवं महावीरे भगवं गोयमं एवं वयासी—‘जं णं’ से बहुजणे अन्नमन्नस्स एवमाइक्खइ—जाव परूवेइ—एवं खलु गोसाले मंखलिपुत्ते जिणे जिणप्पलावी जाव पगासेमाणे विहरइ, तं णं मिच्छा, अहंपुण गोयमा! एवमाइक्खामि जाव

परूवेमि—एवं खलु एयस्स गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स मंखलि-
नामं मंखे पिया होत्था। तस्स णं मंखलिस्स मंखस्स भदानामं
भारिया होत्था, सुकुमाल जाव पडिरूवा। तए णं सा भद्दा
भारिया अन्नया कयाइ गुव्विणीयावि होत्था। तेणं कालेणं,
तेणं स्रमणं सरवणे नामं सन्निवेसे होत्था, रिद्धत्थिमिय जाव
सन्निभप्पगासे पासार्इए४। तत्थ णं सरवणे सन्निवेसे गोबहुले
नामं माहणे परिवसइ, अड्ढे जाव अपरिभूए, रिउव्वेय जाव
सुपरिनिट्टिए यावि होत्था। तस्स णं गोबहुलस्स माहणस्स
गोसाला यावि होत्था। तए णं से मंखलीं मंखेनामं अन्नया
कयाइ, भद्दाए भारियाए गुव्विणीए सद्धिं चित्तफलगंहत्थगए
मंखत्तरेणं अप्पाणं भावेमाणे पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे गामाणु-
गामं दूइज्जमाणे जेणेव सरवणे सन्निवेसे, जेणेव गोबहुलस्स
माहणस्स गोसाला तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता, गोबहु-
लस्स माहणस्स गोसालाए एगदेसंसि भंडनिक्खेवं करेइ,
करित्ता सरवणे सन्निवेसे उच्चनीयमज्झिमाइं कुलाइं घरसमु-
दाणस्स भिक्खायरियाए अडमाणे वसहीए सव्वओ समंता
मग्गणगवेसंणं करेइ, वसहीए सव्वओ समंता मग्गणवेसणं
करेमाणे अन्नत्थ वसहिं अलभमाणे तस्सेव गोबहुलस्स माह-
णस्स गोसालाए एगदेसंसि वासावासं उवागए। तए णं सा भद्दा
भारिया नवण्हं मासाणं बहुपडिपुन्नाणं अद्धट्टमाणराइंदियाणं
वीइकंताणं सुकुमाल जाव पडिरूवगं दारगं पयाया। तए णं

तस्स दारगस्स अम्मापियरो एक्कारसमे दिवसे वीइक्कंते जाव
 बारसाहे दिवसे अयमेयारूवं गुणं गुणनिप्फन्नं नामधेज्जं
 करेति—जम्हाणं अम्हं इमे दारए गोबहुलस्स माहणस्स गोसा-
 लाए जाए, तं होउणं अम्हं इमस्स दारगस्स नामधेज्जं गोसाले
 गोसाले त्ति। तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो नामधेज्जं
 करेति—गोसाले त्ति। तए णं से गोसाले दारए उम्मुक्कवाल-
 भावे विण्णायपरिणयमेत्ते जोक्वणगमणुप्पत्ते सयमेव पाडि-
 एक्कं चित्तफलं करेइ, सयमेव चित्तफलगहत्थगए मंखेत्तणे
 णं अप्पाणं भावेमाणे विहरइ ॥सू० २॥

छाया—ततः खलु श्रावस्त्यां नगर्यां शृङ्गाटक यावत् पथेषु बहुजनोऽन्यो-
 न्यस्य एवमाख्याति, यावत्—एवं प्ररूपयति—एवं खलु देवानुप्रियाः ! गोशालो
 मंखलिपुत्रो जिनो जिनप्रलापी यावत्—प्रकाशयन् विहरति, तत् कथमेतत् मन्ये
 एवम् ? तस्मिन् काले, तस्मिन् समये स्वामी समवसृतो यावत्—पर्वत् प्रतिगता,
 तस्मिन् काले, तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य ज्येष्ठोऽन्तेवासी इन्द्र-
 भूतिनामाऽनगारो गौतमगोत्रः खलु यावत् षष्ठषष्ठेन एवं यथा द्वितीयशतके
 निर्ग्रन्थोद्देशके यावत्—अटन् बहुजनशब्दं निशामयति, बहुजनोऽन्योन्यस्य
 एवमाख्याति यावत्—प्ररूपयति—एवं खलु देवानुप्रियाः ? गोशालो मंखलिपुत्रो
 जिनो जिनप्रलापी यावत्—प्रकाशयन् विहरति, तत् कथमेतत् मन्ये एवम् ? ततः
 खलु भगवान् गौतमो बहुजनस्य अन्तिकमेतमर्थं श्रुत्वा निशम्य यावत् जात-
 श्रद्धो यावत् भक्तपानं प्रतिदर्शयति यावत् पर्युपासीनः एवम् अवादीत्—एवं खलु
 अहं भदन्त ! तदेव यावत् जिनशब्दं प्रकाशयन् विहरति, तत् कथमेतत् मन्ये
 एवम् ? तत्, इच्छामि खलु भदन्त ! गोशालकस्य मंखलिपुत्रस्य उत्थानपरिया-
 निकं परिकथयितुम् । गौतम ! इति श्रमणो भगवान् महावीरो भगवन्तं गौतमम्
 एवम् अवादीत्—यत् खलु तत् बहुजनोऽन्योन्यस्य एवमाख्याति, यावत् प्ररूपयति—
 एवं खलु गोशालो मंखलिपुत्रो जिनो जिनप्रलापी यावत् प्रकाशयन् विहरति,
 तत् खलु मिथ्या, अहं पुनर्गौतम ! एवमाख्यामि यावत् प्ररूपयामि—एवं खलु
 एतस्य गोशालस्य मंखलिपुत्रस्य मंखलिनामा मंखः पिता आसीत् । तस्य खलु

मंखलेः मंखस्य भद्रानाम भार्या आसीत् सुकुमारा यावत् प्रतिरूपा । ततः खलु सा भद्रा भार्या अन्यदा कदाचित् गुर्विणी चापि आसीत् । तस्मिन् काले तस्मिन् समये शरवणं नाम सन्निवेशः आसीत् , ऋद्धस्तिमित यावत् सन्निभप्रकाशः प्रासादीयः ४, तत्र खलु शरवणे सन्निवेशे गोवहुलो नाम ब्राह्मणः परिवसति, आढ्यो-यावत् अपरिभूतः ऋग्वेद यावत् सुपरिनिष्ठितश्चापि आसीत् । तस्य खलु गोवहुलस्य ब्राह्मणस्य गोशाला चापि आसीत् । ततः खलु स मंखलिः मंखो नाम अन्यदा कदाचित् भद्रया भार्यया गुर्विण्या सार्द्धम् चित्रफलकहस्तगतो मंखाटनेन आत्मानं भावयन् पूर्वानुपूर्वीं चरन् ग्रामानुग्रामं द्रवन् यत्रैव शरवणं सन्निवेशः, यत्रैव गोवहुलस्य ब्राह्मणस्य गोशाला तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य गोवहुलस्य ब्राह्मणस्य गोशालाया एकदेशे भाण्डनिक्षेपं करोति, कृत्वा शरवणे सन्निवेशे उच्चनीचमध्यमानि कुलानि गृहसमुदायस्य भिक्षाचर्यया अटन् वसतेः सर्वतः समन्तात् मार्गणगवेपणं करोति, वसतेः सर्वतः समन्तात् मार्गणगवेपणं कुर्वन् अन्यत्र वसतिम् अलभमानस्तस्यैव गोवहुलस्य ब्राह्मणस्य गोशालायाः एकदेशे वर्षावासम् उपागतः । ततः खलु सा भद्रा भार्या नवानां मासानां बहुमतिपूर्णानाम् अर्द्धाष्ट-मानां रत्निन्दिवानां व्यतिक्रान्तानां सुकुमार यावत् प्रतिरूपकं दारकं प्रजाता, ततः खलु तस्य दारकस्य अम्बापितरौ एकादशे दिवसे व्यतिक्रान्ते यावत् द्वाद-शाहे दिवसे इममेतद्रूपं गुण्यं गुणनिष्पन्नं नामधेयं कुरुतः—यस्मात् खलु आवयोरयं दारको गोवहुलस्य ब्राह्मणस्य गोशालायां जातस्तद् भवतु खलु आवयोरस्य दार-कस्य नामधेयं गोशालः गोशाल इति । ततः खलु तस्य दारकस्य अम्बापितरौ नामधेयं कुरुतः गोशाल इति, ततः खलु स गोशालो दारकः उन्मुक्तबालभावो विज्ञातपरिणतमात्रो यौवनकमनुप्राप्तः स्वयमेव प्रत्येकं चित्रफलकं करोति, स्वयमेव चित्रफलकहस्तगतो मंखाटनेन आत्मानं भावयन् विहरति ॥ सू० २ ॥

टीका—अथ गोशालकस्य जन्मवृत्तान्तमाह—‘तए णं सावत्थीए’ इत्यादि । ‘तए णं सावत्थीए नयरीए सिंघाडग जाव पहेसु बहुजणो अन्नमन्नस्स एवमाइक्खइ

गोशाल नामवक्तव्यता—

‘तए णं सावत्थीए नयरीए सिंघाडग जाव पहेसु बहुजणो’ इत्यादि ।

टीकार्थ—सूत्रकार ने इस सूत्र द्वारा गोशालक के जन्मवृत्तान्त का

—गोशालक नाम वक्तव्यता—

“तए णं सावत्थीए नयरीए सिंघाडग जाव पहेसु बहुजणो ” इत्यादि—

टीकार्थ—सूत्रकारे आ सूत्र द्वारा गोशालकना जन्मवृत्तान्तनुं कथन कथुं छे—“तए णं सावत्थीए नयरीए सिंघाडग जाव पहेसु बहुजणो अन्न-

જાવ એવં પરુવેઈ' તતઃ સ્વલુ શ્રાવસ્ત્યાં નગર્યાં શૃંગાટક યાવત્-ત્રિકચતુષ્ક-
ચત્વર મહાપથ પથેષુ વહુજનોઽન્યોન્યસ્ય પરસ્પરમ્, એવં-વક્ષમાણપ્રકારેણ આરુયાતિ,
યાવત્-ભાષતે, પ્રજ્ઞાપયતિ, પ્રરૂપયતિ ચ-‘એવં સ્વલુ દેવાણુપ્પિયા ! ગોસાલે
મંસલિપુત્તે જિણે જિણપ્પલાવી જાવ પગાસે માણે વિહરઈ’ મો દેવાનુપ્રિયાઃ ।
એવં સ્વલુ-પૂર્વોક્તરીત્યા, ગોશાલો મંસલિપુત્રો જિનો જિન પ્રલાપી યાવત્ અર્હન્
અર્હત્પલાપી, કેવલી કેવલિપ્રલાપી, સર્વજ્ઞઃ સર્વજ્ઞપ્રલાપી, જિનો જિનશબ્દ
પ્રકાશયન્ વિહરતિ-તિષ્ઠતિ, ‘સે કહમેયં મન્ને એવં ?’ તત્-અથ કથં તાવત્
એતત્-પૂર્વોક્તં મન્યે એવમ્-ગોશાલો મંસલિપુત્રો જિનો જિનપ્રલાપી ઇત્યાદિ
રીત્યનુસારમેવેતિ ? ‘તેણં કાલેણં, તેણં સમણં સામી સમોસઢે જાવ પરિસા
પઢિગયા’ તસ્મિન્ કાલે, તસ્મિન્ સમયે સ્વામી મહાવીરઃ સમવસૃતઃ યાવત્-

કથન કિયા હૈ । ‘તેણં સાચત્થીએ નયરીએ સિંચાડગ જાવ પહેસુ
વહુજણો અન્નમન્નસ્સ એવમાઈક્કલ્લઈ જાવ પરુવેઈ’ હસકે વાદ શ્રાવસ્તી
નગરી મેં ત્રિક, ચતુષ્ક, ચત્વર મહાપથ એવં પથ ઇન સવ માર્ગોં પર
એકત્રિત હોકર અનેક જન પરસ્પર મેં હસ પ્રકાર સે યાવત્ ભાષણ
કરને લગે, પ્રજ્ઞાપના કરને લગે, પ્રરૂપણા કરને લગે ‘એવં સ્વલુ દેવાણુ-
પ્પિયા ! ગોસાલે મંસલિપુત્તે જિણે જિણપ્પલાવી જાવ પગાસેમાણે
વિહરઈ’ હે દેવાનુપ્રિયો ! મંસલિપુત્ર ગોશાલ પૂર્વોક્તરીતિ સે જિન,
જિનપ્રલાપી યાવત્ અર્હન્ અર્હત્પલાપી, કેવલી કેવલી કે પ્રલાપી, સર્વજ્ઞ
સર્વજ્ઞપ્રલાપી હોકર જિન વના હુઆ, જિન શબ્દ કા પ્રકાશ કર રહા
હૈ । ‘સે કહમેયં મન્ને એવં’ તો ફિર હમ હસ વાત કો કૈસે માનેં કિ
મંસલિપુત્ર વહ ગોશાલ જિન હૈ, જિનપ્રલાપી હૈ ઇત્યાદિ રૂપ સે હી
હૈ । ‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં સામી સમોસઢે જાવ પરિસા પઢિગયા’

મન્નસ્સ એવમાઈક્કલ્લઈ જાવ એવં પરુવેઈ” ત્યારે શ્રાવસ્તી નગરીનાં ઘણાં લોકો
ત્રિક, ચતુષ્ક, ચત્વર, મહાપથ અને પથ, આ સઘળા માર્ગોં પર લેગા થઇને
આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા, સંભાષણ કરવા લાગ્યા, પ્રજ્ઞાપના કરવા લાગ્યા કે-
“એવં સ્વલુ દેવાણુપ્પિયા ! ગોસાલે મંસલિપુત્તે જિણે, જિણપ્પલાવી, જાવ પગાસેમાણે
વિહરઈ” હે દેવાનુપ્રિયો ! મંસલિપુત્ર ગોશાલક પોતાને જિન કહે છે,
અર્હન્ કહે છે, કેવલી કહે છે, સર્વજ્ઞ કહે છે અને જિનરૂપે પોતાને
ઓળખાવીને જિન શબ્દને પ્રકાશિત કરી રહ્યો છે. “ સે કહમેયં મન્ને એવં ”
તો આપણે કેવી રીતે એ વાતને માન્ય કરવી કે મંસલિપુત્ર ગોશાલક જિન,
જિનપ્રલાપી, ઇત્યાદિ રૂપ જ છે ? “ તેણં કાલેણં તેણં સમણં સામી સમો-
સઢે, જાવ પરિસા પઢિગયા ” તે કાળે અને તે સમયે બસવાન મહાવીર સ્વામી

धर्मकथां श्रोतुं पर्षद् निर्गच्छति, धर्मोपदेशं श्रुत्वा प्रतिगता पर्षत्, तेणं कालेणं, तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स जेट्ठे अंतेवासी इंदभूर्इ णामं अणगारे गोयमगोत्तेणं जाव छट्ठं छट्ठेणं' तस्मिन् काले, तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य ज्येष्ठोऽन्तेवासी-शिष्यः इन्द्रभूतिर्नामानगारो गौतमगोत्रः-गौतमगोत्रोत्पन्न इत्यर्थः, यावत्-षष्ठषष्ठेन-तन्नामकतपोविशेषेण आत्मानं भावयन् 'एवं जहा वित्तियसए नियंतुद्देसए जाव अडमाणे बहुजणसइं निसामेइ' एवं रीत्या यथा द्वितीयशतके निर्ग्रन्थोद्देशके-पञ्चमोद्देशके प्रतिपादितस्तथैव प्रतिपत्तव्यः, यावत् श्रावस्तीयां नगर्यां गृहसमुदाये भिक्षाचर्याम् अटन्-पर्यटन् बहुजनशब्दम्-अनेकजनवार्तालापं, निशामयति-शृणोति, 'बहुजणो अन्नमन्नस्स

उस काल और उस समय में भगवान् महावीर वहाँ पधारे यावत् उनसे धर्मकथा को सुनने के लिये परिषद् उनके पास गई और धर्मोपदेश सुनकर वह वहाँ से पीछे चली गई। 'तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स जेट्ठे अंतेवासी इंदभूर्इणामं अणगारे गोयमगोत्तेणं जाव छट्ठं छट्ठेणं' उस काल और उस समय में श्रमण भगवान् महावीर के ज्येष्ठ अन्तेवासी-इन्द्रभूति नाम के अनगार कि जो गौतम गोत्री थे यावत् षष्ठ षष्ठ तपोविशेष से आत्मा को भावित करते हुए 'एवं जहा वित्तियसए निणंतुद्देसए जाव अडमाणे बहुजणसइं निसामेइ' जैसा द्वितीय शतक में पांचवें निर्ग्रन्थ उद्देशे में कहा है उसी के अनुसार यावत्-श्रावस्ती नगरी में गृहसमुदाय में भिक्षाचर्या करते समय अनेक जनों के वार्तालाप को सुना-बहुजणो अन्नमन्नस्स एवमाइक्खइ, जाव परूवेइ' अनेकजन उस

श्रावस्ती नगरीना के०४४३ उद्यानमां पधार्या धर्मकथा श्रवणु करवाने परिषद् नीकणी धर्मकथा सांलणीने परिषद् पाछी इरी "तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स जेट्ठे अंतेवासी इंदभूर्इ णामं अणगारे गोयमगोत्तेणं जाव छट्ठं छट्ठेणं" ते काले अने ते समये श्रमणु भगवान् महावीरना ज्येष्ठ अन्तेवासी (शिष्य) इन्द्रभूति नामना अणुंगार होता. तेओ गौतम गोत्रना होता. तेओ छट्ठेने पारणु छट्ठेनी तपस्याथी आत्माने भावित करता. "एवं जहा वित्तियसए नियंतुद्देसए जाव अडमाणे बहुजणसइं निसामेइ" भील शतकना पांचमां "निर्ग्रन्थ उद्देशाभां" कहा अनुसार, श्रावस्ती नगरीना गृहसमुदायमां भिक्षाचर्या निमित्ते करता होता, तयारे तेमणु अनेक दोकेने वार्तालाप सांलये. "बहुजणो अन्नमन्नस्स एवमाइक्खइ, जाव परूवेइ"

एवमाइकत्वइ, जाव परुवेइ ' बहुजनः—अनेकजनः, अन्योन्यस्य—परस्परम्, एवं—
वक्ष्यमाणरीत्या, आख्याति, यावत्—भापते, प्रज्ञापयति, प्ररूपयति च—'एवं
खलु देवाणुप्पिया ! गोसाले मंखलिपुत्ते जिणे जिणप्पलावी जाव पगासेमाणे
विहरइ, से कहमेयं मन्ने एवं ? ' भो देवानुप्रियो ! एवं खलु गोशालो महलि-
पुत्रो जिनो जिनप्रलापी, यावत् अहंन् अहंत्प्रलापी, केवली केवलिप्रलापी,
सर्वज्ञः सर्वज्ञप्रलापी, जिनो जिनशब्दं प्रकाशयन् विहरति—तिष्ठति, तत्—अथ,
कथं तावत्, एतत्पूर्वोक्तम् एवं यथोक्तमेव मन्ये ? इत्येवं जना वदन्ति इति ।
' तए णं भगवं गोयमे बहुजणस्स अंतियं एयमट्ठं सोच्चा निसम्म जाव जायसट्ठे
जाव भत्तपाणं पडिदंसेइ ' ततः खलु भगवान् गौतमो बहुजनस्य अन्तिकं समीपम्

સમય આપસ મેં એસા કહ રહે थे यावत् भाषण कर रहे थे प्रज्ञा-
पित कर रहे थे और प्ररूपित कर रहे थे, 'एवं खलु देवाणुप्पिया !
गोसाले मंखलिपुत्ते जिणे जिणप्पलावी जाव पगासेमाणे विहरइ' कि
हे देवानुप्रियो ! मंखलिपुत्र गोशाल अपने को जिन मानता हुवा अपने
आपको जिन कहता है, अहंन्त मानता हुवा वह अपने आपको अहंन्त
कहता है, केवली मानता हुवा अपने आपको वह केवली कहता है,
सर्वज्ञ मानता हुवा वह अपने आपको सर्वज्ञ कहता है, जिन
कहता हुवा और जिन शब्द का प्रकाश करता है । 'से कहमेयं
मन्ने एवं' तो भो देवानुप्रियो ! यह पूर्वोक्त उसका कथन जैसा वह
कहता है वैसा ही मान लिया जावे क्या ? ऐसी बातचीत वे सब
लोक परस्पर में कर रहे थे । 'तए णं भगवं गोयमे बहुजणस्स अंतियं
एयमट्ठं सोच्चा निसम्म जाव जायसट्ठे जाव भत्तपाणं पडिदंसेइ' इस

वेह ” અનેક લોકો અંદરોઅંદર આ પ્રમાણે કહેતા હતા, સંભાષણ કરતા
હતા, પ્રજ્ઞાપના કરતા હતા અને પ્રરૂપણા કરતા હતા કે—“એવં खलु देवा-
णुप्पिया ! गोसाले मंखलिपुत्ते जिणे जिणप्पलावी, जाव पगासेमाणे विहरइ”
हे “ देवानुप्रियो ! भंखलिपुत्र गोशालक जिन मानतो थके ते पोतानी
जाने जिन कहे छे, अहंन्त मानतो थके ते पोताने अहंन्त इये
आणभावे छे, केवली मानतो थके ते पोताने केवली इये अनावे छे,
सर्वज्ञ मानतो थके ते पोताने सर्वज्ञ इये गण्णवे छे, जिन मानतो
थके जिन शब्दने प्रकट करे छे.” “से कहमेयं मन्ने एवं”
“तो हे देवानुप्रियो ! ते ने कथन करे छे, तेनुं शुं भानी शकय ओहु
छे ?” आ प्रकारनी ने बातचीत लोको करता हता, ते गौतम स्वामीओ
सांभणी. “तए णं भगवं गोयमे बहुजणस्स अंतियं एयमट्ठं सोच्चा निसम्म
जाव जायसट्ठे जाव भत्तपाणं पडिदंसेइ” आ प्रकारनी ते सधणा लोकोनी

‘તં ઇચ્છામિ ણં મંતે ! ગોસાલસ્સ મંઘલિપુત્તસ્સ ઉદ્ધાણપરિયાણિયં પરિકહેઁ’ હે મદન્ત ! તત્ તસ્માત્કારણાત્, અહમ્ ઇચ્છામિ યલ્લુ ગોશાલસ્ય મહ્હલિપુત્રસ્ય ઉત્થાન-પારિયાનિકમ્-ઉત્થાનાત્-જન્મન આરમ્ભ્ય પરિયાનિકમ્-ચરિતમ્, પરિકથયિતું દેવાનુપ્રિયેણ-આરુયાપયિતુમિચ્છામિ ઇતિ પૂર્વેણાન્વયઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમાહ સમણે મગવં મહાવીરે મગવં ગોયમં એવં વયાસી’-હે ગૌતમ ! ઇતિ સમ્બોધ્ય શ્રમણો મગવાન્ મહાવીરો મગવન્તં ગૌતમમ્ એવં-વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ અવાદીત્-‘જં ણં સેં બહુજણે અન્નમન્નસ્સ એવમાહક્કહ, જાવ પરુવેહ’-યત્ યલ્લુ તત્-અથ, બહુજનો-ડ્ઞ્યોન્થસ્ય-પરસ્પરમ્, એવં-વક્ષ્યમાણરીત્યા, આરુયાતિ, યાવત્-ભાષતે, પ્રજ્ઞા-પયતિ, પ્રરૂપયતિ-‘એવં યલ્લુ ગોસાલે મંઘલિપુત્તે જિણે જિણપ્પલાવી જાવ પગાસેમાણે વિહરહ, તં ણં મિચ્છા’ એવં યલ્લુ પૂર્વોક્તરીત્યા, ગોશાલો મહ્હલિપુત્રો

વૈસા હી હૈ ? હસ પ્રકાર મનુષ્યોં કે મુખ સે સુની હુઈં વાત કો પ્રમુ સે કહકર ઉન ગૌતમ ને એસી પ્રાર્થના કી કિ-‘તં ઇચ્છામિ ણં મંતે ! ગોસાલસ્સ મંઘલિપુત્તસ્સ ઉદ્ધાણપરિયાણિયં પરિકહેઁ’ હે મદન્ત ! મેં આપસે મંઘલિપુત્ર ગોશાલક કા જન્મ સે લેકર અન્ત તક કા જીવન વૃત્તાન્ત સુનનાં ચાહતા હુંં । તથ ‘ગોયમાહ સમણે મગવં મહાવીરે મગવં ગોયમં એવં વયાસી’ હે ગૌતમ ! હસ પ્રકાર સેં સમ્બોધિત કરકે શ્રમણ મગવાન્ મહાવીર ને ગૌતમ સે હસ પ્રકાર કહા-‘જં ણં સેં બહુજણે અન્ન-મન્નસ્સ એવમાહક્કહ, જાવ પરુવેહ’ જો વેં અનેક મનુષ્ય એસાં પરસ્પર મેં કહતે હૈં યાવત્ પ્રરૂપિત કરતે હૈં, (યહાં, યાવત્ શબ્દ સે ‘ભાષતે, પ્રજ્ઞાપયતિ’ હન ક્રિયાપદોં કા ગ્રહણ હુઆ હૈં) કિ ‘એવં યલ્લુ ગોસાલે મંઘલિપુત્તે જિણે જિણપ્પલાવી, જાવ પગાસેમાણે વિહરહ, તં ણં મિચ્છા’

છે. તો શું તે જે કહે છે, તે ખડું માનવા લાયક છે ?” આ પ્રમાણે લોકોને મુખે સાંભળેલી વાત મહાવીર પ્રભુને કહીને તેમણે તેમને એવી પ્રાર્થના કરી કે-“ ત ઇચ્છામિ ણં મંતે ! ગોસાલસ્સ મંઘલિપુત્તસ્સ ઉદ્ધાણપરિયા-ણિં પરિકહેઁ ” હે ભગવન્ ! હું આપને મુખે મંઘલિપુત્ર ગોશાલકનું જન્મથી લઈને અન્ત પર્યાન્તનું વૃત્તાન્ત સાંભળવા માશું છું. ત્યારે “ ગોયમાહ સમણે મગવં મહાવીરે મગવં ગોયમં એવં વયાસી ” ‘ હે ગૌતમ ! ’ આ પ્રકારે સંબોધન કરીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે ભગવાન ગૌતમને આ પ્રમાણે કહ્યું-“ જં ણં સેં બહુજણે અન્નમન્નસ્સ એવમાહક્કહ, જાવ પરુવેહ ” અનેક મનુષ્યો એક બીજાને એવું જે કહે છે, સંભાષિત કરે છે, પ્રજ્ઞાપિત કરે છે અને પ્રરૂપિત કરે છે કે “ એવં યલ્લુ ગોસાલે મંઘલિપુત્તે જિણે, જિણ-પ્પલાવી, જાવ પગાસેમાણે વિહરહ, તં ણં મિચ્છા ” “ મંઘલિપુત્ર ગોશાલક જિન્

જિનો જિનપ્રલાપી, યાવત્-અર્હન્ અર્હતપ્રલાપી, કેવલી કેવલિપ્રલાપી, સર્વજ્ઞઃ સર્વજ્ઞ-પ્રલાપી, જિનો જિનશબ્દ પ્રકાશયન વિહરતિ, इति, તત્ સ્વલ્પ પૂર્વોક્તં સર્વ મિથ્યા-અસત્યં વર્તતે, ‘અહં પુણ ગોયમા ! એવમાહ્વામિ જાવ પરુવેમિ’ હે ગૌતમ ! અહં સ્વલ્પ એવં-વશ્યમાણપ્રકારેણ ઉત્થાનવૃત્તાન્તમ્ આહ્વામિ, યાવત્-ભાષે, પ્રજ્ઞાપયામિ, પ્રરૂપયામિ, ‘એવં સ્વલ્પ એયસ્સ ગોસાલસ્સ મંસલિપુત્તસ્સ મંસલિનામં મંસે પિયા હોત્થા’ એવં સ્વલ્પ-નિશ્ચયેન, એતસ્ય ગોસાલસ્ય મહ્વલિપુત્રસ્ય મહ્વલિઃ નામા મંસઃ-ચિત્રફલકગૃહીતહસ્તો ચિત્રફલકં દર્શયિત્વા ભિક્ષાયાચકઃ ભિક્ષુક

મંસલિપુત્ર ગોસાલક જિન હૈ ઓર વહ સ્વયં કો ભી જિન કહતા હૈ, અર્હન્ત હૈ ઓર વહ સ્વયં કો ભી અર્હન્ત કહતા હૈ, કેવલી હૈ, ઓર વહ સ્વયં કો ભી કેવલી કહતા હૈ, સર્વજ્ઞ હૈ ઓર વહ સ્વયં કો ભી સર્વજ્ઞ કહતા હૈ, જિન હૈ ઓર વહ જિન શબ્દ કા પ્રકાશ કરતા હૈ સો એસા યહ પૂર્વોક્ત ઉનકા કથન સર્વ મિથ્યા હૈ । ‘અહં પુણ ગોયમા ! એવમાહ્વામિ, જાવ પરુવેમિ’ હે ગૌતમ ! મૈં તો હસ વિષય મૈં એસા કહતાહૂં, યાવત્ પ્રરૂપિત કરતા હૂં । ‘એવં સ્વલ્પ એયસ્સ ગોસાલસ્સ મંસલિપુત્તસ્સ મંસલિનામં મંસે પિયા હોત્થા’ હસ ગોસાલ કા પિતા મંસલિ થા-યહ મંસ જાતિ કા થા હસ જ્ઞાતિ મૈં ચિત્રપટ હાથ મૈં રાખકર ઓર ઉસે દિશાકર ભિક્ષાવૃત્તિ કી જાતિ હૈ અર્થાત્ ગોસાલ કા પિતા ભિક્ષુકોં કી વિશેષ જાતી મૈં ઉત્પન્ન હુઆ એક ભિક્ષુક થા, ગોસાલક મંસલિ સે ઉત્પન્ન હોને કે કારણ મંસલિપુત્ર કહલાતા થા ।

માનતો થકો તે પોતાની જાતને જિન કહે છે, અહંત માનતો થકો પોતાને અહંત રૂપે જ ગણાવે છે, કેવલી માનતો થકો પોતાને કેવલીરૂપે કહે છે, સર્વજ્ઞ માનતો થકો પોતાને સર્વજ્ઞ રૂપે કહે છે, જિન માનતો થકો જિન શબ્દને પ્રકટ કરે છે,” આ તેમનું કથન મિથ્યા-અસત્ય જ છે. “એવં સ્વલ્પ ગોયમા ! એવમાહ્વામિ, જાવ પરુવેમિ” હે ગૌતમ ! આ વિષયમાં હું તો એવું કહું છું, એવું પ્રતિપાદન કરું છું, એવું પ્રજ્ઞાપિત કરું છું અને એવું પ્રરૂપિત કરું છું કે-“એવં સ્વલ્પ એયસ્સ ગોસાલસ્સ મંસલિપુત્તસ્સ મંસલિ નામં મંસે પિયા હોત્થા” આ ગોસાલકના પિતા, મંસલિ હતા-તેઓ મંસલિ જાતિના હતા. આ જાતિ ચિત્રપટ હાથમાં લઈને અને લોકોને તે બતાવીને ભિક્ષા-વૃત્તિ દ્વારા પોતાનો નિર્વાહ ચલાવે છે. એટલે કે ગોસાલકનો પિતા ભિક્ષુક જાતિ વિશેષમાં ઉત્પન્ન થયેલો એક ભિક્ષુક જ હતો. આ મંસલિને ત્યાં ગોસાલક જન્મ્યો હતો, તેથી તેને મંસલિપુત્રને નામે પણ ઓળખવામાં આવતો.

जातीयविशेषः, पिता आसीत्, 'तस्स णं मंखलिस्स मंखस्स भद्रानामं भारिया होत्था, सुकुमाल जाव पडिरूवा' तस्य खलु मंखलेः मङ्गस्य भद्रानाम भार्या आसीत्, सा भद्रा नाम भार्या सुकुमार यावत् पाणिपादा, लक्षणव्यञ्जनगुणोपेता इत्यादिरीत्या प्रतिपादिता, प्रतिरूपा-अत्यन्तसुन्दरी आसीत्, 'तए णं सा भद्रा भारिया अन्नया कयाइ गुव्विणी यावि होत्था' ततः खलु सा भद्रा नाम भार्या अन्यदा कदाचित् गुर्विणी-गर्भिणी चापि आसीत्, 'तेणं कालेणं, तेणं समए णं, सरवणे नामं सन्निवेशे होत्था, रिद्धत्थिमिय जाव सन्निभप्पगासे पासाइए४' तस्मिन् काले, तस्मिन् समये शरवण नाम सन्निवेशः-उपनगरम् आसीत्, स च शरवणसन्निवेशः-ऋद्धस्तिमितः समृद्धिशाली, शान्तोपद्रवः, यावत् प्रमुदितजन-जानपदो देवलोकसन्निभप्रकाशः-देवलोकसदृशप्रकाशमानः, प्रासादीयः४-जनप्रसन्नताकारकः आसीत्, 'तत्थ णं सरवणे संनिवेशे गोबहुले नामं

'तस्स णं मंखलिस्स मंखस्स भद्रा नाम भारिया होत्था' इस मंख मंखलि की स्त्री थी जिसका नाम भद्रा था। 'सुकुमाल जाव पडिरूवा' यह बहुत सुन्दरी थी। हाथ पैर इसके सुकुमार थे। लक्षण और व्यञ्जनों से इसका शरीर युक्त था। 'तए णं सा भद्रा भारिया अन्नया कयाइ गुव्विणी यावि होत्था' धीरे २ यह भद्रा भार्या गर्भवती हुई 'तेणं कालेणं तेणं समएणं सरवणे नामं संनिवेशे होत्था, रिद्धत्थिमिय जाव सन्निभप्पगासे पासाइए ४' उस काल और उस समय में शरवण नामका एक सन्निवेश-उपनगर-ग्राम था। यह समृद्धिशाली था, इनमें किसी भी प्रकार का उपद्रव नहीं था इसमें रहनेवाली जनता आनन्द में मस्त होकर रहती थी। देवलोक के जैसा इस सन्निवेश का ठाटबाट था और इसी कारण यह जनता की प्रसन्नता का कारण बना रहता था।

हेतोः. " तस्स णं मंखलिस्स मंखस्स भद्रा नामं भारिया होत्था " आ भंअ जतिना भंअदिने भद्रा नामनी भार्या होती. " सुकुमाल जाव पडिरूवा " ते धण्णी ज सुंदर होती. तेना करयस्स सुकुमार होता. तेनुं शरीर उत्तम लक्षणो अने व्यञ्जनेथी युक्त हुतुं. " तएणं सा भद्रा भारिया अन्नया-कयाइ गुव्विणी यावि होत्था " अमुक समय आइ ते भद्रा भार्याने गर्भ रह्यो. " तेणं कालेणं तेणं समएणं सरवणे नामं संनिवेशे होत्था, रिद्धत्थिमिय जाव सन्निभप्पगासे पासाइए४ " ते काणे अने ते समये शरवस्स नामनुं ओक सन्निवेश-उपनगर हुतुं. ते धण्णुं ज समृद्ध हुतुं त्यां केअ पस्स प्रकारेनो उपद्रव न हुतो त्यां दोऊ आनंदमां मस्त थएने रहैता हुता आ सन्निवेश देव-लोकना जेवा ठाठमाठथी युक्त हुतुं, अने ओज कारणे ते जनतानी प्रसन्न-

माहणे परिवसइ, अड्डे जाव अपरिभूए रिउव्वेद जाव सुपरिनिट्टिए यावि होत्था' तत्र खलु शरवणे सन्निवेशे गोबहुलो नाम ब्राह्मणः परिवसति, स च गोबहुलो ब्राह्मणः आढयः' यावत्-बहुजनस्य अपरिभूतः ऋग्वेदादिषु सुपरिनिष्ठितश्चापि आसीत् । 'तस्स णं गोबहुलस्स माहणस्स गोसाला यावि होत्था' तस्य खलु गोबहुलस्य ब्राह्मणस्य गोसाला चापि आसीत्, 'तए णं से मंखली मंखे नामं अन्नया कयाइं भदाए भारियाए गुव्विणीए सद्धिं चित्तफलग-हत्थगए मंखत्तणेणं अप्पाणं भावेमाणे पुव्वाणुपुव्वि चरमाणे गामाणुगामं दूहज्ज-माणे' ततः खलु स मंखलिः मंखो नामा अन्पदा कदाचित् भद्रया भार्यया गुर्विण्या गर्भिण्या सार्द्धम्, चित्रफलकहस्तगतः-चित्रफलकं हस्तगतं यस्य स तथाविधः

'तत्थ णं सरवणे संनिवेशे गोबहुले नामं माहणे परिवसइ' उस शर-वण सन्निवेश में ब्राह्मण कि जिसका नाम गो बहूल था । यह ब्राह्मण 'अड्डे जाव अपरिभूर रिउव्वेय जाव सुपरिनिट्टिए यावि होत्था' धनिक था यावत् अनेकजनों से भी इसका पराभव नहीं हो सके ऐसा था । तथा ब्राह्मणसंबंधी ऋग्वेदादिकों में यह निष्णात था 'तस्स णं गोबहु-लस्स माहणस्स गोसाला यावि होत्था' इस गोबहुल ब्राह्मण की गोसाला थी । 'तए णं से मंखली मंखे नामं अन्नयाकयाइ भदाए भारि-याए गुव्विणीए सद्धिं चित्तफलगहत्थगए मंखत्तणेणं अप्पाणं भावे-माणे पुव्वाणुपुव्वि चरमाणे गामाणुगामं दूहज्जमाणे' अब एक समय की बात है वह मंख जाति का मंखलि चित्रपट को हाथ में लेकर और उसे दिखा २ कर अपनी आजीविका करता हुआ गर्भिणी भद्रा भार्या को

तानुं कारथु भनी रडेटुं डेतुं. "तत्थ णं सरवणे संनिवेशे गोबहुले नामं माहणे परिवसइ" ते शरवणु सन्निवेशमां गोबहुल नामने अकं ब्राह्मणु रडेटो डेतो. ते ब्राह्मणु "अड्डे जाव अपरिभूए रिउव्वेय जाव सुपरिनिट्टिए यावि होत्था" धण्णो धनिक डेतो, अनेक डोके द्वारा पणु पराभव न करी शकय अवेो समथं डेतो, ब्राह्मणोना ऋग्वेदादि धर्मग्रंथोना ज्ञानमां पणु ते निपुणु डेतो. "तस्स णं गोबहुलस्स माहणस्स गोसाला यावि होत्था" आ गोबहुल ब्राह्मणुनी अकं गोशाला डती. "तए णं से मंखली मंखे नामं अन्नया-कयाइ भदाए भारियाए गुव्विणीए सद्धिं चित्तफलगहत्थगए मंखत्तणेणं अप्पाणं भावेमाणे पुव्वाणुपुव्वि चरमाणे गामाणुगामं दूहज्जमाणे" डवे अणु भन्थुं डे पूर्वोक्त मंख जातिने मंखलि चित्रपटने हाथमां लधने अने डोकेने ते चित्रपटनां चित्रे भतावी भतावीने पोतानी आलुविका यत्तावतो यत्तावतो, पोतानी गर्भवती भार्या भद्रानी साथे ते गाममांथी रवाना थयो. कम्मशः

સન્ મંત્રત્વેન મંત્રજાતીયઃ મિશ્લાચરત્વેન આત્માનં ભાવયન્ પૂર્વાનુપૂર્વીમ્-અનુ-
ક્રમેણ ચરન્, ગ્રામાનુગ્રામમ્-ગ્રામાદ્ ગ્રામાન્તરમ્, દ્રવન્-પર્યટન્, 'જેનેવ
સરવળે સન્નિવેસે, જેનેવ ગોવહુલસ્સ માહણસ્સ ગોસાલા, તેનેવ ઉવાગચ્છહ્'
યત્રૈવ શરવળં સન્નિવેશ આસીત્, યત્રૈવ-ગોવહુલસ્ય બ્રાહ્મણસ્ય ગોશાલા આસીત્,
તત્રૈવ ઉપાગચ્છતિ, 'ઉવાગચ્છિત્તા ગોવહુલસ્સ માહણસ્સ ગોસાલાએ એગદેસંસિ
મંડનિકલેવં કરેહ્' ઉપાગત્ય ગોવહુલસ્ય બ્રાહ્મણસ્ય ગોશાલાયા એકદેશે માળ્ડ
નિક્ષેપં કરોતિ-નિજોપકરણં સ્થાપયતિ, 'મંડનિકલેવં કરેત્તા સરવળે સન્નિવેસે
ઉચ્ચનીચમજ્ઞિમાઈં કુલાઈં ઘરસમુદાણસ્સ મિલ્લાયરિયાએ અડમાળે વસહીએ
સવ્વઓ સમંતા મગ્ગણગવેસણ કરેહ્' માળ્ડનિક્ષેપં કૃત્વા ઉપકરણં સંસ્થાપ્ય, શર-
વળે-સન્નિવેશે ઉચ્ચનીચમધ્યમાનિ કુલાનિ ગૃહસમુદાયસ્ય મધ્યે મિશ્લાચર્યયા
અટન્-પર્યટન્ વસતે-આવાસાર્થમ્, સર્વતઃ, સમન્તાત્ માર્ગણગવેષણમ્-અન્વેષણ-

સાથ લેકર વહાં સે ચલ દિયા ઔર ક્રમશઃ ચલતે ૨ તથા એક ગ્રામ સે
દૂસરે ગાંવ કો પાર કરતે ૨ વહ 'જેનેવ સરવળે સન્નિવેસે જેનેવ ગોવહુલસ્સ
માહણસ્સ ગોસાલા તેનેવ ઉવાગચ્છહ્' જહાં શરવળ ગ્રામ થા વહાં આયા,
વહાં આકર વહ ગોવહુલ બ્રાહ્મણ કી ગોશાલા મેં આયા 'ઉવાગચ્છિત્તા
ગોવહુલસ્સ માહણસ્સ ગોસાલાએ એગદેસંસિ મંડનિકલેવં કરેહ્' વહાં
જાકર વહ ગોહુલ બ્રાહ્મણ કી ઉસ ગોશાલા મેં એક તરફ ઠહર ગયા
ઔર વહીં પર ઉસસે અપના સામાન રલ્લ દિયા । 'મંડનિકલેવં કરેત્તા
સરવળે સન્નિવેસે ઉચ્ચનીચમજ્ઞિમાઈં કુલાઈં ઘરસમુદાણસ્સ મિલ્લા-
યરિયરિયાએ અડમાળે વસહીએ સવ્વઓ સમંતા મગ્ગણગવેસણં કરેહ્'
સામાન રલ્લકર વહ શરવળ સન્નિવેશ મેં ઉચ્ચનીચ એવં મધ્યમજનોં કે
ઘરોં મેં મિશ્લાચર્યા કરતા હુઆ વસતિ કે લિયે સબ તરફ શોધ લોજ

એક ગામથી બીજે ગામ ચાલતાં ચાલતાં " જેનેવ સરવળે સન્નિવેસે, જેનેવ
વહુલસ્સ માહણસ્સ ગોસાલા તેનેવ ઉવાગચ્છહ્" ત્યાં શરવળુ સંનિવેશ હતું
ત્યાં આવી પહોંચ્યા ત્યાં આવીને તેઓ ગોવહુલ બ્રાહ્મણની ગોશાલામાં
હાખલ થયા. " ઉવાગચ્છિત્તા ગોવહુલસ્સ માહણસ્સ ગોસાલાએ એગદેસંસિ
મંડનિકલેવં કરેહ્ " તેમાં હાખલ થઈને તેણે પોતાના સામાન તે ગોશા-
લાના એક ભાગમાં મૂકી દીધો. " મંડનિકલેવં કરેત્તા સરવળે સન્નિવેસે ઉચ્ચ-
નીચમજ્ઞિમાઈં કુલાઈં ઘરસમુદાણસ્સ મિલ્લાયરિયાએ અડમાળે વસહીએ સવ્વઓ
સમંતા મગ્ગણગવેસણં કરેહ્ " ત્યાં સામાન મૂકીને તે શરવળુ સંનિવેશના
ઉચ્ચ, નીચ અને મધ્યમ જનોના ઘરોમાં મિશ્લાચર્યા કરવા લાગ્યો અને
રહેવા યોગ્ય સ્થાનની (ઘરની) ચો તરફ શોધ કરવા લાગ્યો. " વસહીએ

શોધનમ્ કરોતિ 'વસહીં સવ્વઓ સમંતા મગ્ગણગવેસણં કરેમાણે અન્નત્થ વસહિં અલભમાણે' વસતયે-આવાસાર્થમ્, સર્વતઃ-સમન્તાત્-સર્વદિક્ષુ માર્ગણગવેપણં કુર્વન્, અન્યત્ર વસતિમ્ અલભમાનઃ-અપાન્નુવન્ 'તસ્સેવ ગોવહુલસ્સ માહ્ણસ્સ ગોસાલાણ્ણ એગ્ગદેસંસિ વાસાવાસં ઉવાગણ્ણ' તસ્યેવ ગોવાહુલસ્ય બ્રાહ્મણસ્ય ગોસાલાયા એકદેશે વર્ષાવાસમ્-વર્ષર્તુવાસમ્ ચાતુર્માસમ્ ઉપાગતઃ-આશ્રિતઃ, 'તણ્ણં સા ભદ્ધા ભારિયા નવણ્ણં માસાણં વહુપહ્ધિપુન્નાણં અદ્ધટ્ઠમાણરાઈંદિયાણં વીઈકંતાણં સુકુમાલ જાવ પહ્ધિરુવગં દારગં પયાયા' તતઃ સ્વહુ સા ભદ્ધા નામ માર્યા મહ્ધલિમાર્યા નવાનાં માસાનાં વહુપતિપૂર્ણાનામ્ અદ્ધાંષ્ટમાનાં સાર્દ્ધસપ્તાનાં રાત્રિન્દિનાનાં વ્યતિક્રાન્તાનામ્ સાર્દ્ધસપ્તદિનાધિકં નવમાસાનન્તરમિત્યર્થઃ, સુકુમાર યાવત્ પાણિપાદમ્ લક્ષણવ્યજ્જનગુણો-પેતં પ્રતિરૂપકં-પરમસુન્દરં દારકં પ્રજાતા-પ્રજનિતવતી 'તણ્ણં તસ્સ દાર-

કરને લગા 'વસહીં સવ્વઓ સમંતા મગ્ગણગવેસણં કરેમાણે અન્નત્થ-વસહિં અલભમાણે' પરન્તુ સ્વયં તરફ વસતિ-સ્થાન કી શોધ કરને પરંતુ ઈસે રહને કે લિયે કોઈ દૂસરા સ્થાન નહીં મિલા । સો વહ 'તસ્સેવ ગોવહુલસ્સ માહ્ણસ્સ ગોસાલાણ્ણ એગ્ગદેસંસિ વાસાવાસં ઉવાગણ્ણ' ઈસી ગોવહુલ બ્રાહ્મણ કી ગોસાલા ઈ વર્ષાકાલ તક-ચૌમાસેતક રહા- 'તણ્ણં સા ભદ્ધા ભારિયા નવણ્ણં માસાણં વહુપહ્ધિપુન્નાણં અદ્ધટ્ઠમાણરાઈંદિયાણં વીઈકંતાણં સુકુમાલ જાવ પહ્ધિરુવગં દારગં પયાયા' દરમ્યાન ભદ્ધા માર્યાને નૌમાસ ઓર સાઢે સાત દિન સમાસ હોને પર એક સુકુ-માર હાથપગવાલે પુત્રકો જન્મ દિયા । યહ પુત્ર લક્ષણ વ્યજ્જન ગુણો સે યુક્ત થા ઓર પરમ સુન્દર થા । 'તણ્ણં તસ્સ દારગસ્સ અમ્માપિયરો

સવ્વઓ સમંતા મગ્ગણગવેસણં કરેમાણે અન્નત્થવસહિં અલભમાણે" આખા ગામમાં અધી દિશાઓમાં રહેવા યોગ્ય સ્થાનની શોધ કરવા છતાં પણ તેને રહેવા યોગ્ય બીજું કોઈ સ્થાન ન મળ્યું તેથી તે "તસ્સેવ ગોવહુલસ્સ માહ્ણસ્સ ગોસાલાણ્ણ એગ્ગદેસંસિ વાસાવાસં ઉવાગણ્ણ" એજ ગોખહુલ બ્રાહ્મણની ગોસાલાના એક ભાગમાં વર્ષાકાળ સુધી રહ્યો. "તણ્ણં સા ભદ્ધા ભારિયા નવણ્ણં માસાણં વહુપહ્ધિપુન્નાણં અદ્ધટ્ઠમાણરાઈંદિયાણં વીઈકંતાણં સુકુમાલ જાવ પહ્ધિરુવગં દારગં પયાયા" તે દરમિયાન, ગર્ભ ધારણ કર્યાને નવ માસ અને સાડા સાત દિવસનો સમય પૂરો થયા પછી તે ભદ્રાએ એક સુકુમાર હાથપગવાળા પુત્રનો જન્મ આપ્યો તે પુત્ર સારાં લક્ષણો અને વ્યજ્જન ગુણોથી યુક્ત હતો અને ધણેજ સુંદર હતો. "તણ્ણં તસ્સ દારગસ્સ અમ્માપિયરો એકારસમે

गस्स अम्मापियरो एकारसमे दिवसे वीतिकंते जाव बारसाहे दिवसे अयमेयारुवं गुणं गुणनिष्फन्नं नामधेज्जं करे'ति' ततः खलु तस्य दारकस्य-बालकस्य अम्बापितरौ एकादशे दिवसे व्यतिक्रान्ते-व्यतीते सति, यावत् द्वादशे दिवसे इदम् एतद्रूपं-वक्ष्यमाणस्वरूपं गुण्यम्-प्रशस्तगुणयुक्तम्, गुणनिष्पन्नम् नामधेयं कुरुतः, 'जम्हा णं अम्हं इमे दारए गोबहुलस्स माहणस्स गोसालाए जाए, तं होउणं अम्हं इमस्स दारगस्स नामधेज्जं गोसाले गोसालेत्ति' यस्मात् कारणात् खलु अस्माकम् अयं दारको-बालकः, गोबहुलस्य ब्राह्मणस्य गोशालायां जातः-उत्पन्नः, तत्-तस्मात् कारणात् खलु भवतु अस्माकम् अस्य दारकस्य-बालकस्य नामधेयम् गोशालपदवाच्यो गोशाल इति, 'तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो नामधेज्जं करे'ति-गोसाले त्ति' ततः खलु तस्य दारकस्य-बालकस्य अम्बापितरौ नामधेयं कुरुतः-गोशाल इति नाम कृतवन्तौ, 'तए णं से गोसाले दारए उम्मुक-

एकारसमे दिवसे वीतिकंते जाव बारसाहे दिवसे अयमेयारुवं गुणं गुण-निष्फन्नं नामधेज्जं करे'ति' उस लड़के के माता पिता ने जब ग्यारहवां दिन निकल चुका और बारहवां दिन लगा-तब उस दिन ऐसा प्रशस्त गुण युक्त सार्थक नाम रखा-‘जम्हा णं अम्हं इमे दारए गोबहुलस्स माहणस्स गोसालाए जाए, तं होउ णं अम्हं इमस्स दारगस्स नामधेज्जं गोसाले गोसालेत्ति’ नाम रखने के पहिले उन्होंने ऐसा विचार किया यह हमारा बालक गोबहुल ब्राह्मण की गोशाला में जन्मा है इसलिये इस दारक का नाम गोशाल पद वाच्य गोशाल ऐसा होना चाहिये । ‘तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो नामधेज्जं करे'ति’ ‘गोसाले त्ति’ अतः ऐसा ख्याल करके उन्होंने फिर इस अपने पुत्र का नाम गोशाल

दिवसे वीतिकंते जाव बारसाहे दिवसे अयमेयारुवं गुणं गुणनिष्फन्नं नामधेज्जं करे'ति' आ भाण्डने। जन्म थयाने अगियार दिवस व्यतीत थर्ध युक्त्या आठ ज्यारे आरभो दिवस ठेठो, त्यारे ते पुत्रना माता पिताये तेनुं “गोशाण” ऐवुं प्रशस्त, शुषुयुक्त, सार्थक नाम राख्युं. “जम्हाणं अम्हं इमे दारए गोबहुलस्स माहणस्स गोसालाए जाए, तं होउणं अम्हं इमस्स दारगस्स नामधेज्जं गोसाले गोसालेत्ति” ‘गोशाण’ नाम राखवानुं कारणुं छेवे सूत्रकार प्रकट करे छे-ते भाण्डना मातापिताने ऐवो विचार आव्यो के आपणु आ पुत्रने। जन्म गोबहुल ब्राह्मणनी गोशाणामां थयो छे. तेथी आपणु आ पुत्रनुं नाम “गोशाणा” पढनुं वाच्यक “गोशाण” राखवुं जेध्धये. “तएणं तस्स दारगस्स अम्मापियरो नामधेज्जं करे'ति-गोसाले त्ति” आ प्रभाणु विचार करीने तेभणु तेभना पुत्रनुं नाम “गोशादक” राख्युं

વાલભાવે વિષ્ણાયપરિણયમેત્તે જોવ્વળગમણુપ્પત્તે સયમેવ પાહિણ્કં ચિત્તફલગં કરેઈ' તતઃ સ્વલ્લ સ ગોશાલો દારકઃ, ઉન્મુક્તવાલભાવઃ-વાલ્યાત્પરં વયઃ પ્રાપ્તઃ સન્ વિજ્ઞપ્તપરિણતમાત્રઃ પરમવિજ્ઞ પરિપક્વબુદ્ધિઃ યૌવનકમનુપ્રાપ્તઃ સ્વયમેવ પ્રત્યેકમ્ એકમાત્માનં પ્રતિ ઇતિ પ્રત્યેકં પૃથગિત્યર્થઃ પિતુઃ ફલકાદ્ ભિન્નમ્ ચિત્રફલકં કરોતિ-વિરચયતિ 'સયમેવ ચિત્તફલગદ્વિત્થગણ મંસ્વત્તણેણં અપ્પાણં ભાવેમાણે વિહરઈ' સ્વયમેવ ચિત્રફલક દસ્તગતઃ, ચિત્રફલકં દસ્તે ગતં યસ્ય તથાવિશ્વઃ સન્ મંસ્વાદનેન-મંસ્વમિશ્ણાચરત્વેન આત્માનં ભાવયન્ વિહરતિ-તિષ્ઠતિ ॥૨૦૨॥

મૂલમ્-તેણં કાલેણં તેણં સમણં અહં ગોયમા! તીસં વાસાઈં આગારવાસમજ્ઞે વસિત્તા અમ્માપિઈંહિં દેવત્તગણંહિં એવં જહા ભાવણાણ જાવ એગં દેવદૂસમાદાય મુંડે ભવિત્તા અગારાઓ અણગારિયં પઠ્ઠઈણ. તણં અહં ગોયમા! પઠમં વાસાવાસં અદ્ધમાસં અદ્ધમાસેણં સ્વમમાણે અદ્વિયગામનિસ્સાણ પઠમં અંતરાવાસં વાસાવાસં ઉવાગણ, દોઢં વાસં માસં માસેણં સ્વમમાણે પુઠ્ઠાણુપુઠ્ઠિવં ચરમાણે ગામાણુગામં દૂઢ્ઠમાણે જેણેવ

એસા રહ્ય દિયા । 'તણં સે ગોસાલે દારણ ઉન્મુક્કવાલભાવે વિષ્ણાય-પરિણયમેત્તે જોવ્વળગમણુપ્પત્તે સયમેવ પાહિણ્કં ચિત્તફલગં કરેઈ' અથ ચહ ગોશાલદારક ધીરે ૨ વાલ ભાવ કો છોડતા હુમા પરમવિજ્ઞ એવં પરિપક્વ બુદ્ધિવાલા બન ગયા । યૌવનાવસ્થા સંપન્ન હો ગયા ઓર અપને પિતા સે અલગ-સ્વયં ચિત્રફલક બનાને લગ ગયા 'સયમેવ ચિત્તફલગ દ્વિત્થગણ મંસ્વત્તણેણં અપ્પાણં ભાવેમાણે વિહરઈ' ઓર ઉસ ચિત્રફલક કો હાથ મેં લેકર ભિક્ષાવૃત્તિ કરને લગા ॥ સૂ૦ ૨ ॥

“તણં સે ગોસાલે દારણ ઉન્મુક્કવાલભાવે વિષ્ણાયપરિણયમેત્તે જોવ્વળગમણુ-પ્પત્તે સયમેવ પાહિણ્કં ચિત્તફલગં કરેઈ” ત્યાર બાદ ધીમે ધીમે બાધ્યાવસ્થા પૂરી કરીને તે ગોશાળક પરમવિજ્ઞ અને પરિપક્વ બુદ્ધિવાળો બની ગયો. યુવાવસ્થાએ પહોંચી ગયો, અને પોતાના પિતાથી જુદો થઈને બાતે જ ચિત્રફલક બનાવવા લાગ્યો. “સયમેવ ચિત્તફલગદ્વિત્થગણ મંસ્વત્તણેણં અપ્પાણં ભાવેમાણે વિહરઈ” અને તે ચિત્રફલકને હાથમાં લઈને ભિક્ષાવૃત્તિ કરવા લાગ્યો. ॥સૂ૦૨॥

रायगिहे नयरे जेणेव नालिंदा बाहिरिया जेणेव तंतुवायसाला
तेणेव उवागच्छामि, उवागच्छित्ता अहा पडिरूवं उगगहं ओगि-
णित्ता तंतुवायसालाए एगदेसंसि वासावासं उवागए। तए णं
अहं गोयमा! पढमं मासखमणं उवसंपज्जित्ताणं विहरामि।
तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते चित्तफलगहत्थगए मंखत्तणेणं
अप्पाणं भावमाणे पुट्वाणुपुर्विं चरमाणे जाव दूइज्जमाणे जेणेव
रायगिहे नयरे जेणेव नालिंदा बाहिरिया जेणेव तंतुवायसाला
तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता तंतुवायसालाए एगदेसंसि
भंडनिक्खेवं करेइ, करित्ता, रायगिहे नयरे उच्चनीय जाव अन्न-
त्थकत्थ वि वसहिं अलभमाणे तीसे य तंतुवायसालाए एग-
देसंसि वासावसं उवागए, जत्थेव णं अहं गोयमा! तएणं अहं
गोयमा! पढममासक्खमणपारणगंसि तंतुवायसालाओ पडि-
णिक्खमामि, पडिणिक्खमित्ता णालंदा बाहिरियं मज्झं मज्झेणं
जेणेव रायगिहे नयरे तेणेव उवागच्छामि। उवागच्छित्ता रायगिहे
नयरे उच्चनीय जाव अडमाणे विजयस्स गाहावइस्स गिहं अणु-
पविट्ठे! तएणं से विजए गहावई ममं एज्जमाणं पासइ, पासित्ता
हट्ठुट्ठं खिप्पामेव आसणाओ अब्भुट्ठेइ, अब्भुट्ठित्ता पायपी-
ढाओ पच्चोरुहित्ता पाउयाओ ओमुयइ, ओमुइत्ता एगसाडियं
उत्तरासंगं करेइ, अंजलिमउलियहत्थे ममं सत्तट्ठपयाइं अणुगच्छइ,
अणुगच्छित्ता ममं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ, करित्ता
ममं वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता, नमंसित्ता ममं विउलेणं असण-

पाणखाइमसाइमेणं पडिलाभेस्सामित्ति कट्ठु तुट्ठे पडिलाभेमाणे
वि तुट्ठे पडिलाभिण्ण वि तुट्ठे? तएणं तस्स विजयस्स गाहावइ-
स्स तेणं द्व्वसुद्धेणं दायगसुद्धेणं तवस्सिविसुद्धेणं तिकरण-
सुद्धे पडिगाहगसुद्धेणं तिबिहे णं तिकरणसुद्धेणं दाणेणं मए
पडिलाभिण्ण समाणे देवाउए निबद्धे संसारे परित्तीकए गिहंसि
य से इमाइं पंच दिव्वाइं पाउव्भूयाइं, तं जहा—वसुधारा वुट्ठा?
दसद्धवन्ने कुसुमे निवातिए^२ चेलुक्खवे कए^३, आहयाओदेव
दुंदुभीओ^४, अंतरा वि य णं आगासे अहोदाणे, अहोदाणे त्ति
घुट्ठे^५। तए णं रायगिहे नयरे सिंघाडग जाव पहेसु बहुजणो
अन्नमन्नस्स एवमाइक्खइ, जाव एवं परूवेइ—धन्ने णं देवाणु-
प्पिया! विजए गहावई, कयत्थे णं देवाणुप्पिया! विजए गाहा-
वई कयपुन्ने णं देवाणुप्पिया! विजए गाहावई, कयलक्खणे णं
देवाणुप्पिया! विजए गाहावई, कया णं लोया देवाणुप्पिया!
विजयस्स गाहावइस्स सुलद्धे णं देवाणुप्पिया! माणुस्सए
जम्मजीवियफले विजयस्स गाहावइस्स जस्स णं गिहंसि तहा-
रूवे साहू, साहुरूवे पडिलाभिण्ण समाणे इमाइं पंच दिव्वाइं
पाउव्भूयाइं, तं जहा—वसुधारा वुट्ठा जाव अहो दाणे अहो-
दाणे त्ति घुट्ठे, तं धन्ने कयत्थे कयपुन्ने कयलक्खणे कयाणं लोया
सुलद्धे माणुस्सए जम्मजीवियफले विजयस्स गाहावइस्स
विजयस्स गाहावइस्स। तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते बहुजण-
स्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म समुप्पन्नसंसए समुपन्न-

कोउहल्ले जेणेव विजयस्स गाहावइस्स गिहे तेणेव उवागच्छइ,
 उवागच्छित्ता, पासइ, विजयस्स गाहावइस्स गिहांसि वसुहारं
 बुट्ठं दसद्धवन्नं कुसुमं निवडियं ममं च णं विजयस्स गाहाव-
 इस्स गिहाओ पडिनिक्खममाणं पासइ, पासित्ता हट्टुट्टे जेणेव
 ममं अंतिए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता, ममं तिकखुत्तो
 आयाहिणपयाहिणं करेइ, करित्ता ममं वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता,
 नमंसित्ता ममं एवं वयासी-तुब्भे णं भंते! ममं धम्मायरिया
 अहं णं तुब्भं धम्मंतेवासी। तए णं अहं गोयमा! गोसा-
 लस्स मंखलिपुत्तस्स एयमट्ठं नो आढामि, नो पारिजाणामि,
 तुसिणीए संचिट्ठामि। तए णं अहं गोयमा! रायगिहाओ
 नयराओ पडिणिक्खमामि, पडिणिक्खमित्ता णालंदं बाहिरियं
 मज्झंमज्झेणं जेणेव तंतुवायसाला तेणेव उवागच्छामि, तेणेव
 उवागच्छित्ता दोच्चं मासक्खमणं उवसंपज्जित्ताणं विहरामि, तएणं
 अहं गोयमा! दोच्चं मासक्खमणपारणगंसि तंतुवायसालाओ
 पडिनिक्खमामि, तंतुवायसालाओ पडिनिक्खमित्ता नालंदं
 बाहिरियं मज्झं मज्झेणं जेणेव रायगिहे नयरे जाव अडमाणे
 आणंदस्स गाहावइस्स गिहं अणुप्पविट्ठे। तए णं से आणंदे
 गाहावई ममं एज्जमाणं पासइ, एवं जहेव विजयस्स नवरं ममं
 विउलाए खज्जगविहीए पडिलाभेस्सामीत्ति तुट्ठे सेसं तं चेव
 जाव तच्चं मासक्खमणं उवसंपज्जित्ताणं विहरामि। तए णं अहं

गोयमा ! तच्चमासक्खमणपारणगंसि तंतुवायसालाओ पडि-
 निक्खमामि, पडिनिक्खमित्ता तहेव जाव अडमाणे सुणंदस्स
 गाहावइस्स गिहं अणुप्पविट्ठे। तए णं से सुणंदे गाहावई, एवं
 जहेव विजयगाहावई, नवरं ममं सव्वं कामगुणिणं भोयणे
 णं पडिलाभेइ, सेसं तं चेव जाव चउत्थं मासक्खमणं उवसं-
 पज्जित्ताणं विहरामि, तीसे णं नालंदाए बाहिरियाए अदूरसामंते
 एत्थ णं कोल्लाए नामं सन्निवेसे होत्था, संनिवेसवण्णओ ।
 तत्थ णं कोल्लाए संनिवेसे बहुले नामं माहणे परिवसइ, अड्डे
 जाव अपरिभूए रिउव्वेय जाव सुपरिणिट्ठिए यावि होत्था, तए
 णं से बहुले माहणे कत्तियच्चाउस्मासियं पाडिवगंसि विउलेणं
 महुघयसंजुत्तेणं परमण्णेणं माहणे आयामेत्था, तए णं
 अहं गोयमा ! चउत्थमासक्खमणपारणगंसि तंतुवायसालाओ
 पडिणिक्खमामि, पडिणिक्खमित्ता णालंदं बाहिरियं मज्झं-
 मज्झेणं णिग्गच्छामि, णिग्गच्छित्ता, जेणेव कोल्लाए संनिवेसे
 तेणैव उवागच्छामि, उवागच्छित्ता कोल्लाए सन्निवेसे उच्चनीय-
 मज्झिमाइं कुलाइं जाव अडमाणस्स बहुलस्स माहणस्स गिहं
 अणुप्पविट्ठे। तए णं से बहुले माहणे ममं एज्जमाणं तहेव जाव ममं
 विउलेणं महुघयसंजुत्ते णं परमण्णेणं पडिलाभेस्सामीति तुट्ठे सेसं
 जहा विजयस्स जाव बहुले माहणे बहुले माहणे। तए णं से गोसाले
 मंखलिपुत्ते ममं तंतुवायसालाए अप्पासमाणे रायगिहे नयरे
 सव्विभतरबाहिरियाए ममं सव्वओ समंता मग्गणगवेसणं

करेइ, ममं कत्थ वि सुतिं वा, सुसुतिं वा, पवत्तिं वा अलभ-
 माणे जेणेव तंतुवायसाला तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता
 साडियाओ य पाडियाओ कुडियाओ य पाहणाओ य चित्त-
 फलगं च माहणे आयामेइ, आयामेत्ता, सउत्तरोट्टं मुंडं कारेइ,
 कारेत्ता तंतुवायसालाओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता
 णालंदं बाहिरियं मज्झंमज्झेणं निग्गच्छइ, निग्गच्छित्ता जेणेव
 कोल्लागसंनिवेसे तेणेव उवागच्छइ। तए णं तस्स कोल्लागस्स
 सन्निवेसस्स बहिया बहिया बहुजणो अन्नमन्नस्स एवमाइ-
 क्खइ जाव परूवेइ धन्ने णं देवाणुप्पिया ! बहुले माहणे तं चेव
 जाव जीवियफले बहुलस्स माहणस्स बहुलस्स माहणस्स ।
 तए णं तस्स गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स बहुजणस्स अंतियं
 एयमट्ठं सोच्चा निसम्म अयमेयारूवे अब्भत्थिए जाव समुप्प-
 जित्था—जारिसियाणं ममं धम्मायरियस्स धम्मोवदेसगस्स
 समणस्स भगवओ महावीरस्स इड्ढी, जुई, जसे, बले, वीरिए,
 पुरिसक्कारपरक्कमे लद्धे पत्ते अभिसमन्नागए नो खलु अत्थि
 तारिसियाणं अन्नस्स कस्स तहारूवस्स समणस्स वा माहण-
 स्स वा इड्ढी जुई जाव परक्कमे लद्धे पत्ते अभिसमन्नागए तं
 निस्संदिद्धं च णं एत्थ ममं धम्मायरिए धम्मोवदेसए समणे
 भगवं महावीरे भविस्सइ त्तिकट्ठु कोल्लागसन्निवेसे सव्विभतर-
 बाहिरिए ममं सव्वओ समंता मग्गणगवेसणं करेइ, ममं सव्वओ
 जाव करेमाणे कोल्लागसंनिवेसस्स बहियापणियभूमीए मए

सद्धिं अभिसमन्नागए। तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते हट्टुत्ते
ममं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं जाव नमंसित्ता एवं वयासी-
तुब्भे णं भंते! मम धम्मायरिया, अहं णं तुब्भं अंतेवासी।
तए णं अहं गोयमा! गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स, एयमट्ठं पडि-
सुणेमि, तए णं अहं गोयमा! गोसाले णं मंखलिपुत्ते णं सद्धिं
पणियभूमीए छव्वासाइं लाभं, अलाभं, सुखं, दुक्खं, सक्कारमस-
क्कारं पच्चणुब्भवमाणे अणिच्चजागरियं विहरित्था॥सू० ३॥

छाया-तस्मिन् काले, तस्मिन् समये, अहं गौतम! त्रिंशद्वर्षाणि अगार-
वासमुपित्वा, अम्बापित्रोः देवत्वगतयोः, एवं यथा भावनायां यावद् एकं देव
दूष्यमादाय मुण्डो भूत्वा अगाराद् अनगारितां प्रव्रजितुम्, ततः खलु अहं
गौतम! प्रथमं वर्षावासम् अर्द्धमासार्द्धमासेन क्षममाणः अस्थिकग्रामं निश्राय
प्रथमम् अन्तरावासं वर्षावासम् उपागतः, द्वितीयं वर्षं मासमासेन क्षममाणः
पूर्वानुपूर्वीं चरन् ग्रामानुग्रामं द्रवन् यत्रैव राजगृहं यत्रैव नालन्दा वाह्या, यत्रैव
तन्तुवायशाला, तत्रैव उपागच्छामि, उपागत्य यथा प्रतिरूपम् अवग्रहम् अवगृ-
ह्णामि, अवगृह्य तन्तुवायशालाया एकदेशे वर्षावासमुपागतः, ततः खलु अहम्
गौतम! प्रथमं मासक्षमणमुपसंपद्य खलु विहरामि। ततः खलु स गोशालो
मंखलिपुत्रश्चित्रफलकहस्तगतो मंखत्वेन आत्मानं भावयन् पूर्वानुपूर्वीं चरन् यावत्
द्रवन् यत्रैव राजगृहं नगरं यत्रैव नालन्दा वाह्या, यत्रैव तन्तुवायशाला तत्रैव
उपागच्छति, उपागत्य तन्तुवायशालाया एकदेशे भाण्डनिक्षेपं करोति। कृत्वा
राजगृहे नगरे उच्चनीच यावत् अन्यत्र कुत्रापि वसतिम् अलभमान स्तस्याश्च
तन्तुवायशालायाः एकदेशे वर्षावासमुपागतः, यत्रैव खलु अहं गौतम! ततः खलु
अहं गौतम! प्रथममासक्षमणपारणके तन्तुवायशालातः प्रतिनिष्क्रमामि, प्रति-
निष्क्रम्य नालन्दा वाह्यं मध्यमध्येन यत्रैव राजगृहं नगरं तत्रैव उपागच्छामि,
उपागत्य राजगृहे नगरे उच्चनीच यावत्-अटन् विजयस्य गाथापतेः गृहम् अनु-
प्रविष्टः। ततः खलु स विजयो गाथापतिः माम् आयन्तं पश्यति, दृष्ट्वा दृष्टतुष्टः
क्षिप्रमेव आसनात् अभ्युत्तिष्ठते, अभ्युत्थाय पादपीठात् प्रत्यवरोहति, प्रत्यवरुह्य
पादुके अवमुञ्चति, अवमुच्य एकशाटकम् उत्तरासङ्गं करोति, अञ्जलिमुकुलितहस्तो
माम् सप्ताष्टपदानि अनुगच्छति, अनुगत्य मम त्रिःकृत्वः आदक्षिणं प्रदक्षिणं

करोति, कृत्वा मां वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा मां विपुलेन अशनपान-
खादिमस्वादियेन प्रतिलाभयिष्यामि इति कृत्वा तुष्टः प्रतिलाभयन्नपि तुष्टः
प्रतिलाभितवानपि तुष्टः । ततः खलु तस्य विजयस्य गाथापते स्तेन द्रव्यशुद्धेन
दायकशुद्धेन प्रतिग्राहकशुद्धेन त्रिविधेन त्रिकरणशुद्धेन दानेन मयि प्रतिलाभिते सति
देवायुष्यं निबद्धं संसारः परीतीकृतः, गृहे च तत् इमानि पञ्च दिव्यानि प्रादुर्भूतानि,
तद्यथा—वसुधारावृष्टा१, दशार्द्धवर्णं कुसुमं निपातितम्२, चैलोल्लेखः कृतः३, आहवा
देवदुन्दुभयः४, अन्तापि च खलु आकाशम् अहोदानम् अहोदानमितिघुष्टम्५ । ततः
खलु राजगृहे नगरे शृङ्गाटक यावत् पथेषु बहुजनोऽन्योन्यस्य एवमाख्याति, यावत्
एवं प्ररूपयति—धन्यः खलु देवानुप्रियाः । विजयो गाथापतिः, कृतार्थः खलु
देवानुप्रियाः ! विजयो गाथापतिः, कृतपुण्यः खलु देवानुप्रियाः ! विजयो गाथा-
पतिः, कृतलक्षणः खलु देवानुप्रियाः ! विजयो गाथापतिः, कृतौ खलु लोकौ
देवानुप्रियाः ! विजयस्य गाथापतेः, सुलब्धं खलु देवानुप्रियाः । मानुष्यकं
जन्मजीवितफलं विजयस्य गाथापतेः, यस्य खलु गृहे तथारूपे साधौ साधुरूपे
प्रतिलाभिते सति इमानि पञ्चदिव्यानि प्रादुर्भूतानि तद्यथा—वसुधारा वृष्टा, यावत्
अहोदानम् अहोदानम् इति घुष्टम्, तत् धन्यः कृतार्थः, कृतपुण्यः, कृतलक्षणः,
कृतौ खलु लोकौ, सुलब्धं मानुष्यकं जन्मजीवितफलं विजयस्य गाथापतेः, विज-
यस्य गाथापतेः । ततः खलु स गोशालः मंखलिपुत्रो बहुजनस्य अन्तिके एतमर्थं
श्रुत्वा निशम्य समुत्पन्नसंशयः समुत्पन्नकौतूहलः, यत्रैव विजयस्य गाथापतेर्गृहं
तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य पश्यति विजयस्य गाथापतेः गृहे वसुधारां वृष्टाम्,
दशार्द्धवर्णं कुसुमं निपातितम्, मां च खलु विजयस्य गाथापतेः गृहात् प्रति-
निष्क्रामन्तं पश्यति, दृष्ट्वा दृष्टुष्टौ यत्रैव ममान्तिकं तत्रैव उपागच्छति, उपा-
गत्य माम् त्रिः कृत्वाः आदक्षिणप्रदक्षिणं करोति, कृत्वा मां वन्दते नमस्यति,
वन्दित्वा नमस्यित्वा माम् एवम् अवादीत् युयं खलु भदन्त ! मम धर्माचार्याः,
अहं खलु तव धर्मान्तेवासी । ततः खलु अहं गौतम ! गोशालस्य मंखलिपुत्रस्य
एतमर्थं नो आद्रिये, नो परिजानामि तूष्णीं संतिष्ठे ततः खलु अहं गौतम ! राज-
गृहाद् नगरात् प्रतिनिष्क्रामामि, प्रतिनिष्क्रम्य नालन्दाबाह्यं मध्यमध्येन यत्रैव
तन्तुवायशाला तत्रैव उपागच्छामि, उपागत्य द्वितीयं मासक्षमणम् उपसंपद्य खलु
विहरामि, ततः खलु अहं गौतम ! द्वितीये मासक्षमणपारणके तन्तुवायशालातः
प्रतिनिष्क्रामामि, प्रतिनिष्क्रम्य नालन्दा बाह्यं मध्यमध्येन यत्रैव राजगृहं नगरं
यावत् अटन् आनन्दस्य गाथापतेः गृहमनुमविष्टः । ततः खलु स आनन्दो गाथा
पतिः माम् आयान्तं पश्यति, एवं यथैव विजयस्य नवरं मां विपुलेन स्नाद्यक

विधिना प्रतिलाभयिष्यामीति तुष्टः, शेषं तदैव यावत् तृतीयं मासक्षमणम् उपसंपद्य खलु विहरामि, ततः खलु अहं गौतम । तृतीयमासक्षमणपारणके तन्तुवाय-
शालातः प्रतिनिष्क्रामामि, प्रतिनिष्क्रम्य तथैव यावद् अटन् मुनन्दस्य गाथापतेः
गृहमनुप्रविष्टः, ततः खलु स मुनन्दः गाथापतिः, एवं यथैव विजयगाथापतिः,
नवरं मां सर्वकामगुणितेन भोजनेन प्रतिलाभयति, शेषं तदैव यावत्-चतुर्थं मास-
क्षमणम् उपसंपद्य खलु विहरामि, तस्याः खलु नालन्दाया वाह्यायाः अदूरसाग्रन्ते
अत्र खलु कोल्लाको नाम सन्निवेश आसीत्, सन्निवेशवर्णकः, तत्र खलु कोल्लाके
सन्निवेशे बहुलो नाम ब्राह्मणः प्रतिवसति, आढयो यावत् अपरिभूतः ऋग्वेद
यावत् सुपरिनिष्ठितश्चापि आसीत्, ततः खलु स बहुलो ब्राह्मणः कार्तिक
चातुर्मासिकप्रतिपदि विपुलेन मधुघृतसंयुक्तेन परमान्नेन ब्राह्मणान् आचामित-
वान्, ततः खलु अहं गौतम । चतुर्थमासक्षमणपारणके तन्तुवायशालातः प्रति-
निष्क्रामामि, प्रतिनिष्क्रम्य नालन्दां वाह्यां मध्यमध्येन निर्गच्छामि, निर्गत्य
यत्रैव कोल्लाकः सन्निवेशस्तत्रैव उपागच्छामि, उपागत्य कोल्लाके सन्निवेशे
उच्चनीचमध्यमानि यावत् अटन् बहुलस्य ब्राह्मणस्य गृहमनुप्रविष्टः, ततः खलु
स बहुलो ब्राह्मणो माम् आयान्तं तथैव यावत्-माम् विपुलेन मधुघृतसंयुक्तेन
परमान्नेन प्रतिलाभयिष्यामीति तुष्टः, शेषं यथा विजयस्य यावत् बहुलो ब्राह्मणः,
बहुलो ब्राह्मण इति । ततः खलु स गोशालो मंखलिपुत्रो मां तन्तुवायशालायाम्
अपश्यन् राजगृहे नगरे साभ्यन्तरवाह्ये मम सर्वतः समन्तात् मार्गणगवेषणं
करोति, मम कुत्रापि, श्रुतिं वा, क्षुतिं वा, प्रवृत्तिं वा अलभमानो यत्रैव तन्तुवाय-
शाला तत्रैव-उपागच्छति, उपागत्य शाटिकाश्च पाटिकाश्च कुण्डिकाश्च उपानहश्च
चित्रफलकं च ब्राह्मणाय आयच्छति, आयम्य सोत्तरोष्ठं मुण्डं कारयति, कार-
यित्वा तन्तुवायशालातः प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य नालन्दां वाह्यां मध्य-
मध्येन निर्गच्छति, निर्गत्य यत्रैव कोल्लाकसन्निवेशस्तत्रैव उपागच्छति । ततः
खलु तस्य कोल्लाकस्य सन्निवेशस्य वहिः वहिः, बहुजनोऽन्योन्यस्य एवमाख्याति,
यावत् प्ररूपयति-धन्यः खलु देवानुग्रियाः ! बहुलो ब्राह्मणः, तदैव यावद्
जीवितफलं बहुलस्य ब्राह्मणस्य बहुलस्य ब्राह्मणस्येति । ततः खलु तस्य गोशा-
लस्य मंखलिपुत्रस्य बहुजनस्य अन्तिकम् एतमर्थं श्रुत्वा निश्चम्य अयमेतद्रूपः
अध्यात्मिको यावत् समुदपद्यत-यादृशः खलु मम धर्माचार्यस्य धर्मोपदेशकस्य
श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य ऋद्धिः, धृतिः, यशः, बलम्, वीर्यम्, पुरुषकार-
पराक्रमो लब्धः प्राप्तः अभिसमन्वागतो नो खलु अस्ति तादृशः खलु अन्यस्य
कस्यचित् तथारूपस्य श्रमणस्य वा, ब्राह्मणस्य वा ऋद्धिः, धृतिः, यावत् पराक्रमो

लब्धः, प्राप्तः, अभिसमन्वागतः, तत् निःसंदिग्धं च खलु अत्र मम धर्माचार्यो धर्मोपदेशकः श्रमणो भगवान् महावीरो भविष्यतीति कृत्वा कोल्लाकसन्निवेशे साभ्यन्तरवाह्ये मम सर्वतः समन्तात् मार्गणगवेषणं करोति, मम सर्वतः समन्तात् यावत् कुर्वन् कोल्लाकसन्निवेशस्य बहिः पणितभूमौ मया सार्द्धम् अभिसमन्वागतः, ततः खलु स गोशालो मंखलिपुत्रो हृष्टतुष्टो मम त्रिःकृत्यः आदक्षिणप्रदक्षिणं यावत् नमस्यित्वा एवम् अवादीत्—यूयं खलु भदन्त ! मम धर्माचार्याः अहं खलु तव अन्तेवासी । ततः खलु अहं गौतम ! गोशालकस्य मंखलिपुत्रस्य एतमर्थं प्रतिशृणोमि । ततः खलु अहं गौतम ! गोशालेन मंखलिपुत्रेण सार्द्धम् पणितभूमौ षड्वर्षाणि लाभम्, अलाभम्, सुखं, दुःखम्, सत्कारम्, असत्कारं प्रत्यनुभवन् अनित्यजागरिका विहृतवान् ॥ सू० ३ ॥

टीका—‘तेणं कालेणं, तेणं समएणं, अहं गोयमा । तीसं वासाइं आगारवासमज्जे वसित्ता अम्मापियहिं देवत्तगएहिं’ तस्मिन् काले, तस्मिन् समये हे गौतम ! अहं त्रिंशद्वर्षाणि अगारवासमध्ये उषित्वा—निवस्य अम्मापित्रोः जननीजनकयोः, दैवत्वगतयोः—कालधर्मे प्राप्तयोः सतो ‘एवं जहा भावणाए जाव एगं—देवदूसमादाय मुंडे भवित्ता आगाराओ अणगारियं पव्वइए’ एवं—रीत्या, यथा भावनायाम्—आचाराङ्ग द्वितीयश्रुतस्कन्धस्य चतुर्विंशतितमे भावनाध्ययने प्रतिपादितं तथैवान्नापि प्रतिपत्तव्यम् यावत् समाप्तप्रतिज्ञः सन् एकं

‘तेणं काले णं तेणं समएणं अहं गोयमा । तीसं वासाइं’ इत्यादि ।

टीकार्थ—‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ उस काल और उस समय में ‘अहं गोयमा ! तीसं वासाइं अगारवासमज्जे वसित्ता अम्मापिहिं देवत्तगएहिं’ मैं हे गौतम ! ३० तीस वर्ष तक घर में रहा—उस समय मेरे माता पिता का स्वर्गवास जब हो गया—तब ‘एवं जहा भावणाए जाव एगं देवदूसमादाय मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए’ जैसा आचाराङ्गद्वितीयश्रुत स्कन्ध के २४ वे भावनाध्ययन में कहा गया

“तेणं कालेणं तेणं समएणं अहं गोयमा ! तीसं वासाइं” इत्यादि—

टीकार्थ—“तेणं कालेणं तेणं समएणं” ते काले अने ते समये, “अहं गोयमा ! तीसं वासाइं आगारवासमज्जे वसित्ता अम्मापिहिं देवत्तगएहिं” हे गौतम ! ३० वर्ष सुदी हुं गृहस्थावासभां रह्यो, मेरा मातापितानो न्याये स्वर्गवास थयो, त्पारे “एवं जहा भावणाए जाव एगं देवदूसमादाय मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए” आचारांग सूत्रना धीन श्रुत स्कंधना २४भां भावनाध्ययनभां कहा अनुसारतुं कथन अही अहं करवानुं छे,

દેવદૂષ્યમ્ આદાય ગૃહીત્વા, મુણ્ડો ભૂત્વા, અગારાત્ અનગારિકંતાં-પ્રવ્રજ્યા, પ્રવ્ર-
જિતઃ-ગૃહીત્વાન 'તણં અહં ગોયમા ! પદમં વાસાવાસં અદ્વમાસેણં સ્વમમાણે
અદ્વિયગામનિસ્સાણ પદમં અંતરાવાસં વાસાવાસં ઉવાગણ' હે ગૌતમ ! તતઃ
સ્વલુ-દીક્ષાગ્રહણાનન્તમ્, અહં દીક્ષાગ્રહણસ્ય પ્રથમં વર્ષાવાસમ્ અર્ધમાસાદ્ધ-
માસેન ક્ષપયન્ અસ્થિગ્રામનિશ્રયા પ્રથમે અન્તરવર્ષે-અન્તરમ્-અવસરો વર્ષસ્ય-
વૃષ્ટેર્યત્રાસૌ અન્તરવર્ષસ્તસ્મિન્, અથવા અન્તરેડપિ-ગન્તવ્યક્ષેત્રમપ્યાપિ,
યસ્મિન્ સતિ શ્રમણૈરવશ્યમાવાસો વિધીયતેડસૌ અન્તરાવાસઃ-વર્ષાકાલસ્તત્ર
વર્ષાવાસમ્-વર્ષાસુ વાસશ્ચાતુર્માસિકમવસ્થાનં વર્ષાવાસસ્તમુપાગતઃ-ઉપાશ્રિતઃ,
'દોઽર્ચં વાસં માસં માસેણં સ્વમમાણે પુઞ્વાણુપુઞ્વિ ચરમાણે ગામાણુગામં દુઃજ્જ-

હૈ ઉસી કે અનુસાર યાવત્ સમાસ અભિગ્રહવાલા હોકર એક દેવદૂષ્ય
લેકર, મુંડિત હોકર, મૈં પ્રવ્રજિત હો ગયા । 'તણં અહં ગોયમા ! પદમં
વાસાવાસં અદ્વમાસં અદ્વમાસેણં સ્વમમાણે અદ્વિયગામનિસ્સાણ પદમં અંત-
રાવાસં ઉવાગણ' દીક્ષા લેને કે અનન્તર હે ગૌતમ ! પ્રથમ વર્ષાવાસ કો
અર્ધમાસ અર્ધમાસ ક્ષપણસે વ્યતીત કરતે હુએ મૈંને અસ્થિગ્રામની નિશ્રા
સે પ્રથમ અન્તર મૈં ચાતુર્માસિક અવસ્થાન કિયા । વૃષ્ટિ કા જહાં અવસર
હોતા હૈ વહ અન્તર વર્ષ હૈ । યહાં વર્ષ શબ્દ કા અર્થ વૃષ્ટિ હૈ ।
અથવા-જિસકે હોને પર ગન્તવ્ય ક્ષેત્ર કો પ્રાપ્ત કિયે વિના હી શ્રમણજન
અવશ્ય આવાસકર દેતે હૈં વહ અન્તરાવાસ હૈ । વર્ષાવાસ કા અર્થ ચાતુ-
ર્માસિક અવસ્થાન હૈ । 'દોઽર્ચં વાસં માસં માસેણં સ્વમમાણે પુઞ્વાણુપુઞ્વિ

“ સમાસ અભિગ્રહવાણો થઈને એક દેવદૂષ્યને લઈને, મુંડિત થઈને, હું
પ્રવ્રજિત થઈ ગયો, ” આ કથન પર્યાન્તનું સમસ્ત કથન અહીં ગ્રહણ કરવું
જોઈએ. “ તણં અહં ગોયમા ! પદમં વાસાવાસં અદ્વમાસં અદ્વમાસેણં
સ્વમમાણે અદ્વિયગામનિસ્સાણ પદમં અંતરાવાસં વાસાવાસં ઉવાગણ ” હે ગૌતમ !
દીક્ષા લીધા પછી પહેલા વર્ષાવાસને-ચાતુર્માસને-અર્ધમાસ ખમણને પારણે
અર્ધમાસ ખમણ કરીને અસ્થિગ્રામની નિશ્રામાં વ્યતીત કર્યું. (અહીં
અન્તર વર્ષ પદ ચોમાસાનું વાચક છે. વૃષ્ટિનો જે કાળ હોય છે, તેનું નામ
અન્તર વર્ષ છે. અહીં વર્ષ શબ્દનો અર્થ 'વૃષ્ટિ' છે. અથવા જે થાય
ત્યારે શ્રમણો ગન્તવ્ય ક્ષેત્રે પહોંચ્યા ન હોય તો પણ અવશ્ય આવાસ
(નિવાસ) કરી દે છે, તેનું નામ અન્તરાવાસ છે. “ વર્ષાવાસ ” એટલે
ચાતુર્માસિક અવસ્થાન.

“ દોઽર્ચં વાસં માસં માસેણં સ્વમમાણે પુઞ્વાણુપુઞ્વિ ચરમાણે ગામાણુગામં
દુઃજ્જમાણે ” દીક્ષાપર્યાયનું બીજું વર્ષ માસ ખમણને પારણે માસખમણ કરીને

माणे 'द्वितीयं वर्षम्-दीक्षाप्रतिपत्तेः द्वितीयं वर्षम् इत्यर्थः, मासमासेन तपश्चरणेन क्षपयन् पूर्वानुपूर्वीम्-आनुपूर्व्येण, अनुक्रमेणेत्यर्थः, चरन् विचरन् ग्रामानुग्रामम्-ग्रामाद् ग्रामान्तरं द्रवन् 'जेणेव रायगिहे नयरे जेणेव नालिंदा बाहिरिया, जेणेव तंतुवायसाला तेणेव उवागच्छामि' यत्रैव राजगृहं नगरं, तत्रैव नालन्दा बाह्या-नालन्दाया बहिर्भागः आसीत् यत्रैव तन्तुवायशाला आसीत्, तत्रैव उपागच्छामि उपागतः, 'उवागच्छित्ता अहापडिरुवं उगगहं ओगिण्हामि' उपागत्य यथाप्रतिरूपं-यथाकल्पम् अवग्रहम्-वसतेराज्ञाम् अवगृह्णामि, अवगृह्य 'तंतुवायसालाए एगदेसंसि वासावासं उवागए' तन्तुवायशालाया एकदेशे-एकभागे वर्षावासम्, उपागतः-उपाश्रितः । 'तए णं अहं गोयमा ! पढमं मासखमणं उवसंपज्जित्ताणं विहरामि' ततः खलु हे गौतम ! अहम् प्रथमं मासक्षपणम्-उवसंपद्य-

चरमाणे गामाणुगामं दूहज्जमाणे' दीक्षा लेने के द्वितीय वर्ष को मास मास तपश्चरण से समाप्त करता हुआ मैं अनुक्रम से विहार करता २ ग्रामानुग्राम विचरता २ 'जेणेव रायगिहे नयरे जेणेव नालिंदा बाहिरिया जेणेव तंतुवायसाला, तेणेव उवागच्छामि' जहां राजगृह-नगर था, जहां नालन्दा का बाह्यभाग था और जहां तन्तुवाय शाला थी वहां आया 'उवागच्छित्ता, अहापडिरुवं उगगहं ओगिण्हामि' वहां आकर मैं यथाकल्प वसति की आज्ञा को प्राप्तकर 'तंतुवायसालाए एगदेसंसि वासावासं उवागए' तन्तुवाय की शाला में एक तरफ वर्षाकाल समाप्त करने के निमित्त-चातुर्मास व्यतीत करने के निमित्त-ठहर गया अर्थात् वहां मैंने चातुर्मासयोग धारण किया 'तए णं अहं गोयमा ! पढमं मासखमणं उवसंपज्जित्ताणं विहरामि' इसके बाद हे गौतम ! मैंने वहां पर प्रथम मासक्षपण स्वीकार किया 'तए णं से

मे' व्यतीत कथुं'. आ समय दरमियान कभशः विहार करीने' ग्रामानुग्राम विचरथु करतां करतां, " जेणेव रायगिहे नयरे जेणेव नालिंदा बाहिरिया जेणेव तंतुवायसाला, तेणेव उवागच्छामि " जयां राजगृह नगर छेतुं, जयां नालन्दा नो बाह्यभाग छेतो, जयां तन्तुवाय शाला छती, त्यां हुं आये। " उवागच्छित्ता, अहापडिरुवं उगगहं ओगिण्हामि " त्यां जेने मे' नियम प्रमाणे तंतुवायशालाना रक्षकनी अनुज्ञा प्राप्त करीने " तंतुवायसालाए एगदेसंसि वासावासं उवागए " तन्तुवाय शालाना ओक भागमां चातुर्मास व्यतीत करवाने निमित्ते अवस्थान कथुं. " तएणं अहं गोयमा ! पढमं मासखमणं उवसंपज्जित्ताणं विहरामि " त्थार आह, हे गौतम ! मे' त्यां

स्वीकृत्य खलु विहरामि, 'तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते चित्तफलगहत्थगए मंखत्तणेणं अप्पाणं भावेमाणे पुव्वाणुपुव्वि चरमाणे जाव दूइज्जमाणे' ततः खलु स गोशालो मंखलिपुत्रश्चित्रफलकहस्तगतः सन् मंखत्वेन-मंखभिक्षाचरत्वेन आत्मानं भावयन्, पूर्वानुपूर्वीम्-आनुपूर्व्येण चरन्-विचरन्, यावत्-ग्रामानु-ग्रामं-ग्रामाद् ग्रामान्तरं द्रवन् व्यतिव्रजन् 'जेणेव रायगिहे नयरे जेणेव नालिंदा बाहिरिया, जेणेव तन्तुवायसाला तेणेव उवागच्छइ' यत्रैव राजगृहं नगरम्, यत्रैव नालन्दा बाह्या-नालन्दाया बहिर्भागः, यत्रैव तन्तुवायशाला चासीत्, तत्रैव-उपागच्छति 'उवागच्छित्ता तंतुवायसालाए एगदेसंसि भंडनिक्खेवं करेइ' उपा-गत्य तन्तुवायशालाया एकदेशे भाण्डनिक्षेपं करोति 'करेत्ता रायगिहे नयरे उच्चनीय जाव अन्नत्थकत्थ वि वसहिं अलभमाणे तीसेय तंतुवायसालाए एगदे-

गोसाले मंखलिपुत्ते चित्तफलगहत्थगए मंखत्तणेणं अप्पाणं भावेमाणे पुव्वाणुपुव्वि चरमाणे जाव दूइज्जमाणे' इसके बाद मंखलिपुत्र वह गोशाल कि जिसके हाथ में चित्र फलक है भिक्षाचर्या से अपना निर्वाह करता हुआ, क्रमशः विचरता हुआ और एक ग्राम से दूसरे ग्राम को उलट्टुन करता हुआ 'जेणेव रायगिहे नयरे, जेणेव नालिंदा बाहिरिया, जेणेव तंतुवायसाला, तेणेव उवागच्छइ' जहां राजगृह नगर था, जहां नालन्दा का बाहिर्भाग था और जहां तन्तुवाय की शाला थी वहां आया 'उवा-गच्छित्ता तंतुवायसालाए एगदेसंसि भंडनिक्खेवं करेइ' वहां आकर के उसने तन्तुवाय की शाला में एक तरफ भाण्डों को रख दिया 'करेत्ता रायगिहे नयरे उच्चनीय जाव अन्नत्थकत्थवि वसहिं अलभमाणे तीसे य तंतुवायसालाए एगदेसंसि वासावासं उवागए' जत्थेव णं अहं

प्रथम भासभमणु कथुं. " तएणं से गोसाले मंखलिपुत्ते चित्तफलगहत्थगए मंखत्तणेणं अप्पाणं भावेमाणे पुव्वाणुपुव्वि चरमाणे जाव दूइज्जमाणे " इवे ओपुं भन्थुं के भन्थुलिपुत्र गोशालक पोताना हाथमां चित्रफलक धर्धने भिक्षाचर्या द्वारा पोतानी आलुविका बलावतो थके. क्रमशः भ्रमणु करतो करतो, गाभेगाम करतो करतो-ओक गाभथी भीज्ज गाभने पार करतो करतो-जेणेव रायगिहे नयरे, जेणेव नालिंदा बाहिरिया, जेणेव तंतुवायसाला, तेणेव उवागच्छइ " ज्थां राजगृह नगर इतुं, ज्थां नालन्दानो बाह्य भाग इतो, अने ज्थां तन्तुवाय शाला इती, त्यां आये. " उवागच्छित्ता तंतुवायसालाए एगदेसंसि भंडनिक्खेवं 'करेइ' " त्यां आवीने तेणे तंतुवाय शालाना ओक भागमां पोताने सामान भूकथे. " करेत्ता रायगिहे नयरे उच्चनीय जाव अन्नत्थ कत्थ वि वसहिं अलभमाणे तीसेय तंतुवायसालाए एगदेसंसि वासावासं

संसि वासावासं उवागए जत्थेव णं अहं गोयमा !' भाण्डनिक्षेपं कृत्वा राजगृहे नगरे उच्चनीच यावत् मध्यमानि कुलानि गृहसमुदायस्य भिक्षाचर्यया अटन् वसतये वासार्थं सर्वतः—समन्तात् मार्गणगवेषणं करोति, कुर्वन् अन्यत्र कुत्रापि वसतिम् अलभमानस्तस्याश्च तन्तुवायशालायाः एकदेशे वर्षावासम् उपागतः, हे गौतम ! यत्रैव खलु तन्तुवायशालाया एकदेशे अहं पूर्वमासम्, 'तए णं अहं गोयमा ! पढममासक्खमणपारणगंसि तंतुवायसालाओ पडिनिक्खमामि' हे गौतम ! ततः खलु अहं प्रथममासक्षमणपारणके दिवसे तन्तुवायशालातः प्रतिनिष्क्रामामि, 'पडिनिक्खमित्ता णालंदा बाहिरियं मज्झं मज्झेणं जेणेव राय-गिहे नयरे तेणेव उवागच्छामि' प्रतिनिष्क्रम्य नालन्दा वहिर्भागस्य मध्यमध्येन-मध्यभागेनैत्यर्थः, यत्रैव राजगृहं नगरमासीत् तत्रैव उपागच्छामि 'उवागच्छिता

गोयमा ।' भाण्डों को रखकर फिर उसने राजगृहनगर में उच्च, नीच यावत् मध्यम कुलों के घरों में भिक्षाचर्या के निमित्त घूमना प्रारंभ कर दिया और अपने ठहरने के लिये वह सब ओर अच्छी प्रकार से मार्गण गवेषण भी करने लगा परन्तु उसे और कहीं पर भी ठहरने के लिये स्थान नहीं मिला । सो उस तन्तुवाय शाला में एक तरफ कि . जहां पर मैं पहिले ठहरा था वहां पर चातुर्मास तक ठहर गया 'तए णं अहं गोयमा ! पढममासक्खमणपारणगंसि तंतुवायसालाओ पडिनिक्खमामि' हे गौतम ! मैं प्रथममासक्षपण के पारणा के दिन तन्तुवायशाला से निकला, 'पडिनिक्खमित्ता णालंदा बाहिरियं मज्झं मज्झेणं जेणेव राय-गिये नयरे तेणेव उवागच्छामि' निकल कर मैं नालन्दा के बाहर के मध्यभाग से होता हुआ जहां राजगृहनगर था, वहां पर आया ।

उवागए, जत्थेव णं अहं गोयमा" साभानने त्यां भूकीने तेष्से राजगृह नग-रना उच्च, नीच अने मध्यम कुणानां धरोभां भिक्षाचर्या निमित्ते भ्रमण करवा भांडयुं, अने पोताने रडेवा लायक स्थाननी तेष्से आभा नगरमां अधी तरई शोध करवा भांडी, परन्तु तेने रडेवा लायक भीजुं डोई पणु स्थान जडयुं नही. तेथी 'हे गौतम ! तंतुवायशालाना ओके तरईना भागमां, ज्यां हुं आश्रयं लई रह्यो हुतो, त्यां ते पणु चातुर्मास सुधी थोली गयो. " तएणं अहं गोयमा ! पढममासक्खमणपारणगंसि तंतुवायसालाओ पडिनि-क्खमामि " हे गौतम ! पडेवा भासभ्रमणना पारणाने दिवसे तंतुवायशा-लाभांथी नीकय्यो. " पडिनिक्खमित्ता " त्यांथी नीकणीने, णालंदा बाहिरियं मज्झं मज्जेणं जेणेव रायगिहे नयरे तेणेव उवागच्छामि " नालंदांनी अहारना भागना मध्य भाग पर थईने, ज्यां राजगृह नगर हुतुं त्यां आय्यो.

રાયગિહે નયરે ઉચ્ચનીય જાવ અડમાણે વિજયસ્સ ગાહાવડ્ડસ્સ ગિહં અણુપ્પવિટ્ટે' ઉપાગત્ય, રાજગૃહે નગરે ઉચ્ચનીય યાવત્ મધ્યમાનિ કુલાનિ ગૃહસમુદાયસ્ય ભિક્ષાચર્યયા અટન્, વિજયસ્ય ગાથાપતેર્ગૃહમનુપવિટ્ઠોઽહમ્। 'તएणं से विजए गाहावई ममं एज्जमाणं पासइ' ततः खलु स विजयो गाथापतिः माम् आय-
न्तम् आगच्छन्तं पश्यति 'पासित्ता हट्ठतुट्ठं खिप्पामेव आसणाओ अब्भुट्ठेइ' दृष्ट्वा हृष्टतुष्टः सन् क्षिपमेव आसनात् अभ्युत्तिष्ठते-अभ्युत्थितः, 'अब्भुट्ठित्ता पायपीढाओ पच्चोरुहइ' अभ्युत्थाय पादपीठात् प्रत्यवरोहति-आवतरति 'पच्चो-
रुहेत्ता पाउयाओ ओमुयइ' प्रत्यवरुह्य पादुके अवमुञ्चति-परित्यजति, ओमोइत्ता एगसाडियं उत्तरासंगं करेइ' पादुके अवमुच्य एकशाटिकम्-एकशाटकयुक्तम् अस्पू-
तम् उत्तरासङ्गम् भाषा यतनार्थम् करोति, 'अंजलि मउलियहत्ये ममं सत्तट्ठ-

‘उवागच्छित्ता रायगिहे नयरे उच्च, नीय जाव अड्ढमाणे विजयस्स गाहावड्ढस्स गिहं अणुप्पविट्ठे’ वहां आकर मैं राजगृह नगर में उच्च, नीच, यावत् मध्यमकुलों के घर समूह की भिक्षाचर्या के निमित्त भ्रमण करता हुआ विजय गाथापति के घर में प्रविष्ट हुआ ‘तए णं से विजए गाहावई ममं एज्जमाणं पासइ’ तब उस विजय गाथापति ने आते हुए मुझे देखा ‘पासित्ता हट्ठतुट्ठं खिप्पामेव आसणाओ अब्भु-
ट्ठेइ’ देखकर वह बहुत अधिक हर्षित एवं संपुष्टचित्त हुआ और शीघ्र ही अपने आसन से उठा ‘अब्भुट्ठित्ता पायपीढाओ पच्चोरुहइ’ उठकर वह सिंहासन से नीचे उतरा ‘पच्चोरुहित्ता पाउयाओ ओमुयइ’ नीचे उतर कर उसने पादुकाओं को छोड़ दिया, ‘ओमोइत्ता एगसाडियं उत्त-
रासंगं करेइ’ पादुकाओं को उतार कर फिर उसने भाषा की यतना के

“उવાગચ્છિત્તા રાયગિહે નયરે ઉચ્ચ, નીય જાવ અડ્ઢમાણે વિજયસ્સ ગાહાવડ્ડસ્સ ગિહં અણુપ્પવિટ્ઠે” ત્યાં આવીને, હું રાજગૃહ નગરના ઉચ્ચ, નીચ અને મધ્યમ કુળોના ઘરસમૂહમાં ભિક્ષાચર્યા નિમિત્તે ભ્રમણ કરતો કરતો વિજય ગાથાપતિના ઘરમાં પ્રવેશ્યો. “તएणं से विजए गाहावई ममं एज्जमाणं पासइ” ત્યારે તે વિજય ગાથાપતિએ મને આવતો જોયો. “पासित्ता हट्ठ-
तुट्ठं खिप्पामेव आसणाओ अब्भुट्ठेइ” મને જોઈને તેને ઘણો જ હર્ષ અને સંતોષ થયો, અને તુરત જ તે પોતાના આસન પરથી ઊભો થયો. “अब्भुट्ठित्ता पायपीढाओ पच्चोरुहइ” અને જોભા થઈને તે સિંહાસન પરથી નીચે ઉતર્યો. “पच्चोरुहित्ता पाउयाओ ओमुयइ” ત્યાર બાદ પાદુકાઓને કાઢી નાખી, “ओमोइत्ता एगसाडियं उत्तरासंगं करेइ” પાદુકાઓને કાઢી નાખીને ભાષાની યતનાને માટે તેણે એક શાટકથી ઉત્તરાસંગ

पयाइं अणुगच्छइ' अञ्जलिमुकुलितहस्तः—अञ्जलिना मुकुलितौ मुकुलाकारौ कृतौ येन स तथाविधः सन् मम सप्ताष्टपदानि अनुगच्छति—मम संमुखे तमागच्छति, 'अणुगच्छित्ता ममं तिकखुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ' अनुगत्य मम त्रिः कृत्वः त्रिवारम्, आदक्षिणप्रदक्षिणं करोति, 'करेत्ता ममं वंदइ, नमंसइ' कृत्वा मां वन्दते नमस्यति, 'वंदिता नमंसित्ता ममं विउलेणं असणपाणखाइमसाइमेणं पडिलाभेस्सामित्ति कहु तुट्ठे, पडिलाभेमाणे वि तुट्ठे पडिलाभिण वि तुट्ठे' वन्दित्वा नमस्यित्वा माम् विपुलेन अशनपानखादिमस्वादामेन प्रतिलाभयिष्यामि इति कृत्वा—विचार्य तुष्टः संजातः, अथ च प्रतिलाभयन्नपि तुष्टोऽभूत्, एवं प्रतिलाभितवानपि तुष्टः कालत्रयेऽपि मम प्रतिलाभसंभावनाजन्यानन्दपरिपूर्णः

लिये एक शाटकयुक्त उत्तरासङ्ग किया अंजलिमउलियहत्थे ममं सत्त-
द्वपयाइं अणुगच्छइ' अंजलि से मुकुलाकार किये हैं हाथों को जिसने
ऐसा होकर वह फिर सात आठ पग तक मेरे सन्मुख आया। 'अणु-
गच्छित्ता ममं तिकखुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ' मेरे सन्मुख आकर
तीन बार उसने मेरी प्रदक्षिणा की। 'करेत्ता ममं वंदइ, नमंसइ' प्रद-
क्षिणा देकर उसने मेरे लिये वन्दना की, नमस्कार किया, 'वंदिता
नमंसित्ता ममं विउलेणं असणपाणखाइमसाइमेणं पडिलाभेस्सामित्ति
कहु तुट्ठे पडिलाभेमाणे वि तुट्ठे पडिलाभिण वि तुट्ठे' वंदना नमस्कार कर
फिर उसने विचार किया मैं इन्हें विपुल अशन, पान, खादिम और
स्वादाम चारों प्रकार के आहार से प्रतिलाभित करूँगा—इस विचार से
वह बहुत तुष्ट हुआ, तथा जब उसने मुझे प्रतिलाभित कराते समय भी

(साधायगरना ४५३अथी) कथुं "अंजलिमउलियहत्थे ममं सत्तद्वपयाइं अणुगच्छइ"
अंजलीथी हाथोने मुकुलाकार करीने, ते सात उगलां आन्थो.
"अणुगच्छित्ता ममं तिकखुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ" भारी साभे
आवीने तेहे त्रणु वार भारी प्रदक्षिणु करी. "करेत्ता ममं वंदइ, नमंसइ"
त्यार आठ तेहे भने वंदणानमस्कार कथां. "वंदिता, नमंसित्ता ममं विउ-
लेणं असणपाणखाइमसाइमेणं पडिलाभेस्सामित्ति क तुट्ठे पडिलाभेमाणे वि
तुट्ठे, पडिलाभिण वि तुट्ठे" वंदणु नमस्कार करीने तेहे ओवो विचार कथो
केहुं आ अणुगारने विपुल अशन, पान, आद्य अने स्वाद्य इय चारे
प्रकारना आहार वडोरावीश आ प्रकारने विचार आवतां ज ते धणु तुष्ट
(संतुष्ट, पुशी) थयो, न्यारे तेहे भने चारे प्रकारना आहारथी प्रतिला-
भित कथो, त्यारे पणु ते संतुष्ट थयो अने भने प्रतिलाभित कथां आठ

संजातः 'तए णं तस्स विजयस्स गाहावइस्स तेणं दव्वसुद्धेणं, दायगसुद्धेणं, पडि-
गाहगसुद्धेणं तिविहेणं तिकरणसुद्धेणं दाणेणं मए पडिलाभिए समाणे देवा-
उए निवद्धे संसारे परित्तीकए' ततः खलु तस्य विजयस्य गाथापतेस्तेन उपर्यु-
क्तेन द्रव्यशुद्धेन-द्रव्यम्-भक्तादिकं शुद्धम्-उद्गमादिदोषशून्यं यत्र दाने तत्तथा-
विधेन, दायकशुद्धेन-दायकः शुद्धो यत्र दाने आशंसादिदोषशून्यत्वात् तत्तथा-
विधेन, एवं प्रतिग्राहकशुद्धेन-प्रतिग्राहकः-ग्रहीता शुद्धो यत्र दाने तत्तथाविधेन,
त्रिविधेन-उक्तस्वरूपेण-त्रिप्रकारकेण, कृतकारितानुमोदितलक्षणेन वा त्रिवि-
धेन, त्रिकरणशुद्धेन-मनोवचःकायशुद्धेन, दानेन, मयि प्रतिलाभिते-प्रतिलाभ-
विरयीकृते सति तेन विजयेन देवायुष्यं निवद्धम्, संसारः परितीकृतः-अल्पी-
कृतः, 'गिहंसि य से इमाइं पंच दिव्वाइं पाउब्भूयाइं' गृहे च तस्य विजयस्य
इमानि-वक्षमाणस्वरूपाणि पञ्चदिव्यानि प्रादुर्भूतानि, उत्पन्नानि, 'तं जहा'-

बहुत तुष्ट हुआ, और जब वह प्रतिलाभित कराने के अनन्तर
वह बहुत तुष्ट हुआ। 'तए णं तस्स विजयस्स गाहावइस्स तेणं
दव्वसुद्धेणं, दायगसुद्धेणं, परिग्गाहकसुद्धेणं तिविहेणं तिकरणसुद्धेणं
दाणेणं मए पडिलाभिए समाणे देवाउए निवद्ध संसारे परित्तीकए' तब
उस विजय गाथापति ने इस उपर्युक्त द्रव्य शुद्ध-उद्गमादि दोषवर्जित-
भक्तादि के दान से, आशंसादि दोषशून्य देने वाले की शुद्धिवाले
दान से, प्रतिग्रहीता-लेनेवाला जहाँ शुद्ध है ऐसे प्रतिग्राहक के शुद्ध-
दान से, एवं कृत, कारित एवं अनुमोदना से तथा मन, वचन और
काय इनसे शुद्ध दान से मुझे प्रतिलाभित करने पर देवायुष्क का बंध
क्रिया और अपने संसार को अल्प कर लिया 'गिहंसि से इमाइं पंच
दिव्वाइं पाउब्भूयाइं' तथा उस विजय गाथापति के घर पर ये पांच दिव्य

पणु ते धरो। ४ तुष्ट थयो. "तए णं तस्स विजयस्स गाहावइस्स तेणं दव्व-
सुद्धेणं, दायगसुद्धेणं, परिग्गाहकसुद्धेणं तिविहेणं तिकरणसुद्धेणं दाणेणं मए
पडिलाभिए समाणे देवाउए निवद्ध संसारे परित्तीकए" उपर्युक्त द्रव्यशुद्धहा-
नथी-उद्गमादि दोषरहित आहारादिना दानथी, आशंसादि दोषरहित
हाताना शुद्धियुक्त दानथी, अने कृत, कारित अने अनुमोदना तथा मन,
वचन अने काय इय त्रये प्रकारना करणानी अपेक्षाये शुद्ध ओवा दानथी
भने प्रतिलाभित करवाथी विजय गाथापतिओ देवायुष्कने। अन्ध कयों अने
पोताना संसारने अल्प करी नाथ्यो. "गिहंसि से इमाइं पंच दिव्वाइं
पाउब्भूयाइं" तथा ते विजयगाथापतिने धेर पांच दिव्यो उत्पन्न थयां,

तद्यथा तानि यथा—‘वसुधारा वृद्धा १, दसद्ववण्णे कुसुमे निवाइए २, चेलुक्खेवे कए ३, आहयाओ देवदुंदुहीओ ४, अंतरावि य णं आगासे अहोदाणे अहोदाणे त्ति घुट्टे ३’ वसुधारा द्रव्यरूपा वृष्टा १, दशार्द्ध-वर्णम्—पञ्चवर्णम्, कुसुमं—पुष्पं निपातितम् वर्णितम् २, चैल्लोत्क्षेपः कृतः वस्त्रं वृष्टम् वस्त्राणं वर्षा कृता ३, आहताः—वादिताः, देवदुन्दुभयः देवसम्बन्धिवाद्यविशेषाः ४, अन्तरापि च खलु आकाशे—गगनमध्ये इत्यर्थः, अहो—आश्चर्यं दानं विजयस्येति, घुष्टम्—घोषणा कृता देवैरिति ५, ‘तए णं रायगिहे नयरे सिंघाडग जाव पहेसु बहुजणो अन्नमन्नस्स एवमाइक्खइ, जाव एवं परूवेइ’—ततः खलु राजगृहे नगरे शृङ्गाटक यावत् त्रिकचतुष्कचत्वरमहापथपथेषु बहुजनोऽन्योन्यस्य परस्परम् एवं—वक्ष्यमाणप्रकारेण, आख्याति, यावत्—भाषते,

उत्पन्नं ह्यु ‘तं जहा’ जैसे—‘वसुधारा वृद्धा १, दसद्ववण्णे कुसुमे निवाइए २, चेलुक्खेवेकए ३, आहयाओ देवदुंदुहीओ, अंतरा वि य णं आगासे अहोदाणे अहो दाणे त्ति घुट्टे’ वसुधारा—द्रव्य की वर्षा हुई, पांच वर्ण के पुष्प गिराये गये, अर्थात् वरसे, वस्त्रों की वर्षा हुई, देवसम्बन्धी बाजे बजे और आकाश के बीच ‘देवों ने विजय का दान आश्चर्यकारण है, ‘इस प्रकार से विजय गाथापति के दान की सराहना की—घोषणा की ‘तए णं रायगिहे नयरे सिंघाडग जाव पहेसु बहुजणो अन्नमन्नस्स एवमाइक्खइ, जाव एवं परूवेइ’ तब राजगृहनगर में शृङ्गाटक यावत् त्रिक, चतुष्क, चत्वर महापथ एवं पथ इन सब रास्तों पर अनेक मनुष्य आपस में इस प्रकार कहने लगे, यावत् प्ररूपित करने लगे—यहाँ यावत् शब्द से ‘भाषते, प्रज्ञापयति’ इन क्रियापदों का अध्याहार हुआ है

“तंजहा” ते द्वियेनां नाम आ प्रभाणु सभञ्जा. “वसुधारावृद्धा १, दस-द्ववण्णे कुसुमे निवाइए २, चेलुक्खेवेकए ३- आहयाओ देवदुंदुहीओ ४, अंतरा वि य णं आगासे अहोदाणे अहोदाणे त्ति घुट्टे” (१) वसुधारा—द्रव्यनी वृष्टि—थध, (२) पांच वर्णों में कूटोनी वृष्टि थध, (३) वस्त्रोनी वृष्टि थध, (४) देवदुंदुभि-देवोनां वाजित्त्रो—वाज्यां (५) अने आकाशमां रडेला देवोअे आ प्रकारे घोषणा करीने विजय गाथापतिना दानना वभाणु कया. “विजय द्वारा अर्पित थथेलु” दान अइलुत छे, ” “ तए णं रायगिहे नयरे सिंघाडग जाव पहेसु बहुजणो अन्नमन्नस्स एवमाइक्खइ जाव एवं परूवेइ ” तयारे राजगृह नगरना शृङ्गाटक, त्रिक, चतुष्क, चत्वर महापथ अने पथ, आ सधणा भागो पर लेगा थधने अनेक लोकें ओक जीणने आ प्रभाणु कडेला लाग्या, प्रज्ञापित

મજ્ઞાપયતિ, एवं प्ररूपयति—‘धन्ने णं देवाणुप्पिया ! विजए गाहावई, कयत्थे णं देवाणुप्पिया ! विजए गाहावई, कयपुण्णे णं देवाणुप्पिया ! विजए गाहावई, कयलक्खणेणं देवाणुप्पिया विजए गाहावई’ भो देवानुप्पियाः ! धन्यः खलु विजयो गाथापतिर्वर्तते, भो देवानुप्पियाः ! कृतार्थः—सम्पादित—प्रयोजनः खलु विजयो गाथापतिः, भो देवानुप्पियाः ! कुतपुण्यः—उपार्जितपुण्यपुञ्जः खलु विजयो गाथापतिः, भो देवानुप्पियाः कृतलक्षणः—कृतफलशालिलक्षणः खलु विजयो गाथापतिः वर्तते, ‘कयाणं लोया देवाणुप्पिया ! विजयस्स गाहावइस्स, सुलद्धेणं देवाणुप्पिया ! माणुस्सए जम्मजीवियफले विजयस्स गाहावइस्स’ भो देवानुप्पियाः ! कृतौ खलु शुभफलो, लोकौ—इहलोकपरलोकौ विजयस्य गाथापतेः, भो देवानुप्पियाः ! सुलब्ध—सम्यक्तया प्राप्तं खलु मानुष्यभवसम्बन्धजन्मजीवितफलं विज-

‘धन्नेणं देवाणુપ્પિયા ? વિજए गाहावई’ हे देवानुप्पियो ! विजय गाथापति धन्य है । ‘कयत्थेणं देवाणुप्पिया ! विजए गाहावई, कयपुण्णेणं देवाणुप्पिया ! विजए गाहावई, कयलक्खणेणं देवाणुप्पिया ! विजए गाहावई’ हे देवानुप्पियो ! विजयगाथापति कृतार्थ हैं—सम्पादित प्रयोजन वाला है । हे देवानुप्पियो ! विजयगाथापति—उपार्जित पुण्यपुञ्जवाला है । हे देवानुप्पियो ! विजए गाथापति कृतफलशाली लक्षणवाला है ‘कयाणं लोया देवाणुप्पिया ! विजयस्स गाहावइस्स सुलद्धेणं देवाणुप्पिया ! माणुस्सए जम्मजीवियफले विजयस्स गाहावइस्स’ हे देवानुप्पियो ! विजय गाथापति के इस लोक और परलोक दोनों लोक शुभ फलवाले हो गये हैं । विजय गाथापति ने हे देवानुप्पियो ! अपने मनुष्यभव का और जीवन का फल बहुत अच्छी प्रकार से पा लिया है । ‘जस्स णं गिहंसि तहारुवे

કરવા લાગ્યા, પ્રરૂપિત કરવા લાગ્યા કે—“ ધન્નેણં દેવાણુપ્પિયા ! વિજए गाहावई ” કે દેવાનુપ્પિયો ! વિજયગાથાપતિ ધન્ય છે (સદ્ભાગી છે.) “ કયત્થેણં દેવાણુપ્પિયા ! વિજए गाहावई, कयपुण्णेणं देवाणुप्पिया ! विजए गाहावई, कयलक्खणेणं देवाणुप्પિયા ! વિજए गाहावई ” કે દેવાનુપ્પિયો ! વિજય ગાથાપતિ કૃતાર્થ (જેની બધી અભિલાષાઓ પૂર્ણ થઈ ગઈ હોય એવો) થઈ ગયો છે, કે દેવાનુપ્પિયો ! વિજય ગાથાપતિ ઉપાર્જિત પુણ્યપુજ્જવાળો છે, કે દેવાનુપ્પિયો ! વિજય ગાથાપતિ કૃતફલશાલી લક્ષણવાળો છે. “ કયાણં લોયા દેવાણુપ્પિયા ! વિજયસ્સ गाहावइस्स सुलद्धेणं देवाणुप्पिया ! माणुस्सए जम्मजीवियफले विजयस्स गाहावइस्स ” કે દેવાનુપ્પિયો ! વિજય ગાથાપતિના આ લોક અને પરલોક શુભ ફળવાળા થઈ ગયાં છે, કે દેવાનુપ્પિયો ! વિજયગાથાપતિનો મનુષ્ય ભવ સાર્થક થઈ ગયો છે. “ जस्स णं गिहंसि तहारुवे साधु, साधुरुवे पडिलाभिए समाणे इमां पंचदिक्कां पाचवभूयां ” જે વિજય ગાથાપતિને ઘેર શ્રમણાકારવાળા તથા૩૫ અણુગાર પ્રતિલાલિત થવાથી આ

યસ્ય ગાથાપતેઃ, 'જસ્સ ણં ગિહંસિ તહારુવે સાધુ સાધુરુવે પહિલાભિષ્ સમાણે
 હમાઈં પંચદિવ્વાઈં પાઠબ્ધૂયાઈં' યસ્ય ચલુ વિજયસ્ય ગૃહે તથારુપે-તથા પ્રકારકે,
 સાધૌ-અનગારે, સાધુરુપે-શ્રમણાકારે, પ્રતિલાભિતે-પ્રતિલાભવિપચીકૃતે, સત્તિ,
 હમાનિ પ્રોક્તસ્વરૂપાણિ પંચદિવ્યાનિ પ્રાદુર્ભૂતાનિ-ઉત્પન્નાનિ, 'તં જહા-વસુધારા
 બુદ્ધા જાવ અહોદાણે, અહોદાણે ઘુટ્ટે' તાનિ યથા-વસુધારા વૃષ્ટા, યાવત્-અહોદાનમ્,
 અહોદાનમ્ ઇતિ ઘુષ્ટમ્, 'તં ધન્ને કયત્થે, કયપુન્ને, કયલક્ષણે, કયાણં લોયા,
 સુલહે માણુસ્સપ્પ જમ્મજીવિયફલે વિજયસ્સ ગાહાવહસ્સ વિજયસ્સ ગાહાવહસ્સ,
 વિજયસ્સ ગાહાવહસ્સ ત્તિ' તત્-તસ્માત્ કારણાત્ ધન્યઃ, કૃતાર્થઃ, કૃતપુણ્યઃ,
 કૃતલક્ષણઃ, કૃતૌ શુભફલૌ ચલુ લોકૌ-હલોક પરલોકૌ, સુલબ્ધં ચલુ માનુ-
 ષ્યકં જન્મજીવિતફલં વિજયસ્ય ગાથાપતેઃ, વિજયસ્ય ગાથાપતેરિતિ ભાવઃ,
 'તપ્પ ણં સે ગોસાલે મંચલિપુત્તે બહુજણસ્સ અંતિપ્પ ઇયમદ્દં સોચ્ચા નિસમ્મ સમુ-

સાધુ, સાધુરુવે પહિલાભિષ્ સમાણે । હમાઈં પંચ દિવ્વાઈં પાઠબ્ધૂયાઈં'
 જિસ વિજય ગાથાપતિ કે ઘર પર શ્રમણાકારવાળે તથારૂપ સાધુ-અન-
 ગાર કે પ્રતિલાભિત હોને પર ચે પાંચ દિવ્ય ઉત્પન્ન હુએ હૈં-તં જહા'
 જૈસે 'વસુધારા બુદ્ધા, જાવ અહોદાણે અહો દાણેત્તિ ઘુટ્ટે' વસુધારા વરસી
 હૈ, યાવત્ અહોદાન અહોદાન એસા ઘોષ હુઆ હૈ । 'તં ધન્ને, કયત્થે,
 કયપુન્ને કયલક્ષણે, કયાણં લોયા, સુલહે માણુસ્સપ્પ જમ્મજીવીય
 ફલે, વિજયસ્સ ગાહાવહસ્સ ત્તિ, હસલિયે વિજય ગાથાપતિ ધન્ય હૈ,
 કૃતાર્થ હૈ, કૃતપુણ્ય હૈ કૃતલક્ષણ હૈ, હલોક પરલોક દોનોં લોકોં કો
 હસને શુભફલવાલા બના લિયા હૈ । મનુષ્ય સંબંધી ભવ કા ઔર
 જીવન કા ફલ હસને અચ્છે પ્રકાર સે પાલિયા હૈ । 'તપ્પ ણં સે ગોસાલે

પાંચ દિવ્યો ઉત્પન્ન થયાં છે-“તંજહા” એવાં કે-“વસુધારા બુદ્ધા, જાવ અહો
 દાણે અહો દાણે ઘુટ્ટે” દ્રવ્યની વૃષ્ટિથી લઈને “અહો દાન ! અહો દાન ”
 આ શબ્દો દ્વારા તેના દાનની દેવો દ્વારા પ્રશંસા, ૩૫ પાંચ દિવ્યો અહીં
 અહંભુ કરવા બોધાયે. “ત ધન્ને, કયત્થે, કયપુન્ને, કયલક્ષણે, કયાણં લોયા,
 સુલહે માણુસ્સપ્પ જમ્મજીવિયફલે, વિજયસ્સ ગાહાવહસ્સ ત્તિ” તેથી વિજયગાથા-
 પતિ ધન્ય છે, કૃતાર્થ છે, કૃતપુણ્ય છે, કૃતલક્ષણ છે, આ લોક અને પર-
 લોક બન્નેને તેણે શુભફલયુક્ત કરી નાખ્યા છે, તેણે મનુષ્યભવ અને
 જીવનનું સુંદર રૂપ પ્રાપ્ત કર્યું છે-તેનો મનુષ્યભવ સાર્થક થઈ ગયો છે.

‘પન્નસંસપ્પ સમુપ્પન્નકોઝહલ્લે’ તતઃ સ્વલુ સ ગોશાલો મંચલિપુત્રો વહુજનસ્ય અન્તિક્કે-સમીપે એતમર્થમ્-પૂર્વોક્તવિજયગાથાપતિસમ્બન્ધિવૃત્તાન્તં શ્રુત્વા, નિશમ્ય-હૃદિ અવધાર્ય, સમુત્પન્નસંશયઃ, સમુત્પન્નકૌતુહલઃ ‘જેણેવ વિજયસ્સ ગાહાવહસ્સ ગિહે તેણેવ ઉવાગચ્છહ’ યત્રૈવ વિજયસ્ય ગાથાપતે ગૃહમાસીત્ તત્રૈવ ઉપાગચ્છતિ, ‘ઉવાગચ્છિત્તા પાસહ વિજયસ્સ ગાહાવહસ્સ ગિહંસિ વસુહારં વુટ્ઠં, દસ-દ્ધવન્નં કુસુમં નિવહિયં’ ઉપાગત્ય પશ્યતિ-વિજયસ્ય ગાથાપતેઃ ગૃહે વસુધારાં વૃષ્ટામ્, દશાર્દ્ધવર્ણમ્-પશ્ચવર્ણમ્ કુસુમં નિપતિતમ્, ‘મમં ચ ણં વિજયસ્સ ગાહા-વહસ્સ ગિહાઓ પહિનિકલ્લમમાણં પાસહ’ માં ચ સ્વલુ વિજયસ્ય ગાથાપતે ગૃહાત્ પ્રતિનિષ્ક્રામન્તં-નિર્ગચ્છન્તં પશ્યતિ, ‘પાસિત્તા, હટ્ઠતુટ્ટે જેણેવ મમં અંતિણ્ તેણેવ

મંચલિપુત્તે વહુજનસ્સ અંતિણ્ એયમટ્ઠં સોચ્ચા, નિસમ્મ સમુપ્પન્નસંસપ્પ સમુપ્પન્નકોઝહલ્લે’ જય મંચલિપુત્ર ગોશાલકને અનેક મનુષ્યોં કે મુખ સે એસી વાત સુની ઓર ઉસે, હૃદય મેં ધારણ કી-તય ઉસે સંશય ઉત્પન્ન હુઆ ઓર કૌતૂહલ ઉત્પન્ન હુઆ । સો ‘જેણેવ વિજયસ્સ ગાહાવહસ્સ ગિહે, તેણેવ ઉવાગચ્છહ’ વહ જહાં વિજય ગાથાપતિ કા ઘર થા, વહાં ગયા । ‘ઉવાગચ્છિત્તા પાસહ વિજયસ્સ ગાહાવહસ્સ ગિહંસિ વસુહારં વુટ્ઠં, દસદ્ધવન્નં કુસુમં નિવહિયં’ વહાં જાકર ઉસને દેલા કિ વિજય ગાથા-પતિ કે ઘર વસુધારા કી વૃષ્ટિ હુઈ હૈ, ઓર પાંચવર્ણ કે પુષ્પ પડે હુએ હૈ । તથા ‘મમં ચ ણં વિજયસ્સ ગાહાવહસ્સ ગિહાઓ પહિનિકલ્લમમાણં પાસહ’ વિજયગાથાપતિ કે ઘર સે હસી સમય ઉસને મુક્કે નિકલતે હુએ મી દેલા । ‘પાસિત્તા હટ્ઠતુટ્ટે જેણેવ મમં અંતિણ્ તેણેવ ઉવાગચ્છહ’ દેલ્લકર

“ તણ્ ણં સે ગોસાલે મંચલિપુત્તે વહુજનસ્સ અંતિણ્ એયમટ્ઠં સોચ્ચા, નિસમ્મ સમુપ્પન્નસંસપ્પ સમુપ્પન્નકોઝહલ્લે ” બ્યારે મંચલિપુત્ર ગોશાલકે અનેક માણુસોને મુખે એવી વાત સાંભળી અને તેને હૃદયમાં ધારણ કરી, ત્યારે તેને સંશય તથા કૌતૂહલ ઉત્પન્ન થવાથી, “ જેણેવ વિજયસ્સ ગાહાવહસ્સ ગિહે તેણેવ ઉવાગચ્છહ ” તે વિજય ગાથાપતિને ઘર પહોંચી ગયો. “ ઉવાગચ્છિત્તા પાસહ, વિજયસ્સ ગાહાવહસ્સ ગિહંસિ વસુહારં વુટ્ઠં, દસદ્ધવન્નં કુસુમં નિવહિયં ” ત્યાં જઈને તેણે જોયું કે વિજય ગાથાપતિના ઘર ધનની વૃષ્ટિ થયેલી છે અને પાંચ વર્ણનાં ફૂલ પડેલાં છે. તથા “ મમં ચ ણં વિજયસ્સ ગાહાવહસ્સ ગિહાઓ પહિનિકલ્લમમાણં પાસહ ” એજ વખતે તેણે અને વિજય ગાથાપતિના ઘરમાંથી બહાર નીકળતો પણ જોયો. “ પાસિત્તા હટ્ઠતુટ્ટે જેણેવ મમં અંતિણ્ તેણેવ ઉવાગચ્છહ ” જોઈને તેના ચિત્તમાં ધણું જ હર્ષ અને સંતોષ થયો.

‘ઉવાગચ્છિ’ વિજયગૃહાત્ પ્રતિનિષ્ક્રામન્તં માં દૃષ્ટ્વા દૃષ્ટતુષ્ટઃ સન્ યત્રૈવ-મમ અન્તિકં-સામીપ્યમાસીત્ તત્રૈવ-ઉવાગચ્છતિ, ‘ઉવાગચ્છિત્તા મમં તિવ્રલુત્તો આયા-હિણપયાહિણં કરેહ’ ઉવાગત્ય મમ ત્રિઃકૃત્વઃ-ત્રિવારમ્ આદક્ષિણપ્રદક્ષિણં કરોતિ, ‘કરેત્તા મમં વંદહ, નમંસહ, વંદિત્તા નમંસિત્તા મમં એવં વયાસી’-આદક્ષિણ-પ્રદક્ષિણં કૃત્વા માં વન્દતે, નમસ્યતિ, વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા મામ્ એવમ્-વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ અવાદીત્-‘તુભ્મે મમં ધમ્માયરિયા, અહં ણં તુભ્મે ધમ્મંતેવાસી’ હે ભદન્ત ! યૂયં સ્વલુ મમ ધર્માચાર્યાઃ, અહં સ્વલુ તવ ધર્માન્તેવાસી અસ્મિ । ‘તણં અહં ગોયમા ! ગોસાલસ્સ મંઘલિપુત્તસ્સ એયમટ્ઠં નો આઢામિ, નો પરિજાણામિ, તુસિણીણ સંચિટ્ઠામિ’ હે ગૌતમ ! તતઃ સ્વલુ અહં ગોસાલસ્ય મંઘલિપુત્રસ્ય એતમર્થં નો આદ્રિયે-નો આદરદૃષ્ટ્યા પશ્યામિ, નો વા પરિજાણામિ-સ્વીકરોમિ, કિન્તુ ઉણ્ણીં સંતિષ્ઠે, ‘તણં અહં ગોયમા ! રાયગિહાઓ નયરાઓ પહિનિવલ્લમામિ’ હે ગૌતમ !

વહ વહુત હર્ષિત એવં સન્તુષ્ટ ચિત્ત હુઆ, વહ મેરે પાસ આયા । ‘ઉવાગ-ચ્છિત્તા મમં તિવ્રલુત્તો આયાહિણપયાહિણં કરેહ’ આતે હી ઉસને મેરી તોન ચાર આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણા કી । ‘કરેત્તા મમં વંદહ, નમંસહ, વંદિત્તા નમંસિત્તા મમં એવં વયાસી’ પ્રદક્ષિણા કરકે ફિર ઉસને મુજ્ઞે વન્દના કી, નમસ્કાર કિયા । વન્દના નમસ્કાર કરકે વહ ફિર મુજ્ઞ સે હસ પ્રકાર કહને લગા-‘તુભ્મે મમં ધમ્માયરિયા, અહં ણં તુભ્મે ધમ્મંતેવાસી’ ભદન્ત ! તુમ મેરે ધર્માચાર્ય હો ઓર મૈં આપકા ધર્માન્તેવાસી હૂં ‘તણં અહં ગોયમા ! ગોસાલસ્સ મંઘલિપુત્તસ્સ એયમટ્ઠં નો આઢામિ, નો પરિજાણામિ, તુસિણીણ સંચિટ્ઠામિ’ તવ મૈંને હે ગૌતમ ! ઉસ મંઘલિ-પુત્ર ગોશાલક કે હસ કથન કો આદર નહીં દિયા, ઉસે સ્વીકૃત નહીં કિયા, કેવલ મૈં ઉસ સમય ચુપચાપ હી રહા । ‘તણં

અને તે મારી પાસે આવ્યો. “ઉવાગચ્છિત્તા મમં તિવ્રલુત્તો આયાહિણ પયાહિણં કરેહ” આવતાં જ તેણે ત્રણ વાર મારી પ્રદક્ષિણા કરી. “કરેત્તા મમં વંદહ, નમંસહ, વંદિત્તા, નમંસિત્તા મમં એવં વયાસી” પ્રદક્ષિણા કરીને તેણે મને વંદણા કરી અને નમસ્કાર કર્યા. વંદણાનમસ્કાર કરીને તેણે મને આ પ્રમાણે કહ્યું-“તુભ્મે મમં ધમ્માયરિયા, અહં ણં તુભ્મે ધમ્મ-તેવાસી” હે ભગવન્ ! તમે મારા ધર્માચાર્ય છો અને હું આપનો ધર્માન્તે-વાસી છું. “તણં અહં ગોયમા ! ગોસાલસ્સ મંઘલિપુત્તસ્સ એયમટ્ઠં નો આઢામિ, નો પરિજાણામિ, તુસિણીણ સંચિટ્ઠામિ” હે ગૌતમ ! ત્યારે મેં મંઘલિપુત્ર ગોશા-લકના આ કથનનો આદર ન કર્યો, અને તેનો સ્વીકાર પણ ન કર્યો, તે સમયે હું તો ચુપચાપ જ રહ્યો. “તણં અહં ગોયમા ! રાયગિહાઓ નય રાઓ પહિનિવલ્લમામિ” ત્યાર બાદ હું રાજગૃહે નગરમાંથી બહાર નીકળ્યો.

ततः खलु अहं राजगृहात् नगरात् प्रतिनिष्क्रामामि, 'पडिनिकखमित्ता णालंदं बाहिरियं मज्झं मज्झेणं, जेणेव तंतुवायसाला, तेणेव उवागच्छामि' प्रतिनिष्क्रम्य-राजगृहाद् निर्गत्य, नालन्दाया वहिर्भागस्य मध्यमध्येन यत्रैव तन्तुवायशाला आसीत्-तत्रैव उपागच्छामि 'उवागच्छित्ता दोच्चं मासखमणं उवसंपज्जित्ताणं विहरामि' उपागत्य, द्वितीयमासक्षपणम् उपसंपद्य खलु विहरामि-तिष्ठामि, 'अहं गोयमा ! दोच्चं मासखमणपारणगंसि तंतुवायसालाओ पडिनिकखमामि' हे गौतम ! ततः खलु अहं द्वितीये मासक्षपणपारणके तन्तुवायशालातः प्रतिनिष्क्रामामि, 'पडिनिकखमित्ता नालंदं बाहिरियं मज्झं मज्झेणं जेणेव रायगिहे नयरे जाव अडमाणे अणंदस्स गाहावइस्स गिहं अणुप्पविट्ठे' प्रतिनिष्क्रम्य-निर्गत्य नालन्दा वाह्यस्य मध्यमध्येन-यत्रैव राजगृहं नगरमासीत्, यावत्-तत्रैव उपागच्छामि,

अहं गोयमा ! रायगिहाओ नयराओ पडिनिकखमामि' इसके बाद मैं राजगृहनगर से निकला और 'पडिनिकखमित्ता णालंदं बाहिरियं मज्झं मज्झेणं जेणेव तंतुवायसाला तेणेव उवागच्छामि' निकल कर नालन्दा के बाहर के मध्यभाग से होता हुआ जहाँ तंतुवायशाला थी-वहाँ पर आया 'उवागच्छित्ता दोच्चं मासखमणं उवसंपज्जित्ताणं विहरामि' वहाँ आकर के मैंने द्वितीय मासक्षपण धारण कर लिया । 'तए णं अहं गोयमा ! दोच्चं मासखमणपारणगंसि तंतुवायसालाओ पडिनिकखमामि' इसके बाद जब हे गौतम ! द्वितीयमासक्षपण की पारणा का दिन आया । तब मैं तन्तुवायशाला से बाहर निकला 'पडिनिकखमित्ता नालंदं बाहिरियं मज्झं मज्झेणं जेणेव रायगिहे नयरे जाव अडमाणे आणंदस्स गाहावइस्स गिहं अणुप्पविट्ठे' निकल कर नालन्दा

“ पडिनिकखमित्ता णालंदं बाहिरियं मज्झं मज्झेणं जेणेव तंतुवायसाला तेणेव उवागच्छामि ” त्यांथी नीकणीने नाळंदाना अडारना मध्य भाग पर थधने हुं तंतुवाय शालाभां गये. “ उवागच्छित्ता दोच्चं मासखमणं उवसंपज्जित्ताणं विहरामि ” त्यां जधने में थीजुं मासखमण धारण करी दीधुं. “ तएणं अहं गोयमा ! दोच्चं मासखमणपारणगंसि तंतुवायसालाओ पडिनिकखमामि ” त्यांर आह, हे गौतम ! जयारे थीज मासखमणना पारणाने दिवस आये, त्यांर हुं तन्तुवाय शालानी अडार नीकये. “ पडिनिकखमित्ता नालंदं बाहिरियं मज्झं मज्झेणं जेणेव रायगिहे नयरे जाव अडमाणे आणंदस्स गाहावइस्स गिहं अणुप्पविट्ठे ” नीकणीने नाळंदाना अडारना मध्य भाग पर

ઉપાગત્ય રાજગૃહે નગરે ઉચ્ચનીચમધ્યમાનિ કુલાનિ ગૃહસમુદાયસ્ય મિક્ષાચર્યયા
અટન્ આનન્દગાથાપત્તેર્ગૃહમનુપવિષ્ટઃ । ‘તएणं से आणंदे गाहावई ममं एज्जमाणं
पासइ’ ततः खलु स आनन्दो गाथापतिः माम् आयान्तम्-आगच्छन्तं पश्यति,
‘एवं जहेव विजयस्स, नवरं ममं विउलाए खज्जगविहीए पडिलाभेस्सामि त्ति
तुट्ठे सेसं तं चेव जाव तच्चं मासक्खमणं उवसंपज्जित्ताणं विहरामि ’ एवं-पूर्वोक्त-
रीत्या यथैव विजयस्य वर्णनं कृतं तथैव आनन्दस्यापि वर्णनं कर्तव्यम् , नवरम्-

के बाहर के मध्यभाग से होता हुआ जहाँ राजगृहनगर था, वहाँ आया,
वहाँ आकर उच्च, नीच मध्यमकुलों के घरों की भिक्षाचर्या के निमित्त
घूमता २ में आनन्द गाथापति के घर में प्रविष्ट हुआ ‘तएणं से आणंदे
गाहावई ममं एज्जमाणं पासइ’ तब उस आनन्द गाथापतिने मुझे
आते हुए ज्यों ही देखा ‘एवं जहेव विजयस्स नवरं ममं विउलाए खज्ज-
गविहीए पडिलाभेस्सामि त्ति तुट्ठे सेसं तं चेव जाव तच्चं मासक्ख-
मणं उवसंपज्जित्ताणं विहरामि’ तब उसने विजय गाथापति के जैसा
मेरे साथ धार्मिक व्यवहार किया । अर्थात्-त्यों ही वह बहुत प्रसन्न
और संतुष्टचित्त हुआ, उसी समय वह अपने सिंहासन से उठा, और
सिंहासन से नीचे उतरा, पादुकाओं को उतार कर वह एक साटीवाले
(विनासिये) उत्तरासन्न को करके दोनों हाथ जोड़कर सात आठ पैर तक
मेरे सम्मुख आया । इत्यादि सब कथन यहाँ कर लेना चाहिये । परन्तु
पूर्वापेक्षा से जो यहाँ विशेषता है वह ऐसी है कि आनन्द गाथापति

થઈને રાજગૃહ નગરમાં ગયો. ત્યાં ઉચ્ચ, નીચ અને મધ્યમ કુળોના ઘરોમાં
ભિક્ષાચર્યા નિમિત્તે ભ્રમણ કરતાં કરતાં મેં આનંદ ગાથાપતિના ઘરમાં
પ્રવેશ કર્યો. “તएणं से आणंदे गाहावई ममं एज्जमाणं पासइ” આનંદ ગાથા-
પતિએ મને આવતો ભેઠને. “एवं जहेव विजयस्स नवरं ममं विउलाए
खज्जगविहीए पडिलाभेस्सामि त्ति तुट्ठे सेसं तं चेव जाव तच्चं मासक्खमणं उवसं-
पज्जित्ताणं विहरामि” તેણે મારી સાથે વિજય ગાથાપતિના જેવો જ ધાર્મિક
વ્યવહાર કર્યો. એટલે કે મને ભેઠને ખૂબ જ હુષ્ અને સતોષ પામીને
તે સિંહાસન ઉપરથી ઊભો થયો, સિંહાસન પરથી નીચે ઉતરીને, પાદુકાઓને
કાઢી નાખીને, બોલતી વખતે જીવેલી નક્ષા માટે ખુબ આગળ એક વચ્ચે
રાખીને, બન્ને હાથ ભેડીને તે સાત આઠ ડગલા મારી સામે આવ્યો.
ઈત્યાદિ સગસ્ત કથન અટ્ટી’ વિજયગાથાપતિના કથન અનુસાર જ થવું
ભેઠએ. આ કથનમાં એટલી જ વિશેષતા છે કે આનંદ ગાથાપતિએ મને

पूर्वापेक्षया विशेषस्तु-आनन्दो गाथापतिः मां विपुलेन स्वाद्यकविधिना-खण्डखा-
द्यादि लक्षणोत्तमाशनप्रकारेण प्रतिलाभयिष्यामि इति तुष्टः, शेषं तदेव-पूर्वोक्तव-
देव यावत् प्रतिज्ञाभयन्नपि तुष्टः, प्रतिज्ञामितवानपि तुष्टः इत्यादि वक्तव्यता
बोध्या ततः खलु तृतीयं मासक्षणम् उपसंषद्य-स्वीकृत्य खलु विहरामि-तिष्ठामि,
'तएणं अहं गोयमा । तच्चमासकखमणपारणगंसि तंतुवायसालाओ पडि-
निकखमामि' हे गौतम । ततः खलु तृतीयमासक्षणपारणके तन्तुवायशालातः
प्रतिनिष्क्रामामि, 'पडिनिकखमित्ता तदेव जाव अडमाणे सुणंदस्स गाहावइस्स
गिहं अणुपविट्ठे' तन्तुवायशालातः प्रतिनिष्क्रम्य तथैव-पूर्वोक्तरीत्यैव, यावत्-

ने मुझे विपुल खण्डखाद्यादि रूप उत्तम अशन से प्रतिलाभित किया
अर्थात् मैं इन्हें खण्डखाद्यादिरूप उत्तम अशन से प्रतिलाभित करूंगा
ऐसा विचार जब मुझे देखकर आनन्द गाथापति को हुआ-तब भी
वह इस विचार से बहुत प्रसन्न हुआ, जब उसने मुझे उत्त प्रकार के
अशन से प्रतिलाभित किया तब भी वह बहुत प्रसन्न चित्त हुआ ।
और जब वह मुझे उस प्रकार के अशन प्रतिलाभित कर चुका-तब भी
वह बहुत प्रसन्न मन हुआ । इसके बाद मैंने तृतीय मासक्षण धारण
किया 'तए णं अहं गोयमा । तच्चमासकखमणपारणगंसि तंतुवाय-
सालाओ पडिनिकखमामि' हे गौतम ! जब इस तृतीय मासक्षण
धारणा का दिन आया । तब मैं तन्तुवायशाला से बाहर निकला, 'पडि-
निकखमित्ता तदेव जाव अडमाणे सुणंदस्स गाहावइस्स गिहं-
अणुपविट्ठे' बाहर निकल कर पूर्वोक्तरीति के अनुसार यावत्-नालन्दा

विपुल भंडखाद्यादि रूप उत्तम अशन वडे प्रतिलाभित कर्यो. ओटले के मने
जेतां ज तेना मनमां जेयो विचार आव्यो के हुं आ अणुगारने भंड-
खाद्यादि रूप उत्तम आहार वडोरावीश आ प्रकारनो विचार नयारे तेने उट्ट-
लव्यो त्यारे पणु ते धण्णो ज प्रसन्न थयो. आ प्रकारनो आहार वडोरा
वती वणते पणु ते धण्णो ज प्रसन्न थयो अने मने आ प्रकारना आहारथी
प्रतिलाभित कर्या आह पणु ते धण्णो ज प्रसन्न थयो. त्यार पछीनुं समस्त
कथन पूर्वोक्त कथन अनुसार ज समज्जपुं त्यार आह मे' त्रीणुं मासअमणु
धारणु कथुं. "तए णं अहं गोयमा । तच्चमासकखमणपारणगंसि तंतुवायसालाओ
पडिनिकखमामि" हे गौतम । नयारे त्रीण मासअमणुना पारणानो द्विपस
आव्यो, त्यारे हुं तन्तुवायशालाभांथी अहार नीकज्यो. "पडिनिकखमित्ता
तदेव जाव अडमाणे सुणंदस्स गाहावइस्स गिहं अणुपविट्ठे" त्यांथी नीकणीने

नालन्दा बाह्यभागस्य मध्यमध्येन यत्रैव राजगृहं नगरमासीत् तत्रैव उपागच्छामि, उपागत्य राजगृहे नगरे उच्चनीचमध्यमानि कुलानि गृहसमुदायस्य भिक्षाचर्यया अटन सुनन्दस्य गाथापतेः गृहमनुप्रविष्टः, 'तएणं से सुणंदे गाहावई एवं जहेव विजयगाहावई' ततः खलु स सुनन्दो गाथापतिः, एवं पूर्वोक्तरीत्या यथैव विजय-गाथापतिः प्रतिपादितस्तथैव प्रतिपादयितव्यः। 'नवरं ममं सब्बकामगुणिणं भोय-णेणं पडिलाभेइ, सेसं तं चेव जाव चउत्थं मासक्खमणं उवसंपज्जित्ताणं विहरामि' नवरं-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु-मां सर्वकामगुणितेन-सर्वकामगुणयुक्तेन इन्द्रियपञ्चक सुखजनकेन भोजनेन प्रतिलाभयन्, शेषं तदेव-पूर्वोक्तरीत्यैव, यावत्-ततः खलु

के बाह्य भाग के मध्य से होकर चला और चलकर जहां राजगृहनगर था वहां आया। वहां आकर मैं उस राजगृहनगर में उच्च नीच, मध्यम कुलों के घरों की भिक्षाचर्या के निमित्त घूमता २ सुनन्द गाथापति के घर पर प्रविष्ट हुआ। 'तए णं से सुणंदे गाहावई एवं जहेव विजए गाहावई' मेरे प्रविष्ट होने पर जैसा धार्मिक आचरण मेरे प्रति विजय गाथापति ने किया था वैसा ही धार्मिक आचरण इस सुनन्द गाथापति ने किया। 'नवरं ममं सब्बकामगुणिणं भोयणेणं पडिलाभेइ' सेसं तं चेव, जाव चउत्थं मासक्खमणं उवसंपज्जित्ताणं विहरामि' परन्तु उस कथन की अपेक्षा इन कथन में यदि कोई विशेषता है। तो ऐसी है कि सुनन्द गाथापति ने सर्वकामगुणयुक्त-इन्द्रियपञ्चक सुखजनक भोजन से मुझे प्रतिलाभित किया। बाकी का और सब कथन पूर्व के जैसा ही है। इसके बाद मैं हे गौतम ! राजगृह-

नालन्दाના બાહ્યભાગના ભાગ પર થઈને ચાલતો ચાલતો હું રાજગૃહ નગરમાં ગયો ત્યાં જઈને ઉચ્ચ, નીચ અને મધ્યમ કુળોના ઘરોની ભિક્ષાચર્યા નિમિત્તે ભ્રમણ કરતાં કરતાં મેં સુનંદ ગાથાપતિના ઘરમાં પ્રવેશ કર્યો. "તણં સે સુણંદે ગાહાવઈ એવં જહેવ વિજય ગાહાવઈ" મેં જ્યારે ઘરમાં પ્રવેશ કર્યો, ત્યારે સુનંદ ગાથાપતિએ પણ વિજય ગાથાપતિ જેવો જ ધાર્મિક વ્યવહાર મારી સાથે ખતાવ્યો. "નવરં મમં સવ્વકામગુણિણં ભોય-ણેણં પડિલાભેઈ, સેસં તંચેવ, જાવ ચચ્ચં માસક્ખમણં ઉવસંપજ્જિત્તાણં વિહ-રામિ" પરન્તુ તે કથન કરતાં આ કથનમાં એટલી જ વિશેષતા છે કે-સુનંદ ગાથાપતિએ સર્વ કામગુણયુક્ત-પાંચે ઇન્દ્રિયોને સુખજનક-લોજન પડે મને પ્રતિલાભિત કર્યો. બાકીનું સમસ્ત કથન પૂર્વોક્ત કથન પ્રમાણે જ સમજવું ત્યાર બાદ હું રાજગૃહ નગરની બહાર નીકળ્યો અને નાલંદાના

अहं गौतम ! राजगृहाद् नगरात्-प्रतिनिष्क्रामामि, प्रतिनिष्क्रम्य नालन्दायाः बाह्यभागस्य मध्यमध्येन यत्रैव तन्तुवायशाला आसीत् तत्रैव उपागच्छामि, उपागत्य चतुर्थ मासक्षणम् उपसंपद्य-स्वीकृत्य विहरामि-तिष्ठामि, 'तीसेणं नालंदाए बाहिरियाए अदूरसामंते एत्थ णं कोल्लाए नामं सन्निवेशे होत्था, संनिवेशवण्णओ' तस्याः खलु नालन्दाया बाह्ये-वहिर्भागे अदूरसामन्ते-नातिदूर-प्रत्यासन्ने स्थाने अत्र खलु कोल्लाको नाम संनिवेशः आसीत् संनिवेशवर्णकः औपपातिकादौ द्रष्टव्यः, 'तत्थ णं कोल्लाए संनिवेशे बहुले नामं माहणे परिवसइ अड्डे जाव अपरिभूए, रिउव्वेद जाव सुपरिनिट्टिए यावि होत्था' तत्र खलु कोल्लाके, संनिवेशे बहुलो नाम ब्राह्मणः परिवसति, स च बहुलः, आढ्यः, यावत् बहुजनस्य अपरिभूतः ऋग्वेद यावत्-सामवेद-यजुर्वेदार्थर्ववेदेषु सुपरिनिष्ठितश्चापि आसीत्,

नगर से बाहिर निकला, बाहिर निकल कर मैं नालन्दा के बाह्यभाग के बीचों बीच से होकर तन्तुवाय शाला में आगया। वहां आकर मैंने चतुर्थ मासक्षण धारण कर लिया। 'तीसे णं नालंदाए बाहिरियाए अदूरसामंते एत्थ णं कोल्लाए नामं संनिवेशे होत्था, संनिवेशवण्णओ' उस नालन्दा के बाह्यभाग में न अधिक दूर पर और न अधिक पास में कोल्लाक नामका संनिवेश था। यहां इस संनिवेश का वर्णन औपपातिक आदि सूत्र में देखना चाहिये। 'तत्थ णं कोल्लाए संनिवेशे बहुले नामं माहणे परिवसइ' उस कोल्लाकसंनिवेश में बहुल नाम का ब्राह्मण रहता था। 'अड्डे जाव अपरिभूए, रिउव्वेय जाव सुपरिनिट्टिए यावि होत्था' वह बहुल ब्राह्मण आढ्य-धनसंपन्न था और यावत्-अनेक जनों द्वारा भी अपरिभूत था, ऋग्वेद, सामवेद, यजुर्वेद और अथर्व-

बाह्यभागना मध्य भाग पर आलनो आलतो हुं तन्तुवायशालाभां पाछे कुर्यो त्यां जधने में याथुं मासभमणु धारणु करी लीधुं. " तीसे णं नालंदाए बाहिरियाए अदूरसामंते एत्थ णं कोल्लाए नामं सन्निवेशे होत्था, संनिवेशवण्णओ " ते नालंदाना बाह्य भागभां, अहुं दूर पणु नहीं अने अहुं नजुक पणु नहीं अवे स्थाने केदलाक नामनुं सन्निवेशे हुतुं. आ सन्निवेशनुं वणुंन औपपातिक आदि सूत्रोभां आपेला सन्निवेशना वणुंन प्रमाणे समज्जुं. " तत्थ णं कोल्लाए संनिवेशे बहुले नामं माहणे परिवसइ " ते केदलाक सन्निवेशभां अहुल नामनो प्रादायु रडेतो हुतो. "अड्डे जाव अपरिभूए, रिउव्वेय जाव सुपरिनिट्टिए यावि होत्था " ते अहुल प्रादायु धनसंपन्न हुतो, यावत् अनेक भाणुसो द्वारा पणु अपरिभूत हुतो. ऋग्वेद, सामवेद, यजुर्वेद

‘तएणं से बहुले माहणे कत्तिय चाउमासियपाडिवगंसि विउलेणं महुघयसंजुत्तेणं परमण्णेणं माहणे आयामेत्या’ ततः खलु स बहुलो ब्राह्मणः कार्तिकचातुर्मासिक प्रतिपदि विपुलेन मधुघृतसंयुक्तेन परमान्न-पायसेन ब्राह्मणान् आचामयत्-आचामितवान्-अभोजयदित्यर्थः, ‘तएणं अहं गोयमा ! चउत्थमासकखमणपारण-गंसि तंतुवायसालाओ पडिनिक्खमामि’ हे गौतम ! ततः खलु अहं चतुर्थमासक्षप-णपारणके तन्तुवायशालातः प्रतिनिष्क्रामामि, ‘पडिनिक्खमित्ता णालंदं बाहिरियं मज्झं मज्झेणं निग्गच्छामि’ प्रतिनिष्क्रम्य नालन्दाया बाह्यस्य-वहिर्भागस्य मध्यम-ध्येन-मध्यभागेन निर्गच्छामि, ‘निग्गच्छित्ता जेणेव कोल्लाए संनिवेसे तेणेव उवागच्छामि’ निर्गत्य यत्रैव कोल्लाको नाम सन्निवेश आसीत्, तत्रैव उपाग-च्छामि ‘उवागच्छित्ता कोल्लाए संनिवेसे उच्चनीय जाव अडमाणस्स बहुलस्स माह-

वेद इन चार वेदों में सुपरिष्ठित था ‘तए णं से बहुले माहणे कत्तिय चाउम्मासियपाडिवगंसि विउलेणं महुघयसंजुत्तेणं परमण्णेणं माहणे आयामेत्या’ एक समय की बात है कि उस बहुल ब्राह्मण ने कार्तिक चातुर्मासिक प्रतिपदा के दिन मधुघृत संयुक्त विपुल परमान्न-पायस (खीर) से ब्रा णों को जमाया ‘तए णं अहं गोयमा चउत्थमास-कखमणपारणगंसि तंतुवायसालाओ पडिनिक्खमामि’ इसके बाद हे गौतम ! चतुर्थमासक्षपण पारणा के दिन मैं तन्तुवाय की शाला से निकला ‘पडिनिक्खमित्ता णालंदं बाहिरियं मज्झं मज्झेणं निग्गच्छामि’ और निकल कर नालन्दा के बहिर्भाग के मध्यभाग से होकर चला, ‘निग्गच्छित्ता, जेणेव कोल्लाए संनिवेसे-तेणेव उवागच्छामि’ चलकर मैं कोल्लाक संनिवेश में आया । ‘उवागच्छित्ता कोल्लाए संनिवेसे उच्च-

अने अथर्ववेदमां ते धञ्जे ७ निष्ठात इतो. “तए णं से बहुले माहणे कत्तिय चाउम्मासियपाडिवगंसि विउलेणं महुघयसंजुत्तेणं परमण्णेणं माहणे आया-मेत्था” इवे ऐक द्विसे ऐपुं णन्थुं के कार्तिक चातुर्मासिक प्रतिपदा (ऐकम)ने द्विसे मधुघृत युक्त विपुल परमान्न (णीर) तैयार करावीने तेष्से ब्राह्मणेने ७ माउया. “तए णं अहं गोयमा ! चउत्थमासकखमणपारणगंसि तंतु-वायसालाओ पडिनिक्खमामि” ऐ७ द्विसे भारा येथा मासअमणुना पार-णुने। द्विसे आवी पडोन्थे। तेथी हुं तन्तुवाय शालाभाथो नीकन्थे. “पडिनिक्खमित्ता णालंदं बाहिरियं मज्झं मज्झेणं निग्गच्छामि” त्यांथी नीकणीने नालंदना आह्वलागना भाग पर हुं यावतो थये. “निग्गच्छित्ता जेणेव कोल्लाए संनिवेसे-तेणेव उवागच्छइ” यावतां यावतां हुं केवलाक संनिवेशमां आन्थे. “उवागच्छित्ता कोल्लाए संनिवेसे उच्च नीच जाव अडमाणस्स बहु-

गस्त गिहं अणुपविष्टे' उपागत्य कोल्लाके संनिवेशे उच्चनीच यावत् मध्यमानि कुलानि गृहसमुदायस्य भिक्षाचर्यया अटनं तदुत्तरं ब्राह्मणस्य गृहम् अनुपविष्टः, 'तए णं से बहुले माहणे ममं एज्जमाणं तदेव जाव ममं विउलेणं महुवयसंजुत्तेणं परमन्नेणं पडिलाभेस्सामीत्ति तुट्ठे सेसं जहा विजयस्स जाव बहुले माहणे बहुले माहणे' ततः खलु स बहुलो ब्राह्मणो माम् आयान्तं तथैन-पूर्वात्करीत्यैव, यावत् पश्यति, दृष्ट्वा दृष्टतुष्टः सन् क्षिपयेत् आसनाद् अभ्युत्तिष्ठति, इत्यादि । बोध्यम्, मां विपुलेन मधुघृतसंयुक्तेन परमान्नेन-पापसेन प्रतिलाभयिष्यामि इति तुष्टः, शेषं यथा विजयस्य वक्तव्यतोक्ता तथैवास्मादि बोध्या, यावत् प्रतिलाभयन्नपि तुष्टः, प्रतिलाभितवानपि तुष्टः, बहुलो ब्राह्मणः, बहुलो नाम ब्राह्मण इति देवैर्घुष्टम् ।

नीच जाव अडसाणस्स बहुलस्स माहणस्स गिहं अणुपविष्टे' आकर मै' उस कोल्लाक संनिवेश में उच्च, नीच, और मध्यमकुलों के घरों में भिक्षाचर्या करते २ बहुल ब्राह्मण के घर में प्रविष्ट हुआ 'तए णं से बहुले माहणे ममं एज्जमाणं पासइ; तदेव जाव ममं विउलेणं महुवयसंजुत्तेणं परमन्नेणं पाडिलाभेस्सामीत्ति तुट्ठे सेसं जहा विजयस्स जाव बहुले माहणे बहुले माहणे' उस बहुल ब्राह्मण ने मुझे उधों ही आते हुए देखा तब वह बहुत प्रसन्न हुआ, संतुष्टचित्त हुआ और शीघ्र ही आसन से उठा इत्यादि सब कथन पहिले जैसा कहा गया है वैसा विजय गाथापति की तरह से जानना चाहिये । वह इस विचार से कि मैं इन्हे विपुल मधुघृतसंयुक्त परमान्न से प्रतिलाभित करूँगा सन्तुष्ट हुआ, तथा मुझे प्रतिलाभित करते समय-भी वह बहुत संतुष्ट हुआ और जब वह मुझे प्रतिलाभित कर चुका-तब भी बहुत

लसत माहणस्स गिहं अणुपविष्टे " त्यां आवीने कोल्लाक नगरना उच्च, नीच अने मध्यम कुणानां घरमां भिक्षाचर्या करतां करतां तेमणे अहुत्त प्रह-
लुना घरमां प्रवेश कथे । "तए णं से बहुले माहणे ममं एज्जमाणं पासइ; तदेव जाव ममं विउलेणं महुवयसंजुत्तेणं परमन्नेणं पडिलाभेस्सामीत्ति तुट्ठे सेसं जहा विजयस्स, जाव बहुले माहणे बहुले माहणे " अने घरमां प्रवेशतो नेर्धने तेने धणे ७ ७ अने संतोष थयो । आसन परथी उठीने ते सात आठ उगळा भारी सामे आये, धत्यादि कथन पूर्वोक्त विजय गाथापतिना कथन प्रमाणे ७ समज्जु' आ अज्जगारने हुं विपुल मधुघृत युक्त भीर वडेरावीश, जेवा विचारथी ते प्रसन्न थयो ते प्रकारना आहारथी अने प्रतिलाभित करती वणते पण ते संतुष्ट थयो अने प्रतिलाभित कर्या आद पण

‘તદ્દેવં સે ગોસાલે મંચલિપુત્રે મમં તંતુવાયસાલાય અપાસમાણે રાયગિહે નયરે સર્વિમતરવાહિરિયાય મમં સવ્વઓ સમંતા મગ્ગણગવેસણં કરેહ’ તતઃ સ્વલ્પસ ગોશાલો મંચલિપુત્રો માં તંતુવાયસાલાયામ્ અપરુષન્-અનવલોકયન્ રાજગૃહે નગરે સામ્યન્તર-વાહ્યે-સહ આમ્યન્તરેણ ભાગેન વાહ્યેન ચ ભાગેન વર્તતે યત્તથાવિધે, અન્વેષણશોધનં કરોતિ ‘મમ કત્થવિ સુતિં વા, સુતિં વા પવત્તિં વા અલમમાણે જેણેવ તંતુવાયસાલા તેણેવ ઉવાગચ્છહ’ મમ કુત્રાપિ સ્થાને શ્રુતિં વા-શ્રૂયતે इति શ્રુતિઃ શબ્દસ્તાં જનો નેત્રેણ દૃશ્યમાનમર્થં શબ્દેન નિશ્ચિનોતિ इति શ્રુતિગ્રહણમ્, શ્રુતિં વા-શ્રવણં છીત્કૃતં તામ્, ક્ષુતેરપિ અદૃશ્યમાનમનુષ્યાદિ જ્ઞાપકત્વાત્ ગ્રહણં કૃતમ્, પવત્તિં

સંતુષ્ટ હુઆ હસ પ્રકાર ઉસત્તી ભક્તિ સે પ્રસન્ન હોકર દેવોં ને ધન્ય હૈ બહુલ બ્રાહ્મણ, ધન્ય હૈ બહુલ બ્રાહ્મણ એસી ઘોષણા કી ‘તદ્દેવં સે ગોસાલે મંચલિપુત્રે મમં તંતુવાયસાલાય અપાસમાણે રાયગિહે નયરે સર્વિમતરવાહિરિયાય મમં સવ્વઓ સમંતા મગ્ગણગવેસણં કરેહ’ અવ મંચલિપુત્ર ગોશાલ ને જ્ય સુદ્ધે તંતુવાયસાલા સેં નહીં દેસ્યા, ત્ય ઉસને રાજગૃહ નગર કે ખીતર બાહર સવ જગહ મેરી ધાર્ગણા એવં મવેષણા કી ‘મમ કત્થ વિ સુતિં વા સુતિં વા પવત્તિં વા અલમમાણે જેણેવ તંતુવાયસાલા તેણેવ ઉવાગચ્છહ’ પરન્તુ જ્ય ઉસને મેરી આવાજ નક નહીં સુની, (કયોં કિ મનુષ્ય નેત્ર સે દૃષ્ટ પદાર્થ કો ઉસકે શબ્દ સે જાન લેતા હૈ હસલિયે યહાં શ્રુતિપદ રહ્યા ગયા હૈ, ન કહીં છીંક સુની- (અદૃશ્યમાન મનુષ્યાદિ કી જ્ઞાપક છીંક ખી હોતી હૈ હસલિયે યહાં

સંતુષ્ટ થયો. આ પ્રકારની તેની ભક્તિથી પ્રસન્ન થઈને દેવોએ તેના ધરમાં વસુધારાની વૃષ્ટિ આદિ પૂર્વોક્ત પાંચ દિવ્યો પ્રકટ કર્યો. “ધન્ય છે બહુલ પ્રાદક્ષણ! ધન્ય છે બહુલ પ્રાદક્ષણ!” એવી ઘોષણા દ્વારા દેવોએ અંતરીક્ષ-માંથી તેની પ્રશંસા કરી આ પાંચમું દિવ્ય સમજવું.

“તદ્દેવં સે ગોસાલે મંચલિપુત્રે મમં તંતુવાયસાલાય અપાસમાણે રાયગિહે નયરે સર્વિમતરવાહિરિયાય મમં સવ્વઓ સમંતા મગ્ગણગવેસણં કરેહ” હવે મંચલિપુત્ર ગોશાલકે જ્યારે મને તંતુવાયસાલામાં ન લેયો, ત્યારે તેણે રાજગૃહ નગરમાં અને રાજગૃહ નગરની બહાર બધી જગ્યાએ મારી શોધ કરી “મમ કત્થ વિ સુતિં વા, સુતિં વા, પવત્તિં વા અલમમાણે જેણેવ તંતુવાય સાલા તેણેવ ઉવાગચ્છહ” પરન્તુ જ્યારે તેણે મારો અવાજ પણ ન સાંભળ્યો (અહીં ‘શ્રુતિ’ પદનો પ્રયોગ કરવાનું કારણ એ છે કે અદૃશ્ય વ્યક્તિને માણસ તેના અવાજથી પણ બહી દે છે) છીંક કે ઉધરસ પણ ન સાંભળી (અહીં ‘ક્ષુતિ’ પદનો પ્રયોગ કરવાનું કારણ એ છે કે અદૃશ્ય માણસને તેની

वा-वार्ताम् अलममानो यत्रैव तन्तुवायशाला आसीत् तत्रैव उवागच्छति, 'उवा-
गच्छित्ता साडियाओय पाडियाओय कुंडियाओय, पाहणाओय चित्तफलं
च माहणे आयामेइ' उवागत्य शाटिकाश्च-परिधानवस्त्राणि, पट्टिकाश्च-उत्तरीय
वस्त्राणि कुण्डिकाश्च भाजनानि, उदानहौ च, चित्रफलकं च-चित्रपटं ब्राह्मणान्
आचामयति-ब्राह्मणाय ददाति इत्यर्थः 'आयामेत्ता सउत्तरोट्टं मुंडं कारेइ' आचा
मयित्वा-प्रदाय सौत्तरोट्टम्-उत्तरोट्टेन सहितं सौत्तरोट्टं इमश्रुसहितं यथास्या
त्तथा मुण्डं-मुण्डनं कारयति, कारेत्ता तंतुवायशालाओ पडिनिक्खमइ' सौत्त-
रोट्टं सइमश्रुकं मुण्डनं कारयित्वा तन्तुवायशालातः प्रतिनिष्क्रामति-निर्गच्छति,
'पडिनिक्खमित्ता णालंदं बाहिरियं मज्झं मज्झेणं निग्गच्छइ' तन्तुवायशालातः
प्रतिनिष्क्रम्य-निर्गत्य नालन्दावाहस्य-नालन्दाया वहिर्भागस्य मध्यममध्येन
निर्गच्छति, 'निग्गच्छित्ता जेणेव कोल्लागसंनिवेसे तेणेव उवागच्छइ' निर्गत्य,
क्षुतिपद रखा गया है, अथवा न उसने मेरी कोई बात ही सुनी-तब
वह तन्तुवायशाला में ही आ गया। 'उवागच्छित्ता साडियाओ य
पाडियाओ य कुंडियाओ य पाहणाओ य चित्तफलं च माहणे
आयामेइ' वहां आकर उसने शाटिका-परिधानवस्त्रों को, पट्टिका-
उत्तरीयवस्त्रों को, कुण्डिका-भाजनों को और पाटुकाओं को तथा
चित्रफलक-चित्रपट को ब्राह्मणों के लिये दे दिया। 'आयामेत्ता
सउत्तरोट्टं मुंडं कारेइ' दे करके फिर उसने दाढ़ी मूछों के
बालों सहित केशों का मुंडन करवाया 'कारेत्ता तंतुवायशालाओ
पडिनिक्खमइ' मुंडन करवाकर फिर वह तन्तुवायशाला से बाहर
निकला 'पडिनिक्खमित्ता णालंदं बाहिरियं मज्झं मज्झेणं निग्गच्छइ'
बाहर निकल कर नालन्दा के वहिर्भाग के बीचों बीच से होकर वह
चला। 'निग्गच्छित्ता जेणेव कोल्लागसंनिवेसे तेणेव उवागच्छइ' चल-

छीक आदिथी पणु लण्णी दे छे) अने भारी डोछ पणु वात न सांलणी, त्थारे
ते तंतुवाय शालाभां न पाछे इथे. " उवागच्छित्ता साडियाओ य, पाडि-
याओ य, कुंडियाओ य, पाहणाओ य, चित्तफलं च माहणे आयामेइ " त्यां
आवीने तेछे शाटिका (पडेरवानां वस्त्रोने), पट्टिका (उत्तरीय वस्त्रोने), कुंडिका
(वासत्रोने), पाटुकाओ तथा चित्रफलकने आह्वेने आपी दीधां. " आयामे-
त्ता सउत्तरोट्टं मुंडं कारेइ " त्थार आइ तेछे दाढ़ी, मूछ अने भस्तक परना
केशोनुं मुंडन करावुं " कारेत्ता तंतुवायशालाओ पडिनिक्खमइ " त्थार आइ
ते तंतुवायशालाभांथी अडार नीकल्ये. " पडिनिक्खमित्ता णालंदं बाहिरियं
मज्झं मज्झेणं निग्गच्छइ " अडार नीकलीने ते नालन्दाणा आह्वभागना भागं नी
पन्थे आहवा लाग्ये. " निग्गच्छित्ता जेणेव कोल्लागसंनिवेसे तेणेव उवागच्छइ "

યત્રૈવ કોલ્લાકઃ સન્નિવેશઃ આસીત્, તત્રૈવ ઉપાગચ્છતિ 'તદ્ ણં તસ્મ કોલ્લાગસ્મ સન્નિવેસસ્મ બહિયા બહિયા બહુજનો અન્નમન્નસ્મ એવમાઙ્કલ્લહ-જાવ પરુવેહ્'— તતઃ સ્વલુ તસ્ય કોલ્લાકસ્ય સન્નિવેશસ્ય બહિઃ બહિઃ—બહિઃપ્રદેશે બહુજનઃ અન્યો- ન્યસ્ય—પરસ્પરસ્મ' એવસ્—વક્ષ્યમાણમકારેણ, આરુપ્યાતિ, યાવત્—ભાષતે, પ્રજ્ઞાપ- યતિ—પ્રરૂપયતિ—' ધન્નેણં દેવાણુપ્પિયા ! બહુલે માહણે તં ચેવ જાવ જીવિયફલેં બહુલસ્મ માહણસ્મ બહુલસ્મ માહણસ્મ' ઓ દેવાનુપ્રિયાઃ ! ધન્યઃ સ્વલુ બહુલો બ્રાહ્મણો વર્તતે, તદેવ—પૂર્વોક્તવદેવ, યાવત્ કૃતાર્થઃ સ્વલુ દેવાનુપ્રિયાઃ ! બહુલો બ્રાહ્મણઃ, કૃતપુણ્યઃ સ્વલુ દેવાનુપ્રિયાઃ ! બહુલો બ્રાહ્મણઃ, કૃતલક્ષણઃ સ્વલુ દેવાનુ- પ્રિયાઃ ! બહુલો બ્રાહ્મણઃ, કૃતૌ સ્વલુ શુભફલૌ લોકૌ—હલોકપરલોકૌ દેવાનુ- પ્રિયાઃ ! બહુલસ્ય બ્રાહ્મણસ્ય, સુલબ્ધં સ્વલુ દેવાનુપ્રિયાઃ ! માનુષ્યકં જન્મજીવિત- ફલં બહુલસ્ય બ્રાહ્મણસ્ય, બહુલસ્ય બ્રાહ્મણસ્યેતિ, 'તદ્ ણં તસ્મ ગોસાલસ્મ

કર વહ કોલાકસન્નિવેશ મેં આયા 'તદ્ ણં તસ્મ કોલાગસ્મ સન્નિવે- સસ્મ બહિયા બહિયા બહુજનો અન્નમન્નસ્મ એવમાઙ્કલ્લહ, જાવ પરુવેહ્' વહાં કોલાક સન્નિવેશ કે વાહિર લોગ પરસ્પર મેં હસ પ્રકાર સે ચાતચીત કર રહે થે, યાવત્ પ્રરૂપિત કર રહે થે। યહાં યાવત્ શબ્દ સે 'ભાષતે, પ્રજ્ઞાપયતિ' હન ક્રિયાપદોંકા ગ્રહણ હુઆ હૈ। 'ધન્ને ણં દેવાણુપ્પિયા ! બહુલે માહણે, તં ચેવ જાવ જીવિયફલેં બહુલસ્મ માહણસ્મ બહુલસ્મ માહણસ્મ' હે દેવાનુપ્રિયો ! બહુલ બ્રાહ્મણ યાવત્—કૃતાર્થ હૈ । દેવાનુપ્રિયો ! બહુલ બ્રાહ્મણ કૃતપુણ્ય હૈ, હે દેવાનુપ્રિયો ! બહુલ બ્રાહ્મણ કૃત લક્ષણ હૈ । હે દેવાનુપ્રિયો ! બહુલ બ્રાહ્મણ કે હસલોક ઓર પરલોક દોનોં લોક શુભફલવાલે હૈ, હે દેવાનુપ્રિયો ! બહુલ બ્રાહ્મણ કા મનુષ્ય જન્મ ઓર

અને ચાલતો ચાલતો તે કોલ્લાક સન્નિવેશમાં આવ્યો. “ તદ્ ણં તસ્મ કોલ્લા- ગસ્મ સન્નિવેસસ્મ બહિયા બહુજનો અન્નમન્નસ્મ એવમાઙ્કલ્લહ, જાવ પરુ- વેહ્ ” ત્યારે કોલ્લાક સન્નિવેશની બહાર લોકો એક બીજાને આ પ્રમાણે કહેતા હતા, પ્રતિપાદન કરતા હતા, પ્રજ્ઞાપિત કરતા હતા અને પ્રરૂપિત કરતા હતા કે—“ ધન્ને ણં દેવાણુપ્પિયા ! બહુલે માહણે, તંચેવ જાવ જીવિયફલેં બહુલસ્મ માહણસ્મ, બહુલસ્મ માહણસ્મ ” “ હે દેવાનુપ્રિયો ! બહુલ બ્રાહ્મણને ધન્ય છે, હે દેવાનુપ્રિયો ! બહુલ બ્રાહ્મણ કૃતાર્થ થઈ ગયો, હે દેવાનુપ્રિયો ! બહુલ બ્રાહ્મણ કૃતપુણ્ય છે, કૃતલક્ષણ છે, તેના આ લોક અને પરલોક બન્ને શુભફલવાળા છે, હે દેવાનુપ્રિયો ! બહુલ બ્રાહ્મણનો મનુષ્યભવ અને જીવન સાર્થક થઈ ગયું છે. ”

“ તદ્ ણં તસ્મ ગોસાલસ્મ મંચલિપુત્તસ્મ બહુજનસ્મ અંતિયંપયમદ્ સોચા, મ૦ ૬૩

મંત્રલિપુત્રસ્ય बहुजनस्य अंतियं एयमद्वं सोच्चा निसम्म अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था’-ततः खलु तस्य गोशालस्य मंखलिपुत्रस्य बहुजनस्य अन्तिकं-समीपे, एतमर्थम्-पूर्वोक्तार्थं श्रुत्वा, निशम्य-हृदि अवधार्य, अयमेतद्रूपः-वक्ष्यमाणस्वरूपः, आध्यात्मिकः-आत्मगतो यावत्-चिन्तितः, कल्पितः, प्रार्थितः मनोगतः संकल्पः समुदपद्यत-समुत्पन्नः-‘जारिसियाणं ममं धम्मायरियस्स धम्मोवदेसगस्स समणस्स भगवओ महावीरस्स इड्ढी, जुई, जसे, बले, वीरिए, पुरिसकारपरक्कमे लद्धे, पत्ते, अभिसमन्नागए’ यादृशः खलु मम धर्माचार्यस्य धर्मोपदेशकस्य श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य ऋद्धिः, द्युतिः यशः, बलम्, वीर्यम्, पुरुषकारपराक्रमो लब्धः, प्राप्तः, अभिसमन्वागतो वर्तते, ‘नो खलु अत्थि तारिसियाणं अन्नस्स कस्सइ तहारूवस्स समणस्स वा, माहणस्स वा, इड्ढी

जीवन सफल है । सुलब्ध है । ‘तए णं तस्स गोशालस्स मंखलिपुत्तस्स बहुजनस्य अंतियं एयमद्वं सोच्चा, निसम्म अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था’ इस प्रकार से बहुजन के मुख से बातचीत सुनकर और उसे हृदय में धारण कर उस मंखलिपुत्र गोशाल को इस प्रकार का यह आत्मगत विचार उत्पन्न हुआ, यहां यावत् शब्द से चिन्तित, कल्पित, प्रार्थित, मनोगत संकल्प’ इन विचार के विशेषणों का ग्रहण हुआ है, ‘जारिसियाणं ममं धम्मायरियस्स धम्मोवदेसगस्स समणस्स भगवओ महावीरस्स इड्ढी, जुई जसे, बले, वीरिए, पुरिसकारपरक्कमे, लद्धे, पत्ते, अभिसमन्नागए’ जैसी ऋद्धि, जैसी द्युति, जैसा यश, जैसा बल, जैसा वीर्य और जैसा पुरुषकार पराक्रम मेरे धर्माचार्य धर्मोपदेशक श्रमण महावीर को लब्ध हुआ है, प्राप्त हुआ है, अभिसमन्वागत हुआ

निसम्म अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था ” धણા લોકોને સુખે આ પ્રકારની વાતચીત સાંભળીને તથા તેને હૃદયમાં ધારણ કરીને તે મંખલીપુત્ર ગોશાલકના મનમાં આ પ્રકારનો આત્મગત વિચાર ઉત્પન્ન થયો અહીં “યાવત્” પદ વડે “ચિન્તિત, કલ્પિત, પ્રાર્થિત, મનોગત” આ વિચારનાં વિશેષણો ગ્રહણ કરાયાં છે. “જારિસિયાણં મમં ધમ્માયરિયસ્સ ધમ્મોવદેસગસ્સ સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ ઇદ્ધી, જુઈ, જસે, બલે, વીરિયે, પુરિસકારપરક્કમે, લદ્ધે, પત્તે, અભિસમન્નાગએ” જેવી ઋદ્ધિ, જેવી દ્યુતિ, જેવો યશ, જેવું બળ, જેવું વીર્ય અને જેવું પુરુષકાર પ્રાક્રમ મારા ધર્માચાર્ય, ધર્મોપદેશક શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને લબ્ધ થયું છે, પ્રાપ્ત થયું છે અને

જુઈ જાવ પરકમે લઢે પત્તે અભિસમન્નાગ' નો સ્વલુ અસ્તિ-સંભવતિ તાદૃશી સ્વલુ અન્યસ્ય કસ્યચિત્ તથારૂપસ્ય-તથાવિધાકારસ્ય શ્રમણસ્ય વા, બ્રાહ્મણસ્ય વા, ઋદ્ધિઃ, દ્યુતિઃ, યાવત્-યશઃ, વલમ્, વીર્યમ્, પુરુષકારપરાક્રમો લબ્ધઃ, પ્રાપ્તઃ, અભિસમન્વાગતો વર્તતે, 'તં નિસ્સંદિદ્ધં ચ ણં એત્થ મમં ધમ્માયરિણ ધમ્મોવદેસણ સમણે ભગવં મહાવીરે ભવિસ્સઈ ત્તિ કટ્ટુ કોલ્લાગસંનિવેસે સર્વિમ્મતર-વાહિરિણ મમં સન્વઓ સમંતા મગ્ગણગવેસણં કરેઈ' તત્ તસ્માત્ કારણાત્ નિઃ-સંદિગ્ધં નિશ્ચિતં ચ સ્વલુ અત્ર-સ્થાને મમ ધર્માચાર્યો ધર્મોપદેશકઃ શ્રમણો ભગ-વાન્ મહાવીરો ભવિષ્યતીતિ કૃત્વા-एवं નિર્ધાર્ય, કોલ્લાકસંનિવેશે સામ્યન્તર-વાહે-આમ્યન્તરમાગે વહિર્માગે ચ મમ સર્વતઃ, સમન્તાત્ માર્ગણગવેષણમ્-અન્વે-ષણશોધનં કરોતિ, 'મમં સન્વઓ જાવ કરેમાણે કોલ્લાગસંનિવેસસ્સ વહિયા

હૈ, નો સ્વલુ અત્થિ તારિસિયાણં અન્નસ્સ કસ્સઈ તહારૂવસ્સ સમણસ્સ વા માહણસ્સ વા ઇહી જુઈ જાવ પરકમે લઢે પત્તે અભિસમન્નાગ' વૈસી ઋદ્ધિ, વૈસી દ્યુતિ, યાવત્ વૈસા યશ, વૈસા વલ, વૈસા વીર્ય, ઓર વૈસા પુરુષકારપરાક્રમ તથારૂપવાલે અન્ય કિસી શ્રમણ કો બ્રાહ્મણ કો લબ્ધ નહીં હુઆ હૈ, પ્રાપ્ત નહીં હુઆ હૈ, અભિસમન્વાગત નહીં હુઆ હૈ । 'તં નિસ્સંદિદ્ધં' ચ ણં એત્થ મમં ધમ્માયરિણ ધમ્મોવદેસણ સમણે ભગવં મહાવીરે ભવિસ્સઈ' ત્તિ કટ્ટુ કોલ્લાગસંનિવેસે સર્વિમ્મતરવાહિરિણ મમં સન્વઓ સમંતા મગ્ગણગવેસણં કરેઈ' હસલિયે નિઃસંદિગ્ધ ઓર નિશ્ચિત હસ સ્થાન પર મેરે ધર્માચાર્ય ધર્મોપદેશક શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર હોંગે, હસ પ્રકાર વિચાર કર-નિશ્ચિત કર કોલ્લાકસંનિવેશ મેં ખીતર વાહર ઉસને સવ તરફ અઢ્ઢે પ્રકાર સે મેરા અન્વેષણ એવં શોધનકિયા

અભિસમન્વાગત થયું છે, " નો સ્વલુ અત્થિ તારિસિયાણં અન્નસ્સ કસ્સઈ તહા-રૂવસ્સ સમણસ્સ વા, માહણસ્સ વા ઇહી જુઈ જાવ પરકમે લઢે, પત્તે, અભિ-સમન્નાગ" એવી ઋદ્ધિ, એવી દ્યુતિ, એવો યશ, એવું બળ, એવું વીર્ય અને એવું પુરુષકાર પરાક્રમ તથાશ્પવાળા અન્ય કોઈ શ્રમણને અથવા બ્રાહ્મણને લબ્ધ થયું નથી, પ્રાપ્ત થયું નથી અભિસમન્વાગત પણ થયું નથી. "તં નિસ્સંદિદ્ધં ચ ણં એત્થ મમં ધમ્માયરિણ ધમ્મોવદેસણ સમણે ભગવં મહાવીરે ભવિસ્સઈ ત્તિ કટ્ટુ કોલ્લાગસંનિવેસે સર્વિમ્મતરવાહિરિણ મમં સન્વઓ સમંતા મગ્ગણગવેસણં કરેઈ" તેથી એ વાત નિઃસંદિગ્ધ અને નિશ્ચિત છે, કે આ સ્થાન પર જ મારા ધર્માચાર્ય, ધર્મોપદેશક શ્રમણ ભગવાન મહાવીર હશે " આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તેણે કોલ્લાક સંનિ-વેશની બહારના અને અંદરના બાગોમાં બધે મારી શોધ કરવા માંડી,

પણિયભૂમીએ મણ સદ્ધિ અભિસમન્નાગણ' મમ સર્વતો યાવત્ સમન્તાત્ માર્ગણ-
ગવેષણં કુર્વન્, કોલ્લાકસન્નિવેશસ્ય વહિર્ભાગે પણિતભૂમૌ, માણ્ડવિક્રય-
સ્થાને મયા સાર્દ્ધે-સહ, અભિસમન્વાગતઃ-મિલિતઃ, 'તણં સે ગોસાલે
મંઘલિપુત્તે હદ્ધુ તુદ્ધે મમં તિવ્વુત્તો આયાહિણપયાહિણં જાવ નમંસિત્તા, एवं
વયાસી' -તતઃ સ્વલ્લ સ ગોશાલો મહ્ધલિપુત્તો હદ્ધુ તુદ્ધઃ સન્ મમ ત્રિઃકૃત્વઃ ત્રિવા-
રમ્ આદક્ષિણપ્રદક્ષિણં યાવત્-કરોતિ, કૃત્વા વન્દતે, નમસ્યતિ, વન્દિત્વા, નમ-
સ્યિત્વા, एवं-વક્ષમાણપ્રકારેણ અવાદીત્-'તુભં ણં મંતે! મમ ધમ્માયરિયા, અહં ણં
તુભં અંતેવાસી' હે મદન્ત ! યુયં સ્વલ્લ મમ ધર્માચાર્યાઃ વર્તધ્વે, અહં સ્વલ્લ યુષ્મા-
કમ્ અન્તેવાસી-શિષ્યોઽસ્મિ, 'તણં અહં ગોયમા ! ગોસાલસ્સ મંઘલિપુત્તસ્સ
ણમદ્ધં પહિસુમેણિ' હે ગૌતમ ! તતઃ સ્વલ્લ અહં ગોશાલસ્ય મહ્ધલિપુત્રસ્ય ઇત-

‘મમં સંવ્વઓ જાવ કરેમાણે કોલ્લાગસંનિવેસસ્સ વહિયા પણિયભૂમીએ
મણ સદ્ધિ અભિસમન્નાગણ’ અન્વેષણ શોધન કરતા હુઆ વહ કોલ્લાક
સંનિવેશ કે બાહર ભાગ મેં પણિતભૂમિ મેં- માણ્ડવિક્રયસ્થાન
મેં સુદ્ધ સે આકર મિલા ‘તણં સે ગોસાલે મંઘલિપુત્તે હદ્ધુતુદ્ધે મમં
તિવ્વુત્તો આયાહિણપયાહિણં જાવ નમંસિત્તા एवं વયાસી’ વહાં આકર
ઉસ મંઘલિપુત્ર ગોશાલને હદ્ધુ તુદ્ધુ હોકર મેરી ત્રીન ચાર આદક્ષિણ
પ્રદક્ષિણા કી । આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણા કરકે વન્દના કી, નમસ્કાર ક્રિયા,
વન્દના નમસ્કાર કરકે ફિર વહ સુદ્ધ સે હસ પ્રકાર ઘોલા-‘તુભં ણં મંતે !
મમ ધમ્માયરિયા, અહં ણં તુભં અંતેવાસી’ હે મદન્ત ! આપ મેરે ધર્મા-
ચાર્ય હૈં ઓર મૈં આપકા અંતેવાસી હૂં । ‘તણં અહં ગોયમા ! ગોસાલસ્સ
મંઘલિપુત્તસ્સ ણમદ્ધં પહિસુમેણિ’ તવ હે ગૌતમ ! મૈને મંઘલિપુત્ર

“ મમં સંવ્વઓ જાવ કરેમાણે કોલ્લાગસંનિવેસસ્સ વહિયા પણિયભૂમીએ મણ
સદ્ધિ અભિસમન્નાગણ ” આ પ્રમાણે શોધ કરતાં કરતાં કોલ્લાક સંનિવેશના
બાહ્યભાગમાં પણિતભૂમિમાં- માંડવિક્રય, સ્થાનમાં-આવીને તે મને
મળ્યો. “ તણં સે ગોસાલે મંઘલિપુત્તે હદ્ધુતુદ્ધે મમં તિવ્વુત્તો આયાહિણ
પયાહિણં જાવ નમંસિત્તા एवं વયાસી ” ત્યાં આવીને હૃદય અને સંતોષપૂર્વક
તેણે ત્રણ વાર મારી પ્રદક્ષિણા કરી પ્રદક્ષિણા કરીને વંદણા કરી અને
નમસ્કાર કર્યો. વંદણાનમસ્કાર કરીને તેણે મને આ પ્રમાણે કહ્યું-“ તુભં
ણ મંતે ! મમ ધમ્માયરિયા, અહં ણં તુભં અંતેવાસી ” હે ભગવન્ ! આપ
મારા ધર્માચાર્ય છો, અને હું આપનો અંતેવાસી (શિષ્ય) છું “ તણં અહં
ગોયમા ! ગોસાલસ્સ મંઘલિપુત્તસ્સ ણમદ્ધં પહિસુમેણિ ” હે ગૌતમ ! ત્યારે
મંઘલિપુત્ર ગોશાલકની તે વાતને મેં સ્વીકાર કર્યો. “ તણં અહં ગોયમા !

मर्थम्-उपर्युक्तनिवेदनं प्रतिशृणोमि-स्वीकरोमि, 'तएणं अहं गोयमा ! गोसालेणं मंखलिपुत्तेणं सद्धिं पणियभूमीए छव्वासं लाभं, अलाभं, सुखं, दुक्खं, सक्कारमसक्कारं पच्चणुब्भवमाणे अणिच्चजागरियं जागरमाणे विहरित्था' हे गौतम ! ततः खलु अहं गोशालेन मंखलिपुत्तेण सार्द्धम् पणितभूमौ-भाण्डविश्रामस्थाने, षड्वर्षाणि लाभम्, अलाभम्, सुखम्, दुक्खम्, सत्कारम्, असत्कारम्, हानि-लाभमानापमानादिकं प्रत्यनुभवन्, अनित्यजागरिकाम् कुर्वन्, विद्वत्त्वान्-स्थित-वान् । अत्रेदं बोध्यम्-अयोग्यस्यापि एतस्य गोशालस्य यद्भगवता अभ्युपगमनं कृतं तद् एतस्यार्थस्य अवश्यंभावित्वादवसेयम् ॥ सू० ३ ॥

मूलम्-“तए णं अहं गोयमा ! अन्नया कयाइ पढम-सरदकालसमयंसि अप्पवुट्टिकायंसि गोसालेणं मंखलिपुत्तेणं सद्धिं सिद्धत्थगामाओ नयराओ कुम्मगामं नयरं सपट्टिए विहाराए। तस्स णं सिद्धत्थस्स गामस्स नगरस्स कुम्मगामस्स

गोशाल की इस बात को स्वीकार कर लिया 'तए णं अहं गोयमा ! गोसालेणं मंखलिपुत्तेणं सद्धिं पणियभूमीए छव्वासं लाभं, अलाभं, सुखं दुक्खं, सक्कारमसक्कारं पच्चणुब्भवमाणे अणिच्चजागरियं जागरमाणे विहरित्था' इसके बाद हे गौतम ! मंखलिपुत्र गोशालक के साथ पणितभूमि-भाण्डविश्राम स्थान में छह वर्ष तक लाभ, अलाभ, सुख, दुःख, सत्कार असत्कार हानि लाभ, मान अपमान आदि का अनुभव करता हुआ मैं अनित्य जागरिका करता रहा । यहाँ इस प्रकार समझना चाहिये कि अयोग्य भी इस गोशालक को भगवान् ने स्वीकार किया वह ऐसा होना था इस कारण से किया ॥ सू० ३ ॥

गोसालेणं मंखलिपुत्तेणं सद्धिं पणियभूमीए छव्वासं लाभं, अलाभं, सुखं दुक्खं, सक्कारमसक्कारं पच्चणुब्भवमाणे अणिच्चजागरियं जागरमाणे विहरित्था ” हे गौतम ! त्थार भाद मंखलिपुत्र गोशालकनी साथे पणितभूमिमां (भांड विश्राम स्थानमां) छ वर्ष सुधी लाभ, अलाभ, सुख, दुःख, सत्कार, असत्कार, हानिलाभ, मान अपमान आदिने अनुभव करतो हुं अनित्य जागरिका करतो रह्यो अहीं ओपुं समज्जुं नेधंओ के अयोग्य होवा छतां पणु भडापीर प्रभुओ गोशालकने ने स्वीकार कर्यो छतो, ते ओपुं न अनवानुं छतुं, ते कारणे कर्यो छतो. ॥सू०३॥

नगरस्स थ अंतरा एत्थ णं महं एगे तिलथंभए पत्तिए, पुप्फिणं
हरियगरोरिज्जमाणे सिरिए, अईव अईव उवसोभेमाणे उवसोभे-
माणे चिद्धइ। तए णं गोसाले मंखलिपुत्ते तं तिलथंभगं पासइ,
पासित्ता ममं वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी—एस
णं भंते! तिलथंभए किं निफ्फजिस्सइ, नो निफ्फजिस्सइ? एए
य सत्त तिलपुप्फजीवा उदाइत्ता कहिं गच्छिहिंति, कहिं उववज्जि-
हिंति?। तए णं अहं गोयमा! गोसालं मंखलिपुत्तं एवं वयासी—
गोसाला! एस णं तिलथंभए निफ्फजिस्सइ, नो न निफ्फजिस्सइ,
एए य सत्त तिलपुप्फजीवा उदाइत्ता उदाइत्ता एयस्स चेव
तिलथंभगस्स एगाए तिलसंगुलियाए सत्त तिला पच्चायाइस्संति,
तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते ममं एवं आइक्खमाणस्स एय-
मट्ठं नो सदहइ, नो पत्तियइ, नो रोएइ, एयमट्ठं अस-
दहमाणे, अपत्तियमाणे, अरोएमाणे ममं पणिहाए अयं णं
मिच्छावाई भवउ त्तिकहु ममं अंतियाओ सणियं सणियं पच्चो-
सक्कइ, पच्चोसक्कित्ता जेणेव से तिलथंभए तेणेव उवागच्छइ,
उवागच्छित्ता तं तिलथंभगं सलेहुयायं चेव उप्पाडेइ, उप्पाडेत्ता,
एगंते एडेइ, तक्खणमेत्तं च णं गोयमा! दिव्वे अब्भवद्दलए
पाउब्भूए, तए णं से दिव्वे अब्भवद्दलए खिप्पामेव पतणतणा-
एइ, पतणतणाएत्ता, खिप्पामेव पविज्जुयाइ, पविज्जुयेत्ता,
खिप्पामेव नच्चोदगं णातिमट्ठियं पविरलपप्फुसियं रयरेणु-
विणासणं दिव्वं सलिलोदगं वासं वासइ, जे णं से तिलथंभए

आसत्थे पञ्चायाए तत्थेव बद्धमूले तत्थेव पइट्टिए, ते य सत्त
तिलपुष्पजीवा उदाइत्ता उदाइत्ता तस्सेव तिलथंभगस्स एगाए
तिलसंगुलियाए सत्त तिला पञ्चायाया ॥सू० ४॥

छाया-ततः खलु अहं गौतम ? अन्यदा कदाचित् प्रथमशरत्कालसमये
अल्पवृष्टिकाये गोशालेन मङ्गलिपुत्रेण सार्द्धं सिद्धार्थग्रामाद् नगरात् कूर्मग्रामं
नगरं संप्रस्थितो विहर्तुम् । तस्य खलु सिद्धार्थकस्य ग्रामस्य नगरस्य कूर्मग्रामस्य
नगरस्य च अन्तरा, अत्र खलु महान् एकस्तिलस्तम्भकः पत्रितः, पुष्पितः, हरित-
कराराज्यमानः श्रिया अतीव अतीव उपशोभमान उपशोभमानस्तिष्ठति, ततः
खलु गोशालो मङ्गलिपुत्रस्तं तिलस्तम्भकं पश्यति, दृष्ट्वा मां वन्दते, नमस्यति,
वन्दित्वा, नमस्यित्वा एवम् अवादीत् एष खलु भदन्त ! तिलस्तम्भकः किं निष्प-
त्स्यते, नो निष्पत्स्यते ? एते खलु सप्त तिलपुष्पजीवाः अपद्रूय अपद्रूय, कुत्र
गमिष्यन्ति कुत्र उपपत्स्यन्ते ? ततः खलु अहं गौतम ! गोशालं मङ्गलिपुत्रम् एवम्
अवादिषम्-गोशाल ! एष खलु तिलस्तम्भको निष्पत्स्यते, नो न निष्पत्स्यते,
एते खलु सप्ततिलपुष्पजीवा अपद्रूय अपद्रूय एतस्यैव तिलस्तम्भकस्य एकस्यां
तिलसंगुलिकायां सप्ततिलाः प्रत्यायास्यन्ति, ततः खलु स गोशालो मङ्गलिपुत्रो
मम एवमाख्यायतः एतमर्थं नो नो श्रद्दधाति, नो प्रत्येति, नो रोचयति, एतमर्थम्
अश्रद्दधत् अप्रतियन् अरोचयन् मां प्रणिधाय अयं खलु मिथपावादी भवतु इति
कृत्वा ममान्तिकात् शनैः शनैः प्रत्यवष्ण्वकते, प्रत्यवष्ण्वक्य यत्रैव स तिलस्तम्भक
स्तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य तं तिलस्तम्भकं सल्लेष्टुकमेव उत्पाटयति, उत्पाट्य
एकान्ते एडयति, तत्क्षणमात्रेण च खलु गौतम ! दिव्यम् अभ्रवार्दलकं प्रादुर्भू-
तम्, ततः खलु तद्दिव्यम् अभ्रवार्दलकं क्षिप्रमेव प्रतणतणायते प्रतणतणाय क्षिप्रमेव
प्रविद्योतते प्रविद्युत्य क्षिप्रमेव नात्युदकं नातिमृत्तिकम् प्रविरलप्रपृषत् रजोरेणु
विनाशनम्, दिव्यं सल्लिलोदकवर्षं वर्षति, येन स तिलस्तम्भकः आस्वस्थः,
प्रत्यायातः, तत्रैव बद्धमूलः, तत्रैव प्रतिष्ठितः, ते च सप्ततिलपुष्पजीवाः
अपद्रूय अपद्रूय तस्यैव तिलस्तम्भस्य एकस्यां तिलसंगुलिकायाम् सप्ततिलाः
प्रत्यायाताः ॥ सू० ४ ॥

टीका--भगवानाह--‘तए णं अहं’ इत्यादि । ‘तए णं अहं गोयमा ! अन्नया
कयाइ पढमसरदकालसमयंसि अप्पवुट्टिकायंसि’ हे गौतम ! ततः खलु अहम्

‘तए णं अहं गोयमा ! अन्नया कयाइ’ इत्यादि ।

“ तएणं अहं गोयमा ! अन्नया कयाइ ” इत्यादि-

અન્યદા કદાચિત્, પ્રથમ શરત્કાલસમયે માર્ગશીર્ષે કૃષ્ણપ્રતિપદિ અલ્પવૃષ્ટિકાયે-
અવિદ્યમાનવર્ષે સતિ ચાતુર્માસાનન્તરમિત્યર્થઃ 'ગોસાલેન મંચલિપુત્તેન સદ્ધિ
સિદ્ધત્થગામાઓ નગરાઓ કુમ્મગામં નગરં સંપટ્ટિણ વિહારાણ' ગોસાલેન મંચલિ-
પુત્રેણ સાર્દઘ્ ષડ્વર્ષવિહરણાનન્તરં સિદ્ધાર્થગ્રામાદ્ નગરાત્, કૂર્મગ્રામં નગરં સંપ-
સ્થિતો વિહારાય-વિહર્તુમ્ 'તસ્સ ણં સિદ્ધત્થસ્સ ગામસ્સ નગરસ્સ કુમ્મગામસ્સ
નયરસ્સ ય અંતરા,' તસ્ય ચલુ સિદ્ધાર્થકસ્ય ગ્રામસ્ય નગરસ્ય, કૂર્મગ્રામસ્ય
નગરસ્ય ચ અન્તરા-મધ્યે, 'એત્થ ણં મહં એગે તિલથંભણ પત્તિણ, પુપ્પિણ, હરિ-
યગરેરિજ્જમાણે સિરીણ અર્હવ અર્હવ ઉવસોમેમાણે ઉવસોમેમાણે ચિટ્ઠહ' અત્ર
ચલુ સિદ્ધાર્થકૂર્મગ્રામયોર્મધ્યે મહાન્ એકસ્તિલસ્તમ્મકઃ પત્રિતઃ-પત્રયુત્તઃ,

ટીકાર્થ—ભગવાન્ ને કહ્યા-‘તણ ણં અહં ગોયમા ! અન્નયા કયાઈ પઢમસરદકાલસમયંસિ અપ્પવુટ્ઠિકાયંસિ’ હે ગૌતમ ! એક દિન કી વાત
હૈં કિં મૈં પ્રથમ શરદકાલ કે સમય મૈં-માર્ગશીર્ષ’ કે કૃષ્ણપક્ષકી પ્રતિ-
પદા કે દિન-જબ કિં વર્ષા કાલ વ્યતીત હો જાતા હૈં ઓર ચૌમાસા
સમાપ્ત હો જાતા હૈં ‘ગોસાલેન મંચલિપુત્તેન સદ્ધિ સિદ્ધત્થગામાઓ
નગરાઓ કુમ્મગામં નગરં સંપટ્ટિણ વિહારાણ’ મંચલિપુત્ર ગોસાલક કે
સાથ-છઠ્ઠવર્ષ વિહાર કે બાદ સિદ્ધાર્થગ્રામ નગર સે કૂર્મગ્રામનગરી કી
તરફ વિહાર કરને કે લિયે ચલા ‘તસ્સ ણં સિદ્ધત્થસ્સ ગામસ્સ નગરસ્સ
કુમ્મગામસ્સ નયરસ્સ ય અંતરા’ સિદ્ધાર્થગ્રામ નગર ઓર કૂર્મગ્રામનગર
કે બીચ મૈં ‘એત્થ ણં મહં એગે તિલથંભણ પત્તિણ, પુપ્પિણ હરિયગ-
રેરિજ્જમાણે સિરીણ અર્હવ અર્હવ ઉવસોમેમાણે ચિટ્ઠહ’ એક બડા તિલ કા

ટીકાર્થ—મહાવીર પ્રભુ ગોસાલકનેા વૃત્તાન્ત આગળ ચલાવતા ગૌતમ
સ્વામીને કહે છે કે—“તણ ણં અહં ગોયમા ! અન્નયા કયાઈ પઢમકાલસમયંસિ
અપ્પવુટ્ઠિકાયંસિ” હે ગૌતમ ! ત્યાર બાદ એવું બન્યું કે પ્રથમ શરદકાળના
સમયે-માગશર માસની કૃષ્ણપક્ષની પ્રતિપદા (એકમ)ને દિવસે-જ્યારે વર્ષા-
કાળ પૂરો થઈ જવાથી ચાતુર્માસ સમાપ્ત થાય છે, ત્યારે “ગોસાલેન મંચ-
લિપુત્તેન સદ્ધિ સિદ્ધત્થગામાઓ નગરાઓ કુમ્મગામં નગરં સંપટ્ટિણ વિહારાણ”
મંચલિપુત્ર ગોસાલકની સાથે-છ વર્ષ સુધી વિચરણ કરીને, સિદ્ધાર્થગ્રામ
નગરથી કૂર્મગ્રામ નગર તરફ વિહાર કરવાને માટે હું ચાલી નીકળ્યો.
“તસ્સ ણં સિદ્ધત્થસ્સ ગામસ્સ નગરસ્સ કુમ્મગામસ્સ નયરસ્સ ય અંતરા”
સિદ્ધાર્થગ્રામ નગર અને કૂર્મગ્રામ નગરની વચ્ચે “એત્થ ણં મહં એગે તિલથં-
ભણ પત્તિણ, પુપ્પિણ હરિયગરેરિજ્જમાણે સિરીણ અર્હવ અર્હવ ઉવસોમેમાણે ચિટ્ઠહ”

પુષ્પિત:-પુષ્પયુક્તઃ, હરિતકરારાજ્યમાન:-હરિતકેન-હરિતવર્ણેન અતિશયેન રાજતે
 इति तथाविधः. શ્રિયા શોભયા અતીવ અતીવ ઉગશોભમાનઃ ઉપશોભમાનરિપ્ઠતિ,
 'તેષાં ગોશાલે મંચલિપુત્રે તં તિલથંભગં પાસહ' તતઃ સ્વલ્લુ ગોશાલો મંચલિ-
 પુત્રસ્તં તિલસ્તમ્ભકં પશ્યતિ, 'પાસિત્તા મમં વંદહ, નમંસહ, વંદિત્તા, નમંસિત્તા
 एवं वयासी'—તં તિલસ્તમ્ભકં દૃષ્ટ્વા માં વન્દતે, નમસ્યતિ, વન્દિત્વા, નમસ્યિત્વા,
 एवम्-વક્ષ્યમાણપ્રકારેण अवादीत्—'एष णं भंते ! तिलथंभए किं निष्फज्जिस्सह,
 नो निष्फज्जिस्सह?' हे भदन्त ! एष स्वल्लु पुरो दृश्यमानः, तिलस्तम्भकः
 किं निष्पत्स्यते नो वा निष्पत्स्यते ? 'एष य सत्ततिलपुष्पजीवा उदाइत्ता
 उदाइत्ता कर्हि गच्छिहिति, कर्हि उववज्जिहिति ?' एते च सप्ततिलपुष्पजीवाः
 अपद्रूय अपद्रूय कुत्र गमिष्यति, कुत्र उत्पत्स्यते ? भगवानाह—'तएणं अहं

झाड था जो पत्रों से युक्त एवं पुष्पों से सुशोभित था। यह अपनी
 हरियाली से बड़ा सुन्दर दिखता था इसी कारण यह अपनी शोभा से
 बना हुआ था। 'तेषां गोशाले मंचलिपुत्रे तं तिलथंभगं पાસહ'
 ગોશાલક મંચલિપુત્ર ને હસ તિલ કે જાડ કો દેખા। 'પાસિત્તા મમં
 વંદહ, નમંસહ, વંદિત્તા નમંસિત્તા એવં વયાસી' દેખકર વસને સુજ્ઞે
 વંદના કી, નમસ્કાર કિયા વન્દજો નમસ્કાર કરકે ફિર વસને સુજ્ઞ
 સે હસ પ્રકાર કહા—'એષ ણં ભંતે ! તિલથંભએ કિં નિષ્ફજ્જિસ્સહ, નો
 નિષ્ફજ્જિસ્સહ' હે ભદન્ત ! યહ તિલ કા જાડ નિપજેગા ? યા નહોં
 નિપજેગા ? 'એષ ય સત્તતિલપુષ્પજીવા ઉદાઈત્તા ઉદાઈત્તા કર્હિ ગચ્છિ-
 હિતિ, કર્હિ ઉવવજ્જિહિતિ' તથા યે જો તિલપુષ્પ કે સાત જીવ હૈ વે
 મર કર કહાં જાવેંગે ? કહાં ઉત્પન્ન હોવેંગે ? 'તેષાં અહં ગોયમા !

એક ઝાટો તલનો છોડ હતો, જે પાનથી યુક્ત હતો અને પુષ્પોથી સુશો-
 ભિત હતો. તે પોતાની હરિયાળીને લીધે ઘણો જ સુંદર લાગતો હતો, તે
 કારણે તે પોતાની શોભા વડે સુશોભિત લાગતો હતો. “તેષાં ગોશાલે
 મંચલિપુત્રે તં તિલથંભગં પાસહ” મંચલિપુત્ર ગોશાલકે તે તલનો છોડ
 જોયો. “પાસિત્તા મમં વંદહ, નમંસહ, વંદિત્તા, નમંસિત્તા એવં વયાસી” ત્યાર
 બાદ તેણે મને વંદણા કરી અને નમસ્કાર કર્યાં. વંદણાનમસ્કાર કરીને તેણે
 મને આ પ્રમાણે પ્રશ્ન પૂછ્યો—“એષ ણં ભંતે ! તિલથંભએ કિં નિષ્ફજ્જિસ્સહ, નો
 નિષ્ફજ્જિસ્સહ ?” હે ભગવન્ ! આ તલનો છોડ નિપજશે, કે નહીં નિપજે ?
 “એષ ય સત્ત તિલપુષ્પજીવા ઉદાઈત્તા ઉદાઈત્તા કર્હિ ગચ્છિહિતિ, કર્હિ ઉવવ-
 જ્જિહિતિ ?” તથા જે આ તલના પુષ્પના સાત જીવો છે, તેઓ મરીને ક્યાં
 જશે ? ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ? “તેષાં અહં ગોયમા ! ગોશાલ મંચલિપુત્ર એવં

गोयमा ! गोसालं मंखलिपुत्तं एवं वयासी'-हे गौतम ! ततः खलु अहं गोशालं मंखलिपुत्रम्, एवं-वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादिषम्-उक्तवान् 'गोसाला ! एस णं तिलथंभए निप्फज्जिस्सइ, नो न निप्फज्जिस्सइ' हे गोशाल ! एए खलु पुरो दृश्य-मानस्तिरस्सम्भको निष्पत्स्यते, नो न निष्पत्स्यते अपि तु अवश्यं निष्पत्स्यते इति भावः, 'एए य सत्ततिलपुप्फजीवा उदाइत्ता उदाइत्ता' एते च सप्त-तिलपुष्पजीवाः अपद्रूय अपद्रूय, 'एयस्स चेव तिलथंभगस्स एगाए तिलसंगुलि-याए सत्ततिला पच्चायाइस्संति' एतस्य चैव तिलस्वरूपस्य एकस्यां तिल-संगुलिकायां-विउफलिकायां, सप्ततिलाः प्रत्यायास्यन्ति-पुनरुत्पत्स्यन्ते, 'तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते ममं एवं आइक्खमाणस्स एयमट्ठं नो सदहइ, नो पत्तियइ नो रोएइ,' ततः खलु स गोशालो मंखलिपुत्रो मम एवम्-उक्तप्रकारेण, आख्यायतः, एतमर्थम् उपर्युक्तार्थम् नो श्रद्धाति, नो मत्त्येति-नो विश्वसिति,

गोशालं मंखलिपुत्तं एवं वयासी' इसके उत्तर में हे गौतम ! मैंने मंख-विपुत्र गोशालक से ऐसा कहा-'गोसाला ! एस णं तिलथंभए निप्फ-ज्जिस्सइ, नो न निप्फज्जिस्सइ' हे गोशालक ! यह तिलका झाड़ अवश्य निपझेगा, नहीं निपजेगा ऐसा नहीं हूँ । तथा 'एए य सत्ततिलपुप्फजीवा उदाइत्ता उदाइत्ता' ये जो तिल पुष्प के सात जीव हैं, वे मर करके 'एयस्स चेव तिल थंभगस्स एगाए तिलसंगुलियाए सत्ततिला पच्चायाइस्संति' इसी तिल के झाड़ की एक फली में सात तिलरूप से उत्पन्न होंगे । 'तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते ममं एवं आइक्खमाणस्स एयमट्ठं नो सदहइ' इस प्रकार से उसके प्रश्न का उत्तर देनेवाले मेरे वचनों पर उस मंखलिपुत्र गोशालक को विश्वास नहीं हुआ । उसने मेरे कथन को अपनी प्रतीति का विषय नहीं बनाया उस पर उसे श्रद्धा नहीं

वयासी" हे गौतम ! तदा मे भगवद्विपुत्र गोशालकने आ प्रभाषे उत्तर आभ्यो-“गोसाला ! एस णं तिलथंभए निप्फज्जिस्सइ, नो न निप्फज्जिस्सइ” हे गोशाल ! आ तलने छेउ अवश्य निपज्जेशे. ते नही निपजे, ओवी वात शक्य नथी तथा “एए य सत्त तिलपुप्फजीवा उदाइत्ता उदाइत्ता” जे आ तलना पुष्पना सात छे तेओ भरीने “एयस्स चेव तिलथंभगस्स एगाए तिल-संगुलियाए सत्ततिला पच्चायाइस्संति” आज तलना छेउनी ओक झुलीमां सात तल इपे उत्पन्न थशे, “तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते ममं एवं आइ-क्खमाणस्स एयमट्ठं नो सदहइ” तेना ते प्रश्नने उत्तर आ प्रकारने देनार। भारा वयनेमां ते भगवद्विपुत्र गोशालकने विश्वास आओ नही तेने भारा कथन प्रभाषेनी वातनी प्रतीति न थई, तेने भारा वयनेमां श्रद्धा उत्पन्न थई

नो वा रोचयति—‘एयमट्टं असद्वहमाणे, अपत्तियमाणे, अरोएमाणे ममं पणिहाए अयं णं मिच्छावादी भवउ त्ति कट्ठु ममं अंतियाओ सणियं सणियं पच्चोसकइ’ एतमर्थं—पूर्वोक्तार्थम् अश्रद्धयत् अपत्तियन्—अविश्वसन्, अरोचयन्—रुचिविषयम-
कुर्वन् मां पणिधाय—आश्रित्य, अयं खलु भगवान् मिथ्यावादी भवतु इति कृत्वा—विचार्य, समान्तिकात्—मम समीपात्, शनैः शनैः प्रत्यवष्वक्कते पश्चात् गच्छति, ‘पच्चोस^कता जेणेव से तिलथंभए तेणेव उवागच्छइ’ प्रत्यवष्वक्कच-
अपसर्पणं कृत्वा, यत्रैव स तिलस्तम्भक आसीत् तत्रैव उपागच्छति, ‘उवागच्छित्ता तं तिलथंभगं सलेट्ठुयायं चेव उप्पाडेइ’ उपागत्य तं तिलस्तम्भकं सलेट्ठुकं चैव मृत्तिकासहितं यथास्यात्तथा उत्पाटयति, ‘उप्पाडेत्ता एगंते एडेइ’ उत्पाट्य एकान्ते एडयति—प्रक्षिपति, ‘तक्खणमेत्तं च णं गोयमा ! दिव्वे अवभवइलए

जमी वह उसके लिये रुचिकर नहीं हुआ इस प्रकार ‘एयमट्टं असद्वह-
माणे अपत्तियमाणे अरोएमाणे ममं पणिहाए अयं णं मिच्छावादी भव
उ त्ति कट्ठु ममं अंतियाओ सणियं सणियं पच्चोसकइ’ इस मेरे कथन
रूप अर्थ पर श्रद्धा नहीं करता हुआ, प्रतीति नहीं करता हुआ, रुचि
नहीं करता हुआ वह गोशाल अपने सहारे से मुझे मिथ्यावादी
साबित करने के लिये मेरे पास से धीरे २ चला गया, ‘पच्चो-
सकेत्ता जेणेव से तिलथंभए तेणेव उवागच्छइ’ और चल कर वह
वहां पहुँचा कि जहां वह तिल का झाड़ खड़ा था ‘उवागच्छित्ता तं तिल-
थंभगं सलेट्ठुयायं चेव उप्पाडेइ’ वहां जाकर उसने मिट्टी, सहित जड़-
मूल से उस तिलके झाड़ को उखाड़ा ‘उप्पाडेत्ता एगंते एडेइ’ और
उखाड़ कर उसे एकान्त स्थान में फेंक दिया ‘तक्खणमेत्तं च णं

नही’, अने ते वयने रुचिकर पशु न लाग्यां. “ एयमट्टं असद्वहमाणे, अप-
त्तियमाणे; अरोरमाणे ममं पणिहाए अयं णं मिच्छावादी भवउत्तिकट्ठु ममं
अंतियाओ सणियं सणियं पच्चोसकइ ” आ भारा कथन ३५ अर्थ पर श्रद्धा
नहीं राखतो. એવો, તેની પ્રતીતિ નહીં કરતો. એવો, તેમાં રુચિથી રહિત
એવો તે ગોશાલક, મને મિથ્યાવાદી સાબત કરવાને માટે भारી પાસેથી ધીમે
ધીમે આલ્યો ગયો. “ પच्चોસકેત્તા જેણેવ તિલથંભએ તેણેવ ઉવાગચ્છइ ” પછી
તે જ્યાં તલનો છોડ હતો ત્યાં પહોંચી ગયો. “ ઉવાગચ્છિત્તા તં
તિલથંભગં સલેટ્ઠુયાયં ચેવ ઉપ્પાડેइ ” ત્યાં જઈને માટી સહિત જડમૂળમાંથી
તે તલના છોડને ઉખાડી નાખ્યો. “ ઉપ્પાડેત્તા એગંતે એડેइ ” અને ઉખાડીને
તેને એકાન્ત સ્થાનમાં ફેંકી દીધો.

“ તક્કણમેત્તં ચ ણં ગોયમા ! દિવ્વે અવ્બવહલए પાલ્લભૂए ” હે ગૌતમ !

પાઝભૂઈ' હે ગૌતમ ! તત્ક્ષણમાત્રેણ ચ દિવ્યમ્-દેવસમ્બન્ધિ, અભ્રવાર્દલિકમ્-
અભ્રં મેઘસ્તદ્ભૂપં વારો-જલસ્ય, દલિકમ્-કારણમ્-અભ્રવાર્દલિકમ્ પ્રાદુર્ભૂતં-
પ્રકટીભૂતમ્, 'તદ્દેવં સે દિવ્યે અભ્રવદ્ભૂતે સ્વિપ્પામેન પતણતણાઈ' તતઃ સ્વલુ
તત્ દિવ્યમ્ અભ્રવાર્દલિકમ્, ક્ષિપમેવ-શીઘ્રાતિશીઘ્રમેવ પ્રતણતણાયતે-પ્રકર્ષેણ
અત્યન્તં તણતણાયતે ગર્જતિ, 'પતણતણાઈત્તા સ્વિપ્પામેન પવિજ્જુયાઈ' પ્રતણ-
તણાય-અત્યન્તં ગર્જનં કૃત્વા ક્ષિપમેવ પ્રવિયોતતે, વિદ્યોત્તિતુમારવ્થવાન્, પવિજ્જુ-
યેત્તા સ્વિપ્પામેવ ન નચ્ચોદગં ણાતિમદ્દિયં પરિવલપ્પ્ફુસિયં રયરેણુવિણાસણં
દિવ્વં સલિલોદગં વાસઈ' પ્રવિદ્યુત્ય-વિદ્યોતનં કૃત્વા ક્ષિપમેવ નાત્યુદકમ્-નાધિક-
જલં યથા ભવતિ તથા, નાતિ મૃત્તિકં નાધિકમૃત્તિકં ચ યથા ભવતિ તથા પ્રવિરલ-
પ્પ્પ્ફુત્તમ્-પ્રવિરલાઃ-અતિવિરલાઃ, પૃષ્ઠકાઃ-ચિન્દુઓ યત્ર તત્થા, રજોરેણુ વિના-

ગોચર્યા ! દિવ્યે અભ્રવદ્ભૂતે પાઝભૂઈ' હે ગૌતમ ! उसी समय आकाश
में मेघ प्रकट हो गये । अभ्र नाम मेघ का है । वार नाम जल का है
और दलिक का अर्थ कारण है । जल का कारण मेघ होना है-अतः
इस पद से ऐसा यहां प्रकट किया है कि झूठे बादल आकाश में प्रकट
नहीं हुए किन्तु वरसनेवाले मेघ आकाश में प्रकट हुए 'तद्देवं दिव्ये
अभ्रवदभूते स्वप्पामेन पतणतणाई' और प्रकट होते ही गर्जना
करने लगे । 'पतणतणाइत्ता स्वप्पामेन पविज्जुयाई' गर्जना होने के
बाद बिजली चमकने लगी । 'पविज्जुएत्ता स्वप्पामेन नच्चोदगं णाहम-
द्वियं पविरलप्पफुसियं रयरेणुविणासणं दिव्वं सलिलोदगं वासई' बिजली
चमकने के बाद ही पानी वरसने लगा । पानी जो वरसा सो बूसला-
धाररूप से नहीं वरसा किन्तु विरल बिन्दुओं के रूप में वरसा । इसी

એજ સમયે આકાશમાં મેઘ (વાદળાં) દેખાવા લાગ્યા. “અભ્ર” આ પદ
મેઘનું વાચક છે. ‘વાર-વારિ’ આ પદ જલનું વાચક છે, અને ‘દલિક’
આ પદનો અર્થ ‘કારણ’ છે. જળનું કારણ મેઘ હોય છે, તેથી આ પદ
દ્વારા અહીં એ વાત પ્રકટ કરવામાં આવી છે કે જૂઠાં વાદળો આકાશમાં
પ્રકટ થયાં ન હતાં, પણ વરસાદ વરસાવનારાં વાદળો જ પ્રકટ થયાં હતાં.
“તદ્દેવં સે દિવ્યે અભ્રવદ્ભૂતે સ્વિપ્પામેન પતણતણાઈ” અને પ્રકટ થતાં જ
ગર્જના કરવા લાગ્યાં હતાં. “પત્તણતણાઈત્તા સ્વિપ્પામેન પવિજ્જુયાઈ” ગર્જના
થયા બાદ વિજળી ચમકવા લાગી. “પવિજ્જુએત્તા સ્વિપ્પામેન નચ્ચોદગં
ણાહમદ્વિયં પવિરલપ્પ્ફુસિયં રયરેણુવિણાસણં દિવ્વં સલિલોદગં વાસઈ” વિજળી
ચમક્યા બાદ વરસાદ વરસવા લાગ્યો. જે વરસાદ વરસ્યો તે મૂસલધાર રૂપે
વરસ્યો નહીં, પરંતુ વિરલ બિન્દુઓ રૂપે-નાનાં નાનાં ટીપાંઓ રૂપે-વરસ્યો

શનમ્-રજઃ-પવનોઢુાયિતો ગગનમધ્યવર્તી પાંશુઃ, રેણવશ્ર-ભૂમિસ્થિતપાંશ-
વસ્તેષાં વિનાશનં-તદુપશમકમ્, દિવ્યમ્, સલિલોદકવર્ષમ્-સલિલાઃ શીતાદિ
મહાનથસ્તાસાં રસાદિગુણસાધર્મ્યાત્ સદશસ્ય ઉદકસ્ય વર્ષમ્-સલિલોદકવર્ષમ્,
'જે ણં સે તિલથંભણ આસત્યે પચ્ચાયાણ, તત્થેવ વદ્ધમૂલે, તત્થેવ પહ્ણિણ' યેન
લલુ દિવ્યસલિલોદકવર્ષણેન સ તિલસ્તમ્મકઃ, આસ્વસ્થઃ-સ્થિરોઽભૂત્, પ્રત્યા-
જાતઃ-પ્રત્યુત્પન્નઃ પ્રત્યક્કુરિતઃ તત્રૈવ-તસ્મિન્નેવ સ્થાને વદ્ધમૂલઃ-વદ્ધં-દદ્ધં મૂલં
યસ્ય સ તથાવિધોઽભૂત્ યત્રૈવ સ પૂર્વે પતિત આસીત્, તત્રૈવ તસ્મિન્નેવ સ્થાને સ
તિલસ્તમ્મકઃ પ્રતિષ્ઠિતઃ સ્થિરોઽભૂત્ 'તેય સત્તતિલપુપ્ફજીવા ઉદાહત્તા
ઉદાહત્તા તસ્સેવ તિલથંભગસ્સ ઇગાણ તિલસંગુલિયા સત્તતિલા પચ્ચાયાયા' તે ચ

કારણ ઉસ વૃષ્ટિ સે કીચડ નહીં હોને પાર્ક, પાની કી ગિરતી હુઈ ઉન
નન્હી ૨ વૃન્દોં ને આકાશ મેં ઉડતે હુણ ધૂલિકળોં કો ઓર જમીન પર
રહે હુણ પાંશુકળોં કો ઉપશમિત કર દિયા । ઇન છોટી ૨ વિન્દુઓં કે
રૂપ મેં જો દિવ્ય ઉદક-જલ વરસા વહ શીનાદિ મહાનદિયોં કે રસાદિ
ગુણ કો સમાનતાવાળા થા । યહી વાત 'સલિલાઃ' ઇસ પદ સે યહાં
પ્રકટ કી ગઈ હૈ । યહાં 'સલિલા' શબ્દ કા અર્થ શીનાદિ મહાનદિયાં
એસા હૈ । 'જે ણં સે તિલથંભણ આસત્યે પચ્ચાયાણ' તત્થેવ વદ્ધમૂલે
તત્થેવ પહ્ણિણ' ઇસ દિવ્ય સલિલોદક કી વર્ષા સે વહ તિલસ્તમ્મ સ્થિર
હો ગયા, ઓર વહીં પર જહાં વહ પડા થા ઉલ્લકી જડ જમ્મ ગઈ ।
ઇસસે વહ પ્રત્યક્કુરિત હો ગયા । 'તે ય સત્તતિલપુપ્ફજીવા ઉદાહત્તા ૨
તસ્સેવ તિલથંભગસ્સ ઇગાણ તિલસંગુલિયાણ સત્ત તિલા પચ્ચાયાયા'

તે કારણે તે વૃષ્ટિથી કીચડ ઉત્પન્ન થયો નહીં આકાશમાંથી નીચે પડતાં
પાણીનાં તે નાનાં નાનાં ટીપાઓએ આકાશમાં ઊડતાં ધૂળનાં રજકણોને તથા
જમીન પર રહેલાં માટીનાં કણોને ઉપશમિત કરી નાખ્યા આ નાનાં નાનાં
ટીપાંઓ રૂપે જે દિવ્ય જલની વૃષ્ટિ થઈ, તે શીતાદિ મહાનદીઓના રસાદિ
ગુણોની સમાનતાવાળું હવું એજ વાત "સલિલાઃ" આ પદ દ્વારા પ્રકટ
કરવામાં આવી છે. અહીં "સલિલા" શબ્દનો અર્થ 'શીતાદિ મહાન-
દીઓ' છે. "જે ણં સે તિલથંભણ આસત્યે પચ્ચાયાણ તત્થેવ વદ્ધમૂલે તત્થેવ
પહ્ણિણ" આ દિવ્ય સલિલોદકની વર્ષાથી તે તલનો છોડ સ્થિર થઈ ગયો,
અને જે જગ્યાએ તે પડ્યો હતો તે જગ્યાએ જ તેની જડ જામી ગઈ તે
કારણે તે ફરી અંકૂરિત થઈ ગયો. "તે ય સત્તતિલપુપ્ફજીવા ઉદાહત્તાર
તસ્સેવ તિલથંભગસ્સ ઇગાણ તિલસંગુલિયાણ સત્ત તિલા પચ્ચાયાયા" અને જે

सप्ततिलपुष्पजीवाः उद्बृत्य उद्बृत्य-पुष्पशरीरात् निःसृत्य निःसृत्य तस्यैव
तिलस्तम्भकस्य एकस्यां तिलगुलिकायां-तिलफलिकायां सप्ततिकाः प्रत्यायाताः-
प्रभ्युत्पन्नाः ॥ सू० ४ ॥

मूलम्-“तए णं अहं गोयमा! गोसालेणं मंखलिपुत्तेणं
सद्धिं जेणेव कुम्मग्गामे नयरे तेणेव उवागच्छामि, तए णं तस्स
कुम्मग्गामस्स नगरस्स बहिया वेसियायणे नामं बालतवस्सी
छट्ठं छट्ठेण अणिविखत्तेणं तवोकम्मेणं उड्डं बाहाओ पणिज्झिय
पणिज्झिय सूराभिमुहे आयावणभूमीए आयावेमाणे विहरइ,
आइच्चतेयतवियाओ य से छप्पईओ सव्वओ समंता, अभि-
निस्सवन्ति, पाणभूयजीवसत्तदयट्ठयाए च णं पडियाओ
पडियाओ तत्थेव तत्थेव भुज्जो भुज्जो पच्चोरुभेइ,। तए णं से
गोसाले मंखलिपुत्ते वेसियायणं बालतवस्सिं पासइ, पासित्ता
ममं अंतियाओ सणियं सणियं पच्चोसक्कइ, पच्चोसक्किता, जेणेव
वेसियायणे बालतवस्सी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता वेसि-
यायणं बालतवस्सिं एवं वयासी-किं भवं मुणी, मुणिए उदाहु-
जूया सेज्जायरए? तए णं से वेसियायणे बालतवस्सी गोसा-
लस्स मंखलिपुत्तस्स एयमट्ठं णो आढाइ, णो परिजाणाइ, तुसि-
णीए संचिद्धइ। तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते वेसियायणं
बालतवस्सिं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वयासी-किं भवं मुणी

और वे जो सात तिलपुष्प के जीव थे पुष्प शरीर से निकल २ उसी
तिलस्तम्भ की एक तिलगुलिका-फली में सात तिलों के रूप में
उत्पन्न हो गये ॥ सू० ४ ॥

सात तलना पुष्पना छुवे। डता, तेओ पुष्पशरीरभांथी नीकणीने तलना
छाडनी ओक तलशुलिकाभां (इवीभां) सात तलो इये उत्पन्न थई गयां, ॥सू०४॥

मुणिण् जाव जुया सेज्जायरए। तए णं से वेसियायणे बालतव-
स्सी गोसालेणं मंखलिपुत्तेणं दोच्चंपि, तच्चंपि एवं वुत्ते समाने
आसुरत्ते जाव मिसिमिसेमाणे आयावणभूमीओ पच्चोरुभइ
पच्चोरुभित्ता, तेयासमुग्धाएणं समोहन्नइ, समोहन्नित्ता सत्त-
ट्ठपयाइं पच्चोसक्कइ, पच्चोसक्कित्ता गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स
वहाए सरीरगंसि तेयं निसिरइ, तए णं अहं गोयमा! गोसा-
लस्स मंखलिपुत्तस्स अणुकंपणट्ठयाए वेसियायणस्स बालतव-
स्सिस्स तेयपडिसाहरणट्ठयाए एत्थ णं अंतरा अहं सीयलियं
तेयलेस्सं निसिरामि, जाए सा ममं सीयलियाए तेयलेस्साए
वेसियायणस्स बालतवस्सिस्स साउसिणा तेयलेस्सा पडिहया।
तए णं से वेसियायणे बालतवस्सी मम सीयलियाए तेयलेस्साए
तं उसिणं तेयलेस्सं पडिहयं जाणित्ता गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स
सरीरगस्स किंश्चि आवाहं वा वावाइं वा, छविच्छेदं वा अकीरमाणं
पासित्ता तं उसिणं तेयलेस्सं पडिसाहरइ, पडिसाहरेत्ता, ममं एवं
वयासीसे गयमेयं भगवं!। तए णं गोसाले मंखलिपुत्ते ममं एवं
वयासी-किण्हं भंते! एस जुयासिज्जायरए तुब्भे एवं वयासी-
से गयमेयं भगवं! गयमेयं भगवं! तए णं अहं गोयमा!
गोसालं मंखलिपुत्तं एवं वयासी-तुमं णं गोसाला! वेसियायणं
बालतवस्सिं पाससि, पासित्ता मम अंतियाओ तुसिणियं तुसि-
णियं पच्चोसक्कसि, पच्चोसक्कित्ता जेणेव वेसियायणे बालतव-
स्सी तेणेव उवागच्छसि, उवागच्छित्ता वेसियायणं बालतवस्सि

एवं वयासी—किं भवं मुणी मुणिष उदाहु जुथासेजायरए ?।
 तए णं से वेसियायणे बालतवस्सी तव एयमटुं नो आढाइ, नो
 परिजाणाइ, तुसिणीए संचिद्धइ। तए णं तुमं गोसाला वेसिया-
 यणं बालतवस्सिं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वयासी—किं भवं मुणी
 मुणिष जाव सेजायरए। तए णं से वेसियायणे बालतवस्सी
 तुमं दोच्चंपि, तच्चंपि एवं वुत्ते सभाणे आसुरत्ते जाव पच्चो-
 सइ, पच्चोसक्किता तव वहाए सरीरगंसि तेयलेस्सं निसिरइ,
 तए णं अहं गोसाला ! तव अणुकंपणट्टयाए वेसियायणस्स
 बालतवस्सिस्स तेयलेस्सा पडिसाहरणट्टयाए, एत्थ णं अंतरा
 सीयलियं तेयलेस्सं निसिरामि जाव पडिहयं जाणित्ता तव य
 सरीरगस्स किंचि आवाहं वा, वावाहं वा, छविच्छेदं व अकी-
 रमाणं पासेत्ता तं उस्सिणं तेयलेस्सं पडिसाहरेइ, पडिसाहरेत्ता,
 ममं एवं वयासी—से गयमेयं भगवं, से गयमेयं भगवं !। तए
 णं से गोसाले मंखलिपुत्ते ममं अंतियाओ एयमटुं सोच्चा
 निसम्म भीए जाव संजायमये ममं वंदइ नमंसइ, वंदित्ता
 नमंसित्ता एवं वयासी—कहं णं भंते ! संखित्तविउलतेयलेस्से
 भवइ ?। तए णं अहं गोयमा ! गोसालं मंखलिपुत्तं एवं वयासी-
 'जे णं गोसाला एगाए सणहाए कुम्मासर्पिडियाए एगेण य
 वियडासएणं छट्ठं छट्ठेणं अनिक्खित्ते णं तवोक्कम्मेणं उट्ठं
 बाहाओ पगिज्झय पगिज्झय जाव विहरइ, से णं अंतो छण्हं

मासाणं संखितविउलतेयलेस्से भवइ । तए णं से गोशाले
मंखलिपुत्ते ममं एयमट्ठं सस्मं विणए णं पडिसुणेइ ॥सू० ५॥

छाया—ततः खलु अहं गौतम ! गोशालेन मङ्गलिपुत्रेण सार्द्धं यत्रैव कूर्म-
ग्रामं नगरं तत्रैव उपागच्छामि, ततः खलु तस्य कूर्मग्रामस्य नगरस्य बहिः वेश्या-
यनो नाम बालतपस्वी षष्ठषष्ठेन अनिक्षिप्तेन तपः कर्मणा ऊर्ध्वबाहू प्रगृह्य प्रगृह्य
सूराभिमुखः आतापनभूमौ आतापयन् विहरति, आदित्यतेजस्तापिताश्च ताः षट्-
पदिकाः सर्वतः समन्तात् अभिनिःस्रवन्ति, प्राणभूतजीव सत्त्वदयार्थतया च
खलु पतिताः पतिताः तत्रैव तत्रैव भूयो भूयः प्रत्यवरोहयति । ततः खलु स
गोशालो मङ्गलिपुत्रो वेश्यायनं बालतपस्विनं पश्यति, दृष्ट्वा मम अन्तिकात् शनैः
शनैः प्रत्यवष्वक्कते, प्रत्यवष्वक्क्य यत्रैव वेश्यायनो बालतपस्वी तत्रैव उपागच्छति,
उपागत्य वेश्यायनं बालतपस्विनम् एवम् अवादीत्—किं भवान् मुनिः, मुनिकः,
उताहो यूका शय्यातरकः ? ततः खलु स वेश्यायनो बालतपस्वी गोशालस्य मङ्गलि-
पुत्रस्य एतमर्थं नो आद्रियते, नो परिजानाति, तूष्णीकः संतिष्ठते । ततः खलु
स गोशालो मङ्गलिपुत्रो वेश्यायनं बालतपस्विनं द्वितीयमपि तृतीयमपि एवम्
अवादीत्—किं भवान् मुनिः, मुनिकः यावत्—उताहो यूका शय्यातरकः ? ततः
खलु स वेश्यायनो बालतपस्वी गोशालेन मङ्गलिपुत्रेण द्वितीयमपि तृतीयमपि
एवमुक्तः सन् आशुरक्तो यावत् मिषमिपायमाणः आतापनभूमितः प्रत्यवरोहति,
प्रत्यवरुह्य तेजः समुदघातेन समग्रहन्ति, समग्रहत्य सप्ताष्ट पदानि प्रत्यवष्वक्कते,
प्रत्यवष्वक्क्य गोशालकस्य मङ्गलिपुत्रस्य वधाय शरीकात् तेजो निःसृजति ।
ततः खलु अहं गौतम ! गोशालस्य मङ्गलिपुत्रस्य अनुकम्पनाथतायै वेश्यायनस्य
बालतपस्विनस्तेजः प्रतिसंहरणार्थतायै । अत्र खलु अन्तरा अहं शीतलिकां तेजो-
लेश्यां निःसृजामि, यया सा मम शीतलिकया तेजोलेश्यया वेश्यायनस्य बाल-
तपस्विनः सा उष्णा तेजोलेश्या प्रतिहता । ततः खलु स वेश्यायनो बालतपस्वी
मम शीतलिकया तेजोलेश्यया ताम् उष्णां तेजोलेश्यां प्रतिहतां ज्ञात्वा गोशालस्य
मङ्गलिपुत्रस्य शरीरकस्य किञ्चिद् आवाधां वा, व्यावाधां वा, छविच्छेदं वा
अक्रियमाणां दृष्ट्वा तामुष्णां तेजोलेश्यां प्रतिसंहरति, प्रतिसंहत्य, माम् एवमवा-
दीत्—तत् गतमेतद् भगवन् ! तद् गतमेतद् भगवन् ! ततः खलु गोशालो मङ्गलि-
पुत्रो माम् एवमादीत्—कथं भदन्त ! एषयूकाशय्यातरको युष्मान् एवमवादीत्—
तत् गतमेतद् भगवन् ! तत् गतमेतद् भगवन् ! इति ? ततः खलु अहं गौतम !
गोशालं मङ्गलिपुत्रम् एवम्—अवादिपम्—त्वं खलु गोशाल ! वेश्यायनं बालतपस्विनं
पश्यति, दृष्ट्वा ममान्तिकात् तूष्णीं तूष्णीम् प्रत्यवष्वक्कते प्रत्यवष्वक्क्य यत्रैव
भ० ६५

वेश्यायनो बालतपस्वी तत्रैव उवागच्छसि, उवागत्य वेश्यायनं बालतपस्विनम्
 एवम् अवादीः—किं भवान् मुनिः, मुनिकः ? उताहो यूका शय्यातरकः ? ततः
 खलु स वेश्यायनो बालतपस्वी तत्र एतमर्थं नो आद्रियते, नो परिजानाति, तूष्णीं
 संतिष्ठते, ततः खलु त्वं गोशालो वेश्यायनं बालतपस्विनं द्वितीयमपि तृतीयमपि
 एवमवादीः—किं भवान् मुनिः, मुनिकः ? यावत् यूकाशय्यातरकः ? ततः खलु
 स वेश्यायनो बालतपस्वी त्वया द्वितीयमपि तृतीयमपि एवमुक्तः सन् आशुरक्तो
 यावत् प्रत्यवष्यच्छते, प्रत्यवष्यच्छय तव वधाय शरीरकात्तेजोलेश्यां निःसृजति,
 ततः खलु अहं गोशाल ! तत्राजुकम्पनार्थतायै वेश्यायनस्य बालतपस्विनः उष्ण-
 तेजोलेश्या प्रतिसंहरणार्थतायै । अत्र खलु अन्तरा शीतलतेजोलेश्यां निःसृजामि,
 यावत् प्रतिहतां ज्ञात्वा, तव च शरीरकस्य किञ्चिद् आवाधां वा, व्यावाधां वा,
 छविच्छेदं वा अक्रियमाणं दृष्ट्वा, उष्णां तेजोलेश्यां प्रतिसंहरति, प्रतिसंहृत्य
 माम् एवम् अवादीत्—तत् गतमेतद् भगवन् ! तत् गतमेतद् भगवन् ! । ततः
 खलु स गोशालो मङ्गलिपुत्रो ममान्तिकात् एतमर्थं श्रुत्वा निश्चम्य भीतो यावत्
 संजातमयो मां वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवादीत् कथं खलु
 भदन्त ! संक्षिप्तविपुलतेजोलेश्यो भवति ? ततः खलु अहं गौतम ! गोशालं
 मङ्गलिपुत्रम् एवम् अवादिषम्—यः खलु गोशाल ! एकया सनखया कुलमापपिण्डि-
 कया एकेन च विकृटाश्रयेण षष्ठवष्टेन, अनिश्चितेन तपः कर्मणा ऊर्ध्वं बाहू
 प्रगृह्य प्रगृह्य यावद् विहरति, स खलु अन्ते षण्णां मासानां संक्षिप्तविपुलतेजो-
 लेश्यो भवति । ततः खलु स गोशालो मङ्गलिपुत्रो मम एतमर्थं सम्यग् विनयेन
 प्रति शृणोति ॥ सू० ५ ॥

टीका—पुनरपि भगवानाह—‘तएणं अहं’ इत्यादि । ‘तएणं अहं गोयमा !
 गोसालेणं मङ्गलिपुत्तेणं सद्धिं जेणेव कुम्मग्गामे नयरे तेणेव उवागच्छामि’ हे
 गौतम ! ततः खलु अहं गोशालेन मङ्गलिपुत्रेण सार्द्धं यत्रैव कूर्मग्रामं नगरमासीत्,

‘तए णं अहं गोयमा ! गोसालेणं मङ्गलिपुत्तेणं’ इत्यादि ।

टीकार्थ—भगवान् कहते हैं—‘तए णं अहं गोयमा ! गोसालेणं
 मङ्गलिपुत्ते णं सद्धिं जेणेव कुम्मग्गामे नयरे, तेणेव उवागच्छइ’ हे
 गौतम ! मैं मङ्गलिपुत्र गोशालक के साथ जहां कूर्मग्राम नामका नगर

“ तए णं अहं गोयमा ! गोसालेणं मङ्गलिपुत्तेणं ” इत्यादि—

टीकार्थ—महावीर प्रभु गोशालकने वृत्तांत गौतम स्वाभी पासो आभी
 रथो छे—“ तए णं अहं गोयमा ! गोसालेणं मङ्गलिपुत्तेणं सद्धिं जेणेव कुम्म-
 गामे नयरे, तेणेव उवागच्छइ ” हे गौतम ! गोशालके ते छोड भूणभांथी
 छिभाडी नाभ्या पछी, अमे जन्ने आलतां आलतां कूर्मग्राम नगर पासो

तत्रैव उपागच्छामि 'तएणं तस्स कुम्भग्गामस्स नयरस्स वहिया वेसियायणे
नामं बालतवस्सी छट्ठ छट्ठेणं अणिविक्खत्तेणं तवोकम्मेणं उट्ठुं बाहाओ पगिज्झिय
पगिज्झिय सूराभिमुहे आयावणभूमीए आयावेमाणे विहरइ' ततः खल्ल तस्य
कूर्मग्रामस्य नगरस्य बहिर्भागि वेश्यायनो नाम बालतपस्वी पष्ठषष्ठेन अनिक्षिप्तेन-
निरन्तरेण, तपः कर्मणा ऊर्ध्वं बाहू प्रगृह्य प्रगृह्य-प्रासार्य प्रासार्य सूर्याभिमुखः
आतापनभूमौ आतापयन्-आतापनां कुर्वन्, विहरति-तिष्ठति, आइच्चतेय-
तवियाओ य से छप्पईओ सव्वओ समंता अभिनिस्सवंति' आदित्यतेजस्तापिताः-
सूर्यकिरणसंतप्ताश्चताः षट्पदिकाः-यूकाः, सर्वतः समन्तात्, अभिनिः स्रवन्ति-
सूर्यतापसंतप्ताः सत्यः शिरः सक्तावात् इतस्ततो निस्सरन्ति प्रचलन्तीत्यर्थः 'पाणभूय
जीवसत्तदयद्वयाए च णं पडियाओ तत्थेव तत्थेव भुज्जो भुज्जो पच्चोरुभेइ'
प्राणभूतजीव सत्त्वदयार्थतायै च-प्राणादिषु सामान्येन दयारूपोऽर्थः प्राणादि

था वहां गया 'तएणं तस्स कुम्भग्गामस्स नयरस्स वहिया वेसियायणे
नामं बालतवस्सी छट्ठछट्ठेणं अणिविक्खत्तेणं तवोकम्मेणं उट्ठुं बाहाओ
पगिज्झिय २ सूराभिमुहे आयावणभूमीए आयावेमाणे विहरइ' उस
कूर्मग्राम नगर के बहिर्भाग में वेश्यायन नामका बालतपस्वी निरन्तर
षष्ठ षष्ठ तपस्या कर रहा था, उस समय वह आतापन भूमि में दोनों
बाहुएँ ऊंची किये हुए सूर्य के सम्मुख बैठा था और आतापना छे
रहा था 'आइच्चतेयतवियाओ य से छप्पईओ सव्वओ समंता अभि-
निस्सवंति' सूर्यकी गर्मी के आताप से तपकर यूकाएँ शिर से निकल
निकल कर उसके समस्त शरीर के ऊपर चारों ओर इधर से उधर
फिर रही थीं। 'पाणभूयजीवसत्तदयद्वयाए च णं पडियाओ तत्थेव तत्थेव
भुज्जो भुज्जो पच्चोरुभेइ' प्राण, भूत, जीव और सत्त्व की दया

आवी पडोअ्या " तए णं तस्स कुम्भग्गामस्स नयरस्स वहिया वेसियायणे नाम'
बालतवस्वी छट्ठछट्ठेणं अणिविक्खत्तेणं तवोकम्मेणं उट्ठुं बाहाओ पगिज्झिय २ सूरा-
भिमुहे आयावणभूमीए आयावेमाणे विहरइ " ते कूर्मग्राम नगरनी भंडारना
भागमां वेश्यायन नामनो बालतपस्वी (यथार्थं धर्मतपस्यी अनालस तपस्वी)
निरंतर छट्टने पारखे छट्टनी तपस्या करी रह्यो हुनो। तयारे ते अन्ने लुण्ठ्यो।
अथी राणीने आतापना भूमिमां सूर्यनी सामे भेटो हुतो अने आतापना
वर्ध रह्यो हुतो। " आइच्चतेयतवियाओ य से छप्पईओ सव्वओ समंता
अभिनिस्सवंति " सूर्यना तापथी तपीने तेना माथा उपरथी भूयो नीकणी
नीकणीने तेना शरीर पर तयारे तरइ आभ तेभ इरती हुती। " पाणभूयजीव-
सत्तदयद्वयाए च णं पडियाओ तत्थेवर भुज्जो भुज्जो पच्चोरुभेइ " प्राण, भूत,

દયાર્થસ્તદ્ભાવસ્તત્તા તયા ચ, खलु अथवा यूका एव प्राणानामुच्छ्वासादीनां सद्-
 भावात्प्राणाः, भवनधर्मकत्वाद्भूताः, उपयोग लक्षणत्वाद् जीवाः, जीवानामुपयोग
 लक्षणत्वात्, सत्त्वयुक्तत्वात् सत्त्वास्तेषां दयार्थतायै प्राणिरक्षार्थमित्यर्थः, पतिताः,
 पतिताः-शिरः सकाशात् प्रभ्रष्टाः प्रभ्रष्टास्ता यूकास्तत्रैव तत्रैव शिरः प्रदेशे शिरः
 प्रदेशे एव, भूयो भूयः-पौनःपुन्येन, प्रत्यवरोहयति-स्थापयति, 'तएणं से
 गोसाले मंखलिपुत्ते वेसियायणं बालतवस्सि पासइ, पासित्ता ममं अंतियाओ सणियं
 सणियं पच्चोसक्कइ' ततः खलु स गोशाळो मङ्गलिपुत्रो वेश्यायनं बालतपस्विनं
 पश्यति, दृष्ट्वा मम अन्तिकात्-समीपात्, शनैः शनैः, प्रत्यवव्यवहृते 'पच्चोसक्किता
 जेणेव वेसियायणे बालतवस्सी तेणेव उवागच्छइ' प्रत्यवव्यवहृत्-अपसृत्य यत्रैव
 वेश्यायनो बालतपस्वी आसीत् तत्रैव उवागच्छति, 'तेणेव उवागच्छित्ता वेसियायणं

को लेकर वह वेश्यायन बालतपस्वी शिरः प्रदेश से निकली हुई उन
 यूकाओं को जहां से वे निकलतीं थीं वहीं पर उन्हें बार बार
 रखता जाता था। उच्छ्वासादि प्राणों के सद्भाव से यूकाओं को ही
 यहां प्राण शब्द से, भवनधर्मवाली होने से भूतशब्द से, उपयोग लक्षण
 युक्त होने से जीव शब्द से और सत्त्वयुक्त होने से सत्त्व शब्द से व्यव-
 हृत किया गया है। 'तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते वेसियायणं बालतवस्सि
 पासइ, पासित्ता ममं अंतियाओ सणियं सणियं पच्चोसक्कइ' गोशाल
 मंखलिपुत्रने उच्यते। ही इस बालतपस्वी वेश्यायन को देखा, तो वह मेरे पास
 से धीरे २ वहां ही पहुंच गया कि जहां वह बालतपस्वी वेश्यायन था।
 यही बात 'पच्चोसक्किता जेणेव वेसियायणे बालतवस्सी तेणेव उवाग-
 च्छइ' इस सूत्र पद द्वारा कही गई है। 'तेणेव उवागच्छित्ता वेसिया-

અવ અને સત્ત્વ પ્રત્યેની દયાભાવનાને લીધે વેશ્યાયન બાલતપસ્વી મસ્તક
 પરથી નીકળતી તે જૂઓને, જ્યાંથી તેઓ નીકળતી હતી, ત્યાં જ વારંવાર
 મૂક્યા કરતો હતો. ઉચ્છ્વાસ આદિ પ્રાણોના સદ્ભાવને લીધે જૂઓને જ
 અહીં પ્રાણ શબ્દથી, ભવન ધર્મવાળી હોવાથી ભૂત શબ્દ વડે, ઉપયોગ
 લક્ષણવાળી હોવાથી અવ શબ્દ વડે અને સત્ત્વયુક્ત હોવાને કારણે સત્ત્વ પદ
 વડે ઉપલક્ષિત કરવામાં આવી છે. “તए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते वेसियायणं
 बालतवस्सि पासइ, पासित्ता ममं अंतियाओ सणियं सणियं पच्चोसक्कइ”
 મ'અહીંપુત્ર ગોશાલકે જેવો તે બાલતપસ્વીને જોયો કે તુરત જ મારી પાસેથી
 ધીમે ધીમે સરકીને “પચ્ચોસક્કિતા જેણેવ વેસિયાયણે તેણેવ ઉવાગચ્છિઈ”
 તે (ગોશાલક) તે વેશ્યાયન બાલતપસ્વીની પાસે પહોંચી ગયો. “તેણેવ

બાલતવસ્તિસં એવં વયાસી'—તત્રૈવ ઉપાગત્ય વેશ્યાયનં બાલતપસ્વિનમ્ એવં-વશ્ય-
પ્રાણપ્રકારેણ, અવાદીત્—'કિં ભવં મુળી, મુળિષ, ઉદાહુ જૂયાસેજ્જાયરણ ?' । કિં
મવાન્ મુનિઃ—તપસ્વી સંજાતઃ ? જ્ઞાતે તત્ત્વે સતિ, અથવા કિં મવાન્ મુનિઃ યતિઃ,
આહોસ્વિત્-મુનિકઃ—કુત્સિતો મુનિઃ પ્રહૃત્ગૃહીતઃ અસ્તિ ?, ઉતાહો યુકાશય્યાતરકઃ
યુકાનાં સ્થાનદાતા અસ્તિ ? 'તણ્ ણં સે વેસિયાયણે બાલતવસ્સી ગોસાલસ્સ મંઘલિ-
પુત્તસ્સ ઇયમટ્ઠં ણો આઢાહ, ણો પરિજાણાહ તુસિણીણ સંચિટ્ઠહ' તતઃ સ્વલ્લ સ વેશ્યા-
યનો બાલતપસ્વી ગોશાલસ્ય મંઘલિપુત્રસ્ય એતમર્થ—પૂર્વોક્તાર્થ નો આદ્રિયતે—
આદરદૃષ્ટ્યા નો શૃંગોતિ, નો વા પરિજાનાતિ—સમ્યક્ત્વેન નિશ્ચિનોતિ અપિતુ તૂણીં—
મૌનં યથાસ્યાત્તથા સંતિષ્ઠતે, 'તણ્ ણં સે ગોસાલે મંઘલિપુત્તે વેસિયાયણં બાલતવસ્સિ
દોચ્ચંપિ તત્ત્વંપિ એવં વયાસી'—તતઃ સ્વલ્લ સ ગોશાલો મંઘલિપુત્રો વેશ્યાયનં

યણં બાલતવસ્સિસં એવં વયાસી' વહાં પહુંચકર ઉસને ઉસ બાલતપસ્વી
વેશ્યાયન સે હસ પ્રકાર કહા—'કિં ભવં મુળી, મુળિષ, ઉદાહુ જૂયાસેજ્જા-
યરણ' કયા આપ તત્ત્વ કે જાન લેને પરમુનિ હુણ હો—તપસ્વી હુણ હો,
અથવા આપ મુનિ—યતિ હુણ હો, યા મુનિક—કુત્સિતમુનિ હો—પ્રહ સે
ગૃહીત હો યા યુકાશય્યાતરક—યુકાયોં કે શય્યાતર હો ? 'તણ્ ણં સે
વેસિયાયણે બાલતવસ્સી ગોસાલસ્સ મંઘલિપુત્તસ્સ ઇયમટ્ઠં ણો આઢાહ,
ણો પરિજાણાહ તુસિણીણ સંચિટ્ઠહ' મંઘલિપુત્ર ગોશાલ કે હસ પ્રકાર
વચન સુનકર ઉસ બાલતપસ્વી વેશ્યાયન ને ઉસસે પ્રત્યુત્તર મેં કુહ
નહીં કહા કયોંકિ ગોશાલક કે હસ વચન કો ઉસને આદર કી દૃષ્ટિ
સે નહીં દેખા, ઓર ન ઉસ પર કુહ ધ્યાન હી દિયો કેવલ જૈસા બૈઠા
થાં વૈસા હી સુપચાપ બૈઠા રહા । 'તણ્ ણં સે ગોસાલે મંઘલિપુત્તે વેસિ-

ઉપાગચ્છિત્તા વેસિયાયણં બાલતવસ્સિસં એવં વયાસી" ત્યાં પહોંચી જઈને તેણે
તે વેશ્યાયન બાલતપસ્વીને આ પ્રમાણે કહ્યું—“ કિં ભવં મુળી, મુળિષ, ઉદાહુ
જૂયાસેજ્જાયરણ ” શું આપ તત્ત્વને જાણી લઈને મુનિ—તપસ્વી થયા છે,
અથવા આપ શું યતિ—મુનિ છે ? કે મુનિક—કુત્સિત મુનિ છે—શું આપ
ગૃહથી ગૃહીત છે ? કે જૂઓનું શય્યાતર (શયનસ્થાન) છે ? “ તણ્ ણં સે
વેસિયાયણે બાલતવસ્સી ગોસાલસ્સ મંઘલિપુત્તસ્સ ઇયમટ્ઠં ણો આઢાહ, ણો પરિ-
જાણાહ તુસિણીણ સંચિટ્ઠહ ” મંઘલિપુત્ર ગોશાલનાં આ પ્રકારનાં વચનો
સંભળીને તે બાલતપસ્વી વેશ્યાયને તેને પ્રત્યુત્તર રૂપે કંઈ પણ કહ્યું નહીં
તેનાં વચનો પ્રત્યે આદરની નજરે જોયું નહીં અને તેના ઉપર ધ્યાન જ ન
હીધું. તે પોતાને સ્થાને જ સુપચાપ બેસી રહ્યો. “તણ્ ણં સે ગોસાલે મંઘલિપુત્ત

બાલતપસ્વિનં દ્વિતીયમપિ તૃતીયમપિ વારમ્ , एवं-वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-किं भवं मुणी, मुणिष जाव सेज्जायरए ?' किं भवान् मुनिः-यतिरस्ति ? किं वा मुनिकः- कुत्सितो मुनिः-ग्रहगृहीतः यावत् उताहो यूकाशय्यातरकः, 'तएणं से वेसियायणे बालतपस्सी गोशालेणं मंखलिपुत्तेणं दोच्चं पि, तच्चंपि एवं वुत्ते समाणे आसुरुत्ते जाव मिसमिसेमाणे आयावणभूमीओ पच्चोरुमइ' ततः खलु स वेक्षायनो बालतपस्वी गोशालेन मङ्खलिपुत्रेण द्वितीयमपि वारं, तृतीयमपि वारम् , एवम् उक्तप्रकारेण उक्तः सन् आशुरक्तः-अत्यन्तरुष्टो यावत्-क्रुद्धः, क्रोधेन च मिषमिषायमाणः-दन्तौष्ठदंशनेन मिषमिष इति शब्दं कुर्वन् , आतापना भूमितः प्रत्यवरोहति अनतरति 'पच्चोरुमिप्ता, तेयासमुग्घाएणं समोहनइ' प्रत्यव-
 घायणं बालतपस्विं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वयासी' चुपचुप बैठा देख-
 कर मंखलिपुत्र गोशाल ने पुनः दुबारा भी और तिबारा भी उस तपस्वी
 वेक्षायन से ऐसा ही कहा 'किं भवं मुणी, मुणीए, जाव सेज्जायरए,
 क्या आप मुनि-यति हैं', या मुनिक-कुत्सित मुनि हैं-ग्रह से
 गृहीत हैं ? अथवा यूकाशय्यातरक हैं ? 'तए णं से वेसियायणे बालत-
 पस्सी गोशालेणं मंखलिपुत्तेणं दोच्चंपि तच्चं पि एवं वुत्ते समाणे
 आसुरुत्ते जाव मिसमिसेमाणे आयावणभूमीओ पच्चोरुमइ' मंखलि-
 पुत्र गोशालक ने जब दुबारा भी और तिबारा भी उस बालतपस्वी
 वेक्षायन से ऐसा ही कहा-तब वह क्रोध में आगया और क्रोध से
 लाल पीला होता हुआ-दांतों से हीठ तो डलता हुआ मिषमिषोता
 आतापनाभूमि से नीचे उतर आया 'पच्चोरुमिप्ता' और नीचे उतर

वेसियायणं बालतपस्विं दोच्चंपि, तच्चंपि एवं वयासी" न्यारे आलतपस्વી
 વેશ્ય યને ગોશાલને કોઈ જવાબ ન આપ્યો, ત્યારે તે મંખલિપુત્ર ગોશાલે
 તેને બીજી વાર પણ એવું જ કહ્યું અને ત્રીજી વાર પણ એવું જ કહ્યું કે-
 'કિં ભવં મુણી, મુણિષ, જાવ સેજ્જાયર' શું આપ મુનિ (યતિ) છો ? કે
 મુનિક (કુમુનિ) છો ? શું આપ ગ્રહથી ગૃહીત છો ? શું આપ જુઓની
 શય્યાતર છો ? " તદ્દેવ ણં સે વેસિયાયણે બાલતપસ્વી ગોશાલેણં મંખલિપુત્તેણં
 दोच्चंपि तच्चंपि एवं वुत्ते समाणे आसुरुत्ते जाव मिसमिसेमाणे आयावण-
 भूमीओ पच्चोरुमइ" મંખલિપુત્ર ગોશાલકે ન્યારે તે બાલતપસ્વી વેશ્યાય-
 નને બીજી વાર પણ એવું જ કહ્યું અને ત્રીજી વાર પણ એવું જ કહ્યું,
 ત્યારે તેને ક્રોધ ચડ્યો, ક્રોધથી લાલપીળો થઈને, દાંત કચકચાવતો કચાવતો
 અને દાંતો વડે હોહને ડંસતો તે આતાપનાભૂમિ પરથી નીચે ઉતર્યો.

रक्ष-अद्वतीयं, तेजोलेख्या समुद्घातेन समवहन्ति, 'समोद्विक्ता सत्तद्वप्याइं पच्चोसकइ' समवहत्य, सप्ताष्टपदानि प्रत्यवष्वक्कते-पश्चाद्गच्छति 'पच्चो सक्किता गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स वहाए सरीरगंसि तेयं निसिरइ' सप्ताष्टपदानि प्रत्यवष्वक्कच-अपसृत्य गोशालस्य मङ्खलिपुत्रस्य वधाय शरीरके-स्वशरीरात् तेजो-लेख्यां निःसृजति-निःसारयति, 'तए णं अहं गोयमा ! गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स अणुकंपणद्वयाए' हे गौतम ! ततः खलु अहं गोशालस्य मङ्खलिपुत्रस्य अनुकम्पनार्थ-तायै-दयार्थं परित्राणायेत्यर्थः 'वेसियायणस्स बालतवस्सिस्स तेयपडिसाहरण-द्वयाए, एत्थ णं अंतरा अहं सियलियं तेयलेस्सं निसिरामि' वेद्यायनस्य बाल-तपस्विनस्तेजोलेख्या प्रतिसंहरणार्थतायै-तेजोलेख्यासंहारार्थम्, अत्र खलु अन्तरा-एतदवसरमध्ये, अहं शीतलिकां तेजोलेख्यां निःसृजामि-निःसारयामि,

कर 'तेयासमुग्घाएणं समोद्वज्जइ' उसने तेजोलेख्या समुद्घात से अपने आपको समवहत किया अर्थात् अपने कुछ आत्मप्रदेशों को शरीर से बाहर निकाला 'समोद्विक्ता सत्तद्वप्याइं पच्चोसकइ' तेजोलेख्या समुद्घात से समवहत होकर फिर वह सात आठ पग पीछे की ओर हटा 'पच्चोसक्किता गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स वहाए सरीरगंसि तेयं निसिरइ' पीछे की ओर हटकर उसने मंखलिपुत्र गोशालक को मारने के लिये अपने शरीर से तेजोलेख्या को निकाला । 'तए णं अहं गोयमा ! गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स अणुकंपणद्वयाए' इसके बाद मैंने मंखलिपुत्र गोशालक के रक्षा के लिये 'वेसियायणस्स बालतवस्सिस्स तेयपडिसा-हरणद्वयाए, एत्थ णं अंतरा अहं सियलियं तेयलेस्सं निसिरामि' बाल-तपस्वी वेद्यायन की तेजोलेख्या के संहार करने निमित्त इसी अवसर

“पच्चोरुभित्ता तेयासमुग्घाएणं समोद्वज्जइ” त्यांथी नीचे उतरने तेछे तेजे-लेख्या समुद्घात वडे पोतानी जतने समवहत (युद्ध) करी ओटवे डे पोताना कैंटलाक आत्मप्रदेशोने शरीरनी ञ्छार काढया. “समोद्विक्ता सत्त-द्वप्याइं पच्चोसकइ” तेजेलेख्या समुद्घातथी युद्ध थधने, ते सात आठ ऽगलां पाछे छुटी गये. “पच्चोसक्किता गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स वहाए सरीरगंसि तेयं निसिरइ” पाछां छुटीने तेछे मंखलिपुत्र गोशालकने भारी नाभवा भाटे, पोताना शरीरमांथी तेजेलेख्या छोडी. “तए णं अहं गोयमा ! गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स अणुकंपणद्वयाए” त्याये मंखलिपुत्र गोशालकनी रक्षा करवा भाटे “वेसियायणस्स बालतवस्सिस्स तेयपडिसाहरणद्वयाए, एत्थ णं अंतरा अहं सियलियं तेयलेस्सं निसिरामि” बालतपस्वी वेद्यायननी तेजे-लेख्याने संहार करवाने भाटे, ओज समये मे शीत तेजेलेख्या छोडी,

‘જાણ સા મમ સીયલિયાણ તેયલેસ્સાણ વેસિયાયણસ્સ વાલતવસ્સિસ્સ સા ઉસિણા તેયલેસ્સા પહિહયા’ યયા સા મમ શીતલિકયા તેજોલેશ્યયા વેશ્યાયનસ્ય વાલતપસ્વિનઃ સા ઉષ્ણા તેજોલેશ્યા પ્રતિહતા નિવૃત્તા, ‘તણ્ણં સે વેસિયાયણે વાલતવસ્સી મમ સીયલિયાણ તેયલેસ્સાણ તં ઉસિણં તેયલેસ્સં પહિહયં જાણિત્તા’ તતઃ સ્વલુ સ વેશ્યાયનો વાલતપસ્વી મમ શીતલિકયા તેજોલેશ્યયા તામ્ ઉષ્ણાં તેજોલેશ્યાં પ્રતિહતાં-તતો નિવૃત્તાં જ્ઞાત્વા ‘ગોસાલસ્સ મંઘલિપુત્તસ્સ સરીરગસ્સ કિંચિ આવાહં વા, વાવાહં વા, છવિચ્છેદં વા અકીરમાણં પાસિત્તા તં ઉસિણં તેયલેસ્સં પહિસાહરહ’ ગોસાલસ્ય મહ્વલિપુત્રસ્ય શરીરકસ્ય કિંચિદપિ આવાધાં વા-ઈપત્પીડામ્, વ્યાવાધાં વા-વિશેષપીડામ્, છવિચ્છેદં વા-આકૃતિવિકારમ્ અક્રિયમાણામ્-અવિધીયમાનાં

કે બીચ મેં શીતલિક-શીતતેજોલેશ્યા નિકાલી । ‘જાણ સા મમ સીયલિયાણ તેજલેસ્સાણ વેસિયાયણસ્સ વાલતવસ્સિ સા ઉસિણા તેયલેસ્સા પહિહયા’ સો મેરી ઉસ શીત તેજોલેશ્યા સે વાલતપસ્વી વેશ્યાયન કી વહ ઉષ્ણ તેજોલેશ્યા નિવૃત્ત હો ગઈ । ‘તણ્ણં સે વેસિયાયણે વાલતવસ્સી મમ સીયલિયાણ તેયલેસ્સાણ તં ઉસિણં તેયલેસ્સં પહિહયં જાણિત્તા’ વાલતપસ્વી વેશ્યાયન ને જવ એસા જાના કિ મેરી શીત તેજોલેશ્યા સે વહ ઉષ્ણતેજોલેશ્યા પ્રતિહત હો ગઈ-તો એસા જાનકર ‘ગોસાલસ્સ મંઘલિપુત્તસ્સ સરીરગસ્સ કિંચિ આવાહં વા વાવાહં વા છવિચ્છેદં વા અકીરમાણં પાસિત્તા તં ઉસિણં તેયલેસ્સં પહિસાહરહ’ તથા મંઘલિપુત્ર ગોસાલક કે શરીર મેં હસસે થોડી સી ખી વાધા, યા વિશેષવાધા યા શરીર કે કિસી ખી અવયવ કા હેડ નહીં હુઆઈ એસા દેશ્વકર ઉસને

“ જાણ સા મમ સીયલિયાણ તેયલેસ્સાણ વેસિયાયણસ્સ વાલતવસ્સિ સા ઉસિણા તેયલેસ્સા પહિહયા ” મેં છોડેલી તે શીતલેશ્યાના પ્રભાવથી બાલતપસ્વી વેશ્યાયનની ઉષ્ણ તેજોલેશ્યા નિવૃત્ત થઈ ગઈ “તણ્ણં સે વેસિયાયણે વાલતવસ્સી મમ સીયલિયાણ તેયલેસ્સાણ તં ઉસિણં તેયલેસ્સં પહિહયં જાણિત્તા” અથવા બાલતપસ્વી વેશ્યાયનને એ વાતની ખબર પડી કે મારી શીત તેજોલેશ્યા વડે તેની ઉષ્ણ તેજોલેશ્યા પ્રતિકૂલ થઈ ગઈ છે, “ ગોસાલસ્સ મંઘલિપુત્તસ્સ સરીરગસ્સ કિંચિ આવાહં વા વાવાહં વા છવિચ્છેદં વા અકીરમાણં પાસિત્તા તં ઉસિણં તેયલેસ્સં પહિસાહરહ ” તથા તે ઉષ્ણ તેજોલેશ્યા વડે મંઘલિપુત્ર ગોસાલકને થોડી અથવા બહુ પીડા ઉત્પન્ન થઈ નથી અને તેના શરીરના કોઈ પણ અવયવનું છેદન પણ થયું નથી તે જોઈને

દૃષ્ટ્વા તામ્ ઉષ્ણાં તેજોલેશ્યાં પ્રતિસંહરતિ-પરાવર્તયતિ, 'તં ઉસિણં તેયલેસ્સં પહિ-
સાહરેત્તા મમં એવં વયાસી'-તામુષ્ણાં તેજોલેશ્યાં પ્રતિસંહત્ય-પરાવર્ત્ય મામ્,
એવમ્-વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ અવાદીત્-‘સે ગયમેયં ભગવં । સે ગયગયમેયં ભગવં ? ’ હે
ભગવન્ ! તત્-અથ, ગતમ્-અવગતમ્, એતત્-ગોશાલસંરક્ષણમ્, યદ્ ભગવતઃ પ્રસા-
દાદયં ન દગ્ધઃ, મસ્મીભૂતો ન જાતઃ, તદહં જ્ઞાતવાન્, હે ભગવન્ ! તત્-અથ,
ગતગતમ્-અવગતમ્, એતત્-ગોશાલકસંરક્ષણમ્, સસંભ્રમાદ્ ગતશબ્દસ્યાત્ર પૌનઃ-
પુન્યેનોચારણં કૃતમવસેયમ્, અત્રેદં બોધ્યમ્-ગોશાલસ્ય અયોગ્યસ્યાપિ સંરક્ષણં
કરુણાવરુણાલયતયા ભગવતા કૃતમ્, સુનક્ષત્રસર્વાનુભૂતિમુનિપ્રવરયો યોગ્યયોરપિ

અપની ઉષ્ણતેજોલેશ્યા કો પીછે લૌટા લિયા ‘તં ઉસિણં તેયલેસ્સં પહિ-
સાહરેત્તા મમં એવં વયાસી’ ઉસ ઉષ્ણતેજોલેશ્યા કો પીછે લૌટાકર
ફિર ઉસને સુજ્ઞ સે એસા કહા-‘સે ગયમેયં ભગવં, સે ગયગયમેયં
ભગવં’ હે ભગવાન્ ! મેં જાન ગયા કિ આપ ભગવાન્ કે પ્રસાદ સે યહ
ગોશાલ દગ્ધ નહીં હો પાયા । હે ભગવાન્ ! મેં જાન ગયા કિ આપ
ભગવાન્ કે પ્રસાદ સે યહ ગોશાલ દગ્ધ નહીં હો પાયા હૈ । યહ વચ ગયા
હૈ-હસકી રક્ષા હો ગઈ હૈ । યર્હા ‘ગયગયમેયં’ મેં સસંભ્રમ સે ગત-
શબ્દ દુબારા ઉચ્ચારણ ક્રિયા ગયા જાનના ચાહિયે । યર્હા એસા સમજ્ઞના
ચાહિયે-અયોગ્ય બી ગોશાલક કા સંરક્ષણ જો ભગવાન્ ને ક્રિયા હૈ
સો હસમેં ઉનકી અગાધ કરુણાસાગરતા હૈ અર્થાત્ પ્રભુ દયા કે સાગર
યે । સો ઉન્હોને એસા ક્રિયા તથા સુનક્ષત્ર ઓર સર્વાનુભૂતિ મુનિપ્રવરોં

તે બાલતપસ્વી વેશ્યાયને પોતાની તેજોલેશ્યાને પાછી ખેંચી લીધી. “ તં
ઉસિણં તેયલેસ્સં પહિસાહરેત્તા મમં એવં વયાસી ” ઉષ્ણ તેજોલેશ્યાને પાછી
ખેંચી લઈને તેણે મને આ પ્રમાણે કહ્યું-“ સે ગયમેયં ભગવં, સે ગયગયમેયં
ભગવં ” “ હે ભગવન્ત ! હું એ વાત બાણી ગયો છું કે આપની કૃપાથી આ
ગોશાલક બળી ગયો નથી. હે ભગવન્ ! હું બરાબર બાણી ગયો છું કે
આપની કૃપાથી આ ગોશાલક બળી ગયો નથી. ” અહીં “ ગયગયમેયં ”
આ પદમાં સસંભ્રમને લીધે ‘ ગત ’ શબ્દનું એ વાર ઉચ્ચારણ થયું છે, એમ
સમજવું વળી અહીં એ વાત પણ સમજવા જેવી છે કે અયોગ્ય શિષ્ય
ગોશાલકની ભગવાને જે રક્ષા કરી, તે તેમની અગાધ કરુણા પ્રકટ કરે છે.
ભગવાન દયાના સાગર હતા, તેથી જ તેમણે એવું કયું. પાછળ સુનક્ષત્ર
અને સર્વાનુભૂતિ અણુગારો ગોશાલકે છોડેલી તેજોલેશ્યા વડે બળીને કાળધર્મ
પામવાનું કથન આવી ગયું છે. આ બંને સુયોગ્ય શિષ્યોની મહાવીર પ્રભુએ
મં ૬૬

अकरिष्यमाणं संरक्षणं भगवतो निश्चयज्ञानवत्त्वेन अवश्यं भाविभावस्य ज्ञायकत्वाद-
वसेयमिति, 'तए णं गोसाले मंखलिपुत्ते ममं एवं वयासी'-ततः खलु
गोशालो मंखलिपुत्तो माम् एवम्-वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-'किण्हं भंते !
एस जूयासिज्जायरए तुब्भे एवं वयासी'-हे भदन्त ! कथं तावद् एष
वेद्यायनो यूकाशय्यातरकः युष्मान् एवम्-अनेन प्रकारेण अवादीत्-से गयमेयं
भगवं ? गयगयमेयं भगवं ?' हे भगवन् ! तत्-अथ, गतम्-अवगतम्, एतद्,
गतगतम्-अवगतम् अवगतम् एतद् इति ? 'तए णं अहं गोयमा ! गोसालं मंखलि-
पुत्तं एवं वयासी'- हे गौतम ! ततः खलु अहं गोशालं मंखलिपुत्रम्, एवम्-
वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादिषम्-'तुमं णं गोसाला ! वेसियायणं बालतवस्सि पाससि
पासित्ता ममं अंतियाओ तुसिणियं तुसिणियं पच्चोसद्धसि' हे गोशाल ! त्वं खलु

का जो कि योग्य थे संरक्षण नहीं किया है वह भगवान् के निश्चयज्ञान-
शाली होने से तथा अवश्यंभाविभाव के ज्ञायक होने से नहीं किया
गया ऐसा जानना चाहिये । 'तए णं गोसाले मंखलिपुत्ते ममं एवं
वयासी' तब मंखलिपुत्र गोशाल ने मुझसे ऐसा पूछा-'किण्हं भंते !
एस जूयासिज्जायरए तुब्भे एवं वयासी' हे भदन्त ! यूकाशय्यातरक
इस वेद्यायन ने आप से ऐसा क्यों कहा कि 'से गयमेयं भगवं,
से गयगयमेयं भगवं' हे भगवान् । मैं जान गया, हे भगवन् । मैं जान
गया ? 'तए णं अहं गोयमा ! गोसालं मंखलिपुत्तं एवं वयासी' तब हे
गौतम ! मंखलिपुत्र गोशाल से मैंने इस प्रकार कहा-'तुमं णं गोसाला !
वेसियायणं बालतवस्सि पाससि, पासित्ता ममं अंतियाओ तुसिणीयं तु

शा भाटे रक्षा न करी, जेवी शंकातुं आ प्रभाण्णे निवारणु करी शक्या-
भकावीर प्रभु निश्चयज्ञानशाली-आरज्ञान वाणा-डोवाथी-ते आणुगारेनुं आ
रीते न मृत्युं थवानुं छे ते न्णत्ता डत्ता, ते कारण्णे तेभन्नी रक्षाने। प्रयत्न
अनावश्यक न गण्यो डशे. "तए णं से मंखलिपुत्ते गोसाले ममं एवं वयासी"
त्यारे मंखलिपुत्र गोशालके भने आ प्रभाण्णे पूछ्युं-"किण्हं भंते ! एस
जूयासिज्जायरए तुब्भे एवं वयासी-से गयमेयं भगवं ! से गयगयमेयं भगवं ?"
हे भगवन् ! यूका शय्यातरक (जूओनी शय्याइय) आ वेद्यायने आपने
शा भाटे जेवुं कहुं के "हे भगवन् ! हुं न्णत्ती गये। हे भगवन् ! हुं
न्णत्ती गये." "तए णं अहं गोयमा ! गोसालं मंखलिपुत्तं एवं वयासी" हे
गौतम ! त्यारे मे मंखलिपुत्र गोशालकने आ प्रभाण्णे कहुं-"तुमं णं
गोसाला ! वेसियायणं बालतवस्सि पाससि, पासित्ता ममं अंतियाओ तुसि-

वेद्यायनं बालतपस्विनं पश्यसि-दृष्टवानसि, दृष्ट्वा मम अन्तिकात्-समीपात् तूष्णीकं तूष्णीकं प्रत्यवच्छङ्कसे-प्रत्यपसर्पसि, 'जेणेव वेसियायणे बालतवस्सी तेणेव उवागच्छसि' यत्रैव वेद्यायनो बालतपस्वी आसीत्, तत्रैव उपागच्छसि, 'उवागच्छिता वेसियायणं बालतवस्सि एवं वयासी'-उपागत्य वेद्यायनं बाल-तपस्विनम् एवं-बक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीः-‘किं भवं मुणी, मुणिए, उदाहु जूया सेज्जायरए ?’ किं भगवान् वेद्यायनो मुनिः वर्तते ? उव मुनिकः-कुत्तिसतो मुनि-ग्रहगृहीतो वर्तते ? उताहो यूका शय्यातरकः ? इति, 'तए णं से वेसियायणे बालतवस्सी तव एयमट्ठं नो आढाइ, नो परिजाणाइ, तुसिणीए संचिट्ठइ' ततः खलु स वेद्यायनो बालतपस्वी तव एतमर्थम्-पूर्वोक्तार्थम्, नो आद्रियते, नो परिजानाति, किन्तु तूष्णीकः संतिष्ठते, 'तए णं तुमं गोसाला ! वेसियायणं

सीणियं पच्चोसक्कसि' हे गोशाल ! बालतपस्वी वेद्यायन को तुमने ज्यों ही देखा, वैसे ही तुम उसे देखकर मेरे पास से चुपचाप चले गये और 'जेणेव वेसियायणे बालतवस्सी तेणेव उवागच्छसि' वहां पहुंचे जहां वह बालतपस्वी वेद्यायन था 'उवागच्छिता वेसियायणं बालतवस्सि एवं वयासी' वहां जाकर तुमने उस बालतपस्वी वेद्यायन से ऐसा पूछा-‘किं भवं मुणी, मुणिए, उदाहु सेज्जायरए’ क्या आप वेद्यायन-मुनि हो ? या कुत्तिसत मुनि-ग्रहगृहीत हो ? या यूकाशय्यातरक हो ? 'तए णं से वेसियायणे बालतवस्सी तव एयमट्ठं नो आढाइ, नो परिजाणाइ, तुसिणीए संचिट्ठइ' तब उस बालतपस्वी वेद्यायन ने तुम्हारे इस पूछे गये अर्थ की दृष्टि से नहीं देखा और उसे अनसुना सा कर दिया, और चुपचाप रहा 'तए णं तुमं गोसाला ! वेसियायणं

णीयं पच्चोसक्कसि ” हे गोशाल ! बालतपस्वी वेद्यायनने जेधने, तुं भारी पासेथी चुपचाप सरकी गये. “ जेणेव वेसियायणे बालतवस्सी तेणेव उवागच्छसि ” भारी पासेथी सरकीने तुं त्यां गये के जथां बालतपस्वी वेद्यायन आतापनाभूमि पर आतापना लई रह्यो डेतो. “ उवागच्छिता वेसियायणं बालतवस्सि एवं वयासी ” त्यां जेधने ते' बालतपस्वी वेद्यायनने आ प्रभाण्णुं पूछ्युं-“ किं भवं मुणी, उदाहु सेज्जायरए ” शुं आप मुनि छो ? के कुत्तिसतमुनि-ग्रहगृहीत-छो ? के आप जूओनी शय्याइम छो ? “ तए णं से वेसियायणे बालतवस्सी तव एयमट्ठं नो आढाइ, नो परिजाणाइ, तुसिणीए संचिट्ठइ ” त्यारे ते बालतपस्वी वेद्यायनने तारा ते प्रश्न प्रत्ये आदरनी दृष्टिथी जेथुं नही, जेथुं ते प्रश्न सांख्ये ज न डोय तेम ते

બાલતવસ્તિં દોઢ્વંપિ તત્ત્વંપિ એવં વયાસી’-હે ગોશાલ ! તતઃ સ્વલુ ત્વં વેશ્યાયનં
 બાલતપસ્વિનં દ્વિતીયમપિ વારં તૃતીયમપિ વારમ્ એવં-વેશ્યાયનપ્રકારેણ અવાદીઃ-
 ‘કિં મવં મુળી, મુળિણ જાવ સેઝજાયરણ’ કિં મગન્ મુનિઃ ? કિં વા મુનિકઃ ?
 યાવદ્ ઉતાહો યુક્તાશય્યાતરકઃ, ‘તણ ણં સે વેસિયાયણે બાલતવસ્સી તુમં દોઢ્વંપિ
 તત્ત્વંપિ એવં વુત્તે સમાણે આસુરુતે જાવ પચ્ચોસકકહ’ તતઃ સ્વલુ સ વેશ્યાયનો
 બાલતપસ્વી ત્વયા દ્વિતીયમપિ વારમ્ તૃતીયમપિવારમ્, એવં પૂર્વોક્તરીત્યા, ઉક્તઃ
 સન્ આશુરક્તો યાવત્ પ્રત્યવબ્ધવક્ત્રે, ‘પચ્ચોસક્કિત્તા તવ વહાણ સરીરગંસિ તેય-
 લેસ્સં નિસિરહ’ પ્રત્યવબ્ધવક્ત્ર્ય તવ વચાય શરીરાત્ તેજોલેશ્યાં નિઃસ્રજતિ, ‘તણ ણં
 અહં ગોસાલા ! તવ અણુકંપણદ્વયાણ’ હે ગોશાલ ! તતઃ સ્વલુ અહં તત્ત્વોપરિ અનુ-

બાલતવસ્તિં દોઢ્વંપિ તત્ત્વંપિ એવં વયાસી’ તથા હે ગોશાલ ! તુમને હસી
 પ્રકાર સે ઉક્ત બાલતપસ્વી વેશ્યાયન સે દુવારા મી ઓર તિવારા મી
 પૂછા-‘કિં મવં મુળી, મુળિણ, જાવ સેઝજાયરણ’ કયા આપ મુનિ હૈં ?
 યા કુત્તિસત મુનિ હૈં ? યા યુક્તાશય્યાતરક હૈં ? ‘તણ ણં સે વેસિયાયણે
 બાલતવસ્સી તુમં દોઢ્વંપિ તત્ત્વંપિ એવં વુત્તે સમાણે આસુરુતે જાવ
 પચ્ચોસકકહ’ તુમ્હારે દ્વારા હસ પ્રકાર સે દુવારા મી ઓર તિવારા મી
 પૂછા ગયા વહ બાલતપસ્વી વેશ્યાયન ક્રોધ મેં આગયા, યાવત્ વહ અપની
 આતાપન ભૂમિ સે નીચે ઉત્તરા, ‘પચ્ચોસક્કિત્તા તવ વહાણ સરીરગંસિ
 તેયલેસ્સં નિસિરહ’ ઓર નીચે ઉતર કર તુમ્હેં મારને કે લિયે અપને
 શરીર સે તેજોલેશ્યા નિકાલી । ‘તણ ણં અહં ગોસાલા ! તવ અણુકંપણ-
 દ્વયાણ’ તથા હે ગોશાલ ! તુમ્હારે ડપર દયા હોને કે નિમિત્ત સે-યા

ચુપચાપ બેસી રહ્યો. “તણ ણં તુમં ગોસાલા ! વેસિયાયણં બાલતવસ્તિં દોઢ્વંપિ
 તત્ત્વંપિ એવં વયાસી” હે ગોશાલક ! ત્યારે બીજી વાર અને ત્રીજી વાર પણ
 તે બાલતપસ્વી વેશ્યાયનને એવું જ પૂછ્યું કે-“કિં મવં મુળી, મુળિણ જાવ
 સેઝજાયરણ” શું આપ મુનિ છો ? કે કુત્તિસત મુનિ છો ? કે યુક્તાશય્યા-
 તરક છો ? “તણ ણં સે વેસિયાયણે બાલતવસ્સી તુમં દોઢ્વંપિ તત્ત્વંપિ એવં વુત્તે
 સમાણે આસુરુતે જાવ પચ્ચોસકકહ” જ્યારે બીજી અને ત્રીજી વાર પણ તે
 એ પ્રમાણે પૂછ્યું, ત્યારે બાલતપસ્વી વેશ્યાયનને ક્રોધ ચડ્યો. તે પોતાની
 આતાપના ભૂમિ પરથી નીચે ઉતર્યો, ક્રોધાવેશમાં આવીને ઢાંતો નીચે ઢાઠ
 કરડતો અને ઢાંત કચકચાવતો તે સાત આઠ ડગલાં પાછો હટ્યો. “પચ્ચો-
 સક્કિત્તા તવ વહાણ સરીરગંસિ તેયલેસ્સં નિસિરહ” પછી તેણે તને મારી
 નાખવાને માટે પોતાના શરીરમાંથી તેજોલેશ્યા છોડી. “તણ ણં અહં ગોસાલા !
 તવ અણુકંપણદ્વયાણ” ત્યારે હે ગોશાલક ! તારા પ્રત્યેની અનુકંપાથી પ્રેરાઈને-

कम्पनार्थं 'वेसियायणस्स बालतवस्सिस्स तेयलेस्सा पडिसाहरणट्टयाए, एत्थ णं अंतरा सीयलियं तेयलेस्सं निस्सिरामि' वेश्यायनस्य बालतपस्विनः तेजोलेश्यां प्रतिसंहरणार्थम्, अत्र खलु भन्तरा—एतदवसरमध्ये शीतलिकायां तेजोलेश्यां निःसृजामि, 'जाव पडिहं जाणित्ता तवय सरीरगस्स किंचि आवाहं वा, वावाहं वा, छविच्छेदं वा अकीरमाणं पासेत्ता उप्पिणं तेयलेस्सं पडिसाहरइ' यावत् यथा सा मम शीतलतया तेजोलेश्याया वेश्यायनस्य बालतपस्विनः सा उष्णा तेजोलेश्या प्रतिहता, ततः खलु स वेश्यायनो बालतपस्वी मम शीतलतया तेजोलेश्या तामुष्णां तेजोलेश्यां प्रतिहतां ज्ञात्वा तत्र च शरीरकस्य किञ्चिदपि आवाधां वा, व्यावाधां वा, छविच्छेदं वा अक्रियमाणां दृष्ट्वा तां तेजोलेश्यां प्रतिसंहरति, 'पडिसाहरेत्ता मम एवं वयासी' प्रतिसंहृत्य माम् एवं—वक्ष्यमाण प्रकारेण अवा-

तुम्हें बचाने के भाव से 'वेसियायणस्स बालतवस्सिस्स तेयलेस्सा पडिसाहरणट्टयाए, एत्थ णं अंतरा सीयलियं तेयलेस्सं निस्सिरामि' मैंने बालतपस्वी वेश्यायन की तेजोलेश्या को संहार करने के लिये इसी बीच में शीत तेजोलेश्या निकाली। 'जाव पडिहं जाणित्ता, तव य सरीरगस्स किंचि आवाहं वा, वावाहं वा छविच्छेदं वा, अकीरमाणं पासेत्ता उप्पिणं तेयलेस्सं पडिसाहरइ' उस मेरी शीततेजोलेश्या से बालतपस्वी वेश्यायन की वह उष्णतेजोलेश्या प्रतिहत हो गई। तब बालतपस्वी वेश्यायन ने मेरी शीत तेजोलेश्या द्वारा अपनी उष्णतेजोलेश्या को प्रतिहत हुई जानकर और तुम्हारे शरीरमें थोड़ी या बहुत किसी भी प्रकार की बाधा या शरीर के किसी भी अवयव का छेद नहीं हुआ देखकर उसने अपनी उष्णतेजोलेश्या को समेट लिया। 'पडिसाहरेत्ता मम एवं वयासी' और उसे समेट कर तब वह मुझ से

तने अथाववा भाटे, " वेसियायणस्स बालतवस्सिस्स तेयलेस्सा पडिसाहरणट्टयाए, एत्थ णं अंतरा सीयलियं तेयलेस्सं निस्सिरामि " आलतपस्वी वेश्यायननी तेजो-
लेश्यानु स'डरणु करवाने भाटे ओज्ज समये मे' शीत तेजोलेश्या छोडी. "जाव पडिहं जाणित्ता, तव य सरीरगस्स किंचि आवाहं वा, वावाहं वा, छविच्छेदं वा, अकीरमाणं पासेत्ता उप्पिणं तेयलेस्सं पडिसाहरइ" भारी ते शीत तेजो-
लेश्या वडे ते आलतपस्वी वेश्यायननी उष्ण तेजोलेश्या प्रतिहत थई गई. भारी शीत तेजोलेश्या द्वारा पोतानी उष्ण तेजोलेश्याने प्रतिहत थयेली जेधने तथा तारा शरीरने थोडी अथवा अधिक अथवा नही' थयेली जेधने तथा तारा शरीरना केई पणु अवयवनु' छेदन थयेलु न जेवाने दीधे आलतपस्वी वेश्यायने पोतानी ते तेजोलेश्याने समेटी दीधी. " पडिसाहरेत्ता

દીત્-‘સે ગયમેયં ભગવં ! ગયગયમેયં ગયવં ?’ इति, ‘तए णं से गोसाले मंखलि-
पुत्ते ममं अंतियाओ एयमट्ठं सोच्चा निसम्म भीए जाव संजायभए ममं वंदइ,
नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी’-ततः खलु स गोशालो मङ्गलिपुत्रो मम
अन्तिकात्-समीपात्, एनमयं-पूर्वोक्तार्थं श्रुत्वा, निश्चय-इदि अववायं मीतो
यावत् अस्तः-सञ्जातमयः सन् मां वन्दते, नमस्यति, वन्दित्ता, नमस्थित्वा,
एवं-वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-‘कहं णं भंते ! संखित्तविउलत्तेयलेस्से भवइ ?’
हे भदन्त ! कथं खलु संक्षिप्तविपुलत्तेजोलेख्यः-संक्षिप्ता-संकोचिता विपुला
प्रचुरा तेजोलेख्या येन स तथाविधो जनो भवति ? ‘तए णं अहं गोयमा ! गोसालं
मंखलिपुत्तं एवं वयासी’-हे गौतम ! ततः खलु अहं गोशालं मङ्गलिपुत्रम् एवं-

કહને લગા-‘સે ગયમેયં ભગવં !, સે ગયગયમેયં ભગવં !’ હે ભગવન્ ! મેં
જાન ગયા, હે ભગવન્ ! મેં જાન ગયા । ‘તए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते
ममं अंतियाओ एयमट्ठं सोच्चा निसम्म भीए जाव संजायभए ममं
वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी’ इसके बाद जब गोशाल
ने मेरे द्वारा कहे : गये इस कथनरूप अर्थ को सुना तो वह सुनकर
और इसे हृदय में धारण कर डर गया, एवं संजातमय होकर उसने
मुखे वन्दना की, नमस्कार किया, वन्दना नमस्कार करके फिर वह इस
प्रकार बोला, ‘कहं णं भंते ! संखित्तविउगत्तेयलेस्से भवइ’ हे भदन्न !
मनुष्य संक्षिप्त तेजोलेख्या वाला, विपुल-प्रचुर तेजोलेख्यावाला कैसे
होता है ? ‘तए णं अहं गोयमा ! गोसालं मंखलिपुत्तं एवं वयासी’ तब

મનં एवं વયાસી ” તેજોલેશ્યાને સમેટી લઈને તેણે મને આ પ્રમાણે કહ્યું-
“ સે ગયમેયં ભગવ ! સે ગયગયમેયં ભગવં ! ” “ હે ભગવન્ ! હું એ વાત
જાણી ગયો છું, હે ભગવન્ ! હું તે બરાબર જાણી ગયો છું કે આપે જ
શીતલેશ્યા છોડીને ગે શાલાને મારી ઉભી તેજોલેશ્યાથી બચાવી લીધો છે. ”
“ તए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते ममं अंतियाओ एयमट्ठं सोच्चा निसम्म भीए
जाव संजायभए ममं वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता, नमंसित्ता एवं वयासी ” મારા
દ્વારા કહેવામાં આવેલા આ કથન રૂપ અર્થને સાંભળીને તથા હૃદયમાં
ધારણ કરીને, ગોશાલકના મનમાં ભય ઉત્પન્ન થયો, આ પ્રકારે જેને ભય
ઉત્પન્ન થયો છે એવા તે ગોશાલકે મને વંદણા કરી નમસ્કાર કર્યા.
વંદણાનમસ્કાર કરીને તેણે મને આ પ્રમાણે કહ્યું-“ कहं णं भंते ! संखित्त
विउलत्तेयलेस्से भवइ ? ” હે ભગવન્ ! મનુષ્ય સંક્ષિપ્ત તેજોલેશ્યાવાળો
અથવા વિપુલ તેજોલેશ્યાવાળો કેવી રીતે થાય છે ? “ तए णं अहं गोयमा !
गोसालं मंखलिपुत्तं एवं वयासी ” હે ગૌતમ ! ત્યારે મેં મંખલિપુત્ર

વધ્યમાણપ્રકારેણ, અવાદિષ્મ-જે ણં ગોસાલા ! एगाए सणहाए कुम्मासपिंडि-
याए एगेण य वियडासएणं छट्ठं छट्ठेणं अणिकिखत्तेणं तवोकम्मेणं उड्डं वाहाओ
पगिज्झिय पगिज्झिय जाव विहरइ' हे गोशाल ! यः खलु जीवः एकया सन-
खया यस्यां पिण्डिकायां बध्यमानायाम् अंगुलिनखा अंगुष्ठस्याधो लगन्ति सा
सनखा पिण्डिका उच्यते, तथा, कुलमापपिण्डिकया-कुलमाषाः स्विच्चा माषाः
तेषां पिण्डिकया, एकेन च विकटाशयेन वा विकटाश्रयेण, विकटम्-अचित्तजलं
तन्दुलादिधावनजलं तस्याशयः आश्रयो वा स्थानं विकटाशयः, विकटाश्रयो वा तेन,
अचित्तजलचुल्लकेन षष्ठपष्ठेन अनिक्षिप्तेन-निरन्तरेण, तपःकर्मणा ऊर्ध्वं बाहू
प्रगृह्य प्रागृह्य यावद्-विहरति, 'से णं अंतो छण्हं मासाणं संखित्तविउलत्तेयलेस्से
भवइ' स खलु जीवः षण्णां मासानाम् अन्तः संक्षिप्तविपुलतेजोलेइयो भवति,
'तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते ममं एयमट्ठं सम्मं विणएणं पडिसुणेइ' ततः खलु
हे गौतम ! मैने मंखलिपुत्र गोशाल से ऐसा कहा-‘जे णं गोसाला !
एगाए सणहाए कुम्मासपिंडियाए एगेण य वियडासएणं छट्ठं छट्ठेणं अणि-
किखत्तेणं तवोकम्मेणं उड्डं वाहाओ पगिज्झिय २ जाव विहरइ’ हे
गोशाल ! जो मनुष्य जिस मुट्ठी के बांधने पर चारों अंगुलियों के नख
अंगुष्ठ के अधोभाग में लग जाते हैं ऐसी एक मुट्ठी भर कुलमाष-पके
छड़दों दोनों-बालसे एवं अचित्त जल के एक चुल्ल से पारणा
करता हुआ निरन्तर छह महीनेतक पष्ठ पष्ठ तपः कर्म करता
है और दोनों हाथ ऊँचे करके सूर्यकी आपतापना लेता हुआ
रहता है । ‘से णं अंतो छण्हं मासाणं संखित्तविउलत्तेयलेस्से भवइ’
वह छह महीने के अन्त में संक्षिप्त और विपुल तेजोलेइयावाला हो
जाता है । ‘तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते ममं एयमट्ठं सम्मं विणएणं

ગોશાળાને આ પ્રમાણે કહ્યું-“ જે ણં ગોસાલા ! एगाए सणहाए कुम्मासपिंडि
याए एगेण य वियडासएणं छट्ठं छट्ठेणं अणिकिखत्तेणं तवोकम्मेणं उड्डं वाहाओ
पगिज्झियर,, जाव विहरइ ” हे गोशाला । जे माणुસ, મુટ્ઠી વાળવાથી ચારે
આંગળીઓનાં નખ અંગુઠાના અધોભાગને સ્પર્શે એવી એક મુટ્ઠી પ્રમાણ
અડદના બાકળા (પકાવેલા અડદ) અને એક અંજલિપ્રમાણ અચિત્ત
જળનો જ ઉપયોગ કરીને છ માસ સુધી છઠ્ઠને પારણે નિરંતર છઠની તપસ્યા
કરે છે. અને છ માસ સુધી બંને હાથને બાંધી જ રાખીને સૂર્યની આતાપના
લેતો વિચરે છે. “ સે ણં અંતો છણ્હં માસાણં સંખિત્તવિઉલ્લેયલેસ્સે
ભવઈ ” તે માણુસ છ માસને અન્તે સંક્ષિપ્ત અને વિપુલ તેજોલેશ્યાવાળો
થઈ બચે છે. “ તએ ણં સે ગોસાલે મંખલિપુત્તે મમં એયમટ્ઠં સમ્મં વિણેણં

स गोशालो मङ्गलिपुत्रो मम एतमर्थं-पूर्वोक्तार्थं सम्यवतया विनयेन प्रतिशृ-
णोति-स्वीकरोति ॥ सू० ५ ॥

मूलम्—‘तए णं अहं गोयमा ! अन्नया कयाइ, गोसालेणं
मंखलिपुत्तेणं सद्धिं कुम्मगामाओ नयराओ सिद्धत्थग्गामं नयरं
संपट्टिणं विहाराणं, जाहे य मो तं देसं हव्वमागया, जत्थ णं से
तिलथंभणं । तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते एवं वयासी-तुब्भे
णं भंते ! तया ममं एवं आइक्खह जाव परूवेह-गोसाला !
एस णं तिलथंभणं निप्फज्जिस्सइ, तं चेव जाव पच्चाइस्संति,
तं णं मिच्छा, इमे च णं पच्चक्खमेव दसिइ-एस णं से तिल-
भणं णो निप्फन्ने अनिप्फन्नमेव, ते य सत्त तिलपुप्फजीवा
उदाइत्ता उदाइत्ता नो एयस्स चेव तिलथंभगस्स एगाए तिल-
संगुलियाए सत्ततिला पच्चायाया । तए णं अहं गोयमा !
गोसालं मंखलिपुत्तं एवं वयासी-तुमं णं गोसाला ! तया ममं
एवं आइक्खमाणस्स जाव परूवेमाणस्स एयमट्ठं नो सदहसि
नो पत्तियसि, नो रोययसि, एयमट्ठं असदहमाणे अपत्तियमाणे
अरोएमाणे मम पणिहाए अयं णं मिच्छावाई भवउ त्तिकट्ठु
ममं अंतियाओ सणियं सणियं पच्चोसकसि, पच्चोसक्किता
जेणेव से तिलथंभणं तेणेव उवागच्छसि, उवागच्छित्ता जाव
एगंतमंते एडेसि, तक्खणमेत्तं गोसाला ! दिव्वे अबभवइलए

पडिसुणेइ’ गोशाल मंखलिपुत्र ने मेरे द्वारा कथित इस पूर्वोक्त अर्थ को
अच्छी प्रकार से विनयपूर्वक स्वीकार किया ॥ सू० ५ ॥

पडिसुणेइ” डे गौतम ! मंखलिपुत्र गोशालके मेरा द्वारा कहेवासा आवेक्ष
अ, अर्थने। (वातने) भूअ न विनयपूर्वक स्वीकार कये, ।।सू०५॥

पाउब्भूए, तए णं से दिव्वे अब्भवद्दलए खिप्पामेव तं चेव
जाव तस्स चेव तिलथंभगस्स एगाए तिलसंगुलियाए सत्त-
तिला पच्चायाया, तं एसणं गोसाला ! से तिलथंभए निफफन्ने,
णो अणिफफन्नमेव, ते य सत्ततिलपुफफजीवा उदाइत्ता उदाइत्ता
एयस्स चेव तिलथंभयस्स एगाए तिलसंगुलियाए सत्ततिला
पच्चायाया, एवं खलु गोसाला ! वणस्सइकाइया पउट्टपरिहारं
परिहरंति । तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते ममं एवमाइक्ख-
माणस्स जाव परूवेमाणस्स एयमट्ठं नो सहहइ, नो पत्तियइ,
नो रोययइ, एयमट्ठं असदहमाणे जाव अरोएमाणे जेणेव से
तिलथंभए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता ताओ तिलथंभ-
याओ तं तिलसंगुलियं खुड्डइ, खुड्डित्ता करयलंसि सत्त तिले
पफफोडेइ, तए णं तस्स गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स ते सत्ततिले
गणमाणस्स अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था—एवं
खलु सव्व जीवा वि पउट्टपरिहारं परिहरंति । एस णं गोयमा !
गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स पउट्टे एस णं गोयमा ! गोसालस्स
मंखलिपुत्तस्स ममं अंतियाओ आयाए अवक्कमणे पणत्ते ॥सू०६॥

छाया—ततः खलु अहं गौतम । अन्यदा कदाचित् गोशालेन मङ्गलिपुत्रेण सार्द्धं
कूर्मग्रामाद् नगरान् सिद्धार्थग्रामं नगरं संगस्थितौ विहाराय, यदाच आवां तं देशं
शीघ्रमागतौ, यत्र खलु स तिलस्तम्भकः । ततः खलु स गोशालो मङ्गलिपुत्र एवम्
अवादीत्—यूयं खलु भदन्त ! तदा माम् एवम् आख्यत, यावत् प्रारूपयत—गोशाल !
एष खलु तिलस्तम्भको निष्पत्स्यते; तदेव यावत् प्रत्यायास्यन्ति, तत् खलु मिथ्या,
इदं च खलु प्रत्यक्षमेव दृश्यते—एष खलु स तिलस्तम्भको नो निष्पन्नः, अनिष्पन्न
एव, ते च सप्ततिलपुष्पजीवाः अपद्रूय अपद्रूय नो एतस्यैव तिलस्तम्भकस्य एकस्यां

तिलसंगुलिकायां सप्ततिलाः प्रत्याजाताः । ततः खलु अहं गौतम ! गोशालं
 मद्बलिपुत्रम् एवम् अवादिष्व-त्वं खलु गोशाल ! तदा मम एवम् आख्यातो यावत्
 प्ररूपयतः एतमर्थं नो श्रद्धासि, नो प्रत्येपि, नो रोचयसि, एतमर्थम् अश्रद्धयत्,
 अप्रतियन् आरोचयन् मां प्रणिधाय अयं खलु मिथ्यावादी भवतु इतिकृत्वा
 मम अन्तिकात्, शनैः शनैः प्रत्यवष्यन्कसे, प्रत्यवष्यन्क्य यत्रैव स तिलस्त-
 म्भकस्तत्रैव उपागच्छसि उपागत्य यावद् एकाज्जे अन्तः एडयसि, तत्क्षणमा-
 नेण गोशाल ! दिव्यम् अभ्रवार्दलिकं प्रादुर्भूतम्, ततः खलु तद्विव्यम् अभ्रवार्दलिकं
 क्षिप्रमेव तदेव यावत् तस्यैव तिलस्तम्भकस्य एकस्यां तिलसंगुलिकायां सप्ततिलाः
 प्रत्याजाताः, तत् एष खलु गोशाल ! स तिलस्तम्भको निष्पन्नः, नो अनिष्पन्न
 एव, ते च सप्ततिलपुष्पजीताः अपद्रूय अपद्रूय एतस्यैव तिलस्तम्भकस्य एकस्यां
 तिलसंगुलिकायां सप्ततिलाः प्रत्याजाताः, एवं खलु गोशाल ! वनस्पतिकायिकाः
 परिवृत्य परिहारं परिहरन्ति । ततः खलु स गोशालो मद्बलिपुत्रो मम एवमाख्यातो
 यावत् प्ररूपयतः एतमर्थं नो श्रद्धासि, नो प्रत्येति, नो रोचयति, एतमर्थम्
 अश्रद्धयत्, यावत् आरोचयन् यत्रैव स तिलस्तम्भकस्तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य
 तस्मात् तिलस्तम्भकात् तां तिलसंगुलिकां त्रोटयति, त्रोटयित्वा करतले सप्त-
 तिलान् प्रस्फोटयति । ततः खलु तस्य गोशालस्य मद्बलिपुत्रस्य तान् सप्ततिलान्
 गणयतः अयमेतद्रूपः आध्यात्मिको यानत् समुदयधनु-एवं खलु सर्वजीवा अपि
 परिवृत्यपरिहारं परिहरन्ति । एष खलु गौतम ! गोशालस्य मंखलिपुत्रस्य परि-
 वर्तः एतत् खलु गौतम ! गोशालस्य मंखलिपुत्रस्य मम अन्तिकाद् आत्मना
 अपक्रमणं प्रज्ञप्तम् ॥ सू० ६ ॥

टीका—पुनरप्याह—‘तए णं अहं’ इत्यादि ‘तए णं अहं गोयमा ! अन्नया
 कयाइ, गोशालेणं मंखलिपुत्तेणं सद्धिं कुम्मगामाओ नयराओ सिद्धस्थ-
 गगामं नयरं संपट्टिए विहाराए’ हे गौतम ! ततः खलु अहम् अन्यदा कदाचित्,

‘तए णं अहं गोयमा ! अन्नया कयाइ’ इत्यादि ।

टीकार्थ—प्रभु पुनः आगे कहते हैं—‘तए णं अहं गोयमा ! अन्नया
 कयाइ गोशालेणं मंखलिपुत्तेणं सद्धिं कुम्मगामाओ नयराओ सिद्धस्थ-
 गगामं नयरं संपट्टिए विहाराए’ हे गौतम ! किसी एक दिन मैंने मंखलिपुत्र

“ तएणं अहं गोयमा ! अन्नया कयाइ ” इत्यादि—

टीकार्थ—गोशालकनुं वृत्तान्त आगण आले छे. “तए णं अहं गोयमा !
 अन्नया कयाइ गोशालेणं मंखलिपुत्तेणं सद्धिं कुम्मगामाओ नयराओ सिद्धस्थ-
 गगामं नयरं संपट्टिए विहाराए” हे गौतम ! त्थार आइ डोई ओइ दिवसे मे

गोशालेन मन्त्रलिपुत्रेण सार्द्धं कूर्मग्रामान्नगरान् सिद्धार्थग्रामं नगरं
संभारितो विहार-विहर्तुम् 'जाहे य मो तं देसं हव्वमागया जत्थ णं
से तिलयंभए' यदा च आवां द्वौ विहारं कृत्वा तं देशं 'हव्वं' वाक्यालङ्कारे
आगतौ यत्र खलु देशे स पूर्वोक्तस्त्रिस्तम्भकः आसीत्, 'तए णं गोशाले
मन्त्रलिपुत्ते एवं वयासी'—ततः—तदा खलु स गोशालो मन्त्रलिपुत्रः एवम्
वक्ष्यमाणप्रकारेण, अरादीन्-तुभ्ये णं मंते ! तथा मम एवं आइक्खह जाव परु-
वेह'—हे भदन्त ! यूयं खलु तदा पूर्वकाले, माम् एवम्-वक्ष्यमाणप्रकारेण
आख्यत-आख्यातवन्तः, यावत् अभाषव्वम्, प्राज्ञापयत, मारुपयत-यन् 'गो-
शाला ! एस णं तिलयंभए निष्फज्जिस्सइ तं चेव जाव पच्चाइस्संति, तं णं
मिच्छा' हे गोशाल ! एष खलु त्रिस्तम्भको निष्पत्स्यते, तदेव-पूर्वोक्तरीत्यैव,
यावत् नो न निष्पत्स्यते, एते च सप्ततिलपुष्पजीवा उद्धृत्य उद्धृत्य एतस्यैव

गोशाल के साथ कूर्मग्रामनगर से सिद्धार्थग्राम नगरी की ओर विहार
क्रिया 'जाहे य मो तं देसं हव्वमागया, जत्थ णं से तिलयंभए' जब हम
दोनों विहार करके वहां पर आये, कि जहां पर वह पूर्वोक्त तिल का
पेड़ था 'तए णं गोशाले मन्त्रलिपुत्ते एवं वयासी' तब मन्त्रलिपुत्र गोशालक
ने मुझ से ऐसा कहा—'तुभ्ये णं मंते ! तथा मम एवं आइक्खह, जाव
परुवेह' हे भदन्त ! पहिले आपने मुझ से ऐसा कहा था यावत् प्ररूपित
क्रिया था । यहाँ यावत् पद से "अभाषव्वम्, प्रज्ञापयत" इन दो क्रिया-
पदों का संग्रह हुआ है) कि 'गोशाला ! एस णं तिलयंभए निष्फज्जि-
स्सइ, तं चेव जाव पच्चाइस्संति' तं णं मिच्छा' हे गोशालक यह तिल
का पेड़ निष्पन्न होगा, पूर्वोक्त रीति के अनुसार यावत्-यह अनिष्पन्न
नहीं रहेगा तथा ये जो सप्त तिलपुष्पजीव हैं वे मर कर इसी तिल के

मन्त्रलिपुत्र गोशालकनी साथे कूर्मग्राम नगरथी सिद्धार्थग्राम नगर तरइ
विहार करीं. "जाहे य मो तं देसं हव्वमागया, जत्थ णं से तिलयंभए" ब्यादे
अभे पूर्वोक्त तदनो छेऽ न्यां उग्यो हुनो ते ब्याने पडोन्था, "तए णं
गोशाले मन्त्रलिपुत्ते एवं वयासी" त्यारे मन्त्रलिपुत्र गो.शालके भने आ प्रभाणे
उछुं—"तुभ्ये णं मंते ! तथा मम एवं आइक्खह, जाव परुवेह" छे भगवन् !
पडेवां आपे भने अडीं ओवुं उछुं हुतुं, ओवुं प्रतिपादन उयुं हुतुं, ओवी
प्रज्ञापना करी हुती अने ओवी प्रज्ञपणा करी हुती के—"गोशाला ! एस णं
तिलयंभए निष्फज्जिस्सइ, तंचेव जाव पच्चाइस्संति तं णं मिच्छा"
तदनो आ छेऽ निष्पन्न थशे-निष्पन्नशे, ते अनिष्पन्न नही रहे अने
जे आ सात तदना पुष्प छवे छे, तेओ भरीने आ तदना छेऽनी ओक इलीभां

તિલસ્તમ્ભકસ્ય એકસ્યાં તિલસંગુલિકાયાં સપ્તતિલાઃ પ્રત્યાયાસ્યન્તિ-પુનરુત્પત્સ્યન્તે
 इति तत् खलु युष्माकं कथनं मिथ्या-असत्यं वर्तते, यतः-इमं च णं पञ्चवक्त्रमेव
 दीसइ एस णं से तिलथंभए णो निष्फन्ने, अनिष्फन्नमेव', इदं च खलु प्रत्यक्षमेव
 દ્રશ્યતે-યત્-एष खलु स तिलस्तम्भको नो निष्पन्नः, अपितु अनिष्पन्न एव, तेय-
 सत्ततिलपुष्पजीवा उद्दाइत्ता उद्दाइत्ता नो एयस्स चेव तिलथंभगस्स एगाए
 तिलसंगुलियाए सत्ततिला पच्चायाया' ते च सप्ततिलपुष्पजीवा अपद्रूय अपद्रूय
 मृत्वा-मृत्वा नो खलु एतस्यैव तिलस्तम्भकस्य એકસ્યાં તિલસંગુલિકાયાં તિલ-
 ફલિકાયાં સપ્તતિલાઃ પ્રત્યાજાતાઃ-પ્રત્યુત્પન્નાઃ । 'તए णं अहं गोयमा ! गोसालं
 મંઘલિપુત્તં એવં વયાસી'-હે ગૌતમ ! તતઃ खलु अहं गोशालं मंघलिपुत्रम् एवं-
 વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ, અવાદિપમ્-'તુમં णं गोसाला ! तदा ममं एवं आइक्खमाणस्स
 જાવ પરુવેમાણસ્સ એયમદ્દં નો સદ્દહસિ નો પત્તિયસિ નો રોયયસિ' હે ગોશાલ !

પેડ કી એક ફલી મેં સાત તિલરૂપ સે પુનઃ ઉત્પન્ન હોંગે । સો યહ
 आपका कहना असत्य है । क्यों कि 'इमं च णं पञ्चवक्त्रमेव दीसइ,
 एस णं से तिलथंभए णो निष्फन्ने, अनिष्फन्नमेव' यह तो प्रत्यक्ष
 દિશ્વ રહા હૈ કિ યહ તિલ કા પેડ નિષ્પન્ન નહીં હુઆ હૈ, અનિષ્પન્ન હી
 હૈ । 'તે ય સત્ત તિલ પુષ્પજીવા ઉદ્દાઈત્તા ઉદ્દાઈત્તા નો એયસ્સ ચેવ તિલ-
 થંભગસ્સ એગાએ તિલસંગુલિયાએ સત્તતિલા પચ્ચાયાયા' ઓર વે સાત
 તિલપુષ્પ જીવ મર કર હસ તિલપેડ કી એક તિલફલી મેં સાત
 તિલરૂપ સે ઉત્પન્ન નહીં હુએ હૈ । 'તए णं अहं गोयमा ! गोसालं मंघ-
 लि पुत्तं एवं वयासी' तब हे गौतम ! मंघलिपुत्र । गोशालक से मैंने
 એસા કહા 'તુમં णं गोसाला ! तदा ममं एवं आइक्खमाणस्स जोव
 પરુવેમાણસ્સ એયમદ્દં નો સદ્દહસિ, નો પત્તિયસિ, નો રોયયસિ' હે

સાત તલ રૂપે ફરી ઉત્પન્ન થઈ જશે, " આપતુ" પૂર્વોક્ત આ કથન અસત્ય
 છે, કારણ કે "इमं च णं पञ्चवक्त्रमेव दीसइ, एस णं से तिलथंभए णो निष्फन्ने,
 अनिष्फन्नमेव" એ તો પ્રત્યક્ષ દેખાઈ રહ્યું છે કે તે તલનો છોડ નિષ્પન્ન
 થયો નથી, અનિષ્પન્ન જ છે. "તેય સત્ત તિલ પુષ્પજીવા ઉદ્દાઈત્તા ઉદ્દાઈત્તા
 નો એયસ્સ ચેવ તિલથંભગસ્સ એગાએ તિલસંગુલિયાએ સત્તતિલા પચ્ચાયાયા" અને
 તે પૂર્વોક્ત સાત તલપુષ્પ છવો મરીને આ તલના છોડની એક તલફળીમાં
 સાત તલ રૂપે ઉત્પન્ન થયાં નથી. "तए णं अहं गोयमा ! गोसालं मंघलिपुत्तं
 एवं वयासी" ત્યારે હે ગૌતમ ! મેં મંઘલિપુત્ર ગોશાલકને આ પ્રમાણે
 કહ્યું-"તુમં णं गोसाला ! तदा ममं एवं आइक्खमाणस्स जोव परुवेमाणस्स
 एयमद્दं नो सदहसि, नो पत्तियसि, नो रोययसि" હે ગોશાલક ! મેં પૂર્વો-

ત્વં સ્વલ્પ તદા તસ્મિન્ કાલે મમ એવમ્-પૂર્વોક્તપ્રકારેણ આરુયાયતઃ, યાવદ્
ભાષમાણસ્ય, પ્રજ્ઞાપયતઃ, પ્રરૂપયતઃ, એતમર્થમ્ પૂર્વોક્તાર્થં નો શ્રદ્ધાસિ, -નો
પ્રત્યેષિ-નો વિશ્વસિષિ, નો વિશ્વાસં કૃતવાન્, નો રોચયસિ-નો ઋરોચયઃ 'એયમદ્વં
અસદ્દહમાણે અપત્તિયમાણે, ઋરોષમાણે મમં પળિહાએ અયં ણં મિચ્છાવાદી ભવત્
ત્તિકદુ મમં અંતિયાઓ સળિયં સળિયં પચ્ચોસક્કસિ' એતમર્થ-મમ
પૂર્વોક્તાર્થમ્ અશ્રદ્ધદધત્, અપતિયન્ અવિશ્વસન્, અરોચયન્-રુચિવિષયમકુર્વન્, માં
પળિધાય આશ્રિત્ય, મમ નિમિત્તક્રમિત્યર્થઃ, અયં સ્વલ્પ મિથ્યાવાદી ભવતુ ઇતિ કૃત્વા-
વિચાર્ય, મમ અન્તિકાત્ સમીપાત્, જ્ઞાનૈઃ જ્ઞાનૈઃ-મન્દં મન્દમ્ પ્રત્યવશ્વક્કસે-
'પચ્ચોસક્કિત્તા જેણેવ સે તિલથંભએ તેણેવ ઉવાગચ્છસિ' પ્રત્યવશ્વક્કસ્ય, યત્રૈવ
સ તિલસ્તમ્મકુઃ આપીત્, તત્રૈવ ઉવાગચ્છસિ, 'ઉવાગચ્છિત્તા જાવ એગંતમંતે

ગોશાલક ! તુમને હસ સમય પૂર્વોક્ત પ્રકાર સે કહનેવાલે યાવત્-ભાષણ
કરનેવાલે, પ્રજ્ઞાપના કરને વાલે, પ્રરૂપણા કરનેવાલે મેરે હસ અર્થ કો
શ્રદ્ધા કી દૃષ્ટિ સે નહીં દેલા થા વિશ્વાસ હસ પર નહીં કિયા થા,
અપની રુચિ કા હસે વિષય નહીં વનાયા થા । 'એયમદ્વં અસદ્દહમાણે,
અપત્તિયમાણે, ઋરોષમાણે, મમં પળિહાએ અયં ણં મિચ્છાવાદી ભવત્
ત્તિકદુ મમં અંતિયાઓ સળિયં સળિયં પચ્ચોસક્કસિ' હસ પ્રકાર મેરે
દ્વારા પૂર્વોક્ત હસ અર્થ પર શ્રદ્ધા નહીં કરતે હુએ, વિશ્વાસ નહીં કરતે
હુએ, રુચિ કા વિષય નહીં કરતે હુએ તુમ મુજે આશ્રિત કરકે-મેરે
નિમિત્ત કો લેકર કે-યે મિથ્યાવાદી સાબિત હો' એસા વિચાર કર
મેરે પાસ સે ધીરે ૨ પીછે હટે-પચ્ચોસક્કિત્તા જેણેવ સે તિલથંભએ તેણેવ
ઉવાગચ્છસિ' ઔર આકર કે જહાં વહ તિલ કા પેડ થા વહાં પહુંચે ।

કત પ્રકારે જે કહ્યું, જે પ્રતિપાદન કયું, જે પ્રજ્ઞાપિત કયું અને જે પ્રજ્ઞ-
પિત કયું તેના પ્રત્યે તે શ્રદ્ધાળી દૃષ્ટિએ જોયું નહીં, મારા કથનની તને
પ્રતીતિ પણ ન થઈ અને તને તે કથન રુચ્યું પણ નહીં. “એયમદ્વં અસ-
દ્દહમાણે, અપત્તિયમાણે, ઋરોષમાણે મમં પળિહાએ અયં ણં મિચ્છાવાદી ભવત્ ત્તિક-
દુ મમં અંતિયાઓ સળિયં સળિયં પચ્ચોસક્કસિ” આ પ્રકારે મારા દ્વારા
પ્રતિપાદિત પૂર્વોક્ત અર્થ (કથન) પ્રત્યે અશ્રદ્ધા રાખીને, અવિશ્વાસ રાખીને
તથા અરુચિ બતાવીને, મારી બાબતમાં તને એવો વિચાર થયો કે “આ
મિથ્યાવાદી સાબિત થાય,” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તું મારી પાસેથી
ધીમે ધીમે દૂર સરકી ગયો. “પચ્ચોસક્કિત્તા જેણેવ સે તિલથંભએ તેણેવ ઉવા-
ગચ્છસિ” ત્યાર બાદ જ્યાં તે તલનો છોડ હતો, ત્યાં તું ગયો. “ઉવાગ-

‘એડેસિ’ તત્રૈવ ઉપાગત્ય, યાવત્-તં તિલસ્તમ્મકં સલેષ્ટુકમેવ ઉત્પાટયસિ-ઉત્પાટિત-
 વાન્, ઉત્પાટ્ય એકાન્તમન્ત્રે-એકાન્તસ્થાને એડયસિ-ક્ષિપ્તવાન્ ‘તત્ત્વલ્લખમેત્તં
 ગોસાલા ! દિવ્યે અબ્ધવદ્દલ્પ પાઽબ્ધૂ’ હે ગોશાલ ! તત્ત્વલ્લખમાત્રેણ દિવ્યમ્
 અબ્રવાર્દલકમ્-મેઘમ્ણડલં પ્રાદુર્ભૂતમ્ ‘તદ્દેવ ણં સે દિવ્યે અબ્ધવદ્દલ્પ લિપ્પામેવ
 તં ચેવ જાવ તસ્સ ચેવ તિલથંભગસ્સ એગાએ તિલસંગુલિયાએ સત્તતિલા પચ્ચા-
 યાયા’ તતઃ સ્વલ્લુ તદ્દિવ્યમ્ અબ્રવાર્દલકમ્ ક્ષિપ્તમેવ તદેવ-પૂર્વોક્તરીન્યૈવ યાવત્
 તેવ સત્તતિલપુષ્પત્રીવા ઉદ્વૃત્ય ઉદ્વૃત્ય તસ્યૈવ તિલસ્તમ્મકસ્ય એકસ્થાં તિલસંગુ-
 લિકાયાં-તિલકલિકાયાં સત્તતિલાઃ પ્રત્યાગાતાઃ-પ્રત્યુત્પન્નાઃ ‘તં એસ ણં ગોસાલા !
 સે તિલથંભએ નિપ્પન્ને, ણો અનિપ્પન્નમેવ’ હે ગોશાલ ! તત્-તસ્માત્કારણાત્,
 એષ સ્વલ્લુ સ તિલસ્તમ્મકો નિપ્પન્ના, નો અનિપ્પન્ન એવ, ‘તે ય સત્તતિલપુષ્પ-

‘ઉચાગચ્છિત્તા જાવ એગંતમંતે એડેસિ’ વહાં પહુંવ કર તુમને મિટ્ટી-
 સહિત જડમૂલ સે એસ તિલ કે પેડ કો ઉઘાડ લિયા ઓર ઉઘાડ
 કર એસે એકાન્ત સ્થાન મેં ડાલ દિયા ‘તત્ત્વલ્લખમેત્તં’ ગોસાલા ! દિવ્યે
 અબ્ધવદ્દલ્પ પાઽબ્ધૂ’ હે ગોશાલક ! એસી લ્લખ્ય દિવ્ય મેઘ મ્ણડલ
 આકાશ મેં પ્રકટ હુઆ ‘તદ્દેવ ણં સે દિવ્યે અબ્ધવદ્દલ્પ લિપ્પામેવ તં
 ચેવ તિલથંભગસ્સ એગાએ તિલસંગુલિયાએ સત્તતિલા પચ્ચાયાયા’ વહ
 દિવ્ય અબ્રમ્ણડલ એસી ક્ષણ ગર્જના કરતા હુઆ પૂર્વોક્તરૂપ સે વરસા
 યાવત્ વે તિલપુષ્પ કે સાત જીવ મર એસી તિલ પેડ કી એક ફલી
 મેં સાત તિલરૂપ સે ઉત્પન્ન હો ગયે. ‘તં એસ ણં ગોસાલા ! સે તિલ-
 થંભએ નિપ્પન્ને, ણો અનિપ્પન્નમેવ’ એસ પ્રકાર હે ગોશાલ ! વહ તિલ
 કા ઘાડ નિપ્પન્ન હો ગયા, વહ અનિપ્પન્ન નહીં રહા ‘તે ય સત્તપુષ્પ-

ચ્છિત્તા જાવ એગંતમંતે એડેસિ” ત્યાં જાહે તે તલના તે ઓડને માટી સાથે
 મૂળમાંથી ઉખાડી નાખ્યો અને ઉખાડીને તેને એકાન્ત સ્થાનમાં ફેંકી દીધો.
 “તત્ત્વલ્લખમેત્તં ગોસાલા ! દિવ્યે અબ્ધવદ્દલ્પ પાઽબ્ધૂ” હે ગોશાલક ! એજ
 વખતે આકાશમાં દિવ્ય મેઘમંડળ પ્રકટ થયું. “તદ્દેવ ણં સે દિવ્યે અબ્ધવદ્દલ્પ
 લિપ્પામેવ તંચેવ જાવ તસ્સ ચેવ તિલથંભગસ્સ એગાએ તિલસંગુલિયાએ સત્ત તિલા
 પચ્ચાયાયા” તે દિવ્ય મેઘમંડળ એજ ક્ષણે ગર્જના કરવા લાગ્યું, વિજળી
 ચમકવા લાગી અને પૂર્વોક્ત રૂપે વરસાદ વરસવા લાગ્યો, ઇત્યાદિ પૂર્વોક્ત
 કથન અહીં શ્રેષ્ઠ કરવું જોઈએ ઉપેક્ષીને એક બાજુ ફેંકી દીધેલો તે તલનો
 ઓડ પાણી મળવાથી ફરી ઉગી ગયો. “સાત તલપુષ્પજીવો મરીને એજ
 તલના ઓડની એક તલફીમાં સાત તલ રૂપે ઉત્પન્ન થઈ ગયાં,” આ
 કથન પર્યંતરૂપ સમસ્ત પૂર્વોક્ત કથન અહીં શ્રેષ્ઠ કરવું જોઈએ. “તં એસ
 ણં ગોસાલા ! સે તિલથંભએ નિપ્પન્ને, ણો અનિપ્પન્નમેવ” હે ગોશાલક ! આ
 રીતે તલનો તે ઓડ નિપ્પન્ન થઈ ગયો, તે અનિપ્પન્ન રહ્યો નહીં. “તેય

જીવા ઉદાહૃતા ઉદાહૃતા ઇયસ્સ ચેવ તિલથંભયસ્સ ઇગાએ તિલસંગુલિયાએ સત્ત-
તિલા પચ્ચાયાયા' તે ચ સપ્તતિલપુષ્પજીવાઃ, અપદ્મ્ય અપદ્મ્ય એતસ્યૈવ તિલસ્ત-
ન્મકસ્ય એકસ્યાં તિલસંગુલિકાયાં સપ્તતિલાઃ પ્રત્યાજાતાઃ-પ્રત્યુત્પન્નાઃ, એવં ત્વહુ
ગોસાલા ! વળસ્સહકાહ્યા પડદ પરિહારં પરિહરંતિ' હે ગોશાલ ! એવં રીત્યા ત્વહુ
વનસ્પતિકાયાિકાઃ પરિવૃત્યપરિહારં-પરિવૃત્ય-પરિવૃત્ય-મૃત્વા મૃત્વા યસ્તસ્યૈવ
વનસ્પતિશરીરસ્ય પરિહારઃ-પરિભોગસ્તત્રૈવ પુનરુત્પાદઃ-અસૌ પરિવૃત્ય પરિહારસ્તં
પરિહરંતિ-કુર્વંતિ, 'તએ ણં સે ગોસાલે મંઝલિપુત્તે મમં એવમાહક્કલમાણસ્સ જાવ
પરુવેમાણસ્સ એયમદ્દં નો સદ્દહહ, નો પત્તિયહ' નો રોયહ' તતઃ ત્વહુ સ ગોસાલો
મંઝલિપુત્તો મમ એવમ્-ઉક્તપ્રકારેણ, આરુચાયતઃ, યાદદ્ માષમાણસ્ય, પ્રજ્ઞાપયતઃ,

જીવા ઉદાહૃતા ૨ ઇયસ્સ ચેવ તિલથંભયસ્સ ઇગાએ તિલસંગુલિયાએ સત્ત
તિલા પચ્ચાયાયા, ઓર વે સાત તિલ પુષ્પોં કે જીવ મર ૨ કર ડસી તિલ-
સ્તન્મક કી એક તિલફલી મેં સાત તિલરૂપ હો ગયે । 'એવં ત્વહુ ગોસાલા !
વળસ્સહકાહ્યા પડદ પરિહારં પરિહરંતિ' ઇસ રીતિ સે હે ગોશાલ !
વનસ્પતિકાયાિક જીવ મર મર કર હોડે હુએ શરીર મેં પુનઃ ઉત્પન્ન હો
જાતે હેં । યહાં એક પરિહાર શબ્દ કા અર્થ મરના ઓર દૂસરે પરિહાર શબ્દ
કા અર્થ કરના હેં । જિસ શરીર કો હોડા હૈ ડસી શરીર મેં પુનઃ ઉત્પન્ન
હો જાના ઇસકા નામ પરિવૃત્યપરિહાર હૈ । વનસ્પતિકાયાિક જીવ ઇસ
પરિવૃત્ય પરિહાર કો કરતે હેં । 'તએ ણં સે ગોસાલે મંઝલિપુત્તે મમં એવ-
માહક્કલમાણસ્સ જાવ પરુવેમાણસ્સ એયમદ્દં નો સદ્દહહ, નો પત્તિયહ,
નો રોયહ' ઇસ પ્રકાર સે કહનેવાલે, યાવત્ ભાષણ કરનેવાલે, પ્રજ્ઞાપનો

સત્ત પુષ્પજીવા ઉદાહૃતા ૨ ઇયસ્સ ચેવ તિલથંભયસ્સ ઇગાએ તિલસંગુલિયાએ સત્ત
તિલા પચ્ચાયાયા ” અને તે સાત તલપુષ્પના હોવે । મરીને એજ તલના
છોડની એક તલફલીમાં સાત તલરૂપે ઉત્પન્ન થઇ ગયા છે. “ એવં ત્વહુ
ગોસાલા ! વળસ્સહકાહ્યા પડદ પરિહારં પરિહરંતિ ” હે ગોશાલક ! આ રીતે
વનસ્પતિકાયાિક હોવ મરી મરીને છોડેલા શરીરમાં જ ફરી ઉત્પન્ન થઇ જાય
છે. અહીં 'પહેચુ' “ પરિહાર ” પદ મરણના અર્થમાં અને ણીજુ “ પરિહાર ”
પદ કરવાના અર્થમાં વપરાયું છે. જે શરીરને છોડયું છે, એજ શરીરમાં
ફરી ઉત્પન્ન થઇ જયું તેનું તેનું નામ “ પરિવૃત્યપરિહાર ” છે. વનસ્પતિ-
કાયાિક હોવે પરિવૃત્યપરિહાર કરે છે “ તએ ણં સે ગોસાલે મંઝલિપુત્ત મમં
એવમાહક્કલમાણસ્સ જાવ પરુવેમાણસ્સ એયમદ્દં નો સદ્દહહ, નો પત્તિયહ નો
રોયહ ” આ પ્રમાણે કહેનારા, ભાષિત કરનારા, પ્રજ્ઞાપિત કરનારા અને

प्ररूपयतः, एतमर्थम्-उपर्युक्तार्थम् नो श्रद्धाति, नो वा प्रत्येति, नो वा रोचयति, 'एवमट्टं असद्वहमाणे जाव अरोएमाणे जेणेव से तिलथंभए तेणेव उवागच्छइ' एतमर्थम्-पूर्वोक्तार्थम् अश्रद्धात् यावत्-अप्रतियन्, अरोचयन्, यत्रैव यस्मिन्नेव स्थाने स तिलस्तम्भक आसीत्, तत्रैव-तस्मिन्नेव स्थाने उपागच्छति, 'उवागच्छित्ता ताओ तिलथंभयाओ तं तिलसंगुलियं खुड्डइ, तस्मिन्नेव स्थाने उपागत्य तस्मात्-तिलस्तम्भकात्, तां तिलसंगुलिकां त्रोटयति, 'खुड्डित्ता करयलंसि सत्ततिले पप्फोडेइ' त्रोटयित्वा करतले सत्ततिलान् प्रस्फोटयति, 'तए णं तस्स गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स ते सत्ततिले गणमाणस्स अयमेयारुवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था'-ततः खलु तस्य गोशालस्य मंखलिपुत्रस्य तान् तिलसंगुलिकानि काशितान्, सत्ततिलान् गणयतः, अयमेतद्रूपः आध्यात्मिकः-आत्मगतो यावत्-

करनेवाले और प्ररूपणा करनेवाले मेरे इस पूर्वोक्त अर्थ को मंखलिपुत्र गोशाल ने अपनी श्रद्धा प्रतीति और रुचि का विषय नहीं बनाया 'एवमट्टं असद्वहमाणे जाव अरोएमाणे जेणेव से तिलथंभए तेणेव उवागच्छइ' अतः इस कथित अर्थ पर अश्रद्धा यावत् अरुचिरखता हुआ वह गोशाल जहां, वह तिल का पेड़ खड़ा था वहां गया, 'उवागच्छित्ता ताओ तिलथंभयाओ तं तिलसंगुलियं खुड्डइ' वहां जाकर उसने उस तिल के पेड़ से उस तिल की फली को तोड़ लिया, 'खुड्डित्ता करयलंसि सत्ततिले पप्फोडेइ' और तोड़कर उसमें से उसने अपनी हथेली पर सात तिल निकाले 'तए णं तस्स मंखलिपुत्तस्स गोसालस्स ते सत्ततिले गणमाणस्स अयमेयारुवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था' तब उस मंखलिपुत्र गोशालक के मन में इस प्रकार का यह उन तिलों

प्रश्न हुआ करना। भारा आ अर्थने (कथनने) मंखलिपुत्र गोशालके चोतानी श्रद्धा, प्रतीति अने रुचिने। विषय अनाव्युं, नहीं। "एवमट्टं असद्वहमाणे जाव अरोएमाणे जेणेव से तिलथंभए तेणेव उवागच्छइ" तेथी भारा द्वारा कथित ते अर्थ प्रत्ये अश्रद्धा, अप्रतीति अने अरुचिभी युक्त अवे। ते मंखलिपुत्र गोशालक ते तलने। छेउ ज्मां छिसे। डेतो त्यां गये। "उवागच्छित्ता ताओ तिल थंभयाओ तं तिलसंगुलियं खुड्डइ" त्यां ज्मां ने तेथे ते तलना छेउ परथी ते तलनी इलीने तोड़ी। "खुड्डित्ता करयलंसि सत्ततिले पप्फोडेइ" ते तलनी इलीने इलीने तेथे तेमांभी आत तल चोतानी डबेली पर काढया। "तए णं तस्स मंखलिपुत्तस्स गोशालस्स ते सत्त तिले गणमाणस्स अयमेयारुवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था" ते तलनी इलीमांभी नीकणेला सात तलने गणुतां ते मंखलिपुत्र गोशालकना मनमां आ प्रकारने चिन्तित,

चिन्तितः, कल्पितः, प्रार्थितः, मनोगतः संकल्पः समुदपन्न-समुत्पन्नः—‘एवं खलु सन्वजीवा वि पउट्टपरिहारं परिहरन्ति’ एवं-पूर्वोक्तरीत्या खलु सर्वजीवा अपि परिवृत्य परिहारं परिवृत्य परिवृत्य मृत्वा मृत्वा पुनः परिहारम्-परिभोगं परिहरन्ति कुर्वन्ति, ‘एस णं गोयमा । गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स पउट्टे’ हे गौतम ! एष खलु गोशालस्य मंखलिपुत्रस्य परिवर्तः-परिवर्तवादः विपरीतवादः प्रज्ञप्तः, ‘एस णं गोयमा । गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स ममं अंतियाओ आयाए अवक्कमणे पण्णत्ते’ हे गौतम ! एष खलु गोशालस्य मंखलिपुत्रस्य मम अन्तिकात् आत्मना-स्वयमेव अपक्रमणम्-पृथग्भवनं प्रज्ञप्तम् ॥ सू० ६ ॥

मूलम्—“तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते एगाए सणहाए कुम्मासपिंडियाए य एगेण य वियडासए णं छट्ठं छट्ठेणं अनि-
विखत्तेणं तवोक्कमेणं उट्ठं बाहाओ पगिज्झिय पगिज्झिय जाव

कोफली में से निकाल कर गिनने पर चिन्तित, कल्पित, प्रार्थित, मनोगत संकल्प उत्पन्न हुआ । ‘एवं खलु सन्वजीवा वि पउट्टपरिहारं परिहरन्ति’ पूर्वोक्त रीति से सब जीव भी परिवृत्य परिवृत्य-मर मर करके पुनः परिहार-परिभोग, परिहरन्ति-करते हैं । ‘एस णं गोयमा । गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स पउट्टे’ हे गौतम ! मंखलिपुत्र गोशाल का यह परिवर्त-वाद-विपरीतवाद कहा गया है । ‘एस णं गोयमा । गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स ममं अंतियाओ आयाए अवक्कमणे पण्णत्ते’ हे गौतम ! मंखलिपुत्र गोशाल का मेरे पास से अपने आप चलने का कारण-पृथग् होने का कारण कहा गया है ॥ सू० ६ ॥

कल्पित, प्रार्थित, मनोगत संकल्प उत्पन्न थये—“ एवं खलु सन्व जीवा वि पउट्टपरिहारं परिहरन्ति ” पूर्वोक्त रीते-वनस्पतिकथिकोनी जेम-सधणा एवे। पणु परिवृत्य परिवृत्य (मरी मरीने) करीने पुनः परिहार (परिभोग) “ परिहरन्ति ” करे छे ओटवे के अत्येक एव मरी मरीने करी ओज शरीरमां उत्पन्न थय नय छे. “ एस णं गोयमा । गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स पउट्टे ” हे गौतम । गोशालकना आ परिवर्तवादन-विपरीतवाद मानवाभां आवे छे. “ एस णं गोयमा ! गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स ममं अंतियाओ आयाए अवक्कमणे पण्णत्ते ” हे गौतम ! मंखलिपुत्र गोशालक भारी पासेथी पोतानी ज नते शा भाटे अलग थय गये। तेनुं आ कारण, मे तभारी समक्ष प्रकट कयुं. ॥सू० ६॥

વિહરઈ, તણે પાં સે ગોસાલે મંઘલિપુત્તે અંતો છપ્પહં માસાણં
સંઘિત્તવિઝલતેયલેસ્સે જાણે ॥ સૂ. ૭ ॥

છાયા—તતઃ સ્વલ્પ સ ગોશાલો મંઘલિપુત્ર એકયા સનઘયા કુલમાષપિણ્ડિ-
કયા ચ એકેન ચ વિકટાશ્રયેન (વિકટાશ્રયેણ વા) ષષ્ઠષ્ઠેન અનિક્ષિપ્તેન તપઃ
કર્મણા ઝર્ધ્વં બાહૂઃ પ્રગૃહ્ય પ્રગૃહ્ય યાવદ્ વિહરતિ, તતઃ સ્વલ્પ સ ગોશાલો મંઘલિ-
પુત્રઃ અન્તે ષણ્ણાં માસાનાં સંઘિત્તવિપુલતેજોલેશ્યો જાતઃ ॥ સૂ. ૭ ॥

ટીકા—પુનરપ્યાહ—‘તણે પાં સે’ इत्यादि । ‘તણે પાં સે ગોસાલે મંઘલિપુત્તે
ણાણે સણહાણે કુમ્માસપિંડિયાણે ચ, એણે ચ વિયહાસણં’ તતઃ સ્વલ્પ સ
ગોશાલો મંઘલિપુત્રઃ એકયા સનઘયા—યસ્યાં પિણ્ડિકાયાં વધ્યમાનાયામ્ અંગુલિ-
નઘા ગુપ્તસ્યાધો લગન્તિ સા પિણ્ડિકા સનઘા इत्युच्यते, તયા સનઘયા કુલમાષ-
પિણ્ડિકયા—કુલમાષાઃ—સ્વિન્નાઃ માષાઃ તેષાં પિણ્ડિકયા ચ, એકેન ચ વિકટા-
શ્રયેન વિકટાશ્રયેણ વા અધિત્તજલચુલુકેન, છઠ્ઠં છટ્ઠેણ અનિક્ષિત્તેણ તવો
કર્મણેણ ઉઢું વાહાઓ પગિજ્ઞિય પગિજ્ઞિય જાત્ર વિહરઈ’ ષષ્ઠષ્ઠેન, અનિક્ષિપ્તેન

‘તણે પાં સે ગોસાલે મંઘલિપુત્તે’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—પ્રભુ કહ રહે છે—‘તણે પાં સે ગોસાલે મંઘલિપુત્તે ણાણે
સણહાણે કુમ્માસપિંડિયાણે ચ, એણે ચ વિયહાસણં’ જિસ પિણ્ડિકા-
મુઠિ કે બંધ જાને પર સમસ્ત અંગુલિયોં કે નઘ અઙ્ગુલ કે અધોભાગ
મેં લગ જાતે છે વહ પિણ્ડિકા સનઘા કહી ગઈ છે । કુલમાષ નામ પકે
હુણે—સીંછે હુણે ઉડદોં કા નામ છે । હસ પ્રકાર કી સનઘ કુલમાષ-
પિણ્ડિકા કે આહાર સે ઓર વિકટાશ્રય સે—ચુલ્લૂ ભર અધિત્ત જલ કે
હેને સે હસ ગોશાલ ને નિરન્તર ષષ્ઠ ષષ્ઠ કી તપસ્યા કરની પ્રારંભ

“તણે પાં સે ગોસાલે મંઘલિપુત્તે” इत्यादि—

ટીકાર્થ—ગોશાલકે તેભેલેશ્યાની પ્રાપ્તિ કેવી રીતે કરી તે હવે મહાવીર
પ્રભુ ગૌતમને કહે છે. “તણે પાં સે ગોસાલે મંઘલિપુત્તે ણાણે સણહાણે કુમ્માસ-
પિંડિયાણે ચ, એણે ચ વિયહાસણં” જે મુઠીને બંધ કરવાથી બધી આંગળી-
ઓનાં નખ અંગુઠાના અધોભાગને સ્પર્શે છે, તે મુઠીને “પિંડિકા સનઘા”
કહેવામાં આવી છે. બાફેલા અડદને કુલમાષ કહે છે. આ પ્રકારના કુલમાષની
એક એક મુઠી તથા બેભાષા (અંબલિમાં સમાય એટલું) અધિત્ત પાણી,
આટલો જ આહાર પારણાને દિવસે ઉપયોગમાં લેવાના નિયમપૂર્વક મંબલિ-

નિરન્તરેણ, તપઃકર્મણા ઋર્ધ્વં વાહ પ્રવૃત્ત્ય પ્રગત્ય યાવદ્-સૂરાભિમુખં-સૂર્યાભિ-
મુખો ભૂત્વા આતાપનાભૂમૌ આતાપયન્ વિહરતિ-તિષ્ઠતિ । ‘તદ્ ણં સે ગોસાલે
મંચલિપુત્રે અંતો છળ્હં માસાણં સંચિત્તવિઝલતેયલેસે જાણ’ તતઃ ચલુ મ ગોસાલો
મહલિપુત્રઃ, પળ્ણાં માસાનામ્, અન્તઃ ષળ્ણાસામ્યન્તરે इत्यर्थः, સંક્ષિપ્તવિપુલતેજો-
લેશ્યઃ-સંક્ષિપ્ત્વા અપયોગકાલે, વિપુલા-પચુરા પ્રયોગકાલે તેજોલેશ્યા-લઘ્વિ-
વિશેષો યસ્ય યેન વા સ તથાવિધો જાતઃ-સમ્યક્ષઃ ॥ સૂત્ર ૭ ॥

મૂળમ્-‘તદ્ ણં તસ્મ ગોસાલસ્મ મંચલિપુત્રસ્મ અન્નથા
કયાઈ ઇમે છલ્લિસાચરા અંતિયં પાઝભવિત્થા, તં જહા-સાળો
તં ચેવ સઠ્ઠવં જાવ અજિળે જિળસદં પળાસેમાળે વિહરઈ, તં નો
ચલુ ગોયમા ! ગોસાલે મંચલિપુત્રે જિળે જિળપ્પલાવી જાવ
જિળસદં પળાસેમાળે વિહરઈ, ગોસાલે ણં મંચલિપુત્રે અજિળે

કર દી ઔર ૬ માસ તક વહ इसी तपस्या के करने में लगा रहा । इस
तपस्या में वह अपने दोनों हाथों को ऊंचे किये आतापनास्थान
में सूर्य के समक्ष झुँह करके आतापना लेता था । ‘तद् णं से गोसाले
मंचलिपुत्रे अंतो छल्लं मासाणं संचित्तविजलतेयलेसे जाण’ इस
प्रकार करते २ वह मंचलिपुत्र गोशालक छह महीनों के भीतर २ संक्षिप्त
एवं विपुल तेजोलेश्यावाला बन गया । अप्रयोगकाल में जो तेजोलेश्या
संक्षिप्त-संकुचित रहती है वह संक्षिप्त तेजोलेश्या है और प्रयोगकाल
में जो तेजोलेश्या विस्तार को प्राप्त हो जाती है । वह विपुलतेजोलेश्या
है । इस प्रकार यह दोनों प्रकार की तेजोलेश्यावाला-लघ्वि
विशेषवाला बन गया ॥ सू० ७ ॥

પુત્ર ગોશાલકે છ માસ સુધી નિરંતર છઠ્ઠને પારણે છઠ્ઠની તપસ્યા કરી આ
આ તપસ્યા દરમિયાન તે પોતાના બન્ને હાથને ઊંચા રાખીને આતાપના
ભૂમિમાં સૂર્યની સામે બેસીને આતાપના લેતો હતો. “ તદ્ ણં સે ગોસાલે
મંચલિપુત્રે અંતો છળ્હં માસાણં સંચિત્તવિઝલતેયલેસે જાણ ” આ પ્રમાણે કરવાથી
છ માસને અન્તે મંચલિપુત્ર ગોશાલક સંક્ષિપ્ત અને વિપુલ તેજોલેશ્યાવાળો
બની ગયો. અપ્રયોગકાળમાં જે તેજોલેશ્યા સંક્ષિપ્ત (સંકુચિત) રહે છે, માટે
અપ્રયોગકાળની અપેક્ષાએ તેને સંક્ષિપ્ત સમજવી પ્રયોગકાળમાં જે તેજો-
લેશ્યા વિસ્તાર પામે છે, તેને વિપુલ તેજોલેશ્યા કહે છે ગોશાલક આ બન્ને
પ્રકારની તેજોલેશ્યાવાળો-લઘ્વિ વિશેષવાળો બની ગયો. ॥સૂત્ર ૭॥

जिणप्पलावी जाव पगासेमाणे विहरइ, तए णं सा महति-
महालया महच्चपरिसा जहा सिवे जाव पडिगया तए णं साव-
त्थीए नगरीए सिंघाडग जाव बहुजणो अन्नमन्नस्स जाव
परूवेइ-जं णं देवाणुप्पिया! गोसाले मंखलिपुत्ते जिणे जिण-
प्पलावी जाव विहरइ, तं मिच्छा, सप्पणे भगवं महावीरे एवं
आइक्खइ जाव परूवेइ-एवं खलु तस्स गोसालस्स मंखलि-
पुत्तस्स मंखलि नामं मंखपिता होत्था, तए णं तस्स मंखलिस्स
एवं चेव तं सव्वं भाणियव्वं जाव अजिणे जिणसद्वं पगासेमाणे
विहरइ, तं णो खलु गोसाले मंखलिपुत्ते जिणे जिणप्पलावी
जाव विहरइ, गोसाले मंखलिपुत्ते अजिणे जिणप्पलावी जाव
विहरइ, सप्पणे भगवं महावीरे जिणे जिणप्पलावी जाव जिण-
सद्वं पगासेमाणे विहरइ। तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते बहु-
जणस्स अंतियं एयमद्वं सोच्चा निसम्म आसुरुत्ते जाव मिसि
मिसेमाणे आयावणभूमीओ पच्चोरुहइ, पच्चोरुहिता सावत्थि
नयरिं मज्झं मज्झेणं जेणेव हालाहलाए कुंभकारीए कुंभकारा-
वणे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिता हालाहलाए कुंभकारीए
कुंभकारावणंसि आजीवियसंघसंपरिवुडे महया अमरिसं
वहमाणे एवं चात्रि विहरइ ॥सू० ८॥

छाया—ततः खलु तस्य गोशालस्य मंखलिपुत्रस्य अन्यदा कदाचित् इमे
पइदिक्चराः अन्तिके प्रादुर्भूताः, ते यया-शानः, तदेव सर्वं यावद्
अजिनो जिनशब्दं प्रकाशयन् विहरति, तद् नो खलु गौतम ! गोशालो
मंखलिपुत्रो जिनो जिनप्रलापी यावद्-जिनशब्दं प्रकाशयन् विहरति,

गोशालः खलु मङ्गलिपुत्रः अजिनो जिनप्रलापी यावत्— प्रकाशयन् विहरति । ततः खलु सा महातिमहालया महता च पर्वद् यथा शिरो यावत् प्रतिगता । ततः खलु श्रावस्यां नगर्यां शृङ्गाटक यावद् बहुजनः अन्योन्यस्य यावत् प्ररूपयति—यत् खलु देवानुभिषाः ! गोशालो मङ्गलिपुत्रो जिनो जिनप्रलापी यावद् विहरति, तद् मिथ्या, श्रमणो भगवान् महावीरः एवम् आख्याति यावत् प्ररूपयति—एवं खलु तस्य गोशालस्य मङ्गलिपुत्रस्य मङ्गलिनाम मंखलिता आसीत्, ततः खलु तस्य मंखलेः, एवमेव तत् सर्वं मणितव्यम् यावद् अजिनो जिनशब्दं प्रकाशयन् विहरति, तत् नो खलु गोशालो मङ्गलिपुत्रो जिनो जिनप्रलापी यावद् विहरति, गोशालो मङ्गलिपुत्रोऽजिनो जिनप्रलापी यावद् विहरति, श्रमणो भगवान् महावीरो जिनो जिनप्रलापी यावद् जिनशब्दं प्रकाशयन् विहरति, ततः खलु स गोशालो मङ्गलिपुत्रो बहुजनस्य अन्तिकम् एतमर्थं श्रुत्वा निशम्य आशुरक्तो यावद् मियमिषायमाण आतापनाभूमितः प्रत्यवरोहति, प्रत्यवरोह्य श्रावस्तीं नगर्यां मध्यमद्येन यत्रैव हालाहलायाः कुम्भकार्याः कुम्भकारापण स्तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य हालाहलायाः कुम्भकार्याः कुम्भकारापणे आजीविकसंग्रहपरिद्वितो-महान्तम् अमर्षं वहन् एवं चापि विहरति ॥ ८ ॥

टीका—पुनरप्याह—‘तए णं तस्स’ इत्यादि । ‘तए णं तस्स गोशालस्स मंखलिपुत्तस्स अन्नया कयाइ इमे छद्दिसाचरा अंतियं पाउव्वमच्चित्था’ ततः खलु तस्य गोशालस्य मङ्गलिपुत्रस्य अन्यदा कदाचित् इमे—बक्ष्यमाणाः षट् दिक्चराः अन्तिके—समीपे प्रादुर्भूताः—उपागताः ‘तं जहा साणो तं चेव सव्वं जाव अजिणे जिणसद् पगासेमाणे विहरइ’ ते यथा—ज्ञानः १, तदेव—पूर्वोक्तरीत्यैव सर्वबोध्यम्, यावद्—कलन्दः २, कर्णकारः ३ अन्छिद्रः ४, अग्निवेक्ष्यायनः ५, गोमा-

‘तए णं तस्स गोशालस्स मंखलिपुत्तस्स अन्नया कयाइ’ इत्यादि ।

टीकार्थ—भगवान् कह रहे हैं—‘तए णं तस्स गोशालस्स मंखलिपुत्तस्स अन्नया कयाइ इमे छद्दिसाचरा अंतियं पाउव्वमच्चित्था’ किसी एक दिन उस मंखलिपुत्र गोशाल के पास ये ६ दिशाचर आये । ‘तं जहा’ उनके नाम इस प्रकार से हैं—‘साणो तं चेव सव्वं जाव अजिणे

“तए णं तस्स गोशालस्स मंखलिपुत्तस्स अन्नया कयाइ” इत्यादि—

टीकार्थ—“तए णं तस्स गोशालस्स मंखलिपुत्तस्स अन्नया कयाइ इमे छद्दिसाचरा अंतियं पाउव्वमच्चित्था” के। छेक दिवसे ते भ. मंखलिपुत्र गोशालकनी पास से छ दिशाचर आ. व्या “तं जहा” तेमनां नाम आ प्रमाणे उतां—“साणो तं चेव सव्वं जाव अजिणे जिणसद् पगासेमाणे विहरइ” (१) ज्ञान, (२) कलन्द,

युपुत्रोऽर्जुनः ६। ततः खलु ने षड्विधं पूर्वश्रुताङ्गतं मार्गदशमं नवमं गीतमार्गं दशमं नृत्यमार्गं च स्वैः स्वैः मतिदर्शनैः निर्यूहयन्ति, स्वैः स्वैः मतिदर्शनैः निर्यूह्य गोशालं मन्त्रलिपुत्रम् उपतस्थुः, ततः खलु स गोशालो मन्त्रलिपुत्रस्तस्य अष्टाङ्गस्य महानिमित्तस्य केनचिद् उपदेशमात्रेण सर्वेषां प्राणानाम्, सर्वेषां भूतानाम्, सर्वेषां जीवानाम्, सर्वेषां सत्त्वानाम् षड् अनतिक्रमणीयानि व्याकरणानि व्याकरोति—तानि यथा—लाभः १, अलाभः २, सुखम् ३, दुःखम् ४, जीवितम् ५, मरणं तथा ६, ततः खलु स गोशालो मन्त्रलिपुत्रस्तस्य अष्टाङ्गस्य महानिमित्तस्य केनचिद् उपदेशमात्रेण श्रावस्त्यां नगर्याम् अजिनो भूत्वाऽपि स्वात्मानं जिनप्रलापी, अनर्हन् भूत्वाऽपि अर्हत्प्रलापी, अकेवली सन्नपि केवल-

जिनसदं पगासेमाणे विहरइ' शान, १, यावत्—कलन्द, कर्णिकार ३, अच्छिद्र ४ अग्निवेश्यायन ५ और गोमायुपुत्र अर्जुन ६, ये छहों दिशा-चर पूर्वश्रुताङ्गत अष्टविध निमित्त को, नौवें गीतमार्ग को और दशवें नृत्य मार्ग को अपनी २ बुद्धि के अनुसार जानते थे। इस प्रकार इन सब विषयों को यथाबुद्धि धारण कर वे मन्त्रलिपुत्र गोशाल के पास आये। मन्त्रलिपुत्र गोशाल ने इस अष्टाङ्ग महानिमित्त के किसी उपदेश में सब प्राणियों के लिये, सब भूतों के लिये सब जीवों के लिये और समस्त सत्त्वों के लिये इन छहों को—लाभ, अलाभ को, सुखदुःख को और जीवित मरण को अनतिक्रमणीय प्रकट किया। इस प्रकार अष्टाङ्ग महानिमित्त के किसी उपदेश मात्र से वह मन्त्रलिपुत्र गोशाल श्रावस्ती नगरी में अजिन होकर भी अपने आपको जिन प्रलापी

(३) कर्णिकार, (४) अच्छिद्र, (५) अग्निवेश्यायन अने (६) गोमायुपुत्र अर्जुन आ छहों दिशाचर पूर्वश्रुताङ्गत आठ प्रकारना निमित्तोने, नवमा गीतमार्गने अने दसमां नृत्यमार्गने पोतपोतानी बुद्धि अनुसार जानता हता आ सधना विषये ने यथाबुद्धि धारण करनारा तेओ मन्त्रलिपुत्र गोशालक पासे आल्या मन्त्रलिपुत्र गोशालके आ अष्टाङ्ग महानिमित्तना केध उपदेशने आधारे ओवुं प्रतिपादन कथुं के लाभ, अलाभ, सुख, दुःख, जीवित अने मरण, आ छ वस्तुओ समस्त भूतो, समस्त प्राणीओ, समस्त ओवो अने समस्त सत्त्वोने भाटे अनतिक्रमणीय छे. ओटवे के तेमने अनुभव अवश्य करवे पडे छे, तेमां इरकार करवाने केध समर्थ नथी आ प्रकारे अष्टाङ्ग महानिमित्तना केध उपदेशमात्रथी ज ते मन्त्रलिपुत्र गोशालक, श्रावस्ती नगरीमां, अजिन होवा छतां पोताने जिन कहेवा

પ્રલાપી, અસર્વજ્ઞઃ સન્નપિ સર્વજ્ઞપ્રલાપી, અજિનો ભૂત્વાઽપિ જિનશબ્દં પ્રકાશયન્-
સ્વાત્મનિ અન્વર્થત્વેન ભાવયન્ વિહરતિ-તિષ્ઠતિ, 'તં નો સ્વલુ ગોયમા ! ગોસાલે
મંચલિપુત્તે જિણે જિણપ્પલાવી જાવ જિણસદં પગાસેમાણે વિહરઈ' હે ગૌતમ !
તત્-અથ, સ્વલુ-નિશ્ચયેન, ગોશાલો મહ્વલિપુત્રો જિનઃ જિનપ્રલાપી વર્તેતે, યાવત્
-નો અર્હન્ અર્હત્પ્રલાપી, નો કેવલી કેવલિપ્રલાપી, નો વા સર્વજ્ઞઃ સર્વજ્ઞપ્રલાપી,
નાપિ જિનો ભૂત્વા જિનશબ્દં પ્રકાશયન્ વિહરતિ, અપિતુ 'ગોસાલેણં મંચલિપુત્તે
અજિણે જિણપ્પલાવી જાવ પગાસેમાણે વિહરઈ' ગોશાલઃ સ્વલુ મંચલિપુત્રઃ અજિનઃ

બતાતા હુઆ, અર્હન્ નહીં હોને પર મ્હી અપને આપકો અર્હત્પ્રલાપી
બતાતા હુઆ, કેવલી નહીં હોને પર મ્હી અપને આપ કો કેવલિપ્રલાપી
બતાતા હુઆ સર્વજ્ઞ નહીં હોને પર મ્હી અપને આપકો સર્વજ્ઞ માનતા
હુઆ, તથા જિન નહીં હોને પર મ્હી અપને મ્હે સાર્થકરૂપ સે જિન કી
ભાવના કરતા હુઆ રહને લગા 'તં નો સ્વલુ ગોયમા ! ગોસાલે મંચલિ-
પુત્તે જિણે, જિણપ્પલાવી જાવ જિણસદં પગાસેમાણે વિહરઈ' હે ગૌતમ !
વાસ્તવિક રીતિ સે વિચાર કિયો જાય તો મંચલિપુત્ર ગોશાલ જિન
નહીં હૈ, વહ તો વ્યર્થ મ્હે અપને આપ મ્હે જિન કા પ્રલાપી બના હુઆ
હૈ, યાવત્ વહ અર્હન્ત નહીં હૈ, ઝૂઠ ઝૂઠ અર્હન્ત બના ફિર રહા હૈ।
કેવલી નહીં હૈ, વ્યર્થ મ્હે અપને આપ મ્હે કેવલી હોને કા જાલ
વિછા રહા હૈ। સર્વજ્ઞ નહીં હૈ વ્યર્થ મ્હે સર્વજ્ઞ હોને કા વહ ઢિંઢોરા
પીટ રહા હૈ વહ જિન નહીં હૈ વ્યર્થ મ્હે અપને આપ મ્હે જિન હોને કા
નિશ્ચયરૂપ સે પ્રચાર કર રહા હૈ। 'ગોસાલેણં મંચલિપુત્તે અજિણે જિણ-

લાગ્યે, અર્હંત ન હોવા છતાં પણ પોતાને અર્હંત ગણાવવા લાગ્યે, સર્વજ્ઞ
ન હોવા છતાં પણ પોતાને સર્વજ્ઞ રૂપ ગણાવવા લાગ્યે, કેવળી ન હોવા
છતાં પણ પોતાને કેવલી રૂપે માનવા લાગ્યે. અને જીન ન હોવા છતાં
પણ પોતાની જાતમાં સાર્થક રૂપે જિનભાવ હોવાનું પ્રકટ કરતો
વિચરવા લાગ્યો. "તં નો સ્વલુ ગોયમા ! ગોસાલે મંચલિપુત્તે જિણે, જિણપ્પ-
લાવી જાવ જિણસદં પગાસેમાણે વિહરઈ" હે ગૌતમ ! વાસ્તવિક રીતે વિચાર
કરવામાં આવે, તો મંચલિપુત્ર ગોશાલક જિન નથી, તે પોતાની જાતને
જિન કહેતો ફરે છે તે વ્યર્થ જ છે, તે અર્હંત પણ નથી, છતાં પોતે
અર્હંત હોવાનો ટાંચ કરતો ફરે છે. તે કેવલી પણ નથી છતાં પણ પોતાને
કેવળી મનાવવાની જાળ બિછાવી રહ્યો છે. તે સર્વજ્ઞ પણ નથી છતાં સર્વજ્ઞ
હોવાનું જુઠાણું ચલાવી રહ્યો છે, તે જિન પણ નથી છતાં જિન હોવાનો
ખોટો પ્રચાર કરી રહ્યો છે. "ગોસાલેણં મંચલિપુત્તે અજિણે જિણપ્પલાવી,

સન્ સ્વાત્પાનં જિનં પ્રલપિતું શીલમસ્યેતિ જિનપ્રલાપી વર્તતે, एवं-यावद्-अन-
र्हन् सन्नेव अर्हत्प्रलापी, अनेकली सन्नेव केवलिप्रलापी, असर्वज्ञः सन्नेव सर्वज्ञ-
प्रलापी, अजिनः सन्नेव जिगशब्दं प्रकाशयन्-सात्मनि भन्वर्थतया संगमयन्,
विहरति-तिष्ठति। एतच्चरित्रं भगवता परिपदि प्रलपितमिति बोध्यम्, 'तएणं
सा महतिमहालया महच्चपरिसा जहा सिवे जाव पडिगया' ततः खलु सा महा-
तिमहालया-अतिविशाला, महती च-अत्यन्तमहत्त्वशालिनीपर्यद्-यथा शिवराजर्षे-
श्चरितविषये एकादशशतकस्य नवमोद्देशके प्रतिपादिता तथैवात्रापि प्रतिपत्तव्या,
तथा च सा पर्यद्धर्मकथां श्रुत्वा, चन्दित्वा नमस्यित्वा प्रतिगता, 'तए णं साव-

પ્પલાપી, જાવ પગાસેમાણે વિહરઈ' અતઃ યહ નિશ્ચય હૈ કિ વહ મંત્ર-
લિપુત્ર ગોશાલ અજિન હૈ, પરન્તુ અપને મેં જિન હોને કા ઢોંગ રચે હુએ
હૈ, વહ મંત્રલિપુત્ર ગોશાલ અર્હન્ત નહીં હૈ, અપને આપ મેં અર્હન્ત
હોને કા ઢોંગ રચે હુએ હૈ, વહ કેવલી નહીં હૈ, અપને આપ મેં કેવલી
હોને કા ઢોંગ રચે હુએ હૈ। વહ અસર્વજ્ઞ હૈ, પર અપને આપ મેં સર્વજ્ઞ
હોને કા ઢોંગ રચે હુએ હૈ। હસી પ્રકાર વહ જિન નહીં, હૈ અપને આપ
મેં જિન હોને કા ઢોંગ રચે હુએ હૈ। હસ પ્રકાર.કા યહ ચરિત્ર ભગવાન
ને પરિષદા મેં પ્રકટ કિયા। 'તए णं सा महतिमहालया महच्चपरिसा
जहा सिवे जाव पडिगया' इसके बाद वह अतिविशाल एवं महत्त्व-
शालिनी परिषदा-जैसीकि शिवराजर्षि के चरितविषय में ग्यारहवें
शतक के नौवें उद्देशे में प्रतिपादित हुई है वैसी ही उसे यहां पर भी
समझनी चाहिये-धर्मकथा को सुनकर प्रभु को चन्दना नमस्कार कर

જાવ પગાસેમાણે વિહરઈ" તેથી એ વાત જ ખરી છે કે ગોશાલક મંત્રલિ-
પુત્ર અજિન છે, પરન્તુ જિન હોવાનો ઢોંગ કરી રહ્યો છે. તે અર્હન્ત નથી,
છતાં પણ અર્હન્ત હોવાનો ઢોંગ ચલાવી રહ્યો છે. તે કેવળી નથી, તો પણ
કેવળી હોવાનું સંકેતર જૂઠું ચલાવી રહ્યો છે. તે સર્વજ્ઞ નથી, છતાં પણ
સર્વજ્ઞ હોવાના દંભ કરી રહ્યો છે. તે જિનભાવથી યુક્ત ન હોવા છતાં પણ
પોતાની ભતને જિનરૂપે પ્રકટ કરવાનો ઢોંગ ચલાવી રહ્યો છે. "તए णं सा
महतिमहालया महच्चपरिसा जहा सिवे जाव पडिगया" આ પ્રકારનું પ્રતિ-
પાદન મહાવીર પ્રભુએ પરિષદમાં પણ પ્રકટ કર્યું ત્યાર બાદ તે અતિવિ-
શાળ અને મહત્ત્વશાલિની પરિષદ ધર્મકથા સાંભળીને તથા મહાવીર પ્રભુને
વંદણા નમસ્કાર કરીને વિસર્જિત થઇ ગઈ અગિયારમાં શતકના નવમાં
ઉદ્દેશકમાં શિવરાજર્ષિના પ્રકરણમાં પરિષદના વિષયમાં જેવું વર્ણન કરવામાં
આવ્યું છે, એટલું જ પરિષદનું વર્ણન અહીં પણ કરવું જોઈએ. "तए णं

ત્યોષ નયરીયે સિંઘાડગ જાવ વહુજળો અન્નમન્નસ્સ જાવ પરુવેઈ-’ તતઃ સ્વલુ શ્રાવસ્ત્યાં નગર્યાં શૃંગારક યાવત્-ત્રિકચતુષ્કચત્વરમહાપથપથેષુ વહુજનોઽન્ધોન્યસ્ય પરસ્પરં યાવત્-એવં-વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ આરુયાતિ, ભાષતે, પ્રજ્ઞાપયતિ, પ્રરૂપય-તિ ચ-’જં ણં દેવાણુપ્પિયા ! ગોસાલે મંસલિપુત્તે જિણે જિણપ્પલાવી વિહરહ્ તં મિચ્છા’ મો દેવનુપ્રિયાઃ ! યત્ સ્વલુ ગોશાલો મહ્લિપુત્રો જિનો જિનપ્પલાપી, યાવદ્ અર્હન્ અર્હત્પ્રલાપી, કેવલી કેવલિપ્રલાપી, સર્વજ્ઞઃ સર્વજ્ઞપ્રલાપી, જિનો-નિનચ્ચન્દં પ્રકાશયન્ વિહરતિ, તત્ સ્વલુ મિથ્યા-અસત્યમેવ વર્તતે, યતોહિ-’સમણે ભગવં મહાવીરે એવં આદિક્વહ્, જાવ પરુવેઈ’-શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરઃ

વિસ્મૃતિત હો ગઈ । ‘તણ્ ણં સાવત્થીણ નયરીણ સિંઘાડગ જાવ વહુજળો અન્નમન્નસ્સ જાવ પરુવેઈ’ હસકે બાદ શ્રાવસ્તી નગરી મેં શૃંગારક યાવત્ ત્રિક, ચતુષ્ક, ચત્વર, મહાપથ એવં પથ હન સ્વલુ મેં એકઢે હુણ એનેક-જનોં ને આપસ મેં હસ પ્રકાર કહા-યાવત્-ભાષણ ક્રિયા, એવં પ્રરૂપણા કી-’જં ણં દેવાણુપ્પિયા ! ગોસાલે મંસલિપુત્તે જિણે જિણપ્પલાવી વિહ-રહ, તં મિચ્છા’ હે દેવાનુપ્રિયો ! મંસલિપુત્ર ગોશાલ અપને આપકો જો જિન માનકર જિનકા પ્રલાપી બના હુઆ હૈ, યાવત્ અપને આપકો અર્હત્ માનકર અર્હત્ હોને કા અપને મેં પ્રચાર કર રહા હૈ, કેવલી અપને આપ કો માનકર જો કેવલી હોને કી ઘાત કહ રહા હૈ અપને આપકો સર્વજ્ઞ માનકર જો સર્વજ્ઞ હોને કા ઢિંઢોરા પીટ રહા હૈ, તથા જિન અપને આપકો માનકર જિન શબ્દ કા પ્રકાશ કરતા ફિર રહા હૈ-સો યહ સ્વલુ કથન ઉસકા બિલકુલ અસત્ય હૈ । ‘સમણે ભગવં મહાવીરે

સાવત્થીણ નયરીણ સિંઘાડગ જાવ વહુજળો અન્નમન્નસ્સ જાવ પરુવેઈ ” ત્યાર બાદ શ્રાવસ્તી નગરીના શૃંગારક, ત્રિક, ચતુષ્ક, ચત્વર, મહાપથ અને પથ, આ સઘળા ભાગોં પર અનેક લોકો એકત્ર થઈને એક બીજાને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા, ભાષણ કરવા લાગ્યા, પ્રજ્ઞાપના કરવા લાગ્યા અને પ્રરૂપણા કરવા લાગ્યા કે “ જં ણં દેવાણુપ્પિયા ! ગોસાલે મંસલિપુત્તે જિણે જિણપ્પલાવી વિહરહ, તં મિચ્છા ” હે દેવાનુપ્રિયો ! મંસલિપુત્ર ગોશાલક જે પોતાને જિન માની રહ્યો છે અને પોતે જિન હોવાનો પ્રચાર કરી રહ્યો છે, પોતાને અર્હંત માની રહ્યો છે અને પોતે અર્હંત હોવાનો પ્રચાર કરી રહ્યો છે, પોતાને કેવળી માનીને પોતે કેવળી હોવાની વાત કરી રહ્યો છે, પોતાને સર્વજ્ઞ માનીને પોતે સર્વજ્ઞ હોવાનો પ્રચાર કરી રહ્યો છે, તથા પોતાને જિનભાવ યુક્ત માનીને તેનો પ્રચાર કરી રહ્યો છે, તે બિલકુલ અસત્ય જ

एवं-वक्ष्यमाणप्रकारेण, आख्याति, यावद्-भाषते, प्रज्ञापयति, प्ररूपयति च-
 'एवं खलु तस्स गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स मंखलीनामं मंखपिता होत्था' एवं-
 वक्ष्यमाणरीत्या खलु निश्चयेन तस्य गोशालस्य मङ्गलिपुत्रस्य मंखलीनामं मंखः
 भिक्षाचरविशेषः, पिता-जनक आसीत्, 'तए णं तस्स मंखलिस्स एवं चेव तं सव्वं
 भाणियव्वं जाव अजिणे जिणसदं पगासेमाणे विहरइ' ततः खलु तस्य मङ्गलेः
 एवमेव-पूर्वोक्तरीत्यैव तत्सर्वं भणितव्यम् यावत्-तस्य मङ्गलेः भद्रानामभार्या
 आसीत्-इत्यादि पूर्वोक्तरीत्या तद्वक्तव्यतावधिमाह-अजिनो भूत्वा स गोशालः
 स्वात्मनि जिनशब्दं प्रकाशयन्-अन्वर्थतया संगमयन् विहरति-तिष्ठतीति 'तं नो
 खलु गोसाले मंखलिपुत्ते जिणे जिणप्पलावी जाव विहरइ' तत्-तस्मात्कारणात्

एवं आइक्खइ, जाव परूवेइ' श्रमण भगवान् इस विषय में ऐसा कह
 रहे हैं यावत्-भाषण कर रहे हैं, प्रज्ञापित कर रहे हैं, और प्ररूपित
 कर रहे हैं कि 'एवं खलु तस्स गोसालस्स मंखली नामं मंखपिया होत्था'
 मंखलिपुत्र इस गोशाल का मंखली नाम पिता था । यह मंखली भिक्षा-
 चर विशेष में गिना जाता था । 'तए णं तस्स मंखलीस्स एवं चेव तं
 सव्वं भाणियव्वं जाव अजिणे जिणसदं पगासेमाणे विहरइ' इस मंखलि
 के विषय में पूर्वोक्तरीति से यहां वह सब कथन करना चाहिये । यावत्
 उस मंखली के भद्रा नामकी भार्या थी । इत्यादि पूर्वोक्त रीति से
 'अजिनो भूत्वा स गोशालः ! स्वात्मनि जिनशब्दं प्रकाशयन् विहरति'
 इस पाठ तक जो कथन किया गया है वह सब कथन यहां पर करना
 चाहिये । 'तं नो खलु गोसाले मंखलिपुत्ते जिणे जिणप्पलावी, जाव

છે. “ સમણે ભગવં મહાવીરે एवं આइક્ખइ, જાવ પરૂવેइ ” શ્રમણુ ભગવાન
 મહાવીર મંખલિપુત્ર ગોશાલકના વિષયમાં એવું કહે છે, એવું પ્રતિપાદન
 કરે છે, એવી પ્રજ્ઞાપના કરે છે, એવી પ્રરૂપણા કરે છે કે “ एवं खलु तस्स
 गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स मंखली नामं मंखपिता होत्था ” મંખલિપુત્ર આ
 ગોશાળાના મંખલિ નામના પિતા હતા તે મંખલિ ભિક્ષાચર વિશેષ રૂપ
 ગણાતો હતો. “ તए णं तस्स मंखलिस्स एवं चेव तं सव्वं भाणियव्वं जाव
 अजिणे जिणसदं पगासेमाणे विहरइ ” આ મંખલિના વિષયમાં તથા તેની
 ભાર્યા ભદ્રાના વિષયમાં સમસ્ત કથન પૂર્વોક્ત કથન અનુસાર અહીં પણ
 પ્રકટ કરવું જોઈએ મંખલિપુત્ર ગોશાલકના વિષયમાં પણ અહીં પૂર્વોક્ત
 કથન પ્રકટ કરવું જોઈએ. “ अजिनो भूत्वा स गोशालः स्वात्मनि जिनशब्दं
 प्रकाशयन् विहरति ” આ સૂત્રપાઠ પર્યન્તનું સમસ્ત કથન અહીં કહેવું જોઈએ,

નો સ્વલ્પ ગોશાલો મંદલિપુત્રો જિનો જિનપ્રલાપી વર્તેતે, યાવદ્ નો અર્હન્ અર્હત્પ્ર-
લાપી, નો કેવલી, કેવલિપ્રલાપી, નો સર્વજ્ઞઃ સર્વજ્ઞપ્રલાપી, નો જિનોજિનશબ્દ
પ્રકાશયન્ વિહરતિ, અપિતુ-‘ગોસાલે મંદલિપુત્રે અજિને જિણપ્પલાવી જાવ વિહ-
રહ’-ગોશાલઃ અજિનો જિનપ્રલાપી, યાવદ્ અનર્હન્ અર્હત્પ્રલાપી, અકેવલી કેવલિ
પ્રલાપી વિહરતિ । વસ્તુતસ્તુ-‘સમणे भगवं महावीरे जिणे जिणप्पलावी जाव जिणसदं पगासेमाणे विहरह’ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરો જિનઃ સન્ જિનપ્રલાપી,
યાવદ્ અર્હન્ ભૂત્વા અર્હત્પ્રલાપી, કેવલી સન્ કેવલિપ્રલાપી, સર્વજ્ઞઃ સન્ સર્વજ્ઞ-
પ્રલાપી, જિનઃ સન્ જિનશબ્દ પ્રકાશયન્-આત્મનિ અન્વર્થતયા સંગમયન્ વિહરતિ-
તિષ્ઠતિ । ‘તદ્દેશં સે ગોસાલે મંદલિપુત્રે વહુજણસ્સ અંતિયં ઇયમદ્દં સોચ્ચા

વિહરહ’ इस कारण मंदल्लिपुत्र गोशालक जिन नहीं है, केवली अपने
आप में जिन होने का प्रलापमात्र करता है । इसी प्रकार वह अर्हन्त
नहीं है, केवल अपने आप में अर्हन्त होने का प्रलापमात्र करता है ।
वह केवली नहीं है, केवल अपने आप में केवली होने का प्रलापमात्र
करता है । वह सर्वज्ञ नहीं है, केवल अपने आप में सर्वज्ञ होने का
असत्य भाषण करता है । वह जिन नहीं हैं और अपने आप में जिन
की सार्थकता होने की बात व्यर्थ में कहता फिरता है । ‘समणे भगवं-
महावीरे जिणे जिणप्पलावी, जाव जिणसदं पगासेमाणे विहरह’ वास्तव
में तो श्रमण भगवान् महावीर ही जिन हैं और जिन प्रलापी हैं, यावत्-वे
ही अर्हन्त और अर्हन्तप्रलापी, केवली और केवलिप्रलापी, सर्वज्ञ
और सर्वज्ञप्रलापी हैं, तथा वे ही जिन और जिनशब्द के-अधिकारी

“ત નો સ્વલ્પ ગોસાલે મંદલિપુત્રે જિને જિણપ્પલાવી, જાવ વિહરહ ”
તેથી મંદલિપુત્ર ગોશાલક જિન નથી, પરન્તુ પોતે જિન હોવાનો પ્રલાપ
માત્ર જ કરે છે, એજ પ્રમાણે તે અર્હન્ત પણ નથી, પોતે અર્હન્ત હોવાનો
પ્રલાપમાત્ર જ કરે છે, તે કેવલી પણ નથી, છતાં પોતે કેવલી હોવાનો
પ્રલાપમાત્ર જ કરે છે, તે સર્વજ્ઞ પણ નથી, છતાં પણ પોતે સર્વજ્ઞ હોવાનો
પ્રલાપમાત્ર જ કરી રહ્યો છે. તે જિનભાવથી યુક્ત નથી, છતાં પણ પોતાની
જાતમાં જિનની સાર્થકતા હોવાનો ખોટો પ્રચાર કરતો કરે છે. “સમણે
ભગવં મહાવીરે જિણે જિણપ્પલાવી, જાવ જિણસદં પગાસેમાણે વિહરહ ” શ્રમણ
ભગવાન મહાવીર જ જિન છે અને જિન શબ્દના અધિકારી છે, અર્હન્ત
છે અને અર્હન્ત શબ્દના સાચા અધિકારી છે, કેવળી છે અને કેવળી પદના
ખરા અધિકારી છે, સર્વજ્ઞ છે અને સર્વજ્ઞ કહેવા યોગ્ય છે, જિનભાવ યુક્ત

નિસમ્મ આસુરુત્તે જાવ મિસમિસેમાળે આયાવળભૂમિઓ પચ્ચોરુહ્હ' તતઃ સ્વલુ
સ ગોશાલો મંઘલિપુત્રો बहुजनस्य अन्तिकं-समीपे, एतमर्थं पूर्वोक्तं स्वापमान
सूचकमर्थं श्रुत्वा, निशम्य-हृदि अवधार्य, आशुरक्तः, यावद्-अत्यन्तक्रोधैः
ध्मायम्-संधुक्षन्, मिषमिषायमाणः दन्तैरोष्ठदशनपूर्वकं मिषमिष शब्दम् अव्यक्त-
रूपम् उच्चारयन् आतापनाभूमितः प्रत्यवरोहति-अवतरति, 'पचोरोहिता सावर्त्ति
नयरिं मज्झं मज्झेणं जेणेव हालाहलाए कुंभकारीए कुंभकारावणे तेणेव उवागच्छइ'
प्रत्यवरुह-अवतीर्य श्रावस्तीं नगरीम् आश्रित्य मध्यमध्येन श्रावस्त्या नगर्या
मध्यभागेनेत्यर्थः, यत्रैव हाहाहलायाः कुम्भकार्याः कुम्भकारापण आसीत्, तत्रैव
उपागच्छति, 'उवागच्छिता हालाहलाए कुंभकारीए कुंभकारावणंसि' उपा-

हैं । 'तए णं से गोशाले मंखलिपुत्ते बहुजनस्स अंतियं एयमट्ठं सोच्चा,
निसमम्, आसुरुत्ते जाव मिसमिसेमाणे आयावणभूमीओ, पचोरोह्ह'
ज्यों ही मंखलिपुत्र गोशाल ने अनेक मनुष्यों के पास से स्वापमान
सूचक इस बात को सुना तब सुनकर और उसे हृदय में धारण कर
बहुत ही अधिक क्रोध में भर गया और लाल पीला हो गया । यावत्
क्रोध से जलता हुआ, दांतों से अपने अधरोष्ठ को डसता हुआ ।
मिसमिसाता हुआ, आतापना भूमि से उठा और नीचे उतरा
'पचोरोहिता सावर्त्ति नयरिं मज्झं मज्झेणं जेणेव हालाहलाए कुंभ-
कारीए कुंभकारावणे तेणेव उवागच्छइ' नीचे उतर कर वह सावर्त्ती-
नगरी के बीचों बीच से चलकर वहां आया-जहां वह हालाहला
कुंभकारापण था । 'उवागच्छिता हालाहलाए कुंभकारीए कुंभका-
रावणंसि' वहां आकर वह हालाहला कुंभकारी के कुंभकारापण

છે અને જિન નામને સા ક કરી રહ્યા છે. " તણે સે ગોશાલે મંઘલિપુત્તે
बहुजनस्य अंतियं एयम सोच्चा, निसमम्, आसुरुत्ते जाव मिसमिसेमाणे
आयावणभूमीओ पचोरोह्ह" ત્યારે મંખલિપુત્ર ગોશાલકે ઘણા લોકોને
મોઢેથી સ્વાપમાન સૂચક આ વાતને સાંભળી, અને તેને હૃદયમાં ધારણ
કરી, ત્યારે તેને ખૂબ જ ક્રોધ થયો. તે ક્રોધથી લાલપીળો થઈ ગયો, તેના
હોઠને દાંતો નીચે બીંસીને તથા ક્રોધથી દાંત કચકચાવતો કચકચાવતો તે
આતાપનાભૂમિ પરથી નીચે ઉતર્યો. "પચોરોહિતા સાવર્ત્તિ નયરિં મજ્ઞં મજ્ઞેણં
जेणेव हालाहलाए कुंभकारीए कुंभकारावणे तेणेव उवागच्छइ" નીચે ઉતરીને
શ્રાવસ્તી નગરીની વચ્ચેવચ્ચ ચાલતો ચાલતો તે હાહાહલા કુંભારથીના
કુંભકારાપણ (હંકાર અથવા વખાર)માં આવ્યો. "उवागच्छिता हालाहलाए

ગત્ય હાલાહાલાયાઃ કુમ્ભકાર્યાઃ કુમ્ભકારાણે 'આજીવિયસંઘસંપરિવુઢે મહયા અમરિસં વહમાણે એવં ચા વિ વિહરઈ' આજીવિકસંઘસંપરિવૃતઃ સન્ મહાન્તમ્-અસ્યન્તમ્, અમર્ષમ્-ઈર્ષ્યામ્ વહન્-ચારયન્, એવં ચાપિ-એતાદૃશો ચા શ્રૂત્વા વિહરતિ-તિષ્ઠતિ ॥ સૂ૦ ૮ ॥

મૂલમ્—'તેણં કાલેણં, તેણં સમયં ણં સમગસ્ય ભગવઓ મહાવીરસ્ય અંતેવાસી આણંદે નામં થેરે પગઈમદ્દણ જાવ વિળીણ છટ્ટં છટ્ટેણં અણિનિવિલ્લત્તેણં તવોકમ્મેણં સંજમેણં તવસા અપ્પાણં ભાવેમાણે વિહરઈ । તણ ણં સે આણંદે થેરે છટ્ટ કલ્લમણપારણગંસિ પઢમાણ પોરેસીણ એવં જહા-ગોયમસામી તહેવ આપુચ્છઈ, તહેવ જાત્ર ઉચ્ચનીય મજ્ઞિમ જાવ અડમાણે હાલાહલાણ કુંભકારીણ કુંભકારાવણસ્ય અદૂરસામંતે વીઙ્ઠ-વયઈ । તણ ણં સે ગોસાલે મંઘલિપુત્તે આણંદં થેરં હાલાહલાણ કુંભકારીણ કુંભકારાવણસ્ય અદૂરસામંતે ણં વીઙ્ઠવયમાણે પાસઈ, પાસિત્તા એવં વયાસી-એહિ તાવ આણંદા ! ઇઓ એગં મહં ઉવ-મિયં નિસામેહિ । તણ ણં સે આણંદે થેરે ગોસાલેણં મંઘલિપુત્તેણં એવં વુત્તે સમાણે જેણેવ હાલાહલાણ કુંભકારીણ કુંભકારાવણે જેણેવ ગોસાલે મંઘલિપુત્તે તણેવ ઉવાગચ્છઈ । તણ ણં સે ગોસાલે મંઘલિપુત્તે આણંદં થેરં એવં વયાસી-એવં ધલુ આણંદા ! ઇતો

મેં 'અજીવિયસંઘસંપરિવુઢે મહયા અમરિસં વહમાણે એવં ચા વિ વિહરઈ' અનેક આજીવિક મતાનુયાયિયોં દ્વારા પરિવૃત્ત હો ગયા ઔર વહુત ખારી ઈર્ષા સે ખરા હુઓ હોકર વહ વહાં બેઠ ગયા ॥ સૂ૦ ૮ ॥

કુંભકારીણ કુંભકારાવણંસિ આજીવિયસંઘસંપરિવુઢે મહયા અમરસિ વહમાણે એવં ચાવિ વિહરઈ ” ત્યાં આવીને તે હાલાહલા કુંભારણીની કુંભકારાપથુમાં કુંભારની હુકાનમાં અનેક આજીવિક મતાનુયાયીઓથી પરિવૃત્ત થઈને-વી'ટ'ગાઈને-પૂજા જ ઈર્ષ્યાયુક્ત ભાવે, વિરાજમાન થઈ ગયો. ॥સૂ૦૮॥

चिरातीयाए अद्धाए केइ उच्चावगावणिया, अत्थ अत्थी, अत्थ-
लुद्धा, अत्थगवेसी, अत्थकंखिया, अत्थपिवासा अत्थगवेसण-
याए णाणाविहविउलपणियभंडमायाए सगडीसागडेणं सुवहुं
भत्तपाणं पत्थयणं गहाय एगं महं अगामियं अणोहियं
छिन्नावायं दीहमद्धं अडविं अणुप्पविट्ठा। तए णं तेसिं वणि-
याणं तीसे अगामियाए अणोहियाए छिन्नावायाए दीहमद्धाए
अडवीए किंचि देसं अणुप्पत्ताणं सत्तणाणं से पुव्वगहिए उदए
अणुपुव्वेणं परिभुंजेमाणे परिभुंजेमाणे, खीणे। तए णं ते
वणिथा खीणोदगा समाणा तण्हाए परिभवमाणा अन्नमन्ने
सद्दोवेति सद्दोवेत्ता एवं वयासी—एवं खलु देवाणुप्पिया! अम्हं
इमीसे अगामियाए जाव अडवीए किंचि देसं अणुप्पत्ताणं
सत्तणाणं से पुव्वगहिए उदए अणुपुव्वेणं परिभुंजेमाणे परि-
भुंजेमाणे खीणे तं सेयं खलु देवाणुप्पिया! अम्हं इमीसे अगा-
मियाए जाव अडवीए उदगस्स सव्वओ समंता मग्गणगवेसणं
करित्तए तिकट्ठु अन्नमन्नस्स अंतिए एयमट्ठं पडिसुणेंति,
पडिसुणित्ता, तीसे णं अगामियाए जाव अडवीए उदगस्स
सव्वओ समंता मग्गणगवेसणं करेंति। उदगस्स सव्वओ समंता
मग्गणगवेसणं करेमाणा एगं महं वणसंडं आसादेति, किण्हं
किण्हो भासं जाव निकुरंबभूयं पासादीयं जाव पडिरूवं। तस्स
णं वणसंडस्स बहुमज्झदेसभाए, एत्थ णं महेगं वम्मीयं
आसादेति। तस्स णं वम्मिस्स चत्तारि वप्पुओ अब्भुग्गयाओ

अभिनिस्सडाओ तिरियं सुसंपग्गहियाओ अहे पन्नगद्धरूवाओ
 पन्नगद्धसंठाणे संठियाओ पासादीयाओ जाव पडिरूवाओ ।
 तए णं तं वाणिया हट्टुट्टु० अन्नमन्नं सदावेति, सदावेत्ता एवं
 वयासी-एवं खलु देवाणुप्पिया ! अम्हं इमीसे अगामियाए
 जाव सव्वओ समंता मग्गणवेसणं करेमाणोहिं इमे वणसंडे
 आसादिए किणहे किण्होभासे, इमस्स णं वणसंडस्स बहुमज्झ-
 देसभाए इमे वम्मीए आसादिए, इमस्स णं वम्मीयस्स चत्तारि
 वप्पाओ अब्भुग्गयाओ जाव पडिरूवाओ, तं सेयं खलु देवाणु-
 प्पिया ! अम्हं इमस्स वम्मीयस्स पढमं वप्पि भिंदित्तए अवि-
 याइं ओरालं उदगरयणं अस्सादेस्सामो । तए णं ते वणिया
 अन्नमन्नस्स अंतियं एयमट्ठं पडिसुणेति, पडिसुणित्ता तस्स
 वम्मीयस्स पढमं वप्पि भिंदंति, ते णं तत्थ अच्छं पत्थं जच्चं
 तणुयं फालियवन्नाभं ओरालं उदगरयणं आसादेति । तए णं
 ते वणिया हट्टुट्टु० पाणियं पिवंति, पिवेत्ता वाहणाइं पज्जेति,
 पज्जेत्ता भायणाइं भरेति, भरेत्ता दोच्चंपि अन्नमन्नं एवं वयासी-
 एवं खलु देवाणुप्पिया ! अम्हेहिं इमस्स वम्मीयस्स पढमाए
 वप्पाए भिण्णाए ओराले उदगरयणं आसाइए, तं सेयं खलु
 देवाणुप्पिया ! अम्हं इमस्स वम्मीयस्स दोच्चंपि वप्पि भिंदित्तए
 अविथाइं एत्थ ओरालं सुवन्नरयणं आसाएस्सामो । तए णं ते
 वणिया अन्नमन्नस्स अंतियं एयमट्ठं पडिसुणेति, पडिसुणित्ता
 तस्स वम्मीयस्स दोच्चंपि वप्पि भिंदंति, ते णं तत्थ अच्छं जच्चं

तावणिज्जं महत्थं महग्घं महरिहं ओरालं सुवन्नरयणं आसाएति।
 तए णं ते वणिघा हट्ठुट्ठं भायणाइं भरेति, भरित्ता पवहणाइं
 भरेति, भरित्ता तच्चं पि अन्नमन्नं एवं वयासी-एवं खलु देवा-
 णुप्पिया ! अम्हे इमस्स वम्मीयस्स पढमाए वप्पाए भिन्नाए
 ओराले उदगरयणे आसाइए, दोच्चाए वप्पाए भिन्नाए ओराले
 सुवन्नरयणे आसाइए, तं सेयं खलु देवाणुप्पिया ! अम्हं इमस्स
 वम्मीयस्स तच्चं पि वप्पिं भिंदित्तए, अवियाइं एत्थ ओरालं
 मणिरयणं आसाएस्सामो। तए णं ते वणिघा अन्नमन्नस्स
 अंतियं एयमट्ठं पडिसुणेति, पडिसुणित्ता तस्स वम्मीयस्स तच्चं
 पि वप्पिं भिंदंति, ते णं तत्थ विमलं निम्मलं नित्तलं निकलं
 महत्थं महग्घं महरिहं ओरालं मणिरयणं आसादेति। तए णं
 ते वणिघा हट्ठुट्ठं भायणाइं भरेति भरेत्ता, पवहणाइं भरेति,
 भरेत्ता चउत्थं पि अन्नमन्नं एवं वयासी-एवं खलु देवाणुप्पिया !
 अम्हे इमस्स वम्मीयस्स पढमाए वप्पाए भिन्नाए ओराले उद-
 गरयणे आसाइए दोच्चाए वप्पाए भिन्नाए ओराले सुवण-
 रयणे आसाइए तच्चाए वप्पाए भिन्नाए ओराले मणिरयणे
 आसाइए, तं सेयं खलु देवाणुप्पिया ! अम्हं इमस्स वम्मीयस्स
 चउत्थं पि वप्पिं भिंदित्तए, अवियाइं उत्तमं महग्घं महरिहं
 ओरालं वडूरयणं आसाएस्सामो। तए णं तेसिं वणिघाणं
 एगे वणिघे हियकामए सुहकामए पत्थकामए आणुकं-
 पिए, निस्सेयसिए हियसुहनिस्सेयसकामए ते वणिघे एवं

वयासी—एवं खलु देवाणुप्पिया ! अम्हे इमस्स वम्मीयस्स पढ-
माए वप्पाए भिन्नाए ओराले उदगरयणे जाव तच्चाए वप्पाए
भिन्नाए ओराले मणिरयणे आसाइए, तं होउ अलाहिपज्जत्तं
एसा चउत्थी वप्पा मा भिज्जइ, चउत्थीणे वप्पा सउवसग्गा
यावि होत्था । तए णं ते वणिया तस्स वणियस्स हियकाम-
गस्स सुहकाम जाव हियसुहनिस्सेयसकामगस्स एवमाइ-
क्खमाणस्स जाव परूवेमाणस्स एयमट्ठं नो सद्वहंति, जाव नो
रोयंति, एयमट्ठं असद्वहमाणा जाव अरोएमाणा तस्स वम्मी-
यस्स चउत्थंपि वप्पि भिंदंति, तेणं तत्थ उग्गविसं चंडविसं
घोरविसं महाविसं अतिकायमहाकायं मसिमूसाकालगयं
नयणविसरोसपुन्नं अंजणपुंजनिगरप्पगासं रत्तच्छं जमलजुयल-
चंचलचलंतजीहं धरणियलवेणियभूयं उक्कडफुडकुडिल-
जडुलकक्खडवियडडफडाडोवकरणदच्छं लोहागरधम्ममाण-
धमधर्मेतघोसं अणागलियचंडं तिक्करोसं समुहिं तुरियं चवलं
धमंतं दिट्ठिविसं सप्पं संघट्ठेति । तए णं से दिट्ठिविसे सप्पे
तेहिं वणिण्हिं संघट्ठिए समाणे आसुरत्ते जाव मिसमिसेमाणे
सणियं उट्ठेइ, उट्ठेत्ता सरसरसरस्स वम्मीयस्स सिहरतलं दुरूहेइ
दुरूहेत्ता आइच्चं णिज्झाइ, णिज्झेत्ता ते वणिये अणिमिसाए
दिट्ठिए सब्बओ समंता समभिलोएइ । तए णं ते वणिया तेणं
दिट्ठिविसेणं सप्पेणं अणिमिसाए दिट्ठिए सब्बओ समंता सम-
भिलोइया समाणा खिप्पामेव सभंडमत्तोवगरणया एगाहच्चं

कूडाहच्चं भासरासीकया यावि होत्था। तत्थ णं जे से वणिण
 तेसिं वणियाणं हियकामए जाव हियसुहनिस्सेयसकामए
 से णं अणुकंविथाए देवथाए सभंडमत्तोवगरणमायाए नियगं
 नगरं साहिण। एवामेव आणंदा तव वि धम्मायरिणं धम्मो-
 वएसएणं समणे णं नायपुत्तेणं ओराले परिथाए आसाइए
 ओराला कित्तिवन्नसदसिलोगा सदेवमणुयासुरे लोए पुवंति,
 गुवंति, थुवंति, इति, खलु समणे भगवं महावीरे इति खलु
 समणे भगवं महावीरे, तं जइ मे से अज्ज किंचि वि वयइ, तो
 णं तवेणं तेए णं एगाहच्चं कूडाहच्चं भासरासिं करेमि, जहा
 वा वालेणं ते वणिया, तुमं च णं आणंदा! सारक्खामि, संगो-
 वामि, जहा वा से वणिण तेसिं वणियाणं हियकामए जाव
 निस्सेयसकामए अणुकंपिथाए देवथाए सभंडमत्तोवगरण-
 मायाए जाव साहिण, तं गच्छ णं तुमं आणंदा! तव धम्मा-
 यरियस्स धम्मोवएसगस्स समणस्स नायपुत्तस्स एयमट्ठं परि-
 कहेहि। तए णं से आणंदे थेरे गोसालेणं मंखलिपुत्तेणं एवं वुत्ते
 समाणे भीए जाव संजायभए गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स अंति-
 याओ हालाहलाए कुंभकारीए कुंभकारावणाओ पडिनिक्खमइ,
 पडिनिक्खमित्ता, सिग्गं तुरियं सावत्थि नयरिं मज्झंमज्झेणं
 निग्गच्छइ, निग्गच्छित्ता जेणेव कोट्टए चेइए, जेणेव समणे
 भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समणं भगवं
 महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ, करेत्ता वंदइ नमं-

सइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी—एवं खलु अहं भंते! छट्ट-
 वखमणपारणगंसि तुब्भेहि अब्भणुत्ताए समाणे सावत्थीए
 नयरीये उच्चनीय जाव अडमाणे हालाहलाए कुम्भकारीए जाव
 वीयीवयामि। तए णं गोसाले मंखलिपुत्ते ममं हालाहलाए
 जाव पासित्ता एवं वयासी—एहि ताव आणंदा! इओ एगं महं
 उवमियं निसामेहि। तए णं अहं गोसालेणं मंखलिपुत्तेणं एवं
 पुत्ते समाणे जेणेव हालाहलाए कुंभकारीए कुंभकारावणे जेणेव
 गोसाले मंखलिपुत्ते तेणेव उवागच्छामि, तए णं से गोसाले
 मंखलिपुत्ते ममं एवं वयासी—एवं खलु आणंदा! इओ इओ
 चिरातीयाए अद्धाए केइ उच्चावयावणिया एवं तंचेव जाव सवं
 निरवसेसं भाणियत्वं जाव नियगं नयरं साहिए तं गच्छ णं तुमं
 आणंदा! धम्मयारियस्स धम्मोवदेसगस्स जाव परिकहेहि॥सू.९॥

छाया—तस्मिन् काले, तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्ते-
 वासी आनन्दो नाम स्थविरः प्रकृतिभद्रको यावद् विनीतः षष्ठषष्ठेन अनिश्चि-
 त्तेन तपःकर्मणा संयमेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरति। ततः खलु स
 आनन्दः स्थविरः षष्ठक्षमणपारणके प्रथमायां पौरुष्याम् एवं यथा गौतम
 स्वामी तथैव आपृच्छति, यावद् उच्चनीवमव्यमानि यावद् अटन् हालाहलायाः
 कुम्भकार्याः कुम्भकारापणस्य अदूरसामन्ते व्यतिव्रजति। ततः खलु स गोशालो
 मंखलिपुत्रः आनन्दं स्थविरं हालाहलायाः कुम्भकार्याः कुम्भकारापणस्य अदूर-
 सामन्तेन व्यतिव्रजन्तं पश्यति, दृष्ट्वा एवम् अवादीत्—एहि तावद् आनन्द! इतः,
 एकं महद् औपम्यं निशामय ततः खलु स आनन्दः स्थविरो गोशालेन मंखलि-
 पुत्रेण एवगुक्तः सन् यत्रैव हालाहलायाः कुम्भकार्याः कुम्भकारापणः यत्रैव
 गोशालो मंखलिपुत्रः तत्रैवोपागच्छति। ततः खलु स गोशालो मंखलिपुत्रः आनन्दं
 स्थविरम् एवमवादीत्, एवं खलु आनन्द! इतः चिरातीवायाम् अद्धायाम् केचिद्
 उच्चावचाः वणिजः अर्थार्थिनः, अर्थलुब्धाः, अर्थगवेष्टिनः, अर्थकाङ्क्षिणः,

अर्थपिपासवः, अर्थगवेषणार्थतायै नानाविधविपुलप्रणितभाण्डमादाय शकटी-
 शाकटेन सुबहुभक्तपानं पथ्यदनं गृहीत्वा एकाम् महतीम् अग्रामिकाम्-अनोधि-
 काम्, छिन्नापाताम्, दीर्घाध्वनीम् अटवीम् अनुप्रविष्टाः ततः खलु तेषां
 वणिजां तस्याम् अग्रामिकायाम्, अनोधिकायाम् छिन्नापातायाम्, दीर्घाध्वन्याम्
 अटव्यां कश्चिद्देशम् अनुप्राप्तानां सतां तत्पूर्वगृहीतम् उदकम् आनुपूर्व्येण परिभुज्य-
 मानं क्षीणम्, ततः खलु ते वणिजः क्षीणोदकाः सन्तस्तृपया परिभूयमानाः
 अन्योन्यं शब्दयन्ति, शब्दयित्वा एवमवादिषुः-एवं खलु देवानुप्रियाः । अस्माकम्
 अस्याम् अग्रामिकायां यावद् अटव्यां किञ्चिद्देशम् अनुप्राप्तानां सताम् तत्पूर्वगृही-
 तम् उदकम् आनुपूर्व्येण परिभुज्यमानं परिभुज्यमानं क्षीणम्, तत् श्रेयः खलु
 देवानुप्रियाः । अस्माकम् अस्याम् अग्रामिकायां यावद् अटव्याम् उदकस्य सर्वतः
 समन्ताद् मार्गणगवेषणं कर्तुमिति कृत्वा अन्योन्यस्य अन्तिके एतमर्थम् प्रति-
 श्रृण्वन्ति, प्रतिश्रुत्य तस्यां खलु अग्रामिकायां यावत् अटव्याम् उदकस्य सर्वतः
 समन्तात् मार्गणगवेषणं कुर्वन्ति, उदकस्य सर्वतः समन्ताद् मार्गणगवेषणं कुर्वन्तः,
 एकं महद् वनखण्डम् आसादयन्ति कृष्णं कृष्णावभासं यावद् निकुरम्बभूतं प्रासा-
 दीयं यावत्प्रतिरूपम्, तस्य खलु वनखण्डस्य बहुमध्यदेशभागे, अत्र खलु महान्त-
 मेकं वल्मीकम् आसादयन्ति, तस्य खलु वल्मीकस्य चत्वारो वप्राः अभ्युद्गताः,
 अभिनिःसटाः तिर्यक् सुसंप्रगृहीताः अधः पन्नगार्द्धरूपाः, पन्नगार्द्धसंस्थानसंस्थिताः
 प्रासादीयाः यावत् प्रतिरूपाः, ततः खलु ते वणिजो हृष्टतुष्टाः अन्योन्यम् शब्द-
 यन्ति, शब्दयित्वा एवम् अवादिषुः-एवं खलु देवानुप्रियाः । अस्माभिः अस्याम्
 अग्रामिकायां यावत् सर्वतः समन्ताद् मार्गणगवेषणं कुर्वद्भिरिदं वनखण्डम्
 आसादितम्, कृष्णं कृष्णावभासम्, एतस्य खलु वनखण्डस्य बहुमध्यदेशभागे
 इदं वल्मीकम् आसादितम्, अस्य खलु वल्मीकस्य चत्वारो वप्रा अभ्युद्गताः यावत्
 प्रतिरूपाः, तत् श्रेयः खलु देवानुप्रियाः । अस्माकमस्य वल्मीकस्य प्रथमं वप्रे
 भेतुम्, अपि चापि यस्माद् उदारम् उदकरत्नम् आसादयिष्यामः । ततः खलु
 ते वणिजः अन्योन्यस्य अन्तिकम् एतमर्थं प्रतिश्रृण्वन्ति, अन्योन्यस्य अन्तिकम्
 एतमर्थं प्रतिश्रुत्य तस्य वल्मीकस्य प्रथमं वप्रे भिन्दन्ति, ते खलु तत्र अच्छं
 पथ्यम् जात्यम्, तनुकम् स्फटिकवर्णमम्, उदारम् उदकरत्नम् आसादयन्ति,
 ततः खलु ते वणिजो हृष्टतुष्टाः, पानीयम् पिबन्ति, पीत्वा वाहनानि पाययन्ति,
 पाययित्वा भाजनानि भरन्ति, भृत्वा द्वितीयमपि अन्योन्यम् एवम् अवादिषुः-
 एवं खलु देवानुप्रियाः । अस्माभिः अस्य वल्मीकस्य प्रथमे वप्रे भिन्ने उदारम्
 उदकरत्नम् आसादितम्, तत् श्रेयः खलु देवानुप्रियाः । अस्माकम् अस्य वल्मी-

कस्य द्वितीयमपि वप्रे भेत्तुम्, अपि चापि यस्मात् अत्र उदारं सुवर्णरत्नम् आसा-
दयिष्यामः । ततः खलु ते वणिजः अन्योन्यस्य अन्तिकम् एतमर्थं प्रतिशृण्वन्ति,
प्रपिश्रुत्य तस्य वल्मीकस्य द्वितीयमपि वप्रे भिन्दन्ति, ते खलु तत्र अच्छम् जात्यम्
तपनीयम् महार्थम् महार्घम् महार्हम् उदारम् सुवर्णरत्नम् आसादयन्ति, ततः खलु
ते वणिजः हृष्टतृष्ठाः भाजनानि भरन्ति, भाजनानि भृत्वा प्रवहणानि भरन्ति,
प्रवहणानि भृत्वा तृतीयमपि अन्योन्यम् एवम् अवादिषुः—एवं खलु देवानुप्रियाः !
अस्माभिः अस्य वल्मीकस्य प्रथमे वप्रे भिन्ने, उदारम् उदकरत्नम् आसादितम्,
द्वितीयवप्रे भिन्ने उदारम् सुवर्णरत्नम् आसादितम्, तत् श्रेयः खलु देवानुप्रियाः
अस्माकम् अस्य वल्मीकस्य तृतीयमपि वप्रे भेत्तुम्, अपि चापि यस्मात् अत्र
उदारम् मणिरत्नम् आसादयिष्यामः, ततः खलु ते वणिजः अन्योन्यस्य अन्ति-
कम् एतमर्थम् प्रतिशृण्वन्ति, प्रतिश्रुत्य तस्य वल्मीकस्य तृतीयमपि वप्रे भिन्दन्ति,
ते खलु तत्र विमलं निर्मलम् निस्तलम् निष्कलम् महार्थम्, महार्घम्, महार्हम्,
उदारम् मणिरत्नम् आसादयन्ति । ततः खलु ते वणिजो हृष्टतृष्ठाः भाजनानि
भरन्ति, भृत्वा प्रवहणानि भरन्ति भृत्वा चतुर्थमपि अन्योन्यम् एवम् अवादिषुः—
एवं खलु देवानुप्रियाः ! अस्माभिः अस्य वल्मीकस्य प्रथमे वप्रे भिन्ने उदारम्
उदकरत्नम् आसादितम्, द्वितीये वप्रे भिन्ने उदारम् सुवर्णरत्नम् आसादितम्,
तृतीये वप्रे भिन्ने उदारम् मणिरत्नम् आसादितम्, तत् श्रेयः खलु देवानुप्रियाः !
अस्माकम् अस्य वल्मीकस्य चतुर्थमपि वप्रे भेत्तुम्, अपि चापि यस्मात् उत्तमं
महार्घम् महार्हम् उदारम् वज्ररत्नम् आसादयिष्यामः । ततः खलु तेषां वणिजाम्
एको वणिक् हितकामकः, सुखकामकः, पथ्यकामकः, आनुकम्पिकः, नैश्रेयसिकः,
हितसुखनिः श्रेयसकामकस्तान् वणिजः एवम् अवादीत्—एवं खलु देवानुप्रियाः !
अस्माभिः अस्य वल्मीकस्य प्रथमे वप्रे भिन्ने उदारम् उदकरत्नं यावत् तृतीये
वप्रे भिन्ने उदारम् मणिरत्नम् आसादितम्, तद्भवत्तु अलं पर्याप्तम्, एतत् चतुर्थं
वप्रे मा भिन्दन्तु, चतुर्थं नो (नोऽस्माकम्) वप्रे सोपसर्गं चापि भवेत् । ततः खलु
ते वणिजस्तस्य वणिजो हितकामकस्य सुखकामकस्य यावत्—हितसुखनिःश्रेयसका-
मकस्य एवम् आख्यायतो यावत् प्ररूपयतः एतमर्थम् नो श्रद्धयति यावद् नो
रोचयन्ति, एतमर्थम् अश्रद्धयतो यावद् अरोचयन्तस्तस्य वल्मीकस्य चतुर्थमपि वप्रे
भिन्दन्ति, ते खलु तत्र उग्रविषम्, चण्डविषम्, घोरविषम्, महाविषम्, अति-
कायमहाकायम् मपीमूपाकालकम्, नयनविपरोपपूर्णम् अञ्जनपुञ्जनिकरमका-
शम्, रक्ताक्षम्, यमलयुगलचञ्चलचलज्जिह्वम् धरणीतलवेणिकभूतम् उत्कट-
स्फुटकुटिलचटुलकर्कशविकटकटाटोपकरणदक्षम्, लोहाकरध्मायमानधमधमायमान-

घोषम् अनाकलितचण्डतीवरोपम् श्वमुखम् त्वरितं चपलं धमन्तं दृष्टिविषं
 सर्पं संघट्टयन्ति । ततः खलु स दृष्टिविषः सर्पस्तैर्वणिग्भिः संघटितः सन्
 आशुरक्तो यावत् मिषमिषायमाणः शनैः शनैः उत्तिष्ठति, उत्थाय सरसर-
 सरस्य बल्मीकस्य शिखरस्तलमारोहति, शिखरतलमारुह्य आदित्यं निधर्यायति,
 आदित्यं निधर्याय तान् वणिजः अनिमेषया दृष्ट्या सर्वतः समन्तात् समभिलोक-
 यति । ततः खलु ते वणिजस्तेन दृष्टिविषेण सर्पेण अनिमेषया दृष्ट्या सर्वतः
 समन्तात् समभिलोकिताः सन्तः क्षिपमेव सभाण्डमात्रोपकरणकाः एकाहत्यम्
 कूटाहत्यम् भस्मराशीकृताश्चाप्यभवन् । तत्र खलु योऽसौ वणिक् तेषां वणिजाम्
 हितकामको यावत् हितसुखनिःश्रेयसकामकः, स खलु आनुकम्पिकया देवतया
 सभाण्डमात्रोपकरणमादाय निजकं नगरं साधितः । एवमेव आनन्द ! तत्रापि
 धर्माचार्येण धर्मोपदेशकेन श्रमणेन ज्ञातपुत्रेण उदारः पर्यायः, आसादितः, उदारः
 कीर्त्तिवर्णशब्दश्लोकाः सदेवमनुष्यासुरे लोके प्लव्यन्ते, गुप्यन्ते, स्तूयन्ते, इति
 खलु श्रमणो भगवान् महावीरः इति खलु श्रमणो भगवान् महावीरः, तद् यदि
 मम स अद्य किञ्चिदपि वदति तदा खलु तपसा तेजसा एकाहत्यम् कूटाहत्यम्
 भस्मराशिं करोमि, यथैव व्यालेन ते वणिजः । तत्राञ्च खलु आनन्द ! संरक्षामि,
 संयोगयामि, यथा वा स वणिग् तेषां वणिजाम् हितकामको यावत् निःश्रेयस-
 कामकः, अनुकम्पिकया देवतया सभाण्डमात्रोपकरणो यावत् साधितः, तत् गच्छ
 खलु त्वम् आनन्द ! तत्र धर्माचार्यस्य धर्मोपदेशकस्य श्रमणस्य ज्ञातपुत्रस्य एव-
 मर्थम् परिकथय । ततः खलु स आनन्दः स्थविरो गोशालेन मङ्गलिपुत्रेण एवमुक्तः
 सन् भीतो यावत् संजातभयः, गोशालकस्य मङ्गलिपुत्रस्य अन्तिकात् हालहालायाः
 कुम्भकार्याः, कुम्भकारापगात्-प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य शीघ्रं त्वरितम्,
 श्रावस्तीं नगरीम् मध्यमध्येन निर्गच्छति, निर्गत्य यत्रैव कोष्ठकं चैत्यम्, यत्रैव
 श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरम्
 त्रिकृत्वः आदक्षिणपदक्षिणं करोति, कृत्वा वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा
 एवम् अवादीत्-एवं खलु अहं भदन्त ! पठक्षपणवारणके युष्माभिरभ्यनुज्ञातः
 सन् श्रावस्त्या नगर्याः उच्चनीच यावद् अटन् हालाहलायाः कुम्भकार्याः यावद्
 व्यनित्रजामि, ततः खलु गोशालो मङ्गलिपुत्रो मां हालाहलाया यावद् दृष्ट्वा
 एवम् अवादीत्-एहि तावद् आनन्द ! इतः एकं महद् औपम्यम् निशाभय, ततः
 खलु अहं गोशालेन मङ्गलिपुत्रेण एवमुक्तः सन् यत्रैव हालाहलायाः कुम्भकार्याः
 कुम्भकारापणः यत्रैव गोशालो मङ्गलिपुत्रस्तत्रैव उपागच्छामि, ततः खलु स
 गोशालो मङ्गलिपुत्रो माम् एवमावादीत् एवं खलु आनन्द ! इति श्रितातातायाम् अद्वा-

याम्, केऽपि उच्चावचाः वाणिजः, एवं तदेव यावत् सर्वं निरवशेषं भणितव्यम्
यावत् निजकं नगरं साधितः, तद् गच्छ खलु त्वम् आनन्द ! धर्माचार्यस्य धर्मो-
पदेशकस्य यावत् परिकथय ॥ सू० ९ ॥

टीका—पुनरप्याह—‘तेणं कालेणं’ इत्यादि । ‘तेणं कालेणं, तेणं समणं
समणस्स भगवओ महावीरस्स अन्तेवासी आणंदे नामं थेरे पगइभइए जाव विणीए
छट्ठं छट्ठेणं अणिकिखत्तेणं तवोकम्मेणं संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ’
तस्मिन् काले, तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तेवासी आनन्दो
नाम स्थविरः प्रकृतिभद्रकः—प्रकृत्या स्वभावेन भद्रकः—श्रेष्ठः प्रकृतिभद्रकः—
यावत्—प्रकृत्युपशान्तः, प्रकृतिप्रतनुक्रोयमानमायालोभः, मृदुमार्दवसम्पन्नः आलीनो
भद्रको विनीतः—विनयसम्पन्नः, षष्ठषष्ठेन अनिक्षिप्तेन—निरन्तरेण, तपःकर्मणा
संयमेन तपसा आत्मानं भावयन्—वासयन्, विहरति—तिष्ठति, ‘तए णं से आणंदे

‘तेणं कालेणं तेणं समणं समणस्स भगवओ महावीरस्स’ इत्यादि ।

टीकार्थ—भगवान् ने पुनः कहा—‘तेणं कालेणं तेणं समणं सम-
णस्स भगवओ महावीरस्स अन्तेवासी आणंदे नामं थेरे पगइभइए
जाव विणीए छट्ठं छट्ठेणं अणिकिखत्तेणं तवोकम्मेणं संजमेणं तवसा
अप्पाणं भावेमाणे विहरइ’ उस काल और उस समय में श्रमण
भगवान् महावीर के अन्तेवासी आनन्द नामके एक स्थविर थे । यह
प्रकृति से—स्वभाव से भद्र थे यावत् प्रकृति से उपशान्त थे । इनकी
क्रोध, मान, माया और लोभ ये चारों कषाये बहुत मन्द हो गई थीं,
मृदु एवं मार्दव गुण से ये संपन्न थे आलीन थे, भद्रक थे, और
विनय युक्त थे । ये निरन्तर षष्ठ षष्ठ तपस्या द्वारा संयम
और तप द्वारा अपनी आत्मशोधना में लगे रहते थे । ‘तए णं आणंदे

“ तेणं कालेणं तेणं समणं समणस्स भगवओ महावीरस्स ” इत्यादि—

टीकार्थ—गोशालकनी वात आगण आले छे. “ तेणं कालेणं तेणं

समणं समणस्स भगवओ महावीरस्स अन्तेवासी आणंदे नामं थेरे पगइभइए
जाव विणीए छट्ठं छट्ठेणं अणिकिखत्तेणं तवोकम्मेणं संजमेणं तवसा अप्पाणं
भावेमाणे विहरइ ” ते काले अने ते समये, श्रमण भगवान् महावीरना ओके
अन्तेवासी आनंद नामना ओके स्थविर हता. तेओ भद्रिक स्वभाववाणा, अने
उपशान्त प्रकृतिवाणा हता तेभना क्रोध, मान, माया अने लोभ इप कषाये
अत्यंत पातणा पड़ी गया हता, तेओ मृदु अने मार्दव गुणथी संपन्न हता,
आलीन हता, सरण स्वभावना अने विनीत हता तेओ निरंतर छट्ठने
पारण्छे छट्ठनी तपस्या द्वारा अने संयम अने तप द्वारा पोताना आत्माना

थेरे छट्ठक्खमणपारणगंसि पढमाए पोरिसीए एवं जहा गोयमस्वामी तहेव आपुच्छइ' ततः खलु स आनन्दः स्थविरः पष्ठक्षपणपारणके दिवसे प्रथमायां पौरुष्यां द्वितीयशतकस्य पञ्चमोद्देशके एवं-पूर्वोक्तरीत्या यथा गौतमस्वामी आज्ञाग्रदणार्थम् आपृच्छते तथैव आज्ञाग्रदणार्थम् आपृच्छते, 'तहेव जाव उच्चनीयमज्झिम-जाव अडमाणे हालाहलाए कुम्भकारीए कुम्भकारावणस्स अदूरसामंते वीइवयइ' तथैव-पूर्वोक्तगौतमस्वामिवदेव यावत्-उच्चनीचमध्यमानि यावत्-कुलानि गृह-समुदायस्य भिक्षाचर्यया अटन्-पर्यटन्-पर्यटन् हालाहलायाः कुम्भकार्याः कुम्भ-कारापगस्य अदूरसामन्ते-नातिदूरप्रत्यासन्ने व्यतिव्रजति-गच्छति, 'तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते आणंदं थेरं हालाहलाए कुम्भकारीए भकारावणस्स अदूर-सामंतेण वीइवयमाणं पासइ, पासित्ता एवं वयासी' ततः खलु स गोशालो मङ्गलि-

थेरे छट्ठक्खमणपारणगंसि पढमाए पोरिसीए एवं जहा गोयमस्वामी तहेव आपुच्छइ' इन आनन्द स्थविर ने छट्ठ छट्ठ पारणा के दिन प्रथम पौरुषी में द्वितीयशतक के पञ्चमोद्देशक में पूर्वोक्त रीति के अनुसार जैसा गौतमस्वामी ने आज्ञाप्राप्ति के निमित्त पूछा है उसी प्रकार से आज्ञा प्राप्त करने के लिये प्रभु से पूछा-‘तहेव जाव उच्चनीयमज्झिम जावअडमाणे हालाहलाए कुम्भकारीए कुम्भकारावणस्स अदूरसामंते वीइवयइ’ आज्ञा प्राप्तकर वे गौतमस्वामी के जैसा ही यावत्-उच्च, नीच-मध्यम-कुलों के घरसमूहों की भिक्षाचर्या करते २ हालाहला कुम्भ-कारी के कुम्भकारापण के पास से-न अतिदूर से और न अति समीप से होकर निकले । ‘तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते आणंदं थेरं हालाहलाए कुम्भकारीए कुम्भकारावणस्स अदूरसामंतेण वीइवयमाणं पासइ,

शुद्धि कर्ता करता डता. “तए णं से आणंदे थेरे छट्ठक्खमणपारणगंसि पढमाए पोरिसीए एवं जहा गोयमस्वामी तहेव आपुच्छइ” आ आनंद स्थविरे छठना पारणाने दिवसे प्रथम पौरुषीमां (पडारे), भीष्म शतकना पांचमां उद्देशकमां गौतम स्वामीजे आज्ञाप्राप्तिने भाटे जे प्रकारे प्रभुने पूछ्युं डतुं; जेज प्रकारे प्रभुनी आज्ञा भागी. “तहेव जाव उच्चनीयमज्झिम जाव अडमाणे हालाहलाए कुम्भकारीए कुम्भकारावणस्स अदूरसामंते वीइवयइ” भिक्षाचर्या भाटे नीकणवानि अनुज्ञा प्राप्त करी, तेजे गौतम स्वामीनी जेम जिय, नीय अने मध्यम कुणोना घरसमूहमां भिक्षाचर्या करतां करतां डालाडला कुंभारणीना कुंभकरापणुनी-डुकाननी पासे यधने-अधिक दूर पणु नही अने अति समीप पणु नही जेवा भागी परथी-नीकल्या. “तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते आणंदं थेरं हालाहलाए कुम्भकारीए कुम्भकारावणस्स अदूरसामंतेण वीइवय-

पुत्रः आनन्दं स्थविरं हालाहलायाः कुम्भकार्याः कुम्भकारापणस्य अदूरसामन्तेन-
देशेन व्यतिव्रजन्तं-गच्छन्तम् पश्यति, दृष्ट्वा एवम्-वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-
'एहि ताव आणंदा ! इओ एगं महं उवमियं निसामेहि' भो आनन्द ! स्थविर !
एहि-आगच्छ तावदिति वाक्यालंकारे, इतः-अत्र एकं महत् विशिष्टम् महत्त्वपूर्णं
मम औपम्यम्-उपमा एव औपम्यम्-दृष्टान्तम्, निशामय-शृणु त्वम्, 'तए णं से
आणंदे थेरे गोसालेणं मंखलिपुत्तेण एवं वुत्ते समाणे जेणेव हालाहलाए कुंभका-
रीए कुम्भकारावणे जेणेव गोसाले मंखलिपुत्ते तेणेव उवागच्छइ' ततः खलु स
आनन्दः स्थविरो गोशालेन मंखलिपुत्रेण एवं-पूर्वोक्तरीत्या उक्तः सन् यत्रैव
हालाहलायाः कुम्भकार्याः कुम्भकारापणः यत्रैव गोशालो मंखलिपुत्रश्च आसीत्,
तत्रैव उपागच्छति । 'तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते आणंदं थेरं एवं वयासी'-
ततः खलु स गोशालो मंखलिपुत्रः आनन्दं स्थविरम् एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवा-
पासित्ता एवं वयासी' हालाहलाकुम्भकारिणी के कुम्भकारापण के पास
से जाते हुए आनन्द स्थविर को देखकर मंखलिपुत्र गोशाल ने
उनसे इस प्रकार कहा 'एहि ताव आणंदा ! इओ एगं महं
उवमियं निसामेहि' हे आनन्द इधर आओ ! यहाँ 'ताव' यह
पद वाक्यालङ्कार में प्रयुक्त हुआ है । और मेरे एक महत्त्वपूर्ण औपम्य-
दृष्टान्त को सुनो । 'तए णं से आनंदे थेरे गोसालेणं मंखलिपुत्तेण एवं
वुत्ते समाणे जेणेव हालाहलाए कुंभकारीए कुंभकारावणे जेणेव
गोसाले मंखलिपुत्ते तेणेव उवागच्छइ' तब आनन्द स्थविर मंखलिपुत्र
गोशाल से इस प्रकार से बुलाये जाने पर जहाँ हालाहला कुम्भकारिणी
का कुम्भकारापण था और जहाँ वह मंखलिपुत्र गोशाल था वहाँ पर
गये । 'तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते आणंदं थेरं एवं वयासी' मंखलि-

माणं पासइ, पासित्ता एवं वयासी" हालाहला कुंभकारिणीना कुंभकारापणुनी
पासे थधने जतां आनंद स्थविरने नेधने मंखलिपुत्र गोशालके तेभने आ
प्रमाणे कहु-“ एहि ताव आणंदा ! इओ एगं महं उवमियं निसामेहि ” डे
आनंद ! अही' आवो, अने हुं जे ओक महत्त्वपूर्ण औपम्य (दृष्टान्त)
संलग्गवुं, ते सांलग्गो (अही' “ ताव ” यह वाक्यालंकार इधे प्रयुक्त थयुं
छे.) “ तए णं से आनंदे थेरे गोसालेणं मंखलिपुत्तेण एवं वुत्ते समाणे जेणेव
हालाहलाए कुंभकारीए कुंभकारावणे जेणेव गोसाले मंखलिपुत्ते तेणेव उवाग-
च्छइ ” न्यारे मंखलिपुत्र गोशालक द्वारा आ प्रमाणे ओलाववाभां आव्या,
त्यारे आनंद स्थविर हालाहला कुंभकारिणीना कुंभकारापणुभां न्यां मंख
लिपुत्र गोशालक रडेतो डेतो, त्यां गया. “ तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते

दीत् । 'एवं खलु आणंदा ! इओ चिराईयाए अद्धाए केई उच्चावगा वणिगा' भो आनन्द स्थविर ! एवं खलु निश्चयेन इतः पूर्वं चिरातीतायां—चिरव्यतिक्रान्तायाम् अद्धायाम् चिरातीते काले, केऽपि उच्चावचाः—उत्तमानुत्तमाः नानाप्रकाराः वणिजः 'अत्थ अत्थी, अत्थलुद्धा, अत्थगवेसी, अत्थकंखिया, अत्थपिवासा अत्थगवेसणयाए गाणाविहविउलपणियभंडमायाए सगडीसागडेणं सुवहं भत्तपाणं पत्थयणं गहाय' अर्थार्थिनः—धनार्थिनः—अर्थप्रयोजनाः, अर्थलुब्धाः अर्थलोभिनः अर्थगवेषिणः—अर्थान्वेषिणः, अर्थकाङ्क्षिणः अर्थेच्छवः, अर्थे प्राप्तेऽपि अविच्छिन्नेच्छवः, अर्थपिपासवः—अर्थतृष्णाशालिनः अप्राप्तार्थविषयकतृष्णावन्तः अर्थगवेषणार्थै—अर्थान्वेषणार्थम् अर्थोपार्जनार्थमित्यर्थः, नानाविधविपुलपणितभाण्डमात्राः—पणितं व्यवहरणम् तदर्थं भाण्डमात्रं येषां ते तथाविधाः, अथवा पणितं

पुत्र गोशाल ने तब उनसे ऐसा कहा—'एवं खलु आणंदा ! इओ चिराईयाए अद्धाए केई उच्चावगा वणिगा' खलु पद यहां निश्चय अर्थ का वाचक है । चिरातीत—पूर्व काल में हे आनन्द ! किन्ने उच्चावगा उत्तम अनुत्तम नाना प्रकार के वणिक् 'अत्थ अत्थी, अत्थलुद्धा अत्थगवेसी, अत्थकंखिया, अत्थपिवासा, अत्थगवेसणयाए गाणाविह विउलपणियभंडमायाए सगडीसागडेणं सुवहं भत्तपाणं पत्थयणं गहाय' जो कि धन के अर्थी थे, धन के प्रयोजनवाले थे, अर्थ के लुब्धक—लोभी थे, अर्थ के गवेसी अन्वेसी थे, अर्थ के इच्छुक थे अर्थ प्राप्त होने पर भी निरन्तर उसके अविच्छिन्न होने की इच्छावाले थे, अर्थ के पिपासु तृष्णाशाली थे, अप्राप्त अर्थविषयक तृष्णावाले थे, अर्थोपार्जन के लिये नाना प्रकार के भाण्डमात्र को पणित—वेचने के अभिप्राय

आणंदं धेरं एवं वयासी " त्वारे भ'भलिपुत्र गोशालके आनंद स्थविरने आ प्रमाणे कहु—“ एवं खलु आणंदा ! इओ चिराईयाए अद्धाए केई उच्चावगा वणिगा ” (अही 'अलु' पद निश्चयार्थ वाचक छे) डे आनंद ! चिरातीत कालमां (धन लांभा समय पड़ेलां) उच्चावगा—उत्तम अनुत्तम विविध प्रकारना—बहुते। “ अत्थ अत्थी, अत्थलुद्धा, अत्थगवेसी, अत्थकंखिया, अत्थपिवासा, अत्थगवेसणयाए गाणाविहविउलपणियभंडमायाए सगडीसागडेणं सुवहं भत्तपाणं पत्थयणं गहाय ” जेओ धन प्राप्त करवानी अभिलाषावाला हता, धनना प्रयोजनवाला हता, धनना बोली हता, धननी गवेषणा करना हता, धननी लासवाला हता, धननी पिपासा—तृष्णावाला हता, धन प्राप्त थवा छतां पण ते अविच्छिन्न रहे जेवी इच्छावाला हता, अप्राप्त अर्थविषयक तृष्णावाला हता, तेओ विविध प्रकारना भांडमात्रने (वासणाने)

क्रयाणकं तद्रूपं भाण्डमात्रं येषां ते तथाविधाः सन्तः, शकटीशाकटेन-शकटयः-
गन्त्रिकाः, शकटानाम्-गन्त्रिविशेषाणां समूहः शाकटम् ततः समाहारद्वन्द्वे सति
शकटीशाकटं तेन, सुबहु-पर्याप्तम्, भक्तपानम्-आहारजलरूपम् पथ्यदनम्
पायेयं गृहीत्वा, एगं महं अगामियं अणोहियं छिन्नावायं दीहमद्वं अडविं अणु-
प्पविट्ठा' एकां महतीम् अत्यन्तविस्तृताम्, अग्रामिकाम्-ग्रामवर्जिताम्, अनौ-
धिकाम्-जलौघरहिताम्, छिन्नापाताम्-व्यवच्छिन्नसार्धघोषाघापाताम् वसति
रहितां दीर्घाध्वनीं-दीर्घमार्गीम् अटवीम् अनुपविष्टाः, 'तए णं तेसिं वणिग्याणं
तीसे अगामियाए अणोहियाए, छिन्नावायाए, दीहमद्वेए अडवीए किंचिदेसं
अणुप्पत्ताणं समाणाणं से पुव्वगहिए उदए अणुपुव्वेणं परिमुंजेमाणे परिमुंजेमाणे
खीणे' ततः खलु तेषां वणिजां तस्याम् अग्रामिकायाम्-अनौधिकायाम्-जलौघ-
रहितायाम्, छिन्नापातायाम्, दीर्घमार्गीयाम्, अटव्याम् कश्चिदेशम् अनुप्राप्ता-
नाम्-गतानाम्, सताम् तत् पूर्वगृहीतम् उदकम् आनुपूर्व्येण-अनुक्रमेण, परि-

से युक्त होकर अथवा पणित-क्रयाणकरूप भाण्डमात्र को लेकर
उसे गाड़ी एवं विशेष गाड़ियों के समूह में भरकर और साथ
में पर्याप्त भक्तपान एवं कछेवा भरकर 'एगं महं अगामियं
अणोहियं, छिन्नावायं, दीहमद्वं अडविं अणुप्पविट्ठा' चले और चलते २
वे साथ एक बड़ी भारी ग्रामशून्य, जलरहित, एवं सार्ध तथा घोषा
आदि के सम्बन्ध से सर्वथा रहित ऐसी एक-बड़ी भारी अटवी में
प्रविष्ट हुए-पहुँचे। इस अटवी का मार्ग बहुत भारी लम्बा था।
'तए णं तेसिं वणिग्याणं तीसे अगामियाए अणोहियाए छिन्नावायाए
दीहमद्वेए अडवीए किंचिदेसं अणुप्पत्ताणं समाणाणं से पुव्वगहिए
उदए अणुपुव्वेणं परिमुंजमाणे २ खीणे' उस ग्रामशून्य, जलरहित,
सार्धादिक के सम्बन्ध से सर्वथा रहित तथा दीर्घरास्तावाली उस अटवी
के कुछ ही भाग को उधों ही उन वणिकों ने पार किया कि इतने में

वेथवाने भाटे गाडां अने गाडीओनां समूहमां बरीने तथा पोतानी साथे
विपुल आध अने पेय सामग्री लईने, " एगं महं अगामियं,
अणोहियं, छिन्नावायं, दीहमद्वं अडविं अणुप्पविट्ठा " आदी नीकल्या आलतां
आलतां तेओ ओक धणी मोटी, आभरडित, जलरडित, सार्धरडित (वेपा-
रीओना डाइलाथीरडित) निज्जन अटवीमां आवी पडोअ्या ते अटवीने भाग
धणो ७ लांओ डने। " तए णं तेसिं वणिग्याणं तीसे अगामियाए अणोहियाए
छिन्नावायाए, दीहमद्वेए अडवीए किंचिदेसं अणुप्पत्ताणं समाणाणं से पुव्वगहिए
उदए अणुपुव्वेणं परिमुंजमाणे २ खीणे " ते आभशून्य, जलविहीन, सार्धवाड
आदिना सम्बन्धी सर्वथा रडित तथा दीर्घ रास्तावाली अटवीने डेटलोड
भाग पार कर्या पछी तेमनी साथे लाववामां आवेलुं पाणी डमशः पीतां

શુજ્યમાનં પરિશુજ્યમાનમ્ પૌનઃ પુન્યેન પીયમાનં સત્ ક્ષીણં-સમાપ્તમ્ , 'તદ્દેવં તે વણિયા ક્ષીણોદગા સમાણા તળ્હાદ પરિભ્રમવમાણા અન્નમન્ને સદાવેતિ, સદાવેત્તા એવં વયાસી'-તત્ર ચલુ તે વણિજઃ ક્ષીણોદકાઃ-ક્ષીણમ્ ઉદકં યેપાં તે તથા-વિધાઃ, સન્તઃ, તૃષયા-પિપાસયા, પરિભ્રૂયમાનાઃ-અભિભ્રૂયમાનાઃ અન્યોન્ય-પરસ્પરં શબ્દયન્તિ-આહ્વયન્તિ, શબ્દયિત્વા, એવમ્-પ્રક્રમણપ્રકારેણ અવાદિષુઃ- 'એવં ચલુ દેવાણુપિયા ! અમ્હં ઇમીસે અગામિયાદ જાવ અડવીદ કિંચિદેસં અણુ-પ્રત્તાણં સમાણાણં સે પુવ્વગદિદ ઉદદ અણુપુવ્વેણં પરિશુજેમાણે પરિશુજેમાણે ચાણે' ઓ દેવાનુપિયાઃ ! એવં ચલુ નિશ્ચયેન અમાકમ્ અસ્માકમ્ અગ્રામિકાયામ્ ચાવત્ અનૌધિકાયામ્, ક્ષિન્નાપાતાયામ્, દીર્ઘધ્વન્યાં-દીર્ઘામાર્ગાયામ્ અટવ્યાં કિશ્ચિદેશમ્ અનુપ્રાપ્તાનાં-ગતાનાં સતામ્ પૂર્વગૃહીતમ્ ઉદકમ્ આનુપૂર્વ્યેણ અનુક્રમેણ પરિશુજ્યમાનં પરિશુજ્યમાનં ક્ષીણં-સમાપ્તમ્ , 'તં સેયં ચલુ દેવાણુપિયા ! અમ્હં ઇમીસે અગામિયાદ જાવ અડવીદ ઉદગસ્સ સવ્વઓ સમંતા મગ્ગણગવેસણં

હી ડનકા પૂર્વગૃહીત ઉદક જલ-ક્રમશઃ પીતે ૨ સમાપ્ત હો ગયા 'તદ્દેવં તે વણિયા ક્ષીણોદગા સમાણા તળ્હાદ પરિભ્રમવમાણા અન્નમન્ને સદાવેતિ, સદાવેત્તા એવં વયાસી-ઉસકે ચાદ વે વણિકૂ જનોને પાણીકે સમાપ્ત હોને પર તૃષા સે પીડિત હોકર પરસ્પર એક દૂસરોં કો બુલાતેં હેં ઓર બુલાકર હસ પ્રકાર કહને લગે કિ હમલોગોં કો હસ અગ્રમિકા-વિનાવસતિ-વાલી વિના પાની નિર્જન-શૂન્ય-આવાગમ રહિત લમ્વે માર્ગવાલી અટવી મેં થોડે હી દૂરી પર આતે હી સાથ મેં લિયા હુવા પાની પીતે પીતે સમાપ્ત હો ગયા હૈ । 'તં સેયં ચલુ દેવાણુપિયા ! અમ્હં ઇમીસે અગામિયાદ જાવ અડવીદ ઉદગસ્સ સવ્વઓ સમંતા મગ્ગણગવેસણં કરેત્તદ્' હે દેવાનુપિયો ! અવ હમેં યહી ઉચિત હૈ કિ હમ હસ ગ્રામહીન ચાવત્ જલહીન સાર્થક આદિ હીન એવં દીર્ઘરાસ્તેવાલી અટવી મેં પાની

પીતાં ખલાસ થઇ ગયું " તદ્દેવં તે વણિયા ક્ષીણોદગા સમાણા તળ્હાદ પરિ-ભ્રમવમાણા અન્નમન્ને સદાવેતિ સદાવેત્તા એવં વયાસી ' તે પછી વેપારીયો પાણી ખાલી થઇ જવાથી તરસથી પીકા પામતા એક બીજાને બોલાવ્યા, અને બોલાવીને આ પ્રકારે કહેવા લાગ્યા કે-આપણુને આ અગ્રામિકા વસ્તી વિનાની પાણી વીનાની શૂન્ય આવાગમ રહિત અને લાંબા માર્ગવાળી અટવીમાં થોડે દૂર આવતાં જ સાથે લીધેલું પાણી પીતા પીતા ખાલી થઇ ગયું છે. " ત સેયં ચલુ દેવાણુપિયા ! અમ્હં ઇમીસે અગામિયાદ જાવ અડવીદ ઉદગસ્સ સવ્વઓ સમંતા મગ્ગણગવેસણં કરેત્તદ્ " હે દેવાનુપિયો ! હવે આપણે માટે એજ વાત ઉચિત છે કે આપણે આ ગ્રામશૂન્ય, જલશૂન્ય, સાર્થકવાડેના

करेत्तए त्ति कट्टु अन्नमन्नस्स अंतिए एयमट्ठं पडिसुणे ति' भो देवानुमियाः ! तत्-
तस्मात्कारणात् श्रेयः-कल्याणं खलु अस्माकम् अस्याम् अग्रामिकायाम् यावत्-
अनौघिकायाम् छिन्नापातायाम्, दीर्घमार्गायाम् अटव्याम् उदकस्य सर्वतः सम-
न्तात् मार्गणगवेषणं कर्तुमिति कृत्वा-इत्येवं विचार्य' अन्योन्यस्य अन्तिके समीपे,
एतमर्थम्-पूर्वोक्तार्थम् प्रतिशृण्वन्ति-स्वीकुर्वन्ति, 'पडिसुणेत्ता तीसेणं अगामियाए
जाव अडवीए उदगस्स सव्वओ समंता मग्गणगवेसणं करेति' प्रतिश्रुत्य-स्वी-
कृत्य तस्यां खलु अग्रामिकायां यावत्-अनौघिकायाम् पूर्वोक्तविशेषणविशिष्टा-
याम् अटव्याम्, उदकस्य सर्वतः समन्तात् मार्गणगवेषणम्-अन्वेषणसंशोधनं
कुर्वन्ति, 'उदगस्स सव्वओ समंता मग्गणगवेसणं करेमाणा एगं महं वणसंडं
आसाएति' उदकस्य सर्वतः समन्तात् चतुर्दिक्षु मार्गणगवेषणं कुर्वन्तः एकं महत्-
विशालं वनखण्डम्-वनदेशम् आसादयन्ति-प्राप्नुवन्ति, कीदृशं वनखण्डमित्याह-

की चारों ओर अच्छी तरह से तलाश करे' 'त्ति कट्टु अन्नमन्नस्स
अंतियं एयमट्ठं पडिसुणे ति' ऐसा विचार करके उन सब ने एक दूसरे
के इस विचाररूप अर्थ को स्वीकार कर लिया । 'पडिसुणेत्ता तीसे णं
अगामियाए जाव अडवीए उदगस्स सव्वओ समंता मग्गणगवेसणं
करेति' स्वीकार करके फिर उन सबने उस ग्रामादि रहित अटवी में
इधर उधर फिर कर पानी की चारों ओर अच्छी प्रकार से मार्गणा
और गवेषणा की 'उदगस्स सव्वओ समंता मग्गणगवेसणं करेमाणा
एगं महं वणसंडं आसाएति' उदक की सब तरफ अच्छी प्रकार से
मार्गण गवेषण करते हुए उन लोगों ने एक बहुत विशाल वनखण्ड
को प्राप्न किया-अर्थात् जल की तलाश करते २ वे एक बड़े भारी
वन में पहुँच गये । यह वनखण्ड 'किण्हं किण्होभासं जाव निकुरंभ-

संभंधथी रक्षित, दीर्घ मार्गवाणी अटवीभां आरे तरक्ष पाष्णीनी शोध करवा
नीकणी पडवुं ओधये. " त्ति कट्टु अन्नमन्नस्स अंतियं एयमट्ठं पडिसुणे ति " आ
प्रभाणु विचार करीने ते सधणा वणिक्केओ ओऽ णीज्जना आ विचार ३५ अर्थने
स्वीकार कर्थे " पडिसुणेत्ता तीसेणं अगामियाए जाव अडवीए उदगस्स सव्वओ
समंता मग्गणगवेसणं करेति " त्थार आह तेओ ते आभरक्षित, जलादि रक्षित
अटवीभां पाष्णीनी शोधभां आरे दिशाभां नीकणी पडया. " उदगस्स सव्वओ
समंता मग्गणगवेसणं करेमाणा एगं महं वणसंडं आसाएति " पाष्णीनी शोध
करतां करतां तेओ ओऽ धणु ज विशाल वनभंडभां आवी पडेअथा ते
वनभंड " किण्हं किण्होभासं जाव निकुरंभभूयं पासादीयं जाव पडिह्वं "

‘કળં કિહોમાસં જાવ નિકુરંવભૂયં પાસાદીયં જાવ પડિહૂવં’ કૃષ્ણમ્-શ્યામ-વર્ણમ્, કૃષ્ણાત્રમાસમ્-શ્યામકાન્તિયુક્તમ્ યાવત્-નીલં નીલામાસમ્, હરિત હરિતા-માસમ્ इत्यादि रीत्या मेघनिकुलम्भूतम् मेघघटासदृशश्यामम्, प्रासादीयम्-अत्यन्तप्रसन्नताजनकं यावत् प्रतिरूपं-सुन्दरम् आसीत्, ‘तस्स णं वणसंडस्स बहु-मज्झदेसभाए एत्थ णं महेगं वम्भीयं आसाएत्ति’ तस्य खलु पूर्वोक्तविशेषण विशि-ष्टस्य परमसुन्दरस्य वनखण्डस्य-वनप्राप्तस्य, बहुमध्यदेशभागे-अत्यन्तमध्यदेश-भागे, अत्र खलु वनखण्डबहुमध्यदेशभागे, महान्तं-विशालम्, एकं वल्मीकम् आसादयन्ति-प्राप्नुयन्ति, ‘तस्स ण वम्भीयस्स चत्तारि वप्पुओ अब्भुग्गयाओ अभिनिस्सडाओ तिरियं सुसंपग्गहियाओ अहे पन्नगद्धरूवाओ पन्नगद्धसंठाणसंठि-याओ पासादीयाओ जाव पडिहूवाओ’ ‘तस्य खलु वल्मीकस्य चत्वारि वप्राणि शिखराणि इत्यर्थः अश्व्युद्गतानि-अत्युन्नतानि, अभिनिःसटानि- अभिविधिना निर्गताः सटाः-तदवयवरूपाः सिंहस्कन्धसटामदृशप्रदेशा येषां तानि तथा

भूयं पासादीयं जाव पडिहूवં’ श्यामवर्णवाला, एवं श्यामकान्ति से युक्त था । यावत् नीलवर्णवाला और नीलकान्ति से युक्त था हरितवर्ण-वाला और हरितकान्ति से युक्त था । अतः इत्यादि रीति से यह देखने वालों को ऐसा प्रतीत होता था कि मानों यह मेघ घटा जैसा श्याम है यह वनखंड प्रासादीय-अत्यन्त प्रसन्नताजनक था यावत् प्रतिरूप-सुन्दर था । ‘तए णं वणसंडस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महेगं वम्भीयं आसाएत्ति’ पूर्वोक्त विशेषण विशेष इस वनखण्ड के ठीक मध्यभाग में इन लोगों को एक वल्मीक मिला जो बहुत विस्तीर्ण था । ‘तस्स णं वम्भीय-स्स चत्तारि वप्पुओ अब्भुग्गयाओ अभिनिस्सडाओ तिरियं सुसंपग्गहि-याओ अहे पन्नगद्धरूवाओ पन्नगद्धसंठाणसंठियाओ जाव पडिहूवाओ’ इस वल्मीक के चार शिखर थे । जो बहुत ऊँचे थे । तथा इनके अवयवरूप

શ્યામ વર્ણુવાળો અને શ્યામ કાન્તિથી યુક્ત હતો, નીલ વર્ણુવાળો અને નીલ કાન્તિથી યુક્ત હતો, હરિત (લીલા) વર્ણુવાળો અને હરિત કાન્તિથી યુક્ત હતો, ઇત્યાદિ વિશેષણુવાળો તે વનખંડ બાજુ કે મેઘની ઘટા હોય એવો લાગતો હતો, અને પ્રાસાદીય-અત્યન્ત પ્રસન્નતા જનક અને પ્રતિરૂપ (સુંદર) હતો. “ તસ્સ ણં વણસંડસ્સ बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महेगं वम्भीय आसाएत्ति ” पूर्वोक्त विशेषણુવાળો તે વનખંડના બરાબર મધ્યભાગમાં તે લોકોએ એક ઘણું જ વિશાળ વલ્મીક (રાફડો) જોયો. “ તસ્સ ણં વમ્भीયસ્સ ચત્તારી વપ્પુઓ અબ્ભુગયાઓ અભિનિસ્સડાઓ તિરિયં સુસંપગ્ગહિયાઓ અહે પન્ન-ગદ્ધરૂવાઓ પન્નગદ્ધસંઠાણસંઠિયાઓ પાસાદીયાઓ જાવ પડિહૂવાઓ ” આ વલ્મીકને ચાર શિખર હતા, જે બહુ જ ઊંચાં હતા અને તેમના અવયવ

વિધાનિ અત્યુદ્ગતાનિ વા इत्येवं तेषामूर्ध्वगतं स्वरूपमुक्त्वा तिर्यक्स्वरूपमाह—
तिर्यक्सुसंप्रगृहीतानि—सुसंवृत्तानि—अतिविस्तीर्णानि, अधोभागस्वरूपमाह—अधो-
भागे पन्नगार्द्धरूपाणि, यादृशं पन्नगस्य उदरच्छिन्नस्य पुच्छतः ऊर्ध्वीकृतम्
अर्द्धम् अधोविस्तीर्णम्, उपर्युपरिचातिश्लक्ष्णं भवतीत्येवं रूपं येषां तानि तथा-
विधानि, एवं पन्नगार्द्धसंस्थानसंस्थितानि—पन्नगार्द्धस्य संस्थानम्—आकारः,
तदिव संस्थितम्—स्थितिराकारो येषां तानि तथाविधानि, प्रासादिकानि—प्रसन्नता
जनकानि,—यावत्—प्रतिरूपाणि परमरमणीयानि आसन्, ‘तए णं ते वणिग्या हट्टतुट्ट०
अन्नमन्नं सदावेति, अन्नमन्नं सदावेत्ता एवं वयासी’—ततः खलु ते वणिजः हृष्ट
तुष्टाः सन्तः अन्योन्यं शब्दाययन्ति—आह्वयन्ति, अन्योन्यं शब्दाययित्वा आहूय,
एवं—वक्ष्यमाणप्रकारेण अगादिषुः—‘एवं खलु देवाणुप्पिया ! अम्हे इमीसे अगा-
मियाए जाव सव्वओ समंता मग्गणगवेसणं करेमाणेहिं इमे वणसंडे आसादिए

પ્રદેશ સિંહ કી સટા જૈસે નિકલે હુએ થે । તિરછે રૂપ મેં બી યે શિખર
અતિવિસ્તીર્ણ થે । અધોભાગ મેં યે સર્પાર્દ્રૂપ થે જિસ પ્રકાર કા
ઉદરચ્છિન્નપન્નગ કા પૂંછ સે લેકર ઉપર કા ભાગ અતિવિસ્તીર્ણ હોતા
હૈ તથા નીચે કા ભાગ પતલા હોતા હૈ, ચિકના હોતા હૈ હસી પ્રકાર
કાં હન શિખરોં કા રૂપ થા । તથા હનકા સંસ્થાન બી પન્નગાર્દ્ધસંસ્થાન
(સર્પ કા આધા ભાગ) કે જૈસા થા । યે સબ શિખર પ્રસન્નતાજનક
થે યાવત્ પરમરમણીય થે । ‘તए णं ते वणिग्या हट्टतुट्ट अन्नमन्नं
सदावेति’ યે સબ વણિક્ક હસ ઘલ્મીક કો દેશકર વહુત પ્રસન્ન એવં
સંતુષ્ટચિત્ત હુએ આપસ મેં હન્હોં ને એક દૂસરે કો વુલાચા । ‘અન્નમન્ન’
સદાવેત્તા એવં વયાસી’ વુલાકર આપસ મેં ફિર હસ પ્રકાર સે સલાહ કી
—‘एवं खलु देवाणुप्पिया ! अम्हे इमीसे अगामियाए जाव सव्वओ

इय प्रदेशे सिंहनी केशवाणीनी जेम व्याप्त होता, तिरछां इये पणु ते
शिखरो अतिविस्तीर्ण होता, तेमने अधोभाग सर्पार्द्ध इय होता जे प्रमाणे
उदरछिन्न नागनी पूंछडीथी लधने उपरने भाग विस्तीर्ण होय छे तथा
नीचेने भाग पातलो होय छे, मुदायम होय छे, जेमे प्रमाणे आ
शिखरने दोभाव होता, तथा तेमनु संस्थान (आकार) पणु पन्नगार्द्ध
संस्थानना जेपुं जे हुतुं ते अधां शिखर प्रसन्नताजनक अने अतिशय
रमणीय होता. “तए णं ते वणिग्या हट्टतुट्ट, अन्नमन्न सदावेति” आ पदमीकने
जेधने ते वळिकेने धणे जे हर्ष अने सतोष थये तेमणे जेक जीमने
जोलाव्या, “अन्नमन्नं सदावेत्ता एवं वयासी” अने जोलावीने आ प्रमाणे
वातशीत करी—“एवं खलु देवाणुप्पिया ! अम्हे इमीसे अगामियाए जाव

કિંઘે કિંઘોભાસે' મો દેવાનુપ્રિયાઃ । એવં સ્વલ્લ નિશ્ચયેન, અસ્મામિઃ વણિગ્મિઃ
 અસ્યામ્ અગ્રામિકાયામ્ યાવત્-અનોઘિકાયામ્ પૂર્વોક્તવિશેષણવિશિષ્ટાયામ્
 અટવ્યામ્ કશ્ચિદેશમ્ અનુપ્રાપ્તૈઃ-ગતૈઃ, સર્વતઃ સમન્તાત્ માર્ગણગવેષણં કુર્વદ્મિઃ
 હં વનસ્પત્તમ્ આસાદિતમ્-પ્રાપ્તમ્, તત્ત્વ વનસ્પત્તમ્ પૂર્વોક્તરીત્યા કૃષ્ણ-
 શ્યામમ્, કૃષ્ણાવભાસમ્-શ્યામકાન્તિયુક્તમ્ આસીત્, 'ઇમસ્સ ણં વણસંહસ્સ વહુ-
 મજ્ઞદેસમાણે ઇમે વમ્મીણ આસાદિણ' અસ્ય સ્વલુ વનસ્પત્તમ્ વહુમધ્યદેશભાગે હં
 વલ્લીકમ્ આસાદિતમ્-પ્રાપ્તમ્, ઇમસ્સ ણં વમ્મીયસ્સ ચત્તારિ વપ્પુઓ અબ્બુગ-
 યાઓ જાવ પહિરુવાઓ' અસ્ય સ્વલુ વલ્લીકસ્ય ચત્તારિ વપ્પાણિ શિખરાણિ
 હત્થર્યઃ અબ્બુદ્ધતાનિ અત્યુદ્ધતાનિ યાવત્-અભિનિઃસટ્તાનિ, તિર્યક્ સુસંપ્રગૃહી-
 તાનિ સુસંવૃતાનિ, અધઃ પન્નગાર્દ્ધરૂપાણિ, પન્નગાર્દ્ધસંસ્થાનસંસ્થિતાનિ પ્રાસાદી-

સ્વમંતા મગ્ગણગવેષણં કરેમાણેહિં હમે વણસંહે આસાદિણ, કિંઘે
 કિંઘોભાસે' હે દેવાનુપ્રિયો । હમ લોગોં ને હસ અંગ્રામ-ગ્રામ રહિત,
 જલ રહિત, આદિ પૂર્વોક્ત વિશેષણવાલી અટવી મેં સ્વ ઓર અચ્છી
 પ્રકાર સે જલ કી માર્ગણ ગવેષણ કરતે હુણ હસ વનસ્પત્ત કો પ્રાપ્ત
 ક્રિયા હૈ । યહ વનસ્પત્ત પૂર્વોક્ત રીતિ સે શ્યામ હૈ, શ્યામ કાન્તિ સે
 યુક્ત હૈ । 'ઇમસ્સ ણં વણસંહસ્સ વહુમજ્ઞદેસમાણે ઇમે, વમ્મીણ આસા-
 દીણ' હસ વનસ્પત્ત કે વીચ મેં જલ કી માર્ગણ ગવેષણ કરતે હુણ હમ
 લોગોં ને હસ વલ્લીક કો પ્રાપ્ત ક્રિયા હૈ । 'ઇમસ્સ ણં વમ્મીયસ્સ ચ
 ત્તારિ વપ્પુઓ અબ્બુગયાઓ જાવ પહિરુવાઓ' હસ વલ્લીક કે ચાર
 શિખર હૈ । જો અતિ ઉન્નત હૈ 'યહાં યાવત્ શબ્દ સે 'અભિનિઃસટ્તાનિ,
 તિર્યક્સુસંપ્રગૃહીતાનિ સુસંવૃતાનિ, અધઃપન્નગાર્દ્ધરૂપાણિ, પન્નગાર્દ્ધ'

સવ્વઓ સમંતા મગ્ગણગવેષણં કરેમાણેહિં હમે વણસંહે આસાદિણ, કિંઘે
 કિંઘોભાસે" હે દેવાનુપ્રિયો । આ ગ્રામરહિત, જળરહિત આદિ પૂર્વોક્ત
 વિશેષણવાળી અટવીમાં ચારે તરફ પાણીની ખૂબ જ શોધ કરતાં કરતાં આ
 વનખંડમાં આવી પહોંચ્યા છીએ આ વનખંડ પૂર્વોક્ત વર્ણનાનુસાર શ્યામ
 છે, શ્યામ કાન્તિવાળું છે, ઇત્યાદિ પૂર્વોક્ત વર્ણન અહીં ગ્રહણ કરવું જોઈ એ.
 "ઇમસ્સ ણં વણસંહસ્સ વહુમજ્ઞદેસમાણે ઇમે વમ્મીણ આસાદિણ" આ વનખંડમાં
 પાણીની શોધ કરતાં કરતાં, વનખંડના મધ્યભાગમાં આપણને આ વલ્લીક
 (રાફડો) મળી આવ્યો છે. "ઇમસ્સ ણં વમ્મીયસ્સ ચત્તારી વપ્પુઓ અબ્બુગયાઓ
 જાવ પહિરુવાઓ" આ વલ્લીકને ચાર શિખર છે, જે અતિ ઉન્નત છે. અહીં
 'યાવત્' પદ વડે "અભિનિઃસટ્તાનિ, તિર્યક્ સુસંપ્રગૃહીતાનિ સુસંવૃતાનિ, અધઃ
 પન્નગાર્દ્ધરૂપાણિ, પન્નગાર્દ્ધસંસ્થાનસંસ્થિતાનિ પ્રાસાદીયાનિ" આ વિશેષણો ગ્રહણ

યાનિ યાવત્ પ્રતિરૂપાણિ-પરમસુન્દરાણિ આસન્ , તં સેયં ચલુ દેવાણુપ્પિયા ! અહં હમસ્સ વમ્મીયસ્સ પઢમં વર્ણિ મિદિત્તે, અવિયાહં ઓરાલં ઉદગરયણં આસાણ-સ્સામો' હે-દેવાણુપ્પિયાઃ ! તત્-તસ્માત્કારણાત્ શ્રેયઃ-કલ્યાણં ચલુ અસ્માકમ્ અસ્ય વલ્મીકસ્ય પ્રથમં વર્ણં શિખરં મેતુપ્-વિદારયિતુમ્ શ્રેયો વર્તેતે ઇતિ પૂર્વેના-ન્વયઃ, અપિ ચ યસ્માત્ ઉદારમ્ ઉદકરત્નમ્-ઉત્તમં જલં વયમ્ આસાદયિષ્યામઃ પ્રાપ્સ્યામઃ, તથાહિ ઈદ્દશભૂમિગતે' ઉદકમવશ્યમેવ ભવતિ, વલ્મીકે ચ ગર્તા અવ-શ્યમેવ ભવન્તિ અતઃ શિખરભેદને સતિ ગર્તપ્રકટનેન જલોપલબ્ધિસમ્ભવ ઇતિ ભાવઃ । 'તણ્ ણં તે વણિયા અન્નપન્નમ્સ અંતિયં ઇયમદ્દં પહિસુણે'તિ' તતઃ ચલુ તે વણિજઃ અન્યોન્યસ્ય અન્તિફ-સમીપે એતમર્થમ્-ઉપર્યુક્તાર્થમ્ પ્રતિગૃણ્વન્તિ-સ્વીકુર્વન્તિ, 'પહિસુણેત્તા તસ્સ વમ્મીયસ્સ પઢમં વર્ણિ મિદંતિ' પ્રતિશ્રુત્ય-સ્વીકૃત્ય,

સંસ્થાનસંસ્થિતાનિ પ્રાસાદીયાનિ' હન વિશેષણોં કા ગ્રહણ હુઆ હૈ । યે સર્વ હી શિખર પરમ સુન્દર હૈ । 'તં સેયં ચલુ દેવાણુપ્પિયા ! અમ્હં હમસ્સ વમ્મીયસ્સ પઢમં વર્ણિ મિદિત્તે અવિયાહં ઓરાલં ઉદગરયણં આસાણસ્સામો' હે દેવાણુપ્પિયોં । હમે યહ કલ્યાણપ્રદ હોગા કિ હમ હસ વલ્મીક કે પ્રથમ શિખર કો યોદે' તાકિ ડસસે પ્રચુરમાત્રા મેં હમેં ઉદક પ્રાપ્ત હો જાવેગા । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ એસી ભૂમી કે ગર્ત મેં ઉદક અવશ્ય હોના હૈ જહાં વલ્મીક હોતા હૈ, વલ્મીક મેં શિખર બી અવશ્ય હોતે-હૈ । અતઃ શિખર કા ભેદન કરને પર ગર્તપ્રકટ હોગા-ઔર વહાં જલ કી પ્રાપ્તિ કી સંભાવના હૈ । 'તણ્ ણં તે વણિયા અન્ન-મન્નસ અંતિયં ઇયમદ્દં પહિસુણે'તિ' તવ ડન વણિકોં ને આપસ કી

કસાયાં છે આ વિશેષણોના અર્થ પહેલાં આખ્યા પ્રમાણે સમજવેા આ બધાં શિખરો પરમ સુંદર છે. “ તં સેયં ચલુ દેવાણુપ્પિયા ! અમ્હં હમસ્સ વમ્મીયસ્સ પઢમં વર્ણિ મિદિત્તે અવિયાહં ઓરાલં ઉદગરયણં આસાણસ્સામો ” હે દેવાણુપ્પિયો ! આપણે આ વલ્મીકના પહેલા શિખરને ખોદી નાખવું જોઈએ તેમ કરવાથી જ આપણું કલ્યાણ થાય એમ છે, કારણ કે તેને ખોદવાથી આપણને વિપુલ પ્રમાણમાં ઉદકરત્નની (ઉત્તમ પાણીની) પ્રાપ્તિ થશે આ કથનને ભાવાર્થ એ છે કે વલ્મીકની ગર્તમાં પાણી અવશ્ય હોય છે, અને વલ્મીકમાં શિખર પણ અવશ્ય હોય છે. તેમણે એવું માની લીધું કે શિખરને ખોદી કાઢવાથી ગર્ત (ખાડો) પ્રકટ થશે, અને તે ગર્તમાંથી પાણીની પ્રાપ્તિ થશે. “ તણ્ ણં તે વણિયા અન્નમન્નસ અંતિયં ઇયમદ્દં પહિસુ-ણેતિ ” ત્યારે તે વણિકોએ અંદરેા અંદરની વાતચીતમાં આ પ્રકારનું જે સૂચન કરવામાં આવ્યું તેને માન્ય કયું. “ પહિસુણેત્તા તસ્સ વમ્મીયસ્સ

તસ્ય વલ્મીકસ્ય પ્રથમં ત્રયં શિલ્પરમ્, મિદન્તિ-ત્રિદારયન્તિ, 'તેણં તત્થ અચ્છં પત્થં જચ્ચં તણુયં ફાલિયવન્નામં ઓરાલં ઉદગરયણં આસાપંતિ' તે સ્વલુ વણિજસ્તત્ર પ્રથમે વલ્મીકશિલ્પરે, અજ્ઞમ્-નિર્મલમ્, પથ્યમ્-રોગવિનાશકમ્, જાત્યમ્-ઉત્તમમ્, અકૃત્રિમમ્ સ્વાભાવિકમિત્યર્થઃ, તનુકં-સુજીર્ણમ્, અતएव સ્ફટિકવર્ણીયમ્-સ્ફટિક વર્ણવદામા ચસ્ય તત્ તથાપિયમ્, ઉદારપ્-પ્રધાનમ્, ઉદકસ્તનમ્-ઉદકમેવ રતનમ્, ઉદકસ્તનમ્ ઉદકજાતૌ તસ્મૈત્કૃષ્ટત્વાત્, આસાદયન્તિ-પાન્નુન્તિ, 'તથાણં તે વણિયા-હટ્ઠ તુટ્ઠા પાણિયં પિવંતિ, પિવેન્ના વાહનાઈ પજ્જેતિ' તતઃ સ્વલુતે વણિજઃ હટ્ઠતુટ્ઠાઃ સન્તો પાનીયં જલં પિવન્તિ, પીત્વા વાહનાનિ-વલીવર્દાદીનિ પાયયન્તિ, 'પજ્જેન્ના માયણાઈ ભરેતિ, ભરેન્ના દોઢવંપિ અન્નમન્નં એવં વયાસી'-પાયયિત્વા ભાજનાનિ-જલપાત્રાણિ જલૈઃ ભક્ષિતિ-પૂરયન્તિ, મૃત્વા-જલૈઃ પૂરયિત્વા દ્વિતીય-

હસ સલાહ કો માન લિયા । 'પડિસુણેન્ના તસસ વમ્મીયસસ પઢને વપ્પિ મિદંતિ' ઓર માનકર, ઉન્હોને ઉક્ત વલ્મીક કા પ્રથમ શિલ્પર કો સ્લોદ ઢાલા । 'તે ણં તત્થ અચ્છં પત્થં જચ્ચં તણુયં ફાલિયવન્નામં ઓરાલં ઉદગરયણં આસાપંતિ' હસસે વહાં પર, ઉન્હો લોગોં ને સ્વચ્છ, પથ્યકારક-રોગ-વિનાશક, જાત્ય ઉત્તમ, અકૃત્રિમ-સ્વાભાવિક, તનુક-હલ્કા, એસા સ્ફટિકમણિ કો કાન્તિ જૈસા જલ પ્રચુરમાત્રા મેં પ્રાપ્તકર લિયા । ઉદક કો જો, યહાં રત્ન કો ઉપમા દી ગઈ, હૈ, ઉસકા કારણ 'જાતૌ જાતૌ યદુત્કૃષ્ટં રત્નં તદિહોચ્યતે' હસ કથન કે અનુસાર ઉદક જાતિ મેં ઉસ જલ કે શ્રેષ્ઠ-હોને સે હૈ । 'તથાણં તે, વણિયા-હટ્ઠતુટ્ઠા પાણિયં પિવંતિ, પિવેન્ના વાહનાઈ પજ્જેતિ' હસકે બાદ વે વણિકજન હર્ષિત, એવં સંતુષ્ટચિત્ત હુણ ઓર ફિર, ઉન્હોને પાની પીયા ઓર પીકર કે 'વલીવર્દ આદિ' કોં કો પિલાયા, 'પજ્જેન્ના માયણાઈ ભરેતિ' પિલા કર

પઢમં-વપ્પિ મિદંતિ " અને-તેમણે-તે વલ્મીકના પડેલા શિખરને ખોદી નાખ્યું. " તેણં તત્થ અચ્છં પત્થં જચ્ચં તણુયં ફાલિયવન્નામં ઓરાલં ઉદગરયણં આસાપંતિ " તેને ખોદતાં જ તેમાંથી તેમને નિર્મળ, પથ્યકારક-રોગવિનાશક, ઉત્તમ, અકૃત્રિમ, (કુદરતી), તનુકં (હલકા) અને સ્ફટિકમણિની કાન્તિ-વાળા જણની વિપુલ પ્રમાણમાં પ્રાપ્તિ થઈ આવી. ઉદકને (પાણીને) રતનની ઉપમા આપવાનું કારણ છે કે- " જાતૌ જાતૌ યદુત્કૃષ્ટં રત્નં તદિહોચ્યતે " આ કથન અનુસાર ઉદકજાતિમાં આ જળ શ્રેષ્ઠ હોવાથી તેને " ઉદકરત્ન " કહેવામાં આવ્યું છે. " તથાણં તે વણિયા-હટ્ઠતુટ્ઠા પાણિયં પિવંતિ, પિવેન્ના વાહનાઈ પજ્જેતિ " તે પ્રાણીને ભેળને તે પશુકોને ઘણો જ હુણ અને

मपि वारम् अन्योन्यं-परस्परम् एवं-वक्ष्यमाणप्रकारेण अत्रादिषु,—एवं खलु देवानुपिया ! अन्हेहि इमस्स वम्मीयस्स पढमाए वप्पीए मिण्णाए ओराले उदगरयणे आसाइए । भो देवानुपिया ! एवं-पूर्वोक्तरीत्या, खलु-निश्चयेन अस्माभिः अस्य बलमीकस्य प्रथमे वप्पे-शिखरे भिन्ने-विदारिते सति तदन्तः उदारम्, उदकरत्नम् आसादितम् प्राप्तम्, तं सेयं खलु देवानुपिया ! अम्हं इमस्स वम्मीयस्स दोच्चंपि वप्पि मिदित्तए । भो देवानुपिया ! तत्-तस्मात्कारणात् श्रेयः-कलमाणं खलु अस्माकम् अस्य बलमीकस्य द्वितीयमपि वप्पम्-शिखरं मेतुम्-विदारयितुम् श्रेयः इति पूर्वेण सम्बन्धः 'अवियाइ एत्थ ओरालं सुवन्नरयणं आसाएस्सामो' अपि यस्मात् खलु अत्र-द्वितीये शिखरे उदारम्-प्रधानम् आसादयिष्यामः-प्राप्स्यामः, तए णं ते वणिगा

फिर उन्होंने अपने २ वर्तनों को भरा अरेत्ता दोच्चंपि अन्नमन्न एवं वयासी भरकर फिर उन्होंने दुवारा भी परस्पर में ऐसी सलाह की— 'एवं खलु देवानुपिया ! अम्हेहि इमस्स वम्मीयस्स पढमाए वप्पीए मिण्णाए ओराले उदगरयणे आसाइए' हे देवानुपिया ! हमने इस बलमीक के प्रथम शिखर को जब खोदा है, तब हमें इसमें से प्रचुर मात्रा में उदकरूप रत्न प्राप्त हुआ है । तं सेयं खलु देवानुपिया ! अम्हं इमस्स वम्मीयस्स दोच्चंपि वप्पि मिदित्तए' तो हमें अब यह अधस्कर है । कि हम इस बलमीक के द्वितीय शिखर को भी खोदे 'अवियाइ एत्थ ओरालं सुवन्नरयणं आसाएस्सामो' इससे हम यहाँ प्रचुर मात्रा में सुवर्णरत्न-श्रेष्ठसुवर्ण प्राप्त कर लेंगे।

सतोष थये तेमणे ते पाणी पीधु अने अण्ठादि प्राणीओने पण्यपिपराओ 'पज्जेत्ता मायणाइ भरेत्ति' तयार आइ तेमणे पोतपोतानां वासणोमां ते पाणी लरी वीधु "भरेत्ता दोच्चंपि अन्नमन्न एवं वयासी" तयार आइ तेमणे भील वार परस्परनी साथे आ प्रभाणे भंत्रणा करी— 'एवं खलु देवानुपिया ! अम्हेहि इमस्स वम्मीयस्स पढमाए वप्पीए मिण्णाए ओराले उदगरयणे आसाइए' हे देवानुपिया ! आ बलमीकना पडेला शिखरने जोडी नाभवानी आपणुने मोटा प्रभाणुमां उदक रुप रत्ननी प्राप्ति थय छे. "तं सेयं खलु देवानुपिया ! अम्हं इमस्स वम्मीयस्स दोच्चंपि वप्पि मिदित्तए" तो हे देवानुपिया ! आ बलमीकना भील शिखरने पण्य तोडी नाभवानुं कार्य आपणुने मोटे श्रेयस्कर थय पडशे. "अवियाइ एत्थ ओरालं सुवन्नरयणं आसाएस्सामो" तेमांथी आपणुने विपुल मात्रामां सुवर्णरत्न (श्रेष्ठ सुवर्ण) प्राप्त थशे.

अन्नमन्नस्स अंतियं एयमट्ठं पडिसुणेति' ततः खलु ते वणिजः अन्योन्यस्य अन्तिकं-समीपे, एतमर्थं-पूर्वोक्तार्थम्, प्रणिशृण्वन्ति-स्वीकुर्वन्ति, 'पडिसुणेत्ता तस्स वम्मीयस्स दोच्चंपि वप्पि मिदंति' अन्योन्यस्य अन्तिकं-समीपे एतमर्थम्-पूर्वोक्तार्थम् प्रतिश्रुत्य-स्वीकृत्य, तस्य वल्मीकस्य द्वितीयमपि, वमं-शिखरम्, भिन्दन्ति-विदारयन्ति, 'ते णं तत्थ अच्छं जच्चं तवणिज्जं महत्थं महग्घं महरियं ओरालं सुवण्णरयणं आसाएति' ते खलु वणिजस्तत्र-द्वितीये वल्मीकशिखरे अच्छम्-निर्मलम्-जात्यम्-प्रशस्तम् दोपरहितमित्यर्थः, तपनीयम्-तापसहं महार्थम्-महामयोजनम्, महार्घम्-बहुमूल्यम्, महार्हम्-महाजनयोग्यम्, उदारम्-प्रधानं सुवर्णरत्नम्, आसादयन्ति-प्राप्नुवन्ति । 'तए णं ते वणिगा हट्ठतुट्ठा भायणाइं भरेंति, भरिन्ता तच्चंपि अन्नमन्नं एवं वयासी'-ततः खलु ते वणिजः हट्ठ-तुट्ठाः सन्तो भाजनानि-यात्राणि भरन्ति-सुवर्णरत्नैः पूरयन्ति, भृत्वा-सुवर्णरत्नैः

'तए णं ते वणिगा अन्नमन्नस्स अंतियं एयमट्ठं पडिसुणेति' इस प्रकार उन वणिकों ने आपस की इस एक दूसरे की सलाह को स्वीकार कर लिया 'पडिसुणेत्ता तस्स वम्मीयस्स दोच्चंपि वप्पि मिदंति' स्वीकार करके उन लोगों ने फिर उस वल्मीक के द्वितीय शिखर को भी खोद डाला 'तेणं तत्थ अच्छं, जच्चं, तवणिज्जं महत्थं, महग्घं, महरियं, ओरालं सुवण्णरयणं आसाएति' इससे उन लोगों ने वहाँ पर स्वच्छ, उत्तम-निर्दोष, तापसह, महाप्रयोजनसाधक, बहुमूल्य, महार्ह-महाजनयोग्य, उदार-प्रधान-ऐसे सुवर्णरत्न को श्रेष्ठ सुवर्ण को प्राप्त कर लिया । 'तए णं ते वणिगा, हट्ठतुट्ठा भायणाइं भरेंति, भरिन्ता तच्चंपि अन्नमन्नं एवं वयासी' इससे वे बहुत अधिक हर्षित एवं संतुष्ट चित्त

“तए णं ते वणिगा अन्नमन्नस्स अंतियं एयमट्ठं पडिसुणेति ” अ'दशे अ'दरनी यथा द्वाश आ प्रकारेणे जे निष्पुंथ लेवाभां आये, तेने अधा वणिक्केअे स्वीकार कर्यो. “ पडिसुणेत्ता तस्स वम्मीयस्स दोच्चंपि वप्पि मिदंति ” स्वीकार करीने, तेभण्णे ते वल्मीकना भील शिखरने पणु पोदी नाण्णु. “ तेणं तत्थ अच्छं, जच्चं, तवणिज्जं महत्थं, महग्घं, महरियं ओरालं सुवण्णरयणं आसाएति ” ते शिखरमांथी तेभने स्वच्छ, उत्तम (निर्दोष), तापसह, महाप्रयोजन साधक, बहुमूल्य महाहर्ह-महाजनोने योग्य, उदार (अनुपम) सुवर्णरत्ननी (श्रेष्ठ सुवर्णनी) प्राप्ति थर्ह. “ तए णं ते वणिगा, हट्ठतुट्ठा भायणाइं भरेंति, भरिन्ता तच्चंपि अन्नमन्नं एवं वयासी ” तेथी भूअ जे ६५

पूरयित्वा, प्रवहणानि—वाहनानि बलीवर्दादीनि भरन्ति, तदुपरि सुवर्णानि स्थाप-
यन्ति, प्रवहणानि भृत्वा तृतीयमपि वारम् अन्योन्यम्, एवम्—वक्ष्यमाणप्रकारेण,
अत्रादिषुः—‘एवं खलु देवानुप्पिया ! अम्हे इमस्स वम्मीयस्स पढमाए वप्पाए
भिन्नाए ओराले उदयरयणे आसाइए’ भो देवानुप्पियाः ! एवं खलु—पूर्वोक्तरीत्या
निश्चयेन, अस्माभिः, अस्य वल्मीकस्य, प्रथमे वप्पे—शिखरे भिन्ने—विदारिते सति,
उदारम् उदकरत्नम्—आसादितम्—प्राप्तम्, ‘दोच्चाए वप्पाए भिन्नाए ओराले
सुवन्नरयणे आसाइए’ द्वितीये वप्पे—शिखरे भिन्ने—विदारिते सति उदारम्
सुवर्णरत्नम् आसादितम्—उपलब्धम् अस्माभिः ‘तं सेयं खलु देवानुप्पिया ! अम्हं
इमस्स वम्मीयस्स तच्चंपि वप्पि भिदित्तए’ भो देवानुप्पियाः ! तत्—तस्मात्कारणात्
श्रेयः—कल्याणं अस्माकम् अस्य वल्मीकस्य तृतीयमपि वप्पं—शिखरम् मेत्तुम्—
विदारयितुम्, श्रेय इति पूर्वेण सम्बन्धः, ‘अवियाइं एत्थ ओरालं मणिरयणं

हुए उन्होंने अपने २ पात्रोंको उस सुवर्णरूप रत्न से भर लिया । बाद
में फिर उन्होंने वाहनों को भी उससे भर लिया अर्थात् वाहनों के
ऊपर—बलीवर्दादिकों के ऊपर सुवर्ण को भरकर लाद दिया । इस प्रकार
भरकर उन्होंने तृतीय वार भी आपस में मिलकर ऐसी सलाह की
‘एवं खलु देवानुप्पिया ! अम्हे इमस्स वम्मीयस्स पढमाए वप्पाए
भिन्नाए ओराले उदयरयणे आसाइए’ हे देवानुप्पियो ! हम लोगों ने इस
वल्मीक की प्रथम शिखर को खोदकर उदार उदकरत्न प्राप्त किया—
‘दोच्चाए वप्पाए भिन्नाए ओराले सुवण्णरयणे आसाइए’ द्वितीय
शिखर खोदकर उदार सुवर्णरत्न प्राप्त किया । ‘तं सेयं खलु देवानु-
प्पिया ! अम्हं इमस्स वम्मीयस्स तच्चंपि वप्पि भिदित्तए’ अतः इसी
में अब हमारी भलाई है कि हम इस वल्मीक के तृतीय शिखर को

अने स तोष पाभेला ते वल्लिकेअे पोतपोतानां पात्रेभां ते श्रेष्ठ सुवर्ण
भरी दीधुं त्थार भाह तेभण्णे वाहनेभां पणु ते सुवर्णने भरी दीधुं अने
अण्णदादिनी पीठ पर ते सुवर्णने लादी दीधुं आ प्रकारे सुवर्णने भरी दीधु
भाह तेभण्णे त्रीण वार अहरेअहरे आ प्रभाण्णे भन्त्रण्णा करी—“ एवं खलु
देवानुप्पिया ! अम्हे इमस्स वम्मीयस्स पढमाए भिन्नाए ओराले उदयरयणे
आसाइए ” हे देवानुप्पियो ! आ वल्मीकना पडेला शिखरने तोडवाथी
आपणुने विपुलप्रभाण्णुभां उदकरत्ननी प्राप्ति थछ “ दोच्चाए वप्पाए भिन्नाए
ओराले सुवण्णरयणे आसाइए ” भीणुं शिखर जोडवाथी आपणुने सुवर्ण-
रत्ननी प्राप्ति थछ “ त सेयं खलु देवानुप्पिया ! अम्हं इमस्स वम्मीयस्स
तच्चंपि वप्पि भिदित्तए ” तो आ वल्मीकना त्रीण शिखरने जोडी नाअणुं

आसाइस्सामो' अपि यस्मात् कारणात्, 'अत्र-तृतीये वलमीकशिखरे, उदारम् मणिरत्नम् आसादयिष्यामो वयम्, 'तए णं ते वणिजा अन्नमन्नस्स अंतियं एयमट्ठ पडिसुणे'ति' तत्तं खलु ते वणिजा अन्नमन्नस्य अन्तिकं-समीपे, एतमर्थम्-पूर्वोक्तार्थम्, 'प्रतिश्रुयन्ति-स्वीकुरुन्ति, 'पडिसुणेत्ता तस्स वम्मीयस्स तच्चपि वप्पि भिदन्ति' प्रतिश्रुत्य-स्वीकृत्य, तस्य वलमीकस्य तृतीयमपि वप-शिखरम् भिदन्ति-विदारयन्ति, 'ते णं तत्थं विमलं निम्मलं नित्तलं निक्कलं महत्थं महग्घं महरिहं ओरालं मणिरयणं आसाएन्ति' ते खलु वणिजस्तत्र-तृतीये वलमीकशिखरे, विमलम्-विगतागन्तुकमलं निर्मलम्-स्वाभाविकमलवर्जितम्, निस्तलम्-अतिवृत्तम्, निक्कलम्=आसादिरत्नदोषवर्जितम्, महार्थम्, महार्घम्, महार्हम्, उदारम् मणिरत्नम् आसादयन्ति 'तएणं ते वणिजा इट्ठुट्ठा भायणाइ

भी खोदे' । 'अवियाइ एत्थ ओरालं मणिरयणं आसाइस्सामो' इससे हमें इस तृतीय शिखर पर उदार मणिरत्न-श्रेष्ठमणिघां प्राप्त होगी, 'तएणं ते वणिजा अन्नमन्नस्स अंतियं एयमट्ठ पडिसुणे'ति' इसके बाद उन वणिकों ने आपस के इस सलाहरूप अर्थ को स्वीकार कर लिया । 'पडिसुणेत्ता तस्स वम्मीयस्स तच्चपि वप्पि भिदन्ति' स्वीकार करके फिर उन्होंने उस वलमीक की तीसरी भी शिखर को खोदना प्रारंभ कर दिया । 'तेणं तत्थं विमलं निम्मलं नित्तलं निक्कलं महत्थं महग्घं महरिहं ओरालं मणिरयणं आसाएन्ति' खोदते २ वहाँ पर उन्होंने विमल-आगन्तुक मलरहित, निर्मल-स्वाभाविक मलरहित, निस्तल-बिलकुल गोल, आसादि रत्नदोषवर्जित, महार्थ-महाप्रयोजनसाधक, महार्घ-वेश कीमती असूल्घ, महार्ह-बड़े आदर्शियों के योग्य, ऐसे उदार मणि-

ते आपणु मांटे अयस्सर थं पडिसे. "अवियाइ एत्थ ओरालं मणिरयणं आसाइस्सानां" आ त्रीज शिखरने जोही ताअवाथी आपणुने उदार मणि-रत्नानी (श्रेष्ठ मणिओनी) प्राप्ति थसे. "तए णं ते वणिजा अन्नमन्नस्स अंतियं एयमट्ठ पडिसुणे'ति" ते वणिकोअे अहरो अहरनी आ सलाह इय अथेना स्वीकार कथे. "पडिसुणेत्ता तस्स वम्मीयस्स तच्चपि वप्पि भिदन्ति" स्वीकार करीने तेसणु ते वलमीकना त्रीज शिखरने प्राप्ति जोही ताअथुं. "तेणं तत्थं विमलं निम्मलं नित्तलं निक्कलं महत्थं महग्घं महरिहं ओरालं मणिरयणं आसाएन्ति" जोदतां जोदतां तेमांथी तेमने विमल (आशुन्तक मणरहित), निर्मल (स्वाभाविक मणरहित), निस्तल (बिलकुल गोल), आसादि रत्नदोष-विहीन, महार्थ (महा प्रयोजन साधक) महार्घ (अमूल्य), महार्ह (महा प्र-

भरेति, भरेत्ता, पवहणाइं भरेति, पवहणाइं भरेत्ता चउत्थं पि अन्नमन्नं एवं वयासीं ततः खलु ते वणिजो हट्टतुष्टाः सन्तो मणिरत्नैः भाजतानि पात्राणि, भस्मन्ति-स्फुरन्ति, भृत्सा पवहणानि-वाहनानि भरन्ति, भृत्वा, चतुर्थमपि वारम् अन्योन्यम् एवं वक्ष्यमाणपकारेण अवादिपुः-‘एवं खलु देवाणुप्पिया अम्हे इमस्स वम्मीयस्स पढमाए वप्पाए भिन्नाए ओराळे उदगरयणे आसाइए’ भो देवानुप्पियाः ! एवं खलु-पूर्वोक्तरीत्या-निश्चयेन अस्माभिः अस्य वल्मीकस्य प्रथमे वगे शिखरे-भिन्ने-विदारिते सति उदारम् उदकरत्नम् आसादितम् प्राप्तम्, ‘दोच्चाए वप्पाए भिन्नाए ओसले सुवण्णरयणे आसाइए’ द्वितीए वगे-शिखरे भिन्ने सति अस्माभिः उदारम् सुवर्णरत्नम् आसादितम्-प्राप्तम्, ‘तच्चाए वप्पाए भिन्नाए ओराळे मणिरयणे आसाइए’ तृतीए वगे-शिखरे भिन्ने सति अस्माभिः उदारम् रत्नो को प्राप्त किया ‘तए णं ते वणिजा हट्टतुष्टा आयणाइं भरेति’ इसके बाद वे वणिज बहुत अधिक हर्षित एवं संतुष्ट चित्त हुए और फिर उन्होंने अपने २ भाजनों को उनसे भर लिया। ‘भरेत्ता पवहणाइं भरेति’ भाजनों को भरकर फिर उन्होंने उन भाजनों को बैलों के कपूर लाद दिया। ‘पवहणाइं भरेत्ता चउत्थं पि अन्नमन्नं एवं वयासीं’ बैलों पर लादकर उन लोगों ने फिर चौथी बार आपस में मिलकर इस प्रकार की सलाह की-‘एवं खलु देवाणुप्पिया ! अम्हे इमस्स वम्मीयस्स पढमाए वप्पाए भिन्नाए ओराळे उदगरयणे आसाइए’ हे देवानुप्पियो ! हम लोगों ने इस वल्मीक के प्रथम शिखर को खोदने पर उदार उदकरत्न प्राप्त किया है, ‘दोच्चाए वप्पाए भिन्नाए ओराळे सुवण्णरयणे आसाइए’ तथा द्वितीय शिखर खोदने पर उदार सुवर्णरत्न प्राप्त किया है।

रूपेने येअय्य) एवं उदार भण्डिरत्नो भणी आअ्याः “तए णं ते वणिजा हट्टतुष्टा आयणाइं भरेति” तेनी प्राप्तिथी डधं अने सत्ताए पाअेक्षा ते वणिजो येतयेतानां भाअेनो (पात्रे)मां ते भण्डिरत्नोने अरी दीधां. “भरेत्ता पवहणाइं भरेति” त्थार आह तेमणे ते भाअेनोने णणहोनी पीठ पर लादी दीधां. “पवहणाइं भरेत्ता चउत्थं पि अन्नमन्नं एवं वयासीं” त्थार आह तेमणे येथी वार परस्परनी साथे आ प्रभाणे वातय्थीत करी. “एवं खलु देवाणुप्पिया ! अम्हे इमस्स वम्मीयस्स पढमाए वप्पाए भिन्नाए ओराळे उदगरयणे आसाइए” हे देवानुप्पियो ! आ वल्मीकना पडेला शिखरने लेहवाथी आपणुने उदार उदकरत्न प्राप्त थयुं. “दोच्चाए वप्पाए भिन्नाए ओराळे सुवण्णरयणे आसाइए” तथा पीणु शिखर पोहवाथी उदार सुवर्णरत्ननी प्राप्ति थयुं. “तच्चाए वप्पाए भिन्नाए ओराळे मणिरयणे आसाइए” अने त्रीण शिखर

મગિરત્નમ્ આસાદિતમ્-પ્રાપ્તમ્, 'તં સેયં સ્વલુ દેવાણુપ્પિયા ! અમ્હં ઇમસ્સ વમ્મી-
યસ્સ ચડત્થંપિ વપ્પં મિંદિત્તણ' મો દેવાનુપ્પિયાઃ ! તત્ તસ્માત્કારણાત્ શ્રેયઃ
કલ્યાણમ્, અસ્માકમ્ અસ્ય વલ્મીકસ્ય ચતુર્થમપિ વપ્પં-શિખરમ્ મેત્તુમ્-વિદારયિ-
તુમ્ 'અવિયાઈં ઉત્તમં મહગ્ધં મહરિહં ઓરાલં વહરરયણં આસાણસ્સામો' અપિ
યસ્માત્-ઉત્તમં શ્રેઠ્ઠમ્ મહાર્ઘપ્, વહુમૂલ્યમ્, મહાર્હમ્ મહતાં યોગ્યમ્, ઉદારમ્
વજ્રત્નમ્ આસાદિપિચ્ચામઃ-પ્રાપ્ત્યામઃ, 'તણ્ઠં તેસિં વણિયાણં ઇમે વણિણ
હિયકામણ, સુહકામણ, પથ્થકામણ, આણુકંપિણ નિસ્સેયસિણ હિયસુહ
નિસ્સેયકામણ તે વણિણ એવં વયાસી'-તતઃ સ્વલુ તેષાં વણિજાં મધ્યે
એકો વણિક્ક વૃદ્ધવણિક્ક હિતકામકઃ-હિતમ્-અપાયામાવલક્ષણમ્ કામયતે-
વાઞ્ઠતિ ઇતિ હિતકામકઃ, સુખકામકઃ-સુખમ્-પ્રાનન્દરૂપં કામયતે ઇતિ
સુખકામકઃ પથ્થકામકઃ-પથ્થસદ્દશં પથ્થમ્-આનન્દકારકં વસ્તુતત્કામકઃ,

'તત્ત્વાણ વપ્પાણ મિન્નાણ ઓરાલે મગિરયણે આસાહણ' તથા તૃતીય
શિખર કો લોદને પર ઉદાર મગિરત્ન પ્રાપ્ત કિયે હૈં । 'તં સેયં સ્વલુ
દેવાણુપ્પિયા ! અમ્હં ઇમસ્સ વમ્મીયસ્સ ચડત્થંપિ વપ્પિં મિંદિત્તણ' ઇસ-
લિયે હે દેવાનુપ્પિયો ! અવ હમેં ઇસ વલ્મીક કા ચૌથા શિખર મી
લોદના શ્રેયસ્કર હૈ । 'અવિયાઈં ઉત્તમં મહગ્ધં, મહરિયં ઓરાલં, વહર-
રયણં આસાણસ્સામો'. ઇસસે હમ લોગ ઉત્તમ, મહાર્ઘ મહાર્હ, ઉદાર એસે
વજ્રરત્ન પ્રાપ્ત કર લેંગે 'તણ્ઠં તેસિં વણિયાણં ઇમે વણિણ હિયકામણ,
સુહકામણ પથ્થકામણ, આણુકંપિણ, નિસ્સેયસિણ, હિયસુહનિસ્સેયકામણ
તે વણિણ એવં વયાસી' ઇસકે બાદ ડન વણિકોં કે મધ્ય મેં એકવૃદ્ધ વણિક
એસા થા જો ડન વણિકોં કે ડવાય કે અમાવરૂપ હિતકા અમિલાષી
થા આનન્દરૂપ સુખ કા અમિલાષી થા, પથ્થકામુક-પથ્થ જૈસે પથ્થ-

રને ખોદવાથી ઉદાર મગિરત્નો પ્રાપ્ત થયાં છે. "તં સેયં સ્વલુ દેવાણુપ્પિયા !
અમ્હં ઇમીયસ્સ ચડત્થંપિ વપ્પિં મિંદિત્તણ" હે દેવાનુપ્પિયો ! હવે આ વલ્મીકના
ચૌથા શિખરને પણ ખોદી નાખવાનું કાર્ય આપણે માટે શ્રેયસ્કર થઈ પડશે.
"અવિયાઈં ઉત્તમં મહગ્ધં, મહરિયં ઓરાલં, વહરરયણં આસાણસ્સામો" તેમાંથી
આપણને ઉત્તમ, મહામૂલ્ય, મહાર્હ, ઉદાર એવાં વજ્રરત્નની પ્રાપ્તિ થશે.
"તણ્ઠં તેસિં વણિયાણં ઇમે વણિણ હિયકામણ સુહકામણ, પથ્થકામણ, આણુ-
કંપિણ, નિસ્સેયસિણ, હિયસુહનિસ્સેયકામણ તે વણિણ એવં વયાસી" તે
વણિકોમાં એક વૃદ્ધ વણિક પણ હતો તે વૃદ્ધ વણિક તેમનું હિત
ચાહનારો હતો, તેમનું સુખ ચાહનારો હતો, પથ્થકામુક (તેમને
પથ્થકારક-આનન્દદાયક વસ્તુ પ્રાપ્ત થાય એવી અભિલાષાવાળો) હતો,

આનુકમ્પિકઃ—અનુકમ્પયા ચરતીતિ આનુકમ્પિકઃ, નૈઃશ્રેયસિકઃ—નિઃશ્રેયસં કલ્યાણમભિલ્ષતીતિ નૈઃશ્રેયસિકઃ, ઉત્કૈરેવગુણૈઃ કતિપયૈર્યુગપદ્ યોગમાહ— હિતસુખનિઃશ્રેયસકામકસ્તાન્ વણિજઃ એવમ્—વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ અવાદીત્— ‘એવં સ્વલુ દેવાણુપ્પિયા ! અમ્હે ઇમસ્સ વમ્મીયસ્સ પઢમાણ વપ્પાણ મિન્નાણ ઓરાલે ઉદગરયણે જાવ તચ્ચાણ વપ્પાણ મિન્નાણ ઓરાલે મણિરયણે આસાહ્ણ’ મો દેવાનુપ્પિયા ! એવં સ્વલુ—પૂર્વોક્તરીત્યા નિશ્ચયેન, અસ્માભિઃ—અસ્ય વલ્મીકસ્ય પ્રથમે વપ્પે—શિખરે મિન્ને ઉદારમ્ ઉદકરત્નં યાવત્—આસાદિતમ્, દ્વિતીયે શિખરે મિન્ને ઉદારમ્ સુવર્ણરત્નમ્ આસાદિતમ્, તૃતીયે શિખરે મિન્ને ઉદારમ્ મણિરત્નમ્ આસાદિતમ્, ‘તં હોઽ અલાહિપજ્જત્તં, એસા ચડ્ડથી વપ્પા મા મિજ્જડ, ચડ્ડથીણે વપ્પા સડવસગ્ગા યાવિ હોસ્થા’ તદ્ ભવતુ તાવત્ પૂર્વોક્તૈસ્ત્રિભિરેવ શિખરૈઃ

આનન્દ કારણભૂત વસ્તુકા અભિલાષી થા, આનુકમ્પિક—દયાવાલા થા, નૈઃશ્રેયસિક—કલ્યાણ કા અભિલાષી થા । તથા યુગપત્ હિત, સુખ નિઃ શ્રેયસ કા અભિલાષી થા । અતઃ વહ્ હસ પ્રકાર બોલા—‘એવં સ્વલુ દેવા- ણુપ્પિયા ! અમ્હે ઇમસ્સ વમ્મીયસ્સ પઢમાણ વપ્પાણ મિન્નાણ ઓરાલે ઉદગરયણે જાવ તચ્ચાણ વપ્પાણ મિન્નાણ ઓરાલે મણિરયણે આસાહ્ણ’ હે દેવાનુપ્રિયો ! હમં લોગોં કો હસ વલ્મીક કે પ્રથમ શિખર કે સ્વોદને પર ઉદાર ઉદકરત્ન પાસ હુઆ હૈ, યાવત્ દ્વિતીય શિખર કે સ્વોદને પર સુવર્ણરત્ન પ્રાપ્ત હુઆ હૈ, તૃતીય શિખર કે સ્વોદને પર ઉદાર મણિરત્ન પ્રાપ્ત હુણ હૈ, ‘તં હોઽ અલાહિ પજ્જત્તં, એસા ચડ્ડથી વપ્પા મા મિજ્જડ’ તો હન પૂર્વોક્ત શિખરોં સે પ્રાપ્ત હુઆ દ્રવ્ય હી હમેં વસા હૈ—પર્યાપ્ત કાફી હૈ । યહ ચૌથા શિખર આપ લોગ મત્ સ્વોદો યહ ચૌથા શિખર ઉપસર્ગ—

તેમના પ્રત્યે અનુકંપાભાવવાળો હતો, નૈઃશ્રેયસિક—કલ્યાણીનો અભિલાષી હતો, તથા એક સાથે હિત. સુખ, નિઃશ્રેયસનો અભિલાષી હતો. તેથી તેણે તેમને આ પ્રમાણે સલાહ આપી—“ એવ સ્વલુ દેવાનુપ્પિયા ! અમ્હે ઇમસ્સ વમ્મીયસ્સ પઢમાણ વપ્પાણ મિન્નાણ ઓરાલે ઉદગરયણે જાવ તચ્ચાણ વપ્પાણ મિન્નાણ ઓરાલે મણિરયણે આસાહ્ણ ” હે દેવાનુપ્રિયો ! આ વલ્મીકનું ‘પહેલું’ શિખર ખોદવાથી આપણને ઉદાર ઉદકરત્નની પ્રાપ્તિ થઈ છે, બીજું શિખર ખોદવાથી ઉદાર સુવર્ણરત્નની પ્રાપ્તિ થઈ છે અને ત્રીજું શિખર ખોદવાથી ઉદાર મણિરત્નોની પ્રાપ્તિ થઈ છે. “તં હોઽ અલાહિ પજ્જત્તં, એસા ચડ્ડથી વપ્પા મા મિજ્જડ ” આ પૂર્વોક્ત શિખરોને ખોદવાથી આપણને પર્યાપ્ત (પુરતી) દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ થઈ છે તો આપણે આ ચૌથા શિખરને ખોદવું જોઈએ નહીં આ ચૌથું શિખર ઉપસર્ગ (વિદ્ધો)થી યુક્ત ૪ હશે તેને ખોદવાથી આપણે

अलम्-पर्याप्तम्, एतत् चतुर्थं वपं-शिखरम् मा भिन्दन्तु-नो विदारयन्तु, नः
अस्माकम्, चतुर्थम् वपं-शिखरम्, सोपसर्गम्-उपसर्गेण विघ्नबाधया सहितम्-
सोपसर्गम् चापि भवेत्-‘तए णं ते वणिग्या तस्स वणियस्स हियकामगस्स
सुहकामगस्स जाव हियसुहनिस्सेयसकामगस्स एवमाइक्खमाणस्स जाव परूवे-
माणस्स एयमट्ठं नो सदहंति, जाव नो रोयंति’ ततः खलु ते वणिजस्तस्य
वणिजो हितकामस्य, सुखकामस्य, यावत्-पथ्यकामकस्य आनुकम्पिकस्य
नैःश्रेयसिकस्य हितसुखनिःश्रेयसकामकस्य एवम्-उक्तप्रकारेण आचक्ष्णस्य
यावत्-भाषमाणस्य, प्रज्ञापयतः, प्ररूपयतश्च एतमर्थम्-उपर्युक्तार्थम् नो
श्रद्धयति-श्रद्धया न स्वीकुर्वन्ति, यावत्-नो प्रतियन्ति नो विश्वसन्ति नो
रोचयन्ति-नो प्रीतिविषयं कुर्वन्ति, ‘एयमट्ठं असदहमाणा जाव अरोएमाणा तस्स
वम्मीयस्स चउत्थंपि वप्पि भिदंति’ एतमर्थ-पूर्वोक्तार्थम् अश्रद्धयतः, यावत् अम-
तियन्तः-अविश्वसन्तः, अरोचयन्तः-रुचिविषयमकुर्वन्तस्तस्य वलमीकस्य चतुर्थ-

विघ्नबाधा सहित है। ‘तए णं ते वणिग्या, तस्स वणियस्स हिय
कामगस्स सुहकामगस्स जाव हियसुहनिस्सेयसकामगस्स एवमाइ-
क्खमाणस्स जाव परूवेमाणस्स एयमट्ठं नो सदहंति, जाव
नो रोयंति’ उन वणिकों ने अपने इस हिताभिलाषी, सुखाभिलाषी,
यावत् युगपत् हित, सुख और कल्याणाभिलाषी वृद्धवणिक की बात
नहीं मानी। यहां प्रथम ‘यावत्’ पद से ‘भाषमाणस्य, प्रज्ञापयतः’ इन
पदों का और द्वितीय यावत् पद से ‘नो प्रतियन्ति’ इस क्रियापद का
ग्रहण हुआ है। ‘एयमट्ठं असदहमाणा जाव अरोएमाणा तस्स वम्मी-
यस्स चउत्थंपि वप्पि भिदंति’ इस प्रकार उसके द्वारा कथित भाषित
प्रज्ञापित तथा प्ररूपित बात को श्रद्धा की दृष्टि से स्वीकार नहीं करने-
वाले, उस पर प्रतीति नहीं करनेवाले, एवं उसे अपनी रुचि का विषय

भुशुकेलीमां आवी पड्थुं “तए णं ते वणिग्या, तस्स वणियस्स हियकामगस्स
सुहकामगस्स जाव हियसुहनिस्सेयसकामगस्स एवमाइक्खमाणस्स जाव परूवे-
माणस्स एयमट्ठं नो सदहंति, जाव नो रोयंति” तेभना डिताभिलाषी, सुभा-
भिलाषी, पथ्याभिलाषी, अने ओक साथे डिता, सुभ अने उट्याणाभिलाषी
ओवा ते वृद्ध वणिकना द्वारा कथित, भाषित प्रज्ञापित अने प्ररूपित ते
वात इप अर्थ प्रत्ये श्रद्धानी दृष्टिथी जेथुं नडीं, तेभने आ वात प्रतीति-
जनक पथु न लागी अने रुचिकर पथु न लागी. “एयमट्ठं असदहमाणा
जाव अरोएमाणा तस्स वम्मीयस्स चउत्थंपि वप्पि भिदंति” आ प्रकारे ते
वृद्धनी ते वात प्रत्ये अश्रद्धावाणा थवाथी, ते वातने प्रतीतिजनक नडीं
माननारा अने ते वात जेभने अरुचिकर लागी छे ओवां ते वणिकेओ ते

मपि वग्रं-शिखरम्, भिन्दन्ति विदारयन्ति 'ते णं तत्थ उग्गविसं चंडविसं घोरविसं महाविसं अतिकायं महाकायं' ते खलु वणिजस्तत्र-चतुर्थे शिखरे उग्रविषम्-दुर्जीर्णविषम्, चण्डविषम्-दष्टजनकाये झटिति व्यापिविषम्, घोरविषम्-परम्परा पुरुषसहस्रस्यापि हननसामर्थ्यशालिविषम्, महाविषम्-जम्बूद्वीपप्रमाण-स्यापि शरीरस्य व्यापनसमर्थं विषम्, अतिकायमहाकायम्-कायान् शेषनागादी-नामतिक्रान्तः-अतिकायः अतएव महाकायः, उग्रयोः कर्मधारयः, अथवा अति-कायानां मध्ये महाकायः अतिकायमहाकायस्तम् 'मसिम्बूसाकालगयं नयणविसरोस-पुन्नं अंजणपुंजनिगरप्पगासं रत्तच्छं जमलजुयलचंचलचलंतजीहं धरणितलवेणियभूयं'

नहीं बनाने वाले उन वणिकों ने उस बलमीक के चौथे भी शिखर को खोदना प्रारंभ कर दिया। 'ते णं तत्थ उग्गविसं चंडविसं घोरविसं महाविसं अतिकायं महाकायं' खोदते २ उन लोगों को वहां पर एक सर्पका स्पर्श हुआ। यह सर्प उग्रविषवाला था। दुर्जीर्णविष से युक्त था। चण्डविषवाला था। काटनेवाले मनुष्य के शरीर में बहुत ही जल्दी जिसका विष व्याप्त हो जावे ऐसा था। घोरविषवाला था-क्रमशः एक हजार पुरुषों को भी नष्ट करने की शक्तियुक्त विष से युक्त था। महा-विषवाला था। जम्बूद्वीप के बराबर शरीर में भी इसके विष को व्याप्त होने की शक्ति थी-ऐसे विष से युक्त था। इसका जो शरीर था वह शेष-नाग आदिकों के भी शरीर से अधिक था। इसी कारण यह अति-काय वालों के बीच में महाकायवाला था। 'मसिम्बूसाकालगयं, नयन विसरोसपुन्नं, अंजणपुंजनिगरप्पगासं, रत्तच्छं, जमलजुयलचंचलचलंत

वदमीकना येथा शिखरने पणु भोदवा भांडयुं. " तेणं तत्थ उग्गविसं, चंड-विसं, घोरविसं, महाविसं, अतिकाय, महाकायं " भोदतां भोदतां ते ढोडोअे त्यां अेक स्पर्शने अनुभव क्यो. ते सर्पने स्पर्शं हतो. ते सर्पं उग्र विषयवाणेो हतो-हूर न करी शकय अेवा विषयथी युक्त हतो-अंड विषयवाणेो हतो-अे मनुष्यने तेथे उंस भार्यो डोय, ते मनुष्यना शरीरमां जल्दी विष व्यापी जाय अेवाो हतो, घोर विषयवाणेो हतो-क्रमशः हजार पुरुषाने पणु पोताना जेरथी भारी नाभवाने समर्थ विषथी युक्त हतो, महाविषयवाणेो हतो-जम्बूद्वीपप्रमाण शरीरमां पणु तेना विषने व्यप्त करवानी शक्तिवाणेो हतो-अेवां विषथी युक्त हतो, तेनुं शरीर शेषनाग आदिना शरीर करतां पणु भोटुं हतुं, ते कारथे अतिकाय-वाणाओनी सरभामल्लीमां पणु तेमना करतां महाकायवाणेो हतो,

મધીમૂષાકાલકમ્-મધી-કજ્જલમ્, મૂષા ચ સુવર્ણાદિતાપનભાજનવિશેષસ્તે ઇવ
કાલકો ય સ્તં તથાવિધમ્, નયનવિષરોષપૂર્ણમ્-નયનવિષેણ-દૃષ્ટિવિષેણ, રોષેણ ચ
પૂર્ણમ્, અંજનપુજ્જનિકરપ્રકાશમ્ અંજનપુજ્જાનાં નિકરસ્યેવ પ્રકાશો દીપ્તિર્યસ્ય સ
તથાવિધમ્, રક્તાક્ષમ્-લોહિતનયનમ્, યમલયુગલચન્નલચલજિહ્વમ્-જમલં
સહચરં, યુગલં-દ્વયમ્, ચન્નલં યથાસ્યાત્તથા ચલન્તયોઃ-અતિચપલયોર્જિહ્વયોર્યસ્ય
તં તથાવિધમ્, ધરણીતલવેણીભૂતમ્-ધરણીતલસ્ય વેણીભૂતઃ-પૃથિવીરૂપયુવતિ-
જનમસ્તકસ્ય કચકલાપસદૃશમ્ કૃષ્ણત્વદીર્ઘત્વશ્લક્ષણત્વપશ્ચાદ્ભાગલમ્વાયમાન-
ત્વાદિસાધર્મ્યાત્, ‘ઉક્કડફુડકુડિલજડુલકક્ષલ્લવિકકડફડાડોવકરદચ્છં
લોહાગરધમ્મમાણધમધમેત્તઘોસં અણાગલિયચંડતિવ્વરોસં સમુહં તુરિયં ચવલં
ધમંતં દિટ્ઠીવિસં સપ્પં સંઘદેતિ’ ઉત્કટસ્ફુટકુટિલજટિલકર્કશવિકટસ્ફટા-
જીહં, ધરણિતલવેણિયભૂયં’ મધી-કજ્જલ એવં મૂષા-સુવર્ણાદિ કો
ગલાને કે પાત્ર વિશેષ કે સમાન કૃષ્ણવર્ણ સે યુક્ત થા । દૃષ્ટિવિષ
ઔર રોષ સે પરિપૂર્ણ થા । હસકે શરીર કી દીપ્તિ અંજનપુજોંકે સમૂહ
કે જૈસી થી હસકી દોનોં આંખે લાલ થી, હસકી જિહ્વાઈ એકસાથ
અતિશય રૂપ મેં ચલતી થી, યહ એસા માલૂમ દેતા થા કિ માનોં પૃથિવી
રૂપ યુવતિજન, કે મસ્તક કી વેણી હી હૈ, કૃષ્ણતા, દીર્ઘતા, શ્લક્ષણતા
એવં પશ્ચાદ્ભાગ મેં લમ્વાયમાનતા આદિ કે સાધર્મ્ય કો લેકર યહ ઉપમા
દી ગઈ હૈ । ‘ઉક્કડફુડકુડિલજડુલકક્ષલ્લવિકકડફડાડોવકરણદચ્છં,
લોહાગરધમ્મમાણધમધમેત્તઘોસં, અણાગલિયચંડ, તિવ્વરોસં, સમુહં
તુરિયં ચવલં ધમંતં દિટ્ઠીવિસં, સપ્પં સંઘદેતિ’ ફળા કે વિસ્તાર કરને મેં યહ

“મધિમૂષાકાલગયં, નયનવિસરોષપુજ્જં અંજનપુંજનિગરપ્પગાસં, રત્તચ્છં, જમલ-
જુયલચંચલચલંતજીહં, ધરણિતલવેણિયભૂયં” તે મધી અને મૂષા સમાન હતો.
(મધી એટલે કાજળ અને મૂષા એટલે સુવર્ણાદિને ગાળવાનું શ્યામ રંગનું
પાત્ર) એટલે કે મધી અને મૂષા સમાન કૃષ્ણવર્ણનો હતો, દૃષ્ટિવિષ અને
રોષથી પરિપૂર્ણ હતો, તેના શરીરની કાન્તિ અંજનપુજ્જાના સમૂહના જેવી
હતી, તેની બન્ને આંખો લાલ હતી, તેની બન્ને જીભ એક સાથે ખૂબ જ
ઝડપથી ચાલતી હતી, તે સપ્ત પૃથ્વી રૂપ યુવતિના મસ્તકની વેણી જેવો લાગતો
હતો. કૃષ્ણતા, દીર્ઘતા શ્લક્ષણતા (સુલાયમતા) અને (પાછલા) ભાગની દીર્ઘતા
આદિ સાધર્મ્યને કારણે આ ઉપમા આપવામાં આવી છે. “ઉક્કડફુડકુડિલ-
જડુલકક્ષલ્લવિકકડ, ફડાડોવકરણદચ્છં, લોહાગરધમ્મમાણધમધમેત્તઘોસં, અણાગા-
લિયચંડ, તિવ્વરોસં, સમુહં તુરિયં ચવલં ધમંતં દિટ્ઠીવિસં, સપ્પં સંઘ-

ટોપકરણદક્ષમ્-ઉત્કટઃ અન્યેન વલ્લવતા અવિનાશ્યત્વાત્, સ્ફુટઃ-વ્યક્તઃ પ્રય-
ત્નોપલબ્ધત્વાત્, કુટિલઃ-વક્ત્રસ્તત્સ્વરૂપત્વાત્, જટિલઃ-સ્કન્ધદેશે સિંહાનામિવ
કેશરસદ્ભાવાત્, કર્કશઃ-કઠોરઃ, વલશાલિત્વાત્, વિકટઃ-વિસ્તીર્ણો યઃ સ્ફ-
ટાટોપઃ-ફળાવિસ્તારસ્તત્કરણે દક્ષો યઃ સ તથાવિધસ્તમ્, લોહાકરધમધમા-
યમાનધમધમદ્ઘોષમ્-લોહસ્યેવ આકરે ધમાયમાનસ્ય અગ્નિના સંતાપ્યમાનસ્ય
ધમધમાયમાનઃ-ધમ ધમ્મ ઇતિ વર્ણવ્યક્તિમિવોત્પાદયન્ ઘોષઃ-શબ્દો યસ્ય સ
તથાવિધસ્તમ્, અનાકલિતચણ્ડતીવ્રરોષમ્-અનાકલિતઃ-અપ્રમિતઃ, અનિર્ગલિતો
વા-અનિર્વારિતશ્ર્ચણ્ડસ્તીવ્રો રોષો યસ્ય સ તમ્ તથાવિધમ્, શ્ર્મુલ્લં ત્વરિતં ચપલમ્-
શુનો મુલ્લમ્-શ્ર્મુલ્લમ્ યથાસ્યાત્તથા-કુલ્લકુરસ્ય મુલ્લમિવ, ત્વરિતં-શીઘ્રતાયુક્તં

બડા ચતુર થા, હસકે ફળા કા આટોપ-વિસ્તાર અન્ય વલ્લવાન કે
દ્વારા અવિનાશ્ય હોને કે કારણ ઉત્કટ થા, પ્રયત્નોપલબ્ધ હોને સે
સ્ફુટ-વ્યક્ત થા, વક્ત્ર સ્વરૂપવાલા હોને સે સ્વાભાવિક કુટિલ -ટેડા થા,
જેસે શેર કે સ્કન્ધદેશ મેં સડા-બાલ હોતી હૈ, ઉસી પ્રકાર સે હસકા
ફળા મી સડા-બાલોં સે યુક્ત થા । વલશાલી હોને સે કઠોર થા ।
એવં વિકટ-વિસ્તીર્ણ થા । જેસે લોહાકર મેં-મઢી મેં લોહાં જચ ગલાયાં
જાતા હૈ તચ વહ જેસે ધમ ધમ શબ્દ કરતા હૈ ઉસી પ્રકાર સે હસ કે
મુલ્લ સે જો ઘોષશબ્દ નિકલતા થા વહ મી ધમ ધમ્મ હસ ધ્વનિ-
પૂર્વક નિકલતા થા । હસકા જો રોષ થા વહ અપ્રમિત થા અથવા અનિ-
ર્ગલિત થા । યા અનિર્વારિત થા ઓર બડા તીવ્ર થા । કુલ્લે કા મુલ્લ
જેસે મોંકતે સમય શીઘ્રતા સે યુક્ત એવં અતિચપલતાવાલા હોતા હૈ,

‘‘હૈતિ’’ તે સર્પ પોતાની ક્ષણને વિસ્તૃત કરવામાં ઘણો દક્ષ હતો. તેની
ક્ષણનો આટોપ (વિસ્તાર) અન્ય બળવાન વ્યક્તિ દ્વારા અવિનાશ્ય હોવાને
કારણે ઉત્કટ હતો, પ્રયત્નોપલબ્ધ હોવાથી સ્ફુટ (વ્યક્ત) હતો, વક્ત્ર
સ્વરૂપવાળો હોવાથી સ્વાભાવિક કુટિલ (વક્ર) હતો. જેમ સિંહના શરીર પર
સડા (વાળ) હોય છે, એજ પ્રમાણે તેની ક્ષણ પણ વાળોથી યુક્ત હતી
તે ક્ષણ બળશાલી હોવાથી કઠોર અને વિકટ (વિસ્તીર્ણ) હતી. ધમણ વડે
બુકારની ભઠ્ઠીમાં વાયુ ભરતી વખતે જેવો ‘‘ધમધમ’’ અવાજ થાય છે,
એવો જ ઘોષ (અવાજ) તેના મુખમાંથી નીકળતો હતો. તેનો જે શેષ હતો
તે અપ્રમિત (પારવગરનો) અથવા અનિર્ગલિત અથવા અનિર્વારિત હતો તે
શેષ ઘણો જ તીવ્ર પણ હતો કૂતરો જ્યારે ભસતો હોય છે, ત્યારે તેનું મુખ
જેવું અતિ શીઘ્રતાયુક્ત અને અપલતા યુક્ત હોય છે, એવું જ તે સાપનું

ચપલમ્-અતિ ચઞ્ચલતયા, ધમન્તં-ધમધમશબ્દં કુર્વન્તમ્, દૃષ્ટિવિપં નામ સર્પમ્ સંઘટ્ટયન્તિ-સંસ્પર્શયન્તિ, 'તણ્ઁ ણં સે દિટ્ઠીવિસે સપ્પે તેહિં વણિણહિં સંઘટ્ટિણ સમાણે આસુરત્તે જાવ મિસમિસેમાણે સણિયં સણિયં ઉટ્ટેહ, ઉટ્ટેત્તા' તતઃ સ્વલુ સ દૃષ્ટિવિપઃ સર્પઃ તૈઃ વણિગ્મિઃ સંઘટ્ટિતઃ સન્ આશુરક્તઃ યાવત્-દન્તૈરોષ્ટદશન-પૂર્વકમ્ મિષમિષાયમાણઃ-ક્રોધેન 'મિષમિષ' इति શબ્દં કુર્વન્, શનૈઃ શનૈઃ-મન્દં મન્દમ્ ઉત્તિષ્ઠતિ, ઉત્થાય 'સરસરસરસ્સ વમ્મીયસ્સ સિહરતલં દુરુહેહ' સરસરસરસ્યેતિ સર્પગતેરનુકરણં વોદ્યમ્, તસ્ય વલ્મીકસ્ય શિખરતલમ્ આરોહતિ, 'દુરુહેત્તા આહચ્ચં ણિજ્ઞાહ, ણિજ્ઞાહત્તા તે વણિણ અણિમિસાણ દિટ્ઠીણ સવ્વઓ સમંતા સમભિલોણહ' શિખરતલમ્-આરુહ્ય આદિત્યં-સૂર્યં નિર્ધર્યાવતિ-પશ્યતિ, નિર્ધર્યાવ-દૃષ્ટ્વા તાન્ વણિજઃ અનિ-

ઉસી પ્રકાર સે યહ બી થા । હસી કારણ યહ ઉસ કુલે કી તરહ ધમ-ધમ એસા શબ્દ કર રહા થા । હસકી દૃષ્ટિ મેં વિષ થા । એસે દૃષ્ટિવિપવાલે સર્પ કા ઉન્હે સ્પર્શ હુઆ । 'તણ્ઁ ણં સે દિટ્ઠીવિસે સપ્પે તેહિં વણિણહિં સંઘટ્ટિણ સમાણે અસુરત્તે જાવ મિસમિસેમાણે સણિયં સણિયં ઉટ્ટેહ, ઉટ્ટેત્તા' જવ દૃષ્ટિ વિષ સર્પ ઉન વણિકોં સે સ્પૃષ્ટ હુઆ તવ વહ ફકદમ ઉન પર ક્રુદ્ધ હો ઉઠા યાવત્-દન્તોં સે અપને હોઠ કો ડસતા વહ મિષ-મિષાતા ધીરે ૨ ઉઠા ઓર ઉઠકર 'સરસરસરસ્સ વમ્મીયસ્સ સિહરતલં દુરુહેહ' 'સરસરસરસ્સ' યહ સર્વગતિ કા અનુકરણ હૈ । સરસરાતા હૈ । સરસરાતા હુઆ વલ્મીક કે શિખર પર ચઢ ગયા । 'દુરુહેત્તા આહચ્ચં ણિજ્ઞાહ' ચઢ કર ઉસને સૂર્ય કી ઓર દેખા । 'ણિજ્ઞાહત્તા તે વણિણ અણિમિસાણ દિટ્ઠીણ સવ્વઓ સમંતા સમભિલોણહ' દેખ કર ફિર ઉસને ઉન

મુખ શીઘ્રતા અને ચપલતાયુક્ત હતું. તેની દૃષ્ટિમાં વિષ હતું. એવી દૃષ્ટિવાળા સર્પને તે માણસોને સ્પર્શ થયો. “તણ્ઁ ણં સે દિટ્ઠીવિસે સપ્પે તેહિં વણિણહિં સંઘટ્ટિણ સમાણે આસુરત્તે જાવ મિસમિસેમાણે સણિયં સણિયં ઉટ્ટેહ, ઉટ્ટેત્તા” જ્યારે તે દૃષ્ટિવિષ સર્પ તે વણિકો દ્વારા સ્પૃષ્ટ થયો, ત્યારે તે એકદમ તેમના પર શુસ્સે થઈ ગયો, તે હાંતો વડે પોતાના હોઠને કરડતો કરડતો ધુરકતો ધુરકતો ધીરે ધીરે ઉઠ્યો, બીડીને “સરસરસરસ્સ વમ્મીયસ્સ સિહર-તલં દુરુહેહ” “સરસર સરસ્સ” આ પદ સર્વગતિનું સૂચક છે. તે સાપ ‘સરસર’-સરકતો સરકતો-વલ્મીકના શિખર પર ચઢી ગયો. “દુરુહેત્તા આહચ્ચં ણિજ્ઞાહ” શિખર પર ચઢીને તેણે સૂર્યની સામે જોયું. “ણિજ્ઞા-હત્તા તે વણિણ અણિમિસાણ દિટ્ઠીણ સવ્વઓ સમંતા સમભિલોણહ” ત્યાર બાદ

મેળયા-નિમેષરહિતયા દૃષ્ટયા સર્વતઃ સમન્તાત્ સમભિજોઝયતિ-પશ્યતિ 'તદ્દેશં તે વણિયા તેણં દિટ્ટિવિસેણં સપ્પેણં અણિમિસાણં દિટ્ટીણં સવ્વઓ સમંતા સમભિ-લોહયા સમાણા' તતઃ खलु ते वणिजः तेन-उपर्युक्तेन दृष्टिविषेण सर्पेण अनिमे-षया-निमेषरहितया दृष्ट्या-अवलोकनेन, सर्वतः समन्तात्-चतुर्दिक्षु, समभिलो-किताः-दृष्टाः सन्तः, 'खिप्पामेव समंडमत्तोवगरणया एगाहच्चं कूडाहच्चं भास-रासिकया यावि होत्था' क्षिप्रमेव-शीघ्रातिगीघ्रमेव' सभाण्डमात्रोपकरणाः-भाण्ड-मात्रोपकरणसहिताः, भाण्डमात्रया-पणितपरिच्छेदेन उपकरणमात्रया च सह ये वर्तन्ते ते तथाविधाः एकाहृत्यम्-एका एव आहृत्या आहननं प्रकारो यत्र भस्मी-करणे तदेकाहृत्यं तद्यथा स्यात्तथा, कश्चिन्मिव तदित्याह-कूटाहृत्यम्-कूटस्येव-प्रस्तरमयमारणमहायन्त्रस्येव आहृत्या-आहननं यत्र तत् कूटाहृत्यं तद्यथा स्या-त्तथा, भस्मराशी कृताश्चापिता-भस्मसात्कृताश्चापि अभवन् भस्मीभूता जाता इत्यर्थः 'तएणं जे से वणिण तेसिं वणिયાणं हियकामए जाव हियसुहनिस्सेयसकामए' तत्र खलु तेषु वणिषु, योऽसौ वणिक् तेषां-पूर्वोक्तानां वणिजां, हितकामकः-

वणिजो को अनिमिषदृष्टि से अच्छी तरह चारों तरफ से देखा-‘तए णं ते वणिયા तेणं दिट्टीविसेणं सप्पેणं અણિમિસાણં દિટ્ટીણં સવ્વઓ સમંતા સમભિલોહયા સમાણા’ इस प्रकार उस दृष्टि विष सर्प द्वारा अनिमिष दृष्टि से अच्छी तरह चारों ओर से देखे गये वे वणिक् ‘खिप्पामेव समंडमत्तो-वगरणया एगाहच्चं कूडाहच्चं भासरासिकया यावि होत्था’ शीघ्र ही अपने २ खव सामान के साथ कूटाहृत्य-प्रस्तरनिर्मित मारण महायन्त्र के आघात के तुल्य एक ही आघात से सर्प की दृष्टि के एक ही प्रहार से भस्मीभूत हो गये-राख हो गये । ‘तए णं जे से વણિણ તેસિં વણિયાણં હિયકામए જાવ હિયસુહનિસ્સેયસકામए’ तब जो वह वृद्ध

તેણે તે વણિકોની સામે અનિમિષ દૃષ્ટિથી બરાબર-ચારે તરફથી-જોયું
“તદ્દેશં તે વણિયા તેણં દિટ્ટીવિસેણં સપ્પેણં અણિમિસાણં દિટ્ટીણં સવ્વઓ સમંતા સમભિલોહયા સમાણા” આ પ્રમાણે તે દૃષ્ટિવિષ સર્પ દ્વારા જોઇની સામે અનિમિષ દૃષ્ટિથી ચોમેરથી બરાબર જોવામાં આવ્યું છે એમાં તે વણિકો
“ खिप्पामेव समंडमत्तोवगरणया एगाहच्चं कूडाहच्चं भासरासिकया यावि होत्था ”
તુરંત જ પોતપોતાના સઘળા સામાનની સાથે કૂટાહૃત્ય-પ્રસ્તર-નિર્મિત મારણ મહામંત્રના આઘાતના-જેવા એક જ આઘાતથી એટલે કે સર્પની દૃષ્ટિના એક જ પ્રહારથી ભસ્મીભૂત (રાખ) થઇ ગયા. “તદ્દેશં જે સે વણિણ તેસિં વણિયાણં હિયકામए જાવ હિયસુહનિસ્સેયસકામए” પરંતુ જે વૃદ્ધ વણિક તેમના હિતની,

હતૈષી યાવત્-સુખકામકઃ-સુખાભિલાષી, પથ્યકામકો નૈઃશ્રેયસિકઃ, આનુ-
કમ્પિકઃ, હિતસુખનિઃશ્રેયસકામક આસીત્, 'સે ણં અણુકંપયાણ દેવયાણ સમંદ-
મત્તોવગરણમાયાણ નિયગં નયરં સાહિણ' સંતુ હિતકામકો વણિક્ આનુકમ્પિ-
કયા-દયાકારિણ્યા દેવતયા સમાણ્ડમાત્રોપકરણઃ-માણ્ડમાત્રોપકરણસહિતઃ
નિજકં-સ્વકીયં નગરમ્પ્રતિ, સાધિતઃ-સંપ્રાપિતઃ । ઇમં દૃષ્ટાન્તં દાષ્ટાન્તિકે
યોજયતિ-‘એવામેવ આણંદા ! તવ વિ ધમ્માયરિણં ધમ્મોવણસણં સમણેણં
નાયપુત્તેણં ઓરાલે પરિયાણ આસાહણ’ હે આનન્દ સ્થવિર ! એવામેવ-ઉપર્યુક્તવણિણ
દૃષ્ટાન્તવદેવ, તવાપિ, ધર્માચાર્યેણ, ધર્મોપદેશકેન શ્રમણેન, જ્ઞાતપુત્રેણ-મહાવીરેણ,
ઉદારઃ-પ્રધાનઃ, પર્યાયઃ-અવસ્થા, આસાદિતઃ-પ્રાપ્તો વર્તેતે, ‘ઓરાલા કિત્તિવન્ન-
સદસિલોગા સદેવમણ્યાસુરે લોણ પુવ્વંતિ, ગુવંતિ, થુવંતિ ઇતિ સમણે મગવં

વણિક્ ઉત્ત વણિકોં કા હિતૈષી થા ઉત્તકે યાવત્ સુખ કા અભિલાષી
થા । પથ્ય કા અભિલાષી થા, નૈઃશ્રેયસિક-કલ્યાણ કા અભિલાષી થા,
આનુકમ્પિક-દયાલુ થા તથા યુગપત્ત ઉત્ત સબકે હિત સુખ એવં કલ્યાણ
કા અભિલાષી થા । ‘સે ણં અણુકંપાણ દેવયાણ સમંદમત્તોવગરણયાણ
નિયગં નગરં સાહિણ’ વહ કિસી અનુકમ્પાકારિણી દેવતા કે દ્વારા
આણ્ડમાત્રોપકરણસહિત અપને નગર મેં પહુંચા દિયા ગયા । ‘એવામેવ
આણંદા ! તવ વિ ધમ્માયરિણં ધમ્મોવણસણં સમણેણં નાયપુત્તેણં
ઓરાલે પરિયાણ આસાહણ’ પૂર્વોક્ત ઇસ દૃષ્ટાન્ત કી દાષ્ટાન્ત મેં યોગ્ય
કરતા હુઆ ગોશાલ કહતા હૈ-હે આનન્દ સ્થવિર ! ઇસ ઉપર્યુક્ત
વણિક્ દૃષ્ટાન્ત કે અનુસાર હી તુમ્હારે ધર્માચાર્ય ધર્મોપદેશક શ્રમણ
જ્ઞાતપુત્ર મહાવીર ને ઉદારપ્રધાન અવસ્થા પ્રાપ્ત કી હૈ । ‘ઓરાલા કિત્તિ-

સુખની અને પથ્યની ઠામનાવાળો હતો, તેમના કલ્યાણની અભિલાષાવાળો
હતો, અનુકંપાવાળો હતો, અને તે સૌનાં હિત, સુખ અને કલ્યાણ
ચાહનારો હતો, “સે ણં” અણુકંપાણ દેવયાણ સમંદમત્તોવગરણમાયાણ
નિયગં નગરં સાહિણ” તેને કોઈ અનુકંપાયુક્ત દેવતા દ્વારા પોતાના વાસણાદિ
ઉપકરણો સહિત તેના પોતાના નગરમાં પહોંચાડી દેવામાં આવ્યો. “એવામેવ
આણંદા તવ વિ ધમ્માયરિણં ધમ્મોવણસણં નાયપુત્તેણં ઓરાલે પરિયાણ આસાહણ”
આ દૃષ્ટાન્ત દ્વારા ગોશાલક શુ” પ્રતિપાદન કરવા માગે છે, તે હવે પ્રકટ
કરવામાં આવે છે-ગોશાલક આનંદ સ્થવિરને કહે છે કે-હે આનંદ સ્થવિર !
તમારા ધર્મોપદેશક, ધર્માચાર્ય શ્રમણ જ્ઞાનપુત્ર મહાવીરે પણ ઉપર્યુક્ત
વણિકોના જેવી જ ઉદાર (શ્રેષ્ઠ) અવસ્થા પ્રાપ્ત કરી છે. “ઓરાલા કિત્તિવ-

મહાવીરે ઇતિ સમણે ભગવં મહાવીરે' ઉદારાઃ-પ્રધાનાઃ, કીર્તિવર્ણશ્લોકાઃ-સર્વ-
દિગ્વ્યાપી ધન્યવાદઃ કીર્તિ, એકદિગ્વ્યાપી સાધુવાદો વર્ણઃ, અર્ધદિગ્વ્યાપી સાધુ-
વાદઃ શબ્દઃ, તત્સ્થાનવ્યાપી સાધુવાદઃ શ્લોકઃ શ્લાઘા, તેષામિતરેતરયોગદ્વન્દ્વે
કૃતે સતિ તે તથાવિધાઃ, સદેવમનુજાસુરલોકે-દેવૈઃ, મનુજૈઃ અસુરૈશ્ચ સહ યો-
લોકઃ-જીવલોકો વર્તેતે સ તથાવિધે-સદેવમનુજાસુરે લોકે, પ્લવ્યન્તે પ્રસ્રિયન્તે,
ગુપ્યન્તે-વ્યાપ્યન્તે, સ્તૂયન્તે અભિષ્ટૂયન્તે-અભિનન્ધન્તે, ઇતિ-યત્તત્તુ શ્રમણો ભગ-
વાન્ મહાવીરઃ, શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીર ઇતિ, સર્વત્ર શ્રમણસ્ય ભગવતો મહાવી-
રસ્ય પ્રસિદ્ધિઃ સંજાતાઽસ્તિ, 'તં જહ મે સે અજ્જજ્જ કિંચિવિ વદહ, તો ણં તવેણં
તેણં ઇગાહચ્ચં કૂઢાહચ્ચં ભાસરાસિં કરોમિ, જહા વા વાલેણં તે વણિયા' તત્

વઘ્નસહસિલોગા સદેવમાણુયા સુરેલોપ પુવ્વંતિ, ગુવંતિ, થુવંતિ, ઇતિ
સમણે ભગવં મહાવીરે ઇતિ સમણે ભગવં મહાવીરે' શ્રમણ ભગવાન્
મહાવીર કીર્તિ, વર્ણ, શબ્દ ઓર શ્લોક દેવ મનુષ્ય એવં અસુરસહિત
હસ લોક મેં તૈર રહે હૈં, ફૈલ રહે હૈં, વ્યાપ્ત હો રહે હૈં, સબ ઓર સે
સ્તુતિ કે વિષયભૂત થન રહે હૈં-અભિનન્દિત હો રહે હૈં-કયોંકિ
'શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર' હસ રૂપ સે સર્વત્ર
અનકી પ્રસિદ્ધિ હો ચુકી હૈ. સર્વદિગ્વ્યાપી જો ધન્યવાદ હૈ અસકા નામ
કીર્તિ હૈ, એક દિગ્વ્યાપી જો સાધુવાદ હૈ અસકા નામ વર્ણ હૈ, અર્ધદિગ્વ્યાપી
જો સાધુવાદ હૈ અસકા નામ શબ્દ હૈ. તથા અસી સ્થાન મેં વ્યાપ્ત
જો સાધુવાદ હૈ અસકા નામ શ્લોક હૈ. શ્લોક કા દૂસરા નામ શ્લાઘા હૈ.
'તં જહ મે સે અજ્જજ્જ કિંચિવિ વદહ, તો ણં તવે ણં ઇગાહચ્ચં કૂઢાહચ્ચં
ભાસરાસિં કરેમિ, જહા વા વાલેણં તે વણિયા' તો જો વે આર્ય-મહાવીર

ઘસહસિલોગા સદેવમાણુયાસુરે લોપ પુવ્વંતિ, ગુવંતિ, થુવંતિ, ઇતિ 'સમણે ભગવં
મહાવીરે ઇતિ સમણે ભગવં મહાવીરે ઇતિ સમણે ભગવં મહાવીરે' "શ્રમણ ભગવાન
મહાવીરની કીર્તિ, વર્ણ, શબ્દ અને શ્લોક દેવ, મનુષ્ય અને અસુરસહિત આ
લોકમાં ગુણ રહ્યો છે, ફલાઈ રહ્યો છે, વ્યાપી રહ્યો છે, અને ચારે દિશામાં તેમની
સ્તુતિ થઈ રહી છે-તેઓ અભિનન્દિત થઈ રહ્યા છે, કારણ કે "શ્રમણ ભગવાન
મહાવીર, શ્રમણ ભગવાન મહાવીર" આ રૂપે સર્વત્ર તેઓ પ્રખ્યાત થઈ
ચુક્યા છે. સર્વદિગ્વ્યાપી ધન્યવાદને કીર્તિ કહે છે, એક દિગ્વ્યાપિ ખ્યાતિનું
નામ 'વર્ણ' છે. અર્ધદિગ્વ્યાપી પ્રખ્યાતિનું નામ 'શબ્દ' છે અને બેજ
સ્થાનમાં જે ખ્યાતિ વ્યાપેલી છે, તેનું નામ 'શ્લોક' છે. શ્લોકને શ્લાઘા
પણ કહે છે. "તં જહ મે સે અજ્જજ્જ કિંચિ વિ વદહ, તો ણં તવેણં તેણં ઇગા-
હચ્ચં કૂઢાહચ્ચં ભાસરાસિં કરેમિ, જહા વા વાલેણં તે વણિયા" એ તે આર્ય-

तस्मात्कारणात्, यदि मम स आर्यः—महावीरः, अयं किञ्चिदपि अनुचितं वदति—
 कथयेत्, तदा खलु तपसा तेजसा तेजोलेश्वर्या एकाहृत्यम्—एका एव आहृत्या—
 आहननं प्रहारो यस्मिन् भस्मीकरणे तद् एकाहृत्यं तद्यथा स्यात्तथा, एवं कूटा-
 हृत्यम्—कूटस्येव—पाषाणमयमारणमहायन्त्रस्येव आहृत्या—आहननं यस्मिन् तत्
 कूटाहृत्यम्, तद्यथा स्यात्तथा भस्मराशिम्—भस्मसात् करोमि कारिष्यामि, यत्रैव
 व्यालेन—सर्पेण, ते पूर्वोक्ता वणिजो भस्मसात्कृताः, ‘तुमं च णं आणंदा! सार-
 क्खामि संगोवामि जहा वा से वणिष् तेसिं’ वणिग्याणं हियकामए जाव निस्सेयस-
 कामए अणुकंपयाए देवताए सभंडमत्तोवकरणमायाए जाव साहिए’ हे आनन्द!
 स्थविर! त्वां च खलु अहं संरक्षामि—दाइमयात् त्राये, संगोपयामि—कल्याण-
 स्थानप्रापणेन संरक्षणं करिष्यामि, यथैव स पूर्वोक्तो वणिक् तेषां वणिजां हित-
 कामको यावत् सुखकामकः पथ्यकामकः, नैःश्रेयसिकः, आनुकम्पिको हितसुखनिः
 श्रेयसकामकः आनुकम्पिकया—दयाकारिण्या देवतया सत्पाण्डमात्रोपकरणमात्रो

आज मेरे सम्बन्ध में कुछ अनुचित कहेंगे, तो मैं उन्हें तप और तेज
 —तेजोलेश्वर्या के पाषाण निर्मित मारने के महायन्त्र के आघात जैसे एक
 ही प्रहार से भस्म कर दूंगा, जैसे सर्पने उन पूर्वोक्त वणिकों को कर
 दिया। ‘तुमं च णं आणंदा! सारक्खामि, संगोवामि, जहा वा से
 वणिष् तेसिं वणिग्याणं हियकामए जाव निस्सेयसकामए अणुकंपयाए
 देवताए सभंडमत्तोवकरणमायाए जाव साहिए’ और हे आनन्द! मैं
 तुम्हारी रक्षा करूँगा, तुम्हें नहीं जलाऊँगा और तुम्हें कल्याणकारक
 किसी स्थान विशेष में पहुँचवा दूँगा—जैसे कि उन वणिकों का हिता-
 भिलाषी, यावत्—सुखाभिलाषी, पथ्याभिलाषी, दयालु वह वृद्ध वणिक्
 जो कि युगपत् भी उन सब का हित, सुख और कल्याण का अभि-

महावीर भारा संबंधमां अनुचित कंछ पणु कडेशे, तो जेवी रीते पेदा
 सपे’ पूर्वोक्त वणिकोने भाणीने लश्म करी नाप्पा हुता, जेज् प्रभाणु हुं
 पणु तेमने भारी तेजोलेश्वर्याना, पाषाणनिर्मित मारवाना महायन्त्रना आघात
 जेवा जेक ज् प्रहारथी, भाणीने लश्म करी नाप्पीश— “ तुमं च णं आणंदा
 सारक्खामि, संगोवामि, जहा वा से वणिष् तेसिं वणिग्याणं हियकामए जाव
 निस्सेयसकामए अणुकंपयाए देवताए सभंडमत्तोवकरणमायाए जाव साहिए ” हे
 आनंद स्थविर! हुं तमारी रक्षा करीश, तमने भाणीने लश्म नही करं
 अने तमने कल्याणकारक केछ स्थानविशेषमां पडोन्थाडी दइश जेम ते वणि-
 कोना डिनाभिलाषि, सुभाभिलाषी, पथ्याभिलाषी, कल्याणभिलाषी, दयालु
 ते वृद्ध के जे ते वणिकोना हित, सुख अने कल्याणभिलाषी हुतो, तेने

यावत्-निजकं नगरं प्रति साधितः-प्रापितः, 'तं गच्छ णं तुमं आणंदा ! तव धम्मा-
यरियस्स धम्मोवएसगस्स समणस्स नायपुत्तस्स एयमट्ठं परिकहेहि' हे आनन्द !
स्थविर ! तत् तस्मात्कारणात्, गच्छ खलु त्वं तव धर्माचार्यस्य धर्मोपदेशकस्य
श्रमणस्य ज्ञातपुत्रस्य महावीरस्य, एतमर्थम्-मदुक्तं सर्वार्थम् परिकथय-ब्रूहि,
'तए णं से आणंदे थेरे गोसालेणं मंखलिपुत्तेणं एवं वुत्ते समाणे, भीए जाव
संजायभए गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स अंतियाओ हालाहलाए कुंभकारीए कुंभकारा-
वणाओ पडिनिक्खमइ' ततः खलु स आनन्दः स्थविरो गोशालेन मल्लिपुत्रेण,
एवं-पूर्वोक्तरीत्या उक्तः सन् भीतो यावत्-वस्तु, संजातभयः-संजातं भयं यस्य
स तथाविधः सन् गोशालस्य मल्लिपुत्रस्य अन्तिकात्-समीपात्, हालाहलायाः
कुम्भकार्याः कुम्भकारापणात् प्रतिनिष्क्रामति-निर्गच्छति, 'पडिनिक्खमिस्सा
सिग्यं तुरियं सावत्थि नयरिं मज्झं मज्झेणं तिगच्छइ' प्रतिनिष्क्रम्य-निर्गत्य,

लाषी था, किसी दयाकारणी देवता के द्वारा अपनी सब सामग्री
सहित अपने नगर को पहुंचा दिया गया । 'तं गच्छ णं तुमं आणंदा !
तव धम्मायरियस्स धम्मोवएसगस्स समणस्स नायपुत्तस्स एयमट्ठं परि-
कहेहि' इसलिये हे आनन्द ! स्थविर ! तुम जाओ और अपने धर्मा-
चार्य धर्मोपदेशकश्रमण ज्ञातपुत्र महावीर से इस मेरे कहे हुए सब
कथन को कह दो । 'तए णं से आणंदे थेरे गोसालेणं मंखलिपुत्तेणं एवं
वुत्ते समाणे भीए जाव संजायभए गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स' इस
प्रकार जब मंखलिपुत्र ने आनन्द स्थविर से कहा-तब डर गये और
भयभीत होकर वे मंखलिपुत्र गोशाल के 'अंतियाओ' पास से 'हाला-
हलाए कुंभकारीए कुम्भकारावणाओ पडिनिक्खमइ' तथा हालाहला कुंभकारी के

कहा दयालु देवताओं को तानी सधनी सामग्रीसहित गयावी लधने तेना
नगरमां पडोयाडी दीधा डतो, तेम हुं पणु तमारी रक्षा करीने तमने
सुरक्षित स्थानमां पडोया डी दधश. " तं गच्छ णं तुमं आणंदा ! तव धम्मा
यरियस्स धम्मोवएसगस्स समणस्स नायपुत्तस्स एयमट्ठं परिकहेहि " तो हे
आनंद ! तमे लधने तमारा धर्माचार्य, धर्मोपदेशक श्रमण ज्ञातपुत्र महा-
वीरने मारा द्वारा कडेवामां आवेदी आ वात कडो, " तए णं से आणंदे थेरे
गोसालेणं मंखलिपुत्तेणं एवं वुत्ते समाणे भीए जाव संजायभए गोसालस्स
मंखलिपुत्तस्स " आ प्रमाणे ल्यारे मंखलिपुत्र गोशालके आनंद
स्थविरने कलु, ल्यारे तेमना मनमां लयने ल्यार थये, आ प्रमाणे लय-
लीत थयेला तेमो मंखलिपुत्र गोशालकनी " अंतियाओ " पासथी " हाला-
हलाए कुंभकारीए कुम्भकारावणाओ पडिनिक्खमइ " तथा डाल डला कुंभकारीना

शीघ्रं त्वरितं यथा स्यात्तथा श्रावस्तीं नगरीमाश्रित्य मध्यमध्येन-श्रावस्त्या नगर्या मध्यभागेनेत्यर्थः निर्गच्छति, 'निर्गच्छता जेणेव कोट्टए चेइए, जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ' निर्गत्य-निष्क्रम्य, यत्रैव कोष्ठकं नाम चैत्यम् आसीत्, यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरश्चासीत्, तत्रैव उपागच्छति, 'उवागच्छिता समणं भगवं महावीरं तिव्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ' उपागत्य, श्रमणं भगवन्तं महावीरम् त्रिःकृत्यः-त्रिवारम्, आदक्षिणमदक्षिणं करोति, 'करेत्ता, वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी'- कृत्वा वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा, नमस्यित्वा, एवं बक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-'एवं खलु अहं भंते ! छट्ठक्खमणपारणगंसि तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे सावत्थीए नयरीए उच्चनीय जाव

कुंभकारापण से चले आये । 'पडिनिक्खमित्ता सिग्घं, तुरियं सावत्थि, नयरिं मज्झं मज्झेणं निर्गच्छइ' और आकर वे शीघ्र, त्वरित गति से श्रावस्ती नगरी के बीचों बीच से होकर निकले 'निर्गच्छिता जेणेव कोट्टए चेइए, जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ' निकल कर वे कोष्ठक चैत्य में आये और उसमें भी जहां श्रमण भगवान् महावीर थे वहां गये 'उवागच्छिता समणं भगवं महावीरं तिव्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ' वहां पहुंच कर उन्होंने श्रमण भगवान् महावीर की तीन प्रदक्षिणाएँ की 'करेत्ता वंदइ नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी' तीन प्रदक्षिणा करने के बाद फिर उन्होंने प्रभु की वन्दना की, नमस्कार किया। वंदना नमस्कार करके फिर उन्होंने प्रभु से ऐसा कहा-'एवं खलु अहं भंते ! छट्ठक्खमणपारणगंसि तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे सावत्थीए नयरीए

कुंभकारापणुथी आली नीकल्या. " पडिनिक्खमित्ता सिग्घं, तुरियं सावत्थि नयरिं मज्झं मज्झेणं निर्गच्छइ " त्यांथी रवाना थईने श्रावस्ती नगरीनी पन्थे थईने शीघ्र अने त्वरित गतिथी आलवा लाग्या. " निर्गच्छिता जेणेव कोट्टए चेइए, जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ " आलतां आलतां तेआ केष्ठक उद्यानमां न्यां श्रमणु लगवान महावीर विराजता डता, त्यां गया. " उवागच्छिता समणं भगवं महावीरं तिव्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ, " त्यां पडोंथीने तेमण्णे श्रमणु लगवान महावीरनी त्रणु वारप्रदक्षिणु करी, " करेत्ता वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता, नमंसित्ता एवं वयासी " त्रणु वार प्रदक्षिणु करीने तेमण्णे तेमने पंदणु करी, नमस्कार कयां अने वंदणुनमस्कार करीने आ प्रमाणे कहुं-"एवं खलु अहं भंते ! छट्ठक्खमणपारणगंसि तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे सावत्थीए नयरीए उच्चनीय जाव अहमाणे हाळा-

અડમાળે હાલાહલાઈ કુંભકારીઈ જાવ વીઢવયામિ' હે ભદન્ત ! એવં સ્વલુ નિશ્ચયેન અહં ષષ્ઠક્ષમણપારણકે દિવસે યુષ્માભિરમ્યનુજ્ઞાતઃ—આજ્ઞતઃ સન્ શ્રાવ-સ્ત્યાં નગર્યાં કિલ ઉચ્ચનીચ યાવત્ મધ્યમાનિ કુલાનિ ગૃહસમુદાયસ્ય ભિક્ષાચર્યયા અટન્—પર્યટન્, હાલાહલાયાઃ કુમ્ભકાર્યાઃ, યાવત્ કુમ્ભકારાપણસ્યાદૂરસામન્તેન વ્યતિવ્રજામિ—ગચ્છામિ, 'તણ્ ગં ગોસાલે મંચલિપુત્તે મમં હાલાહલાઈ જાવ પાસિત્તા એવં વયાસી'—તતઃ સ્વલુ ગોશાલો મંચલિપુત્રો મામ્ હાલાહલાયાઃ યાવત્ કુમ્ભકાર્યાઃ કુમ્ભકારાપણપાર્શ્વતો વ્યતિવ્રજન્તં પશ્યતિ દૃષ્ટ્વા એવં—વક્ષ્યમાણ-પ્રકારેણ અવાદીત્—'એહિ તાવ આણંદા ! હો એગં મહં ઉવમિયં નિસામેહિ' હે આનન્દ ! સ્થવિર ! એહિ—આગચ્છ, તાવત્ હિતિ વાક્યાલંકારે, હિતઃ—અત્ર અસ્માદ્

ઉચ્ચનીય જાવ અડમાળે હાલાહલાઈ કુંભકારીઈ જાવ વીઢવયામિ' હે ભદન્ત ! મૈં આજ છટ્કસ્વમણ કી પારણા કે દિન આપ સે આજ્ઞા લેકર શ્રાવ-સ્તી નગરી મૈં ઉચ્ચ, નીચ એવં મધ્યમકુલોં મૈં ગૃહસમુદાય કી ભિક્ષાચર્યાં કે નિમિત્ત ઘૂમતા હુઆ હાલાહલા કુંભકારિણી કે કુંભકારાપણ સે ન અધિક દૂર ઓર ન અધિક પાસ સે હોકર નિકલા । 'તણ્ ગં ગોસાલે મંચલિપુત્તે મમં હાલાહલાઈ જાવ પાસિત્તા એવં વયાસી' તથા મંચલિપુત્ર ગોશાલ ને મુજે હાલાહલા કુંભકારિણી કે કુંભકારાપણ સે આતે દુષ્ દેલા—તથા દેલકર ઉસને મુજ્જ સે એસા કહા—'એહિ તાવ આણંદા ! હો, એગં મહં ઉવમિયં નિસામેહિ' હે આનન્દ સ્થવિર ! યહાં આઓ—મૈં તુમ્હેં એક દૃષ્ટાન્ત સુનાતા હૂં—ઉસે સુનો—યહાં 'હો' કા અર્થ 'યહાં' એસા હોતા હૈ । અથવા 'હિતઃ' 'હિસ' એસા બી હોતા હૈ । હિસ પક્ષ મૈં 'તુમ મેરે

હલાઈ કુંભકારીઈ જાવ વીઢવયામિ" હે ભગવન્ ! આજ છટ્કની તપસ્થાના પારણુને દિવસે આપની આજ્ઞા લઈને હું શ્રાવસ્તી નગરીના ઉચ્ચ, નીચ અને મધ્યમ કુળોના ઘરસમુદાયમાં ભિક્ષાચર્યા કરતો કરતો હાલાહલા કુંભ-કારિણીના કુંભકારાપણથી, બહુ દૂર પણ નહીં અને બહુ સમીપ પણ નહીં, એવા માગેથી નીકળ્યો. " તણ્ ગં ગોસાલે મંચલિપુત્તે મમં હાલાહલાઈ જાવ પાસિત્તા એવં વયાસી " ત્યારે મંચલિપુત્ર ગોશાલકે અને હાલાહલા કુંભ-કારિણીના કુંભકારાપણ પાસેથી જતો બેઠો. તેણે અને બેઠેને આ પ્રમાણે કહ્યું—“ એહિ તાવ આણંદા ! હો, એગં મહં ઉવમિયં નિસામેહિ ” હે આનન્દ સ્થવિર ! અહીં આવો, હું તમને એક દૃષ્ટાન્ત સાંભળાવવા માંગું છું; તો તે દૃષ્ટાન્ત સાંભળો, ' હો ' નો અર્થ " અહીં " થાય છે અથવા " હિતઃ—આ " પણ થાય છે. આ રીતે વિચારતાં " તમે મારી પાસેથી આ

વા માદશાઞ્જનાત્, એકં મહદ્વિસ્મૃતમ્, ઔમ્પમ્-દૃષ્ટાન્તમ્, નિશામય-શ્ચળુ,
 'તદ્દે નં અહં ગોસાલેનં મંચલિપુત્તેનં એવં વુત્તે સમાણે જેણેવ હાલાહલાએ કુંભકારી-
 રીએ કુંભકારાવણે, જેણેવ ગોસાલે મંચલિપુત્તે, તેણેવ ઉવાગચ્છામિ' તતઃ સ્વલુ
 અહમ્ ગોસાલેન મંચલિપુત્તેણ, એવમ્ ઉક્તપ્રકારેણ ઉક્તઃ સન્, યત્રૈવ હલાહલાયાઃ
 કુમ્ભકાર્યાઃ કુમ્ભકારાવણ આસીત્, યત્રૈવ ગોસાલો મંચલિપુત્રશ્ચાસીત્ તત્રૈવ
 ઉવાગચ્છામિ-ઉવાગતઃ,-સંપ્રાપ્ત ઇત્યર્થઃ, 'તદ્દે નં સે ગોસાલે મંચલિપુત્તે મમં એવં
 વયામી'-તતઃ સ્વલુ સ ગોસાલો મહ્વલિપુત્રો મામ્ એવમ્-વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ અવા-
 દીત્-'એવં સ્વલુ આણંદા ! ઇઓ ચિરાતીયાએ અદ્દાએ કેહ ઉચ્ચવયા વણિયા એવં
 તં ચેવ જાવ સઽવં નિરવસેસં માણિયઽવં જાવ નિયગનયરસાહિએ' હે આનન્દ !
 સ્થવિર ! એવં-પૂર્વોક્તરીત્યા સ્વલુ નિશ્ચયેન, ઇતઃ પૂર્વે ચિરાતીતાયામ્-ચિરં વ્યતિ-
 ક્રાન્તાયામ્, અદ્દાયામ્-કાલે કેઽપિ-કેચન ઉચ્ચાવચાઃ ઉત્તમાનુત્તમાઃ,

જેસે જન સે એક વિસ્તૃત દૃષ્ટાન્ત સુખો' એન્તા અર્થ હોતા હૈ। 'તદ્દે નં અહં
 ગોસાલેનં મંચલિપુત્તેનં એવં વુત્તે સમાણે જેણેવ હાલાહલાએ કુંભકારીએ
 કુંભકારાવણે જેણેવ ગોસાલે મંચલિપુત્તે, તેણેવ ઉવાગચ્છામિ' જય મંચ-
 લિપુત્રને મુક્કે વુલાયા-તય મૈં હાલાહલા કુંભકારિણી કે કુંભકારાવણ સે
 હોતા હુઆ જહાં વહ મંચલિપુત્ર ગોસાલ થા વહાં ગયા-'તદ્દે નં સે
 ગોસાલે મંચલિપુત્તે મમં એવં વયાસી' તય મંચલિપુત્ર ગોસાલ ને મુક્ક સે
 એસા કહા 'એવં સ્વલુ આણંદા ઇઓ ચિરાતીતાએ અદ્દાએ કેહ ઉચ્ચા-
 વયા વણિયા એવં તં જાવ સઽવં નિરવસેસં માણિયઽવં, જાવ નિયગનયરં
 સાહિએ' હે આનન્દ ! સ્થવિર ! પૂર્વોક્ત રીતિ સે યહ વાત જો મૈં તુમસે
 કહ રહા હું આજ સે વહુન અધિક પહિલે કી હૈ-કિતનેક ઉત્તમાનુત્તમ

એકે દૃષ્ટાન્ત સાંભળો, " એવો અર્થ પણ થાય છે. "તદ્દે નં અહં ગોસાલેનં
 મંચલિપુત્તેનં, એવં વુત્તે સમાણે, જેણેવ હાલાહલાએ કુંભકારીએ કુંભકારાવણે,
 જેણેવ ગોસાલે મંચલિપુત્તે તેણેવ ઉવાગચ્છામિ" ત્યારે મંચલિપુત્ર ગોસાલકે મને
 બે લાગ્યો, ત્યારે હું હાલાહલા કુંભકારિણીના કુંભકારાવણમાં (હકાનમાં) દાખલ
 થયો અને મંચલિપુત્ર ગોસાલકની પાસે ગયો. " તદ્દે નં સે ગોસાલે મંચ-
 લિપુત્તે મમં એવં વયાસી " ત્યારે મંચલિપુત્ર ગોસાલકે મને આ પ્રમાણે
 કહ્યું-" એવં સ્વલુ આણંદા ઇઓ ચિરાતીતાએ અદ્દાએ કેહ ઉચ્ચવયા વણિયા એવં
 તં ચેવ જાવ સઽવં નિરવસેસં માણિયઽવં જાવ નિયગનયરં સાહિએ " " હે
 આનંદ સ્થવિર ! હું તને જે વાત કહી રહ્યો છું, તે ઘણા જ પુરાણા
 કાળની વાત છે. કેટલાક ઉત્તમાનુત્તમ આદિ વિશેષણોવાળા વ્યક્તિ હતા. "

वणिजः एवं-पूर्वोक्तरीत्या तदेव-पूर्वोक्तवदेव, यावद् सर्वं निरवशेषं वृत्तान्तं भणितव्यम्, यावत् निजकनगरम् प्रति स एको वणिक् साधितः-संप्रापितः, 'तं गच्छ णं तुमं आणंदा ! तव धम्मायरियस्स धम्मोवदेसगस्स जाव परिकहेहि' हे आनन्द ! स्थविर ! तत्-तस्मात् कारणात्, गच्छ खलु त्वम् तव धर्माचार्यस्य धर्मोपदेशकस्य यावत्-श्रमणस्य ज्ञातपुत्रस्य महावीरस्य अन्तिके एतमर्थम्-भदु-कार्त्तम् परिकथय-निवेदय ॥ सू० ९ ॥

मूलम्-“तं पभू णं भंते ! गोसाले मंखलिपुत्ते तवेणं तेएणं एगाहच्चं कूडाहच्चं भासरासिं करेत्तए ? विसए णं भंते ! गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स जाव करेत्तए ? समत्थे णं भंते ! गोसाले जाव करेत्तए ? पभू णं आणंदा ! गोसाले मंखलिपुत्ते तवेणं जाव करेत्तए, विसए णं आणंदा ! गोसाले जाव करेत्तए, समत्थे णं आणंदा ! गोसाले जाव करेत्तए, णो चेवणं अरिहंते भगवंते, परियावणियं पुण करेज्जा, जावइएणं आणंदा ! गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स तवतेए, एत्तो अणंतगुणविसिद्धय-राए चेव तवतेए अणगाराणं भगवंताणं खंतिखमा पुण अण-

वणिक् जो कि पूर्वोक्त विशेषणवाले थे-‘यहां से लेकर वह एक वृद्ध वणिक् देवता द्वारा अपने नगर पहुंचा दिया गया । ‘यहां तक का सब कथन यहां कर लेना चाहिये । ‘तं गच्छ णं तुमं आणंदा ! तव धम्मायरियस्स धम्मोवदेसगस्स जाव परिकहेहि’ तो हे आनन्द ! तुम जाओ और अपने धर्माचार्य धर्मोपदेशक श्रमणज्ञातपुत्र महावीर से इस मेरे कहे हुए अर्थ को कहो ॥ सू० ९ ॥

आ कथनथी शङ् करीने “ ते वृद्ध वणिक्कने ओके इयाणु देवता द्वारा तेना नगरमां पडोयाउवामां आओये. ” आ कथन पर्यन्ततुं समस्त कथन अडी पणु कडेपुं ओधओ. गोशालके जे अन्तिम शब्दो कइया डेता ते आनंद स्थविर महावीर प्रभुने कडे छे-“तं गच्छ णं तुमं आणंदा ! तव धम्मायरियस्स धम्मोवदेसगस्स जाव परिकहेहि ” “ तो हे आनंद स्थविर ! तमे जेवो, अने मे कडेली आ वात तमाश धर्माचार्य, धर्मोपदेशक श्रमण ज्ञातपुत्र महावीरने कडे. ” ॥सू०६॥

गारा भगवंतो, जावइएणं आणंदा ! अणगाराणं भगवंताणं तवतेए, एत्तो अणंतगुणविसिद्धयराए चेव तवतेए थेराणं भगवंताणं खंतिखमा पुण थेरा भगवंतो, जावइएणं आणंदा ! थेराणं भगवंताणं तवतेए, एत्तो अणंतगुणविसिद्धतराए चेव तवतेए अरिहंताणं भगवंताणं, खंतिखमा पुण अरिहंता भगवंतो, तं पभू णं आणंदा ! गोसाले मंखलिपुत्ते तवेणं तेएणं जाव करेत्तए, विसए णं आणंदा ! जाव करेत्तए, समत्थे णं आणंदा ! जाव करेत्तए, नो चेव णं अरिहंते भगवंते, परिया वणियं पुण करेजा ॥सू० १०॥

छाया—तत् प्रश्नः खलु भदन्त ! गोशालो मंखलिपुत्रस्तपसा तेजसा एका-
 हृत्यं कूटाहृत्यं भस्मराशिं कर्तुम् ? विषयः खलु भदन्त ! गोशालस्य मङ्गलिपुत्रस्य
 यावत् कर्तुम् ? समर्थः खलु भदन्त ! गोशालो यावत् कर्तुम् ? प्रश्नः खलु आनन्द !
 गोशालो मङ्गलिपुत्रस्तपसा यावत् कर्तुम्, विषयः खलु आनन्द ! गोशालो
 यावत् कर्तुम्, समर्थः खलु आनन्द ! गोशालो यावत् कर्तुम्, नो चैव खलु अर्हतो
 भगवतः, परितापनकं पुनः कुर्यात्, यावत् खलु आनन्द ! गोशालस्य मङ्गलिपुत्रस्य
 तपस्तेजः, इतः अनन्तगुणविशिष्टतरमेव तपस्तेजः अनगाराणाम् भगवताम्,
 क्षान्तिक्षमाः पुनरनगाराः भगवन्तः, यावत् खलु आनन्द ! अनगाराणाम् भग-
 वतां तपस्तेजः, इतः अनन्तगुणविशिष्टतरमेव तपस्तेजः, स्थविराणाम् भगवतां
 क्षान्तिक्षमाः पुनः स्थविराः भगवन्तः यावत् खलु आनन्द ! स्थविराणाम् भग-
 वतां तपस्तेजः, इतः अनन्तगुणविशिष्टतरमेव तपस्तेजः अर्हताम् भगवताम् क्षान्ति
 क्षमाः पुनः अर्हन्तो भगवन्तः, तत् प्रश्नः खलु आनन्द ! गोशालो मङ्गलिपुत्रस्त-
 पसा तेजसा यावत् कर्तुम् । विषयः खलु आनन्द ! यावत् कर्तुम्, समर्थः खलु
 आनन्द ! यावत् कर्तुम्, नो चैव खलु अर्हतो भगवतः, परितापनिकां पुनः कुर्यात् ।

ટીકા—પુનરપ્યાહ—‘તં પશૂ ણં’ ઇત્યાદિ । તં પશૂ ણં મંતે ! ગોસાલે મંચલિપુત્રે તવેણં તેણં ઇગાહચ્ચં કૂડાહચ્ચં ભાસરાસિં કરેત્તણ ?’ આનન્દઃ પૃચ્છતિ—હે મહન્ત ! તત્—અથ, તસ્માત્કાળનાદ વા, પ્રશ્નઃ સમર્થઃ સ્વલ્પ કિમ્ ગોશાલો મહ્વલિપુત્રસ્તપસા તપઃ સમ્વિન્ધિના તેજસા—તેજોલેશ્યાયા, એકાહત્યમ્—એકા એવ આહત્યા—આહનનં પ્રહારો યસ્મિન્ અસ્મરાશિકરણે તત્—એકાહત્યમ્ યથા સ્યાત્તથા એવમેવ, કૂડાહત્યં કૂટસ્યૈવ—વાષાણમયમારણમહાયન્ત્રસ્યેવ, આહત્યા આહનનં યસ્મિન્ તત્ કૂડાહત્યં, તદ્ યથા સ્યાત્તથા, અસ્મરાશિમ્—અસ્મસાત્ કર્તુમ્ ? ‘વિસણ ણં મંતે ! ગોસાલસ્સ મંચલિપુત્રસ્સ જાવ કરેત્તણ ?’ હે મહન્ત !

‘તં પશૂ ણં મંતે ! ગોસાલે મંચલિપુત્રે તવેણં ઇગાહચ્ચં કૂડાહચ્ચં ભાસરાસિં કરેત્તણ’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—અગત્યન કહ રહે હૈં—‘તં પશૂ ણં મંતે ! ગોસાલે મંચલિ-પુત્રે તવેણં તેણં ઇગાહચ્ચં કૂડાહચ્ચં ભાસરાસિં કરેત્તણ’ ઇત્યર્થે આનન્દ ને પ્રશ્નસે એસા પૂછા—હે મહન્ત ! મંચલિપુત્ર ગોશાલ તપસંબંધી તેજ કે દ્વારા—તેજોલેશ્યા કે દ્વારા એક હી આઘાત સે વાષાણમય મારણ-મહાયંત્ર કે આઘાત કે જૈસા કયા અસ્મસાત્ કરને કે લિયે સમર્થ હૈ? ‘એકાહત્યમ્’ યહ ક્રિયા વિશેષણ હૈ, જિસ અસ્મરાશિ કરને મેં એક હી પ્રહાર વસ હૈ—વહ અસ્મરાશિ કરણ એકાહત્ય હૈ । હસી પ્રકાર સે કૂડા-હત્ય કે વિષય મેં શ્રી જ્ઞાનના ચાહિયે । કૂટ નામ વાષાણ નિર્મિત મારને કે મહાયંત્ર કા હૈ । ઇસકી એક ચોટ સે હી જીવન સમાપ્ત હો જાતા હૈ । ‘વિસણં મંતે ! ગોસાલસ્સ મંચલિપુત્રસ્સ જાવ કરેત્તણ’ પ્રશુત્વ દો

“તં પશૂ ણં મંતે ” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—આનંદસ્થવિર મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે—
“તં પશૂ ણં મંતે ! ગોસાલે મંચલિપુત્રે તવેણં તેણં ઇગાહચ્ચં કૂડાહચ્ચં ભાસરાસિં કરેત્તણ ?” હે ભગવન્ ! શું મંચલિપુત્ર ગોશાલક તપસંબંધી તેજના દ્વારા—તેજોલેશ્યાના દ્વારા—એક જ આઘાતથી, વાષાણુમય મારણુમહા-યંત્રના આઘાતની જેમ, અસ્મીભૂત કરવાને સમર્થ છે ખરો ? “એકાહત્યમ્” આ ક્રિયાવિશેષણ છે. જે અસ્મરાશિ કરવામાં એક જ પ્રહાર પૂરતો થાય છે, તેનું નામ “અસ્મરાશિકરણ એકાહત્ય” છે. એજ પ્રમાણે કૂટાહત્યના વિષયમાં પણ સમજવું. વાષાણુનિર્મિત મારવાના મહાયંત્રને ‘કૂટ’ કહે છે. તેના એક જ પ્રહારથી જીવન સમાપ્ત થઈ જાય છે. “વિસણં મંતે ! ગોસા-લસ્સ મંચલિપુત્રસ્સ જાવ કરેત્તણ” પ્રભુત્વ જે પ્રકારના હોય છે. એક વિષય-

કિં વિષયઃ—યોગ્યતા સ્વલુ વર્તતે ગોશાલસ્ય મંહલિપુત્રસ્ય યાવત્—તપસા તપઃપ્રભા-
વેણ, તેજસા—તેજોલેશ્યયા એકાહત્યં, કૂટાહત્યં યથાસ્યાત્તથા, અસ્મરાર્શિ
કર્તુમ્ ? ‘સમત્યે ણં મંતે ! ગોસાલે જાવ કરેત્તણ ?’ હે મદન્ત ! કિં સમર્થઃ સ્વલુ
સામર્થ્યવાન્, શક્તિશાલી વર્તતે ગોશાલો યાવત્—મંહલિપુત્રઃ તપસા તેજસા
એકાહત્યમ્ કૂટાહત્યં યથાસ્યાત્તથા અસ્મરાર્શિ કર્તુમ્ ? મગવાનાહ—‘પમ્મૂ ણં આણંદા !
ગોસાલે મંહલિપુત્તે તવેણં જાવ કરેત્તણ ?’ હે આનન્દ ! પ્રમુઃ—સમર્થઃ સ્વલુ વર્તતે
ગોશાલો મંહલિપુત્રઃ તપસા—તપઃપ્રભાવેણ, યાવત્ તેજસા તેજોલેશ્યયા, એકાહત્યમ્
કૂટાહત્યં યથા સ્યાત્તથા અસ્મરાર્શિ કર્તુમ્, ‘વિસણં આણંદા ! ગોસાલસ્સ જાવ
કરેત્તણ ?’ હે આનન્દ ! વિષયઃ યોગ્યતા સ્વલુ વર્તતે ! ગોશાલસ્ય યાવત્ મંહલિ-

પ્રકાર કા હોતા હૈ—એક વિષયમાત્ર કી અપેક્ષા સે ઓર દૂસરા કરને
કી અપેક્ષા સે, અતઃ આનન્દ ને પ્રમુ સે એસા પૂછા હૈ કિ પાષાણનિર્મિત
મારણમહાયંત્ર કે એક હી આઘાત કે જૈસા તપસંબંધી તેજ કે એક હી
આઘાત સે કયા અસ્મસાત્ કર દેને કી ઉસમેં યોગ્યતા હૈ ? ‘સમત્યે ણં
મંતે ! ગોસાલે જાવ કરેત્તણ ?’ હે મદન્ત ! મંહલિપુત્ર ગોશાલ તપ કે તેજ
કે, પાષાણનિર્મિત મારણમહાયંત્ર કે એક હી આઘાતતુલ્ય આઘાત સે
કયા અસ્મસાત્ કરને કે શક્તિશાલી હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુ કહતે હૈ—
‘પમ્મૂ ણં આણંદા ! ગોસાલે મંહલિપુત્તે તવેણં જાવ કરેત્તણ ?’ હે આનન્દ !
મંહલિપુત્ર ગોશાલ તપઃજન્ય તેજોલેશ્યા કે કૂટાહત્ય કે જૈસા એક હી
આઘાત સે અસ્મસાત્ કરને કે લિયે સમર્થ હૈ । ‘વિસણં આણંદા !
ગોસાલસ્સ જાવ કરેત્તણ ?’ હે આનન્દ ! મંહલિપુત્ર ગોશાલક કી કૂટાહત્ય

માત્રની અપેક્ષાએ પ્રભુત્વ અને ણીણું કરવાની અપેક્ષાએ પ્રભુત્વ. તેથી
આનંદે અહીં મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછ્યો છે કે—પાષાણનિર્મિત મારણ
મહાયંત્રના એક જ આઘાતની જેમ તપસંબંધી તેજોલેશ્યા તેજના એક જ
આઘાતમાં શું ભસ્મીભૂત કરવાનું સામર્થ્ય હોય છે ખરું ? “સમત્યે ણં મંતે !
ગોસાલે જાવ કરેત્તણ ?” હે ભગવન્ ! મંહલિપુત્ર ગોશાલક પોતાના તપના
તેજના, પાષાણનિર્મિત મારણમહાયંત્રના એક જ આઘાતતુલ્ય આઘાતથી
શું માણસને ભસ્મીભૂત કરવાને સમર્થ છે ખરો ?

તેનો ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે કે—“પમ્મૂ ણં આણંદા !
ગોસાલે મંહલિપુત્તે તવેણં જાવ કરેત્તણ ?” હે આનન્દ ! મંહલિપુત્ર ગોશાલક
તપઃજન્ય તેજોલેશ્યાના, કૂટાહત્યના જેવા (પાષાણનિર્મિત મારણમહાયંત્રના
જેવા) એક જ પ્રહારથી (માણસને) ભસ્મીભૂત કરવાને સમર્થ છે, “વિસણં
આણંદા ! ગોસાલસ્સ જાવ કરેત્તણ ?” હે આનંદા ! વિષયમાત્રની અપેક્ષાએ

પુત્રસ્ય તપસા તેજસા एकाहत्यम् कूटाहत्यं यथास्यात्तथा भस्मराशिं कर्तुम् ,
'समत्थे णं आणंदा ! गोसाले जाव करेत्तए' हे आनन्द ! समर्थः खलु वर्तते
गोशालो यावत् मंखलिपुत्रः, तपसा तेजसा-तेजोलेश्यया एकाहत्यं कूटाहत्यं यथा
स्यात्तथा भस्मराशिं कर्तुम् , किन्तु 'णो चेव णं अरिहंते भगवंते' नो चैव खलु
अर्हतो भगवतो भस्मराशिं कर्तुम् प्रभुः-समर्थो भवेत् , 'परियावणियं पुण
करेज्जा' केवलं परितापनिकां पीडां पुनः कुर्वात्-अर्हतोऽपि पीडां समुत्पादयेत्
'जावइए णं आणंदा ! गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स तवतेए' हे आनन्द ! यावत् खलु
गोशालस्य मंखलिपुत्रस्य तपस्तेजो भवति, 'एत्तो अणंतगुणविसिद्धयराए चैव
तवतेए अणगाराणां भगवंताणं' इतः-अस्मात् गोशालतपस्तेजसः अनन्तगुण-

के जैसा तपजन्य तेज के एक ही आघात से भस्मसात् करने की योग्यता
है । 'समत्थे णं आणंदा गोसाले जाव करेत्तए' हे आनन्द ! मंखलि
पुत्र गोशाल तपः जन्य तेजोलेश्यया के कूटाहत्य के जैसे एक ही आघात
से भस्मसात् करने के लिये शक्तिशाली है-समर्थ है-किन्तु 'णो चेव णं
अरिहंते भगवंते' अरिहंत भगवन्तों के विषय में ऐसा करने की
शक्ति उसमें नहीं है । हां, 'परियावणियं पुण करेज्जा' वह उन्हें
दुःखित अवश्य कर सकता है, उन्हें पीडा उत्पन्न कर सकता है ।
क्यों कि 'जावइएणं आणंदा ! गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स तवतेए' हे
आनन्द मंखलिपुत्र गोशालक का जितना तपस्तेज है । 'एत्तो अणंतगुण-
विसिद्धयराएचैव तवतेए अणगाराणां भगवंताणं' इससे भी अनन्तगुणित

પ્રભુત્વનો વિચાર કરવામાં આવે, તો મંખલિપુત્ર ગોશાલકની તપઃજન્ય
તેજોલેશ્યાના, કૂટાહત્યના જેવા એક જ આઘાતમાં જીવને ભસ્મીભૂત કરવાનું
સામર્થ્ય છે, “સમત્થે ણં આણંદા ! જાવ કરેત્તए” હે આનંદ ! કરણની
અપેક્ષાએ પ્રભુત્વનો વિચાર કરવામાં આવે, તો મંખલિપુત્ર ગોશાલક તપ-
જન્ય તેજોલેશ્યાના કૂટાહત્ય જેવા એક જ આઘાતથી જીવાદિને ભસ્મીભૂત
કરવાને શક્તિશાળી છે. “ ણો ચેવ ણં અરિહંતે ભગવંતે ” પરંતુ અરિહંત
ભગવંતોના વિષયમાં, એવું કરવાની શક્તિ તેનામાં નથી. “ પરિયાવણિયં પુણ
કરેજ્જા ” હા, તે તેમને પીડા ઉત્પન્ન કરી શકે છે ખરો-તે શા કારણે અર્હંત
ભગવંતોને ભસ્મીભૂત કરવાને સમર્થ નથી ? તે હવે પ્રકટ કરવામાં આવે છે-
“ જાવइए णं आणंदा ! गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स तवतेए ” હે આનંદ ! મંખ-
લિપુત્ર ગોશાલકનું જેટલું તપઃ તેજ છે, “ एत्तो अणंतगुणविसिद्धयतराए
चैव तवतेए अणगाराणां भगवंताणं ” તેના કરતાં પણ અનંતગુણ

વિશિષ્ટતરમેવ તપસ્તેજો ભવતિ અનગારાણામ્ ભગવતામ્, કિન્તુ 'સ્વંતિલ્પમા પુનઃ
અનગારા ભગવંતો' ક્ષાન્તિક્ષમાઃ-ક્રોધશ્મનસમર્થાઃ પુનર્ભવન્તિ અનગારા ભગવન્તઃ,
'જાવદ્દુષ્ણં આણંદા ! અનગારાણં ભગવંતાણં તવતેષુ, એત્તો અણંતગુણવિસિદ્ધયરાણ
ચેવ તવતેષુ થેરાણં ભગવંતાણં' હે આનન્દ ! યાવત્ સ્વલ્પ અનગારાણામ્ ભગવતાં
તપસ્તેજો ભવતિ, इतः-अस्मात् अनगारतपस्तेजसः, अनन्तगुणविशिष्टतરमेव तप-
स्तेजो भवति स्थविराणां भगवताम्, परन्तु 'स्वંતિલ્પમા પુનઃ થેરા 'ભગવંતો' યતઃ
ક્ષાન્તિક્ષમાઃ-ક્રોધાદિશ્મનસમર્થાઃ પુનર્ભવન્તિ સ્થવિરા ભગવન્તઃ, 'જાવદ્દુષ્ણં
આણંદા ! થેરાણં ભગવંતાણં તવતેષુ, એત્તો અણંતગુણવિસિદ્ધિયતરાણ ચેવ તવતેષુ
અરિહંતાણં ભગવંતાણં, સ્વંતિલ્પમા પુનઃ અરિહંતા ભગવંતો' હે આનન્દ ! યાવત્
સ્વલ્પ સ્થવિરાણાં ભગવતાં તપસ્તેજો ભવતિ, इतः-अस्मात् स्थविरतपस्ते-
जसः अनन्तगुणविशिष्टतरमेव तपस्तेजो भवति अर्हितां भगवताम्, यतः क्षान्ति-

-अतएव विशिष्टतर ही तपस्तेज अनगार भगवन्तों का होता है । ये अन-
गार भगवन्त 'स्वंतिल્पमा पुनः अनगारा भगवन्तो' क्रोध के शमन करने
में समर्थ होते हैं । 'जावद्दुषणं आणंदा ! अनगाराणं भगवन्ताणं तवतेषु,
एतौ अणंतगुणविसिद्धतराण चैव तवतेषु थेराणं भगवन्ताणं'
हे आनन्द ! जितना तपस्तेज अनगारभगवन्तों का होता है-इस
अनगार भगवन्तों के तपस्तेज से अनन्तगुण विशिष्टतर ही
तपस्तेज स्थविर भगवन्तों का होता है । ये स्थविर भगवन्त
'स्वंतिल્पमापुनः थेरा भगवन्तो' क्रोधादिकषायों से शमन करने में समर्थ
होते हैं । 'जावद्दुषणं आणंदा ! थेराणं भगवन्ताणं तवतेषु, एतौ अणंत-
गुणविसिद्धतराण चैव तवतेषु अरिहन्ताणं, स्वंतिल્पमा पुनः अरिहन्त भग-
वन्तो' हे आनन्द ! स्थविर भगवन्तों का जितना तपस्तेज होता है उससे
अनन्तगुणविशिष्टतर ही तपस्तेज अरिहन्त भगवन्तों का होता है । ये

હોવાને કારણે વિશિષ્ટતર અણુગાર ભગવંતોનું તપઃ તેજ છે. આ અણુગાર
ભગવંતો "સ્વંતિલ્પમા પુનઃ અનગારા ભગવંતો" ક્રોધનું શમન કરવાને સમર્થ હોય છે.
“ જાવદ્દુષ્ણં આણંદા ! અનગારાણં ભગવંતાણં તવતેષુ, એત્તો અણંતગુણવિસિદ્ધતરાણ
ચેવ તવતેષુ થેરાણં ભગવંતાણં ” હે આનંદ ! જેટલું અણુગાર ભગવંતોનું
તપઃતેજ હોય છે, તેના કરતાં અનંતગણુ વિશિષ્ટતર તપઃતેજ સ્થવિર ભગ-
વંતોનું હોય છે. આ સ્થવિર ભગવંતો “ સ્વંતિલ્પમા પુનઃ થેરા ભગવંતો ”
ક્રોધાદિ કષાયોનું શમન કરવાને સમર્થ હોય છે. “ જાવદ્દુષ્ણં આણંદા !
થેરાણં ભગવંતાણં તવતેષુ, એત્તો અણંતગુણવિસિદ્ધયરાણ ચેવ તવતેષુ અરિહંતાણ
ભગવંતાણં, સ્વંતિલ્પમા પુનઃ અરિહંતા ભગવંતો ” હે આનંદ ! સ્થવિર ભગવં-
તોનું જેટલું તપઃતેજ હોય છે, તેના કરતાં અનંતગણુ વિશિષ્ટતર તપઃતેજ

ક્ષમા:-ક્રોધાદિશમનસમર્થાઃ પુનર્ભવન્તિ અર્હન્તો ભગવન્તઃ । પ્રકૃતશુભસંહત્ત્વાદ-
 'તં પમૂળં આણંદા ! ગોસાલે મંચલિપુત્રે તવેળં તેણં જાવ કરેત્તણ' દે આનન્દ !
 તેત્-તસ્માત્ કારણાત્ પ્રમુ-સમર્થઃ ચલુ ગોશાલો મહ્વલિપુત્ર સ્તપસા યાવત્-
 એકાહત્યં કૂટાહત્યં યથા સ્યાત્તથા ભસ્મરાશિં કર્તુમ્ , 'વિસણં આણંદા ! જાવ
 કરેત્તણ' દે આનન્દ ! વિષયઃ ચલુ યોગ્યતા ચલુ વર્તેતે, યાવત્ ગોશાલસ્ય મહ્વલિપુત્રસ્ય
 તપસા તેજસા એકાહત્યં કૂટાહત્યં ભસ્મરાશિં કર્તુમ્ 'સમત્થેળં આણંદા જાવ
 કરેત્તણ' દે આનન્દ સ્થવિર ! સમર્થઃ ચલુ યાવત્-ગોશાલો મંચલિપુત્રસ્તપસા
 તેજસા એકાહત્યં કૂટાહત્યં ભસ્મરાશિં કર્તુમ્ , 'ગો ચેવ ણં અરિહંતે ભગવંતે, પરિયા
 વણિયં પુણ કરેજ્જા' નો ચેવ ચલુ અર્હતો ભગવતો તપસ્તેજસા ગોશાલો ભસ્મસાત્
 કર્તું પ્રમુઃ, કિન્તુ પરિતાપનિકાં પીડાં પુનઃ કુર્યાત્ અર્હતોઽપિ ॥ સુ૦ ૧૦ ॥

અરિહંત ભગવન્ત ક્રોધાદિકષાયો કો સર્વથા નાશ કિયે હુણ હોતે હૈં ।
 'તં પમૂળં આણંદા ! ગોસાલે મંચલિપુત્રે તવેળં તેણં જાવ કરેત્તણ' દેસ-
 લિયે દે આનંદ ! મંચલિપુત્ર ગોશાલ તપસંબંધી તેજ સે કૂટાહત્ય કે
 જૈસા એક આઘાત મેં ભસ્મસાત્ કરને કે લિયે સમર્થ હૈં । 'વિસણં ણં
 આણંદા ! જાવ કરેત્તણ' દે આનન્દ ! મંચલિપુત્ર ગોશાલ કી એસી એસી
 યોગ્યતા હૈં કિ બહુ અપને તપસ્તેજ સે કૂટાહત્ય કે જૈસા એક હી આઘાત મેં
 ભસ્મસાત્ કર દે । 'સમત્થેળં આણંદા ! જાવ કરેત્તણ' દે આનન્દ ! મંચલિપુત્ર
 ગોશાલ તપસ્તેજ સે કૂટાહત્ય કે જૈસા એક આઘાત મેં ભસ્મસાત્ કરને
 કે લિયે સમર્થ-શક્તિશાલી હૈં । 'ગો ચેવ ણં અરિહંતે ભગવંતે, પરિયા-

અરિહંત ભગવંતોનુ' હોય છે. તે અરિહંત ભગવંતોએ ક્રોધાદિ કષાયોને
 સર્વથા નાશ કર્યો હોય છે. " તં પમૂળં આણંદા ! ગોસાલે મંચલિપુત્રે તવે ણં
 તેણં જાવ કરેત્તણ " તેથી હે આનંદ ! મંચલિપુત્ર ગોશાલક પોતાના તપના
 તેજથી કૂટાહત્યની જેમ એક જ આઘાતથી ભસ્મીભૂત કરવાને સમર્થ છે.
 " વિસણં ણં આણંદા ! જાવ કરેત્તણ " આ પ્રકારના પ્રભુત્વના વિષયમાત્રની
 અપેક્ષાએ પણ, હે આનંદ ! મંચલિપુત્ર ગોશાલકમાં એટલી યોગ્યતા છે
 કે પોતાના તપના તેજથી કૂટાહત્યની જેમ એક જ પ્રહારથી ભસ્મીભૂત કરી
 શકે છે. " સમત્થેળં આણંદા ! જાવ કરેત્તણ " કરણરૂપ પ્રભુત્વની અપેક્ષાએ
 વિચાર કરવામાં આવે, તો પણ મંચલિપુત્ર ગોશાલક પોતાના તપતેજ વડે
 કૂટાહત્યની જેમ એક જ આઘાતથી ભસ્મીભૂત કરવાને સમર્થ છે. " ગો ચેવ
 ણ અરિહંત ભગવંતે, પરિયાવણિયં પુણ કરેજ્જા " પરન્તુ અરિહંત ભગવંતોને

મૂલમ્—“તં ગચ્છ ણં તુમં આણંદા ! ગોયમાઈણં સમણાણં
 નિગ્ગંથાણં ઇયમટ્ઠં પરિકહેહિ—મા ણં અજ્જો ! તુબ્ભં કેઙ્ગો સોસાલં
 મંઘલિપુત્તં ધમ્મિયાણ પઢિચોયણાણ પઢિચોણુ, ધમ્મિયાણ
 પઢિસારણાણ પઢિસારેણુ, ધમ્મિયણં પઢોયારેણં પઢોયારેણુ,
 ગોસાલે ણં મંઘલિપુત્તે સમણેહિ નિગ્ગંથેહિ મિચ્છં વિપ્પઢિવન્ને ।
 તણ ણં સે આણંદે થેરે સમણેણં મગવયા મહાવીરેણં એવં વુત્તે
 સમાણે સમણં મગવં મહાવીરં વંદેઙ્ગ, નમંસેઙ્ગ, વંદિત્તા નમંસિત્તા,
 જેણેવ ગોયમાઙ્ગ સમણા નિગ્ગંથા તેણેવ ઉવાગચ્છેઙ્ગ, ઉવાગ-
 ચ્છિત્તા ગોયમાઙ્ગ સમણે નિગ્ગંથે આમંતેઙ્ગ, આમંતિત્તા એવં
 વયાસી—એવં સ્વલુ અજ્જો ! છટ્ઠકલમણપારણગંસિ સમણેણં
 મગવયા મહાવીરેણં અબ્ભણુનાણ સમાણે સાવત્થીણ નયરીણ
 ઉચ્ચનીય તં ચેવ સઘ્ઠં જાવ નાયપુત્તસ્સ ઇયમટ્ઠં પરિકહેહિ,
 તં મા ણં અજ્જો ! તુબ્ભે કેઙ્ગો સોસાલં મંઘલિપુત્તં ધમ્મિયાણ
 પઢિચોયણાણ પઢિચોણુ જાવ મિચ્છં વિપ્પઢિવન્ને ॥ સૂ. ૧૧ ॥

છાયા—ઉદ્ ગચ્છ સ્વલુ ત્વમ્ આનન્દ ! ગૌતમાદીનાં શ્રમણાનાં નિર્ગ્રંથાનામ્
 એતમર્થં પરિકથય, મા સ્વલુ આર્યા ! યુયં કેઽપિ સોસાલં મહ્વલિપુત્ર ધાર્મિક્યા
 પ્રતિનોદનયા પ્રતિનોદયત ધાર્મિક્યા પ્રતિસારણયા પ્રતિસારયત, ધાર્મિકેણ પ્રત્યુ-
 પવારેણ પ્રત્યુપવારયત, સોસાલઃ સ્વલુ મહ્વલિપુત્રઃ શ્રમણૈઃ નિર્ગ્રંથૈઃ મિથ્વાત્વં
 વિપ્રતિષન્નઃ તતઃ સ્વલુ સ આનન્દઃ સ્થવિરઃ શ્રમણેન મગવતા મહાવીરેણ એવમુક્તઃ
 સન્ શ્રમણં મગવન્તં મહાવીરં વન્દતે, નમસ્પતિ વન્દિત્વા નમસ્વિત્વા યત્રૈવ ગૌત-

વણિયં પુણકરેજ્ઞા' પરન્તુ અરિહંત મગવંતો કે પ્રતિ વહ એસા નહીં કર
 સક્તા હૈ । હાં, ઉન્હે પીડા દે સક્તા હૈ ॥ સૂ. ૧૦ ॥

તે પોતાના તપઃતેજથી ભસ્મીભૂત કરી શકવાને સમર્થ નથી, હા, તે તેમને
 પીડા ઉત્પન્ન કરી શકે છે ખરે. ।.સૂ. ૧૦ ॥

मादिश्रमणा निर्ग्रन्थास्तेनैव उपागच्छति, तेनैव उपागत्य गौतमादिश्रमणान् निर्ग्रन्थान् आमंत्रयति आमन्त्र्य एवम् अवादीत्—एवं खलु आर्याः । पृष्ठक्षमण-
पारणके श्रमणेन भगवता महावीरेण अभ्यनुज्ञातः सन् श्रावस्त्यां नगर्याम् उच्च-
नीचानि तदेव सर्वं यावत् ज्ञातपुत्रस्य एतमर्थं परिकथय, तद् मा खलु आर्याः ।
युयं केऽपि गोशालं मङ्गलिपुत्रं धार्मिक्या प्रतिनोदनया प्रतिनोदयत, यावत्-
मिथ्यात्वं विप्रतिपन्नः ॥सू० ११ ॥

टीका—पुनरप्याह—‘तं गच्छ णं तुमं’ इत्यादि । ‘तं गच्छ णं तुमं आणंदा !
गोयमाइणं समणाणं निगंथाणं एयमट्ठं परिकहेहि’—महावीरः कथयति—हे
आनन्द ! तत् तस्मात्कारणात्, गच्छ खलु त्वम्, गौतमादीनां श्रमणानां निर्ग्र-
न्थानां साधूनाम् एतमर्थम् वक्ष्यमाणस्वरूपार्थम् परिकथय—ब्रहि—‘मा णं अज्जो !
तुज्झं केइ गोशालं मंखलिपुत्तं धम्मियाए पडिचोयणाए पडि ओएउ, धम्मियाए
पडिसारणाए पडिसारेउ, धम्मिएणं पडोयारेणं पडोयारेउ’ भो आर्याः ! श्रमणाः !
निर्ग्रन्थाः ! मा खलु युयं केऽपि—अन्यतमा अपि केचित् गोशालं मङ्गलिपुत्रं
धार्मिक्या—धर्मसम्बन्धिन्या प्रतिनोदनया—गोशालमतप्रतिकूलवचनेन, प्रतिनोद-

‘ तं गच्छ णं तुमं आणंदा ! गोयमाइणं समणाणं इत्यादि ।

टीकार्थ—भगवान् ने पुनः कहा—‘तं गच्छ णं तुमं आणंदा ! गोय-
माइणं समणाणं निगंथाणं एयमट्ठं परिकहेहि’ इस कारण हे आनन्द
तुम जाओ और गौतमादि श्रमण निर्ग्रन्थों से इस बात को कह दो कि
‘मा णं अज्जो ! तुज्झं केइ गोशालं मंखलिपुत्तं धम्मियाए पडिचोयणाए
पडिचोए उ धम्मियाए पडिसारणाए पडिसारेउ धम्मिएणं पडोयारेणं
पडोयारेउ’ हे आर्यों ! श्रमण निर्ग्रन्थो ! तुम सब से कोई भी श्रमण
निर्ग्रन्थ मंखलिपुत्र गोशाल से धर्मसंबंधि प्रतिनोदनासंबंधि प्रतिसारणा
को लेकर उसके मत के विरुद्धरूप से उसे अर्थ का स्मरण न करावे ।

“ तं गच्छ णं तुमं आणंदा ! गोयमाइणं समणाणं ” इत्यादि—

टीकार्थ—महावीर स्वामीजी आनंद स्थविरने कह्युं. “ तं गच्छ णं तुमं
आणंदा ! गोयमाइणं समणाणं निगंथाण एयमट्ठं परिकहेहि ” आ. कारणे, हे
आनंद ! तमे जधने गौतमादि-श्रमणनिश्रंथाने आ. वात कडे के “ मा णं
अज्जो ! तुज्झं केइ गोशाल मंखलिपुत्तं धम्मियाए पडिचोयणाए पडिचोएउ
धम्मियाए पडिसारणाए पडिसारेउ धम्मिएणं पडोयारेणं पडोयारेउ ” हे आर्यों !
हे श्रमणनिश्रंथो ! तभारामांथी कैधजे भंजलिपुत्र गोशालकनी साथे धर्म
संबंधी प्रतिनोदनानी जाणतमां—गोशालकना मतनी विद्धमां वचनाने

યત-વિવાદં કુરુત, ધાર્મિક્યા-ધર્મસમ્બન્ધિન્યા પ્રતિસારણયા-ગોશાલમહાવિરુદ્ધ-
તયા અર્થસ્મરણં મા પ્રતિસારયત-મા કારયત, ધાર્મિક્યેણ-ધર્મસમ્બન્ધિન્યા,
પ્રત્યુપચારેણ-તિરસ્કારેણ તે મા પ્રત્યુપચારયત-તસ્ય ગોશાલસ્ય તિસ્કારં મા
કુરુત । તત્ત કારણમાહ-‘ગોસાલે ણં મંઘલિપુત્રે સમણેહિં નિગ્ગંથેહિં મિચ્છં વિપ્પ-
હિવન્ને’ ગોશાલઃ સ્વહ મહલિપુત્રઃ શ્રમણૈઃ નિર્ગ્રન્થૈઃ સહ મિથ્યાત્વં વિપ્રતિપન્નઃ-
નિરોપેણ આદત્તાન્ અસ્તિ, હતિ, ‘તણ્ણં સે આણંદે થેરે સમણેણં ભગવયા મહા-
વીરેણ ઇવં વુત્તે સમાણે સમણં ભગવં મહાવીરં વંદહ, નમંસહ, વંદિત્તા નમંસિત્તા’
તતઃ સ્વહ સ આનન્દઃ સ્થવિરઃ શ્રમણેન ભગવતા મહાવીરેણ ઇવમ્-ઉત્તરીત્યા
ઉક્તઃસન્ શ્રવણં ભગવન્તં મહાવીરં નન્દતે, નમસ્યતિ, વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા, ‘જેણેવ
ગોયમાદિ સમણા નિગ્ગંથા તેણે ઉવાગચ્છહ’ વત્તેન ગૌતમાદિશ્રમણા નિર્ગ્રન્થાઃ
આસન્ તત્તેવ ઉવાગચ્છતિ, ‘ઉવાગચ્છિત્તા ગોયમાહ સમણે નિગ્ગંથે આમંતેહ,

તથા ધર્મસંબંધી પ્રત્યુપચાર સે-તિરસ્કાર સે ઉસ્કા કોઈ ખી તિરસ્કાર
ન કરે । હમમેં કારણ યહ હૈ-કિ ‘ગોસાલે ણં મંઘલિપુત્રે સમણેહિં
નિગ્ગંથેહિં મિચ્છં વિપ્પહિવન્ને’ અબ મંઘલિપુત્ર ગોશાલ ને શ્રમણ
નિર્ગ્રન્થો કે સાથ મિથ્યાત્વ આવ કોં વિશેષરૂપ સે આદત ક્રિયા
હૈ ‘તણ્ણં સે આણંદે થેરે સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં ઇવં વુત્તે સમાણે
સમણં ભગવં મહાવીરં વંદહ, નમંસહ, વંદિત્તા નમંસિત્તા’ હસ પ્રકાર સે
શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર દ્વારા કહે ગયે વે આનન્દ સ્થવિર શ્રમણ
ભગવાન્ મહાવીર કો વન્દના નમસ્કાર કરકે ‘જેણેવ ગોયમાદિ સમણા
નિગ્ગંથા તેણેવ ઉવાગચ્છહ’ જહાં ગૌતમાદિ શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ યે વહાં ગયે
‘ઉવાગચ્છિત્તા ગોયમાહ સમણે નિગ્ગંથે આમંતેહ’ વહાં જાકર ઉન્હેને

પ્રયોગ કરીને-વાદવિવાદ કરવો નહીં, તથા ધર્મસંબંધી પ્રતિસારણા ન કરે
ઐટલે કે તેના મતની વિરુદ્ધમાં તેને અર્થનું સ્મરણ ન કરાવે, અને ધર્મ-
સંબંધી પ્રત્યુપચાર-તિરસ્કારની ભાવનાથી કોઈ પણ શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ તેનો
તિરસ્કાર ન કરે, કારણ કે “ગોસાલે ણં મંઘલિપુત્રે સમણેહિં નિગ્ગંથેહિં મિચ્છં
વિપ્પહિવન્ને” હવે ગોશાલક મંઘલિપુત્ર શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોની સાથે મિથ્યાત્વ
ભાવનાથી વિશેષ રૂપે યુક્ત થઈ ગયો છે. “તણ્ણં સે આણંદે થેરે સમણેણં
ભગવયા મહાવીરેણં ઇવં વુત્તે સમાણે સમણં ભગવં મહાવીરં વંદહ, નમંસહ,
વંદિત્તા, નમંસિત્તા” જ્યારે મહાવીર પ્રભુએ આ પ્રમાણે કહ્યું, ત્યારે આનંદ
સ્થવિરે મહાવીર-પ્રભુને વંદણા કરી નમસ્કાર કર્યો. વંદણાનમસ્કાર કરીને, “જેણેવ
ગોયમાદિ સમણે નિગ્ગંથે, તેણેવ ઉવાગચ્છહ” તેઓ ગૌતમાદિ શ્રમણ નિર્ગ્રન્થો
જ્યાં હતા ત્યાં ગયા. “ઉવાગચ્છિત્તા ગોયમાહ સમણે નિગ્ગંથે આમંતેહ આમં-

आमंतेत्ता एवं वयासी'-उपागत्य, गौतमादि श्रमणान् निर्ग्रन्थान् आमन्त्रयति-
आह्वयति, आमन्त्र्य-आहूय, एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण, अत्रादीत्-'एवं खलु अज्जो !
छट्ठक्खमणपारणगंसि समणेणं भगवया महावीरेणं अब्भणुण्णाए समाणे सावत्थीए
नयरीए उच्चनीय तं चेव सव्वं जाव नायपुत्तस्स एयमट्ठं परिकहेहि' भो आर्याः !
श्रमणाः निर्ग्रन्थाः ! एवं खलु निश्चयेन पूर्वोक्तरीत्या, षष्ठक्षमणपारणके दिवसे,
श्रमणेन भगवता महावीरेण अहम् अभ्यनुज्ञातः-आज्ञप्तः सन् श्रावस्त्यां नगर्याम्,
उच्चनीच इत्यादि तदेव-पूर्वोक्तवदैव सर्वं यावत् ज्ञातपुत्रस्य एतमर्थं-पूर्वो-
क्तार्थं त्वं परिकथय-निवेद्य इति । वक्तव्यविषयमाह-'तं मा णं अज्जो तुब्भे
केई गोसालं मंखलिपुत्तं धम्मियाए पडिचोयणाए पडिचोएउ जाव मिच्छं विप्प-
डिवन्ने' तत्-तस्मात् कारणात् भो आर्याः ! श्रमणाः ! निर्ग्रन्थाः ! मा खलु यूयं

श्रमण निर्ग्रन्थों को बुलाया । 'आमंतेत्ता एवं वयासी' बुलाकर उनसे
ऐसा कहा 'एवं खलु अज्जो छट्ठक्खमणपारणगंसि समणेणं भगवया
महावीरेणं अब्भणुण्णाए समाणे सावत्थीए नयरीए उच्चनीय तं चेव
सव्वं जाव नायपुत्तस्स एयमट्ठं परिकहेहि' भो आर्यो ! श्रमण निर्ग्रन्थो !
पूर्वोक्तरीति के छट्ठक्षमण तपस्या की पारणा के दिन श्रमण भगवान्
महावीर से आज्ञाप्राप्त कर मैं श्रावस्ती नगरी में गया । वहां गोचरी
के निमित्त उच्च, नीच मध्यम कुलों में घूमने लगा-घूमते हुए सुझे
मंखलिपुत्र गोशालने देखा-इत्यादि सब कथन जैसा कि पहिले कहा
जा चुका है-यहां आनन्द स्थविर ने 'जाकर महावीर से कह दो' यहां
तक सब गौतमादि गणधरों से कहा-सो उसे यहाँ कहलेना चाहिये । 'तं
मा णं अज्जो ! तुब्भे केई गोसालं मंखलिपुत्तं धम्मियाए पडिचोयणाए

तेत्ता एवं वयासी " त्यां जधने तेमण्णे गौतमादि श्रमण निग्रन्थाने भोलावीने
आ प्रमाण्णे क्खुं--" एवं खलु अज्जो ! छट्ठक्खमणपारणगंसि समणेणं भगवया
महावीरेणं अब्भणुण्णाए समाणे सावत्थीए नयरीए उच्चनीय तं चेव सव्वं जाव
नायपुत्तस्स एयमट्ठं परिकहेहि " " हे आर्यो ! हे श्रमण निर्ग्रन्थो ! छठ्ठी
तपस्थाना पारणाने दिवसे महावीर प्रभुनी आज्ञा लधने हुं श्रावस्ती नग-
रीमां गये, त्यां गोचरीने निमित्ते उच्च, नीच अने मध्यम कुलोमां भ्रमण
करोता करोता हाहाहहा कुलकारिणीनी दुकान पासेथी नीकये, गोशालके भूने
लेथे, " इत्यादि कथनथी लधने समस्त पूर्वोक्त " जधने ज्ञातपुत्र महावीरने
कही हे, " अही सुधीनु " कथन आनंद स्थविर गौतमादिने क्खुं. " तं
मा णं अज्जो ! तुब्भे केई गोसालं मंखलिपुत्तं धम्मियाए पडिचोयणाए पडिचो-

केऽपि गोशालं मंखलिपुत्रं धार्मिक्या-धर्मसम्बन्धिन्या प्रतिनोदनतया-तद् विरुद्ध
वादविवादेन नो प्रतिनोदयत-मा विवादं कुरुत, यावत्-मा प्रतिसारणया प्रति-
सारयत, मा धार्मिकेण प्रत्युपचारेण प्रत्युपचारयत, यतो गोशालो मंखलिपुत्रः
श्रमणैः निर्ग्रन्थैः सह, मिथ्यात्वं विप्रतिपन्नः-प्राप्तोऽसि ॥ सू० ११ ॥

मूलम्-जावं च णं आणंदे थेरे गोयमाईणं समणाणं निर्गं-
थाणं एयमट्ठं परिकहेइ, तावं च णं से गोसाले मंखलिपुत्ते
हालाहलाए कुंभकारीए कुंभकारावणाओ पडिनिक्खमइ, पडि-
निक्खमिक्का आजीवियसंघं संपरिवुडे सहया अमरिसं वहमाणे
सिग्घं तुरियं जाव सावत्थिं नयरिं मज्झं मज्झेणं निर्गच्छइ,
निर्गच्छित्ता जेणेव कोट्टए चेइए जेणेव समणे भगवं महावीरे
तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स
अदूरसामंते ठिच्चा समणं भगवं महावीरं एवं वयासी-सुट्ठु णं
आउसो! कासवा! ममं एवं वयासी, साहू णं आउसो! कासवा!

पडिचोएड, जाव मिच्छं विप्पडिवन्ने' इसलिये हे आर्यो! श्रमण
निर्ग्रन्थो! आप कोई भी गोशाल मंखलिपुत्र से धर्म संबंधिनी प्रतिनोदना
को लेकर-गोशाल मत के प्रतिकूल वचनों को लेकर वादविवाद न करें,
धर्मसंबंधी प्रतिसारणा को लेकर-उसके मतके विरुद्धरूप से अर्थ का
स्मरण न करावे-उससे विरुद्ध होकर वाद विवाद न करें, तथा धर्म-
संबंधी तिरस्कार से उसका कोई भी तिरस्कार न करें, क्योंकि मंख-
लिपुत्र गोशाल श्रमण निर्ग्रन्थों के साथ इस समय बिल्कुल मिथ्यात्व
परिणति से युक्त बन गया है ॥ सू० ११ ॥

एड, जाव मिच्छं विप्पडिवन्ने " तेथी हे आर्यो! हे श्रमण निग्रन्थो!
तभाराभांथी कोइ पणु श्रमणनिग्रन्थे गोशालक मंखलिपुत्रनी साथे धर्म-
संबंधी प्रतिनोदनानी अपेक्षाए-गोशालकना मतनी विरुद्धना वयनेा द्वारा-
तेनी साथे वादविवाद न करवो धर्मसंबंधी प्रतिसारणाणी अपेक्षाए-तेना
मतनी विरुद्धभां तेने अर्थनु स्मरण न करावे, -तेनी विरुद्ध पडीने
वादविवाद न करै, तथा धर्मसंबंधी तिरस्कार राणीने कोइए तेना तिर-
स्कार करवो नही, कारणु के मंखलिपुत्र गोशालक श्रमणनिग्रन्थानी साथे
आ समय बिल्कुल मिथ्यात्व परिणतिथी युक्त थई गये हे, ॥सू० ११॥

ममं एवं वयासी-गोसाले मंखलिपुत्ते ममं धम्मंतेवासी, गोसाले
मंखलिपुत्ते ममं धम्मंतेवासी, जे णं से मंखलिपुत्ते तव धम्मं-
तेवासी, से णं सुक्के सुक्काभिजाइए भवित्ता कालमासे कालं
किच्चा अन्नयरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववन्ने, अहं णं उदाइ
नामं कुंडिण्णायणए अज्जुणस्स गोयमपुत्तस्स सरीरगं विप्प-
जहामि, अज्जुणस्स गोयमपुत्तस्स सरीरगं विप्पजहेत्ता, गोसा-
लस्स मंखलिपुत्तस्स सरीरगं अणुप्पविसामि, अणुप्पविसित्ता
इमं सत्तमं पउट्ठपरिहारं परिहरामि, जे वि याइं आउसो!
कासवा! अम्हं समयंसि केइ सिज्झिंसु वा, सिज्झंति वा,
सिज्झिस्संति वा, सव्वे ते चउरासीइं महाकप्पसयसहस्साइं
सत्तदिव्वे सत्तसंजूहे सत्तसन्निगब्भे सत्तपउट्ठपरिहारे पंचक-
म्माणि सयसहस्साइं सट्ठिं च सहस्साइं छच्च सए तिन्नि य
कम्मंसे अणुपुव्वेणं खवइत्ता, तओ पच्छा सिज्झंति, बुज्झंति,
मुच्चंति, परिनिव्वाइंति, सव्वदुक्खाणमंतं करेसु वा, करेति वा,
करिस्संति वा, से जहा वा गंगा महानई, जओ पवूढा, जहिं
वा पज्जुवत्थिया, एस णं अद्धा पंचजोयणसयाइं आयामेणं अद्ध-
जोयणं विक्खंभेणं, पंच धणुसयाइं उव्वेहेणं, एएणं गंगापमाणेणं,
सत्तगंगाओ सा एगा महागंगा, मत्तमहागंगाओ सा एगा साईण-
गंगा, सत्तसाईणगंगाओ सा एगा मच्चुगंगा सत्त मच्चुगंगाओ
सा एगा लोहियगंगा, सत्त लोहियगंगाओ सा एगा आवई-
गंगा, सत्त आवईगंगाओ सा एगा परमावईगंगा, एवामेव सपुव्वा-

वरेणं एगं गंगासयसहस्सं सत्तरसहस्सा छच्च एगुणपन्नगंगासया
 भवंतीति मक्खया, तासिं दुविहे उद्धारे पणत्ते, तं जहा—सुहुम-
 बौदिकलेवरे चेव बायर बौदिकलेवरे चेव, तत्थ णं जे से सुहुम-
 बौदिकलेवरे से ठप्पे, तत्थ णं जे से बायरबौदिकलेवरे, तओ णं
 वाससए वाससए, गएगए एगमेगं गंगावालुयं अवहाय जाव
 इएणं कालेणं से कोट्टे खीणे णीरए निल्लेवे निट्ठिए भवइ,
 से त्तं सरे सरप्पमाणे। एएणं सरप्पमाणेणं तिन्नि सरसयसाह-
 स्सीओ से एगे महाकप्पे, चउरासीइ महाकप्पसयसहस्साइं से
 एगे महामाणसे, अणंताओ संजूहाओ जीव चयं चइत्ता उवरिल्ले
 माणसे संजूहे देवे उववज्जइ, से णं तत्थ दिव्वाइं भोगभोगाइं
 भुंजमाणे विहरइ, विहरित्ता ताओ देवलोगाओ आउक्खएणं
 भवक्खएणं ठिइक्खएणं अणंतरं चयं चइत्ता पढमे सन्निगब्भे-
 जीवे पच्चायाइ, से णं तओहिंतो अणंतरं उव्वट्ठित्ता मज्झिल्ले
 माणसे संजूहे देवे उववज्जइ, से णं तत्थ दिव्वाइं भोगभोगाइं
 जाव विहरित्ता ताओ देवलोयाओ आउक्खएणं भवक्खएणं,
 ठिइक्खएणं जाव चइत्ता दोच्चे सन्निगब्भे जीवे पच्चायाइ, से
 णं तओहिंतो अणंतरं उव्वट्ठित्ता हेट्ठिल्ले माणसे संजूहे देवे उव-
 वज्जइ, से णं तत्थ दिव्वाइं जाव चइत्ता तच्चे सन्निगब्भे जीवे
 पच्चायाइ, से णं तओहिंतो जाव उव्वट्ठित्ता उवरिल्ले
 माणसुत्तरे संजूहे देवे उववज्जइ, से णं तत्थ दिव्वाइं
 जाव चइत्ता चउत्थे सन्निगब्भे जाव पच्चायाइ, से णं

तओर्हितो अणंतरं उव्वट्ठित्ता मज्झिम्मे माणुसुत्तरे संजूहे
 देवे उव्वज्जइ, से णं तत्थ दिव्वाइं भोग जाव चइत्ता पंचमे
 संन्निगम्भे जीवे पच्चायाइ, से णं तओर्हितो अणंतरं उव्वट्ठित्ता
 हिट्ठिल्ले माणुसुत्तरे संजूहे देवे उव्वज्जइ, से णं तत्थ दिव्वाइं
 भोग जाव चइत्ता छट्ठे संन्निगम्भे जाव पच्चायाइ, से णं तओ-
 र्हितो अणंतरं उव्वट्ठित्ता बंभलोगे नासं से कप्पे पन्नत्ते पाईण-
 पडीणायए, उदीणदाहिणवित्थिन्ने जहा ठाणपदे जाव पंच-
 वडेंसगा पणत्ता, तं जहा—असोगवडेंसगे जीवे पडिरूवा, से
 णं तत्थ देवे उव्वज्जइ, से णं तत्थ दस सागरोवमाइं दिव्वाइं
 भोग जाव चइत्ता सत्तमे संन्निगम्भे जाव पच्चायाइ, से णं
 तत्थ नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अद्धमाण जीवे वीड-
 कंताणं सुकुमालगम्भलए मिउकुंडलकुंचियकेसए मट्ठगंड-
 तलकन्नपीठए देवकुमारसप्पभए दारए पयायाइ, से णं अहं
 कासवा! ते णं अहं आउसो! कास वा! कोमारियपव्वजाए
 कोमारएणं बंभचेरवासेणं अविद्धकन्नए चेव संखाणं पडिल-
 भामि, पडिलभित्ता इमे सत्त पउट्ठपरिहारे परिहरामि, तं जहा—
 एणेजगस्स१, मल्लरामस्स२, मंडियस्स३, रोहस्स४, भार-
 द्वाइस्स५, अज्जुणगस्स गोयमपुत्तस्स६, गोशालस्स मंखलि-
 पुत्तस्स७, तत्थ णं जे से पढमे पउट्ठपरिहारे से णं रायगिहस्स
 नयरस्स बहिया मंडियकुच्छिसि चेइयंसि उदाइस्स कुंडिया-
 यणस्स सरीरं विप्पजहामि, विप्पजहित्ता एणेजगस्स सरीरगं

अणुप्पविसामि, अणुप्पविसित्ता बावीसं पढमं पउट्टपरिहारं
 परिहरामि, तत्थ णं जे से दोच्चे पउट्टपरिहारे से उइंढपुरस्स
 नयस्स बहिया चंदोयरणांसि चेइयंसि एणेज्जगस्स सरीरगं
 विप्पजहामि, विप्पजहेत्ता, मल्लरामस्स सरीरगं अणुप्पविसामि,
 अणुप्पविसित्ता एक्कवीसं वासाइं दोच्चं पउट्टपरिहारं परिहरामि,
 तत्थ णं जे से तच्चे पउट्टपरिहारे से णं चंपाए नयरीए बहिया
 अंगमंदिरंसि चेइयंसि मल्लरामस्स सरीरगं विप्पजहामि,
 विप्पजहेत्ता मंडियस्स सरीरगं अणुप्पविसामि, अणुप्पविसित्ता
 वीसं वासाइं तच्चं पउट्टपरिहारं परिहरामि, तत्थ णं जे से
 चउत्थे पउट्टपरिहारे से णं वाणारसीए नयरीए बहिया काम-
 महावणांसि चेइयंसि मंडियस्स सरीरगं विप्पजहामि, विप्प-
 जहिता रोहस्स सरीरगं अणुप्पविसामि, अणुप्पविसित्ता एगूण-
 वीसं वासाइं चउत्थं पउट्टपरिहारं परिहरामि, तत्थ णं जे से
 पंचमे पउट्टपरिहारे से णं आलभियाए नयरीए बहिया पत्त-
 कालगयंसि चेइयंसि रोहस्स सरीरगं विप्पजहामि, विप्पजहिता
 भारद्वाइस्स सरीरगं अणुप्पविसामि, अणुप्पविसित्ता अट्टारस
 वासाइं पंचमं पउट्टपरिहारं परिहरामि, तत्थ णं जे से छट्ठे
 पउट्टपरिहारे से णं वेसालीए नयरीए बहिया कोंडियायणांसि
 चेइयंसि भारद्वाइयस्स सरीरं विप्पजहामि, विप्पजहिता अज्जु-
 णगस्स गोयमपुत्तस्स सरीरगं अणुप्पविसामि, अणुप्पविसित्ता

सत्तरसवासाइं छट्ठं पउट्टपरिहारं परिहरामि, तत्थ णं जे सेसत्तमे
पउट्टपरिहारे से णं इहेव सावत्थीए नयरीए हालाहलाए कुंभ-
कारीए कुंभकारावणंसि अज्जुणगस्स गोयमपुत्तस्स सरीरगं
विप्पजहामि, विप्पजहेत्ता गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स सरीरगं
अलं थिरं धुवं धारणिज्जं सीयसहं उण्हसहं खुहासहं विविह-
दंसमसगपरीसहोवसग्गसहं थिरसंघयणं तिकट्ठु तं अणुप्प-
विसामि, अणुप्पविसित्ता तं सेणं सोलसवासाइं इमं सत्तमं
पउट्टपरिहारं परिहरामि, एवामेव आउसो! कासवा! एगे णं
तेत्तीसेणं वाससएणं सत्त पउट्टपरिहारा परिहरिया भवंतीति
मवखाया, तं सुट्ठुणं आउसो! ममं एवं वयासी-साहुणं
आउसो! कासवा! ममं एवं वयासी-गोसाले मंखलिपुत्ते ममं
धम्मंतेवासि च्चि गोसाले मंखलिपुत्ते ममं धम्मं ते वासित्ति ॥सू. १२॥

छाया—यावच्च खलु आनन्दः स्थविरो गौतमादीनां श्रमणानां निर्ग्रन्था-
नाम् एतमर्थं परिकथयति तावच्च खलु स गोशालो मङ्गळिपुत्रो हालाहलायाः
कुम्भकार्याः कुम्भकारापणात् प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य आजीविकसंघ-
संपरिवृतो महान्तम् अमर्षम् वहन् शीघ्रं त्वरितं यावत् श्रावस्तीं नगरीं मध्यमध्येन
निर्गच्छति, निर्गत्य यत्रैव कोष्ठकं चैत्यम्, यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैव
उपागच्छति, उपागत्य श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अदूरसामन्ते स्थित्वा श्रमणं
भगवन्तं महावीरम् एवम् अवादीत्—सुष्ठु खलु आयुष्मन् ! काश्यप ! माम् एवम्
अवादीः, साधु खलु आयुष्मन् काश्यप ! माम् एवम् अवादीः—गोशालो मङ्गळि-
पुत्रो मम धर्मान्तेवासी, गोशालो मङ्गळिपुत्रो मम धर्मान्तेवासीति यः खलु स
मङ्गळिपुत्रस्तव धर्मान्तेवासी स खलु शुक्लः शुक्लाभिजातिको भूत्वा कालमासे
कालं कृत्वा अन्यतरेषु देवलोकेषु देवतया उत्पन्नः, अहं खलु उदायीनाम
कौण्डिन्यायनः, अर्जुनस्य गौतमपुत्रस्य शरीरकं विप्रजहामि, विप्रजहाय गोशालस्य
मङ्गळिपुत्रस्य शरीरकम् अनुप्रविशामि, अनुप्रविश्य इमं सप्तमं प्रवृत्तिपरिहारं परि-

अणुप्पविसामि, अणुप्पविसित्ता वावीसं पढमं पउट्टपरिहारं
 परिहरामि, तत्थ णं जे से दोच्चे पउट्टपरिहारे से उदंडपुरस्स
 नयरस्स बहिया चंदोयरणांसि चेइयंसि एणेज्जगस्स सरीरगं
 विप्पजहामि, विप्पजहेत्ता, मल्लरामस्स सरीरगं अणुप्पविसामि,
 अणुप्पविसित्ता एक्कवीसं वासाइं दोच्चं पउट्टपरिहारं परिहरामि,
 तत्थ णं जे से तच्चे पउट्टपरिहारे से णं चंपाए नयरीए बहिया
 अंगमंदिरंसि चेइयंसि मल्लरामस्स सरीरगं विप्पजहामि,
 विप्पजहेत्ता मंडियस्स सरीरगं अणुप्पविसामि, अणुप्पविसित्ता
 वीसं वासाइं तच्चं पउट्टपरिहारं परिहरामि, तत्थ णं जे से
 चउत्थे पउट्टपरिहारे से णं वाणारसीए नयरीए बहिया काम-
 महावणांसि चेइयंसि मंडियस्स सरीरगं विप्पजहामि, विप्प-
 जहिक्का रोहस्स सरीरगं अणुप्पविसामि, अणुप्पविसित्ता एगूण-
 वीसं वासाइं चउत्थं पउट्टपरिहारं परिहरामि, तत्थ णं जे से
 पंचमे पउट्टपरिहारे से णं आलभियाए नयरीए बहिया पत्त-
 कालगयंसि चेइयंसि रोहस्स सरीरगं विप्पजहामि, विप्पजहिक्का
 भारदाइस्स सरीरगं अणुप्पविसामि, अणुप्पविसित्ता अट्टारस
 वासाइं पंचमं पउट्टपरिहारं परिहरामि, तत्थ णं जे से छट्ठे
 पउट्टपरिहारे से णं वेसालीए नयरीए बहिया कौंडियायणांसि
 चेइयंसि भारदाइयस्स सरीरं विप्पजहामि, विप्पजहिक्का अज्जु-
 णगस्स गोयमपुत्तस्स सरीरगं अणुप्पविसामि, अणुप्पविसित्ता

सत्तरसवासाइं छट्ठं पउट्टपरिहारं परिहरामि, तत्थ णं जे सेसत्तमे
पउट्टपरिहारे से णं इहेव सावत्थीए नयरीए हालाहलाए कुम्भ-
कारीए कुम्भकारावणंसि अज्जुणगस्स गोयमपुत्तस्स सरीरगं
विप्पजहामि, विप्पजहेत्ता गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स सरीरगं
अलं थिरं धुवं धारणिज्जं सीयस्सहं उण्हसहं खुहासहं विविह-
दंसमसगपरीसहोवसगसहं थिरसंघयणं तिकट्ठु तं अणुप्प-
विसामि, अणुप्पविसित्ता तं सेणं सोलसवासाइं इमं सत्तमं
पउट्टपरिहारं परिहरामि, एवामेव आउसो! कासवा! एगे णं
तेत्तीसेणं वासत्तएणं सत्त पउट्टपरिहारा परिहारिया भवन्तीति
मवखाया, तं सुट्ठुणं आउसो! ममं एवं वयासी-साहुणं
आउसो! कासवा! ममं एवं वयासी-गोसाले मंखलिपुत्ते ममं
धम्मंतेवासिस्सि गोसाले मंखलिपुत्ते ममं धम्मं ते वासित्ति ॥सू.१२॥

छाया—यावच्च खलु आनन्दः स्थविरो गौतमादीनां श्रमणानां निर्ग्रन्था-
नाम् एतमर्थं परिकथयति तावच्च खलु स गोशालो मङ्गलिपुत्रो हालाहलायाः
कुम्भकार्याः कुम्भकारापणात् प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य आजीविकसंघ-
संपरिवृतो महान्तम् अमर्षम् वहन् शीघ्रं त्वरितं यावत् श्रावस्तीं नगरीं मध्यमध्येन
निर्गच्छति, निर्गत्य यत्रैव कोष्ठकं चैत्यम्, यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैव
उपागच्छति, उपागत्य श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अदूरसामन्ते स्थित्वा श्रमणं
भगवन्तं महावीरम् एवम् अवादीत्—सुण्ठु खलु आयुष्मन् ! काश्यप ! माम् एवम्
अवादीः, साधु खलु आयुष्मन् काश्यप ! माम् एवम् अवादीः—गोशालो मङ्गलि-
पुत्रो मम धर्मान्तेवासी, गोशालो मङ्गलिपुत्रो मम धर्मान्तेवासीति यः खलु स
मङ्गलिपुत्रस्तव धर्मान्तेवासी स खलु शुक्लः शुक्लाभिजातिको भूत्वा कालमासे
कालं कृत्वा अन्यतरेषु देवलोकेषु देवतया उत्पन्नः, अहं खलु उदायीनाम
कौण्डिन्यायनः, अर्जुनस्य गौतमपुत्रस्य शरीरकं विप्रजहामि, विप्रजहाय गोशालस्य
मङ्गलिपुत्रस्य शरीरकम् अनुप्रविशामि, अनुप्रविश्य इमं सत्तमं प्रवृत्तिपरिहारं परि-

हरामि, येऽपि 'आइ' आयुष्मन् । काश्यप । अस्माकं समये केऽपि असिध्यन् वा, सिध्यन्ति वा, सेत्स्यन्ति वा, सर्वेते चतुरशीति महाकल्पशतसहस्राणि सप्त-
 दिव्यानि, सप्तसंयूथानि, सप्तसंज्ञिगर्भान् सप्तप्रवृत्तिपरिहारान् पंचकर्माणि शत-
 सहस्राणि षड्ष्टि च सहस्राणि, षट् च शतानि त्रीणि च कर्माणि आनुपूर्व्येण क्षप-
 यित्वा ततः पश्चात् सिध्यन्ति बुध्यन्ते मुच्यन्ते, परिनिर्वान्ति सर्वदुःखनामन्तम्
 अकुर्वन् वा, कुर्वन्ति वा, करिष्यन्ति वा, तद् यथा वा गङ्गामहानदी यतः प्रवृत्ता,
 यत्र वा पर्युपस्थिता, एष खलु अध्वा पञ्चभोजनशतानि आयामेन, अर्द्धयोजनं
 विष्कम्भेण, पञ्चधनुः शतानि उद्वेधेन एतेन गङ्गाममाणेन सप्तगङ्गाः सा एका
 महागङ्गा, सप्त महागङ्गा सा एका सादीनगङ्गा, सप्तसादीनगङ्गा सा एका मृत्यु-
 गङ्गा, सप्त मृत्युगङ्गाः सा एका लोहितगङ्गा, सप्त लोहितगङ्गाः सा एका आवन्ती
 गङ्गा, सप्त आवन्तीगङ्गाः सा एका परमावन्ती गङ्गा, एवमेव सपूर्वापरेण एकं गङ्गा-
 शतसहस्रम् सप्तदशसहस्राणि षट् च एकोनपञ्चाशद् गङ्गाशतानि भवन्तीति
 आख्याताः, तासां द्विविधः उद्धारः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-सूक्ष्मवोन्दिकलेवरं चैव,
 नादरवोन्दिकलेवरं चैव, तत्र खलु यत् तत् सूक्ष्मवोन्दिकलेवरं तत् स्थाप्यम्,
 तत्र खलु यत् तत् नादरवोन्दिकलेवरं तत् खलु वर्षशते वर्षशते गते गते एकैकां
 गङ्गावालुकाम् अपहार्यं यावत् कालेन स कोष्ठः क्षीणो नीरजाः, निर्लेपो निष्ठितो
 भवति, तदेव तत् सरःसरःप्रमाणम्, एतेन सरःप्रमाणेन त्रीणि सरः शतसहस्राणि
 स एको महाकल्पः चतुरशीतिः महारूपशतसहस्राणि तत् एकं महामानसम्,
 अनन्तात् संयूथात् जीवक्षयं त्यक्त्वा उपरितने मानसे संयूथे देवे उपपद्यते, स
 खलु तत्र दिव्यान् भोगभोगान् भुञ्जानो विहरति, विद्वत्य तस्माद्देवलोकात् आयुः
 क्षयेण भवक्षयेण, स्थितिक्षयेण अनन्तरं चयं त्यक्त्वा प्रथमे संज्ञिगर्भे जीवः प्रत्या-
 याति, स खलु तेभ्योऽनन्तरम् उद्बृत्त्य मध्यमे मानसे संयूथे देव उपपद्यते, स
 खलु तत्र दिव्यान् भोगभोगान् यावत्-विद्वत्य, तस्माद्देवलोकाद् आयुः क्षयेण,
 भवक्षयेण, स्थितिक्षयेण, यावत् त्यक्त्वा द्वितीये संज्ञिगर्भे जीवः प्रत्यायाति, स
 खलु तेभ्योऽनन्तरम् उद्बृत्त्य अधस्तने मानसे संयूथे देव उपपद्यते, स खलु तत्र
 दिव्यान् यावत् च्युत्वा तृतीये संज्ञिगर्भे जीवः प्रत्यायाति, स खलु तेभ्यो
 यावत् उद्बृत्त्य उपरितने मानसोत्तरे संयूथे देव उपपद्यते, स खलु तत्र दिव्यान्
 भोग यावत् च्युत्वा चतुर्थे संज्ञिगर्भे जीवः प्रत्यायाति, स खलु तेभ्योऽनन्तरम्
 उद्बृत्त्य मध्यमे मानसोत्तरे संयूथे देव उपपद्यते, स खलु तत्र दिव्यान् भोग यावत्
 त्यक्त्वा पञ्चमे संज्ञिगर्भे जीवः प्रत्यायाति, स खलु तेभ्योऽनन्तरम् उद्बृत्त्य
 अधस्तने मानसोत्तरे संयूथे देव उपपद्यते स खलु तत्र दिव्यान् भोग यावत् त्यक्-

त्वा पठे संज्ञिगर्भे जीवः प्रत्यायाति स खलु तेभ्योऽनन्तरम् उद्भूत्य-ब्रह्मलोको-
नाम स कल्पः प्रज्ञप्तः, प्राची प्रतीच्यायतः, उदीची दक्षिणविस्तीर्णः, यथा-
स्थानपदे यावत् पञ्च अवतंसकाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा-अशोकावतंसको यावत्-प्रति-
रूपाः, स खलु तत्र देव उपपद्यते, स खलु तत्र दशसागरोपमान् दिव्यान् भोग
यावत् त्यक्त्वा सप्तमे संज्ञिगर्भे जीवः प्रत्यायाति, स खलु तत्र नवानां मासानां
बहुवृत्तिपूर्णानाम् अर्द्धाष्टमानां यावत् व्यतिक्रान्तानाम् सुकुमारकमद्रलको मृदु-
कुण्डलकुञ्चितकेशको मृष्टगण्डतलकर्णपीठको देवकुमारसमम्पभो, दारकः प्रजा-
यते, स खलु अहं काश्यप ! तेन अहम् आयुष्मन् ! काश्यप ! कौमारिकप्रव्रज्यायां
कौमारिकेण ब्रह्मचर्यवासेन अविद्धकर्णक एव संख्यानं प्रतिलभे, प्रतिलभ्य इमान्
सप्त प्रवृत्तिपरिहारान् परिहरामि, तद्यथा-एणेयकस्य १, मल्लरामस्य, मण्डिकस्य
२, रोहस्य ३, भारद्वाजस्य ४, अर्जुनस्य गौतमपुत्रस्य ५, गोशालस्य मञ्जलि
पुत्रस्य ७, तत्र खलु योऽसौ प्रथमः प्रवृत्तिपरिहारः, स खलु राजगृहस्य नगरस्य
बहिः मण्डिककुक्षौ चैत्ये उदायिनः कौण्डिन्यायनस्य शरीरं विप्रजहामि, विप्र-
हाय एणेयकस्य शरीरकम् अनुप्रविशामि, अनुप्रविश्य द्वाविंशतिवर्षाणि प्रथमं
प्रवृत्तिपरिहारं परिहरामि, तत्र खलु योऽसौ द्वितीयः प्रवृत्तिपरिहारः स उदण्ड
पुरस्य नगरस्य बहिःश्चन्द्रावतरणे चैत्ये-एणेयकस्य शरीरकं विप्रजहामि, विप्रहाय
मल्लरामस्य शरीरकम् अनुप्रविशामि, अनुप्रविश्य एकविंशतिवर्षाणि द्वितीयं
प्रवृत्तिपरिहारं परिहरामि, तत्र खलु योऽसौ तृतीयः प्रवृत्तिपरिहारः स खलु
चम्पाया नगर्या बहिः अङ्गमन्दिरे चैत्ये मल्लरामस्य शरीरकं विप्रजहामि, विप्र-
हाय मण्डिकस्य शरीरकं अनुप्रविशामि, अनुप्रविश्य विंशतिवर्षाणि तृतीयं प्रवृत्ति-
परिहारं परिहरामि, तत्र खलु योऽसौ चतुर्थः प्रवृत्तिपरिहारः स खलु वाराणस्याः
नगर्या बहिः काममहावने चैत्ये मण्डिकस्य शरीरकं विप्रजहामि, विप्रहाय,
रोहस्य शरीरकम् अनुप्रविशामि, अनुप्रविश्य एकोनविंशति वर्षाणि च चतुर्थं
प्रवृत्तिपरिहारं परिहरामि, तत्र खलु योऽसौ पञ्चमप्रवृत्तिपरिहारः स खलु
आलम्बिकाया नगर्या बहिः प्राप्तकालगते चैत्ये रोहस्य शरीरं विप्रजहामि,
विप्रहाय भारद्वाजिनः शरीरकम् अनुप्रविशामि, अनुप्रविश्य अष्टादशवर्षाणि
पञ्चमं प्रवृत्तिपरिहारम् परिहरामि, तत्र खलु योऽसौ षष्ठः प्रवृत्तिपरिहारः स
वैशाल्या नगर्या बहिः कुण्डिकायने चैत्ये भारद्वाजिकस्य शरीरं विप्रजहामि,
विप्रहाय अर्जुनकस्य गौतमपुत्रस्य शरीरकम् अनुप्रविशामि, अनुप्रविश्य सप्तदश
वर्षाणि षष्ठं प्रवृत्तिपरिहारं परिहरामि, तत्र खलु योऽसौ सप्तमः प्रवृत्तिपरिहारः
स खलु इहैव श्रावस्त्याम् नगर्याम्, हालाहलायाः कुम्भकार्याः कुम्भकारापणे

अर्जुनस्य गौतमपुत्रस्य शरीरकं विप्रजहामि, विप्रहाय गोशालस्य मंखलिपुत्रस्य शरीरकम् अलम्, स्थिरम्, ध्रुवम्, धारणीयम्, शीतसहम्, उष्णसहम्, क्षुधा-सहम्, विविधदंशमशकपरीषहोपसर्गसहं स्थिरसंहननमिति कृत्वा तम् अनुमवि-शामि, अनुप्रविश्य, तत् स खलु षोडशवर्षाणि इमम् सप्तमम् प्रवृत्तिपरिहारं परिहरामि, एवमेव आयुष्मन् ! काश्यप ! एतेन त्रयस्त्रिंशता वर्षशतेन सप्तप्रवृत्ति-परिहाराः परिहृताः भवन्तीति आख्याताः, तत् सृष्टु खलु आयुष्मन् ! काश्यप ! मामेवम् अवादीः—साधु खलु आयुष्मन् ! काश्यप ! माम् एवम् अवादीः—गोशालो मङ्गलिपुत्रो मम धर्मान्तेवासी इति, गोशालो मङ्गलिपुत्रो मम धर्मान्तेवासी इति ॥ सू० १२ ॥

टीका—ततः किं जातम् ? इत्याह—‘जावं च णं’ इत्यादि । ‘जावं च णं आणंदे थेरे गोयमार्हणं समणाणं निग्गंथाणं एयमट्ठं परिकहेइ’ यावच्च खलु आनन्दः स्थविरो गौतमादीनां श्रमणानां निर्ग्रन्थानाम् एतमर्थम्—पूर्वोक्तमहावीरा-देशरूपार्थम् परिकथयति; ‘तावं च णं से गोसाले मंखलिपुत्ते हालाहलाए कुंभ-कारीए कुंभकारावणाओ पडिनिक्खमइ’ तावच्च खलु स गोशालो मङ्गलिपुत्रो हालाहलायाः कुम्भकार्याः कुम्भाकारापणात्—कुम्भकारहृद्वात्, प्रतिनिष्क्रामति निर्गच्छति, ‘पडिनिक्खमिन्ता आजीवियसंधसंपरिवुडे महया अमरिसं वहमाणे

‘जावं च णं आणंदे थेरे गोयमार्हणं समणाणं निग्गंथाणं’ इत्यादि ।

टीकार्थ—इसके बाद क्या हुआ यह बात इस सूत्र द्वारा सूत्रकार प्रकट कर रहे हैं—‘जावं च णं आणंदे थेरे गोयमार्हणं समणाणं निग्गं-थाणं एयमट्ठं परिकहेइ’ कि जितने समय में आनन्द स्थविर गौतमादि श्रमण निर्ग्रन्थों से पूर्वोक्त महावीर के आदेशरूप अथ कह रहे थे । ‘तावं च णं से गोसाले मंखलिपुत्ते, हालाहलाए कुंभकारीए कुंभकारा-वणाओ पडिनिक्खमइ’ कि इतने में ही मंखलिपुत्र गोशाल, हाला-हलानामकी कुंभकारिणी के कुंभकारापण से—हाट से निकला,

“जावं च णं आणंदे थेरे गोयमार्हणं समणाणं निग्गंथाणं” इत्यादि—

टीकार्थ—‘त्यार आह शुं अन्धुं ते डवे प्रकट करवाभां आवे छे—

“जावं च णं आणंदे थेरे गोयमार्हणं समणाणं निग्गंथाणं एयमट्ठं परिकहेइ”
‘त्यारे आनंद स्थविर गौतमादि श्रमण निर्ग्रन्थाने पूर्वोक्त महावीरना आदेश
इय अर्थ कही रह्या डता, “तावं च णं से गोसाले मंखलिपुत्ते हालाहलाए
कुंभकारीए कुंभकारावणाओ पडिनिक्खमइ” ‘त्यारे न मंखलिपुत्र गोशालक,
हालाहला कुंभकारिणीनी इकानमांथी अडार नीकड्ये, “पडिनिक्खमिन्ता

સિઘં તુરિયં જાવ સાવસ્થિ નયરિં મજ્ઞંમજ્ઞેણં નિગ્ગચ્છહ' પ્રતિનિષ્ક્રમ્ય-નિર્ગત્ય આજીવિકસંઘસંપરિવૃતઃ સન્ મહાન્તમ્ અમર્ષમ્ વહન્-ધારયન્, શીઘ્રં ત્વરિતમ્ ચાવત્-શ્રાવસ્તીં નગરીમ્ આશ્રિત્ય મધ્યમધ્યેન-શ્રાવસ્ત્યા નગર્યાઃ મધ્યભાગેન-ત્યર્થઃ, નિર્ગચ્છતિ, 'નિર્ગચ્છિત્તા જેણેવ કોટ્ટણં ચેહણં જેણેવ સમણે ભગવં મહા-વીરે તેણેવ ઉવાગચ્છહ' નિર્ગત્ય, યત્રૈવ કોષ્ઠકં નામચૈત્યમાસીત્, યત્રૈવ ચ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરો વિરાજતેસ્મ, તત્રૈવ ઉપાગચ્છતિ, 'ઉવાગચ્છિત્તા સમ-ણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અદૂરસામંતે ઠિચ્ચા સમણં ભગવં મહાવીરં એવં વયાસી'-ઉપાગત્ય શ્રમણસ્ય ભગવતો મહાવીરસ્ય અદૂરસામન્તે-નાતિદૂરપ્રત્યાસન્ને, સ્થિત્વા શ્રમણં ભગવન્તં મહાવીરમ્, એવમ્-વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ અવાદીત્-'સુટ્ટુણં આડસોં !

'પડિનિક્ખમિત્તા, આજીવિયસંઘસંપરિવુઢે મહયા અમરિસં વહમાણે સિઘં, તુરિયં જાવ સાવસ્થિ નયરિં મજ્ઞંમજ્ઞેણં નિગ્ગચ્છહ' ડ્યોં હી વહ વહાં સે નિકલા આજીવિક સંઘનેં ઉસે ઘેર લિયા-હસ પ્રકાર આજી-વિક સંઘ સે સંપરિવૃત હુઆ વહ મંઘલિપુત્ર ગોશાલ બહુન અધિક અમર્ષ સે સંતસ હોતા હુઆ શીઘ્રત્વરાવાલી ગતિ સે શ્રાવસ્તી નગરી કે વીચ સે હોકર નિકલા 'નિગ્ગચ્છિત્તા જેણેવ કોટ્ટણં ચેહણં જેણેવ સમણે ભગવં મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છહ' નિકલકર વહ કોષ્ઠક ચૈત્ય કી ઓર વઢાં ઓર ઉસમેં ખીજહાં શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર થે-વહાં પહુંચા 'ઉવાગચ્છિત્તા સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અદૂરસામંતે ઠિચ્ચા સમણં ભગવં મહાવીરં એવં વયાસી' વહાં પહુંચ કર વહ ઉનકે ચિલકુલ નજદીક નહીં ગયા કિન્તુ એસે સ્થાન પર વહ જાકર ટહા હો ગયા કિ જો ઉનસે ન અધિક દૂર થા, ઓર ન અધિક પાસ હી થા, વહાં ટહે ૨

આજીવિયસંઘસંપરિવુઢે મહયા અમરિસં વહમાણે સિઘં, તુરિયં જાવ સાવસ્થિ નયરિં મજ્ઞંમજ્ઞેણં નિગ્ગચ્છહ" એવા તે ત્યાંથી નીકળ્યો કે આજીવિકસંઘે પણ તેને ઘેરી લીધો, આ પ્રકારે આજીવિકસંઘથી સંપરિવૃત થઈને, ઘણા જ અમર્ષ (ઈર્ષ્યાભાવથી)થી સંતપ્ત દશામાં, ઘણી જ શીઘ્ર, ત્વરાવાળી ગતિથી, શ્રાવસ્તી નગરીની વચ્ચે થઈને તે નીકળ્યો. "નિગ્ગચ્છિત્તા જેણેવ કોટ્ટણં ચેહણં, જેણેવ સમણે ભગવં મહાવીરે તે જ ઉવાગચ્છહ" ત્યાંથી નીકળીને તે કોષ્ઠક ચૈત્યની તરફ આગળ વધ્યો. તે ચૈત્યમાં પ્રવેશ કરીને તે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પાસે ગયો. "ઉવાગચ્છિત્તા સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અદૂરસામંતે ઠિચ્ચા, સમણં ભગવં મહાવીરં એવં વયાસી" ત્યાં પહોંચીને તેમનાથી દૂર પણ નહીં, અને બહુ સમીપ પણ નહીં એવા સ્થાને બેભા

કાસવા ! મમં એવં વયાસી, સાહૂળં આસો ! કાસવા ! મમં એવં વયાસી-
ગોસાલે મંત્રલિપુત્તે મમં ધર્મંતેવાસી, ગોસાલે મંત્રલિપુત્તે મમં ધર્મંતેવાસીત્તિ ?
હે આયુષ્મન્ ! હે કાશ્યપ ! કાશ્યપગોત્રીય ! સુષ્ટુ સમ્યક્ ચલ્લ ત્વમ્ મામ્
એવમ્-વક્ષ્યમાણં વચઃ અગ્રાદીઃ હે આયુષ્મન્ ! કાશ્યપગોત્રીય ! સાધુ-વાદં ચલ્લ
ત્વમ્ મામ્ એવં-વક્ષ્યમાણં વચઃ અગ્રાદીઃ-યત્ ગોશાલો મંત્રલિપુત્રો મમ ધર્માન્તે-
વાસી વર્તતે इति, ગોશાલો મંત્રલિપુત્રો મમ ધર્માન્તેવાસી-વર્તતે इति, અત્ર સુષ્ટુ
પદં સાધુપદં ચ મહાત્રીરમ્પતિ ગોશાલસ્ય ઉપાલમ્મમ્મવનાય પ્રયુક્તં વોધ્યમ્, સર્વ-
મેતદ્ મિથ્યૈવ ત્વયોક્તમિતિ ભાવઃ । તદેવ વક્તિ-‘જેળં સે મંત્રલિપુત્તે તવ ધર્મં-
તેવાસી સે ણં સુક્કે સુક્કામિજાઇપ્પ ભવિત્તા કાલમાસે કાલં કિચ્ચા અન્નયરેસુ
દેવલોપ્પસુ દેવત્તાપ્પ ઉવવન્ને’ યઃ ચલ્લ સ મંત્રલિપુત્રસ્તવ ધર્માન્તેવાસી આસીત્

ઉસને શ્રમણ મગવાન્ મહાવીર સે એસા કહા-‘સુષ્ટુ ણં આસો !
કાસવા ! મમ એવં વયાસી-ગોસાલે, મંત્રલિપુત્તે મમં ધર્મંતેવાસી,
ગોસાલે મંત્રલિપુત્તે મમં ધર્મંતેવાસી ત્તિ’ હે આયુષ્મન્ કાશ્યપ ! આપ
એસા જો કહતે હૈં કિ મંત્રલિપુત્ર ગોશાલ મેરા ધર્માન્તેવાસી હૈ, સો
યહ આપ મેરે પ્રતિ બહુત અચ્છા કહતે હૈં-બડા સુહાવના કહતે હૈં ।
યહાં ‘સુષ્ટુ’ ઓર ‘સાધુ’ યે જો પદ પ્રયુક્ત કિયે ગયે હૈં ઉસસે ગોશાલ
મહાવીર કો હસ ઢંગ સે ઉપાલંબ દેતા હૈ હસ વાત કો સૂચન કરને કે
લિયે દિયે ગયે હૈં । તાત્પર્ય કરને કા તો યહી હૈ કિ એસા યહ સબ કથન
આપકા કેવલ મિથ્યા હી હૈ । હસી વાત કો વહ આગે કે પદોં સે સ્પષ્ટ
કરતા હૈ-‘જેળં સે મંત્રલિપુત્તે તવ ધર્મંતેવાસી તે ણં સુક્કે સુક્કામિજાઇપ્પ
ભવિત્તા કાલમાસે કાલં કિચ્ચા અન્નયરેસુ દેવલોપ્પસુ દેવત્તાપ્પ ઉવવન્ને’

રહીને તેણે શ્રમણ મગવાન મહાવીરને આ પ્રમાણે કહ્યું-“ સુષ્ટુ ણં આસો !
કાસવા ! મમં એવં વયાસી-સાહૂળં આસો ! કાસવા ! મમં એવં વયાસી ગોસાલે
મંત્રલિપુત્તે મમં ધર્મંતેવાસી, ગોસાલે મંત્રલિપુત્તે મમં ધર્મંતેવાસી ત્તિ ” “ હે
આયુષ્મન્ ! કાશ્યપ ! આપ મારા વિષે એવું જે કહો છો કે મંત્રલિપુત્ર
ગોશાલક મારો ધર્માન્તેવાસી છે, તે બહુ જ સાચું કહો છો, આપણું આ
કથન ઘણું જ સુંદર છે ! ” ગોશાલક અહીં “ સુષ્ટુ ” અને “ સાધુ ”
“ પ્રયોગ કટાક્ષ રૂપે કરે છે. આ પ્રકારનાં ત્રયને મહાવીર પ્રભુની અવહેલના
કરવા માટે જ તેણે વાપર્યાં છે. તે આ વક્રોક્તિ દ્વારા મહાવીર પ્રભુના
ઉપયુક્ત કથનને અસત્ય કથન રૂપે ગણાવે છે. એજ વાતને તે હવે
સ્પષ્ટ કરે છે-“ જેળં સે મંત્રલિપુત્તે તવ ધર્મંતેવાસી સે ણં-સુક્કે સુક્કામિજાઇપ્પ
ભવિત્તા કાલમાસે કાલં કિચ્ચા અન્નયરેસુ દેવલોપ્પસુ દેવત્તાપ્પ ઉવવન્ને ” જે

સ સ્વલુ મહાલિપુત્રસ્તથ ધર્માન્તેવાસી શુક્લઃ-પવિત્રઃ, શુક્લાભિજાતિકઃ-પવિત્ર પરિણામવાન્ ભૂત્વા, કાલમાસે-કાલાવસરે, કાલં કૃત્વા-મરણધર્મં પ્રાપ્ય અન્ય-તરેષુ-એકતમેષુ દેવલોકેષુ દેવત્વેન ઉપપન્નઃ-ઉત્પન્નઃ,

અત્રેદં બોધ્યમ્-કૃષ્ણ-કૃષ્ણાભિજાતિક-નીલ-નીલાભિજાતિક-કાપોત-કાપોતા-ભિજાતિક-તેજઃ-તેજોઽભિજાતિક-પદ્મ-પદ્માભિજાતિક-શુક્લ-શુક્લાભિજાતિક મેદેન પદ્મવિધાઃ પરિણામા ભવન્તિ, તત્ર વદસુ પરિણામેષુ સ ગોશાલો મરણકાલે શુક્લાભિજાતિકપરિણામવાન્ સન્ કાલધર્મં પ્રાપ્ય કસ્મિંશ્ચિત્ દેવલોકે ઉત્પન્નઃ इति, તદપેક્ષયા આત્માનં મિત્રતયા પ્રતિપાદયતિ-‘અહં ણં ઉદાહનામં કુંડિણાયણે અજ્જુણસ્સ ગોયમપુત્તસ્સ સરીરગં વિપ્પજહામિ’ અહં સ્વલુ ઉદાયીનામ કૌણ્ડિન્યા-યનઃ-કૌણ્ડિન્યાયનગોત્રીયઃ, અર્જુનસ્ય ગૌતમપુત્રસ્ય શરીરકં વિપ્પજહામિ-પરિત્ય-

જાં વહ મંસલિપુત્ર આપકા ધર્માન્તેવાસી થા, વહ મંસલિપુત્ર આપકા ધર્માન્તેવાસી શુક્લ-પવિત્ર એવં શુક્લાભિજાતિક-પવિત્ર પરિણામવાલા થા ઔર એસા હોકર હી વહ કાલમાસ મેં-કાલાવસર મેં મૃત્યુ કે સમય મેં મર કરકે કિસી એક દેવલોક મેં દેવ કી પર્ચાય સે ઉત્પન્ન હો ગયા હૈ યહાં પર એસા સમજના ચાહિયે-કૃષ્ણ, કૃષ્ણાભિજાતિક, નીલ, નીલા-ભિજાતિક, કાપોત, કાપોતાભિજાતિક, પીત, પીતાભિજાતિક, પદ્મ, પદ્માભિજાતિક, ઔર શુક્લ, શુક્લાભિજાતિક હસ પ્રકાર સે જીવ કે ૬ પ્રકાર કે પરિણામ હોતે હૈં । વહ ગોશાલ હન ૬ પરિણામોં મેં સે શુક્લાભિજાતિક પરિણામવાલા હોકર મરા હૈ । ઔર હસી વાત કો અંબ વહ પ્રકટ કરતા હૈ કિ-‘અહં ણં ઉદાહનામં કુંડિણાયણે અજ્જુણસ્સ

મંખલિપુત્ર આપનો ધર્માન્તેવાસી હનો, તે તો શુક્લ અને શુક્લાભિજાતિક (પવિત્ર અને પવિત્રપરિણામવાળો) હતો. તે મંખલિપુત્ર તો કાળનો અવસર આવતા કાળધર્મ પામીને કોઈ એક દેવલોકમાં દેવ રૂપે ઉત્પન્ન થઈ ગયો છે.

અહીં એવું સમજવું બેઠે એ કે કૃષ્ણ, કૃષ્ણાભિજાતિક, નીલ, નીલા-ભિજાતિક, કાપોત, કાપોતાભિજાતિક, પીત, પીતાભિજાતિક, પદ્મ, પદ્માભિ-જાતિક અને શુક્લ, શુક્લાભિજાતિક, આ પ્રકારે છ પ્રકારના જીવના પરિ-ણામ હોય છે ; ‘તે ગોશાલક આ છ પરિણામોમાંથી શુક્લાભિજાતિક પરિ-ણામયુક્ત દશામાં મરણ પામ્યો છે, અને તે કારણે તે કોઈ એક દેવલોકમાં દેવની પર્ચાયે ઉત્પન્ન થઈ ગયો છે, એવું તે ગોશાલક મંખલિપુત્ર પ્રતિપાદન કરે છે. તે એવું પ્રતિપાદન કરે છે કે હું ગોશાલક નથી, પણ જુદી જ વ્યક્તિ છું’-‘અહં ણં ઉદાહ નામં કુંડિણાયણે અજ્જુણસ્સ ગોયમપુત્તસ્સ સરી-

જામિ, 'વિપ્પજહિત્તા ગોસાલસ્સ મંઘલિપુત્તસ્સ સરીરગં અણુપ્પવિસામિ' વિપ્રહાય-પરિત્યજ્ય, ગોસાલસ્ય મહ્હલિપુત્રસ્ય શરીરકમ્ અનુપવિશામિ, 'અણુપ્પવિસિત્તા ઇમં સત્તમં પડટ્ટપરિહારં પરિહરામિ' અનુપવિશ્ય ઇમં-સામ્પતિકં સપ્તમં પ્રટ્ટતિ-પરિહારમ્-સપ્તમં શરીરાન્તરપ્રવેશમ્, પરિહરામિ-કરોમિ, એતસ્મિન્ ગોસાલશરીરે મમ સપ્તમશરીરાન્તરપ્રવેશો વર્તને, સ્વસિદ્ધાન્તસ્ય મહત્તાં પ્રતિપાદયતિ-'જેવિ આઈં આડસો ! કાસવા ! અમ્હં સમયંસિ કેઈ સિજ્ઞિસુ વા, સિજ્ઞંતિ વા, સિજ્ઞિ-સ્સંતિ વા, સવ્વે તે ચરુસીઈં મહાકપ્પસયસહસ્સાઈં સત્તદિવ્વે સત્ત સંજૂહે' હે આયુષ્મન્ ! કાશ્યપ ! એડપિ 'આઈં' ઇતિ દેશીયઃ શબ્દો વાક્યાલક્ષારે, અસ્માકં

ગોયમપુત્તસ્સ સરીરગં વિપ્પજહામિ' મૈં કૌડિન્યાયન ગૌત્ર કા હૂં મેરા નામ ઉદાયી હૈ મૈને ગૌતમ કે પુત્ર અર્જુન કા શરીર છોડા હૈ ઓર 'વિપ્પજહિત્તા ગોસાલસ્સ મંઘલિપુત્તસ્સ સરીરગં અણુપ્પવિસામિ' છોડકર મંઘલિપુત્ર ગોસાલ કે શરીર મૈં પ્રવિષ્ટ હુઆ હૂં । 'અણુપ્પવિસિત્તા ઇમં સત્તમં પડટ્ટપરિહારં પરિહરામિ' પ્રવિષ્ટ હોકર યહ મૈને પ્રવૃત્તપરિહાર-શરીરાન્તર પ્રવેશ કિયા હૈ અર્થાત્ ઇસ ગોસાલ કે શરીર મૈં મેરા યહ સાતવાં શરીરાન્તર પ્રવેશ હૈ । અવ યહાંસે આગે વહ અપને સિદ્ધાન્ત કી મહત્તા કરતા હુઆ કહતા હૈ-'જે વિ આઈં આડસો ! કાસવા ! અમ્હં સમયંસિ કેઈ સિજ્ઞિસુ વા, સિજ્ઞંતિ વા, સિજ્ઞિસ્સંતિ વા સવ્વે તે ચરુસીઈં મહાકપ્પસયસહસ્સાઈં સત્ત દિવ્વે સત્ત સંજૂ હે' હે આયુ-ષ્મન્ ! કાશ્યપ ! હમારે સિદ્ધાન્ત મૈં વર્તમાન-અર્થાત્ હમારે સિદ્ધાન્ત

રગં વિપ્પજહામિ" હું કૌડિન્યાયન ગૌત્રનો છું, મારું નામ ઉદાયી છે મેં ગૌતમના પુત્ર અર્જુનનું શરીર છોડ્યું છે. "વિપ્પજહિત્તા ગોસાલસ્સ મંઘલિપુત્તસ્સ સરીરગં અણુપ્પવિસામિ" તે શરીરનો પરિત્યાગ કરીને મેં મ'ખલિ-પુત્ર ગોસાલકના શરીરમાં પ્રવેશ કર્યો છે. "અણુપ્પવિસિત્તા ઇમં સત્તમં પડટ્ટપરિહારં પરિહરામિ" આ રીતે મેં સાતમો શરીરાન્તર પ્રવેશ કર્યો છે. એટલે કે આ પહેલાં છ અન્ય શરીરોમાં પ્રવેશ કરીને મેં ગોસાલકના શરીરમાં જે પ્રવેશ કર્યો છે, તે તો મારો સાતમો શરીરાન્તર પ્રવેશ છે. હવે પોતાના સિદ્ધાન્તની મહત્તા પ્રકટ કરવાના ઉદ્દેશથી તે આ પ્રમાણે કહે છે-"જે વિ આઈં આડસો ! કાસવા ! અમ્હં સમયંસિ કેઈ સિજ્ઞિસુ વા, સિજ્ઞંતિ વા, સિજ્ઞિસ્સંતિ વા, સવ્વે તે ચરુસીઈં મહાકપ્પસયસહસ્સાઈં સત્ત દિવ્વે, સત્ત સંજૂહે" હે આયુષ્યમન્ ! હે કાશ્યપ ! અમારા સિદ્ધાન્તને અંગીકાર કરનારા જે કોઈ પણ જીવો પહેલાં સિદ્ધ થયા છે, વર્તમાનકાળે

સમયે-સિદ્ધાન્તે વર્તમાનાઃ અસ્માકં સિદ્ધાન્તમઙ્ગીકૃવન્તઃ કેઽપિ જીવાઃ અસિધ્યન્
વા, સિધ્યન્તિ વા, સેત્સ્યન્તિ વા સર્વેઽપિ તે-અસ્મત્સિદ્ધાન્તાનુસારિણઃ, ચતુર-
શીર્તિ મહાકલ્પશતસહસ્રાણિ-ચતુરશીર્તિમહાકલ્પલક્ષાણિ ક્ષપયિત્વા इत्यग्रेण
સમ્બન્ધઃ, સપ્તદિવ્પાન્-દેવભવાન્, સપ્તસંવૃથાન્-નિકાયવિશેષાન્ 'સત્ત સંનિગબ્ધે
સત્ત પઞ્ચપરિહારે પંચકર્મમાણિ સયસહસ્સાઈં સદ્દિં ચ સહસ્સાઈં છત્ત્વ સપ્ત તિન્નિય
કર્મસે અણુપુલ્વેણં સ્વદ્વિત્તા' સપ્ત સંજ્ઞિગર્ભાન્-મનુષ્યગર્ભવસતીઃ, એતે ચ
ગોશાલક્રમતેન મુક્તિગામિનાં સપ્તસાન્તરા ભવન્તીતિ બોધ્યમ્, સપ્તપ્રવૃત્તિપરિહારા-
નાન્-શરીરાન્તરપ્રવેશાન્, એતે ચ સપ્તમ સંજ્ઞિગર્ભાન્નન્તરમ્ ક્રમેણ વિજ્ઞેયાઃ, પશ્ચ-
કર્માણિ-કર્મવિષયે કર્માણામિત્યર્થઃ પશ્ચશતસહસ્રાણિ-લક્ષાણિ, ષષ્ટિશ્ચ સહસ્રાણિ
ષટ્ ચ શતાનિ, ત્રીણિ ચ કર્માણાન્ આનુપૂર્વ્યેણ અનુક્રમેણ, ક્ષપયિત્વા 'તત્તો
પચ્છા સિજ્ઞન્તિ, બુજ્ઞન્તિ મુચ્ચન્તિ, પરિનિવ્વાહન્તિ સવ્વદુક્ખાણમન્તં કરેસુ વા,
કો અંગીકાર કરનેવાલે જો મી કોઈ જીવ પહિલે સિદ્ધ હુપે હૈં, અથ
સિદ્ધ હોતે હૈં, આગે મી સિદ્ધ હોંગે વે સય હમારે સિદ્ધાન્તાનુસારી
જીવ ચૌરાસી લાખ મહાકલ્પોં કો ક્ષપિત કરકે સાત દેવભવોં કો, સાત
નિકાયવિશેષોં કો 'સત્તસંનિગબ્ધે, સત્તપઞ્ચપરિહારે, પંચકર્મમાણિ,
સયસહસ્સાઈં સદ્દિં ચ સહસ્સાઈં છત્ત્વ સપ્ત તિન્નિય કર્મસે અણુપુલ્વેણં
સ્વદ્વિત્તા' સાત સંજ્ઞિગર્ભોં કો-મનુષ્યગર્ભવાસોં કો, (યે સાત ગોશાલક
કે મત સે મનુષ્યગર્ભવાસ મુક્તિગામી જીવોં કે સાન્તર હોતે હૈં) સાત
પ્રવૃત્તિપરિહારોં કો-શરીરાન્તર પ્રવેશોં કો (યે સાત સપ્તમસંજ્ઞિગર્ભ કે
અનન્તર ક્રમ સે હોતે હૈં) પાંચ કર્મોં કે પાંચ લાખ, સાઠ હજાર ૬ સૌ ત્રીન
કર્માણોં કો ક્રમશઃ ક્ષપિત કરકે 'તત્તો પચ્છા સિજ્ઞન્તિ, બુજ્ઞન્તિ,
મુચ્ચન્તિ, પરિનિવ્વાહન્તિ, સવ્વદુક્ખાણમન્તં કરેસુ વા, કરેન્તિ વા, કરિ-

સિદ્ધ થાય છે, અને ભવિષ્યમાં સિદ્ધ થવાના છે, તે સધળા અમારા સિદ્ધા-
ન્તાનુસારી જીવો. ૮૪ લાખ મહાકલ્પોને ક્ષપિત કરીને, સાત દેવભવોને,
સાત નિકાયવિશેષોને, “સત્તસંનિગબ્ધે, સત્ત પઞ્ચપરિહારે, પંચ કર્મમાણિ,
સયસહસ્સાઈં સદ્દિં ચ સહસ્સાઈં છત્ત્વ સપ્ત તિન્નિય કર્મસે અણુપુલ્વેણં સ્વદ્વિત્તા”
સાત સંજ્ઞિગર્ભોને (મનુષ્યગર્ભવાસોને)-આ સાત મનુષ્યગર્ભવાસ મુક્તિગામી
જીવોમાં સાન્તર હોય છે, એવો ગોશાલકનો મત છે,-સાત પ્રવૃત્તિ પરિહારો-
ને-શરીરાન્તર પ્રવેશોને (તે સાત સપ્તમસંજ્ઞિ ગર્ભના અનન્તર ક્રમે થાય
છે) પાંચ કર્મોના પાંચ લાખ, સાઠ હજાર, છસો ત્રણ કર્મોશોને ક્રમશઃ
ક્ષપિત કરીને, “તત્તો પચ્છા સિજ્ઞન્તિ, બુજ્ઞન્તિ, મુચ્ચન્તિ, પરિનિવ્વાહન્તિ,

કરેતિ વા, કરિસ્સંતિ વા' તતઃ પથાત્ સિધ્યન્તિ, બુધ્યન્તે, મુચ્યન્તે, પરિનિર્વાન્તિ-
પરિનિર્વાણતાં પ્રાપ્નુવન્તિ, સર્વદુઃખાનામન્તમ્ અકાર્ણુર્વા, કુર્વન્તિ વા, કરિષ્યન્તિ
વા તત્ર મહાકલ્પપ્રમાણમાદ- 'સે જહા વા ગંગા મહાનર્દજઓ પવૂઢા જર્હિ વા પજ્જુ-
વત્થિયા एस णं अद्धे पंचजोयणसयाइं आयामेणं अद्धजोयणं विक्खंभेणं पंचधणु-
सयाइं उव्वेहेण' તત્-અથ, યથા વા-ગંગાનામ મહાનદી યતઃ પ્રવૃત્તા-નિર્ગતા
અવત્તિ, યત્ર વા ગરયા પર્યુપસ્થિતા-ઉપરતા સમાસો મવતીત્પર્યઃ, એષ સ્વલ્લ અધ્વા-
ગંગાયાઃ માર્ગઃ પશ્ચયોજનશતાનિ, આયામેન-દૈર્ઘ્યેણ, અથ ચ અર્ધયોજનમ્ વિષ્ક-
મ્મેણ-વિસ્તારેણ, અથ ચ પશ્ચ ધનુઃશતાનિ ઉદ્વેધેન ગામ્ભીર્યેણ વર્તતે, 'एएणं
गंगापमाणेणं सत्तगंगाओ सा एगा महागंगा, सत्तमहागंगाओ सा एगा सादीण-

स्संति वा' इसके बाद सिद्ध होते हैं, बुद्ध होते हैं, मुक्त होते हैं, परिनि-
र्वाणता को प्राप्त करते हैं। उन जीवों ने ही समस्त दुःखों का अन्त
क्रिया है, अब भी करते हैं और आगे भी वे करेंगे। महाकल्प का
प्रमाण कितना होता है-अब वह इस बात को प्रकट करने के लिये
कहता है-'से जहा वा गंगा महानर्दजओ पवूढा जर्हि वा पज्जुवत्थिया,
एस णं अद्धे पंच जोयणसयाइं आयामेणं अद्धजोयणं विक्खंभेणं पंच-
धणुसयाइं उव्वेहेण' जैसे गंगामहानदी जहां से निकली है, और जहां
जाकर समाप्त होती है, ऐसा यह गंगा का मार्ग पांच सौ योजन लम्बा
है और आधा योजन चौड़ा है। तथा पांचसौ धनुषगंभीरतावाला है।
'एए णं गंगापमाणेणं सत्तगंगाओ सा एगा महागंगा, सत्त महागंगाओ
सा एगा सादीणगंगा' और उसके मार्ग के प्रमाण से सात गंगाओं

सर्वदुःखानामंतं करेसु वा, करेति वा, करिस्संति वा" तथार आह सिद्ध
थाय छे, बुद्ध थाय छे, मुक्त, थाय छे, परिनिर्वाणुताने प्राप्त करे छे. ओ
ओवेओ ४ समस्त दुःખોનો अन्त कर्यो छे, वर्तमानમાં પણ કરે છે અને
ભવિષ્યમાં પણ અન્ત કરશે મહાકલ્પનું પ્રમાણ કેટલું હોય છે, તે પ્રકટ કરવા
નિમિત્તે હવે-મ'બલિપુત્ર ગોશાલક આ પ્રમાણે કહે છે-" સે જહા વા ગંગા
મહાનર્દ જઓ પવૂઢા જર્હિવા પજ્જુવત્થિયા, एस णं अद्धे पंच जोयणसयाइं
अद्धजोयणं विक्खंभेणं पंचधणुसयाइं उव्वेहेण" ગંગા નદી જ્યાંથી નીકળે છે,
ત્યાંથી શરૂ કરીને તે સમુદ્રને જ્યાં મળે છે ત્યાં સુધીનું અંતર ૫૦૦
યોજનનું છે. એટલે કે ગંગાનો પ્રવાહ ૫૦૦ યોજનની લંબાઈવાળા માર્ગ
પરથી વહે છે, તેના પટની પહોળાઈ અર્ધ યોજનની છે, અને ઊંડાઈ
૫૦૦ ધનુષપ્રમાણ છે. "एए णं गंगापमाणेणं सत्तगंगाओ सा एगा महागंगा,
सत्त महागंगाओ सा एगा सादीणगंगा" આ ગંગાના માર્ગ કરતાં સાત

ગંગા' એતેન-ઉપર્યુક્તેન ગજ્ઞાપ્રમાણેન ગજ્ઞાયાસ્તન્માર્ગસ્ય ચાભેદાદ ગજ્ઞાપ્રમાણેન-
ત્યુક્તમ્, સપ્તગજ્ઞા મિલિત્વા સા એકા સાદીનગજ્ઞા ભવતિ, 'સત્તસાદીનગંગાઓ
સા એગા મચ્ચગંગા' સપ્તસાદીનગજ્ઞા મિલિત્વા સા એકા મર્ત્યગજ્ઞા ભવતિ, 'સત્ત-
મચ્ચુગંગાઓ સા એગા લોહિયગંગા, સત્તલોહિયગંગાઓ સા એગા આવતીગંગા'
સપ્તમૃત્યુગજ્ઞા મિલિત્વા સા એકા લોહિતગંગા ભવતિ, સપ્તલોહિતગજ્ઞા મિલિત્વા સા
એકા આવન્તી ગજ્ઞા ભવતિ, 'સત્ત આવતી ગંગાઓ સા એકા પરમાવતી' સપ્ત
આવન્તીગજ્ઞા મિલિત્વા સા એકા પરમાવન્તી ભવતિ, 'એવામેવ સપુઞ્વાવરેણ્ણં
ગંગાસયસહસ્સં સત્તરસહસ્સા છચ્ચણ્ણુણપન્નગંગાસયા ભવંતિતિ મક્કલાયા' એવમેવ-

કી એક મહાગંગા હોતી હૈ, યહાં ગંગા ઓર ડસકે માર્ગ મેં અભેદ માન-
કર કેવલ ગંગા કે પ્રમાણ સે એસા કહા ગયા હૈ । સાત મહાગંગાઓં કી
એક સાદીન ગંગા હોતી હૈ અર્થાત્ ગંગામહાનદી કે માર્ગ કા પ્રમાણ
કહા ગયા હૈ-એસે મહાગંગાઓં કી એક સાદીન ગંગા હોતી હૈ અર્થાત્
ગંગા મહાનદી કે માર્ગ કા પ્રમાણ કહા ગયા હૈ-એસે મહાગંગાનદી કે
સાત માર્ગ મિલકર ડનસે એક સાદીન ગજ્ઞા હોતી હૈ । 'સત્ત સાદીનગ-
ંગાઓ સા એગા મચ્ચગંગા' સાત સાદીન ગંગા મિલકર ડનસે એક મર્ત્ય-
ગંગા હોતી હૈ । 'સત્ત મચ્ચગંગાઓ એગા લોહિયગંગા, સત્તલોહિય-
ગંગાઓ સા એગા આવતી ગંગા' સાત મર્ત્યગંગા મિલકર ડનસે
એક લોહિત ગંગા હોતી હૈ, સાત લોહિત ગંગા મિલકર ડનસે
એક આવન્તી ગંગા હોતી હૈ । સાત આવન્તી ગંગા મિલકર ડનસે
એક પરમાવતી ગંગા હોતી હૈ । 'એવામેવ સપુઞ્વાવરેણ્ણં
ગંગાસયસહસ્સં સત્તરસહસ્સા છચ્ચણ્ણુણપન્નગંગાસયા ભવંતિતિ મક્કલાયા'

ગણાં પ્રમાણવાળી એક મહાગંગા નદી હોય છે. સાત મહાગંગાઓ મળીને
એક સાદીનગંગા થાય છે. (અહીં ગંગા અને તેના માર્ગમાં અભેદ માનીને
માર્ગપ્રમાણને બદલે ગંગાપ્રમાણ શબ્દનો પ્રયોગ થયો છે.) એટલે કે મહા-
ગંગા નદીના સાત માર્ગ બેટલી સાદીન ગંગાના માર્ગની લંબાઈ સમજવી.
“સત્ત સાદીનગંગાઓ સા એગા મચ્ચગંગા” સાત સાદીનગંગા મળીને એક
મર્ત્યગંગા બને છે. “સત્તમચ્ચગંગાઓ એગા લોહિયગંગા, સત્ત લોહિયગંગાઓ
સા એગા આવતીગંગા” સાત મર્ત્યગંગા મળીને એક લોહિતગંગા બને છે.
સાત લોહિતગંગા મળીને એક આવન્તીગંગા બને છે, અને સાત આવન્તી
ગંગા મળીને એક પરમાવતી ગંગા બને છે. “એવામેવ સપુઞ્વાવરેણ્ણં
ગંગાસયસહસ્સં સત્તરસહસ્સા છચ્ચણ્ણુણપન્નગંગાસયા ભવંતિ મક્કલાયા” આ

તથૈવ સપૂર્વાપરેણ ગજ્ઞાદિના યદપરં મહાગજ્ઞાદિ તત્ તેન સર્વસંકલનાપેક્ષયા
 એકં ગજ્ઞાશતસહસ્રમ્-એકલક્ષમિત્યર્થઃ, - સપ્તદશસહસ્રાણિ, પદ્ ચ શતાનિ
 એકોનપચ્ચાશત્ ગજ્ઞા ભવન્તીતિ આરુવાતાઃ-પ્રસિદ્ધાઃ, 'તાસિં દુવિદ્દે ઉદ્ધારે
 પળ્લન્તે' તાસાં પૂર્વોક્તાનાં ગજ્ઞાદીનામ્ ગજ્ઞાદિગતવાલુકાકળાદીનામ્ દ્વિવિધઃ,
 ઉદ્ધારઃ-બહિર્નિષ્કાશનમ્, પ્રજ્ઞપ્તઃ, ઉદ્ધરણીયવસ્તુ દ્વૈવિધ્યાત્ 'તં જહા-સુહુમ-
 વોદિકલેવરે ચેવ વાયરવોદિકલેવરે ચેવ' તથા-સૂક્ષ્મવોન્દિકલેવરશ્ચવ, વાદર-
 વોદિકલેવરશ્ચવ તયોર્મધ્યે, યસ્મિન્ ઉદ્ધારે વાલુકાકળાનાં સૂક્ષ્મવોન્દયઃ-સૂક્ષ્મા-
 કારયુક્તાનિ કલેવરાણિ-અસંખ્યાતઃખણ્ડાનિ સન્તિ સ સૂક્ષ્મવોન્દિકલેવર ઉદ્ધારઃ
 અથ ચ યસ્મિન્ ઉદ્ધારે વાદરવોન્દયઃ-સ્થૂલાકાર યુક્તાનિ કલેવરાણિ વાલુકાકળાઃ
 સન્તિ સ વાદરવોન્દિકલેવરઉદ્ધારઃ પ્રજ્ઞપ્ત ઇતિ માવઃ, અત્ર આકારવાચકો

હસ પ્રકાર સે સવ ગંગાઈં મિલકર એકલાખ ૧૭ હજાર ૬ સૌ ૪૯ હોતી
 હૈં' એસી હનકી પ્રસિદ્ધિ હૈ। 'તાસિં દુવિદ્દે ઉદ્ધારે પળ્લન્તે' હન
 પૂર્વોક્ત ગંગાઓં કા ઉદ્ધાર-ગંગાદિગતવાલુકા કેં કળોં કો બાહર નિકા-
 લનેરુપ ઉદ્ધાર-દો પ્રકાર સે કહા ગયા હૈ। ક્યોંકિં ઉદ્ધરણીય વસ્તુ દો
 પ્રકાર કી હૈ-હસલિયે હસકા ઉદ્ધાર બી દો પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ।
 'તં જહા' જો હસ પ્રકાર સે હૈ-'સુહુમવોદિકલેવરે ચેવ, વાયરવોદિ
 કલેવરે ચેવ, સૂક્ષ્મવોન્દિ કલેવર ઓર વાદર વોન્દિકલેવર,
 હનકે બીચ મેં જિસ ઉદ્ધાર મેં વાલુકાકળોંકી સૂક્ષ્મવોન્દિયાં-
 સૂક્ષ્મ આકાર યુક્ત કલેવર-અસંખ્યાત ટપ્પા હોતે હૈં વહ સૂક્ષ્મવોન્દિ-
 કલેવરરુપ ઉદ્ધાર હૈં। તથા જિસ ઉદ્ધાર મેં વાદરવોન્દિયાં સ્થૂલાકાર-
 યુક્ત કલેવર વાલુકાકળા હોતે હૈં, વહ વાદર વોન્દિકલેવર રુપ ઉદ્ધાર

પ્રકારે બધી ગંગાઓ મળીને ૧૧૭૬૪૬ (એકલાખ, સત્તરહજાર, છસો
 ઓગણપચાસ) ગંગાઓ થાય છે, એવું માનવામાં આવે છે. "તાસિં દુવિદ્દે
 ઉદ્ધારે પળ્લન્તે" આ પૂર્વોક્ત ગંગાઓનો ઉદ્ધાર-એટલે કે ગંગામાં રહેલી
 રેતીના કણોને બહાર કાઢવા રૂપ ઉદ્ધાર-બે પ્રકારનો કહ્યો છે. ઉદ્ધરણીય
 વસ્તુ બે પ્રકારની હોય છે, તે કારણે તેના ઉદ્ધારના પણ બે પ્રકારો કહ્યા
 છે. "તં જહા" તે પ્રકારો આ પ્રમાણે છે-"સુહુમવોદિકલેવરે ચેવ, વાયર-
 વોદિકલેવરે ચેવ" (૧) સૂક્ષ્મ ઓન્દિ કલેવર અને (૨) વાદર ઓન્દિકલેવર.
 સૂક્ષ્મઓન્દિ કલેવર એટલે રેતીના કણમાંથી બે અસંખ્યાત ખંડ અને
 છે, તેમને સૂક્ષ્મઓન્દિ કલેવર કહે છે. અહીં 'ઓન્દિ' પદ ગામઠી શબ્દ
 છે, તેનો અર્થ આકાર થાય છે. સ્થૂલાકારયુક્ત રેતીના કણોને વાદર
 ઓન્દિકલેવર કહે છે. આ વાદર ઓન્દિકલેવર રૂપ વાદર વાલુકા કણોને
 બહાર કાઢવાનું નામ વાદર ઓન્દિકલેવરોદ્ધાર છે.

વોન્દિશબ્દો દેશીયો બોધ્યઃ, 'તત્થ ણં જે' સે સુહુમવોંદિકલેવરે સે ઠપ્પે' તત્ર-
તયોર્દ્યયોર્મધ્યે' સ્વલુ યોડસૌ સૂક્ષ્મવોન્દિકલેવર ઉદ્ધાર ઉક્તઃ સ. સ્થાપ્યઃ-સ્થાપ-
નીયઃ પરિત્યક્તવ્ય इत्यर्थः तस्य निरूपयोगितया तद्विचाराऽनावश्यकत्वात् किन्तु
'तत्थ ણં જે' સે વાદરવોંદિકલેવરે તઓ ણં વાસસણ વાસસણ ગણગણ ઇગમેગં ગંગા-
વાલુયં અવહાય' તત્ર-તયોર્દ્યયોર્મધ્યે' સ્વલુ યોડસૌ વાદરવોંદિકલેવર ઉદ્ધારઃ
પ્રજ્ઞપ્તઃ, તસ્માત્ સ્વલુ વાદરવોંદિકલેવરોદ્ધારાત્ વર્ષશને વર્ષશતે ગતે ગતે સતિ
એકૈકાં ગંગા વાલુકાયામ્ અપહાય-પરિત્યજ્ય, અપહૃત્યેત્યર્થઃ, 'જાવહણં કાલેણં
સે કોટ્ટે સ્વીણે ણીરણ નિલ્લેવે નિટ્ઠિણ ભવહ સેત્તં સરે સરપ્પમાણે' યાવતા કાલેન
સ કોઠ્ઠઃ-ગંગાસમુદાયરૂપઃ, ક્ષીણઃ-રિક્તો ભવેત્ નીરજાઃ-વાલુકા રજઃકણરહિતઃ,
નિર્લેપઃ-ભૂમિકૂડ્યાદિસંશ્લિષ્ટઃ સિકતાલેપાભાવાત્, અતએવ નિષ્ઠિતઃ-સમાપ્તઃ-'

હૈ । यहां 'वोदि' यह शब्द देशीय शब्द है और आकार अर्थ का वाचक
है । 'तत्थ णं જે' સે સુહુમવોંદિકલેવરે સે ઠપ્પે' इन दोनों उद्धारों में जो
'सूक्ष्मवोदिकलेवररूप उद्धार' कहा गया है वह स्थापनीय-परित्यक्तव्य
है । क्योंकि निरूपयोगी होने से इसके विचार की आवश्यकता नहीं
है । 'तत्थ णं જે' સે વાદરવોંદિકલેવરે તઓ ણં વાસસણ વાસસણ ગણ
ગણ ઇગમેગં ગંગાવાલુયં અવહાય' इन दोनों उद्धारों में जो वादरवोदिक-
लेवररूप उद्धार कहा गया है । उस वादर वोदि कलेवर उद्धार में से
१००, १०० वर्ष व्यतीत होने पर एक एक गंगा की बालुका के कण को
निकालना चाहिये । ऐसा करते २ 'जावहणं कालेणं' से कोट्टे स्वीणे,
नीरण, निल्लेवे, निट्ठिण भवह, से त्तं सरे सरप्पमाणे' जितने काल में वह
गंगा समुदायरूप कोठा रिक्त हो जावे, बालुकारजः कण से रहित हो जावे,

“ તત્થ ણં જે સે સુહુમવોંદિકલેવરે સે ઠપ્પે ” આ પ્રકારના ઉદ્ધારમાંથી
જે સૂક્ષ્મવોંદિકલેવર રૂપ ઉદ્ધાર છે, તે સ્થાપનીય-પરિત્યક્તવ્ય છે. કારણ
કે તે નિરૂપયોગી અથવા અસંભવિત હોવાથી તેનો વિચાર કરવાની આવ-
શ્યકતા નથી. “ તત્થ ણં જે સે વાદરવોંદિકલેવરે તઓ ણં વાસસણ વાસસણ ગણ
ગણ ઇગમેગં ગંગાવાલુયં અવહાય ” આ બે પ્રકારના ઉદ્ધારોમાંથી વાદર
વોંદિકલેવરોદ્ધારનું આ પ્રકારનું સ્વરૂપ છે. ૧૦૦-૧૦૦ વર્ષ વ્યતીત થાય
ત્યારે તે પરમાવતી ગંગાના એક એક રેતીના કણને બહાર કાઢવો એ
પ્રમાણે કરતાં કરતાં “ જાવહણં કાલેણં ” સે કોટ્ટે સ્વીણે, નીરણ, નિલ્લેવે,
નિટ્ઠિણ ભવહ, સે ત્તં સરે સરપ્પમાણે ” જેટલા કાળમાં તે ગંગાસમુદાય રૂપ
કોઠો (પટ) ખાલી થઈ જાય, રેતીના રજકણોથી રહિત થઈ જાય, ભૂમિમાં

નિરવયવી કૃતો ભવતિ-ભવેત્, તત્-અથ, એતત્-તાવત્કાલંઘં સરઃ-સરઃ સંજ્ઞં
 ભવતિ માનસસંજ્ઞં સરઃ इत्यर्थः, સરઃ પ્રમાણમ્-સર એવ ઉક્તલક્ષણમ્-પ્રમાણં વક્ષ્ય-
 માણમહાકલ્પાદેર્માનં સરઃપ્રમાણમ્ ઉચ્યતે, 'एएणं सरप्पमाणेणं तिन्नि सर
 सयसाहस्सीओ से एगे महाकप्पे चउरासीइ महाकप्पसयसहस्साइं से एगे महा-
 माणसे' एतेन-ઉક્તલક્ષણેન, સરઃ પ્રમાણેન, ત્રીણિ સરઃ શતસહસ્રાણિ-સરો લ-
 ક્ષાણિ સ ઇકો મહાકલ્પો ભવતિ, ચતુરશીતિઃ મહાકલ્પશતસહસ્રાણિ-મહાકલ્પ-
 લક્ષાણિ તત્ એકં મહામાનસં માનસોત્તરમ્ ભવતિ, અથ સપ્તદિવ્યાનાં પ્રરૂપણાયાહ-
 'अणंताओ संजूहाओ जीवे चयं चइत्ता उवरिल्ले माणसे संजूहे देवे उववज्जइ'
 अनन्तात् संयूथात्-અનન્તદેવનિકાયરૂપાત્ જીવઃ ચયં દેહં ત્યક્ત્વા, ઉપરિતને
 માનસે ઉપરિતનસરઃપ્રમાણમાનસાયુગ્ધેણ સંયૂથે દેવનિકાયવિશેષે દેવ ઉપપદ્યતે
 'से णं तत्थ दिव्वाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ' स खलु जीवस्तत्र-સંયૂથદેવ-

ભૂમિ મેં યા ખીતમેં उसकी एक भी रजःकण का संश्लेष न रहे, सर्वथा
 खाली हो जावे-इतने काल का नाम एक सर है। इसका दूसरा नाम
 मानस है। महाकल्पादि का जो प्रमाण है वही सरः प्रमाण कहा गया
 है 'एएणं सरप्पमाणं तिन्नि सरसयसाहस्सीओ से एगे महाकप्पे चउरा-
 सीइ महाकप्पसयसहस्साइं से एगे महामाणसे' जितना सर का प्रमाण
 कहा गया है ऐसे तीन लाख सर जब हो जाते हैं तब एक महाकल्प
 होता है, ८४ लाख महाकल्पों का एक महामानस-मानसोत्तर होता है।
 'अणंताओ संजूहाओ जीवे चयं चइत्ता उवरिल्ले माणसे संजूहे देवे उव-
 वज्जइ' अनंत संयूथ से-अनन्त देवनिकाय से जीव चय को-शरीर को
 छोड़कर ऊपर मे वर्णित सरः प्रमाण आयु को लेकर संयूथ में देवनिका-

અથવા પટમાં તેના એક પણ રજઃકણનો સંશ્લેષ ન રહે, સર્વથા ખાલી
 થઈ જાય, એટલા કાળનું નામ 'સર' તેનું બીજું નામ માનસ છે. મહા-
 કલ્પાદિનું જે પ્રમાણ છે તેને જ સરઃપ્રમાણ કહેવામાં આવ્યું છે. "एएणं
 सरप्पमाणेणं तिन्नि सरसयसाहस्सीओ से एगे महाकप्पे, चउरासीइ महाकप्पसय-
 सहस्साइं से एगे महामाणसे" જેટલું સરનું પ્રમાણ કહ્યું છે એટલાં પ્રમાણ-
 વાળાં ત્રણ લાખ સરનો એક મહાકલ્પ થાય છે. ૮૪ લાખ મહાકલ્પોનો
 એક મહામાનસ-માનસોત્તર થાય છે. "अणंताओ संजूहाओ जीवे चयं
 चइत्ता उवरिल्ले माणसे संजूहे देवे उववज्जइ" અનંત સંયૂથમાંથી-અનંત
 દેવનિકાયમાંથી-જીવ ચય પામીને-શરીરને છોડીને, ઉપર દર્શાવેલા સરઃ-
 પ્રમાણ (કલ્પપ્રમાણ) આયુસ્થિતિ સાથે સંયૂથમાં-દેવનિકાયવિશેષમાં, દેવરૂપે

નિકાણ દિવ્યાન્ ભોગભોગાન્ મુજ્જાનો વિહરતિ તિષ્ઠતિ, 'વિહરિત્તા તાઓ દેવ-લોગાઓ આઝકલ્લણં ભવકલ્લણં ઠિઝ્કલ્લણં અણંતરં ચ યં ચહત્તા પઢમે સન્નિગલ્લમે પચ્ચાયાહ' વિહૃત્ય સંયુથદેવનિકાયે સ્થિત્વા, તસ્માત્-સંયુથાત્ દેવનિકાયવિશે-ષાત્ આયુઃક્ષયેણ, ભવક્ષયેણ, સ્થિતિક્ષયેણ, અનન્તરમ્-તદનન્તરમ્ ચયં શરીરં ત્યક્ત્વા-ચ્યવનં કૃત્વા, પ્રથમે સંજિગર્મે-પચ્ચેન્દ્રિયમનુષ્યભવે સ જીવઃ પ્રત્યાયાતિ ઉત્પદ્યતે, 'સે ણં તઓર્હિતો અણંતરં ઉવ્વહિત્તા મઙ્ગિલ્લે માણસે સંજૂહે દેવે ઉવ-વજ્જહ' સ સ્વલ્લ જીવઃ તસ્માત્-સંજિગર્માત્ અનન્તરમ્-તત્પશ્ચાત્, ઉદ્ધવુત્ત-ઉદ્ધ-ર્તનાં કૃત્વા, મધ્યમે માનસે-ગજ્ઞાદિ સ્વરૂપપ્રરૂપણતઃ પૂર્વોક્તસ્વરૂપે સરસિ સરઃ પ્રમાણાયુષ્કયુક્તે, સંયુથે દેવનિકાયવિશેષે દેવ ઉપપદ્યતે, 'સે ણં તત્થ દિવ્વાહ' ભોગભોગાં જાવ વિહરિત્તા તાઓ દેવલોગાઓ આઝકલ્લણં ભવકલ્લણં ઠિઝ્કલ્લ-

યવિશેષ મેં-દેવરૂપ સે ઉત્પન્ન હોતા હૈ । 'સે ણં તત્થ દિવ્વાહ' ભોગભો-ગાં મુજમાણે વિહરહ' વહ વહાં દિવ્ય-સ્વર્ગીય ભોગને યોગ્ય ભોગોં કો ભોગતા હૈ । 'વિહરિત્તા તાઓ દેવલોગાઓ આઝકલ્લણં ભવકલ્લણં ઠિઝ્કલ્લણં અણંતરં ચયં ચહત્તા પઢમે સન્નિગલ્લમે જીવે પચ્ચાયાહ' વહાં કે ભોગોં કો ભોગકર જબ વહ જીવ ઉસ દેવનિકાયવિશેષરૂપ દેવલોક સે આયુ કે ક્ષય હો જાને કે કારણ અનન્તર શરીર કો છોડકર મરતા હૈ તબ વહ પહિલે સંજિગર્મ મેં-પંચેન્દ્રિય મનુષ્ય ભવ મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ । 'સેણં તઓર્હિતો અણંતરં ઉવ્વહિત્તા મઙ્ગિલ્લે માણસે સંજૂહે દેવે ઉવવ-જ્જહ' ઉસ સંજિગર્મ સે જબ વહ જીવ ઉદ્ધર્તના કરતા હૈ-તબ ઉદ્ધર્તના કરકે-મર કરકે વહ મધ્યમ સરઃપ્રમાણ આયુષ્ક સે યુક્ત દેવનિકાય-વિશેષ મેં દેવરૂપ સે ઉત્પન્ન હોતા હૈ, 'સે ણં તત્થ દિવ્વાહ' ભોગભો-

ઉત્પન્ન થાય છે. "સે ણં તત્થ દિવ્વાહં ભોગભોગાં મુજમાણે વિહરહ" તેઓ-ત્યાં દિવ્ય (સ્વર્ગીય) લોગલોગોને લોગવે છે. "વિહરિત્તા તાઓ દેવલોગાઓ આઝકલ્લણં, ભવકલ્લણં, ઠિઝ્કલ્લણં અણંતરં ચયં ચહત્તા પઢમે સન્નિગલ્લમે જીવે પચ્ચાયાહ" ત્યાંના લોગોને લોગવીને જીવ તે દેવનિકાયવિશેષ રૂપ દેવલોકમાંથી આયુનો ક્ષય થઈ જવાને કારણે, ભવનો ક્ષય થઈ જવાને કારણે, અથવા સ્થિતિનો ક્ષય થઈ જવાને કારણે તે ભવસંખંધી શરીરથી થવીને પડેલાં તે સંજિગર્મમાં-પંચેન્દ્રિય મનુષ્યભવમાં ઉત્પન્ન થાય છે. "સે ણં તઓર્હિતો અણંતરં ઉવ્વહિત્તા મઙ્ગિલ્લે માણસે સંજૂહે દેવે ઉવવજ્જહ" તે સંજિગર્મમાંથી જ્યારે તે જીવ ઉદ્ધર્તના કરે છે-મરે છે, ત્યારે ઉદ્ધર્તના કરીને (મરીને) મધ્યમ સરઃપ્રમાણ આયુષ્યથી યુક્ત દેવનિકાય વિશેષમાં દેવરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે. "સે ણં તત્થ દિવ્વાહં ભોગભોગાં જાવ વિહરહ,

एणं जाव चइत्ता दोच्चे सन्निगव्भे जीवे पच्चायाइ' स खलु जीवस्तत्र-संयूथदेव-
निकाये दिव्यान् भोगभोगान् यावत्-भुञ्जानो विहरति-तिष्ठति, विहृत्य, तस्मात्
संयूथाद् देवनिकायात् आयु क्षयेण, भवक्षयेण, स्थितिक्षयेण यावत्-अनन्तरम्,
चयं-शरीरं त्यक्त्वा-न्यवनं कृत्वा, द्वितीये संज्ञिगर्भे-पञ्चेन्द्रियमनुष्यमवे जीवः
प्रत्यायाति-उत्पद्यते, 'से णं तओहिंतो अणंतरं उव्वट्ठित्ता हेट्ठिल्ले माणसे संजूहे
देवे उव्वज्जइ' स खलु जीवः तस्मात्-द्वितीयसंज्ञिगर्भात्, अनन्तरम्-तत्पश्चात्
उद्भवत्य-उद्धर्तनां कृत्वा, अधस्तने मानसे-प्रागुक्तस्वरूपे सरसि-सरः प्रमाणायुष्य-
युक्ते संयूथे-संयूथनामकनिकायविशेषे देव उपपद्यते, एवं च त्रिषु मानसेषु
उपरितनमध्यमाधस्तनलक्षणेषु संयूथेषु आद्यसंयूथसहितेषु चत्वारि संयूथानि
त्रयश्च देवमवा भवन्ति, 'से णं तत्थ दिव्वाइं जाव चइत्ता तच्चे सन्निगव्भे जीवे

गाइं जाव विहरइ, विहरित्ता ताओ देवलोयाओ आउक्खएणं, भव-
क्खएणं ठिइक्खएणं जाव चइत्ता दोच्चे सन्निगव्भे जीवे पच्चायाइ' वह
वहां-संयूथदेवनिकाय में-दिव्य भोगभोगों को भोगता है। फिर उस
संयूथ देवनिकाय से आयु के क्षय होने के कारण भव के क्षय होने के
कारण और स्थिति के क्षय होने के कारण यावत् अनन्तर चय को-
छोड़कर द्वितीय संज्ञिगर्भ में पंचेन्द्रिय मनुष्यमव में उत्पन्न होता है।
'से णं तओहिंतो अणंतरं उव्वट्ठित्ता हेट्ठिल्ले माणसे संयूथे देवे उव्व-
ज्जइ' वहां से-द्वितीय संज्ञिगर्भ से-उद्धर्तना करके वह जीव अधस्तन
मानस में-प्रागुक्तस्वरूपवाले सरःप्रमाणायुष्ययुक्त संयूथनामक निकाय-
विशेष में देवरूप से उत्पन्न होता है। इस प्रकार आद्यसंयूथसहित तीन
मानसों में उपरितन, मध्यम और अधस्तन सरः प्रमाण आयुष्ययुक्त

विहरित्ता ताओ देवलोयाओ आउक्खएणं, भवक्खएणं, ठिइक्खएणं जाव चइत्ता
दोच्चे सन्निगव्भे जीवे पच्चायाइ" ते त्यां-संयूथ देवनिकायमां-दिव्य भोगभोगो
भोगवे छे, त्यार भाइ ते संयूथ देवनिकायमांथी आयुनो क्षय थवाने कारणे,
भवनो क्षय थवाने कारणे, स्थितिने क्षय थवाने कारणे इरी न्यवीने-शरी-
रने छोडीने, द्वितीय संज्ञिगर्भमां-पञ्चेन्द्रिय मनुष्यभवमां-उत्पन्न थाय छे.
"से णं तओहिंतो अणंतरं उव्वट्ठित्ता हेट्ठिल्ले माणसे संयूथे देवे उव्वज्जइ"
त्यांथी (द्वितीय संज्ञिगर्भमांथी) उद्धर्तना करीने ते एव अधस्तन
मानसमां-आगण - वसुंवा प्रमाणेना स्वइयवाणा सरःप्रमाण आयुष्ययुक्त
संयूथ नामक निकायविशेषमां देव इपे उत्पन्न थाय छे. आ प्रमाणे आद्य-
संयूथ सहित-त्रय मानसोमां उपरितन, मध्यम अने अधस्तन सरःप्रमाण
आयुष्ययुक्त संयूथोमां चार संयूथ थाय छे अने त्रय देवत्व थाय छे.

पञ्चायाइ' स खलु जीवस्तत्र—अधस्तनमानसे संयूथदेवभवे, दिव्यान् यावत्—भोग भोगान् भुञ्जानो विहरति विहृत्य तस्माद् देवलोकात् आयुःक्षयेण भवक्षयेण स्थितिक्षयेण अनन्तरं चयं त्यक्त्वा तृतीये संज्ञिगर्भे—पञ्चेन्द्रियमनुष्ये जीवः प्रत्यायाति—उत्पद्यते, 'से णं तओर्हितो जाव उवट्ठित्ता उवरिल्ले माणुसुत्तरे संजूहे देवे उववज्जिहिइ' स खलु जीवस्तस्माद्यावत् संज्ञिगर्भात् अनन्तरम् उद्धृत्य—उद्धर्तनां कृत्वा, उपरितने मानसोत्तरे महामानसे प्रागुक्तमहाकल्पप्रमितायुष्ययुक्ते, संयूथे—संयुथनामकनिकायविशेषे देव उपपत्स्यते—जनिष्यते, 'से णं तत्थ दिव्वाइ' भोग जाव चइत्ता चउत्थे सन्निगग्ग्गे जीवे पञ्चायाइ' स खलु जीवस्तत्र मानसोत्तरे संयूथे देवनिकाये, दिव्यान् भोग यावत्—भोगान् भुञ्जानो विहरति,

संयूथों में चार संयूथ होते हैं और तीन देवभव होते हैं । 'से णं तत्थ दिव्वाइ' जाव चइत्ता तच्चे सन्निगग्ग्गे जीवे पञ्चायाइ' वह जीव उस अधस्तनमानसवाले संयूथदेवभव में दिव्य भोगभोगों को भोगता है । वहां के दिव्य भोगभोगों को भोगकर वह उस देवलोक से आयु के क्षय हो जाने के कारण, भव के क्षय हो जाने कारण और स्थिति के क्षय हो जाने कारण शरीर को छोड़कर तृतीय संज्ञिगर्भ में—पञ्चेन्द्रिय मनुष्य में उत्पन्न होता है । 'से णं तओर्हितो जाव उवट्ठित्ता उवरिल्ले माणुसुत्तरे संजूहे देवे उववज्जिहिइ' अब वह जीव वहां से यावत् उद्धर्तना करके उपरितन महामानस वाले महाकल्पप्रमित आयु वाले—संयूथ नामक निकाय विशेष में देवरूप से उत्पन्न होता है 'से णं तत्थ दिव्वाइ' भोग जाव चइत्ता चउत्थे सन्निगग्ग्गे जीवे पञ्चायाइ' वह जीव महाकल्प प्रमित आयु वाले उस देवनिकाय में दिव्य भोग भोगों

“से णं तत्थ दिव्वाइ जाव चइत्ता तच्चे सन्निगग्ग्गे जीवे पञ्चायाइ” ते एव ते अधस्तन मानसवाणा संयूथदेवभवमां दिव्य भोगभोगो भोगवे छे. त्यांना दिव्य भोगभोगाने—भोगवीने; ते देवलोकांभी आयुने क्षय थई ज्वाने कारण्णे, भवने क्षय थई ज्वाने कारण्णे, स्थितिने क्षय थई ज्वाने कारण्णे, शरीरने छोडीने त्रीण संज्ञिगर्भमां—पञ्चेन्द्रिय मनुष्यभवमां उत्पन्न थाय छे. “से णं तओर्हितो जाव उवट्ठित्ता उवरिल्ले माणुसुत्तरे संजूहे देवे उववज्जिहिइ” हेवे ते एव त्यांभी उद्धर्तना करीने उपरितन महामानसवाणा (महाकल्पप्रमाणा आयुवाणा) संयूथ नामना निकायविशेषमां उत्पन्न थाय छे. “से णं तत्थ दिव्वाइ भोग जाव चइत्ता चउत्थे सन्निगग्ग्गे जीवे पञ्चायाइ” ते एव महाकल्पप्रमाणा आयुवाणा ते देवनिकायमां दिव्य भोगभोगाने भोगवे छे.

વિદ્વત્ય તસ્માત્-દેવલોકાત્-માનસોત્તરસંયૂથદેવભવાત્, અનન્તરમ્ ચયં ત્યક્ત્વા, ચતુર્થે સંજ્ઞિગર્ભે-પંચેન્દ્રિયમભવે જીવઃ પ્રત્યાયાતિ-ઉત્પદ્યતે, 'સેળં તઓર્હિતો અણંતરં ઉવ્વટ્ઠિતા મજ્ઞિલ્લે માણુસુત્તરે સંજૂહે દેવે ઉવ્વજ્જઈ' સંઘુ જીવસ્ત-સ્માત્-ચતુર્થસંજ્ઞિગર્ભાત્, અનન્તરમ્ ઉદ્વૃત્ય-ઉદ્વર્તનાં કૃત્વા મધ્યમે માનસોત્તરે-પ્રાગુક્તમહાકલપ્રમિતાયુલ્લયતિ સંયૂથે-સંયૂથનામનિકાયવિશેષે દેવ ઉપપદ્યતે-જાયતે, 'સેળં તત્થ દિવ્વાઈ મોગ જાવ ચહિત્તા પંચમે સન્નિગઘ્ભે જીવે પચ્ચા-યાઈ' સંઘુ જીવસ્ત-મધ્યમમાનસોત્તરે સંયૂથદેવભવે, દિવ્યાન્ મોગ યાવદ્-મોગાન્ યુજ્ઞાનો વિહરતિ, વિદ્વત્ય તસ્માદ્ દેવલોકાત્ અનન્તરં ચયં ત્યક્ત્વા પંચમે સંજ્ઞિગર્ભે-પંચેન્દ્રિયમનુલ્લયમભવે, જીવઃ પ્રત્યાયાતિ-ઉત્પદ્યતે, 'સેળં તઓર્હિતો અણંતરં ઉવ્વટ્ઠિતા હિટ્ઠિલ્લે માણુમુત્તરે સંજૂહે દેવે ઉવ્વજ્જઈ' સંઘુ જીવસ્તેભ્યઃ-પંચમસંજ્ઞિગર્ભેભ્યઃ, અનન્તરમ્ ઉદ્વૃત્ય અધસ્તને માનસોત્તરે

કો ભોગતા હૈ । ભોગકર ુસ દેવલોક સે માનસોત્તર સંયૂથ દેવભવ સે-શરીર કો છોડકર ચતુર્થસંજ્ઞિગર્ભ મેં પંચેન્દ્રિયમનુલ્લયમભવ મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ । 'સેળં તઓર્હિતો અણંતરં ઉવ્વટ્ઠિતા મજ્ઞિલ્લે માણુસુત્તરે સંજૂહે દેવે ઉવ્વજ્જઈ' વહ જીવ ુસ ચતુર્થ સંજ્ઞિગર્ભ સે મરકર મધ્યમ મહામાનસ પ્રમિત આયુવાલે સંયૂથનામક નિકાય વિશેષ મેં દેવરૂપ સે ઉત્પન્ન હોતા હૈ । 'સેળં તત્થ દિવ્વાઈ મોગ જાવ ચહિત્તા પંચમે સન્નિ-ગઘ્ભે જીવે પચ્ચાયાઈ' વહ જીવ ુસ મધ્યમ મહામાનસ પ્રમાણ આયુ વાલે દેવલોક મેં દિવ્યભોગોં કો ભોગ કર યાવત્ વહ વહાં સે ચવકર પાંચવે સંજ્ઞિગર્ભ-પંચેન્દ્રિયમનુલ્લયમભવ મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ । 'સેળં તઓર્હિતો અણંતરં ઉવ્વટ્ઠિતા હિટ્ઠિલ્લે માણુસુત્તરે સંજૂહે દેવે ઉવ્વજ્જઈ' વહ

તે માનસોત્તર સંયૂથ દેવલવના લોગલોગોને લોગવીને ત્યાંના આયુ, લવ અને સ્થિતિનો ક્ષય થવાને કારણે ત્યાંથી સ્થવીને તે જીવ ચોથા સંજ્ઞિગર્ભમાં-પંચેન્દ્રિય મનુલ્લયમમાં ઉત્પન્ન થાય છે. "સેળં તઓર્હિતો અણંતરં ઉવ્વ-ટ્ઠિતા મજ્ઞિલ્લે માણુસુત્તરે સંજૂહે દેવે ઉવ્વજ્જઈ" તે જીવ તે ચોથા સંજ્ઞિગર્ભ માંથી મરીને મધ્યમ મહાકલ્પપ્રમાણુ આયુવાળા સંયૂથ નામના નિકાયવિશે-ષમાં દેવ રૂપે ઉત્પન્ન થાય છે. "સેળં તત્થ દિવ્વાઈ મોગ જાવ ચહિત્તા પંચમે સન્નિગઘ્ભે જીવે પચ્ચાયાઈ" તે જીવ તે મધ્યમ મહાકલ્પપ્રમાણુ આયુ-વાળા દેવલોકમાં દિવ્ય લોગલોગોને લોગવીને ત્યાંના આયુ, લવ અને સ્થિતિનો ક્ષય થવાને કારણે ત્યાંથી સ્થવીને પાંચમાં સંજ્ઞિગર્ભમાં-પંચેન્દ્રિય મનુલ્લયમમાં ઉત્પન્ન થાય છે. "સેળં તઓર્હિતો અણંતરં ઉવ્વટ્ઠિતા હિટ્ઠિલ્લે

સંયૂથે સંયૂથનામ નિકાયવિશેષે દેવ ઉપપદ્યતે-જાયતે, 'સેળં તત્થ દિવ્વાઈ' ભોગ જાવ ચહત્તા છટ્ટે સન્નિગઘ્મે જીવે પચ્ચાયાઈ' સ યલુ જીવ સ્તત્ર-અધસ્તનમાન-સોત્તરે સંયૂથદેવભવે, દિવ્યાન્ ભોગ યાવત્-ભોગાન્ શુદ્ધાનો વિહરતિ, વિહત્ય તસ્માત્ દેવલોકાત્ અનન્તરમ્ આયુઃક્ષયેણ, મયક્ષયેણ, સ્થિતિર્ભયેણ, ચયં ત્યક્ત્વાં ષષ્ઠે સંજ્ઞિગર્મે-પચ્ચેન્દ્રિયમનુભ્યભવે, જીવઃ પ્રત્યાયાતિ ઉત્પદ્યતે, 'સે ણં તઓર્હિતો અણંતરં ઉવ્વટ્ઠિત્તા વંમલોગે નામં સે કપ્પે પન્નત્તે' ચ ચલુ જીવ સ્તેમ્યઃ-પઠં સંજ્ઞિગર્મેભ્યઃ નિર્ગત્ય અનન્તરમ્ ઉદ્વૃત્ય-ઉદ્વર્તનાં કૃત્વા બ્રહ્મલોકે કલ્પે ઉપપદ્યતે હત્યગ્રેણ સમ્બન્ધઃ, બ્રહ્મલોકસ્વરૂપં પ્રરૂપયિતું પ્રથમં તત્કલ્પમાહ-બ્રહ્મલોકો નામ સ કલ્પઃ દેવલોકઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, તત્સ્વરૂપાકારમાહ-'પાર્ણપડિણાયણ ઉદીણદાહિણ-વિત્થિન્ને જહા ઠાણપણ જાવ પચ વહેંસગા પણત્તા' સ બ્રહ્મલોકકલ્પઃ પ્રાચી

હસ પંચમપંચેન્દ્રિય મનુભ્યભવ સે ઉદ્વર્તના કરકે અધસ્તન માનુસોત્તર ચાલે સંયૂથ નામક નિકાયવિશેષ મેં દેવરૂપ સે ઉત્પન્ન હોતા હૈ 'સે ણં તત્થ દિવ્વાઈ' ભોગ જાવ ચહત્તા છટ્ટે સન્નિગઘ્મે જીવે પચ્ચાયાઈ' વહ વહાં-અધસ્તન માનુસોત્તરચાલે સંયૂથદેવભવ મેં દિવ્યભોગોં કો ભોગતા હૈ ફિર વહ વહાં સે આયુભવ ઔર સ્થિતિ.કે ક્ષય હો જાને કે કારણ શરીર કો છોડકર છટે સંજ્ઞિગર્મ મેં-પચ્ચેન્દ્રિયમનુભ્યભવમેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ 'સે ણં તઓર્હિતો અણંતરં ઉવ્વટ્ઠિત્તા વંમલોગે નામં સે કપ્પે પન્નત્તે' ફિર વહ જીવ હસ છટ્ટે પચ્ચેન્દ્રિયભવ સે નિકલકર અર્થાત્ ઉદ્વર્તના કર બ્રહ્મલોક કલ્પ મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ યહ બ્રહ્મલોક નામ કા કલ્પ દેવલોક 'પાર્ણપડીણાયણ, ઉદીણદાહિણવિત્થિન્ને, જહા ઠાણપણ જાવ પંચવહેંસગા પણત્તા' પૂર્વપશ્ચિમ તક લમ્બા હૈ ઉત્તર

માણસુત્તરે સંજૂદે દેવે સ્વવજ્જઈ" તે ૭૫ તે પાંચમાં મનુભ્ય પંચેન્દ્રિય ભવમાંથી ઉદ્વર્તના કરીને અધઃસ્તન મહાકલ્પપ્રમાણ આયુવાળા સંયૂથ નામના નિકાયવિશેષમાં દેવ રૂપે ઉત્પન્ન થાય છે. "સે ણં તત્થ દિવ્વાઈ ભોગ જાવ ચહત્તા છટ્ટે સન્નિગઘ્મે જીવે પચ્ચાયાઈ" ત્યાં મહાકલ્પપ્રમાણ કાળ સુધી દિવ્ય ભોગભોગોને ભોગવીને, તે ભવમાંથી આયુ, ભવ અને સ્થિતિનો ક્ષય થવાને કારણે, તે દેવલોકમાંથી ચ્યવીને તે ૭૫ છઠ્ઠા સંજ્ઞિગર્મમાં-પંચેન્દ્રિય મનુભ્ય-ભવમાં-ઉત્પન્ન થાય છે. "સે ણ તઓર્હિતો અણંતરં ઉવ્વટ્ઠિત્તા વંમલોગે નામં સે કપ્પે પન્નત્તે" ત્યાર બાદ છઠ્ઠા પંચેન્દ્રિય મનુભ્યભવમાંથી ઉદ્વર્તના કરીને (મરીને) ૭૫ બ્રહ્મલોક કલ્પમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તે બ્રહ્મલોક નામનું દેવલોક "પાર્ણ પડીણાયણ, ઉદીણદાહિણવિત્થિન્ને, જહા ઠાણપણ જાવ પંચ વહેંસગા પણત્તા" પૂર્વપશ્ચિમ સુધી લાંબુ અને ઉત્તરદક્ષિણ સુધી વિસ્તૃત છે. પ્રશ્ન-

પ્રતીચ્યાયતઃ-પૂર્વપશ્ચિમાભ્યામ્ આયતઃ-દૈર્ઘ્યયુક્તઃ, અથ ચ ઉદીચીદક્ષિણવિસ્તીર્ણઃ
 ઉત્તરદક્ષિણાભ્યાં વિસ્તારયુક્તો વર્તતે, યથા સ્થાનપદે પ્રજ્ઞાપનાયાઃ દ્વિતીયપદે
 યાવત્-‘પઙ્કિપુણ્ણચંદસંઠાણસંઠિણ અચ્ચિમાલી માસરાસિપ્પમે’ પ્રતિપૂર્ણચંદ્ર
 સંસ્થાનસંસ્થિતઃ, અચ્ચિમાલી, માસરાસિપ્પમે-પ્રકાશપુન્નસ્વરૂપઃ, इत्यादि विशेष-
 णविशिष्टो बोध्यः तत्र पञ्च अवतंसकाः प्रज्ञप्ताः, ‘तं जहा-असोगवडेंसगे जाव
 पडिरुवा, से णं तत्थ देवे उववज्जइ’ तद्यथा-अशोकावतंसकः१, यावत्-सप्त-
 पर्णावतंसकः२, चम्पकावतंसकः३, आम्रावतंसकः४, मध्ये ब्रह्मलोकावतंसकः५,
 सर्वे ते प्रतिरूपाः परमरमणीयाः सन्ति, स खलु जीव स्तत्र-ब्रह्मलोके कल्पे देव
 उपपद्यते-जायते, त्रिषु मानसोत्तरेषु उपरितनमध्यमावस्तनेषु त्रीण्येव संयूथानि
 त्रयश्च देवभवाः सन्ति, आदितस्तु सप्त संयूथानि पट् च देवभवाः, सप्तमदेव-

દિક્ષણ દિશા તક વિસ્તૃત વિસ્તારયુક્ત છે જેસા કિ પ્રજ્ઞાપના કે દ્વિતીય
 પદ મેં ‘પઙ્કિપુણ્ણચંદસંઠાણસંઠિણ, અચ્ચિમાલી, માસરાસિપ્પમે’ इन विशेष-
 णों से इसका वर्णन किया गया है। उस ब्रह्मलोककल्प में पाँच अवतंसक
 मुख्यविमान कहे गए हैं-‘तं जहा’ जो इस प्रकार से हैं ‘असोग
 वडेंसगे जाव पडिरुवा, से णं तत्थ देवे उववज्जइ’ अशोकावतंसक १
 यावत् सप्तपर्णावतंसक २, चम्पकावतंसक ३, और चूनावतंसक ४,
 मध्य में ब्रह्मलोकावतंसक है ये सब प्रतिरूप-परमरमणीय हैं। वह
 जीव ऐसे इस ब्रह्मलोक में देव की पर्याय से उत्पन्न होता है उपरितन
 मध्यम और अधस्तन इन तीन मानसोत्तरों में तीन ही संयूथ हैं और
 तीन देवभव हैं। पहिले के चार और ये तीन इस प्रकार सात संयूथ
 हैं और पहिले ३ और ये ३ मिलकर ६ देवभव हैं। सातवां देवभव

પનાના બીજા પદમાં “ પઙ્કિપુણ્ણચંદસંઠાણસંઠિણ, અચ્ચિમાલી, માસરાસિપ્પમે”
 આ વિશેષણો દ્વારા તેનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. તે બ્રહ્મલોક કલ્પમાં
 (દેવલોકમાં) પાંચ અવતંસક (ઉત્તમ આવાસો) કહ્યાં છે. “તંજહા” તેમનાં
 નામ આ પ્રમાણે છે-“અસોગવડેંસગે જાવ પડિરુવા સે ણં તત્થ દેવે ઉવવજ્જઈ”
 (૧) અશોકાવતંસક, (૨) સપ્તપર્ણાવતંસક, (૩) ચંપકાવતંસક, (૪) ચૂનાવ-
 તંસક અને મધ્યમાં પાંચમું બ્રહ્મલોકાવતંસક આ પાંચ અવતંસકો પ્રતિરૂપ-
 પરમરમણીય છે-તે જીવ એવાં આ બ્રહ્મલોકમાં દેવની પર્યાયે ઉત્પન્ન થાય
 છે. ઉપરીતન, મધ્યમ અને અધસ્તન, આ ત્રણ માનસોત્તરોમાં (મહાકલ્પ-
 પ્રમાણ આયુષાણા દેવલોકમાં) ત્રણ જ સંયૂથ છે અને ત્રણ દેવભવ છે.
 પહેલાંના ચાર અને આ ત્રણ મળીને સાત સંયૂથ છે. અને પહેલાં ત્રણ
 અને આ ત્રણ મળીને ૬ દેવરૂપ છે. સાતમો દેવભવ બ્રહ્મલોકમાં કહેવામાં

भवस्तु ब्रह्मलोके, स च संयूथं न भवति, तस्य संयूयत्वेन अनभिधानात् 'से णं तत्थ दस सागरोवमाइं दिव्वाइं भोग जाव चइत्ता सत्तमे सन्निगव्भे जीवे पच्चायाइ' स खलु जीव स्तत्र-ब्रह्मलोके कल्पे दश सागरोपमान दिव्यान् भोग-यावत्-भोगान् भुञ्जानो विहरति, विहृत्य तस्मात् ब्रह्मलोकात् अनन्तरम् आयुः क्षयेण भवक्षयेण स्थितिक्षयेण चयं च्युत्वा-न्यवनं कृत्वा सप्तमे संज्ञिगर्भे-पञ्चेन्द्रियमनुष्यभवे जीवः प्रत्यायाति-उपपद्यते, 'से णं तत्थ नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अद्धट्टमाण जाव वीइकंताणं सुकुमालगभदलए मिउकुंडलकुंचियकैसए मट्ठगंडतलकन्नपीढए देवकुमारसमप्पभए दारए पयायइ' स खलु जीव स्तत्र-सप्तमे संज्ञिगर्भे नवानां मासानां बहूप्रतिपूर्णानाम्, अर्द्धाष्टमानां यावत्-रात्रिन्दि-वानां व्यतिक्रान्तानाम्-व्यतीतानाम्, सार्द्धसप्तदिनाधिक नवमासानन्तरमित्यर्थः, सुकुमारकभद्रलका-सुकुमारकश्चासौ भद्रश्च-भव्यकृतिरिति कर्मधारयः, तादृशं भद्रं

ब्रह्मलोक में कहा गया है। यह संयूथ नाम से व्यवहृत नहीं हुआ है। इसलिये यह संयूथ नहीं है। 'से णं तत्थ दस सागरोवमाइं दिव्वाइं भोगजाव चइत्ता सत्तमे सन्निगव्भे जाव पच्चायाइ' वह जीव उस ब्रह्मलोककल्प में १० सागरोपमतक दिव्य भोगों को भोगता है। इसके बाद उस ब्रह्मलोक से आयु के क्षय से, भव के क्षय से और स्थिति के क्षय से चय कर सातवें संज्ञिगर्भ में पञ्चेन्द्रियमनुष्य भव में वह जीव उत्पन्न होता है। 'से णं तत्थ नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अद्धट्टमाण जाव वीइकंताणं सुकुमालगभदलए मिउकुंडलकुंचियकैसए, मट्ठगंडतलकन्नपीढए देवकुमारसमप्पभे दारए पयायइ' वहाँ ठीक नौ मास और साडे सात दिन समाप्त होने पर ही उत्पन्न होता है यह बालक बहुत सुकुमार प्रकृति का और भद्रस्वभाव का

आव्थो छे. ते संयूथने नाम प्रतिपादित थयो नथी, तेथी तेने संयूथ इपे गण्ठाव्थो नथी "से णं तत्थ दस सागरोवमाइं दिव्वाइं भोग जाव चइत्ता सत्तमे सन्निगव्भे जीवे पच्चायाइ" ते एव ते ब्रह्मलोककल्पमां दस सागरोपमं प्रमाणं कालं सुधी दिव्य भोगभोगेने भोगवे छे त्थारं आह त्थानां आयुने, लवने आने स्थितिने क्षय थवाने कारणे, त्थायी न्यवीने सातमां संज्ञिगर्भमां-पञ्चेन्द्रिय मनुष्यलवमां उत्पन्न थाय छे. "से णं तत्थ नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अद्धट्टमाणं जाव वीइकंताणं सुकुमालगभदलए मिउकुंडलकुंचियकैसए, मट्ठगंडतलकन्नपीढए देवकुमारसमप्पभे दारए पयायइ" ते गार्वाक्षमां नव मास आने साडा सात दिवस पूणुं करीने क ते उत्पन्न थाय छे ते भाण्डं भहुञ्ज सुकुमार प्रकृतिने आने लक्ष स्वभावने डाय छे. अथवा तेनी

લાંતીતિ તથાવિધમદ્રલઃ સ એવ સુકુમારકમદ્રલકઃ इत्यर्थः, મૃદુકુણ્ડલ-
 કુચ્ચિતકેશકઃ-મૃદવઃ-કોમલાઃ, કુણ્ડલમિવ-દર્માદિ કુણ્ડલમિવ કુચ્ચિતાશ્ચ-
 ધૂર્ણિતાઃ કેશા यस્ય સ તથાવિધઃ, મૃષ્ટગણ્ડતલકર્ણપીઠકઃ-મૃષ્ટગણ્ડતલે-
 વિશદકપોલપાલૌ, કર્ણપીઠે-કર્ણામરણવિશેષૌ यस્ય સ તથાવિધઃ-
 વિશુદ્ધગણ્ડસ્થલપરિલસિતકર્ણભૂષણઃ, દેવકુમારસમપ્રમઃ-દેવકુમારસદૃશકાન્તિઃ,
 દારકઃ-બાલકઃ પ્રજાયતે-ઉત્પદ્યતે, 'સે ણં અહં કાસવા !' હે કાશ્યપ !
 કાશ્યપગોત્રીય ! સ ચલુ દારકઃ, અહમસ્મિ ઇતિ ભગવન્તં મહાવીરમ્
 ગોશાલઃ પ્રત્યભિજ્ઞાપયતિ, 'તે ણં અહં આસો ! કાસવા ! કોમારિય-
 પવ્વજ્ઞાણ કોમારણં વંમચેરવાસેણં અવિદ્ધકન્નણ ચેવ સંસ્રાણં પડિ-
 લભામિ' હે આયુષ્મન્ ! હે કાશ્યપ ! કાશ્યપગોત્રીય ! તેન કારણેન, અહમ્-
 કૌમારિકપત્રજ્યાયામ્ કુમારસ્યેયં કૌમારી સૈવ કૌમારિકી તસ્યાં પ્રવ-
 જ્યાયાં વિષયભૂતાયાં કૌમારિકેણ-કુમારસમ્બન્ધિના બ્રહ્મચર્યાવાસેન કુશ્રુતિ-
 શલાકયા અવિદ્ધકર્ણકશ્ચૈવ-વ્યુત્પન્નમતિઃ સન્ સંખ્યાનં-તત્ત્વબુદ્ધિમ્, પ્રતિલભે-

હોતા હૈ । અથવા ઇસકી આકૃતિ બડી ભવ્ય હોતી હૈ । ઇસકે કેશ મૃદુ-
 કોમલ ઓર કુણ્ડલ કે જૈસે કુચ્ચિત હોતે હૈ । ઇસકે દોનો કપોલો પર
 કર્ણામરણવિશેષ ઝૂમતે રહતે હૈ, ઇસકી કાન્તિ દેવકુમાર કે જૈસી
 હોતી હૈ । 'સે ણં અહં કાસવા !' હે કાશ્યપ ! જિસ બાલક કે વિષય મેં
 અમી કહા ગયા હૈ-એસા વહ બાલક મેં હૂં । ઇસ પ્રકાર સે ભગવાન્
 મહાવીર કો ગોશાલ ને સમજાયા-‘તેણં અહં આસો ! કાસવા ! કોમા-
 રિયપવ્વજ્ઞાણ, કોમારણં વંમચેરવાસેણં અવિદ્ધકન્નણ ચેવ સંસ્રાણં
 પડિલભામિ’ હે આયુષ્મન્ ! કાશ્યપ ! કુમારકાલ કી પ્રવ્રજ્યા સે એવં
 કુમારકાલસંબંધી બ્રહ્મચર્યાવાસ સે વ્યુત્પન્નમતિવાલે મૈને સંખ્યાત-
 તત્ત્વબુદ્ધિકો પ્રાપ્તકર લિયા । સો ‘પડિલભેત્તા ઇમે સત્ત પઠ્ઠપરિહારે

આકૃતિ ઘણી જ ભવ્ય હોય છે, તેના કેશ મૃદુ અને કુંડળના સમાન
 કુંચિત હોય છે. તેના અને ગાલોની બાજુમાં કર્ણામરણવિશેષ જૂથ્યા કરે છે
 અને તેની કાન્તિ દેવકુમારના જેવી હોય છે. “સે ણં અહં કાસવા !” હે
 કાશ્યપ ! જે બાળકના વિષયમાં મેં વાત કરી, એવો જ બાળક હું છું, આ
 પ્રમાણે ગોશાલકે મહાવીર પ્રભુને સમજાવ્યું. “તેણં અહં આસો ! કાસવા !
 કોમારિય પવ્વજ્ઞાણ, કોમારણં વંમચેરવાસેણં અવિદ્ધકન્નણ ચેવ સંસ્રાણં પડિ-
 લભામિ” હે આયુષ્મન્ ! હે કાશ્યપ ! કુમારકાળમાં જ પ્રવ્રજ્યા લઈને તથા
 કુમારકાળમાં બ્રહ્મચર્યાનું પાલન કરવાને કારણે વ્યુત્પન્ન મતિવાળા મેં સંખ્યાત
 તત્ત્વબુદ્ધિની પ્રાપ્તિ કરી લીધી છે. તે “પડિલભેત્તા ઇમે સત્ત પઠ્ઠપરિહારે

પ્રતિલબ્ધવાન્ ‘પડિલમેત્તા હમે સત્ત પડટ્ટપરિહારે પરિહરામિ’ પ્રતિલબ્ધ-પ્રાપ્ત્ય, હિમાન્-વક્ષ્યમાણસ્વરૂપાન્ સપ્તપ્રવૃત્તિપરિહારાન્-શરીરાન્તરપ્રવેશરૂપાન્ પરિ-
હરામિ-કરોમિ-‘તં જહા-એજ્જગસ્સ, મલ્લરામસ્સ, મંડિયસ્સ, રોહસ્સ ભાર-
દ્વાહસ્સ, અજ્જુણગસ્સ ગોયમપુત્તસ્સ, ગોસાલસ્સ મંઘલિપુત્તસ્સ’ તથા-એણેયકસ્ય,
મલ્લરામસ્ય, મણ્ડિકસ્ય, રોહસ્ય, ભારદ્વાજસ્ય, અર્જુનકસ્ય ગૌતમપુત્રસ્ય, ગોશા-
લસ્ય મંઘલિપુત્રસ્ય શરીરાન્તરપ્રવેશ કૃતવાનસ્મિ, ‘તત્થ ણં જે સે પઢમે પડટ્ટ-
પરિહારે સે ણં રાયગિહસ્સ નયરસ્સ વહિયા મંડિયકુચ્છિસિ ચેદ્યંસિ ઉદાહસ્સ
કુંડિયાયણસ્સ સરીરં વિપ્પજહામિ’ તત્ર સ્વલ્પ-સપ્તસુ પ્રવૃત્તિપરિહારેષુ શરીરાન્તર-
પ્રવેશલક્ષણેષુ, યોડસૌ પ્રથમઃ પ્રવૃત્તિપરિહારઃ-શરીરાન્તરપ્રવેશઃ-શરીરાન્તર-
ઉક્તસ્તસ્મિન્ સ્વલ્પ પ્રથમે શરીરાન્તરપ્રવેશરૂપે પ્રવૃત્તિપરિહારે રાજગૃહસ્ય નગરસ્ય
વહિઃ મણ્ડિકકુક્ષૌ મણ્ડિકકુક્ષિનામકે ચૈત્યે ઉદાયિનઃ કૌણ્ડિન્યાયનસ્ય-કૌણ્ડિ-

પરિહરામિ’ હસે પ્રાપ્તકર મૈને હન સાત પ્રવૃત્તિપરિહારોં કો કિયા હૈ।
‘તં જહા’ વે સાત પ્રવૃત્તિપરિહાર-શરીરાન્તર પ્રવેશ હસ પ્રકાર સે હૈ-
‘એજ્જગસ્સ, મલ્લરામસ્સ, મંડિયસ્સ, રોહસ્સ, ભારદ્વાહસ્સ, અજ્જુણ-
ગસ્સ ગોયમપુત્તસ્સ, ગોસાલસ્સ મંઘલિપુત્તસ્સ’ એણેયક કે, મલ્લરામ
કે, મણ્ડિક કે, રોહ કે, ભારદ્વાજ કે, ગૌતમપુત્ર અર્જુન કે, ઓર મંઘ-
લિપુત્ર ગોશાલ કે શરીરોં મેં પ્રવેશ કિયા હૈ। ‘તત્થ ણં જે સે પડટ્ટપરિ-
હારે સે ણં રાયગિહસ્સ નયરસ્સ વહિયા મંડિય કુચ્છિસિ ચેદ્યંસિ ઉદા-
હસ્સ કુંડિયાયણસ્સ સરીરં વિપ્પજહામિ’ પૂર્વોક્ત ૭ પ્રવૃત્તિપરિહારોં
મેં શરીરાન્તર પ્રવેશોં મેં જો પ્રથમ પ્રવૃત્તિ પરિહાર કહા ગયા
હૈ, હસમેં મૈને રાજગૃહનગર કે બાહર મણ્ડિક કુક્ષિ નામ કે

પરિહરામિ” ત્યાર બાદ મેં આ સાત પ્રવૃત્તિપરિહારો (શરીરાન્તર પ્રવેશ)
કર્યાં છે. તે સાત પ્રવૃત્તિપરિહારો (શરીરાન્તર પ્રવેશ) “તંજહા” આ પ્રમાણે
છે. “એજ્જગસ્સ, મલ્લરામસ્સ, મંડિયસ્સ, રોહસ્સ, ભારદ્વાહસ્સ, અજ્જુણગસ્સ
ગોયમપુત્તસ્સ, ગોસાલસ્સ મંઘલિપુત્તસ્સ” (૧) એણેયકના, (૨) મલ્લરામના,
(૩) મણ્ડિકના, (૪) રોહકના, (૫) ભારદ્વાજના, (૬) ગૌતમપુત્ર અર્જુનના
અને (૭) મંઘલિપુત્ર ગોશાલના શરીરમાં, આ પ્રમાણે કેમશઃ સાત
શરીરોમાં મેં પ્રવેશ કર્યો છે. “તત્થ ણં જે સે પઢમે, પડટ્ટપરિહારે સે ણં
રાયગિહસ્સ નયરસ્સ વહિયા મંડિકકુચ્છિસિ ચેદ્યંસિ ઉદાહસ્સ કુંડિયાયણાસ-
સરીરં વિપ્પજહામિ” પૂર્વોક્ત સાત પ્રવૃત્તિપરિહારોમાંનો-શરીરાન્તર પ્રવે-
શોમાંનો, જે પડેલો પ્રવૃત્તિપરિહાર કહ્યો છે, તેમાં મેં રાજગૃહ નગરની
બહાર મંડિકકુક્ષિ નામના ચૈત્યમાં કૌણ્ડિન્યગોત્રોત્પન્ન ઉદાયીના શરીરને છોડ્યું

ન્યગોત્રોત્પન્નસ્ય શરીરં વિપ્રજહામિ-પરિત્યજામિ, 'વિપ્રજહેત્તા एणेज्जगस्स सरीरगं अणुप्पविसामि' उदायिनः कौण्डिन्यायनस्य-कौण्डिन्यगोत्रोत्पन्नस्य शरीरं विप्रहाय-परित्यज्य, एण्येयकस्य शरीरकम् अनुप्रविशामि, 'अणुप्पविसित्ता बावीसं वासाइं पढमं पउट्टपरिहारं परिहरामि' एण्येयकस्य शरीरकम् अनुप्रविश्य द्वाविंशति वर्षाणि यावत् प्रथमं प्रवृत्तिपरिहारं परिहारं-शरीरान्तरप्रवेशं परिहरामि करोमि, शरीरान्तरपरावर्तनं कृतवान् इत्यर्थः, 'तत्थ जे से दोच्चे पउट्टपरिहारं से उदंड-पुरस्स नगरस्स बहिया चंदोयरणंसि चेइयंसि एणेज्जगस्स सरीरगं विप्पजहामि' तत्र खलु सप्तसु प्रवृत्तिपरिहारेषु योऽसौ द्वितीयः प्रवृत्तिपरिहारः उक्तस्तस्मिन्-द्वितीये प्रवृत्तिपरिहारे उदण्डपुरस्य नगरस्य बहिश्चन्द्रावतरणे चैत्ये एण्येयकस्य शरीरकम् विप्रजहामि-परित्यजामि, 'विप्पजहेत्ता मल्लरामस्स सरीरगं अणुप्प-विसामि' विप्रहाय परित्यज्य, मल्लरामस्य शरीरकम् अनुप्रविशामि, 'अणुप्पवि-सित्ता एकवीसं वासाइं, दोच्चे पउट्टपरिहारं परिहरामि' अनुप्रविश्य एकविंशति चैत्य में कौण्डिन्यगोत्रोत्पन्न उदायी के शरीर को छोड़ा है । 'विप्प जहेत्ता एणेज्जगस्स सरीरगं अणुप्पविसामि' और उसे छोड़-कर एण्येयक के शरीर में प्रवेश किया । 'अणुप्पविसित्ता बावीसं वासाइं पढमं पउट्टपरिहारं परिहरामि' वहां प्रवेश करके मैंने वहां २२ वर्ष तक उस प्रवृत्ति परिहार को किया 'तत्थ जे से दोच्चे पउट्टपरिहारे से उदंड-पुरस्स नगरस्स बहिया चंदोयरणंसि चेइयंसि एणेज्जगस्स सरीरगं विप्पजहामि' पूर्वोक्त सात प्रवृत्तिपरिहारों में जो द्वितीय प्रवृत्ति परिहार कहा गया है । उस द्वितीय प्रवृत्ति परिहार में उदण्डपुर नगर के बाहर चन्द्रावतरण चैत्य में एण्येयक के शरीर का छोड़ना है और 'विप्पज-हेत्ता मल्लरामस्स सरीरगं अणुप्पविसामि' उसे छोड़कर मेरा मल्लराम के शरीर में प्रवेश करना है । 'अणुप्पविसित्ता एकवीसं वासाइं दोच्चे

છે. “ વિપ્રજહેત્તા एणेज्जगस्स सरीरगं अणुप्पविसामि ” ઉદાયાનીના શરીરને છોડીને મેં એણેયકના શરીરમાં પ્રવેશ કર્યો. “ અણુપ્પવિસિત્તાં બાવીસં વાસાઈ પદમં પઉટ્ટપરિહારં પરિહરામિ ” ત્યાં પ્રવેશ કરીને ૨૨ વર્ષ સુધી તે પ્રવૃત્તિપરિહાર કર્યો-એટલે કે ૨૨ વર્ષ સુધી મારો જીવ તે શરીરમાં રહ્યો. “ તત્થ જે સે દોચ્ચે પઉટ્ટપરિહારે સે ઉદંડપુરસ્સ નગરસ્સ બહિયા ચંદોયરણંસિં ચેહ્યંસિ એણેજ્જગસ્સ સરીરગં વિપ્પજહામિ ” હવે ખીજા પ્રવૃત્તિ પરિહારનું વર્ષન કરવામાં આવે છે. ઉદંડપુર નગરની બહાર ચન્દ્રાવતરણ ચૈત્યમાં મેં એણેયકના શરીરને છોડ્યું. “ વિપ્પજહેત્તાં મલ્લરામસ્સ સરાયગં અણુપ્પવિસામિ ” તે શરીરને છોડીને મેં મલ્લરામના શરીરમાં પ્રવેશ કર્યો. “ અણુપ્પવિસિત્તા

वर्षाणि द्वितीयं प्रवृत्तिपरिहारं-शरीरान्तप्रवेशरूपम्, परिहरामि, 'तत्थ णं जे से तच्च पडट्टपरिहारे, से णं चंपाए नयरीए बहिया अंगमंदिरं चेइयंसि मल्लरामस्स सरीरगं विप्पजहामि' तत्र खलु-सप्तसु प्रोक्तेषु प्रवृत्तिपरिहारेषु, योऽसौ तृतीयः प्रवृत्तिपरिहारः उक्तः तस्मिन् खलु शरीरान्तरप्रवेशलक्षणे तृतीये प्रवृत्तिपरिहारे, चम्पायाः नगर्यां, बहिर्भागे अङ्गमन्दिरे चैत्ये मल्लरामस्य शरीरकम् विप्रजहामि-परित्यजामि, 'विप्पजहेत्ता मंडियस्स सरीरगं अणुप्पविसामि' विप्र-हाय-परित्यज्य, मण्डिकस्य शरीरकम् अनुपविशामि, 'अणुप्पविसेत्ता, बीसं वासाइ' तच्च पडट्टपरिहारं परिहरामि' अनुप्रविश्य विंशतिं वर्षाणि यावत् तृतीयं प्रवृत्तिपरिहारम्-शरीरान्तरप्रवेशम्, परिहरामि करोमि, 'तत्थ णं जे से चउत्थे पडट्टपरिहारे, से णं वाणारसीए नयरीए बहिया काममहावणंसि चेइयंसि मंडियस्स सरीरगं विप्पजहामि' तत्र खलु पूर्वोक्तसप्तप्रवृत्तिपरिहारेषु योऽसौ चतुर्थः

पडट्टपरिहारं परिहरामि' वहां प्रवेश कर मैंने २१ वर्ष तक इस द्वितीय प्रवृत्तिपरिहार को किया है। 'तत्थ णं जे से तच्च पडट्टपरिहारे, से णं चंपाए नयरीए बहिया अंगमंदिरं चेइयंसि मल्लरामस्स सरीरगं विप्पजहामि' उन सात प्रवृत्तिपरिहारों में जो तृतीय प्रवृत्तिपरिहार है, वह चंपानगरी के बाहर अंगमंदिर चैत्य में मल्लराम के शरीर का छोड़ना है। और 'विप्पजहेत्ता मंडियस्स सरीरगं अणुप्पविसामि' मण्डित के शरीर में प्रवेश करना है। 'अणुप्पविसेत्ता बीसं वासाइ' तच्च पडट्टपरिहारं परिहरामि' यहां प्रवेश करके मेरा बीस वर्ष तक वहां रहना है। इस प्रकार मैंने वह तृतीय प्रवृत्तिपरिहार किया है। 'तत्थ णं जे से चउत्थे पडट्टपरिहारे, से णं वाणारसीए नयरीए बहिया काममहावणंसि

एकबीसं वासाइ दोच्चं पडट्टपरिहारं परिहरामि" त्यां प्रवेश करीने २१ वर्ष सुधी आ भील प्रवृत्तिपरिहारने निभाये। " तत्थ णं जे से तच्च पडट्टपरिहारे, से णं चंपाए नयरीए बहिया अंगमंदिरं चेइयंसि मल्लरामस्स सरीरगं विप्पजहामि" त्थार भाद चंपानगरीनी फुहार अंगमंदिर चैत्यमां मल्लरामना शरीरने छोडीने अन्य शरीरमां प्रवेश करवां ३५ त्रीने प्रवृत्तिपरिहार भे कर्यो। " विप्पजहेत्ता मंडियस्स सरीरगं अणुप्पविसामि" मल्लरामना शरीरने छोडीने मंडितना शरीरमां भे प्रवेश कर्यो। " अणुप्पविसेत्ता बीसं वासाइ तच्चं पडट्टपरिहारं परिहरामि" मंडितना शरीरमां २० वर्ष सुधी हुं रह्यो। आ प्रकारे भे त्रीने प्रवृत्तिपरिहार कर्यो। " तत्थ णं जे से चउत्थे पडट्टपरिहारे, से णं वाणारसीए नयरीए बहिया काममहावणंसि चेइयंसि

प्रवृत्तिपरिहारः उक्तः तस्मिन् खलु प्रवृत्तिपरिहारे वाराणस्याः नगर्याः वहिर्भागे काममहावने चैत्ये मण्डिकस्य शरीरकं विप्रजहामि-परित्यजामि, 'विष्पजहेत्ता रोहस्स सरीरगं अणुप्पविसामि' विप्रहाय-परित्यज्य, रोहस्य शरीरकम् अनुप्रविशामि, अणुप्पविसेत्ता, एगूणवीसं वासाइयं चउत्थं पउट्टपरिहारं परिहरामि' अनुप्रविश्य एगूनविंशतिं वर्षाणि च चतुर्थं प्रवृत्तिपरिहारम्-शरीरान्तरप्रवेशरूप-परावर्तनं परिहरामि-करोमि, 'तत्थ णं जे से पंचमे पउट्टपरिहारे से णं आलभियाए नयरीए वहिया पत्तकालगयंसि चेइयंसि रोहस्स सरीरगं विष्पजहामि' तत्र खलु सप्तसु पूर्वोक्तेषु प्रवृत्तिपरिहारेषु, योऽसौ पञ्चमः प्रवृत्तिहारः उक्तः तस्मिन् खलु पञ्चमे प्रवृत्तिपरिहारे आलभिकाया नगर्याः वहिर्भागे प्राप्तकालगते चैत्ये रोहस्य शरीरकं विप्रजहामि-परित्यजामि, 'विष्पजहेत्ता भारद्वाहस्स सरीरगं अणुप्पविसामि' विप्रहाय-परित्यज्य, भारद्वाजस्य शरीरकम् अनुप्रविशामि'

सि चेइयंसि मंडयस्स सरीरगं विष्पजहामि' इन सात प्रवृत्तिपरिहारों में जो चतुर्थप्रवृत्तिपरिहार है वह मैंने वाराणसी नगरी के बाहर काम-महावन चैत्य में मंडित के शरीर का छोड़ना है और 'विष्पजहेत्ता रोहस्स सरीरगं अणुप्पविसामि' और उसे छोड़कर रोह के शरीर में प्रवेश करना है 'अणुप्पविसेत्ता एगूणवीसं वासाइयं चउत्थं पउट्टपरिहारं परिहरामि' वहाँ प्रवेश कर मैं १९ वर्ष तक उस शरीर में रहा। इस प्रकार से मैंने यह चतुर्थप्रवृत्तिपरिहार किया है। 'तत्थ णं जे से पंचमे पउट्टपरिहारे से णं आलभियाए नयरीए वहिया पत्तकालगयंसि चेइयंसि रोहस्स सरीरगं विष्पजहामि' इन सात प्रवृत्ति परिहारों में जो पंचम प्रवृत्तिपरिहार है, उसमें आलभिका नगरी के बाहर प्राप्त कालगत चैत्य में रोह के शरीर का छोड़ना है। "विष्पजहेत्ता भारद्वाहस्स

मंडियस्स सरीरगं विष्पजहामि" पूर्वोक्त सात प्रवृत्तिपरिहारोंमाने। योथो प्रवृत्तिपरिहार में वाराणसी नगरीनी गडार काममहावन चैत्यमां कथ्यो। त्यां में मंडितना शरीरने छोड्युं। "विष्पजहेत्ता रोहस्स सरीरगं अणुप्पविसामि" मंडितना शरीरने छोडीने में रोहना शरीरमां प्रवेश कथ्यो, "अणुप्पविसेत्ता एगूणवीसं वासाइयं चउत्थं पउट्टपरिहारं परिहरामि" ते शरीरमां प्रवेश करीने हुं १९ वर्ष सुधी ते शरीरमां रह्यो आ प्रकारे में योथो प्रवृत्तिपरिहार (शरीरान्तर प्रवेश) कथ्यो। "तत्थ णं जे से पंचमे पउट्टपरिहारे से णं आलभियाए नयरीए वहिया पत्तकालगयंसि चेइयंसि रोहस्स सरीरगं विष्पजहामि, विष्पजहेत्ता भारद्वाहस्स सरीरगं अणुप्पविसामि" त्थार गौड आलभिका नगरीनी

‘अणुप्पविसेत्ता अट्टारसवासाइं पंचमं पउट्टपरिहारं परिहरामि’ अनुप्रविश्य अष्टा-
दशवर्षाणि यावत् पञ्चमं प्रवृत्तिपरिहारम्—शरीरान्तरप्रवेशलक्षणं परावर्तनं परि-
हरामि—करोमि, ‘तत्थ णं जे से छट्ठे पउट्टपरिहारे से णं वेसालीए नयरीए बहिया
कोंडियावणंसि चेइयंसि भारद्वाज्यस्स सरीरगं विप्पजामि’ तत्र खलु—पूर्वोक्तं
सप्तप्रवृत्तिपरिहारेषु, योऽसौ षष्ठः प्रवृत्तिपरिहारः—शरीरान्तरप्रवेशः
उक्तः तस्मिन् खलु षष्ठप्रवृत्तिपरिहारे वैशाल्याः नगर्याः बहिर्भागे,
कोंडिन्यायने चैत्ये भारद्वाजिकस्य शरीरकम् विप्रज्जहामि—परित्यजामि, ‘विप्प-
जहेत्ता अज्जुणगस्स गोयमपुत्तस्स सरीरगं अणुप्पविसामि’ विप्रहाय—परित्यज्य,
अर्जुनकस्य गौतमपुत्रस्य शरीरकम् अनुप्रविशामि, ‘अणुप्पविसेत्ता सत्तरवासाइं
छट्ठं पउट्टपरिहारं परिहरामि’ अनुप्रविश्य, सप्तदशवर्षाणि यावत् षष्ठम् प्रवृत्ति-

सरीरगं अणुप्पविसामि’ और उसे छोड़कर भारद्वाज के शरीर में प्रवेश
करना है। ‘अणुप्पविसिक्ता अट्टारसवासाइं पंचमं पउट्टपरिहारं परि-
हरामि’ इस प्रकार मैंने वहाँ प्रवेश कर १८ वर्ष तक इस पंचम प्रवृ-
त्तिपरिहार को किया है ‘तत्थ णं जे से छट्ठे पउट्टपरिहारे से णं वेसालीए
नयरीए बहिया कोंडियावणंसि चेइयंसि भारद्वाज्यस्स सरीरगं विप्प-
जहामि’ इन पूर्वोक्त सात प्रवृत्तिपरिहार हैं—उसमें वैशाली नगरी के
बाहर कोंडिन्यायन चैत्य में भारद्वाज के शरीर का छोड़ना है और
विप्पजहेत्ता अज्जुणगस्स गोयमपुत्तस्स सरीरगं अणुप्पविसामि’ उसे
छोड़कर गौतमपुत्र अर्जुन के शरीर में प्रवेश करना है। ‘अणुप्पविसेत्ता
सत्तरसवासाइं छट्ठं पउट्टपरिहारं परिहरामि’ उस में प्रवेश करके मैंने

अट्टार आप्तकालगत चैत्यमा भे पांचमो प्रवृत्तिपरिहार कथो. तेमां भे
रहना शरीरने छोडीने भारद्वाजना शरीरमा प्रवेश कथो. “ अणुप्पविसिक्ता
अट्टारसवासाइं पंचमं पउट्टपरिहारं परिहरामि ” आ प्रकारे भारद्वाजना शरी-
रमा प्रवेश करीने १८ वर्ष पर्यन्त अज्ज शरीरमा रह्यो. आ प्रकारे भे
पांचमो प्रवृत्तिपरिहार कथो. “ तत्थ णं जे से छट्ठे पउट्टपरिहारे से णं वेसा-
लीए नयरीए बहिया कोंडियावणंसि चेइयंसि भारद्वाज्यस्स सरीरगं विप्पजहामि ”
पूर्वोक्त सात प्रवृत्तिपरिहारोमां भे छट्ठो प्रवृत्तिपरिहार कथो तेनुं छव्वे
प्रतिपादन करवामां आवे छे. छट्ठो प्रवृत्तिपरिहार वैशाली नगरीनी अट्टार
कोंडिन्यायन चैत्यमां कथो, अने भे भारद्वाजना शरीरने परित्याग कथो.
“ विप्पजहेत्ता अज्जुणगस्स गोयमपुत्तस्स सरीरगं अणुप्पविसामि ” भारद्वाजना
शरीरने छोडीने भे गौतमपुत्र अर्जुनना शरीरमा प्रवेश कथो. “ अणुप्पवि-
सेत्ता सत्तरसवासाइं छट्ठं पउट्टपरिहारं परिहरामि ” आ छट्ठा प्रवृत्तिपरिहार

परिहारं शरीरान्तरप्रवेशरूपपरावर्तनम् परिहरामि-करोमि, 'तत्थ णं जे से सत्तमे पउट्टपरिहारे से णं इहेव सावत्थीए नयरीए हालाहलाए कुंभकारीए कुंभकारावणंसि अज्जुणगस्स गोयमपुत्तस्स सरीरगं विप्पजहामि' तत्र खलु-पूर्वोक्तसप्तप्रवृत्तिपरिहारेषु योऽसौ सप्तमः प्रवृत्तिपरिहारः-शरीरान्तरप्रवेशलक्षणः उक्तः, स खलु इहेव-अत्रैव, आवस्त्यां नगर्णाम्, हालाहलायाः कुम्भकार्याः कुम्भकारापणे कुम्भकारहट्टे, अर्जुनकस्य गौतमपुत्रस्य शरीरकम् विप्रजहामि परित्यजामि, 'विप्पजहेत्ता गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स सरीरगं पविसामि' विप्रहाय-परित्यज्य गोशालस्य मंखलिपुत्रस्य शरीरकम्-'अलं थिरं धुवं धारणिज्जं सीयसहं उण्हसहं खुहासहं, विविहदंसममगपरीसहोवसगसहं थिरसंघयणं त्ति कट्ठं तं अणुप्पविसामि' अलं पर्याप्तम्,

वर्षां १७ वर्ष तक इस छठे प्रवृत्तिपरिहार को किया है। 'तत्थ णं जे से सत्तमे पउट्टपरिहारे से णं इहेव सावत्थीए नयरीए हालाहलाए कुंभकारीए कुंभकारावणंसि अज्जुनस्स गोयमपुत्तस्स सरीरगं विप्पजहामि' पूर्वोक्त सात प्रवृत्ति परिहारों में जो सप्तम प्रवृत्ति परिहार है। शरीरान्तर में प्रवेश करना है वह यहीं आवस्ती नगरी में हालाहला कुंभकारिणी के कुंभकारापण में-गौतमपुत्र अर्जुन के शरीर का मेरे द्वारा छोड़ना है। 'विप्पजहेत्ता गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स सरीरगं पविसामि' और उसे छोड़कर मंखलिपुत्र गोशाल के शरीर में 'अलं थिरं, धुवं, धारणिज्जं, सीयसहं, उण्हसहं, खुहासहं, विविहदंसममगपरिसहोवसगसहं थिरसंघयणं त्ति कट्ठं तं अणुप्पविसामि' विवक्षित काल तक अवश्य स्थायी होने से ऐसा विचार कर

इप शरीरान्तरप्रवेश करीने, अर्जुनना शरीरमां हुं १७ वर्ष सुधी रह्यो। "तत्थ णं जे से सत्तमे पउट्टपरिहारे से णं इहेव सावत्थीए नयरीए हालाहलाए कुंभकारीए कुंभकारावणंसि अज्जुणगस्स गोयमपुत्तस्स सरीरगं विप्पजहामि" पूर्वोक्त सात प्रवृत्तिपरिहारोंमांने सातमे प्रवृत्तिपरिहार (शरीरान्तर प्रवेश) आ प्रमाद्ये कथ्ये-आ आवस्ती नगरीमां हालाहला कुंभकारिणीना कुंभकारापणमां (कुंभारनी दुकानमां) में गौतमपुत्र अर्जुनना शरीरने छोड्युं। "विप्पजहेत्ता गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स सरीरगं पविसामी" अर्जुनना शरीरने छोडीने में मंखलिपुत्र गोशालकना शरीरमां प्रवेश कथ्यो। ते शरीरमां शा माटे प्रवेश कथ्यो ते गोशालक प्रकट करे छे-"अलं थिरं, धुवं, धारणिज्जं, सीयसहं, उण्हसहं, खुहासहं, विविहदंसममगपरिसहोवसगसहं, थिरसंघयणं कट्ठं तं अणुप्पविसामि" विवक्षित काल सुधी अवश्य स्थायी हो वाथी, भने अवे।

અત્યન્તમ્, સ્થિરં-ચિરસ્થાયિ, વિવક્ષિતકાલપર્યન્તમ્ અવશ્યં સ્થાયિત્વાત્ ધ્રુવમ્-
તદ્ગુણાનાં ધ્રુવત્વાત્, અતएव ધારણીયમ્-ધારયિતું યોગ્યમ્, एतदेव भावयन्नाह-
शीतसहम् शीतं सहते इति शीतसहनशीलम्, उष्णसहम्-उष्णं सहते इति उष्ण-
सहनशीलम्, क्षुधासहम्-क्षुधां-बुभुक्षां सहते इति क्षुधासहम्-बुभुक्षासहनशीलम्,
विविधदंशमसकपरीषहोपसर्गसहम् - अनेकदंशमसकरूपपरीषहोपसर्गसहनसमर्थम्,
स्थिरसहननम्-अविघट्टमानसहननं वर्तते इति कृत्वा-विमृश्य, तच्छरीरमनुप्रवि-
शामि गोशालकशरीरमनुप्रविष्टोऽस्मीति भावः, 'तं से णं सोलसवासाइं इमं
सत्तमं पउट्टपरिहारं परिहरामि' तत्-तस्मात्कारणात् स खलु षोडशवर्षाणि
यावत् इमं वर्तमानकालिकं सप्तमं प्रवृत्तिपरिहारम्-शरीरान्तरप्रवेशरूपम्,
परिहरामि करोमि, 'एवामेव आउसो ! कासवा ! एगेणं तेत्तीसेणं वाससएणं
सत्त पउट्टपरिहारा परिहरिया भवंतीति मक्खाया' हे आयुष्मन् ! काश्यप !

કે યહ અત્યન્ત ચિરસ્થાયી હૈ, શારીરિક ગુણોં કે ધ્રુવતા કી અપેક્ષા ધ્રુવ
હૈ । इसलिये धारण करने के योग्य है, शीत को सहन करने के लायक
होने से शीतसह है, उष्ण को सहन करने के योग्य होने से उष्णसह
है, क्षुधासह है, विविध प्रकार के दंशमशकजन्य परिषह और उपसर्ग
को सहन करनेवाला है, अविघट्टमानसहनन वाला है । मैंने प्रवेश किया
है । 'तं से णं सोलसवासाइं इमं सत्तमं पउट्टपरिहारं परिहरामि' इसी
कारण मैं सोलह वर्ष तक इस वर्तमानकालिक प्रवृत्तिपरिहार को-
शरीरान्तरप्रवेश को कर रहा हूं । 'एवामेव आउसो ! कासवा !
एगे णं तेत्तीसेणं वाससएणं सत्त पउट्टपरिहारा परिहारिया
भवंतीति मक्खाया' इस प्रकार हे आयुष्मन् ! काश्यप ! ये पूर्वोक्त
सात प्रवृत्तिपरिहार १३३ वर्षों में सम्पादित होते हैं ऐसा कहा गया है ।

વિચાર આગ્યે કે આ શરીર ચિરસ્થાયી છે, શારીરિક ગુણોની ધ્રુવતાની
અપેક્ષાએ ધ્રુવ છે, અને તે કારણે ધારણ કરવા યોગ્ય છે, શીતને સહન
કરવાને સમર્થ છે, ઉષ્ણતાને સહન કરવાને સમર્થ છે, ક્ષુધા સહન કરવાને
સમર્થ છે, દંશમશક જન્ય પરીષદ અને ઉપસર્ગને સહન કરવાને સમર્થ
છે, અવિઘટમાન સંહનનવાળું છે. આ પ્રકારનો વિચાર કરીને મેં મંબલિપુત્ર
ગોશાલકના શરીરમાં પ્રવેશ કર્યો. “ ત સે ણં સોલસવાસાઈં ઇમં સત્તમં
પઠ્ટપરિહાર પરિહરામિ ” આ કારણે સોળ વર્ષ સુધી આ વર્તમાનકાલિક
સાતમે પ્રવૃત્તિપરિહાર (શરીર-ાન્તર પ્રવેશ) કરી રહ્યો છું. “ એવામેવ આઊસો !
કાસવા ! એગેણં તેત્તીસેણં વાસસણં સત્ત પઠ્ટપરિહારા પરિહારિયા ભવંતીતિ
મક્ખાયા ” હે આયુષ્મન્ ! હે કાશ્યપ ! તેથી જ મેં એવું કહ્યું છે કે

एवमेव-पूर्वोक्तरीत्यैव, एकेन त्रयस्त्रिंशता वर्षशतेन-त्रयस्त्रिंशदधिकवर्षशतेनेत्यर्थः, सप्तप्रवृत्तिपरिहाराः-शरीरान्तरप्रवेशरूपाः परिहृताः-कृताः सम्पादिता भवन्तीति आख्याताः, 'तं सुदृढं णं आउसो ! कासवा ! मम एवं वयासी, साहूणं आउसो ! कासवा मम एवं वयासी'-हे आयुष्मन् ! काश्यप ! तत्तस्मात्कारणात्, सुदृढ-सम्यक् खलु यां-गोशालम्, त्वम् एवं-वक्ष्यमाणं वचः, अवादीः, हे आयुष्मन् ! काश्यप ! साधु-वाढं खलु त्वं माम्-गोशालम्, एवं-वक्ष्यमाणं वचः अवादीः-यत्- 'गोशाले मंखलिपुत्ते ममं धम्मंतेवासी त्ति, गोशाले मंखलिपुत्ते ममं धम्मंतेवासी त्ति' गोशालो मंखलिपुत्तो मम धर्मान्तेवासी वर्तते, इति गोशालो मंखलिपुत्तो मम धर्मान्तेवासी वर्तते इति ॥ सू० १२ ॥

मूळम्-“तए णं समणे भगवं महावीरे गोशालं मंखलिपुत्तं एवं वयासी-गोशाला ! से जहा नामए-तेणए सिया गामे-बलएहिं परब्भमाणे परब्भमाणे कत्थइ गडुं वा, दरिं वा, दुग्गं वा, णिन्नं वा, पव्वयं वा, विसमं वा, अणासाएमाणे एगेणं महं उन्नालोमेण वा, सणलोमेण वा, कप्पासपम्हेण वा, तणसूएण वा, अत्ताणं आवरेत्ता णं चिट्ठेज्जा, से णं अणावरिए आवरिय-

‘તં સુદૃઢુ ણં આઊસા ! કાસવા ! મમં એવં વયાસી, સાહૂ ણં આઊસો ! કાસવા ! મમં એવં વયાસી’ ફસલિયે હે આયુષ્મન્ ! કાશ્યપ ! આપને એસા મેરે પ્રતિ અચ્છા કહા હૈ, હે આયુષ્મન્ ! કાશ્યપ ! આપને મેરે પ્રતિ એસા ઠીક કહા હૈ । કિ ‘ગોસાલે મંખલિપુત્તે મમં ધમ્મંતેવાસી ત્તિ ગોસાલે મંખલિપુત્તે મમં ધમ્મંતેવાસીત્તિ’ મંખલિપુત્ર ગોશાલ મેરા ધર્માન્તેવાસી હૈ મંખલિપુત્ર ગોશાલ મેરા ધર્માન્તેવાસી હૈ ॥ સૂ ૧૨ ॥

પૂર્વોક્ત સાત પ્રવૃત્તિપરિહાર ૧૩૩ વર્ષમાં સંપાદિત થાય છે. “તં સુદૃઢુ ણં આઊસો ! કાસવા ! મમં એવં વયાસી, સાહૂ ણં આઊસો ! કાસવા ! મમં એવં વયાસી-ગોસાલે મંખલિપુત્તે મમં ધમ્મંતેવાસી ત્તિ, મંખલિપુત્તે ગોસાલે મમં ધમ્મંતેવાસી ત્તિ” તે હે-આયુષ્મન્ ! કાશ્યપ ! તમે એવું જ કહેા છો કે ‘મંખલિપુત્ર ગોશાલક મારો ધર્માન્તેવાસી છે, મંખલિપુત્ર ગોશાલક મારો ધર્માન્તેવાસી છે,’ આ પ્રકારનું મને અનુલક્ષીને આપ જે કથન કરો છો તે ખરું જ છે । તે ઘણું જ સુંદર છે । આ પ્રકારની વક્રોક્તિ દ્વારા ગોશાલક મહાવીર પ્રભુની અવહેલના કરે છે ॥ સૂ. ૧૨ ॥

મિતિ અપ્પાણં મન્નઈ, અપ્પચ્છણે ય પચ્છણમિતિ અપ્પાણં મન્નઈ અણિલુક્રે ણિલુક્કમિતિ અપ્પાણં મન્નઈ અપલાઈણ પલા-
ઈયમિતિ અપ્પાણં મન્નઈ, એવામેવ તુમંપિ ગોસાલા ! અણન્ને સંતે અન્નમિતિ અપ્પાણં ઉવલભસિ, તં મા એવં ગોસાલા ! નારિહસિ ગોસાલા ! સચ્ચેવ તે સા છાયા નો અન્ના ॥સૂ૦ ૧૩॥

છાયા—તતઃ સ્વલ્પ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરો ગોશાલં મદ્ધલિપુત્રમ્ એવમ્ અવાદીત્-ગોશાલ ! તત્થ યથાનામ-સ્તેનકઃ સ્યાત્, ગ્રામિકૈઃ પરિભ્રૂયમાનઃ પરિ-
ભ્રૂયમાનઃ કુત્રચિત્ ગત્તં વા, દરીં વા, દુર્ગં વા, નિમ્નં વા, પર્વતં વા, વિષમં વા, અનાસાદયન્, એકેન મહતા ઊર્ણાલોમ્ના વા, શણલોમ્ના વા, કાર્ષાસપક્ષમેણ વા, વૃણસ્રુકેન વા, આત્માનમ્ આવૃત્ય સ્વલ્પ તિષ્ઠેત્, સ સ્વલ્પ અનાવૃતઃ, આવૃતઃતિ આત્માનં મન્યતે, અપચ્છન્નશ્ચ પચ્છન્ન ઇતિ આત્માનં મન્યતે, અનિર્લુપ્તઃ, નિર્લુપ્ત ઇતિ આત્માનં મન્યતે, અપલાયિતઃ, પલાયિતઃ ઇતિ આત્માનં મન્યતે એવમેવ સ્વમપિ ગોશાલ ! અનન્યઃ સન્ અન્ય ઇતિ આત્માનમ્ ઉપલમ્ભયસિ, તત્થ મા એવં ગોશાલ ! નાર્હસિ, ગોશાલ ! સૈવ તે છાયા, નો અન્યા ॥સૂ૦ ૧૩॥

ટીકા—પૂર્વોક્તરીત્યા ગોશાલકવૃત્તવ્યતાનન્તરં ભગવતો વૃત્તવ્યતાં પ્ર-
ણિતુમાહ—‘તથા ણં સમણે ભગવં મહાવીરે ગોસાલં મંદલિપુત્તં એવં વયાસી’—તતઃ
સ્વલ્પ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરો ગોશાલં મદ્ધલિપુત્રમ્ એવં-વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ અવાદીત્-‘ગોસાલા ! સે જહા નમાણ-તેણા સિયા ગામેલ્લણ્હિ પરબ્ભમાણે

“ ગોસાલા ” ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—ગોશાલ કી વૃત્તવ્યતા કે બાદ એવ સૂત્રકાર ભગવાન કી વૃત્તવ્યતા કા પ્રતિપાદન કર રહે હૈ—‘તથા ણં સમણે ભગવં મહાવીરે ગોસાલં મંદલિપુત્તં એવં વયાસી’ ગોશાલ કી વૃત્તવ્યતા કે બાદ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર ને મંદલિપુત્ર ગોશાલ સે એસા કહા—‘ગોસાલા ! સે જહા નામણ તેણા સિયા, ગામેલ્લણ્હિ પરબ્ભમાણે પરબ્ભમાણે’ હે

“ ગોસાલા ! ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—ગોશાલકની આ પ્રકારની વાત સાંભળીને મહાવીર પ્રભુએ જે જવાબ આપ્યો, તેનું હવે સૂત્રકાર પ્રતિપાદન કરે છે—“ તથા ણં સમણે ભગવં મહાવીરે ગોસાલં મંદલિપુત્તં એવં વયાસી ” ગોશાલકની પૂર્વોક્ત વાતનો મહાવીર પ્રભુએ આ પ્રમાણે જવાબ આપ્યો. “ ગોસાલા ! સે જહા નામણ

પરબ્રમમાણે' હે ગોશાલ ! તત્ અથ, યથાનામ-સ્તેનકઃ-ચૌરઃ સ્યાત્ કશ્ચિત્ , ગ્રામિકૈઃ-ગ્રામવાસિભિર્જનૈઃ પરિભ્રૂયમાનઃ પરિભ્રૂયમાનઃ-પૌનઃપુન્યેન પરામવં પ્રાપ્યમાણઃ 'કત્થઈ ગહું વા, દરિં વા દુર્ગં વા, ણિન્નં વા, પવ્વયં વા વિસમં વા, અનાસાપમાણે' કુત્રચિત્ ગર્તમ્-પસિદ્ધં વા, દરીં શ્રૃગાલાદિકૃતભૂવિવરવિશેષં વા, દુર્ગમ્-દુઃખેન ગમનયોગ્યં વૈનગહનાદિકં વા, નિમ્ન-ગંભીરં શુષ્કસરઃ પ્રથૃતિ વા, પર્વતં વા, વિષમમ્-ગર્તપાષાણાદિ યુક્તમ્ ઉચ્ચાવચં સ્થાનં વા, અનાસાદયન્-અપ્રાપ્તુવન્ 'એગેણં મહં ઉન્નાલોમેણ વા, સળલોમેણ વા, કપ્પાસપમ્હેણ વા, તળ-સૂણ વા અત્તાણં આવરેત્તાણં ચિદ્દેઝ્જા' એકેન મહતા-વિશાલેન દીર્ઘેણેત્યર્થઃ, ઉર્ણાલોમ્ના-ઊર્ણતન્તુના વા, શળલોમ્ના શળતન્તુના વા, કાર્પાસપક્ષ્મેણ-કાર્પાસ લોમ્ના વા, તૂળમૂકેન-તૂળાગ્રેણ વા, આત્માનમ્ આવૃત્ય-આચ્છાદ્ય, તિષ્ઠેત્ , 'સે ણં અનાવરિય આવરિયમિતિ અપ્પાણં મન્નઈ' સંઘ્રાસ્ટેનઃ આવરણસ્ય અલ્પત્વાત્ અનાવૃત્તોઽપિ-અનાચ્છાદિતોઽપિ સન્ આવૃતઃ-આચ્છાદિતોઽસ્મ્યહમિતિ આત્માનં

ગોશાલ ! જૈસે કોઈ ચોર હો ઓર વહ ગ્રામવાસીજનોં સે વાર ૨ પરા-ભૂત હોતા હુઆ કિસી ગર્ત (ઘડે) કો અથવા ગુફા કો-શ્રુગાલ આદિ-કૃત ભૂ વિવર વિશેષકો, દુર્ગ-દુઃખ સે ગમનયોગ્ય ગહનવનાદિ કો, નિમ્નસ્થાન કો-ગંભીર શુષ્ક સરોવરરૂપ જગહ કો, પર્વત કો, ગર્ત પાષાણ આદિ સે યુક્ત ઝંચે નીચે સ્થાન કો નહીં પાકર 'એગે ણં મહં ઉન્નાલોમેણ વા, સળલોમેણ વા કપ્પાસપમ્હેણ વા, તળસૂણ વા, અત્તાણં આવરેત્તા ચિદ્દેઝ્જા' એક બડે ભારી લમ્બે ઝન કે કમ્બલ સે, શળ કે બને હુએ વસ્ત્ર સે, કપાસ કે બને હુએ વસ્ત્ર સે અથવા તૂળ કે અગ્રભાગોં સે અપને આપકો આચ્છાદિત કરકે બેઠ જાતા હૈ । 'સે ણં અનાવરિય આવરિયમિતિ અપ્પાણં મન્નઈ' પરન્તુ આવરણ કી અલ્પતા કે કારણ

તેણ સિયા, ગામેલ્લણ્હિં પરબ્રમમાણેર" હે ગોશાલક ! ધારો કે કોઈ એક ચોર છે, તે ગ્રામવાસીઓથી વારંવાર પરાભૂત થઈને, કોઈ ગર્ત (ખાડે) અથવા શુષ્ક (શિયાળ આદિ દ્વારા બનાવવામાં આવેલ ખાડ), દુર્ગ, ગહન-વનાદિ સ્થાન નહીં મળવાથી, તથા શુષ્ક સરોવર આદિ નીચાણવાળું સ્થાન, પર્વત, ગર્ત પાષાણ આદિથી યુક્ત ઊંચાનીચાં સ્થાન નહીં જડવાથી "એગેણં મહં ઉન્નાલોમેણ વા, સળલોમેણ વા, કપ્પાસપમ્હેણ વા, તળસૂણ વા, અત્તાણં આવરેત્તા ચિદ્દેઝ્જા" એક ઘણા જ ભારે લાંબા ઊંચા કામળાને, અથવા શણના વસ્ત્રને, અથવા કપાસમાંથી બનેલા સૂતરાઉ વસ્ત્રને અથવા તૂળના અગ્રભાગો વડે પોતાને આચ્છાદિત કરીને બેસી જાય છે, "સે ણં અનાવરિય આવરિયમિતિ અપ્પાણં મન્નઈ" પરન્તુ આવરણની અલ્પતાને કારણે અનાચ્છા-

मन्यते, 'अप्पच्छण्णेय पच्छणमिति अप्पाणं मन्नइ' अपच्छन्नश्च भूत्वाऽपि अहं प्रच्छन्नोऽस्मि इत्येवम् आत्मानं मन्यते, 'अणिलुक्के णिलुक्कमिति अप्पाणं मन्नइ' अनिलीनोऽपि-दृष्टिगोचरोऽपि सन् निलीनः अदृष्टिगोचरोऽस्म्यहमित्येवम् आत्मानं मन्यते, 'अपलाइए पलाइयमिति अप्पाणं मन्नइ' अपलायितः-पलायनवर्जितोऽपि भूत्वा अहम् पलाइतोऽस्मि-गुप्तोऽस्मि इत्येवम् आत्मानं मन्यते, 'एवामेव तुमं पि गोसाला ! अणन्ने संते अन्नमिति अप्पाणं उवलमसि' हे गोशाल ! एवमेव-तथैव, पूर्वोक्तवदेव त्वमपि अनन्यः-न अन्यः सन्नपि, अहम् अन्धोऽस्मि इत्येवम् आत्मानम् उपलम्भयसि-दर्शयसि, 'तं मा एवं गोसाला ! नारिहसि गोसाला ! सञ्चेव ते सा छाया नो अब्बा' हे गोशाल ! तत्-तस्मात्कारणात्,

अनाच्छादित हुआ भी वह 'मैं' आच्छादित हूँ' ऐसा अपने आप को मानता है, 'अपाच्छण्णे य पच्छणमिति अप्पाणं मन्नह' अप्रच्छन्न होकर भी मैं प्रच्छन्न हूँ—ऐसा स्वयं को मानता है, 'अणिलुक्के णिलुक्कमिति अप्पाणं मन्नह' दृष्टिगोचर होता हुआ भी मैं दृष्टि गोचर नहीं हो रहा हूँ ऐसा निज को मानता है, 'अपलाइए पलाइयमिति अप्पाणं मन्नह' पलायन वर्जित होता हुआ भी मैं पलायित हूँ ऐसा—गुप्त हूँ ऐसा अपने आपको समझता है। 'एवामेव तुमं पि गोशाला! अणन्ने संते अन्नमिति अप्पाणं उवलभसि' इसी प्रकार हे गोशाल! तुम भी दूसरे नहीं होकर भी मैं दूसरा गोशाल हूँ ऐसा अपने आपको दिखा रहे हो—प्रकट कर रहे हो 'तं मा एवं गोशाल! नारिहसि गोशाला! सच्चेव ते सा छाया नो अन्ना' इसलिये हे गोशाल तुम पूर्वोक्त रूप से मत कहो क्यों कि ऐसा करना और कहना तुम्हें योग्य

દિત હોવા છતાં પણ તે એવું માને છે કે “હું આચ્છાદિત છું.”

“અપાચ્છણે ય પ્છણમિતિ અપ્પાણં મન્નઈ” અપ્રચ્છન્ ડોવા છતાં પણ પોતે પ્રચ્છન્ જ છે, એવું માને છે, “અણિલુકે ણિલુકમિતિ અપ્પાણં મન્નઈ”

દષ્ટિગોચર થતો હોવા છતાં પણ એવું માને છે કે “હું દષ્ટિગોચર થતો નથી,” “અપલાદ્ય પલાદ્યમિતિ અપ્પાણં મન્નઈ” “પલાયન નહીં થવા

મા એવમ્-પૂર્વોક્તરીત્યા કુરુ, ઉક્તરીત્યા ત્વ માવદેત્યર્થઃ, હે ગોશાલ ! ત્વં નાર્હસિ-ન યોગ્યોઽસિ, એવં કતું વક્તું વા સૈવ તે સા-પ્રસિદ્ધા, છાયા-પ્રકૃતિઃ વર્તતે, યા તવ અન્યથા દર્શયિતુમિષ્ટાઽસ્તિ, સા છાયા-પ્રકૃતિઃ, નો અન્યા-નો અન્યભવસમ્બન્ધિની વર્તતે, સ એવાસિ ત્વં નાન્યોઽસિ इत्यर्थः ॥સૂ૦ ૧૩॥

મૂલમ્-‘તણ પં સે ગોસાલે મંઘલિપુત્તે સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં એવં વુત્તે સમાણે આસુરત્તે’, સમણં ભગવં મહાવીરં ઉચ્ચાવયાહિં આઉસગાહિં આઉસઈ, આઉસેત્તા, ઉચ્ચાવયાહિં ઉદ્ધંસગાહિં ઉદ્ધંસેઈ, ઉદ્ધંસેત્તા, ઉચ્ચાવયાહિં નિઘ્મંછણાહિં નિઘ્મંછેઈ, નિઘ્મંછેત્તા, ઉચ્ચાવયાહિં નિચ્છોડણાહિં નિચ્છોડેઈ, નિચ્છોડેત્તા એવં વયાસી-નટ્ટેસિ કયાઈ વિણટ્ટેસિ કયાઈ, મટ્ટો-ઽસિ કયાઈ, નટ્ટે વિણટ્ટે મટ્ટેસિ કયાઈ અજ્ઞ, ન ભવસિ, નહિતે મમાહિંતો સુહમત્થિ ॥સૂ૦ ૧૪॥

છાયા—તતઃ સ્વલ્પ સ ગોશાલો મહલિપુત્રઃ શ્રમણેન ભગવતા મહાવીરેણ એવમુક્તઃ સન્ આશુરક્તઃ, શ્રમણં ભગવન્તં મહાવીરમ્ ઉચ્ચાવચામિઃ આક્રોશનામિઃ આક્રોશયતિ, આક્રુશ્ય, ઉચ્ચાવચામિઃ ઉદ્ઘર્ષણામિઃ ઉદ્ઘર્ષયતિ, ઉદ્ઘર્ષ્ય, ઉચ્ચાવચામિઃ નિર્ભર્ત્સનામિઃ નિર્ભર્ત્સયતિ, નિર્ભર્ત્સ્ય, ઉચ્ચાવચામિઃ નિશ્છોટનામિઃ નિશ્છોટયતિ, નિશ્છોટ્ય એવમ્ અવાદીત્-નષ્ટોઽસિ કદાચિત્, વિનષ્ટોઽસિ કદાચિત્, અષ્ટોઽસિ કદાચિત્, નષ્ટવિનષ્ટઅષ્ટોઽસિ કદાચિત્, અથ ન ભવસિ, નહિ તવ સુખમસ્તિ અસ્મતઃ ॥સૂ૦ ૧૪॥

નહીં હૈ । તુમ્હારી તો છાયા-પ્રકૃતિ વહી હૈ જિસે તુમ દસરેરૂપ મેં પ્રકટ કરના હ્ષ્ટ માન રહે હો । અતઃ વહ અન્ય સંબંધિની નહીં હૈ । તાત્પર્ય કહને કા યહી હૈ કિ તુમ વહી પ્રસિદ્ધ ગોશાલ હો, દસરે નહીં હો ॥સૂ૦ ૧૩॥

(પ્રકૃતિ) એજ છે, જેને તું બીજે રૂપે પ્રકટ કરવાનું ઇષ્ટ માની રહ્યો છે- આ છાયા (શરીર) તારી છે, અન્યનું નથી. આ કથનનો ભાવાર્થ એ છે કે તું પોતે ગોશાલક જ છે, તું તારી જાતને અન્ય વ્યક્તિ રૂપે ઓળખાવે છે, તે મિથ્યા છે. ॥સૂ૦ ૧૩॥

ટીકા—મહાવીરસ્ય ઉક્તવચનશ્રવણાનન્તરં ગોશાલો યત્કરોતિ તદાહ—
‘તણે નં સે’ ઇત્યાદિ । ‘તણે નં સે ગોસાલે મંઘલિપુત્તે સમણેનં ભગવયા મહા-
વીરેણં એવં વુત્તે સમાણે આસુરત્તેપ’ તંતઃ સ્વલ્લ સ ગોશાલો મહ્વલિપુત્રઃ શ્રમણેનં
ભગવતા મહાવીરેણ, એવં—પૂર્વોક્તરીત્યા ઉક્તઃ સન્ આશુરક્તઃ—ક્રોધાનલૈઃ અત્યન્ત-
દીપ્તઃ પ્રજ્વલિતઃ સન્ નઃ રુષ્ટઃ ક્રુદ્ધઃ કુપિતઃ મિષમિષાયમાણઃ ‘સમણં ભગવં મહા-
વીરં ઉચ્ચાવયાહિં આસણાહિં આસહ’ શ્રમણં ભગવન્તં મહાવીરમ્ ઉચ્ચાવચામિઃ—
અયુક્તામિઃ અસમજ્ઞસામિરિત્યર્થઃ, આક્રોશનામિઃ—‘ત્વં મૃતોઽસિ’ ઇત્યાદિમિરા-
ક્રોશવચનૈઃ, આક્રોશયતિ—નિન્દતિ, ‘આસેત્તા, ઉચ્ચાવયાહિં ઉદ્ધંસણાહિં ઉદ્ધંસેહ’
ઉચ્ચાવચામિઃ આક્રોશનામિઃ, આક્રુશ્ય ઉચ્ચાવચામિઃ, ઉદ્ધર્ષણામિઃ—
પરાભવસૂચકવચનૈઃ, દુષ્કુલીનોઽસિ ત્વમ્’ ઇત્યાદિમિઃ કુલાદ્યભિમાનપાતનશીલૈઃ
‘તણે નં સે ગોસાલે મંઘલિપુત્તે સમણેનં ભગવયા મહાવીરેણં’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—મહાવીર ભગવાન કે કથિત વચનોં કો સુનેકર ગોશાલ ને
કયા કયા—યહીં બાત હસ સૂત્ર દ્વારા પ્રકટ કી ગઈ હૈ—‘તણે નં સે
ગોસાલે મંઘલિપુત્તે સમણેનં ભગવયા મહાવીરેણં એવં વુત્તે સમાણે આસુ-
રત્તે ૬’ મંઘલિપુત્ર ગોશાલ સે જબ ભગવાન મહાવીર ને એસા કંહા—તંત
વહ ક્રોધરૂપી અગ્નિ સે અત્યન્ત દીપ્ત એવં પ્રજ્વલિત હો ઉઠા ઓર રુષ્ટ
ક્રુદ્ધ, કુપિત, એવં મિષમિષાતા હુઆ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કી ઉચ્ચ-
નીચ વચનોં—અયુક્ત વચનોં સે ‘તુમ મરે હો’ ઇત્યાદિ પ્રકાર કે અયોગ્ય
શબ્દોં સે નિન્દા કરને લગા ‘આસેત્તા’ ઉચ્ચાવયાહિં ઉદ્ધંસણાહિં ઉદ્ધં-
સેહ’ અયોગ્ય શબ્દોં સે ઉનકી નિન્દા કરકે ફિરં વહ પરભવસૂચક
શબ્દોં સે—તુમ દુષ્કુલીન હો ઇત્યાદિ કુલાદિક કે ઉત્કર્ષ કા અપકર્ષ

“ તણે સે ગોસાલે મંઘલિપુત્તે સમણેનં ભગવયા મહાવીરેણં ” ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—મહાવીર ભગવાનની આ વાત સાંભળીને ગોશાલકે શું કયું
તે સૂત્રકાર હવે પ્રકટ કરે છે. “ તણે નં સે ગોસાલે મંઘલિપુત્તે સમણેનં
ભગવયા મહાવીરેણં એવં વુત્તે સમાણે આસુરત્તેપ ” બ્યારે મહાવીર પ્રભુએ
મંઘલિપુત્ર ગોશાલકને આ પ્રમાણે કહ્યું, ત્યારે તે ગોશાલક ક્રોધ રૂપી
અગ્નિથી અત્યંત દીપ્ત અને પ્રજ્વલિત થઈ ગયો, અને રુષ્ટ, ક્રુદ્ધ, કુપિત
અને ધૂંઆફૂંઆ થતો, શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની ઊંચ નીચ શબ્દો વડે—
અયુક્ત વચનો વડે નિન્દા કરવા લાગ્યો. “ તમે આવા છો અને તેવા છો ”
એવું ગોશાલ લાગ્યું. “ આસેત્તા ઉચ્ચાવયાહિં ઉદ્ધંસણાહિં ઉદ્ધંસેહ ” અનુ-
ચિત શબ્દપ્રયોગો દ્વારા તેમની નિન્દા કરીને. પરભવસૂચક શબ્દો વડે
“ તમે દુષ્કુલીન છો ” ઇત્યાદિ કુલાદિકનો અપકર્ષ કરનારા—તિરસ્કાર કરનારાં

वचनैः उद्धर्षयति-तिरस्करोति, कुलाद्यभिमानादयः पातयतीव, 'उद्धंसेत्ता, उच्चावयाहिं निव्मंछणाहिं निव्मंछेइ' उद्धर्ष्य-पराभवसूचकवचनैस्तिरस्कृत्य, उच्चावयाभिः निर्भर्त्सनाभिः-नम्रमत्वया किमपि प्रयोजनमित्यादिभिः परवचनैः निर्भर्त्सयति-नितरां तर्जयति, 'निव्मंछेत्ता, उच्चावयाहिं निच्छोडणाहिं निच्छोडेइ' निर्भर्त्स्य-संतर्ज्य, उच्चावयाभिः निच्छोटनाभिः-परित्यज तीर्थं करालंकारान्' इत्यादिभिः अपमानसूचकवचनैः निच्छोटयति-धिक्करोति 'निच्छोडेत्ता, एवं चयासी'-निच्छोटय-धिक्कृत्य, एवम्-वक्ष्यमाणप्रकारेण - अवादीत्-निद्वेसि कयाइ, विणद्वेसि कयाइ, भद्वेसि कयाइ, नद्व-विणद्व-भद्वेसि कयाइ' त्वं नष्टोऽसि कदाचित्-स्वाचारनाशात् नष्टो भवसि, अहयेवं मन्ये यदुत नष्टस्त्वमसीत्यर्थः, तं विनष्टोऽसि मृतोऽसि कदाचित् इत्येवमहं मन्ये त्वं भ्रष्टोऽसि-सम्पदो व्यप-

करनेवांछे वचनों से-तिरस्कार करने लगा। 'उद्धंसेत्ता उच्चावयाहिं निव्मंछणाहिं निव्मंछेइ' पराभव सूचक शब्दों से उनका तिरस्कार करके फिर वह-मुझे तुम से कुछ मतलब नहीं है। इत्यादि अयोग्य कठोरवचनों से उन्हें तर्जित करने लगा 'निव्मंछेत्ता उच्चावयाहिं निच्छोडणाहिं निच्छोडेइ' तर्जना करके फिर वह 'तिर्थं कर के चिह्नों को तुम छोड़ो' इत्यादिरूप से अपमान सूचक अयोग्य शब्दों द्वारा उन्हें धिक्कार देने लगा। 'निच्छोडेत्ता' धिक्कार देकर फिर वह उनसे इस प्रकार बोला-'नद्वेसि कयाइ' विनद्वेसि कयाइ' भद्वेसि कयाइ' नद्विणद्व, भद्वेसि कयाइ' तुम अपने आचार के नाश से नष्ट हुए हो अर्थात् मैं ऐसा मान रहा हूँ कि तुम नष्ट हो चुके हो, कदाचित् तुम मर चुके हो ऐसा मैं मानता हूँ-और ऐसा भी मानता हूँ कि तुम अपनी सम्पत्ति

वचनो वडे ते तेमनो तिरस्कार करवा लाग्यो, "उद्धंसेत्ता उच्चावयाहिं निव्मंछणाहिं निव्मंछेइ" पराभवसूचक शब्दो वडे तिरस्कार कर्या पछी ते "मादे तमारी साथे केई पण प्रयोजन नथी," इत्यादि कठोर वचनो द्वारा ते तेमनी निर्भर्त्सना करवा लाग्यो, "निव्मंछेत्ता उच्चावयाहिं निच्छोडणाहिं निच्छोडेइ" तयार पाह "तमे तिर्थं करनां शिहोने छोडी हो," इत्यादि ऐसे अपमान सूचक अयोग्य शब्दो द्वारा ते तेमने धिक्कारवा लाग्यो, "निच्छोडेत्ता" आ प्रभाणु धिक्कारीने तेणु तेमने आ प्रभाणु कछुं-"नद्वेसि कयाइ, विणद्वेसि कयाइ, भद्वेसि कयाइ, नद्विणद्वभद्वेसि कयाइ" तमारा आचार नष्ट थवाने कारणे तमे नष्ट थर्ध युक्या छे, ओटले के हुं ओवुं भानुं छुं के तमारो नाश थर्ध युक्या छे, तमे मरी न युक्या छे, ओवुं हुं भानुं छुं, वणी हुं ओवुं पणु भानुं छुं के तमे तमारी सम्पत्तिथी पणु रक्षित

ગતોઽસિ કદાચિત્-इत्येवमहं मन्ये, प्रागुक्तधर्मत्रयस्य यौगपद्येन योगादाह-नष्ट-
विनष्टभ्रष्टोऽसि त्वं कदाचित्-इत्यहं मन्ये 'अज्ज न भवसि, नहि ते ममाहिंतो
सुहमत्थि' अद्य न भवसि-नासि त्वम् इति अहं मन्ये, नहि ते-नैव तव अस्मत्तः
अस्मत्सकाशात् सुखमस्ति ॥ सू० १४ ॥

મૂલમ્—“ તેણં કાલેણં, તેણં સમણં, ભગવઓ મહાવીરસ્સ
અંતેવાસી પાઈણ જાણવણ સઘ્વાણુભૂઈ ણામં અણગારે પગઈ-
મહણ જાવ વિણીણ ધમ્માયરિયાણુરાગેણં એયમટ્ટં અસદ્દહમાણે
ઉદ્દાણ ઉદ્દેઈ, ઉટ્ટિત્તા, જેણેવ ગોસાલે મંખલિપુત્તે તેણેવ ઉવા-
ચ્છઈ, ઉવાગચ્છિત્તા ગોસાલં મંખલિપુત્તં એવં વયાસી-જે વિ તાવ
ગોસાલા ! તહારૂવસ્સ સમણસ્સ વા, માહણસ્સ વા અંતિથં એગમ
વિ આયરિયં ધમ્મિયં સુવયંણં નિસામેઈ, સે વિ તાવ વંદઈ,
નમંસઈ, જાવ કલ્લાણં મંગલં દેવયં ચેઈયં પજ્જુવાસઈ, કિમંગ
પુણ તુમં ગોસાલા ! ભગવયા ચેવ પઠ્ઠાવિણ ભગવયા ચેવ મુંડા
વિણ ભગવયા ચેવ સેહાવિણ ભગવયા ચેવ સિવ્વિણ, ભગ-
વયા ચેવ વહુસ્સુઈકણ, ભગવઓ ચેવ મિચ્છં વિપ્પડિવન્ને, તં
મા એવં ગોસાલા ! નારિહસિ ગોસાલા ! સઘ્ચેવ તં છાયા નો

સે મી રહિત હો ચુકે હો । એક સાથ તુમ નષ્ટ વિનષ્ટ ઔર બ્રષ્ટ હો
ચુકે હો 'અજ્જ ન ભવસિ, નહિ તે મમાહિંતો સુહમત્થિ' એસા મેં માનતા
હું કિ તુમ આજ નહીં હો સુદ્ધ સે તુમ્હેં થોડા સ્થા મી સુખ
હોનેવાલા નહીં હૈ ॥ સૂ૦ ૧૪ ॥

થઈ ચુક્યા છો તમે નષ્ટ, વિનષ્ટ, અને બ્રષ્ટ થઈ ચુક્યા છો. “અજ્જ ન
ભવસિ, નહિ તે મમાહિંતો સુહમત્થિ” હું એવું માનું છું કે આજ તમે
(મારા હાથથી ખચવાના) નથી, મારા દ્વારા તમને સહેજ પણ સુખ પ્રાપ્ત
થવાનું નથી એટલે કે આજ હું તમને જીવતા છોડવાનો નથી. ॥સૂ૦૧૪॥

अन्ना । तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते सव्वाणुभूइ णामं अण-
गारेणं एवं वुत्ते समाणे आसुरत्ते५, सव्वाणुभूइं अणगारं तवेणं
तए णं एगाहच्चं कूडाहच्चं जाव भासरासिं करेइ । तएणं से गोसाले
मंखलिपुत्ते सव्वाणुभूइं अणगारं तवेणं तेएणं एगाहच्चं कूडाहच्चं
जाव भासरासिं करेत्ता दोच्चंपि समणं भगवं महावीरं उच्चा-
वयाहिं आउसणाहिं आउसइ, जाव सुहं नत्थि, तेणं कालेणं
तेणं समएणं, समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतेवासी कोसल-
जाणवए सुणक्खत्ते णामं अणगारे पगइभदए, विणीए,
धम्मयारियाणुरागेणं जहा सव्वाणुभूइं तहेव जाव सच्चेव ते
सा छाया, नो अन्ना । तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते, सुणक्ख-
त्तेणं अणगारेणं एवं वुत्ते समाणे आसुरत्ते५, सुणक्खत्तं अण-
गारं तवेणं तेएणं परितावेइ । तए णं से सुणक्खत्ते अणगारे
गोसालेणं मंखलिपुत्तेणं तवेणं तेएणं परिताविए समाणे जेणेव
समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समणं
भगवं महावीरं तिक्खुत्तो वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता, नमंसित्ता
सयमेव पंचमहाव्वथाइं आरुहेइ, आरुहित्ता, समणाय सम-
णीओ य खामेइ, खामेत्ता आलोइय पडिक्कंते समाहिपत्ते
आणुपुव्वीए कालगए । तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते सुण-
क्खत्तं अणगारं तवेणं तेएणं परितावेत्ता तच्चंपि समणं भगवं
महावीरं उच्चावयाहिं आउसणाहिं आउसइ, सव्वं तं चेव जाव
सुहं नत्थि । तए णं समणे भगवं महावीरे गोसालं मंखलिपुत्तं

एवं वयासी—जे वि ताव गोसाला! तहारुवस्स समणस्स वा
 माहणस्स वा तं चेव जाव पज्जुवासेइ, किमंगपुण गोसाला! तुमं
 मए चेव पद्दाविए जाव मए चेव बहुसुईकए ममं चेव मिच्छं विप्-
 पडिवन्ने? तं मा एवं गोसाला! जाव नो अन्ना। तए णं से गोसाले
 मंखलिपुत्ते समणेणं भगवया महावीरेणं एवं वुत्ते समाणे
 आसुरत्तेऽ, जाव मिसमिसेमाणे तेया समुग्घाएणं समोहन्नइ,
 समोहन्नित्ता सत्तट्ठपयाई पच्चोसकइ, पच्चोसकित्ता समणस्स
 भगवओ महावीरस्स वहाए सरीरगंसि तेयं निसरइ, से जहा
 नामए—वाउकलियाइ वा, वायमंडलियाइ वा, सेलंसि वा, कुडंसि
 वा, थंभंसि वा, थुभंसि वा, आवरिज्जमाणी वा, निवारिज्जमाणी
 वा, सा णं तत्थ णो कमइ, नो पक्कमइ, एवामेव गोसालस्स वि
 मंखलिपुत्तस्स तवे तेए समणस्स भगवओ महावीरस्स वहाए
 सरीरगंसि निसिट्ठे समाणे से णं तत्थ नो कमइ, नो पक्कमइ,
 अंचियं चियं करेत्ति, करित्ता आयाहिणपयाहिणं करेइ, करित्ता
 उड्डं वेहासं उप्पइए, से णं तओ पडिहए पडिन्नियत्ते समाणे
 तमेव गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स सरीरगं अणुडहमाणे अणुडह-
 माणे अंतो अंतो अणुप्पविट्ठे। तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते
 सएणं तएणं अन्नाइट्ठे समाणे समणं भगवं महावीरं एवं
 वयासी—तुमं णं आउसो! कासवा! ममं तवेणं तेएणं अन्नाइट्ठे
 समाणे अंतो छण्हं मासाणं पित्तजर परिगय सरीरे दाहवकंतीए
 छउमत्थे चेव कालं करिस्ससि। तए णं समणे भगवं महावीरे

गोसालं मंखलिपुत्तं एवं वयासी-नो खलु अहं गोसाला! तव
तवेणं तेएणं अन्नाइट्ठे समाणे अंतो छण्हं जाव कालं करेस्सामि
अहं णं अन्नाइं सोलसवासाइं जिणे सुहत्थी विहरिस्सामि,
तुमं णं गोसाला! अप्पणा चेव सएणं तेएणं अन्नाइट्ठे समाणे
अंतो सत्तरत्तस्स पित्तज्जरपरिगयसरीरे जाव छउमत्थे चेव कालं
करिस्ससि। तए णं सावत्थीए नयरीए सिंघाडग जाव पहेसु
वहुजणो अन्नमन्नस्स एवमाइक्खइ जाव एवं परूवेइ, एवं
खलु देवाणुप्पिया! सावत्थीए नयरीए वहिया कोट्टए चेइए
दुवे जिणा संलवंति, एगे वयंति-तुमं पुर्वि कालं करिस्ससि,
एगे वदंति-तुमं पुवं कालं करिस्ससि, तत्थ णं के
पुण सम्मावाई, के पुण मिच्छावाई? तत्थ णं जे से
अप्पहाणे जणे से वयइ-समगं भगवं महावीरे सम्मावाई,
गोसाले मंखलिपुत्ते मिच्छावाई। अज्जो त्ति समणे भगवं महावीरे
समणे निगगंथे आमंतेत्ता एवं वयासी-अज्जो! से जहा नामए-
तणरासीइ वा, कट्टरासीइ वा, पत्तरासीइ वा, तयारासीइ वा,
तुसरासीइ वा, भुसरासीइ वा, गोयमरासीइ वा, अवकररासीइ
वा, अगणिज्झामिए, अगणिज्झुसिए, अगणिपरिणामिए हयतेए
गततेए नट्टतेए भट्टतेए लुत्ततेए विणट्टतेए जाव एवामेव गोसाले
मंखलिपुत्ते ममं वहाए सरीरगंसि तेयं निसिरेत्ता हयतेए गयतेए
जाव विणट्टतेए जाए, तं छंदेणं अज्जो! तुब्भे गोसालं मंखलिपुत्तं
. . . पडिसारणाए पडिसारेह, पडिसारेत्ता धम्मियाए णं

पडोयारेणं पडोयारेह, पडोयारेत्ता अट्टेहिय हेउहिय पसिणेहिय
वागरणेहिय, कारणेहिय निप्पट्टपसिणवागरणं करेह । तए णं
ते समणा निग्गंथा समणेणं भगवथा महावीरेणं एवं वुत्ता
समाणा समणं भगवं महावीरं वंदंति, नमंसंति, वंदित्ता, नमं-
सित्ता, जेणेव गोसाले मंखलिपुत्ते तेणेव उवागच्छंति, उवाग-
च्छित्ता गोसालं मंखलिपुत्तं धम्मियाए पडिचोयणाए पडिचो-
एंति, पडिचोएत्ता, धम्मियाए पडिसाहरणाए पडिसाहरेंति,
पडिसाहरेत्ता, धम्मिएणं पडोयारेणं पडोयारेति, पडोयारेत्ता,
अट्टेहिय, हेउहिय कारणेहिय जाव वागरणं करेति । तए णं से
गोसाले मंखलिपुत्ते समणेहिं निग्गंथेहिं धम्मियाए पडिचोय-
णाए पडिचोइज्जमाणे जाव निप्पट्टपसिणवागरणे कीरमाणे
आसुरत्ते जाव मिसमिसेमाणे नो संचाएइ समणाणं निग्गंथाणं
सरीरगस्स किंचि आबाहं वा, वाबाहं वा उप्पाएत्तए वा छविच्छेदं
वा करेत्तए । तए णं ते आजीविया थेरा गोसालं मंखलिपुत्तं
समणेहिं निग्गंथेहिं धम्मियाए पडिचोयणाए पडिचोइज्जमाणं
धम्मियाए पडिसारणाए पडिसारिज्जमाणं, धम्मिएणं पडोयारेण
य परियारिज्जमाणं अट्टेहिय हेउहिय जाव कीरमाणं आसुरत्तं
जाव मिसिमिसेमाणं समणाणं निग्गंथाणं सरीरगस्स किंचि
आबाहं वा, वाबाहं वा, छविच्छेदं वा, अकरेमाणं पासंति,
पासित्ता गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स अंतियाओ आथाए
अवक्कमंति, अवक्कमित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे

तेणेव उवागच्छन्ति, उवागच्छित्ता, समणं भगवं महावीरं ति-
 वखुत्तो आयहिणपयाहिण करेति, करित्ता वंदन्ति, नमंसन्ति,
 वंदित्ता, नमंसित्ता समणं भगवं महावीरं उवसंपज्जित्ता णं विह-
 रन्ति । अत्थेगइया आजीविया थेरा गोसालं चेव मंखलिपुत्तं
 उवसंपज्जित्ता णं विहरन्ति । तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते जस्स-
 ट्ठाए हव्वमागए, तमट्ठं असाहेमाणे रुंदाइं पलोएमाणे दीहुण्हाइं
 नीसासमाणे दाढियाए लोमाइं लुंचमाणे अवडुं कंडूयमाणे
 पुयल्लिं पफोडेमाणे हत्थे विणिद्धुणमाणे दोहि वि पाएहिं भूमिं
 कोट्टेमाणे हाहा अहो ! हओऽहमस्सी त्तिकट्टु समणस्स भगवओ
 महावीरस्स अंतियाओ कोट्टयाओ चेइयाओ पडिनिक्खमइ, पडि-
 निक्खमित्ता जेणेव सावत्थी नयरी जेणेव हालाहलाए कुंभकारीए
 कुंभकारावणे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता हालाहलाए
 कुंभकारीए कुंभकारावणंसि अंबकूणगहत्थगए, मज्जपाणगं पिय-
 माणे अभिक्खणं गायमाणे अभिक्खणं नच्चमाणे अभिक्खणं हाला-
 हलाए कुंभकारीए अंजलिकम्मं करेमाणे सीयलएणं मट्ठियापाण-
 एणं आयं चणिउदएणं गायाइं परिसिंचमाणे विहरइ ॥सू० १५॥

छाया—तस्मिन् काले, तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्ते-
 वासी प्राची जानपदः सर्वान्भूतिर्नाम अनगरः प्रकृतिभद्रको यावत्—विनीतो
 धर्माचार्यान्नुरागेण एतमर्थम् अश्रद्धत् उत्थया उत्तिष्ठति, उत्थाय यत्रैव गोशालो
 मङ्गलिपुत्रस्तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य गोशालं मङ्गलिपुत्रम् एवमवादीत्—योऽपि
 तावत् गोशाल ! तथारूपस्य श्रमणस्य वा ब्राह्मणस्य वा अन्तिकम् एकमपि
 आर्यम् धार्मिकम् सुवचनं निशामयति सोऽपि तावद् वन्दते नमस्यति यावत्
 कल्याणं मङ्गलं दैवतं चैत्यं पर्युपास्ते किमङ्ग पुनस्त्वं गोशाल ! भगवतैव प्रव्राजितः,

भगवतैव मुण्डितः, भगवतैव सेधितः, भगवतैव, शिक्षितः, भगवतैव बहुश्रुती कृतः, भगवतएव मिथ्यात्वं विप्रतिपन्नः, तत् मा एवं गोशाल ! नार्हसि गोशाल ! सैव तव सा छाया, नो अन्या । ततः खलु स गोशालो मंखलिपुत्रः सर्वान् भूतिनाम्ना अनगारेण एवमुक्तः आशुरक्तो यावत् मिषमिषायमाणः सर्वान्भूतिम् अनगारम् तपसा तेजसा एकादृत्यं कूटादृत्यं यावत् भस्मराशिं करोति । ततः खलु स गोशालो मङ्गलिपुत्रः सर्वान्भूतिम् अनगारम् तपसा तेजसा एकादृत्यं कूटादृत्यं यावत् भस्मराशिं कृत्वा द्वितीयमपि श्रमणं भगवन्तं महावीरम् उच्चावचाभिः आक्रोशनाभिः आक्रोशयति, यावत् सुखं नास्ति । तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तेवासी कोशलजानपदः सुनक्षत्रो नाम अनगारः प्रकृतिभद्रको विनीतः, धर्माचार्यानुशरणेन यथा सर्वान्भूतिस्तथैव यावत् सैव तव सा छाया, नो अन्या । ततः खलु स गोशालो मङ्गलिपुत्रः सुनक्षत्रेण अनगारेण एवमुक्तः सन् आशुरक्तो यावत् मिषमिषायमाणः सुनक्षत्रम् अनगारम् तपसा तेजसा परितापयति । ततः खलु स सुनक्षत्रोऽनगारो गोशालेन मङ्गलिपुत्रेण तपसा तेजसा परितापितः सन् यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिःकृत्यो वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा, नमस्यित्वा स्वयमेव पञ्चमहाव्रतानि आरोहति, आरुह्य श्रमणांश्च श्रमणींश्च क्षमयति, क्षमयित्वा आलोचितप्रतिक्रान्तः समाधिमाप्तः आनुपूर्व्यां कालगतः । ततः खलु स गोशालो मंखलिपुत्रः सुनक्षत्रम् अनगारम् तपसा तेजसा परिताप्य तृतीयमपि श्रमणं भगवन्तं महावीरम् उच्चावचाभिः आक्रोशनाभिः आक्रोशयति, सर्वं तदेव यावत् सुखं नास्ति, ततः खलु श्रमणो भगवान् महावीरो गोशालं मङ्गलिपुत्रम् एवम् अवादीत—योऽपि तावत् गोशाल ! तयारूपस्य श्रमणस्य वा ब्राह्मणस्य वा तदेव यावत् पर्युपास्ते, किमङ्ग, पुनः गोशाल ! त्वम् मयैव प्रव्राजितो यावत् मयैव बहुश्रुतीकृतः, मयैव मिथ्यात्वं विप्रतिपन्नः ? तत् मा एवं गोशाल ! यावत् नो अन्या । ततः खलु स गोशालो मङ्गलिपुत्रः श्रमणेन भगवता महावीरेण एवमुक्तः सन् आशुरक्तो यावत् मिषमिषायमाणस्तेजः समुदघातेन समवहन्ति, समवहत्य समाष्टपदानि प्रत्यवष्वक्कृते, प्रत्यवष्वक्कृत्य श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य वधाय शरीरकात्तेजो निमृजति, तदा यथानाम—वातोत्कलिका इति वा, वातमण्डलिका वा, शैले वा, कुड्ये वा, स्तम्भे वा, स्तूपे वा आश्रित्यमाणा वा निवार्यमाणा वा सा खलु तत्र नो क्रमते, नो प्रक्रमते, एवमेव गोशालस्यापि मंखलिपुत्रस्य तपस्तेजः, श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य वधाय शरीरकात् निमृष्टं सत् तत् खलु तत्र नो क्रमते, नो प्रक्रमते, अश्रिताश्रितं करोति, कृत्वा आदक्षिण-

प्रदक्षिणं करोति, कृत्वा ऊर्ध्वं विहाय उत्पतितम्, तत् खलु ततः प्रतिहतं प्रति-
 निवृत्तं सत् तदेव गोशालस्य मङ्गलिपुत्रस्य शरीरकम् अनुदहत्, अनुदहत् अन्तः,
 अन्तः, अनुप्रविष्टम् । ततः खलु स गोशालो मङ्गलिपुत्रः स्वकेन तेजसा अन्वा-
 विष्टः सन् श्रमणं भगवन्तं महावीरम् एवम् अवादीत्-त्वं खलु आयुष्मन् !
 काश्यप ! मम तपसा तेजसा अन्वाविष्टः सन् अन्तः पण्णां मासानाम् पित्तज्वर-
 परिगतशरीरो दाहव्युत्क्रान्त्या छन्नस्थ एव कालं करिष्यसि, ततः खलु श्रमणो
 भगवान् महावीरो गोशालं मङ्गलिपुत्रम् एवम् अवादीत्-नो खलु अहं गोशाल !
 तव तपसा तेजसा अन्वाविष्टः सन् अन्तः पण्णां यावत् कालं करिष्यामि, अहं
 खलु अन्यानि षोडश वर्षाणि जिनः सुहृस्ती विहरिष्यामि, त्वं खलु गोशाल !
 आत्मनैव स्वकेन तेजसा अन्वाविष्टः सन् अन्तः सप्तरात्रस्य पित्तज्वरपरिगत-
 शरीरो यावत् छन्नस्थ एव कालं करिष्यसि । ततः खलु श्रावस्त्यां नगर्यां
 शृङ्गाटक यावत् पथेषु बहुजनोऽन्योन्यस्य एवमारुह्याति यावत्-एवं प्ररूपयति-
 एवं खलु-देवानुमियाः ! श्रावस्त्याः नगर्याः वहिः कोष्ठके चैत्ये द्वौ जिनौ संल-
 पतः, एके वदन्ति-त्वं पूर्वं कालं करिष्यमि, एके वदन्ति-त्वं पूर्वं कालं
 करिष्यसि, तत्र खलु कः पुनः सम्यग्वादी, कः पुनर्मिथ्यावादी ? तत्र खलु योऽसौ
 यथा प्रधानो जनः, स वदति-श्रमणो भगवान् महावीरः सम्यग्वादी, गोशालो
 मङ्गलिपुत्रो मिथ्यावादी । आर्याः ! इति श्रमणो भगवान् महावीरः श्रमणान्
 निर्ग्रन्थान् आमन्त्र्य एवम् अवादीत्-आर्याः ! तत् यथानाम-तृणराशिर्वा,
 काष्ठराशिर्वा पत्रराशिर्वा, त्वचाराशिर्वा, तुपराशिर्वा, बुसराशिर्वा, गोमयराशिर्वा,
 अवकरराशिर्वा, अग्निध्यामितः, अग्निजुष्टः, अग्निपरिणामितः, हततेजाः,
 गततेजाः, नष्टतेजाः, भ्रष्टतेजाः, लुप्ततेजाः, विनष्टतेजा यावत् एवमेव
 गोशालो मङ्गलिपुत्रो मम वधाय शरीरकात्तेजः निःसार्य हततेजाः गत-
 तेजाः, यावत् विनष्टतेजाः जातः, तत् छन्देन आर्याः ! यूयं गोशालं मङ्गलिपुत्रं
 धार्मिक्या प्रतिनोदनया प्रतिनोदयत, प्रतिनोद्य, धार्मिक्या प्रतिसारणया प्रति-
 सारयत, प्रतिसार्य, धार्मिकेण प्रत्युपचारेण प्रत्युपचारयत, प्रत्युपचार्य अर्थैश्च
 हेतुभिश्च, प्रश्नैश्च, व्याकरणैश्च, कारणैश्च निःस्पृष्टप्रश्रव्याकरणम् कुरुत । ततः
 खलु ते श्रमणाः निर्ग्रन्थाः, श्रमणेन भगवता महावीरेण एवमुक्ताः सन्तः श्रमणं
 भगवन्तं महावीरं वन्दन्ते, नमस्यन्ति, वन्दित्वा, नमस्यित्वा यत्रैव गोशालो मङ्गलि-
 पुत्रस्तत्रैव उपागच्छन्ति, उपागत्य गोशालं मङ्गलिपुत्रं धार्मिक्या प्रतिनोदनतया,
 प्रतिनोदयन्ति, प्रतिनोद्य धार्मिक्या प्रतिसारणया प्रतिसारयन्ति, प्रतिसार्य धार्मि-
 केण प्रत्युपचारेण प्रत्युपचारयन्ति, प्रत्युपचार्य, अर्थैश्च, हेतुभिश्च, कारणैश्च यावद्
 व्याकरणं कुर्वन्ति । ततः खलु स गोशालो मङ्गलिपुत्रः श्रमणैः निर्ग्रन्थैः धार्मिक्या

प्रतिनोदनया प्रतिनोद्यमानो यावत् निःस्पष्टप्रश्नव्याकरणः क्रियमाणः आशु-
रक्तो यावत् मिषमिषायमाणो नो संजायते श्रमणानां निर्ग्रन्थानां शरीरकस्य
किञ्चिद् अवाधां वा, व्यावाधां वा उत्पादयितुम्, छविच्छेदं वा कर्तुम् । ततः
खलु ते आजीविकाः स्थविराः गोशालं मङ्गलिपुत्रम् श्रमणैः निर्ग्रन्थैः धार्मिक्या
प्रतिनोदनया प्रतिनोद्यमानम्, धार्मिक्या प्रतिसारणया प्रतिसार्यमाणम्, धार्मि-
केण प्रत्युपचारेण च प्रत्युपचार्यमाणम् अथैश्च हेतुभिश्च यावत् क्रियमाणम् आशु-
रक्तं यावत् मिषमिषायमाणं, श्रमणानां निर्ग्रन्थानां शरीरकस्य किञ्चिद् अवाधां
वा, व्यावाधां वा छविच्छेदं वा अकुर्वन्तं पश्यन्ति दृष्ट्वा गोशालस्य मङ्गलिपुत्रस्य
अन्तिकात् आत्मना अपक्रामन्ति अपक्रम्य यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैव
उपागच्छन्ति उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्वः आदक्षिणप्रदक्षिणं
कुर्वन्ति, कृत्वा वन्दन्ते नमस्यन्ति, वन्दित्वा नमस्यित्वा श्रमणं भगवन्तं महावीरम्
उपसंपद्य खलु विहरन्ति, अस्त्येकै आजीविकाः स्थविराः गोशालमेव मङ्गलिपुत्रम्
उपसंपद्य खलु विहरन्ति, ततः खलु स गोशालो मङ्गलिपुत्रः यस्यार्थं शीघ्रमागत
स्तमर्थम् असाधयन् रुदन्ति प्रलोकयन् दीर्घोष्णं निःश्वसन् 'दाढियाए' 'चिबुकस्य'
लोमानि लुञ्चन् अवटुं कण्डूयमानः पुततटीं प्रस्फोटयन् हस्तौ विनिर्धुन्वन् द्वाभ्यामपि
पादाभ्यां भूमिं कुट्टयन् हा ! हा ! अहो ! हतोऽहमस्मीति कृत्वा श्रमणस्य भगवतो
महावीरस्य अन्तिकात् कोष्ठकात् चैत्यात् प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य, यत्रैव
श्रावस्ती नगरी यत्रैव हालाहलायाः कुम्भकार्याः कुम्भकारापणं तत्रैव उपागच्छति,
उपागत्य हालाहलायाः कुम्भकार्याः कुम्भकारापणे आञ्जकूणकहस्तगतो मद्य-
पानकं पिवन् अभीक्ष्णं गायन् अभीक्ष्णं नृत्यन् अभीक्ष्णं हालाहलायाः कुम्भ-
कार्याः अञ्जलिकर्म कुर्वन् शीतलकेन मृत्तिकापानीयेन आतञ्चनिकोदकेन
गात्राणि परिषिञ्चन् विहरति ॥ सू० १५ ॥

टीका—ततः किमित्याह—'तेणं कालेणं' इत्यादि । 'तेणं कालेणं, तेणं
समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतेवासी पाईणजाणवए सव्वाणुभूर्इ
णामं अणगारे पगइमदए जाव विणीए' तस्मिन् काले, तस्मिन् समए, श्रमणस्य

'तेणं कालेणं तेणं समएणं' इत्यादि ।

टीकार्थ—इसके बाद क्या हुआ यह बात इस सूत्र द्वारा कही गई
है—'तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स अंते-
वासी पाईणजाणवए सव्वाणुभूर्इणामं अणगारे पगइमदए जाव विणीए'

“ तेण कालेणं तेणं समएणं ” इत्यादि—

टीकार्थ—त्यार बाद शुं ण-युं, ते सूत्रकार डवे प्रकट करे छे—“ तेणं
कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतेवासी पाईणजाणवए

મંગવતો મહાવીરસ્ય અન્તેવાસી-શિષ્યઃ પ્રાચી જાનપદઃ પૂર્વદિક્ જનપદે ભવઃ પ્રાચ્ય इत्यर्थः सर्वानुभूतिर्नाમ अनगरः, प्रकृतिभद्रकः-प्रकृत्या-स्वभावेन भद्रः-श्रेष्ठः स एव प्रकृतिभद्रकः, यावत्-प्रकृत्युपशान्तः, प्रकृतिपतनुक्रोधमानमाया लोभः, मृदुमार्दवसम्पन्नो विलीनः भद्रः, विनीतः ‘धम्मायरियाणुरागेणं एयमट्ठं असद्वहमाणे उट्ठाए उट्ठेइ’ धर्माचार्याનુરાगेण धर्माचार्यस्य महावीरस्य अनुरागेण-श्रद्धातिशयेन भक्त्यतिशयेन च, एतमर्थम्-गोशालोक्तार्थम्, अश्रद्धयत्-अविश्वसन् अस्वीकुर्वन् वा, उत्थया-उत्थानेन उत्तिष्ठति, ‘उट्ठाए उट्ठेत्ता जेणेव गोसाले मंखलिपुत्ते तेणेव उवागच्छइ’ उत्थया-उत्थानेन उत्थाय यत्रैव गोशालो मंखलि-

उस काल और उस समय में श्रमण भगवान् महावीर के अन्तेवासी-शिष्य जो कि पूर्वदिक्स्थितजनपद में उत्पन्न हुए थे सर्वानुभूति नामके अनगर थे । ये स्वभाव से भद्र-श्रेष्ठ थे, प्रकृति से ही क्रोध, मान, माया और लोभ कषायों की मन्दतावाले थे । मृदुमार्दवगुण से युक्त थे । विलीन थे । भद्र थे और विनीत थे । ‘धम्मायरियाणुरागेणं एयमट्ठं असद्वहमाणे उट्ठाए उट्ठेइ’ इन्होंने धर्माचार्य महावीर के ऊपर रहे अनुराग से श्रद्धा के अतिशय से और भक्ति के अतिशय से गोशालोक्त अर्थपर विश्वास नहीं किया अर्थात् गोशाल ने जो तेजो-लेख्या से भस्म करने की बात कही उस पर इन्हें विश्वास नहीं हुआ सो विश्वास के नहीं होने के कारण ही ये उठे-‘उट्ठाए उट्ठेत्ता जेणेव गोसाले मंखलिपुत्ते तेणेव उवागच्छइ’ और उठकर जहाँ मंखलिपुत्र

સવ્વાણુમૂઠ્ઠે ગામં અજગારે પગઈમહૂ જાવ વિણીણ” તે કાળે અને તે સમયે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના અન્તેવાસી (શિષ્ય) કે જે પૂર્વમાં રહેલા જન-પદમાં ઉત્પન્ન થયા હતા, એવા સર્વાનુભૂતિ નામના અણગાર હતા. તેઓ ભદ્ર સ્વભાવના હતા, ક્રોધ, માન, માયા અને લોભરૂપ કષાયોને તેમણે પાતળાં પાડી નાખ્યા હતા. તેઓ મૃદુમર્દવ ગુણથી યુક્ત હતા, વિલીન હતા, સરળ હતા અને વિનીત હતા. “ધમ્માયરિયાણુરાગેણં એયમટ્ઠં અસદ્-હમાણે ઉટ્ઠાએ ઉટ્ઠેઈ” તેમણે મહાવીર પ્રભુ પ્રત્યેના અનુરાગને લીધે-અતિશય શ્રદ્ધા અને અતિશય ભક્તિભાવને કારણે, ગોશાલનાં વચ્ચેનાં શ્રદ્ધાની નજરે નેચાં નહીં-એટલે કે ગોશાલે તેનેલેશ્યા વડે ખાળીને ભસ્મ કરી નાખવાની જે વાત કરી હતી, તે વાત પર તેમણે વિશ્વાસ ન મૂક્યો, અને વિશ્વાસ નહીં હોવાને કારણે જ તેઓ ઊઠ્યા. “ઉટ્ઠાએ ઉટ્ઠેત્તા જેણેવ ગોસાલે મંખલિ-પુત્તે, તેણેવ ઉવાગચ્છઈ” ઊઠીને તેઓ મંખલિપુત્ર ગોશાલક જ્યાં ઊભો

પુત્રઃ આસીત્, તત્રૈવ ઉપાગચ્છતિ, 'ઉવાગચ્છેત્તા ગોસાલં મંત્રલિપુત્તં एवं वयासी'-ઉપાગત્ય, ગોશાલં મહ્લિપુત્રમ્ એવમ્-વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ અવાદીત્-
'જે વિ તાવ ગોસાલા ! તહારુવસ્સ સમણસ્સ વા, માહણસ્સ વા, અંતીયં ઇગમવિ આયરિયં ધમ્મિયં સુવચણં નિસામહ, સેવિ તાવ વંદહ, નમંસહ, જાવ કલ્લાણં મંગલં દેવયં ચેહ્યં પજ્જુવાસહ' હે ગોશાલ ! યોઽપિ તાવત્-ઇતિ વાક્યાલંકારે, તથારૂપસ્ય-અતિશયવિશિષ્ટસ્ય, શ્રમણસ્ય વા, બ્રાહ્મણસ્ય અન્તિકં-સમીપે, એક-મપિ આર્યમ્-શ્રેષ્ઠમ્, ધાર્મિકમ્-ધર્મસમ્બન્ધિ, સુવચનમ્-સદુપદેશં નિશામયતિ-સમ્યગાકર્ણયતિ, સોઽપિ તાવત્ વન્દતે, નમસ્યતિ, યાવત્-વન્દિત્વા, નમસ્યિત્વા વિનયેન શુશ્રૂષમાણઃ પ્રાક્કલિપુટઃ સન્ કલ્યાણં-કલ્યાણકારકમ્, મંગ્ગલમ્-મંગ્ગલ-

ગોશાલ તથા વહાં પર આવે 'ઉવાગચ્છેત્તા ગોસાલં મંત્રલિપુત્તં एवं वयासी' વહાં જાકર ઇન્હોને હસ મંત્રલિપુત્ર સે એસા કહા 'જે વિ તાવ ગોસાલા ! તહારુવસ્સ વા, માહણસ્સ વા અંતિયં ઇગમવિ આયરિયં ધમ્મિયં સુવચણં નિસામહ, સે વિ તાવ વંદહ, નમંસહ જાવ કલ્લાણં મંગલં દેવયં ચેહ્યં પજ્જુવાસહ' હે ગોશાલ ! જો વ્યક્તિ તથારૂપ અતિ-શય વિશિષ્ટ શ્રમણ કે પાસ યા માહન કે પાસ એક ખી ધાર્મિક-ધર્મ-સંબંધી સુવચન કો-સદુપદેશ કો અઠ્ઠી પ્રકાર સે સુનતા હૈ, એસા વહ શ્રમણ યા માહણ હસ વ્યક્તિ કે દ્વારા વન્દનીય હોના હૈ ઓર નમસ્કરણીય હોતા હૈ વન્દના નમસ્કાર કર વહ વ્યક્તિ ફિર વિનયાવનત હોકર હનકી સેવા શુશ્રૂષા કરતા હૈ । ઊન્હે કલ્યાણકારક મંગલપ્રય દેવતચૈત્ય-સમ્યગ્જ્ઞાનયુક્ત માનતા હૈ અર્થાત્ સાક્ષાત્ દેવતુલ્ય ઓર સમ્યગ્જ્ઞાનસ્વરૂપ સમક્ષતા હૈ । ઓર એસા સમક્ષકર હી વહ હનકી પર્યુ-

હોતો, ત્યાં આઠ્યા. " ઉવાગચ્છિત્તા ગોસાલં મંત્રલિપુત્તં एवं वयासी " ત્યાં આવીને તેમણે મંત્રલિપુત્ર ગોશાલકને આ પ્રમાણે કહ્યું-“ જે વિ તાવ ગોસાલા ! તહારુવસ્સ સમણસ્સ વા, માહણસ્સ વા, અંતિયં ઇગમવિ આયરિયં ધમ્મિયં સુવચણં નિસામહ, સે વિ તાવ વંદહ, નમંસહ, જાવ કલ્લાણં મંગલં દેવયં ચેહ્યં પજ્જુવાસહ ” “ હે ગોશાલ ! જે વ્યક્તિ તથાઽપ (શ્રમણ વેષધારી),-અતિશયવિશિષ્ટ શ્રમણની પાસે અથવા માહણની પાસે એક પણ ધાર્મિક સુવચન-સદુપદેશનું શ્રવણ કરે છે, એવા તે શ્રમણ અથવા માહણ તે વ્યક્તિ દ્વારા વન્દનીય થઈ જાય છે, નમસ્કરણીય થાય છે, વન્દણા નમસ્કાર કરીને તે વ્યક્તિ વિનયાવનત થઈને તેમની સેવા શુશ્રૂષા કરે છે, તેમને કલ્યાણ-કારક, મંગલપ્રય, સાક્ષાત્ દેવતુલ્ય અને સમ્યગ્ જ્ઞાનસ્વરૂપ માનીને તેમની

મયમ્, દેવતમ્, ચૈત્યમ્, યયુપાસ્તે, 'કિમંગ પુણ તુમં ગોસાલા ! ભગવયા ચેવ પવ્વાવિણ, ભગવયા ચેવ મુંડાવિણ, ભગવયા ચેવ સેહાવિણ, ભગવયા ચેવ સિક્કાવિણ, ભગવયા ચેવ વહુસ્સુઈફણ, ભગવઓ ચેવ મિચ્છં વિપ્પડિચ્છને ?' હે ગોસાલ ! કિમન્ન પુનઃ-કિમુત વક્તવ્યમ્, યત્-ત્વમ્, ભગવતા-મહાવીરેણૈવ, પ્રવ્રાજિતઃ દીક્ષાં પ્રાપ્તિતોઽસિ, ભગવતા-મહાવીરેણૈવ મુણ્ડિતઃ-મુણ્ડને પ્રયોજિતોઽસિ, મુણ્ડિતસ્યૈવ તસ્ય શિષ્યત્વેન અઙ્ગીકારાન્, ભગવતા-મહાવીરેણૈવ, સેધિતઃ-વ્રતિત્વેન સિદ્ધીકૃતોઽસિ, તસ્ય વ્રતિસમાચારસેવાયાં ભગવત એવ કારણભૂતત્વાત્, ભગવતા મહાવીરેણૈવ શિક્ષિતઃ-તેજોલેશ્યાદિ ગ્રન્થોપદેશદાનદ્વારા દીક્ષાં પ્રાપ્તિતોઽસિ, ભગવતા મહાવીરેણૈવ વહુશ્રુતીકૃતઃ-વહુશ્રુતિકઃ કૃતોઽસિ, એવં સત્યપિ ત્વં ભગવતો-મહાવીરસ્યૈવ મિથ્યાત્વમ્-મિથ્યામાત્રં વિપ્રતિપન્નોઽસિ ? તદ્વિરુદ્ધાચરણે

પાસના કરતા હૈ । 'કિમંગ પુણ તુમં ગોસાલા ! ભગવયા ચેવ પવ્વાવિણ, ભગવયા ચેવ મુંડાવિણ' પરન્તુ હે ગોસાલ ! તુમ્હારે વિષય મેં કયા કહા જાણ-ભગવાન્ મહાવીર ને હી તુમ્હેં દીક્ષા દી હૈ, ભગવાન્ મહાવીર ને હી મુણ્ડિત ક્રિયા હૈ, ભગવયાચેવ સેહાવિણ' ભગવાન્ મહાવીર ને હી તુમ્હેં મુણ્ડિત કરને કે કારણ શિષ્યરૂપ સે અંગીકાર ક્રિયા હૈ । વ્રતિરૂપ સે તુમ્હેં પ્રસિદ્ધ ક્રિયા હૈ । વ્રતિજનોં કે આચાર વિચાર કી સેવા મેં તુમ્હારે પ્રતિ કારણ ભગવાન્ મહાવીર હી હુએ હૈ, તથા ભગવાન્ મહાવીર ને હી તુમ્હેં તેજોલેશ્યા આદિ કી પ્રાપ્તિ કી વિધિ કા ઉપદેશ દિયા હૈ-અતઃ 'ભગવયા ચેવ સિક્કાવિણ' ભગવાન્ મહાવીર ને હી તુમ્હેં હસ વિષય મેં શિક્ષિત ક્રિયા હૈ 'ભગવયા ચેવ વહુસ્સુઈફણ' ભગવાન્ મહાવીર ને હી તુમ્હેં વહુશ્રુતના કા જ્ઞાના ક્રિયા હૈ । યહ

પર્યુપાસના કરે છે. “ કિમંગ પુણ તુમં ગોસાલા ! ભગવયા ચેવ પવ્વાવિણ, ભગવયા ચેવ મુંડાવિણ ” પરન્તુ હે ગોસાલ ! તમારા વિષયમાં તો વાત જ શી કરવી ! ભગવાન મહાવીરે જ તમને દીક્ષા આપી છે, ભગવાન મહાવીરે જ તમને મુણ્ડિત કર્યા છે, “ ભગવયા ચેવ સેહાવિણ ” ભગવાન મહાવીરે જ તમને શિષ્ય રૂપે અંગીકાર કર્યા છે, વ્રતિરૂપે તમને પ્રસિદ્ધ કર્યા છે, ભગવાન મહાવીરે જ તમને વ્રતિ જનોના આચારવિચારની સેવામાં પ્રવૃત્ત કર્યા છે, અને ભગવાન મહાવીરે જ તમને તેજોલેશ્યા આદિ પ્રાપ્ત કરવાની વિધિ બતાવી છે, આ રીતે “ ભગવયા ચેવ સિક્કાવિણ ” ભગવાન મહાવીરે જ તમને આ વિષયમાં શિક્ષિત કર્યા છે, “ ભગવયા ચેવ વહુસ્સુઈફણ ” ભગવાન મહાવીરે જ તમને બહુશ્રુતના જ્ઞાતા બનાવ્યા છે. આટલું આટલું

प्रवृत्तोऽसि ? नैव तत्समुचितं तवेत्याह—‘तं मा एवं गोशाला ! नारिहसि गोशाला ! सच्चेव ते सा छाया, नो अन्ना’ तत् तस्मात्कारणात् हे गोशाल ! मा एवं महावीरम्पति पूर्वोक्तव्यवहारं कुरु, हे गोशाल ! नारिहसि—न योग्योऽसि त्वं भगवन्तं प्रति तथा व्यवहारं कर्तुम्, सैव खलु—एतद्भवीया एव तव सा प्रसिद्धा छाया—प्रकृतिर्वर्तते, नो अन्या—नैव तावत् त्वदुक्तरीत्या अन्या कापि तव प्रकृतिर्वर्तते इति भावः । ‘तए गं से गोशाले मंखलिपुत्ते सव्वाणुभूइणामं अणगारेणं एवं वुत्ते समाणे आसुरत्ते ५, सव्वाणुभूइं अणगारं तवेणं तेएणं एगाहच्चं कूडाहच्चं जाव भासरासिं करेइ’ ततः खलु स गोशालो मङ्खलिपुत्रः सर्वानुभूतिनाम्ना अनगारेण एवं—पूर्वोक्तरीत्या उक्तः सन् आशुरक्तः—क्रोधेन जाज्वल्यमानः यावत्—रुष्टः क्रुद्धः कुपितः मिषमिषायमाणः—दन्तै रोष्ठदशनपूर्वकं मिषमिषशब्दं समु-

सब कुछ करने पर भी तुम भगवान् महावीर के प्रति मिथ्याभाव को प्राप्त हो रहे हो अर्थात् उनके विरुद्ध अपनी प्रवृत्ति बनाने में तल्लीन हो रहे हो । ‘तं मा एवं गोशाला’ नारिहसि गोशाला ! सच्चेव ते सा छाया, नो अन्ना’ इसलिये—हे गोशाल ! तुम महावीर के प्रति पूर्वोक्तरूप से व्यवहार मत करो, तुम्हें भगवान् महावीर के प्रति ऐसा व्यवहार करना उचित नहीं है । तुम्हारी छाया इस भवसंबंधी ही है, तुम्हारे कहे अनुसार वह कोई दूसरी—दूसरे भवसंबंधी नहीं है । ‘तए गं से गोशाले मंखलिपुत्ते सव्वाणुभूइणामं अणगारेणं एवं वुत्ते समाणे आसुरत्ते ५, सव्वाणुभूइं अणगारं तवेणं तेएणं एगाहच्चं भासरासिं करेइ’ जब उस मंखलिपुत्र गोशाल से सर्वानुभूति अनगार ने ऐसा कहा—तब वह उन पर क्रोध से जल उठा और रुष्ट हो गया, उसी समय उसने क्रोध में आकर, कुपित होकर दांतों से होठ को डसते हुए मिष मिष

करवा भर्ता पणु तमे मडावीर प्रभु प्रत्ये मिथ्याभावथी युक्त अन्या छे अट्ठे के तेमना विइद्धनी प्रवृत्तिमां तद्वत्तीन रह्या करे छे. “त मा एवं गोशाला ! नारिहसि गोशाला ! सच्चेव ते सा छाया, नो अन्ना” हे गोशाल ! तुं मडावीर प्रभु साथे आ प्रकारनुं वतैन न राण, मडावीर प्रभु साथे आवुं वतैन करवुं उचित नथी. हे गोशाला ! आ तजारी आ लवसंभंधी न छाया (काया) छे, तमारा कहे अनुसार, ते के.छ अन्यलवसंभंधी छाया नथी.”

“तए गं से गोशाले मंखलिपुत्ते सव्वाणुभूइणामं अणगारेणं एवं वुत्ते समाणे आसुरत्ते ५ सव्वाणुभूइं अणगारं तवेणं तेएणं एगाहच्चं भासरासिं करेइ” न्यारे सर्वानुभूति अणुगारे ते मंखलिपुत्र गोशालने आ प्रभाणु कहुं, त्यारे तेमना प्रत्ये तेना दिलमां क्रोध इय अग्नि प्रज्वलित थयो, इष्ट, क्रुद्ध, कुपित अने

चारयन् सर्वाभूतिम् अनगारम् तपसा-तपःसम्बन्धिना तेजसा-तेजोले-
श्यया, एकाहृत्यम्-एका आहृत्या आहननं यस्मिन् कर्मणि तत् एकाहृत्यम्-
एकाघातपूर्वकम्, कूटाहृत्यम्-कूटस्यैव-पाषाणमयस्यैव यन्त्रस्य आहृत्या-आह-
ननं यस्मिन् कर्मणि तत्-कूटाहृत्यमिव, यावत्-दग्ध्वा, भस्मराशिम् भस्मसात्
करोति, 'तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते सव्वाणुभूइं अणगारं तवेणं तेएणं एगा-
हच्चं कूडाहच्चं जाव भासरासिं करेत्ता, दोच्चंपि समणे भगवं महावीरं उच्चा-
वयाहिं आउसणाहिं आउसइ जाव सुहं नत्थि' ततः खलु स गोशालो मङ्गलिपुत्रः
सर्वाभूतिम् अनगारम्, तपसा-तपःसम्बन्धेन तेजसा-तेजोलेश्यया एकाहृत्यं
कूटाहृत्यं यावत्-भस्मराशि-भस्मसात् कृत्वा, द्वितीयमपि वारं श्रमणं भगवन्तं
महावीरम्, उच्चावचाभिः-अनुविताभिः असमञ्जसाभिरित्यर्थः, आक्रोशनाभिः-

शब्दोच्चारपूर्वक सर्वाभूति अनगार को तपसंबन्धी तेजोलेश्यया के एक
ही आघात के साथ पाषाणमयभारक यंत्र के आघात के समान भस्म-
सात् कर दिया। 'तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते सव्वाणुभूइं अणगारं
तवेणं एगाहच्चं कूडाहच्चं जाव भासरासिं करेत्ता दोच्चंपि समणे
भगवं महावीरं उच्चावयाहिं आउसणाहिं आउसइ' इस प्रकार सर्वा-
भूति अनगार को पाषाण मय यंत्र के आघात तुल्य एक ही आघात
से तपजन्य तेजोलेश्यया द्वारा भस्मसात् कर देने के बाद उस मंखलि-
पुत्र गोशाल ने दुबारा भी श्रमण भगवान् महावीर को अनुचित-अस-
मंजस आक्रोशनाओं द्वारा निन्दा अपमान सूचकवचनों द्वारा कोसना
प्रारंभ कर दिया। यावत् 'हमसे तुम्हें' सुख नहीं है' यहां तक के

कोधथी धू'आइ'आ थईने तेणु ओण वथते तपजन्य तेजोलेश्ययाना ओक ण
आघातथी, पाषाणनिर्मित भारणमहायंत्रना आघातना जेवा आघातथी, सर्वा-
भूति अणुगारने आणीने लक्ष्मीभूत करी नाप्पया. "तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते
सव्वाणुभूइं अणगारं तवेणं तेएणं एगाहच्चं कूडाहच्चं जाव भासरासिं करेत्ता
दोच्चंपि समणे भगवं महावीरं उच्चावयाहिं आउसणाहिं आउसइ" आ प्रकारे
सर्वाभूति अणुगारने पाषाणमय यंत्रना आघात समान, तपजन्य तेजोले-
श्ययाना ओक ण आघातथी लक्ष्मीभूत करीने, मंखलिपुत्र गोशालके भीण वार
पणु श्रमण भगवान् महावीरने अनुचित, कोर वचने स'लणाववा मांडया आ
प्रकारना वचने द्वारा तेमनी निन्दा करी, तिस्कार करी, लक्ष्मीना करी,
धत्यादि पूर्वोक्त कथन अही अहणु करवुं जेधजे. "आण तमाइ' आवी
अन्थुं छे, भारा तरइथी तमने सडेण पणु सुअ उपयवानुं नथी" आ

निन्दाऽपमानसूचकवाग्भिः, आक्रोशयति, यावत्-उच्चावचाभिः उद्धर्षणाभिः उद्धर्षयति, उच्चावचाभिः निर्भर्त्सनाभिः निर्भर्त्सयति, उच्चावचाभिः निश्छोटनाभिः निश्छोटयति, अथ चैवं वदति-नष्टोऽसि कदाचित्, विनष्टोऽसि कदाचित्, भ्रष्टोऽसि कदाचित्, नष्टविनष्टभ्रष्टोऽसि कदाचित् इत्येवमहं मन्ये, अद्यत्वं न भवसि, अस्मत्तस्तव सुखं नास्ति, इति । 'तेणं कालेणं, तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतेवासी कोसलजाणवए सुणक्खत्ते णामं अणगारे पगइ-भइए विणीए धम्मायरियाणुरागेणं जहा सव्वाणुभूई तहेव जाव सच्चेव ते सा छाया नो अन्ना' तस्मिन् काले, तस्मिन् समये, श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तेवासी-शिष्यः, कोशलजानपदः-कोशलदेशोत्पन्नः सुनक्षत्रो नाम अनगारः, प्रकृतिभद्रको यावत्-विनीतः, धर्माचार्यानुरागेण-धर्माचार्यस्य महावीरस्य, अनु-

वचनों द्वारा उन्हें फटकारा-यहां यावत् शब्द से 'उच्चावचाभिः उद्धर्षणाभिः उद्धर्षयति, उच्चावचाभिः निर्भर्त्सनाभिः निर्भर्त्सयति, उच्चावचाभिः निश्छोटनाभिः निश्छोटयति, अथचैवं वदति-नष्टोऽसि कदाचित्, विनष्टोऽसि कदाचित्, भ्रष्टोऽसि कदाचित्, नष्टविनष्टभ्रष्टोऽसि कदाचित् इत्येवमहं मन्ये, अद्यत्वं न भवसि' यह सब पूर्वोक्त पाठ यहां ग्रहण किया गया है । 'तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतेवासी कोसलजाणवए सुणक्खत्ते णामं अणगारे पगइभइए, विणीए, धम्मायरियाणुरागेणं सव्वाणुभूई तहेव जाव सच्चेव ते सा छाया नो अन्ना' उस काल और उस समय में श्रमण भगवान् महावीर के एक और अंतेवासी थे इनका नाम सुनक्षत्र अनगार था । ये कोशलदेश में उत्पन्न हुए थे । प्रकृति से भद्र और बड़े विनीत थे,

कथन पर्यन्तं पूर्वोक्त कथन अर्द्धी अर्द्धु करवुं जेधये अर्द्धी 'यावत्' प६ द्वारा "उच्चावचाभिः उद्धर्षणाभिः उद्धर्षयति, उच्चावचाभिः निर्भर्त्सनाभिः निर्भर्त्सयति, उच्चावचाभिः निश्छोटनाभिः निश्छोटयति, अथ चैवं वदति, नष्टोऽसि कदाचित्, विनष्टोऽसि कदाचित्, भ्रष्टोऽसि कदाचित्, नष्टविनष्टभ्रष्टोऽसि कदाचित् इत्येवमहं मन्ये, अद्यत्वं न भवसि" आ पूर्वोक्त सूत्रपाठ अर्द्धु करवाभां आयेछे ।

"तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतेवासी कोसलजाणवए सुणक्खत्ते णामं अणगारे पगइभइए, विणीए, धम्मायरियाणुरागेणं जहा सव्वाणुभूई तहेव जाव सच्चेव ते सा छाया नो अन्ना" ते काले अने ते समये श्रमणभगवान् महावीरना ओक णीअ अन्तेवासी-शिष्य के जेतुं नाम सुनक्षत्र अणुगार उतुं. तेओ कैशव देशभां जन्म्या उता. तेओ अद्र

રાગેણ-શ્રદ્ધાતિશયેન ધત્તયતિશયેન ચ, યથા સર્વાનુભૂતિરુક્તવાન્ તથૈવ અયમપિ યાવત્ ગોશાલમ્ અવાદીત્ યોઽપિ તાવત્ ગોશાલ ! તથારૂપસ્ય શ્રમણસ્ય વા બ્રાહ્મણસ્ય વા અન્તિકમ્ એકમપિ આર્ય ધાર્મિકમ્ સુવચનં નિશામયતિ સોઽપિ તાવત્ વન્દતે, નમસ્યતિ, યાવત્ કલ્યાણં મજ્જલં દૈવતં ચૈત્યં પર્યુપાસતે, કિમઙ્ગ પુનસ્ત્વં ગોશાલ ! ભગવતૈવ પ્રવ્રજિતઃ, ભગવતૈવ મુણ્ડિતઃ, ભગવતૈવ સેધિતઃ, ભગવતૈવ શિક્ષિતઃ, ભગવતૈવ વહુશ્રુતીકૃતઃ તથાપિ ભગવત્શૈવ મિથ્યાત્વમ્-મિથ્યાભાવં વિપ્રતિપન્નઃ-પ્રાપ્તોઽસિ, તત્ મા એવં કુરુ ગોશાલ ! નાર્હસિ તથા કર્તું ગોશાલ ! સૈવ તવ સા છાયા પ્રકૃતિર્વતતે, નો અન્યા છાયા-પ્રકૃતિસ્ત-

इन्हों ने भी सर्वानुभूति अनगार के जैसा मंखलिपुत्र गोशाल को धर्माचार्य के प्रति उत्पन्न अनुराग के बशवर्ती होकर समझाया और कहा-हे गोशाल ! तथारूप श्रमण या साहज के पास जो व्यक्ति एक भी आर्य धार्मिक सुवचन को सुनता है, वह भी उन्हें वन्दना करता है, और नमस्कार करता है यावत् कल्याणकारक मज्जलमय दैवत चैत्य-रूप उनकी पर्युपासना करता है । हे गोशाल ! तुमसे क्या कहा जाय-तुम भगवान् के द्वारा ही प्रव्रजित हुए हो भगवान् के द्वारा मुण्डित हुए हो, भगवान् के द्वारा ही सेधित हुए हो भगवान् के द्वारा ही शिक्षित हुए हो, और भगवान् के द्वारा ही बहुश्रुतीकृत हुए हो, तब भी तुम भगवान् के प्रति मिथ्यात्वभाव को प्राप्त हो रहे हो । इसलिये तुम ऐसा मत करो-तुम्हें ऐसा करना उचित नहीं है । तुम वही गोशाल

-પ્રકૃતિવાળા અને ધણા વિનીત હતા. તેમને પણ સર્વાનુભૂતિ અણુગાર જેવો જ અનુરાગ મહાવીર પ્રભુ પ્રત્યે હતો તેમણે પણ મ'ખલિપુત્ર ગોશાલકને આ પ્રમાણે સમજાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો-“ હે ગોશાલક ! તથારૂપ શ્રમણ અથવા માહણની પાસે જે વ્યક્તિ એક પણ આર્ય ધાર્મિક સુવચનને શ્રવણ કરે છે, તે વ્યક્તિ તેમને વંદણા કરે છે, નમસ્કાર કરે છે, અને તેમને કલ્યાણસ્વરૂપ, મંગળસ્વરૂપ અને દેવ સ્વરૂપ ગણીને તેમની પર્યુપાસના કરે છે. હે ગોશાલક ! તમારી તો વાત જ જુદી છે. તમે તો મહાવીર પ્રભુ દ્વારા પ્રવ્રજિત થયા છો, તેમના દ્વારા જ મુંડિત થયા છો, ભગવાનના દ્વારા જ શિષ્યરૂપે તમને અંગીકાર કરવામાં આવ્યા છે, ભગવાને જ તમને તેજોદેશ્યા પ્રાપ્ત કરવાની વિધિ શિખવી છે, ભગવાનના દ્વારા જ તમે શિક્ષિત થયા છો, ભગવાને જ તમને બહુશ્રુત કર્યા છે. છતાં પણ તમે મહાવીર પ્રભુ પ્રત્યે મિથ્યાભાવ પરિણત થયા છો. હે ગોશાલક ! એવું કરવું તમને શોભતું નથી હે ગોશાલક ! ભગવાન પ્રત્યે એવો વર્તાવ ન કરો તમે

વેયમિતિ । ‘તદ્દેવં સે ગોસાલે મંચલિપુત્તે સુગન્ધલક્ષ્ણે અણગારેણં એવં વુત્તે સમાણે આસુરત્તે ૫, સુગન્ધલક્ષ્ણં અણગારં તવેણં તેણં પરિતાવેઈ’ તતઃ સ્વલ્લ સ ગોશાલો મંચલિપુત્રઃ સુનક્ષત્રેણ અણગારેણ, એવં-પૂર્વોક્તરીત્યા, ઉક્તઃ સન્ આશ્વ-રક્તઃ-ક્રોધેન જાજ્વલ્યમાનો યાચત્ મિષમિષાયમાણઃ સુનક્ષત્રમ્ અણગારમ્ તપસા તપઃપ્રભાવેણ, તેજસા-તેજોલેશ્યયા, પરિતાપયતિ-પીડયતિ, ‘તદ્દેવં સે સુગન્ધલક્ષ્ણે અણગારે ગોસાલેણં મંચલિપુત્તેણં તવેણં તેણં પરિતાવેઈ સમાણે જેણેવ સમાણે ભગવં મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ’ તતઃ સ્વલ્લ સ સુનક્ષત્રઃ અણગારો ગોશાલેન મંચલિપુત્રેણ, તપસા-તપઃપ્રભાવેણ, તેજસા-તેજોલેશ્યયા, પરિતાપિતઃ સન્, યત્રૈવ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીર આસીત્, તત્રૈવ ઉપાગચ્છતિ, ‘ઉવાગચ્છત્તા સમણં ભગવં મહાવીરં તિક્કલુત્તો વંદઈ, નમંસઈ’ ઉપાગત્ય શ્રમણં

હો । દુસરે અવ સંબંધી ગોશાલ નહોં હો । ‘તદ્દેવં સે ગોસાલે મંચલિપુત્તે સુગન્ધલક્ષ્ણે અણગારેણં એવં વુત્તે સમાણે આસુરત્તે ૫, સુગન્ધલક્ષ્ણં અણ-ગારં તવેણં તેણં પરિતાવેઈ’ જય સુનક્ષત્ર અણગાર ને હસ મંચલિપુત્ર ગોશાલ સે એસા કહા-તય વહ્ હન પર ક્રોધ સે જલ ઉઠા યાચત્ મિષ-મિષાતે હુઈ ઉસને હન સુનક્ષત્ર અણગાર કો તપજન્ય તેજોલેશ્યા સે પીડિત કરદિયા । ‘તદ્દેવં સે સુગન્ધલક્ષ્ણે અણગારે ગોસાલેણં મંચલિપુત્તેણં તવેણં તેણં પરિતાવેઈ સમાણે જેણેવ સમાણે ભગવં મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ’ હસ પ્રકાર વે સુનક્ષત્ર અણગાર મંચલિપુત્ર ગોશાલ કે દ્વારા તપજન્ય તેજોલેશ્યા સે પરિતાપિત હો ચુકે, તય વે હસી સ્થિતિ મેં જહાં શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર થે-વહાં પર આયે । ‘ઉવા-ગચ્છત્તા સમણં ભગવં મહાવીરં તિક્કલુત્તો વંદઈ, નમંસઈ’ વહાં આકર

મંચલિપુત્ર ગોશાલક જ છો, ગોશાલના શરીરમાં પ્રવેશ કરીને સાતમે પ્રવૃત્તિપરિહાર (શરીરાન્તર પ્રવેશ) કરવાની તમારી વાત સાચી નથી.”

“તદ્દેવં સે ગોસાલે મંચલિપુત્તે સુગન્ધલક્ષ્ણે અણગારેણં એવં વુત્તે સમાણે આસુરત્તે ૫, સુગન્ધલક્ષ્ણં અણગારં તવેણં તેણં પરિતાવેઈ” જ્યારે સુનક્ષત્ર અણગારે મંચલિપુત્ર ગોશાલકને આ પ્રમાણે કહ્યું, ત્યારે તે ક્રોધથી પ્રજ્વલિત થઈ ગયો. ૩૬૮, ક્રુદ્ધ, કુપિત અને ક્રોધથી પૂઆંકુઆં થઈ ઉઠેલા તેણે એજ વખતે પોતાની તપજન્ય લેશ્યા તેમના પર છોડીને તેમના શરીરમાં ખૂબ જ પીડા ઉત્પન્ન કરી. “તદ્દેવં સે સુગન્ધલક્ષ્ણે અણગારે ગોસાલેણં મંચલિપુત્તેણં તવેણં તેણં પરિતાવેઈ સમાણે જેણેવ સમાણે ભગવં મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ” મંચલિપુત્ર ગોશાલના દ્વારા છોડવામાં આવેલી તપજન્ય તેજોલેશ્યા વડે પરિતાપિત થયેલા તે સુનક્ષત્ર અણગાર શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે આવ્યા.

મગવન્તં મહાવીરં ત્રિઃકૃત્વઃ-વારત્રયમ્ આદક્ષિણપ્રદક્ષિણં કૃત્વા વન્દતે, નમસ્યતિ, 'વંદિત્તા, નમંસિત્તા, સયમેવ પંચ મહવ્વયાઈં આરુભેઈ' વન્દિત્વા, નમસ્વિત્વા, સ્વયમેવ પશ્ચમહાવ્રતાનિ આરમ્ભતે-ઉચ્ચારયતિ, 'આરુભેત્તા સમણા ય સમણીઓ ય સ્વામેઈ' સ્વયમેવ પશ્ચ મહાવ્રતાનિ આરમ્ભ્ય-ઉચ્ચાર્ય, શ્રમણાંશ્વ-સાધૂન્ શ્રમણ્યશ્વ-સાધ્વીશ્ચ ક્ષમયતિ-ક્ષમાપનાં કરોતિ, 'સ્વામેત્તા આલોહ્યપઙ્કિંતે સમાહિપત્તે આણુપુઙ્વીણ કાલગણ' ક્ષમયિત્વા-ક્ષમાપનાં કૃત્વા, આલોચિતપતિક્રાન્તઃ-કૃતા-લોચનપતિક્રમણઃ, સમાધિપ્રાપ્તઃ-સમાહિતઃ સન્ આનુપૂર્વ્યા-અનુક્રમેણ કાલગતઃ-મરણધર્મે પ્રાપ્તવાન્ । 'તણ્ઁ ણં સે ગોસાલે મંઘલિપુત્તે સુનક્ખત્તં અણગારં' તવેણં તેણ્ણં પરિતાવેત્તા તચ્ચંપિ સમણં મગવં મહાવીરં ઉચ્ચાવયાહિં આઉસણાહિં આઉસઈ

ઉન્હોને શ્રમણ મગવાન્ મહાવીર કો વન્દના કી, નમસ્કાર કિયા 'વંદિત્તા નમંસિત્તા સયમેવ પંચમહવ્વયાઈં આરુભેઈ' વંદના નમસ્કાર કરકે ફિર ઉન્હોને અપને આપ પાંચ મહાવ્રતોં કા ઉચ્ચારણ કિયા । 'આરુભેત્તા સમણા ય સમણીઓ ય સ્વામેઈ' ઉચ્ચારણ કરકે ફિર ઉન્હોને શ્રમણ ઓર શ્રમણિયોં સે ક્ષમાપના કી 'સ્વામેત્તા આલોહ્યપઙ્કિંતે સમાહિપત્તે આણુપુઙ્વીણ કાલગણ' ક્ષમાપના કરકે ફિર વે આલોચના પ્રતિક્રમણ કરકે સમાધિપ્રાપ્ત હો ગયે ઓર ક્રમશઃ કાલકર ગયે । 'તણ્ઁ ણં સે ગોસાલે મંઘલિપુત્તે સુનક્ખત્તં અણગારં' તવેણં પરિતાવેત્તા તચ્ચંપિ ક્ષમણં મગવં મહાવીરં ઉચ્ચાવયાહિં આઉસણાહિં આઉસઈ' હસ પ્રકાર સુનક્ષત્ર અણગાર કો તપજન્ય તેજોલેશ્યા સે પીડિત કર વહ મંઘલિપુત્ર ગોશાલ તૃતીયવાર

“ ઉત્તાગચ્છિત્તા સમણં મગવં મહાવીરં તિક્ખુત્તો વંદઈ, નમંસઈ ” ત્યાં જઈને તેણે તેમને ત્રણ વાર પ્રદક્ષિણાપૂર્વક વંદણા કરી, અને નમસ્કાર કર્યા. “ વંદિત્તા, નમંસિત્તા સયમેવ પંચમહવ્વયાઈં આરુભેઈ ” વંદણા નમસ્કાર કરીને તેમણે પોતાની બંને જ પાંચ મહાવ્રતાનું ઉચ્ચારણ કર્યું. “ આરુભેત્તા સમણા ય સમણીઓ ય સ્વામેઈ ” ત્યાર બાદ તેમણે શ્રમણો અને શ્રમણીઓને ક્ષમાપના કરી (ખમાવ્યાં) “ સ્વામેત્તા આલોહ્યપઙ્કિંતે સમાહિપત્તે આણુપુઙ્વીણ કાલગણ ” ત્યાર બાદ આલોચના પ્રતિક્રમણ કરીને સમાધિભાવ-યુક્ત થઈ ગયા અને ક્રમશઃ કાળધર્મ પામી ગયા. “ તણ્ઁ ણં સે ગોસાલે મંઘલિપુત્તે સુનક્ખત્તં અણગારં તવેણં તેણ્ણં પરિતાવેત્તા તચ્ચંપિ સમણં મગવં મહાવીરં ઉચ્ચાવયાહિં આઉસણાહિં આઉસઈ ” આ પ્રકારે સુનક્ષત્ર અણગારને તપજન્ય તેજોલેશ્યાથી પરિતપ્ત કરીને મંઘલિપુત્ર ગોશાલકે ત્રીજી વાર પણ અનુચિત, કઠોર, નિંદાસૂચક વચનો વડે મહાવીર પ્રભુનો તિરસ્કાર કરવા

સર્વં તંચેવ જાવ સુહ નત્થિ' તતઃ સ્વલ્પ સ ગોશાલો મહ્વલિપુત્રઃ સુનક્ષત્રમ્ અન-
ગારમ્, તપસા-તપઃપ્રભાવેણ, તેજસા-તેજોલેશ્યયા પરિતાપ્ય, તૃતીયમપિ વારમ્,
શ્રમણં ભગવન્તં મહાવીરમ્, ઉચ્ચાવચાભિઃ-અયુક્તાભિઃ અસમન્જસાભિરિત્યર્થઃ
આક્રોશનાભિઃ-નિન્દામૂચકવાગ્મિઃ, આક્રોશયતિ, સર્વં તદેવ-પૂર્વોક્તવદેવ, યાવત્,
અસ્મત્તસ્તવ સુખં નાસ્તિ ઇતિ । 'તદ્દેવં સમણે ભગવં મહાવીરે ગોસાલં મંચલિપુત્તં
એવં વચાસી'—તતઃ સ્વલ્પ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરો ગોશાલં મંચલિપુત્રમ્ એવં-
વક્ષ્યમાણમકારેણ અવાદીત્—'જે વિ તાવ ગોસાલા ! તહારુવસ્સ સમણસ્સ વા,
માહણસ્સ વા તંચેવ જાવ પજ્જુવાસઈ' હે ગોશાલ ! યોઽપિ તાવત્, તથારૂપસ્ય-
અતિશયજ્ઞાનર્દ્ધિસમ્પન્નસ્ય શ્રમણસ્ય વા, બ્રાહ્મણસ્ય વા, તદેવ-પૂર્વોક્તવદેવ, યાવત્-
અન્તિકં-સમીપે, એકમપિ આર્ય ધાર્મિકં સુવચનં નિશામયતિ, સોઽપિ તાવત્
વન્દતે નમસ્યતિ યાવત્ કલ્યાણં મજ્જલં ચૈત્યં પર્યુપાસ્તે, 'કિમંગપુણ ગોસાલા !

મી અયુક્ત-અસમંજસ નિન્દામૂચક વચનોં સે શ્રમણ ભગવાન્ કો
કોસને લગા । યહાં 'સર્વં તં ચેવ જાવ સુહં નત્થિ' પૂર્વોક્ત સર્વ કથન
'યાવત્ હમ સે તુમ્હે' સુખ નહીં મિલ સકતા હૈ' યહાં તક કહનાચાહિયે ।
'તદ્દેવં સમણે ભગવં મહાવીરે ગોસાલં મંચલિપુત્તં એવં વચાસી'
તથ શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર ને મંચલિપુત્ર ગોશાલ સે એસા કહા-
'જે વિ તાવ ગોસાલા ! તહારુવસ્સ સમણસ્સ વા માહણસ્સ વા તં ચેવ,
જાવ પજ્જુવાસઈ' હે ગોશાલ જો મી કોઈ વ્યક્તિ તથારૂપ-અતિશય જ્ઞાન
ઋદ્ધિ સંપન્ન શ્રમણ કે પાસ યા માહણ કે પાસ પૂર્વોક્તાનુસાર યાવત્-
એક મી આર્ય ધાર્મિક સુવચન કો સુનતા હૈ, વહ મી ઉન્હેં વંદના કરતા
હૈ, નમસ્કાર કરતા હૈ, યાવત્ કલ્યાણકારક મંગલમય દૈવતચૈત્ય ઉનકી

માંડયો. “ સર્વ તંચેવ જાવ સુહ નત્થિ ” અહીં પૂર્વોક્ત સમસ્ત સૂત્રપાઠ-
એટલે કે મારા તરફથી તમને સહેજ પણ સુખ પ્રાપ્ત થવાનું નથી, ”
આ સૂત્રપાઠ પર્યન્તનો પૂર્વોક્ત સૂત્રપાઠ અહીં ગ્રહણ કરવો જોઈએ.
“ તદ્દેવં સમણે ભગવં મહાવીરે ગોસાલં મંચલિપુત્તં એવં વચાસી ” ત્યારે શ્રમણ
ભગવાન મહાવીરે મંચલિપુત્ર ગોશાલકને આ પ્રમાણે કહ્યું—“ જે વિ તાવ
ગોસાલા ! તહારુવસ્સ સમણસ્સ વા, તંચેવ જાવ પજ્જુવાસઈ ” હે ગોશાલક !
જે કોઈ વ્યક્તિ તથાગ્નિ-અતિશય જ્ઞાનઋદ્ધિ સંપન્ન-શ્રમણની પાસે અથવા
માહણની પાસે એક પણ આર્ય ધાર્મિક સુવચનનું શ્રવણ કરે છે, તે વ્યક્તિ
પણ તેમને વંદણા કરે છે, નમસ્કાર કરે છે, અને કલ્યાણકારક, મંગલમય,
જ્ઞાનસ્વરૂપ, ધર્મદેવ સ્વરૂપ માનીને તેમની પર્યુપાસના કરે છે. “ કિમંગ પુણ

તુમં મए ચેવ પવ્વાવિए જાવ મए ચેવ વહુસુઈ કए, મમં ચેવ મિચ્છં વિપ્પડિવન્ને ?' હે ગોશાલ ! કિમન્ન પુનઃ-કિમુત્ત વક્તવ્યમ્, યત્-ત્વં મયૈવ પ્રવ્રજિતઃ-દીક્ષાં પ્રાહિતઃ, યાવત્-મયૈવ મુણ્ડિતઃ, મયૈવ શિક્ષિતઃ, મયૈવ વહુશ્રુતી કૃતોઽસિ, તથાપિ મમૈવ મિથ્યાત્વમ્-મિથ્યાભાવં વિપત્તિપત્તઃ ?-વિરુદ્ધતયા પ્રાપ્તોઽસિ ? 'તં મા एवं ગોસાલા ! જાવ નો અન્ના ' તત્-તસ્માત્કારણાત્, હે ગોશાલ ! મા एवं પૂર્વોક્તવ્યવહારં માં પ્રતિ કુરુ, હે ગોશાલ ! યાવત્-નાર્હસિત્વં માં પ્રતિ તથા વ્યવહારં કર્તુમ્, સૈવ તવ સા છાયા-પ્રકૃતિર્વર્તતે નો અન્યા-છાયા-પ્રકૃતિરિયં વર્તતે इति ભાવઃ । 'તए णं સે ગોસાલે મંઝલિપુત્તે સમणेણં ભગવયા મહાવીરેણ, एवं વુત્તે સમાણે આસુરત્તે ૫, તેયાસમુગ્ધાएणं સમોહનહ' તતઃ સ્વલ્લ સ ગોસાલો મહ્વલિપુત્રઃ શ્રમણેન ભગવતા મહાવીરેણ एवમ્ પૂર્વોક્તરીત્યા ઉક્તઃ સન્, આશુ-

પર્યુપાસના કરતા હૈ । 'કિમંગપુણ ગોસાલા ! તુમં મए ચેવ પવ્વાવિए જાવ મएચેવ વહુસુઈકए, મમં ચેવ મિચ્છં વિપ્પડિવન્ને' હે ગોશાલ ! તુમસે કયા કહા જાવે-તુમ મેરે સે હી પ્રવ્રજિત હુए હો-દીક્ષિત હુए હો, યાવત્ મેરે સે હી મુણ્ડિત હો, મેરે સે હી સેધિત હુए હો, મેરે સે હી વહુ-શ્રુતીકૃત હુए હો, તવ મી મુદ્ધ સે હી વિરુદ્ધાચરણ કરને મેં પ્રવૃત્ત હો રહે હો, 'તં મા एवं ગોસાલા ! જાવ નો અન્ના' હસલિયે હે ગોશાલ ! તુમ એસા મેરે પ્રતિ વ્યવહાર મત કરો, હે ગોશાલ ! મેરે પ્રતિ એસા વ્યવહાર કરના તુમ્હેં યોગ્ય નહીં હૈ । ક્યોંકિ તુમ દૂસરે ગોશાલ નહીં હો, તુમ તો વહી ગોશાલ હો । 'તए णं સે ગોસાલે મંઝલિપુત્તે સમણેણં ભગવયા, મહાવીરેણં एवंવુત્તે સમાણે આસુરત્તે ૫ તેયાસમુગ્ધાएणं સમોહનહ' જન્ન શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર ને ગોશાલ મંઝલિપુત્ર સે એસા કહા તવ વહ ડન પર ક્રોધ

ગોસાલા ! તુમં મए ચેવ પવ્વાવિए જાવ મए ચેવ વહુસુઈ કए, મમં ચેવ 'મિચ્છં વિપ્પડિવન્ને' હે ગોશાલક ! તારી તો વાત જ બુદ્ધી છે. તે' મારી પાસે જ પ્રવ્રજ્યા લીધી છે, મારી પાસે જ તું મુ'ડિત થયો છે, મે' જ તને શિષ્ય રૂપે અંગીકાર કરેલો છે, મે' જ તને શિક્ષિત કર્યો છે, અને શ્રુતિના અભ્યાસ કરાવીને મે' જ તને બહુશ્રુત (ધર્મશ્રુતિમા પારંગત) બનાવ્યો છે. છતાં પણ તું મારી વિરુદ્ધ આચરણ કરી રહ્યો છે. 'તં મા एवं ગોસાલા ! જાવ નો અન્ના' તેથી, હે ગોશાલક ! તું મારી સાથે એવો વર્તોવ ન કર હે ગોશાલક ! મારી સાથે એવો વ્યવહાર કરવો તે તારે માટે ઉચિત નથી, કારણ કે તું એ જ ગોશાલક છે, તું અન્ય ગોશાલક નથી. 'તए णં સે ગોસાલે મંઝલિપુત્તે સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં एवं વુત્તે સમાણે આસુરત્તે, તેયાસમુગ્ધાएणં સમોહ-નહ' જ્યારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે મંઝલિપુત્ર ગોશાલકને આ પ્રમાણે

रक्तः-क्रोधेन जाज्वल्यमानः यावत्-मिषमिषायमाणः, तेजः समुद्धातेन-तेजो-
लेक्षया समवहन्ति, 'समोहन्नित्ता सत्तद्वपयाइं पञ्चोसकइ' तेजः समुद्धातेन
समवहत्य, समाष्टपदानि प्रत्यवष्वक्ते-पश्चादपसरति-पश्चात्परावर्तते, 'पञ्चो
सक्किता समणस्स भगवओ महावीरस्स वहाए सरीरगंसि तेयं निसिरइ' प्रत्य-
वष्वक्च पश्चादपसृत्य श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य वधाय शरीरकात्-स्वशरी-
रात् तेजः-तेजोलेक्षया निःसृजति- निःसारयति, 'से जहानामए वाउक्कलियाइ
वा, वायमंडलियाइ वा, सेलंसि वा, कुइडंसिया वा, थंभंसि वा, थुभंसि वा,
आवरिज्जमाणी वा निवारिज्जमाणी वा, साणं तत्थ णो कमइ, नो पक्कमइ'
तत्-अथ, यथानाम-वातोत्कालिका-स्थित्वा स्थित्वा यो वातो वाति सा
वातोत्कालिका, इति वा, वातमण्डलिका-मण्डलिकाभिर्यो वातो वाति सा वात-
मण्डलिका इति वा' शैले वा, कुडये वा, स्तम्भे वा, स्तूपे वा आविशमाणा-

से जल उठा, यावत् मिषमिषाते हुए उसने अपने आपको तेजोलेक्षया
से समवहत किया । 'समोहन्नित्ता सत्तद्वपयाइं पञ्चोसकइ' समवहत
करके फिर वह सात आठ पैर पीछे हटा 'पञ्चोसक्किता समणस्स भग-
वओ महावीरस्स वहाए सरीरगंसि तेयं निसिरइ' पीछे हटकर उसने
श्रमण भगवान् महावीर को मारने के लिये अपने शरीर में से तेजो-
लेक्षया निकाली 'से जहानामए, वाउक्कलियाइ वा वायमंडलियाइ वा,
सेलंसि वा, कुइडंसिया वा थंभंसि वा, थुभंसि वा, आवरिज्जमाणी वा
निवारिज्जमाणी वा, सा णं तत्थ णो कमइ, नो पक्कमइ' जैसे वातोत्क-
लिका-ठहर कर जो वायु चलती है वह, या वातमण्डलिका-मण्डला-
काररूप में जो वायु चलती है वह शैल पर, भीत पर, या स्तंभ पर, या

कट्टे, तयारे तेमना प्रत्ये ते क्रोधथी प्रववदित थर्थ गये, इध, कुध, कुपित
थधने तेथे हांत वडे डाठ करउवा मांडया अने धूवाडूवा थधने तेथे
पोतानी जातने तेजेलेक्षया समुद्धातथी युक्त करी. "समोहन्नित्ता सत्तद्व-
पयाइं पञ्चोसकइ" पछी ते सात आठ उगला पाछो ढंथे. "पञ्चोसक्किता
समणस्स भगवओ महावीरस्स वहाए सरीरगंसि तेयं निसिरइ" पाछो ढंठीने
तेथे श्रमण भगवान् महावीरने भारी नाजवा भाटे पोताना शरीरभांथी
तेजेलेक्षया छोडी. "से जहा नामए वाउक्कलियाइ वा, वायमंडलियाइ वा,
सेलंसि वा, कुइडंसि वा, थंभंसि वा, थुभंसि वा, आवरिज्जमाणी वा निवारिज्ज-
माणी वा, सा णं तत्थ णो कमइ, नो पक्कमइ" जेभ वातोत्कलिका वर्ये वर्ये
थंली जधने वातो वायु, अथवा वातमंडलिका-गोणाकारमां जे पवन वाय छे
ते-वटोणीओ, ते पर्वत पर, दिवाल पर, स्तंभ पर के स्तूप पर स्फुटित

स्खल्यमाना वा, निवार्यमाणा वा निश्चर्यमाणा वा, सा वातोत्कलिका, वात मण्डिका वा, खलु निश्चयेन तत्र-शैलादिषु नो क्रमते-न प्रसरति, नो वा प्रक्रमते-प्रकर्षेण क्रमते प्रभवतीत्यर्थः, 'एवामेव गोसालस्स वि मंखलिपुत्तस्स तवे तेए समणस्स भगवओ महावीरस्स वहाए सरीरगंसि निसिद्धे समाणे सेणं तत्थ नो कमइ, नो परकमइ' एवमेव-तथैव, गोशालस्यापि मंखलिपुत्रस्य तपः-तपः प्रभवम्, तेजः-तेजोलेख्यया, श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य वधाय शरीरकात् निःसृष्टं-निःसारितम् सत्, तत् खलु तत्र-महावीरोपरि नो क्रमते-प्रसर्तुं न प्रभवति, नो वा प्रक्रमते-प्रकर्षेण प्रसर्तुं न प्रभवति, अपितु 'अंचियं चियं करेइ, करित्ता आयाहिणपयाहिणं करेइ' अञ्चिताञ्चितम्-गमनागमनं करोति, कृत्वा आदक्षिणपदक्षिणं करोति, 'करित्ता उड्डं वेहासं उप्पइए' कृत्वा, ऊर्ध्वम्-उपरि विहायः-आकाशे उत्पचितम्, 'से णं तओ पडिहए पडिनियत्ते समाणे तमेव

स्तूप पर स्खलित होती हुई' या वहां से हटती हुई उन शैलादिकों के ऊपर अपना थोड़ा सा भी प्रभाव नहीं दिखाती है और विशेषप्रभाव नहीं दिखाती है, 'एवामेव गोसालस्स वि मंखलिपुत्तस्स तवे तेए समणस्स भगवओ महावीरस्स वहाए सरीरगंसि निसिद्धे समाणे से णं तत्थ नो कमइ' नो परकमइ' इसी प्रकार मंखलिपुत्र गोशाल की भी उस तपः जन्म तेजोलेख्य ने जो कि श्रमण भगवान् महावीर को मारने के लिये अपने शरीर में से छोड़ी गई थी। उन श्रमण भगवान् महावीर के ऊपर थोड़ा या बहुत कुछ भी अपना प्रभाव नहीं दिखाया। 'अंचियं चियं करेइ' करित्ता आयाहिणपयाहिणं करेइ' सिर्फ उसने गमनागमन ही किया और करके उसने उनकी प्रदक्षिणा की। 'करित्ता उड्डं वेहासं उप्पइए' प्रदक्षिणा करके फिर वह ऊपर आकाश में उछल गई।

थधने अथवा त्यांथी पाडी इरी ज्धने, ते पर्वतादि पर सडेज पणु प्रभाव पाडी शकती नथी अने विशेष प्रभाव पणु पाडी शकती नथी, "एवामेव गोसालस्स वि मंखलिपुत्तस्स तवे तेए समणस्स भगवओ महावीरस्स वहाए सरीरगंसि निसिद्धे समाणे से णं तत्थ नो कमइ, नो परकमइ" ओज प्रभाणु मंखलिपुत्र गोशालकना द्वारा श्रमणु भगवान् महावीरने मारवाने भाटे जे तपजन्य तेजोलेख्य पोताना शरीरमांथी छोडवामां आवी डती, ते श्रमणु भगवान् महावीर पर थोडा के ओओ प्रभाव पाडी शकती नही। "अंचियं चियं करेइ, करित्ता आयाहिणपयाहिणं करेइ" तेणु मात्र गमनागमन जे कथुं. तेजोलेख्याओ महावीर प्रभुनी प्रदक्षिणा करी. "करित्ता उड्डं वेहासं उप्पइए" प्रदक्षिणा करीने ते उपर आकाश तरफ उछली. "से णं तओ पडि-

ગોસાલસ્સ મંચલિપુત્તસ્સ સરીરગં અણુહમાણે અણુહમાણે અંતો અંતો અણુપ્પ-
વિદ્દે' તત્ત્વ તપઃમભવં તેજઃ, તત્ત્વ આકાંશાત્ પ્રતિહતં-સ્થલિતં થૂત્વા પ્રતિ-
નિવૃત્તં પરાવર્તિતં સંત્ તસ્યૈવ ગોશાલસ્ય મહ્વલિપુત્રસ્ય શરીરકમ્ અનુદદહત્ અનુ-
દહત્-પૌનઃ પુન્યેન દગ્ધં કુર્વત્, અન્તઃ અન્તઃ તચ્છરીરાન્તઃ, અનુપવિષ્ટમ્,
'તણ્ણં સે ગોસાલે મંચલિપુત્તે સણ્ણં તેણ્ણં અન્નાહરે સમાણે સમણં મગ્ગં મહા-
વીરં એવં વયાસી-તત્ત્વ ત્વહ્ણ સ ગોશાલો મહ્વલિપુત્રઃ સ્વકેન તેજસા, અન્વાવિષ્ટઃ-
આક્રાન્તઃ અભિવ્યાપ્તઃ સન્ શ્રમણં મગ્ગવન્તં મહાવીરમ્, એવમ્-વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ
અવાદીત્-'તુમં ણં આહસો ! કાસવા ! મમં તવેણં તેણ્ણં અન્નાહરે સમાણે અંતો
છણ્ણં માસાણં પિત્તજ્જરપરિગયસરીરે દાહવકંતીણ્ણ છડમત્થે ચેવ કાલં કરેસ્સસિ'
હે આયુષ્મન્ ! કાશ્યપ ! કાશ્યપગોત્રીય ! મમ તપસા તપઃ મભવેણ તેજસા-
તેજોલેશ્યયા, અન્વાવિષ્ટઃ-અભિવ્યાપ્તઃ સન્ અન્તઃ-મધ્યે ષણ્ણાં માસાનામ્,

'સે ણં તઓ પહિહણ્ણ પહિનિયત્તે સમાણે તમેવ ગોસાલસ્સ મંચલિ-
પુત્તસ્સ સરીરગં અણુહમાણે ૨ અંતો અંતો અણુપ્પવિદ્દે' વહ વહાં સે
નીચે ગિરી ઓર ગિરકર વહ લૌટ કર ઉસી મંચલિપુત્ર ગોશાલ કે
શરીર કો ચાર ૨ જલાતી હુઈ અન્ત મેં ઉસી સે શરીર કે ખીતર ઘુસ
ગઈ 'તણ્ણં સે મંચલિપુત્તે સણ્ણં તેણ્ણં અન્નાહરે સમાણે સમણં મગ્ગં
મહાવીરં એવં વયાસી' તવ વહ મંચલિપુત્ર ગોશાલ અપને તેજ સે આક્રાન્ત
-અભિવ્યાપ્ત હોતા હુમા-શ્રમણ મગ્ગવાન્ સે હસ પ્રકાર કહને લગા-
'તુમં ણં આહસો ! કાસવા ! મમં તવેણં તેણ્ણં અન્નાહરે સમાણે અંતો
છણ્ણં માસાણં પિત્તજ્જરપરિગયસરીરે દાહવકંતીણ્ણ છડમત્થે ચેવ કાલં
કરિસ્સસિ' હે આયુષ્મન્ કાશ્યપ ! કાશ્યપ ગોત્રીય ! મેરે તપ સે જન્ય
તેજોલેશ્યા સે અભિવ્યાપ્ત હુણ્ણ તુમ છહ માસ કે ખીતર ૨

હણ્ણ પહિનિયત્તે સમાણે તમેવ ગોસાલસ્સ મંચલિપુત્તસ્સ સરીરગં અણુહમાણે ૨
અંતો અંતો અણુપ્પવિદ્દે " તે ત્યાંથી નીચે પડી તે પાછી ફરીને એજ ગોશા-
લકના શરીરને વારંવાર ઢાંકતી આખરે તેના જ શરીરની અંદર ઢાખલ
થઈ ગઈ. " તણ્ણં સે ગોસાલે મંચલિપુત્તે સણ્ણં તેણ્ણં અન્નાહરે સમાણે સમણં
મગ્ગં મહાવીરં એવં વયાસી " ત્યારે મંચલિપુત્ર ગોશાલક પોતાના તેજથી
(તેજોલેશ્યાથી) આક્રાન્ત (અભિવ્યાપ્ત-દગ્ધ) થયે અને એવી પરિસ્થિતિમાં
શુકાયેલા તેણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને આ પ્રમાણે કહ્યું- " તુમં ણં
આહસો ! કાસવા ! મમં તવેણં તેણ્ણં અન્નાહરે સમાણે અંતો છણ્ણં માસાણં
પિત્તજ્જરપરિગયસરીરે દાહવકંતીણ્ણ છડમત્થે ચેવ કાલં કરિસ્સસિ " હે આયુ-
ષ્મન્ ! કાશ્યપ ! કાશ્યપગોત્રીય ! મારે તપથી જન્ય તેજોલેશ્યાથી અભિ-

पित्तज्वरपरिगतशरीरः पित्तज्वरव्याप्तशरीरः, दाहव्युत्क्रान्त्या छद्मस्थ एव कालं करिष्यसि-मरिष्यसि, 'तए णं समणे भगवं महावीरे गोशालं मंखलिपुत्तं एवं वयासी'-ततः खलु श्रमणो भगवान् महावीरो गोशालं मंखलिपुत्रम्, एवं-ब्रक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-'नो खलु अहं गोशाला ! तव तवेणं तेएणं अन्नाइहे समणे अंतो छण्हं जाव कालं करेस्सामि' हे गोशाल ! नो खलु अहं तव तपसा-तपः प्रभवेण, तेजसा-तेजोलेख्यया अन्वाविष्टः- अभिव्याप्तः सन् अन्तः पण्णां यावत् मासानाम् पित्तज्वरपरिगतशरीरः, दाहव्युत्क्रान्त्या छद्मस्थ एव कालं करिष्यामि, अपितु-'अहं णं अन्नाइं सोलस वासाइं जिणे सुहत्थी विहरिस्सामि' अइं खलु अन्यानि-अपराणि, षोडशवर्षाणि यावत् जिनो भवन् सुहस्तीव सुहस्ती विहरिष्यामि 'तुमं णं गोशाला ! अप्पणाचेव सएणं तेएणं अन्नाइहे समणे अंतो सत्तरत्तस्स पित्तज्वरपरिगतशरीरे जाव 'छउमत्थे चेव कालं करेस्ससि' हे गोशाल !

पित्तज्वर से परिगत शरीर होकर-दाह की व्युत्क्रान्ति से छद्मस्थावस्था में ही मर जाओगे । 'तए णं समणे भगवं महावीरे गोशालं मंखलिपुत्तं एवं वयासी' तब श्रमण भगवान् महावीर ने मंखलिपुत्र गोशाल-से ऐसा कहा-'नो खलु अहं गोशाला ! तव तवेणं तेएणं अन्नाइहे समणे अंतो छण्हं जाव कालं करिस्सामि' हे गोशाल ! यह निश्चय समझो कि मैं तुम्हारी तपजन्य तेजोलेख्यया से अभिव्याप्त हुआ छ मास के भीतर पित्तज्वर से परिगत शरीर होकर, दाह की व्युत्क्रान्ति से छद्मस्थावस्था में नहीं मरूंगा । किन्तु-'अहं णं अन्नाइं सोलसवासाइं जिणे सुहत्थी विहरिस्सामि' इसके विपरीत मैं अन्य १६ वर्षों तक जिन अवस्था में सुहस्ती के जैसा विहार करता रहूंगा । 'तुमं णं गोशाला ! अप्पणाचेव सएणं तेएणं अन्नाइहे समणे अंतो सत्तरत्तस्स पित्तज्वर-

व्याप्त थयेदा तमे छमासमां पित्तज्वरस्थी परिगत शरीरयुक्त थधने-हाडनी व्युत्क्रान्तिथी छद्मस्थ अवस्थाभां न मरी नशी. " तएणं समणे भगवं महावीरे गोशालं मंखलिपुत्तं एवं वयासी " त्यारे श्रमणु भगवान् महावीरे मंखलिपुत्र गोशालने आ प्रमाणे कहुं-" नो खलु अहं गोशाला ! तव तवेणं तेएणं अन्नाइहे समणे अंतो छण्हं जाव कालं करिस्सामि " हे गोशाल ! ये वात तो निश्चित मानी दे, के तारी तपजन्य तेजोलेख्ययाथी अभिव्याप्त थयेदा हुं छ मासमां पित्तज्वर युक्त शरीरवाणे थधने हाडनी व्युत्क्रान्तिथी छद्मस्थ अवस्थाभां मरीश नही. परन्तु " अहं णं अन्नाइं सोलसवासाइं जिणे सुहत्थी विहरिस्सामि " हुं भीमं सोल वर्ष सुधी जिन अवस्थाभां सुहस्तीनी नेम विचरणु कयी करीश. " तुमं णं गोशाला ! अप्पणाचेव सएणं

त्वं खलु आत्मनैव स्वकेन तेजसा-तेजोलेक्षया अन्वाविष्टः-अभिव्याप्तः सन्
अन्तः मध्ये सप्तरात्रस्य, पित्तज्वरपरिगतशरीरो यावत्-दाहव्युत्क्रान्त्या छद्-
मस्थ एव कालं करिष्यसि, 'तए णं सावत्थीए नयरीए सिंघाडग जाव पहेसु
बहुजणो अन्नमन्नस्स एवमाइक्खइ जाव एवं परूवेइ'-ततः खलु श्रावस्त्यां
नगर्यां शृङ्गाटक यावत्-त्रिकचतुष्कचत्वरमहापथपथेषु बहुजनोऽन्योन्यस्य-
परस्परम्, एवं-वक्ष्यमाणप्रकारेण आख्याति यावत् भापते, प्रज्ञापयति, एवं
प्ररूपयति-'एवं खलु देवाणुप्पिया ! सावत्थीए नयरीए वहिया कोट्टए चेइए दुवे
जिणा संलवंति' ओ देवानुप्पियाः ! श्रावस्त्या नगर्याः वहिर्भागे कोष्ठके चैत्ये

परिगतशरीरे जाव छलमत्थे चेव कालं करिस्ससि' परन्तु हे गोशाल !
तुम अपनी ही तेजोलेक्षया से अभिव्याप्त होकर साप्तरात्रि के बीच में
पित्तज्वर से परिगत शरीर होकर के यावत् दाह की व्युत्क्रान्ति द्वारा
छद्मस्थावस्था में ही मरोगे । 'तए णं सावत्थीए नयरीए सिंघाडग जाव
पहेसु बहुजणो अन्नमन्नस्स एवमाइक्खइ जाव एवं परूवेइ' तब इसके
बाद श्रावस्ती नगरी के शृङ्गाटक, यावत् त्रिक, चतुष्क, चत्वर, महापथ
एवं पथ इन सब में एकत्रित हुए लोगों ने परस्पर में इस प्रकार से बात-
चीत करना प्रारंभ किया-यहां यावत् शब्द से ऐसा भाषण करना,
ऐसा प्रज्ञापना करना ऐसी प्ररूपणा करना प्रारंभ किया-'एवं खलु
देवाणुप्पिया ! सावत्थीए नयरीए वहिया कोट्टए चेइए दुवे जिणा संल-
वंति' हे देवानुप्पियो ! श्रावस्ती नगरी के बाहर कोष्ठक चैत्य में दो जिन

तेएणं अन्नाइहे समाणे अंतो सत्तरत्तस्व पित्तज्वरपरिगतशरीरे जाव छलमत्थे चेव
कालं करिस्ससि ' परन्तु हे गोशाल ! तुं तारी पोतानी ज तेजोलेक्षया वडे
अभिव्याप्त थवाने कारण्णे साप्तरात्रि पूरी थया पडेलां, पित्तज्वर परिगत
शरीरवाणे थउने दाहनी व्युत्क्रान्तिथी छद्मस्थ अवस्थाभां ज भरणु पाभीश.
" तए णं सावत्थीए नयरीए सिंघाडग जाव पहेसु बहुजणो अन्नमन्नस्स एवमाइ-
क्खइ, जाव एवं परूवेइ " तयार णाह श्रावस्ती नगरीना शृङ्गाटक, त्रिक,
चतुष्क, चत्वर, महापथ अने पथ पर धण्णा लोके लेगा थउने ओक णीलने
आ प्रमाण्णे कडेवा लाग्या, आ प्रमाण्णे प्रतिपादन करवा लाग्या,
आ प्रमाण्णे प्रज्ञापना करवा लाग्या अने आ प्रमाण्णे प्ररूपणा
करवा लाग्या. " एवं खलु देवाणुप्पिया ! सावत्थीए नयरीए वहिया
कोट्टए चेइए दुवे जिणा संलवंति " हे देवानुप्पियो ! आ श्रावस्ती नगरीनी
भंडार कोष्ठक चैत्यभां जे जिन वच्चे आ प्रजारनी वातचीत आदी रही छे-

દ્વૌ જિનોં સંલપતઃ પરસ્પરં ભાપેતે-‘એગે વયંતિ-તુમં પુર્વિ કાલં કરેસ્સસિ’ એકે વદન્તિ-ત્વં પૂર્વ-પ્રથમં, કાલં કરિષ્યસિ, ‘એગે વયંતિ-તુમં પુર્વિ કાલં કરેસ્સસિ’ એકે અપરે વદન્તિ-ત્વમ્ પૂર્વ-પ્રથમં કાલં કરિષ્યસિ, ‘તત્થ ણં કે પુણ સમ્માવાઈ, કે પુણ મિચ્છાવાઈ ?’ તત્ર-તયોર્દ્વયોર્મધ્યે खलु કઃ પુનઃ જિનઃ સમ્યગ્ વાદી-યથાર્થવક્તા વર્તતે ? કઃ પુનર્જિનો મિથ્યાવાદી વર્તતે ? ‘તત્થ ણં જે સે અહપ્પહાણે જણે સે વયઈ-સમણે ભગવં મહાવીરે સમ્માવાઈ, ગોસાલે મંઘલિપુત્તે મિચ્છાવાઈ’ તત્ર-તેષુ મધ્યે खलु યોઽસીં યથા પ્રધાનો જનો-યો યઃ પ્રધાનો જનો વર્તતે, સ વદતિ-શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરઃ સમ્યગ્વાદી વર્તતે, અથ ચ ગોશાલો મહ્વલિપુત્રો મિથ્યાવાદી વર્તતે અજ્ઞોત્તિ સમણે ભગવં મહાવીરે સમણે નિગંથે આમંતેત્તા એવં વયાસી’-ઓ આર્યો ! ઇતિ સમ્બોધ્ય શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરઃ શ્રમણાન્ નિર્ગ્રન્થાન્ આમન્થ્ય, એવં-વશ્યમાણપ્રકારેણ અવાદીત્-‘અજ્ઞો ! સે

આપસ મેં હસ પ્રકાર સે ચાતચીત કર રહે હેં-‘એગે વયંતિ, -તુમં પુર્વિ કાલં કરેસ્સસિ’ હનમેં એક એક સે કહ રહા કિ તુમ મુક્ક સે પહિછે મરોગે । ‘એગે વયંતિ-તુમં પુર્વિ કાલં કરેસ્સસિ’ દૂસરા કહ રહા કિ તુમ મુક્ક સે પહિછે મરોગે’ ‘તત્થ ણં કે પુણ સમ્માવાઈ, કે પુણ મિચ્છાવાઈ’ સો હનમેં કૌન સત્યવાદી હૈ ઓર કૌન અસત્યવાદી હૈ । ‘તત્થ ણં જે સે અહપ્પહાણે જણે સે વયઈ-સમણે ભગવં મહાવીરે સમ્માવાઈ, ગોસાલે મંઘલિપુત્તે મિચ્છાવાઈ’ તવ હન મનુષ્યોં કે વીચ મેં જો પ્રધાન મનુષ્ય થા, વહ કહને લગા-શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર યથાર્થવક્તા હેં ઓર મંઘલિપુત્ર ગોશાલક અસત્યવાદી હૈ । ‘અજ્ઞો ત્તિ સમણે ભગવં મહાવીરે સમણે નિગંથે આમંતેત્તા એવં વયાસી’ હે આર્યો ! હસ પ્રકાર સે શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોં કો સંવોધિત કરકે શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર ને

“ એગે વયંતિ-તુમં પુર્વિ કાલં કરેસ્સસિ ” તેમાંથી એક ખીજાને કહે છે કે તમે મારા પહેલાં મરશો. “ એગે વયંતિ-તુમં પુર્વિ કાલં કરેસ્સસિ ” અને ખીજો પહેલાંને કહે છે કે તમે મારા પહેલાં મરશો. “ તત્થ ણં કે પુણ સમ્માવાઈ, કે પુણ મિચ્છાવાઈ ” તે તે બન્નેમાંથી કોને સત્યવાદી માનવો. અને કોને અસત્યવાદી માનવો ? “ તત્થ ણં જે સે અહપ્પહાણે જણે સે વયઈ-સમણે ભગવ મહાવીરે સમ્માવાઈ, ગોસાલે મંઘલિપુત્તે મિચ્છાવાઈ ” ત્યારે તે મનુષ્યોમાં જે પ્રધાન (મુખ્ય) પુરૂષ હોતો, તે કહેવા લાગ્યો “ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર યથાર્થવક્તા છે અને મંઘલિપુત્ર ગોશાલક અસત્યવાદી છે. “ અજ્ઞો ત્તિ સમણે ભગવં મહાવીરે સમણે નિગંથે આમંતેત્તા એવં વયાસી ” ‘હે આર્યો !’ આ પ્રકારે શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોને સંવોધન કરીને, શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે

जहा नामए तणरासीइ वा, कट्टरासीइ वा, पत्तरासीइ वा, तयारासीइ वा' तुस-
रासीइ वा, भुसरासीइ वा, गोमयरासीइ वा' अवकररासीइ वा' हे आर्याः ।
तत्-अथ यथानाम-तृणराशिरिति वा, काष्ठराशिरिति वा, पत्रराशिरिति वा,
त्वग्गूराशिरिति, तुषराशिरिति वा, बुसराशिरिति वा, गोमयराशिरिति वा, अवकर-
राशिः-कचवरराशिरिति वा 'अगणिज्ञामिए अगणिञ्जसिए, अगणिपरिणामिए,
हयतेये, गयतेये, नट्टतेये, भट्टतेये, लुत्ततेये, विणट्टतेये जाव' अग्निध्मातः-
अग्निना ध्मातः-दग्धः, अथवा अग्निना ध्यामितः-ईषदग्धः, अग्निजुष्टः-अग्निना
जुष्टः-सेवितः अग्निपरिणामितः-अग्निना परिणामं प्रापितः सन् हततेजाः-
हतं तेजो यस्य स तथाविधः धूल्यादिना ध्वस्ततेजाः गततेजाः-तेजोरहितः क-
चित् स्वत एव नष्टतेजाः, भ्रष्टतेजाः कचिद् व्यक्ततेजाः लुप्ततेजाः, विनष्टतेजाः

उनसे ऐसा कहा-‘अज्जो ! से जहानामए तणरासीइ वा कट्टरासीइ
वा, पत्तरासीइ वा, तयारासीइ वा, तुसरासीइ वा, गोमयरासीइ वा, अव-
कररासीइ वा, हे आर्यो ! जैसे तृणराशि-तृणों का समूह, या काष्ठ-
राशि-लकड़ियों का समूह, पत्रराशि-पत्रों का समूह, त्वग्गूराशि-छाल
का समूह, तुषराशि-फोतरों का समूह, बुसराशि-भुसा का समूह,
गोमयराशि-कैड़ों का समूह अथवा अवकरराशि-कूड़ा का समूह,
‘अगणिज्ञामिए’ अग्नि से दग्ध होकर, अथवा अग्नि से थोड़ा सा
जला हुआ होकर, ‘अगणिञ्जसिए’ अग्नि से खूब जला हुआ होकर या
‘अगणिपरिणामिए’ अग्नि से परिणत होकर । ‘हयतेये, गयतेए, नट्ट-
तेये भट्टतेए, लुत्ततेए, विणट्टतेए जाव’ हततेज-धूली आदि के पटक
देने से ध्वस्ततेजवाली हो जाता है, गततेज-तेजरहित हो जाता है,
कहीं पर स्वतः ही धीरे २ तेजरहित हो जाता है, नष्टतेज-नष्टतेज-

तेभने आ प्रभण्णे कलुं-“ अज्जो ! से जहा नामए तणरासीइ वा, कट्टरासीइ
वा, पत्तरासीइ वा, तयारासीइ वा, तुसरासीइ वा, भुसरासीइ वा, गोमयरासीइ
वा, अवकररासीइ वा ” हे आर्या ! जेभ केअ तृणराशि-धासनो ढगवो,
काष्ठराशि (लाकड़ानो ढगवो), पत्रराशि, त्वग्गूराशि (छालनो ढगवो), तुष-
राशि (फोतरानो ढगवो), भुसराशि-भुसानो ढगवो, गोमयराशि (छाणानो
ढगवो), अथवा कयरानो ढगवो “ अगणिज्ञामिए ” अग्नि वडे दग्ध थध ने
अटवो के थोडा प्रमाणमां भणीने, “ अगणिञ्जसिए ” अग्नि वडे पूअ न
भणीने अथवा “ अगणिपरिणामिए ” अग्नि वडे परिणत थध ने “ हयतेये,
गयतेए, नट्टतेय, भट्टतेए, लुत्ततेए, विणट्टतेए जाव ” हततेज (धूल आदि
नाभवाथी नष्ट तेजवाणी) थध नय छे गततेज (तेजरहित) थध नय छे-
क्यारेक आप भेजे न धीमे धीमे तेजरहित थध नय छे, नष्टतेज (नष्ट

કચિત્ સ્વરૂપભ્રષ્ટતેજાઃ યાવદ્ ભવતિ, 'એવામેવ ગોસાલે મંચલિપુત્તે મમ વહાણ સરીરગંસિ તેયં નિસિરેત્તા હ્યતેયે ગયતેયે જાવ વિણટ્ટતેસે જાણ' એવામેવ-તથૈવ, ગોશાલો મંચલિપુત્રો મમ વધાય, શરીરકે-સ્વશરીરાત્ તેજઃ-તેજોલેશ્યાં નિઃ-સૃજ્ય-નિઃસ્સાર્ય, હતતેજાઃ, ગતતેજાઃ યાવત્-નષ્ટતેજાઃ, ભ્રષ્ટતેજાઃ લુપ્તતેજાઃ, વિનષ્ટતેજાઃ જાતઃ 'તં છંદેણં અજ્ઞો ! તુભે ગોસાલે મંચલિપુત્તં ધમ્મિયાણ પઢિચોયણાણ પઢિચોણહ' તત્-તસ્માત્કારણાત્ મો આર્યાઃ ! છંદેન-યથેષ્ટં યૂયં ગોશાલં મહ્લિપુત્રમ્, ધાર્મિક્યા-ધર્મસમ્બન્ધિન્યા, પ્રતિનોદનયા-તદ્વિરુદ્ધતયા વાદવિવાદેન, પ્રતિનોદયત-વિવાદં કુરુત, 'પઢિચોણ્તા, ધમ્મિયાણ પઢિસારણાણ પરિસારેહ' પ્રતિનોદ્ય ધાર્મિક્યા-ધર્મસમ્બન્ધિન્યા પ્રતિસારણયા-તન્મતિ પ્રતિકૂલ-

વાલા હો જાતા હૈ, ભ્રષ્ટતેજવાલા હો જાતા હૈ, કહીં પર અવ્યક્ત તેજવાલા હો જાતા હૈ, લુપ્ત તેજવાલા હો જાતા હૈ-કહીં પર સ્વરૂપ સે ભ્રષ્ટ તેજવાલા હો જાતા હૈ, 'એવામેલ ગોસાલે મંચલિપુત્તે મમ વહાણ સરીરગંસિ તેયં નિસિરેત્તા હ્યતેયે ગયતેયે જાવ વિણટ્ટતેયે જાણ' હસી પ્રકાર સે મંચલિપુત્ર ગોશાલ મુક્તે મારને કે લિયે સ્વશરીર સે તેજો-લેશ્યા કો નિકાલ કર હતતેજવાલા, ગતતેજવાલા, યાવત્ નષ્ટ-તેજવાલા, ભ્રષ્ટતેજવાલા, લુપ્તતેજવાલા ઓર વિનષ્ટ તેજવાલા, હો ગયા હૈ । 'તં છંદેણં અજ્ઞો ! તુભે ગોસાલં મંચલિપુત્તં ધમ્મિયાણ પઢિચોયણાણ પઢિચોણહ' હસલિયે અવ આપ લોગ હચ્છાનુસાર મંચલિપુત્ર ગોશાલ કો ધર્મસંબંધી પ્રતિનોદના સે-તદ્વિ-રુદ્ધવાદવિવાદ સે પ્રતિનોદિત કરો-વાદ વિવાદ કરો । 'પઢિચોણ્તા ધમ્મિયાણ પઢિસારણાણ પઢિસારેહ' વાદવિવાદ કરકે ધર્મ સંબંધી પ્રતિ-

તેજવાળી) થઈ જાય છે, ભ્રષ્ટતેજવાળી થઈ જાય છે એટલે કે અવ્યક્ત તેજવાળી થઈ જાય છે, લુપ્તતેજવાળી થઈ જાય છે અને સંપૂર્ણતઃ વિનષ્ટ તેજવાળી થઈ જાય છે, " એવામેવ " એજ પ્રમાણે " ગોસાલે મંચલિપુત્તે મમ વહાણ સરીરગંસિ તેયં નિસિરેત્તા હ્યતેયે, ગયતેયે જાવ વિણટ્ટતેયે જાણ " મંચલિપુત્ર ગોશાલક મને મારવાને માટે પોતાના શરીરમાંથી તેજોલેશ્યા છોડીને હતતેજ, ગતતેજ, નષ્ટતેજ, ભ્રષ્ટતેજ, લુપ્તતેજ અને વિનષ્ટતેજવાળો થઈ ગયો છે. " તં છંદેણં અજ્ઞો ! તુભે ગોસાલં મંચલિપુત્તં ધમ્મિયાણ પઢિચોયણાણ પઢિચોણહ " તો હે આર્યો ! હવે તમે મંચલિપુત્ર ગોશાલની સાથે ઇચ્છાનુસાર ધાર્મિક પ્રતિનોદના દ્વારા તેને પ્રતિનોદિત કરો. એટલે કે તેના મતની વિરુદ્ધ વાદવિવાદ કરો, " પઢિચોણ્તા ધમ્મિયાણ પઢિસારણાણ પઢિસારેહ " વાદવિવાદ કર્યા બાદ ધર્મસંબંધી પ્રતિસ્મારણા વડે-એટલે કે

तथा विस्मृतार्थान् प्रतिसारयत् स्मारयत्, 'पडिसारित्ता धम्मिणं पडोयारेणं पडोयारेह' प्रतिस्मार्य-स्मारयित्वा, धार्मिकेन-धर्मसम्बन्धिना प्रात्युपचारेण-औपचारिकव्यवहारेण, प्रत्युपचारयत्-प्रत्युपचारं कुरुत्, औपचारिकव्यवहारं-विधत्तेत्यर्थः, 'पडोयारेत्ता, अट्टेहिय, हेऊहिय, पसिणेहिय, वागरणेहिय, कारणेहिय, निप्पट्टपसिणवागरणं करेह' प्रत्युपचार्य-प्रत्युपचारं कृत्वा, अर्थैश्च प्रयोजनैः, अभिधेयरूपार्थैर्वा, हेतुभिश्च युक्तिवादैश्च, प्रश्नैश्च-तन्मतविरुद्धप्रतिप्रश्नैश्च, व्याकरणैश्च-व्याख्याकरणैश्च, कारणैश्च, निःस्पृष्टप्रश्नव्याकरणम्-निर्गतानि स्पृष्टानि प्रश्नव्याकरणानि प्रश्नोत्तराणि यस्य स तथाविधं कुरुत्, निरुत्तरं विधत्तेति भावः, 'तएणं ते समणा निगंथा समणेणं भगवया महावीरेणं एवं वुत्ता समाणा समणं

स्मारणा से-उसके मत के यह विरुद्ध है । इस रूप से उसे विस्मृत अर्थ की स्मृति कराओ । 'पडिसारित्ता धम्मिणं पडोयारेणं पडोयारेह' अर्थ की स्मृति कराकर फिर तुम लोग धर्मसंबन्धी प्रत्युपचार से-औपचारिक-व्यवहार से-औपचारिक व्यवहार करो 'पडोयारेत्ता अट्टेवि य हेऊहि य, पसिणेहि य, वागरणेहि य, कारणेहि य, निप्पट्टपसिणवागरणं करेह' प्रत्युपचार करके अर्थ-प्रयोजनों द्वारा, अथवा-अभिधेयरूप अर्थों द्वारा, हेतु-युक्तिवाद द्वारा, प्रश्नों-उसके मत के विरुद्ध प्रति प्रश्नों द्वारा, व्याकरणों द्वारा और कारणों द्वारा निःस्पृष्ट प्रश्नव्याकरणवाला उसे बनाओ अर्थात्-पूछे गये प्रश्नों का वह उत्तर न दे सके ऐसा उसे कर दो-निरुत्तर करो । 'तए णं ते समणा निगंथा समणेणं भगवया

. आ तेना मतनी विद्ध छे ओ इपे-तेने विस्मृत अर्थनी स्मृति करावे । " पडिसारित्ता धम्मिणं पडोयारेणं पडोयारेह " तेने अर्थनी स्मृति करावीने तमे तेनी साथे धर्मसंबन्धी औपचारिक व्यवहार करे । " पडोयारेत्ता अट्टेहि य, हेऊहि य, पसिणेहि य, वागरणेहि य कारणेहि य, निप्पट्टपसिणवा गरणं करेह " प्रत्युपचार (औपचारिक व्यवहार) करीने अर्थ द्वारा (प्रयोजन द्वारा), अथवा अभिधेय इय अर्थों द्वारा, हेतुद्वारा-युक्तिवाद द्वारा प्रश्नो द्वारा-तेना मतनी विद्धना प्रति प्रश्नो द्वारा व्याकरणों द्वारा अने कारणों द्वारा निःस्पृष्ट प्रश्नव्याकरणवालो बनावे, अट्टे के पूछवामां आवेला प्रश्नोना उत्तर न आपी शके ओवी परिस्थितिमां तेने भूझी दधने, तेने निरुत्तर करी नाओ ।

" तएणं ते समणा निगंथा समणेणं भगवया महावीरेणं एव वुत्ता समाणा समणं भगवं महावीरं वंदन्ति, नमंसति, वंदित्ता नमंसित्ता जेणेव गोसाले मंखळि-

મગવં મહાવીરં વંદંતિ, નમંસંતિ' તતઃ સ્વલુ તે શ્રમણાઃ નિર્ગ્રન્થાઃ શ્રમણેન મગવતા મહાવીરેણ, એવં-પૂર્વોક્તરીત્યા, ઉક્તાઃ સન્તઃ શ્રમણં મગવતં મહાવીરં વન્દન્તે નમસ્યન્તિ, 'વંદિત્તા, નમંસિત્તા જેણેવ ગોસાલે મંઘલિપુત્તે તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ, ઉવાગચ્છિત્તા' વન્દિત્વા, નમસ્યિત્વા યત્રૈવ ગોશાલો મહ્વલિપુત્રઃ આસીત્, તત્રૈવ ઉવાગચ્છતિ, ઉવાગત્ય 'ગોસાલં મંઘલિપુત્તં ધમ્મિયાણ પઢિચોયણાણ પઢિચોણંતિ' ગોશાલં મહ્વલિપુત્રમ્, ધાર્મિક્યા-ધર્મસમ્વન્ધિન્યા પ્રતિનોદનયા-તન્મતવિરુદ્ધ-તયા પ્રતિવચનેન પ્રતિનોદયન્તિ-પ્રતિવાદં કુર્વન્તિ, 'પઢિચોણ્તા ધમ્મિયાણ પઢિ-સારણાણ પઢિસારેંતિ' પ્રતિનોદ્ય-વાદવિવાદં કૃત્વા, ધાર્મિક્યા-ધર્મસમ્વન્ધિન્યા, પ્રતિસ્મારણયા-તન્મતપતિકૂલતયા પ્રતિવચનેન વિસ્મૃતાર્થાન્ પ્રતિસ્મારયન્તિ-સંસ્મારયિત્વા, 'પઢિસારેત્તા, ધમ્મિણં પઢોયારેણં પઢોયારેંતિ' પ્રતિસ્માર્ય-

મહાવીરેણં એવં યુક્તા સમાણા સમણં મગવં મહાવીરં વંદંતિ, નમંસંતિ' શ્રમણ મગવાન્ મહાવીરને જવ ડન નિર્ગ્રંથો સે એસા કહા તવ ડન્હોને શ્રમણ મગવાન્ કો વન્દના કી, નમસ્કાર કિયા। 'વંદિત્તા નમંસિત્તા જેણેવ ગોસાલે મંઘલિપુત્તે તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ' વન્દના નમ-સ્કાર કર ફિર વે જહાં વહ મંઘલિપુત્ર ગોશાલ થા' વહાં પર આવે। 'ઉવાગચ્છિત્તા' વહાં આકરકે 'ગોસાલં મંઘલિપુત્તં ધમ્મિયાણ પઢિચો-યણાણ પઢિચોણંતિ' ડન્હોને મંઘલિપુત્ર ગોશાલ કો ધાર્મિક પ્રતિનોદના સે પ્રતિનોદિત કિયા-ડસકે મત કે વિરુદ્ધ હોકર ડસસે વાદ વિવાદ કિયા। 'પઢિચોણ્તા ધમ્મિયાણ પઢિસારણાણ પઢિસારેંતિ' વાદ વિવાદ કરકે ફિર ડસકે લિયે યહ વાત ડસકે મત કે વિરુદ્ધ હૈ। હસ રૂપ સે વિસ્મૃત અર્થ કી સ્મૃતિ કરાઈ। 'પઢિસારેત્તા ધમ્મિણં પઢોયારેણં

પુત્તે તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ" જ્યારે શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરે તે શ્રમણુનિર્ગ્રંથાને આ પ્રમાણુ કહ્યું, ત્યારે તેમણુ તેમને વંદણુ કરી અને નમસ્કાર કર્યા. વંદણુનમસ્કાર કરીને તેઓ મંઘલિપુત્ર ગોશાલની પાસે પહોંચી ગયા. "ઉવાગચ્છિત્તા" ત્યાં જઈને "ગોસાલં મંઘલિપુત્તં ધમ્મિયાણ પઢિચોયણાણ પઢિચોણંતિ" તેમણુ ગોશાલને ધાર્મિક પ્રતિનોદના દ્વારા પ્રતિનોદિત કર્યો, એટલે કે તેના મતની વિરુદ્ધમાં તેની સાથે વાદવિવાદ કર્યો. "પઢિચોણ્તા ધમ્મિયાણ પઢિસારણાણ પઢિસારેંતિ" ત્યાર બાદ તેમણુ તેને પ્રતિસ્મારણુ દ્વારા પ્રતિસ્મારિત કર્યો, એટલે કે "આ વાત તારા મતની વિરુદ્ધ છે," આ રૂપે વિસ્મૃત અર્થની તેને સ્મૃતિ કરાવી. "પઢિસારેત્તા ધમ્મિણં પઢોયારેણં પઢોયારેંતિ" ત્યાર બાદ તેમણુ ધાર્મિક પ્રત્યુપચાર દ્વારા તેને પ્રત્યુપચારિત

संस्मार्य, धार्मिकेण-प्रत्युपचारेण प्रत्युपचारयन्ति 'पडोयारेत्ता, अट्टेहिय, हेऊहिय, कारणेहिय जाव वागरणं वागरेति' प्रत्युपचार्य औपचारिकप्रयोगं कृत्वा, अर्थैश्च-प्रयोजनैश्च, अभिप्रेयार्थैर्वा हेतुभिश्च-युक्तिवादैश्च, कारणैश्च यावत्-प्रतिप्रश्नैश्च, व्याकरणैश्च निःस्पृष्टप्रश्नव्याकरणं कुर्वन्ति। 'तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते समणेहिं निग्गंथेहिं धम्मियाए पडिचोयणाए पडिचोइज्जमाणे जाव निप्पट्टपसिणवागरणे कीरमाणे' ततः खलु स गोशालो मद्बलिपुत्रः श्रमणैः निर्ग्रन्थैः धार्मिकया धर्मसम्बन्धिन्या प्रतिनोदनया-तन्मतविरुद्धतया प्रतिवचनेन प्रतिनोद्यमानः-प्रतिकूलतया प्रतिपृच्छ्यमानः यावत्-धार्मिकया प्रतिसारणया-तन्मतप्रतिकूलतया विस्मृतार्थस्मारणया, प्रतिसार्यमाणः-विस्मृतार्थान् स्मार्यमाणः धार्मिकेण प्रत्युपचारेण-प्रत्युपचार्यमाण-औपचारिकतया व्यवहार्यमाणः, अर्थैश्च-प्रयोजनैः हेतुभिश्च-पडोयारेति' स्मृति कराकर फिर उन्होंने धार्मिक प्रत्युपचार से उसका प्रत्युपचार किया। 'पडोयारेत्ता अट्टेहिय, हेऊहिय, कारणेहिय, जाव वागरणं करेति' औपचारिक व्यवहार करके अर्थ, हेतु, कारण यावत्-प्रतिप्रश्न और व्याकरण इन सबको लेकर उसे निरुत्तर कर दिया। 'तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते समणेहिं निग्गंथेहिं धम्मियाए पडिचोयणाए पडिचोइज्जमाणे जाव निप्पट्टपसिणवागरणे कीरमाणे' इस प्रकार श्रमण निर्ग्रन्थों द्वारा धार्मिक प्रतिनोदना द्वारा-उसके मत से विरुद्ध होने के कारण प्रतिवचन द्वारा प्रतिनोद्यमान हुआ-प्रतिकूलतारूप से पूछा गया, यावत्-धर्मसंबन्धी प्रतिसारणा द्वारा-उसके मत के प्रतिकूल होने के कारण उसरूपा से, विस्मृत हुए अर्थ की स्मृति युक्त कराया गया, तथा धार्मिक प्रत्युपचार से प्रत्युपचार युक्त किया गया-वह मंखलिपुत्र गोशाल अर्थ-प्रयोजन, हेतु-युक्तिवाद, प्रतिप्रश्न और व्याक-

र्था, "पडोयारेत्ता अट्टेहिय, हेऊहिय, कारणेहिय, जाव वागरणं करेति" आ प्रकारे औपचारिक व्यवहार कर्था आइ तेमण्णे तेने अर्थ, हेतु, कारण, प्रतिप्रश्न अने व्याकरण, आ रुधणी विधिआ द्वारा निरुत्तर करी नाज्ये। "तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते समणेहिं निग्गंथेहिं धम्मियाए पडिचोयणाए पडिचोइज्जमाणे जाव निप्पट्टपसिणवागरणे कीरमाणे" आ प्रकारे श्रमणु निग्रंथे द्वारा धार्मिक प्रतिनोदना द्वारा प्रतिनोदित करवाभां आवेल, प्रतिस्मारणा द्वारा विस्मृत अर्थानी स्मृति करावना इय प्रतिस्मारित करवाभां आवेला, धार्मिक प्रत्युपचार द्वारा प्रत्युपचारयुक्ता करवाभां आवेल, ते मंखलिपुत्र गोशालकने अर्थ (प्रयोजना, हेतु (युक्तिवाद), प्रतिप्रश्न अने व्याकरण आ

યુક્તિશદૈઃ, પતિપશ્ચૈશ્વ, વ્યાકરણૈશ્વ-વ્યાખ્યાનૈઃ કારણૈશ્વ નિઃસ્પૃષ્ઠપશ્ચવ્યાકરણઃ
 પૃષ્ઠપશ્ચાનામુત્તરરહિતઃ ક્રિયમાણઃ સન્ 'આસુરત્તે જાવ મિસમિસેમાણે નો
 સંચાણ્, સમણાણં નિગંથાણં સરીરગસ્સ કિંચિ આવાહં વા વાવાહં વા ઉપ્પાણ્તણ
 છવિચ્છેદં વા કરેત્તણ' આશુરક્તઃ-ક્રોધેન જાજ્વલ્યમાનઃ, યાવત્-મિપમિપાયમાણઃ-
 દન્તૈરોઠદશનપૂર્વકં મિપમિપશ્ચ્ચોચ્ચારણં કુર્વન્ નો શક્નોતિ-નો સમર્થો ભવતિ,
 શ્રમણાનાં નિર્ગ્રન્થાનાં શરીરકસ્ય કિંચિદ્ આવાધામ્-ઈપત્પીડાં વા, વ્યાવાધામ્-
 વિશેષપીડાં વા ઉત્પાદયિતુમ્, છવિચ્છેદમ્-આક્રુતિમત્તં વા કર્તું નો શક્નોતિ ઇતિ
 પૂર્વેણ સમ્બન્ધઃ, 'તણ્ તે આજીવિયા થેરા ગોસાલં મંઝલિપુત્તં સમણેહિં નિગંથેહિં
 ધમ્મિયાણ પઢિચોયણાણ પઢિચોણ્જ્જમાણં' તતઃ સ્વલુ તે આજીવિકાઃ ગોસાલક-
 સંઘવર્તિનઃ, સ્થવિરાઃ, ગોસાલં મઢ્ઢલિપુત્તં શ્રમણૈઃ નિર્ગ્રન્થૈઃ ધાર્મિકયા-ધર્મસમ્બન્ધિ-

રણ દ્વન સ્વચક્રી સહાયતા સે નિરુત્તર જવ કર દિયાગુમયા તથ વહ 'આસુ-
 રત્તે જાવ મિસમિસેમાણે નો સંચાણ્, સમણાણં નિગંથાણં સરીરગસ્સ
 કિંચિ આવાહં વા વાવાહં વા ઉપ્પાણ્તણ છવિચ્છેદં વા કરેત્તણ' ફકદમ
 ક્રોધ સે જાજ્વલ્યમાન હો ઊઠા ઓર યાવત્-દાંતોં સે અપને હોઠ કો
 ડસતા હુઆ વહ મિવમિષ શબ્દોચ્ચારણ કરને લગા । પરન્તુ ડસમેં
 એસી અથ કુછ ઓ શક્તિ નહીં રહી જો વહ ડન શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોં
 કા કુછ ઓ વિગાડ કર સકે, ડસસે શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોં કે શરીર મેં
 થાડી યા વહુત પીડા કરતે ઓ નહીં બની ઓર ન ડનકે કિસી ઓ
 અવયવ કા છેદ હી કરતે બના । 'તણ્ તે આજીવિયા થેરા ગોસાલં
 મંઝલિપુત્તં સમણેહિં નિગંથેહિં ધમ્મિયાણ પઢિચોયણાણ પઢિચોણ્જ્જમાણં'

બધાંની સહાયતા દ્વારા જ્યારે નિરુત્તર કરી નાખવામાં આવ્યો, ત્યારે તે
 “ આસુરત્તે જાવ મિસમિસેમાણે નો સંચાણ્, સમણાણં નિગંથાણં સરીરગસ્સ
 કિંચિ આવાહં વા વાવાહં વા ઉપ્પાણ્તણ છવિચ્છેદં વા કરેત્તણ ” ક્રોધથી
 પ્રજ્વલિત થઈ ગયો, રૂદ્ધ, કુદ્ધ અને કુપિત થયેલો તે દાંત વડે હોઠ કડકવા
 લાગ્યો, દાંત કચકચાવવા લાગ્યો અને ધૂંઆકૂંઆ થઈ ગયો. પરન્તુ હવે
 એવી કોઈ પણ શક્તિ જ રહી ન હતી કે જેના દ્વારા તે શ્રમણનિર્ગ્રન્થાને
 સડેજ પણ ધબક કરી શકે આ પ્રકારની પરિસ્થિતિમાં તેના દ્વારા તે શ્રમણ-
 નિર્ગ્રન્થાના શરીરમાં થોડી અથવા અધિક પીડા પણ ઉત્પન્ન કરી શકાઈ
 નહીં અને તેમના શરીરના કોઈ પણ અવયવોનું છેદન કરવાનું કાર્ય પણ
 બની શક્યું નહીં. “ તણ્ તે આજીવિયા થેરા ગોસાલં મંઝલિપુત્તં સમણેહિં
 નિગંથેહિં ધમ્મિયાણ પઢિચોયણાણ પઢિચોણ્જ્જમાણં ” આ પ્રકારે શ્રમણ નિર્ગ્રન્થો

न्या प्रतिनोदना-तन्मतविरुद्धप्रतिवचनया, प्रतिनोद्यमानं-विरुद्धतया प्रतिपृच्छ्य-
मानम् 'धम्मियाए पडिसारणाए पडिसारिज्जमाणं, धम्मिएणं पडोयारेण य
पडोयारेज्जमाणं' धार्मिकया धर्मसम्बन्धिन्या, प्रतिसारणया-तन्मतप्रतिकूलतया
विस्मृतार्थस्मारणया प्रतिस्मार्यमाणम्-विस्मृतार्थान् संस्मार्यमाणम्, धार्मिकेण
धर्मसम्बन्धिना, प्रत्युपचारेण-औपचारिकप्रयोगेण, च प्रत्युपचार्यमाणम्-प्रत्युप-
चारविषयी क्रियमाणम्, 'अट्टेहि य हेऊहि य जाव कीरमाणं आसुरत्तं जाव मिसि
मिसेमाणं' अर्थश्च-प्रयोजनैः, हेतुमिश्र युक्तिभिः, यावत्-प्रश्नश्च, व्याकरणैश्च
निःस्पृष्टप्रश्नव्याकरणम्, क्रियमाणम्, आशुरत्तं-क्रोधेन जाज्वल्यमानम् यावत्
मिषमिषायमाणम्-दन्तौष्ठदशनपुःसरं मिषमिषशब्दमुच्चारयन्तम्, 'समणाणं
निगंथाणं सरीरगस्स किंचि आवाहं वा, वावाहं वा, छविच्छेदं वा अकरेमाणं
पासंति' श्रमणानां निर्ग्रन्थानां शरीरकस्य किञ्चित् आवाधाम्-ईपत्पीडां वा,

इस प्रकार से श्रमण निर्ग्रन्थों द्वारा धार्मिक प्रतिनोदना को लेकर-उसके
मतके विरुद्ध होकर-वादविवाद में उतारे गये, 'धम्मियाए पडिसार-
णाए पडिसारिज्जमाणं, धम्मिएणं पडोयारेण य पडोयारेज्जमाणं'
धर्मसंबंधी प्रतिस्मारणाको लेकर प्रत्युपचार का विषय किये गये एवं
'अट्टेहि य हेऊहि य जाव कीरमाणं आसुरत्तं जाव मिसिमिसेमाणं सम-
णाणं निगंथाणं सरीरगस्स किंचि आवाहं वा वावाहं छविच्छेदं वा
अकरेमाणं पासंति' अर्थ-प्रयोजन, हेतु-युक्तिवाद, यावत्-प्रश्न और
व्याकरण इन सबकी सहायता से निरुत्तर किये गये और इसी कारण
क्रोध से जाज्वल्यमान हुए, तथा दांतों से होठों को डसता हुआ और
मिसमिस शब्द करते हुए मंखलिपुत्र गोशाल को, श्रमण निर्ग्रन्थों के

द्वारा प्रतिनोदना द्वारा-तेना मतनी विरुद्धमां वादविवाद द्वारा पराजित
करायेला "धम्मियाए पडिसारणाए पडिसारिज्जमाणं" प्रतिस्मारणु द्वारा
प्रतिस्मारित करायेला अट्टेहे के तेना ज मतना विस्मृत अर्थतुं जेने स्मरणु
कराववामां आण्युं छे ओवा, तथा औपचारिक प्रयोग (व्यवहार) द्वारा
प्रत्युपचारित करायेला, अने "अट्टेहि य, हेऊहि य जाव कीरमाणं आसुरत्तं
जाव मिसिमिसेमाणं समणाणं निगंथाणं सरीरगस्स किंचि आवाहं वा वावाहं
वा छविच्छेदं वा अकरेमाणं पासंति" अर्थ-प्रयोजन, हेतु-युक्तिवाद, कारण,
प्रश्न अने व्याकरण आ अधानी सहायताथी निरुत्तर करी नाभवामां आवेल
अने ओज कारणे क्रोधथी प्रज्वलित, कुपित, क्रुद्ध आदि लावेथी युक्त,
दांते नीचे डोढने करउता, दांत कथकथावते अने धूआईआ
थयेला, श्रमण निर्ग्रन्थाना शरीरमां विशेष या अल्प पीडा

व्यावाधाम्-विशेषपीडां वा, छविच्छेदं वा-आकृतिमङ्गं वा, अकुर्वाणं पश्यन्ति
 'पासित्ता गोमालस्स मंखलिपुत्तस्स अंतियाओ आयाए अवक्कमंति' दृष्ट्वा गोशा-
 लस्य मंखलिपुत्रस्य अन्तिक्कात्-समीपात्, आत्मना-स्वयमेव. अक्राम्यन्ति-
 निर्गच्छन्ति, 'आयाए अवक्कमित्ता, जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवा-
 गच्छंति' आत्मना-स्वयमेव, अपक्कम्प, यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीर आसीत्,
 तत्रैव उपागच्छन्ति, 'उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणं
 पयाहिणं करेति' उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकुत्वः वारत्रयम् आदक्षिण
 प्रदक्षिणं कुर्वन्ति 'करित्ता, वंदंति, नमंसंति, वंदित्ता, नमंसित्ता समणं भगवं
 महावीरं उवसंपज्जित्ताणं विहरंति' आदक्षिणप्रदक्षिणं कृत्वा, वन्दते, नमस्यन्ति,
 वन्दित्वा, नमस्सित्वा, श्रमणं भगवन्तं महावीरम् उपसंपद्य-आश्रित्य विहरन्ति-

शरीर में थोड़ी या बहुत किसी भी प्रकार की आवाधा या व्याधा करने
 में सर्वथा असमर्थ बने हुए देखकर या उनके शरीर का कोई सा अवयव
 भंग करने में अशक्त बने हुए देखा तो देखकर वे आजीविक स्थविर
 'गोमालस्स मंखलिपुत्तस्स अंतियाओ आयाए अवक्कमंति' उस मंखलि-
 पुत्र गोमाल के पास से बिना कहे सुने अपने आप ही चले आये।
 'आयाए अवक्कमित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छंति'
 और चले आकर जहां श्रमण भगवान् महावीर थे वहां पर आये।
 'उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं
 करेति' वहां जाकर उन्होंने श्रमण भगवान् महावीर को तीन प्रदक्षि-
 णाएँ दीं 'करित्ता वंदंति नमंसंति वंदित्ता नमंसित्ता समणं भगवं महा-
 वीरं उवसंपज्जित्ता णं विहरंति' तीन प्रदक्षिणाएँ करके फिर उन्होंने

उत्पन्न करने तथा शरीरता काष्ठ पशु अवयवनु' छेदन करवाने असमर्थ
 बनेवा ते मंखलिपुत्र गोमालकने लोभने डेटवाक आलुविक स्थविरे।
 "गोमालस्स मंखलिपुत्तस्स अंतियाओ आयाए अवक्कमंति" मंखलिपुत्र गोशा-
 लकनी पासैथी तेने कउ पशु कइया बिना पोतानी लते ज यादी नीकइया।
 "आयाए अवक्कमित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छंति" त्यांथी
 नीकणीने तेओ जयां श्रमणु लगवान महावीर विराजता हता, त्यां आवां।
 "उवागच्छित्ता समणं भगव महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेति"
 त्यां आवीने तेभणु श्रमणु लगवान महावीरनी त्रणु प्रदक्षिणुओ करी, "करित्ता
 वंदंति, नमंसंति, वंदित्ता नमंसित्ता समणं भगवं महावीरं उवसंपज्जित्ता णं
 विहरति" त्थार भाद ते आलुविक स्थविरेओ तेभने वंदणु करी अने

તિષ્ઠન્તિ, 'અત્યેગઈયા આજીવિયા થેરા ગોસાલં ચેવ મંઘલિપુત્તં ઉપસંપજ્જિત્તા ણં વિહરંતિ' અત્યેગકે-કેચન આજીવિકાઃ સ્થવિરાઃ ગોશાલમેવ મહ્વલિપુત્રમ્, ઉપસંપદ્ય-આશ્રિ-ય, વિહરન્તિ-તિષ્ઠન્તિ । 'તદ્દેશં સે ગોસાલે મંઘલિપુત્તે જસસદ્દાદા હવ્વમાગદા તમદ્દં અસાહેમાણે રંદાઈં પલોદમાણે દીહુણ્ઠાઈં નીસાસમાણે દાહિયાદા લોમાદા હુંવમાણે' તતઃ સ્વલ્પ સ ગોશાલો મહ્વલિપુત્રો યસ્યાર્થા-યસ્ય સ્વોત્કર્ષ-રૂપસ્ય કાર્યસ્ય અર્થા-ય શીઘ્રમ્ આગતઃ, તમર્થમ્-સ્વોત્કર્ષરૂપાર્થમ્, અસાધયન્-સાધયિતુમપારયન્ રંદાનિ વિસ્તીર્ણ પ્રત્યેકયન્-ચતુર્દિશુ દીર્ઘશ્ણીઃ પ્રસિપન્, દીર્ઘોઽણં નિઃશ્વયન્-દીર્ઘોઽણશ્વાસનિ શ્વાસં કુર્મન્ 'દાહિયા' इति देशीयशब्दश्चि-બુકાર્થસ્તેન 'દાહિયાદા' ચિત્તુસ્ય લોમાનિ હુંવન્ 'અદ્દં કંઠૂયમાણે પુયલિ પંપકોદેમાણે હત્થે વિણિદ્વુણમાણે દોહિ વિ પદિં ભૂમિં કોટ્ટમાણે' અત્તદુમ્-કુકા

અન્હે વન્ના કી નમસ્કાર કિયા । વન્દના નમસ્કાર કરકે ફિર વે શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર કી આજ્ઞા મેં રહને લગે । 'અત્યેગઈયા આજીવિયા થે/ગોસાલં ચેવ મંઘલિપુત્તં ઉપસંપજ્જિત્તા ણં વિહરંતિ' કિનને એસે ખી આજીવિક સ્થવિર થે-જો મંઘલિપુત્ર ગોશાલ કે હી પાસ મેં રહે 'તદ્દેશં સે ગોસાલે મંઘલિપુત્તે જસસદ્દાદા હવ્વમાગદા તમદ્દં અસાહેમાણે રંદાઈં પલોદમાણે દીહુણ્ઠાઈં નીસાસમાણે દાહિયાદા લોમાદા હુંવમાણે' હસકે બાદ મંઘલિપુત્ર ગોશાલને જિસ અપને ઉત્કર્ષરૂપ અર્થ કો સિદ્ધ કરને કે લિયે વહાં આયા થા । ઉસકી સિદ્ધિ મેં જબ અપને કો સર્વથા અસમર્થ પોયા-ઉસમેં પ્રયત્ન કરને પર ખી જબ અસફલ રહા-તથા ઉસને ચારોં ઓર હતાશ હોકર અપની શૂન્ય દૃષ્ટિ સે દેખા-લમ્બી શ્વાસોચ્છવાસેં સેંચી એવં છોડીં ઓર અપની દાહી કે બાલોં

નમસ્કાર કર્યા. વંદણા નમસ્કાર કરીને તેઓ મહાવીર પ્રભુની આજ્ઞામાં વિચરવા (રહેવા) લાગ્યા. “અત્યેગઈયા આજીવિયા થેરા ગોસાલં ચેવ મંઘલિપુત્તં ઉપસંપજ્જિત્તા ણં વિહરંતિ” કેટલાક એવા પણ આશ્રવિક સ્થવિરો હતા કે જેઓ મંઘલિપુત્ર ગોશાલની પાસે જ રહ્યા. “તદ્દેશં સે ગોસાલે મંઘલિપુત્તે જસસદ્દાદા હવ્વમાગદા તમદ્દં અસાહેમાણે રંદાઈં પલોદમાણે દીહુણ્ઠાઈં નીસાસમાણે દાહિયાદા લોમાદા હુંવમાણે” ત્યાર બાદ, પોતાના જે ઉત્કર્ષરૂપ અર્થ (પ્રયોજન)ને સિદ્ધ કરવાને માટે પોતે ત્યાં આવ્યો હતો, તે અર્થને સિદ્ધ કરવને પોતે અમર્થ છે, એવું જ્યારે મંઘલિપુત્ર ગોશાલને લાન થયું, ત્યારે તેણે હતાશ થઈને ચારે તરફ શૂન્ય દૃષ્ટિથી જોયું, ઊંડા શ્વાસોચ્છવાસો છોડ્યા-નિઃસાસા નાખ્યા અને પોતાની દાહીના વાળને જેથી

ટિકામ્, કાઠમણિમિત્યર્થે, કઙ્કુચમાનઃ-ચર્વયન્, પુટતટીમ્ પુત્રપ્રદેશમ્ પ્રસ્ફોટ
યન્, હસ્તૌ ધિનિર્ધુન્યન્-કમ્પયન્, દ્વાભ્યાં પાદાભ્યાં ભૂમિમ્ કુટ્ટયન્ 'હા હા અહો !
હમ્બોઽહમસ્મીતિ કટ્ટુ સમગસ્ય મગવત્રો મહાવીરસ્ય અંતિયાત્રો કોટ્ટયાત્રો ચેદ્-
યાત્રો પઢિનિક્ખમહ' હા હા ! ! ! અહો ! હત્તોઽહમસ્મીતિ કલ્યા-ઉક્ત્વા વિમૂઢય
વા શ્રમગસ્ય મગવતો મહાત્રોરસ્ય અન્તિકાત્-સત્તીપાત્, કોઠકાત્ ચૈત્પાત્ મતિ-
નિષ્ક્રામતિ-નિર્ગચ્છતિ 'પઢિનિક્ખમિત્તા જેણેવ સાવત્થી નયરી જેણેવ હાહાહ
લાણ કુંભકારીણ કુંભકારાવણે તેણેવ ઉવાગચ્છહ, ઉવાગચ્છિતા' મતિનિષ્ક્રમ્ય-
નિર્ગત્ય, યત્રૈવ શ્રાવસ્તી નગરી આસીત્, યત્રૈવ હાહાહગયાઃ કુમ્મકાર્યાઃ કુમ્મ-
કારાવણમ્-આસીત્ તત્રૈવ ઉવાગચ્છતિ, ઉવાગત્ય 'હાહાહાણ કુંભકારીણ કુંભ-

કો નોંચ ડાલા । 'અવહું કંઙ્કુચમાણે પુયલિં પપ્પોઢેમાણે હથ્થે વિણિદ્ધુ-
ણમાણે દોહિં વિ પપ્પહિં ભૂમિં કોટ્ટમાણે' ગર્દન કે પીછે ભાગ કો
વહા જુજલાને લગા ઓર દોનોં પર્ગો કો હાથોં સે ઠોકતા હુમા
વહા જમીન કો દોનોં પૈરોં સે જુડતા ૨ 'હા હા ! અહો ! હમ્બોઽહમસ્મી
તિકટ્ટુ સમગસ્ય મગવત્રો મહાવીરસ્ય અંતિયાત્રો, કોટ્ટયાત્રો ચેદ્દયાત્રો
પઢિનિક્ખમહ' હાય ! હાય ! અવમૈં મરા હસ પ્રકાર વિચાર કર યા
ફહકર શ્રમગ મગવાન્ મહાવીર કે પાસ સે ઉસ કોઠક ચૈત્ય સે નિકલા
ઓર 'પઢિનિક્ખમિત્તા જેણેવ સાવત્થી નયરી જેણેવ હાહાહલાણ કુંભ-
કારીણ કુંભકારાવણે તેણેવ ઉવાગચ્છહ' નિકલ કર જહાં શ્રાવસ્તી
નગરી થી ઓર ઉસમેં મી જહાં હાહાહલા કુંભકારિણી કા કુંભકારા-
વણ થા વહાં વહા આયા । 'ઉવાગચ્છિતા હાહાહલાણ કુંભકારીણ

ક'ઢયા " અવહું કંઙ્કુચમાણે પુયલિં પપ્પોઢેમાણે હથ્થે વિણિદ્ધુણમાણે દોહિ વિ
પપ્પહિં ભૂમિં કોટ્ટમાણે" તેણે ગર્દન ની પાછળનો ભાગ અંજવળના માંડયો,
બન્ને પગ પર હાથ ઠેકવા લગ્યો અને પોતાના બન્ને પગ વડે જમીનને
ખૂંદતો ખૂંદતો " હા, હા ! હમ્બોઽહમસ્મીતિ કટ્ટુ સમગસ્ય મગવત્રો મહા-
વીરસ્ય અંતિયાત્રો, કોટ્ટયાત્રો ચેદ્દયાત્રો પઢિનિક્ખમહ" ' હાય, હાય ! હવે
મારું આવી બન્યું,' આ પ્રકારનો વિચાર કરીને, તે શ્રમણ ભગવાન મહા-
વીરની પાસેથી અને કે.૪૪ ચૈત્યમાંથી બહાર નીકળ્યો " પઢિનિક્ખમિત્તા
જેણેવ સાવત્થી નયરી, જેણેવ હાહાહલાણ કુંભકારીણ કુંભકારાવણે તેણેવ
ઉવાગચ્છહ' ત્યાંથી નીકળીને તે શ્રાવસ્તી નગરીમાં હાહાહલા કુંભા-
રણીનું કુંભકારાવણ (હાટ) બ્યાં હતું ત્યાં આવ્યો 'ઉવાગચ્છિતા
હાહાહલાણ કુંભકારીણ કુંભકારાવણંસિ અંબકૂળગદ્ધથગ મજ્જપાણં

कारावणंसि, अंबकूणगहत्थगए मज्जपाणगं पियमाणे अभिक्खणं गायमाणे'
 हालाहलायाः कुम्भकार्याः कुम्भकारापणे आम्रकूणकदस्तगतः-आम्रफळकरतल
 तः, स्वकीयतपस्तेजोलेश्याजन्यदाहोपशान्त्यर्थमास्रस्थिकं चूषयन्निति भावः,
 मद्यपानकम्-मदिरासेनम् पिवन्-कुर्वन्, अभीक्ष्णम्-वारं वारम् गायन्-मद्य
 पानपशुक्तोन्मादवशात् गानं कुर्वन्, 'अभिक्खणं नच्चमाणे, अभिक्खणं हाला-
 हालाए कुम्भकारीए अंजलिकम्मं करेमाणे' अभीक्ष्णं-वारं वारम् नृत्यन् अभीक्ष्णं
 वारं वारं हालाहलायाः कुम्भकार्याः अञ्जलिकर्म हरवद्वार्थनाम्, कुर्वन्, 'सीयल-
 एणं मट्टियापाणएणं आयंचणि उदएणं गाथाइं परिसिंचमाणे विहरइ' शीतलकेन
 मृत्तिकापाणीयकेन मृत्तकामिश्रितजलेन, आतश्चनिकोदकेन-कुम्भकारस्य गृहे
 यटादिनिर्माणाय भाजनस्थितमृन्मिश्रजलेन, गात्राणि अवयवान् परिषिञ्चन्-
 विहरति-तिष्ठति ॥ सू० १५ ॥

कुम्भकारावणंसि अंबकूणगहत्थगए मज्जपाणगं पियमाणे अभि-
 क्खणं गायमाणे' वहां आकर अपनी ही उष्णतेजोलेइया से जन्य
 ताप-दाह की उपशान्ति के लिये आम की गुठली को चूसता हुआ वह
 हालाहला कुम्भकारिणी के कुम्भकारापण में ठहर गया। वहां वह मद्य-
 पान करने लगा तथा मद्यपानजन्य नशा के आवेश से बार-बार गाना भी
 गाने लगा। 'अभिक्खणं नच्चमाणे अभिक्खणं हालाहलाए कुम्भकारीए
 अंजलिकम्मं करेमाणे' बार-बार नाचने लगा और बार-बार हालाहला
 कुम्भकारिणी को दोनों हाथ जोड़कर उसकी प्रार्थना भी करने लगा।
 इस प्रकार सब कुछ करता हुआ वह 'सीयलएणं मट्टिया पाणएणं आयं-
 चणिउदएणं गाथाइं परिसिंचमाणे विहरइ' अपने शरीर पर शीतल

पियमाणे अभिक्खणं गायमाणे " त्यां आवीने पोतानी न उष्ण
 तेजोलेइया नन्य हाडनी उपशान्तिने निमित्ते ते डेरीनी गोठलीने
 यूमवा लाग्यो, तथा मदिरापान पशु करवा लाग्यो मद्यपानजन्य नशाना
 आवेशमां ते बार-बार गीतो पशु गावा लाग्यो, " अभिक्खणं नच्चमाणे,
 अभिक्खणं हालाहलाए कुम्भकारीए अंजलिकम्मं करेमाणे " नाचवा लाग्यो
 अने बार-बार हाहाहहा कुंभकारिणीनी सामे गन्ने हाथ जोडीने प्रार्थना
 करवा लाग्यो। आ प्रकारे पोतानी न तेजोलेइयाजन्य शारीरिक हाडना
 उपशमन निमित्ते " सीयलएणं मट्टियापाणएणं आयंचणिउदएणं गाथाइं
 परिसिंचमाणे विहरइ " पोताना शरीर पर शीतल मृत्तिकाभिश्चित जलनुं
 सिंचन करते थे। हाहाहहा कुंभकारिणीना कुंभकारापणमां शेषजवन

મૂલમ્—‘અજ્જો તિ સમणे ભગવં મહાવીરે સમણે નિગ્ગંથે
 આમંતિત્તા એવં વયાસી—જાવહુણં અજ્જો ! ગોસાલેણં મંઘ-
 લિપુત્તેણં મમં વહાણ સરીરગંસિ તેયે નિસદ્દે, સે ણં આલાહિ-
 પજ્જત્તે સોલસણં જણવયાણં, તં જહા—અંગાણં ૧, વગાણં ૨,
 મગહાણં ૩, મલયાણં ૪, માલવગાણં ૫, અત્થાણં ૬, વત્થાણં ૭,
 કોત્થાણં ૮, પાઠાણં ૯, લાઠાણં ૧૦, વડ્ઝાણં ૧૧, મોલીણં ૧૨,
 કાસીણં ૧૩, કોસલાણં ૧૪, અવાહાણં ૧૫, સુમુત્તરાણં ૧૬, ઘાતાણ
 વહાણ ઉચ્છાયણયાણ, માસીકરણયાણ । જં પિ ય અજ્જો ગોસાલે
 મંઘલિપુત્તે હાલાહલાણ કુંભકારીણ કુંભકારાવણંસિ અંબકૂળ-
 ગહત્થગણ મજ્જાણં પિયમાણં અભિક્ખણં જાવ અંજલિકમ્મં
 કરેમાણે વિહરહુ, તસ્સ વિ ય ણં વજ્જસ્સ પચ્છાદણદુયાણ ઇમં
 અદ્ધ ચરિમાહં પન્નવેહુ, તં જહા—ચરિમે પાણે ચરિમે ગેયે, ચરિમે
 નદ્દે, ચરિમે અંજલિકમ્મે, ચરિમે પોઘલસંવદ્ધે મહામેહે,
 ચરિમે સેયણે ગંધહત્થી, ચરિમે મહાસિલાકંટણ સંગામે અહં
 ચ ણં ઇમીસે ઓસપ્પિણીણ ચત્તરીણ તિત્થયરાણં ચરિમે
 તિત્થયરે સિઙ્ગિસ્સં જાવ અંતં કરેસ્સંતિ । જં પિ ય અજ્જો !
 ગોસાલે મંઘલિપુત્તે સીયલણં મટ્ટિયાપાણણં આયંચણિઉદ-
 ણં ગાયાહં પરિસિંચમાણે વિહરહુ, તસ્સ વિ ય ણં વજ્જસ્સ પચ્છા-
 દણદુયાણ ઇમાહં ચત્તારિ પાણગાહં ચત્તારિ આપાણગાહં પન્નવેહુ,

મૃત્તિકામિશ્રિતજલ જિસકા દૂમરા નામ આતશ્ચનિકોદક હૈ—છિડક
 ૨ કર ઉઘ્ણતેજોહેદ્યાજન્ય દાહકી શાન્તિ કરને લગા ॥ સુ૦ ૧૫ ॥

અતીત કરવા લાગ્યે મૃત્તિકામિશ્રિત શીતળ જગતુ નામ “આતશ્ચનિ-
 કોદક ” છે. ॥ સૂ૦ ૧૫ ॥

से किं तं पाणए? पाणए चउव्विहे पणत्ते, जं जहा-
गोपुट्टए१, हत्थमदियए२, आयवतत्तए३, सिलापब्भट्टए४, से
त्तं पाणए। से किं तं अपाणए? अपाणए चउव्विहे पणत्ते,
तं जहा-थालपाणए१, तयापाणए२, सिंबलिपाणए३, सुद्धपा-
णए४। से किं तं थालपाणए? थालपाणए जं णं दाथालगं वा,
दावारगं वा, दाकुंभगं वा, दाकलसं वा, सीयलगं वा उल्लगं
हत्थेहिं परामुसइ न य पाणियं पियइ, से तं थालपालए। से
किं तं तयापाणए? तयापाणए जं णं अंबं वा, अंबाडगं वा,
जहा पओगपदे जाव बोरं वा, तिंदुरुयं वा, तरुणगं वा,
आमगं वा, आसगंसि आवीलेइ वा, पवीलेइ वा, न य पाणियं
पियइ, से तं तया पाणए। से किं तं सिंबलिपाणए? सिंबलि-
पाणए जं णं कलसंगलियं वा सुग्गसंगलियं वा, माससंगलियं
वा, सिंबलिसंगलियं वा, तरुणियं आमियं आसगंसि आवीलेइ
पावीलेइ वा, ण य पाणियं पियइ से तं सिंबलिपाणए। से किं
तं सुद्धपाणए? सुद्धपाणए जं णं छम्मासे सुद्धखाइमं खाएइ,
दो मासे पुढवि संथारोवगए दो मासे कट्टसंथारोवगए, दो मासे
दब्भसंथारोवगए, तस्स णं बहुपडिपुञ्जाणं छण्हं मासाणं अंतिम-
राइए इमे दो देवा मक्षड्डिया जाव महासोकखा, अंतियं पउ-
ब्भवंति, तं जहा-पुण्णभदेय, माणिभदेय, तए णं ते देवा
सीयलएहिं उल्लएहिं हत्थेहिं गायाहिं परामुसंति, जे णं ते देवे
साइज्जइ, से णं आसीविसत्ताए कम्मं पकरेइ, जे णं ते देवे

नो साइज्जइ तस्स णं तंसि सरीरगंसि अगणिकाए संभवइ, से णं सएणं तेएणं सरीरगं ज्ञामेइ, ज्ञामित्ता तओ पच्छा सिज्जइ जाव अंतं करेइ, से तं सुद्धपाणए ।

तत्थ णं सावत्थीए नयरीए अयंपुले णामं आजीविओ-
वासए परिवसइ, अड्ढे जाव अपरिभूए, जहा हालाहला जाव
आजीवियसमएणं अप्पाणं भावेमाणे विहरइ । तए णं तस्स
अयंपुलस्स आजीविओवासगस्स अन्नया कयाइ पुव्वरत्ता-
वरत्तकालसमयंसि कुडुंबजागरियं जागरमाणस्स अय-
मेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था—किं संठिया हल्ला
पणत्ता ? । तए णं तस्स अयंपुलस्स आजीविओवासगस्स
दोच्चंपि अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था—एवं खलु
ममं धम्मायरिए धम्मोवदेसए गोसाले मंखलिपुत्ते उप्पन्ननाण-
दंसणधरे जाव सव्वन्नू सव्वदरिसी इहेव सावत्थीए नयरीए
हालाहलाए कुंभकारीए कुंभकारावगंसि आजीवियसंघसंपरि-
वुडे आजीवियसमए णं अप्पाणं भावेमाणे विहरइ, तं से यं
खलु मे कल्लं जाव जलंते गोसालं मंखलिपुत्तं वंदित्ता जाव
पज्जुवासित्ता, इमं एयारूवं वागरणं वागरित्तए त्तिकड्डु एवं
संपेहेइ, संपेहित्ता, कल्लं जाव जलंते ण्हाए कय जाव अप्पसह-
ग्धाभरणालंकियसरीरे साओ गिहाओ पडिनिक्खमइ, पडिनि-
क्खमित्ता, पायविहारचारेणं सावत्थिं नयरीं मज्झं मज्झेणं जेणेव
हालाहलाए कुंभकारीए कुंभकारावणे तेणेव उवागच्छइ, उवा-

गच्छिता, गोशालं मंखलिपुत्तं हालाहलाए कुंभकारीए कुंभ-
कारावणंसि अंबकूणगहत्थगयं जाव अंजलिकम्मं करेमाणे
सीयलएणं मट्टिया जाव गायाइं परिसिंचमाणं पासइ, पासित्ता
लजिए, विलीए, विड्डे सणियं सणियं पच्चोसक्कइ। तए णं ते
आजीविया थेरा अयंपुलं आजीवियोवासगं लजियं जाव पच्चो
सक्कमाणं पासइ, पासित्ता एवं वयासी-एहि ताव अयंपुल !
एत्तओ, तए णं से अयंपुले आजीवियोवासए आजीवियथेरे हिं
एवं वुत्ते समाणे जेणेव आजीविया थेरा तेणेव उवागच्छइ, उवा-
गच्छिता, आजीविए थेरे वंदइ नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता नच्चा
सन्ने जाव पज्जुवासइ, अयंपुलाइ आजीविया थेरा अयंपुलं
आजीवियोवासगं एवं वयासी-से नूणं ते अयंपुला ! पुव्व-
रत्तावरत्तकालसमयंसि जाव किं संठिया हल्ला पणत्ता ?
तए णं तव अयंपुला ! दोच्चंपि अयमेयारूवे तं चेव सव्वं
भाणियव्वं जाव सावत्थि नयरिं मज्झं मज्झेणं जेणेव हाला-
हलाए कुंभकारीए कुंभकारावणे जेणेव इहं तेणेव हव्वमागए,
से नूणं ते अयंपुला ! अट्टे समट्टे ? हंता, अत्थि, जं पि य
अयंपुला ! तव धम्मायरिए धम्मोवदेसए गोशाले मंखलिपुत्ते
हालाहलाए, कुंभकारीए कुंभकारावणंसि अंबकूणग-
हत्थगए जाव अंजलिं करेमाणे विहरइ, तत्थ वि णं भगवं
इमाइं अट्टचरिमाइं पन्नवेइ, तं जहा-चरिमे पाणे जाव अंतं
करिस्सइ, जे वि य अयंपुला ! तव धम्मायरिए धम्मोवदेसए

गोसाले मंखलिपुत्ते सीयलएणं मट्ठिथा जाव विहरइ, तत्थ वि
य णं भगवं इमाइं चत्तारि पाणगाइं, चत्तारि अपाणगाइं, पन्नवेइ।
से किं तं पाणए? पाणए जाव तओ पच्छा सिज्झइ जाव अंतं
करेइ, तं गच्छ णं तुमं अयंपुला! एस चेव तव धम्मायरिए
धम्मोवदेसए गोसाले मंखलिपुत्ते इमं एयारूवं वागरणं वाग-
रित्तए त्ति। तए णं से अयंपुले आजीवियोवासए आजीवि-
एहिं थेरेहिं एवं वुत्ते समाणे हट्ठुट्ठे उट्ठाइ उट्ठेइ, उट्ठित्ता जेणेव
गोसाले मंखलिपुत्ते तेणेव पहारेत्थ गमणाए। तए णं ते आजी-
विया थेरा गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स अंबकूणगपडावणट्ठयाए
एगंतमंते संगारं कुव्वइ। तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते आजी-
वियाणं थेरा णं संगारं पडिच्छइ, पडिच्छित्ता, अंबकूणगं
एगंतमंते एडेइ। तए णं से अयंपुले आजीवियोवासए जेणेव
गोसाले मंखलिपुत्ते तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता गोसालं
मंखलिपुत्तं तिकखुत्तो जाव पज्जुवासइ, अयंपुलाइ गोसाले
मंखलिपुत्ते अयंपुलं आजीवियोवासगं एवं वयासी-से नूणं
अयंपुला! पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि जाव जेणेव ममं अंतियं
तेणेव हव्वमागए, से णू णं अयं पुला! अट्ठे समट्ठे? हंता अत्थि,
तं नो खलु एस अंबकूणए अंबचोयएणं एसे किं संठिया
हल्ला पणत्ता? वंसीमूलसंठियां हल्ला पणत्ता। वीणं वाए-
हिरे वीरगा, वीणं वाएहि रे वीरगा, तए णं से अयंपुले आजी-

वियो वासए गोसालेणं मंखलिपुत्तेणं इमं एयारूवं वागरणं
 वागरिणं समाणे हट्टतुट्टे जाव हियए गोसालं मंखलिपुत्तं वंदइ,
 नमंसइ, वंदित्ता, नमंसित्ता, पसिणाइं पुच्छइ, पुच्छित्ता अट्टाइं
 परियादियइ, परियादिइत्ता, गोसालं मंखलिपुत्तं वंदइ, नमंसइ,
 वंदित्ता, नमंसित्ता जाव पडिगए । तए णं से गोसाले मंख-
 लिपुत्ते अप्पणो मरणं ओभोएइ, मरणं आभोएत्ता आजीविणं
 थेरे सदावेइ, सदावित्ता एवं वयासी-तुब्भे णं देवाणुप्पिया !
 ममं कालगयं जाणित्ता सुरभिणा मंधोदणं ण्हाणेह, ण्हाणित्ता
 पम्हलसुकुमालाए गंधकासाइए गायाइं लूहेइ, लुहित्ता सरसेणं
 गोसीसचंदणेणं गायाइं अणुलिंपह, अणुलिंपित्ता, महारिहं
 हंसलक्खणं पडसाडगं नियंसेह, नियंसित्ता सब्बालंकारविभू-
 सियं करेह, करित्ता पुरिससहस्सवाहिणिं सीयं दुरूहेइ, दुरूहिता
 सावत्थीए नयरीए सिंघाडग जाव पहेसु महया महया सदेणं
 उग्घोसेमाणा एवं वदह-एवं खलु देवाणुप्पिया ! गोसाले मंख-
 लिपुत्ते जिणे जिणप्पलावी जाव जिणसदं पगासेमाणे विहरित्ता
 इमीसे ओसप्पिणीए चउवीसाए तित्थयराणं चरिमे तित्थयरे
 सिद्धे जाव सब्बदुक्खप्पहीणे । इड्डिसक्कारसमुदणं मम सरीर-
 गस्स णीहरणं करेह । तए णं ते आजीविंया थेरा गोसालस्स
 मंखलिपुत्तस्स एयमट्ठं विणएणं पडिसुणेनि ॥सू० १६॥

छाया—आर्याः ! इति श्रमणो भगवान् महावीरः श्रमणान् निर्ग्रन्थान् आ-
 मन्व्य एवम् अवादीत्—यावत् खलु आर्याः ! गोशालेन मंखलिपुत्रेण मम वधाय
 शरीरकात्तेजो निःसृष्टं तत् खलु अलं पर्याप्तम्, पौडशानां जनपदानां—तद्यथा—

अज्ञानाम् १, वज्ञानाम् २, भगवानाम् ३, मलयानाम् ४, मालवकानाम् ५, अच्छानाम् ६, वत्सानाम् ७, कौत्सानाम् ८, पटानाम् ९, लाटानाम् १०, वज्राणाम् ११ मौलीनाम् १२, काशीनाम् १३, कोशल्यानाम् १४, अनाधानाम् १५, सुंभुतराणाम् १६, घाताय-वधाय उच्छादनतायै, भस्मकरणार्थतायै यदपि च आर्याः । गोशालो मंखलिपुत्रो हालाहलायाः कुम्भकार्याः कुम्भकारापणे आम्र-कूणकहस्तगतो मधुपानं पिबन् अभीक्ष्णम् यावत् अञ्जलिकर्म कुर्वन् विहरति, तस्यापि च खलु वज्रस्य वा प्रच्छादनार्थतायै इमानि अष्ट चरमाणि प्रज्ञापयति, तद्यथा-चरमं पानम् चरमं गीतम्, चरमं नृत्यम्, चरमम् अञ्जलिकर्म, चरमः पुष्करसंवर्तको महामेषः, चरमः सेचनको गन्धहस्ती, चरमो महाशिलाकण्टकः संग्रामः, अहं च खलु अस्याः उत्सर्पिण्याः चतुर्विंशते स्तीर्थ-कराणामेव, चरमस्तीर्थकरः सेत्स्यामि, यावत्-अन्तं करिष्यामि, यदपि च आर्याः । गोशालो मंखलिपुत्रः शीतलेन मृत्तिकापानीयेन आतश्चनिकोदकेन गात्राणि परिपिञ्चन् विहरति तस्यापि च खलु वज्रस्य प्रच्छादनार्थतायै इमानि चत्वारि पानकानि चत्वारि अपानकानि प्रज्ञापयति अथ किं तत् पानम् ? पानं चतुर्विधं प्रज्ञप्तम्, तद्यथा-गोपृष्ठकम्, हस्तमेर्दितम्, आतपतापितम्, शिलाभ्रष्टकम् तदेतत् पानकम् । अथ किम् तत् अपानकम् ? अपानकं चतुर्विधं प्रज्ञप्तम्, तद्यथा-स्थालपानकम्, त्वक्पानकम्, सिम्बली पानकम्, शुद्धपानकम्, अथ किम् तत् स्थालपानकम् ? स्थालपानकं यत् खलु उदकस्थालकं वा, उदकवारकं वा, उदककुम्भकं वा, उदककलशं वा, शीतलकं वा, आर्द्रक हस्तः परामृशति न च पानीयं पिबति, तदेतत् स्थालपानकम् । अथ किं तत् त्वक्पानकम् ? त्वक्पानकं यत् खलु आम्रं वा, आम्रातकं वा, यथा प्रयोगवदे यावत्-वदरं वा, तिन्दुरकं वा, तरुणकं वा, आम्रकं वा, आस्यके आपीडयेद् वा, प्रपीडयेद् वा, न च पानीयं पिबति, तदेतत् त्वक्पानकम्, अथ किं तत् सिम्बलिपानकम्, सिम्बलिपानकम् यत् खलु कलायसिम्बलीं वा, मुहलसिम्बलीं वा, माष-सिम्बलीं वा, सिम्बलीसिम्बलीं वा, तरुणिकाम् आम्रिकाम् आस्यके आपीडयेद् वा, प्रपीडयेद् वा, न च पानीयं पिबति, तदेतत् सिम्बलीपानकम् । अथ किं तत् शुद्धपानकम् ? शुद्धपानकं यत् खलु षण्मासान् शुद्धत्वादिभ्यं खादति, द्वौ मासौ पृथिवीसंस्तारकोपगतश्च द्वौ मासौ काष्ठसंस्तारकोपगतौ, द्वौ मासौ दर्भसंस्तारकोपगतः, तस्य खलु बहुप्रतिपूर्णानां षण्णां मासानाम् अन्तिमरात्रौ इमौ द्वौ देवौ महर्दिकौ यावद् महासौरूपौ अन्तिकं प्रादुर्भवतः, तौ यथा-पूर्णमद्रश्च, मणिमद्रश्च, ततः खलु तौ देवौ शीतलकैः आर्द्रकैः हस्तैः गात्राणि परामृशतः, यः खलु तौ

देवौ स्वदत्ते, स खलु आशीविषयतया कर्मपकरोति, यः खलु तौ देवौ नो स्वदत्ते, तस्य खलु स्वके शरीरके अग्निकायः संभवति, स खलु स्वकेन तेजसा शरीरकं धमायति, धमायित्वा ततः पश्चात् सिध्यति यावद्-अन्तं करोति, तदेतत् शुद्ध-पानकम् । तत्र खलु श्रावस्त्यां नगर्याम् अयंपुलो नाम आजीविकोपासकः परिवसति, आढ्यो यावत्-अपरिभूतः, यथा हालाहलायाः यावत्-आजीविकसमयेन आत्मानं भावयन् विहरति । ततः खलु तस्य अयंपुलस्य आजीविकोपासकस्य अन्यदा कदाचित् पूर्वरात्रापररात्रकालसमये कुटुम्बजागरिकां जाग्रतः अयमेतद्रूपः आध्यात्मिको यावत् समुदपद्यत-किं संस्थिता हल्ला प्रज्ञप्ता ? ततः खलु तस्य अयंपुलस्य आजीविकोपासकस्य द्वितीयमपि अयमेतद्रूप आध्यात्मिको यावत् समुदपद्यत-एवं खलु मम धर्माचार्यो धर्मोपदेशको गोशालो मङ्गलपुत्रः उत्पन्नज्ञानदर्शनधरो यावत् सर्वज्ञः सर्वदर्शी इहैव श्रावस्त्यां नगर्यां हालाहलायाः कुम्भकार्याः कुम्भकारापणे आजीविकसंघसंपरिवृतः आजीविकसमयेन आत्मानं भावयन् विहरति, तत् श्रेयः खलु मम कलये यावत् ज्वलति गोशालं मङ्गलिपुत्रं वन्दित्वा यावत् पर्युपास्य एतद्रूपं व्याकरणं व्याकर्तुम् इति कृत्वा एवं संप्रेक्षते, संप्रेक्ष्य कलये यावत् ज्वलति स्नातः कृतं यावत् अल्पमहाघौ-मरणालङ्कृतशरीरः स्वस्मात् गृहात् प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य पादविहारचारेण श्रावस्तीं नगरीम् मध्यमध्येन यत्रैव हालाहलायाः कुम्भकार्याः कुम्भकारापणं तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य गोशालं मङ्गलिपुत्रं हालाहलायाः कुम्भकार्याः कुम्भकारापणे आम्रकूणकहस्तगतं यावत् अञ्जलिकर्म कुर्वाणं शीतलकेन मृत्तिका यावत् गात्राणि परिषिञ्चन्तं पश्यति, दृष्ट्वा लज्जितः, वश्लीकितः, व्रीडः शनैः शनैः प्रत्यवषण्कते, ततः खलु ते आजीविकाः स्थविराः अयंपुलम् आजीविकोपासकं लज्जितं यावत् प्रत्यवषण्कमानं पश्यन्ति, दृष्ट्वा एवम्-अवादिषुः-एहि तावत् अयंपुल ! अत्र, ततः खलु सः अयंपुलः आजीविकोपासकः आजीविकस्थविरैः एवमुक्तः सन् यत्रैव आजीविकाः स्थविरास्तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य आजीविकान् स्थविरान् वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा, नमस्यित्वा नात्यासन्ने यावत् पर्युपास्ते, अयंपुल ! इति आजीविकाः स्थविराः, अयंपुलम् आजीविकोपासकम् एवम् अवादीषुः-अथ नूनं तव अयंपुल ! पूर्वरात्रापररात्रकालसमये यावत् किं संस्थिता हल्ला प्रज्ञप्ता ? ततः खलु तव अयंपुल ! द्वितीयमपि अयमेतद्रूपस्तदेव सर्वम् भणितव्यम्, यावत्-श्रावस्तीं नगरीं मध्यमध्येन यत्रैव हालाहलायाः कुम्भकार्याः कुम्भकारापणं यत्रैव इह तत्रैव शीघ्रमागतः, तत् नूनं तव अयंपुल ! अर्थः समर्थः ? हन्त, अस्ति, योऽपि च अयंपुल ! तव धर्माचार्यः, धर्मोपदेशको गोशालो मङ्गलि-

पुत्रो हाहाहलायाः कुम्भकार्याः कुम्भकारापणे आम्रकूणकदस्तगतो यावत् अञ्जलिं कुर्वन् विहरति, तत्रापि खलु भगवान् इमानि अष्टौ चरमाणि प्रज्ञापयति, तानि यथा—चरमं पानं यावत् अन्तं करिष्यति, योऽपि च अयंपुल ! तव धर्माचार्यो धर्मो-पदेशको गोशालो मंखलिपुत्रः शीतलकेन खलु मृत्तिका यावत्—विहरति, तत्रापि खलु भगवान् इमानि चत्वारि पानकानि, चत्वारि अपानकानि प्रज्ञापयति, अथ किं तत् पानकम् ? पानकं यावत्, ततः पश्चात् सिध्यति, यावत् अन्तं करोति, तद्गच्छ खलु त्वम् अयंपुल ! एष चैव तव धर्माचार्यो, धर्मोपदेशको गोशालो मंखलिपुत्रः इदम् एतद्रूपं व्याकरणं व्याकृतम् इति, ततः खलु सः अयंपुल आजीविकोपासकः आजी-विकैः स्थविरैः एनमुक्तः सन् हृष्टतुष्टः उत्थया उत्तिष्ठति, उत्थाय यत्रैव गोशालो मंखलिपुत्रस्तत्रैव प्रधारयद् गमनाय । ततः खलु ते आजीविकाः स्थविराः गोशा-लस्य मंखलिपुत्रस्य आम्रकूणकप्रस्थापनार्थं तायै एकान्तेऽन्ते संकेतं करोति । ततः खलु स गोशालो मंखलिपुत्रः आजीविकानां स्थविगणां संकेतं प्रतीच्छति, प्रतीक्ष्य आम्रकूणकम् एकान्तेऽन्ते एडयति । ततः खलु सः अयंपुलः आजीविकोपासको यत्रैव गोशालो मंखलिपुत्रस्तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य गोशालं मंखलिपुत्रं त्रिः-कृत्वो यावत्—पर्युपास्ते, अयंपुल ! इति गोशालो मंखलिपुत्रः अयंपुत्रम् आजी-विकोपासकम् एवम् अवादीत्—तत् नूनम् अयंपुल ! पूर्वरात्रापररात्रकालसमये यावत् यत्रैव ममान्तिकं तत्रैव शीघ्रमागतः, तत् नूनम् अयंपुल ! अर्थः समर्थः ? हन्त, अस्ति, तत् नो खलु एतत् आम्रकूणकम्, आम्रत्वक् खलु एषा, किं संस्थिता हल्ला प्रज्ञप्ता ? वंशीमूलसंस्थिता हल्ला प्रज्ञप्ता, “वीणां वादयत रे वीरकाः ! वीणां वादयत रे वीरकाः !” ततः खलु स अयं पुलः आजीविको पासको गोशालेन मंखलिपुत्रेण इदम् एतद्रूपं व्याकरणं व्याकृतः सन् हृष्टतुष्टो यावत् हृदो गोशालं मंखलिपुत्रं वन्दने नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा, पश्चात् पृच्छति, पृष्ट्वा अर्थान् पर्यादते पर्यादाय उत्थया उत्तिष्ठति, उत्थाय गोशालं मंखलिपुत्रं वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा यावत् प्रतिगतः । ततः खलु स गोशालो मंखलिपुत्रः आत्मनो मरणम् आमो गयति, आमो गय आजीविकान् स्थविरान् शब्दयति, शब्दयित्वा एवम् अवादीत्—यूयं देवानुमियाः ! मां कालगतं ज्ञात्वा सुरभिणा गन्जोदकेन स्तपयत, स्तपयित्वा, पश्मल्लसुकुमारेण गन्धकापायिक्या गात्राणि रूक्षयत, रूक्षयित्वा सरसेन गोशीर्षवन्दनेन गात्राणि अनुलिम्पत, अनुलिम्प्य महार्हम् हंसरक्षणं पटशाटकम् निवासयत—परिधापयत, निवास्य, सर्वा-लङ्कारविभूषितं कुह्यत, कृत्वा पुरुषसहस्रवाहिनीं शिविकाय् आरोहयत, आरोह्य श्रावस्त्याः नगर्याः शृङ्गाटकं यावत् पथेषु महता महता शब्देन उद्घोषयन्त २,

एवं वदत एवं खलु देवानुप्रियाः । गोशालो मङ्गलिपुत्रो जिनो जिनप्रलापी यावत् जिनशब्दं प्रकाशयन् विहृत्य अस्याः अवसर्पिण्याश्चतुर्विंशते स्तीर्थकराणां चरम-स्तीर्थङ्करः सिद्धो यावत् सर्वदुःखप्रहीणः, ऋद्धिसत्कारसमुदायेन मम शरीरकस्य निहरणं कुरुत । ततः खलु ते आजीविकाः स्थविराः गोशालस्य मङ्गलिपुत्रस्य एतमर्थम् विनयेन प्रतिशृण्वन्ति ॥ सू० १६ ॥

टीका—पुनरप्याह—‘अज्जो त्ति’ इत्यादि । ‘अज्जो त्ति’ इत्यादि । ‘अज्जो त्ति समणे भगवं महावीरे समणे निग्गंथे आमंतेत्ता एवं वयासी’ हे आर्याः । इति सम्बोध्य श्रमणो भगवान् महावीरः श्रमणान् निर्ग्रन्थान् आमन्त्र्य, एवं-वक्ष्यमाणप्रकारेण, अवादीत्—‘जाणइए णं अज्जो ! गोसालेणं मंखलिपुत्तेणं ममं वहाए सरीरगंसि तेये निसट्ठे’ हे आर्याः ! श्रमणाः ! निर्ग्रन्थाः ! यावत् खलु यत्-गोशालेन मंखलिपुत्रेण, मम वधाय, शरीरके-स्वशरीरात् तेजः-तेजो-लेइया, निःसृष्टम्-निःसारितम्, ‘से णं अलाहि पज्जते सोलहसण्हं जणवयाणं, तं जहा-अंगाणं १ वंगाणं २ मगहाणं ३ मलयाणं ४ मालवगाणं ५ अच्छाणं ६ वच्छाणं ७ कोच्छाणं ८ पाढाणं ९ लाढाणं १० वज्जाणं ११ मोलीणं १२ कासीणं

‘अज्जोत्ति समणे भगवं महावीरे समणे निग्गंथे आमंत्तिता एवं वयासी’ इत्यादि ।

टीकार्थ—‘अज्जोत्ति समणे भगवं महावीरे समणे निग्गंथे आमं तेत्ता’ एवं वयासी’ हे आर्यो ! इस प्रकार से सम्बोधित करके, श्रमण भगवान् महावीर ने श्रमण निर्ग्रन्थों से ऐसा कहा—‘जाणइए णं अज्जो ! गोसालेणं मंखलिपुत्तेणं ममं वहाए सरीरगंसि तेयं निसट्ठे’ हे आर्यो ! मंखलिपुत्र गोशाल ने मुझे मारने के लिये अपने शरीर में से जो तेजो लेइया बाहर निकाली थी—‘से णं अलाहि पज्जते सोलहसण्हं जणवयाणं-तं जहा-अंगाणं १, वंगाणं २, मगहाणं ३, मलयाणं ४, मालवगाणं ५, अच्छाणं ६, वच्छाणं ७, कोच्छाणं ८, पाढाणं ९, लाढाणं १०, वज्जाणं

“ अज्जोत्ति समणे भगवं ” इत्यादि—

टीकार्थ—“ अज्जो त्ति समणे भगवं महावीरे समणे निग्गंथे आमंतेत्ता एवं वयासी ” ‘ हे आर्यो ! ’ आ प्रभाषे सम्बोधन करीने, श्रमण भगवान् महावीरे श्रमणनिर्ग्रन्थाने आ प्रभाषे कथु—“ जाणइए णं अज्जो ! गोसालेणं मंखलिपुत्तेणं ममं वहाए सरीरगंसि तेयं निसट्ठे ” हे आर्यो ! मंखलिपुत्र गोशाले भने मारवाने माटे पोताना शरीरभांथी जे तेजेलेइया छोडी डती, “ से णं अलाहि पज्जते सोलहसण्हं जणवयाणं-तं जहा-अंगाणं, वंगाणं, मगहाणं, मलयाणं, मालवगाणं अच्छाणं, वच्छाणं, कोच्छाणं, पाढाणं, लाढाणं, वज्जाणं,

૧૩ કોસલાણં ૧૪ અવાહાણં ૧૫ સુસુતરાણં ૧૬ ઘાયા૯ વહા૯ ઉચ્છાદણયા૯, માસીકરણયા૯' તત્ સ્વલુ તેજઃ-તેજોલેશ્યેત્યર્થઃ, અલમ્-અત્યન્તત્, પર્યાસમ્-શક્તમ્, ષોડશાનાં જનપદાનાં ઘાતાય-વધાયેત્યગ્રેણાન્નયઃ, કેવાં ચ ષોડશાનામિત્યત આહ-તદ્યથા-અજ્ઞાનામ્-અદ્યત્વે માગલપુરપદવાચ્યાનામ્ ૧ વજ્ઞાનામ્-વજ્ઞદેશાનામ્ ૨ મગધાનામ્-મગધદેશાનામ્ ૩ મલયાનામ્-મલયદેશાનામ્ ૪, માલવાનામ્-ઉજ્જયિનીપ્રત્યાસન્નદેશાનામ્ ૫, અચ્છાનામ્-અચ્છનામદેશવિષેષાણામ્ ૬, વત્સાનામ્-વત્સનામદેશવિશેષાણામ્ ૭, કૌત્સાનામ્-કૌત્સનામદેશવિશેષાણામ્ ૮, પાટાનામ્ ૯, લાટાનામ્ ૧૦, વજ્રાણામ્ ૧૧ મૌલીનામ્ ૧૨, કાશીનામ્ ૧૩, કોશલાનામ્ ૧૪, અવાધાનામ્ ૧૫, સુસુતરાણામ્ ૧૬ એતે સર્વે તત્તન્નામ્ના દેશવિશેષાણામ્ ઘાતાય હનનાય વધાય-વિનાશાય, ઉચ્છાદનાય

૧૧, મોલીણં ૧૨, કાસીણં ૧૩, કોસલાણં ૧૪. અવાહાણં ૧૫, સુસુતરાણં ૧૬, ઘાયા૯, વહા૯, ઉચ્છાદણયા૯, માસીકરણયા૯' વહ તેજો-લેશ્યો ૧૬ જનપદોં કો મારને કે લિયે, વધ કરને કે લિયે, ઉચ્છાદન કરને કે લિયે, ભસ્મ કરને લિયે અત્યન્ત પર્યાસ થી એસા આંગે હન ઘાતાદિ પદોં કે સાથ અન્વય કર લેનાં ચાહિયે । વે ૧૬ જનપદ્ હસ પ્રકાર સે હૈં-અંગ-જિસે આજ કી ભાષા મેં આગલપુર કહતે હૈં, વગ ૨, વંગાલ, મગધ ૩, મગધદેશ, મલય ૪, મલયદેશ, માલવ ૫, ઉજ્જયિની કે પાસ કા દેશ, અચ્છ ૬, અચ્છનામક દેશવિશેષ, વત્સ ૭, વત્સનામક દેશવિશેષ, કૌત્સ ૮, કૌત્સનામક દેશવિશેષ, પાટ, ૯, લાટ ૧૦, વજ્ર, ૧૧, મૌલી, ૧૨ કાશી, ૧૩ કોશલ, ૧૪ અવાધ, ૧૫ ઓર સુસુતર ૧૬ વે સબ જનપદ્ અપને ૨ નામ સે પ્રસિદ્ધ જાનના ચાહિયે । ઘાત શબ્દ

મોલીણં, કાસીણં, કોસલાણં, અવાહાણં, સુસુતરાણં, ઘાયા૯, વહા૯, ઉચ્છાદણયા૯, માસીકરણયા૯" તે તેજોલેશ્યો સોળ જનપદોને મારવાને, તેમને વધ કરવાને અને તેમનું ઉચ્છેદન કરવાને માટે અને તેમને ભસ્મીભૂત કરવાને માટે સમર્થ હતી. તે ૧૬ જનપદોનાં નામ આ પ્રમાણે છે-(૧) અંગ-હાલનું ભાગલપુર, (૨) અંગ (બંગાલ), (૩) મગધદેશ, (૪) મલયદેશ (૫) માલવા-ઉજ્જૈન પાસેનો પ્રદેશ, (૬) અચ્છદેશ, (૭) વત્સદેશ, (૮) કૌત્સદેશ, (૯) પાટદેશ, (૧૦) લાટદેશ, (૧૧) વજ્રદેશ, (૧૨) મૌલીદેશ, (૧૩) કાશી, (૧૪) કોશલ, (૧૫) અવાધ અને (૧૬) સુસુતર, આ સઘળા જનપદો પોતપોતાના નામે પ્રખ્યાત છે, તેમ સમજવું "ઘાત" એટલે

-સમૂલનાશાય, ભસ્મીકરણાય-ભસ્મસાન્કરણાય પર્યાપ્તમિતિ આસીત્, -અથ ગોશાલકસ્થિતિમાહ-‘જં પિ ય અઙ્ગો ! ગોસાલે મંત્રલિપુત્રે હાલાહલાય કુંભકારીય કુંભકારાવળંસિ અંબકૂળગહત્થગય મઙ્ગપાણં પિયમાણે અભિક્ષણં જાવ અંજલિકર્મ્મં કરેમાણે વિહરહ’-હે આર્યો ! સ્થવિરા ! યદપિ ચ ગોશાલ મંત્રલિપુત્રો હાલાહલાયાઃ કુંભકાર્યાઃ કુંભકારાપણે આમ્રકૂળગહસ્તગતઃ-આમ્રકૂળકમ્-આમાસ્થિકં હસ્તે ગતં યસ્ય સ તથાવિધઃ સન્, મધપાનં પિવન્, અમીક્ષણં-વારં વારમ્, યાવત્-ગાયન્, અમીક્ષણં નૃત્યન્, અમીક્ષણં હાલાહલાયાઃ કુંભકાર્યાઃ, અંજલિકર્મ-અંજલિવદ્ધપ્રાર્થનામ્ કુર્વન્, વિહરતિ-તિષ્ઠતિ, ‘તસ્સ વિ ય ણં વઙ્ગસ પચ્છાદ્ગદ્ધયાય હમાઈ અદ્ધ ચરિમાઈ પન્નવેઈ’ તસ્યાપિ ચ-તઙ્ગન્યસ્યાપિ ચ, સ્વહુ અવધસ્ય, યદ્વા વઙ્ગસ્યેવ વઙ્ગસ્ય

કા અર્થ હનન હૈ, વધ શબ્દ કા અર્થ વિનાશ હૈ । ઉચ્છાદન શબ્દ કા અર્થ સમૂલ નાશ હૈ । ઔર ભસ્મીકરણ શબ્દ કા અર્થ ભસ્મસાત્ કરના હૈ

અવ ગોશાલકની સ્થિતિ કો પ્રકટ કિયા જાતા હૈ-‘જં પિ ય અઙ્ગો ગોસાલે મંત્રલિપુત્રે હાલાહલાય કુંભકારીય કુંભકારાવળંસિ અંબકૂળગહત્થગય મઙ્ગપાણં પિયમાણે અભિક્ષણં જાવ અંજલિકર્મ્મં કરેમાણે વિહરહ’ હે આર્યો ! મંત્રલિપુત્ર ગોશાલ જો હાલાહલા કુંભકારિણી કે કુંભકારાપણ મેં હાથ મેં આમ્ર કી ગુઠલી કો લિયે હુયે એવં મધપાન કરતે હુયે તથા વાર વાર ગાના ગાતે હુયે, વાર ૨, નાચતે હુયે વાર વાર હાલાહલાકુંભકારિણી કો અંજલિ વદ્ધ પ્રાર્થના કરતે હુયે અપને સમય કો નિકાલ રહા હૈ-‘તસ્સ વિ ય ણં વઙ્ગસ પચ્છાદ્ગદ્ધયાય હમાઈ અદ્ધચરિમાઈ પન્નવેઈ’ સો ઉસને અપને હસ દોષ કો અથવા વઙ્ગ કે

હનન, “ વધ ” એટલે વિનાશ, ઉચ્છાદન એટલે સંપૂર્ણ વિનાશ અને ‘ ભસ્મીકરણ ’ એટલે ખાળીને રાખરૂપ કરવું, આ પ્રમાણે આ પદોનો અર્થ સમજવો.

હવે ગોશાલકની કેવી સ્થિતિ થઈ તે પ્રકટ કરવામાં આવે છે-‘ જં પિ ય અઙ્ગો ! ગોસાલે મંત્રલિપુત્રે હાલાહલાય કુંભકારીય કુંભકારાવળંસિ અંબકૂળગહત્થગય મઙ્ગપાણં પિયમાણે અભિક્ષણં જાવ અંજલિકર્મ્મં કરેમાણે વિહરહ ” હે આર્યો ! મંત્રલિપુત્ર ગોશાલ હાલાહલા કુંભકારિણીના કુંભકારાપણમાં (હાટમાં) હાથમાં કેરીની ગોટલી લઈને તથા મધપાન કરતો કરતો, તથા વારંવાર ગીત ગાતો ગાતો, નાચતો નાચતો અને હાલાહલા કુંભકારિણીને વારંવાર હાથ બેડીને પ્રાર્થના કરતો કરતો, હાલાહલા કુંભકારિણીના કુંભકારાપણમાં પોતાનો સમય વ્યતીત કરી રહ્યો છે. “ તસ્સ વિ ય ણં વઙ્ગસ પચ્છાદ્ગદ્ધયાય હમાઈ અદ્ધ ચરિમાઈ પન્નવેઈ ” તે ગોશાલ મંત્રલિપુત્ર

વજ્રસાદૃશ્યાત્ મધપાનાદિપાપસ્ય, પ્રચ્છાદનાર્થતાયૈ-આચ્છાદનાત્, ઇમાનિ-
વક્ષ્યમાણાનિ અઘૃતૌ ચરમાણિ-ચરમપદવાચ્યાનિ, પ્રજ્ઞાપયતિ-પ્રરૂપયતિ, 'તં જહા-
ચરિમે પાણે, ચરિમે ગીયે, ચરિમે નટ્ટે ચરિમે અંજલિકર્મ્મે' તથયથા ચરમં પાનમ્-
ન સ્વલ્લ મમ પુનરિદં ભવિષ્યતીતિ કૃત્વા ચરમમ્ પાનકં ભવતિ? ચરમં ગીતં-મમ
ગાનં૨, ચરમમ્ નૃત્યં-મમ નર્તનમ્૩, ચરમં યમ અંજલિકર્મ્મ યદ્ હાલાહલાં પ્રતિ
ભવતીતિ૪। 'ચરિમે પોક્કલસંવટ્ટણ મહામેહે, ચરિમે સેયણણ ગંધહત્થી, ચરિમે
મહાસિલાકંટણ સંગામે'-ચરમઃ પુષ્કરસંવર્તકો મહામેવો ભવતિ૫, ચરમઃ

જેસે મધપાનાદિ પાપ કો ઢકને કે લિયે યે ચરમપદવાચ્ય આઠ વસ્તુપે
કહી હૈં। 'તં જહા'-જો હસ પ્રકાર સે હૈં-'ચરિમે પાણે, ચરિમે ગેયે, ચરિમે
નટ્ટે, ચરિમે અંજલિકર્મ્મે' ચરમપાન-અન્તિમ પાન-યહ મેરા પુનઃ
નહીં હોગા। હસ પ્રકાર કરકે હસ અપને પાન કો ચરમપાન રૂપ સે
ઉસને કહા હૈ। ચરમગેય-યહ મેરા ગાના ફિર નહીં હોગા। હસ પ્રકાર
કરકે યહ મેરા ચરમ ગાના હૈ એસા ઉસને કહા હૈ। ચરમનૃત્ય યહ
મેરા નર્તન (નાચના) અન્તિમ હૈ-ફિર મેરા યહ નર્તન નહીં હોગા-હસલિયે
અપને હસ નર્તન કો ઉસને ચરમ નર્તન કહા હૈ। હાલાહલા કુંભકારિણી
કે પ્રતિ જો મેરા યહ અંજલિકર્મ્મ હૈ વહ અન્તિમ હૈ મોક્ષ મેં જાને કે બાદ
યહ નહીં હોગા-હસીલિયે હસે ઉસને ચરમ અંજલિકર્મ્મ કહા હૈ। 'ચરિમે
પોક્કલસંવટ્ટણ મહામેહે, ચરિમે સેયણણ ગંધહત્થી, ચરિમે મહાસિલાકંટણ

પોતાના વજ્રના જેવા મધપાનાદિ દોષોને ઢાંકવાને માટે આ પ્રમાણે ચરમ
પદવાચ્ય આઠ વસ્તુઓની પ્રરૂપણા કરી રહ્યો છે--“તં જહા” તે આઠ વસ્તુઓ
નીથે પ્રમાણે છે--“ચરિમે પાણે, ચરિમે ગેયે, ચરિમે નટ્ટે, ચરિમે અંજલિકર્મ્મે”
(૧) ચરમપાન-અન્તિમપાન-હવે આ પ્રકારના મધાદિ પદાર્થોનું પાન માટે
કરવું નહીં પડે, આ પ્રમાણે કહીને તે પોતાના મધપાનને ચરમપાન રૂપ
કહી રહ્યો છે. (૨) ચરમગેય-આ જે ગીત હું ગાઈ રહ્યો છું, તે માટે
ચરમ ગીત છે. ફરી તે ગીત ગવાશે નહીં આ પ્રમાણે તે પોતાના ગીતને
અન્તિમગેય રૂપ કહે છે. (૩) ચરમનૃત્ય-માટે આ નૃત્ય ફરી થશે નહીં
આ પ્રમાણે તે પોતાના નૃત્યને અન્તિમનૃત્ય કહે છે. (૪) હાલાહલા કુંભ-
કારિણીને હું હાથજોડીને જે પ્રાર્થના કરી રહ્યો છું, તે પણ અન્તિમ છે
મોક્ષમાં ગયા બાદ તે અંજલિકર્મ્મ ફરી થવાનું નથી, એમ કહીને તેણે તે
અંજલિકર્મ્મને ચરમ કહ્યું છે. “ચરિમે પોક્કલસંવટ્ટણ મહામેહે, ચરિમે સેય-
ણણ ગંધહત્થી, ચરિમે મહાસિલાકંટણ સંગામે” પુષ્કર સંવર્તક નામનો મહામેધ

સે ચનકો ગન્ધહસ્તી ભવતિ ૬, ચરમો મહાશિલાકણ્ટકઃ સદ્ગ્રામો ભવતિ ૭, ‘અહં ચ
 ણં ઇમીસે ઓસપ્પિણીય ચઊવીસાણ તિત્થકરાણં ચરિમે તિત્થકરે સિઙ્ગિહસ્સં જાવ
 અંતં કરેસ્સંતિ’ અહં ચ સ્વલુ ગોશાલો મહ્વલિપુત્રોડસ્યાઃ અવસર્પિણ્યાઃ-પૂર્વોક્ત કાલ-
 વિશેષરૂપાયાઃ, ચતુર્વિંશતે સ્તીર્થકરાણાં મધ્યે ચરમસ્તીર્થકરઃ સન્ સેસ્સ્યામિ,
 યાવત્-મોત્સ્યે, મોક્ષ્યે, પરિનિર્વાસ્યામિ, સર્વદુઃસ્વાનામ્ અન્તં કરિષ્યામિ ઇતિ ૮ ।
 એતેષુ અણ્ણસુ ચતુર્ણાં સ્વગતાનાં, સ્વસ્ય મોક્ષગમનેન પુનરકાળાત્ પ્રતિપત્તવ્યમ્,
 ‘એતાનિ ચ નિર્વાણકાલે જિનસ્યાવશ્યં ભવન્તીતિ નાસ્ત્યેતેષુ કથિદોષઃ’ ઇત્યસ્ય,

સંગામે’ પુષ્કર સંવર્તક નામકા મહામેઘ પ્રલયકાલ કે અંત મેં હોતા હૈ ।
 હસીલિયે હસે ઉસને ચરમપદવાચ્ય વસ્તુરૂપ સે કહા હૈ । સેચનક ગંધ-
 હસ્તી મી ચરમ હોતા હૈ ક્યોં કિ યુદ્ધ મેં હસકે દ્વારા અંત મેં વિજય
 નિશ્ચિન હોતા હૈ । તથા મહાશિલાકણ્ટકસંગ્રામ મી અંત મેં હી હોતા
 હૈ-હસકે બાદ ફિર સંગ્રામ નહીં હૈ-હસલિયે હન્હેં ચરમપદવાચ્ય વસ્તુ-
 રૂપ કહા ગયા હૈ તથા ‘અહં ચ ણં ઇમીસે ઓસપ્પિણીય ચઊવીસાણ
 તિત્થકરાણં ચરિમે તિત્થકરે સિઙ્ગિહસ્સં જાવ અંતં કરિસ્સામિ’ મેં મંચ-
 લિપુત્ર ગોશાલ હસ-અવસર્પિણી કાલ કે ચૌઘવીસ તીર્થકરોં કે બીચ
 ચરમ તીર્થકર હોતા હુઆ સિદ્ધ હોઝંગા, યાવત્ સકલ ચરાચર પદાર્થોં
 કા જ્ઞાતા હોઝંગા, મુક્ત હોઝંગો, પરિનિર્વાત-સર્વથા શિતીભૂત હોઝંગા
 ઓર સમસ્ત દુઃખોં કા અન્ત કરૂંગા સો હસ અપની માન્યતા કો લેકર
 ઉસને હસે ચરમ વસ્તુ કહા હૈ । હન આઠોં મેં સે ચાર ઉસને સ્વગત હી
 પ્રકટ કિયે હૈ-ક્યોં કિ મોક્ષ મેં ગમન હોને સે હન્હેં વહ પુનઃ નહીં

પ્રલયકાળને અન્તે જ થાય છે, તેથી તેને પણ ચરમપદ વાચ્ય વસ્તુરૂપ કહ્યો
 છે સેચનક ગંધહસ્તી પણ ચરમ હોય છે, કારણ કે તેના દ્વારા યુદ્ધમાં
 અન્તિમ વિજય નિશ્ચિન થાય છે. મહાશિલાકંટક સંગ્રામ પણ યુદ્ધને અંતે
 જ થાય છે. ત્યાર બાદ ફરી સંગ્રામ થતો નથી, તેથી તેને પણ ચરમ
 પદવાચ્ય વસ્તુરૂપ કહ્યો છે. તથા “અહં ચ ણં ઇમીસે ઓસપ્પિણોય ચઊવી-
 સાણ તિત્થકરાણં ચરિમે તિત્થકરે સિઙ્ગિહસ્સં જાવ અંતં કરિસ્સામિ” હું,
 મંબલિપુત્ર ગોશાલ આ અવસર્પિણી ૨૪ તીર્થકરોમાં ચરમ તીર્થકર રૂપ
 થઈને સિદ્ધ થઈશ, બુદ્ધ થઈશ, મુક્ત થઈશ પરિનિર્વાત (સર્વથા શીતલી-
 ભૂત) થઈશ અને સમસ્ત દુઃખોને અન્ત કરીશ આ પોતાની માન્યતાને
 કારણે તેણે તેને ચરમ વસ્તુ રૂપ કહેલ છે. આઠ ચરમમાંથી ચાર ચરમ તો
 તેણે પોતાની બાંતે જ પ્રકટ કર્યાં છે, કારણ કે પોતે ચોક્ષમાં જવાનો

एवम् 'नाहमेतानि चत्वारि दाहोपशान्तये सेवाधी' त्वस्य च अर्थस्य प्रकाशनार्थ-
तया अन्वयप्रच्छादनार्थानि भवन्तं तत्रसेयम्, पुष्करसंवर्तनादीनि तु त्रीणि
बाह्यानि प्रकृतानुपयोगेऽपि चरमसामान्यान् साधारणजनचित्तानुरञ्जनाय चर-
माणि बोधयानि७। अष्टमं तु स्वस्य तीर्थंकरत्वप्रकाशनाय प्रोक्तम् ८, 'जं पि य
अज्जो ! गोसाळे मखलिपुत्ते सीयलणं मट्टियापाणणं आयंचणि उदएणं
गायाइं परिसिंचमाणे विहरइ' हे आर्या ! स्थनिराः ! यदपि खलु गोत्राली

करेगा । तथा 'निर्वाणकाल में ये जिन भगवान् के अवश्य होते हैं,
इंसलिये इनमें कोई दोष भी नहीं है' इस अर्थ को, एवं मैं इन चार को
दाहोपशान्ति के लिये सेवन नहीं करता हूं । इस अर्थ को प्रकाशित
करनेवाले होने से ये अवश्य को प्रच्छादन करने के लिये ही होते हैं ।
ऐसा जानना चाहिये । तथा पुष्करसंवर्तनादिक जो तीन चरमरूप से
प्रकट किये गये हैं सो ये बाह्य हैं इनका यद्यपि प्रकृत में कोई उप-
योग नहीं है फिर भी चरम सामान्य की अपेक्षा से ही ये कहे गये
हैं । साधारण जनों के चित्त को अनुरञ्जन करने के लिये ही ये चरम-
रूप में होते हैं, ऐसा समझना चाहिये । तथा आठवां जो चरम प्रकट
किया गया है वह अपने में तीर्थंकरत्व को प्रकाशित करने के लिये
प्रकट किया गया है । 'जं पि य अज्जो ! गोसाळे मखलिपुत्ते सीयलणं
मट्टियापाणणं आयंचणि उदएणं गायाइं परिसिंचमाणे विहरइ' तथा है

હોવાથી એ ચારે વસ્તુ ફરી કરવાનો નથી તથા “ નિર્વાણ કાળે જિન
ભગવાનમાં તે અન્તિમ (ચરમ)નો સદ્ભાવ ” હોય છે, તેથી તેના સેવનમાં
કોઈ પણ દોષ નથી, ” આ અર્થને, અને હું આ ચારેનું દાહોપશમનને
માટે સેવન કરતો નથી, આ અર્થને પ્રકાશિક કરનારા હોવાથી તે પાપકર્મને
(દોષને) પ્રચ્છાદન કરવાને માટે જ-હાંડવાને માટે જ-પ્રકટ કરવામાં આવેલ
છે, એમ સમજવું જોઈએ તથા પુષ્કરસંવર્તનાદિ જે ત્રણ વસ્તુને ચરમ રૂપે
પ્રકટ કરવામાં આવેલ છે, તે તો બાહ્ય ચરમ રૂપ જ છે જો કે તેમનો
પ્રકૃતમાં કોઈ ઉપયોગ નથી, છતાં પણ ચરમ સામાન્યની અપેક્ષાએ જ
તેમને ચરમરૂપ કહ્યા છે. સાધારણ જનોના ચિત્તનું અનુરંજન કરવાને માટે
જ તે ચરમરૂપ હોય છે, એવું સમજવું જોઈએ આઠમું જે ચરમ પ્રકટ
કરવામાં આવ્યું છે, તે પોતાને તીર્થંકર રૂપ બતાવવાને માટે જ પ્રકટ
કરવામાં આવેલ છે. “ જં પિ ય અજ્જો ! ગોસાલે મંઘલિપુત્તે સીયલણં મટ્ટિ-
યાપાણણં આયંચણિ ઉદદણં ગાયાઈં પરિસિંચમાણે વિહરઈ ” તથા હે આર્યો !

મંદહલિપુત્રઃ શીતલકેન મૃત્તિકાપાનકેન-મૃત્તિકામિશ્રિતજલેન, આતશ્ચનિકો-
દકેન-કુમ્ભકારગૃહસ્થિતભાજનવર્તિમૃત્તિકામિશ્રિતજલેન, ગાત્રાણિ શરીરાવયજ્ઞાન,
પરિવિશ્વન વિહરતિ-તિષ્ઠતિ, 'તસ્મ વિ ય ણં વજ્રસ્ય પચ્છાદણદ્વયાઈ' इमाईं चत्तारि पाणगाईं चत्तारि अपाणगाईं पन्नवेइ'-तस्यापि च-तथाविधगात्रपरिषे-
चनजनस्य च, खलु अवयस्य, वज्रस्य वा, वज्रसदृशत्वात् पापस्य प्रच्छादनार्थ-
तायै-आच्छादनाय, इमानि-वक्ष्यमाणानि चत्वारि पानकानि-साधुयोग्यजल-
विशेषरूपाणि प्रज्ञापयति-प्ररूपयति-'से किं तं पाणए?' अथ किं तत् पानक-
मुच्यते? 'पाणए चउव्विहे पणत्ते' पानकं चतुर्विधं प्रज्ञप्तम्, 'तं जहा-गोपुट्टए,
हत्थमद्दियए, आयवतत्तए, सिलापम्भट्टए, सेतं पाणए' तद्यथा-गोपृष्ठकम्,
हस्तमर्दितम्, आतपतप्तम्, शिखाप्रभृष्टम्, तदेतत् पानकम्, तत्र गोपृष्ठात्
यत्पतितं तद् गोपृष्ठकमुच्यते, हस्तेन मर्दितम्-मलितमित्यर्थः, हस्तमर्दितमुच्यते-

आर्यो ! मंદહલિપુત્ર ગોશાલ જો શીતલ મૃત્તિકામિશ્રિતજલ સે-કુમ્ભકાર-
કે ઘર પર રહે હુએ વર્તન મેં ગત મિટ્ટી સે યુક્ત પાનિરૂપ પાનક સે-
શરીર કે અવયવોં કો સીંચતા રહતા હૈ, સો 'તસ્મ વિ ય ણં વજ્રસ્ય
પચ્છાદણદ્વયાઈ' इमाईं चत्तारि पाणगाईं चत्तारि अपाणगाईं पन्नवेइ'
उसने इस गात्रपरिषेचन जन्य अवयव को-दोष को अथवा वज्रसदृश
पाप को-ढांकने के लिये चार पानक-साधु योग्य जलरूप पेय कहे हैं ।
और चार अपानक कहे हैं । 'से किं तं पाणए' वह पानक क्या है ? अर्थात्
पानक का क्या स्वरूप है ? तो इसका उत्तर यह है कि 'पाणए
चउव्विहे पणत्ते' पानक-साधु योग्यजल रूप पेय-चार प्रकार का कहा
गया है । 'तं जहा' जैसे-'गोपुट्टए, हत्थमद्दियए, आयवतत्तए, सिला-
पम्भट्टए' गोपृष्ठ से पतित जो पानक है वह गोपृष्ठ पानक है, हाथ से

મંદહલિપુત્ર ગોશાલ જે શીતલ મૃત્તિકામિશ્રિત જળ વડે-કુમ્ભારને ઘરના ખેલ
વાસણુમાં રહેલા માટીયુક્ત પાણી રૂપ પાનક વડે-શરીરના અવયવોના સિંચન
કરી રહ્યો છે, “ તસ્મ વિ ય ણં વજ્રસ્ય પચ્છાદણદ્વયાઈ' इमाईं चत्तारि पाण
गाईं चत्तारि अपाणगाईं पन्नवेइ ” તે ગાત્રપરિસિંચન રૂપ અવયવને (દોષને)-
વજ્ર જેવા પાપને-ઢાંકવાને માટે ચાર પાનક-સાધુને ઉપયોગમાં લેવા લાયક
જલરૂપ પેય-કહ્યા છે અને ચાર અપાનક કહ્યા છે. ‘ સે કિં તં પાણએ ? ’
તે પાનકનું સ્વરૂપ કેવું છે, તે હવે પ્રકટ કરવામાં આવે છે-“ પાણએ ચઉ
વિવહે પણત્તે-તજહા ” પાનક-સાધુને યોગ્ય જલરૂપ પેય-ચાર પ્રકારના કહ્યા
છે, જે નીચે પ્રમાણે છે-“ ગોપુટ્ટએ, હત્થમદ્દિયએ, આયવતત્તએ, સિલાપમ્ભટ્ટએ ”
(૧) ગોપૃષ્ઠમાંથી પડેલું જે પાનક છે, તેને ગોપૃષ્ઠપાનક કહે છે. (૨)

एतदेवातञ्चनिकोदकमपि कथ्यते आतपेन-सूर्यतापेन तप्तम्-आतपतप्तमुच्यते, शिलायाः प्रभ्रष्टकम्-पतितं शिलाप्रभ्रष्टकमुच्यते, 'से किं तं अपाणए ?' अथ, किं तत् अगानकमुच्यते ? 'अपाणए चउव्विहे पणत्ते' अपानकम् चतुर्विधं मज्झ-
प्तम् 'तं जहा-थालपाणए, तथापाणए, सिंवल्लिपाणए, सुद्धपाणए' तथा-
स्थालपानकम्, त्वक्पानकम्, सिम्बलीपानकम्, शुद्धपानकम् । 'से किं तं थाल-
पाणए ?' अथ, किं तत् स्थालपानकमुच्यते ? 'थालपाणए जं णं दाथालगं
वा, दावारगं वा, दाकुंभगं वा, दाकलसं वा, सीयलगं उल्लगं हत्थेहिं परामुसइ,
न य पाणियं पियइ, से त्तं थालपाणए' स्थालपानकं यत् खलु उदकस्थालकं वा

મસલા ગયા-મર્દિત કિયા હુઆ જો પાનક હૈ વહ હસ્તમર્દિત પાનક હૈ ।
इसका दूसरा नाम आतञ्चनिकोदक भी है । सूर्य के ताप से तपा हुआ
जो पानक है वह आतपतप्त पानक है । जो पानक शिला से नीचे गिरा
होता है वह शिलाप्रभ्रष्टपानक है 'से किं तं अपाणए' वह अपानक
क्या है ? अर्थात् अपानक का क्या स्वरूप है ? तो इसका उत्तर यह
है कि-'अपाणए चउव्विहे पणत्ते' अपानक चार प्रकार का कहा
गया है-'तं जहा' जैसे-'थालपाणए, तथापाणए, सिंवल्लिपाणए,
सुद्धपाणए' स्थालपानक; त्वक्पानक, सिम्बलीपानक, और शुद्धपानक
'से किं तं थालपाणए' स्थालपानक का क्या स्वरूप है ? तो इसका
उत्तर इस प्रकार से है-'थालपाणए जं णं दाथालगं, दाकुंभगं वा,
दाकलसं वा सीयलगं, उल्लगं हत्थेहिं परामुसइ, न य पाणियं
पियइ, से त्तं थालपाणए' जिस पानक में स्थाल उदक से गीला हो,
उदक से गीला चारक हो, या उदक से आर्द्र कुंभ हो, या उदक से

હાથથી મસળેલું જે પાનક છે, તેને હસ્તમર્દિત પાનક કહે છે તેનું ખીજું
નામ 'આતંચનિકોદક' છે. (૩) સૂર્યના તાપથી તપેલું જે પાનક છે, તેને
આતપતપ્ત પાનક કહે છે. (૪) જે પાનક શિલા પરથી નીચે પડ્યું હોય છે,
તેનું નામ શિલાપ્રભ્રષ્ટ પાનક છે "સે કિં તં અપાણએ" તે અપાનક શું
છે ? એટલે કે અપાનકનું સ્વરૂપ કેવું છે ? તો તેનો ઉત્તર એ છે કે
"અપાણએ ચઉવ્વિહે પણત્તે" અપાનકના ચાર પ્રકાર કહ્યા છે. "તંજહા"
તે પ્રકારો આ પ્રમાણે છે-"થાલપાણએ, તથાપાણએ, સિંબલ્લિપાણએ, સુદ્ધપાણએ"
(૧) સ્થાલપાનક, (૨) ત્વક્પાનક, (૩) સિમ્બલીપાનક, (૪) શુદ્ધપાનક
"સે કિં તં થાલપાણએ" સ્થાલપાનકનું સ્વરૂપ કેવું છે ? તો તેનો ઉત્તર આ
પ્રમાણે છે-"થાલપાણએ જં ણં દાથાલગં, દાવારગં વા, દાકુંભગં વા, દાકલસં
વા સીયલગં, ઉલ્લગં હત્થેહિં પરામુસઈ, ન ય પાણિયં પિયઈ, સે ત્તં થાલપાણએ"

ઉદકાર્દ્રં સ્થાલકમ્ ઉદકવારકમ્-ઉદકાર્દ્રં વારકમ્-ઉદકવારકમ્, ઉદકકુમ્ભકં
 ઉદકાર્દ્રઃ કુમ્ભો યસ્મિન્ પાનકે તદ્ ઉદકકુમ્ભકમુચ્યતે, ઉદકકલશં વા-
 ઉદકાર્દ્રઃ કલશો યત્ર તત્-ઉદકકલશમ્, અત્ર કુમ્ભો મહાન્, કલશસ્તુ લઘુતરો
 વોઘ્યઃ, અતएव કીદશં તત્ इत्याह-शीतलकम् आर्द्रकम्-विलनम्, हस्तैः परा-
 मृशति, -स्पृशति, किन्तु न च पानीयं-जलं पिबति, तदेतत् स्थालपानकमुच्यते ।
 'से किं तं तयापाणए ?' अथ, किं तत् त्वक्पानकमुच्यते ? 'तयापाणए, जं णं
 अंबं वा, अंबाडगं वा जहा पओगपदे जाव बोरं वा तिंदुर्यं वा, तरुणगं वा,
 आमगं वा, आसगंसि आवीलेइ वा, पवीलेइ वा, न य पाणियं पियइ, सेत्तं तया-
 पाणए' त्वक्पानकं, यत् खलु आम्रं वा, आम्रातकं वा. 'अमरा' इति भाषा-
 प्रसिद्धम्, यथा-प्रयोगपदे-प्रज्ञापनायाः षोडशपदे प्रतिपादितानुसारं यावत्-
 भव्यं वा, पनसं वा, दाडिमं वा, इत्यादिरीत्या, बदरिकां वा तिन्दुरकं वा,

ગીલા કલશ હો એસે ઉસ આર્દ્રક-ક્લિન્ન હુએ ઠંડે સ્થાલનપાનક આદિ
 કો સાધુ સ્પર્શ તો કર સકતા હૈ । પર પાની પી નહીં સકતા હૈ, હસ
 પ્રકાર કા સ્થાલપાનક કા સ્વરૂપ હૈ, બડે ઘડે કા નામ કુમ્ભ ઓર
 છોટે ઘડે કા નામ કલશ હૈ । 'સે કિં તં તયાપાણએ' વહ ત્વક્પાનક
 કયા હૈ ? અર્થાત્ ત્વક્પાનક કા કયા સ્વરૂપ ? તો હસકા ઉત્તર હસ
 પ્રકાર સે હૈ, કિ 'તયાપાણએ, જં ણં અંબં વા, અંબાડગં વા જહા
 પઓગપદે જાવ બોરં વા તિંદુર્યં વા તરુણગં વા આમગં વા, આસગંસિ
 આવીલેહ વા, પવીલેહ વા ન ય પાણિયં પિયહ-સે ત્તં તયાપાણએ'
 આમ હો યા આમ્રાતક-અમરા હો, જૈસા કિ પ્રજ્ઞાપના કે ૧૬ વેં પદ
 મેં કહા ગયા હૈ યાવત્ ભવ્ય હો, પનસ હો દાડિમ-અનાર હો વદ-

જે પાનકમાં સ્થાલ (થાળ) પાણીથી ભીનો હોય, પાણીથી ભીનું વારક હોય,
 પાણીથી ભીનો કુંભ હોય, પાણીથી ભીનો કળશ હોય એવાં તે આર્દ્રક-
 કિલ્લ ઠંડા સ્થાલપાનક આદિનો સાધુ સ્પર્શ તો કરી શકે છે, પણ પાણી
 પી શકતો નથી આ પ્રકારનું સ્થાલપાનકનું સ્વરૂપ છે. મોટા ઘડાને કુંભ
 કહે છે અને નાના ઘડાને કળશ કહે છે. “સે કિં તં તયાપાણએ?” ત્વક્-
 પાનક શું છે? એટલે કે ત્વક્પાનકનું સ્વરૂપ કેવું છે? તો તેનો ઉત્તર આ
 પ્રમાણે છે-“તયાપાણ, જં ણં અંબં વા, અંબાડગં વા, જહા પઓગપદે જાવ
 બોરં વા તિંદુર્યં વા, તરુણગં વા, આમગં વા, આસગંસિ, આવીલેહ વા, પવી
 લેહ વા નય પાણિય પિયહ-સે ત્તં તયાપાણએ” “કેરી હોય કે અમરા હોય”
 ઇત્યાદિ પ્રજ્ઞાપનાના ૧૬માં પદમાં કહ્યા પ્રમાણેનું કથન અહીં અહણ કરવું
 યાવત્ ભવ્ય હોય, પનસ હોય, દાડમ હોય, બોર હોય, અથવા તિન્દુરક

તરુણકં વા-અમિનદમ્, આમકં વા-અપક્વમ્ આસ્યકે-મુખે આપીડયેદ વા-
 ઈષત્પીડયેત્, પ્રપીડયેદ વા-પ્રકર્ષેણ પીડયેત્ ન ચ પાનીયં પિવતિ તદેતત્ ત્વક્-
 પાનકમુચ્યતે, 'સે કિં તં સિંવલિપાણૅ?' તત્-અથ, કિં તત્ સિંમ્વલીપાનકમુચ્યતે?
 'સિંવલિપાણૅ જં ણં કલસંગલિયં વા, મુગસંગલિયં વા, માસ સંગલિયં વા, સિંવલિ
 સંગલિયં વા, તરુણિયં આમિયં આસગંસિ આવીલેહ, પવીલેહ વા ણ ય પાણિયં પિયહ,
 સે તં સિંવલિપાણૅ' શિંમ્વલીપાનકમ્ યત્ સ્વલુ કલ્પાયસંગલિકાં વા-કલ્પાયાદિ
 ફલિકામ્, 'મટર' इति भाषाप्रसिद्धा' મુદ્રસંગલિકાં વા-મુદ્રફલિકામ્,
 માષસજ્જલિકાં વા-માષફલિકામ્, શિંવલીસંગલિકાં વા-શિંમ્વલીફલિકામ્ તરુણિ-
 કામ્-અમિનવામ્, આમિકામ્-અપક્વામ્. આસ્યકે મુખે આપીડયેદ વા, -ઈષત્પીડ-
 યેદ વા, પ્રપીડયેદ વા, પ્રકર્ષેણ પીડયેદ વા, કિન્તુ ન ચ પાનીયં-જલં, પિવતિ,

રિકા-વેર હો, યા તિન્દુક હો, યે સ્વયં પકે હુએ હોં યા વિના પકે હોં
 સાધુ રૂંદેં છાવે, યા ચલે-પર પાની ન પિયે-વહ ત્વક્પાનક હૈ । 'સે
 કિં તં સિંવલિપાણૅ' સિંમ્વલીપાનક ક્યા હૈ? અર્થાત્ સિંમ્વલીપાનક
 ક્યા સ્વરૂપ હૈ? તો રૂસકા ઉત્તર રૂસ પ્રકાર સે હૈ-'સિંવલિપાણૅ
 જં ણં કલસંગલિયં, મુગસંગલિયં વા, માસસંગલિયં વા સિંવલિસંગલિયં
 વા તરુણિયં આમિયં આસગંસિ આવીલેહવા પવીલેહવા ણ ય પાણિયં
 પિયહ સે તં સિંવલિપાણૅ' જો મટર કી ફલી હો મૂંગ કી ફલી હો,
 ઉડદ કી ફલી હો, યા શિંમ્વલી (મોંઠ) કી ફલી હો રૂંદેં જો સાધુ યાહે
 યે પકી હોં, યા વિના પકી હોં યાવે યા છાવે-પર રૂનકે ઉપર પાની
 નહીં પીવે તો વહ શિંમ્વલીપાનક કહા ગયા હૈ । 'સે કિં તં સુદ્રપાણૅ'
 શુદ્રપાનક ક્યા હૈ? અર્થાત્ શુદ્રપાનક ક્યા સ્વરૂપ ક્યા હૈ? તો રૂસકા

હોય, આ બધા રૂણો પાકેલાં હોય કે કાચા હોય, સાધુ તેમને ખાય
 અથવા ચાખે, પણ પાણી ન પીવે, તેનું નામ ત્વક્પાનક છે. તે ત્વક્પાનકને
 પણ અપાનક જ કહ્યું છે. "સે કિં તં સિંવલિપાણૅ?" સિંમ્બલી પાનકનું
 સ્વરૂપ કેવું છે? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આ પ્રમાણે છે-"સિંવલિપાણૅ, જં ણં
 કલસંગલિયં, મુગસંગલિયં વા, માસસંગલિયં વા, સિંવલિસંગલિયં વા, તરુ-
 નિયં આમિયં આસગંસિ આવીલેહ વા, પવીલેહ વા, ણ ય પાણિયં પિયહ, સે
 તં સિંવલિપાણૅ" વટાણાની ફલીને (સિંગને), મગની ફલીને, અડદની
 ફલીને, અથવા શિંમ્બલીની ફલીને, કાચી હોય કે પાકી હોય તેને ખાય છે
 અથવા ચાખે છે, પણ પાણી પીતો નથી, એવા પાનને શિંમ્બલી પાનક કહે છે.
 આ શિંમ્બલીપાનકને પણ અપાનક જ કહ્યું છે. "સે કિં તં સુદ્રપાણૅ?"
 શુદ્રપાનક શું છે? એટલે કે શુદ્રપાનકનું કેવું સ્વરૂપ છે? તેનો ઉત્તર

તદેતત્ શિશ્વલીપાનકપ્રુચાતે । ‘સે કિં તં સુદ્ધપાણે ?’ અથ કિં તત્ શુદ્ધપાનક મુચ્યતે ? ‘સુદ્ધપાણે જં ણં છમ્માસે સુદ્ધં સ્વાદમં સ્વાયદ્, દો માસે પુદ્ધિ સંથારોવગણ, દો માસે કટ્ઠસંથારોવગણ, દો માસે દબ્બસંથારોવગણ’ શુદ્ધપાનકમ્—યત્ ષમાસાન્ શુદ્ધસ્વાદિમં સ્વાદતિ, તત્ર દ્વૌ માસૌ પૃથિવી સંસ્તારકોપગતશ્ચ, દ્વૌ માસૌ કોષ્ઠસંસ્તારકોપગતઃ, દ્વૌ માસૌ દર્મસંસ્તારકોપગતસ્તિષ્ઠેત્, ‘તસ્સ ણં બહુપહ્લિપુત્રાણં છળ્હં માસાણં અંતિમરાદ્દે ઇમે દો દેવા મહદ્ધિયા જાવ મહાસોક્કલા અંતિયં પાઠ્ઠમંવંતિ’ તસ્ય સ્વલુ ષમાસાન્ શુદ્ધસ્વાદિમ મશ્ચયિતુઃ બહુપ્રતિપૂર્ણાનાં ષણ્ણાં માસાનામ્ અન્તિમરાત્રીં ઇમૌ વક્ષ્યમાણૌ દ્વૌ દેવૌ મહદ્ધિકૌ યાવત્—મહાદ્યુતિકૌ, મહાયશસ્વી, મહાબલિષ્ઠ, મહાસૌરુષૌ અન્તિકં—સમીપે, પ્રાદુર્ભવતઃ, ‘તં જહા—પુત્રમદેય’ માણિમદેય’ તદ્વથા પૂર્ણમદ્રશ્ચ મણિમદ્રશ્ચ । ‘તણ્ ણં તે દેવા સીયલ્લણ્હિ ઉલ્લણ્હિ હત્થેહિં

ઉત્તરે હસ પ્રકાર સે હૈ ‘સુદ્ધપાણે જં ણં છમ્માસે સુદ્ધં સ્વાદમં સ્વાયદ્, દો માસે પુદ્ધિ સંથારોવગણ, દો માસે કટ્ઠસંથારોવગણ, દો માસે દબ્બસંથારોવગણ’ જો સાધુ ૬ માસ તક શુદ્ધ ભોજન કરતા હૈ—ઇનમેં દો માસ તક તો વહ પૃથિવીરૂપ સંથારે પર શયન કરતા હૈ, દો માસ તક કાષ્ઠ કે તલ્લતા (પાટિયા) આદિરૂપ સંથારે પર શયન કરતા હૈ । એવં દો માસતક દર્મ કે સંથારે પર શયન કરતા હૈ । ‘તસ્સ ણં બહુપહ્લિપુત્રાણં છળ્હં માસાણં અંતિમરાદ્દે ઇમે દો દેવા મહદ્ધિયા જાવ મહાસોક્કલા અંતિયં પાઠ્ઠમંવંતિ’ હસ પ્રકાર કરતે ૨ જબ ઉસકે પૂરે છ માસ સમાપ્ત હો જાતે હૈ—તબ છટે માસ કી અન્તિમ રાત્રિ મેં ઉસકે પાસ યે દો દેવ જો કિ મહાકલ્પસંપન્ન ઓર મહાદ્યુતિક, મહાયશસ્વી, મહાબલિષ્ઠ, એવં મહાસુખશાલી હોતે હૈ—આતે હૈ । ‘તં જહા’

આ પ્રમાણે છે—“ સુદ્ધપાણે જં ણં છમ્માસે સુદ્ધ સ્વાદમં સ્વાયદ્, દો માસે પુદ્ધિ સંથારોવગણ, દો માસે કટ્ઠસંથારોવગણ, દો માસે દબ્બ સંથારોવગણ ” જે સાધુ ૬ માસ સુધી શુદ્ધ ભોજનનું સેવન કરે છે, તેમાંના પહેલા બે માસ સુધી તે પૃથ્વી રૂપ સંથારા પર શયન કરે છે, પછીના બે માસ સુધી કાષ્ઠના પાટિયા આદિ રૂપ સંથારા પર શયન કરે છે, અને છેલ્લા બે માસ દર્મના સંથારા પર શયન કરે છે “ તસ્સ ણં બહુપહ્લિપુત્રાણં છળ્હં માસાણં અંતિમરાદ્દે ઇમે દો દેવા મહદ્ધિયા જાવ મહાસોક્કલા અંતિયં પાઠ્ઠમંવંતિ ” આ પ્રમાણે કરતાં કરતાં જ્યારે છ માસ પૂરા થઈ જાય છે, ત્યારે છઠ્ઠા માસની અન્તિમ રાત્રિના સમયે તેની પાસે મહદ્ધિક, મહાદ્યુતિક, મહાયશસ્વી, મહાબલિષ્ઠ અને મહાસુખસંપન્ન બે દેવો આવે છે. “ તં જહા ” તે બે દેવોનાં

ગાયાઈં પરામુસંતિ' તતઃ સ્વલુ શીતલૈઃ આદ્રૈઃ હસ્તૈઃ ગાત્રાણિ શરીરાવયવાન્ ,
પરામૃશતઃ-સ્પૃશતઃ, 'જે ણં તે દેવે સાહજ્જહ સેણં આસીવિસત્તાણ કમ્મં પકરેહ'
યઃ સ્વલુ જનસ્તૌ દેવૌ સ્વદતે-અનુમન્યતે અનુમોદતે સ સ્વલુ જનઃ આશીવિપ-
તયા-સર્પભાવેન કર્મ પ્રકુરોતિ, 'જે ણં તે દેવે નો સાહજ્જહ, તસ્સ ણં સંસિ
સરીરગંસિ અગ્નિકાણ સંભવહ' કિન્તુ યઃ સ્વલુ જનસ્તૌ દેવૌ નો સ્વદતે-નાનુ-
મન્યતે નો અનુમોદતે તસ્ય સ્વલુ અનુપમન્તુર્જનસ્ય સ્વકે-નિજે શરીરકે અગ્નિકાયઃ
સમ્ભવતિ, 'સે ણં સણં તેણં સરીરગં જ્ઞામેહ' સ સ્વલુ જનઃ સ્વકેન-સ્વીયેન
તેજસા-તેજોલેશ્યયા, શરીરકં ધ્માયતિ-દહતિ, 'સરીરગં જ્ઞામેત્તા તઓ પચ્છા
સિજ્જહ જાવ અંતં કરેહ, સે ત્તં પુદ્ધપાણણ' શરીરકં ધ્માયિત્યા-પ્રદહ્ય તતઃપચ્ચાત્

इनके नाम हैं-‘पुत्रभदेय मणिभदेय’ पूर्णभद्र और मणिभद्र ‘तए णं
ते देवा सीयलेहिं उल्लएहिं हत्थेहिं गायाइं परामुसंति’ ये दोनों देव
शीतल गीले अपने हाथों से उसके शरीर का स्पर्श करते हैं । ‘जे णं
ते देवे साहज्जह, से णं आसीविसत्ताए कम्मं पकरेह’ जो साधुजन इन
दोनों देवों की अनुमोदना करता है । वह सर्पभाव-सर्परूप से कर्म
करता है । ‘जे णं ते देवे नो साहज्जह, तस्स णं संसि सरीरगंसि अगणि-
काए संभवह’ तथा जो इन देवों की अनुमोदना नहीं करता है-उस
अननुमन्ता के अपने निज शरीर में अग्निकाय प्रकट हो जाता है
‘से णं सए णं तेए णं सरीरगं ज्ञामेह’ सो वह साधुजन अपनी तेजो-
लेश्या से शरीर को जला देता है । ‘सरीरगं ज्ञामेत्ता तओ पच्छा
सिज्जह, जाव अंतं करेह, से त्तं पुद्वपाणए’ शरीर को जलाकर फिर
वह सिद्ध हो जाता है यावत् बुद्ध हो जाता है, मुक्त हो जाता है,

નામ આ પ્રમાણે છે. “ પુત્રભદે ય મણિભદે ય ” પૂર્ણભદ્ર અને મણિભદ્ર
“ તए णं ते देवा सीयलेहिं उल्लएहिं हत्थेहिं गायाइं परामुसंति ” તે બન્ને દેવો
પોતાના શીતળ, બીના હાથો વડે તેના ગાત્રોનો સ્પર્શ કરે છે. “ જે ણં
તે દેવે સાહજ્જહ, સે ણં આસીવિસત્તાણ કમ્મં પકરેહ ” બે તે સાધુ તે બન્ને
દેવોની અનુમોદના કરે છે, તો સર્પભાવ (સર્પરૂપે) રૂપ કર્મ કરે છે. “ જે
ણં તે દેવે નો સાહજ્જહ, તસ્સ ણં સંસિ સરીરગંસિ અગ્નિકાણ સંભવહ ” તથા
બે તે સાધુ આ દેવોની અનુમોદના કરતો નથી, તો તે અનુમોદના ન
કરનારના પોતાના શરીરમાં જ અગ્નિકાય પ્રકટ થઈ જાય છે “ સે ણં
સણં તેણં સરીરગં જ્ઞામેહ ” ત્યારે તે સાધુ પોતાની તેજોલેશ્યા વડે પોતાના
શરીરનો પોતે કરો નાખે છે, “સરીરગં જ્ઞામેત્તા તઓ પચ્છા સિજ્જહ, જાવ અંતં
કરેહ ” શરીરનો નાશ કરીને તે સિદ્ધ થઈ જાય છે, બુદ્ધ થઈ જાય છે,

સિદ્ધિ, યાવત્-બુદ્ધયતે, મુચ્યતે પરિનિર્વાતિ સર્વદુઃખાનામન્તં કરોતિ તદ્દેતત્
શુદ્ધપાનકમુચ્યતે । ‘તત્થ ણં સાવત્થીય નયરીય અયંપુલો ણામં આજીવિકોવાસણ પરિ-
વસઈ’ તત્ર સ્વલ્લ શ્રાવસ્ત્યાં નગર્યામ્, અયં પુલો નામ આજીવિકોવાસકઃ પરિવસતિ,
‘અહુ જાવ અપરિભૂણ જહા હાલાહલા જાવ આજીવિયસમણં અપ્પાણં ભવેમાણે વિહ-
રઈ’ આદયઃ, યાવત્-દીપ્તઃ, વહુજનસ્યાપરિભૂતઃ-અપરાજિતઃ યથા હલાહલાયાઃ
પ્રકરણે યાવત્-પતિપાદિતં તદનુસારમેવ અત્રાપિ પ્રતિપત્તવ્યમ્, આજીવિકસમયેન-
આજીવિકસિદ્ધાન્તેન, આત્માને ભાવયન્ વિહરતિ-તિષ્ઠતિ, ‘તણ ણં તસ્સ અયં-
પુલસ્સ આજીવિઓવાસગસ્સ અન્નયા કયાઈં પુવ્વરત્તાવરત્તકાલસમયંસિ કુહુંવ-
જાગરિયં જાગરમાણસ્સ અયમેયારુવે અજ્ઞત્થિય જાવ સમુપ્પજિત્થા’ તતઃ સ્વલ્લ

પરિનિર્વાત-શીતીભૂત હો જાતા હૈ, ઓર સમસ્તદુઃખોં કા અંત કર
દેતા હૈ । હસકા નામ શુદ્ધપાનક હૈ ।

‘તત્થ ણં સાવત્થીય નયરીય અયંપુલો ણામં આજીવિઓવાસણ
પરિવસઈ’ ડસ શ્રાવસ્તી નગરી મેં એક આજીવિકોવાસક રહના થા-
જિસકા નામ અયંપુલ થા । યહ ‘અહુ જાવ અપરિભૂણ’
આજીવિકોવાસક ધનાદય થા ઓર દીપ્ત એવં વહુજનોં સે ખી
અપરિભૂત થા । ‘જહા હાલાહલા જાવ આજીવિયસમણં અપ્પાણં ભાવે-
માણે વિહરઈ’ જૈસા કથન હાલાહલાં કે પ્રકરણ મેં કિયા ગયા હૈ-વૈસા
હી કથન યહાં પર ખી જાનનાં ચાહિયે । વહ અયંપુલ આજીવિક
સિદ્ધાન્ત કે અનુસાર અપને આપકો વાસિત કિયે રહતા થા । ‘તણ ણં
તસ્સ અયંપુલસ્સ આજીવિઓવાસગસ્સ અન્નયા કયાઈં પુવ્વરત્તાવરત્ત
કાલસમયંસિ કુહુંવજાગરિયં જાગરમાણસ્સ અયમેયારુવે અજ્ઞત્થિય

મુક્ત થઇ જાય છે, પરિનિર્વાત-પરિતાપરહિત-થઇ જાય છે અને સમસ્ત
દુઃખોનો અન્ત કરે છે. “સે તં શુદ્ધપાણ” તેનું નામ શુદ્ધપાનક છે.

“તત્થ ણં સાવત્થીય નયરીય અયંપુલો ણામં આજીવિઓવાસણ
પરિવસઈ” તે શ્રાવસ્તી નગરીમાં અયંપુલ નામનો એક અજીવિકોવાસક
ગોશાલકના મતનો અનુયાયી રહેતો હતો. “અહુ જાવ અપરિભૂણ”
તે અયંપુલ ધનાદય હતો, દીપ્ત હતો અને ઘણા લોકો વડે
પણ અપરિભૂત હતો. “જહા હાલાહલા જાવ આજીવિયસમણં અપ્પાણં
ભાવેમાણે વિહરઈ” જેવું કથન હાલાહલા વિષે કરવામાં આવ્યું છે,
એવું જ કથન અહીં અયંપુલ વિષે પણ સમજવું તે અયંપુલ આજીવિક
સિદ્ધાન્તો વડે પોતાના આત્માને ભાવિત કરતો વિચરતો હતો. “તણ ણં તસ્સ
અયંપુલસ્સ કુહુંવજાગરિયં જાગરમાણસ્સ અયમેયારુવે અજ્ઞત્થિય જાવ સમુપ્પ-
જિત્થા” તે આજીવિકોવાસક અયંપુલ એક દિવસે મધ્યરાત્રે કુહુંબજાગરિકા

તસ્ય અયંપુલસ્ય આજીવિકોપાસકસ્ય મન્યદા કદાચિત્ પૂર્વરાત્રાપરરાત્ર કાલસમયે કુટુમ્બજાગરિકાં જાગ્રતઃ, અયમેતદ્રૂપઃ આધ્યાત્મિકઃ-આત્મગતઃ, યાવત્-ચિન્તિતઃ કલ્પિતઃ, પ્રાર્થિતઃ, મનોગતઃ સંકલ્પઃ સમુદપદ્યત-સમુત્પન્નઃ-‘કિં સંઠિયા હલ્લા પળ્લતા ?’ કિં સંસ્થિતા-કિમાકારા હલ્લા-ગોવાલિકા તૃણસમાના કીટવિશેષ-રૂપા મજ્જન્તા, ‘તદ્ ણં તસ્સ અયંપુલસ્સ આજીવિઓવાસગસ્સ દોચ્ચંપિ અયમેયારૂઘે અજ્ઞતિથિય જાવ સમુપ્પજિતથા’-તતઃ સ્વલ્લુ તસ્ય અયંપુલસ્ય આજીવિકો પાસકસ્ય દ્વિતીયમપિ વારમ્ અયમેતદ્રૂપઃ-વક્ષ્યમાણસ્વરૂપઃ, આધ્યાત્મિકઃ-આત્મગતઃ, યાવત્-ચિન્તિતઃ, કલ્પિતઃ પ્રાર્થિતઃ, મનોગતઃ સંકલ્પઃ સમુદપદ્યત-સમુત્પન્નઃ-‘એવં સ્વલ્લુ મમ ધમ્માચરિય, ધમ્મોવદેસણ ગોસાલે મંઘલિપુત્તે’ એવં સ્વલ્લુ પૂર્વોક્તરીત્યા, મમ ધમ્માચાર્યઃ, ધર્મોપદેશકો ગોશાલો મંઘલિપુત્રઃ, ‘ઉપ્પન્નનાણ-દંસણચરે જાવ સવ્વન્નૂ સવ્વદરિસી, રહેવ સાવત્થીયે નયરીયે હાલાહલાયે કુંમ-જાવ સમુપ્પજિતથા’ આજીવિકોપાસક ઉત્ત અયંપુલ કો એક દિન જથ

કિ વહ કુટુમ્બજાગરિકા સે મધ્યરાત્રિ કે સમય જગ રહ્યા થા ઉસે નિદ્રા નહીં આ રહી થી-હસ પ્રકાર કા યહ આત્મગત સંકલ્પ યાવત્ ઉત્પન્ન હુઆ । (યહાં યાવત્ શબ્દ સે ‘ચિન્તિત, કલ્પિત, પ્રાર્થિત, એવં મનોગત’ હન સંકલ્પ કે વિશેષણોં કા ગ્રહણ હુઆ હૈ । ‘કિં સંઠિયા હલ્લા પળ્લતા’ તૃણ કે સમાન કીટવિશેષરૂપ જો હલ્લા-ગોવાલિકા હૈ-ઉત્તકા આકાર કેસા કહા ગયા હૈ ? ‘તદ્ ણં તસ્સ અયંપુલસ્સ આજીવિઓવાસગસ્સ દોચ્ચંપિ અયમેયારૂઘે અજ્ઞતિથિય જાવ સમુપ્પજિતથા’ દુસરી વાર ફિર ઉત્ત આજીવિકોપાસક અયંપુલ કો એસા યહ આત્મગત સંકલ્પ યાવત્ ઉત્પન્ન હુઆ (યહાં પર ધી યાવત્ શબ્દ સે સંકલ્પ કે ચિન્તિત, કલ્પિત પ્રાર્થિત ઓર મનોગત’ યે વિશેષણ ગૃહીત હુએ હૈં । ‘એવં સ્વલ્લુ મમ ધમ્માચરિય ધમ્મોવદેસણ ગોસાલે મંઘલિપુત્તે’ મંઘલિપુત્ર ગોશાલ મેરે ધર્માચાર્ય ધર્મોપદેશક હૈં । ‘ઉપ્પ-

કરી રહ્યો હતો-તેને કૌટુંબિક બાબતોના વિચારે ચડવાને લીધે જાગ આવતી ન હતી. ત્યારે તેના મનમાં આ પ્રકારનો ચિન્તિત, કલ્પિત, પ્રાર્થિત અને મનોગત સંકલ્પ ઉત્પન્ન થયો-“ કિં સંઠિયા હલ્લા પળ્લતા ” તૃણના સમાન કીટવિશેષ રૂપ જે હલ્લા (ગોવાલિકા) છે, તેનો આકાર કેવો પ્રરૂપિત થયો છે ? “તદ્ ણં તસ્સ અયંપુલસ્સ આજીવિઓવાસગસ્સ દોચ્ચંપિ અયમેયારૂઘે અજ્ઞતિથિય જાવ સમુપ્પજિતથા ” બીજી વાર તેના મનમાં એવો ચિન્તિત, કલ્પિત, પ્રાર્થિત, મનોગત વિચાર ઉત્પન્ન થયો કે-“ એવં સ્વલ્લુ મમ ધમ્માચરિય ધમ્મોવદેસણ ગોસાલે મંઘલિપુત્તે ” મંઘલિપુત્ર ગોશાલ મારા ધર્માચાર્ય, ધર્મોપદે-

કારીએ કુંભકારાવળંસિ આજીવિયસંઘસંપરિવુડે આજીવિયસમણં અપ્પાણં ભાવે-
માણે વિહરઈ' ઉત્પન્નજ્ઞાનદર્શનધરો યાવત્ જિનઃ અર્હન્ કેવલી સર્વજ્ઞઃ સર્વદર્શી
इहेव-अस्यामेव तावत् श्रावस्तीयां नगरीम्, हालाहलायाः कुम्भकार्या कुम्भकारा-
पणे आजीविकसंघसंपरिवृतः-आजीविकसंघसंष्ठितः सन् आजीविकसमयेन-
आजीविकसिद्धान्तेन आत्मानं भावयन्-विहरति-तिष्ठति, 'तं सेयं खलु मे
कल्लं जाव जलंते गोसालं मंखलिपुत्तं वंदित्ता जाव पज्जुवासेत्ता इमं एयारुवं
वागरित्तए त्तिकहु एव संपेहेइ' तत्-तस्मात्कारणात्, श्रेयः-कल्याणं खलु मम
कल्ये-आगामि दिवसे यावत्-भास्करो-सूर्ये, ज्वलति-प्रकाशमाने सति, गोसालं
मंखलिपुत्रं वन्दित्वा-यावत्-नमस्यित्वा सत्कार्यं सम्मान्य विनयेन प्राञ्जलिपुटः
पर्युगस्य, इदम् एतद्रूपं-हल्लाविषयकं व्याकरणं-प्रश्नं व्याकर्तुम्-पण्डुं श्रेयो

णणणाણદંસણધરે જાવ સવ્વન્નૂ સવ્વદરિસી इहेव सावत्थीए नयरीए
हालाहलाए कुंभकारीए कुंभकारावणंसि आजीवियसंघसंपरिवुडे
आजीवीयसमणं अप्पाणं भावेमाणे विहरइ' ये उत्पन्न हुए ज्ञान और
दर्शन के धारी हैं, यावत्-जिन हैं, अर्हन्त हैं, केवली हैं, सर्वज्ञ
हैं, सर्वदर्शी हैं और इस श्रावस्ती नगरी में इस समय हालाहला
कुंभकारिणी के कुंभकारापण में आजीविकसंघ के साथ आजीविक
सिद्धान्त के अनुसार अपने आपको भावित करते हुए ठहरे हैं। 'तं
सेयं खलु मे कल्लं जाव जलंते गोसालं मंखलिपुत्तं वंदित्ता जाव पज्जु-
वासेत्ता इमं एयारुवं वागरणं वागरित्तए त्तिकहु एवं संपेहेइ' अतः
मुझे अब यही श्रेयस्कर है कि मैं प्रातः काल सूर्योदय हो जाने पर उन
मंखलिपुत्र गोशाल के पास जाऊं और उनकी वन्दना और पर्युपासना

શકે છે. “ ઉપ્પણ્ણાણદંસણધરે જાવ સવ્વન્નૂ સવ્વદરિસી इहेव सावत्थीए
नयरीए हालाहलाए कुंभकारीए कुंभकारावणंसि आजीवियसंघसंपरिवुडे आजी-
वियसमणं अप्पाणं भावेमाणे विहरइ” तेओ। उत्पन्न थयेला ज्ञान अने
दर्शननाधारक છે, જિન છે, અર્હંત છે, કેવલી છે, સર્વજ્ઞ છે અને સર્વદર્શી
છે. તેઓ આ શ્રાવસ્તી નગરીમાં જે હાલાહલા કુંભકારિણીના કુંભકારાપણમાં
(હાટમાં) આજીવિક સંઘસંઘિત આજીવિક સિદ્ધાન્તાનુસાર પોતાના આત્માને
ભાવિત કરતા વિરાજમાન થયેલા છે. “ તં સેયં ખલુ મે કલ્લ જાવ જલંતે
ગોસાલં મંખલિપુત્તં વંદિત્તા જાવ પજ્જુવાસેત્તા ઇમં એયારુવં વાગરણં વાગરિત્તે
ત્તિકહુ એવં સંપેહેइ” તે। મારે માટે એજ શ્રેયસ્કર છે કે હું પ્રાતઃકાળે
સૂર્યોદય થઈ ગયા બાદ તે મંખલિપુત્ર ગોશાલની પાસે જે અને તેમને
વંદણામરકાર કરીને, તેમની પર્યુપાસના કર્યા બાદ મારા મનમાં જે પ્રશ્ન

वर्तते इति पूर्वेण सम्बन्धः, इति कृत्वा-इत्येवं निवार्य एत-पूर्वोक्तरीत्या
संप्रेषणे-विचारयति 'संपेहेत्ता, कलं जाव जलं पहाए कय जाव
अप्पमहग्घाभरणालंकिणसरीरे साओ गिहाओ पडिनिक्खमइ' एवं
संप्रेक्ष्य कल्ये-आगामिनि दिवसे यावत्पभाकरे-सूर्ये जलति-प्रकाशमाने
सति स्नातः कृतयावत्-कृतिवलिकर्मा-वायसाधर्थं दत्तान्नादिभागः अल्पमहा-
र्घाभरणालङ्कृतशरीरः-अल्पबहुमूल्यकभूषणभूषितशरीरः स्वकात् स्वस्मात्
गृहात्प्रतिनिष्क्रामति-निर्गच्छति, 'पडिनिक्खमित्ता पायविहारचारेणं सावत्थि
नयरिं मज्झं मज्झेणं जेणेव हालाहलाए कुंभकारीए कुंभकारापणे तेणेव
उवागच्छइ' प्रतिनिष्क्रम्य-निर्गत्य पादविहारचारेण-पादाभ्यां विहरणगमनेन
श्रावस्त्या नगर्याः मध्यमध्येन-मध्यभागेन, यत्रैव हालाहलायाः कुम्भकार्याः कुम्भ-
कारापणम् आसीत्, तत्रैव उपागच्छति, 'उवागच्छिता, गोसालं मंखलिपुत्तं

करके उनसे इस प्रकार के इस प्रश्न का स्पष्टीकरण कराऊँ ऐसा उसने
विचार किया-'संपेहेत्ता कलं जाव जलंते पहाए कय जाव अप्पमहग्घा-
भरणालंकिणसरीरे साओ गिहाओ पडिनिक्खमइ' विचार करके फिर
उसने प्रातः काल होते ही सूर्योदय हो जाने पर स्नान किया, यावत्
-वलिकर्म किया-वायस आदिकों के लिये अन्न वगैरह डाला और
बहुमूल्यवाले अल्प आभरणों से भूषित शरीर होकर फिर वह अपने
घर से निकला। 'पडिनिक्खमित्ता पायविहारचारेणं सावत्थि नयरिं
मज्झंमज्झेणं जेणेव हालाहलाए कुंभकारीए कुंभकारापणे तेणेव उवा-
गच्छइ' निकलकर वह पैदल ही श्रावस्ती नगरी के मध्यभाग से होता
हुआ जहाँ हालाहला कुम्भकारिणी का कुम्भकारापण था उस ओर

उद्भव्यो छे, तेनुं स्पष्टीकरण करारुं आ प्रभावे तेवे संकल्प कर्यो. "संपे-
हेत्ता कलं जाव जलंते पहाए कय जाव अप्पमहग्घाभरणालंकिणसरीरे साओ
गिहाओ पडिनिक्खमइ" आ प्रभावे संकल्प कर्या आह प्रातःकाल थर्ध गया
आह न्यारे सूर्योदय थयो त्यारे तेवे स्नान कर्युं, वलिकर्म कर्युं-वायसा-
दिने अन्न नाभ्युं. त्यार आह अहुं अ मूल्यवान पणु वजनमां डलकां जेवां
आभूषणो तेवे पोताना शरीर पर धारण कर्या आ प्रभावे आभरणो वडे
शरीरने आभूषित करीने ते पोताना घरमांथी अडार नीकल्यो. "पडिनि-
खमित्ता पायविहारचारेणं सावत्थि नयरिं मज्झं मज्झे जेणेव हालाहलाए कुंभकारीए
कुंभकारापणे तेणेव उवागच्छइ" घरमांथी नीकलीने पगपाजा आलतो आलतो,
श्रावस्ती नगरीनी वर्ये थर्धने ते डलाडुला कुम्भकारिणीना कुम्भकारापण तरङ्ग

હાલાહલાઈ કુંભકારીઈ કુંભકારાવળંસિ અંબકુળગહત્થગયં જાવ અંજલિકમ્મં કરેમાણં સીયલયાણં મદ્વિયા જાવ ગાયાઈ પરિસિંચમાણં પાસઈ' ઉપાગત્ય, ગોશાલં મંચલિપુત્રં હાલાહલાયાઃ કુમ્ભકાર્યાઃ કુમ્ભકારાપણે આમ્રકૂળકહસ્ત-
ગતમ્-આમ્રાસ્થિક હસ્તગતં, યાવત્-મધપાનકં પિવન્તમ્, અમીક્ષણં ગાયન્તમ્,
અમીક્ષણં નૃત્યન્તમ્, અમીક્ષણં હાલાહલાયાઃ કુમ્ભકાર્યાઃ અંજલિકર્મકુશન્તં
શીતલકેન મૃત્તિકા યાવત્ પાનકેન આતશ્ચનિકોદકેન શાત્રાણિ પરિપિશ્ચન્તં પશ્યતિ,
'પાસિત્તા લજ્જિઈ વિલિઈ વિઢ્ઠે સળિયં સળિયં પચ્ચોસકઈ' દૃષ્ટ્વા લજ્જિતઃ વ્પલી-
કિતઃ-સંજાતવ્યલીકઃ, વ્રીહઃ-વ્રીહા અસ્યાસ્તીતિ વ્રીહઃ-વ્રીહિતઃ-અતિશય-
લજ્જાવાન્ ભૂત્વા શનૈઃ શનૈઃ પ્રત્યવલ્લષ્કતે-પ્રત્યપસરતિ પશ્ચાત્પરાવર્તતે. 'તણ્ણં તે

ચલા-'ઉવાગચ્છિત્તા ગોશાલં મંચલિપુત્રં હાલાહલાઈ કુંભકારીઈ કુંભ-
કારાવળંસિ અંબકુળગહત્થગયં જાવ અંજલિકમ્મં કરેમાણં સીયલયાણં
મદ્વિયાજાવ ગાયાઈ' પરિસિંચમાણં પાસઈ' ચલકર વહ હાલાહલા કુંભ-
કારિણી કે કુંભકારાપણ મેં પહુંચા-વહાં ઉસને મંચલિપુત્ર ગોશાલ
કો હાથ મેં આમ કીં ગુઠલી લિયે હુઈ, મધ કા પાન કરતે હુઈ, વારં-
વાર ગાતે હુઈ, વારંવાર નાચતે હુઈ એવં વારંવાર હાલાહલા કુંભકારિણી
કી હાથ જોડકર પ્રાર્થના કરતે હુઈ દેખા। તથા એસા ખી ઉસે દેખા
કિ વહ મૃત્તિકા મિશ્રિત શીતલ જલ અપને શરીર કે અવયવોં પર પુનઃ
પુનઃ છિઢક રહા હૈ। 'પાસિત્તા લજ્જિઈ, વિલિઈ વિઢ્ઠે, સળિયં ૨ પચ્ચો-
'સકઈ' હસ પ્રકાર કી સ્થિતિ સે યુક્ત હુઈ ગોશાલ કો વહ દેખકર લજ્જિત
હુઆ, સ્વેદલિપ્ત હુઆ-એવં અતિશયલજ્જાવાન્ હોકર વહાં સે વાપિસ હો

રવાના થયો. " ઉવાગચ્છિત્તા ગોશાલ મંચલિપુત્રં હાલાહલાઈ કુંભકારીઈ કુંભ-
કારાવળંસિ અંબકુળગહત્થગયં જાવ અંજલિકમ્મં કરેમાણં, સીયલયાણં
મદ્વિયા જાવ ગાયાઈ પરિસિંચમાણં પાસઈ" આલતો આલતો હાલાહલા
કુંભકારિણીના કુંભકારાપણમાં પહોંચ્યો ત્યાં તેણે, હાથમાં કેરીની ગોટલી
જેણે રાખી છે, જે મધપાન કરી રહ્યો છે, જે વારંવાર ગીત ગાઈ રહ્યો છે,
જે વારંવાર નૃત્ય કરી રહ્યો છે, વારંવાર હાલાહલા કુંભકારિણીને હાથ
જોડીને પ્રાર્થના કરી રહ્યો છે, એવા મંચલિપુત્ર ગોશાલકને જોયો વળી
તેણે તે પણુ જોયું કે મંચલિપુત્ર ગોશાલ પોતાનાં અંગો પર માટીમિશ્રિત
શીતલ જળનું સિંચન કરી રહ્યો છે. "પાસિત્તા લજ્જિઈ, વિલિઈ, વિઢ્ઠે,
સળિયં ૨ પચ્ચોસકઈ" ગોશાલ મંચલિપુત્રને આ પ્રમાણે કરતો જોઈને તે
લજ્જિત થયો, ખિન્ન થયો અને અતિશય શર્મિન્દો થઈને ત્યાંથી પાછો

आजीविया थेरा अयंपुलं आजीवियोवासगं लज्जियं जाव पच्चोसकमाणं पासइ, पासित्ता एवं वयासी' ततः खलु ते आजीविकाः स्थविराः अयंपुल्लम् आजीविकोपासकम् लज्जितं यावत्-व्यलीकितं व्रीडं शनैः शनैः प्रत्यवष्वक्मानं-प्रत्यपस-सन्तम्-पश्चात्परावर्तमानं पश्यति, दृष्ट्वा एवं-वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादिषुः-‘एहि ताव अयंपुला ! एत्तओ’ हे अयंपुल ! एहि आगच्छ तावत्, अत्र-इहस्थाने ‘तए णं से अयंपुले आजीवियोवासाए आजीवियेयेरेहिं एवं वुत्ते समाणे, जेणेव आजीविया थेरा तेणेव उवागच्छइ’ ततः खलु सः अयंपुल्लः आजीविकोपासकः आजीविकस्थविरैः, एवम्-उत्तरीत्या, उक्तः सन्, यत्रैव आजीविकाः स्थविराः आसन् तत्रैव उपागच्छति, ‘उवागच्छित्ता आजीविए थेरे वंदइ, नमंसइ’ वंदित्ता नमंसित्ता नच्चासन्ने जाव पज्जुवासइ’ उपागत्य आजीविकान् स्थविरान् वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा, नमस्यित्वा, नात्यासन्ने-नातिदूरे नाति प्रत्यासन्ने,

गया । ‘तए णं ते आजीविया थेरा अयंपुलं आजीवियोवासगं लज्जियं जाव पच्चोसकमाणं पासइ, पासित्ता एवं वयासी’ आजीविकोपासक अयंपुल को लज्जित आदि होकर पीछे जाते हुवे आजीविकोपासक स्थविरो ने जब देखा-तो देखकर उन्होंने उससे ऐसा कहा-‘एहि ताव अयंपुला एत्तओ’ हे अयंपुल ! इधर आओ-‘तए णं से अयंपुले आजीवियोवासए आजीवियेयेरेहिं एवं वुत्ते समाणे जेणेव आजीविया थेरा, तेणेव उवागच्छइ’ इस प्रकार से आजीविक स्थविरो ने जब उस आजीविकोपासक अयंपुल को बुलाया-तब वह उन आजीविक स्थविरो के पास गया-‘उवागच्छित्ता आजीविए थेरे वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता नच्चासन्ने जाव पज्जुवासइ’ वहां जाकर उसने आजीविक स्थविरो की वन्दना की, उन्हें नमस्कार किया । वन्दना नमस्कार करके

इरी गये। “ तए णं ते आजीविया थेरा अयंपुलं आजीवियोवासगं लज्जियं जाव पच्चोसकमाणं पासइ, पासित्ता एवं वयासी ” आलुविकोपासक अयंपुलने लज्जित, भिन्न आदि थधने पाछे इरतो लेधने आलुविकोपासक स्थविरो तेने आ प्रमाणे कथुं-“ एहि ताव अयंपुला एत्तओ ” हे अयंपुल अही आव. “ तए णं से अयंपुले आजीवियोवासए आजीवियेयेरेहिं एवं वुत्ते समाणे जेणेव आजीविया थेरा, तेणेव उवागच्छइ ” आ रीते ब्यारे ते आलुविक स्थविरो ते आलुविकोपासक अयंपुलने भोलाये, त्यारे ते तेमनी पासे गये। “ उवागच्छित्ता आजीविए थेरे वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता नच्चासन्ने जाव पज्जुवासइ ” त्यां जधने तेणे आलुविक स्थविरोने वंदणु इरी, नमस्कार कयां. वंदणु नमस्कार करीने, तेमनाथी भड्ड इर थणु नही

यावत्पर्युपास्ते, 'अयंपुलाइ आजीया थेरा अयंपुलं आजीवियोवासगं एवं वयासी'—
हे अयंपुल ! इति संबोध्य आजीविकाः स्थविराः, अयंपुलम् आजीविकोपासकम्
एवम्—वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादिषुः 'से नूणं ते अयंपुला ! पुव्वरत्तावरत्तकाल-
समयंसि जाव किं संठिया हल्ला पणत्ता ?' हे अयंपुल ! तत्—अथ, नूनं—निश्च-
येन तव पूर्वरात्रापररात्रकालसमये यावत्—कुटुम्बजागरिका जाग्रतः अयमेत प
आध्यात्मिकचिन्तितः कल्पितः प्रार्थितः, मनोगतः संकल्पः समुदपद्यत यत् किं
संस्थिता—किमाकारा, हल्ला मज्झमा ? इति, 'तए णं तव अयंपुला ! दोच्चंपि अयमेया-
रूवे तं चेव सव्वं भाणियव्वं जाव सावत्थि नयरिं मज्झं मज्झेणं जेणेव हाला-
हलाए कुंभकारीए कुंभकारावणे जेणं इहं तेणेव इव्वमागए' ततः खलु हे अयं-

फिर उनसे न अधिक दूर और न अधिक पास ऐसे यथोचित स्थान
पर बैठ गया और उनकी पर्युपासना करने लगा—'अयंपुलाइ आजी-
विया थेरा अयंपुलं आजीवियोवासगं एवं वयासी' तब हे अयंपुल !
इस प्रकार से उस आजीविकोपासक को संबोधित करके उन आजी-
विक स्थविरों ने उससे ऐसा कहा—'से नूणं ते अयंपुला ! पुव्वरत्तावर-
त्तकालसमयंसि जाव किंसंठिया हल्ला पणत्ता' हे अयंपुल ! पूर्वरात्रा-
पररात्रकालसमय में—रात्रि के मध्यभाग में यावत् कुटुम्बजागरिका
करते हुए तुम्हें यह इस प्रकार का आध्यात्मिक, चिन्तित, कल्पित,
प्रार्थित मनोगत संकल्प उपन्न हुआ है न ? कि हल्ला का आकार कैसा
होता है । 'तए णं' तव अयंपुला ! दोच्चंपि अयमेयारूवे तं चेव सव्वं
भाणियव्वं जाव सावत्थि नयरिं मज्झं मज्झेणं तेणेव हालाहलाए

अने बहुत सभीप पथु नहीं' जेवा उचित आसने ते जेसी गथे अने
तेमनी पर्युपासना करवा लाग्यो, " अयंपुलाइ आजीविया थेरा अयंपुलं
आजीवियोवासगं एवं वयासी " त्याहे " हे अयंपुल ! " आ प्रकारनुं संजो
धन करीने ते आलुविक स्थविरोजे ते आलुविकोपासक अयंपुलने आः
प्रमाणे कछु—“ से नूणं ते अयंपुला ! पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि जाव किं
संठिया हल्ला पणत्ता ” हे अयंपुल ! पूर्वरात्रापररात्र कालसमये—मध्यरात्रे,
कुटुम्ब जागरिका करी रहेला तारा मनमां आ प्रकारने आध्यात्मिक, चिन्तित,
कल्पित, प्रार्थित, मनोगत संकल्प उत्पन्न थियो હતો, जे वात ખરી છે કે
નહી ? તને જોવો વિચાર આવ્યો કે હલ્લા (સરકખામણી)નો આકાર કેવો
કહ્યો છે ? “ તરુ ણં તવ અયંપુલા ! દોચ્ચંપિ અયમેયારૂવે તંચેવ સવ્વં ભાણિ-
યવ્વં જાવ સાવત્થિ નયરિં મજ્ઞં મજ્ઞેણં જેણેવ હાલાહલાએ કુંભકારીએ કુંભકા-

પુલ ! તવ દ્વિતીયમપિ વારમ્, અયમેતદ્રૂપઃ-ઉક્તસારૂપઃ તદેવ-પૂર્વોક્તવદેવ સર્વં મણિતવ્વમ્-વક્તવ્યમ્, યાવત્-શ્રાવસ્ત્યાઃ નગર્યાઃ મધ્યમધ્યેન યત્રૈવ હાલા-હલાયાઃ કુમ્ભકાર્યાઃ કુમ્ભકારાપણમ્ આસીત્, યત્રૈવ ઇહ એતત્-સ્થાનમાસીત્, તત્રૈવ શીઘ્રમાગતસ્ત્વમ્. 'સે નૂનં તે અયંપુલા ! અદ્વે સમદ્વે ?' હે અયંપુલ ! તત્-અથ, નૂનં-નિશ્ચિતં તવ અયમર્થઃ સમર્થઃ-સત્યો વર્તેતેનુ ? इति आजीविकस्थवि-राणां प्रश्नः, अयंपुलः प्राह-'हंता, अत्थि' हे स्थविराः । इन्त-सत्यम् अस्ति, यथा भग्निः ममाभिप्रायविषये प्रतिपादितं तथैव ममाभिप्रायो वर्तते इति भावः, स्थविराः पुनस्तदभिप्रायं प्रतिपादयन्ति-'जं पि य अयंपुला ! तव धम्मा-

કુંભકારીએ કુંભકારાવણે જેણં ઇહં તેણેવ હવ્વમાગણ' હસકે યાદ હે અયંપુલ ! તુમ્હેં દુધારા મી યહ હસ પ્રકાર કા દૂસરા ઓર સંકલ્પ યાવત્-ઉત્પન્ન હુઆ-યહાં અયંપુલ કા દૂસરા ઉત્પન્ન સવ સંકલ્પ કહના ચાહિયે । યાવત્ તુમ શ્રાવસ્તી નગરી કે મધ્યમાગ સે પૈદલ ચલકર જહાં હાલાહલા કુંભકારિણી કા યહ કુંભકારાપણ હૈ ઓર ઉસમેં મી જહાં યહ સ્થાન હૈ વહાં તુમ યહુત જલ્દી આ ગયે હો 'સે નૂનં તે અયંપુલા ! અદ્વેસમદ્વે' હે અયંપુલ ! યહ હમારે દ્વારા કહા ગયા તુમ્હારા ઉત્પન્ન સંકલ્પરૂપ અર્થ ઠીક-સત્ય હૈ ન ? તવ અયંપુલ ને કહા- 'હંતા, અત્થિ' હાં, હે સ્થવિરો ! આપ કે દ્વારા કહા ગયા મેરા અભિપ્રાય રૂપ અર્થ ઠીક હૈ અર્થાત્ જૈસા મેરા અભિપ્રાય આપ લોગોં ને કહા હૈ-વહ વૈસા હી હૈ-અવ સ્થવિર પુનઃ ઉસકે ઓર અભિપ્રાય કા

રાવણે જેણં ઇહ તેણેવ હવ્વમાગણ " હે અયંપુલ ! ત્યાર બાદ તારા મનમાં આ પ્રકારનો બીજો સંકલ્પ પણ ઉત્પન્ન થયો. " મંબલિપુત્ર ગોશાલક મારા ધર્માચાર્ય, ધર્મોપદેશક છે " ત્યાંથી શરૂ કરીને પૂર્વોક્ત સમસ્ત કથન અહીં ફરી કહેવું બેઠ્યો. " તું શ્રાવસ્તી નગરીના મધ્યભાગમાંથી ચાલતો ચાલતો હાલાહલા કુંભકારિણીના આ કુંભકારાપણમાં મંબલિપુત્ર ગોશાલકની પાસે થઈને, આ સ્થાને હમણાં જ આવી પહોંચ્યો છે. " અહીં સુધીનું કથન અહીં પ્રહણ કરવું બેઠ્યો. " સે નૂનં તે અયંપુલા ! અદ્વે સમદ્વે " હે અયંપુલ ! અમારાં દ્વારા, તારા હૃદયમાં ઉત્પન્ન થયેલ સંકલ્પ રૂપ અર્થ તું જે કથન કરવામાં આવ્યું છે, તે ખરૂં છે ને ? ત્યારે અયંપુલે કહ્યું- " હંતા, અત્થિ " હા, સ્થવિરો ! આપે મારા સંકલ્પના વિષયમાં જે કથન કયું છે, તે સત્ય જ છે.

યરિય ધમ્મોવદેસણ ગોસાલે મંઘલિપુત્તે હાલાહલાય કુંભકારીય કુંભકારાવણંસિ અંબકૂળગહત્થગણ જાવ અંજલિ કરેમાણે વિહરઈ, તત્થ વિ ય ણં ભગવં ઇમાઈ અટ્ઠચરિ-
માઈ પન્નવેઈ’—હે અયંપુલ ! યદપિ ચ તવ ધર્માચાર્યો, ધર્મોપદેશકો ગોશાલો
મંઘલિપુત્રો હાલાહલાયાઃ કુંભકાર્યાઃ કુંભકારાપણે આમ્રકૂળકહસ્તગતઃ—આમ્રા-
સ્થિકરતલગતઃ, યાવત્—મધપાનકં પિવન્ ગાયન્ નૃત્યન્ હાલાહલાયાઃ કુંભ-
કાર્યાઃ અંજલિકર્મ કુર્વન્ વિહરતિ, તત્રાપિ સ્વલ્લ વિપયે, ભગવાન્ ગોશાલઃ
ઈમાનિ ઉક્તવક્ષ્યમાણાનિ અષ્ઠૌ ચરમાણિ—યાનિ પુનર્ન ભવન્તિ તાનિ, પ્રજ્ઞાપયતિ—
પ્રરૂપયતિ, ‘તં જહા ચરિમે પાણે જાવ અંતં કરેસ્સંતિ’ તથથા—ચરમં પાનકમ્

કથન કરતે હુણ કહતે હૈં—‘જં પિ ય અયંપુલ ! તથ ધમ્માચરિય ધમ્મો-
વદેસણ ગોસાલે મંઘલિપુત્તે હાલાહલાય કુંભકારીય કુંભકારાવણંસિ
અંબકૂળગહત્થગણ અંજલિ કરેમાણે વિહરઈ, તત્થ વિ ય ણં
ભગવં ઇમાઈ અટ્ઠચરિમાઈ પન્નવેઈ’ હે અયંપુલ ! યદપિ તુમ્હારે
ધર્માચાર્ય, ધર્મોપદેશક મંઘલિપુત્ર ગોશાલ હાલાહલા કુંભકારી
કે કુંભકારાપણ મેં આમકી ગુઠલી કો હાથ મેં લિયે હુણ યાવત્
—મધપાન કરતે હુણ, ગાતે હુણ નાચતે હુણ, ઔર હાલાહલા કુંભકારી કે
પ્રતિ અંજલિ કર્મ કરતે હુણ રહ રહે હૈં—સો હસ વિષય મેં વે ગોશાલ
ભગવાન્ હન આઠ ચરમોં કા કથન કરતે હૈં—યે ફિર નહીં હોતે હૈં ।
હસ લિયે હન્હેં ચરમ કહા ગયા હૈં । ‘તં જહા’ યે ચરમ હસ પ્રકાર સે
હૈં—‘ચરિમે પાણે જાવ અંતં કરિસ્સંતિ’ ગોશાલ કા ચરમ પાનક, ગોશાલ

હવે સ્થવિરે તેના બીજા અભિપ્રાયનું કથન કરતા આ પ્રમાણે કહે
છે—“જંપિ ય અયંપુલ ! તવ ધમ્માચરિય ધમ્મોવદેસણ ગોસાલે મંઘલિપુત્તે
હાલાહલાય કુંભકારીય કુંભકારાવણંસિ અંબકૂળગહત્થગણ જાવ અંજલિકરેમાણે
વિહરઈ, તત્થ વિ ય ણં ભગવં ઇમાઈ અટ્ઠચરિમાઈ પન્નવેઈ” હે અયંપુલ !
જે કે તમારા ધર્માચાર્ય, ધર્મોપદેશક મંઘલિપુત્ર ગોશાલ હાલાહલા કુંભ-
કારિણીના કુંભકારાપણમાં હાથમાં કેરીની ગોટલી લઈને, મધપાન કરતાં,
વારંવાર ગીત ગાતાં, વારંવાર નૃત્ય કરતાં, હાલાહલા કુંભકારિણીને વારં-
વાર હાથ ભેડીને પ્રાર્થના કરતા નિવાસ કરી રહ્યા છે, પરંતુ આ વિષયમાં
તેઓ આ આઠ ચરમોનું પ્રતિપાદન કરે છે. તે આઠ વસ્તુઓ ફરી થતી
નથી, તેથી તેમને ચરમ (અન્તિમ) કહેવાય છે. “તંજહા” તે આઠ ચરમ
નીચે પ્રમાણે છે—“ચરિમે પાણે જાવ અંતં કરિસ્સંતિ” ગોશાલકનું ચરમ પાનક,

ગોશાલસ્ય, ચરમં ગીતમ્, ચરમં નૃત્યમ્, ચરમં હાલાહલાયાઃ કુમ્મકાર્યા અંજલિકર્મ, ચરમઃ પુષ્કરસંવર્તકો મહામેઘઃ, ચરમઃ સેચનકો ગન્ધહસ્તી, ચરમો મહાશિલાકણ્ઠકઃ સંગ્રામઃ, અહં ચ ગોશાલોઽસ્યાઃ અવસર્પિણ્યા ચતુર્વિંશતે સ્તીર્થકરાણાં ચરમસ્તીર્થકરો ભૂત્વા સેત્સ્યામિ, ભોત્સ્યે, મોક્ષ્યે, પરિનિર્વાસ્યામિ સર્વદુઃસ્વાનામન્તં કરિષ્યામિ ઇતિ 'જે વિ ય અયંપુલા ! તવ ધમ્માયરિણ ધમ્મોવદેસણ ગોસાલે મંઘલિપુત્તે સીયલયાણં મઢિયા જાવ વિહરહ, તત્થ વિ ય ણં ભગવં ઇમાઈં ચત્તારિ પાણગાઈં ચત્તારિ અપાણગાઈં પન્નવેહ' હે અયંપુલ ! યદપિ ચ તવ ધર્માચાર્યો ધર્મોપદેશકો ગોશાલો મહ્ધલિપુત્રઃ શીતલકેન લલ્હ મૃત્તિકા યાવત્ પાનીયકેન આત-શ્ચનિકોદકેન ગાત્રાણિ પરિપિશ્ચન્ વિહરતિ, તત્રાપિ લલ્હ વિષયે ભગવન્-ગોશાલઃ. ઇમાનિ વક્ષ્યમાણાનિ ચત્વારિ પાનકાનિ, ચત્વારિ અપાનકાનિ-પાનકસદ્-

કા ચરમ ગીત, ગોશાલકા ચરમ નૃત્ય, ગોશાલકા હાલાહલા કુમ્મ-કારી કે પ્રતિ અંતિમ અંજલિકર્મ, અન્તિમ પુષ્કરસંવર્તક મહામેઘ, ચરમ સેચનક ગંધ હસ્તી, ચરમમહાશિલાકણ્ઠકસંગ્રામ, તથા મુદ્ધ ગોશાલકા ઇસ અવસર્પિણીકાલ કે ચૌવીસતીર્થકરોં કે વીચ મેં ચરમ તીર્થકર હોકર, સિદ્ધ હોના, સકલ ચરાચર પદાર્થોં કા જાનના મોક્ષ મેં જાના, શિલીભૂત હોના ઓર સમસ્ત દુઃખોં કા અંત કરના 'જે વિ ય અયંપુલા ! તવ ધમ્માયરિણ ગોસાલે મંઘલિપુત્તે સીયલયાણં મઢિયા જાવ વિહરહ, તત્થ વિ ય ણં ભગવં ઇમાઈં ચત્તારિ પાણગાઈં ચત્તારિ અપાણગાઈં પન્નવેહ' હે અયંપુલ ! જો તુમ્હારે ધર્માચાર્ય ધર્મોપદેશક મંઘલિપુત્ર ગોશાલ ઠંડે મૃત્તિકામિશ્રિત જલ સે-અતશ્ચનિક ઉદક સે. અપને શરીરાવયવોં કો સિશ્ચિત કરતે હૈં. સો ડસ વિષય મેં મો ડન

ગોશાલકનું ચરમ ગીત, ગોશાલકનું ચરમનૃત્ય ૩, ગોશાલકનું હાલાહલા કુલકારિણીને અંતિમ અંજલિકર્મ ૪, અંતિમ પુષ્કર સંવર્તક મહામેઘ ૫, ચરમ સેચનક ગંધ હસ્તી, ૬ ચરમ મહાશિલાકંઠક, ૭ સંગ્રામ અને ગોશાલકનું આ અવસર્પિણી કાળના ૨૪ તીર્થકરોમાં અન્તિમ તીર્થકર થઇને સિદ્ધ, પુદ્ધ (સકલ ચરાચર પદાર્થોને જાણનાર) મુક્ત, પરિનિર્વાત અને સમસ્ત દુઃખોનો અન્તકર થયું. ૮ “જે વિ ય અયંપુલા ! તવ ધમ્માયરિણ ગોસાલે મંઘલિપુત્તે સીયલયાણં મઢિયા જાવ વિહરહ, તત્થ વિ ય ણં ભગવં ઇમાઈં ચત્તારિ પાણગાઈં ચત્તારિ અપાણગાઈં પન્નવેહ” હે અયંપુલ ! તમારા ધર્માચાર્ય, ધર્મોપદેશક મંઘલિપુત્ર ગોશાલ ઠંડા મૃત્તિકામિશ્રિત પાણીનું-આતશ્ચનિક ઉદકનું-પોતાના શરીરનાં અંગો પર સિંચન કરી રહ્યા છે, તો તે જાણતમાં તેઓ એવું પ્રતિપાદન કરે છે કે સાધુઓએ ઉપયોગ કરવા યોગ્ય પાનક ચાર છે અને ઉપયોગમાં ન લેવા

જ્ઞાનિ, પ્રજ્ઞાપયતિ-પ્રહુષયતીતિ,-‘સે કિં તં પાણં ? પાણં જાવ તઓ પચ્છા સિજ્ઞહ જાવ અંતં કરેહ’ તત્-અથ, કિં તત્ પાનકમ્ ? પાનકમ્-યાવત્-પાનકં ચતુર્વિધમ્ इत्यारभ्य देवद्वयप्रकटनं तयोर्हस्तस्पर्शनादिपूर्वकं शुद्धपानकनिर्वचन-पर्यन्तमवसेयम्, તતઃ પશ્ચાત્ સ સિધ્યતિ, યાવત્-બુધ્યતે, મુચ્યતે, પરિનિર્વાતિ સર્વદુઃખાનામન્તં કરોતિ, ‘તં ગચ્છ ણં તુમં અયંપુલા ! એસ ચેવ તવ ધમ્માયરિણ ધમ્મોવદેસણ ગોસાલે મંઘલિપુત્તે પમ્મૂ ણં હમં ઇયારૂવં વાગરણં વાગરિત્તણ ત્તિ’ તત્-તસ્માત્ કારણાત્, હે અયંપુલ ! ગચ્છ ચલુ ત્વમ્, ઇષ ઇવ તવ ધર્માચાર્યો ધર્મો-

ભગવાન્ ગોશાલ ને યે ચાર પાનક ઓર ચાર અપાનક-પાનક સદશ પદાર્થ કહે હૈં-‘સે કિં તં પાણં ? પાણં જાવ તઓ પચ્છા સિજ્ઞહ, જાવ અંતં કરેહ’ યદિ તુમ એસા પૂછો કિ વહ પાનક કયા હૈ ? તો હસકા ઉત્તર યહ હૈ કિ પાનક ચાર પ્રકાર કા ઉન ગોશાલ ભગવાન્ ને કહા હૈ-ઓર વહ ‘પાનકં ચતુર્વિધમ્’ હસ પાઠ સે લેકર દેવદ્વય કે પ્રકટ હોને, ઉનકે હસ્ત દ્વારા સ્પર્શન કરને તથા ‘ઉનકી અનુમોદના કરને, એવં શુદ્ધપાનક કે કથન કરને તક જાનના ચાહિયે । હસકે બાદ વહ સિદ્ધ હોતા હૈ, યાવત્ બુદ્ધ હોતા હૈ, મુક્ત હોતા હૈ, પરિનિર્વાત હોતા હૈ ઓર સમસ્ત દુઃખો કા અન્તકર્તા હોતા હૈ । ‘તં ગચ્છ ણં તુમં અયંપુલા ! એસચેવ તવ ધમ્માયરિણ ધમ્મોવદેસણ ગોસાલે મંઘલિપુત્તે પમ્મૂ ણં હમં ઇયારૂવં વાગરણં વાગરિત્તણ ત્તિ’ હસ લિયે હે અયંપુલ ! તુમ જાઓ-યે હી તુમ્હારે ધર્માચાર્ય ધર્મોપદેશક મંઘલિપુત્રગોશાલ તુમ્હારે

યોગ્ય પાનક એટલે કે અપાનક પણ ચાર છે. “સે કિં તં પાણં ? પાણં જાવ તઓ પચ્છા સિજ્ઞહ, જાવ અંતં કરેહ” તમે કહાચ એવો પ્રશ્ન કરે, કે તે પાનક શું છે ? તો તેનો ઉત્તર આ પ્રમાણે છે-“પાનકના ગોશાલક ભગવાને ચાર પ્રકાર કહ્યા છે. “પાનકં ચતુર્વિધમ્” આ કથનથી શરૂ કરીને “એ દેવો પ્રકટ થઈને તેમના હાથ વડે તેના અંગોનો સ્પર્શ કરે છે, તે સાધુ તેમની અનુમોદના કે અનનુમોદના કરે છે, ઇત્યાદિ શુદ્ધ પાનકના કથન પર્યન્તનું કથન” અહીં ગ્રહણ કરવું જોઈએ. “ત્યાર બાદ તે સિદ્ધ, બુદ્ધ, મુક્ત, પરિનિર્વાત અને સમસ્ત દુઃખોના અન્તકર થાય છે.” આ પૂર્વોક્ત સમસ્ત કથન અહીં થવું જોઈએ. “તં ગચ્છ ણં તુમં અયંપુલા ! એસ ચેવ તવ ધમ્માયરિણ ધમ્મોવદેસણ ગોસાલે મંઘલિપુત્તે પમ્મૂ ણં હમં ઇયારૂવં વાગરણં વાગરિત્તણ ત્તિ” તો હે અયંપુલ ! તમે તેમની પાસે જાઓ આ તમારા ધર્માચાર્ય ધર્મોપદેશક મંઘલિપુત્ર ગોશાલ જ તમારા આ પ્રશ્નનો ઉત્તર

પદેશકો ગોશાલો મંદલિપુત્રઃ પ્રમુઃ સમર્થઃ સ્વલુ દદમ્ એતદ્વપમ્ વ્યાકરણં-પ્રશ્નં વ્યાકર્તુષ્, અસ્મ ઉત્તરં દાતું સમર્થં હિતિ, 'તદ્ એ નં સે અયંપુલે આજીવિયોવાસપ આજીવિર્હિં થેરેહિં એવં બુત્તે સમાણે હદ્દતુદ્દે ઉદ્દાપ ઉદ્દેહ' તતઃ સ્વલુ સઃ અયંપુલઃ આજીવિકોપાસકઃ આજીવિકૈઃ સ્થવિરૈઃ, એવમ્-ઉક્તરીત્યા ઉક્તઃ સન્ હદ્દપુષ્ઠઃ ઉત્થયા-ઉત્થાનેન ઉત્તિષ્ઠતિ, ઉદ્દેત્તા જેણેવ ગોસાલે મંસલિપુત્તે તેણેવ પહારેત્થ-ગમણાપ્' ઉત્થાય, યત્રૈવ-ગોશાલો મંદલિપુત્રઃ આસીત્-તત્રૈવ પ્રાધારવત્-પ્રસ્થિત-વાન્, ગમનાય, 'તદ્ એ નં તે આજીવિયા થેરા ગોસાલસ્સ મંસલિપુત્તસ્સ અંબકૂળગ-પઢાવણદ્વયાપ્ એગંતમંતે સંગારં કુવ્વંતિ' તતઃ સ્વલુ તે આજીવિકાઃ સ્થવિરાઃ ગોશાલસ્ય મંસલિપુત્રસ્ય આમ્રકૂળપાતનાર્થમ્ એકાન્તે વિજ્ઞને ભૂભાગે યાવત્ અયંપુલો ગોશાલાન્તિકે નાગચ્છતિ તાવત્ 'સંગારં' તિ સંકેતં કુર્વંતિ અયંપુલો ભવત્સમીપે આગચ્છતિ, અતો મગધાન્ આમ્રકૂળિકં પરિત્યજતુ તથા સતિ સંગ્રંતં

હસ પ્રકાર કે હસ પ્રશ્ન કા ઉત્તર દેને કે લિયે સમર્થ હિં । 'તદ્ એ નં તે અયંપુલે આજીવિયોવાસપ આજીવિર્હિં થેરેહિં એવં બુત્તે સમાણે હદ્દતુદ્દે ઉદ્દાપ ઉદ્દેહ' હસકે યાદ ડન આજીવિક સ્થવિરોં સે હસ પ્રકાર કહા ગયા વહ આજીવિકોપાસક અયંપુલ વહુત સુશ હુઆ-એવં સંતુષ્ટચિત્ત હુઆ ઓર અપને આપ વહાં સે ઉઠા-‘ઉદ્દેત્તા જેણેવ ગોસાલે મંસલિત્તે-તેણેવ પહારેત્થ ગમણાપ્’ ઉઠકર વહ જહાં મંસલિપુત્ર ગોશાલ થે ડસ ઓર ચલને કા વિચાર કરને લગા અર્થાત્ ડસી ઓર વહ ચલ દિયા-‘તદ્ એ નં તે આજીવિયા થેરા ગોસાલસ્સ મંસલિપુત્તસ્સ અંબકૂળગપઢાવણદ્વયાપ્ એગંતમંતે સંગારં કુવ્વંતિ’ હસકે યાદ આજીવિક સ્થવિરોં ને મંસલિપુત્ર ગોશાલ કે લિયે હાથ મેં રહી હુઈ આમ કી ગુઠલી કો જય તક અયં-પુલ નહીં આપોતા હૈ, તથ તક ફેંક દેને કે લિયે સંકેત કિયા અર્થાત્

દેવાને સમર્થ છે. “તદ્ એ નં તે અયંપુલે આજીવિયોવાસપ આજીવિર્હિં થેરેહિં એવં બુત્તે સમાણે હદ્દતુદ્દે ઉદ્દાપ ઉદ્દેહ” તે આજીવિક સ્થવિરોં આ પ્રકારનું કથન સાંભળીને તે આજીવિકોપાસક અયંપુલને ઘણો જ હર્ષ અને સંતોષ થયો. તે પોતાની ઉત્થાન શક્તિથી ઊઠ્યો, “ઉદ્દેત્તા જેણેવ ગોસાલે મંસલિપુત્તે તેણેવ પહારેત્થ ગમણાપ્” ત્યાર બદ તે મંદલિપુત્ર ગોશાલની પાસે જવા માટે ઉપડ્યો. “તદ્ એ નં તે આજીવિયા થેરા ગોસાલસ્સ મંસલિપુત્તસ્સ અંબકૂળગપઢા-વણદ્વયાપ્ એગંતમંતે સંગારં કુવ્વંતિ” ત્યાર બાદ આજીવિક સ્થવિરોંએ મંદ-લિપુત્ર ગોશાલકને એવો સંકેત કર્યો કે અયંપુલ તમારી પાસે આવે તે પહેલાં તમારા હાથમાં રહેલી કેરીની ગોટલી ફેંકી દો, એવું કરવાથી આપની

भवत्वेतद्रूपम्, इति भावः, 'तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते आजीवियाणं थेराणं संगारं पडिच्छइ' ततः खलु स गोशालो मङ्खलिपुत्रः आजीविकानां स्थविराणां 'संगारं' सङ्केतं प्रतीच्छति—स्वीकरोति 'संगारं पडिच्छित्ता अंबकूणगं एगंतमन्ते एडेइ' संकेतं प्रतीक्ष्य—स्वीकृत्य, आम्रकूणम्—आम्रास्थिकम्, एकान्ते, एडयति—स्थापयति, 'तए णं से अयंपुळे आजीवियोवासए जेणेव गोसाले मंखलिपुत्ते तेणेव उवागच्छइ' ततः खलु सोऽयंपुलः आजीविकोपासको यत्रैव गोशालो मङ्खलिपुत्र आसीत्, तत्रैव उपागच्छति, 'उवागच्छित्ता गोसालं तिवखुत्तो जाव पज्जुवासइ' उपागत्य गोशालं मङ्खलिपुत्रं त्रिःकृत्यो—वारत्रयं यावत्—आदक्षिण-प्रदक्षिणं कृत्वा वन्दते नमस्वति, वन्दिता नमस्वित्वा, विनयेन शुभ्रपमाणः

उन्होंने उससे ऐसा कहा, अयंपुल आपके पास आरहा है अतः हे भगवन्! आप छोड़ दीजिये—ऐसा करने पर यह रूप आपका खुल जावेगा। 'तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते आजीवियाणं थेराणं संगारं पडिच्छइ' इस प्रकार कहे जाने पर मंखलिपुत्र गोशाल ने आजीविक स्थविरों के संकेत को मान लिया। 'संगारं पडिच्छित्ता अंबकूणगं एगंतमन्ते एडेइ' और संकेत मानकर फिर उसने आम की गुठली को एकान्त स्थान में रख दिया। 'तए णं से अयंपुळे आजीवियोवासए जेणेव गोसाले मंखलिपुत्ते तेणेव उवागच्छइ' इसके बाद आजीविकोपासक अयंपुल जहां पर मंखलिपुत्र गोशाल थे—वहां पर आया। 'उवागच्छित्ता गोसालं तिवखुत्तो जाव पज्जुवासइ' वहां आकरके उसने गोशाल की तीन प्रदक्षिणाएँ की। यावत् उन्हें वन्दना नमस्कार किया—वन्दना नमस्कार कर फिर उसने बड़े विनय के साथ उनकी पर्युपासना

पोल भूदली नहीं पडवाने कारणे अयंपुलने आपना प्रत्येना विश्वास टडी रडेथे. " तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते आजीवियाणं थेराणं संगारं पडिच्छइ" आ प्रमाणे न्याये संकेत करवाभां आव्ये, तयारे मंखलिपुत्र गोशाले ते आलुपिक स्थविराना संकेतने भानी दीधे. " संगारं पडिच्छित्ता अंबकूणगं एगंतमन्ते एडेइ " तेमना संकेतानुसार तेणे केरीनी ते गोदलीने अकान्त स्थानभां भूडी दीधी. " तए णं से अयंपुळे आजीवियोवासए जेणेव गोसाले मंखलिपुत्ते तेणेव उवागच्छइ " तयार आद आलुपिकोपासक अयंपुल मंखलिपुत्र गोशाल न्यां भेडे डेतो, त्यां आव्ये. " उवागच्छित्ता गोसालं तिवखुत्तो जाव पज्जुवासइ " त्यां न्छने तेणे गोशालनी त्रय प्रदक्षिण करी, पदध्यानमस्कार कर्या पदध्यानमस्कार करीने भूणञ विनयपूर्वक ते तेमनी

મ્રાજ્જલિપુટઃ સન્ પર્યુપાસ્તે-સેવતે, 'અયં પુલાઈ, ગોસાલે મંઝલિપુત્તે અયંપુલં આજીવિયોવાસગં एवं वयासी'-હે અયંપુલ ! ઇતિ સંવોધ્ય ગોશાલો મઝ્જલિપુત્રઃ અયંપુલમ્ આજીવિકોપાસકમ્ एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-સે નૂળં અયંપુલા ! પુઞ્વરત્તાવરત્તકાલસમયંસિ જાવ જેણેવ મમં અંતિયં તેણેવ હવ્વમાગઈ' હે અયં પુલ ! અથ નૂનં-નિશ્ચિતં પૂર્વરાત્રાપરરાત્રકાલસમયે યાવત્-કુદુમ્બજાગરિકાં જાગ્રતસ્તવ અયમેતદ્રૂપઃ આધ્યાત્મિકચિન્તિતઃ કલ્પિતઃ, પ્રાર્થિતઃ મનોગતઃ સંકલ્પઃ સમુદપ્પત-કિં સંસ્થિતા-કિમાકારા હલ્લા મજ્જમા ! ઇતિ, તતઃ ચલ્લ હે અયંપુલ ! તથ દ્વિતીયમપિ વારમ્ અયમેતદ્રૂપઃ આધ્યાત્મિકો યાવત્ સંકલ્પઃ સમુદપ્પત-યત્ ચલ્લ મમ ધર્માચાર્યો ધર્મોપદેશકો ગોશાલો મંઝલિપુત્રઃ ઉત્પન્નજ્ઞાન-દર્શનચરો જિનઃ અર્હન્ કેવલી સર્વજ્ઞઃ સર્વદર્શીં હૈવ શ્રાવસ્ત્યાં નગર્યાં હાલા-હાલાયાઃ કુમ્ભકાર્યાઃ કુમ્ભકારાપણે આજીવિકસંધસંપરિવૃતઃ આજીવિકસમયેન

કો 'અયંપુલાઈ ગોસાલે મંઝલિપુત્તે અયંપુલં આજીવિયોવાસગં एवं वयासी' હે અયંપુલ ! હસ પ્રકાર સે સમ્બોધિત કરકે મંઝલિપુત્ર ગોશાલ ને આજીવિકોપાસક અયંપુલ સે હસ પ્રકાર કહા-“સે નૂળં અયંપુલા ! પુઞ્વરત્તાવરત્તકાલસમયંસિ જાવ જેણેવ મમં અંતિયં તેણેવ હવ્વમાગઈ' હે અયંપુલ ! યહ નિશ્ચિત હૈ કિ રાત્રિ કે મધ્યમાગ મેં યાવત્ કુદુમ્બ જાગરિકા કરતે હુઈ તુમ્હેં હસ પ્રકાર કા યહ આધ્યાત્મિક, ચિન્તિત, કલ્પિત, પ્રાર્થિત, મનોગત સંકલ્પ ઉત્પન્ન હુઆ હૈ-કિ મેરે ધર્માચાર્ય ધર્મોપદેશક મંઝલિપુત્ર ગોશાલ કિ જો ઉત્પન્ન જ્ઞાનદર્શન કો ધારણ કિયે હુઈ હૈં, જિન હૈં, અર્હન્ત હૈં, કેવલી હૈં, સર્વજ્ઞ હૈં, સર્વદર્શી હૈં । હસી શ્રાવસ્તી

પર્યુપાસના કરવા લાગ્યો. “અયંપુલાઈ ગોસાલે મંઝલિપુત્તે અયંપુલં આજીવિ-યોવાસગં एवं वयासी” “હે અયંપુલ !” આ પ્રકારનું સંબોધન કરીને મંઝલિપુત્ર ગોશાલે આજીવિકોપાસક અયંપુલને આ પ્રમાણે કહ્યું-“સે નૂળં અયંપુલા ! પુઞ્વરત્તાવરત્તકાલસમયંસિ જાવ જેણેવ મમ અંતિયં તેણેવ હવ્વમા-ગઈ” હે અયંપુલ ! તે વાત નિશ્ચિત છે કે મધ્યરાત્રે કુદુમ્બ જાગરિકા કરતા કરતા તારા મનમાં આ પ્રકારનો આધ્યાત્મિક, ચિન્તિત, કલ્પિત, પ્રાર્થિત અને મનોગત સંકલ્પ ઉત્પન્ન થયો કે હલ્લા (સરકામામણી) કેવા સંસ્થાનવાળી કહી છે ? ત્યાર બાદ બીજી વાર પણ તારા મનમાં એવો વિચાર ઉત્પન્ન થયો કે મારા ધર્માચાર્ય, ધર્મોપદેશક મંઝલિપુત્ર ગોશાલક છે. તેઓ ઉત્પન્ન જ્ઞાનદર્શનધારી છે, જિન છે, અર્હન્ત છે, કેવલી છે, સર્વજ્ઞ છે અને સર્વદર્શી છે. તેઓ આ શ્રાવસ્તી નગરીમાં જ હાલાહલા કુંભકારિ-

આત્માને ભાવયન્ ત્રિહરતિ, તત્ શ્રેયઃ સ્વલ્પ યાવત્-ઇદમેતદ્વૃપં વ્યાકરણં-પ્રશ્નમ્, વ્યાકર્તુમ્-પ્રહુમિતિ કૃત્વા, યત્રૈવ મમાન્તિકમાસીત્, તત્રૈવ શીઘ્રમાગતોઽસીતિ, 'સે નૂળં અયંપુલા ! અટ્ટે સમટ્ટે ?' તત્ કારણાત્ હે અયંપુલ ! નૂનં-નિશ્ચિતં તાવત્ અયમર્થઃ સમર્થઃ ? સત્યો વર્તતે નો ? इति રીત્યા અયંપુલાભિપ્રાયં ગોશાલઃ પ્રશ્નદ્વારા પ્રકટીકરોતિ । અયંપુલ આહ-'હંતા, અસ્થિ' હન્ત-સત્યમ્ અસ્તિ, યથા મવાન્ મમાભિપાયં પ્રકટયતિ તથૈવ વર્તતે इति માત્રઃ । અથ ગોશાલો વસ્તુ-સ્થિતિમપલપતિ-'તં નો સ્વલ્પ એસ અંબકૂળણ, અંબચોયણં એસે' તત્-તસ્માત્કાર-ણાત્, નો સ્વલ્પ એતત્ આમ્રકૂળકમ્-આમાસ્થિકમ્ વર્તતે, અપિતુ આમ્રત્વક્ સ્વલ્પ એવા વર્તતે, તથા ચ માં દૃષ્ટ્વા પરાવર્તયતા મવતા યદ્ આમ્રાસ્થિકતયા સંમા-વિતં તદિદં કિલ આમ્રાસ્થિકં ન મવતિ, યદ્ વ્રતીનામકલ્પ્યં મવેત્ કિન્તુ ઇદં

नगरी में हालाहला कुंभकारिणी के कुंभकारापण में आजीविक संघ-सहित आजीविकसिद्धान्त से अपनी आत्मा को भावित करते हुए ठहरे हैं सो मुझे यही श्रेयस्कर है कि मैं इस प्रकार के इस प्रश्न के उत्तर को चलकर उन्हीं से पूछूं । सो इसी विचार से तुम मेरे पास यहां शीघ्र आये हुए हो । 'से नूणं अयंपुला ! अट्टे समट्टे' हे अयंपुल ! यही बात है न ? तथ अयंपुल ने कहा-'हंता अस्थि' हे भगवन् ! जैसा मेरा अभि-प्राय आपने कहा है, वह वैसा ही है । अब गोशाल वस्तुस्थितिका अपलाप करने के निमित्त कहता है-'तं नो स्वल्प एस अंबकूणए, अंब-चोयएणं एसे' यह आम की गुठली नहीं है, यह तो आम की छाल है-तथाच मुझे देखकर जो लौटते हैं आपने इसे आमकी गुठली समझ लिया है-सो वह यह नहीं है यह तो व्रती पुरुषों के लिये अकल्प है ।

બીના કુંભકારાપણમાં આજીવિક સંઘસહિત, આજીવિક સિદ્ધાન્તો વડે પોતાના આત્માના ભાવિત કરતા વિચરી રહ્યા છે તો મારે માટે એજ શ્રેયસ્કર છે કે તેમની પાસે જઈને મારા આ પ્રશ્નનો ઉત્તર પૂછું આ પ્રકારનો વિચાર આવવાથી તું તુરત જ મારી પાસે આવ્યો આવ્યો છે. “ સે નૂળં અયંપુલા ! અટ્ટે સમટ્ટે ” હે અયંપુલ ! શું મારી વાત ખરી છે ને ? ત્યારે અયંપુલે કહ્યું-“ હંતા અસ્થિ ” હે ભગવન્ ! આ પની વાત સર્વથા સત્ય છે. હું તે પ્રશ્નનો ઉત્તર બહુવા માટે જ આપની પાસે આવ્યો છું. હવે ગોશાલક વસ્તુસ્થિતિનો અપલાપ (વિપરીત પ્રતિપાદન) કરવા નિમિત્તે આ પ્રમાણે કહે છે-“ તં નો સ્વલ્પ એસ અંબકૂળણ, અંબચોયણં એસે ” આ કેરીની ગોટલી નથી, પણ કેરીની છાલ જ છે. તમે મારા હાથમાં રહેલી વસ્તુને કેરીની ગોટલી સમજીને પાછા ફરી ગયા, પરંતુ આ કેરીની ગોટલી નથી, વ્રતીજનોને

યદ્ ભવતા દૃષ્ટં તત્ આમ્રત્વગસ્તીતિ ભાવઃ અસ્યાશ્ચ આમ્રત્વચસ્ત્વક્પાનકત્વાત્
ત્વક્પાનકસ્ય ચ નિર્વાણગમનકાલે આશ્રયणीયત્વાત્ , યત્તવ્વ ઝનસિ પ્રશ્નઃ ઉપ-
સ્થિતઃ, યદા-‘કિં સંઠિયા હલ્લા પળ્ણત્તા?’ કિં સંસ્થિતા-કિમાકારા હલ્લા
પ્રજ્ઞસા ? ઇતિ, તસ્યોત્તરં શૃણુ ‘હલ્લા વંસીમૂલસંઠાણસંઠિયા’ વંસીમૂલસંસ્થાન-
સંસ્થિતા-વંસીમૂલસ્યેવ સંસ્થિતં-સંસ્થાનં યસ્યાઃ સા વંસીમૂલસંસ્થાનસંસ્થિતાઃ
હલ્લા-જન્તુવિશેષઃ ‘વામણી’ ઇતિ પ્રસિદ્ધા પ્રજ્ઞસા, તસ્મિન્ સમયે ગોશાલઃ મદિરા-
મદવિહ્વલમનોવૃત્તિતયા પ્રાહ-‘વીળં વાણ્હિ રે વીરગા, વીળં વાણ્હિ રે વીરગા ?’
રે વીરકાઃ ! શૂરાઃ ! વીળાં વાદયત યુયમ્ , રે વીરકાઃ ! શૂરાઃ ! વીળાં વાદયત
યુયમ્’ એતચ્ચ ગોશાલકોન્માદવચનં શૃણ્વતોઽપિ અયંપુલસ્ય ન વ્યલીકકારણમ-

યદ્ તો આમ કી છાલ હૈ, जिसे आपने देखा है। आम की छाल त्वक्-
पानकरूप होने से ग्राह्य कही गई है। और निर्वाणगमन काल में यह
पानक अवश्य आश्रयणीय होता है। तथा जो तुम्हारे मन में प्रश्न
उपस्थित हुआ है कि-‘ किं संठिया हल्ला पण्णत्ता’ हल्ला किस
आकार की कही गई है? सो इस प्रश्न का उत्तर इस प्रकार है-
‘हल्ला वंसीमूलसंठाणसंठिया’ हल्ला जो कि जन्तुविशेष होता है और
जिसे भाषा में वामणी कहा जाता है, वंसीमूल का जैसा संस्थान
होता है उसी संस्थान की होती है। जब कि मंचलिपुत्र गोशाल
अयंपुल के प्रश्न का उत्तर दे रहे थे-तब उस समय में वे
मदिरा के मद विह्वल मनोवृत्तिवाले होने के कारण बोल उठे-
‘वीणं वाण्हि रे वीरगा, वीणं वाण्हि रे वीरगा’ हे वीरक-शूरो !
तुम सब वीणा बजाओ ! हे वीरक शूरो ! तुम सब वीणा बजाओ !

માટે તે તો અકલ્પ્ય જ છે. તમે મારા હાથમાં જે વસ્તુ ભેધ હતી તે તો
કેરીની છાલ હતી, કેરીની છાલ ત્વક્પાનક રૂપ હોવાથી પ્રતી જનોને માટે
ગ્રાહ્ય કહી છે, તથા નિર્વાણગમન કાળે તો આ પાનકતું સેવન અવશ્ય
કરવા યોગ્ય ગણાય છે, તમારા મનમાં જે આ પ્રશ્ન ઉદ્ભવ્યો છે કે “ કિં
સંઠિયા હલ્લા પળ્ણત્તા ” હલ્લાનો (સરક બામણી નામના જન્તુવિશેષનો)
આકાર કેવો કહ્યો છે, તો તેનો ઉત્તર આ પ્રમાણે છે-“ હલ્લા વંસીમૂલ-
સંઠાણસંઠિયા ” હલ્લા-સરક બામણી રૂપે ઓળખાતું જતું-વંસીમૂલ
(વાંસનામૂળ) જેવા સંસ્થાન (આકાર)નું હોય છે. જ્યારે તેઓ અયંપુલના
પ્રશ્નનો ઉત્તર આપી રહ્યા હતા, ત્યારે મદિરાના નશાથી વિહ્વલ મનોવૃત્તિ-
વાળા હોવાને કારણે આ પ્રમાણે બોલી બહાડ્યા-“ વીળં વાણ્હિ, રે વીરગા, વીળં
વાણ્હિ રે વીરગા ” “ હે શૂરો ! તમે વીણા વગાડો ! હે શૂરો ! તમે વીણા

ભૂત, સિદ્ધિ પ્રાપ્તુવતો જનસ્ય ચરમગાનાદિકરણવિષયકપ્રસિદ્ધ્યા વિમોહિત-
બુદ્ધિત્વાત્, 'તદ્ ગં સે અયંપુલે આજીવિયોવાસે ગોસાલેણ મંત્રલિપુત્તેણં' इमं
एयारूवं वागरणं वागरिणं समाणे हृदुतुडे जाव हियए गोसालं मंखलिपुत्तं वंदइ,
नमंसइ' ततः खलु सोऽयंपुलः आजीविकोपासको गोशालेन मङ्खलिपुत्रेण इदमेत-
द्रूपम्-उक्तस्वरूपं व्याकरणं-प्रश्नं व्याकृतः-व्युत्पाद्यमानः सन् हृष्टतुष्टो यावत्-
हर्षवशविसर्पद् हृदयो गोशालं मङ्खलिपुत्रम् वन्दते, नमस्यति, 'वंदिता, नमंसिता,
पसिणाइं पुच्छइ, पसिणाइं पुच्छिता, अट्ठाइं परियादियइ' वन्दित्वा, नमस्यित्वा
प्रश्नान् पृच्छति, प्रश्नान् पृष्ट्वा अर्थान् पर्याददाति-गृह्णाति, परियादयित्वा,

इस प्रकार गोशाल का उन्माद भरा वचन सुनकर भी
अयंपुल के चित्त में उसके प्रति अविश्वास, अश्रद्धा का भाव नहीं
जगा-अर्थात् उसका वह वचन उसके मनने असत्य नहीं समझा क्यों
कि सिद्धि को प्राप्त करनेवाले मनुष्यों को चरम गानादि दोषरूप नहीं
होता हैं ऐसी गोशाल ने पहिले से ही प्रसिद्धि कर दी थी। अतः इस
प्रसिद्धि से अयंपुल की बुद्धि विमोहित बनी हुई थी। 'तद् गं सें अयं-
पुले आजीवियोवासए गोसालेणं मंखलिपुत्तेणं' इमं एयारूवं वागरणं
वागरिणं समाणे हृदुतुडे जाव हियए गोसालं मंखलिपुत्तं वंदइ,
नमंसइ' मंखलिपुत्र गोशाल ने जब आजीविकोपासक अयंपुल के इस
प्रकार के इस प्रश्न का उत्तर दे दिया-तब वह अयंपुल बड़ा खुश
हुआ। हर्ष प्रकर्ष से उसका हृदय उछलने लग गया। उसने गोशाल
मंखलिपुत्र की वन्दना की, नमस्कार किया। 'वंदिता नमंसिता पसि-
णाइं पुच्छइ, पसिणाइं पुच्छिता अट्ठाइं परियादियइ' वन्दना नमस्कार

વગાડો " મંખલિપુત્ર ગોશાલનાં આ પ્રકારનાં વચનો સાંભળતા છતા
પણ અયંપુલના મનમાં તેના પ્રત્યે અવિશ્વાસ-અશ્રદ્ધાનો ભાવ ઉત્પન્ન થયો
નહીં. એટલે કે તેણે તે વચનને અસત્ય માન્યાં નહીં, કારણ કે સિદ્ધિની
પ્રાપ્તિ કરનાર મનુષ્યના ગાનાદિ દોષરૂપ હોતા નથી, એવું પ્રતિપાદન તે
ગોશાલકે અગાઉ કૈલુ' જ હતું. તે પ્રકારનું પ્રતિપાદન થયેલું હોવાથી
અયંપુલની મતિ વિમોહિત બની ગઈ હતી. " તદ્ ગં સે અયંપુલે આજીવિ-
યોવાસે ગોસાલેણં મંત્રલિપુત્તેણં' इमं एयारूवं वागरणं वागरिणं समाणे हृदुतुडे
जाव हियए गोसालं मंखलिपुत्तं वंदइ, नमंसइ, वंदिता, नमंसिता पसिणाइं
पुच्छइ, पसिणाइं पुच्छिता अट्ठाइं परियादियइ " ત્યારે આજીવિકોપાસક
અયંપુલના પ્રશ્નને મંખલિપુત્ર ગોશાલે આ પ્રમાણે જવાબ આપ્યો, ત્યારે
તેને ઘણો જ હર્ષ અને સંતોષ થયો તેનું હૃદય હર્ષથી નાચી ઊઠ્યું તેણે
મંખલિપુત્ર ગોશાલને વંદન્યા કરી અને નમસ્કાર કર્યાં. વંદન્યાનમસ્કાર કરીને

ઉઢાણ ઉઢેઈ, ઉઢાણ ઉઢિત્તા, ગોસાલં મંઘલિપુત્તં વંદઈ, નમંસઈ, વંદિત્તા, નમંસિત્તા જાત્ર પઢિગઈ' અર્થાન્ પર્યાદાય-ગૃહીત્વા, ઉત્થયા ઉત્થાનેન ઉત્તિઘ્ઠતિ, ઉત્થયા ઉત્થાનેન ઉત્થાય, ગોસાલં મઘલિપુત્રં વન્દતે નમસ્યતિ, વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા યાવત્-વિનયેન પર્યુપાસ્ય, પ્રતિગતઃ-સ્વગૃહામિમુક્તં ગતઃ । 'તઈ ણં સે ગોસાલે મંઘલિપુત્તે અપ્પણો મરણં આમોણઈ, અમોણ્તા આજીવિઈ થેરે સદાવેઈ, સદાવેત્તા એવં વયાસી' તતઃ સ્વલ્લ સ ગોસાલો મઘલિપુત્રઃ આત્મનઃ-સ્વસ્ય મરણમ્ આમોગ-યતિ-જાનાતિ, આમોગ્ય-સ્વસ્ય મરણં જ્ઞાત્વા આજીવિકાન્ સ્થવિરાન્ શબ્દયતિ-આહ્વયતિ, શબ્દયિત્વા-આહ્વય એવં-નશ્વયમાણમકારેણ અવાડીત્-‘તુમ્હે ણં દેવા-ણુપ્પિયા । મમં કાલગયં જાણેત્તા સુરમિણા ગંધોદણં ણ્હાણેઈ' મો દેવાનુપ્પિયા !

કરકે ફિર ઉસને ઔર પ્રશ્ન પૂછે ઔર પૂછકર ઉનકે અર્થોં કો ગ્રહણ કિયા-‘પરિયાદયિત્તા ઉઢાણ ઉઢેઈ’ અર્થોં કો ગ્રહણ કર કે ફિર વહ અપને ઓપ વહાં સે ઉઠા-‘ઉઢાણ ઉઢિત્તા ગોસાલં મંઘલિપુત્તં વંદઈ, નમંસઈ, વંદિત્તા નમંસિત્તા જાત્ર પઢિગઈ’ ઉઠકર પુનઃ ઉસને મંઘલિપુત્ર ગોસાલ કો વન્દના કો નમસ્કાર કિયા । વન્દના નમસ્કાર કરકે ઔર વિનય કે સાથ ઉસકો પર્યુપાસના કરકે વહ વહાં સે અપને ઘર કો તરફ ચલ દિયા । ‘તઈ ણં સે ગોસાલે મંઘલિપુત્તે અપ્પણો મરણં આમોણઈ’ આમો-ણ્તા આજીવિઈ થેરે સદાવેઈ સદાવિત્તા એવં વયાસી’ હસકે વાદ મંઘલિપુત્ર ગોસાલ ને અપને મરણ કા રુઘાલ કિયા-રુઘાલ કરકે આજીવિક સ્થવિરોં કો ઉસને બુલાયા-બુલાકર ઉનસે એસા કહા-‘તુમ્હે ણં દેવાણુપ્પિયા । મમં કાલગયં જાણેત્તા સુરમિણા ગંધોદણં ણ્હાણેઈ’ હે

તેણે તેમને બીજાં પ્રશ્નો પણ પૂછ્યા અને તે પ્રશ્નોના ઉત્તર મેળવ્યા. “પરિયાદયિત્તા ઉઢાણ ઉઢેઈ” ત્યાર બાદ તે પોતાની બાતે જ ત્યાંથી બિલો થયો. “ઉઢાણ ઉઢિત્તા ગોસાલં મંઘલિપુત્તં વંદઈ, નમંસઈ, વંદિત્તા, નમંસિત્તા જાત્ર પઢિગઈ” બીડીને તેણે મંઘલિપુત્ર ગોસાલને ફરી વંદણાનમસ્કાર કર્યા. વંદણા નમસ્કાર કરીને અને વિનયપૂર્વક તેમની પર્યુપાસના કરીને, તે ત્યાંથી પોતાના ઘર તરફ ચાલી નીકળ્યો. “તઈ ણં સે ગોસાલે મંઘલિપુત્તે અપ્પણો મરણં આમોણઈ, આમોણ્તા આજીવિઈ થેરે સદાવેઈ, સદાવિત્તા એવં વયાસી” ત્યાર બાદ મંઘલિપુત્ર ગોસાલને પોતાનું મરણ થવાનો સમય નજીકમાં આવી પહોંચ્યો છે, એવો ખ્યાલ આવ્યો ખ્યાલ આવતાં જ તેણે આશુવિક સ્થવિરોને પોતાની પાસે બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું-“તુમ્હે ણં દેવાણુપ્પિયા ! મમં કાલગયં જાણેત્તા સુરમિણા ગંધોદણં ણ્હાણેઈ” હે દેવાનુપ્પિયા ! હું

यूयं खलु मां कालगतं मरणधर्मप्राप्तं ज्ञात्वा सुरभिणा गन्धोदकेन स्नपयत स्नानं कारयत, 'ण्हाणेत्ता पम्हलसुकुमालाए गंधकासाइयाए गायार्हं लूहेह' स्नपयित्वा, पक्ष्मलसुकुमारया-अत्यन्तसूक्ष्मकोमलया, गन्धकाषायिक्या-सुगन्धपरिमल-वासितया उपवस्त्रिकया गात्राणि-शरीरावयवान्, रूक्षयत-प्रोञ्छयत, 'लूहेत्ता सरेण गोसीसचंदणेणं गायार्हं लिपह' रूक्षयित्वा-प्रोञ्छय सरसेण-आर्द्रेण गोशीर्षचन्दनेन गात्राणि-शरीरावयवान् अनुलिम्पत, 'अणुलिपेत्ता महरिहं हंसलक्खणं पडसाडगं नियंसेह' अनुलिप्य, महार्हम्-महता योग्यं हंसलक्षणम्-हंसवद्धवलं पटशाटकं-पटवस्त्रम् निवायत-परिधापयत, 'नियंसेत्ता, सव्वालंकार-विभूसियं करेह' निवास्य परिधाप्य, सर्वालङ्कारविभूषितं कुरुत, 'करेत्ता पुरिस-सहस्सवाहिणिं सीयं दुरूहेह' कृत्वा पुरुषसहस्रवाहिनीम्-पुरुषसहस्रेण उन्नमानाम्

देवानुप्रियो ! जब आप लोग मुझे कालधर्मग्रस्तित जानले, तब मुझे सुरभिगंधोदक से स्नान करावे । 'ण्हाणेत्ता पम्हलसुकुमालाए गंधका-साइयाए गायार्हं लूहेह' स्नान कराकर फिर अत्यन्तपतली, कोमल, सुग-न्धपरिमलवासित उपवस्त्रिका से-तौलिया से-मेरे शरीरावयवों को पोंछे 'लूहेत्ता सरेणं गोसीसचंदणेणं गायार्हं लिपह' पोंछ कर सरस-आर्द्र-गोशीर्षचन्दन का उस शरीर पर छेप करे । 'अणुलिपेत्ता मह-रिहं हंसलक्खणं पडसाडगं नियंसेह' लेप करके महापुरुषों के योग्य, तथा हंस के जैसे धवल पटशाटक-पटवस्त्र उसे पहिरावे । 'नियंसेत्ता सव्वालंकारविभूसियं करेह' पहिराकर फिर उसे समस्त अलंकारों से विभूषित करे । 'करेत्ता पुरिससहस्सवाहिणिं सीयं दुरूहेह' विभूषित करके जिसे १ हजार आदमी अपने कंधे पर मिलकर उठावे ऐसी

काणधर्म पाभ्यो छु, ओवी न्यारे तमने अणर पडे, त्यारे तभारे मने सुग धिहार नण वडे स्नान कराववुं. "ण्हाणेत्ता पम्हलसुकुमालाए गंधकासाइयाए गायार्हं लूहेह" स्नान कराव्या आह तमे भारा शरीरनां अवयवाने अत्यन्त पातणा, कोमल, सुगन्धिदार उपवस्त्र-टुवाल-वडे लूछजे. "लूहेत्ता सरेणं गोसीसचंदणेणं गायार्हं लिपह" त्यार आह सरस (आर्द्र) गोशीर्षचन्दनने आ शरीरना उपर छेप करजे. "अणुलिपेत्ता महरिहं हंसलक्खणं पडसाडगं नियंसेह" त्यार आह महापुरुषोने योग्य, तथा हंसना जेवुं धवल पट-शाटक-पटवस्त्र तेने पहिरावजे. "नियंसेत्ता सव्वालंकारविभूसियं करेह" त्यार आह तेने समस्त अलंकारोथी विभूषित करजे. "करेत्ता पुरिससह-स्सवाहिणिं सीयं दुरूहेह" त्यार आह ओके हजार आदमीओ पोताना अभा

શિથિકા, આરોહયત, 'દુરુહેતા, સાવત્થીએ નયરીએ સિંઘાડગ જાવ પહેસુ મહયા મહયા સદેણં ડગ્ધોસેમાણા એવં વચહ'—આરોહ્ય શ્રાવસ્ત્યાં નગર્યાં શ્રૃંગાટક યાવત્—ત્રિકચતુષ્કચત્વરમહાપથપથેષુ મહતા મહતા શબ્દેન ઉદ્ઘોષયન્તઃ—ઉદ્ઘોષણાં કુર્વન્તઃ, એવં—નક્ષ્યમાણપ્રકારેણ વદત—બ્રૂત—'એવં સ્વલુ દેવાણુપિયા ! ગોસાલે મંચલિપુત્તે જિણે જિણપ્પલાવી જાવ જિણસહં પગાસેમાણે વિહરિત્તા' મો દેવાણુપિયા ! એવં સ્વલુ—નિશ્ચયેન પૂર્વોક્તરીત્યા, ગોસાલો મંચલિપુત્રો જિનો જિનપ્રલાપી યાવત્—અર્હન્, અર્હત્પ્રલાપી, કેવલી કેવલિપ્રલાપી' સર્વજ્ઞઃ સર્વજ્ઞપ્રલાપી, જિનો બ્રૂત્વા જિનશબ્દં પ્રકાશયન્—અન્વર્થતયા સંગમયન્, વિહત્ય, 'इमीसे ओस-पिणीए चउवीसाए तित्थयराणां चरिमे तित्थयरे सिद्धे जाव सव्वदुक्खप्पहीणे' अस्याः अवसर्पिणाः प्रोक्तलक्षणायाः, चतुर्विंशतेस्तीर्थकराणां मध्ये चरमः अन्तिमः तीर्थकरः सन् सिद्धो यावत्—बुद्धः, धृक्, सर्वदुःखप्रहीणः संजातः

શિથિકા મેં ઉસે રલ્લે, 'દુરુહેતા સાવત્થીએ નયરીએ સિંઘાડગ જાવ પહેસુ મહયા મહયા સદેણં ડગ્ધોસેમાણા એવં વચહ' રલ્લકર શ્રાવસ્તી-નગરી મેં શ્રૃંગાટક—યાવત્—ત્રિક, ચતુષ્ક, ચત્વર, મહાપથ એવં પથ હન સ્વ માર્ગોં પર જોર ૨ સે એસી ઘોષણા કરતે હુએ કહે' કિ—'એવં સ્વલુ દેવાણુપિયા ! ગોસાલે મંચલિપુત્તે જિણે જિણપ્પલાવી જાવ જિણસહં પગાસેમાણે વિહરિત્તા' હે દેવાણુપિયો ! મંચલિપુત્ર ગોસાલ જિન, જિનપ્રલાપી, યાવત્—અર્હન્, અર્હત્પ્રલાપી, કેવલી, કેવલિપ્રલાપી, સર્વજ્ઞ, સર્વજ્ઞપ્રલાપી, જિન હોકર જિનશબ્દ કા પ્રકાશ કરતા હુઆ—જિન શબ્દ કો સાર્થક કરતા હુઆ । 'इमीसे ओसपिणीए चउवीसाए तित्थयराणं चरिमे तित्थयरे सिद्धे जाव सव्वदुक्खप्पहीणे' इस अवस-

પર વહન કરી શકે એવી શિથિકામાં (પાલખીમાં) તેને પધરાવલે. “દુરુહેતા સાવત્થીએ નયરીએ સિંઘાડગ જાવ પહેસુ મહયા મહયા સદેણ ડગ્ધોસેમાણા એવં વચહ” તેને પાલખીમાં પધરાવીને, શ્રાવસ્તી નગરીના શ્રૃંગાટક, ત્રિક, ચત્વર, મહાપથ અને પથ, આ સઘળા માર્ગોપરથી, જોર જોરથી આ પ્રકારની ઘોષણા કરતાં કરતાં તમે મારા મૃત શરીરને બહાર કાઢલે—“એવં સ્વલુ દેવાણુપિયા ! ગોસાલે મંચલિપુત્તે જિણે જિણપ્પલાવી જાવ જિણસહં પગાસેમાણે વિહરિત્તા” “હે દેવાણુપિયો ! મંચલિપુત્ર ગોસાલક જિન, જિનપ્રલાપી, અર્હન્, અર્હન્તપ્રલાપી, કેવલી, કેવલીપ્રલાપી, સર્વજ્ઞ, સર્વજ્ઞપ્રલાપી, જિન અને જિનનું નામ સાર્થક કરીને “इमीसे ओसपिणीए चउवीसाए तित्थयराणं चरिमे तित्थयरे सिद्धे जाव सव्व दुक्खप्पहीणे” આ અવસર્પિણી કાળના

इत्येव मुद्घोषयन्तो यूयम्-‘इड्विसकारसमुदणं मम सरीरगस्स णीहरणं करेह’ ऋद्धिः सत्कारसमुदयेन-ऋद्ध्या ये सत्काराः-आदरविशेषाः तेषां समुदयेन, ऋद्धिसत्कारसमुदयेन मम शरीरकस्य निर्हरणम्-बहिर्निष्काशनम्, कुरुत, ‘तए णं ते आजीविया थेरा गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स एयमट्ठं विणएणं पडिसुणे’ति’ ततः खलु ते आजीविकाः स्थविराः गोशालस्य मंखलिपुत्रस्य एतमर्थ-पूर्वोक्तार्थम्, विनयेन प्रतिशृण्वन्ति-स्वीकुर्वन्ति ॥ सू० १६ ॥

मूलम्-‘तए णं तस्स गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स सत्तरत्तांसि परिणममाणंसि पडिलद्धसम्मत्तस्स अयमेयारूवे अज्झस्थिए जाव समुप्पजित्था णो खलु अहं जिणे जिणप्पलावी जाव जिण-सहं पगासेमाणे विहरित्तिए, अहं णं गोसाले चेव मंखलिपुत्ते समणघायए समणमारए, समणपडिणीए आयरियउवज्झायाणं अयसकारए अवन्नकारए अकित्तिकारए वहुहिं असब्भावुब्भाव-

पिंणी काल के चौबीस तीर्थंकरों के बीच में अन्तिम तीर्थंकर होता हुआ सिद्ध हो गया है यावत्-बुद्ध हो गया है, मुक्त हो गया है, और समस्त दुःखों से रहित हो गया है। इस प्रकार की घोषणा करते हुए आप लोग ‘इड्विसकारसमुदणं मम सरीरगस्स णीहरणं करेह’ ऋद्धि सत्कार समुदायपूर्वक-ऋद्धि के आदरविशेष के समुदय से मेरे मृतक शरीरको बाहर निकाले ‘तए णं ते आजीविया थेरा गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स एय-मट्ठं विणएणं पडिसुणे’ति’ मंखलिपुत्र गोशाल के इस कथन को उन आजीविकस्थविरों ने बड़े विनय के साथ स्वीकार कर लिया ॥सू० १६॥

૨૪ તીર્થંકરોમાં અન્તિમ તીર્થંકર રૂપે વિચરીતે સિદ્ધ થઈ ગયા છે, મુક્ત થઈ ગયા છે, પરિનિર્વાત થઈ ગયા છે અને સમસ્ત દુઃખોથી રહિત થઈ ગયા છે.” આ પ્રકારની ઘોષણા કરતાં કરતાં “‘इड्विसकारसमुदणं मम सरीरगस्स णीहरणं करेह’” તમે ઋદ્ધિ સત્કાર સમુદાયપૂર્વક-ઋદ્ધિના આદર વિશેષના સમુદાયપૂર્વક મારા મૃતશરીરને બહાર કાઢજો. “‘तए णं ते आजीविया थेरा गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स एयमट्ठं विणएणं पडिसुणे’ति” મંખલિપુત્ર ગોશાલકની આ સલાહનો તે આજીવિક સ્થવિરોએ ખૂબ જ વિનયપૂર્વક સ્વીકાર કર્યો. ॥સૂ૦ ૧૬॥

णाहिं मिच्छताभिनिवेसेहि य अप्पाणं वा, परं वा, तदुभयं वा, वुग्गाहेमाणे, वुग्गाहेमाणे विहरित्ता सएणं तेएणं अन्नाइहे समाणे अंतो सत्तरत्तस्स पित्तज्जरपरिगयसरीरे दाहवक्कंतीए छउमत्थं चेव कालं करेस्सं, समणे भगवं महावीरे जिणे जिणप्पलावी जाव जिणसदं पगासेमाणे विहरइ, एवं संपेहेइ, संपेहिता, अजीविए थेरे सदावेइ, सदावेत्ता उच्चावयसवहसाविए करेइ, करित्ता, एवं बयासी—नो खलु अहं जिणे जिणप्पलावी जाव पगासेमाणे विहरित्तए, अहं णं गोसाले मंखलिपुत्ते समणघायए, जाव छउमत्थे चेव कालं करेस्सं, समणं भगवं महावीरे, जिणे जिणप्पलावी जाव जिणसदं पगासेमाणे विहरइ, तं तुब्भे णं देवाणुप्पिया ! ममं कालगयं जाणेत्ता वामं पाए सुवेंणं बंधह, बंधित्ता, तिव्खुत्तो मुहे उट्ठुहेह उट्ठुहिता सावत्थीए नयरीए सिंघाडग जाव पहेसु आकड्डुविकड्डिं करेमाणा महया महया सदेणं उग्घोसेमाणा उग्घोसेमाणा एवं वदह—नो खलु देवाणुप्पिया ! गोसाले मंखलिपुत्ते जिणे जिणप्पलावी जाव विहरिए, एस णं गोसाले चेव मंखलिपुत्ते समणघायए जाव छउमत्थे चेव कालगए, समणं भगवं महावीरे जिणे जिणप्पलावी जाव विहरइ, महया अणिड्डि असक्कारसमुदएणं ममं सरीरगस्स नीहरणं करेज्जाह, एवं वदित्ता कालगए ॥सू० १७॥

छाया—ततः खलु तस्य गोशालस्य मङ्गलिपुत्रस्य सप्तरात्रे परिणममाणस्य प्रतिलब्धसम्यक्त्वस्य अयमेतद्रूप आध्यात्मिको यावत् समुदपद्यत नो खलु अहं जिनो जिनप्रलापी यावत् जिनशब्दं प्रकाशयन् विद्वतः, अहं खलु गोशाल एव मङ्गलिपुत्रः

श्रमणघातकः श्रमणमारकः श्रमणप्रत्यनीकः, आचार्योपाध्यायानाम् अयशस्का-
रकः, अवर्णकारकः, अकीर्तिकारको बह्वीभिरसद्भावोद्भावनाभिः, मिथ्याभि-
निवेशैश्च आत्मानं वा, परं वा, तदुभयं वा, व्युद्गाहयन्, व्युत्पादयन् विहृत्य
स्वकेन तेजसा अन्वाविष्टः सन् अन्तः समरात्रस्य पित्तज्वरपरिगतशरीरो दाह-
व्युत्क्रान्त्या छद्मस्थ एव कालं करिष्यामि, श्रमणो भगवान् महावीरो जिनो जिन-
प्रलापी यावत् जिनशब्दं प्रकाशयन् विहरति, एवं संप्रेक्षते, संप्रेक्ष्य-आजीविकान्
स्थविरान् शब्दयति, शब्दयित्वा उच्चावचशययतापितान् करोति, कृत्वा एवम्
अवादीत्-नो खलु अहं जिनो जिनप्रलापी यावत् प्रकाशयन् विहृतः, अहं खलु
गोशालो मंखलिपुत्रः श्रमणघातको यावत् छद्मस्थ एव कालं करिष्यामि, श्रमणो
भगवान् महावीरो जिनो जिनप्रलापी, यावत् जिनशब्दं प्रकाशयन् विहरति,
तत् यूयं खलु देवानुप्रियाः । मां कालगतं ज्ञात्वा वामं पादं शुम्भेन बध्नीत, बध्वा
त्रिःकृत्वो मुखे अक्वठीव्यत, अक्वठीव्य, श्रावस्त्वां नगर्यां शृगाटक यावत् पथेषु
आकृष्टविकृष्टिं कुर्वन्तो महता महता शब्देन उद्घोषयन्तः उद्घोषयन्तः, एवं
वदन्-नो खलु देवानुप्रियाः ! गोशालो मंखलिपुत्रो जिनो जिनप्रलापी, यावत्-
विहृतः, एष खलु गोशाल एव मंखलिपुत्रः श्रमणघातको यावत् छद्मस्थ एव
कालगतः, श्रमणो भगवान् महावीरो जिनो जिनप्रलापी यावद् विहरति,
महता अचृद्ध्यतत्कारसमुदयेन मम शरीरकस्य निर्हरणं करिष्यथ एव-
मुदित्वा कालगतः ॥ सू० १७ ॥

टीका—अथ गोशालस्य सम्पत्त्वप्राप्तिं वक्तव्यतां प्ररूपयितुमाह-‘तए णं
तस्स’ इत्यादि । ‘तए णं तस्स गोशालस्स मंखलिपुत्तस्स सत्तरत्तंसि परिणममाणंसि
पडिलद्धसम्मत्तस्स अयमेयारुवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था’ ततः खलु तस्य
गोशालस्य मंखलिपुत्रस्य समरात्रे सप्तानां रात्रीणां समाहारः समरात्रम् तस्मिन्
‘तएणं तस्स गोशालस्स मंखलिपुत्तस्स सत्तरत्तंसि परिणममाणंसि’ इत्यादि

टीकार्थ—सूत्रकार ने इस सूत्र द्वारा गोशाल को सम्पत्त्वप्राप्ति
होने का कथन किया है-‘तए णं तस्स गोशालस्स मंखलिपुत्तस्स सत्तर-
त्तंसि परिणममाणंसि पडिलद्धसम्मत्तस्स अयमेयारुवे अज्झत्थिए
जाव समुप्पज्जित्था’ सात रात्रियों के व्यतीत हो जाने पर मंखलिपुत्र

“तएणं तस्स गोशालस्स” इत्यादि—

टीकार्थ—सूत्रकारे आ सूत्र द्वारा गोशालने सम्पत्त्वप्राप्तिं थवानु-
कथन कथुं छे. ‘तए णं तस्स गोशालस्स मंखलिपुत्तस्स सत्तरत्तंसि परिणममा-
णंसि पडिलद्धसम्मत्तस्स अयमेयारुवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था’ सात

सप्तरात्रे, परिणमति व्यतीते सति प्रतिलब्धसम्यक्त्वस्य-प्रतिलब्ध-प्राप्तं सम्यक्त्वं येन स तस्य-प्राप्तसम्यक्कृतत्वबोधस्य अयमेतद्रूपः-वक्ष्यमाणस्वरूपः आध्यात्मिकः-आत्मगतः, यावत्-चिन्तितः, कल्पितः, प्रार्थितः, मनोगतः संकल्पः समुदपद्यत-‘णो खलु अहं जिणे जिणप्पलावी जाव जिणसदं पगासेमाणे विहरिए’ खलु-निश्चयेन अहं जिनो जिनप्रलापी, यावत्-अहं न अहंत्प्रलापी, केवली केवलप्रलापी, सर्वज्ञः सर्वज्ञप्रलापी, जिनो जिनशब्दं प्रकाशयन्-अन्वर्थत्वेन स्वात्मनि जिनशब्दार्थं संगमयन् विहृतोऽस्मि, किन्तु नो-नैव एतादृशोऽहम्, पूर्वोक्तं कथनं मम मिथ्येति भावः । अपितु-‘अहं णं गोसाले चेव मंखलिपुत्ते समणघायए समणमारए समणपडिणीए आयरिय उवज्झायाणां अयसकारए अवन्नकारए अकित्तिकारए’ अहं खलु गोशाल एव मंखलिपुत्रः श्रमणघातकः-श्रमणयोः पूर्वोक्तयोः सर्वानुभूतिसुनक्षत्रयोस्तेजोलेख्याक्षेपनेन घातकः अतएव श्रमणमा-

गोशाल को सम्यक् प्रकार से तात्त्विक बोध प्राप्त हो गया, तब उसे आत्मगतयावत् चिन्तित, कल्पित, प्रार्थित, मनोगत ऐसा संकल्प उत्पन्न हुआ । (‘णो खलु अहं जिणे, जिणप्पलावी, जाव जिणसदं पगासेमाणे विहरिए’ मैं जिन नहीं हूँ, न जिनप्रलापी हूँ, यावत् अहं न नहीं हूँ, अहंत्प्रलापी नहीं हूँ, केवली नहीं हूँ केवली प्रलापी नहीं हूँ, सर्वज्ञ नहीं हूँ, सर्वज्ञ प्रलापी नहीं हूँ, और न जिन शब्द का यथार्थरूप में प्रकाशक हूँ, किन्तु अपने को जो मैं जिन और जिन प्रलापी मानता था-सो यह सब मेरा कथन मिथ्या है । ‘अहं णं गोसाले चेव मंखलिपुत्ते समणघायए, समणमारए, समणपडिणीए, आयरिय उवज्झायाणां अयसकारए, अवन्नकारए, अकित्तिकारए’ मैं तो ऐसा मंखलिपुत्र गोशाल हूँ कि

रात्रिओ व्यतीत थय गया आह मंखलिपुत्र गोशालकने सम्यक्त्व-तात्त्विक-बोध-प्राप्त थयो. त्यारे तेना मनभां ओवो आध्यात्मिक, चिन्तित, कल्पित, प्रार्थित, मनोगत विचार उत्पन्न थयो. के-“णो खलु अहं जिणे, जिणप्पलावी, जाव जिणसदं पगासेमाणे विहरिए” हुं जिन नथी, जिनप्रलापी पणु नथी, अहं नथी, अहंत्प्रलापी पणु नथी, केवली नथी, केवली-प्रलापी पणु नथी, सर्वज्ञ नथी, सर्वज्ञ प्रलापी पणु नथी, हुं यथार्थं इये जिन पणु नथी अने जिन शब्दने सार्थक करनादे पणु नथी हुं अने जिन, जिनप्रलापी आदि जे कहेतो डेतो, ते भारी वात सर्वथा असत्य ज छे. “अहं णं गोसाले चेव मंखलिपुत्ते समणघायए, समणमारए, समणपडिणीए, आयरियउवज्झायाणां अयसकारए, अवन्नकारए, अकित्तिकारए” मे श्रमण

રણક્રઃ-શ્રમણહિંસકઃ, શ્રમણપ્રત્યનીકઃ-શ્રમણાનાં પ્રત્યનીકો વિરોધી, આચાર્યોપા-
ધ્યાયાનામ્ અપયશસ્કારકઃ, અપયશઃકર્તા, અવર્ણકારકઃ-નિન્દાકારકઃ અકીર્તિકા-
રકઃ સન્ 'બહૂર્હિં અસઘ્માવુઘ્માવણાર્હિં મિચ્છતાભિનિવેસેહિય અપ્પાણં વા, પરં
વા, તદુભયં વા વુગ્ગાહેમાણે વુગ્ગાહેમાણે વિહરેત્તા' વહીભિઃ-અનેકાભિઃ, અસદ્-
માવોદ્ભાવનાભિઃ વિવિધાસદ્ભાવપ્રકટનૈ, મિથ્યાત્વાભિનિવેશૈશ્ચ આત્માનં સ્વમ્
વા, પરં વા, અન્યં વા, તદુભયં વા-સ્વપરોમયં વા, વ્યુદ્ગ્રાહયન્-ભ્રાન્તિ પ્રાપ-
યન્, વ્યુત્પાદયન્-મિથ્યાત્વમ્ આપાદયન્ વિહત્ય 'સપ્પણં તેપ્પણં અન્નાદ્દે સમાણે
અંતો સત્તરત્તસ્સ પિત્તજ્જરપરિગયસરીરે દાહવક્કંતીં છઉમત્થે ચેવ કાલં કરેસ્સં'

જિસને શ્રમણજનોં કા-સર્વાનુભૂતિ ઔર સુનક્ષત્ર અનગારોં કા-ઘાત
કિયા હૈ, ઉન પર તેજોલેશ્યા છોડને સે ઉનકા વિનાશ કિયા હૈ । હસી-
લિયે મૈં શ્રમણમારક શ્રમણજનોં કો હિંસા કરનેવાલા બના હૂં, શ્રમણ-
જનોં કા પ્રત્યનીક વિરોધી બના હૂં, આચાર્ય ઉપાધ્યાય કા અપયશ
કર્તા બના હૂં, અવર્ણ કારક-નિન્દાકારક બના હૂં, ઔર ઉનકી અકીર્તિ
કા કારક બના હૂં, હિસ પ્રકાર કા હોકર મૈંને 'બહૂર્હિં અસઘ્માવુઘ્માવ-
ણાર્હિં મિચ્છતાભિનિવેસેહિય અપ્પાણં વા પરં વા તદુભયં વા વુગ્ગાહેમાણે
વુગ્ગાહેમાણે વિહરેત્તા' અનેક અસદ્ભાવનાઓં કે દ્વારા વિવિધ પ્રકાર કે
અસદ્ભાવોં કો પ્રકટ ન કરને દ્વારા ઔર મિથ્યા અભિનિવેશોં દ્વારા
અપને કો દૂસરે કો ઔર ઈક સાથ દોનોં કો ભ્રાન્તિ મૈં ડાલકર,
મિથ્યાત્વ મૈં ફેસાકર અપને સમય કો વ્યર્થ ળોયા હૈ । 'સપ્પણં તેપ્પણં
અન્નાદ્દે સમાણે અંતો સત્તરત્તસ્સ પિત્તજ્જરપરિગયસરીરે દાહવક્કંતીં
છઉમત્થે ચેવ કાલં કરેસ્સં' અબ મૈં અપની હી તેજોલેશ્યાદ્વારા અન્વા-

જનોનો-સર્વાનુભૂતિ અને સુનક્ષત્ર અણુગારોનો-ઘાત કર્યો છે-તેમના ઉપર
તેજોલેશ્યા છોડીને તેમનો વિનાશ કર્યો છે, તેથી હું શ્રમણમારક-શ્રમણોની
હત્યા કરનારો બન્યો છું, શ્રમણોનો પ્રત્યનીક (વિરોધી) બન્યો છું, આચાર્ય
ઉપાધ્યાયનો અપયશકર્તા બન્યો છું, તેમની અપકીર્તિ કરનારો બન્યો છું
અને તેમની નિન્દા (અવર્ણવાદ) કરનારો બન્યો છું. આ પ્રમાણે કરીને મેં
“બહૂર્હિં અસઘ્માવુઘ્માવણાર્હિં મિચ્છતાભિનિવેસેહિય અપ્પાણં વા પરં વા તદુભયં વા
વુગ્ગાહેમાણેર વિહરેત્તા” અનેક અસદ્ભાવનાઓ દ્વારા-વિવિધ પ્રકારના
અસદ્ભાવોને પ્રકટ કરીને, અને મિથ્યા અભિનિવેશો દ્વારા ભારી બળતે,
અન્યને તથા ઉભયને ભ્રમમાં નાખીને, મિથ્યાત્વમાં ફસાવીને મારા જીવનને
વ્યર્થ બનાવ્યું છે. “સપ્પણં તેપ્પણં અન્નાદ્દે સમાણે અંતો સત્તરત્તસ્સ પિત્તજ્જ-
રપરિગયસરીરે દાહવક્કંતીં છઉમત્થે ચેવ કાલં કરેસ્સં” હવે પોતાની જ

સ્વકેન-નિજેન, તેજસા-તેજોલેશ્યયા અન્નાવિષ્ટઃ-વ્યાસઃ સન્, અન્તે સપ્ત રાત્રસ્ય-સપ્તરાત્રાન્તે इत्यर्थः, પિત્તજ્વરપરિગતશરીરઃ દાહવ્યુત્ક્રાન્ત્યા દાહજ્વર-વ્યાપ્ત્યા, છદ્મસ્થ એવ-છદ્મસ્થાવસ્થાયામેવ કાલં કરિष्याમિ-પ્રાપ્સ્યામિ 'સમણે ભગવં મહાવીરે જિણે જિણપ્પલાવી જાવ જિણસદં પગાસેમાણે વિહરહ, एवं संपेहेइ' શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરો જિનો જિનપ્પલાપી યાવત્-અર્હન્ અર્હન્તપ્પલાપી, કેવલી કેવલિપ્પલાપી, સર્વજ્ઞઃ સર્વજ્ઞપ્પલાપી, જિનો જિનશબ્દ પ્રકાશયન્-આત્મનિ અન્વર્થતયા સંગમયન્ વિરહવિ-તિષ્ઠતિ, एवं-રીત્યા, સંપેક્ષતે-વિચારયતિ, 'સંપેહિત્તા આજીવિણ થેરે સદાવેહ' સંપેક્ષ્ય-પરામૃશ્ય, આજીવિકાન્ સ્થવિરાન્ શબ્દયતિ-આહ્વયતિ, 'સદાવિત્તા ઉચ્ચાવયસવહસાવિણ કરેહ' શબ્દયિત્વા-આહ્વય, ઉચ્ચાવચશપથશાપિતાન્-અનેકાનેકશપથશાપિતાન્, કરોતિ, 'કરિત્તા

વિષ્ટ-વ્યાસ હુઆ-સાત રાત્રિ કે અન્ત મેં પિત્તજ્વર પરિગત શરીરવાલા હોકર દાહકી વ્યુત્ક્રાન્તિ સે-દાહજ્વર કી વ્યાસિ સે છદ્મસ્થાવસ્થા મેં હી કાલ કહુંગા 'સમણે ભગવં મહાવીરે જિણે જિણપ્પલાવી જાવ જિણસદં પગાસેમાણે વિહરહ' વાસ્તવ મેં તો શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર હી જિન હૈં, જિન પ્રલાપી હૈં, યાવત્ અર્હન્ત અર્હન્તપ્પલાપી હૈં, કેવલી કેવલીપ્પલાપી, હૈં, સર્વજ્ઞ સર્વજ્ઞપ્પલાપી હૈં, જિન હૈં ઓર જિન શબ્દ કે પ્રકાશક હૈં-સાર્થકરૂપ સે અપને મેં જિન હસ શબ્દ કે પ્રકાશકર્તા હૈં । 'एवं संपेहेइ' હસ પ્રકાર સે उसने વિचार किया । 'संपेहिता आजीविण थेरे सदावेइ' હસ પ્રકાર કા વિચાર કરકે फिर उसने आजीविक स्थविरों को बुलाया -सदावित्ता उच्चावयसवहसाविण करेइ' बुला करके उन्हें अनेकानेक शपथों से शापित किया अर्थात् अनेक प्रकार की उन्हें शपथें दिलाई ।

તેજોલેશ્યા દ્વારા અન્નાવિષ્ટ-વ્યાસ થયેલો એવો હું સાત રાત્રિ વ્યતીત થયા બાદ, આ પિત્તજ્વરયુક્ત શારીરિક અવસ્થામાં-દાહજ્વરની વ્યાપ્તિથી છદ્મસ્થાવસ્થામાં જ કાળ કરીશ. “સમણે ભગવં મહાવીરે જિણે જિણપ્પલાવી જાવ જિણસદં પગાસેમાણે વિહરહ” ખરી રીતે તો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જ જિન છે, જિન કહેવાને યોગ્ય છે, અર્હન્ત છે, અર્હન્તપ્પલાપી છે, કેવલી છે, કેવલિપ્પલાપી છે, સર્વજ્ઞ છે, સર્વજ્ઞપ્પલાપી છે. તેઓ જ યથાર્થ રૂપે જિન છે, અને જિન શબ્દને સાર્થક કરતા વિચરી રહ્યા છે “एवं संपेहेइ” તેણે આ પ્રમાણે વિચાર કર્યો. “संपेहिता आजीविण थेरे सदावेइ, सदावित्ता उच्चावयसवहसाविण करेइ, करित्ता एवं वयासी” વિચાર કરીને આજીવિક સ્થવિરોને બોલાવ્યા તેમને બોલાવીને અનેક પ્રકારના શપથો આપીને આ

‘અવં વયાસી’-કૃત્વા અવં-વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ અવાદીત્-‘નો યલુ અહં જિણે જિણ-પ્પલાવી જાવ પગાસેમાણે વિહરિણ’ નો યલુ નિશ્ચયેન અહં જિનો જિનપ્રલાપી, યાવત્ નો અર્હન્ અર્હત્પ્રલાપી, નો કેવલી કેવલિપ્રલાપી, નો સર્વજ્ઞઃ સર્વજ્ઞપ્રલાપી, નો જિનો જિનશબ્દ પ્રકાશયન્ વિહૃતોઽસ્મિ, ‘અહં ણં ગોસાલે મંચલિપુત્તે સમણ-ઘાયણ જાવ છુમત્થે ચેવ કાલં કરેસ્સં’ અહં યલુ ગોશાલો મહ્વલિપુત્રઃ શ્રમણઘા-તકો યાવત્-શ્રમણમારકઃ, શ્રમણપત્યનીકઃ, છુદ્ધમથ્થ એવ કાલં કરિશ્યામિ, ‘સમણે ભગવં મહાવીરે જિણે જિણપ્પલાવી જાવ જિણસદં પગાસેમાણે વિહરહ’ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરો જિનો જિનપ્રલાપી યાવત્-અર્હન્ અર્હત્પ્રલાપી, કેવલી

‘કરિત્તા એવં વયાસી’ અનેકાનેક શપથોં સે શાપિત કરકે ફિર-ડસને ડનસે એસા કહા-‘નો યલુ અહં જિણે જિણપ્પલાવી, જાવ પગાસેમાણે વિહ-રિણ’ મૈને જિન ઓર જિન પ્રલાપી હોકર, અર્હન્ અર્હત્પ્રલાપી હોકર, કેવલી કેવલીપ્રલાપી હોકર, સર્વજ્ઞ સર્વજ્ઞપ્રલાપી હોકર એવં જિન ઓર જિનશબ્દ કા પ્રકાશક હોકર મૈને વિહાર નહીં કિયા હૈ, ‘અહં ણં ગોસાલે મંચલિપુત્તે સમણઘાયણ જાવ છુમત્થે ચેવ કાલં કરેસ્સં’ મૈં તો મંચ-લિપુત્ર ગોશાલ હી હૂં-દૂસરા નહીં હૂં, મૈંને શ્રમણજનોં કા ઘાત કિયા હૈ, યાવત્ શ્રમણજનોં કો મારા હૈ, મૈં સદા સે ડનકા વિરોધી રહા હૂં । મૈં છદ્ધસ્થાવસ્થા મૈં હી કાલ કરુંગા ‘સમણે ભગવં મહાવીરે જિણે જિણપ્પલાવી જાવ જિણસદં પગાસેમાણે વિહરહ’ વાસ્તવ મૈં તો શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર હી જિન હૈં, જિનપ્રલાપી હૈં, યાવત્ અર્હન્ત હૈં, અર્હ-

પ્રમાણે કહ્યું-“ નો યલુ અહં જિણે, જિણપ્પલાવી, જાવ પગાસેમાણે વિહરિણ ” હું જિન નથી છતાં જિન રૂપે મારી બાતને પ્રકટ કરી રહ્યો હતો, અર્હન્ત નથી, છતાં પણ મારી બાતને અર્હન્ત રૂપે ઓળખાવતો હતો, કેવલી ન હોવા છતાં પણ કેવલી હોવાનો દંભ કરતો હતો, સર્વજ્ઞ ન હોવા છતાં પણ સર્વજ્ઞ હોવાનો ઢાંગ કરતો હતો, અને યથાર્થ રૂપે જિન ન હોવા છતાં પણ જિન શબ્દને સાર્થક કરતો વિચરવાનો દંભ કરતો હતો. “અહં ણં ગોસાલે મંચલિપુત્તે સમણઘાયણ જાવ છુમત્થે ચેવ કાલં કરેસ્સં” હું તો મંચલિપુત્ર ગોશાલ જ છું, અન્ય કોઈ નથી, મેં શ્રમણોનો ઘાત કર્યો છે, મેં શ્રમણોની હત્યા કરી છે, હું સદા તેમનો વિરોધી જ રહ્યો છું, હું છદ્ધસ્થાવસ્થામાં જ કાળ કરીશ. “સમણે ભગવં મહાવીરે જિણે, જિણપ્પલાવી જાવ જિણસદં પગાસેમાણે વિહરહ” ખરી રીતે તો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જ જિન છે, જિનપ્રલાપી છે, અર્હન્ત છે, અર્હન્તપ્રલાપી છે, કેવલી છે

કેવલિપ્રલાપી સર્વજ્ઞઃ સર્વજ્ઞપ્રલાપી જિનો જિનશબ્દ પ્રકાશયન્-આત્મનિ અન્વર્થ-
તયા પ્રકટયન્ , વિહરતિ-તિષ્ઠતિ, 'તં તુભેળં દેવાણુપ્પિયા ! મમં કાલગમયં
જાણિત્તા વામે પાપ સુંવેળં વંધહ' તત્-તસ્માત્કારણાત્ , ઓ દેવાણુપ્પિયાઃ ! યૂં
ખલુ માં કાલગમં-મરણધર્મમાપ્તં, જ્ઞાત્વા, વામં પાદં શુભ્વેન-વલ્કલરજ્જ્વા
વધ્નીત, 'વંધેતા, તિક્કલુત્તો મુહે ઉટ્ટુહેહ' વદ્ધ્વા, ત્રિકૃત્વઃ-ત્રિવારં મુખે અવઠ્ઠી-
વ્યત-ઠ્ઠીવનં કુહત, 'ઉટ્ટુહેત્તા, સાવત્થીય નયરીય સિંઘાડગ જાવ પહેસુ
આકહ્ઠિ વિકહ્ઠિ કરેમાણા મહયા મહયા સદેળં ઉગ્ધોસેમાણા ઉગ્ધોસેમાણા એવં
વદહ'-અવઠ્ઠીવ્ય-ઠ્ઠીવનં કૃત્વા, શ્રાવસ્ત્યાઃ નગર્યાઃ શૃંગાટક યાવત્ ત્રિકચતુષ્ક-
ચત્વરમહાપથપથેષુ આકુષ્ટવિકુષ્ટિમ્-આકર્ષણવિકર્ષણમ્ આપર્ષણ-વિઘર્ષમ્
કુર્વન્તો પ્રહતા મહતા શબ્દેન ઉદ્ધોષયન્ત-ઉદ્ધોષયન્તઃ, એવં-વદ્ધમાણરીત્યા
વદત- 'જો ખલુ દેવાણુપ્પિયા ! જોસાલે મંઘલિપુત્તે જિણે જિણપ્પલાવી જાવ

ત્પ્રલાપી હૈં, કેવલી હૈં, કેવલિપ્રલાપી હૈં સર્વજ્ઞ હૈં સર્વજ્ઞપ્રલાપી હૈં ઓર વે
હી જિન હોકર અપને મેં જિન શબ્દ કો સાર્થક કર રહે હૈં । 'તં તુભેળં
દેવાણુપ્પિયા ! મમં કાલગમયં જાણિત્તા વામે પાપ સુંવેળં વંધહ' હે દેવાણુ-
પ્પિયો ! જબ તુમ લોગ મુઝે કાલગત હુઆ જાનો-તવ જાનકર મેરે બાંયે
પૈર કો વલ્કલ કી રસસી સે બાંધ દેના 'વંધેત્તા તિક્કલુત્તો મુહેઉટ્ટુહેહ'
બાંધકર ફિર તોન વાર મેરે મુખ મેં થૂકના । 'ઉટ્ટુહેત્તા સાવત્થીય નય-
રીય સિંઘાડગ જાવ પહેસુ આકહ્ઠિવિકહ્ઠિ કરેમાણા મહયા ૨ સદેળં
ઉગ્ધોસેમાણા ૨ એવં વદહ' થૂક કર શ્રાવસ્તી નગરી કે શૃંગાટક યાવત્
ત્રિક, ચતુષ્ક, ચત્વર, મહાપથ એવં પથ-ઇન સબ રાસ્તોં કે ઝપર મુઝે મેરે
શયકો-હધર સે ડધર જમીન પર રેંચતે હુએ અર્થાત્ ઘસીડતે હુએ આપ
લોગ જોર ૨ સે ધોવણા કરતે ૨ એસા કહના । 'જો ખલુ દેવાણુપ્પિયા !

કેવલીપ્રલાપી છે. સર્વજ્ઞ છે, સર્વજ્ઞપ્રલાપી છે. તેઓ જ યથાર્થ રૂપે જિન
છે અને જિન શબ્દને સાર્થક કરતા વિચરી રહ્યા છે. “ તં તુભેળં દેવાણુ-
પ્પિયા ! મમ કાલગમયં જાણિત્તા વામે પાપ સુંવેળં વંધહ ” હે દેવાણુપ્પિયો !
ત્યારે મારું મરણ થવાની તમને બધું થાય, ત્યારે મારા ડાબા પગે વલ્ક-
લનું દોરડું બાંધજો. “ વંધેત્તા તિક્કલુત્તો મુહે ઉટ્ટુહેહ ” ત્યાર બાદ મારા
મોઢા ઉપર ત્રણ વાર થૂંકજો. “ ઉટ્ટુહેત્તા સાવત્થીય નયરીય સિંઘાડગ જાવ
પહેસુ આકહ્ઠિ વિકહ્ઠિ કરેમાણા મહયાર સદેળં ઉગ્ધોસેમાણા ૨ એવં વદહ ”
ત્યાર બાદ મારા શરીરને શ્રાવસ્તી નગરીના શૃંગાટકો, ત્રિકો, ચતુષ્કો,
ચત્વરો, મહાપથ અને પથ પર-જમીન પર ઘસડતાં ઘસડતાં વારંવાર આ
પ્રકારની ઘોષણા કરજો-“ જો ખલુ દેવાણુપ્પિયા ! જોસાલે મંઘલિપુત્તે જિણે

विहरिण' भो देवानुप्रियाः । नो खलु निश्चयेन गोशालो मङ्गलिपुत्रो जिनो जिन-
प्रलापी यावत्-नो अर्हन् अर्हत्प्रलापी, नो केवली केवलप्रलापी, नो सर्वज्ञः
सर्वज्ञप्रलापी, नो जिनशब्दं प्रकाशयन् विहृतः अपितु 'एष णं गोशाले चैव मङ्गलि-
पुत्ते समणघायए जाव छउमत्थे चैव कालगए' एष खलु गोशालो मङ्गलिपुत्रः
श्रमणघातको यावत्-श्रमणमारकः, श्रमणप्रत्यनीकः, आचार्योपाध्यायानाम् अय-
शस्कारकः, अवर्णकारकः, अकौर्विकारकः इत्यादि पूर्वोक्तविशेषणविशिष्टः छद्
गोशाले मङ्गलिपुत्ते जिणे जिनप्रलापी जाव विहरिण' हे देवानुप्रियो !
मङ्गलिपुत्र गोशाल जिन नहीं है, जिनप्रलापी नहीं है, अर्हन्त नहीं है,
अर्हन्त प्रलापी नहीं है, केवली नहीं है केवलप्रलापी नहीं है, सर्वज्ञ
नहीं है सर्वज्ञ प्रलापी नहीं है, जिन नहीं है और न वह जिन शब्द
का स्वरूपरूप से अपने में प्रकाशक ही है-अथवा इसका ऐसा भी अर्थ
हो सकता है कि मङ्गलिपुत्र गोशाल जिन नहीं था, केवल जिनप्रलापी
था यावत् वह वास्तव में अर्हन्त नहीं था किन्तु अपने को अर्हन्त मान
रहा था, केवली नहीं था, किन्तु अपने को केवली मान रहा था, सर्वज्ञ
नहीं था, किन्तु अपने को सर्वज्ञ मान रहा था, जिन नहीं था, परन्तु
मैं जिन शब्द का प्रकाशक हूँ ऐसा जूठमूठ अपने को मान रहा था ।
'एष णं गोशाले चैव मङ्गलिपुत्ते समणघायए, जाव छउमत्थे चैव
कालगए' यह मङ्गलिपुत्र गोशाल ही श्रमणजनों का मारक है, श्रमण
जनों का प्रत्यनीक-विरोधी है, आचार्य एवं उपाध्याय इनका अयशस्कार

जिनप्रलापी जाव विहरिण' " हे देवानुप्रियो ! मङ्गलिपुत्र गोशाल जिन
नथी अने जिनप्रलापी पणु नथी, अर्हन्त नथी अने अर्हन्तप्रलापी पणु
नथी, केवली नथी अने केवलप्रलापी पणु नथी, सर्वज्ञ नथी अने सर्वज्ञ-
प्रलापी पणु नथी, ते साथे जिन पणु नथी अने जिन शब्दने सार्थक
करनारो पणु नथी. अथवा आ कथनने अर्थ आ प्रमाणे पणु करी शक्य
छे-मङ्गलिपुत्र गोशाल जिन न छतो छतां जिन छेवानो प्रचार करी
रह्यो छतो, अर्हन्त न छेवा छतां पोते अर्हन्त रूप छेवानो दल अलापी
रह्यो छतो, केवली न छेवा छतां पणु पोतानी नतने केवली भानी रह्यो
छतो, सर्वज्ञ न छेवा छतां पोतानी नतने सर्वज्ञ कहेतो छतो. ते जिन
कहेवाने योग्य न छतो छतां पोते जिन शब्दने सार्थक करी रह्यो छे, ओवे
प्रचार करतो इरतो छतो. " एष णं गोशाले चैव मङ्गलिपुत्ते, समणघायए
जाव छउमत्थे चैव कालगए " आ मङ्गलिपुत्र गोशालक न श्रमणोने घातक
छे, श्रमणोने प्रत्यनीक (विरोधी) छे. आचार्य अने उपाध्यायने अयश-

મસ્થ એવ-છદ્મસ્થાવસ્થાયામેવ કાલગતઃ-મૃતઃ, 'સમણે ભગવં મહાવીરે જિણે જિણપ્પલાવી જાવ વિહરહ' શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરો જિનો જિનપ્પલાપી, યાવત્-અર્હત્ અર્હત્પલાપી, કેવલી કેવલિપ્પલાપી, સર્વજ્ઞઃ સર્વજ્ઞપ્પલાપી, જિનો જિનશબ્દ પ્રકાશયન્ વિહરતિ । 'મહયા અણિહિં અસકારસમુદણં મમં સરીરગસ્સ નીહરણં કરેજ્જાહ, एवं वदित्ता कालगए' મહતા અનુદયસત્કારસમુદયેન ઋદ્ધિસત્કાર-વર્જિતેન સમુદાયેન-જનસંઘેન, મમ શરીરરૂપ્ય નિર્હરણં-વર્હિર્નિશ્ચાશનં કરિષ્યથ, एवं रीत्या, उदित्वा-उक्त्वा, कालगतः-मृतः ॥ सू० १७ ॥

મૂલમ્—“તણ પં આજીવિયા થેરા ગોસાલં મંજ્ઞલિપુત્તં કાલ-ગયં જાણિત્તા હાલાહલાણ કુંભકારીણ કુંભકારાવણસ્સ દુવારાઈં

અવર્ણકારક હૈ, અકીર્તિકારક હૈ, यह छद्मस्थावस्था में ही मरा है । 'समणे भगवं महावीरे जिणे जिणप्पलावी जाव विहरह' શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર જિન હૈ, જિનપ્પલાપી હૈ, યાવત્ વે હી અર્હન્ત હૈ, અર્હન્ત-પ્પલાપી હૈ, કેવલી હૈ કેવલીપ્પલાપી હૈ, સર્વજ્ઞ હૈ ઓર સર્વજ્ઞ પ્પલાપી હૈ, તથા જિન હોકર વે હી અપને મેં 'જિન' હસ શબ્દ કે અર્થ કો સાર્થક કર રહે હૈ । 'महया अणिङ्ढिअसकारसमुदणं ममं सरीरगस्स नीहरणं करेज्जाह' અતઃ અથ આપ લોગ વિના કિસી ઋદ્ધિ ઓર સત્કાર સમુદાય કે મેરે શરીર કો વાહર નિકાલના । અથવા ઋદ્ધિ ઓર સત્કાર વર્જિત સમુદાય-જનસંઘ કે સાથ મેરે શરીર કો-શબ કો વાહર નિકાલના । 'एवं वदित्ता कालगए' ऐसा कह कर मर गया ॥ सू० १७ ॥

કર્તા છે, અવર્ણકારક (નિન્દા કરનાર) છે, અને અકીર્તિકારક છે. તે છદ્મસ્થા-વસ્થામાં જ મરણ પામ્યો છે. “ સમણે ભગવ મહાવીરે જિણે, જિણપ્પલાવી જાવ વિહરહ ” શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર જ જિન છે અને જિનપ્પલાપી છે, અર્હત છે અને અર્હતપ્પલાપી છે, કેવલી છે અને કેવલિપ્પલાપી છે, સર્વજ્ઞ છે અને સર્વજ્ઞપ્પલાપી છે, તેઓ જ યથાર્થ રૂપે જિન છે અને જિન શબ્દને સાર્થક કરતા વિચરી કહ્યા છે—“મહયા અણિહિં અસકારસમુદણં મમં સરીરગસ્સ નીહરણં કરેજ્જાહ ” તો કોઈ પણ પ્રકારની ઋદ્ધિ (ધામધૂમ) અને સત્કાર સમુદાય વિના તમે મારા મૃતશરીરને બહાર કાઢો. અથવા ઋદ્ધિ અને સત્કાર રહિત જનસમુદાય-જનસંઘની સાથે મારા શબને બહાર કાઢો. “ एवं वदित्ता काल गए ” આ પ્રમાણે આજીવિક સ્થવિદેને કહીને તે કાળધર્મ પામ્યો. ॥સૂ.૦૧૭॥

पिहेति, पिहित्ता, हालाहलाए कुंभकारीए कुंभकारावणस्स बहु-
मज्झदेसभाए सावत्थि नयरिं आलिहंति, आलिहित्ता, गोसालस्स
मंखलिपुत्तस्स सरीरगं वामे पाथे सुव्वेणं बंधंति, बंधित्ता तिक्खुत्तो
मुहे उद्धुट्ठंति, उद्धुट्ठत्ता, सावत्थीए नयरीए सिंघाडग जाव पहेसु
आकड्ढविकड्ढिं करेमाणा णीयं णीयं सद्देणं उग्घोसेमाणा, उग्घो-
सेमाणा एवं वयासी—नो खलु देवाणुप्पिया ! गोसाले मंखलि-
पुत्ते जिणे जिणप्पलावी जाव विहरिण, एस णं गोसाले मंख-
लिपुत्ते त्थमणघाथए जाव छउमत्थे चेव कालगए, समणे भगवं
महावीरे जिणे जिणप्पलावी जाव विहरइ, सव्वह पडिमोक्खणगं
करेति, करेत्ता दोच्चंपि पूयासकारथिरीकरणट्ठयाए गोसालस्स
मंखलिपुत्तस्स वामाओ पादाओ सुव्वं मुयंति, मुयित्ता हाला-
हलाए कुंभकारीए कुंभकारावणे दुवारवयणाइं अवगुणांति,
अवगुणित्ता गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स सरीरगं सुरभिणा गंधो-
दणं पहाणेति, तं चेव जाव महया इड्डिसक्कारसमुदणं
गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स सरीरस्स नीहरणं करेति ॥सू० १८॥

छाया—ततः खलु आजीविकाः स्थविराः गोशालं मङ्गलिपुत्रं कालगतं
ज्ञात्वा हालाहलायाः कुम्भकार्याः कुम्भकारापणस्य द्वाराणि पिदधते, पिधाय
हालाहलायाः कुम्भकार्याः कुम्भकारापणस्य बहुमध्यदेशभागे श्रावस्तीं नगरीम्
आलिखन्ति, आलिख्य गोशालस्य मङ्गलिपुत्रस्य शरीरकं वामे पादे शुम्बेन
बध्नन्ति, बद्ध्वा त्रिकृत्वो मुखे अग्रीठिव्यन्ति, अग्रीठिव्य श्रावस्त्या नगर्याः
शृङ्गाटक यावत्पथेषु आकृष्टिविकृष्टिकाम् कुर्वन्तो नीचैः नीचैः शब्देन उद्घोष-
यन्तः उद्घोषयन्तः एवम्—अगदिपुः—नो खलु देवानुप्रियाः ! गोशालो मङ्गलि-
पुत्रो जिनो जिनपलावी यावत् विहृतः, एष खलु गोशालो मङ्गलिपुत्रः श्रमण-
घातनो यावत् छद्मस्य एष काळगतः श्रमणो भगवान् महावीरो जिनोजिन-

प्रलापी, यावत् विहरति, शपथप्रतिमोक्षणं कुर्वन्ति, कृत्वा द्वितीयमपि पूजा-
सत्कारस्थिरीकरणार्थं तथै गोशालस्य मङ्गलिपुत्रस्य वामात् पादात् शुम्भं मोच-
यन्ति, मोचयित्वा हालाहलायाः कुम्भकार्याः कुम्भकारापणे द्वाखदनानि अप-
गुणयन्ति, अगुण्य गोशालस्य मङ्गलिपुत्रस्य शरीरं सुरभिणा गन्धोदकेन स्नप-
यन्ति, तदेव यावत् महता ऋद्धिसत्कारसमुद्येन गोशालस्य मङ्गलिपुत्रस्य
शरीरस्य निर्हरणं कुर्वन्ति ॥ सू० १८ ॥

टीका—अथ गोशालस्य आज्ञानुसारं शरीरदाहसंस्कारादिकं प्ररूपयितु-
माह—‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं आजीविया थेरा गोशालं मङ्गलिपुत्तं कालगयं
जाणित्ता हालाहलाए कुम्भकारीए कुम्भकारावणस्स दुवाराइं पिहेति’ ततः खलु
आजीविकाः स्थविराः गोशालं मङ्गलिपुत्रम् कालगतं—मरणधर्मप्राप्तं ज्ञात्वा,
हालाहलायाः कुम्भकार्याः कुम्भकारापणस्य द्वाराणि पिदधते—आवृण्वन्ति, ‘पिहित्ता
हालाहलाए कुम्भकारीए कुम्भकारावणस्स बहुमज्झदेसमाए सावत्थि नयरिं आलि-
हन्ति’ पिधाय—आच्छाद्य, हालाहलायाः कुम्भकार्याः कुम्भकारापणस्य बहुमध्य-

‘तए णं आजीविया थेरा गोशालं मङ्गलिपुत्तं कालगयं जाणित्ता’ इत्यादि ।

टीकार्थ—इस सूत्र द्वारा सूत्रकार ने गोशाल की आज्ञा के अनु-
सार उसके शरीर का दाहसंस्कार आदि किया गया यह प्ररूपित किया
है—‘तए णं आजीविया गोशालं मङ्गलिपुत्तं कालगयं जाणित्ता हाला-
हलाए कुम्भकारीए कुम्भकारावणस्स दुवाराइं पिहेति’ इसके बाद
आजीविक स्थविरों ने जब मङ्गलिपुत्र गोशाल को मरणधर्मप्राप्त हुआ
जाना तो जानकर उन्होंने हालाहला कुम्भकारिणी के कुम्भकारापण के
सब दरवाजों को बंध कर दिया ‘पिहित्ता हालाहलाए कुम्भकारीए
कुम्भकारावणस्स बहुमज्झदेसमाए सावत्थि नयरिं आलिहन्ति’ दरवाजों
को बंध करके फिर उन्होंने हालाहला कुम्भकारिणी के कुम्भकारापण के

“ तए णं आजीविया थेरा ” इत्यादि—

टीकार्थ—आ सूत्र द्वारा गोशालना मृतदेहने अशिसंस्कार केवी रीते
करवाभां आये। ते सूत्रकार प्रगट करे छे “तए णं आजीविया थेरा गोशालं मङ्गलिपुत्तं
कालगयं जाणित्ता हालाहलाए कुम्भकारीए कुम्भकारावणस्स दुवाराइं पिहेति”
अथारे मङ्गलिपुत्र गोशाल कालधर्म पाभ्या, त्यारे आल्लविकेपासक स्थविरोअ
हालाहला कुम्भकारिणीना कुम्भकारापणुना अथा दरवाज अंध करवाया.
“ पिहित्ता हालाहलाए कुम्भकारीए कुम्भकारावणस्स बहुमज्झदेसमाए सावत्थि
नयरिं आलिहेइ ” दरवाज अंध करीने, तेभण्णे हालाहला कुम्भकारिणीन्

देशभागे-अतन्तमध्यभागे श्रावस्तीं नगरीम् आलिखन्ति, 'आलिहेत्ता गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स सरीरगं वामे पादे सुंवेणं बंधंति' आलिख्य गोशालस्य मङ्खलिपुत्रस्य शरीरकं वामे पादे शुम्बेन -बलकलरज्ज्या, बध्नन्ति, 'बंधेत्ता तिक्खुत्तो मुहे उद्धुट्ठंति' बद्ध्वा, त्रिकृत्वः बारत्रयं गुखे अवष्टीव्यन्ति-वष्टीवनं कुर्वन्ति, 'उद्धुट्ठेत्ता सावत्थीए नयरीए सिंघाडग जाव पहेसु आकड्ढिविकड्ढिं करेमाणा णीयं णीयं सदेणं उग्घोसेमाणा, उग्घोसेमाणा एवं वयासी'-अवष्टीव्य-वष्टीवनं कृत्वा, श्रावस्त्या नगरीः शृङ्गाटक यावत् त्रिकचतुष्कचत्वरमहापथपथेषु आकड्ढिविकृष्टिम्-आकर्षणविकर्षणं कुर्वन्तः नीचैः नीचैः शनैः शनैः, शब्देन उद्घोषयन्तः उद्घोषयन्तः, एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादिषुः-'णो खलु देवानुप्पिया ! गोसाले मंखलिपुत्ते जिणे जिणप्पलावी जाव विहरिए' भो देवानुप्पियाः ! नो

ठीक मध्यभाग में श्रावस्ती नगरी को लिखा-अर्थात् उसका उर्थों का त्यों चित्र बनाया 'आलिहेत्ता गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स सरीरगं वामे पादे सुंवेणं बंधंति' चित्र बनाकर मंखलिपुत्र गोशाल के शरीर को बायें पैर में बलकल की रस्सी से बांधा। 'बंधेत्ता तिक्खुत्तो मुहे उद्धुट्ठंति' रस्सी से बांध कर फिर उन्होंने तीन बार उसके मुख में थूका। 'उद्धुट्ठेत्ता सावत्थीए नयरीए सिंघाडग जाव पहेसु आकड्ढि विकड्ढिं करेमाणा णीयं णीयं सदेणं उग्घोसेमाणा २ एवं वयासी' थूककर फिर उन्होंने श्रावस्ती नगरी के शृङ्गाटक यावत् त्रिक, चतुष्क, चत्वर, महापथ और पथ इन सब रास्तों पर उसके शरीर का आकर्षण विकर्षण किया, आकर्षण विकर्षण

कुंभडारापणुना भराभर मध्यभागमां श्रावस्ती नगरीनुं चित्रं द्वायुं.
"आलिहेत्ता गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स सरीरगं वामे पादे सुंवेणं बंधंति" त्थार
भाड तेभाण्णे भ'अलिपुत्र गोशाला उभा पणे वल्लथी होरी भांधी.
'बंधेत्ता तिक्खुत्तो मुहे उद्धुट्ठंति" उभा पणे होरी भांधीने तेओ त्रणु वार तेना
भुअ पर थूंक्या. "उद्धुट्ठेत्ता सावत्थीए नयरीए सिंघाडग जाव पहेसु आकड्ढि
विकड्ढिं करेमाणा णीयं णीयं सदेणं उग्घोसेमाणा २ एवं वयासी" त्थार भाड
चित्रलिखित श्रावस्ती नगरीना सिंघाडग (शृङ्गाटक), त्रिक, चतुष्क, चत्वर,
महापथ, पथ आदि मार्गों पर तेना भूतशरीरने आभतेम धसड्युं, आ
प्रमाणे शरीरने धसडतां धसडतां तेओओ भंद भंद शण्ढे द्वारा धीरे धीरे
आ प्रमाणे द्वापणुा करी-"णो खलु देवानुप्पिया ! गोसाले मंखलिपुत्ते जिणे,

સ્વચ્છ નિશ્ચયેન, ગોશાલો મંદલિપુત્રો જિનો જિનપ્રલાપી, યાવત્ નો અર્હન્ અર્હત્પ્ર-
લાપી નો કેવલી કેવલિપ્રલાપી, નો સર્વજ્ઞઃ સર્વજ્ઞપ્રલાપી, નો જિનો જિનશબ્દ
પ્રકાશન્ વિદ્યતઃ ‘એસ ણં ચેવ મંદલિપુત્તે ગોસાલે મંદલિપુત્તે સમણઘાયણે જાવ
હોમત્થે ચેવ કાલગણ’ એવ એવ સ્વચ્છ-નિશ્ચયેન, ગોશાલો મંદલિપુત્રઃ શ્રમણઘાતકો
યાવત્-શ્રમણમારકઃ, શ્રમણપ્રત્યનીકઃ, આચાર્યોપાધ્યાયાનામ્ અયશસ્કરઃ, અવર્ણ-
કરઃ, અકીર્ત્તિકરઃ, ઇત્યાદિપૂર્વોક્તવિશેષણત્રિશિષ્ટશ્ચ હૃદયસ્થ એવ-હૃદયસ્થાવસ્થા-
યામેવ, કાલગતઃ-મૃતઃ ‘સમણે ભગવં મહાવીરે જિણે જિણપ્પલાવી જાવ વિહરઈ’
શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરો જિનોજિન પ્રલાપી યાવત્-અર્હન્ અર્હત્પ્રલાપી, કેવલી

કરતે હુણ મન્દ મન્દ શબ્દો દ્વારા ધીરે ૨ ઉદ્ઘોષણ કરતે ૨
ફિર ડન્હોને હસ પ્રકાર કહા-‘ગો સ્વચ્છ દેવાણુપ્પિયા ! ગોસાલે
મંદલિપુત્તે જિણે, જિણપ્પલાવી જાવ વિહરિણ’ હે દેવાણુપ્રિયો ! મંદલિપુત્ર
ગોશાલ જિન નહીં થા, વહ તો કેવલ જિન પ્રલાપી થા-જિન નહીં હોકર
भी अपने को जिन मानने वाला था । यावत् वह अर्हन्त नहीं था । वह
तो केवल अर्हत्प्रलापी था-अर्हन्त नहीं होने पर भी अपने को अर्हन्त
माननेवाला था । वह केवली नहीं था किन्तु केवल प्रलापी था-केवली
नहीं होने पर भी अपने को केवली माननेवाला था । वह सर्वज्ञ नहीं
था । किन्तु सर्वज्ञ प्रलापी था-सर्वज्ञ नहीं होने पर भी अपने को सर्वज्ञ
माननेवाला था । वह जिन नहीं था और न जिन शब्द का वह प्रका-
शक ही था ‘एस णं चैव मंंदलपुत्ते गोसाले समणघायणं जाव चउ-
त्थेचैव कालगण’ श्रमणघातक यावत्-श्रमणमारक, श्रमणप्रत्यनीक
इत्यादि पूर्वोक्त विशेषणोंवाला यह मंंदलपुत्र गोशाल, हृदयस्थायस्था में
ही मरा है । ‘समणे भगवं महावीरे जिणे जिणप्पलावी जाव विहरइ’
श्रमण भगवान् महावीर ही जिन हैं । जिन प्रलापी हैं, यावत्-अर्हत् हैं,

जिणप्पलावी, जाव विहरिण ” “ हे देवाणुप्रियो ! मंंदलपुत्र गोशाल जिन
न હતો, પરન્તુ માત્ર જિનપ્રલાપી જ હતો-જિન ન હોવા છતાં પણ પોતાને
જિન કહેતો કરતો હતો. તે અર્હન્ત પણ ન હતો, છતાં પણ પોતાને અર્હન્ત
રૂપ મનાવતો હતો તે કેવલી ન હતો, છતાં પણ પોતાને સર્વજ્ઞ રૂપ ગણા-
વતો હતો તે ખરા રૂપે જિન ન હતો છતાં પણ પોને જિન શબ્દને સાર્થક
કરી રહ્યાનો પ્રચાર કરતો વિચરતો હતો. “ એસ ણં ચેવ મંદલિપુત્તે ગોસાલે
સમણઘાયણે જાવ હોમત્થે ચેવ કાલગણ ” શ્રમણઘાતક, શ્રમણમારક, શ્રમણ-
પ્રત્યનીક આદિ પૂર્વોક્ત વિશેષણોવાળો તે મંદલિપુત્ર ગોશાલ હૃદયસ્થાવસ્થામાં
જ મરણ પામ્યો. “ સમણે ભગવ મહાવીરે જિણે, જિણપ્પલાવી જાવ વિહરઈ ”
શ્રમણભગવાન મહાવીર જ જિન છે, તેઓ જ જિન કહેવાને યોગ્ય છે.

કેવલિપલાપી, સર્વજ્ઞઃ સર્વજ્ઞપલાપી, જિનો જિનશબ્દ પ્રકાશયન્ વિહરતિ, ઇતિ રીત્યા 'સવહપડિમોક્ષણગં કરેતિ' શપથપ્રતિમોક્ષણકં કુર્વન્તિ-ગોશાલકૃતશપથા-નુસારં કાર્યં સંપાદ્ય આત્માનં શપથાત્ વિમોચયન્તીતિ ભાવઃ । 'કરિત્તા દોચ્ચંપિ પૂજાસત્કારથિરીકરણદ્વાદ્ ગોસાલસ્સ મંચલિપુત્તસ્સ વામાઓ પાદાઓ સુવં મુયંતિ' કૃત્વા-શપથાદાત્માનં વિમોચ્ય, દ્વિતીયમપિ વારં પૂજાસત્કારસ્થિરી-કરણાર્થતાયૈ-પૂજાસત્કારયોઃ પૂર્વકાલપ્રાપ્તયોઃ સ્થિરતાકરણાય ગોશાલસ્ય મહ્વલિપુત્રસ્ય વામાત્ પાદાત્ શુમ્વં-વલ્લકલરજ્જૂં મોચયન્તિ 'મુચિત્તા હાલાહલાદ્ કુંભકારીદ્, કુંભકારાવણે દુવારવયણાઈં અવગુણેતિ' મોચયિત્વા, હાલાહલાયાઃ કુંભકાર્યાઃ કુંભકારાવણે દ્વારવદનાનિ-દ્વારમુલ્લાનિ અપગુણયન્તિ-અપાટ્ટપન્તિ

અર્હતપ્રલાપી હૈ, કેવલી હૈ, કેવલિપ્રલાપી હૈ, સર્વજ્ઞ હૈ સર્વજ્ઞપ્રલાપી હૈ ઓર જિનશબ્દ કે યથાર્થ પ્રકાશક હૈ । હસ રીતિ સે કહકર યા ગોશાલોક્ત કાર્યકર ઉન આજીવિક સ્થવિરોં ને 'સવહપડિમોક્ષણગં કરેતિ' અપને ડપર ગોશાલ દ્વારા રહી ગઈ શપથ સે મુક્તિ પાઈ । 'કરિત્તા દોચ્ચંપિ પૂજાસત્કારથિરીકરણદ્વાદ્ ગોસાલસ્સ મંચલિપુત્તસ્સ વામાઓ પાયાઓ સુવં મુયંતિ' શપથ સે મુક્તિ પાકર કે દૂસરી બાર બી ઉસકી પૂજા, સત્કાર કો સ્થિર કરને કે લિયે-પૂર્વકાલ મેં પ્રાપ્ત પૂજા સત્કાર કો સ્થિર કરને કે લિયે-મંચલિપુત્ર ગોશાલ કે વામ પાદ સે વલ્લકલ કી રજ્જૂ કો છોડ લિયા । 'મુચિત્તા હાલાહલાદ્ કુંભકારીદ્ કુંભકારાવણે દુવારવયણાઈં અવગુણેતિ' રસી છોડકર ફિર ડન્હોંને હાલાહલા

તેઓ અર્હંત છે અને અર્હંત કહેવાને યોગ્ય છે તેઓ જ કેવલી છે અને કેવલી કહેવાને પાત્ર છે. તેઓ જ સર્વજ્ઞ છે અને સર્વજ્ઞ કહેવાને યોગ્ય છે. તેઓ જ યથાર્થ રૂપે જિન છે અને જિન શબ્દને સાર્થક કરતાં વિચરી રહ્યા છે ” આ પ્રમાણે કહીને અથવા ગોશાલકની આજ્ઞાનું પાલન કરીને “સવહપડિમોક્ષણગં કરેતિ” તેમણે ગોશાલક દ્વારા શપથપૂર્વક જે આજ્ઞા કરવામાં આવી હતી, તેનું પાલન કર્યું. “કરિત્તા દોચ્ચંપિ પૂજાસત્કાર-થિરીકરણદ્વાદ્ ગોસાલસ્સ મંચલિપુત્તસ્સ વામાઓ પાદાઓ સુવં મુયંતિ ” આ પ્રમાણે તેની આજ્ઞાનું પાલન કરીને-પૂર્વોક્ત શપથથી મુક્ત થઈને, બીજી વાર પણ તેની પૂજા, સત્કારને સ્થિર કરવાને માટે-પૂર્વકાળમાં તેણે જે સત્કાર સન્માન પ્રાપ્ત કર્યા હતા, તેને સ્થિર કરવાને માટે-તેમણે મંચલિપુત્ર ગોશાલના ડાબા પગે બાંધેલું વલ્લકલનું દોરડું છોડી નાખ્યું, “મુચિત્તા હાલાહલાદ્ કુંભકારીદ્ કુંભકારાવણે દુવારવયણાઈં અવગુણેતિ ” ત્યાર બાદ તેમણે હાલાહલા

ઉદ્ઘાટયન્તીત્યર્થ', 'અવગુણિત્તા ગોસાલસ્સ મંઘલિપુત્તસ્સ સરીરગં સુરભિના ગંધોદણં પહાણેતિ તં ચેવ જાવ' અવગુણ્ય-અપાઘૃત્ય ઉદ્ઘાટયેત્યર્થઃ ગોસાલસ્ય મંઘલિપુત્રસ્ય શરીરકં સુરભિના ગંધોદકેન સ્નપયન્તિ, તદેવ પૂર્વોક્તવદેવ, યાવત્-સુરભિના ગંધોદકેન સ્નપયિત્વા 'મહયા ઇદ્ધિસત્કારસમુદયેણં ગોસાલસ્સ મંઘલિ-પુત્તસ્સ સરીરસ્સ નોદરણં કરેતિ' મહતા ઋદ્ધિસત્કારસમુદયેન-સમૃદ્ધિસમ્માન-પૂર્વકજનસંઘેન ગોસાલસ્ય મંઘલિપુત્રસ્ય શરીરકસ્ય-મૃતદેહસ્ય નિર્હરણમ્-બહિ-ર્નિષ્કાશનમ્ કુર્વન્તિ ॥ સૂ૦ ૧૮ ॥

મૂલમ્—“તણ્ પં સમણે મગવં મહાત્રીરે અન્નયા કયાહ્ સાવત્થીઓ નયરીઓ કોટ્ટયાઓ ચેહ્યાઓ પડિનિક્કલમહ્, પડિ-નિક્કલમિત્તા વહિયા જળવયવિહારં વિહરહ્ । તેણં કાલેણં, તેણં સમણં મેઢિયગામે નામં નયરે હોત્થા, વણ્ણઓ, તસ્સ પં મેઢિયગામસ્સ નયરસ્સ વહિયા ઉત્તરપુરત્થિમે દિસીમાણ્ણેત્થ પં સાલકોટ્ટણ્ણ નામં ચેહ્ણે હોત્થા, વણ્ણઓ, જાવ પુઢવિસિલા-પટ્થો । તસ્સ પં સાલકોટ્ટગસ્સ ચેહ્ણયસ્સ અદૂરતામંતે, એત્થ

કુંભકારિણી કે કુંભકારાપણ કે દરવાજોં કોં છોલ દિયા 'અવગુણિત્તા ગોસાલસ્સ મંઘલિપુત્તસ્સ સરીરગં સુરભિના ગંધોદણં પહાણેતિ' દરવાજોં કોં છોલકર ડન્હોંને મંઘલિપુત્ર ગોસાલ કે શય કો સુરભિ ગંધોદક સે સ્નાન કરાયા-‘સ્નાન કરાકર’ ‘મહયા ઇદ્ધિસત્કારસમુદયેણં ગોસાલસ્સ મંઘલિપુત્તસ્સ સરીરસ્સ નોદરણં કરેતિ’, બહુન વિશાલ સમૃદ્ધિ સમ્માન પૂર્વક જનસમૂહ કે સાથ મંઘલિપુત્ર ગોસાલ કે મૃત શરીર કા બહિર્નિષ્કાશન કિયા ॥ સૂ૦ ૧૮ ॥

કુંભકારિણીના કુંભકારાપણના દરવાજા ખોલી નાખ્યા. “અવગુણિત્તા ગોસાલસ્સ મંઘલિપુત્તસ્સ સરીરગં સુરભિના ગંધોદણં પહાણેતિ” દરવાજા ખોલી નાખીને તેમણે મંઘલિપુત્ર ગોસાલના શબને સુગન્ધદાર જળ વડે સ્નાન કરાવ્યું. સ્નાન કરાવીને “મહયા ઇદ્ધિસત્કારસમુદયેણં ગોસાલસ્સ મંઘલિપુત્તસ્સ સરી-રસ્સ નોદરણં કરેતિ” બહુ જ વિશાળ સમૃદ્ધિ સત્કાર અને સન્માનપૂર્વક, જનસમૂહની સાથે મંઘલિપુત્ર ગોસાલના શબને બહાર કાઢવામાં આવ્યું. ॥સૂ૦ ૧૮॥

णं महेगे, मालुयाकच्छए यावि होत्था, किण्हे किण्होभासे
जाव निकुंरवाभूए पत्तिए पुप्फिए, फल्लिए हरियगरेरिज्जमाणे
सिरिए अईव अईव उवसोभेमाणे चिट्ठइ, तत्थ णं मेढियगामे
नयरे रेवई नामं गाहावइणी परिवसइ, अड्ढा जाव अपरिभूया।
तए णं समणे भगवं महावीरे अन्नया कयाइ पुब्बाणुपुत्तिं
चरमाणे जाव जेणेव मेढियगामे नयरे जेणेव सालकोट्टए
चेइए जाव परिसा पडिगया। तए णं समणस्स भगवओ महा-
वीरस्स सरीरगंसि विपुले रोगायंके पाउब्भूए उज्जले जाव दुर-
हियासे पित्तज्जरपरिगयसरीरे दाहवक्कंतीए यावि विहरइ, अवि
आइं लोहियवच्चाइंपि पकरेइ, चाउवन्ने वागरेइ एवं खलु समणे
भगवं महावीरे गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स तवेणं तेएणं अन्नाइट्ठे
समाणे अंतो छण्हं मासाणं पित्तज्जरपरिगयसरीरे दाहवक्कंतीए
छउमत्थं चेव कालं करिस्सइ, तेणं कालेणं, तेणं समएणं
समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतेवासी सीहेनामं अणगारे
पगइभइए जाव विणीए मालुयाकच्छगस्स अदूरसामंते छट्ठं छट्ठेणं
अणिखित्तेणं तवोकम्मेणं उड्डं बाहा जाव विहरइ, तए णं तस्स
सीहस्स अणगारस्स झाणंतरियाए वट्टमाणस्स अयमेयारूवे
जाव समुप्पज्जित्था—एवं खलु ममं धम्मायरियस्स धम्मोवदे-
सगस्स समणस्स भगवओ महावीरस्स सरीरगंसि विउले रोगा-
यंके पाउब्भूए, उज्जले जाव छउमत्थे चेव कालं करिस्सइ,
वदिस्संति य णं अन्नतित्थिया छउमत्थे चेव कालगए। इमेणं

एयारूवेणं महया मणोमाणसिएणं दुक्खेणं अभिभूए समाणे
 आयावणभूमीओ पच्चोरुहेइ, पच्चोरुहित्ता, जेणेव मालुया
 कच्छए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता, मालुयाकच्छणं
 अंतो अंतो अणुपविसइ, अणुप्पविसित्ता महया महया सद्धेणं
 कुहुकुहुस्स परुत्ते, अज्जोत्ति समणे भगवं महावीरे समणे निग्गंथे
 आमंतेइ, आमंतेत्ता एवं वयासी—एवं खलु अज्जो! ममं अंते-
 वासी सीहनामं अणगारे पगइभइए तं चेव सव्वं भाणियव्वं
 जाव परुत्ते, तं गच्छह णं अज्जो! तुब्भे सीहं अणगारं सद्धह।
 तए णं ते समणा निग्गंथा समणेणं भगवया महावीरेणं एवं
 बुत्ता समाणा समणं भगवं महावीरं वंदंति, नमंसंति, वंदित्ता
 नमंसित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ साल-
 कोट्टयाओ चेइयाओ पडिनिक्खमंति, पडिनिक्खमित्ता, जेणेव
 मालुयाकच्छए जेणेव सीहे अणगारे तेणेव उवागच्छंति उवा-
 गच्छित्ता सीहं अणगारं एवं वयासी—सीहा! धम्मायरिया सद्दा-
 वेति। तए णं से सीहे अणगारे समणेहिं निग्गंथेहिं सद्धिं मालुया
 कच्छगाओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता जेणेव सालकोट्टए
 चेइए जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवा-
 गच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं
 करेइ, करित्ता जाव पज्जुवासइ। सीहाइ समणं भगवं महावीरे
 सीहं अणगारं एवं वयासी—से नणं ते सीहा! ज्ञाणंतरियाए
 वट्ठमाणस्स अयमेयारूवे जाव परुत्ते, से नणं ते सीहा! अट्ठे

समष्टे? हंता, अत्थि, तं नो खलु अहं सीहा ! गोसालस्स मंख-
लिपुत्तस्स तवेणं तएणं अन्नाइट्ठे समाणे अंतो छण्हं मासाणं
जाव कालं करेस्सं, अहं णं अन्नाइं अद्धसोलसवासाइं जिणे
सुहत्थी विहरिस्सामि तं गच्छह णं तुमं सीहा ! मेढियगामं
नयरं रेवईए गाहावइणीए गिहे, तत्थ णं रेवईए गाहावइणीए
ममं अट्ठाए दुवे कवोयसरीरा उव्वखडिया, तेहिं नो अट्ठो,
अत्थि से अन्ने पारियासिए मज्जारकडए कुक्कुडमंसए तमा-
हराहि, एएणं अट्ठो । तए णं से सीहे अणगारे समणेणं भग-
वया महावीरेणं एवं वुत्ते समाणे हट्ठुट्ठे जाव हियए समणं
भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता अंतुरियं
मचवलमसंभंतं मुहपोत्तियं पडिलेहेइ, पडिलेहित्ता, जहा गोयम-
सामी जाव जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ,
उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता,
नमंसित्ता, समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ साल-
कोट्टयाओ चेइयाओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता, अंतुरिय
जाव जेणेव मेढियगामे नयरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता
मेढियगामं नयरं मज्झं मज्झेणं जेणेव रेवईए गाहावइणीए गिहे
तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता, रेवईए गाहावइणीए गिहं
अणुप्पविट्ठे । तए णं सा रेवई गाहावइणी सीहं अणगारं एज्ज-
माणं पासइ, पासित्ता हट्ठुट्ठे खिप्पामेव आसणाओ अब्भुट्ठेइ,
अब्भुट्ठित्ता, सीहं अणगारं सत्तट्ठपयाइं अणुगच्छइ, अणुगच्छित्ता

तिवखुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ, करित्ता वंदेइ नमंसइ,
 वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी-संदिसंतु णं देवाणुप्पिया !
 किमागमणप्पओयणं ? तए णं से सीहे अणगारे रेवई गाहा-
 वइणिं एवं वयासी-एवं खलु तुमे देवाणुप्पिए ! समणस्स भग-
 वओ महावीरस्स अट्ठाइ दुवे कवोयसरीरा उवक्खडिया तेहिं
 नो अट्ठे, अत्थि ते अन्ने पारियासिए मज्जारकडए कुक्कुडमंसए,
 एयमाहराहि, तेणं अट्ठो । तए णं रेवई गाहावइणी सीहं अण-
 गारं एवं वयासी-केस णं सीहा ? से णाणी वा, तवस्सी वा,
 जेणं तव एस अट्ठे मम ताव रहस्सकडे हव्वमक्खाए, जओ
 णं तुमं जाणासि ? एवं जहा खंदए जाव जओ णं अहं
 जाणामि, तए णं सा रेवई गाहावइणी सीहस्स अणगारस्स
 अंतियं एयमट्ठं सोच्चा निसम्म हट्ठुट्ठा जेणेव भत्तघरे तेणेव
 उवागच्छइ, उवागच्छित्ता पत्तगं मोएइ, मोइत्ता जेणेव सीहे
 अणगारे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता, सीहस्स अणगारस्स
 पडिग्गहगंसि तं सव्वं संमं निस्सिरइ । तए णं तीए रेवईए
 गाहावइणीए तेणं दव्वसुद्धेणं जाव दाणेणं सीहे अणगारे पडि-
 लाभिए समाणे देवाउए निवद्धे जहा विजयस्स जाव जम्म-
 जीवियफले रेवईए गाहावइणीए, रेवइए गाहावइणीए । तए णं
 से सीहे अणगारे रेवईए गाहावइणीए गिहाओ पडिनिक्खमइ,
 पडिनिक्खमित्ता मेढियगामं नयरं मज्झं मज्झेणं निग्गच्छइ,
 निग्गच्छित्ता जहा गोयमसामी जाव भत्तपाणं पडिदंसेइ, पडि-

दंसित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स पाणिंसि तं सव्वं संमं
 निस्सिरइ । तए णं समणे भगवं महावीरे अमुच्छिण जाव
 अणज्झोववन्ने विलमिवपन्नगभूएणं अप्पाणेणं तमाहारं
 सरीरकोट्टुगंसि पक्खिवइ । तए णं समणस्स भगवओ महावीर-
 स्स तमाहारं आहारियस्स समाणस्स से विपुले रोगायंके
 खिप्पामेव उवसमं पत्ते हट्ठे जाए आरोगे बलियसरीरे, तुट्ठा
 समणा, तुट्ठाओ समणीओ, तुट्ठा सावया, तुट्ठाओ सावियाओ,
 तुट्ठा देवा, तुट्ठाओ देवीओ सदेवमणुयासुरे लोए तुट्ठे-हट्ठे
 जाए समणे भगवं महावीरे हट्ठतुट्ठे जाए समणे भगवं महावीरे
 हट्ठतुट्ठे जाए ॥सू० १९॥

छाया—ततः खलु श्रमणो भगवान् महावीरः अन्यदा कदाचित् श्रावस्त्याः
 नगर्याः कौष्ठकात् चैत्यात् प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य बहिर्जनपदविहारं
 विहरति । तस्मिन् काले, तस्मिन् समये मेण्डिकग्रामं नाम नगरम् आसीत्,
 वर्णकः । तस्य खलु मेण्डिकग्रामस्य नगरस्य उत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे, अत्र खलु
 शालकोष्ठकं नाम चैत्यमासीत्, वर्णकः, यावत् पृथिवीशिलापट्टकम् । तस्य खलु
 शालकोष्ठकस्य चैत्यस्य अदूरसामन्ते, अत्र खलु महानेको मालुकाकक्षश्चापि
 आसीत्, कृष्णः कृष्णावभासः, यावत् निकुरम्बभूतः पत्रितः पुष्पितः फलितः
 हरितकराराज्यमानः श्रिया अतीव अतीव उपशोभमानस्तिष्ठति, तत्र खलु मेण्डिक
 ग्रामे नगरे रेवतीनामं गथापत्नी परिवसति, आढ्या यावत् अपरिभूता, ततः
 खलु श्रमणो भगवान् महावीरः अन्यदा कदाचित् पूर्वानुपूर्वीम् चरन् यावत्
 यत्रैव मेण्डिकग्रामं नगरं यत्रैव शालकोष्ठकं चैत्यं यावत् पर्षत् प्रतिगता । ततः
 खलु श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य शरीरके विपुलो रोगातङ्कः प्रादुर्भूतः उज्ज्वलो
 यावत् दुरधिसह्यः पित्तज्वरपरिगतशरीरो दाहव्युत्क्रान्त्या चापि विहरति,
 अपि च आर्द्रं लोहितवर्चास्यपि प्रकरोति, चातुर्वर्ण्यं व्याकरोति—एवं खलु श्रमणो
 भगवान् महावीरो गोशालस्य मङ्गलिपुत्रस्य तपसा तेजसा अन्वाविष्टः सन् अन्तः
 षण्णां मासानाम् पित्तज्वरपरिगतशरीरो दाहव्युत्क्रान्त्या छद्स्थ एव कालं

करिष्यति । तस्मिन् काले, तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्ते-
 वासी सिंहो नाम अनगारः प्रकृतिमद्रकः यावत्-विनीतः, मालुकाकक्षकस्य
 अदूरसामन्ते षष्ठ्यष्टेन अनिक्षिप्तेन, तपःकर्मणा ऊर्ध्ववाहू यावत्-
 विहरति, ततः खलु तस्य सिंहस्य अनगारस्य ध्यानान्तरिकायां वर्तमा-
 नस्य अयमेतद्रूपो यावत् समुदपद्यत-एवं खलु मम धर्माचार्यस्य धर्मोपदेशकस्य
 श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य शरीरके त्रिपुञ्जो रोगातङ्कः मादुर्भूतः, उज्ज्वलो
 यावत् छद्मस्य एव कालं करिष्यति, वदिष्यन्ति च खलु अन्तर्तीर्थिकाः छद्मस्य
 एव कालगतः । अनेन एतद्रूपेण महता मनोमानसिकेन दुःखेन अभिभूतः सन्
 आतापनभूमितः प्रत्यवरोहति, प्रत्यवरुण यत्रैव मालुकाकक्षकः तत्रैव उपागच्छति,
 उपागत्य मालुकाकक्षकम् अन्तः अन्तः अनुपविशति, अनुपविश्य महता महता
 शब्देन कुहूः कुहूरिति प्ररुदितः आर्याः ! इति श्रमणो भगवान् महावीरः
 श्रमणान् निर्ग्रन्थान् आमन्त्रयति, आमन्त्र्य, एवम-अवादीत्-एवं खलु
 आर्याः ! मम अन्तेवासी सिंहो नाम अनगारः प्रकृतिमद्रकः तदेव सर्वं
 भणितव्यम्, यावत् प्ररुदितः तत् गच्छत खलु आर्याः ! धूयं सिंहम् अनगारं
 शब्दयत, ततः खलु ते श्रमणाः निर्ग्रन्थाः श्रमणेन भगवता महावीरेण एवमुक्ताः
 सन्तः श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दन्ते नमस्यन्ति, वन्दिन्त्वा नमस्यित्वा श्रमणस्य
 भगवतो महावीरस्य अन्तिकात् शालकोष्ठकात् चैत्यात् प्रतिनिष्क्रामति, प्रति-
 निष्क्रम्य यत्रैव मालुकाकक्षकः यत्रैव सिंहः अनगारस्तत्रैव उपागच्छन्ति, उपा-
 गत्य, सिंहम् अनगारम् एवमवादिषुः-सिंह ! धर्माचार्याः शब्दयन्ति । ततः खलु
 स सिंहोऽनगारः श्रमणैः निर्ग्रन्थैः सार्द्धम् मालुकाकक्षकात् प्रतिनिष्क्रामति, प्रति-
 निष्क्रम्य, यत्रैव शालकोष्ठकं चैत्यं यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैव उपा-
 गच्छति, उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरम् त्रिःकृत्वः आदक्षिणप्रदक्षिणं
 करोति, कृत्वा यावत् पर्युपास्ते । सिंह ! इति श्रमणो भगवान् महावीरः सिंहम्
 अनगारम् एवम् अवादीत्-अथ नूनं तव सिंह ! ध्यानान्तरिकायां वर्तमानस्य
 अपमेतद्रूपो यावत् प्ररुदितः । अथ नूनं तव सिंह ! अर्थः समर्थः ? हन्त, अस्ति,
 तत् नो खलु अहं सिंह ! गोशालस्य मङ्गलिपुत्रस्य तापसेन तेजसा अन्वाविष्टः सन्
 अन्तः पण्णां मासानाम्, यावत्कालं करिष्यामि, अहं खलु अन्धानि अर्धं षोडश
 वर्षाणि जिनः सुहस्ती विहरिष्यामि, तत् गच्छत, खलु त्वं सिंह मेण्डिकग्रामं
 नगरं रेवत्याः गृहपत्याः गृहे, तत्र खलु रेवत्याः गाथापत्या मम अर्थाय द्वे
 कपोतकशरीरे उपसंस्कृते, ताभ्यां नो अर्थः, अस्ति तत् अन्यत् परिवसितम्
 मार्जारकुतकम्, कुक्कुटमांसकम्, तदाहर, एतेन अर्थः । ततः खलु स सिंहः

अनगारः श्रमणेन भगवता महावीरेण एवमुक्तः सन् दृष्टुष्टो यावत्-हृदयः श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा अत्वरितमचपलम् असंभ्रान्तं मुखवस्त्रिकाम् प्रतिलिखति, प्रतिलिख्य यथा गौतम स्वामी यावत्, यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीर स्तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा, नमस्यित्वा श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिकात् शालकोष्ठकात् चैत्यात् प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य अत्वरितं यावत्-यत्रैव मेण्डिकग्रामं नगरं तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य मेण्डिकग्रामं नगरं मध्य-मध्येन यत्रैव रेवत्या गाथापत्न्याः गृहम् तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य, रेवत्या गाथापत्न्याः गृहमनुप्रविष्टः । ततः खलु सा रेवती गाथापत्नी सिंहम् अनगारम् आयन्तं पश्यति, दृष्ट्वा हृष्ट तुष्टः क्षिप्रमेव आसनात् अभ्युत्तिष्ठति, अभ्युत्थाय सिंहम् अनगारं सप्ताष्टपदानि अनुगच्छति, अनुगम्य त्रिकृत्वः आदक्षिण प्रदक्षिणं करोति, कृत्वा वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा एवम् अवादीत् संदिशन्तु खलु देवानुप्रियाः । किमागमनप्रयोजनम् ? ततः खलु स सिंहः अनगारो रेवतीं गाथापत्नीम् एवम् अवादीत्-एवं खलु त्वम् देवानुप्रिये ! श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अर्थाय द्वे कपोतकशरीरे उपसंस्कृते, ताभ्यां नो अर्थः, अस्ति तव अन्यत् परिवासितम् मार्जारकृतकम्, कुक्कुटमांसकम्, एतद् आहर तेन अर्थः । ततः खलु सा रेवती गाथापत्नी सिंहम् अनगारम् एवम् अवादीत्-कीदृशः खलु सिंह ! स ज्ञानी वा तपस्वी वा, येन तव एषः अर्थो मम तावद् रहस्यकृतः शीघ्रमाख्यातः, यतः खलु त्वं जानासि ! एवं यथा स्कन्दके यावत्, यतः खलु अहं जानामि । ततः खलु सा रेवती गाथापत्नी सिंहस्य अनगारस्य अन्तिकम् एतमर्थं श्रुत्वा निशम्य दृष्टतुष्टा यत्रैव भक्तगृहं तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य पात्रकं मोचयति, मोचयित्वा, यत्रैव सिहोऽनगारस्तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य सिंहस्य अनगारस्य प्रतिग्रहके तत् सर्वं समं निःसृजति । ततः खलु तया रेवत्या गाथापत्न्या तेन द्रव्यशुद्धेन यावद् दानेन सिंहोऽनगारः प्रतिलाभितः सन् देवायुष्यं निबद्धं यथा विजयस्य यावद् जन्मजीवितफलं रेवत्या गृहपत्न्याः रेवत्या गृहपत्न्याः । ततः खलु स सिंहोऽनगारो रेवत्या गाथापत्न्या गृहात् प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य मेण्डिकग्रामं नगरम् मध्यमध्येन निर्गच्छति, निर्गत्य यथागौतमस्वामी यावद् भक्तपानं प्रतिदर्शयति, प्रतिदर्श्य श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य पाणौ तत् सर्वं समम् निःसृजति । ततः खलु श्रमणो भगवान् महावीरः अमूर्च्छितो यावत्-अनध्युपपन्नो विलमिव पन्नगभूतेन आत्मना तमाहारं शरीरकोष्ठके प्रक्षिपति । ततः खलु श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य तम् आहारम्

आदृतस्य सतः स विपुलो रोगातङ्कः क्षिप्रमेव उपशमं प्राप्तः, हृष्टोजातः, आरोग्यः
वलिकशरीरः । तुष्टाः श्रमणाः, तुष्टाः श्रमण्यः, तुष्टाः श्रावकाः, तुष्टाः
श्राविकाः, तुष्टाः देवाः, तुष्टा देव्यः, स देवमनुष्यासुरो लोकस्तुष्टो हृष्टो
जातः, श्रमणो भगवान् महावीरो हृष्टतुष्टो जातः श्रमणो भगवान् महावीरो
हृष्ट तुष्टो जातः ॥ सू० १९ ॥

टीका—अथ महावीरस्य वक्तव्यतां प्ररूपयितुमाह—‘तए णं समणे’ इत्यादि ।
‘तए णं समणे भगवं महावीरे अन्नया कयाइं, सावत्थीओ नयरीओ कोट्टयाओ
चेइयाओ पडिनिक्खमइ’ ततः खलु श्रमणो भगवान् महावीरः अन्यदा कदाचित्
श्रावस्त्याः नगर्याः कोष्ठकात् चैत्यात् प्रतिनिष्क्रामति—निर्गच्छति, ‘पडिनिक्ख-
मिक्का वहिया जणवयविहारं विहरइ’ प्रतिनिष्क्रम्य—निर्गत्य, वहिः—वहिर्भागे
जनपदविहारं विहरति, ‘तेणं कालेणं, तेणं समएणं मेढियगामे नामं नयरे
होत्था, वण्णओ’ तस्मिन् काले, तस्मिन् समये, मेढिक ग्रामं नाम नगरम् आसीत्,
वर्णकः, अह्य वर्णनम् औपपातिकानुसारं चम्पानगरी वर्णनवदवसेयम्, ‘तस्स

‘तए णं समणे भगवं महावीरे अन्नया कयाइ’ इत्यादि ।

टीकार्थ—इस सूत्र द्वारा सूत्रकार ने महावीर के संबंध की वक्त-
व्यता का प्ररूपण किया—‘तए णं समणे भगवं महावीरे अन्नया कयाइं
सावत्थीओ नयरीओ कोट्टयाओ चेइयाओ पडिनिक्खमइ’ इसके बाद
श्रमण भगवान् महावीर किसी एक समय श्रावस्ती नगरी के कोष्ठक
चैत्य से निकले ‘पडिनिक्खमिक्का वहिया जणवयविहारं विहरइ’
निकल कर वे बाहर के जनपदों में विहार करने लगे । ‘तेणं कालेणं
तेणं समएणं मेढियगामे नामं नयरे होत्था’ उस काल और उस
समय में मेढिकग्राम नामका नगर था । ‘वण्णओ’ इसका वर्णन
औपपातिकसूत्र में वर्णित चंपानगरी के अनुसार जानना चाहिये ।

“तए णं समणे भगवं महावीरे अन्नया कयाइ” इत्यादि—

टीकार्थ—आ सूत्रमां सूत्रकारे भगवान् महावीरनी वक्तव्यतानुं कथन
कथुं छे—“तए णं समणे भगवं महावीरे अन्नया कयाइं सावत्थीओ नयरीओ
कोट्टयाओ चेइयाओ पडिनिक्खमइ” तयार भाद केअ ओक द्विसे श्रमणु भग-
वान् महावीरे श्रावस्ती नगरीना केअक चैत्यमांथी विहार कयां. “पडिनि-
क्खमिक्का वहिया जणवयविहार विहरइ” नीकणीने तेओ अडारना जनप-
दोमां विहार करवा लाग्या. “तेणं कालेणं तेणं समएणं मेढियगामे नामं
नयरे होत्था” ते काले अने ते समये, मेढिकग्राम नामनुं नगर छतुं.
“वण्णओ” औपपातिक सूत्रमां वर्णित चंपानगरीना वर्णन जेवुं ज ते

णं मेंढियगामस्स नयरस्स बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए एत्थ णं सालकोट्टए नामं चेइए होत्था, वण्णओ, जाव पुढवि सिलापट्टओ' तस्य खलु मेण्डिकग्रामस्य नगरस्य बहिर्भागे उत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे-ईशानकोणे, अत्र खलु सालकोष्ठकं नाम चैत्यम् आसीत्, वर्णका, अस्य चैत्यस्य वर्णनं पूर्णभद्रचैत्यवर्णनवद्वयसेयम्, तद्वर्णनावधिमाह-यावत्-पृथिवीशिलापट्टकम्-पृथिवीशिलापट्टकवर्णनपर्यन्तमवसे-यम् । 'तस्स णं सालकोट्टगस्स चेइयस्स अदूरसामन्ते, एत्थ णं महेगे मालुया-कच्छए यावि होत्था' तस्मात् खलु सालकोष्ठकस्य चैत्यस्य अदूरसामन्ते नातिदूर-प्रत्यासन्ने, अत्र खलु महदेकम् मालुकाकक्षकम्-मालुकानाम एकबीजका वृक्ष-विशेषास्तेषां यत्कश्चं वाम् ततथा चापि आसीत्, तद्वनस्वरूपमाह-'किण्हे किण्होभासे जाव निकुरंभू' पत्तिए पुप्फिए फल्लिए हरियगरेरिज्जमाणे सिरीए अईव अईव उवसोभेमाणे चिट्ठइ' तद् मालुका कक्षकं वनम्, कृष्णम्-श्यामम्,

'तस्स णं मेंढियगामस्स नयरस्स बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए एत्थ णं सालकोट्टए नामं चेइए होत्था 'वण्णओ' जाव पुढविसिला-पट्टओ' उस मेंढिकग्राम नगर के बाहर ईशानकोण में सालकोष्ठक नाम का चैत्य था । इसका वर्णन भी पूर्णभद्र चैत्य के वर्णन जैसा सम-झना चाहिये और यह वर्णन तद्गत पृथिवीशिलापट्टक के वर्णन तक ग्रहण करना चाहिये । 'तस्स णं सालकोट्टगस्स चेइयस्स अदूरसामन्ते एत्थ णं महेगे मालुयाकच्छए यावि होत्था' उस सालकोष्ठक चैत्य के अदूरसामन्त में-न अधिक दूर में और न अधिक पास में विशाल मालुकाकच्छ-एक बीजवाले वृक्षविशेषों का वन था । 'किण्णे किण्हो-भासे जाव निकुरंभूए पत्तिए, पुप्फिए, फल्लिए, हरियगरेरिज्जमाणे

नगरं वण्णं समञ्जसुं । " तस्स णं मेंढियगामस्स नयरस्स बहिया उत्तरपुर-त्थिमे दिसीभाए एत्थ णं सालकोट्टए नामं चेइए होत्था, वण्णओ, जाव पुढवि-सिलापट्टओ " ते मेंढिकग्राम नगरनी गहार धिशन कोणुमां साल कोष्ठक नामनुं चैत्य (उद्यान) इत्तुं । औपपातिक सूत्रमां पूण्णभद्र चैत्यनुं जेवुं वण्णं करवामां आन्धुं छे, जेवुं न आ साल कोष्ठक चैत्यनुं पणु वण्णं समञ्जसुं तेमां रडेला पृथ्वीशिलापट्टकना वण्णं पयत्तनुं वण्णं अही अडुणु करवुं जेधजे । " तस्स णं सालकोट्टगस्स चेइयस्स अदूरसामन्ते एत्थ णं महेगे मालुया कच्छए यावि होत्था " ते सालकोष्ठक चैत्यथी अधिक दूर पणु नही अने गहु नल्लक पणु नही, जेवे स्थाने विशाल मालुका कच्छ-जेक गीजवाणां वृक्ष विशेषेणुं वन इत्तुं । " किण्हे किण्होभासे जाव निकुरंभूए, पत्तिए, पुप्फिए, फल्लिए,

કૃષ્ણાન્નમાસમ્-શ્યામકાન્તિયુક્તં, યાવત્-મહામેઘનિકુરમ્બ મૂતમ્-નીલમેઘઘટા
સદૃશમ્, પવિત્રમ્-પલ્લવિતમ્, પુષ્પિતમ્, ફલિતમ્ હરિતકરારાઙ્યમાનમ્-હરિત
વર્ણેન દેદીપ્યમાનમ્, શ્રિયા-વનશોભયા, અતીવ અતીવ ઉપશોભમાનમ્ તિષ્ઠતિ,
'તત્થ ણં મેઢિયગામે નયરે રેવઈ નામં ગાહાવહ્ણી પરિવસઈ, અહ્ઠા જાવ અપરિભૂયા'
તત્ર સ્વલ્લ મેઢિકગ્રામે નગરે રેવતી નામં ગાથાપત્ની ગૃહસ્થામિની, પરિવસતિ, સા
રેવતી ગાથાપત્ની આદયા યાવત્ દીપ્તા, બહુજનસ્ય અપરિભૂતા-અપરાજિતા
આસીત્, 'તણ્ ણં સમ્પણે મગ્ગવં મહાવીરે અન્નયા કયાઈં પુવ્વાણુપુવ્વિ ચરમાણે

સિરીષ અઈવર ૨ ઉવસોમેમાણે ચિદ્દહ' यह वन सघन होने के कारण काला
काला दिखता था, कान्ति भी इसकी काली काली थी, इससे ऐसा
ज्ञात होता था कि मानो यह नील मेघ की घटा ही चढ़ी है। यह वन
पत्र एवं पुष्पों से सुशोभित था। फल के बिना का एक भी वृक्ष यहां
नहीं था-प्रत्येक वृक्ष अपने हरितवर्ण से बड़ा सुहावना लगता था-
चारों ओर इस वन में हरियाली हरियाली छा रही थी। इस प्रकार यह
वन अपनी शोभा से बहुत बहुत रूप में सुहावना बना हुआ था। 'तत्थ
णं मेढियगामे नयरे रेवई नामं गाहवहणी परिवसइ' इस मेढिकग्राम
नगर में गाथापत्नी रहती थी जिसका नाम रेवती था। यह 'अह्ठा जाव
अपरिभूया' धन में बहुत चढ़ी बढ़ी थी। लोगों में इसकी अच्छी प्रतिष्ठा
थी किसी में भी ऐसा शक्ति नहीं थी, जो इसका रंच मात्र
भी पराभव कर सके। यहां यावत् पद से 'दीप्ता' इस पद का ग्रहण

हरियागरेरिज्जमाणे सिरीष अईवर अवसोमेमाणे चिद્दह ” ते वन सघन डोवाने
કારણે કાળું કાળું દેખાતું હતું અને તેની કાન્તિ પણ કાળી કાળી હતી. તે
કારણે જાણે નીલવર્ણના મેઘોની ઘટા ચઢી આવી હોય એવું લાગતું હતું.
તે વન પશુ અને પુષ્પો વડે સુશોભિત હતું. તે વનનું એક પણ વૃક્ષ ફલો
વિનાનું ન હતું. ત્યાં પ્રત્યેક વૃક્ષ પોતાના હરિત (લીલા) વર્ણથી સુશોભિત
લાગતું હતું. તે વનમાં ચારે તરફ હરિયાળી છવાઈ ગઈ હતી. આ પ્રકારની
પોતાની શોભાને લીધે તે વન અતિશય રમણીય અને દર્શનીય લાગતું હતું.

“ તત્થ ણં મેઢિયગામે નયરે રેવઈ નામં ગાહાવહ્ણી પરિવસઈ ” આ
મેઢિગ્રામ નગરમાં એક ગાથાપત્ની (ગૃહસ્થની પત્ની) રહેતી હતી, જેનું
નામ રેવતી હતું. “ અહ્ઠા જાવ અપરિભૂયા ” તે ઘણી જ ધનાઢય હતી,
લોકોમાં તેની ઘણીજ સારી પ્રતિષ્ઠા હતી અને તેનો પરાભવ કરવાને કોઈ
સમર્થ ન હતું. અહીં “ યાવત્ ” પદ વડે “ દીપ્તા ” દીપ્તા પદ ગ્રહણ કરવામાં

जाव जेणेव मेंढिय गामे नयरे जेणेव सालकोट्टए चेइए जाव परिसा पडिगया' ततः खलु श्रमणो भगवान् महावीरः अन्यदा कदाचित् पूर्वानुपूर्वीम्-आनुपूर्व्येण, चरन् यावत्-ग्रामानुग्रामं द्रवन् सुखसुखेन विहरन् यत्रैव मेण्डिकग्रामं नगरम् आसीत्, यत्रैव शालकोष्ठकं नाम चैत्यमासीत्, यावत्-तत्रैव समवसृतः, ततो धर्मकथां श्रोतुं पर्वत् निर्गच्छति, धर्मोपदेशं श्रुत्वा पर्वत् प्रतिगता । 'तए णं समणस्स भगवओ महावीरस्स सरीरगंसि विपुले रोगायंके पाउब्भूए उज्जले जाव दुरहियासे पित्तज्जवरपरिणयसरीरे दाहवक्कंतीए यावि विहरइ' ततः खलु श्रम-

किया गया है । 'तए णं समणे भगवं महावीरे अन्नया कयाइं पुव्वाणु-पुर्व्वि चरमणे जाव जेणेव मेंढियगामे नयरे जेणेव सालकोट्टए चेइए जाव परिसा पडिगया' श्रमण भगवान् महावीर किसी एक समय पूर्वानुपूर्वीं से-सुख पूर्वक एक ग्राम से दूसरे ग्राम में विहार करते हुए जहां यह मेंढिकग्राम नगर था और उसमें भी जहां शालकोष्ठक चैत्य-उद्यान था-वहां 'पर' आये भगवान को शालकोष्ठक चैत्य में आया हुआ जानकर परिषद् उनसे धर्माभृत का पान करने के लिये उनके पास आई । परिषद् की उस अपार मेदिनी को प्रभु ने धर्माभृत का पान कराया । धर्माभृत का यथेष्ट पानकर वह जनमेदिनी विसर्जित हो गई । 'तए णं समणस्स भगवओ महावीरस्स सरीरगंसि विपुले रोगायंके पाउब्भूए उज्जले जाव दुरहियासे पित्तज्जवरपरिणयसरीरे दाहवक्कंतीए यावि विहरइ' कुछ समय बाद श्रमण भगवान् महावीर

आ०यु० छे. " तए णं समणे भगवं महावीरे अन्नया कयाइं पुव्वाणुपुर्व्वि चर-माणे जाव जेणेव मेंढियगामे नयरे, जेणेव सालकोट्टए चेइए जाव परिसा पडि-गया " श्रमण भगवान् महावीर कोछ ओक द्विसे, कभशः सुअपूर्वक, ओक आभथी भीजे गाम विहार करता करता जयां मेंढिकग्राम नगर हतुं अने ते नगरनी ओहार जयां शालकोष्ठक चैत्य हतुं, त्यां पधार्या. महावीर प्रभुना आगमनना सभायार सांजणीने तेमने वंछुनभस्कार करवाने भाटे तथा तेमना वचनामृतनुं पान करवाने भाटे त्यांना लोकोना समुदाय-परिषद-नीकणी पडयो. ते धणी विशाण परिषदने महावीर प्रभुओ धर्माभृतनुं पान करा०युं. त्थार भाद ते परिषद विसर्जित थछ लोको पोतपोताने घेर पाछां इरी गयां. " तए णं समणस्स भगवओ महावीरस्स सरीरगंसि विपुले रोगा-यंके पाउब्भूए, उज्जले जाव दुरहियासे पित्तज्जवरपरिणयसरीरे दाहवक्कंतीए यावि विहरइ " डेटलाक समय भाद श्रमण भगवान् महावीरना शरीरमां

एस्य भगवतो महावीरस्य शरीरके विपुलः-प्रचुरः रोगातङ्कः-रोगः-पीडाकारी
 स चासौ आतङ्कश्च व्याधिरिति रोगातङ्कः-पीडाजनकव्याधिः, प्रादुर्भूतः,
 उज्ज्वलः-अत्यन्तदाहकारी, यावत्-विपुलः सर्वाङ्गव्यापी, प्रगाढः-प्रकर्षवान्,
 कर्कशः-कठोरद्रव्यमिवानिष्टः, कटुकः, मनःप्रतिकूलत्वात्, चण्डः-रौद्रः, तीव्रः
 तीव्रानुभावात्, दुःखो दुःखहेतुत्वात्, दुरधिसह्यः-सोढुमशक्यः, पित्तज्वरपरिगत-
 शरीरः, दाहव्युत्क्रान्तिकः-दाहस्य व्युत्क्रान्तिः व्याप्तिर्यस्य स तथाविधः, चापि
 विहरति-विष्ठति, 'अविआइं लोहियवच्चाइं पि पकरेइ' अपि च 'आइं' इति
 वाक्यालंकारे, किं बहुधा स रोगातङ्कः लोहितार्चास्यपि-रुधिरात्मकपुरीषाण्यपि
 प्रकरोति, 'चाउव्वन्नं वागरेइ-एवं खलु समणे भगवं महावीरे गोसालस्स मंखलि
 पुत्तस्स तवेणं तेणं अन्नाइहे समणे अंतो छण्हं मासाणं पित्तज्वरपरिगय-

के शरीर में महान् पीडा देनेवाला, उज्ज्वल-अत्यन्तदाहकारी, यावत्
 विपुल-सर्वाङ्ग व्यापी, प्रगाढ-प्रकर्षशाली, कर्कश-कठोर द्रव्य के जैसा
 अनिष्ट, मनः प्रतिकूल होने के कारण कटुक, चण्ड-रौद्र, तीव्र-तीव्र-
 प्रभाववाला, दुःख का हेतु होने के कारण दुःखरूप, दुरधिसह्य-सहन
 करने में अशक्य तथा पित्तज्वर से जिसने समस्त शरीर को व्याप्त
 कर लिया है ऐसा रोगातङ्क-रोग-पीडाकारी, आतङ्क-व्याधि उत्पन्न
 हुई। जिसके कारण उनके शरीर में दाह होने लगी। 'अविआइं
 लोहियवच्चाइं पि पकरेइ' इस रोग के प्रभाव से भगवान् महावीर को
 खून की दस्ते भी लगाने लग गईं। 'चाउव्वन्नं वागरेइ' प्रभु की ऐसी
 हालत से चारों वर्णों के लोग कहने लग गये। 'एवं खलु समणे भगवं
 महावीरे गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स तवेणं अन्नाइहे समणे अंतो छण्हं

पूष्णञ्च पीडाकारक, उज्ज्वल-अत्यन्त दाहकारी, विपुल (सर्वाङ्गव्यापी),
 प्रगाढ (पूष्णञ्च प्रभण), कर्कश (कठोर द्रव्यमिवानिष्ट), मनःप्रतिकूल
 होवाने कारणे कटुक, दुरधिसह्य-सहन करवा मुश्किल, तथा पित्तज्वर वडे
 जेहे समस्त शरीरने व्याप्त करी दीधुं छे जेवे। रोगातङ्क (पीडाकारी व्याधि)
 उत्पन्न थयो। जे रोगने कारणे तेमना शरीरमा दाह-भणतरा-थवा लागी।
 "अविआइं लोहियवच्चाइं पि पकरेइ" आ रोगने कारणे लगवान भडा-
 वीरने आठामां बोझी पणु पडवा लाग्युं। "चाउव्वन्नं वागरेइ" भडावीर
 प्रभुनी जेवी दासत जेधने थारे वसुं ना बोझा जेवुं कडेवा लाग्या छे
 "एवं खलु समणे भगवं महावीरे गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स तवेण तेणं अन्ना-
 इहे समणे अंतो छण्हं मासाणं पित्तज्वरपरिगयसरीरे दाहवक्कंतीए छउमत्थे

સરીરે દાહવ્યક્રંતિષ્છઝમત્યે ચેવ કાલં કરેસ્સઈ' ચાતુર્વર્ણ્યમ્-બ્રાહ્મણાદિલોકો કરોતિ-વ્યાચષ્ટે, એવં સ્વદ્યુ નિશ્ચયેન શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરો ગોશાલસ્ય મંચલિપુત્રસ્ય તપમા-તપઃપ્રભાવેણ, તેજસા-તેજોલેશ્યયા અન્વાધિષ્ટઃ-વ્યાપ્તઃ સન્, અન્તે ષણ્ઘાં માસાનામ્-પણ્માસાન્તરમિત્યર્થઃ, પિત્તજ્વરપરિગતશરીરો દાહવ્યુત્ક્રાન્તિકઃ, છદ્મસ્ય એવ-છદ્મસ્થાવસ્થાયામેવ, કાલં કરિષ્યતિ-મરણધર્મે પ્રાપ્સ્યતિ, 'તેણં કાલેણં, તેણં સમણં સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અંતેવાસી સીહે નામં અણગારે પગઈમદ્દણ્ જાવ વિળીણ માલુયાકચ્છગસ્સ અદૂરસામંતે છટ્ઠં છટ્ઠેણં અણિવિલ્લક્ષેણં તવોક્કમેણં ઉટ્ઠું વાહા જાવ વિહરઈ' તસ્મિન્ કાલે, તસ્મિન્ સમયે શ્રમણસ્ય ભગવતો મહાવીરસ્ય અન્તેવાસી-શિષ્યઃ, સિંહો નામ અનગારઃ, પ્રકૃતિ-મદ્રકઃ-પ્રકૃત્યા-સ્વભાવેન મદ્રઃ-સરલઃ, તથાવિધ એવ પ્રકૃતિમદ્રકો યાવત્-

માસાણં પિત્તજ્વરપરિગતશરીરે દાહવ્યક્રંતિષ્છઝમત્યે ચેવ કાલં કરેસ્સઈ' यह सब प्रभाव मंचलिपुत्र गोशाल के द्वारा अपने शरीर में से काढकर प्रभुके ऊपर छोड़ी गई तप जन्म तेजोलेश्या का ही है-इस कारण वे श्रमण भगवान् महावीर ६ मास के अंत में छद्मस्थावस्था में ही अवश्य मरण को प्राप्त हो जावेंगे, उनके समस्त शरीर भर में पित्तज्वर ने अपना पूर्ण प्रभाव जमा लिया है। दाह उनके शरीर को जुलसे डाल रही है। 'तेणं कालेणं तेणं समणं समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतेवासी सीहे नामं अणगारे पगइमदण् जाव विणीण मालुयाकच्छगस्स अदूर-सामंते छट्ठं छट्ठेणं अणिविल्लक्खेणं तवोक्कमेणं उट्ठुं वाहा जाव विहरइ' जिस काल एवं जिस समय की यह बात है। उस काल और उस समय में श्रमण भगवान् महावीर के सिंहनाम के अनगार थे ये प्रकृति से बडे

‘ચેવ કાલં કરેસ્સઈ’ મંચલિપુત્ર ગોશાલે પોતાના શરીરમાંથી જે તપજન્ય તેજોલેશ્યા મહાવીર પ્રભુ પર छोड़ी છે, તેનો જ આ પ્રભાવ છે. આ તેજો-લેશ્યાના પ્રભાવથી શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર છ માસમાં જ છદ્મસ્થાવસ્થામાં જ મરણ પામશે. તેમના આખા શરીરમાં પિત્તજ્વરે પોતાનો પૂર્ણ પ્રભાવ જમાવ્યો છે. તેજોલેશ્યા જન્ય દાહ તેમના શરીરને પ્રગ્ળળી રહી છે. “તેણં કાલેણં તેણં સમણં સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અંતેવાસી સીહે નામં અણ-ગારે પગઈમદ્દણ્ જાવ વિળીણ માલુયાકચ્છગસ્સ અદૂરસામંતે છટ્ઠં છટ્ઠેણ અણિ-વિલ્લક્ષેણં તવોક્કમેણં ઉટ્ઠું વાહા જાવ વિહરઈ” જે કાળ અને સમયની આ વાત છે, તે કાળે અને તે સમયે શ્રમણ ભગવાનના સિંહ નામના એક અંતેવાસી માલુકાકચ્છ વનથી બહુ દૂર પણ નહીં અને બહુ સમીપ પણ નહીં એવા સ્થાને નિરંતર છઠ્ઠને પારણે છટ્ઠની તપસ્યા કરી રહ્યા હતા.

प्रकृत्युपशान्तः, प्रकृतिप्रतनुक्रोधमानमायालोभः, मृदुमार्दवसम्पन्नः, विनीतः, मालुकाकक्षकस्य-मालुका कक्षाभिधवनस्य अदूरसामन्ते-नातिदूरप्रत्यासन्ने, पष्ठ षष्ठेन अनिक्षिप्तेन निरन्तरेण, तपःकर्मणा उर्ध्वबाहुः यावत् विहरति-तिष्ठति, 'तए णं तस्स सीहस्स अणगारस्स ज्ञाणंतरियाए वट्टमाणस्स अयमेयारूवे जाव समुप्पज्जित्था'-ततः खलु तस्य अनगारस्य ध्यानान्तरिकायाम्-ध्यानमध्ये वर्तमानस्य, अयमेतद्रूपो-वक्ष्यमाणस्वरूपो यावत् आध्यात्मिकः-आत्मगतः, चिन्तितः, कल्पितः, प्रार्थितः, मनोगतः संकल्पः समुद्पद्यत-'एवं खलु मम धर्मायरियस्स धम्मोवदेसगस्स समणस्स भगवओ महावीरस्स सरीरगंसि विउले रोगायंके पाउब्भूए उज्जले जाव छउमत्थे चेव कालं करिस्सइ' एवं खलु मम

भद्र थे-सरल थे यावत्-प्रकृति से उपशान्त -क्रोध, मान, माया, और लोभ ये चारों कषायें इनकी स्वभावतः पतली हो गई थीं, मृदु-मार्दव गुण से ये संपन्न थे। बड़े भारी विनीत थे। मालुकाकक्ष नामके वन के पास में ऐसे स्थान पर थे रहते थे, जो न उससे दूर था और न उसके पास ही था। ये निरन्तर छट्ट छट्ट की तपस्या करने में निरत रहते थे। और अपने दोनों हाथों को ऊपर किये रहते थे। 'तए णं तस्स सीहस्स अणगारस्स ज्ञाणंतरियाए वट्टमाणस्स अयमेयारूवे जाव समुप्पज्जित्था' एक समय की बात है कि जब ये सिंह अनगार ध्यानान्तरिका-ध्यान के बीच में विराजमान थे, तब उन्हें यह इस प्रकार का आध्यात्मिक-आत्मगत, चिन्तित, कल्पित, प्रार्थित, मनोगत संकल्प उत्पन्न हुआ कि 'एवं खलु मम धर्मायरियस्स धम्मोवदेसगस्स भगवओ महावीरस्स सरीरगंसि विउले रोगायंके पाउब्भूए' मेरे धर्माचार्य

तेओ आतापनाभूमिमां सूर्यनी सामे हाथ ठाया करीने आतापला दध रखा होता। तेओ भद्र (सरण) प्रकृतिवाणा होता, उपशान्त प्रकृतिवाणा होता-तेमणे क्रोध, मान, माया अने दोषांपे आरे कषायोने पातणा पाडी नाश्या होता, तेओ मृदुमार्दव गुणोत्थी संपन्न अने धर्मात्मा विनीत होता। " तए णं तस्स सीहस्स अणगारस्स ज्ञाणंतरियाए वट्टमाणस्स अयमेयारूवे जाव समुप्पज्जित्था " ओके समय जगारे ते सिंह अणुगार ध्यानान्तरिका-ध्यानस्थ दशा-विराजमान होता, त्पारे तेमना मनमां आ प्रकारेने आत्मगत आदि विशेषणो वाणो संकल्प उत्पन्न थयो के " एवं खलु मम धर्मायरियस्स धम्मोवदेसगस्स समणस्स भगवओ महावीरस्स सरीरगंसि विउले रोगायंके पाउब्भूए " मेरा धर्माचार्य, धर्मोपदेशक श्रमण भगवान महावीरना शरी-

ધર્માચાર્યસ્ય ધર્મોપદેશકસ્ય શ્રમણસ્ય ભગવતો મહાવીરસ્ય શરીરકે વિપુલઃ-
પ્રચુરો, રોગાતઙ્ક્રુઃ, પ્રાદુર્ભૂતઃ, ઉજ્જ્વલઃ-અત્યન્તદાહજનકઃ, યાવત્, છદ્મસ્થ એવ
કાલં કરિષ્યતીતિ 'વદ્ધસંતિ ય ણં અન્નતિથિયા છુમત્થે ચેવ કાલગણ' વદિષ્ય-
ન્તિ ચ સ્વત્તુ અન્યતીર્થિકાઃ છદ્મસ્થ એવ-છદ્મસ્થાવસ્થાયામેવ, મહાવીરઃ કાલગતઃ-
મૃતઃ इति 'इमेणं एयारूवेणं महया मणोमाणसिएणं दुक्खेणं अभिभूए समाणे
आयावणभूमीओ पच्चोरुहइ' अनेन-पूर्वोक्तेन-एतदूपेण महता मनोमानसिकेन-
हार्दिकेन दुःखेन अभिभूतः-व्याप्तः सन्, आतापनाभूमितः प्रत्यवरोहति-अव-
तरति, 'पच्चोरुहित्ता जेणेव मालुयाकच्छए तेणेव उवागच्छइ' प्रत्यवरुह्य-
अक्षतीर्थ, यत्रैव मालुकाकक्षकं-वनम् आसीत् तत्रैव उपागच्छति, 'उवागच्छित्ता
मालुयाकच्छगं अंतो अंतो अणुपविसइ' उपागत्य, मालुकाकक्षकम्, अन्तः अन्तः-
आभ्यन्तरे अनुप्रविशति, 'अणुपविसित्ता महया महया सदेणं कुहु कुहुस्स परुणे'

ધર્મોપદેશક શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર કે શરીર મેં વિપુલ-પ્રચુર રોગા-
તઙ્ક્રુ પ્રકટ હુઆ છે । યહ અત્યન્ત દાહજનક છે યાવત્ વે હસ કારણ છદ્મ
સ્થાવસ્થા મેં હી કાલ કર જાવેંગે તથ 'વદ્ધસંતિ ય ણં અન્નતિથિયા
છુમત્થે ચેવ કાલગણ' અન્ય તીર્થિક જન કહેંગે-કિ છદ્મસ્થાવસ્થા મેં
હી મહાવીર કાલગત હો ગયે હૈં 'इमेणं एयारूवेणं महया मणोमाणसिए-
णं दुक्खेणं अभिभूए समाणे आयावणभूमीओ पच्चोरुहइ' હસ પ્રકાર
કે હસ હાર્દિક દુઃખ સે વ્યાપ્ત હોકર વે સિંહ અનગાર આતાપનભૂમિ
સે નીચે ઉતરે 'पच्चोरुहित्ता जेणेव मालुयाकच्छए तेणेव उवागच्छइ'
નીચે ઉતર કર વે જહાં માલુકાકક્ષ વન થા ઉસી ઓર ચલ દિયે । 'उवा-
गच्छित्ता मालुया कच्छगं अंतो २ अणुपविसइ' ચલકર વે માલુકાકક્ષ
પહુંચે-વહાં પહુંચકર વે ઉસકે ખીતર ગયે 'अणुपविसित्ता महया २ सदेणं

रमां विपुल रोगातंक प्रकट थयो छे. ते धष्टोऽहं दाहजनक छे, अने आ
रोगना कारणे तेओ छदमस्थ अवस्थाभां ज काण करी जशे. “वद्दसंति य णं
अन्नतिथिया छुमत्थे चैव कालगण” अन्य तीर्थिके ओपुं कहेसे के महावीर
स्वामी छदमस्थ अवस्थाभां ज काणधर्म पाभी गया. “इमेणं एयारूवेणं
महया मणोमाणसिएणं दुक्खेणं अभिभूए समाणे आयावणभूमीओ पच्चोरुहइ”
आ प्रकारना मानसिक दुःखथी व्याप्त थई गयेवे। ते सिंह अणुगार
आतापना भूमि परथी नीचे उतर्यो। पच्चोरुहित्ता जेणेव मालुयाकच्छए तेणेव
उवागच्छइ” त्यांथी नीचे उतरिने तेओ मालुकाकक्ष वनभां गया. “उवाग-
च्छित्ता मालुयाकच्छगं अंतो २ अणुपविसइ” त्यां गया आह तेओओ ते वनना
वधारे उवागच्छना बागभां प्रवेश कर्यो. “अणुपविसित्ता महया २ सदेणं कुहुकु-

માલુકાકક્ષરુસ્ય અન્તઃ અન્તઃ-અત્યન્તાશ્વન્તરે અનુપવિશ્ય, મહતા મહતા શબ્દેન કુહૂ કુહૂરિતિ પ્રરુદિતઃ, 'અજ્જો ત્તિ સમણે મગ્ગં મહાવીરે સમણે નિર્ગંથે આમંતેહ આમંતેક્કા एवं વયાસી'—હે આર્યોઃ ! इति सम्बोध्य, શ્રમણો મગવાન્ મહાવીરઃ શ્રમણાન્ નિર્ગન્થાન્ આમન્વયતિ, આમન્વય, एवं-વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ અવાદીત્—'एवं खलु अज्जो ! मम अंतेवासी सीहे नामं अणगारे पगइमदए तंचेव सव्वं भाणियव्वं जाव परुण्णे' हे आर्योः ! एवं खलु निश्चयेन, मम अन्तेवासी-शिष्यः सहो नाम अनगारः, प्रकृतिभद्रकः तदेव-पूर्वोक्तवदेव सर्वं भणितव्यम्-वक्तव्यम् यावत्-प्रकृत्युपशान्तः, प्रकृतिप्रतनुक्रोधमानमायालोभः, इत्यादिरीत्या मन रोगसम्बन्धिना मनोमासिकेन दुःखेन अभिभूतः सन् आतापनभूगितः प्रत्यवरुह्य, मालुकाकक्षस्थान्तः अनुपविश्य महता महता शब्देन कूहूःकूहूरिति प्ररुदितः,

કુહૂકુહૂરુસ્ય પરુણ્ણે' વહાં જાકર વે વડે જોર ૨ સે સિસક ૨ કર રોને લગે । 'અજ્જોત્તિ સમણે મગ્ગં મહાવીરે સમણે નિર્ગંથે આમંતેહ' તથ આર્યો ! इस प्रकार से श्रमण निर्गन्थों को सम्बोधित करके श्रमण मगवान् महावीर ने उनसे ऐसा कहा—'एवं खलु अज्जो ! मम अंतेवासी सीहे नामं अणगारे पगइमदए तं चेव सव्वं भाणियव्वं जाव परुण्णे' हे आर्यो ! मेरे अन्तेवासी सिंह नामके अनगार हैं, ये प्रकृत्या भद्र यावत्-प्रकृति से उपशान्त हैं, इनकी चारों कषाये-क्रोध, मान, माया और लोभ मन्द हैं, मेरे रोग के संबंध को लेकर उत्पन्न हुए हार्दिक दुःख से दुःखी होकर ये आतापन भूमि से नीचे उतर कर इस मालुकाकक्ष के भीतर आये हुए हैं और सिसक कर बड़े जोर से रोये हैं । 'तं गच्छह-

હુસસ પરુણ્ણે ” ત્યાં જઈને તેમણે ઘણા મોટા અવાજે હિંચકાં ભરી ભરીને રડવા માંડ્યું. “ અજ્જો ! ત્તિ સમણે મગ્ગં મહાવીરે સમણે નિર્ગંથે આમંતેહ ” “ હે આર્યો ! ” આ પ્રમાણે સંબોધન કરીને શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરે શ્રમણ નિર્ગંથાને આ પ્રમાણે કહ્યું—“ एवं खलु अज्जो ! मम अंतेवासी सीहे नामं अणगारे पगइमदए तंचेव सव्वं भाणियव्वं, जाण परुण्णे ” હે આર્યો ! સિંહ નામના એક અણુગાર, કે જેઓ મારા અંતેવાસી છે, જેઓ પ્રકૃતિભદ્ર છે, ઉપશાન્ત પ્રકૃતિવાળા છે, જેમના ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભરૂપ ચારે કષાયો અત્યંત પાતળા પડી ગયા છે, જેઓ નિરંતર છઠ્ઠે પારે છઠ્ઠ કરી રહ્યા છે, તેઓ મારા આ રોગાતંકની વાત જાણીને માનસિક દુઃખથી વ્યાપ્ત થઈ ગયા છે તેઓ આતાપના ભૂમિ પરથી નીચે ઉતરીને માલુકા કક્ષની અંદર પ્રવેશ કરીને ખૂબ જ મોટેથી હિંચકાં ભરી ભરીને રડી રહ્યા છે.

‘तं गच्छह णं अज्जो ! तुव्भे सीहं अणगारं सदह’ तत्-तस्मात् कारणात् हे
‘आर्याः ! गच्छत खलु युयं सिंहम् अनगारम् शब्दयत-आह्वयत, ‘तएणं ते समणा
निगंथा समणेणं भगवया महावीरेणं एवं वुत्ता समणा समणं भगवं महावीरं
वंदंति नमंसंति’ ततः खलु ते श्रमणाः निर्ग्रन्थाः श्रमणेन भगवता महावीरेण
एवम्-उत्तरीत्या उक्ताः सन्तः श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यन्ति, ‘वंदित्ता
नमंसित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ सालकोट्टयाओ चेइयाओ
पडिनिक्खमंति’ वन्दित्वा, नमस्यित्वा, श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिकात्
समीपात्, सालकोष्ठकात् चैत्यात् प्रतिनिष्क्रामति-निर्गच्छन्ति, ‘पडिनिक्खमित्ता,
जेणेव मालुया कच्छए जेणेव सीहे अणगारे तेणेव उवागच्छंति’ प्रतिनिष्क्रम्य-
निर्गत्य, यत्रैव मालुकाकक्षमासीत्, यत्रैव सिंहोऽनगारः आसीत्, तत्रैव उपा-

णं अज्जो ! तुव्भे सीहं अणगारं सदह’ इसलिये हे आर्यों ! तुम लोग
जाओ और सिंह अनगार को यहां मेरे पास बुला लाओ । ‘तए णं
ते समणा निगंथा समणेणं भगवया महावीरेणं एवं वुत्ता समणा
समणं भगवं महावीरं वंदंति नमंसंति’ इस प्रकार से जब श्रमण भग-
वान् महावीर ने उन श्रमण निर्ग्रन्थों से कहा-तब उन श्रमण निर्ग्रन्थों
ने श्रमण भगवान् महावीर को वन्दना की उन्हें नमस्कार किया ।
‘वंदित्ता नमंसित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ साल-
कोट्टयाओ चेइयाओ पडिनिक्खमंति’ वन्दना नमस्कार करके फिर वे
श्रमण भगवान् के पास से और सालकोष्ठक चैत्य से बाहर निकले
‘पडिनिक्खमित्ता जेणेव मालुया कच्छए जेणेव सीहे अणगारे तेणेव
उवागच्छंति’ बाहर निकल करके वे जहां मालुकाकक्षामें वे सिंह अनगार

“ तं गच्छह णं अज्जो ! तुव्भे सीहं अणगारं सदह ” तो हे आर्यों ! तब तेनी
पासे गये। अने ते सिंह अणुगारने भारी पासे ओढावी लाये। “ तए णं
ते समणा निगंथा समणेणं भगवया महावीरेणं एवं वुत्ता समणा समणं भगवं
महावीरं वंदंति, नमंसंति ” भडानीर प्रभुये ज्यारे ते श्रमणु निर्ग्रंथाने आ
प्रभाणु छुं, त्यारे तेमणु तेमने वंदणु करी अने नमस्कार कर्यां. “ वंदित्ता,
नमंसित्ता, समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ सालकोट्टयाओ चेइयाओ पडि-
निक्खमंति ” वंदणु नमस्कार करीने तेणो भडानीर प्रभु पासेथी विहाय थया
अने सालकोष्ठक चैत्यमांथी णडार नीकल्या. “ पडिनिक्खमित्ता जेणेव मालु-
याकच्छए जेणेव सीहे अणगारे तेणेव उवागच्छंति ” णडार नीकणीने तेणो
मालुकाकक्ष वनमां, जयां सिंह अणुगार विराजमान छता, त्यां गया.

ગચ્છન્તિ 'ઉવાગચ્છિતા સીહં અળગારં एवं वयासी' उपागत्य, सिंहम् अनगारम्, एवं-वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादिबुः-‘सीहा ! धम्मायरिया सदावे’ति’ भो सिंह ! अनगार ! धर्माचार्याः भगवन्तो महावीराः त्वां शब्दयन्ति आह्वयन्ति ‘तए णं से सीहे अणगारे समणेहिं निगंथेहिं सद्धिं मालुयाकच्छगाओ पडिनिक्खमइ’ ततः खलु स सिंहः अनगारः श्रमणैः निर्ग्रन्थैः सार्द्धम् मालुकाकक्षकात्-मालुकावनात् प्रतिनिष्क्रामति-निर्गच्छति, ‘पडिनिक्खमिता जेणेव सालकोट्टए चेइए जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ’ प्रतिनिष्क्रम्य-निर्गत्य यत्रैव शालकोष्ठकं चैत्यमामीत् यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीर आसीत्, तत्रैव उपागच्छति, ‘उवागच्छिता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ’ उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिःकृत्वः-त्रिवारम् आदक्षिण प्रदक्षिणं करोति, ‘करित्ता जाव पज्जुवासइ’ कृत्वा, यावत्-विनयेन शुश्रूषमाणः प्राञ्जलिपुटः पर्युपास्ते,

ये वहां गये । ‘उवागच्छिता સીહં અળગારં एवं वयासी’ वहां जाकर के उन्होंने सिंह अनगार से ऐसा कहा -सीहा ! धम्मायरिया सदावे’ति’ हे सिंह ! तुम्हें धर्माचार्य भगवान् महावीर ने बुलाया है । ‘तए णं से सीहे अणगारे समणेहिं निगंथेहिं सद्धिं मालुयाकच्छगाओ पडिनिक्खमइ’ तथ वे सिंह अनगार श्रमण निर्ग्रन्थों के साथ ही उस मालुका कक्ष से निकले । ‘पडिनिक्खमिता जेणेव सालकोट्टए चेइए जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ’ निकल कर वे जहां शालकोष्ठ चैत्य था भार उसमें भी जहां श्रमण भगवान् महावीर थे वहां आये । ‘उवागच्छिता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ’ वहां आकर के उन्होंने श्रमण भगवान् महावीर को तीन बार आदक्षिण प्रदक्षिण किया ‘करित्ता जाव पज्जुवासइ’ आदक्षिणा प्रदक्षिणा करके यावत्

“उवागच्छिता સીહં અળગારં एवं वयासी” ત્યાં જઈને તેમણે સિંહ અણુગારને આ પ્રમાણે કહ્યું-“ સીહા, ધમ્માયરિયા સદાવેતિ” હે સિંહ ! તેમને ધર્માચાર્ય મહાવીર ભગવાન બોલાવે છે. “તए णं से सीहे अणगारे समणेहिं निगंथेहिं सद्धिं मालुयाकच्छगाओ पडिनिक्खमइ” ત્યારે તે સિંહ અણુગાર તે શ્રમણ નિર્ગ્રંથેાની સાથે જ માલુકાકક્ષ વનમાંથી બહાર નીકળ્યા. “પડિનિક્ખમિત્તા જેણેવ સાલકોટ્ટए चेइए, જેણેવ સમણે ભગવં મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છइ” ત્યાંથી નીકળીને તેઓ શાલકોષ્ઠક ચૈત્યમાં આવીને જ્યાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વિરાજતા હતા, ત્યાં પહોંચી ગયા. “उवागच्छिता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ” ત્યાં જઈને તેમણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ત્રણ વાર આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણ કયું. “करित्ता जाव पज्जु-

‘સીહા ! સમણે ભગવં મહાવીરે સીહં અણગાર એવં વયાસી’-હે સિંહ ! અનગાર !
 इति सम्बोध्य श्रमणो भगवान् महावीरः सिंहम् अनगारम् एवं-वक्ष्यमाणप्रकारेण
 અવાદીત-‘સે ણૂણં તે સીહા ! જ્ઞાણંતરિયાણ વટ્ટમાણસ્સ અયમેયારુવે જાવ
 પરુણ્ણે, સે ણૂણં તે સીહા ! અટ્ટે સમટ્ટે !’ હે સિંહ ! અનગાર ! તત્ અથ, નૂનં-
 નિશ્ચિતમ્, તવ ધ્યાનાન્તરિકાર્યા-ધ્યાનમધ્યે વર્તમાનસ્ય, અયમેતદ્વૂપઃ-ઉક્તસ્વરૂપો
 યાવત્ આધ્યાત્મિકચિન્તિતઃ, કલ્પિતઃ, પ્રાર્થિતઃ, મનોગતઃ સંકલ્પઃ સમુદપદ્યત-
 યત્ મમ ધર્માચાર્યસ્ય ધર્મોપદેશકસ્ય શ્રમણસ્ય ભગવતો મહાવીરસ્ય શરીરકે
 વિપુલો રોગાતઙ્કઃ પ્રાદુર્ભૂતઃ, ઉજ્જ્વલો યાવત્ છદ્મસ્થ એવ કાલં કરિષ્યતિ,
 અન્યતીર્થિકાશ્ચ વદિષ્યન્તિ યત્-મહાવીરશ્છદ્મસ્થ એવ કાલગતઃ, અનેન એતદ્વૂપેણ
 મહતા મનોમાનસિકેન મનસ્યેવ ન વહિઃ, વચનાદિભિરપ્રકાશિતત્વાત્ યન્માસિકં

-વિનય સે શુશ્રવમાણ હોતે હુણ દોનોં હાથ જોડકર ઉનકી પર્યુપાસના
 કિ-‘સીહા ! સમણે ભગવં મહાવીરે સીહં અણગારં એવં વયાસી’ શ્રમણ
 ભગવાન્ મહાવીર ને હે ‘સિંહ !’ હિસ પ્રકાર સે સમ્બોધિત કરકે ઉન
 સિંહ અનગાર સે એસા કહા-‘સે નૂણં સીહા ! જ્ઞાણંતરિયાણ વટ્ટમાણસ્સ
 અયમેયારુવે જાવ પરુણ્ણે’ હે સિંહ ! જવ તુમ ધ્યાન કે બીચ મેં વર્તમાન
 બેઠે હુણ થે તવ તુમ્હેં ઉક્તસ્વરૂપવાલા યાવત્ આધ્યાત્મિક, ચિન્તિત,
 કલ્પિત, પ્રાર્થિત, મનોગત એસા યહ સંકલ્પ ઉત્પન્ન હુઆ કિ મેરે ધર્મા-
 ચાર્ય ધર્મોપદેશક શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર કે શરીર મેં વિપુલ રોગા-
 તંક પ્રકટ હુઆ હૈ । જો ઉજ્જ્વલ હૈ યાવત્ હિસ કારણ વે છદ્મસ્થાવસ્થા
 મેં હી કાલ કર જાવેંગે, તવ અન્યતીર્થિક જન કહેંગે કિ મહાવીર છદ્મ-
 સ્થાવસ્થા મેં હી કાલ કર ગયે હૈ । સો તુમ્હેં હિસ વાત સે હાર્દિક દુઃખ હૈ,

વાસહ” ત્યાર બાદ વંદણુાનમસ્કાર કરીને વિનયપૂર્વક બંને હાથ બેડીને
 તેઓ તેમની પર્યુપાસના કરવા લાગ્યા. “ સિહા ! સમણે ભગવં મહાવીરે સીહં
 અણગાર એવં વયાસી ” “ સિંહ ! ” આ પ્રકારે સંબોધન કરીને, શ્રમણ
 ભગવાન મહાવીરે સિંહ અણગારને આ પ્રમાણે કહ્યું-“ સે નૂણં સીહા !
 જ્ઞાણંતરિયાણ વટ્ટમાણસ્સ અયમેયારુવે જાવ પરુણ્ણે ” “ હે સિંહ ! જ્યારે તમે
 ધ્યાનમાં બેઠાં હોતાં, ત્યારે તમારા મનનાં આ પ્રકારનાં આધ્યાત્મિક, ચિન્તિત,
 કલ્પિત, પ્રાર્થિત અને મનોગત વિચાર ઉત્પન્ન થયો હતો-“ મારા ધર્માચાર્ય,
 ધર્મોપદેશક શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના શરીરમાં વિપુલ રોગાતંક પ્રકટ થયો
 છે. આ દાહજનક, પ્રચંડ આદિ વિશેષણોવાળા આ રોગને કારણે તેઓ
 છદ્મસ્થાવસ્થામાં જ કાળધર્મ પામશે ત્યારે અન્યતીર્થિકો એવું કહેશે કે
 મહાવીર સ્વામી તો છદ્મસ્થાવસ્થામાં જ કાળધર્મ પામ્યા છે. તે કારણે તમારા

દુઃખં તન્ મનોમાનસિકં તેન દુઃખેનાભિભૂતઃ, માલુકાકક્ષકમ્ અનુશ્વિષ્ય, મહતા મહતા શબ્દેન ક્રુહુક્રુહરિતિ કૃત્વા પ્રરુદિતોઽસિ ત્વમ્, તત્ હે સિંહ ! અનગાર ! નૂનં નિશ્ચયેન સ્વલુ ત્વાયમર્થઃ સમર્થઃ સત્યોનુ સિંહોઽનગારઃ સ્વીકરોતિ 'હંતા, અત્થિ' હન્ત-સત્યમ્, અસ્તિ, યથા ભવતોક્તં તથૈવ વર્તતે ઇતિ ભાવઃ, 'તં નો સ્વલુ અહં સીહા ! ગોશાલસ્સ મંચલિપુત્તસ્સ તવેણં તેણં અન્નાદ્દે સમાણે અંતો છળં માસાણં જાવ કાલં કરેસ્સં' તત્-તસ્માત્કારણાત્, હે સિંહ ! અનગાર ! નો સ્વલુ નિશ્ચયેન અહં ગોશાલસ્ય મહ્વલિપુત્રસ્ય તપસા-તપઃપ્રભવેણ, તેજસા-તેજો-લેશ્યયા, અન્વાવિષ્ટઃ-આક્રાન્તઃ, વ્યાપ્તઃ સન્ અન્તે પળ્લાં માસાનામ્-ષઠ્ઠમાસા-

યહ દુઃખ તુમ્હારે અમી તક મન મેં બના હુઆ હૈ-ઘાહર વચન સે તુમને હસે અમી તક પ્રકાશિત નહીં કિયા હૈ । (જો માનસિક દુઃખ હોતા હૈ ઉસી કા નામ મનોમાનસિક દુઃખ હૈ) સો હસ મનોમાનસિક દુઃખ સે અભિભૂત હોકર તુમ આતાપન ભૂમિ સે નીચે ઉતર કર યહાં માલુકાકક્ષ મેં આયે ઓર જોર ૨ સે સિસક ૨ સ્ત્રૂવ રોચે । કહો સિંહ ! અનગાર ! યહ વાત સત્ય હૈ ન ? તથ સિંહ અનગાર ને પ્રશ્ન કે હસ કથન કા સમર્થન કરતે હુએ પ્રશ્ન સે કહા । 'હંતા, અત્થિ' હાં મદન્ત ! આપકા કથન સત્ય હૈ, જૈસા આપ કહ રહે હૈ, યહ એસા હી હૈ । 'તં નો સ્વલુ અહં સીહા ! ગોશાલસ્સ મંચલિપુત્તસ્સ તવેણં તેણં અન્નાદ્દે સમાણે અંતો છળં માસાણં કાલં કરેસ્સં' તથ પ્રશ્ન ને સિંહ અનગાર કો ધૈર્ય બંધાતે હુએ હસ પ્રકાર કહા-હે સિંહ ! મેં મંચલિપુત્ર ગોશાલ કી તપજન્ય તેજોલેશ્યા કે પ્રભાવ સે જો કિ ઉસને શરીર સે બાહર કર મેરે ઉપર છોડી હૈ, આક્રાન્ત હુઆ છહ માસ કે બાદ છન્નસ્થાવસ્થા

મનમાં દુઃખ ઉત્પન્ન થયું છે. આ મનોમાનસિક દુઃખને તમે હજી સુધી કાંઈની પાસે પ્રકટ કયું નથી. (માનસિક દુઃખને મનોમાનસિક દુઃખ કહે છે) આ મનોમાનસિક દુઃખને લીધે તમે આતાપના ભૂમિ પરથી નીચે ઉતરીને માલુકાકક્ષ વનમાં જઈને હિમ્મત બરી બરીને મોટેથી રડવા લાગ્યા હતા. કહેા સિંહ અણુગાર ! મારી વાત ખરી છે ને ? ” ત્યારે સિંહ અણુગારે તેમની વાતનું સમર્થન કરતાં આ પ્રમાણે કહ્યું-“ હંતા, અત્થિ ” “ હા ભગવન્ ! આપ જ કહેા છે તે સત્ય જ છે. “ તં નો સ્વલુ અહં સીહા ! ગોશાલસ્સ મંચલિપુત્તસ્સ તવેણં તેણં અન્નાદ્દે સમાણે અંતો છળં માસાણં જાવ કાલં કરેસ્સં ” હે સિંહ ! હું મંચલિપુત્ર ગોશાલની તપજન્ય તેજોલેશ્યાના પ્રભાવથી છ માસના સમયમાં છન્નસ્થ અવસ્થામાં જ કાળધર્મ

નન્તરમિત્યર્થઃ, યાવત્ 'પિત્તજ્વરપરિગતશરીરો દાહવ્યુત્ક્રાન્તિક્ષ્ણદ્મસ્થ એવ,
કાલં કરિષ્યામિ મરણં પ્રાપ્સ્યામિ, અપિતુ 'અહં ણં અન્નાઈં અદ્ધસોલસવાસાઈં
જિણે સુહત્થી વિહરિસ્સામિ' અહં સ્વલુ અન્થાનિ અર્ધપોહણ-સાર્ધપચ્ચદશવર્ષાણિ
જિનો ભૂત્વા સુહસ્તીવ સુહસ્તી સ્વચ્છન્દચારી સન્ વિહરિષ્યામિ સ્થાસ્યામિ,
'તં ગચ્છહ ણં તુમં સીહા । મેઢિયગામં નયરં રેવઈણ ગાહાવણીણ મિહે' તત્-
તસ્માત્ કારણાત્, હે સિંહ ! અનગાર ! ગચ્છ સ્વલુ ત્વમ્ મેઢિકગ્રામં નગરં
રેવત્યા ગાથાપત્ન્યાઃ ગૃહે, 'તત્થ ણં રેવઈણ ગાહાવણીણ મમં અટ્ટાણ દુવે કવોય-
સરીરા ઉવક્ખલ્હિયા તેહિં ણો અટ્ટો' તત્ર સ્વલુ-રેવત્યા ગૃહે રેવત્યા ગાથાપત્ન્યા
મમ અર્થાય-પ્રયોજનાય, હે કપોતકશરીરે-કપોતકઃ-પક્ષિવિશેષઃ તદ્વદ યે
ફલે વર્ણસાદૃશ્યાત્પમાણસાદૃશ્યાદ્ધ તે કપોતે કૂમાણ્ડકે, હ્રસ્વે કપોતે કપોતકે,

મેં કાલકલિલ નહીં હોજંગા । યદપિ મેં પિત્તજ્વર સે પરિગત શરીર
હો રહા હું । ઓર દાહ કી વ્યુત્ક્રાન્તિ સે યુક્ત બના હુઆ હું ।
કિન્તુ હસકે વિપરીત 'અહં ણં અન્નાઈં અદ્ધસોલસવાસાઈં જિણે સુહત્થી
વિહરિસ્સામિ' મેં ૧૫॥ સાઢે પન્દ્રહ વર્ષ તક ઓર જીવિત રહૂંગા એવં
જિન હુમા ગંધ હસ્તી કે સમાન સ્વચ્છન્દ ચારી હોકર વિચરણ કરૂંગા ।
'તં ગચ્છહ ણં તુમં સીહા । મેઢિયગામં નયરં રેવઈણ ગાહાવણીણ મિહે'
હસલિયે હે સિંહ ! તુમ મેરે મરણ કી ચિન્તા સે નિર્મુક્ત હોકર મેઢિક
નગર મેં રેવતી ગાથાપત્ની કે ઘર જાઓ, 'તત્થ ણં રેવઈણ ગાહાવણીણ
મમં અટ્ટાણ દુવે કવોયસરીરા ઉવક્ખલ્હિયા, તેહિં ણો અટ્ટો' વહાં રેવતી
ગાથાપત્ની ને દો કપોતચારીર મેરે નિમિત્ત કો લેકર પકાચે હૈં, -યહાં
કપોત પક્ષિવિશેષ કે જૈસે જો ફલ વિશેષ હોતે હૈં વે યહાં પર કવો

પામવાનો નથી જો કે માફ શરીર પિત્તજ્વરથી યુક્ત બની ગયું છે અને
મારા શરીરમાં ઢાહ થઈ રહ્યો છે, છતાં પણ છ માસમાં માફ મરણ થવાનું
નથી, એ નિશ્ચિત છે. "અહં ણં અન્નાઈં અદ્ધસોલસવાસાઈં જિણે સુહત્થી વિહરિ-
સ્સામિ" આ છ માસ વ્યતીત થઈ ગયા બાદ બીજાં ૧૫॥ (સાડા પંદર)
વર્ષ સુધી હું જીવતો રહીશ અને જિન રૂપે જ ગંધહસ્તીના સમાન વિચરણ
કર્તા કરીશ. "તં ગચ્છહ ણં તુમં સીહા । મેઢિયગામં નયરં રેવઈણ ગાહાવણીણ
મિહે" તો હે સિંહ અણુગાર ! મારા મરણનો ભય છોડી દઈને તમે
મેઢિકગ્રામ નગરમાં રેવતી ગાથાપત્નીને ઘેર બાંધો, "તત્થ ણં રેવઈણ ગાહા-
વણીણ મમં અટ્ટાણ દુવે કવોયસરીરા ઉવક્ખલ્હિયા, તેહિં ણો અટ્ટો" તેણે મારે
નિમિત્તે એ કપોતશરીર પકાવ્યાં છે અહીં કપોતપક્ષિવિશેષના જેવાં જ ફલ-
વિશેષ હોય છે, તેમને "કપોતક" શબ્દ દ્વારા ગ્રહણ કરવામાં આવેલ છે,

તે ચ તે શરીરે વનસ્પતિજીવદેહત્વાત્ કપોતકશરીરે, અથવા કપોતકશરીરે ઇવ ધૂસરવર્ણસાદૃશ્યાદેવ કપોતકશરીરે-કૂષ્માણ્ડકફલે એવ તે ઉપસંસ્કૃતે-સંસ્કાર-યુક્તે કૃતે વર્તતે, તામ્યાં નો અર્થઃ-નાસ્તિ મમ પ્રયોજનમ્, તયોઃ આધાકર્મદોષ-દૂષિતત્ત્વેનાઽગ્રાહ્યત્વાત્, અપિતુ 'અતિથિ સે અન્ને પરિયાસિણ મઝ્જારકઙ્કણ કુકુટમંસણ, તમાહરાહિ એણં અટ્ટો' અસ્તિ તદ્ અન્યત્ પારિવાસિતમ્-ગતદિન-સમ્પાદિતં માર્જારકૃતં-માર્જારો વાયુવિશેષસ્તદુપશમનાય કૃતં સંસ્કૃતં માર્જારકૃતમ્ અથવા માર્જારો-વાયુવિશેષસ્તં ક્રન્તતિ-છિનતીતિ માર્જારકૃતં માર્જારવાયુવિનાશક-

તક સે ગ્રહણ કિયે ગયે હૈં-કબૂતરરૂપ પક્ષિવિશેષ નહીં યે છોટે ફલ-વિશેષ કૂષ્માણ્ડ-ભૂરાકૂંમડા હૈં જિન્હે પેઠા કહતે હૈં । ફનકા વર્ણ કબૂતર જૈસા હોના હૈ । ફસી વર્ણ સાદૃશ્ય કો લેકર યહાં કપોતક શબ્દ સે ફન્હે ગ્રહણ કિયા ગયા હૈ । યે વનસ્પતિકાયિક જીવ દેહરૂપ હોને કે કારણ 'કપોતશરીર' ફસરૂપ સે કહે ગયે હૈં અથવા-કપોતક શરીર કે જૈસા ધૂસર વર્ણ કી સાદૃશના સે હી દો કપોતક શરીર-દો કૂષ્માણ્ડકફલ ઉપસ્કૃત-સંસ્કારયુક્ત કિયે હુણ હૈં-સો ફનસે મેરા કોઈ પ્રયોજન નહીં હૈ, કયોંકિ યે આધાકર્મદોષ સે દૂષિત હોને કે કારણ અગ્રાહ્ય હૈં । 'અતિથિ સે અન્ને પરિયાસિણ મઝ્જારકઙ્કણ કુકુટમં-સણ, તમાહરાહિ' કિન્તુ ઉસને ગતદિવસ કુકુટમાંસ યીજપૂરક-ચિજૌરા કા ગૂદા પકાયા હૈ, સંસ્કૃત કિયા હૈ સો ઉસે લે આખો યહાં 'મઝ્જાર-કઙ્કણ' માર્જારકૃત શબ્દ કા અર્થ 'માર્જાર નામક વાયુ કો શમન કરને કે લિયે સંસ્કૃત હુઆ' ઈસા હૈં । અથવા માર્જારવાયુ કા વિનાશક ઈસા

કબૂતર રૂપ પક્ષીવિશેષને પકવવાની વાત અહીં માનવી ભેદથી નહીં આ નાનકડું ફલવિશેષ "કૂષ્માણ્ડ" બૂરું કોણું અથવા જે 'પેઠા' ને નામ પ્રસિદ્ધ છે તેનો રંગ કબૂતર જેવો હોય છે. આ પ્રકારે રંગની સમાનતાને લીધે અહીં 'કપોતક' પદ દ્વારા તે ફલવિશેષને ગ્રહણ કરવામાં આવ્યું છે, એમ સમજવું અથવા કપોત શરીરની જેવાં જ જે ભૂરા રંગના કૂંખમાંડક ફલો દેવતીએ સંસ્કારયુક્ત કર્યાં છે-રાંધીને તૈયાર કર્યાં છે-તેનો પાક બનાવ્યો છે, તેનું મારે કોઈ પ્રયોજન નથી, કારણ કે તે આધાકર્મ દોષથી દૂષિત હોવાને કારણે મારે માટે અકલ્પ્ય છે "અતિથિ સે અન્ને પરિયાસિણ મઝ્જાર-કઙ્કણ કુકુટમંસણ, તમાહરાહિ" પરન્તુ તેણે થોડા દિવસ પહેલાં કુકુટમાંસ-બીજપૂરક-બિજોરાપાક બનાવ્યો છે, તો તમે તે વડોરી લાવો. અહીં "મઝ્જારકઙ્કણ" 'માર્જારકૃત' આ શબ્દનો અર્થ "માર્જાર નામના વાયુનું શમન કરવાને માટે સંસ્કૃત કરેલો (તૈયાર કરેલો)" થાય છે. અથવા તે

મિત્યર્થઃ। અથવા માર્જારો વિરાલિકાભિધવનસ્પતિવિશેષસ્તેન કૃતં માચિતં યત્તથાવિધં
કુવકુટં ધર્ણપ્રમાણાદિ-સાદૃશ્યાદ્ બીજપૂરકફલં-તસ્ય માંસં તન્મધ્યમાગો વર્તતે, તદ્
મમ રક્તવાતરોગશ્મનર્થમ્ આહર-આનય, અન્યાર્થં નિષ્પાદિત્વેન નિરવદ્યત્વાત્, एतेन
बीजपूरकफलमध्यभागेन अर्थः-मम प्रयोजनं वर्तते। 'तए णं से सीहे अणगारे समणेणं
भगवया महावीरेण एवं वुत्ते समाणे हट्ठतुट्ठे जाव हियए समणं भगवं महावीरं वंदइ,
नमंसइ' ततः खलु स सिंहो नाम अनगारः श्रमणेन भगवता महावीरेण एवम्-उक्त-
रीत्या उक्तः सन् हट्ठतुष्टो यावत्-हर्षवशविसर्पद्-हृदयः प्रफुल्लमानसः श्रमणं भगवन्तम्
महावीरं वन्दते, नमस्यति, 'वंदिता, नमंसिता, अतुरियमचवलमसंभंतं मुहपोत्तियं

है, अथवा मार्जार-विरालिका नामकी वनस्पतिविशेष से कृत-माचित
हुआ ऐसा है इसे लाने के लिये जो कहा गया है सो उसका कारण
ऐसा है कि यह मेरे निमित्त उसने संस्कृत नहीं किया है, अन्य के
लिये किया है। अतः निरवद्य होने से यह हमें ग्राह्य है। इसीलिये
ऐसा कहा गया है कि इस बीजपूरक मध्यभाग से अर्थात् बिजोरा के
गूदे से मुझे प्रयोजन है। 'तए णं से सीहे अणगारे समणेणं भगवया
महावीरेण एवं वुत्ते समाणे हट्ठतुट्ठे जाव हियए समणं भगवं महावीरं-
वंदइ' नमंसइ' इस प्रकार से जब श्रमण भगवान् महावीर ने उस सिंह
अनगार से कहा। तब वे सिंह अनगार हूँट हुए, तुष्ट हुए, और हर्ष
के उत्कृष्ट से जिनका हृदय उछल रहा है ऐसे होकर उन्होंने श्रमण
भगवान् महावीर को वंदना नमस्कार किया। 'वंदिता नमंसिता अतु-

પાક માળીંર વાયુનો વિનાશ કરનારો છે, અથવા-માળીંર (વિરાલિકા) નામની
વનસ્પતિવિશેષમાંથી બનાવેલો છે. આ બિજોરાપાક લાવવાનું શા માટે
કહેવામાં આવ્યું છે તે હવે સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે-તે બિજોરાપાક
તેણે મારા નિમિત્તે બનાવ્યો નથી પણ અન્યને નિમિત્તે બનાવ્યો છે.
તેથી દોષરહિત હોવાને કારણે તે ગ્રાહ્ય છે. તેથી જ એવું
કહેવામાં આવ્યું છે કે મારે તે બિજોરાપાકનું જ પ્રયોજન (જરૂર)
છે. “ તए णं से सीहे अणगारे समणेणं भगवया महावीरेण एवं वुत्ते समाणे
हट्ठतुट्ठे जाव हियए समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ ” જ્યારે શ્રમણ
ભગવાન્ મહાવીરે આ પ્રમાણે કહ્યું, ત્યારે સિંહ અણગાર હર્ષ અને સંતોષ
પામ્યા. તેમનું હૃદય આનંદથી નાચી ઊઠ્યું આ પ્રકારે ખૂબ જ પ્રસન્ન
થયેલા તેમણે મહાવીર પ્રભુને વંદણા કરી અને નમસ્કાર કર્યા. “ वंदिता,

पडिलेहेइ' वन्दित्वा, नमस्वित्वा अत्वरितं-तारावर्जितम्, अवचलम् चाश्रित्यरहितम्, असंभ्रान्तम्-आवेगवर्जितं च यथास्यात् तथा, मुखपोतिकाम्-सदोरकमुखवस्त्रिकाम्, प्रतिलिखति, 'पडिलेहिता जहा गोयमसामी जाव जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ' मुखपोतिकाम् सदोरकमुखवस्त्रिकाम्, प्रतिलिख्य, यथा गौतमस्वामी यावत् भगवतः 'समणे आगतस्तथैव-सिंहोऽनगारः यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीर आसीत्, तत्रैव उपागच्छति, 'उवागच्छिता समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ,' उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्वति' 'वंदिता नमंसिता समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ सालकोट्टयाओ चेइ-याओ पडिनिक्खमइ' वन्दित्वा नमस्वित्वा श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिकात्-समीपात् शालकोष्ठकात् चैत्यात्, प्रतिनिष्क्रामति-निर्गच्छति 'पडिनि-रियमचवलमसंभंतं मुहपोत्तियं पडिलेहेइ' वन्दना नमस्कार करके फिर उन्होंने त्वरा से रहित होकर, चपलता रहित होकर और असंभ्रान्त-आवेगरहित होकर सदोरकमुखवस्त्रिका की प्रतिलेखना की 'पडिलेहिता जहा गोयमसामी जाव जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ' सदोरक मुखवस्त्रिका की प्रतिलेखना करके फिर वे गौतमस्वामी के जैसा यावत् भगवात् के पास आये। 'उवागच्छिता समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ' वहां आकर के उन्होंने पुनः श्रमण भगवान् महावीर को वन्दना की और नमस्कार किया 'वंदिता नमंसिता समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ सालकोट्टयाओ चेइयाओ पडिनिक्खमइ' वन्दना नमस्कार करके फिर वे महावीर के पास से और उस शालकोष्ठक नामचैत्य से निकले। 'पडिनिक्खमिता अतुरिय जाव

नमंसिता अतुरियमचलमसंभंतं मुहपोत्तियं पडिलेहेइ" वंदना नमस्कार करीने, तेमणे त्वरा अने अपलताथी रहित अने आवेगरहित लावपूर्वक सदोरक मुखपोत्तीनी प्रतिलेखना करी. "पडिलेहिता जहा गोयमसामी जाव जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ" मुखपोत्तीनी प्रतिलेखना करीने गौतम स्वामीनी जेम (पूर्वोक्त वधुन अनुसार) महावीर लगवाननी पास आया. "उवागच्छिता समण भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ" त्यां आवीने तेमणे इरी श्रमण लगवान महावीरने वंदना करी अने नमस्कार कया. "वंदिता, नमंसिता समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ सालकोट्टयाओ चेइयाओ पडिनिक्खमइ" वंदना नमस्कार करीने तेओ महावीर लगवाननी पासथी अने ते शाल कोष्ठक चैत्यमाथी गइर नीकल्या. "पडिनिक्खमिता

વલ્લભિત્તા અતુરિય જાવ જેણેવ મેંદિયગામે નયરે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ' પ્રતિનિષ્ક્રમ્ય-
નિર્ગત્ય, અત્વરિતં યાવત્ અવપલમ્ અસંભ્રાન્તં યથાસ્યાત્તથા, યત્રૈવ મેઢિકગ્રામં
નામ નગરમાસીત્, તત્રૈવ ઉપાગચ્છતિ, 'ઉવાગચ્છિત્તા મેંદિયગામં નયરં મઞ્જ-
મઞ્જેણં જેણેવ રેવઈં ગાહાવઙ્ગીણં ગિહે, તેણેવ ઉવાગચ્છઈ' ઉપાગત્ય, મેઢિક-
ગ્રામં નગરમાશ્રિત્ય મધ્યમધ્યેન મધ્યમાગેન યત્રૈવ રેવત્યાઃ ગાથાપત્ન્યાઃ ગૃહમાસીત્,
તત્રૈવ ઉપાગચ્છતિ, 'ઉવાગચ્છિત્તા રેવઈં ગિહં અણુપ્પવિદ્ધે' ઉપાગત્ય, રેવત્યાઃ
ગાથાપત્ન્યાઃ ગૃહમ્ અણુપવિષ્ટઃ 'તણ્ણં સા રેવઈં ગાહાવઙ્ગી સીહં અણગારં ઇજ્જ-
માણં પાસઈ' તતઃ સ્વલ્લ સા રેવતી ગાથાપત્ની સિંહમ્ અણગારમ્ આયન્તમ્-
આગચ્છન્તમ્, પશ્યતિ 'પાસિત્તા હઠ્ઠતુદ્ધા સિંપ્પામેવ આસણાઓ અવ્વુ-
દ્ધેઈ' દૃષ્ટ્વા હ્રષ્ટતુષ્ટા સતી સિપ્રમેવ આસનાન્ અભ્યુત્તિષ્ઠતિ' 'અભ્યુદ્ધિત્તા સીહં
અણગારં સત્તદ્વપયાઈ' અણુગચ્છઈ' અભ્યુત્થાય, સિંહમ્ અણગારમ્, સપ્તાષ્ટપદાનિ,

જેણેવ મેંદિયગામે નયરે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ' નિકલ કર ત્વરાવર્જિત એવં
વેગવર્જિત ગતિ સે ચલકર જહાં મેંદિક ગ્રામ નગર થા વહાં પર આયે ।
'ઉવાગચ્છિત્તા મેંદિયગામં નયરં મઞ્જ' મઞ્જેણં જેણેવ રેવઈં ગાહાવઙ્-
ગીણં ગિહે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ' વહાં આકર વે ઉસ મેંદિકગ્રામ નગર કે
મધ્યભાગ સે હોકર જહાં રેવતી ગાથાપત્ની કા ઘર થા વહાં આયે ।
'ઉવાગચ્છિત્તા રેવઈં ગાહાવઙ્ગીણં ગિહં અણુપ્પવિદ્ધે' વહાં આકરકે
વે રેવતી ગાથાપત્ની કે ઘર મેં પ્રવિષ્ટ હુણ 'તણ્ણં સા રેવઈં ગાહાવઙ્ગી
સીહં અણગારં ઇજ્જમાણં પાસઈ' પ્રવિષ્ટ હોકર આતે હુણ સિંહ અણગાર
કો રેવતી ગાથાપત્ની ને દેસ્યા 'પાસિત્તા હઠ્ઠતુદ્ધા સિંપ્પામેવ આસણાઓ
અવ્વુદ્ધેઈ' સો દેસકર વહ હ્રષ્ટતુષ્ટા હોતી હુઈં બહુત હી જલ્દી સે અપને
આસન-સ્થાન સે ઉઠી । 'અભ્યુદ્ધિત્તા સીહં અણગારં સત્તદ્વપયાઈ' અણુ-

અતુરિય જાવ જેણેવ મેંદિયગામે નયરે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ" ત્યાંથી નીકળીને
ત્વરાવર્જિત, અવપલતારહિત અને વેગવર્જિત ગતિથી ચાલતા ચાલતા તેઓ
મેંદિકગ્રામ નગરમાં આવ્યા. "ઉવાગચ્છિત્તા મેંદિયગામં નયરં મઞ્જ મઞ્જેણં
જેણેવ રેવઈં ગાહાવઙ્ગીણં ગિહે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ" પછી મેંદિકગ્રામ નગરના
મધ્યભાગમાં થઈને જ્યાં ગાથાપત્ની રેવતીનું ઘર હતું, ત્યાં આવ્યા.
"ઉવાગચ્છિત્તા રેવઈં ગાહાવઙ્ગીણં ગિહં અણુપ્પવિદ્ધે" ત્યાં જઈને તેમણે
ગાથાપત્ની રેવતીના ઘરમાં પ્રવેશ કર્યો. "તણ્ણં સા રેવઈં ગાહાવઙ્ગી સીહં
અણગારં ઇજ્જમાણં પાસઈ" ત્યારે તે ગાથાપત્ની રેવતીએ પોતાના ઘરમાં
પ્રવેશતા તે સિંહ અણગારને જોયા. "પાસિત્તા હઠ્ઠતુદ્ધા સિંપ્પામેવ આસણાઓ
અવ્વુદ્ધેઈ" તેમને જોઈને ખૂબ જ હર્ષ અને સંતોષ પામીને તે તુરંત જ

અનુગચ્છતિ-સમ્મુલ્લં ગચ્છતિ, અનુગચ્છિત્તા તિક્ખુત્તો આયાહિણપયાહિણં કરેહ' સપ્તાષ્ટપદાનિ અનુગમ્ય, ત્રિઃકૃત્વઃ-ત્રિવારમ્ આદક્ષિણપ્રદક્ષિણં કરોતિ, 'કરિત્તા વંદહ, નમંસહ, વંદિત્તા નમંસિત્તા એવં વયાસી'-કૃત્વા વન્દતે, નમસ્યતિ, વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા, એવં વક્ષ્યમાગમ્પ્રકારેણ અચાદીત્-સંદિસંતુ ણં દેવાણુપ્પિયા ! કિમાગમણપ્પઓયણં ?' મો દેવાણુપ્પિયાઃ ! સંદિશન્તુ-અજ્ઞાપયન્તુ સ્વલુ ભવન્ત સ્તાવત્ ભવતાં કિમાગમનપ્રયોજનં વર્તતે ? 'તણ ણં સે સીહે અણગારે રેવહં ગાહા-વહ્ણિં એવં વયાસિ' તતઃ સ્વલુ સ સિંહોડનગારઃ રેવતીં ગાથાપત્નીમ્ એવમ્-વક્ષ્યમાગમ્પ્રકારેણ અચાદીત્-એવં સ્વલુ તુમે દેવાણુપ્પિયે ! સમણસ્સ મગ્ગવો મહા-વીરસ્સ અટ્ટાણ દુવે કવોયસરીરા ઉવક્કલહિયા, તેહિં નો અટ્ટો' હે દેવાણુપ્પિયે !

ગચ્છહ' ઉઠ કર વહ સિંહ અનગાર કે સન્મુલ્લ સાત આઠ પૈર આગે ગઈ । 'અનુગચ્છિત્તા તિક્ખુત્તો આયાહિણપયાહિણં કરેહ' આગે જાકર ઉસને ત્રીનવાર ઉનકા આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણાકિયા । 'કરિત્તા વંદહ નમંસહ, વંદિત્તા નમંસિત્તા એવં વયાસી', આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણ કરકે ઉસને ઉનકી વંદના કી, નમસ્કાર કિયા વંદના નમસ્કાર કરકે ફિર ઉસને ઉનસે એસા પૂછા- 'સંદિસંતુ ણં દેવાણુપ્પિયા ! કિમાગમણપ્પઓયણં' હે દેવાણુપ્પિય ! આપ આજ્ઞા દે, આપકે આનેકા કયા પ્રયોજન હૈ ? 'તણ ણં સે સીહે અણગારે રેવહં ગાહાવહ્ણિં એવં વયાસી' તતઃ સિંહ અનગાર ને રેવતી ગાથાપત્ની સે હસ પ્રકાર કહા -એવં સ્વલુ તુમે દેવાણુપ્પિયે ! સમણસ્સ મગ્ગવો મહાવીરસ્સ અટ્ટાણ દુવે કવોયસરીરા ઉવક્કલહિયા, તેહિં નો અટ્ટો' હે દેવાણુપ્પિયે ! તુમને અમણ મગવાન મહાવીર કે લિયે દો કપોતશરીર-કૂમાણ્ડકલ્લ પકાયે-

પોતાના આસનેથી બેઠી. “અનુગચ્છિત્તા સીહં અણગારં સત્તટ્ઠપયાહં અનુગચ્છહ” બેઠીને તે સાત આઠ પગલાં તેમની સામે ગઈ. “અનુગચ્છિત્તા તિક્ખુત્તો આયાહિણપયાહિણં કરેહ” સામે જઈને ત્રણ વાર તેમનું આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણ કયું. “કરિત્તા વંદહ, નમંસહ, વંદિત્તા નમંસિત્તા એવં વયાસી” આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણ કરીને તેણે તેમને વંદણા કરી અને નમસ્કાર કર્યા. વંદણાનમસ્કાર કરીને તેણે તેમને આ પ્રમાણે પૂછ્યું-“સંદિસંતુ ણં દેવાણુપ્પિયા ! કિમાગમણપ્પઓયણં” હે દેવાણુપ્પિય ! કમવા, આપના અહીં આગમનનું શું પ્રયોજન છે ? “તણ ણં સે સીહે અણગારે રેવહં ગાહાવહ્ણિં એવં વયાસી” ત્યારે તે સિંહ અણગારે તે ગાથાપત્ની રેવતીને આ પ્રમાણે જવાબ આપ્યા- “એવં સ્વલુ તુમે દેવાણુપ્પિયે ! સમણસ્સ મગ્ગવો મહાવીરસ્સ અટ્ટાણ દુવે કવોયસરીરા ઉવક્કલહિયા, તેહિં નો અટ્ટો” હે દેવાણુપ્પિયા ! તમે ભગવાન મહા-

રેવતિ! એવં સ્વલુ-પૂર્વોક્તરીત્યા ત્વયા ગાથાપન્ત્યા, શ્રમણસ્ય ભગવતો મહાવીરસ્ય અર્થાય-પ્રયોજનાય દ્વે કપોતશરીરે-કૂષ્માણ્ડફલે, ઉપસ્કૃતે-સંસ્કૃતે, કિન્તુ તાભ્યાં નો અર્થઃ, ઔદેશિકદોષદુષ્ટત્વાત્ મહાવીરસ્ય ન પ્રયોજનમ્, અપિતુ 'અત્થિ તે અન્ને પરિયાસિં મજ્જારકડં કુક્કુડમંસં એયમાહરાહિ, તેણં અદ્દો' અસ્તિ તવ અન્યત્ પરિવાસિતમ્ અશ્વનિમિત્તં પૂર્વદિને સમ્પાદિતમ્, માર્જારકૃતમ્-વાયુવિશેષોપશમનાય સંસ્કૃતમ્, કુક્કુડમાંસકમ્-વીજપૂરકજાતીયફલમધ્ય-ભાગો વર્તતે, તદ્ આહર-દેહિ, તેન-ઉપસ્કૃતેન વીજપૂરકગર્ભેણ અર્થઃ પ્રયોજનમ્ અસ્તિ, 'તણં સા રેવઈ ગાહાવહ્ણી સીહં અણગારં એવં વયાસી'-તતઃ સ્વલુ સા રેવતી ગાથાપત્ની સિંહમ્ અનગારમ્, એવમ્-વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ, અગ્રાદીત્, 'કેસણં સીહા! સે ણાણી વા, તવસ્સી વા જેણં તવ એસઅદ્દે મમ તાવ રહસ્સકડે હવ્વમક્ખાણં જઓણં તુમં જાણાસિ?' હે સિંહ! અનગાર!

રાંધે હૈં, સો उनसे कोई प्रयोजन नहीं है । अर्थात् आधाकर्मदोष से दूषित होने से महावीर को कोई तात्पर्य नहीं है । परन्तु 'अत्थि ते अन्ने परियासिं मज्जारकडं कुक्कुडमंसं एयमाहराहि तेणं अदो' जो तुमने कल मारजारकृत-वायु विशेष का शमन करनेवाला-कुक्कुटमांसक संस्कृत-बनाया है अर्थात्-बिजोरे का गूदा तैयार किया है-वह लाओ उस वीजपूरक गर्भ से प्रयोजन है । 'तणं सा रेवई गाहावहणी सीहं अणगारं एवं वयासी' तब उस गाथापत्नी रेवती ने सिंह अनगार से ऐसा पूछा 'केसणं सीहा! से णाणी वा तवस्सी वा जेणं तव एस अद्वे मम ताव रहस्सकडे हव्वमक्खाणं' हे सिंह! अनगार ।

વીરને માટે એ કપોતશરીર-કૂષ્માંડક ફલ-પકાવ્યાં છે, તે અમારે માટે અકલ્પ્ય છે, કારણ કે આધાકર્મ દોષથી દૂષિત હોવાને કારણે મહાવીર સ્વામીને તે કલ્પે એમ નથી. પરન્તુ “ અત્થિ તે અન્ને પરિયાસિં મજ્જારકડં કુક્કુડમંસં એયમાહરાહિ તેણં અદ્દો ” તમે કાલે જે માર્જારકૃત-વાયુવિશેષનું શમન કરનારો-કુક્કુટમાંસક બનાવેલ છે, એટલે કે બિજોરાનો જે પાક બનાવ્યો છે, તે વડોરાવો, તેનું જ અમારે પ્રયોજન (જરૂર) છે. “ તણં સા રેવઈ ગાહાવહ્ણી સીહં અણગારં એવં વયાસી ” ત્યારે તે ગાથાપત્ની રેવતીએ સિંહ અણગારને આ પ્રમાણે પૂછ્યું-“ કેસણં સીહા! સે ણાણી તવસ્સી વા જેણં તવ એસ અદ્દે મમ તાવ રહસ્સકડે હવ્વમક્ખાણં ” હે સિંહ

કીદૃશઃ સ્વલ્પ સ જ્ઞાની વા, તપસ્વી વા પુરુષો વર્તેતે ? યેન જ્ઞાનિના તપસ્વિના વા પુરુષેણ, તવ એવ અર્થઃ-ઉક્તાર્થઃ, મમ તાવત્ રહસ્યકૃતઃ-ગુપ્તરુપેણ સમ્પાદિતઃ, શીઘ્રમ્ આરુયાતઃ-કથિતઃ યતઃ સ્વલ્પ-યસ્માત્ કિઞ્ચ ત્વં જાનાસિ ? 'એવં જહા સ્વંદૅ જાવ જઓળં અહં જાગામિ' એવં પૂર્વોક્તરીત્યા, યથાસ્કન્દકે-દ્વિતીય-શતકસ્ય પ્રથમોદ્દેશકે સ્કન્દકપ્રકરણે યાવત્ પ્રતિપાદિતમ્, યતઃ-મગવત્ ઉપદેશાત્ સ્વલ્પ અહં જાનામિ, 'તદ્દે નં સા રેવર્ઘ્ ગાહાવહ્ણી સીહસ્સ અણગારસ્સ અંતિયં એયમદ્દં સોચ્ચા નિસમ્મ હદ્દતુઢા જેણેવ ભત્તઘરે તેણેવ ઉવાગચ્છહ્' તતઃ સ્વલ્પ સા રેવતી ગાથપત્ની સિંહસ્ય અણગારસ્ય અન્તિકં-સમીપે, એતમર્થમ્-પૂર્વોક્તાર્થમ્ શ્રુત્વા નિશમ્ય, હૃષ્ટતુઢા સતી યત્રૈવ ભક્તગૃહમ્-આહારગૃહમ્ આસીત્,

કેસા વહ જ્ઞાની યા તપસ્વી પુરુષ હૈ કિ જિસ જ્ઞાની તપસ્વી પુરુષ ને યહ મેરે દ્વારા ગુપ્તરૂપ સમ્પાદિત કિયા ગયા યહ ઉક્તાર્થ હતને જલ્દી કહ દિયા હૈ-બતલા દિયા હૈ ? 'જઓળં તુમં જાણાસિ' કિ જિસસે-જિસકે પાસસે તુમ યહ જાન ગયે હો ? 'એવં જહા સ્વંદૅ જાવ જઓળં અહં જાગામિ' સો રેવતી ગાથાપત્ના કે હસ જિજ્ઞાસિત અર્થ કે ઉત્તર મેં જૈસા દ્વિતીય શતક કે પ્રથમ ઉદ્દેશક મેં-સ્કન્દકપ્રકરણ મેં પ્રતિપાદન કિયા ગયા હૈ, વૈસા હી યહાં પ્રતિપાદન કર લેના ચાહિયે-અર્થાત્ મૈને મગવાન કે ઉપદેશ સે-કહને સે જાના હૈ । 'તદ્દે નં સા રેવર્ઘ્ ગાહાવહ્ણી સીહસ્સ અણગારસ્સ અંતિયં એયમદ્દં સોચ્ચા નિસમ્મ હદ્દતુઢા જેણેવ ભત્તઘરે તેણેવ ઉવાગચ્છહ્' જય ગાથાપત્ની રેવતી ને સિંહ અણગાર કે સુલ્લ સે હસ વાત કો સુના-તવ સુનકર ઓર હસે હૃદય મેં ધારણકર વહુત

અણગાર । કેવાં તે જ્ઞાની અથવા તપસ્વી પુરુષ છે કે જે જ્ઞાની તપસ્વી પુરુષે મારા દ્વારા ગુપ્ત રૂપે સંપાદિત કરાયેલ આ ઉક્તાર્થને (આપે કહેલી વાતને, કૂંભાંડક ફલનો પાક અને બિભેરાપાક બનાવવાની વાતને) આટલી બધી જલ્દી કહી દીધી છે, “ જઓળં તુમં જાણાસિ ” અને જેની પાસેથી તમે આ વાતને બહુ જાણી ગયા છો ? “ એવં જહા સ્વંદૅ જાવ જઓળં અહં જાગામિ ” રેવતી ગાથાપત્નીના આ જિજ્ઞાસિત અર્થના ઉત્તરમાં બીજા શતકના પહેલા ઉદ્દેશકમાં, સ્કન્દકના પ્રકરણમાં જેવું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે, એવું પ્રતિપાદન અહીં પણ કરવું બેઠ્યું, એટલે કે આ વાત મેં મહાવીર પ્રભુના કહેવાથી જાણી છે “ તદ્દે નં સા રેવર્ઘ્ ગાહાવહ્ણી સીહસ્સ અણગારસ્સ અંતિયં એયમદ્દં સોચ્ચા નિસમ્મ હદ્દતુઢા જેણેવ ભત્તઘરે તેણેવ ઉવાગચ્છહ્ ” બ્યારે રેવતી ગાથાપત્નીએ સિંહ અણગારના મુખે આ પ્રકારની

તત્રૈવ ઉપાગચ્છતિ, 'ઉવાગચ્છત્તા, પત્તર્ગ મોણ્ઙ, મોણ્તા જેણેવ સીહે અણગારે તેણેવ ઉવાગચ્છહ' ઉપાગત્ય, પાત્રકમ્-પિઠરકાવિશેષં મુશ્વતિ-પિધાનમુદ્ઘાટયતિ, પાત્રકં મોચયિત્વા-ઉદ્ઘાટય-યત્રૈવ-સિંહોઽનગર આસીત્, તત્રૈવ ઉપાગચ્છતિ 'ઉવાગચ્છત્તા સીહસ્સ અણગારસ્સ પઢિગ્ગહગંસિ તં સવ્વં સમં નિસ્સિરહ' ઉપા ગત્ય, સિંહસ્ય અનગારસ્ય પ્રતિગ્રહકે-પાત્રે, તદ્ અવિશિષ્ટં સર્વમ્ કુષ્માણ્ડાન્ત-ભાગં સમં-સહૈવ નિઃસૃજતિ-નિક્ષિપતિ 'તણ્ઁ ણં તીણ્ રેવહીણ્ ગાહાવહીણ્ તેણં દવ્વ-સુદ્ધેણં જાવ દાણેણં સીહે અણગારે પઢિલાભિણ્ સમાણે દેવાઉણ્ નિવહ્ધે' તતઃ સ્વલ્લુ તયા રેવત્યા ગાથાપત્ન્યા, તેન-પૂર્વોક્તેન દ્રવ્યશુદ્ધેન યાવત્ દાયકશુદ્ધેન પાત્રશુદ્ધેન દાનેન સિંહે અનગારે પ્રતિલાભિતે-પ્રતિલાભં પ્રાપિતે સતિ, દેવાયુષ્યં નિવદ્ધમ્, 'જહા વિજયસ્સ જાવ જીવિયફલે રેવહીણ્ ગાહાવહીણ્, રેવહીણ્ ગાહાવહીણ્' યથા વિજયસ્ય યાવત્ અસ્મિન્નેવ

હૃદ-પ્રફુલ્લિત્ત્વે હતી હુઈ-જહાં આહારગૃહ થા વહાં આઈ । 'ઉવાગચ્છત્તા પત્તર્ગ મોણ્ઙ, મોણ્તા જેણેવ સીહે અનગારે તેણેવ ઉવાગચ્છહ' વહાં આકર કે ઉસને પાત્રક-પિટારેકા ઢક્કન ખોલા, ઢક્કન કો ખોલકરકે ફિર વહ જહાં સિંહ અનગાર થે-વહાં પર આઈ 'ઉવાગચ્છત્તા સીહસ્સ અણ-ગારસ્સ પઢિગ્ગહગંસિ તં સવ્વં સમં નિસ્સિરહ' વહાં આકર કે ઉસને સિંહ અનગાર કે પાત્ર મેં વહ સવ્વ બીજપૂરક એક સાથ ઢાલ દિયા । 'તણ્ઁ ણં તીણ્ રેવહીણ્ ગાહાવહીણ્ તેણં દવ્વસુદ્ધેણં જાવ દાણેણં સીહે અણગારે પઢિ-લાભિણ્ સમાણે દેવાઉણ્ નિવહ્ધે' તથ ઉસ રેવતી ગાથાપત્ની ને ઉસ પૂર્વોક્ત દ્રવ્યશુદ્ધ યાવત્-દાયક શુદ્ધ પાત્રશુદ્ધ દાન દ્વારા સિંહ અનગાર કો પ્રતિલાભિત કરને પર દેવાયુ કા બંધ ક્રિયા । 'જહા વિજયસ્સ જાવ જમ્મ-

વાત સાંભળી, ત્યારે ખૂબ જ હર્ષ અને સંતોષ પામીને તે આહારગૃહમાં (રસોડામાં) ગઈ. "ઉવાગચ્છત્તા પત્તર્ગ મોણ્ઙ, મોણ્તા જેણેવ સીહે અણગારે તેણેવ ઉવાગચ્છહ" ત્યાં જઈને તેણે ઉખમાના ઢાંકણાને ખોલી નાખ્યું, ત્યાર બાદ તે ઉખો લઈને તે સિંહ અણગાર પાસે આવી. "ઉવાગચ્છત્તા સીહસ્સ અણગારસ્સ પઢિગ્ગહગંસિ તં સવ્વં સમં નિસ્સિરહ" ત્યાં આવીને તેણે તે સઘળો બિભેરાપાક સિંહ અણગારના પાત્રમાં એક સાથે નાખી દીધો. "તણ્ઁ ણં તીણ્ રેવહીણ્ ગાહાવહીણ્ તેણં દવ્વસુદ્ધેણં જાવ દાણેણં સીહે અણગારે પઢિલાભિણ્ સમાણે દેવાઉણ્ નિવહ્ધે" આ પ્રકારના દ્રવ્યશુદ્ધ, દાયકશુદ્ધ પાત્રશુદ્ધ આદિ વિશેષણોવાળા દાનથી સિંહ અણગારને પ્રતિલાભિત કરવાને કારણે રેવતી ગાથાપત્નીએ દેવાયુનો બંધ કર્યો. "જહા વિજયસ્સ જાવ જમ્મજીવિયફલે

पञ्चदशे शतके वसुधारादिप्रतिपादितम् तथा लब्धं जन्मनीवितफलं जन्मनो जीवितस्य च फलं रेवत्या, लब्धं रेवत्या गृहपत्याजन्मनीवितफलमिति भावः, 'तए णं से सीहे अणगारे रेवईए गाहावइणीए गिहाओ पडिनिक्खमइ' तदा खलु स सिंहो जगारो रेवत्या गाथापत्याः गृहात् प्रतिनिष्क्रामति-निर्गच्छति, पडि-निक्खमिता मेढियगामं नगरं मज्झंमज्झेणं निगगच्छइ' प्रतिनिष्क्रम्य-निर्गत्य, मेढिरुग्रामं नगरमाश्रित्य मध्यमध्येन मध्यभागेन निर्गच्छति 'निगगच्छित्ता, जहा गोयमसामी भत्तपाणं जाव पडिदंसेइ' निर्गत्य यथा गौतमस्वामी-द्वितीय-

जीवितफले रेवईए गाहावइणीए रेवईए गाहावइणीए' जैसा इसी पन्द्र-ह्वे शतक में विजय के घर पर वसुधारा आदि का पडना प्रतिपादित किया गया है और विजय ने अपने जन्म और जीवित का फल प्राप्त कर लिया है ऐसा कहा गया है, इसी प्रकार से यहां पर भी गाथापत्नी रेवतीने अपने जन्म और जीवित का फल प्राप्त कर लिया है, ऐसी आकाश में देवताओं ने घोषणा की। 'तए णं से सीहे अणगारे रेवईए गाहावइणीए गिहाओ पडिनिक्खमइ' इसके बाद वे सिंह अनगर गाथापत्नी रेवती के घर से बाहर निकले- 'पडिनिक्खमिता मेढियगामं नगरं मज्झं मज्झेणं निगगच्छइ' बाहर निकलकर मेढिकग्रामनगर के मध्यभाग से होकर चले 'निगगच्छित्ता जहा गोयमसामी भत्तपाणं जाव पडिदंसेइ' चल-कर वे प्रभु के समीप आये वहां उन्होंने गौतम स्वामी के जैसा प्रभु को लाया हुआ वह भक्तपान दिखलाया। गौतमस्वामी के यह भक्तपान

रेवईए गाहावइणीए, रेवईए गाहावइणीए" भासभमणुने पारेछे विजय गाथा-पतिओ मडावीर स्वामीने शुद्ध आधारथी प्रतिज्ञाजित कया, तयारे धननीवृष्टि आदि जे पाय दिओ प्रकट थयां हुतां, ओवां ज प.य दिओ देवती गाथापत्नीने त्यां पञ्च प्रकट थयां. अडीं छेदुं दिव्य अताववामां आंथुं छे- "गाथापत्नी देवतीओ पोतानो जन्म अने ज्वित सार्थक कथुं छे, " ओवी देवोओ आकाशमांथी घोषणा करी. " तए णं से सीहे अणगारे रेवईए गाहावइणीए गिहाओ पडिनिक्खमइ " तयार आठ ते सिंह-अणुगार देवती गाथापत्नीना घरमांथी अडार नीकल्या. " पडिनिक्खमिता मेढियगामं नगरं मज्झं मज्झेणं निगगच्छइ " त्याथी नीकणीने मेढकग्राम नगरना मध्यभागमांथी पसार थया. " निगगच्छित्ता जहा गोयमसामी भत्तपाणं जाव पडिदंसेइ " आलतां आलतां तेओ कोणक अत्यमां मडावीर लगवाननी पासे आंथ्या. त्यां अ.वीने तेभे ते आधारपाणी लगवान मडावीरने अतांथ्यां. भीम.

શતકે પશ્ચમોદેશકે ભક્તપાનં પ્રતિદર્શિતં તથૈવ પ્રતિદર્શયતિ, પહિદંસેત્તા સમણસ્સ મગવઓ મહાવીરસ્સ પાણિસિ તં સઁવ્વં સમં નિસ્સિરહ્' પ્રતિદર્શ્ય શ્રમણસ્ય મગવતો મહાવીરસ્ય પાણૌ તત્ સર્વં સમં-સહૈવ નિઃસૃજતિ-વિદધાતિ, 'તણ્ણં સમણે મગવં મહાવીરે અમુચ્છિણ જાવ અણઙ્ગોવવન્ને બિલમિવ પન્નગભૂણ્ણં અપ્પાણેણં તમાહારં સરીરકોટ્ઠગંસિ પક્ખિવહ્' તતઃ સ્વલુ શ્રમણો મગવાન્ મહાવીરઃ અમૂર્ચ્છિતઃ-આહારમૂર્ચ્છારહિતઃ, યાવત્-અનધ્યુતપક્ષઃ-ગૃહ્ધિભાવવર્જિતઃ સન્ બિલે-ઈવ-રન્ધ્રે ઇવ પન્નગભૂતેન-સર્પસદૃશેન આત્મના તમાહારં શરીરકોષ્ઠકે પ્રક્ષિપતિ, 'તણ્ણં સમણસ્સ મગવઓ મહાવીરસ્સ તમાહારં આહારિયસ્સ સમાણસ્સ સે વિઝલે રોગાયંકે સ્વિપ્પામેવ ઉવસમં પત્તે' તતઃ સ્વલુ શ્રમણસ્ય મગવતો મહાવી-

દિલ્લલને કા કથન દ્વિતીય શતક ક્રે પંચમ ઉદ્દેશક મેં કિયા ગયા હૈ । 'પહિદંસેત્તા સમણસ્સ મગવઓ મહાવીરસ્સ પાણિસિ તં સઁવ્વં સમં નિસ્સિરહ્' ભક્તપાન દિલ્લા કરકે ફિર વહ સબ ભક્તપાન શ્રમણ મગવાન્ મહાવીર ક્રે હાથ પર ઇક હી સાથ ઁઁઁને રલ્લ દિયા । 'તણ્ણં સમણે મગવં મહાવીરે અમુચ્છિણ જાવ અણઙ્ગોવવન્ને બિલમિવ પન્નગભૂણ્ણં અપ્પાણેણં તમાહારં સરીરકોટ્ઠગંસિ પક્ખિવહ્' તલ્લ શ્રમણ મગવાન્ મહાવીરને અમૂર્ચ્છિત-આહાર કી મૂર્ચ્છા સે રહિતભાવ સે ઇવં ગૃહ્ધિવર્જિત ભાવ સે બિલ મેં સર્પ જૈસે પ્રવેશ કરતા હૈ-લ્લ પ્રકાર હોકર લ્લ આહાર કો શરીરરૂપ કોષ્ઠક મેં ઢાલ લિયા । 'તણ્ણં સમણસ્સ મગવઓ મહાવીરસ્સ તમાહારં આહારિયસ્સ સમાણસ્સ વિઝલે રોગાયંકે સ્વિપ્પામેવ ઉવસમં પત્તે' શ્રમણ મગવાન્ મહાવીર કા પ્રચુર

શતકમાં પાંચમાં ઉદ્દેશકમાં આ વિષયને અનુલક્ષીને જેવું કથન-ગૌતમ સ્વામી આહાર કેવી રીતે ખતાવે છે તે કથન-કરવામાં આંચું છે, એવું જ કથન અહીં પણ કરવું જોઈએ. “પહિદંસેત્તા સમણસ્સ મગવઓ મહાવીરસ્સ પાણિસિ તં સઁવ્વં સમં નિસ્સિરહ્” ભક્તપાન ખતાવ્યા બાદ, તેમણે તે સમસ્ત ભક્તપાન (આહાર) એક સાથે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના હાથમાં મૂકી દીધો. “તણ્ણં સમણે મગવં મહાવીરે આમુચ્છિણ જાવ અણઙ્ગોવવન્ને બિલમિવ પન્નગભૂણ્ણં તમાહારં સરીર કોટ્ઠગંસિ પક્ખિવહ્” ત્યારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે અમૂર્ચ્છિત બાવથી-આસક્તિરહિત બાવથી, અને ગૃહ્ધિરહિત બાવથી, જેવી રીતે સર્પ કરમાં પ્રવેશ કરે છે, એજ પ્રમાણે તે આહારને શરીર રૂપ કોષ્ઠમાં નાખી દીધો. “તણ્ણં સમણસ્સ મગવઓ મહાવીરસ્સ તમાહારં આહારિયસ્સ સમાણસ્સ સે વિઝલે રોગાયંકે સ્વિપ્પામેવ ઉવસમં પત્તે” આ

રસ્ય તમાહારં-પૂર્વોક્તવીજપૂરકાહારમ્ આહારિતસ્ય સતઃ સ વિપુલઃ-પચુરો રોગા-
તક્કઃ ક્ષિપમેવ ઉપશમં-શાન્તિમ્ પ્રાપ્તઃ, 'હઢે જાણ અરોગે બલિયસરીરે' હૃષ્ટો
જાતઃ, આરોગ્યઃ-નિરોગઃ, બલિકશરીરઃ જાતઃ-સંજાતઃ 'તુઢા સમણા, તુઢાઓ
સમણીઓ તુઢા સાવયા તુઢાઓ સાવિયાઓ' તુષ્ટાઃ શ્રમણાઃ તુષ્ટાઃ શ્રમણ્યઃ તુષ્ટાઃ
શ્રાવકાઃ, તુષ્ટાઃ શ્રાવિકાઃ સંજાતાઃ, 'તુઢા દેવા તુઢાઓ દેવીઓ સદેવમણુયાસુરે
લોણ તુઢે હઢે જાણ સમણે ભગવં મહાવીરે હઢ તુઢે, સમણે ભગવં મહાવીરે હઢ
તુઢે' તુષ્ટાઃ દેવાઃ, તુષ્ટાઃ દેવ્યઃ, સદેવમણુયાસુરઃ-દેવમણુયાસુરસહિતો લોક-
સ્તુષ્ટઃ,, હૃષ્ટો જાતઃ "શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરો હૃષ્ટ તુષ્ટઃ સંજાતઃ, શ્રમણો
ભગવાન્ મહાવીરો હૃષ્ટ તુષ્ટઃ સંજાતઃ ।" इति विचार्य सर्वे हृष्यतुष्टाः
जाताः इति भावः ॥ सू० १९ ॥

રોગાતઙ્ગ ઉસ આહાર કે-વીજપૂરક કે લેને સે જાને સે શીઘ્ર હી શાન્તિ
કો પ્રાપ્ત હો ગયા । 'હઢે જાણ, અરોગે, બલિયસરીરે' વે હૃષ્ટ હો ગયે,
નિરોગ-રોગરહિત હો ગણ, બલિષ્ઠ શરીર હો ગયે । 'તુઢા સમણા,
તુઢાઓ સમણીઓ, તુઢા સાવયા, તુઢાઓ સાવિયાઓ' હસસે
શ્રમણ તુષ્ટ હુણ, શ્રમણિયાં તુષ્ટ હુઈ, શ્રાવક તુષ્ટ હુણ શ્રાવિ-
કાઈ તુષ્ટ હુઈ । 'તુઢા દેવા, તુઢાઓ દેવીઓ, સદેવમણુયાસુરે લોણ તુઢે
હઢે જાણ, સમણે ભગવં મહાવીરે હઢતુઢે સમણે ભગવં મહાવીરે હઢતુઢે'
દેવ તુષ્ટ હુણ, દેવિયાં તુષ્ટ હુઈ, દેવ, મનુષ્ય અસુર સહિત યહ લોક
તુષ્ટ હુઆ । જ્યાદા વ્યાકહે-શ્રમણ ભગવાન મહાવીર હૃષ્ટતુષ્ટ હો ગયે
હૈં, શ્રમણ ભગવાન મહાવીર હૃષ્ટતુષ્ટ હો ગયે હૈં । એસા વિચાર કર સઘ
હી હૃષ્ટ ઔર તુષ્ટ હુણ । ॥ સૂ० ૧૯ ॥

ખિજ્જેરાપાકનું સેવન કરવાથી, શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને તે વિપુલ રોગાતક
તુરંત જ શમી ગયો. "હઢે જાણ, અરોગે, બલિયસરીરે" હૃષ્ટ થઈ ગયા,
નીરોગી થઈ ગયા અને બલિષ્ઠ શરીરવાળા થઈ ગયા. "તુઢા સમણા,
તુઢાઓ સમણીઓ, તુઢા સાવયા, તુઢાઓ સાવિયાઓ" મહાવીર પ્રભુને તે
વિપુલ રોગ દૂર થઈ જવાથી શ્રમણોને સંતોષ થયો, શ્રમણીઓને સંતોષ
થયો, શ્રાવકોને સંતોષ થયો, શ્રાવિકાઓને સંતોષ થયો, "તુઢા દેવા, તુઢાઓ
દેવીઓ, સદેવમણુયાસુરે લોણ તુઢે હઢે જાણ સમણે ભગવં મહાવીરે હઢે તુઢે, સમણે
ભગવં મહાવીરે હઢતુઢે" દેવોને સંતોષ થયો, દેવીઓને, સંતોષ થયો, દેવ,
મનુષ્ય અસુરચુકત આ લોક તુષ્ટ થયો, વધુ થું કહું-"શ્રમણ ભગવાન
મહાવીર હૃષ્ટતુષ્ટ થઈ ગયા છે, શ્રમણ ભગવાન મહાવીર હૃષ્ટતુષ્ટ થઈ ગયા
છે," એવો વિચાર કરીને સૌ હૃષ્ટતુષ્ટ થઈ ગયા. ॥સૂ० ૧૯॥

અથ રેવતીગાથાપત્નીદાનસમીક્ષા ॥

અત્ર કેચિત્ત્વ 'દુવે કવોયસરીરા' તથા 'પરિયાસિણ મજ્જારકડણ કુક્કુડમંસણ' એતદ્વાક્યેન ભગવન્તં મહાવીરં માંસાહારકત્વેન આશ્વિપન્તિ તત્તેષાં મોહ-
વિજૃમ્ભિતમ્, મહામોહનીયકર્મવશવર્તિત્વાત્તેષામ્ । યતસ્તે સાધુકલ્પાનભિજ્ઞાઃ,
ધર્મમર્માજ્ઞાયકાઃ' પ્રકરણાર્થાઽપરામર્શકાઃ, તીર્થઙ્કરાચારાનભિજ્ઞાઃ, પરમાર્થશૂન્યાઃ
સન્તિ, તે તદર્થમેવ પ્રતિપાદયન્તિ—હે સિંહ ! અનગાર ! મેઘિકગ્રામે નગરે
રેવત્યા ગૃહપત્ન્યા મદર્થં દ્વે કપોતકશરીરે—'કવૂતર' इति ભાષાપ્રસિદ્ધપક્ષિવિશે-
ષસ્ય શરીરદ્વયમ્ ઉપસ્કૃતમ્—પક્ત્વા નિઘ્યાદિતમ્, તેન મમ નાસ્તિ પ્રયોજનમ્,

રેવતીગાથાપત્નીદાન સમીક્ષા—

यहाँ कितनेक व्यक्ति 'दुवे कवोयसरीरा' तथा 'परियासिए मज्जार-
कडए कुक्कुडमंसए' इन वाक्यों को लेकर, भगवान् महावीर ने
मांस का आहार किया है ऐसा आक्षेप करते हैं—सो उनका
ऐसा आक्षेप करना खालीमोह-अज्ञान ही है, क्योंकि इस प्रकार
का कथन करनेवाले महामोहनीयकर्म के वशवर्ती होने से
ही होते हैं। वे यह नहीं जान पाये हैं कि साधुजन का कल्प
कैसा क्या होता है? धर्म का भर्म क्या है? प्रकरणार्थ क्या है? तीर्थ-
करों का आचार क्या है? अतः ऐसे मनगढन्त अर्थ का प्रतिपादन
करनेवाले व्यक्ति परमार्थ से शून्य ही हैं ऐसा जानना चाहिये
इन पदों का ऐसा अर्थ करते हैं—हे सिंह ! अनगार ! मेणिक-
ग्राम नगर में गृहपत्नी रेवती ने मेरे लिये दो कपोतशरीर—कवूतर इसरूप
से भाषा में प्रसिद्ध पक्षि विशेष के दो शरीर—पकाकर तैयार किये हैं,

—ગાથાપત્ની રેવતીના દાનની સમીક્ષા—

“ દુવે કવોયસરીરા ” અને “ પરિયાસિણ મજ્જારકડણ કુક્કુડમંસણ ”
આ સૂત્રાંશોને આધારે કેટલીક વ્યક્તિઓ એવો આક્ષેપ કરે છે કે મહાવીર
ભગવાને માંસનો આહાર કર્યો હતો. તેઓ મોહ-અજ્ઞાનને કારણે જ
આ પ્રકારનો આક્ષેપ કરે છે. મહામોહનીય કર્મના ઉદયને લીધે જ તેઓ
એવું કથન કરે છે. તેમને એટલું પણ ભાન નથી કે સાધુઓનો આચાર
કેવો હોય છે? તેમને કેવી વસ્તુ કલ્પે છે અને કેવી કલ્પતી નથી? ધર્મનો
ભર્મ શો છે? અને તીર્થંકરોનો આચાર કેવો હોય છે. પોતાના મનથી જ
ઉપજાવી કાઢેલા અર્થનું પ્રતિપાદન કરનારા તે લોકો પરમાર્થથી (ધર્મતત્ત્વના
યથાર્થ સ્વરૂપથી) રહિત છે, એમ માનવું જોઈએ એવી વ્યક્તિઓ આ
પદોનો કેવો અર્થ કરે છે, તે હવે પ્રકટ કરવામાં આવે છે. “ હે સિંહ
અણુગાર ! મેઠિકગ્રામ નગરમાં રેવતી ગૃહપત્નીએ મારે માટે બે કપોતશરીર—

કિન્તુ માર્જારકૃતમ્-માર્જારેણ હતય્ કુચ્કુટમાંસમ્ પરિનાસિતમ્-પર્યુપિતં વર્તતે, તદ્ આહર-મમ આહારાર્થમાનયમ્ इति । કિન્તુ વસ્તુતઃ પર્યાલોચનેન તદ્વાચ્યસ્ય દ્વયર્થક-ત્વે કયમપિ ન મનાવતો માંસાહરમાધકત્વં સંપદ્યતિ, આયુર્વેદે ફલ્ગાન્તઃ-સારમાગસ્ય માંસમજ્જાગન્દેન પ્રસિદ્ધત્વાત્ ઉક્તન્ન-માયમ-કાશનિવળ્લુગતરસો-પરસપ્રકરણે-“ફલ્લતુલ્યગુણં સર્વં મજ્જાનમપિ નિર્દિશેત્” इति (શ્લો ૧૩૬) તત્ત્વ કારણં તુ હિંદં વર્તતે ગદ્-ન કેવલં દ્વયર્થકશબ્દમયોગેનૈવ સર્વત્ર પ્રસિદ્ધસ્યૈવ તદર્થસ્ય પ્રહણં મનતિ, અપિતુ મહરગાદિકં દેગકાઝપરિસ્થિતિનસ્તુસ્વરૂપ-યોગ્યતાદિકશ્ચાપિ તદર્થનિર્ણાયકં મનતિ, યથા ‘સૈન્ધવમાનય’ इति શબ્દ-મયોગેનૈવ ન સૈન્ધવશબ્દાર્થો નિર્ણીતો મનતિ, સૈન્ધવશબ્દસ્ય અશ્વલ્લગ્નરૂપદ્વયર્થ-

સો ઉનસે મેરા પ્રયોગન નહીં નિન્તુ માર્જારકૃત-માર્જાર-ચિડાલ સે મારા ગયા જો કુચ્કુટ કા પર્યુપિત માંસ હૈ, વહ તુઅ મેરે આહાર કે ન્લિયે હે આમો’ પરન્તુ જન હસ અર્થ પર વાસ્તવિક દૃષ્ટિ સે વિચાર કિયા જાતા હૈ તો હન પદોં કા એવા અર્થ નહીં હોતા હૈ । ક્યોં કિ યે વાચ્ય દ્વયર્થક હૈ, અતઃ હનસે અગવાન્ મહાવીર મેં માંસાહારકતા કિસી મી પ્રકાર સે સિદ્ધ નહીં હો સકતી હૈ । હસમેં કારણ વહ હૈ-કિ કેવલ દ્વયર્થકશબ્દોં કે પ્રયોગ સે હી સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ ઉન વાક્યોં કે અર્થ કા પ્રહણ હો જાતા હૈ, એસી બાત નહીં હૈ કિન્તુ દ્વયર્થક શબ્દોં કે અર્થ-નિર્ણય કરને મેં પ્રકરણ આદિ, દેશકાલ કી પરિસ્થિતિ ઓર વસ્તુસ્વરૂપ કી યોગ્યતા મી નિર્ણાયક હુઆ કરતી હૈ । જૈસે કિસી ને એસા કહા કિ ‘સૈન્ધવમાનય’ સૈન્ધવ કો લામો તો કયા સૈન્ધવ શબ્દ કે પ્રયોગ માત્ર

કબૂતરોનાં શરીર-પકાવીને તૈયાર કર્યાં છે, મારે તેની જરૂર નથી, પરન્તુ તેણે જે માર્જારકૃતમાંસ-ખિજાડા દ્વારા મારવામાં આવેલા કૂંડાતું માંસ-પકવીને તૈયાર કર્યું છે, તે મારા આહાર નિમિત્તે વહોરી લાવે ” પરન્તુ આ પદોના અર્થ બાબત વાસ્તવિક દૃષ્ટિથી વિચાર કરવામાં આવે, તો આ પદોનો અર્થ એવો થતો નથી. આ વાક્યો દ્વિઅર્થી છે. તેથી આ પદો દ્વારા મહાવીર પ્રભુએ માંસાહાર કર્યાની વાત કોઈ પણ પ્રકારે સિદ્ધ થઈ શકતી નથી. કારણ કે અહીં દ્વિઅર્થી શબ્દોનો પ્રયોગ થયેલો હોવાથી, આ પદોના અર્થનો નિર્ણય કરતી વખતે પ્રકરણ આદિ, દેશકાળની પરિસ્થિતિ અને વસ્તુસ્વરૂપની યોગ્યતા પણ નિર્ણાયક થઈ પડે છે. આ પદોનો પ્રસિદ્ધ અથવા પ્રચલિત અર્થ જ ગ્રહણ કરવાથી તે પદોનો અર્થ કરવામાં ગોટાળો થઈ જાય છે જે ન કે-કોઈ આ પ્રમાણે કહે છે-“સૈન્ધવમાનય”

કતયા સંદિગ્ધત્વાત્, કિન્તુ તદર્થનિર્ણયાર્થં પ્રકરણાદિક્રમપેક્ષયતે-યદિ ભોજન-પ્રકરણં વિદ્યતે તદા તત્પ્રકરણેન સૈન્ધવશબ્દસ્ય લવણાર્થો ભવતિ, યદા તુ યાત્રા પ્રકરણં વર્તતે તદા તદ્વલેન તસ્ય અશ્વાર્થો યવતિ, એનમેવ આયુર્વેદશાસ્ત્રે 'કુમારીં કન્યાં મક્ષય' इति कचिद् वाक्यं श्रूयते परन्तु तत्र कुमारीकन्या पदेन न

સે હી સૈન્ધવ શબ્દ કા પ્રસિદ્ધ અર્થ જો લવણનામક હૈ વહ ગ્રહણ કરલિયા જાવજા ? એલા નહોં હોતા હૈ-કેવલ સૈન્ધવ શબ્દ કે પ્રયોગ સે હી સૈન્ધવ શબ્દ કા પ્રસિદ્ધ અર્થ નિર્ણય નહોં હો જાતા હૈ । ક્યોં કિ યહ શબ્દ લવણ ઓર અશ્વ ઇન અર્થોં કા લાઘક હૈ । અતઃ કેવલ સૈન્ધવ શબ્દ કે પ્રયોગ સે યહ સંદેહ સુનનેવાલે વ્યક્તિકો સંદેહ અવશ્ય હો જાતા હૈ કિ યહ ઘોડેરુપ અર્થ કો કહ રહા હૈ, યા લવણરુપ અર્થ કો કહ રહા હૈ ? તવ ઉસ વ્યક્તિ કે સંદેહ કી નિવૃત્તિ પ્રકરણાદિક કો લેકર દૂર કી જાતી હૈ । યદિ ભોજન કા અવસર હૈ ઓર ઉસ સમય 'સૈન્ધવ-માનય, એલા કહા ગયા હૈ તો યહાં સૈન્ધવપદ સે નમકરુપ અર્થ કી ઉપ-સ્થિતિ માની જાવેગી । ઘોડેરુપ અર્થ કો નહોં ક્યોંકિ ઉસ સમય ઉસકા કોઈ પ્રકરણ યા અવસર નહોં હૈ । હાં, જિસ સમય યાત્રા-કહોં જાને કા પ્રકરણ હોના હૈ ઉસ સમય 'સૈન્ધવમાનય' હસ પ્રકાર કે કથન સે ઘોડારુપ અર્થ સૈન્ધવ પદ કા લિયા જાવેગા । ક્યોંકિ ઉસ સમય વહી ઉપયોગી હૈ-નમક-લવણ નહોં । હસી પ્રકાર આયુર્વે-

સિન્ધવ લાવો " સૈન્ધવ " આ પદનો પ્રસિદ્ધ અર્થ 'સિન્ધાલુણુ અથવા મીઠું' છે. શુ' આ કારણે તેનો "સિન્ધાલુણુ લાવો," આ અર્થ જ અકલ્પ કરવો ? "સૈન્ધવ" આ પદનો ખીજો અર્થ "અશ્વ" પણ થાય છે. તેથી આ વાક્યનો ખીજો અર્થ આ પ્રમાણે પણ થઈ શકે છે. "ઘોડો લાવો" આ શબ્દનો અર્થ "લવણ" કરવો કે "ઘોડો" સમજવો, તે નહીં કરતી વખતે શ્રોતા વ્યક્તિ પરિસ્થિતિ, અવસર, વાતાવરણુ આદિનો વિચાર કરે છે. ધારે કે જમવા માટે કોઈ વ્યક્તિ બેઠેલી છે, તે આ પ્રમાણે કહે છે. "સૈન્ધવમાનય" ત્યારે શ્રોતા "સૈન્ધવ" આ પદનો અર્થ "લવણ" જ સમજશે, જમતી વખતે ઘોડાનું કોઈ પ્રયોજન સંભવી શકે જ નહીં. પરન્તુ કોઈ વ્યક્તિ બહાર જવાને માટે તૈયાર થયેલ છે, અને કોઈને કહે છે કે "સૈન્ધવમાનય", ત્યારે સાંભળનાર વ્યક્તિ "સૈન્ધવ" આ પદનો અર્થ 'ઘોડો' જ સમજીને, ઘોડો લઈ આવશે. આ રીતે અવસર અથવા પરિસ્થિતિ શબ્દના અર્થનો નિર્ણય કરાવવામાં મદદ રૂપ બને છે. એજ

સ્વકુમારીં ભક્ષયિતું કશ્ચિન્મનુષ્યઃ કથમપિ પ્રભવતિ, અપિ તુ પ્રકરણાદિના કુમારીશબ્દસ્ય વનસ્પતિવિશેષરૂપીપધિવિશેષાર્થો 'વીકુમારી' इति भाषाप्रसिद्धो गृह्यते, तस्यैव कुमार्यासवो निष्पाद्यते' एतादृशानि अनेकसहस्राणि अपि उदाहरणानि दृष्टिगोचरी भवन्ति, विस्तारमिया नेह तानि प्रदर्श्यन्ते । तथा च प्रकृतेऽपि वीतरागस्य महावीरस्य अहिंसाव्रतनिरतस्य जीवनचरणोपरि-वस्तुगत्या विचारेण न कथमपि तस्य मांसाहारकत्वं साधयितुं कश्चित् शक्नोति, तथाहि-विश्वस्मिन्नपि संसारे यावन्तो वीतरागा महात्मानस्तीर्थंकरा अभूवन् तेषां सर्वेषां मांसत्यागविषये ऐकमत्यं वर्तते, तत्प्रभावेणैव अनेकशतमपि तदनुयायिनो

દશાસ્ત્ર મેં 'કુમારીં કન્યાં ભક્ષય' એસા વાક્ય જો કહીં ૨ સુનને મેં આતા હૈ સો કુમારીકન્યા પદ સે કોઈ મો મનુષ્ય અપની કુમારીકન્યા કો ભક્ષણ કરને કે લિયે તૈયાર નહીં હોતા હૈ । અપિ તુ પ્રકરણાદિ સે હસ પદ કા અર્થવનસ્પતિ વિશેષરૂપ જો ઔપધિ હૈ-વહી અર્થ-વી કુમારી-કુંવાંરપાઠા લિયા જાતા હૈ । હસીકા કુમારી આસવ મો ઘનતા હૈ । એસે અનેક હજારોં ઉદાહરણ હૈ-જિન્હેં વિસ્તાર હો જાને કે ભય સે યહાં પ્રકટ નહીં કિયા જાતા હૈ, તથા ચ-પ્રકૃત મેં મો અહિંસા-વ્રત મેં નિરત વીતરાગ મહાવીર કે જીવનચરણ કે ઉપર જય વાસ્તવિક દૃષ્ટિ સે વિચાર કિયા જાતા હૈ-તથા એસી કોઈ યુક્તિ નજર મેં નહીં આતી હૈ કિ જિસકે વલ પર ઉતમેં માંસાહારકતા સાધને મેં કોઈ સમર્થ બન સકે હસ સંસાર મેં જિતને મો વીતરાગ મહાત્મા તીર્થંકર

પ્રમાણે એવું વાક્ય આવે છે કે-“કુમારીં કન્યાં ભક્ષય” આ વાક્ય વાંચીને કેઈ પણ માણસ પોતાની કુમારી કન્યાનું ભક્ષણ કરવાને તૈયાર થતો નથી. પરંતુ પ્રકરણાદિના અનુસંધાનમાં અહીં ‘કુમારી’ પદનો અર્થ તે નામની વનસ્પતિ સમજવામાં આવે છે. તે વનસ્પતિમાંથી કુમારી આસવ પણ બને છે. એટલે અહીં આ વાક્યનો અર્થ આ પ્રમાણે ઘટાવવામાં આવે છે. “કુમારી નામની વનસ્પતિ વિશેષનું સેવન કરો.” આ પ્રકારના હબરો ઉદાહરણે આપી શકાય, પણ વિસ્તાર થઈ જવાના ભયે વધુ ઉદાહરણો અહીં આપી શકાય તેમ નથી.

વળી અહિંસાવ્રતમાં નિરત એવા વીતરાગ મહાવીર પ્રભુના જીવનાચરણ પર જો વાસ્તવિક દૃષ્ટિએ વિચાર કરવામાં આવે, તો એવી કેઈ પણ દલીલ અથવા તર્ક જડતા નથી, કે જેને આધારે મહાવીર પ્રભુએ માંસાહાર કર્યાનું સિદ્ધ કરી શકાય. આ સંસારમાં જેટલાં વીતરાગ, મહાત્મા તીર્થંકરો

मांसाहारम् त्यक्तवन्तः । तदा सद्गृहस्था गाथापत्नी रेवती स्वगृहे त्याज्यपदार्थस्य संपादनं कुर्यादिति न कदाचिदपि संभाव्यते । वस्तुगत्या अन्ततो विचारणे सति इदमेव प्रतीयते यद् भगवता महावीरेण कथमपि न मांससेवनं कृतम्, जनकल्याण-दृष्ट्यापि इयं मान्यता वक्ष्यमाणयुक्तिभिः समुचिता योग्या च प्रतिभाति । तथाहि—

हुए हैं उन सब का मांस के त्याग में एक मत है । इसी के प्रभाव से लाखों उनके अनुयायियों ने मांस के भक्षण करने का त्याग किया है । अब ऐसी बात है तो विचार ने की बात है कि जो मनुष्य श्रमणोपासक हैं उनके मांस सेवन का और मांस को पकाने का काम कैसे हो सकता है । गाथापत्नी रेवती एक सन्नारी थी अतः वह अपने घरमें इस हेयप्रवृत्तिका संपादन करे यह बात किसी प्रकार से मानी नहीं जा सकती है और न यह बात किसी समझदार व्यक्ति के गले भी उतर सकती है कि भगवान् महावीर ने मांस का सेवन किया है । जनकल्याण के पुरस्कर्ता भगवान् महावीर के उपदेशों पर जब हम अच्छी प्रकार सूक्ष्मदृष्टि से ऊहापोह करते हैं, तो हमें यही प्रतीत होता है कि उन्होंने मांस जैसे अभक्ष्य पदार्थ का सेवन किसी भी प्रकार से नहीं किया है । तथा यही बात इन निम्नलिखित युक्तियों द्वारा समुचित और योग्य प्रतीत होती है ।

थर्ध गया छे, तेमणे मांसने त्याग करवाने सर्वसंमत उपदेश आप्पे छे. तेना प्रभावथी तो तेमना लाणे अनुयायीओओ मांसाहारने त्याग कर्ये छे. आ प्रकारनी परिस्थितिमां श्रमणोपासक द्वारा मांस पकववामां आव्यानी वात केवी रीते भानी शक्य ? रेवती गाथापत्नी जेवी ओक सन्नारी पोताना घरमां कण्ठरोनुं अथवा कूकडानुं मांस पकववा इप डियकृत्य करे, ओ वात केवी रीते भानी शक्य ? कोधपणु समजहार व्यङ्गित आ वात केवी रीते भानी शके के—श्रमणु भगवान् महावीरे मांसाहार कर्ये छेतो ? महावीर भगवान् तो जनकल्याणना पुरस्कर्ता छता, ओवेने अलक्ष-दान देनारा छता. तेमना उपदेश पर सूक्ष्मदृष्टिथी विचार करवामां आवे, तो आपणुने ते वातनी आतरी थशे के तेओ मांस जेवा अलक्ष पदार्थनुं कोध पणु परिस्थितिमां सेवन न न करे वणी नीयेनी युक्तितओ (तडै) द्वारा पणु ओज मान्यता समुचित अने योग्य लागशे.

૧-મહાવીરસ્વામી અત્યન્તાહિંસકતપસ્વી આસીત્, આહારપાનસ્ય તુ વાર્તા દુરે આસ્તામ્, સાધારણભ્રમણવિહરણાદિશ્ચપિ સૂક્ષ્માતિસૂક્ષ્મજીવાનામહિંસાયાઃ પાત્રને દત્તવિત્ત આમીત્, યદા સ સ્વસ્ય દંશમશકાદિના દશનેડપિ તેવાં પોડાશક્કયા નિવારણમપિ ન કૃતવાન્ તદા સ કથં પ્રાણિપ્રાણાપહારકં માંસમક્ષણં સ્વયમેવ કુર્યાત્, કિંચ્ચ યદા સચિત્તરજોડવગુઠિતમાહારં ન ગૃહીયાત્ હિતિ તીર્થઙ્કરાણામુપદેશસ્તદા કથં સ સ્વયમેવ માંવાદારં કુર્યાત્ । एवं યદા જીવાનામહિંસાર્થં સ્વકીયં જીવનમપિ મહાસંકટે આપાતયિષ્યત્ તદા કથં સ સ્વકીયજીવનરક્ષાર્થં માંસમક્ષયિષ્યત્ ।

(૧) ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી એક અત્યન્ત અહિંસક તપસ્વી થે, इनके आहार पान की तो बात में क्या कहना, ये विहार आदि जैसी प्रवृत्तियों पर भी इतना अधिक धनना रखते थे, कि जिससे सूक्ष्माति-सूक्ष्मजीवों की भी हिंसा न होने पावे । इस प्रकार से ये उन सूक्ष्माति-सूक्ष्मजीवों की अहिंसा के पालन करने में दत्तचित्त थे । जब इन्हें कोई दंशमंशक आदि काट लेना था, तो उसका इस कारण निवारण नहीं करते थे कि कहीं इसे मेरे द्वारा पीड़ा न पहुँचे, तो जो इतना अधिक स्वयं में अहिंसा के उत्कृष्ट पालन करनेवाले थे, वे खुद प्राणियों के प्राणों को नाश करने से निषेधन हुए मांस का आहार करें कैसे माना जा सकता है ? तीर्थंकरों का ऐसा उपदेश है कि जो आहार सचिच्चरज से अवगुण्ठित होता है वह आहार करने योग्य नहीं होता है-तो भलो सोचने की बात है तीर्थंकर मહાવીર खुद कैसे मांसाहार कर सकते हैं ?

(૧) ભગવાન મહાવીર સ્વામી એક અત્યન્ત અહિંસક તપસ્વી હતા. તેઓ વિકાર આદિ પ્રવૃત્તિઓ પણ એટલી બધી યતનાપૂર્વક કરતા હતા, કે જેથી સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ જીવોની પણ હિંસા ન થાય, તો પછી તેમના આહારપાણીની તો વાત જ શી કરવી ! તેમને કોઈ દંશમશક (મચ્છર આદિ જંતુઓ) કરડે તો પણ તેઓ તેમને દૂર કરવાનો પ્રયત્ન એટલા જ કારણે કરતા નહીં કે કદાચ તેમ કરવાથી તે જીવોને પીડા પહોંચશે. જેઓ આટલા ઉત્કૃષ્ટ રૂપે અહિંસાનું પાલન કરનારા હતા, તો પ્રાણીઓના પ્રાણોનો નાશ કરીને તૈયાર કરેલા માંસનો આહાર તેઓ કરે, એ વાત કેવી રીતે માની શકાય ? તીર્થંકરોનો એવો ઉપદેશ છે કે જે આહાર સચિત્ત રજ વડે અવગુઠિત (આચ્છાદિત) હોય, તે આહાર ખાવા યોગ્ય હોતો નથી. તો એ વાત કેવી રીતે માની શકાય કે તીર્થંકર મહાવીરે માંસાહારનું સેવન કયું

૨-કિંચ તદીયજીવનકાલે एतादृशाः बहवः प्रसङ्गाः संजाताः-यत् सर्वस्य श्रमणसङ्घस्य क्षुधापिपासया अत्यन्तव्याकुलचित्ते सत्यपि तस्मै जलाशयस्य स्वच्छं स्वतो विगतजीवमपि पानीयं पातुं नानुमतिं प्रादात् यदा श्रमणसંघस्य प्राणसंकटे समुपस्थितेऽपि निर्मयादम् पानीयमाहारं चापि भक्षयितुं स नान्वन-स्यत तदा स स्वयं मांससेवनमकरिष्यत इति कथमपि कल्पितुं न पार्यते केनापि।

૩-પ્રસ્તુતં ચ ભગવતીસૂત્રસ્ય વાક્યં ન માંસાર્થકમ્, યતઃ શબ્દકોષેષુ વનસ્પત્યર્થકં વર્તતે, અનાદિકાલાદપિ સર્વજેનાચાર્યાઃ તદ્વાક્યસ્યાર્થં વનસ્પતિ-

जिन्होंने अन्य जीवों की रक्षा के लिये-मुझ से जीवों की हिंसा न हो जाय-इसके लिये अपने जीवन को भी महासंकट में डाला, वे कैसे जीवन की रक्षा के लिये मांस का सेवन करेगे ?

(૨) ઉન્નકે જીવન કાલ મેં એસે યદ્દુત સે પ્રસજ્ઞ આયે જવ કિ ઉન્હોને ક્ષુધા ઓર પિપાસા સે અત્યન્તવ્યાકુલ ચિત્ત હો જાને પર ખી સાધુ મુનિરાજોં કે લિયે જલાશય કે સ્વચ્છ, એવં વિગત જીવવાલે ખી પાની કો પીને કી અનુમતિ નહીં દી । તો વિચારને જૈસી વાત હૈ કિ જવ સાધુજનોં કો પ્રાણોંકા સંકટ ખી સમુપસ્થિત હો ગયા-તવ જિસને નિર્મયાદ પાની ઓર આહાર કો કરને કી અનુમતિ તક નહીં દી, વહ સ્વયં માંસ કા સેવન કરેગા-યહ વાત કૌન વ્યક્તિ અપની કલ્પના તક મેં લા સકતા હૈ ?

(૩) પ્રસ્તુત ભગવતી સૂત્ર કા વાક્ય માંસાર્થક નહીં હૈ । ક્યોંકિ

હતું ? જેમણે અન્ય જીવોની રક્ષા માટે-મારા વડે જીવોની હિંસા ન થઈ જાય તે માટે-પોતાના જીવનને પણ મહાસંકટમાં મૂકી દીધું હતું, તે મહાવીર પણ પોતાના જીવનની રક્ષા નિમિત્તે માંસાહાર કરે, એ વાત જ અસંભવિત છે.

(૨) મહાવીર પ્રભુના જીવનમાં એવાં અનેક પ્રસંગો આવી ગયાં હતાં, કે જેમાં તેમણે ક્ષુધા અને પિપાસાથી વ્યાકુળ બનેલા સાધુઓને પણ જલાશયનું સ્વચ્છ અને વિગત જીવવાળું પાણી પીવાની અનુમતિ આપી ન હતી, તો શું એ વાત વિચારવા જેવી લાગતી નથી કે સાધુઓના પ્રાણો સંકટમાં આવી પડવા છતાં પણ જેમણે નિર્મયાદ પાણી અને આહારનું સેવન કરવાની અનુમતિ ન આપી, તેઓ શું પોતાના પ્રાણોની રક્ષા નિમિત્તે માંસાહારનું સેવન કરે ખરા ? આ પ્રકારની કલ્પના પણ કેવી રીતે સંભવી શકે ?

(૩) પ્રસ્તુત ભગવતીસૂત્રનું વાક્ય માંસાર્થક નથી, કારણ કે શબ્દકો-

રૂપેણૈવ વ્યાચક્ષતે, અદ્યત્વેઽપિ યદા માપાયાં વ્યવહિયતે-‘રોટી-કા સવાલ હૈ’ તદા અત્ર રોટીપદેન જીવિકારૂપોઽર્થો ગૃહ્યતે, યદા તુ-‘રોટી खाने की छुट्टी है’ એવં વાક્યં પ્રયુજ્યતે તદા રોટીપદેન સર્વપ્રકારકભોજનરૂપાર્થો ગૃહ્યતે, અદ્યત્વે ‘ગૂદા’ ઇતિ ભાષા પ્રસિદ્ધે અર્થે પુરાતનસમયે માંસશબ્દો વ્યવહિયતેસ્મ, ત્વચા શબ્દસ્તુ અદ્યત્વેઽપિ ‘ચમડા’ ઇતિ ભાષાપ્રસિદ્ધે ‘છાલ’ ઇતિ ભાષાપ્રસિદ્ધે ચાર્થે વ્યવહિયતે, એવં રીત્યા વિચારણે સતિ ઇદમેવ પ્રતીયતે યદ્ યદા અન્યા કાપિ પરિસ્થિતિઃ માંસાર્થપોષિકા ન ભવતિ તદા દ્વચર્ચકશબ્દેન માંસાર્થો ન ગ્રહીતવ્યઃ તાદૃશાર્થકરણસ્ય મોહવિજૃમ્ભિતત્વાત્ ।

કોષોં મેં યહ પ્રસ્તુત વાક્ય વનસ્પતિ અર્થક હૈ । અનાદિકાલ સે સમસ્ત જૈનાચાર્યોં ને હસ પ્રસ્તુત વાક્ય કા અર્થ વનસ્પતિપરક હી વ્યાખ્યાત કિયા હૈ । આજ કે સમય મેં બી જબ ‘રોટી કા સવાલ હૈ’ એસા કહા જાતા હૈ તબ યહાં પર ‘રોટી’ શબ્દ સે જીવિકારૂપ અર્થ ગ્રહણ કિયા જાતા હૈ ઓર જબ ‘રોટી खाने की छुट्टी है’ એસા કહા જાતા હૈ-તબ યહાં ‘રોટી’ શબ્દ સે સબ પ્રકાર કા ભોજનરૂપ અર્થ ગૃહીત હોના હૈ । આજ કી ભાષા મેં જિસે ગૂદા કહા જાતા હૈ, પુરાતન સમય મેં યહી ગર્ભ ‘માંસ’ શબ્દ દ્વારા કહા જાતા થા । ત્વચા શબ્દ તો અબ બી ચમડા હસ અર્થ મેં ઓર છાલ હસ અર્થ મેં વ્યવહૃત હોતા દેખા જાતા હૈ । હસ રીતિ સે વિચાર કરને પર બી યહી પ્રતીત હોતા હૈ કિ જબ માંસાર્થપોષક અન્ય કોઈ દૂસરી પરિસ્થિતિનહીં હોતી હૈ-તબ

પોમાં પશુ પ્રસ્તુત વાક્યને વનસ્પતિઅર્થક જ કહ્યું છે. અનાદિ કાળથી સમસ્ત જૈનાચાર્યોએ પ્રસ્તુત વાક્યને વનસ્પતિઅર્થક જ પ્રતિપાદિત કયું છે. આ જમાનામાં પશુ જ્યારે એવું કહેવામાં આવે છે કે “રોટીનો સવાલ છે,” ત્યારે ‘રોટી’ પદનો આશુવિકા રૂપ અર્થ જ ગ્રહણ કરવામાં આવે છે. તથા જ્યારે એવું કહેવામાં આવે છે કે “રોટી ખાવાની છુટ્ટી છે,” ત્યારે ‘રોટી’ પદનો અર્થ “સઘળા પ્રકારનું ભોજન જ ગ્રહણ કરવામાં આવે છે, આજની ભાષામાં જેને ગૂદા (ફળ) કે કોઈ ચીજનો અંદરનો ગર્ભ અથવા માવો) કહેવામાં આવે છે, તેને (તે ગર્ભને) પુરાતન કાળમાં “માંસ” કહેતા હતા. “ત્વચા” આ પદ તો હાલમાં પશુ ચામડી અને છાલના અર્થમાં વપરાય છે, આ રીતે વિચાર કરવામાં આવે તો પશુ એજ નક્કી થાય છે કે જ્યારે માંસાર્થ (માંસ રૂપ અર્થ)નું પ્રતિપાદન કરનાર કોઈ બીજી પરિસ્થિતિ જ ન હોય, ત્યારે આ દ્વિઅર્થી શબ્દ દ્વારા માંસાર્થને

४-अपि च यदा महावीरस्वामिनः पित्तविकारोत्पन्नः संग्रहणीरोगः संजात-
स्तदा तस्य चिकित्सारूपेण पित्तप्रकृतिको मांसाहारो न युक्तो वैद्यकशास्त्रानुसा-
रेण संग्रहणीरोगस्य चिकित्सारूपेण मांसभोजनस्य सर्वत्र अप्रतिकूलत्वेन संग्रहणी
संवर्द्धकत्वेन च प्रतिषिद्धत्वात्, अतस्तद् वाक्यस्य मांसार्थकरणं नोचितम् ।
यदि महावीरस्वामी चिकित्सारूपेणापि मांसमभक्षयिष्यत् तदा चिकित्सा-
जवनिकान्तः पातेन जैनसंघोऽपि नानाप्रकारकमांसभक्षकोऽभविष्यत् ।

अत्र वस्तुतत्त्वनिर्णयार्थं तद्वाक्ये ये आपत्तिजनकाः शब्दा द्वयर्थकतया

द्वयर्थक शब्द से मांसार्थं गृहीत नहीं होता है फिर भी यदि ऐसा ही
अर्थ किया जावे तो इसमें केवल मोह-अज्ञान का ही कारण माना जावेगा ।

(४) अपिच-जब महावीर स्वामी को पित्तविकार से उत्पन्न संग्र-
हणीरोग हुआ-तब उसकी चिकित्सा के लिये पित्तप्रकृतिक मांसाहार
युक्त नहीं माना गया है । क्योंकि वैद्यकशास्त्र के अनुसार संग्रहणी
रोग की चिकित्सा के रूप में मांस का भोजन सर्वत्र प्रतिकूल होने से
एवं संग्रहणी का संवर्द्धक होने से प्रतिषिद्ध किया गया है । इसलिये
इन वाक्यों का अर्थमांसार्थपरक करना उचित नहीं है । यदि महावीर
स्वामीचिकित्सारूप से भी मांस का भक्षण कर लेते तो चिकित्सारूप
जवनिका के भीतर आजाने के कारण जैनसंघ भी नाना प्रकार के
मांस के भक्षक हो जाता ।

यहां वस्तुतत्त्व के निर्णय के लिये, इस वाक्य में जो आपत्तिजनक

ग्रहण करी शक्य नहीं छतां पण ने ओवे। अथ ग्रहण करवाभां आवे,
तो तेभां डेवण भोड (अज्ञान) इप कारण न भानवुं नेछे।

(४) वणी न्याये महावीर स्वामीने पित्तविकार न्य संग्रहणीने
रोग थयो, त्यारे तेनी चिकित्साने भाटे पित्तप्रकृतियुक्त मांसाहारने युक्त
(पथ्य) भानवाभां आव्ये। नथी, कारण डे वैद्यकशास्त्रानुसारेण संग्रहणी
संग्रहणीना रोगभां मांसना लोचनने तदन प्रतिकूल होवाने कारणे संग्रह-
णीवर्धक कथुं छे। तेथी ते रोगभां तेना सेवनने निषेध न करवाभां आव्ये।
छे। आ वाक्येने मांसार्थनुं प्रतिपादन करनारा भानवा, ते उचित न गणी
शक्य ने महावीर स्वामीने चिकित्साना इपभां पण मांसाहारनुं सेवन कथुं
छात, तो तेभनुं अनुकरण करीने जैनसंघ पण मांसाहारनुं सेवन करतो।
थछ गये छात परन्तु ओवुं तो न्युं नथी।

अही वस्तुतत्त्वने निर्णय करवा भाटे आ वाक्यभां ने आपत्तिजनक
म० ९८

સંદિગ્ધાઃ સન્તિ તે અધસ્તાદુપદર્શ્યન્તે-‘કવોય, સરીરા, મજ્જાર, કઢણ, કુક્કુડ, મંસ, इति षट्, તેવાં ચ ષણ્ણામપિ શબ્દાનાં દ્વૌ દ્વૌ અર્થો ઉપદર્શ્યન્તે તથાદિ- ‘કવોય’ કપોતઃ-પારાવતઃ ફલં ચ ૧, ‘સરીરા’ શરીરમ્ પ્રાણિશરીરમ્ ૧, વનસ્પતિશરીરં ૨ ચ ૨, તત્ર વનસ્પતિશરીરપદેન વલ્કલમ્, પત્રમ્, પુષ્પમ્, મૂલ-સહિતગર્ભશ્ચ ગૃહ્યતે, ‘મજ્જાર’ માર્જારઃ-વિડાલઃ ૧ માર્જારનામાવાયુશ્ચ ૩, ‘કઢણ’ કૃતમ્-સંસ્કૃતં ઉપસ્કૃતમ્ ૧ ભાવિતં ચ ૨ વસ્તુતસ્તુ ‘કૃતી છેદને’ इत्यस्य धातोः रूपम्, તેન માર્જારં-તન્નામાનં વાયું ક્રન્વતિ છિન્વતીતિ માર્જારકૃતમિતિ નિગૂઢોઽર્થઃ, કુક્કુટમાંસમિત્યસ્ય વિશેષણમેતદ્ બોધ્યમ્ ૪, ‘કુક્કુડ’-કુક્કુટઃ-કુક્કુટપદવાચ્યઃ પ્રાણી ૧ વીજપૂરકં ચ ‘વીજોરા’ इति भाषामसिद्धं फलम् ૨ ૫,

શબ્દ દ્વયર્થકરૂપ સે સંદિગ્ધ હૈં ઝન્હેં હમ નીચે દિઁલ્લાતેં હૈં-‘કવોય, સરીરા, મજ્જાર, કઢણ, કુક્કુડ, મંસ, ये छह शब्द हैं इन छहों शब्दों के दो दो अर्थ इस प्रकार से हैं-‘कवोय’ कपोत-कवूनर १ और कूष्माण्ड फल २ (१) ‘सरीरा’ शरीर-प्राणि शरीर १ और वनस्पति शरीर २ (२) वनस्पतिशरीर से बल्कल-छाल, पत्र, पुष्प मूलसहित गर्भग्रहण किया जाता है। ‘मज्जार’ मार्जारविडाल और मार्जार नाम की वायु २ (३) ‘कडण’ कृत-पकाकर तैयार किया गया २ और भावित किया गया। २ कृत यह शब्द ‘कृती छेदने’ इस धातुका रूप है। इससे यह अर्थलभ्य होता है कि जो मार्जारनामक वायु को नष्ट करता है वह मार्जारकृत है। यह ‘कुक्कुटमांस’ इसका विशेषण है। ‘कुक्कुट’-कुक्कुट-

द्विअर्थी शब्दो वडे आ संहिग्धता उद्भवती छे, ते डवे प्रकट करवाभां आवे छे-“ कवोयसरीरा, मज्जार, कडण, कुक्कुड, मंस ” आ छ शब्दोने कारण्णे आ विवाह उत्पन्न थयो छे. आ छ शब्दोना णण्णे अर्थ थाय छे, ते नीचे प्रकट करवाभां आब्या छे.- (१) ‘कपोत’ ओटले कपूतर अथवा कूष्मांडक (कैलु) (२) “ सरीरा ” शरीर ओटले प्राणिशरीर अने वनस्पतिशरीर वनस्पतिशरीर वडे छाल, पान, डूल अने मार्जार नामने वायु (४) “ कडण ” कृत ओटले पकावीने तैयार करेल अने भावित करायेल ‘कृत’ आ यह “ कृती छेदने ” आ धातुनुं इय छे. तेनो आ प्रकारने निगूढ अर्थ थाय छे के जे मार्जार नामने वायुनो नाश करे छे, तेनुं नाम ‘मार्जारकृत’ छे, आ यह “ कुक्कुटमांस ” आ यहनुं विशेषण छे. (५) “ कुक्कुड ” कुक्कुट ओटले कूकडो अने बीजपूरक (बिजेरातुं इण) (६)

‘मंस’ मांसम्-मांसं प्राणिशरीरवर्ति १ फलस्य गर्भः-मध्यभागः ‘गूदा’ इति भाषाप्रसिद्धश्च वर्तते, तत्र यद्यपि उपर्युक्तरीत्या अनेकसहस्राः द्वयर्थकाः शब्दाः बहुपुरातनकालाद् लोके शास्त्रे च व्यवहियन्ते-वैद्यकशब्दसिन्धौ १, राजवल्लभे २, भावप्रकाशे ३, सुश्रुतसंहितायाम् ४, शालिग्रामनिघण्टौ ५, बृहद्निघण्टौ ६ च इत्यादिवैद्यकग्रन्थेषु प्रज्ञापनासूत्रे च जैनागमे च वनस्पतिवाचकानाम् प्राणिवाचकानां च द्वयर्थकानाम् अनेकसहस्राणां शब्दानां स्पष्टतया उल्लेखो वर्तते, तत्र प्रस्तुते भगवतीसूत्रोक्तवाक्ये प्रोक्तानां पण्णां द्वयर्थकशब्दानां कपोतशरीरादिमांसपर्यन्ताः षडर्थः प्रकृते कथमपि न गृह्यन्ते अपितु कूष्माण्डक फलादि बीजपूरकफलमध्यभागपर्यन्ता एवार्थाः वक्ष्यमाणयुक्तिभिः परिगृह्यन्ते इति सिद्धान्तपक्षो विजयते ।

पदवाच्य प्राणी-सुर्गा और बीजपूरक-बिजौराफल, २ ‘मंस’ प्राणिशरीरवर्ति-मांस-गर्भ, और फलगर्भ-गूदा यद्यपि उपर्युक्त रीति से हजारों द्वयर्थक शब्द बहुत ही प्राचीन काल से लोक में और शास्त्र में व्यवहृत होते चले आ रहे हैं । वैद्यकशास्त्रों में जैसे-वैद्यकशब्दसिन्धु १ राजवल्लभ २, भावप्रकाश ३ सुश्रुतसंहिता ४ शालिग्रामनिघण्टु और बृहद्निघण्टु इत्यादिकों में और जैनागमरूप सूत्र में वनस्पतिवाचक और प्राणिवाचक द्वयर्थक अनेक शब्दों का स्पष्टरूप उल्लेख देखने में आता है । प्रस्तुत भगवतीसूत्रोक्त वाक्य में प्रोक्त छह द्वयर्थक शब्दों का कपोतशरीर से लेकर मांस पर्यन्त तक का अर्थ प्रकृत में कथमपि ग्रहण नहीं होता है प्रत्युत कूष्माण्ड फल बीजपूरक गूदा आदि ये ही इनके अर्थरूप से ग्रहण किये गये हैं-इसलिये यहाँ सिद्धान्त पक्ष ही जय

“मंस ’ मांस आ पदना जे अर्थ थाय छे-प्राणीआने। शरीरनुं मांस अने इणने। गल (युंढे) आ प्रकारना डमरे। द्विअर्थी शण्डे। प्राचीनकालथी लोकैमां अने शास्त्रेमां प्रयोग थते आवे छे वैद्यक शण्ड सिंधु, राजवल्लभ, भावप्रकाश, सुश्रुतसंहिता, शालिग्राम निघण्टु, अने पृष्ठ निघण्टु, आ छ वैद्यकशास्त्रेमां, अने जैनागमसूत्र प्रज्ञापनासूत्रमां वनस्पति अने प्राणिवाचक द्विअर्थी डमरे। शण्डे। स्पष्ट रूपे उल्लेख थयेले। जेवामां आवे छे। प्रस्तुत भगवतीसूत्रमां उचित वाक्येमां पणु कपोतशरीरथी लधने मांस पर्यंतना छ द्विअर्थी शण्डे। वपराया छे तेमना कपूतरथी लधने मांस पर्यंतना अर्थे अडीं अडणु करी शकय तेम नथी, परन्तु कूष्मांड (कौण्ड) इणथी लधने भिजेराना गल पर्यंतना अर्थे न अडीं अडणु करवा योग्य छे। तेथी अडीं सिद्धान्त पक्षने न नय थाय छे। आ विषयने लागतां अन्य

અથ સર્વપ્રથમં કપોતશબ્દમધિકૃત્ય વિચારઃ પ્રસ્તૂયતે ૧-પારાવતઃ કલરવઃ કપોતોઽથ શશાદનઃ' इति अमरकोपस्य द्वितीयकाण्डे कपोतशब्दः पारावतस्य पर्यायतया प्रतिपादितः, पारावतश्च पक्षिनिशेषः प्रसिद्धएवेति कपोतोऽपि स एव पक्षिविशेषः आवालं प्रसिद्धः, किन्तु सुश्रुतसंहितायां फलवृक्षप्रकरणे—“पारावतं सुमधुरं रुच्यमत्यग्निवातनुत्' इति वाक्यात् पारावतवृक्षस्य सुश्रुतेऽनेकस्थले सधुल्लेखाच्च तस्य वृक्षत्वं सिद्धम्, अत एव कपोतस्यापि पारावतपर्यायतया वृक्षत्वं सिद्धमेव

૨-કિંચ વૈદ્યકશબ્દસિન્ધુકોષે-કપોતશબ્દેન પારીશનામકો વૃક્ષોઽભિહિતઃ,

કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ । इस विषय में प्रमाण इस प्रकार से हैं—कपोत शब्द को लेकर विचार-अमरकोश के द्वितीय काण्ड में 'पारावतः कलरवः कपोतोऽथ शशादनः' ऐसा कहा गया है—सो इसमें कपोत शब्द पारावत पक्षिविशेष है यह तो प्रसिद्ध ही है । इस कारण कपोत भी वही पक्षि-विशेष हीगा, यह बात आवाल जानते हैं । किन्तु सुश्रुतसंहिता में जहां फलवृक्षका प्रकरण आया है उसमें 'पारावतं सुमधुरं रुच्यमत्यग्निवातनुत्' ऐसा वाक्य मिलता है इससे यह सिद्ध होता है पारावत एक वनस्पति है और सुश्रुतसंहिता में अनेक स्थल में इसका उल्लेख मिलता है । इस कारण कपोत भी पारावत का पर्याय शब्द होने के कारण वनस्पति है ऐसा सिद्ध हो जाता है ।

(૨) વૈદ્યક શબ્દ સિન્ધુકોષ મેં કપોત શબ્દ સે પારીશ નામકવૃક્ષ કહા ગયા હૈ । પારીશ શબ્દ કા અર્થ પ્લક્ષવૃક્ષ હોતા હૈ । અન્યત્ર મી

પ્રમાણે છે—અમરકોશના બીજા કાંડમાં “ પારાવતઃ કલરવઃ કપોતોઽથ શશાદનઃ ” એવું કહેવામાં આવ્યું છે. તેમાં ‘કપોત’ શબ્દને “ પારાવત અથવા કપૂતર ” નો પર્યાયવાચી શબ્દ કહ્યો છે. પારાવત નામનું પક્ષિવિશેષ છે, એ વાત તો પ્રસિદ્ધ છે. તેથી ‘કપોત’ પદ પણ એજ પ્રક્ષિવિશેષનું વાચક છે, એ તો સૌવ જાણે છે. પરંતુ સુશ્રુતસંહિતામાં જ્યાં ફલવૃક્ષનું પ્રકરણ આવ્યું છે તેમાં “ પારાવતં સુમધુરં રુચ્યમત્યગ્નિવાતનુત્ ” આ વાક્યનો પ્રયોગ થયેલો છે. તેથી સિદ્ધ થાય છે કે ‘ પારાવત ’ એક વનસ્પતિ છે, અને સુશ્રુતસંહિતામાં અનેક સ્થળે તેનો ઉલ્લેખ થયેલો છે. આ કારણે કપોત પણ પારાવતનો પર્યાયવાચી શબ્દ હોવાથી, તે પણ એક વનસ્પતિ રૂપ હોવાનું સિદ્ધ થાય છે.

(૨) વૈદ્યક શબ્દોના સિન્ધુકોષ નામના શબ્દકોષમાં ‘કપોત’ શબ્દનો અર્થ “ પારીશવૃક્ષ ” બતાવ્યો છે. પારીશ શબ્દનો અર્થ પ્લક્ષવૃક્ષ થાય છે.

પારીશશબ્દસ્ય ચ પ્લક્ષવૃક્ષરૂપોઽર્થઃ । અન્યત્રાપિ ‘વનૌષધિદર્પણે’ પ્લક્ષવૃક્ષસ્ય મહત્ત્વં પ્રતિપાદિતમ્—

“પ્લક્ષઃ કષાયઃ શિશિરો વ્રણયોનિગદાપહઃ । દાહપિત્તકફાપ્ધનઃ શોથહારક્તપિત્તહત્”

૩-અથ શરીરશબ્દમધિકૃત્ય વિચાર્યતે-શરીરસ્ય પ્રાણિદેહે इति” પ્રસિદ્ધત્વેઽપિ વનસ્પતિમાત્રસ્યૈવ ઔદારિકાદિશરીરત્રયસ્ય જિનેશ્વરૈઃ પ્રતિપાદિતત્વેન વૃક્ષાદૌ શરીરશબ્દવ્યવહારસ્ય સિદ્ધત્વાત્, વૈદ્યકશાસ્ત્રેઽપિ વનસ્પતેઃ પત્રપુષ્પફલાદીનામજ્ઞત્વપ્રતિપાદનાત્, કૂષ્માણ્ડફલસ્ય કપોતસદૃશવર્ણત્યાચ્ચ કૂષ્માણ્ડકફલમેવ કપોતશરીરશબ્દેન ભગવતામભિપ્રેતમિતિ સિદ્ધમ્, કપોતશરીરવર્ણ સાધર્મ્યાત્ કપોતશરીરશબ્દસ્ય કૂષ્માણ્ડકફલે લક્ષણા બોધ્યા, તથા ચોક્તમ્—

‘વનૌષધિદર્પણ’ મેં પ્લક્ષવૃક્ષ કા મહત્ત્વ હસ પ્રકાર કહા ગયા હે ‘પ્લક્ષઃ કષાયઃ શિશિરો’ इत्यादि ।

(૨) શરીર શબ્દ કો લેકર વિચાર-શરીર શબ્દ યદ્યપિ પ્રાણી કે દેહ મેં પ્રસિદ્ધ હૈ, ફિર ઓ હસ શબ્દ કા વ્યવહાર વનસ્પતિમાત્ર મેં ઓર ઔદારિક આદિ ત્રીન શરીરોં મેં જિનેશ્વર દેહને પ્રતિપાદિત કિયા હૈ । હસ કારણ વૃક્ષાદિક મેં હસકા વ્યવહાર સિદ્ધ હોતા હૈ । વૈદ્યકશાસ્ત્ર મેં ઓ વનસ્પતિ કે પત્ર, ફલ આદિ અજ્ઞરૂપ સે પ્રતિપાદિત કિયે ગયે હૈ । કૂષ્માણ્ડફલ કપોતસદૃશ વર્ણવાલા હોતા હૈ । હસ કારણ કપોત શરીર શબ્દ સે ભગવાન કો કૂષ્માણ્ડફલ હી અભિપ્રેત થા યહ સિદ્ધ હોતા હૈ । કપોત કે શરીર કે વર્ણસાધર્મ્ય કો લેકર કપોતશરીર શબ્દ કી લક્ષણા

‘વનૌષધિદર્પણુ’ નામના અર્થમાં ‘પ્લક્ષવૃક્ષનુ’ આ પ્રકારનુ’ મહત્ત્વ કહ્યું છે—

“પ્લક્ષઃ કષાયઃ શિશિરો” इत्यादि.

(૩) ‘શરીર’ આ પદનુ’ સ્પષ્ટીકરણુ-જો કે ‘શરીર’ શબ્દ પ્રાણીના દેહના અર્થમાં પ્રસિદ્ધ છે, છતાં પણ આ શરીર શબ્દને વ્યવહાર હરેક વનસ્પતિના શરીર રૂપે અને ઔદારિક આદિ ત્રણ શરીરો રૂપે જિનેશ્વર દેવે પ્રતિપાદિત કર્યા છે. તે કારણે વૃક્ષાદિકમાં પણ ‘શરીર’ પદને વ્યવહાર સિદ્ધ થાય છે. વૈદ્યકશાસ્ત્રમાં પણ વનસ્પતિમાં પાન, પુષ્પ, ફલ આદિને અંગ રૂપે પ્રતિપાદિત કરવામાં આવેલ છે. કૂષ્માણ્ડફલ કપોતના જેવા વર્ણવાળું હોય છે તે કારણે ‘કપોતશરીર’ આ શબ્દ દ્વારા મહાવીર પ્રભુ કૂષ્માણ્ડફળની જ વાત કરતા હતા, તે સિદ્ધ થાય છે. કપોત શરીરના વર્ણની સાધર્મ્યતા (સમાનતા)ને લીધે કૂષ્માણ્ડફલમાં ‘કપોતશરીર’ આ શબ્દની

“તાસ્થ્યાત્તથૈવ તાદ્ધર્મ્યાત્ તત્સામીપ્યાત્તથૈવ ચ ।

તત્સાહચર્યાત્ તાદધર્મ્યાત્ જ્ઞેયા વૈ લક્ષણા બુધૈઃ” ઇતિ,

યથા તદ્ધર્મ્યાત્-સિંહો માણવકઃ, ગૌર્વાહીક ઇત્યાદિ સ્થલે સિંહગોશબ્દાદીનાં માણવકવાહીકાદિપુ લક્ષણા ભવતિ, માણવકવાહીકાદિપુ ક્રમશઃ સિંહગવાદિવૃત્તિ-પરાક્રમજાડચમાન્ધાદિ ધર્મસત્ત્વાત્, તથૈવ પ્રકૃતેડપિ કૂષ્માણ્ડકફલે કપોત-શરીરવૃત્તિધૂસરવર્ણવત્ત્વાત્ કપોતશરીરશબ્દસ્ય તદર્થે લક્ષણા ભવતિ, લક્ષણાયા અપિ શબ્દવૃત્તિત્વેન તપાર્ડાપ લક્ષ્યાર્થબોધો ભવત્યેવ, લક્ષણાવૃત્તેરપિ અનેકાનિ ઉદાહરણાનિ સન્તિ યથા-‘ગંગાયાં ઘોષઃ’ મચ્ચાઃ ક્રોશન્તિ, યઘ્તીઃ પ્રવેશય, ગૌર્વા-

કૂષ્માણ્ડકલ મેં હૈ । એસા જાનના ચાહિયે-સો હી કહા હૈ-‘તાસ્થ્યાત્તથૈવ’ ઇત્યાદિ ।

તાદ્ધર્મ્ય સે લક્ષણા ઇસ પ્રકાર સે હોતી હૈ-જૈસે-‘સિંહો માણવકઃ’ ‘ગૌર્વાહીકઃ’ ઇત્યાદિ સ્થલોંમેં સિંહ, ગોશબ્દ આદિ ફોં કી લક્ષણા માણ-વક (ચાલક) વાહીક આદિકોં મેં હોતી હૈ ક્યોંકિ માણવકવાહીક આદિકોં મેં ક્રમશઃ, સિંહ ગવાદિકોં મેં રહા હુઆ પરાક્રમ, જાડચ, માન્ધ આદિ ધર્મોં કા સદ્ભાવ પાયા જાતા હૈ । ઉસી પ્રકાર પ્રકૃત મેં બી કૂષ્માણ્ડકલ મેં, કપોતશરીર મેં રહા હુઆ જો ધૂસર વર્ણ હૈ ઉસકા સદ્ભાવ પાયા જાતા હૈ । ઇસલિયે કપોતશરીર શબ્દ કી લક્ષણા કૂષ્માણ્ડ-કલ મેં હોતી હૈ લક્ષણા દ્વારા બી શબ્દવૃત્તિ હોને સે લક્ષ્યાર્થ કા બોધ હોતો હી હૈ । લક્ષણાવૃત્તિ કે બી અનેક ઉદાહરણ હૈ-જૈસે-‘ગંગાયાં-ઘોષઃ’ ‘મચ્ચાક્રોશન્તિ, યઘ્તીઃ પ્રવેશય, ગૌર્વાહીકઃ, કાકેભ્યો દધિ, રક્ષ્ય-

સાથે લક્ષણાની અપેક્ષાએ સમાનતા રહેલી જ છે. કહ્યું પણ છે કે-“ તાસ્થ્યા-ત્તથૈવ ” ઇત્યાદિ તાદ્ધર્મ્ય (સાધર્મ્ય) દ્વારા લક્ષણા આ પ્રકારે થાય છે-જેમ કે “ સિંહો માણવકઃ ” “ ગૌર્વાહીકઃ ” ઇત્યાદિ સ્થળોમાં સિંહ, ગોશબ્દ આદિકોની લક્ષણા માણવક (ચાલક) વાહીક આદિકોમાં થાય છે, કારણ કે માણવકવાહીક આદિકોમાં ક્રમશઃ સિંહ, ગવાદિકોમાં રહેલા પરાક્રમ, જાડચ, માન્ધ આદિ ધર્મોને સદ્ભાવ જોવામાં આવે છે. એજ પ્રમાણે પ્રસ્તુત કૂષ્માણ્ડક ફલમાં, કપોતશરીરમાં રહેલો જે ધૂસર વર્ણ છે, તેનો સદ્ભાવ જોવામાં આવે છે. તે કારણે કપોતશરીર શબ્દની લક્ષણા કૂષ્માણ્ડક ફલમાં હોય છે. લક્ષણ દ્વારા પણ શબ્દવૃત્તિ હોવાથી લક્ષ્યાર્થનો બોધ થાય છે જ લક્ષણાવૃત્તિનાં પણ અનેક ઉદાહરણ છે. જેમ કે-“ગંગાયાં ઘોષઃ” “મચ્ચાક્રો-

હીકઃ, કાકેભ્યો દધિરક્ષ્યતામ્, કલિજ્ઞો યુધ્યતે, સઃ પલાયિતઃ' इत्यादि, तात्पर्यानुपपत्तिश्च लक्षणाबीजम्, प्रकृतेऽपि प्राप्तस्य वीतरागस्य प्रभोर्महावीरस्य कूष्माण्डकफले तात्पर्यानुपपत्त्या लक्षणा संभवति, तथा च मुख्यार्थस्य बाधात् लक्षणया कपोतशरीरशब्दस्य कूष्माण्डकफलमर्थः सिध्यति, वस्तुतस्तु भगवतो महावीरस्य केवलित्वात्, वीतरागत्वात्, अहिंसाव्रतपालकत्वात्, आसत्वाच्च तद् वाक्यस्य पूर्वोक्तस्य कूष्माण्डकफले एव प्रकरणादिना शक्तिग्रहः सिद्धः, तथा चोक्तम्—

“शक्तिग्रहं व्याकरणोपमान—कोषाप्तवाक्याद् व्यवहारतश्च ।

વાક્યસ્ય શેષાદ્ વિવૃત્તેર્વદન્તિ સાન્નિધ્યતઃ સિદ્ધપદસ્ય વૃદ્ધાઃ' इति, एतेन कवित् कोशे कपोतशब्दस्य कूष्माण्डाऽर्थो न प्रसिद्ध इति परास्तम्, वैद्यककोषे ताम् 'कलिज्ज्ञो युध्यते, स पलायितः' इत्यादि, लक्षणा का बीज तात्पर्य की अनुपपत्ति होती है । प्रकृत में भी प्राप्तवीतरागप्रभु महावीर के तात्पर्य की अनुपपत्ति से कपोतशरीर शब्द की लक्षणा कूष्माण्डफलमें होती है । तथा च—मुख्यार्थ की बाधा से लक्षणा द्वारा कपोतशरीर शब्द का अर्थकूष्माण्डक फल है ऐसा सिद्ध होता है । वास्तव में तो भगवान् महावीर के केवली होने से, वीतराग होने से, अहिंसाव्रत-पालक होने से, और आस होने से पूर्वोक्त उनके वाक्यका कूष्माण्डक-फल में ही प्रकरण आदि को लेकर शक्तिग्रह सिद्ध है । सो ही कहा है—‘शक्तिग्रहं व्याकरणोपमान’ इत्यादि पूर्वोक्त कथन से अब यह बात सिद्ध हो जाती है कि जो कोई ऐसा कहते हैं कि कोश में कहीं पर

शन्ति, ” “ यन्टीः प्रवेशय ”, “गौर्वाहीका, कાકેભ્યો દધિ, રક્ષ્યતામ્ ” “કલિજ્ઞો યુધ્યતે, સ પલાયિતઃ” ઇત્યાદિ લક્ષણના બીજ તાત્પર્યની અનુપપત્તિ થાય છે. પ્રસ્તુત વિષયમાં પણ પ્રાપ્ત વીતરાગ પ્રભુ મહાવીરના તાત્પર્યની અનુપ-પત્તિની અપેક્ષાએ કપોતશરીર શબ્દની લક્ષણા કૂષ્માંડક ફળમાં હોય છે. વળી મુખ્યાર્થની બાધાને લીધે લક્ષણા દ્વારા કપોતશરીર શબ્દનો અર્થ કૂષ્માંડક ફળ છે, એવું સિદ્ધ થાય છે. વાસ્તવિક રીતે વિચાર કરવામાં આવે, તો ભગવાન મહાવીર કેવલી હોવાથી, વીતરાગી હોવાથી, અહિંસાવ્રતપાલક હોવાથી, અને આસરૂપ હોવાથી પૂર્વોક્ત તેમના વાક્યના “કપોતશરીર” પદનો અર્થ કૂષ્માંડક ફળ જ સિદ્ધ થાય છે. એજ “શક્તિગ્રહં વ્યાકરણો-પમાન” ઇત્યાદિ કથન દ્વારા વ્યક્ત થાય છે.

આ પૂર્વોક્ત કથનથી હવે એ વાત સિદ્ધ થઈ જાય છે કે “જે કોઈ એવું કહે છે કે કોષમાં કોઈ પણ ,જગ્યાએ કપોતશબ્દનો અર્થ કૂષ્માંડક

કપોતશબ્દસ્ય કૂઘ્માણ્ડરૂપાર્થપ્રતિપાદિતત્વાત્ વ્યાકરણાદિના તસ્ય તદર્થે શક્તિર્નિર્ણય સંભવાત્, વ્યાકરણાદીનાં કોષસ્ય ચ સમાનતયૈવ શબ્દશક્તિગ્રાહકત્વાત્ નચ મગવતો મહાવીરસ્ય આપ્તત્વેऽપિ તદુક્તપૂર્વવાક્યસ્ય કૂઘ્માણ્ડકાર્થે તાત્પર્યસત્ત્વેકથં તત્તાત્પર્ય- જ્ઞાનમન્યેષામિતિ ન વાચ્યમ્? વૃત્તિકારાદિભિસ્તથાર્થસ્ય વ્યાખ્યાતત્વેન શુદ્ધપરમ્પરયા તત્તાત્પર્યનિર્ણયસંભવાત્, કથમન્યથા તત્તાત્પર્યજ્ઞાનં. વિના વૃત્તિકારાદય સ્તદ્વાચ્યસ્ય ઉક્તાર્થપરતયા વ્યાચક્ષીરન્, અતસ્તેષામપિ આચાર્યપરમ્પરયા મગવતસ્તાત્પર્યજ્ઞાનમાસી-

મી કપોતશબ્દ કા અર્થકૂઘ્માણ્ડફલરૂપ સે પ્રસિદ્ધ નહીં હૈ । સો નહીં ક્યોંકિ વૈધક શબ્દકોષ મેં કપોત શબ્દ કા કૂઘ્માણ્ડરૂપ અર્થપ્રતિપાદિત હુઆ હૈ તથા વ્યાકરણ આદિ કે દ્વારા ઉસકી શક્તિ કા નિર્ણય ઉસ અર્થમેં હો જાતા હૈ । વ્યાકરણ આદિ ઓર કોષ યે સમાનરૂપ સે હી શબ્દશક્તિ કે ગ્રાહક હોતે હૈં । યદિ યહાં પર એસી આશંકા કી જાય કી મગવાન્ મહાવીર તો આસ થે-ઇસલિયે ઉનકે દ્વારા પ્રયુક્ત પૂર્વોક્ત પૂર્વવાક્ય કા તાત્પર્ય કૂઘ્માણ્ડરૂપ અર્થમેં થા-પરન્તુ ફિર મી અન્યજનોં કો ઉસ વાક્ય કે તાત્પર્ય કા જ્ઞાન કેસે હુઆ? તો ઇસકા ઉત્તર યહ હૈ-કિ વૃત્તિકારાદિકોં ને ઇસી પ્રકાર સે ઇસ વાક્ય કા અર્થ પ્રકટ કિયા હૈ-ઇસ કારણ શુદ્ધ પરમ્પરા ને પૂર્વ મેં ઇસી પ્રકાર વાક્ય કે તાત્પર્ય કા નિર્ણય કિયા હૈ । એસા સંભવ હો જાતા હૈ, એસી વાત ન હોતી તો ઇસ વાક્ય કે તાત્પર્ય કા જ્ઞાન હુએ વિના વૃત્તિકારાદિક ઇસ વાક્ય કી ઉક્તાર્થપરકરૂપ સે કેસે વ્યાખ્યા કરતે । ઇસસે યહ વાત કહી જા સકતી હૈ ઉનકો મી આચાર્યપરમ્પરા સે મગવાન્ કે તાત્પર્ય કા જ્ઞાન

ઇવરૂપે પ્રસિદ્ધ નથી, તો એ વાત સ્વીકારી શકાય તેમ નથી, કારણ કે વૈધક શબ્દકોષમાં કપોત શબ્દનો કૂઘ્માણ્ડરૂપ અર્થ પ્રતિપાદિત થયો છે. તથા વ્યાકરણ આદિ દ્વારા તેની શક્તિનો નિર્ણય તે અર્થમાં થઈ ગયો છે. વ્યાકરણ આદિ અને કોષ, તેઓ સમાન રૂપે જ શબ્દશક્તિના ગ્રાહક હોય છે. જો અહીં એવી આશંકા સેવવામાં આવે કે ભગવાન મહાવીર તો આપ્ત હતા, પરન્તુ અન્ય જનોને તે વાક્યના તાત્પર્યનું જ્ઞાન કેવી રીતે થયું? તો તેનો ઉત્તર આ પ્રમાણે છે-વૃત્તિકારાદિકોએ આ પ્રકારે જ આ વાક્યનો અર્થ પ્રકટ કર્યો છે-આ કારણે શુદ્ધ પરમ્પરાએ પૂર્વે આજ પ્રકારે આ વાક્યના તાત્પર્યનો નિર્ણય કર્યો છે, એવો સંભવ હોઈ શકે છે. જો એવી વાત ન હોત તો આ વાક્યના તાત્પર્યનું જ્ઞાન થયા વિના વૃત્તિકારાદિકો આ વાક્યની ઉક્તાર્થપરક રૂપે કેવી રીતે વ્યાખ્યા કરી શકત? તેથી એવું કહી શકાય કે તેમને પણ આચાર્ય પરમ્પરા વડે ભગવાનના તાત્પર્યનું જ્ઞાન હતું જ

देव इति वक्तुं शक्यते, कूष्माण्डस्य महत्त्वं तु वैद्यकशास्त्रे सुश्रुतसंहितायामुक्तमेवेति ।

“पित्तघ्नं तेषु कूष्माण्डं, बालमध्यं कफावहम् ।

पक्कलघूष्णं सक्षारं दीपनं वस्तिशोधनम् ॥ १ ॥

कैयदेवनिघण्टौ चोक्तम्—‘कूष्माण्डं शीतलं वृष्यं, स्वादुपाकरसं गुल्मम् ।

हृद्यं रुक्षं सरं स्यन्दि, श्लेष्मलं वातपित्तजित् ।

कूष्माण्डशाकं गुरुसन्निपातज्वरामशोफानिलदाहहारि” इति,

अत एव कूष्माण्डशाकस्यापि ज्वरदाहहारित्वादन कूष्माण्डफलद्वयस्य रेवत्या पाकः उपस्कृतः, भगवता च तत्ताकस्य पथ्यानुकूलत्वेऽपि निजार्थनिमित्तत्वेन आधाकर्मादिदोषदूषितत्वात् नाङ्गीकृतः प्रासुकैषणीयभोजिनां मुनीनां मोक्षगति-वैमानिकदेवगतिश्च गतिद्वयी एव भवति, तथापि भगवतो महावीरस्य मोक्ष-

था ही कूष्माण्ड का महत्त्व तो वैद्यकशास्त्र में सुश्रुतसंहिता में ऐसा कहा है—‘पित्तघ्नं तेषु कूष्माण्डं’ इत्यादि । कैयदेवनिघण्टु में कहा है—“कूष्माण्डं शीतलं वृष्यं” ‘कूष्माण्डशाकं गुरुसन्निपात’ इत्यादि । इसलिये कूष्माण्ड के शाक को भी ज्वर, दाह, हारक होने से रेवती ने कूष्माण्डफलद्वय का पाक तैयार किया था । परन्तु पथ्यानुकूल होने पर भी भगवान् जो उसे लाने से इन्कार किया सो उसका कारण यह था कि रेवती ने उसे भगवान् महावीर को उद्देश्य करके निर्मित किया था । इसलिये वह आधाकर्मादिदोष से दूषित था । प्रासुकैषणीय भोज्यपदार्थ को अपने आहार के उपयोग में लानेवाले मुनिजनों के दोही गतियां प्राप्त होती हैं—एक तो मोक्षगति और दूसरी वैमानिकदेवगति भगवान् महावीर के

कूष्मांडकेतुं महत्त्वं सुश्रुतसंहिता नामना वैद्यकशास्त्रमां आ प्रभाषे कहुं छे—

“पित्तघ्नं तेषु कूष्माण्डं” इत्यादि कैयदेवनिघण्टु नामना वैद्यकग्रंथमां कहुं छे

के—“कूष्माण्डं शीतलं वृष्यं” “कूष्माण्डशाकं गुरुसन्निपात” इत्यादि आ रीते

कूष्मांडकेतुं शाक पण्डु ज्वर, दाहहारक होवाथी रेवतीये कूष्मांडकेना (कोणानां,

कूम्भानां) ये कृणोने पाक तैयार कर्यो हतो. जे के आ आहार पथ्य हतो,

पित्तशामक हतो, छातां पण्डु भगवाने ते आहार दाववानी ना पाडी हती,

कारण के रेवतीये ते आहार महावीर भगवानेने निमित्ते जनान्यो हतो,

ते कारणे ते आधाकर्मा आदि दोषोथी दूषित हतो. प्रासुकैषणीय भोज्य

पदार्थने पोताना आहार इये ग्रहण करनार मुनिजनेने जे ज गतिओ

प्राप्त थाय छे—(१) मोक्षगति, (२) वैमानिक देवगति.

भगवान् महावीरने मोक्षगति अवश्य प्राप्त थवानी हती. मांसाहार

ગતિરેવ નિશ્ચિતા, માંસાહારેણ તુ નરકગતિર્ભવતિ, સ્થાનાંગાદિષુ માંસાહારસ્ય મગવદ્ભિર્જિનેશ્વરૈરેવ નરકાયુષ્યહેતુત્વસ્ય પ્રતિપાદિતત્વાત્ કથં-સ્વયમેવ મગવાન્ માંસાહારં કુર્યાત્, તથાચોક્તં સ્થાનાંગસૂત્રસ્ય ચતુર્થસ્થાને-‘ચઉર્હિ ઠાણેર્હિ જીવા ણેરહ્યત્તાણ કમ્મં પકરે’તિ તં જહા-મહારંભયાણ ૧, મહાપરિગ્ગહયાણ ૨, પંચિદિ-યવહેણ ૩, કુણિમાહારેણં ૪’ ઇતિ,

મહારમ્ભતયા ૧, મહાપરિગ્રહતયા ૨, પચ્ચેન્દ્રિયવધેન ૩, કુણિમાહારેણ ૪, ઇતિ, એવમેવૌપપાતિકાદિષ્વપિ પ્રતિપાદિતમ્,

વૃત્તિકૃતા ચ સ્થાનાંગસૂત્રસ્ય તૃતીયાંગસૂત્રે નવમે સ્થાને તસ્ય ફલાર્થકત્વસ્યેવ ઉક્તત્વેન તસ્યાપિ દ્વિતીયોર્થ એન અભિમતો બોધ્યઃ તથાચોક્તં સ્થાનાંગસૂત્રટીકા-

મોક્ષગતિ હી પ્રાપ્ત હોતી નિશ્ચિન થી। માંસાહાર સે તો જીવ કો નરકગતિ પ્રાપ્ત હોતી હૈ। સ્થાનાંગ આદિ આગમશાસ્ત્રાં મેં મગવાન્ ને સ્વયં એસા પ્રતિપાદિત કિયા હૈ કિ જો જીવ માંસાહારી હોતા હૈ વહ નરક ગતિ મેં જાતા હૈ। ક્યોંકિ માંસાહાર નરકગતિ કા હેતુ હોતા હૈ। જબ એસી વાત હૈ તો વિચારને કી વાત હૈ કી મગવાન્ સ્વયં માંસાહાર કૈસે કરતે। સ્થાનાંગસૂત્ર કે ચતુર્થસ્થાન મેં એસા કહા ગયા હૈ ? ‘ચઉર્હિ ઠાણેર્હિ જીવા ણેરહ્યત્તાણ કમ્મં પકરે’તિ-તં જહા-૧ મહારંભયાણ ૨ મહાપરિગ્ગહયાણ, ૩ પંચિદિયવહેણ, ૪ કુણિમાહારેણં’ હસી પ્રકાર કા કથન ઔપપાતિક આદિકોં મેં મી કિયા હૈ।

વૃત્તિકાર ને સ્થાનાંગ કે તૃતીયસૂત્ર મેં નૌવેં સ્થાન મેં હસ પૂર્વોક્ત પદ કો ફલાર્થકરૂપ સે હી વિવૃત કિયા હૈ-હસલિયે હસ પદ કા દ્વિતીય અર્થ હી અભિમત હૈ એસા માનના ચાહિયે। સ્થાનાંગસૂત્ર કી ટીકા

કરનાર જીવ તો અવશ્ય નરકગતિમાં જ જાય છે. સ્થાનાંગસૂત્ર આદિ આગ-મશાસ્ત્રોમાં ભગવાને પોતે જ એવું પ્રતિપાદન કર્યું છે કે “જે જીવ માંસા-હારી હોય છે, તે નરકગતિમાં જ જાય છે.” જો આ પ્રકારની વાત નિશ્ચિત હોય, તો ભગવાન મહાવીર સ્વામી પોતે જ માંસાહાર કરે, એવી વાત જ કેવી રીતે સંભવી શકે ? સ્થાનાંગસૂત્રમાં ચોથા સ્થાનમાં એવું કહ્યું છે કે-“ચઉર્હિ ઠાણેર્હિ જાવા ણેરહ્યત્તાણ કમ્મં પકરે’તિ તંજહા-(૧) મહારંભયાણ, (૨) મહાપરિગ્ગહયાણ, (૩) પંચિદિયવહેણ, (૪) કુણિમાહારેણ” આ પ્રકારનું કથન ઔપપાતિક આદિમાં પણ કર્યું છે. વૃત્તિકારે સ્થાનાંગના ત્રીજા સૂત્રમાં નવમાં સ્થાનમાં પૂર્વોક્ત આ પદને ફલાર્થક રૂપે જ પ્રતિપાદિત કર્યું છે, તેથી આ

યામ્—‘તતો ગચ્છત્વં નગરમધ્યે, તત્ર રેવત્યભિધાનયા ગૃહપત્ન્યા મદર્થં દ્વે કૂમાળ-
ફલશરીરે ઉપસ્કૃતે, ન ચ તાભ્યાં પ્રયોજનમ્, તથાઽન્યદસ્તિ તદ્ગૃહે પરિવાસિતં
માર્જારાભિધાનસ્ય વાયોર્નિવૃત્તિકારકં કુક્કુટમાંસકં બીજપૂરક-કટાહમિત્યર્થઃ
તદાહર, તેન નઃ પ્રયોજનમ્’ ઇતિ, સ્થાનાંગસૂત્રે નવમસ્થાને

૪—અથ માર્જારશબ્દમધિકૃત્ય વિચાર્યતે—પ્રજ્ઞાપનાયાં પ્રથમપદે વૃક્ષાધિકારે—
‘વત્થુલપોરગમજ્જારપોહચલ્લીયપાલકા—’ ઇત્યાદિ વાક્યેન માર્જારશબ્દસ્ય વનસ્પ-
ત્યર્થકત્વેન પ્રતિપાદિતમ્, અત્રૈવ એકવિંશતિતમે શતકે ‘અબ્મસહવોયાણહરિતગ-
તંડુલેજ્જગતગવત્થુલચોરગમજ્જારપોહચિલ્લિયા—’ ઇત્યાદિવાક્યેન માર્જારશબ્દસ્ય

મેં એસા કહા ગયા હૈ—‘તતો ગચ્છ ત્વં નગરમધ્યે તત્ર રેવત્યભિધાનયા
ગૃહપત્ન્યા મદર્થં દ્વે કૂમાળફલશરીરે ઉપસ્કૃતે, ન ચ તાભ્યાં પ્રયોજનમ્,
તથા અન્યદસ્તિ તદ્ગૃહે પરિવાસિતં માર્જારાભિધાનસ્ય વાયોર્નિવૃત્તિ-
કારકં કુક્કુટમાંસકં બીજપૂરકકટાહમિત્યર્થઃ—તદાહર તેન નઃ પ્રયો-
જનમ્’ યહ કથન સ્થાનાંગસૂત્ર મેં નૌવેં સ્થાન મેં હૈં ।

(૪) માર્જારશબ્દ કો લેકર વિચાર—પ્રજ્ઞાપના પ્રથમ પદ મેં વૃક્ષા-
ધિકાર મેં ‘વત્થુલપોરગમજ્જારપોહચલ્લીયપાલકા’ ઇત્યાદિ વાક્ય આયા
હૈ સો હસ વાક્ય સે માર્જારશબ્દ કા અર્થ વનસ્પતિપરક પ્રતિપાદિત
કિયા ગયા હૈ । તથા યહીં ૨૧ વેં શતક મેં આયે હુપ, ‘અબ્મસહવો-
યાણ હરિતગતંડુલેજ્જગતગવત્થુલચોરગમજ્જારપોહચિલ્લિયા’ ઇત્યાદિ

પદનો (કપોતશરીરનો) બીજો અર્થ (કૂમાળ ફલ રૂપ અર્થ જ) માન્ય કરી
શકાય એવો છે, એમ સમજવું બોધ્યે સ્થાનાંગસૂત્રની ટીકામાં એવું કહ્યું
છે કે—“ તતો ગચ્છત્વં નગરમધ્યે તત્ર રેવત્યભિધાનયા ગૃહપત્ન્યા મદર્થં દ્વે કૂમા-
ળફલશરીરે ઉપસ્કૃતે, ન ચ તાભ્યાં પ્રયોજનમ્, તથા અન્યદસ્તિ તદ્ગૃહે પરિ-
વાસિતં માર્જારાભિધાનસ્ય વાયોર્નિવૃત્તિકારકં કુક્કુટમાંસકં-બીજપૂરકકટાહમિ-
ત્યર્થઃ—તદાહર તેન નઃ પ્રયોજનમ્ ” આ પ્રકારનું કથન સ્થાનાંગસૂત્રના નવમાં
સ્થાનમાં કરવામાં આવ્યું છે.

(૪) માર્જાર શબ્દની અપેક્ષાએ સ્પષ્ટીકરણ—પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના પ્રથમ
પદમાં વૃક્ષાધિકારમાં “ વત્થુલપોરગમજ્જારપોહચલ્લીયપાલકા ” ઇત્યાદિ,
વાક્ય આવ્યું છે. આ વાક્યમાં ‘માર્જાર’ પદનો અર્થ વનસ્પતિવાચક જ
પ્રતિપાદિત થયો છે. વળી આ સૂત્રના ૨૧માં શતકમાં આવેલા
“ અબ્મસહવોયાણહરિતગતંડુલેજ્જગતગ-વત્થુલચોરગમજ્જારપોહચિલ્લિયા ” આ
વાક્યમાં પણ માર્જાર શબ્દનો અર્થ વનસ્પતિ રૂપ જ કરવામાં આવ્યો છે.

વનસ્પત્યર્થકત્વેનૈવ પ્રતિપાદિતં ચ લભ્યતે, 'અન્યેત્વાહુઃ-માર્જારો-વાયુવિશેષ-સ્તદુપશમનાય કૃતમ્-સંસ્કૃતમ્ માર્જારકૃતમ્, અપરે ત્વાહુઃ-માર્જારો-વિરાલિકા-મિધાનો વનસ્પતિવિશેષકૃતં ભાવિતં યત્તત્થા'ં' इति ।

૫-કૃતશબ્દમધિકૃત્ય ઉચ્યતે-ધાતુનાશનેકાર્થત્યાત્ કૃધાતોઃ ક્તપ્રત્યયે કૃત-શબ્દે સ્વાર્થિકકપ્રત્યયે સતિ નિષ્પન્નસ્ય કૃતકશબ્દસ્ય સંસ્કૃતઃ (ઉપસ્કૃત) અર્થઃ, ભાવિતો વાડર્થો ગૃહ્યતે ।

વાક્ય સે મી માર્જાર શબ્દ કા અર્થ વનસ્પતિપરક્ર ક્રિયા ગયા હૈ હસ પ્રકાર યદ્યપિ યહાં સૂત્રકાર ને માર્જાર શબ્દ કા અર્થ વનસ્પતિપરક્ર હી સ્વમુખ દ્વારા હી ક્રિયા હૈ । ફિર મી સ્થાનાંગસૂત્ર મેં માર્જાર શબ્દ કા અર્થ વાયુરૂપ મી કહા ગયા હૈ સો ઉસે સૂત્રકાર ને યદ્યપિ અપને મુખ સે સ્વયં નહીં કહા હૈ પરન્તુ ફિર મી અન્યમુખદ્વારા-સ્થાનાંગસૂત્રદ્વારા-તો વહ કહા હી ગયા હૈ-અતઃ દ્વિતીય પક્ષાન્તર્ગત હોને સે માર્જાર શબ્દ કા અર્થ વાયુરૂપ પ્રતિપાદિત હુઆ હૈ-એસા જાનના ચાહિયે । દૂસરે કોઈ તો એસા કહતે હૈં-માર્જાર નામ વાયુવિશેષ કા હૈ, ઉસકે ઉપશમન કે લિયે કૃત-સંસ્કૃત-તૈયાર ક્રિયા ગયા જો હૈ વહ માર્જારકૃત હૈ । દૂસરે કોઈ એસા મી કહતે હૈં કિ માર્જારનામ વિરાલિકા નામકી વનસ્પતિ કા હૈ-હસસે જો ભાવિત હુઆ હૈ-વહ માર્જારકૃત હૈ ।

(૫) કૃત શબ્દ કો લેકર વિચાર-ધાતુઓં કે અનેક અર્થ હોતે હૈં હસ નિયમ કે અનુસાર કૃ ધાતુ સે ક્તપ્રત્યય કરને પર કૃત એસા શબ્દ

જે કે સૂત્રકારે અહીં 'માર્જાર' પદનો અર્થ વનસ્પતિ રૂપ જ સ્વમુખે પ્રકટ કર્યો છે, છતાં પણ સ્થાનાંગ સૂત્રમાં માર્જાર શબ્દનો અર્થ વાયુરૂપ પણ કહ્યો છે. જે કે ત્યાં સૂત્રકારે સ્વમુખે એવો અર્થ કહ્યો નથી, પરન્તુ અન્યમુખ દ્વારા-સ્થાનાંગ સૂત્ર દ્વારા, તો તે અર્થ કહેવામાં આવ્યો જ છે. તેથી માર્જાર શબ્દનો જે બીજો અર્થ પડેલો પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે. તે અર્થ જ (વાયુરૂપ અર્થ જ) અહીં પ્રતિપાદિત થયો છે, એવું સમજવું જોઈએ વળી કેઈ કેઈ વિદ્વાનો તેનો આ પ્રમાણે અર્થ પણ કરે છે- 'માર્જાર' આ પદ વાયુવિશેષનું વાચક છે. તેના (વાયુવિશેષના) ઉપશમનને માટે કૃત (સંસ્કૃત-તૈયાર કરાયેલ) જે પદાર્થ છે, તેનું નામ માર્જારકૃત છે. વળી કેટલાક વિદ્વાનો તેનો એવો અર્થ પણ કરે છે કે 'માર્જાર' પદ વિરાલિકા (ખિલેરા) નામની વનસ્પતિનું વાચક છે. તેમાંથી જે (સંસ્કૃત-તૈયાર) કરવામાં આવેલ છે, તેનું નામ માર્જારકૃત છે.

(૫) કૃત શબ્દની અપેક્ષાએ સ્પષ્ટીકરણ-ધાતુઓના અનેક અર્થ થાય છે. આ નિયમ અનુસાર "કૃ" ધાતુને "ક્ત" પ્રત્યય લગાડવાથી "કૃત"

૬ અથ કુક્કુટશબ્દમધિકૃત્ય વિચાર્યતે—કુક્કુટશબ્દસ્ય ‘વીજપૂરક’ इति પ્રસિદ્ધ-
વનસ્પતિરૂપોઽર્થઃ સુનિષ્ણણનામકશાકવનસ્પતિરૂપોઽર્થઃ કુક્કુટો વા શાલ્મલિવૃક્ષો-
વાર્થઃ અન્ન અન્યાર્થસ્ય વાગ્રાત્ અનુપયોગિત્વાચ્ચ ‘વીજોરા’ इति ભાષાપ્રસિદ્ધઃ વીજપૂરક-
રૂપ એવાર્થઃ પ્રકૃતે પરિગૃહ્યતે તદસ્યૈવ પ્રકરણાદિના ઉક્તરોગપ્રશમનોપયોગિત્વાત્ ।

एतेन मांसशब्दस्य फलमध्यवर्तिनागो ‘गूदा’ इति भाषा प्रसिद्धोऽर्थ-
परिगृह्यते इत्यपि सिद्धम्, अस्या एव सुश्रुतसंहितायास्तत्रापि प्रमाणत्वात्, प्रज्ञापना-

निष्पन्न हो जाता है बात में स्वार्थ में ‘क’ प्रत्यय करने पर कृतक ऐसा
शब्द बन जाता है। इस कृतक शब्द का अर्थ-संस्कृत (उपस्कृत) या
भावित ऐसा होता है वही यहां गृहीत हुआ है।

(૬) કુક્કુટ શબ્દ કો લેકર વિચાર-યદ્યપિ કુક્કુટ શબ્દ કે અર્થ
સુનિષ્ણગનામક વનસ્પતિ, શાલ્મલિવૃક્ષ, માતુલિજ્ઞ એસે હોતે હૈં ।
પરન્તુ યહાં પર અન્યાર્થ કી વાગ્રા હોને સે ઔર અનુપયોગી હોને સે
‘વિજોરા’ યહી અર્થ કુક્કુટ શબ્દ કા ગૃહીત હુઆ હૈ । ક્યોંકિ પ્રકરણવશ
ઉક્તરોગ કે પ્રશમન મેં યહી ઉપયોગી માના ગયા હૈ । ઇસકે ગુણ ઇસ
પ્રકાર સે કહે ગયે હૈં ‘સ્યાન્માતુલુજ્ઞઃ કફવાતહન્તા’ इत्यादि ।

यहां जो ‘मांस’ ऐसा शब्द आया—है उससे उस फलके मध्यभागमें
रहा हुआ भाषाप्रसिद्ध ‘गूदा’ यह अर्थ लिया गया है। यह बात भी
सिद्ध हो जाती है । क्योंकि इस बात की साक्षिका यहां यही सुश्रुत-

શબ્દ બને છે. ત્યાર બાદ સ્વના અર્થમાં “ ક” પ્રત્યય લગાડવાથી ‘કૃતક’
શબ્દ બને છે. આ કૃતક પદનો અર્થ ‘સંસ્કૃત’ (ઉપસ્કૃત-તૈયાર કરેલું)
અથવા ‘ભાવિત’ થાય છે. એજ અર્થ અહીં ગ્રહણ કરવામાં આવ્યો છે.

(૬) ‘કુક્કુટ’ શબ્દની અપેક્ષાએ સ્પષ્ટીકરણ-એ કે “કુક્કુટ” શબ્દના
આટલા અર્થ થાય છે—(૧) સુનિષ્ણણ નામની વનસ્પતિ, (૨) શાલ્મલિવૃક્ષ
અને (૩) માતુલિંગ (એક પ્રકારના મીઠા લીંબું) વૃક્ષ પરન્તુ અહીં અન્ય
અર્થો અનુપયોગી તથા અસંગત હોવાથી તેનો “બિજોરા” આ અર્થ જ
ગ્રહણ કરવામાં આવ્યો છે, કારણ કે અહીં જે પિત્તજવરનો ઉલ્લેખ છે
તેના શમનને માટે ‘બિજોરા’ જ ઉપયોગી ગણાય છે. તેના ગુણ આ
પ્રમાણે છે—“સ્યાન્માતુલુજ્ઞઃ કફવાતહન્તા” इत्यादि.

અહીં જે ‘માંસ’ શબ્દનો પ્રયોગ થયો છે, તે શબ્દ દ્વારા તે કૃષ્ણની
અંદરનો ગર્ભ જ ગ્રહણ કરાયો છે, એ વાત પણ સિદ્ધ થાય છે. કારણ કે
સુશ્રુતસંહિતામાં પણ આ પદનો અર્થ “કૃષ્ણની અંદરનો ગર્ભ જ” પ્રકટ

યામપિ પ્રથમપદે માંસશબ્દસ્ય ફલમધ્યવર્તિત્રાગો 'ગૂદા' ભાષાપ્રસિદ્ધોઽર્થો મણિતઃ
'વેંટં માંસકઢાહં ઇયાઈ હવંતિ ઇગજીવસ્સ' ઇતિ, ઇકજીવસ્ય વૃન્તં સમાંસકટા-
હમ્-માંસસહિતમ્ 'ગૂદા સહિતમ્' તથા કટાહમ્ ઇતાનિ ત્રીણિ ભવન્તિ-ઇતાનિ
ત્રીણિ ઇકજીવાત્મકાનિ ભવન્તિ, ઇતિ, વાગ્મટે ચ ફલસ્ય ત્વજ્ઞમાંસકેસરાણાં પૃથ-
ગુપયોગદર્શનાત્ પૃથગેવગુણાઃ 'ત્વક્તિત્તકટુકા સ્નિગ્ધા માતુલુજ્ઞસ્ય વાતજિત્ ।
વૃણં મધુરં માંસ વાતપિત્તહરંગુરુ' ઇતિ, અત્રાપિ માંસશબ્દસ્ય ફલગર્મે 'ગૂદા' ઇતિ
ભાષાપ્રસિદ્ધેઽર્થે પ્રયોગઃકૃતઃ, તથા ચ કુક્કુટમાંસશબ્દેન પ્રકૃતે કૂઘમાણ્ડફ-
લગર્મરૂપોઽર્થઃ સિદ્ધઃ ।

અત્રેંદ્રં બોધ્યમ્-જૈનધર્મસ્ય મૂલતત્ત્વમહિંસા વર્તતે, અહિંસામૂલકસ્યૈવ જૈન-
ધર્મસ્ય ઇતાવાન્ પ્રસારઃ પ્રચારો મહત્ત્વં ચાઘત્વે દરીદ્રશ્યતે, રેવતી ચ જૈનધર્મ-
સંહિતા હૈ । પ્રજ્ઞાપના મેં મી પ્રથમ પદ મેં માંસ શબ્દ કા ફલમધ્યવર્તી
ગૂદરૂપ પદાર્થ-એસા અર્થ લિયા ગયા હૈ । 'વેંટં માંસ કઢાહં ઇયાઈ
હવંતિ ઇગજીવસ્સ' ઇક જીવ કે 'વૃન્ત, માંસસહિત કટાહ-ગૂદાસહિત
કટાહ' યે ત્રીન હોતે હૈં કહને કા તાત્પર્ય યહ હૈ કિ યે ત્રીન ઇક જીવા-
ત્મક હોતે હૈ । વાગ્મટ મેં માતુલુજ્ઞ કે હૈ ત્વજ્ઞ-ત્વક્, માંસ ઓર કેસર કે
પૃથગ્પૃથક્ક ઉપયોગ દેખે જાનેસે અલગ ૨ હી ગુણ કહે ગયે હૈં-યહાં પર
મી માંસ શબ્દ કા પ્રયોગ ફલગર્મરૂપ ગૂદા ઇસ ભાષા પ્રસિદ્ધ અર્થ મેં
હુઆ હૈ, ઇસ પ્રકાર કુક્કુટ માંસ શબ્દ સે પ્રકૃત મેં બીજપૂરક કા ફલ-
ગર્મરૂપ અર્થ લિયા ગયા હૈ એસા સિદ્ધ હોતા હૈ ।

યહાં એસા સમજના ચાહિયે-જૈનધર્મ કા મૂલ તત્ત્વ અહિંસા હૈ ઓર
હસી કારણ ઇસ અહિંસા મૂલક જૈનધર્મ ઇતના પ્રસાર, પ્રચાર ઇવં
મહત્ત્વ ઇસ કાલ મેં દિઁલ્લાઈ દે રહા હૈ । રેવતી જૈનધર્મ મેં અકાટ્ય

કરવામાં આંગ્રેા છે. પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના પ્રથમ પદમાં પણ "માંસ" શબ્દનો
અર્થ "ફળનો મધ્યવર્તી ભાષા જેવો પદાર્થ" જ કહ્યો છે. "વેંટ માંસ
કઢાહં ઇયાઈ હવંતિ ઇગજીવસ્સ" આ ત્રણ એક જીવાત્મક હોય છે વૃન્ત
(કેસર) માંસ (અંદરના ગર્ભ) સહિત કટાહ (છાલ) "વાગ્મટમાં માતુલુગ
(બિજોરા)ની છાલ, ગર્ભ અને કેસરના જુદા જુદા ગુણો કહ્યા છે. અહીં
પણ "માંસ" શબ્દને 'ફળની અંદરનો ગર્ભ', આ અર્થમાં જ વાપરવામાં
આવેલ છે, એવું સિદ્ધ થાય છે. અહીં એવું સમજવું જોઈએ કે જૈનધર્મનું
મૂળતત્ત્વ અહિંસા છે, અને તે કારણે જ આ અહિંસામૂલક જૈનધર્મનો
આટલો પ્રસાર, પ્રચાર અને મહત્ત્વ આ કાળમાં પણ જળવાઈ રહેલ છે.
રેવતી જૈનધર્મમાં અટલ શ્રદ્ધાવાળી એક સત્તારી હતી, અને તે મહાવીર

શ્રદ્ધાશાલિની ભગવદ્ભક્તા ભક્ત્યા ભગવત આરાધનશીલા કથં પૂર્ણહિંસામયં પञ્ચેન્દ્રિ-
યકપોતશરીરં પક્ત્વા મહાવીરાય સમર્પયન્તી વિરાધનાં કુર્યાત્, યસ્મિન્ ધર્મે એકે-
ન્દ્રિયજીવસ્યાપિ હિંસા સર્વથા પ્રતિષિદ્ધા, તત્ર પञ્ચેન્દ્રિયજીવહિંસા કથં ક્રિયેત ?
ઇતિ મહાન્વિત્રમ્,

અતઃકપોતશરીરશબ્દસ્ય પ્રકૃતે કૂષ્માણ્ડકફલાર્થકત્વમેવ સર્વથા યુક્તિયુક્તમ્ સિદ્ધમ્ ।

કિંચ્ચ યદા ભગવાન્ પળ્પાસેભ્યઃ પિત્તજ્વરાક્રાન્તઃ રક્તસ્રાવસંગ્રહણીય્રસ્તઃ
અત્યન્તસ્થિન્નશરીરશ્ચ સંજ્ઞાતસ્તદા તસ્યામવસ્થાયાં કથં તદ્રોગસ્ય સર્વથા પ્રતિકૂલમ-

શ્રદ્ધાવાલી એક સન્નારી થી ઓર મહાવીર પ્રભુ કી ભક્તા થી । ભક્તિ-
પૂર્વક વહ પ્રભુ કી આરાધના મેં તહીજ રહતી થી । ઇતની શુદ્ધ શ્રદ્ધાવાલી
વહ, ભક્તિ સે પ્રેરિત હોકર પૂર્ણહિંસામય પંચેન્દ્રિય કપોત કે શરીર કો
પકાકર મહાવીર કે લિયે દેવે ઓર અપને ધર્મ કી વિરાધના કરે યહ બાત
કેસે માની જા સકતી હૈ । જિસ ધર્મ મેં એકેન્દ્રિય જીવ કી બી હિંસા
કરના પ્રતિષિદ્ધ કહા ગયા હૈ । વહાં પંચેન્દ્રિય જીવ કી હિંસા કેસે કી
જા સકતી હૈ । રેવતી જૈસી સન્નારી કો ઇસ હિંસા કી કરનેવાલી
કહના યહ બહે અજ્ઞાન કી બાત હૈ । ઇસલિયે કપોતશરીર શબ્દ કા અર્થ
પ્રકૃત મેં કૂષ્માણ્ડફલ એસા હી હૈ ઓર એસી હી બાત યુક્તિયુક્ત હૈ યહ
બાત સિદ્ધ હોતી હૈ ।

કિંચ્ચ-જબ ભગવાન્ છઠ્ઠ માસ સે પિત્તજ્વર સે આક્રાન્ત થે, ઓર
રક્તસ્રાવ સંગ્રહણીરોગ સે ગ્રસ્ત થે તથા અત્યન્ત સ્થિન્ન શરીર વાલે થે
તત્ર એસી અવસ્થા મેં ડસ રોગ કે સર્વથા પ્રતિકૂલ, અત્યન્ત લ્પ્પ્રા-

સ્વામીની ભક્ત (ઉપાસિકા) હતી. તે ભક્તિપૂર્વક પ્રભુની આરાધનામાં લીન
રહેતી હતી. આટલી બધી શુદ્ધ શ્રદ્ધાવાળી તે રેવતી, ભક્તિભાવથી પ્રેરાધને
પૂર્ણહિંસામય પંચેન્દ્રિય કપોતના શરીરને રાંધીને મહાવીર પ્રભુને તે
વહોરાવીને ધર્મની વિરાધના કરે, એ વાત કેવી રીતે માની શકાય ? જે
ધર્મમાં એકેન્દ્રિય જીવોની પણ હિંસા કરવાનો નિષેધ છે, એજ ધર્મની
ઉપાસિકા પંચેન્દ્રિય જીવની હિંસા કરવા રૂપ ઘોર પાતક કેવી રીતે કરી
શકે ? રેવતી જેવી સન્નારીને આ પ્રકારની હિંસા કરનાર માનવી, તે ઘોર
અજ્ઞાનની જ વાત છે. તેથી પ્રસ્તુત વાક્યમાં “કપોત શરીર” આ પદનો
અર્થ ‘કૂષ્માણ્ડ ફળજ’ સમજવો જોઈએ, અને એજ અર્થ યુક્તિયુક્ત
સિદ્ધ થાય છે.

વળી-જ્યારે ભગવાન મહાવીર ૬ માસથી પિત્તજ્વરથી પીડાતા હતા,
તથા રક્તસ્રાવ-સંગ્રહણીના રોગનો લોગ બન્યા હતા, તથા અત્યન્ત દુર્બળ
શરીરવાળા થઇ ગયા હતા, ત્યારે તે રોગને પ્રતિકૂળ, અત્યન્ત લ્પ્પ્રા-

ત્યન્તોષ્ણં કપોતમાંસસેવનં સંઘટ્ટતે ? મગધતો મહાવીરસ્ય ચાર્હિસાયાઃ સર્વથા પાલનાર્થમેવ ગૃહીતશરીરત્વાત્ કથંસ્વયમેવ સ માંસાહારં કુર્યાત્ ? સ્વસિદ્ધાન્તસ્ય પ્રાણપાતેનાપિ પાલનં મહાત્માનઃ કુર્વન્તિ, તદૈવ તેષાં મહાત્મત્વં સંભવતિ નાન્યથા દ્વિતીયાર્થસ્વીકારેણૈવ ચ રેવત્યા ગાથાપત્ન્યા દાનસ્ય વિશુદ્ધતા સંભવતિ, પ્રથમાર્થસ્વીકારે દાનસ્ય તુ નૈવ વિશુદ્ધતાપિ, યસ્મિન્ દાને દાતા દેયં ગ્રહીતા ચેતિ-ત્રયં શુદ્ધં ભવતિ તદેવ દાનં વિશુદ્ધં ભવતિ ।

કિંચ્ચ યદા મગધાન્ વીતરાગત્વાન્ શરીરમમત્વરહિતઃ આત્મનિષ્ઠાવાન્ દેહરક્ષાર્થમ્ ઔપધિસેવનમપિ નાનુમોદિતવાન્ તદા કા કથા તદર્થં શિષ્યાય માંસાન-યનાયાજ્ઞાપદાનસ્ય,

કુનિક કુક્કુટમાંસ કા સેવન કૈસે યુક્તિયુક્ત માના જા સક્રતા હૈ ? અપિ તુ નહીં માના જા સક્રતા હૈ । મગધાન્ મહાવીર ને સર્વથા અર્હિસા કે પાલન કે લિયે હી શરીર કો ધારણ કિયા થા । અતઃ કૈસે વે સ્વયં હી માંસોહાર કરતે ? અપને સિદ્ધાન્ત કા પાલન મહાત્માલોગ પ્રાણપણ સે બી કિયા કરતે હૈં, હસી કારણ ડનમેં મહાત્મતા બનતી હૈં, અન્યથા નહીં, ગાથાપત્ની રેવતી કે દાન કી વિશુદ્ધતા બી તબી સંભવિત હો સકતી હૈ કિ જબ દ્વિતીયાર્થ સ્વીકૃત કિયા જાવે । પ્રથમાર્થ સ્વીકાર કરને પરતો દાન મેં વિશુદ્ધતા કથમપિ સંઘટિત હી નહીં હોતી હૈ । જિસ દાન મેં દાતા, દેય, ઓર ગ્રહીતા યે તીનોં શુદ્ધ હોતે હૈં, તવ હી દાન વિશુદ્ધ હોતા હૈ ।

કિંચ્ચ-જબ મગધાન્ ને વીતરાગ હોને સે શરીર મેં મમત્વ કે પરિ-હાર સે ઓર આત્મા મેં નિષ્ઠાવાન્ હોને સે દેહ કી રક્ષા કે લિયે

વાળા કૂકડાના માંસનું સેવન કરે, તે વાત યુક્તિસંગત લાગતી નથી, એવી વાત અસંભવિત જ લાગે છે જે મહાવીર પ્રભુ અર્હિંસાનું સર્વથા પાલન કરનારા હતા, તેઓ પોતે જ માંસાહારનું સેવન કરે, એ વાત જ કેવી રીતે માની શકાય ? મહાત્માઓ પોતાનાં પ્રાણ બચ, તો પણ પોતાની પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરે છે અને તે કારણે જ તેમને મહાત્મા માનવામાં આવે છે. ગાથા-પત્ની રેવતીના દાનની વિશુદ્ધતા પણ ત્યારે જ સંભવી શકે છે, કે જ્યારે આ પદ્મના બીજા અર્થનો જ સ્વીકાર કરવામાં આવે જો આ પદ્મને પહેલો અર્થ સ્વીકારવામાં આવે, તો તે દાનમાં વિશુદ્ધતા જ સંભવી શકતી નથી. જે દાનમાં દાતા, દેય અને ગ્રહીતા, આ ત્રણે શુદ્ધ હોય છે, તે દાનને જ વિશુદ્ધ દાન માનવામાં આવે છે. તથા-વીતરાગ હોવાને કારણે શરીર પ્રત્યેના મમત્વનો ત્યાગ કરેલો હોવાથી અને આત્માનાં નિષ્ઠાવાન હોવાથી મહાવીર

તથાચોક્તમન્યત્રાપિ-‘અનુમન્તા વિશસિતા નિહન્તા ક્રયવિક્રયી ।

સંસ્કર્તાચોપહર્તા ચ સ્વાદકથ્ચેતિ ઘાતકાઃ ’

इतिरीत्या अनुमतिप्रदातुः भक्षयितुश्चापि घातकत्वात् ।

અથ યાદશાનાં દ્વયર્થકશબ્દાનાં પ્રયોગેણ ઇતાવત્યો વિપ્રતિપત્તયઃ એવ સમુ-
પસ્થિતાઃ સન્તિ તાદૃશાઃ કતિપયે ધ્યર્થકાઃ શબ્દાઃ કોષાનુસારેણ પ્રદર્શ્યન્તે-
યેન ભગવત્ ઉપર્યુક્તમાંસાનાહારસિદ્ધાન્તવ્યવસ્થા સમ્યક્તયા સર્વેષામપિ વિપ-
શ્ચિતાં હૃદયંગમતયા બુદ્ધિપથમારોહેત્—

૧ આમિષ-માંસ, ગૂદા

૨ માંસ-, ગૂદા

औषधि का सेवन भी अनुमोदिन नहीं किया-तब शरीररक्षा के निमित्त मांस को लाने की आज्ञा शिष्य के लिये देना कोई महत्त्व नहीं रखता है । यहां पर भी ऐसा ही कहा गया है-‘अनुमन्ता विशसिता’ इत्यादि ।

इस रीति से अनुमति देनेवाले को और खाने वाले को भी दोनों को भी घातक माना गया है ।

अब जैसे द्वयर्थक शब्दों के-प्रयोग से इतने विवाद उपस्थित हुए हैं ऐसे कितनेक द्वयर्थक शब्द कोष के अनुसार दिखलाये जाते हैं- कि जिससे भगवान् ने उपर्युक्त मांसाहार नहीं किया यह सिद्धान्त की व्यवस्था अच्छी प्रकार से समस्त बुद्धिमानों के बुद्धि में उतर जावे—

(१) आमिष-मांस, गूदा ।

(२) मांस-मांस, गूदा ।

પ્રભુ જો દેહની રક્ષાને નિમિત્તે માંસ લાવવાની શિષ્યને આજ્ઞા આપે, તે વાત જ માની શકાય એવી લાગતી નથી. અહીં પણ એવું જ કહેવામાં આવ્યું છે કે-“અનુમન્તા વિશસિતા” ઇત્યાદિ આ રીતે અનુમતિ દેનારને તથા ખાનારને, બન્નેને ઘાતક માનવામાં આવ્યા છે.

અહીં દ્વિઅર્થી શબ્દોના પ્રયોગને કારણે આટલો અધો વાદવિવાદ ઉત્પન્ન થયો છે, તેથી અહીં કેટલાક દ્વિઅર્થી શબ્દોના અર્થ શબ્દકોષને આધારે આપવામાં આવે છે. આ પ્રકારના દ્વિઅર્થી શબ્દોના અર્થ સમજવાથી બુદ્ધિમાન પુરુષોના મગજમાં એ વાત જરૂર ઉતરી જશે કે મહાવીર પ્રભુએ ઉપર્યુક્ત માંસાહારનું સેવન ક્યું ન હતું—

(૧) આમિષ-માંસ, કુળોનો ગર્ભ

(૨) માંસ-માંસ કુળોનો ગર્ભ

- ३ मत्स्यण्ड-मछली का अण्डा-खांड
- ४ कपोत-कबूतर, कोहला, पारावतवृक्ष का फल, (सुश्रुत संहिता)
- ५ मार्जार-बिड़ाल-'बिल्ली' वायु, वैद्यकशब्दसिन्धु
- ६ मत्स्य पिप्ता-मछली का कलेजा-वनस्पतिविशेष (कडु)
- ७ उन्दरकर्णी-चूहा का कान-वनस्पतिविशेष का नाम,
- ८ कोल-'सुअर-बड़े चूहे की जाति-घुण, -वैर का फल वनस्पतिविशेष,
- ९ चिल्ल-चील जात का पक्षी, बालक-वृक्षविशेष, पुष्पविशेष,
- १० कुहन-चूहा देश विशेष, वनस्पति विशेष,
- ११ मंडूकी-मेंढकी-वनस्पति विशेष,
- १२ कुक्कुट-कुक्कुडा (मुर्गा) सुनिषण्ण नाम शाक, बिजौरा,
(वैद्यक शब्द सिन्धु)

- (३) मत्स्यण्डी-मछली का अण्डा-खांड (मिश्री)
- (४) कपोत-कबूतर, कोहला, पारावत वृक्ष का फल (सुश्रुतसंहिता)
- (५) मार्जार-बिड़ाल-'बिल्ली' वायु (वैद्यकशब्द सिन्धु)
- (६) मत्स्यपिप्ता-मछली का कलेजा, वनस्पतिविशेष (कडु)
- (७) उन्दरकर्णी-चूहे का कान, वनस्पतिविशेष ।
- (८) कोल-सूअर, बड़े चूहे की जाति, घुण, घर का फल, वन-स्पतिविशेष ।
- (९) चिल्ल-चील जात का पक्षी, बालक, वृक्षविशेष, पुष्पविशेष ।
- (१०) कुहन-चूहा, देशविशेष, वनस्पतिविशेष ।
- (११) मंडूकी-मेंढकी, वनस्पतिविशेष ।
- (१२) कुक्कुट-कुक्कुडा (मुर्गा) सुनिषण्णनामकशाक, बिजौरा,
(वैद्यकशब्दसिन्धु)

- (३) मत्स्यण्डी-माछलीनुं' ँडुं, आंड
- (४) कपोत-कबूतर, कूभांडक्ष (काणु'), पारावत वृक्षनुं' क्षण (सुश्रुतसंहिता)
- (५) मार्जार-बिड़ाली, बिड़ाल, वायु (वैद्यक शब्दसिन्धु)
- (६) मत्स्यपिप्ता-माछलीनुं' काणु', वनस्पतिविशेष (कडु)
- (७) उन्दरकर्णी-उंदरना कान, वनस्पतिविशेष
- (८) काठ-सूअर, मोटा उंदरनी जात, घनेडां, गोर-गोरडीनाक्षण वनस्पतिविशेष
- (९) चिल्ल-समडी, बालक, वृक्षविशेष, पुष्पविशेष
- (१०) कुहन-उंदर, देशविशेष, वनस्पतिविशेष
- (११) मंडूकी-ढेडकी, वनस्पतिविशेष
- (१२) कुक्कुट-कुकुडा, सुनिषण्ण नामनुं' शाक, बिजौरा (वैद्यक शब्दसिन्धु)

॥ प्रज्ञापना ॥

१३ पुत्तं जीव-पुत्रजीव-पुत्र का जीव, वनस्पति विशेष (पितौक्षिया)
इति भाषा

- १४ नाग-नाग-सर्प, हाथी, नाग वृक्षविशेष,
१५ बिल्ली-बिडाली-बिल्ली, वनस्पतिविशेष,
१६ एरावण-ऐरावत-हाथी, वनस्पति नाम,
१७ बागली-बगली-पक्षिविशेष, वनस्पतिविशेष,
१८ विराली-बिडाली-बिल्ली, वनस्पतिविशेष,
१९ गोवाली-गोपी-गवालिन, वनस्पतिविशेष,
२० कागली-काकी, कौचिन, वनस्पतिविशेष,

प्रज्ञापना ।

(१३) पुत्तं जीव-पुत्रजीव-पुत्र का जीव, वनस्पतिविशेष (पितौक्षिया)
भाषा में ।

- (१४) नाग-नाग-सर्प, हाथी, नागवृक्षविशेष ।
(१५) बिल्ली-बिडाली-बिल्ली, वनस्पतिविशेष ।
(१६) एरावण-ऐरावत-हाथी, वनस्पतिनाम ।
(१७) बागली-बगली-पक्षिविशेष, वनस्पतिविशेष ।
(१८) विराली-बिडाली-बिल्ली, वनस्पतिविशेष ।
(१९) गोवाली-गोपी-गवालिन, वनस्पतिविशेष ।
(२०) कागली-काकी-कौचिन, वनस्पतिविशेष ।

प्रज्ञापना

- (१३) पुत्तं जीव-पुत्रजीव-पुत्रने जीव, वनस्पतिविशेष (पितौक्षिया)
(१४) नाग-नाग-सर्प, हाथी, नागवृक्षविशेष
(१५) बिल्ली-बिडाली, वनस्पतिविशेष
(१६) एरावण-ऐरावत-हाथी, वनस्पतिनाम
(१७) बागली-बगली (पक्षिविशेष), वनस्पतिनाम
(१८) विराली-बिडाली, वनस्पतिनाम
(१९) गोवाली-गोवाणु, वनस्पतिविशेष
(२०) कागली-कागली, वनस्पतिविशेष

२१ मज्जार-मार्जार-विडाल, वनस्पतिविशेष,

२२ अज-बकरा, वनस्पतिविशेष,

२३ मंडूकी-मेढकी वनस्पतिविशेष,

बृहद्विघण्डुरत्नाकरे

२४ मार्जार-चित्रानाम का वनस्पति-

२५ कुक्कुडा-कुक्कुडवेल नाम का वनस्पति

२६ कुक्कुड-रीठा

२७ कुक्कुट-शाक विशेष

२८ मांस-रोहिणी नाम का वनस्पति

२९ इन्द्राणी-वनस्पतिविशेष,

३० शक्राणी-वनस्पतिविशेष,

(२१) मज्जार-मार्जार-विडाल, वनस्पतिविशेष ।

(२२) अज-बकरा, वनस्पतिविशेष ।

(२३) मंडूकी-मेढ की, वनस्पतिविशेष ।

बृहद्विघण्डुरत्नाकर—

(२४) मार्जार-चित्र नामकवनस्पति ।

(२५) कुक्कुडा-कुक्कुडवेल नामकवनस्पति ।

(२६) कुक्कुड-रीठा ।

(२७) कुक्कुट-शाकविशेष ।

(२८) मांस-रोहिणी नामकवनस्पति ।

(२९) इन्द्राणी-वनस्पतिविशेष ।

(३०) शक्राणी-वनस्पतिविशेष ।

(२१) मज्जार-भाला-भिलाडी, वनस्पतिविशेष

(२२) अज-भकरी, वनस्पतिविशेष

(२३) मंडूकी-मेडकी, वनस्पतिविशेष

—पृष्ठं निघण्डु रत्नाकर—

(२४) मार्जार-चित्र नामनी वनस्पति, भिलाडी

(२५) कुक्कुड-कुक्कुडवेल नामनी वनस्पति

(२६) कुक्कुड-अरीठा

(२७) कुक्कुट-शाकविशेष

(२८) मांस-रोहिणी नामनी वनस्पति

(२९) इन्द्राणी-वनस्पतिविशेष

- ३१ मांसफल-तरबूज,
- ३२ अंडा-आमला
- ३३ अहिफेन-अफीम
- ३४ कोयल-वनस्पतिविशेष
- ३५ मर्कटी-वनस्पतिविशेष
- ३६ कोकिलाक्ष-वनस्पतिविशेष
- ३७ काकजंघा-आंधीझार वनस्पतिविशेष
- ३८ लाल मुर्गा-वनस्पतिविशेष
- ३९ गोशृङ्ग-वनस्पतिविशेष
- ४० नागजिह्वा-मनशील

-
- (३१) मांसफल-तरबूज ।
 - (३२) अंडा-आमला ।
 - (३३) अहिफेन-अफीम
 - (३४) कोयल-वनस्पतिविशेष ।
 - (३५) मर्कटी-वनस्पतिविशेष ।
 - (३६) कोकिलाक्ष-वनस्पतिविशेष ।
 - (३७) काकजंघा-आंधीझार वनस्पतिविशेष ।
 - (३८) लालमुर्गा-वनस्पतिविशेष ।
 - (३९) गोशृङ्ग-वनस्पतिविशेष ।
 - (४०) नागजिह्वा-मनशील ।
-

- (३०) शङ्खाण्ड-वनस्पतिविशेष
- (३१) मांसफल-तडपूथ
- (३२) अंडा-आमला
- (३३) अहिफेन-अफीम
- (३४) कोयल-वनस्पतिविशेष
- (३५) मर्कटी-वनस्पतिविशेष
- (३६) कोकिलाक्ष-वनस्पतिविशेष
- (३७) काकजंघा-आंधीझार वनस्पतिविशेष
- (३८) लालमुर्गा-वनस्पतिविशेष
- (३९) गोशृङ्ग-वनस्पतिविशेष
- (४०) नागजिह्वा-मनशील

- ४१ मृगाक्षी-वनस्पतिविशेष
 ४२ लोहित-रतालू
 ४३ अट्टि-अस्थि हड्डी (जैनागम शब्दसंग्रहे)
 ४४ अट्टिय-अस्थिक-गुठली
 ४५ गर्भ-स्त्रीगर्भ, फलमध्यभाग
 ४६ मत्स्यगन्धा-जलपीपर, वनस्पतिविशेष
 ४७ मत्स्याक्षी-वनस्पतिविशेष
 ४८ वायसी-वनस्पतिविशेष
 ४९ कुमारी-वनस्पति 'घी कुमारी' इतिभाषा प्रसिद्ध
 ५० कन्या-वनस्पतिविशेष
 ५१ काकमांसी-वनस्पतिविशेष

- (४१) मृगाक्षी-वनस्पतिविशेष ।
 (४२) लोहित-रतालू ।
 (४३) अट्टि-अस्थि, हड्डी (जैनागमशब्दसंग्रह) गुठली ।
 (४४) अट्टिय-अस्थि-गुठली ।
 (४५) गर्भ-स्त्रीगर्भ, फल मध्यभाग ।
 (४६) मत्स्यगन्धा-जलपीपर वनस्पतिविशेष ।
 (४७) मत्स्याक्षी-वनस्पतिविशेष ।
 (४८) वायसी-वनस्पतिविशेष ।
 (४९) कुमारी-वनस्पति 'घी कुमारी' ।
 (५०) कन्या-वनस्पतिविशेष ।

- (४१) मृगाक्षी-वनस्पतिविशेष
 (४२) लोहित-रतालू
 (४३) अट्टि-अस्थि-हड्डी (जैनागम शब्द संग्रह)
 (४४) अट्टिय-गोष्ठी
 (४५) गर्भ-स्त्रीगर्भ, इण्णो मध्यभाग
 (४६) मत्स्यगन्धा-जल पीपर नाम्नी वनस्पति
 (४७) मत्स्याक्षी-वनस्पतिविशेष
 (४८) वायसी-
 (४९) कुमारी " घी कुमारी " नाम्नी वनस्पति
 (५०) कन्या-वनस्पतिविशेष

- ५२ विष्णुकान्ता-वनस्पतिविशेष
 ५३ सुपुत्री-वनस्पतिविशेष
 ५४ गवाक्षी-वनस्पतिविशेष
 ५५ सिंही-वैगन (रिंगन)
 ५६ चमरी-वनस्पतिविशेष
 ५७ व्याघ्री-वनस्पतिविशेष
 ५८ नागकुमारिका-वनस्पतिविशेष
 ५९ वानरी-वनस्पतिविशेष
 ६० मांसरोही-वनस्पतिविशेष
 ६१ नटी-वनस्पतिविशेष

- (५१) काकमांसी- ,,
 (५२) विष्णुकान्ता- ,,
 (५३) सुपुत्री- ,,
 (५४) गवाक्षी- ,,
 (५५) सिंही-वैगन (रिंगन)
 (५६) चमरो-वनस्पतिविशेष ।
 (५७) व्याघ्री-वनस्पतिविशेष कण्टकारि ।
 (५८) नागकुमारीका-वनस्पतिविशेष ।
 (५९) वानरी-वनस्पतिविशेष ।
 (६०) मांसरोही-वनस्पतिविशेष ।
 (६१) नटी-वनस्पतिविशेष ।

- (५१) काकमांसी- ,,
 (५२) विष्णुकान्ता- ,,
 (५३) सुपुत्री- ,,
 (५४) गवाक्षी- ,,
 (५५) सिंही-वैगन-रिंगन।
 (५६) चमरी-वनस्पतिविशेष
 (५७) व्याघ्री- ,,
 (५८) नागकुमारीका- ,,
 (५९) वानरी- ,, ।
 (६०) मांसरोही- ,,
 (६१) नटी- ,,

- ६२ गौरी-वनस्पतिविशेष
 ६३ शान्ता-वनस्पतिविशेष
 ६४ गोपवधू-वनस्पतिविशेष
 ६५ शृगालिका-वनस्पतिविशेष
 ६६ : देवी-वनस्पतिविशेष
 ६७ ब्रह्मचारिणी-वनस्पतिविशेष
 ६८ क्रोष्ट्री-वनस्पतिविशेष
 ६९ गोपी-वनस्पतिविशेष
 ७० नाकुली-तुलसी
 ७१ भुजंगाक्षी-वनस्पतिविशेष

- (६२) गौरी-वनस्पतिविशेष ।
 (६३) शान्ता- "
 (६४) गोपवधू-वनस्पतिविशेष ।
 (६५) शृगालिका- "
 (६६) देवी-वनस्पतिविशेष ।
 (६७) ब्रह्मचारिणी- "
 (६८) क्रोष्ट्री- "
 (६९) गोपी-वनस्पतिविशेष ।
 (७०) नाकुली-तुलसी ।
 (७१) भुजंगाक्षी-वनस्पतिविशेष ।

- (६२) गौरी- "
 (६३) शान्ता- "
 (६४) गोपवधू- "
 (६५) शृगालिका- "
 (६६) देवी- "
 (६७) ब्रह्मचारिणी "
 (६८) क्रोष्ट्री- "
 (६९) गोपी- "
 (७०) नाकुली-तुलसी
 (७१) भुजंगाक्षी-वनस्पतिविशेष

- ७२ नकुलेष्टा-वनस्पतिविशेष
 ७३ गायत्री-वनस्पतिविशेष
 ७४ कुबेराक्षी-वनस्पतिविशेष
 ७५ विभीतकः-बहेरा
 ७६ कपिकच्छुः-वनस्पतिविशेषः
 ७७ मूषिकपर्णी-वनस्पतिविशेषः
 ७८ सिंहपुच्छी-वनस्पतिविशेषः
 ७९ वैदेही-वनस्पतिविशेष
 ८० मागधी वनस्पतिविशेष
 ८१ गोधापदी-वनस्पतिविशेष

- (७२) नकुलेष्टा-वनस्पतिविशेष ।
 (७३) गायत्री- ,,
 (७४) कुबेराक्षी- ,,
 (७५) विभीतकः-बहेरा-बहेडा ।
 (७६) कपिकच्छुः-वनस्पतिविशेष ।
 (७७) मूषिकपर्णी-वनस्पतिविशेष ।
 (७८) सिंहपुच्छी- ,,
 (७९) वैदेही- ,,
 (८०) मागधी- ,,
 (८१) गोधापदी- ,,

- (७२) नकुलेष्टा- ,,
 (७३) गायत्री- ,,
 (७४) कुबेराक्षी- ,,
 (७५) विभीतकः-बहेडा
 (७६) कपिकच्छुः-वनस्पतिविशेष
 (७७) मूषिकपर्णी-वनस्पतिविशेष
 (७८) सिंहपुच्छी- ,,
 (७९) वैदेही- ,,
 (८०) मागधी- ,,
 (८१) गोधापदी- ,,

- ८२ अजशृङ्गी-वनस्पतिविशेष
 ८३ गोजिह्वा-वनस्पतिविशेष
 ८४ काकाङ्गी-वनस्पतिविशेष
 ८५ काकनासिका-वनस्पतिविशेषः
 ८६ वधू-वनस्पतिविशेष
 ८७ तपस्विनी-वनस्पतिविशेष
 ८८ जटामांसी-वनस्पतिविशेष
 ८९ हयपुच्छी-वनस्पतिविशेष
 ९० द्विजा-वनस्पतिविशेष
 ९१ हरिणी-मृगी, हेमप्रतिमा, हरिलता,
 ९२ वारुणी-सुरा, पश्चिमदिक्,

-
- (८२) अजशृङ्गी- "
 (८३) गोजिह्वा- "
 (८४) काकाङ्गी- "
 (८५) काकनासिका- "
 (८६) वधू- "
 (८७) तपस्विनी- "
 (८८) जटामांसी-वनस्पतिविशेष ।
 (८९) हयपुच्छी-वनस्पतिविशेष ।
 (९०) द्विजा-वनस्पतिविशेष ।
 (९१) हरिणी-मृगी, हेमप्रतिमा, हरीलता ।
 (९२) वारुणी-सुरा, पश्चिमदिशा ।

-
- (८२) अजशृङ्गी- "
 (८३) गोजिह्वा- "
 (८४) काकाङ्गी- "
 (८५) काकनासिका- "
 (८६) वधू- "
 (८७) तपस्विनी- "
 (८८) जटामांसी- "
 (८९) हयपुच्छी- "
 (९०) द्विजा- "
 (९१) हरिणी-मृगक्षी, हेमप्रतिमा, हरीलता

- ९३ विषाण-शृङ्ग, हस्तिदन्त
 ९४ भूभृद्-राजा, पर्वत,
 ९५ कृतान्त-यम, सिद्धान्त,
 ९६ पृथुक-बाल, पौआ
 ९७ अञ्ज-कमल, शङ्ख, चन्द्रमाः
 ९८ पतङ्ग-पक्षी, सूर्य
 ९९ आशुग-वाण, वायु,
 १०० श्लोक-पद्य, यश
 १०१ अङ्क-क्रोड, चिह्न,
 १०२ शरण-गृह, रक्षक,

- (९३) विषाण-शृङ्ग, हस्तिदन्त ।
 (९४) भूभृद्-राजा पर्वत ।
 (९५) कृतान्त-यम, सिद्धान्त ।
 (९६) पृथुक-बाल, पौआ ।
 (९७) अञ्ज-कमल, शङ्ख, चन्द्रमा ।
 (९८) पतङ्ग-पक्षी, सूर्य ।
 (९९) आशुग-वाण, वायु ।
 (१००) श्लोक-पद्य, यश ।
 (१०१) अङ्क-क्रोड-गोद, चिह्न ।
 (१०२) शरण-गृह रक्षक ।

- (६२) वारुणी-सुरा, पश्चिमदिशा
 (६३) विषाण-शिङ्गु, हाथीनो दांत
 (६४) भूभृद्-राजा, पर्वत
 (६५) कृतान्त-यम, सिद्धान्त
 (६६) पृथुक-बाल, पौआ
 (६७) अञ्ज-कमल, शङ्ख, चन्द्रमा
 (६८) पतङ्ग-पक्षी, सूर्य
 (६९) आशुग-वाण, वायु
 (१००) श्लोक-पद्य, यश
 (१०१) अङ्क-क्रोड, गोद, चिह्न
 (१०२) शरण-गृह, रक्षक

मूलम्—“भन्ते त्ति भगवं गोयमे समणं भगवं महावीरं वंदइ,
 नमंसइ, वंदित्ता, नमंसित्ता एवं वयासी—एवं खलु देवाणुप्पियाणं
 अंतेवासी पाईणजाणवए सव्वाणुभूइनामं अणगारे पगइभदए
 जाव विणीए, से णं भन्ते ! तथा गोसालेणं मंखलिपुत्तेणं तवेणं
 तेएणं भासरासीकए समाणे कहिंगए कहिं उववन्ने ? । एवं खलु
 गोयमा ! ममं अंतेवासी पाइणजाणवए सव्वाणुभूईनामं अण-
 गारे पगइभदए जाव विणीए, से णं तथा गोसालेणं मंखलि-
 पुत्तेणं तवेणं तेएणं भासरासीकए समाणे उड्डं चंदिमसूरिय
 जाव बंभलंतकमहासुक्के कप्पे वीइवइत्ता सहस्सारे कप्पे देव-
 त्ताए उवन्ने तत्थ णं अत्थेगइथाणं देवाणं अट्टारससागरोव-
 माइं ठिई पन्नत्ता, तत्थ णं सव्वाणुभूईस्स वि देवस्स अट्टा-
 रससागरोवमाइं ठिई पन्नत्ता, से णं सव्वाणुभूई देवे ताओ
 देवलोगाओ आउक्खएणं भवक्खएणं ठिइक्खएणं जाव महा-
 विदेहे वासे सिज्झिहिइ जाव अंतं करेहिइ, एवं खलु देवाणु-
 प्पियाणं अंतेवासी कोसलजाणवए सुनक्खत्ते नामं अणगारे
 पगइभदए जाव विणीए, से णं भन्ते ! तथाणं गोसालेणं मंख-
 लिपुत्तेणं तवेणं तेएणं परिताविए समाणे कालमासे कालं किच्चा
 कहिं गए कहिं उववन्ने ? एवं खलु गोयमा ! ममं अंतेवासी
 सुनक्खत्ते नामं अणगारे पगइभदए जाव विणीए, से णं तथा
 गोसालेणं मंखलिपुत्तेणं तवेणं तेएणं परिताविए समाणे जेणेव
 ममं अंतिए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता वंदइ, नमंसइ,

वन्दित्ता सयमेव पंच महद्वयाइं आरुहइ, आरुहित्ता समणा य
समणीओ य खामेइ, खामित्ता आलोइयपडिक्कंते समाहिपत्ते
कालमासे कालं किच्चा उड्डं चंदिमसूरियं जाव आणयपाणया-
रण कप्पे वीइवइत्ता अच्चुए कप्पे देवत्ताए उववन्ने, तत्थ णं
अत्थेगइयाणं बावीसं सागरोवमाइं ठिई पणत्ता, तत्थ णं
सुनक्षत्रस्स वि, देवस्स बावीसं सागरोवमाइं सेसं जहा सव्वा-
णुभूइस्स जाव अंतं काहिइ ॥सू० २०॥

छाया—भदन्त इति भगवान् गौतमः श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते,
नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा एवम् अवादीत्—एवं खलु देवानुप्रियाणाम् अन्ते-
वासी प्राची जानपदः सर्वानुभूतिर्नाम अनगारः प्रकृतिभद्रको यावत्—विनीतः,
स खलु तदा गोशालेन मंखलिपुत्रेण तपसा तेजसा भस्मराशीकृतः सन् ऊर्ध्वं
चन्द्र सूर्यं यावत् ब्रह्मलान्तक महाशुक्र कल्पान् व्यतिव्रज्य, सहस्रारे कल्पे देवतया
उपपन्नः, तत्र खलु अस्त्येकेषां देवानाम् अष्टादश सागरोपमाणि स्थितिः
प्रज्ञप्ता, स खलु सर्वानुभूतिर्देवः तस्मात् देवलीकात् आयुःक्षयेण, भवक्षयेण,
स्थितिक्षयेण यावत्—महाविदेहे वर्षे सेत्स्यति यावत् अन्तं करिष्यति । एवं खलु
देवानुप्रियाणाम् अन्तेवासी कोशलजानपदः सुनक्षत्रो नाम अनगारः प्रकृतिभद्रको
यावत् विनीतः, स खलु भदन्त ! तदा खलु गोशालेन मंखलिपुत्रेण तपसा तेजसा
परितापितः सन् कालमासे कालं कृत्वा कुत्र गतः ? कुत्र उपपन्नः, एवं खलु
गौतम ! ममान्तेवासी सुनक्षत्रो नाम अनगारः प्रकृतिभद्रको यावत् विनीतः, स
खलु तदा गोशालेन मंखलिपुत्रेण तपसा तेजसा परितापितः सन् यत्रैव ममान्तिकं
तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा, नमस्यित्वा स्वयमेव
पञ्च महाव्रतानि आरोहति, आरुह्य श्रमणांश्च श्रमणींश्च, क्षमयति, क्षमयित्वा
आलोचितप्रतिक्रान्तः समाधिप्राप्तः कालमासे कालं कृत्वा ऊर्ध्वं चन्द्रसूर्यं यावत्
आनतप्राणतारणकल्पान् व्यतिव्रज्य अच्युते कल्पे देवतया उपपन्नः, तत्र खलु
अस्त्येकेषां देवानां द्वाविंशतिं सागरोपमाणि स्थितिः प्रज्ञप्ता, तत्र खलु सुनक्षत्र-
स्यापि देवस्य द्वाविंशतिं सागरोपमानि शेषं यथा सर्वानुभूतेः यावद् अन्तं
करिष्यति ॥ सू० २० ॥

ટીકા—પુનરપ્યાહ—‘મંતે તિ’ इत्यादि । ‘मंते ति भगवं गोयमे समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी’ हे भदन्त । इति संबोध्य भगवान् गौतमः श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा नमस्सित्वा, एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्—‘एवं खलु देवाणुप्पियाणं अंतेवासी पाईण जाणवए सव्वाणुभूईनामं अणगारे पगइमहए जाव विणीए’ एवं खलु निश्चयेन पूर्वोक्तीत्या देवानुप्रियाणाम् अन्तेवासी—शिष्यः, प्राचीजानपदः पूर्वदेशोद्भवः सर्वानुभूतिर्नाम अनगारः, प्रकृतिभद्रकः, यावत्—प्रकृत्युपशान्तः, प्रकृतिप्रतनुक्रोधमानमायालोभः, मृदुमार्दवसम्पन्नः, आलीनो विनीतश्चासीत्, ‘से णं मंते ! तथा गोसालेणं मंखलिपुत्तेणं तवेणं तेएणं भासरासीकए समाणे कहिंणए ?

‘मंते त्ति भगवं गोयमे समणं भगवं महावीरं’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—‘મંતે ત્તિ ભગવં ગોયમે સમણં ભગવં મહાવીરં વંદઈ નમંસઈ, વંદિત્તા નમંસિત્તા એવં વયાસી’ હે ભદન્ત ! એસા સમ્બોધન કરકે ભગવાન્ ગૌતમ ને શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર કો વંદના કી નમસ્કાર ક્રિયા, વંદના નમસ્કાર કરકે ફિર ઉન્હોને ઉનસે એસા કહા—‘એવં खलु देवाणुप्पियाणं अंतेवासी पाईण जाणवए सव्वाणुभूई नामं अणगारे पगइमहए जाव विणीए’ હે ભદન્ત ! આપ દેવાનુપ્રિય કે અંતેવાસી—શિષ્ય, પૂર્વદેશોદ્ભવ જો સર્વાનુભૂતિ નામકે અનગાર થે, કિ જો પ્રકૃતિ સે ભદ્ર—શ્રેષ્ઠ થે, યાવત્ પ્રકૃતિ સે ઉપશાન્ત થે, ક્રોધ, માન, માયા એવં લોભ કષાય જિનકી સ્વભાવતઃ શાન્ત થી, મૃદુમાર્દવગુણ સે આલીન ઔર વિનીત થે, ‘સે ણં મંતે ! તથા ગોસાલેણં મંખલિપુત્તેણં

“મંતે ! ત્તિ ભગવં ગોયમે સમણં ભગવં મહાવીરં” ઈત્યાદિ—

ટીકાર્થ—“મંતે ! ત્તિ ભગવં ગોયમે સમણં ભગવં મહાવીરં વંદઈ, નમંસઈ, વંદિત્તા, નમંસિત્તા એવં વયાસી” ‘હે ભગવન્’ એવું સંબોધન કરીને ભગવાન ગૌતમે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદણા કરી, નમસ્કાર કર્યા, વંદણા નમસ્કાર કરીને તેમણે તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું—“એવં खलु देवाणुप्पियाणं अंतेवासी पाईण जाणवए सव्वाणुभूई नामं अणगारे पगइमहए जाव विणीए” હે ભગવન્ ! આપ દેવાનુપ્રિયને અંતેવાસી (શિષ્ય) પૂર્વદેશોત્પન્ન, જે સર્વાનુભૂતિ નામના અણગાર હતા, જેઓ પ્રકૃતિભદ્ર, હતા, ઉપશાન્ત પ્રકૃતિવાળા હતા, જેમણે ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ રૂપ કષાયોને પાતળા પાડ્યા હતા, જેઓ મૃદુમાર્દવ ગુણોથી સંપન્ન હતા, જેઓ આલીન અને વિનીત હતા, ‘સે ણં મંતે ! તથા ગોસાલેણં મંખલિપુત્તેણં તવેણં તેણં ભાસરાસીકપ

कहिं उववन्ने ?' हे भदन्त ! स खलु सर्वानुभूतिरनगारस्तदा-तस्मिन् काले गोशालेन मंखलिपुत्रेण तपसा-तपःप्रभवेण, तेजसा-तेजोलेइयया भस्मराशी-कृतः-दग्धः सन् कुत्र गतः ? कस्मिन् स्थाने गतः ? कुत्र-कस्मिन् स्थाने उपपन्नः-जातः ? भगवानाह-‘एवं खलु गोयमा ! मम अंतेवासी पाईणजाणवए सव्वाणु-भूर्इनामं अणगारे पगइभइए जाव विणीए’ हे गौतम ! एवं खलु-पूर्वोक्तरीत्या निश्चयेन, मम अन्तेवासी-शिष्यः, प्राचीजनपदः सर्वानुभूतिर्नाम अनगारः प्रकृतिभद्रको यावत्-विनीत आसीत्, ‘से णं तथा गोशालेणं मंखलिपुत्तेण तवेणं तेएणं भासरासीकए समाणे उड्डं चंदिमसूरियजाव वंभलंतकमहासुक्के कप्पे वीइवइत्ता सहस्सारे कप्पे देवत्ताए उववन्ने’ स खलु सर्वानुभूतिर्नाम अनगारस्तदा-तस्मिन्काले गोशालेन मंखलिपुत्रेण तपसा-तपःप्रभवेण, तेजसा-तेजो-तवेणं तेएणं भासरासीकए समाणे कहिं गए, कहिं उववन्ने’ वे उस समय जब कि उनके ऊपर मंखलिपुत्र गोशाल ने तपोजन्य उष्णतेजो-लेइया छोडी तो उससे भस्मसात होकर किस स्थान में गये है ? कहां-किस स्थान में उत्पन्न हुए हैं ? इस प्रश्न के उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘एवं खलु गोयमा ! मम अंतेवासी पाईण जाणवए सव्वाणुभूर्इ नामं अणगारे पगइभइए जाव विणीए’ हे गौतम ! प्राचीन जनपदो-द्भव जो सर्वानुभूति-नामके मेरे शिष्य थे कि जो प्रकृति से भद्र यावत् विनीत थे ‘से णं तथा गोशालेणं मंखलिपुत्तेणं तवेणं तेएणं भासरासीकए समाणे उड्डं चंदिमसूरिय जाव वंभलंतकमहासुक्के-कप्पे वीइवइत्ता सहस्सारे कप्पे देवत्ताए उववन्ने’ वे उस समय मंख-लिपुत्र गोशाल द्वारा छोडी गई तपजन्य उष्णतेजोलेइया से दग्ध होते

समाणे कहिं गए, कहिं उववन्ने ?’ तेभना उपर भ’भलिपुत्र गोशाले ज्यारे तपोजन्य तेजोलेइया छोडीने तेभने भस्मसात् करी नाज्या, त्यारे आ भनुष्यभवन्तु’ आशुष्य पूइ’ करीने तेजो कयां (कई गतिमां) गया ? तेजो कयां उत्पन्न थई गया छे ? तेना उत्तर आपता महावीर प्रभु उडे छे डे-“एवं खलु गोयमा ! मम अंतेवासी पाईण जाणवए सव्वाणुभूर्इ नामं अणगारे पगइभइए जाव विणीए” हे गौतम ! पूर्व जनपदोत्पन्न जे सर्वानुभूति अणु-गार नामना भारा अंतेवासी हुता, जेजो प्रकृतिभद्रथी लधने विनीत पथे-तना शुश्रोथी संपन्न हुता, “से णं तथा गोशालेणं मंखलिपुत्तेणं तवेणं तेएणं भासरासीकए समाणे उड्डं चंदिमसूरिय जाव वंभलंतकमहासुक्के कप्पे वीइवइत्ता सहस्सारे कप्पे देवत्ताए उववन्ने” तेजो त्यारे भ’भलिपुत्र गोशा-

લેશ્યયા મસ્મરાશીકૃતઃ-દગ્ધઃ સન્ ઝર્ધ્વમ્-ઝર્ધ્વલોકે ચન્દ્રમઃ સૂર્ય યાવત્-વ્રહ્મ-
લાન્તકમહાશુક્રાન્ કલ્પાન્ વ્યતિવ્રજ્ય-અતિક્રમ્ય, સહસ્રારે કલ્પે-અષ્ટમે દેવ-
લોકે દેવતયા ઉપપન્નઃ, 'તત્થ ણં અત્થેગइयाणं देवाणं अट्टारस्ससागरोवमाइं ठिई
पन्नत्ता' તત્ર સ્વલ્લ-સહસ્રારે કલ્પે, અસ્ત્યેકેપાં દેવાનામ્ અષ્ટાદશસાગરોપમાણિ
સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞતા, 'તત્થ ણં સવ્વાણુભૂइस्स वि, देवस्स अट्टारस्ससागरोवमाइं ठिई
पन्नत्ता' તત્ર સ્વલ્લ સહસ્રારે કલ્પે, સર્વાનુભૂતેરપિ દેવસ્ય-દેવત્વેન ઉત્પન્નસ્ય,
અષ્ટાદશ સાગરોપમાણિ સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞતા, 'સે ણં સવ્વાણુભૂई देवे ताओ देव-
लोगाओ आउक्खएणं, भवक्खएणं, ठिइक्खएणं जाव महाविदेहे वासे सिज्झि-
हिइ जाव अंतं करेहिइ' સ સ્વલ્લ સર્વાનુભૂતિર્દેવસ્તસ્માત્-પૂર્વોક્તાત્, દેવલોકાત્-
સહસ્રારાત્, આયુઃક્ષયેણ, ભવક્ષયેણ, સ્થિતિક્ષયેણ, યાવત્ દત્યુચ્ય, અનન્તમ્,

હુણ ઝર્ધ્વલોક મેં ચન્દ્રમા ઓર સૂર્ય કો ડલંઘન કરકે, તથા ડનસે
મી ઝગર વ્રહ્મ, લાન્તક ઇવં મહાશુક્રકલ્પ કો મી ડલ્લંઘન કરકે આઠવે
સહસ્રાર નામકે કલ્પ મેં દેવલોક મેં-દેવ કી પર્યાય સે ઉત્પન્ન હુણ
હે, 'તત્થ ણં અત્થેગइयाणं देवाणं अट्टारस्ससागरोवमाइं ठिई पन्नत्ता'
વહાં પર કિતનેક દેવોં કી સ્થિતિ ૧૮ સાગરોપમ તક કી કહી
ગઈ હૈ-‘સો ‘તત્થ ણં સવ્વાણુભૂइस्स वि देवस्स अट्टारस्ससागरोवमाइं
ठिई पन्नत्ता’ વહાં સર્વાનુભૂતિ દેવ કી મી ૧૮, સાગરોપમ કી સ્થિતિ
હુઈ । ‘સે ણં સવ્વાણુભૂई देवे ताओ देवलोगाओ आउक्खएणं भवक्ख-
एणं, ठिइक्खएणं, जाव महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ’ જાવ અંતં કરેહિહ’
વે સર્વાનુભૂતિદેવ ડસ પૂર્વોક્ત દેવલોક સે-સહસ્રાર કલ્પ સે આયુ કે

લની તપોજન્ય તેલેલેશ્યા વડે ભસ્મીભૂત થઈને, ઊર્ધ્વલોકમાં ચન્દ્રમા અને
સૂર્યનું ઉલ્લંઘન (પાર) કરીને, તથા તેમનાં કરતાં પણ ઉપર આવેલાં
બ્રહ્મલોક, લાન્તક અને મહાશુક્ર કલ્પોનું પણ ઉલ્લંઘન કરીને, આઠમાં
સહસ્રાર નામના કલ્પમાં (દેવલોકમાં) દેવની પર્યાયે ઉત્પન્ન થઈ ગયા છે.
“ તત્થ ણં અત્થેગइयाणं देवाणं अट्टारस्ससागरोवमाइं ठिई पणत्ता ” તે દેવલોકના
કેટલાક દેવોની સ્થિતિ ૧૮ સાગરોપમની કહી છે. “ તત્થ ણં સવ્વાણુભૂइस्स
वि देवस्स अट्टारस्ससागरोवमाइं ठिई पन्नत्ता ” ત્યાં સર્વાનુભૂતિ દેવની સ્થિતિ
પણ ૧૮ સાગરોપમની જ સમજવી. “ સે ણં સવ્વાણુભૂई देवे ताओ देवलो-
गाओ आउक्खएणं भवक्खएणं, ठिइक्खएणं जाव महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ,
जाव अंतं करेहिइ ” તે સર્વાનુભૂતિ દેવ તે સહસ્રાર કલ્પના આશુનેા ક્ષય

महाविदेहे नर्वे-क्षेत्रे सेत्स्यति, यावत्-भोत्स्यते, भोक्ष्यते, परिनिर्वास्यति, सर्व-
दुःखानामन्तं करिष्यति, गौतमः पृच्छति-‘एवं खलु देवाणुप्पियाणं अंतेवासी
कोसलजाणवए सुनक्खत्ते नामं अणगारे पगइभदए जाव विणीए’ एवं खलु-
पूर्वोक्तरीत्या, निश्चयेन देवानुप्पियाणाए अन्तेवासी-कोसलजानपदः-कोसलदेशो-
त्पन्नः सुनक्षत्रो नाम अनगरः प्रकृतिभद्रको यावद् विनीतश्चासीत्, ‘सेणं भंते !
तयाणं गोसालेणं मंखलिपुत्तेणं तवेणं तेएणं परिताविए समाणे कालमासे कालं
किच्चा कहिंगए, कहिं उववन्ने ?’ हे भदन्त ! स खलु सुनक्षत्रोऽनगरस्तदा-
तस्मिन् काले, खलु गोशालेन मंखलिपुत्रेण तपसा-तप प्रभवेण, तेजसा-तेजो-
लेख्यया परितापितः सन्, कालमासे कालं कृत्वा कुत्र गतः ? कुत्र उत्पन्नः ?

क्षय से, भव के क्षय से चक्कर अनन्तर महाविदेह में सिद्ध होगा,
यावत् बुद्ध होगा, मुक्त होगा, परिनिर्वात होगा और समस्त दुःखों का
अन्त करेगा, अब गौतम प्रभु से ऐसा पूछते हैं-एवं खलु देवाणुप्पि-
याणं अंतेवासी कोसलजाणवए सुनक्खत्ते नामं अणगारे पगइभदए
जाव विणीए’ हे भदन्त ! आप देवानुप्पिय के अंतेवासी, कोसलदेश
में उत्पन्न हुए ऐसे जो सुनक्षत्र नामके अनगर थे, कि जो प्रकृति से
भद्र यावत् विनीत थे । ‘से णं भंते ! तया णं गोसालेणं मंखलिपुत्तेणं
तवेणं परिताविए समाणे कालमासे कालं किच्चा कहिंगए ? कहिं उव-
वन्ने ?’ हे भदन्त ! उस समय में जब कि मंखलिपुत्र गोशाल ने उनके
ऊपर तप से प्राप्त अपनी उष्ण तेजोलेश्या छोड़ी थी और उससे जो
परितापित हो गए थे, कालमास में काल करके कहां गए हैं ? कहाँ उत्पन्न

करीने, लवने। क्षय करीने, अने स्थितिने। क्षय करीने, त्यागी व्यक्तीने
महाविदेह क्षेत्रमां गनुष्य इपे उत्पन्न थधने सिद्ध थशे, मुक्त थशे, मुक्त
थशे, परिनिर्वात थशे अने समस्त दुःखोंने अन्त करशे।

इवे गौतम स्वामी जेवे। प्रश्न पूछे छे के-“एवं खलु देवाणुप्पियाणं
अंतेवासी कोसलजाणवए सुनक्खत्ते नामं अणगारे पगइभदए जाव विणीए” हे
भगवन् ! आप देवानुप्पियना अन्तेवासी, कोसल देशोत्पन्न जे सुनक्षत्र नामना
अणुगार हता, जेओ प्रकृतिलक्ष्मी लक्ष्मीने विनीत पर्यन्तना शुद्धाथी संपन्न हता,
‘से णं भंते ! तयाणं गोसालेणं मंखलिपुत्तेणं तवेणं तेएणं परिताविए समाणे कालमासे
कालं किच्चा कहिं गए ? कहिं उववन्ने ?’ तेओ। मंखलिपुत्र गोशालनी तपोजन्य
तेजोलेश्या द्वारा परितापित थधने, जानने अवसर आवता जानधनं पाभीने
क्या गया छे ? क्या उत्पन्न थया छे ? तेने उत्तर आपता महावीर प्रभु

भगवानाह—‘एवं खलु गोयमा ! मम अंतेवासी सुनक्खत्ते नामं अणगारे पगइ-
भदए जाव विणीए’ हे गौतम ! एवं खलु—पूर्वोक्तरीत्या, निश्चयेन मम अंतेवासी
सुनक्षत्रो नाम अनगारः प्रकृतिभद्रो यावद् विनीतश्चासीत्, ‘सेणं तथा गोसा-
लेणं मंखलिपुत्तेणं तवेणं तेएणं परिताविए समाणे जेणेव मम अंतिए तेणेव
उवागच्छइ’ स खलु सुनक्षत्रोऽनगार स्तदा—तस्मिन् काले गोशालेन मंखलिपुत्रेण
तपसा—तपः प्रभवेण तेजसा—तेजोलेशया, परितापितः सन्, यत्रैव मम अन्ति-
कम्—सामीप्यमासीत्, तत्रैव उपागच्छति, ‘उवागच्छिता वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता,
नमंसित्ता, सयमेव पंचमहव्वयाइं आरुहेइ’ उपागत्य, वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा,
नमस्यित्वा स्वयमेव—आत्मनैव पञ्चमहाव्रतानि—पूर्वोक्तस्वरूपाणि आरभते, ‘आरु-
हेत्ता समणा य समणीओ य खामेइ’ आरभ्य, श्रमणांश्च साधून्, श्रमणीश्च—साध्वीः

हुए हैं? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘एवं खलु गोयमा ! मम अंतेवासी
सुनक्खत्ते नामं अणगारे पगइभदए जाव विणीए’ हे गौतम ! जो मेरे
अंतेवासी सुनक्षत्र अनगार थे कि जो प्रकृति से भद्र यावत् विनीत थे।
‘सेणं तथा गोसालेणं मंखलिपुत्तेणं तवेणं तेएणं परिताविए समाणे
जेणेव मम अंतिए तेणेव उवागच्छइ’ वे मंखलिपुत्र गोशाल के द्वारा
निक्षिप्त तप से प्राप्त तेजोलेश्या से परितापित होते हुए मेरे पास आये
थे। ‘उवागच्छित्ता वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता सयमेव पंचमह-
व्वयाइं आरुहेइ’ वहां मेरे पास आ करके उन्होंने मुझे वन्दना एवं
नमस्कार किया था—वन्दना नमस्कार करने के बाद पांच महाव्रतों का
स्वतः ही उच्चारण किया था। ‘आरुहेत्ता समणा य समणीओ य
खामेइ’ उच्चारण करके साधु और साध्वीजनों के लिये क्षमा दी थी

कहे छे हैं—“ एवं खलु गोयमा ! मम अंतेवासी सुनक्खत्ते नामं अणगारे पग-
इभदए जाव विणीए ” हे गौतम ! मम अंतेवासी सुनक्षत्र अणगार के
लेखे प्रकृतिभद्रथी लधने विनीत पर्यंतना गुणोत्थी युक्त होता, “ सेणं
तथा गोसालेणं मंखलिपुत्तेणं तवेणं तेएणं परिताविए समाणे जेणेव मम
अंतिए तेणेव उवागच्छइ ” तेओ मंखलिपुत्र गोशाल वडे छोड़ायेदी तपे-
अन्य तेलेलेइया वडे परितापित थछने भारी पासे आव्या होता. “ उवाग-
च्छित्ता वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता सयमेव पंच महव्वयाइं आरुहेइ ”
भारी पासे आवीने तेभण्णे भने वंदण्णा नमस्कार कर्यां हुतां वंदण्णा नमस्कार
करीने तेभण्णे जाते ५ पांच महाव्रतानुं उच्चारण्ण कयुं हुतुं. “ आरुहेत्ता
समणा य समणीओ य खामेइ ” तयार जाद तेभण्णे साधु अने साध्वीओने

ક્ષમયતિ-ક્ષમાપનાં કરોતિ, 'સ્વામિત્તા આલોહ્યપટિકંતે સમાહિપત્તે કાલમાસે કાલં કિચ્ચા ઉઢ્ઠં ચંદિમસૂરિય જાવ આળયપાળયારણકપ્પે વીરૂવહત્તા અચ્ચુએ કપ્પે દેવત્તાએ ઉવવન્ને' ક્ષમયિત્વા શ્રમણાદીન્ આલોચિતપ્રતિક્રાન્તઃ-કૃતાલોચનપ્રતિક્રમણઃ, સમાધિપ્રાપ્તઃ-સમાહિતઃ સન્, કાલમાસે કાલં કૃત્વા ઝર્ધ્વસ્ફ-ઝર્ધ્વલોકે, ચન્દ્રમાઃ સૂર્ય યાવત્-આનતપ્રાણતારણકલ્પાન્ વ્યતિવ્રજ્ય-વ્યતિક્રમ્ય, અચ્યુતે કલ્પે દેવતયા ઉપપન્નઃ, 'તત્થ ણં અત્થેગહયાણં દેવાણં વાવીસં સાગરોવમાહં ઠિઈ પળ્લતા' તત્ર સ્વલ્લ-અચ્યુતે કલ્પે અસ્ત્યેકેવાં દેવાનાં દ્વાવિંશતિં સાગરોપમાણિ સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા, 'તત્થ ણં સુનક્ષત્તસ્સ વિ દેવસ્સ વાવીસં સાગરોવમાહં સેસં જહા સવ્વાણુભૂહસ્સ જાવ અંતં કાહિય' તત્ર સ્વલ્લ અચ્યુતે કલ્પે સુનક્ષત્ર સ્યાપિ દેવસ્ય-દેવત્વેન ઉત્પન્નસ્ય દ્વાવિંશતિં સાગરોપમાણિ સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા, શેષં

ઔર उनसे क्षमा याचना की थी । 'स्वामित्ता आलोह्यपटिकंते समाहि-पत्ते कालमासे कालं किच्चा उड्डं चंदिमसूरिय जाव आणयपाणयारण-कप्पे वीरूवहत्ता अच्चुए कप्पे देवत्ताए उववन्ने' इस प्रकार स्वमत-स्वमासणा करके उन्होंने आलोचना प्रतिक्रमण करके समाधि को प्राप्त किया था, एवं फिर काल मास में काल कर ऊर्ध्वलोक में चन्द्रमा सूर्य यावत् आनतप्राणत आरण कल्प इन सब को उल्लंघन करके वे अच्युत कल्प में देव की पर्याय से उत्पन्न हुए हैं । 'तत्थ णं अत्थेगहयाणं देवाणं वावीसं सागरोवमाहं ठिई पन्नत्ता' वहां कितनेक देवों की २२ सागरोपम तक की स्थिति कही गई है- 'तत्थ णं सुनक्खत्तस्स वि देवस्स वावीसं साग-रोवमाहं' सेसं जहा सव्वाणुभूहस्स जाव अंतं काहिइ' उस अच्युतकल्प में देवरूप से उत्पन्न हुए सुनक्षत्र देव की भी २२ बावीस सागरोपम

ક્ષમાપના કરી હતી અને તેમની પાસે ક્ષમાની યાચના કરી હતી. “ સ્વામિત્તા આલોહ્યપટિકંતે સમાહિપત્તે કાલમાસે કાલંકિચ્ચા ઉઢ્ઠં ચંદિમસૂરિય જાવ આળ-યપાળયારણકપ્પે વીરૂવહત્તા અચ્ચુએ કપ્પે દેવત્તાએ ઉવવન્ને ” આ પ્રમાણે અમતઅમાસણા કરીને તેમણે આલોચના પ્રતિક્રમણ કરીને સમાધિશાવ પ્રાપ્ત કર્યો હતો. ત્યાર બાદ કાળનો અવસર આવતા કાળધર્મ પામીને, ઊર્ધ્વલોકમાં ચન્દ્ર સૂર્યથી લઇને આનતપ્રાણુત અને આરણુ પર્યાંતાના કલ્પોનુ ઉલ્લંઘન કરીને તેઓ બારમાં અચ્યુત કલ્પમાં દેવની પર્યાયે ઉત્પન્ન થઇ ગયા છે. “ તત્થ ણં અત્થે ગહયાણં દેવાણં વાવીસં સાગરોવમાહં ઠિઈ પન્નત્તા ” તે દેવલોકના કેટલાક દેવોની સ્થિતિ ૨૨ સાગરોપમની કહી છે. “ તત્થ ણં સુનક્ષત્તસ્સ વિ દેવસ્સ વાવીસં સાગરોવમાહં ઠિઈ પળ્લતા ” તે અચ્યુત કલ્પમાં દેવરૂપે ઉત્પન્ન થયેલાં તે સુનક્ષત્ર દેવની સ્થિતિ પણ ૨૨ સાગરોપમની જ છે.

यथा सर्वांशुभूतेरनगारस्य यावत् वक्तव्यता बोध्या, तथा च स खलु सुनक्षत्रो
 देवस्तस्मात् अच्युतान् देवल्लोकात् आयुःक्षयेण, भवक्षयेण, स्थितिक्षयेण अनन्तरं-
 च्युत्वा महाविदेहे वर्षे-क्षेत्रे सेत्स्यति, मोत्स्यते, मोक्षयते, परिनिर्वास्यति, सर्व-
 दुःखानाम् अन्तं करिष्यतीति भावः ॥ सू० २० ॥

मूलम्—“एवं खलु देवाणुपियाणं अंतेवासी कुसिस्से गोसाले
 नामं मंखलिपुत्ते, से णं भंते! गोसाले मंखलिपुत्ते कालमासे
 कालं किच्चा कहिंगए, कहिं उववन्ने? एवं खलु गोयमा! ममं
 अंतेवासी कुसिस्से गोसाले नामं मंखलिपुत्ते समणघायए जाव
 छउमत्थे च्वेव कालमासे कालं किच्चा उड्डं चंदिम जाव अच्चुए
 कप्पे देवतयाए उववन्ने, तत्थ णं अत्थेगइयाणं देवाणं बावीसं
 सागरोवमाइं ठिई पणत्ता, तत्थ णं गोसालस्स वि देवस्स
 बावीसं सागरोवमाइं ठिई पणत्ता, से णं भंते! गोसाले देवे
 ताओ देवलोगाओ आउक्खएणं भवक्खएणं ठिईक्खएणं जाव
 कहिं उववज्जिहिइ? गोयमा! इहेव जंबुदीवे दीवे भारहेवासे
 विंझगिरिपायमूले पुंडेसु जणवएसु सयदुवारे नयरे समुइस्स
 रत्तो भदाए भारियाए कुच्छिसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ, से णं

की स्थिति हुई है। बाकी का और सब इसके आगे का कथन सर्वांशुभूति
 अनगार की वक्तव्यता के अनुसार जानना चाहिये—तथा च वे सुनक्षत्र
 देव उस अच्युत देवलोक से आयुक्षय, भवक्षय और स्थितिक्षय हो जाने
 के कारण वहां से चव कर के महाविदेह क्षेत्र में सिद्ध होंगे, बुद्ध होंगे,
 मुक्त होंगे, परिनिर्वात होंगे और समस्त दुःखों का अन्त करेंगे ॥ सू० २० ॥

भाषीतुं समस्त कथन सर्वांशुभूति अष्टगारना पूर्वोक्त कथन अनुसार न
 समञ्जसुं भेट्ते के ते सुनक्षत्र देव ते अच्युत देवलोकना आयुनो, लवनो
 अने स्थितिनो क्षय थवाने कारणे त्यांथी व्यवीने महाविदेह क्षेत्रमां मनुष्य
 रूपे उत्पन्न थधने सिद्ध, बुद्ध, मुक्त, परिनिर्वात अने समस्त दुःखोथी
 रहित थर्ध न्थे. ॥सू०२०॥

तत्थ नवण्हं बहुपडिपुण्णाणं जाव वीइकंताणं जाव सुरुवे
 दारए पयाहिइ, जं रयणिं च णं से दारए जाइहिइ तं रयणिं
 च णं सयदुवारे नगरे सविंभतरवाहिरिए भारगसो य कुंभ-
 गसो य पउमवासे य रयणवासे य वासे वासिहिइ' तए णं
 तस्स दारगस्स अम्मापियरो एक्कारसमे दिवसे वीतिकंते जाव
 संपत्ते बारसाहे दिवसे अयमेयारुवं गोपणं गुणनिप्फल्लं नाम-
 धेज्जं काहिति-जम्हाणं अम्हं इमंसि दारगंसि जायंसि समा-
 णंसि सयदुवारे नगरे सविंभतरवाहिरिए जाव रयणवासे वुट्ठे
 तं होउणं अम्हं इमस्स दारगस्स नामधेज्जं महापउमे। तए णं
 तस्स दारगस्स अम्मापियरो नामधेज्जं करेहिति महापउमो त्ति,
 तए णं तं महापउमं दारगं अम्मापियरो साइरेगट्ठवासजायगं
 जाणित्ता सोमणंसि तिहिकरणदिवसनक्खत्तमुहुत्तंसि महया
 महया रायाभिसेगेणं अभिसिंचेहिति। से णं तत्थ राया भवि-
 स्सइ, महया हिमवंतमहंत वण्णओ जाव विहरिस्सइ। तए णं
 तस्स महापउमस्स रत्तो अन्नया कयाइ दो देवा महिड्डिया
 जाव महासोक्खा सेणाकम्मं काहिति, तं जहा-पुन्नभदे य,
 माणिभदेय। तए णं सयदुवारे नगरे बहवे राईसरतलवर जाव
 महासोक्खा सेणाकम्मं जाव सत्थवाहप्पभिईओ अन्नमन्नं
 सहावेहिति, सदावित्ता एवं वएहिति, जम्हाणं देवाणुप्पिया!
 अम्हं महापउमस्स रत्तो दो देवा महड्डिया जाव सेणाकम्मं
 करेति, तं जहा पुन्नभदेय माणिभदेय, तं होउणं देवाणुप्पिया!

अम्हं महापउमस्स रन्नो दोच्चंपि नामधेज्जं देवसेणे, देवसेणे,
तए णं तस्स महापउमस्स रण्णो दोच्चेऽवि नामधेज्जे
भविस्सइ, देवसेणे त्ति, देवसेणे त्ति। तए णं तस्स देवसेण-
स्स रण्णो अन्नया कयाइ सए संखतलविमलसन्निगासे
चउदंतं हत्थिरयणे समुप्पजिस्सइ, तए णं से देवसेणं राया तं
सेयं संखतलविमलसन्निगासं चउदंतं हत्थिरयणं दूरुढे
समाणे सयदुवारं नयरं मज्झं मज्झेणं अभिक्खणं अभिक्खणं
अति जाहिइ, निज्जाहिइय। तए णं सयदुवारे नयरे वहवे राई-
सर जाव पभिईओ अन्नमन्नं सदावेति, सदाविता, वएहिंति-
जम्हा णं देवाणुप्पिया! अम्हं देवसेणस्स रन्नो सेए संखतल-
सन्निगासे चउदंतं हत्थिरयणे समुप्पन्ने, तं होउणं देवाणु-
प्पिया! अम्हं देवसेणस्स रन्नो तच्चे वि नामधेज्जं विमल-
वाहणे, विमलवाहणे। तए णं तस्स देवसेणस्स रन्नो तच्चे
वि नामधेज्जे विमलवाहणे राया अन्नया कयाइ समणेहिं
निग्गंथेहिं मिच्छं विप्पडिवज्जिहिइ, अप्पेगइए आउसेहिइ, अप्पे-
गइए निच्छोडेहिइ, अप्पेगइए निब्भच्छेहिइ, अप्पेगइए बंधे-
हिइ, अप्पेगइए णिरुंभेहिइ, अप्पेगइयाणं छविच्छेदं करेहिइ,
अप्पेगइए पमारेहिइ, अप्पेगइए उदवेहिइ, अप्पेगइयाणं वत्थं
पडिग्गहं कंबलं पायपुंछणं आच्छिदिहिइ, विच्छिदिहिइ,
भिदिहिइ, अवहरिहिइ, अप्पेगइयाणं भत्तपाणं वोच्छिदि-

हिइ, अप्पेगइए निव्विसए करेहिइ। तए णं सयदुवारे नयरे
 बहवे राईसर जाव वइहिंति—एवं खलु देवाणुप्पिया! विमल-
 वाहणे राया समणेहिं निगंथेहिं मिच्छं विप्पडिवन्ने अप्पेगइए
 आउस्सइं जाव निव्विसए करेइ, तं नो खलु देवाणुप्पिया!
 एयं अम्हं सेयं नो खलु एयं विमलवाहणस्स रन्नो सेयं नो खलु
 एयं रज्जस्स वा रट्ठस्स वा बलस्स वा वाहणस्स वा पुरस्स वा
 अंतोउरस्स वा जणवयस्स सेयं, जं णं विमलवाहणे राया
 समणेहिं निगंथेहिं मिच्छं विप्पडिवन्ने, तं सेयं खलु देवाणु-
 प्पिया! अम्हं विमलवाहणं रायं एयमट्ठं विन्नवित्तए त्तिकट्ठु
 अन्नमन्नस्स अंतियं एयमट्ठं पडिसुणेति, पडिसुणित्ता, जेणेव
 विमलवाहणे राया तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता करयल-
 परिगहियं दसनहं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्ठु विमलवाहणं
 रायं जएणं विजएणं वच्चावेति, वद्धावित्ता, एवं वइहिंति, एवं
 देवाणुप्पिया! समणेहिं निगंथेहिं मिच्छं विप्पडिवन्ना अप्पे-
 गइए आउस्संति, जाव अप्पेगइए निव्विसए करेति, तं नो खलु
 एयं देवाणुप्पियाणं सेयं, नो खलु एयं रज्जस्स वा जाव जणवय-
 स्स वा सेयं, जं णं देवाणुप्पिया! समणेहिं निगंथेहिं मिच्छं
 विप्पडिवन्ना, तं विरमंतु णं देवाणुप्पिया! एयस्स अट्ठस्स
 अकरणयाए। तए णं से विमलवाहणे राया तोहिं बहूहिं राईसर
 जाव सत्थवाहप्पभिईहिं एयमट्ठं विन्नत्ते समाणे नो धम्मो त्ति,
 नो तवो त्ति, मिच्छा विणएणं एयमट्ठं पडिसुणेहिइ। तस्स णं

सयदुदारस्स नयरस्स बहिथा उत्तरपुरत्थिमे दिस्सीभाए एत्थ णं
 सुभूमिभागे नामं उज्जाणे भविस्सइ, सव्वोउय वण्णओ, तेणं
 कालेणं, तेणं समएणं विमलस्स अरहओ पउप्पए सुमंगले नामं
 अणगारे जाइसंपन्ने जहा धम्मघोसस्स, वण्णओ जाव संखित्त-
 विउलतेयलेस्से तिन्नागोवगए सुभूमिभागस्स उज्जाणस्स
 अदूरसामंते छट्ठं छट्ठेणं आणित्थित्तेणं जाव आयावेमाणे विह-
 रिस्सइ, तए णं से विमलवाहणे राया अन्नया कयाइ रहचरियं
 काउं निज्जाहिइ। तए णं से विमलवाहणे राया सुभूमिभागस्स
 उज्जाणस्स अदूरसामंते रहचरियं करेमाणे सुमंगलं अणगारं छट्ठं
 छट्ठेणं जाव आयावेमाणे पासिहिइ, पासित्ता आसुरत्ते जाव
 मिसिमिसेमाणे सुमंगलं अणगारं रहसिरेणं णोल्लविहिइ। तए
 णं से सुमंगले अणगारे विमलवाहणेणं रन्ना रहसिरेणं नोल्ला-
 विए समाणे सणियं सणियं उट्ठेहिइ, उट्ठित्ता दोच्चंपि उट्ठं
 बाहाओ पगिज्झिय जाव आयावेमाणे विहरिस्सइ, तए णं से
 विमलवाहणे राया सुमंगलं अणगारं दोच्चंपि रहसिरेणं णोल्ला-
 वेहिइ। तए णं से सुमंगले अणगारे विमलवाहणेणं रन्ना दो-
 च्चंपि रहसिरेणं णोल्लाविए समाणे सणियं सणियं उट्ठेहिइ,
 उट्ठित्ता ओहि पउंजइ, पउंजित्ता विमलवाहणस्स रण्णो तीतच्चं
 ओहिणो आभोषहिइ, आभोइत्ता विमलवाहणं रायं एवं वइ-
 हिइ-नो खलु तुमं विमलवाहणे राया, नो खलु तुमं देवसेणे
 राया, नो खलु तुमं भहापउमे राया, तुमं णं इओ तच्चे भव-

गहणे गोशाले नामं मंखलिपुत्ते होत्था, समणघायए जाव
छउमत्थे चेत्र कालगए, ते जइ ते तथा सव्वाणुभूइणा अण-
गारेणं पभुणावि होऊणं सम्मं सहियं खमियं तित्तिविखयं
अहियासियं, जइ ते तथा सुनक्खत्तेणं अणगारेणं जाव अहिया-
सियं, जइ ते तदा समणेणं भगवया महावीरेणं पभुणा वि जाव
अहियासियं, तं नो खलु ते अहं तथा सम्मं सहिस्सं जाव
अहियासिस्सं, अहंते जवरं सहयं सरहं ससारहियं तवेणं तए
णं एगाहच्चं भासरासिं करेज्जामि। तए णं से विमलवाहणे
राया सुमंगलेणं अणगारेणं एवं वुत्ते समाणे आसुरत्ते जाव
मिसिमिसेमाणे सुमंगलं अणगारं तच्चपि रहसिरेणं णोल्लावे-
हिइ। तएणं से सुमंगले अणगारे विमलवाहणेणं रणणा तच्चपि
रहसिरेणं नोल्लाविए समाणे आसुरत्ते जाव मिसिमिसेमाणे
आयावणभूमिओ पच्चोरुहइ, पच्चोरुहिक्का, तेयासमुग्घाएणं
समोहन्निहिइ, समोहन्निक्का सत्तट्ठपयाइं पच्चोसक्किहिइ, पच्चो-
सक्किक्का विमलवाहणं रायं सहयं सरहं ससारहियं तवेणं तेएणं
जाव भासरासिं करेहिइ, सुमंगलेणं भंते ! अणगारे विमलवाहणं
रायं सहयं जाव भासरासिं करिक्का, कहिं गच्छहिइ, कहिं उव-
वज्जिहिइ ? गोयमा ! सुमंगलेणं अणगारे विमलवाहणं रायं सहयं
जाव भासरासिं करिक्का बहूहिं चउत्थ छट्ठमदसमदुवालस
जाव विचित्तेहिं तवोकम्मेहिं, अप्पाणं भावेमाणे बहूइं
वासाइं सामन्नपरियाजं पाउणेहिइ, पाउणिक्का नासियाए संले-

हणाए सट्ठिं भत्ताइं अणसणाए छेदिता आलोइयपडिक्कंते
 समाहिपत्ते कालमासे कालं किच्चा उडुं चंदिम जाव गोविज्ज
 विमाणे वाससयं वीयीवइत्ता सव्वट्टसिद्धे महाविमाणे देवत्ताए
 उववज्जिहिइ, तत्थ णं देवाणं अजहन्नमणुक्कोसेणं तेत्तीसं
 सागरोवमाइं ठिई पणत्ता, तत्थ णं सुमंगलस्स वि देवस्स
 अजहन्नमणुक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं ठिई पन्नत्ता । से णं
 भंते सुमंगले देवे ताओ देवलोगाओ जाव महाविदेहे वासे
 सिज्झिहिइ जाव अंतं करेहिइ ॥सू० २१॥

छाया—एवं खलु देवानुप्रियाणाम् अन्तेवासी कुशिष्यो गोशालो नाम
 मङ्गलिपुत्रः, स खलु भदन्त ! गोशालो मङ्गलिपुत्रः कालमासे कालं कृत्वा कुत्र
 गतः ? कुत्र उत्पन्नः ? एवं खलु गौतम ! मम अन्तेवासी कुशिष्यो गोशालो नाम
 मङ्गलिपुत्रः श्रमणघातको यावत्-उद्मस्थ एव कालमासे कालं कृत्वा ऊर्ध्वं
 चन्द्रमो यावत्-अच्युते कल्पे देवतया उपपन्नः, तत्र खलु अस्त्येकेषां देवानां
 द्वाविंशतिं सागरोपमाणि स्थितिः प्रज्ञप्ता, तत्र खलु गोशालस्यापि देवस्य द्वाविंशतिं
 सागरोपमाणि स्थितिः प्रज्ञप्ता, स खलु भदन्त ! गोशालो देवस्तस्मात् देवलोकात्
 आयुःक्षयेण, भवक्षयेण, स्थितिक्षयेण, यावत् कुत्र उपपत्स्यते ? गौतम ! इहैव
 जम्बूद्वीपे, द्वीपे, भारतेऽर्धे विन्ध्यगिरिपादमूले पुण्ड्रेषु जनपदेषु शतद्वारे नगरे
 संभूतैः राज्ञोः भद्रायाः भार्यायाः कुक्षौ पुत्रत्वेन प्रत्यायास्यन्ति । स खलु तत्र
 नवानां मासानां बहुप्रतिपूर्णानां यावत् व्यतिक्रान्तानां यावत् सुरूपो दारकः प्रत्या-
 यास्यति, यस्यां रजन्यां च खलु स दारको जनिष्यते तस्यां रजन्यां च खलु
 शतद्वारं नगरं साम्यन्तरवाह्यं भाराग्रशश्च कुम्भाग्रशश्च पद्मवर्षश्च, रत्नवर्षश्च
 वर्षो वर्षिष्यति । ततः खलु तस्य दारकस्य अम्बापितरौ एकादशे दिवसे व्यति-
 क्रान्ते यावत् संभाप्ते द्वादशाहदिवसे इदमेतद्रूपं गौणं-गुणनिष्पन्नं नामधेयं
 करिष्यतः, यस्मात् खलु अस्माकम् अस्मिन् दारके जाते सति शतद्वारं नगरं
 साम्यन्तरवाह्यं यावत् वर्षां वृष्टाः, तद् भवतु खलु अस्माकम् अस्य दारकस्य
 नामधेयं महापद्मो महापद्मः, तस्य खलु दारकस्य अम्बापितरौ नामधेयं
 करिष्यतो महापद्म इति । ततः खलु तं महापद्मं दारकम् अम्बापितरौ साति-

रेकाष्टवर्षजातकं ज्ञात्वा शोभने तिथिकरणदिवसनक्षत्रमुहूर्ते महता महता
 राज्याभिषेकेण अभिषेक्ष्यतः, स खलु तत्र राजा भविष्यति महाहिमवन्महावर्णको
 यावद् विहरिष्यति, ततः खलु तस्य महापद्मस्य राज्ञः अन्यदा कदाचित् द्वौ
 देवौ महर्द्धिकौ यावत् महावीरौ सेनाकर्मकरिष्यतः, तौ यथा-पूर्णभद्रश्च मणि-
 भद्रश्च । ततः खलु शतद्वारे नगरे बहवो राजेश्वर तलवर यावत् महासौर्याः
 सेनाकर्म यावत् सार्धसाहस्रतयः अन्गोन्यं शब्दयन्ति, शब्दयित्वा
 एवं वदिष्यन्ति-यस्मात्-खलु देवानुप्रियाः ! अस्माकं महापद्मस्य राज्ञो द्वौ
 देवौ महर्द्धिकौ यावत् सेनाकर्म कुर्वतः' तौ यथा-पूर्णभद्रश्च, मणिभद्रश्च, तद्
 भवतु खलु देवानुप्रियाः ! अस्माकं महापद्मस्य राज्ञो द्वितीयमपि नामधेयं देव-
 सेन इति, ततः खलु तस्य महापद्मस्य राज्ञो द्वितीयमपि नामधेयं भविष्यति
 देवसेन इति, ततः खलु तस्य देवसेनस्य राज्ञो अन्यदा कदाचित्
 श्वेतः शङ्खतलविमलसन्निकाशः चतुर्दन्तो हस्तिरत्नं समुत्पत्स्यते । ततः खलु स
 देवसेनो राजा शङ्खतलविमलसन्निकाशम् चतुर्दन्तं हस्तिरत्नम् आरुढः सन् शत-
 द्वारं नगरं मध्यमध्येन अमीक्ष्य अमीक्ष्य अतियास्यति, निर्यास्यति च । ततः
 खलु शतद्वारे नगरे बहवो राजेश्वर यावत् प्रभृतयोऽन्योन्यं शब्दयन्ति, शब्द-
 यित्वा एवं वदिष्यन्ति-यस्मात् खलु देवानुप्रियाः ! अस्माकं देवसेनस्य राज्ञः
 श्वेतः शङ्खतलसन्निकाशश्चतुर्दन्तो हस्तिरत्नं समुत्पन्नम्, तद्भवतु खलु देवानु-
 प्रियाः अस्माकं देवसेनस्य राज्ञस्तृतीयमपि नामधेयं विमलवाहन इति' विमलवा-
 हन इति, ततः खलु तस्य देवसेनस्य राज्ञस्तृतीयमपि नामधेयं विमलवाहन इति ।
 ततः खलु स विमलवाहनो राजा अन्यदा कदापि श्रमणैः निर्ग्रन्थैः मिथ्यात्वं
 विप्रतिपत्स्यते, अप्येकान् आक्रोक्षति, अप्येकान् अपहसिष्यति, अप्येकान् निश्छो-
 टयिष्यति, अप्येकान् निर्मत्स्यिष्यति, अप्येकान् भन्तस्यति, अप्येकान् निरो-
 त्स्यति, अप्येकेषां छविच्छेदं करिष्यति, अप्येकान् प्रमारयिष्यति, अप्येकान्
 उपद्रुयिष्यति, अप्येकेषां वस्त्रं प्रतिग्रहं कम्बलं पादमोच्छनम् आच्छेत्स्यति, विच्छे-
 त्स्यति, भोत्स्यति, अपहसिष्यति, अप्येकेषां भक्त्यान् व्युच्छेत्स्यति, अप्येकान्
 निर्नगरान् करिष्यति अप्येकान् निर्विषयान् करिष्यति । ततः खलु शतद्वारे नगरे
 बहवो राजेश्वर यावत् वदिष्यन्ति-एवं खलु देवानुप्रियाः विमलवाहनो राजा
 श्रमणैः निर्ग्रन्थैः मिथ्यात्वं विप्रतिपन्नः, अप्येकान् आक्रोशति, यावत् निर्विषयान्
 करोति, तत् नो खलु देवानुप्रियाः ! एतत् अस्माकं श्रेयः नो खलु एतत् विमल-
 वाहनस्य राज्ञः श्रेयः नो खलु एतत् राज्यस्य वा, राष्ट्रस्य वा, वलस्य वा,
 वाहनस्य वा, पुरुषस्य वा, अन्तःपुरस्य वा, जनपदस्य वा, श्रेयः, यत् खलु

विमलवाहनो राजा श्रमणैः निर्ग्रन्थैः मिथ्यात्वं निप्रतिपन्नाः, तत् श्रेयः खलु देवानुमियाः । अस्माकं विमलवाहनो राजा एतमर्थं विज्ञापयितव्य इति अन्योन्यस्य अन्तिकं एतमर्थं प्रतिशृण्वन्ति, प्रतिश्रुत्य, यत्रैव विमलवाहनो राजा तत्रैव उवागच्छन्ति, उपागत्य करतलारिगृहीतं दशनखं शिरसावर्त्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा विमलवाहनं राजानं जयेन विजयेन वर्द्धयन्ति, वर्द्धयित्वा एवम् अत्रादिषुः—एवं खलु देवानुमियाः श्रमणैः निर्ग्रन्थैः मिथ्यात्वं निप्रतिपन्नाः अप्येकान् आक्रोशन्ति, यावत् अप्येकान् निर्विषयान् कुर्वन्ति, तत् नो खलु एतत् देवानुमियाणां श्रेयः, नो खलु एतत् अस्माकं श्रेयाः, नो खलु एतत् राज्यस्य वा, यावत् जनपदस्य वा श्रेयः, यत् खलु देवानुमियाः । श्रमणैः निर्ग्रन्थैः मिथ्यात्वं निप्रतिपन्नाः, तद् विरमन्तु खलु देवानुमियाः एतस्य अर्थस्य अकरणतया ततः खलु स विमलवाहनो राजा तैर्वहुभिः राजेश्वर यावत् सार्ययादमभृतिभिः एतमर्थं विज्ञप्तः सन् नो धर्मोऽस्ति, नो तपोऽस्ति, मिथ्याविनयेन एतमर्थं प्रतिश्रोष्यति । तस्य खलु शतद्वारस्य नगरस्य बहिः उत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे, अत्र खलु सुभूमिभागं नाम उद्यानं भविष्यति, सर्गर्तुक० वर्णकः, तस्मिन् काले तस्मिन् समये विमलस्य अर्हतः प्रौढः सुमङ्गलो नाम अनगारो जातिसम्पन्नो यथा धर्मघोषस्य वर्णको, यावत्—संक्षिप्तविपुलतेजोलेश्यस्त्रिज्ञानोपगतः सुभूमिभागस्य उद्यानस्य अदूरसामन्ते पृष्ठपृष्ठेन अनिर्दिष्टेन यावत् आतापयन् विहरिष्यति, ततः खलु स विमलवाहनो राजा अ-यदा कदाचित् रथचर्यां कर्तुं निर्यास्यति, ततः खलु स विमलवाहनो राजा सुभूमिभागस्य उद्यानस्य अदूरसामन्ते रथचर्यां कुर्वन् सुमङ्गलम् अनगारं पृष्ठपृष्ठेन यावत् आतापयन्तं द्रक्ष्यति, दृष्ट्वा आशुरक्तः यावत् भिमिवायमाणः सुमङ्गलम् अनगारं रथशिरसा नोदयिष्यति, ततः खलु स सुमङ्गलोऽनगारो विमलवाहनेन राज्ञा नोदितः सन् शनैः शनैः उत्थास्यति, उत्थाय द्वितीयमपि ऊर्ध्वं बाहू प्रगृह्य प्रगृह्य यानत् आतापयन् विहरिष्यति । ततः खलु स विमलवाहनो राजा सुमङ्गलम् अनगारं द्वितीयमपि रथशिरसा नोदयिष्यति, ततः खलु स सुमङ्गलोऽनगारो विमलवाहनेन राज्ञा द्वितीयमपि रथशिरसा नोदितः सन् शनैः शनैः उत्तिष्ठति, उत्थाय अत्रधि प्रयोक्ष्यते, प्रयुज्य विमलवाहनस्य राज्ञोऽतीताद्धाम् अवधिना आभोगयति, आभोग्य विमलवाहनं राजानाम्, एवं वदिष्यति—नो खलु त्वम् विमलवाहनो राजा, नो खलु त्वं देवसेनो राजा, नो खलु त्वं महापद्मो राजा, त्वं खलु इतस्तृतीये भवग्रहणे गोशालो नाम मङ्गलिपुत्रः अभवः श्रवणघातको यावत् छद्मस्य एव कालगतः तत् यत्तव तदा सर्वानुभूतिना अनगारेण प्रमुणाऽपि सता सम्यक्सो-

दम्, क्षमितम्, तितिक्षितम् अध्यासितम्, यत्तव तदा सुनक्षत्रेण अनगारेण यावत् अध्यासितम्, यत्तव तदा श्रमणेन भगवता महावीरेण प्रभुणापि यावत् अध्यासितम्, तत् नो खलु तव अहं तथा सम्भक् सहिष्ये यावत् अध्यासिष्ये, अहं तव नवरम् सहयं सरथं स सारथिकम् तपसा तेजसा एकाहृत्यं कूटाहृत्यं भस्मराशिं करिष्यामि, ततः खलु स विमलवाहनो राजा सुमङ्गलेन अनगारेण एव मुक्तः सन् आशुरक्तो यावत् भिषमिषायमाणः सुमङ्गलम् अनगारम् तृतीयमपि रथशिरसा नोदयिष्यति, ततः खलु स सुमङ्गलोऽनगारो विमलवाहनैः राज्ञा तृतीयमपि रथशिरसा नोदितः सन् आशुरक्तो यावत् भिषमिषायमाणः आतापन-भूमितः प्रत्यवरोहति, प्रत्यवरुह्य तेजःसमुद्घातेन संहनिष्यति, संहस्य, सप्ताष्ट-पदानि प्रत्यवव्वव्वकृते, प्रत्यवव्वव्वक्य विमलवाहनं राजानं सहयं सरथं ससारथिम् तपसा तेजसा यावत् भस्मराशिं करिष्यति । सुमङ्गलः खलु भदन्त ! अनगारो विमलवाहनं राजानं सहयं यावत् भस्मराशिं कृत्वा कुत्र गमिष्यति ? कुत्र उत्पत्स्यते ? गौतम ! सुमङ्गलोऽनगारः खलु विमलवाहनराजानं सरथं यावत् भस्मराशिं कृत्वा बहुभिश्चतुर्थपञ्चाष्टमदशमद्वादश यावत् त्रिचित्रैस्तपः कर्मभिः आत्मानं भावयन् बहूनि वर्षाणि श्रावण्यपर्यायं पाठयिष्यति, पालयित्वा मासिक्या मंलेखनया षष्टिं भक्तानि अनशनया छित्वा आलोचितप्रतिक्रान्तः समाधिप्राप्तः कालमासे कालं कृत्वा ऊर्ध्वं चन्द्र यावद् अवेयकविमानावासशतं व्यतिव्रज्य सर्वा र्थप्रिद्धे महाविमाने देवत्वेन उपपत्स्यते, तत्र खलु देवानाम् अजघन्यानुत्कर्षेण त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि स्थितिः प्रज्ञप्ताः, तत्र खलु सुमङ्गलस्य देवस्य अजघन्या-नुत्कृष्टेन त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाणि स्थितिः प्रज्ञप्ता । स खलु भदन्त ! सुमङ्गलो देवस्त स्मात् देवलोकाद् यावद् महाविदेहे वर्षे सेत्स्यति यावत्-अन्तं करिष्यति ॥ सू० २१ ॥

टीका-अथ गोशालस्य वृत्तान्तं प्ररूपयितुमाह-‘एवं खलु’ इत्यादि । ‘एवं खलु देवाणुप्पियाणं अंतेवासी कुसिस्से गोसाले नामं मंखलिपुत्ते’ गौतमः

‘एवं खलु देवाणुप्पियाणं अंतेवासी’ इत्यादि ।

टीकार्थ-इस सूत्र द्वारा गोशाल के वृत्तान्त की प्ररूपणा की गई है-इसमें गौतम ने प्रभु ऐसा पूछा है-‘एवं खलु देवाणुप्पियाणं अंते-वासी कुसिस्से गोसाले नामं मंखलिपुत्ते’ हे भदन्त ! आप देवानुप्पिय

“ एवं खलु देवाणुप्पियाणं अंतेवासी ” इत्यादि-

टीकार्थ-आ सूत्र द्वारा सूत्रकारे मंखलिपुत्र गोशालना वृत्तांतनी प्ररूपणा करी छे. गौतम स्वामी महावीर प्रभुने अवेदा प्रश्न पूछे छे डे-
“ एवं खलु देवाणुप्पियाणं अंतेवासी कुसिस्से गोसाले नामं मंखलिपुत्ते ” छे

पृच्छति—हे भदन्त ! एवं खलु-पूर्वोक्तरीत्या, देवानुप्रियाणाम् अन्तेवासी कुशिष्यो गोशालो नाम मङ्गलिपुत्र आसीत् 'से णं भंते ! गोसाले मङ्गलिपुत्ते कालमासे कालं किञ्चा कर्हि गए कर्हि उववन्ने ?' हे भदन्त ! स खलु गोशालो मङ्गलिपुत्रः कालमासे कालं कृत्वा कुत्र गतः ? कुत्र उत्पन्नः ? भगवानाह—'एवं खलु गोयमा ! मम अन्तेवासी कुसिस्से गोसाले नामं मङ्गलिपुत्ते समणघायए जाव छउमत्थे चेव कालमासे कालं किञ्चा उड्डुं चंदिम जाव अच्चुए कप्पे देवत्ताए उववन्ने' हे गौतम ! एवं खलु-पूर्वोक्तरीत्या निश्चयेन, मम अन्तेवासी कुशिष्यो गोशालो नाम मङ्गलिपुत्रः श्रमणघातको यावत् श्रमणमारकः श्रमणप्रत्यनीकः इत्यादि पूर्वोक्तविशेषणविशिष्टछद्मस्थ एव, कालमासे कालं कृत्वा ऊर्ध्वम्-ऊर्ध्वलोके चन्द्र यावत्, अच्युते कल्पे, देवत्वेन उत्पन्नः, 'तत्थ णं अत्थे

का कुशिष्य जो मङ्गलिपुत्र गोशाल था । 'से णं भंते ! गोसाले मङ्गलिपुत्ते कालमासे कालं किञ्चा कर्हि गए कर्हि उववन्ने' वह मङ्गलिपुत्र गोशाल हे भदन्त ! कालमास में—काल अवसर काल कर कहाँ गया है, कहाँ उत्पन्न हुआ है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—'एवं खलु गोयमा ! मम अन्तेवासी कुसिस्से गोसाले नामं मङ्गलिपुत्ते समणघायए जाव छउमत्थे चेव कालमासे कालं किञ्चा उड्डुं चंदिम जाव अच्चुए कप्पे देवत्ताए उववन्ने' हे गौतम ! मेरा अन्तेवासी कुशिष्य जो श्रमणघातक मङ्गलिपुत्र गोशाल था वह यावत् छद्मस्थावस्या में ही कालमास में कालकर ऊर्ध्वलोक में चन्द्रमा यावत् अच्युतकल्प में देव की पर्याय से उत्पन्न हुआ है । यहाँ पहिले यावत् पर से 'श्रमणमारक, श्रमणप्रत्यनीक' इत्यादि पूर्वोक्त विशेषणों का ग्रहण हुआ है । 'तत्थ णं

लगवन् ! आप देवानुप्रियेना कुशिष्य जे भङ्गलिपुत्र गोशाल डते, "से णं भंते ! गोसाले मङ्गलिपुत्ते कालमासे कालं किञ्चा कर्हि गए कर्हि उववन्ने ?" ते काणने अरसर आवता काण करीने क्यां गये ? क्यां उत्पन्न थये छे ? आ प्रश्नने उत्तर आपता भडावीर प्रभु उडे छे डे—'एवं खलु गोयमा ! मम अन्तेवासी कुसिस्से गोसाले नामं मङ्गलिपुत्ते समणघायए जाव छउमत्थे चेव कालमासे कालं किञ्चा उड्डुं चंदिम जाव अच्चुए कप्पे देवत्ताए उववन्ने' डे गौतम ! मेरो अन्तेवासी कुशिष्य जे श्रमणघातक, श्रमणमारक, श्रमणप्रत्यनीक आदि विशेषणवाणे भङ्गलिपुत्र गोशाल डते, ते छद्मस्थ अवस्थाभां जे काणने अरसर आवतां काणधर्म पायीने, उर्ध्वलोकमां अन्द्रसूर्यथी लधने आरभु पर्यन्तना कल्पेणुं उल्लंघन करीने पारसां अश्रुतद्वयमां देवइये

ગઈયાણં દેવાણં બાવીસં સાગરોવમાઈ ઠિઈં પળ્લત્તા' તત્ર સ્વલુ-અચ્યુતે કલ્પે, અસ્ત્યેકેષાં દેવાનાં દ્વાવિંશતિં સાગરોપમાણિ સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞા, 'તત્થ ણં ગોસાલસ્સ વિ દેવસ્સ બાવીસં સાગરોવમાઈં ઠિઈં પળ્લત્તા' તત્ર સ્વલુ-અચ્યુતે કલ્પે ગોશાલ સ્યાપિ દેવસ્ય દેવત્વેન ઉત્પન્નસ્ય, દ્વાવિંશતિં સાગરોપમાણિ સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞા, ગૌતમઃ પૂછતિ-‘સે ણં મંતે ! ગોસાલે દેવે તાઓ દેવલોગાઓ આઝક્ખણં ભવક્ખણં, ઠિઈંક્ખણં જાવ કહિં ઉવવજ્જિહિ ?’ હે ભદન્ત ! સ સ્વલુ ગોશાલો દેવ-સ્તસ્માત્ દેવલોકાત્-અચ્યુતકલ્પાત્, આયુઃક્ષયેણ, ભવક્ષયેણ, સ્થિતિક્ષયેણ, યાવત્-અનન્તરં ચયં ચ્યુત્વા, કુત્ર ગમિષ્યતિ ? કુત્ર ઉત્પત્સ્યતે ? इति प्रश्नः । भगवानाह-‘गोयमा ! इहेव जम्बुद्वीवे दीवे भारहे वासे विंशगिरिपायमूले पुंडेसु जणवएसु सयदुवारे नयरे संमुत्तिस्स रन्नो भदाए भरियाए कुच्छिसि पुत्त

અત્યેગઈયાણં દેવાણં બાવીસં સાગરોવમાઈં ઠિઈં પળ્લત્તા' ઉસ કલ્પ મેં અચ્યુતકલ્પ મેં કિતનેક દેવોં કી ૨૨ બાવીસ સાગરોપમતક કી સ્થિતિ કહ્. ગઈ હૈ । 'તત્થ ણં ગોસાલસ્સ વિ દેવસ્સ બાવીસં સાગરોવમાઈં ઠિઈં પળ્લત્તા' સો ઉસ અચ્યુતકલ્પ મેં ગોશાલ દેવ કી બી ૨૨ બાવીસ સાગરોપમ કી સ્થિતિ હુઈ । અબ ગૌતમ પ્રમુ સે એસા પૂછતે હૈ-‘સે ણં મંતે ! ગોસાલે દેવે તાઓ દેવલોગાઓ આઝક્ખણં, ભવક્ખણં, ઠિઈંક્ખણં જાવ કહિં ઉવવજ્જિહિઈ' હે ભદન્ત ! વહ ગોશાલ દેવ, ઉસ દેવલોક સે-અચ્યુતકલ્પ સે-આયુ કે ક્ષય, ભવ કે ક્ષય ઔર સ્થિતિ કે ક્ષય હો જાને સે યાવન્ અનન્તર-ચવ' કરકે કહાં જાવેગા ? કહાં ઉત્પન્ન હોવેગા ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘गोयमा ! इहेव जंबुद्वीवे दीवे भारहे वासे विंशगिरिपायमूले पुंडेसु जणवएसु सयदुवारे

ઉત્પન્ન થયે છે. “તત્થ ણં અત્યેગઈયાણં દેવાણં બાવીસં સાગરોવમાઈં ઠિઈં પળ્લત્તા” તે દેવલોકમાં કેટલાક દેવોની સ્થિતિ ૨૨ સાગરોપમની કહી છે. “તત્થ ણં ગોસાલસ્સ વિ દેવસ્સ બાવીસં સાગરોવમાઈં ઠિઈં પળ્લત્તા” તે અચ્યુત કલ્પમાં ગોશાલ દેવની સ્થિતિ પણ ૨૨ સાગરોપમની કહી છે. હવે ગૌતમ સ્વામી એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે-“સે ણં મંતે ! ગોસાલે દેવે તાઓ દેવલોગાઓ આઝક્ખણં, ભવક્ખણં, ઠિઈંક્ખણં જાવ કહિં ઉવવજ્જિહિઈ ?” હે ભગ-વન્ ! તે ગોશાલ દેવ તે દેવલોકમાંથી આયુનો, ભવનો અને સ્થિતિનો ક્ષય થવાને કારણે, અચ્યુતને કયાં જશે ? કયાં ઉત્પન્ન થશે ? તેનો ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે કે-“ગોયમા ! ઇહેવ જંબુદ્વીવે દીવે ભારહેવાસે વિંશગિરિ-પાયમૂલે પુંડેસુ જણવણસુ સયદુવારે નયરે સંમુત્તિસ્સ રન્નો ભદાણ ભરિયાણ

नथरे संसृतिस्स रत्नो भदाए भारियाए कुच्छिसि पुत्तन्नाए पञ्चाया-
हिह' हे गौतम ! इसी जंबूद्वीप नामके द्वीप में भरतवर्ष में विंध्यगिरि
के पादमूल में विंध्याचल के नीचे की समतलभूमि में-पुंड्रदेश में शत-
द्वार नामके नगरमें संसृति राजा की भार्या के उदर में पुत्ररूप से उत्पन्न
होगा । 'से णं तत्थ नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं जाव वीइकं-
ताणं जाव सुरुवे दारए पयाहिह' वह भद्रा भार्या शतद्वार नगर में नौ
मास और ७॥ दिन जब अच्छी प्रकार से व्यतीत हो जावे'गे-तब
उसके बाद अनन्तर समय में यावत् सुकुमार कर चरणवाले, लक्षण
व्यंजनगुणों से युक्त, अच्छेरूपवाले-परमसुन्दर ऐसे बालक को जन्म
देगी । 'जं रयगिं च णं से दारए जाइहिह, तं रयगिं च णं सय-
दुवारे नथरे सारिंभतरबाहिरिए भारगगसोय, कुंभगगसोय पउमवासे
य रयणवासे.य वासे वासिहिह' जिस रात्रि में उस बालक को वह जन्म

कुच्छिंसि पुत्तत्ताए पचायाहिइ” छे गौतम ! आ ज भूद्धीप नामना भरतवर्षमां विध्यगिरिना पादभूजमां (तणेटीमा)-विध्यायगनी नीयेनी सभतलभूमिमां पुंङ्गदेशमां शतद्वार नामना नगरमां सभूतिं नामना राजनी लद्दा नामनी राणीना उदरमां, ते पुत्र इपे उत्पन्न थशे. “सेणं तत्थ नवण्हं मास्साणं बहुपडिपुण्णाणं जाव वीइकंतणं जाव सुखवे दारए पयाहिइ” ते लद्दा राणीना उदरमां पूरा नत्र भास अने जा द्विस रह्या आद, ते सुकुमार करयरवुवाणा, शुभ लक्षणे। अने व्यंगनोधी युक्त, परमसुंदर पुत्र इपे जन्म लेशे “जं रयणिं च णं से दारए जाइहिइ, तं रयणिं च णं सयदुवारै नयरे सादिभतर बाहिरिइ भारगसोय, कुंभगसोय पउमपासे य रयणवासे य वासे वासिहिइ”

તસ્યાં રજન્યાં સ્વલુ શતદ્વારે નગરે સામ્યન્તરવાહો-અન્તઃ વહિશ્ચ ભારાગ્રશશ્ચ-
ભારપ્રમાણતશ્ચ કુમ્ભાગ્રશશ્ચ-કુમ્ભક્રમણતશ્ચ-પદ્મવર્ષશ્ચ-પદ્મવર્ષરૂપઃ, રત્નવર્ષશ્ચ
રત્નવર્ષરૂપઃ વર્ષઃ-વૃષ્ટિઃ વર્ષિષ્યતિ, 'તદ્ ગં તસ્મ દારગસ્ત અમ્માપિયરો એકાર-
સમે દિવસે વીઢકંતે જાવ સંપત્તે વારસાહદિવસે અયમેયારૂવં ગોણં ગુણનિષ્પન્નં
નામધેજ્જં કાર્હિતિ'-તતઃ સ્વલુ તસ્ય દારકસ્ય અમ્માપિતરો એકાદશે દિવસે
વ્યતિક્રાન્તે-વ્યતીતે સત્તિ યાવત્-શુભે નક્ષત્રે તિથિકરણદિવસમુદ્ભૂતે સમ્પ્રાપ્તે
દ્વાદશાહદિવસે, હરમેતદ્રૂપં ગૌગમ્-ગુણાદાગતં ગુણનિષ્પન્નં નામધેયં કરિષ્યતઃ-
'જમ્હાણં અમ્હં હમંસિ દારગંસિ જાયંસિ સમાણંસિ સયદુવારે નયરે સન્નિભતરવાહિ-
રિણ જાવ રયણવાસે વુદ્ધે' યસ્માત્ કારણાત્ સ્વલુ અસ્માકમ્ અસ્મિન્ દારકે-
વાઙ્કે જાતે-ઉત્પન્ને સત્તિ, શતદ્વારે નગરે સામ્યન્તરવાહો-અમ્યન્તરે વહિર્માને
ચ યાવત્-પદ્મવર્ષો વૃષ્ટઃ, 'તં હોઝ ગ અમ્હં હમસ્સ દારગસ્સ નામધેજ્જં મહાપઝમે

દેગી, ડસ રાત્રિ મેં શતદ્વાર નગર મેં ખીતર બાહર ભારપ્રમાણ એવં
કુંભપ્રમાણ પદ્મવર્ષા એવં રત્નવર્ષા વૃષ્ટિરૂપ મેં હોગી, 'તદ્ ગં તસ્મ દાર-
ગસ્ત અમ્માપિયરો એકારસમે દિવસે વીઢકંતે જાવ સંપત્તે વારસાહ-
દિવસે અયમેયારૂવં ગોણં ગુણનિષ્પન્નં નામધેજ્જં કાર્હિતિ' ૧૧ વાં દિન
જવ નિકલ જાયેગા, તવ ડસ દારક કે માતા પિતા ૧૨ વારહવે
દિન કે લગતે હી યાવત્ શુભનક્ષત્ર મેં, શુભતિથિ મેં શુભકરણ મેં શુભ-
દિવસ મેં ઓર શુભમુદ્ભૂત મેં યહ એતા ગૌણગુણનિષ્પન્ન નામ રહેંગે ।
'જમ્હાણં અમ્હં હમંસિ દારગંસિ જાયંસિ સમાણંસિ, સયદુવારે નયરે
સન્નિભતરવાહિરિણ જાવ રયણવાસે વુદ્ધે' હસ વાલક કે હોતે હી શત-
દ્વાર નગર મેં ખીતર બાહર યાવત્ પદ્મવર્ષા હુઈ । 'તં હોઝ ગં અમ્હં

જે રાત્રે બદ્રા રાણી તે બાલકને જન્મ આપશે, તે રાત્રે શતદ્વાર નગરની
બહાર અને અંદર ભારપ્રમાણ અને કુંભપ્રમાણ પક્ષોની અને રત્નોની વૃષ્ટિ
થશે. " તદ્ ગં તસ્મ દારગસ્સ અમ્માપિયરો એકારસમે દિવસે વીઢકંતે જાવ
સંપત્તે વારસાહદિવસે અયમેયારૂવં ગોણં ગુણનિષ્પન્નં નામધેજ્જં કાર્હિતિ "
તેના જન્મ બાદ અગિયાર દિવસ વ્યતીત થઈને જ્યારે બારમો દિવસ થેડશે,
ત્યારે શુભ નક્ષત્રમાં, શુભતિથિએ, શુભ કરણમાં શુભદિવસે અને શુભમુદ્ભૂતમાં,
તેના માતાપિતા તેનું આ પ્રમાણે ગુણનિષ્પન્ન નામ પાડશે- " જમ્હાણં અમ્હં
હમંસિ દારગંસિ જાયંસિ, સમાણંસિ સયદુવારે નયરે સન્નિભતરવાહિરિણ જાવ
રયણવાસે વુદ્ધે " આ બાળકના જન્મ સમયે શતદ્વાર નગરની અંદર અને
બહાર બધે પક્ષોની વૃષ્ટિ થઈ હતી, " તં હોઝ ગં અમ્હં હમસ્સ દારગસ્સ

महापद्मे' तत्-तस्मात् कारणात्, भवतु खलु अस्माकम् अस्य दारकस्य बालकस्य नामधेयं-नाम महापद्म इति, महापद्म इति, 'तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो नामधेज्जं करेहिंति महापउमोत्ति' ततः खलु तस्य दारकस्य-बालकस्य अम्मापितरौ नामधेयं-नाम कुहूतः महापद्म इति, 'तए णं तं महापउमं दारगं अम्मापियरो साइरेगट्ठास जायगं जाणिता सोभणंसि तिहिकरणदिवसनक्खत्तमुहुत्तंसि महया महया रायाभिसेणेणं अभिषिंचेहिंति' ततः खलु तं महापद्मं दारकम्-बालकम् अम्मापितरौ सातिरेकाष्टवर्षं जातकम्-किञ्चिद् विशेषाधिकाष्टवर्ष-जातकं, ज्ञात्वा शोभने तिथिकरणदिवसनक्षत्रमुहूर्तके महता महता राज्याभिषेकेण अभिषेक्ष्यतः-अभिषेचनं करिष्यतः, 'से णं तत्थ राया भविस्सइ, महया हिमवंत महंत वण्णओ जाव विहरिस्सइ' स खलु महापद्मो दारकः तत्र राजा

इमस्स दारगस्स नामधेज्जं महापउमे' महापउमे' अतः इह हमारे बालक का नाम महापद्म २ ऐसा होना चाहिये । 'तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो नामधेज्जं करेहिंति महापउमोत्ति' ऐसा दिचार करके तब उस बालक के मातापिता उसका महापद्म ऐसा नाम रखेंगे । 'तए णं तं महापउमं दारगं अम्मापियरो साइरेगट्ठास जायगं जाणिता सोभणंसि तिहिकरणदिवसनक्खत्तमुहुत्तंसि महया महया रायाभिसेणेणं अभिषिंचेहिंति' जब 'यह बालक आठ वर्ष से कुछ अधिक हो वेगा तब' उस बालक के मातापिता ऐसा जानेंगे-तब वे शुभ तिथि में शुभकरण में, शुभदिवस में शुभ नक्षत्र एवं शुभ मुहूर्त में बड़े भारी राज्याभिषेक से उसका अभिषेक करेंगे । 'से णं तत्थ राया भविस्सइ, महया हिमवंत महंत वण्णओ जाव विहरिस्सइ' वह महापद्मदारक

नामधेज्जं महापउमे महापउमे," तो आपणु! आ आणकनुं नाम महापद्म पाउनुं लेधये. "तएणं तस्स दारगस्स अम्मापियरो नामधेज्जं करेहिंति महापउमोत्ति" आ प्रकारेण विचार करीने ते आलकना मातापिता तेनुं नाम महापद्म राखे. "तए णं तं महापउमं दारगं अम्मापियरो साइरेगट्ठास जायगं जाणिता सोभणंसि तिहिकरणदिवसनक्खत्तमुहुत्तंसि महया महया रायाभिसेणेणं अभिषिंचेहिंति" "आ आलक आठ वर्षं करतां पक्ष अधिक उभरे पडोथी गथे छे," एवुं न्यारे तेना माता पिता ज्ञथुशे, त्यारे शुभतिथि, शुभकरण, शुभदिवस, शुभमुहूर्तमां तेन्ना भूण न धामधूमथी तेना राज्याभिषेक करे. "से णं तत्थ राया भविस्सइ, महया हिमवंत महंत वण्णओ जाव विहरिस्सइ" ते महापद्म नामने तेमने पुत्र त्यां राज्ज अनशे, ते

भविष्यति, महाहिमवदादि सखाः भविष्यति, वर्णकः—वर्णनप्रकारः, यावत् विह-
रिष्यति, 'तए णं तस्स महापउमस्स रन्नो अन्नया कयाइं दो देवा महड्डिया जाव
महासोकखा सेणाकम्मं काहिति' ततः खलु तस्स महापद्मस्य राज्ञः, अन्यदा
कदाचित्, द्वौ देवौ महर्द्धिकौ यावत्—महाबलौ महायशसौ, महासौख्यौ सेनाकर्म
करिष्यतः, तावेवाह—'तं जहा—पुत्रभदेय, माणिभदेय' तौ यथा—पूर्णभद्रश्च मणि-
भद्रश्चेति, 'तए णं सयदुवारे नगरे वहवे राईसर तलवर जाव महासोकखा सेणा-
कम्मं जाव सत्थवाहप्पभिइओ अन्नमन्नं सदावेहिति, अन्नमन्नं सदावेत्ता एवं
वयासी' ततः खलु शतद्वारे नगरे, वहवो राजेश्वर तलवर यावत् सार्थवाहाः महा-
सौख्याः, तत्र राजेश्वरा—मण्डलपतयः, तलवराः—सैनिकविशेषाः, बोध्याः,
सेनाकर्म यावत्—कुर्वन्ति, सार्थवाहयभृतयः अन्योन्यं शब्दयिष्यन्ति—आहयिष्यन्ति
अन्योन्यं शब्दयित्वा, एवं—वक्ष्यमाणप्रकारेण वदिष्यन्ति—'जम्हा णं देवा-

वहां राजा होगा, यह महाहिमवान् पर्वत आदि के जैसा चलवाला
होगा, यहां इसका वर्णन करना चाहिये। 'तए णं तस्स महापउमस्स
रन्नो अन्नया कयाइं दो देवा महड्डिया जाव महासोकखा सेणाकम्मं
काहिति' किसी एक समय उस महापद्मराजा का दो महर्द्धिक यावत्
महाबलिष्ठ, महायशस्वी और महासुखी देव सेनाकर्म करेंगे—जिनका
नाम होगा। 'पुत्रभदेय माणिभदेय' पूर्णभद्र और मणिभद्र 'तए णं
सयदुवारे नगरे वहवे राईसर तलवर जाव महासोकखा सेणाकम्मं जाव
सत्थवाहप्पभिइओ अन्नमन्नं सदावेहिति' अन्नमन्नं सदावेत्ता एवं
वयासी' इसके ध्यान शतद्वार नगर में अनेक राजेश्वर, तलवर सैनिक-
विशेष—यावत् सार्थवाह वगैरह महासुखशालीजन परस्पर में एक
दूसरे को बुलावेंगे और बुला करके ऐसा विचार करेंगे—'जम्हा णं

महाहिमवान् आदिनां देवा भगवान् थसे अडीं ते राजतुं वल्लुं कवुं
"तए णं तस्स महापउमस्स रन्नो अन्नया कयाइं दो देवा महड्डिया जाव महा-
सोकखा सेणाकम्मं काहिति" त्थार भट्ट डोअ ओक दिवसे जे महर्द्धिक, महा-
बुतिक, महायशस्वी, महाबलिक अने महासुभसंपन्न देवा तेतुं सेनाकर्म
(सेनाने दोस्वानुं कथं) करसे ते जे देवानां नाम आ प्रभाणुं छसे—'पुत्र
भदेय, माणिभदेय' (१) पूणुंभद्र अने (२) मणिभद्र. 'तए णं सयदुवारे नगरे
वहवे राईसर तलवर जाव महासोकखा सेणाकम्मं जाव सत्थवाहप्पभिइओ अन्नमन्नं
सदावेहिति, अन्नमन्नं सदावेत्ता एवं वयासी" त्थार भार शतद्वार नगरना अनेक
राजेश्वरो, तलवरो, आदिथी लछने सार्थवाह पथंतना सुभसंपन्न दोओ
ओक भीजने ओलवरो. तेओ लोगा मजीने ओक भीज सार्थ आ प्रभाणुं

પુણ્યિયા ! અમ્હં મહાપદ્મસ્ય રજ્ઞો દો દેવા મહિદ્વિયા જાવ સેનાક્રમ્મં કરે'તિ-
તં જહા-પુણ્નમદેય, માણિમદેય' મો દેવાનુપ્રિયા : ! યસ્માત્ કારણાત્ खलु
અસ્માકં મહાપદ્મસ્ય રાજ્ઞો દ્વો દેવો મહર્દિકૌ યાવત્-મહાધૃતિકૌ મહાયશ્વૌ મહા-
બલૌ સેનાકર્મ કુરતઃ, તૌ યદ્યા-પૂર્ણમદ્રથ, મણિપદ્મથ 'તં હોડળં દેવાણુપ્પિયા !
અમ્હં મહાપદ્મસ્ય રજ્ઞો દોચ્ચંપિ નામધેજ્જં દેવસેણે ત્તિ' મો દેવાનુપ્રિયા : !
તત્-તસ્માત્કારણાત્ ભવતુ खलु અસ્માકં મહાપદ્મસ્ય રાજ્ઞો દ્વિતીયમપિ નામ-
ધેયમ્ દેવસેન ઇતિ, દેવસેન ઇતિ, 'તદ્દેવં તસ્ય મહાપદ્મસ્ય રજ્ઞો દોચ્ચેવિ
નામધેજ્જે ભવિસ્સહ-દેવસેણે ત્તિ ૨' તતઃ खलુ તસ્ય મહાપદ્મસ્ય રાજ્ઞો દ્વિતીય-
મપિ નામધેયં ભવિષ્યતિ-દેવસેન ઇતિ, દેવસેન ઇતિ, 'તદ્દેવં તસ્ય દેવસેણસ્ય
રણ્ણો અન્નયા કયાહં સેતે સંઘતલવિમલસન્નિગાસે ચડદંતે હત્થિરયણે સમુપ્પ-

દેવાણુપ્પિયા ! અમ્હં મહાપદ્મસ્ય રણ્ણો દો દેવા મહિદ્વિયા જાવ સેના-
ક્રમ્મં કરે'તિ-તં જહા પુણ્નમદેય માણિમદેય' હે દેવાનુપ્રિયો ! હમારે
મહાપદ્મ રાજા કી મહર્દિક, મહાધૃતિક, મહાયશ્વાલે, મહાયલી દો દેવ
કિ જિનકા નામ હૈ પૂર્ણમદ્ર ઓર મણિમદ્ર ઓર જો સેનાકર્મ કરતે
હૈ, 'તં હોડળં દેવાણુપ્પિયા ! અમ્હં મહાપદ્મસ્ય રજ્ઞો દોચ્ચં પિ નામધેજ્જં
દેવસેણે ૨ ત્તિ' હસ કારણ હે દેવાનુપ્રિયો ! હમારે મહાપદ્મ રાજા કા
દૂસરા નામ દેવસેન ૨ એસા બી હોના ચાહિયે. 'તદ્દેવં તસ્ય મહાપદ્મ-
સ્ય રજ્ઞો દોચ્ચે વિ નામધેજ્જે ભવિસ્સહ દેવસેણે ૨ ત્તિ' હસ પ્રકાર કી
ઉન લોગોં કી વિચારવારા કે અનુસાર ઉસ મહાપદ્મ રાજા કા દૂસરા
નામ દેવસેન ૨ એસા બી હોગા 'તદ્દેવં તસ્ય દેવસેણસ્ય રણ્ણો અન્નયા
કયાહં સેતે સંઘતલવિમલસન્નિગાસે ચડદંતે હત્થિરયણે સમુપ્પજ્જિ-

વાતચીત કરશે-“જમ્હા ણં દેવાણુપ્પિયા અમ્હં મહાપદ્મસ્ય રણ્ણો દો દેવા મહા-
દ્વિયા જાવ સેનાક્રમ્મં કરે'તિ-તં જહા પુણ્નમદેય માણિમદેય” હે દેવાનુ-
પ્રિયો ! પૂર્ણમદ્ર અને મણિમદ્ર નામના બે મહર્દિક, મહાધૃતિક, મહાય-
શ્વ, મહાયશસ્ત્રી અને મહાયુધસંપન્ન દેવો આપણા મહાપદ્મ રાજાનું
સેનાકર્મ કરે છે. “તં હોડળં દેવાણુપ્પિયા ! અમ્હં મહાપદ્મસ્ય રજ્ઞો દોચ્ચંપિ
નામધેજ્જં દેવસેણે ૨ ત્તિ” હે દેવાનુપ્રિયો ! તે કારણે આપણા મહાપદ્મ રાજાનું
બીજું નામ દેવસેન રાખવું જોઈએ. “તદ્દેવં તસ્ય મહાપદ્મસ્ય રજ્ઞો દોચ્ચે
વિ નામધેજ્જે ભવિસ્સહ દેવસેણે ૨ ત્તિ” આ પ્રકારની તેમની વિચાર ધારાને
પરિણામે તે મહાપદ્મ રાજાનું “દેવસેન” એવું બીજું નામ પડશે. “તદ્દેવં
તસ્ય દેવસેણસ્ય રણ્ણો અન્નયા કયાહં સેતે સંઘતલવિમલસન્નિગાસે ચડદંતે

जिस्सइ' ततः खलु तस्य देवसेनस्य राज्ञोऽन्यदा कदाचित् श्वेतः शङ्खतल-
विमलसन्निगाशः-शङ्खतल सदृशाच्छान्तिमुक्तः चतुर्दन्तो हस्तिरत्नम्-श्रेष्ठहस्ती
समुत्पत्स्यते । 'तए णं से देवसेणे राया तं सेयं संखतलविमलसन्निगासं चउदंतं
हत्थिरयणं दूरुढे समाणे सयदुवारं नगरं मज्झं मज्झेणं अभिक्खणं अभिक्खणं
अइजाहिइ निज्जाहिइ य' ततः खलु स देवसेनो राजा तं श्वेतं शङ्खतलविमल-
सन्निकाशम् चतुर्दन्तम् हस्तिरत्नम् आलुढः सन् शतद्वारस्य नगरस्य मध्यमध्येन-
मध्यभागेन अनीक्षणम् अभीक्ष्णम्-वारं वारम् अतिघास्यति, निघास्यति च,
'तए णं सयदुवारे नयरे बहवे राईसर जाव पभिईओ अन्नमन्नं सदावे'ति सदावित्ता
एवं वएहि'ति'-ततः खलु शतद्वारे नगरे बहवो राजेश्वर यावत् तलवरसार्थवाह-
मभ्युवयः अन्योन्यं शब्दयन्ति-आह्वयन्ति, अन्योन्यं शब्दयित्वा एवं-वक्ष्यमाण

स्सइ' इसके बाद उस देवसेन राजा के यहां चार दांतोंवाला एक
हस्तिरत्न उत्पन्न होगा । जो वर्ण में शुभ्र एवं शंख के मध्यभाग जैसी
कान्ति से युक्त होगा । 'तए णं से देवसेणे राया तं सेयं संखतलविम-
लसन्निगासं चउदंतं हत्थिरयणं दूरुढे समाणे सयदुवारं नगरं मज्झं
मज्झेणं अभिक्खणं २ अइजाहिइ, निज्जाहिइ य' तब वह देवसेन
राजा उस शुभ्र एवं शंख के मध्यभाग जैसी कान्तिवाले चार दांतों से
युक्त, श्रेष्ठ हाथी पर सवार होकर शतद्वार नगर के ठीक बीचोंबीच
से होकर बाहर आवेगा एवं जावेगा । 'तए णं सयदुवारे नयरे बहवे
राईसर जाव पभिईओ अन्नमन्नं सदावे'ति, सदावित्ता एवं वयासी' तब
उस शतद्वार नगर में अनेक राजेश्वर, तलवर, सार्थवाह आदि जन
आपस में एक दूसरे को बुलावेंगे, और बुलाकर ऐसा विचार करेंगे

हत्थिरयणे समुत्पज्जिस्सइ' त्थार भाट ते देवसेन राजने त्थां चार दन्तूशणो
वाणो ओक हस्तिरत्न (उत्तम हाथी) उत्पन्न थसे. जे शुभ्र वर्णवाणो तथा
शंभना मध्यभागना जेवी कान्तिवाणो छसे. "तए णं से देवसेणे राया तं
सेयं संखतलविमलसन्निगासं चउदंतं हत्थिरयणं दूरुढे समाणे सयदुवारं मज्झं
मज्झेणं अभिक्खणं २ अइजाहिइ, निज्जाहिइ य' त्थार भाट ते देवसेन राज
ते शुभ्र अने शंभना मध्यभाग जेवी कान्तिवाणा, चार दन्तूशणोवाणा श्रेष्ठ
हाथी पर सवार थधने शतद्वार नगरनी पन्थे थधने गमनागमन करसे.
"तए ण सयदुवारे नयरे बहवे राईसर जाव पभिईओ अन्नमन्न सदावे तिसदावित्ता
एवं वयासी" त्थारे ते शतद्वार नगरमां अनेक राजेश्वरहाथी लधने सार्थवाह
पर्यन्तना आगेवानो ओक भीजने भोलावये अने भोलावीने ओक भील साथे

प्रकारेण वदिष्यन्ति—‘जम्हा णं देवाणुप्पिया ! अम्हं देवसेणस्स रण्णो सेए संख तलसंनिगासे चउदंते हत्थिरयणे समुप्पन्ने’ भो देवानुप्रियाः ? यस्मात्कारणात् खलु अस्माकम् देवसेनस्य राज्ञः श्वेतः शङ्खतलसन्निकाशः चतुर्दन्तं हस्तिरत्नं समुत्पन्नम्, ‘तं होउणं देवाणुप्पिया ! अम्हं देवसेणस्स रण्णो तच्चे वि नामधेज्जे विमलवाहणे विमलवाहणे त्ति’ भो देवानुप्रियाः ! तत्-तस्मात्कारणात् भवतु खलु अस्माकं देवसेनस्य राज्ञः स्वतीयमपि नामधेयं विमलवाहन इति, विमलवाहन इति, ‘तए णं तस्स देवसेणस्स रण्णो तच्चे वि नामधेज्जे विमलवाहणे त्ति’ ततः खलु तस्य देवसेनस्य राज्ञः स्वतीयमपि नामधेयं विमलवाहन इति-संज्ञातम्, ‘तए णं से विमलवाहणे राया अन्नया कयाइ समणेहिं निगंथेहिं मिच्छं विप्पडिवज्जिहिइ’—ततः खलु स विमलवाहनो राजा अन्यदा कदाचित् श्रमणैः निर्ग्रन्थैः सह मिथ्यात्वं निप्रतिपन्नः—‘अप्पेगइए आउसेहिइ, अप्पेगइए

—‘जम्हा णं देवाणुप्पिया ! अम्हं देवसेणस्स रण्णो सेए संखतलसंनिगासे चउदंते हत्थिरयणे समुप्पन्ने’ हे देवानुप्रियो ! हमारे राजा देवसेन के यहां शुभ्र एवं शंख के मध्यभाग जैसी कान्तिवाला हस्तिरत्न उत्पन्न हुआ है, ‘तं होउणं देवाणुप्पिया ! अम्हं देवसेणस्स रण्णो तच्चे वि नामधेज्जे विमलवाहणे २’ अतः हे देवानुप्रियो ! हमारे देवसेन राजा का तीसरा नाम विमलवाहन २ ऐसा भी होना चाहिये। ‘तए णं तस्स देवसेणस्स रण्णो तच्चे वि नामधेज्जे विमलवाहणे त्ति’ इसके बाद उस देवसेन राजा का तीसरा नाम विमलवाहन होगा। ‘तए णं से विमलवाहणे राया अन्नया कयाइ समणेहिं निगंथेहिं मिच्छं विप्पडिवज्जिहिइ’ तब वह विमलवाहन राजा किसी एक समय में श्रमण निर्ग्रन्थों के साथ मिथ्यात्वभाव को धारण करेगा—और ‘अप्पेगइए

आ प्रभाषे विचार करे—‘जम्हा णं देवाणुप्पिया ! अम्हं देवसेणस्स रण्णो सेए संखतलसंनिगासे चउदंते हत्थिरयणे समुप्पन्ने’ हे देवानुप्रियो ! आपणु राजा देवसेनने त्यां शुभ्र (श्वेत) वस्तु, शंखना मध्यभागना जेवी कान्तिवाणो, आउ दंतूशणोवाणो श्रेष्ठ छाथी उत्पन्न थयो छे. ‘तं होउणं देवाणुप्पिया ! अम्हं देवसेणस्स रण्णो तच्चे वि नामधेज्जे विमलवाहणे २’ तेथी हे देवानुप्रियो ! आपणु देवसेन राजानुं ‘त्रीजु’ नाम ‘विमलवाहन’ राखवुं जेधिये. ‘तए ण तस्स देवसेणस्स रण्णो तच्चे वि नामधेज्जे विमलवाहणे त्ति’ त्यारथी ते देवसेन राजानुं ‘त्रीजु’ नाम विमलवाहन राखवामां आवसे. “तए णं से विमलवाहणे राया अन्नया कयाइ समणेहिं निगंथेहिं मिच्छं विप्पडिवज्जिहिइ” त्यार आद डोछे एक समये ते विमलवाहन राजा श्रमणनिर्ग्रन्थो प्रत्ये मिथ्यात्वभाव धारण

अवहसिहिइ, अप्पेगइए निच्छोडेहिइ, अप्पेगइए निव्वमच्छेहिइ, अप्पेगइए वंघेहिइ, अप्पेगइए णिरुंभेइ' अप्पेकान् निर्ग्रन्थान् आक्रोशयिष्यति—निन्दिष्यति, अप्पे कान् निर्ग्रन्थान् अवहसिष्यति, अप्पेकान् निच्छोटयिष्यति—धिकरिष्यति, अप्पेकान् निर्भर्त्सयिष्यति, अप्पेकान् भन्तस्यति—वन्धयिष्यति, अप्पेकान् निरोत्स्यति—निरोधयिष्यति, 'अप्पेगइयाणं छविच्छेदं करेहिइ' अप्पेकेषां छविच्छेदम्—आकृतिभङ्गं करिष्यति, 'अप्पेगइए पमारेहिइ, अप्पेगइए उद्वेहिइ' अप्पेकान् प्रमारयिष्यति अप्पेकान् उपद्रविष्यति, 'अप्पेगइयाणं वत्थं पडिग्गहं कंवलं पायपुच्छणं आछिदिहिइ, विछिदिहिइ, भिदिहिइ, अवहरिहिइ, अप्पेगइयाणं भत्तपाणं वोछिदिहिइ' अप्पेकेषां वत्थं प्रतिग्रहं—पात्रं कम्बलं पादप्रोच्छन्नम् आच्छेत्स्यति—

आउसेहिइ, अप्पेगइए अवहसिहिइ' अप्पेगइए निच्छोडेहिइ, अप्पेगइए निव्वमच्छेहिइ, अप्पेगइए वंघेहिइ, अप्पेगइए णिरुंभेइ' वह कितनेक श्रमण निर्ग्रन्थों की निन्दा करेगा, कितनेक श्रमण निर्ग्रन्थों की हँसी मजाक करेगा अथवा उनका अपहार करेगा, कितनेक श्रमण निर्ग्रन्थों को वह धिक्कार देगा, कितनेक श्रमण निर्ग्रन्थों की वह निर्भर्त्सना करेगा, कितनेक श्रमण निर्ग्रन्थों को बांधेगा, कितनेक श्रमण निर्ग्रन्थों को आने जाने में रुकावट डालेगा। 'अप्पेगइयाणं छविच्छेदं करेहिइ' कितनेक श्रमण निर्ग्रन्थों के शरीरावयवों का वह छेद करेगा—उनकी आकृति का भंग करेगा। 'अप्पेगइए पमारेहिइ' कितनेक श्रमण निर्ग्रन्थों को वह मारेगा। 'अप्पेगइए उद्वेहिइ' कितनेक श्रमण निर्ग्रन्थों के साथ वह उपद्रव करेगा। 'अप्पेगइयाणं वत्थं पडिग्गहं, कंवलं, पायपुच्छणं आछिदिहिइ, विछिदिहिइ, भिदिहिइ, अवहरिहिइ, अप्पेगइयाणं भत्तपाणं वोछिदिहिइ' कितनेक श्रमण निर्ग्रन्थों

करशे. "अप्पेगइए आउसेहिइ, अप्पेगइए अवहसिहिइ, अप्पेगइए, निच्छोडेहिइ, अप्पेगइए निव्वमच्छेहिइ, अप्पेगइए वंघेहिइ, अप्पेगइए णिरुंभेइ" ते केटलाक श्रमणु निश्रथेानी निंदा करशे केटलाक श्रमणु निश्रथेानी डांसि उडावशे—परिहास करशे, केटलाक श्रमणुने ते धिक्कारशे, केटलाक निश्रथेानी निभर्त्सना करशे, केटलाक श्रमणु निश्रथेाने आंधशे, केटलाक श्रमणु निश्रथेानी अपरवपरमां अंतराध राभशे, "अप्पेगइयाणं छविच्छेदं करेहिइ" केटलाक श्रमणु निश्रथेानां शरीरना अवघेवोनु छेदन करशे, "अप्पेगइए पमारेहिइ" केटलाक श्रमणु निश्रथेाने मारशे "अप्पेगइए उद्वेहिइ" केटलाक श्रमणु निश्रथेाने उपद्रव करशे. 'अप्पेगइयाणं वत्थं, पडिग्गहं, कंवलं, पायपुच्छणं आछिदिहिइ, विछिदिहिइ, भिदिहिइ, अवहरिहिइ, अप्पेगइयाणं भत्तपाणं वोछिदिहिइ' केटलाक श्रमणु निश्रथेानां वरुने,

लुण्ठयिष्यति, विच्छेत्स्यति-विशेषेण लुण्ठयिष्यति, भेत्स्यति-पात्रादिकं विदार-
यिष्यति, अपहरिष्यति-चोरयिष्यति, अप्येकेषां भक्तपानं व्युच्छेत्स्यति-निरोध-
यिष्यति। 'अप्येगइए निन्नयरे करेहिइ, अप्येगइए निव्विसए करेहिइ,' अप्येकान्
निर्ग्रन्थान्-नगरात् निष्काशितान् करिष्यति, अप्येकान् निर्विपयान्-विषयात्-
देशात् निष्काशितान् करिष्यति 'तए णं सयदुवारे नयरे बहवे राईसर जाव वइ-
हिंति'-ततः खलु शतद्वारे नगरे बहवो राजेश्वर यावत् तलवर सार्थवाहप्रभृतयो
वदिष्यन्ति-‘एवं खलु देवानुप्पिया ! विमलवाहणे राया समणेहिं निगंथेहिं
मिच्छं विप्पडिवन्ने अप्येगइए आउत्सइ जाव निव्विसए करेइ’ भो देवानुप्पियाः ।
एवं खलु-पूर्वोक्तरीत्या विमलवाहनो राजा श्रमणैः निर्ग्रन्थैः सह मिथ्याभावम्-
मिथ्याभावं विप्रतिपन्नः-तैः सह विरुद्धाचरणं कर्तुमुद्यतः-तथाहि-अप्येकान्

के वस्त्र को पात्र को, कम्बल को और पादप्रोक्षण को लुटेगा, विशेष-
रूपसे उन्हें चुरावेगा, उनके पात्रादिकों का विदारण करेगा और
इधर उधर चुराकर उन्हें रख देगा। तथा कितनेक श्रमणजनों के
भक्तपान का वह निरोध करेगा। 'अप्येगइए निन्नयरे करीहिइ' कितनेक
श्रमणजनों को वह नगर से बाहर निकाल देगा,। 'अप्येगइए निव्विसए
करेहिइ' और कितनेक श्रमणजनों को वह देश से भी बाहर कर देगा।
'तए णं सयदुवारे नयरे बहवे राईसर जाव वइहिंति' तब उस शत-
द्वार नगर में अनेक राजेश्वर यावत् तलवर सार्थवाह आदिजन कहेंगे-
'एवं खलु देवानुप्पिया ! विमलवाहणे राया समणेहिं निगंथेहिं मिच्छं
विप्पडिवन्ने' हे देवानुप्पियो ! विमलवाहन राजा श्रमण निर्ग्रन्थों के
साथ मिथ्याभाव को प्राप्त हुआ है-अर्थात् उनके साथ विरुद्धाचरण

पात्रने, कामणने, अने पादप्रो'छनने (पग लूछवातुं साधन) ते लूटशे, विशेष-
इपे तेनी चोरी करावशे, नेमना पात्रादिकेने झेडी नाथशे, तथा तेनी चोरी
करावीने ते वस्तुओने शुभ स्थानोभां रणावशे, तथा डेटलाक श्रमणुनिअ'थोने
आडारपाणी वडोराववाने। पणु ते निरोध करशे. 'अप्येगइए निन्नयरे करीहिइ'
डेटलाक श्रमणोने ते नगरनी भडार पणु डांकी काठशे, 'अप्येगइए निव्विसए
करेहिइ' अने डेटलाक श्रमणुनिअ'थोने ते देशभडार पणु काढी भूकशे "तए
णं सयदुवारे नयरे बहवे राईसर जाव वइहिंति" त्यारे शतद्वार नगरना अनेक
राजेश्वर, तलवर आदि सार्थवाह पर्य'तना लोके ओक भीअने आ प्रभाणु
कडेसे-‘एवं खलु देवानुप्पिया ! विमलवाहणे राया समणेहिंमिच्छं विप्पडिवन्ने’
हे देवानुप्पियो ! विमलवाहन राजा श्रमणुनिअ'थो प्रत्ये मिथ्याभाव धारणु
करी रह्यो छे, ओटले के ते तेमनी साथे विरुद्धाचरणु करवाने कटिअद्ध थछ

નિર્ગ્રન્થાન્-આક્રોશતિ-નિન્દતિ, યાવત્-અપ્યેકાન્ નિર્ગ્રન્થાન્ અપહસતિ, અપ્યેકાન્ નિષ્ક્રોટયતિ, અપ્યેકાન્ નિર્ભર્ત્સયતિ, અપ્યેકાન્ વધનાતિ, અપ્યેકાન્ નિરુણદ્ધિ, અપ્યેકેષાં છવિચ્છેદં કરોતિ, અપ્યેકાન્ પ્રમારયતિ, અપ્યેકાન્ ઉપદ્રવતિ, અપ્યેકેષાં વહ્નં પ્રતિગ્રહં કમ્વલપ્, પાદપોઞ્ઞનમ્ આચ્છિન્નતિ, વિચ્છિન્નન્તિ પિનતિ, અપહરતિ, અપ્યેકેષામ્ ભક્તપાનં વ્યુચ્છિન્નતિ, અપ્યેકાન્ નિર્નગરાન્ કરોતિ અપ્યેકાન્ નિર્વિગયાન્ કરોતિ, 'તં નો યલુ દેવાણુપિથા ! એયં અમ્હં સેયં, નો યલુ એયં વિમલવાહણસ્સ રન્નો સેયં, નો યલુ એયં રજ્જસ્સ વા, રઢ્ઢસ્સ વા, વલસ્સ વા, વાહણસ્સ વા, પુરસ્સ વા, અંતેરસસ્સ વા, જણવયસ્સ વા સેયં' મો દેવાણુપિથાઃ ! તત્ યલુ નો' એતત્-નિર્ગ્રન્થવિરુદ્ધાચરણમ્ અસ્માકં શ્રેયઃ-

કરને કે ક્રિયે કટિવદ્ધ હો ગયા હૈ સ્વો વહ કિતનેક નિર્ગ્રન્થોં કી નિંદા કરતા હૈ, યાવત્, કિતનેક નિર્ગ્રન્થોં કી વહ હૈસી કરતા હૈ, કિતનેક નિર્ગ્રન્થોં કો વહ ચિકારતા હૈ, કિતનેક નિર્ગ્રન્થોં કી વહ ભર્ત્સના કરતા હૈ, કિતનેક નિર્ગ્રન્થોં કો વહ બાંધતા હૈ કિતનેક નિર્ગ્રન્થોં કો વહ ઇધર ઉધર કિરને સે રોકતા હૈ, કિતનેક નિર્ગ્રન્થોં કી આકૃતિ કા ઉસને મંગ કર દિયા હૈ, કિતનેક શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોં કો કો ઉસને સાર દિયા હૈ, કિતનેક શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોં કે સાથ ઉસને ઉપદ્રવ કિયા હૈ, ઇત્યાદિ પૂર્વોક્ત ઉલ્લાશ શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોં કે પ્રતિ હુઆ આચારણ યહાં સત્ત્વ કહનાં ચાહિયે । યાવત્ કિતનેક શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોં કો વહ દેશ સે બાહર કર રહ્યા હૈ ? 'તં નો યલુ દેવાણુપિથા ! એવં અમ્હં સેયં, નો યલુ એયં વિમલવાહણસ્સ રન્નો સેયં, નો યલુ એયં રજ્જસ્સ વા, રઢ્ઢસ્સ વા, વલસ્સ વા, વાહણસ્સ વા, પુરસ્સ વા, અંતેરસસ્સ વા જણવયસ્સ વા સેયં' સ્વો વહ ઉલ્લાશી શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોં કે પ્રતિ હો રહી

ગયો છે. તે કેટલાક નિર્ગ્રન્થોની નિંદા કરે છે, કેટલાકનો ઉપહાસ કરે છે, કેટલાક ને ધિક્કારે છે, કેટલાકની નિર્ભર્ત્સના કરે છે, કેટલાકને બાંધે છે, કેટલાકના અવરજવરનો નિરોધ કરે છે, કેટલાક શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોના અંગોતુ' તેણે છેદન કર્યું છે, કેટલાકને તેણે માર પણ માર્યાં છે, કેટલાક શ્રમણ નિર્ગ્રન્થો પર જુદા જુદા ઉપદ્રવો કર્યા છે, ઇત્યાદિ પૂર્વોક્ત સમસ્ત વર્ણુન અહીં શ્રદ્ધે કરવું જોઈએ. કેટલાક શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોને તેણે દેશની બહાર પણ હાંકી કાઢ્યા છે," આ કથન પર્યન્તતુ' તેના સાધુઓ સાથેના હૃદયહવારનું કથન કરવું જોઈએ,

“ નો યલુ દેવાણુપિથા ! એયં અમ્હં સેયં, નો યલુ એયં વિમલવાહણસ્સ રન્નો સેયં, નો યલુ એયં રજ્જસ્સ વા, રઢ્ઢસ્સ વા, વલસ્સ વા, વાહણસ્સ વા પુરસ્સ વા, અંતેરસસ્સ વા, જણવયસ્સ વા સેયં” તો તેની આ શ્રમણ નિર્ગ્રન્થો

કલ્યાણકારકમ્, નો સ્વલુ એતત્-નિર્ગ્રન્થવિરુદ્ધાચરણમ્ વિમલવાહનસ્ય રાજ્ઞઃ
 શ્રેયઃ-કલ્યાણકારકમ્, નો સ્વલુ એતત્-નિર્ગ્રન્થવિરુદ્ધાચરણમ્ રાજ્યસ્ય વા, રાષ્ટ્રસ્ય
 વા, બલસ્ય વા-સેનાયા વા, વાહનસ્ય-ઘોટકહસ્ત્યાદેર્વા, પુરસ્ય વા, અન્તઃ
 પુરસ્ય વા, જનપદસ્ય-દેગ્રસ્ય વા શ્રેયઃ-કલ્યાણજનકં ભવેત્, નિં તદિત્યાહ-
 ‘જં ણં વિમલવાહને રાયા સમણેહિં નિર્ગમ્યેહિં મિચ્છં વિપ્પલિવન્ને’ યત્ સ્વલુ
 વિમલવાહનો રાજા શ્રમણૈઃ નિર્ગ્રન્થૈઃ સહ મિથ્યાભાવ-વિપત્તિપત્તઃ-પ્રાપ્તઃ ‘તં સેયં
 સ્વલુ દેવાણુપ્પિયા ! અમ્હં વિમલવાહનં રાયં એયમટ્ઠં વિન્નવિત્તે તિ કટ્ટુ અન્નમન્નસસ
 અંતિયં એયમટ્ઠં પલિસુણેતિ’ મો દેવાણુપ્રિયાઃ ! તત્-તસ્માત્ કારણાત્ શ્રેયઃ-
 કલ્યાણં સ્વલુ ભવેત્ અસ્માકં યદ્ વિમલવાહનં રાજાનમ્ એતમર્થમ્-પૂર્વોક્તાર્થં
 વિજ્ઞાપયિતુમ્-નિવેદયિતુમ્, ઇતિ કૃત્વા-વિમુક્ચ અગ્યોન્યસ્ય અન્નિકં-સમીપે એત-

વિરુદ્ધ પ્રવૃત્તિ ન હમારે કલ્યાણ કી કારિકા હો સકતી હૈ, ન વિમ-
 લવાહન રાજાકે કલ્યાણ કી કારક હો સકતી હૈ, ન રાજ્ય કે રાષ્ટ્ર કે,
 ન બલ કે, ન સેના વાહન-ઘોડે હાથી આદિ કે ન પુરકે, ન અન્તઃ પુર કે
 ઓર જનપદ કે કલ્યાણ કી કારક હો સકતી હૈ। ‘જં ણં નિર્ગમ્યેહિં
 વિમલવાહને રાયા સમણેહિં નિર્ગમ્યેહિં મિચ્છં વિપ્પલિવણે’ જો
 વિમલવાહન રાજાને શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોં કે સાથે એસા મિથ્યાભાવ ધારણ
 કર રહ્યા હૈ। ‘તં સેયં સ્વલુ દેવાણુપ્પિયા ! અમ્હં વિમલવાહનં રાયં એય-
 મટ્ઠં વિન્નવિત્તે તિ કટ્ટુ અન્નમન્નસસ અંતિયં એયમટ્ઠં પલિસુણેતિ’ હસ-
 લિયે હે દેવાણુપ્રિયો ! હમ લોગોં કો યદ્ શ્રેય-ઉચિત્ત હૈ યા કલ્યાણ-
 પ્રદ હૈ નિં હમલોગ હસ વાત કો વિમલવાહન રાજા સે નિવેદિત કરે

વિરુદ્ધની પ્રવૃત્તિ આપણે માટે પણ કલ્યાણકારક નથી, વિમલવાહન રાજાને માટે
 પણ કલ્યાણકારક નથી, વળી તે પ્રકારનું શ્રમણો સાથેનું તેનું વર્તન રાજ્યને
 માટે, રાષ્ટ્રને માટે, બળને માટે, સેનાને માટે, વાહન (હાથી, ઘોડા આદિ)
 ને માટે, નગરને માટે, અંતઃપુરને માટે અને જનપદને માટે પણ કલ્યાણ-
 કારી નથી. “જં ણં વિમલવાહને રાયા સમણેહિં નિર્ગમ્યેહિં મિચ્છં વિપ્પલિવન્ને”
 વિમલવાહન રાજાએ સાધુ નિર્ગ્રન્થોની સાથે આ પ્રકારનો જે મિથ્યાભાવ ધારણ
 કર્યો છે, તે કોઈ પ્રકારે ઉચિત નથી. “તં સેયં સ્વલુ દેવાણુપ્પિયા ! અમ્હં
 વિમલવાહનં રાયં એયમટ્ઠં વિન્નવિત્તે તિ કટ્ટુ અન્નમન્નસસ અંતિયં એયમટ્ઠં પલિસુ-
 ણેતિ” તેથી હે દેવાણુપ્રિયો ! આપણે માટે એ જે ઉચિત છે અને શ્રેયસ્કર
 છે કે આપણે આ બાબતમાં વિમલવાહન રાજાને સમજાવીને તેને તેમ કરવો

मर्थम्-पूर्वोक्तानुचितार्थम् प्रतिश्रुयन्ति-स्वीकुर्वन्ति, 'पडिसुणिता जेणेव विमल-
वाहणे राया तेणेव उवागच्छति' प्रतिश्रुत्य, -स्वीकृत्य, यत्रैव विमलवाहनो राजा
आसीत् तत्रैव उवागच्छति, 'उवागच्छिता करयलपरिगहियं दसनहं सिरसावत्तं
मत्थए अंजलिं कट्टु विमलवाहणं रायं जएणं विजएणं वद्धावेति' उवागत्य, कर-
तलपरिगृहीतं दशनखं सिरसावत्तं भस्तके अञ्जलिं कृत्वा विमलवाहनं राजानाम्
जयेन-जयशब्दोच्चारणेन, विजयेन विजयशब्दोच्चारणेन च वद्धयन्ति 'वद्धा-
वित्ता एवं वयंति'-वद्धयित्वा एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण वदन्ति-'एवं खलु देवाणु-
प्पिया ! समणेहिं निगंथेहिं मिच्छं विप्पडिवन्ना-अप्पेगइए आउस्संति, जाव
अप्पेगइए निव्विसए करेति' भो देवानुप्रियाः ! एवं खलु-पूर्वोक्तरीत्या भवन्तः
श्रमणैः निर्ग्रन्थैः सह, मिथ्यात्वम्-अविनयतां विप्रतिपन्नाः-तद् विरुद्धावरणं

-इस प्रकार की परस्पर की इस विचारधारा को उन लोगों ने स्वीकार
कर लिया-'पडिसुणिता जेणेव विमलवाहणे राया तेणेव उवागच्छति'
स्वीकार करके फिर वे लोग जहां विमलवाहन राजा थे वहां पर आये।
'उवागच्छिता करयल परिगहियं दसनहं सिरसावत्तं मत्थए अंजलि-
कट्टु विमलवाहणं रायं जएणं विजएणं वद्धावेति' वहां जाकर उन्होंने
दशों अंगुलियों के नख जिसमें मिल जाते हैं ऐसी दोनों हाथों की
अंगुलि बनाकर और उसे भस्तक पर धारण करके विमलवाहन राजा
को जयविजय शब्दों का उच्चारण करते हुए पहिले बधाई दी। 'वद्धा-
वित्ता एवं वयंति' बधाई देकर फिर वे इस प्रकार कहने लगे। 'एवं
खलु देवाणुप्पिया ! समणेहिं निगंथेहिं मिच्छं विप्पडिवन्ना-अप्पेगइए
आउस्संति, जाव अप्पेगइए निव्विसए करेति' हे देवानुप्रिय ! आप

अटकावीओ. आ प्रकारनी अन्योन्यनी वातने। तेओ स्वीकार करशे. "पडि-
सुणेत्ता जेणेव विमलवाहणे राया तेणेव उवागच्छति" त्यास आह तेओ विमल-
वाहन राजानी पासे जशे. 'उवागच्छिता करयलपरिगहियं दसनहं सिरसावत्तं
मत्थए अंजलिं कट्टु विमलवाहणं रायं जएणं विजएणं वद्धावेति" त्यां जधने
तेओ इसे आंगणीओना नथ जेमां भणी जाय छे ओवी भन्ने डायनी
अंजलि भनावीने अने तेने भस्तक पर धारण करीने 'विमलवाहन राजाने।
जय हो। विमलवाहन राजाने निजय हो।' ओवा शब्दोना उच्चारण
द्वारा विमलवाहन राजाने वधावशे. 'वद्धावित्ता एवं वयासी' वधावीने आ
प्रमाणे कडेशे-"एवं खलु देवाणुप्पिया ! समणेहे निगंथेहिं मिच्छं विप्पडिवन्ना
-अप्पेगइए आउस्संति जाव अप्पेगइए निव्विसए करेति" हे देवानुप्रिय ! आप

પ્રતિપન્નાઃ સન્તિ-તથાહિ-ભવન્તઃ અપ્યેકાન્ નિર્ગ્રન્થાન્ આક્રોશન્તિ, યાવત્-
અપ્યેકાન્ નિર્ગ્રન્થાન્ નિર્વિપયાન્ કુર્વન્તિ ઇતિ, 'તં નો સ્વલુ ઇયં દેવાણુપ્પિયાણં
સેયં, નો સ્વલુ ઇયં અન્હં સેયં, નો સ્વલુ ઇયં રજ્જસ્સ વા જાવ જળવયસ્સ વા સેયં'
તત્ તસ્માત્ કારણાત્ નો સ્વલુ ઇતદ્-નિર્ગ્રન્થવિરુદ્ધાચરણં દેવાણુપ્પિયાણામ્
ભવતાં શ્રેયઃ-કલ્યાણકરં ભવેત્, નો વા સ્વલુ ઇતદ્-તદ્ વિરુદ્ધાચરણમ્ અસ્માકં
શ્રેયઃ-કલ્યાણકરં ભવેત્, નો વા સ્વલુ ઇતદ્-તદ્ વિરુદ્ધાચરણમ્ રાજ્યસ્ય વા,
રાષ્ટ્રસ્ય વા, વલસ્ય વા, વાહનસ્ય વા, પુરસ્ય વા, અન્તઃપુરસ્ય વા,
જનપદસ્ય વા, શ્રેયઃ-કલ્યાણકારકમ્ ભવેત્, 'જં ણં દેવાણુપ્પિયા !
સમણેહિં નિગંથેહિં મિચ્છં વિપ્પલ્લિવન્તા' મો દેવાણુપ્પિયા ! યત્ સ્વલુ ભવન્તઃ
શ્રમણૈઃ નિર્ગ્રન્થૈઃ સહ મિથ્યાત્વમ્-અધિનત્ત્વં વિપ્રતિપન્નાઃ-તદ્ વિરુદ્ધાચરણં

શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોં કે સાથ જો વિરુદ્ધાચરણ કરજે મં પ્રવૃત્ત હો રહે હૈ
और कितनेक श्रमण निर्ग्रन्थों की आप निन्दा कर रहे हैं, यावत् कितनेक
શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોં કો આપને દેશ સે બાહર નિકાલ દિયા હૈ, 'તં નો સ્વલુ
ઇયં દેવાણુપ્પિયાણં સેયં, નો સ્વલુ ઇયં અન્હં સેયં, નો સ્વલુ ઇયં રજ્જસ્સ
વા જાવ જળવયસ્સ વા સેયં' સો આપકા યહ શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોં કે પ્રતિ
હો રહા વિરુદ્ધાચરણ આવ દેવાણુપ્પિયા કે લિયે કલ્યાણકર નહોં હૈ, ન
હમ લોગોં કે લિયે કલ્યાણકારક હૈ, ન યહ રાજ્ય કે લિયે, યાવત્ ન યહ
જનપદ કે લિયે કલ્યાણ કરનેઆલા હૈ । યાવત્ શબ્દ સે યહાં યહ પૂર્વોક્ત
પાઠ-'રાષ્ટ્રસ્ય વા, વલસ્ય વા, વાહનસ્ય વા, પુરસ્ય વા અન્તઃપુરસ્ય વા'
સંગૃહીત હુઆ હૈ । 'જં ણં દેવાણુપ્પિયા સમણેહિં નિગંથેહિં મિચ્છં વિપ્પલ્લિ-
વન્તા' જો આપ દેવાણુપ્પિયા ! શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોં કે સાથ મિથ્યાત્વમાવ કો

શ્રમણ નિર્ગ્રન્થો પ્રત્યે મિથ્યાભાવ ધારણ કરીને કેટલાક શ્રમણનિર્ગ્રન્થોની
નિંદા કરી રહ્યા છે, કેટલાકનો ઉપહાસ કરી રહ્યા છે, ઇત્યાદિ પૂર્વોક્ત
કથન-એટલે કે "આપ કેટલાક શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોને દેશમાંથી હાંકી કાઢો છો"
આ કથન પર્યન્તનું સમસ્ત કથન અહીં શ્રદ્ધા કરવું જોઈએ. "તં નો સ્વલુ
ઇયં દેવાણુપ્પિયાણં સેય, નો સ્વલુ ઇયં અન્હં સેય, નો સ્વલુ ઇયં રજ્જસ્સ વા
જાવ જળવયસ્સ વા સેયં" શ્રમણનિર્ગ્રન્થોની વિરુદ્ધનું આપનું આ વર્તન આપને
માટે પણ કલ્યાણકારી નથી, અમારે માટે પણ કલ્યાણકારી નથી, રાજ્ય,
રાષ્ટ્ર, ખણ, સેના, વાહન, નગર અને જનપદને માટે પણ તે શ્રેયસ્કર નથી.
'જં ણં દેવાણુપ્પિયા ! સમણેહિં નિગંથેહિં મિચ્છં વિપ્પલ્લિવન્તા' હે દેવાણુ-
પ્પિયા ! આપ શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોની સાથે જે મિથ્યાભાવ ધારણ કરી રહ્યા છો-

प्रतिपन्नाः सन्ति, 'तं विरमंतु णं देवाणुप्पिया ! एयस्स अट्ठस्स अकरणयाए' भो देवानुप्पियाः । तत्-तस्मात्कारणान् विरमन्तु खलु भवन्तः एतस्य-पूर्वोक्तस्य अर्थस्य-निर्ग्रन्थविरुद्धाचरणरूपस्य अकारणतया-अकरणेन अकरणरूपविरमणं कुर्वन्तु, श्रमणविरुद्धाचरणं भवद्भिर्न कर्तव्यम्, 'तए णं विमलवाहणे राया तेहिं बहुहिं राईसर जाव सत्थवाहण्णभिर्हीहिं एयमट्ठं विन्नत्ते समाणे नो धम्मो त्ति नो तवो त्ति मिच्छा विणएणं एयमट्ठं पडिमुणेहिइ' ततः खलु स विमलवाहनो राजा तैः बहुभिः राजेश्वर यावत्-सार्थवाह प्रभृतिभिः एतमर्थम्-पूर्वोक्तं मुनीनामपमानादिरूपम् विज्ञापितः सन् नो धर्मोऽस्ति नो ना तपोऽस्ति इत्युक्त्वा मिथ्या-विनयेन-मिथ्यात्मकविनयेन, एतमर्थम्-पूर्वोक्तार्थम् प्रतिश्रोष्यति-स्वीकरिष्यति ।

उनकी अविनयकर ने रूप प्रवृत्ति को, या उनके प्रति विरुद्ध आचरण करनेरूप प्रवृत्ति को अपना रहे हैं । 'तं विरमंतु णं देवाणुप्पिया ! एयस्स अट्ठस्स अकरणयाए' इसलिये हमारी प्रार्थना यही है कि अब आप श्रमण निर्ग्रन्थों के प्रति की जा रही इस प्रवृत्ति से दूर हो जावे' अर्थात् आप अब इस प्रवृत्ति को न करे' । 'तए णं विमलवाहणे राया तेहिं बहुहिं राईसर जाव सत्थवाहण्णभिर्हीहिं एयमट्ठं विन्नत्ते समाणे, नो धम्मोत्ति नो तवो त्ति, मिच्छाविणएणं एयमट्ठं पडिमुणेहिइ' इस प्रकार से उन अनेक राजेश्वर यावत् सार्थवाह आदिकों द्वारा इस अर्थ को निवेदिन हुए-मुनिजनों के अपमान आदिरूप को समझाया गया । विमलवाहनराजा 'न धर्म है, न तप है' ऐसा विचार करके मिथ्याविनय से-ऊपरी मन से दिखावटीरूप से-मुनिजनों के विरुद्धाचरण नहीं करनेरूप

तेमने अविनय करवा इय अथवा तेमनी विरुद्ध आचरण करवा इय ने प्रवृत्ति आप करी रहा छे, "तं विरमंतु णं देवाणुप्पिया ! एयस्स अट्ठस्स अकरणयाए" ते प्रवृत्ति आप अर्थ करी हो, जेवी छे देवानुप्पिय ! अने आपने प्रार्थना करीअे छीअे हुवे थी आप ते प्रकारनी प्रवृत्ति न करो, जेवी अमारी आपने विनती छे. "तए णं विमलवाहणे राया तेहिं बहुहिं राईसर जाव सत्थवाहण्णभिर्हीहिं एयमट्ठं विन्नत्ते समाणे नो धम्मो त्ति, नो तवो त्ति, मिच्छाविणएणं एयमट्ठं पडिमुणेहिइ" ज्यारे राजेश्वरथी लई सार्थवाडे पय-तना डोडे द्वारा ते विमलवाहन राजाने आ प्रभाण्णे प्रार्थना करवाअं आवशे-मुनिजनोअं अपमान आदि नही करवानु समभवताअं आवशे, ज्यारे विमलवाहन राजाना मनअं जेवा विचार आवशे के "धर्म पणु नथी अने तप पणु नथी" आ प्रकारने विचार करीने जोटा विनयलावपूर्वक-अरा द्वितीय नही, पणु मात्र शब्दोच्चार द्वारा, मात्र देखाव करवाने भाटे

‘તસ્સ ણં સયદુવારસ્સ નયરસ્સ વહિયા ઉત્તરપુરત્થિમે દિસીમાગે एत्थ णं सुभू-
 मिभागे नामं उज्जाणे भविस्सइ’ तस्य खलु शतद्वारस्य नगरस्य वह्निभागे उत्तर-
 पौरस्त्ये दिग्भागे ईशानक्षेत्रे अत्र खलु सुभूमिभागं नाम उद्यानम् भविष्यति-
 कीदृशं तदुद्यानमित्याह—‘सव्वोउप, वण्णओ’ तदुद्यानम् सर्वतु सम्भवपुष्पफलमृदम्
 आसीदित्यादि वर्णकः—वर्णनम् अन्यत्र कृतम् अवसेयम्, ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं
 विमलस्स अरहओ पउप्पए सुमंगले नामं अणगारे जाइ संपन्ने जहा धम्मघोसस्स
 वण्णओ’ तस्मिन् काले, तस्मिन् समये विमलस्य अर्हतः प्रपौत्रः—शिष्यसन्तानः,
 सुमङ्गलो नाम अनगारो जातिसम्पन्नो यथा धर्मघोसस्य—एकादशशतकस्य
 एकादशोद्देशकाभिहितस्य अनगारस्य वर्णकः—वर्णनम् तथैव अस्यापि सुमङ्गलस्य
 वर्णनमवसेयम्, ‘जाव संखित्तविउल्लेखेस्से तिन्नागोवगए सुभूमिभागस्स

अर्थ કોં સ્વોકામ કર લેગા । ‘તસ્સ ણં સયદુવારસ્સ નયરસ્સ વહિયા
 ઉત્તરપુરત્થિમે દિસીમાગે एत्थ णं सुभूमिभागे नामं उज्जाणे भवि-
 स्सइ’ उस शतद्वार नगर के बाहर उत्तर पौरस्त्यदिग्भाग में—ईशान
 कोने में—सुभूमिभाग नाम का एक उद्यान होगा । ‘सव्वोउपवण्णओ’
 यह सनस्त ऋतु संबंधी पुष्प फलों से समृद्ध होगा—उद्यान का इस
 प्रकार का वर्णन अन्यत्र किया गया है । ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं
 विमलस्स अरहओ पउप्पए सुमंगले अणगारे जाइसंपन्ने जहा धम्मघो-
 सस्स वण्णओ’ उस काल और उस समय में विमल अर्हन्त के
 प्रपौत्र—शिष्यसन्तान सुमंगल नाम के अनगार होंगे—इनका वर्णन
 एकादशशतक में एकादश उद्देशक में कहे गये धर्मघोस अनगार के
 जैसा जानना चाहिये । ये सुमंगल अनगार जातिसंपन्न होंगे ।

જ-મુનિજનોની વિશ્વ આચરણ નહીં કરવાનો સ્વીકાર કરશે. “તસ્સ ણં સય
 દુવારસ્સ નયરસ્સ વહિયા ઉત્તરપુરત્થિમે દિસીમાગે एत्थ णं सुभूमिभागे नामं
 उज्जाणे भविस्सइ” તે શતદ્વાર નગરની બહાર ઇશાન ક્ષેત્રમાં સુભૂમિભાગ
 નામનું એક ઉદ્યાન હશે “સવ્વોઉપ વણ્ણઓ” તે સમગ્રી ઋતુઓનાં ફૂલોથી
 યુક્ત હશે, ઇત્યાદિ વર્ણન અન્ય ગ્રંથોને આધારે થયેલું કરવું જોઈએ.
 “તેણં કાલેણં તેણં સમएणं विमलस्स अरहओ पउप्पए सुमंगले नामं अणगारे
 जाइसंपन्ने जहाधम्मघोसस्स वण्णओ” તે કાળે અને તે સમયે વિમલઅર્હ-
 તના પ્રપૌત્ર-શિષ્યના શિષ્ય-સુમંગલ નામના અણુગાર હશે ૧૧ માં શતકના
 ૧૧ માં ઉદ્દેશમાં ધર્મધોષ અણુગારનું જેવું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે,
 એવું જ સુમંગલ અણુગાર બાતિસંપન્ન હશે. “જાવ સંખિત્તવિઉલ્લેખ-

उज्जाणस्स अदूरसामंते छट्ठं छट्ठेणं अणिकिखत्तेणं जाव आयावेमाणे विहरिस्सइ' यावत्-कुलसम्पन्नः, बलसम्पन्नः सुमङ्गलोऽनगारः संक्षिप्तविपुलतेजोलेश्यः-संक्षिप्ता-अप्रयोगकाले संकोचिता, विपुला-प्रयोगकाले प्रचुरा तेजोलेश्या यस्य येन वा स तथाविधः, त्रिज्ञानोपगतः-मतिश्रुतावधिरूपज्ञानत्रयविशिष्टः सुभूमि-भागस्य अदूरसामन्ते-नातिदूरे नातिप्रत्यासन्ने षष्ठषष्ठेन अनिक्षिप्तेन-निरन्तरेण यावत्-तपःकर्मणा आत्मानं भावयन् आतापनाभूमौ-ऊर्ध्वबाहु मगृह्य मगृह्य आतापयंश्च विहरिष्यति, 'तए णं से विमलवाहणे राया अन्नया कयाइ रहचरियं काउं निज्जाहिइ' ततः खलु स विमलवाहनो राजा अन्यदा कदाचित् रथचर्या-रथक्रीडां कर्तुं निर्यास्यति-तत्रागत् निर्गमिष्यति, 'तए णं से विमलवाहणे राया

'जाव संखित्तविउलतेयलेस्से तिन्नाणोवगए सुभूमिभागस्स उज्जाणस्स अदूरसामंते छट्ठं छट्ठेणं अणिकिखत्तेणं जाव आयावेमाणे विहरिस्सइ' कुलसंपन्न, बलसंपन्न ये सुमंगल अनगार संक्षिप्त विपुल तेजोलेश्या-वाले होंगे-अर्थात् जिन ती तेजोलेश्या अप्रयोग काल में संक्षिप्त और प्रयोगकाल में विस्तार को प्राप्त हो जाय ऐसी तेजोलेश्यावाले ये सुमंगल अनगार होंगे, मतिज्ञान श्रुतज्ञान एवं अवधिज्ञान इन तीन ज्ञानों से विशिष्ट होंगे, इस प्रकार के इन विशेषणों से युक्त सुमंगल अनगार सुभूमिभाग उद्यान से कुछ दूर पर निरन्तर छट्ठ छट्ठ की तपस्या से आत्मा को भावित करते हुए ऊर्ध्व बाहु होकर आतापना भूमि में स्थित होंगे। 'तए णं से विमलवाहणे राया अन्नया कयाइ रहचरियं काउं निज्जाहिइ' तब किसी एक सत्रय विमलवाहन राजा सुभूमि-भाग उद्यान से कुछ दूर रथचर्या-रथक्रीडा करने के लिये आवेगा-

लेस्से तिन्नाणोवगए सुभूमिभागस्स उज्जाणस्स अदूरसामंते छट्ठं छट्ठेणं अणिकिखत्तेणं जाव आयावेमाणे विहरिस्सइ" कुलसंपन्न, बलसंपन्न ते सुमंगल अणुगार संक्षिप्त अने विपुल तेजोलेश्यावाणा હશે. એટલે કે અપ્રયોગકાળે સંક્ષિપ્ત અને પ્રયોગકાળે વિપુલ એવી તેજલેશ્યાથી તેઓ યુક્ત હશે. તેઓ મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન અને અવધિજ્ઞાન આ ત્રણે જ્ઞાનોથી સંપન્ન હશે. એવા તે સુમંગલ અણુગાર સુભૂમિભાગ ઉદ્યાનથી બહુ દૂર પણ નહીં અને બહુ સમીપ પણ નહીં એવે સ્થાને, નિરન્તર છટ્ટને પાસે છટ્ટની તપસ્યા વડે આત્માને ભાવિત કરતા, આતાપના ભૂમિમાં બંને હાથ ઊંચા રાખીને સૂર્યની સામે ઊભા ઊભા આતાપના લાઈ રહ્યા હશે. "તए णं से विमलवाहणे राया अन्नया कयाइ रहचरियं काउं निज्जाहिइ" ત્યારે તે વિમલવાહેન રાજા સુભૂ-મિભાગ ઉદ્યાનથી થોડે દૂર રથક્રીડા (રથમાં બેસીને કરવા) આવશે,

સુભૂમિમાગસ્સ ઉજ્જાણસ્સ અદૂરસામંતે રહચરિયં કરેમાણે સુમંગલં અણગારં છટ્ઠં છટ્ઠેયં જાવ આયાવેમાણં પાસેહિ' તતઃ સ્વલ્લ સ વિમલવાહનો રાજા સુભૂમિ-
માગસ્ય ઉજ્જાણસ્ય અદૂરસામંતે-નાતિદૂરપ્રત્યાસન્ને રથચર્યા-રથક્રીડાં કુર્વન્
સુમજ્જલમ્ અનગારં ષ્ઠઠવ્ઠેન યાવત્-અનિશ્ચિત્તેન નિરન્તરેણ તપઃકર્મણા આત્માનં
આવયન્તમ્ આતાપનાભૂમૌ ઉર્ધ્વં વાહુ પ્રપૃષ્ઠા પ્રપૃષ્ઠા આતાપવન્તમ્ દ્રક્ષ્યતિ, 'પાસિત્તા
આસુરતે જાવ મિસિમિસેમાણે સુમંગલં અણગારં રહસિરેણં ણોલ્લાવેહિ' દુટ્ઠા
અઃસુરકો યાવત્-રુદ્ધઃ, ક્રુદ્ધઃ, કુપિતો નિવમિષાયમાણઃ દન્તૈરોષ્ઠદશન-
પૂર્વકં મિવમિષયશ્વદ્વચ્ચારય્ય સુમજ્જલમ્ અનગારં રથચિરસા-રથાગ્રમાણેન નોદ-
યિષ્યતિ-પ્રેરયિષ્યતિ, પીડયિષ્યતોત્પર્યઃ, 'તણ ણં સે સુમંગલે અણગારે
વિમલવાહણેણં રન્ના રહસિરેણં નોલ્લાવિણ સમાણે સણિયં સણિયં ઉટ્ટેહિ' તતઃ

‘તણ ણં વિમલવાહણે રાયા સુભૂમિમાગસ્સ ઉજ્જાણસ્સ અદૂરસામંતે રહ
ચરિયં કરેમાણે સુમંગલં અણગારં છટ્ઠં છટ્ઠેયં જાવ આયાવેમાણં પાસિહિ’
રથક્રીડા કરતે હુણ વહ ઉત્ત સુમંગલ અનગાર કો નિરન્તર છટ્ઠ છટ્ઠ કી
તપસ્યા સે આત્મા કો આવિત અવસ્થા મેં આતાપના ભૂમિ મેં ઉર્ધ્વ
વાહુ હોકર આતાપના લેતે હુણ દેલેગા । ‘પાસિત્તા આસુરસે જાવ
મિસિમિસેમાણે સુમંગલં અણગાર રહસિરેણં ણોલ્લાવેહિ’ અન્હેં દેલકર
વહ ક્રોધ સે તમ તમા ઉટેના યાવત્ રુદ્ધ, ક્રુદ્ધ કુપિત હુઆ વહ અપને
દાંતોં સે અપને હોઠ કો ઢલતા હુઆ ક્રોધ આવેન સે મિવમિષ શબ્દ
કા ઉચ્ચારણ કરકે ઉત્ત સુમંગલ અનગાર કો રથ કે અગ્રમાગ સે ટકાર
દેગા-ઇસસે અન્હેં પીડિત કર ગિરા દેગા । ‘તણ ણં સે સુમંગલે અન-
ગારે વિમલવાહણેણં રન્ના રહસિરેણં નોલ્લાવિણ સમાણે સણિયં ૨ ઉટ્ટે-

“ તણ ણં વિમલવાહણે રાયા સુભૂમિમાગસ્સ ઉજ્જાણસ્સ અદૂરસામંતે રહચરિયં
કરેમાણે સુમંગલં અણગારં છટ્ઠં છટ્ઠેયં જાવ આયાવેમાણં પાસિહિ ” રથક્રીડા
કરતાં કરતાં તે સુમંગલ અણગારને નિરન્તર છટ્ઠ છટ્ઠની તપસ્યા વડે આત્માને
આવિત કરતા, આતાપના ભૂમિમાં બન્ને હોથ બંધા કરીને આતાપના
લેતાં બેશે. “પાસિત્તા આસુરસે જાવ મિસિમિસેમાણે સુમંગલં અણગારં રહસિ-
રેણં ણોલ્લાવેહિ” તેમને બેઠેને તે ક્રોધથી લાલપીળો થઈ બેશે, અને રુદ્ધ,
ક્રુદ્ધ અને કુપિત થઈને દાંત વડે પોતાના હોઠ કરડશે અને ક્રોધથી ધુંઆ-
ધુંઆ થઈને તે પોતાના રથના આગલા ભાગ વડે સુમંગલ અણ-
ગારને ઠોકર મારીને નીચે પાડી નાખશે. “તણ ણં સે સુમંગલે અણગારે વિમલ-
વાહણેણં રન્ના રહસિરેણં નોલ્લાવિણ સમાણે સણિયં ૨ ઉટ્ટેહિ” આ પ્રકારે
વિમલવાહન રાજા દ્વારા રથના અગ્રભાગની ઠોકરથી પીડિત કરાયેલ-નીચે

ततः खलु सुमङ्गलोऽनगारो विमलवाहनेन राज्ञा रथशिरसा-रथाग्रभागेन नोदितः-
पेरितः पातितः सन् शनैः शनैः उत्थास्यति, 'उद्वेत्ता दोच्चंपि उड्डं वाहाओ पगि-
ज्झिय २ जाव आयावेमाणे विहरिस्सइ' उत्थाय, द्वितीयमपि वारम् ऊर्ध्वं
बाहू प्रगृह्य प्रगृह्य यावत्-आतापनाभूमौ आतापयन् विहरिष्यति, 'तए णं से
विमलवाहणे राया सुमङ्गलं अणगारं दोच्चंपि रहसिरेणं णोल्लावेहिइ' ततः खलु
स विमलवाहनो राजा सुमङ्गलम् अनगारं द्वितीयमपि वारम् रथशिरसा-रथाग्र-
भागेन, नोदयिष्यति-पेरयिष्यति पातयिष्यतीत्यर्थः 'तए णं से सुमङ्गले अणगारे
विमलवाहणेणं रन्ता दोच्चंपि रहसिरेणं णोल्लाविए समाणे सणियं सणियं उद्वे-
हिइ' ततः खलु स सुमङ्गलोऽनगारो विमलवाहनेन राज्ञा द्वितीयमपि वारं रथ-
शिरसा-रथाग्रभागेन नोदितः-पेरितः पातितः सन् शनैः शनैः उत्थास्यति
'उद्वेत्ता ओहिं पउंजेहिइ' उत्थाय आधिम्-अवधिज्ञानम् प्रयोक्ष्यते-अवधेः

हिइ' इस प्रकार विमलवाहन राजा द्वारा रथ के अग्रभाग से ठोकर
देकर पीड़ित किये गये-गिराये गये वे सुमंगल अनगार पुनः धीरे २
उठेंगे-'उद्वेत्ता दोच्चंपि उड्डं वाहाओ पगिज्झिय २ जाव आयावेमाणे
विहरिस्सइ' और उठकर दुबारा भी ऊर्ध्वबाहु होकर आतापना भूमि में
आतापना लेने में लग जावेंगे । 'तए णं से विमलवाहणे राया सुमंगलं
'अनगारं दोच्चंपि रहसिरेणं णोल्लावेहिइ' तब वे विमलवाहन राजा पुनः
सुमंगल अनगार को रथ के अग्रभाग की ठोकर देकर गिरावेंगे-'तए णं
से सुमंगले अणगारे विमलवाहणेणं रन्ता दोच्चंपि रहसिरेणं णोल्ला-
विए समाणे सणियं सणियं उद्वेहिइ' इस प्रकार विमलवाहन राजा के
द्वारा रथ के अग्रभाग से ठोकर देकर दुबारा भी गिराये गये वे सुमंगल
अनगार धीरे २ उठ जावेंगे, 'उद्वेत्ता ओहिं पउंजेहिइ' और उठकर

पाडी न'भायेत्ता ते सुमंगल अणुगार धीमे धीमे जला थशे. "उद्वेत्ता दोच्च
पि उड्डं वाहाओ पगिज्झिय २ जाव आयावेमाणे विहरिस्सइ" जला थधने तेओ।
भीओ वार डाय उ'या करीने, आतापनाभूमिमां आतापना देवा लागी जशे.
"तए णं से विमलवाहणे राया सुमंगलं अणगारं दोच्चंपि रहसिरेणं णोल्लावेहिइ"
त्यार भाद विमलवाहन राजा इरीथी रथना अग्रभागनी ठोकर भारीने सुमं-
गल अणुगारने नीचे पाडी दशे. "तए णं से सुमंगले अणगारे विमलवाहणेणं
रन्ता दोच्चंपि रहसिरेणं णोल्लाविए समाणे सणियं सणियं उद्वेहिइ" आ प्रभाणे
विमलवाहन राजा वडे भीओ वार पणु रथना अग्रभागनी ठोकर भारीने नीचे
पाडी न'भायेत्ता ते सुमंगल अणुगार भीओ वार पणु धीमे धीमे जला थशे.
"उद्वेत्ता ओहिं पउंजेहिइ" जडीने तेओ पोताना अवधिज्ञानने प्रयोग करशे.

प्रयोगं करिष्यति, 'ओहिं पउजेत्ता विमलवाहनस्स रण्णो तीयद्धं ओहिणा आभोएहिइ' अवधिम्-अवधिज्ञानम् प्रयुज्य विमलवाहनस्य राज्ञः अतीताद्धाम्-अतीतकालम्, अवधिना-अवधिज्ञानेन आभोगयिष्यति-ज्ञास्यति 'आभोएत्ता विमलवाहणं रायं एवं वइहिइ' आभोग्य ज्ञात्वा विमलवाहनस्य अतीतदशाम् अवधिज्ञानेन विज्ञाय विमलवाहनं राजानम् एवम्-वक्ष्यमाणप्रकारेण, वदिष्यति-'नो खलु तुमं विमलवाहणे राया, नो खलु तुमं देवसेणे राया, नो खलु तुमं महापउमेराया' नो खलु तं विमलवाहनो राजा असि, नो खलु त्वं देवसेनो राजा असि, नो खलु त्वं महापद्मो राजा असि, अपि तु 'तुमं णं इओ तच्चे भवगहणे गोसाले नामं मंखलिपुत्ते होत्था, समणघायए जाव छउमत्थे चैव कालगए' त्वं खलु इतः-अस्माद् भवत्-तृतीए भवग्रहणे गोशालो नाम मंखलिपुत्रः आसीः, अथ च श्रमणघातको यावत्-श्रमणमारकः; श्रमणप्रत्यनीकश्चेत्यादि-अपने अवधिज्ञान का प्रयोग करेंगे अर्थात् अवधिज्ञान से देखेंगे-'ओहिं पउजेत्ता विमलवाहनस्स रण्णो तीयद्धं ओहिणा आभोएहिइ' अपने अवधिज्ञान का प्रयोग करके तब वे विमलवाहन राजा के भूतकालको-अवधिज्ञान से जान जावेंगे 'आभोएत्ता विमलवाहणं रायं एवं वइहिइ' जानकर फिर वे विमलवाहन राजा से ऐसा कहेंगे-'नो खलु तुमं विमलवाहणे राया, नो खलु तुमं देवसेणे राया, नो खलु तुमं महापउमे राया' तुम विमलवाहन राजा नहीं हो, तुम देवसेन राजा नहीं हो तुम महापद्म राजा नहीं हो अपि तु 'तुमं इओ तच्चे भवगहणे गोसाले नामं मंखलिपुत्ते होत्था, समणघायए जाव छउमत्थे चैव कालगए' तुम इससे पहिले तीसरे भव में मंखलिपुत्र गोशाल थे, उस समय श्रमणजनों का घात किया था, श्रमणजनों को मारा था, एवं

“ओहिं पउजेत्ता विमलवाहनस्स रण्णो तीयद्धं ओहिणा आभोएहिइ” पोताना अवधिज्ञानेन प्रयोग करीने तेओ विमलवाहन राजाना भूतकालने अवधिज्ञान पडे जण्णी देशे. “आभोएत्ता विमलवाहणं रायं एवं वइहिइ” अने तेओ विमलवाहन राजाने आ प्रभाण्णे उडेशे-“नो खलु तुमं विमलवाहणे राया, नो खलु तुमं देवसेणे राया, नो खलु तुमं महापउमे राया” तमे विमलवाहन राजा नथी, तमे देवसेन राजा नथी, तमे महापद्म राजा पणु नथी. परंतु “तुमं णं इओ तच्चे भवगहणे गोसाले नामं मंखलिपुत्ते होत्था, समणघायए जाव छउमत्थे चैव कालगए” ते आनी पडेतां त्रीज लवमां मंखलिपुत्र गोशाल होता. ते लवमां ते श्रमणोना घात कर्छे होता, श्रमणोने भायां होता, श्रमणोने विरोध कर्छे होता इत्यादि पूर्वोक्त विशेष-

पूर्वोक्तविशेषणविशिष्टः आसीः, अन्ते च छद्मस्थ एव-छद्मस्थावस्थायामेव-
कालगतः-मृतोऽसि 'तं जइ ते तथा सव्वाणुभूणा अणगारेणं पभुणा वि होऊणं
सम्मं सहियं, खमियं, तित्तिक्खियं, अहियासियं' तत् तस्मात् कारणात्, यत्
तत्र तदा-तस्मिन् काले, सर्वानुभूतिना अनगारेण पभुणाऽपि भूत्वा-समर्थेनापि
भूत्वा तेन सम्यक्तया सोढम्-अपराधसहनं कृतम्, क्षान्तम्-क्षमा कृता, तित्ति-
क्षितम्-तितिक्षा कृता, अध्यासितम्-शान्तिपूर्वकं सहितम्, अथ च 'जइ ते तथा
सुनक्खत्तेण अणगारेणं जाव अहियासियं' यत् तत्र तदा-तस्मिन् काले सुनक्षत्रेण
अनगारेण, यावत्-पभुणाऽपि-समर्थेनापि भूत्वा सत्ता सम्यक् प्रकारेण सोढम्-
अपराधसहनं कृतम्, क्षान्तम्-क्षमा कृता, तित्तिक्षितम् तितिक्षा कृता, अध्यासितम्-
शान्तिपूर्वकं सहनशक्तिः प्रदर्शिता 'जइ ते तथा समणेणं भगवया महावीरेणं पभुणा
वि जाव अहियासियं' यत् खलु तत्र पूर्वमवीयगोशालस्य तदा-पूर्वमवे श्रमणेन

श्रमणजनों का विरोध किया था। इत्यादि पूर्वोक्त विशेषणों से विशिष्ट
हुए तुमने छद्मस्थावस्था में ही काल किया था। 'तं जइ ते तथा सव्वाणु-
भूणा अणगारेणं पभुणा वि होऊणं सम्मं सहियं खमियं तित्तिक्खियं,
अहियासियं' उस समय यदि सर्वानुभूति अनगार ने समर्थ होते हुए
भी जिस प्रकार से तुम्हारे द्वारा की गई मनमानी को अच्छी प्रकार
से-बिना किसी विकार भाव के-सहन कर लिया, तुम्हारे अपराध
को क्षमा कर दिया, शान्तिपूर्वक अपराध सहन करने की अपनी शक्ति
का प्रदर्शन किया, 'जइ ते तथा सुनक्खत्तेणं अणगारेणं जाव अहिया
सियं' तथा यदि उस समय सुनक्षत्र अनगार ने-तुम्हारे गोशाल के
भव में-समर्थ होते हुए भी जिस प्रकार से तुम्हारे अपराध को सहन
किया, तुम्हारे अपराध की क्षमा की, शान्तिपूर्वक अपराध सहन करने
की अपनी शक्ति का प्रदर्शन किया, 'जइ ते तथा समणेणं भगवया
महावीरेणं पभुणा वि जाव अहियासियं' यदि उस समय श्रमण भग-

णोपाणा-ते' छद्मस्थ अवस्था में जे काल कथ्यो' इतो- "तं जइ ते तथा
सव्वाणुभूणा अणगारेणं पभुणा वि होऊणं सम्मं सहियं खमियं तित्तिक्खियं,
अहियासियं" ते समये जे के सर्वानुभूति अणगार तमने शिक्षा करवाने
समर्थ' इतो छत्तां पणु तेमणे तमारा अपराधने (तेमनी साये तेनेदेस्या
येउपाइय अपराधने) निर्विकार भावे सहन कथ्यो' इतो, तमारा अपराधने
क्षमानी, हृष्टिओ जेथो' इतो, शान्तिपूर्वक अपराध सहन करवानी पोतानी
शक्तितुं प्रदर्शन कथ्यो' इतुं, "जइ ते तथा समणेणं भगवया महावीरेणं
पभुणा वि जाव अहियासियं" तथा तमारा ते लवमां श्रमण लवमां

મગવતા મહાવીરેણ પ્રમુળાઽપિ સમર્થેનાપિ થૂત્વા યાવત્ સમ્યક્તયા સોઢમ્, ક્ષાન્તમ્, તિત્તિસિતમ્, અધ્યાસિતમ્ 'તં નો યલ્લુ તે અહં તહા સમ્મં સહિસ્સં જાવ અહિયાસિસ્સં' તત્ત્વ નો યલ્લુ તત્ત્વ અપરાધાદિકમ્ અહમ્ તથા સમ્યક્-સમ્યક્તયા સહિષ્યે યાવત્ ક્ષંસ્યે, તિત્તિશિષ્યે, અધ્યાસિષ્યે નાહં તવાપરાધ-સહનં કરિષ્યે, નત્તા તવાપરાધક્ષમાં કરિષ્યે, નૈવ વા તવાપરાધતિત્તિક્ષાં વિધાસ્યે, નો વા તવાપરાધે સહનશક્તિં પ્રદર્શયિષ્યે इति भावः, अपि तु 'अहं ते नवरं सहयं सरहं ससारहियं तवेणं तेएणं एगाहच्चं कूडाहच्चं भासरासिं करिज्जामि' अहं तव अपराधं न सहिष्ये इत्येवम, अपि तु नवरम्-सर्वानुभूतिसुनक्षत्रमहा-वीरापेक्षया विशेषस्तु अयं यदहं सहयम्-घोटकसहितम्, सरथम्-रथसहितम्, ससारथिकम्-सारथिसहितम् त्वाम्, तपसा-तपः प्रभवेण, तेजसा-तेजोलेश्यया, एकाहत्यम्-एका आहत्या-आहननं यस्मिन् भस्मराशिकरणे तत् एकाहत्यं यथा-

વાન મહાવીર ને સમર્થ હોતે હુણ્ બ્રી જિલ્લ પ્રકાર સે તુમ્હારે અપરાધ કો અચ્છી પ્રકાર સે સહન કર લિયા, ડસકી ક્ષમા કર દી. શાંતિ-પૂર્વક અપરાધ કો સહન કરને કી અપની શક્તિ કા પ્રદર્શન કિયા। 'તં નો યલ્લુ તે અહં તહા સમ્મં સહિસ્સં જાવ અહિયાસિસ્સં' તો ડસ પ્રકાર સે મેં તુમ્હારે અપરાધ કો અચ્છી પ્રકાર સહન નહીં કહુંગા, ડસકી ક્ષમા નહીં દુંગા, સહન કરને કી ઇચ્છા બી નહીં કહુંગા ઓર ન શાંતિપૂર્વક અપરાધ સહન કરને કી શક્તિ કા પ્રદર્શન હી કહુંગા, અપિ તુ 'અહં તે નવરં સહયં સરહં સસારહિયં તવેણં તેણં ઇગાહચ્ચં કૂડાહચ્ચં ભાસરાસિં કરિજ્જામિ' મેં તુમ્હેં ઘોડે સહિત, રથ-સહિત ઓર સારથિસહિત તપજન્ય તેજોલેશ્યા સે એક હી ક્ષટકે મેં પાષણમયયંત્ર કે આઘાત કે જૈસા ભસ્મ કર દુંગા, યહાં 'ઇગાહચ્ચં

મહાવીર સ્વામીએ પણ તમારા અપરાધને, પોતે સમર્થ હોવા છતાં પણ સહન કર્યો હતો, તમારા અપરાધને ક્ષમાદષ્ટિએ જોયો હતો, અને શાન્તિ-પૂર્વક અપરાધ સહન કરવાની પોતાની શક્તિનું પ્રદર્શન કર્યું હતું. “તં નો યલ્લુ તે અહં તહા સમ્મં સહિસ્સં જાવ અહિયાસિસ્સં” પરંતુ તેમની જેમ હું તમારા અપરાધને સહન નહીં કરું, તે અપરાધની ક્ષમા પણ નહીં કરું, સહન કરવાની ઇચ્છા પણ નહીં કરું અને તેને શાન્તિપૂર્વક સહન કરવાની શક્તિનું પ્રદર્શન નહીં કરું પરંતુ “અહં તે નવરં સહયં સરહં સસારહિયં તવેણં તેણં ઇગાહચ્ચં કૂડાહચ્ચં ભાસરાસિં કરિજ્જામિ” હું તને ઘોડાસહિત, રથસહિત અને સારથિસહિત, મારી તપજન્ય તેજોલેશ્યાના એક જ આઘાત વડે, પાષણમય યંત્રના એક જ આઘાતની જેમ, ભસ્મ

સ્યાત્તથા' કૂટાહત્યમ્-કૂટસ્યેવ પાષાણમયચન્નસ્યેવ આહત્યા-આહનનં યસ્મિન્
કર્મણિ તદિવ અપહત્ય મસ્મરશિં કરિષ્યામિ, 'તદ્દર્શનં સે વિમલવાહણે રાયા
સુમંગલેણં અણગારેણં એવં વુત્તે સમાણે આસુરત્તે જાવ મિસમિસેમાણે સુમંગલં
અણગારં તત્ત્વંપિ રહસિરેણં ણોલ્લાવેહિદ્' તતઃ સ્વહ સ વિમલવાહનો રાજા
સુમંગલેણ અણગારેણ, એવં પૂર્વોક્તરીત્યા ઉક્તઃ સન્ આશુરક્તઃ ક્રોધાનજ્જાજ્જલ્ય-
માનઃ, યાવત્-રુષ્ટઃ ક્રુદ્ધઃ, ક્રુપિતો મિષમિષાયમાણઃ દન્તૈરોષ્ઠદશનપૂર્વકં મિષ
મિષશબ્દમુચ્ચારયન્ સુમંગલમ્ અણગારમ્ તૃતીયમપિ વારમ્ રથશિરસા-રથાગ્રભાગેન
નોદયિષ્યતિ-પ્રેરયિષ્યતિ પાતયિષ્યતિ, 'તદ્દર્શનં સે સુમંગલે અણગારે વિમલવાહ-

કૂટાહત્ય' એ દો ક્રિયાવિશેષણ છે. જે સ્મરક્રિયા કરને મેં એક હી
આહનન હો વહ એકાહત્ય છે. પાષાણમય મારક યંત્ર નામ કૂટ છે
-પાષાણમયચન્ન કે આહનન-આઘાત કે જેસા જેસ કર્મ મેં આઘાત
હો વહ કૂટાહત્ય છે. 'તદ્દર્શનં સે વિમલવાહણે રાયા સુમંગલેણં અણગારેણં
એવં વુત્તે સમાણે આસુરત્તે જાવ મિસમિસેમાણે સુમંગલં અણગારં
તત્ત્વંપિ રહસિરેણં ણોલ્લાવેહિદ્' વિમલવાહન રાજા જબ સુમંગલ અણ-
ગાર સેં હસ પ્રકાર કહેગા-તબ વહ ક્રોધ સે લાલ હો જાવેગા ક્રોધાનલ
સે જાજ્જલ્યમાન હો જાવેગા યાવત્-રુષ્ટ, ક્રુદ્ધ, ક્રુપિત હોકર વહ અપને
હોઠ કો દાંતોં સે ચબાતા હુઆ વાદ મેં મિષ મિષ શબ્દ ના ઉચ્ચારણ
કર સુમંગલ અણગાર કો ત્રીસરી વાર મી રથ કે અગ્રભાગ સે ઠોકર
દેકર જમીન પર ગિરા દેગા. 'તદ્દર્શનં સે સુમંગલે અણગારે વિમલવાહ-

કરી નાખીશ. અહીં "એકાહત્યં કૂટાહત્યં" આ બે ક્રિયાવિશેષણો છે. જે
સ્મરક્રિયા કરવામાં એક જ આઘાત (પ્રહાર, ઠટકો) બસ થઈ પડે છે, તે
સ્મરક્રિયાનું નામ "એકાહત્ય" છે. પાષાણમય મારકચન્નને કૂટ કહે છે.
આ કૂટ (પાષાણમય મારકચન્ન)ને જેવો આઘાત હોય છે એવો જે કર્મને
આઘાત હોય છે, તે કર્મનું નામ કૂટાહત્ય છે. "તદ્દર્શનં સે વિમલવાહણે રાયા
સુમંગલેણં અણગારેણં એવં વુત્તે સમાણે આસુરત્તે જાવ મિસમિસેમાણે સુમંગલં
અણગાર તત્ત્વંપિ રહસિરેણં ણોલ્લાવેહિદ્" વિમલવાહન રાજા સુમંગલ અણગાર-
નાં આ પ્રકારના વચનો સાંભળીને ક્રોધથી લાલપીળો થઈ જશે, ક્રોધાનલથી
પ્રજ્વલિત થઈ જશે અને રુષ્ટ, ક્રુદ્ધ, ક્રુપિત થઈને તે પોતાના દાંત વડે હોઠ
કરશે, દાંત કચકચાવશે અને ધૂંઆકૂંઆ થઈને ત્રીજી વાર પણ રથના
અગ્રભાગ વડે ઠોકર મારીને સુમંગલ અણગારને નીચે પછાડશે. "તદ્દર્શનં
સે સુમંગલે અણગારે વિમલવાહણેણં રણા તત્ત્વંપિ રહસિરેણં નોલ્લાવિદ્ સમાણે

णेन रणगा तच्चंपि रहसिरेण नोल्लाविण समाने आसुरत्ते जाव मिसमिसेमाणे
 आयावणभूमिओ पच्चोरुहइ' ततः खलु म सुमङ्गलोऽनगारो विमलवाहनेन राज्ञा
 तृतीयमपि वारं रथशिरसा-रथाग्रभागेन नोदितः प्रेरितः पातितः सन् आशुरक्त-
 क्रोधानलजाज्वल्यमानो यावत्-रुष्टः, क्रुद्धः, कुपितो, मिषमिषायमाणः आतापन-
 भूमितः-आतापनस्थानात् प्रत्यनरोहति-अवतरति, 'पच्चोरुहिता तेयासमुग्घा-
 एणं समोहणिहिइ' प्रत्यरुद्ध-अतीर्य, तेजःसमुद्घातेन समवहनिवंपति-तेजः
 समुद्घातं करिष्यति 'तेयासमुग्घाएणं समोहणिता सत्तट्ठपयाइं पच्चोसक्किहिइ'
 तेजःसमुद्घातेन समवहत्य-समुद्घातं कृत्वा सप्पाटपदानि प्रत्यवव्वण्णिक्यते-
 पश्चादपसरिष्यति, 'पच्चोसक्किता विमलवाहणं रायं सहयं सरहं ससारहियं तवेणं
 तेएणं जाव भासरासिं करेहिइ' सप्पाटपदानि प्रत्यवव्वण्णिक्य-पश्चादपसृत्य,
 विमलवाहनं राजानं सहयम्-सघोटकम्, सरथम्, ससारथिकम्-सारथिसहितञ्च,

णेन रणगा तच्चंपि रहसिरेण नोल्लाविण समाने आसुरत्ते जाव मिसि
 मिसेमाणे आयावणभूमिओ पच्चोरुहइ' विमलवाहनराजा द्वारा
 तृतीय वार भी रथ के अग्रभाग की चोट से गिराये गये वे सुमंगल
 अनगार क्रोध से आविष्ट होते हुए यावत् मिषमिषाते हुए आता-
 पन भूमि से नीचे उतर आवेंगे । 'पच्चोरुहिता तेयासमुग्घाएणं समो-
 हणिहिइ' नीचे उतर कर वे तैजससमुद्घात करेंगे, 'तेया समुद्घाए
 णं समोहणिता सत्तट्ठपयाइं पच्चोसक्किहिइ' तैजस समुद्घात करके वे
 सात ओठ पैर पीछे हटेंगे, पच्चोसक्किता विमलवाहणं रायं सहयं सरहं
 ससारहियं तवेणं तेएणं जाव भासरासिं करेहिइ' पीछे हटकर उस
 विमलवाहन राजा को घोड़े सहित, रथ सहित, और सारथिसहित

आसुरत्ते जाव मिसिमिसेमाणे आयावणभूमिओ पच्चोरुहइ" न्याये श्री ७
 वार विमलवाहन राजा रथना अग्रभागनी चोट पडे, तेभने नीचे पछाडशे,
 त्यादे ते सुमंगल अनगार क्रोधयी दावपीणा आदि थड जधने आतापना-
 भूमि परथी नीचे उतरशे. "पच्चोरुहिता तेयासमुग्घाएणं समोहणिहिइ"
 नीचे उतरने तेओ तैजस समुद्घात करशे. "तेया समुग्घाएणं समोहणिता
 सत्तट्ठपयाइं पच्चोसक्किहिइ" तैजस समुद्घात करीने तेओ सात आठ उगलां
 पाछा डडी जशे. "पच्चोसक्किता विमलवाहणं रायं सहयं सरहं ससारहियं
 तवेणं तेएणं जाव भासरासिं करेहिइ" पाछा डडीने पोतानी तपजन्य तेने-
 वेश्याना ओक ज आघात पडे, तेओ विमलवाहन राजाने, रथ, घेडा, अने
 सारथिसहित, हंटाघातनी जेम, अरम, करी, ताभशे. हवे, गौतम, स्वामी

तपसा-तपः-प्रभवेण तेजसा यावत् एकाहृत्यं कूटाहृत्यं भस्मराशिं करिष्यति,
गौतमः पृच्छति-“सुमंगलेण भंते ! अणगारे विमलवाहनं रायं सहयं
जाव भासरासिं करित्तां कहिं गच्छहिइ, कहिं उववज्जिहिइ ?” हे भदन्त !
सुमङ्गलः खलु अनगारो विमलवाहनं राजानं सहयं यावत्-सरथम्-ससारथिम्
तपसा तेजसा एकाहृत्यं कूटाहृत्यम् भस्मराशिं कृत्वा कुत्र भविरूपे स्थाने गमि-
ष्यति ? कुत्र च उपपत्स्यते ? भगवानाह-“गोयमा ! सुमंगलेण अणगारे विमल-
वाहनं रायं सहयं जाव भासरासिं करित्ता बहूहिं चउत्थछट्टमदसमदुवालस
जाव विचित्तेहिं तवोकस्मेहिं अप्पाणं भावेमाणे बहूहिं वासाइं सामण्णपरियागं
पाउणेहिइ” हे गौतम ! सुमङ्गलोऽनगारः खलु विमलवाहनं राजानं सहयं यावत्
सरथं-ससारथिम् तपसा तेजसा एकाहृत्यं कूटाहृत्यं भस्मराशिं कृत्वा बहुभिः-
चतुर्थषष्ठ्यष्टमदशमद्वादशमक्तादिविचित्रैस्तपःकर्मभिः आत्मानं भावयन्-वासितं

अपनी तपजन्य तेजोलेख्या से एक ही आघात में कूटाघात के जैसा
भस्मकर देगे । अब गौतमस्वामी प्रभु से ऐसा पूछते हैं-“सुमंगलेण
भंते ! अणगारे विमलवाहनं रायं सहयं जाव भासरासिं करित्ता कहिं
गच्छहिइ, कहिं उववज्जिहिइ” हे भदन्त ! सुमंगल अनगार घोड़े सहित,
और सारथिसहित विमलवाहन राजा को भस्म करके कहाँ जायेंगे,
कहाँ उत्पन्न होंगे ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-“गोयमा ! सुमंगलेण
अणगारे विमलवाहनं रायं सहयं जाव भासरासिं करित्ता बहूहिं
चउत्थ छट्टम-दसम-दुवालस जाव विचित्तेहिं तवोकस्मेहिं अप्पाणं
भावेमाणे बहूहिं वासाइं सामण्णपरियागं पाउणेहिइ” हे गौतम ! सुमं-
गल अनगार विमलवाहन राजा को हयसहित, रथसहित और सारथि
सहित भस्म करके अनेक चतुर्थ, षष्ठ, अष्टम, दसम, द्वादश आदि

महावीर प्रभुने जेवो प्रश्न पूछे छे के-“सुमंगलेण भंते ! अणगारे विमलवाहनं
रायं सहयं जाव भासरासिं करित्ता कहिं गच्छहिइ, कहिं उववज्जिहिइ ” छे
भगवन् ! विमलवाहन राजाने, रथ, घोड़ा अने सारथिसहित भस्म करीने
सुमंगल अणगार कयां जशे ? कयां उत्पन्न थशे ? तेनो उत्तर आपत्ता महा-
वीर प्रभु कहे छे के-“ गोयमा ! सुमंगलेण अणगारे विमलवाहनं रायं सहयं
जाव भासरासिं करित्ता बहूहिं चउत्थ छट्टम-दसम दुवालस जाव विचित्तेहिं
तवोकस्मेहिं अप्पाणं भावेमाणे बहूहिं वासाइं सामण्णपरियागं पाउणेहिइ ”
छे गौतम ! सुमंगल अणगारे विमलवाहन राजाने रथ, घोड़ा अने सारथि
सहित भस्म करीने अनेक उपवास, छट्ठ, अठम, दसम, द्वादशभक्त आदि

कुर्वन् बहूनि वर्षाणि श्रमण्यपर्यायं-साधुपर्यायं पालयिष्यति, 'पाउणेत्ता मासियाए संलेहणाए सट्ठि भत्ताइं अणसणाए छेदेत्ता, आलोइयपडिक्कंते समाहि-
पत्ते कालमासे कालं किच्चा उड्डुं चंदिम जाव गेवेज्जविमाणावाससयं वीयी-
वइत्ता सव्वट्ठसिद्धे महाविमाणे देवत्ताए उववज्जिहिइ' श्रामण्यपर्यायं पालयित्ता
मासियया संलेखनया पट्ठि भक्तानि अनशनया-अनशनेन छिन्वा आलोचनमति-
क्रान्तः-कृतालोचनमतिक्रमणः, समाधिमाप्तः-समाधियुक्तः कालमासे कालं
कृत्वा, ऊर्ध्वम्-चन्द्रलोके चन्द्र यावत् त्रैवेयकविमानावाससयं व्यतिव्रज्य-अति-
क्रम्य, सार्वार्थसिद्धे महाधिमाने देवत्वेन उपवत्स्यते, 'तत्थ णं देवाणं अजहणमणुक्को-
सेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं ठिई पणत्ता' नत्र खलु-सर्वार्थसिद्धे महावि-

विचित्र तपस्याओं से आत्मा को भावित करते हुए अनेक वर्षों तक
साधुपर्याय का पालन करेंगे । 'पाउणेत्ता मासियाए संलेहणाए सट्ठि
भत्ताइं अणसणाए छेदेत्ता आलोइयपडिक्कंते समाहिपत्ते कालमासे कालं
किच्चा उड्डुं चंदिम जाव गेवेज्ज विमाणावाससयं वीईवइत्ता सव्वट्ठसिद्धे
महाविमाणे देवत्ताए उववज्जिहिइ' श्रामण्यपर्याय का पालन करके
फिर एक मास संलेखना धारण करेंगे-उसमें वे ६० भक्तों का
अनशन द्वारा छेदन करेंगे, छेदन करके आलोचना प्रतिक्रमण किये
हुए वे समाधियुक्त होकर कालमास में कालकर के ऊर्ध्वलोक में
चन्द्रमा यावत् नवत्रैवेयक विमानों को उलंघन करके सर्वार्थसिद्धविमान
में देव की पर्याय से उत्पन्न होंगे । 'तत्थ णं देवाणं अजहणमणुक्को-
सेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं ठिई पणत्ता' उस सर्वार्थसिद्ध महाविमान

विविध तपस्याओं वडे आत्माने भावित करतां करतां अनेक वर्ष सुधी साधु-
पर्यायनुं पालन करशे. " पाउणेत्ता मासियाए संलेहणाए सट्ठिं भत्ताइ अणसणाए
छेदेत्ता आलोइयपडिक्कंते समाहिते कालमासे कालं किच्चा उड्डुं चंदिम जाव
गेवेज्जविमाणावाससयं वीईवइत्ता सव्वट्ठसिद्धे महाविमाणे देवत्ताए उववज्जिहिइ "

साधुपर्यायनुं पालन करीने तेओ ओक भासने संधारे धारणु करशे
अनशन द्वारा ६० टंकना खोजने तेओ परित्याग करशे, अने
आलोचना अने प्रतिक्रमण करीने, समाधिभाव संपन्न थईने, काने
अवसर आरतां कान करीने, ऊर्ध्वलोकमां चन्द्रसूर्यथी लईने नव त्रैवेयक
विमाने पर्यन्तना देवलोकनुं उल्लंघन करीने, सर्वार्थसिद्ध महाविमानमां
देव रूपे उत्पन्न थशे. " तत्थ णं देवाणं अजहणमणुक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं
ठिई पणत्ता " आ सर्वार्थसिद्ध विमानामां देवानी जघन्य अने उत्कृष्ट

માને દેવાનામ્ અજઘન્યાનુત્કુષ્ટેન-જઘન્યોત્કુષ્ટરહિતેન સામાન્યેન ત્રયસ્ત્રિંશત્સા-
ગરોપમાણિ સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞાતા, 'તત્થ ણં સુમંગલસ્સ વિ દેવસ્સ અજહણ્ણ-
મણુકોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં ઠિઈં પણ્ણત્તા' તત્ર સ્વલ્લ-સર્વાર્થસિદ્ધે મહાવિમાને સુમજ્જ-
ક્કસ્યાપિ દેવસ્ય અજઘન્યાનુત્કુષ્ટેન જઘન્યોત્કુષ્ટરહિતેન સામાન્યેનેત્યર્થઃ ત્રય-
સ્ત્રિંશત્ સાગરોપમાણિ સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞાતા, 'સે ણં મંતે ! સુમંગલે દેવે તાઓ દેવલો-
ગાઓ જાવ મહાવિદેહે વાસે સિઙ્ગિહિહિ જાવ અંતં કરેહિહિ' હે મદન્ત ! સ સ્વલ્લ
સુમજ્જલો નામ દેવ સ્તસ્માત્ સર્વાર્થસિદ્ધિકાત્ દેવલોકાત્ યાવત્-આયુઃક્ષયેણ,
ભવક્ષયેણ, સ્થિતિક્ષયેણ અનન્તરં ચયં ચ્યુત્વા કુત્ર ગમિષ્યતિ ? કુત્ર ઉત્પત્સ્યતે ?
ઇતિ ગૌતમસ્ય પ્રશ્નઃ સ્વયમૂહનીયઃ, મગવાનાહ-સ સ્વલ્લ સુમજ્જલો દેવઃ સર્વાર્થ-
સિદ્ધિકાત્ દેવલોકાત્ આયુર્ભવસ્થિતિક્ષયેણ ચયં ચ્યુત્વા મહાવિદેહે વર્ષે
સેત્સ્યતિ, યાવત્-મોત્સ્યતે, મોક્ષ્યતે, પરિનિર્વાસ્યતિ સર્વદુઃખાનામન્તં
કરિષ્યતીતિ ભાવઃ ॥ સુ. ૨૧ ॥

મેં દેવોં કો જઘન્ય ઉત્કુષ્ટરૂપ સે રહિત સામાન્યરૂપ સે કેવલ ૩૩ સાગ-
રોપમ કી સ્થિતિ કહી ગઈ હૈ । 'તત્થ ણં સુમંગલસ્સ વિ દેવસ્સ અજહણ્ણ-
મણુકોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં ઠિઈં પણ્ણત્તા' સો વહાં સુમંગલદેવ
કી મી સામાન્યરૂપ સે ૩૩ સાગરોપમ કી સ્થિતિ કહી ગઈ હૈ । 'સે ણં
મંતે ! સુમંગલે દેવે તાઓ દેવલોગાઓ જાવ મહાવિદેહે વાસે સિઙ્ગિહિહિ
જાવ અંતં કરેહિહિ' હે મદન્ત ! વે સુમંગલ દેવ વસ સર્વાર્થસિદ્ધિક-
વિમાન સે યાવત્ આયુ ભવ ઓર સ્થિતિ કે ક્ષય હો જાને કે અનન્તર
સમય મેં ચ્યુત બોલકર કહાં જાવેંગે ? કહાં ઉત્પન્ન હોવેંગે ? હસ ગૌતમ કે
પ્રશ્ન કા ઉત્તર દેતે હુણ પ્રભુ કહતે હૈ-હે ગૌતમ ! વે સુમંગલદેવ સર્વાર્થસિદ્ધ
વિમાન સે આયુ, ભવ ઓર સ્થિતિ કે ક્ષય હો જાને કે કારણ અનન્તર

૩૫થી રહિત સ્થિતિ સામાન્યરૂપે ૩૩ સાગરોપમની જ કહી છે. "તત્થ ણં
સુમંગલસ્સ વિ દેવસ્સ અજહણ્ણમણુકોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં ઠિઈં પણ્ણત્તા"
ત્યાં સુમંગલ દેવની પણ સામાન્ય રૂપે ૩૩ સાગરોપમની જ સ્થિતિ કહી
છે "સે ણં મંતે ! સુમંગલે દેવે તાઓ દેવલોગાઓ જાવ મહાવિદેહે વાસે સિઙ્ગિ-
હિહિ જાવ અંતં કરેહિહિ" ગૌતમ સ્વામી એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે-તે સુમંગલ
દેવ તે સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાંથી આયુ, ભવ અને સ્થિતિનો ક્ષય થઈ ગયા
બાદ, ત્યાંથી ચ્યવીને ક્યાં જશે ? ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ? તેનો ઉત્તર આપતા
મહાવીર પ્રભુ કહે છે કે-તેઓ ત્યાંથી ચ્યવીને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં મરુત્ય રૂપે

मूलम्—“विमलवाहणेणं भंते । राया सुमंगलेणं अणगारेणं सहए जाव भासरासीकए समाणे कहिं गच्छिहिइ ? कहिं उव-
 वज्जिहिइ ? गोयमा ! विमलवाहणेणं राया सुमंगलेणं अणगा-
 रेणं सहए जाव भासरासीकए समाणे अहे सत्तमाए पुढवीए
 उक्कोसकालठिइयंसि नरयंसि नेरइयत्ताए उववज्जिहिइ, से णं
 तओ अणंतरं उव्वट्ठित्ता मच्छेसु उववज्जिहिइ, सेणं तत्थ सत्थ-
 वज्जे दाहवज्जंतीए कालमासे कालं किच्चा दोच्चंपि अहे सत्तमाए
 पुढवीए उक्कोसकालठिइयंसि नरगंसि नेरइयत्ताए उववज्जिहिइ,
 सेणं तओऽणंतरं उव्वट्ठित्ता दोच्चंपि मच्छेसु उववज्जिहिइ,
 तत्थ वि णं सत्थवज्जे जाव किच्चा छट्ठीए तमाए पुढवीए
 उक्कोसकालठिइयंसि नरगंसि नेरइयत्ताए उववज्जिहिइ, सेणं
 तओहिंतो जाव उव्वट्ठित्ता इत्थियासु उववज्जिहिइ, तत्थ वि णं
 सत्थवज्जे दाह जाव दोच्चंपि छट्ठीए तमाए पुढवीए उक्को-
 सकाल जाव उव्वट्ठित्ता दोच्चंपि इत्थियासु उववज्जिहिइ, तत्थ
 वि णं सत्थवज्जे जाव किच्चा पंचमाए धूमप्पभाए पुढवीए
 उक्कोसकाल जाव उव्वट्ठित्ता उरएसु उववज्जिहिइ, तत्थ वि णं
 सत्थवज्जे जाव किच्चा दोच्चंपि पंचमाए जाव उव्वट्ठित्ता
 दोच्चंपि उरएसु उववज्जिहिइ, जाव किच्चा चउत्थीए पुढवीए
 उक्कोसकालठिइयंसि जाव उव्वट्ठित्ता सीहेसु उववज्जिहिइ,
 समयमें चव कर महाविदेह क्षेत्र में सिद्ध होंगे । यावत्-बुद्ध होंगे,
 मुक्त होंगे, परिनिर्वात होंगे, और समस्त दुःखों का अन्तकरेंगे ॥सू० २१॥

उत्पन्न थएने सिद्ध थशे, पुद्ध थशे मुक्त थशे, परिनिर्वात थशे अने
 समस्त दुःखेनो अन्त करशे. ॥सू० २१॥

तत्थ वि णं सत्थवज्झे तहेव जाव किच्चा दोच्चंपि चउत्थीए
 पंक जाव उव्वट्ठित्ता दोच्चंपि सीहेसु उववज्जिहिइ, जाव
 दोच्चाए वालुयप्पभाए उक्कोसकाल जाव उव्वट्ठित्ता पक्खीसु
 उववज्जिहिइ, तत्थ वि णं सत्थवज्झे जाव किच्चा दोच्चंपि
 तच्चाए वालुय जाव उव्वट्ठित्ता दोच्चंपि पक्खीसु उववज्जिहिइ,
 जाव किच्चा दोच्चाए सक्करप्पभाए जाव उव्वट्ठित्ता सिरीस-
 वेसु उववज्जिहिइ, तत्थ वि णं सत्थवज्झे जाव किच्चा
 दोच्चंपि दोच्चाए सक्करप्पभाए जाव उव्वट्ठित्ता दोच्चंपि सिरी-
 सवेसु उववज्जिहिइ, जाव किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए
 उक्कोसकालट्टिइयंसि नरगंसि नेरइयत्ताए उववज्जिहिइ, जाव
 उव्वट्ठित्ता सण्णीसु उववज्जिहिइ, तत्थ वि णं सत्थवज्झे जाव
 किच्चा असन्नीसु उववज्जिहिइ, तत्थ वि णं सत्थवज्झे जाव
 किच्चा दोच्चंपि इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए पलिओवमस्स
 असंखेज्जइभागट्टिइयंसि णरगंसि नेरइयत्ताए उववज्जिहिइ,
 सेणं तओ जाव उव्वट्ठित्ता जाइं इमाइं खहयरविहाणाइं
 भवन्ति, तं जहा—चम्मपक्खीणं, लोमपक्खीणं, समुग्गपक्खीणं,
 विययपक्खीणं, तेसु अणेगसयसहस्स खुत्तो उद्दाइत्ता उद्दाइत्ता
 तत्थेव भुज्जो भुज्जो पच्चायाहिइ, सव्वत्थ वि णं सत्थवज्झे
 दाहवक्कंतीए कालमासे कालं किच्चा जाइं इमाइं भुयपरिसप्प
 विहाणाइं भवन्ति, तं जहा—गोहाणं, नउलाणं, जहा पन्नवणा-
 पए जाव जाहगाणं, तेसु अणेगसयसहस्स खुत्तो सेसं जहा

खह्यराणं जाव किच्चा जाइं इमाइं उरपरिसप्पविहाणाइं
 भवंति, तं जहा—अहीणं, अयगराणं, आसालियाणं महोरगाणं
 तेसु अणेगसयसहस्स खुत्तो जाव किच्चा जाइं इमाइं चउप्पय-
 विहाणाइं भवंति, तं जहा—एगखुराणं, दुखुराणं गंडीपयाणं
 सणहपयाणं, तेसु अणेगसयसहस्स जाव किच्चा जाइं इमाइं
 जलयरविहाणाइं भवंति, तं जहा—अच्छाणं, कच्छभाणं, जाव
 सुसुमाराणं, तेसु अणेगसयसहस्सखुत्तो जाव किच्चा जाइं
 इमाइं चउरिंदियविहाणाइं भवंति, तं जहा—अंधियाणं, पोत्ति-
 याणं जहा पन्नवणापदे जाव गोमयकीडाणं, तेसु अणेगसय-
 सहस्स खुत्तो जाव किच्चा जाइं इमाइं तेइंदियविहाणाइं
 भवंति, तं जहा—उवचियाणं जाव हत्थिसोंडाणं तेसु अणेग जाव
 किच्चा जाइं इमाइं वेइंदियविहाणाइं भवंति, तं जहा—पुला-
 किमियाणं जाव समुदलिकखाणं, तेसु अणेगसय जाव किच्चा
 जाइं इमाइं वणस्सइविहाणाइं भवंति, तं जहा—रुक्खाणं,
 गुच्छाणं जाव कुहणाणं, तेसु अणेगसय जाव पच्चायाइस्सइ,
 उस्सन्नं च णं कडुयरुक्खेसु कडुयवल्लीसु सव्वत्थ वि णं सत्थ
 वज्झे जाव किच्चा, जाइं इमाइं वाउक्काइयविहाणाइं भवंति,
 तं जहा—पाईणवायाणं, जान सुद्धवायाणं तेसु अणेगसयसहस्स
 जाव किच्चा जाइं इमाइं तेउक्कायविहाणाइं भवंति, तं जहा—
 इंगालाणं जाव सूरकंतमणिनिस्सियाणं, तेसु अणेगसयसहस्स
 खुत्तो जाव किच्चा जाइं इमाइं आउक्काइयविहाणाइं भवंति,

तं जहा—उस्साणं जाव खातोदगाणं, तेसु अणेगसयसहस्स जाव पच्चायाइस्सइ, उस्सण्णं च णं खादोदएसु खातोदएसु, सव्वत्थ वि णं सत्थवज्झे जाव किच्चा जाइं इमाइं पुढवि-
काइयविहाणाइं भवंति, तं जहा—पुढवीणं सक्कराणं जाव सूर-
कंताणं, तेसु अणेगसय जाव पच्चायाहिइ, उस्सण्णं च णं खर-
वायरपुढविकाइएसु सव्वत्थ वि णं सत्थवज्झे जाव किच्चा
रायगिहे नयरे बाहिं खरियत्ताए उववज्जिहिइ, तत्थ वि णं
सत्थवज्झे जाव किच्चा दुच्चंपि रायगिहे नयरे अंतो खरिय-
त्ताए उववज्जिहिइ”॥सू० २२॥

छाया—विमलवाहनः खलु भदन्त ! राजा सुमङ्गलेन अनगारेण सहयो यावत् भस्मराशीकृतः सन् कुत्र गमिष्यति ? कुत्र उत्पत्स्यते ? गौतम ! विमल-
वाहनः खलु राजा सुमङ्गलेन अनगारेण सहयो यावत् भस्मराशीकृतः सन् अधः
सप्तम्यां पृथिव्याम् उत्कृष्टकालस्थितिके नरके नैरयिकतया उत्पत्स्यते, स खलु
ततः—अनन्तरम् उद्भूत्य मत्स्येषु उपपत्स्यते, स खलु तत्र शस्त्रवध्यः दाहव्यु-
त्क्रान्त्या कालमासे कालं कृत्वा द्वितीयमपि अत्रः सप्तम्यां पृथिव्याम् उत्कृष्टकाल-
स्थितिके नरके नैरयिकतया उत्पत्स्यते, स खलु ततोऽनन्तरम् उद्भूत्य द्वितीय-
मपि मत्स्येषु उपपत्स्यते, तत्रापि खलु शस्त्रवध्यो यावत् कृत्वा षष्ठ्यां तमायां
पृथिव्याम् उत्कृष्टकालस्थितिके नरके नैरयिकतया उपपत्स्यते, स खलु तेभ्यो
यावत् उद्भूत्य स्त्रीषु उपपत्स्यते, तत्रापि खलु शस्त्रवध्यो दाह यावत् द्वितीयमपि
षष्ठ्यां तमायां पृथिव्याम् उत्कृष्टकाल यावत् उद्भूत्य द्वितीयमपि स्त्रीषु
उपपत्स्यते, तत्रापि खलु शस्त्रवध्यो यावत् कृत्वा पञ्चम्यां धूमप्रभायां पृथिव्याम्
उत्कृष्टकालं यावत् उद्भूत्य उरगेषु उपपत्स्यते, तत्रापि खलु शस्त्र वध्यो यावत्
कृत्वा द्वितीयमपि पञ्चम्यां यावद् उद्भूत्य द्वितीयमपि उरगेषु उपपत्स्यते, यावत्
कृत्वा चतुर्थ्यां पङ्कप्रभायाम् पृथिव्याम् उत्कृष्ट कालस्थितिके यावद् उद्भूत्य
सिंहेषु उपपत्स्यते, तत्रापि खलु शस्त्रवध्यस्तथैव यावत् कृत्वा द्वितीयमपि चतुर्थ्यां
पङ्कयावत् उद्भूत्य द्वितीयमपि सिंहेषु उपपत्स्यते, यावत् कृत्वा तृतीयस्यां बालका-
प्रभायाम् उत्कृष्टकाल यावत् उद्भूत्य पक्षिषु उपपत्स्यते, तत्रापि खलु शस्त्रवध्यो

यावत् कृत्वा द्वितीयमपि तृतीयस्यां बालुका यावत् उद्भूत्य द्वितीयमपि पक्षिषु
 उपपत्स्यते यावत् कृत्वा द्वितीयस्यां शर्करामभायां यावत् उद्भूत्य सरीसृपेषु उप-
 पत्स्यते, तत्रापि खलु शस्त्रवध्यो यावत् कृत्वा द्वितीयमपि द्वितीयस्यां शर्करा-
 मभायां यावद् उद्भूत्य द्वितीयमपि सरीसृपेषु उपपत्स्यते यावत्कृत्वा अस्याः
 रत्नमभायाः पृथिव्याः उत्कृष्टकालस्थितिके नरके नैरयिकतया उपपत्स्यते,
 यावत् उद्भूत्य संज्ञिषु उपपत्स्यते, तत्रापि खलु शस्त्रवध्यो यावत् कृत्वा असंज्ञिषु
 उपपत्स्यते, तत्रापि खलु शस्त्रवध्यो यावत् कृत्वा द्वितीयमपि अस्याः रत्नम-
 भायाः पृथिव्याः पल्योपमस्य असंख्येयभागस्थितिके नरके नैरयिकतया उप-
 पत्स्यते, स खलु ततो यावत् उद्भूत्य यानि इमानि खेचरविधानानि भवन्ति, तानि
 यथा—वर्मपक्षिणाम्, लोमपक्षिणाम्, समुद्रपक्षिणाम्, विततपक्षिणाम्, तेषु अनेक
 शतसहस्र कृत्वः उद्भूत्य उद्भूत्य तत्रैव तत्रैव भूयो भूयः प्रत्यायास्यति सर्वत्रापि
 खलु शस्त्रवध्यो दाहव्युत्क्रान्त्या कालमासे कालं कृत्वा यानि इमानि भुजपरि-
 सर्पविधानानि भवन्ति, तानि यथा—गोधानाम्, नकुलानाम्, यथा प्रज्ञापनापदे
 यावत् जाह्नवानाम्, तेषु अनेकशतसहस्रकृत्वः शेषं यथा खेचराणाम् यावत् कृत्वा
 यानि इमानि उरःपरिसर्पविधानानि भवन्ति, तानि यथा—अहीनाम्, अजगराणाम्,
 आशालिकानाम्, महोरगाणाम्, तेषु अनेकशतसहस्रकृत्वो यावत् कृत्वा यानि इमानि
 चतुष्पदविधानानि भवन्ति, तानि यथा—एकखुराणाम्, द्विखुराणाम्, गण्डीपदा-
 नाम्, सनखपदानाम्, तेषु अनेकशतसहस्रकृत्वो यावत् कृत्वा यानि इमानि जलचर-
 विधानानि भवन्ति, तानि यथा—मत्स्यानाम्, कच्छपानाम्, यावत् शिशुमाराणाम्
 तेषु अनेकशतसहस्रकृत्वो यावत् कृत्वा यानि इमानि चतुरिन्द्रियविधानानि
 भवन्ति, तानि यथा—अन्धिकानाम्, पौत्रिकाणाम्, यथा प्रज्ञापनापदे यावत्
 गोमय कृमीणाम्, तेषु अनेकशतसहस्र कृत्वः यावत् कृत्वा यानि इमानि त्रीन्द्रि-
 यविधानानि भवन्ति, तानि यथा—उपचितानाम्, यावत् हस्तिशुण्डानाम्, तेषु
 अनेक यावत् कृत्वा यानि इमानि द्वीन्द्रियविधानानि भवन्ति, तानि यथा—पुला-
 कृमीणाम् यावत् समुद्रलिङ्गाणाम्, तेषु अनेकशत यावत् कृत्वा यानि इमानि
 वनस्पतिविधानानि भवन्ति, तानि यथा—वृक्षाणाम्, गुच्छानाम् यावत् कुहुनानाम्
 तेषु अनेकशत यावत् प्रत्यायास्यति, बाहुल्येन च पुनः कटुकवृक्षेषु कटुकवल्लीषु
 सर्वत्रापि खलु शस्त्रवध्यो यावत् कृत्वा यानि इमानि वायुकायिकविधानानि भव-
 न्ति, तद्यथा—प्राग्जीवातानां यावत् शुद्धवातानाम् तेषु अनेकशतसहस्र यावत् कृत्वा
 यानि इमानि तेजस्कायिकविधानानि, भवन्ति, तद्यथा—अङ्गाराणां यावत् सूर्यकान्त-
 मणिनिश्चितानाम्, तेषु अनेकशतसहस्रकृत्वो यावत् कृत्वा यानि इमानि अप्का-

यिकविधानानि भवन्ति, तद्यथा—अवश्यायानाम्, यावत् खातोदकानाम्, तेषु अनेकशतसहस्र यावत् प्रत्यायास्यति, बाहुल्येन च खलु क्षारोदकेषु खातोदकेषु, सर्वत्रापि खलु शस्त्रवध्यो यावत् कृत्वा यानि इमानि पृथिवीकायिकविधानानि भवन्ति, तानि यथा—पृथिवीनाम्, शर्कराणाम्, यावत् सूर्यकान्तानाम्, तेषु अनेकशत यावत् प्रत्यायास्यति, बाहुल्येन च पुनः खरवादरपृथिवीकायिकेषु सर्वत्रापि खलु शस्त्रवध्यो यावत् कृत्वा राजगृहे नगरे बहिः वेद्यात्वेन उपपत्स्यते, तत्रापि खलु शस्त्रवध्यो यावत् कृत्वा द्वितीयमपि राजगृहे नगरे अन्तर्वेद्यात्वेन उपपत्स्यते ॥ सू० २२ ॥

टीका—अथ गोशालस्यैव अनेकजन्मवृत्तान्तं प्ररूपयितुमाह—‘विमलवाहणेणं’ इत्यादि । ‘विमलवाहणे णं भंते ! राया सुमंगलेणं अणगारेणं सहए जाव भासरासीकए समाणे कहिं गच्छहिइ ? कहिं उववज्जिहिइ ?’ गौतमः पृच्छति—हे भदन्त ! विमलवाहनः खलु तृतीयभवगोशालरूपो राजा सुभद्रलेन अनगारेण सहयो—घोटकसहितो यावत् सरथः ससारथिः, तपसा तेजसा एकादृत्यं कूटादृत्यं भस्मराशीकृतः सन् कुत्र गमिष्यति ? कुत्र उत्पत्स्यते ? भगवानाह—‘गोयमा ! विमल-

‘विमलवाहणे णं भंते ! राया सुमंगलेणं’ इत्यादि ।

टीकार्थ—इस सूत्र द्वारा सूत्रकार ने गोशाल के ही अनेक जन्म के वृत्तान्त की प्ररूपणा की है—इसमें गौतम ने प्रभु से ऐसा पूछा है—विमलवाहणेणं भंते ! राया सुमंगलेणं अणगारेणं सहए जाव भासरासीकए समाणे कहिं गच्छहिइ ? कहिं उववज्जिहिइ ? हे भदन्त ! जब सुमंगल अनगार विमलवाहनराजा को घोटकेसहित यावत्-रथ सहित और सारथिसहित, अपने तपोजन्य तेजद्वारा कूटाघात के जैसा एक ही आघात से भस्मसात् कर देंगे—तब वह कहां जावेगा—कहां उत्पन्न

“विमलवाहणे णं भंते ! राया सुमंगलेणं” इत्यादि—

टीकार्थ—आ सूत्रमां सूत्रकारे गोशालकना भीणां अनेक जन्मेना वृत्तांतनी ज प्रप्रष्टुा करी छे—गौतम स्वामी आ विषयने अद्दुलक्षिने भडापीर प्रभुने अवेा प्रश्न पूछे छे के—“विमलवाहणे णं भंते ! राया सुमंगलेणं अणगारेणं सहए जाव भासरासी कए समाणे कहिं गच्छहिइ ? कहिं उववज्जिहिइ ?” छे अगवन् । न्यारे सुमंगल अणुगार विमलवाहन राजने तेना घाडा, रथ अने सारथिसहित, पोतानी तपजन्य तेजेवेस्याना कूटाघातना अवेा अेक ज आघातथी, आणीने अस्म करी नाअशे, त्यादे ते कथां जशे ? कथां उत्पन्न थशे ?

वाहणे णं राया सुमंगलेणं अणगारेणं सहये जाव भासरासीकए समाणे' हे गौतम ! विमलवाहनः खलु राजा सुमंगलेन अनगारेण सहयो यावत् सरथः, ससारथिः भस्मराशीकृतः सन् 'अहे सत्तमाए पुढवीए उक्कोसकालट्टिइयंसि नरयंसि नेरइयत्ताए उववज्जिहिइ' अधः सप्तम्यां पृथिव्याम् उत्कृष्टकालस्थितिके नरके-नरकावासे नैरधिकतया उत्पत्स्यते, 'से णं तओ अणंतरं उव्वट्ठित्ता मच्छेसु उववज्जिहिइ' स खलु विमलवाहनः, ततः-अथ सप्तमनरकावासात् अनन्तरम् उद्भूत्य निःसृत्य, मत्स्येषु उत्पत्स्यते 'से णं तत्थ सत्थवज्जे दाहवक्कंतीए कालमासे कालं किच्चा दोच्चंपि अहे सत्तमाए पुढवीए' स खलु विमलवाहनः तत्र-मत्स्येषु शस्त्रवध्यः-शस्त्रैर्वधार्हः सन् दाहव्युत्क्रान्त्या-दाहपीडया कालमासे कालं कृत्वा द्वितीयमपि वारम् अधः सप्तम्यां पृथिव्याम् 'उक्कोसकालट्टिइयंसि नरगंसि नेरइय-

होगा ? तब इसके उत्तर में प्रभु ने कहा-‘गोयमा ! विमलवाहणे णं राया सुमंगलेणं अणगारेणं सहए जाव भासरासीकए समाणे’ हे गौतम ! सुमंगल अनगार जब विमलवाहन राजा को घोड़े सहित, रथसहित और सारथिसहित अस्थ कर देगे-तब वह विमलवाहनराजा ‘अहेसत्तमाए पुढवीए उक्कोसकालट्टिइयंसि नरयंसि नेरइयत्ताए उववज्जिहिइ’ फिर वह विमलवाहन उस अधःसप्तमी पृथ्वी के नरकावास में उत्कृष्ट काल की स्थितिवाले नरकावास में नैरधिकरूप से उत्पन्न होगा ‘से णं तओ अणंतरं उव्वट्ठित्ता मच्छेसु उववज्जिहिइ’ फिर वह अनन्तर समयमें निकल कर मत्स्यों में उत्पन्न होगा । ‘से णं तत्थ सत्थवज्जे दाहवक्कंतीए कालमासे कालं किच्चा, दोच्चंपि अहे सत्तमाए पुढवीए’ वहां वह विमलवाहन राजा शस्त्रों से मारने योग्य हाकर दाह की पीडा से कालमास में काल करके द्वितीय

भडापीर प्रभुने। उत्तर-“गोयमा ! विमलवाहणे णं राया सुमंगलेणं अणगारेणं सहए जाव भासरासी कए समाणे अहे सत्तमाए पुढवीए उक्कोसकालट्टिइयंसि नरयंसि नेरइयत्ताए उववज्जिहिइ” हे गौतम ! सुमंगल अणगार विमलवाहन राजाने न्यारे घोडा, रथ अने सारथिसहित भरभीभूत करी नाअशे. त्यारे ते विमलवाहन राजा अधःसप्तमी नरकना नरकावासमां उत्कृष्ट स्थितिवाला नारक इपे उत्पन्न थशे न्यारे त्यांना आयु, लव अने स्थितिने क्षय करशे, त्यारे त्यांथी नीकणीने मत्स्योमां उत्पन्न थशे. “से णं तत्थ सत्थवज्जे दाहवक्कंतीए कालमासे कालं किच्चा, दोच्चंपि अहेसत्तमाए पुढवीए” त्यां ते शस्त्राथी भारवा योग्य जनीने दाडनी पीडाथी काणना अवसरे काण करीने करीथी अधःसप्तमी पृथ्वीमां “उक्कोसकाल ट्टिइयंसि

ताए उववज्जिहिइ' उत्कृष्टकालस्थितिके नरके-नरकावासे नैरयिकतया उत्प-
त्स्यते, 'से णं तओऽणंतरं उव्वट्ठिता दोच्चंपि मच्छेसु उववज्जिहिइ' स खलु
विमलवाहनः ततः-ससमनरकात् अनन्तरम् उद्भूत्य द्वितीयमपि वारम्, मत्स्येपु
उत्पत्स्यते, 'तत्थ वि णं सत्थवज्जे जाव किच्चा छट्ठीए तमाए पुढवीए' तत्रापि खलु
मत्स्यभवेष्टु शस्त्रवध्यः-शस्त्रैर्वधार्हः सन् यावत्-दाहव्युत्क्रान्त्या-दाहपीडया
कालमासे कालं कृत्वा पण्ठयां तमायाम् पृथिव्याम्, 'उक्कोसकालट्ठिइयंसि
नरयंसि नेरइयत्ताए उववज्जिहिइ' उत्कृष्टकालस्थितिके-उत्कृष्टकालस्थितियुक्ते
नरके नैरयिकतया उत्पत्स्यते; 'से णं तओहिंतो जाव उव्वट्ठिता इत्थियासु उव
वज्जिहिइ' स खलु विमलवाहनः तस्मात् पण्ठतमनरकात् यावत् अनन्तरम् उद्-
भूत्य स्त्रीषु उत्पत्स्यते, 'तत्थ वि णं सत्थवज्जे दाह जाव दोच्चंपि छट्ठीए तमाए
वार भी अधःससमी पृथिवी में 'उक्कोसकालट्ठिइयंसि नरगंसि नेरइ-
त्ताए उववज्जिहिइ' उत्कृष्टकाल की स्थितिवाले नरकावास में
नैरयिकरूप से उत्पन्न होगा, 'से णं तओऽणंतरं उव्वट्ठिता दोच्चंपि
मच्छेसु उववज्जिहिइ' वहां से फिर वह विमलवाहन राजा अनन्तर
समय में निकल कर दुबारा भी मत्स्यों में उत्पन्न होगा। 'तत्थ वि णं
सत्थवज्जे जाव किच्चा छट्ठीए तमाए पुढवीए' वहां पर भी वह शस्त्र-
वधार्ह होता हुआ दाह की पीडा से कालमास में काल करके छट्ठी
तमा पृथिवी में "उक्कोसकालट्ठिइयंसि नरयंसि नेरइयत्ताए उववज्जि-
हिइ' उत्कृष्ट काल की स्थितिवाले नरकावास में नारक की पर्याय से
उत्पन्न होगा। 'से णं तओहिंतो जाव उव्वट्ठिता इत्थियासु उववज्जि-
हिइ' फिर वह विमलवाहन राजा उस छट्ठी पृथिवी से निकल कर
अनन्तर समय में स्त्रियों में उत्पन्न होगा। 'तत्थ वि णं सत्थवज्जे दाह

नरगंसि नेरइत्ताए उववज्जिहिइ" उत्कृष्ट काणनी स्थितिवाणा नरकावासभां
नारक इपे उत्पन्न थशे. "से णं तओऽणंतरं उव्वट्ठिता दोच्चंपि मच्छेसु उव-
वज्जिहिइ" त्यांना आयु, लव अने स्थितिने क्षय थतां, त्यांथी नीकणीने
ते इरी मत्स्योभां उत्पन्न थशे. "तत्थ वि णं सत्थवज्जे जाव किच्चा छट्ठीए
तमाए पुढवीए उक्कोसकालट्ठिइयंसि नरयंसि नेरइयत्ताए उववज्जिहिइ" त्यां पशु
ते शस्त्रवधाहं थर्धने दाहनी पीडाथी काणने अवसरे काणधमं पाभीने छट्ठी
तमःप्रभा पृथ्वीभां उत्कृष्ट काणनी स्थितिवाणा नरकावासभां नारकनी पर्याये
उत्पन्न थथ थशे. "से णं तओहिंतो जाव उव्वट्ठिता इत्थियासु उववज्जिहिइ"
त्यांना आयु, लव अने स्थितिने क्षय थतां, त्यांथी नीकणीने ते स्त्री इपे

पुढवीए उकोसकाल जाव उव्वट्टित्ता दोच्चंपि इत्थियासु उव्वज्जिहिइ' तत्रापि-
 स्त्रीषु खलु शस्त्रवध्यः-शस्त्रैर्वधार्हः सन् दाहव्युत्क्रान्त्या-दाहपीडया कलमासे
 कालं कृत्वा द्वितीयमपि वारम्, पष्ठ्यां तमायाम् पृथिव्याम् उत्कृष्टकालस्थितिके
 नरके नैरयिकतया उत्पत्स्यते, स खलु ततोऽनन्तरम् उद्भूत्य, द्वितीयमपि वारं
 स्त्रीषु उत्पत्स्यते 'तत्थ वि णं सत्थवज्जे जाव किच्चा पंचमाए धूमप्पभाए
 पुढवीए उकोसकाल जाव उव्वट्टित्ता उरएसु उव्वज्जिहिइ' तत्रापि-
 स्त्रीषु खलु शस्त्रवध्यः-शस्त्रैर्वधार्हः सन् यावत् दाहव्युत्क्रान्त्या कालमासे
 कालं कृत्वा पञ्चम्यां धूमपभायां पृथिव्याम् उत्कृष्टकाल स्थितिके
 नरके नैरयिकतया उत्पत्स्यते, खलु ततोऽनन्तरम् उद्भूत्य उरगेषु-सर्पेषु
 उत्पत्स्यते, 'तत्थ वि णं सत्थवज्जे जाव किच्चा दोच्चंपि पंचमाए जाव उव्वट्टित्ता

जाव दोच्चंपि छट्ठीए तमाए पुढवीए उकोसकाल जाव उव्वट्टित्ता
 दोच्चंपि इत्थियासु उव्वज्जिहिइ' वहां पर भी शस्त्रवधार्ह होकर वह
 दाह की व्युत्क्रान्तिसे कालमास में काल करके द्वितीय बार भी छट्ठी
 तमा पृथिवी में उत्कृष्ट काल की स्थितिवाले नरक में नैरयिक रूप से
 उत्पन्न होगा। फिर वह वहां से निकल कर अनन्तर समय में ही
 पुनः स्त्रीपर्याय से उत्पन्न होगा। 'तत्थ वि णं सत्थवज्जे जाव किच्चा
 पंचमाए धूमप्पभाए पुढवीए उकोसकाल जाव उव्वट्टित्ता उरएसु
 उव्वज्जिहिइ' वहां पर भी वह शस्त्रवधार्ह हुआ यावत् दाह की
 व्युत्क्रान्ति-पीडा से कालमास में काल कर पंचमी धूमप्रभापृथिवी में
 उत्कृष्ट काल की स्थितिवाले नरक में नैरयिकरूप से उत्पन्न होगा।
 वहां से निकलकर फिर वह सर्पों में उत्पन्न होगा। 'तत्थ वि णं सत्थ-

उत्पन्न थशे. "तत्थ वि णं सत्थवज्जे दाह जाव दोच्चंपि छट्ठीए पुढवीए
 उकोसकाल जाव उव्वट्टित्ता दोच्चंपि इत्थियासु उव्वज्जिहिइ" त्यां पणु शस्त्र-
 वधाइं थधने दाहनी पीडाथी काण करीने करी छट्ठी तमःप्रभा नरकभां उत्कु-
 ष्टकाणनी स्थितिवाणा नरकावासभां नारक इपे उत्पन्न थशे त्यांथी नीकणीने
 ते करी स्त्रीपर्यायभां उत्पन्न थशे. "तत्थ वि णं सत्थवज्जे जाव किच्चा पंच-
 माए धूमप्पभाए पुढवीए उकोसकाल जाव उव्वट्टित्ता उरएसु उव्वज्जिहिइ"
 ते पर्यायभां पणु ते शस्त्रवधाइं थधने दाहनी पीडाथी काण करीने पांचमी
 धूमप्रभा नरकभां उत्कृष्ट काणस्थितिवाणा नरकावासभां नारक इपे उत्पन्न
 थशे. त्यांनी आयुस्थिति भूधुं थतां त्यांथी नीकणीने ते सर्पोंभां उत्पन्न थशे.
 "तत्थ वि णं सत्थवज्जे जाव किच्चा दोच्चंपि पंचमाए पुढवीए जाव उव्व-

दोच्चंपि उरएसु उववज्जिहिह' तत्रापि खलु-उरगेषु शस्त्रवध्यः-शस्त्रैर्वधार्हः सन् यावत् दाहव्युत्क्रान्त्या कालमासे कालं कृत्वा द्वितीयमपि वारं पञ्चम्यां यावत्-धूमप्रभायां पृथिव्याम् उत्कृष्टकालस्थितिके नरके नैरयिकतया उत्पत्स्यते, स खलु ततोऽनन्तरम् उद्भूत्य द्वितीयमपि वारम् उरगेषु उत्पत्स्यते, 'जाव किच्चा चउत्थीए पंकप्पभाए पुढवीए उक्कोसकालट्टियंसि जाव उव्वट्ठित्ता सीहेसु उववज्जिहिह' यावत्-तत्रापि खलु उरगेषु शस्त्रवध्यः सन् दाहव्युत्क्रान्त्या कालमासे कालं कृत्वा चतुर्थ्यां पङ्कप्रभायां पृथिव्याम् उत्कृष्टकालस्थितिके नरके यावत् नैरयिकतया उत्पत्स्यते, स खलु ततोऽनन्तरम् उद्भूत्य सिंहेषु उत्पत्स्यते, 'तत्थ विणं सत्थवज्जे तदेव जाव किच्चा दोच्चंपि चउत्थीए पंक जाव उव्वट्ठित्ता दोच्चंपि सीहेसु उववज्जिहिह' तत्रापि खलु-सिंहमवे शस्त्रवध्यः सन् तथैव-

वज्जे जाव किच्चा दोच्चंपि पंचमाए पुढवीए जाव उव्वट्ठित्ता दोच्चंपि उरएसु उववज्जिहिह' वहां पर भी वह शस्त्रवधार्ह होता हुआ यावत् दाह की व्युत्क्रान्ति से कालमास में काल कर द्वितीय वार भी पंचमी पृथिवी में धूमप्रभापृथिवी में उत्कृष्ट काल की स्थितिवाले नरक में नारक की पर्याय से उत्पन्न होगा। वह फिर वहां से निकल कर-मर कर द्वितीय वार भी सर्पों में उत्पन्न होगा 'जाव किच्चा चउत्थीए पंकप्पभाए पुढवीए उक्कोसकालट्टियंसि जाव उव्वट्ठित्ता सीहेसु उववज्जिहिह' यावत् उरगों में भी वह शस्त्रवधार्ह होता हुआ दाह की व्युत्क्रान्ति से काल मास में काल करके चतुर्थी पंकप्रभा पृथिवी में-उत्कृष्ट काल की स्थितिवाले नरकावास में नारक की पर्याय से उत्पन्न होगा, वह वहां से भी मर कर अनन्तर समय में सिंहों में उत्पन्न होगा।

ट्टित्ता, दोच्चंपि उरएसु उववज्जिहिह" त्यां पणु ते शस्त्रवधाहं थधने दाहनी पीडाने। अनुभव करीने काणधमं पाभीने करी धूमप्रभा नरकमां उत्कृष्ट काणस्थितिवाणा नरकावासमां नारक इपे उत्पन्न थशे. त्यांथी नीकणीने पीळ वार पणु ते सर्प इपे उत्पन्न थशे. 'जाव किच्चा चउत्थीए पंकप्पभाए पुढवीए उक्कोसकालट्टियंसि जाव उव्वट्ठित्ता सीहेसु उववज्जिहिह" त्यां पणु पूर्वोक्त प्रकारे करी काण करीने ते येथी पंकप्रभा पृथ्वीमां उत्कृष्ट काणस्थितिवाणा नरकावासमां नारक इपे उत्पन्न थशे. त्यांनी आयुस्थितिने क्षय थतां, त्यांथी नीकणीने ते सिंहामां उत्पन्न थशे. "तत्थ विणं सत्थवज्जे तदेव जाव किच्चा दोच्चंपि चउत्थीए पंकजाव उव्वट्ठित्ता, दोच्चंपि सीहेसु उवव-

પૂર્વોક્તરીત્યૈવ યાવત્ શસ્ત્રવધ્યઃ સન્ દાહવ્યુત્ક્રાન્ત્યા કાલમાસે કાલં કૃત્વા દ્વિતી-
યમપિ વારમ્ ચતુર્થ્યામ્ પદ્મપ્રભાયાં યાવત્-પૃથિવ્યામ્ ઉત્કૃષ્ટકાલસ્થિતિકે નરકે
નૈરયિકતયા ઉત્પત્સ્યતે, તતોડનન્તરમ્ સ खलु उद्भूत्य દ્વિતીયમપિ વારમ્ સિંહેષુ
ઉત્પત્સ્યતે, 'જાવ કિચ્ચા તચ્ચાણ વાલુયપ્પમાણ ઉક્કોસકાલ જાવ ઉવ્વટ્ઠિત્તા
પક્ખીસુ ઉવ્વજ્જિહિહિ' યાવત્-સ खलु તત્ર-સિંહભવે શસ્ત્રવધ્યઃ સન્ દાહવ્યુ-
ત્ક્રાન્ત્યાઃ કાલમાસે કાલં કૃત્વા તૃતીયસ્યાં વાલુકાપ્રમાયાં પૃથિવ્યામ્ ઉત્કૃષ્ટ-
કાલસ્થિતિકે નરકે નૈરયિકતયા ઉત્પત્સ્યતે, સ खलુ તતોડનન્તરમ્ ઉદ્ભૂત્ય
પક્ષિષુ ઉત્પત્સ્યતે 'તત્થ વિ ણં સત્થવજ્જે જાવ કિચ્ચા દોચ્ચંપિ તચ્ચાણ વાલુય
જાવ ઉવ્વટ્ઠિત્તા દોચ્ચંપિ પક્ખીસુ વાલુય જાવ ઉવ્વજ્જિહિહિ' તત્રાપિ खलु-પક્ષિ-

'તત્થ વિ ણં સત્થવજ્જે તહેવ જાવ કિચ્ચા દોચ્ચંપિ સીહેસુ
ચઉત્થીણ પંક જાવ ઉવ્વટ્ઠિત્તા દોચ્ચંપિ ઉવ્વજ્જિહિહિ' ઉસ
સિંહભવ મેં મી વહ શસ્ત્રવધાર્હ હોકર દાહ કી વ્યુત્ક્રાન્તિ સે કાલ-
માસ મેં કાલકર કે દ્વિતીય વાર મી વહ ચતુર્થ પદ્મપ્રમા પૃથિવી યાવત્
ઉત્કૃષ્ટ કાલ કી સ્થિતિવાલે નરકાવાસ મેં નારક કી પર્યાય સે ઉત્પન્ન
હોગા । ફિર વહાં સે નિકલ કર વહ અનન્તર સમય મેં તુરત હી પુનઃ
સિંહોં મેં ઉત્પન્ન હોગા । 'જાવ કિચ્ચા તચ્ચાણ વાલુયપ્પમાણ ઉક્કોસ-
કાલ જાવ ઉવ્વટ્ઠિત્તા પક્ખીસુ ઉવ્વજ્જિહિહિ' વહાં પર મી વહ શસ્ત્ર સે
વધ હોતા હુઆ દાહ કી વ્યુત્ક્રાન્તિ સે કાલમાસ મેં કાલ કરકે તૃતીય
વાલુકાપ્રમાપૃથિવી મેં ઉત્કૃષ્ટ કાલ કી સ્થિતિવાલે નરકાવાસ મેં નૈરયિક
કી પર્યાય સે ઉત્પન્ન હોગા । વહાં સે નિકલ કર ફિર વહ અનન્તર-
સમય મેં પક્ષિયોં મેં ઉત્પન્ન હોગા । 'તત્થ વિ ણં સત્થવજ્જે જાવ કિચ્ચા
દોચ્ચંપિ તચ્ચાણ વાલુય જાવ ઉવ્વટ્ઠિત્તા દોચ્ચંપિ પક્ખીસુ વાલુય જાવ
ઉવ્વજ્જિહિહિ' વહાં પર મી વહ શસ્ત્રવધ્ય હોના હુઆ યાવત્ દાહ કી

જ્જિહિહિ" તે સિંહભવમાં પણ તે શસ્ત્રવધાર્હ થઈને દાહની પીડા ભોગવતો
થકો કાળના અવસરે કાળ કરીને ફરીથી ચોથી પંકપ્રમા નરકમાં ઉત્કૃષ્ટકાળ-
સ્થિતિવાળા નરકાવાસમાં નારક રૂપે ઉત્પન્ન થશે. ત્યાંની આયુસ્થિતિનો ક્ષય
કરીને તે ફરી સિંહ રૂપે ઉત્પન્ન થશે. " જાવ કિચ્ચા તચ્ચાણ વાલુયપ્પમાણ
ઉક્કોસકાલ જાવ ઉવ્વટ્ઠિત્તા પક્ખીસુ ઉવ્વજ્જિહિહિ" ત્યાં પણ તેનો શસ્ત્રથી
વધ થશે અને દાહની પીડાથી તે કાળ કરીને ત્રીજી વાલુકાપ્રમા પૃથ્વીમાં
ઉત્કૃષ્ટકાળસ્થિતિવાળા નરકાવાસમાં નારક રૂપે ઉત્પન્ન થશે. ત્યાંની નીકળીને તે
અનન્તર સમયમાં પક્ષીઓમાં ઉત્પન્ન થશે. " તત્થ વિ ણં સત્થવજ્જે જાવ
કિચ્ચા દોચ્ચંપિ તચ્ચાણ વાલુય જાવ ઉવ્વટ્ઠિત્તા દોચ્ચંપિ પક્ખીસુ વાલુય જાવ
ઉવ્વજ્જિહિહિ" ત્યાં પણ તેનો શસ્ત્ર વડે વધ થશે અને દાહની પીડાથી યુક્ત

ભવે શસ્ત્રવધ્યઃ સન્ યાવત્ દાહવ્યુત્ક્રાન્ત્યા કાલમાસે કાલં કૃત્વા દ્વિતીયમપિ વારમ્ તૃતીયાયાં વાલુકાપ્રમાયાં પૃથિવ્યામ્ ઉત્કૃષ્ટકાલસ્થિતિકે નરકે નૈરયિક તયા ઉત્પત્સ્યતે, સં સ્વલુ તતોઽનન્તરમ્ ઉદ્વૃત્ય દ્વિતીયમપિ વારમ્ પક્ષિષુ ઉત્પત્સ્યતે, 'જાવ કિચ્ચા દોચ્ચાણ સકરપ્પમાણ જાવ ઉવ્વટ્ઠિત્તા સરીસવેસુ ઉવવજ્જિહિ' યાવત્-સં સ્વલુ તત્ર-પક્ષિભવેષુ શસ્ત્રવધ્યઃ સન્ દાહવ્યુત્ક્રાન્ત્યા કાલમાસે કાલં કૃત્વા દ્વિતીયસ્યાં શર્કરાપ્રમાયાં પૃથિવ્યામ્ યાવત્-ઉત્કૃષ્ટ કાલસ્થિતિકે નરકે નૈરયિકતયા ઉત્પત્સ્યતે, સં સ્વલુ તતોઽનન્તરમ્ ઉદ્વૃત્ય સરીસૃપેષુ-ગોધા કચ્છપાદિષુ ઉત્પત્સ્યતે 'તત્થ વિ ણં સત્થવજ્ઞે જાવ કિચ્ચા દોચ્ચંપિ દોચ્ચાણ સકરપ્પમાણ જાવ ઉવ્વટ્ઠિત્તા દોચ્ચંપિ સરીસવેસુ ઉવવજ્જિહિ' તત્રાપિ સ્વલુ સરીસૃપભવે શસ્ત્રવધ્યઃ સન્ યાવત્-દાહવ્યુત્ક્રાન્ત્યા-દાહોત્પન્ત્યા કાલમાસે કાલં કૃત્વા

વ્યુત્ક્રાન્તિ સે કાલમાસ મેં કાલ કર દ્વિતીય વારની તૃતીય વાલુકા પ્રમા પૃથિવી મેં ઉત્કૃષ્ટકાલ કી સ્થિતિવાલે નરકાવાસ મેં વહ નારક કી પર્યાય સે ઉત્પન્ન હોગા । ફિર વહ વહાં સે મર કર અનન્તર સમય મેં હી દુબારા પક્ષિયોં મેં ઉત્પન્ન હોગા, 'જાવ કિચ્ચા દોચ્ચાણ સકરપ્પમાણ જાવ ઉવ્વટ્ઠિત્તા સરીસવેસુ ઉવવજ્જિહિ' યાવત્-વહ પક્ષિભવોં મેં ભી શસ્ત્રવધ્ય હોતા હુઆ દાહ કી વ્યુત્ક્રાન્તિ સે કાલમાસ મેં કાલ કરકે દ્વિતીય શર્કરાપ્રમાપૃથિવી મેં ઉત્કૃષ્ટકાલ કી સ્થિતિવાલે નરકાવાસ મેં નારક કી પર્યાય સે ઉત્પન્ન હોગા । ફિર વહ વહાં સે નિકલ કર અનન્તર સમય મેં હી ગોધા, કચ્છપ આદિ કોં મેં ઉત્પન્ન હોગા, 'તત્થ વિ ણં સત્થવજ્ઞે જાવ કિચ્ચા દોચ્ચે પિ દોચ્ચાણ સકરપ્પમાણ જાવ ઉવ્વટ્ઠિત્તા દોચ્ચંપિ સરીસવેસુ ઉવવજ્જિહિ' વહાં પર ભી વહ શસ્ત્રવધ્ય હોકર યાવત્-દાહ કી વ્યુત્ક્રાન્તિ સે-દાહ કી ઉત્પત્તિ સે કાલમાસ

થઇને, કાળને અવસરે કાળ કરીને તે ફરી ત્રીજી વાલુકાપ્રમા પૃથ્વીમાં ઉત્કૃષ્ટકાળસ્થિતિવાળા નરકાવાસમાં નારક રૂપે ઉત્પન્ન થશે. ત્યાંથી નીકળી ફરીથી તે પક્ષિઓમાં ઉત્પન્ન થશે. "જાવ કિચ્ચા દોચ્ચાણ સકરપ્પમાણ જાવ ઉવ્વટ્ઠિત્તા સરીસવેસુ ઉવવજ્જિહિ" તે પક્ષીના ભવમાં તેનો શસ્ત્ર વડે વધ થશે અને દાહની પીડાથી કાળ કરીને તેનો જીવ બીજી શર્કરાપ્રમા પૃથ્વીમાં ઉત્કૃષ્ટકાળસ્થિતિવાળા નરકાવાસમાં નારક રૂપે ઉત્પન્ન થશે. ત્યાંથી નીકળીને તે કાચિંડા, કાચળા આદિ રૂપે ઉત્પન્ન થશે. "તત્થ વિ ણં સત્થવજ્ઞે જાવ કિચ્ચા દોચ્ચે વિ દોચ્ચાણ સકરપ્પમાણ જાવ ઉવ્વટ્ઠિત્તા દોચ્ચંપિ સરીસવેસુ ઉવવજ્જિહિ" તે ભવમાં પણ તેનો શસ્ત્રથી વધ થવાથી દાહની

द्वितीयमपि वारम् द्वितीयायां शर्कराप्रभायां यावत्-पृथिव्याम् उत्कृष्टकालस्थितिके नरके नैरयिकतया उत्पत्स्यते, स खलु ततोऽनन्तरम् उद्भूत्य द्वितीयमपि वारम् सरीसृपेषु-गोधादिभवेषु उपपत्स्यते, 'जाव किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए उक्कोसकालट्टिइयंसि नरयंसि नेरइयत्ताए उववज्जिहिइ' यावत्-स खलु तत्र-सरीसृपेषु शस्त्रवध्यः सन् दाहव्युत्क्रान्त्या-दाहोत्पत्त्या कालमासे कालं कृत्वा अस्यां रत्नप्रभायां पृथिव्याम् उत्कृष्टकालस्थितिके नरके नैरयिकतया उपपत्स्यते, 'जाव उव्वट्ठित्ता सण्णीसु उववज्जिहिइ' यावत् स खलु ततोऽनन्तरम् उद्भूत्य संज्ञिषु उत्पत्स्यते 'तत्थ वि णं सत्थवज्जे जाव किच्चा असण्णीसु उववज्जिहिइ' तत्रापि खलु-संज्ञिभवेषु, शस्त्रवध्यः सन् यावत् दाहव्युत्क्रान्त्या-दाहोत्पत्त्या काल-

में कालकर द्वितीयवार भी द्वितीय शर्कराप्रभा पृथिवी में उत्कृष्टकाल की स्थितिवाले नरकावास में नरक की पर्याय से उत्पन्न होगा-वहां से वह मरकर फिर अनन्तर समय में ही दुबारा भी गोधा आदि के भवों में उत्पन्न होगा। 'जाव किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए उक्कोसकालट्टिइयंसि नरयंसि नेरइयत्ताए उववज्जिहिइ' यावत्-वह सरीसृपों में शस्त्रवध्य होता हुआ दाह की उत्पत्ति से कालमास में काल करके इस रत्नप्रभा पृथिवी में उत्कृष्टकाल की स्थितिवाले नरका-वास में नैरयिकरूप से उत्पन्न होगा। 'जाव उव्वट्ठित्ता सण्णीसु उववज्जिहिइ' इसके बाद वह वहां से उद्भूत होकर संज्ञि जीवों में उत्पन्न होगा। 'तत्थ वि णं सत्थवज्जे जाव किच्चा असण्णीसु उववज्जिहिइ' वह वहां संज्ञि भवों में भी शस्त्रवध्य होता हुआ यावत्-दाहकी व्युत्क्रान्ति

पीडाथी काण अवसरे काण करीने इरीथी तेने ७४ ७५ शर्कराप्रभा-पृथ्वीमां उत्कृष्ट काणस्थितिवाणा नरकावासमां नारक इपे उत्पन्न थशे त्यांनी आयुस्थितिने क्षय थतां ७४ ते त्यांथी नीउणीने इरी कायिंडा आदिना लवेमां उत्पन्न थशे. " जाव किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए उक्कोसकालट्टिइ-यंसि नरयंसि नेरइयत्ताए उववज्जिहिइ " त्यां पणु (सरीसृपोना लवमां पणु) तेने शस्त्र वडे वध्य थवाथी दाह उत्पन्न थवाथी के काणने अवसरे आवता काण करीने पडेडी रत्नप्रभा पृथ्वीमां उत्कृष्ट काणस्थितिवाणा नरकावासमां नारक इपे उत्पन्न थशे. " जाव उव्वट्ठित्ता सण्णीसु उववज्जिहिइ " त्यांनी आयुस्थितिने क्षय थतां ते त्यथी नीउणीने संज्ञि लवेमां उत्पन्न थशे. 'तत्थ णं सत्थवज्जे जाव किच्चा असण्णीसु उववज्जिहिइ' संज्ञीलवमां पणु शस्त्रवडे वध्य थधने दाहनी पीडाथी परितप्त थधने काणने अवसरे काण

માસે કાલં કૃત્વા અસંજ્ઞિષુ ઉત્પત્સ્યતે 'તત્થ વિ ણં સત્થવજ્ઞે જાવ કિચ્ચા દોચ્ચંપિ
ઇમીસે રયણપ્પમાણ પુઢવીણ પલિઓવમસ્સ અસંખેજ્જહમાગટ્ઠિયંસિ ણરગંસિ
નેરહયત્તાણ ઉવવજ્જિહિહિ' તથાપિ સ્વલુ-અસંજ્ઞિષુ, શસ્ત્રવધ્યઃ સન્ યાવત્ દાહચ્યુ-
ત્ક્રાન્ત્યા કાલમાસે કાલં કૃત્વા દ્વિતીયમપિ વારમ્ અસ્યાં રત્નપ્રમાયાં પૃથિવ્યામ્
પલ્પોપમસ્ય અસંખયેયમાગસ્થિતિકે નરકે નૈરયિકતયા ઉત્પત્સ્યતે, તથા ચ
યેનૈવ ક્રમેણ અસંજ્ઞિષમૃતયો રત્નપ્રમાદિષુ ઉત્પદ્યન્તે તેનૈવ ક્રમેણ અત્રાપિ તેષામ્
ઉત્પાદ યુક્તઃ इत्यवसेयम्, तदुक्तम्—

‘અસણ્ણી સ્વલુ પઢમં દોચ્ચં ચ સરીસિવા તઇય પક્કલી ।

સીહાજંતિ ચઉત્થિ ઉરગા પુણ પંચમિ પુઢવિ ॥ ૧ ॥

છટ્ઠિ ચ ઇત્થિયાઓ મચ્છા મણુયા ય સત્તમિ પુઢવિ ॥ ૨ ॥

છાયા—અસંજ્ઞિનઃ સ્વલુ પ્રથમાં દ્વિતીયાં ચ સરીસૃપાઃ તૃતીયાં પક્ષિનઃ ।

સિંહા યાન્તિ ચતુર્થીમ્ પશ્ચમીં પુનઃ પૃથિવીસુરગાઃ ॥ ૧ ॥

પૃઠ્ઠીં ચ સ્ત્રિયો મત્સ્યા મનુષ્યાશ્ચ સપ્તમીં પૃથિવીમ્ ॥ ૨ ॥ इति

સે-દાહ કા ઉત્પત્તિ સે કાલમાસ મેં કાલ કરકે અસંજ્ઞિ જીવોં મેં
ઉત્પન્ન હોગા । ‘તત્થ વિ ણં સત્થવજ્ઞે જાવ કિચ્ચા દોચ્ચંપિ ઇમીસે
રયણપ્પમાણ પુઢવીણ પલિઓવમસ્સ અસંખેજ્જહ માગટ્ઠિયંસિ ણરગંસિ
નેરહયત્તાણ ઉવવજ્જિહિહિ’ વહાં અસંજ્ઞિભવ મેં શસ્ત્રવધ્ય હોતા હુઆ
વહ દાહ કી ઉત્પત્તિ સે કાલમાસ મેં કાલ કરકે દ્વિતીય વાર મી હસ
રત્નપ્રમાપૃથિવી મેં પલ્પોપમ કે અસંખ્યાતવેં આગ કી સ્થિતિવાલે નરકા-
વાસ મેં નૈરયિકરૂપ સે ઉત્પન્ન હોગા । તથા ચ જિસક્રમ સે અસંજ્ઞી
આદિ જીવ રત્નપ્રમા આદિકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં, ડસી ક્રમ સે યહાં
પર મી ડનકા ઉત્પાદ કહા ગયા હૈ, એસા જાનના ચાહિયે । સો હી
કહા હૈ—‘અસણ્ણી સ્વલુ પઢમં’ ઇત્યાદિ । ‘સે ણં તઓ જાવ ઉવ્વટ્ઠિસા

કરીને તે અસંજ્ઞી જીવોમાં ઉત્પન્ન થશે. “તત્થ વિ ણં સત્થવજ્ઞે જાવ
કિચ્ચા દોચ્ચં ઇમીસે રયણપ્પમાણ પુઢવીણ પલિઓવમસ્સ અસંખેજ્જહમાગટ્ઠિયંસિ
ણરગંસિ નેરહયત્તાણ ઉવવજ્જિહિહિ” તે અસંજ્ઞિભવમાં પણ શસ્ત્ર વડે તેનો
વધ થશે અને ઢાઢની ઉત્પત્તિને લીધે કાળમાસે કાળ કરીને તે બીજી વાર
પણ આ રત્નપ્રમા પૃથ્વીમાં પલ્પોપમના અસંખ્યાતમાં ભાગની સ્થિતિવાળા
નરકાવાસમાં નારક રૂપે ઉત્પન્ન થશે.

જે ક્રમે અસંજ્ઞિ આદિ જીવો રત્નપ્રમા આદિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે,
એજ ક્રમાનુસાર અહીં પણ તેમનો ઉત્પાદ કહેવામાં આવ્યો છે, એવું
સમજવું જોઈએ એજ વાત “અસણ્ણી સ્વલુ પઢમં” ઇત્યાદિ સૂત્ર દ્વારા
વ્યક્ત કરવામાં આવી છે.

‘સેળં તઓ જાવ ઉવ્વટ્ઠિત્તા જાઈં હમાઈં સ્વહયરવિહાણાઈં ભવંતિ’ સ સ્વલુ વિમલ-
વાહનસ્તતઃ—રત્નપ્રભા નરકાત્ યાવત્—અનન્તમ્ ઉદ્વૃત્તય, યાનિ હમાનિ—વક્ષ્ય-
માણાનિ સ્વેચરવિધાનાનિ—સ્વેચરભેદા, ભવન્તિ ‘તં જઠા ચમ્મપક્ખીણં લોમ-
પક્ખીણં સમુગ્ગપક્ખીણં વિચયપક્ખીણં’ તાનિ યથા—ચર્મપક્ષિણામ્—વલ્લુલી પ્રમૃતી-
નામ્, લોમપક્ષિણામ્ હંસપ્રમૃતીનામ્, સમુદ્ગકપક્ષિણામ્—સમુદ્ગકાકારપક્ષવતાં
મનુષ્યક્ષેત્રવહિર્વર્તિનામ્ ઉદ્ડયન કાલેઽપિ સંકુચિતપક્ષવતામ્, વિપતપક્ષિણામ્—
વિસ્તારિતપક્ષવતાં સમયક્ષેત્રવહિર્વર્તિનામ્ इत्यर्थः અન્તિમદ્વયાનાં મનુષ્યક્ષેત્રવહિ-
ર્વર્તિત્વાત્ ‘તેસુ અળેગસયસહસ્સલુતો ઉદાહત્તા ઉદાહત્તા તત્થેવ તત્થેવ
મુજ્જો મુજ્જો પચ્ચાયાહિઈ’ તેપુ પ્રોક્તસ્વેચરેપુ અનેકશતસહસ્સકૃતઃ—અનેક
લક્ષવારમ્ ઉદ્વૃત્તય ઉદ્વૃત્તય—મૃત્વા મૃત્વા તત્રૈવ તત્રૈવ—તેપુ તેપુ ભવેન્નેવ ભૂયો
ભૂયઃ—પૌનઃ પુન્યેત પ્રત્યાયાશ્ચનિ—ઉત્પત્સતે—‘સવ્વત્થ વિ ણં સત્થવજ્જે દાહવક્કં-

જાઈં હમાઈં સ્વહયરવિહાણાઈં ભવંતિ’ વહ વિમલવાહન ઉસ રત્નપ્રભા
પૃથિવી સે નિકલ કર અનન્તર સમય મેં હી, જો યે સ્વેચર કે ભેદ કહે
જાનેવાલે હૈં જૈસે—‘ચમ્મપક્ખીણં, લોમપક્ખીણં, સમુગ્ગપક્ખીણં વિચ-
યપક્ખીણં’ ચર્મપક્ષી—ચમગાદડ વગેરહ લોમપક્ષી હંસ વગેરહ, સમુદ્-
ગકપક્ષી—સમુદ્ગક આકાર કે પક્ષવાલે પક્ષી—જો કિ મનુષ્યક્ષેત્ર સે
વાહર રહતે હૈં ઓર ઉડ્ડને કે સમય મેં ઓ જિનકે પક્ષ સંકુચિત રહા
કરતે હૈં એસે પક્ષી તથા વિતતપક્ષી—વિસ્તારિત પક્ષવાલે પક્ષી—યે ઓ
મનુષ્યક્ષેત્ર સે બાહિર રહતે હૈં—‘તેસુ અળેગસયસહસ્સા લુત્તો ઉદાહત્તા
ઉદાહત્તા તત્થેવ તત્થેવ મુજ્જો ૨ પચ્ચાયાહિઈ’ હન પક્ષિયોં મેં અનેક
લાખવાર મર ૨ કરકે વહીં ૨ પર ઉન્હીં ૨ ભવોં મેં હી—વારંવાર ઉત્પન્ન
હોગા । ‘સવ્વત્થ વિ ણં સત્થવજ્જે દાહવક્કંતો’ કાલમાસે કાલં કિચ્ચા

“ સે ણં તઓ જાવ ઉવ્વટ્ઠિત્તા જાઈં હમાઈં સ્વહયરવિહાણાઈં ભવંતિ ” તે
વિમલવાહનનેા ૭૫ રત્નપ્રભા પૃથ્વીમાથી ઉદ્ગતના કરીને, “ ચમ્મપક્ખીણં,
લોમપક્ખીણં, સમુગ્ગપક્ખીણં વિચયપક્ખીણં ” ચર્મપક્ષી—ચામડચિડિયા વગેરે,
લોમપક્ષી—હંસ વગેરે, સમુદ્ગક પક્ષી—સમુદ્ગક આકારની પાંખોવાળાં પક્ષી,
જેઓ મનુષ્યક્ષેત્રની બહારના ક્ષેત્રોમાં જ રહે છે અને ઉડતી વખતે પણ
તેમની પાંખો સંકુચિત રહે છે, તથા વિતતપક્ષી—વિસ્તારિત પાંખોવાળાં
પક્ષી, આ પક્ષીઓ પણ મનુષ્યક્ષેત્રની બહારજ રહે છે, આ ખેતરના જુદા
જુદા ભેદોમાં “તેસુ અળેગસયસહસ્સલુતો ઉદાહત્તા ઉદાહત્તા તત્થેવ તત્થેવ મુજ્જો ૨
પચ્ચાયાહિઈ” એટલે કે આ પક્ષીઓમાં અનેક લાખ વાર મરી મરીને ફરી
ફરીને એજ ભેદોમાં વારંવાર ઉત્પન્ન થશે. “ સવ્વત્થ વિ ણં સત્થવજ્જે

તીર્થ કાલમાસે કાલં કિંચા જાઈં ઇમાઈં ભુજપરિસપ્પવિહાણાઈં ભવંતિ' સર્વત્રાપિ સ્થાને સ્વલ્પ શસ્ત્રવધ્યઃ સન્ દાહવ્યુત્ક્રાન્ત્યા દાહોત્પત્યા કાલમાસે કાલં કૃત્વા યાનિ ઇમાનિ-વક્ષ્યમાણાનિ ભુજપરિસર્પવિધાનાનિ-ભુજપરિસર્પભેદાઃ ગોધાનકુલાદયો ભવિષ્યન્તિ--'તં જહા ગોહાણં નડલાણં જહા પન્નવણાપણ જાવ જાહગાણં' તથા-ગોધાનામ્, નકુલાનામ્ યથા પ્રજ્ઞાનાપદે-પ્રજ્ઞાપનાયાઃ પ્રથમે પદે इत्यर्थः પ્રતિપાદિતં તથા પ્રતિપત્ત્યમ્, યાવત્-સરટાનાં શલ્યાનામ્ इत्यादि, અન્તિમયાહ-જાહકાનામ્ 'તેસુ અજેગસયસહસ્સસુત્તો સેસં જહા-સ્વહયરાણં' તેષુ ગોધાનકુલાદિષુ અનેકશતસહસ્સકૃત્વં-અનેકલક્ષવારમ્ ઉદ્વૃત્ય ઉદ્વૃત્ય મૃત્વા મૃત્વે-इत्यर्थः, તત્રૈવ તત્રૈવ ભૂયો ભૂયઃ-પૌનઃ પુન્યેન પ્રત્યાવાસ્યતિ ઉત્પત્સ્યતે इत्यभिप्राये-જાહ-શેષં યથા સ્વેચરાણામુક્તં તથા વક્તવ્યમિતિ ભાવઃ । તથોક્તમેવ, 'જાવ કિંચા જાઈં ઇમાઈં ઉરપરિસપ્પવિહાણાઈં ભવંતિ' યાવત્ સ સ્વલ્પ તત્રાપિ-ગોધાન-

જાહ ઇમાઈં ભુજપરિસપ્પવિહાણાઈં ભવંતિ' સર્વ સ્થાનોં મેં શસ્ત્રવધાર્હ હુઆ યહ દાહ કી ઉત્પત્તિ સે કાલમાસ મેં કાલ કરકે જો યે ભુજપરિસર્પ ભેદ હૈં-ગોધા-નકુલ આદિ જૈસા કિ 'ગોહાણં નડલાણં જહા પન્નવણાપણ જાવ જાહગાણં' પ્રજ્ઞાપના કે પ્રથમ પદ મેં કહા ગયા હૈં ઉસી કથન કે અનુસાર-યાવત્-સરટ-શલ્ય આદિ જાહક તક કે જીવોં મેં 'અજેગસયસહસ્સ સુત્તો સેસં જહા-સ્વહયરાણં' અનેક લાસ વાર મર મર કરકે વહીં ૨ પર વાર વાર ઉત્પન્ન હોગા । હસી અભિપ્રાય સે સૂત્રકાર ને 'શેષં યથા સ્વેચરાણામ્' એસા પાઠ કહા હૈં । સો इन स्वचरों के विषय का कथन तो हमने कर ही दिया है । 'जाव किंचा जाई' इमाईं उरपरिस्सप्पविहाणाईं भवन्ति' सो वह इन गोधानकुल

- દાહવક્કંતીર્થ કાલમાસે કાલં કિંચા જાઈં ઇમાઈં ભુજપરિસપ્પવિહાણાઈં ભવંતિ '' સર્વસ્થાનોમાં શસ્ત્ર વડે વધ થવાને કારણે દાહની ઉત્પત્તિથી કાળના અવસરે કાળ કરીને નીચે દર્શાવેલા ભુજપરિસર્પોમાં-કાચિંડા, નોળિયા, આદિ "ગોહાણં નડલાણં જહા પન્નવણાપણ જાવ જાહગાણં" સરડો આદિ બાહક પર્યંતના ભવેમાં-પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના પહેલા પદમાં જે કાચિંડા, નોળિયા આદિ બાહક પર્યંતના ભુજપરિસર્પો કહ્યા છે, તેમાં-"અજેગસયસહસ્સ સુત્તો, સેસં જહા સ્વહયરાણં" અનેક લાખ વાર મરી મરીને એજ ભવેમાં ફરી ફરીને વારંવાર ઉત્પન્ન થશે એટલે કે અહીં ખેચર પક્ષીઓના ભવેમાં ઉત્પત્તિના વિષયમાં જેવું કથન પહેલાં કરવામાં આવ્યું છે, એવું જ કથન ભુજપરિસર્પોમાં પણ તે ભવની ઉત્પત્તિ વિષે સમજવું. "જાવ કિંચા જાઈં ઇમાઈં ઉરપરિસપ્પવિહાણાઈં ભવન્તિ" આ કાચિંડા, નોળિયા આદિના ભવેમાં

કુલાદિભુજપરિસર્પેષુ શસ્ત્રવધ્યઃ સન્ દાહવ્યુત્ક્રાન્ત્યા-દાહોત્પત્યા કાલમાસે કાલં કૃત્વા યાનિ ઇમાનિ-વક્ષ્યમાણાનિ ઉરઃ પરિસર્પત્રિધાનાનિ-સર્પમ્ભૂતિભેદાઃ ભવન્તિ 'તં જહા-અહીળં અયગરાળં આસાલિયાળં, મહોરગાળં' તદ્વથા-અહીનામ્-સામાન્યસર્પાળામ્, અજગરાળામ્, અજગરનામમહા-ભયવિશેષસર્પાળામ્, આશાલિકાનામ્-સર્પવિશેષાળામ્, મહોરગાળામ્-મહાસર્પાળામ્ 'તેષુ અળેગસય-સહસ્સ જાવ ક્રિચ્ચા જાહં ઇમાહં ચઉપ્પયવિહાળાહં ભવંતિ' તેષુ તેષુ-ઉરઃપરિસર્પ-ભેદેષુ અનેકશતમહસ્રકૃતયઃ-અનેકલક્ષણવારમ્, યાવત્ ઉદ્ગૃત્ય ઉદ્ગૃત્ય-મૃત્વા મૃત્વા તત્રૈવ તત્રૈવ ભૂયો ભૂયઃ-વારં વારં પ્રત્યાયાસ્યતિ-ઉત્પત્સ્યતે, તત્રાપિ લલ્લ ઉરઃપરિસર્પભેદેષુ શસ્ત્રવધ્યઃ સન્ દાહવ્યુત્ક્રાન્ત્યા-દાહોત્પત્યા, કાલમાસે કાલં કૃત્વા યાનિ ઇમાનિ-વક્ષ્યમાણાનિ ચતુષ્પદત્રિધાનાનિ-અશ્વમ્ભૂતિપશુભેદાઃ ભવન્તિ 'તં જહા-એગસુરાળં દુસુરાળં ગંડીપયાળં, સળહપયાળં' તદ્વથા-એકસુરા-ળામ્-ઘોટકમ્ભૂતીનામ્, દ્વિસુરાળામ્ ગોમ્હિપમ્ભૂતિપશુનામ્, ગળ્ડીપદા-

આદિ ભુજપરિસર્પો' મેં શસ્ત્રવધ્ય હુઆ દાહ કી ઉત્પત્તિ સે કાલમાસ મેં કાલ કરકે જો યે ઉરઃપરિસર્પ કે ભેદ હૈં જૈસે-'અહીળં અયગરાળં, આસાલિયાળં મહોરગાળં' અહિસર્પ-અજગર, આશાલિકા-સર્પજાતિ કા એક વિશેષ ભેદ, મહોરગ-મહાસર્પ इनके भेदों में 'अणैगसयसहस्रस जाव किच्चा जाहं इमाहं चउप्पयविहाणाहं भवन्ति' અનેક લાખ વાર મર મર વહીં ૨ વારં વારં ઉત્પન્ન હોગા । વહાં પર ઓ વહ શસ્ત્રવધ્ય હોકર દાહ કી ઉત્પત્તિ સે કાલમાસ મેં કાલ કરકે જો યે અશ્વ વગૈરહ પશુ ભેદ હૈં 'તં જહા' જૈસે 'એગસુરાળં, દુસુરાળં, ગંડીપયાળં, સળહપ-યાળં' એક સુરવાલે ઘોડે વગૈરહ, દો સુરવાલે-ગાય ભૈંસ-ઝૂંટ વગૈ-રહ, ગળ્ડીપદવાલે-ગોલાકાર પૈરવાલે હાથી વગૈરહ ઓર સનલ્પદ-

તેનો શસ્ત્ર વડે વધ થશે અને દાહની ઉત્પત્તિથી તે જીવ કાળ કરીને ઉરઃ પરિસર્પોમાં, “અહીળં અયગરાળં આસાલિયાળં મહોરગાળં” એટલે કે સર્પ, અજગર, આશાલિકા (સર્પ જાતિનો એક ખાસ ભેદ), અને મહોરગ (મહાસર્પ) આ ઉરપરિસર્પોના ભેદોમાં “અળેગસયસહસ્ર જાવ ક્રિચ્ચા જાહં ઇમાહં ચઉપ્પયવિહાળાહં ભવંતિ” અનેક લાખ વાર મરી મરીને એજ જીવોમાં ફરી ફરીને વારંવાર ઉત્પન્ન થશે. ત્યાં પશુ તે શસ્ત્ર વડે હણાઈને દાહની ઉત્પત્તિથી કાળનો અવસર આવતા કાળ કરશે, અને આ પશુઓના ભેદોમાં “તં જહા-એગસુરાળં, દુસુરાળં, ગંડીપયાળં, સળહપયાળં” એક ખરીવાળાં-ઘોડા આદિમાં, એ ખરીવાળાં ગાય, ભૈંસ આદિમાં, ગોળાકારના પંજવાળાં-

नाम्-गोलाकारपदानाम् हस्त्युष्ट्रपशुतीनाम्, सजखदानाम्-नखयुक्तपदानाम् सिंहव्याघ्रपशुतीनाम्, 'तेसु अणेगसयसहस्स जाव किच्चा जाइं इमाइं जलयर विहाणाइं भवन्ति' तेषु-गवाश्चपशुतिचतुष्पदेषु अनेकशतहस्त्युष्ट्रः अनेक-लक्षवारम् यावत्-उद्धृत्य उद्धृत्य-मृत्वा मृत्वा तत्रैव तत्रैव भूयो भूयो-वारं वारम्, मत्स्यायाहस्यति-उत्पत्स्यते, तत्रापि खलु चतुष्पदपशुभवेषु शस्त्रवध्यः सन् दाहव्युत्क्रान्त्या-दाहोत्पत्त्या कालमासे कालं कृता यानि इमानि-वक्ष्य-माणानि जलचरविधानानि-मत्स्यपशुति जलचरभेदाः भवन्ति, 'तं जहा-मच्छाणं, कच्छमाणं जाव सुसुमाराणं' तद्यथा-मत्स्यानाम्, कच्छपानाम्, यावत्-ग्राहा-णाम्, मकराणाम्, शिशुमाराणाम्-जलजन्तुविशेषाणाम्, 'तेसु अणेगसयसहस्स-जाव किच्चा जाइं इमाइं चउरिंदियविहाणाइं भवन्ति' तेषु मत्स्यपशुतिजलचरेषु

नखयुक्त पदवाले-सिंह व्याघ्र वगैरह, सो इनके भेदों में 'तेसु अणेग-सयसहस्स जाव किच्चा जाइं इमाइं जलयरविहाणाइं भवन्ति' अनेक लाख बार मर मर करके वहीं २ पर चार बार उत्पन्न होगा । वहां पर भी चतुष्पद पशुभवे में भी वह शस्त्रवध्य हुआ दाह की उत्पत्ति से कालमास में काल कर के जलचर जीवों के जो भेद हैं-तं जहा' जैसे 'मच्छाणं, कच्छमाणं, जाव सुसुमाराणं' मत्स्य, कच्छप, यावत्-ग्राह, मकर, और शिशुमार-सो इनके 'तेसु अणेगसयसह-हस्स जाव किच्चा जाइं इमाइं चउरिंदियविहाणाइं भवन्ति' भेदों में -या इन भेदों में अनेक लाख बार मर मर करके, वहीं २ पर चार बार उत्पन्न होगा । वहां पर भी मत्स्य आदि जलचर जीवों की पर्याय में

ढायी, छः आदिमां, नडोरवाणां पशुयुक्त सिंहे, व्याघ्र वगैरेमां " तेसु अणेगसयसहस्स जाव किच्चा जाइं इमाइं जलयरविहाणाइं भवन्ति " अनेक लाख बार मरी मरीने ओह लवोमां इरी इरीने बार-बार उत्पन्न थशे ते थोपगां पशुना लवोमां पशु ते लवने शस्त्र द्वारा वध थशे, ते कारणे छडनी उत्पत्तिने दीधे काण अवसरे ते लव काण करीने जलयर लवोमां उत्पन्न थशे " तंजहा " ते जलयरोना लेहो नीथे प्रभाणे छे.-" मच्छाणं, कच्छमाणं, जाव सुसुमाराणं " मत्स्य, कायणा, ग्राह, मगर, अने शिशुमार. " तेसु अणेगसयसहस्स जाव किच्चा जाइं इमाइं चउरिंदियविहाणाइं भवन्ति " आ जलयरोना लेहोमां अनेक लाख बार मरी मरीने इरी इरीने ओह लवोमां उत्पन्न थशे. ते जलयर लवोमां पशु शस्त्र वडे ते लवने वध थशे

અનેકશતસહસ્રકૃત્વઃ—અનેકલક્ષવારમ્, યાવત્ ઉદ્વૃત્ય ઉદ્વૃત્ય—મૃત્વા મૃત્વા તત્રૈવ તત્રૈવ ભૂયો ભૂયઃ—વારં વારમ્ પ્રત્યાયાસ્યતિ—ઉત્પત્સ્યતે, તત્રાપિ—મત્સ્યપ્રમૃતિ-જલવરેષુ શસ્ત્રવધ્યઃ સન્ દાહવ્યુત્ક્રાન્ત્યા—કાલમાસે કાલં કૃત્વા યાનિ ઇમાનિ—વક્ષ્યમાણાનિ ચતુરિન્દ્રિયવિધાનાનિ—આન્ધિકપોત્રિકપ્રમૃતિચતુરિન્દ્રિયભેદા ભવન્તિ, 'તં જહા—અંધિયાણં, પોત્તિયાણં જહા પન્નવળાપદે જાવ ગોમયકીડાણં' તથા—અન્ધિકાનામ્, પોત્રિકાનામ્, યથા પ્રજ્ઞાપનાપદે—પ્રજ્ઞાપનાયાઃ પ્રથમપદે इत्यर्थः પ્રતિપાદિતં તથૈવ પ્રતિપત્ત્યન્યમ્, યાવત્—મક્ષિકાનામ્ ગમસિકાનામ્, ગોમયકૃમીનામ્, 'તેસુ અળેગસયસહસ્સ જાવ કિચ્ચા જાઈં ઇમાઈં તેઈંદિયવિહા-ળાઈં ભવંતિ' તેષુ ચતુરિન્દ્રિયભવેષુ અનેકશતસહસ્રકૃત્વઃ—અનેકલક્ષવારમ્, યાવત્—ઉદ્વૃત્ય ઉદ્વૃત્ય—મૃત્વા મૃત્વા તત્રૈવ તત્રૈવ ભૂયો ભૂયો—વારં વારમ્, પ્રત્યા-યાસ્યતિ—ઉત્પત્સ્યતે, તત્રાપિ ચતુરિન્દ્રિયભવેષુ શસ્ત્રવધ્યઃ સન્ દાહવ્યુત્ક્રાન્ત્યા કાલમાસે કાલં કૃત્વા, યાનિ ઇમાનિ—વક્ષ્યમાણાનિ ત્રીન્દ્રિયવિધાનાનિ—ઉવ-ચિતપ્રમૃતિત્રીન્દ્રિયભેદા ભવન્તિ, 'તં જહા—'ઉવચિયાણં જાવ હત્થિસોંડાણં'

મો—શસ્ત્રવધ્ય હુઆ વહ દાહ કી ઉત્પત્તિ સે કાલમાસ મેં કાલ કરકે જો યે ચૌહિન્દ્રિય જીવોં કે ભેદ હૈં—'તં જહા' જૈસે અંધિયાણં, પોત્તિ-યાણં, જહા પન્નવળાપદે જાવ ગોમયકીડાણં' અન્ધિકા, પોત્રિકા તથા પ્રજ્ઞાપના કે પ્રથમપદ મેં કહે અનુસાર યાવત્—મક્ષિકા, ગમસિકા ઓર ગોમયકૃમિ "તેસુ અળેગસયસહસ્સ જાવ કિચ્ચા જાઈં ઇમાઈં તેઈંદિય-વિહાળાઈં ભવંતિ" ઇનમેં અનેક લાખચાર સર ૨ કરકે ચાર ચાર ઉત્પન્ન હોગા। બાદ મેં વહાં પર મો—ચતુરિન્દ્રિય ભવોં મેં મો શસ્ત્રવધાઈં હુઆ વહ દાહ કી ઉત્પત્તિ સે કાલમાસ મેં કાલ કરકે જો યે તેહિન્દ્રિય જીવોં કે ભેદ હૈં। 'તં જહા' જૈસે—'ઉવચિયાણં જાવ હત્થિસોંડાણં' ઉપચિત,

અને દાહની ઉત્પત્તિથી કાળ કરીને તે જીવ ચતુરિન્દ્રિય જીવોના ભેદોમાં ઉત્પન્ન થશે. "તંજહા" જેવાં કે—"અંધિયાણં, પોત્તિયાણં, જહા પન્નવળાપદે જાવ ગોમયકીડાણં" અન્ધિકા, પોત્રિકા અને પ્રજ્ઞાપનાના પ્રથમ પદમાં કહ્યા પ્રમાણેના માખી, ગમસિકા આદિ છાણુના કીડા પર્યન્તના જીવો. "તેસુ અળેગસયસહસ્સ જાવ કિચ્ચા જાઈં ઇમાઈં તેઈંદિયવિહાળાઈં ભવંતિ—તંજહા—ઉવચિયાણં જાવ હત્થિસોંડાણં" તે ચતુરિન્દ્રિયોમાં અનેક લાખ વાર મરી મરીને ફરી ફરીને તેઓ જીવ જીવોમાં ઉત્પન્ન થશે અને તે ચતુરિન્દ્રિય જીવોમાં પણ શાસ્ત્ર વધ્ય થઈને દાહની ઉત્પત્તિથી કાળધર્મ પામીને ઉપચિત, શેડિ-થ્રિક, કુન્થુ, કીડી, હસ્તિશૌંડ આદિ ત્રીન્દ્રિય જીવોમાં ઉત્પન્ન થશે. 'તં જહા'—જેમકે—'ઉવચિયાણં જાવ હત્થિસોંડાણં' ઉપચિત યાવત્ શેડિથ્રિક, કુન્થુ, પિપીલિકા (કીડી) અને હસ્તિશૌંડ "તેસુ અળેગ

તથા-ઉપચિતાનામ્, યાવત્-રોહિણિકાનામ્, કુન્થુનામ્, પિપીલિકાનામ્
હસ્તિશૌણ્ડિકાનામ્ 'તેસુ અણેગ જાવ કિચ્ચા જાઈં' વેદંદિયવિહાણાઈં
ભવંતિ' તેષુ-ઉપચિતપિપીલિકાપ્રમૃતિત્રીન્દ્રિયભવેષુ અનેક યાવત્ શતસહસ્ર
કૃત્વઃ-અનેકલક્ષવારમ્, મૃત્વા મૃત્વા તત્રૈવ-તસ્મિન્નેવ ભવે ભૂયો ભૂયો વારં વારં પ્રત્યા-
યાસ્યતિ-ઉત્પત્સ્યતે, તત્રાપિ-ત્રીન્દ્રિયભવેષુ શસ્ત્રવધ્યઃ સન્ દાહવ્યુત્ક્રાન્ત્યા
કાલમાસે કાલં કૃત્વા યાનિ ઇમાનિ-વક્ષ્યમાણાનિ દ્વીન્દ્રિય વિધાનાનિ-પુલા-
કૃમિપ્રમૃતિ દ્વીન્દ્રિયભેદા ભવન્તિ, 'તં જહા પુલાકિમિયાણં જાવ સમુદલિક્ષાણં'
તથા-પુલાકૃમીણામ્ યાવત્ કુક્ષિકૃમીણામ્ ગણ્ડૂલકાનામ્, ગોલોમાનામ્, સમુ-
દ્રલિક્ષાણામ્ इत्यन्तम्, 'તેસુ અણેગસય જાવ કિચ્ચા જાઈં' ઇમાઈં વણસ્સઈવિહા-
ણાઈં ભવંતિ' તેષુ દ્વીન્દ્રિયેષુ અનેકશત યાવત્ સહસ્રકૃત્વઃ-અનેકલક્ષવારમ્ મૃત્વા
મૃત્વા તત્રૈવ તત્રૈવ ભૂયો ભૂયો-વારં વારં પ્રત્યાયાસ્યતિ-ઉત્પત્સ્યતે, તત્રાપિ ચ
દ્વીન્દ્રિયભવેષુ શસ્ત્રવધ્યઃ સન્ દાહવ્યુત્ક્રાન્ત્યા કાલમાસે કાલં કૃત્વા યાનિ

યાવત્-રોહિણિક, કુન્થુ, પિપીલિકા, હસ્તિશૌણ્ડ સો 'તેસુ અણેગ
જાવ કિચ્ચા જાઈં' ઇમાઈં વેદંદિયવિહાણાઈં ભવંતિ' इनमें अनेक लाख
बार मर मर के वहीं २ पर बार बार उत्पन्न होगा वहां तेइन्द्रिय जीवों
के भव में भी शस्त्रवधार्ह हुआ वह दाह की उत्पत्ति से कालमास में
काल करके जो ये दो इन्द्रिय जीव के भेद हैं 'तं जहा' जैसे-
'पुलाकिमियाणं जव समुदलिक्खाणं' पुलाकृमि यावत्-
कुक्षिकृमि, गण्डूलक, गोलोम और समुद्रलिक्ष 'तेसु अणेगसय
जव किचचा जाईं' इमाईं वणस्सइविहाणाईं भवन्ति' इनमें अनेक
लाख बार मर २ करके वहीं २ पर बार बार उत्पन्न होगा । वहां पर
इन द्वीन्द्रिय भवों में भी वह शस्त्रवधार्ह हुआ दाह की व्युत्क्रान्ति से

જાવ કિચ્ચા જાઈં' ઇમાઈં વેદંદિય-વિહાણાઈં ભવંતિ, તંજહા-પુલાકિમિયાણં
જાવ સમુદલિક્ષાણં" તે ભવોમાં પણ અનેક લાખ વાર મરી મરીને ફરી
ફરીને એજ ત્રીન્દ્રિય ભવોમાં તે જીવ ઉત્પન્ન થશે. તે ભવોમાં પણ શસ્ત્ર-
વધાઈં થઈને ઢાહની ઉત્પત્તિથી તે જીવ કાળધર્મ પામીને પુલાકૃમિ, કુક્ષિ-
કૃમિ, ગંડૂલક, ગોલોમ અને સમુદ્રલિક્ષ નામના દ્વીન્દ્રિય જીવના ભેદોમાં
ઉત્પન્ન થશે "તેસુ અણેગસયસહસ્ર જાવ કિચ્ચા જાઈં' ઇમાઈં વણસ્સઈ વિહા-
ણાઈં ભવંતિ" તે ભવોમાં પણ અનેક લાખ વાર મરી મરીને અને ત્યાં જ
ફરી ફરીને ઉત્પન્ન થઈને તે જીવ શસ્ત્રવધાઈં થઈને ઢાહની ઉત્પત્તિથી કાળને

ઇમાનિ-વૃક્ષમાગાનિ વનસ્પતિનિવાનાનિ-વનસ્પતિભેદાઃ ભવન્તિ 'તં જહા-
રુક્ષાણં ગુચ્છાણં જાવ કુહુણાણં' તથયા-વૃક્ષાણામ્-एकास्थिकबहुबीजकभेदेन
द्विविधानाम् गुच्छानाम्-पुष्पस्तवकानाम्, वृन्ताकीप्रभृतीनाम् यावत्-
गुल्मानां नवमालिकाप्रभृतीनां लतानाम् पद्मलताप्रभृतीनाम्, वल्लीनाम्-
पुष्पफली प्रभृतीनाम्, पर्वकाणाम्-इक्षुप्रभृतीनाम्, तृणानाम्-दर्भकुशादीनाम्,
वलयानाम्-तालतमालादीनाम्, हरिनानाम्-अध्यारोहकतन्दुलीयकादीनाम्,
औषधीनाम्-शालिगोधूमाप्रभृतीनाम्, जलरुहानाम्-कुमुदादीनाम्, कुहुणानाम्-
भूमिस्फोटानाम् 'तेषु अगेगसय जाव पच्चायाइस्सइ' तेषु-वृक्षादिवनस्पति-
भवेषु अनेकशत यावत्-सहस्रकृत्वः-अनेकलक्षवारम् मृत्वा मृत्वा तत्रैव तत्रैव
भूयो भूयः प्रत्यायास्यति-उत्पश्यते 'उत्सन्नं च णं कडुयरुक्खेसु कडुयवल्लीसु
सव्वत्थ वि णं सत्थवज्जे जाव किच्चा जाइं इमाइं वाउक्काइयविहाणाइं भवंति'

ઉત્પત્તિ સે કાલમાસ મેં કાલ કરકે જો યે વનસ્પતિકાયિક જીવ કે
એક હૈં-'તં જહા' જૈતે-'રુક્ષાણં, ગુચ્છા ણં જાવ કુહુણાણં' એકાસ્થિક
બહુબીજક કે એક સે દોનોં પ્રકાર કે વૃક્ષ, ગુચ્છક-પુષ્પસ્તવક, વૃન્તા
કી આદિ, યાવત્-ગુલ્મ, નવમાલિકા આદિ લતાઈ, પદ્મલતાઈ વેલ-
પુષ્પ ફલી આદિ, પર્વક-ઇક્ષુ વગેરહ, તૃણ-દર્ભકુશ આદિ, વલય-તાલ
તમાલ આદિ હરિત-અધ્યારોહક તન્દુલીયક આદિ, ઔષધિ-શાલિ,
ગોધૂમ આદિ, જલરુહ-કુમુદ આદિ એવં કુહુણ-ભૂમિસ્ફોટક આદિ
'તેસુ અગેગસય જાવ પચ્ચયાઈસ્સઈ' સો હનમેં વહ અનેક લાખ વાર
મર ૨ કરકે વહીં ૨ પર ચારચાર ઉત્પન્ન હોગા । 'ઉત્સન્નં ચ ણં કડુ-
યરુક્ખેસુ, કડુયવल्लीસુ સવ્વત્થ વિ ણં સત્થવજ્જે જાવ જાઈં ઇમાઈં
વાઉક્કાઈયવિહાણાઈં ભવંતિ' વહુત કરકે યહ કડુકવૃક્ષોં મેં-નિમ્મા-

અવસરે કાળ કરીને, નીચે દર્શાવેલ વનસ્પતિકાયિક જીવોના ભેદોમાં ઉત્પન્ન થશે. "તં જહા-રુક્ષાણં, ગુચ્છાણં, જાવ કુહુણાણં" એવાં કે વૃક્ષ, ગુચ્છક-
પુષ્પસ્તવક, વૃન્તાકી આદિ, ગુલ્મ, નવમાલિકા આદિ લતાઓ, પદ્મલતાઓ,
પુષ્પફલી આદિ વેલ, પર્વક-શેરડી વગેરે, તૃણ-દર્ભકુશ આદિ, વલય-તાલ,
તમાલ આદિ, હરિત-અધ્યારોહક, તન્દુલીયક (તાંદળાં) આદિ, ઔષધિ-
શાલિ, ગોધૂમ આદિ, જલરુહ-કુમુદ આદિ, અને કુહુણ-ભૂમિસ્ફોટક આદિ.
"તેસુ અગેગસય જાવ પચ્ચયાઈસ્સઈ" તે જીવ તે વનસ્પતિ ભેદોમાં અનેક
લાખ વાર મરીમરીને એજ ભવોમાં ફરીફરીને ઉત્પન્ન થશે. "ઉત્સન્નં ચ
ણં કડુયરુક્ખેસુ, કડુયવल्लीસુ સવ્વત્થ વિ ણં સત્થવજ્જે જાવ વિચ્છા જાઈં
ઇમાઈ વાઉક્કાઈયવિહાણાઈં ભવંતિ" ખાસ કરીને કડુક વૃક્ષોમાં-નિમ્બાદિકોમાં

उत्पन्नं च खलु-बाहुल्येन किल कटुकवृक्षेषु-निम्बादिषु कटुकवल्लीषु-सोम-
लतादिषु उत्पन्नः सन् सर्वत्रापि खलु शस्त्रवध्यः-शस्त्रैर्वधार्हो भूत्वा यावत्-दाह-
व्युत्क्रान्त्या-दाहोत्पत्त्या कालमासे कालं कृत्वा यानि इमानि-वक्ष्यमाणानि
वायुकायिकविधानानि-प्राचीनवातादिभेदाः भवन्ति, 'तं जहा-पाणवायाणं
जाव सुद्धवायाणं' तद्यथा-प्राचीवातानाम्-पूर्ववातानाम्, यावत्-प्रतीचीवाता-
नाम्, दक्षिणवातानाम्, उदीचीवातानाम् इत्यादि रीत्या शुद्धवातानाम्-मन्दस्ति-
मितनाथानाम् 'तेषु अणेगसयसहस्र जाव किञ्चा जाइं इमाइं तेउकाइयविहा-
णाइं भवंति' तेषु-प्राचीवातादिवायुकायिकभवेषु अनेकशतसहस्रकृत्वः अनेक-
लक्षवारम् मृत्वा मृत्वा तत्रैव तत्रैव भूयो भूयः प्रत्यायास्यति-उत्पत्स्यते, तत्रापि
खलु-प्राचीवातादिवायुकायिकभवेषु शस्त्रवध्यः सन् दाहव्युत्क्रान्त्या-दाहोत्पत्त्या
कालमासे कालं कृत्वा यानि इमानि-वक्ष्यमाणानि, तेजःकायिकविधानानि-
अङ्गारप्रभृतितेजःकायिकभेदा भवन्ति, 'तं जहा-इंगालाणं जाव सूरकंतमणि-

दिकों में और कटुक बलियों में-सोमलता आदि बेलों में उत्पन्न होगा
सर्वत्र शस्त्रों द्वारा यधार्ह होकर यावत्-दाहकी उत्पत्ति से कालमास
में कालकर जो ये वायुकायिक के भेद हैं-'तं जहा' जैसे-कि 'पाण-
वायाणं, जाव सुद्धवायाणं' प्रतीचीवात, दक्षिणवात, उदीचीवात और
शुद्धवात-मन्द स्तिमित वायु से 'तेषु अणेगसयसहस्र जाव किञ्चा
जाइं इमाइं तेउकाइयविहाणाइं भवंति' इन वात भेदों में अनेक लाख
बार मर मर कर यहीं २ बार २ उत्पन्न होगा । वह प्राचीवातादि वायु-
कायिक भवों में शस्त्रवध्य होना हुआ दाह की उत्पत्ति से कालमास
में काल कर जो ये तेजस्कायिक के भेद हैं 'तं जहा' जैसे कि 'इंगाला-
लाणं जाव सूरकंतमणिनिस्सियाणं' अङ्गार, यावत्-अग्निसंबद्धस्वरूप

अने सोमलता आदि कटुक वेदों में ते अधिक बार उत्पन्न थसे ते लवों में
पणु ते एव शस्त्रवध्य थधने दाहनी उत्पत्तिथी काणने अवसरे काणधर्म
पाभीने वायुकायिकोंना नीयेना लेदोमां उत्पन्न थसे. " तंजहा " जेवां के-
" पाणवायाणं, जाव सुद्धवायाणं " प्रतीचीवात (पूर्ववात), दक्षिणवात,
उदीचीवात (उत्तरवात) अने शुद्धवात-मंद स्तिमितवायुं, आ वायुकायिक
लेदोमां ते एव उत्पन्न थसे. " तेषु अणेगसयसहस्र जाव किञ्चा जाइं इमाइं
तेउकाइयविहाणाइं भवंति " आ वायुकायिक लेदोमां ते एव बारंवार भरीने
अने लवों में इरी इरीने उत्पन्न थसे ते प्राचीवातादि वायुकायिक लवों में
शस्त्रवध्य थधने दाहउत्पत्तिथी काणने अवसरे काण करीने ते एव - आ

નિશ્ચિસયાણં' તથા-અક્ષારાણાં યાવત્-જ્વાલાનામ્ અનલસમ્બદ્ધસ્વરૂપાણામ્, સુમુરુણામ્, -તુષારો મસ્ટગાગ્નિરૂપાણામ્ અર્ચિવામ્-અગ્નિસંબદ્ધજ્વાલાનામ્, ઇત્યાદિ રીત્યા સૂર્યકાન્તમણિનિશ્ચિતાનામ્ 'તેસુ અળેગસયસહસ્સ જાવ કિચ્ચા જાઈં' આઝકાઈયવિહાણાઈં ભવંતિ' તેષુ-અક્ષારાદિતેજઃકાયિકેષુ અનેક-શતસહસ્રકૃત્વઃ-અનેકલક્ષવારમ્ મૃત્વા મૃત્વા તત્રૈવ તત્રૈવ ભૂયો ભૂયઃ પ્રત્યાયા-સ્યતિ-ઉત્પત્સ્યતિ, તત્રાપિ-અક્ષારાદિતેજઃકાયિકેષુ શસ્ત્રવધ્યઃ સન્ દાહ વ્યુત્ક્રાન્ત્યા-દાહોત્પત્યા કાલમાસે કાલં કૃત્વા યાનિ ઇમાનિ-વક્ષ્યમાણાનિ અપ્કાયિકવિધાનાનિ-આવશ્યાયપ્રમૃન્યપ્કાયિકભેદા ભવન્તિ, 'તં જહા-ઉસ્સાણં જાવ સ્વાતોદગાણં' તથા-આવશ્યાયાનામ્-ઓસપદવાચ્યાનામ્ રાત્રિ-જલાનામ્, યાવત્-હિમાનામ્, મિહિકાનામ્, સ્વાતોદકાનામ્-સ્વાતાથાં ભૂમૌ યાનિ ઉદ્કાનિ તાનિ સ્વાતોદકાનિ તેષામ્ 'તેષુ-અળેગસયસહસ્સ જાવ પચ્ચા-યાઈસસઈ' તેષુ આવશ્યાયાપ્કાયિકેષુ અનેકશતસહસ્રકૃત્વઃ-અનેકલક્ષવારમ્ મૃત્વા મૃત્વા તત્રૈવ તત્રૈવ ભૂયો ભૂયઃ પ્રત્યાયાસ્યતિ-ઉત્પત્સ્યતે 'ઉસ્સણં ચ ણં સ્વારો

જ્વાલાઈં તુષાદિકી મરી હુઈં સી જ્વાલાઈં અગ્નિસંબદ્ધજ્વાલાઈં, સૂર્ય-કાન્તમણિ સે નિકલતી હુઈં જ્વાલાઈં સો 'તેસુ અળેગસયસહસ્સ જાવ કિચ્ચા જાઈં' આઝકાઈયવિહાણાઈં ભવંતિ' હન અગ્નિકા-યિક અવોં મેં અનેક લાખ વાર મર મર કર વહીં ૨ ચાર ૨ ઉત્પન્ન હોગા । વહ વહાં પર મી શસ્ત્રવધ્ય હોના હુમા દાહ કી ઉત્પત્તિ સે કાલમાસ મેં કાલ કરકે જો યે અપ્કાયિક કે ભેદ હૈં । 'તં જહા' જૈસે કિ-ઉસ્સાણં જાવ સ્વાતોદગાણં ઓસજલ-રાત્રિજલ, યાવત્-હિમ, મિહિકા, સ્વાઈં કા જક, 'તેસુ અળેગસયસહસ્સ જાવ પચ્ચાયાઈસસઈ'

તેજ્ઞકાયિક ભેદોમાં ઉત્પન્ન થશે “તંજહા-ઈંગાલાણં જાવ સૂરકંતમણિનિશ્ચિ-યાણં” જેવાં કે-અંગાર, અગ્નિની જવાળાઓ, તુષાદિનો ભારેલો અગ્નિ, અને સૂર્યકાન્ત મણિમાંથી નીકળતી જવાળાઓ. “તેસુ અળેગસયસહસ્સ જાવ કિચ્ચા જાઈં આઝકાઈયવિહાણાઈં ભવંતિ” આ અગ્નિકાયિક ભવોમાં અનેક લાખ વાર મરી મરીને તે જીવ ફરી ફરીને તે ભવોમાં જ ઉત્પન્ન થશે. તે અગ્નિકાયિક ભવોમાં પણ તે જીવ શસ્ત્રવધ્ય થઈને દાહઉત્પત્તિથી કાળનો અવસર આવતા કાળ કરીને આ જે અપ્કાયિકના ભેદો છે તેમાં ઉત્પન્ન થશે-“તંજહા-ઉસ્સાણં જાવ સ્વાતોદગાણં” ઝાકળ, હિમ, ધુમ્મસ, અને આઈંતુ જળ “તેસુ અળેગસયસહસ્સ જાવ પચ્ચાયાઈસસઈ” આ અપ્કાયિક ભવોમાં પણ અનેક લાખ વાર મરી મરીને તે જીવ ફરી ફરીને એજ ભવોમાં

દણ્ડુ લ્હાતોદણ્ડુ' ઉસ્તન્નં ચ લ્હલુ વાહુલ્યેન પુનઃ ક્ષારોદકેષુ લ્હાતોદકેષુ ઉત્પન્નઃ સન્ 'સન્વત્થ વિ ણં સત્થવજ્ઞે જાવ કિચ્ચા જાઈં' હમાઈં પુઢવિક્કાહય-વિહાળાઈં મવંતિ' સર્વત્રાપિ લ્હલુ શસ્ત્રવધ્યઃ સન્ યાવત્ દાહવ્વપુત્ત્તાલ્લયા, કાલ-માસે કાતં કૃત્વા યાનિ હમાનિ-ત્થયમાળાનિ પૃથિવીકાયિકવિધાનાનિ-મૃત્તિકાશર્કરાદિપૃથિવીકાયિકભેદા મવન્તિ, 'તં જહા-પુઢવીણં સકરાણં જાવ સૂરકંતાણં તથથા-પૃથિવીતાં મૃત્તિકાનામ્ શર્કરાણામ્-મસ્તરકળાનામ્, યાવત્-વાલુકાનામ્, ઉપલાનામ્, સૂર્યાકાન્તાનામ્-મણિવિશેષાણામ્ 'તેસુ અળેગસય જાવ પન્ચાયાહિઈ' તેપુ-મૃત્તિકાદિપૃથિવીકાયિકેષુ અનૈકશતસહસ્રકૃત્ત્વઃ-અનૈકલક્ષવારમ્ મૃત્વા મૃત્વા તત્તૈવ તત્તૈવ ભૂગો ભૂયઃ પ્રત્યાયાસ્યતિ-ઉત્પત્સ્યતે 'ઉસ્સણં ચ ણં લ્હલ્લાયરપુઢવિક્કાહણ્ડુ' ઉસ્તન્નં ચ લ્હલુ વાહુલ્યેન પુનઃ લ્હલ્લાદર-

સો હનમ્નેં અનૈક લાલ્હ વાર મર મર કે વહીં ૨ પર વાર વાર ઉત્પન્ન હોગા 'ઉસ્સણં ચ ણં લ્હલ્લાયરપુઢુ લ્હાતોદણ્ડુ' વિશેષકરકે યહ લ્હલ્લારેપાની મ્નેં ઓર લ્હાઈં કે પાની મ્નેં ઉત્પન્ન હોગા । 'સન્વત્થ વિ ણં સત્થવજ્ઞે જાવ કિચ્ચા જાઈં' હમાઈં પુઢવિક્કાહયવિહાળાઈં મવંતિ' હન અપ્પકાયિક મવોં મ્નેં ઉત્પન્ન હુઆ વહ સર્વત્ર શસ્ત્રવધ્ય હોકર દાહ કી ઉત્પત્તિ સે કાલ માસ મ્નેં કાલ કરકે જો યે પૃથિવીકાયિક કે ભેદ હૈં જૈસે કિ- 'પુઢવીણં, સકરાણં જાવ સૂરકંતાણં' પૃથિવી-મૃત્તિકા, શર્કરા-મસ્તરલ્હણ્ડકળ, યાવત્ વાલુકા થૂલી, ઉપલ-પાવાળ, સૂર્યાકાન્ત-મણિવિશેષ, 'તેસુ અળેગસયસહસ્ર જાવ પન્ચાયાહિઈ' સો હન પૃથિવીકાયિક મવોં મ્નેં અનૈક લાલ્હ વાર મર મર કરકે વહીં ૨ પર વાર વાર ઉત્પન્ન હોગા । 'ઉસ્સણં ચ લ્હલ્લાયરપુઢવિક્કાહણ્ડુ' વિશેષકર યહ લ્હલ્લા વાદર પૃથિવી-

વારંવાર ઉત્પન્ન થશે. 'ઉસ્સણં ચ ણં લ્હલ્લાયરપુઢુ લ્હાતોદણ્ડુ' ખાસ કરીને તે ખારા પાણીમાં અને ખાઈના પાણીમાં ઉત્પન્ન થશે. " સન્વત્થ વિ ણં સત્થવજ્ઞે જાવ કિચ્ચા જાઈં હમાઈં પુઢવિક્કાહયવિહાળાઈં મવંતિ " આ અપ્પકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થયેલો તે હવ સર્વ સ્થાનોમાં શસ્ત્રવધ્ય થઈને દાહની ઉત્પત્તિથી કાળનો અવસર આવતા કાળ કરીને આ જે પૃથ્વીકાયિકના લેલો છે, તેમાં ઉત્પન્ન થશે. "તંજહા" જેવાં કે- "પુઢવીણં, સકગળં, જાવ સૂરકંતાણં" પૃથ્વી-માટી, શર્કરા-મસ્તર ખંડ કણ, વાલુકા, ધૂળ, ઉપલ-પાવાળ, સૂર્યાકાન્ત મણિવિશેષ. " તેસુ અળેગસયસહસ્ર જાવ પન્ચાયાહિઈ " ઉપરુક્ત પૃથ્વીકાયિક લેલોમાં અનૈક લાખ વાર મરી મરીને તે હવ ફરી ફરીને એજ લેલોનાં વારંવાર ઉત્પન્ન થશે. "ઉસ્સણં ચ લ્હલ્લાયરપુઢવિક્કાહણ્ડુ " ખાસ કરીને તે ખર ખાદર-પૃથ્વી-

पृथिवीकायिकेषु उत्पत्स्यते इति भावः, 'सर्व्वतथ वि णं सत्थवज्जे जाव किच्चा रायगिहे नयरे बहिं खरियत्ताए उववज्जिहिइ' सर्व्वत्रापि खलु शस्त्रवध्यः—शस्त्र-
वैधार्हः सन् यावत् दाहव्युत्क्रान्त्या—दाहोत्पत्त्या कालमासे कालं कृत्वा राजगृहे
नगरे बहिःप्रदेशे वेद्यात्वेन नगरवर्हिर्वर्त्ति वेद्यात्वेन उत्पत्स्यते, 'तत्थ वि णं
सत्थवज्जे जाव किच्चा दुच्चंपि रायगिहे नगरे अंतो खरियत्ताए उववज्जि-
हिइ' तत्रापि खलु—राजगृहनगरवर्हिर्वर्त्तिवेद्याभवे शस्त्रवध्यः सन् यावत्—
दाहव्युत्क्रान्त्या—दाहोत्पत्त्या कालमासे कालं कृत्वा द्वितीयमपि वारम् राज-
गृहे नगरे अन्तःवेद्यात्वेन नगरान्तर्वर्त्तिवेद्यात्वेन उत्पत्स्यते ॥ सू० २२ ॥

मूलम्—'तत्थ वि णं सत्थवज्जे जाव किच्चा इहेव जंबुदीवे
दीवे भारहेवासे विंझगिरिपायमूले बेभेले सन्निवेसे माहणकुलंसि
दारियत्ताए पच्चायाहिइ । तए णं तं दारियं अम्मापियरो
उम्मुक्कवालभावं जोव्वणगमणुत्तं पडिरूवणं सुक्केणं पडि-
रूविणं विणणं पडिरूवियस्स भत्तारस्स भारियत्ताए दल-

कायिकों में उत्पन्न होगा । 'सर्व्वतथ वि णं सत्थवज्जे जाव किच्चा-
रायगिहे नयरे बहिं खरियत्ताए उववज्जिहिइ' यहां पर भी यह शस्त्र-
वध्य होना हुआ यावत् दाह की व्युत्क्रान्ति से कालमास में काल करके
राजगृह नगर में उसके बहिः प्रदेश में वेद्या के रूप से उत्पन्न होगा ।
'तत्थ वि णं सत्थवज्जे जाव किच्चा दोच्चंपि रायगिहे नयरे अंतो खरि-
यत्ताए उववज्जिहिइ' उसस्थिति में भी यह शस्त्रों से वध्य होता हुआ
दाह की उत्पत्ति से कालमास में काल करके द्वितीयवार भी यह उसी
राजगृह नगर में भीतर में वेद्यारूप से उत्पन्न होगा ॥ सू० २२ ॥

कायिकों में उत्पन्न थरे. " सर्व्वतथ वि णं सत्थवज्जे जाव किच्चा रायगिहे नयरे
बहिं खरियत्ताए उववज्जिहिइ " आ पृथ्वीकायिक अवस्था में ते एव शस्त्रवध्य
थरने दाहनीउत्पत्तिथी काणने अवसर आवता काण करीने राजगृह नगरनी
भंडारना प्रदेशमां वेद्याइये उत्पन्न थरे. " तत्थ वि णं सत्थवज्जे जाव किच्चा
दोच्चंपि रायगिहे नयरे अंतो खरियत्ताए उववज्जिहिइ " ते वेद्याना अवस्थां पणु
ते एव शस्त्रो वडे वध्य थरने दाहनी उत्पत्तिथी काणने अवसर आवता
काणधर्म पाभीने भीए वार पणु ओए राजगृह नगरमां वेद्या इये
उत्पन्न थरे. ॥सू०२२॥

इस्संति, सा णं तस्स भारिया भविस्सइ इट्ठा कंता जाव अणु-
मया भंडकरंडगसमाणा तेल्लकेला इव सुसंगोविया चेलपेडा
इव सुसंपरिग्गहिया रयणकरंडओविव सुसारब्बियया सुसंगोविया
मा णं सीयं मा णं उण्हं जाव परिसहोवसग्गा फुसंतु । तए णं
सा दारिया अन्नया कयाइ गुब्बिणी ससुरकुलाओ कुलघरं
निजमाणी अंतरा दवग्गिजालाभिहया कालमासे कालं किच्चा
दाहिणिल्लेसु अग्गिकुमारेसु देवेसु देवत्ताए उववज्जिहिइ, से णं
तओहिंतो अणंतरं उव्वट्ठित्ता माणुस्सं विग्गहं लभिहिइ, लभित्ता
केवलं बोहिं बुज्झिहिइ, बुज्झित्ता मुंडे भवित्ता आगाराओ अण-
गारियं पव्वहिइ, तत्थ वि य णं विराहियसामन्ने कालमासे
कालं किच्चा दाहिणिल्लेसु असुरकुमारेसु देवेसु देवत्ताए उव-
वज्जिहिइ, से णं तओहिंतो जाव उव्वट्ठित्ता माणुस्सं विग्गहं
तं चेव जाव तत्थ वि णं विराहियसामन्ने कालमासे कालं
किच्चा दाहिणिल्लेसु नागकुमारेसु देवेसु देवत्ताए उववज्जिहिइ,
से णं तओहिंतो अणंतरं एवं एएणं अभिलावेणं दाहिणिल्लेणं
सुवन्नकुमारेसु एवं विज्जुकुमारेसु एवं अग्गिकुमारवज्जं जाव
दाहिणिल्लेसु थणियकुमारेसु से णं तओ जाव उव्वट्ठित्ता माणुस्सं
विग्गहं लभिहिइ, जाव विराहियसामन्ने जोइसिएसु देवेसु उव-
वज्जिहिइ, से णं तओ अणंतरं चयं चइत्ता माणुस्सं विग्गहं
लभिहिइ जाव अविराहियसामन्ने कालमासे कालं किच्चा
सोहम्मं कप्पे देवत्ताए उववज्जिहिइ, से णं तओहिंतो अणंतरं

चयं चइत्ता माणुस्सं विग्गहं लभिहिइ, केवलं बोहिं बुज्झिहिइ,
तत्थ वि णं अविराहियसामन्ने कालमासे कालं किच्चा सणं-
कुमारे कप्पे देवत्ताए उववज्झिहिइ, से णं तओहिंतो एवं जहा
सणंकुमारे तहा बंभलोए महासुक्के आणए, आरणे, से णं तओ
जाव अविराहियसामन्ने कालमासे कालं किच्चा सव्वट्ठसिद्धे
महाविमाणे देवत्ताए उववज्झिहिइ, से णं तओहिंतो अणंतरं
चयं चइत्ता महाविदेहे वासे जाइं इमाइं कुलाइं भवंति—अट्ठाइं
जाव अपरिभूयाइं, तहप्पगारेसु कुलेसु पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ,
एवं जहा उववाइए दढप्पइन्नवत्तव्वया सैव वत्तव्वया निरवसेसा
भाणियव्वा जाव केवलवरनाणदंसणे समुप्पज्झिहिइ, तए णं
से दढप्पइन्ने केवली अप्पणो तीयद्धं आभोएहिइ, अप्पणो
तीयद्धं आभोइत्ता समणे निग्गंथे सदावेहिइ, सदावित्ता एवं
वदिहिइ—एवं खलु अहं अज्जो ! इओ चिरातीयाए अट्ठाए
गोसाले नामं मंखलिपुत्ते होत्था, समणघायए जाव छउमत्थे
चेव कालगए तम्मूलगं च णं अहं अज्जो ! अणादीयं अणवद्गं
दीहमद्धं चाउरंतसंसारकंतारं अणुपरियट्ठिए, तं मा णं
अज्जो ! तुब्भं कोइ भवउ आयरियं पडिणीए उवज्झाय पडि-
णीए आयरियउवज्झायाणं अयसकारए अवण्णकारए अकि-
त्तिकारए, आ णं सेऽवि एवं चेव अणादीयं अणवद्गं जाव
संसारकंतारं अणुपरियट्ठिहिइ, जहा णं अहं । तए णं ते समणा
निग्गंथा दढप्पइन्नस्स केवलस्स अंतियं एयमद्धं सोच्चा निसम्म

भीया तथा तसिया संसारभउविग्गा दढप्पइन्नं केवल्लि
वंदिहिंइ । वंदित्ता तस्स ठाणस्स आलोइहिंति निंदिहिंति जाव
पडिवज्जिहिंति । तए णं से दढप्पइन्ने केवली बहूइं वासाइं
केवलिपरियागं पाउणिहिइ, पाउणित्ता अप्पण्णो आउसेसं
जाणित्ता भत्तं पच्चक्खाहिइ, एवं जहा उववाइए जाव सव्व-
दुक्खाणमत्तं काहिइ, सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति जाव विहरइ । तेय-
निसग्गो सम्मत्तो, समत्तं च पन्नरसमं सयं एक्कसरयं ॥सू० २३॥

छाया—तत्रापि खलु शस्त्रवध्यो यावत् कृत्वा इदं जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे
विन्ध्यगिरिपादमूले विभेले सन्निवेशे ब्राह्मणकुले दारिकतया श्रत्यायास्यति,
ततः खलु तां दारिकाम् अम्बापितरौ उन्मुक्तबालमावां यौवनकमनुमाप्तां प्रतिरूप-
केण शुक्लेन, प्रतिरूपकेण विनयेन प्रतिरूपकस्य भर्तुर्भार्यात्वेन दास्यतः । सा
खलु तस्य भार्या भविष्यति इष्टा कान्ता, यावत् अनुमता भाण्डकरण्डक-
समाना तैलकेला इव सुसंगोपिता चैलपेटा इव सुसंपरिगृहीता रत्नकरण्डक इव
सुसंरक्षिता सुसंगोपिता, मा खलु शीतं मा खलु उष्णं यावत् परिहोपसर्गाः
स्पृशन्तु । ततः खलु सा दारिका अन्यदा कदाचित् गुर्विणी श्वशुरकुलात् कुलगृहं
नीयमाना अन्तरा दावाग्नि ज्वालाभिहता कालमासे कालं कृत्वा दाक्षिणात्येषु
अग्निकुमारेषु देवेषु देवतया उपपत्स्यते, स खलु तेभ्यः अनन्तरम् उद्ग्रथ्य मानु-
ष्यकं विग्रहं लप्स्यते, लब्ध्वा केवलां बोधिं भोत्स्यते, बुद्ध्वा मुण्डो भूत्वा अगा-
रात् अनगारितां प्रव्रजिष्यति, तत्रापि च खलु विराधितश्रामण्यः कालमासे
कालं कृत्वा दाक्षिणात्येषु असुरकुमारेषु देवेषु देवतया उपपत्स्यते, स खलु
तेभ्यो यावत् उद्ग्रथ्य मानुष्यकं विग्रहं तदेव यावत् तत्रापि खलु विराधित-
श्रामण्यः कालमासे कालं कृत्वा दाक्षिणात्येषु नागकुमारेषु देवेषु देवतया उप-
पत्स्यते । स खलु तेभ्योऽनन्तरम् एवम् एतेन अभिलापेन दाक्षिणात्येषु सुवर्ण-
कुमारेषु एवं विद्युत्कुमारेषु एवम् अग्निकुमारवर्जम् यावत् दाक्षिणात्येषु स्तनित-
कुमारेषु, स खलु ततो यावद् उद्ग्रथ्य मानुष्यकं विग्रहं लप्स्यते, यावत् विराधित-
श्रामण्यो ज्योतिषिकेषु देवेषु उपपत्स्यते । स खलु ततोऽनन्तरं चयं त्यक्त्वा
मानुष्यकं विग्रहं लप्स्यते यावत् अविराधितश्रामण्यः कालमासे कालं कृत्वा
सौधर्मे कल्पे देवतया उपपत्स्यते, स खलु तेभ्योऽनन्तरं चयं त्यक्त्वा मानुष्यकं

विग्रहं लप्स्यते, केवलां बोधिं भोत्स्यते, तत्रापि खलु अविराधितश्रामण्यः काल-
मासे कालं कृत्वा सनत्कुमारे कल्पे देवतया उपपत्स्यते, स खलु तेभ्य एवं यथा
सनत्कुमारे तथा ब्रह्मलोके महाशुके आनते आरणे, स खलु ततो यावत् अवि-
राधितश्रामण्यः कालमासे कालं कृत्वा सर्वार्थसिद्धे महाविमाने देवतया उप-
पत्स्यते । स खलु तेभ्योऽनन्तरं चयं त्यक्त्वा महाविदेहे वर्षे यानि इमानि
कुलानि भवन्ति-आढ्यानि यावत् अपरिभूतानि, तथा प्रकारेषु कुलेषु पुत्रत्वेन
प्रत्यायास्यति, एवं यथा औपपातिके दृढप्रतिज्ञवक्तव्यता सैववक्तव्यता निरवशेषा
भणितव्या, यावत् केवलप्रज्ञानदर्शनं समुत्पत्स्यते । ततः खलु स दृढप्रतिज्ञः
केवली आत्मनोऽतीताद्वाम् आभोगयिष्यति, आभोग्य श्रमणान् निर्ग्रन्थान् शब्द-
यिष्यति, शब्दयित्वा एवं वदिष्यति-एवं खलु अहम् आर्याः । इतश्चिरातीतायाम्
अद्यायं गोशालो नाम मङ्गलिपुत्रः अभवम्, श्रमणघातको यावत् छद्मस्थ एव
कालगतः, तन्मूलकं च खलु अहम् आर्याः । अनादिकम् अनवदग्रम् दीर्घाध्वानं
चातुरन्तसंसारकान्तारम् अनुपर्यटितः, तत् मा खलु आर्याः । युष्माकं कोऽपि
भवतु आचार्यप्रत्यनीकः, उपाध्यायप्रत्यनीकः, आचार्योपाध्यायानाम् अय-
शस्कारकः, अवर्णकारकः अकीर्तिकारकः, मा खलु सोऽपि एवमेव अनादिकम्
अनवदग्रम् यावत् संसारकान्तारम् अनुपर्यटिष्यति यथा खलु अहम् । ततः खलु
ते श्रमणाः निर्ग्रन्था दृढप्रतिज्ञस्य केवलिनः अन्तिकम् एतमर्थं श्रुत्वा निशम्य
भीताः, त्रस्ताः, त्रासिताः, संसारमयोद्विग्नाः दृढप्रतिज्ञं केवलिनम् वन्दिष्यन्ति,
वन्दित्वा तस्य स्थानस्य आज्ञोचयिष्यन्ति, निन्दिष्यन्ति यावत् प्रतिपत्स्यन्ते ।
ततः खलु स दृढप्रतिज्ञः केवली बहूनि वर्षाणि केवलिपर्यायं पालयिष्यति, पाल-
यित्वा आत्मनः आयुःशेषं ज्ञात्वा भक्तं प्रत्याख्यास्यति, एवं यथा औपपातिके
यावत् सर्वदुःखानामन्तं करिष्यति । तदेवं भदन्त ! तदेवं भदन्त ! इति
यावद् विहरति ॥ सू० २३ ॥

तेजो निसर्गः समाप्तः ॥ समाप्तं च पञ्चदशं शतकम् एकसरकम् ॥

टीका-पुनरप्याह-‘तत्थ वि णं’ इत्यादि । ‘तत्थ वि णं सत्थवज्जे जाव किच्चा
इहेव जंबुदीवे दीवे भारहे वासे विंझगिरिपायमूले वेभेले संनिवेसे माहण-

‘तत्थ वि णं सत्थवज्जे जाव किच्चा इहेव जंबुदीवे दीवे’ इत्यादि ।

टीकार्थ-‘तत्थ वि णं सत्थवज्जे जाव किच्चा इहेव जंबुदीवे दीवे
भारहे वासे विंझगिरिपायमूले वेभेले संनिवेसे माहणकुलंसि दारियत्ताए

“तत्थ वि णं सत्थवज्जे जाव किच्चा इहेव जंबुदीवे दीवे” इत्यादि—

टीकार्थ—तत्थ वि णं सत्थवज्जे जाव किच्चा इहेव जंबुदीवे दीवे भारहे-
वासे विंझगिरिपायमूले वेभेले संनिवेसे माहणकुलसि दारियत्ताए पचायाहिइ ”

कुलंसि दारियत्ताए पञ्चायाहिइ' तत्रापि खलु-राजगृहनगरान्तर्वर्तिवेश्याभवे
अपि शस्त्रवध्यः सती यावत्-दाहव्युत्क्रान्त्या-दाहपीडोत्पत्त्या कालमासे कालं
कृत्वा, इहैव-अस्मिन्नेव जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे विन्ध्यगिरिपादमूले-
विन्ध्याचलोपत्यकायाम्, विभेले नास्मि सन्निवेशे-उपनगरे, ब्राह्मणकुले
दारिकतया-कन्यकात्वेन प्रत्यायास्यति-उत्पत्स्यते, 'तए णं तं दारियं
अम्मापियरो उम्मुक्कवालभावं जोव्वणगमणुप्पत्तं' ततः खलु तां दारिकाम्-
वालिकाम् अम्मापितरौ-मातापितरौ उन्मुक्कवालभावम्-परित्यक्तवाल्या-
वस्थाम्, यौवनकमनुभाप्ताम् 'पडिरुवणं सुक्केणं पडिरुवणं विण-
णं पडिरुवियस्स भत्तारस्स भारियत्ताए दलइस्संति' प्रतिरूपकेण
योग्येन समुचितेनेत्यर्थः, शुल्केन-द्रव्येण, प्रतिरूपकेण-योग्येन, विनयेन, प्रति-
रूपकस्य-अनुरूपस्य, भर्तुः भार्यात्वेन दास्यतः 'सा णं तस्स भारिया भविस्सइ

पञ्चायाहिइ' राजगृह नगर के भीतर वेश्यारूप से उत्पन्न होने के भव
में भी वह विमलदाहन शस्त्रवधार्ह होता हुआ दाह की पीडोत्पत्ति से
कालमास में मर करके इसी जंबूद्वीप नामके द्वीप में भरतवर्ष में
विन्ध्यगिरि के पादमूल में-विन्ध्याचल की तलहटी में विभेल नामके
उपनगर में ब्राह्मणकुल में कन्यारूप से उत्पन्न होगा। 'तए णं तं
दारियं अम्मापियरो उम्मुक्कवालभावं जोव्वणगमणुप्पत्तं' इसके बाद
जब उसके माता उस बालिका को बाल्यकालके परित्याग से यौवन
अवस्था में प्राप्त हुई देखेंगे तब वे 'पडिरुवणं सुक्केणं पडिरुवणं
विणणं पडिरुवियस्स भत्तारस्स भारियत्ताए दलइस्संति'
उसे प्रतिरूपक-योग्य-समुचित शुल्कप्रदान करने के साथ २ प्रति-
रूपक योग्य विनयपूर्वक प्रतिरूपक-अनुरूप भर्ता के लिये भार्यारूप

राजगृह नगरनी वेस्या इये उत्पन्न थयेला ते विमलवाहननो एव शस्त्रवधाहं
थधने दाहनीउत्पत्तिथी काणनो अवसर आपता काण करीने, आ ज'बूद्वीप
नामना द्वीपमां भरतवर्षमां विन्ध्यगिरिनी तणेटीमां आवेला जेलेला नामना
उपनगरमां ब्राह्मणकुलमां कन्या इये उत्पन्न थशे, "तए णं तं दारियं अम्मा-
पियरो उम्मुक्कवालभावं जोव्वणगमणुप्पत्तं" न्यारे ते बालिकाना मातापिताने
जेवुं दागशे के आ कन्या बाल्यावस्था पार करीने यौवनावस्थाजे आवी
पडोंथी छे, त्यारे तेजे "पडिरुवणं सुक्केणं पडिरुवणं विणणं पडिरु-
वियस्स भत्तारस्स भारियत्ताए दलइस्संति" तेने योग्य करियावर करीने, योग्य
पति साथे परब्यावशे-जेदवे के योग्य पुइपनी भार्या इये तेजुं पाणिअडणु

इष्टा कंता जाव अणुमया' सा खलु तस्मै-मर्तुः, भार्या भविष्यति, सा कीदृशी-
त्याह-इष्टा-मनोऽभिलषिता, कान्ता-कर्मनीया, यावत्-प्रिया, मनोऽप्या, अनु-
मता-आज्ञाकारिणी 'मंडकरंडगसमाणा तेल्ल केलाइव सुसंगोविया, चेलपेडा
इव सुसंपरिगहिया रयणकरंडओविव सुसारक्खिया, सुसंगोविया' भाण्डकरण्ड-
कममाना, तैल केलाइव सुसंगोपिता, भाण्डकरण्डकसमाना-अ भूषःमञ्जूषा-
समाना नेल केलाइव-तैलाश्रयो भाजनविशेषो देशविशेषे प्रसिद्धः, सा च सुष्ठु
संगोपनीया भवतीत्यतः सुसंगोपिता-सुरक्षिता, 'चेल पेडा इव सुसंपरिगहिया
रयणकरंडओ विव सुसारक्खिया सुसंगोविया' चैलपेटिका इव-वस्त्रमञ्जूषेव
सुसंपरिगृहीता, रत्नकरण्डकमिव सुसंरक्षिता सुसंगोपिता माणं सीयं, माणं उण्हं

से प्रदान करेंगे। 'सा णं तस्मै भारिया भविस्सइ, इष्टा, कंता, जाव अणु
मया' इस प्रकार से प्रदान की गई वह उसकी भार्या होगी-वह उसे
अपने पति के लिये मनोऽभिलषित होगी। कान्ता-बड़ी प्यारी होगी,
यावत् प्रिय-बड़ी सुहावनी मनभाविनी होगी। मनोऽम-मन में सदा
स्थान करनेवाली होगी। एवं अनुमता-पति की आज्ञाकारिणी होगी।
'मंडकरंडगसमाणा तेल्लकेला इव सुसंगोविया, चेलपेडा इव सुसंप
रिगहिया, रयणकरंडओ विव सुसारक्खिया, सुसंगोविया' अतः
वह भाण्डकरण्ड के समान-आभूषणों की पेटो के जैसी-घर-
वालों के द्वारा संभालने योग्य होगी। एवं तेल की डिब्बी के जैसी
बहुत ही सावधानी के साथ रखने योग्य होगी। एवं जैसे वस्त्रों की
मञ्जूषा विशेष आदर के साथ संभाल कर रखी जाती है, उसी प्रकार
से यह भी बहुत ही सुरक्षावस्था में रखी जावेगी। रत्नों का पिटारा

करावशे. " सा णं तस्मै भारिया भविस्सइ, इष्टा, कंता, जाव अणुमया " आ
प्रकारे भार्या इये प्रदान करायेदी ते कन्या तेना पतिने छिष्ट थछ पडशे,
कान्त-भूषण प्यारी, प्रिय, अने मनोम (मनमां स्थान जभावनारी) थछ
पडशे अने ते पतिनी आशानु पालन करशे. " मंडकरंडगसमाणा तेल्ल
केलाइव सुसंगोविया, चेलपेडा इव सुसंपरिगहिया, रयणकरंडओविव सुसार-
क्खिया, सुसंगोविया " तेथी घरना भाषुसे आभूषणोनी पेटोनी जेम तेनी
संभाण राखशे, तेदना सीसा अथवा कयोणानी जेम भूषण सावधानीपूर्वक
तेने सायववा योग्य गणुशे, जेवी रीते वखोना द्रुक्ने विशेष आदरनी साथे
संभाणीने राखवाभां आवे छे, ओज प्रभाणु तेने पणु ओटछे के आ कन्याने
पणु भूषण संभाणपूर्वक सुरक्षित स्थानमां राखवाभां आवशे, "माणं सीयं माणं

जाव परीसहोवसग्गा फुसंतु' मा खलु शीतम्, मा खलु उष्णं यावत् मा खलु एनां परिवहोवसग्गाः स्पृशन्तु इति बुद्ध्या सा सुष्ठु संगोपिता आसीदित्यर्थः, 'तए णं सा दारिया अन्नया कयाइ गुन्विणी ससुरकुलाओ कुलघर निज्जमाणि अंतरा दवगिजालाभिहया कालमासे कालं किच्चा' ततः खलु सा दारिका-वालिका, अन्यदा कदाचित् गुर्विणी-गर्भिणी भूत्वा श्वसुरकुलात्-पतिगृहात्, कुलगृहं-पितृगृहं नीयमाना निजभ्रात्रा, अन्तरा-मध्ये दावाग्निज्वालाभिहता-दावानल-ज्वालापीडिता सती, कालमासे कालं कृत्वा 'दाहिगिल्लेसु अग्गिकुमारेसु देवेषु देवत्ताए उव्वज्जिहिइ' दक्षिणात्येषु देवेषु देवतया उत्पत्स्यते, 'से णं तओहिंतो

जिस प्रकार से बहुत ही देखभाल के साथ सुरक्षित स्थान में रखा जाता है उसी प्रकार से यह भी देखभाल के साथ सुरक्षित स्थान में रखी जावेगी। 'मा णं स्त्रीयं, मा णं उष्णं, जाव परिसहोवसग्गा, फुसंतु' इसे कभी ठंड-शीत की बाधा न हो, कभी उष्ण-गर्मी की बाधा न हो, तथा शीत गर्मी दोनों की बाधा न हो और न किसी भी प्रकार से इसे परीपह और उपसर्ग दुःखी करसके इस बात का विशेष ध्यान रखा जावेगा। 'तए णं सा दारिया अन्नया कयाइ गुन्विणी, ससुरकुलाओ कुलघरं निज्जमाणी अंतरा दवगिजालाभिहया कालमासे कालं किच्चा' एक दिन की बात होगी कि उस दारिका की गर्भवती अवस्था में उसके श्वसुरगृह से-पतिगृह से उसका आई ले जायेगा सो रास्ते में वह दावाग्नि की ज्वाला से झुलस जायगी। अतः वह कालमास में काल कर 'दाहिगिल्लेसु अग्गिकुमारेसु देवेषु देवत्ताए उव्वज्जिहिइ' दक्षिणदिशा के अग्निकुमार देवों में देव की पर्याय से उत्पन्न हो जायगी। 'से णं तओहिंतो आणंतरं उव्वटिस्ता आणुस्सं

उष्णं, जाव परीसहोवसग्गा, फुसंतु " तेने कही पणु ठंडी सहन न करवी पडे, गरमी सहन न करवी पडे, ठंडीगरमी जन्ने सहन न करवा पडे, तथा डोढ पणु प्रक्षरना परीपह अने उपसर्गो तेने दुःखी न करे तेतु' विशेष ध्यान राखनामां आवशे. " तए णं सा दारिया अन्नया कयाइ गुन्विणी ससुरकुलाओ कुलघरं निज्जमाणी अंतरा दवगिजालाभिहया कालमासे कालं किच्चा " त्यार पाह ते गर्भवती थशे. डोढ ओर दिवसे ते गर्भवती अवस्थामां सासरेथी पोताना लार्थनी साथे पितृगृह जवा भाटे नीकणथे. रस्तामां दावाग्निनी जवाज्वाला वटे दग्गी जवाने करथे. काणने! अवसर आवता काण कहीने दक्षिण दिशाना अग्निकुमार देवोमां देवनी पर्याये उत्पन्न थशे. "से णं तओ-

अणंतरं उव्वट्ठित्ता माणुस्सं विग्गहं लभिहिइ' स खलु अग्निकुमारदेवस्तेभ्यः—
अग्निकुमारदेवेभ्यः, अनन्तरम् उद्बृत्त्य-निस्तृत्य, मानुष्यकं विग्रहं-शरीरं
लप्स्यते 'लभेत्ता केवलं बोहिं बुज्झिहिइ' लब्ध्वा, केवलां बोधिम्-निर्मलां बोधिं
सम्यक्त्वं भोत्स्यते-प्राप्स्यति 'बुज्झित्ता मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं
पव्विहिइ' बुद्ध्या मुण्डो भूत्वा अगारात्-गृहात् अनगारिकतां प्रव्रजिष्यति, 'तत्थ
वि य णं विराहियसामण्णे कालमासे कालं किच्चा दाहिणिल्लेसु असुरकुमारेसु
देवेसु देवत्ताए उव्वज्जिहिइ' तत्रापि च खलु-मुन्यवस्थायां विराधितश्रामण्यः
कालमासे कालं कृत्वा दाक्षिणात्येषु-दक्षिणदिग्भवेषु असुरकुमारेषु देवेषु देवतया
उपत्स्यते, 'से णं तओहिंतो जाव उव्वट्ठित्ता माणुस्सं विग्गहं, तं चेव जाव' स

विग्गहं लभिहिइ' अथ वह अग्निकुमार देव चना हुआ दारिका का
जीव उन अग्निकुमार देव के बीच में से अनन्तर समय में चव कर
-निकल कर मनुष्य के शरीर को धारण करेगा अर्थात् मनुष्य पर्याय
में अवतरित होगा। 'लभेत्ता केवलं बोहिं बुज्झिहिइ' वहां वह निर्मल
शुद्धबोधि-सम्यग्दर्शन को प्राप्त करेगा। 'बुज्झित्ता मुंडे भवित्ता अगा-
राओ अणगारियं पव्विहिइ' शुद्धसम्यग्दर्शन को प्राप्तकर फिर मुंडित
होकर गृहवास के परित्याग से अनगारावस्था को धारण करेगा।
'तत्थ वि य णं विराहिय सामण्णे कालमासे कालं किच्चा दाहिणिल्लेसु
असुरकुमारेसु देवेसु देवत्ताए उव्वज्जिहिइ' परन्तु वह उस अवस्था
में भी श्रामण्यपर्याय की विराधना कर देगा और कालमास में
काल कर दक्षिण दिशा के असुरकुमार देवों में देव की पर्याय
से उत्पन्न होगा, 'से णं तओहिंतो जाव उव्वट्ठित्ता माणुस्सं विग्गहं, तं

हिंतो अणंतरं उव्वट्ठित्ता माणुस्सं विग्गहं लभिहिइ" ते अग्निकुमार देवना आयु,
भव अने स्थितिने क्षय थवाने कारणे त्यांथी उद्धर्तना करीने ते मनुष्य
पर्यायमां जन्मधारणु करशे. " लभेत्ता केवलं बोहिं बुज्झिहिइ" ते मनुष्य
भवमां ते निर्मल बोधि (सम्यग्दर्शन) प्राप्तशे. " बुज्झित्ता मुंडे भवित्ता
अगाराओ अणगारियं पव्विहिइ" शुद्ध सम्यग्दर्शननी प्राप्ति करीने ते मुंडित
थईने गृहस्थावस्थाने परित्याग करीने प्रव्रज्या अंगीकार करीने अणुगारा-
वस्था धारणु करशे. " तत्थ वि य णं विराहियसामण्णे कालमासे कालं किच्चा
दाहिणिल्लेसु असुरकुमारेसु देवेसु देवत्ताए उव्वज्जिहिइ" परन्तु ते अवस्थामां
पणु ते श्रामण्य पर्यायनी विराधना करशे अने कालने अवसर आवता
कालधर्म पामीने दक्षिण दिशाना असुरकुमार देवोमां देवनी पर्याये उत्पन्न
थशे. " से णं तओहिंतो जाव उव्वट्ठित्ता माणुस्सं विग्गहं, तं चेव जाव" त्थार

खलु-असुरकुमारो देवः तेभ्यः-असुरकुमारेभ्यो यावत्-अनन्तरम् उद्धृत्य मानु-
ष्यकं-मनुष्यसम्बन्धि, विग्रहम्-शरीरम्, तदैव-पूर्वोक्तवदेव यावत् लप्स्यते,
'तत्थ वि णं विराहियसामण्णे कालमासे जाव किच्चा दाहिणिल्लेसु नागकुमा-
रेसु देवेसु देवत्ताइ उववज्जिहिइ' तत्रापि खलु-मानुष्यके शरीरे विराधित-
श्रामण्यः, कालमासे यावत्-कालं कृत्वा दाक्षिणात्येषु-दक्षिणदिग्भवेषु नाग-
कुमारेषु देवेषु देवत्वेन उत्पत्स्यते, 'सेणं तओहिंतो अणंतरं एवं एएणं अभिलावेणं
दाहिणिल्लेसु सुवन्नकुमारेसु, एवं विज्जुकुमारेसु एवं अग्गिकुमारवज्जं जाव
दाहिणिल्लेसु थणियकुमारेसु' स खलु नागकुमारो देवः-तेभ्यो-नागकुमारेभ्यः
अनन्तरम्-एवं-पूर्वोक्तरीत्या, उद्धृत्य मानुष्यकं अवविग्रहं लप्स्यते, तत्रापि खलु-
मनुष्यभवे, विराधितश्रामण्यः एतेन पूर्वोक्तेन अभिलापेन कालमासे कालं कृत्वा

चेव जाय' बाद में वह असुरकुमार देव उन असुरकुमार देवों में से अन-
न्तर समय में उद्धर्तना करके मनुष्यसंबंधी शरीर को पूर्वोक्तरूप से
ही यावत् प्राप्त करेगा। 'तत्थ वि णं विराहिय सामाण्णे कालमासे कालं
किच्चा दाहिणिल्लेसु नागकुमारेसु देवत्ताए उववज्जिहिइ' वहां मनु-
ष्यभव में भी वह श्रमण्यपर्याय की विराधना करके कालमास में काल
करके दक्षिणदिशा के नागकुमार देवों में देव की पर्याय से उत्पन्न होगा।
'से णं ताओहिंतो अणंतरं एवं एएणं अभिलावेणं दाहिणिल्लेसु सुवन्न-
कुमारेसु एवं विज्जुकुमारेसु एवं अग्गिकुमारदेववज्जं जाव दाहिणि-
ल्लेसु थणियकुमारेसु' फिर वह वहां से भी अनन्तर समय में चव-
कर मनुष्य के शरीर को धारण करेगा, वहाँ पर भी श्रामण्यपर्याय
की विराधना करके इस पूर्वोक्त अभिलाप के अनुसार-कालमास में

आइ असुरकुमार देवना आयु, लव, अने स्थितिने क्षय थवाने इरखे,
त्यांथी उद्धर्तना करीने विमलवाहनने। एव इरी पाछे मनुष्यपर्यायमां
उत्पन्न थशे. आ लवनुं वणुं न पूर्वोक्त मनुष्य लवना जेवुं न समजवुं
“तत्थ वि णं विराहियसामण्णे कालमासे कालं किच्चा दाहिणिल्लेसु नागकुमारेसु
देवेसु देवत्ताए उववज्जिहिइ” ते मनुष्य लवमां पणु श्रामण्यपर्यायनी विरा-
धना करीने काणने। अवसर आवता काणधमं पासीने ते दक्षिणदिशाना
नागकुमार देवोमां देवनी पर्याये उत्पन्न थशे. ‘से णं तओहिंता अणतरं
एवं एएणं अभिलावेणं दाहिणिल्लेसु सुवन्नकुमारेसु एवं विज्जुकुमारेसु, एवं अग्गि-
कुमारदेववज्जं जाव दाहिणिल्लेसु थणियकुमारेसु” वणी त्यांथी पणु अनन्तर
समयमां उद्धर्तना करीने ते मनुष्य इये उत्पन्न थशे, अने पूर्वोक्त अभि-
लापानुसार श्रामण्य पर्यायनी विराधना करीने काणने। अवसर आवता

दाक्षिणात्येषु-सुवर्णकुमारेषु देवेषु देवतया उत्पत्स्यते, स खलु तेभ्यः-सुवर्ण-कुमारेभ्यः अनन्तरम् उद्धृत्य मनुष्यकं विग्रहं लप्स्यते, तत्रापि खलु विराधित-श्रामण्यः कालमासे कालं कृत्वा दाक्षिणात्येषु विद्युत्कुमारेषु देवेषु देवतया उत्पत्स्यते, एवं-रीत्या अग्निकुमारवर्जम्-अग्निकुमारम् वर्जयित्वा, ब्राह्मणकन्या-गर्भावस्थायां पतिगृहात् पितृगृहं नीयमाना मार्गमध्ये दवाग्निना दग्धा सती अग्नि-कुमारभवे उत्पन्ना, तत्र पूर्वमेव उत्पन्नत्वेन न पुनस्तत्रोत्पादः अत एव उक्तम् अग्निकुमारवर्जम्, इति, यावत् दाक्षिणात्येषु उदधिकुमारेषु देवेषु, द्वीपकुमारेषु देवेषु, दिक्कुमारेषु देवेषु, पवनकुमारेषु देवेषु, स्तनितकुमारेषु देवेषु देवत्वेन

काल करके दक्षिणदिशा के सुवर्णकुमारों में देवकी पर्याय से उत्पन्न होगा। बाद में वह वहां से भी अनन्तर समय में चक्कर मनुष्यशरीर को धारण करेगा। वहां पर भी श्रामण्यपर्याय की विराधना करके कालमास में काल कर दक्षिणदिशा के विद्युत्कुमार देवों की पर्याय से उत्पन्न होगा। इस रीति से अग्निकुमार को छोड़कर दक्षिणदिशाके उदधिकुमार में, द्वीपकुमार देवों में दिक्कुमार देवों में पवनकुमार देवों में, एवं स्तनितकुमार देवों में देव की पर्याय से उत्पन्न होगा। यहां जो 'अग्निकुमार देव को छोड़कर' ऐसा जो कहा गया है, सो उसका कारण ऐसा है कि जब ब्राह्मण कन्या अपने भाई द्वारा पतिगृह से माय के को ले जाई जा रही थी, तब वह रास्ते के बीच में ही दवाग्नि से जलकर अग्निकुमार देवों में अग्निकुमार देव की पर्याय से उत्पन्न हो

काणधर्म पाभीने दक्षिणदिशाना सुवर्णकुमारोमां देवनी पर्याये उत्पन्न थशे. त्यांथी पणु अनन्तर समये उद्धर्त्तना करीने ते विमलवाहनने। अथ मनुष्य-शरीरने धारणु करशे ते लवमां पणु श्रामण्यपर्यायनी विराधना करीने, काणने। अवसर आवता काण करीने ते दक्षिण दिशाना विद्युत्कुमारोमां देवनी पर्याये उत्पन्न थशे। त्थार भाद विद्युत्कुमारना लवमांथी उद्धर्त्तना करीने मनुष्य लवमां उत्पन्न थशे, त्थार भाद दक्षिण दिशाना उदधिकुमारोमां, त्थार भाद मनुष्य लवमां, त्थार भाद द्वीपकुमार देवोमां त्थार भाद मनुष्यलवमां, त्थार भाद दक्षिणदिशाना दिक्कुमार देवोमां, त्थार भाद मनुष्यलवमां, त्थार भाद दक्षिण दिशाना वायुकुमार देवोमां, त्थारभाद मनुष्यलवमां, अने त्थार भाद दक्षिण दिशाना स्तनितकुमार देवोमां देवनी पर्याये उत्पन्न थशे। अही उदधिकुमारोना पडेलां अग्निकुमार लवमां उत्पन्न थवानी वात करी नथी तेनुं कारणु अे छे के ब्राह्मणु कन्याना लवमां ते कन्या न्यारे तेना लाध साथे सासरेथी पियर जाती डती त्थारे दवाग्निमां गणी न्वाथी अग्निकुमार देवोमां

ઉત્પસ્યતે 'સે જં તઓ જાવ ઉવ્વઢિત્તા માણુસં વિગ્ગહં લભિહિં જાવ વિરાહિય-
સામણ્ણે જોહસિણ્ણુ દેવેસુ ઉવ્વજ્જિહિં' સં સ્વલ્લુ તેભ્યઃ-સુવર્ણકુમારાદિભ્યો
દેવેભ્યો યાવત્-અનન્તરમ્ ઉદ્વૃત્ત્ય માનુષ્યકં વિગ્ગહં-શરીરં લપ્સ્યતે, યાવત્-
તત્રાપિ સ્વલ્લુ-માનુષ્યકે વિગ્ગહે વિરાધિતશ્રામણ્યઃ જ્યોતિષિકેષુ દેવેષુ ઉપપત્સ્યતે,
'સે જં તઓ અણંતરં ચયં ચહત્તા માણુસં વિગ્ગહં લભિહિં જાવ અવિરાહિયસામણ્ણે
કાલમાસે કાલં કિચ્ચા સોહમ્મે કપ્પે દેવત્તાણ ઉવ્વજ્જિહિં' સં સ્વલ્લુ તેભ્યઃ-
જ્યોતિષિકેભ્યો દેવેભ્યઃ અનન્તરમ્ પયં ત્થવત્ત્વા માનુષ્યકં વિગ્ગહમ્-શરીરં લપ્સ્યતે,
યાવત્-તત્ર સ્વલ્લુ-માનુષ્યકે વિગ્ગહે, અવિરાધિતશ્રામણ્યઃ-આરાધિતાસાધુપર્યાયઃ

ગઈ થી હસ કારણ વહાં પહિલે હી ઉસકા ઉત્પાદ હો જાને કે કારણ
પુનઃ ઉસકા ઉત્પાદ યહાં ત્રિષિદ્ધ કિયા ગયા હૈ । 'સે જં તઓ જાવ
ઉવ્વઢિત્તા માણુસં વિગ્ગહં લભિહિં' સુવર્ણ કુમારાદિ દેવોં મેં સે બી
વહ અનન્તર સમય મેં ચવકર મનુષ્યભવ કો ગૃહીત કરેગા । 'જાવ
વિરાહિયસામણ્ણે જોહસિણ્ણુ દેવેસુ ઉવ્વજ્જિહિં' યાવત્ વહાં પર બી
વહ શ્રામણ્યપર્યાય કી વિરાધના કરકે જ્યોતિષિક દેવોં મેં દેવકી
પર્યાય સે ઉત્પન્ન હોગા । 'સે જં તઓ અણંતરં ચયં ચહત્તા માણુસં
વિગ્ગહં લભિહિં' ફિર વહ વહાં સે બી અનન્તર ભવ કો-જ્યોતિષિક
દેવ કે શરીર કો-છોડકર મનુષ્ય કે શરીર કો પ્રાપ્ત કરેગા । 'જાવ
અવિરાહિયસામણ્ણે કાલમાસે કાલં કિચ્ચા સોહમ્મે કપ્પે દેવત્તાણ
ઉવ્વજ્જિહિં' યાવત્ વહાં પર મનુષ્ય ભવ મેં અવ વહ શ્રામણ્યપર્યાય

દેવની પર્યાયે ઉત્પન્ન થઈ ગઈ હતી. આ રીતે અગ્નિકુમારોમાં પહેલાં તેના
ઉત્પાદ થઈ ગયો હોવાથી ફરીથી અગ્નિકુમારોમાં તેના ઉત્પાદ થવાના કથ-
નનો અહીં નિષેધ કરવામાં આવ્યો છે. વળી એ દેવ ભવની વચ્ચેના દરેક
ભવમાં તે જ સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરીને શ્રામણ્ય પર્યાય અંગીકાર કરે છે,
પણ સંયમની વિરાધના કરવાને કારણે જ ભવનપતિ દેવોમાં દેવ રૂપે ઉત્પન્ન
થયા કરે છે, એમ સમજવું. “સે જં તઓ જાવ ઉવ્વઢિત્તા માણુસં વિગ્ગહં
લભિહિં” સ્તનિતકુમારના ભવમાંથી પણ ઉદ્વર્તના કરીને વિમલવાહનનો
જીવ મનુષ્ય ભવ પ્રાપ્ત કરશે. “જાવ વિરાહિયસામણ્ણે જોહસિણ્ણુ દેવેસુ
ઉવ્વજ્જિહિં” ત્યાં પણ પૂર્વોક્ત મનુષ્યભવની જેમ શ્રામણ્ય પર્યાયની
વિરાધના કરીને જ્યોતિષિક દેવોમાં દેવની પર્યાયે ઉત્પન્ન થશે. ‘સે જં તઓ
જાવ ઉવ્વઢિત્તા માણુસં વિગ્ગહં લભિહિં’ વળી તે ત્યાંથી અચીને-જ્યોતિષિક
દેવના શરીરને છેડીને-મનુષ્ય દેહ ધારણ કરશે. “જાવ અવિરાહિયસામણ્ણે
કાલમાસે કાલં કિચ્ચા સોહમ્મે કપ્પે દેવત્તાણ ઉવ્વજ્જિહિં” પૂર્વોક્ત કથન

कालमासे कालं कृत्वा सौधर्मे कल्पे देवत्वेन उत्पत्स्यते, 'से णं तओर्हितो अणंतरं चयं चइत्ता माणुस्सं विग्गहं लभिहिइ, केवलं बोहिं बुज्झिहिइ' स खलु तस्मात् सौधर्मकल्पाद् अनन्तरम् चयं त्यक्त्वा मानुष्यकं विग्रहम्-शरीरं लप्स्यते, केवलां निर्मलां बोधिम्-सम्यक्त्वं भोत्स्यते, प्राप्स्यति, 'तत्थ वि णं अविराहियसामन्ने कालमासे कालं किच्चा सणंकुमारे कप्पे देवत्ताए उववज्जिहिइ' तत्रापि खलु-मनुष्यके विग्रहे अविराधितश्रामण्यः कालमासे कालं कृत्वा सनत्कुमारे कल्पे देवतया उत्पत्स्यते 'से णं तओर्हितो एवं जहा सणंकुमारे तहा वंमलोए महासुक्के आणए आरणे' स खलु तेभ्यः-सनत्कुमार कल्पेभ्यः अनन्तरं चयं व्युत्था मानुष्यकं विग्रहं लप्स्यते, एवं रीत्या यथा सनत्कुमारे कल्पे वक्तव्यता उक्ता तथा ब्रह्मलोके महाशुक्ले, आणते, आरणे

की विराधना नहीं करेगा इस प्रकार अविराधित श्रामण्यपर्यायवाला होकर जब यह कालमास में काल को प्राप्त करेगा-तब यह सौधर्मकल्प में-देवकी पर्याय से उत्पन्न होगा। 'से णं तओर्हितो अणंतरं चयं चइत्ता माणुस्सं विग्गहं लभिहिइ' केवलं बोहिं बुज्झिहिइ' इसके बाद जब यह सौधर्मकल्प से भी चवेगा-तब मनुष्य पर्याय पाकर शुद्ध सम्यग्दर्शन को प्राप्त करेगा। 'तत्थ वि णं अविराहियसामन्ने कालमासे कालं किच्चा सणंकुमारे कप्पे देवत्ताए उववज्जिहिइ' प्राप्त हुई मनुष्य-पर्याय में यह श्रामण्यपर्याय की विराधना किये बिना ही कालमास में काल करके सनत्कुमारकल्प में देवकी पर्याय से उत्पन्न होगा, 'से णं तओर्हितो एवं जहा सणंकुमारे तहा वंमलोए महासुक्के, आणए, आरणे' वहाँ से वह चक्कर मनुष्यपर्याय को प्राप्त करेगा-इस रीति से

अनुसार ते लवमां पणु कथन समज्जुं परन्तु अही' ते श्रामण्य पर्यायनी विराधना करशे नही, ते जेवी परिस्थितिमां काण धर्म पाभीने ते सौधर्म-कल्पमां देवनी पर्याये उत्पन्न थशे. "से णं तओर्हितो अणंतरं चयं चइत्ता माणुस्सं विग्गहं लभिहिइ. केवलं बोहिं बुज्झिहिइ" त्थार भाइ न्यारे ते सौधर्मकल्पमांथी व्यवन करशे, त्थारे मनुष्य पर्याय प्राप्त करीने शुद्ध सम्यग्दर्शन प्राप्त करशे. "तत्थ वि णं अविराहियसामण्णे कालमासे कालं किच्चा सणंकुमारे कप्पे देवत्ताए उववज्जिहिइ" आ मनुष्य पर्यायमां ते प्रव्रज्या लधने श्रामण्य पर्यायनी विराधना कर्था विना न काणने अवसर आवता काण करीने सनत्कुमार कल्पमां देवनी पर्याये उत्पन्न थध नशे. "से णं तओर्हितो एवं जहा सणंकुमारे, तहा वंमलोए, महासुक्के, आणए, आरणे" जेवी वक्तव्यता सनत्कुमार कल्पमां उत्पत्तिना विषयमां करवामां आवी छे,

ચાપિ વક્તવ્યતા, 'સે ણં તઓ જાવ અવિરાહિયસામન્ને કાલમાસે કાલં કિચ્ચા સવ્વટ્ઠસિદ્ધે મહાવિમાણે દેવત્તાણ ઉવવજ્જિહિ' સં સ્વલ્પ તસ્માત્ આરણાત્ કલ્પાત્ યાવત્-ચયં ત્યક્ત્વા માનુષ્યકં વિગ્રહં લપ્સ્યંતે, તત્રાપિ સ્વલ્પ માનુષ્યકે વિગ્રહે અવિરાધિતશ્રામણ્યઃ કાલમાસે કાલં કૃત્વા સર્વાર્થસિદ્ધે મહાવિમાને દેવત્વેન ઉત્પત્સ્યંતે, 'સે ણં તઓહિંતો અણંતરં ચયં ચહિત્તા મહાવિદેહે વાસે જાઈં' હમાઈં કુલાઈં ભવંતિ-અઢ્ઢાઈં જાવ અપરિભૂયાઈં તહપ્પગારેસુ કુલેસુ પુત્તત્તાણ પચ્ચાયાહિ' સં સ્વલ્પ તસ્માત્ સર્વાર્થસિદ્ધકવિમાનાદ્ અનન્તરં ચયં ચ્યુત્વા મહાવિદેહે વર્ષે યાનિ હમાનિ કુલાનિ ભવન્તિ-આઢ્યાનિ, યાવત્-દીપ્પાનિ-વહુજનસ્યા પરિભૂતાનિ તથાપકારેષુ કુલેષુ પુત્રતયા પ્રત્યાયાસ્યતિ-ઉત્પત્સ્યંતે 'એવં જહા

જેસી વક્તવ્યતા સનત્કુમાર કલ્પ મેં કહી ગઈં હૈં ડસી પ્રકાર કી વક્તવ્યતા બ્રહ્મલોક, મહાશુક્ર, આનત, ઓર આરણ મેં ભી કહની ચાહિયે । 'સે ણં તઓહિંતો અવિરાહિયસામન્ને કાલમાસે કાલં કિચ્ચા સવ્વટ્ઠસિદ્ધે મહાવિમાણે દેવત્તાણ ઉવવજ્જિહિ' અવ વહ આરણ કલ્પ સે ચવકર મનુષ્યપર્યાય મેં આકર શ્રામણ્યપર્યાય કા પાલન કરેગા । હસકી વિરાધના કિયે વિના હી વહાં સે મરણ કે અવસર પર મર કર સર્વાર્થસિદ્ધમહાવિમાન મેં દેવ કી પર્યાય સે ઉત્પન્ન હોગા । 'સે ણં તઓહિંતો અણંતરં ચયં ચહિત્તા મહાવિદેહે વાસે જાઈં' હમાઈં કુલાઈં ભવંતિ અઢ્ઢાઈં જાવ અપરિભૂયાઈં, તહપ્પગારેસુ કુલેસુ પુત્તત્તાણ પચ્ચાયાહિ' ફિર વહ વહાં સે ચવકર મહાવિદેહ ક્ષેત્ર મેં જો યે આઢ્ય-ધનિક, યાવત્-દીપ્ત એવં બહુજન અપરિભૂતકુલ હૈં-સો હસ પ્રકાર કે કુલોં

એવી જ વક્તવ્યતા બ્રહ્મલોક, મહાશુક્ર, આનત અને આરણ કલ્પમાં તેના ઉત્પાદ વિષે પણ સમજ લેવી. "સે ણં તઓહિંતો અવિરાહિયસામણે કાલમાસે કાલં કિચ્ચા સવ્વટ્ઠસિદ્ધે મહાવિમાણે દેવત્તાણ ઉવવજ્જિહિ" આરણ કલ્પમાંથી ચ્યવીને તે મનુષ્યભવમાં ઉત્પન્ન થશે ત્યાં સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરીને પ્રવ્રજ્યા લઈને શ્રામણ્યપર્યાયની આરાધના કરશે, અને કાળને અવસર આવતા કાળધર્મ પામીને સર્વાર્થસિદ્ધ મહાવિમાનમાં દેવ રૂપે ઉત્પન્ન થશે. "સે ણં તઓહિંતો અણંતરં ચયં ચહિત્તા મહાવિદેહે વાસે જાઈં' હમાઈં કુલાઈં ભવંતિ, અઢ્ઢાઈં અપરિભૂયાઈં, તહપ્પગારેસુ કુલેસુ પુત્તત્તાણ પચ્ચાયાહિ" ત્યાંના આયુ, ભવ અને સ્થિતિનો ચય કરીને તે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જે આધનાદય, દીપ્ત અને બહુજનઅપરિભૂત કુળ છે, તેમાં પુત્ર રૂપે ઉત્પન્ન થશે.

ઉવચાઈ દદપ્પજ્ઞવત્તવ્વયા સચ્ચેવ વત્તવ્વયા નિરવસેસા માણિયવ્વા જાવ કેવલવરનાણદંસણે સમુપ્પજ્ઞિહિ' એવં પૂર્વોક્તરીત્યા યથા ઔપપાતિકે દદ-
પ્પતિજ્ઞવત્તવ્વતા ઉક્તા સા ચેવ વત્તવ્વતા અત્રાપિ નિરવશેષા સર્વા મણિતવ્વા-
વત્તવ્વા, યાવત્-કેવલનરજ્ઞાનદર્શને સમુત્પત્તેત્થે 'તણ્ પં સે દદપ્પજ્ઞને કેવલી
અપ્પણો તીયદ્ધં આમોણ્હિ' તતઃ સ્વલુ સ દદપ્પતિજ્ઞઃ કેવલી આત્મનઃ-સ્વસ્ય,
અતીતાદ્ધામ્-ભૂતકાલમ્, આમોગયતિ-જાનાતિ 'આમોણ્તા સમણે નિગ્ગંથે
સદ્ધાવેહિ' આમોગ્ય-જ્ઞાત્વા શ્રમણાન્ નિર્ગ્રન્થાન્ શબ્દયિષ્યતિ, આદ્ધયિષ્યતિ,
'સદ્ધાવિત્તા એવં વદિહિ' શબ્દયિત્વા-ગ્રાહ્ય, એવં વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ, વદિષ્યતિ
'એવં સ્વલુ અહં અજ્ઞો ! ઇમો ચિરાતીયાણ અદ્ધાણ્ ગોસાલે નામં મંસલિપુત્તે
હોત્થા, સમગ્ગવાઈ જાવ છઉમત્થે ચેવ કાલગણ' મો આર્યો ! નિર્ગ્રન્થાઃ !

મેં પુત્રરૂપ સે ઉત્પન્નહોગા । 'એવં જહા ઉવચાઈ દદપ્પજ્ઞવત્તવ્વયા
સચ્ચેવ વત્તવ્વયા નિરવસેસા માણિયવ્વા જાવ કેવલવરનાણદંસણે
સમુપ્પજ્ઞિહિ' પૂર્વાક્ત રૂપ સે ઔપપાતિક સૂત્ર મેં જૈસી દદપ્પતિજ્ઞ કી
વત્તવ્વતા કહી ગઈ હૈ, વહી વત્તવ્વનો યહાં પર મી સમ્પૂર્ણરૂપ સે
કહની ચાહિયે । યાવત્ કેવલ ઉત્તમજ્ઞાન ઓર કેવલદર્શન હસે ઉત્પન્ન
હોગે । 'તણ્ પં સે દદપ્પજ્ઞને કેવલી અપ્પણો તીયદ્ધં આમોણ્હિ' તવ વે
દદપ્પતિજ્ઞ કેવલી અપને અતીત કાલ કો ભૂતકાલ કો જાનેગે । 'આમો-
ણ્તા સમણે નિગ્ગંથે સદ્ધાવેહિ' જાનકર ઝસૌ સમય વે શ્રમણ
નિર્ગ્રન્થો કો બુલાવેગે । 'સદ્ધાવિત્તા એવં વદિહિ' ઓર બુલાકર ઝનસે
હસ પ્રકાર કહેગે- 'એવં સ્વલુ અહં અજ્ઞો ! ઇમો ચિરાતીયાણ અદ્ધાણ્
ગોસાલે નામં મંસલિપુત્તે હોત્થા, સમગ્ગવાઈ જાવ છઉમત્થે ચેવ કાલ-
ગણ' હે આર્યો ! મેં નિશ્ચય સે અસંખ્યાત વ્યતીત છુણ અદ્ધા કાલ મેં-

“ એવં જહા ઉવચાઈ દદપ્પજ્ઞવત્તવ્વયા સચ્ચેવ વત્તવ્વયા નિરવસેસં માણિ-
યવ્વા જાવ કેવલવરનાણદંસણે સમુપ્પજ્ઞિહિ ” પૂર્વોક્ત રૂપે ઔપપાતિક સૂત્રમાં
દદપ્પતિજ્ઞના વિષે જે કથન કરવામાં આવ્યું છે, એજ કથન આહીં સંપૂર્ણ
રૂપે ‘ કેવળ ઉત્તમ જ્ઞાન અને ઉત્તમ દર્શન તેને ઉત્પન્ન થશે ” આ સૂત્રપાઠ
પર્યંત ગ્રહણ કરવું જોઈએ. “ તણ્ પં સે દદપ્પજ્ઞને કેવલી અપ્પણો તીયદ્ધં
આમોણ્હિ ” ભારે તે દદપ્પતિજ્ઞ કેવલી પોતાનો ભૂતકાળ બાણુશે. “ આમો
ણ્તા સમણે નિગ્ગંથે સદ્ધાવેહિ ” બોલાવીને આ પ્રમાણે કહેશે- “ એવં સ્વલુ
અહં અજ્ઞો ! ઇમો ચિરાતીયાણ અદ્ધાણ્ ગોસાલે નામં મંસલિપુત્તે હોત્થા, સમગ્ગ-
વાઈ જાવ છઉમત્થે ચેવ કાલગણ ” હે આર્યો ! ચિરાતીત કાળમાં-અમ્મંજ્યાત

एवं खलु-निश्चयेन अहं दृढप्रतिज्ञः इतः-अस्मात् वर्तमानकालात्, चिरातीता-
याम्-असंख्यातकालव्यतीतायाम्, अद्यायाम् काले, गोशालो नाम मनुक्कि-
पुत्रोऽभवत्, कीदृशोऽहमित्याह-श्रमणघातको यावत्-श्रमणमारकः, श्रमणप्रत्य-
नीकः-श्रमणशत्रुभूतः, छद्मस्थ एव कालगतः-मृत्युं प्राप्तः, 'तं मूलगं च णं अहं
अज्जो ! अणादीयं अणवदगं दीहमद्धं चाउरंतसंसारकंतारं अणुपरियट्ठिए'
भो आर्याः ! निर्ग्रन्थाः ! तन्मूलकम्-उपर्युक्तश्रमणघातादिहेतुकम्, च खलु
अहम् अनादिकम्-आदिरहितम् अनवदग्रम्-अनन्तरम्, दीर्घाध्वानम्, चातुरन्त-
संसारकान्तारम् चतुर्दिगन्तसंसारमहादवीम् अनुपर्यटितः-भ्रमितवान् 'तं माणं
अज्जो ! तुव्वं केइ भवउ, आयरियपडिणीयए उवज्झायपडिणीयए' भो आर्याः !
निर्ग्रन्थाः ! तत्-तस्मात् कारणात् मा खलु युष्माकं मध्ये कोऽपि भवतु आचार्य-
प्रत्यनीकः-आचार्यविरोधी, अथ च मा भवतु कश्चित् उपाध्यायप्रत्यनीकः-
उपाध्यायविरोधी 'आयरियउवज्झायाणं अयस्कारए, अवणकारए, अकित्ति-

मंखलिपुत्र गोशाल था । उस समय मैंने श्रमणजनों का घात किया
था, उन्हें मारा था । उनका मैं एक प्रचलशत्रु बना हुआ था । मैंने
छद्मस्थावस्था में ही मृत्यु को प्राप्त किया था । 'तं मूलगं च णं अहं
अज्जो । अणादीयं अणवदगं दीहमद्धं चाउरंतसंसारकंतारं अणुपरि-
यट्ठिए' भो आर्य ! श्रमण निर्ग्रन्थो ! इसी कारण को लेकर-श्रमण
घातादिनिमित्त को लेकर-मैंने अभी तक इस अनादि, अनन्त, दीर्घ
मार्गवाले, चतुर्दिगन्त संसाररूप भयंकर गहनवन में भ्रमण किया है ।
'तं मा णं अज्जो ! तुव्वं केइ भवउ, आयरियपडिणीयए, उवज्झायपडि
णीयए' इसलिये ! हे आर्यो ! तुम लोग कोई भी आचार्य के विरोधी
नहीं होना, उपाध्याय के विरोधी मत बनना । 'आयरियउवज्झा-
याणं अयस्कारए' आचार्य और उपाध्याय के अयस्कस्ता मत बनना,

व्यतीत थड गयेला अद्धाक्षणमां, हुं मंखलिपुत्र गोशाल हुतो. मारा ते
भवमां मे श्रमणानो घात कयो हुतो, तेमने मार्या हुता, अने तेमने
प्रणण शत्रु बन्यो हुतो, ते भवमां छद्मस्थावस्थामां ज हुं भरषु पाम्यो
हुतो. " तं मूलगं च णं अहं अज्जो अणादीयं अणवदगं दीहमद्धं चाउरंत
संसारकंतारं अणुपरियट्ठिए " हे आर्यो ! हे श्रमणनिग्रन्थो ! ते कारणे-
श्रमणघातादि कारणाने दीधे-मे अत्यार सुधी आ अनादि, अनंत, दीर्घ-
मार्गवाणा थार गतिवाणा आ संसार इय गहन वनमां श्रमण कयो कथुं
छे " तं माणं अज्जो ! तुव्वं केइ भवउ, आयरियपडिणीयए, उवज्झायपडिणीयए "
तेथी हे आर्यो ! तमे कौड आचार्यना विरोधी न थशे, उपाध्यायना विरोधी

કારણ' આચાર્યોપાધ્યાયાનામ્ અયશસ્કારકઃ અવર્ણકારકઃ-નિન્દાકારકઃ, અકીર્ત્તિ-કારકઃ-અપકીર્ત્તિકારકઃ મા ભવતુ કશ્ચિત્ત્વમિતિ પૂર્વેણાન્વયઃ, અથ ચ 'મા ણં સેઽવિ एवं ચેવ અણાદીયં અણવદગ્ગં જાવ સંસારકંતારં અણુપરિયટ્ઠિહિ, જહા ણં અહં' મા સ્વલ્પ સોઽપિ યુષ્માકં મધ્યે ઇકોઽપિ જનઃ, એવમેવ-પૂર્વોક્તરીત્યા અનાદિકમ્-આદિરહિતમ્ અનવગ્રમ્-અનન્તરમ્, યાવત્-દીર્ઘાધ્વાનમ્ ચાતુરન્ત-સંસારકાન્તારમ્-અનુપર્યટિષ્ઠતિ યથા સ્વલ્પ અહં પર્યટિતઃ, 'તદ્દે ણં તે સમણા નિગ્ગંથા દઢપ્પિન્નસ્સ કેવલિસ્સ અંતિયં એયમટ્ઠં સોચ્ચા નિસમ્મ મીયા તત્થા તસિયા સંસારમહાવિગ્ગા દઢપ્પિન્નં કેવલિં વંદિહિતિ' તતઃ સ્વલ્પ તે શ્રમણાઃ નિર્ગ્રન્થાઃ દઢપ્રતિજ્ઞસ્ય કેવલિનઃ અન્તિકમ્-સમીપે એતમર્થમ્-પૂર્વોક્તં શ્રુત્વા નિશમ્ય હૃદિ અવધાર્ય, મીતાઃ, ત્રસ્તાઃ-આતઙ્કિતાઃ, ત્રસિતાઃ-દઢપ્રતિજ્ઞોક્તવચને

उनके अवर्णवाद कर्त्ता मत बनना । उनकी अपकीर्ति करनेवाले मत बनना 'मा णं सेऽवि एवं चैव अणादीयं अणवदग्गं जाव संसारकंतारं अणुपरियट्ठिहि, जहा णं अहं' इससे तुम में से कोई भी इस अनादि, अनन्त, दीर्घमार्गवाले, चातुरन्तसंसारकान्तार में परिभ्रमण कर्त्ता नहीं बनेगा । जो ऐसा नहीं करोगे तो मेरे जैसे होकर इस अनादि अनन्त दीर्घमार्गवाले चातुरन्त संसारकान्तार में परिभ्रमण करोगे । 'तद्दे णं ते समणा निगंथा दढपइन्नस्स केवलिस्स अंतियं एयमट्ठं सोच्चा निसम्म मीया, तत्था, तसिया, संसारमहविग्गा दढपइण्णं केवलिं वंदिहिति' इस प्रकार से दढप्रतिज्ञ केवलि के कथन को सुनकर और उसे हृदय में धारण कर उन श्रमण निर्ग्रन्थों ने भीत होकर, त्रस्त-आतङ्कित होकर, त्रासित-दढप्रतिज्ञोक्त वचनों

ન થશે. “આચરિયવજ્ઞાયાણં અયસકારણ” આચાર્ય અને ઉપાધ્યાયના અયશક્તી પણ બનશે નહીં, તેમને અવર્ણવાદ પણ કરશે નહીં, અને તેમની અપકીર્તિ કરનારા પણ બનશે નહીં. “મા ણં સેઽવિ एवं ચેવ અણા-દીયં અણવદગ્ગં જાવ સંસારકંતારં અણુપરિયટ્ઠિહિ, જહા ણં અહં” મારી આ વાતને માનવાથી તમારામાં કોઈ પણ આ અનાદિ, અનંત દીર્ઘમાર્ગવાળા, ચાતુરન્ત સંસારકાન્તારમાં ભ્રમણ નહીં કરો. જેઓ આ મારી વાત નહીં માને, તેમને મારી જેમ અનાદિ, અનંત, ચાતુરન્ત સંસારકાન્તારમાં દીર્ઘ કાળ સુધી ભટકવું પડશે. “તદ્દે ણં તે સમણા નિગંથા દઢપિન્નસ્સ કેવલિસ્સ અંતિયં એયમટ્ઠં સોચ્ચા નિસમ્મ મીયા, તત્થા, તસિયા સંસારમહાવિગ્ગા દઢપ-ઈન્નં કેવલિં વંદિહિતિ” દઢપ્રતિજ્ઞ કેવલીના આ પ્રકારના કથનને સાંભળીને અને તેને હૃદયમાં ધારણ કરીને, તે શ્રમણ નિર્ગ્રન્થો સંસારના ભયથી ભીત,

स्त्रासं प्रापिताः, संसारभयोद्विग्नाः सन्तो दृढप्रतिज्ञं केवलिनम् वन्दिष्यन्ति,
'वन्दित्ता तस्स ठाणस्स आलोएहिंति निदिहिंति जाव पडिवज्जिहिंति' वन्दिस्वा
तस्य स्थानस्य अतिचारम् आलोचयिष्यन्ति, निन्दिष्यन्ति यावद् गर्हिष्यन्ते
यथाहं प्रयश्चित्तं प्रतिपत्स्यन्ते-स्वीकरिष्यन्ति 'तए णं से दृढप्पइन्ने केवली
बहूइं वासाइं' केवलपरियागं पाउणहिइ' ततः खलु स दृढप्रतिज्ञः केवली बहूनि
वर्षाणि केवलपर्यायं पालयिष्यति, 'पाउणित्ता अप्पणो आउसेसं जाणित्ता भत्तं
पच्चक्खाहिइ' बहूनि वर्षाणि केवलिपर्यायं पालयित्वा आत्मन आयुः शेषम्
ज्ञात्वा भक्तम् प्रत्याख्यास्यति 'एवं जहा उववाइए जाव सव्वदुक्खाणमंतं
काहिइ' एवं-पूर्वोक्तरीत्या, यथा औपपातिके यावत्-च सेत्स्यसे, भोत्स्यते,
मोक्ष्यते, परिनिर्वास्यति, सर्वदुःखानामन्तं करिष्यतीति,

द्वारा त्रास को प्राप्त होकर एवं संसारभय से उद्विग्न होकर उन दृढ-
प्रतिज्ञ केवली को वन्दना करेंगे । 'वन्दित्ता णमंसित्ता तस्स ठाणस्स
आलोएहिंति, निदिहिंति जाव पडिवज्जिहिंति' वन्दना करके फिर वे उस
स्थान के अतिचार की आलोचना करेंगे, निन्दा करेंगे, यावत्-गहाँ
करेंगे-यथायोग्य प्रायश्चित्त लेंगे । 'तए णं से दृढप्पइन्ने केवली बहूहिं
वासाइं केवलपरियागं पाउणहिइ' वे दृढप्रतिज्ञ केवली अनेक वर्षों
तक केवलिपर्याय का पालन करेंगे । 'पाउणित्ता अप्पणोआउसेसं
जाणित्ता भत्तं पच्चक्खाहिइ' पालन करके आयुशेष जानकर वे भक्त-
प्रत्याख्यान करेंगे । 'एवं जहा उववाइए जाव सव्वदुक्खाणमंतं काहिइ'
पूर्वोक्तरीति से जैसा औपपातिक सूत्र में कहा गया है उसी प्रकार से
वे सिद्ध होंगे, बुद्ध होंगे मुक्त होंगे, परिनिर्वात होंगे, और
सर्वदुःखों का अन्त करेंगे ।

त्रस्स अने त्रासित थएने (केवलीना ते कथनने कारणे संसार लयथी उद्विग्न
थएने) ते दृढप्रतिज्ञ केवलीने वंदणु करशे. " वदित्ता तस्स ठाणस्स आलो-
एहिंति, निदिहिंति, जाव पडिवज्जिहिंति" वंदणु कर्या आद, तेणो ते स्थानना
(पापस्थानाना) अतिआशानी आलोचनना करशे, निंदा करशे, गहाँ करशे अने
यथायोग्य प्रायश्चित्त लेशे "तए णं से दृढप्पइन्ने केवली बहूहिं वासाइं केवल-
परियागं पाउणहिइ" त्थार आद ते दृढप्रतिज्ञ केवली अनेक वर्ष सुधी
केवलिपर्यायं पालन करशे. " पाउणित्ता अप्पणो आवसेसं जाणित्ता, भत्तं
पच्चक्खाहिइ " पालन करीने पोतानुं थोडुं आयुष्य आकी रह्युं छे ते जणुशे
अने अनशन धारणु करशे. " एवं जहा उववाइए जाव सव्वदुक्खाणमंतं
काहिइ " पूर्वोक्त रीते, औपपातिक सूत्रमां क्हा अनुसार, तेणो सिद्ध थशे,
पुद्ध थशे, मुक्त थशे, परिनिर्वात थशे अने समस्त दुःखोथी रहित थई जशे.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ જાવ વિહરઈ’ હે મદન્ત ! તદેવમ્-મવદુક્તમ્ સત્ય-મેતદ્, હે મદન્ત ! તદેવં મવદુક્તમ્ સત્યમેવેતિ ભાવઃ ‘તેયનિસર્ગો સમ્મતો’ તેજો નિસર્ગઃ સમાપ્તઃ, ‘સમત્તં ચ પન્નરસમં સયં એકસરયં’ સમાપ્તં ચ પન્નદશં શતમ્ એક સરકમ્-એકસદશકમ્ ઉદ્દેશવર્જિતમિત્યર્થઃ ॥ સૂ૦ ૨૩ ॥

॥ ઇતિ શ્રી વિશ્વવિખ્યાત-જગદ્વલ્લભ-મસિદ્ધવાચક-પન્નદશભાષા-
કલિતલલિતકલાપાલાપકપ્રવિશુદ્ધગદ્યપદ્યનૈકગ્રન્થનિર્માપક,
વાદિમાનમર્દક-શ્રીશાહુછત્રપતિ કોલ્હાપુરરાજપ્રદત્ત-
‘જૈનાચાર્ય’ પદભૂષિત—કોલ્હાપુરરાજશુર-
વાલબ્રહ્મચારિ—જૈનાચાર્ય—જૈનધર્મદિવાકર
-પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલવ્રતિવિરચિતાયા
શ્રી “મગવતીસૂત્રસ્ય” પ્રમેયચન્દ્રિકા-
વ્યાખ્યાયાં વ્યાખ્યાયાં પન્નદશશતકે
પ્રથમોદ્દેશકઃ સમાપ્તઃ ॥૧૫-૧॥
॥ પન્નદશં શતકં સમ્પૂર્ણમ્ ॥

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ જાવ વિહરઈ’ હે મદન્ત ! આપકે દ્વારા કહા ગયા યહ સવ વિષય સત્ય હી હૈ । હે મદન્ત આપકે દ્વારા કહા ગયા યહ સવ વિષય સત્ય હી હૈ । ‘તેયનિસર્ગો સમ્મતો’ તેજ નિસર્ગ સમાપ્ત હુઆ । સમ્મત્તં ચ પન્નરસમં સયં’ હસ પ્રકાર ૧૫ વાં શતક સમાપ્ત હો ગયા । ‘એકસરયં’ યહ ૧૫ વાં શતક ઉદ્દેશકોં સે રહિત હોને સે એક સમાપ્ત હૈ ॥ સૂ૦ ૨૩ ॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ કૃત
“મગવતીસૂત્ર” કી પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાકે પન્નદશ શતક કા
પહલા ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥૧૫-૧॥

॥ પન્નદશં શતક સમાપ્ત ॥

આ શતકને અન્તે મહાવીર પ્રભુનાં વચનોને પ્રમાણુભૂત ગણીને ગીતમ સ્વામી કહે છે કે—“સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ જાવ વિહરઈ” “હે ભગવન્ ! આપે જે કહ્યું તે સત્ય જ છે. હે ભગવન્ ! આપતું કથન યથાર્થ જ છે.” આ પ્રમાણે કહીને મહાવીર પ્રભુને વંદણા નમસ્કાર કરીને તેઓ પોતાના સ્થાને બેસી ગયા. “સમ્મત્તં ચ પન્નરસં સયં” આ પ્રકારે આ ૧૫મું શતક સમાપ્ત થયું. “એકસરયં” આ ૧૫મું શતક ઉદ્દેશકોથી રહિત હોવાથી એક સમાપ્ત છે. ॥સૂ૦૨૩॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ કૃત “મગવતીસૂત્ર”ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના પંદરમા શતકનો પહેલો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૧૫-૧॥

॥ શતક ૧૫ સમાપ્ત ॥

